

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by
Estate of the late
JOHN B. C. WATKINS

ORDBOG
OVER
DET DANSKE SPROG

ORDBOG

OVER

DET DANSKE SPROG

GRUNDLAGT AF

VERNER DAHLERUP

MED UNDERSTØTTELSE AF
UNDERVISNINGSMINISTERIET OG CARLSBERGFONDET

UDGIVET AF

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURELSKAB

ATTENDE BIND
RY — SIXPENCE

KØBENHAVN 1939

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S

Redaktionen af nærværende bind er udført af JOHS. BRØNDUM-NIELSEN, PAUL DIDERICHSEN, JØRGEN GLAHDER, AAGE HANSEN og HOLGER M. NIELSEN.

Gennemlæsningen (se forordet ndf.) er udført af H. JUUL-JENSEN samt JØRGEN GLAHDER og AAGE HANSEN.

Ordbogens udgivelse forestaas af H JUUL-JENSEN som ledende redaktør.

PD
3625
D28
Bd. 18

996819

Ordbogens grundlægger, professor, dr. phil. VERNER DAHLERUP, afgik ved døden d. 24. august 1938 i en alder af 78 aar.

Om Dahlerups grundlæggende og forberedende arbejder henviser vi til hans egen redegørelse i forordene til bind I og III (1918 og 1921). I tiden efter 1921 deltog han i ordbogsarbejdet paa den maade, som han selv havde skitseret i forordet til bind III. Han udarbejdede forskellige præpositions-artikler, gennemlæste enkelte afsnit i manuskript og læste en meningskorrektur paa samtlige artikler. Denne korrektur læste han lige indtil bind XVII inklusive. Endelig stod han redaktørerne bi med oplysninger og raad, naar de maatte ønske det.

Dahlerups betydning for dansk ordforskning ligger først og fremmest i, at han erkendte savnet af en stor og tidssvarende dansk ordbog, tog initiativet til at udfylde dette savn og gennem en række aar gjorde et omfattende forberedende arbejde, bistaet af sin hustru, MARIE DAHLERUP, f. MÜLLER, og senere af enkelte medarbejdere. Han indsamlede et stort materiale, som — selv om det nu kun udgør en mindre del af ordbogens samlinger — stadig er grundstammen i disse, fordi det især er hentet fra alle vore centrale forfattere. De principper, han fastslog for ordbogsarbejdet (se navnlig Danske Studier 1907 s. 65—78), ligger i det hele til grund for dette, med de ændringer, udvidelser og udformninger i detaljer, som blev naturlige eller nødvendige under selve ordbogens udarbejdelse. Endelig sikredes en vis kontinuitet i ordbogsarbejdet derved, at flere af de medarbejdere, som Dahlerup havde antaget og instrueret, senere, da Det danske Sprog- og Litteraturselskab overtog udgivelsen, blev knyttet til redaktionen. Og denne kontinuitet styrkedes ved hans gennemlæsning af artikler i manuskript eller korrektur og ved hans deltagelse i redaktørernes forhandlinger.

Alt dette og ikke mindst det hjertelige personlige forhold mellem Dahlerup og de enkelte redaktører, af hvilke de fleste har været hans elever paa Universitetet, gør, at hans bortgang føles som et smerteligt tab for ordbogen og for medlemmerne af ordbogens redaktion. Vi tror, at man altid vil mindes VERNER DAHLERUP og hans betydning for studiet af det danske sprog, først og fremmest som grundlæggeren af Den danske Ordbog.

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN.

PAUL DIDERICHSEN.

JØRGEN GLAHDER.

AAGE HANSEN.

H. JUUL-JENSEN.

HOLGER M. NIELSEN.

FORORD

Hver gang der udsendes et bind af ordbogen, føler vi trang til at bringe en tak til de mange, der paa forskellig maade har støttet os i vort arbejde, ved indsendelse af citater, oplysninger og bidrag af anden art (fx. bøger, tidsskrifter osv.), ved besvarelse af forespørgsler om fagord olgn. Det vilde være umuligt at udføre arbejdet paa en nogenlunde tilfredsstillende maade uden disse mange personers og institutioners interesserede og kyndige bistand. Vi agter ved ordbogens afslutning at bringe en samlet fortegnelse over dem, der i større omfang har ydet bidrag og hjælp. Her skal vi blot nævne et udvalg af dem, der siden vort sidste forord (i bind IX, 1927) har haft betydning for ordbogen.

Først og fremmest gælder dette kredsløge S. L. HENRICHSEN, Frederikshavn, og lektor SCHÖNAU, Roskilde, der nu gennem en lang aarrække har været stadige og kyndige bidragydere. Ogsaa fra overkirurg, dr. IONAS COLLIN har vi modtaget regelmæssige sendinger, ligesom han lige siden ordbogens begyndelse har hjulpet os med medicinske fagord og ogsaa paa anden maade har vist sin varme interesse for ordbogsarbejdet. Det var med sorg, vi erfarede hans død i sommer.

Af de øvrige, vi skylder tak for bidrag af en eller anden art i tidsrummet 1927—38, nævner vi:

kreditforeningsfuldmægtig ARN ANDERSEN, Viborg, overretssagfører H. BILLESKOV JANSEN, finanshovedbogholder HANS BJARNE, prof. dr. ANDREAS BLINKENBERG, Aarhus, fh. rektor BOËTIUS, prof. dr. VIGGO BRØNDAL, viceskoleinspektør BALTHASAR CHRISTENSEN, Store-Heddinge, lektor, dr. S. P. CORTSEN, Helsingør, redaktør, cand. mag. POVL ENGELSTOFT, kommunelærer, cand. theol. HANS FANG, stud. mag. C. J. FREDERIKSEN, overstenograf ved Rigsdagen, kgl. translator, mag. art. EDV. GIESE, lektor SVEN GUNDEL, Aarhus, cand. mag. NIELS HÅISLUND, fh. statskonsulent K. HANSEN, lektor POUL HØYBYE, cand. mag. STEEN JOHANSEN, lektor KNUD KRETZSCHMER, overgartner AXEL LANGE, lektor TH. LIND, Rønne, cand. mag. AXEL V. NIELSEN, Aarhus, adjunkt, dr. K. F. PLESNER, vicekonsul, cand. mag. POUL POULSEN, Budapest, dr. phil. S. V. RASMUSSEN, cand. mag. FOLKE ROIKJER, prof., dr. CARL ROOS, dr. phil. GUDMUND SCHÜTTE, Jebjerg, bibliotekar CHR. STUB-JØRGENSEN, Aarhus, cand. mag. HELGE TOLDBERG, stud. jur. ARNE TRUELSEN.

Blandt dem, der er døde, mindes vi: lektor H. HAMMER, Viborg, landsarkivar HOLGER HANSEN, lektor ANKER JENSEN, Haderslev, medicinalhistorikeren, læge J. W. JOHNSON, mag. art. M. LORENZEN.

For hjælp ved forklaring af fagord olgn. takker vi (foruden de i tidligere bind nævnte, se særlig bind I, side LI, og bind IX): stadsarkivar FLEMMING DAHL, arkivar ved Rigsarkivet POUL BREDO GRANDJEAN, arkivar ved Rigsarkivet, dr. theol. BJØRN KORNERUP, kontorchef, cand. polit. O. LINDHOLM, teaterhistorikeren ROBERT NIELSEN, kaptajn, kgl. translator E. RINGSTED, kaptajn K. C. ROCKSTROH, løjtnant CHR. BENDIX THOSTRUP samt STEDNAVNEUDVALGET og direktøren for TØJHUSEET. Men det vil være umuligt at opregne alle dem, vi i aarenes løb har spurgt til raads om fagudtryk og faaet elskværdig vejledning hos.

Endelig har vi i stigende grad gjort brug af de store samlinger til en dansk ømaalsordbog, som UDVALG FOR FOLKEMAAL har givet os lov til at benytte. Hvor der ved dialektord er henvist til oplysninger i ordbogssamlingen (*Ordb.S.*), vil det i de fleste tilfælde betyde oplysninger, der stammer fra Udvalg for Folkemaal's samlinger.

Med hensyn til *arbejdets fordeling* er der grund til at nævne det forhold, at manuskriptets *gennemlæsning* ved en anden end vedkommende redaktør (se herom indledningen i bind I, s. L), efterhaanden som en fast praxis har udviklet sig, og redaktørerne er blevet mere fortrolige med arbejdet, har antaget en noget anden karakter. Gennemlæsningen bestaar nu kun for nye redaktørers vedkommende i en egentlig og grundig gennemarbejdelse af manuskriptet. Ellers er der kun tale om et gennemsyn (se forordet til bind III), der, efter omstændighederne, kan have en grundigere eller en mere flygtig karakter, men dog væsentlig beskæftiger sig med enkeltheder i artiklerne, medens gennemgribende ændringer i eller omarbejdelser af (større) artikler kun rent undtagelsesvis finder sted.

Det vil som regel være H. JUUL-JENSEN, der gennemlæser manuskriptet, lejlighedsvis JØRGEN GLAHDER eller eventuelt andre af de ældre redaktører, hvorom henvises til oplysninger i de enkelte bind. Yderligere læses en meningskorrektur af H. Juul-Jensen og af mindst een af de øvrige redaktører. Ogsaa uden for redaktionens kreds yder enkelte kyndige og interesserede venner af ordbogen deres bona officia ved læsning af meningskorrektur, hvorom vi henviser til forordet i bind IX. Foruden de der nævnte takker vi særlig stud. mag. KAJ BOM og mag. art. AAGE ROHMANN for trofast og værdifuld hjælp.

København, i december 1938.

REDAKTIONEN

I. Ry, en (2Kg.8.15(Chr.VI). Moth.R145. Høysg.AG.35. VSO.) ell. et (Dom.4.18(1931: Tæppe). MO.). [ry?] Høysg.AG.35.ft. (i bet. 2) -er (Feilb.). (ænyd. d. s., sv. rya (fsv. ryia), no. rye (no. dial. rya); jf. mht. riuhe, laadden-
hed, behaaring, pelsværk, oeng. reowe, groft uld-
tæppe, osax. rugī, groft tæppe ell. skind; besl. m. V. ru; jf. Rylang; foræld., dial.) 1) groft (laadent) stof; (tykt) uldent stof; fill. Moth.R144. EPont. Atlas.II.436. Forordning med Tarifover Told.^{26/11} 1768. N³⁰. Cit.1837. (RibeAmt.1924.155). || (i gen.) som adjektivi-
sk stobetegelse. 1 grønt Rye Skørt. Cit. 1771. (AarbHards.1924.93). tykke uldene eller Ryes Strømper. Tode.SJ.I.490. Af Kammer-
raadens Garderobe erholdt jeg . . en grøn Ryes Frakke eller Jakke. Blich.(1920).XIII. 146. Feilb. || hertil rimeligvis Rygarn. Oecon Journ.1758.189. 2) afskaaret, tildannet stykke af ry (1); tæppe af ry; uldent sengetæppe (lagen). hun dækkede ham til med et Ry (1931: et Tæppe). Dom.4.18. (han) tog . . Ryet (Chr.VI: ryen; 1931: et Klæde) og dyp-
pede det i Vandet. 2Kg.8.15. TroelsL.II.133. Feilb.

II. Ry, en (Moth.R145. LTid.1723.116. Rahb.E.II.59. VSO. Brandes.X.353) ell. (nu i alm. spr. kun) et. [ry?] Høysg.AG.35. (ænyd. glda. d. s. (ogs. i bet.: larm, raab, klageraab), sv. dial. ry, rygte (fsv. ry, jammer); jf. sv. dial. rya (sig), jamre; rimeligvis besl. m. oeng. ryn, brøle (sml. m. h. t. bet.-udviklingen i. Rygte, Raab 2))

1) („foræld. indtil Uforstaaelighed“. Levin; (i rigsspr.) nu næppe br.) støjende, larmende tale; raab; skrig. *Sig mig, hvad tyder denne Rye, | Jeg hør saa megen Snakken. Cit.ca.1725.(NkS⁴820.99). *Korsfæstet har man (o: rationalisterne) Frelseren paa ny | Og . . med Støi og Ry | Paa Skrømt, hans Liig bevist den sidste Hæder. Grundtv. Kvæld. 267.

2) (fra mund til mund gaaende) omtale af, beretning om noget nyt, mærkeligt olgn. (især tidligere ofte i tautologisk forb. m. I. Rygte 1). 2.1) (jf. Folkery; i alm. spr. nu kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2.2) om (almindelig ell. m. h. t. sted og tid begrænset) omtale ell. beretning, især m. forestilling om usikkerhed (manglende hjemmel), ofte tilføjle (m. overgang til bet. 2.2) om personligt følelsesforhold (beundring, dadel osv.). (god ell. daarlig) omtale; rygte (I.1); forlydende. (ofte m. overgang til bet. 2.2) i forb. der gik det ry, der gaar ry (og rygte) af olgn.). *Om hendes (o: egenkærlighedens gudindes) Ankomst hvor der hørtes Rye og Rygte, | Der alle Dyder man saae zittrende at flygte. Holb. Metam. 79. der er meere Ondt i en lille Bye end der gaar Rye af. Biehl. DQ. II.348. *Der høres et Rygte, der høres et Rye, | At sige: | En Prinds fra Marocco vil gjæste vor Bye. PAHeib. Sk. III.394. *Regnarsonnerne (dæg) mod Syden . . | Da traf

dem et Ry, som dem ei kunde more: | Karl Keiser . . femtusinde Saxer lod dræbe. Oehl. Regn.(1849).119. der gik det Ry, at han vilde gifte sig igjen. Gylb. VIII.175. *der gik Ry, at I var bleven seet | Hos Greven. Recke. HB.130. jf. bet. 2.2: *Kong Knud, han er en Herre saa giev. I kiender ham vel af Ry. Hauch. Lyr.150. 2.2) (det forhold at være genstand for) en hos en vis kreds (en egns beboere, almenheden) forekommende (fra mund til mund gaaende, varig) omtale (af et forhold, en sag, især en persons karakter, evner olgn.) m. særlig forestilling om (følelsesbetonet) bedømmelse, vurdering, (alment) omdømme. (især i særlige forb. (uden art.) som komme, staa, være i ry (for ell. som), faa, have ry (for ell. som), der gaar ry (og rygte. Moth.R151. Slange. ChrIV.549) af ell. (især tidligere) om olgn.). || (i alm. ryden nærmere bestemmelse) især (mods. I. Rygte 2.1 og 3) m. forestilling om anerkendelse olgn.: velvilligt, beundrende, lovprisende omdømme; berømmelse; lov (II.2). *Der om min Fætters Skrift gik Rye | I begge Skolerne og i den hele Bye. Bagges. Ungd.I.34. *Her er da den berømte Thron-
hiems Kirke, | Hvis Rye har bredet sig til selve Rom. Oehl. AV.(1810).5. *Axel og Esbern Snare | De kneiser i evigt Ry. sa. Digt. I.99. *Ving-Tors mageløse Hammer | Med det gode Ry: | Som den sigter, saa den rammer. Grundtv. PS. VI.199. *det (er) slet intet Under, | Den Skole kommer i Rye. Blich. (1920).XIV.153. *Der Frasnagn gik og vældigt Ry | Af Vikingens Bedrifter. Winth. NyD. 71. sa. ND.41 (se fordunkle 1.3 slutn.). Mar-
dochai var stor i Kongens Huus, og hans Ry (Chr.VI: rygte) gik igiennem alle Landska-
berne (1931: der gik Ry af ham i alle Lande). Esh. 9.4. Halvøen Sundeved (har) staaet i Ry for sin frugtbare Jord. AarbTurist. 1930. 195. Han var saa køn og kvik, at der gik Ry af det. Bregend. HH. II.104. Hornbæk erob-
rede sig Ry som Badested. Pol.^{30/1}1936.11. sp.1. (poet.:) *O (dronning) Margaretha . . | Her (o: i Roskilde domkirke) slumrer du, du Nordens stolte Rye (o: som var berømt i Norden ell. bragte Norden i ry). Oehl. PSkr. I.285. || (jf. I. Rygte 2) som udtr. for (nedsættende) omtale af daarligt, dadelværdigt forhold olgn. (vanry); i udtr. som have, faa ry for (at være) ell. have, faa et daarligt, slet ry (paa sig), komme i daarligt ry (o: vanry) olgn. *Du kjender Verdens Viis, der skaaner ingenlunde | Dend eengang kommen er i Ry og Folke-Munde. LThura. Poet.322. De stode i en viid Omegn i Ry for at være det slemmeste Røverpak. Blich. (1920).XXVIII.140. *Regisse! hvad gjør du om Natten silde? | Hvi sidder du oppe? . . Det klæder dig ilde | At bringe Gaarden i daarligt Ry. Hrz. SvD.18. Herlufsholm (skole) havde paa de Tider et værre Ry paa sig (end Sorø). Schand. O.I.80. *Tiden, hvori vi er

stædt nu, den staa i et ilde Ry. *Drachm.DD. 17. (hun fik) Ry* for at være hovmodig og storartig. *Nans.LL.154. (han havde) indlagt sig et daarligt Ry* for Voldskhed. *Gyr.Lemche.S. III.18. Ordbs.(Sjæll., Fyn). ordspr. (nu næppe br.)*: Man kommer snart i Ry, men ej saa snart deraf. *Mau.8106.*

III. ry, adj. se V. rude.

Rybo, en. se Rygbo.

Rybs, en. [rybs] *fl. d. s. (fra ty. rübs(en), udviklet af rübsame(n), rübensame(n), egl.: roefrø, af rübe, roe (se I. Roe), og same, frø; § (især landbr.) 1) (jf. I. Raps) kulturform af agerkaal (jf. Roerybs og Rybsroe ndf.), spec. dels Brassica campestris var. annua Koch (sommerrybs), dels B. c. var. oleifera DC (vinterrybs), begge dyrkede for deres olieholdige frø. NordConvLex.V.141. JTusch. 291. LandbO.IV.124. Warm.Frøpl.240. || hertil ssgr. som Rybs-frø (Wiase.T.II.53), -olie (Bl&T.), -roe (d. s. s. Roerybs. LandmB. III.122). 2) (vild) rybs, agerkaal, Brassica campestris L. Lange.Flora.638. VareL.*14.*

Rück-attest, -borgen, -præmie,

se Ryk-attest, -borgen, -præmie.

I. Ryd, et. [ryð] (uden for stednavne (som Birke-, Hille-, Langerød osv.) nu sj. **Rød** (se ndf.; jf. Oprød u. Opryd samt JohsSteenstr. DS.101), **Rud** (ADJørg.III.192. JohsSteenstr. DS.101). **∖ Raad** (se ndf.)). *fl. d. s. ell. (sj.) -(d)er* (Ru(d)erne. *Hjemst.II.86*). (ænyd. rud, æda. (i stednavne) -ruth, -ryth (ValdJord.44. 58 ofl.), oldn. rud (og rjóðr), ty. -rod; til rydde (genoptaget som sammensat ord m. tilknytning hertil); se Stedn.II.xvi; jf. Op-, Uryd; især jagl.) vbs. til rydde, spec. om rydning (1) af skov (m. opdyrkning ell. bosættelse som formaal). (skoven) maa vel være Kongens, siden ingen har hængt den eller gjort Ryd der. *Gyr.Lemche.S.I.134. Liselund.(1918).30. || (jf. Rydde-jord, -land) konkr., om ryddet område, (til dyrkning ell. bosættelse indtøgen) rydning* (2). han kom dybt ind i Skovene, hen til et Raadd (*Grundtv.Snorre.*52: Rød*), paa Grændsen af Hadeland. *Grundtv.Snorre.I.66. Knytlinga-Saga siger Drabet (af Knud Lavard) foregaaet i et Rød. HenryPet.(Aarb.1885.37). de aabne Rydd mellem de mindre Skove. HVClous.(AarbTurist.1930.111). Hærvejen (søgte) frem gennem Ryddene i den vældige Farris-Skov. HMatthiess.H.II. ryd og revl, se I. Revl 2.*

II. ryd, adj. se V. rude.

Ryd-, i ssgr. se Rydde-.

I. rydde, v. [ryðe]; sj. i rigsspr. røðe; dagl. (især gløgs. ell. prov.) 'ryde' jf. (præs.) rødder. *Høysg.AG.13. (tidligere ogs. skrevet rødde. Holb.Hh.I.34. Oehl.ND.252 (jf. ogs. ndf. sp. 5^{oo}). Heib.Poet.III.89. Rich. I.187. FriHamm.Levn.I.318. jf. Feilb. Ordbs.(Sjæll.ell.) samt VSO. — sj. skrevet rytte. Rørd.JH.II.235 (ryttet ∞ Byttet). ff. Magazin f.PatriotiskeSkrifterene.1771.Nr.65&66.8. sp.I.(Sjæll.) samt FDyrlund.U.s.65(Sjæll.).*

Thorsen.112. UnivBl.I.361(Sjæll.). Brende-rup.§22. LollGr.3. Feilb. — dial. rutte. Ing.EF.I.65. ZakNiels.K.62. UnivBl.I.361 (Sjæll.). jf. FrGrundtv.LK.273. sml. ogs. rutte sp.1495^{oo}). præf. -ede ell. (dial.) rydde, rydte (Korch.LL.90. jf. Feilb. Flemløse.171); part. -et ell. (ikke i rigsspr.) ryd(t) (se u. oprydde). vbs. -(n)ing (se Rydning), jf. I. Ryd. (glæde. ryddæ, røddæ (Fragm.297. Hübertz.Aarb.I. 229), æda. perf. part. rut, ryt, røt (DGL.I.45), sv. rō(d)ja, no. rydde, oldn. ryðja (præt. ruddi, part. rudder), eng. rid (fra nordisk); sideform til ty. ruden, rotten (jf. IV. rotte) og reuten samt oldn. rjóða, rydde; rimeligvis besl. m. lat. ruere, opryde, oprive, oprøde || formen rødde skyldes til dels tilknytning til I. Rød (jf. ndf. bet. 1.(1-2); se Holb.Orthogr.III. VSO.).

1) som udtr. for bortfjernelse, opbrydning olgn. (især m. særlige redskaber) af noget (i grunden, spec. i jorden) fastsiddende (-liggende), der er en hindring for en vis virksomhed (dyrkning, færdsel olgn.). 1.1) m. h. t. det sted, den plads, hvorfra noget (hindrende) fjernes (grundigt, fuldstændigt): (opbryde og) rense, gøre fri (for noget) olgn.; ofte m. præp. for til angivelse af det, som fjernes. || især som udtr. for bortfjernelse af hvad der hindrer dyrkning, bebyggelse, færdsel olgn. Rydde jorden. ∴ at tage udtr. deraf. *Moth.R145. rydde Heeder og gamle Skovpladser. Stampe.II.98. Molb.DH.I.21 (se u. bet. 1.2). PalM.TreD.204. Jorden blev ryddet for de mange store Sten. JPJensen.Sjæll. Bondeliv.(1927).87. Snejlov er et Apparat, hvorved en Jernbane, Gade e. l. kan ryddes for Sne. Sal.*XXI.836. I Dag begynder Nedbrydningen af . . Ejendommen (paa) Gl. Kongevej . . I Løbet af 7 Uger vil Grundene . . være ryddet. NatTid.*^{oo}1936.14.sp.I. Feilb. billedl.: hans rødt, som raaber i ørken: rydder (1871: bereder; 1931: Ban) Herrens vey. Es.40.3(Chr.VI). Holb.Hh.II.224. Den der ikke vil følge den alfare Vej, maa tidt rydde sin Sti mellem Tidsler og Torne. JLUss.H.21. || (jf. bet. 2.1; jagl.) m. h. t. et rum, en hulhed, der delvis optages (udfyldes) af noget skadeligt, hindrende olgn.: rømme. Patienten sendes til Tandlæge og faar Munden ryddet. Ugeskr.f. Læger.1928.226.sp.I. rydde en absceshule olgn. | (jf. Ryddenaver; træskomager-spr.) en mindre Navr brugtes til at „rydde for Tæer med“ (∴ i træskoens forreste del). HimmerKjer.1935.452. (nu næppe br.) Rydde næsen. ∴ at snyde. *Moth.R146. VSO. 1.2) m. h. t. det, der ønskes fjernet, det hindrende olgn.:* (opbryde, oprave og) bortfjerne; skaffe af vejen. (uden for særlige udtr. nu i alm. spr. især i forb. m. adv. ell. præp.). Rydde . . stene af agre. *Moth.R146. I har røddet mig mangel Steenhoj tilside (i Uranienborgs ruiner). Heib.Poet.III.89. *Paa Hirschholms Gade . . | En Dagløner ryddet en Gruushob . . | Med Skovl og Spade. Kaalund. FD.36. Feilb. billedl.: jeg (vdi) rødde af Veyen**

de Steene, som har forhindret ham at komme til sit Maal. *Holb.Rpb.III.11.* *Vi rydde bort det sammenfaldne Gruus, | Og bygge atter freidigt Herrens Huus. *Mynst.BIS.III.354.* || især m. h. t. noget rodfæstet, spec. dels (kraftigt, tæt) ukrudt, dels træer, (dele af) skov oln., i alm. m. forestilling om grundig, fuldstændig bortfjernelse, (m. h. t. et enkelt træ, en stub oln.:) opbrydning af jorden, bortfjernelse af (vænnet m. dels større) rødder (mods. II. fælde 2.1). *Moth.R146.* *du (skal) rydde Tidslernerne, | Og saae, og vente Høstens Dage. *Ing.D.I.88.* rydde Skovene ved Ild, og opdyrke det saaledes ryddede (jf. bet. 1.1) Land. *Molb.DH.I.21.* siden de har ryddet saa stærkt i Skovene . . er Vildtet meget aftaget. *Hauch.RF.I.69.* *Ihvor jeg rydder en Bøgerod, | Jeg tænker mig, det er for din Fod. *Recke.SD.81.* ForstO. Tid til at plante og Tid til at rydde (1871: oprykke det Plantede). *Præd.3.2(1931).* rydde op med rod(e), se I. Rod 1.2. (jf. bet. 3) bil-
ledl.: *FrHorn.PM.117.* *rydde Syndens Rod. *Winth.X.303.* lad os rydde det Onde ud, før det har slaaet Rod. *Hørup.II.23.* || † om fjernelse af haarvækst. jf.: haarryddende Salver. *vAph.Nath.VII.47.*

2) som udtr. for flytning, bortfjernelse af hvad der (midlertidigt) er blevet anbragt, befinder sig paa et sted (men hvis fjernelse (nu) er ønskelig), m. forestilling om frembringelse af orden, en (efter forholdene afpasset) tilbørlig, ordnet tilstand. 2.1) m. h. t. plads (især opholdssted, -rum), hvorfra (alt) det, der er til besvær, staar i vejen, frembringelse uorden oln., bortfjernes, flyttes til side, af vejen. de skulle rydde (1931: flytte alt ud af) Huset, førend Præsten kommer til at beseje Spedalskheden. *3Mos.14.36.* *der kommer Jarlen | Fra Daurebordet . . | Nu maa jeg (o: jarlens træ) ind at rydde (Oehl.s. manuskript: rødder) Bordene. *Oehl.ND.242.* Tidlig om Morgenen (paa auktionsdagen) ryddedes Værelserne for Møbler. *Schand.TF.I.236.* *mit Dæk (har) jeg (o: Tordenskjold) | ryddet til Slag. *Drachm.PT.76.* Salen blev ryddet (o: for stole oln.), medens Folk indtog en Forfriskning (for dansen). *Rønberg.GK.141.* (især spøg.) om tyveri fra et rum, hvor alt (af værdi) stjæles; rasere. (sigøjnerne) rydder hans Hønschus. *EmilRasm.BH.91.* || m. h. t. levende væsener (personer), der er samlede paa et sted; dels („sjæld.“ Levin.) (fjendtlige) soldater, et skibs besætning oln., der fordrives ell. tilintetgøres (dræbes i kamp). hans eget Skib var ryddet for Folk fra Stavn til Stavn. *Molb.DH.I.451.* norske Vikinger . . overvældede og ryddede hans Skibe. *HMathiess.L.56.* jf.: *rydde de Pommerske Vande (o: for fjendtlige skibe). *Sort.HS.C4v.* dels (især talespr., til dels spøg.) en paa en plads, i et lokale forsamlet (vrolig, oprørske) skare, der fjernes, drives bort med magt (spec. af politiet) af hensyn til orden og rolighed. *han tager Ordet | Derinde bag Skjænken oppe paa Bordet: | Mod Kirke og Stat og Guldtyranniet; — |

Saa ryddes Kneipen af Politiet! *Drachm.D.38* (hans) store Styrke . . havde sat ham istand til ene Mand at rydde Kroens Skænkestue for en Bunke Bisser. *Egeberg.M.71.* Jeg kræver Respekt for Rettens Værdighed, Galleriet vil blive ryddet, hvis der ikke hersker fuldkommen Ro. *Rode.SF.173.* (betjentene) løb foran og rydde Gaden. *Korch.LL.90.* rydde butikken (Feilb. jf. Butik sp. 149^{aa}) ell. bulen, se II. Bule slutn. 2.2) m. h. t. det, som bortfjernes (flyttes), brugsgenstande oln., der sættes ell. lægges paa plads. (i forb. m. adv. ell. præp.) der (blev) klappet til Dans. Bordene i Stueetagen var ryddet ud. *OThyreg.PS.245.* rydde ud af et Skab. *D&H.* nu skulde der ogsaa rettes an til Kaffedrikning, saa Davremaden maatte ryddes sammen og nøjes med en Halvdel af Bordet. *Bregend.HH.I.242.* om bortfjernelse af service oln. efter et maaltid: (hun) ryddede ud af Bordet. *LeckFischer.M.13.* Ministeren . . har lige afsluttet Frokosten. Ministerialbudet K. rydder af. *Howalt.S.72.* Der var endnu en Del, der ikke havde spist . . saa rydde helt væk kunde man ikke. *Bregend.HH.I.242.* || især i forb. rydde op, gøre i orden, sætte paa plads, i en stue oln. (jf. oprydde 2). *Pram.(Riber.II.33).* *Din Moder . . Maa rydde op og gjemme, | Hvad vi har slængt omkring. *Aaestre.SS.III.57.* Fritz Jürg nr.56. Ethvert ordentlig Kvindemenneske rydder op efter sig selv. *LeckFischer.KM.151.* ogs. rydde til side i lign. anv. *Moth.R146.* Skuesp.VI.20. (hun) gav sig god Tid med at rydde til Side i Stuen. *PEBenzon.P.177.* (hun) var ved at rydde til Side efter Formiddags-
slagtingen. *Bregend.HH.I.290.*

3) uegl. anv. af bet. 1(2) og 2(2). 3.1) i forb. rydde op som udtr. for (dybt indgribende) virksomhed, der udskiller (tilintetgør, fjerner) visse (uheldige, daarlige) bestanddele: renselse u.d. jeg (havde nok) omsider . . faaet en Plads, om ikke før, saa naar den gule Feber i August Maaned ryddede op. *LursBramsen.O.121.* Bombardementet . . ryddede stærkt op i de gamle, centrale Dele af Byen. *Trap.IX.536.* m. h. t. moralsk uheldige forhold, korruption oln.: Nu skal der ryddes op lige fra Bunden af. *Howalt.S.31.* 3.2) som udtr. for (fuldstændig) bortfjernelse ell. tilintetgørelse (af en (besværlig) person, et (hindrende) forhold, en (ubehagelig) følelse oln.): skaffe sig af med; udrydde. || m. adv. ell. præp. i forb. som rydde bort (*Holb.Hh.I.84.* *Drachm.DJ.II.199.*), (m. h. t. hindring oln.): rydde til side (*KomGrønneg.II.268.* *Lehm.III.202.*), (tidligere) ogs. rydde ud (jf. udrydde) oln. *Bestyrk Du selv min svage Troe, | Ryd Vantro af mit Hjertes Boe. *Kingo.109.* I (bør arbejde) paa at glemme og rødder af jer Hoved det som I har anvendt saa mange Natte-vægt paa at lære. *Holb.Er.V5.* *den hele Haralds Æt | . . reent var røddet ud. *Oehl.ND.252.* *Troer du, at Hedenskabet reent er ryddet ud | Af hvert et nordisk Hierte? *Oehl.IX.262.*

nu var Livet ryddet væk under ham (o: havde tabt sit indhold). *JV Jens. RF. 188.* || især i udr. rydde af vejen, (nu) navnlig m. h. t. en person: skaffe sig af med (spec.: dræbe), paa voldsom maade, ved list olgn. Harald og hans Brødre . . satte dem fore at rydde (*Stigurd jarl*) af Veyen. *Hob. Intr. II. 5.* (kongen) røddede Forhindringerne af Veyen. *LT id. 1750. 2.* Overtroe og Fordomme er det, at jeg vil rydde af Vejen. *Horreb. II. 411.* den Medbeiler, som han ved Svig . . ryddede af Veien. *Molb. DH. II. 298. SvLa. UR. 73. jf. Gadeordb.¹*

II. rydde, v. se røde.

Rydde-, i ssg. (tidligere ogs. Ryd- (*Moth. R146.* se ogs. u. Ryddehakke), Rødde- ofl.; jf. Feilb.). især (oftest fagl.) af I. rydde 1. **-hakke, en. (Ryd-.** *Moth. R146. OrdB. (sjæll.).* (ænyd. d. s.; jf. æda. rut-hackæ (*AM. LIV. 4.*); sml. -jærn) redskab (hakke) til rydning af træer (stubbe), ofte vægrenet med en økse i den ene gren (jf. -økse). *MO. ForstO. Politi E. Kosterbl.² 11. 1922. 2. sp. 1.* || (tidligere) ogs. om et redskab til rensning af aær, fiskedamme olgn. *Moth. R146. VSO. -jord, en. (ænyd. rødjord (OrdB.)); jf. -land, -plads, -plet og Ryd) jordstykke, der (ryddes ell.) er ryddet for skov olgn. Grundtv. PS. V. 445. -jærn, et. (jf. -hakke; nu næppe br.) v. *Aph. (1764).* *VSO. MO. -krog, en. redskab til rydning af træer (stubbe), bestaaende af en med en ring forsynet jærnkrog, der anbringes om en rød(gren), hvorefter en løftestang føres gennem ringen. Landm. B. III. 233. -kurv, en. [22.] (jf. -pose; l. br.) kurv til affald olgn. (der samles sammen, naar man rydder op). *Larsen. -land, et. (jf. -jord samt Rydningsland). VSO. MO. Kværnd.***

ryddelig, adj. [*rydæli; nu sj. i rigs-spr. røddæli; dagl. (især gldgs. ell. prov.) 'rydæli' (tidligere ogs. skrevet røddelig. Ch. 1711. (Kbh. Dipl. VIII. 167). Klevenf. RJ. 30. Biehl. DQ. I. 22. Oehl. VIII. 11. — sj. skrevet ryttelig. Tode. ST. II. 48).* (ænyd. ryddelig, ryddelig; jf. ryddig og uryddelig; til (I. Ryd og) I. rydde) om sted, plads (især opholdssted, -rum): som er (gjort) fri for (alt) hvad der kan hindre virksomhed, færdsel, fri bevægelse, hvad der staar i vejen, frembringer vorden olgn.

1) (nu mindre br.) især svarende til I. rydde (1 og) 2.1, m. særlig forestilling om tomhed olgn.: ryddet; tom; fri; i aaben. (ofte i forb. gøre ryddelig (jf. ryddeliggøre); ogs. m. præp. for til angivelse af det hindrende, det bortfjernede). I (maa) gjøre Huuset ryddeligt . . mine Folk skal gaae jer tilhaande (med) at flytte alting til Dørs (o: ud). *KomGrønneq. II. 284.* de Svenske (kom) for at indtage Pladsen (o: Warnemünde), men fandt den bar og ryddelig. *Slange. Chr IV. 924.* holde Laderne ryddelige og reene for . . Utoi. *LT id. 1747. 487.* Casernerne (skal) gjøres ryddelige for de deri liggende Regiment. *MR. 1775. 594. Heib. Poet. VI. 260. Wint. Fort. 187.* alt hvad Herren . . har gjort ryddeligt (*Chr. VI og*

1931 afvig.) for vort Ansigt, det tage vi i Eie. *Dom. II. 24.* gøre Pladsen ryddelig for Folk. *Bl&T. jf. gøre lyst u. II. lys 2.2: *han sprang ud af Kisten med sin Glavind, | Og gjorde røddeligt omkring sig brat. Oehl. VIII. 11. || om færdselsled (nu især gade): uhindret. mange Kiobmands-(skibe) borttagis, uden at den engelske Flode (søger) at holde Søen røddelig. *Klevenf. RJ. 30.* Den 24 Dec. var Farten ved dette Belt (o: Lillebælt) gandske ryddelig for Iis. *Adr.² 11. 1762. 5.* en Stimmel af Byens Indvaanere . . vendte hjem . . Efterhaanden blev Vejen ryddelig for Folk. *PMoll. I. 226. EBrand. Brud. 48.* Folk stimlede sammen . . Politiet kom for at holde Gaden ryddelig. *DagNyh.² 11. 1932. 9. sp. 6.**

2) svarende til I. rydde 2.2, om opholdsrum, bohøve olgn. (hvor der er ryddet op): som er (pænt) i orden (med alting paa plads). (især i forb. gøre, holde ryddelig(t) olgn.). gjøre ryddeligt i en Stue. *MO. Hr. V. gjorde ryddeligt i Sofaen ved at skyde . . en Bunkke Stilebøger til . . Side. Schand. TF. II. 74.* Disken er saa ryddelig. Hans Peter er nok en dygtig Købmand. *KMich. LL. 125. (madmode- ren)* kunde give Pigerne et Vink om at gøre ryddeligt for (o: til) næste Ret. *AndNr. MJ. I. 92.* Torvet (o: ved Vesterport) var tit opfyldt med gamle Arbejdsvogne . . Inden for de andre Porte saa der ikke kønner eller mere ryddeligt ud. *AJeppesen. Fra det gl. Kbh. (1935). 21. jf.: (der maa sørges for) Orden . . i Gaardene, med Latriner, Klæders Tørring, Reenlighed og Ryddelighed. MR. 1823. 165. || (jf. I. Dæk 2, III. ren 2.2) † Ryddeligt Dæk kaldes det, naar Tovverk og desl. ligger orørentligt paa Dækket. *VSO. Scheller. MarO.**

ryddelig-gøre, v. [-gø'ræ] vbs. -else (*Levin. Larsen.*). (ænyd. d. s.; nu l. br.) 1) til ryddelig 1: rydde (2.1); tidligere ogs., m. h. t. bolig: forlade (med alt sit gods); rømme. en Selveierbonde . . skulde tvinges til at røddeliggøre sit Huus. *MR. 1776. 645. Jacobi. (Skuesp. IV. 193).* *VSO.* Lone ryddeliggjorde en Stol ved Bordet og bød i Tavshed Præsten Sæde. *Pont. SM. 35.* || (sj.) svarende til rydde 1.1. de ryddeliggjorte Sletter. *Kierk. XIII. 56. smst. 189. 2) til ryddelig 2. Stuen var ryddeliggjort. Levin.*

Rydde-maskine, en. maskine til rydning af træer (stubbe). *OpfB. III. 55. ForstO. -naver, en. (jf. rydde 1.1 slutn.) (stor) naver til udboring af hjulnav olgn. *Moth. R146. KSKytte. JB. 399. -plads, en. (jf. -jord, -land, -plet samt Rydningsplads) ryddet (men (endnu) ikke opdyrket ell. bebygget) plads; rydning. En ejendommelig Vegetation viser sig gerne paa Ryddepladser i Skoven. *Frem. DN. 250. MentzO. Bill. 76.* || (jf. I. rydde 2.2) om affaldsplads olgn. (vejen endte) i et Slags Rydde- eller Losseplads, hvor ingen Bygning var at see. *Bergs. PP. 516. smst. 600. NHeidn. HH. 30. -plet, en. (jf. -plads) ryddet plet (plads) (i skov olgn.); rydning. Grundtv.***

Snorre.II.267. **-pose**, en. [2.2] (jf. -kurv; l. br.) pose til affald olgn. (der samles sammen, naar man rydder op). Larsen.

Rydder, en. ((†) Ryddere. Moth.R146). flt. **-e**. (ænyd. d. s.; til I. rydde (1); Ω , jagl. ell. dial.) 1) person, der rydder (træer olgn.); rydningsmand. Moth.R146. VSO. 2) redskab til at rydde med. || (forst.) ryddespade. ForstO. || (dial.) pibekradser. Feilb.

Rydde-spade, en. (jf. Rydder 2) særlig spade (m. tilspidset blad og tykt skaft med fodtrin) til rydning af træer (stubbe). Amberg. ForstO. LandbO.IV323. **-økse**, en. (Rødde-. Blich.(1920).XXI.233). (ænyd. rød(e)øxe; jf. -hakke) økse til rydning af træer (stubbe). Moth.R146. Tidsskr.f.Skovvæsen.1892. B.8. Feilb.

ryddig, adj. (røddig. Holb.Hh.I.560. rødig. sa.Pants.I.4. jf. vAph.(1764)). (no. ryddig; til (I. Ryd og) I. rydde; nu næppe br., jf. MO.) d. s. s. ryddelig (især i forb. gøre ryddig). 1) d. s. s. ryddelig 1. for Chaisen ginge 300 Peruvianer . . for at gøre Veyen for ham røddig. Holb.Hh.I.560. (han blev) til dømt efter Norske Lov . . at gøre Gaarden ryddig for (o: overlade den til) Ole Knudsen. Luzz.Dagb.I.420. jf.: Veiens Ryddiggjørelse (o: ved snekastning). Regl.²⁰/1799.§4. 2) d. s. s. ryddelig 2. gjør alting rødigt paa den store Sal. Vi venter fremmede. Holb. Pants.I.4. „Jeg veed, I (o: en vært) har jo nogle Værelser ryddige.“ — „Ja den store Sal . . er ryddig. Cabinetterne skal strax komme i stand.“ smst.II.1.

Rydding, en. se Rydning.

ryde, adj. se V. rude.

Ryd-hakke, en. se Ryddehakke.

Rydning, en. [Ryden] (sj. Rydding [Ryden] jf. Moth.R146. VSO. se ogs. bet. 2.1 slutn. — nu sj. Rødning. OecMag.I.100. se ogs. bet. 2.3. Røding. se bet. 2.3). flt. **-er**. (ænyd. rydning, rødning; vbs. til I. rydde; jf. I. Ryd) 1) den handling at rydde, især til I. rydde 1, m. h. t. jordstykke, vej, skov olgn. Efter (resolutionen) om Vandværkerne (vil man) begynde Søernes Rydning. Cit.1705.(KbhDipl. V797). (kongens) Foranstaltning til Landets (o: Norges) videre Rødning og Peuplering (o: bebyggelse). OecMag.I.100. Baden.JurO. Skovenes Rydning og Landets Opdyrkning. Molb.DH.I.471. ForstO. al Rydning (o: bortfjernelse af sne fra jærnbanespor) var umulig. Rambusch.JE.145. billedl.: Reformationen (fremstilles) som den store Rydning af en aaben Plads til Udviklingen af vore højeste Anlæg. Brandes.III.488. 2) konkr. 2.1) (jf. I. Ryd, Rydde-jord, -land) ryddet (skov)-omraade; ryddet plads (i skov). Det var ikke fornuftigt at ville ønske, at alle . . Rydninger, hvor nu voxer Korn, bleve igjen forvandlede til Skov. Fleisch.S.528. de (havde) siddet midt paa den aabne Rydning (i skoven). Gjel.T.69. AOlR.NA.19. Bergstedt.A.35.

Rydding: NatTid.¹⁸/11.1922.Aft.3.sp.4. 2.2) (især dial.) det, som fjernes ved rydning (1), jz. ved oprensning af en grøft olgn. Feilb. jf. (til Grob 1): Grob-Rydning. Krist. (DanmGalsch.I.419). 2.3) (jf. Rømning 3; $\ddot{\text{A}}$, foræld.) værk, gammelt, oplukket tov-værk olgn., som stoppedes i fængnullet paa en ladet kanon for at hindre uenlighed ell. fugtighed i at trænge ned til ladningen (og som maatte ryddes bort, rømmes, naar der skulde fyres; jf. bet. 2.2). Vice-Commandeuren tager Plat-Loddet (paa kanonen) af, lægger det for ved Fæng-Hullet, og tager tillige Rødningen ud. SækrigsA.(1752).§805.stk.5. Sø Lex.(1808).121. Funch.MarO.II.113. Rødning: Harboe.MarO. Rydning: Fisker. SøO.106. Ryd(d)ing: Scheller.MarO.73.329. **Rydnings-**, i ssgr. (især Ω) af Rydning 1; foruden de ndf. anførte fx. Rydnings-arbejder, -ret, -tid, -tog (til snerydning paa jærnbane), -værk ofl. (se VSO.). **-arbejde**, et. MO. Wied.S.324. JernbaneT.¹⁸ 1936.7.sp.4. **-land**, et. d. s. s. Ryddeland. Moth.R146. VSO. MO. **-mand**, en. især om den, der tager udyrket jord op til dyrkning (jf. Rydder 1). Moth.R146. VSO. IngvBond. JR.305. *Kun Ros til dig du Rydningsmand, der lod | dit Plovjærn synde gjen-nem Landets Øde. Aakj.RS.60. || billedl., om banebryder olgn. Brandes.I.16. Skjoldb.KH.52. **-plads**, en. (jf. Ryddeplads, Rydning 2.1; l. br.). Forordn.¹²/11.1746.VI.1.

Ryg, en. [rog] Høysg.Anh.23.136. flt. **-ge** ell. (nu kun dial.) **-ger** (Thorsen.73. jf. Pig-rygger. Cuvier.Dyrhist.I.429); (arkais.) særlig (analogisk) dat. ent. i forb. paa ryge (PMøll. ES.I.67). (ænyd. glada. d. s. (Molb&NMPet. Dipl.100. Sjælens Trøst (Fot.paa Kgl. Bibl.) 161. Suso.120. jf. æda. (mandsnavn) Kattærygger. Annales Dan.mediiævi.(1920).127), oldn. hryggr, oeng. hryeg (eng. ridge, tag-, bjergryg), oht. (h)rucki (jf. nht. rücken, ryg, og zurück, tilbage, samt Ryk-attest, -borgen, -præmie og Rylagen); af omstridt oprindelse || har (i bet. 1) til dels (spec. i rigsspr.) for-trængt I. Bag 1)

1) (yderfladen af) krophulens bageste ell. (hos dyr) opadvendende (bort fra lemmerne vendende) væg; Dorsum. 1.1) hos mennesket: kroppens bagside mellem nakke (nederste nakkehvirvel) og sæde (øverste korsbenschvirvel), til dels ogs. sædet (bag-(del)en, enden) medregnet (jf. bet. 2.1); ogs. spec. om den øverste del heraf, mellem nakke og lænd (nederste nakke- og øverste lændehvirvel; jf. Ryghvirvel) ell. (mods. nakke-, skulder- og lændepartiet; jf. Lænd 1, I. Nakke 1, Skulder) om den midterste del med rygsojen (rygraden) som centralparti. Ingen Skædder . . kand have bedre Taille . . at gøre Klæder efter . . Ja Herre, saadan skal en ret Herres Ryg gaae. Holb.Tyb.II.2. Det er ellers udi, at den Mand skulle have den Skavank udi Ryggen (o: en pukkel).

sa. *LSk.I.3.* *(*jeg sad*) paa min Skredders Skød, med Haanden om hans Ryg. *Wess.3.* min Ryg er ikke rigtig lige som andre Menneskers. *Goldschm. SF. 18. Anat. (1840). I. 47.* **jeg mistede Emma. | Hvorfor? | Var hun ikke frisk? Var hun ikke slank og svungen i Ryggen?* *JVJens. Di. 55. 1.2)* *hos dyr: kropens overside (-del), mellem nakke (hoved) og hale (rod).* *Moth. R146.* Blaa Meisen . . Ryggen olivengrøn; Bugen gul. *Cuvier. Dyrhist. I. 231.* *Nu (o: ved dagry) Sneglen med Huus paa Ryg vil vandre. *Ing. H. 195.* Pindsvinene, hvis Haarbeklædning paa Ryggen bestaar af Pinde. *Lülken. Dyr. 152.* (*hos fuglene*) inddeles Ryggen (dorsum) i Overryggen . . Underryggen . . og Overgumpen. *Kjærbøll. XII. Naturens V. 1918. 407.* || (*især kog.*) om del af (*især større*) slaget dyr, anv. som steg olgn. Vild-Svineryg eller Køller at stege. En Ryg eller Kølle . . sættes for Ilden og dryppes med Smør. *CMüller. Koge-Bog. (1785). 210.* naar Lammene ere store, kan man hugge Ryggen af, ligesom en Dyreryg. *Mangor. Kogeb. (1838). 123.* *Const. Kogeb. 83.* ofte i ssgr. som Kalve-, Lammeryg, se endvidere Bede-, Dyr-, Flæske- (1), Hamborger-, Svineryg.

2) (*jf. bet. 3*) særlig anv. af bet. 1(1), *især m. forestilling om denne legemsdels særlige form (bygning, holdning) ell. brug (virkemaade).* 2.1) i udr. for ryggen som legemsdel, *især m. forestilling om særlig legemsbygning, holdning, stilling olgn.* || være (en) over ryggen, (*nu næppe br.*) overf.: overgaa; staa over. **Jeg er foragt, dog ey saa dybt til Jorden slaget, | At du, det verste Skarn, mig over Ryggen er (lat. orig.: ut infra te quoque sim).* *Falst. Ovid. 127.* || det løber ell. risler mig som is ell. (is) koldt ned ad ryggen, se Is (2.1), iskold (2.1), kold (II.1.5), risle (2.3). *40 jf.: *Hør, da smælder det mod Døren | med en Kvindes høje Hæl, | saa at Rædselsstriber rinder | ned ad Ryggen paa min Sjæl.* *Tom Krist. Verdslige Sange. (1927). 10.* pisse ell. tisse en op ad ryggen, se pisse (2), tisse. || (*eufem., spøg.*) i udr. for (*menneskes*) bag(-del). det sted, hvor ryggen hører op at bære et anstændigt navn. *KNyrop. OL. 48.* det Sted, hvor Ryggen begynder at blive uartig. *Jo Jacobsen. Huset Hansen. (1925). 103.* (*hunden*) bed ham der, hvor Ryggen holder op. *Pol. 1919. 1936. Sønd. 3. sp. 1.* || som udr. for rank ell. bøjet (*ryg*) stilling. *jf. rank 1.2:* Jeg saae ikke paa min hele Gang een eneste rank Ryg. *Bagges. L. II. 58.* Have en jærnstang, et kosteskaf i ell. igennem ryggen olgn., se Jærnstang, Kosteskaf. (gøre en) krum ryg, se II. krum 1.2. krumme ens ryg, krumme (sin) ryg, se III. krumme 1 (*jf. gøre katteryg u. Katteryg*). rette ryggen, se V. rette 1.2. rund ryg, se III. rund 1.3 (*jf. Rundryg, rundrygget*). runde ryggen, se III. runde 1.1. række ryggen, se III. række 1.1. *især i forb. skyde ryg (skyde ryggen i vejret olgn.), ogs. m. til-*

føjelse som en odder (Moth. R147), en aborre (se Aborre), en kat olgn., runde, krumme ryggen, lude (stærkt), p. gr. af træthed, slaphed, nedslaaethed, kuldeførmelse, anstrengelse (under arbejdet), ogs. som udr. for ubehag, uvilje olgn. (jf.: † At skyde ryg til noget o: at vegre sig deri. Moth. R147. VSO.). naar hans Herre trak paa Skuldrene (o: ved beretningen om noget sørgeligt), skød han Ryg som en Kat. *Ev. (1914). IV. 67.* (*drengen*) skød . . Ryggen i Vejret som for at dække sig mod en Fare. *Pont. LP. VIII. 107.* **nu skyder de Ryg, de vrede Jættepiger (o: Fenja og Menja), og planter Benene dybt i Mulmet og svinger den rygende Kværnsten.* *JVJens. Di. 12.* (*han*) havde Hænderne i Lommerne og skød Ryg som en Nyhavnsbisse. *Tom Krist. H. 13. spøg. talem. (dial.).* Kan han ikke andet, saa kan han da skyde Ryg! *Fr Grundtv. LK. 65.* om dyr, spec. om kat (*i forsvarstilling*): *Argus. 1771. Nr. 39. 3. Winth. VI. 198.* Katten . . kunde skyde Ryg og spinde. *HC And. (1919). II. 62. BMøll. DyL. I. 69.* uegl. (*jf. bet. 6*) om ting, der faar ell. (*især*) har en (paa langs) rundet overflade (*linie, ryg*), ligner en person, et dyr, der skyder ryg. røde Tage . . ligger og skyder Ryg mellem Haver. *JVJens. JL. 56.* Blev Lasten anbragt ved Enderne, vilde Skibet skyde Ryg. *KuskJens. Søm. 285.* || (*jf. bet. 2.2*) i forb. som ligge, lægge sig, vende sig om paa ryggen, ogs. (*spøg., især dial.*) sætte sig (*Rönberg. GK. 98*) ell. staa paa ryggen (*Krist. Ordsp. 261. Feilb. OrdbS. (Fyn)*), som udr. for indtagelse af (*fuld*) hvilestilling (*sidde-ell. liggestilling*), spec. sovestilling (*i sengen*). *vAph. (1759).* jeg laa paa Ryggen og sov i den lyse, lydhøre Morgentime. *JVJens. M. 7.* om hest: Ligger paa Ryggen, „at lægge sig fast i Spiltovet,“ er en Stalduvane hos Hesten. *LandbO. III. 392.* ogs. (*dial.*) som (*eufem.*) udr. for at ligge lig (*do*): Man må aldrig lade en kniv ligge med eggen op ad, for så kommer en af husets folk til at „ligge på ryggen“ (ligge lig). *Skattegraveren. 1885. II. 110 (jf. I. Kniv 2).* *jf.:* Hvo som gaar ud af Huset paa Ryggen (o: bæres bort i Kisten), kommer ej mere dér ind. *Mau. 8140.* || (*jf. bet. 3*) i udr. for (*sidende ell. især staaende*) stilling, hvorved man er vendt (*vender ryggen*) i en vis retning ell. støtter den mod noget. Den, der roer, roer mod Maalet og . . vender (*dog*) Ryggen mod Maalet. *Kierk. VI. 163. Ez. 8. 16 (se I. Bag 1.1).* hun stod . . med Ryggen til *Egeberg. M. 41. (hun)* stillede sig med Ryggen mod Dorstolpen. *Erl Krist. DH. 21.* *jf. bet. 5:* smaa Stykker Vinkeljærn (*paanittes*) Ryg til Ryg med Kontrapantet. *KuskJens. Søm. 88.* Kaminerne var bygget Ryg mod Ryg. *Tom Krist. SE. 39.* spec. i udr. staa ryg (i) mod ryg (med en), (*jf. bet. 3.2; I. br.*) staa (stille sig op) med ryggen mod en andens til bestemmelse af indbyrdes størrelsesforhold; ogs. (*overf.*): (*kunne*) maale sig (med en); (*kunne*) staa maal (med en). (*Platon*) er Digter — en af de faa, der kan

staa Ryg mod Ryg med hvem som helst. *Tilsk.1933.I.51. 2.2*) i *udtr. for ryggen som den (brede, flade, koffulde) del af legemet, der er særlig egnet til at taale tryk, slag olgn. || i udtr. for at bære byrder (paa ryggen) olgn. (ofte overf.).* *Akl Ære . . | Hvad er Dine Kroner og Krands Du bær'? | Misundelse sidder Dig altid paa Ryg. *Kingo.253.* Heng paa min Ryg! *Høysg.S.135.* *St. Laurentius . . ganger . . ud paa den brede Vei | Med Tiggerposen paa Rygge. *PMøll.ES.I.67. sa.(1855).I.46* (se laane sp.116⁷¹). tage rans(e)len paa ryggen olgn., se Ransel 1. især i forb. have en bred (se III. bred 2.1), god ell. stærk ryg, som *udtr. for evne til at bære tunge byrder, modgang, sorger, haard medfart olgn.* Det Arbeyde vil jeg lade dem, som have sterkere Ryg, end jeg. *Overs.afHolbLevned.239. ordspr. (nu l. br.):* den, der har en let (se III. let 3.3), ond (*Moth. R147. jf. Mau.6607*), slem (*NvHaven.Orth. 20 147*) ell. stor (*Holb.Plut.IV.1*) mund, maa have en bred ryg olgn. (se III. bred 2.1) : maa finde sig i, være forberedt paa at faa sin straf (onde ord ell. (jf. flg. bet.-gruppe) legemlig tugtelse til gengæld). Kong Harald (vilde) seile med sin Flaade . . til Island, for at prøve, om Islænderne havde en stærk (*Grundtv.Snorre. 3 181*: god) Ryg til deres slemme Mund, som de havde beklirket ham med. *Grundtv.Snorre. 30 I.227.* vorherre danner ryggen efter byrden ell. byrden efter ryggen (*OrdbS. (Fyn)*), vorherre giver kræfter (evne) til at bære livets byrder ell. tildeler ikke mennesket tungere byrder, end det kan bære (taale). *Mau.1115.* det er let at skære brede remme af en andens ryg, se I. Rem 1. jf.: Plovmandene pløiede paa (1931: pløjed) min Ryg, de droge deres Furer lange (: jeg havde haarde trængsler). *Ps.129.3. || (jf. Rygben 1) i udtr. for at faa ell. give en dunk ell. slag (paa ryggen), 40 især med ris, stok olgn.; bl. a. i forb. som banke ens ryg, faa en banket ryg (Holb. Vgs.I.3. sa.Jean.II.4. jf. u. II. banke 2), lade stokken danse (galiat, polskdans) paa ens ryg (se u. danse 2.2, Galiat 1), male, smøre, snakke med ens ryg (se II. male 3.2 osv.), give (EChristians.Joppe.(1889).47) ell. laane (*Wess.101*) ell. især lægge (*AD Jorg.IV.33. Borregaard.VL.I.103. GyrLemche. DT.319*) ryg til (ofte m. angivelse af straf ell. 50 strafferedskab ell. (uegl.) ubehageligstred, til dels ogs. (jf. foreg. bet.-gruppe) en anstrengelse olgn.), ryggen klør paa ham (se III. klø 2.2), slaa, prygle en, saa hans ryg maa knage (se II. knage 1), lave sin ryg til (se IV. lave 1.1), give (en), faa et rap over ryggen (se III. Rap 1), binde, gøre, lave ris til sin egen ryg (se I. Ris 4.3) ofl. En Svøbe er for Hesten, og en Tømme for Asenet, og et Riis for Daarers Ryg. *Ords.26.3.* den forbandede Mester Erich . . hvilken min Ryg icke kand tenke paa uden hand maa græde. *Holb.Jep. I.3.* jeg (vilde ønske), at min Kone enten ingen Arme havde, eller jeg ingen Rygg. *smst.**

*For min Ryg jeg frygter ei. *PMøll.ES.I.76.* Du har ofte angrebet Personer og ikke været bange for at lægge Ryg til overfor det, som kom bagefter. *VBeck.Erindringer.(1900).IX.* Han vilde komme til at lægge Ryg til Grinet. *ErlKrist.St.16. jf. betale 2.2* (og I. gælde 1): Den, der kommer i Gjæld til Ørnerne, maa betale med Ryggen. *Budde.Historier.(1892). 29. jf. II. dunke (og I. Hals 3.2):* „Han har faaet et Ben i-Halsen.“ — „Naa. — Har I da ikke dunket ham i Ryggen?“ *Goldschm.K.134.* 3) (jf. bet. 2) særlig anv. af bet. 1(1), m. forestilling om denne legemsdel som legemets bagside, som vendende bort fra, hvad der er genstand for vedk. persons opmærksomhed, aktivitet olgn. 3.1) i *udtr. for, at noget befinder sig ell. foregaar, anbringes, (efter)lades bag (ved) en, m. forestilling om manglende interesse ell. opmærksomhed olgn. || vende ryg ell. alm. ryggen (til noget; ogs. m. hensøj.), (jf. vende bagen til u. I. Bag 1.1; især ⊗) vende sig bort fra (især uegl.); dels m. h. t. det, som man ikke (længere) skænker opmærksomhed, (men nu) ringeafter, forlader, vrager, svigter olgn. de have vendt Ryg (1931: Ryggen) til mig (: gud) og ikke Ansigt; men i deres Ulykkes Tid sige de: staa op og frels os! *Jer.2.27.* Vi har jo været ligedan i vor Ungdom, og ikke vendet Verden Ryggen, førend den vendte os Ryggen. *Holb.Masc.II.2.* *Vil du af Hjærtet nu | Ryg til Løgnens Fader vende. *Grundtv.SS.IV.150.* de fornuftige Folk vil vende dig Ryggen og kalde dig et plat . . Menneske. *Gylb.Novel.II.140.* *Lykken | Ik-kun halvt mig vendte Ryggen. *PalM.T.74.* Hun vendte ham Ryggen uden at svare og gik knejsende (bort). *ErlKrist.DH.6. (skaden)* stjal som en Ravn. Bare man vendte Ryggen til, saa den afsted med en Theste i Næbbet. *KMich.Mor.(1935).77. dels (nu mindre br.) m. h. t. modstander: fly, flygte (for).* Israel vender Ryggen (1931: har maattet tage Flugten) for sine Fjenders Ansigt? *Jos.7.8.* Gud skabte mig ikke til en Mand, at jeg skulde vende Ryggen til nogen. *Biehl.DQ.III.172.* *aldrig maa Du vende | Din Fiende Ryggen, før | Du veed, Du kan ham møde | Gjennem en anden Der. *Winth.HF.127. Ploug.VVII.5.* || m. præp. bag (spec. III. bag 1.5). jeg frygter for, hun spinder Rænker bag min Ryg. *Hauch.TB.79.* mine egne Tjenestefolk friser ad mig bag min Ryg. *KMunk.DU.50.* Tjernerne . . er gaet bag Ryggen af Principalerne. *Tjernerf.16.* kaste bag sin ryg, se II. kaste 7.2. jf.: Endeel, naar de spise, kaster det første Stykke over Ryggen (nu alm.: tilbage over skulderen olgn.) til Diavelen. *Pflug.DP.631.* || (jf. u. bet. 3.2 og paa ryggen ndf. (m. præp. i: De havde nu Høilandet i Ryggen og nærmede sig Havet. *PalM.UK.66.* (han) slipper ned ad en Sidegade, saa han ikke mere føler Bagermesterens Øjne i Ryggen. *Soya.HF.5.* nu især i *udtr. som have vinden i ryggen, (jf. paa ryggen ndf.) have medvind.**

LCNiels. Va.89. || m. præp. med: se noget med ryggen, (nu næppe br.) vende ryggen til; forlade. Aristides . . maatte see sit Fæderneland med Ryggen. *Holb. Ep. IV. 32. sa. Anh. 35.* fægte med ryggen, se fægte 1.3. || m. præp. paa; i udr. som have solen, vinden paa (ell. i; se ovf.) ryggen olgn. (KBecker. B.42. HUSS. I.H. 68), spec. (⊕) m. h. t. lokalitet olgn., som man har ell. lader bag sig, gaar bort fra: paa ryggen hafde de floeden Pruth. *J. Juell. 420.* Han fulgte (hende) med Øinene, indtil hun havde faaet Haugstuedøren paa Ryggen. *Blich. (1920). XXIV. 157.* Useet lod han snart Porten paa Ryggen. *smst. XXVIII. 39. vSundt. Udtogafn Dagbog. (1827). 141. jf. bet. 3.2:* Det var ej . . raadeligt at rykke langt ind udi Landet, uden man kunde forlade sig paa Ryggen, som man kunde forlade sig paa. *Holb. D.H. II. 409. m. h. t. tidsajnsnit (tilbagelagt del af ens liv):* jeg har halvfjerdsindstyve Aar paa Ryggen (alm.: paa bagen) og Gravens Mindelser i de tunge Lemmer. *Ing. EF. VI. 26.* sige noget ell. tale ondt om en paa hans ryg, (jf. bagtale; nu mindre br.) tale (ondt) om en, naar han ikke hører det (i hans fraværelse); bagtale en. *Moth. R. 146.* *Hør Din Veninde, hvad | Hun siger paa Din Ryg | . . der findes ikke . . Venner, | Der aldrig hemmelig bedrog hinanden. *Hauch. DVIII. 256. Mau. II. 196.* Den Skøge og den Skrue, tænkte han og sagde endnu flere onde Ord paa hendes Ryg. *SMich. Dommeren. (1921). 99.* se en paa ryggen, spec. (jf. se ens hæl u. I. Hæl 3.1; nu næppe br.): se en forsvinde; blive fri for ens nærværelse. nu vilde jeg gjerne udbede mig den Godhed af Eder, at jeg snart maatte see Eder paa Ryggen. *HMikkels. D. 28. i udr.* som kunne skrive „idiot“, „fjols“ olgn. paa ryggen af en, (jarg.) kunne (med rette) betegne en som idiot, fjols osv.; kalde ell. anse for dum olgn. (især i sporgende udbrud). „At en Mand i din Alder vil forlange saadan en Pris,“ siger en Kunde. „Nej Tak — og saa vejer du Stokken med. Staar der Idiot paa Ryggen af mig, hvad?“ *Pol. 1/1937. Sand. 9. sp. 2. 3.2* om ryggen som den legemsdel (side), der er særlig udsat for angreb. || i (ofte overf.) udr. for angreb bagfra. (den polske hær) stod nu truende i Russens Ryg og paa deres Flanker. *Hauch. PF. II. 320.* tage Fortet i Ryggen. *Scheller. MarO. især i forb.* falde (en) i ryggen ell. (nu mindre br.) falde i ryggen paa (en), ofte overf., især om angreb fra en (formentlig) meningsfælles side olgn. Svend lod . . sit Rytter i falde i Ryggen paa Knuds mere adspittede Fodfolk. *Molb. D.H. II. 252.* han blev faldet i Ryggen fra sit eget Partis Bænke. *Brandes. IX. 433. Pol. 2/1928. 21. sp. 6. sport.:* der dømmes frispark, naar en spiller gaar i ryggen paa en anden | jf.: Skyd (o: spark fodbolden mod maal) . . Ryggen!! Pas paa Ryggen (o: en modspiller nærmer sig spilleren bagfra) | GJørgensen. Kluk & Co. (1930). 90. Bl & T. || i (ofte overf.) udr. for kamp-, forsvars-

stilling, hvorved man støttes bagfra, sikres mod angreb bagfra olgn., i forb. som have ryggen ell. sin ryg fri (se I. fri 5.4) ell. dækket (jf. rygdæk(ket)) ell. m. h. t. fælles kamp ell. bestræbelse: sætte (AarbSoro. 1925. 53) ell. (jf. bet. 2.1) staa ryg (i) mod ryg olgn. *ærligt har de (o: Lunds og Kbh.s universiteter) stridt . . | Ryg imod Ryg, mod Fordom, Løgn og Had. *Ploug. VVII. 16.* vi stod Ryg mod Ryg i Kampen for Tro og Liv. *Birkedal. O.I. 100.* (nu næppe br.): Ham kand du slæe din ryg til. o: forlade dig på. *Moth. R. 147. VSO.* kæmpe med ryggen mod muren, være (ligesom) i kamp med en overlegen fjende, hvor man nodes til at indtage en stilling, der udelukker baade angreb (og hjælp) bagfra og tilflugt bagud. (jodboldholdet) kæmpede med Ryggen mod Muren og var i Knibe. *DagNyh. 2/1933. 14. sp. 2.* || have noget i ryggen, (jf. Rygstød 2) have noget at støtte sig til (holde sig til), tage sin tilflugt til (i en vanskeligt situation). En dansk juridisk Kandidat med Penge paa Lommen og et Gods i Ryggen. *EBrand. UB. 13.* Tolstoys Samfundstheorier vidner altfor meget om, at han altid har haft Rigdom og Magt i Ryggen. *JakKnu. LF. 46.* nu bliver I sagt op! . . Jeg har Loven i Ryggen . . du har ikke betalt Husleje længe! *Martin AHans. NO. 114. spec. m. h. t. pengemidler, i udr.* have noget (ogs. † det (Moth. R. 147. Biehl. DQ. III. 231) og sagde (Blich. (1920). XXII. 225), en (lille) smule (Schand. BS. 350) olgn.) i ryggen, have formue (at tage til); være velhavende. *Moth. R. 147.* Skal Godset drives med Kraft, saa maa Eieren selv have Noget i Ryggen. *Oehl. XVI. 16. Schand. TF. II. 392. Feilb. jf.:* *Een har det i Ryggen, i det han er riig; | Een har det i Ryggen, i det han er sterk; | Een har det i Ryggen af Brud og af Værk. *Stub. 116. Oversk. II. 15.*

4) (jf. I. Nakke 3) den del af en ting, der dækker, svarer til, har sin plads paa ryggen (1). 4.1) (jf. bet. 5) svarende til bet. 1.1, om bagside af beklædningsgenstand (til kroppen). MO. Ryggen af den skindbræmmede Klædestroje. *JPJac. I. 94. 3* Manchetskjorter . . lappet paa Ryggen. *PolitiE. Kosterbl. 1/1924. 2. sp. 2. jf. bet. 1.1:* saa var de to høje Herrer, begge i lyse Frakker, paa Vej ud af Lokalet igen, to lange, lyse, værdige Rygge. *TomKrist. H. 87. sml.:* han saå . . en sort Frakkeryg . . smutte ud af en Dør. *Schand. TF. I. 176.* *Det klang som Sværdet klinger | Udi en Pandserryg. *Oehl. NG. (1819). 51.* de brede Vesterygge dampede som Enge. Dansen blev jo længere jo lystigere. *JVJens. HF. 16.* || ogs. (jf. bet. 5 og III. Rygning 2 slutn.) om (ovre) bagstykke paa bæk, stol ell. sofa, mod hvilket man støtter ryggen (1.1); ryglæn; sofa-, stoleryg. *vAph. (1759).* Stole med rund, forgyldt Ryg. *Schand. TF. I. 124.* (han) bøiede sig over hende . . med den ene Haand støttet mod Stolens Ryg. *JPJac. II. 213. Pont. Sk. 214. FagOSnedk. 4.2)* (især garv.)

svarende til bet. 1.2, om del af et dyrs (af-
flaaede) hud (skind). Læderet (til vand-
støvel) maa nødvendigviis være skaaret af
Ryggen paa en heel Oxehud. *Blich.(1920).
XVIII.49. (man skærer) det tynde Buglæder,
Forfødderne, een Deel af Bagfødderne tillige-
med Hovedstykket bort. En saaledes beskaa-
ren Huud kalder man en Ryg. JFBergs.G.343.*

5) (især faql.) (del af) ting, der ved sin
plads ell. stilling minder om en ryg (1(1)),
udgør bagsiden af tingen (se ogs. bet. 2.1
slutn.). || den bageste kant af en (hæftet ell.
indbunden) bog, hvor arkene er sammenfæstede;
bogryg; ogs. (bogh.) om den tilsvarende kant af
et ark (i en bog) ell. om det stykke stof ell.
skind, der anbringes paa den indbundne bogs
bageste kant (shirlings-, skindryg), ell. (jf. Løs-
ryg) om tynd papstrimmel, der fastgøres paa
den indvendige side af bogens rygbeklædning.
(en) Bogbinder . . . der har spoleret en smuk
Ryg med en gal Titel. *Heib.Poet.VI.174. En
lukket Bog med Ryggen opad. HCAnd.(1919).
III.9. Jorg.LT.32. fast Ryg (mods. Løs-
ryg), d. v. s. Skindet maa sidde fast paa selve
Arkenes Ryg. Vorthj.IV.2.143. glat ryg, ryg
uden ophøjede bind (1). Biblioth.I.506. || over-
kant paa et skærende redskab (mods. den skæ-
rende kant, æggen), saaledes paa (sabel)kling-
ge (Pflug. DP.1094. Scheller. MarO.), leblad
(Fleischer. AK.120. FrGrundtv.LK.247), sav-
(klinge) (FagOSnedk.). jf.: Ryggen (paa en
kile) optager Slagene, med hvilke Kilen drives
ind. *Sal.*XIII.340. uden for jagl. spr. især
d. s. s. Knivsryg. Moth.R147. Eilar.SB.199.
Soph.Müll.VO.524. || d. s. s. Glideryg. Tekn
MarO. || paa et piano: den indvendige massive
opbygning, hvorpaa resonansbunden er fastli-
met. HjInstr.6. || (jf. Rygsøm og Bug 1.5; bot.,
gart.) den side af et frø, en frugt, som er modsat
bugen. Drejer.BotTerm.123. CMatthies.DF.
III.246. paa avne: MøllH.II.426. jf. u. rund-
rygget. || (nu l. br.) om bagside af billede, ma-
leri (Langebek. Breve.144), af blad i en bog, ver-
sosite (Gadeordb.418). || m. h. t. legemsdele;
spec. (jf. bet. 6 og Fodryg, Haand-bag, -ryg;
nu sj.) om haandens ell. fodens overside (yder-
side). Ryggen . . . af Haanden. *PhysBibl.II.188.
VSO. jf.: (albuebenets) nederste, mindre Ende,
der føles som en rundagtig Fremstaaenhed
paa Underarmens Rygflade. Sal.*I.429.***

6) (jf. III. Rygning; især faql.) om (del af
en) ting, der ved sin (fremragende,
langstrakte, rundede) form minder om
en ryg (1(2)). *Jeg svinger (om gamle dage) |
Førend man Foretog med hvasse Plov at bore
| Igiennem Jordens Rygg. *Holb.Metam.2. Ryg
i Træ. En Ophøining paa Træ, der skulde
være glat. Harboe.MarO.479. kun (dæk-)Stenes-
nens Rygge ere synlige (o: i en jættestue).
Soph.Müll.VO.80. (jf. Rygaas og III. Ryg-
ning 1) om hus-, tagryg; VSO. Gnuetz.M.Husb.
78. jf. of. u. bet. 2.1: Husene løftede Ryggene
op i den blege Luft. *Madelung.EH.122. sml.:
Ryg (Bom) under et Solsejl. Scheller.MarO.**

jf. Bølgeryg: Bølgens solvblaa Ryg. *Ew.
(1914).V.151. Blich.(1920).IV.218. jf. Gade-
ryg (samt u. rundrygget): Grusen (paa vejene)
er kort dybere ned af Følgerne paa de Stæder,
hvor der har været Slag, end hvor der har
været Ryg. *PolitiVennen.1800.1880. jf. Næse-
ryg: Næsen (er) hyppigst bred for Enden og
med flad, indadbojet Ryg. JLange.BM.1.92.
Pont.Sk.228. || (jf. Højde-, Landryg samt
Rangerryg) m. h. t. terrainforhold, især om
kam (1.5.1) paa bakke, fjæld olgn. (jf. Fjæld-,
Klipperyg ofl.). (oen) er et meget langt . . . og
fugtigt land, havende midt langs igiennem en
Ryg af steenegrund. *JJuel.266. Kilen eller
Field-Ryggen; hvilken Ryg . . . strækker sig
ud til Lapmarken. Slange.ChrIV.129. Ryggen
af Jylland er pur Heede. *OeconJourn.1753.20.
*truende sig Alper reiste | Med deres brede
Rygge op. Storm.SD.235. Ryggen eller Kam-
men (er klittens) høieste Strøg, naar den har
Rimmens Form. *Andres.Klitf.85. Paa den anden
Side af Bakkens Ryg sænkede Jordsmønt
sig. Pont.LP.VIII.224. Steensby.Geogr.
133 (se l. Kam 5.1). || (landbr.) den midterste
(højere) del af en ager (tidligere frembragt ved,
at man begyndte pløningen i agerens midte og
vendte (kastede) den oppløjede jordstrimmel ind
mod midten); nu ogs. om den (dobbelte) fure,
der (nu) danner agerens midte; agerryg (mods.
I. Ren 1). *Moth.R147. Adr.1761.166. (haren
siddet) næsten altid i Renene eller i Ryggene,
naar disse ved sidste Pløining ere kastede ud
(o: saa at der er dannet en fure). Blich.(1920).
XVII.28. ChMourier. Brod.(1821).39. Fr
Grundtv.LK.245. Feilb. jf. Steadn.I.x. — ogs.
om smalt jordstykke (ager), dels d. s. s. Rygbed.
LandbO.IV.727. dels (bornh.) om smal, i midten
højere ager (plojet til rug). *Esp.276. jf.: saa
kaldede Rug-Rygge. JPPrahl.AC.28. ||
(især ⚔) lang, smal forhøjning af havbunden.
Sal.XV.378. en undersøisk Ryg med forholds-
vis ringe Dybde. *BertId.*1921.Aft.3.sp.5.
|| ⚔ krumning (runding) paa mast. *Bardenfl.
Søm.II.49. Masten har faaet Ryg. Scheller.
MarO. || (ty. rücken; bjergv.) (kalkspat)gang,
der gaar igennem lagene i et flotsbjerg. *Brün-
nich.M.295.**********

7) (som sidste led af ssg.) i betegnelser for
mennesker ell. dyr. 7.1) om person, især i ssg.
Usselryg (jf. Hunderyg, Pukkelryg 2, Skrut-
ryg) er 7.2) om dyr, især om fisk, hvis ryg er
af en særlig (ved l. led angiven) art, se fx. Bar-,
Haard-, Pigryg.

Ryg-, i ssg. (jf. Rygge-) især af Ryg
1(-3); saaledes (foruden de ndf. anførte) i tal-
rige mere tilfældige ell. let forstaaelige ssg.
som Ryg-handage, -bred, -fje(de)r (paa jugl),
-flade (jf. Ryg 5 slutn.), -haar, -hud, -kød (jf.
-flæsk), -lidelse, -muskulatur, -panser (jf.
-harnisk), -pukkel, -saar, -smerte(r) (jf. -pine),
-smidig(hed), -stribе, -strækning, -svag(hed),
-uld, -øvelse; (især faql.) til Ryg (1.1 og) 4.1:
Ryg-fo(de)r, -længde, -slids(e); til Ryg 5,
m. h. t. bog(ryg): Ryg-felt (jf. II. Felt 1

slutn.), -foryldning, -højde, -skind, -stempel. **-aas**, en. (ænyd. gl'da. d. s. (Rimkr.M.29); til Ryg 6; jf. -lægte; jagl. ell. dial.) vandret liggende bjælke (aas), som danner tagets overkant; ogs. om tagets øverste (af halm, tegl osv. dækkede) del: mønning; rygning. KomGrønneq. I.99. man (kunde) tit, naar man formodede ham i Skoelen . . finde ham paa Ryg Aasen af et Huus. *Ew.*(1914).IV.165. (størerne sidder) langs paa Rygaasen af det store Huus. *Cit.* 1812. (Hjort.B.I.21). *FagOS*nekk. Sjæll. *Bond.*21. || (foræld., dial.) den midterste bjælke i en maltkølle, som bar de brædder, hvorpaa maltet blev lagt. *MDL*. **-angreb**, et. [3.2] ✕ angreb i ryggen, bagfra (jf. -forsvar). *Pol.* 1/1937.2.sp.5. **-anlæg**, et. [6] (landbr.) overrislingsanlæg (til engvanding) med rygbeder; rygbedanlæg. *MøllH.*1.545.

Ry-garn, et. se I. Ry 1 slutn.

Ry-gbed, et. [6] (landbr.) ved overrislingsanlæg (engvanding): smalt jordstykke med fald til begge sider fra den vandførende (ryg)rende i midten (mods. Hæng 4). *MøllH.*1.545. jf. -anlæg: Rygbed(e)anlæg. *smst.* *Sal.V* 1127. **-ben**, et. (Rygge-. *Wess.*28). (ænyd. gl'da. d. s.) 1) (nu især dial.) om (enkelt) ryghvirvel ell. hele ryggraden. *Moth.R*146. *LTid.* 1738.477. mange Rygbeen af Rosmer Diur (?: hualrosser). *J.MunksLeved.*7. *Mine Knæled er søndret, | mit Rygben værker. *Drachm.* *VS.* 74. Ulve omkredsede dem og aad alt levende, lige til de slikkede Rygbenene. *Thit.Jens.* *SK.* 1.133. *Feilb.* || (jf. Ryg 2.2) i udtr. for slag paa ryggen olgn. vilde hun kun saaledes slaae, at Rygg-Beenene fik ingen Skade, skyttede jeg Fanden om det. *Holb.Jep.* *I.5.* sa.Vgs. (1731).II.14. De Faa, som vilde redde sig ved Flugten, indhentede han . . og huggede dem Rygbenet over. *Ing.EF.* *I.50.* I og Nordmændene vil knække Rygbeen idag, og vi Jyder skal flække Pander. *sa.EM.* *I.166.* || † om det øverste parti af ryggen paa fisk. Ryg-Beenet er Guld-gul, Buggen hvid, Ryggen blaa. *Pflug.* *DP.* *1117.* 2) (jf. Ryg 5; bot., nu næppe br.) midtribbe i et blad. *Buchhave.* *GP.* *15.* **-blod**, et. spec. dels (kog., gl'dgs.) om fjerkrærs lunger og nyrer, der (naar de ikke fjernes ved tilberedningen) sidder som en mørk (blodlignende) masse under ryghvirverne. *LandO.* *II.* 320. Kværnd. dels (vet., foræld.) om kvægsygdom, der mentes at skyldes blodsamlng i ryggen; lændeblood. *Gram.* *Breve.* *269.* Om et Hoved faaer Rygblod, eller, som det vrangelig paa sine Steder kaldes, bliver troidreedet. *Fleischer.* *AK.* *193.* *FrGrundtv.* *LK.* *114.*

Ry-gbo, en. ((tidligere) ogs. skrevet *Ry-Moth.* *R156.* *Mob.DH.* *II.* 325). [ry(ʷ)q-, ry-] (æda. Røbo (*Annales Dan. mediæ ævi.* (1920). 85); jf. rygensk, II. Ryger, Rygianer, Rygier, rygisk, Rylænder; især hist.) beoer af æn Rügen. (især i flt.). *Grundtv.Saxo.* *III.* 221. *VilhAnd.Eras.* *79.* *JOltr.* *SD.* *IV.* 122.

Ryg-bredde, en. [1(1), 4.1] 1) i egl. bet. *vAph.* (1764). Man maalte hans Rygbredde.

Drachm. *UB.* *227.* *AndNæ.* *PE.* *III.* 234. 2) (jf. II. Brede 2.2; jagl.) et stykke (en bredde) tøj, der anvendes til ryggen i en klædning, kjole olgn. *VSO.* *MO.* **-bruden** (Rosenb.I.216) ell. **-bruddt**, part. adj. (sj. **-braaden.** *JPJac.* *I.* 160). (l. br. i alm. spr.) bruddt i ryggen (skævet rygget, pukkelrygget olgn.). *JPJac.* *I.* 160. *Rosenb.* *I.* 216. || (jf. bryde sp. 1245¹⁷) om (ride-ell. træk)dyr: med ryggen ganvet ell. skrabet af seletøj ell. sadel. *Galsch.* *SR.* *245.* *MLorentzen.* *SøndagmidtUgen.* (1930).75. **-bræt**, et. (jf. Ryg 4.1; især jagl.) bræt, der tjener som rygstød (-læn); paa stol: *Buchw.* *JS.* (1725).28. *FagOS*nekk. om hækbret (2.1) i baad: *SkibsbuynK.* *494.* *Scheller.* *MarO.* 60. **-bulket**, adj. (jf. Bulk 1.1; vet., nu næppe br.) om dyr (hest): hvis ryg danner en bue opad. ryggebulket. *Viborg.* *HY.* 80. **-bærer**, en. (jagl.) bærendretning (-stativ), som fastspændes paa ryggen af en person (forretningsbud olgn.). *NatTid.* 20. 1911. *M.Till.* *I.* sp.3. *PolitiE.* *Kosterbl.* 1/11925.3.sp.2. **ϖ-dæk(ke)t**, part. adj. (l. br.) jf. Ryg 3.2: indtage en rygdækt Stilling. *D&H.* jf.: **-dækning**, en. (l. br.). *D&H.* Nu er Rusland Tyrkiets Ven og en Rygdækning for de fremadstræbende forasiatiske Nationer. *Tilsk.* *1936.* *II.* 320.

ryge, v. [ry(ʷ)q ell. (alm.) ry(ʷ)æ] præs. -er [ry(ʷ)qæ ell. (alm.) ry(ʷ)æ] præt. **røg** [rø(ʷ) ell. (højtid.) rø(ʷ)q] ell. (især i bet. 3.2; nu næppe i rigsspr.; jf. *Bredsdorff.* (*DLitTid.* 1833.870). *Levin.*) **rygede** (*Moth.* *R*146. *Reiser.* *IV.* 324. *NvHaven.* *Orth.* 145. *JBaden.* *Horatius.* *I.* 511. *VSO.* *MO.* *Tob.* 8.2 (*Chr.* *VI.* afvig.). jf. *Esp.* 280) ell. **rygte** (*Moth.* *R*146. jf. *Esp.* 280.470); part. **røget** [rø(ʷ)at ell. (højtid.) brø(ʷ)at] ell. (især gl'dgs. ell. dial.) **røgen** (*Cavling.* *A.* *II.* 175. jf. *Feilb.* *Flemløse.* 163. *Kværnd.*; hertil flt. *røgne.* *Skuesp.* *III.* 40 (se u. I. Lys 7.4). *Wied.* *Thum.* 139) ell. (nu næppe i rigsspr.) **ryget** (*Moth.* *R*146. *vAph.* (1764). *Amberg.* *Blich.* (1920). *XVI.* 94. *VSO.* *MO.* jf. *Esp.* 280) ell. **rygt** (*Moth.* *R*146. jf. *Esp.* 280.470). **vbs. -else** (s. d.) ell. (især v. ell. jagl.) **-ning** (*MO.* *Arn Møll.* *SundhedsL.* 62. *HavebrL.* 11.316. jf. *Silde-rygning.* *Da.* *Almeelæsning.* 1836.21). (ænyd. gl'da. d. s. (1Mos.15.17.2Mos.19.18.5Mos.29.20 (*Gl'daBib.*)), sv. ryka, oldn. rjúka, eng. reek, ryge, dampe, dufte, ty. riechen, lugte (oh. riehhan, ryge, dampe, dufte), jf. mnt. ruken, dufte, lugte; sml. Rog, I. Rog, røge, Røgelse || kan i perf. part. **røget** ikke sikkert adskilles fra røge || ryge er (i rigsspr. spec. i bet. 3) sammenblandet m. røge, bl. a. ud fra fællesformen perf. part. **røget** og dial. ved lydligt sammenfald (af ryge og røge), jf. *Esp.* 280.470. *Brenderup.* §21. *Flemløse.* 22.70. *Kort.* 48)

1) om (sted, beholder med) brændende stof: afgive, udsende røg; ofte spec. om hvad der (endnu) ikke brænder med klar lue, er ved at slukkes, kun gløder, ulmer olgn. (og derfor har stærk røgudvikling). (i udtr. som (kullene i) kakkelovnen ryger ell. udses. det ryger (fra osv.). 1.1) i al alm. hele Sinai Bjerg røg

(1931: hylledes i Røg) for Herrens Ansigt . . og der opgik en Røg af det, som Røg af en Ovn. 2 Mos. 19.18. Her rygede Herrens Offere, hidest Afgudernes. *Basth. AaT. 188.* *Ætne brænder, | Og Hekla ryger. *Bagges. V.11.* *Evig skal . . | Altre ryge til din (∴ en helgen- indes) Helgenære. *Oehl. VI.135.* det . . røg fra Lundstikkerne (∴ de var ved at antændes af mangel paa smørelse). *JV Jens. HF. 91. jf. bet. 3.3 (slutn.):* *medens duftende hans Pibe ryger, | Fortæller (han) sine Hændelser. *Revn. 160.* || *m. overgang til bet. 4:* ryge af, (dagl.) gaa op i luer (spec.: som følge af ilds- paasættelse). en fattig Djevæl, som sad i en usselig Rønne . . fik den Idé at lade hele Her- ligheden ryge af. *HMatthiess. N. 126.* || *part.* rygende brugt som adj. to Stykker rygende Brande. *Es. 7.4.* Trinitatis-Kirken (i Madrid er) ramt af en Bombe og trues med at blive forvandlet til en rygende Ruinhob. *NatTid. 20* ^{18/11.1936.1.sp.1.} I Dag (∴ efter et bombardement) er Byen kun en Dynge rygende Aske. *Pol. 26/1.1937.1.sp.2.* billedl.: *naar min Troe befindes svag . . | Pust op igien den rygende Brand. *Brors. 124. 1.2)* om særlig indretning, der tjener som ell. hører til en lys- ell. varme- giver. *Moth. R.147.* *hist og her man saae en Skorsteen ryge. *Oehl. Digtm. I. 81.* *Nu mørkner alle Smyger, | Og mere sort de spidse | Skor- stenspiber ryger. *Soph. Clauss. U.B.V. i billedl.* 30 *udtr. m. Skorsten, s. d.* || *spec. som udtr. for, at en lysgiver brænder daarligt (oser) ell. (nu næsten kun) en varmegiver (kakkellovn, kamin olgn.). sender røg ud til siderne, ud i et værelse, fordærvær luften olgn. (i udtr. som kakkellovnen ryger, det ryger (i stuen), † stuen ryger (ind) (vAph. (1759). sa. (1764)) olgn.). det ryger i huset. Moth. R.147. LTid. 1738.457. VSO. MO. her ryger. S&B. || part. rygende brugt som adj. Oehl. L.I.43 (se u. Fyrrespaan).* 40 *en rygende Ovn (Chr. VI.: en ovn, som ryge- de) og Ilds Blus. 1 Mos. 15.17. en rygende tande, se Tande. om (befordringsmiddel, dre- vet med) dampmaskine: som har fyr under kedelen, dampen oppe. i Bugten laae et rygende tyrkisk Dampskib. HCAnd. ML. 241. JV Jens. G. 170. 1.3) (rimeligvis egl.: være (lige- som) rødglødende; jarg.; l. br.) uegl., om per- son: rødme (stærkt). „Nu ryger Du jo“, sagde H., da W. begyndte at rødme . . „ryge“ 50 (eng. orig.: smoke) kalder Drengene at blive rød i Hovedet. Farrar. St. Winifred. (overs. 1877). 17. OrdbS. (Herlufsholm).*

2) som udtr. for løsrivelse, udsendelse af smaapartikler af anden art. 2.1) (især faql., w ell. dial.) om (ting, der indeholder) vædske (af relativt høj temperatur) ell. flygtigt stof: afgive, udsende synlige (vand)dampe; dampe (stærkt); jorddampe (hurtigt, stærkt). *(hun) i den Drik meest finder 60 Smag, | Som kand i Halsen ryge (∴ spiritus). Graah. PT. I. 149. Huggleks Blod ryger endnu. Suhm. (SkVid. XII. 134). Oehl. III. 29 (se u. Hlautbolle). denne Blanding . . koger (man)

saalænge, indtil Vandet er røget bort (∴ for- dampet). *JFBergs. HK. 519.* *Min Moders Gry- de ryger i Sky. *PMøll. ES. I. 54.* *Seer I . . | In- gen Hest, hvis Flanker ryge, | Strakt om Hjemmet med min Mand? *Aarestr. SS. V. 179.* *Schand. UM. 38.* rundtom (bjerget) ryger Da- lene af Morgentaage. *Jørg. JF. II. 25.* *Crheimer. NB. 569.* *UnivBl. I. 378.* billedl.: det falske Store ryger op i Damp. *NordBrun. Fast. B1v.* || *part. rygende brugt som adj. *(han) nip- ped . . til det rygende Glas (∴ toddyen).* *Storm. SD. 166.* *Der offredes rygende Oxeblood | Til Asa-Thor. *Oehl. PSkr. I. 362. sa. L.I. 42 (se u. I. Kniv 1.1).* jeg vil lade ske . . Tegn paa Jorden nedentil, Blod og Ild og rygende Damp (1819: Røgdamp). *ApG. 2.19 (1907).* *spec. (kem.) i udtr. rygende (salpeter-, svovl-)syre († salpetergejst. vAph. Chym. I. 510). Öpfb. V. 541. Christ. Kemi. 67. 93. 2.2)* som udtr. for, at fine smaa dele (løsrives og) føres af sted gennem luften, af vin- den olgn. som en tæt (røglignende) masse || (jf. jordryge; sj. i alm. rigsspr.) *m. subj., der betegner masse, flade (sandet jord olgn.), hvorfra smaa dele løsrives (af storm): fuge med støv olgn.; støve. veien ryger. Moth. R. 147.* Det var . . Stormenes Tid; Klitterne røge, Havet kastede hoiie Søer. *HCAnd. (1919). IV. 101. VSO. I Assendrup . . „ryger“ de lette Jorder ganske voldsomt. DagNyh. 11/1.1912.1. sp. 4. OrdbS. (Sjæll.). om vandmasse (der piskes af storm): Søen ryger. Scheller. MarO. Achton Fris. DØ. III. 72. || (m. overgang til bet. 4) upers. ell. *m. subj., der betegner de (af vinden) bevægede smaa dele: fuge. de jage hen over Sletten, saa Sandet ryger efter dem. Hauch. EØ. 79.* see, hvor prægtigt Blæsten tager i Toppen (af baaen), saa det ryger efter! Der staaer en Regnbue i Draaberne! *HCAnd. TB. 4.* *Blomsterstøvet ryger. *Holstein. D. 59.* Skæ- verne røg af (horren). *HPHans. T. 61.* det ryger (af brakmarken). *Feilb.* det skal ryge fra harven, men dryppe af møgvognen, se I. Har- ve 1. jf. *Krist. Ordsp. 601. spec. (dial.) i udtr. sneen ryger ell. det ryger olgn., sneen fy- ger; det er snefog. VSO. Feilb. OrdbS. (Sjæll., Fyn, Lolland). jf.: Ruskgregnen røg over Buske og Grave. ErlKrist. S. 131.* || *part. rygende brugt som adj. det rygende hvide Skum, hvori den store Elv ganske syntes at opløses. Hauch. MfB. 346.* en rygende (∴ dræende) Kornmark. *D.&H. især (m. overgang til bet. (4 og 6) i forb. rygende storm (vejrr) olgn., storm, der sætter støv olgn. i bevægelse; voldsom, forrygende storm. Grundtv. PS. VII. 195. Wilst. Od. XII. v. 313.* Horte jeg ogsaa ret? Det suser for mine Øren som rygende Blæst. *CKMölb. Amb. 150. Drachm. SH. 40.* *jeg lagde min Gaard i den rygende Blæst, | hvor Bak- ken hun skraaener mod Sønder. *Aakj. RS. 84.* en rygende River. *DagNyh. 20/1.1924.1.sp.6. jf. bet. 6.2: (det) gik . . i rygende fart (med post- baaden) ad Sejers til. Thorsen. Afh. III. 14. 2.3)* (nu dial.) som udtr. for lugt. || udsende*

(god ell. daarlig) lugt; lugte (godt, daarligt). *Det Gamle kastes bort, som det, der vilde ryge | Os udi Næsen. *Sort.HS.B2r. MDL. Feilb. Ordbs.(Sjæll.) spec.: giv tarmluft fra sig; fise.* Hvor kunde jeg blive i Stuen med deng Hund, som begyndte at ryge saa jeg maatte holde for Næsen. *JRPauull.Kandest. D7r. Esp.470. Ordbs.(Sjæll.).* || om person: opfatte en lugt; lugte (3); i forb. ryge (til) noget. *ThogLars.T.36. Feilb.*

3) (ikke i vAph.(1759) ell. VSO.; jf. røge) om personlig, hensigtsbestemt virksomhed: faa noget til at ryge (1); frembringe røg. 3.1) (sj.) ved antænding af træ olgn. frembringe røg som signal; afbrænde signalblus; blusse (2). (færger) ligger paa Møens Side; vil man have Heste og Vogn over fra Falster, skal der altsaa først ryges efter Færgeren. *JPaludan. Møen.II.(1824).101. 3.2) frembringe en kraftig ell. (jf. bet. 2.3) stærkt lugtende røg ell. damp ved ophedning (antænding) af forsk. særligt materiale (træ, røgeelse olgn.); røge. (ofte i forb. m. præp. med ell. m. obj., der betegner det, som ophedes (ryger), ell. det, som udsættes for rogens paa virkning). || om ophedning, antændelse af røgfrembringende materiale med det formaal at frembringe vellugt, rensede luften, (især tidligere:) modvirke smitte (ved desinfektion), (foræld.:) fordrive sygdom, trolddom olgn. ryge med raf (jf. Rygerav). *Moth.R147. (præsten) ryger . . . Kared og Faddrene med Virack og Myrre.Pflug.DP.356.* Her lugter . . forbandet Borgelig, lad dem ryge noget. *Holb.Bars.III.2. En Betienter kommer . . med et Røgeelse-Kar, sigende: Jeg maae ryge, for at Trolddommen skal ingen Magt have.sa.Hæz.VI. Paa Banjerne . . ryges med en Blanding af Vitriol og Salpeter, for at forbedre den indspærrede Luft. Harboe. MarO. ryge et sygt Lem med Svovldampe. MO. Brevene, Varerne ryges (giennemrøges), inden de komme i Land.smsl. tag Emmer til Røgeelse og læg derpaa noget af Fiskens Hjerte og Lever og ryg (Chr.VI: røg) dermed. *Tob.6.20. Bang.L.351. HavebrL.*II.316. AarbFrborg.1918.106. ryge med lysetande, se Lysetande. om afbrænding af pulver og indaandning af rogen som middel mod astma; refl.: Denne særlige Lugt af Medicin og Astmapulver . . saa skulde han vel ogsaa ryge sig . . „Du bliver nødt til at lukke Vinduerne, for jeg skal ryge mig.“ *AaDons.S.14. || (søge at) fordrive ell. dræbe levende væsener (myg, ræv (i hule) olgn.) ved frembringelse af kraftig røg. (i alm. spr. (nu) især i forb. ryge ud). ryge myg ud. *Moth.R147. naar man vil have (bierne) til at sværme, (skal man) ryge dem med en Svamp, som voxer paa Eenebær-Træer. *Fleischer. B. 337. smst. 788. Man ryger jo med Røgeelse for Myg. *Oehl. Robins.38. de (havde) ryget for en Brok. *Blich.(1920).XVI.94. MO. S&B. m. h. t. mennesker, især uegl.: fordrive paa voldsom maade. (de har) gjort Helvede hedt for Kone********

og Born for at faa os røget ud. *AndNz.PE. III.283. KaiHolb.FC.VI.193. jf. Grundtv.PS. III.261. ryge en ræv ud, i egl. bet.: Blich. (1920).XVI.94. Aakj.VF.217. Sal.*XX.662. uegl.: det Udtryk om min Philosophie, at den er en kvælende Røg (er) overordenlig smigrende, og temmelig træffende, thi hvad vil jeg dog i Grunden andet med min Philosophering, end ryge Ræve ud, som Theologien har stoppet for, eller, om de saa vil, ryge dem inde i Graven! *Grundtv.DVIII.202. Ing. VS.I.157. *Hvor har vi Fjendens Trop? | Nu skal vi lyse op; | Giv Fyr! — Ryg Ræven ud af Hulen i Galop! *ARecké.19. Schand.O. II.170. || (ikke i MO.; i fagl. spr. nu alm. røge) som udtr. for anv. af konserveringsmiddel (mod forraadnelse olgn.): lade noget (især madvarer, som sild, kød, flæsk olgn.) gennemtrænges af røg (fra vaadt brændt olgn.) ved i længere tid at hænge i en skorsten ell. i særlige hertil indrettede rum. mange Baadsladninger (sild) ligge og raadne paa Strandbredden, fordi man der hverken bruger at ryge eller salte Fisken. *Kroyer. (Da. Almeenlæsning. 1836.63). ArnMøll.Sundhedsl.62. Træsko ryges undertiden ligesom Skinker, hvorved de paa een Gang tørres og imprægneres med de antisæptiske Stoffer i Røgen. *Svenson.B.II.93. (dette) maa ikke . . ryges (JurFormularbog.*395: røges) Flæsk undtagen i det særlig dertil indrettede Rygekammer (smst.: Røgekammer). *JurFormularbog.*344. jf.: „Hun (?: Sigbrit) er da sikker paa Helvedes Ild?“ | — „Ja ryges hun skal som en hollandsk Sild.“ *Schand.SD.197. || hertil rimeligvis som (nu næppe br.) udtr. for (stærk) beruselse: I hvilken Retskaften Viinkælder, har du været henne at Ryge din hierne (fr. orig.: où tu t'es coiffé le cerveau)? *KomGrønneq.I.218. 3.3) (tidligere stærkt vekslende m. røge; jf.: rigtigere siger man at røge, end at ryge Tobak. *Mob.HO. At ryge (ikke røge) Tobak, ryge en Pipe.MO. (han) røg paa sin Pipe. *Mob.Ev.222(men: (uhyret) røgede Tobak. smst.166. „mindre rigtigt“. *Levin). Nu ryge alle unge Mennesker Tobak. Vi overlode det til vore Tjenere . . Din salig Fader røgte heller ikke Tobak. *CBernh.NF.VII.22. sml. II. drikke 1.7) indsuge (nikotinholdigt, bedovende) nydelsesmiddel i form af røg fra antændt tobak (i pipe, cigar, cigaret), ogs. opium olgn.; røge; smøge. (i forb. som ryge tobak; ryge (en) cigar, cigaret, pipe; ryge paa en cigar, cigaret, pipe; ryge (tobak) af en pipe olgn.; se ogs. u. Cigar, Cigaret, Opium, Pipe (I.3)). Ryge (er) at smøge. ryge tobak. *Moth.R146. (han) rygede Tobak af en lang Træpipe. *Reiser.IV.324. *Han ryg, og røg igien, og røg sig ør. *Bagges.Ungd.I.177. *den hele Bygning (?: Aladdins palads) færdig staaer; | Og det er gjort mens en fornuftig Mand | Faar tændt og røget ud sin Morgenpipe. *Oehl.PSk.II.257. Forskjellen imellem Tobaksrygerne og Dem, som ikke ryge. *Sibb.*****************

II.238. *Hauch.G.211.* (han) røg i fine, langsomme Drag af en Cigar. *Goldschm.Hjl.II.58.* De ser Dem om efter noget at ryge. *JVJens. Intr.119.* vil De ikke have noget at ryge paa? | ryge en pipe til, ved *genagen* rygning gøre en ny pipe brugelig (velsmagende), idet der dannes skorpe indvendig (i pipehovedet) olgn.; tilryge. *S&B.* ryge koldt, se II. kold 1.2. *jf. bet. 1.2: (mændene)* ryger som Skorstene. *Pol.¹⁶/1929.10.sp.3. jf.:* Hvilken Triumf, da det første Tog røg sin Skorsten ad den nye Linje! *Markman.MF.149.* || (*jf. bet. 1(1)*) *m. subj.-skifte, om pipe, cigar, cigaret: (kunne)* ryges (en vis tid, med behag ell. ubehag). lange Piber med store Hoveder, der kunde ryge en Timestid uden at omstoppes. *Pont.LP.VII.100. spec. i forb.* ryge godt, daarligt olgn., trække, smage godt, daarligt. *S&B. Bl.&T. OrdS.(Sjæll.).*

4) (*af bet. 1-2; jf. bet. 5; især talespr.*) som *udtr. for ufrivillig, hurtigt bevægelse fra et sted til et andet ell. udvikling fra en tilstand til en anden. 4.1) uden særlig forestilling om bevægelsens udgangspunkt (jf. bet. 4.2), i forb. m. præp. ell. adv. til angivelse af retning ell. maal: føres (hurtigt); fare; slynges; kastes; falde.* ved hvert Stød, som Stormen gjorde paa vor Hytte, vare vi bange, at den skulde ryge over Ende. *Prahl.AH.III.10.* *min Arm røg overborde | for Stroifeskuddet. *FGuldb.PD.115.* Kapellanen kylede . . Flasken hen efter A., men (denne dukkede) Hovedet . . saa Flasken røg mod den modstaende Væg. *Schand.UM.102.* Lad os ryge (o: *rutsche paa skæde*) nedad igen over den hvide Sne. *IRaukier.ID.164.* en Skammel . . fik et Spark, saa den røg hen ad Gulvet. *EERichs.S. 149.* det . . blev atter Frost. Vejene blev til Glibebaner, saa man maatte se sig godt for, at man ikke skulde ryge sig en Tur. *Jernbane T.¹⁵/1936.6.sp.4.* || *om ting, der bevæger sig (svinger) om et fast punkt, en akse olgn. min Haand røg tilvejsr edelig bekræftende. Buchh. UH.99.* Da Folk gik til Frokost, røg det gule Flag op. *BerlTid.¹⁵/1922.Ajt.3.sp.5.* især om *dør olgn., i forb.* ryge i ell. op. *Schand.SF.169. sa.TF.1.205. Bang.L.316.* || uegl. endelig røg nu Rygtet om Kong Olavs Hellighed . . omkring i Norden. *Grundtv.Snorre.III.24.* der røg ligesom et Smil over hans værdige Ansigt, naar hun kom ind i Stuen. *Schand.Fort.11.* Jeg liden selv meget under den Hidsighed, der undertiden kommer rygende over mig. *Cit. 1903.(EChristians.NT.179).* *jf. bet. 4.3:* jeg (vil) redde disse Klæder fra at ryge i Pante-kjælderens. *Schand.SF.160. m. overgang til bet. 4.3 i udtr.* ryge i brokkassen (*Muusm.F.104*), ad helvede til, paa ladegaarden (*PLEvin.HL. 148*), i luften (se Luft 1.2), i lysset (se I. Lys 7.4), pokker i vold (*Schand.BS.350*), i spjældet, tugthuset olgn. || *spec. i forb.* ryge ned, op, i vejret olgn., som *udtr. for pludseligt fald ell. stigning i pris olgn.* Under-skudet i September er røget op paa 4,5

Mill. Kr. *DagNyh.²⁷/1921.10.sp.2.* Kort Tid efter Sterlings Fald . . var ogsaa Kronen røget ned. *BerlTid.⁶/1932.M.12.sp.1.* priserne røg i vejret | || *jf. bet. 2.2:* Stormen ryger op, Anker maa kappes. *NordBrun. (Theol.Maanedsskr.I.(1804).702).* *Bl.&T. 4.2)* *m. særlig forestilling om bevægelsens udgangspunkt: føres (hurtigt, pludseligt) bort (fra sit sted); fare; slynges; kastes; falde. (især i forb. m. af).* det var ønskeligt, om der maatte opkomme saadan en Storm . . at alle disse Opstablinger (o: *fontanger*) kunde ryge af, som Avner for Vind. *Argus.1771.Nr.34.3. PalM.AdamH.III.63. Schand.IF.25.* jeg var nær røget af Sadlen. *Buchh.FD.178. jf. bet. 4.3:* paa én Gang blev Nina ked af (at høre paa højlæsningen) og slog til Bogen, saa den røg. *Bang.L.30.* oppe i Byen var der (under uvejret) røget et Par Skorstene. *Rønberg.GK. 53.* der røg den bukseknep, hele molevitten, se Bukseknep, Molevit (3.1). ryge af pinden, skaf tet, se Pind (2.4), Skaft. || (*jf. bet. 4.3*) om handelsvarer: *aftages, afsættes hurtigt, til spotpris olgn.* lade ryge (sælge for Spotpris). *Ludv.* *købe gjorde Folk, som de var tossede; | Varerne røg så rask som de blev lossede. *Rørd.JH.II.128.* || (*jf. dumpe 3, II. falde 1.1, II. fare 2.1 slutn.*) uegl., om pludselig, vilkaarlig, uoverlagt ytring, i forb. ryge ud af en, ryge en ud af munden olgn. I min Befippelse ryger det ud af mig: „Jeg ved godt, hvem Du er.“ *JSødring.E.I. 53.* det røg mig bare saadan ud af Munden. *GyrLemche.NB.160. sa.T.I.121.* et Spørgsmaal, der pludselig røg ud mellem hans Tænder. *MartinAHans.NO.23. smst.110. 4.3)* (*især af bet. 4.2*) uden (tydelig) forestilling om bevægelse, som *udtr. for, at noget (pludseligt) ikke længer er til stede ell. er til (eksisterer), er til disposition olgn., især m. bet. af beklagelse, som udtr. for tilintetgørelse, ødelæggelse olgn. (jf. forb. som ryge i lysset, ryge af pinden olgn. u. bet. 4.1-2 samt gaa 5.3).* *Alslags Skatter er forhoiet, | Peter Madsens Gang (o: *et stræde i Kbh.*) er roiet. *Rantzau.D.Nr.49.* Græsken skal ryge, og de moderne Røg . . skal træde i Stedet. *FrPoulsen.R.200.* *Ak, Ungdommen ryger | og Skagget blir hvidt. *JVibe.RS.41.* der røg den Hemmelighed. *KMunk.DU.50.* *jf. springe:* der røg en ege (i cykelhjulet), en bardun, en (elektrisk) sikring osv. | *Bl.&T.* || *om ejendel, især penge olgn.: pludseligt, hurtigt slippe en af hænde, forbruges, sættes over styr, spec.: p. gr. af nød, ødselhed olgn.; gaa fløjten.* Der røg Capitalen! *Oversk.Com.IV.126.* skal man først til at sætte paa Laanekortet . . saa ryger baade det ene og det andet, inden man faar det løst hjem. *AGnødtzm.Idealister. (1896).165.* Først brugte vi den ene Mark, saa den næste. Og da der kun var den ene Rigsdaler tilbage, lod vi ogsaa den ryge („springe“). *Nans.(Pol.²³/1917.8).* Havde din Far modtaget mit Tilbud om at dele halvt,

saa var hans Penge snart roget bort. *UDahlerup.GT.109.* (lotteri-)Sedlen er roget (o: ikke fornyet). *AndNz.LK.39.* ryge og rasle, se II. rasle 2.2. || om person, der leder en vis (forretnings)virksomhed: ryge fra gaarden *olgn. ell. (nu alm. abs.)* ryge, (maatte) forlade, opgive, standse sin virksomhed, give op. pr. af økonomiske vanskeligheder; gaa fallit. jeg maae have hele Summen, eller I ryger fra Gaarden. *Rahb.(Skuesp.IX.164).* Faderen ryger maaskee en af Dagene . . der er ikke det tørre Brød ved den Handel. *Oversk.I.192.* Bagger. *BrL.106.* Sagføreren, som røg forleden. *ORung.D.113.* *AndNz.PE.I.24.* || om (kontrakt-, venskabs)forhold *olgn.:* ryge *ell. (l. br.)* ryge ud (Thorsen. *Ajh.III.18.*), *ophæves pludseligt, voldsomt; briste.* Jeg skælder ud, og han er ikke blidere, og Venskabet er roget med det samme. *PEBenzon.SB.319.* || om noget *paatænkt, planlagt, en fremtidig mulighed olgn.:* blive til intet; gaa fløjten. Saa! der røg det skønne Øieblik (o: lejligheden til et frieri). *Oversk.II.42.* (barnets begravelse) kostede . . Penge . . den Hvergarns Kjole, (moderen) ha' de spekuleret paa til Vinter, den maatte da ryge. *Wied.MenneskenesBørn.I.(1894).65.* den Teaturler med Kørsten . . røg. *PDrachm.KM.69.* *En Chance røg. Saa bruger vi den næste. *KMunk.C.59.* || ryge af, (nu foræld.) falde igennem ved en prøve *olgn.;* dumpe. Han (o: en frier) var roget af i Forvejen. Hr. K. havde nemlig tydelig beviist mig, at (han) ikke duede til at være min Datters Mand. *Hostr.GE.79.* om valgkandidat: *Oversk.Com.VI.22.* især m. h. t. en eksamen *olgn.:* *en sort Krabat (o: en latinskoleelev), | Som fuldt sig havde foresat | I Dag at ville staae sig brav, | Fordi han slemte i Gaar røg af. *Baggens.Ungd.I.191. smst. 196.* Jeg røg af i Latinen . . det var aldrig min Sag. *Ing.EF.VII.126.* *Heib.Poet.VI.313.* *VilhAnd.Liit.II.661. 4.4)* (som videreudvikling af bet. 4.3) i særlige forb. som *udtr. for en udvikling i en vis (uønsket, uheldig) retning.* || lad(e) ryge, (nu næppe i rigsspr.) som *udtr. for, at man finder sig i, ikke modsætter sig en vis udviklingsgang, en ordning olgn.:* lad(e) gaa, passere, „rulle“, staa til. „Vil De nu være vor Gæst . . saa er vor Kontrakt sluttet.“ — „Lad ryge!“ *Doct.R.61. Feib.* || (jf. ryge sammen, i totterne paa en *olgn. u. bet. 5.2)* som *udtr. for opstaaende fjendskab, vrede olgn.* ryge i flint, se Flint 1. ryge uklar (med en), (jf. III. rage (2.1 og 2.2) komme i konflikt, i strid (med en); rage uklar. For Thorvaldsens Skyld røg jeg dog lidt uklar, som Saldensene sige, med den gamle, ildfulde Minister. *Oehl.Er.III.12. Drachm.SH.52. Feib.*

5) (jf. bet. 4; talespr.) om levende væsen, som *udtr. for (formaaalsbestemt) hurtig ell. pludselig bevægelse fra et sted til et andet: fare* (II.2.1), flyve (3.1), ile, styrte (af sted). 5.1) i al alm., især i forb. m. adv. ell. præp. Sildene . .

ryge sammen i en Klynge. *Schytte.Polit.109.* *Hen over Sletten røg en Daadyrtrop. *Schand.SD.vr. (han)* som rygende (*alm.:* farende) ind til sin Ven, som om han tog Tilløb til et vældigt Spring. *CMøll.PF.174.* „Jeg vil se ham,“ raabte hun og røg til Vinduet. *ThEw.FD.II.39. uegl.:* Vi, der røg lige ind i Arbejdet. *Folkkeskolen.1929.609.sp.1.* (jf. II. løbe 16.1, IV. rende 7; sj.) m. obj. og præp.-led, *uegl.:* (han) svang Plejlen og gav Neget et Endestød, saa det røg Hovedet mod Bolværket. *EriKrist.St.21.* || (jf. bet. 4.2) i *udtr. for bevægelsens udgangspunkt ell. begyndelse. (især i forb. m. (adv. og) præp. af ell. fra).* Haren røg úd af busken. *Moth.RI47.* (de) røg op fra det magelige Sæde. *Schand.UM.259.* Børnene var roget ud af Spisestuen, saa de væltede over hinanden. *Bang.HH.149.* (hun) røg ud af Sengen. *sa.T.5. jf. løbe* (II.2.1) af med, rende (IV.4) af med (*dial.:*) lad heller Inger ryge av med Skoullæren, end hun sku faa en Bunde. *Gravl.EB.18.* || abs. ryge, stikke af; løbe (II.3.2); rende (IV.4). en af Konerne (klagede) over, at hendes Drukkenbolt af en Mand for tredje Gang havde pantsat alt . . „Lad ham ryge,“ sagde Stine. *AndNz.DB.89.* især i forb. ryg(e) og rej(s)e (o: se III. rejse 2.1 slutn. ryge og rende, se IV. rende 4. 5.2) m. særlig forestilling om iver, voldsomhed, vrede *olgn. || m. præp. i, dels m. h. t. person: fare løs paa, kaste sig over, overfalde med iverige henvendelser, vredesudbrud ell. (i rigsspr. nu næsten kun i særlige udvidede udtr., se ndf.) med korporlige angreb, slag olgn. Rahb.Tilsk.1794.764.* *Jeg vil banke ham . . Til Uheld stod just Tante | I Vinduet. Hvis ikke, var jeg roget | Paa Øieblikket i ham. *Hrz.IX.105.* (han) var roget i en Herredsfoged med Bebrejdelser. *PVJac.Breve.163.* O. røg i ham, nord Næveslag fulgte, led-sagede af Skjældsord. *Schand.AE.196.* (han) røg strax i O. med Spørgsmaal om, hvorledes han havde tænkt sig at skaffe dem til Byen. *CMøll.PF.419.* ryge i haarene, toppen, totterne paa, se Haar (4) osv. *dels m. h. t. virksomhed: kaste sig (pludseligt, med iver) over. *den Syge . . aabned som forstyrret sine Blik, | For atter i Papirerne at ryge. PalM.AdamH.III.79.* ryger du nu lige i arbejdet, naar du kommer hjem? || ryge (løs) paa, fare løs paa (i korporligt angreb). *Moth.RI46. Hostr.ML.96.* (hunden) gøede ad ham og vilde ryge paa. *Rør.Vi.222.* || ryge sammen (med), som *udtr. for pludseligt, hidsigt (gensidigt) angreb, slagsmaal, disput olgn. Rahb.Tilsk.1794.237. Blich.EB.30.* naar Talen er om Goethe, veed du jo, hvor jeg maa ryge sammen med Moder. *JFibiger.Liv.138.* saa røg de sammen igjen og skjændtes og sloges. *SvGrundtv.FÆ.II.29. Buchh.S.279.* || ryge til, m. h. t. virksomhed: kaste sig (pludseligt, med iver) over noget (ogs. m. bibel. af overilelse *olgn.:*) (især m. fig. *vnf.*). De to Knægte laa allerede og byggede Fæstning i

det vaade Sand . . De røg til det saa snart de kom ud af Fjerene, og var næsten ikke til at slæbe ind om Aftenen. *AndNæ.DM.IV.18. Gravl.Helligdommen.(1925).45.* Han er . . saadan lidt af en Digter . . og da han nu var blevet dygtig charmeret i (*Dem*) røg han til at skrive det Frierbrev. *GyrLemche.BD.54.*

6) m. (væsentlig) forstærkende bet., især som uegl. anv. af bet. 1 og 2, som udtr. for, at noget (ved sin voldsomhed, kraft, fart olgn.) minder om en rygende brand, rygende (fygende) sne, en rygende storm olgn., ell. (i videre anv.) er voldsom i sine ytringer ell. virkninger, er præget af voldsomhed, kraft. **6.1)** i al alm. Herrens Vrede . . skal da ryge imod (*Chr. VI: ryge over; 1931: blusse op mod*) denne Mand. *5Mos.29.20. Ps.74.1.* Hans Ord og hans Gerninger røg af Ryggesløshed. *TomKrist.EA.38.* || ryge en noget i næsen, sige en noget, saa det ryger ad ham ell. skal ryge i hans næse, (nu ikke i rigsspr.; jf. bet. 2.3) som udtr. for truende, vred tiltale, udskældning olgn. *Moth.R146.147. VSO. jf. Feilb.* || nu især (dagl.) i udtr. som de sloges ell. skændtes, saa det røg (om øre(r)ne paa dem) olgn. *Pol.¹/1935.11.sp.4. 6.2) part.* rygende anv. som adj.: voldsom, „rasende“ olgn. Pipebarnet (havde altid) været som et rygende Forargelsens Tegn for hele Egnen. *Wied.SK.192.* *Osten knytter Stemningen af Forraadnelse og rygende Elskov sammen i mit Hjerte. *JVJens.Di.54.* (han) bekræftede . . det yderligere med en rygende Ed. *Madelung.EH.409.* Hellere et rygende Slagsmaal end en Kvælningsdød i Stilhed! *Bomholt.MS.45.* || som adv. (hun) var rygende gal i hovedet. *AarbKbhAmd.1924.109.* for den lille Præstefru (var) alt saa rygende nyt. *Strange. I.P.I.106.* han blev . . rygende fuld. *Korch. LL.32.* han havde saa rygende travlt. *Brengend.HH.II.138.*

Ryge-, i ssgr. af ryge (3), især (jf. røge- i ssgr.) i bet. 3.3; saaledes ogs. (foruden de ndf. anførte) ssgr. som Ryge-grejer, -lyst, -sager, -tilladelse, -trang, spec. ssgr., der betegner rum (værelse), hvor rygning fortrinvis finder sted (jf. Ryge-kupé, -salon, -værelse), som Ryge-afdeling (i jernbanevogn), -kabinet, -rum, -sal, -vogn (i jernbanetog) olgn. **-baal,** et. (l. br.) baal, der ryger; især (til ryge 3.2): baal, hvormed man ryger et levende væsen (et dyr) bort ell. ud (af hulen); uegl.: et Rygebaal, som kan drive Bjørnene (s: vikingerne) frem af deres Hi. *Drachm.HV132. sa.RR.56.* **-bord,** et. (jf. -skab) (særligt) bord m. forsk. til rygning hørende sager (tobak, cigarer, tændstikker, askebæger olgn.). *Homo S.G.L.135. Nathans.IM.103. FagOSnedk. ☞* **-frihed,** en. det forhold, at man (især: i et opholdsrum) har tilladelse (frihed) til at ryge. Man sad ved Kaffen i Dagligstuen, hvor der efter god gammel borgerlig Skik paa Landet var fuldstændig Rygefrihed. *Schand.Fr Prov.200. sa.O.I.76.* **-kammer,** et. [3.2]

(fagl.) rum (kammer), hvor flæsk olgn. ryges (røges); røgekammer. *JurFormularbog.³344* (se u. ryge 3.2). **-kupé,** en. (jf. Røge-, Røgekupé; jærnb.) (jærnbane)kupé, hvor rygning er tilladt. *Holst.R. JernbaneL.52.*

rygelig, adj. [ry(q)øli] til ryge 3.3, om cigar olgn.: som (ikke er særlig god, men dog) kan ryges, lader sig ryge; nogenlunde god. jeg (beder) Dig . . forskaffe mig nogle rygelige Cigarer . . til 6 Rd. 100. *Cit.1864. (MemBr.XLVI.109. KLars.Ci.50.* Jeg har Shagtabak, værsaagod . . Den er meget rygelig. *ORung.P.110.* **Rygelse,** en. vbs. til ryge (3). 1) (nu næppe br.) i al alm.: rygning; røgning. *Moth.R149.* Rygelse, Stankning og Afvaskning . . er allermost fornøden, saa ofte den Syge har været paa Natkrinet. *Tode.ST.II.51. 2) (jf. Røgelse; talespr.)* til ryge 3.3: noget at ryge (tobak, cigar(er), cigaret(ter)). Her er Rygelse. *Wied.K.78.* Har du Rygelse? *NJeppesen.DS.134. JacPaludan. UR.52.*

Ryge-mand, en. [3.2] (jf. Røgemand; l. br.) person, der ryger madvarer; røgmand. *AarbKbhAmd.1932-33.282.*

rygensk, adj. [ry'q(ə)nsg] (jf. rygisk; l. br.) adj. til ønavnet Rügen. *En Rygensk Greve. *Heib.Poet.III.160.*

Ryge-ost, en. [3.2] (jf. Røge-, Røgest; især dial.) røget (skor)ost. Den nordfynske Rygeost. *CReimer. NB.197. Howalt.DB.74.* **-ovn,** en. [3.2] (jf. Røgeovn; fagl.) oven til rygning (røgning) af madvarer (pølser). *Gasfyr.12.* **-pulver,** et. [3.2] (jf. Røge-, Røgpulver; l. br.) pulver til at ryge med; røgelse-(pulver). *PhysBibl.VI.325.*

I. Ryger, en. [ry(q)ør] flt. **-e.** især i flg. anv.: 1) ⚔ til ryge 2.2: (rygende) storm. Kulingen er allerede stiv nok nu, og jeg tør indestaa for en „Ryger“ til Nat-ten. *Drachm.KK.53.* alle ventede en Ryger, men Stormen udeblev. *EWessel.Orlogsminder. (1926).59. 2) (jf. Kæderyger og Røger)* til ryge 3.3: person, der ryger (tobak), spec.: ynder tobaksrygning. *D&H.* en lidenskabelig ryger i ved indgang til (jærnbane)kupé olgn. som anvisning for passagerer: Ikke Rygere. *JernbaneL.52.* || (jarg.) d. s. s. Rygekupé.

II. Ryger, en. [ry'qør, ogs. ry'qør] flt. **-e** ell. d. s. (l. br.) d. s. s. Rygbo (jf. Rygier). *Mall.SgH.62.*

Ryge-rav, et. [3.2] (jf. Rav sp. 472^{47f} og ryge med rav u. ryge 3.2; l. br.) rav (i værdiløse smaastykker) anv. som røgelse. *EdErslev. Jylland.(1886).98. D&H.* **-salon,** en. især i (passager)skib (jf. Røge-, Røgsalon): Bogan. *I.135. JVJens.RF.49.* **-skab,** et. (jf. -bord; l. br.) skab med forsk. til rygning hørende sager. *Pol.²²/1929.13.sp.5.* **-stel,** et. d. s. s. -sæt. *BerlTid.¹³/1937.M.17.sp.3.* **-stol,** en. (l. br.) (magelig) stol til brug ved rygning (under hvile). *Bogan.II.39.* **-stue,** en. spec. [3.2] (foræld.) d. s. s. -kammer. *AarbTurist.1937. 201.* **-sæt,** et. (jf. -stel) samling (sæt) af

brugsgenstande, der anvendes ved rygning, som pipe(foderal), piberenser, -stopper, tændstik-etui, cigartænder olgn. *KMich.SSF.218. -vare*, en. [3.2] (l. br.) i ft., om rogede (mad)vare. *Gyr Lemche.S.IV.43. -værelse*, et. (jf. Røge-, Røgværelse; til dels gløgs.) værelse (fx. (herre)værelse i større lejlighed, i klub olgn.), hvor (tobaks)rygning fortrinsvis finder sted. den ugenerte Konversation ved Kaffen i Rygeværelset. *Schand.VV.22. Bang. Udv.76.*

Ryg-finne, en. (ænyd. d. s.; zool.) (afsnit af) en uparret (ofte i 2 ell. 3 afsnit delt) finne paa ryggen af et dyr, især en fisk. *Cuvier.Dyrhist.I.334.* hyppigst findes (hos hvalerne) en brusket Rygfinne. *Lütken.Dyr.¹ 123. BMøll.DyL.III.102.* || ✕ opadstaaende styreblad paa torpedo. *Scheller.MarO. -fletning*, en. (l. br.) haarfletning, der bæres frit nedhængende ned ad ryggen. *Bl&T. -flyvning*, en. (jf. -svømning; faql.) flyvning med flyvemaskinens overside vendende nedad. *Lovtid.1920.A.1614. -flække*, en. [6] (arkæol.) flintflække, fremkommen ved afslugning af en flintbloks (rundede) overkant. *SophMüll. VO.29. -flæsk*, et. især (kog.) om flæsk af dyrs (svins) ryg. *vAph.(1759). MO. BerlTid. %/1919.M.4.sp.4. (nedsæt., spøg.) om en (fed) persons ryg(muskler): jeg (o: en kiropraktiker) boksede løs paa hendes blaanubbede*

Rygflæsk. *ErlKrist.BT.92. -fod*, en. spec. (zool.) om øverste børstefod hos børsteorme. *Boas.Zool.*243. -fods-krabbe*, en. (zool.) krabbe af slægten *Dromia* (hos hvilken det (ell. de 2) bageste benpar udspringer paa og er bøjet op over ryggen). *Cuvier.Dyrhist.II.98. Brehm.Krybd.727. -forsvar*, et. [3.2] ✕ (jf. -angreb, -dækning). *MilTeknO. -fuge*, en. [6] (mur.) fuge (ml. mursten), hvor fugemartelen danner en (skarp, tagformet) ryg; skaaren fuge. *LandbO.II.322(jf. II. kele). † -gang*, en. d. s. s. Brystgang. *Løgen.reg.*

I. rygge, v. [røga] (ogs. skrevet rykke. *Slange.ChrIV.403. i bet. 2: Holb.HAmb. III.2. Suhm.III.355. PAHeib.R.I.109. Engelst.Qvindekj.158. Ing.DM.56. jf. VSO.). -ede* (ænyd. gl. d. s., sv. rygga (sv. rygga), no. rygge (no. dial. ryggja; se *MM.1915. 170f.*); rimeligvis af en sideform til III. rokke: sv. (dial.) rugga, rokke, no. rugge, oldn. rugga, med paavirkning fra (sammenblanding m.) II. rygge (1) og rykke (1-3); jf. (u)ryggelig; nu sj. (poet., arkais.))

1) bringe til at bevæge sig usikkert (ved forskydning ml. de enkelte dele ell. paa underlaget); faa til at vakle (og falde om, falde sammen); rokke; ogs.: forskyde, flytte (fra stedet); ofte i billedl. udtr. (jf. bet. 2). *vor Jesus Klippen er . . | Han staaer fast og aldrig rygges. *Kingo.131. Slange.ChrIV.403 (se u. II. runge 2). CFrim.Poet.30. Grundtv. SS.IV.331. *Ja, hisset staaer i Flammepragt | Den Borg, der ej kan rykkes (SalmHus.252.2: rygges). Hauch.(Psalmerudv.afPHjort.(1843).*

57). *aldrig rygges skal ved list | dit (o: Danmarks) grænseskel. *Hostr.SD.I.248. *Hvad han mured | Trolde ej fra Grunden rygger. HansHenriksen.FolketsMend.(1920).9.*

2) overf. *ingen Fare skal mig fra med Forsæt rygge. *Hob.Mel.IV.I. Tullin.I.49. *Sand Elskovs Fryd kan intet rygge. Rahb.PoetF.I.24. *hvad her jeg har sagt, | Er Sandhed, som Ingen skal rykke. Blich.(1920).XXI.183. || især m. h. t. aftale, løfte, dom olgn.: bryde; ophæve; gøre til intel. rygge, eller igienkalde, Dømmen. *DL.I—9—5. jeg vil ikke rygge (1931: bryde) min Pagt med Eder i Evighed. Dom.2.I. den Pagt, som forud er staftæstet af Gud om Christo, kan Loven . . ikke rygge (1819: rykke; 1907: gøre ugyldig). Gal.3.17(Chr.VI). Stub.59. *Naar Landet trykkes, | Og Retten selv af dens Tiener rykkes, | Saa tom dit Glas. Zellitt.Poes.282. *aldrig jeg mit Ord vil rygge. Grundtv.PS.II.87.**

II. rygge, v. [røga] -ede. vds. -ning (bet. 1: *Grundtv.Sazo.III.161. (til bet. 2.2) jf. III. Rygning). (ænyd. d. s., sv. rygga, no. dial. ryggja; til Ryg; jf. I. rygge || i bet. 1 er ordet (i alm. rigsspr., til dels ogs. i dial., jf. dog Esp.276. Feilb.) sammenfaldet og sammenblandet m. rykke, hvor eksempler med skrivemaaden -kk- maa søges)*

1) (jf. Ryg 3; især dial.) som udtr. for (især pludselig) bevægelse tilbage (baglængs). 1.1) (nu mindre br.) bevæge sig (gaa) baglængs; trække sig (lidt) tilbage; vige (tilbage, bort). || intr. *Sort.PSKan.72. *(gedebukken) saae sin Skygge | Udi et . . Speyl: Men Skyggen maatte rygge | For hans steenhaarde Horn, da han mod Glasset løb. Holb.MFbl.17. (kongen) lod blæse til Rygning. Grundtv.Sazo.III.161. overf.: *O søde Jesu, (lad mig) aandelig | Undfange Dig, | Og aldrig fra Dig rygge. Kingo.26. || refl. Halvkredsen (af angribende fjender) ryggede sig i Forventning af hans Svar. Blich.(1920). XII.91. Skytten styrtede ind med et Gevær i Haanden . . D. ryggede sig med smaae Trin hen i en Krog. smst.XX.82. (helligtrekongers aften skulde pigerne) „rygge“ sig i seng. Skattegraveren.1886.I.11. (jf. bet. 1.2) om hest: Deres Gangere studsede, standsede, snorkede og ryggede sig. Blich.(1920).XV.47. uegl.: *alt som Dagen sig mon' rygge, | Vil jeg min Sjæl alt minde paa, | At Glasset rinder, Tiden gaaer. Kingo.407. || (jf. rykke) i forb. m. tilbage olgn. *Sort.Poet.75. Grundtv. Snorre.I.81. Jeg ryggede mig tilbage, og slog et Kors for mig; jeg tænkte det var et Gjenfærd. Blich.(1920).XIV.196. smst.XX.10. 1.2) som udtryk for, at man (ved tilraab, træk i tømnen olgn.) faar en hest til at gaa (nogle skridt) baglængs, skubbe vognen (lidt) tilbage; i forb. som rygge (med) vognen; (især) som kusketilraab: ryg (dig) olgn. at rygge en vogn, et par heste. *Moth. R149. Kaj hoppede rundt med et af Tovene lagt i Løkke for at faa Plagen til at træde***

over. — Hum sig! Ryg! sagde Kren Smed. *J.V. Jens. HF. 52. Esp. 276. Feilb.*

2) (til Ryg 5-6; især dial.) danne, anbringe ryg (paa ell. for noget). **2.1)** (nu næppe br.) svarende til Ryg 5. Rygge en Bog (hos Bogbinderen). *vAph. (1759)*. jf. Ryg 1.1 og 3: Imod Hovedet (paa et relief) seelis 2 smaa Engler, som synes at ryge (o: danne baggrund for) denne Figur. *LTid. 1720. Nr. 3.2. 2.2)* (jf. rygne) svarende til Ryg 6: lægge ryg(ning) paa et hustag olgn.; mønne. *Cit. 1707. (Aarb. Præstø. 1925. 91)*. Tangen (bruges) til at rygge Huse med. *JPaludan. Møen. II. (1824). 223*. MO. Tække og rygge runde Hæs paa 25 à 30 Læs Korn. *LandmB. III. 412. SydtynskeS. 106. MDL. Thorsen. 167. AarbFrborg. 1918. 29. Feilb. jf. Rietz. 545 (skaansk). || refl. rygge sig, (nu næppe br.) danne en aflang, tagformet forhøjning (ryg) langs midten. Loftsbjælkerne til det Sementdækkede Tag maa være . . . saaledes tilhugne, at de rygge sig i Midten, for at Plankegulvet, som spigres derpaa . . . kan faae Fald til begge Sider. *PhysBibl. VII. 230*.*

3) (til Ryg 1.2; slag.) m. h. t. krop af slagtet dyr (okse): flække paa langs gennem ryggen. *Sal. XXI. 734*.

III. rygge, v. se rykke.

Rygge, i ssgr. især af Ryg, som (ældre, dial.) sideform til Ryg-. **-ben, -bulket,** se Ryg-ben, -bulket.

ryggelig, adj. [røgel] (til I. rygge; jf. uryggelig; nu næppe br.) som kan rygges; vaktende. *Moth. R149. vAph. (1759)*.

rygge-løs, adj. se rygløs.

Rygger, en. se Rykker.

ryggesløs, adj. [røgeslø's] (ogs. skrevet rygges-. *Holb. Ep. II. 290. Høysg. S. 335. HjælpeO. 370*). — arkais. røgløs, se u. Ryggesløshed). *intk. og adv. t. ell. (nu næppe i rigsspr.) d. s. (Moth. R149. LTid. 1724. 467)*. (ænyd. røg(ge)-, ryg(ge)løs, no. dial. ryggjelaus; fra mnt. rokelos (jf. nht. rüchlos, eng. reckless, sorgløs, ligegyldig), af mnt. roke, omsorg, opmærksomhed (besl. m. Røgt) || m. h. t. indskud af -s- se u. II. løs 5.2 || i rigsspr. nu især ω (højtid.) om person's adfærd, egenskaber olgn.): som (i sin levevis, følelse) ikke er bestemt af (hensyn til), er i strid med de alm. borgerlige, spec. kristelige, morallove, gældende regler for god, sædelig vandel olgn., som hensynsløst følger sine tilbøjeligheder (m. h. t. vellyst, udsævelser olgn.); (moralisk) jordærvet; ugudelig; fræk; umoralisk. Ryggesløb (er) den som altid lever i sús og dús, og ikke vil lade rette på sig. *Moth. R149. Forordn. 22/10 1701. II. 3. §4* (se u. Nøglebøsse). Ryggesløse Mennisker, der . . . har foragtet alle Gudelige Formaninger, og derover hendøde udi Fortvilelse. *Holb. UHH. I. 2. man var from, og man var ryggesløs, man foer til Himmelen og til Helvede. Ew. (1914). III. 304*. kaste sig i ryggesløse Lasters og i Skændselens Arme. *Mynst. Betr. II. 19*.

*Ryggesløse! du skal daglig | Bede fyrgetyve Ave. *Hz. D. II. 68*. den yngste Son (øde) sin Formue i et ryggesløst (1819: overdaadigt) Levned. *Luc. 15. 13 (1907)*. de ryggesløse Folk, der dansede og drak og bespottede Gud. *JørgenNiels. O. 12. Feilb. Ryggesløs-hed, en. (arkais. Røgløshed. Oehl. III. 179 (til dels m. tilknytning til Røg). jf. smst. 331)*. (ænyd. røg(ge)løshed; især ω (højtid.)) den egenskab ell. det forhold at være ryggesløs. (hedningene) forundre sig, da I ikke løbe med til den samme Ryggesløsheds Dynd. *IPet. 4. 4*. Jeg har kiendt dem, som Folck et Aar har haft Afskye for, formedelst deres Skinhellighed, et andet Aar formedelst deres Ryggesløshed. *Holb. UHH. IV. 10*. alt mit gode Forsæt til Bedring drak jeg bort i denne eeneste Nats Ryggesløshed. *Robinson. I. 12*. Utvungen Forhold, i Kraft af en indbildt og selvtagen Frihed, i at synde, kaldes Ryggesløshed. *Mossin. Term. 737. Ew. (1914). III. 291*. den herskende Letsindighed og Ryggesløshed. *Ing. EF. XIII. 33*. Templet blev fyldt med Ryggesløshed og Fraadseri (*Chr. VI*: slemmen og demmen) af Hedningerne. *2Makk. 6. 4*. **-vis, adv.** paa ryggesløs maade. *Ew. Overs. af Max Vind og Consortier. (1782). 23*.

rygget, adj. [røgel] (ænyd. d. s., glada. d. s. (i bet. 2: Dyrerim. 14. 77. jf. DSt. 1909. 212); jf. sv. dial. rygum, hvidrygget (om ko olgn.); til Ryg) **1)** som har ryg (af en vis (særlig) art). **1.1)** svarende til Ryg 1, i ssgr., hvis I. led angiver arten, dels formen: se duk-, hul-, høj- (2), karpe-, ko-, krog-, krum-, lang-, pukkel-, skrut-, svejrygget ofl., dels farven (jf. bet. 2), især i (zool.) ssgr. som brun- (*Wiese. T. I. 218*), hvid- (*Kjærbøll. 107*), rød- (s. d.), sortrygget ofl. **1.2)** svarende til Ryg 4-6. || (jf. Ryg 4.1) om stol olgn.: forsynet med ryg(læn). Rygget benk, stól. *Moth. R149. VSO. nu vist kun i ssgr. som høj-, ligerygget ofl. (s. d.)*. || (jf. Ryg (5-6) og katterygget; især fagl.) om ting: som har en fremtrædende ryg(flade, -linie) er ophøjet langs midten (tagformet) olgn. Rygget bierg, som er flad og spids oven på. *Moth. R149. (stenbroen skal være) vil ryget, saa den sit Wandfald paa begge Sider kand have. Cit. 1701. (Hist. MKbh. VII. 61)*. en stor Blære, der bliver rygget langs ad Midten, men buglerund til Siderne. *Skrivter af Naturhistorie-Selskabet. 12. (1791). 126*. Ribberne (i kirkeskibets hvelv) har Treklover-Profil med rygget Midstav. *Danmarks Kirker. Præstø Amt. (1933ff.). 406*. jf. Rygkiste: Rygged kiste. *Moth. R149. (jf. Kalk. III. 634)*. jf. Rygklinge: Sværdet har en simpel, rygget Klinge. *Aarb. 1933. 86. 2)* (dial.) om kreatur (ko): som har en hvid stribe hen ad ryggen (men i øvrigt har en anden (rød, sort) farve, er rød-, sortrygget; jf. MDL. Esp. 469). *Moth. R149. JHSmidth. Ord. 130. Feilb. Flemlose. 39*.

Rygge-træ, et. se Rygtræ.

ryg-gættet, adj. især (zool., foræld.)

i forb. de ryggællede, om de ledorme, som har en række gæller paa ryggen (Dorsbranchiata). *NordCovLex.II.532. -gænger*, en. (mods. Laargænger; *fagl.*) hest, ved hvis bevægelse ryggen kraftigt medvirker. *IdrætsB.II.731. -harnisk*, et. (*jf.* Brystharnisk; *foræld.*) (den del af et) harnisk, der dækker ryggen. *Moth.R150. VSO. MO. Sal. X.903. -hjul*, et. [6] (*jf.* Brysthjul; *fagl.*) vandhjul, der modtager det tillobende vand i den del af omkredsen, der ligger over akselen (men dog lavere end ved overfaldshjul). *LandbO.IV.125. -hold*, et. (*efter ty.* rüchhalt, til jemanden den rüeken halten, dække, støtte en bagfra (*jf.* Ryg 3.1); nu sj.) rygstod (2). han havde ham siddende tæt ved sig til Ryghold. *Rahb.(Molb.Athene. I.212). Lune, Stolthed, Partisyege, Modesmæg osv. udgjøre . . ofte den saakaldte æstetiske Kritiks Ryghold. Søtoft.(Journal f. Literatur og Kunst.I.(1843).200). HBriz.AP.II.27. -holder*, en. (*med.*) en slags bandage, der (ved lettere holdningsfej) tjener til at holde ryggen lige. *KirurgInstr.211. -hveps*, en. (*zool.*; nu næppe br.) snylthevps af slægten *Leucopstis* (hvis læggebrod er bøjet op paa ryggen). *Cuvier.Dyrhist.II.157. -hvespe: VSO. -hvirvel*, en. (*jf.* -ben 1, -knogle, -led og Hvirvel 2.1; *anat.*; i *fagl.* spr. bruges dog nu alm. resp. Hvirvel og Brysthvirvel) hvirvel i hvirvelsojlen (s ryg- og lændeparti); ogs. spec. d. s. s. Brysthvirvel. Der ere (hos mennesket) syv Hals- tolv Ryg- fem Lændehvirvler. *Cuvier.Dyrhist.I.40. smst.410* (se u. Hvirveldyr). Iisjomfruen gav ham et Kys, der isnede ham igjennem hans Ryghvirvler ind i hans Pande. *HCAnd.(1919).IV.253. VSO. MO. to Ryghvirvler af en Hvalfisk. JPJac. II. 398. || her-til* (nu sj.) ssg. **Ryghvirvel-ben** (om (bryst-)hvirvel: *CovLex.XIII.493. VSO.*), -dyr (d. s. s. Hvirveldyr (*jf.* Rygradsdyr). *Hauch.Mf U.87. Tidsskr.f.Naturvidenskaberne.I.(1822). 206.*), -knogle (Atten Ryghvirvelknokler (hos hesten). *Viborg&Neerg.HB.12.*), -stotte (d. s. s. Hvirvelsojle (-stotte). *Bibllæg.IV.251. Hauch.PF.II.54.*), -sojle (d. s. Bl&T.).

Rygiar, en. [ry'gjar] († *Rygiarner*. *Holb.DH.I.235.* flt. d. s. ell. -e. (*† jf.* ænyd, flt. *Ryaner*, mlat. *Rugiani* (*Saxo*), *Ryani* ofl., til mlat. *Rugia*, *Rügen*; nu sj.) d. s. s. *Rygbo*. *Molb.DH.II.321.323.325. rygisk*, adj. [ry'gisg] (l. br.) d. s. s. rygensk. den lille rügiske Jomfru *Tove. Ing.PO.II.252.*

Ryg-jærn, et. [6] (*fagl.*) tømmermejsel med en opstaaende kam (rygl) paa langs ad jernet. *Værkt.8. TeknMarO. -kam*, en. spec. (*zool.*) om kam paa ryggen af forsk. krybdyr. *Lütken.Dyr.1224. Frem.DN.558. -kappe*, en. (*foræld.*) smal (sort) kappe som del af kordegns og mesterlektioners (embeds)dragt. *Hist Tidsskr.4R.III.49. -kar*, et. (*zool.*) et hos ledorme og leddyr som hjerte fungerende organ, der ligger midt ned langs kropshulens rygside. *Lütken.Dyr.1364. Boas.Zool.*240. -kiste*, en. (*glda.* d. s.; *jf.* rygget kiste u. rygget 1.2; *for-*

æld.) kiste med tagformet laag. *JOlvr.Borgerlige Hjem.(1903).41. Sal.*XIV.23. ||* (*vistnok ved misforstaaelse*) om kiste(bænk) med ryglæn. *TroelsL.II.146. jf. Kalk.III.633. -klinge*, en. (*ty.* rückenklinge; *jf.* rygget klinge (u. rygget 1.2) samt Rygstryger) & klinge med æg i den ene og ryg i den anden kant. *MR.1822.159. -knogle*, en. (*jf.* -ben 1; l. br.) d. s. s. -hvirvel. *Ryggknokle.vAph.(1764).* en Dyreryg, . . tæt afskrabet paa hver Ryggknokkel. *Schand. BS.412. -krummer*, en. (*jf.* III. krumme 2.2; *sj.*) nedsæt. betegnelse for en overdrevent ærbødig, servil person. de værste Rygkrummere (findes ofte) blandt dem, der angriber Snobberiet voldsomst. *Keumert.LT.II.146. -kurv*, en. kurv, som bæres paa ryggen. *vAph.(1764).* Naar Fiskerne kom i Land med deres Fangst, mødte Else med sin Rygkurv og købte de smaa Fisk, de havde. *Hus og Hjem. 1912.238.sp.2. Feilb. -lang*s, adv. se -læns. **rygle**, v. se II. røgle.

Ryg-led, et. (ænyd. d. s.; nu l. br.) led i ryggen (rygraden); ryghvirvel. *Moth.R150. en Vanskabthed i Lændernes Ryglede.vAph. BO.90. VSO. MO. de unge Herrer . . var sprunget op og havde sat samtlige Ryglæ i Bevægelse (: bukkede dybt). ZakNiels.GV.6. -leje, et. (*fagl.*) stilling (leje), hvorved man ligger (udstrakt) paa ryggen. *Vorthj.II.246. m. h. t. begravet lig (skelet): HKJær.HL.90. jf.: -liggende*, part. adj. (*fagl.*) i forb. som rygliggende (sengeleje, stilling olgn. *Gymn.I. 132.140. Sal.*XXII.44. -linie*, en. (*især* til Ryg 1) om linie ned langs ryggen (paa dyr) ell. om ryggen set som en linie, kontur. *Krøyer.III.429. I Tilfælde af, at Ryglinien buer nedad, siges Hesten at have lav, hul eller sænket Ryg. LandbO.II.603. (hendes) høje slanke Skikkelse . . haag sammen i Midten med en smækker, svajet Ryglinje. JV Jens.RF.102. jf. Ryg 6: Blot han sænkede Blikket nogle faa Grader, kom Ryg-Linien frem af Marken. JakKnu.LS.16. -liste, en. (*zool.*) en indvendig langs rygsiden (fx. af en sø-pung) liggende langstrakt, ofte slynget hulfold, der afgrænser den fure, gennem hvilken føden føres til spiserøret. *Boas.Zool.*681. -lægte, en. [6] (*jf.* -aas; *dial.*, *foræld.*) d. s. s. Mønlægte. *AarbKbhAmt.1928.316. FortNut.V.27. -læn*, et ell. (*sj.*) en (VSO.). (-læne. *JLange.BM. II.46. sj. -lænde*. *TroelsL.BS.II.57.*) (*jf.* -læning; *især* ω) noget, hvortil man kan læne ryggen (for at sidde mægeligt). (*hun*) finder et skyggefuldt Sted (og tager) Plads, hvor hun faar lidt Ryglæn. *LBirke.DT.97. || især om del (ryg) af stul, bænk olgn.; rygsted. Amberg. VSO. HenryPet.Vognfundene i Dejbjerg. (1888).15. Drachm.KW.163. || † hældende, skraanende flade (hældning, skraaning) paa et dige (1.2.2). Kraft.M.II.931. -læning, en. (*jf.* I. Læning; nu næppe br.) d. s. s. -læn. *PolitiVennen.1800.2085. -læns*, adv. (ogs. -lænds (se náf.) samt -længs. *Rord.GK.90. jf. MO. † -længs. Moth.R150. jf. VSO. MO.*****

† **-lings**. *Cit.beg.18.aarh.(Nks4°821.113)*. (jf. -spring 2, -vej, -vendt og ty. rücklings samt Ryg 3 og Ryk-attest, -borgen; ikke i alm. rigsspr.) baglæns; tilbage; ogs.: bagover. Ryglends o: tilbage. *Moth.R150*. (han) lagde . . den Bestyrte, temmelig lempelig, ryklænds i (skarn)Dyngen. *T.Morch.Mit.Levnet.I. (1831).26*. Barnet . . kastede sig ryglæns tilbage mod Fru U.s Knæ, idet hun strittede Benene fra sig. *Jak.Knu.LU.79*. *Feilb.* || (sj.) (ned) langs ad ryggen. *Støv, Sved og Blod drev (under kampen) ryglæns ned i Røjserne. *Rørd.GK.90*. **-løs**, adj. 1) (jf. II. løs 5.2; især ω) uden ryg. || (spøg.) til Ryg 1.1. en gammel Elverpige, rygløs var hun, men ellers meget anstændigt klædt paa. *HCAnd. (1919).II.166*. || især til Ryg 4.1 og 5, ofte m. bet. af mangelfuld, itubrudd tilstand olgn. brede, rygløse Tabouretter. *Schand.O.II.233*. en rygløs stol, bog olgn. | 2) (til II. løs 2.1 og Ryg 4.1; spøg., m. ordspil paa ryggesløs) som har løs ryg, er løs i ryggen. nogle benskage og „ryggeløse“ Stole med laset Betræk. *Egeberg. PV.50*.

Ryg-marv, en. fl. (l. br.) -e (*Sal.*XX. 639*). (ænyd. rygmarg; jf. Radmarv; anat.) en i hvirvelsøjlen indesluttet streng (*Medulla spinalis*), der bestaar af nervebaner og nervecentre, er forbunden med hjernen (ved den forlængede (ryg)marv, se forlænge 1) og dels leder føleindtryk til og bevægelsesimpulser fra hjernen, dels har en mere selvstændig virksomhed ved at fremkalde refleksbevægelser og bringe det sympatiske nervesystem i funktion. *Moth.R150*. *Argus.1771.Nr.35.4*. *Anat.(1840).II.70*. *paa Rygmarvens hvidgraa Stængel skælver | min Hjærteblomsts tankefostrende Blade. *Jørg.Vers.(1887).57*. *AKrogh.Fysiol. 81*. Det er ikke mens (o: tanken) der er virksom her, det er Rygmarven, Reflekser. *JV Jens.RF.117*. || (jf. -rad 1) overf., om hvad der er centrum, udgangspunkt, forudsætning for en vis (organiseret) virksomhed. det Sammenspil mellem Kræfterne, som altid har dannet Rygmarven i den danske Arbejderbevægelse. *JernbaneT.*1936.2.sp.2*. **Rygmarvs-**, i ssg. (nu næppe br. **Rygmarv-**, se u. Rygmarvs-gren, -hul, -nerve, -tæring.) i (anat., med.) ssg. som Rygmarvs-bedøvelse, -betændelse, -blødning, -brok, -celle, -hinde, -lamhed, -lammelse, -lidelse, -nervesystem, -puls-aare, -skade, -substans, -svulst, -syfilis, -sygdom, -vædske ofl. **-forlængelse**, en. d. s. s. den forlængede (ryg)marv (se forlænge 1). *Lütken.Dyr.*XI. Frem.ML.311*. **-gren**, en. (nu næppe br.) Rygmarvgrene, ere smaa Arteriegrene, som gaae . . ind i Rygmarvkanalen. *Anat.(1840).II.73*. **-horn**, et. om (hver af) de (4) udløbere ell. fremspringende partier af den graa rygmarvssubstans. *Frem. ML.309*. **-hul**, et. den af hvirvellegemet og hvirvelbuen omsluttede aabning. *Frem.ML.248*. *VoreSygd.I.62*. || (nu næppe br.) d. s. s. Nakkehul. Rygmarv-: *Viborg & Neerg.HB.9*.

-kanal, en. d. s. s. Hvirvelkanal (jf. Rygradskanal samt Rygpibe). *Anat.1840.II.73*. *HKrabbe.HestansAnatomi.(1885).23*. *Frem.ML.308*. **-lap**, en. (nu næppe br.) om rygmarvens nederste ende. *Anat.(1840).II.71*. **-nerve**, en. nerve, som udgaar fra rygmarven. *Panum.523*. Rygmarv-: *Anat.(1840).II.73*. **-prøve**, en. indstik (punktering) i rygmarvskanalen med sygdombestemmelse som formaal (lumbalpunktur). *Tilsk.1932.II.114*. **-rod**, en. om den inderste del af rygmarvsnerverne. *Frem.ML.333*. **-streng**, en. om (hver af) de strenge, som rygmarvssubstansen danner ell. bestaar af (jf. Rygstreng slutn.). *Sal.*XX.639*. **-traad**, en. rygmarvens (nedre) endetraad. Rygmarv-: *Anat.(1840).II.71*. **-tyfus**, en. (vet.) om smitsom sygdom hos hesten. *LovNr.105¹⁴.1893*. **-tæring**, en. en af syfilis fremkaldt sygdom i rygmarven (*Tabes dorsalis*; jf. Rygtæring). *Moth.R150*. *Gynæol. II.157*. *Panum.524*. Rygmarv-: *Gynæol. II.157*.

Ryg-muskel, en. (anat.) muskel, der udspringer fra hvirvellegemerne (og danner ryggens muskulatur). *Myol.(1791).19*. slanke Broncedreng med Lemmernes Seneftninger og de spillende Rygmuskler. *AchtonFriis.DSO.II.146*.

rygne, v. [røgnø] -ede. vbs. jf. III. Rygning. (til Ryg (6), II. rygge (2.2) ell. III. Rygning; især dial.) d. s. s. II. rygge 2.2. *VSO. MDL.(Fyn,Falster)*. *SvendbAmt.1921.26*. Taget (paa en fynsk smedje), som er tækket og rygnet med Halm, bærer paa Rygningen Rygtæer. *NationalmusA.1937.32*. *Feilb.*

Ryg-nerve, en. 1) (anat.) i egl. bet. *Viborg & Neerg.HB.48*. *Panum.523.2* [5] (jf. -ribbe, -søm; bot.) frugtblads midttribbe (midtnerve). *Drejer.BotTerm.100*. *TDahl.Bot.Lom-mebog.(1858).133*.

I. Rygning, en. vbs. til ryge (s. d.).
II. Rygning, en. vbs. til rygge (se II. rygge; jf. III. Rygning).

III. Rygning, en. [røgnen] (dial. (Loll.-Falster) Rønning. *MDL.464*. *Winth.HF.¹ 161* (se ndf.). jf. *VSO.*: Rynning, Rønning). flt. **-er**. (til Ryg (6) ell. vbs. til II. rygge (2.2) ell. rygning) 1) (jf. Ryg 6, Rygaas) øverste kant ell. del af (hus)tag; mønning; ogs. (især dial.) om materiale (halm, tang olgn.), hvormed der rygges. Tagene bør stoppes og forsees med Rygning. *JPPrahl.AC.92*. Sovngængere . . kan vaagne oppe paa Rykningen af et Huus. *Grundtv.Dansk.I.157*. *Der staaer en bruunlig Bygning | Ved Stadens bredeste Plads, | Med et Spiir paa sin Rygning. *PMøll.ES. I.97*. *Paa Sognefogdens Rønning (4.opl. 1858: Mønning) | Stod Storken nok saa strunk. *Winth.HF.¹ 161*. *HCAnd.(1919).IV. 147*. *Gnudtzm.Husb.200*. *OlesenLøkk.NH.I. 104*. *MDL. Feilb.* paa kirke: JacBircherod.R. 47. jf. lign. udtr. u. Skorsten: hans Gæld (var) steget op over Rygningen paa hans Gaard

(o: over ejendommens værdi olgn.). *Martina Hans.NO.75.* || hertil (jf. flere tilsvarende ssg. m. Møn-, Mønnings-, Ryg-) ssg. som **Rygnings-lægte** (*Aarb.Løff.1927.Hjemst.34.*) -**plov** (plov til at skære manningstørv (rygningstørv) med. *FortNut.IX.115.*) -**sten** (*Gnuddtm.Husb.200.212.* jf. *Rygsten 2.*) -**træv** (*MDL.LandbO.IV.125.*) -**tørv** (*KomGrønneg.1.99.* *OeconJourn.1757.239.* *Kort.116.*) ofst. **2)** (især ω) **øverste kant ell. del af noget, der hæver sig i vejret (som et tag); ryg** (6). Jordbunden (er) sandet; dog især paa Rygningen af Bakkerne. *Molb.Dagb.153.* Naar Man omsider Rygningen af Jylland, udbreder sig . . de uhyre, flade Heder. *Blich.(1920).X.53.* *(jeg) tapper af det ældgamle Fad, | Hvor Katten paa Rygningen sidder. *Winth.SS.25.* *Hist staaer alt Maanen . . | Bag Skovens Rygning. *sa.HF.328.* fjældets stejle rygning. *NMøll.E.48.* *Rør.GK.175.* Kørebanen rejste sig paa Midten i en frygtelig Rygning. *HMathness.KG.29.* || (nu næppe br.) om ryg (4.1) paa stol olgn. *Blich.(1920).X.169.* *Pal.M.D.113.* || (sj.) om bukket paa skjold. Skjoldet flakdes til lige midt ned i Rygningen (*Grundtv.Saxo.*257:* Rændingen). *Grundtv.Saxo.II.51.*

Ryg-panel, et. (nu næppe br.) højt panel; brystpanel. **VSO.** -**pensel**, en. (jf. *Pensel 3;* zool.; l. br.) haardsk paa dyrs ryg. *KSelskNyeSkr.III.194.* -**pert**, en. \ddagger lov (pert), hvortil mandskabet støtter ryggen under arbejdet med sejlene. *KuskJens.Søm.158.* † -**pibe**, en. (anat.) rygmarvskanal. *Moth.R.150.* *Abildg.B.484.* jf. **VSO.** **MO.** -**pine**, en. (jf. -ve, i. -værk; nu sj.) rygsmertefr). **VSO.** *Hz.VII.40.* *Thiele.III.38.* *DagNyh.*1/1927.10.sp.3.* -**pisker**, en. (jf. *Pisker 1.1;* nu sj.) nedsat. betegnelse for en (skole)lærer. *Bagger.BrL.48.* -**plade**, en. *fx. m. h. t. rustning olgn.:* *MR.1835.23.* *Sal.*XX.613.* || (anat.) om (hver af) to paa rygstrengens sider dannede plader, der deltager i hvirvelsøjlels anlæg (urhvirvelplade). *Panum.635.* -**pude**, en. især om en løs ell. fast pude at læne ryggen mod i (læne)stol, bænk olgn. *Grundtv.Saxo.I.293.* Gyngestolen . . var en stivrygget, umagelig, gammeldags Tingest, med broderet Sæde og broderet Rygpude. *Tops.III.484.* *TroelsL.II.151.* || ogs. *fx. (fagl.) om mankepude (paa seletøj).* *Ploug.Sylv.48.* *LandmB.II.222.*

Ryg-rad, en. (ænyd.) ryggegrad, sv. ryggrad; *fra ty. rück(en)grat, hvis sidste led er grat, skarp kant, ryg(rad) (sml. Grat); om-dannet m. tilslutning til I. og III. Rad (jf. Ben-, Hvirvelrad))* (1) (jf. *Rygben 1*) den hos hvirveldyrerne langs ad ryggen liggende række af (korte ringformede) knogler (hvirvler), der danner kroppens akse skelet; hvirvelsøjle. *Moth.R150.* *Sort.(SamlDanskeVers.*VI.172).* *Skjelderup.Anthr.I.89.* *Lütken.Dyr.*3.* *Panum.329.* han søgnede til Gulvet med knækket Rygrad og blev liggende uden en *Lyd.SMich.Dø.107.* jf. *Ryg 2.1* og *risle 2.3:* da rislede der ned ad min Rygrad som en elektrisk Strøm.

Jeg blev saa højtidsfuldt stemt. *Schand.O.II.135.* I et Sæt rislede det mig koldt ned ad Rygraden. *JesperEw.K.80.* || *overf., som udtr. for hvad der danner ligesom et fast skelet, noget væsentligt og centralt, især for (hvad der giver noget) styrke, handlekraft, karakterstyrke, mod olgn. (jf. -marv, -søjle).* Studiet af Menne-skeskikkelsen i stor Maalestok . . deri bestaar Billedkunstens Rygrad. *JLange.I.50.* de Mænd, der senere skulde danne Rygraden i Byens danske Parti. *PLaurids.S.II.10.* (i 1890'erne) havde Ibsens fem sidste Dramaer dannet Teatrets aandelige Rygrad. *SVLa.(Skuepl.88).* han hade hverken Mands Vilje eller Mands Mod . . der var saa lidt Rygrad i ham. *Galsch.SR.26.* 2) om hvad der (ved sin form ell. stilling) minder om en ryggrad (1). || (l. br. i alm. spr.) svarende til Ryg (5-6, om bjergryg olgn. Klippeveien (over *Simplon*) er sprængt gennem Jordens Rygrad. *HCAnd.ML.137.* *Sneen, der i Skovens Grene hænger | Langs ad Italiens Rygrad (o: Apenninerne). *CKMolb.Dante.II.212.* || (bot.; nu næppe br.) hovedstilk (blomsterakse) i en klaseformet blomsterstand. *Buchhave.GP.28.* **Rygrads**, i ssg. (fagl., især anat. ell. med.) til Rygrad 1. -**dyr**, et. (sv. ryggradsdjur; jf. *Ryghvirveldyr* u. *Ryghvirvel*; nu næppe br.) d. s. s. Hvirveldyr. *Larsen.* -**kanal**, en. d. s. s. Rygmarvskanal. *Sal.XV381.* -**krumning**, en. *NordConvLex.V.142.* *Panum.526.* -**skævhed**, en. (jf. *Rygskevhed*). *ArnMøll.Sundhedsl.766.* -**spalte**, en. misdannelse, der bestaar i, at rygmarvskanalen, som hos fosteret er en aaben rende, ikke er fuldstændig lukket (jf. *Rygspalte*). *Sal.XV383.*

Ryg-rem, en. (ænyd. d. s.) spec. (fagl.) om del af seletøj, dels d. s. s. Halerem, Rumpere. *Moth.R150.* **VSO.** dels om en rem, der gaar tværs over hestens ryg ned til skaglerne (skagleskederne, hammelrebene). *MilTehnO.214.* *OrdB.S.(Sjæll.).* -**ribbe**, en. [5-6] (jf. -nerve 2, -søm) se u. I. *Ribbe 2.1.* -**sav**, en. [5] (fagl.) lille sav med stiv (forstærket) overkant (ryg) og haandtag i den ene ende. *TeknMarO.FagOSnedk.* || (jf. *Ryg 5-6;* arkæol.) et (som sav anv.) flintredskab med jævnt buet overside (ryg) til fastgørelse i et træskaf. *SophMüll.VO.391.* jf. *smst.125.* -**side**, en. (især fagl.) side (yderride ell. -del), der dannes af ell. hører til ryggen (mods. Bug-, Forside osv.). **1)** svarende til *Ryg 1(-3).* Legemets Rygside. *VKorfisen.GM.43.* || *m. h. t. statue olgn.* *Drachm.UB.126.179.* || *m. h. t. dyr (især ved beskrivelse af farvetejning olgn.).* *Cuvier.Dyrhist.II.87.* *Kjærbøll.208.209.213.* *Boas.Zool.*62.* **2)** svarende til *Ryg 4-6.* Maanen oplyste Capitoliets Ryg-Side. *HCAnd.Imp.I.50.* Skilderierne . . vendte Rygsiden ud. *sa.KS.I.39.* *Gymn.II.137* (se *Bugside 2*). *Rygside* af et Blad = morfologisk Underside. *Warm.Bot.702.* paa korn: Rygsiden, som vender udad mod Yderavnen. *LandmB.III.45.* paa avne: *MøllH.III.44.* jf. *Haandryg: (deres) Hæn-*

ders Rygsiden. *V Korffitsen.GM.55.* Rygsiden af høje Pegefingers Grundled. *Arb.forsikr. 1907.BilagI.81.* -**skilt**, et. spec. † d. s. s. -skjold. *Schade.Mors.(1811).222.* -**skjold**, et. (jf. -skilt) især (zool.) om skjold paa ryggen af (skjold)krybdyr ell. (skjold)krebs ell. om et trekantet stykke haard overhud paa oversiden af billers forkrop (*Scutellum*). *Hauch.P.F.I.31. Lütken.Dyr.378. Frem.DN 569.* || (jagl.) til Ryg 1.1 og 4.1, om skjoldformet felt paa messehagels rygside. *FortNut.VI.284.* -**skævhed**, en. (jf. Rygradsskævhed). *Panum.526. ArnMøll.Sundhedsl.766.* -**snor**, en. (zool.) d. s. s. -streng. *Krøyer.III.1036.* -**spalte**, en. (med., nu næppe br.) ryggradspalte. *Funke.(1798).193.* -**sprung**, et. 1) (gym.) spring, hvorved man rejser sig fra (ryg)liggende stilling; rejesprung. *Gymn.I.226.* 2) (efter ty. rücksprung; jf. -læns, -vej og Ryg 3) † spring tilbage (baglæns). *vAph.(1759,1764).* -**sten**, en. (ænyd. d. s. (i bet. 1); til Ryg 6) 1) (foræld.) stor, flad brosten i gades (højere)liggende midtlinie. Midt paa Gaden holdt man sig, paa den Række store Rygsten, som vare anbragte dér, og hvor man nogenlunde kunde bevare Fodtøjet for Snavset. *RichPet.Kingo.(1887). 35.* 2) (jagl.) d. s. s. Rygningssten. *HFB. 1936.305.* -**stol**, en. 1) (ænyd. d. s.; jf. Ryg 1.1 og 4.1; nu l. br.) stol med ryglen; lænestol. *Moth.RI50. PalM.V.267.* 2) [1.2] (foræld.) d. s. s. Mankestol. *Wors.SO.95.* -**streng**, en. (jf. -snor; anat.) gelé-ell. bruskagtig streng, der indtager hvirvelsøjleens plads (og hvoraf denne (hos hvirveldyrene) udvikles); *Chorda dorsalis.* *Lütken.Dyr.250. Panum. 635.* || ogs. om de(n) bageste rygmarvsstreng(e) (nærmest ryggen). *HKrabbe.HestensAnatomi. (1885).139.* -**strimmel**, en. spec. [4.2] (garv.) om en (1 fod bred) strimmel af ryggen af en hud. *JFBergs.G.146* (se u. Kerne-læder). -**stryger**, en. (ænyd. d. s.; efter ty. rückenstreicher, vel egl.: redskab til at stryge (o: slaa) ens ryg med; jf. dog ogs. -klinge; foræld.) (enægget, krum) huggekaarde. *Slange. Chr.IV.141.* P RosenstandGoiske. *Krigsret.I. (1799).72.* *OpfB.2II.101.* -**strækker**, en. (anat.) muskel, der tjener til at strække (rette) ryggen. *Panum.525. VoreSygd.I.82.* -**stykke**, et. (ænyd. d. s.) ting (stykke), der udgør (en del af) en ryg. 1) svarende til Ryg 1(-3). 1.1) i al alm., om (en del af) ryggen, spec. (slagt., dog.) om (afskåret stykke af) et slagtel (tilberedt) ryg. *VSO. MO. Bergs.GF.II. 171* (se u. Gumpestykke). 1.2) (jf. Kropstykke 1.1; talespr., ofte spag.) i flt., om et (levende) menneskes ell. (mindre br.) dyrs ryg. „Det forekom mig, at jeg havde set dit Ansigt før.“ — „Jeg plejer ikke at vise Folk Rygstykkerne, naar jeg kan undgaa det.“ *Drachm.FÆ. 150.* det gør godt paa Rygstykkerne at lade dem ordentlig solbage efter de mange Dages Kulde og sure Væde. *AchtonFriis.DÖ.II.235.* jf. Ryg 3.2: Hvad vilde hans Far sige, naar

han blev klar over, hvad der skete bag hans brede Rygstykker? *Bers.G.273.* || (jf. Ryg 2.2) især i udtr. for tildeling af slag, ofte i forb. som faa, give en nogle (jf. nogen 4.3) over rygstykkerne, banke (II.2), bearbejde, garve (1.2), maale (se I. maale 2.3), smøre (s. d.), varme (s. d.) ens rygstykker olgn. Herrens kæmpesterke Venstre (*holdt hunden fast*), medens den Høire bearbejdede hans Rygstykker. *Blich.(1920).XVI.138.* Mærker han, at I har Dumheder for med hans Datter, saa slaaer han Rygstykkerne itu paa Jer. *Hz.VIII.31.* Reisekammeraten sled sine tre Riis op paa deres Rygstykker. *HAnd.(1919). I.102.* det (var) en Æressag for Læredrenge at faa deres Rygstykker linjerede af Politistokkene. *Bøgh. Udv. Fortællinger.I.(1876). 25. JakKnu.LF.18. billedl.: Kursfaldet er Svøben paa Tysklands Rygstykker. BerlTid. */1922. Aft.6.sp.2.* 2) (især jagl.) svarende til Ryg 4(-6). || om del af klædning, rustning olgn. *Hob.DNB.617. MilConv.IV.402.* en gul Slobrok, paa hvis Rygstykke der var indbrændt et stort Strygjernsmærke. *HBriz.Danmarks Digtere.(1925).137.* jf. bet. 1.2: *Hver Flygtning rider som han kan bedst, | Mens Landen mod Rygstykket klinger. *Ing. DM.113.* || (jf. Bringestykke 2) om del af seletoj. Hestesele . . Læderpuder under Rygstykket. *PolitiE.Kosterbl.*/1922.2.sp.1. OrdB S.(Sjæll. oft.).* || (jf. II. -værk) om (del af) ryggen paa en stol olgn. *Moth.RI50. Hauch. RF.I.25.* Rygstykket paa Agestolen. *Scharling.N.21. I. -stød, et. (sj.) stød (puf, slag) i ryggen. adskillige høie Herrer . . vilde give dem (o: den franske kongefamilie under revolutionen) Rygstøtte; men i Ståden for det gav dem . . kraftige Rygstød. *Rahb.Tilsk. 1797.439.* II. -**stød**, et. ell. (nu dial.) en (*LTid.1750.63. Feilb.*) (nu ikke i rigsspr. -styd. *Moth.RI50. jf. Feilb. † -stode.* *Hob. Intr.II.172. sa.JH.I.299.*) (sv. ryggstöd, no. dial. ryggstyd; sidste led er ænyd. glida. stødth, stydh, støtte (se Støde, Støtte); jf. -støtte) 1) (jf. -læn) ting, som man støtter ryggen imod, dels under virksomhed (jf. bet. 2), dels (og især) under hvile; ogs. om det forhold, at man støtter ryggen imod noget, har støtte for ryggen. 1.1) i al alm. (især i forb. som have, søge, tage rygstød). *Moth.RI50. VSO. MO. (nu) tog hun Rygstød med Kvaset mod en Træstamme. Rørd.Va.244.* || (jf. Ryg 3.1) om støtte, dækning bagfra under kamp. *Brandes. VII.675.* (den angrebne springer) op paa (en sten) og tager Rygstød mod Egen. *Recke.KM. 219. 1.2)* (jf. -sæde 1) om del (ryg) af stol, bænk olgn. *Bænken . . har vel intet Rygstød, | Men Træet selv er prægtig Stoleryg. *Oehl.XII.110.* (en) Sofa med højt Rygstød og høje Sidesytter. *Schand.BS.177. Bang. R.19. 2)* (jf. -hold; især ☐) overf., om hvad der er (tjener) til støtte, hjælp, afstivning, tilflugt (i givet tilfælde), hvad man har i ryggen (3.2) olgn.; især tidligere spec. (jf. have noget*

i ryggen u. Ryg 3.2) om økonomisk støtte (reserve); nu især om hvad der giver aandelig sikkerhed, myndighed oln. *Moth.R150.* (i krig-) udfordredes Undsætning og Rygstød fra . . . Venner og Medforbundne. *Slange.ChrIV.538.* (ved at gøre) et saadant (ø: fornemt) Partie . . . forskaffer man sig i Nødstilfælde et Rygstød. *PAHeib.Sk.II.245.* „*„tvende Pæoli har jeg dog tilbage“ . . . „Altsaa har I dog | Et lille Rygstød, hvis det skulde knibe.“ *10 Hrz.IX.148. Goldschm.SF.223.* Onkel R. var jo hendes eneste Rygstød overfor Modereens tyranniske Vilje. *EmilRasm.GM.41.* moralsk Rygstød. *BerlTid.^{17/1936.}Sønd.9.sp.1.*

-støtte, en. (ænyd. d. s.; l. br.) støtte for ryggen; rygstød (1). *Rahb.TiIsk.1797.439* (se u. I. -stød). *D&H.* **-svømmer**, en. spec. (zool.) om vandinsekt (tøge), der svømmer paa ryggen; *Notonecla. vAph.Nath.VI.611.* *Lütken.Dyr.434.* *Rørd.KK.2.* jf.: rygsvømmende Tøger. *GyrLemche.S.IV.19.* **-svømning**, en. (sport.) svømning med ryggen nedad (mods. Brystsvømning). *Gymn.(1828).* *51. Cirk.Nr.154^{28/1922.}* **-sæde**, et. 1) (sj.) (sæde med) rygstød (1.2). *Leth.(1800).* 2) (efter ty. rücksitz; jf. Ryg 5; nu næppe br.) d. s. s. Bagsæde. *MO. jf. Moth.R150.* **-sæk**, en. (efter ty. rucksack; jf. Ransel I, Rejsesæk) mindre (lærreds)sæk, der kan sammensnøres foroven og bæres (i skulderremme) paa ryggen *30 (anv. paa fodture oln.). Fleuron.IN.121.* Rygsækken skal nu indføres i Hæren. *Pol.^{14/1915.4.sp.5.} jf.: Pungfrøerne (karakteriseres) ved Hunnens Rugepose eller „Rygsæk“, som man næsten fristes til at kalde den. Naturens V1922.83.* **-søjle**, en. (især ϖ) hvirvelsøjle; ryggrad (1). Kuglen (var) gaaet ud tæt under Rygsøilen. *Bergs.PP.96.* *Bang.SF.121.* *FrkJ.Kogeb.248.* (jf. -rad 1) billedl.: Ældst i Byen, Rygsøjlen, som bar det hele Skelet, var Landevejsgaden. *HMatthiess.Gader.10.* **-søm**, en. 1) [(1.1) 4.1] søm i klædningsstykkers ryg. *JakKnu.LU.122.* *PolitiE.Kosterbt.^{12/11.1924.1.sp.1.}* 2) [5] (bot.) midtribbe paa frugtblad (jf. -nerve 2) ell. den heraf dannede søm paa frugtknude. *Drejer.BotTerm.100.* *Warm.Bot.566.702.*

Rygt, en. se Røgt.

rygtbar, adj. [røgd;ba²r] (sj. rugtbar. *SvLa.AB.52.*) intk. -t ell. (nu næppe br.) *50 d. s. (Slange.Chr.IV.808).* (ænyd. d. s., sv. ryktbar; fra ty. ruch(t)bar, † rüchtbar; til I. Rygte; nu arkais.) vidt bekendt; meget omtalt; spec. dels (m. rosende bet.): berømt; navnkundig. Den rygtbare Pater K. . . beleer med Rette disse overtroiske Udøvelser. *vAph.Chym.II.495.* Det rygtbare Forsøg anstillet af Marly-la-Ville. *sa.Nath.VIII.132.* *VSO. MO.* Rygtbare Ting skal vi udrette sammen. *KMunk.DU.76.* jf. Rygtbarhed. *60 vAph.Chym.II.495.* dels (nedsæt.): berygtet. jeg (har) troet at burde rette den rygtbare Replik i første Akt. *PAHeib.Sk.IV.293.* Hin rygtbare Fædrelandsforræder (hav-

de) lidt velfortjent Straf. *JOltr.Overs.afFalst.: LærdomsLystgaard.I.(1919).9.* || blive rygtbar, blive bekendt, omtalt viden om; rygtes. dend Svenske Konges Død var bleven rygtbar. *Slange.ChrIV.771.* smst. 808. *Gram.(K SelskSkr.IV.99).*

I. Rygte, et. [røgdə] Høysg. *AG.41. sa. Anh.23. fl. -r* (i bet. 1). (ænyd. d. s., glæde. ryktæ (røktæ), ruktæ (*Brøndum-Nielsen.GG. I.125.299.*), sv. rykte; fra nnt. (ge)ruchte, (ge)rochte, raab, skrig, rygte (nht. gerücht), *besl. m. ty. rufen, se raabe; jf. rygtbar, rygtes samt berygte(t) || m. h. i. bet.-udviklingen sml. II. Ry*)

1) (jf. By-, Flyve-, Gade-, Lande-, Løbe-rygte samt II. Ry 2.1) ikke bekræftet, uhjemlet (fra mund til mund gaaende) meddelelse ell. beretning (forlydende), især om usædvanlige, mærkelige, opsigtsvækkende forhold ell. begivenheder, nu næsten kun m. særlig forestilling om meddelelsens usikkerhed ell. (jf. bet. 2) om forhold ell. begivenhed af uheldig, dadelværdig, utilberlig art, især vedrørende en persons private (økonomiske, moralske) forhold, der gøres til genstand for (hemmelighedsfuld, ansvarsløs, uvederhæftig) omtale, sladder. (alm. i udtr. som rygtet gaar (at osv.), der gaar rygte(r) om (se gaa 4.5), rygtet siger (at osv.), har talt sandt, har løjet (se II. lyve 2.1, 3.2), kolportere (2), smede, udsprede rygter, det svirrer med rygter (se svirre) oln.; om (tautologisk) forb. m. Ry se II. Ry 2.1.) jeg (ø: gud) vil sende Nogle . . til dem, som ikke have hørt noget Rygte om mig (1931: mit Ry). *Es.66.19.* Rygtet om denne Sag (ø: Jesu opstandelse, som vagten blev underkøbt til at fortie) (1907: dette Ord) blev udspremt iblandt Joderne indtil denne Dag. *Math.28.15.* *(jeg) befandt, | At Rygtet havde sagt mig sandt. *Bagges.ComF.82.* *Rygtet derom (ø: om guds riges komme) som en Løbe-Ild farer og brænder. *Grundtv.SS.III.303.* Rygter . . have (gerne) noget Sandt til Grund. *Molb.DH.I.3* (jf. *Mau.8110 ff.*). Rygtet om min Forlovelse er maaske naaet til Kjøbenhavn. *Heib.Poet.VII.346.* (han) allarmede den hele Kjøbsted ved at udbrede det Rygte, — thi i Sandhed saaledes maa jeg tale, — at der ingen Udødelighed var til. *Sibb.II.47.* *Rygtet sagde: „Kongen jager | End ved Nat paa Sjællands Ø.“ *Hauch.LDR.260.* alle Fremmede ansaae dem som Forlovede, saa at Dette blev et almindeligt Rygte. *Gylb.Novel. II.68.* *, jeg . . støved efter Rygtet, | Der løb fra Mund til Mund.“ — „Naa, kun et Rygte!“ — „Nei, nøgen Sandhed.“ *PalM.TreD.224.* Nu ligger Inger Klokkers paa det sidste, sagde Rygtet. *MartinAHans.NO.40.* jf. bet. 2.1-3: en Mand . . forer ondt Rygte ud (1931: udspreder ondt Rygte) om (sin hustru). *5Mos.22.14.* *Den onde Verdens Rygte . . | Ei mere tør I frygte. *Kingo.18.* Der er et Rygte i Byen, deres kiære Dotter til præ-

judice. *Holb. Pern. III. 6. Goldschm. R. 5. jf. bet. 2.4*: det Rygte om hans Majestets . . Bedrifter, hvoraf alle Dansks Munde ere opfyldte. *Ew. (1914). IV. 239. om udtr.* der gaar rygte af se bet. 2.4. || (*tidligere*) i særlige præp.-forb., ved udtr. for, at en meddelelse, en omtale (*alene*) fremkalder en vis mening, følelse olgn. Prindsen (*blev*) strax forliebt paa det blotte Rygte om Dyyvekes Skønhed. *Holb. DH. II. 8. sa. Hex. IV. 5.* *hil den Stund, | Da (*jeg var*) | En Fiskerpige! | Kiendte kun Guld og | Floil af Rygte. *Oehl. Helge. (1814). 188. Oehl. XV. 11. 234. Heib. Poet. II. 304.* || m. særlig forestilling om upaalidelighed, falskhed, spec. i forb. falske (*Holb. DH. I. 688. Slange. Chr. IV. 661. S&B.*) ell. løse (*VSO. S&B.*) rygter olgn. der var kommet et falsk (*Chr. VI. løgnagtigt*) Rygte, som om Antiochus skulde være død. *2. Makk. 5. 5.* *Man bor ei Rygter troe, de tit bedrage. *Oehl. (1841). IV. 172.* man sagde, som et løst Rygte, at hun skulde være frugtsommelig. *Grundtv. Snorre. I. 186.* *, Man siger, Kongen komme vil“ . . | „Hvo siger Slikt? Det er kun Snak og Rygter.“ *Heib. Elv. II.* *vist er det, han laante Marens Lygte, | og et Sæberis med (: til *fastelavnssris*), det er ingen Rygte! *Rich. Billedtextr. (1879). 60.* || rygtet (s gudinde, fugl), (*til dels efter lat. Fama, gudinde for rygtet; især højtid., poet.*) om (*rygtet tænkt som et*) levende væsen, der (*hurtigt*) bringer nyt, nye (*mærkelige*) tidentder, ogs. (*m. overgang til bet. 2(4)*) raader for navnkundighed, berømmelse. *Kom Grønneg. III. 287* (se I. Ham 1.2 slutn.). *Rygtets Fugl . . | Bar Tidende fra Byrkas Havn. *Grundtv. Udv. V. 25. Nye Hyggæ. V. (1825). 24.* *Saalønge Rygtet svinger | Sig over Land og Søe, | Mens Nordens Harpe klinger, | Din (: *Dannebrogs*) Roes skal ei uddøe. *Ing. Julegave. (1816). 93.* Man begriber da let, hvor travlt Rygtet og Sladderen fik i Bryssel. *CPalM. O. 300.*

2) (*det forhold at være genstand for*) en hos en vis kreds (*en egns beboere, almenheden*) forekommende (*fra mund til mund gaaende, varig*) omtale (*især (nu næsten kun) af en person, hans forhold, karakter, moral, evner olgn.*) m. særlig forestilling om (*følelsesbetonet*) bedømmelse, vurdering, (*alment*) omdømme. (*især m. (attrib.) gen. ell. poss. pron.; om tautologisk forb.* m. Navn, Ry se Navn 3.1, II. Ry 2.2). 2.1) i al alm., uden nærmere (attrib.) bestemmelse af arten. (*han*) ringeagtede sine Dages Navnkundighed mod sit Rygte efter Døden. *Storm. Taler. 34.* det (*gik*) med en Hvisken fra den ene Dame til den anden: „Det er Klokke Link!“ . . Det var mig slet ikke behageligt, at mit Rygte var saa udbredt; jeg havde hellere villet være incognito. *Heib. Poet. VII. 349.* Hr. Kreg havde endnu intet Rygte, Intet vidstes om ham, undtagen at han skulde være meget rig. *Goldschm. R. 6.* || *især (jf. bet. 2.2-3; mods. II. Ry 2.2) i udtr. for omdømmets udvikling i ugunstig retning.* *For Deres Skyld

udsætter jeg mit Rygte | For . . Bagvaskelse. *Oehl. XV. 168.* *En Dames Rygte | Saa let kan plettes som den hvide Sne. *Heib. Poet. IV. 195.* *det store, velsignede „man“, | der flænger i Næstens Rygte. *Blauw. AH. 145.* han (*var*) travlt beskæftiget med at rense sit rygte. *FBrandt. SK. 272. talem. (efter Sheridan's The School for Scandal):* Jeg gaaer, men lader mit Rygte blive tilbage (: *lader de tilstedeværende tale og domme om mig, som de vil; orig.: I leave my character behind me*). *Dorph. (TR. nr. 126. 10).* jf.: En fornøjelig ældre Herre, der altid sagde, naar han gik hjemmefra: „Nu gaar jeg og tager mit Rygte med mig.“ *Svendb. Amt. 1935-36. 20.* han er bedre end hans (*ell. sit*) rygte, (*efter tilsvarende udtr. i fr. og ty., se Arlaud. 292*) han er ikke saa slem, som han har ord for. Manden bedre end hans Rygte. *OLBang. (bogtitel. 1862).* *Mau. 8138.* [*FrLa.*] *Unge Koner. (1883). 15.* sætte (*en*) klik paa ens rygte, se I. Klik 2. ordspr.: rygtet følger mand til by, til dør, til graven olgn., (*nu l. br.*) det alm. omdømme, man har faaet, kan man ikke ell. vanskeligt frigøre sig for, faa ændret. *Mau. 8098. Moth. R151. Krist. Ordsp. 261. 2.2* m. nærmere bestemmelse af rosende ell. (*nu især*) nedset. art (*i forb. som have et godt, daarligt rygte, (især tidligere) ogs. bringe, komme, staa, være i (et) ondt rygte olgn. (Ez. 36. 3 (1931: i Folkemunde). Ørst. Br. I. 300. PalM. Adam H. I. 144. MO.*), have et godt, ondt, slemmt rygte paa sig (*Moth. R151. S&B.*) olgn.). vi bevise os selv i Alting som Guds Tiener . . under Ære og Vanære, under ondt Rygte og godt Rygte. *2Cor. 6. 8.* Styrmand (*maa*) have et godt Rygte af (*nu: for*) Ædruelighed og Forfarenhed. *Lavsartikler¹⁵ 1707. §4.* et Fruentimmer . . lider (*ved letfærdighed*) et anseeligt Skaar i sit gode Rygte. *Ruge. FT. 225. Ew. (1914). IV. 202. 203.* *Han er en Spiller, maadeligt hans Rygte. *Oehl. IX. 86.* De valgte Medlemmer (*af sø- og handelsretten*) maa . . have uplettet Rygte. *Lov¹⁹ 1861. §4.* (*han*) var i Rygte for Nærighed. *Aakj. DK. 47.* (*mindre br.*) om ting: *Olufs. NyOec. I. 211.* denne Fløj . . er ubeboet, og Salen tilmed ikke i det bedste Rygte. *Blich. (1920). XI. 187. 2.3* (*nu l. br.*) m. prægnant bet., om nedsettende omdømme (*daarligt rygte*). *Det uforskyldte Rygte, | Hvor følt det lyde kan, | Ei mere I skal frygte, | End Skygge-Spil i Vand. *Grundtv. SS. I. 315.* || (*nu næppe br.*) i forb. komme, sætte sig i rygte, faa, skaffe sig et daarligt rygte, spec.: for letfærdighed olgn. komme i rygte for nogen (: *for at staa i forhold til en*). *Moth. R151. VSO. MO.* Jeg sætter mig i Rygte for din Skyld! jeg kjører Tour alene med den unge, flammende Jockey! *HCAnd. KS. III. 25. 2.4* (*nu næppe br.*) m. prægnant bet., om gunstigt, rosende omdømme (*godt rygte, ry*). Herren (*var*) med Josva, og hans Rygte (*1931: Ry*) var over det gan-

ske Land. *Jos.6.27. Esth.9.4* (Chr.VI.; se II. Ry 2.2). *Ev.* (1914). *IV.185.205.* *Naar een det Rygte faaer engang, | Dens Roes da kiender ingen Skranker. *Tode.1.182.* Helge (begyndte), alt som hans Rygte steeg . . at betragte Hroars Gierning med Foragt. *Oehl.HrS.* (1817). 20. *Molb.DH.1.469.* || (uden skarp adskillelse fra bet. 1) i udtr. der gaar (ord ell. ry og) rygte af, der gaar ry af; der tales vidt og bredt (beundrende) om. *Moth.R151. Høysg.S.269.* denne Seier, som der gik Rygte af over hele Norden. *Molb.DH.1.448.* *Da gik af det Mirakel Ord og Rygte. *Heib.Poet.VIII.15.*

II. rygte, v. se rygtes.

III. rygte, v. se II. rygte.

Rygte, i ssg. især af I. Rygte 1. **-bidt**, part. adj. (dannet efter ormebidt olgn.; l. br.; især hos sprognersere) om person: hvem man (rygtet) taler nedsettende (ondt) om; hvis vandel, karakter, rygte (2.1) ikke er uplettet; ikke uberygtet. *Hejmdal.*¹⁸ 1869.1. sp.2. at han . . trak af med rygtebidte „Malkekømtesser“ ved Markedsballerne . . pinte hendes Hjerte. *ZakNiels.Saml. Skrifter.V* (1905). 222. **-bud**, en. (sj.) d. s. s. -bærer. *EBrand. M.41.* **⊖ -bærer**, en. (jf. -bud) person, der bringer rygte(r) (videre). *PalM.TreD.225.* **MO. -børs**, en. (jf. II. Børs 1 slutn.; l. br.) (forsamlings)sted, hvor rygter kolporteres. *Leop.B.108.*

Ryg-tegl, en, et. [6] (jf. -sten 2; mur.) tagformet teglsten til rygningen af et hus. *HFB. 1936.311.*

rygte-løs, adj. [2.3] (sj.) uberygtet. *Fædrel.*¹ 1877.1.sp.1. **-mager**, en. (nu.br.) d. s. s. -smed. *VSO. MO. jf.:* det soranske Rygtemageri. *Hjort.B.I.285.* **⊖ -mord**, et. [2.1] (jf. -morder) (forsøg paa) ødelæggelse af ens (gode navn og) rygte (ved løgn, bagtalelse olgn.). *Bagges.Gieng.30.* *Hvor var han hævet over sine Tider | Just i Moralen | Hvor var der et Spor | Hos ham af Nid, Bagtalen, Rygtemord. *PalM. AdamH.III.216.* *Brandes.IV.102.* **⊖ -morder**, en. [2.1] (jf. -skænder) person, der øver rygtemord. *En leiet Rygtemorder har mig sagt, | At . . mit Barn . . din Frille var *Bagger.II.81.* *OGFBagge.Livsbilleder.* (1836). 25. jf. Rygtemorder-ske. *CarlGandrup.StilleSkæbner.* (1911). 54.

Rygter, en. se Rogter.

rygtes ell. (se bet. 2) **rygte**, v. [Rog-d(s)] præf. -ede(s); part. -et (i bet. 2) ell. -edes. || som hjælpverbum (i bet. 1) bruges have (HenningJensen.SkovensHemmelighed. (1913). 187) ell. (oftere) være (Oehl.ND. 223. *Oversk.BlomsterfejernesDronning.* (1852). 89. *Thyreg.BB.II.51.*) (ænyd. rygtes, blive rygtet, fsv. ryktas og rykta, udraabe, prise, rose; fra mnt. ruchten (ruchtigen), skabe, udspredte et rygte; til I. Rygte (1)) blive bekendt gennem rygte; spørges (1) dep. alt dette-rygtedes over hele Judæas Bierg-Egn. *Luc.I. 65.* (vi) ere hidkomne for at aabenbare en sel-som Historie, som vil rygtes over det heele

Land. *Holb.Pern.III.1.* Jeg (vil) følge Din Plan, og uden noget skal rygtes, forsøge alle Ting. *Skuesp.II.3.96.* *Rygtes skal vidt din Bedrift og dit Mod. *Oehl.Oberon.70.* *Molb. DH.II.23.* *Jo der blev Gilde i Røvens Gaard . . | Det rygtedes ogsaa vidt og bredt | Til Slægt og Venner i Lunden. *Rich.SD.88.* *Schand.SB.II.* det rygtedes, at han var paa Egnen. *ErlKrist.NS.108.* || **⊖** det rygtes om, der kommer et rygte ud om; man hører (gennem rygte) om. det rygtedes om hans strafværdige Forhold til Moderen. *Kierk.VI. 304. 2)* uden -s-form. **2.1)** † rygte ell. blive rygtet. Dette blev allesteds i Landet rygtet, at Demetrius endnu levede. *Pflug.DP.371.* Dette rygtede strax, ikke allene over den heele Stad, men endogsaa i den Romerske Leyr. *Holb.Kh.84.* sa. *Pern.III.6.* *KomGrøn-neg.I.312.* Derom (s. om krigsforberedelserne) blev . . adskilligt udsprede og rygtet. *Slange. ChrIV.394. LTid.1753.156. 2.2)* (l. br.) refl.: rygte sig. alle Husets Beboere (kommer) til mig, naar de har noget, de vil have skrevet . . Min Færdighed har rygtet sig. *Brandes. XI.27.* der havde rygtet sig noget om det kristne Rige Abessinien. *KrErsl.MH.III.29.*

⊖ Rygte-skænder, en. [2.1] (ænyd. d. s.; jf. -morder og Æreskænder) Rygteskænderen, som stjæler vort Navns Ære. *Soro Amtstid.*¹² 1908.1.sp.4. **-sladder**, en. (l. br.) sladder om (i tilknytning til) ell. i form af rygte(r). *Ing.VS.II.150.* **-smed**, en. (jf. -mager; især **⊖**) nedset. betegnelse for en person, der (ofte) sætter rygter i gang, smeder rygter (især: i strid med virkeligheden). *PA Heib.US.208.* Rygtesmedene faae travlt med at fortælle om (*Petrarcas og Lauras*) ensomme Vandringer ved Sorgueflodens Bredder. *Holst. V67.* Jeg vil drage de skammelige Rygtesmede til Ansvar. *Pont.MH.90.* jf. Rygtesmederi. *NatTid.*²⁸ 1926.M.8.sp.1. *Steen-berg.H.II.115.* **⊖ -vis**, adv. i form af et rygte; efter (ifølge) et rygte (m. særlig forestilling om usikkerhed). „Svendborg Avis“ (nævner) rygtevis en Modecandidat. *Dagbl.*⁹ 1854.1.sp.1. *Bergs.PP.593.* Rygtevis hed det sig, at (ostv.) *Drachm.VT.312.*

Ryg-titel, en. [5] paa (især: indbudnen) bog: *Ing.L.II.141.* som Ryg-Titlen paa et tomt Bind saaledes er dette Hele med Christenheden. *Kierk.XIV.175.* *Jørg.HV.23.* Enhver Bog, som indeholder mindst 5—6 Ark, faar en Rygtitel paa Omslaget. *Selmar.*¹ 306. **-træ**, et. (ogs. **Rygge**-. *Grundtv.PS.V.392.* *MDL. Drachm.VT.255.* *AarbFrborg.1918.94.*) [6] (jf. Rygningstræ u. Rygning 1; især dial.) d. s. s. Kragetræ 2. *MO. Pont.Muld.27.* **-tæring**, en. (nu dial.) d. s. s. Rygmarvstæring. *MO. Feilb. -va(d)sk*, en. spec. [1.2] (faql.): d. s. s. Pelsva(d)sk. *Hannover.Tekstil.I.52.* *VareL.900.* jf.: rygvadsket . . Uld.smst. 902. || (dial.) navn paa en gldgs. dans. *JSMoll. FH.II.99.* **-ve**, en. (ænyd. d. s.; jf. -pine, I. -værk; nu ikke i alm. spr.) rygsmerte(r).

Moth.R150. VSO. Paaskemorgen skal man spise et Æble fastende, det frier for Rygve Aaret om. *OrdbS.(Fyn).* -**vej**, en. (*ty.* rückweg; *jf.* ryg-læns, -spring 2 og Ryg 3; *sj.* (*arkais. j.*) tilbagevej; *retræte.* *Nu redder Jer, Karle, saamange I kan | Mens Tid er og Rygveien aaben! *Drachm.DM.153.* -**vendt**, *part. adj.* (*jf.* -læns og Ryg 3 samt bagvendt 1, omvendt 1.1; *især jagl.*) med ryggen vendt i en særlig, fra normal stilling afvigende retning (*spec.: vendt mod det, som opmærksomheden ell. virksomheden (bevægelsen) er rettet imod.*) Rygvendt Sidesving. Ryggen med Redskabet under Svinget. *Gymn.I.188.* *Der hænger rygvendt (o: med ryggen nedad) hid-sige Musvitte | og hakker Spæk. *Rørd.Fugleviser.(1924).74.* (*maalmanden*) reddede et aldeles overraskende „rygvendt“ *Skud.Pol.2/1934.6.sp.4.* -**vind**, en. [3] vind, der blæser mod ens ryg (*under gang osv.*); *medvind.* Ryg-²⁰ Vind er en varm Trøje (o: føles ikke (*saa*) kold som modvind). *Mau.11235.* *Levin. Krist. Ordspr.261.* I. -**værk**, en. (*ænyd. d. s., glda.* ryggværk; *jf.* -pine, -ve; *nu ikke i alm. rygspr.*) rygsmerter(?). *Moth.R150.* VSO. Kjærestens . . havde sat sig som Rykværk. *HCAnd.AV91.* „Hvorfor er din Økse blodig?“ . . „Jeg har hjulpet Asvard af med hans Rygværk (o: dræbt ham; *oldn. orig.: bakværk.*)“ *Holstein.(IslSagaer.II.132).* II. -**værk**, et. [(4-5) (*nu næppe br.*)] bagstykke af et møbel *olgn.*; rygstykke (2). Paa Ryg-Værket af Skriifte-Stolen, sees en firekantet Tavle. *Thurah.B.83.* -**æg**, en. [5] ryggen af (*den smalle del af*) en klinge (*svagen*). *MilTeknO.240.* *Larsen.*

Ryk, et. [røg] *fl. d. s.* (*ænyd. d. s., sv.* ryck (*fsv.* rykker, *m.*), *oldn.* rykr (*m.*), *jf. ty.* ruck; *til I.* rykke; *o.* Rykning)

1) (*især svarende til I. rykke 1(-2) den handling at rykke (i noget); bevægelse, hvormed der rykkes (i noget); især om den enkelte handling ell. bevægelse. 1.1) svarende til I. rykke 1.1 (og 2).*) *Moth.R150.* den ladte Bosse . . rev (*han*) med et vældigt Ryk ud af Stroppen. *Blich.(1920).X.59.* (*han*) blev afbrudt i sin Tale ved et stærkt Ryk i Klokkestrængen ude paa Trappen. *Gylb.EA.71.* (*pludselig*) tog Hesten et Ryk, ligesom jeg vilde stige ud (*af vognen*). *Schand.O.II.363.* Ryk i Kæden. *Scheller.MarO.* om *forb.* i ryk, med et ryk se bet. 1.4. || (*jf.* I. rykke B) om *pludselig bevægelse fra stedet.* Jeg stillede mig hen for (*uret*), og betragtede hvert Ryk af Secundviseren. *Bagges.L.I.9.* *Det klang, som naar de løse Stene, ved et Ryk af Jorden, falder sammen i en Oldtidshoi. *Oehl.ND.207.* *uegl.:* Det stærke Ryk til Venstre, som Rigsdagsvalget i 1912 var Udtryk for. *HPHanss.T.IV.10.* || et ryk i ærmet, om *paamindelse* *olgn.* dette bliver intet Brev, kun et lille Ryk i Ærmet om at være saa god at huse paa (*nig*). *HCAnd.Breve.I.197.* *sa.BH.65.* || et ryk i skjægget, (*sj.*) *overf., om en*

ubehagelig hændelse. *, „Fly fra Divanet“ . . „O Gud, jeg Arme“ . . *Pantalone:* „Nu staae mig Himlen bie! Det var et Ryk i Skjægget (*orig.:* che la ne l'ha fatta in barba).“ *Meisling.MK.224.* || (*nu sj.*) *svarende til dep.* rykkes, om *brydetag olgn.*; *uegl.:* Wieland og Goethe der efter et Par Ryk om Rangen, saae roelig paa den Kamp de havde voldt. *Grundtv.DV.IV.209.* *jf. bet. 1.3:* jeg ved saa grangvelig . . hvad Ryk og Slid og Haardhed der skulde til, om vi skulde blive et Par. *JPJac.I.278. 1.2) svarende til rykke 1.3 (især i forb. det gav et ryk i ham olgn.).* Tager man Funken af Conductoren med Leddet af Fingern, saa føler man et med nogen Smerte forbundet Ryk i Leddet. *Abildg.&Viborg.Naturkyndighed f.Dyrlæger.(1800).206.* der gik et kort Ryk igjennem hende fra Isse til Fod. *RSchmidt.MD.309.* det giver næsten et Ryk af Forbavelse i én, naar man til Slut hører, at (*brevet*) er skrevet af Admiralen. *TroelsL.XIV.85. KLars.GV.125. jf.:* Et Ryk eller et Stik havde ramt Kjerligheden i hendes Hjerter — den var dræbt. *Goldaschm.R.402.* om *forb.* med et ryk se bet. 1.4. || (*nu næppe br.*) *spec.* om *heftigt sygdomsanfald.* VSO. Han fik igaar et Ryk af Feberen. *JHSmidt.Ords.130. 1.3) (jarg., dial.) om (travlhed, slid paa grund af) stærk, pludselig tilstrømning af kunder, trafikanter, varejorsendelser olgn.; slid; mas; (stor, øjeblikkelig) travlhed.* Der var . . fuldt af Mennesker i Skænkestuen og der var „Ryk ved Buffeten“. *Skands.DrømmenesHus.(1926).57.* Det store Ryk med (*post-*) Pakkerne til Provinset begynder først i Morgen. *Pol.19/11.1933.11.sp.1. Feilb. 1.4) i forb. m. præp. i ell. med, som udtr. for pludseligt begyndende ell. standsende (kraftig) bevægelse ell. virksomhed, spec. i forb. med et ryk, ofte som udtr. for ufrivillig, uvilkaarlig (muskel)bevægelse olgn. (jf. bet. 1.2), ell. i forb. i ryk som udtr. for (pludselig, kraftig) bevægelse ell. udvikling med mellemliggende (uregelmæssige) pauser (jf. ryk-agtig, -vis, Rykke-tag, -tal). i et ryk (o: paa een gang).* *Moth.R150.* Konen standsede ligesom med et Ryk midt i sin Tale-Strøm. *Rovel.Br.373.* Med et Ryk holdt min Vært Hestene an. *Drachm.VT.268.* Han vaagnede med et Ryk. *Pont.LP.VIII.29.* han arbejdede i Ryk, og saa snart han havde Penge paa Lommen, var det forbi med Arbejdshumøret. *AndNx.DM.IV.167.* Sprogudviklingen kan gå i ryk, og den kan foregå i jævntempo. *LJac.F.41.*

2) („I Hverdagssproget“ VSO.; *nu dial.) som udtr. for tids- ell. rumsforhold. 2.1) som udtr. for udstrækning. || om tidsrum, især af betydelig varighed („et stykke tid“ olgn.).* Det vil være et godt Ryk endnu. *VSO. MO. Kasper. jf. bet. 1.3:* den store Grams mærkelige Ord: „Det er et Ryk i et Menneskes Liv af en 5 å 6 sande Trælle-Aar, som . . danner den . . Studerende til . . at vorde den sande lærde . . Mand.“ *POBrøndst.B.31. abs.:* et

ryk, en tid lang; i nogen tid; (i) en vis tid. Junge. Han gjorde eet Ryk meget af hende. MO. han har nu et langt Ryk gaet og drillet mig hver evig enstig Dav. ZakNiels. NT.13. Forstanderen vilde jo nok beholde Barnet „et Ryk“ endnu. Rist. J.197. OrdbS. (Sjæll.). || om (betydelig) stedlig afstand (vej-længde): et stykke (vej). det er et got ryk herfra. Moth.R150. VSO. S&B. Kaper. 2.2) som udtr. for tidspunkt, i forb. i det ryk, paa den tid, det tidspunkt. det var lige i det Ryk, at vi fik disse her nymodens (aar). ZakNiels.GV183. Krist.Anholt.(1891).59. jf. Feilb.

ryk-agtig, adj. [1] (jf. -vis; l. br.) som foregaar (ligesom) i ryk, stødvis; jf. Ryk 1.2: Latteren . . bevirker en Række . . rykagtige Udaandinger, der jager Luften ud af Luftroret med en ejendommeligt Lyd.Brandes. XII.122. **-attest**, en. (fra ty. rückattest, -schein; 1. led til ty. (zu)rück, tilbage; jf. -borgen, -præmie og Ryg (3) samt ryglens; jur., ¶; nu sj.) modtagelsesbevis; spec.: losseattest. Forordn. 1/1797. §300. Encyclopædi for Handlende.V.(1859).303. **-borgen**, en. (efter ty. rückbürge og rückbürgschaft; jf. -attest og Borgen 1.2 og 2; jur., ¶) 1) d. s. s. Kontraktionist. Nørreg.Naturr.255. Lassen.SO. 478. 2) d. s. s. Kontraktion. Encyclopædi for Handlende.V.(1859).303. Lov 18/1861. §59. Hage. 168. **-ind**, et ell. (nu dial.) en (jf. Moth.R150. Feilb.). [rog'en'] (til rykke (ind) 3(3); jf. -ud og Kørind; talespr.) om det forhold, at der (i et privat hus, et forretnings-lokale olgn.) samtidig ell. især (ved en vis lejlighed ell. til enhver tid) efterhaanden (med forholdsvis korte mellemrum) indfinder sig et stort (overvældende) antal personer som gæster, kunder olgn. („især til Vogns.“VSO.); ogs. om samlet mængde af de saaledes ankommande gæster osv. (især i udtr. som der er (et) stort, evindeligt rykind af ell. (mindre br.) med (Ing.SR.88. HCAnd.(1919).V332. Schand.TF.II.221) fremmede olgn.). der kom en stor ryk ind på ham.Moth.R150. Kom Grønneq.II.204. der var . . et Rykind paa hans Kammer alle Tider . . af alle hans Kammerater. Rahb.Tilsk.1798.275. Om Sommeren er her (o: paa en herregaard) et evigt Rykind. Host.R.35. (nu) blev der . . et saa livligt Rykind af Byens Folk, at Butikken næsten nafrudt stod fuldpakket.Pont.Muld.284. Sygeværrelset (higger) aabent for Familiens og Venners Rykind. VortHj.II.1.209. (sj.) m. efterhaengt art.: Allerede i de tidlige Formiddagstimer begyndte Rykind'et (ved auktions-efterstyret). Pol. 21/1923.7.sp.5. overf.: Dét blev ogsaa en mærkelig Dag, med et uafsladligt Rykind af Oplevelser. JakKnu.S.117.

I. rykke, v. [røga] (tidligere ogs. skrevet rygge. spec. i bet. 3: Moth.R149. i bet. 1.5: Rahb.Tilsk.1794.644). **-ede** ell. (nu sj. i rigsspr.) **-te** (Kingo.187. Brors.185. Recke. KM.105. spec. i bet. 3(2): JJuel.428. Holb.Hh.

I.211.364.366.381. Borrebye.TF.472. jf. Moth. R157. Esp.276. Dania.IX.39(Sjæll.). Thor-sen.108. Feilb. samt forrykt, henrykt). vbs. **-ning** (s. d.), jf. Ryk, Rykkende, Rykkeri. (ænyd. gl.da. d. s., oldn. rykkja, ty. rücken (mt. rucken); besl. m. III. rokke || om sammenblanding (sammenfald), navnlig i bet. 2.2 og 3.1, m. I og II. rygge s. d.)

A. udføre en (enkelt) pludselig, kortvarig, forholdsvis kraftig bevægelse med noget, gøre et træk i noget (fast-siddende), som (i alm. fattes med haanden, (midlertidigt) fastholdes og saaledes) føres (lidt) bort fra sit sted ell. ud af sin stilling.

1) (jf. bet. 3.1-2) m. særlig forestilling om pludseligt træk, bortjernelse, løsrivelse fra den normale plads ell. stilling olgn. 1.1) i al alm., især i forb. m. præp. i ell. (tidligere) paa (JJuel.233. Høysg.S.58) til angivelse af, hvad der trækkes, rives i. han er . . stok steen død; det hjælper ikke alt hvad jeg rykker paa ham.Holb.Hex.I.8. rykke i et Toug.MO. *Grisen rusked, og Skaden haled (o: i et aale-skind) . . | saa bleve de ved at slide og rykke, | til hver af Skindet beholdt sit Stykke. Kaalund.217. (kusken) rykkede i Tømmen og slog Knald med Pisken. EMortens.H.206. rykke til gaasen, se Gaas 1.2. || om ting (der er fastgjort m. en vis bevægelsesfrihed).

*Mine Karaveler duver . . | og rykker i Ankerkættingerne. JVJens.Di.62. det aabne Vindue rykkede svagt i Haspen.sa.D.171. || i udtr. for tugtelse ell. for bevægelse, hvorved man paakalder ens opmærksomhed, giver en en paamindelse olgn., i forb. som rykke en i haaret, ærmet ell. (især i sidste anv.) rykke i en. Moth.R157. P. rykkende ham i Kaaben. „Eyl lad mig da faae et Svar.“ Holb.Philos.III.8. hun rykker R. i Ærmet. Skuesp.115.11. D&H. jf. bet. 1.5: Den gode H. har lovet mig en Skizze . . jeg beder Dem, at De vil rykke ham lidt i Ærmet, at jeg ikke maa lade mig nøie med kun hans Lofte.HCAnd.Breve.I.263. || (fagl., dial.) m. h. t. lyng, her olgn.: afplukke, afrive (med et ryk); ruske. Andres.Klitf.310. Sal. XI.103. Feilb. || i pass. rykkes som dep., ruske, trække i hinanden ell. i noget, som begge parter vil rive til sig; ogs. (nu især dial.): brydes; slaas (for alvor). (ogs. uegl.). *en mægtig Potentat | Har mange med at rykkes. Reenb.II.246. de holdte for best, at lade Kæyseren og Sverrige . . rykkes med hver- andre.Slange. ChrIV.1172. JFibiger.(Diod.) MS.62. Feilb. rykkes (i) krog, se I. Krog 1.6. 1.2) m. nærmere bestemmelse af bevægelsen (s resultat) || m. obj.-præd. i forb. rykke løs (jf. II. los (1-2). Recke.KM.105. uegl.: de Penge blev ikke til at faa rykket løs, for (moderen) laa med Næsen i Vejret. ErlKrist. St.38. || (jf. af-, bort-, ned-, om-, oprykke ofl.) i forb. m. adv. ell. præp. (han) rykkede (Chr.VI: rykte; 1931: vristede) Spydets af (1931: ud af) den Ægypters Haand.2Sam.

23.21. *Hvi rykker du ei op . . | Det Ukrud, som sig breeder ud? *CFrim.SE.28.* den arrige Bondekone (*greb*) fat i Klædet (*og*) rykkede det fra ham. *Molb.DH.II.21.* (*han*) tager i hendes Bælte og rykker det over (*o: itu*). *JPJac.I.5.* Pludselig gled begge Fødder bort under ham. Thora havde faaet fat i hans Støvler og rykkede til. *EMortens.H.110.* rykke op med rode *olgn.*, se I. Rod 1.2 og 3.1. *talem.:* ikke rykke et haar af ens hoved, (*nu sj.*) ikke røre ell. skade en det mindste; ikke krumme et haar paa ens hoved. naar vi svarer vore Skatter og Landgifte, da kan Ridefogeden ikke rykke et Haar af vort Hoved. *Holb.Er.II.4. sa.HP.III.9. jf.* rykke op u. *bet. 3.:* rykke sine telt-pæle op, se *Teltpæl.* || *uegl.* *Naar jeg skal døe og rykkes | Fra Tidens Jammer bort; | Da lad mig sove stille. *Brors.275.* Han var bleven rykket ud fra hele det Lag, den Klasse af Mennesker, han hidtil havde tilhørt. *Goldschm.SF.32.* (*forfatteren*) mangler Temperament og . . rykker (*ikke*) Læseren med sig eller griber. *JohsSteenstr.H.125. 1.3* (*især* $\text{\textcircled{W}}$) som *udtr.* for *uwilkaarlig, sitrende, skælvende, krampagtig bevægelse (i en legemsdel).* hendes behandskede Haand havde rykket nervost og bange inden i hans (*idet de sagde farvel*). *JVJens.D.137.* Hendes Skuldre rykkede af en indre, heftig Graad. *TomKrist.Vi. 90. især upers., i forb.* som det rykkede i ham, hans arm, krop osv. jeg (*gik*) sagte ind og lagde Haanden paa Musikerens Skulder. Det rykkede igjennem (*Schand.F.485: i*) ham. *Schand.Fort.390.* Det rykkede i dem som skulde de foretage sig et eller andet, men ingen af dem kom af Stedet. *AndNx.PE.II. 252. 1.4* (*nu ikke i alm. rigsspr.*) som *udtr.* for *ivrig, nøjsommelig, travl virksomhed: slide (med); ase (med); „rive“ (i); især i forb.* have meget at rykke i *olgn.* (*læreren*) haver overflodig at rykke udi med de fattige (*børn*), som giver et uendeligt Arbejde. *Cramer.(JySaml.4R.II.480).* Jeg har afskyelig meget at rykke i — jeg skal nu til at jage med en tydsk Afhandling. *POBrøndst.B.41.* I kan ikke staa her og rykke uden at faa en Dagløn. *Anesen.JG.158.* rive og rykke i det, se IV. rive 5.1. || (*sport.*) ved cykelvæddeløb: gøre forsøg paa at forbedre sin position i løbet („angribe“). 1.5) (*efter* rykke en i ærmet *olgn.* (se *bet. 1.1*); *jf.* Rykker 1; *talespr.*) opfordre en til at afgive (*aflevere, udrede*) noget, som en anden (*efter en vis tids forløb, til en vis termin*) har krav paa, løfte om *olgn.*; minde en indtrængende (*paagaende*) om at (*af*)levere noget; afkræve en noget. Bogtrykkerdrengen ryggede mig for Manuskript. *Rahb.Tilsk.1794.644.* Jeg maatte . . tilbage og rykke den allerøverste (*o: embedsmand for en fordelingscentral af varer olgn.*) for to Sæt Undertøj. *ASTrøm.O. 155. især m. h. t. pengebeløb: (han)* rykkede hende daglig for Penge til sine Udsvævelser.

Blich.(1920).XIII.218. Skomager? Hvis De vil rykke, kan det ikke nytte noget, for nu skal jeg (*o: en student*) ud. *Hostr.G.52.* Han rykkede saa sine Venner for de Beløb, han i sine Velmagtsdage havde forstrakt dem med. *AndNx.M.138.*

2) *m. særlig forestilling om (pludselig) forandring af stilling ell. plads. 2.1)* som *udtr.* for, at noget føres (*rives, trækkes*) et stykke ad en vis bane ved bevægelse (*drejning*) om en akse, et hængsel. rykke (*koblingen*) ind eller ud. *TeknMarO.* hvis Gearstangen ikke kan rykkes i Gear. *Motorkor.20.* Vinduet var daarlige paahaspet og let at rykke op. *PolitiE.^{10/10}1925.4. m. h. t. (hane paa) skydevaaben:* rykke af, trække af, trykke af, *især: paa voldsom, ubehersket maade.* jeg holdt den lange Rytterpistol frem og rykkede (*Drachm.SS.¹158:* trykkede) af. *Drachm.I.244. Feilb. 2.2*) (*jf. bet. 3*) *m. h. t. (især forholdsvis tung) ting, der flyttes i et (vandret) plan: skubbe ell. trække til siden olgn.* Den 1ste Advocat rykker Manden til Side. *Holb.Bars.V.5.* i Stuen var Møblerne rykket ud paa Gulvet. *OThyreg.UA.212.* Han rykkede Stolen hen til Sengen. *Leck Fischer.A.127.* || (*jf. indrykke 1.1, Indrykning 1, Nedyrkning*) *bogtr.:* Denne Linie maa rykkes lidt længere ind, høiere op, længere ned. *Levin. Selmar.¹109.135. jf.:* I den ældste tid rykkede sætteren (*ved indrykning*) altid kun én geviert ind. *smst.79.* || (*jf. bet. 3.1 og II. rygge 1.2*) *m. h. t. hest og vogn, om bevægelse i baglæns retning.* rykke Vognen, rykke Hestene. *VSO.* *Naa da! hvad staaer Du og gaber, Din Klaade! | Kan du rykke Vognen og gjøre mig Plads? *Hrz. FN.97. MO. Bl&T.* De tog ved Hovedet af Bøndernes Heste og rykkede dem tilbage. *AndNx.PE.I.9.* || *refl.* rykke sig. 1. *flytte sig lidt til siden (fra sin (sidde)plads).* (*hun*) havde rykket sig tæt hen til ham. *Pont.HK. 182. (han)* sad og rykkede sig paa Stolen snart til den ene, snart til den anden Side. *SophClaus.R.142. 2.* om hest: *gaa tilbage; rykke (3.1); i imp.: FrGrundtv.LK.122. 2.3)* uden (*tydelig*) forestilling om bevægelsesmaade, som *udtr.* for *placering paa et (andet) sted olgn.* (*i forb.* som rykke ind, ned, op *olgn.*). || *m. h. t. hvad der nedbrydes og genrejses paa et andet sted: flytte et lille stykke.* rykke et Huus ind eller tilbage. *VSO. Jur Tidsskr.1933.87.* || (*jf. bet. 3.3*) som *udtr.* for *anbringelse paa en højere ell. en lavere plads i en række, op- ell. nedrykning af skolelev olgn.* Børnene bleve rykkede op efter Examen. *Levin. S&B. overf.:* det lykkedes ham her at skabe et Værk, der rykker hans Navn frem blandt vor Litteraturs allerbedste. *Folkeskolen.1931.292.sp.1.* || *m. h. t. noget skrevet, trykt; i forb.* som rykke ind, *d. s. s. indrykke 1.2. (han)* havde udi sit Skrift rykket noget ind derom. *Holb.Kh.239.* Skal jeg . . lade (*været*) rykke ind i Adresse-

Contoirtet (o: Adresseavisen)? *Ew.(1914).IV.360.* *Han rykkede ind et Avertissement. *Blækspr.1935.20. jf. Feilb.* || Overf. jeg vil da ikke tove med at rykke mit Billed nærmere hen for den fine Verdens (o: læsernes) Øine. *Bagger.BrL.126.* Herved rykkes sproget, noget av det kosteligste mennesket ejer, ind i et nyt lys. *Jesp.MFon.23. spec. m. h. t. datering:* dette Tidspunkt (o: for et indisk epos' afslutning) . . maa rykkes op til en betydelig hoi Alder. *Molb.F.243.* man (maa) rykke Sjællestenen adskiltigt ned i 11. Aarh. *LJac. (Festskr.KrErsl.94).*

B. intr.: bevæge sig (flytte sig, gaa osv.) fra et sted til et andet, især med forestilling dels (jf. bet. 2) om pludselig bevægelse (fx. til en siddeplads til en anden), dels om gradvis, jævn, regelmæssig fremadskriden: flytte sig; gaa; drage; skride. (især i forb. m. adv. ell. præp.).

3) om levende væsen, især person. 3.1) i al alm. De møder hinanden . . og rykker i en hast skiilvende tilbage. *Holb.Masc.III.4.* rykke nærmere til Kakkellovnen . . med Stolen. *MO. Grete* rykkede væk fra Døren. *ErlKrist. DH.51. billedl.:* det var nødvendigt for de nordiske Folk at rykke nærmere sammen. *DagNyh.7/1921.1.sp.4. jf. bet. 1.2:* rykke en ind paa livet (ogs. overf.), se Liv 11.4. || m. angivelse af bevægelsens udstrækning. Hvad mener De? spurgte T. og rykkede uvilkaarlig et Skridt nærmere. *Schand.TF.1.243.* „Ka' man køre med,“ spørger H. „Gu' ka' du ej,“ summer (pakkemesteren), men rykker samtidig en Plads (alm.: en plads til side olgn.) paa Kubebænken. *JernbanemandensJul.1922.18. jf. bet. 2.2 (foræld.):* ved Tiden 1800 (skulde) den gifte Svend . . rykke Stool for den ugifte (indtage den mindre gunstige Plads paa Værkstedet). *JohsSteenstr.KH.I.167. Heeland.Skoma-gerietsHistorie.(1926).69. jf. bet. 3.3:* nu rykker han op Stool for Stool, efter Haanden, som der bliver Plads. *Rahb.Tilsk.1794.45. || (jf. bet. 2.2 og II. rygge 1.2) om baglæns bevægelse; især om heste, der gaar, skubber en vogn tilbage; ogs. om kusk ell. (jf. bet. 4.1) vogn. de (fik) Vognen til at rykke langt tilbage. HegermL.DFort.275. (Kusken) rykkede tilbage med sin Vogn. *Rønberg.GK.36. (loko-motivet stod) paa Dødpunktet og skulde rykke et Par Gange frem og tilbage, for det blev til noget. *JernbaneT.7/121935.6.sp.3. oftest uden adv.:* Nu skal din Vogn, dine Heste rykke. *VSO. lade Hestene rykke. MO. Træk- heste, der skal rykke med tunge Læs. *Grunth. Besl.75. i imp., som tilraab til hest ell. kusk (ofte gentaget: ryk! ryk!): Ryk Kudsk! *VSO. VR213. AndNx.PE.I.122. D&H. jf. Feilb. FrGrundtv.LK.122. LollGr.84. (sj.) i videre anv.:* trække sig tilbage. *altfor seent det er (for gæsten) igjen at rykke. *Bødt.D.(1856).4. 3.2) (især x) som udr. for troppebevægelse, march olgn.: drage; marchere; gaa. 1704 rygte hand for Dorpt og Narva. *Holb.Intr.II.******

94. *Han rykkede frem, som han plejed for, | Med Ild og Sværd. *Grundtv.PS.VI.235.* Knud (lod) en Afdeling af sin Hær rykke mod London. *Molb.DH.I.401.* „Hr. Oberstlieutenant . . maa jeg sige et Par Ord til Deres Folk, inden de rykker (alm.: træder) til Gevær.“ *Rist.S.235.* rykke i marken, se I. Mark 3.1. billedl.: *dermed fylke vi (o: de nordiske folk) vor Hær . . | og rykke fremad Fod for Fod. *Ploug.NS.4.* *Med Sælskinds Tornyster paa Nakken de (o: skolebørnene) hopper. | Jo her rykker frem Kundskebens Tropper. *JVJens.(Pol.91/1935.10).* || (jf. anrykke) † i forb. m. an (2). *Moth.R149.* Hør Karle! vi kommer at storme til Huuset . . Saa rykker da an. *Holb.Hex.II.2.* || (miltigvis egl. til bet. 2.2; jf. oprykke 4 og bryde (op) sp. 1255^{off.}; nu næppe br.) i forb. m. op, som udr. for oprud (3). *Slange.ChrIV.1258. (trop- perne) skulde rykke op Klokken sex. *Blich. (1920).XIV.6.* rykke op med lejren, se Lejr 3. m. videre anv.:* Gud veed, med hvad Hierte jeg . . rykker op fra mine mange andre Forretninger og mine stakkels Bøger. *Gram. Breve.145. PAHeib.US.255.* Om en Maaned skal jeg rykke op med min Familie. *MO.* || (jf. Udrykning) i forb. m. ud, spec. som udr. for at forlade kvarteret, begynde militært foretagende olgn. Rykke ud imod vinden. *Moth. R156. MilTeknO. (Rosenstand) malede 1890 „Studenterne rykker ud til Udfald 1659“. *Biogr.Haandleks.III.(1926).251.* rykke ud med klingende spil, se II. klinge 1.1. m. videre anv.:* Sneplovene (staar) oprangeret i lange Kolonner, parat til at rykke ud, naar Vinternen kommer. *JernbaneT.7/121936.8.sp.1. overf.:* Radioen . . rykkede omgaende ud for at sikre sig Sketchen til Udsendelse. *Pol.7/1936. 5.sp.4. 3.3) (jf. bet. 4) uden (tydelig) fore- stilling om bevægelsesmaade, som udr. for en forandring af plads, opholdssted olgn. || som udr. for flytning fra ell. (især) til et (varigt) opholdssted (hvor man slaar sig ned), spec.:* (sted, hvor man har) en vis fremtidig (embeds-) virksomhed (har sin plads, bor); i forb. rykke ud ell. (især) rykke ind (jf. Rykind). Familien rykkede ind i Dagligstuen til en Kop Te. *Rønberg.GK.95.* Han var født c. 1615 og rykkede ind i Skalkendrup Præstegaard i April 1645. *SvendbAmt.1926.64.* rykke ind i en andens Stilling. *Ludv.* naar de ny folk rykker ind, saa rykker vi ud (o: af huset). *OrdBS. (Sjæll.).* || (jf. bet. 2.3) som udr. for indtagelse af en højere ell. en lavere plads i en række, op- ell. nedrykning i en skole olgn.; i forb. rykke ned ell. især op, frem olgn. rykke op (paa en hoiere Plads) i Skolen. *MO. jeg rykkede op i 4de studerende Klasse. *Schand.O.I.53.* saa rykkede han . . frem til Sekretær. *JVJens.RF.161. (jf. bet. 4.2) m. h. t. alderstrin:* med Konfirmationen rykkede han op i Karlens Række. *Drachm.UB.261.* Endskønt N. var rykket langt op i Aarene, kommer hans Død alligevel overraskende. *Pol.7/**

1936.4.sp.1. 3.4) af bet. 3.(1)-2, uden (væsentlig) forestilling om bevægelse ell. stedsforhold, som udtr. for at lade noget komme frem ell. fremtræde. || rykke ud med, især m. h. t. visse af en anden part ønskede hjælpemidler (navnlig penge) ell. oplysninger: (uagerne, nød-tvungen) overlade (give) ell. meddele (aabn-bare, tilstaa) noget; komme frem med; ikke (længer) tilbageholde. (m. h. t. udtrykkets forb. m. bet. 3.2 jf.: (jeg havde spillet) min Løn bort . . og gratulerede (nu) min gamle Bedste-moer glædeligt Nytaar, for at faae hende til at rykke ud med nogle Hielpetropper (: pengehjælp). *Rahb.Tilsk.1794.87*). Don Qui-xote (lovede at betale) Dem et halv hundrede Realer . . som Sancho meget nødig rykkede ud med. *Biehl.DQ.III.270*. hvo som uden al Tilbageholdenhed stede rykker ud med alle sine Følelser . . er ingen ægte Scandina-ver. *Heib.Pros.III.272*. paa Gjæstgivergaarden (vilde De vel) ikke rykke ud med Kufferten (hvis regningen ikke samtidig blev betalt). *Chievitz.J.II.24*. Kan De ikke . . bilde ham ind, at De har tabt Deres Penge . . saa ryk-ker han maaskee ud med Mynten. *Dodt.R.165*. De Oplysninger . . som Bispen her maatte rykke ud med. *TroelsL.XII.156*. nu gik min Cigaret ud. Du kommer til at . . rykke ud med en Tændstik. *GyrLemche.NB.III*. ryk-ke ud med sproget, se Sprog. || rykke frem med, især m. h. t. mening, hensigt, ærinde: fremføre, komme frem med, nu næsten kun m. bibet.: paa forsigtig maade, naar det rette øjeblik er kommet olgn. *hun rykked frem | Til syvende og sidst med Hovedsagen. *PalM.Poes.II.135*. Han . . rykkede kun med største . . Forsigtighed frem med det, han havde paa Hjerte. *Goldschm.Fort.III.145*. Per rykkede nu frem med sit egenlige Ærinde. *Pont.LP.VIII.19*.

4) om ting ell. forhold. 4.1) som udtr. for mekanisk, naturbestemt bevægelse (fra et sted til et andet). Viseren paa Uhret rykker lang-somt frem. *MO*. Solen er alt rykket hoit paa Himmelen. *smst*. Et nyt Lavtryk rykker frem fra England. *Pol.^{19/12}1935.3.sp.4*. (jf. bet. 4.2) om virksomhed: Husfliden rykkede ind i Hjemmene med Rammesav og Toldekniv. *Aakj.DK.13*. || uegl., som udtr. for beliggenhed i større ell. mindre afstand fra et punkt ell. en linie. kun hist og her rykker Højene saa nær, at de giver Landskabet (langs jærnbanelen) Karakter. *HKjær.(AarbTurist.1930.171)*. 4.2) som udtr. for (naturbestemt) udvikling, fremad-skriden olgn. (især i forb. rykke frem ell. nærmere). Hvert Aar synes hendes Hel-bredelse at rykke frem. *Ing.EF.VI.34*. jf. bet. 3.3 slutn.: Stationen . . rykkede ned til 12. Kl. Station ved Reguleringen. *JernbaneT.^{19/2}1937.1.sp.4*. || nu især (jf. bet. 3.3 slutn.) om tidspunkt. Dagen rykker frem (1819: er kom-men nær). *Rom.13.12(OGuldb.)*. Tiden for Nedkomsten var rykket nærmere. *TomKrist.SE.38*. || (ikke i alm. spr.) om (ventet) be-

givenhed olgn.: rykke op, indtræffe; ske. Rykker det op nu hvad Abbeden forudsagde mig? *Kofoed-Hansen.L.386*.

II. rykke, v. se rygge.

Rykkende, et. (nu næppe i rigsspr.) vbs. til I. rykke (1.1): (gentagen) rykken; ryk (1.1). (man prøver) ved et meget sagte Ryk-kende, om (planten) staaer fast. *Fleischer.HB.623*. VSO.

Rykker, en. (tidligere ogs. (i bet. 1) skrevet **Rygger**. *Rahb.E.III.203*. *Zeltitz.I.253*). flt. -e. (ty. rücker (i bet. 2); af I. rykke (1)) 1) om person; spec. (jf. Kræver 2; talespr.) til I. rykke 1.5: person, der rykker (især: for penge, tilgodehavende); (paagaende) kreditor. et Par saakaldte Ryggere . . fandt paa, at oppbeie mig, naar jeg gik fra Col-legium, paa Sneedorfs Trappe. *Rahb.E.III.203*. *knap det begyndte at dages, førend | Hans Rykkere trommede' Reveille paa Døren — | Og det er slet ingen rar Musik. *Bogh.D.II.56*. den fattige Sanger, der ingen anden Fjende i Verden har end Rykkerne. *Drachm.HI.235*. overf.: Menneskeslægtens evige Ryk-kerer, Hunger og Tørst. *FJHans.Novel.1.7*. *Kierk.VIII.187*. 2) (nu næppe br.) om ting, (del af et) redskab. 2.1) (væv.) hjul ell. rulle paa en baandvæv, hvormed baandene strammes under vævningen; stramrulle. *vAph.(1759, 1764)*. *Amberg.2.2* (ur.) indretning til for-længelse ell. forkortelse af (den virkende del af) et urs spiralfjeder; spærre. *Hallager.263*. **Rykker-brev**, et. (Rygger-. *Rahb.Pros.F.IV.53*). [1] (jf. -skrivelse og Klemme-(2.1), Krævebrev; talespr.) skrivelse (brev), hvorved afsenderen rykker modtageren (især: for penge, tilgodehavende). *Host.GE.24*. Rykkerbrev fra min Skomager. Seksten Kr. skylder jeg ham. *Nans.JD.89*.

Rykkeri, et. flt. -er. (talespr., l. br.) vbs. til I. rykke; især til I. rykke 1.5, om virksomhed som rykker (1). Bankbudet . . var ude paa Rykkeri. *MarkTwainiUdvalg.II.(1905).157*. *smst.71*.

Rykker-skrivelse, en. [1] (talespr.) d. s. s. -brev. Forlaget har til Folk, der vægrede sig ved at give Oplysninger (til et personalhistorisk værk) udsendt Rykkerskrivelser. *JernbaneT.^{1/2}1936.5.sp.3*. -**værk**, et. [2.2] (ur.; nu næppe br.) spærreværk ved et urs spiralfjeder. *vAph.(1759)*.

Rykke-tag, et. [I.1(-2)] (jf. -tal; l. br.) tag, hvormed der rykkes (i noget); ryk; især i forb. i rykкетag. *Saaby.⁴(1904)*. jf. Ryk 1.(2 og 4): Een sådan viljens midtsamling sker i et rykke-tag. *FSadolin.Nerve-Helse.(1908)*. 52. -**tal**, et. [I.1(-2)] (jf. sv. rycktals; „høres nu sielden“. *MO*; nu kun dial.) i forb. i rykкетal, i ryk (1.4); rykquis; ogs. (jf. Ryk 2): af og til; med (lange) mellemrum. *Moth.R157*. *Grundt. PS.I.517*. jf. VSO. *Thorsen.167*. *Esp.469*.

Rykning, en. flt. -er. (jf. Ryk, Ryk-kende; især \wp) vbs. til I. rykke. 1) til I.

rykke 1; især m. flg. anv.: 1.1) til I. rykke 1.1. vAph.(1759). VSO. MO. || (fagl., dial.) om afplukning (ruskning) af lyng olgn. Andres. Klittj.275.316.365. 1.2) til I. rykke 1.3: uvilkaarlig, krampagtig bevægelse; ryk; trækning; ogs.: jag af smerte. Abildg.&Viborg.Naturkyndighedsf. Dyr læger. (1800). 215. Hans Bevægelser var rolige . . kun gik der nu og da uvilkaarlig og . . smertefulde Rykninger gennem Skuldrene op over Ansigtet. Pont. LP.VII.137. Bang.Mi.221. 1.3) (l. br.) til I. rykke 1.5; jf. Rykningspaategning. Jur.Tidsskr.1933.117.119. 2) til I. rykke 2-4. || til I. rykke 2.1. Rykningen af et Plankeværk. Tops.FS.176.

Ryk-præmie, en. (efter ty. rück-præmie; jf. -attest; jur., ¶) den præmie (1), som sælgeren (ved en præmieforretning) skal betale, dersom han ønsker at træde tilbage fra handelen (mods. Forpræmie). Hage.740. **-tag**, subst. (af Ryk 1.1 ell. I. rykke 1.1; dial.) 2 d. s. s. Klittag. LBrinck-Seidelin.Hjørring Amt.(1828).46. Begr.Jyll.III.208. BerTid. 13/11892.Aft.1.sp.5. jf. MDL. Feilb. **-ud**, et ell. (nu ikke i rigsspr.) en (ChBourn.E.158). [rø'lu'ð] (til I. rykke (ud) 3(2-3); jf. -ind og Reisaus; talespr.) om det forhold, at man (især i stort antal, samtidig ell. efterhaanden, idelig) rykker ud fra sit (midlertidige ell. varige) opholdssted, nu især: i stort antal begiver sig til (stedet for) en vis (fælles) virksomhed (sport olgn.); stor udrykning. (tidligere især i forb. m. Rykind; se Molb.(Grimm.Br.192)). Lille-Asien (var) som et stort Karavanseri, med bestandigt Rykind og Rykud.Grundtv.HVI. 252. der blev et Rykud af Borgens Folk til Klosterkirken og et Rykind af Munkene paa Borgen.Drachm.VD.10. der (bliver) stort Rykud i Dag til Kællebakkerne i Byens Omegn.Pol.22/11933.11.sp.3. || om samlet mængde af de saaledes udrykkende personer. Først og fremmest (er det) Fælledparken, der tager hele det brede, glade, myldrende Rykud.DagNyh.19/11929.Sønd.10.sp.2. **-vis**, adv. (og adj.). [1] (især Ⓞ) som udtr. for, at noget foregaar i ell. med et ryk ell. især i (flere, mange, uregelmæssige) ryk; stødvis; med mellemrum. VSO. Naar Krebsen skal til at skifte Skal, (kan den) udtrække Leddene rykvis det ene efter det andet.BMøll.DyL.III.293. Kartonen føres automatisk og rykvis gennem Maskinen.PapirHaandbog.(1934).69. jf. Ryk 1.2: hans Tivvl . . kom rykvis, i pludselige, heftige Anfald.JakKnu.F.282. Hakon drejede rykvis først til den ene Side og saa til den anden.Buchh.Su.I.97. || (jf. -agtig) anv. som adj. Prosch.HestensBygningslære.(1869).45. denne periode er ikke nær saa kraftig som foraaet 1836, og den har ikke den paa-faldende rykvis (∴ pludselige) afslutning. FBrandt.SK.342.

Ry-lagen, et. [ry-] flt. d. s. (AarbTurist. 1930.250) ell. -er. (jf. ænyd. ri(i)lagen, (sen-ge)omhæng; muligvis (m. tilknytning til I.

Ry) paa lign. maade som sv. (skaansk) rö(d)-lakan, (tæppe med) særlig kunstvævning (se Arkiv.XXIX.330), fra mnt. ruggelaken, tæppe paa ryglen, ty. rücklaken (Heiden.Textilkunde.(1904).444), mht. rückelachen (til ty. rücken, ryg; jf. fr. dossier, mlat. dorsale); sml. dog ogs. mnt. ridelaken, trækgardin for vindue, seng, vognvindue olgn., og fris. rifloken (Siebs.Helgoland.(1909).270); foreld.) tæppe med kunstfærdig (gobelinagtig) vævning, tidligere anv. (i Sønderjylland) som sengeomhæng, tæppe over ligkiste olgn. Tidsskr. f. Kunstindustri. 1898. 127. FortNut. IV.234.IX.118. Amagerdragter.164.

rylde, v. se IV rulle.

I. Ryle, en. [ry-] (nu næppe br. Rylle. OFMüll.ZoolPr.22. Kaalund.EE.78. jf. Moth. R157. VSO.). flt. **-r**. (ænyd. d. s. (i ssg. strandryle; af II. ryle) ¶ navn paa forsk. vevdejule (strandjule) med en pibende ell. skrigende (klagende) stemme, (i alm. spr.) nu: sneppejule af slægten Tringa; strandløber; spec. om arten T. alpina. Thurah.B.20. Vibens muntre og Rylens klagende Toner.Blich.(1920).XX.30. sa.Træk.34. en enkelt spidsvinget Ryle stryger pibende hen langs Strandbredden.Bogan.I.46. Aakj.RS. 59(se u. pylre 1.1). Spærck.ND.153. islandsk ryle, Tringa canutus. Kjørbøll.499. Spærck. ND.163. krumnæbbet, rødbrystet ryle, se krumnæbbet osv. || † sort ibis, Ibis (Tantalus) falcinellus (jf. Domsneppe). EPont. Atlas.I.623. OFMüll.ZoolPr.22. || hertil ssg. som Ryle-flojt, -næb, -skrig, -slægt, -strandløber (alm. ryle, Tringa alpina. Kjørbøll.506. Brehm.FL.504) ofl.

II. ryle, v. [ry-] (rylle. JVVJens.EE. 145. OrdBS.(Lolland). jf. Feilb.). -ede. (glda d. s., no. dial. ryla; lydord; jf. I. Ryle; dial.) som udtr. for forsk. dyrs (især svinets) lyde ell. personers (især børns) klynken, (smaa)-klagen p. gr. af sult, søvnighed olgn.: (smaa)-skrige; hyle; klynke; pylre. Skattegraveren. 1885.II.58. CREIMER.NB.634. JVVJens.EE. 145(se u. pylre 1.1). Feilb.

I. Rylle, en. se I. Ryle.

II. rylle, v. se II. ryle.

III. rylle, v. se IV rulle.

Ryllike, en. se Rollike.

I. Rylt, en. se II. Rulte. **II. Rylt**, et. se Rult. **I. Rylte**, en. se II. Rulte. **II. rylte**, v. se III. rulte.

Ry-lænder, en. [ry-] (ænyd. d. s.; til ænyd. glada. Ryland, Rügen; hist., nu l. br.) d. s. s. Rygbo. Moth.R156. Ing.DM.195. LBRuum.A.I.302. jf.: den skønne Rylænderinde (∴ Tove). Ing.PO.II.243.

ry-løs, adj. [II.2.2] [ry-] (l. br.) som er uden ry, berømmelse. CKMolb.Dante.II.131. Han pines ved tanken om at skulle do ryløs og ukendt.NMøll.N.51.

rymme, v. se rømme.

Rymp(e), en. se I. Rimpe. **rympe**, v. se II. rimpe. **rympet**, adj. se rimpet.

Rympling, en. (Rømping. *Moth.*R178. *jf. Kok.DFspr.*I.355. *Rimpling. Moth.*R93. *VSO. Rempling. Moth.*R65. *VSO. MDL. NordiskGarvertidende.*¹/_{1882.2.sp.1. jf. Feilb. III.59.106.IV.327. **Rampling. KSelskSkr.**I.75 (sdjy.). *jf. VSO. Rumpling. Moth.*R137. *GlågsSkæmt.*23. *MDL. Feilb.). ft. -er ell. -e* (Rumplinge. *GlågsSkæmt.*23). (ænyd. rømp(e)ling, rempling, *sv. dial. römpling, rompling, ung hest, no. dial. rympling, overmodig ung karl, nordfris. rompling, etaarig kalv, rump-ling; rimeligvis til da. sv. no. dial. rump, mnt. rump, krop* (se I. Rump) 1), og det sandsynligvis hermed besl. *no. dial. ramp, mager, knoklet mand ell. hest, ty. dial. rämpel, mager mand ofl.; dial.) om noget smaat, ubetydeligt, forholdsvis værdiløst* (*jf. VSO.VR*197. *MDL.*455. *Feilb.*III.59.95); *især i flg. anv.: 1) ungt kreatur* (paa 1—2 aar); *kvie; ung-nød. Moth.*R178. *KSelskSkr.*I.75 (sdjy.). *MDL.*445. *Kok.DFspr.*I.355. *NordiskGarvertidende.*¹/_{1882.2.sp.1.}¹/_{1882.2.sp.2. Feilb. 2) om person; som skældsord (*Feilb.*III.59.IV.327); *især: lille ell. ranglet dreng. Moth.*R65.93. *VSO.*(u. Rempling). *Svenne, Drenge, Piger, smaa Rumplinge, Grønskollinge. GlågsSkæmt.*23.}}

Rympling, en. se Rimpning.

Rymte, en. se Rimte.

I. Rynke, en. [røngø] (tidligere ogs. 30 skrevet **Rønke. Holb.**DH.II.573. *LTid.*1750. 162). *ft. -r.* (ænyd. glåda. d. s., æda. rynki(æ) (*Harp.*Kr.25.129), *sv. rynka, oldn. hrukka; til II. rynke) langstrakt fold af ringe udstrækning i bredde, især m. tydeligt fremtrædende, forholdsvis skarp fordybning og i alm. som led i et system af mere ell. mindre regelmæssigt (parallelt, vifteformet) ordnede folder; ofte m. særlig forestilling om den nedad-bøjede (nedadgaende, konkave) del heraf: 40 linieformet fordybning; fure.*

1) en paa naturlig maade (ved brugen olgn.) fremkommen ell. i en bestemt hensigt frem-bragt fold (I.1.1) paa (tyndt) stof, *især tøj. (ofte i forb. ligge, sidde, lægge i rynker* (*Moth.*R158. *MO. D&H.*), lægge rynker paa (se I. lægge 8.2), slaa rynker (*VSO. MO. Bl&T.*) olgn.). *Smuk *er (danserinden), hverken mager eller feed, | Det seer man bedst paa Rynkerne i Kjolen. 50 PalM.D.15. || stryge rynker (ned ell. ud), (haandarb.) danne regelmæssige rynker i et stof (ved at føre en naal olgn. ned ad stoffet fra sammenrykningsstedet, ryknetraaden). Haandv.81. Bl&T.*

2) hudfold (fure i overhuden) hos levende væsen. (hudløshed fremkaldes af) den Sved, der samler sig i Hudens Rynker, under Armene, i Laarvigene og bag Ørene. *JCLange.B.99. jf. bet. 1: *(bjørnens) slunkne 60 Skind | Om Bugen slaaer i Rynker. Winth.ND. 90. || især (jf. II. rynke 1.2 og I. Fure 2 slutn.) om fold (fure) i ansigtshuden, spec. dels som øjeblikkeligt udtryk for*

bekymring, vrede, uvilje olgn., i udtr. som slaa, trække rynker paa næsen (se I. Næse 3.3), *ell. nu især om panderynker, i udtr. som have, slaa, trække (osv.) rynker i panden* (se II. Pande 2.2 og Pandeskind), lægge panden i rynker (*Skovrøy.Hunde-vagten.*(1913).80) olgn.; *dels som varigt spor af alder, sorg, grublen olgn. (især i forb. som have, faa (mange) rynker, pløje 10 rynker i ens pande* (se pløje 2.1; *jf. gennem-pløje 1), (bort)fjerne, glatte rynker* (se III. glatte 2) olgn.). de uretfærdige folk . . have faaet rynker (1871: reves bort), førend det var deres tiid. *Job.22.16* (*Chr.VI*). jeg (bærer) min Alder meget vel; thi jeg har endnu ingen Rynker. *Holb.Stu.*I.2. *du, som dækkes | Af Alderdommens Rynker. *Aarestr.SS. II.182.* Der var kommet nogle rynker i øjenkrogene, og kinderne posede forneden. *NMøll. H.26. Dobbelt Hage & Rynker fjernes. TelefB. 1936.sp.6059. jf. indrynke 2 og Rynke-net, -vifte: *Igjennem denne Væv af Rynker jeg | Gjenkjende kan Ulrikkas Aasyn. Hauch.SK. 87. smaa, blinkende Øjne, der vare omgivne af en utallig Mængde smaa og store Rynker, som i en Vifte gik ud fra Øjenkrogene. JPJac. I.137. || uegl., om alderdom, brøst, lyde olgn. en herlig Menighed, som ikke haver Plet, eller Rynke, eller noget Deslige. *Ephes.5.27.* *Rynken (?: alderdommen) kom, | Men ry-nket blev dog ei hans (?: *Rahbeks*) Alderdom. *Oehl.XVIII.254.**

II. rynke, v. [røngø] -ede ell. (nu ikke i alm. spr.) -te (jf. *Moth.*R158). *vbs. -ning* (s. d.). (ænyd. d. s., *sv. rynka* (fsv. rynkia), *jf. oldn. hrøkkva* (præt. hrøkkti); *aft. af (kausativ til) et stærkt bøjet verbum* (jf. *run-ken*): *oldn. hrøkkva* (præt. hrøkk), *trække sig sammen, vige* (tilbage); *jf. I. Rynke og 40 ry-nket)*

1) faa (noget) til at danne rynke(r); lægge i rynker; gøre ry-nket. 1.) (svarende til I. Rynke 1) m. h. t. stoffs overflade). *Moth.*R158. Antvinden rejste sig og ry-nkede Vandet. *JVJens.EE.26. refl.:* *Nu rynke sig | De løse Sener (?: hos en døende), som i Regnen Læder. *Oehl.VII.50. || især (navnlig haandarb.) m. h. t. tøj (spec. det af dame-dragt), der lægges i rynker (og fastsys i denne form). Rynke en Strimmel. MO. Haandv.81. Hjemmet.1904.138.sp.3. || rynke ind, (jf. indrynke 1; nu l. br.) gøre kortere (snævrere) ved at lægge i rynker. rynke et skyrt ind. *Moth. R158. VSO. || rynke til, lægge (et stof) i rynker og fæste (fastsy) det til (noget) i denne form. Riget.*¹¹/₁₂1910.7.sp.2. Overstykke . . overskaaret i Livet og det nederste ry-nket til. *Politie.Kosterbl.*¹⁸/₁₁1923.1.sp.2. 1.2) (sva- 60 rende til I. Rynke 2) m. h. t. huden hos levende væsen, i alm. et menneskes ansigtshud. || som udtr. for, at man, især p. gr. af bekymring, vrede, uvilje olgn., fortrækker (en del af) ansigtet, navnlig i forb. som rynke (øjen)brynene, rynke (paa) næsen ell.*

panden olgn. (se nærmere u. Bryn 2, Næse 3.2, Pande 2.2, Pandehud, Øjenbryn). *Blich.* (1920).XI.4 (se glatte sp.1047²²). *Tidt Læben bittert rynkes, | Hvor Smilet nylig sad. *WintH.HF.71.* den Lille (∴ et spædbarn) rynkede Øjnene, naar han fik Snefnug paa den sarte Hud. *JVJens.K.95.* hans Ansigt rynkede sig i Folder. *OThyreg.UA.106.* om dyr: Ak, nu kunde man gaa alene i Skoven; selv de vilde Dyr rynkede paa Læben ad (∴ foragtede, vilde ikke æde) en gammel Volve. *JVJens.NG.86.* || (især W) som udr. for varige rynkers fremkomst (p. gr. af alder, bekymring olgn.). Haaret begynder at vorde graat og . . . Aasynet at rynkes. *Hauch.SR. I.108.* *Aarestr.SS.IV.3.* *Goldschm.Hj.II.521.*

2) intr.: lægge sig i rynker; blive rynket (runken); især svarende til I. Rynke 1. papiret, skindet, stoffet vil let rynke | spec. om (gemme)frugt: (blommen) bliver saa moden, at den rynker ved Silken. *Bredsted.Pom. III.258.* Æblet . . . er tilbøjeligt til at rynke lidt. *CMatthies.DF.I.151.* *Haven.1927.174.*

Rynke-, i ssg. (især jagl., spec. haandarb.) af I. Rynke (1) ell. II. rynke (1.1), til dels ogs. (som i Rynke-krave, -strimmel, -tryne oft.) af rynket. **-baand**, et. et paa et stof fastsyet ell. igennem en løbegang (rynkegang) ført baand, hvormed stoffet fæstes sammen ell. trækkes sammen i rynker. *MO. JSMøll.FH.I.152.* **-bredde**, en. et i en kjole olgn. anbragt stykke stof, (kjole)bredde, der er lagt i rynker. *GyrLemche.BD.57.* **-fri**, adj. [I] (jf. -løs; nu sj.) fri for rynker; glat. *VSO. MO.* || til I. Rynke 2, meton. (jf. rynket 2 slutn.): Det sidste Aar F. levede syntes hans Munterhed meest rynkefrie. *Nord Brun.FA.47.* **-fuld**, adj. [I] (ænyd. d. s.; nu sj.) fuld af rynker; til I. Rynke 2: *(hun) Opdaged' gennem Sminken klart . . . | Den

rynkefulde Hud. *Schallem.SkB.90.* **-gang**, en. løbegang til rynkebaand. *PolitiE.Kosterbl. 11/1925.1.sp.2.* **-hat**, en. (dial., foræld.) kalechehat (med rynket stof). *GyrLemche.K.53.* *OrdbS.(Sjæll.,Fyn).* **-hoved**, et. (jagl.) den frie (i rynker faldende) kant af et stof (gardin(kappe) olgn.) oven for rynketraaden ell. ryngegangen. *Varehus.1935.15.* **-krave**, en. spec. (∴): krave (I.4.6) af foldet (rynket) sejlbug, der slaas fast paa mastens nedre del og dækket. *KuskJens.Som.Till.12.* **-løs**, adj. [I] (jf. -fri; l. br.) uden rynker; jf. I Rynke 2: *Himlens Pande var rynkeløs klar. *Blawm. AH.*(1896).130.* **-muskul**, en. [II.1.2] (anat.; nu l. br.) spec. om muskel, der sammentrækker øjenbrynene. Øjenbrynenes Rynkemuskul (corrugator superciliorum). *Myol.* (1791).93. *S&B.*

rynken, adj. se rynket.

W **Rynke-net**, et. spec. [I.2] (jf. -vifte). *Breum.FS.57* (se I. Net 3.5). **-plet**, en. ∴ snyltesvampe *Rhytisma Fr.* (der efter at have løstnet sig fra værtplantens blade danner rynkede, bugtede smaalegemes). *Rostr.Flora.II.*

199. **-pose**, en. (nu sj.) pose med rynker (rynkegang foroven). *PhysBibl.XX.289.* *VSO. MO.* **-skæel**, en. et. (zool., foræld.) *Venus-musling* med meget rynket skal; *Venus verrucosa. VSO.* **-slange**, en. (zool., foræld.) slangelignende padde, hvis hud paa kroppens sider ligger i rynker (tværfolder); ormepadde. *Funke.(1801).1.267.* *Brehm.Krybd.212.* **-stof**, et. (nu sj.) krep (1). *IngebMøll.KH.232.* *EGad. TT.18.* **-strimmel**, en. (pynte)strimmel (som bort olgn.), der er syet i rynker. *GyrLemche.SJ.80.* *PolitiE.Kosterbl. 20/1922.1.sp.2.*

rynket, adj. [røngæt] (nu dial. **rynken**. *Ing.D.II.341.* sa. *DM.147.149.159.* *Rist.J. 199.* *Thorsen.31.* jf. *Feilb.*) (ænyd. rynket, rynken; af I. Rynke ell. (part. af) II. rynke; jf. runken) som er (ligesom) formet, lagt i rynker, (tæt) besat med rynker.

1) svarende til I. Rynke 1, II. rynke 1.1 (og 2); i alm. spr. især om tyndt stof, tøj, dels om hvad der ved slid, vanrøgt olgn. har faaet (uregelmæssige, skæmmende) rynker: (det sommer sig ikke) at en brav Cavalier skal gaae med rynkede Klæder og Skoe. *Holb.Ep. IV.41.* (silketøj) tørres paa Brædtet . . . ellers bliver det rynket og krøllet. *CVarg.Farve-Bog.(1773).68.* *S&B.* dels om hvad der i en bestemt hensigt er lagt i (uregelmæssige) rynker: *Aarestr.SS.II.204* (se u. karreret). *Natskjørter . . . de to rynket i Ryggen, den tredje glat. PolitiE.Kosterbl. 17/1923.1.sp.2.* || (især W ell. jagl.) om andre ting, der ved naturlig udvikling (vækst) har faaet rynker paa overfladen, spec. (bot.) har en ujevn overflade med smaa, uregelmæssigt bugtede forhøjninger og fordybninger. (frugterne er) grønne, rynkede, laadne. *Pflug.DP.487.* snirkeldrejede og rynkede Horn. *Abildg.&Viborg.F.4.* *(begenes) rynkede Bark. *Oehl.PSKr.I.332.* *Kintænderne (hos svinene) have rynkede Knuder. Lütken.Dyr.111.* *Lange.Flora.XLIX.* rynket stenfrø. *∴ Lithospermum arvense L.* (med rynkede frugter). *Lange.Flora.470.* *Rostr.Flora.14* (1925).353.

2) svarende til I. Rynke 2, II. rynke 1.2, om levende væsen(s) hud). || især om menneske(s) ansigtshud), som har (mange, i alm.: varige, af alderen olgn. fremkaldte) rynker. *holde Sminke fal, | For rynket Hud at glatte. *Rcenb.II.31.* *(jeg) er gammel, stiv og rynket. *Oehl.ND.315.* *Med Lygten i den rynkede Haand | Der sidder gamle Qvinde. *Ing.VSt. 17.* en gammel rynket, tandløs Kælling. *Sv Grundtv.FÆ.I.57.* et lille rødt rynket nyfødt Barn. *KAbell.E.91.* || m. h. t. øjeblikkelig sindstilstand. *LTid.1750.381.* (hun) gik urolig op og ned . . . Hendes Pande var rynket. *SvLa. Hjg.253.* (han) gik med rynkede Bryn op og ned i sit Kabinet. *IJohans.J.205.* *Meton.* (jf. rynkefri): *Oehl.XVIII.254* (se I. Rynke 2 slutn.). || den rynkede salamander, (zool.) fiskepadden *Necturus maculatus* (med en række tværfolder paa kroppens sider). *BøvP. III.311.*

Rynke-træad, en. (jf. -baand) *træad*, *hvorned et stof lægges (trækkes, sys) i rynker. Hjemmet.1904.349.sp.2. Haandv.85. -tryne*, en. (fagl.) en slags (rynkede) æbler (borgherre-æble). *C.Matthies.DF.II.320. -vidje*, en. ♀ (bjerg)pilen *Salix reticulata* L. (hvis blade har tilbagebøjede rande). *Sal. XIX.152. ☐ -vifte*, en. spec. [1.2] (jf. -net) om vifteformede rynker (omkring øjnene). *JacPaludan.TS.13. Pol.¹².1937.14.sp.4.*

Rynkning, en. [røngnen] *flt. -er. vbs. til II. rynke (især i bet. 1.1, m. h. t. tøj olgn.); ogs. (konkr.) om noget, der er rynket (en række af rynker). vAph.(1759). de lange Bolger fra Skibet (fremkaldte) en Mængde smaa brudte og usammenhængende Rynkninger . . . ud over det glatte Vand. JVJens.EE.142. Der rynkes . . . med ca. 2 Cm. imellem hver Rynkning. Hjemmet.1904.138.sp.3. Malingen maa paafores i saa tynde Lag som muligt for at undgaa Rynkning. Suenson.B.II.94.*

Rype, en. [rybø; ogs. 'rybø] (tidligere ogs. skrevet **Ryppe**. *Zeltitz.BS.29. — † Ripe. Moth.R98. Pflug.DP.19. LTid.1753.364*). *flt. -r. (ænyd. rype, ripe; fra no. rype, jf. oldn. rjúpa, sv. rípa (sv. dial. ogs. rypa); rimeligvis besl. m. Jærpe) ☐ hønsefugl af slægten Lagopus (især hjemmehørende i nordlige egne: Norge, Island o.fl.). Holb.DNB.54. *Ryperne plasked' i Lien. NordBrun.D.243. *stegte Ryper. Bagges.NK.136. *De muntre Ryper. | I Julen hvide, hoit til Fields, | I Vaaren, brunt som Træets Grene, | De skifte Fiær som Bieren Pels. Oehl.NG.(1819).285. Spårck.ND. 452ff. **Rype-**, i sgr. saaledes ogs. (foruden de ndf. anførte) Rype-fje(de)r, -jagt, -kylning, -unge o.fl. samt (zool.) betegnelser for bastardformer ml. rype og beskegtede hønsefugle, som Rypejærpe (D&H.), -tjør (BøvP.I.368), -urfugl (Kjærball.416. BøvP.I.368). **-bær**, et, ♀ en. (no., sv. d. s.; jf. Fjældmelbær) (bær af melbærribbusken *Arctostaphylos alpina* (L.). *Mentz.O.Bill.IV.65. jf. JTusch.23f. -græs*, et. ♀ 1) d. s. s. -lyng. *Naturv.Tidsskr.4R.II.120. 2) (topspirende) pileurt, Polygonum viviparum* L. S&B. Larsen. **-lyng**, en. (jf. -græs 1 og Dryade 2) ♀ d. s. s. Fjældsimmer. *Frem. DN.44. Uss.AlmGeol.211.**

I. Rys, en. se Russer.

II. Rys, et. se VII. Rus.

Rysbane, en. se Rutschebane.

Rysch, en. se Ruche.

Rysglas, et. se Rusglas.

I. rysk, *adj. (ogs. rysken(de), se ndf.). (ænyd. d. s., sv. dial. rysk, no. dial. rysk (rusk); til I. ruske; dial.) gal; ustyrlig; vred. *(urhanen) springer, ret som han var galen og rydsk. Reenb.I.37. *Har I et følt, hvor rysk han (o: Tordenskjold) blev, da nys | (en) Kalv var taget en af vore ira? Rahb.Skuesp.III.154. Esp.277. Feilb. || (jf. u. ravruskende:) Hand er Rysk rave gal. Moth.R150. m. udvidet form: rysken(de) gal. Sort.Poet.62(se u. Lædersværd). *Hand*

farer strax omkring, som hand var rydsk en vild. *Clitav.PT.89.*

II. rysk, *adj. se russisk.*

rysk, *v. se I. ruske. rysken(de), adj., adv. se u. I. rysk samt ravruskende u. ravruskende.*

Rysk-glas, **-læder**, se Rus-glas, -læder.

Rys-læder, **-mand**, se Rus-læder, -mand.

Rysme, en. se Rusme.

Rysse, en. se Russer.

Rysse-læp, en. se Russelæp.

Rysser, en. se Russer. **ryssisk**, *adj. se russisk.*

I. Rysk, et. [røsd] *rýst. Høysg.AG.35. flt. d. s. (ænyd. glda. d. s.; vbs. til IV. ryste; nu l. br. i alm. spr.) rystelse; rystende bevægelse. 1) svarende til IV. ryste A. Høysg.AG.35. Ved et Ryst med Hovedet og et Vink med Haanden paabød han mig Taushed. Blich.(1920).XIII.142. Han gav sin pæne stråhat et ryst og pillede et par stumper strå af sine bukser. Hjörtø.LT.40. jf. bet. 2: Hovedet . . . bevægede sig i hurtige, sideløns Ryst. Erl Krist.S.270. 2) svarende til IV. ryste B. *Gud Jahve er vor Kraft og Trøst . . . | thi frygter vi ej Jordens Ryst. EBrand.S.87. især om (skælvende) bevægelse i en legemsdel olgn.: (hun) hulker højt. Hendes spæde Skuldre gaar i Ryst. KBecker.B.85. jf. bet. 1: Nu og da gav Soen et voldsomt Ryst med det plumpe Legeme. JørgenNiels.KB.128. jf. udtr. ryste i bukserne (u. IV. ryste 6.1): Niels gik hele Dagen med Ryst i Buxerne for den „Helvedes Klokke“ (o: et elektrisk ringeapparat). Aakj.SV.VIII.115.*

II-V. Ryst, se I. Rist og I, III-IV. Røst. **rust-**, i sgr. se ryste- i sgr.

I-II. ryste, *v. se I-II. riste.*

III. ryste, *v. se III. ruste.*

IV. ryste, *v. [røsd] Høysg.Anh.23. (tidligere ogs. skrevet røste. KomGrønneg.V.183. Høysg.S.230. — nu kun dial. riste. JPaulli. Urte-Bog.(1761).238. Brenderup.§26. Flemløse.171. jf. Feilb. samt Holb.Orthogr.111). -ede ell. (dial.) ryste (Gravl.EB.69. Esp. 284. Flemløse.171. jf. Feilb.). vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.), jf. I. Ryst, Rystende. (glda. rystæ (Brandt.RD.I.103), røstæ (Rimkr.M.116) og ristæ (Ruth.2.17 (Glda Bib.). HellKv.17), sv. rysta og rista, oldn. hrista (sj. hrysta); glda. rystæ, ristæ osv. er sideformer ell. (snaest) opr. sa. ord, besl. m. got. hrisjan, ryste (noget), osaz. hrissian, dirre, oeng. hrisian, ryste (noget), dirre; jf. ravrustende u. ravruskende) som udtr. for, at noget (hvis bevægelsesmulighed er begrænset, noget fast(siddende), noget (inden for en vis grænse) fastholdt) bevæges (hurtigt, kraftigt) hid og did, dels (svingende, svajende) med større, pludselig afbrudte bevægelsesudslag, dels (stødvis, skælvende) i kortere svingninger, hur-*

tige ryk, ofte m. bibet.: paa unormal, uheldig, forstyrrende maade.

A. trans.

1) i al alm.: bringe i dirrende, skælvende bevægelse ved greb, puf, slag, stød, svingning olgn. 1.1) m. h. t. ting. jeg (vil gøre dem) saa blodhertede i deres Fjenders Land, at et rystet Blads Lyd (1931: Lyden af et raslende Blad) skal jage dem. 3Mos.26.36. ved Strande, hvor Blæsten altid rister Væxter. 10 JPaulli.Urte-Bog.(1761).238. Et godt, knuget, rystet (1819: skuddet) topfuldt Maal. Luc.6.38(1907). hun (tog) Kokosnodden og rystede den for at høre, om der var Mælk i den. TomKrist.SE.12. et Vindstødt rystede hele Huset. Bl&T. ryste en dyne, et lagen (ved sengeredning), en dug, et tæppe, en maatte, en støveklud olgn. | ryste en kakkellov (?: skille asken fra gløderne ved bevægelse af rysterist olgn.) | uden obj.: du maa ikke ryste (til ell. ved bordet), naar jeg skriver | 20 || (jf. ryste op u. bet. 4.2; især landbr.) m. h. t. (værsket) halm, korn (i et sold) olgn., m. forestilling om rensning, bortfjernelse af avner osv. JPPrahl.AC.80. (de) stod . . og rystede aftærsket Halm. AndNz.DM.I.19. „Røst mæ gått“¹ siger Ærter og Vikker. FrGrundtv.LK. 259. billedl.: Folkene ryster han (?: gud) i Underangens Sold. Es.30.28(1931). || (jf. ryste ned u. bet. 4) m. h. t. frugttræ (hvis frugter ikke (kan) plukkes med haanden); ogs. m. obj., der betegner den saaledes nedfaldende frugt. Naar du ryster dit Olivetræ (1931: slaar dine Oliven ned), da skal du ikke siden efter gennemsnøge Grenene. 5Mos.24.20. jeg (?: vestenvinden) har klappet de vilde Heste og rystet Kocosnoder. HCAnd.(1919).I.243. *Frugten er plukket og Træet er rystet. ABecke.99. *September er ogsaa rar og kjær, | Saa ryste vi Æble- og Pæretær. [KH 40 With]. Børnebog.(1865).97. billedl.: Stub.*146. *mærk vel, mit unge Blod! | Man ei bør ryste Træet, før Frugten den er moed! Winth.VI.245. || (jf. omryste) m. h. t. uensartet (sammensat) masse, hvis dele skal blandes. PharmDan.(1933).540 (se I. Rystning 2). spec. om tilberedning af cocktail: han ryster . . nogen vil endnu have haandrystede Cocktails. ERode.JP.41. AaseHans.Vr.194. (kog.) m. h. t. (varme) grønsager olgn.: ryste i smør, ved omrøring blande med smør (som man lader smelte under omrøringen; jf. Rysteribs 1). Bl&T. || ☉ i papirfabrikationen: behandle (forme) den flydende papirmasse i rystesigten. PapirL.362. || (jf. bet. 3; jagl.) part. rystet brugt som adj. uskarpe og „rystede“ (fotografiske) optagelser. Fornvæn. XXVII.(1932).333. spec. (nu næppe br.): rystet linie, (tegnet) bølgelinie. IslKyst.48. || talem. ell. ordspr. kyndelmisse knude ryster sine klude, se Kyndelmisse. naar man ryster søkken, da ser man, hvad der er i den, se Søk. 1.2) m. h. t. et levende væsen ell. en legemsdel (jf. bet. 2): tage et haardt tag i;

gribe kraftigt i; ruske; puffe, støde (til) olgn.; jf. bet. 5: den idelige Rysten (ved ridning). LTid.1738.269. || i alm. spr. især i forb. som ryste ens haand ell. hænder, som udtr. for (hjertelig, kammerallig) hilsen (haandslag) olgn. „Ja jeg syntes jo nok, jeg skulde kende Dem,“ sagde W. og rystede Hænder med Protokolbæreren. PEBenzon.P.178. Pol.*¹⁰.1920. 8.sp.3. jf. Feilb. || (efter eng. shake; m. overgang til bet. 3; sport.) tilføje (en modstander) et stærkt skub (fx. i fodbold) ell. (fx. i boksning) slag, der gør ham (delvis) ukampdygtig og nedbryder hans mod. Pol.¹¹.1933.Sønd.24.sp.4. smst.*¹¹.1933.10.sp.2. || talem. ryste ens kallun olgn., se Kallun 2. (sj.:) Du er saa arm, at en kan ryste dig (?: overmaade mager, tynd, ussel). JVJens.HF.94. || (vulg. og dial.) i eder som fanden, satan (sjældnere: herren. Steenberg.H.I.84) ryste mig (rysteme). Skjoldb.(Pol.¹⁴.1926.17.sp.4). Thuborg.DVE. 244.

2) om bevægelse af (en del af) legemet, fremkaldt af en selv ell. (se bet. 2.2) en upersonlig årsag. 2.1) (jf. bet. 6.2) i udtr. for en (især følelsesbestemt) bevægelse med (en del af) legemet. (ogs. m. præp. paa ell. især med). *Da rystede Morgenhanen med sin Vinge, | den gol — og hun (?: elverpigen) forsvandt. Oehl. Digte.(1803).60. Ing.EF.III.149. Hjorte, Bøfler og vilde Geder . . ryster Ørene for om muligt at høre sig til, hvorfra den onde Luft kommer. JVJens.Br.22. de unge Piger . . rystede Pagehaaret, flygtigt, sorglost. sa.RF. 93. billedl.: *Danmarks Løvel ryst ind Mankel | Rynk dit høje Bryn! Grundtv.PS. VII.24. || ryste (med) sin lænke, spec. (Ø) som udtr. for at rejse sig til virksomhed, i vrede, trods olgn. („rasle med sin lænke“); billedl.: *Saa snart du (?: en gammel mand) bliver gift, du ryster dine Leneker. Holb. Skiemt.D5^o. *Nu vaagner det (?: Grækenland), og ryster med sin Lænke. Blich.(1920). XII.15. || ryste hoved(et), ryste med ell. (nu) paa hovedet, se Hoved 1.2 og 2.5 og 8 (jf. Hoved-rysten, -rystende). jf. (abs.): (den døvstumme) nøjedes med at ryste eller nikke. Korch.LL.99. ryste sine ørmer, (jf. bet. 4) se u. Ærme. || refl. ryste sig, spec.: bringe sig (sin dragt, om dyr: sin pels olgn.) i orden, afryste smuds, fugtighed olgn. Hesten, hunden ryster sig. Moth.R161. VSO. ErlKrist.MM.66. ogs. (jarg., l. br.) som udtr. for at gaa ud at more sig (jf. m. samme bet. udtr. som svinge, vifte med ørene): skulde man rigtig „ryste“ sig, uden at hele Hornbæk skulde have en paa Tapetet, tog man (til Helsingør). Bækgaard.Kunstnerliv i Hornbæk.(1922).33. 2.2) (jf. bet. 6.1-2) i udtr. for en uvilkaarlig (rykvis, sirende, skælvende) bevægelse i organismen, fremkaldt af sygdom, kulde olgn. kålden ryster ham. Moth.R160 (jf. I. Kolde og Biehl.DQ.I.169). *En Feber ryster dig i mine Arme. | Du græder, Hakon? Oehl.ND.397. Hosten rystede hans ranglede

Skikkelse. *E.Mortens.H.73.* i *udtr. for stærk latter:* faa sine lunger, sit mellemgulv rystet *olgn.*, se Lunge (I.1 *slutn.*), Mellemgulv. || (*især dial.*) i *pass.* rystes som *dep.:* skælve; ryste (6.1). *Gravl.EB.69. Esp.284.* || *part.* rystende brugt som *adj.*, om sygdom *olgn.* (jf. bet. 6.1): som fremkalder, er forbunden med skælven (*rystelser*). en pludselig Betragtning's Feber angreb mig med rystende Kulde. *Bagges.L.I.6.* I det fjerde Tidsrum 10 „Fostrets Udskydning“, naa Veeerne deres højeste Styrke, „rystende Veer“. *Panum.253. spec.* (jf. Rystesyge; *foræld.*, *dial.*) i *forb.* rystende syge, (*kold*) feber. *Moth.R160. KomGrønneg.I.82.* Hul jeg troer jeg har den rystende Syge! *HCAnd.SS.XI.50. Kværnd. (dial.)* som *forundringsudbrud (ed):* hille den rystende syge *ell. (spøg., jf. hille 2.3) jøde (Blich.(1920).IV.200). OrdB.S.(Sjæll.) tidligere ogs. i gen. anv. som forstærkende adj.:* 20 der maa dog være en rystensyges Haaben Tøys sanket her et støds. *KomGrønneg.I.80.*

3) (*jf. gennemryste 2*) *overf. anv. af bet. 1 og 2, som udtr. for, at noget bringes ud af sin (normale) tilstand.* Himmelen's Kræfter skulle rystes (1819: røres). *Math.24.29 (1907).* || *bringte til at vakle; rokke (ved); true (med undergang, omvæltning).* *FDreier.Fr.F.32.* svære Kriser rystede Institutet. *N.Bang.DU.45.* det var denne ulykkelige Adelsmands Skæbne . . bestandig at rystet i sin Tro paa Menneskene. *IsakDin.FF.42.* ryste(s) i sin grundvold, se Grundvold 1. || *m. h. t. person(s) følelse:* bringe i stærk (*sinds*) bevægelse, *især:* i smertelig, ængstelig, urolig tilstand; gøre et overvældende, *især:* oprivende, uhyggeligt indtryk paa *. „Du skiælver.“ — „Faren saae mig aldrig skiælve, | Mig ryster Glæden. Lad mig fatte mig.“ *Oehl.SÖ. (1812).70.* *blegnende for det røde Hav, | dem rystede Pharaos Lure. *Grundtv.SS.II.94. (dilettantskuespilleren over) sig i Miner, Fagter og Stillingen . . „Dette Ansigt maae vi passe paa! saaledes skal jeg ryste Parterret.“ Blich.(1920).IV.2. Kaalund.399. jf. bet. 2.2:* Da rystede det (3: *synet af pestilignene*) Junkeren første Gang; han . . lagde sig paa Dødens Leie. *Blich.(1920).VII.20.* || *part.* rystet brugt som *adj.* Den gamle (*mands*) rystede Sundhed forbedredes synlig. *Ing.EF. II.240. Nederlagene (har) fulgt hverandre i en saa . . ustandselig Rækkefølge, at selv de mest . . hårde russiske Troppekorps'er næppe kan undgaa at blive, hvad man i Militærsproget kalder „rystede“. Pol.¹²/1904. 2.sp.5. *især i udtr. som han var (dybt) rystet (af ell. over de uhyggelige begivenheder) olgn. Kierk.XIII.526. NatTid.³⁰/1920.Ajt. 2.sp.4. jf. Grundvold:* jeg var rystet i min Sjæls Grundvold. *TidensKvinder.1*/1930.14. || *part.* rystende brugt *dels som adj.:* Det gjorde et rystende Indtryk paa mig . . at see de Dømte komme kjørende til (*retterstedet*).*

HCAnd.ML.68. Han vil tale med (*min forlovede*), vil skildre hende min Underfundighed. Det vil blive en rystende Scene. *Kierk.I.344.* Nu fulgte de rystende Begivenheder: Tilbagetoget fra Dannevirke, Myrderierne ved Dybbøl. *Schand.O.I.200. dels som adv., ogs. (jf. bet. 6.1; dagl., vulg.) m. videre anv. som forstærkende adv. (i forb. som rystende ligeglad, ligegyldig(t) olgn.):* *det haarde Marmor fortæller | Høit og rystende sandt Alt, hvad i Døden han (3: *billedhuggeren*) led. *Holst.II.157.* Hans Moder var rystende kjøn i sine unge Dage. *Bergs.BR.42. (de var) rystende fattige. IBentzon.GH.46.* det er rystende, revnende ligegyldigt, hvad vi to tænker. *AaseHans.EtParHuse.(1930).64.*

4) (*jf. bet. 5 slutn.*) i *forb. m. adv. ell. præp., m. angivelse af den frembragte tilstand olgn.* Der skal rystes Gløder over dem (1931: Det regne paa dem med gloende Kul). *Ps.140.11. (i puslespil) ryster man alle Brikkerne mellem hinanden igen og begynder forfra. JV Jens.RF.118.* Hun stillede sig foran Spejlet og rystede Haaret fra Øjnene. *ErlKrist.DH.36. (toget blev) afsporet . . Passagererne blev rystet rundt, men der skete ingen anden Skade. JernbaneT.¹³/1937.10.sp.1. || (jf. afryste) i forb. m. af. *(den danske mand) Ryster Æbler af sit eget Træ. *PMøll.(1855). I.64 (se videre u. Pæretræ 1).* Han slaar (*tan-ken*) af sig, som man ryster en Vanddraabe af Haanden. *MartinAHans.NO.99. uegl.:* Hjernesvind, der skal rystes af Hovedet. *Grundtv.Dansk.III.291.* ryste støvet af sine fødder, se Støv. ryste (ud) af ørmet, se Ærme (og Løgn 1.2). *spec. i forb.* ryste noget af (*Blich.(1920).V.207. CK Molb.Dante.I.149*) *ell. af sig. en Ogle . . snoede sig om hans Haand . . Men han rystede Dyret af i Ilden. Ap.G.28.5. jf.:* *(Schlepppegrell) rysted' Kuglen a' sig | Som det var Sneer (3: *kuglerne gjorde ham intet*). *ARecke.II. billedl., m. h. t. noget (besværligt, ubehageligt), som man frigr sig for olgn.:* en usund Følelse, som hun maatte søge at ryste af sig. *KLars.MH.68. (hun) var over Sønnen med Formaninger . . Lars rystede sin Moder af sig og gik paa Arbejde. JV Jens.HF.27. Hjorte.Kringelveje.(1929).108. || (jf. nedryste) i forb. m. ned. hun samler Dugen sammen . . og ryster Krummerne ned i Orkestergraven. *KAbell.E.22. spec. m. h. t. frugt: Moth.R160.* en Auguststorm . . ryster alle de ormstukne Æbler ned. *PEBenzon.P.55. uegl.:* Forhast dig ikke, min Pige! En Kjærrest' kan en ryste ned af ethvert Træ. *Aakj.VF.240. (jæg.) m. h. t. (flyvende) fuglevildt: nedskyde. Damia.III.231. || (jf. opryste) i forb. m. op: løfte (op i) noget og ryste det, især for at gøre det mindre kompakt. (i alm. spr. næsten kun i forb. ryste op i). (gud) skal styrte (de ugudelige) hovedkulds ned og ryste dem op fra Grunden af. *Visd.4.19. (lokomotivfyrbøderen har ikke) rystet op i Fyret****

paa Strækningen. *Ugeskr./Retso.1924.A.3.* ryste sengklæder (dyner), halm op *olgn.: Bornh.Haandv.Er.34.* OrdbS.(Sjæll.ofst.). (jf. bet. 3) *overf., m. h. t. person:* der skulde meget til at ryste hende op og gøre Indtryk paa hende. *AndNx.DB.107.* han (maatte) formelig ryste sig op for at tænke paa nu at indrette sit Hjem. *OThyreg.UA.65.* || (jf. sammenryste) i *forb. m. sammen.* Ved Kiørselen blev alt rystet sammen i Kufferten. *VSO. især overf., m. h. t. (forskelligartede) personer, der (ved samvær, samtale osv.) bringes til at udgøre en selskabelig enhed, føle sig som (naturligt) sammenhørende.* Aftenen rystede det lille Selskab saadan sammen, at man ikke kunde skilles. *OThyreg.UA.25.* *især i pass.:* inden Aftenen faldt paa, vare vi rystede sammen med vore elskværdige snævrere Rejsekammerater. *Borchsen. (Studenterbogen. (1896).74).* *Schand.O.II.164.* *JVJens.RF.131.* || i *forb. m. u. d. (hun)* gik hen til Stakittet for at ryste Tæppet ud (o: fjerne støv *olgn. fra det.*) *TomKrist.SE.97. billedl.:* ryste sin Vrede ud paa En. *VSO.* ryste ud af ærmet, se *Ærme. jf., m. hentydning til udtr.* ryste en løgn ud af ærmet (se *Løgn.1.2*): *jeg synes de Huse, man nu ryster ud, | er mestendels Løgne (o: at de nybyggede huse ikke passer til de gamle, virker vægte). *Kaalund.EE.117.*

B. *intr.;* nu næsten kun som *udtr. for (stødvis, skælvende) bevægelse i kortere svingninger, hurtige ryk.*

5) om *ting:* blive rystet (1); bæve (1(1)); skælve. dør-posterne med dør-tærskelerne rystede (1871: bavede) af den raabendes røst. *Es.6.4(Chr.VI).* *Holb.Hex.I.A. Brors.7.* *Med eet man ved et Skrald af Torden | Saae ryste Himmelen og bæve Jorden. *Bagges. Ungd.I.241. Grundtv.Saxo.II.231* (se *Lagen sp.209¹⁰*). (man) klappede, saa at Huset rystede. *RudBay.EP.II.99. EMortens.H.214.* hans kallun rystede, se *Kallun sp.1124¹⁰*. *jf. bet. 6.1:* (de) tykkeste Bøge rystede som Espe-Løv. *Argus.1770.Nr.3.2. Grundtv.PS.VII.345* (se u. *Esp*). || (l. br.) svarende til bet. 4, i *forb. m. adv.* man løb bagefter (kulvognene) og samlede op, hvad der rystede ud over Fjæløene under Kørslen. *AndNx.LK.168.*

6) svarende til bet. 2. 6.1) (jf. bet. 2.2) om levende væsen, især person, som *udtr. for uvilkaarlig (muskel)bevægelse (i ryk), p. gr. af (alderdoms)svaghed, kuldeformemelse, sindsoprør, især angst olgn.:* bæve (2(1)); skælve; ogs. *spec. (uegl.):* være (meget) bange (*spec.:* paa en krysteragtig maade). Hand rystede af vrede. *Moth.R160.* *Den Skude blev ført af en Sømand god, | Af dem der ei pleie at ryste. *Blich.(1920).XXI.184.* *Hvad feiler dig, Clara? du ryster! *Heib.Poet.IX.71.* Skjælven, (Rysten, Tremor) . . er et almindeligt Alderdomsfænomen. *Panum.542.* hun rystede af Latter. *JVJens.D.72.* Min Fader (og jeg fik koldfeber). Vi . . rystede af Feber, saa Dynen hoppede. Man kaldte . . Sygdommen

for Rystesyge. *JCChristensen. Fra min Barn-dom.(1925).22.* || ryste i bukserne, ryste som et espeløv (*Moth.R160*) *olgn., se Bukser 1.1,* Espe-blad, -løv, IV. Løv 1. (*spøg.:*) være saa bange (*AntNiels.TF.75*) ell. rød, at man ikke tør ryste *olgn., se u. rød 1.3.* || *part.* rystende brugt som *adj.* (om rystende syge *olgn. se bet. 2.2*) ell. (jf. bet. 3) som *adv. (til dels m. overgang til alm. forstærkede bet.). Graah.PT.II.147.* Hun var altid rystende angst, naar det tordnede. *EErichs.N.72.* rystende vred. *KMunk.O.39.* *jf. ravrystende gal (u. ravruskede):* Rystende rave gal. *Moth.R161. 6.2* (jf. bet. 2.1) som *udtr. for en til en bestemt del af legemet (en legemsdel, et organ) knyttet uvilkaarlig bevælgelse (i ryk).* || *m. person-subj., i udtr.* som ryste paa haanden, hænderne (jf. *hænderystende, rystehaandet*), alle lemmer, paa (*JAnker.DehvideHejrer.(1927).77*) ell. i stemmen (*Schand.SB.137. Thuborg. Brødre.(1923).156*) *olgn.* At ryste paa Hovedet (om den, som uvilkaarligt og stadigt gjør det, af Svaghed). *MO.* Jeg ryster endnu lidt paa Haanden, saa at jeg ikke rigtig kan føre Pennen . . jeg (har) været meget syg. *Goldschm.Chol.99. Schand.Fort.168.* Ulrik Christian (blev) saa rasende, at han rystede paa alle Lemmer. *JPJac.I.80.* || om *legemsdel ell. organ ell. hertil knyttet virksomhed (især om haand, knæ, stemme).* *Moth.R160.* *beder alvorlig, at Jesus vil styrke | De rystende Hænder og bevende Knæ. *Brors.223.* *Ryste meer ei noget Knæ! Ingens Hænder synke! *Grundtv.SS.I.293* (jf. I. Knæ 1 *slutn.*). Knæene rystede under Prinsessen, da hun gik i Kirke. *Schand.IF.93.* Hun hviskede med rystende Stemme. *ErlKrist.DH.72.* *jf. rystet linie olgn. u. bet. 1.1:* rystende Bogstaver. *ASteenbuch.RektorLassen.(1887).85.* rystende Skrift. *Bl&T.*

Ryste-, i *ssgr. (dial. Ryste-, se u. ryste-haandet; Rist(e)-, se u. Rystehus).* af IV. ryste (A) || *spec. (spøg., nedsæt.) i betegnelser for (kørsel med) trafikmidler, der ryster (rystes) stærkt under kørselen, som Ryste-kupé, -kørsel, -tur olgn. -bevægelse, en. spec. [6] (fysiol.) om rysten p. gr. af muskeltræthed, sindsbevægelse, alderdomssvækkelse olgn. Sal. XV.338. -blanding, en. (med., apot.) om flydende pudder, bestaaende af et pulverformet stof, der opslæmmes i en vædske. *VoreSygd.IV.480. -bord, et. (jagl.) rensekasse, der bevæges i ryk. Bl&T. -bragne, en. (muligvis efter no. rystebloom, bregne (til no. ryst, rust, skov), med tilknytning til IV. ryste 5; jf. -græs; nu næppe br.)* & d. s. s. Fje(de)rbregne (med fin-delt løv og frynset slør). *Drejer.FloraeExcursoria Hafniensis.(1838).316. jf. Gartner-Tidende. 1925.189.sp.1. -bæger, et. beholder, hvori cocktail rystes; ryster (1). TidensKvinder.?, 1928.33. -dans, en. (især spøg.) dans med rystende, ledeløse bevælgelse (shimmy). Dag Nyh.?, 1921.1.sp.1. en Rystedans, der lignede**

et Menneskes Forsøg paa at spjætte en Skjorteknap ud gennem et Bukseben. *Berl Tid.*^{16/1926}. *Aft. 1. sp. 1.* -dille, en. [6] (jf. -syge og I. Dille; dagl., spøg.) *drankergalskab; delirium (tremens)*. *Bl&T. W -fri*, adj. [1.2, 5] om befordringsmiddel olgn.: som ikke ryster (paa generende maade). *JernbaneT.*^{1/1935}. 1. sp. 4. -græs, et. [5] (jf. -bregne) \mathfrak{D} d. s. s. Bævregræs. *JTusch. 41.* *Hempel. Flora.* (1834). 60. *AzLange. FP. 42.* -haandet, adj. [6.2] (jf. hænderystende; især dial.) som ryster (sterkt) paa haanden (hænderne). *ryst-: Blich.* (1920). XXX. 36. *Lauesen. S. 187.* *Ordb S.* (Sjæll.). jf. *Feilb.* -haandtag, et. [1.1] (jf. Ryster) (løst) *haandtag, hvormed en kakkelovns rysterist kan bevæges.* *OptB.*¹ IV. 330. -harpe, en. [1.1] (fagl.) harpe til rensning af grus m. m., bestaaende af et vandret ophængt sold, der kan rystes frem og tilbage. *NordConv Lex.*³ III. 707. -hoved, et. [2.2, 6.2] spec. (fagl., nu l. br.) d. s. s. Højstjært (med nikkende, rystende hovedbevægelser). *OrdbS.* -hus, et. (dial.) foderlo, hvor halmen rystes (rystes op, rystes sammen) til kreaturerne. *Byskov. FR.* jf. *Feilb. Rist-: Aakj. VF. 21.* *Bregend. AS. 124.* -krampe, en. [2.2, 6] (med.) d. s. s. -lamhed. *JacPaludan. UR. 142.* -kurv, en. (fagl.) rysterist (i kakkelovnen) med kurvliqgende indfatning. *OrdbS.* -lamhed, en. [2.2, 6] (jf. -krampe; med.) en (alderdoms) sygdom, der viser sig ved rysten af hænderne, stivhed (lamnelse) af musklerne (spec. ubevægelighed af ansigtet, jf. Maskeansigt) olgn.; *Paralysis agitans.* *KliniskOrdbog.* (1921). 215.

Rystelse, en. flt. -r. (jf. I. Rystning) vbs. til IV. ryste: det forhold ell. den tilstand, at noget rystes ell. ryster; især om en tidsbegrænset række af rystende smaabevægelser. 1) (jf. Hjerne-, Jord-, Lufttrystelse ofl.) svarende til IV. ryste 1.1 og 5. *Moth. R. 161.* andre Stæder (falte) ingen Jordens Rystelse. *LTid.* 1756. III. der (skal) være en stor Rystelse (*Chr. VI.*: bevelse; 1931: et vældigt Jordskælv) i Israels Land . . Bjergene skulle omkastes, og Taarnene falde. *Ez. 38. 19.* Skibets Rysterter ved Skruen. *Scheller. Mar. O.* || (dial.) *konkr., om sammenrystet foder.* *Feilb.* || hertil **Rystelses-rum** (\mathfrak{X} d. s. s. Løsningskreds. *OrdbS.*) 2) (jf. Feber-, Kulde-, Lunge-rystelse) svarende til IV. ryste 2.2 og 6, især om anfald af skælven p. gr. af feber olgn. *Holb. Bars. II. 3.* Ved dette (drømme-)Syn paa-kom mig en forfærdelig Rystelse, og jeg vaagnede i . . Skreke og Angest. *Prahl. AH. I.* 78. den Mathed . . og de Rysterter, som Kulden medfører. *Tode. ST. I. 81.* en convulsivisk Rystelse gik igjennem hendes Legeme. *Hauch. VZ. 192.* jf. *Hedebo. 157.* || til IV. ryste 6.2. Rystelse i Lemmerne. *Høysg. S. 175.* (hun) maatte kæmpe med en Rystelse i sin Stemme. *PLevin. HL. 323.* 3) *overf., svarende til IV. ryste 3.* Vort Monarchie behøver kun en Rystelse endnu for at falde. *Bagges. L. II. 355.* *Lehm. II. 42.* || nu især om sinds-, følelses-

paavirkning, hvorved man bliver rystet. *S&B.* *I skal skaane | Jer selv for Rysterter. *KMunk. C. 49.* moderens pludselige død var en forfærdelig Rystelse for hende | jf. Nerve-rystelse: *Oehl. XXI. 323* (se krille sp. 393**).

Ryste-maskine, en. (fagl.) maskine anvendt som ryster (1). *Bl&T.* -mikstur, en. (l. br.) mikstur, som skal (om)rystes. *Bl&T.*

Rystende, et. (nu ikke i rigsspr.) vbs. til IV. ryste || til ryste 2.1: Et Rystende med Hovedet, et Trækkende paa Skuldrene. *Ew.* (1914). IV. 66. || (jf. Rystelse 2) til IV. ryste 2.2 (og 6.1). de intermitterende Febrers kolde Rystende. *LTid.* 1737. 751.

Rysten-syge, en. se rystende syge u. IV. ryste 1.3.

Ryste-peter, en. (l. br. -per. Larsen). person (mand), der ryster; spec. (jf. -pind, -ribs 2) til IV. ryste 6, om ældre mand, der ryster (paa hænderne) p. gr. af (alderdoms)-svækkelse olgn. (især i forb. m. gammel). *Tandr. HS. 61.* *LBirke. DT. 141.* -pind, en. spec. (jf. Pind 3.7; nu næppe br.) til IV. ryste 6: d. s. *Skuesp. X. 30:*

Ryster, en. flt. -e. til IV. ryste (1); især i fg. anv.: 1) (jf. Rystemaskine; fagl.) redskab (del af en maskine olgn.), hvormed noget rystes (for at renses, blandes olgn.); saaledes i et mølleværk (Larsen. jf. *SprKult. II. 115*), ved en tærskemaskine (AarbSors. 1924. 41. jf. Halmryster), om rystehaandtag ell. rystestang ved kakkelovnsrist ofl. || d. s. s. Rystebæger. jf. Cocktailryster. *Svømmelen. 1931. 6.* 2) (sport., jarg.) stød ell. skub, hvormed man "ryster" en modstander. *NatTid.* ^{24/1937}. 4. sp. 3.

Ryste-ribs, et. 1) (kog.) især i flt., om raa ribs overdrysede (blandede) med sukker. Vandrigrød med Rysterribs. *Pol.*^{21/1929}. 6. sp. 1. i sammenligning: *Mon ikke han er bleven | saa sylrig som et Rysterribs. *B. T.*^{21/1928}. 22. sp. 3. 2) (jf. IV. ryste 6; jarg., sj.) gammel, ukkelig, rystende person; rystepeter. *Bønnelycke. KP. 11.* -rist, en. (jf. -kurv; fagl.) bevægelig (drejelig) rist i bunden af et ildsted. *OptB.*¹ VIII. 266. *VortHj. IV. 2. 200.*

-sigte, en. (fagl.) sigte (i mølle olgn.), der sættes i rystende bevægelse (ved et maskineri). *NordConvLex. V. 264.* *Sal.*³ XX. 387. || ogs. (jf. -værk) om en af metaltraade dannet form (sigte), hvori den flydende papirmasse anbringes, og som rystes (med haanden), for at vandet kan løbe fra og taperne filde sammen. *Hannover&Smith. Papir. 115.* -sold, et. (jf. -bord; fagl.) et frem og tilbage bevægeligt sold til sigtning (sortering, rensning) af korn, grus olgn. *LandbO. IV. 41.* *Suenson. B. III. 311.* *Hannover&Smith. Papir. 88.* -stang, en (jf. Ryster 1) en til en rysterist fastgjort jærnstang, ved hjælp af hvilken risten rystes. -syge, en. (ænyd. rystesjug(e); især foræld., dial.) d. s. s. rystende syge (se IV. ryste 2.2). *MDL. JChChristensen. FraminBarndom.* (1925). 22 (se u. IV. ryste 6.1). || (jf. -dille) om delirium.

Bergs.BR.138. **-toddy**, en. (især foræld.) toddy af vand (tidligere spec.: fra Kirsten Pils kilde i Dyrehaven) og kognak olgn. med sukker (i en karaffel), der rystes, til sukkeret er opløst. *Til Kilden ned nu gaær jeg | Og sluker Thorsten i dens Chrystal . . | En Rystetoddy er ei saa gal. *Rantzau.Humoristiske Sange.* [1864-68]. Nr.6. *Schand.US.69. Punch.* 1883.193. *Sal.* XIV.13. **-vogn**, en. (især spøg.) vogn, der ryster (stærkt) under kørselen; spec. (jærnb.) om jernbanevogn af en vis ældre type. *Blækspr.* 1926.36. *Pol.* ²⁹/1932.7.sp.3-4. **-vorn**, adj. (nu l. br.) som let rystes; tilbøjelig til at ryste, skælve, vakle. *Larsen. overf.* (jf. IV. ryste 3 og 6): en rysteovrn Samvittighed. *Rørd.E.229. -værk*, et. spec., i papirfabrikationen, om den del af en papirformningsmaskine, der (mekanisk) frembringer rystningen af formen (jf. -sigte). *Hannover&Smith.Papir.* 226.

ryst-haandet, -hus, se ryste-haandet, -hus.

I. Rystning, en. flt. **-er.** („Sieldnere“. *MO.*; især ω og (i bet. 1) jagl.) vbs. til IV. ryste: det at ryste(s); rystelse. 1) svarende til IV. ryste 1.1 og 5. *LTid.* 1726.434. Rystninger (Vibrationer) udførte med Fingre eller med Maskiner. *Sal.XII.475. m. overgang til konkr. bet.:* de fraskilte Klorformportioner rystes med 20 cm³ Vand, idet den samme Portion Vand anvendes til alle 3 Rystninger. *Pharm Dan.* (1933).540. 2) til IV. ryste 2. han brast ud i en høj Latter — og ved denne Rystning gik Bylden op. *Kielsen.A.120. især om gysning olgn.:* Der gik en Rystning gennem ham. *Søiberg.SR.254. Eriksholm.JS.150. 3)* (nu næppe br.) overf., svarende til IV. ryste 3. min Bestemmelse at reise (kunde let) have været underkastet adskillige Rystninger. *Rahb.E.I. 391. om voldsom følelsespaavirkning:* i hint Øieblik (o: ved *Kamma Rahbeks* død), da jeg, fortumlet ved den frygtelige Rystning, følte mig løsrevet fra Alt. *smst.V132.*

II. Rystning, en. se II. Rustning.

ry-stor, adj. [II.2.2] (sj.) som der gaar (stort) ry af; berømt. *Rystere Mænd (oldn. orig.:* ågætir menn). *Holstein. (IslSagaer.II. 60).* **-syge**, en. [II.2.2] (sj.) stor (sygelig) ergerrighed. *Moltesen.M.158.*

Rytme, en. [rydmø] (nu næppe br. *50* **Rytms. Primon.Lexicon. (1807).237. *Holst. III.33. best. f. (sj.):* Rhythmusen. *CATHortsen. Metrik.I. (1833).147.* flt. **-r.** (ænyd. rythmus (D*Grammat.* III.297); gennem lat. rythmus fra gr. rythmós, (egl.: bølgebevægelse, strøm; jf. IV. Rim) 1) (metr., æstet., jon., \mathcal{J}) det forhold, at en række af lyd (stavelser, ord (spec. i vers), toner) fremtræder med en vis regelbunden bevægelse (regelmæssig vekslen ml. lydådele af forsk. tryk ell. styrke ell. (i oldtidslidningen) af forsk. længde), saa at lydtrækken føles som en kæde af omr. lige lange led og derfor fremkalder en (harmonisk) følelse af regel-**

mæssig gentagelse (og velklang). *Musik L.* (1801).209. *I Verset ligger Rhythmen i | Den Egerskab at . . Versets Fødder smukt sympathiserer | Ved en for Øret herlig Melodie. *Hzr.D.III.161.* den Blanding af Tydsk og Hebraisk, som kaldes „Mauscheln“, og som ved sin eiendommelige Rhythmus og sine Ordspil giver disse Historier deres egenlige Kryderi. *Goldschm.SF.35. EAbrah.T.9. jambisk, trokæisk, anapæstisk etc. Rytme. Harry And.JL.28. Heine (bruger) frie Rytmer, længe før Walt Whitman. J*VJens.* (Pol.¹⁰/12 1935.17.sp.5). dalende, stigende rytme, se dale 2.2, stige. || hertil sgr. som **rytme-bunden** (o: **rytmisk. StSprO.** Nr.164.49), **-fald** (*Schand.SD.162*), **-gang** (*Brandes.I.547*), **-principle** (*Jesp.Fon.629. jf. smst.567ff.*), **-sikker (hed)** (*Aakj.EE.41*), **-tryk** (*Jesp.Fon.574*) ofl. 2) (jagl. ell. ω) m. videre anv., som udr. for regelmæssig vekslen (gentagelse) m. h. t. bevægelse (takt), regelmæssigt (harmonisk, symmetrisk) forhold ml. en helheds enkelte dele olgn., der fremkalder en lignende følelse af (harmonisk) vekslen og gentagelse som en rytme (1). *Trøllens Gang | Er uden Rhythmus. *Hzr. Nin.70.* Kampen mellem Idealisme og Realisme, som er Rytmen i det nittende Aarhundredes Kultur. *VihAnd.T.40.* den Tungsinde . . tørster efter at stemmes festligt af rene Linjers Rytmer og skønne Farvers Samklange. *EHannover.SvK.5.* Han malkede i rolig Rytme. *MartinAHans.NO.193. rytmisk*, adj. [rydmisg] adj. til Rytme: som hører til, er præget (bestemt) af rytme. 1) (metr., æstet., jon., \mathcal{J}) svarende til Rytme 1. *MusikL.* (1801).209. rytmisk Prosa. *Bl&T. 2)* (jagl. ell. ω) svarende til Rytme 2. *hist mod Kysterne skulper | Havet i rhythmiske Dønninger op. *Hzr.Lyr.II.282. KMads.JM.101.* rythmiske, convulsiske Bevægelser. *KPont.Psychiatr.I.66.* Barokmaleriet . . med sin malerisk rythmiske Valør-ordning, med sin kraftige, silhouetagtige Opposition af lyst og mørkt. *Glypt.I.120.**

rytte, v. se rydde. **ryttelig**, adj. se ryddelig.

I. Rytter, en. [rydør] (†) **Ryttere.** *Esp.277. DSt.1914.45* (sjæll.). flt. **-e.** (ænyd. d. s., sv. ryttare; gennem mnt. ruter (sml. I. rutte; hty. reuter (jf. Probenreuter), holl. ruiten) fra romansk: fr. routier, mlat. ru(p)t(arius); af mlat. rupta, (hær)afdeling (se I. Rode), men i bet. paavirket af ty. reiter og ritter (se Ridder); jf. I. Rider og Rejsner)

1) om person. 1.1) (jf. Ryttersmand) i al alm.: person, der rider (er ude at ride, har lært ell. er vant til at ride). en Hornslange paa Stien, som bider Hestens Hov, saa dens Rytter (1931: Rytteren) falder bag af. *IMos.49. 17. Blich.* (1846).V.29 (se forsmægte 2 slutn.). *Hauch.GM.87.* Ryttere til Hest og til Æsels. *HCAnd.Imp.II.45.* *Saa nærmer sig Synet meer og meer: | Snart Ganger og Rytter han

tydeligt seer. *Schaldem.CN.81. Drachm.VD. 67.* Der var kommen en Rytter . . han ledte efter en Ring at binde Hesten ved. *JVJens.SS. 1. jf.:* Bjørnen som Rytter. *Kaalund.EF.126. || talem., ordspr.* Ung Hest skal have en gammel Rytter. *Mau.11003.* det gamle vers lyder saaledes: en rytter til hest, i kroen en gjest forvares jo bedst. *NvHaven.Orth.148. se ogs. u. II. glemme 2.3. 1.2) (jf. Fri-, Fyr-, Lanse-, Melderytter ofl.; især foræld.) ridende person, der gør soldater- ell. krigstjeneste (til hest); kavalérist; til dels (mods. I. Dragon 1) spec. om den, der hørte til det svære kavaleri. DL.5—3—37 (se I. Dragon 1). Vogne og Rytternes Anførere (1931: Rytterne) trængte ind paa ham. *2Sam.1.6.* Giver nu agt paa, om jeg ikke staaer vel paa min Post med mit Regiment Rytter. *Hob.Ul.III.5.* I gamle Dage mens her vare saakaldte Ryttere og ikke Dragoner paa Landet. *PNSkovgaard.B. 98. 2Sam.8.4 (se u. Rejsner 2). som tilnavn til forhenværende soldat til hest, dragon olgn.: Ing.KE.1.I.(1833). 22. Feilb. DSt.1914.45 (sjæll.). 1.3) person, der sidder (bevæger sig) paa lignende maade som en rytter (1.1-2). || (jf. Bane-, Cykel-, Hjul-, Landevejsrytter ofl.) person, der kører paa cykel ell. motorcykel; cykløist; især (sport.) om deltager i væddeløb. *NyAftenblad.2.1.1869.2.sp.1. Cycleh.21.* Rytterne kørte . . paa Livet løs. *Cylen.2.1. 1934.9.sp.3. MartinAHans.NO.84. || (især barnespr.) den, der (under leg) rider (siddet) paa en kæphest, gyngehest, paa en anden persons ryg, knæ olgn. Krossing.D.6. 1.4) (jf. Postil-, Princip-, Vekselrytter ofl., sml. Alenrytter) qverf., svarende til II. ride 2, som (spøg., nedslæ.) personbetegnelse, i sgr., hvis 1. led betegner noget, som karakteriserer vedk.s optræden, noget, som han (stadig, ivrigt) benytter, udnytter, drager fordel af olgn.; saaledes ogs. i mere tilfældige sgr. som: et økonomisk Chancerytter udnytter (krigsspekulanten) enhver Mulighed for Profit. *Bomholt.DD.258.* Husmanden, hvis Stemme skal bruges til Opretholdelsen af en Klasse Majoritetsryttere, for hvem Smaaamandens Skæbne i Virkeligheden er den ligegyldigste Sag af Verden. *JVJens.HH.123.* (han) var en Problemetrytter, som sjældn (modte) et Menneske, der ikke lod sig dupere af hans snu Fortolkninger. *LCNiels.OA.134.****

2) om dyr, der kan minde om en rytter (1). 2.1) (jf. bet. 1.2 og II. Rytter; nu næppe br.) ♀ d. s. s. Brushane 1. *EPont.Atlas.I.62d. 2.2) (jf. Rytterfrue; sj.) ♀ rokken Raja radiata. Krøyer.III.941. jf. Feilb. 2.3) (af bet. 3.4) † i forb. spansk rytter, d. s. s. Fodangel 2. vAph.Nath.II.478.*

3) om ting (der minder om en rytter (1)). 3.1) (jf. Ridder 4.3; nu næppe br.) ♀ i tarok: kaval. Spillebog.(1786).116. 3.2) (jf. Kammerat 4.2 og Ryttermad; talespr., især barnespr. ell. dial.) afskaaren brøderterning (af smørrebød ell. bart rugbrød) med en

bid paa løg, spec. af flæsk. *Bergs.GF.I.15. Plenge.Livet i Kbh.(1873).55. „Rytter!“ (han) lagde en Tærning Flæsk paa et Stykke Brød. *Der kommer en Rytter ridende | alt paa sin hvide Mær Mær Mær!“ nynnede han og lod Maden ride lige ned til Munden paa (barnet). *AndNx.PE.II.107. JVJens.HH.39. FrGrundiv.LK.78. Esp.253. Feilb. 3.3) (jf. Rytter-knægt 2, -lys; bygn.) overbygning over 10 en bygnings lag, dels om en tagdækket overdel m. (vinduer i de) lodrette sidevægge (tjenende til at give lys til bygningens indre), dels om et paa tagværket (spec. af en middelalderlig kirke) hvilende lille taarn til anbringelse af kirkeklokke, ur olgn.; tagrytter. *Wagn.Tekn.28. PV JensenKlint.Bygmesterskolen.(1911).49. 3.4) (jf. bet. 2.4) ♀ konstruktion (af træ ell. metal), bestaaende af en bom, der er forsynet med hinanden krydsende tværstykker (firarmede kryds; nu: med et tæt net af pigtraad), anv. som spærringsmiddel ved befæstningsanlæg (pigtraadsspærringer); i forb. irisisk (MilConv.VII.534. Bornh.Samlinger.IV (1909).117) ell. (nu) spansk rytter (Kalk. III.637f.). *MR.1810.537. OpjB.1.499. Sal.2 XIX.148.XXI.1058. 3.5) (rid., især foræld.) i forb. spansk rytter, om en ved hestedressur anv. sadel med to lodrette opstandere, hvortil hestens tøjler fastgøres. Sal.2 XXI.1058. 3.6) (især jagt.) indretning, der hviler (hængende, omfattende, omslutende) paa en (vændret) kant olgn. || bevægelse (gaffelformet) skyder paa en vægtstang (af en standvægt), anv. i st. f. lodder. *OpjB.111.72. || forskydelig staaibøjle, hvorigennem garnet paa en tvindemaskine olgn. føres, og som falder ned og standser maskinen, naar garnet brister. Hannover. Tekstil.II.293. || skillemærke (afdelingsmærke) i kartotek. Bl&T. || om (to sammenhørende) 40 mængningstræer. D&H. Feilb. Straatagene med „Rytterne“. *AchtonFris.DSØ.II.30. 3.7) ♀ spiralformig forhugning af træet ved uheldig ansettning af skraamejslen (ved drejning). Ordbs.******

II. Rytter, en. (Rotter(e). *EPont.Atlas.I.622. Brünnich.Ornithologia.(1764).42. Kjørbøll.607. Esp.277.* (muligvis fra færøsk, isl. rita, ryta, rytur (se I. Ride); jf. ogs. I. Rytter 2.1; nu dial.) ♀ d. s. s. I. Ride. *EPont.Atlas.I.622. Cateau-Calleville.Østersøen.(overs.1816).118. Seier.BornholmsFugle.(1932).97. Esp.277. || d. s. s. Præstekrave 2.1. Seier.BornholmsFugle.(1932).238. Esp.277. jf. VSO.*

Rytter-, i sgr. (sj. Rytters-, se Ryttersmand). især af I. Rytter 1.1-2; saaledes (foruden de ndf. anførte) ogs. rytter-agtig, -angreb, -chok, -eskadron, -flok, -fægtning, -general, -gevær, -handske, -kaarde, -kamp, -kappe, -karabin, -kaserne, -kompagni, -kunst, -køllert, -monument (jf. -statue), -officer, -pistol, -regiment, -sabel, -sadel, -skare, -tjeneste, -trop, -vagt, -vise ofl. -ben, pl. (jf. Husarben; især spøg.) en rytters (af ridning)

rundede ben; hjulben. *KMich.PG.164.* **-bonde**, en. (ænyd. d. s.; foræld.) fæstebonde (paa ryttergods), der havde pligt til at stille en fuldt udrustet rytter ell. (fra 1680) yde underhold til en saadan rytter ell. (senere) udrede en vis afgift hertil. *MR.1707.166. Cst.1725.(DMag. 6R.V359). Rockstroh.Hær.II.32.* **-distrikt**, et. (foræld.) om (hvert af) de 12 distrikter, hvori af hvert havde pligt til at underholde et rytterryttersgodset i beg. af 18. aarh. inddeltes, og hvor- 10 regiment. *MR.1721.375. Mall.Sg.H.647.* Antvorskov blev (efter 1705) et af Landets 12 Rytterdistrikter. *Trap. III.164.* **-fane**, en. (foræld.) 1) fane (I.1), som bruges ved rytteriet; standart. (*Kalk.V.866.*) vAph.(1759). *KunstmusA.1935.3.* 2) fane (I.3) af ryttere. *Slange.ChrIV.598. MO.* **-frue**, en. [I.2.s] (jf. Havfrue 2.2, Mareflynder; sj.) **X** flynderne *Pleuronectes microcephalus* (rødlunge). *Krøyer.II.321. Feilb.* **-færdig** (*Moth.R 163. Høysg.S.336. VSO.*) ell. **-for**, adj. (nu næppe br.) om hest: tjenlig til at bære en rytter, spec. (foræld.) til at udtages til rytteriet. *Moth. R163. VSO. MO.* **-gaard**, en. (ænyd. d. s.; foræld.) (rytterbondes) gaard under ryttersgodset. *MR.1715.291. Rockstroh.Hær.II.12.* **-gods**, et. (ænyd. d. s.; foræld.) krongods, der ved Chr.V's herreform henlagdes til de nationale rytterregimenters underhold (jf. -bonde, -gaard), og som c. 1720 inddeltes i 12 30 (rytter)distrikter, men efterhaanden i henhold til *Resol.¹⁴/1763* bortsolgtes ell. bortfæstedes. *Forordn.²/1701. Borrebye.TF.640. Schand. TF.I.3. Trap. III.164.* **-hest**, en. (ænyd. d. s.; foræld.) hest (egnet til brug) ved rytteriet; kavalerihest; spec. om de heste, som tidligere (fra 1774—1851; af herregaarde og sognepræster) skulde leveres til hæren (til det nationale rytteri; jf. national 1 og Nationalhest u. national-). *Holb.Hh.I.264. PAHeib. 40 Sk.I.254. Grundtv.Saxo.III.167. MR.1816.66. HistMKbh.3R.II.283.* **-hold**, et. 1) (ænyd. d. s.; jf. Roshold; foræld.) underholdning af en ell. flere ryttere (paa en ryttergaard olgn.). *JFriis.99. Rockstroh.Hær.II.12.* ogs. (jf. Rosholderskat) om afgift, skat som erstatning herfor. *Chr.Nicolaisen.AmagersHist.III.(1915).* 348. || hertil **Rytterholds-penge**, spec. om den afgift, rytterbønderne skulde udrede, efter at (rytter)indkvarteringen var forlagt fra ryttergaardene til hovedgaardene. *Forordn.²³/1746. Nørreg.Privatr.III.226.* 2) **W** en flok, et hold (I.11.1) af ryttere. *Da brød frem et Rytterhold, | Vilde fange Tordenskjold. *GRode.FU. 77.* **-hug**, et. **X** særligt hug ved jægtning med ryttersabel. *OrdbS.* **-hær**, en. hær (1), hær-afdeling, der væsentlig bestaar af rytteri. *MO. Allen.I.42. Aab.9.16(1907; 1819: Rytternes Hær).*

Rytteri, et. [rydər'i] flt. **-er**. (ænyd. d. s., 60 (i bet. 2); fra mnt. ruterie, jf. hty. reuterei (IV's: reiterei); af I. Rytter) 1) som udr. for virksomhed olgn. 1.1) (nu sj.) den virksomhed ell. tilstand at være rytter (I.1.1(-2)); ridning;

ridetur. Frue M. (var ikke) vant til sligt et Rytteri (o: at sidde overskrævs bag paa en hest). *Biehl.DQ.III.241.* Kommer han til Hest, bliver det kun et kort Rytteri. *CBernh. NF.IV.113. HFew.FamilienNordby.I.(1862).* 108. 1.2) (jf. Ord-, Princeprytteri) uegl., spec. (Y, jur.) om anvendelse af rytterveksel (-veksler); vekslerytteri. *Kaarup.Handelsvidenskab.⁴(1885).174.* 2) **X** konkr., om personer: (samlet afdeling, troppestyrke, hær af) ridende soldater, militære (til hest) (jf. Hestfolk); (jf. Lov⁶/1867.§1 fastslaaet betegnelse for:) kavaleri (2). (ffjendens) Rytteri var deelt i to Parter. *IMakk.9.II.* *Det gandske Huus var fuld af Foed Folk, Rytteri. *Holb.Paars.138. Slange.ChrIV.170.* Svend lod . . sit Rytteri falde i Ryggen paa Knuds mere adspaltede Fodfolk. *Molb.DH.II.252. Rockstroh.Hær.II.3.* let, svært rytteri, se let (III.2.a), svær. || hertil fx. **Rytteri-angreb**, **-officer**, **-patrulje**, **-tjeneste**. 3) (jf. ænyd. rytteri, ridetur (OrdbS.)) † om hvad der bruges ved ridning; om rideedyr: tre Bønderpiger (kom) ridende paa tre Asener eller Aseninder . . det er troeligt, at det har været Aseninder, siden det almindelige er Landsbyepigernes Rytterie. *Biehl.DQ.III.79.*

Rytteri-inde, en. (jf. Rytterske; sj.) kvindelig rytter (I.1.1). *Ing.EF.VI.21.* **-junge**, en. se u. III. Junge. **-knægt**, en. 1) (jf. Knægt 3; foræld.) ryttersoldat; (menig) kavalerist. *Slange.ChrIV.289.2)* (jf. Knægt 6; sj.) overbygning paa en bygnings tag; rytter (3.s). *Rørd.(DagNyh.²⁵/1928.10. sp.1).* **-kobbelt**, et ell. (nu næppe br.) en (*Cit.1735.(AarbVejle.1927.212).*) *VSO. MO.*) (jf. I. Kobbel 3; foræld.) (indhegnet) jordstykke til græsning for rytterheste. *EPont.Atlas. IV.60. Both.D.I.235.* **-lys**, et. [3.s] (bygn.) om (lys gennem) vindue i en rytter. *HF.B. 1936.373.* **-løs**, adj. (l. br.) om (ride)hest: som er uden rytter. snart foer hans Sind ved et pludseligt, ugrundet Haab afsted som en vild, rytterløs Ganger. *Goldschm.K.181.* **-maal**, et. spec. (X, foræld.) om maal for en rytterhest (ved det svære rytteri). *MR. 1816.337.* **-mad**, en. [I.3.1] (l. br. i rigs-spr.) (mad bestaaende af) brøderninger med paalæg (flesk). *D&H.* **W** **-magt**, en. krigsmagt, som bestaar af rytteri. *Moth.R162.* Osman . . forvandlede den nomadiske Røvermagt til en krigersk Stat, og styrkede dens militaire Kræfter ved at oprette Fodfolk ved Siden af den tatariske Ryttermagt. *Molb.BIS.2Saml.I.224.* **-mont**, en. (jf. -penge og Nældeblad 2.1 samt ænyd. rytter i sa. bet.; mont-, foræld.) lille mont (værdi 2 ell. 4 skilling lybsk) fra Chr.IV's tid (m. bilde af kongen til hest). *Moth.R163. VSO.* **-penge**, en ell. pl. (mont-, foræld.) ryttermont(er). *Moth.R163. VSO. JWilcke.Chr IV'sMontpolitik.(1919).225* (se u. Nældeblad 2.1). **-portion**, en. (foræld.) ydelse i penge og varer til en rytters underholdning (jf. Por-

tionspenge. *Sal.* XX.651). *Moth.*R163. *VSO.* *Rockstroh.Hær.*11.351. **-salve**, en. (*dial.*) kviksølsalve; lusesalve. *DLitTid.*1833.870. *Levin.* *FolkLægem.*1.56.111.90. **-session**, en. (*foræld.*) om (sammenkomst af) den kommission, der førte overtilsyn med ryttergodset og den dertil knyttede herørdnings gennemførelse. *Moth.*R163. *Nørreg.Privatr.*V35. *Hjelholt.FalstersHist.*11.(1935).445.

Rytterske, en. (*jf.* Rytterinde; især 10) kvindelig rytter (I.1.1). *VSO.* Dronning Sophie var en udmærket Rytterske. *Etlar.* GH.1.17. Ryttersken (*havde*) mistet Herredømmet over sin Hest. *Wied.Fæd.*334.

Rytter-skilt, et. (X, *foræld.*) en (tidligere) paa en rytters hovedbeklædning anbragt plade med angivelse af hans nummer olgn. *MR.* 1810.297. **-skole**, en. *spec.* (*foræld.*) om de af Fr. IV paa ryttergodserne oprettede (240) skoler. *Egeberg.UA.*34. *JoakLars.F.*111.196.

-smand, en. (*jf.* Jægers-, Riddersmand; især arkais. ell. spøg.) rytter (I.1.1-2). *JPJac.* DU.195. *Drachm.KW.*41. **-spir**, et. [I.3.3] (*bygn.*) spir paa (tag)rytter. *Trap.*IV.612.

-stald, en. (*især foræld.*) stald for (militære) rytterheste. *Moth.*R163. *MR.*1739.719. *Gravl.* EB.60. *jf.* Rytterstaldstræde som gadenavn i Slagelse. *Trap.*IV.11.60. **-statue**, en. (*jf.* Heste-, Ridderstatue samt Hest 1 slutn.).

(paa) Kongens Nytorv (i Kbh.) sees en Rytterstatue, forestillende Christian V. *Rosenhoff.* *Kjøbenhavn.*(1857).15. *smst.*82. *Leop.VO.* 15. Rytterstatuens Historie. *HjFriis.*(*bogtitel* 1933). **-støvle**, en. (*især foræld.*) langskaffet støvle, (*især*) anv. af ryttere (I.1.1-2). *Moth.*R 163. *Hzr.D.*111.131. *Schand.TF.*I.106. spøg. om en (gammel) rytter: *PalM.*AdamH.11.65. *sa.TreD.*220. **-tag**, et. [I.3.3] (*jaql.*) om (tag paa) overdel oven paa en bygnings tag (rytter); især om (paa siderne aabent) tag, der anbringes oven over og langs med tagryggen (for ventilationens skyld). *CollO.* LandmB.111.371. *Bornh.Samlinger.*IX.(1915).39. **-veksel**,

en. (*jf.* ty. reiterwechsel, fr. effet de cavalerie olgn. og Rytteri 1.2, Vekselrytter(i) samt udr. ride paa veksler u. II. ride 2.5) ¶ fingeret veksler, der udstedes uden handelsmæssig vareomsætning ell. andet erhvervs mellemværende som grundlag, anv. som middel til (uden for normal forretningsform) at rejse pengemidler (ved diskontering af vekslen), *spec.* ved aftalt gensidighedsforhold ml. to parter (indfrielse af en ældre veksler v. hj. af de rejste penge, derefter udstedelse af en ny veksler (i en ny bank) osv.). *PAHeb.*Sk.II.316. Nu vil jeg spille Jøde for ham med, og præsenterer ham en Rytterveksel fra hans forlørne Søn i Königsberg. *Oehl.*XVII.23. *Blich.*(1920).XXX.45. *Hage.* 698.

I. Ræ, en. (*Schade.Mors.*(1811).280. *VSO.* MDL.) ell.'et (*Feilb.* Kort.158). (tidligere ogs. skrevet **Re**. *Ree.* *Viborg.*(*PhysBibl.*III.256)). (maaske sa. ord som oldn. hræ (no. ræ), lig, aadsl (ogs. om vraggods, skrammel olgn.), og

vel egl. om den opdrevene, visne ell. forraadnede tang olgn.; *jf.* Rælus; *fy.*) salt- ell. ferskvandsplanter, tang olgn., der driver op paa bredden (og anvendes til gødning, tækning osv.); *spec.* om strandkløver, *Fucus vesiculosus* (*JTusch.*91.303), ell. bændeltang, *Zostera marina* (*Viborg.*(*PhysBibl.*III.256). *JTusch.*267.351), ell. kransnaal, *Chara* (*Schade.Mors.*(1811).280. *Feilb.*). *Moth.*R165. ræe, som af fiorden opskylles. *Cit.*1736.(*Vider.*III.270). *Begtr.*Jyll.III.239. Alle disse Planter (: tangplanter) have ogsaa i det nordlige Jylland Fællesnavnet „Ræ“. *MøllH.*VI.13. *han styrer efter Tang og Ræ | og Flydetrå. *Thuborg.Vejfartere.*(1929).49.

II. Ræ, en. se I. Ræe.
Ræ-, i ssg. især som sideform til Ræde (s. d.).

I. Ræb, en (*Moth.*R165. *OrdbS.*(*sjæll.*)) ell. (*alm.*) et (*VSO.* MO. *Glahder.Retskr.*) [ræ:b] vulg. (*ell. dial.*) ogs. [ræ:v] (*jf.* skrivemaaden *Ref.* *Garboe.HA.*100). *ft. d. s. ell.* (nu næppe br.) **ræbe(r)** (*Moth.*R164.166). (*jf.* Ræp; *talespr.*, nærmest vulg.) vbs. til III. ræbe. 1) det at ræbe (III.1); især om den enkelte udstødning af luft; opstød (2). med et Ræb havde (rakkeren) qvitteret for god Beværtning. *Blich.*(1920).XXVIII.113. forsyn sig til end ikke et Ræb kunde bane sig Vej op gennem Halsen. *JVJens.TL.*114. Edeorgier fulgte, til Maven var sprængfuld og de glade Udbrud kvalt i fede, tranlugtende Ræb, Vølverets Højdepunkt. *EMikkels.ØE.*183. 2) overf. 2.1) (*jf.* Opstød 3.1) nedsæt., om ytring olgn. med deres fromme Ræb dræber (missionærerne) det gode Humor rundt om i vore Landsbyer. *Aakj.M.*46. (*jf.* IV. ræbe 2.2) om pralen: jeg kan ikke udholde al hans ræb om hans egen fortræffelighed! 2.2) (*jf.* Opstød 3.2; *jarg.*) som nedsæt. personbetegnelse. Hvad hedder du, dit lange Ræb? *TomKrist.* LA.50.

II. Ræb, en. se I. Reve.

III. Ræb, en. se II. Ribbe.

IV. Ræb, et. se Ræp.

I. ræbbe, v. se III. rippe.

II. ræbbe, v. se I. ræppe.

I. Ræbe, en. se III. Reve.

II. Ræbe, en. se II. Ribbe.

III. ræbe, v. [ræ:v] vulg. (*ell. dial.*) ogs. [ræ:væ] (*jf.* skrivemaaden *væge*. *Moth.*R169. *SundhedsMagazin.*(1763).40. *Grundtv.Saxo.*1.101. *samt Esp.*§62.1. *Thorsen.*39. *Flemløse.* 165. *LollGr.*8. — tidligere ogs. (skrevet) **rebe**. *Holb.Pants.*11.8. *jf.* *Rietz.*529(skaansk)). **-ede** ell. (nu ikke i rigsspr.) **-te** (*Moth.*R165), **ræfte** (*smst.*166). vbs. † **-else** (*Garboe.HA.* 11) ell. (nu l. br.) **-ning** (*OeconH.*(1784). III.50. *Schlüter.* *Mavekrampe.*(*overs.*1797).48. *NordConvLex.*V.143), *jf.* I. Ræb. (ænyd. r. fæve, rebe (ogs. kaste op), æda. ræpæ (*Harp.* Kr.38.55 ofl.), ogs. *trans.* i forb. som ræpæ up, ut (*smst.*75.161), *sv. dial.* og *fsv.* rāpa, *sml.* no. *dial.* repja; *jf.* oldn. reptā, rypta, have

opstød, sv. rapa, no. rape samt I. ræppe (ræb-
be); egl. lydord)

1) (med aaben mund og paa lydelig maade)
udstøde luft fra maven gennem mun-
den; faa (et) opstød. 1.1) (talespr., nærmest
vulg.) intr. (Jeppe) griber med alle 5 H.
rædde; ræber over Bordet. *Holb.Jep.III.1.*
*Vend sig, saa jeg kan se, om han (o: en fuld
mand) lugter. | Føj for den ledel (ræber)
Man faar Opstød dera' *1ORode.H.12.* De Her-
rer ræber efter en god Middag. *DagNyh.²/4*
1922.5.sp.3. 1.2) (nu næppe br.) trans., i forb.
ræbe ud, støde (luft fra maven) ud gennem
munden. *Moth.R169.* billedl.: nogen af dem
. . . hvis bryst er saa forstemt af Avinds
Laster-qualme, at de endelig skal ræbe dem
ud, naar de lugter andres sved (o: flid) paa
deres skrifter. *PoulPed.F.39.* jf.: *En Part
(o: af svirebrødrene), til Nebbet fyldt og ferdig
snart at revne, | Udræber raadden Snak,
som duer lidt at nevne. *LThura.Poet.127.*
1.3) (jf. bet. 2.2 slutn.; dial.) refl. ræbe sig,
d. s. s. bet. 1.1. *OrdbS.(sjæll.)*.

2) overf. 2.1) (sj.) om lyd, der minder om
ræben. *Raat Sirenen (o: bilens tudehorn)
ræber | ad den pæne Pruh-Hest. *FrNygaard.*
SB.30. 2.2) (talespr., nærmest vulg.) i forb. m.
præp. af ell. (l. br.) ad (*Grundv.E.49.*), ef-
ter (*Moth.R166.* VSO.), med (*Pol.²/1926.*
Sønd.2.sp.6.), i udtr. for at have (i aet) ri-
geligt af noget ell. (nu især) for at prale,
gøre sig til af noget (som man besidder i
særlig høj grad); ofte i udtr. m. nægtende
mening. du skal ikke ræbe deraf. siges om det
som nogen ikke får. *Moth.R165.* Svenskerne
skal just ikke ræve af Gevinsten ved at sanke
deres Eget op (o: ved at opsamle deres eget
guld, som Yrsa og Rolf Krage strævede paa
vejen under flugten fra Adils). *Grundtv.Sazo.*
I.101. Han skal ikke ræbe af den Lykke han
gjorde. *CollO.* „Jeg troede ellers, R. skulde
have Klokkerdatteren fra Nikolaj.“ — „Det
har han da ræbet af.“ *Bergstrom.M.49.* hun
hade faaet sin Fattighjælp forhojet fra
ti Kroner om Maanedet til tolv. Noget at
ræbe af var der ikke, men det var dog Penge.
AndNz.DM.V.202. || (jf. bet. 1.3; især dial.)
refl. Og saa er det jo Arbejdernes Penge, han
(o: en rig vintapper) sidder og ræber sig af.
Det er dem, der drikker hans Sprøjt og læg-
ger deres Penge paa hans Disk. *CarlGandrup.*
StilleSkabner.(1911).19. *OrdbS.(sjæll.)*

ræd, adj. [ræð', l. br. ræð'] ræd. (Iaet)sg. AG.
136. ogs. (nu især gldgs. ell. dial. (*OrdbS.;*
sjæll.)): [ræð] jf.: „Den lange Udt. — Sæd,
der undertiden høres, maa vel anses for en
ældre Udt.“ *Levin.* || til dels ved sammen-
blanding m. part. af II. rædde; nu ikke i
rigsspr. rædt. *Dumetius.I.165.* jf. *NvHa-*
ven.Orth.139. *FDyrlund.Uds.65(sjæll.).* Kort.
103. || inik. ell. adv. (l. br.) d. s. (*EJessen.*
Gram.115. *ErlKrist.St.228.*) ell. (sjældnere)
rædt (*Moth.R165.* *Stuck.I.28.* *Søiberg.HK.*
40. jf. u. mærkeræd); best. f. og flt. -de ell.

(nu især gldgs. ell. dial.) -e (*Moth.R165.*);
som præd. *BT.192.* *Grundtv.IG.196.* (*ænyd.*
ræd, reedt, glæde. æda. redder, rædder (*Brandl.*
RD.II.159. *AM.* jf. *Brøndum-Nielsen.GG.II.*
139. *oldn.* hræddr; egl. perf. part. til II.
rædde; jf. ræddelig; nu især dial. ell. \mathfrak{O}
(spec. hos sprogrensende forfattere); jf.: „Or-
det totalt foreledet . . . Alm. endnu hos Almuen,
men brugt i en Kreds af Dannede vilde det
lyde plat.“ *Levin.* || foreslaaet til *genoptagelse*
fra Vedels Sazo af JBaden.Symbola.(1780).
65)

1) som er blevet skræmt („ræddet“) af noget;
som føler frygt, ængstelse, rædsel (i en bestemt
anledning); bange; angst; ogs. (især attrib.
ell. i forb. ræd af sig): som (af naturen) har
en frygtsom, fej karakter; frygtsom; frygt-
agtig. 1.1) som præd. ell. appos. (ofte m. flg.
præp.-led m. over (*Fædrel.¹/11867.2.sp.4.*)
ved (*Dumetius.I.165.* *Fru von E.* var altid
saa ræd ved at køre. *Bang.L.47.*) ell. især
for, navnlig til angivelse af frygtens anled-
ning ell. genstand; undertiden ogs. m. svækket
bet. om noget, man er betænkelig ved, tøver
med). *At de ræd for Ild, jeg mig ey
undrer over, | Som undertiden Ild i Na-
boe-Veggen seer. *Falst.Ovid.24* (jf. u. *Nabo 1*
slutn.). *Han monne vaagne hver Midnats-
stund, | Og ræd imod Vinduet see. *Blich.*
(1920).III.108. Om det saa var den drabe-
lige Marsk (o: marsk Stig), blev han ræd, der
han hørte, han var fredløs, og Fanden tog
ved dem Allesammen. *Ing.EM.II.200.* *Han
var lidt ræd, han var lidt bleg; | Men snart
han kom i Orden. *Winth.IV.58.* Jeg har seet
(det forfærdelige) under Øinene, jeg flyer det
ikke ræd. *Kierk.III.85.* *Aldrig ræd for Mør-
kets Magt! | Stjernerne vil lyse. *Rich.I.239.*
Selv da alle er kommen op i de rigtige Stader,
er Dyrene urolige og rædde (o: for røgterens
knippel og skældord). *Skjoldb.G.19.* Livende
ræd, se livende (jf. livrød). || (jf. bange sp.
1107¹², mørkeræd samt af A.17.2) i forb.
ræd af sig. *Iris.1800.II.181(fjynsk).* *Blich.*
EB.9. *D&H.* *Feilb.* || i sammenligninger (jf.
ogs. *Feilb.*). *Ej er jeg som en Kvinde ræd . .
| Saa talte (*Knud Lavard*). *Grundtv.PS.I.134*
(jf. kvinderæd 1). især (jf. bange sp.*1107¹²*,
hareræd, Rædhare samt *ndf. sp. 85¹⁴*) i forb.
ræd som en hare. *Moth.R165.* *D&II.*
Feilb. || i forb. m. (for og) genstandssætning,
om en ængstelig ell. tvivlende formodning. Jeg
er og ræd, at en urigtig Læsning paa Stenen
har bragt os dette Navn frem. *Langebek.Brev.*
360. Nej, gamle Ven, jeg er ræd for, at De
er bleven tagen ved Næsen. *Reuter.Rejsen til*
*Konstantinopel.²(overs.1874).*186. Er De ræd
for, at De ikke skal faa nok at spise hos mig?
NCRom.Læsebog.III.(1887).22. 1.2) (l. br.)
i attrib. anv. *Der sad langs Veggens Side |
De rædde Nifheims Mænd . . . | De var saa
saare bange, | De svedte Angstens Sved.
Oehl.ND.56. Ulf (jart) slog Skakbrættet sam-

men og vilde gaa sin Vej. „Flyer du nu, du rædde Ulfi“ raabte Knud. *Barfod.F.I.199* (efter *Grundtv.Snorre.II.256*). denne rædde Menneske-Orm (o: *Faust*). *Vilh.And.Goe.I.6*. || om mine, ytring, handling olgn.: som skyldes ell. vidner om, udtrykkes, at man er bange. (med) den uskaansomme Selvtugt . . . bortvejrede hun alle rædde Drømmerier. *Zak Niels.Maaen.35*. hans Slægtninge fulgte ham med rædde Sideblikke. *Wied.LO.142. 1.3* i 10 *talem. og ordspr.* Ræd Mand har tynd Lykke. *Mau.8149*. ræd Mand fører ikke Bruden til Sengs. *Biehl.DQ.I.205. Krist.Ordspr.nr.6962. jf. Mau.2443.8172. VSO. MO.* ræd mand stikker harebanneret op, se Harebanner. (jf. bange sp. 1107³³.) Ræd Mand frygter og sin egen Skygge. *Mau.8167. jf.:* jeg er reven med ind i . . . den Drømme-Verden, hvor man hvert Oieblik bliver ræd for sin egen Skygge. *Kierk. I.281. Feilb.* || (af uvis bet.; nu næppe br.:) være . . . ræd for raa Gaas. *Høysg.S.151. jf. (?)*: Er du ræd for Pers gjæs? (o: Bange for dit arbejde. *Krist.Ordspr.nr.6976. (sml.Mau.2626).* || (nu næppe br. i rigsspr.:) han er (meget) ræd, der ej tør skælve ell. ryste (vistnok (spøg., iron.) om den, der er meget bange, „stiv af rædsel“). *Mau.8143.* Præsten var saa ræd, at han næppe turde ryste. *Ribe Amt.1912.373. jf. Feilb. samt Krist.Ordspr.nr.6964(6971,6974).* i efterligning af folkevise-spr. (jf. *DgF.III.532.579. samt Sofus Larsen.NielsEbbesensVise.(1908).54ff.*): *Mig (o: en ungersvend) Ingen saae saa ræd, | Jeg turde jo vel skælve. *Oehl.NG.103. 1.4*) i ssgr., hvis første led betegner, hvad man er bange for; -sky; se dag, kvinde-, lys-, mands-, markeræd samt *HjælpeO.127.274.367.*

2) (sj.) som vækker skræk, fylder med rædsel; ræddelig; rædselsfuld; skræmmende. *en Moder (lægger) Vuggens Lagen | over Barnets blege Bryn, | at det ej ved Midnats-tide | skræmmes op af rædde Syn. *LCNiels.OA.II.*

Rædd-, i ssgr. 1) [rød] til ræd, se Rædhed. 2) til I. Ræde, se Ræde-

I. Rædde, en. (tidligere ogs. skrevet **Redde**. *Moth.R41. — ogs. Ræde. Cit.ca.1700. (Thott4^o1524.182). MO. jf. Flemlose.259.* flt. -r. (ænyd. (flt.) rædder, redye, æda. (flt.) ræth(i)æ (*Brøndum-Nielsen.GG.III.85*), oldn. 50 (flt.) hrebjar, jf. oeng. (flt.) herpan; sml. I. Kodde, Nosse, Sten i sa. bet.; vulg. ell. dial.) testikel; næsten kun (jf. dog Feilb.) i flt., om testiklerne og pungen (hos mænd og visse handyr). *Cit.beg.18.aarh. (NkS4^o821.105). Amberg. VSO. Feilb. Brænderup.§42.* || hertil ssgr. som Rædde- (Rædder-*VSO. jf. Feilb.* -pose (Amberg.), -pung (smst.), -sten (*Moth.R41. Feilb.*).

II. rædde, v. [rød] (nu ikke i rigsspr. 60 *ræde. Moth.R165. FrHorn.PM.58* (∞ Sæde). *Høysg.S.27. MO. Krist.JyF.IV.271. ræe. Moth.R165. jf. VSO. Esp.278.279. Feilb. samt* (til bet. 3) *Thorsen.167. Gravl.N.69). præt.*

-ede ell. (nu ikke i rigsspr.) -te (*Moth.R165. jf. Esp.278*); part. -et ell. (nu ikke i rigsspr.) -t (*Moth.R165. jf. Esp.278. OrdbS.(sjæll.) samt rædt u. ræd*). (glda. ræde(s) og ræddhes (*Fragm.110*), ræes, præe. part. rændis, æda. ræthæs, oldn. hræða; jf. oeng. ondrædan (eng. dread), osax. antradan, oht. intratan, frygte, blive bange; sml. ræd, ræddelig, I. Ræde, Rædsel, rædsom osv.)

1) (nu kun dial. ell. ☐ (næsten kun hos sprogensere)) trans.: gøre bange (rød); skræmme. *Hun havde Hovedet indsvøbt udi et Klæde, | Med hendes Aasiun hun let kunde Fanden redde. *FrHorn.PM.138.* *Rosmer Havmand . . . reiste en Storm, men den ræddet' os ei. *Pram.Stærk.102.* „for din Skyld har den uskyldige Mand maattet lade sit Liv“ . . . „det er dog vel kun saa, I vil rædde mig (o: er vel kun jer spøg)?“ *Blich.(1920).* 20 *XIV196.* Når derfor nogen vil rædde mig (o: skolelæreren) med tilsynet (o: provsten) da er jeg indtil videre fuldstændig rolig i så henseende. *Skoletidende.1885.54. Esp.278. Feilb.* || rædde hen, skræmme stærkt (fra vid og sans). *Blich.EB.29.* Saa, saa Elisabeth, ræd hende nu intet hen (o: ved stærke bebrejdelser). *JakKnu.CD.48. Feilb.* || part. ræddende brugt som adj.: ræddelig; rædselsfuld. Der gik ræddende Sagn om de Ofre, Møllen havde krævet. *Aakj.SVVIII.25.*

2) (især dial. ell. ☐, navnlig hos sprogensere; jf.: „hares nu kun sielden.“ *MO*) pass. ræddes som dep.: blive (ell. være) bange (rød); forfærdes; ængstes; undertiden ogs. m. svækket bet.: være betænkelig; betænke sig (paa); ofte i forb. m. præp.-led, indledet m. over (*Cantù.I.44. Jørg.VF.299. D&H.*), ved (*underlig følt han smiler i Drømme, | og Karker ræddes ved dette Syn. *Oehl.Digte.(1803).21. ThorLa.(StSprO.Nr.30.34).* *D&H.*) ell. især for. jeg er ung af aar, men I ere udlevede mænd; derfor ræddedes jeg (1871: undsaae jeg mig), og frygtede, at kundgiore eder min kundskab. *Job.32.6(Chr.VI).* *Hvad har du at frygte, | End sige: ræddes for? *Bredahl.V148.* Jeg ræddes for dig, som jeg aldrig har ræddedes for noget Væsen, fordi jeg har elsket dig saa inderlig. *Gjel.W.237.* Lad dem derovre (o: i Sovjet) bygge Taarnet, hvis Spids naar til Himlen, da kunde gøre det, fordi de ikke ræddedes for Ofrene. *Howalt.DB.69. jf.:* † man ræddes tilbage for en slig (uopnaelig) Færdighed. *BiblLæg.XVI.47.* || (især poet.) m. obj.: blive ell. være bange for; frygte. *I, der putter jer sammen . . . | og ræddes de rullende banker (o: bølgerne) | li'som frysende måger. *NMøll.R.96. jf. Esp.278f. m. inf.:* *en modsat mælding ræddes jeg at tænke på. *NMøll.Agam.28.* brændt barn ræddes ild olgn. *Mau.I.96. Moth.R164. jf. brænde sp. 23³.* naar vor nabos væg brænder, maa hver ræddes sin egen, se Nabo 1.

3) (jf. I. Ræde, rædsle 3; vel til dels sam-

menblandet m. VI. rede; *dial.*) m. h. t. skræk-indjagende ell. stygt, sjusket, pjaltet udseende. **3.1)** intr.: tage sig følt ud; gaa sjusket, pjaltet klædt; være mangelfuldt paa klædt. Thorsen.167. || om klæder: sidde daarligt; „hænge“. Klæderne hængte og ræde paa hende (?: en gammel kone). Gravl.N.69. **3.2)** trans., især i forb. som ræ(de) sig ud, mæje sig ud *olgn.* OrdbS.

4) (især hos sprogensere) part. ræddet brugt som adj.: ræd; (for)skræmt. *Høre af ræddede Fremmede flye. Pram.Stærk.123. (hun) saa' sig ræddet rundt. Bregend.Den blindeRytter.(1927).18. Pol.¹³/1909.8.sp.5.

ræddelig, adj. [ræðali] (især tidligere (skrevet) rædelig. Moth.R164. Foersom.Hamlet.40. MO. Thyreg.BB.VI.80. Sech.D.I.737. Aakj.SV.VIII.2. — l. br. rædlig. Blich.(1920).XX.114.197.XXIV.145.163. — *dial.* (og jarg.). rællg. Moth.R165f. Robinson.I.232. Pol.¹⁴/1936.11.sp.3. jf. MDL. FDyr-lund.Uds.51(sjæll.). Esp.278. — *dial.* ræle. Lunde.F.14. CReimer.NB.308. jf. Feilb.). adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (VSO.). (glæde) ræd(d)elig og rælig (Enklosterbog.(1933).189), æda. ræthælic (Harp.Kr.82), oldn. hræðiligr; til II. rædde; jf. rædsom; nu især *dial.* ell. \mathfrak{O} , navnlig hos sprogensere (og undertiden jarg.); jf.: det splintnære Ord: ræddeligt. Hælb.Prov.VII.123. „foræld.“ Levin.) **1)** rædselsvækkende; ogs.: afskyelig; grim; rædsom (2-3). Moth.R166. om end (den) ræddeligste Sækrig henge paa, ey skulde (staten) savne Mænd. Rothe.TG.22. Der var Noget saa skadelystent i denne rædlige Kvindes forblommede Yttringer, som vakte . . . Væmmelse. Blich.(1920).XX.114. hans (?: en søsygs) ræddelige Fjæs. PMøll.(1855).II.229. Saa ræddelig saa han ud, at Mængden uvilkaarlig veg tilbage. CEuv.BK.144. *Ræddeligt gjaldede Dragens Brøl. Rør.B.175. „Det (?: et portræt) er for slemt“ (sagde min kone) . . . „Det er ræligt“, sagde den Store. — „Du ligner en Idiot, Far“, sagde den Lille. Pol.¹⁴/1936.11.sp.3. jf.: alle de til Ræddelighed svare vulkanske Virkelse, hvis Spoer Du finder rundt om paa Kloeden. Rothe.Nat.VI.99. **2)** m. rent forstærkende bet.: d. s. s. rædsom 4. **2.1)** som adj. det er jo en ræli Kulde. Korch.Godfolk.(1920).82. Jeg havde så ræddelige hovedsmerter, at jeg frygtede det værste. NAJensen.Ventetider.(1926).127. **2.2)** som adv. (i forb. m. adj.). han ligger og er saa møj ræle syg. Lunde.F.14. Flemløse.190. jf. Rietsz.550(skaansk). **3)** (sj.) som skyldes ell. vidner om, giver udtryk for rædsel i hans ræddelige Gysen blandede sig en lysten ved Anelsen om hint stolte og syndige Legeme (paa pinebænken). Gjæl.M.135. Da raabte Edvin med en ræddelig Røst: „Naadel!“ PV Hammer.AleLangskeggsSaga.(1900).19.

Ræddike, en. [ræðiga] (tidligere alm. Ræddike. Moth.R41. Reiser.IV.121. Lange. Flora.625. jf.: end ogsaa paa Kjøbenhavns

Gader hører man tiere, at der raabes Æble end Æble, Ræddiker end Ræddiker. Høysg. Anh.20. Rædik(k)e. HesteL.(1703).A3r. jf. vAph.Nath.VI.492. Ræddike. sa.(1764). jf. -r. (ænyd. d. s., fsv. ræddikia, no. reddik, ogs.: radise; fra mnt. redik (nht. retlich, oht. rath), af lat. radix (akk. radicem), rod, ræddike (besl. m. I. Rod); egl. sa. ord som Radise) **1)** \mathfrak{S} plante af slægten *Raphanus* af de korsblomstrede; navnlig om arten *R. sativus* L. (almindelig ræddike. Hornemann.OP.632. Haveræddike. Lange.Flora.625. Warm.Frøpl.241); i alm. spr. nu sædvanlig om de spiselige knolde af de større, to-aarige (udvendigt røde ell. sorte) varieteter, „vnierræddiker“ i modsætn. til radiser „maanedes“, sommerræddiker“); ogs. (glæds. ell. efter no.) om radiser. JTusch.196. Moth.R41. En Smule tort Brød og en Ræddike uden Salt; og en Velling af Brød og Vand, er al vor Spise. Skuesp.VI.11. da Ræddikerne eet Aar ikke lykkedes, saa taltes kun om de uheldige Ræddiker. HCAnd.(1919).V.275. UDahlerup.GT.72. || rød (Bl & T.1174), sort (Amberg. FJCJensen.Da. Havebog.⁴1864).89. Bl & T.) ræddike, om varieteter med røde og sorte knolde. jf. sammenligninger som: give Himlen . . . at du (?: Arendse) maatte faae ildrøde Øyne; en finned Næse, en savlende Mund, og en Taille, som en sort Ræddikel. Euv.(1914).IV.288. saa rød i Hovedet som en Ræddike. Bergs.PP.209. **2)** (jf. Radise 2; sj.) overf.; som spøg. ell. nedsæt. personbetegnelse (skældsord). „Du ligger mig i Graven, Amandus.“ — „Saa gid det maa ske snart, din sure Ræddike.“ Bers. G.162. **Ræddike-**, i ssgr. til Ræddike 1, fx. Ræddike-bed, -blad, -dyrkning, -frø, -knippe (Drachm.SS.103), -plante, -rød (om næse. JVJens.G.19), -salat (vAph.(1764)) og (foræld., apot.) betegnelser som Ræddikesaft, -sirup (Til at lindre den uopholdelige tørre Hoste og løse Slimen, ordinerede jeg ham Ræddike-Sirup. Garboe.TA.34), -vand (se FolkLægem.I.56.III.90). -flue, en. (zool., nu næppe br.) d. s. s. Radiseflue. Brehm. Krybd.641.

I. Ræde, en ell. et (OrdbS.(sjæll.). jf. Feilb.). [ræðø] (Ræe. Bagges.I.224. Leth.(1800). jf. Moth.R165. VSO. Ræ. Rå. Høysg. AG.15. Ræ. NuHaven.Orth.139. jf. Feilb. **Rær**, en. Suhm.Hist.I.269. et. OrdbS.; sjæll.). flt. -r. (ænyd.) ræd(e), jf. fsv. rædha, f., rædsel, no. dial. ræda (ogs. i bet. „rædsel“), isl. hræða; til II. rædde; jf. Rædsel (2); nu kun *dial.*) **1)** hvad der virker skræmmende, bruges til at skræmme med; skræmsel; næsten kun (jf. Fugleræde) om fugleskræmsel (bestaaende af træstænger, behængt med gamle klæder). *Spurten (frygter) for udstoppet Trold og Ræde | Men ej at hvippe hen paa Liime-Pind at træde. LThura.SA.101. en Dreng, som vil lære andre, og kan intet selv, og som til Sommer kan maaskee henges til Ræde i en Have at kyse Spurrer med.

AarhuusStiftsTidende.¹⁵/1813.3.sp.2. en Ræde, der stod i et Gulerodsbed og daskede med de tomme Trøjærmer. *Aakj.PA.50.* (*Odinsjøgeren*) er Odin paa sin Slejpnir, der gaar igen, ikke som den straalende, tronende Skikkelse i Valhal, men som en „Ræde“ (o: „bussemænd“), hvis Saga ender i Ammesuen. *AchtonFris.DSØ.I.16. 2)* (jf. Fugleræde slutn. samt II. rædde 3) overf., om slet klædt, smagløst udmajet ell. hæslig person. En Ræde god at kyse Fugle med, siges om en meget hæslig Person. *VSO. MDL. Feilb. OrdbS.(sjæll.).*

II. Ræde, en. se I. Rædde.

III. ræde, v. se II. rædde.

Ræde, i ssg. (*ogs. Ræ(d)-, Ræe-*). til I. Ræde ell. III. ræde (II. rædde). **-grime**, en. (*Ræe-*. *Moth.R164. Ræd.-. Leth. (1800). Grundtv.Saxo.I.83. jf. MO. Ræe-Moth.R166. jf. VSO. MO. se ogs. ndf.*) *20* (ænyd. ræde)-, ree-, redgrime, fsv. rædhegrima; 2. led er I. Grime 3; jf. Rædselsmaske; nu kun arkais. (sj.), vistnok efter *ASVedel. Saxo.(1575).7.25) styg maske, ham olgn. (hvormed man kan skræmme børn. Moth.R166).* (efter kampen med uvætherne) saae man en heel Hob Masker og Rædgrimer, og besynderlige Hamme og Vende-Kaaber ligge paa Marken. *Grundtv.Saxo.I.83.* Gulvet dundrede under de Dansende (*ved maskeradeballet*), medens andre Formummede dreiede sig under Rædgrimen i lystige Kredse. *sa. Kvæld.3. (kong Hjarne, forklædt som træet):* *Lad mig stryge kun den fule | Rægrime af mit Ansigt. *Gjel. KH.237. || overf., om listig, fordækt fremgangsmaade. *(jeg (o: Amlæth) vil) Med Listen fælde List. Rægrime bandt | Sig Fengo for sit Ansigt (o: han handlede ikke aabenlyst) — jeg har ogsaa een. Oehl.X.183.*

I. rædelig, adj. se redelig.

II. rædelig, adj. se ræddelig.

Ræde-mand, en. (*alm. skrevet Ræe-Rørd.BrP.126. Ræd.-. se ndf. Ræe-. HSeedorf. (Pol.⁹⁰/1919.7.sp.3). JVVens.CT.106. jf. Feilb.*) (ænyd. reemand (*Palladius.IV.273*); jf. Rædselsmand; næsten kun dial.) fugleskræmsel (af form som en mand). Et Fugleskræmsel, Ræ-Manden . . flagrede med Ærmer og Frakkeskøder. *Skjoløb.NM.100. JVVens.CT.106. OrdbS.(sjæll.). || i sammenligninger ell. billedl. Ankeret hænger . . med sine krumme Flige som indadvendte Tæer og sin Stok strittende ud til Siderne som Armene paa en Rædmand. OscJens.IN.56. som nedsvæl. personbelegnelse (skældsord): Skulde jeg kanske krybe i Skjul for Føgeden, det Pjat! — Saadan en Ræemand! *Rørd.Va. 81.**

Ræd-grime, en. se Rædegrime. **-hære**, en. (jf. no. reddhare samt ræd sp. *84*⁶¹, Hare 2.2, hareræd; l. br.) bangebuks; *kryster. S&B. GSchütte.B.55. -hed*, en. (ænyd. redhed (*HMogens.*); nu l. br. i rigsspr.; jf.: „Sielden.“ *MO.*) det at være ræd.

*vAph.(1764).532. VSO. Mange (sprogrensere) tie stille af dansk Blyhed, af Rædhed for at blive kaldte „Danske N. N.“ . . „Danmarks Don Quixote“. Dagbl.⁹¹/1880.2.sp.7. han blev grebet af en knugende Rædhed, en næsten panisk Angst. *Bers.G.257. Feilb.**

Rædike, en. se Ræddike.

rædlig, adj. se ræddelig.

Ræd-mand, en. se Rædemand.

Rædsel, en ell. (*nu kun dial. (Feilb.)*) et (i bet. 2.1: *Ev.(1914).I.150.252. Æskulap. (overs.1799).32. jf.: et rædsel (som gjør skræk) en rædsel (frjyt). Hoysg.AG.36.*) [ræðs(ə)] (rædsel (*d. v. s. rædsel.*) *Hoysg.AG.36*) ell. (*nu kun dial. (Feilb.)*) [rægs(ə)] (jf. *Levin. Gr.I.40 samt skrivemaaden Ræsel. SorøSaml. I.127. & Rætsel. Ev.(1914).I.150.*) best. j. ræds(e)len; ft. rædsler ell. (sj.) rædseler (*JMHertz.Isr.78.*) (ænyd. rædsel, redzel mfl., *glda. rætzæl, ræd(z)æl, reszel (Brandt.RD.I.14) mfl., æda. ræszæl (DGL.II.6), ræszæl (Harp. Kr.86); afl. af II. rædde (ell. ræd); en sideform er ænyd. redsle, glda. rætzle (Fragm. 132), æda. ræzslæ, ræslæ (DGL.II.6), oldn. hræzla; jf. rædsle, I. Ræde samt Rædhed)*

I) om følelse. **1.1)** (især *o*; jf. *PEMüll.⁷⁰*) det at ræddes ell. være ræd (1); høj grad af frygt; stærk angst; forfærdelse; skræk. (ofte m. flg. præp.-led indledet m. over (*ApG. 3.10. CKMolb.SD.66*) ell. især for). Rædsel for mig skal ikke forfarde dig. *Job.33.7.* Dette fortaalte Ungerne Moderen med Rædsel. *Holb.MTr.547.* *Af Rædsel reiser sig Bondens Haar, | Dog kan han af Skræk ei vige. *Oehl.XXIV.253.* Emilie havde . . en Drøm, som fyldte hende med Rædsel. *Sibb. II.106.* *hans Frygt til Rædsel steg. *PalM. ND.132.* Havde en Taler Stemme som Himlens Torden, havde han et Aasyn, der indjog Rædsel. *Kierk.V192.* nu styrtede han afsted i blind Rædsel. *Rist.FT.23.* Begge hade de en indgroet Rædsel for Sygdom og Smitte. *Woel. DG.22.* til sin Rædsel mærkede hun, at Øjnene duggedes. *AaDons.S.138.* panisk rædsel, se panisk. || i forb. m. ord af sa. ell. lign. bet. de bleve fulde af Rædsel og Forfærdelse over det, som ham (o: den halde, der var blevet helbredet) var vederfaret. *ApG.3.10.* Frygt og Rædsel har . . forblindet dig. *Holb.Ul.IV.13. PalM.U.437. jf. sp. 91¹.* bævelse og rædsel, skræk og rædsel, se Bævelse slutn., Skræk. || i udraab (m. overgang til bet. 2). hun begyndte at trække Skløret tilside . . hvilken Rædsel! Det var et fladt, mopsset Pjæs. *Hostr.ML.II. o Rædsel!* — en Politianordning har tilladt en Moder paa Hedningevist at brænde sin Datters Lig. *Brandes.V108. JVVens.Di.⁹136.* || (*nu l. br. uden for bibl.*) i udtr. som rædsel kom (ell. var. *IMos.35.5(1931: kom)*) over ham (*Luc.4.36. Kierk.III.303*) ell. der kom ham en rædsel paa (*Luc.5.9(Chr.VI;1819: en Rædsel var paakommen ham). VSO.*), der paakom ham en rædsel (*Luc.5.9(se ovf.).*

MO.) *olgn.* en Frygt og Rædsel er kommen paa Staden, saa at Stivhed og Oprør er forvandet til Sagtmodighed og Ydmyghed. *Holb.Plut.VI.3. jf.: Achl achl!* det er ligesom jeg saae det grumteste Vildsviin alene i en Skov, saadan Rædsel fick jeg paa mig. *sa.Tyb.V.8. || slaa med rædsel, forfærdede. slagen af ell. med rædsel, (jf. rædsels-slagen) forfærdet. et nyt Skrig flænger Luften, idet Suria, slagen af Rædsel springer op og fanger ham i sine Arme. EmilRasm.BH.231. han var slagen med Rædsel for, at hun skulde se ham. IsakDin.FF.431. Bl&T. jf.: Hans Kone . . var lamslaet af Rædsel. Tilsk.1936. II.453. || stiv, stivnet af rædsel, se stiv, stivne. || (l. br.) i ft., om angstfornemmelser, anfald af angst *olgn.* føle Drømme martre mig. De indre Rædsler, jeg om Dagen bliver qvit, de besøge mig under Søvn. Kofoed-Hansen.KA.II.60. 1.2) (især dagl.) m. svækket bet., om (følelse af) stærk utilbøjelighed, uvilje, afsky over for noget. (især m. flg. præp. for). De eneste dekadente Folk ere de . . som leve i en stadig Rædsel for at opmuntre Dristighed i Tanke eller Ejendommelighed i Livsførelse. *BerlTid. 1/1904.M.1.sp.6.* jeg har en Rædsel for det, som hedder Ægteskab. *Howall.DB.20.* han nærer en sand rædsel for politiserende damer !*

2) mere konkr. 2.1) i egl. bet., om hvad der vækker ell. er genstand for stærk angst ell. forfærdelse; grupp vækkende ting ell. forhold. *Udyr, Ørkens rivske Rædsel. *Steners. (SkVid.VI.14).* *Det Træ, hvis stolte Pragt mig steds et Rætsel (*Ew.Skr.1.51:* et Rædsel) er! . . | Rædsomme Træ, din Frugt, dit Syn forkynder Fare!*Ew.(1914).I.150.* *Skal jeg end vandre til Ormes Land . . | Hos mig vandrer i Skyggen han, | Lyser hvor Rædselen bygger. *Ing.RSE.VII.163.* denne Ulykkelige (vovede) ikke at aabne Øinene, for ei at see den Rædsel, der omgav ham (o: ligene paa valpladsen). *CBernh.V312.* (skolelæreren var) nærmest . . en Rædsel i Skolen, naar han bandede . . og anvendte et knudret Reb paa Bornenes Bag. *Egeberg.M.8. i ft.:* Du kalder, som til en Festforsamlings Dag, Rædsler over mig (1931: Du bød mine Rædsler til Fest) trindt omkring fra. *Begr. 2.22.* Saa var der uhyre Rædsler, der med et Slag afslørede sig som bitte smaa Ting. *And Nz.PE.I.75. || i forb. m. gen., dels (især bibl., jf. udr. som det er min rædsel u. bet. 2.2) til betegnelse af den, der gribes af, nærer frygt ell. skræk:* min Faders Gud, Abrahams Gud og Isaaks Rædsel. *IMos.31.42. dels (især bibl. ell. højtid.) til betegnelse af det, der er genstand for ell. kilde til ens forfærdelse, som rummer, frembyder noget rædselvækkende:* *al Naturren bæver, | Og Herrens Rædsel hviler over Jorden. *Ew.(1914).I.129.* *Den mørke Nat paa mig sin Rædsel spilder. *Bagges.IV.42.* *Kryb og sultne Larver, | Der hente Næring selv fra Gravens Rædsler. *Hauch.SD.II.178.*

*For Afrundens Rædsel | Jeg vender sky mit Blik. *Winth.I.155.* Krigens Rædsler. *Woel. DG.34.* Søsuygens Rædsler. *Pol. 1/1936.3.sp.1. spec. (jf. Dødsrædsel samt dødsens angst u. I. Angst 2) i forb. dødens rædsel (rædsler). Mit Hjerte er bange indeni mig, og Dødens Rædsler ere faldne paa mig. Ps.55.5. *(Jesus) med Dødens Rædsel stred. *Salm Hus.208.1. Kierk.VI.14. || spec. (nu kun dial.) om fugleskræmsel (jf. Fuglerædsel samt I. Ræde) ell. om mager, ranglet person (ell. dyr). Legemet bliver efterhaanden hentøret og henædt, den største Magerhed indfinder sig, den Syge forvandles omsider til et Rædsel og dør den frygteligste Død. *Æskulap.(overs.1799).32. jf. Feib. 2.2) (især dagl.) m. svækket bet., om noget, som man nærer afsky, væmmelse, foragt for, noget stygt, foragteligt, uuttalende.* Det Billed, der har faaet Udstillingspremien iaar . . er en Rædsel. *Brandes.X.75.* alle de Rædsler, der kendes i Form af det japanske, franske og tyske Juks af Porcellæn og Metal. *VortHj.IV.2.44.* Jeg gaar ikke ned ad Gaden med dig, naar du har den Rædsel (o: en pjækkert) paa. *AaDons.S.114. jf.: det vilde . . være alle Rædslers Rædsel, hvis hun var endt som Fransklererinde ved en Pigeskole. AaseHans.EbbaBeringsStudentertid. (1929).129. || ofte i forb. som det (han) er mig en rædsel (Brandes.(JLange.I.X). D&H.) ell. det (han) er min rædsel, jeg kan ikke fordrage det (ham). det er min Rædsel, det Menneske, men Fader synes godt om ham. *CBernh.XII.115.* varmt Rugbrød er usundt og manges Rædsel. *Const. GII.8.* han er Familiens Rædsel. *Bl&T.****

Rædsels-, i ssgr. (ogs. — især tidligere og navnlig i ssgr., hvis 2. led er et adj. (ell. part.) — Rædsel-; i ssgr., hvis 2. led begynder med s-, vækler skrivbruken, jf. Saaby.7). (især \wp) til Rædsel (1); foruden de ndf. paa alfabetisk plads behandlede findes en stor mængde mere tilfældige ssgr. (navnlig i ældre poesi ell. i avissspr.), hvoraf som eks. kan anføres: *Du Rædselsaar (o: 1807)! *Thaar.ES.231.* dette Rædselsbudskaab: Døden. *Kidde.AE.II.188.* Hvem husker nu alle disse Rædselsgerninger, der for mindre end et Aar siden hvilede over hele Frankrig som en Mare. *Riget. 1/1913.6.sp.1.* endel Rædselsoptrin fra den første franske Revolution. *Ing.LB. III.85.* alle de Rædselsscener, der følge med en Retirade (o: tilbagegang). *Hauch.Br.77.* Med et Rædselskrig styrtede mange Mennesker til Jorden. *Ing.KE. II.(1833).352.* det var den første Skræk i hans Liv, den første Rædselsstund, han kjendte. *HCand. (1919).IV.205.* Den Rædselstime, han her oplevede, greb som en Dødningshaand ind i hans friske Liv. *Gyld.(1849).II.160. || desuden (æstet.) i betegnelser for litteraturværker, der virker ved drastiske udmalinger af grufulde begivenheder *olgn.; fz.:* en bürgerisk*

rædselsballade. *StSprO. Nr. 172. 40.* dette Rædsels-Drama (o: *Shakespeares Titus Andronicus*). *Brandes. VIII. 36. VilhAnd. Litt. II. 1045.* en Rædselsnovelle (af *HCAnd.*) Genfærdet ved Palnatokes Grav. *Festskr. Vilh And. 123.* de engelske Rædselsromaner, som sættes i Gang af Horace Walpole. *NMøll. VLitt. III. 361.* *jf.* Rædselskomponist som (spøg., jarg.) betegnelse for en daarlig komponist (der komponerer døgnmelodier, „landeplager“, „rædsler“). **-betagen**, part. adj. (sj.) betaget af rædsel; rædselslagen. det rædselsbetagne engelske Samfund (var) at ligne med Skibbrudne. *Goldschm. NSM. I. 49. -dag*, en. (nu l. br.) dag, der er fuld af rædsler (MO.); spec., i ft., om rædselsperioden under den franske revolution. *Collo. -fri*, adj. (jf. frygtfri; nu næppe br.) 1) frygtløs. *Enhver stod rædselsfri og flink og fyrg (o: i slaget). *Thaar. ES. 163. smst. 425. 2) fri for rædsler* (2.1). *Klar, som Livets Morgen, rædselsfri | Sandheds Dag i Nattens Mulm begynder. *smst. 204. -fuld*, adj. 1) (jf. -betagen, -fyldt 1, rædsom 1; nu næppe br.) fuld af rædsel (1); rædselslagen; angstfuld (2); ogs. (om udtryk olgn.): som skyldes, vidner om rædsel. (kongernes) høye mayestetiske Glantz . . forbyder de sig Nærmende at see uden med nedbøiede og rædselsfulde Ansigter. *Klevenf. RJ. 91.* *alle vilde for din Helte-Modstand vige | Og Rædsel-fulde fra dig løbe i en Krog. *LTid. 1745. 243. 2) (jf. -fyldt 2, -rig, -svanger samt ræddelig 1, rædsom 2) fuld af rædsel (rædsler) (2); rædselvækkende; grufuld. 2.1) i egl. bet. *Han . . gruer, | Thi rædselsfuldt er det Syn (o: af Odin paa Sleipner) han skuer. *Schal-dem. CN. 80.* denne for Kjøbenhavn saa rædselsfulde Sommer (o: *kolerasommeren 1853*). *Bergs. PP. 16. KLars. GHF. I. 125.* alt hvad Døden haver rædselsfuldt i sig. *Basih. AaT. 166.* det rædselsfulde Syn (af pestlignende). *Blich. (1920). VII. 20. ClPet. O. 148. 2.2) (jf. Rædsel 2.2 samt ræddelig 1-2, rædsom 3-4, grufuld stltn.; talespr.) m. svækket bet.: som vækker en følelse af væmmelse, ulyst, ubehag; forfærdelig (2); meget grim ell. stet. Det Munkeliv (o: paa et blokadeskib) var rædselsfuldt. *VKorfitsen. TO. II. 5.* skriv, føre et rædselsfuldt Sprog. *D&H.* han siger de rædselsfuldeste Ting. *Bl&T.* Askebægret er rædselsfuldt. *Pol. 3/1 1937. Sønd. 13. sp. 1* || som forskærende adv. *Musvaagerne* tager rædselsfuldt af. *Pol. 22/1 1925. 9. sp. 2.* det gjorde rædselsfuldt ond | **-fyldt**, part. adj. (nu sj.) 1) d. s. s. -fuld 1. *D&H.* Jeg var i for voldsom convulsivisk Bevægelse til at zittre, for rædselsfuldt til at være bange. *Bagges. L. II. 344. MO. 2) d. s. s. -fuld 2.1.* mange Aar senere, naar de mødtes, maatte de erindre dette rædselsfyldte Øjeblik (o: da *Blicher* nær var blevet ramt af et vædeskud). *Hans Hansen. St. St. Blicher. (1902). 38. -færd*, en. (nu sj.) færd, der vækker rædsel; grusom fremfærd; ogs.: rædselsfulde oplevelser olgn. *de døde ej af**

Skræk. | Nej; Rædselsfærd gjør ofte dobbelt kjæk. *PAHeib. (For Sandhed. III. 324).* *Oehl. VIII. 96.* *Der (o: paa hospitalet) saae hun Dødens hele Rædselsfærd. *PalM. V. 331. D&H. -gudinde*, en. (sj.) gudinde, der spredter skræk; spec. om de græske erinyer. *Wilst. II. IX. v. 454. -herredømme*, et. (jf. -regering, -regimente, -styre(lse), -vælde) herredømme, hvorunder magthaverne skaffer sig respekt ved voldshandlinger (terror). *HVRasmusen. Blodvidnerne. (1862). 56.* Revolutionens Rædselsherredømme. *D&H. jf.:* i mange Aar udøvede (karlen) et sandt Rædselsherredømme i Hestestald og Vognort. Han taalte ingen Indblanding paa sine Enemærker. *Jac And. Er. I. 67. -indgydende*, part. adj. (jf. -vækkende; l. br.). *Schand. O. II. 297. -kabinet*, et. (til Kabinet 4) egl. om et værelse i et panoptikon olgn., hvor der er udstillet forsk. rædselvækkende figurer, fremstillinger af blodige begivenheder olgn.; i videre anv. om et værelse, der er fyldt med „rædsler“ (2.2), med grimme sager, billeder osv. *Tom Krist. LA. 217. BerlKonv. XXIII. 378. jf.:* Bygningen er et af de sædvanlige Rædselskabinetter og skæmmer i høj Grad Stedet. *Acthon Fris. DØ. II. 451. -mand*, en. (jf. Rædemand; nu næppe br.) person, der spredter rædsel om sig; terrorist; navnlig m. h. t. forhold under den franske revolution. (jæg var) under hele Kampen, først for Ludvigs Frelse, siden for Fædreland og Borgerfrihed, mod Rædselsmændene. *Rahb. E. IV. 197. Hauch. VII. 284. Gjel. Saint-Just. (1886). 53. -maske*, en. (jf. Rædegrime; l. br.) grotesk, skræmmende maske. I Indien . . spiller en fantastisk Rædselsmaske en meget stor Rolle: et Ansigt med store Øjne, der som Halvkugler springe frem af Hovedet. *JLange. I. 276. -periode*, en. (jf. -regimente osv.) periode, der er opfyldt af rædselsgerninger; spec. (hist.) om den periode under den franske revolution, da vel-færdskomiteen og revolutionstribunalet foranstaltede en række massehenrettelser. *Hauch. IV. 349. Carmagnolen, Dansen* gennem Paris under Rædselsperioden. *SvClaus. ER. 105.* || uegl. Det Aar, da Banerne styredes af T. og W., betragtedes senere af de fleste Ansatte som en, heldigvis kortvarig Rædselsperiode. *Rambusch. JE. 158.* grinende Uhyrer fra Rædselsperioden i dansk Byggeri, det 19. Aarhundredes sidste Aartier. *HeeAnd. MS. 106. -regering*, en. (l. br.) d. s. s. -regimente. *VKorfitsen. KF. 279. Brandes. IV. 20 (Brandes. E. 34: Terrorismen). -regimente*, et. (jf. -periode, -regering, -styre(lse), -vælde; især hist.) rædselsherredømme; spec. om det franske konvents herredømme i rædselsperioden 1793-94. *FolkHist. VI. 571 (jf. smst. 553).* Rædselsregimente i det belejrede Madrid. *BerlTid. 3/11 1936. Ajt. 1. sp. 4. -rig*, adj. (sj.) rig paa rædsler (2.1); rædselsfuld (2.1). efter et rædselsrigt, men heltemodigt Forsvar maatte (*Genua*) overgive sig. *Fridericia. NH. I. 150. -sla-*

gen, part. adj. (ikke i alm. spr. rædsel(s)-slaaet. *Tang.Fædrelandshist.* (1871).90. *Kors og Stjærne*.1900.11). *inik.* -t ell. (l. br.) -slaget (ApG.3.11(1907)). (endnu ikke i MO.; jf. slagen med ell. af rædsel (u. Rædsel l.) samt grim-, harm-, skrækslagen) slaaet, ramt, grebet af rædsel; ude af sig selv af skræk; lammet af skræk; ogs.: meget bange; rystet. den vilde Jagts Nærmen sig til Huset, dens Hentordenen over de rædselsslagne Beboeres Hoved. *Brandes.RS.120.* en Røst, der . . fik mangan blidt indsovet Medborger til rædselsslagen at springe af Sengen. *ZakNiels. Maagen.*(1889).216. *TomKrist.SE.66.* elskede han hende maaske ikke? Beate saå helt rædselsslagen over paa ham. *KLars.SA.130.* hun var aldeles rædselsslagen ved Synet af mig. *IsakDin.FF.398.* jf. *Saaby.* -**styre**, et. (l. br.) d. s. s. -regimente. *D&H.* -**styrelse**, en. (l. br.) d. s. Konventet skred til de Forholdsregler, der indviede Rædselsstyrelsen (la terreur). *Fridericia. NH. I. 91.* -**svanger**, adj. (især højtid.) som er svanger med, fuld af rædsel (rædsler); som truer med at udsprede rædsel; truende; uhyggelig. *Zeus! hvilken rædselssvanger Nat! Paa den forunderligste Dag (o: Langfredag)! *Thaar.ES.198.* *D&H.* *Orkanen, der i Vesten sig stærk rædselssvanger reiser | Indhylt i Tordener | *LSmith.*(*OverIndføds-Retten.*(1777).10). *Bagges.*(*Rahb.Min.1785.IV.169.*) *Kofoed-Hansen. KA.II.136.* -**vækkende**, part. adj. (jf. indgydende) som vækker rædsel. rædselssvækkende Begivenheder. *JacAnd.Er.III.72.* det mest rædselsvækkende Fald fra det allerhøjest til det allerlaveste. *F Dreier.*(*NKS2° 1579.34.*) *KvBl.*¹⁹/₁1913.1.sp.1. -**vælde**, en (*HjælpeO.*) ell. et. (især hist., polit.) d. s. s. -regimente. I Paris var man nu midt i Rædselssvældets Tid. *F Bajer.* *Nordens pol. Digtning.* (1873).62. et Militærdiktatur, hvoraf Følgen vil blive et forfærdelig Rædselssvælde (o: i Rusland). *DagNyh.*⁹/₁₁1905.2.sp.1. *D&H.*

rædsle, v. [ræðslə] -ede. (til Rædsel; jf. *sdjy.* forrædslet, skrækslagen (*Feib.IV.156.*); sj. i rigsspr.) 1) gøre ræd; indgyde rædsel; i præs. part. brugt som adj.: omkring mig saares mit Blik af indgydende Mure; hvad skal Jeg kalde dem, rædselende Tegn paa Menneskets Hovmod. *Grundtv. Udv. I. 63.* Mørkets rædselende Tomhed. *smst.* 2) i pass. som dep.: blive bange; ræddes. det brammer du med i din yderste Time i Stedet for at rædsles og grue. *K Munk.* *En Idealist.* (1928).117. 3) (dial.) intr.: d. s. s. II. rædde 3.1. hun går og resler — om en der går halvpåklædt (sjusket) opad dagen. *OrdbS.*(*sjæll.*).

rædsom, adj. [ræðsóm] *inik.* og adv. -t ell. (især som adv., i bet. 2 og 4, foran adj. ell. adv.) d. s. (no. reddsom; til ræd ell. II. rædde; jf. ræddelig, rædsommelig)

1) † frygtsom; bange; ræd. *Moth.R165.* W.s skye og rædsomme Væsen . . var en Følge af hans stränge Opdragelse. *Biehl.MF.*

IV.280. *Den spæde Møe toeg Vaabnene med Moye, | Og rædsom saae dem an den bange Valborgs Øye. *PHFrM.*(*PoetSaml.I.8.*)

2) (jf. ræddelig 1; nu l. br.) som bevirker, at man ræddes; som vækker en følelse af rædsel; gru, uhygge olgn. (naar man tænker derpaa; rædselsfuld (2.)); frygtelig (1); forfærdelig (1). *Moth.R165.* *en hellig Flamme | Igiennemtrænger det rædsomme Mørke. *Ev.* (1914).I.129. *Det (o: Hakon jarls ofring af sønnen) var en græsselig, en rædsom Daad. *Oehl.III.141.* jeg kan ikke lide at see paa de Ruiner; de har noget Rædsomt ved sig. *Heib. Poet.II.293.* som adv. (jf. bet. 4.2): *(en kats) rædsom hvasse Kleer om Pølsen slynger sig. *ChrBorup.PM.374* *Rædsomt Uglerne tude! *Weyse.S.110.* || spec. (undertiden m. overgang til bet. 4) i forb. m. ord af modsat bet. for at udtrykke, at noget paa een gang vækker følelse af lyst (glæde, lystighed, betagelse) og ulyst (rædsel, gysen, væmmelse). *Hun (o: ellepigen) smilte rædsomt med sin Rosenløbe. *Oehl.Digte.*(1803).59. den unge (vanvittige) Kvindes rædsomme Lystighed (gik) pludselig over til det dybeste Sorgmod. *Blich.*(1920).XIX.197. *navnlig* (nu l. br.) i forb. rædsom(t) dejlig: Frue Heiberg spillede rædsomt deilig (i „Den stumme i Portici“), og Kirchheiners Galskab gaves med frygtelig Sandhed. *CHHolten.O.164.* „Det er rædsomt deiligt!“ sagde lille Anna (o: om en scene i en dukkekomedie). *HAnd.*(1919).IV.349. *PalM.II.354.* jf. (nu næppe br.) ssg. som: ikke glemmer jeg nogensinde det rædsomme majestætiske Syn (o: en slotsbrand). *Rahb.E.IV.265.* *Narrens* rædsomlystige Forklaringer. *Blich.*(1920).XIX.40.

3) (jf. ræddelig 1; især talespr.) m. svækket bet.: som fremkalder en følelse af væmmelse, ubehag, ulyst olgn.; frygtelig (2); ubehagelig; frastødende; (meget) slet ell. grim. Ingeborg havde en rædsom Reise til Christiania. *Cit.1862.*(*HAnd.BC.III.67.*) du er saa — saa skødesløst paaklædt. Og saa den rædsomme frakke. Jeg skammer mig ved at gaa paa restauration med dig. *BBudtzMüller. Livsspil.*(1917).17. er det ikke en rædsom Historie? *Howall.DB.92.* skriv en rædsom Klo . . se rædsom ud i Tøjet. *Bl&T.* om person: uf! han er rædsom! *HjælpeO.*(*kbb.*) || som adv. (jf. bet. 4.2): Det var den Gang han havde de rædsomt brednæsedede Sko. *JVJens. D.27.* (Johanne:) det var jo det Liv, han syntes var saa rædsom umoralsk. *StellanRye. Løgnens Ansigter.*(1906).9.

4) (jf. ræddelig 2 samt forfærdelig 2, frygtelig 3 osv.; især talespr.) for at betegne, at noget (egl. noget frastødende, ubehageligt olgn.; ogs. (jf. bet. 2 slutn.), især i kvindespr., om det modsatte) er til stede i meget høj grad; umaadelig; uhyre; vældig. 4.1) i forb. m. subst. (navnlig afledninger af adj. ell. verber). *fortjente slig en fiin | Hertug-Rad ei rædsom Klinn, | Naar han kunde gjøre sin |

Kone saa bedrøvet? *ARække.115.* der er vist Mange derude (∴ i *ministerens forværelse*). Jeg bør ikke lade dem vente en altfor rædsom Tid. *Schand.AE.20.* Veed De, hvad jeg har saadan en frygtelig rædsom Lyst til? *CMøll.BB.341. 4.2* i *forb. m. adj. ell. adv.* den Jøde blev en rig Mand ved den Lejlighed, rædsom rig. *Schand.BS.166.* hun er rædsom grim | **4.3** i *forb. m. verbum.* jeg veed hun elsker mig rædsomt. *FritzJürg.nr.40.* Passagererne . . frøs . . ofte rædsomt. *Rambusch.JE.148.*

Rædsom-hed, en. *det at være rædsom; især (∅, nu l. br.) til rædsom 2 ell. (nu navnlig) 3: *Rovdyrs Hyl blant Klipperne forøger | Dets (∴: dødsrigets) Rædsomhed, hvis den forøges kan. Pram.PE.15.* Italienernes sidste Forestilling . . skal i Rædsomhed have overgaaet Alt hidtil præsteret, det gaaer den nok temmelig daarligt. *Cit.1846. (HCAnd.BC.II.60).* || (nu sj.) i *ft., om rædselvækkende handlinger ell. forhold.* *Nat udbræder | paa Jordan Dødens Rædsomheder. *Haste.BD.173.* (man tilskriver) Mørkheds Første saadanne Rædsomheder (∴: mord). *Blich.(1920).IV234.* mine Øine . . fortalte mit Hjerte det Rædsomste af alle Rædsomheder: Hun er ikke med! *VKorfilsen.KF.236.* **rædsommelig**, *adj.* [ræð'søm'eli] (ænyd. redsammelig, reedsomelig; til rædsom; nu næppe br.) d. s. s. rædsom 2. O Gud! det rædsommeligste Sted i hele Egnen. Der fattes os allene, at vi skulde blive plyndrede, for at gjøre det til en fuldkommen Nat. *Skuesp.X.123.*

rædt, *adj.* se ræd.

I. Ræe, en, et. se I. Ræde.

II. Ræe, *subst.* se II. Ræge.

III. ræe, *v.* se II. rædde.

Ræe, *i ssgr.* se Ræde.

Ræer, *ft.* af II. Raa. **Ræer-mand**, en. se Raamanding.

ræfte, *præt.* til III. ræbe.

I. Ræge, *subst.* (som *fk.*: *Moth.R166.* *jf. Feilb.*) [ræ'qə] (ænyd. re(e)ge, ræge, *glda.* rægeha (*Kalk.III.550*), *sv. dial.* ræke, *oeng.* hræca, *sideform til æda.* raghæ, rakæ, *fk.*, *sv. dial.* råge, *oldn.* hråki, *oeng.* hraca, *jf. jy.* ræge, *v. (Feilb.)*, *no. dial.* rækja, *oldn.* hrækja, *harke, spytte; sml.* Ragl (Rægl), I. ragle (rægle, rigne); *nu kun dial. (jy.) spyt.* *Moth.R166.* Man maa tygge vel hvad man spiser, for desbedre at giennemsprenge med Ræge (Sagl) det Bid man har i Munden. *vAph.BO.191.* sa. *Nath.VI.416.* *Rietz.548* (skaansk). fastende ræge (som lægemiddel). *Feilb. (jf. fastende spyt u. II. faste 2.1 slutn.).*

II. Ræge, *subst.* (som *fk.*: *Moth.R.19*). (ogs. *Ræc.* *MDL.* (u. ræde). *Ræke*, *se ndf.*). *ft. -r* (se *Feilb.* u. ravns ræger). (ænyd. ravns rege (*PSyv.II.129*); af *wis* oprindelse; *jf. Moth.R166 m. bet. „bid, mundfuld“; nu dial.) i forb. ravns ræge* (ræger. *Feilb.III.24; jf. ravns pik i lign. anv. u. VI. Pik 1*), „så meget

som en rafn kand æde sig met på.“ *Moth.R19.* Paa Bopladsen er ikke Ravns Ræke (for ulvene). *ThitJens.AB.78.* især i *talem.*: der er ikke ravns ræge paa ham, (*jf. jy.* der er ikke ravnspek paa ham i *sa. bet. Feilb. III.24* samt u. *Fugl 5.1*) han er rædmager. *Moth.R19. MDL.460(jy.)*. *sml.*: „Talem. høres endnu hos den jydske Landalmue.“ *Levin.*

III. Ræge, en, se Reje.

Ræge-lus, en. se Rælus.

Rægl, *subst.* se Ragl.

rægle, *v.* se I. ragle.

Rægrime, en. se Rædegrime.

I. Ræk, en. se I. Ræke.

II. Ræk, et ell. (i bet. 5; sj. i bet. 2: *AarbKbhAmt.1928.294. jf. u. Fad-, Kanderække*) en. [ræg] *ft. d. s. (i bet. 3: MøllH.IV.240; ogs. i bet. 5) ell. (i bet. 5) -ke* (*Saaby.1 (1891). Glahder.Retskr.*) ell. **-ker.** (ænyd. ræk, reck, n. (bet. 1-2), *sv.* räck, (*m/nt.* reck, (*gl*)*holl.* rek; *jf. sideformerne da. dial. rik* (*Feilb. FrGrundtv.LK.39. LollGr.45*), ænyd. (*ft.?*) ricke, om kirkebænke, (*m/nt.* rick, *gholl.* ric og (*gl*)*holl.* rak, lang stang, smal strækning ell. rende, samt I. Række 1, fra hvilket det undertiden (i *ft.* og *best. f. fk.*) ikke kan skelnes; *vistnok best. m. II. Raa* samt *m. V. rag, I. Ræk* osv.; *jf. Arkiv.XI.58ff.*) (vændret anbragt træ) stang ell. system af stænger (tægter, pinde osv.), der tjener til støtte for noget, ell. hvorpaa noget kan anbringes (stilles, hænges osv.); navnlig i *flg. anv.:* 1) (*jf. I. Række 1.1; nu sj. i rigsspr., sml.:* „ukjendt.“ *Levin.*) stang ell. bræt, baaret af en række støtter, som er befæstet langs kanten af en bro, en trappe, en altan oln. ell. rundt om en brønd (*jf. Brøndræk*) for at hindre folk i at styrte ned; rækværk; gelænder. *Mod Haugeen var en Svale; | Paa Rækkets brede Karm | Sidder Hr. Ridder Strange. *Winth.HF.321. smst.218.* Kaptajnen . . sprang . . over Rækket ind paa Tærskelpladsen. *Gjel.GL.457.* *To blonde, yppige Piger | staar lænet mod Kajens Ræk. *Jørg.BR.53. 2*) (*jf. Fad-, Kande-, Tallerken-, Tinræk; dial.*) d. s. s. I. Række 1.2. en Ramme (et Ræk), hvor de smukke Tintallerkener . . stod. *Sjæll Bond.31. Brenderup.§40. 3*) (*dial.*) stang ell. bræt, der danner over- ell. understykket af sidadstykke (haverne) i en (høst)vogn oln. *MøllH.IV.240. jf. Underrækket smst. samt: en Grisevogn med Tremmeræk. Ugeskr.fRetsv.1920.A.596. 4*) (nu ikke i *rigsspr.*) om de pinde, hvorpaa hønsene sidder i hønshuset; hjald. *naar Kyllinger smaae med Længsel henskue mod Leiet, | Medens paa sodede Ræk den Moder sig ryster med Vingen. *Meisling.Theocrit. (1825).112. jf. Feilb. u. 1. rik. 5*) (*fra nht.* reck, n., der (i denne bet.) i *beg. af 19. aarh.* er optaget fra *nt.* reck; *gym.*) gymnastik-apparat, bestaaende af lang, trind træ- ell. staaerstang, der er anbragt vændret paa to opstandere; svingstang (*jf. Barre 3*). *Meyer.**

(u. Reck). *Gymn.I.46.* Han var . . den eneste af os, som kunde det store Sving i Rækken. *Tom Krist.IV.33.*

III. Ræk, et ell. (*fy.*) en (*i bet. 2: Skjoldb.(Danmark.1920.I.16).*) [*ræg*] *flt. d. s. (vbs. til III. række; jf. II. Række, Rækning 1) (jf. Haandsræk; l. br.) til III. række 1-2: den enkelte bevægelse, hvorved man strækker sig ell. rækker et lem op ell. ud. den lille haand og det lojerlige ræk op efter klinken. AnkerLars.MM.65. jf.: Hjemdriften angav Kreaturerne selv . . der kom Ræk i deres Kroppe — de higede. AndNæ.PE.I.163. 2) (jf. III. række 4.1 samt udtr. som række en en lussing olgn. sp. 110^a; især dial.) slag; rap; især i forb. som faa, give en et ræk. Just som Mikkel kom forbi en høj Trappe, fik han et susende Ræk over Nakken med en Kæp. *JVJens.FD.52. (han greb) en tynd Granstamme . . og gav (tyren) et ordentlig Ræk hen over Sidebenene. AchtonFrüs.DØ. I.51. Mads gav den ene Hest et Ræk med Tømmen. ErlKrist.St.6. Feilb.**

Ræk-, i sgr. (*jf. Række-.*) **1)** til II. Ræk, se Rækværk; endvidere i (*gym.*) sgr. til II. Ræk 5 som Ræk-gymnastik, -stang, -øvelse ofl. **2)** til III. række, se Ræk-hals, -herd, *jf. u. Række-nagle, -spade.*

Ræke, subst. i forb. ravns ræke, se II. Ræge.

I. Rækkel, en ell. (*sjældnere*) et (*AndNæ.FF.22. Bergstedt.FG.7. OrdBS.; sjæll.*) [*ræ:g(ə)*] (*nu ikke i rigsspr. Rækkel. Jacob. (Skuesp.IV.149). Grundtv.BrS.158. Rækkel. Moth.R61. KomGrønneq.I.49. Grundtv.Saxo.II.225).* *flt. rækler. (jæger) rækkel, reckel (bet. 1; Kalk.III.551; ogs. (som skældsord) om person i ssg. stockrækkel), sv. ræk, no. dial. rækjel (begge i bet. 2); vistnok fra mnt. rekel, stor, klodset hund, nt. rekel (bet. 1-2), ænhl., ty. dial. rækkel, reckel ofl. (bet. 1-2); jf. sv. dial. rekkel, rikkell, rakkell, rukkell, noget langt, leddeløst osv. (sml. Rakle samt Rikomrej); vistnok besl. m. II. Ræk, I. Række osv.; jf. II. Ræk, III. række) **1)** † (*stor, klodset*) hund (*især: jagt-hund*). *Moth.R61. VSO. („en Bulbider“).* *jf. Jæger-rækkel (om et kobbel hund). Langebek. Lex.J32c. 2) (dagl.) som nedset. personbetegnelse ell. skældsord, navnlig om lang, opløben (og doven, uduelig) person. Kommer du Rækkel for andet end for at beoagte, hvad jeg har at bestille. KomGrønneq.I.49. det er nogle dovne Rækler. Oehl.XV.16. han er ikke vores, den uvorne Rækkel, man har faact ham i Pleje. ChrEngelst.(BerlTid.)*.1923.M. 2.sp.3). || ofte i forb. som en lang rækkel. PAHeib.US.611(om Goliat). *hvad er der blevet af | Den lange Rækkel (s: Aladdin), dette solle Skrog, | Som altid nederst sad i Skolen? Oehl.PSKr.I.392. den lange Rækkel af en Bondekarl. KMads.L.68. Feilb. 3) (l. br. i alm. spr.) om en grim, klodset genstand; stavær. jeg fælder det Træ . . Det ligner jo**

et Kosteskæft. Saadan en Rækkel. *KMich.Mor. (1935).146. OrdBS.(sjæll.).*

II. Rækkel, en. [*ræg(ə)*] (*ogs. Rekel, Rækkel, se u. Ravrækkel.* *flt. rækler. (ænyd. rækkel (PJColding. Etymologicum.(1622).1131) og rechel (se u. Ravrækkel), nt. re(c)kel; sml. mnt. rakelvisch, rackvisch samt ænyd. reckel (flt.) i sa. bet. (Kalk.III.647); maaske egl. sa. ord som shell, rikkell, da. dial. rigl(e), regl(e) osv. (se u. Rekling), men (i nt.) om-dannet efter re(c)kel (se I. Rækkel); foræld.) tørret, smal strimmel af det fede kød paa helleflynder (jf. Rekling). *Moth.R166. TroelsL.V.42.**

III. rækkel, adj. [*ræg(ə)*] (*vel dannet af I. Rækkel (2); jf. ræklet; sj. i rigsspr.) lang og tynd (og grim).* det række Himstregimant (s: en dampskorsten). *Bregend.HH.I.191. Aa, hvor sært her er! — Alle de ræklet skrævende Hanebjelker dér . . højt oppe over Ens Hoved. sa. AS.54.*

Ræk-hals, en. (*jf. række hals u. III. række 1.1*) ² (*nordisk, rødstrubet*) lom, *Colymbus septentrionalis. Kjærbøll.729. Sal.^a XV.1004. OrdBS.(sjæll.). -herd,* en. (*til III. række 1.2; bjerg-, foræld.) herd, paa hvilken jærnet hviler, naar det skal rækkes. Brännich. M.257.*

I. Række, en. [*rægə*] (*fy. Ræk. Bergstedt.IV.7(∞ Træk). jf. Feilb.). flt. -r. (ænyd. række, recke (bet. 1), glda. række (se sp. 102^a), sv. ræcka (bet. 3; dial. ogs. i bet., der svarer til bet. 1-2; jf. sv. ræcke, n. i bet. 1), no. dial. rekkja (bet. 3; ogs. (og egl.?): kreaturdrift, kreaturvej), mnt. recke (bet. 1), re(c)ke, (vej)strækning, levende hegn, glloll. recke, ricke (bet. 1), reke (bet. 2-3); i bet. 1 sideform til II. Ræk, i bet. 2 (og 3) vistnok (til dels) afl. af III. række)*

1) d. s. II. Ræk; navnlig i flg. anv.: **1.1)** (*jf. Bro-, Brønd-, Jærnrække samt Bækerække 2; nu næppe br.*) d. s. s. II. Ræk 1. Naar du bygger et nyt hus, da skal du gjøre en række (1871: et Rækværk) paa dit tag. *5 Mos.22.8 (Chr.VI).* „de opreiste stykker ved siderne af en brø som mand lener sig på.“ *Moth.R58. Række til en Trappe. vAph.(1759).* *Rækten (s: paa en bro; vel trykfejl for Rækken) knækker og brækker, | Som mig holdt! *Søtoft.Panth.151. om arm- lænen paa en stol: Thronen havde sex trapper . . og der vare rekker (1871: Arme) paa begge sider til sædets sted. 1 Kg.10.19 (Chr. VI). 1.2) (jf. Fad-, Gevær-, Hænge-, Kande-, Klæde-, Knage-, Køkken-, Nogle-, Pose-, Tinrække samt II. Ræk 2) indretning, stativ bestaaende af (paa en væg anbragte) vandre- rette tremmer, hylder olgn., hvorpaa man kan anbringe (opstille, henlægge, ophænge) noget; i rigsspr. nu næsten kun om tallerkenrække. *vAph.(1764).* *Bag Kiøkkenets Række | vi hensatte den (s: sankt-Hans-urten); | fra Træelstens Sprække | den snoer sig da hen. *Oehl.Digte.(1803).270. Naar Tallerke-**

nerne ere skillede . . . aftorres de og sættes i Rækken. *VortHj. IV.3.253. 1.3*) (jf. II. Ræk 3-4) om forsk. andre stivere, tværstænger olgn. || (dial.) værtræ, der tjener til at stive noget af, fx. paa et stakit ell. nedentil paa en stol, et savlad. *Collo. Ordbs. (sjæll.)*. || (foræld.) espalier (til frugttæer olgn.). Række af Lægter i en Hauge. *vAph. (1759)*. || (dial.) arm paa skubkarre. M. slipper Rækkerne. *Nordkild. SF.45*. || (X, foræld.) om de skillelægter, der var anbragt foroven og forneden i en krudstampemølle og havde firkantede huller, der tjente som spor for stamperne. *VSO. MilTeknO.*

2) (jf. bet. 3) om genstand ell. (natur)formation olgn., der har sin største udstrækning i længden. 2.1) (nu kun dial.) om (hvert af) de to reb (ell. læderremme olgn.), v. hj. af hvilke et trækdyr trækker en vogn; skagle. *Politivennen. 1798/99.87. MDL. (Loll.-Følster). MøllH. V.172. FrGrundtv. LK.121. 2.2*) (jf. skaansk, hallandsk räcka, stykke tøj, der er paa væven ell. er vævet paa een gang (*Rietz.550*), brandenborgsk eine recke leinwand, et stykke lærred paa 12 ell. 16 alen; vel til (m)nl. recke, reke i bet.: strækning; maaske dog (opfattet som) hørende til bet. 3; jær.) det stykke vadmel (som regel bestaaende af flere ved enderne sammensyede stykker), som tages paa kypen paa een gang. *Dengl. By. 1927.36.* en „Række“ Vadmel paa 25—28 Alen. *smst.46. 2.3*) (jf. Løberække; m. overgang til bet. 3; sj.) om aflang, langstrakt formation i al alm. *Saa snart saaledis var opaabnet denne Sprække (o: da grunden var gravet), | Mand lægte den strax med den Grundvolds lange Ræke. *BDiderichsøn. Friderichs-Berg. (1705). B4r.*

3) (i da. først kendt fra beg. af 18. aarh. (jf. dog sp. 102^a) || Række har i bet. 3-4 i alm. spr. næsten fortrængt I. Rad, naar undtages enkelte faste forb. og udtr. (se navnlig I. Rad 5-8); m. h. t. anvendelsen af de to ord i ældre tid se *PÉ Müll. 2495. MO*. || ofte m. nærmere bestemmelse af arten, dels i form af subst. i flt. tilknyttet ved af ell. (nu navnlig) direkte, dels (sjældnere) subst. i gen.) forholdsvis lang, (som oftest) lige linie (ell. stribe, bølge), der dannes ved opstilling (anbringelse) med regelmæssige mellemrum af personer ell. ting umiddelbart ved siden af ell. bag hinanden; rad (I.1-2). 3.1) i al alm. *Moth. R58*. Den meddelte Bevægelse . . . i en Række af Legemer. *LTid. 1756.286*. *Forundret saae han mægtig Række Skibe | . . . mod Sønden gaae. *Tode. I.313*. *Bønderne gik i Rækker og gjente Vildtet til. *Hauch. LDR. 179. PolitiE. Kosterbl. 10/1. 1924. I. sp. 1* (se Rad sp. 309^{ab}). 2. *Mos. 28.17 (1931)*; se Rad sp. 309^{ab}). endeløse Rækker af Rickshaws. *JV Jens. RF. 130. 3.2*) i særlige anv. || (jf. Husrække, Rækkehus samt I. Rad 2.3) om huse, der er sammenbyggede ell. ligger ved siden af hinanden (langs en vej ell. gade). to Rækker Huse. *Hauch. MfB. 355. Pont. F. II. 241. i best. f. som navn paa smaagader ell. mindre bebyg-*

gelsers langs en vej, fx. Rækken i landsbyen Skiby i Hornsherred (*HMatthiess. Gader. 149*), Skomagerrækken i Næstved (*EPont. Atlas. VI. 405. HMatthiess. Gader. 109*); hertil maaske ogs. glde. (ca. 1400) Rækken som gadenavn i Lund (*KrErsl. Rep. II. 419.433*). || om de ved siden af hinanden liggende gravsteder paa en kirkegaard; undertiden spec. om liniegravsteder. (begravelsen foregik) henne i „Rækkerne“, det hele var saa fattigt. *IBentzon. GH. 131*. || (jf. Bænke-, Loge-, Love-, Tilskuerrække samt I. Rad 2.4 slutn.) om stole-, bænkerække, fx. paa en tilskuerplads, i et klasseværelse osv.; ogs. om personer, der sidder paa disse, ell. som staar opstillet side om side ell. bag hinanden for at se ell. høre paa noget. *Oehl. (1844). XIV.109* (se u. I. Rad 1.1 slutn.). Bænkene (skal) stilles op i Rækker, for at de Fremmede kan sidde paa dem og høre Concerten. *Heib. Poet. VI.7*. Jeg stod jo tilfældigvis dér i første Række. *KMunk. DU. 64*. (lærerinden:) jeg vil ikke finde mig i det Fniseri der paa sidste Række. *KAbell. E.55*. de tre første rækker er reserveret | vi har taget billetter til parterret, første række, nr. 16-18 | det var kun de første rækker, der kunde se noget af optoget | jf. *ndf. sp. 105^{ae}*. || (jf. I. Rad 2.1 samt Hugstrække) m. h. t. planter ell. træer, spec. dels om træer, der danner et hegn ell. (den ene side af) en allé, dels (jf. Række-afstand, -frugt, -kultur, -plantning, -saa osv.; gart., landbr.) om vækster, der er saadet ell. plantet i rader (med saa stor afstand, at man kan rense ukrudt olgn. ud mellem dem). en Række Træer kan plantes paa Courtinens indre Kant. *MR. 1836.28*. Saadanne Popler stod der en Række af i min Barndoms Have. *Buchh. UH.5*. I dansk Landbrug er det fortrinsvis Rodfrugterne, som dyrkes i Rækker. *Sal. XX.658*. en række kartofler | || (jf. bet. 4.2 samt Bogstav-, Rune-, Talrække og I. Rad 2.7) om bogstaver ell. (navnlig) tal ell. andre tegn, der er skrevet ved siden af hinanden ell. under hinanden; linie (I.3.1); kolonne (2.3). *Hvem dømmer . . . Tallets Rækker af det sidste Nul | Og glemmer ganske hvad der staaer i Spidsen. *Hrz. D. III. 113*. lægge de lange Rækker Tal sammen. *Schand. F. 523. HBriz. VGD. 152* (se løbe sp. 514^{ab}). || om (antal af tre) brikker i brætspil, der staar i en linie (*HjLegeb. 114*; se u. I. Rad 2.6), ell. om (hver af de tre vandrette) linier med tal ell. billeder osv. paa „pladerne“ i lotteri som selskabs spil. Den, som først har sin Seddel — eller . . . kun een Række — fyldt med Mærker, har vundet. *Legeb. I.c.26*. || (jf. Kvarter-, Tandække samt Række-arm, -hage; ur.) let buet, bevægelig metalarm i et urs slagværk, der er forsynet med (12) spidse, skraa tænder, og ved hvis bevægelse slagene frembringes. *GF Ursin. Uhre. (1843). 34. Urmageri. 81*. || (jf. Danserække) om kæde, formation af dansende. *Let i Rækken Minna svæver | med

sin Dandsor. *Frank.SD.88.* *Nu til Dandsens lette Rækker | Eders Datter vil jeg føre. *PalM.Poes.II.342. MO.* || (jf. u. I. Rad 1.1) om geled, kolonne, af soldater. *Helten smiled' rolig mod sin Død, | Mens Ild og Sværd de stolte Rækker brød. *Lund.ED.175.* jeg ønskede at være som Soldaten i Rækken ikke til at skjæle fra de Andre. *Kierk.VI.226.* I (o: livvagten) skulle omringe Kongen . . og hvo som trænger ind igennem Rækkerne (*Chr.VI.* kommer til ordenerne, skal dødes. *2Kg.11.8.* i videre anv., i udtr. for at være ell. blive soldat; ogs. (uegl.) om dem, der hører til ell. slutter sig til en gruppe, et parti ell. en sag (jf. Mesterskabsrække), med Konfirmationen rykkede han op i Karlenes Række. *Drachm.II.44.* Folk, som agtede sig ind i Rækkerne, at tjene under den store . . Feltherre. *sa.VD.277.* jeg har truffet de unge indenfor vore Rækker, som er villige til at ofre alt. *Howalt.DB.91.* (bevægelsen) oplasker i sine Rækker en Mængde Svindlere. *MartinAHans.NO.225.* aabne, lukke, slutte rækkerne (sluttet række), se aabne 1.2, IV lukke 3.3, slutte. det lysner i rækkerne, se lysne 1.8. mudder i rækkerne, se Mudder 3.1. i række og geled, se bet. 3.s. 3.3) i særlige, faste forb. || det gaar efter række olgn., man kommer til i den orden, rækkefølge, hvor-efter man er opstillet. *Kaper.* || ligge, sidde, gaa osv. ell. stille, lægge, sætte (*VSO.*) osv. i ell. (sjældnere) paa (*Gelsted.JomfruGloriant.(1923).47.* Bl&T.) række, (jf. I. Rad 7-8) være anbragt ell. anbringe ved siden af ell. bag ved hinanden. da holdt Bøndernes Vogne i Række langs Byens Gade. *Goldschm.Hjl.I.17.* han lagde Brød i Række (*Chr.VI:* i orden) derpaa (o: paa bordet) for Herrens Ansigt. *2Mos.40.23.* (bjeværkerne i isbrækkerne) sad i Række som smaa uskyldige Fugle. *ASteenbuch.RektorLassen.(1887).45.* (ulvene) ordnede sig ind paa Række og satte i Lunte-trav. *Tretow-Loof.PaaJagtiRumænien.(1904).121.* staa i række, spec.: staa opstillet i en bestemt rækkefølge for efter tur at faa adgang til (at købe, se, opnaa) noget; staa i kø. Folk stod alt i Række foran Theatret for at erholde Billet. *HCAnd.ML.219.* (ved skrifte-stolen) stod de i Række, i Kø og ventede taalmodigt. *Jorg.Liv.III.81.* i (ell. paa) række og geled (efter ty. in reih and glied, egl. om soldater, der staa henholdsvis bag ved og ved siden af hinanden) i ordnet formation. Vi samle os i Række og Geled . . og marchere fremad som Soldater. *Ellar.DV.206.* tiende Legion . . kunde i det afgørende Øjeblik altid stige af Hestene og kæmpe i Række og Geled. *Brandes.Cæs.II.59.* jf.: Alle de 16 anklagede „Trotzkister“ tilstaa paa Række og Geled (o: som paa kommando, alle som een). *NatTid.²¹/1937.1.* i rad og række, se u. I. Rad 7.2. jf. I. Rad 8.1: langs Vægge (i dansesalen) sad alle de gifte Koner paa

Rad og Række som i et Panoptikon. *Achton Friis.DSØ.II.64.* forbinde (olgn.) i række, (jf. Række-forbindelse, -indskydning) forbinde elektriske apparater olgn. saaledes, at samme strøm passerer gennem det ene efter det andet (jf. I. Parallel 1.1); forbinde i serie. Vi har . . tænkt os Elementerne i Batteriet stillet sammen i „Række“. *OpJB.I.192. Sal.² IX.384.* i ell. (sjældnere) paa række med, (jf. sp. 105^{89E}) i forlængelse af; paa linie med; paa samme parti som (jf. sp. 103^{12E}). Altsaa staaer De nu virkelig i Række med vore Fjender. *Hauch.I.451.* Vort Hus laa i Række med de øvrige Huse i Gaden. *Pont.D.15.* || gaa (hele) rækken igennem, rækken rundt, gaa fra den ene til den anden af de omhandlede (personer ell. ting); ogs.: gaa raden igennem (se I. Rad 1.3). *Bregend.Møllen.(1936).293.* *KBirkGrønB.SF.74.* || bryde rækken, gaa foran dem, der først har stillet sig i række (se sp. 103⁴⁵). Den (ved en audiens) forbigaede Seminarist saå sig om . . „Dette herre, at man bryder Rækken, er ikke møjet folkeligt!“ *Schand.AE.12.*

4) overf. anv. af bet. 3 (jf. Rækkefølge samt I. Rad 3). 4.1) m. h. t. rækkefølge i tid, om flerhed af ensartede størrelser (genstande, personer, begivenheder, tidsafsnit), der afløser ell. fortsætter hinanden ell. (med mere ell. mindre regelmæssige mellemrum) fremkommer, finder sted i en vis (planmæssig, aarsagsbestemt ell. mere tilfældig) tidsfølge; navnlig i flg. anv.: m. h. t. personer, især (jf. Fyrste- (Madv. E.303), Konge-, Pave-, Præsterække) om personer, der afløser hinanden i en bestemt stilling, ell. (jf. Ane-, Generationsrække) om generationernes følge. i lang Tid havde (landet) havt en uafbrudt Række af indfødte Konger. *Engelst.Nat.56.* Slægterne have afløst hinanden i deres tallose Række. *Mynst. Betr.I.81.* *Jeg saae paa Kongernes Rækker | i Skolens Historiebog. *Drachm.GG.139.* m. h. t. søskende: Hun var den tredje i Rækken af syv Søskende. *CReimer.(FlinchsAlmanak.1903.50).* || (jf. Forelæsnings-, Observationsrække) om hvad der fremkommer, finder sted i regelmæssig, ordnet følge, efter en bestemt plan; serie. en Række af Højder (af et Himmellege). *Scheller.MarO.* holde en Række Forelæsninger. *D&H.* en række undersøgelser angaaende den unge Søren Kierkegaard. *FBrandt.SK.Fort. spec.* (jf. Følge sp. 407^{89E}) om (et afgrænset antal) bind ell. hæfter af et tidsskrift, et større (samplings)værk osv., der udkommer efter hinanden. de Skrifter, som Selskaberne udgive i en sammenhængende Række af Bind. *Ørst.VIII.67.* Historisk Tidsskrift, Trede Række. Første Bind. (tidsskrifttitel.1858). jf. *Katalogisering.(1917).37.* || m. h. t. paa hinanden følgende tidsafsnit (jf. Aarrække). Spidsrodsstraffen er i en Række af Aar sieldent bleven fuldbyrdet. *MR.1836.171.* (vi) har tilbragt saa mange Aftener her . . Iad denne Af-

ten blive den sidste i Rækken. *IsakDin. FF.135.* || (m. overgang til bet. 4.2 slutn.) om hvad der fremkommer i tidsfølge, men mere tilfældigt, uden plan ell. orden. en Række . . af Ord, der siges efter hinanden. *vAph.(1759).* hans hele Kongeliv (var) en Række af urolige . . Optrin. *Molb.DH.II.14.* han begyndte . . at gøre mig en Række Spørgsmaal. *Drachm. DG.66.* denne tidsbestemmelse passer godt i den kronologiske række. *FBrandt.SK.343.* 10
4.2) om flerhed af størrelser, der if. konvensiøns (jf. fæ. Bogstavrække 2) eller ved visse indbyrdes forhold (relationer) er knyttet sammen i bevidstheden, eller som successive føres til genstand for opmærksomheden. || (flos.) om en mangfoldighed af erkendelsesemner, ordnet efter indbyrdes lighed og forskel, se nærmere *Høffd.MT.162ff.*; ogs. *spec. (log.) om ordning af elementer, der gør slutning og beregning mulig. smst.* || (jf. Differens-, Kvotient-, Potensrække samt Rad *sp.311^a;* mat.) følge af størrelser, led, der dannes efter en bestemt lov; se nærmere *Sal.^a XX.657.* aritmetisk række, differensrække. *FDreier.CR.67. Sal.^aXX.657.* geometrisk, harmonisk række, se geometrisk 2, harmonisk 3.1. || (jf. Rige 3.2 slutn., Orden 4.2 slutn., I. Klasse 2.4; zool.) om de (nu som regel 9) hovedafdelinger hvori dyre- 20
 riger (spec. de flercelledede dyr) inddeles. *Lütken. Dyr.¹I.* Cuvier opstillede 19 Klasser og 4 Rækker: Hvirveldyr, Leddyr, Bløddyr og Straaleledyr. *sa.Dyr.4. Boas.Zool.¹112.143.* || om hvad der er ordnet efter en vis skala m. h. l. kvantitet ell. kvalitet; navnlig i udtr., der betegner plads i rang-, rækkefølge ell. angiver, at noget ell. nogen befinder sig blandt de forreste (resp. bageste, sidste). De tidligere Aarhundreders store Malere hørte til de forreste Rækker i den dannede Verden. *Heib.Pros.II. 350.* Fransk stod i første Række blandt Sprogene i Europa. *KNyrop.TS.246.* komme i anden Række (∴ være mindre væsentligt). *Bl&T.* den i Retningen Syd—Nord førende Linie har i sin travleste Halvtime 13,000 (passagerer). Længere nede i Rækken kommer andre underjordiske Linier med 9000, 6500 og 6000 rejsende. *JernbaneT.¹1/1937.8. sp.1.* i første række brugt som grads-adv.: først og fremmest; i høj grad. hvis han skulde binde sig til en Kvinde, maatte han i første Række forlange, at det var en, han aandeligt kunde leve sammen med. *Egeberg.M.17.* Vi kan jo ikke nægte, at det er vor Prestige, der i første Række staar paa Spil. *PDrachm. D.186.* være, staa i ell. paa (*Bl&T.*) række med, (jf. *sp. 104^a*) være af samme vigtighed, værdt som. jeg lyttede til Alt hvad Overtro rundt om fortalte, den var for mig i Række med den helligste Tro. *HCAnd. 60*
ML.6. I denne Henseende er Øjet ikke en Legemsdel i Række med de andre, men det allervigtigste, det helt afgørende. *CKoch.JL. 16.* || m. svækket bet., om en gruppe ensartede

størrelser uden hensyn til bestemt rækkefølge. en Række tyske Laaneord, der savner Spil og Glans . . skydes (af Georg Brandes) ud af Sproget. *HBrix.(Tilsk.1912.1.139).* organiske Syrer, af hvilke man kender en lang Række som Eddikesyre, Smørsyre, Stearinsyre o. s. v. *AKrogh.Fysiol.5.*

II. Række, subst. [ræggə] (til III. række 3-4; jf. III. Ræk 1 og Række-evne, -vidde; sj.) i forb. som i arms række, saa langt som man kan række med armen. (hun) holdt Bogen, langsynet som hun var, i Arms Række fra sig. *Drachm.SF.142.*

III. række, v. [ræggə] || bøjning: 1. svagt: præf. rakte [rægdə] (*Høysg.AG.93*) (tidligere undertiden skrevet rakde. *Mall.SgH.359. Grundtv.Kron.²20. Ing.D.II.192. ragte. Moth.R58. JLoberg. ManderupDue. (1711). 141. i bet. 3.1 undertiden vanskelig at skelne fra præf. ragte af IV. række); part. rakt [rægd] (undertiden vanskelig at skelne fra inlk. af V. rag (s. d.) og tidligere undertiden skrevetragt. *Holb.NP.B1^v*). — (nu l. br. i rigsspr.) præf. rækkede, part. rækket. *Am. 6.7 (1931 afvig.). Ew.(1914). I.73. Oehl.Digte. (1803).95. sa.Pskr.II.288. Winth.Port.48. sa.ED.63. Drachm.EO.181.239. HuldaLüt. DegnersHus.(1929).99. — (nu ikke i rigsspr.) præf. rakte, part. rækt. *Cit.1703.(Dania. VIII.143). Clitau.PT.117. jf. MO. samt ud-rækt. PhysBibl.IX.201. — om veksten ml. rakte : rækkede jf. Høysg.AG.93. JBaden. Gram.138. VSO. Mikkelss.Sprogl.226. (Rask. Grammar of the Danish language.(1830).49f. og EJessen.Gram.126 synes at foretrække rakte); om forholdet i dial. mellem rakte:rækkede: rakte se Kort.172f. — 2. (i rigsspr. spøg., jarg. ell. vulg. (l. br.); hos vAph.(1764). og Larsen. no.) stærkt: præf. rak [ræg] *Bergstedt.HE. 191. sa.TR.63. TomKrist.Mirakler.(1922). 34. jf. EJessen.Sprogl.77. samt Rietz.550 (skaansk). FDyrlund.Üds.50(., På Småøerne, fra Falster til Ærø^a). OrdbS.(bornh.,sjæll., fynsk). Flemløse.160. part. rullet, rokket. OrdbS.(bornh.). rukken. FDyrlund.Üds.50. OrdbS.(Fyn). || vbs. † -else (*Moth.R61. VSO.*); spec. i forb. hænders rækkelse, haandsrækning (2). *Holb.Metam.2. sa.MTKr.461. jf. ogs. Førrækkelse) ell. -ning (s. d.), jf. III. Ræk, II. Række. (glda. recke og ræckia (Kalk.I.308), æda. ræcca (i bet. 1.1 og 4.4: DGL.II.68.409), sv. räcka (fsv. rækkia), identisk med ell. (delvis) laant fra ty. recken (bet. 1-2; i nt. (slev.-holstensk) ogs. i bet. 3-4), oht. rechen, jf. got. uf-rakjan, række (haanden) frem; vistnok egl. sa. ord som oldn. rekja, udfolde, udvikle, udbrede (noget sammenlagt) mfl. (jf. Ragnarok, Rekljng), oeng. recc(e)an, og sammenblandet m. et besl. stærkt verbum (i bet. 3), der ogs. foreligger i no. og sv. dial.; afl. af V. rag ell. af roden i lat. regere (se regere) og vistnok besl. m. ord som II-III. rage, II. Rakke, II. regne, II. Ræk, I. Række osv., sml. ogs. I. ratte; jf. rækkelig)*****

1) (jf. forrække, rækkelig) give (større ell. størst mulig) udstrækning (navnlig: i længden); strække. (ofte i forb. række og strække). 1.1) (nu l. br. uden for enkelte faste forb., se ndf.) m. obj., der betegner en del af subj.: give en (bøjet, krummet, sammen-sunken) legemsdel sin fulde udstrækning; strække; rette ud. Vorde Mands Lemmer lygte, og vorde dog noget nyttige, saa at hand kand baade krympe og rekke dem. *DL.6—7—4*. || række hals(en), (jf. Rækthals) se u. I. Hals 1.1, 2.2. || række ryggen (jf. rette ryggen u. V. rette 1.2; l. br. i rigsspr.). (tyren) rækker Ryggen og slaar med et Spjæt Staldkrampen af Bagbenene. *Fleuron.KO.61*. man rækker uvikaarlig Ryggen i en Frihedsfølelse. *DagNyh.*/s1935.18.sp.1*. || (jf. u. bet. 1.3 og 1.4; nu l. br.) i udtr. for at strække sig af søvnighed, ugidelighed. *(jæg) vaagner op; | Et Qvarter jeg rækker og strækker min Krop. *Reenb.I.38. Biehl.DQ. IV.320*. || (jf. bet. 5.8 beg.; nu næppe i rigsspr.) i udtr. for legemlig anspændelse; fx.: række armene o: at tage fat for alvor på en ting. *Moth.R61*. række hase, sener, løbe stærkt. smst. || række paa sig, strække, række sig. jf. (billedl.): (nogle vers satte) Sjæl og Sind i Bevægelse, Fantasien rakte paa sig; det groede i én efter dem. *AndNz.LK.137.1.2*) (nu især jagt. ell. dial.) m. obj., der betegner noget uden for subj.: ved udspænding, udspiling, udhamring oln. give større udstrækning. (om forb. række (noget) ud se bet. 5.6). (syjomfruen) erklærede . . at der kunde tages en Halvbredde ud (af kjolen) og saa maatte Baglæggene rækkes (o: rettes ud). *Bang.L.11*. fine Lagener og Haandklæder maa, naar de ere rullede en Gang . . rækkes og strammes. *VortHj.IV.3.277*. || (jf. ndf. sp. 108⁹). Rækning 1, Rækker 1 samt Rækkebom, -bænk 2, -nagle, -ramme, -spade, -træ 2; garv., sko.) m. h. t. huder ell. læder. Huderne (bliver) rækkede med Rækkespaden. *JFBergs.G.406. Feilb. talem.:* raat læder (og pindhoser) lader sig altid række, se IV. raa 2.2. || (☉, foræld.) m. h. t. klæde efter valkning: strække i klæderamme. *Cit.1705:(KbhDipl. VII.750)*. Overfabrikøren (fører) nøie Opsyn, at Klæderne . . i Rammen ikke rækkes mere, end rigtigt og forsvarligt er. *MR.1810.459*. || (jf. Rækning 1 samt Rækherd; ☉, nu l. br.) m. h. t. metal: udhamre, saa at det danner plader ell. stænger af større udstrækning. *Moth.R60*. Raaestaalets Garvning (sker) under en maadelig Hammer, hvor de smaae Staalstænger . . sammensmides til en Masse, som siden rækkes og deles i flere Staalstykker. *Brünnich.M.257*. Efter „Staalstæningen“ skulde Leerne „rækkes“, de kortede til 37 à 38 Tommer, de længste til 39 Tommer. *RibeAml.1915.128*. || billedl. et udenfra hentet Schema . . hvorefter Begrebet maa lade sig række og strække. *Heib.Pros.II.77. spec. (jf. bet. 4.4)*: faa noget til at slaa til (saa

godt som muligt). Nu stod de . . uden Forsorg. Maren skulde ikke alene række det saa langt som muligt og helst faa det til at slaa til; hun skulde skaffe det til Veje. *AndNz.DM.I.51*. jf.: Hertz havde fra Naturens Haand faaet en maadeholden poetisk Kapital skænket. Ved udholdende og kløgtigt Arbejde fik han den rakt og strakt paa alle Ledder, saa den slog til for hans Levetid. *HBrix.AP.III.286*. række paa kornet (o: saa tyndt). *Feilb.* || (jf. bet. 1.3 slutn.) i pass. som dep.: give, strække, udvide sig. det Foregikvænde at Tøyrer er rakt, hjælper ikke (hvis ens kreaturer naar over paa naboens grund). *FBagger.Bye-Lov.(1773).12. EHHagerup.73*. ved at der holdes fast paa Læderet med venstre Haand . . samtidigt med at Tangens Greb trykkes ned mod Kanten . . vil Læderet rækkes. *Skomagb.32*. baade Stopper og Bændsler rækkes noget. *KuskJens.Søm.60. jf. LollGr.76. 1.3* refl. (i rigsspr. nu l. br. uden for forb. række og strække sig (strække og række sig); ofte m. overgang til bet. 2.3). || om (levende væsen, især) person: 1. strække sig (som tegn paa søvnighed, utilidighed osv.). Folk som sove paa Elfenbeens Senge og række sig paa deres Leie (1931: henslængt paa deres Bænke). *Am.6.4*. der staaer saa farlig meget Tjenerskab og rækker sig i Porten. *Ing.VS.I.43*. Hundene rækker og strækker sig og er utidig i . . tredive Sekunder, saa springer den højt goende om mig. *IBentzon.(Pol.*/s1937.19.sp.6)*. *Feilb. jf. bet. 1.4*: Karlene række sig paa Bænkene. *JPhHage.Kbh.sAml.(1839).250*. 2. (sj.) udstrække lemmerne ved dødens indtræden. *De Sømænd de tumle paa Dække, | Og Somme i Døden sig række. *Blich.(1920).XXIII.31*. 3. blive højere; vokse. hvor havde hun rakt og strakt sig. „Du er jo snart en voksen Pige,“ sagde Lars Peter. *AndNz.DM.III.58*. Det er svært, hvor han har rækket sig det sidste Aar. Han vokser nenedud af baade Bukser og Ærmer. *Egeberg.P.68*. 4. anstrenge sig; gøre sig umage; ogs. (overf.): vise imødekommethed; gøre indrømmelser. Jeg kand ei række mig længere end jeg er. o: jeg kand ei gjøre mere en ieg formåer. *Moth.R61*. Den verdslige Øvrighed maatte siges at have rakt sig saa vidt, som det var muligt, for at erstatte den gamle Gejstlighed. *TroelsL.X.55*. || (jf. bet. 1.2 slutn.) m. lings-subj.: udvide sig (i længden); faa større udstrækning; blive længere; nu navnlig om tøj (modskrybe (ind), krympe). *Karlene . . hale | Dygtig (i tyreskindet) og betydelig rækker sig Skindet. *Wilst.II.XVII.v.393*. Skoen rækker sig efter Foden. *VSO. (ristene)* udvides eller række sig ved Varmen. *Rambusch.L.32*. kjolen er blevet for lang; den har hængt og rakt sig | 1.4) m. obj.-skifte, i forb. række bænke, (især dial.) ligge og strække sig ugideligt. *Junge.31*. *Der række Bænke de

Knose to. *Ing.VSt.26. Gavl.Herredet.(1919). 50.*

2) give udstrækning i en vis retning, mod et vist maal, til en vis grænse, ud fra et vist udgangspunkt. 2.1) m. obj., der betegner en del af subj.: udstrække ell. (m. afsvækket bet.) bevæge, føre (en legemsdel olgn.) hen imod ell. hen til noget. (ofte m. hensobj. ell. præp.-led m. efter, til, mod olgn.). da jeg bad om et Kys, rakte hun mig strax Flabben. *Hob.Usynl.I.3. bønligt rakte (dren-gen) sine smaa Arme imod den Fremmede. Gylb.Novel.II.39. *med et Smil hun rækked' | Til Kys den lille Mund. Hrz.D.I.236. *Ræk mig din Arm. KMunk.C.57. || række (en) foden ell. hælen før haanden, se Fod 1.2, 1. Hæl 3.1. || række tre fingre i vejret (paa noget), se Finger 1. rækker man fan-den en lille finger osv., se Finger 2.3. || række (en) haand(en) ell. række haan-d(en) til en (noget) (ved hilsen, løfte, ægte-skab ell. i udtr. for at støtte ell. hjælpe), se Haand 2.2, 3.1. (jf. u. Pote 2.2; spøg.:) Keder du dig altfor grueligt, kan du gaae . . . men . . . uden Farvel og Hilsen for Alting ingen Rækken-Pote! *Ing.LB.II.102. || ræke (en) (lang) næse ad, se Næse 3.a. || (jf. u. bet. 5.6) række tunge (ad ell. af en), se Tunge. || række øre(t) ell. ørene til, (jf. bet. 5.5; nu næppe br.) dels i egl. bet., om bevægelse med (ørene ell.) hovedet i den retning, hvorfra lyden kommer (for at høre bedre). Studen-strup staaer og rækker Øret til Døren. *Hob. 11J.V.9. dels (og især) overf.: høre (opmærk-somt) efter, hvad der bliver sagt, og lade sig paavirke deraf; laane øre til. *Mand maa ey fuse frem, og Ørene ey række | Til hvad, som bliir fortaalt, men overveye maa, | Om det, som bliver sagt og hørt, forholdes saa. *Hob.Paars.153. det er mod Hollands Vel-færd og Interesse at række Øren til saadanne Begieringer. sa. *Ep.III.352. Saa gjerne jeg derfor vilde række Øre til Deres Andra-gende, saa seer De selv, at det er ugjorligt. *Hrz.IV.240. smst. *XIV.44. || (jf. bet. 3.1; sj.) m. subj., der betegner lokalitet olgn. *Frit kan de (o: fuglene) færdes saa langt som jeg (o: skoven) rækker mit Rige. *Sigfr.Ped. BlaaMandag.(1931).42. 2.2) m. obj.-skifte: ved udstrækning af et lem (armen, haan-den) føre noget i en vis retning, hen til noget ell. nogen. en blev rekket et Begere. *LTid.1726.614. *(han) rakte ham hans Pal-lask, | Hans Hjelm med Hestehalen. *Aarestr. SS.II.172. (han) blev halet i Overfrakken, rakt Hat og Stok. *Esm.I.157. *Ræk mig en Forglemmigej | og sidst en Krusemynte. *Aakj.SVII.70. (han) rækker den (o: papir-lappen) til E. *Soya.HF.12. || spec. (jf. u. bet. 5.1, 5.4 samt Rækker 2; landbr., dial.) m. h. t. korn, hø olgn.: lange op paa vognen (hættet, stænget); dels i forb. som række korn (*CReimer.NB.410*), dels abs.: Rasmus læs-ser, og Niels „rækker“. *SvendbAmt.1920.17.**************

*FynskHjemstavn.1929.132. || † række ge-vær, strække gevær; give vaabnene fra sig som tegn paa overgivelse. *Graah.PT.II.91. || (l. br. i alm. spr.) m. h. t. slag, stød: lange ud. (jeg havde) rækket min gode Vadskerdreng En ud af Næven. *Cit.1837.(WJWulff.DaGuinea vardansk.(1917).143). række (en) en lus-sing, se u. Lussing 1. || ☉ uden tydelig fore-stilling om bevægelse: tildele; give; skænke. række en et svar. *Moth.R60. Den riige Natur rækker Legemet Klæder, Spise, Drikke, Læge-domme. *Schyttelr.V.157. *naar Fuglene for-stummer | det (o: æbletræet) rækker dig sin Frugt. *JVJens.C.174. *Jeg angrer, Herre Jesus, at jeg ikke | med ydmygt Sind tog mod den Lidelse, | der rakktes mig, men skød den trodsigt bort. *KMunk.C.69. 2.3) (jf. bet. 1.3) refl., om person (jf. bet. 2.4): strække sig (sin overkrop) i en vis retning (for at se noget ell. faa fat i noget olgn.). ved at række sig meget (kunde de) kigge gennem Træ-værket ud over Lunden. *Goldschm.VII.215. alle strakte og rakte sig for at sé. *Bang.Mi. 305. (hun) rakte sig efter Bærene. *JVJens. D.62. 2.4) (undertiden m. overgang til bet. 4.1) uden obj.: strække sin krop ell. en legems-del (navnlig: armen) i en vis retning (for at naa, faa fat i noget). jeg rækkede om bag Kammerraadens Ryg, og trak ham (o: offi-cerem) i Kjoleskjødet. *Blich.(1920).XIV.146. Eline skænker Kaffe — rækker rundt. *KAbell. E.112. || især i forb. m. efter (ofte uegl., m. h. t. stræben olgn.). Eet gjør jeg: forglem-mende, hvad der er bagved, og rækkende efter det, som er foran, iler jeg mod Maalet. *Phil.3.14. *Hvor tørst du (o: en supplikant) række efter Brød | Med dine skidne Hænder? *Falst.III. den hele yngre Slægt . . . sær-ker efter . . . Digterens Krands. *Mynst.Tale. (1830).4. (barnet) rakte . . . efter ham, naar Moderen eller Pigen havde det. *AndNz.M.32. (han) rækker atter efter Telefonen. *KMunk. S.30. || i forb. m. over. (gærdet bør være) tre Alen fra Hættet, at ikke Kreature kan faae Vane at rekke derover. *JPPrahl.AC.76. Jeg rækkede over Bordet for at tage min „Matroschuse“. *Drachm.EO.181. spec.: strække en arm hen over (spise)bordet (forbi en side-mand) for at tage noget. Tillader De — sagde han og gjorde en Bevægelse, som om han vilde række over efter Saltet. *ERode.MM.8. undskyld, jeg rækker over | || (især dial.) i talem.: det (den mad) smager bedst, (det) man rækker til (ell. efter) olgn. *Himmerl Kjør.1936.200. OrdbS.(fynsk,kbh.). jf. *Krist. Ordspr.nr.5495.**********************

3) (nu vist især ☉, gl'dgs. ell. dial.) have (en vis) udstrækning (og saaledes naa hen til); især i forb. m. adv. ell. præp. som fra, til, over. 3.1) som udtr. for udstrækning i rum: have en vis, ved et ell. flere (to) endepunk-ter, en ell. flere (to) grænselinier angiven ud-strækning (længde, højde); strække sig hen over noget, hen til (berøring med)

noget; (nu alm.:) *naa* (I.6). en bæk . . som rækker (1871: *naaer*) indtil halsen. *Es.30.28* (Chr.VI). Fra Raad-Huuset gaar en Gade, kaldes Broen, og rækker til Dom-Kirken. *Holb.Berg.40*. Hjørlande store graa Taarn knejser højt . . men højest rækker dog Slangerups gamle prægtige Kirke. *Rist.FT.166*. Skaarene af samme Kar (*fandtes*) spredte omkring og laa baade dybt og hoit. (*De*) rakkede saaledes over 5 m.³ *Soph.Müll.(Aarb. 1919.56)*. hun (*var*) iført en Stump Kjole, der hverken rakte her eller der. *TidensKvinder.²⁰1929.10*. || *billed.* *Til Himlene rækker din Miskundhed, Gud. *Ing.RSE.VII.167* (efter *Ps.36.6*). *Hvordan, Kalanus! | Saa jeg er dig for ringe, som jeg er? | Saa til dit Storhedsmaal kun halvt jeg rækker? *PalM.VI.158*. || *i forb. m. hensobj. og præp.-led m. til.* Det var tilforn brugeligt over alt blant Rysserne at bære lange Skiægge, som rakte dem ned til Navlen. *Holb.Hh.I.283*. (*han kom*) saa nær til Stranden, at Bølgerne kun rakte ham op til Brystet. *Hauch.V51*. række en til hælene, hærden, skuldren(e), se I. Hæl 1, I. Hærde, Skulder. || (*sj.*) *refl.* en Arm fra Roskilde Fjord rakte sig helt ind til Byen (?: *Slangerup*). *Rist.FT.167*. || (*nu sj. og vist kun m. overgang til bet. 4.1*) *m. obj.:* (*kunne*) *naa* (*op, ned, hen til*); (*kunne*) *berøre*. *Ørnen flyver i vildene Luft . . | Det meente han St. Laurentius, | De Taarne skulde ham række. *P.Moll.(1855).I.34. billedl.*: Den lykkelige Tid . . hvor Alting i En vokser og fyldes, saa man . . modig bygger løs paa det Babelstaarn, der skulde række Himlen. *JPJac.(1924).II.113*. Aander, hvis Navnes Størhed omspænde Rummet og række Skyerne. *Drachm.Sk.174.3.2*) *m. h. t. udstrækning i tid*; *især i forb.* række tilbage, om oprindelse, nedstamning: *naa tilbage i tiden*; ogs.: *datere sig (fra)*. (*stednavnene*) skulde svare til Møgelstengravene og saaledes række tilbage til den yngre Stenalder. *GSchütte.(TjF.4R.VIII.3)*. *FortNat.XI.118*. Saa langt, som Historien rækker tilbage, beretter den om Menneskenes Forsøg paa at efterligne Fuglens Flugt. *HCJacobsen.Saaftyvervi.(1934).7*. || (*jj. bet. 4.4; l. br.*) *vare (til)* en vis tid. (*karnervalstiden*) rækker fra Midten af Januar til henimod Paasken. *CBernh.XII.85*. de Ven-skaber . . som rækker for Livet. *KFabricius.G.33*.

4) (*uden for bet. 4.2 nu især* \square , *gl'dgs. ell. dial.*) *have en vis aktionsradius* (rækkevidde); (*kunne*) *naa hen til*; ogs. *trans.:* (*kunne*) *faa fat i, ramme* (*jj. Rækkeevne, -kraft, -vidde*). 4.1) *om person* (*ell. legemsdel*). || *være saa stor* (*have saa lange lemmer*), *at man (fra det sted, hvor man er placeret) kan naa noget*; (*ved bevægelse af legemsdel, især udstrækning af armen*) (*kunne*) *naa hen til, berøre, gribe, faa fat i noget*; *naa* (I.5). (*i alm. spr. som oftest styret af*

verbet kunne). *Moth.R61. (moderkagen)* er saa langt nedtrykket, at den med Fingeren kan rækkes. *BiblLæg.XVI.262*. *mit Skjul er en Kvist, | og Loftet kan jeg magelig række. *Rich.I.43*. Paa en Stol ved Siden af hende stod et Fad . . og paa Ovnlaagen hang Barnetojet, saa hun lige kunde række det. *Søberg.L.13. (undertiden m. overgang til bet. 2.4 ell. 3.1) uden obj.:* (*kongen*) lovede ham . . en Hob med Guld og Sølv saa høyt som en Mand med sine Arme kunde række. *Pflug.DP.1152*. de smaa Rum, hvor man kan række med Hænderne mellemVæggene. *Bang.S.46. talem.:* to dovne rækker langt, se doven 1. (*nu næppe br.:*) Den der rækker bedst Han favner meest. *Ellar.XIX.75*. || (*jj. bet. 4.2*) *m. h. t. middelbar berøring:* *naa, berøre, ramme ved bevægelse med et redskab* (*spec. ved afskydning af et skydevaaben*). Stedet (*giver*) intet Haab . . om der at kunne faae Stenkul, førend Man kom til en meget stor Dybde, den det her paa dette Sted vilde falde alt for vanskeligt at række. *PNSkovgaard.B.296*. Hæren var saa langt borte, at Man ikke kunde række den med en Riffelkugle. *Blich.(1920).XVI.147*. Maaske vil det endog engang lykkes os at række baade Maane og Stjerner med vore Maskiner. *Pont.LP.VII.178*. den eneste Chance, man virkelig har for at række dem (?: *urhanerne*), er i Højsommertiden. *KMunk.LGD.III.11*. || (*jj. bet. 5.2 slutn.*) *ved en formaalsbestemt bevægelse komme (tæt, helt) hen til et vist maal; naa* (I.1); ogs. *overf., m. h. t. maalet for, resultatet af en aandelig virksomhed, stræben, længsel osv. (præsten)* ragte ham (?: *en saaret*) endnu ved Sands. *JLodberg.ManderupDue.(1711).141*. Haabet om tilsøes at række Indien. *Grundtv.HV.III.151*. *Maalet, som vi tro'de rækket. *Ploug.II.150. du (skal)* gifte dig med mig, naar vi rækker Havn. *ASandemose.Klabavtermanden.(1927).65. OrdBS.(bornh.) i forb. m. adv. ell. præp.-led:* Række til et Stød. *Leth.(1800)*. naar vi rækker saa vidt, at vi dor, saa er det maaske det bedste, vi kan komme til. *Drachm.F.II.109*. Ingen rækker over Heden nu. *Søberg.L.199. (jeg)* stræbte . . at række hiem førend Renovazions Vognene begyndte at køre. *Politivennen.1801.2761*. *Søberg.SK.80. || møde, træffe (tilfældigt)*. Jeg har . . neppe kundet rekke noget Menniske, uden at anstille et eller andet Forsøg paa at udforske det (?: *ham*), og ikke været nødt til at omgaaes daglig med nogen, uden at have . . lært at kjende ham. *Ev.(1914).V.167. 4.2) om redskab, middel, hvormed man kan naa, træffe, ramme noget; især om vaaben, spec. (jj. Rækning 3, Rækkeevne 3, -vidde 2 samt langtrækkende; især* \times) *om skydevaaben:* (*kunne*) *ramme* (*noget*) *inden for en vis afstand* (*i forb. m. afstandsbestemmelse ell. obj., der betegner maalet*). Jeg kaster Spydet; men det rækker ikke Maalet. *Blich.(1920).I.92. Harboe.MarO.344. (fjen-*

dens vaaben) rakkede ti Gange saa langt som hans. *Brandes.XIII.433.* naar Raketapparaterne fra Land ikke kunde række det strandede Skib. *MylErich.VJ.22.* || om sanseredskab (navnlig synet, blikket) olgn. *Ud over Lunden Øiet neppe rækker. *Lund.ED.194.* Vistnok vilde kun faa af Landjordens stadige Beboere have været i Stand til med deres Lorgnetter at række saa fjern en Gjenstand; men enhver Sømand bliver . . til en halv Lynceus. *PMøll.(1855).II.232. Schand.UD.111.* i forb. som saa langt øjet ell. øret (*Bl&T.*) rækker, inden for syns- ell. høreviddet. det frodige Agerland . . breder sig vidt omkring, saa langt Øjet rækker. *Herman Madsen.Syberg.(1937).9. 4.3* om fænomen, der udbreder sig i rummet, navnlig om lys(straaler), lyd(bølger) ell. (jf. Rækkevide 3) elektriske bølger; naa (1.2). *til den tætte Lund | Ei Vaabengnyet rækker. *Grundtv.Optr.I.19.* *Ned i Dalen kan Solen dog række. *Hostr.NF.91.* trans.: *fra et usikkert, svævende Punkt | Rækker mig Posthornets Toner. *Hzr.D.I.186. 4.4* (jf. bet. 3.2 slutn.) om mængde, forraad olgn.: være til stede i en vis udstrækning; kunne uddeles til et vist antal personer; strække til; slaa til (til et vist forbrug). det fåer at rekke så vit det kand. *Moth.R60.* (borgerens) Penge skulde række meget længere end før (hvis toldafgifterne blev afskaffet). *OeconT.IV.47.* *de burde vist lad't Maden længer rakked (o: ikke spist den op). *Drachm.DJ.I.134.* Til een Gang Strygning (o: maling) rækker 1 kg 4 m². (*træolie*). *HF.B.1936.168. 4.5* overf., m. h. t. rækkevidden af en persons kræfter, evner (ogsaa: økonomiske), handlinger osv. *Tid rækker did den milde Dyd . . | Hvor Spyd det er for kort. *Oehl.P.275.* *Du kjender al min Svaghed og min Styrke, | hvor langt jeg rækker. *Ploug.I.196.* jeg har fire (børn) — og fem Pensionærer — Ja — man skal ikke række langt med næstældste Kaptejnslønning. *Bang.SE.310.* (jeg havde) lovet Moderen, at jeg skulde tage mig af Barnet, saa vidt min Ævne rakte. *Buchh.FDK.10.* De faa Aar, vor Erindring rækker over. *SeClaus.ER.74.* || ogs. uden tanke paa et handlende, personligt subjekt, en personlig evne ell. egenskab. *Hiin anden April, hvis evige Ry | I Danmark rækker fra By til By. *Hzr.D.I.177.* Ingen . . tænkte paa, at dette tilfældige Møde . . skulde række længere end det havde rakt. *JPJac.I.130.* jf.: *Listen ham (o: Jakob) var til Byrde. | Vil ei min Fader bande mig! | Han sukked, og hvad min Broder? | Ramme det mig, som rækker dig! | Ham svared med Smil hans Moder. *Grundtv.SS.II.55.*

5) i særlige forb. m. adv. 5.1) række af, spec. (jf. afrække; landbr. og dial.) til bet. 60 2.2: aflæsse korn ell. hø fra vognen ved at lange det op paa hæsset ell. stængel. *Skattegraveren.1887.II.41.* *Feilb.* storpigen „rakkede af“ fra vognen. *Svendb.Amt.1920.18. 5.2*) række frem.

|| (jf. fremrække 1) til bet. 2. en ret Philosphus, naar man slaaer ham paa et Øre, saa rækker hand et andet frem. *Hølb.Mel.III.6.* *(de) der engang i Vugge | rak Hænderne frem mod den legende *Dag.Bergstedt.II.82.* || (jf. fremrække 2; nu næppe br.) til bet. 3(1): rage frem (bag ved ell. over noget). Bag Fienden laae en Bakke, hvis øverste Kant rakde frem over dem. *Mall.SgH.359.* VSO. || (sj. i rigsspr.) til bet. 4.1: (kunne) naa frem (til et maal). kun hvis man boede så ensomt paa ø eller fjæld, at man ikke rakte frem til naboer, måtte man have lov til at holde festen alene. *Grønbn.RN.13.* *Ordb S.(bornh.). 5.3* række ned. || (jf. nedrække 1) til bet. 2. *Moth.R61. MO.* han stod paa stigen og rakte æblerne ned | || (jf. nedrække 2; især dial.) til bet. 4.1: naa ned (til). (han) var . . rakked ned ved Havsenden af Bjergene paa Udlig. *MylErich.NS.5. OrdbS.(bornh.). 5.4* række op. || (jf. oprække 1) til bet. (1 og) 2. Mose rakte sin Stav op mod Himmelen. *2Mos.9.23.* Man finder i et Land paa at række højre Arm op til Hilsen. *JVJens.RF.117.* de høje Aske rækker Rødderne op af Jorden. *Berl.Tid.*/1937.Sønd.13.sp.2.* jf. rag sp.334²¹: en Dag kom han imperatorisk ned ad Vejen med Piben rakt op i Luften som et Scepter. *JVJens.HF.20. spec.* (jf. bet. 5.1; landbr., dial.) til bet. 2.2, m. h. t. korn, hø olgn.: De, som rakkede op paa Vognen, tog to Viske (o: af ærter) af Gangen. *AarbLøllF.1922.52. intr., til bet. 2.4:* Forvalter T., De er saa lang, ræk De op og tag mig en Ost ned deroppe fra Hylden. *Goldschm.III.45.* (han) rakte op efter Piben. *MartinAHans.NO.67.* || (nu l. br.) til bet. 3(1): naa op (til noget); rage op (over ell. i forhold til noget andet). et forunderligt høyt field som med tvende Spidse ligesom tvende Hofveder rakkete op til skyerne. *Dumetius.III.69.* *den øverste Top (o: af nøddebusken), | Hvortil selv Stokken ei rækker op. *Heib.Poet.X.342.* *(sundheden) voksed i Vælde. | Nu rak han op over Taget og Slottet. *Bergstedt.TR.63.* || (jf. oprække 3; egl. til bet. 1.2; no.) vikle op; pille op; rede ud olgn. række op . . som hvad der er vævet etc. *vAph.(1759). 5.5* række til (jf. tilrække, tilrækkelig). || til bet. 2; spec. (jf. bet. 2.1 slutn.; nu næppe br.) i forb. række øret ell. ørene til, lytte (efter noget). *(jeg) et Bulder fik at høre . . | Nysgierrig gandske blef og rakte Ørne til. *Hølb.Paars.207.* Medens hun taler . . staaer hand og recker Øret til. *sa.Vgs.II.3. sa.Plut.I.8.* || (nu l. br. i rigsspr.) til bet. 4.4: strække til; slaa til. *Moth.R61.* Jordens Frugtbarhed vil rekke til for alle Menneskers Underholdning, ihvor mange de og bleve. *Oecon T.VI.78.* De Kongelige har hverandre tilbords, saa længe det rækker til med tilsvarende Damer og Herrer. *EGad.TT.127. talem.:* naar løvehuden ikke vil række til, bruger

man rævebølgen, se Løvehud. 5.6) række ud (jf. udrække). || (jf. bet. 1.1 slutn. samt sv. dial. räkka, no. dial. rekkja paa sig i lign. anv.; dial.) strække (benene) ud; løbe stærkt. Feilb. OrdbS.(sjæll.). || (nu især jagl.) til bet. 1.2: strække (ud); uvidde. Moth. R62. række Huder og Skind ud efter Barkningen. vAph.(1759). JFBergs.G.346. række Jern . . ud.VSO. MO. † strække paa pinebænken (jf. Rækkebænk 1). Moth.R62. || til bet. 2, navnlig m. h. t. (del af) legemet: udstrække; bevæge i en vis retning. Math. 12.13,49. B. vaagnede pludselig . . (han) rakte Armen ud efter Uret. JVBjens.D.171. Han var lige ved at række Haanden ud og give den rare Kone et ordentligt Haandtryk. Bregend.HH.I.147. jf.: (de) store Kastanjetræer . . rakte deres Grene ud over den mandshøj Mur. Gyr Lemche.K.13. refl.; dels om person: Moth.R61. Hun rakte sig udaf Sengen for at bemægtige sig Skriinet. Ev. (1914). IV.107. dels (jf. bet. 3.1; l. br.) om ting, navnlig lokalitet, naturformation oln.: strække sig, være beliggende i en vis retning, fra, til ell. hen imod et vist punkt. *Han (?: engelen) viste mig en Kiæde (?: skøbrens kæde), som sig rækked | fra Himlen ud . . | Halvsynlig den sig rundt om Jorden strækked, | i mange Bugter vendte den tilbage. Oehl.Digte.(1803).95. de herlige Skove . . række sig heelt ud til Skrånten ved Havet. Goldschm.Hjl.III.8. række tungen ud (ad en), se Tunge. (nu næppe br.) abs.: række ud. 1. række tunge. Moth.R62. 2. strække hænderne frem til haandtager. uden videre Fortale befalede (læreren) mig at række ud. JJPaludan.Er.16. || til bet. 3(1): strække sig hen (til); naa; ogs.: rage ud. bierget rækker ud over havet. Moth.R61. (præstens) Hauge rakte lige ud til den Vei, vi havde at kjøre. Blich.(1920).XXVI.143. (jf. bet. 4.2-3) især billedl., i forb. række ud over. I det Høieste rækkede (C. J. Thomsens) egentlige Synskreds ikke synderlig ud over det skandinaviske Norden. Wors.OE.64. Der gives et almenmenneskeligt Samfundsliv, som rækker ud over de nationale Forskelligheder. Hoffd.E.462.

Række-, i ssg. (jf. Ræk-) til I. Række (3-4) ell. III. række; sml. ogs. Rækkeværk u. Rækkeværk. **-afstand**, en. [I.3] spec. (gart., landbr.) om afstanden mellem rækker af planter. LandbO.IV.152. **-arm**, en. [I.3.2] (jf. -hage; ur.) metalarm i et urs slagværk, paa hvis kant tandrækken er anbragt. GFÜrsin. Uhre.(1843).35. **-bom**, en. [III.1.2] (jf. sv. dial. räkke-bol, -stol i lign. anv.; garv., foræld.) „et redskab, hvori skind settes, når de udstryses“. Moth.R61. VSO. **-bænk**, en. [III.1.2] (ty., nt. reek(e)bank (bet. 1-2); jf. øynd. reckerbænk i bet. 1) I) (jf. u. III. række 5.6 samt Strækkebænk; nu kun arkais.) pinebænk. Moth.R61. dreie Skruerne om paa Rækkebænken. CBernh. III. 231. smst.V.298.

2) (garv., foræld.) bænk, hvorpaa man rækker huder. JFBergs.G.466. **-evne**, en. [III] (jf. -kraft, -vidde; især Θ) især i flg. anv.: 1) til III. række 3.1; spec. (jagl.) om den længde (det antal meter), der gaar pr. kilo af (binde)garn. Hannover.Tekstil.II.495. 2) til III. række 4.1: en persons evne til ell. mulighed for at naa, faa fat i noget; ogs.: rækkevidde. (ofte i forb. som inden for, uden for (ens) rækkeevne). Peter fandt det dog ikke raadeligt at blive indenfor Herodes Agrippas Rækkeevne. FrNiels.KH.I.103. || især (jf. III. række 4.5; overf.) om evne til ell. mulighed for at opnaa, opfatte, forstaa, udføre noget. Bævende . . saae jeg ind i Paradiset . . vel de Tusinder af Mile. Ja, ligesaa vidunderligt, som Skuet var, ligesaa vidunderlig var min Rækkeevne. Rowel.Br.451. Skildringer af Stemmning og Sjælstilstande laa uden for Overkrigskommisær Gormsens Rækkeevne. Schand. SF.49. 3) til III. række 4.2. || (jf. -vidde 2 samt Rækning 3) \times m. h. t. skyts V Korfitsen. TO.II.66. Scheller.MarO. || m. h. t. sanseredskaberne. indenfor Øiets virkelige Rækkeevne stod der en kantet Kamel paa Bakken. Bogan.I.133. 4) til III. række 4.4; spec. (jagl.) om det flademaal, som et bestemt kvantum af en farve kan dække ved pastrykning med pensel. HFB.1936.167. **-forbindelse**, en. [I.3.a] spec. (jf. -indskydning; \odot) m. h. t. elektriske elementer, lamper osv., der er forbundne i række (serie) (mods. Parallelforbindelse). Scheller.MarO. OpfB.IV.664. **-forbunden**, part. adj. [I.3.a] \odot (jf. -forbindelse). Bl&T. **-frugt**, en. [I.3.2] (jf. -kultur; gart., landbr.) afgrøde, som saas ell. plantes i rækker; hakkefrugt. Hag.IV.480. **-følge**, en. [I.3-4] (jf. Paaahinden-, Radfølge samt I. Følge (3), Følgerække) I) orden, i hvilken de enkelte led i en række følger efter hinanden. linjerne i det enkelte vers, så vel som versenes rækkefølge (er) paa mangfoldige steder komme i slemt vilderede. FrHamm.Nordens ældste digt.(1876).9. Begivenhedernes Rækkefølge staar ikke klart ved en saadan Lejlighed, hvor alt foregaar i Sekunder, og paa forskellige Steder. JVBjens.RF.139. || ofte efter præp. efter ell. i. (børnene) vare ankomne (?: fødte) i uafbrudt Rækkefølge saaledes: en Søn og næste Aar en Datter . . osv. VKorfitsen.KF.196. I hvilken Rækkefølge, vi skulde ordne disse Punkter paa Programmet, overlod han til os selv. IsakDin.FF.384. eleverne eksaminerer efter alfabetisk rækkefølge | talem. (jarg.): (man skal) tage ore-tæverne i den rækkefølge, de falder oln., (man skal) tage livets tilskikkelser med sindso. Pol.¹¹/1935.I2.sp.2. || den apostol(i)ske rækkefølge, (især katolsk-kirk.) den uafbrudte følge af bisper, der alle er indviæde paa gyldig vis (af en anden biskop) og derved er arvtagere til apostolens myndighed og naadegaaver; den apostolske succession (se nærmere KirkeLeks.IV.385 ff.). JPBang. Kristendommens

Væsen.(1902).125. Schindler. Liturgi.(1928). 200. 2) (l. br.) m. (overgang til) konkr. bet.: række; gelede. En endeløs Rækkefølge af Biler . . . fløj forbi. Pol.¹⁸/₁₁1934.Sønd.2.sp.1. (sj.) i flt.: disse Rækkefølger af Foredrag (Brandes.IR.183: disse Kursus).Brandes.X. 394. **-hage**, en. [I.3.2] (jf. -arm; ur.) del af et urs slagværk. GFUrsn.Uhre.(1843).34. **-hus**, et. [I.3.2] hus (som regel med een lejlighed fordelt paa to etager), der er bygget sammen med en række andre huse af samme type (oftest med et stykke have foran og bagved). DagNyh.²²/₁1921.7.sp.4. Sammenbyggede Smaahuse paa mindre Parceller, Rækkehuse, har i de senere Aar vundet stigende Udbredelse.Trap.⁴ I.208. **-indfatning**, en. [I.3] (bogtr.) baandmotiv til rammer olgn., bestaaende af en række i samme orden gentagne smaafigurer. Selmar.³367. **-indskydning**, en. [I.3.a] (jf. -forbindelse) anbringelse af elektriske lamper olgn. i række, saaledes at samme strøm paa sin vej fra plus- til minusleder passerer alle disse (mods. Parallelindskydning). Landb O.III.771. **-kraft**, en. [III] (W, sj.) d. s. s. -evne(2). *Naar Du ærligt . . . maaler Modets | Rækkekræft.Schand.U.D.205. **-kultur**, en. [I.3.2] (jf. -frugt, -plantning; gart., landbr.) dyrkning af afgrøder, der saas ell. plantes i rækker; radkultur; drilkkultur. de Planter, der dyrkes i Rækkekultur.LandmB.I.444. Sal.² XX.658. || konkr., om planterne. Dyrkningen af Rodfrugter eller anden Rækkekultur. LandmB.I.445.

I-II. Rækkel, en. se I-II. Rækel.

rækkelig, adj. [ʁgøli] (jf. tilrækkelig; sj.) som kan rækkes; til III. række 1.2: Amberg. VSO. overf.: den Erklæring, hvormed han bagefter søgte at forsvare sig . . . var saa tilgroet med Uld, saa rækkelig og strækkelig, at selv det politiske Livs mest drevne Taktiker maa have følt et Underlegenheds-kompleks røre paa sig. DagNyh.⁹/₁1934.7.sp.1. || til III. række 4(1); jf.: han var derinde, så nær, han, den gennem År så urækkelig til fjærne.Kidde.B.298. smst.324.

Række-lære, en. [I.4.2] (mat.) d. s. s. -teori. BerlKonv.XVIII.384. **-nagle**, en. [III.1.2] (Ræk-. se ndf.) redskab (pind, nagle), hvormed noget udspiles. Moth.R60. VSO. især (foræld.): redskab til udspiling af huder; dels om træpind (OrdbS.; bornh.), dels om rækkespade (smst. Ræk.: Heeland. SkomagerietsHistorie.(1926).139 (bornh.)). || talem. † at have en på rekkenagle o: tale ilde om en.Moth.R60(jf. Feilb. u. rækkefjæl). **-plantning**, en. [I.3.2] (jf. -kultur samt Radplantning; landbr., gart., forst.) plantning i rækker. Sal.VI.836. ForstO.

Række, en. flt. -e. til III. række; især (jf. ogs. Maanerækker) i flg. anv.: 1) (jf. Rækkebænk 2; garv., foræld.) til III. række 1.2: redskab, der bruges ved strækning af læder; vistnok spec. om rækkespade. JFBergs. G.348. 2) (jf. Oprækker; landbr., dial.) til

III. række 2.2: person, som ved hestarbejde rækker høet, kornet osv. op paa vognen (hæset, stænget osv.). Skattegraveren.1884.II.171. FrGrundtv.LK.249.

Række-ramme, en. [III.1.2] spec. (jf. -træ 2 osv. samt Rækker 1; garv.) om bjælke (anbragt i mandshøjde paa to knægte), til hvilken den ene kant af en hud fastgjordes, naar den skulde rækkes; se nærmere Aarb Præsto.1931.93. **-ring**, en. [I.3] (fagl.) smykkering, hvis stene er anbragt i række ved siden af hinanden. Guldring, 14 Karat, saakaldet Rækking, med 3 store Brillanter. PolitE.Kosterbl.²⁵/₁1922.1.sp.1. smst.¹⁰/₁1923. 1.sp.1. **-saa**, v. [I.3.2] (jf. -plantning osv.; gart., landbr.) udsaa (frø, korn) i rækker med bestemt mellemrum; radsaa. (især i perf. part. brugt som adj. ell. som vbs.). Froafrøderne er rækkesaaet med stor Afstand. LandbO.IV.422. Sal.²XIX.865. forstyrre Sædens Række-saaing.LandmB.I.556. **-skimmel**, en. [I.3] svamp af slægten *Scolecotrichum* Kze et Schm., hvis foreringsorganer (konidiebærere) bryder knippevis frem af spalteaabningerne paa visse græssers blade og derved danner rækker af smaa sorte punkter. LandbO. IV.126. **-spade**, en. [III.1.2] (ogs. Ræk-OrdbS.). (jf. -nagle; garv., næsten foræld.) redskab (bestaaende af en halvmaaneformet kniv paa et krykkeligende skaft), hvormed man under rækningen skraber og jøvner huden. JFBergs.G.31. AarbPræsto.1931.94.

-rækket, adj. (til I. Række (3); jf. radet 2; sj.) som 2. led i ssgr., hvis 1. led er et num., der angiver antal af rækker. Inderbarken har 1-, sjældnere 2-rækkede Marvstraalr. PharmDan.(1933).175.

Række-teori, en. [I.4.2] (jf. -lære; mat.) læren om uendelige rækker og deres anvendelse inden for den matematiske analyse. BerlKonv.XVIII.384. **-træ**, et. 1) [I.1] (nu næppe i rigsspr.) om (hver af) de enkelte stolper ell. planker i et rækværk, stakit ell. plankeværk. Moth.R60. Cit.1715.(Vider.III.140). VSO.VR18. Feilb. 2) [III.1.2] (garv., foræld.) træredskab til rækning af læder. VSO. MO. **-vidde**, en. (sv. rækkevidd (muligvis laant fra da.); jf. Høre-, Synsvide samt Række-evne, -kraft; til III. række 4; især W ell. fagl.) den største afstand, over hvilken noget (nogen) kan række (naa), ell. inden for hvilken noget kan rækkes (naas); især i forb. som inden ell. uden for (ens) rækkevidde. 1) [III.4.1] (jf. Haand(s)rækning 1.2) m. h. t. person; dels (egl.) om det rum, man kan naa over ved at udstække sine lemmer (uden at flytte sig); dels i videre anv., om den afstand, inden for hvilken det overhovedet er muligt at faa fat paa (ell. naa hen til) nogen ell. noget. hun vidste en Del om alle, der vare komne indenfor hendes Rækkevidde (o: som hun havde truffet). JFibiger.(Diod.).MS.402. et brysthøjt Konsolskab, oven paa hvilket igen et mindre Skab . . . bringer en kostbar, gammel Krukke

udenfor Menneskebørns Rækkevidde. *J.P.Jac. II.160.* Eleven maa . . vælge den inden for hans Rækkevidde til Nødlingen bedst egnede Plads. *HC.Jacobsen.Saaflyvervi.(1934).* 75. (bokseren) er kort i Statur, og (har ikke) nogen større Rækkevidde. *Idrætsbladet.* 7/10 1935.4.sp.1. 2) til III. række 4.2; spec. (jf. -evne 3, Rækning 3; \times) m. h. t. skyts. *Scheller.MarO.* i flt.: Artilleriets minutøst udregnede Rækkevidder. *Tilsk.1931.I.4. 3)* [III. 4.3] m. h. t. (lys)straalet, (lyd)holger osv. (han) var uden for Præstens Raabs Rækkevidde. *Schand.U.M.44.* || spec. (☉) m. h. t. radioaktivitet ell. traadløs telegrafering. *M.K.Nudsen.Fysik.(1923).* 546.636. (radiostationens) Rækkevidde. *Aarb.Radio.1926.11. 4)* (jf. III. række 4.5) overfl.: omfanget, styrken af de virkninger ell. følger, en virksomhed, et forhold, en udtalelse har ell. kan faa; undertiden m. noget svækket bet.: (den hele, fulde) betydning (af en ytring). enhver af de i Vognen Siddende veiede Rækkevidden af de gjensidig gjorde Bemærkninger. *Gerson.Udaf Livet.(1878).* 33. et Legat til Tante Mine eller en lignende Sag af længere Rækkevidde. *EGad.T.T.129.* jeg (kan) ikke gaa ind paa Betingelser hvis Rækkevidde jeg ikke kender. *J.V.Jens.RF.22. -vis, adv.* [1] (jf. radvis; især ω) i, paa række; række for række. 1) til I. Række 3. *Hauch.II.249.* Lange Rader af tændte Lygter, flere Steder rækkevis over hinanden. *FrOpffer.BV103. 2)* (l. br.) til I. Række 4: i rækkefølge; den ene efter den anden. vi have . . rækkevis indpræntet Tilhørernes Hukommelse et Antal Sætninger. *Mynst.PK.445. -værk,* et. se Rækværk.

ræklet, adj. [ræ'gløt] (til I. Rækel; jf. III. rækel; nu sj. i rigsspr.) lang og tynd; ranglet; opløben. || om plan(et)del) olgn. ræklede Popler. *Bergs.PP.478.* || om person (legemsdel). (indtil hun blev 19 aar) havde hun været lang og ræklet med tynde Arme og spidst Ansigt. *E.Brand.UB.83.*

Rækling, en. se Reklng.

Ræk-nagle, en. se Rækkenagle.

Rækning, en. flt. (i bet. (2-3) -er. vbs. til III. række; især i flg. anv.: 1) (især faql.) til III. række 1(2). *vAph.(1764).* 532. || (☉, nu l. br.) m. h. t. metal. *Brünnich. M.253. PhysBibl.XIX.190.* || (garv., sko.) m. h. t. huder ell. læder. *Skomagb.31. 2)* til III. række 2. *MO.* næsten kun i ssg. Haandsrækning. 3) til III. række 4.2; næsten kun (\times) m. h. t. skyts: rækkevidde (2). *Harboe.MarO.* Fra . . Sandvinds Batterie gjordes nu og da et enkelt Skud som for at prøve Rækningen. *HBDHlp.I.41.* Hensigten med den dobbelte Raket er at erholde en længere Brændetid og derved større Rækning. *Barndenfl.Sem.I.284.* endelig rækning, se endelig 1.4.

Ræk-spade, en. se Rækkespade. **-værk, et.** (nu næppe br. (sml. dog Feilb.) **Række-** Forordn. (Kvartudg.)^{22/10} 1701.VI.

§2. Cit.1789. (Vider.IV.350). jf. *vAph.(1772).* III.559. — som gengivelse af kbh. udtale: Rakvirk. *FritzJürg.nr.52).* flt. -er ell. (l. br.) d. s. (FBMeyer.Elias.(overs.1903).141). (ænyd. (flt.) rekverke, jf. nt. riek-, reekwark; af II. Ræk 1) 1) (nu kun m. overgang til bet. 2) konstruktion af (vinkelret paa hinanden anbragte) træstønger, træmer oggn.; tremmeværk; stakitværk. den yderste (der i faarestien) er tæt og den anden af Stakit eller Rækværk. *Abildg.&Viborg.F.45. jf. MO.* || om espalier olgn. til frugttræer. *Olufs.Landoecon.363.* hertil Rækværks-træ (om espaliertræ). smst. 269. 2) (jf. Løneværk) egl. spec. anv. af bet. 1, om konstruktion af stolper og lægter ell. træmer, der tjener til indhegning ell. (nu navnlig) brystværn ved de aabne sider af en bro, en trappe, en allan osv.; gelænder; i videre anv. ogs. om muret balustrade olgn. (jf. Marmorrækværk. *Schand.IF.81.* Foran (kirken) er en aaben Plads, afgrænset med et vedbendgroet Stenrækværk. *Jørg.(NatTid.)^{22/10} 1913.M.1.sp.1)* ell. om reb, snor olgn. (jf. Rækværksline samt: en muret Trappe med . . en glat Snor til Rækværk (*HCAnd.DB.93:* Gelender). *HCAnd.SS.XIII.180).* et Rækværk opsættes, hvor alle de, som Fisk fal holde, kunde sidde. *Forordn.(Kvartudg.)^{22/10} 1701.VI. §2.* I de Kiøbsteder, hvorigennem Hoved-Landeveien gaaer, maa ingen . . uden for disse (: husene) sætte . . Stakit- eller Rækværk. *Forordn.^{12/10} 1793. §83.* (hun gik) opad til anden Sal. Medens hun ringede, gik jeg en Trappe høiere op, og skottede gjennem Rækværkets Træmer. *Blich.(1920).* XXVI.136. Kors og Rækværk (: paa en kirkegaard). *Drachm.SF.136. 5Mos.22.8* (se u. I. Række 1.1). Rækværket hegner mod større Dyr og bestaar af Stolper, der bærer 2—4 vandrette Reoler. *LandbO.II.575. Feilb.* || hertil ssgr. som fx. Rækværks-bjælke (*Bl&T.*), -line (\times Feilbroreglement for Ingeniortropperne. (1931).39. jf. Gelænderline), -opstander (*Schand.VV.43*), -stok (\times *OrdbS.* jf. Gelænderstok 2).

ræle, rælig, adj. se ræddelig.

Ræling, en. [ræ'len] (nu næppe br. **Ræling.** *Hzr.D.I.75. Reling. SøLex.(1808).* 116. *Oehl.Øen.(1824).* III.198. *HCAnd.(1919).* IV.95. *PalM.AdamH.II.9. OpfB.II.466. Rejling. Cit.1772.(OrdbS.).* Bagges.L.I. 22. *Blich.(1920).* XIV.125. *Harboe.MarO.337.* *Drachm.UD.129.* jf. „Somændenes Udtale.“ *Levin.* — † **Regeline.** *JJuel.232).* flt. -er. (fra nt. reling, reiling ell. holl. reeling, sammentrukken form af nt., holl. regeling, afl. af regel, se I. Rigel; sml. Essing, II. Lønning, I. Revle slutn., I. Ribbe 4.3 slutn.) \ddagger det afrundede træ- ell. jærnstykke, der afslutter en baads ell. et skibs sider oventil, ell. det opstaaende, der rager op over skibets (øverste) dæk og tjener til at forhindre, at nogen ell. noget falder over bord. *vAph.(1759).* 353. skrævende fra Ræling til Ræling satte

(han) Baaden i gyngende Bevægelse. *Blich.* (1920). *XVIII.165.* *KuskJens.Søm.73.* *jj.:* (den døende fader) maa have troet sig paa et slingrende Skib og seet sin yngste Søn i Fare ved dets Røling; han greb Sønnen kraftig i Armen med det Udraab: „Afveien fra Rølingen, Dreng!“ *Ing.Levnet.187.* || (l. br.) *overf., om hvad der ligner en røling.* han (sidder) paa Rølingen (*o: kanten*) af det mosbegroete Straataag. *BlochSuhr.ÆS.III.276.* Rølingen . . gaar rundt langs hele Komfurrammen. *Gasfyr.21.* || hertil **Rølings-anker** (*om anker, der (opr.) ligger fastgjort ved rølingen; især om liggeren (I.2.4) og pligtankeret i modsætn. til kranankrene.* *SøLex.(1808).116.* *Bardenst. Søm.I.150.*), **-jærn** (*o: jærn, der danner rølingens overkant.* *Sal.²XXI.545.*), **-list(e)** (*o: træliste, der danner rølingens overkant, ell. liste, der pryder rølingen udenbords.* *VSO. Harboe.MarO.337.* *TeknMarO.*), **-log** (*o: patentlog, hvis viser er anbragt paa rølingen agter.* *OptB.²I.115.*), **-scepter** (*o: opstander, scepter i rølingen; lønningsscepter.* *Fisker. SøO.104.* *Scheller.MarO.*), **-skandæk** (*o: skandæk, som dækker overenderne af stotholderne og hangerne.* *Funch.MarO.II.111.*), **-stotte** (*o: lønningsslotte.* *TeknMarO.*), **-tofte** (*om de almindelige tofter i en robaad; rotofte.* *Bl&T.* ofl. samt (l. br.) **Rølinge-rand** (*Drachm.LK.47.*).

Ræ-lus, en. (ved tilknytning til Reje (skrevet) **Ræge**. *Begtr.Jyll.II.297.*) (til I. Ræ; *dial., nu næppe br.*) *vistnok: tangleppe, Gammarus pulex.* *Moth.R165.* *Schade.Mors.(1811).229.* **-mand**, en. se Rædemand.

Ræm(me), en. se I. Rimme.

Ræmmike, en. [rʁm'igə] (*ogs. skrevet Remmeke, Rem(m)ike, Ræm(m)eke.* — nu l. br. **Ræmmeken**, en. *Dengl.By.1928-29.52.* *fl. -r.* (laant fra *nt., dim. til ramm, jf. (i sa. bet.) hty. rähmchen, til rahmen, se III. Ramme; bogtr.) smal jærnramme, der klappes ned over dækkelen i en bogtrykkerpresse; presseramme.* *Bogtr.(1781).25.* *Opt B.²I.448.* *Sal.²X.578.* *jj.:* 6 Remmike-Rammer. *Cit.1792.* (*Dengl.By.1928-29.46.*).

ræmpe, v. se II. rimpe.

Ræmse, ræmse, se II. Remse, III. remse.

Rænder, *fl. til I. Rand (s. d.).*

∩ Rænding, en. (*af oldn. rending i jærnrending, skjoldrand af jærn (til oldn. rōnd, se I. Rand); jf. III. Rygning 2 slutn.) (flad ring om) skjoldbukkel.* der skedte ingen anden Skade ved Helges vældige Drag end at Skjoldet flaktes til midt ned i Rændingen (*orig.II.51:* *Rygningen; Saxo. GestaDanorum.I.(1931).165:* *tenus umbone.* *Grundtv.Saxo.²257.*

Ræn-fald ofl. se u. Rejnfan.

∩ Rænke, en. [rʁngə] *fl. -r.* (*ænyd. renke, rinke; fra ty. rænke, fl. til rank, list, rænke, hurtig vending m. m. (se u. III. Ram 3), jf. mnt. wrank, det at vride sine hænder, oeng.*

wrene, *krumning, intrige* (*eng. wrench, forvridding m. m.*); *besl. m. ty. renken (se forrænke) og V. ringe samt oldn. hrekkir, (rænke) list; listighed; nu næsten kun i fl., om hemmelige, listige, underfundige paa fund, planer (nu især: af ondsindet, ufin art, med det formaal at skade en, komme en til livs olgn.); intrige; tidligere ogs. om spidsfindig, snild tale, udflugter olgn.; ofte i forb. m. ord af lignende bet. (visdommen) forstaaer renker i ord (1871: Ordenes kunstige Vendinger). *Visd.8.8(Chr.VI).* *Du har mig udi Lenke | Det svær jeg uden Rænke. *Holb. Usynl.II.6.* Gud bevare mig fra at bruge Uretfærdigheds Rencker og Svencker. *Nysted. Rhetor.51.* med Rænker og Trækker . . tilægnede (hamborgerne) sig (deres paaستاede rettighed). *Slange.ChrIV.443.* *O, Danmark, paa Rænker Du aldrig Dig forstod, | Det har Du tidt betalt med Dit favreste Blod. *Hauch.SD.II.86.* *Aldrig kan Hunden, der ligger i Lænke, | Mærke, han (*o: husnissen*) Hønsene stjæler med Rænke. *Hzr.D.IV.67.* Ved en Række af vel sorte Opspind og Rænker (*Brandes.E.140:* *Intriguer*) lykkes det . . at fjerne Delphine fra hendes Elskede. *Brandes. IV.103.* Agitatorers ophidsede Rænker. *Rosendal.D.II.25.* || i særlige forb. m. verber. bruge rænker: *Jeg Sandhed følger kun, og bruger ingen Rænker. *Holb.Paars.211.* *Stub.32.* *Mall. SgH.696.* bruge List og Rænker. *D&H. i udtr. for at udgrunde listige planer, intrigere olgn.:* smede rænker (*jf. Rænkesmed*): *S&B. D&H.* spinde rænker (*jf. Rænkespind*): *Oehl.V.253.* det er den sorteste Sjøel, der nogensinde har . . spundet Rænker op mod Retfærdigheden. *Ing.EF.VII.106.* jeg frygter for, hun spinder Rænker bag min Ryg. *Hauch.TB.79.* *S&B. D&H. sml.:* (fandens oldemoder) sad i en luun Krog af Helvede og strikkede og strikkede. Hun strikkede Snarer og Rænker og Faldstrikker. *Rovel.Br.132.* **∩ Rænke**, i ssg. **-fri**, *adj.* (*jf. -løs; sj.) som ikke bruger rænker; ærlig; oprigtig.* *S&B. D&H. -fuld*, *adj.* som bruger rænker; *listig; intrigant.* *Moth.R70.* *Hauch. HN.46.* den rænkefulde Mand (*Chr.VI:* en mand, som haver skalkagtige anslag). *Ords. 12.2.* *jf. Rænkefuldhed.* *BerlTid.²²/1907. Aft.2.sp.6.* **-løs**, *adj.* (*sj.*) *d. s. s. -fri.* *Den rænkeløse Kamp, den aabne Feide | Forstaae vi (*o: de onde aander*) ei. *Oehl.I.356.* **-mager**, en. (nu l. br.) *d. s. s. -smed.* At være god Sagfører var efter den offentlige Meening eensbetydende med at være en Udhaler og Rænkemager. *MCBruun.JSR.166.* *Oehl.Prom.I.130.* *MO. D&H. -smed*, en. (*ænyd. d. s., ty. ränkeschmied; sml. smede rænker u. Rænke; jf. -mager*) *person, der smeder rænker, intrigerer, er intrigant.* *Schandrup.Q2r.* Polens Skjæbne . . nedlagdes i Rænkesmeden Krukowieckis Hænder. *Hauch. I.470.* Rasputin. Profeten, Libertineren, Rænkesmeden. *TVogel-Jørgensen.(bogtitel.1917).**

-spil, et. (jf. ty. ränkspiel) anvendelse af rænker, intriger; foretagende, ved hvis udførelse der bruges rænker. Hauch.SD.II.233. han spillede under Dække med Hertug Albrecht . . . men de politiske Forhold forhindrede, at dette Rænkespil fik Fremgang. KrErsl.DM.38. **-spind**, et. det at spinde rænker; net af intriger, kabaler. *Vi veed i Fjendens Rænkespind | Nu hverken ud, ej heller ind.Grundtv.SS.III.124. *De Finner er kyndig i Rænkespind.Drachm.M.38. jf.: Der var . . . baade Partivæsen og Rænkespinderi at drages med paa Slottet.JKCarlsen. Chr.Richardi.(1928).8. **-syge**, en. (jf. ty. ränksucht; l. br.) lyst, hang til at smede rænker. Rahb.Tiisk.1807.419. I (har) bitter Avind og Rænkesyge (1819: Kivagtighed) i eders Hjerter.Jac.3.14(1907).

Rænsel, en. se Ransel.

Ræp, et. (ogs. (skrevet) Rep). (dial.) vbs. til I. ræppe || til I. ræppe 1: jf.: (skuddet) traf Anden, som med et langt, døende „Ræb“ dumpede ned i Vandet.Lunde.HG.85. || til I. ræppe 3. *Baechus sad og gav et Rep | Af sin forfyldte Mave.Tychon.Vers.220 (∞ Skrep). jf. Feilb. u. ræb. **I. ræppe**, v. (ogs. (skrevet) reppe (se ndf.)), rippe (OeconJourn. 1757.259)). **-ede**. vbs. jf. Ræp. (ænyd. reppe, kvække, rappe, kaste op (Kalk.III.580), ræbe (smst.V869 (u. ræbe)); sideform til III. ræbe (i bet. 1 muligvis til VI. rappe); dial.) 1) om ænder (og gæs: S&B.): skræppe; rappe (VI). Moth.R73. JBaden.Gram.*(1792). 222. VSO.VR20.38.89. MDL.(u. roppe 2). Kværnd. Flemløse.171. 2) om frøer: kvække. Moth.R73. (han befalede) Frøerne, som just reppe, at tie stille.ThSchmidt.S.285. VSO.VR89. MDL.460. Feilb.(u. 1. ræbe 2). Flemløse.13. naar padderne ræpper, saa er det havresæd, se Padde 1. jf.: Naar Frøen ræpper, skal Bonden saa Havre.Frem.DN.572. 3) d. s. s. III. ræbe 1. Moth.R73. MDL.461. Feilb.(u. 1. ræbe 1). 4) snakke højt; skræppe op; prale; brovle; ogs.: gøre vrøvl, ophævelser ell. (i forb. ræppe paa) plage med bønnen olgn. (OrdbS.(Fyn)). Han repper som Padder i et Gadekier.VSO.VR89. MDL.461. (han) stod og ræppede om, at (de) hellere maatte . . . faa et Par Flasker Brændevin. Anesen.JG.164. ræppe op: OrdbS.(Fyn).

II. ræppe, v. se III. rippe.

I. Rær, et. [ræʔr] flt d. s. ell. (l. br.) -er (se ndf.). (maaske egl. sa. ord som jy. rær, hestens konslem (Feilb.)), sv. dial. rår, d. s., ogs. om det mandlige lem, no. dial. rer, re(d), oldn. hreðr; sml. Aarb.1899.270; af uvis oprindelse; jf. dog II. Rær (u. I. Ræde); vulg.) betegnelse (især blandt letlevende kvinder) for mandfolk ell. kæreste. en af hendes finere „Rærer“. RudLange.Drømme.(1910).33. efter Oktoberloven . . . har du (∞: en løsagtig kvinde) jo Lov til at blanke ligesaa mange Rær af, som du kan gabe over. Du skal bare ha' en bevislig Indtægt af 7 Kroner om Ugen.CGjærløv.So-

doma.(1912).52. *Trækkersken (saas) bag blyndfattet Rude, | mens „Ræret“, flipløs, violet og flommet | blev gennembagt af Smøgens Sol derude.FrNygaard.U.142. || (jf. I. Rør 5) i forb. et langt rær, om lang, opløben person. Døren åbnedes, og et langt, blondt Rær, et rigtig Skilderhus med smalle Skuldre, lange Arme og et Par umådelige Stænger af Ben skridtede ind.TomKrist.LA. 119. sa.EA.79.

II. Rær, en, et. se I. Ræde.

III. Rær, flt. af II. Raa.

Ræs, subst. se II. Race.

I. ræse, v. [ræsʔ] Høysg.AG.139. (ogs. rese. MDL.445. AarbTurist.1924.53). **-ede** ell. **-te** (Moth.R166. VSO. jf. Feilb.). (ænyd. ræsse, sv. dial. resa, rense fisk for skæl, no. dial. ræsa, tørre i røgen over et ildsted, færøisk ræsa, lade gaa i gæring; til sv. dial. ræs, res, affald af fisk og slagtede dyr, og no. dial. ras, fiskeskæl (se u. I. Ras); besl. m. oldn. ræsta, rense, og vistnok ænyd. rask, smaatng (jf. u. Omrasling), dial. omrask, indvolde af slagtet dyr (Feilb.), samrask, smaa fadfish, som (usaltede) tørres i solen (MDL.468); dial.) tilberede fisk ved at (flekke, opskøre og) bestro dem med salt og hængte dem til tørring i vinden ell. i let røg; røge, riste, tørre over (sagte) ild; ogs. i forsk. videre anv.: halvkoqe, -stege (Esp.279), tørre ost, kløder olgn. (VSO. MDL.461. Feilb.), i forb. som blive ræset, om kyllinger: blive tørret ell. blive store (VSO. MDL.461. Feilb.); ofte i part. ræset brugt som adj. (laksen) bliver og sprængt eller ræset, og kaldes da Riste-Lax.vAph.Nath.V.85. Aagaard.Thye.(1802).41. fra Randers ræset Lax og Rugtvebakker.MCBech.U.62. (de) spiste rædede Makrel.JPJac.II.172. Sal. VI.625.

II. ræse, v. se III. race.

Ræsel, en. se Rædsel.

ræsen, adj. se resen.

Ræser, en. se Racer.

Ræson, en. [ræʔsɔn] ell. (gldgs. ell. dial.) [ræʔsɔʔn] olgn. (jf. Moth.R74 (resɔn). Feilb. III.7. Esp.468). (især tidligere alm. skrevet **Raison**. — nu næppe br. **Ranson**. Ev.(1914). II.215). flt. (nu sj.) -er [ræʔsɔn'er] (Hørn. Moral.I.40) ell. (især) -s (Holb.Kandst.V.3. KomGrønneq.III.58. Graah.PT.I.210). (ænyd. raison (DGRAMMAT.III.25); fra fr. raison, af lat. ratio, fornuft/grund) m. m., se Ration (og II. Ranson); m. h. t. formen ranson sml. u. II. Ranson)

1) (nu næppe br. undt. i ssqr. som Krigsræson) aarsag, grund, der (kan) fremføres for noget; argument; bevis; ogs.: forklaring; bevisførelse; argumentation. „Vil hun da ikke holde sit Løfte, Madame?“ — „Ney! der er 3 Raisons, som holde mig tilbage.“ Holb.Vgs.(1731).III.5. I vor Tid er den Raison utilstrækkelig, at man sætter Pen paa Papiir i en god Meaning.LTid.1750.237. Heib.Poet.VI.262. give ræson, angive grun-

den; give begrundelse, forklaring. *Holb.Tyb.I.4* (se ndj. l. 7). Give Raison for sin Tale. *Høysg.S.197*. Min Broder gav mig god Raison. *Wiwet.EL.8*. have ræson, have begrundelse, forklaring; ogs.: have ret, føje. Det er selsomt, at du vil have Raison af mig til det, som ald Verden ikke kand give Raison til. *Holb.Tyb.I.4*. *Høysg.S.197*. han har ingen Raison dertil. *JBaden.FrO*. have sine ræsons, have sine (gode) grunde. foruden det jeg har sagt, har jeg mine Raisons aparte. *Holb. Jul.7sc. sa.HP.I.1*.

2) fornuft; omtanke; ogs.: fornuftigt maadehold. der er ingen resön . . hoß ham. *Molh.R74*. *om en Mand-Person | Methodice bør stige | I Brude-Sengen med Raison, | Langt mere bør en Pige. *Graah.PT.I.117*. Alle Modre er ens, uden Ræson, og Gud vel-signe dem! *JVJens.NV.154*. || i rigsspr. især (lidt glgds.) i forb. som bringe en til ræson, jaa en til at tænke ell. opføre sig fornuftigt; bringe en til fornuft; ogs.: jaa en til at give efter, falde til føje. jeg kand høre nogle af hans gamle Bedrifter (o: elskoveventyr), og derved bringe ham til Raison, naar hand igiennem hegler (sin søn). *Holb.Didr.8sc. Blich.(1920).XVI.163*. Edvard er ude af sig selv af Forbittrelse . . Forgjeves søger jeg at bringe ham til Raison. *Kierk.I.344*. tale én til Ræson. *Bl&T*. bruge ræson, (nu kun dial.) være fornuftig, rimelig. Jeg (o: Tycho-nius) har forsvoren at slaes med Officierer, de bruger ingen Raison. *Holb.Tyb.V.8. Esp.468*.

3) (især lidt glgds.) hvad der er fornuftigt ell. rimeligt; hvad der er mening i; rimelighed; især (jf. bet. 1): fornuftig tanke ell. ytring; fornuftigt, rigtig ræsonnement; fornuftslutning; spec.: fornuftigt raad. Du Taadsel naar du ikke forstaar det, hvordan kand du da finde Raison derudi? *Holb. Arab.7sc. *Er det Ransön, | At skoose Kongens Folk? Ew.(1914).II.215*. Forstaae Raison. *Leth.(1800).135*. det er der ingen Ræson i (o: det er urimeligt, ufornuftigt). *Bl&T. Feilb.III.7*. (uden) rim og ræson, se IV. Rim 3. || ofte i forb. høre ræson, tage mod ræson, tale ræson til (jf. Fornuft sp.726de). de (vilde) i den første Forbittrelses Overiøelse hverken . . høre Raison eller Forestillelsen. *LTid.1732.318*. *(ham) Ham vilde forestille: | To halve Hoveder udgjør et heelt; | Den anden mod Raison ei tage vilde. *Wess.81. Heib.Poet.VII.310*. Kærten kand sagte tale Raison til den arme Flue, som forvirres af dens Glinsenhed. *JPJac.I.110*. Jeg forstaar ikke et Ord af F. Det bliver da første Gang vi er uenige, men hun skal sandelig tage imod Ræson. *EBrand. Bes.69*.

4) † det logiske ell. betydningsmæssige indhold af noget; mening. At handle vel med een er noet efter raison det samme, som at handle een vel; men ikke efter Bruggen. *Høysg.S.55*.

ræsonlig, adj. [ræ'so'nli] (ogs. resonlig. *AntNiels.FL.I.107. ZakNiels.B.104. rensonlig. smst.100*). (sv. resonlig; aft. af Ræson; nu især dial.) om person: fornuftig; rimelig; medgørlig. Du taler ræsonlig. *Blich.(1920).VI.142*. ihvor det ogsaa gaar med min Kone, saa er jeg for min Part en raisonnerende, raisonnabel og raisonlig Karl. *Heib. Poet.I.353*. Hr. A., afbrød Doktoren ham i en ræsonlig Tone, jeg har jo ikke lært Forretning. *JVJens.RF.30. OrdBs.(Sjæll.,Fyn).|| hertil Ræsonlighed. Hostr.G.14. ZakNiels.K.38. ræsonnabel*, adj. [ræso-, ræson'na'b(ə)] (tidligere alm. skrevet **raison(n)abel**. † **raison(n)able**. *Holb.Vgs.II.1. sa.DR.II.3. FrSneed.I.46*. — nu ikke i rigsspr. **resonabel** (*Holb.Arab.4sc.*), **resenabel** (*sa.Bars.IV4*), **rassonabel** (*Cit.1734.(Aarb.1908.15)*) olgn.). adv. -t ell. (nu sj.) d.s. (*Holb.Pants.II.2. Mos-sin.Term.736*). (ænyd. raisonable (DGRAM-mat.III.25); fra fr. raisonnable, aft. af raison, efter lat. rationabilis; jf. ræsonlig; især talespr., nu lidt glgds.) 1) om person: fornuftig; rimelig; medgørlig; omgængelig; ogs. (talespr., nu l. br.): som ikke er smaalig, nøjeregende (i pengesager); rundhaandet; large; flot. Jeg har været saa raisonnabel, at tilbyde visse Mænd 40 pro Cento; men de vil dog ikke laane mig. *Holb.Pants.I.2. Heib. Poet.I.353* (se u. ræsonlig). Herregud, jeg er dog ellers et ganske ræsonnabelt Mandfolk, — jeg plejer at ha' Orden i mine Hjørneceller og trække netop de Skuffer ud, som jeg skal bruge! *SvLa.FK.87. 2) om ting ell. forhold: ordentlig; rimelig; passende; fornuftig; god; antagelig; ogs. (især om betaling, gave olgn.): ganske betydelig; klækkelig; forsvarlig. Jeg takker Skole-Mester paa min Børens Vegne. Jeg seer at I anvender Flid paa dem, I skal have en raisonnabel Nyt-Aars-Gave. Holb.Jul.12sc. Raisonnabel Prygl. *Leth.(1800).135*. Mon det (o: at blive spaaet) inte kunde gjøres om iigen? jeg vilde betale hende ræsonnabelt for det. Blich.(1920).IV.60. jeg har . . læst hans Artikel, og jeg synes, den er meget ræsonnabel. *SvLa.FK.6*. jf.: *Hvem veed, hvortil den Karl vel er capabel? | Men betaler strax og ræsonabel. *Oehl.PSk.II.333. Ræsonnement*, et ell. † en (*Holb.JH.I.180. LTid.1754.118. Suhm.I.59*). [ræso-, ræson'na'man] (især tidligere alm. skrevet **Raison(n)ement**). flt. -er [-'man'ær] ell. (nu næppe br.) -s (*Holb.Vgs.(1731).I.8. Heitm.Physik.3. FrSneed.I.63*). (fra fr. raisonnement, til raisonneur, se ræsonnere) 1) (især ⊕) til ræsonnere 2(1): det at tænke, anstille betragtninger over noget; tanke, betragtning ell. tanke-række, der fører til, begrunder en slutning ell. mening; ogs. (nu l. br.) om resultatet heraf: mening; anskuelse; dom; tidligere ogs. om skriftlig ell. mundtlig fremstilling af en mening, udredning af noget olgn. jeg (er ikke) Forfatter af den liden solide Raisonnement,*

som under Msr.Fs. Navn er indsendt den 16 Aprilis. *LTid.1750.157. Olufs.NyOec.1.36* (se u. ræsonnere 3). (*de, der*) vil kalde deres egen Fornuft Christus, og deres eget Ræsonnement over Skriften Guds Ord. *Grundtv.Udv. V.56. Rettertings- og Landstingsdommene fra denne Periode er . . . helt igennem frie for ethvert lærd Ræsonnement med Henvisninger til Corpus juris eller andre romerrettelige Skrifter. PJJorg.R.147. 2) (nu l. br.) til ræsonnere 3: indsigelser; ophævelser; mukkeri; ogs.: haarkløveri. „Vil Madamen lade sig bære udi dette dejlige Vej? — „Ingen Ræsonnemens. Gjør, som jeg siger.“ *Holb. Vgs.(1731).I.8. Ti stille, Jomfru Næsviis, jeg vil slet ikke høre Hendes Ræsonnement. Hun er den impertinenteste Tøs i hele Institutet. Heib.Poet.VI.9. JBaden.FrO. JNHøst.**

ræsonnere, v. [ræso-, ræsoʎneːrə] (især tidligere alm. skrevet **raison(n)ere**. — tidligere ogs. (skrevet) **reson(n)ere**. *Moth.R74. JBaden.Gram.b1v. — dial. resenere* olgn. *OrdbS.(Sjæll.,Fyn). jf. skrivemaaden resignere. JVJens.D.9). -ede ell. (nu næppe i rigsspr.). -te* (*LTid.1755.267. Oehl.Eventyr. I.(1816).III. PalM.V441). vbs. (nu l. br.) -ing* (*Holb.Bars.I.3. Høysg.S.84. Argus. 1771.Nr.45.1. JPJac.(1924).I.164*), jf. **Ræsonnement**. (*fra fr. raisonner, af mlat. racionare, til lat. ratio, se Ræson*)

1) † *bruge sin fornuft; handle fornuftigt, betænksomt*. I er nu allerede af den Alder, at I bør begynde at ræsonnere, og lade det Stratenjunkeri fare, som I har inclineret til. *Holb.Masc.I.4. smsl.III.11. Leth.(1800). 135.*

2) *anstille betragtninger; overveje. (ofte i forb. m. over ell. (nu næppe br.) om. Holb.Kandst.III.1. Høysg.IPr.19). 2.1) gennemtænke noget for at komme til et resultat, en slutning; tænke (over noget); drage slutninger. *et Dyr kand icke ræsonnere. Holb.Sat.I.A5r. Hvø som ræsonnerer, det er, hvø som ikke blindt hen troer, hvad Folk siger. LTid.1737.333. jeg havde begyndt at ræsonnere over Guds Tilværelse og Sjælens Udødelighed. Goldschm.II.36. Den Naturens Dunkelthed, som ingen Ræsonneren (Brandes.I.389: Tankegang) formaaer at udtømme. Brandes.DD.38. 2.2) fremsætte sine tanker, betragtninger ell. meninger om noget i skrift ell. tale; ogs. (jf. bet. 3): diskutere; drøjte. Jeg finder ofte Behag i at høre en og anden fornuftig Borger ræsonnere. Holb.HAmb.II.4. (han) kunde og læse en bog hos mig og i mellem stunder ræsonnære med mig derom. Cüt.1736. (DMag.6R.V248). (Grundtvig) står ikke højt som historisk fortæller . . . han ræsonnerer jævnlgt mere end han fortæller. Rønning.G.IV2.181. || (jf. bet. 2.1; nu næppe br.) i forb. ræsonnere med ell. ved sig selv, gennemtænke noget i sit stille sind; overveje pro og contra. Jeg har ræsonnered . . . ved mig selv, og eftertænkt, hvilken Synd*

det er at sætte sig mod sine Forældres Villie. *Holb.Stu.II.3.* Ved disse Besværligheder formeres hans Kierlighed, han gaær i Raad med sig selv, han speculerer, han ræsonnerer med sig selv. *Lodde.(Skuesp.XI.153). || (l. br.) m. obj. han kunde ræsonnere Politik. VKorfilsen. TO.I.24. m. flg. adv., præp.-led olgn.: De nye Vise, som ville ræsonnere sig høiere i Veiret, end de Andre Dødelige kunne og ville gaæ. Tode.V94. *Guds Under i sig selv ved Tvivl de lammed, | Og ei blot Englen ræsonneertes bort, | Men de af Djævlen Intet vilde vide. PalM.V441. || part. ræsonnerende ell. (nu sj.) ræsonneret brugt som adj.; spec. om fremstilling (især katalog ell. grammatik): bygget paa fornuftslutninger ell. ledsaget af begrundende ell. forklarende bemærkninger. Accentuered og Ræsonnered Grammatica. *Høysg.(bogtitel.1747).* Det Rhetoriske, det Ræsonnerende, Lysten til at sige sindrige Sentenser havde taget formeget Overhaand (hos Goethe og Schiller). *Oehl.Er.III.58. (han) var fordybet i Spenglers ræsonnerede Katalog over Christiansborg Malerisamling . . . af de naive Beskrivelser (søgte han) at danne sig en Forestilling om Malerierne. JPJac. (1924).II.69.* Den ræsonnerende Historie-skrivning er en Afart af den pragmatiske; den gør Historiens Begivenheder til Genstand for Vurdering, den uddrager de moralske Resultater. *JohsSteenstr.H.160.**

3) (nu kun dial.) *gøre indvendinger, ophævelser, vrov!; mukke; ogs.: være utilfreds; knurre. (ofte i forb. m. nægtelse).* Jeg er Chef og I andre Subalterne, som ikke maa ræsonnere. *Holb.Stu.II.3.* „siden vi har selv betalt dem, maa vi vel og selv have Lov at drikke dem.“ — „Ræsonnerer I, Gadetøs!“ *Olufs.GD.10. (hos bonden) avledes da Ræsonnering istedet for Ræsonnement. sa.NyOec. I.36. Ingen Ræsonneren her, svarede Vægteren. PMøll.(1855).II.74. Hjortø.UFS.76. OrdbS.(Sjæll.,Fyn). jf. bet. 2: Her mødte de (o: tre latinskoleelever fra landet) flere Disciple fra sjette Klasse. Indfødte Patriciere, som øjensynligt ræsonnerede over, at saadanne tre Plebejer gik i Skolen og hilste paa dem. JVJens.D.9.*

Ræsonnør, en. [ræso-, ræsoʎnøːr] (især tidligere alm. skrevet **Raison(n)ør, -eur**). *ft. -er ell. (nu næppe br.) -s* (*Holb.Ep.II.416. Suhm.V7. Tode.VI.110*). (*fra fr. raisonneur, til ræsonner, se ræsonnere*) *person, der ræsonnerer. 1) (især ♂) til ræsonnere 2. Paus. CU.II.179. Lockouten var (ikke) en af de smaa Hverdagshistorier, som Samfund og Publikum, Journalister og Ræsonnører snubler over hvert Øjeblik. Tilsk.1922.I.345. || (æstet.) person i skuespil, der repræsenterer fornuften, stykkets moral. J.Lange.II.418. Mod disse ignoranter . . . retter Argans forstandige broder, stykkets ræsonor, sit skyts i en stor scene. V.Ved.Molière.(1929).249. 2) (nu l. br.) til ræsonnere 3: person, der kritiserer ell. bru-*

ger mund, mukker, blander sig i alt; haarkløver; skvadroner. *Hob. Ep. II. 416. Tode. VI. 110. H. Cand. (1919). III. 386. Meyer.*⁸

Rætsel, en. se Rædsel.

I. Ræv, en. [ræʋ] dagl. ogs.: [ræu'] ræv. *Hoysg. AG. 138. jf. Kort. 60. samt APHS. VI. 111. (tidligere ogs. (skrevet) Rev. Nysted. Rhetor. 43. Hob. Paars. 246. EPont. Atlas. I. 608. Luxd. FS. 81). flt. -e ell. (nu kun dial.) -er (Hob. Hh. II. 440. jf. Thorsen. 75. Feilb.). (æda. ræf, sv. räv, no. rev, oldn. refr; jf. finsk reppo; af usikker oprindelse, jf. Arkiv. XXXIII. 122. APHS. III. 5ff.; sml. I. Fuks, Mikkel 3)*

1) rovdyyret *Canis vulpes*; ogs. om andre arter af den gruppe af hundeslægten, hvortil dette dyr hører (bl. a. fjældræv (polarræv), stepperæv, arkenræv; jf. Rødræv); i forb. kapsk ræv om det sydafrikanske rovdyr *Otocyon megalotis*, der udgør en slægt af hundefamilien (*Canidae*) (*Sal.*² XI. 868). Ræve have Huler, og Himmelens Fugle Reder. *Matth. 8. 20. *Man Ræven ej forgjæves hader, | Thi Bondens Gaaseflok den skader. Abc. 13. (der er) rigeligt af Bjørn og Ræv i Scoresbysund-området. EMikkels. ØE. 147. Danm. Pattedyr. 173. jf. Blaarræv 1: da Iisflagen kom os ganske nær, saae vi en blaa Ræv, der gjorde Bjørnen Selskab. Hauch. VII. 478. || i sanglege (jf. bet. 3.4). *Ræven han lakked ad Bondens Gaard | en Aften saa silde. Sang B. 14. S Tvermose Thyregod. Danmarks Sanglege. (1931). 181f. ræven rask over isen (gaar), ræven trasker over isen olgn.: *Krist. BRL. 285f. Rørd. JH. I. 112. S Tvermose Thyregod. Danmarks Sanglege. (1931). 260ff. || i sammenligninger (jf. bet. 2.1). vee over de daarlige Prophetere . . Som Ræve (1931: Sjakaler) i Ørken ere dine Prophetere blevne, o Israel. Ez. 13. 4. *Snu som Ræven, glat som Aalen. Grundtv. SS. III. 142. Siden . . imorges har jeg stridt som en Løve og lusket som en Ræv, for at finde et Øiebliks Leilighed til at tale . . med Fru Mathilde. Gylb. VI. 249. Han er lumsk som en ræv. *Krist. Ordsp. nr. 7006. rød som en ræv (jf. ræverød). Moth. R168. Feilb. Univ. Bl. I. 383 (sjæll.). Han (o: et barn) er rød som en Ræv (o: rødhaaret). Ktrk. D. 180. || Mikkel ræv, se Mikkel 3. || ryge, røge en ræv ud, se ryge 3.2, røge 1.1.***

2) bet. 1 anv. i talem. og ordsp. (kun de almindeligste er medtaget, se i øvrigt *Mau. 8173ff. Krist. Ordsp. 262f. 601. 2.1*) (jf. bet. 1. slutn.) i talem., der indeholder en sammenligning, grine som en død ræv olgn., (især dial.) grine stærkt, som en flækket træsko (se u. IV. flække 1.1.). *Moth. G260. Kok. Da. Ordsp. (1870). nr. 660. Krist. Ordsp. nr. 2566. Feilb. I. 485. være kendt som en rød ræv, (l. br.) være alm. kendt ell. let at kende (jf. Hund sp. 659^{88E}). D & H. 2.2) som subj. ell. præd.; se ogs. u. I. Bælg 1, Gaas sp. 567^{14E}, II. Gilder, I. Hip slutn. || ræven bider ej (gæs) paa sin egen mark ell. nær ved sin egen hule olgn.*

ell. hvor den bor (ligger) (*OrdbS. (Sjæll.). Mau. 8174. Blich. (1920). XXVIII. 140. Ræven gjør aldrig Skade i den Gaard, der er næst op til hans Grav. Baud. KK. 105. Krist. Ordsp. nr. 6995. Feilb. jf.: det kunne vi lære af Ræven . . at man ikke skal søge sit Bytte altfor nær ved det Sted, hvor man agter at hvile sig. Hauch. V. 136. || det er en daarlig ræv, som kun har eet hul (til sin hule), een gang (*Krist. Ordsp. nr. 7014*), een udgang olgn. *Feilb. OrdbS. (Fyn). jf. Krist. Ordsp. 601 samt: En klog Ræv har flere Udgange. Brehm. DL. *III. 2. 88. || her ligger en ræv begravet, (jf. ndf. l. 43; dial.) d. s. s. her ligger en hund begravet (se Hund sp. 662^{88E}). *Krist. Ordsp. nr. 7004. || i citat-talem. (se ogs. u. Husly, Overgang 5.3 samt *Krist. Ordsp. 466f.*). „de er sure,“ sagde ræven om rønnebærrerne (han kunde ikke naa dem) (egl. fra en af *Æsops fabler; jf. Arland. 56. KNYrop. OL. III. 1*) som udtr. for at tale ringeagtende om et gode, man ikke kan opnaa. *Moth. R181. Hvor de . . vil misunde mig, skjøndt de sige, at saadant Noget bryder man sig ikke om. Ja, han sagde saa, Ræven, om Rønnebærrerne! Goldschm. EnSkavank. (1867). 57. Mau. 8184. Feilb. jf.: Ræven gider ei haft rønnebar, for de er sure. *Moth. R164. (gnieren) holder den Fattiges Declamation at reise sig af Misundelse og allegerer Rævens Exempel, hvilken lod som han foragtede Rønnebærrerne. Hob. MTr. 30. samt: *Kun faa han fandt der paa Astronomi sig lagde, | Men derom saasom Ræv om røde Æbler sagde. HMikkels. D. 55. || „Mødes vi ikke før,“ sagde Ræven, „saa mødes vi paa Bundtmagerens Loft.“ *Mau. 8203 (jf. u. Buntmagerluft slutn. og V. møde 5.1). jf. Feilb. Ære mod Ære, sagde Ræven, han vendte Rumpen mod Solen. PAHeib. Sk. II. 88. Mau. 11951. Krist. Ordsp. 467. || (m. overgang til bet. 3.1:) der er en ræv i ham (*Moth. R165. Nysted. Rhetor. 43*) ell. bag ham (*Krist. Ordsp. nr. 7005*) ell. (jf. ovf. l. 13) der er en ræv begravet i ham (*Kok. Da. Ordsp. (1870). nr. 308. Feilb.*), (nu kun dial.) han er smu ell. lumsk, har en ræv bag øret. 2.3) som obj. || (nu næppe br.:) hvo ræv med ræv ell. (maaske opr.) reb (*Moth. R165*) skal fange, skal se sig vel om (ell. for). *Mau. 8176. Moth. R164. med ræv skal man ræv fange, (nu l. br.) man maa bruge list over for den listige. Mau. 8175. (jeg) bruger (knebene) ikke, uden naar jeg spiller med en Skjelm. Men Ræve skal man Ræve fange. PAHeib. Sk. II. 229. Grundtv. SS. V. 332. Feilb. jf. bet. 3.1: for at fange Ræve, maa man nok selv være en halv Ræv. *Ing. EF. VII. 96. || havde nær ell. moser og elletrunten ikke værret, saa havde kællingen fanget (bidt, skudt) en ræv, se I. Kælling 1.4, I. nær 5.3. || (m. overgang til bet. 3.1) i forb. som have en ræv i kroppen ell. ærmet (*Mau. II. 202. Moth. R165. OrdbS. (Sjæll.).*) ell. (nu i rigsspr. kun; jf. udtr. som have en skælm bag øret) have en ræv (nu l. br. ræven) bag øret, tænke paa********

at bedrage ell. narre, snyde en; ogs.: være snu, polisk. hvilken Lykke! dersom jeg kunde bevise, at denne Merlin . . . haver Ræven bag Øret. *Skuesp.* V.54. Det var en lun gammel Fyr (∴: *godsforvalteren*), vant til i over en Menneskealder at expedere Folk, der hver havde deres lille Ræv bag Øret og vilde pudse Grevskabet saa for Et, saa for et Andet. *Tops.* II.224. Søren gik, idet han sagde til sig selv: „Den lille Knægt har vistnok en Ræv i Kroppen, jeg syntes jeg kunde se Halen stikke ud af hans Mund.“ *Thyreg.* *Udv Fort.* II.281. *Jf.*: (han) havde (altid) en Skælm bag Øret og bar en Ræv i Hjærtet. *Tauber.* *Dagb.* 29. Karl sad med en Ræv i Øjnene og skottede til Ida. *Bang.* L.224. samtidig gik det ogsaa op for de andre voxne Børn, hvad det var for en Ræv, Peter bragte hjem bag Øret (∴: *planen om at faa arveforsku*). *Pont.* N.164. || (nu l. br.:) man kender ræven paa halen ell. rumpen. *Mau.* I. 516. II.202. *paa Fjeren kjendes Fuglen, | Paa Halen Ræven. *Sotofst.* *Chr* IV.75. || man skal ikke sætte ræven til at vogte gæs (faar. *Krist.* *Ordspr.* nr.6988). *PAHeib.* *Sk.* III.10. *Grundtv.* *Da.* *Ordsprog.* (1845). nr.2198. *Krist.* *Ordspr.* nr.6989. *OrdbS.* (Fyn). 2.4) i *præp.-led.* || man faar ej mere af ræven end bælgem, se u. I. Bølg u. I. || ondt er at gildre for gamle ræve, se gildre. ase, slæbe ell. trække for ræve med noget, (nu kun *dial.*) slæbe et kadaver forbi rævens tilholdssted og hen til et baghold, hvorfra ræven kunde skydes, naar den fulgte sporet; i videre anv., som *udtr. for*, at en person er foragtelig ell. let at narre. *Mau.* II.203. *Moth.* S.510. *Cit.* ca.1720. (NkS4*820. 112; se u. I. Fiks *slutn.*). *Høysg.* S.55. *OrdbS.* (bornh., *sjæll.*) || pløje med ræve, (nu ikke i *rigsspr.*) begynde paa noget umuligt; gøre noget taabeligt olgn.; ogs.: gøre ell. planlægge noget listigt, underfundigt. *Moth.* P.112. *Vel Boemund under Korsets Tegn | Sig vilde til Skyen hæve, | Men hosted han Pris i Korsets Egn, | Han pløjede dog med Ræve. *Grundtv.* *PS.* VIII. 347. *sa.* *Saxo.* I.89. hvem der pløjer med ræve, faar krogede furer (*Grundtv.* *Da.* *Ordsprog.* (1845). nr.2201. *Jf.* *Mau.* II.200) ell. maa sætte gæs foran (*Krist.* *Ordspr.* nr.6996).

3) *overf. anv. af bet. 1, om hvad der ligner, minder om ell. sammenlignes med en ræv.* 3.1) (*Jf.* *Galoheræv*) listig person; snu rad; ogs.: lumsk, falsk, upaalidelig person. gaar hen, og siger den Ræv (∴: *Herodes*): see, jeg uddriver Dievle. *Luc.* 13.32. *Hob.* *Hh.* II.440. *Oehl.* A.360. *Frankrigs tappræ Mænd | Gaa frem mod Preussens Ræve. *Rantzau.* *D.* Nr.4. Den fiffige lille Ræv (∴: *en ung pige*) gemmer sig . . . oppe i sin Hule (∴: *paa sit værelse*). *I.* *Johans.* J.58. || en gammel ræv (*Jf.* II. gammel 1.2). *Luzd.* *FS.* 81. *Naboth synes gild og gjæv, | Er dog kun en gammel Ræv, | Majestæts-Forbryder. *Grundtv.* *SS.* II.174. (en) afsat Statsadvokat,

en dreven, gammel Ræv, naar det gjaldt Krogveje. *I.* *Johans.* J.177. (*Jf.* u. *bet.* 1 og 2.1:) han er en rød Ræv. *D&H.* II.191. en tobenet ræv, listig ell. lumsk person. *Anti-Spectator.* 63. især i *talem.*: de tobenede ræve er de værste olgn. *Mau.* 8193. *Krist.* *Ordspr.* nr.7010. *Feilb.* *OrdbS.* (Sjæll.). (en) Mikkel ræv, se Mikkel 4. (*Jf.* ridder rød u. I. Rød 2.1; nu næppe br.:) en Hofhykler, ved Navn Ridder Rød, (af andre kaldet Ridder Ræv). *Lykkens Tumbleklode.* (udg. 1789). II. Ridder Ræv saae det. *smst.* 12. 3.2) om mørkerød hest, *fuks* (I.1) (*vAph.* (1759)) ell. (*Jf.* III. Reve 1; nu kun *dial.*) som *nedsæt. betegelse for* (gamle ell. magre) heste; ogs. om *daarlige ting*. *Kværnd.* den gamle Ræv til Frakke, Jens skulde gaa med, den var næsten til at grøde over. *Lunde.* F.156. 3.3) (*zool.*) i *forb.* den lille (*Andres.* *Kliif.* 214. *Danm Fauna.* IV.54) og den store ræv (*Brehm.* *Krybd.* 586. *Danm Fauna.* IV.55), navn paa *dagsommerfuglene* *Vanessa urticae*, *nældens takvinge*, og *V. polychloros*. 3.4) om *person, der agerer ræv* (1) i *forsk. lege olgn.* *Feilb.* *HjLegeb.* 62. *Halleby.* 147. *STvermose Thyregod.* *Danmarks Sanglege.* (1931). 180j.218. || (*sport.*) *person, der forestiller ræven ved forsk. former for jagttridning ell. forfølgelsesløb.* *BerlTid.* 12/111906. *Ajt.* 2.sp.2. *smst.* 7/11932. M. 9.sp.1. || (*dial.*) *ved fastelavnsløjer: udklædt person (med halmbaad som hale), hvis bestilling er at gaa rundt paa gaardene og samle ind, „stjele“ til fastelavnsgildet.* *AarbSoro.* 1913.52. *OrdbS.* (Sjæll.). 3.5) (*astr.*) i *best. f.* ell. i *forb.* den lille ræv ell. (nu næppe br.) i *forb.* ræven med gaasen (*Bugge.* *Astr.* 6), navn paa *stjernebilledet* paa den nordlige himmel, *syd for Svanen* (*Vulpecula*). *D&H.* *Sal.* 2 XXXII.223.

4) (*Jf.* *ænyd.* en krawe fforit met reffwe) (*pelsværk af*) *ræveskind; især om helt skind af ræv* (ogs. *undertiden af andre dyr som zobel*), *brugt (især af damer) som løst-siddende pelskrave, halskrave.* (*hun var*) *pyntet som en Hejre med hvid Ræv om Halsen og gule Gamascher.* *ORung.* P.234. *Foraars-Pelsvarer.* Alt i moderne Ræve, nyeste *Farver.* *BerlTid.* 27/11929. *Aft.* 13.sp.3-4.

II. Ræv, en ell. et. se I. Ræv. **ræv-agtig, adj.** se ræveagtig. **I-IV. Ræve,** en. se III. Rev, I.-III. Reve. **V. ræve, v.** [ræv] -ede. *vb.* *Jf.* *Ræveri.* (ænyd. ræves, være listig, gøre rævestreger, *sml. no. reva, skrige som ræven i paringstiden; afl. af* I. Ræv; *sml. ty. fuchsen; især dial.*) være listig, falsk i sin optræden; ogs.: gøre nar. *Feilb.* *Jf.*: at fedte, lumsk, ræve og muldvarpe sig frem. *Wied.* *TS.* 104.

VI. ræve, v. se III. ræbe.

Ræve-, i *sgr.* (nu *sj.* i *rigsspr.* *Ræv-*, se u. ræve-agtig, lunge-, saks-, unge; *Jf.* *Ræv-inde*). til I. Ræv (*Jf.* *dog Ræveløv*), især i *bet.* 1 og 3.1; foruden de *ndj. medtagne* kan til I.

Ræv 1 nævnes ssgr. som Ræve-art, -bestand, -bur, -fangst, -fod, -fænger, -han, -hoved, -hun, -kød, -mave, -meute (jf. u. Meute), -spor, -steg || som eksempler paa ssgr. af mere tilfældig art til I. Ræv 3.1 kan anføres: *snedigt kasted' de (o: adelen) | Dig (o: Chr.II) Rævehandsken, de forlode Dig. *HCAnd.SS.X.167.* *Det bedragne Bygdelav | Rævenavn fortient ham gav. *Zetlitz.BS.45.* Politik rager ikke mig, i Særdeleshed ikke saadan en Ræve- og Idiotpolitik. *JVJens.D.141.* (*P. Nansens*) titbesugning Smil, der var uden Ræverynker. *VilhAnd.Litt.IV.437.* Jeg plejer ikke at gaa Ræveveje (o: bruge list, rænker). *Holstein.T.43.* **-abc**, en. (zool.) især i ft., om ræveagtige halvaber af skøtgen Lemur. *Lütken. Dyr.¹44. Sal.³XV.649.* **-agn**, en ell. et (*vAph. (1759).* *VSO.*) (nu næppe br., jf.: „Kun lidet brugeligt.“ *VSO.*) lokkemed for ræve, anbragt i rævesakse olgn. *vAph.Nath.VI.469.* **-agtig**, adj. (sj. ræv-. *KomGrønneq.II.23.* jf. *VSO.*) (ænyd. reff., ræuffagtig) som ligner, minder om en ræv. 1) i egl. bet., til I. Ræv 1. *Moth.RI66.* (halvaben Maki) har en ræveagtig Hovedform. *Brehm.DL.³III.144.* 2) overf. (jf. I. Ræv 3.1): falsk; underfundig; listig; polisk. *KomGrønneq.II.23.* Lunte-Niels med sit ræveagtige, andægtig-højtidelige Ansigt. *Schand.F.128.* *Nordkild.SF.25.* **-ansigt**, et. (jf. -fjæs; dagl.) lumsk, underfundigt, polisk ansigt(s-udtryk). *Ing.KE.II.86.* *Wied.BSt.2.* **-blok**, en. (fagl.) blok, hvorpaa den krængede rævebælg fastgøres for at tørrer. *Fleuron.J.80.* **-bo**, et. (jf. -grav 2, -hule). *Brehm.DL.³III.2.88.* **-bog**, en. samling af dyrefabler, der handler om rævens (Reineke Foss's) bedrifter; især om forsk. nederlandske og nedertyske bearbejdelser, i Danmark navnlig kendt gennem Herman Wetgeres overs. fra 1555 „En Ræffue Bog“; se især *NMøll.(Rævebog.II.270ff.)*. || overf. De tre Boger, Julies Dagbog . . Maria . . og Guds Fred . . er Nansens „Rævebøger“ . . Deres Helt er af samme Huld som gamle Reineke . . De kunde have lignende Titler som Kapitlerne i den rigtige Rævebog: Reineke paa Duejagt — Reineke holder Bryllup — Reineke gaar i Kloster. *VilhAnd.Litt.IV.433.* **-bælg**, en. (sj. -bælg. *SophClauss.P.112.*) (ænyd. ræffæbelg) 1) d. s. s. skind; tidligere også om pelsværk heraf; ræv (I.4). *Funke.(1801).I.93.* en udstoppet Rævebælg. *Ing.EF.VII.167.* *Blich.EB.29.* Tyskland sender aarlig ca. ¼ Mill. Rævebælg paa Markedet. *Brehm.DL.³III.2.92.* || i talem. olgn. (ofte billedl., jf. bet. 2). *Gaae de ei i Rævebælg, | Giv de mig sikkert Ret. *Wilst.D.III.65.* Aflægge Rævebælgen (o: holde op med at hykke, forstille sig olgn.). *Leth.(1800).* *VSO.* naar løvehuden ikke vil række til, bruger man rævebælgen, se Løvehud. skönt ræven er snu (snedig), saa sælges dog flere rævebælg end æselshuder olgn. *Mau.8199.* *CBernh.III.280.* *Feilb. jf. Krist.Ordspr.601.*

2) (dagl.) som personbetegnelse: ræv (I.3.1); rævepels. *Collo.Schand.(Studenterbogen.(1896).22).* *Tandr.K.12.* **-bønne**, en. ♀ stauden *Thermopsis fabacea DC.* (af de ærteblomstrende). *Skoleprogr.Herlufsholm.1897.59.* **-dannet**, part. adj. (vist kun hos *Schand.*) lumsk, polisk (skjult under et dannet væsen). *Schand.T.F.I.152. sa.O.II.287.* **-farm**, en. især om eng.-amerikanske forhold: (land)ejendom, hvor ræve (polar-, solvræve) opdrættes for skindets skyld. *Brehm.DL.³III.2.93.* **-fedt**, et. (l. br.). *Feilb. jf.: Du skulde ikke foræde Dig i Mette Splyds Pandekager. De er bagte i Rævefedt (o: hun er rævelumsk).* *Schand.SB.42.* **-fjed**, et. (jf. -klo, -sok; sj.). *Jeg hader Sving og Rævefjed. *Ing.DM.56.* **-fjæs**, et. (jf. -ansigt; dagl.). *FrPoulsen.HH.264.* *TomKrist.SE.26.* **-fælde**, en. (jf. -saks) *Dend Hare halvdød sad udi en Rævefælde. *LTid.1725.239.* *vAph.(1759).354.* *D&H.* || billedl. Jeg har i Dag opstillet en Rævefælde (o: om anvendelse af list mod overmagt), som vil more mig alle mine Dage. *Faye.LitArb.II.95.* **-gang**, en. spec. (dagl., l. br.) om hemmelig gang, sti; billedl., i ft., om underfundigheder, rævestreger. Børnene havde deres Smutveje og Rævegange helt ud til Kvæsthusgade og den nære Havn. *Orung.VS.28.* i Godsejer Scavenius var der ingen Bihensyn eller Rævegange. Hvad han sagde, var altid ærlig ment. *AarbPræstø.1936.51.* **-grav**, en. (æda. ræf(æ)graf (*DGLI.76*) 1) (nu l. br.) faldgrube, grav (1.2) til jangst af ræve. *Moth.RI66.* *VSO.* *MO.* *D&H.* 2) (jf. -hul, -hule, -kule) rævens i jorden gravede hule, grav (3). *Moth.RI66.* *Blich.(1920).XVI.69.* *Han gik den halve Nat | I Skoven for at stoppe Rævegrave. *Recke.KM.103.* *VigMøll.HJ.173.* 3) billedl. anv. af bet. 2. (tidsskriftet) det 19de Aarhundrede . . gik ind, undermineret af vor hjemlige Klerikalismes Rævegrave. *Schand.O.II.34.* Gammel-Kræn var der ingen Rævegrave (o: sving, rænker) i, han skulde nok tie. *Anesen.JG.41.* **-grin**, et. (jf. -smil; dagl.) underfundigt, polisk, svedent grin. *FrPoulsen.VN.39.* **-hagl**, et. (jæg.) om grove hagl til jagt paa ræve. *Blich.(1920).XVI.83.* *Bogan.II.32.* **-haj**, en. X *hajen Alopius vulpes* (med rødlig underside). *Bøv.P.III.508.* *DannFauna.XX.94.* **-hale**, en. (jf. -rumpe, -svans) 1) en rævs (buskede) hale. *vAph.(1759).* *Blich.EB.29.* *Feilb.* || brugt som symbol dels for snuhead, lumskeri olgn., dels (nu næppe br.) for naragtighed, latterlighed. bære en ræve hale o: at være nar for en. *Moth.H21.* *naar man Ræve-Hale seer, | Maa en Ræv derunder stikke. *Grundtv.Sazo.I.237.* *Krist.Ordspr.601.* Staten skal gennemføre Ret og Retfærdighed; og da dette ikke kan gøres ved aandelige Midler alene, saa har Gud givet Øvrigheden et Sværd og ikke en Rævehale. *GadsMag.1931.136.* jf. Mikkel Rævehale u. Mikkel 4. 2) overf., om hvad der ligner en rævehale (1). 2.1) ♀ som

navn paa forsk. planter (se ogs. *AzLange.FP. 147*). || græsslægten *Alopecurus L. Moth.R166. JTusch.15. især om Arterne eng-rævehale, A. pratensis L. (VSO.VR21. MentzO.Bill. 391) og knæbøjet rævehale, A. geniculatus L. (VSO.VR21. LandbO.IV.127)*. || (jf. Kokkesnabel) den enaarige (fra Ostindien stammende, i Danmark forvildet voksende) urt *Amarantus caudatus L. JTusch.15.282. Havbr.L.33. || (jf. Rottehalde 2.3; dial.) om padderokke, Equisetum L. (JTusch.79f.299. 355), ulvefod, Lycopodium L. (smst.138), kattehalde, Lythrum salicaria L. (smst.140), kohvede, Melampyrum arvense L. (smst.143), hestehale, Hippuris vulgaris L. (smst.107. 2.2) (x, foræld.) d. s. s. I. Igle 3. Ordbs. -hale-abe, en. (zool.) slaphaleabe, Pithecia. Brehm.Patted.97. -hale-myg, en. (zool.) myggen *Cecidomyia alopecuri*, hvis larver snylter paa blomster og frø af græsplanten rævehale, *Alopecurus. LandbO.IV.127. Spærck.ND.254. -ham, en. (nu sj.) ham, skind, bølq af en ræv. VSO. -hjerter, et. 1) (især i folkloristisk spr.) i egl. bet. Feilb. 2) (nu l. br.) lumsk, listigt, falsk sindelag, hjerte. *Som Sviin vi Bugen føye; | Har Ræve-Hierte, Paafugl-Mod, | Og Krokodilens Øye. Reenb.I.122. *Bagved hin Floielskofte | Et Rævehjerte boer. Winth.HF.267. -hul, et. (nu kun dial.) d. s. s. -grav 2. Moth. R166. SjællBond.18. Ordbs.(Møn,Bornholm). -hule, en. (jf. -grav 2. -hul). Moth.R166. VSO. MO. Orung.P.81. -hund, en. (jf. -mynde, -støver; jæq.) jagthund, afrettet til ell. særlig egnet til rævejagt. Moth.R166. VSO. Sal.*XI.869. -hvalp, en. (jf. Hvalp 1.2; jæq., zool.) rævens unge; ræveunge (1). Danm Pattedyr.181. -jagt, en. jagt paa ræve. Moth. R166. Blich.(1920).XVI.82. Sal.*XX.662. || (jf. I. Ræv 3.4; sport.) om form for jagttridning (Hubertusjagt); ogs. om lignende forfølgelsesløb pr. motorcykel olgn. Pol.1/16.1906.5. sp.2. -jæger, en. (jf. -jagt). PAHeib.Sk. III.20. Blich.(1920).XVIII.126. jf.: (han) skjulte sin røde Rævejægerdragt under en let graa Overfrakke. Brandes.IX.460. -kage, en. 1) (jf. Krage-krudt, -øje, Kransekage 2; især faql.) ofte i ft., om de strykninholdige frø af *strychnos nux vomica* (der udlægges som gift for ræve); bræknødder. Moth.R166. *Hun aad for Mave-Værk kun trende Ræve-Kager. Prahl.ST.III.29. Warm.Frøpl.409. Pulveriseret Rævekage skal indeholde mindst 2,50% Alkaloider. PharmDan.(1933).467. || hertil (apot.) Rævekage-draaber, *Tinctura nucis vomice* (PharmDan.(1933).569). 2) (dagl.) billedl., om hvad der tilsyneladende er tiltalende, men hvorunder der skjuler sig anslag mod en, ell. som (let) jaar slemme følger for en olgn.; især om forslag, opgave, spørgsmaal olgn., hvorved en søges lokket i en fælde, paa en lompind. det var et Held, jeg itide fik Færten af hans Rævekage. Pont.LP.VI.103. da han kom med den store pose sommerpærer, så**

vidste hun . . hvad klokken var slået. Det var til at stoppe munden paa hende. Det var en lille rævekage til en lille gås. NMøll.H.16. bage ell. lave en rævekage (sammen): (præsten) har haft noget Lumskeri for med denne Anbefaling af sin Menighedspleje. Han har villet bage mig en Rævekage. Pont.DR. II.189. hør nu, hvordan denne Rævekage af en Lov er lavet sammen. Buchh.(Pol.*1931. 7.sp.6). Ordbs.(Sjæll.). kaste ell. sætte rævekager for en: Han er en Patriot, betyder paa Dansk den Karl maa man kaste Rævekager for. PAHeib.US.562. Selvbeskæftningen er en Rævekage, Estrup . . har sat ud for Gammel-Grundtvigianere. Gyr Lemche. NB.317. -klo, en. især i ft., om rævens kløer. Holb.Metam.39. HFEv.VT.II.21. || næsten kun i talem. gaa paa rævekløer (sj. rævekle. Rahb.Tord.10), liste sig, snige sig frem ell. (især) gaa listigt til værks, bære sig snæddigt, lumsk ad; bruge list; gaa krogveje. Mau. II.202. Holb.DH.I.601. *gaaer nu jeg paa Rævekløer imod | Min egen Fordeel? Nei. Og har du seet, | At jeg gjør Kneb mod mine egne Planer? Hrz.XV.130. Iøvrigt er jeg saa genert, at jeg endogsaa maa gaa paa Rævekløer ned af min egen Trappe. PVJac.Breve. 67. han er paa Rævekløer etter min ringforlovede Kæreste. Gyr Lemche.T.I.119. jf.: hvor Man . . har Hjertet paa det rette Sted, der smedder Man sine Vaaben af Staal og ei af Ræve-Kløer. Grundtv.Saxo.III.285. -klog, adj. (l. br.) d. s. s. -klegtig. V. indsaag godt, hvor ræveklogt han bar sig ad. Borregaard. VL.I.74. -klogt, en. (l. br.) snedig, listig ell. lumsk klogskab. „Hvad hjalp din fine Rævekløgt?“ — „Hvad hjalp | Dit Løvemod?“ Recke. KL.117. Berl.Tid.1/16.1922. M. 8. sp.5. -klogtig, adj. (jf. -klog, -klogt; l. br.) snu; udspekuleret. Aakj.FDD.III. -kule, en. (nu især dial.) d. s. s. -hule. vAph.Nath.VI.468. VSO. MO. Ordbs.(Sjæll.). -kunst, en. (nu l. br.) især i ft., om kneb, rænker, rævestreger. (Kalk.V870). faaer I end al Verdens Fyrster til Venner med jeres Rævekonster, mig har I til Uven. Ing.PO.II.88. -list, en. (sj.) *Men i hvor meget de end siunes som de vare | Guds Børn . . | Skal de Gudfrygtige dog heel læt aabenbare | Slig Ræve-List og det indvortes Ulve-Skind. Clitau.IR.7. Socialdem. 1/16.1936.Sond.22.sp.4. -lort, en. ell. (i koll. anv.) et. (til I. Ræv m. tilknytning til III. Ræve; jæq. (især soldat.) ell. vulg.) om noget daarligt, værdiløst, fx. om daarlig tobak. -lumsk, adj. (dagl.) lumsk som en ræv; meget lumsk, udspekuleret. Tretow-Loof.PaaJagt i Rumænien.(1904).65. For første Gang i denne Samtale smilte han rævelumsk, han havde opgivet det voldsomme Angreb. Tand.K. 106. Han smilede ad den gamles rævelumske Udtryk. ErikKrist.St.94. -lun, adj. (dagl.) (meget) lun, polisk. (han) sad med sit venlige, fornøjede, men rævelun Smil i Sofaen. Jak Knu.S.110. GadsMag.1927.390. -lunge, en.

(† **Ræv-**. Ref-lunge-Pulver. *HesteL.*(1703). B7°). *Moth.R168. VSO.* || hertil folkelige betegnelser for lægemidler (egl. tilberedt af en rævs lunger) som **Rævelunge-pulver** (nu om *Pulvis pectoralis. HesteL.*(1703). B7°. *FolkLægem. I.56.III.90.*), **-saft** (*brystdraaber, -saft. smst. I.56. JS Møll.FH.I.243.*), **-sirup** (*Moth.R168.*), **-lunte**, en. (jf. II. Lunte 3; jæg.) rævens hale. *Fleuron.IN.77.* **-læg**, en. (nu l. br.) om ben, der er lige tykke over det hele; i 10 forb. som have rævelægge. *S&B.* **-løv**, en. se Reveløv. **-mikkel**, en. (jf. Mikkel 3; l. br.) ræv (I.1 og 3.1). (trøjens) Farve var anilrød (og drensene) sagde, vi var et Par røde Rævemikler ude fra Heden. *Buchh.FD.30.* **-mine**, en. (l. br.) lumsk, polisk mine. *Grundtv.PS.III.454.* **-mynde**, en. (jf. hund; jæg.) mynde, afretlet til rævejagt. *Hob. DH.II.118. JPJac.I.143.*

Rævenben-steg, en. se u. Ribben. 20

Ræve-nosse, en. (ænyd. refnosser; jf. Hundenosse; nu dial.) spec. ♀ i flt., om (rod-knoldene af) gageurt, *Orchis L. JTusch.175. Tode.BO.67. FolkLægem.III.90.* † **-olie**, en. (jf. ty. fuchsöl) olie, fremstillet ved kogning af en ræv i olivenolie (brugt som lægemiddel mod podagra m. m.). *vAph.Nath.VI.474.* **-pels**, en. (ænyd. d. s. i bet. 2; jf. -bælg, -skind) 1) (l. br.) om rævens pels ell. (spøg.) om ræven selv. Han greb rigtignok efter (ræven), men fik ham ikke fat; og siden var det ham rent umuligt at finde den Rævepels, hvor han havde forstukket sig. *SeGrundtv.FÆ.I.127. D&H. 2)* (dagl.) listig, underfundig, lumsk person. *Schand.UM.104.* den snedige Rævepels Ulysses. *Brandes.IX.35.* En Rævepels, der drejede Klienterne Knapper, naar han kunde. *EErichs.S.109.* **-rad**, en. 1) (sj.) om kroppen af en ræv. *Staub.U.D.179. 2)* (l. br.) overj.: rævepels (2); snu rad. Det var rigtig 40 en Ræverad, den Skriver, en glubsk Hund. *Rør.S.169.* **-rede**, en. se u. I. Rede 1.2.

Ræveri, et. flt. **-er.** (jf. ty. fuchsee, fuchserei; afl. af I. Ræv ell. V. ræve; nu dial.) lumskeri; rævestreger. T. har Ræverier for . . og han vil holde os udenfor det Hele. *Hz.III.248.* det er ligegodt noget Ræveri, for Skorstenen var jo i Stykker . . men dersom du har kobt mig for en Tosse, saa har du givet dine Penge daarligt ud. *AntNiels. 50 Stragods.*(1870).16.

Ræve-rumpe, en. (ænyd. d. s.; nu kun dial.) 1) rævens hale. Udi de Italienske Skuespill skal der endelig være en Harlequin eller Narr med Ræverumpe paa Axelen, eller en Racket bag ved sig. *Hob.UHH. Prol.3sc.* *Om Moden sagde: Du skal Ræve-Rumpe bære; | Jeg sagde ja, Madam. *Anti-Spectator.26. VSO. OrdbS.*(Falster). jf. *Blich.EB.29.* || have ræverumper paa sig, (nu næppe br.) være latterlig, til nar for andre. *Moth.*(GHS770.IV78). || stryge ræverumpen ell. ræverumper (efter ty. mit dem fuchsschwanz streichen, den fuchs-

schwanz streichen; jf. Fuks-svans (1), -svanse(r) samt u. Hærefod 2.1; nu næppe br.) indynde sig; smigre. (han) skal dantze efter min Pibe . . og vil hand icke, saa findes der vel dend, som gierne stryger RæveRumpen, og føyer sig efter min villie. *Phonizb.TC.II.Nr.5.3. jf. OHMynst.*(AWentzel.OHMynster.(1928).51). || som udr. for snedighed, lumskeri, kneb. Seer I Prokuratørens Ræverumpe (?: i et brev). *PAHeib.Sk.III. 275. 2)* snedig, lumsk kvinde. *OrdbS.*(Falster). 3) ♀ som plantenavn (se ogs. *ÆLange.FP. 147.*) || rævehale, *Amarantus caudatus L. FrGrundtv.LK.55. JTusch.232*(sjæll.). || almindelig padderokke, *Equisetum arvense L. JTusch.80. Kielsen.KF.221. SjællBond.19.* ogs. om skov-padderokke, *Equisetum silvaticum L. JTusch.81.* || ulvefod, *Lycopodium L. JTusch.137*(bornh.).317(jy.) || kattehale, *Lythrum salicaria L. JTusch.140*(Falster). || kohvede, *Melampyrum arvense L. JTusch. 143. vAph.Nath.IV.402.* || aksbærende rapunsel, *Phyteuma spicatum L. JTusch.166.* jf. (i sa. bet.) ræverumps rapunsel. *vAph. Nath.IV.480.* || hulrodet lærkespore, *Corydalis cava Schweigger et Koerte. JTusch.295*(Sjæll.). **-rumpe-græs**, et. (jf. u. -hale 2.1; nu næppe br.) ♀ *Alopecurus L.*, især: eng-rævehale, *A. pratensis L. JTusch.15. Kielsen.KF.26.* **-rusten**, adj. (dagl.) rød af rust. *KLars.MK.15.* en lille ræverusten Kakkellovn. *Bregend.HH.II.118.* **-rænke**, en. (ænyd. d. s.; nu l. br.) i flt., om underfundige, udpekulerede kneb, rænker. *Moth.R 168. Hauch.II.227. Bomholt.DD.122.* **-rød**, adj. (dagl.) rød som en ræv (se u. I. Ræv 1); af en gullig-rød farve. *VSO.* de ræverøde Egern. *Schand.O.II.156.* (hun havde) et stort, ræverødt Haar. *Pont.GA.78.* (kakkellovnen) saa ikke lovende ud udvendig, ræverød som den var af rust. *Staub.P.59.* || i symbolsk anv. (jf. u. IV. rød 4). en ræverød Socialist som *Bernard Shaw. Pol. 1/2.1922.II.sp.6.* Frihed var maaske lidt af en Byrde og dens Banner maaske mere ræverødt end flammerødt. *Jac Paludan.S.221.* **-rør**, et. (jæg.) rør (I.4.5) i en rævegrav. *Fleuron.DTN.177.* **-saks**, en. (nu ikke i rigsspr. jævd., se náf.) 1) (især jæg.) saks lignende fælde, der kan klappe sammen om ræven(s ben). *Moth.R169.* naar (ræven) i den opstille Ræv-Sax, henger alleene fast ved eet af sine Been, da bider han det oftest af, for at salvere Resten. *EPont.Atlas.I.609. Blich.*(1920).XVI.93. *BMøll.DyL.I.98.* || billedl. og sammenligninger. *Jeg kan dem ikke huske strax, | Som spændte deres Rævesax (?: konspirerede mod kongen). *DetgyldneA,B,C.*(1772).4. *du (under de gale hunde) blodig sprætter, | Som Ræven i sin Rævesax (?: hvis du ikke løser gaaden). *Oehl.NG.*(1819).279. *Jeg lægger Dig Intet til Last, | men tag Dig lagt for at sidde i Kærligheds Rævesaks fast. *Drachm.DD.15. Buchh.FDK.186. 2)* (jf. Rottefælde 2; l. br.)

overf., om bagagebærer (til cykel), som kan klappes sammen omkring bagagen. *PolitiE.Kosterbl.*¹³/_{1925.2.sp.2.} † **-salve**, en. blanding af gaasefedt, violrod, løg, kamfer m. m., hvorved ræve lokkedes hen til rævesaksene. *vAph.Nath.* VI.469. **-skind**, et. (jf. -bælg, -pels) om rævens skind ell. pelsværk heraf. *Holb.DNB.585.* (Inlapperne frembar) kostelige kulsorte Ræve-Skind. *Slange.ChrIV.268.* En Pels af Ræveskind. *VSO. Danm.Pattedyr.188.* || (nu sj. i rigsspr.) i billedl. udr., talem. olgn. (jf. u. Løvehud:) *Snart triner hand (o: djævelen) her frem som en blodtørstig Løve, | Snart låder han sig see udi et Reve-Skind. *Clitau.* IR.38. være fo(d)ret (indvendig) med ræveskind olgn. (o: være rævelumsk, udspekuleret). *Moth.R168. Schand.VV.302. Krist.Ordspr.nr.3171.7019f. OrdBS.(Fyn).* (jf. u. Løvehud:) Ræveskindet fæstes ved, naar Løvehuden vil ikke række til. *Mau.3206.* jf.: *Naar Ræve-Skindet ey et slet Gemyt vil gavne, | Naar han forgieve har, ved anden Mand at favne | Som en oprigtig Siel, kast skiulte Snarer ud, | Saa fører han sig i en skræksom Løve-Hud. *Anti-Spectator.82.* || gen. ræveskindes brugt som adj. ell. 1. led af sgr. en Reve-Skinds Hue. *Holb.DH.I.334.* Manden var indsvøbt i en Ræveskinds Kørepels. *GyrLemche.S.III.25.* Ræveskindspels. *D&H.-skræmsel*, et. (vel dannet efter Fugleskræmsel, l. br.) figur, opstillet for at bortskræmme ræve. *Pont.S.126.* **-smil**, et. (jf. -grin; dagl.) underfundigt, politisk smil. *Pont.MH.81. TandR.K.98.* **-snaps**, en. (sj.) om stærk drik, brygget til en, man vil drikke fuld, have lejer med olgn. *Pont.VF.38.* **-snedig**, adj. (jf. -snild, -snu; l. br.). Maren var snedig af sig — rigtig rævesnedig. *HuldaLütK.L.I.230.* **-snild**, adj. (jf. -snedig, -snu; l. br.) den rævesnilde Bernadotte. *Leop.GK.10.* **-snork**, et. (jf. -søvn; sj.) om forstilt snork(en). Nu var hun i Hallojhumør. Det blev man af at snorker Rævesnork. *BHolst.L.110.* **-snu**, adj. (jf. -snedig; -snild; især ☉). *Pol.*²¹/_{1908.I.} jf.: i de mørkeblaa Øjne er der et Glimt af Rævesnuhed. *JLange.III.150.* **-sok**, en. i forb. gaa paa rævesokker, (l. br.) d. s. s. gaa paa rævekølle (se u. -klo). *gaa paa Rævesokker, | Det var mig aldrig kjært. *Winth.HF.174. BerlTid.*⁷/_{1922.} *M.8.sp.5.* **-sove**, v. (især dial.) sove rævesøvn. *ASTrøm.O.37. Nordkild.SF.47.* **-star**, en. ☉ en art star, *Carex vulpina* L. *VSO. Rostr.Flora.I.*⁴/_{(1925).69.} **-streg**, en. (jf. -stykke; dagl.) især i flt., om listige, underfundige, lumskte handlinger ell. paafund; lumskerier. *vAph.(1764).533.* En ægte Rævestreg (o: en rævs list over for en ulv). *Blich.(1920).XVI.217.* *Holmens faste Stok | Lysteligt hindeanden prairer: | De har sikkert nok | lugtet Tydskens Rævestreger. *ARecke.3.* den parlamentariske Politik og dens Rævestreger. *Mantzius.SH.VI.1.27.* **-stykke**, et. (ænyd. d. s. (DaViser.nr.131.1); nu sj.) d. s. *Moth.*

R168. VSO. Drachm.DM.133. **-støver**, en. (jf. -hund; jæg.) støver til rævejagt. *Moth.R168. VSO.* **-sul**, et. (især dial.) nedset., om sejt kød. *OrdBS.(Kbh.,Sjæll.,Loll.).* **-svans**, en. 1) (l. br.) d. s. s. -hale 1. *Amberg.2* (jf. u. -hale 2.1, -rumpe 3; nu næppe br.) ☉ *Amarantus caudatus* L. *IDJust.Havøvesænet.II.(1774).204.* **-syg**, adj. (jf. -syge; jæg.) forstilt syg. Naar han slet ikke havde læst paa sin Lektie, da havde han for Skik at lægge sig syg. Paa Seminariesproget hed det at være rævesyg. *AntNiels.GamleNielsen.(1888).58.* **-syge**, en. (jf. -syg; jæg.) forstilt sygdom. den saakaldte Rævesyge, en Slags Skulkesyge. *ZakNiels.Minder.I.(1905).57.* **-søvn**, en. (jf. -sove samt Haresøvn; dagl.) forstilt søvn; ogs. (især dial.): meget let søvn (*Pol.*¹⁴/_{1912.3.} *OrdBS.(Lolland).*); især i forb. sove rævesøvn. *Krist.Ordspr.nr.7021. TandR.Kl.22. NordsjællF.III.59.*

rævet, adj. [ræ'vø] (til I. Ræv; jf. rævsk; især dial.) ræveagtig; navnlig (til I. Ræv 3.1): listig; rævelumsk. Der viste sig et rævet Glimt i hans Øjne. *Lunde.F.115. OrdBS.(Fyn).*

Ræve-trækker, en. (jf. trække for ræve u. I. Ræv 2.4; dagl., især dial.) lumsk, udspekuleret person; ogs. om person, der ikke tager ordentlig fat ved arbejde. *D&H.* ham, Prokuratoren, den Rævetrækker, hennepaa Hjørnet. *HKaarsb.M.II.93. OrdBS.(Sjæll.).* **-tæve**, en. (dial.) 1) hunræv. *Esp.470. NordsjællF.III.91.* 2) brugt som skældsord, især til kvinde. *Moth.R168. AntNiels.FL.I.95. Esp.470.* **-unge**, en. (nu ikke i rigsspr. **Ræv-**. *Holb.MFbl.2.*) (ænyd) rævunge, æda. (flt.) ræuv ungå; jf. -hvalp) 1) i egl. bet. *Holb.MFbl.2. Danm.Pattedyr.178.* || (lige saa) enfoldig (*PalM.III.287. Krist.Ordspr.nr.1292*) ell. uskyldig (*JHSmidth.Ords.131. Mau.II.203. Feilb.*) ell. klog (*AntNiels.TF.51. Krist.Ordspr.nr.7022*) som en syv aars rævunge, (især dial.) meget erfaren, klog, udspekuleret. jf.: En ti Års Ræveunge (o: en snu rad). *Moth.(GkS770.IV5)* samt *Feilb.2* (l. br.) billedl., om person (jf. I. Ræv 3.1). den lidenlige Dreng . . skriver bedre end Præsten og forstaaer Loven bedre end Notaren, den Ræveungel. *Schand.PR.264.* **-vin**, en. ☉ d. s. s. -vindrue, -vinranke. *Bl&T.Till.27.* **-vindrue**, en. (jf. ty. fuchswinstock, -rebe) ☉ vindruearten *Vitis Labrusca* L. (m. paa undersiden røverødt fillede blade). *BerlTid.*¹⁸/_{1822.1.sp.2.} **-vinranke**, en. ☉ d. s. Sal.^{XXXV.246.}

Ræv-inde, en. flt. -r. (ænyd. d. s. (Rævebog.); jf. III. -inde 2 samt ty. fuchsin; nu næppe i rigsspr.) hunræv. *vAph.(1759).354. Blich.(1920).XVI.68. Feilb.* **-lunge**, en. se Rævelunge, -saks, en. se Rævesaks.

rævsk, adj. (af I. Ræv; dial.) ræveagtig; snedig; lumsk. (han sad inde med) et . . ægte jydsk Lune, svedent, men ikke spysk, ikke rævsk. *Vejrup.KM.198.*

Ræv-unge, en. se Ræveunge.

Røbe, en. se II. Røj.

Rø(e), v. [røβe] (nu kun dial. **røve**. *KomGrønneq.I.293.II.28. NuHaven.Orth.144. Clitau.PT.167. UnivBl.I.357(sjæll.)*). -ede ell. (nu kun dial.) -te (Moth.R169. JRPaulli. SB.70. ChrFlensb.DM.I.184. jf. Feilb.). vbs. (l. br.) -else (AKohl.MP.II.13. DagNyh.²⁰/s 1921.3.sp.1) ell. -ning (Drachm.DJ.II.128). (glda. røbe (Jos.2.20(GldaBib.)) og røpæ, aabenbare, irettesætte, anklage, oldn. hrøpa, omtale paa ufordelagtig maade; besl. m. raabe || i rigsspr. især ☐)

1) m. h. t. hvad der søges skjult, hemmeligholdt: meddele, aabenbare sin viden om; udpege, afsløre ting ell. person, hvis tilstedeværelse, identitet ell. planer, handlinger har været skjult; ofte m. bibet. af, at man nølende ell. ufrivilligt fremkommer med sin viden. 1.1) om levende væsen. Jeg (o: en heksemester) vil u-feilbar røbes (o: blive afsløret), hvis en Mand, der har studeret, og derforuden er en Hader af Overtro, examinerer mig. *Holb.Hex.III.5.* *Hvor Sanger-sken bygger | og quiddrende røber sin Rede. *Ew.(1914).III.88.* i sin Snaksmohd havde (han) røbet hvad han ellers vilde have fortiet. *CBernh.NF.IX.32.* Jeg vidste da egentlig nok, hvo det var; men jeg syntes det var Synd at røbe ham. *PMøll.(FCols.PM.30).* da Parret saa' sig røbet, forsøgte det ikke i mindste Maade at holde Sagen skjult. *JPJac. I.269.* *I er en Skurk, og jeg gaar strax til Kongen | og røber eders Anslag. *KMunk.C.60.* Røben er hemmelighed: *VSO. MO. S&B.* || refl.: røbe sig ell. røbe sig selv. (historien) kand ikke aabenbares uden saa er, at vi røber os selv. *Holb.III.IV.4. sa.Bars.III.5. Feilb. 1.2)* (m. overgang til bet. 3) om ting ell. forhold. Jeg er saa bange, at mit Ansigt røber mig. *Holb.Mel.III.4.* || refl. Adskillige andre Hændelser, hvilke findes saavel udi Romernes, som andre Nationers Historier, røbe sig i lige Maade selv (o: viser deres usandsynlighed). *Holb.Ep.II.346.* *Naar hun smiler blid til mig, | Vil mit Hierte røbe sig. *Rahb.PoetF. I.172.* han havde et faamølt, tilbageholdende Væsen, der ikke røbede sig. *LeckFischer.A.81.*

2) m. tings-subj.: lade noget skjult blive synligt; stille frem for alles blikke; stille blot. *kunde jeg mig ind i Natten svøbe, | Den skulde mig som Middagslyset røbe. *SalmHj.9.5.* *Solen vil røbe mig for Folkene paa Borgen. *Heib.Dv.59.* Solen røbede saa mange graa Haar op over Tindingerne, mens hun stod bøjet over den store Brødmaskine. *Bang.L.132.* Kjolen var gledet langt op og røbede et Par meget velformede Ben. *Weltzer.VG.54.*

3) m. h. t. hvad der ikke (kan) erkendes umiddelbart, men indirekte fremgaar af noget. 3.1) tyde paa, vidne om, vise tilstedeværelsen ell. identiteten af personer ell. ting. det sneehvide Lintoi, som røbede En-

gellænderen. *Bagges.L.I.344.* Kløerne røbe snart Fanden. *VSO.* hans Stemme røbede ham. *S&B.* der var over ham en Blanding af Værdighed og Ligefremhed, som røbede Embedsmanden. *PEBenzon.P.174.* dit maal røber dig, se II. Maal 5. || refl. ell. (sj.) i pass. Den store Bye røbes allerede i en Miils Frastand. *Bagges.L.I.283.* *Skjaln Hvides Æt sig røber | Flux i de store Træk. *Ing.VSt.44.* De Værelser, der havde Lys, røbede sig ved klart oplyste Nøglehuller. *ErlKrist.DH.78.* 3.2) give indblik i ell. forestilling om ens indre egenskaber, egentlige væsen, tankegang osv.; lægge for dagen; vise. || om person. De røve deres Vankundighed. *Clitau.PT. Fort.4.* Den unge Frøken . . har røbet musikalsk Genie ved at spille „den tappe Landsoldat“ med een Finger. *FritzJürg.nr.39.* Dér blev (han) fire Døgn — uden at røbe nogen Lyst til at drage hjem igen. *Drachm.KW.33.* refl.: der røbede du dig nydeligt (o: forraaede din uvidenhed ell. dine egentlige hensigter olgn.) | || om ting ell. forhold: vidne om; tyde paa. alle hendes Skrifter røbe Erfarenhed og Kundskab. *FrSneed.I.8.* Hvad De behager at sige røber en total Uvidenhed om Evolutionens simpleste Grundsætninger. *JV Jens.RF.120.* det røbede noksom, at olgn., se noksom 2.1. refl.: Hans Kamp for at faa Ordene frem røbede sig i, at han vred sine Fingre, saa det knækkede i dem. *Schand.SB. 137. Bl&T.*

Røbe-stof, et. (til røbe 3; jagl.) stof, der ved kemisk undersøgelse let lader sig paa-vise; især om stof (som sesamolie), der skal tilsettes margarine for at hindre forfalskning af smør ved iblanding af margarine. *Kbh.²⁸/1 1905.3.sp.3. LandbO.IV.209.*

I. Rød, en. (oftest uden art.). [røʒd] (substantivering af IV. rød; jf. de(t) røde, en rød u. IV. rød 1.1-4, 3.1-2, 4.2-3 og I. Røde, Rødt) 1) (l. br.) rød farve. Kjolen . . har en mild og fyldig Rød, der ikke er Rosa. *KMads.(KunstmusA.1914.24).* jf. I. Aften-, I. Morgenrød. 2) om levende væsen ell. ting med rød farve. 2.1) om person (med rød haar ell. skæg); (sj.) om rødhaaret person: rødtop (1). *D&H.* || Rød (*D&H.*) ell. (alm.) Ridder Rød (ænyd. ridderrød) (*Kalk.III.593. Feilb.III.51*); jf. glda. rødh (*Rimkr.*), mlat. Røtho (*Saxo.GestaDanorum I.(1931).202*), om en rover (herefter roveren Rød i *NPWiwel.R.8. Ridder Rød. smst.276*); egl. om en rødhaaret (jf. IV. rød 2.2 samt sp. 147°), forræderisk ridder i forsk. eventyr (saaledes fx. *Ridder Rød (ell. Rød) i Lykkens Tumleklode. (udg.1789).11ff.*), jf. *Feilb.III. 51*; ogs. om andre sagnfigurer, se fx. *Da.Folke-bøger.V.(1921).36.IX.(1923).LXVI.* || nu næppe br., jf. dog *Feilb.III.51*) lumsk, upaalidelig, bagtalerisk person. *Hvor ofte icke maa . . | Til døde plages, nu en Unger Svend, en Møe | Af en fortvilet Skielm, en Gast en Ridder Røe. *Holb.Paars.320.* *En Troldmand og en

listig Ridder Rød. *Oehl. Digt. I. 11. 2.2*) om dyr; (*dial.*) i best. f. som (køle)navn for en rød ko: Hun tog en Skuffefuld Grut . . . , Dér, lille Rø'en! *Lunde. F. 17. Korch. Godtfolk. II. (1924). 153.* || (*jæg.*) om røven. *D&H. i sa. bet.: Ridder Rød. Rørd. JE. 81. 2.3*) † om planter; se Farverød(e); jf. I. Blodrød.

II. Rød, en. se II. Røde.

III. Rød, et. se I. Ryd.

IV. rød, adj. [rø'd] *Høysg. AG. 22. inlk.* 10 og adv. -t [rød] ell. (*nu dial.*) rød (rød anstrøgen. *Moth. R. 168. Holb. Hh. I. 297* (se u. Ansigt 3). jf. *Feilb. samt Guld sp. 330¹*); (*arkais.*) gl. bøjningsform (egl. akk. m.) -en (*røden Guld. *DFU. nr. 37. 1. SalmHj. 158. 3. Oehl. Helge. (1814). 10. JP Jac. (1924). I. 195. 196. Aakj. SD. III. 120.*) (*ænyd.* rød (og rø), *ada. røth (Harp. Kr. 177. AM.; som tilnavn: Ribe Oldem. 69. 95), run. (som tilnavn) rād, jf. run. (som tilnavn) rādumskialdi, oldn.* 20 *raubr, eng. red, ty. rot, got. raups; best. m. oldn. rjōdr, rød, got. gariuds samt lat. ruber* (jf. Rubrik), *rufus, sanskr. rudhira-, blod; jf. Hvalros, Rud-, Rust, II. Røj, I. Røn, Rørhval samt I. Rød, I. Røde, I. Rødme, I. Rødne, Rødt*)

1) af samme farve som det yderste af regnbuen, som den øverste del af solspektret; af farve som blod, ild (brandskær), aften- og morgenhimmelen osv.; ogs. om farve, 30 der nærmer sig hertil (rødlig ell. gullig, jf. det røde guld (u. I. Guld) og ssgr. som agat-, kapucinerrød. 1.1) i al alm. *Ørst. III. 183.* *de røde Seil. *Heib. Poet. VII. 188.* *smaa Huse paa Rad, | med røde Tage. *Sødb. GD. 131.* en øgte rød Rubin. *Politi E. Kosterbl. 17/12. 1. sp. 1.* farve, male, mænje, sminke rød olgn., jf. II. farve 1.1 osv. male byen (ell. male den. *Pol. 26/12. 1928. Sønd. 14. sp. 4*) rød (efter eng. (*amerikansk*) paint the town red; 40 vel egl. om udsmykning med livlige farver; jarg.) solde, svire (paa støjende maade, under gadespektakel olgn.). *JyllP. 30/12. 1928. 5. sp. 6.* *Fallada. B. 56.* glo (gabe, se) som en ko paa en rød port, se Ko 2.1. || skrive med rød blyant, rødt blæk, kridt, jf. Blyant 2 slutn., Blæk 1, Kridt 2. rødt kryds (*Bl&T. jf. Kryds sp. 543*) ell. rød streg (*Winth. VIII. 4*) i almanakken, se Almanak. røde rentetal, † rentetal (2), skrevet med rødt blæk. *Hage. 1077. RegnebKobm. III. 62.* jf.: røde Renter. *Bl&T.* || om forsk. produkter, varer m. m., der er rødfarvede (ell. giver en rød farve); ogs. om varer, der bærer en rød etikette olgn. *FolkLægem. I. 56.* rød Salat. *LeckFischer. M. 46.* rød Sminke. *Bl&T.* rød sodavand, se Sodavand. rød akvavit (*vAph. (1772). III*), snaps olgn., (*især gløds. og dial.*) brændevin, der er tilsat perikon olgn.; ogs. 60 jx. om kirsebærvin, solbærrum olgn. en heel Bakke Brød . . . og Gud hjælpe mig røde Snapse. *Store Bededagsaften. (1864). 15.* *Krist. Ordspr. nr. 8230.* (*han*) havde været forfalden, men drak nu ikke andet end en rød Snaps.

HimmerlKjær. 1925. 245. *OrdbS. (sjæll., fynsk.) substantivisk: en rød, en rød snaps (Feilb.) ell. et glas solbærrum (CReimer. NB. 192).* || i sammenhængninger og faste forb. m. præsp. part. (*til dels til de fig. bet.*). rød som blod, som ild, som en pæon, rose, som en ræv olgn., jf. Blod 1.2 osv. blussende, brændende, glimmende, gloende, glødende, ildende, kalkunede, kogende, skinnende rød osv., jf. blusse 3.1 osv. || det røde, (jf. Rødt) i substantivisk anv. det røde i børsterne. *Moth. R. 168.* Det høieste Røde (: den stærkeste røde farve). *Oehl. HrS. 230.* Hun lo henrivende, det røde steg og faldt paa hendes Kind. *Buchh. UH. 121.* jf. (*om en ret linsjer*): lad mig smage af det Røde, dette Røde (1931: det røde der). *1 Mos. 25. 30. 1.2*) om blodets farve (der navnlig skyldes de røde blodlegemer); i videre anv., om ting, der er farvet af blod: blodrød; blodig. det (paa dørstolperne) anstrøgne røde Blod. *Basth. JH. I. 332.* *Skue dette Sværd, end rødt af Blod! *Bagges. NblD. 41.* Lungerne . . . tage Luftens Ilt og forandre derved det blaa (venøse) Blod, som fra Vævene er kommet til Lungerne, til rødt (arterielt) Blod. *OBloch. D. 91. 66.* i forsk. udr. om blodsudgydelse: *PMøll. I. 38* (se u. Blæk 1). jf. u. Lagen sp. 208⁹⁸. || (jf. rødsteget; kog.) om madvarer (navnlig steg): som indeholder meget blod, ikke er blevet gennemkogt ell. -stegt. *MøllH. III. 518.* (*han*) elsker, at Oksestegen er rød. *PLevin. Hjem. (1919). 50.* rød Bøi. *Bl&T.* rødt Kød. smst. || (jf. eng. red, ty. rot, nt. rood, om menstruationsblodet; nu næppe br.) substantivisk: det røde, barselstaad (*Lochia*). *Saxtorph. F. 103. Apot. (1791). 163. 1.3*) om solens (maanens) Ing. *D. II. 27. Blich. (1920). V. 29*) farve ell. lys ved dens opgang og nedgang; ogs. om himlens skær (jf. II. aften-, II. morgenrød). Solen gaer rød ned. *Moth. R. 168.* *Stolt hoved' sig Solen, og Himlen blev rød. *Rahb. Poet. F. 1. 165.* *I den røde Aften sol | Sidder Moder i sin Stol. *HCand. SS. XII. 50.* *han elsked det røde Gry. *Aakj. Blicher. (1926). 6.* i vejrregler olgn.: om Aftens sigte I: det bliver en skion Dag, thi Himmelen er rød; og Morgen: det bliver Storm i Dag, thi Himmelen er rød og mørk. *Matth. 16. 2f.* En rød morgen gir tit en grå aften. *Krist. Ordspr. nr. 5741.* især (jf. u. Aftenrød): morgen rød giver ell. gør aften blød (: vaad, fugtig); aften rød giver ell. gør morgen sød. *Mau. I. 9. Grundtv. PS. I. 426.* *Thiele. III. 16* (se Aften 2.3). ogs.: aften rød, morgen blød. *S&B. FrGrundtv. LK. 134.* || substantivisk; i talem. som: den, som bortsover det røde af solen, bortsover det søde af davren. *VSO. jf. Mau. II. 397. 1.4*) om mineralers, metalleres farve; især om gulds og kobbers farve. den ufugtbare røde Sand. *JPPrahl. AC. 5* (jf. Rødsand). *Langt mere af Malmen saa hvid og saa rød | Fik andre i Bjærg og i Bytte. *Grundtv. PS. V. 64.* Sikkerhedsventilerne (er) forfærdigede af Bronze (almindeligt kaldet rødt Messing). *Rambusch.*

L.15. det røde guld, se I. Guld 1.1. rødt guld (o: en guldeleger), se u. I. Guld 1.1. jf.: Den røde Beskikning er i Møntsproget Guldets Blanding med Kobber.VSO. i forsk. betegnelser for mineraler som: rød blymalm, rødtest fosfor, rød kobbermalm, okker (se Okker), zinkmalm, se Sal.²XX.664ff. BerlKonv. XVIII.390ff. || om penge; dels (l. br.) om guldpenge. *røde Dreng (o: dukater).Wadsk. Brudev.11.A4r. Den røde Smørelse (o: Guldet) læger alle Saar.VSO. guld er aldrig saa rød, det gaar jo ud for brød, se I. Guld 1.3. dels (og især) om kobberpenge: røde penge, kobbermonter (undertiden (jf. bet. 1.1) om de i 1914 brugte røde enkronesedler). (han) rødede i sin Vest og fandt det nøjagtige Beløb i lutter røde Penge.Tandr.K.18. Bønnelykke. (Pol.²²/1923.Sønd.2.sp.4). jf.: den penge er så rød som en ræf.Moth.R168. en rød skilling, (dial.) en kobbermant.CReimer.NB.424. OrdbS.(sjæll.). jf. flg. gruppe: Jeg har taget Dig, skønt Du ikke ejede en rød Skilling, næppe Særken paa Kroppen.Drachm.VT.255. rød øre; navnlig i nægtende forb. som ikke en rød øre (ell. reje, se Reje 2.2), slet ingen penge; ogs. (jarg.) i al alm.: ikke spor; ikke det allerringeste.Schand.VV.136. „Er der lidt til fælles Bedste?“ . . . „Ikke en rød dansk Øre.“KLars.UR.194. Han er en stor Barbar, der ikke bryder sig en rød Øre om, hvad noget Menneske paa Jorden siger om ham.Pol.²²/1927.19.sp.1. (især dial.) forkortet en rød. Skal vi saa sig 60 Penning, men saa heller ikke en Rød mere.NSvends.H.70. O. har ikke en Rød paa sig.Lauesen.SD.140. OrdbS.(Fyn). i ft.: nogle røde. Feilb. 1.5) (jf. bet. 3.1 og 4.2) om stof, klæde(dragt) oalg.; ofte (sml. bet. 4.1) som udtr. for livlig, paafaldende klædedragt. *Kongen i Skarlagen rød.DFU. nr.42.19. Hun havde en Rød Silkekjole paa med Guldpailletter, et lyseblaat Skjært og en lille rød Fløiels Hat med hvide Fjædre paa Hovedet.Winth.VIII.258. De røde Skoe. HCAnd.(1919).II.176. rødt Tøj.PolitiE.Kosterbl.¹⁶/1925.2.sp.1. røde hoser, se u. I. Hose. talem.: der hører mere til dans end et par røde sko, se høre sp.1278³⁵. 1.6) om (dele af) planter, især om blomster og modne frugter; ogs. om brogede, visne blade; ofte i billedl. udtr. og sammenligninger. *Ak! ingensteds er Roserne saa røde. . . | Og ingensteds er Dunene saa bløde, | Som de, vor Barndoms Uskyld hvilte paa.Bagges.IV.224. *Der hænge røde Æbler imellem Løv og Green.Winth.D. 232. Den røde vilde Vin.Drachm.SB.31. staa i røde rader, se I. Rad 1.2 slutn. || i plantev. frugtnavne oln. røde Kartofler (o: kartofler med lyserødt kød).SkiveArtes.²⁷/1875.4. sp.2. rød arve, (jf. Rødarve) se I. Arve. rød bede, (jf. Rødbede), se II. Bede. rød bøg, kaal, kløver, pil, se Rød-bøg, -kaal, -kløver, -pil. rød hvede, røde kirsebær, rød knapblomst, røde kragetaer, rød lilje, peber, røde ribs osv., se I. Hvede 1, Kirsebær 1 osv.

2) (jf. bet. 3) om hud- og haarfarve. 2.1) om hudens (navnlig: ansigtshudens) farve; dels om dens naturlige lyserøde farve, dels om unaturlig farve i kulde, ved feber oln., om stærk ansigtsrødme p. gr. af ophidselse, skamfuldhed (ofte i forb. blive rød, rødme). jeg blev rød af Harme (Chr.VI: rød i ansigtet) imod hende.Tob.2.20. jof bliver rød, naar mand taler mig til.Holb.Mel.III.4. *Der er Kræfter ved det danske Brød. . . | Derfor er den danske Kind saa rød.PMøll. (1855).I.65. Der gik nu den lille Pige paa de nøgne, smaa Fødder, der vare røde og blaa af Kulde.HCAnd.(1919).II.206. hendes Arme . . . er røde af Sol.Lunde.F.129. blive (baade) rød og bleg, se IV. bleg 2. hvid og rød, se u. II. hvid 1. rød næse, se Næse 1. || ofte i forb. som rød i ansigtet (Holb.Bars. II.4. AndNx.PE.III.220), i ell. (sj.) paa (Blch.(1920).IV.208) kenderne (Moth.R 168. Buchh.UH.45), i († om. Holb.Skiemt. C5^o) hovedet. Moth.R168. gjøre En rød i Hovedet.S&B. i sammenligning: Bang.SE. 209(se u. I. Hummer). spec. i udtr. som saa rød i hovedet som en tyr. Grundtv.Snorre. II.179. Det er noget Sludder. . . raabte D., rød i Hovedet som en Tyr.Schand.VV.182. OrdbS.(Fyn). jf. Krist.Ordspr.264. Feilb. rød i kammen, se I. Kam 4.4. || talem. øl (ell. salt. Mau.8287. OrdbS.:sjæll.) og brød gør kinden rød. Mau.8213. Krist Ordspr.400. i dag rød, i morgen død oln., om den (tilsyneladende) raske, der dør pludseligt; ofte som udtr. for den uvisse skæbne. Mau.1530. *Imorges rød — og alt død ved Qvel.Ing.DM.¹148. Følelsen: „i Dag rød, i Morgen død“ faar (soldaterne) til at tilsi-desætte alt.EEhlers.Folkesyphilis i Danmark. (1919).12. || om øjnenes farve; især om blodskudte øjne p. gr. af raseri, graad oln. Han er rødere i Øinene end Viin (1931: med Øjnene dunkle af Vin).IMos.49.12. Dine Øine ere jo ganske røde; Du har grædt.TBruun. (Skuesp.II.55). jeg skulde straks komme til Byen i min nye Tjeneste. Der fik Petrus (o: jeg) røde Øjne!Cüt.1825.(JySaml.3R.I. 437). (hun) havde faaet røde Øjne af at sidde i Træk fra Kupevinduet.JVJens.G.18. jf. ogs. Feilb.III.1165 a³³. b³⁴. 2.2) (sml. rød-haaret, -skægget) om haarfarve, lod; hos mennesker ofte (især tidligere) opfattet som tegn paa upaalidelighed, falskhed (jf. Feilb. III.120 og u. rødskaaget samt Judas-farve, -haar, -skæg). *Rødt Haar, og skeelet Øye, | . . . siger mig, | At vogte mig vel nøye.Reenb. II.272. *jeg kjender grandt (hans) Ansigt. | Det falder skummelt til det røde Skjæg. Bre-dahl.III.19. Vinterdragten (hos vildtet) afløses af de røde Sommerhaar.VigMøll.HJ. 189. talem. (dial.): røde haar og elletrær(elle. Krist.Ordspr.264. ellebuske. Mau.8211. elle-truntrer. smst.) vokser ikke paa god bund oln. VSO. SjællBond.187.

3) (jf. bet. 2) om levende væsen. 3.1) (især

dagl.) om person med rødlig lød ell. rødligt haar, skæg; ogs. (jf. bet. 4.2) om person klædt i rød. den Første kom frem (ved fødselen), han var ganske rød (1931: rødlig; laadden som en Kappe, og de kaldte hans Navn Esau. *1Mos.25.25.* *Af alle Mænd i Nutids Nord | du (: en rødhaaret og rødskegget politiker) minder mest om røden Thor. *Aakj.SD. III.120.* ridder rød, se I. Rød 2.1. || *talem.* (jf. røde haar osv. u. bet. 2.2; l. br.:) Rød er enten meget god eller ond. *Mau.8217.* VSO. være kendt som en rød ræv, se I. Ræv 2.1. || spec. om rødhuderne, indianerne. (ofte i forb. som den røde mand, den røde race). *Drachm.IV.265.* substantivisk: *De Røde. *smst.264.* *et Par Dussin „Røde“. *smst. 265. 3.2)* om dyr; spec. (landbr. og dial.) om rødbrune heste med rødbrun manke og hale (jf. II. brun 2.1.) en rød Kvie. *4Mos.19.2.* En rød Ko (: gulbruun eller rødbruun. *MO.* 20 en stor rød Hest. *IsakDin.FF.77.* substantivisk (især om hest): De to røde stod og bævrede angst i Benene. *JVJens.HF.40.* spænd den røde for | || (zool.) i navne paa dyre-arter og -former (spec.: insekter. *Bl&T.*) af rød(lig) farve; jz. rød glente, ibis, skovmyre, stikkemyre. (det ell. den) røde ordensbaand (: en sommerfugl), se Ordensbaand 2. || (især dial.) i omskrivende betegnelse for skadedyr. den røde gaasehyrde (: ræven), se Gaasehyrde. substantivisk: Nogle have den Overtroe, at om de (: væggelus) nævnes ved disse Navne (: vægge-lus, -tingest) skulle de blive værre, og formeeres, de kalde dem derfor de Røde. *EPont.Atlas.I.682.* den røde (: ræven). *OrdbS.* (sjæll.).

4) om rødt i symbolsk anvendelse, som særligt kendetegn olgn. 4.1) i farvesymbolsk anv.; især (egl. m. henblik paa blodets, ildens farve) som symbol paa liv og lidenskab, navnlig paa voldsomme lidenskaber, stærke følelser; undertiden (jf. se rødt u. Rødt 1.2) m. nedset. bet., om uoverlagte, vanvittige handlinger ell. udslag af ubændighed, vildsomhed. Der- som Eders Synder end vare som Karmesin, da skulle de blive hvide som Sne; om de end vare røde som Skarlagen, skulle de blive som Uld. *Es.1.18.* „Adam Bede“ er George Eliots mest fængslende Roman. Hovedpersonerne . . kunde vel have noget rødere Blod. *NMøll. VLit.III.603.* det frygtelige Drama . . er begaaet i en Tilstand af rød Ophidselse. *Pol. 19/11.1932.4.sp.2.* *Maaske jeg endnu kender Ord og Kærtegn, | der tænder røde Taager for hans Øjne. *KMunk.C.476.* (sj.) som symbol paa bestandighed og held, lykke: *Oehl. PSkr.II.45* (jf. *VilhAnd.Lit.III.38f.*) || som krigens farve. *Udrust dig, Helt fra Golgatha! | Løft hoi dit røde Skiold. *Ew.(1914).III. 316.* *Danmark . . | vil end de røde Tærninger du trille? | vil du på Sværdet pukke, du Dværg? *UBirkedal.LTF.106.* jz.: *de sig møde, | de forklarede Høie (: guderne), | kampfarvede, røde. *Oehl.Digte.(1803).76.* || som

symbol paa falskhed, jf. bet. 2.2. || i folketro som det overnaturliges, hemmelighedsfuldes farve. Den røde Mand (: om et (formentligt) spøgelse). *Winth.VIII.247.* *smst.268.* *Feilb. 4.2)* om rødt som særligt kendetegn, med særegen betydning. || om den ene hovedfarve i forsk. spil. de røde Konger. *Krist.BRL. 653.* Billardballer, 2 hvide og 1 rød. *PolitiE.Kosterbl.11/11.1925.4.sp.1.* De røde Esser. *Pol.7/11.1937.Sønd.10.sp.2.* || om rødt lys, røde skilte olgn. som advarende tegn, faresignal olgn. rød Lanterne. *Scheller.MarO.* et hvidt, grønt og rødt Blinklyr. *Trap.4III.82.* rød lygte, plakat, se I. Lygte 1.6, Plakat 2.2. || (jf. ænyd. stictens (: stiftets) den røde bog) som forsk. offentlige institutions farve; nu navnlig om kgl. kuskes, lakajers liberi og om postbudes uniform, tidligere ogs. (jf. Rødkjole) om landmiliterets vaabenfrakker (og endnu om husarernes og livgardens paradeuniform); ogs. om person i en saadan uniform. *Hob.Tyb. III.1.* *røde (: kongelige) Kudske. *Oehl.XXI. 93.* Damerens Forkjærlighed for visse Farver . . den røde og den blaa (: armeens og marinens farver) behager dem meest. *Blich. (1920).XIV.133.* *Winth.I.14* (se u. III. blaa 3.2). *rødt Liberi. *Kaalund.83.* En eller anden „rød Kadet“, som Landkadetterne hed). *MReinhardt.Familie-Erindringer.(1887).134.* en Postvogn med rød Kusk. *Schand.TF.I.175.* *den røde Kasse (: postkassen; jf. I. Kasse 1.4). *Recke.GND.43.* rød engel, se Engel 2.3. den røde kjole (: om landofficererne ell. postbudene), se u. Kjole 1.2. den røde mand, (dagl., især barnespr.) postbudet. vore røde venner, (avis-spr.) om postbudene. (titel paa en komedie opført paa Senderbros Theater i Kbh. 1911). *BerlTid.21/11.1936.Aft.6.sp.1.* — substantivisk: *de Røde og de Blaa (: hæren og marinen). *AREcke.P.27.* — (foræld.) om bøddelens dragt (jf. *HMatthiess.BG.15ff.*): *Oehl.XI.345.* En skummel udseende Person . . iørt en lang, rød Kappe . . „Her har I Mestermanden, høie Herre!“ *NPWivel.R.180.* jz.: den mand med de røde bukser. *Moth.R 169. 4.3)* (efter ty. rot, fr. rouge; betegnelsen til dels efter socialisternes røde janer (jf. u. I. Fane 1) og jakobinerhuen (den røde hue. jf. *Blich.(1920).XX.97.* *Brandes.U.123*); sml. hvid sp. 850⁶²; især polit.) yderliggaende radikal; republikansk; nu navnlig: socialistisk ell. (især) kommunistisk. den rødeste Radicalisme. *Goldschm.NSM.VI.525.* er Frøkenen rød — jeg mener en lille Smule rødlig? Jeg mener moderne — radikal? *Schand.SB.129.* han (skrev) i de rødeste Blade glødende Indlæg mod . . Pengetyranniet. *ZakNiels.Maaen. 145.* den røde Hovedstad (: Moskva). *Berl Tid.18/11.1925.Aft.1.sp.5.* jz.: da (Kold) i 1836 tog Afgangsprøven fra Seminariet . . var han allerede en temmelig rød „Grundtvigianer“. *HBegtr.ChristenKold.(1916).19.* || rødt front! (efter ty. rot(e) front, egl. betegnelse for et kommunistisk kampforbund i Tyskland) brugt

som kommunistisk hilsen. *BerlKonv.XVIII. 390. jf.*: Skovene . . breder sig blussende foran mine Vinduer og kalder paa mig lige- som med et stumt „rød Front“. *KnudPouls. BE.119.* rød garde, (jf. Rød-garde, -gar- dist) om kommunistiske tropper i Rusland (Finland og Tyskland) i aarene efter 1918. *Sal.²XX.667.* det røde spøgelse (efter fr. Le spectre rouge, titel paa en piece fra 1851) socialismen (som skræmmebillede for borger- skabet). *Starcke.VK.37.* || i substantivisk anv.: de røde, de revolutionære; efter 1918 især om kommunisterne i forsk. lande. *S&B.* Ved Verdenskrigens Udbrud hørte han (: en tysk socialdemokrat) til de rødeste røde. *HP Hanss.T.I.171. NatTid.²11936.1.sp.2.*

5) i særlige (faste) attrib. forb. (om vare- betegnelser, dyre-, plante-, frugtnavne se ovf. u. bet. 1.1, 3.1-2). || om forsk. geogr. benævnel- ser (det røde bækken, den røde flod, se *Sal.² 20 XX.667ff.* (det) røde Rusland, dels (jf. u. Røde- i ssg.) som ældre betegnelse for den sydøstlige del af Polen, der bebos af rutenerne, lillerussere (mods. Hvide Rusland, se hvid sp. 853⁴⁸). *Holb.Intr.II.148. Sal.²XX.669.* dels (jf. bet. 4.3) om den russiske sovjetstat. || røde Anders (ell. Ane. *Sal.²XX.667. Feilb.*), ♠ kortspil (navnlig for børn), hvor der byttes kort (egl. øgenavn til den tabende). *S&B. Krist.BRL.659.* || den røde bog, (jf. Rødbog) om en bog i rødt bind; spec. (jf. bet. 4.2; l. br.) om adelsaarbogen. *BerlTid.²1925. Aft.3.sp.3.* || den røde bygning, om kan- cellibygningen i Kbh.; i videre anv., om cen- traladministrationen. *Fr Holst. Hverdagsfolk. (1871).15. Tilsk.1907.858.* || den røde drage (: ilden), se II. Drage 1. || den røde fane, det røde flag olgn., se I. Fane 1, I. Flag. || den røde gaard (: Regensen), se Gaard 5.1. || spytte røde grise, se Gris 3.11. || den røde hane (: ildebrand), se Hane 1. || det røde hav (æda. thæt røthæ haf (*Harp. Kr.323*), oldn. rauda hafit; efter lat. mare rubrum, gr.-lat. mare erythraum) navn paa den langagtige havbugt mellem Asien og Afrika (hvis vand ofte farves af røde alger). Forme- delst Tro gik (Israel) igennem det røde Hav, som igennem tørt Land. *Hebr.11.29* (efter *2Mos.14*). *Grundtv.SS.II.94. Scheller.MarO. 248.* ogs. som ssg. (jf. *AaHans.BUS.118*): han kunde alle Sprog øst for Rødehavet. *JVJens.SN.47. KMunk.DU.75.* (billedl.) om punchen: *paa det røde Hav vi støder — | I see det jo, hvor det i Bollen gløder. *Hostr. VV.78.* || røde hunde, dels i talem. hip som hap, skurv som skab, ræv som røde hunde, se I. Hip. dels i flt. som navn paa en sygdom, se Hund 5.5. || rød klud, rødt klæde (jf. bet. 1.5); spec. om et stykke rødt tøj, hvormed visse dyr (især: tyre) ophidses; især (jf. u. Rødt 2) i forb. som virke som en rød klud (sjældnere: et rødt klæde) paa en tyr; ofte i videre anv., om hvad der bevirker ophidselse, raseri. dersom nogen ved rødt

Klæde gjør Beester løbske. *Holb.GW.IV.2.* Mozarts og Weyses Navne virkede paa Pa- tienten ligesom et rødt Klæde paa en Tyr. *Heib.Pros.X.414.* den Karl (ger) samme Virk- ning paa mig, som en rød Klud paa en Tyr. *Fædrel.¹⁵1872.3.sp.3.* jeg har den kedelige Egenskab at virke som en rød Klud paa alle Bedstefædre og Tanter i den hjemlige And- gaard. *AndNæ.(Pol.²1932.9.sp.5).* || rød ko 10 forsk. talem., se Ko 1.3, 2.1-2. || den røde kok (: ilden), se I. Kok 1.1. || det røde kors ell. (alm.) røde kors (ogs. skrevet Røde-Kors), (rødt kors paa hvid bund, der er mærke for) international sammenslutning, or- ganiseret i Genf 1863 med det formaal at hjælpe saarede, syge og hjælpeløse i krigstid (og fredstid); ogs. om den danske, 1876 stif- tede, afdeling heraf (Dansk Røde Kors, D.R.K.). vi stakkels Kjøbstadmøer har ingen anden Udvej end at gaa ind under det røde Kors (: blive sygeplejersker) eller blive Stu- denter. *Hostr.KG.I.3. Rich. Bl. Digte.(1891).* 138. Kriegen med Lazaretter og Røde Kors paa Ærmet. *ORung.PS.210.* hertil bl. a. Røde- Kors-dag (: indsamlingsdag til Røde Kors. *B.T.²⁰1937.11.sp.4.* -forening (*Sal.²XX. 667*), -liga (*BerlKonv.XVIII.389*), -mand (*Bl&T.*), -søster (smst.). || rødt kryds, se u. bet. 1.1. || den røde lue, se II. Lue. || rødt lygte, se I. Lygte 1.3. || den røde mand, se u. bet. 3.1 og 4.2. || røde penge, se bet. 1.4. || rødt plakat, se I. Plakat 2.2. || rødt potte, se I. Potte 1.1. || røde ren- tetal, se u. bet. 1.1. || rød streg, se u. bet. 1.1. || rødt traad (jf. ty. roter faden; vel egl. m. henblik paa det røde garn („mærkegarn“, „mærketraad“), der er indspundet i forsk. ma- riners tovværk, og som viser, at det er statens ejendom (jf. bet. 4.2), saaledes fx. (til omkr. 1900) i den danske (Scheller. *MarO.78*) og den engelske marine (*HCAnd.SS.V.139. Arlaud. 564*); brugen hos danske forfattere refererer sig især til Goethes omtale af „der rote faden“ i den engelske marines tovværk (i *Die Wahlver- wandtschaften II. (1809).26*; se *Arlaud.564*); *udtr. kan dog ogs. have tilknytning til den 1Mos. 38.28* omtalte, som kendemærke anvendte røde traad og til folketroens „røde traad“ (*Feilb. III.120.IV.331*)) kendemærke, der er fælles for en række forhold ell. begivenheder; princip, mo- tiv, der er bestemte for en udvikling, en livsførelse; ofte spec. om gennemgaaende tanke, ledemotiv, handlingsgang i mundtlig ell. skrift- lig fremstilling. Det sidste Afsnit af Middel- aldershistorien har, som hele dette Skrift, ikke lidet bidraget til at lede mig paa Sporet efter den røde Traad i Tidens knudrede Tov- værk. *Ing.(Grundtv.Breve.189).* her har De . . lagt en Moral, jeg har den ogsaa, som „den røde Traad“, gjennem alle mine Eventyr. *HCAnd.BC.IV.302.* i alle hans Planer, gik hun igennem som den røde Traad, der mær- kede det Hele. *Bergs.PP.118.* et Arbejde, som i lange Tider har afgivet den røde Traad i

min Eftertanke og mine Studier. *Høffd.E.* (1887). *Fort.4. jf.:* man (*maa*) stille Fordringer til Publikums Intelligens og ikke ængstelig og omhyggelig trække et rødt Anker-toug igennem alle en Figurs Stadier og Phaser. *JFJac.Br.102.* || rød vin, *vin af rød farve;* (*nu oftest:*) *rødvin. Kogeb.(1710).30.* det var . . en herlig rød Viin vi havde, saa puur . . som mand kand faa den i Bourdeaux. *Holb.Vgs.II.3.* en Flaske rød Viin. *Bagges.L. 1.324. MO.II.622. CReimer.NB.306.* || det røde værelse, (*med.*) værelse til behandling af koppepatienter, hvor lysets skadelige virkninger undgaas ved hjælp af rødt forhæng ell. vinduer med rødt glas; ogs. om selve behandlingsmetoden. *Panum.121. DSt.1924.135.* || rød øre, se bet. 1.4.

rød-, i ssg. [rød-] (*jf. dog Rød-bede, -jærnsten;* i enkelte tilfælde [rød'-] se Rød-grød, -kaal, -vin; *især gldgs. (og dial.)* [rø-] se Rød-kaal, -spætte, -vin, *jf. u. Rød-løv. (undertiden efter ty., mnt.)* **Rod-, Rot-,** se u. Rød-gyder, -skær; *jf. u. Rødbede.* til IV. rød, navnlig i bet. 1-2 || *undertiden vekslende m. Røde- (s. d.); i enkelte tilfælde (navnlig hvor 2. led er et part.) m. formen rødt-, se u. II. rød-farve, -gods, -hedet; endvidere kan nævnes: *Singaporens rødt blomstrende Haver. JVJens. Di. 64. Horisonterne laa som rødtulmende Kranse. JohsWulff. OU. 58. || af de mange ssg. er udeladt en del, hvis 2. led er et perf. part. ell. en adjektivisk afl. (paa -(e)t); fz.: rød-bortet, -bringt, -buget, -fjedret, -flippet, -frakket, -fregnet, -frugtet, -gumpet (se gumpet), -haandet, -hudet, -huet, -hændet (se -hændet), -kalket, -kammet (se kammet), -kappet, -kjolet (se -kjolet), -klædt, -kødet, -nakket, -nistræt (se nistræt), -perlet (se perlet), -pletlet, -prikket (se prikket), -rappet (se VII. rappe), -rejist (se II. rejse 5.2), -rudet (se rudet 1), -skuldret, -skællet, -slidt, -sokket, -taget (hus), -ternet, -trøjet, -tæk(ke)t, -vinget. **-agtig, adj. 1)** (ænyd. rødactig (rødaftig; adv. rødacteligen), fsv. rödhaktogher; nu l. br. i rigsspr.) **rødlig,** en hvid skinnende Plet, som er rødactig (1931: rødlighvid). 3Mos.13.19. De ere gemeenlig . . noget rødagtig i Ansigtet. *LTid. 1738.396.* Jordbunden (*var*) ganske rødagtig. *Tyrolerfamilien. (1840).62. Feilb. jf.:* (*en*) Plet, som er rødagtighvid (1931: rødlighvid). 3Mos.13.24. 2) se rødeactig. **-alge,** en (*jf. -traad*) & *især i ft., om alger med rødt løv af gruppen Rhodophyceæ. Drejer. BotTerm. 247. KoldRo. Sporepl. 117. -and,* en. ♀ krik-and, *Anas crecca* (hannens hoved er kastaniebrunt; *jf. -nakke). DanmFauna. XXIII.79. -arvc,* en. ♀ rød arve (1), *Anagallis arvensis L. ThHolm. Anagallis. (1761).5. Rørd. GD. 113. ArLange. FP. 2. -barke,* v. (*især i perf. part.; fagl.)* navnlig m. h. i. sejl, fiskegarn: behandle med rød barklage; barke (II.1) rød. de (*skal*) have den midterste Dug i deres Største rød barket. *Den velinstruerede Skipper.**

(1800). *Anhang. 93. e. br. -bede,* en. [rød'be'də ell. (*dagl.*) rø-, rø'be'də] (*jf. skriveformen Rø-bede. ZakNiels.K.1 (1893).104. StormP.T.10. SjællBond.43. sml. Feilb. Brenderup. §27 samt Thorsen. Aph. III.66. ft. -r ell. † røde-beder (Moth. R168. PAHeib.E.122. røde-beter. OeconJourn. 1757.207).* (*jf. rød bede u. II. Bede (altr. i ænyd.: Kalk.I.116. I*.26); vel i form paavirket af nt. rode (roo) beet, ty. rotbe(ete); sml. Hvidbede*) ♀ *haveurten Beta vulgaris rapacea; i alm. spr. især om (kogte, tilberedte skiver af) den tykke, kugleformede pælerod, der er rig paa rød saft. vAph. Nath. VI.576. Flæskesteg med Rødbeder. Schand. TF.I.136. Rostr.Flora.I.138. || i sammenligninger. Jeg er bleg og skrantende, som en Hvidroe, han er sund og rød, som en Rødbede. Bagger. I.43. *hendes Kinder, si'er jeg Eder, | var som Sødmælk og Rødbeder. Cit. 1888. (DanmViseb.I.149). || hertil bl. a. rødbede-farvet (de blege Ansigter (blev) rødbedefarvede. *Carling. J.50. Fallada. B.229. -saft* (*Vi sejlede (o: i det røde hav) som i Rødbedesaft. *Bogh. D.II.9. -salat* (1*Suhr. Mad.19(1923).172. -bejdse,* en. (*fagl.*) opløsning af eddikesur lerjord (aluminiumacetat), der i farveriet og tøjtrykkeriet benyttes som bejdse. *VarL.1254. -ben,* en. (*nu næppe br. -bener. EPont. Atlas. I.623. ft. d. s. ell. † -er* (C Müller. *Koge-Bog. (1785).3.* (ænyd. (*ft.*) rødbener, kobbersnepper (PSyv. (DSt.1909.64), ty. rotbein; *jf. -fod*) 1) (*dial.*) som navn paa røven. *Skattegraveren. 1886. II.63. 2)* (*jf. -vitte*) ♀ sneppeflug af klirefamilien med orange-røde ben; *Totanus calidris. Moth. R169. Maa-ger og Klirer og Rødbeen. Bogan. II.170. Røddenens og . . Regnsovens klare Fløjten. NatTid. 1711.1922. Sønd. 6.sp.2. 3)* & se -bene. **-bene,** en. (ogs. -ben. *CGRafn. Flora. II. 517. jf. Feilb.). (nu dial.)* & om forsk. planter med rødfarvede stængler ell. blomster; *især: rødknæ, Rumex acetosella L. JTusch. 209. VSO. Feilb. (u. rødben). || vand-skedeknæ, Polygonum amphibium L. JTusch. 327 (sdjy.). -bener, en. se -ben. **-benet,** adj. som har røde ben (røde strømper osv.). *Moth. R169. de violetstrømpede Senatorer og rødbenede Cardinaler. HCAnd. SS. II.52. den rødbenede Stork. Etar. GH. II.172. || især i fuglenavne som rødbenet klire, rødben (2). FynskHjemstavn. 1931.51. BerlKonv. XVIII.387. rødbenet stylteganger ell. stylteløber, se Stylteganger osv. -ben-klire, en. ♀ d. s. s. -ben 2. *Kjærbøll. 523. AchtonFrüs. DÖ. II.165. -blaa, adj. (*sj. røde-.* *Reiser. IV.117.*) (*jf. blaarød*) af en blaa farve, som falder i det røde; rødlig blaa. Næsen hang ham, som en rødblaa Druer, ned over Munden. *Oehl. XXV.19. Himlen . . var rødblaa af tætte Sneskyer. JVJens. D.77. -blad,* en. ♀ rødalge af familien Phyllophora. *Rostr. Flora. II. 320. -blakket,* adj. (*nu kun no. -blak. vAph. Nath. VI.472. VII.556. inik. -blakt. smst. VII.507.544.*) (ænyd. d. s., fsv. rödhblakot-****

ter, *jf.* no. rødblakk; *l. br. i alm. spr.*) af en uren rød farve; blakket rød; især om kvæg: rødblisset, -skimlet. (hans skæg) om hverken var hvidt eller rødt, siden det var Rumpen af en rødblakket Koe. *Biehl.DQ.II.78. VSO. MO. rødblakket Hest.Bl&T. -bleg, adj.* (oldn. raunðbleikr, lyst rød; *jf.* blegrød; *sj.*) hvidlig og med svagt rødt skær. *LTid.1756.127. -blind, adj.* (*jf.* farve-, grønblind; især med.) som mangler evnen til at opfatte røde farver. *S&B. MTscherning.Oftalmologi.(1918). 48. jf. Rødblindhed. S&B. Panum.201. || i ssg. rød-grøn-blind(hed), farveblind(hed) m. h. t. røde og grønne farver. KliniskOrdbog.(1921).84. -blisset, adj.* (ænyd. røblesit) 1) (*jf.* -stjernet) om dyr (især hest): rød med en hvid blis i panden. *Moth.R169. en rød-blisset Vallak.Schand.BS.445. Feilb. 2)* (*jf.* blisset 2; *dagl.*) om person: med smaa, blanke, røde pletter i huden (især p. gr. af druk); rød-sprængt; undertiden ogs.: med fordrukkent udseende. *Moth.R169. *Han havde faa't sin Davre | . . og grinte, | Rødblisset og fræk. Winth.HF.162. (hun) kommer . . fortudet og rød-blisset hjem.Soya.HF.32. 3)* som har en rød blis; vist kun i forb. rødblisset rørhøne ell. vandhøne (*BMøll.DyL.II.299*), ♀ grønbenet rørhøne, *Gallinula chloropus* (hvis pandeskjold er rødfarvet). *Kjærbøll.554. Sal.*XX.715. -blodig, adj.* [-blo'di] (*jf.* 1). rotblütig samt hvidblødt, Hvidblodighed; foræld.) som har rødt blod; især om hvirveldyrene (i modsætn. til de fleste hvirvelløse dyr, hvis blod er farveløst). Enten ere (dyrene) rødblodige, eller . . hvidblodige. *OHMyst. Pharm.I.8. Fuglene udgjøre den anden Klasse af de rødblodige Dyr.CLStram.Naturhist.Læsebog.II.(1842).3. -blommet, adj.* (*jf.* -blomstret 2) samt blommet 2; især *glæds. ell. dial.*) om tøj olyn.: med indvirkede røde blomster; rødt blomstret. *Moth.R.169. et rødblommet Fodklæde.Ing.VS.I.58. VSO. MO. || (dial.) om dyr (ko): rød med pletter af anden farve. jf. Feilb. -blomstret, adj.* (især ☐) 1) som har røde blomster. *VSO. AchtonFriis.DSØ.II.411. 2)* d. s. s. -blommet. det rødblomstrede Sengetæppe. *AaseHans.S.9. -blond, adj.* blond med rødligt anstrøg. det rødblonde Mundskægs . . Spidser. *RSchmidt.MD.211. Haaret (♀: en dames) var rødblond, maaske farvet, for to rødblond var Moden paa den Tid.Hjorta. (BerlTid.¹¹/1921.M.15.sp.1). -blyverts, en.* (mineral.) rød blymalm (krokoiit). *VareL.*729. -bog, en.* (*jf.* eng. redbook samt rød bog u. IV. rød 5; *polit.*) samling af aktstykker olyn., der udgives af en regering (navnet p. gr. af omslagets farve; *jf.* Blaa-, Grøn-, Gul-, Hvidbog). *AzelMøller.Folkeretten.*I.(1933). 183. (spøg.:) Pol.¹¹/1934.10.sp.5. -bone,* 60 en. ♀ (nu næppe br.) rødbynke, *Rumex crispus* L. Hornemann. *OP.*350. † -brissel, en* (*VSO.*) (*jf.* ænyd. røt brissel (*Kalk.V.136⁹⁹*); 2. led er ænyd. bresilie(n), sv. bresilja,

no. brisel, gennem mnt., ænh. bresilien af fr. brésil, spansk brasil, mlat. brasilium mfl., et ord, som indgaar i navnet Brasilien) syd-amerikansk træsort til rødfarvning: brasilietræ; fernambuktræ; rødtræ. *Moth.R169. Forordning med Tariff over Told.²⁸/11768.N2. v -broget, adj.* (ænyd. d. s.; *jf.* dan(n)ebroget 1) især om kvæg: rød (IV.3.2) med hvide pletter. *Moth.R169. Skov-Skader findes nogle, af Farve som Papegoie-grønne, andre blaa-agtige, og nogle rød-brogede. Thurah.B. 20. det rødbrogede svenske Kvæg. LandbO. IV.459. Feilb. -brun, adj.* (oldn. raunðbrunn; *jf.* brunrød) af en brun farve, som falder i det røde; rødlig brun; purpurbrun. *Moth.R169. Vil man have (linnedet) rødbruunt. CVarg. Farve-Bog.(1773).31. (han var) rødbrun som en Indianer.Schand.BS.480. rødbrun kærhøg, se Kærhøg. || som subst.: Rødværling . . hos hvilken et smukt Rødbruunt er Hovedfarven. Brehm.FL.200. gule og brune Skatteringer fra det spædste Hvidgule til det kraftigste Rødbrunt. JPJac.(1924).III.134. -brunlig, adj.* (*jf.* -brun; *l. br.*) Farven (hos rødhajen) er ofte rødbrunlig. *NordConv Lex.V.145. -bryst, en.* (ænyd. rødbryst(e); *jf.* eng. (Robin) redbreast; nu næppe br., *jf.* dog bornh. rødbrysting. *OrdbS.*) ♀ radhals, -kælk. *Moth.R169. Cuvier.Dyrhist.I.235. PJEstrup. Dyrhistorien.(1820).144. -brystet, adj.* (især zool.) om fugle: med rødt bryst. *Hornemann.HF.116. i navne paa fugle som rødbrystet ryle, (jf. Graasneppe) krumnæbbet ryle, Tringa subarquata. Kjærbøll.504. Sal. XV.385. rødbrystet vipstjært, (nu næppe br.) rødhals. Funke.(1801).I.195. -bukser, pl. (l. br.) ældre spøg. betegnelse for franske soldater (der tidligere bar røde uniformsbenklæder). D&H. -bynke, en.* (*jf.* -bene, -bone, -knæ) ♀ om forsk. arter af slægten skræppe, *Rumex L. (jf. JTusch.208ff. MO. AxLange.FP.109); især: kruset (1.5) skræppe, krusskræppe, Rumex crispus L. JTusch.210. VSO. AchtonFriis.DØ.II.257. -bæltet, adj.* (*jf.* bæltet 5; *dial.*) om dyr; dels om rød ko: med hvid, bæltelignende aftegnning. *jf. Esp.470. dels om svin: „rød på kroppen for og bag med en hvid stræg tvært over ryggen“. Moth. R169. -bær, et.* (*dial.*) tyttébær. *JTusch.253. Tyttébærbusken (kaldes) i Sielland . . Rødbær. JFBergs.G.106. VSO. || tranebær. I Heden var der flere Slags Bær . . særlig Blaabær, Rødbær og Tyttébær. HimmerlKjær. 1936.185. -bøffel, en.* (zool.) bøffel fra Kongo med rødlig led, *Bubalus pumilus. Sal. III.1007. Brehm.DL.*III.3.134. -bøg, en.* (tidligere ogs. rød bøg. *Hallager.146*). ♀ 1) (*jafl. ell. dial.*) almindelig bøg, *Fagus silvatica L. (i modsætn. til Avnbøg, Hvidbøg). JTusch.87. Warm.Frøpl.175. Baud.GK.10. || spec. ☉ om veddet (der har en brunlig ell. rødlig tone). Sal.XV.400. Swenson.B.II.123. 2) (ikke i bot. spr.) blodbøg, *Fagus purpurea Ait. Collo.**

I. Rødde, II. rødde, se II. Røde, IV. røde.

III. rødde, v. se I. rydde. Rødde-, i ssg. se Rydde-. røddelig, adj. se ryddelig.

Rødder, flt. af I. Rod.

røddig, adj. se ryddig.

Rødding, en. se I. Røding.

rød-draget, adj. (nu næppe br. -dragen. VSO.). (jf. -rygget 2 og draget 1; landbr. ell. dial.) om kreatur: rødt med en hvid stribe hen ad ryggen. Moth.R169. Cit.1819. (AarbKbhAmt.1928.304). AntNiels.FL.II.17. Han havde solgt den ene Ko, nu havde han kun den Røddragede. Rist.J.194. MDL.81. Feilb. Thorsen.167. jf. Rietz.526 (skaansk). -drossel, en. (jf. -vinge) \searrow vindrossel, *Turdus iliacus. vAph.(1764).552. BøvP.I.350.* -dynd, et. (ænyd. d. s.; især dial.) rødtligt, jærnholdigt dynd i moser. Moth.R169. jern- eller svovl-haltig Tørvegrund, hvilken Landmanden kalder Roddynd. Olufs.NyOec.I.214. Junge. NordsjællF.III.128.

I. Røde, en. (sj. et. jf. u. Aften-, I. Morgenrøde). [rø'də] flt. (undertiden i ssg. se u. I. Morgenrøde) -r. (ænyd. d. s. i bet. 2 og i bet.: rødm, oldn. rauda, j., rød farve, blod, ty. rōte; afl. af IV. rød; jf. ogs. oldn. rōdi, rōdme, rōdt skín (sml. u. Aftenrøde); jf. I. Rød, III. røde) 1) (jf. Rosenrøde) det at noget er ell. bliver rødt; rød farve; rødt lys, skær. Moth.R168. En god spansk Uld maa være rødagtig, men besidde en Røde, som kommer Karmoisininen nær og ikke en mat Rødhed. PhysBibl.VI.59. || især (poet., højtid.) om aften- ell. morgenrøde; nu vist kun (m. overgang til IV. rød 1.s.) efter foregaende gen.: *Saa herligt, som Martyren i sit Blod, | Laae Havet i Aftenens Røde. Staffeldt.110. *Himlens Røde falmer fjernt. Stuck.S.20. || (jf. IV. rød 1.2) \searrow om voldsom ophidselse. *en Mand begærte, | fristed og tog, mens Blodet stod i Røde. Marton.HB.196. || (jf. IV. rød 1.e; dial.) i forb. som staa i røde (røden. Moth.R168), om byg: staa i røde rader (se I. Rad 1.2). Junge. OrdbS.(sjæll.). || (jf. IV. rød 2.1) † som betegnelse for, at huden bliver rød ved ophidselse, sygdom, undseelse olgn. Heeden og Røden indtager det hele Legeme. LTid.1728.143. jf.: Skam-røde. Lodde.NT.120. 2) (jf. Eng-, Farverrøde; nu næppe br.) \searrow farveplanten krap (L.I.); ogs. om det heraf udvundne farvestof. Moth.R169. CGRafn.(PhysBibl.XXIV.108f.).

II. Røde, en. [rø'də] (ogs. Rødde. Høysg. AG.37. Garboe.HA.88. Tode.VII.255. Rød. PhysBibl.I.12.II.431). (ænyd. rød(d)e, gl.da. rathæ i bet. 1, æda. rōtæ i bet. 1 (Harp.Kr.7.105), sv. rōta, no. dial. røyta, fugtighed, (m)nt. rōt(e), det at røde her; afl. af IV. røde; jf. III. Raad, I. Rist 5; nu sj. uden for dial.) 1) (j.,foræld. . . hedder vel alm. . . Raad." Levin.) forraadnelse; raaddenskab; især: betændelse (jf. Neglerøde) ell. (navnlig) samling af materie, pus paa et bekendt sted.

bylder fulde af røde, som ikke ere udtrykte. Es.1.6(Chr.VI). Såret drager til røde. Moth. R169. Bylden . . . aabnede sig paa nye, og udgydede en stor Hob Røde. LTid.1738.684. sætte Røde (: bulne). Leth.(1800). Herholdt. RH.54. Esp.280. OrdbS.(Falster). || i videre anv.; dels † om forraadnelse i træ: Moth.R169. dels (dial.) om raadent sted i ost: Feilb. 2) om behandling af hør ell. hamp, hvorved stænglerne skærnes ved forraadnelse; i forb. som lægge (sætte. Kværnd. Brenderup.§95) hør ell. hamp i røde, lægge hør, hamp i vand for at skærne den; røde (IV.1). Moth.R 169. (vildænder er) meget begjærlige efter Hørfør; hvorfor de og om Efteraaret hyppig trække til de Vande, hvor Hør har ligget i Røde. Blich.(1920).XVIII.104. Feilb. OrdbS. (Turø). || i videre anv., om den mængde hør, der rødes. Feilb. SvendbAmt.1920.29. En Røde Hør (ell.) Hørrøde. Kværnd.

III. røde, v. [rø'də] -ede. vbs. jf. I. Røding. (ænyd. rødes, jf. ty. rōten; til IV. rød; sml. I. Røde, II. rødm samt aftenrødes, II. morgenrøde; i rigsspr. kun poet., højtid.) gøre rød; farve rød. Moth.R170. || især i pass.: blive rød. Moth.R170. *EnNat, hvis Slør af ingen Morgen rødes. Palm.I.125. HWerner.Solstreff.(1923).14. om bær: Feilb. || (jf. IV. rød 2.1; nu næppe br.) blive rød af skam, undseelse; rødm; skamme sig. Moth. R170. en god og oprigtig Mand blues og rødes gemeenligen ved at tale om det, hand gjerne forlanger hos os. Horn.Moral.II.85.

IV. røde, v. [rø'də] (tidligere ogs. (skrevet) rødde. i bet. 1: Begr.Sjæll.II.163. Wilkens.MT.246. i bet. 2: PhysBibl.III.174. BiblLæg.1815.128. — sj. rydde, se u. landrøde). -ede ell. (nu dial.) -te (jf. Moth.R170. Feilb.). (ænyd. d. s., fsv. rōta, bringe til forraadnelse, no. dial. røyta, faa til at raadne (ogs. intr.: raadne), mnt. roten, faa (hamp) til at raadne, jf. ty. rüssen, rōsten, rōten (sml. I. riste 2); vistnok sa. ord som oldn. reyta, afrive, afplukke, der egl. er afl. af (kausativ til) et stærkt verbum, hvis perf. part. foreligger i raadden; jf. II. Røde, IV. rødm; i bet. 2 vel (til dels) dannet til II. Røde) 1) (jf. III. raadne 3; faql.) m. h. t. hør og hamp: give en behandling, enten ved udbrødning paa mark (jf. dug-, landrøde) ell. ved nedsænkning i vand (jf. vandrøde), hvorved stænglerne skærnes; rødm (2); lægge, sætte i røde (II.2). OecMag.VI.291. Den kneblede Hør rødes, enten ved at landrede den, eller ved at nedsænke den i stillestaende Vand. Begr.Sjæll. II.163. Hannover.Tekstil.I.95. Feilb. 2) (jf. II. Røde 1; nu dial.) om betændelse, saar: afgive ell. være fuld af materie; suppure. Moth.R171. rødende Saar. BiblLæg.1809. 105. FrGrundtv.LK.85. Meyer.*1046. || (jf. II. Roe; nu næppe br.): røde, d. e. sætte Roe, Saar. Junge.

Røde-, i ssg. (undertiden vekslende m. Rød-, se røde-agtig, -feber, -ran, -saar, -sam-

ling, *jf.* røde-blaa, -løg, -syge u. rød-blaa, -løg, -syge). *dels af I-II. Røde; dels (spec. i geogr. benævnelser) af best. f. af IV. rød, se Røde-hav, -kors u. IV. rød 5; jf. endvidere benævnelser som Røde-rusland (NordConvLex.² V.177; jf. u. IV. rød 5), -russer (S&B.), -rus-sisk (NordConvLex.² V.177); tidligere ogs. af flt. af IV. rød, i flt. af sgr. som Rod-bede, -fisk (s. d.). † -agtig, adj. [II.1] (rød-. Bøtcher. B.6). (jf. -lignende) som ligner materie. et rødeagtigt Flod af Moderskeden. *PhysBibl.II. 440. BiblLæg.1813.170. -blaa, adj. se rød-blaa. † -feber, en. [II.1] (jf. Betændelses-feber; med.) feber p. gr. af materieansamling(er). Rød-: PhysBibl.II.229.**

Rød-eg, en. ♀ amerikansk eg, hvis løv om efteråret bliver rødt; *Quercus rubra L.; ogs. om veddet. VSO. Suenson.B.II.121.*

Røde-hav, -kors, se u. IV. rød 5.

Rød-el, en. ♀ den i Danmark alm. el, *Alnus glutinosa Gärtn. (hvis bark og ved er rødligt); moseel. CVaupell.S.39. Suenson.B. II.126.*

rødelig, adj. se rødlig.

† **røde-lignende**, part. adj. [II.1] d. s. s. -agtig. *Annaler for Lægevidenskabens Yndere.(1810).7. -løg, en. se Rødløg. † -plante, en. [I.2] ♀ krap (I.1). CGRafn. (PhysBibl.XXIV.108). † -raad, et. [II.1] betændelse; materie. -rod: vAph.(1772).III. Leth.(1800). -ran, et. (sj. Rod-. JohsSteenstr. N.IV.340). (ænyd. Røthers ran (Kalk.III. 650), æda. Røthoran (Saxo.GestaDanorum.I. (1931).202. jf. ScriptMin.I.309), oldn. raubārān, voldeligt ran; af Saxo afledet af et propr. Rotho (se ridder rød u. I. Rød 2.1); vist til rød i bet. „blodig“ (jf. IV. rød 1.2), sml. ænyd. rødegalen, oldn. raubagalinn, forstyrret, vanvittig, oldn. raudavikning; jf. Røvrran u. Ran 2; hist., arkais.) ran, røveri under særlig graverende omstændigheder; tøylesløst ran; plyndring; røveri. JohsSteenstr.N.IV.340ff. jf.: For over 1000 Aar siden rasede (en) Sørover ved Navn Rød. (Paa Arnakke) skulde han, (i sin) Borg, sit uhyre, blodige Bytte, det saakaldte „Røde-Ran“. NPWüel.R.9. † -saar, et. [II.1] betændt saar. Rød-: Funke.(1801).I.39. † -samling, en. [II.1] materieansamling. Rød-: Bøtcher.B.67. PhysBibl.II.432. -syge, en. se Rødsyge. † -sætning (vAph.(1759).370. Leth.(1800)) ell. -sættelse, en. [II.1] afsondring af materie; materiedannelse. Aaskov.MH.197.*

Rød-falk, en. (jf. Hvidfalk; zool.) betegnelsen for en gruppe af falke (hvortil især taarnfalk) med rødlig overside. *Brehm.FL.15. I. -farve, en. (fagl.) om forsk. røde farvestoffer, især om forsk. slags engelskrødt. Opf B.1.V.81. Suenson.B.II.95. || † rød arsenik; rødglas. Moth.R170. II. -farve, v. (l. br. rødt-. Sal.²VII.451). vbs. -ning (vAph.(1759). OpfB.1.VI.520. BerlKonv.XVIII.392). (oftest i perf. part. og som vbs.; især farv.) give rød farve; farve rød. Moth.R170. det rødfarvede Tø.*

*CVarg.Farve-Bog.(1773).18. Jeg saa i Fantasier Lys fra Trækirkens Vinduer rødgarve Sneen en Julemorgen. Schand.O.II.143. Skovmaarens gule Strubeskind . . som den Gang kunstigt rødgarvedes. Sal.²XI.291. || (poet.) om blod; om blodsudgydelse: *Rødgarvet er Havet af Troldeens Blod. Pram.Stærk.260. Oehl.VIII.205. *med sit Blod han rødgarver Jorden.Gertz.Overs.afIliaden.(1923).XI.v.395. om rødmæ: Glæde rødgarvede hendes Kinder. Suhm.(SkVid.XII.196). -feber, en. se Rødefeber. -fed, adj. (især dial.) om person: med rødt og rundt ansigt; rødmusset og velnæret; især: rødblisset (2). MDL.(jy.). Hans Ansigt var bleven rødtedt og oppustet (af udsvævelser). JPJac.(1924).I.324. Skjoldb.K H.160. -filter, et. (jf. Gulfilter; fot.) farvefilter, ved hvis hjælp røde partier af den fotograferede genstand fremtræder med naturlig valør. BerlKonv.XVIII.389. -finke, en. ♀ (nu næppe br.) rødhals, -kælk. EPont. Atlas.I.629. Kjørhøll.297. -finnet, adj. (l. br.) 1) (jf. I. finnet 1) om fisk: med røde finner. VSO. Mohr&Nissen.Ty.-da.Ordbog. II.(1904).437. 2) (jf. II. finnet 1) med røde knopper (i ansigtet). vAph.(1759).370. Hans olivenbrune, klare Hud var nu rødfinnet og skjoldet.AndNz.DB.123. -fisk, en. flt. -e ell. d. s. ell. † rødefisk (Holb.DNB.585). (ænyd. d. s.) ♀ fisk af rødlig farve; især (jf. Kongefisk) om en orangerød dybvandsfisk fra nordlige Atlanterhav og Ishav, *Sebastes (marinus)*. POWalløe.Dagb.83. KBirket-Smith. Eskimoerne.(1927).230. Spærck.ND.63. Tre die Ret (o: ved en spansk middag) var ristede Rødfisk. FrPoulsen.NyeSjæle.(1935).107. || (sj.) om andre fisk; fx. rødskæg, *Mullus barbatus (VSO)*, og fjældørred, *røding*, *Salmo alpinus (smst.)*. † d. s. s. -skalle. Moth.R170. -flammet, adj. (jf. flammerød; l. br.) af uensartet rød farve; især om ansigtet: rødsprængt; ogs.: rødblisset (2). Pont.LP.VIII. 143. Hun var rødflammet i Ansigtet af Komfurvarmen. AlbDam.B.242. † -fod, en. (jf. -ben 2) ♀ om forsk. fugle med røde ben (jf. vAph.Nath.VI.578); spec. om forsk. arter af graagaas (blisgaas, Anser albifrons, og dværggaas, *A. erythropus*). Nennich. VSO. -fodfalk, en. ♀ affenfalk, *Falco vespertinus* (hvis fætter er rødlig). Kjørhøll.42. Spærck. ND.424. -fodugle, en. ♀ den mellem-europæiske ugle *Nyctale dasypus. Brehm.FL. 84. -fyrr*, en. (ænyd. rødfyrr (og den røde-fyrr, rødgran) ♀ dels (nu vist kun no.): rødgran. VSO. || dels (l. br.) om forsk. fyrrerarter, fx. *Pinus silvestrus* (alm.: skovfyrr) og himalaya-fyrr, *P. excelsa* Wall. Cit.1870 og 1875.(OrdbS.). || om fyrrer ell. granved. HimmerlKjør.1920. 396. Feulb. -garde, en. (polit.; l. br.) d. s. s. rød garde (se IV. rød 4.3). ORung.VS.7.80. -gardist, en. [4.3] (polit.) medlem af (menig i) en rød garde. ORung.VS.22. -garve, v. vbs. -ning, jf. Rødgarveri (Funke.(1801).I. 583. Mohr&Nissen.Ty.-da.Ordbog.II.(1904).*

437). (jf. -barke; garv.; især i perf. part. ell. som vbs.) bark-, logarve. De rødgarvede Lædersorter ere de varigste. *OpfB.* II.314. || som vbs. *VareL.* (1807). II.174. *OpfB.* III.403. **-garver**, en. (garv.) person (arbejder), der er beskæftiget med rødgarvning. *S&B. Bl&T. -geret*, adj. (ogs. -gæret. jf. *VSO.*). (dial.) om rødt kreatur: med en hvid streg fra lysken til ryggen. (en) rødgiæret Ko, *Stud. VSO.* II.356. jf. *Rietz.526* (skaansk). **-glansende**, 10 part. adj. (jf. glanse 7; nu næppe br.) skinnende rød; rødglinsende. *Gram.Nucleus.1522. -glas, et. (jf. I. -farve slutn., -svovl; jagl.) rødt svovlarsen, rød arsenik (tidligere anv. som farve). *VareL.* 7643. **-glinsende**, part. adj. (jf. -glansende) især om ansigt: glinsende rød. (hun) kom rødglinsende . . . ud fra Mælkestuen. *MHenckel.Væbnersholm.* (1902).8. **-gloende**, part. adj. (nu l. br. i rigsspr.) rødgløende. Digelen holdtes stærk 20 rødgløende. *Abildg.* (*PhysBibl.* XVII.141). *HC Lund.Samler.I.* (1803).42. *Feilb. -gløde, v. vbs. **-ning** (s. d.). 1) (næsten kun i præ. part., se -glødende) intr.: være glødende rød. (taget) havde fanget det varme Lys før Solnedgang. Det rødglødende. *Schand.IF.268. 2)* (l. br.) gøre rødglødende. at rødgløde Sand. *Andres. Klitt.112.* jf.: *kunde jeg med Sjælens Vredesflamme | Rødgløde mine tunge Ord | Og sende dem som Kugler ud. *CKMolb.SD.246.* 30 (jf. IV. rød 2.1) gøre blussende rød. det glødende Jern, som . . . rødglødede de to (smede-) Svendes svedende Ansigter. *Schand.O.I.19. -glødende, part. adj. (jf. -gloende, -gløde). 1) (jf. -hedet, -varm(et) samt hvidglødende; især ☼) opvarmet til rødglødhede; gløende rød. *SvGrundtv.Retskrivnings-Ordbog.* (1870). det paa Ambolten liggende rødglødende Stykke Jern. *Schand.TF.II.36.* Komfurets Ringe (var) rødglødende. *ErikKrist. DH.20.* || overf.; især om had, raseri. De rigtig rødglødende Realister. *Rord.SL.80. 2)* (l. br.) skinnende rød. den blaa Kornblomst og den rødglødende Valmue. *Winth.Krum. 16. IsakDin.FF.161. -glødhede, en. (jf. -varme) ☼ glødhede, ved hvilken det glødende legeme lyser rødt; ogs.: temperatur af noget over 500°. *NordConvLex.VI45.* Pennene . . . ophedes til Rødglødhede. *VareL.796. -glødning, en. (nu sj.) vbs. til -gløde 2; ogs.: 50 rødglødhede. *Brünnich.M.256. S&B. -gods*, et. (ogs. **Rødt-**. *TelefB.1937.sp.5608*). (efter ty. rotguss; sml. Gul-, Hvidgods) ☼ om forsk. kobberlegeringer; dels om maskinbronze med mere zink end tin, dels om messing med under 20% zink (rød messing, tombak). *Wagn.Tekn.14. Hannover.Tekn.36. -graa, adj. af en rødlig graa farve. hendes lange rødgraa Kofte — et Stykke Klædemon, som (natmandskvinder) paa hiin Tid almindeligt 60 brugte. *Blich.* (1920). XXVII.166. *Spårek.N D.74.* substantivisk: Gulgrønt og Rustgult, Rødgraat og Gulhvidt. *Bogan.II.13. -gran*, en. (jf. -fyr) ☼ den almindelige gran, *Picea*******

abies L.; ogs. om veddet. *VSO. Rostr.Flora.I.5. Thaulow.Træ.* (1912).36. **-grejser**, en. se Grejser. **-grimet**, adj. (jf. grimet 1.2; landbr. ell. dial.) om hest ell. kreatur: rødt med hvide streger ell. striber i hovedet. *Moth. R170. OccMag.V221. Levin.* (u. grimet). *Feilb.* jf. *Rietz.212* (skaansk) samt *Esp.280. -grædt, part. adj. især om øje: rødt af graad; forgrædt. *Goldschm.VI.443. GyrLemche.BD.147.* jf.: efter megen Tiggen og Rødgrædthed (fik hun) Tilladelse til, at hendes Kæreste . . . maatte besøge hende i Hjemmet. *JørgenNiels.L.119. -grød, en. alm. udtalt: [rød'grø'd] (jf. *Verner.243*). (tidligere ogs. rød grød. *Kogeb.* (1710).30. *TBruun.I.416.II.274*). (kog.) efterret tillavet af frugtsafter (ribs, hindbær osv.), tilsat sa-gomel (rismel) og sukker; rød frugtgrød; tidligere om en slags rødvinbudding (*Kogeb.* (1710).30) ell. et slags syltetøj (*TroelsL.V.74*). *Huusm.* (1793).260. *FrkJ.Kogeb.293.* desserten var rødgrød med fløde | **-grøn**, adj. (oldn. raudgrønn; l. br.) af en grøn farve, som falder i det røde. *Rødgrøn med gule Strimer Flammen (o: fra det brændende hus) sj. snoede vild. *Oehl.XXXI.250.* (en) Brombærranke med et Par rødgrønne Blade. *Tolderl.F.II.39. -grøn-blind* (hed), se u. rødblind. **-gul**, adj. (oldn. raudgulr; jf. II. -gylden og gulrød) af en gul(lig) farve, som falder i det røde. *Pflug.DP.868.* *de rødgule Aftenskyer. *Winth.D.229.* rødgule Foraarsblomster. *KLars.MH.19.* || substantivisk i inlk., om farvestof. *JBaden.FrO.II.107. † -gyder, en (*Moth.R170*); alm. m. ty. former (se nåf.). (ænyd. rotg(i)et(t)er, rottgieszer, rotgytter mfl. (*Kalk.III.618*); fra mnl. rotgeter, hty. rotgesser; til IV. rød 1.4 og II. gyde 2 (mnl. geten, hty. giessen); jf. -støber samt Malm-, Metalgyder bronze-støber; metalstøber. *Rotgyder.* vAph.(1759). Røtgiter. *Moth.R170.* rotgieter. *Gram.Nucleus.II. I. -gylden*, subst. (jf. II. -gylden, -gylden-erts; mineral.) betegnelse for to sølvmalme; dels: sølvmalm med svovl og arsen, arsensølvblende (lys rødgylden); dels: sølv-malm med antimon og svovl, antimonsølvblende (mørk rødgylden). *Brünnich.M.197. VareL.729. II. -gylden*, adj. (især ☼) af en farve, som ligner rødt guld; rødlig gylden. den varme, rødgyldne Sommeraften. *Schand.F.331.* et Haar, der var rødgyldent som en Rugmark ved Solnedgang. *TomKrist.Vi.176. -gylden-erts*, en. (ty. rotguldenerz; mineral., foræld.) d. s. s. I. -gylden. *Sal.XVII.69. -gæret*, adj. se -geret. **-gøre**, v. [-gø'rø] (glda. d. s.; nu sj.) gøre rød; farve rød. Hans vældiges skiold er rødgiort (1871: rødligt). *Nah.2.4* (Chr.VI). Hendes Kinder (var), som den hvide Himmel, naar (solen) rødgiort den. *Suhm.II.193. VSO.* || i præ. part. i forb. som rødgerøende midler (efter nylat. rubefaciencia; apot. og med.) lægemidler (som senneppapir), der fremkalder rødme i huden,***

vabler m. m. JCLange.B.334. Curjel.De officin. Lægemedlers Brug.(1870).27. **-haaret**, adj. (jf. oldn. raud-hárr, -hæðr) især om person: som har rød haar (ofte opfattet som misklødende ell. (især tidligere) som tegn paa falskhed). Moth.R170. (jeg) veed meget vel, at De baade er rødhaaret, koparret og uanseelig. *Ew.*(1914).II.74. *Som Røvens Bælg rødhaaret | Var Lokken. *Winth.HF.307. And N.z.PE.III.307.* (dagl., spøg.) i forb. som: kom! saa skal jeg klippe dig rødhaaret med en tresaks. *OrdbS.* **-haj**, en. \searrow haj af familien Scylliidæ; navnlig om smaa plettet (pletet. *NordConvLex.V145*) rødhaj, *Scyllium canicula* (med rødgraa grundfarve). *Kroyer.III.814. Spærck.ND.74.* || sortmundet (nu næppe br. ringet. *NordConvLex.V.145*) rødhaj, ringhaj, *Pristiurus melanostomus.* *Kroyer.III.833. Sal.²X.664. || storpletet rødhaj, *Scyllium stellare.* *Dann Fauna.XX.100.* **-hale**, en. 1) \searrow (nu sj.) sydeuropæisk drosselfugl med rød underside, stendrossel, *Monticola saxatilis.* *Brehm.FL.124. 2)* (zool.) bøge-nonne, -spinder, *Dasychira pudibunda.* *Brehm.Krybd.602. Sommerfugle.43.* **-hals**, en. 1) (jf. -bryst, -finke, -strubesanger samt Nældekonige) \searrow drosselfugl med rustrod farve paa bryst og hals, rødkælk, *Eriihacus rubecula.* *vAph.Nath.VI.578. Oehl.XXVII.94.* Rødkælken smuttede frem . . Den stemte Fiolen, trak Spilledaasen op — den knækkende, knirkende Lyd, som fremkommer, naar en Fjeder spændes . . saadan omtrent er Begyndelsesstroferne til Rødhalsens Sang. *Fleuren.IN.25. Spærck.ND.351. OrdbS.(Turo).* 2) (zool.) natsommerfuglen *Gnophria rubricollis* (med rød halskrave). *Sommerfugle.42.* **-halset**, adj. med rød hals (og bryst); især (zool.) i fuglenavne som rødhalsset gaas, rajgaas med rød hals, *Bernicla ruficollis.* *DannFauna.XXIII.200.* rødhalsset lappededykker (ell. silkeand. *Kjærbøll.718*), se Lappededykker 1. **-hed**, en. (glda. røtheet (3Mos.14.37(GldaBib.)); nu l. br. i alm. spr., jf.: „begynder at tabe sig.“ *Levin.*) det at være rød; det at have en rød farve. *Moth.R170.* Man gløder disse Stone indtil Rødhed. *vAph.Chym.III.420.* (kødet bliver lige) gennemstegt (saaledes at Kødstykket i sin Midte endnu lige har bevaret et Skær af Rødhed). *VortHj.II.93.* || om legems- ell. (især) hudfarve. Heeden og Rødheden i Øynene . . gaar bort. *WeisbachsCuur.* (overs.1755).61. der er megen Hævelse og Rødhed i de syge Dele (af ansigtet). *Cit.1872.* (HCAnd.BC.IV.214). (nu næppe br.) om ansigtsrodme: *vAph.*(1772).III. *Rødhed ubevidst sig over Kinden strakte. *PHFrim.*(Poet Saml.I.7). **-hedet**, part. adj. (rødthedt, rødthedt *Jern.Cit.1792.*(*OrdbS.*)). (sml. ty. 60 røtheizen, rødgledning; jf. -varm(et); nu næppe br.) ophedet til rødgledhede. *KSelsk NyeSkr.I.322.* **-hjelmet**, adj. (ænyd. d. s.; jf. II. hjelmet; landbr. ell. dial.) om kreatur:*

rød med hvidt forhoved. *Moth.R170.* en rødhielmet Tyr. *Høyen.Molke.65. Feilb. Thorsen.168. jf. Rietz.527*(skaansk) samt *Esp.131.280.* **-holt**, et. (nu næppe br.) rødtræ. *vAph. Nath.VI.578. **-hovedet**, adj. (nu sj. i skrift **-hoved.** *Moth.R170. Hornemann.HF.111. Kielsen.Naturhist.II.*(1809).136. jf. *Feilb.*) som har rød hoved; om person: som har rød haar (*Moth.R170. OrdbS.*(sjæll.). *Feilb.*) ell. (navnlig) rød(lig) ansigtsfarve (især: p. gr. af rodme). *MO.* Kai er rødho'det, lykkelig. *KBecker.VVI.108. jf.:* Hun stod der og vred Hænderne i rødhoedet Fortvivlelse. *Bregend.AS.120.* || (zool.) om dyr, navnlig fugle. *Kielsen.Naturhist.II.*(1809).136. især i fuglenavne som rødhovedet and (d. s. s. Kolbeand. *Kjærbøll.677. DannFauna.XXIII.134*), † finke (irisk, rødbrisk. *Hornemann.HF.111*), tornskade (*Lanius senator.* *Spærck.ND.355*). **-hud**, en. (endnu ikke i *MO.*, sml.: „nyt Ord.“ *Levin.*; efter eng. redskin; jf. den røde mand u. IV. rød 3.1 samt Gulhud) betegnelse for Nordamerikas oprindelige indbyggere, indianerne (2) (vist p. gr. af de røde farver, hvormed de smykkede sig). *Holst.R.* en Rødhud (levede) ude paa den flade, græsbeograede, endeløse Prairie. *Bogan. II.199.* Rødhuden tog . . sine Vaaben. *A.Erlev. DestjaalneBørn.*(1902).II. Vi er sunde og solbrændte, med Teint som Rødhuder. *Bønnelycke.Sp.192.* **-hue**, en. spec. \searrow (nu næppe br.): alm. hanekro, *Galeopsis tetrahit* L. *Viborg.Pl.*(1793).121. *Hornemann.OP.310.* **-hvene**, en. (dial.) \searrow hundehvener, *Agrostis canina* L. *JTusch.9. OrdbS.(Fyn).* **-hvid**, adj. (jf. hvidrød) af en hvid farve, som falder i det røde; rødlig-hvid; ogs.: rød og hvid (fx. om de danske farver). den rød-hvide (fane). *HPHans.G.66.* der var afmærket fire Byggegrunde med rødvide Pæle. *MartinAHans. NO.209.* jf.: den østrigske Republiks rød-hvidrøde Banner. *Tiisk.1934.II.128.* **-hætte**, en. om person, der bærer en rød hætte, ell. dyr, plante, hvis hoved, krone minder om en rød hætte. *Holst.R. 1)* (efter ty. rotkäppchen) især i forb. den lille rødhætte, som navn paa en lille pige i et folkeeventyr. *Grimm. Folke-Eventyr.*(overs.1821).126. Den lille Rødhættes Liv og Død (af Tieck). *Oehl.Tieck.I.251. 2)* (dial.) \searrow om en rødhovedet fugl (vist: rødbrisk). *OrdbS.*(sjæll.). 3) \searrow sortnavn for haverose med stærkt røde blomster. *Havebr.L.³ II.296.* **-høne**, en. flt. **-høns.** \searrow agerhønselignende, sydeuropæisk hønsefugl, *Caccabis rufa.* *Brehm.FL.426. sa.DL.²II3.108.**

rødig, adj. se ryddig.

I. Røding, en. [rø'ðen] (*Røding. Mohr&Nissen.Ty.-da.Oråbog.II.*(1904).433). flt. **-er.** (fra sv. røding, afl. af sv. rød, rød; jf. ty. rötelein samt Røding, Rødfisk slutn., II. Røj) \searrow fjældørred, *Salmo alpinus*; ogs. som sammenfattende betegnelse for fjæld- og kildeørred. *NaturensV1921.183.*

II. Røding, en. se Rydning.

III. Røding, en. se II. Rødning.

Rød-irisk, en. (jf. -hætte 2, -top 2 og rødvedet finke (u. rødvedet)) ☞ *irisk*, *Cannabina linota* Gm. *Kjærbøll*.362. *Spærck*.ND.346. **-jord**, en. (geol.) om forsk. røde (røddige) mineraler og jordarter; dels † om rødkridt (vAph.Nath.IV.148), dels † om rød bolus, *Bolus rubra* (VareL.(1807).I.127. *Rawert*.VareL.I.91), dels (jf. -sand): haardt, rødtigt jordlag, al (I), af sand og humus. Tidskr.f.Skovbrug.III.(1879).28. *(du) får | det Lyngskjold brudt og blandet | med Rød-jord og Mergel. *Rørd*.GD.281. *Steensby*.Geogr.150. som sammenfattende betegnelse for rødler og rødsand: *MøllH*.V.133. **-jærnsten**, en. alm. udtalt [røð'jærnsde'n] (mineral.) jærnglans; især om en rød(brun) varietet, der ofte er daarlig sammenhængende og afsmittende (og bruges som rødkridt og rød okker). *NordConvLex*.V.145. *Wagn*.Tekn.316. *OpfB*.¹.445. **-kaal**, en. [røð'ð-] spældnere: [røð'-] især gløds. og prov. [-rø-] (tidligere ogs. rød kaal. *Mølh*.RI70. *Fleischer*.HB.56). (æda. røth kal, rothkal (AM. jf. *Harp*.Kr.305)) form af hovedkaal med røde blade, *Brassica oleracea capitata rubra*; ogs. (jf. *Kaal* 2) om en heraf tillavet ret. *OeconH*.(1784).II.220. Gaasteg med Rødkaal. *Schand*.BS.229. *Mentz*O.Bill.¹153. jeg har lige tændt under Røkaalen. *Soya*.HF.10. || hertil bl. a. **Rødkaals-blad**, **-fro**, **-hoved** (ogs. spøg., om rødt hoved ell. ansigt), **-mark** (*Achton*.Friis.JL.I.7), **-næse** (spøg., om opsvulmet, mis-handlet næse. en rigtig Boksertype med Blomkaalsører og Rødkaalsnæse. *BerlTid*.¹1936. *Send*.21.sp.4), **-salat** (*NutidsMad*.¹(1936).229). **-kantet**, adj. (jf. -randet) omgivet med en rød kant, bort; med røde kanter ell. rande. et lille hvidt rødkantet Baand i Knap-hullet. *HF*Ev.JF.I.280. || især om betændte ell. forgrøede øjne. *Schand*.UM.197. „jeg var ude i Aftes.“ (Hans) Øjne var rødkantede. *JV*Jens.D.105. **-kerne**, en. (forst.) d. s. s. -marv. *VidSelskOversigt*.1936/37.72. jf.: rødkærne de Træer smst.73. **-kilk**, en. (om 2. led se *Kilk*; jf. I. -kælk; *dueavler*-spr.) ☞ rød engelsk tumling. 2 Rødkælker. *Politik*E.Kosterbl.¹10.1925.2.sp.2. **-kindet**, adj. som har røde kinder; rødmosselt. *Mølh*.RI70. *Blich*.(1920).I.210. hun (var) bleven glad og rødkindet. *Drachm*.F.II.230. **-kit**, et. ☞ nonjekit. *Rambusch*.JE.149. **-kjole**, en. (jf. rød kjole (u. Kjole 1.2) samt eng. red-coat, ty. rotrock) person, der er iført en rød kjole (uniform, embedsdragt); dels (gløds.) med henblik paa Landmilitærets røde vaabenfrakker (før 1849). de blaa Officerer foran Rødkjolerne. *CV*aupell.S.VII. *Goldschm*.VII.170. spec. om officererne: Officererne eller „Rødkjolerne“. *Wors*.OE.32. dels (efter eng. red-coat) om engelsk soldat. *Larsen*.D&H. || (l. br.) kongelig („rød“) lakaj. *D&H*. || (l. br.) kardinal (1). *D&H*. **-kløver**, en. (nu dial. **-klever**, **-klæver**. *Olufs*.NyOec.I.

181. *Feilb*. — ogs. rød kløver. *JTusch*.246.346). (jf. Himmelbrød 2) ☞ *Trifolium pratense* L. (med røde blomster). *Lange*.Flora.832. Allerede i Midten af forrige Aarhundrede begyndte man at dyrke Rødkløver her i Landet. *Frem*.DN.259. **-knæ**, en (VSO. *Bl&T*.) ell. et (*JP*Jac.(1924).III.163. *D&H*. jf. *Feilb*.) (jf. -bene, -bone, -bynke, -skræppe) ☞ om forsk. planter, især om skræppearten *Rumex acetosella* L.; ogs. om syre, *R. acetosa* L., og (dial.) om forsk. arter af skedeknæ, *Polygonum* L. (*D&H*.), fx. vand-skedeknæ, *P. amphibium* L. (*JTusch*.176.337), bidende pileurt, *P. hydropiper* L. (VSO. *JTusch*.177.327. *Feilb*.), loppurt, *P. persicaria* L. (VSO. *JTusch*.178. *Feilb*.). *Lange*.Flora.307. Blandt Lyngens Buske staar hist og her store Rødknæ. *Achton*.Friis.DØ.I.97. **-kobbererts**, en (*Sal*.X.701) ell. (alm.) **-kobbermalm**, en, et. (mineral.) mineral, der indeholder næsten 89 % kobber; rød kobbermalm. *VareL*.²426. **-konk**, en. (ogs. især tidligere) **-kong**. *BovP*.III.455. *Sal*.¹IX.168). (zool.) havsneglen *Neptunea antiqua*. *NordConvLex*.²IV.407. *BerlKonv*.XVIII.390. **-kridt**, et ell. (nu næppe br. uden for dial.) en (*Mølh*.RI70. jf. *Feilb*.) (nu sj. uden for dial. **-krid(e)**. *Mølh*.RI70. *Brünnich*.M.75. *MO*. jf. *VSO*.) (jf. rødt kridt (u. Kridt 2) samt Rødjord; jagl.) afsmittende varietet af jærnglans (rød lerjærnsten), anvendt til skræppebrug; ogs. om andre kridtlignende, røde skrivematerialer. *Mølh*.RI70. Tommermanden udstrækker en Maalesnor over Træet, mærker det af med Rødkridt (*Chr*.VI: farvetraad; 1931 afvig.). *Es*.44.13. *Tilsk*.1935.II.360. billedl.: *et fiendtligt Spyd (har) betegnet mig (ø: en saaret kriger) med Rødkridt, | Som Egetræer, der i Høst skal fældes. *Oehl*.SO.(1812).158. || hertil bl. a. **Rødkridt**- ell. (alm.) **Rødkridts-billede** (*D&H*.), **-blyant** (*VareL*.(1807).II.114), **-jord** (foræld.: rødkridt. *vAph*.Nath.VI.578), **-ler** (d. s. *D&H*.), **-pen** (nu sj.: d. s. s. -stift. *vAph*.Nath.IV.148. *Schand*.TF.I.162), **-sten** (foræld.: rødkridt. *vAph*.(1759).370. *MO*.), **-stift** (tegnstift af rødkridt. smst. *VareL*.²730), **-streg** (*VSO*.), **-tegn** (smst. *Tilsk*.1935.II.360), **-kul**, et. (jagl.) trækul, brændt ved en temperatur af 280—300°, anvendt til jagtkrudt. *NordConvLex*.V.145. *Sal*.²XIV.837. **-ky(r)ne**, v. se **-kørne**. I. **-kælk**, en. (tidligere ogs. **-kælke**. *EPont*.Atlas.I.629. *VSO*. *Bagger*.I.70). (efter ty. rotke(h)lchen: 2. led er dim. til ty. kehle, strube; se *Kel*, I. *Kælke*; jf. *Blaakælk*) ☞ d. s. s. -hals (og næsten fortrængt af dette i jagspr.). *Kielsen*.Naturhist.II.(1809).264. *Fleuron*.IN.25 (se u. -hals). *Seier*.Bornholms Fugle.(1932).215. II. **-kælk**, en. se **-kilk**. **-kørne**, v. (ogs. **-ky(r)ne**. *MDL*. *Kværnd*. jf. *VSO*. u. *Rødkyn*). vbs. **-ing**. *MDL*. *Feilb*. *OrdbS*.(Langeland). (til II. kørne 2 (ell. kørnet 2); jf. subst. Rødkørne (*Feilb*. rød-kyn(e). *VSO*. *MDL*. *OrdbS*.(Fyn). jf. rød-

køden. smst.) samt jy. rød-kærn(e), -kærning (Feilb. u. rødkjærning; dial., især fynsk) om byg: (begynde at) blive rød i akset; staa i røde rader (I.1.2). OrdbS.(Fyn). || især i perf. part. (ell. som vbs.), naar Aret fra at være rødkynet eller rødkjærnet (det er, naar Bægerklappene faae røde Striber) gaaer over til at hage eller bøje sig. HofmanBang.Odense Amt.(1843).248. Kværnd. OrdbS.(Fyn,Turø).
-laden, adj. (ogs. (nu sj.) -ladende. AC Hviid.Dagbog.I.(1787).417). (om 2. led se DO.XII.188; jf. bornh. rødlagt (Esp.280), † og ænyd. rødlavet (Moth.R170. Kalk.III.650.V.871), jy. rødlet (Feilb. u. rødløddet), oldn. rauðleitr samt ænyd. rødlyd, run. rolut, oldn. rauðlitr; jf. -lødet; især i dial.-præget spr.) navnlig om hud- ell. haarfarve: rødlig. Moth.R170. Hendis Mayestæt . . er icke høy, men noget undersættet, rødladen af Ansigt. Klevenf.RJ.42. Grantværnes rødladne Stammer. Birch.II.58. Den Første havde rødladent, glat Haar. Winth.IX.272. Politie.¹⁹/s 1922.1. **-laks**, en. dels (fisk.) d. s. s. -ørred. AFJust.Naturhist.(1802).380. dels **λ**: den amerikanske laks, *Oncorhynchus nerka*. BøvP. III.318. **-ler**, et ell. (nu ikke i rigsspr.) en (VSO.). (ænyd. d. s.; jagl., især geol.) rødligt ler (jf. -jord og Randmergel); især: moræneler, hvis jernforbindelser ved iltning er blevet omdannet til rust; rødt, jærnholdigt ler. Aagaard.Thye.(1802).56. Trap.⁴III.71. jf.: rødleret Undergrund. CMatthies.DF.II.290.

rødlig, adj. [rødli] († rødelig. Reiser. III.403). (ænyd. d. s., æda. røthelyk (Harp. Kr.176), ty. rötlich; til IV rød; jf. u. Røllike; „Bruges ikke meget i Talespr.“ Levin.; nu alm., fortænger rød-agtig, -laden) af en farve, som minder om rødt, som falder i det røde. Visd.13.14(Chr.VI). Solen staaer op og kaster et rødtligt Lys paa Skyerne. Heib.Poet. II.208. rødlig Teint, fordruekt Udseende. Politie.¹⁹/s 1922.2. || hertil adj. som rødligblaa, -brun (*Skovens rødligbrune Hjort. Heib.Poet.III.95), -brunlig (Sal.²XX.671), -graa, -grøn (Drachm.I.370), -gul (Tretow-Loo. Paa Jagt i Rumænien. (1904).16), -hvid (3Mos.13.19,24(1931)); se u. rødagtig).

Rød-liggende, et. (efter ty. (das) rot-liegende; jf. -ligger; geol.) nederste afdeling af den permiske formation i Tyskland, bestaaende af røde sandsten, lerlag m. m. BCotta. Geol.Billeder.(overs.1859).194. Sal.²XX.671. **-ligger**, en. (geol., l. br.) d. s. MøllH.IV.565. **-lilla**, adj. af en lilla farve, som falder i det røde. Aadons.S.55. (hans) rødlilla Underløbe. Pol.¹⁹/s 1937.Sønd.II.sp.2.

Rødling, en. [rødlen] ft. -er. (efter ty. rötling, rødhals, rødstjært, ogs.: fjældørred m. m., tidligere ogs. om „røde hunde“; til ty. rot, se IV rød; sml. I. Røding) 1) (jf. Røds-kalle, -øje) † **λ** graaskalle, *Leuciscus rutilus*. Moth.R170. 2) (,Vel et temmelig nyt Ord.“ Levin.; med., nu l. br.) i ft.: sygdommen røde

hunde (se Hund 5.5); *Rubeolæ*. OLBang.T.196. Panum.307.

Rød-lus, en. (zool.) amerikansk losart med rødlig pels, *Felis rufa*. Sal.²XV.1053. † **-lus**, en. (zool.) lille, rød jordmide; postbud (3); *Trombidium*. vAph.Nath.I.486. OF Müll.ZoolPr.186. **-lyd(d)et**, adj. se -lødet. **-lyng**, en. se u. -løv 2. **-lys**, et. (jf. Blaalys 2) om fyrværkerisager („bengalsk lys“), der giver rødt lys. Pol.¹⁹/s 1907.1. Ved Fester tændtes i (malmmorteren) Rødlys og Blaalys. UDahlerup.GT.56. **-lødet**, adj. (nu dial. **-lyd(d)et** olgn. Gram.Nucleus.1510. vAph. Nath.II.475. jf. MDL. OrdbS.(Fyn). sml. (ft.): rød-lydde. 2Mos.36.19(Chr.VI)). (ænyd. rødlydet, oldn. rauðlitaðr; 2. led til I. Lød (se -lødet. DO.XIII.546); til dels sammenblandet m. ænyd. rødlyd osv., se -laden; næsten kun dial.). som har rødt lød; rødlig. rødlødede (Chr.VI: rødlyde; 1931: rødfarvede) Vædderskind. 2Mos.25.5. smst.26.14. 35.7 of. || rødkindet; rødmosset. MDL.(fynsk). Feilb. jf.: (han) skænkede for Gæsterne og tomte ikke saa ganske faa Glas; han var stærkt rødlødet den Dag. Lunde.F.74. **-løg**, et ell. (nu dial.) en (Moth.R170. jf. Feilb.). (nu sj. **Røde**-. *Lucopp*.TB.B3v. jf. Thorsen. Afh.III.172). (glda. d. s. og rotheløgh (Harp. Kr.254), rølog (smst.XCVIII), æda. rothlök (smst.2); jf. Rudløg) **λ** alm. løg, *Allium Cepa* L.; ogs. om selve løget. JTusch.12. Rødløgene og Hvidløgene (1931: Hvidløgene og Skallotterne). 4Mos.11.5. *Oecon*H. (1784).II.213. MentzO.Pl.192. **-løv**, et. (Ro.- se ndf.). 1) (forst.) rødt, vissent løv paa unge bøgetræer og -purrer, der bliver siddende vinteren over. MDL. Fleuron.RH.12. || (l. br.) i videre anv., om bogens affaldne, røde løv. smst.16. || hertil bl. a. **Rødløv(s)-busk** (Røeløve-, Røeløv-. Cit.1706.(Tidsskr.f.Skovvæsen.1908.A.44f.)), **-purre** (Smaaplade, der beskyggedes af høie Rødløvs-purrer. PhysBibl.XXII.335. OrdbS.). 2) (nu næppe br.) koll.: rødløvs-purrer; bøgepurrer; unge bøgetræer. Rødløv, smaa Buske, Qviste. Junge. (Dyrehaven bestaar af nogle gamle Bøger med nogle Eger iblandt og ofver aldt vel bevogst med ung Bøgeskou, saa findis og iblandt Hessel, Røeløf og dislige, aldt til Skofvens Opkomst og Fremvext. Cit.1706.(Tidsskr.f.Skovvæsen.1908.A.44). Jf. Rødløvene som navn paa en del af Dyrehaven ved Klampenborg (ogs. kaldt Rødlyngen. Fleuron.SK.15). OrdbS. **-male**, v. vbs. **-ing**. (ænyd. rødmalet; især i perf. part.) male med rød farve; male rød. Holst.R. Legevogn . . Hjulene rødmaled. Politie.Kosterbl.¹⁹/s 1922.2.sp.1. *talem.*: glo som en ko paa en rødmalet port, se Ko 2.1. **-mand**, en. (jf. Blaamand 3; navnet vist, fordi kardenen var trykt med rødt) navn paa en tidligere alm., simpel røgtobak. DST.1918.178. Dengl.By.1932-33.66. **-marv**, en. (jf. -kerne, -ulm; forst.) sygelig omdannelse, kendetegnet ved rødligbrun farvning, af ker-

neveddet i en bøgestamme. VidSelsk.Oversigt. 1936/37.71.

I. Rødme, en. [rødme] *ft. næppe br.* (Glda. rødme, røthme i bet. 1.2 (Kvindens Rosengaard. (1930).67. 4Mos.12.14 (Glda Bib.)) samt i bet. „rust paa korn“ (5Mos.28.22 (Glda Bib.)), *fsv.* rødme; *omdanned*, ved tilknytning til IV. rød, af et ord svarende til *fsv.* rødme, rudhme, oldn. rōdmi, oht. rotamo, hvis stamme staaer i aflydsforhold til IV. rød; *jf.* (m. h. t. dannelsen) Fedme, I. Hedme, Hvidme, Sødme; *sml.* I. Røde, I. Rødne samt II. rødme) 1) *det at være ell. blive rød*; *rød h. d.* 1.1) (i rigsspr. næsten kun poet. ell. m. overgang til bet. 1.2) i al alm. *Moth.*R170. den rosafarvede Maling paa Bjælkevæggenes Træbeklædning havde faaet en syg og falmet Rødme som af Pudder. *Madelung.*EH.18. || om aften- ell. morgenrøde. *den skønne Morgensol med Rødme Havet fylder. *FGuldb.*II. 67. *Mørket bredtes, Himlens Rødme svandt. *Gjel.Rø.*237. || (*jf.* IV. rød 1.6) om planters (blomsters, frugters) farve. *Rosens Rødme. *Rahb.PoetF.*1.49. *Oehl.*XIX.229. Ribsenes i deres første Rødme øvede for stor Tiltrækning paa ham. *LWagner.*EtSoldaterliv. (1880). 15. (*jf.* staa i rød(n)e u. I. Røde 1 og I. Rødne; *nu næppe br.*) om byg: *det at staa i røde rader*. Bygget er tjenligst naar den ene Halvdeel af Kjernerne er i Rødme. *JPHage.*Kbh.s Amt. (1839).175. 1.2) (*jf.* IV. rød 2.1) om hudens og navnlig ansigtets farve; *nu især om midlertidig rød ansigtsfarve, især om stærk blussen (af kinderne) ved angreløse, sygdom ell. stærk sindsbevægelse (vrede, skam osv.)*. *Med Ungdoms Rødme sig de gustne Kinder male. *Steners.*Ode.45. *Nu farer Skammens Rødme over Kinden. *PalM.*U.196. jeg brast i Latter . . hendes Kinder var røde — Harmens Rødme. *Buchh.*UH.56. hektisk rødme, se hektisk. jage en en rødme af, (*jf.* u. afjage 1; *nu næppe br.*) gøre en rød, *undselig*. *Leth.*(1800). 2) (*jf.* I. Røde 2; *nu ikke i rigsspr.*) *Se* blodrød, tormentil, *Potentilla erecta* L. (hvis rød tidligere anvendtes i garveriet). *JTusch.*243. *OeconJourn.* 1758.79. *JFBergs.*G.106. *VSO.* *jf.* Rødme Rod. *FolkLægem.*III.90.

II. rødme, v. [rødme] -ede; *imp.* (l. br., *formen undgaas som regel ved omskrivning*) *rødme* (Svada. (1796).63. *Oehl.*XII.69. *Rich.* I.165). (ænyd. d. s., *fsv.* rōdhma og rodhma, rudhma; *til* I. Rødme; *jf.* III. røde, III. rødne)

1) *intr.*: *blive rød*; *faa rød farve*; *ogs. (navnlig i præes. part.): have rød farve*; *være rød*. 1.1) (*jf.* IV. rød 1.1 og I. Rødme 1.1; *især poet. ell. højt.*) i al alm. *Moth.*R170. *Det Kors, der rødmer af Hans (o: Kristi) Blod. *Grundtv.*SS.I.481. Glasset med den rødme Bourgogne. *KBirkGrøn.*B.S.40. || (*sj.*) om *rødt kød*. en ægte engelsk Beefsteak . . mør, kraftig og rødme. *RudBay.*EP.III. 166. || om himlen ved solopgang og -nedgang;

ogs. om ting: blive røde af solens lys. *Før Østens Klipper rødme, | Staaer Helten op, skion, som en Foraars-Morgen. *Ev.*(1914). III.28. *det rødmed i Øster. *Ing.*RSE.VI.185. Himlen er skyfri, Solen synker rødme. stor. *HCAnd.*SS.VII.247. Himlen . . rødme. svagt i Øst (o: ved solopgang). *Isak Din.*FF.285. || om planter (frugter, blomster). *Bagges.*IV.187. *Hvad titter, hvad rødmer, hvad leer bag den bugnede Ranke? | Skønne, saftsvulmende Druel. *Oehl.*XIX.229. (*hun*) saae paa Rosenfloret. Denne Blomsterlød, fra Hvidt, der rødmer, til Rødt, der blaaer. *JPJac.*(1924).I.8. 1.2) (*jf.* IV. rød 2.1 og I. Rødme 1.2; *især* ☉, *jf.*: „sjeld. eller aldrig i Talespr.“ *Levin.*) om huden (paa en legemsdel, navnlig i ansigtet) ell. (*især*) om person: *blive rød, især: i ansigtet, hovedet; blive dækket af rødme; navnlig: blive rød af vrede, skam, undseelse*. (ofte i forb. m. for (*Oehl.*III.76), ved ell. (*nu især*) over, der angiver grunden til rødmen). *Moth.*R170. *de Kiekke rødme ved dit Forslag, | Og skyde din Gave meer, end haablos Kummer. *Ev.*(1914).III.215. *Da (o: ved Thors udklædning som brud) Hermod satte Stene paa Barm, runde to; | Valkyrierne rødmed, de vendte sig og loe. *Oehl.*NG.(1819).363. *Men Clara! hvorfor rødmer du ved Berlings Avis? | Den er jo dog ellers anstændig. *Heib.* *Poet.*IX.71. *Hvor er . . | Den Kind, som intet har at rødme over? *Bredahl.*III.169. *Herre, rødmer du ej af Skam, | Det var den Fattiges eneste Lam! *JPJac.*(1924).III.69. Hun rødmede lykkeligt for Blomsterne (o: en gave). *MartinAHans.*NO.132. *talem.*: papiret rødmer ikke, se Papir 2.2. (*taagl.*) om sygdomstegn: Rødfarvningen (hos aal med rødsyge) tiltager, og efterhaanden breder sig over hele Kroppen en almindelig Rødmen. *Meddelelser fra Kommissionen for Havundersøgelser.*Fiskeri.IX.6.(1932).17. || m. nærmere angivelse (*især ved adv.*) af rødmens styrke. *Hun sønked sine Blikke, hun rødmed som Blod. *Hauch.*LDR.150. *hun rødmer høit (*alm.*: dybt, *jf.* III. dyb 3.2). *Heib.**Poet.*III. 449. Niels var ganske rødme. *JPJac.*(1924).II.85. (*sj.*:) Ellen rødmede til som en (nu næppe br.) komme (*TBruun.*(*Skuesp.* 11.36)) en til at rødme, *især: gøre en flou, undselig, skamfuld*. *hun faaer mig til at rødme for | Min egen Svagheit (o: min forælskelse i hende). *Oehl.*XIII.271. *talem.* (*nu næppe br.*): at komme sin ven til at rødme, er at miste ham. *Mau.*11364. *NvHaven.* *Orth.*144. Faa Ven til at rødme og mist ham. *VSO.* || (*jf.* i dag rød osv. u. IV. rød 2.1; *poet., højt.*) om *sunde menneskers udseende*. *En liden Stud. i Rosens Lund | Vi rødme kun og blegne. *Grundtv.*SS.IV.387. er han død af Alder, berører Englen Liget, og Legemet rødmer atter og opvaagner saaledes, som det var i dets muntreste Ungdom. *Bagger.*I.335.

2) (jf. III. røde, III. rødne 2; *nu poet., højtid.*) *trans.*: farve rød; gøre rød. Bezoar Steen . . rødmede blaee Plantesafter. *Phys Bibl.XX.160. BiblLæg.XV.359.* || om solens lys. *Bødt.38.* Solen begynder at rødme den østlige Himmel. *Bogan.I.4. jf.*: Aftenens favreste Purpurglands omrødmede den heele Egn. *OHMynst.(AWentzel.OHMynster.(1928.) 152).* || (jf. bet. 1.2) *m. h. t. huden.* Denne Salves første Virkning . . er at rødme Huden stærkt. *NyeHygæa.VII.(1826).152.* *Det grove Brød har rødmet Dine Kinder. *Rosenhoff. DeFattigesfattigeSanger.(1857).2. SvLa.HjG. 46.*

3) (*nu næppe br.*) *i pass. som dep.*: d. s. s. bet. 1. 3.1) d. s. s. bet. 1.1. der rødmes en delig Rose iblant Dalenes Lilier. *JSned.I.73.* Naar en (*edderfugleunge*) først er udlækket . . er den overalt mørksortebrun, siden bliver den . . hvid. Endelig rødmes den lidet efter lidet. *CVHertel.C.43. 3.2) d. s. s. bet. 1.2. CP Rolthe.MQ.I.Fort.4^v.* lad hende staae ved Siden af Cytheres Billede selv; hun vil rødmes af Undseelse, og blomstre huldere end Gudindens Billede. *Sander.Erop.9.* Kan du . . uden at rødmes over dig selv, betragte dit Forhold? *Rahb.Tilsk.1793.136.*

Rød-mos, et ell. en (VSO.). (jf. Hvidmos; *nu næppe br.*) ♀ om forsk. (rødbladede) arter af tørvemos, *Sphagnum L. JTusch. 234. VSO. -mosset*, adj. [-mosæt] (ogs. -musset. [-musæt] *Moth.R173. Oehl.PSKr. II.97 (men smst.92: rødmosset). Grundtv.SS. II.165.IV407. Wilst.I.I.v.186. MO. Søiberg. HK.13. jf. VSO. samt Feilb. — nu dial. -moset. Holb.Hh.II.424. Høysg.S.338. Bages.L.I.62. Heib.Fl.²⁹.1827.2.sp.1. Bredahl. 1.48. jf. Esp.281. Kort.139.(sjæll.). Feilb. — dial. -musket. FrGrundtv.LK.52.87. LollGr. 56. — nu næppe br. -mossig. POBrøndst. B.49. -mussig. Thiele.Folkesagn.I.1.(1818). Fort.VII). (ænyd. rødmoset, sv. rødmosig, no. rødmusset, no. dial. raudmosen; m. h. t. 2. led jf. dial. musset, om himlens røde farve (OrdbS.; sjæll.), jy. musserød, mussende rød, glorød (Feilb.II.635), sv. mossig, lidt drukken, no. dial. mosen, hed, rød i ansigtet, sv. dial. mosa sig, drikke lidt, af usikker oprindelse) om person: som har et frisk, sundt udseende, en sund ansigtsfarve; navnlig: som har røde, friske kinder. Jeg har ingen Fare for de spækkede, rødmossed og pyntede Mænd; jeg er meere bange for disse bleege og mavre. *Holb.Hh.II.424.* Landluften har forsynet Jer med et Par rødmossed Kinder. *Jacobi.(Skuesp.VII.391).* (David) var en ung Person, rødmusset (1931: rødmosset; *Chr.VI. rødagtig*), delig af Anseelse. *LSam. 17.42.* || overf.: som vidner om kraft, styrke, robust; frejdig. den „rødmussede, robuste“*

dogmatisk Selvsikkerhed og Selvfølgelighed, som Heegaard havde tordnet imod og gjort sine Russer ♀ mistroiske overfor. *BiskopFr. Nielsen.(1911).182.* Foredrag, der alle var

spækkede med rødmossed, blomstrende Flerstavelsesord. *Pol.¹/1928.21.sp.6.* || om ting: rødmende; navnlig om frugt (æbler): med røde kinder. *rødmussede (*SalmHj.620.7: rødmende*) Skyer. *Grundtv.SS.IV.407.* (*hun*) var den smukkeste — en ægte dansk Pige, — et rødmusset Sommerbæle. *Thiele.E.28.* — et fulde af rødmosset Frugt. *Pont.F.II.302. Fr Grundtv.LK.52. -mosset-hed*, en. († **-mossen-** vAph.(1764).553. **-mossen-**. VSO.). det at være rødmosset; frisk, sundt udseende. Rødmussetheden var sprængt saa fast ind i hans Kinder, at han næsten ikke kunde blive bleg. *Tops.III.290. billedl.*: Et saadant Attentat paa Livets Rødmossethed. *VilhAnd. PM.II.36.* (deres) Forsoning havde bragt Liv og Rødmossethed i Selskabet. *Bergstedt. A.196. -muld*, en ell. et (MO.). (2. led til I. Muld (1.2) ell. I. Mul, II. Møl, jf. *fyv*: rødmulde, rødmuld (Kværnd.); sml. -muldet; forst. og gart.) sygdom hos træer (navnlig: egetræer), hvorved veddet forvandles til en løs, rødlig, jord- og støvlignende masse p. gr. af angreb af poresvampen *Polyporus sulphureus* (Bull.), svulgelig poresvamp. MO. Bredsted. *Pom.II.xxxiv. ForstO. -muldet*, adj. (*nu næppe br. -muldig. Fleischer.HB.546. jf. VSO. — dial. -myldet. Skattegraver.1889.II. 40(fynsk). jf. rødmøllet. PhysBibl.XVII. 390).* (til -muld; vel til dels m. tilknytning til I. mullen; forst. og gart.) om træ: hvis ved p. gr. af svampeangreb raadner, omdannes til rødmuld. *Sort.(SamlDanskeVers.¹I.106; se u. mudret 2).* rødmuldede eller toptorre Træer. *Forordn.¹⁸/1781.§25.* Ældre Æble og Pæretræer faa ofte rødmuldede Stammer. *Bredsted.Pom.II.xxxiv. -mulle*, en. (jf. I. Mulle slutn.) ♀ mullefiskens rødkæg, *Mullus barbatus. BerlKonv.XV.299. -mus*, en. (zool.) studsmus-art, hvis overside er rødbrun, *Eutamias glareola. Brehm.Patted.439.* Paa Skovbunden . . smutter geskæftige Rødmus vævert om. *BøvP.AD.21. -musket, -musset*, se -mosset. **-myldet, -møllet**, se -muldet. **-nakke**, en. ♀ om forsk. (som trækfugle levende) ænder med rød ell. brunt nakkeparti; især: taffeland, *Fuligula ferina* (VSO. *DanmFauna.XXIII.128*); ogs.: krikaand, rodand, *Anas crecca. Kjerbøll.665 (Jra Thy). DanmFauna.XXIII.79.* (dial.) pipeand, *Anas penelops. OrdbS.(Baagø).*

I. Rødne, en. (*vist dannet som vbs. til III. rødne, jf. dog ænyd. rødne, rødhed, glða. rødhnæ, brand i korn* (5Mos.28.42(*GlðaBib.*)), samt sv. † rodne (jf. sv. rodnad), der er sa. ord som glða. rødme, /sv. rødme (se I. Rødme); jf. I. Røde; dial.) i forb. staa i rødne, om korn: staa i røde rader (se I. Rad 1.2). *OrdbS.(sjæll.).*

II. Rødne, en. se II. Raadne.

III. rødne, v. [røðna, l. br. røðna] -ede. imp. (l. br., undgaas som regel ved omskrivning) *rodn* (*Rich.II.140*). vbs. jf. I. Rødning. (ænyd. d. s. i bet. 1.2 (*Kalk.III.650*).

DgF.II.347. Da Viser.nr.197B7), sv. † rōdna (sv. dial. rōnna), no. rōdne (no. dial. raudna, raunna), jf. sv. rōdna, oldn. rōdna; til IV. rōd; jf. III. rōde, II. rōdme samt I. Rōdne)

1) (især poet., højtid., dog endnu i dial. (i bet. 1.1: Thorsen.168; i bet. 1.1-2: Esp.281); jf.: „hoist sielden“. MÖ. „sjeld.“ Levin.) intr.: d. s. s. II. rōdme 1. 1.) d. s. s. II. rōdme 1.1. vAph.(1759).371. Ved Brændingen sorte eller rōdne de Kalkstene, som holde Jern.VSO. Thorsen.168. || blive rōd af blod. *Brudgommen veltede sig i sit Blod | Paa de rōdne Trin.Staffeldi.D.I.195. *et Folk . . | som rōdned saa tidt af sit eget Blod.LC.Niels.Va.115. || om (morgen- ell. aften-)solens lys. *Da hælded Solen til Havets Bryst, | Og rundtom rōdne Luft og Kyst.Staffeldi.D.II.3. Fleuron.K.17. Esp.281. || (jf. I. Rōdning) om planter (blomster, frugter). PEMüll.*247. Sletternes Græs rōdne mod Høst.Jørg.LT.48. *den bærfuldte, rōdne Røn.Aakj.VVF.36. 1.2) (jf.: rōdne bruges aldrig om Mennesker.PEMüll.*247) om person: rōdme (II.1.2). Comtessen blev bestyrset, og rōdne ved denne Declaration.Paus.CU.I.26. Esp.281.

2) (jf. III. rōde 1, II. rōdme 2) trans.: farve, gøre rōd; spec. i flg. anv.: 2.1) (fagl.) om kemisk reaktion, hvorved noget rōdfarves. (klorbrinte) rōdner ikke tørt blaat Lakmospapir.SM Jørg.KemiensGrundbegreber.(1902). 118. de fik Mælken i „Glasset“, Vandet dampede, Syren rōdne Fedtet.Fleuron.KO.215. 2.2) (poet., højtid. og arkais.) om blod: farve noget rōdt; ogs. m. subj.-skifte: farve med blod; i videre anv.: udgyde blod. *Arabens Blod det (o: sværdet) rōdner.Ing.DD.II.234. *det store Stævne (o: slaget), | der rōdnet Kjøgebugt.Ploug.II.166. jf. Lagen sp. 208⁴⁸. *hvorfor løb jeg ej med draget Sværd | Til Sengen ind og rōdned hvide Lagen?Grundtv. PS.II.320. || oversmøre, -stænke med blod ved ofring. NMPet.DH.I.173. til Odin ofrede Hejdrek Kong Harald og hans Sønner . . og rōdne „Stallen“ med deres Blod.HenryPet.NG.90. || rōdne od og æg olgn. (efter oldn. rjōða odd eða egg, jf. æda. rythæ od oc æg (DGL.V.109); sj.) udgyde blod. *Dig har jeg lovet | brat at forlade, | om ej paa Sigurd | du rōdned Od.Gjel.Br.243. (han) rōdne dit Sværd i Kvindeblod og dræbte grum Mødre og Barn.WinkelHorn.Overs.ajSaxo.I.(1898). 286. (jeg) rōdne ej Odd eller Egg, hvor Thorvald Krok fik Bane.Kyrré.(IslSagaer.III.212). 2.3) (poet., højtid.) om solens lys. Aftensolen rōdner de hvide Klitter.ThomLa.RomantiskeSkildringer.(1872).67. Gryet . . begynder at rōde Himlen.Aakj.HV.76. jf.: *Aftenrōdnet (ty. orig.: Abendglutumrōthet) dukker | Lærken i sin Dal.Aarestr.SS.V.265. 2.4) (jf. bet. 1.2; ☉, især poet., højtid.) m. h. t. huden, især paa kinderne: gøre rōd, rōdmosset. *lune Vinde tørre Taaren | Og rōdne Kinden, som var hvid.Winth.XI.68. *Læng-

sel . . har rōdnet din Kind.Aakj.SVI.81. jf. bet. 3: De smilte begge over de at Sæbe og Gnidning let rōdne Ansigter.Skovrøy.LM. 94.

3) (sj.) i pass. som dep.: d. s. s. II. rōdme 3. *Eblet rōdnes i Hast bag Lovet.Aakj.BT.9. || om person. Hand kunde self aldrig tencke derpaa, uden hand rōdnedes af bluefærdighed derofter.Dumetius.II.65a.

IV. rōdne, v. [rōdna] (dial., i bet. 1: rōnne. Aagaard.Thye.(1802).97.107. MDL. 463. jf. Feilb. u. rādne). -ede. vbs. jf. II. Rōdning. (ænyd. rōdne (rynde, rōnne) i bet. 1-2; vist udviklet af III. raadne (jf. Kort.38. 179), sml. ænyd. og dial. rōdne, raaddenskab (Kalk.III.609. Feilb.III.119); sml. IV. rōde 1) (dial.) intr.: gaa i forraadnelse; raadne (III.1). MDL.463. Esp.280. Feilb.(u. rādne). || spec. om græstør olgn.: skørne. Aagaard.Thye.(1802).107. 2) (jf. III. raadne 3; fagl.) m. h. t. hør, hamp: d. s. s. IV. rōde 1. VSO. Warm.Bot.259. Hannover.Tekstil.I.95.

Rōd-nikkel, et. (mineral.) arsen-nikkel; kobbernikkel (2). Sal.XV.403. || m. sa. bet.: Rōd-nikkelkis, se Nikkelkis.

I. Rōdning, en. vbs. til III. rōde og III. rōdne; vist kun (jf. III. rōdne 1.1 slutn.; dial.) i forb. som staa, være i rōdning, om korn: staa i rōde rader. OrdbS.(sjøll., bornh.).

II. Rōdning, en. († Rōding, i bet. 1: PhysBibl.IX.265.276. — dial. Rōnning. Aagaard.Thye.(1802).97). flt. -er. vbs. til IV. rōde og IV. rōdne. 1) (nu dial.) til IV. rōde 2 og IV. rōdne 1: forraadnelse; raaddenskab. Feilb. især (med., foræld.) dannelses, afsondring ell. ansamling af materie. Botcher.B.66. Rōdninger i Lungerne ere blevene helbrødede. Annaler for Lægevidenskabens Yndere.(1810).8. jf. Feilb. (u. rādning). sml.: Lungerōdning, som danner et aabent og omkring sig ædende Saar i Lungesubstansen. Annaler for Lægevidenskabens Yndere.(1810).10. || om det forhold, at jordlag skørner. Nogle lade (hede-jorden) ligge til Rōnning, efter at Mergelen er nedpløjet, i 1 eller 1½ Aar.Aagaard.Thye.(1802).97. 2) (fagl.) til IV. rōde 1 og IV. rōdne 2: det at lægge (hør, hamp) i rōde. Om Hørrens og Hampens Rōdning i Vand. PhysBibl.XXIV.111. Hannover.Tekstil.I.95. || hertil bl. a. Rōdnings-anlæg (NatTid.¹⁸/1937.12.sp.1), -kar (Bl&T.), -maade (MO.), -proces (NaturensV.1919.321), -sted (MO.).

III. Rōdning, en. se Rydning.
Rōd-næb, en ell. et (i bet. 2: Krøyer.I. 496). 1) (jf. -næbbet; dial.) fagl med rōdt næb; i spag. udtr. som han har set rōdnæb, om den, der er blevet rōdmosset, rōdnæset ude i kulden. Krist.Ordspr.264. 2) hunnen hos læbefisken blaastak, Labrus mixtus (navnet p. gr. af dens rōde farve). Krøyer.I.496. DanmFauna.XI.131. 3) ☿ snyltesvampen Gnomonia erythrostoma (hvis sporehuse har en rōd, næbformet munding). Rostr.Flora.II.² (1925).144. -næbbet, adj. (jf. -næb 1;

l. br. i alm. spr.) som har et rødt næb. VSO. i navne paa fugle som rødnæbbet svane, knopsvane, Cygnus olor. Kjerbell.635. || (dial.) i forb. som han har set den rødnæbbede fugl, han har set rødnæb (s. d.). OrdbS. (sjæll.). -næse, en. rødnæse (se I. Næse 1). vAph.(1759).371. || især (dagl.) som nedst. betegnelse for (skeldsord til) person, hvis rødnæse opfattes som tegn paa, tyder paa drukken-skab. VSO. e.br. -næset, adj. (jf. oldn. 10 raudnæfr; især dagl.) om person: med rød næse. VSO. (den) rødnæsedde Søren.Schand.TF.II.17. Feilb. -orm, en. 1) (jf. Pilelarve; zool.) den lyst rødlige larve af træboreren Cossus ligniperda. Frem.DN.674. Swenson.B.II.65. jf.: Rødmors Knaster, hvilke efterlade et rødt, støv lignende Indhold. ArchivSøvnens.II.379. 2) (dial.) om hududslæt, spec. ringorm. Feilb. -pil, en. (ogs. rød pil. Sal.²XIX.173): (jf. Rudpil; nu især dial.) ♀ purpurpil, Salix purpurea L. (VareL.(1807).II.312. VSO.VI.156); ogs. omandre arter som gul pil, Salix alba var. vitellina (JTusch.212), femhannet pil, Salix pentandra L. (smst.215), samt om en bastard mellem purpur- og baandpil. Den lange nye Flitsbue . . var skaaret til af to slanke Grene af Rødpil. MartinAHans.NO. 157. SjællBond.97. Baandene blev huggede i Rødpilene. AarbLøffV.1925.65. smst. 30 1936.139. -rade, subst. i forb. i rødrade, se I. Rad 1.2 slutn. -ran, et. se Røderan. -randet, adj. (sj.) gradbøjet: de rødrandede Øjne. Leop.GK.51. || (jf. -kantet) med røde rande. askegraa, rødrandede Skyer. JVJens.D.171. || især (jf. -øjet samt randet 1.2) om øjne. Tolderf.III.31. (enkefruent) Øjne er rødrandede og svulne af Graad. Leop.VortBourgeois.(1909).4. || (jf. randet 2) om klædedragt. statelige Gendarmere . . i blaasort, rødrandet Uniform. Galsch.SR.270. † -rumpe, en. ♂ rødstjært. Reiser.V256. -rygget, adj. 1) som har rød(lig) farve paa ryggen; i fuglenavne som rødrygget tornskade, ♀ alm. tornskade, Lanius collurio. Kjerbell.211. Seier.BornholmsFugle.(1932). 183. 2) (dial.) om kreatur: af rød farve, men med hvid ryg; røddraget. MDL.458 (falstersk, jy.). Levin.(jy.,fynsk). Esp.469. -ræv, en. ræv af rød(lig) farve; dels (efter ty. rotfuchs; 50 jæg.) om varietet af alm. ræv, Canis vulpes. Funke.(1801).I.93. Blich.(1920).XVI.68. dels (jf. Blaa-, Hvidræv) om varietet af polarræv. KnudRasm.GS.II.316. -saar, et. se Rødesaar. -salt, et. (jagl.) urent, eddikesurt natron, natriumacetat, der anvendes som bejste til rødfarvning. CollO. VareL.*616. -samling, en. se Rødesamling. -sand, et. (geol.) rødbrunt, jærnholdigt sand; især: rødjor; al. MøllH.V.133. MylErich.Denjyd-skeHede.(1903).38. -rødset, adj. [røsat] (aft. af IV. rød; jf. blaasset, graasset, hvidset; dial.) rødlig; om person: rød-mosset, -sprængt. Feilb.

OrdbS.(Sjæll.,Langeland). jf.: (der er) Nok af det blegladne, af det rødsethvide (?: lyng) — men ikke af det helt hvide. NHedin.HH.151.

Rød-sisken, en. ♂ i forb. sort-hovedet rødsisken, den tropiske stuefugl *Fringilla alario*. Wiese.T.I.189. -skade, en. (dueavler-spr.) tamdue-varietet af rød farve. CGram.Husduen.(1910).39. -skal, en. (geol. og ♀) om (granit med) skal af rød feldspat (fra Bornholm). OrdbS. -skalle, en. (jf. -øje; fisk. og dial., nu ikke i zool. spr.) ♂ rudskalle, *Leuciscus erythrophthalmus*; undertiden ogs. om graaskalle, *L. rutilus* (VSO. DF.III.5). EPont.Atlas.III.253. Grundlinger, Rødskaller, Foreller, Skjægkarper, Rudskaller og deslige. Werfel.Fiskerb.15. DF.III.6. -skimlet, adj. (jagl.) især om kreatur (hest): med rødt haarlag, isprængt med hvidt. Moth.R173. VSO. Feilb. || (l. br.) i anden anv. store, rødskimlede Bakkenbarter. Schand.V V52. -skimmel, en. 1) (jagl.) rødskimlet hest. vAph.(1759). (han) gik ind i Stalden og saa paa sine nye, hvidmakede Rødskimler. ErlKrist.St.144. 2) (dueavler-spr.) rødskimlet tamduevarietet. Politi.E.Kosterbl.².1924.2.sp.2. -skjoldet, adj. 1) (jf. -skoldet) med store, røde pletter, skjolder. MØ. en rødskjoldet Filt-hat. Bergs.Hvh.19. en halvhundredaarig . . Mand med . . rødskjoldet Hud. Schand.TF.II. 111. || spec. (landbr. og dial.) om kreatur: med store røde pletter paa hvid grund; ogs.: rødbroget. VSO. JHSmidth.Ords.135. OrdbS. (Fyn). 2) (sj.) med rødt skjold. Wim.Run.II. 400. || om insekt: med rødt rygskjold. blaa- og rødskioldede Skarnbasser. Oehl.Er.III.206. -skoldet, part. adj. 1) om person: hvis hud er blevet saaledes forbrændt af solen, at den har store, røde pletter; ogs.: rødblisset, -skjoldet 1) af drik. JVJens.D.81. (hans) smaa Griseøjne . . laa dybt indfældet i den store rødskioldede Kødmasse som to Rosiner i hævet Dej. AndNz.DM.II.19. 2) (dial.) om mælk: som har kogt for længe og har faaet en rødlig farve. MDL.(jy.). Feilb. -skræppe, en. (jf. -knæ; især dial.) ♀ om jorsk. skræppearter (og skræppeligende planter), især om Rumer-arter, som bliver rødlige ved frugtmodningen. vAph.Nath.VII.312. JTusch.335 (falstersk,jy.). jf. Feilb. || om rødknæ, *R. acetosella* L. Larsen. || om rødbynke, *krusskrudd*, *R. crispus* L. JTusch.209f. VSO. -skudt, part. adj. om øje: med røde aarer p. gr. af vrede, træthed olgn.; (alm.:) blodskudt. Den gamle saae mod Døren med sine rødsudte Oldinge-Øjne. Markman.S.84. (han kom) med et frembydende Vanvids Luer flakken-de i sine rødsudte Øjne. GyrLemche.S.I.199. -skæg, et (vAph.(1764).553) ell. (oftest) en. 1) (jf. ty. rotbart; l. br.) rødt skæg (vAph.(1764)) ell. (navnlig): person med rødt skæg. LMoltke.Dick.II.283. D&H.II.636. || under-tiden som gengivelse af Barbarossa, tilnavn til den tyske kejser Frederik I (1152-90). Oehl.

IV.164. Grundtv. HVIII.81. Allen.Haandb. 118. 2) X d. s. s. -mulle. Brehm.Krybd.251. Scheller.MarO. -**skægget**, adj. (glæda. d. s., oldn. raudskeggjaðr, -skeggr) om person: hvis skæg er af rød(lig) farve. Moth.R173. Rødskegget var han som en Vildmand. JPJac. (1924).II.25. || i talem. (m. henblik paa den (tidligere) alm. forestilling om, at personer med rød (haar og) skæg er falske): tag raad efter rødskegget mand, flere onde end gode. Mau.7575. Man skal tage Raad op efter de rødskeggede; men man skal skynde sig fra dem. Halleby.242. jf. Krist.Ordspr.264. -**skær**, subst. (en. VSO. jf. Røtskæren. Rawert.Varelex.II.352). (ogs. Rod-. Moth.R 109. Adr.*.1762.sp.11. VareL.(1807).II.5. Sal.*VIII.149. Rot-. Forordn.¹²/1753.I.3. OptB.*IV.501. m. no. form: Raa-. VareL.*725. jf. Rosker, Røskær. Levin.). (ænyd. rod-, rotskier, glæda. roskeff; gennem mnt. ro(t)-scher (ty. rotschär, -scheer) fra no. råskjær, gmo. råskerð (råskerðing), til oldn. rá, stang (se II. Raa) og en afl. af skære; i da. og nyno. (no. rotskjær) og mnt. omdannet i tilknytning til IV. rød, mnt. rot || nu næsten kun som no. varebetegnelse, i former som Raa-, Røtskjær, jf.: Ordet hedder Røtskær. Levin.) tørfisk (torsk), der for tørringen er kløvet i to halvdele næsten ned til haleroden og derefter tørret paa stænger. 8 Skippund Rødskær.Cit. 1745.(HistMKbh.2R.II.401). OecMag.VII.6. VSO. -**skor**, adj. * om metal (især jern): som, naar det opvarmes til rødglødhede, revner ved udsmedning. Moth.R173. Modsæt det koldskjøre Kobber har man og rødskjørt, som ikke lader sig bearbejde rødgløende, men vel koldt. Hinnerup.Juv.83. Hage.*847. || hertil Rødskorhed. VSO. Hinnerup.Juv.83. -**slaacet**, part. adj. (tidligere ogs. -slagen. Moth.R173. VSO.). (jf. grim-, magerslagen; nu sj.) som har (antaget) rød(lig) farve; især om ansigtet: rød(lig); rødsprængt. Moth.R173. Han er lille, tyndbenet, rødslagen. PalM.II. II.545. (en) Dame med rødslaacet Ansigt. Markman.PB.255. || (foræld.) om mineral. Rødslaget Zinkblende (o: rød varietet af (zink)blende). Brännich.M.272. -**sneppe**, en. ♂ dels (l. br.) om en større, lysere form af (skov)sneppe, Scolopax rusticola. Sal.* XXI.854. dels (jf. Graasneppe) om islandsk ryle, Tringa canulus, i sommerdragt. Kjærbøll.499. Brehm.FL.505. -**snuppet**, adj. (jf. brunsnuppet; dial.) om heste og kvæg: rød med en hvid plet paa snuden. (den) rødsnubbede Ko.Rist.J.279. -**sort**, adj. (ænyd. d. s. (AarbKbh.Amt.1911.96)) af en sort farve, som falder i det røde; sort med et rødligt (rustrodt) skær. LSmith.DN.65. Bedemanden med nedfaldende Flor om den rødsorte Hat.Tolderl.F.II. de dejlige, nøgne Kvinder, alle de brune, de gyldne, de sorte, de matlyse, de rødsorte. EKornerup.Hede Zoner.(1909).46. -**spove**, en. (jf. -vitte; nu næppe br.) ♀ kobbersneppe, Limosa lap-

ponica. S&B. -**spraglet**, adj. (jf. -skjoldet 1) med store, røde pletter ell. striber, der virker fremtrængte. Moth.R173. Brännich. M.7. en rødspraglet Hane.Hauch.I.10. jf. Feilb. -**sprængt**, part. adj. med isprængte røde smaaletter, -striber ell. stænck. rødsprængte (nu: røde) Kartofler.Paulizky.Anvisning til Sundhedspleie.(1798).14. indiske Figentræer, med deres gule, rødsprængte Blomster.Saint-Pierre.Paul og Virginie.(overs. 1858).36. rødsprængt Granit.Levin. OrdbS. (sjæll.). || nu især om person: med vejrbitid, rød ansigt; ogs. om øje: rødskußt. Man maatte tro, naar man saa Mandens rødsprængte Øjne . . at der var sket en gruelig Ulykke. ZakNiels.TF.*3. Hans Ansigt var rødsprængt (o: af ophidselse). AlbDam.B.36. -**spætte**, en. i bet. 2 udtalt [ro-, sjældnere 'rød-] (-spæt. Moth.R173. VSO. i bet. 2 (især jy.): Carl Jørgensen. Erotikens Etik.(1926).78). 1) (ty. rotspecht; nu sj.) ♂ stor flagspætte, Dendrocoopus major. Moth.R137. Aagaard.Thye. (1802).54. VSO. 2) (jf. Flynder 1, Plethvar) ♂ flynderfisken Pleuronectes platessa (der er ejendommelig ved sine orangeule pletter paa oversiden). EPont.Atlas.I.649. I Kjøbenhavn benævner man den almindelige Rødspætte; dog gjælder dette fornæmnelig de mindre Individer (indtil af omtrent et Par Punds Vægt), hvorimod de større og i Farve lidt forandrede hedde Præsteflyndere. Krøyer.II. 250. (en) Proprietær, bred og fed, med en skæv Mund, der bragte hende til at tænke paa en Rødspætte.Hom.AA.108. En kopt Rødspætte.ErlKrist.DH.60. dobbelt rødspætte, (fisk.) rødspætte, der er mørkfarvet og forsynet med røde pletter paa begge sider. Krøyer.II.252. || talem. naar skoven grønnes, er rødspætten (alm.: flynderen, se Flynder 1) skønnest. BMøll.DyL.III.190. (jarg.:) Det maa s'gu være koldt og være Rødspætte.StormP.T.8. det vil jeg holde mange stegte rødspætter paa olgn., (kbb., jarg.) som udr. for stærk overbevisning. JernbaneT.¹⁵/1936.2.sp.1. ogs.: ikke for tyve stegte rødspætter olgn., det skal ikke ske, det gaar jeg ikke med til. || hertil bl. a. Rødspætte-fangst, -filet (Isuhr.Mad.¹⁰ (1923).101), -fiskeri (Frem.DN.126), -garn (smst. Gravl.Øen.33), -vod (Frem.DN.127), -yngel. 3) (især jarg.; l. br.) til bet. 2, om person ell. ting, der (især ved sit spragledede useende) har en vis lighed med en rødspætte. Denne nye røde Overmaling (af regensen) undlod ikke at efterlade sig synlige Spor paa Dragter, især paa hvide Beenklæder, naar Nattesværmere med Besvær vare krøbne ind af Vinduerne. Næste Morgen kunde man træffe hele Skarer af slige „Rødspætter“, forsamlede under det store Træ i Gaarden. Wors.OE.104. || om de røde enkroncedler fra 1914. NatTid.²⁹/1925.M.1.sp.3. || om korte, brede reverser paa herretoj. B.T.²⁴/1931.9. sp.4. || d. s. s. I. Fisk 3.a, I. Klipfisk 2.

OrdbS. **-spættet**, adj. (ænyd. d. s.) med røde pletter ell. prikker. (de fik) en Feber, bleve hist og her rødspættede, og paa nogle Steder besatte med Vandblegner. *LTid.* 1759.328. rødspættet Marmor. *Trap.* IX.478. **-stegt**, part. adj. (kog.) om steg: stegt saaledes, at en del af blodet endnu er i kødet; rød (IV.1.2). Diskussioner, om hvorvidt Stegen skulde være rødsteget eller brunsteget. *Nathans. MP.* 43. **-sten**, en. (ænyd. rødsten og rod-, rotsten i bet. 2.1; jf. nnt. rotsten, ty. rotstein) 1) \searrow rød ædelsten (karjunktel). *Grøn siger: Græs . . | Rødsteen: Roser. *Oehl.VS.* 6. 2) om forsk. jærnholdige mineraler. 2.1) (jf. bet. 4; især \searrow) rød lerjærnsten; blodsten (1); (alm.-i) rødskridt. *VSO. VareL.* 730. 2.2) (mineral.) sandsten af kvartært grus med rustbindemiddel (brunjærnsten); navnlig om forekomst paa Fur. *Uss.DanmGeol.* 183. især som propr. Rødsten(en), om to smaa klipper paa Fur. *EPont. Atlas.* IV.765. Rødstenen paa Fuur. *Blich. (novelletitel.* 1844). *Thiele.* I.44.II. 236. *Trap.* VI.2.110. 3) (især bygn.) rød mursten. *VSO. Fr.Hamm.Levn.* 1.77. Lille Villa tilsalg (Rødsten). *BerTid.* 22/1925. M.13.sp.2. || (jf. Rødstens-) gen. som adj.: bygget af rødsten. rødstens Villa. *BerTid.* 22/1925. M.13.sp.3. en moderne Rødstens Bondegård. *AarbSora.* 1935.46. 4) (især foræld.) pulver af rødsten (2.1) brugt til farve ell. (især) som polermiddel; oftest om erstatning herfor, fremstillet af knust og reven mursten (rødsten 3). (overstryge murene) med Vandfarve og deri mættet Kønrog eller Rødsten med Kalk meleret. *Cit.* 1749. (*HMatthiess.KG.* 50). *VSO.* jf.: (malajer) hvis Hud omtrent havde samme Farve, som vores Rødsteen. *PMøll.* (1855). II. 242. sml. Rødstens-kone, -kælling; hun (er) nok lige paa Nippet til at skulle banke Rødsteen paa Gammelstrand. *Dotd.AT.* 276. Koner sad paa mange Trapper og rev „Rødsten“ (til Skurepulver), de saakaldte „Rødstens-kjællinger“. *UDahlerup.GT.* 72. **-stens-**, i ssgr. jz., foruden de ndf. medtagne, ssgr. (til Rødsten 3), der betegner, hvad der er bygget, lavet af røde mursten: Rødstensbygning, -gulv (*NSvends.H.* 22), -mur (*Bl&T.*), -villa (*BerTid.* 27/1929. Aft. 12. sp.5). (sj.:) *de brede Rødsteens-Fliser (i Roskilde domkirke). *Oehl.XIX.* 112. || endvidere (til Rødsten 4) ssgr., der betegner teglstensrød farve: rødstensfarvet. *S&B.* *den lille By | med sine lave, rødstensrøde Hytter. *Drachm.PT.* 39. jf.: Der er forskellige Arter af qvindelig Rødme. Der er den grove Rødsteens-Rødme. *Kierk.* 1.333. **-stens-kone**, en. (jf. -kælling osv.; foræld.) fajtig kone, der levede af at rive rødsten (4). *CBernh.NF.XI.* 249. Nede ved Gammel Strand sad Rødstenskonerne ved deres Bankesten, paa den knuste de med en Hammer røde Tegsten til Pulver. *JohsSteenstr.KH.I.* 170. **-stens-kælling** ell. **-kærling**, en. (foræld.) d. s. (gamle

glædespiger bliver) Kalkslagersker, eller Rødsteenskierlinger. *Frank.SM.* 1809.184. *UDahlerup.GT.* 72 (se u. Rødsten 4). || som rent nedsæt. betegnelse. *SHeegaard.ØF.* 134. Nederdrægtige gamle infame sledske lumске Rødstenskællinger er det, som løber med al den Sladder og Løgn, der er til. *KLars.SA.* 96. **-stens-madamme**, en. (foræld.) d. s. *Zeilau.Fox-Expeditionen.* (1861).78. **-stensmand**, en. (jf. folketroen, i best. f. som propr., om bjergmanden i Rødstenen (2.2) paa Fur. Rødstensmanden har røvet hende. *Blich.* (1920).XXIX.24. **-stjernet**, adj. (jf. -blisset 1; nu dial.) om kreatur: rød med en hvid aftegning (stjerne) i panden. *Moth.R.* 173. 1 Rød Koe . . 1 Rødstiernet do. *Cit.* 1819. (*AarbKbhAmt.* 1928.304). *D&H. OrdbS.* (bornh.). **-stjært**, en. (ænyd. rødst(i)ert; jf. -rumpe) \searrow drosselfugl med rustrød hale og underside; blodfugl (1); blodstjært; *Ruticilla phœnicura.* *Moth.R.* 173. *OFMüll.Zool Pr.* 33. *Spärck.ND.* 352. || sort rødstjært, hus-rødstjært, *Ruticilla gibbraltariensis.* *OrnitholFT.* I.122. **-stribet**, adj. med røde striber. *Moth.R.* 172. rødstrubede Gardiner. *CBernh.NF.* I.163. min rødstrubede Hvergarns Dyne. *Schand.F.* 521. jf. *Feilb.* || (sj.) om huden: *S&B.* **-strube-sanger**, en. \searrow (nu næppe br.) rødhals. *S&B.* **-strubet**, adj. (zool.) med rød strube; i fuglenavne som rødstrubet lom, se 1. Lom. \dagger **-stober**, en. („hos os almindelig . . Klokkestøber.“ *Hallager.* 300) d. s. s. -gyder. *Hallager.* 302. Rødstøberne . . støbe Klokker, Statuer, Kanoner o. s. v. *Funke.* (1801).III.404. **-svale**, en. (nl. roodswolk; nu sj.) \searrow forstuesvale, landsvale (hvis pande og strube er rødbrun); *Hirundo rustica.* *Bogan.I.* 128. || om en nærstående amerikansk art, *Cecropis rufo.* *Brehm.FL.* 168. **-svingel**, en. (nu alm. rød svingel. *Lange.Flor.* 89. *MentzO.Bill.* 368). \searrow græsarten *Festuca ruba.* *VSO. NordConvLex.* V466. \dagger **-svovl**, et. (jf. *Rubinsvovl*) d. s. s. -glas. *Moth.R.* 172. *VSO.* jf. (i sa. bet.): Rødsvovlet *Arsenikhalvsyre.* *AWHauch.* (1799). 212. **-syge**, en. (Røde- se bet. 1.) 1) (jf. no. dial. raudsot, oldn. raudasótt; til IV. rød 1.2; no.) kvægsygd, der medfører udskillelse af blodfarvestof i urinen; blodafle, -pis; ogs. om dysenteri. *VSO. Røde-: OecMag.* VI.22. *Landhuushold.* III.284. 2) (til IV. rød 2.1) om sygdomme, der viser sig ved rødfarvning af huden. 2.1) (jf. *Knuderosen* 2; miltbrand-artet rosen (u. miltbrandartet); vel.) smitsom sygdom hos svin, der bl. a. viser sig ved rødt udskæt; *Erysipelas suis.* (ofte i forb. svinets rødsyge). *Tidsskr.f.Veterinær.* 2R. I.(1871).300. *LovNr.* 105¹⁴/1893. §2. *Olesen Løkk.PD.* II.218. || hertil bl. a. **Rødsyge-bacille**, -vaccine. 2.2) (zool. og fisk.) om fiskesygd, navnlig hos aal (aalens rødsyge). *Meddelelser fra Kommissionen for Havundersøgelser. Fiskeri.* IX6. (1932).17. **-syn**, et. (med.) øjensygd, hvorved genstande ses rødfarvede,

skønt de ikke er det (erytropisi). *Sal.*³VII.451. **-syre**, en. (no. (JTusch.209) og dial.) ♀ rød-knæ, *Rumex acetosella* L. Aakj.VF.85. Landb O.IV.253. jf. Feilb.(u. rudsurer).

Rødt, et. [rød] uden best. f. og fl. (ænyd. d. s. i bet. 3 (PSyv.II.148); substantivering af inth. af IV. rød; jf. I. Rød, det røde (u. IV. rød 1.1-3))

1) rød farve, farvetone. 1.) i al alm. de højere (: klarere) Farver, som rødt, 10 blaat og guult. *LTid.*1762.24. farve i Rødt. *MO.* *Murens Rødt. *Stuck.S.41.* jf. bet. 2: *Grønt og Guult og Rødt for Øiet svæver, | Det er Blomster Engelen udstrøer! *HCAnd. SS.XII.6.* || om planters (blomsters, frugters) farve, hudfarve. *Din (: rosenknoppens) friske Farve svinder, | Dit matte Rødt mig minder: | Din Herlighed forgæaer. *Stub.64.* Hun kunde godt blive ivrig for en Sag og faa lidt rødt i Kinderne. *Buchh.FD.239.* 1.2) 20 (jf. IV. rød 1.2) om blodets farve. (han) ramte hende i Ansigtet, saa Næse og Mund kom til at staa i et rødt. *OThyreg.MS.40.* især i forb. nyse rødt, se II. nyse 1.4. || se rødt (jf. eng. see red; efter fr. voir rouge; dagl.) egl.: blive saa rasende, at man ser blod for sig og faar lyst til at myrde; blive voldsomt ophidset; være ude af sig selv; ikke være herre over sine handlinger. Afsted med Dig, jeg svarer ikke for mig selv! Tir mig ikke, jeg ser rødt for 30 mig! *EBrand.Bes.78.* Doktoren saa rødt ved Tanken om ham, aabent, ublandet Had. *JVJens.RF.155.* jf. (spøg.): Han er Amerikaner . . . han ser rødt, naar han ser en Sort. *OscJens.IN.7.* 1.3) (jf. IV. rød 4) i farvesymbolsk anv. Rødt, som Kjærlighedens Symbol, har sandsynligviis faaet sin Betydning af Blodets Farve, hvormed Tanken om Hjerter, et om Varme, om Livsfyldte sammenknytter sig. *Ørst.III.185.* *Bagger.I.121.* jf. bet. 2: der 40 laa Dampskibe paa høje Beddinger . . . og alle viste de . . . „kongeligt Rødt“ i deres Køle, der var nymalede med Mønje. *ORung.PS.32.* || som trafiksignal. Rødt betyder Stop, og Grønt betyder Kør. *DSB.Sign.III.5.* bilisten maatte standse op for rødt | || ♣ om den ene af de to hovedfarver i kortspil (hjerter og ruder), i hasardspil, paa roulette. * (hum) vilde leege lanter | Hun slenget røt og tog igjen | et par 50 udaf de sorte. *Civ.ca.1700.* (NkS⁴820b.218). Den anden Trumf, som hedder Manilje, er . . . Toen i Sort; og Syven i Rødt. *Spillebog.* (1786).3. e. br. rødt og sort (l. br. rødt eller sort. *D&H.*) (jf. fr. rouge et noir) form for hasard, hvor man holder enten paa rødt ell. sort farve paa rouletten (ell. paa røde ell. sorte kort). *JBaden.FrO.314.* den gamle Greve vandt en hel Million i Rødt og Sort i Frankrig. *Madelung.SH.94.* jf.: hvor man styrede . . . andres og egne Interesser . . . der havde man 60 ikke Lov til at spille Rødt og Sort, undtagen naar man blev tvungen dertil. *AFriis. Danmark ved Krigsudbrudet 1870.* (1923).143. || (billard.) i uutr. som (ægte) rødt, om stød

(karambolage), hvorved spilleballen (egl.: den røde bal, karolineballen) træffer begge de andre baller; blegrødt ell. uægte rødt, om stød, hvorved spilleballen rammer den ene bal, som derefter træffer den anden. *HTrolle.Billardbogen.*(1914).18. Jeg tror ikke, jeg kunde have spillet rødt, saadan som Ballerne laa. *AngeloJakobsen.Det store Mod.*(1929).93. *Billard.*(1933).14.

2) om rødt tøj, klæde olgn. *En lille Pige i blaat — | og en lille Pige i rødt, | en lille Pige i slet ingen Ting, | det, syn's jeg, er saa sødt. *Sang og Klang.Nr.81.*[1897].3. hun gaar altid i rødt | jf.: *Du (: Sønderjylland) kommer klædt i hvidt og rødt (: de danske farver) og smiler os i Møde. *Pont.(Fædrel Sange.168).* || (jf. IV. rød 4.2; foræld.) om militærets røde uniformer. *af rødt han Hader var. | (Der findes flere Præster hist og her, | Som Officerer ikke lider). *Wess.194.* || talem. virke som rødt paa en tyr, (alm.:) virke som en rød klud paa en tyr (se IV. rød 5). (socialistfjænen) virkede altfor voldsomt paa Øvrigheden — som rødt paa en Tyr. *AndNæ. PE.III.357.* *Brücker.G.159.*

3) om rødt farvestof (rød malerfarve, rødt blæk, rødt kridt). (han) anstryger det med Rødt (*Chr.VI.* rødt farve; 1931: maler det rødt). *Jer.22.14.* mærke Føjlene med rødt. *Bl&T.1174.* fransk, indisk rødt, se III. fransk 2, indisk 1. || (efter fr. rouge; jf. Læberødt) om rød smunke, løbepomade olgn. Hun havde tegnet Øjenbrynene for kraftigt op og givet Munden for meget rødt. *Leck Fischer.M.15.* *KDahlerup. Mandfolk.*(1934).28.

rødt-, i ssg. se rød-

Rød-tjære, en. ♀ trættjære (der er rødere end stenkulstjære). *Suenson.B.II.97.* **-tjørn**, en. (jf. -tørn) ♀ varietet af alm. tjørn (hvidtjørn) med røde blomster; ogs. om *Crataegus coccinea* (med røde frugter). *JTusch.68.* den vældige, nu afblomstrede Rødtjørn. *Schand.SB.173.* en Allé af 25aarige Rødtjørn. *Havesselsk. 1921.59.* **-top**, en. (ænyd. d. s., se bet. 2) 1) om rødt haar, rød haartop; især (dagl.) om rødhaarret person (barn). (de) kaldte mig altid Rødtoppen, da jeg gik i Skole, fordi jeg har dette Judashaar. *Winth.VIII.185.* *Levy.Bc.29.* „Th, du Alstyrende, hvor hun er fin!“ *Gustas Rødtop* trængte sig frem over Søsterens Skulder i Dørsprækken. *GyrLemche.BD.40.* || (l. br.) om person med rød hovedbedækning, efter deres røde Fjer kaldtes (*Fr. VI's adjutanter*) for „Rødtoppene“. *Munch.G.II.* 2) (vist efter *PSyv.*, se *DSt.1909.54.63*) † ♀ rød-irisk. *Moth.R173.* *VSO. MO. 3*) ♀ 3.1) † kattefog (2.1), *Antennaria Grtn.* (med rødtligt svøb). *JTusch.103.* 3.2) slægt af maskeblomstrede, der lever som halvsnyltere; *Odonites*; især om arten *Mark-Rødtop*, *O. rubra Gilib.* (med røde blomster). *Lange.Flora.516.* *MentzO.Bill.90.* **-toppet**, adj. spec. (zool.) i fuglenavne som rødtoppet fuglekonge,

Regulus ignicapellus. Kjørball.325. Ornithol FT.I.21. **-torn**, en. (nu dial.) rødthorn; ogs. om *Crataegus coccinea*. VSO. JTusch.68. **-torsk**, en. (zool. og fisk.) rødlig varietet af torsk, der har levet paa rødalgebevokset bund. Raff.(1784).221. DanmFauna.XV16. **-traad**, en. ♀ rødalgen *Ceramium*. Rostr. Flora.II.330. **-træ**, et. (jf. -brissel, -holt) ♀ om forsk. oversøiske træsorter (navnlig: ved af *Cesalpinia*), der bruges i møbelsnedkeriet og (i raspet tilstand) til rødfarvning. ADr.^{12/1} 1762.sp.8. Nu var han langt ude i Passaten — paa Vej Syd om Amerika efter Rødtræ. AndNz.PE.II.196. VareL.⁴730. || (jarg.) i marinens skibe betegnelse for stødt kanel (der formodes at bestaa af raspet cigarkassestrø). VoriForsvar.^{1/12}1895.3.sp.4. ogs. i forb. rødtræ med søgræs, *sallet kød med snittebønner*. KLars.Soldatspr.33. **-trøje**, en. 1) (dial.) rød mandstrøje, spec. om trøje af rød drejl. Ordbs.(Sjæll.) jf.: den rødtrøiede Soldat.HCAnd.ML.470. 2) person i en rød trøje. rødtrøjerne (o: et fodboldhold) vandt! **-trøske**, en. (jf. -muld, -ulm samt Hvidtrøske; jagl.) trøske (fremkaldt bl. a. af rodfordærveren, *Polyporus radiciperda*), hvorved det angrebne ved bliver rødligt. Suenson.B. II.73. **-tunge**, en. (jf. Rytterfrue) ♀ flynderfisk med rødbrun ell. rødgraa overside; mareflynder; *Pleuronectes microcephalus*. Krøyer.II.320. Spårck.ND.78. **-ulm**, en. (2. led er ty., nt. ulm, olm, raaddenskab (i træ), jf. nt. roodolmig samt forulmet; sml. -marv, -muld, -trøske; jagl.) fejl i ved af egetræer, der viser sig ved, at den naturlige farve p. gr. af forraadnelse er gaaet over til mørkerødt. ArchivSøveesen.III.233. VareL.²193. **-varm**, adj. (jf. -hedet, -varme, -varmet) ♂ rødglødende. VSO. Grunth.Besl.62. jf.: Smedninggen ved rødvarm Hede (o: rødglødhede, rødvarme). PhysBibl.XIX.163. **-varme**, en. (jf. -varm) ♂ rødglødhede. Wagn.Tekn. 106. Grunth.Besl.101. † **-varmet**, part. adj. d. s. s. -varm. VSO.VR.150.152. **-vin**, en. [rød-] ogs. [rød-] (jf. UnivBl.I.310); glåds. [rød-] (jf. KNyrop.OL.V.115). rød vin; især om forsk. bordvine fra Bordeaux og Bourgogne. Moth.R173. Heib.Poet.VII.395. Const.GH. 148. afbrændt rødvin, se afbrænde 4.2. || hertil bl. a. Rødvins-flaske, -gelé (ISuhr. Mad.¹⁰(1923).199), -glas (forholdsvis stort, oftest hvidt vinglas. Schand.VV.248), -karaffel (se Karaffel), -læder (se II. Læder 2), -plet (OeconH.(1784).I.40), -punch, -toddy (KBirk.Gronb.BS.154). **-vinge** (Brehm. FL.258. NordConvLex.²V.828) ell. (alm.) **-vinge-fugl**, en. ♀ nordamerikansk spurvefugl af trupialernes gruppe (*Icteridæ*) med skarlagensrøde vingedækfjer; *Agelaius phoeniceus*. Brehm.DL.²113.213. **-violet**, adj. af en violet farve, som falder i det røde; purpurviolet. rødviolette Skybanker. Bergs.S.37. (en) Mand med et rødviolet Ansigt. Pont.Sk.245. **-vitte**, en. (-vætte. Moth.R172. VSO. jf.

Feilb.). (ænyd. (fl.) røvætter (DSt.1909.54. 64); 2. led vist lydord, efter fuglens skrig, jf. Feilb.) ♀ om forsk. sneppefugle; dels (nu næppe br.).: rødven (2) (Moth.R172. VSO.); dels (jf. -spove): kobbersneppe, *Limosa (lapponica)*. Kjørball.532. Sal.²XIV.238. **-vær-ling**, en. ♀ rødbrun sydeuropæisk værling, *Emberiza* cia. Brehm.FL.200. **-ært**, en. (vist fra no. rødert, jf. Viborg.Pl.(1793).274) ♀ slimsvampen *Lycogala epidendron* (som har ærtestore runde frugtlegerer). JTusch.317. Rostr.Flor.II.5. **-øje**, en. (jf. Rødling 1 og rødøjet skalle u. rødøjet 2; dial. og fisk.) ♀ d. s. s. -skalle; om rudskalle: VSO. om graaskalle: Rødøjn. DF.III.11(jy.). **-øjet**, adj. (ænyd. d. s., oldn. raudeygd(ð)r) 1) som har røde ell. rødskatede øjne p. gr. af betændelse ell. (navnlig) graad. Han havde grædt sig ganske rødøjet.Skuesp.XI.100. *Rødøjet er hveranden Høne | af Længsel efter mig. Rich.I.32. Butikkens Førstemand . . traadte ud rødøjet og morgengnaven.Tandr.K.3. 2) i forb. rødøjet skalle (ænyd. d. s.; jf. -øje; fisk. og dial.) graaskalle, *Leuciscus rutilus*. DF. III.5. **-ørred**, en. (jf. -laks; fisk.) ♀ laks (navnlig: han) i rødfarvet legedragt. Krøyer. II.606. DanmFauna.XV.150.

Røffel, en. [røf(ə)] flt. røfler. (fra ty. rüffel, til rüffeln (se røffe); især talespr.) alvorlig irettesættelse (til en underordnet); næse (I.6.a). (især i ubest. f. ent. i forb. som faa, give, tildele (en), slippe med en røffel olgn.). Gadeordb.¹436. *Katøfler køber jeg (o: en skomagderdreg) . . | Og kam jeg faae en god Klat Smør | Jeg glemmer Mesters Røfler.Rantzau.D.Nr.53. Generalen (sagde til) Greven . . : „Du maa give Kapellanen en foreløbig Reprimande . . Ganske rolig som en Superieur taler til en Inferieur“ . . „jeg skal — Fanden pine mig — jeg skal nok give Præsten en Røffel, hvis han lægger sig efter at blive Bondeven.“ Schand.UM.154. Ritmesteren . . : Du (o: en oppasser) har fuldstændig Ret. Derfor slipper Du ogsaa med en Røffel denne Gang.FrHolst.PaaPension. (1883)7. Baud.G.389. AndNz.PE.III.311. Feilb. **røfle**, v. [røflə] **-ede**. vbs. (sj.) **-ing** (jf. Afrofling). (fra ty. (ab)rüffeln; vistnok til ord som nt. rüffel, ruffel, vaskebræt (jf. Ruffel, rufle), ostfris. ruffel, skrubhøvl; jf. IV. rifle, VII. revle (2)) som udr. for behandling af ubehagelig art: give (en) en omgang. (ofte (jf. afrofle) i forb. m. adv. af, m. forestilling om kraftig, grundig, tilstrækkelig, afsluttende behandling). jeg havde den Fornøjelse . . at se (min hund) røfle Monkey ((en hund) ordentlig af. Baud.HS.249. || i alm. spr. næsten kun som udr. for irettesættelse af en (underordnet) person: give (en) en røffel. (han) hørte, at H. var bleven „røflet“ af den unge Herre gennem Vinduet.Reuter.Landmandskv.II.(overs.1869).95. Punch.1883.58. Drachm.DJ.I.407. (overlægen) brummede og bande . . røfledede Jomfruene og Madam-

merne. *Nans.III.225.* Jeg (o: en skoledreng) skal røfles. *EmilRasm.F.232.* i forb. m. af: Da jeg udtalte (at manden vel) ikke havde villet gifte sig med hende . . . blev hun smækred og røfled mig af for første Gang: „Naa saa det mener han Mosjø (osv).“ *AndNz.DB.89.* det er . . . krænkende for et voksent Menneske at blive røflet af i Publikums . . . Nærværelse. *JernbaneT.1899.Dec.Till.1.sp.2.* *EHenrichs.MF.I.266.* || (sj.) m. videre anv., m. h. t. (genstand for) virksomhed, opgave olgn.: behandle (gøre færdig, klare) paa en hurtig, overfladisk, sjusket maade. Rejsevoognen (standser) et Øjeblik paa Korsøen, hvor Føreren raaber: „Her har De det italienske Folkeliv“. Dette kalder Man et „røfle Rom af i 3 Dage“. *Pol.²⁹/1892.1.sp.7.*

I. Røg, en. [røiq ell. (i alm. spr.) røi] flt. (sj.) -e (*Bagges.IV.247.* *ORung.PS.136.*) (æda. røk (*Harp.Kr.34.38.62.111oft.*), oldn. reyrk, ty. rauch, eng. reek; til ryge; jf. Røg, røge)

1) (opstigende) blanding af fortættede vanddamp, kulsyre, brændbare luftarter, kulstof (sod) olgn., som afgives, udsendes fra et brændende (rygende) stof; ogs. (se bet. 1.2-4) m. overgang til vbs.: rygning; røgning. (om særlig især overf.) anv. se bet. 3). 1.1) i al alm., svarende til ryge 1; især om større synlig masse (røgsky, -søjle olgn.). *vAph.Chym.III.103.* *AW Hauch.(1799).527.* jf. Lysetande: mand fordriver saadanne onde Geister . . . ved Røgen af tælle Lys. *Holb.Bars.III.3.* || fra vulkan, ildebrand olgn. *2Mos.19.18* (se ryge 1.1). Røgen af Staden (1931: fra Byen) steg op mod Himmelen. *Jos.8.20.* Disse Vægtene, der saa ivrigen raabe Brand, om de end hverken kunne vise Blus eller Røg. *Rahb.(MO.)* mægtige Skovbrande i Nordrusland, fra hvilke Røgen har kunnet spores helt ud paa Norges Vestkyst. *NaturesV.1920.502.* || fra ildsted, skorsten olgn. *Af Bryggerset en Røg stoed lige i hans Næse. *Holb.Paars.182.* *Oehl.AV80* (se kælen sp.1095⁹⁶). *af en Skorsteen derover sig hæver | Som et Slør af Æther den blaalige Røg. *Hrz.FN.95.* Røgen fra Slottets mange Skorstene steg lodret iveiret. *Dot.F.158.* *Drachm.T.32* (se II. Damp 1.1). „Tre Røge . . . Derude — lidt i Vest!“ B. saa nu ogsaa tydeligt tre Røgstriber fjernt ude over Synslinjen . . . „Den engelske Marine.“ *ORung.PS.136.* spøg. talem.: Står røgen fra skorstenen lige op, enes mand og kone; går røgen med vinden, regjerer konen; mod vinden, regjerer manden. *Skattegravere.1887.II.222.* *Feib. jf. bet. 2.1:* den hvide Røg, der strømmer ud fra Lokomotiver . . . fremkommer ved (at) Vanddampene . . . fortættes. *Paulsen.II.40.* || om kruddrag. Røgen af et Skud. *MO.* Røgen fløj fra (revolveren). *JVJens.RF.139.* spec. i forb. (i) røg og damp, se II. Damp 1.2. lade geværet paa røgen, se V. lade 3. || svarende til ryge 1.2. røgen slår ud af

kakkelofnen. *Mothn.R175.* „der er en Mangel ved (huset).“ . . . „Er der Røg?“ *Hostr.F.35.* *Bl&T.* || (jf. bet. 3) i sammenligninger. jeg sagde: naar vil du (o: gud) trøste mig? Thi jeg var ligesom en Læderflaske i Røg (*Buhl:* som en Skindsæk i Røgfanget). *Ps.119.83.* Brendevinen staar hende af Halsen, som Røg af en Skorsteen. *Holb.Masc.I.5.* *Verden er ham . . . | Som Røgen for det svage Øye (o: ubehagelig), | For ham er Gud allene god. *Brors.266.* *Vi fange ham ei, | Som Røgen han finder i Luften Vei. *Hauch.SD.II.145.* Hun skrev og skrev, medens hendes Aande som Røg snoede sig ud i det kolde Rum. *Schand.BS.384.* (for) de stoiske Filosofer (var) Selvmordet . . . „den stadig aabne Dor, ad hvilken man gaar ud som af et Hus fuldt af Røg“. *FrNiels.LedetraadiKirkensHist.I.(1887).3.1.2.* svarende til ryge 3.2, røge 1.2, om røg (1.1) af tobak. *Jeg Røgen neppe kand igiennem Piben draeg, | for bare Tørst. *Prahl.BJ.10.* *Gylb.III.147.* (han) blæste Røgen ud gennem Næsen. *EriKriist.DH.51.* || (jf. Piberøg 2 og Smøg; især jarg. ell. dial.) (tobaks) rygning; noget at ryge; en pipe tobak, en cigar osv. (han) nød en Pipe Røg efter Maden. *BerLvisb.S.25.* Saa! Nu skal vi have os lidt Røg og en fin lille Mokka. *Nathans.IM.103.* han bad dem om Tobak, for at han kunde faa en Røg. *Søiberg.SR.286.* *Feib. Ordbs.(Sjæll.). 1.3* (jf. ryge 3.2) om offerrøg olgn. *(de) Offrede saa til Apollon . . . | Og i den hvirvlende Røg opsøvede Duften mod Himlen. *Bagges.NbD.91.* || (nu næppe br.) overf., som udr. for hyldet, ros olgn.; røgelise (2); virak. *jeg en hellig Røg (lat. orig.: furat) for ham (o: kejseren) og hans har ydt. *Falst.Ovid.10.* uden mindste Tvang — ikke engang af Æren — uden at kunde haabe den glimrende Røg, dens Belønninger. *Ew.(1914).1.343.1.4* (jf. ryge 3.2, røge 1.1; især jagl.) røg (1.1) af vaadt grenebænde olgn., især anv. som konserveringsmiddel; ogs. m. overgang til at betegne virksomheden, behandlingsmaaden: røgning. hænge Kiød i Røg. *VSO.* *MO.* Skinker og Sider behøve . . . 4—6 Ugers Røg. *MøllH.VI.351.* *Opf.B.II.313.* (skinken) bringes . . . til Røg. *Thorstrup.Kogebog.(1908).98.* kold røg, se II. kold 1.3.

2) (jf. Frost-, Jordrøg (I); næsten kun arkais. ell. dial.) svarende til ryge 2(1-2). 2.1) opstigende ell. for vinden drivende (rygende) masse af damp, taage, sne, støv olgn. *Blodet det rinder i striden Strøm . . . | og Røgen (o: dampen af blodet) stander i Himmelen op, | at Solen bliver blodig og rød. *DFU.nr.5.19.* *Da steeg en langsom Røg af Jetteblodet, | Og hvid og tyk opløftede sig Dampen. *Oehl.NG.(1819).376.* *„furet og vejrbid“ Landet (o: Norge) | af Frosttaagens Røg stog frem. *JVJens.Di.*83.* Stormen . . . drev Sneen i en tæt Røg tværs over Sporet. *Ohlsson.S.126.* røg og føg, se Føg. 2.2) (især: ved aftenlid) faldende dug; ogs.: aften-

skumring; (tus) mørke. *Moth.R174. MDL. (Lolland). OrdbS. (Jylland, Strynø). || i forb. røgen falder paa olgn. *Sildig om Aften, Røg faldt aa, | da skulde den Brud til Sænge gaa. Folkeviser i Udalq ved Sv Grundtv. (1882).182. *Om Aftnen, da Røgen og Mørket faldt paa, | Agnete mon atter til Stranden ud-gaae. *Oehl.XXIV163. *Solen skinner om Morgen- ren rød, | Og Røgen falder paa Græs. sa. Digt. I.96. Levin. („i Jylland“). Recke. ND. 192.**

3) særlig anv. af bet. 1(-2), især i talem. og ordspr. 3.1) m. særlig forestilling om røgen som noget ubehageligt, ildelugtende olgn. Røg og Løg og en ond Kvinde kommer (god Mands) Øjne til at rinde. *Mau.5183. jf.: Tre Ting gjør ondt i Bondens Huus: ond Qvinde, Røg og Vægge-luus. VSO. || i (modstætnings)-forb. m. Ild olgn. (jf. ndf.). man lider (ell. dojer) røgen for ildens skyld. *Mau.4310. Thorsen. Afh. III.51. jo bedre Ild, jo mindre Røg. *Mau.8111. jf. smst.4311. jf.: Grønt Træ giver mere Røg end Varme d. e. en Grøn-skolling gjør mere Blæst end Gavn. VSO. sml. *Mau.10808. luen er ej langt fra røgen, se I. Lue 1. || der er røg i køkkenet, se Køkken 1. jf. *Ravnen. 1/1876.7.sp.2. samt: Der er i disse Dage Røg i mange unge Fam- ilier, hvor Husets Frue har Sangstemme, (fordi fru N. N. fra) Privatlivets Lever- postei sprang . . ind paa Scalas Scene og hen- tede sig en stor Succes. *DagNyh. 21/11924.6. sp.2. kan du ikke taale røgen, maa du holde dig fra køkkenet, se Køkken 1. || spec. i udtr. for et forlydende, et rygte (om noget farligt, ubehageligt) olgn. jf.: for Døden frygtede (de gamle nordboer) kun Ild, men deres Helte- navn maatte ingen Plet besmitte, det maatte ikke engang Skyggen af en Røg formørke. *Hauch. A.I.446. især i ordspr.: der gaar ikke røg af en brand, uden at der er ild i den, se I. Brand 5.1 (slutn.). jf.: T. sei- lede nu ad Sverrig til, men der gik imid- lertid Røg af den Brand. *Grundtv. Snorre. II.74. ingen Røg uden Ild. *Blich. (1920). XV.23. Heib. ND.148. hvor der er Røg, der er ogsaa Brand. *CBernh. NF.X.132. jf. *Wess.25. 3.2) m. særlig forestilling om noget flygtigt, noget, der hurtig- tigt ell. let forsvinder, bliver til intet, noget værdiløst olgn. *Al Verden efter Sand | Og Røg og Skygger render. *Brors.231. *Verds- ligheds Pragt er Røg mod hans, | Som haver alting at raade. *Grundtv. SS. III.367. *Sligt Ry er ikke Røg og Dunst. *Rørd. JH. I.259. || lugte røgen, spec.: lige netop mærke røgen (af noget); (maatte) nøjes med lugten (af noget). De (jornemme deltagere i en hof- maskerade) gaae . . tilbords, men de, som ey kan faae Plads, har Tilladelse at lugte Rø- gen af Maden fra første Haand (j.: maa nøjes med lugten). *Klevenf. RJ.210. jf.: Køkken mættes tidt af Røgen. *Mau.4909. jf. udtr. lugte krudtet u. I. Krudt 1.2: *et enkelt Par Skud fra et Flankebatteri, — | det var****************

næppe, at man lugtede Røgen. *OMads. VV.4. || (dagl., nærmest vulg.) i udtr. for, at man ikke faar (narres, snydes for) noget (ønsket, ventet), „faar lamperøg“. „Naa — og saa fik han hende?“ — „Pst! Ikke Røgen engang.“ *Pont. LP. III.10. spec. i forb. som faa røg (Esm. I.159. Pol. 1/11933.12.sp.5) ell. (nu især) som afvisende udraab: saa du røgen (ogs. m. tilføjelsen: da katten fes. *Krist. Ordspr.264). Cit.1889. (DanmViseb. II.165). Saa Du Røg'n? | Kommer dog ikke Czaren, | Vi venter paa fjerde Døgn? *Bløkspr.1893.29. Bergs. HI.269. JVJens. SN.131. || opgaa (se opgaa 5.1) ell. (nu) gaa op i røg olgn. (ogs. (tidligere) m. tilføjelsen: og damp, se *Damp sp.468^{sup}ff). egl.: forteres af ild; brænde(s) op; gaa op i luer. *Slange. Chr. IV.289. Grundtv. HVI.319. Præsten skal lade (offeret) gaae op i Røg (Chr. VI: gjøre et røg-offer; 1931: bringe det som Røgeoffer) paa Alteret. *3Mos. 2.2. især uegl.: blive til intet; forsvinde (spor- løst); „forduften“; ofte m. bibel. af skuffelse, beklagelse olgn. (nu især (i mindre højtid. spr.) om plan, forventning olgn.). (nogle) forsikre at Nymphens (j: skøgens) Jomfru- dom gik i Røgen (for længe siden). *Brevtil disse Tidens Skribentere. (1772).15. *Min hele Glæde gaaer paa een Gang op i Røg. | Jeg er en slagen Mand. *Oehl. XIII.223. *Vore Krands- se, Bedrifter og Dyder | Gaae op som et Intet i Røg. *PalM. AdamH. III.235. mine Dage ere gaaede op i Røg (Chr. VI: ere for- gangne, som røg; 1931: svinder som Røg). *Ps.102.4. (der skal) kun et eneste (stik til) for at Drømmen om Storeslembonusen skal gaa op i Røg. *Pol. 1/1937. Sønd. 6.sp.4. m. lign. (overf.) anv. ogs. (jf. flg. bet.-gruppe): svinde bort i røg (Molb. EL.40. *PalM. AdamH. I.150), blive til røg (Schand. AE. 300) olgn.; l. br.: *skionne Disers Latter jog Odins Tvivl i Røg, | Ei Daaden (j: Thors udstyrelse som brud) forekom ham som Alvor, men Spøg. *Oehl. NG. (1819).362. Du har let nok ved at slaa alting hen i Røg. *AndNz. PE. I.260. || (jf. foreg. og flg. bet.-gruppe) i sammenligninger, som udtr. for (hurtig, plud- selig) bortfjernelse, forsvinden ell. (især ϖ , højtid.) tilintetgørelse, ophør olgn. *hans Løf- ter . . fløi bort som Røg og Avner. *Kingo.130. Deres Venskab forsvandt, som en røg, deres Tieniste blef forglemt. *Dumetius. III.38. Troer De da, at denne Følelse . . er viftet bort, som en Røg for Vinden. *Heib. Poet. V.121. *alt i Støvetys Verden | Som Røg og Støv forgaaer. *Psalmer udv. af PHjort. (1843).222. nu kan De være ganske rolig, Uhrmagerens skal for- svinde som en Røg. *Hostr. F.61. || (især dagl.) m. videre anv., som udtr. for, at en virksomhed udfores (meget) hurtigt, let, overlegent (i en fart, som ingenting); dels i sammenlignings- udtr.: *Spøkøkerne . . snappe Flæsket, som en Røi. *Lynstraalen.1833.19. H. slog ham . . ligesom det kunde være en Røg, og saa alle Fire gik fra ham. *Goldschm. Hjl. I.148. Martin**********************

løser (opgaverne) som en Røg. *Borregaard. VL.I.266.* hun endte al det sværeste Arbejde. Det gik som en Røg for hende. *Lunde.F.71. Feilb. OrdßS. (Sjæll.).* dels i forb. i ell. med (*Feilb.*) en røg. *Stæder bygger han (o: en mursvend) i en Røg. *JPHenrichsen. Ungdoms Minder. (1866).78.* Hvordan Satan kunde det komme over Dig i saadan en Røg? *J Meyer. Borgmesterens Datter. (1890).155.* *Præsten op af Sengen fløj . . | Og han sig vasked i en Røg. *Blækspr.1904.6. jf.: (udleveringen af madrationerne) gik i Røg og Damp. J.V.Jens. RF.144.* en røg, (*dial.*) (*kun*) et øjeblik. det varer ikke uden en røg. *Feilb. OrdßS. (Fyn).*

II. røg, præst. af ryge.

Røg-, i ssgr. [røʁ^oq. ell. (i alm. spr.) 'røi-] især af I. Røg 1(1) (til dels ogs. af røge 1(1); jf. veksten ml. Røge- og Røg-, se Røg(e)-hus, -kammer, -kar, -kupé, -mand, -ost, -pind, -pulver, -salon, -tobak, -varelse); saaledes ogs. (foruden de næf. anførte) ssgr. som Røg-aabning, -agtig, -aftræk, -analyse, -dis, -fnug, -frembringelse, -frembringende, -fyldt (jf. -fuld), -indhyllet, -luft, -lugt, -masse, -mættet (luft), -nedslag (i skorsten), -plage, -sløret, -smag, -sodet, -spjæld, -udvikling, -ulempe oft.; spec. i ssgr., hvis sidste led angiver røgens (røgmassens) form (i luften), som Røg-klump, -linie, -slør, -stribet, -strime, -tunge, -vifte || (muligvis paa lign. maade som Brand- i brandmørk, Brandmørke olgn., jf. ogs. I. Røg 3.2, røge 3, ryge 6(2) samt ssgr. som Røgevej; *dial.*, *vulg.*) m. forsterkende (nedsæt.) bet. („rygende“ olgn.); jf. røgfuld 2 samt f.z.: røggal, meget vred (*OrdßS.; Langeland*). Røgnat, bælgmørk nat (*OrdßS.; Fyn*). Røgstorm, forrygende storm (*Gravl.Øen.49*). **-bad,** et. (ænyd. d. s., ty. rauchbad; foræld.) (anvendelse af) røg som lægemiddel, ved behandling af et sygt lem olgn. *Amberg. VSO. MO.* || uegl.: „den Tilstand, hvori man stærkt plages af Røg“. *VSO. -bejdse,* en. [I.2.1] (snedk.) ammoniakdamp, anv. til farvning af træ (møbler) i et lukket rum (jf. -kammer). *FagOSnekk. jf. Røgbejdning. smst. -beskyttelse,* en. (faql.) spec. om beskyttelse (af brandmænd olgn. ved særlige apparater, røgbeskyttelsesapparater) mod røg og lign. for aandedrættet skadelige stoffer. Røgbeskyttelse. *PovlVinding. (bogtitel.1931).* **-blaa,** adj. (jf. -farvet). en let, røglblaa Varmedis. *J.P.Jac.I. 20.* en røglblaa, en turkis- eller en skiferblaa (*kjole*). *VortHj.113.82.* **-blæser,** en. (jf. -puster; *biavl.*) apparat (en slags pibe m. gennemhullet blikholder) til udblæsning af røg (anv. under arbejdet med bierne). *Biavl.58. Sal.*III.173.176.* **-briller,** pl. (jf. -glas; l. br.) røgfavrede briller; solbriller. *Scheller. MarO. -brun,* adj. (jf. -farvet). *Bergs.GF. I.79.* Røgtopaser ere klare Krystaller med rødbrun Farve. *Uss. AlmGeol.5.* **-brænder,** en. (jf. -forbrænder) indretning til (juldskendigere) røgforbrænding, spec. (jf. *Murbue*) i

lokomotiv. *Rambusch.L.88. jf. Røgbrænderplade. Sal.*XVII.431.* **-busk,** en. 1) & paryktræ (hvis blomstertop kan minde om en røgsky; jf. bet. 2). *Gartner-Tidende.1926.308. 2) (sj.) busklignende røgsky (fra lokomotiv olgn.). Tops.N.65.* **-bølge,** en. (l. br.) røgmasse, der (ved sin bevægelse) minder om bølger. *Riget.*1913.4.sp.1. jf. I. Røg 2.1 og ryge 2.3:* den buldrende Kakkellov, hvorfra de krydrede Røgbølger af Potpourri udstømmede. *Schand. Fort.107.* **-damp,** en. (ænyd. d. s., ty. rauchdampf; nu sj.) røgagtig (røglignende, -blandet) damp. jeg vil lade skee . . Tegn paa Jorden neditill, Blod og Ild og Røgdamp (1907: rygende Damp). *ApG.2.19.* *(de) Redte til Maaltid flux. Rundt steg fra Teltene Røgdamp. *Bagges. NblD.180.* **-dannelse,** en. (w ell. faql.) dannelse (frembringelse) af røg, spec. som middel til beskyttelse af afgrøder (vinhaver) mod for stærk varmeudstråling under nattefrost. *Sal.V407.* || (jf. *Dannelse 1.2*) konkr. de Røgdannelser, som udgik . . fra Pibehovedets Munding. *Tops.1.365.* **-dykker,** en. (faql.) en med røgbeskyttelsesapparater forsynet brandmand (der er i stand til at opholde sig (arbejde) i røgfylt rum). Beretning om Kbh.s Brandvæsen 1930/31.37. *Pol.*1933.3.sp.5.* **-dækning,** en. spec. (jf. -granat; ✕, ✕) om anvendelse af (paa særlig maade udviklede) røgmasser, hvormed de af ens egne stridskræfter (til søk) udførte manøvrer skjules for fjenden. *Sal.*XX.676.* **-dør,** en. (ænyd. d. s.; især ✕) (laage for) aabning, hvorigennem røg føres bort (fra ildsted, dampkedels røgekammer olgn.). *VSO. Scheller. MarO.*

røge, v. [røʁqə] ell. (nu uden for perf. part. (som adj.) næsten kun *dial.*) [røiə] (*VilhHans.J.74(sjæll.). FrGrøndt.LK.176. 220. jf. Esp.280* samt: man røger siden, men spiser den råjede . . sild. *HDahl.AM.95*). **-ede** ell. (især i bet. 1.2) **-te** (nu i rigsspr. udtalt [røʁqə]) (*Holb.Paars.78. J.V.Jens. H.93. jf. Moth.R174. Feilb.(u. ryge). i bet. 1.2: Prahl.BJ.10. Blich.(1920).VII.18. PalM. AdamH.I.146 (∞ spøgte, frygte). ESKram. GC.255. HomoS.VD.135. J.V.Jens.C.287. nu dial.: røjte. Prahl.BJ.13. Esp.280*). vbs. **-ning,** jf. *Rogeri.* (ænyd. glde. d. s. (Suso. II.46), sv. röka, oldn. reyking, jf. ty. rauchen og räuchern, eng. reek; til ryge ell. I. Røg; jf. Røgelse, røget || om sammenfald ell. sammenblanding m. ryge s. d.)

1) d. s. s. ryge 3 (om udr. m. part. røget se u. ryge 3). l. 1) (især faql.) d. s. s. ryge 3.2 || om anvendelse af røg til at frembringe velugt, rensse luften, modvirke smitte, (foræld.): fordrøve trolddom olgn. paa det (alter) skal Aaron lade røge med (Chr.VI: lade røge; 1931: brænde) Røgelse. *2Mos.30.7.* *Bånderne . . | Sig bildte straxen ind, at . . det spøgte | En kryds sig for Bryst, en anden Huset røgte. *Holb.Paars.78.* Hedningerne antændte kostbar Wierach for deres Guder,

og røgede . . for dem. *LTid.1734.28.* Angekokken . . røgede bestandig med Lyngstilk, for — som han sagde — at holde de onde Aander borte. *Ing.EF.IV.132.* (unde Ting kunne meddeles ved Papiir, og derfor røger man sommetider Breve. *Goldschm.Hjl. II.794.* røge med Enebær, bedre ryge. *Levin. Enebær til at røge Stuen med. Kørđ.S.10. Esp.280. jf.:* Edda blev vel ogsaa til i Askekrogen, hvor de smaa Livegne sad og røgte sig til og rimede sig ind i mytiske Forestillinger. *JVJens.H.350.* || røge ud *olgn., fordrive ved røg. Moth.R175.* Røge Bier ud af Kuben. *VSO.* Jeg troer virkelig, at der er nogle Smaatrolde i mit Sovekammer . . I gamle Dage fik man en Præst til at røge dem ud. *FruHeib.B.I.73.* røge en ræv ud, (nu næppe br.) *ryge en ræv ud. vAph.(1759).* Dommeren . . søger at liste Sandheden ud (: af *misdæderen*), eller, som vi kalde det, røge Ræven udaf Hulen. *Schytte.IR.V407.* || om anv. af røg som konserveringsmiddel. Røgning (af *kautsjukken*) i et Røgelus. *Suenson. B.II.190.* De færdige Træsko røgedes i de gamle vide Skorsten. *HimmerlKjær.1935.452.* *Feilb. især m. h. t. madvarer: Holb.Anh.232. JSneed.II.255.* Røgen trækker hen under det . . sodede Loft og røger Skinker. *Goldschm. NSU.VII.73.* Nedsaltning og Røgning af Fisk. *VortHj.IV.2.193. LandbO.III.167. Esp. 280. Feilb. kold røgning, se II. kold 1.3. jf. røget: Lad ikke Melken røges (: jaa afsmag af røg). MO. † præs. part. m. pass. bet.: røgende Lax. Handels-og-Industrie-Tid. 1803.375. || (sneedk.) behandle (et møbel) med røgebejdse (røgebejdning). Thaulow.Træ.(1912). 222. FagOSneedk. 1.2) (nu især glågs. ell. dial.) d. s. s. ryge 3.s. (i lign. forb. som ryge). *Holb.Ep.II.64.* Ingen maae røge Tobak uden paa øverste Dæk . . og det med Hætte paa Piben. *SøkrigsA.(1752).§596.* (han sad) paa Banken udenfor Døren og røgede af sin Pibe. *Blich.(1920).XVII.160. smst.X.110.* Han røgede sin Pibe. *Kierk.II.59.* han, som i saa lang Tid kun havde røgt Verdens fineste Havannacigar. *ThomLa.AH.151.* „Vil De ha' en Cigar?“ — „Nej Tak, jeg røger ikke.“ *Bøgh.III.96.* (han) røg af Merskums Piber, der aldrig røgetes helt ud. *Nhancke. Nordfor Limfjorden.(1873).42. Pont.Detideale Hjem.(1900).7. OlesenLøkk.KB.144.* Røgning af Opium. *LovNr.53^v.1936.§1.stk.2. Esp.280.* *Feilb. || (jf. bet. 2.1) m. subj.-skifte, om pibe olgn.: (kunne) ryges; trække (godt). gaee forbie (en skildvagt) med en røgende Pibe uden at tage samme af Munden. Cit.1809.(Ribe Amt.1912.368).* han halede (et straa) gennem Pibespidsen . . „Nu røger den.“ *JVJens.HF. 50.**

2) (nu ikke i rigsspr.) afgive, udsende røg 60 (1-2). 2.1) d. s. s. ryge 1. *Moth.R175.* en stor Ild (blev) optændt i Jorden . . som i mange Dage brændte og røgede. *Thurah.B.234.* jeg saae deres Altere røge. *Lodde.NT.390.* den

røgende Brand. *smst.108.* Det røgte fra Masonic Temple, der stod en tynd blaa Røgssøjle op fra det svimlende høje Tagparti. *JV Jens.H.93. sa.CT.314. Esp.280. jf. Feilb.* (nu ryge). || *spec. svarende til ryge 1.2.* det røger i stuen. *Moth.R174.* At Skorstenen røge, kommer for det meste af, at Vinden hindrer Røgens Udgang. *HCLund.Samler.I.(1803).137. 2.2) d. s. s. ryge 2(1).* (et omslag til *daarlige øjne skal*) ligge i nogle Minuter, at Spiritus, som ellers vilde skade Øynene, kand røge bort. *WeisbachsCuur.(overs.1755).60.* røgende Salpetersyre. *AWHauch.(1799).233.*

3) (nu ikke i rigsspr.) som udtr. for hurtig bevægelse, dels d. s. s. ryge 4, i forb. som røge om (kuld). *Moth.R174. dels d. s. s. ryge 5.2, i forb. som røge paa. Moth.R174.*

Røge-, i ssg. især af røge 1(1) (til dels ogs. af Røg 1(4); om vekslen m. Røg-se u. art. Røg-); *saaledes fz. i (faql.) ssg. som Røge-forretning, -middel, -rum, -skorsten samt spec. i betegnelser for madvarer (i st. f. bruges nu alm. udtr. m. røget, til dels ssg. m. Ryge, jf. Ryge- og Røgeost) som Røgeflask (vAph.(1759). Waask.Brudev.VI.B3r. MO.), -kød (S&B.), -laar (røget jaarelaar. JVJens.FD.51), -pølse (vAph.(1759). MO. OrdbS.(Sjæll.)), -sild (MO. Feilb.). -ed-dike, en. (jf. Røvereddike; nu næppe br.) kryddereddike (tidligere anv. til røgning af sygeværelser). *VareL.*198.* -flæsk, et. se Røge- i ssg. -fuld, adj. se røgfuld 2. -hus, et. spec. (faql.) d. s. s. Røghus 2. *Moth.R175. Suenson.B.II.190. Sal.*XXI. 406.* -kammer, et. (enyd. d. s.; faql.) d. s. s. Røgekammer 1. *Moth.R175. VareL.* 437. JurFormularbog.*395 (jf. Rygekammer).* -kar, et. spec. (jf. Røgkar; sj.) røgel-sekar. *Oehl.Sk.250.* -kone, en. (l. br.) d. s. s. Røgekone. *TidensKvinder.^v1937.7.* -kupé, en. [1.2] (jf. Røgekupé; l. br.) d. s. s. Rygekupé. *Bl&T. -kød, et. se Røge- i ssg.**

Røgel, en. se I. Røgle.

Røge-laar, et. se Røge- i ssg.

Røgelse, en. [rø'qæls] ell. (nu l. br.) [rø'ialse] (jf. Røgelse ∞ Fornøielse. *Drachm. DM.95.* ft. (⊙ ell. faql.) -r (*Aab.18.13. LTid.1724.84. Hauch.MfU.64. HCAnd. (1919).III.180. Saaby.^v).* (æda. røkæls(æ) (*Harp.Kr.46.143 ofl. AM.*), oldn. reykelisi; (m. tilknytning til røge) fra oeng. recels, ricels (til eng. reek, se ryge); til dels ogs. vbs. til røge (1(1)); jf. Røgværk 1) (blanding af forsk.) stof som vellugtende urter, myrra, virak olgn., anv. til ved opbedning at frembringe en kraftig, (især) vellugtende røg ell. damp (især anv. som offer (hos jødefolket), ved den katolske gudstjeneste (som billede paa bønnen) ell. i opholdsrum til frembringelse af vellugt olgn.); (tidligere) ogs. (især bibl.) m. overgang til at betegne tilvejebringelse af røgelseoffer ell. -duft (jf. Røg 1.3 samt: skadelige Røgelsemaader. *ConvLex.*

XIII.498). 2Mos.30.7 (se røge 1.1). han offerede og gjorde Røgelse (1931: tændte Offerild) paa Hoiene. 1Kg.3.3. (vismændene fra Østerland) offerede det (o: Jesusbarnet) Gaver, Guld og Røgelse og Myrrha. Math.2. 11. 8. Skilling i Røgelse, naar Barnet begaar noget (o: frembringer daarlig lugt) i Sel-skab. Holb.Bars.1.7. *Lyset er tændt; paa den varmende Jernovn Røgelse kastet. Aaestr. SS.II.139. HCAnd.(1919).V222 (se I. Rav). Drachm.DM.95. KathOrdb.36. || (l. br.) uden forestilling om vellugt, om forsk. brændbart stof, anv. til fordrivelse af myg, til værn mod bier (under arbejdet med dem) olgn. Cit.1757. (DF.1933.56). Man ryger jo med Røgelse for Myg. Oehl.Robins.38. || (l. br.) til røge 1.2: d. s. s. Rygelse (2). Fallada.B.275. 2) (jf. Røgelsekar 1, -offer 2; ☐) billedl., som udtr. for ærbødig, lovprisende hyldest (især af en fyrste olgn.; jf. Kongerøgelse); 20 ogs.: (falsk, overdreven) smiger. I, som optænde Eders Berømmelsers Røgelse paa disse blodsolte Altere (o: hylde de store krigere). Jacobi.Skr.35. Jeg ærgrede mig over al denne Røgelse for Ludvig XV.Bagges.DVX. 405. Det var (for Oehlschläger) ingen Lykke (at omgives) af Venners og Slægtinges eensformige Beundring . . Denne idelige Røgelse og Familieforgudelse har selv for den største Aand noget Enerverende. PLMøll.AO.35. 30 (hun var) vant til at indaande den Røgelse, der ofres kvindelig Dejlighed. IsakDin.FF. 136. **Røgelse-**, i sgr. (ogs. Røgelsses-Røgelsemiddel. PhysBibl.XXIII.4. jf. u. -offer). (især ☐ ell. jagl.) af Røgelse (1); saaledes (foruden de næf. anførte) ogs. Røgelse-damp, -duft, -essens, -handel, -korn, -kugle, -pastil, -sky, -stang, -tinktur, -æske of. **-alter**, et. (bibl., hist.). 2Kron.26.19(Chr. VI og 1931; 1871: Røgofferalteret). Sal.² 410 XX.678. **-fad**, et. (jf. -kar, -pande og Røgfad; l. br.) fad (med gløder) til forbrænding af røgelse. 4Mos.16.37(Lindberg). Soph Clauss.F.139. **-kar**, et. (glda. d. s. (2Mos. 25.29(GldaBib.)). Fragm.161), oldn. reykelssiker; jf. -fad og Røg(e)kar karformet beholder (med hvelvet laag), hvori røgelse forbrændes paa gløder; især om en ved den jødiske ell. katolske gudstjeneste anvendt (ofte smukt udstyret) beholder (der, hængende i kæder, svinges frem og tilbage). 2Kron.26.19. En Betienter kommer (ind i stuen) med et Røgelse-Kar, sigende: Jeg maae ryge, for at Troldommen skal ingen Magt have. Holb.Hex.VI. en skjøn smilende Chordreng med et gyldent Røgelsekar i Haanden. Ing.EF.II.107. HCAnd.(1919).III.293. KathOrdb.36. || (jf. Røgelse 2) billedl., i udtr. for hyldest, smiger. Birckner. Tr.189(se u. ose 1.2). Sverig har løftet Tegners forklarede Skikkelse i overnaturlig Stærrelse op paa et smægtigt Fodstykke . . af Lovtaler, Fæsttaler (osv.) og man har brændt det ene Røgelsekar efter det andet for Statuens 60 Fod.Brandes.III.481. **-lys**, et. (ænyd. d. s.;

jf. -mand; nu ikke i alm. spr.) lys, der, naar det tændes, udbreder vellugt ell. renser luften (jf. Pestlys); ogs. d. s. s. Røgmand 2. OeconH. (1784).III.284. VSO. MO. FolkLægem.III. 92. **-mand**, en. (jf. -lys; nu l. br.) d. s. s. Røgmand 2. CHHollen.O.144. Baud.GK.146. **-manna**, en. (nu næppe br.) smaat affald af større stykker røgelse (røgelsepulver). vAph. Nath.VI.581. **-offer**, et. (ogs. Røgelsses, se bet. 2). 1) (jf. Røgoffer; bibl., hist.) i egl. bet. det (tilfaldt Zacharias at) bringe Røgelsofferet. Luc.1.9(1907). Sal.²XX.678. i sammenligning: Lad min Bøn staae som et Røgelsoffer (1931: Røgoffer) for dit Ansigt. Ps.141.2. 2) (jf. Røgelse 2) ☐ billedl., om (tilbedende) hyldest. alt, hvad hun sagde, blev modtaget med Smil . . Dette Røgelsoffer, som brændtes for hende personlig, var (hende noget) nyt. IsakDin.FF.151. **-ovn**, en. en tidligere anv. oven til forbrænding af røgelse. Pol.³⁰/1935.Sønd.17.sp.1. **-pande**, en. (jf. -fad; især hist.). Reiser.II.216. Sal.²XX.679. **-papir**, et. (især ☐) papir, som er gennemtrængt med en opløsning af røgelse. Nord ConvLex.V.146. VareL.⁴730. **-pind**, en. en med et vellugtende stof (røgelse) gennemtrængt tynd træpind, som ved antændelse frembringer vellugt (jf. Røge-, Røgpind 1). Larsen. Kipling.Kim.II.(overs.1901).12. **-pulver**, et. (ænyd. glda. d. s.; jf. -manna og Røge(e)pulver; nu især ☐) pulver, hvormed der røges; især: frembringes vellugt. Fruent.(1799). IV.110. VSO. MO. Sal.²XX.676. **-røgmand**, en. (l. br.) d. s. s. Røgmand 2. ORung.PS.85. **-skaal**, en. (l. br.). een Røgelsseskaal (1931: en Kande . . fyldt med Røgelse). 4Mos.7.20. **-top**, en. (l. br.) topformet røgmand (2). S&B. **-træ**, et. (glda. røghels træ (Suso.11); l. br.) træ (som ambrabra-, sandeltræ), anv. til røgelse. vAph.Nath. VI.582. **-voks**, et. en (tidligere) som ovenpudsmiddel anv. pasta, der virker som røgelse (jf. Ovn-, Røglak). VareL.(1807).II. 421.

Røge-mand, en. (jf. Rygemand; nu næppe br.) d. s. s. Røgmand 1. Amberg. Hrz.XIV.20. MO. DagNyh.¹/1928.Sønd.16. sp.3. **-ost**, en. (l. br.) d. s. s. Rygeost. Bl&T. jf.: en god Mellemmad med Rullepølse, Røjeost og Skerøst. Korch.LL.30. **-ovn**, en. (jagl.) d. s. s. Rygeovn. D&H. **-pind**, en. (jf. Røgpind 1) d. s. s. Røgelsepind. Larsen. **-pulver**, et. (jf. Ryge-, Røgpulver; nu sj.) røgelsepulver; til medicinsk brug: WeisbachsCuur.(overs.1755).169. **-pølse**, en. se Røge- i sgr.

Røger, en. flt. -e. (ænyd. røgere; til røge (1)) 1) person, der røger. 1.1) (nu sj. i rigsspr.) til røge 1.1; især om røgmand (1). vAph.(1759). OrdbS.(bornh.) 1.2) (nu især glads. ell. dial.) til røge 1.2: (tobaks-)ryger. vAph.(1759). VSO. VortHj.IV.1.85. OrdbS.(Falster). om opiumsryger: OpfB.^{VI}. 127. 2) (jf. Røgpuster; jagl.) redskab til

at røge (1.1) med; se Haandrøger. **Røge-ri**, et. [rø(ˈ)qə'riː; i ssgr. rø(ˈ)qə'riː] *ft.* -er. vbs. til røge, i alm. spr. kun til røge 1.1, om erhvervsvirksomhed, fabrik olgn., hvor madvarer røges. Larsen.¹ Krak.1926.II.1046. I de største Røgerier kan der rummes 26 Spilere med 13 Ol Sild i hver Ramme. *Sal.*²XI.406. *jj.*: Silderøgeri og Sildestegeri (som erhverv). *Bek.Nr.*71¹/1877. || hertil Røgeri-arbejder (*NatTid.*¹²/11.1909.M. Till.1.sp.3), -ejer (*Riget.*³/1913.7.sp.4), -forretning, -udsalg (*Krak.1926.II.1046*)*ofl.*

Røge-salon, en. [1.2] (*jf.* Røgsalon; nu l. br.) d. s. s. Rygesalon. *FrOpffer.*BV.57. Scheller.MarO. -sild, en se Røge- i ssgr. **røget**, (part.) adj. [rø'qət ell. (i alm.) 'røiaʃ] (ænyd. d. s. (Kalk.III.651b¹.V872²*. *jj.* sortrøget. *smst.*IV.222a¹); *af.* af Røg (1) ell. part. til ryge ell. røge (om røget som ren verbalform (uden for adjektivisk brug) se ryge og røge))

1) til Røg (1), ryge 1, røge 2. 1.1) som i udseende (farve) ell. (i alm. spr. næsten kun, m. overgang til bet. 1.2 og 2) i smag ell. lugt minder om røg; røgagtig. *Moth.*R174. Udsynet er vidt, i Horisonten ligger en blaalig, røget Stribe, der ligner Hav. *FrNygaard.* (Pol.¹⁴/11.1925.13.sp.3). || *spec.* (især dial.) som udr. for en ubestemt, tonløs, falmet farve. *Eleveblad.*(Aarh.Malerskole).1930.13. OrdbS. (Sjæll.). || (*jf.* Røg 2.1; *især* dial.) om luft olgn.: diset. luften er røget, det er røget i vejret. *OrdbS.*(Langeland). 1.2) (*jf.* røg-fuld, -slaaet, -slagen, -sort; nu l. br.) som (især paa uheldig, skadelig maade) er præget af at have været udsat for røg (fra kakkelovn, tobak olgn.); tilrøget; forrøget; røgsværtet. *(de) Som fra den røget Kro paa svingle Been hjem-gaar. *Lucopp.TB.*B2^o. *Et gammelt røged Skilderi. *Clitau.PT.*33. *(du) gaaer i røget Hytte ind, | Med Trøst og virksom Hielp at lindre Smerte. *Zeltitz.*1.338. *(han) trak et røget Kalveskind | Beskrevet af af Lommen. *Grundtv.PF.*VI.293. || *spec.* om madvarer, som har faaet smag af røg. Suppen er røged. *Moth.*R175. vi (maatte) tage tiltakke i denne By med tydsk Mad (og) røget Øl. *Klevenf.RJ.*198. *Gybl.*1.180. var der Tørve-røg i Lokalerne . . blev Smørret altid røget. *Landm.B.*II.399.

2) til ryge 3.2, røge 1.1, *især* om madvarer: behandlet (konserveret) ved røgning. For 3 Uger siden stal jeg 3 Stykker røget Kiod. *Holb.Masc.*I.11. røgede Hamburger Oxebryster. *Adr.*³/1762.sp.9. *røget Fleesk. *Wess.*35. *ArnMøll.Sundhedsl.*62. *Krak.*1926.II.1046. røget laks, sild, se Laks (1.1), Sild. gaa i madskabet til det røgede kød, se Mad-skab 1.

3) uegl. anv. af bet. (1 ell.) 2. 3.1) (*jf.* 60 usodet; l. br.) om udtryksform: afsleben; af-dæmpet (ved omskrivning, omsvøb olgn.); i nægtende forb. om ligefrem, djærv, drøj tale: jeg (er ikke) af dem, der faar ondt af et Ord,

der hverken er kogt, stegt eller røget. *Holstein.*(Pol.²³/1928.9.sp.6). 3.2) (l. br.) om person(s ydre); muligvis egl.: tilrøget (*jf.* bet. 1.2); uegl.: (gammel og) indskrumpen, rynket, visnen (m. bibet. af ynkverdighed); (gammel og) sølle. det kunde maaskee skade Sagen, naar en røget Landsbyepræst vilde føre Ordet (i pressen). *Blích.*(1920).XIV.25. den gamle røgede Kjælling. *Krist.JyF.*VII.123. 3.3) (dial., jarg.) om person(s aandelige egenskaber, handlemaade olgn.): snedig (til egen fordel, til skade for en anden); lumsk; udspekuleret; underfundig; lun (III.5); „sveden“. *Gadeord.*¹(„i Billardsproget“). Der er visse Folk, som spiller (skak) saa røget — saa interesseret. *FolketsNisse.*¹/1867. 10. *Schand.Novelleter.*(1832).209. Man rev Brandere, fortalte Anekdoter . . smaadrillede hinanden med røget Gemytlighed. *sa.TF.*II.206. *Hørup.*I.208. Kunde Du lide at tjene 5 Kr., siger en Gæst med et røget Smil. *SvendborgAvis.*⁴/1921.4.sp.2. Per var nok lumsk, rigtig røget, som vi siger heroppe (i Thy). *BerlTid.*⁵/1925.Sønd.3.sp.3. *talem.*: jeg er lige saa røget, som du er speget, se speget. || (sjæll.) gnieragtig; fedtet (4.1). trakterer en Kammerat Dig, saa trakterer Du igjen. Man skal aldrig være røget. *Schand.*O.I.118. *sa.*VV.300 (se u. fedtet 4.1). *jj.*: Fedtethed eller, som det hedder paa Sjællandsk, „Røgethed“. *Vilh.And.N.*84.

Røge-tobak, en. [1.2] (nu sj.) d. s. s. Røgtobak. *Æreboe.*89. *Cit.*1736. (*JySaml.*4R. III.259). -værelse, et. *spec.* [1.2] (*jf.* Røgværelse; nu sj.) d. s. s. Rygeværelse. *Vilh.And.BT.*207.

Røg-fad, et. (nu næppe br.) d. s. s. Røgefad. *Moth.*R177. *vAph.Nath.*VII.139. *VSO.* MO. **-fane**, en. røg(masse) af form som en fane. Røgfane (fra Vesuv stiger) som opløst Sne op i den blaa, blaa Himmel. *VVed.*It.122. Skibe saas aldrig . . en sjælden Gang en Røgfane i Horisonten. *JVJens.RF.*168. -fang, et. (*jf.* -fanger; *især* jagl.) indretning (i form af en kanal, en (tragtformig) skærm ell. kappe, af metalplader, murværk olgn.) over et ildsted, egnet til at opfan-ge regen og føre den bort (gennem skorstenen). *vAph.*(1759). *JFBergs.*G.688. *Hauch.*PF.I.8. *Drachm.FÆ.*169. *Wagn.Tekn.*97.360. -fan-ger, en. (*jf.* -fang; l. br.) om røghætte (paa skorstenspipe): *Schand.*AE.77. -farvet, adj. (*jf.* -blaa, -brun, -graa, -gul, -rød og røget 1.1) som i sin farve minder om røg; ogs. (*jf.* -sort): farvet af røg; røget (1.2). (han) løftede den røgfårvede Pokal mod Sollyset. *GyrLem-che.*S.II.72. *HFB.*1936.54. || *især* (*jf.* Røg-briller, -glas) i forb. røgfårvede briller ell. (brille)glas. *Levin.* SvLa.M.16. *billedl.*: Se selv sort paa Livet, værsgo' — men at give andre de samme røgfårvede Briller for Øjnene, det er en Forbrydelse. *EChristians.* *Generationer.*(1889).51. -flamme, en. (nu næppe br.) en (stærkt) røgblandet flamme.

VSO. -flyve, v. (sj.) optræde som røgflyver. Ekstrabl.²⁰/1934.1.sp.1. **-flyver**, en. (jf. -flyve og -skriver; især *faagl.*) flyver (2(1)), der udsender røg, som danner tegn ell. (røg)skrift mod himmelen. en Røgflyver . . skrev sine hvide Tegn i Skyen. *BertTid.*¹⁰/1927.M. 10.sp.6. *NatTid.*¹⁰/1937.2.sp.3. **-forbrændende**, part. adj. (forbrænding) *
 om ovn (jf. -forbrænder), rist olgn. *TeknMarO.* **-forbrænder**, en. (jf. -brænder; især *)
 10 røgforbrændende (kakk)ovn; røgforbrændings-
 ovn. *LandbO.IV.135.* *OpfB.*¹IV.379. **-forbrænding**, en. (jf. -fortæring) *
 forbrænding af (en væsentlig del af) de brændbare stoffer (tjeredampe, kulstof (sod) olgn.), der ved ufuldstændig forbrænding udgør en bestanddel af røgen. *TeknMarO.* || hertil (jf. -forbrænder) **Røgforbrændings-ovn.** *LandbO.III.15.* **-forgiftet**, part. adj. (*faagl.*) for-
 giftet ved røg(gas). *Bilisten* . . var blevet
 20 noget røgforgiftet. *Pol.*¹/1936.10.sp.3. **-forgiftning**, en. (*faagl.*) forgiftning ved røg(gas). (en) Skorstensfejermester paadrog sig en alvorlig Røgforgiftning. *DagNyh.*²⁰/1911. 2.sp.5. **-fortærende**, part. adj. * (jf. -fortæring samt -forbrændende). *GForchh.* (M.O.). røgførtærende Apparater. *Sal.*²XX. 677. billedl.: *Kierk.XIII.611.* **-fortærer**, en. *
 røgførtærende apparat; røgforbrænder. *NordConvLex.IV.147.* *OpfB.*¹II.245. *VortHj.* 30 *II.1.39.* **-fortæring**, en. * d. s. s. -forbrænding. *MO.* *Scheller.MarO.* **-forvarmer**, en. *
 forvarmer, der udnytter den varme røg. *Bl&T.* **-fotografi**, et. (fot.) (trylle) fotografi, hvis billede bringes til at forsvinde ved neddykning i en sublimatopløsning og derefter kan fremkaldes ved paavirkning af tobaksrøg olgn. *OpfB.*¹VI.605. *Bl&T.* **-fri**, adj. (jf. -løs, -svag; især *faagl.*) om stof, som forbrænder, ell. forbrænding, som foregaar
 40 uden (væsentlig) røgdannelse. *Rambusch.L.* 121.123. *Scheller.MarO.* || røgfrit krudt, krudt, der væsentlig består af skydebomuld, og som kun fremkalder svag røg (og svagt knald); røgsvagt krudt. *OpfB.*¹II.158. *JV Jens.RF.*138. **-fuld**, adj. 1) (jf. røget 1.2; nu sj.) (næsten) fuld af, fyldt med røg. * i røgfuld Skorsteen Stormen hviner. *F.Guldb. Poes.4.* *(da) foer | Af hver en (klippe-)
 50 *Revne* . . | En skummel, røgfuld . . *lld.Oehl. ND.138.* sa.HK.(1828).120. 2) (jf. u. Røg-sp. 187²¹; dial., vulg.) meget fuld (spec.: beruset) olgn. jf. (muligvis til jy. ænyd. røge, stable (tøve), røg(e), hob, (tørve)stak; se I. Røgle): *Paa Faddets-Bredde, som var røgefuld (o: topfyldt). *Worm.Sat.24.* **-gaard**, en. (foræld.) (større) røgus (1). *VortHj.IV.24.* **-gal**, adj. se Røg-sp. 187²⁰. **-gang**, en. (l. br. i alm. spr.) røgkanal. *LTid.*1741.436. *Feilb.BL.17.* **-gas**, en. (*faagl.*) et ved (kul)-
 60 fjyring fremkommende forbrændingsprodukt, bestaaende af kulsyre og kvælstof. *OpfB.*¹I. 100f. *TeknO.*

røgges-løs, adj. se ryggesløs.

røg-givende, part. adj. spec. (mods. -fri; *faagl.*) i forb. røggivende krudt. *Vort Forsvar.*⁴/1906.1.sp.2. *Sal.*²XIV.761. **-glas**, et. (nu sj.) røgfarvet (brille)glas. *Levin.*(„nyt Ord“). **-graa**, adj. (jf. -farvet; l. br.). *Skrivter af Naturhistorie-Selskabet.*IV.2. (1798).221. Den røgraae Bjergchrysal, som ligner Topasen (o: røgraae). *ConvLex.XIII.* 499. *Gardiner af røgraaet, halvklart Stof. TidensKvinder.*¹⁰/1931.33. **-granat**, en. *
 granat, der indeholder en sats, som ved granatens sprængning udvikler en betydelig røgsky (jf. -dækning). *Scheller.MarO.* **-gul**, adj. (jf. -farvet; l. br.). VSO. MO. En røggul *Rose.Nansen.JD.182.* **-hale**, en. især om røgen fra en damper i fart: *Tolderl.F.II.9.* en Liner med fire Røghaler slæbende bagud i Kølvanet. *ORUNG.PS.197.* **-hat**, en. (jf. -fanger, -pibe, -tag og I. Hat 3.5; i alm. spr. bruges nu oftest -hætte) en paa en skorstenspibe, kabys olgn. anbragt (især drejelig) rørførmel overdel (hat, hætte), hvorigennem røgen (ell. luftstrømmen) føres bort, og som tjener til at forhindre røgen i at slaa ned (gennem skorstenen). *Moth.R175* („til skibs“). de fleste Vaaninger have ingen Skorstene, men Røgen gaar op og ud af et Røghul i Munden (o: munningen), hvorover nogle sætte en Røghat, som dreier sig for Vinden. *Wilsø.R.V.206.* *Harboe.MarO. Drachm.DG.70.* *Gnuætzm.Husb.86.* *AndNz.PE.III.186.* jf. Lufthætte: Anvendelse af Bowels Ventilator eller Røghat paa Fyrtaarne. *Hist.Calender. 1817.58.* || i særlig anv.; dels som (spøg.) tilnavn: Prinsen og Kasper Røghat . . med spidspullede, bredskyggede Filthatte paa Hovedet. *Drachm.F.Æ.49.* (hos *Drachm.* efter eventyrets Per Rødhæt, se *DSt.1935.173.*) dels i talem. kigge i røghatten efter, (ikke i alm. spr.) forgæves se efter, ønske sig; kigge i vejviseren efter. *AndNz.DM.III.195.* **-hjælm**, en. (*faagl.*) brandmands (røgdykkers) hjælm med særlig indretning for ilttilførsel olgn. *OpfB.*¹IV.646. Beretning om *Kbh.s Brandvæsen 1933/34.29.* **-hue**, en. (nu næppe br.) mandlig hovedbeklædning til (hjemme)brug under tobaksrygning. han (ta-
 ger) Overfrakken af, sætter en Røghue paa Hovedet og stopper en Pibe. *Bøgh.III.207.* sa.*J.T.548.* *S.&B.* **-hul**, et. (ænyd. d. s.) 1) (jf. -slug; især foræld.) aabning (især i taget), hvorigennem røgen føres bort; lyre (I.1). *Moth.R177.* *Hauch.FH.53.* *JVJens.C.49.* || (dial.) hul i (gammeldags) skorsten over indfyringsstedet (fra skorstenen til kakkelovnen). *Halleby.80. 2)* (jf. I. Hul 3; nu især dial.) lille, røgfylde, stærkt tilrøget værelse. VSO. *Flemlose.98.* **-hus**, et. (ænyd. d. s. (bet. 2)) hus, der er (næsten) fuldt af røg; spec.: 1) (jf. -gaard, -hytte, -stue 1; foræld. ell. om udenl. forhold) hus (af primitiv type), hvor røgen (fra ildstedet ell. (røg)ovnen) ikke føres bort gennem en røgkanal (skorsten), men breder sig i opholdsrummet og trækker bort gennem

døren (ell. røghullet i taget). VortHj.IV.2.4. Frilandmus.22. 2) (jf. -kammer 1, -stue 2 og Røghus; nu især dial.) hus(rum) til røgning: desinfektion ell. (nu især) konservering af madvarer olgn. Moth.R175. (den syges) Klæder, med deres Smitsomhed, (blev fra hospitalet) bragte hen i Røg-Huuset. Lodde.SH. Till.117. Wendt.LM.135. MO. HimmerlKjær. 1925.284. Feilb. -**hvirvel**, en. (jf. Hvirvel 1.1; især Ω). snart sloge Røghvirvel i Vejret, og snart brød Luen igjennem. Blich.(1920). XI.8. Schand.TF.II.21. -**hytte**, en. (jf. -hus; nu l. br.). VSO. om primitivt bondehus: Blich.(1920).X.66. -**hætte**, en. 1) (jf. -hat og I. Hætte 4.5). Vinden . . susede gjennem Røghætten paa den gamle (gade-)Lygte. HCAnd.(1919).II.220. jf. -træk: under Røghætterne, der stak ned fra det sorte Loft, holdt Lokomotiverne (i remisen). Bønnelycke.L.22. især paa bygning(s skorsten): MO. OpfB.VI.346. Stuck.III.312. 2) (dial) d. s. s. -mand 2. FolkLægem.I.56.III.92. -**kammer**, et. (ænyd. d. s. (bet. 1.) 1) (jf. -hus 2, -stue 2 og Røgekammer; jagl.) rum (kammer) til røgning af madvarer olgn. Røgekammer . . et sted, oven paa huset bygt ved skorstenen, hvor røgen slaer ind fra skorstenen, og røger madden uden altfor stôr hêde. Moth.R177. Huusholdn.(1799).I.II. MøllH.VI.350. Min Skr.Nr.64^a.1904. rum til røgbejdning: Fag OSnedk. 2) (jf. -kasse) \otimes ved dampkedler (røgerskedler), spec. paa lokomotiver: det rum ved foden af skorstenen, hvori de i rørene afkølede luftarter samles paa vejen til denne. NordConvLex.V.146. Rambusch.L.14. Scheller.MarO. Eksprestoglokomotiverne havde kileformet Røgekammer for bedre at overvinde Luftmodstanden under Farten. Bønnelycke.Lt.54. -**kanal**, en. (jf. -gang). Troels L.II.17. Røgkanaler (i dampkedler). Tekn MarO. (lokomotivet) holdt med Skorstenen under en „Røgkanal“, et sodet Rør med en Hætte, der førte Damp og Kulos . . ud i fri Luft. Bønnelycke.Lt.214. om aaben kanal i (trappe)væg til aftræk for røg ved paakommende ildbrand: en af (trapperne) er forsynet med aabne Røgkanaler, Brandvæsenets nyeste Fordring. Varehus.1935.7. -**kar**, et. (jf. Røgekar; sj.) røgelekar. Oehl.EA.(1820).78. Grundtv.PS.III.56. -**kasse**, en. \otimes d. s. s. -kammer 2. LandO.I.525. -**kone**, en. (jf. -mand 1 og Røgekone; l. br.) kvinde (kone), der udfører røgning (af madvarer). DagNyh.^o1926.7.sp.6. -**krystal**, en, et. (jagl.) d. s. s. -topas. Hinnerup.Juv.343. Larsen. -**kugle**, en. (jf. -granat og Dampkugle) \otimes en tidligere til signaler anv. røgfrembringende kugle (bombe). Amberg. Mil TeknO.54. -**kyupé**, en. (jf. Røgekyupé) d. s. s. Røgekyupé. VKorfitsen.TO.I.4. Brandes. XI.242. KBokkenh.U.134. -**kvarts**, en. (jagl.) røgtopas (som stofbetegnelse). OpfB.^a III.133.

Røgl, en. se I. Røgle.

Røg-lak, en, et. (jf. Ovnlak, Røgelsevoks; nu næppe br.) „en Slags Lak, sammensat af vellugtende Sager til at stryge paa Kakkellovnen eller at ryge med.“ VSO.

I. Røgle, en. [røila] (ofte skrevet Røgle. Junge. Hedebogen.(1909).94. AarbSora.1935.39. Røg(e). JohsSteenstr.DS.101. Stedn.I.X. Ordbs.(Sjæll.). jf. MDL.). ft. -r. (fris. røgel, jf. eng. dial. ruckle; afl. af ænyd. røg, hob, (korn)stak, sv. dial. rök, no. dial. rauk, oldn. hrauk, jf. eng. ruck ofl.; besl. m. I. Røge; i bet. 2 foreligger rimeligvis tilknytning til Ryg (6); jf. II. røgle; dial.) 1) (sammenstillet) dyngge ell. hob (af tørv, kornneg olgn.); stak; stable. Moth.R177. Junge. VSO.(i Sielland^o). Feilb.BL.72. Dania.IX.29. Feilb. III.104. Rietz.553 (skaansk). 2) langstrakt, lav forhøjning; ryg af en ager. MDL. Feilb.III.104. jf. JohsSteenstr.DS.101. Stedn. I.X. **II. røgle**, v. [røila] (ofte skrevet røjele. Bagh.DD.1862.222. AntNiels.FL.I.94. Schand.SF.247. Gravl.Øen.218. rygle. Fleischer.AK.161. Tilskueren i Landvæsenet.1798.141. jf. Feilb.). -ede. vbs. -ing (VSO.). (ænyd. d. s.; af I. Røgle; jf. oprøgle; dial.) 1) opstille, lægge i dyngge ell. hob; opstable; opdyngge. (især m. h. t. tørv, kornneg olgn.) Moth.R177. OecMag.IV.202. *Ingen pæn Tal, lerken-Slikker | Røgled Retter høit paa Fad. | Saa som nu Grundtv.Sazo.II.70. han (sank) paa en Dyngge af Liig, han selv med sit Sværd havde røglet.smt.III.111. røgle Tørv. Thyreg.UdvFor.I.89. Thorsen.168. AarbSora.1935.34. Feilb.III.105. Rietz.553 (skaansk). 2) overf., i forb. røgle sig op, (jf. stable (sig op) i lgn. anv.) antage et myndigt, imponerende væsen ell. udseende, især med forestilling om overdreven selvtilid, indbildskhed olgn.; gøre sig vigtig; blære sig; være stor paa det; ogs.: tage sig sammen, mande sig op (over for modstandere, mismod olgn.); stramme sig op, jo mere (en lille skuespiller) røjler sig op, jo mere falder hans Spinkelhed i Øjnene. Begh.DD.1862.222. AntNiels.Strogods.(1870).16. lad os hellere gaa lidt ind paa Sommerlyst og drikke en Kop Kaffe . . De har godt af at røje Dem op, som simple Folk siger. Schand.SF.247. (jeg lader mig) itte spille paa Næsen a' saadden en Vipstjært, om osse du røjler dig op med Glarøjne. ZakNiels.NT.88. AarbFrbyg.1920.95. Hun skulde aldrig rose sig eller røje sig op for det. Gravl.Helligdommen.(1925).215.

I. Ø røgl-løs, adj. (jf. -fri; l. br.) (som fremtræder) uden røg (dannelse). *Altret brænder | Med stille Flamme, røgløst og beskedent. Oehl.EA.(1820).58. det røgløse Skib (o: motorskib). Rigel.^o1912.1.sp.4. **II. -løs**, adj. se ryggesløs. -**maleri**, et. (l. br.) billede, dannet (malet) ved sodning (over et lys) af en tallerken, hvorpaa udklippede papirfigurer er fæstede (der bagefter fjernes). Legeb.II.83. -**malt**, en, et. (jf. -tørret; nu l. br.) malt, der er tørret (i kølle) under paavirkning af røg

(mods. Hvidmalt); kølle malt. VSO. MO. AarbPræst.1923.33. **-mand**, en. 1) (jf. -kone, Røger 1.1 og Røgemand; især dagl. ell. dial.) mand, der udfører regning (af madvarer); røgeri-arbejder, -ejer. Skr.²⁰/1829. VSO. hvordan (kan) en Pige, som er forlovet med en Bagersvend, ovenikøbet med en Mestersvend, paa samme Tid . . . være gode Venner med en Røgmand. Store Bededagsaften.(1864).14. BerlTid.²⁰/1906.M.4. Till.1.sp.3. Krak.1935.1.997. OrdBs.(Sjæll.). 2) (jf. -hætte 2 og Røgelse-lys, -mand, -røgmand, -top samt sv. røkgubbe; især fa gl. ell. dial.) (mands)figur, indrettet til at bringelse af en røgelsepastil olgn.; ogs.: pastil, kage ell. (nu alm.) kegleformet top af røgelse(pulver), anv. til at frembringe vellugt i opholdsrum. HCAnd.(1919).I.48 (jf. HBrix.HCAndersen.(1907).104ff.). Levin. VareL.²⁰730. FolkLægem.1.57.III.92. **-maske**, en. maske til røgbeskyttelse. FMAndersen. Odense borgerlige Korps.(1898).119. Pol.²⁰/1936.7.sp.3. **-nat**, en. se Røg-sp. 187²¹. **-offer**, et. (bibl., hist.) offer, der frembringer vellugtende røg; røgelsoffer. du skal . . . gøre et Røgeoffer (af kage, brød osv.) til en behagelig Lugt for Herrens Ansigt. 2Mos.29.25. Bar.6.42(Chr.VI afvig.). Falsl.Ovid.79. VKorfitsen.GM.57. Sal.²⁰XX. 678. jf. Røgeofferalter. 2Kron.26.19 (se Røgelsealter). **-ost**, en. (l. br.) d. s. s. Rygeost. Lunde.F.114. **-overtrek**, et. \ddagger sejldugs-overtrek, som lægges over noget (spec. master og sejl tæt agten for skibets skorsten) for at beskytte det mod røg. Scheller.MarO. **-ovn**, en. 1) (foræld.) muret ovn, hvorfra rogen trak bort gennem stuen. TroelsL.II.113. Sal.²⁰III. 643. 2) (l. br.) ovn, anv. ved regning (af madvarer). Moth.R175. VSO. MO. **-pibe**, en. (ikke i alm. spr.) pibe (I.2.7), hvorigennem røg føres bort (fra ildsted). VSO. MO. jf. HjælpeO. || om røghætte (1). ErlKrist.BT.103. **-pind**, en. 1) (l. br.) d. s. s. Røgelsepind. Kineserne . . . kom hver Dag ind og satte Røgpinde paa Husaltret. JVJens.Sk.20. 2) (dagl., især nedset.) om (daarlig) cigar (ell. cigaret). JackLondon.Maanedalen.I.(overs. 1914).282. DagNyh.²⁰/1927.7.sp.5. **-pistol**, en. (fa gl.) pistol til frembringelse af røg (som signal). DagNyh.²¹/1925.5.sp.5. **-presenning**, en. (nu næppe br.) \ddagger d. s. s. -sejl. VSO. **-projektil**, et. (jf. -granat, -kugle, -pistol; fa gl.) projektil til frembringelse af røg. Bl&T. **-pulver**, et. (fa gl.) pulver til frembringelse af røg. Til Røg (o: paa film) har man Røgpulvere, der giver lys eller mørk Røg. UGad.Filmen.(1919).42. || (tidligere) spec. om røgelsepulver (jf. Røgepulver). Moth.R175. VSO. MO. **-puster**, en. (jf. -blæser samt Røger 2; fa gl.) redskab (en slags blæsebølg) til udpustning af røg (ved røgt af bier). Biavl.56. **-rav**, et. (jf. I. Rav; sj.) rav, der (kan) anvendes som røgelse. PhysBibl.XXIV. 127. **-ring**, en. spec. om ring (I.2.1) af (udpustet) tobaksrøg. (han) havde spilet Kjæ-

verne ud og pustet Røgringe ud i Luften. Schand.TF.1.51. JacPaludan.TS.52. **-rød**, adj. (jf. -farvet; l. br.) en røgrød Himmel. JPJac.II.109. BerlTid.²⁰/1932. Aft.7.sp.6. **-rør**, et. (især \odot) rør, hvorigennem røgen føres bort (spec.: i dampkedel); ildrør (1). VSO. VortHj.II.1.34. DSB.Matr.I.41. || hertil Røgrørs-kodel (OpfB.²⁰II.107. jf. Ildrørs-, Rørkedel). **-salon**, en. (jf. Røgesalon; l. br.) d. s. s. Rygesalon. Scheller.MarO.83. **-saltet**, part. adj. (sj.) om skinke olgn.: saltet og røget. CJacobi.Judas.(1912).76. **-sejl**, et. (jf. -presenning) \ddagger lille sejl, anbragt ved kabysvens røghat for at hindre røgnedslag olgn. SøLex.(1808).128. Funch. MarO.II.113. Scheller.MarO.332. **-skade**, en. (især forsøkt.) skade, forvoldt af røg (ved ildbrand). ForsøktO. **-skole**, en. (fa gl.) skole til uddannelse af røgdykkere. Beretning omKbh.sBrandvæsen1933/34.34. **-skrift**, en. en Mejeriskorsten (skriver) sin kaldende Røgskrift under Himmelen. ErlKrist.(Socialdem. ²⁰/1936.12.sp.5). spec. (især fa gl.) om røgflyvers (-skrivners) skrift: det kommunistiske Tegn Hammer og Segl (stod) skrevet klart med Røgskrift mod den dyblaa Himmel. NatTid.²⁰/1937.2.sp.3. **-skriver**, en. (jf. -flyver, -skrift; sj.) der havde været en kommunistisk Røgskriver over Byen (o: Wien). NatTid.²⁰/1937.2.sp.3. **-sky**, en. samlet (sky lignende) røgmasse (i luften). Oehl.ND.168. Han tog en Pibe, satte sig ned og udstødte lange Røgskyer. Goldschm.EJ. 239. Drachm.KK.33. **-slaaet ell. -slogen**, part. adj. (nu ikke i alm. spr.) paa overfladen (paa uheldig maade) paaavirket af (sværtet af) røg; røget (1.2). Flammen (skulde) være klar . . . ellers blev Porcellainet røgslaaet. Bergs.GF.I.14. CMøll.F.234. den gamle, røgslagne Lind i Fabrikens . . . Gaard. Bergs.GF.II.139. Loftets røgslagne Brænder. Gravl.EB.29. **-slug**, et. (poet., foræld.) røghul (1) i tag. Wilst.Od.XXII.v.240. **-sort**, adj. (jf. -farvet) sort af røg; røget (1.2); røgsverlet. TroelsL.II.102. JPJac.II.64. **W** **-spyyende**, part. adj. (jf. ildspyyende). røgspyyende Dampskibsuhyrer. Pont.LP. VII.46. røgspyyende Skorstene. E.Erichs.S.32. **-storm**, en. se Røg-sp. 187²⁰. **-stue**, en. (ænyd. d. s. bet. 2), spec. i bet. 1: sv. røkstuga, no. dial., færøsk røgstova; jf. -værelse) spec.: 1) (foræld. ell. om forhold uden for Danmark) om (stue i) røghus (1). (mongolernes huse) ere forskiellige fra de Russiske Bønders Huuse deri, at de ikke ere Røg-Stuer, men at de have Ovne. LTid.1760.19. Fru Sigbrit . . . paastod, at (de norske bønders) Røgstuer ikke var Andet, end store Skorstene. Hauch.VZ.23. TroelsL.II.18. Drachm.F.I.343. Trap.²⁰IX.651. 2) (nu næppe br.) om (stue i) røghus (2); røghammer (1). Moth.R177. JBaden.Horavius.I.256. **W** **-støtte**, en. smal, (især) lige og opstigende røgmasse; (kraftig) røgsejle. Joel.3.3. mod Vesten op-

stege enkelte Røgstøtter fra de mellem Træerne skjulte Kulmiler og Vaaninger. *Blich.* (1920). *XVIII.162.* i den ætherklare Horizont saae jeg . . Vesuv med sin blegblaa Røgstøtte. *HCAnd.Imp.II.137. Drachm. UD.245. -svag, adj. (faql.) som kun frembringer en svag røg; (næsten) røgfri. røgsvage Kul. LokomotivT.1922.12.sp.1. især i forb. røgsvagt krudt. Baud.JB.118. OpfB.² II.160. ogs. om skydevaaben, skud olgn. (med røgsvagt krudt): Rørd.JE.142. KnudPouls. Va.94. -svale, en. (efter ty. rauchschwalbe, fr. hirondelle de cheminée (juglen bygger rede i skorstenene, kaminer olgn.); sj.) $\frac{1}{2}$ d. s. s. Bysvale. VSO. -svamp, en. (jf. no. dial. røyksoopp; til I. Røg 2.1) $\frac{1}{2}$ støvbold, *Lycoperdon Tournef. Sal.XVI.878. \square -sværte, v. vbs. -ning (s. d.). især i pass., som udtr. for, at noget sværtes af røg (fra oven, skorsten, ogs. pipe olgn.). I ubeskyttet Grube røgsværtes kun de øverstliggende Skaller paa Grubens Top eller Læside. *NaturrensV1932.16. \parallel l. br. uden for part. røgsværtet brugt som adj.: røget (1.2). røgsværte Stenmure. JPJac.II.378. lavloftede og røgsværte Stuer. Neergaard.Er.I.123. Præstens røgsværte (o: af tobaksrøg farvede) Mundsæg dirrede. ErlKrist.BT.163. -sværtning, en. (især faql.) vbs. til -sværte; ogs. (konkr.) om herved fremkommen mørk farve, lag af sod olgn. Billederne (rensedes) for Røgsværtning. Danmarks Kirker. PræstAmt.(1933).962. -syre, en. folkelig betegnelse for raa træsyre, *Acetum pyrolygnosum erudum* (brugt ved hurtigrøgning af kød). *FolkLægem.III.92. BerlTid.²⁷/s1935.M.4.sp.6. -søjle, en. (endnu ikke i MO., jf. -støtte) smal, søjlelignende (lige og opstigende) røgmasse. Thornam.Forsilde.(1853).36. velbehageligt (pustede han) en lang Røgsøjle fra sig. *Tops.I.321.* De lilla Røgsøjler stod ud af de hvide Skorstenene med et langt lige Skaft og et lille Koronament, der mindede om jonske (søjlekapitæler). *Schand.Fort.223. Pont. LP.VIII.9.*****

Røgt, en. [røgd] († Røgte (et). *Moth.R.150.*) (ænyd. røgt(e), gl. røgt (jf. æda. um-røkt), sv. rykt, no. røkt, oldn. rækt; til oldn. rækja, agt. paa, æns. forsørge, osax. rokian, oht. ruochen (jf. nht. geruhen); jf. II. røgte, ryggesløs samt Mis-, Vanrøgt; nu \square ell. (i bet. 1) faql. ell. dial.) handlingen at røgte (II.1); aktiv omsorg; pleje; pasning. (ofte i forb. røgt og pleje).

1) svarende til II. røgte 1.1, m. h. t. (hus-)dyr. Hvad Lammenes Rygt angaaer . . da bør de drives til Huus hver Aften. *OeconH. (1784).II.84.* God Røgt er Hestens halve Foder. *VSO.* *God Røgt og Pleie bød ham (o: et æsel) Kongen flux at give. *Aarestr.SS. V282.* Husdyrenes Røgt og Pleje. *PhRDam. FI.76. jf. Aften-, Morgenrøgt olgn. (Lunde.F.81. AlbDam.B.39).* \parallel om pasning af bier. *Fleischer.B.672. jf. Birøgt. Sal.*

XV928. \parallel (dial.) konkr., om foder til husdyr. Feilb.

2) (jf. Fattigrøgt) svarende til II. røgte 1.2, m. h. t. (fattige, syge, hjælpeløse) mennesker. den Røgt og Underholdning, som de Fattige skulle have. *DL.2—11. Holb.Skiemt.D7^o.* de syges Røgt. *OWolff.Hist.Ordbog.III.(1810). 22. *Barnet . . | Var hos den gamle Dronning | I Røgt og Pleie bragt. Winth.HF.150. LCNiels.R.30. \parallel (jf. Legemsrøgt) spec. om legemlig pleje: Omsorg . . for Legemets Rygt. *Holb.Hh.II.477. (huden)* kræver . . en rimelig Røgt. *HøjskBl.1902.sp.311.**

3) svarende til II. røgte 1.3, især m. h. t. dyrkede planter, jord olgn. (frugten) groer paa et Middel-maadigt Træe, som ingen Rygt haver behof. *Pflug.DP.491. Fleischer.AK.29.* Engens Røgt er . . meget forsømt hos den skaanske Bonde. *Molb.BjS.I.166. JPJac.I. 236. et Forslag til Skovens Røgt og Pleje. MKZahrman.Borringholmerens Historiebog. II.(1934).242. Jordens Røgt. IsakDin.FF.182. \parallel m. h. t. brugsgenstand, middel for legemlig ell. aandelig virksomhed olgn. overtage den nye Anstalts (o: Sorø akademis) nærmeste Røgt og Pleje (o: som øverste leder). *Hjort.B. I.75. Rettens vedberlige og hurtige Røgt. Sech.D.I.755. Maskinens (o: cyklens) Røgt. BerlTid.¹⁸/s1893.Aft.Till.2.sp.2. jf. bet. 2: Fru O.s Røst (o: sangstemme) . . kunde vel nok trænge til Røgt og Pleje, men den betog mig ved sin utæmmede Naturmagt. *Schand.O.II. 265.***

Røg-taage, en. (især \square) taagelignende røg(masse); ogs. om røgfylt ell. røglignende taage. Larm og Røgtage kogte ud ad de aabne Vinduer. *And.Nx.PE.II.238.* den Røgtage, der . . hviler over største Delen af Byen. *DagNyh.^o/s1912.Till.4.sp.1.*

I. Røgt, et. se Røgt.

II. røgte, v. [røgdø] *Høysg.Anh.23. -ede.* vbs. (l. br.) -else (*LTid.1751.95. Brandes.III. 127*) ell. (især faql.) -ning, jf. Røgt. (ænyd. gl. d. s., æda. røkta, sv. rykta, no. røkte, oldn. rækta; afl. af Røgt; jf. mis-, vanrøgte)

1) (især \square ell. faql.) som udtr. for (systematisk, fagmæssig) virksomhed, afpasset efter vedk. persons, tings osv. natur ell. bestemmelse, til fremkaldelse ell. vedligeholdelse af god, sund tilstand: sørge for; passe (III.5.2-3); bringe ell. holde i (god) stand. 1.1) (især landbr., dial.) m. h. t. (hus)dyr (i alm. kreaturer i stald): sørge for med fodring, renholdelse olgn.; passe (III.5.2); fodre. *Moth.R150.* jeg plejer mig selv: Men min Stald-Karl . . rygter min Hæst. *Holb.Ep.IV5.* Oxer eller Stude, Goldkøer og unge Nød skulle rygtes saaledes, at de hver Døgn faaer tre Foeder Høe og Halm. *OeconH.(1784).II.71.* (hestens) Rygtning, Pleie og Sundheds Vedligeholdelse. *AWHauch. (KSelskNyeSkv.V204).* *Drengen, som hans Hunde røgted. *Ing.VSt.240. SvGrundtv.FÆ. I.33.* der var god Brug for Drengen hjemme, da én Mand ikke kunde overkomme Røgt-

ningen. *AndNz.PE.I.89. Esp.468. Feilb. m. h. t. bier:* Hans Bestilling skulde . . være tiilig og sildig at rygte og passe Bierne. *Fleischer.B.669. || uden obj. ODLåten.Undersøgninger.II.(1760).102. HCAnd.(1919). III.394(se III. passe 5.2). FrGrundtv.LK.113. spec.: give kreaturerne det sidste foder om aftenen; indrøgte; især i jord. røgte af (Feilb.BL.94. FrGrundtv.LK.113. OrdS.(Fyn)), røgte ind (J.Vens.HF.115. Aakj. 10 V.F.181), røgte til aften olgn. Skjoldb.SM.36. AlbDam.B.37. 1.2) (Ω; nu sj.) m. h. t. (fattige, syge, hjælpeløse) mennesker: pleje (II.1.1); passe (II.5.3). en amme rygter (1819: pleier) sine egne børn. *I.Thes.2.7(Chr. VI).* (den barmhjertige samaritan førte den af røvere mishandlede) til Herberge, og røgtede (1907: plejede) ham. *Luc.10.34. JCLange.B.4. Rahh.Poet.F.II.20.* Nu blev de to Stalbrødre da røgtede og plejede paa det bedste, til de helt var komme til Kræfter igjen. *SvGrundtv. FÆ.II.229: jf.: du er nok saa stor, at du kand røgte dig selv. NuHaven.Orth.145. || (jf. bet. 1.3) m. h. t. saar olgn. Rottbøll.S.98.* Saarene de idellig fik og aldrig kunde faae røgtede. *Grundtv.Sæo.III.151. † talem.:* at rygte ens øren: o: gøre dem agtsomme med hug og slag. *Moth.R151. 1.3) (jagl., især landbr., dial.) m. h. t. ting, der er genstand for særlig, erhvervsmæssig brug olgn.:* passe med (efter forholdene) paakrævet arbejde (tilførsel af næringsstoffer (gødning), pløjning (af jord), beskæring (af frugttræer), vejring af korn, tørv olgn.). Hvorledes et træ er rygtet, viser frugten derpaa. *Siv.27.6(Chr.VI).* de (har) ingen Tid . . haft at . . rygte deres egne Agre. *Holb.Ep.I.271.* et eneste Menneske . . kan røgte et stort Antal Barkruber. *JFBergs.G.155. *Jeg røgtede hans Abild. Winth.HF.27. *røgte sin Vin (o: vinranker). Drachm.SH.84. røgte Torv. ErlKrist.S.66. Esp.468. Feilb. || (fisk.) m. h. t. fiskeredskaber; spec. som udtr. for at optage de i bundgarn, ruse olgn. ell. paa kroge fangede fisk. Moth.R151. (fiskerne) er gaaet ud for at rygte eller i det mindste at see til et Bund-Garn. *Ev.(1914). VI.138. LHBing.Lesøe.(1802).165.171. *Min Fa'er han var en Fiskermannd . . | Han lærte mig fra jeg var Barn | At ro en Baad og røgte Garn. Drachm.DM.70. Jeg kan nok lide at røgte Aalekisten. Baud.H.150. Kîrk. F.76. jf.: Krager og Katte (synes) ikke i den bladløse Tid (at tage) Mærke af paabegyndte Reder for senere at røgte (o: tømme) dem. Bogan.II.99. hertil betegnelser for (dele af) fiskeredskaber, der gør tjeneste ved rogningen, som Røgte-dug (bagstykke i bundgarn. OrdS.(Sjæll.)), -krog (LHBing.Lesøe.(1802). 171. Feilb. OrdS.(Sjæll.)), -kube ell. -pose (i aale-bundgarn, -ruse. *Sal.²I.25*) ofl. || (jf. Sprogret) Ω m. h. t. sproget: værne om, virke for sproglig renhed, skønhed olgn. de, der har villet røgte eller forbedre Sproget. *Byskov. M.64.****

2) (især Ω) m. h. t. hverv, opgave olgn.: varelage (paa rette maade); udføre (godt, rigtigt); passe (III.5.2). (især i forb. røgte sit hverv, kald, ærinde olgn.). *Min Gud, saa vil jeg troe og bede, | Og ærlig røgte Pligt og Kald. *SalmHus.38.5.* De Svenske beviste mig megen Ære, fordi jeg saa vel havde rygtet deres Konges Ærende. *CPRothe.JN.98. (udtrykket dadlet Priebsst.Anmerkninger. (1756)10. Oehl.NG.(1819).295. Blich.(1920). XII.181. *Du . . befale de tjeneende Terner | Vel deres Dont at røgte. PMoll.ES.I.240. Mangan gaaer en Andens Bud og røgter sit eget Erinde VSO. *man . . | Med trofast Hu | Sin Gjærning røgter ufortrøden. Ploug. VVII.51. Skal den Menige overbringe en Melding . . udfører (han) den befalede Hilsen og røgter sit Ærinde. Lærebogf.HærensMenige. Livgarden.(1868).16. Hjorto.Kr.64. jf. bet. 1.3: de Præster, som hidtil havde røgtet dette store Sogn. *PEBenzon.P.115.**

Røgter, en. [røgdør] (nu dial. Røgtete. *PAHeib.R.I.343. OrdS.(Falster).*) ft. -e. (ænyd. glda. røker(e); af II. røgte) i alm. til II. røgte 1.: røkte en, der røgtet (hus-)dyr (især kreaturer i stald; jf. Heste-, Hunde-, Malkerøgter); (som standsbetegnelse nu oftere:) fodermester. *Holb.Ep.106. LTid. 1746.163. Hrz.SvD.18. Røgteren har allerede flyttet Køerne. Kierk.VIII.284. LandbO. II.166. Feilb. jf. Ræverøgter (paa sølv-rævefarm). Pol.⁴/₁₆1937.16.sp.5. hertil bl. a. Røgter-dreng (Drachm.T.43), -hus, -knold (se u. Knold 2.2), -vogn (VortHj.IV.4.25) || (jf. Lamperøgter; Ω, l. br.) m. videre anv. Røgterne er en Kommunes Tarv. *Bornholms Tidende.⁴/₁1929.4.sp.3. Røgterske*, en. (nu sj.) kvindelig røgter. *vAph.(1764). MO. || til II. røgte 1.2: plejerske. Udi Børnehuset skal være . . beskiedede rygtersker og tvettersker. Cit.1708. (KbhDipl.VIII.64).**

Røg-tobak, en. (ænyd. d. s., ty. rauchtabak, holl. rooktabak; jf. Røgetobak samt Pibetobak; nu især gldgs. ell. jagl.) tobak, som ryges i (større) pipe. *Holb.Paars.34.* Elskere af Røgtobak. *Bagges.L.I.XXVIII. *(bonden) blander (blomsterne) i en Sælhunds-Pung, | Blandt Røgtobak. Oehl.PSKr.I.363. PalM.AdamH.II.183. Brandes.XI.242. Røgtobak, Skraa og Snus. LovNr.46.⁴/₁1922. §5. Feilb. -topas*, en. (jf. -krystal, -kvarst; især jagl.) (bjerg)krystal af en rognrun farve. *VareL.(1807).II.421.* i Nord er Horisonten allerede mørk staalblaa under en Tone som Røgtopas. *Baud.JB.120. Dragsted.ÆdleStene. (1933).232. -træk*, et. (jagl.) røglkanal (af-træk). Lokomotivføreren (manøvrerer) Maskinen frem langs Perronen, saa Skorstenen kommer til at holde lige under Røgttrækket, der sidder som en Si i Gaden. *Pol.²²/₁1931. Sønd.9.sp.2. OJuelJørgensen.Pasning af Centralvarmeanlæg. (1932).60. -tørret*, part. adj. (jagl.) tørret ved røgtørret malt, d. s. s. Røgmalt. *Moth.R175. VSO. MO.*

-vand, et. [I.2.1] † gennem luften ført masse af vandpartikler (vandsprøjt) for et fartøjs bov olgn. *DagNyh.*^{25/1}1927.1.sp.4. *Pol.*^{18/1}1937.9.sp.3. **-vej**, et. [I.2.1] (*dial.* (*sjæll.*)) fygevej; snefog. *ZakNiels.* (*Julebogen.* 1903.145). *Gravl.Øen.*161. *Woel.DG.*54. **-værelse**, et. (*jj.* -stue og Røgeværelse; *sj.*) værelse, der er fuldt af (tobaks)røg. Dersom jeg vilde bibringe et . . . Menneske Afsmag for Tobak, da vilde jeg føre ham ind i et eller andet Røgværelse paa Regentsen. *Kierk.I.* 347. **-værk**, et. (*ænyd.* d. s., *ty.* rauch-, räuchwerk; *nu næppe br.*) (hvad der anvendes som) røgele (1). *Moth.R177.* *LTid.*1737.296. *Brors.4.* **-æble**, et, en. (*efter ty.* rauch-apfel, hvis 1. led egl. er rauh, *ru;* *nu næppe br.*) (frugt af) planten *Datura stramonium* L.; *piqable.* *IDJust.Havevæsenet.II.*(1774).235.

I. Røj, en. [røj] (↘ *Roje.* MO.). *ft.* -er ell. (koll.) d. s. (*BerlTid.*^{28/1}1925.Aft.7.sp.6). (*ænyd.* d. s., *sv. dial.* røj(a); *fra no.* røj; *vistnok lydord* (efter fuglens hæse skrig); *nu især* † ell. *kog.*) tjurens hun. *Moth.R126.* *EColb.Foraar.*77. † Røyen, pladskende, forlader Fyrens Top. *Rein.*31. *Blich.*(1920). *XVI.*144. *Lütken.Dyr.*220. *Frk.J.Kogeb.*251.

II. Røj, en. (ogs. *Roje.* *VareL.*(1807).II. 424. *Brehm.Krybd.*900. *Rø(ε).* *VSO.* *Sal.*² *XV267.* *ft.* Røer. *Pftug.DP.*37. *Rør.* *vAph.* *Nath.*VI.591. *VareL.*(1807).II.424. *VareL.*⁴ 731). (*ænyd.* rø(r) (*Kalk.III.*649); *fra no.* rø(ε), røe (*no. dial.* ogs. røyr, *oldn.* reyðr; *til IV.* rød (*p. gr.* af fiskens rødfarvede bug); *jj.* I. Røding, Rørfisk; *nu kun som norsk ord*) † d. s. s. Fjældrøred. *VSO.* *Brehm.Krybd.* 345. *VareL.*⁴731.

I. Røje, en. se I. Røj.

II. Røje, en. se II. Røj.

III. † røje, v. -ede. (rimeligvis af *glæde*, reie, danse, tumle, *mt.* reien (*se u.* Rej), omdannet ved tilknytning til støje; *jj.* ogs. *holl.* ruien (*dial.-form* for reien), syngde og danse (*i en lang række*)) *lar me; støje.* *Moth.* *R126.* Hør kun hvorledes de smaa Drengene rojer og støjer. *Nysted.Rhetor.*52.

Røj(e)l, en. [røj'(ə)] (*sj.* *Røjle.* *Skjoldb.S.*129. — ogs. (*skrevet*) *Royal.* *Scheller.MarO.*). *ft.* røjler. (gennem eng. royal (*sail*) *fra fr.* royal, *kongelig* (*se u.* Royalisme)) † øverste raaesjæl paa fuldringt mast; *bovenbramsesjæl.* *Drachm.PV.*115. *KuskJens.Sem.* 201. *Buchh.FD.*58. || hertil ssg. som **Røj(e)l**-bardun, -bras, -fald, -gitov, -læsesjæl, -raa, -skøde, -stag, -stang ofl. (*se TeknMarO.* 9. 144.188.189. *Scheller.MarO.*323).

I. Røjle, en. se I. Røgle.

II. Røjle, en. se Røj(ε)l.

III. røjle, v. se II. røgle.

Røjser, en. [røj'sær] (tidligere alm. skrevet Reusser). *ft.* -ε. (*no.* røjser(t); *rimeligvis* *fra ty.* reusse, (*ældre*) sideform til russe, russer, og sandsynligvis (*i bet.* 1) forkortelse af Røjserstøvlé („russerstøvlé“); *bet.* 2 skyldes tilknytning til Galerojs, Karøjer) 1) (*især*

talespr.) langskaffet støvlé; ogs. om trækostøvlé (*Feilb.*). (*især i ft.*). *Heib.JN.*170. To Gange fik Hr. G. sine Reussere fulde af Vand i en af de mange . . . *Kilder.* *Bredahl.LO.*9. et Par lange „Røjseré“ med stive blanke Skafter. *NHancke.NordforLimfjorden.*(1873). 103. forsorne Prangere kom trampende i deres langskafte Reussere. *CMøll.M.III.* 188. Drengé . . . i Røjseré og Træskostøvler. *Aakj.VB.*151. *Rørd.GK.*90. *BerlTid.*^{28/1}1925. *Aft.4.sp.1.* *Feilb.* *OrdbS.*(*Sjæll.,Fyn.*) *jj.*: Hun havde blanke Gummirøjseré paa. *Buchh.GS.*28. *VillabyernesBlad.*^{2/1}1926.8.sp.4. de gamle Kanereussere . . . forede med Puddelskind. *Bergs.PP.*23. || *i sa. bet.* (*især tidligere*) **Røjser-støvlé**. hans Reusserstøvler naaede høit op paa Laarene. *Bagger.BrL.*66. *Rantzau.D.Nr.*22. *JCLars.ES.*108. 2) (*glds.*, *dial.*) som (*især nedset.*) personbetegnelse: *fyrr* olgn. *OrdbS.*(*Sjæll.,Fyn.*).

Røllike, en. [røll'igə] *Hoysg.Anh.*23. (*nu dial.* **Røllike.** *PharmDan.*(1772).57. *JTusch.*2.277. *AzLange&Seeberg.Sdgy.Plant.*(1927).35). *ft.* -r. (*æda.* røllike (AM.); *sv.* røllika (rølleka), *no.* røllik; *fra mt.* rølek(ε) (*nt.* rølk, rülk); *jj.* *ty.* *dial.* rolse, røllike; *besl. m. I.* Rulle; *egl.:* noget sammenrullet, kruset, men (*i visse dial.*) *i bet.* 1 følt som hørende sammen m. rødlig) (*jj.* *bornh.* røllika, *rød ko*, *jj.* røllek, *rødligt vand i groft olgn.*) 1) (*jj.* *Jordhumle* (I), *Præstekrave* (2,2), *Rejnfan*) † (*kurv*) blomst af slægten *Achillea* L. (*jj.* *Nyserøllike*, *spec. A. millefolium* L. (*tidligere m. officinell* anvendelse); ogs. (*nu dial.*) *om andre lign.* planter, som gaasepotentil, *Potentilla anserina* L. (stor røllike. *JTusch.*182. *FolkLægem.III.*92), *graa-bynke*, *Artemisia vulgaris* L. (*Skattegraveren.* 1889.II.158). *JTusch.*2.277f.359. (*af*) Rølliker . . . laver (*islændingene*) med færsk Smør en Salve. *LTid.*1753.362. jeg lagde ofte frisk Straa (*i sengen*), jeg mængde Blomster deriblant, disse vellugtende Rølliker. *Suhm.* (*SkVid.*X.53). *hun gik | Til Engen for at samle Bukkeblade | Og Rølliker til Klostræts Abbedisse. *HCAnd.AH.*37. *JVJens.D.* 18. *Warm.Frøpl.*443. || tidligere anv. til te (*som læge- ell. nydelsesmiddel*). *Wadsk.*100. *Thurah.B.31.* *Feilb.* *jj.* Røllikete. *Amberg.* *Dotd.AT.*293. *Mentz.O.Bill.*12. 2) (*jj.* *Kapperøllike*; *dial.*, *foræld.*) barnehue (-kappe) med kniplinger olgn. *Levin.*(*Roskilde-*, *Holbæk-egnen*). *DanmarksFolkeminder.IV.*(1909). 46.

Rø-løv, et. se Rødløv.

I. Røm, en. se II. Rem.

II. Røm, et. [røm'] *ft.* d. s. (*vbs.* til rømme (*sig*) 1.3; *l. br.*) (*en enkelt*) rømning (1.2). *Pont.SV.*5. Saa kom der et lille, skarpt Røm. *EERichs.TM.*85. *jj.*: tørre Oldinger. *Røm.* *ZakNiels.GV.*137.

Rømme, i ssg. se Rømme- -bor, et. se Rømmebor.

Rømer, en. [rø'mær, ogs. 'rø(ε)mær]

(† **Rømmer**. *Moth.R178. J.Juel.55. Holb.Vgs. II.3.* — *sj. Romer. Kierk.V34. jf. Romerglas ndf.*) *ft. -e.* (ænyd. d. s., sv. rømmare († rømare); *fra ty. römer († romer), jf. holl. ro(e)mer (ruimer), eng. rummer; muligvis egl. sa. ord som I. Romer, i saa fald egl.: vinglas af gl. romersk glas (omsmeltede glassumper) ell. efter ty. Römer(saal), „romersalen“ i raadhuset i Frankfurt, anv. som spisesal ved de romerske kejseres kroningsfester; ell. snarest til holl. roemen, berømme, prale, prunke, af holl. roem (ty. ruhm, jf. romtalende), og egl. om (pragt)glas, brugt ved skaalddrikning til ens berømmelse; jf. Rømerken; nu især jagl.) (gammeldags) drikkeglas, især rinsk-vinsglas (af mørkegrønt ell. -brunt glas, med udbuet bøger, høj fod med (opr. spiralsnoede) ringe, kredsstillede knopper ell. roseter); tidligere ogs. om et glas vin. *Reenb.I.285.* Jeg satte mig i en Krog med min Romer. *Argus. 1771.Nr.47.3. Drachm.UV.63. J.P.Jac.I.30. 192.* en langhalset Flaske og to mørkegrønne Romere paa en Bakke. *Pont.DR.V123. Nat Tid.²¹/11.1926.Sønd.16.sp.2.* jf. de tre røm-(m)ere, navn paa et værtshus i Kbh. (paa Holbergs tid). *Holb.Vgs.(1731).II.2. Werl. Holb.⁴⁰.* || hertil sgr. som **Rømer-glas** (PDrachm.D.35. Romer-: *Gjel.GL.122*), -pokal (*ORung.Y.20*). † **Røm(m)erken**, et ell.(?) en (jf. *Sort.Poet.82 ndf.*). Rømmerken. *Høysg.Anh.23. (Rømmerke. Leth.(1800). jf. (best. f. ?): *Rømmerken.Sort.Poet.82. Rømmerke (et). Moth.R178.*) (ænyd. d. s.; *fra ty. römmerchen; dim. af Rømer) lille rømer. et Rømerken Viin. KomGromneg.III. 196.**

Røm-fil, -jærn, se Rømme-fil, -jærn.

Rømpling, en. [rɔmɔlɛn] *ft. -er.* (no. d. s., sv. rymling; jf. Flygtling; l. br. i rigsspr.) *rømningsmand; flygtning. OMads.Lysets Born.(1897).211. Søberg.(SilkeborgVestrettblad.²⁴/12.1917.2.sp.1).* disse Rømlinger fra al Verdens Skibe. *Pol.¹⁴/1937.Sønd.20.sp.3. OrdBS.(bornh.). uegl.: en uværdig, der har sveget sin Sag, en Rømpling, en Fredløs. Jac Paludan.F.139. || hertil (jf. Rømningsmand; sj.) Rømlings-mand. *En Rømlings Mand — En strandet! Ew.(1914).V.22.*

rømme, v. [rɔmø] († rymme. jf. oprymmet u. opramt). *præt. -ede* (nu l. br. i bet. 2.2: *Thurah.B.203. EHolm.DH.1660—1720.II.201. FynsTidende.²¹/1.1894.1.sp.2. jf. Feilb.) ell. (i rigsspr. nu spec. i bet. 2.2) -te* (uden for bet. 2.2: *Esp.281. Thorsen.103. Flemløse.21. jf. Feilb.; i bet. 2.1: HFRørd. UnivH.III.104*); *part. -et* (nu l. br. i bet. 2.2: *Holb.Paars.310. HjælpeO.369. jf. Feilb.*) ell. (i rigsspr. nu spec. i bet. 2.2) -t [rɔm'd] (uden for bet. 2.2: *Esp.281. Thorsen.103. jf. Feilb.; i bet. 2.1: Holb.Ih.II.405*). *vbs. -ning* (s. d.), † *-ing* (se u. Oprømning), jf. II. **Røm**. || som *hjelpeverbum* bruges alm. have, i bet. 2.2 være, nu sj. have (*Amberg.*) (ænyd. d. s., æda. rym(m)æ, sv. rymma, no. rømme,

oldn. rýma, ty. räumen (mnt. rumen), holl. ruimen, oeng. ryman; *af. af III. rum; jf. rumme*)

1) som *udtr. for tilvejebringelse af rum, plads, fri passage, orden, ryddelighed ved bortfjernelse af, hvad der danner hindring, staar i vejen, er overflødigst olgn. 1.1)* (jf. bet. 1.3; nu især jagl. ell. dial.) i al alm., uden angivelse af det bortfjernede: *rydde; rense; ogs.: tømme*. naar der lades med løse Karduser (skal der) rømmes i Fængullet. *MR.1838.77.* at romme Munden (∴: *brække alle tænderne ud, rydde munden*). *Sundhedstid.1918.91.* salmebøgerne (kom) frem, når der var rømmet af bord. *Skattegraveren.1886.1.6. Feilb. OrdB.S.(Møn).* m. h. t. mergelgrav: *fjerne den overliggende jord (jf. Rommejord).* *Feilb. m. h. t. træsko: udvide hulrummet; ud bore.* *OrdBS.(Fyn).* || m. h. t. værelse, bolig olgn. *Rist.FT. 134.* Til April Flyttedag skal der møttes ikke færre end 7. . . Ejendomme i Bremerholm og i de tilstødende (gader). *BerlTid.¹⁴/1937. Aft.4.sp.4. jf. bet. 2.1: VKorfitsen.GM.11.* Formanden (kan) i fornødent Fald lade Tilhørerpladsen rømme. *Forretningsordenj.Landstinget.(1926).§45.* især (m. overgang til bet. 1.2; ¶) som *udtr. for udsalg af (ældre, ukurante dele af) et varelager, oprømning* (1.2). *rømme et Lager. Bl&T.* || *rømme op*. 1. (jf. oprømme 1.1) *rense op; rydde op.* det Fyr der nylig var bleven rømmet op. *JV Jens.RF.66.* især m. h. t. *opholdsrum olgn.: gøre i orden; gøre ryddelig.* *Moth.R178.* Kammerpergen rømmer op. *Skuesp.IX.39. CBernh.NF.XI.170.* „Saa gaar vi til Rol!“ Han rømmer lidt op paa Bordet. *KLars.Eibl.72. Skattegraveren.1886.1.6. Esp. 281. (sj.) m. obj.: Jeg maatte . . . rømme Værkstedet op. Oversk.L.174. 2. (jf. oprømme 2) m. h. t. (boret) hul: *udvide, forstørre (ved anv. af en væmefil, -naal olgn.).* *Wagn.Mærk. 220.473. Haandv.140.234. Scheller.Mar.O.* || *rømme ud, gøre ryddelig(t)* (i et værelse olgn.), *spec. ved at fjerne møbler olgn.; rydde.* *Herlufs Legetøjskrog, hvor der nu var rømmet ud. Bang.T.2. Jolsen.FraSydsjælland. (1913).52. Feilb. (nu næppe br.) m. obj., der betegner opholdsrum olgn.: Gjæstekamrene være rømmede ud, for at repareres. *Sibb.I.65. VSO. 1.2)* (især jagl. ell. dial.) m. h. t. *hvad der danner hindring olgn.: rydde til side, af vejen; (bort)fjerne.* (i forb. som rømme bort, ud, af vejen, til side). (*hundens poter*) formaadede ikkun at rømme lidt Sne af Veien. *Kielsen.A.10.* hvilken Tosse lader en liden Sten ligge for sin Fod, som han let kan rømme til Side. *P.Møll.I.255.* Man har . . . for at skaffe Plads (i jættestuen) rømmet Resterne af alle ældre Begravelser ud. *Nationalmus.A.1933.6.* || *spec. m. h. t. person: rydde af vejen paa voldelig maade; dræbe.* (især i forb. rømme af vejen). ved Forgift rømmede (han) sin Broder af Vejen, og tilegnede sig selv Thronen. *LTid.1733.471. Eilsch.P.15.* jf.: en Kolera, der rigtig røm-**

mede ud. *Gyr Lemche. DT. 321.* || uegl., m. h. t. *hindring, modstand, mening* olgn. *Slange. Chr IV. 1007. JSneed. IV. 25. Eilsch. Phil. Brev. 272. VSO.* || (jf. bet. 2; dial.) refl. rømme sig, spec. om kreatur: *humme* sig; *rygge. Feilb. 1.3.* m. h. t. *hulrum (kanal olgn.)* i legemet: *rense.* den lægedom rømmer brystet. *Moth. R176.* || (jf. hm, III. hemme, V. rømme) nu kun m. h. t. *lufttrøet, refl. rømme sig, under kortvarig sammentrækning af strube- og svelgmuskler* foretage en *kraftig, hærlig luftudstødelse* (ofte (mods. II. hoste): med lukket mund) for (ligesom) at fjerne slim, en brødkrumme olgn. fra slimhindens overflade, spec. stemmebaandene (ofte forud for fremførelse af en ytring, ogs. p. gr. af vane, generthed, nervøstet olgn.); *klare stemmen; knyste; hoste* ell. *hærke let* (en enkelt gang). *Mit Ney (o: afslag) jeg haantest ved; | Jeg hoster og mig rømmer, | Jeg lover strax at komme 20 med. *Reenb. I. 142.* Jeppe Simonsen . . rømmede sig strax, saasnt det blev adspurgt, hvo der skulde tale. *Ev. (1914). III. 266.* *Naar Cicero sig rømmede | Før Talens Fynd og Lys. *Bødt. D. (1856). 99.* (han) forfegtede (over for kommandanten) sin afvigende Mening med stor Iver . . Officererne rømmede sig forlegent. *PalM. UK. 45. JVJens. HF. 41.* jf.: Den som paa Forelæsninger . . gennemgaa Danmark's Litteraturhistorie, maa ordentlig rømme sig, inden han tager fat paa H. C. Andersen. Tønen maa sættes op. *Rubow. HCA. 11.* (nu næppe br.:) Han rømmer sig o: vil til at lyve. *VSO. uden refl. pron., især som vbs.:* De (elskende) havde . . hørt en høj, ironisk Rømmen, der gav Ekko gjennem Skoven. *Schand. AE. 287.* (vist kun i vers, af metriske grunde; sj.) uden for anv. som vbs.: *seye Vedsker vil dig i dit Luft-Rør hacke | Og korte Talens Vey, du rømmer til at snakke. *Lucopp. TB. a4r.* *Han svarede (først rømmede med Tugt). *Wess. 82. jf. KWinstedt. SologSorg. (1926). 14.* || (nu sj.) om lyde af lign. art. Rømme sig. Er gedens røst. *Moth. R178. jf. II. rimme:* Hestene rømmede sig ude i Stalden. *JVJens. HF. 109.*

2) som udtr. for at fjerne sig fra, forlade et sted. 2.1) (⊕, især højtid., foreld.) m. h. t. opholdssted olgn.: *drage, begive sig bort fra, især: tvungen af nødvendigheden, en andens vilje, en dom (landsforvisning) olgn.; vige, trække sig, flygte bort fra; rømme (2.2) fra; forlade.* *du (skal dø), | Hvis ei du i en anden Tone taler, | Og rømmer strax min Grund, du unge Praler! *Oehl. VI. 73.* Folkene (kom) hjem til Middag . . jeg rømmede min Plads for Enden af Egeplankebordet og kom op i Storstuen. *Sibb. II. 181.* *Rask rømmede de Sadden (o: steg af hestene) | Og Svendene fik | De prustende Heste. *Winth. HF. 313.* han rømmede Kutteren med (o: i) dens eget Fartøi og gik ombord i Russeren. *Bergs. BR. 195.* Man raaber Bravo, man surmuler, et Par Piber høres, og saa rømmer Publikum

Theatret. *Drachm. T. 42.* (han) tilbød med et ydmyret Buk at rømme Stuen for det høje Herskab, men Ulrik Frederik bød ham huld-saligt at blive. *JPJac. I. 126. Skjoldb. KH. 5.* jf. jg. bet.-gruppe: *Man tvinger mig dertil, | saa vil jeg Pladsen rømme, | men ej jeg sove vil, | nej jeg vil bare drømme. | Godnat! *Hostr. EF. III. 6.* || om troppestykke, der trækker sig bort fra et besat omraade, en befæstet stilling olgn. (*Peder Skram vandt*) en herlig Seyer, da hans Fiende maatte rømme Søen. *EPont. (KSelskSkr. II. 127).* Wrangel opfordrede 31 Jan. (1864) Meza til at rømme Sønderjylland. *Barfod. F. II. 640.* I (krigsraadet) blev det med ti Stemmer imod een . . vedtaget at rømme Danevirke. *smst. jf.:* *Sin Fæstning maa han (o: satan) rømme, | Og skamfuld vige bort. *Kingo. 291.* rømme marken, (val)pladsen, se Mark (I.3.2), Plads 2. || om domfældt, landsforvist: rømme kongens riger (og lande), rømme landet olgn. dømt til at miste sin Fred, eller at rømme Kongens Riger og Lande. *DL. 1—24—16. smst. 6—1—12.* *rømme Land og Rige *Holb. Paars. 9. Høysg. S. 52.* *Kongen mæler: „Du rømmer mit Land, | Før næste Dag er til Ende.“ *Hauch. LDR. 213.* || m. præp. for ell. (nu sj.) til ell. *hensobj., i udtr. for at overlade, indrømme (2.1) en en plads olgn. Moth. R176.* *Dette er min Herres (o: saks-kongens) Bøn, | At du (o: Vermund) flux ham Thronen rømmer. *Oehl. PSkr. I. 144.* *Jeg er gammel, | Min Tid er ude snart, og gjerne rømmer | Jeg Pladsen til en Anden. *Ing. P. 399.* † rømme ind, indrømme (2.1-2). *Moth. R178.* rømme En et Værelse ind. *VSO. (sj.) d. s. s. indrømme 2.3:* *Voltaire os forsikrer, at . . | Enhver Baron har sin Caprice. — | At hver Baron den har, jeg rømmer ham ei ind. *Wess. 112. 2.2)* (især ⊕) hurtigt begive sig bort fra et sted, i alm. spr. kun: paa hemmelig, især ulovlig maade, for at slippe bort fra en forpligtelse (tjeneste, tvang), en truende fare (straf) olgn.; *flygte (fra fængsel, tjeneste, ud af landet olgn.); undløbe; løbe bort; desertere; spec. (jur., ⚖) om søfalks uberet-tigede bortgang ell. udeblivelse fra skibet for at unddrage sig tjeneste (jf. Sal. *XX. 683. XXVI. 926); ofte i forb. som rømme bort, af tjenesten, (ud) af landet, sjældnere rømme sin kaas (se II. Kaas 2), sin vej (LCNiels. RR. 40) olgn. DL. 1—24—16 (se u. Nattefrist). saa undløb de . . og de rømte bort. *2Makk. 8. 13.* *Vør Stads Satyricus . . rømmedt var af Slaget. *Holb. Paars. 310.* Wulf Gyler . . var rømt af samme Konges Tieneste. *sa. DH. II. 316.* *Vogt dig for hvem du til Fredløshed dømmet! | Langt ej fra Børn og fra Hustru jeg (o: Niels Ebbesen) rømmer. *Grundtv. PS. VI. 236. Blich. EB. 38.* Faderen (til det vægte barn) er en Slubbet, der er rømt af Landet før Barnets Fødsel. *Schand. FrProv. 268.* Er den, som rømmer i Fredstid, forhen dømt for Rømning i Krigstid, anven-*

des Gjentagelsesstraf. *LovNr. 68⁷/1881. §86. JV Jens. EE. 124. 125.* (han) blev anbragt paa en Opdragelsesanstalt, hvorfra han gentagne Gange rømte. *Jesper Ew. K. 74. jf. ** nu hjælpe os St. Knud! | Hid de Bønderflokke rømme (o: stormer). *Ing. VSt. (1824). 306. talem.* (jf. sagfældig; nu næppe br.): den, der rømmer, tager sagen med sig (o: trues stadig af anklagen, maa anses for at være skyldig). *Moth. R176. VSO. MO. jf. Mau. 2202f. || (nu sj.) uegl. *Den Stank maa rømme, naar | Gud skal i Sielen boe. Brors. 101. *For grønne Løv den sorte Lyng maae rømme. Blich. (1920). XIV 59. *Ordet fra mig rømte; | Jeg vilde mig undskyldte, (men) jeg det forsomte. CK Molb. Dante. I. 194.*

3) (jf. indrømme 1; nu kun dial.) rumme (2.1.). (hver) af Begravelserne udi Holmens Kirkes nye Capel . . kand rømme 10 store Liig. *ExtrRel. 11/1722. 8.* Havnen er . . saa stor at der mageligen kand rømmis 500 Skibe. *Borrebye. TF. 659. Ruge. FT. 313. *To Store i en Sæk kan ingenlunde rømmes. Wess. 31 (jf. Mau. 9648). OrdbS. (bornh.).*

Rømme-, i ssgr. (ogs. Røm-). især (fagl.) af rømme 1.1-2, spec. (☉) om redskaber, hvormed et hul rømmes op. -bor, et. bor til afslutning af et boret hul i en kanons kernerer olgn. Røm-: *Sal. XIII. 509. -fil*, en. tynd, tilspidset stædfil til fling af nøgler, savklinger olgn. *Thaulow. M. I. 377. Røm-: TeknMarO. -jord*, en. (landbr.) overfladejord over mergellag. *MøllH. IV. 341. -jærn*, et. redskab, hvormed et borehul (i metal) udrenses (under boringen). *MilTeknO. Røm-: TeknMarO. -naal*, en. (Røm-). *EzercArtil. (1804). 28. 156. Wilkens. MT. 160. Sal. XVII. 546. † Rem-.* SøkrigsA. (1752). §805. stk. 8. VSO.). (jf. Fæng- (1), Rensenaal; især foræld.) tyndt naalelignende metalredskab til rensning (oprensning) af et borehul ved minesprængning (Wilkens. MT. 160. OpfB. I. IV. 19f.) ell. (☒) af et fænghul i gevær ell. kanon. *Cit. 1771. (SøkrigsA. 3 Ooo3r). MR. 1804. 589. Funch. MarO. II. 113. Bergs. PP. 243.*

I. Rømmer, en. flt. -e. (af rømme (1.1-2); fagl.) om person, der udferer, ell. (især) redskab, der bruges til (op)rømning; især i ssgr. som Bane-, Op-, Sporrømmer.

II. Rømmer, en. se Rømer. **Rømmerke(n)**, et. se Rømerken.

Rømme-tand, en. (smal, slank) tand paa sav, lidt lavere end de øvrige tænder, hvormed træet fjernes i midten af snittet, efter at det er skaaet løs i begge sider af de øvrige (krydsfilede) tænder. *Thaulow. Tre. (1912). 82. -værktøj*, et. værktøj til oprensning af huller olgn. *Thaulow. M. I. 351. Røm-naal*, en. se Rømnaal.

Rømning, en. [rømningen] flt. -er. (ænyd. 60 d. s.; vbs. til rømme; især ☉ ell. fagl.) 1) til rømme 1. 1.) til rømme 1.1-2: (op)rydning; oprensning (1). Rømningen af Lazaretherne (o: overførelse af de saarede til an-

dre lazaretter). [Høyer Møller.] *Præsten i Krigen. (1876). 74. (ved) Opbrudet hjemme . . begyndte Indpakningen og Rømningen* — til sidst havde jeg kun den store Rejsekuffert at sidde paa. *Schand. O. II. 208. (jf. Mundrømning; tandl.) Behandling, bestaaende i Rømning af hele Munden. BerlTid. 7/1925. M. 4. sp. 5. 1.2) (jf. II. Røm) til rømme 1.3; især om den enkelte hørilige luftudstødelse (hvormed man klarer stemmen, spec. forud for en ytring). efter mange Rømninger og andre saadanne Tilløb fik han da Ordet sagt. *Pont. F. I. 86. Svenskeren, der . . under dybe Rømninger plejer Omgang med en lille Kognaks-karaffel. Esm. I. 99. Sal. XX. 683. 2) til rømme 2. 2.1) til rømme 2.1., spec. (☒) om tropestyrke (i et besat omraade olgn.). Det var 5. Febr. (1864), Kl. 9¹/₂ Aften, at Danevirkes Rømning blev fuldbragt. *Barfod. F. II. 640. Skovrøy. Fort. 50. om tyske troppers fjernelse fra afstemningszonen (og omraadet syd for) ved Sønderjyllands indlemmelse 1920: Berl Tid. 21/1919. M. 7. sp. 1. Sal. XXII. 1038. jf. bet 1.1: Omraadets Rømning for tysk Militær. smst. 1037. 2.2) (især ☉, jur., ☎) til rømme 2.2. *Moth. R178. Blich. (1920). XXX. 205. Lov Nr. 68⁷/1881. §81. (søfolks) Rømning med Hyre straffes som Bedrageri. Goos. II. 489. svigagtig rømning, (jur.) om det forhold, at en ægtefælle ophæver samlivet med den anden ægtefælles vilje og uden yldestøgende grund (Desertio maktiosa). VBentzon. Denda. Familieret. (1916). 226ff. MunchPet. BR. (1934). 92. 3) (til rømme 1.1-2; ☒, nu næppe br.) konkr.: d. s. s. Rydning 2.3. *Fisker. SøO. 106. Rømning*, i ssgr. især (☉, jur., foræld.) af Rømning 2.2. -dom, en. 1) [1.1. 2.2] † dom, hvorved en dømmes til døden (til at „rømmes af vejen“) ell. til landfugtighed. *Eilsch. P. 16. VSO. jf. (uegl.) OecMag. VI. 381. 2) dom for rømning; spec.: dom over en fæstebonde, der er rømt fra sin gaard. Moth. R178. VSO. -folk*, pl. (nu sj.) rømningmænd. *Moth. R. 178. Jens Bircherod. Dagbøger. (udg. 1846). 487 (aar 1706). jf. VSO. -forsøg*, et. D&H. -mand, en. (ænyd. d. s.; jf. -folk og Rømning(s)-mand); ☉ (spec. hos sprognere) ell. jur., hist.) person (fredløs, tyende, fæstebonde, (hvervet) soldat, sømand olgn.), der er rømt; spec.: desertør. *Helt. Poet. 33. Valdemar (fik) ved en Rømning-Mand, Kundskab om Fiendens Bevægelser. Grundtv. Saxo. III. 192. Blich. (1920). XIV. 171. HjælpeO. Lov Nr. 68⁷/1881. §81. *(han var) truet af Fængsel | som Rømningmand fra en Fregat. LCNiels. RR. 41. Instr. Nr. 77⁸/1912. §64.*****

Rømpling, en. se Rympling.
I. Røn, en. [ron] (nu ikke i rigsspr. **Rønne**. *Apot. (1791). 96. Rawert & Garlieb. Bornholm. (1819). 176. OrdbS. (Sjæll.) jf. Feilb.). flt. rønner* (Ew. (1914). V. 194. Blich. (1920). XXII. 119. MO. J. M. Jensen. Vandelbomdl. (1897-1902). 135) ell. (i alm. spr. nu især) rønne (CVaupell. S. 113. Saaby. 1) ell. (nu

især jagl. ell. dial.) **røn** (Steners.Ode.49. CVAupell.S.112. DanmHavebr.756. Achton Friis.JL.I.85. jf. Feilb.). (ænyd. d. s., gl'da. røne, sv. rønn (jv. røne), no. rogn (no. dial. raun), jf. oldn. reynir; best. m. IV. rød; se NoB.XVII.39ff.) 1) ♀ træ af kernefrugt-familien (med røde bærartige frugter; jf. Rønnebær), Sorbus L., spec. S. aucuparia L.; rønne(bær)træ. (i alm. spr. oftest i ent.). JTusch.232.343. *Fra kunstig Høi, hvor sure Røn | Og søde Hesele os mod Solen dække. Steners.Ode.49. *Rønneren . . | Med Blad og Frugt forlyster Øiet. JHSmidh.Haver.56. *nu rødmer Rønneren i Høsten. Kaalund.VG.50. *Fjeldet . . krandses af Birk og af Røn. Hostr.VV44. CVAupell.S.66. en heistammet Røn strakte sine blodrøde Klaser op imod mig. Baud.OI.16. || om flyverøn. flyvende Røn. Thiele.III.52. en selvsaaet Røn (er) i Følge Folketroen . . den ægte Lykkekvist! Borregaard.VL.III.262. jf. Feilb. 2) (jagl.) ved af røn (1). Var det svært at faa kærnest Smør . . saa skulde man have en Kærnestage af Røn. Gravl.(AarbTurist.1925.122). Ved Heksekunster kan alle Plove standses, undtagen dem, der er Røn i. Ax Lange & Seeberg. Sdgy.Planter.(1927).54.

II. Røn, en ell. (dial.) et (LH Bing. Lesøe.(1802).82.83.86.144. MDL. jf. Feilb.). [røn'] (Rønne. jf. VSO. Sal.*XX.685). ft. 30 -ner [røn^(o)ær] ell. (sj.) d. s. (Achton Friis. DØ.II.27.137). (sv. rön (i stednavne), no. dial. raun (i stednavne), oldn. hraun (n.), stengrund, stærknet lava; jf. I. Rønne; (uden for stednavne) ⚔ ell. dial.) holm ell. lille ø ell. en paa lavt vand liggende, af (store) sten dækket grund, ofte kun tør ved lavvande. VSO. MDL. i 1 Favn Vand, omgivet med et Flak, (ligger) en Røn, bestaaende af store Stene . . et Par Fod over Vandet. Den danske Lods.(1850).171. Ude paa den lille Røn, hvor der ikke var Jord — kun Sten, stak Sælhundene Hovedet op. Gravl.Øen.29. Øer og Holme, Rønner, Pynter og Næs.sa.J.VII. Scheller.MarO. Thorsen.168. || ofte som (del af) stednavn, som Nordre-Rønner (nord for Lesøe), Langerøn (smst.), Tyborøn ofl. Thaar. KS.131. „Rønner“, en temmelig stor, lyngklædt, lav og flad Holm ude mod Fjordmundingen. JPJac. II.339. Johs Steenstr. DS. 50 101. Trap.*V278.415. Sal.*XX.685.

III. Røn, subst. (en. Levin.(østjysk)). [røn'] ft. (nu næppe br.) -ner (Moth.*N18. Sort.HS.B1r). (ænyd. gl'da. d. s., sv. rön, oldn. raun, jf. no. dial. røyn(d), oldn. reynd; best. m. gr. éreuna, undersøgelse, eftersporen; jf. IV. rønne; arkais. ell. dial. (se ogs. Feilb.)) det forhold ad erfaringens, oplevelsens vej at opnaa viden, indsigt, forstaaelse om et vist forhold (ofte spec. noget ubehageligt, ugunstigt); erfaring; prøve. (i enkelte særlige forb., især uden art.). *Maaskee os venter en Dyst derude; | Men er det Bonden med Hyllek grøn, | Med ham I give Jer ei i Røn

(o: i kast, i lag). Ing.VSt.(1824).38. || bie røn(nen) af, (jf. bie sp. 638¹¹) erfare, opleve (noget ubehageligt). Han mott bid' Rønneren av, det gik galt, han fik det at fornemme, det kom han daarligt fra, det blev ham et dyrt Spil. Levin.(østjysk). || især i forb. napper røn (rønner) (af), gøre (bitre) erfaringer (om); faa (noget ubehageligt) at føle; erfare. Moth.N24. napper rønner af o: tage feil af, gæe glip af. Moth.*N18. *Martis danske Sønner (o: de danske søhelle) . . | Saa tumled Fiinden, at hand napped røde Rønner (o: fik blodige saar, led blodige nederlag). Sort.HS.B1r. *Fulgt af Kiæmper kiække, | Stævned (han) | Med saamangen Sneke! | Deraf napped mangen Røn. Grundtv.Snorre. I.211. sa.PS.VII.341. VSO.IV.N33. Krist. OrdSpr.265.

IV. Røn, en, et. se I. Rønne.

Røn-a(k)sel, subst. [I] (sv. rönnoxel, no. rognasal(d); om sidste led se u. Akselbær; jf. Akselrøn; nu næppe br.) ♀ Sorbus jennica Kalm. Röhn-Assel. Pflug.DP.20.

Rønke, en. se I. Rynke.

I. Rønne, en. [røn^o] (nu ikke i rigsspr. Røn, en ell. (sj.) et (Moth.R179. Rahb.(For Sandhed.I.344)): Grundtv.Snorre.III.109. Aarestr.SS.IV.97. CF Wegener. PEKellinghusen.(1879).9. Drachm.FÆ.57. Aakj.SVII. 202. OråbS.(Sjæll.). — dial. Rønning. Feilb.). ft. -r. (ordet er blevet sat i forb. m. oldn. rann, hus (jf. I. Grande, ransage), men er rimeligvis egl. sa. ord som (snarest dannet af ft. af) II. Røn, m. bet.-udviklingen: (uordnet) stenhob, sammenfaldne mur (bygningsdel), hus med sammenfaldne ell. faldefærdige mure; jf.: en Rønd (er) en gammel brøstfeldig mur ell. gammel stén. Rudus (o: sten i runnhob olgn.). Moth.R178; se NatTid.* 1937.11; sml. ogs. I. Runge || formen Rønne først truffet i ordbøger fra 1810 (Amberg.); jf. ogs. ft. Ryner. Holmens Magtes Indtog. (1772).8) gammelt, daarligt, faldefærdigt hus; fattig, ussel hytte. *Vel er min Hytte ringe, men i en saadan Nat | Jeg byt- ted den ei, Ægir! for din hele Skat | . . paa Havets dybe Bund; | Min gamle lue Rønne! Oehl.HK.(1828).19. *min gamle Rønne, hvor alting er confuus, | Hvor Regnen drypper ned, og hvor Nissen holder Huus. Winth.D. (1832).274. *der (er) sat | Istedet for den gamle Røn | En muret Bygning, ny og kjøen. sa.SS.55. HCAnd.OT.I.55. ikke en Boutik er der! gamle, elendige Rønner seer jeg, som om jeg var i Roeskilde eller Ringsted. sa. (1919).I.156. *Jeg elsker den gamle, den vaklende Rønne, | men det kan I andre vel ikke forstaa. Danmarks Melodibog.IV.[1921]. 135. UnivBl.I.357. Flemlose.20.77. Feilb. jf.: usle Stenrønner. Galsch.SR.248.

II-III. Rønne, en. se I-II. Røn.

IV. rønne, v. -ede (Moth.R178. VSO.) ell. -te (Moth.R178). (ænyd. gl'da. røn(n)e, sv. röna, no. dial. røyna, oldn. reyna; af III.

Røn; (*i rigsspr.*) nu næppe br.) 1) lære (fuldt ud) at kende gennem erfaring, oplevelse; erfare; prøve; opleve. *Moth.R181*. || især i pass. Rønndet rønnes o.: kommer for lyset. *Moth.R181*. *Ondt maa dog rønnes, | For det paaskjønnes | Hvad der er godt. *Grundtv. SS.II.12. sa. PS.VI.304.VIII.16*. *Lad Kræfterne kun rønnes | paa Land og Bølge blaa. *DJohans.JS.157*. 2) (no. dial. royna (paa) i sa. anv.) upers. det rønner (paa), som udr. for særlig (alvorlig) prøvelse, alvorlig situation: det gælder (for alvor). *Bliv evig Nordens Fred, men hvis det rønner paa, | Kan Landet noget stort af Martis Sønner spaae. *Prahl.ST.III.34*. *Den Mand, der Kongesøn beskiermer, naar det rønner. *Nord Brun.D.16*.

V. rønne, v. (sv. dial. ryni(a), vrinske; lydord; rimeligvis sideform til skrønne; jf. Rønnefugl; dial.) om forsk. (dyrs) lyd, især 20 om hest: (smaa)vrinske; rimme. *MDL. OrdS.(Langeland)*. || rønne (sig), om person: rømme (1.3) sig. *FrGrundtv.LK.88*.

VI. rønne, v. se IV. rønde.

Rønne-, i ssgr. [rønne-] nu ikke i rigsspr. **Røn-**, se Røna(k)sel. især af I. Røn 1; saaledes ogs. (foruden de ndf. anførte; i talespr.) til dels vekslende m. Rønnebær-) Rønneblad, -frø, -gren (*Graah.PT.I.17. Feilb.*), -kvist (Røn-: *vAph.Nath.VI.588*), -plante, -skov 30 ofl. || af I. Røn 2, jz. Rønne-kiste (*Skattegraveren.1884.I.73*), -stage (*AzLange.FP.97*) ofl.

Rønne-bær, et. (ænyd. d. s., sv. rönnbär; jf. Kramsfuglebær) 1) den bærlygende frugt af røn. (især i ft.). *vAph.Nath.VI.587*. som det var paa den Tid, hvori Rønnebærene modnedes, havde han brugt dem til Løkkemad . . der (*hang*) en Kramsfugl . . næsten i hver Snare. *Hauch.FH.60. CVaupell.S.112. Drachm.SB.101*. tage kramsfugle paa rønnebær, se paa sp. 238². de er sure, sagde ræven om rønnebærene, se u. I. Ræv 2.2. || (*poet., sj.*) billedl., om ung kvinde. *Lille røde Rønnebær! | Lille søde Hjertenskær! *ThorLa.D.27*. 2) (*talespr.*) & d. s. s. I. Røn 1. i Krattene findes . . Tjorn, Rønnebær, Hassel og Slaen. *Egeberg. (Holger Danske.1911.Okt.6)*. **Rønnebær-**, i ssgr. 1) af Rønnebær 1, jz. Rønnebær-gelé (*KMich.F.60*), -saft (*Apot.(1791).reg.*), -syltetøj ofl. 2) (*talespr.*) af Rønnebær 2, jz. Rønnebær-allé (*AarbSorø.1924.79*), -blad (*AzLange&Seeborg.Sdly.Planter.(1927).54*), -gren, -kvist ofl. -mol, en ell. (alm.) et. [1] (*zool.*) mol, hvis larve lever i rønnebær olyn.; *Argyresthia conjugella. LandbO.III.662. Spärck.ND.252*. -træ, et. (ænyd. d. s., sv. rönnbärträ; nu især uden for bot. spr.) & d. s. s. I. Røn (1). *JTusch. 232.343. VSO. Rønnebærtræernes røde Bær.* 50 *straaled overmodne inde i Villahaverne. HomoS.GL.325. MentzO.PI.99*.

Rønne-fugl, en. [V] (l. br.) ♀ dobbelt bekkasin (hvis stemme er skrigende, hæss).

Kjørbøll.542(Als). jf. *Sal.II.781. -træ*, et. 1) & d. s. s. I. Røn 1. *vAph.Nath.VI.585. StephJørg.L.69. DagNyh. 22/12.1926.9.sp.4. Feilb. 2* d. s. s. I. Røn 2. den (plov) lader jeg min Tro nok staa, for den har en Bom af Rønnetræ. *AntAnd.FraPlanternesVerden. (1885).97 (jf. VedSim.Rugaard.III.(1844).2). AzLange.FP.97*.

I. Rønning, en. se I. Rønne.

II. Rønning, en. se II. Rødning.

III. Rønning, en. se III. Rygning.

Röntgen, subst. [røn'dg(ə)n, ogs. røn'g(ə)n] (*fagl., især fys., med.*) i udr. for (hvad der knytter sig til) de af den tyske fysiker *W.C.Röntgen* i 1895 opdagede, fra stærkt udpumpede glasrør (røntgenrør) udgaaende straa-ler (x-straalear), der kan trænge igennem usgennemsigtige legemer, og som (gennem fremsstilling af særlige fotografiske billeder, ved kemisk analyse, medicinsk behandling olyn.) har faaet udrakt anvendelse i medicinen, tekniken, fysikken, kemien; dels (især med., talespr.) ellipt. for ssgr. som Røntgen-behandling, -lys, -straalear, i udr. som behandle med røntgen (*VoreSygd.II.472*), patienten skal have røntgen olyn.; dels i ssgr. som Røntgen-anlæg, -apparat, -behandle, -behandling, -bestraale, -bestraaling, -billede, -dosis, -film, -forbrænding (jf. -saar), -forsker, -fotograf, -fotograferer (*VoreSygd.II.460. overf.: Stykke for Stykke røntgenfotograferer nu (forf.) hele den corneilleske Teaterdigning. Friis-Møll.(Pol. 1/1927.11.sp.6)* som vbs.: i Indledninger, Tekstrettelser og Kommentarer udsættets Teksterne for en fuldstændig filologisk Røntgen-Fotografering. *Aarbofj.Bogvenner.1918.186*), -fotografi (*overf.: Nøgne, afribbede Træer — hvad er det vel andet end et Røntgenfotografi af Foraaret.HHLund. Lørdag.(1933).18*), -gennemlysning, -klinik (se Klinik 2), -lys (*overf.: et Stof, (digeren) kan lofte op og ansue i Fantasiens Røntgenlys. T'lsk.1934.II.431*), -læge (*Pol. 19/11.1936.8.sp.2*), -maaltid (d. s. s. Kontrastmaaltid (se u. Kontrast). *Sal. 3XX. 695*), -rør (*Christians.Fys.302. OpfB. 3III. 619*), -saar (saar fremkommet ved røntgenbehandling. *Sal. 3XX.691*), -skygge (paa røntgenbillede), -straalear(r) (*OpfB. 3III.557. Panum.528. overf.: Filologiens Dissektionsknive og Stilistikens Røntgenstraalear. Rubow. LS.140*), -straalear, -teknik, -undersøge(lse); se *Panum.528. Sal. 3XX.690ff. Vore Sygd.IV.536. TeknO. røntgensk*, adj. [røn'(d)gəns] (*fagl., nu l. br.*) adj. til Røntgen. de røntgenske Straalear. *VilhAnd.Litt.IV. 763*.

I. Rør, et ell. en (undertiden i planteværk m. -rør som sidste led, se jz. Bjerg-, Blomster-, Busk-, Eng-, Højmerør; ellers kun som fysikhd: Weichselrøen (z: pipe med weichselrør). *Gjel.GL.209. jf. Feilb.*). [rör] *Høysg.AG.35. ft. d. s. ell. (nu ikke i rigsspr.) -e(r)* (Røre. i bet. 3.1: *OeconJourn.1757.464*.

J Adeler. Bemærkninger ved en Reise. (1803). 138. best. f. Røerne. i bet. 3.2: LTid.1724.627. 879. KSelskSkr.IV.161. jf. EHHagerup.73. Feilb.). (glda. rør, n., i bet. 1 (Rimkr. Mand. 100) og 2.1 (2Mos.25.31(GldaBib.)), jsv. rör, f. (og n.), oldn. reyrr, n., ty. rohr, got. raus, n., jf. oldn. reyrr, m., og ty. röhre; oprindelse usikker; maaske besl. m. I. Ruse; jf. II. berøre, IV-V. røre, I. røret, Rørken)

1) ofte (jf. dog bet. 1.3) i flt., om de høje, 10 hule stængler af forsk. mose- og vandplanter; ogs. om selve planterne; især om (stænglerne af) tagrør, Phragmites vulgaris (Lam.) Crep. (JTusch.165.324); ogs. om rørgræs, rørhvene (smst.44.73. jf. VSO. sml. ogs. Bjerg-, Blomster-, Busk-, Eng-, Hjelme-, Klitterør). 1.1) (ikke i bot. spr.) i al alm. (ofte i forb. m. ord af lign. bet., navnlig Siv). (nilhesten ligger) i Skjul af Rør og Dynd (1931: Siv og Rør). Job.40.16. Faye. 20 LtArb.I.78 (se u. Rørdrum). (stærerne) sætte sig om Aftenen i Tusindtal i Rør. Funke. (1801).I.181. *Da blev hun (o: Syrinx) til et Siv . . | Og Vinden klagede sorgeligt i Røret. | Og til en Fløite gjorde Gudens Hænder | Det arme Siv. Oehl.XIX.167. I Søen var . . gennem Siv og Rør fra Landet og ud til det aabne Vand udhuggede Gange. Blich. (1920).XIII.140. *Hektor gi'er Hals i de ranke Rør. P.Møll. (Thiele. Rosenbl.52). (hunden) arbejdede sig igennem Dyndet og de raslende Rør. sa. (1855).II.123. *over Vandet en Slagskygge gled, | og i Røret (alm.: rørene; jf. MO.) hang Mosebryg fast. Thor La.S.86. Brehm.DL.*II.3.42. † det dyrkede (vAph.(1772).III) ell. tamme rør, klarinet-, pilerør, Arundo donax L. Funke. (1801). II.523. VareL.(1807).II.423. || skære (ell. slaa. OrdbS.;sjæll.) rør (ænyd. d. s. (Vider. I.75); jf. Rørskær) afhugge tagrør (til tækning). MO. Nystrom.S.242. || i videre anv., om lign. stængler af andre planter, jf. fx. Bambus-, Peber-, Spanskror; om sukkerør: *Man plantede Røret med den søde Rør.Grundtv. PS.III.111. MentzO.Pl.150. (sj.) om kornstraa: *Axt kneysler lige | Paa mandhøyt Rør.Zellitz.NH.19. 1.2) (jf. bet. 2) om afskaarne stængler af mose- ell. vandplanter, navnlig tagrør, anv. til forsk. formaal, navnlig til tækning og til vægbeklædning (jf. Gipsrør og V. røre); ogs. om bambus, spanskror, vidier m. m. til kurvefletning (jf. Låkrør og Rør-stol, -sæde). en Kiste af Rør (1931: Papyrusrør).2Mos. 2.3. Rør til Gibs-Arbejde. Adr.²⁵/1762.sp.15. lægge Tag af Rør.MO. Bl&T. 1.3) billedl. ell. i sammenligning; i udtr. for frodighed: I år fik vi korn som rørr. siges om en mengde. Moth.R180. *Som Rør groed Hveden hin feire (o: i Paradiset).Grundtv.SS.II.17. || (i 60 efterligning af folkevise-stil, jf. fx.: *Hun er smalt alt som en rørr. DgF.V.322) i betegnelser for høje, slanke personer, navnlig kvinder. I er saa smalt som et Rør, Jomfru Ulrica!

Ing.KE.I.134. især i forb. rank som et rør. *Hvo dannede dit skønne Liv | Saa rankt, som Rør?Rahb.PoetF.I.42. Hrz.D.I. 81. (sj.) om mænd: midt i Stridens Heede (stod han) rank som et Rør.Sams.I.76. || (især bibl.) m. henblik paa tagrørs bevægelighed i vinden, deres skørhed m. m. *Urokket holdt i Hiertet han sin Plan, | Var smidig som et Rør dog i sit Ydre.Hauch.DVI.140. *det næste (hug) | Splintrer dit Sværd som et Rør.Holst.II.155. navnlig om vankelmødige, svage, skrøbelige personer: Herren skal slaae Israel, ligesom Røret bevæges i Vandet (1931: saa at de svajer hid og did som Sivet i Vandet).1Kg.14.15. staae fast som en Klippe, hvor alle andre vilde drives hid og did, som et Rør af Veiret.Tode.V.172. *jeg skjælver som et Rør.Heib.Poet.I.88. Drachm.BF.183. ofte (efter Es.42.3(Chr.VI): et knuset rør) i forb. som et knækket (ell. brudt) rør. Herre forbarme dig ofver mig hvorfor sønderknuser i et brudet Rør.Holb. Intr.I.197. *Grandt han (o: Jesus) saae sin Moders Smerte, | Før den knuste hendes Hjerter, | Saae med Ynk det knakte Rør.Grundtv.SS.I.452. Palm.II.III.341. (sjældnere) uden nærmere bestemmelse: *Guds Ord (kan) | Omskabe Rør til Helte.Grundtv.SS. I.156. Stedfaderen var en svag Mand, og fyldte den med Eddike, og stak den paa et saadan Prøvelsens Tid bliver det aabenbart, hvad i Folkelivet der har været Rør og Straa.Krarup.FraRomantisme tilRealisme.(1930).14.

2) om (stykker af) stængler af tagrør og andre planter (jf. fx. Bambus-, Havrerør), tildannet til forsk. formaal; især i flg. anv.: 2.1) (næsten kun bibl.) om stang, stok olgn. de flettede en Krone af Torne, og satte den paa (Jesu) Hoved, og et Rør i hans høire Haand (o: som efterligning af et scepter). Matth.27.29 (jf.: *Hans Kongespir er haanet Rør.Ing.RSE.VII.77). (en) tog en Svamp og fyldte den med Eddike, og stak den paa et Rør.Matth.27.48. om stok af bambus-, malakka-, spanskror olgn.: Kunde jeg faae mig et got Rør, saa vilde jeg nok spendere en marks Penge, eller tre, derpaa.Holb.II.J. III.6. VSO. *Din (o: elevens) bitter Angst . . | Hver Gang din Lærer Røret frem lod hente.Palm.IV.62. spansk rør, se spansk. || (jf. Rørkæp; nu l.br.) billedl., om upaalidelig støtte, hjælp. en paalidelig . . Trøst, ikke et Rør, som let kan brækkes, men en Stav som den, Vandringsmanden udsøger.PAHeib. US.142. BertTid.²²/1937.Aft.9.sp.1. || (jf. Maalerør) maalestang. Ez.40.5(Chr.VI; 1871: Maal). jf.: (han) havde et Guld-Rør, at han skulde maale Staden.Aab.21.15. 2.2) (væv.) om de enkelte (af træsplinter, fx. bambus (jf. Feilb.), forfærdigede) tænder, hvoraf bladet (I.2.6), kammen (I.2.1), paa en haandvæv bestaar; ogs. (undertiden i flt.: Feilb.BL.107) om selve kammen ell. ram-

men (ladet), hvori den er anbragt (jf. Feilb.). *Vi kan Guld spinde og væve i Rør. DFU. II. nr. 19. 17. Moth. R181. Halleby. 87. væve i rør og lad, se III. Lad 4.3. || m. h. t. moderne væve, om mellemrummene i ritten. OpfB. *III. 364. 2.3) stængel, straa ell. (jf. bet. 3) hult ben-, metal-, træstykke, hvorigennem der kan blæses, pustes (jf. Blæse- 1, Pusterør) ell. suges; om sugerør: Hun sugede Appelsinsaften op gennem Rør. ERode. (BerlTid. 1/2 1936. Sønd. 8. sp. 4). || om cigar-, cigarret-, piberør. følgende Sorter (cigarer): No. 1 den bedste med Rør. Adr. 1/2 1813. 4. sp. 2. Blich. EB. 16. han tabte Cigaren ud a' Røret. StormP. LK. 33. (tobakspiber) med store Porcelænshoveder og lange Rør og Spidser. EMortens. H. 88. jf.: *Hand faar sit Røge-Rør. Lucopp. TB. A6v. 2.4) (sj.) skriverør; pen. *Kom Dintedyppet Rør. Tychon. Vers. 52.

3) (jf. bet. 2) hult, cylindrisk legeme, som regel af betydelig større længde end diameter, af forsk. materiale (træ, metal, glas), til forsk. formaal, navnlig til ledning af vædsker, luftstrømme oln. (jf. Gas-, Vandrør). 3.1) i al alm. rør i nøgel (jf. Nøglørør 1). Moth. R180. Ved tvende Røre føres Vandet til Byen. J. Adeler. Bemærkninger ved en Reise. (1803). 138. en Lysestage heel af Guld med dens Oliekar oven paa den, og dens syv Lamper paa den, syv Rør (Chr. VI: piber) til hver af Lamperne. Sach. 4.2. lægge Rør under Jorden. D&H. Kupéen var hundekold, og der var ikke Antydning af Varme i Rørene. Woel. DG. 13. det hyler (suser, tuder) i rørene (s: vand- ell. varmerørene) ! || kontinuerlige, trukne, valsede (osv.) rør, se kontinuerlig (3) osv. || om afløbsrør oln.; i videre anv., om muret, stensat rende oln. (jf. MO.). Rør i et Lillehuus. vAph. (1759). Bl&T. om drænrør (1). Martin. AHans. NO. 60. || om kakkelovns-, skorstensrør. der var intet Rør paa Kakkelovnen. Holb. Heltind. II. 47. Rør til en Skorsten. vAph. (1759). || om rørformet, lukket beholder. Thermometron for neden med en Kugle foroven Rørene hermetice forseylet. LTid. 1724. 879. om rørformede lamper; ogs. (radio-spr.) om forsk. elektriske „lamper“ (elektronrør), der bruges ved radiotelegrafi (se Berl Konv. XVII. 447. 451. XVIII. 410). de saakaldte „Rør“, smaa transportable Ramper; de henlægges paa Gulvet bag Sætstykkekerne. Teater-Bogen. (1901). 63. 3 Rørs Lysnetmodtager. Pol. 22. 1929. Till. 5. sp. 1. || (foræld.) om del af rustning; dels om rørformet del af selve rustningen, navnlig til beskyttelse for overarmen; se Overarmsrør; dels om rorken (2) til fjerbusken. OpfB. XVII. 44. || talem. herut af røret! ell. kan du komme ud af røret (rørene)! (vulg.) som opfordring til at gaa. sml. (cigarmager-jarg.): komme ud af røret, blive wenner med sin kone ell. kæreste. komme i røret igen, blive gode

venner med konen, kæresten. Ordbs. 3.2) ✕ om dele af, tilhører til skyts og projektiler (jf. Fæng-, Krudt-, Naalerør); navnlig (jf. bet. 4.2) om den løbet (II. 7.1) omsluttende del af skyts, nu især af kanon: ildrør; tidligere ogs. om pibe (og overrør) paa haandskydevaaben. vAph. (1759). *Hør Buldret og det fjerne Brag! . . | Lig Drønet af Kanonnens Rør. PalM. VII. 32. (kanonen) bestaaer af Røret og Lavetten. MilTeknO. 129. Gevær-løb, Piben eller Røret. smst. 97. Sal. *XXI. 698. rust i røret, se u. I. Rust 1.1 (jf. ndf. bet. 4.3). || brandrør paa bombe, granat oln. LTid. 1724. 627. Granater med indsatte og overbundne Rør. ExercArtil. (1804). 10. Fisksker. SøO. 19. || (foræld.) om en med sats fyldt cylinder (egl. et stykke tagrør), der blev stukket gennem fænghullet paa en kanon for at lede ilden til krudtet; fænghulsrør. Exerc Artil. (1804). 98j. MilTeknO. 46. 88. 3.3) ✕ hulmejsel, som anvendes til skrubbrejnning i træ; drejerør; skylp. Moth. R181. NordConv Lex. *V376. FagOSnedk. 3.4) om redskab, apparat, hvorigennem lysstraal, lydølber føres; dels om (del af) kikkert oln. (jf. Fjern-, Forstørrelses-, Serør); dels om tale- og navnlig hørerør; i alm. spr. især om hørerør paa telefon. Selv om en Samtale (s telefonen) er En nok saa ubehagelig, er det højst uhøfligt at hænge Røret paa uden at have afsluttet eller sagt Farvel. EGad. TT. 186. Telefonen ringede. Hun . . rejste sig for at ta røret. Hjorta. TS. 39. || (jf. Ansats-, Resonansrør samt Rør-pibe 3, -stemme) om del af musik-instrument oln. vAph. (1759). Rør, Mundstykket paa enkelte Blæseinstrumenter (Obo-Fagot o. fl.). NordConvLex. *V181. || om talerør. vAph. (1759). (sj.) overj., om person: være et Rør for Partiet. D&H.

4) videre anv. af bet. 3. 4.1) (som forkortelse af Kakkelovnsrør 2; talespr., lidt glgds.) høj herrehat; cylinder (3). Sal. IX. 50. ingen høj Hat . . saa har jeg forlist Røret. Ekstrabl. 1/2 1907. 2. sp. 2. AWinding. Vag. 120. 4.2) (jf. Flamme-, Fyr-, Haand- (1), Ildrør (3); foræld.) til bet. 3.2: haandskydevaaben; især: gevær. det brune Vildt nærmer sig (jogerens) lynende Rør. Blich. (1920). XVI. 47. spec. om en art luntebasser: Hageskytter med Rør. Davids. KK. 232. „Røret“ (under-tiden kaldet „det lange Rør“). Sal. *XVI. 101. 4.3) om rørformet organ, del af hulhed i menneskes ell. dyrs legeme. Snuden (hos sløjfeskene, rørmundene, er) forlængt til et anseligt Rør, endende i en . . snæver Mund. Sal. *VIII. 308. || navnlig (nu især i forb. som det eustakiske rør (AWHauch. (1799). 456. Panum. 661) og i ssg. som Aande-, Luft- (2), Urinrør) om forsk. forbindelsesgange, ledere i legemet (Tuba). De uendelig mange smaa Rør og Canaler, som det menneskelige Legeme bestaar af. SundhedsMagazin. (1763). 5. Sliim-Flod af Røret (s: urinrøret) og Moder-skeeden. Aaskov. A. 57. Anat. (1840). II. 490.

|| (nu sj., jf. dog Feilb.) om hanligt parringsorgan (Penis). *dSkæmtiev.I.97. vAph.(1772). III.685.* hos skildpadder: sa.*Nath.VII.266.* jf. Avlerør. *smst.267. Skattegraveren.1886.I.42(Samsø).* || (jf. Arm-, Marvrør 2) † om (del af) benpibe, rørknogle. *Moth.R181. VSO. 4.4)* (bot.) om rørformede plantedele ell. -organer (jf. I. Pibe 2.10 og Bast-, Marvrør 2). *Fleischer.HB.247(se u. I. Pibe 2.10).* || især om den nederste, rørformede del af et sambladet bløster; *kronrør (Tubus). Træarter. (1799).338. Lange.Flora.XLIX. 4.5)* om gang i jorden (sml. Kraterør); *spec. (jf. I. Kedel 2.5; især jæg.) om (den rørformede) indgang til forsk. dyrs (navnlig: ræves, grævlingers) bolig (grav). Blich.(1920).XVI.90.* Røvehuler . . med mangfoldige Adgange og utallige, vidtledtiggende, sammenløbende Rør.*Bogan.I.170. (digesvalen) graver sine vandrette Rør c. 1 m ind i Brinken.Seier.BornholmsFugle. 20 (1932).189.* || blindt rør, (jf. blind 5) gang i (ræve)grav, der ikke fører ind til kedelen. Grævlingen faar Hunden . . drevet ind i et blindt Rør.*Bogan.I.168. Fleuron.J.57(se u. I. Kedel 2.5). 4.6)* (zool.) om rørformet bolig (skal, spind), dannet af dyret selv, hvori visse lavere dyr (jæ. edderkopper, røorme) lever. *Brehm.Krybd.709.834. Fedders.S.I.107. Brehm.DL.*II.146.I2.74ff.240.*

5) (vist omdannelse af Rør m. tilknytning til bet. 2.3 ell. 3.1 (?); jæg. ell. vulg., sj.) som nedsett. personbetegnelse. (den lille tykke til den lange:) Naa dit lange Rør, er Du osse her? (den lange:) Hold Du bare Kjæft. Naar Du blev rullet ud, blev Du s'gu meget længer. *Alfr.Schmidt.Borgersoldater.[1897].10.*

II. Rør, et. [rø'r] flt. (i bet. 1) d. s. (ænyd. (en) rør, bevægelse, tale, jf. nt. röhr (rühr), ty. ruhr; vbs. til III. røre; jf. II. Røre, Rørelse samt Oprør) 1) som vbs.: det at noget røres ell. rører sig, bliver sat ell. er i bevægelse. 1.) (sj. i alm. spr.) i egl. bet. jf. Feilb. || *spec. i flg. anv.; dels (i børneleg som paradis) om flytning af en sten: ligger . . Stenen tæt ved en Streg, saa man løber Fare for at betræde denne ved Stødet, kan den ved et „Rør“ eller „Snup“ trædes tilbage med Foden.FremtidensNytaarsgave.1869. 122. VKorfitsen.GM.44. Kalk.III.654.* || *dels (farv.) til III. røre 2: omrøring (af bundfaldet) i et kar. Blaasvenden „skænker op“ i sin Varmkype . . og giver den „et Rør“.Den gl.By.1927.37. smst.47. 1.2)* (især ☒) til III. røre 8: (indtagelse af) rørstilling; kort hvil. lade Folkene gøre Rør.*Scheller.MarO. Nu skal vi have Rør!MusikhistArkiv.I.261. 2)* (vel m. tilknytning til I. Rør 2.1, jf. ogs. Rør 3 i ssgr. som Malt-, Mæskerør; sj.) redskab til omrøring i en flydende masse. Rør i en Myndt at røre om med.*vAph. 60 (1759). jf. Ler-(2), Malt-, Mæskerør samt Jærnrør (o: stang til omrøring af sølv. VSO. u. Leerrør).*

III. Rør, subst. [rø'r] flt. d. s. (ænyd.

stenrør i bet. 2 (*Præstrelationerna1624.(1934). 155)*, jsv. rō(r), jf. oldn. (h)reyrr; *maaske besl. m. Røse; næsten kun om sv. forhold) stendynge. 1) stendynge som grænsemærke; i forb. raa og rør, se II. Raa 3. 2) (arkæol.) stendynge, -høj over oldtidsgrav; (sten)røse. Rietz.553(skaansk). jf.: Steenrørene (paa Gotland) ere Grave.Wors.OE. 229 samt Stenrøret som navn paa en bornh. stenrøse. Trap.*III.604.*

IV. Rør, en. se II. Røj.

Rør-, i ssgr. [rø'r-] (jf. dog Rør-om, -sammen.) (sj. **Røre-**, se u. Rør-top, -æg). især til I. Rør (jf. dog, til III. røre: rørbar, Rør-mig-ej, Rør-sammen, -æg samt Rørstilling, -strømsk; til I. Røre: Rør-kirtel 2; til IV. Rør: Rør-fisk 2) og navnlig til I. Rør 1 og 3(-4); hvor ikke andet angives ndf., hører ssgr. til I. Rør 3(-4) || af de mange ssgr. kan, foruden de ndf. anførte, nævnes: 1. til I. Rør 1.1: Rør-art, -bedæk(ke)t, -bevokset, -bevoksning, -bundt, -dusk, -groet, -høst, -knipe, -plante, -stak, -vækst. 2. (især ☘) til I. Rør 3.1 (navnlig i bet. „gas-, vandror“): Rørakse, -anbringelse, -arbejde(r), -brud, -bøjning, -børste, -diameter, -ende, -fabrik(ation), -flange, -forbindelse, -forgrening, -forskrunding, -fremstilling, -kabel, -kost, -krave, -lysning, -længde, -muffe, -net, -overflade, -pakning, -presning, -prøve, -prøvning, -rensning, -ring, -række, -samling, -sikring, -sprængning, -stump, -stykke, -støberi, -støbning, -system, -sæt, -tilslutning, -trækning, -tud, -tværnsnit, -tykkelse, -udvidelse, -valsning, -vidde, -værktøj; endvidere betegnelser for rørformede, rørlignende (hule) redskaber, (dele af) mekanismer m. m.: Rør-aksel, -fjeder, -forvarmer, -glider, -køler, -libelle, -magnet, -rist, -spiral, -svaleapparat. **aaandende**, part. adj. (zool., nu næppe br.) om dyr (insekter): som aander v. hj. af aanderør (trakeer). *S&B. jf. Røraanding. Bl&T. -agtig*, adj. (jf. -formet; nu l. br.) som ligner, minder om et rør (I.1 ell. 3). en røragtig Plante. *JBeckmann.Technologie.(overs. 1798).488. VSO.VR166.* Rørhvene . . fler-aarige og oftest røragtige Topgræsser.*Sal.3 XX.715. -asters*, en. (gart.) asters-variant med rørformede kronblade. *Sal.II.202. -aster: FJCJensen.Da.Havebog.4(1864).425. -bar*, adj. (ty. rührbar; til III. røre 3.1; jf. rørlig; sj.) som man kan tage paa; haandgribelig. Verden og dens synlige, rørbare Indhold er ikke alt. *ProtestantiskTidende.1909.313. -beklædning*, en. 1) [1.2] (jf. -dække, -klædning; bygn.) beklædning af væg med gipsrør; ogs. om de gipsrør, hvormed en væg er beklædt. Gesimens Stuk afbrødes af den blottede Rørbeklædning. *Schand.TF.I.258. 2) [3.1]* ☘ isolerende beklædning paa rør. *Tekn MarO. -ben*, et. (anat., nu næppe br.) rørknogle. *vAph.(1759). Rau.Børnesygdomme.(overs.1838).5. -binder*, en. [1.2] (jf. -fletter, -tækker; nu næppe br.) person, som bin-

der, fletter ting af rør; især: person, som tækker med rør. Amberg. VSO. MO. **-blad**, et. 1) [1.1] (l. br.) blad paa planter som tagrør. Majsz bær Blade, der see næsten ud som Rør-Blade. *OeconJourn.* 1758.510. MO. 2) [2] lille afskaaret stykke (flis) af et rør. 2.1) (væv., nu næppe br.) blad (2.6); rør (2.2). VSO. 2.2) ♪ lille, elastisk blad af spånkrør olgn., der bruges som tunge i blæseinstrumenter som jagot, klarinet, obo. *MusikL.* II.274. || her-til bl. a. **Rørblad(s)-instrument**, -mund-stykke (HPanumB.ML.602. BerlKonv.XIX. 63). **-blik**, et. ♣ ufortinnet jernblik (sort-blik), der er mindre end 1 mm. tykt. *VareL.* 4 91. **-blomst**, en. 1) [1.1] (ikke i jagl. spr.) blomsterstand (smaa-aks) af planter som tagrør, rørgæs olgn. Prydelserne i den gamle Stue, Rørblomsterne i de blaa Markedsvaser. *ThitJens.* J.29. 2) (jf. -blomstret; bot., sj.) blomst, hvis krone er rørformet. Bl&T. || † i fl. -blomstre, om kurv med rørformet krave. *vAph.* (1772). III. **-blomstret**, adj. (bot.) om blomst(er-kurv): hvis krone(r) er rørformet. *Drejer.BotTerm.* 59. Bl&T. || næsten kun i fl. (de) rørbloomstredre, om en underfamilie af kurvplanterne med lutter rørformede kroner; *Tubulifloræ.* *Drejer.Bot Term.* 263. *Warm.Frøpl.* 442. **-boende**, part. adj. (jf. -boer; zool.) om dyr (fx. røorme, vaarfuelarver): som lever i rør. *Fedders.S.I.* 30 **-boer**, en. (zool.) rørboende dyr. *NaturensV.* 1912.169. || især i fl., om en gruppe edderkopper, der spinder sig rørformede boliger; rørsvindere; *Tubitelaria.* *ZoolDan.* III. 37. *Brehm.DL.* *12.240. **-bor**, et. ♣ 1) bor, hvorved massive legemer udbores, saa at de udhules til. Rørboret til Boring af Postetræer. *Wagn.Tekn.* 503. † -bore: *vAph.* (1772). III. 2) (jord)bor, hvormed der bores huller, gange til rørlægning. *Gnudzem.Husb.* 255. *Frem.DN.* 6. **-borer**, en. (nu næppe br.). „En Haandverksmand, som borer Rør.“ VSO. jf. Rørboring. smst. **-bro**, en. ældre type af smedejernsbro, bygget af pladeformede dragere (kasse-, pladedragere), hvorved brolegemet bliver lukket til siderne og ligner et rør; tunnelbro. *OpfB.* *II.92. *Sal.*IV.52. **-brænder**, en. ♣ rørformet brænder (med flere huller) i gasovn, -apparat. *Gasfyr.* 18. **-bræt**, et. (x. foræld.) læderbeklædt træredskab, hvor- 50 med brandrøret v. hj. af en trekolle blev drevet ind i et hulprojektil. *MilTekno.* **-brønd**, en. ♣ brønd (2.2) af rør; især: del af kloak, der skal tilbageholde urenheder i afløb fra bygning, gaardsplads m. m.; samlebrønd. *VortHj.* III.73. *Afløb.* 15. **-buk**, en. 1) [1.1] om dyr, der lever i sumpe, blandt rør. 1.1) (zool.) om forsk. afrikanske hjorte-antiloper (*Cervicapra*), der lever i sumpegne. *BøvP.* II.319. 1.2) (zool., nu sj.) bille af slægten *Donacia*; sivbuk. *Brehm.Krybd.* 517. *Frem.DN.* 489. 2) (x. for- 60 æld.) opstander paa krydsfod, som anvendtes ved indsætning af brandrør i bomber. *Exerc Artil.* (1804).195. *MilTekno.* **-busk**, en.*

[1.1] (ikke i bot. spr.) vand- ell. sumpplanter (tagrør), der vokser i klynger; ogs.: bevoksning af (tag)rør. *Moth.* RI81. *Andres.Kliif.* 380. † **-byld**, en. (jf. -saar, -skade; med.) fistel. Amberg. **-bærer**, en. (jf. -bøjle, -hage, -holder, -stift) ♣ krog, bøjle olgn., hvorpaa rør hviler. *Thaulow.M.* II.307. **-bøjer**, en. ♣ redskab til bøjning af (metal)rør. *BerLitD.* *1/2 1905. M.4. sp.5. **-bøjle**, en. (jf. -bærer osv.) ♣ *PolitikE.* *Kosterbl.* *1925.4.sp.2. **-celle**, en. (bot.) langcelle. *Warm.Bot.* 202. **-dannet**, part. adj. af form som, bygget som et rør (1 og 3); rørformet. VSO. Bl&T. || spec. (bot.), dels (nu l. br.) om krone: *Træarter.* (1799).337. *Drejer.BotTerm.* 76. dels (nu næppe br.) om blad: *Træarter.* (1799). 337. **-dorn**, en. (jf. -stok 2) ♣ dorn, der anvendes ved presning af rør olgn. (jf. *Sal.* * XX.721). *TeknMarO.* **-driver**, en. ♣ redskab brugt til, ved indsætning af kedelrør, at udvide et hul i et stykke metal (rørpladen). *Scheller.MarO.* *AageRasmussen.* *Skibsmaskinlære.* (1917).70. **-drom(me)**, en. se Rørdrum. **-drossel**, en. [1.1] ♣ drossel-rørsang, *Acrocephalus turdoides* Meyer. *vAph.Nath.* VI.593. *Kjærbøll.* 282. *Sal.*XX.723.*

Rørdrum, en. [rø'r,drom^o] (ogs. skrevet **-drom**. *EPont.* *Atlas.* I.623. — nu l. br. **-drumme**. *Brehm.DL.* II.299. **-dromme**. *Kierk.* VI.178. sa. *EP.* II.291. — fynsk **-drump**. *Krist.JyA.* Till.3. *Afd.* 154. *Flemlose.* 108. — bornh. (i bet. 2) **-drøm**. *PNSkovgaard.* B.70.401. jf. *Esp.* 283). best. f. **-men** [-,drom^o(ə)n] fl. **-me** (*vAph.Nath.* III.400. *Holst.R.* *Saaby.* * *Flemlose.* 111) ell. **-mer** (*BøvP.* III.290. *Brehm.DL.* II.300. jf. *Sal.* * XI.159). (glda. rørdrum (3Mos.11.18 (*Glda Bib.*)), sv. rørdrom, -drum; jf. mnt. rordrum, -dump(t), ty. rohrdrommel (mht. ror(e)d(r)ummel, -dum(mere), -trummere mfl.), 40 ghloll. rosdomp; I led er I. Rør 1.1, m. henblik paa fuglens opholdssted i rørskov, 2. led er lydefterlignende, jf. I. Drum; sml. bornh. jordrøm, -drønn i bet. 2 (*Esp.* 156) || fuglens parringskrig mentes tidligere frembragt, ved at den stak næbbet ind i et hull rør, jf. *J.Kamp.* *Da.Folkeminder.* (1877).219 samt: Rørdrom, Naar denne full stinger sit neb ned i rørene giffuer han en stor drom og liud fra sig. *HSmith.* *LibellusvovumLatinarum.* (1563).292. *Rørdrummen kalder i sit hule Rør | En Mage hid. *Faye.LitArb.* I.78) 1) (jf. Rørhejre) ♣ natfugl af hejrefamilien, der lever blandt rør og siv; *Botaurus*; især om *B. stellaris* (stor rørdrum. *Kjærbøll.* 485. *Brehm.DL.* II. 299); undertiden ogs. om dværghejrearten *dværgrørdrum*, -hejre, *B. minutus* (*Spärken.* ND.536). (ofte i forb., der sigter til fuglens ensomme liv, dens skyhed ell. dens melankolske skrig). Jeg er bleven lig en Rørdrum i Ørken (1931: Ørkenens Pelikan). *Ps.* 102.7. *hæse Rørdrums Kluk i Phoebi lække Øre | Ej klinger. *LTid.* 1733.572. jeg (o: en for- 60 elsket) sukker som en Rørdrum. *Blich.* (1920).

VII.13. *Rørdrummen pauker, | Og Nattergalen slaer. *Winth.I.158. Aakj.RS.III.* || *gl. bonderegl.* Saamange Brøl af Rørdrummen, saa mange Fold af Byggen. *CollO. 2* (bornh.) *klokkefrø, Bombinator igneus. Thurah.B. II. VSO. Esp.283.*

Rør-dyr, et. (zool., nu sj.) om dyr som røredderkopper, rørorme. S&B. **-dække**, et. [1.2] (l. br.) d. s. s. -beklædning 1. *vAph. (1759). Bl&T.*

I. Røre, en ell. et (OrdbS.(sjæll.). *jj. Feilb. samt Beretning fra Statskontoret f. Sundhedsvæsenet 1908.94.* [rø-rø] *fl. -r* (Flemlose.131. *jj. Feilb.*) ell. d. s. (*jj. best. f. rørene. Levin. AndNx.PE.II.27.*) (*glad. d. s. (best. f. røren), oldn. (masc. fl.) hrørar; *jj. dial. (nord-sjæll., fynsk) røring (MDL.464. Levin.), bornh. rörn, n., skaansk og sv. dial. rör, f., no. rør (dial. røyr); sml. ogs. fsv. rös, sv. dial. rös, res; oprindelse usikker || nu næsten kun dial., *jj.*: „alm. hos Almuen over hele Landet.“ Levin.) lyske (1); ogs. om hele partiet omkring lysken (Konsdelene). (især efter præp. i). *Moth.R181.* Hun klagede over stærke Smertes i den høire Side af Underlivet, som strakte sig fra Ribbeene til Røren. *WHennings.Mavens og Tarmenes Betændelse. (overs.1778).56.* ondt i Rørene. *Levin. (skomageren)* havde altfor stor en Bagdel. Det kom nok af at sidde saa meget — man blev krum i Rørene! *AndNx.PE.II.27. *jj. MDL. EHHagerup.73. Feilb. Kværnd.****

II. Røre, et ell. (nu sj. i rigsspr.) en (VSO. MO. OrdbS.(bornh.). *jj. D&H. i bet. 1: vAph.(1772).III. Luzd.(SkVid.II.187.) i bet. 2: Rahb.E.I.306.III.269. HC And.D.B.480. sa.SS.IX.290.* [rø-rø] *fl. (sj.) -r* (Amberg.). (sv. (en) röra, sammensurium, miskmask, sen. fsv. rōra, bevægelse, uro, forvirring, no. røre, *fk.,* noget sammenrørt, røre, n., bevægelse, forvirring, no. dial. rōra, f., mt. røre; til III. røre; *jj. II. Rør, Rørelse; i bet. 2 næppe før beg. af 19. aarh.)*

1) (nu sj. i rigsspr.) til III. røre 2: noget, der er blandet, rørt sammen, spec. paa uhenstigmæssig, forvirret maade. 1.) i egl. bet. (*jj. Æggerøre). vAph.(1772).III. Sylvius (havde) sagt: „Hvo, som blander mange forskellige Slags (v: medikamenter) i en Røre . . . han bliver . . . af de . . . Sagkyndige anseet for meget uerfaren.“ Mansa.Pesten1710.(1854). 259. MO. 1.2) (undertiden m. overgang til bet. 2) overf.: miskmask; sammensurium; ofte i forb. i en røre, i uorden; i forvirring. *Hvad Virkning kunde der (v: hos Claus Simplex) en Untze Viisdom giøre? | Det blev en Hakkemad, en reent forstyrret Røre. *Luzd.(SkVid.II.187).* Det laae i en Røre. *Molb.HO. (kritikeren)* kaster Alt hvad (den kantske) Philosophie har udruget, det Gode som det Horrible, Altsammen i een Røre. *Heib.Pros.V248. OrdbS.(bornh.). *jj.*: *Ved Rok spinder Kæmpen, i Strid gaer hans Viv. | O hvilket deiligt Rørel! Oehl.NG.(1819).358.**

2) (*jj. Rørelse 2*) til III. røre 7: det at noget bevæger sig ell. kommer i bevægelse; bevægelse. 2.1) (sj.) det at røre sig; legemlig bevægelse; motion. Længsler efter . . . kraftigt, legemligt Røre og Arbejde. *KG Brøndst.F.324. 2.2) travl bevægelse, fæden, virksomhed, navnlig af mange levende væsener; liv; især (jj. bet. 2.3) som betegnelse for stærk færdsel, sammenløb af og urolig bevægelse i større mængder. (ofte i forb. som komme, være i røre). Ing.PO.II. 304. *jeg (v: en rus, der tager stærkt del i hovedstadens liv) lever i et evigt Røre; | . . . jeg har Nok at gjøre. *PalM.AdamH.I.101. *Hos Gartnerens var tidlig Alt i Røre.smt. 299. *Knap kan man sandse for al det Røre, | Drosker og Ekvipager kjøre | lystigt i hvirvlende Fart forbi. Kaalund.83. da (Jesus) kom ind i Jerusalem, kom hele Staden i Røre. Math.21.10(SkatRørd.). de (gik) op og ned mellem Boderne (paa Dyrehavsbakken) og morede sig over Røret. *AndNx.PE.III.36. røre i andedammen, se Andedam. liv og røre, se Liv 6. 2.3) om aandelig bevægelse, især hos flere, i større kredse; dels om stærk uro, gæring, utilfredshed (spec. m. h. t. politiske, sociale olgn. bevægelser); dels i al alm. om livlig aandsvirksomhed, stærk optagethed, interesse olgn. Amberg. *Siig mig . . . om Landet forhen var | I slig en Gjæring og i saadant Røre? *PalM. AdamH.I.27. Vi var glade over det politiske og aandelige Røre.Schand.O.II.14. det Røre (v: tale, rygter), der er om Hr. B. Bl&T. || ogs. (l. br.) m. h. t. det enkelte menneske(s sind ell. tankevirksomhed). Det er ængstende Tanker, dem har man ikke naar man gaer i en Døs, men de ere i Røre: Anne Lisbeth gik i en Døs, Tankerne vare i Røre! *HCAnd. (1919).III.403. *PalM.AdamH.III.206. Slige (rosende) Ord satte Røre i Sindet. RMagnus-sen.CarlBloch.(1931).50. 2.4) (jj. III. røre 7.3; l. br.) m. h. t. ting og forhold. || om indre legemlig virksomhed. Nu er jeg nok usynlig (v: efter at have drukket usynlighedsdrikken)! jeg synes ogsaa, der er saadan en underlig Røre i mig! *HCAnd.SS.IX.290. Det gør godt som en Dram, grinte Hønsetyven til ham, en stor Dram, der sætter det hele i Røre. Seiberg.HK.141. || om forandring, udvikling. Der kom Røre i Tingene.VSO. Det største røre (i det sidste aarh.) er foregået på ud-sagnsordenes område. JLauritsen.Vortbogmål. (1887).34.*******

III. røre, v. [rø-rø] (foræld. (efter holl. roeren) i bet. 2.2: røre. *Wilkens.Runkelroer. Nr.1.(1836).164. præs. -er [rø-rør, rø(r)r]* (Høysg.AG.120) ell. (især dagl.) [røʔr] (undertiden skrevet rørr. *Holb.Sat.I.B2r. JRPauilli. N.74. Drachm.KW.72. Bergstedt.III.128. spec. i talem.: hvad øret ej hör, det hjertet ej rør, se Øre; *jj. EJessen.Sprogl.40. sa.Gram. 125 samt Esp.§188e. Feilb. Flemlose.187); præf. -te (tidligere ogs. skrevet rörde. 1Sam.**

4.5(Chr.VI). Overs.afHobLevned.83. Grundtv. Udv.V157. jf. Esp.§188e samt Flemlose.166. 168. Kort.57) ell. † -ede (Hob.Ul.III.1. sa. Ep.I.154. ChrFlensb.DM.III.5); part. -t [rør]d ell. † -et (Hob.Kh.722. Anti-Spectator.101). vbs. -else (s. d.) ell. -ing (se I. Røring), jf. II. Rør. (æda. roræ (DGL.V120. Harp. Kr.98.188.220. AM.), oldn. hrœra, oeng. hreran, ty. rühren; afl. af et adj.: oeng. hrór, livlög; jf. ty. ruhr, blodgang, aufruhr, oprør; sml. II. Røre, rørig, rørlig og I. berøre, oprøre)

A. trans. og intr. (om refl. anv. se bet. 7).

1) (jf. bet. 2) bringe noget ud af en hvilende tilstand; faa til at bevæge sig; især (jf. dog bet. 1.1) uden udtrykkelig forestilling om flytning fra stedet: sætte i bevægelse. 1.1) (nu næppe br.) flytte noget fra et sted; føre bort, af sted. (især i forb. m. adv. ell. præp.-led). røre af lave. Moth.R183. Røre noget fra sit Sted.vAph.(1772).III. *Vogt paa den Stund, de røres | Af Stormen her forbi.CKMolb.Dante.I.31. || rørende gods, se bet. 9.1. 1.2) sætte og holde i en vis bevægelse; spec. m. h. t. redskab: bruge; føre. du maa ikke røre Segelen mod din Næstes staaende Korn (1931: ikke komme til din Næstes Sæd med Segl). 5Mos.23.25. hin Gisingning maae, saalænge jeg kan røre Pen, faae i mig en af sine ivrigste Modstandere.Grundtv. DVI.299(jf. Pen sp.636°). *Sov mit Barn, sov længe, | jeg rører Vuggens Gænge.Rich.I.27. nu især (♣) m. h. t. maskine (ogs. ror, spil): bevæge, lade fungere lidt (for at være helt klar til brug). Forinden man begynder at arbejde med Kæden, røres Maskinen — i Reglen bak. Bardenfl.Søm.I.255. Langsomt rorte Kærserskibet . . sin Skruer.Cavling.J.133. røre Roret . . forinden Letningen.Sal.²XX.711. || (bibl.) m. h. t. visse ting, der oftes: udføre svingninger med. Præsten . . skal røre dem (: de ting, der skal ofres) med en Rørelse (1931: udføre Svingningen dermed) for Herrens Ansigt.3Mos.14.12. 1.3) (ofte m. overgang til bet. 3.1) m. h. t. (musik)instrument: lade lyde. Stokholms Borgere . . lode røre Stadens store Klokke.Hob.DH.I.787. *Giv flux nu til Altanen hist et Vink, | At de kan røre Pauker og Trompeter.Oehl.I.206. han (satte sig) til Klaveret, som han ikke havde rørt i et Par Dage, og spillede.Pont.IIK.51. røre strengen olgn., se Streng. || (især ✕) i forb. som røre spillet, trommen. Jeg har givet ham Forlov at lade Trommerne røre (: lade hverve soldater) over det heele Keyserdomme.Hob.Ul.I.12. udi Februarii Maaned var Byens Tromme rørt, i Anledning af et Tyverie, som var begaaet.Stampe.II.396. *Der maa ingen Trommer | Og Instrumenter røres, ikke synges.Heib.Poet.IV109. Kongeparret . . korte over Pladsen . . medens Garden gjorde Honnør, og Spillet rortes.Muusm.S.10. (negrene) lod Krigstrommen røre.Talsk.1936.II.452. jf. ogs. D&H.II.315. billedl.:

*Lad Livets onde Magter røre Trommen. Ploug.II.93. 1.4) i forsk. spille-udtr.; dels (jf. bet. 1.1) m. h. t. (skak-)brik: Een Piece, som er rørt, spillet eller trukket paa et andet Feldt, kan ikke i det Træk meere røres eller trækkes tilbage.Skak.(1773).21. Modspilleren (i skakspil) siger: den Brik kan ikke røres. Kierk.P.II.169. dels ♠ i videre anv., m. h. t. en (især: endnu ikke spillet) farve: bringe frem, paa bordet, ved udspil. saasnaart (spilleren) kommer ind, bør han naturligvis røre, eventuelt trække Trumf.Spillebog.(1900).49. 1.5) m. h. t. legemsdel: sætte i bevægelse; især: bevæge i overensstemmelse med dens formaal; bruge (ofte i nægtende forb., som udtr. for ubevægelighed, (delvis) lamhed). *Har jeg (: Thalia) mig vel oført, da rører Haand og Foed (: giv bifald til kende ved klap og tramp).Rostgaard.(KomGrønneg.I.6). Jeg kan nok røre mine Fødder uden at gaee, men dog kan jeg ikke gaee uden at røre mine Fødder. OeconT.III.8. *Røyen, pladskende, de brede Vinger rører.Reim.14. hverken kunne røre Arme eller Ben i 8 Dage.Bl&T. (jf. røre paa sig, røre sig u. bet. 15.1 og 7.1) i udtr., der betegner, at man faar motion: Du har redet nok i Dag; nu har Du godt af at røre diné lange Been.Blich.(1920).X.59. Gaa ud og rør Dit Corpus! Sid ikke der hjemme, hvor Du bliver fuld af Rust og Skimmel!PMøll.(FCOLs.PM.46). jeg har (kort) fra Erfurt i Dag og trænger netop til at faa Benene rørt. Hvor skal vi gaa hen? JohsPalM.TV225. jf.: Jeg gravede den hele (skat) op, og da jeg trængte til at faa mig rørt, gravede jeg den ned igen.IsakDin.FF.222. || i udtr. for virksomhed. ikke røre en finger, en haand (for noget) olgn., se Finger 2.3, Haand 2.3. || (jf. bet. 1.3; især poet.) m. h. t. tungen (stemmen), i udtr. for tale (og sang). der havde Ingen rørt sin Tunge (1931: havde povet saa meget som at knurre) imod Israels Born. Jos.10.21. *vilde dog en Fugl sin Stemme røre.Grundtv.PS.II.263. *alle Fugle sjunge | og røre deres Tunge.BoisensViser.324. 1.6) m. h. t. levende væsen: faa til at bevæge sig; skaffe motion; især (fa-gl.) m. h. t. hest: MO. (ridebanen) hvor et Par Artillerister rorte deres Heste.Gjel.R.2. (kusken) kan røre Hopperne lidt op og ned ad Amaliegade. PLevin.LM.73. jf.: røre en Hund.Bl&T. || (især spøg.) m. h. t. mennesker. adskillige af hans Bekendte var ude at røre (: spadserer med) Kæresten.AndNz.PE.II.237. nu maa I (: nogle balkavalerer) sgu ud at røre Pigerne.Woel.DG.89. Feib.

2) (til bet. 1) m. h. t. masse: faa de enkelte dele af en masse til at bevæge sig og skifte plads; især: sætte i hvirvlende, omdrejende bevægelse. 2.1) (nu sj. i alm. spr.) i egl. bet. de fulgte hobetals med og rorte Støvet med deres mange Fødder, saa der stod som en rød Sky der over Stedet. JPJac.II.385. || m. h. t. vædske. (du) rorde

(1871: plumrede) vandet med dine fødder. *Ez.32.2*(Chr.VI). *Feilb. jf. bet. 6.1*: man siger om en hidsig Drik, at den rører Blodet. *Kjerk.XII.334*. || (*landbr. og dial.*) m. h. t. bunke (af afgrøde): vende; *spec. m. h. t. korn*: kaste. Røre korn. *Moth.R180*. En Arbejdsstyrke er daglig beskæftiget med at „røre“ Kartoflerne og afharre Spirerne. *Dag Nyh.*1/1920.9.sp.1. FrGrundtv.LK.260. OrdB S.(sjæll.)*. || *talem. (jf. u. bet. 3.1; nu næppe br.)*: jo mere man rører i skarn, jo værre det lugter (ell. stinker. *Argus.1771.Nr.19.1. Mau.II.265. VSO. 2.2*) bearbejde (en masse) med et redskab for at gøre den egnet til et vist brug; *spec. (især kog.) m. h. t. madvarer*: dreje rundt i (med en ske, slev olgn.) for at hindre dem i at løbe sammen, brænde paa ell. for at opløse dem, blande dem med noget andet. (ofte uden obj., i forb. som røre (rundt) i). Røre i gryden. *Moth.R183. *(køllingen)* rørte i sin Kaal. *AREcke.P.7*. Sauceu tages . . af Ilden, for ikke at koge, medens Æggene røres i den. *Fuldstændig Koge- og Syltebog. (1861). 21. 6* Æggeblommer, der ere rørte tykke. *smst. 232*. der røres rundt i (alken) med en Rørehage. *Suenson.B.III.461. (hun)* rører i Kaffe-koppen med lade Bevagelser. *GeorgJens. FH.65. (efter holl. roeren (roermes); foræld.)* Kort efter at (sukkerformene) ere fyldte, giver man sig til at „røre“, idet man med en lang tynd Stang, „Roermesseren“, overfarer hele Formens indvendige Side. *Wilkens.Runkelroer.Nr.1.(1836).164*. || røre malt, se Malt. røre æg, *spec. (nu l. br.)*: lave rørag. *vAph.(1772).III. S&B*. || m. obj., som betegner det frembragte produkt. Røre en Saus. *vAph.(1759)*. Røre Salve. *smst. *Med Spidsen af sin Finger fiin | Hun rørte selv hans Medicin. Bødt.192. Karret, hvori Deigen er rørt. Fuldstændig Koge- og Syltebog. (1861). 62. jf.: *Klart er Ordet, jeg (o: Roms videnskab og kunst) har fort, | Stor er Planen, jeg har fattet, | Fiin er Farven, jeg har rørt, | Deilig Stenen, jeg har glattet. Grundtv.Krøn. 39. røre cement (Bl&T.), fars, kage (o: dejg til kage. VSO. Bergstedt.III.28), kalk (vAph.(1759). S&B.). røre grød (nu l. br.). *Clitau.PT.73. CREimer.NB.170. talem.*: mosekøllingen rører sin aftengrød, se Mosekølling. røre, røre risengrød, se Risengrød.*

3) føle paa med hænderne; tage om ell. paa, gribe, fatte med hænderne ell. et redskab; ogs. uden forestilling om beføling ell. omfatten: lægge haanden paa, lægge sig op til, strejfe noget; berøre (1). (ofte, navnlig i bet. 3.1-2 og i mere dagl. spr., uden obj. og m. det, der berøres, tilknyttet ved præp. ved ell. (især tidligere) paa). 3.1) i al alm. (han) aflugette hans høire Øre. Men Jesus . . rørte (Chr.VI: 60 rörde) ved hans Øre, og lægte hans. *Luc.22. 51. Charmante Jomfrue, maa jeg røre kun med den lille Finger paa hendes Bryst? Holb. Vgs.II.4. jeg lod ham løbe saa snart jeg hørte*

det rørte ved Døren. *sa.Jul.Asc. *Med Pegefingren rører hun sin Hage. PalM.AdamH.I. 166*. Han stillede sig, saa Buffetdamerne var nødt til at røre ved ham med Bagen, naar de løb fra og til. *ErkKrist.DH.9. jf.: *Een som af Loppe-Bid var lidt paa Laaret rørt | For Dødning Knæp det tog. Holb.Paars.78. || talem. ikke ville røre (jf. VSO.) ell. røre ved noget med en ildtang (ell. en ildklemme. OrdB.S.; sjæll.), se Ildtang. m. overgang til bet. 4.1: alt, hvad han rører ved, bliver til guld (se Guld sp.329¹⁷) ell. penge (*JesperEw.PF.41*). hvo, som rører ved beg, besmittes, se Beg 1. man skal ikke røre ved det, der lugter (*Mau. 5713.8221*), ell. jo mere man rører ved skarn (*Mau.8797*) ell. skidt (*Mau.II.265. OrdB.S.; sjæll., fynsk*) ell. snavs (*S&B.*), jo værre lugter (ell. stinker. *Mau.8797. D&H.*) det, (jf. u. bet. 2.1) som opfordring til at holde sig fra tarvelige personer ell. uheldige forhold. *jf.: jo meere man rører ved saadant (o: taler om sin kones utroskab) jo verre lugter (Holb.Bars.V2: blir det. Holb. Bars.(1731).V2. ogs.: hvem der rører ved skarn (ell. skidt. OrdB.S.; fynsk), faar skidne fingre. Moth.R182. || især i forb. m. nægtelse, i udtr., der angiver, at man ikke bør berøre, „pille ved“ ell. (i videre anv.) tilegne sig noget (uretmassigt). rører ikke derved (o: frugten paa kundskabens træ), at I ikke skulle døe. *IMos.3.3*. At røre ved mine Papiir, er at røre ved mine Øyensteene. *Holb.Stu.II.4. *Læg nu smukt Din Haand i min, | Ikke rør ved den Rosin. PFaber.VV.116*. saa besværges jeg . . Hrr. Kaptajn, at aldrig rører (o: stjæler) det og Andelaar mere. *UDahlerup. GT.11. især i talem. som nok se, men ikke røre! Hrz.XV158. *.Nok see, men ikke røre“ . . | . . . Und mig blot et Kys paa hendes Haand!“ PalM.III.215. jf.: Der stod nogle Dreng og Piger henne ved (fyttveognen). „I må ikke røre!“ sagde jeg. *TomKrist.EA.58*. Mor har glemt at sige: „Ikke røre!“ *PEBenzon.P.56. 3.2* især m. h. t. person: berøre paa voldsom maade; tage haardt paa; gøre skade, fortæd. du (skal ikke) røre Ondt imod os, ligesom vi ikke have rørt dig (1931: voldet dig Men). *IMos.26.29*. Hun vilde bilde mig ind, at ingen rørede den sorte Høne. *Holb. Stu.II.4. *Jeg gaaer i Engle-Borg, | Trods nogen rører (SalmHj.569.4: krummer) mig et Haar.Brors.158. Grundtv.PS.III.198. i talem. (m. overf. anv.): røre (ved) en byld, se Byld. ikke kunne røre en fjer i ens hat, se I. Fjeder 1.2. || (jf. rørt (af slag) u. bet. 10.3; især bibl.) om overnaturlige magters indgriben ell. om naturkræfter, sygdom: ramme. I sex Angester skal han frie dig, og i syv skal intet Ondt røre dig (1931: gaar Ulykken uden om dig). *Job.5.19*. Guds Haand haver rørt mig. *smst.19.21. *grusom Døden rørte | Ham med sin kolde Haand. Oehl.XIX. 154. (de) rørdes af Lynet. Grundtv.Udv.V157.*****

|| *i videre (overf.) anv.: angribe; antaste; genere; m. h. t. forhold ogs.: søge at ændre; lave om paa.* man bør være meget vaersom i at røre ved eller indskrænke Eiendomsret. *Stampe.IV.207.* at røre ved Præstens Tiender og anden Embeds-Indtægt, er at røre ham paa det ømmeste Sted. *PNSkovgaard.BS.51.* *Drei kun Universet helt omkring, | Vend kun op og ned paa alle Ting . . | Rør blot ikke ved min gamle Jul. *PFaber. PV.115.* (han havde) ikke helt rent Mel i Vosen, men han var . . saa højstaaende i Partiet . . at han ikke kunde røres. *Aström. O.230.* || *m. h. t. kvinde: have erotisk forbindelse med; især (bibl.): have legemlig omgang med.* *ICor.7.1* (se u. Kvinde 4.4). jeg (har) ikke tilstedt dig at røre ved (1931: røre) hende. *IMos.20.6.* om jer Søn har faaet min Huusholderske, saa er vi derfor ikke Svogre; thi jeg har min troe aldrig rørt hende. *Holb. Stu.III.5.* David rører ey Uriæ Kone. *Ruge. FT.300.* *Aarestr.SS.V.195. 3.3)* *m. h. t. forraad olgn.: (begynde at) bruge; især (navnlig i nægtdende forb.) m. h. t. spise- og drikkevarer: tage til sig.* den tænde er ikke rørt endnu. o: intet tappet af. *Moth.R182* (jf. urørt). Man kan . . sette Vox for Bierne, saa meget som man vil, de røre det aldrig, eller tage noget deraf. *Fleischer.B.160.* K. sad alene ved Aftensbordet. Han rørte ikke Madsen. *Rørd.KK.39.* han rørte aldrig Spiritus. *TidensKvinder.¹²1929.14.* jf. bet. 4: ingen læser ham mere; hans bøger staar i bibliotekerne, men bliver aldrig rørt || *m. h. t. (betrøet) kapital.* han (betragede) denne lille Kapital som en Helligdom, han aldrig rørte ved. *Hauch.VII.414.* Han har en Sparekassebog, men den skulde vi jo nødig røre. *Korch. LL.95. 3.4)* *m. tings-subj.: træffe, ramme, strejfe i et enkelt punkt; komme i overfladisk berøring med; om forhold under bevægelse:* det Kjød, som rører ved (1931: kommer i Berøring med) noget Ureent, skal ikke ades. *3Mos.7.19.* *Knap røres Gulvet af den lette Fod. *PalM.U.192.* især (⚓) om skib: ramme bunden med kølen uden at blive staaende. *Fisker.SøO.106.* navnlig i forb. som røre bunden (Sal.²XX.711), røre paa (Sø Lex.(1808)) ell. (nu) røre grunden (se I. Grund 3.2). || *uden (tydelig) forestilling om bevægelse.* den (ene kerubs) Vingørørte ved (Chr.VI: rørd paa; 1931: rørte) den ene Væg, og den anden Cherubs Vingørørte ved (Chr.VI: paa) den anden Væg; men deres Vinger midt i Huset rørte Vingevæggene (1931: rørte hinanden). *IKg.6.27.* *jeg rørte | De høie Himles Himle med mit Haar. *Bagges. I.45* (efter *Job.20.6* (Chr.VI)). især (mat.): berøre (2.1); tangere. (*GMohr. EuchdesDanicus.II.* (1672).25). Naar to Cirklers Skæringspunkter falder sammen til eet Punkt, siger man, at Cirklerne rører hinanden. *Geom.41.*

4) *overf. anv. af bet. 3.1: beskæftige sig*

med, give sig af med, især paa en løsere, overfladisk maade. (nu ofte uden obj., i forb. m. ved). 4.1) (ofte m. overgang til bet. 4.2) *m. h. t. arbejde: tage fat paa; m. h. t. sag, forhold: beskæftige sig med; ofte m. bibel. af, at man retter lidt paa noget, søger at ændre det.* *Moth.R182.* havde jeg da videre rørt ved den Sag, saa var de begge blevne guillotinerede. *Hauch.VII.332.* Pavillonen, som Generalen gav Godsforvalteren . . Ordre paa at sætte op — den rører de ikke ved. *Schand.U.M.184.* klokken er ti, og drengen har endnu ikke rørt sine lektier til i morgen | røre ved en (øm) streng olgn., se Streng. || (nu næppe br.) *m. h. t. person.* Rør du intet ved ham. o: haf intet med ham at bestille. *Moth.R182.* *Falst.Ovid.61. 4.2)* gøre til genstand for mundtlig ell. skriftlig drøftelse; nævne; omtale; nu især: bringe flygtigt paa bane; drøfte ell. omtale løseligt; strejfe. (præsterne) skulle holde sig fra allehaande Skielden og Forhaanelse, saa at de ingen røre ved Navn. *DL.2—4—9.* (præsten) prædikede over Luc. 2,52, men rørte ikke Texten. *Balle. (KirkehistSaml.3R.IV.13).* det skulde være sat i Statistidenden, men Byfogden betænkte sig . . Derfor skal Du heller ikke røre ved den Historie hos Byfogdens. *Goldschm.III. 140.* Hegel rører her utvivlsomt ved et virkeligt Problem. *Høffd.LT.11.* (jf. ovenrørt; nu næppe br.:) Som før er rørt. *VSO.* || (jf. omrøre 1; nu næppe br.) i forb. røre (noget) om noget, nævne; omtale. *Saa begynder vi at føre | Talen paa det Høyeste, | Og om Stats-Raison at røre. *JFrüs.60.* Nu vil jeg fortælle, hvordan det er tilgaaet med dette Rov, ellersat jeg først har rørt noget om Melampes Byrd og Herkomst. *Holb.Mel.I.5.* *af det heele Skrift den Bog meest vorder drevet (o: læst), | Hvor i der er om hans og hendes U-tugt rørt. *Falst.Ovid.48.* *PVJac. Breve.89.* jf.: Vær saa god og rør et Ord om min Søsters Giftermaal; Jeg frygter at Tartuf er derimod, og hand er Aarsag, at min Fader skyder det paa den lange Bænek. *KomGrønneq.II.207.*

5) *overf. anv. af bet. 3.4, som udtr. for en vis forbindelse ml. forsk. ting og forhold, en vis samhörighed.* 5.1) (⊘, nu l. br.) staa i en vis forbindelse med; navnlig (jf. bet. 6) *m. bibel. af en vis indfyldelse ell. indvirkning: angaa; vedkomme; have betydning for.* (ofte uden obj., i forb. m. ved). *dette for vidtløftigt er, | Og rører ey vor Tale. *Reenb. II.140.* gid det icke maa gaa (med eders søn) efter min Spaadom, det rører mig saavel som eder; thi jeg har lovet min Datter Elsebet bort til ham. *Holb.Jean.I.1.* Moden rører os ikke meget her paa Egnen, dertil ligge vi for afsides. *CBernh.XI.17.* Alle disse tre Love rører ved vort Lands vigtigste Erhvervs-grene. *Dannebrog.²1893.I.sp.3.* det rører ikke ved Realiteten. *Bl&T.* || (jf. nærrørende; nu næppe br.) i forb. m. nær (mere). vi ville nu

gaae over til et Exempel, som rører Sagen langt nærmere. *Ørst.II.42*. En tilfældig Ytring kan forstyrre allerede. (*Der kan*) pludseligen falde en Bemærkning, der rører ganske nær, uden selv at ane det. *Kierk.VI.346.5.2* (*efter ty.* (her)rühren; *jf.* hen-, her-, hidrøre) † i forb. m. af ell. fra: *hidrøre fra; stamme fra; bero paa.* de ubehagelige Ud-sigter, som røre enten fra Unøysomhed eller fra en ond Samvittighed. *EW.(1914).II.35*. Hvoraf rører den Sag? *VSO*. || (*jf.* bet. 7) *refl.* *Man skulle tænke, at den tale jeg her fører, | Og slig Formaning, sig af egen Nytte rører. *Holb.Paars.80*. Arnesens Død har særligt bevæget mig . . Siig mig hvorfra rørte sig hans Sygdom og Død? *HCAnd.BH.23*.

6) *overf. anv. af bet.* 1(2) og 3(2), om *aandelige indtryk: berøre* (1.2); *bevæge* (3). 6.1) *gøre indtryk paa; fremkalde sindsbevægelse hos; paavirke; uden for tilfælde,* der ogs. kan opfattes som bet. 6.2, navnlig om ubehagelige indtryk: *gøre oprørt; nu oftest (især i forb. m. nægtelse): paavirke ubehageligt; genere; afficere; anfægte; rage*. det rører mig ikke. *Moth.R180*. Der Jesus da saae hende græde . . rørtes han (*Chr.VI: blev hand heftig; 1907: harmedes han*) i Aanden. *Joh.II.33*. *Kun lidt mig rører hvad hver Mand tænker. *Ing.DM.64*.

„Gale Luzie!“ var hele hans Svar. Da blev Pigens røde Kinder blege, han havde ved disse Ord rørt hende bittert. *HCAnd.SS.IV77*. Om man bød mig al Verdens Herligheder eller al Verdens Qvaler, de røre mig lige meget. *Kierk.I.21*. De Beskyldninger, der fremføres imod mig, er uberetigede og rører mig derfor ikke. *DagNyh.²⁵1922.4.sp.5*. (*jf.* u. III. rage 1.2; *jarg.*) i *udtr. som det rører mig* (ikke) en bajer (*AaDons.S.41*), en fje-

(de)r (*Rode.VR.59*) *olgn.* || m. h. t. *sanser, følelser* en smuk Skabning . . kan røre Øiet, og drage det til sig. *Biehl.Brev.II.132*. hvor vanskelig røres Sielen af Barmhertighed, naar Sandserne ikke røres af Elendigheden! *Basth.Tale.(1782).42*. *Ak Hyrder! Ganger i Bethlehem ind, | Og rører det kolde, forhærdede Sind! *Oehl.PSKr.I.422*. *især (jf. hjerterøre) i forb. som røre hjertet.* gud røre hans hierte. *Moth.R180*. (*hun*) er kommen til at kiende et ungt elskværdigt Menniske, der har rørt hendes Hierte (o: som hun er blevet forelsket i). *Skuesp.V382*. *Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre | Fuglesang, som Hjærtet kunde røre. *Grundtv.PS.VI.623*.

*Klokkens Lyd | Er min Fryd; | Den kan Hjærtet røre. *Heib.Poet.VII.290*. *talem.:* hvad øjet ej hør (*ell. øjet ej ser*), det hjertet ej rør, se Øje, Øre. *jf.* Drengen græd, men hvad Ingen hører det Ingen rører. *HCAnd.(1919).III.393*. † røre indvoldene *olgn.*, (*jf.* u. bet. 7.3 samt Indvold 1) *gøre oprørt, opbidset.* *Moth.R180*. mine involle ere rørte (1871: oprørte). *Begr.1.20(Chr.VI)*. || (*nu sj.*) m. nærmere bestemmelse, *især tilknyttet ved*

til. *Prahl.ST.II.171* (se u. krænke 5.1). *De vilde Dem til Graad, og ei til Latter røre. *Bagges.SkR.299*. m. *flg. at-søtn.:* *Søde Jesus! . . | Rør vort Hjerte og vort Øre, | At vi maa i Sjæl og Sinde | Lukke dig og Himlen inde. *SalmHy.406.1.6.2* (*til bet. 6.1*) m. *prægnant bet.:* *faa til at føle deltagelse, medynk, sorg; bevæge; ogs. (især tidligere): gøre bevæget; gøre mildt, vemodigt (sentimentalt) stemt.* *Reenb.II.55* (se u. bevæge 3).

Han rørdes . . af Medynk over mig. *Overs.af Holb.Levned.83*. jeg (*frasier mig*) enhver Hensigt at bestikke, eller at overile, eller at røre, eller at forblinde, eller at skræmme mine Dommere. *EW.(1914).III.234*. han faaer et Nei . . Han vil vistnok tage sig det meget nær. Dette vil maaske bevæge og røre Cordelia. *Kierk.I.334*. (*iron.:*) *Hvor rører I mig | med eders Omsorg for de svage Sjæle! *KMunk.C.62*. *Bedste Hr. Løjtnant! lad Dem dog røre! | bønher den ængstelig | Bedendes Raab! *Hostr.G.182*. *LeckFischer. KM.5*. || *talem.* røre (selv) en kampesten ell. en sten *olgn.*, se Kampesten, Sten.

7) (*jf.* bet. 5.2, 8 og 14.2) *refl. ell. (bibl., højtid.) i pass., svarende til bet. 1: bevæge sig. 7.1* (*jf.* røre paa sig u. bet. 15.1) om levende væsen: *bevæge sig; ofte: gaa, spadserere for at faa motion; spec. i forb. m. nægtelse, i udtr. for ubevægelighed ell. (jf. sp. 235¹⁸) uvirksomhed.* Hand rorte sig aldrig mere. o: var stên død. *Moth.R180*. Jeg hør noget rør sig i Sengekammeret; Ikke vil jeg haabes vor Fader er vaagen. *JRPoulli.N.74*.

*Jeg (o: en døende) bliver kold! | Jeg kan ey røre mig. *Oehl.PSKr.II.349*. *Raslen jeg bag Træet horte. | Det var vilde Turtelduer | Kun, der sig i Lovet rorte. *CKMolb.SD.200*. Lad os røre os lidt først — ud ad Frederiksberg til. *Schand.F.429*. i *pass.*: Lad ham bare høre af . . | Han har ingen Skade af at røres lidt. *KMunk.C.14*. *jf.:* ei heller kunne (*afgudsbillederne*) røre sig (*Chr.VI: røres*) af sig selv. *Bar.6.26*. ikke røre sig af flækken, pletten, stedet, se I. Flæk 3, I. Plet 3.2, Sted. || i *udtr. som røre sig frit, som betegnel-*

se for, at man har frihed til at bevæge sig, ikke er hemmet, hindret i sine bevægelser. *vi hænge den hæmmende Hovedstol hen, | at Horset sig frit kan røre. *Drachm.PHK.7*. Jakke i behagelig løs Facon, som Dreng frit og bekvemt kan røre sig i. *Varehus.1935.42.sp.1*. *jf. flg. gruppe:* *Helten . . | Skal sig i Hverdagslivet røre frit. *PalM.AdamH.1.5*. || (*jf. bet. 7.3*) i *videre anv., i udtr. for liv, virksomhed; dels: være i virksomhed, i bevægelse; handle; optræde.* *død kan jeg (o: Holger Danske) synes i tusind Aar, | Men dog i Løndom mig rører. *Ing.RSE.VI.177*. (*ingen*) lider virkelig Nød i dette Land . . her fryser ingen der vil røre sig (o: arbejde), sulter nogen er det hans egen Skyld. *AndNx.PE.III.180*. i *pass.:* i ham leve og røres, og ere vi. *ApG.17.28*. *Forældre, Husbond . . | Be-

stemmer hendes (∴ *kvindens*) Levevis og Livets Tary; | Men Manden røres i en større Virkekreds. *Oehl.XII.344. dels: sætte sig i bevægelse (for at gøre noget); især: gribe ind; tage affære. Anti-Spectator.101.* Ingen af de Tilstedeværende rørte sig for at lægge Haand paa (*ham*). *Mob.DH.II.103.* han (*havde*) krympet sig for paany at rippe op i Sagen. Da kom (*et brev*) som gav ham den forenskede Anledning til at røre sig. *HFEw. 10 JF.I.393. m. nærmere bestemmelse af virksomheden, især (jf. dog Feilb.) indledet m. til. (oftest i forb. m. nægtelse).* jeg skal vise ham, at jeg ikke vil tage mig af nogen Ting — jeg vil ikke røre mig til Noget. *Schand.F.151. (han maa)* ikke have fundet Omstændighederne gunstige . . til at røre sig for en praktisk Gennemførelse af de vidtgaående skandinaviske Unionsplaner. *AFriis. (HistTidsskr. 10R.III.625). Bl&T. OrdbS. (sjæll.). 7.2) (jf. bet. 7.3) om ting. || (sml. bet. 1.5) om legemsdele.* hendes Læber rørte sig (1931: bevægede sig) blot, men hendes Røst hørtes ikke. *ISam. I.13. Brors.270. især i udtr. for virksomhed som: (kunstnere) kan dø af Sult, — uden at en Finger rører sig!* *MarySkotte.Inger Kærgaard.(1927).32.* ikke en haand rører sig *olgn., se Haand 2.3. || om genstande, foreteelser i naturen; ofte, i forb. m. nægtelse, i udtr. for stilhed i naturen som: der rører sig ikke et blad (Moith.R181. VSO.), et løv (se IV. Løv 1), en vind olgn.* Veyret var imidlertid . . gandske stille, og der røede sig ey en Feder. *Gram. (KSelskSkr.III.299).* *det er godt, | At Havet rører sig og bruser lidt. *Ing.M.22. *Alt er saa stille — knap en Vind sig rører. PalM.AdamH.I.9.* Ikke en Vind rørte sig. *AaDons.S.189. i pass. (ved Bethesda dam)* laae en stor Mængde af Syge . . som ventede paa, at Vandet skulde røres. *40 Joh.5.3. *Graasløret* var Himlen, | Der røtes ei et Blad. *Winth.HF.125. || om brugsgenstande, (dele af) redskaber olgn. *Svagt rører sig Haspen | paa Vinduets Krampe. KWiinstedt.Vejene.(1914).44.* Kompasset rører sig ikke. *Bl&T. i pass.: Jeg seer alt Gardinerne røres. See der aabnes Vindverne! Holb.KR.I.I. 7.3) overf., som udtr. for liv, virksomhed og (især) aandelig bevægelse.* Det var en Tid, da de aandelige Kræfter . . mæg- *50 tigen rørte sig i Danmark. Mynst.Mall.6.* Det rører sig (∴ *gærer*) jo ovre i Hertugdømmerne. *HFEw.JF.II.75.* Det var hans Ærgerrighed at være med overalt, hvor der rørte sig noget nyt i Tiden. *Pont.LP.VII.77. || (jf. bet. 6) om en persons følelser og tanker: komme i bevægelse; give sig udslag.* saa tit jeg seer paa disse Penge, saa rører Samvittigheden sig *ud* mig. *Holb.Abrac.III.1. *Et nyfødt Haab sig rører i mit Bryst. PalM.U.438.* En forelsket, ung Mand er . . betaget af de Kræfter, der rører sig i ham selv. *IsakDin. FF.78. jf. bet. 7.2:* Det var et forskrekeligt Syn . . Mit heele Blod rører sig i mig, naar

jeg tænker derpaa. *Holb.UHH.II.4.* mine indvold, kallunet rører sig, se Indvold 1, Kallun 2.

8) (til bet. 7.1) ∞ egl. om soldater, der faar lov at „røre sig frit“, holde et kort hvil; især i kommandoer som rør jer (Kloppenburg.Er.26), rør Dem (jf. S&B.) ell. (jf. II. Rør 1.2; nu kun): rørl! som tilladelse til hvil ell. (nu) til at forlade retstilling og indtage en friere stilling paa stedet, navnlig med højre fod fremstrakt. S&B. giv Agt rørl! *Scheller.MarO.(u. Rør). MusikhistArkiv.I.261. jf. II. Rør 1.2: der blev kommanderet Rør, og der indtraadte friere Bevægelser i Gelederne. Rist.ER.18.* Saasnart vi (∴ *en eskadron*) vare komne ud (af byen), blev der blæst, „Sablen ind“, kommanderet „Rør“. *ChrAHoffmann.Erindringer fra 1864.(1892).5.* || lade røre, lade folkene gøre ror. (*lejnntanen*) paalagde . . alle sine Underofficerer, at de ikke maatte lade Folkene „røre“. *VKorfitsen.KF.71.* den inspicerende til ba-taillonschefen: „lad tage ved foden og rørl!“ | (*gym.:*) Lad Drengene røre! *KBecker.VVI. 165.*

B. part. i særlige anv.

9) part. rørende. 9.1) † til bet. 1 (og 7): bevægelig; dels m. aktivisk bet.: som kan bevæge sig. Gud skabte . . allehaanden levende og rørende dyr (1871: levende Væsener, som krybe). *IMos.1.21(Chr.VI).* || dels m. passivisk bet.: som kan flyttes, bevæges; rørlig; i forb. som rørende(s) gods, rørligt (2.1) gods. da skal først . . al den bortskyldige Gield, som rigtig befindis, af fællis Boe betalis, først af Boepenge og rørendis Gods, saa vit det tilrekker, siden af Jord og U-rørendis Gods. *DL.5—2—14.* voris fellidis Mid-deler og formue, rørendis og u-rørendis. *Rost-gaard.(Bruun.FR.II.43). Nørreg.Privatr.II.4.* || til bet. 1.3 (m. passivisk bet.), om (muskk-)instrument: som bringes til at lyde; som lyder. hand og hans Soldater (skulde) med ald Æres-Tegn, rørende Spil og Tromme (∴ *med klingende spil*), flyende Fahner . . udtrække af Fæstningen. *Slange.ChrIV.620. 9.2) (jf. hjerterørende samt rørt u. bet. 10.3-4) til bet. 6: som gør indtryk paa en; bevægende; tidligere især: gribende; betagende; nu: som vækker sympati, medlidenhed, blide følelser; som gør en rørt; ogs. (nedsæt.): sentimental. et rørende Helte-Digt. JSneed.I. 56.* den Kongelige Etage bør give det første rørende Syn og dominere over alt andet i heele Bygningen. *Wiedewelt.T.II.* Deres Brev . . er saa rørende, at jeg, som er et blødt Gemyt, ikke kan andet end være inderlig rørt over det. *KMRabb.II.* jeg bliver tankefuld, sølsomt bevæget, som naar jeg læser en ret rørende Roman. *Blich.(1920).XXIX. 112.* *Snart en rørende Afsked jeg kvæder. *Bogh.Vi.214.* folk var rørende (∴ *meget venlige, opmærksomme*) mod os | (*iron.:*) det var næsten rørende at se, hvor den lokale

tysksindede Presse tog saadanne Folk under Armene. *JacAnd.Er.III.297.* spille paa de rørende Strenge. *Bl&T.* Paa eet Punkt var der rørende Enighed. *B.T.²⁹/1937.11.sp.2.* || som adv.: *saalede, at man bliver bevæget, rørt derved; især knyttet til adj. som betegnelse for, at noget i sig selv ret ligegyldigt ell. dagligdags vækker ens sympati ell. medynk.* *I er gjæstfrie, saa synes det, her? — | — „Vi er rørende stemt mod Enhver.“ *Heib.Poet.X.218.* Skorsteensfeieren og den lille Hyrdinde saae saa rørende paa den gamle Chineser. *HCAnd. (1919).II.197.* *See disse Popler . . | med deres brogede September-Løv! | Hvor er de rørende beskudne, | helt landlig-fattigt ubemærkede | i deres underfulde Dejlighed. *Jak Knu.Va.253.* *jf.:* Hans Sandhedskærlighed maatte dog stille vedgaa, at Frøken Ninas Fødder desværre ikke var rørende smaa. *JVJens.D.71.* *især i udr. som de er rørende enige (o: om en sjælden, forbausende enighed).* *JVJens.RF.80.*

10) part. **rørt.** 10.1) til bet. 2.1, om vædske; dels i al alm.: som er blevet uklar ved omrøring, rystning olgn.; plumret. rørt vin, øl, vand. *Moth.R183.* *Holb.MTKr.98.* (vandet i Kbh.'s vandrender er) undertiden temmelig tykt og rørt, og overmaade modderigt af Lugt og Smag. *JCLange.NV.84.* *VSO.* || *dels om hav, sø, flod olgn.: oprørt.* *høje Don af Havets rorte Vove. *Grundtv.PS.I.174.* || nu næsten kun i talem. fiske i rørt vand(e), se II. fiske 5. 10.2) (fagl., især kog., bag.) til bet. 2.2; i forb. som rørt kage, kage af dej, der er bearbejdet ved (om)røring (i modsætn. til æltning) og bagt i form. *StatensRedskabsprøver.38.* *Beretning.1926.72.* rørt ost, ost af ostemasse, der har været genstand for (om)røring. *MøllH.IV.526.* rørt smør, smør, der er gjort blødt (og hvidt) ved omrøring ell. udværing (i vand). *S&B.* *ISuhr.Mad.⁹(1923).* 34. rørt sæbe, se Sæbe. 10.3) til bet. 3.2: ramt; slaæet; truffet; dels (nu næppe br.): ramt af en elektrisk udladning (af lynet); især i sammenligninger: den hele sorte Bande var, ligesom rørt af et elektrisk Slag, faret op fra sit magelige Leie. *Winth.VIII.298.* *Goldschm.II.30.* (blive, staa) som rørt af lynet ell. lynild, se Lyn 1, Lynild. blive (som) rørt af torden, se Torden. || dels (nu dial.) i udr. som rørt af slag (*WeisbachsCuur. (overs.1755).503.* *Molb.LB.234.* *Fabricius.D.II.240.* *OrdbS.; sjæll.*), slagtilfælde (*S&B.*) ell. (alm.) blot: rørt, (jf. hofte-, led-, lemmerørt) ramt af et apoplektisk tilfælde; apoplektisk; lam(met). *Moth.R182.* I mange Aar var han rørt i højre Side og i Begyndelsen tillige paa Målet. *Cit.1840.* (*Svendb Amt.1923.211*). (*Kingo*) tilstillede ham et Brev, ved hvis Læsning han blev rørt af et apoplektisk Slag og døde. *ACLHeiberg.Kingo. (1852).72.* han var endog blevet „rørt“, som det den Gang hed, i den venstre Side. *Mantzius.MF.174.* *Feilb.* *Kværnd. OrdbS.(sjæll.).*

|| (jf. bet. 10.4; nu næppe br.) overf., i forb. som rørt af forbauselse ell. forfærdelse (*PMøll.(1855).II.52*). Ved at giennemlæse et tydsk Avertissement i Aarhus Avis . . er jeg blevet saa rørt, ja hartad døvstum af Forbauselse, at jeg ikke formaar paa dansk at udtale det. *Blich.(1920).IV.91.* † Hand er rørt i hovedet. o: er vrød. *Moth.R182.* 10.4) (jf. bet. 10.3) til bet. 6: grebet af sindsbevægelse; betaget; navnlig (jf. bet. 6.2): grebet af medynk, medfølelse, sympati; bevæget (1); ogs.: blødgjort; formildet. (ofte, især i tidligere, i forb. som rørt om hjertet (*Wied. CM.64*), med rørt hjerte). (*Caroline Mathildes forældre*) merkede mere end nogen anden den liden Overeensstemmelse, som lod sig tilsyne iblandt de Formælede, og da de elskede deres Datter høit, var de meget rorte (o: bedrøvede) derover. *GeheimeBeretningom CarolineMathildesFrueOlde-Moder.(1773).19.* jeg blev aldeles ikke rørt ved det første Syn (af Peterskirken). *Wiedewell.T.9.* *Rørt af Ynk han (o: Jesus) løfted Røsten. *Grundtv.SS.II.248.* *en Psalme om Herrens Miskundhed, | der stemmes i af glade, rorte Hjerter. *Ploug.II.51.* han blev synlig rørt ved dette bevis paa kærlighed | ofte i forb. som rørt til taarer. Med disse Ord trykkede hun Frits tæt op til sit Bryst, og begge bleve rorte til Taarer. *PMøll.(1855).II.72.* *Isak Din.FF.247.* || (l. br.) gradbojet. Jeg er ligesaa rørt som De; jeg er rortere end De, thi De fælder ikke en eneste Taare. *Oehl.XVII.77.* Hvor ofte har jeg . . med det rørteste Hjerter, ja med Taarer, velsignet min stille, fromme Moder. *Sibb.I.127.*

C. i særlige forb. m. adv. ell. (trykstærk) præp. (om forb. røre rundt se bet. 2.2).

11) røre af, (jf. af B.1.5) ophøre med røren; tilendebringe ved røren; navnlig i flg. anv.: 11.1) †, til bet. 1.2, m. h. t. maskine: lade løbe i staa efter benyttelsen. Er man færdig med Spillene, røres de i Almindelighed af. Dette sker ved, at alle Spillene sættes langsomt i Gang, medens Aftapningshanerne paa Rør og Spil holdes aabne. Derefter lukker man af for Dampen fra Kedlen og lader Spillene løbe i Staa af sig selv. *KuskJens.Søm.303.* 11.2) (kog., nu næppe br.) til bet. 2.2, m. h. t. jævnning, suppe: give en (fuldstændig ell. afsluttende) omrøring. *Kogeb.(1710).5.* den afvadskede Kaal kommer . . i en Kasserolle med et Stykke Smør og et lidet Stykke hvidt Sukker, og den røres hermed af over Ilden, til den bliver lysebrun. *FuldstændigKogegog Syltebog.(1861).240.*

12) † røre an. 12.1) (jf. anrøre 1) til bet. 2.2, m. h. t. mad: røre (især: under tilsætning af ingredienser); blande med ell. tilsætte under omrøring. *Moth.R182.* Muslingerne hakkes fiint, stødes i en Morter og sættes paa Ilden med noget Smør i en liden Kasserolle, røres an med nogle Æg. *Kogek.(1829).2.* 12.2) (jf. anrøre 2) berøre (1). *VSO.I.176.* d. s. s. bet.

3.1 og 3.4: *Moth.R182*. I faste Legemer, som rører hinanden an, planter Stødet sig fort. *LTid.1756.286. vAph.(1772).III.* || (jf. røre paa u. bet. 15.2) til bet. 5.1: *angaa; vedkomme; vedrøre. Moth.R182*. Men hvad rører dette Kiødet an, vil man sige. Lad være, Blødet af Creaturene er os skadelig: kand man deraf slutte, at deres Kiød er det ogsaa. *Eilsch.Philhist.7. VSO.*

13) røre om ell. omkring (*Fuldstændig Koge-og-Syllebog.(1861).16.*, især (*kog.*) til bet. 2: *omrøre* (2). (ofte uden obj., m. flg. præp. i). *Pflug.DP.805.* røre om (*alm.*: rage, rode op) i *Ilden.vAph.(1759)*. Rør Smørret om i Gryden *VSO*. Medens man holder Øllet i, maa man bestandig røre om i Melken langs Siden af Panden. *Fuldstændig Koge-og-Syllebog.(1861).85. jf.*: Stille, eller saa sandt Du er en Tyveknekt, skal jeg ikke røre Sielen om i Kveppen paa Dig, som Fløde i Caffé. *20 Olufs.GD.148.*

14) røre op (jf. oprøre). 14.1) til bet. 2, m. h. t. masse, vædske: sætte i bevægelse (*franeden opefter*); *rode op i. Moth.R182*. røre op i Asken. *VSO*. større og mindre Fugle melder sig til Tjeneste, naar Rødenseren rører op i Jorden. *Pol.1/1935.2.sp.1. (landbr., dial.) m. h. t. sæddynge: FrGrundtv.LK.258. jf. bet. 3.4: røre op i Grunden (med Kølen eller Skruen). Scheller.MarO.* || især (*navnlig kog.*) til bet. 2.2. *Moth.R182*. „Se,“ sagde hun og rorte op i Suppen med en Slev, „der er baade Gryn paa og Visk.“ *AndNz.PE.III. 243.* Naar (*bolledejj*) er næsten afkølet, røres det efterhaanden op med . . . Æg, et ad Gangen. *Const.Kogeb.34.* røre farve op! || (jf. bet. 14.2; l. br.) m. h. t. hav, sø: gøre oprørt. *Vinden rører Havet op fra Bund. *Hauch.SD.II. 111. VSO.* || (jf. oprøre 3; især *dial.*) *overf.*: *rippe op i (sag, forhold).* røre op i gamle Historier. *VSO.* ved at skrive om Sligt røre man kun op der hvor man ønskede at klare. *HCAnd.BC.II.236. Feilb. OrdB.S.(sjæll.). jf. bet. 14.2: *Oprør vi priser ej — nej stop!* | men Skaal for dem, som rører op (o: *bringer liv, „røre i andedammen“*) *IIostr.SD.II.149. 14.2) (jf. oprøre 2; nu sj.) til bet. 6: bringe i stærk, videnskabelig bevægelse; op-hidse (til oprør).* røre folket op. *Moth.R183. Anti-Spectator.146.* || (jf. bet. 7) *refl.*: komme i oprør. Al Længselens Hede rører sig op i mig. *Sibb.I.79.* || (sj.) *intr.*: *lave spektakler.* jf.: Klokkerne i flere nærliggende Kirker (*begyndte*) at bamre . . . det syntes rent voldsomt, som de gav sig til at røre op. *Brodersen. T.121.*

15) røre paa. 15.1) røre paa sig, til bet. 1.2; især om person: sætte sig i bevægelse; *spec.*: *langsomt (med overvindelse) begynde at bevæge, flytte, rejse sig; undertiden ogs. d. s. s. røre sig (7.1) (S&B).* Nu begyndte Frøen at røre paa sig. Den strakte sine Ben. *CEw.Æ.I².20.* Slaa et Knald til, siger jeg! Men uden at røre paa sig og uden at lystre

Ordre brummede Kusken trægt og modvilligt. *Wied.Fæd.16.* Skruen rører paa sig (o: *ved skibets afgang.*) *JVJens.RF.36. jf.*: Medens J. E. læste, begyndte de at murre i Salen og røre paa sig (o: *blive urolige*). *sa. SS.49.* || *i videre anv., i udtr. for liv, virksomhed: sætte sig i gang; begynde at foretage sig noget; spec.: gøre sig gældende, fremkomme med krav olgn.* *SvLa.M.144.* Et broget Liv havde begyndt at røre paa sig inde i Huset. *Aakj.FJ.61.* Da vi naaede Slutningen af November og der endnu intet var sket, skrev jeg (*igen*), hvilket bevirkede, at man begyndte at røre paa sig. *JernbaneT.15/1937.6.sp.1. 15.2) i forb. røre en paa, (jf. paarøre; nu næppe br.) til bet. 3.4: være, staa i berøring med; dels (jf. paarøre 1): grænse til; stode op til. *dette grumme Stød . . . | Hvor idel vilde Folk hinanden røre paa. Falst.Ovid.22. || dels (jf. paarøre 2.1): være nær bekendt ell. (især) beslægtet, i familie med. Alexander . . . befalede, at baade hun (o: *en fangen kvinde*) og alle de som rorte hende paa, skulde være fri. *Wing.Curt.110.* *Jeg seer min Hustru jo ey meer i mine Dage, | Ey Huus og Gaard, og dem som Huuset røre paa. *Falst.Ovid.12. vAph.(1772). III.* || *dels (jf. bet. 5 samt røre an 2): angaa; vedrøre.* *Han skal læse og først forstaae | De Breve, der røre Landet paa. *Schalderm. MR.95.**

16) røre sammen, (jf. sammenrøre) især (*navnlig kog.*) til bet. 2.2: *blande (med noget andet) under omrøren.* *Moth.R182.* røre Metaller sammen, (i Myndt). *vAph.(1759).* 6 Lod Kartoffelmel røres sammen med 4 Lod smeltet Smør. *Fuldstændig Koge-og-Syllebog.(1861).95. ErlKrist.NS.68. m. h. t. produktet (ofte m. nedsæt. bet.):* Det er en underlig Ret, hun der har rørt sammen. *VSO. overf.*: det er en daarlig Tale, han har rørt sammen. *smst.* Al Verdens Myther, Biblen, Homer, Platon, alle græske og romerske Guder er (*i Rudbecks Atlantica*) rorte sammen med nordiske Oldsagn i en Kæmpegrød. *KMads.SS.123.*

17) røre ud, (jf. udrøre; især *kog.*) til bet. 2.2: *faa noget til at opløse sig og optages i noget andet ved omrøren.* stødt Salt med lidet Stjerne-Aniis (*vil jeg*) røre . . . ud i god reen Honning. *Fleischer.B.503.* Melet . . . kommes i, naar Mælken koger. Det røres da først ud i lidt kold Mælk. *Const.Kogeb.27.*

IV. røre, v. [röra] -ede ell. (*nu næppe br.*) -te (jf. *perf. part. flt.* rorte. *SøkrigsA.(1752).§664.*) vbs. -ing (se II. Røring). (*no.* røre, *oldn.* reyra, *omvikle, surre; vel til I. Rør 1.2 og egl.: omvikle med sivbaand; jf. V. røre*) *1) (foræld.) i forb. røre ankeret, beklæde ell. omvikle ankeringen (røringen) med tovværk; forsyne med røring; klæde ringen. (skibets chef skal) betids see Ankerne stokkede og rorte.* *SøkrigsA.(1752).§664. Funch. MarO.I.164. Scheller.MarO. 2) m. h. t. anker-tov, -kæde: fæstgøre til ankeringen; ihekse;*

irøre (I). Larsen. || nu kun i forb. røre kæden i (CollO. D&H.) ell. ud, ihekse, henholdsvis: løse (udhekse) kæden.

V. røre, v. [rø'ra] -ede (MO. Gnutzm. Husb.94). vbs. **-(n)ing** (se III. Røring). (ty. rohren, röhren; til I. Rør 1.2; jf. IV. røre; bygn.) beklæde (loft, bræddévæg oln.) med rør; især: give en beklædning af gipsrør, hvorpaa gips, kalkpuds oln. kan anbringes; berøre (II). ForklTømrere.27. Undertiden 10 rører og pudser man paa Indskuddet, især i Kælderrum. Gnutzm. Husb.138. Undersiden (af gulvbjælker) forskalles, røres og pudses. Suenson. B.II.163. || part. røret brugt som adj.: beklædt med (gips)rør. pudsede og rørede Trævægge. BornholmsTidende.²⁵/1929.4. sp.6. (sj.) om upudset ydervæg: beklædt med rørvæv. Jeg kan sidde i timevis og se paa den vilde Vin . . paa Taget og den rørede Gavl. Baud.H.288.

Røre-, i sgr. især til III. røre (om vekslen m. Rør- s. d.); navnlig (faql., især ☉) til III. røre 2.2, om (dele af) maskiner, redskaber, der anvendes ved omrøring af en (flydende) masse; fx. (foruden de ndf. anførte): Røreapparat, -arm, -hjul, -kar, -maskine. || endvidere (teat.) til III. røre 6.2, om rørende (sentimentale) stykker ell. optrin; fx. Røre-scene (Pol.²⁹/1921.6.sp.1), -skuespil (Oversk.DS.IV.209), -stykke (smst. 30 178). **-bom**, en. (jf. -stang, -stok) spec. (foræld.): „Ved Krudtmøllerne den Træstage, hvormed man under Smeltningen omrører Metaller.“ VSO. **-bænk**, en. (mur., nu sj.) kalkbænk. Ctl.1765. (HistMKbh.3R.I.256). Larsen.

Rør-edderkop, en. [4.6] (zool.) d. s. s. -spinder. Brehm.Krybd.709.

Røre-hage, en. (mur.) hageformet redskab til røring af kalk. Gnutzm.Husb.18. 40 Suenson. B.III.461. † **-linie**, en. [3.4] (mat.) tangent. Kraft. (K.Selsk.Skr.III.215). sa. M. I.28.

Rørelse, en. [rø'rølsə] flt. **-r.** (glåda. rørelsä i bet. 1.3 (3Mos.22.5 (GldBib.)). Postil.48), i bet. 2 (Suso.157) og m. bet.: følelse, lyst (Kempis.76), jf. oldn. hrærsla; egl. vbs. til III. røre; jf. I. Røring; i bet. 2 og 3 til dels ved paavirkn. af sv. rørelse)

1) det at bevæge ell. berøre noget; især i 50 flg. anv.: 1.1) (bibl.) til III. røre 1.2, om offerceremoni, hvorved offerstykket blev svunget. 2Mos.29.24 og 26, 3Mos.14.12 (1931: Svingningen). 1.2) (sj.) til III. røre 1.3. Trommernes Rørelse. SvGrundtv. (DgF.III.489). 1.3) (nu næppe br.) til III. røre 3.1: berøring (1.1). de Franske Konger . . ere begavede med den Herlighed at kunde curere Sygdomme ved Rørelse. Holb.Kh.610. en simpel Rørelse eller Bestrygelse med 60 denne steen giver det (o: jærnet) strax Magnetiske Kraft. LTid.1727.429. 1.4) (gldgs. ell. dial.) til III. røre 3.2: lammelse; slag; slagtilfælde; apopleksi. Holb.DH.III.652.

(kongen) fik en lille Rørelse eller blot en Stivhed i Armen, et ganske naturligt Tilfælde under . . et Sindsoprør. Horreb.II.462. (krænkelser) virkede saa stærkt paa (oldingen), at et Anfald af Rørelse paa Tungen næsten betog ham Mælet. Moll.DH.II.391. Herredsfogden fik en Rørelse og døde inden Ugens Ende. Blich.(1920).XIV.200. Baud.G.365. (den rædselsslagne krokone) fik som en Rørelse og gav sig . . til at le i sin Elen- 10 dighed. JVJens.NH.8. Feilb. OrdbS.(sjæll., fynsk).

2) til III. røre 7: det, at noget bevæger sig ell. bevæges; bevægelse (1). 2.1) (nu sj. og næsten kun hos sprogrensere, jf.: „obsolet.“ VSO.) i al alm.: det, at nogen ell. noget er ell. kommer i bevægelse, rører (paa) sig, udfører visse bevægelser. talen, som fremføres ved vort hiertes rørelse (1871: Slag) er en gnist. Visd. 2.2 (Chr.VI). Han ligger jo, som den, der er 20 død — maalloes — uden Rørelse. Ev.(1914). I.340. *(barnets) Rørelse alt under Moderhjerne. Grundtv.PS.IV.120. sædens vækst og . . dens bølge rørelser. AOLr.&ELekilde. NordensGudeverden.(1926).19. jf. bet. 3.1: en Maade, hvorpaa man . . kunde frembringe en Smule Rørelse i det døde Hav (o: den danske litteraturs dødvande). Grundtv.PS.VI.58. || † motion. Nu er min Helbred igjen ved Læge-Midler, idelig Rørelse og Landtourer . . bleven meget forbedret. Langebek.Breve. 400. || ✕ manøvre. Fjenden . . var Herre over sine Skibes Rørelser. NCRom.Læsebog.III. (1887).209. (generalen kunde) foretage en Rørelse med Hovedhæren for at skulle Boerhæren. Samfundet.²²/1900.2.sp.6. 2.2) overf., om liv, røre, virksomhed; dels (nu næppe br.) om livlig bevægelse, uro, livlig virksomhed, arbejde præget af foretagsomhed: Vor 40 Stad er i Dag udi stor Rørelse og galla over Hendes Kongl. Høiheds . . Bilager med Arve-Princen af Hessen. Langebek.Breve.383. Havnens (o: Stockholms) Liv og Rørelse, der udgaaer fra den tætte Mængde af større og mindre Handelsskibe. Moll.Lund,Upsala og Stockholm.(1844).193. m. h. t. handel, industri oln.: Ei heller findes i nogen af de gamle Svenske Love mindste Fodspor af Bergverker eller af Handel og Rørelse med inden- 50 rigs Metaller. Langebek. (K.Selsk.Skr.VII.294). man . . kunde sælge til lige . . Priis, naar Hvalfiskefangsten og Fiskebeens-Forarbejdelsen var i mere Drivt og Rørelse. CPont. HR.96. jf.: mægtige Fiender true Nationens Selvstændighed . . og Standsninger i den indvortes Rørelse frembringe Aftagelse i Næringskilder og Formindskning i National- 60 velstand. Moll.Athene.II.5. || dels (⊙) om livsyttringer, livsudfoldelse; navnlig om individets deltagelse i samfundslivet ell. (m. overgang til bet. 3) om hvad der rører sig i samfundet, livets foretelser, bevægelser. (ofte i forb. som fri rørelse). de første dunkle Rørelser af enhver Drivt. Sibb.P.II.76. det

(*laa*) i Sagens Natur, at det absolute Monarchi saa lidt paa Kirkens som paa noget andet Omraade kunde taale en fri og selvstændig Rørelse. *Scharling. Christelig Sædelære. (1884-86). 689.* de Statsformer, der ikke taale Individets frie Liv og selvbestemte Rørelse. *JLange. B.M.I.145.* den berygtede „Sylabus“, ved hvilken Catholicismen erklærer enhver af Nutidens frie Rørelser Krig paa Kniven. *Bille. Italien. II.170. (jf. Livsrorelse:)* medens begge (*forældrene*) fornægte sig meget for disse Børn, komme de begge først til at nyde deres eget Liv . . og de fremelske hos sig selv et høiere . . Liv, medens de fremelske . . det samme Livs første Rørelser hos de Smaa. *Sibb. Om Elskov. (1819). 54.* denne plumpe, filosofiske Natur, der kun havde betragtet Livets Rørelser i Abstraktionernes barbariske Nøgenhed. *JPJac. (1924). II. 43. Frem. DN. 28.*

3) om aandelig bevægelse. **3.1)** (*jf. bet. 2.2)* om strømninger, bevægelser i (et folks, en større ell. mindre kreds's) aandsliv. Alle hine herlige Mindesmærker om det aandelige Livs Rørelse (o: litteraturens værker). *Molb. F.21. (kunsten kan) aabenbare mangan Rørelse i Folke-Sindet. Rosenb. I.2.* Rørelser som Grundtvigianismen og den indre Mission. *Schand. AE.55. (vi) diskuterede Tidens Rørelser og Tilværelsens Problemer. Galsch. SR.139. 3.2)* (*jf. III. røre 6.2 og 7.3)* om sindsbevægelse, sindsstemning, følelse (s-yring) oln.; dels (*især tidligere; navnlig i flt.*) om (stærkere) pludselig fremtrædende ell. skiftende sindsbevægelser ell. følelser: „en sterk forvirring i sindet“. *Moth. R182.* Medlidenhed er en af de . . ommeeste Rørelser i Sielen. *JSneed. IV.353.* Der gives Fruentimmer, som ikke kunne leve uden Rørelser og Rystelser. *Heib. F.54.* Jeg havde aldrig følt Noget i mig, der gik i Retning ad religiøse Rørelser. *Schand. F.425.* erotiske Rørelser. *KPont. Retsmed. I.37. || dels (nu ofte iron. ell. spøg.): rørt ell. løftet sinds-tilstand; rørthed; nu især om milde ell. vemodige følelser p. gr. af sympati, taknemmelighed, medynk oln. LTid. 1741.350. (hendes) Historie kan Ingen læse uden Rørelse. Engelst. Phil.4.* Med hvilken hæftig — jeg kunde sige glædelig Rørelse gjensaae jeg dette Værelse. *Blich. (1920). XI.186.* udgyde Taarer af Rørelse. *S&B.* Rørelsen gik hurtigt af Narren. Han trækker alting ned i Røde. *Moderen. (1920). 18.* falde i rørelse oln., blive rørt, det ser jeg ved Gud ingen Grund til at falde i Rørelse over. *Pont. F. II.149. Tilsk. 1920. I.5 (se u. henfalde 2.4). || (nu sj.) i forb. m. gen. ell. præp.-led, der angiver sindsbevægelsens art ell. aarsag, det paafølgende Raserie, som Kongen efter denne Execution faldt udi, bragte Folk . . paa de Tanker, at det reisede sig af en Samvittigheds Rørelse. *Hob. D.H. I.827.* Rørelse til Medlidenhed. *vAph. (1759).* hendes Opmærksomhed . .*

Bekindtskab med Troens faste Grundvold, og Rørelse af Sandheden er mig dyrebar. *Grundtv. B.I.542.*

Røre-mad, en. (*nu ikke i rigsspr.*) hvad der er lavet ved om-, sammenrøring; om dej: *vAph. (1772). III. || overf.: røre; uro; forvirring. Esp. 471. -pind*, en. (*lille*) pind, stok (ell. glasspatel. *Bl&T.*) til omrøring. *Moth. R183. Rask. Lappisk Sproglære. (1832).* 177. *Bl&T. || (mal.) pind til at røre farve op med. OrdbS. † -punkt*, en. [*3.4*] (*mat.*) røringsspunkt. *Kraft. (KSelskSkr. VI.104).* sa. *M.I.154.*

Rører, en. flt. **-e.** person (*jf. Oprører*) ell. ting, der rører; næsten kun (☉) til III. røre 2.2, om redskab (maskindel, maskine), hvorved en masse (vædske) omrøres; omrører. *Hannover & Smith. Papir. 41. jf. Pladerører: (der) røres i Mælken med en fortinnet Jærnrører, en rund Plade paa en Stang. Landm.B. II.456.*

Røre-ske, en. (*jf. Røromske; især kog.*) ske til omrøring; slev. *vAph. (1764).* *Bl&T. -skovl*, en. skovl til omrøring (*fx. af cement*). *Mohr & Nissen. Ty.-da. Ordbog. II. (1904). 446. -spade*, en. (*nu næppe br.*) om spade ell. spadeligende redskab til omrøring (som ælletræ ell. mur-, oprørsspade). *vAph. (1764).* sa. (1772). III. **-stang**, en. (*jf. -bom, -pind, -stok, -træ*) (*træ*)stang til omrøring; *fx. af malt: MO. i søbesyderi: Bergs. PS. V.339. i støberi: S&B. † i smørkerne: vAph. (1772). III. -stok*, en. (*nu sj.*) d. s.; *fx. i garveri: JFBergs. G.28. i bryggeri, olie-presser: JBeckmann. Technologie. (overs. 1798). 161.218.* om rørepind (til medicin oln.): *Garboe. LH.34.*

I. røret, adj. [*rø-ræt*] (*jf. ty. rohricht, röhricht; til I. Rør; nu næppe br.*) **1)** rørfjormet. *vAph. (1764).* Amberg, om plantedele: rørede eller bælgede Frugter. *vAph. Nath. VI.62. smst. VII.429. 2)* forsynet med rør. Pelikan . . Er et Destillerekar af Glas . . med en røred Hielm. *vAph. Chym. II.497. || om koraller (jf. Rørkoral).* *vAph. Nath. I.555.*

II. røret, part. adj. se V. røre.

Røre-top, en. se Rørtop. **-træ**, et. d. s. s. -stang, -stok; i sukkerfabrikation: *Wilkens. Runkelroer. Nr.1. (1836). 160. i søbesyderi: Bergs. PS. V.314. -værk*, et. ☉ maskine ell. (*især*) maskindel, der omrører noget, sætter det i roterende bevægelse. *Larsen. fx. i papirmaskine: Papir L.287. i sukkerfabrik: OpjB. 41.648. i kolemaskine: Sal. 2.XV.160. i glasfabrik: Bl&T. -æg*, en, et. se Rørag.

Rør-falk, en. [*1.1*] ☿ (*nu næppe br.*) d. s. s. -høg. *Kjærbøll. 49. Brehm. FL. 46. -fisk*, en. ☿ **1)** (som overs. af slegtssnavnet calamichtys, hvis I. led er gr. kalamos, rør, siv) panseraal (med lang, tynd krop); *Calamichtys calabarensis. Bøup. II.461. 2)* [IV] (*no.*) d. s. s. II. *Røj. Moth. R182. VSO. -fletning*, en. [*1.2*] (*jf. Kurvefletning; jagl.*) *især konkr.: fletværk af rør (tagrør,*

kløvet bambus, spanskrør m. m.), navnlig anvendt i møbelindustrien. MO. Birkertræs Soveværelse (o: møbler) med Rørfletning. Pol.^{25/} 1928.18.sp.5. Nedertyskerne . . lægger en Rørfletning paa deres (tag-)Rygning. *Æskildsen. Da. Grønselære. (1936).* 58. **-fletter**, en. [1.2] (jf. -fletning samt -binder; *faql.*). S.&B. Bl.&T. **-flettet**, part. adj. [1.2] (jf. -fletning; *faql.*) en rørflettet Hytte. *Tretow-Loof. Paa Jagt i Rumænien. (1904).* 75. rørflettet (stole-)Sæde. *BerlIII Tid.^{10/10} 1937.2.* **-flæg**, en, et. (ogs. skrevet **-flæk**. VSO.). ♀ (nu næppe br.) d. s. s. -græs. *Hornemann. OP.² II. 116.* **-fløjte**, en. ♀ 1) [1.2] (jf. -pipe 2) fløjte af rørstykker (ell. metalrør), anbragt paa række ved siden af hinanden; *hyrde-, pampføjte; syrinx. vAph. (1764).* Hermes . . opfandt Rør-Fløiten. *Grundtv. Br.S. 87. Kierk. I. 63. Sal.² XXII. 922.* || (dial.) fløjte af roden af tagør. *Flemlose. 108.* 2) (jf. -pipe 4, -stemme) løbepibe i orgel med rør i hatten. *NordConvLex.² V. 181. MusikL. II. 274.* **-formet**, adj. (jf. -agtig, -dannet, -formig) af form som et rør (1 og 3). VSO. *HFB. 1936. 288.* || (jf. I. Rør 4.3; anat.) om legemsdele ell. -organer. (stormfuglens) svære Næb med de rørformede Næsebor. *Alwin Pedersen. Myggenæs. (1935).* 45. rørformet kirtel, rørkirtel. *Sal.² XXVI. 927.* || bot.; dels om helbladet krone, hvis rør (4.4) er omtrent lige tykt overalt (tubulosus). *Lange. Flora. XLIX.* dels (jf. -stillet, -stænglet) om stængel (og blad): trind og indvendig hul (fistulosus). *OrdbS.* **-formig**, adj. (nu l. br.) d. s. VSO. Næseborene rørformige. *Krøyer. II. 534. Boas. Zool.⁴ 328.* **-formstykke**, et. ♂ stykke rør, der er specielt formet til særlig anvendelse i en rørlædning (fx. til indførelse af stikledning, til samling m. m.). *Suenson. B. II. 183.* **-fugl**, en. [1.1] (jf. -sanger; ikke i zool. spr.) ♀ (sang)fugl, der lever i rør og siv. Jeg lyttede til Rørfuglens dæmpede Sang. *Bagger. I. 278. smst. II. 465. Schand. UD. 105. ZakNiels. B. 26.* **-gang**, en. (nu næppe br.) rørlædning, rørformet kanal olgn. VSO. || spec. [4.4] (bot.) om planters kar, karstreng. *Fleischer. HB. 387.* **-gevind**, et. ♂ gevind (med forholdsvis ringe stigning og stor finhed), som anvendes i rør (fx. til gas- og vandledninger) (jf. -snit). *TeknMarO. Hannover. Tekn. 255.* **-gøple**, en. (zool.) polyptydyr af afdelingen Siphonophora, hvis individer (organer) sidder paa en rørformet stamme; blæregøple. *NordConvLex. V. 148. Sal.² XX. 712.* **-græs**, et. [1.1] ♀ om tagør, siv olgn. *Pflug. DP. 255. vAph. (1764).* *OrdbS. (sjæll.)* om mannagræs: *JTusch. 306.* || især (jf. -flæg, -mælde og Baandgræs) om en slægt af græsfamilien (kanariegræsgruppen), *Baldingera*, spec. *B. arundinacea* (L.) *Dumort.* *JTusch. 73. Rostr. Flora. I. 21.* **-hage**, en. (jf. -bærer, -bøjle) ♂ hage til befæstelse af gas-, vandør olgn. *Gnudtzm. Husb. 255.* **-hammer**, en. [1.2] (jf. -økse; mur.) hammer, hvormed rørbeklædning fastgøres.

Cit. 1910. (OrdbS.). **-hannet**, adj. (bot.) om blomsterplanter (fx. de kurblostmestre): hvis støvdragere er saaledes sammenvokset, at knapperne danner et rør om griften. VSO. *Rostr. Flora. I. XII.* især i ft.: (de) rørhannede, om en klasse i Linnés system. *Drejer. BotTerm. 197. Sal.² XX. 714.* **-hat**, en. 1) [1.2] (bornh.) helgolønder (2), høsthat (der holdes udspændt af vriver). *OrdbS. (bornh.) 2)* [3.1] (*faql.*) d. s. s. -hætte. *TeknMarO. 3)* (jf. Hat 3.s samt -svamp 2; bot.) poresvamp af slægten *Boletus Dill.*, som paa hattens underside har et lag af lodrette, snævre rør, paa hvis inderside sporelejet er udbredt; spec. om spiselig rørhat, *B. edulis Bull. Funke. (1801). II. 545.* Rørhattene i deres Tæthed og Prag: Den udmærkede „*edulis*“ med en Hat som en stor . . „Over-Krydder“. *IRaunkier. ID. 103.* jf. u. rufodet. **-hejre**, en. [1.1] ♀ (nu næppe br.) rørdrum. *Amberg. VSO.* **-hinde**, en. [1 og 3] ♀ grønalg af slægten *Enteromorpha*; især om *E. intestinalis* (med rørfornet, tarmliggende løv). *Rostr. Flora. I. 279.* **-holder**, en. ♂ rørbærer, -hage. *Bl&T.* || spec.: særlig skruestik paa skærebænk olgn. til fastholdelse af gas-, vandør. *Hannover. Tekn. 271.* **-holm**, en. [1.1] (især dial.) sted (forhøjning, grund) i mose ell. eng, tilgroet med rør. *Moth. R. 180. Blich. (1920). XI. 208.* Enderne søgte ind i de tætte Rørholme, da Ørnen viste sig. *Seier. Bornholms Fugle. (1932).* 64. *Fr Grundtv. LK. 20. OrdbS. (sjæll.).* **-hval**, en. (ænyd. d. s., jf. eng. rorqual, ty. rohrwal; omdannet (m. tilknytning til I. Rør 4.3) af no. dial. røyrkval, oldn. reyðarhvalr, til oldn. reyðr, hval, der er besl. m. IV. rød || zool.) bardehval, der er ejendommelig ved dybe længdesider (rørlignende furer) paa strube og bugside; finhval; især om ægte finhval, *Balenoptera physalus.* *Moth. R. 182. Cuvier. Dyrhist. I. 188. KKålund. SS. I. 207. DanmFauna. V. 214.* **-hvene**, en. [1.1] ♀ slægt af græsfamilien, *Calamagrostis Roth.* *Lange. Flora. 64. Rostr. Flora. I. 22.* **-hætte**, en. (jf. -hat 2; *faql.*) hætte paa et kabys- ell. kakkellovnrør. *Tekn MarO.* **-høg**, en. [1.1] (jf. -falk samt Høsehøg slutn.) ♀ rødrun *Kærhøg, Circus aeruginosus.* *Frem. DN. 403. Hweis. Kærhøge. (1923). 9.* **-høne**, en. [1.1] ft. **-høns** (*Brehm. FL. 562. Sal.² XX. 715.*) ♀ om forsk. sumpfugle af riksernes familie; især om slægten *Gallinula*, navnlig om grønbenet (s. d.) ell. rødblisset (s. d.) rørhøne, *G. chloropus.* *Kjærhøll. 554. Spærck. ND. 533.* || † blishøne, *Fulica atra. OFMüll. ZoolPr. 27. VSO.* || rørvagtlet. *Sal.² XX. 715.* i forb. plettet rørhøne, se plettet 1.2.

rørig, adj. [rø'ri] (ænyd. d. s. i bet. 1.1, fsv. røroger, mnt. rorich, bevægelig, ty. rührig; til III. røre; i bet. 2-4 vist m. tilknytning til II. Røre; jf. rørlig)

1) (til III. røre 7.1) som er i stand til at røre sig; som bevæger sig, kan bevæge sig med lethed; rask i sine bevægelser, til sit arbejde.

1.) (nu især i forb. rask og rørig) i egl. bet.: sund og rask; stærk; livskraftig. *Holb. UHH.I.6.* *Det er en gammel Knark, | Men rørig af sin Alder. *Oehl.H.J.57.* *Du var bleven svag; | Og til en rørig Medhjælp kan du trænge. *Grundtv.PS.II.45.* *Lidt kort og corpulent han er, forresten | En rørig Mand i sine bedste Aar. *PalM.IV.11.* Han var . . trods sine 70 Aar, rørig og ungdommelig. *Schand.O.II.187.* || i forb. m. ord af sa. ell. lign. bet. de Fattige ere sunde og rørige; thi det heeder: Fattigdom føder, men feeder ikke. *Holb.MTKr.99.* De er frisk og rørig. *Skuesp.II.3.47.* nu især i forb. rask og rørig. *Du er saa rask | Og rørig end paa dine tre og firs. *Oehl.XII.29.* du er endnu en rask og rørig Mand. *Heib.Poet.VI.288.* Pol. ²/_{1936.8.sp.6.} || (nu næppe br.) som vidner om, beror paa bevægelighed, sundhed. (han) har rørige lemmer. *Moth.R183.* alt Arbeide (fordrede) rørige, stærke Hænder. *Mall. (1795).357.* jf.: De Mænd som havde fyldt 60 Aar, vilde jeg (ikke forhindre) i at gifte sig, naar de var ved en god og rørig Helbred. *Ev.(1914).II.91.* 1.2) (l. br.) overf.: fuld af liv og virketrang; livlig; virksom; dels om person: VSO. EBrand.UB.179. en rørig (virksom) Forretningsmand. *Ludv.(han)* som jo altid er meget rørig i de russiske Spørgsmaal, var . . misforøjet med Valget (af en gesandt). *Pol.²⁵/_{1926.3.sp.3.}* || dels om hvad der er præget af, bærer vidne om liv, foretagsomhed, virkelyst. *I kolde stille Kræfter (o: ved Ymers skabelse) | Sig blandede rørigt Liv. | Da Bure (o: asernes stamfader) blev. *Oehl.XXIX.55.* denne rørige Stad (o: Hamburg), fuld af Fremmede . . med et internationalt Præg. *Manzius.SH.V43.* om aandelig virksomhed: Dorthea viste sig at have et rørigt Hjærte. Den lille vanskabte . . Kone skjulte et rigt Følelseliv. *JVJens.NH.153.*

2) (til III. røre 6.1 (og 5.1); sml. bet. 3 samt folkerørig; nu næppe br.) om adfærd, tale: som gør indtryk; som opfåder, gør oprørt; oprørende; ogs.: ærerørig. *, Sæt Baaren ned, og lad os puste lidt! | . . Sæt ham her | I Ælmeskyggen! — „Sæt ham! sæt ham her! | Ha . . det er en rørig Tale | For gammel Helt. Ham! sæt ham! At behandles | Som andet Løssøre!“ *Oehl.VII.35.* „Det er for meget! At kalde mine Forældre — — „Pak — ikke sandt, det er rørig?“ — „Det er afskyeligt!“ *Oversk.Com.IV.94.*

3) (vistnok til III. røre 6.1 og egl.: som bringer røre, uro i maven; sml. bet. 2; jf. nt. rührsam, rührschen, om mad: oppustende; sml. endvidere mnt. rorich, som lider af bugløb, holl. dial. roerig, som har uro i maven, til mnt. ror(e), bugløb (ty. ruhr), holl. roer, afl. af mnt. roren, holl. roeren, sa. ord som III. røre || nu næppe br.) om mad: kraftig (og vanskelig at fordøje); tung; ogs.: meget nærende. hun (maa) holde sig fra . . rørig

Mad, som Flesk, Erter, Kaal, Løg. *Holb. Bars.III.6.* Egg er i denne Faste ikke engang tilladt, det holdis for rørig Spise. *Klevenf. RJ.125.* Foreller, Karper og andre rørige Fiske, som ere forbudte i Lovbogen om Podagra. *Oehl.Er.IV.214.* kjøb mig en halv Pægl (brændevin) af det Bedste . . Dyresteg er nemlig rørig Mad. *Dodt.R.24.* jf. bet. 2: ligesom der er rørig Mad til, saa er der og rørig Snak, som kand bringe en ærlig Karls Mave i Confusion. *Holb.Bars.IV.1.*

4) † som er (sat) i oprør, i stærk bevægelse; om vejret: urolig. (gedder fiskes) bedst i rørigt Væjr. *AFJust.Naturhist.(1802).384.* || om vædske: plumret; oprørt. *Moth.R182.*

Rørig-hed, en. flt. (sj.) -er. (l. br.) især til rørig 1: bevægelighed; raskhed. *Moth.R182.* *hans Kraft og Rørighed svinder. *Kaalund.VG.55.* || (jf. rørig 1.2) overf.: liv; livlig virksomhed; røre. *Sibb.Aa.II.87.* Tyskernes Rørighed over hele Nordslesvig. *LollFVenstrebl.¹³/_{1921.1.sp.1.}* || nedset., om for stærk livlighed: uro; urolighed. denne plangende Rørighed (o: hos en skolediscipel). *Tauber.Dagb.48.* Naar jeg kommer did, foier jeg Mere til (i brevet). Dog maa jeg først overstaae de første Dages Rørighed. *Sibb.I.3.* || (sj.) om person, der er præget af (for stærk) virksomhedsstrang. de opfindsomme Rørigheder, hvis Fingre klør efter at skrive Breve. *VVed.M.137.*

I. Røring, en. [rø'ren] flt. (l. br.) -er. (jf. Rørelse) vbs. til III. røre; især i flg. anv. (sml. Røse. *Esp.471.* *Feilb.*): 1) til III. røre 1-2: det at sætte noget i bevægelse. 1.1) til III. røre 1; jz. (☉ og ☿) til III. røre 1.2: det at røre en maskine (skruer osv.). Røringen . . varede ca. ¹/₂ Time og med en Fart, svarende til mellem langsom og halv Kraft. *Ugeskr.f Retstv.1914.A.255.* || (rid.) til III. røre 1.6; m. h. t. hest: Fra Ni til Ti havde han haft Røring af anden Eskadrons Stamheste. *Christmas.FritsBanner.(1902).A.1.2.* (jagl., spec. kog.) til III. røre 2: det at røre (om) i noget; omrøring. *VidSelskSkr.II.1.174.* Røringens Indflydelse paa Ostens Vandindhold. *MøllH.IV.526.* Sædens Røring paa Kornloft foregaar alm. ved Kastning med Kasteskuffe. *Landb.O.III.197.* || (foræld.) ved en for stærk Røring bliver Sukkeret fedtet. *Wilkens.Runkelroer.Nr.1.(1836).165.* 2) til III. røre 3.4: berøring (2); jz. (x, l. br.) om forbindelse, føling med en fjende: (generalen er) gaaet frem mod Vaal-Floden for at holde Røring med Fjenden. *Samfundet.¹³/_{1900.3.sp.7.}* || især (mat.) d. s. Berøring 2.1. *GMohr.EuclidesDanicus.(1672).titelblad.* Berøring eller Røring . . mellem to Kurver i et Punkt. *Sal.³/_{III.97.}* hertil bl. a. Røringseirkel (Bl&T.), -flade (smst.), -korde (Geom.23), -punkt (smst. *Sal.²/_{XXIII.73.}* jf. Rørepunkt).

II. Røring, en. [rø'ren] flt. -er (Holst.R. Bl&T.). (ty. rührung (røring. *Röding.I.95*),

holl. roering; *egl. vbs. til IV. røre*) beklædning af tovværk i ankerringen; ankerørering ell. (nu næsten kun) ankerring. Naar Ankerne komme om Borde, skal han eftersee, om Røringen er god. *SøkrigsA. (1752). §434.* Der efter paalægges Røringen (som er i Parteviis afkappet smekket Brandgods, hver Part af Længde trende Gange Ringens Brede,) tæt ved hverandre hele Ringen omkring. *P.Günthelberg. Søe-KrigsHaand-Bog. II. (1768).* 48. Naar Ankeret er kattet, tages en kort Kjetting . . den stikkes igjennem Røringen. *ArchivSøveens. I. 103. KuskJens. Søm. 227.*

III. Røring, en. [rø'ren] (nu næppe br. **Røring**. *Hornemann. OP. 104.* flt. -er. (bygn.) vbs. til V. røre: det at beklæde en væg olgn. med rør (I.1.2) (tøndebaand, pinde olgn. *CollO.*), hvorpaa pudsen anbringes; ogs. om selve rørbeklædningen. *VSO. Gmudtzm. Husb. 93f.*

Rør(e), en. se Rørken.

Rør-kedel, en. (lokomotiv- og dampskibs)kedel, hvor opvarmningen foregaa v. hj. af ildrør; ildrørs-, rogrørskedel. *GFUrsin. Dampmaskinen. (1839). 119. Scheller. MarO.*

Rørken, en. [rørg(e)n] († **Rør(e)**. *jf. best. f. flt. Rørkerne. MR. 1792.524.* flt. -er. (*MilTeknO.*) ell. **rørkner** (*Funch. MarO. II. 113.*) (sv. rörka; *jf. nt. röhrk, en ret af kallun (af form som et rør), röhrken, lille rør, ty. röhrchen; egl. dim. til I. Rör*) lille rør (I.3.1); især i flg. anv.: 1) (X, foræld.) om hvert af de smaa rør (bøjer, halv cylindere), der tjente til at fastholde ladestokken til geværets skæfte. *MR. 1792.524. Funch. MarO. II. 113. jf.:* Der ere 4 Rørkener, nemlig: den øverste eller forreste Rørken, Trompeten eller Mundrørkener . . 2 Mellemrørkener . . og den nederste Rørken eller Spidsrørkener. *MilTeknO. 2*) (*jf. I. Rör 3.1 slutn.; foræld.*) lille rør paa en hjælm, hvori hjælmbusken (fjeren) blev stukket. *Tilsk. 1933. I. 435.*

Rør-kirtel, en. (anat.) 1) aaben, rørformet kirtel (*Glandula tubulosa*). *Anat. (1840). II. 230. Boas. Zool. 11.575.* 2) til I. Røre) † lymfekirtel i lysken; lyskekirtel. *Aaskow. A. 103. -kit*, et. (monjekit olgn.), der anvendes til tætning af damprør, rørforbindelser m. m. *HFB. 1936.336. -klup, en. klup til skæring af rørgvind. *Hannover. Tekn. 260. -klædning*, en. [1.2] (*jagl.*) rørbeklædning (1); *spec. (gart.) i rørvæg om haver. MøllH.V. 145. HavebrL. 11.320. -knogle*, en. (især tidligere ogs. -knokkel). (*jf. -ben; anat.*) lang, rørformet, hul knogle (som oftest i lemmerne). *Panum. 397. -knokkel: Viborg & Neerg. HB. 19. Anat. (1840). I. 67. -knude*, en. [1.1] (*jf. -knæ 1, -led samt I. Knude 3.2; bot., nu næppe br.*) knæ (I.5.2) paa stænglen 60 *hos tagrør olgn. Amberg. MO. -knæ, et. 1*) [1.1] (*bot., nu næppe br.*) d. s. s. -knude. *vAph. (1759). VSO. 2*) (*jf. -krumning*) knæ (I.5.4), (vinkelformet) bøjning paa rør(led-*

ning). *MO. Bl&T. -koral*, en. (*jf. u. I. røret 2; zool., nu næppe br.*) om koralkolonier, der bestaar af indbyrdes forbundne rør; især om orgelkoraller, *Tubipora. vAph. Nath. VI. 593. Funke. (1801). I. 526. -krat*, et. [1.1] (*jf. -skov*). *Amberg. OAHovgård. Overs. af Alexandria. II. (1881-82). 269. -krog*, en. *spec. (landbr.): læggekrug til lægning af drænrør. LandbO. IV. 138. -krone, en. 1*) (l. br.) kronrør (2), kronestykke (1) paa cykel. *PolitiE. Kosterbl. 1/1922.2.sp.2. 2*) (*bot., sj.*) sambladet krone (I.3.5), hvis nederste del er rørformet; krone med kronrør (1). *Larsen. -krudt*, et. (*jagl.*) ragrit krudt udpresset i rørformede stænger. *Ordbs. -krumning*, en. (d. s. s. -knæ 2. *Tekn. MarO. -knæp*, en. [1] (*ænyd.*) d. s., *fsv. rörkäpper; jf. -stav, -stilk, -stok; bibl.*) stok af (tag)rør; svag, skrøbelig stok; især billedl., om svag, upaalidelig støtte. *Ez. 29.6.* 20 *Omsider kommer den høj-lørde Forfatter til at bryde den Rør-Kiep, hvor med de Tydske fremdele søgte at understøtte Kæiser (Ottos) Lykke, i at have undertvunget Danmark. LTid. 1746.20. || ofte i forb. en brudt rørkæ p. 2Kg. 18.21. Godeskalks sønner, der havde sat deres lid til hertugen . . søgte deres støtte i en brudt rørkæp. PKierkegaard. Hel-molds Slavekronike. (1881). 67. -led*, et. [1.1] (*bot., nu næppe br.*) d. s. s. -knude. *vAph. (1759). -ledning*, en. (*jf. -streg*) ledning af rør, især af gas-, kloak- ell. vandrør. (en) Bæk forsyner Anstalten gjennem en Rørledning med Vand. *Trap. II. 593. AndNz. PE. III. 147. || dampledning. JernbaneT. 1/1936.9.sp.4. || ledning i rørpostanlæg. OptB. 1 III. 174.*

rørlig, adj. [rø(ri)] *inik. -t ell. (l. br. i skrift)* d. s. (*Moth. R183. Leth. (1800)*). (*ænyd.* d. s., *fsv. rørlig, oldn. hrørligr; afl. af III. røre; jf. rørig 1*) (nu sj.; *jf. urørlig*) d. s. s. rørig. 1) *I. Fielde, Spire, Toppe, Master, Skyer | Hver rørlig Krop sig søger at forstikke, | Forgiæves! Oceanets Tunger slikke | Dem ned i Havets aabne Svælg igien. *Bagges. ComF. 95. Fru B.*, som var bleven gammel, var dog . . livlig og til en vis Grad rørlig. *MReinhardt. Familie-Erindringer. (1889). 5. Pol. 1/1935. Sond. 16.sp.3. jf.:* Da denne præst levede en del på rørlig fod og ofte tog sin plejesen med sig, blev der lejlighed for denne til at lære den jyske halv . . ret godt at kende. *EduLehm. Grundtvig. (1929). 26. || (jf. rørig 1.2) om aandsevner, aandelig virksomhed: livlig; levende; smidig. Vi maatte være begavede med fine, rørligere, eller maaskee andre Sandser, om vi meere fuldkommelig skulde kunde undersøge (luftens) Egenskaber. KSelskSkr. IX. 405. Tan-ken . . fælte sig fri, rørlig, bevinget, og Ordet . . blev givet frit. *Brandes. X. 336. 2*) (*jf. rørig 4*) til III. røre 1: som kan bevæges; bevægelig. 2) som kan bevæges fra stedet, kan flyttes; især (*jur.*) om ejendele: som man kan fjerne, tage med sig; mobil; navnlig (*emb.*) i*

forb. som rørligt gods, rørlig ejendom, løsøre. alle som havde Gods og Eiendom udi Skaane, Halland, Blegind . . skulde beholde og nyde samme Gods, saavel det Rørlige, som det Urorlige. *Holb.DH.III.534. Oehl.I.298.* *man forseger eller fører til Bog | Hvad her (v: i et dødsbo) findes af rørlige Sager. *Heib.Poet.X.305.* Ejendomsret over rørlige Ting erhverves ved Overleverelse. *JurFormularbog.*222.* jf.: Han har en Smule Folkegunst — i Sandhed af al rørlig Eiendom den rørligste, den kan i en Haandevending være en uhyre Folke-Ugunst. *Kierk.XII.42. 2.2)* som kan flyttes; som kan findes snart et sted, snart et andet; om sag, forhold: som kan ændres; næsten kun (l. br.) om tidspunkt, i forb. rørlige fester, om fester (som paaske, pinse), der aarlig kommer igen paa bestemte ugedage, men ikke paa bestemte maanedsdage; bevægelige (1.2) fester. *Moth.R182. FortNut. 20 X.38. rørlig-gøre, v. [-gø'rø] (sj.) til rørlig 1: gøre bevægelig; smidiggøre. VortHj. III.195. rørliggøre stivnende Led. Ugeskr.f. Læger.1925.268. -hed, en. (l. br.) 1) (jf. Rørlighed) til rørlig 1: evne til at røre sig; bevægelighed (1); lethed; smidighed. Saa væver som — ja, som et Egern. Det overgaas i Rørlighed næppe af noget andet indenlandsk Dyr. *VigMøll.HJ.168. Holstein.(IslSagaer.II.226).* || i videre anv.: bevægelse; liv; røre. *Grundtv.PS.II.456.* der kom lidt Rørlighed over Skaren. *Bregend.FT.95. jf.: den større Frihed og Rørlighed i Bevægelsen, som man fra det 13de Aarhundrede af . . stræber at udtrykke (i billedkunsten).JLange.MF.186. 2) til rørlig 2: det at noget kan bevæges; flyttelighed. Moth.R182. VSO. MO.**

rør-lægge v. vbs. -ning (Opl)B.IV.323. *TeknO.*) anbringe afløbs- ell. ledningsrør. S&B. spec.: kloakere. rørlægge Gaden. *HygieneiskeMeddelelser.VII.(1872).33.* || især dels (landbr.) m. h. t. jordareal: forsyne og tørlægge med drænrør; dræne. rørlagte Jorder. *Hejmdal.²⁹1869.4.sp.1. LandbO.IV.138. dels (fagl.) m. h. t. aaben afløbsrende, groft, vandløb: forsyne med ell. lægge i afløbsrør. Naar en Groft er rørlagt, bør den . . straks dækkes med . . Jord.LandmB.I.315. Rørlægning af Vandløb. MartinAHans.NO.13. -lægger, en. (fagl.) arbejder, som udfører rørlægning. Pont.DR.V.133. *TeknO. -lænestol, en. [1.2] (jf. -stol). Rønlæg.GK.39. -maatte, en. [1.2] (glåds. -matte. Møll.HO. jf. Bl&T.).* maatte (især: dør-, gulvmaatte), flettet af (tag)rør ell. siv olgn. *Moth.R182.* et fattigt Vertshuus . . med Seng ved Seng, . . men lavt til Loftet, Rørmaatter paa Gulvet. *HCAnd.ML.444. Bergs.PP.516.* Der har været to eller flere Etager (v: i oldtidshuse ved Indus) adskilt fra hinanden ved Bjælker dækket med Rørmaatter og et tykt Lag Lerpuds. *Tilsk.1937.I.204. -made, en. [1.1] (jf. -mose; dial.) eng, der er bevokset med rør og siv. Grundtv.Saxo.III.334. -magasin, et.**

[3.2] ✕ magasin (2) (i geværer), hvor patronerne ligger i en rørformet udboring i skæftet. *Sal.*X.590. -maskine, en. ⚙ 1) (jf. -stol 2) en tidligere ved forspinding af bomuld anvendt maskine, hvori garnet blev snoet (trilledes) i roterende jernrør. Hannover.Tekstil.II.212. 2) maskine (i teglværk) til fremstilling af (drænrør. *AarbSoro.1935.39. -mast, en. ⚙ mast (I.2), stander, af staalrør olgn. Bl&T. -matte, en. se -maatte. -mejsle, en. [1.1] ⚒ mejsle, der lever i rørene i (mellem- og syd-europæiske) sumpe; Panurus. Brehm.FL.186. sa.DL.II.35.**

Rør-mig-ej, en. (ogs. Rør-mig-ikke. *Moth.R182. e. br.).* (ænyd. d. s., ty. rühr(e) mich nicht (an) samt (ny)lat. noli me tangere; 1. led er imp. af III. røre 3.1; jf. *Univ Bl.I.118f.)* ⚔ om forsk. planter, der ikke taaler berøring; dels (nu næppe br.): springbalsamin, Impatiens noli me tangere L. *Moth.R182. dels: følsom mimose, Mimosa pudica L. Stue Gart.(1882).64. LDæhnfeldt.Hoved-Prisliste. (1924).53.*

Rør-modtager, en. (jf. Krystal-, Lampemodtager; radio-spr.) modtager (2) med elektroner. *Bl&T. -mose, en. [1.1] (glåds. rørmus(s)æ (Jos.16.8,17.9(Glåd Bib.)); jf. -made, -so) mose, hvor der vokser rør. Moth.R183. Schytte.IR.I.10.* Paa en Rørmose til Farunggaard er . . aarlig høstet 30 Traver Rør. *MøllH.VI.3. (kalven) løb Pokker i Vold og endte ude i en Rørmose mellem tætte Pile og Smaelle.Fleuron.KO.160. -mund, en. ✕ især i flt., om familie af benfisk (hvortil bl. a. sløjtefisk), hvis snude er rørformet forlængt; Aulostomidæ. Sal.*VII.308. -musling, en. (zool., foræld.) rørom. Brehm.Krybd.834. -mælde, en. [1.1] ⚔ (l. br.) rørrægs, Baldingera arundinacea. *Lange & Rostr.Foderurter.(1877).137. jf. AxLange. FP.32. -mølle, en. ⚙ tromleformet knusemaskine, kuglemølle (1), fx. brugt ved fremstilling af cement. Hag.II.314. Suenson.B. III.361.**

Rørning, en. se III. Røring.
Rørnitte, en. (fagl.) ringformet, hul nitte, navnlig anvendt til sammensjøjning af portefeuillevarer. *PapirHaandbog.(1934).97. -næset, adj. (zool.) i forb. som rørnæset flagermus, flagermus fra de indiske øer (tilhørende en slægt af de flyvende hunde), hvis næsebor aabner sig i enden af et kort fremspringende rør; Harpyia cephalotes. BøvP.II.55. -nogle, en. ⚙ 1) hulnagle. Larsen. *TeknO. 2) nogle (I.5.1) ell. tang, hvormed rør kan sammenskrues. PagOSnedk.**

Rør-om-Ske, en. [rør'om'-] (jf. sv. rørom, røreske, ty. dial. rührum, miskmask; til III. røre 13; ikke i alm. spr.) røreske. *Wied.LH.155.*

Rør-orm, en. (jf. -musling; zool.) om forsk. rørbøende orme (vAph.Nath.VI.46; om den regnormlignende ferskvandsorm Tubifex: *OFMüll.Zool'r.215. VSO.); nu kun om forsk.*

rørbyggende hav-børsteorme, især om kalkrørorm (af familien Serpulidae). Brehm.Krybd. 751. sa.DL.²II.146. **-ovn**, en. (faql.) ovn, hvor opvarmningen sker gennem et system af rør; om magasinovn; OpJB.²VI.351. om bageriovn: HFB.1936.2. **-palme**, en. [1.2] (bot.) palme af slægten Calamus, rotang, med forsk. arter, hvis stængler anvendes som spanskrør. FJCJensen.Da.Havebog.⁶(1888). 503 (se u. Fjederpalme). **-pen**, en. [1.2] (glda. (ft.)) rørpennæ (2Mos.37.18 (Glda Bib.)); som gengivelse af lat.-gr. calamus, canna; jf. Skrивerør; faql., til dels foræld.) stykke rør (pensel af rør), der i oldtiden brugtes som pen ved skrivning paa papyrus og endnu bruges i Orienten; ogs. om et tegneredskab. PG Fibiger. Overs. af Perstus. (1826).19. Allerede tidligt begyndte han at bruge den grove Rørpen. Herman Madsen.Syberg.(1937).21. || her til bl. a. **Rorpens-streg** (om hebraisk skrift: Gjel.GL.225), **-tegning** (KMads.Marstrand. 100). **-pibe**, en. 1) [1.1] (jf. -stub og I. Pibe 2.10; dial.) rodstængel af tagror olgn. Flemløse.109. 2) [1.2] (jv. rørpipa; ♪, nu l. br.) d. s. s. -fløjte 1. vAph.(1759). Birch.II. 64. VSO.VP80. Bl&T. 3) (jf. I. Pibe 2.7; nu næppe br.) rør (3.1); om vandrer i fontæne: EPont.Atlas.II.275. 4) ♪ rørføjte (2) i orgel. S&B. Sal.²XX.719. **-plade**, en. (jf. -væg 3) ☉ om forsk. plader i en rørdedel, hvortil kedelrørene er fastgjort. Rambusch.L. 12. Scheller.MarO. **-polyp**, en. (zool.) gøp-lepolyppen Tubularia og nærtstående. Cuvier. Dyrhist.II.350. Sal.²IX.894. **-post**, en. (jf. Luftpost 2; faql.) befordring af breve, telegrammer olgn. gennem metalrør v. hj. af lufttryk; ogs. om de hertil anvendte anlæg, institutioner m. m. ell. om de saaledes befordrede meddelelser. OpJB.²VIII.107. Derfra gik Depecherne pr. Rorpost til Apparatsalens Fordele.HJespersen.IStatensTjeneste.(1919). 45. || her til bl. a. **Rorpost-anlæg**, **-brev**, **-forsendelse**, **-hylster** (hvori postsagerne anbringes. Sal.²XX.719), **-kort**, **-ledning**, **-station**. **-prop**, en. (jf. -stopper) ☉ propformet redskab (af træ) til afspærring af kedelrør m. m. Rambusch.L.34. Tekn.MarO. **-puds**, en ell. et. [1.2] kalk- ell. gipsmørtel, paaført en rørvæg olgn. som puds. Suen-son.B.II.212. **-rotte**, en. [1.1] (zool.) pig-rotte (som holder til i rørboksede sumpe). BøvP.II.357. † **-saar**, et. (jf. -byld, -skade 2; med.) fistel. Silchmüller.Ædende-Saar. (1769).74. **-saft**, en. [1.1] (jf. -vin og Roesaft) ♣ saft af sukkerrør. LovNr.153¹/1933. §2.

Rør-sammen, et. [rør'sam(ə)n] (til røre sammen, se III. røre 16; jf. Sammenrør; talespr., l. br.) forvirret blanding; misk-mask; kørsammen. Mohr&Nissen.Ty.-da.Ord-bog.II.(1904).446. Det var et underligt Rør-sammen, den Gruppe unge Mennesker, der opfyldte (seminariet). Aakj.DK.76.

Rør-sanger, en. [1.1] ☿ drosselfugl,

der lever mellem rør og siv; kørsanger; Acrocephalus (jf. -drossel, -smutte, -spurv, -vipstjært); især om graa rørsmutte, A. arundinaceus. Kjærbøll.280. Bassen brumler som en Rørsanger. Humlebi, og Fløjten piber som en Rørsanger. Schand.TF.II.382. Spærck.ND.537. **-sender**, en. (radio-spr.) sendeapparat, i hvilket et elektronrør fremkalder svingninger; rørgenerator; senderør. NatTid.¹/11.1924. Aft.7. sp.3. OpJB.⁴II.670. jf. Rørsenderapparat. Bl&T. **-skaal**, en. ☉ isoleringsmiddel til varmerør olgn., bestaaende af en molersecylinder, der omslutter røret som en skal. HFB.1936. 180.206. **-skade**, en. 1) skade ved brud paa rør i en bygnings vandledningsanlæg; især (forsikr.) i forb. som vand- og rørskade-forsikring. HirschsprungsHandelshaabog.²(1934).481. 2) (jf. -saar; med.) † fistel. Silchmüller.Ædende-Saar.(1769).2. **-skinne**, en. [1.2] (kurv.) udkløvet ell. -spaltet stykke bambusrør olgn. til rørfletning. Hannover.Tekstil. 1.147. **-sko**, en. ☉ kort muffe, der omgiver enden af et rør og tjener til dets befæstelse til et andet konstruktionslement; (alm.) slutmuffe. Lovtid.1920.A.1625. **-skov**, en. [1.1] (oldn. reyrskógr; jf. -krat, -tykning) større, tæt bevoksning af rør og siv. Baud.H.365. Rorhønen . . er en livlig Fugl, der behændig smutter af Sted i Rørskoven. Spærck.ND.534. **-skrabber**, en. ☉ redskab, hvormed kedelrør renses for sodkager olgn. Scheller.MarO. Aage Rasmussen. Skibsmaskinlære.⁴(1917).69. **-skylling**, en. [1.1] (faql.) Det saakaldte Rørskylling, som ofte i ret stor Mængde skyller op paa Bredden af vore Indsøer. LandbO.IV.420. **-skær**, et. [1.1] (jf. -skæring; især faql.) det at skære rør; (lejlighed til) skæring og høst af rør; ogs.: sted i sø, mose, hvor rør og siv vokser, og hvor de kan skæres; undertiden ogs. om selve bevoksningen af rør. MR.1828.172. Hængemosen bevoxes med det rigeste Rørskær. Kierk.VI.178. langs Fjordens vestlige Bred vilde (der ved inddæmning) vindes betydelige Engstrækninger og Rørskær. Andres.Klitf.280. Arbejdsgivere . . der driver . . Rørskær. Bek.Nr.395²/1920. §68. **-skærer**, en. spec. ☉: værktøj med skarpe skæreskiver (hjul) til afskæring af (gas-, vand)rør. Haandv.241. Hannover.Tekn. 281. jf. Rørskærerhjul. Bl&T. **-skæring**, en. [1.1] (nu sj.) d. s. s. -skær (beg.) PhysBibl.VI.6. **-skærm**, en. [1.2] (mur.) rørfletning, -maatte, der ved byggearbejder anvendes for at opfange nedfaldende kalkpuds m. m. Drachm.DD.136. **-slange**, en. ☉ køler (2), der har form som et langt slangelignende rør. Sal.²XV.157. **-smutte**, en. [1.1] (nu næppe br. -smutter. VSO.). ☿ om rørsangere (og nærtstående. jf. Busk-, Drosselrørsmutte); især om arterne almindelig ell. (navnlig) graa rørsmutte, Acrocephalus arundinaceus (Kjærbøll.280. Sal.²XX. 723), og gul rørsmutte, sivsanger, A. phragmitis (Kjærbøll.284. Sal.²XX.723). † **-snep-**

pe, en. [1.1] ♀ enkelt bekkasin, *Limnocyptes gallinula*. vAph.Nath.VII.421. OF Müll.ZoolPr.23. VSO. -**snit**, et. ♂ d. s. s. -gevind. Sal.XV.430. *AgeRasmussen.Skibsmaskinlære*.(1917).18. -**sofa**, en. [1.2] (jf. -(læne)stol; l. br.). en Rørsofa af svejftet Træ. JPJac.II.229.

rørsom, adj. [rø(ː)r(ɔ)søm(ː)] (efter ty. rührsam; jf. no. dial. rørsam, skodesløs, forvirret, vrøvlet; til III. røre 6.2; sj.) især nedset.: som rører, vækker rørelse; ogs.: som let bliver bevæget, rørt; rørende; sentimental. hans mystiske allegorier er der ingen ende på, og de er gerne såre usmægelige, af og til med præg af det rørsomme. FrHamm.EK.121. Moldesen.M.118. jf. Rørsomhed. FDreier. Goldschmidt.(1852).35. (genremalerne) med deres ikke ukendte Bidrag til Morskaben eller Rørsomheden hos et letbevægeligt Publikum. Tilsk.1910.I.436.

Rør-spiger, et. [1.2] (l. br.) d. s. s. -søm. CollO. Larsen. -**spinder**, en. (jf. -boer, -edderkop; zool.) edderkop af afdelingen Tubulariæ (der danner sig en (som oftest) rørformet bolig). Sal.XV.430. -**spurv**, en. [1.1] (jf. -værling) ♀ værlingen *Emberiza schoeniclus*, der lever mellem rør og siv; undertiden om andre i rør levende fugle, som rørsanger, *Acrocephalus arundinaceus* (Kjærbøll.280. Sal.˚XX.723). vAph.Nath.VII.559. Spærk.ND.537. jeg (hører) fra en lille rørfyldt Lagune en Rørspurv's Sang. Achton Friis.DØ.II.166. -**stav**, en. [1.2] (nu næppe br.) d. s. s. -stok l. vAph.(1764). alle de forskellige Ting, paa hvilke vi i Verden forlade os, som skrøbelige Rør . . . Og er det . . . ikke sandt, at man i Almindelighed mere forlader sig paa disse skrøbelige Rørstave, end paa Almagts Haand? Bath.AandeligeTaler.I.(1779).179. -**stemme**, en. ♂ rørføjte i orgel. NordConvLex.˚V181. Drachm. KO.84. -**stift**, en. (jf. -bærer osv.; fagl.) spids bøjle, hage, der holder et nedlørsrør paa plads; rendestift. Gnuetz.Husb.221. † -**stilk**, en. [1.1] (ænyd. d. s.; jf. -kæp) stængel af tagrør anv. som støtteslav; især (bibl.) billedl., om upaalidelig støtte. 2Kg.18. 21(1728; Chr.VI: ror-kiep). *O! du Rørstilk (?: om venner i medgang) har et Knæk, | Skient du synes uden Bræk.Stub.52. -**stillet**, adj. (bot., nu næppe br.) om plante: med rørformet stængel. MO. -**stilling**, en. (til II. Rør 1.2 ell. III. røre 8; ♂ ell. gym.) hvilestilling under øvelse med den ene fod fremstrakt og mindre stram holdning (mods. Retstilling). Skydergl.24. Bønneylcke.Sp.71. -**stok**, en. I [1.2] (jf. -kæp osv.; nu l. br.) stok af bambusrør olgn. en lang spansk Rørstok med Guldknap. Ing. KE.II.112. Kierk.P.II.73. || (jf. -kæp, -stilk) † billedl. Helde sig til en rørstok ˚: at stole på den, som ei kand hjælpe. Moth.H 142. 2) ♂ d. s. s. -dorn. Hinnerup.Juv.581. Larsen. -**stol**, en. I [1.2] (jf. -lænestol,

-sofa) stol, der er flettet af rør, ell. (nu især) stol med rørsæde. vAph.(1764). HCAnd. (1919).IV.119. Maden (smager ikke) nær saa godt som ellers, naar man maa sidde paa en polstret Stol og er vant til en Rørstol. CMøll. M.III.89. (han) satte sig endelig hen i sin gamle, knirkende Rørstol for at vegetere. JvJens.D.106. || hertil Rørstole-mager (VSO.). 2) ♂ rørmaskine (1). NordConvLex.I. 650. -**stopper**, en. (jf. -prop) ♂ redskab (jærnstang med skiver) til afspærring af (kedel)rør. Tekn.MarO. -**straa**, et [1.1] (ænyd. d. s.; nu l. br.) stængel af tagrør olgn.; rørstængel. Moth.R182. Rørverlingen . . . gjør en kunstig Rede mellem Rørstraae. Funke. (1801).I.179. S&B. om tørrede stængler: MO. -**streng**, en. ♂ sammenhengende række af rør; rørdledning. TeknO. -**strømsk**, adj. [-sdrom'sg] (af uvis oprindelse (af. af et propr.˚ ell. omdannet af rørsom ˚); alm. m. tilknytning til III. røre 6.2; jf. NatTid.˚/s 1937.9.sp.2-3; dagl.) nedset.: rørende; sentimental. A (?: en soldat) tokkes, han var saa rørstrømsk (?: i sin tale før kampen), Kaptajnen. Er han bange for Livet? SBirck.Fra OtteogFyrre.(1887).124. Dania.I.225. Ikke rørstrømsk, Mo'! Wied.SK.145. naar vi skal være rørstrømsk — saa er det bedst vi faar Musik dertil. Drachm.XII.389. Gud, hvor det var højtideligt alt sammen. Jeg havde jo nok forberedt mig paa noget i Retning af det rørstrømske. Men høre Dig sværge Trøskab . . . ,til Døden" — næ — EdgHøyer.SÆ.24. en sordrantet Sørgeviser . . . i den rette rørstrømske Julius Strandberg-Stil. Muusm.S. 121. -**stub**, en. [1.1] (jf. -pipe 1; sj.) det i jorden siddende stykke af et afskaaret rør. Amberg. VSO. MO. -**studs**, en. ♂ kort rør, brugt som tud, mundstykke; studs. TeknO. -stuts: GasK.6.sp.2. -**stæmmer**, en. ♂ redskab til indstæmning af et rør (fx. i en rørplade). Scheller.MarO. -**stængel**, en. [1.1] (jf. -stilk, -straa) stængel af tagrør olgn. Reden (?: rørsangerens) pleier at være heftet mellem 2—4 Rørstængler. Kjærbøll.281. Frem. DN.400. -**stænglet**, adj. (bot., nu næppe br.) d. s. s. -stilk. VSO. -**sukker**, et. [1.1] (især ♀) sukker, udvundet af sukkerrør (i modsætn. til Røesukker); kolonialsukker; spec. (kem.) om den sukkerart, der findes i sukkerrør, sukkerrøer og forsk. planter; sakkarose. reen Sirup, som . . . er ligesaa sød som Rørsukker. Olufs.NyOec.I.126. Rørsukker. Denne Sukkerart er et organisk Produkt, og kan endnu ikke fremstilles ved Kunst; findes ikke blot i Sukkerrøret, men ogsaa i Runkelroen. Brøndevinsbr.13. Christ.Kemi. 179. VareL.815. -**sump**, en. [1.1] (jf. -mose; fagl.) bælte langs bredden af vandløb ell. sø med dyndet bund og vegetation af tagrør o. a. sumplanter. LandbO.IV.737. Naturens V1922.297. -**svale**, en. [1.1] (jf. -fugl; sj.) ♀ om smaafulge som rørsangere, -værlinger. Rørsvalen i Sivene udstøder nu og da en

kort Qviddren. *Tolderf. 155. smst. II. 164.*
-svamp, en. 1) (zool., nu næppe br.) om en havsvamp; se VSO. 2) ♀ om forsk. svampe; især (nu l. br.): rørhat. VSO. *Fedders. S.I. 204.* spiselig Rørsvamp. *Sibb. II. 117.*
 || † om andre poresvampe, spec. fyrsvamp. *vAph. Nath. VII. 677. VareL. (1807). II. 424.*
-svingel, en. [1.] ♀ (sj.) græs af slægten *Flumina*. *Lange. Flora. 72.* **-svovl**, et. [1 og 3] (Y, nu næppe br.) svovl, udsmettet i tynde stænger; stangsvovl. *vAph. Nath. VII. 722.*
 VSO. **-sæde**, et. [1.2] (jf. -stol 1 osv.) sæde (i stol) af rørledning. MO. Spisebord og Stole med Rørsæder. *KMich. SSF. 61.* Kælderbutikker (med) Smaaskilte . . . Rørsæder flettes“. *Knud Pouls. BE. 140.* **-sø**, en. [1.] (jf. -mose, -vand; l. br.) indso, der er stærkt tilgroet med rør og stv. *Molb. Dagb. 113.* VSO. **-søm**, et. [1.2] (jf. -spiger; bygn.) bredhovedet søm, der bruges ved anbringelse af gipsrør paa vægge osv. *CollO. Gnudtz. Husb. 93. FagOSnedk.*

rørt, part. adj. se III. røre 10.

Rør-tag, et. 1) [1.2] (fagl.) tag, tækket med rør. *vAph. (1759).* En Balcon, med et Rørtag ud over. *HCan. SS. VII. 304.* *Landb O. IV. 410.* 2) [1.] (ænyd. d. s.; især jy.) ♀ rør, tagrør, *Phragmites communis.* *JTusch. 165.* (vinden) svingede Rørtaget i Borggraven med uophørlig Susen. *Blich. (1920). XIX. 94.* Feilb. **-takt**, part. adj. se -tækket.
-tang, en. (jf. -nøgle 2 og Kædetang) tang til fastskruing af rør. *Værkt. 37. Hannover. Tekn. 313.* **-tap**, en. ♀ tap i laas, der under laasning omfattes af hulnøglen; rør; laasetap. *Bl&T.* **-taske**, en. (X, foræld.) taske, hvori artillerister opbevarede fænghulsvær. *MilTeknO. 88. MR. 1850. 3.*

Rørt-hed, en. (til rørt, se III. røre 10) det at være rørt, bevæget; (sinds)bevæget; rørelse. Man var glad, man var bevæget, man var rørt. Tilsidst fik jeg at vide . . . hvorledes det hang sammen med denne Glæde og Rørthed. *Sibb. II. 135.* Moder kunde ikke skjule sin Rørthed. *EChristians. NT. 38.*

Rør-top, en. [1.] († Røre- l. Thura. (*Falst. Ovid. a5^o*)). (ænyd. d. s.; nu l. br.) top (blomsterstand) af tagrør, siv olgn. *Moth. R. 182.* MO. **-traad**, en. [1.2] (bygn.) staastraad, der anvendes ved bestørelse af (gips)rør, rørvæv. *CollO. Gnudtz. Husb. 93.* **-trækker**, en. (fagl.) redskab til udtagning af kedelrør ell. (foræld.) brandrør (*MilTeknO.*). *Scheller. MarO. AageRasmussen. Skibsmaskinlære. (1917). 70.* **-tykning**, en. [1.] rørrat, -skov. *Schand. TF. I. 156.* deres Land var dækket med Rørtykninger og Palmelunde. *Nationalmus. A. 1935. 31.* **-tækker**, en. [1.2] (l. br.) person, som tækker tag med rør. *Bl&T.* **-tækket**, part. adj. [1.2] (især poet. -takt). (jf. oldn. reyþakinn) om hus: tækket med rør; forsynet med rørtag (1). *Nystrøm. Lyngby Sogn. (1934). 202.* || (l. br.) i videre anv.: bevokset med (tag)rør. (søens) siv- og rørtak-
 Holme. *Blich. (1920). XXIII. 138.* **-udvi-**

der, en. ♀ d. s. s. -valse. *Hannover. Tekn. 111.* **-ugle**, en. [1.] (zool.) natommerflugten *Nonagria* (hvis larver forpupper sig i rørstængler, som derved visner). *Brehm. Krybd. 608.* **-vagnet**, en. [1.] (jf. -høne slutn.) ♀ vandhøne af slægten *Porzana*; især om arten plettet rørvagnet (se pletket 1.2), *P. maruetta.* *Kjørbøll. 552. Spærck. ND. 534.*
-valse, en. (jf. -udvider) ♀ valse brugt ved indstæmmning af et (kedel)rør (i en rørplade). *Scheller. MarO. AageRasmussen. Skibsmaskinlære. (1917). 70.* **-vand**, et. [1.] (jf. -sø; sj.). „Vand, hvori Rør voxer.“ VSO. **-vin**, en. [1.] (ty. rohrwein, fr. vin de canne; nu næppe br.) frisk (ugæret) saft af sukkerrør (som drik). *Funke. (1801). II. 634.* *VareL. (1807). II. 424.* **-vipstjært**, en. [1.] ♀ (nu næppe br.) rørsanger, -smutte. VSO. **-væg**, en. 1) [1.2] (jf. -beklædning 1, -skærm; fagl.) væg af rørvæv, fx. til beskyttelse af planter. *MøllH. V. 145. HøvelR. II. 320.* 2) ♀ den massive del af et rør, der omslutter dets hulhed. En Gennemsivning af Rørvæggen (i drænrør). *Sal. XX. 707. Thaulow. M. II. 367.* 3) ♀ rørplade. *Sal. IX. 181. LokomotivT. 1934. 201.* sp. l. **-værk**, et. (jf. ty. rohrwerk) 1) [1.2] † hvad der er lavet, fremstillet af rør; i ssg. som Rørværks-blad, blad, rør (1.2.2), i væv. *Amberg. 2)* † om system af rør (ledning). *Amberg. *1* tætte Trækar rundt om vikles ud | Den Luft, som fyldte skal dens (o: ballonnens) Silkehud. | I Rørværk Luften hen til Kuglen føres. *Ørst. IV. 148.* 3) ♪ rørstemmerne i orgelet. *NordConvLex. V. 181. MusikL. II. 274.* jf. VSO. *VP. 82. 4)* (sj.) teglværk, hvor (cement, ler) rør fremstilles. *Krak. 1911. 1346.* **-værpling**, en. [1.] ♀ rørsprurv, *Emberiza schoeniclus.* *Funke. (1801). I. 179.* *Spærck. ND. reg. -væv*, et. [1.2] (især bygn.) tagrør (gipsrør), der er sammenvævet med rørtraad til maatter og bruges ved røring af vægge m. m. *Gnudtz. Husb. 94. Swenson. B. II. 183.* || hertil bl. a. **Rørvævs(s)-fabrik** (*TelefB. 1937. sp. 6085*), **-maskine** (smst.) samt **Rørvæveri** (*Krak. 1926. II. 1047*). **-æg**, en (*Amberg. VSO. Mikkels. Sprogl. 155.* jf. *Arkv. XIII. 392*) ell. (sjældnere i rigsspr.) et (*Moth. R. 182. vAph. (1772). III. jf. Feilb. LollGr. 42. 47*) ell. (nu ofte) pl. (*FuldstændigKogeg- og Syltebog. (1861). 297. SvGrundtv. Frk. J. Kogeb. 26. jf. D&H. Feilb.). (sj. Røre- vAph. (1764)).* (ty. rührer(er); jf. røre æg (u. III. røre 2.2) samt Æggerøre; oftest uden art.) 1) (især kog.) ret af æg, der er pisket, blandet med mælk (fløde) og smør og varmet over en svag ild, til blandingen stivner. *Moth. R. 182. ChrBorup. P.M. 26.* Røreg bruges . . . til roget Lax . . . Man kan ogsaa komme ituskaarne kogte Asparges eller Reier i dem. *FuldstændigKogeg- og Syltebog. (1861). 297.* man (kan) lave en god Røreg ved at slaas Æggene ud i en Skaal . . . og piske dem godt. *BerlTid. 1/4. 1934. Sønd. 22. sp. 4.* 2) (m. tilknytning til III. røre 6.2; talespr., l. br.) overf.: rørelse; sentiment-

litet. *jf. Bergs. (Jule-Album. 1893.22).* || piske (ell. lave. *Schand.SF.269*) røræg, henfaldte i rørelse; spec.: græde af rørelse. sa. *V.V.298*. Skolelærer A. rejste sig og sagde: — Maa jeg sige et Par Afskedens Ord? Jørgen . . svarede: — Nej — Lad os hverken koge Øllebrød eller piske Røræg. sa. *Fortællinger. (1898).* 116. **-økse**, en. [1.2] (*jf. -hammer; mur.*) økse til afhugning af gipsrør (og paanagling af rørsøm). *CollO.*

I. Røs, en, et. se I. Rose.

II. Røse, et. se VII. Rus.

I. Røse, en. [rø'sə] (*ogs. Røs*, en ell. (nu l. br.) et (*TractatAng.GrændserneimellemNorgeogSverrig. (1751). Art.7. Schand.O. II.145*). [rø's] (tidligere ogs. m. kort vokal, *jf. Moth.S185* samt skrivemaaden *Ross. Nørreg. Privatr.IV.304*). — m. h. t. arktiske forhold under tiden m. no. form **Raus**. *KnudRasm.GS.I. 42. Bangsted. (Pol.³)1925.5.sp.3*). **Rus(e)**, 20 *jf. ft. Stenruserne. AlwinPedersen.Polarstyr. (1934).95. ft. -r. (ænyd. (ft.) steenrøser, sv. rös(e), no. rø(i)s (rus(a), raus), oldn. hreysi, n., hreysar, f. pl.; vistnok besl. m. oldn. (h)reyrr, stendynge (se III. Rør); jf. Røvs 2) (naturlig ell. kunstig) dynge ell. høb af sten; ofte i ssg. Stenrøs(e) (s. d.). 1) (nu især m. h. t. arktiske forhold) i al alm. *Moth.R185*. *en Røs af mossede Stene. *Blaum.StS.105*. Han rejste sig og gav sig til at bygge en Røse, hvor Baaden laa paa Odden. *Madelung.GM. 137*. jf.: en lang Stenrøs, hvor Galgerne tidligere hade staaet . . Inde bag Røsen vekslede Lyngpletter med side Græsstrækninger. *AndNæ.AH.117*. 2) (*jf. I. Kast 1; især foræld.*) om stendynge paa et sted, hvor en forbyrder er begravet, opstaaet ved at de forbjøfjarende (af overtroiske hensyn) har kastet sten derhen. *VSO. 3) (foræld.) om stendynge, brugt som grænsemærke (i Norge-Sverige); i ssg. som Grænserøs: TractatAng.GrændserneimellemNorgeogSverrig. (1751). Art.7. Rigsrøs(e); Rigs Røberne. smst.2Till. §27. 4) (jf. III. Rør 2; arkæol.) lille, lav, rund gravhøj fra oldtiden, væsentlig bygget af haand- og hovedstore sten. *Vedel.Aarb.1872.8*. *SophMüll. VO.305. HKjær.VO.98*. 5) (*især f. ell. i stedsnavne*) undervands stendynge; stenfyldt grund i havet. *Den danske Lods. (1850).79. Scheller. MarO. jf. navne som Nordre Røse, Søndre Røse (Den danske Lods. (1843).132.133. Trap.⁴ II.260*).**

II. Røse, en. se I. Ruse.

røske, v. se I. ruske.

Røsken, en. [røsg(ə)n] (ofte skrevet **Røsgen**). *ft. -er. (fra nt. rōs(e)ken, hty. rōschen (rōsge); dim. til nt. roos, hty. rose, se I. Rose; bogtr., foræld.) typografisk ornament af form som en lille roset; for-siringstype, der brugtes til opbygning (ved 60 sammenstilling) af omramninger, baandorna- menter tværs over siden olgn. *Bogtr. (1781).14*. Friser, Initialer, Vignetter og „Røskener“ fik man „færdigsyede“ fra de tyske Skrift-*

støbere. *Aarbogf. Bogvenner. 1917.91. Selmar.³ 373*. || hertil **Røsken-figur** (*LTid.1759.353*), **-friso** (*Ehrencr.M.F.X.54*), **-linie** (*Bogtr. (1781).16*), **-ramme** (*Da.Folkebøger.1. (1919). 235*), **-vignet** (*Ehrencr.M.F.X.55*) ofl.

Røs(se)-lap, en. se Russelap.

Røsme, en. se Rusme.

I. Røst, en. [røst] *Hoysg.AG.1. (sj. skrevet Ryst. Cit.1757. (DF.1933.57)). ft. -er ell. † -e (ApG.13.27 (Chr.VI). Holb.Hh.II.31)*. gen. -s ell. (nu sj., *jf. StudierDahlerup.126ff.*) -es (*Job.37.2 (Chr.VI)*). (æda. d. s. (*AM. Harp.Kr.LXXIX. Mariakl.*), oldn. raust, besl. m. oldn. raus, snak, rausa, snakke, rausn, anseelse; *jf. III. røste; sml. II. Maal, II. Mæle, Stemme*)

1) om menneskers evne til at frembringe (artikulerede) lyde (tale, sang osv.) v. hj. af særlige organer (taleorganer), ell. den maade, hvorpaa denne art lyd frembringes fremtræder hos det enkelte individ med karakteristisk toneleje, stemmeføring, evne til at variere sig, især m. h. t. styrke, kraft olgn.; ogs. om det enkelte udbrud i sang ell. (i alm. spr. især) tale, raab osv., især betragtet m. h. t. dets høreindtryk, den styrke, hvormed det fremtræder olgn. (*jf. det i alm. spr. oftere (som I. led af ssg. udelukkende) brugte ord Stemme; sml. PEMüll.²59. VilhAnd.S.12*). (barnet) faar min troe Fårens Stemme, det er ligesom jeg hørte ham siunge paa Orgel-Verket, alleene at Røsten er ikke saa sterk hos Barnet. *Holb.Bars.I.4*. „det kand u-mulig være Ammen alleene . . jeg hører jo tvende Røster“ — „Jo det er, min Troe, hun kand giøre sig to Røster paa eengang.“ *smst.III.6*. *Mig synes høre Røster | Af spøde Diende. *NordBrun.Jon.66*. *Moders Røst er den spæde Fryd, | Og glæder naar Issen graaner. *Grundtv.PS.VI.186*. hans Røst var usædvanlig hæs og utydelig, og Ordene løb over i hverandre. *Hauch.V.104*. *Ha, hvilken Røst? — O, det var Amors Stemme. *PalM.II.124*. *En Dreng begyndte at synge. | En underlig dæmpet, hendeende Røst. *Drachm.SH.128*. *raa Røster | og Natteuro . . følger med Ungdommen. *JVJens.Di.³131*. Det var jo et rent Minimum af Røst, han (o: en sanger) i Aftes udfoldede — og han har da ellers nok. *Pol.²²/ 1916.5. (poet.) om tale (forkyndelse) ell. sprog: *Til Røst er viet min Præstemund, | Guds Ord kan ej jeg dølge. Grundtv.PS.V.481*. *raske Dreng . . | lære sig den danske Røst. *Rich.III.190*. || om guds ell. andre overnaturlige væsners stemme (tale), ell. om stemme (tale), man ikke kan lokalisere, identificere. de hørte Gud Herrens Røst (1931 afvig.), som gik i Haven. *IMos.3.8*. Herrens Røst (o: torden) er over Vandene. *Ps.29.3*. da jeg faldt i Søvn i Dag paa min Lehnstuel, syntes mig at høre en Røst med disse Ord: Bedrav ikke din Stedsøn Leander. *Holb.Pern. III.6*. Hyrderne . . hørte himmelske Røster, som forkyndte stor Glæde for dem. *Mynst.*

Betr. I. 306. *Kysser Vinden hendes Øre, | Strax hun Røster troer at høre. *PalM.T.32.* en usynlig Røst, der lyder til Een, som var det fra Eens Indre. *Kierk.V.66.* || *efter præp.* med og attrib. ord (adj.). Leviterne skulle . . sige til hver Mand af Israel med høj Røst. *5Mos.27.14.* (han) søger at bringe sin Tale frem . . med skelvende Røst og Gebærder. *Holb.NP.A1^v.* han talte med lav og hæs Røst. *IsakDin.FF.212.* (som) med een røst, som udr. for enighed ell. enstemmighed. da svarede hele Folket med een Røst (1931: enstemmig). *2Mos.24.3.* „Gud nei!“ udraabte som med een Røst Frøkenerne J. og F. *VKorfitsen.EV.30.* || i særlige forb. m. verber. faa røst, (jf. u. bet. 4.1; l. br.) faa taleevne, mæle; (efter tavshed) sige noget; oplade sin røst. *Hver faaar Røst, som blot har Talens Gaver, | Og bli'er i Talens Løb fra bly til kry. *PalM.IV.17.* give røst, (jf. u. bet. 4.1; sj.) give taleevne; give mæle. *Han, som gav de blinde Synet, | Han, som gav de stumme Røst. *Grundtv.SS.III.217.* have røst: *Fast som en Puster gick det spæde Jomfru Brøst, | Af Harm hun fast var qvalt ey havde meere Røst. *Holb.Paars.247.* En delilig Røst havde han; syngte kunde han. *HCAnd.(1919).* *IV.353.* (han) har nemlig virkelig Sangstemme — i Modsætning til de fleste andre Visesangere, der særlig udmærker sig ved slet ikke at have nogen Røst. *Pol.¹¹/11.1912.2.* hæve (l. br. løfte. *IsakDin.FF.208.* jf. u. bet. 3.1-2) røsten, se hæve 3.5 (jf. ndf. u. bet. 4.3). lyde ens røst, (nu næppe br.; jf. u. bet. 4.2) adlyde en. Abram lod Sarais Røst (1931: adlod Saraj). *1Mos.16.2.* VSO. ophæve, op-høje, oplade, opløfte sin røst, se op-hæve 5.2, op-høje 4, I. oplade 1.2, opløfte 2.3. ligge for ens røst, se I. ligge 10.3. || røsten er Jakobs, men hænderne Esaus, se u. Haand 1.

2) (nu næppe br.) om den ved tale, sang osv. frembragte lyd, klang, ell. om den med andre lyd frembringelser forbundne klang ell. larm, bulder. kirken tager røsten af, bort. *Moth.R184.* *Det hele Slot bestaaer af tynd og klingrend Kobber, | Tilbage driver Røst, gir Giensvar naar man raaber. *Holb.Metam.19.* || (bibl.) som gengivelse af hebr. kol, lyd, i (overfladig) forb. m. gen. Der Herren hørte Eders Ords Røst (1931: eders Ord), da blev han vred. *5Mos.1.34.* hvad er dette for et Bulders Røst (1931: en Larm)? *1Sam.4.14.* Giv Agt paa mit Raabs Røst (1931: mit Nødraab) . . min Gud! thi til dig beder jeg. *Ps.5.3.*

3) ☐ om lyd frembringelser, der minder om ell. sammenlignes med menneskers røst (1). 3.1) om dyrs lyd frembringelser, stemme. Hillement . . Vore smaa Grise kan ikke gaa høiere med Røsten. *Holb.Er.I.4.* Derefter dæe (bierne) af Svogel-Røgen, som mærkes derpaa, at der ingen Ryst meere høres af dem. *Cit.1757.(DF.1933.57).* Løvens,

Tigerens Røst. *MO.* || især om fuglestemme (jf. Fuglerøst). Turtelduens Røst (1931: Kurren) er hørt i vort Land. *Højs.2.12.* *Men Uglen flagrer paa Nornens Bryst, | Og tuder med dæmpet varslende Røst. *Oehl.L.I.42.* *Forstummed hver Røst i Skoven, | Og falmmed hver gylden Frugt . . | Jeg fandt det (i: fædrelandet) dog lige smukt. *JHelms.S.2.* (fuglen) meldte sig med sin mærkelige røst. *Delevore.(1912).25.* jf. u. bet. 1: alle Fugle løfter deres Røster inde fra Præstegaardshavens Træer. *AchtonFriis.DØ.I.129.3.2)* om tings ell. naturfænomeners lyde. vi agte paa den vilde Storm . . vi vogte paa Vindens mægtige Røst. *Kierk.I.146.* *Hør Klokkerne klemtel den varslende Røst | Lyder ud over Staden. *VKorfitsen.EV.224.* *Ved Midnat paa Søens den sumpede Kyst | det hvisker i Røret med raslende Røst. *ThorLa.Nocturner.(1897).7.* jf. u. bet. 1 og 3.1: fra det store Etablissement for Jernstøbning . . løfter en Sirene sin uhyggelige Røst, sin langtrukne Tuden. *Jørg.(BerlTid.³⁰/1936.Aft.9.sp.6).*

4) ☐ overf. anv. af bet. 1. 4.1) hørligt udtryk; udtryk i lyd, ord; i forb. som faa, give røst (jf. u. bet. 1). *Ei er i Sandhed der Ord eller Tanke, | Som i dit Huus jo fik Mæle og Røst. *Grundtv.SS.I.273.* *som hver Dæmning brast for Sorgens Kilde, | Gi'er i det kvalte Suk nu hendes Bryst | Den stumme Sorg, den tause Smerte Røst. *PalM.I.97.4.2)* maade, hvorpaa en ell. noget ytrer sig, lægger sig for dagen, gør sig gældende, virker; især om hvad der virker paa en som en kalden, opfordring, formanig. *det Sprog, som dine (i: naturens) Tunger | Tale med en evig Røst. *Heib.Poet.X.168.* (Uzou-Frank) ejer i ung, dansk Billedhuggerkunst en klinger Røst. *Pol.¹⁹/11.1920.5.sp.3.* en røst fra graven, se u. Grav 5.2. || især efter gen. din Broders Blods Røst (1931: Din Broders Blod) raaber til mig af Jorden. *1Mos.4.10* (jf. u. bet. 2). han hengiver sig til et sybaritisk Levnet, indtil han, atter følgende Ærens Røst, forlader Alcina. *Heib.Poet.II.95.* *fjerne Klokker, hvis Aftentale | mit Hjertes Røster blev tause i. *LCNiels.Va.2.* (hun) kender Pligtens Røst. Hun kommer. *IsakDin.FF.146.* jf. u. bet. 1: *Ryd op i Fjendens Skanser — sæt Staalet for hans Bryst! | Men beder han om Naade, saa lyd dit Hjertes Røst. *ARecke.19.* blodets røst. 1. om indfyldelse, tilskyndelse oln., som skyldes (kødeligt) slægt-skab. den der, trods Blodets Røst, pleiede Venskab den med sin Faders Morder. *Grundtv.Saxo.III.233.* jf.: *nær Thronen | Har Blodet ingen Røst; de Slægtkabsbaand, | Som Politiken knytted, kan den løse. *Ing.D.II.219.* jf. *1Mos.4.10* (se ovf.): et Fædreland, en hjemlig Plet, hvor Blodets Røst, saa at sige, raaber fra Jorden, fra de lukte Grave. *FJHans.PS.I.297.2.* om kønsdriften. *Bl&T.* jf.: Naar en ung Mand eller Kvinde bliver forelsket, kan man høre det paa deres Mæle, det lyder ful-

dere og varmere end før. De har før haft Stemme, nu faar de Røst, Blodets Røst. Vilh.And.S.15. naturens røst, se I. Natur 1.1. samvittighedens røst, se Samvittighed. 4.3) om en persons udtalelser i skrift ell. tale, nu især (fremSAT ell. anvendt) som forsvar for ell. angreb paa noget, som indlæy i en strid olgn. de (opfyldte) og propheternes røste (1819: Ord; SkatRørd.: Røster), som løste læste hver sabbat. ApG.13.27 (Chr.VI). Disse Røster have . . fundet Indgang i mangt et Øre. Hauch.Tale.4. Det er . . Røster fra en Tid, som ikke er mere. Gylb.TT.283. („Kreuzzeitung“) blev . . i nogle Aar Bismarcks Organ, hvori han jævnlig lod sin Røst høre. AFriis.B.166. der var mange advarende Røster, der fraraadede ham at give sig ud paa den vovelige Ekspedition. Pol.²³/s 1937.2.sp.1. jf.: der gik endogaa Røster om, at jeg var stræng mod (stedsønnerne). Ole Nygaard.Min Livsførelse.(1886).56. jf. u. bet. 1: Der har hævet sig Røster for, at Stedet burde bevares og omdannes til et Museum. Pol.²¹/s 1936.3.sp.1. folkets røst, guds røst, se Folk 2.2. en røst i ørkenen, se Ørken.

5) (ænyd. d. s.; i nyda. efter sv. röst; jf. Røstret; hos sprogensere, sj.) stemme, der afgives ved afstemning, votering, valg. Tønder-Husum-Kredsen møder . . op med 1698 danske Røster. Dannebrog.¹⁸/s 1898.1.sp.7.

II. Røst, en. [røsd] ft. d. s. (fra oldn. røst, se Rast 2; arkais., sj.) som længdemaal: en mil(s vej). *Guldkeder rakte | Verdandes Haand. | Under Galder-Sange | vel tusind Røst | fra Vest til Øst | blev Kederne lange. Gjæl.Br.233.

III. Røst, en. [røsd] (Ryst. Aarb.1867.99). ft. -er. (ænyd., glæd. d. s.; fra mnt. rust; vel egl. sa. ord som IV. Røst; foræld.) lille vinkelformet staa/stang, knag, paa harnisk, der tjente til anlæg for lanser, naar den fældedes. Dania.IX.120. AarbKbh.Amt. 1927.194.

IV. Røst, et ell. † en (se ndf.; jf. u. Fokkerøst). [røsd] († Ryst. se u. Fokkerøst. † Rist, en. JHHuusman.SkibetsCron-PrintzChristians Reyse.(1733).A5r). ft. -er ell. d. s. (Kusk Jens.Søm.74). (fra nt. rüst, holl. rust; egl.: hvilested; jf. III. Røst; besl. m. Rast og II. Rist) † vandret træudbygning, anbragt paa skibssiden ud for masterne for at give vanter og barduner mere spredning; ogs. om det sted, hvor røstjærnene er fastbollet til skibssiden i skibe uden saadan udbygning (Kusk.Jens.Søm.74). SøLex.(1808). RudBay.EP.I.196. en Seiler (hvis) Dæk og Røster vrimlede af . . Barbarer. Hauch.HS.9. Hrz. D.II.123. Drachm.STL.267. Bardenft.Søm.I.79.

V. Røst, en. se I. Rist.

VI. Røst, en. se I. Røste.

VII. Røst, en. se I. Rust.

Røst-, i ssgr. 1) til I. Røst (5); se Røstret.

2) (hvor intet andet angives ndf.) †, af IV. Røst, fx. (foruden de ndf. medtagne) Røstbeslag, -bolt, -planke. 3) af V. Røst, se Røstværk u. Ristværk. 4) af VI. Røst, se Røst-anker, et. (foræld.) reserveanker, anbragt i fokkerøsterne. Sal.²I.772.XX.726. -bænk, en. (foræld.) særlig udstyret, udbygget røst, især paa orlogsskibe. OrdB.S.

I. Røste, et ell. en (Esp.284). (ogs. Ryste, Rust, se ndf.). (sv. röst(e), dial. ogs. rust, no. (dial.) röst(e), raust, rost, gno. raust, jf. osax. hroast, tag(spær), oeng. hroast, stang, skotsk roost, (indvendigt) tag, tagrum, eng. roost, holl. roest, stang til siddeplads for hæng (jf. Hanebjælke); no. ell. dial.) tag; især om det øverste, toppen af et tag, tagrygningen, tagets konstruktion, rejnsning olgn. Rystet, som paa Norsk kaldes Møns-Aasen. ABull.S.245. || tag, rejst paa (fire) stolper uden vægge. Esp.284. || (jf. nt. rost, kahyt paa flodpram (Krünitz.Encyclopädie. CXXVII.(1819).344)) dækshus (ruf) paa et fartøj. Robinson.I.32.

II. Røste, en. se I. Røste.

III. røste, v. [røsd] -ede. (vel efter no. dial. røsta, istemme, nynne, røsta sig, give lyd, raabe, no. røste, sv. røsta, votere, stemme; afl. af I. Røst; sj.) 1) synge; dels (jarg. ell. spøg.): Menneskene synger nu godt i den gamle Smaakøbing Kirke . . Organisten spillede troligt, og Adonis . . røstede med stadse-lige Mundbevægelser. KNordent.TT.41. dels (poet., højt.; til I. Røst 3.2): Der hvor Havet røster imod Klitterne, og Flyvesandet er i stadig Bevægelse, ligger Holmkilt Præstegaard. ATHorsen. Fragtmændene.(1923).31. 2) (til I. Røst 5; jf. overrøste; hos sprogensere) afgive stemme ved afstemning; stemme. Gravl. (Nat.Tid.³/s 1922.Aft.2.sp.3).

IV. røste, v. se I. riste.

V. røste, v. se II. riste.

VI. røste, v. se IV. røste.

VII. røste, v. se IV. ryste.

Røste-jærn, -ovn, se Riste-jærn, -ovn.

Røster-værk, et. se Ristværk.

-røstet. adj. († -røstig. se u. højrosetet). som 2. led af ssgr.: som har en røst af en vis (ved 1. led nærmere angivet) art; i ssgr. som høj-, lavrøstet.

Røst-jærn, et. d. s. s. -skinne. Kusk Jens.Søm.74. -knæ, et. knæ (I.5.5) i røstet. TeknMarO.84. -kæde, en. d. s. s. -kætting. VSO. Sal.²I.772. -kætting, en. kætting fra røstet til skibssiden nedenunder (tjenende til at modvirke den kraft, hvormed vandet under sejladsen virker paa røstet); kætting, der bruges i forbindelse med ell. i st. f. røstline. SøLex.(1808). Funch.MarO.I.54.II.113. Scheller. MarO. -line, en. line, fastgjort i en ring udenbords foran fokkerøstet, brugt som surring for kranankeret. SøLex.(1808). Kusk.Jens.Søm.228. -liste, en. (jf. Latte 2 slutn.) liste, der spigres paa yderkanten af et røst, efter at

alle jomfruerne og takkelstængerne er anbragte.
-list: Funch.MarO.I.55.

I. Røstning, en. se I. riste.

II. Røstning, en. se II. Rustning.

Røst-ovn, en. se Risteovn. **-patent**, et. (foræld.) om (særlig anordning af) den nederste del af røstskinnerne (og røstkættin-gerne). VSO. Harboe.MarO.309. **-ret**, et. (til I. Røst 5; hos sprogtrensere; sj.) ret til at afgive stemme; stemmeret. Dannebrog.¹⁹/s1898. 10
1.sp.7. **-skinne**, en. († **-skene**. SøLex. (1808)). jærnskinne, der bejæster røstskættin-gens underste led til skibssiden ell. gaar fra røstets yderkant ned til skibssiden, hvor den er fastboltet; ogs. om tilsvarende skinne direkte paa skibssiden paa skibe, der ikke har røst. VSO. Harboe.MarO. Funch.MarO.I.55. **-stræber**, en. stræber, hvis underende er fastboltet til skibssiden, og hvis arm gaar ind under røstet. Funch.MarO.I.54. **-værk**, et. 20
se Ristværk.

Røtte, en. se I. Rotte.

Røtter(e), en. se II. Rytter.

Røv, en. [rou'] flt. (l. br., undt. i bet. 3) **-e** (Moth.R174. Amberg. jf. Feilb.) ell. (dial.) **-er** (LollGr.44). (glda. rof i bet. 1, æda. rof, hul (Harp.Kr.30. jf. næsæ rof, næsebor. smst. 13). i rof. rauf; til oldn. rjúfa, bryde, rive hul i; jf. Røv, II. røve || dial. ell. vulg., sml. I. Rumppe 2 og de derunder nævnte ord; ordet er i rigsspr. meget uhøvisk (af diskretions-hensyn ofte skrevet R. .), i dial. derimod et alm. brugt ord, der i reglen ikke virker anstødeligt ell. usømmeligt, sml. Feilb. DSt.1934.89)

1) egl. om endetarmsaabningen (Anus); nu især om hele den legemsdel hos dyr ell. (især) mennesker, hvori denne findes; bag-del; rumpe; ogs. om buksesag (jf. Ride-røv. 1.1) i al alm. Helt.Poet.168. *Det ey tillader mig min høye Character, | At kiige nogens R. ., at sætte Folk Clister. Holb. Paars.166. *Brændevin kan mit hjærte lette | og min røv i rendesten sætte. gl.rim. (Dania. V18). De var nu lige paa Randen af den meget stejle Kjeldbanke. . . „Han (o: køre-hesten) skal bedre ud med Røven fra Stangen, den Nærmer!“ raabte hans Fader. Jak Knu.S.40. *Manden laa med den bare Røv. Thuborg.K.38. „Undskyld . . De kan vel ikke sige mig, hvor jeg kan faa (dværger) at se?“ 50
I et. Nu kaster Top Avisen, springer op paa Bænken med Ryggen mod Damen . . „Her kan De se Røven af ham!“ raaber han. Buchh.Kornmod.(1930).80. *gudskelov, gudskelov | hul i røven har vi dog.kbh.gade-drenge-rim. 1.2) i særlige forb., især faste udtr., talem. olgn. (hvoraf dog kun et udvalgt er med-taget, se endvidere især Krist.Ordspr.265f. 413.429.602. samt Feilb.; i øvrigt kan ordet i det hele bruges i de samme forb. og faste udtr. som I. Rumppe 2 osv.). || i udtr. for at sparke(s), prygle(s) olgn. fåe på, i røven. Moth.R174. *gammel Læremoder | For en Hoben unge Poder, | Dem hun med sin Færl-

pidsked | Og saa tidt paa Røven vidsked. En splinterner nyeVise om Gamle Lisbet.[1772].3. jeg gav ham et Spark lige i Røven, forstaar De. AKohl.MP.II.215. få ris i røven. Esp.268. jf. lave ris til sin egen rov. u. II. Ris 4.3. billedl. (i udtr. for at bortvise, give afsked olgn.): En skønne Dag er du træt af dette her, og saa faar dine „Kolonister“ et Spark i Røven! Farvel med jer! MartinAHans.NO. 227. faa, have sin røv paa komedie. Feilb. (han) har snydt Domænen for flere Tusind Daler. Saa nu faar han sin Røv paa Komedie i Tugt-Rasphuset. Nordkild.SF.17. se ogs. u. Komedie 3 slutn. || i udtr. for be-vægelser med bagdelen. vrikke med røven | det gaar ud og ind som kong Valdemars røv (om oprindelse og bet. se tilsvarende udtr. u. I. Rumppe 2.2; især hos haandværkere) Grundtv.Da.Ordsprog.(1845).nr.305. Arlaud. 525. FrGrundtv.LK.66. jf. Gravl.S.36. || i udtr. for at vende bagdelen til en person ell. haane en ved at vise ham sin bagdel (og gøre visse geberder). „Hun gik mig forbi med foragt.“ — „Hun vente mig sin Røv.“ KomGrønæg. II.356. klappe i røven ad en. Feilb. (jf. DSt. 1934.89). || i udtr. for at (faa til at) falde om paa enden. Han er gået på røven. Krist.Ordspr. nr.7067. du (skal) få en Tur, så du ryger på Røven. TomKrist.EA.59. billedl., i forb. som gaa paa røven, (især dial.) gaa fallit, blive ruineret (KBecker.B.15. OrdbS.(Langeland)), være paa røven, være i pengeforlegenhed; mangle penge; ogs. i al alm.: være ilde stedt, i forlegenhed. Gadeordb.² Satans osse at han var saa slap i sjaketten; men det var han, ikke en skejs, helt paa røven. Herdal.Bisser. (1933).11. || i udtr. for at indtage ell. rejse sig fra siddende stilling. vi er samvittigheds-fulde og forsigtige, naar det drejer sig om Ting, som det ikke er værd at lette sin Røv for. Thorsen.Afh.III.177. (der var ikke) en Plet, hvor en kunde „slaa Røven i Bæn-ken“ (o: sætte sig ned). Aakj.FJ.66. slaa røven i sædet! | jf. DSt.1934.89. || i udtr. for klodsethed ell. (især) hurtighed, rast-løshed, uro. hun er saa tung i røven | ha-ve ild, naal, et nøgle i røven, se Ild sp.105^{1st}ff. Naal 1.2. II. Nøgle 1. || (jf. Røvtold) i spøg. udtr. for at tilstoppe, stoppe noget i endetarmsaabningen. *Du burte for dit Skielmerie | At være slet fornaulet | For Munden Laas for Røven Pind. Schandrup. Q1v. (jf. Feilb. III.129b⁷ff.). det kan ikke hjælpe at sidde med fingeren i røven altid (o: være forsigtig i kortspil). Krist.Ordspr.nr. 7351. stik fing'ren i røven og løb! (soldat.) fingeret tekst til hornsingalet: hurtig! Musik-histArkiv.I.236. jf.: „Hva, en Toørel!“ Persen roder i sin Pung — „naa, her er fem — stik saa Fingren i Røven og løb, lille Bror!“ KBecker.B.230. slaa en prop i røven, se Prop 1.3 || (jf. ovf. l. 32ff.) i billedl. udtr. for at være i knibe, forlegenhed. der havde han nær faaet røven i klemme. OrdbS.(kbh.) hænge med

røven i vandskorpen *olgn.*, se Vandskorpe. || *i udtr. for at bagtale.* at æde røven af folk \circ : bagvaske. *Moth.*R175. I skal længe gnave i min Røv, førend I naae mit Hierte. *VSO.* Lad ham æde af min røv, til han når mit hjerte. *Krist.Ordspr.*602. *jf. Mau.*3776. || *i (andre) imperativiske ell. edelige udtr.;* *i udtr. for spot, haan, (haanende) afvisning olgn.* som kys mig i røven (se u. kysse 2.5), rend mig i røven (*Gadeordb.*¹ se ogs. u. IV. rende 5 *slutn.*) | *i eder som kors i røven (OrdbS.),* hille min (bare) røv (*RudBay.EP.*II.60.167. *Feilb.*). || *i andre særlige udtr.* han er kun røven af en karl (*Moth.*R175), et mandfolk, et menneske (*Feilb. OrdbS.(Sjæll.) olgn.,* han er lille ell. skrøbelig, en splejs ell. svækling; ogs.: han er endnu kun et barn. røven klør, se u. II. rask 1.2 *slutn.* og *jf. III. klo* 2.1 *slutn.* rive (sig) i røven, se IV. rive 2.1. lykken er en blomme, den hænger i røven paa somme, se I. Lykke 3. du snakker med ligesom røven af drengen ell. hunden *olgn.,* du har ingen forstand paa det, du taler om. *Graul.*J.81. *Feilb.* have en ren røv at tude i *olgn.,* se tude.

2) (*dial.*) *overf., om del af ting.* 2.1) om den nederste ende ell. bund af tænde, søk, kedel, neg *olgn.* MDL.464. *Feilb. OrdbS.(Sjæll.,Langelandofl.).* 2.2) (*jf. Fis* 2) *resterne af blomsterbladene paa æble, pære olgn.;* blomst. *Moth.*R174. *FrGrundtv.LK.*174. *Feilb. OrdbS.(Sjæll.,Falster).*

3) brugt som *nedsætt. personbetegnelse.* røven røf (\circ : *laset person.*) *Moth.*R81. || *især som sidste led af ssgr., se fx.* Knalde-, Pjatrøvet samt *Feilb. jf. i øvrigt Drengene-* (om grønskolling, barnlig person *olgn. OrdbS.(kbh.),* Heste- (*Cit.ca.*1860. (*Addilam.*2*286.4)), Nazistøve (*Pol.*¹²1934.11.sp.2).

Røv-, *i ssgr. [røu-] ell. (i ssg. Røvfuld)* 4) [røu-] *især (vulg. ell. dial.) af Røv* 1. † **-agtig,** *adj. (afl. af II. røve; sj.) tilbøjelig til at røve; rovgridsk; glubsk; roverisk.* Jupiter har gjort Ulven rovagtig. *Eilsch. PhilBrev.*233. (*ikke:* rovagtig, som fejlagtig anført *DO.* XVII.sp.1310**). **-balde,** *en. balde* (I.1.1). *Moth.*R174. *Feilb. OrdbS.(Sjæll.,Fyn).* **-dasker,** *en. d. s. s. Rumpedasker.*

I. Røve, *en. se I. Røge.*

II. røve, *v. [røvø]-ede ell. (nu ikke i rigsspr.) -te (Moth.*R185. *jf. Feilb.). vbs. jf. Røveri.* (æda. *rōvæ; vistnok fra mnt. roven, jf. dog oldn. reyfa, gennembore, rive, plyndre; afl. af Røv; jf. ogs. ty. rauben, oht. roubon; sml. berøve, Røveri)*

1) (*især bibl., højtid. ell. foræld.*) paa voldsom, voldelig maade og uretmæssigt borttage, bemægtige sig noget, der tilhører en anden (m. h. t. (navnlige) ældre forhold ofte om krigsfolk, der i krig til lands) 6) gør privatejendom til (krigs)bytte, om (bander af) egentlige (landevejs)røvere, sørøvere, vikinge osv.); begaa røveri; ogs. om (vilde) dyr: bemægtige sig andre dyr (husdyr), for at

fortære dem, ell. andre dyrs forraad *olgn. (ofte i forb. røve og plyndre, se u. plyndre 2).* 1.1) *uden obj.* Du skal ikke gjøre din Næste Vold, og ei røve (1931: intet røve). 3.Mos. 19.13. Erik Blodøxe . . fik udi sit 15de Aar af sin Fader 5. Skibe, hvormed han røvede udi Øster-Søen. *Holb.Søhist.*92. Søerøriet var voster saaledes, at de, som før havde øvet sig paa at røve paa fremmede Kyster, røvede nu i Landet selv. *Mall.SgH.*448. Røv ikke fra den Ringe (*Chr.*VI: Røv ikke en ringe), fordi han er ringe. *Ords.*22.22. Naar Høsten er knap, røbe mange Bier . . en egen Tilbøjelighed til at stjæle og søge at trænge ind i andre Kuber for at røve. *Brehm.Krybd.* 534. *Rist.FT.*133. 1.2) *m. obj., der betegner byttet, det bortstjåalne.* Hvo som røver af den Mand, der dræbt er, enten Klæder, Vaaben, Sølv, Guld, eller Penge, som hand hafde paa, bøde for Valrov trende fyrretve Lod Sølv. *DL.*6—16—3. Ulven røver dem (\circ : *faarene*), og adspredter Faarene. *Joh.*10.12. *Voldsmænd røved' Armods sidste Brød. *Lund.*ED. 177. For nogle røvede Kæber . . yppes blodig Kiv. *Molb.DH.*I.144. Røve det gyldne Skind (\circ : *navn paa en leg.*) *FrKnu.LB.*82. || *m. h. t. personer (især kvinder ell. børn): fange og bortføre.* deres Kvinder fangede og røvede de (1931: førte de bort som Bytte). 1.Mos. 34.29. Benjamins Børn . . toge Hustruer efter deres Tal af dem, som dansede, hvilke de røvede. *Dom.*21.23. *billedl. (jf. bet. 2):* *En røvet Datter (\circ : *Sønderjylland*), dybt begrædt, er kommet frelst tilbage! *Pont. (FædrelSange.*168). || † *m. obj. og hensobj.: frarøve.* man kan . . røve ham Huus og Gaard . . kort alt hvad han besidder. *Bagges. L.*II.129. *jf. bet. 2:* *Hiin kommer for at røve dig dit Rige, | Og denne for at røve dig din Brud. *Oehl.*IV.177. || *i forb. røve noget fra en ell. (nu næppe br.) røve en noget fra (jf. frarøve).* at røve noget fra en. *Moth.*R185. hvorledes kan Nogen gaee ind i den Stærkes Huus, og røve ham hans Redskaber fra (1907: røve hans Ejendele). *Matth.*12.29. de ere bittere i Sindet som en Bjørn, hvem Ungerne røves fra (1931: er taget fra). 2.Sam.17.8. *VSO. S&B.* || † røve bort (jf. bortrøve). at røve kveg bort. *Moth.*R185. || (*bibl.*) *i forb. røve rov.* den blev en ung Løve, og den lærte at røve *Rov.*Ez. 19.3. Jeg . . giver ham Befaling imod det Folk, som jeg er vred paa, til at gjøre Bytte og røve *Rov* (1931: røve). *Es.*10.6. 1.3) (*nu næppe br.*) *m. obj., der betegner det sted ell. den person, der er genstand for røveri: (ud-)plyndre.* || *m. h. t. sted.* hand røvede (1871: plyndrede) staden. 1.Makk.1.33 (*Chr.*VI). Fastelavns Søndag (1644) blev Ystad røvet og ganske udplyndret af Svenskerne. *Bornh. Samlinger.*IV(1909).107. || *m. h. t. person.* Hvo som røver skibbruden Mand, straffis som Stiemand. *DL.*6—16—2. du haver røvet (1871: udplyndret) mange hedninger. *Hab.*

2.3(Chr.VI). *Holb.NF.I.17.* De maatte røve andre, fordi de kunde intet erhverve selv. *Tullin.II.195.*

2) \square *overf.:* borttage, stjæle i al alm.; skille en ved, berøve en noget; *spec. (zool.) om insekt:* borttage en blomsts honning uden at medvirke ved bestøvningen (*Naturens V. 1936.2.7.*). *De røve vil vort Held. *SalmHus. 317.1.* røve en Piges Ære. *S&B.* *Naar Bien Blomstens Honning røver | til Tak Værtinden den bestøver. *JVJens.VL.58.* Dage i Træk havde Stormen røvet Træernes sidste Blade. *OThyreg.MS.233.* røve et kys, se IV. Kys 1. røve ens liv ell. (*nu næppe br.*) livet af en (*Moth.R185. VSO.*), dræbe; berøve livet. *(han) Sværger en rødsom Eed, og med sin blanke Kniv | Farer løs paa Tjalfe, at røve hans Liv. *Aarestr.SS.III.25.* || (*nu l. br.*) m. obj. og *hensobj.* *O Gud bevaer Dit Ord . . | Fra al den vrang Lære, | Som røver Dig Din Ære. *Kingo.10.* *Jeg har røvet Hækken | Hver Purpurknop. *Oehl.HS.230.* *Sørgelig stander Du der . . | Røvet din herligste Pryd. *Grundtv.Kvæd.102.* hans mange Antitheser røve hans Foredrag den Naturlighed, som i Længden behager mest. *Cantù.I.433.* Hans Fantasi er i uafsladelig Bevægelse, dens Billede røver ham Sønnen. *HSchwauensfl.IV.71.* || (*sj.*) i *forb.* røve (en) for (noget). gammel og udgaet og røvet for ethvert Haab om en glad Alderdom. *AndNz.PE.I.283.* || i *forb.* røve noget fra en ell. (*nu sj.*) røve en noget fra. at røve en sin ære fra. *Moth.R185.* *Et År har du stjålet (\square : ved en forlovelse), | og et har du røvet | med Vold fra min Ungdom. *Rørd.GD.12.* den Barok-Roman, som disse Tidsskrifter røvede Publikum fra. *Stangerup.R.55.*

III. røve, v. se røbe.

† **Røve-dyr**, et. [II.1] *rovdyr.* de blive enten opædte af Røve-Dyrene, eller omkomme i Vand. *LTid.1740.758.* -lyst, en. [II.1] (*sj.*) *rovlyst.* *Amberg.*

Røver, en. [Irvør] (†) **Røvere**. *Joh. 18.40(Chr.VI).* *Holb.Intr.I.78.* *Ew.(1914).* *IV.43.* *Winth.(se u. bet. 2)).* *ft.* -e ell. (*nu kun dial.*) d. s. (*Holb.Mel.VI. Biehl.DQ.III. 268.* *Feilb. fj. UnivBl.I.381(nordsjæll.).*) (*glda. rofuær(e)*) (*Rimkr. Mand.13.42.147.*) *røbæræ* (*Rimkr.*), *æda.* skip røvær (*Flensb St.89.*) *vistnok fra mnt. rovere, fj. dog oldn. raufari, reyfari; afl. af II. røve*)

1) om person (*ff. Ransmand*). 1.) person, der røver noget, begaar røveri (*fx. i ssg. som Bank-, Taskerøver*); *spec. om person, der overfalder og plyndrer vejfarende, rejsende* (*fx. i ssg. som Landevejs-, Stratenrøver samt Post-, Togrøver olgn.*); *ogs. i al alm. (især i ssg.) om person, der uretmæssigt bemægtiger sig noget* (*ff. fx. Kronrøver*) ell. *plyndrer noget for ting af værdi* (*ff. Grav-, Kirke-, Ligrøver*). Da korsfæstede de med ham to Røvere. *Matth.27.38.* dette Toog, som de Ithacianske Kiemper

med den stolte Ridder Ulysses foretage mod den Trojanske Røver. *Holb.Ul.I.8.* Røvere, som om Natten gjøre Veiene her usikre. *Bagges.L.II.61.* Tre Røvere fra Rold. *HSeedorf.H.95.* I Aftes blev en Dame frarøvet sin Haandtaske . . Røveren blev fulrugt og anholdt. *Pol.*.1919.II.sp.2.* Hvis en stor Dreng tog en lille Drengs Spillekugler fra ham . . saa kom han (\square : den lille drengs fader) og . . straffede Røveren med en Lus-sing. *SMich.Dommeren.(1921).16.* || (*nu næppe br.*) om *pirat, sørøver.* Skibet (*er*) udj Fare til at . . blive taget af Fribytter, eller Røvere. *DLA—1—3.* *Jeg gaar i Søen mod en Røver, som | Har hiemsøgt Kysterne. *Oehl.III.52.* || *billedl. ell. i sammenligning* (*ff. bet. 1.2.*) om otte Dage (*holder jeg*) Bryllup med ham. Idag maae du være betænkt paa at rive mig af min Røvers (\square : den uønskede Brudgoms) Arme. *PAHeib.Sk.I.270.* man fik at vide . . at Critiken ikke bør være en Røver, der overfalder en udkommen Bog. *Kierk.V.24.* *Det Bytte har jeg besiddet som en Røver kun. *Drachm.1001N.88.* *KMunk.C.28.* || i *lege; dels (især i forb. lege røver) om en leg (i forsk. variationer, se Krist.BRL.239f.522.702), hvori fx. en af deltagerne er „røver“ og skal fange de andre, som synger:* her er dog en dejlig skov, (for) her er ingen røvere (*ff. STvermoseThyregod.DanmarksSanglege.(1931).172.*); *dels om andre lege, især (ofte i forb. (lege) røvere og soldater) om leg ml. to partier af drenge, hvoraf det ene (soldaterne) søger at fange det andet parti (røvere).* Her har jeg ofte leget Røver i min Barndom. *Ing.EM.II.102.* *Drachm.DG.15.* (*paa skoleskolturen*) legede vi . . „Røvere og Soldater“. *VKorfitsen.GM. 52.* *Gymn.II.17.* Til „Tagfat“ og „Røver“ og den Slags regulære Lege var hun god nok. *JakKnu.LU.182.* *uegl.:* i Frederiksborgegnen kunde de iltre Kulsviere kun daarligt komme ud af det med Fjenden og foretrak at lege Røvere med ham i Skovene, og det var en ganske alvorlig Leg, der ikke gik af uden Blod. *RichPet.Kingo.(1887).45.* *ff.:* Mindet om Trængselstiden (blev) snart tilsløret, og man faldt trygt til Ro i den tilvante Følelse, at „her er ingen Røvere i denne Skov“. *GSchütte.(AarbSkive.1936.91).* || *talem. og ordspr.* tyve og røvere skulle ikke arve guds rig, se Rige 3.1. ti røvere kan ej drage en nøgen af klæderne, se I. Klæde 3.1. falde (i)blandt ell. mellem røvere (*efter Luc.10.30*) komme i røveres magt, i røverklær. *Kierk.XI.267.* *især uegl.:* komme ud for folk, der udnytter, snyder en. *Cit.1723.(Bruun.FR. II.159).* *Haandv.263. 1.2)* *overf., brugt som nedsæt. ell. spøg. personbetegnelse.* || (*ff. Byggerøver*) brugt nedsæt., om person, der slaar sig igennem, som han bedst kan, benytter mindre fine midler for at skaffe sig økonomisk fordel (*spec.:* tager ublu avance, trækker kunderne op) ell. *fusker i et fag, er dilettant olgn.*

Det manglede bare, at de Lynggaardske Fabrikker skulde lade, som om de anerkendte eller overhovedet anede de Røvers (o: et konkurrencefirmas) Eksistens. *Bergström.L. 124.* Hun var osse for god til ham, den Røver, der foer omkring udenvælt af og til — hvorfor skulde han komme og ta Gaardens Pige. *Gravl.BB.42.* Saaledes faldt han (o: en forfatter) i Hænderne paa en af de Forrettingsrøvere, der dengang som nu i ikke ringe Antal jagede paa den tyske Boghandels Enemærker. *Disputatio nova contra mulieres. (overs.1920).XVI.* en halvstuderet røver, se halvstuderet. *jj.:* en festmaaltid-hædret Jubilars Forbitrelse mod de halvliterære Røvere, der hylder ham. *HBriz. (Tilsk.1918.I.74).* || som spøg. ell. kælen- de betegnelse for et barn (en dreng) ell. en yngre (mands) person. Naar da nogen af vort yngre Personale, som Excellencen ikke kjendte, blev nævnt, udbrod han idelig: „Hvad er det for en Fyr?“ „Hvad er det for en Størrelse?“ „Hvad er det for en Røver?“ *Schack.365.* „Aa, din Røver, det er jo bare noget du finder paa!“ hviskede hun og truede ad den lille. *AndNz.MJ.I.234.* *Korch.Niels Dros.(1924).88.*

2) om dyr, der røver husdyr, fjerkræ, juleæg, andre dyrs forraad osv., ell. (oftest spøg.) i al alm. om skadeligt ell. farligt dyr (jf. Bladrover); spec. (zool.) om insekt, der borttager blomstens honning uden at medvirke ved bestøvningen (*Naturens V.1936.7.*) *røver du (o: glenten) dem (o: gæstingerne), | Du Røvere slem . . . | Du skal med din Hals det betale. *Winth.(Fortællinger og Vers.Udg.afGRode.[1858].74).* *Jens Vogter er paa Sokkerne, | han raaber til sin Støver: | Vær flink, Pas-op! lad see, Du taer | den Røver (o: en ræv)! *Rich.1.5L.* hos Homer (*finde vi*) Løven nærmere ved Menneskenes Boliger, som Røver i Kvægfolden. *JLange.II.184.* Paa de nordiske Fuglebjerge er (*ravnen*) en frygtet og farlig Røver. Den raner baade Æg og Unger ud af Rederne. *BMøll.DyL.II.140.* Vi saa' ingen af de værste Røvere — grumme Hajer eller uhyggelige Blæksprutter! *Hornaday.Fra Naturens Vidunderlande.(overs.1926).106.* *jj.:* Oderen . . . som en stor Fiske-Røver, giør overalt megen Skade. *EPont.Atlas.I.610.* || † især i best. f., om bille af slægten *Pinus*, der lever af affald fra huse olgn.; *tyv. Cuvier.Dyrhist.II. 191.* VSO.

3) (jf. ty. räuber i sa. bet.; gart.) om tynde ranglete skud (paa frugttræer), der ikke udvikler frugtknopper; især om de paa stammen (under kronen) fremkommende skud paa frugttræer; vandskud; tidligere ogs. om rods- skud af stenfrugttræer (*Fleischer.HB.442*) ell. om jordbærplanters udløbere (*Tilskueren f. Landvæsenet.1799.276*). *OeconJourn.1757.895.* *PhysBibl.X.305.* *FJcJensen.Den landoecono- miske Havedyrkning.(1860).132.*

Røver-, i sgr. af Røver 1(1) (jf. dog u.

Røver-dragon, -soldat), *fx. (foruden de ndf. medtagne)* Røver-anfører, -bo, -bolig, -brud, -dreng, -fjæs, -flok, -folk, -fyrste, -fyrd, -haandtering, -haandværk, -horde, -hovedsmand, -knægt, -kone, -kvind(e), -kælling, -liv, -moral, -nation, -overfald, -pige, -sagn, -samfund, -skare, -stand, -tamp, -unge, -uvæsen. **-agtig**, adj. (nu l. br.) som optræder som ell. minder om, er ejendommelig for røvere. *Moth.R185.* De vare et liderligt og røveragtigt Pak. *Reiser.IV.136.* En røveragtig Adfærd. *VSO. MO. jj.* Røver 2: en røveragtig Spurv . . . tog (*svale-*)Reden i Besiddelse. *Kielsen.A.165.* **-bände**, en. (jf. II. Bände). *vAph.(1759).* *Bagges.DVXI.101.* den allersidste Røverbände paa Sicilien. *Bille.Italien.I.276.* *AchtonFrüs.DS0.II.247.* **-borg**, en. (jf. -slot) borg, der er tilholdssted for en roverridder ell. røverbände. *Røverbor- gen.Oehl.(syngespil-titel.1814).* *AndNz.AH. 169.* uegl.: Myretuen er en Kamporganisation og en Røverborg. *Roos.(Tilsk.1937.II.433).* **-dragon**, en. lege røverdragon, (maaske af: røver og dragon; *jj.* og *sp.* 359^{44f.}; *dial.*) d. s. s. lege røver (se u. Røver 1.1). *KMich.K.82.* *Feilb.-eddike*, en. (*jj.* eng. thieves' vinegar, *ty.* spitzbuben, vierräuberegg, *fr.* vinaigre des quatre voleurs; især foræld.) aromatisk eddike, krydderreddike (tidligere brugt som middel mod pestsmitte olgn.). *FolkLægem.1.57.* *Vare L.'198.* **-fløjte**, en. (l. br.) fløjte, hvormed røvere giver signal til hinanden. *Legeb.I.a.3.* **-general**, en. anfører for røverbände. **-gods**, et. (gods, der er) røveres bytte. *Moth.R185.* VSO. Mange Pirater søger ind til denne Ø med deres Røvergods. *Krarup Niels.MP.182.* ☉ **-haand**, en. (jf. -klo). *min Ven . . . | Der ræddet har tilforn mit Liv af Røver-Hænder. *Holb.Mel.II.6.* *Den (o: den bemidlede stand) meget uvis staaer, | Ved Ild og Vand forgaer, | Ved Røver- Haand forsvinder. *Stub.62.* *Mig var det, som af Røverhaand Du frelste. *Hauch.DV. II.176.* I gamle Dage . . . var det at købe en brugt Vogn omtrent ensbetydende med at falde baglæns i Røverhænder. *BerlTid.'s 1934.Sønd.5.sp.4.* **-hat**, en. (l. br.) om blod (spidspuldet) hat (af lignende art som den), der alm. bruges af (sydlandske) røvere; „bulehat“. *Pont.LP.IV.9.* **-historie**, en. 1) historie, der handler om røvere og deres bedrifter. *Oluvs.NyOec.I.34.* En jydsk Røverhistorie. *Blich.(1920).XXIX.85.* en Røverhistories Spænding. *Brandes.II.245.* 2) uegl., om historie (fortælling, roman osv.) med eventyrlig, usandsynlig handling, ell. om beretning, forklaring, paastand osv., der er opdigtet, usandfærdig, fuld af overdrivelser, praleri olgn. *Hostr.US.III.1.* Hun begynder at fortælle mig en hel Mængde Røverhistorier om hende selv, hendes Forældre og en Kæreste, hun havde havt, og Gud maa vide, hvad det var altsammen. *Bogh.III.206.* Baadejeren, hvis Røverhistorie om en Stranding paa en

Menneskeædere i Sydhavet nok var den Dussør værd, som han fik ekstr. *Drachm. UB.152. Thorsen. Afh. III. 125. jf.*: Der blev brugt et Ord, hvis Betydning i det parlamentariske Sprog jeg (o: *folкетинgets formand, Madvig*) ikke forstod; det var nemlig idet Noget betegnedes som Røverhistorie; af senere faldne Ytringer maa jeg imidlertid antage, at der i dette Udtryk indeholdtes en Antydning, som jeg troer det bedst at holde udenfor vore Discussioner. *Rigsdagst. F. 1852/53. I. sp. 2393. -hul*, et. tilholdssted for røvere; ogs. (*nedsæt.*) om usselt sted, ravnekrog olgn. (*Dags Telegr. 17/1864. I. sp. 4*). *Moth. R. 185*. Landsbyen Pasignore, der af alle Reisende betragtes som et ægte Røverhul. *HC. And. SS. VII. 75. NP. Wivel. R. 17. -hule*, en. (jf. Rovhule) hule, hvor røvere bor, ell. i al alm. om tilholdssted for røvere; ogs. uegl., om hule, som børn laver sig, ell. om sted, hvor uærlige folk har bolig, forretning olgn. Mon dette Huus, som er kaldet efter mit Navn, i Eders Øine er blevet en Røverhule (*1931: Røverkule*)? *Jer. 7. 11*. hvorledes tænker De Dem Livet hos disse Naturens Børn (o: italienske røvere) . . saa romantisk som muligt. En frygtelig Røverhule, sværtet af Sod og Røg, med et flammende Baal. *Bergs. PP. 8. -høvdng*, en. overhoved for en røverbande. *Ing. EM. I. 171. Bille. Italien. I. 273.*

Røveri, et. [rø'vəri] *ftt. -er. handlingen at røve* (II); især om den enkelte handling; *spec. (jur.) om handling, hvorved man med (trusel om) vold fratager ell. aftvinger en noget, bortfører noget ell. tvinger en til at gøre ell. undlade noget, der medfører formuetab for den overfaldne* (*sml. Ran 1, Rov 1*). *DL. 6—16*. Tryphons Handeler vare idel Røveri. *I. Makk. 13. 34*. Kongen, der saa længe havde taalt deres Røveri. *PA. Heib. US. 570*. I det syvende Bud forbydes at tilvende sig Næstens Eiendom, hvad enten det skeer ved Tyveri eller Røveri eller Bedrageri. *Katek. § 36*. *de italienske Røvere, | naar de har bedet deres Ave, | forinden de gaar ud paa Røveri. *Jak. Knu. Va. 44. JurO. (1934). 131*. || (*nu næppe br.*) om sørøveri. (*de*) hafde øfvet . . megen Røfverie paa Kongens Strømme. *Slange. Chr. V. 965*. I Fiorden drev han Røveri med sine Skibe. *Mob. DH. II. 201. jf.*: *Paa Røveri jo nu vor Flaade ligger (o: *om den eng. flaade i 1807*). *Bagger. II. 398*. || *billedl. (jf. II. røve 2)*. Jeg har sat mig for . . at tage Larven (o: *masken*) gandske fra alle de falske Religioner . . at opdage de Røverier de have gjort udaf vore hellige Bøger. *LT. id. 1730. 758*. Det er Humbug og literatit Røveri Altsammen. *Bergs. PP. 44. spec. (zool.) om insekts borttagen af en blomsts honning uden at medvirke ved bestøvningen. Naturens V. 1936. 2. 7*. || *hertil bl. a. Røveri-forsikring (jf. u. Ranforsikring)*. Ved Røveriforsikring dækker bl. a. Banker, Forretninger eller andre sig mod Tab ved Overfald paa Bude, der

bringer Penge og Værdisager, o. lign. *Hirschsprungs Handelshaandbog. 3 (1934). 480*.

Ø røverisk, adj. [rø'varisg] (*ogs. røversk. Moth. R. 186. Holb. Hh. I. 139. Blich. (1920). XV. 23. KNyrop. (J. Clausen. Verdens-Liit. hist. II. (1898). 502. Nis. Pet. EB. 59. Verden. GD. I. 115. jf. Saaby. 7. inth. og adv. d. s. ell. (sj.) -t (se ndf.)*). (*jj. ty. räuberisch; afl. af Røver; sml. røv-, røveragtig*) *so mer, bestaar af røvere, udfører røverier ell. er forbundet med røveri, foretages med røveri(er) for øje olgn. (fuglenes) Rede, hvor de gjemte deres Unger for hver røverisk Haand. Gylb. TT. 103. Et røverisk Folk. VSO. et røveriskt Indbrud i Gaarden. Bagger. I. 75. røveriske og troldomskyndige finske Folkestammer. CSPet. Litt. 25. røverisk Overfald. Bl & T. || (nu næppe br.) om dyr: som lever af rov. *Den røveriske Ørn forlader nu sin Rede. Chitau. PT. 130. den røverske Ulv. Blich. (1920). XVI. 64.*

Røver-kappe, en. (*l. br.*) om mørk slængkappe, naar han (o: *en musiker*) . . kom vandrende . . paa Østergade i sin store Røverkappe, der hang ham ned paa Hælene. *Pont. HK. I. -kaptajn*, en. (*jf. -general*) anfører, overhoved for en røverbande; røverhøvding. *Oehl. XIV. 114. Schand. TF. I. 18. Korch. LL. 112. -kaserne*, en. (*nu næppe br.*) bolig for røvere, røverpak, snydere olgn.; røverrede. *Leth. (1800). 216. -klo*, en. (*jf. -haand*). den fordømte Algreve vil give hende til Ridder Algotsøn, naar Hølvten af hendes Lehn og Godser kun maa blive i hans Røverkløer. *Ing. EM. I. 155*. falde i røverkløer, d. s. s. falde mellem røvere (*se u. Røver 1. 1*). **-kors**, et. (*jf. ty. schächerkreuz; til de sammen m. Kristus korsfæstede røvere skal have været anvendt kors af denne form; herald.*) d. s. s. Gaffelkors. *Sal. 2. XIV. 537. -kost*, en. (*nu næppe br.*) i *ftt.*, om ting, der er bortførte, stjåalne af en røver (røvere). *Holb. DH. I. 204. -kram*, et. (*nu sj.*) d. s. s. -pak. Vil Madamen . . see al den Forstyrrelse, som det Røverkram (o: *eng. lænderne i 1807*) har gjort her i Huset? *Bergs. S. 21. -krig*, en. (*l. br.*) krig, hvis formaal er røveri, plyndringer olgn.; krig mellem røvere og øvrigheden. det for Røver-Krige saa sikre Europa. *Sk. Vid. IX. 10. uegl.*: den Røverkrig mod Lærerne, hvori han (o: *en skoleelev*) søgte og fandt sin eneste Forsoning med Skæbnen. *KLars. SF. 175. -kule*, en. (*ænyd. røffer (røbere) kule; jf. I. Kule 1. 3, Morderkule*) hule, hvori røvere bor, holder til; bolig, tilholdssted for røvere; ogs. om sted, by, land osv., hvor der er mange røvere, meget lovøst pak, ell. (*især spøg.*) om sted, hvor man bliver snydt, trukket op. mit Huus skal kaldes et Bedehuus, men I have gjort det til en Røverkule. *Math. 21. 13*. heele Stæder og Riger, som af Dyders Boeliger og Platoniske Republikver ere forvandlede til Røverkuler. *Holb. Plut. IV. 2*. jeg kand ey andet end ansee de sædvanlige Spille-Huuse, for nogle Røver-

kuler. *Spectator*. 380. den vidt berygtede Røverkule Dubin. *Grundtv.Sazo.III.133*. Verden er en Røverkule. *Blich*. (1920). *VIII.19*. *IsakDin.FF.107*. billedl.: *Er der nogen, som vil see | Alle Synders Røverkule (o: *Manasse*). *Brors.128*. || (sj.) om rovdvys hule. *Den stolte Løve gaar nu af sin Røverkule. *Chitau.PT.130*. || gøre en røverkule af sit hjerte ell. (sjældnere) gøre sit hjerte til en røverkule (*Holb.Forr.8sc. Grundtv.PS.IV.378. EBrand*. (Skuepl.63)), (jf. lign. udtr. u. Mordergrube samt m. ty. mordergrube, holl. moordkuil) undertrykke, „kvæle“, skjule sine tanker ell. følelser; ikke meddele, hvad man (virkelig) tænker ell. føler; være indesluttet, tavs, hemmelighedsfuld ell. forstilt, hyklerisk. hvad hjælper det at gjøre en Røverkule af sit Hierte, jeg har sagt det, og jeg vil staae ved mine Ord. *Jacobi*. (Skuesp. *IV.132*). *PalM.II.1.46*. Man kan aldrig være forsigtig nok med at udlevere sin Fortrolighed. Vær mistånskoms! Gør en Røverkule af dit Hjerte! *Pont.A.95*. især nægtende: sige sin mening lige ud, aabenlyst; være aabenhjertig; tale rent ud. Gjør ingen Røverkule af jer Hierte, og siig rent ud, at I har lyst til en Rang. *Holb.HAmb.II.4*. jeg vil nu ikke længer gjøre en Røverkule af mit Hjerte . . . Jeg vil gifte mig med hende. *Hrz.VIII.283*. jeg har . . . aldrig kunnet gjøre en Røverkule af mit Hjerte, at jeg længe har elsket Dem. *Hostr.ÆS.I.15. Holstein.T.12. -køb*, et. (ænyd. d. s., sv. røværkøb, holl. rooverskoop; egl.: køb, der er saa billigt, som om varen havde været røvet (røvergods); jf. -pris) meget billigt køb; meget billig pris; spotpris; især i forb. det er røverkøb (nu l. br. et røverkøb. *Holb.Abrac.II.7*), faa for røverkøb († for et røverkøb. *smst.II.4*), (nu næppe br.:) have for (et) røverkøb (*Zellitz.Poes.125. PAHeib.US.517. Grundtv.PS.VII.64*), (nu især dial.:) faa røverkøb (paa noget) (*Moth.K438. Stub.109. OrdS.(Fyn)*). vi fik da mange rare Kunst-Stykker etc. for Røver-Kiøb. *Argus.1771.Nr.II.3*. Jord-Æbler . . . saa store, som begge mine Næver — Rette Svine-Maver, og for 8 Skilling Skieppen — Er det ikke Røverkiøb? *Ew*. (1914). *II.370*. *Ha, det er Røverkiøb for slige Fisk! *Oehl.F.230*. Han kom . . . for at tilbyde mig et Par Mohrenkopper — herlige Dyr, og for Røverkjøb! *Blich*. (1920). *XIV.157*. han solgte (sin gaard) for Røverkøb. *Gylb.II.203*. Røverkøb. Meget flot Ottomansæt 98,00. *DagNyh.*^{12/2} 1933.17.sp.1. jf.: *Liv for Død, for Korset Kronen, | Det er Herrens Røver-Kiøb. *Grundtv.SS.I.312. -leg*, en. (l. br.) legen „røver(e og soldater)“. *Legeb.I.a.3*. † -nest, et ell. en. (ogs. -nes. *Falst.Ovid.95. Chr Flensb.DM.II.174*). (jf. I. Nest (1); formen -nes, ænyd. ness (*Kalk.III.225a*¹³) fra 'nt. nes) d. s. s. -rede. *Hvad er det got at lande | I Himlens søde Havn . . . | Fra Røver-Nest (*SalmHj.622.1*: Røverdald) til Engle-

Fest, | Fra Svine-Egn til Faders Favn. *Brors.303. ChrBorup.PM.322. *Algier!* du Røver-Næst! *Argus.1771.Nr.44.3. -pak*, et. (jf. -kram) nedsat., om samling, flok ell. bande af røvere ell. folk, der frarøver en noget, snyder en oln. *De, som sig bierged', bleve snart | Udplyndret, da dem funde | Et Røverpak. *Reenb.II.357*. er det ikke en Skam, at det Røver-Pak (o: algerierne) tør trodse to mægtige Riger? *Argus.1771.Nr.44.3. *Hovedet* var bidt af Skam, | Røver-Pak ham (o: Jesus) haaned. *Grundtv.SS.I.493*. Englænderne, det Røverpak! *Tror* du, jeg har forvundet 1801 og 1807. *Bergström.IB.124. -pris*, en. (sj.) d. s. s. -køb. *han solgte Guld for Røver-Pris. *Grundtv.PS.IV.206. -rede*, en ell. (nu kun dial.) et. (jf. I. Rede 2.1 samt -nest) tilholdssted for røvere ell. lovløst pak, snydere oln.; ogs. om forfalden, snavset og uordentlig bolig oln. *den fæle Røver-Rede (o: Algier). *Argus.1771.Nr.44.3*. Barbareskernes Hovedstad, i Aarhundredet et maurisk Røverrede, nu et fransk Ornerede. *Blich*. (1920). *XXX.167. Hørup.III.182*. Favsingholm var en gammel Røverrede. *Pont.DR.*I.122. -ret*, en. i talem. krigsret, røverret, se Krigsret 1.1. -ridder, en. (især foræld.) ridder, der lever af røveri, foretager røvertogter oln. Røver-Ridderne. En original historisk-romantisk Ridder-Fortælling fra det sextende Aarhundrede. (bogtitel.1831). *Brandes.Goe.I.86. jf.*: Automobilisterne er Nutidens Røverriddere, der gør Vejene usikre. *HomoS.VD.136. -roman*, en. roman, der handler om røvere; nedset., om roman med eventyrlig, usandsynlig handling; ogs. om løgnehistorie, opspind oln. Røverromanen Rinaldo Rinaldini. *Brandes.Goe.I.357. Stangerup.R.141. overf.*, om spændende foretagende, oplevelser: *Woel.DG.81. -romantisk*, en. om (fremstilling af) de romantiske forhold, der knytter sig til, den romantiske stemning, der hviler over røvere(s liv og bedrifter). *Nyström.S.268*. Ingemanns Røverromantik. *Tilsk.1929.I.136*. ingen (vilde) falde paa at betegne Nyhavn som Hjemsted for den rigtige Røverromantik. *Østrup*. (smst.1936.II.424).

røversk, adj. se røverisk.

Røverske, en. (sj.) kvindeligt røver. [*Amberg*]. *Ty.-Da. Ordabog.II*. (1797). 267. *Bang.Les quatre diables*. (1890). 56.

Røver-skib, et. (nu l. br.) skib, hvormed der drives sørøveri; sørøverskib. *Pflug.DP.274. Mall.SgH.680. Recke.KM.160. -slot*, et. (jf. -borg). *Ew*. (1914). *IV.69*. Alle hine Ruiner vare lige saa mange fordums adelige Røverslotte. *Bagges.DVIX.337. Ing.VS.III.149. Schand.SD.105. -soldat*, en. (dagl.) i ft.: sammentrækning af røvere og soldater (jf. og sp. 359¹⁴⁴). *AaseHans.EK.62. -sprog*, et. (jf. Tyvesprog; l. br.) om hemmeligt sprog, roivælsk oln. *Da.Missions-Blad.1920.113. -stat*, en. stat, der er fuld af røvere ell. drøvere, tillæder (sø)røveri; især i ft. best. f., som ældre be-

nævne for Marokko, Algier, Tunis og Tripolis (barbareskstatene). VSO. MO. Berl. Konv. XVIII.414. jf.: dermed (o: med disse bemærkninger) haaber jeg ogsaa at have betalt Røverstaterne den behørig Tribut (o: at have taget hensyn til dig). Kierk. II.8. **-stue**, en. (dial.) underjordisk hule (rum, stue), der er bolig for røvere. Deres (o: røvernes) Hule eller Røverstue . . . blev nu fundet i den store Banke vesten for Skavngaard. 10 Blich. (1920). VI.144. Røverstuen. sa. (novelletitel. 1827). Feilb. jf. Stedn. I.110. **-tog**, et. (især foræld.) d. s. s. -togt. (vikingernes) Røvertog. Molb. DH. I.345. Davids. KK.426. (især spøg.) uegl.: (gedehamsen) gaar først som ældre paa Røvertog efter Næringsmateriale. Frem. DN.652. **-togt**, et. (jf. -tog) togt, hvis formaal er røverier, plyndringer. Hvis noget Sørover-skib skulde overfalde et af deres Fartøjer, saa forhekser de Skibet, saa det ikke kan 20 fortsætte sit Røvertogt. Krarup Niels. MP. 182. (især spøg.) uegl.: (myrernes) Røvertogter. Frem. DN.640. **-vis**, en. i forb. paa røvervis. *han . . . hvis Huus I har paa Røverviis | Voldgiæstet. Rahb. Skuesp. II.134. Molb. DH. II.10. Ploug. II.90. **-røvet**, adj. [-røvaʔ] (af. af Røv; vulg.

ell. dial.) som har en bagdel af en vis (ved 1. led angivet) art; -rumpet; i ssgr. som aaben-, højrøvet; se videre Feilb.

Røv-fuld, en. (dragt) prygl, der gives paa bagdelen; endefuld. AlbaSchwartz. Skagen. I. (1912).47. Han vilde give dig en Røvfuld, fordi du overhovedet er begyndt paa saadan noget Sludder. TomKrist. IN.77. Rent ud sagt, vi kommer til at savne de Lussinger og Røvfulde, vi skulde have haft. Lauesen. SD. 168. **-gespon**, en. (bogtr., jarg.) om gadespesoner, der under arbejdet vender ryggen til hinanden. Ordbs. **-hul**, et. endetarmsaabning (Anus). FrGrundtv. LK.130. Nu piber Vinden fra et andet R. . . . end hans i Danmark, men Aanden turde være ret egentlig den samme. JVJens. V.31. Esp.467. Feilb. || ogs. brugt som skældsord. **-papir**, et. toilet-papir; wc-papir. jf. NTBB. I.61. **-pis-sker**, en. (jf. -slager samt Ars-, Ende-, Rygpisker) nedset. betegnelse for en lærer. Amberg. jf. JHSmidt. Ordbs.112. **-slager**, en. (l. br.) d. s. s. -pisker; m. ordspil paa Rebslager: Hjortø. HE.129. **-told**, en. (jf. Røv sp. 266⁴⁴) brugt som skældsord (spec. (soldat.) om rekrut, hvis nummer er (ell. ender paa) 12). Cit.1887. (Ordbs.).

I. S, et. [æs] *Høysg. AG. 2.* (ofte (især tidligere) skrevet **Es**. se ndf.). flt. -'er. (ænyd. d. s. (*DaViser. VI. 377*)) **1)** navn paa sprogl. den Danske Genitivus formeres ved et s. *Hølb. Orthogr. 97.* i Fransen udtrykkes Passiv ofte med se foran, såsom: le mot, dont vient un autre mot s'appelle primitif . . De Franske sætte her *Esset* foran, som vi sætte bag ved. *Rask. I. 245.* Serne hvislede, som Pile, gennem Sangernes Tænder. *Blich. (1920). VIII. 175.* (den berusede) savlede en Overflod af uforstaaelige z'er og s'er. *Tandr. Kl. 13.* **2)** navn paa bogstav. De gamle skrev ofte dobbelt s i mange ord, hvilket nu efterlades, som: hoss for hos. *NvHaven. Orth. 148.* et stort, lille s | *jf. bet. 4.1:* *Det store S han ligned grant, | Som Munkens Skrivekunst opfandt. *Winth. V. 101.* langt s, (bogtr.) særlig (lang) form af bogstavet s (der især brugtes i forlyd og inde i ord). (*DGrammar. III. 161.*) **20** *Bibliot. H. 1. 55. talem. (dial.):* det er øndigt med ø og smukt med langt s. **3)** forkortelse for ord, der begynder med S, s, fx. for sel (i henvisninger i bøger), Side, Syd; se i øvrigt *Meyer. 9. jf. (nu næppe br.):* Sagtomodighed, Sandruhed, Styrke og Skønhed, de fire S'er, som enhver Elsker i Følge Ordsproget maae besidde. *Lieb. DQ. I. 325.* **4)** hvad der har form som ell. ligner et S (2). **4.1)** om linie ell. figur, der har form som et S. (de fulde) bevæger sig i Zig-Zag og Esser. *OscJens. IN. 18.* *og fjærnt over Norets skovrandede Næs | der svæver nu Hejren med Halsen i *Es. Aakj. Hejmd. 21.* Det lange Farvand (ø: Lillebælt) gør et overdaadigt S paa sig, først ud og saa ind. *JVJens. (Pol. 19. 1934. 16. sp. 4).* *Over Stene hviled Armen, | hviled Benet . . Linjen langs med Ryg og Ben | var et S i Tøj og Kød. *TomKrist. P. 60.* || spansk S, (især dial.) en S-lignende figur, der (i tavleleg) tegnes ved paa særlig maade at forbinde visse i bestemte grupper opstillede prikker. *Feilb. III. 477.* i tælleremser: *es pres, du er ude som et spansk es. *Krist. BRL. 178. (jf. smst. 185. 190. 191).* *Ullen, dullen dof . . | Kaalvippen, Kaalvappen | Du slap en — | som et lille spansk *Es. Legeb. I. a. 19. jf.:* jeg er udenfor, er ude, „som et lille bitte spansk S“. *Brandes. II. 276.* **4.2)** (fagl. ell. dial.) om jærnkrog med krumning til hver sin side i **50** begge ender, brugt til sammenkædning af forsk. dele, til at hænge noget op i (Kværnd.), (tidligere) til anbringelse i skaaljerne paa (træk)aag (*Moth. E86. VSO. I. 706. jf. Aages. smst. 7.*), til at rode op i skraldebøtter med (*AndNx. PÉ. III. 304. sml. u. Syvtal.*, ell. om andre (dele af) redskaber, der ligner et S, fx. om det krumme rør paa en dulcian (1), jagot (*Moth. E86. VSO. I. 707. HPanumb. ML. 602*),

om en slags spatel, der bruges ved metalstøbning (*Wagn. Tekn. 66*), en slags hakkekniv, hvormed rodfrugter hakkes itu til kvægfoder (*Feilb. jf. Kaales. 4.3*) det romerske S, (*anat.*) krumt parti af tyktarmen, hoftekrumningen (*S romanum ell. Flexura sigmoidea*). *Panum. 231. Sal. 2. XXIII. 99.*

II. s, interj. se st.

S-, i ssg. (især tidligere skrevet **Es-**. — † **Esse-**. se ndf. l. 35). **1)** (sprogv.) til I. S 1, fx. S-Form (*Wiuel. 135*), -Lyd (*StSprO. Nr. 163. 32*), -Passiv (*Dahlerup. Jyskelov. (1919). 43*). **2)** (især sprogv.) til I. S 2, fx. S-Tegn (*Harp. Kr. LXXV*). **3)** til I. S 3; spec. i forb. som S-Bane, S-Strækning, S-Tog (opr. efter ty. S-bahn, ø: stadtbahn, bybane; jærnb.) om (banestrækning med) tog, der (i Kbh.'s nærtrafik) kører efter en „stiv“ køreplan ø: afgaar med ganske bestemte mellemrum og til de samme tider i de forsk. timer (fx. 0,05, 0,25, 0,45, 1,05, 1,25, 1,45 osv.). nu køres kun S-Tog mellem Frederiksberg og Klampenborg. *Pol. 1934. 6. sp. 2. BerlKovv. XIX. 79.* **4)** til I. S 2 og 4, fx. S-Form, S-formet (*AKrog. Fysiol. 129. HMatthiess. L. 15*), -formig (*jf. Feilb. III. 138*), -lignende || i mere specielle ssg. S-Bro, i best. f. om bro ved Frederiksberg slot, der slynger sig som et S. *KMads. Marstrand. 31. Trap. 4. II. 147.* S-Bugt, *3.* S-formet krumning af tømmer. *Harboe. MarO. 103.* hertil: S-bugtig. *Funch. MarO. II. 33.* S-Jærn, kniv til fræsemaskine, hvormed fremstilles dybe noter og slåder. *S&B. FagOSnedk. 162.* S-Krave, (foræld.) „Esse-kræue . . kaldes et slags preste kræuer, som går i latinske store esser.“ *Moth. E87.* S-Krog, (fagl.) krog af form som et S. *Harboe. MarO. 270.* S-Linie, S-formet linie. S-Linjen synes at være (japanernes) Skonhedsnorm. *KMads. JM. 41. RMagnussen. Janusla Cour. (1928). 84.*

sa, interj. [sa] (sv. ty. holl. ofl. d. s.; m. h. t. oprindelsen se *Schwentner. Die primären Interjektionen. (1924). 30.* Idefors. *De primära interjektionerna. I. (1928). 344ff.*; ordet berører sig med VI. saa 12.3; sml. (sidste del af) hal-løjsa, hejsa, hovsa, ovsa; især dial.) brugt som tilraab til kreaturer ell. hunde, især for at jaa dem til at standse, gaa tilbage, holde sig paa rette veje olgn.; ofte gentaget sasa (sa). Sal vil du gaa! *VSO. Sa*, sal hvor skal du hen! smst. I Flok piler Faarene hjem ad „Ej, sa, sal! Vil I herom, I Tyvekram!“ *PR Møll. BL. 112.* Ræret vokser. Brølene højner sig og synker. „Sa, sasa!“ fra Røgterne. *Fleuron. KO. 117.*

I. Saa, en. [sá] flt. -er. (ænyd. d. s., sv. så, no. så, oldn. sár, eng. dial. soe, oeng. sa, litavisk saikas, maal for flydende varer; jf.

Byge-, Mælke-, Vandsaa) 1) (nu kun dial.) *tøndeformet beholder (især til vand, mælk, valle) med to ører, hvorigenem en bærestang („saastang“) kan stikkes; ogs. om almindeligt ørekar til vask, ølbrygning olgn. (jf. DF.1929.112).* *Familien af Stuen flyer, | Een med en Spand, en anden med en Saae, | Een med en Strip . . | For Regnvand i en Hast at faae. *Bagges.I.28.* *Tjenerskabet nu Par om Par | Sig skyndte med Saa til Kilde. *Grundtv.SS.II.234. JPJac.I.254.* den Ko, som gav Saaen fuld i eet Strip! *Rørd.H.13. FrGrundtv.LK.33. Esp.346. Feilb. jf.: Saa mængen Saae fuld Vand jeg har trukket af Brønden for hende. KomGrønneq.II.355. 2) (maaske ved paavirkn. fra Sold; sj.) større si ell. sigte; sold.* *Det svandt ad tusind Veie, | Som Vand gennem en Saa. *Winth.V.225.* *Han sov som en Orne og drak som en Saa. *Aakj.RS.103.*

II-III. Saa, en. se I-II. Saad.

IV. saa, v. [sá?] præf. -ede [sá:(ø)ðə] (tidligere (skrevet) saade. *DL.6—15—11. Falst. Ovid.67. Grundtv.SS.I.78. jf. saadede. Holb. Intr.I.25); part. -et [sá:(ø)ð] vbs. -ning (s. d.), jf. I. Saad. (æda. sa, oldn. så, eng. sow, ty. säen, got. saian; besl. m. lat. sero, jeg saar; jf. II. Saad, Sæd)*

1) (jf. II. lægge 2.2) *nedlægge ell. sprede, udstrø frø (i, paa jorden) i den hensigt at skabe nye planter, bevoksnings, faa afgrøde olgn.; ofte spec. om nedlægning, spredning af sædekorn; undertiden i videre anv., om dyrkning, avl af korn olgn. 1.1) uden obj. Isaak saadede der i Landet og fik samme Aar hundrede Fold.* *1Mos.26.12.* Seer til Himmels Fugle; de saae ikke, og høste ikke, og sanke ikke i Lader. *Matth.6.26.* see, en Sædemand gik ud at saae. *smst.13.3.* *O Christian, bag hvis tætte Hegn, | Vi saae med Lyst og høste trygge! *Ew.(1914).III.134.* Saas der paa Blivestedet, maa Jorden . . gødes. *Havebr.L³. II.321.* saa i ell. paa grønfuren, se Grønfure. saa i fællesskab, (nu l. br.) *dyrkekorn i fællesskab (især ml. husmand, der lægger jord og gødning til, og gaardmand, der bestrider udsæden og dyrkningen).* *VSO.* saa til halv olgn., se halv sv.766¹⁹¹⁴. 1.2) m. obj., der betegner frøet ell. selve den plante, afgrøde, der dyrkes. det er tyndt sædt. *Moth.S11.* Den første saadede Sæd er i Almindelighed den bedste. *JPPrahl.AC.36.* Hyld, Stikkelsbær, Ribs og Gjedeblad kunne groe i store Træer, hvor Fuglene have saadet dem. *CVaupell.S.113.* først i April . . kan man saa Ting som f. Eks. Ærter, Gulerødder, Løg, Spinat. *HardyHansen.Fruuthaven og Køkkenhaven.(1928).86.* || refl. saa sig (selv), om plante: *kaste sine frugter, frø, saaledes at de slaar rod, spirer og bliver til nye planter; ogs. om den nye plante: fremvokse af et saaledes kastet frø.* Ukruet saa'r sig selv. *Mau.10852.* i Havenne saaar Guldregnen sig meget. *CVaupell.S.116.* Det myldrer alle Vegne op med baade

Naal og Løv — Ædelgranen saa'r sig kolsalt, og det samme gælder ogsaa Birk, Røn og Tjørn. *DagNyh.²⁸/1935.18.sp.4.* dette ahorntræ har saadet sig selv | *billedl. (jf. bet. 2):* dog gjelder om Intet som om Skyld, at den saarer sig selv. *Kierke.VII.467.* || i særlige forb., *talem. olgn. saa havre, se Havre 2. Løke, Lok(k)emand(en) saar havre olgn., se Løke, Lokemand.* man skal løbe (ell. rende) og saa boghvede, men krybe og saa hør(frø), se krybe 2.3, IV. rende 3. den, der stjæler ærter at saa, faar bønnen igen, se Bøn 2.1 slutn. — m. obj., der betegner mængden af frø, *udsæd (ofte billedl., jf. bet. 2):* Hvo Intet saa'r, Intet faar. *Mau.4394.* Hvo som Lidet saa'r, han Lidet faar. *smst.5522.* At saa' Lidt og hoste Meget, er Bondens største Kunst. *smst.5152. Krist.Ordspr.nr.9124.* Den, som Noget saa'r, han Noget faar. *Mau.8222b. 1.3)*

(nu næppe br. i rigsspr.) m. obj., der betegner jord, mark: *besaa; tilsaa.* see, der have I sæd, og I skal saae (1871: besaae) jorden. *1Mos.47.23(Chr.VI).* *Vi os nøye, | At hand tilstøder os vor Land at saae og pløye. *Holb. Paars.36.* Ordentlig bør (havreagrene) hvile i 3 Aar og saaes i 3. *JPPrahl.AC.8.* *Og ville I nu vide og ville I forstaa | hvorledes den Bondemand sin Ager monne saa? *STvermoseThyregod.DanmarksSanglege.(1931).248.* Jørgen Ladegaard saar Højmarken af den store Løb (?: kurv). *Anesen.JG.195. jf.: saa mister, se I. Miste 2.1. 1.4) i særlige forb. m. adv. ell. præp.-led.* || saa (en mark) til, (jf. tilsaa) *besaa (over det hele); tidligere ogs.: fuldende, blive færdig med saaningen.* vi har alt sædt til. *Moth.S12. VSO.* saa ud, (jf. udsaa; nu næppe br.) *sprede frø ud over et stykke jord; saa (1.2).* *Moth.S12.* || (nu ikke i rigsspr.) i refl. *udtr.* Derfor siger man, den, som saarer for tykt, saarer sig ud (?: blotter sig, gør sig fattig); men den, som saarer for tyndt, saarer sig i Avling. *JPPrahl.AC.56.*

2) *billedl. (om forb. m. høste se høste 2.2).* 2.1) (bibl. ell. højt.) *om den handling at lægge grunden til, skabe betingelser for udviklingen af noget fremtidigt, kommende; ogs. i al alm. i udtr. for at skabe, avle, frembringe ell. forarsage, fremkalde noget; ofte m. ordet Sæd som obj.* Lys er saadet for den Retfærdige (1931: over de retfærdige oprinder Lys). *Ps. 97.11.* der saaes et sandseligt Legeme, der opstaaer et aandeligt Legeme. *1Cor.15.44.* *I (satirikere) som jer beske Sæd forgiæves ickun saae | Og for Umagen tit en baneket Trøje faae. *Holb.Paars.260.* *Gud, han ser dog paa Hjærtet blot, | Finder han der den gode Grund, | Glæde han saar der allen Stund! *Grundtv.SS.I.353.* *Sejr du (?: verden) saar, men kun Stride opgro. *smst.III.161.* *jeg vandrede saa vide | at saa min Jubels Sæd. *Stuck.S.27.* || m. h. t. uenighed, ufred olgn. (perserne) saadede Ueenigheds Sæd, og ophitzede den eene Stad imod den anden. *Holb.Intr.I.25.* Hun vidste og ved sin

Snedighed, at saae Ueenighed iblant Kongens Folk. *Suhm.Hist.I.316.* *Ja og Nej — det skiller os ad, | saar kun Ufred, avler kun Had. *Hostr.US.II.6.* en Menneskehed, der var heroisk optaget af at brygge Giftgas og saa Had. *Erl.Krist.MM.193. 2.2)* (jf. u. besaa, oversaa 1; nu l. br.) om spredt anbringelse af noget oln. jeg vil saae dem (: jøderne) iblandt Folkene (1931: Blandt Folkeslag strøede jeg dem ud). *Sach.10.9.* især i passive forb.: er (det ikke) en yderst honet og respectable Mand? Jeg troer, at den Slags Folk er tyndt saade. *RudBay.EP.I.193.* Han var mager i Ansigtet, sort Skæg var saacet sparsomt paa Kinderne og paa Hagen. *Thuborg.Brødre.(1923).181. 2.3)* (sj.) m. henblik paa den lyd, der er forbundet med udstørelse af sødekorn. En Lyd af mange Hundrede Fødders Løb, en hastig, saae Lyd. *Pla Cour.K.354.*

V. saa, præet. af se.

VI. saa, adv. ell. (se bet. 10-12) konj., pron. og interj. || i bet. 1, 2, 3,1 og 11 udtalt [sø] (*Høysg.AG.99*) ell. (uden for særlige udtr., hvis udtale er angivet ndf., især højtid. ell. glågs.) [sã?]; i bet. 3.2-10 udtalt [sø] (i tryksvåg stilling undertiden dagl.) reduceret til [sø] ell. [s], fx. saa gerne: [s(ø)gørnø], lige saa stor: [līsøldsø?], jf. II. komme 1.s slutn.); om udtalen i bet. 12 s. d. (glåda. saa, soa, s(w)o, swa, æda. swa, swo, so (se Brøndum-Nielsen.GG.I.255f.), oldn. svã, eng. so (oeng. swa, swæ), ty. so, got. swa; maaske til roden i sanskr. sva-, sig, og besl. m. sig, sin; jf. altsaa, II. isaa, ligesaa, ogsaa)

1) paa en angiven maade; paa denne maade; saaledes.

1.1) (nu i de fleste tilfælde i rigsspr. kun højtid. ell. foræld.; i alm. rigsspr. bruges saadan og saaledes) (ofte i forb. med pegende haandbevægelser oln.) udpegende ell. henlydende til en maade, tilstand oln., som den talende og tiltalte har for øje, som fremgaar af situationen, er alm. kendt oln., ell. henvisende til en i det foregaaende nævnt ell. antydet maade, tilstand oln. seel saa gik hun og vrickede med Rumpen. *Holb.Jean.II.4.* jeg kand sværge paa, at jeg icke erindrer at have foræret jer noget i Særdeleshed; thi hvorfor skulde jeg gøre det? . . . nej! nej! I gode Karle icke saa icke saa. *sa.Jep.III.1.* saa gaar det naar en Mand paa 70 Aar gifter sig med en Pige paa 15 Aar. *sa.Bars.IV.2.* de saae Conrad med blødende Næse reise sig op fra Gulvet i Gangen. „Saa skal du have, naar du lurer, Rad!“ *Ing.LB.III.142.* *Siig mig et Ord til Trøst fra hendes Hjerte, | Hvor du saa ofte hvilte, yndigt vugget! | Saa holdt hun dig — saa — saa hun kyssed dig. *PalM.I.267.* *lad dem (: fuglene) holde sig en Fest | paa Aadslæt ved | din stejle Bred — | saa er det bedst. *Brandes.XII.315.* jf. bet. 1.2: Kudsken gjorde Holdt for at binde et Hjul — saa bruges ved

Nedkjørsel af meget bratte Skrænter. *Blich.(1920).XX.14.* m. overgang til bet. 2: flyd da icke saa efter enhver Vind. *KomGrønæg.I.258.* i stilling foran en af et modalverbum styret inf. (jf. ndf. l.59ff.): det maatte saa komme. *S&B.* || i forb. m. ytringsverb. så siges der. *Moth.SI.** Saa syng de, og svinde. *Oehl.I.1.23.* Hvad er Sandhed? Ja, saa spurgte Pilatus. *Goldschm.Hjl.II.350.* *Du (: Danmark) er mig Fader og Moder | — Saa synges fra Strand til Strand. *JHelms.S.2.* jf. bet. 1.2: *Jeg er ingen Gangerpilt | dog du det siger saa; | jeg er den bedste Kongesøn, | i Verden leve maa. *DFU.nr.39.20.* i den anførende sætn. (ved direkte tale): *,Op, Smed,“ — saa taelde den selsomme Gæst, — | „Tag Hammer og Tang og beslaa min Hest.“ *Schaldem.CN.81.* hvor de andre Procuratorer vil misunde mig, skjøndt de sige, at saadant Noget bryder man sig ikke om. Ja, han sagde saa, Ræven om Rønnebærrene! *Goldschm.EnSkavank.(1867).57.* *,Blæs“ saa raaber han til sin Svend, | Og Hornet klang for Mund. *Stueck.AT.11.* Der skal være Maade med Slikkerierne, han sagde saa Ræven, han havde ædt 27 Skarnbasser. *OrdB.S.(Sjæll.).* (dagl., især dial.) i forb. saa bandte han oln. (ogs. i tilfælde, hvor eden er udeladt). *,Ja gammel hid, og gammel her, | Den (: bogen) skal“, saa bandte han, „paa Baalet.“ *Bagges.I.178.* „Jesses, Per, der er nogen herinde“, oplyste hun forfærdet. „Dem skal jeg“, saa bandede han, „snart faa ud af Lemmen.“ *Egeberg.M.71.* || som bestemmelse til et part. (nu kun i heraf udviklede ssg., se u. saa-2). dersom I gode Herrer ere saa sindede. *Holb.Kandst.II.3.* saa længe (ærkebisp Andreas's) Hænder vare saa udraktede, vunde de Danske. *sa.DH.I.280.* I det mindste ere icke mange af de nye Tydske (: kunstord) saa beskafne. *Høysg.S.a8r.* saa kalden, kald(e)t, se saakaldt. jf.: Respekten for Kundskaben (er) fremherskende baade i den „første Renaissance“, Carls og Alcuins „Tilløb“, og den anden, egentlig saa kaldte Tidsalder. *StSprO.Nr.135.20.* || i stilling som præd. (jf. u. bet. 1.2). Kjære, see til Himmelen, og tæl Stjerneerne . . . saa (1931: Saaledes) skal din Afkom vorde. *IMos.15.5.* det er icke min Skyld; thi min Kone vilde saa have det. *Holb.Jean.I.1.* Saa er det at tage Landstrygere i Tjeneste. Det er Lærepenge for mit dumme Fæ. *Pa Heid.Sk.II.24.* det (har) paa nogen Tid af og til forekommet mig saa. *Blich.(1920).XX.58.* *Ak nei, ak nei Hr. Guldsmed, | ak nei, det var ei saa. *Høedt.LG.6.* Det forekom mig, at Nogen kaldte paa mig. Men det var nok icke saa. *Drachm.EO.172.* det lader, synes saa, se IV. lade 8.3, synes. i stilling foran inf. være styret af modalverbum oln. (jf. ovf. l. 4ff.): Det skulde nu imidlertid icke saa være. *Grundtv.Smaaskr.193.* „Dette Digt burde De aldrig have seet“ . . . „Ja, ja, det kan saa være, men vittigt er det dog.“ *Hauch.I.318.*

det opfattes som noget, der maa saa være. *Brandes.III.375.* *Dødens smukke Tilnærmelse — hvor det dulmer og gør følelsesløs en lille Tid, for det skal saa være. *JVJens. Di.97.* det faar saa være, se *faa sp.592^{ff}*. lad saa være (at), se være. — *i betingende ell. indrømmende sætn., indledet med ifald (JPPrahl.AC.36) ell. (især) hvis (se III. hvis 1), naar, om, uden; især i subjektløse sætn. som hvis, naar osv. saa er (var) ell. forkortet hvis saa (Kierk.XII.353) olgn. Holb.Ep.I.193.* Dette Sted kalder man dog de Danskes Kaffehuus; naar saa er, burde man i det Mindste her forstaae Dansk. *Heib. Poet.VII.211. JVJens.RF.172.* *De Folk, jeg har, er Mænd og slaas med Mænd | for Jer til sidste Mand, om saa skal være. *KMunk.C.43. jf. bet. 1.3:* Om saa var . . at Niels vilde rømme, havde han nok kommet til mig først. *Blich.(1920).XIV.167.*

1.2) m. overgang til pronominal funktion, genoplagende, repræsenterende et ord, led fra foregaaende sætn.; i lign. anv. som det sp. 687^{ff} || (gldgs.) i forb. m. hedde. *Ah! Lise,“ sagde han (thi Pigen hedte saa). *Wess.112.* *Jack (saa hedte Svømmeren). *smst.192.* Da Dirksen — saa hedder Manden — var 20 Aar gammel, kunde han ikke tale et dansk Ord. *Thorsen.Ajh.III.15.* || (talespr.) i forb. m. et fra den foregaaende sætn. gentaget hjælpeverbum ell. m. verbet gøre som erstatning for den foregaaende sætnings verbum ell. (sj.) m. gentagelse af selve verbet: *egnoptagende den foregaaende sætnings verballed med tilhørende bestemmelser.* De forlanger, (magten) skal bruges med meget mere Skjønsmhed. Det kan være, den skulde saa. Men hvem skal lære Vælgerne det? *Schand.TF.II.322.* „har du taget imod dem i din plettede Havefrakke?“ — „Jeg har nok saa.“ *PEBenzon.B.34. om forb. m. gøre se gøre 12.1 slutn. — i sætn. med „omvendt“ ordstilling, indledt med et forsikrende adv. olgn. (jf. ndf. sp.286^{ff} samt gøre sp.529°, 530°).* Det er artig nok, ja men er det saa. *Fruentid.1770.Nr.3.3.sp.2.* „tør (du) tale saa despecteerlig om de Døde?“ — „Ja mænd tør jeg saa.“ *Gylb.XII.289.* „I lyver Daniel“. „Ja, ja, Herregud! vist lyver jeg saa, det er troligt nok.“ *JPJac. I.162.* „Kan Du dog ikke høre, at hun taler til Dig?“ . . „Jo, vel ka' jeg saa!“ *Wied. BS.199.* Jeg vil tænke over det. Maa jeg ikke nok det? — Jo, gu' maa De saa. *EriKrist. DH.15. jf.:* „vil du være Allerækosten min?“ | — „Og ja, saa Mænd, det vil jeg saa.“ *DFU.nr.11.3.* || *genoplagende et præd. fra foregaaende sætn. *I ere faa | De sande Venner ere stedse saa. Rein.303.* *Paa fiorten Aar (o: i en alder af 14 aar) han var Student, | Og han er saa endnu omtrent, | Ham ingen Titel har omvendt. *Oehl.L.II.142.* Min Konges Naade var mig dyrebar i min Ungdom, og den er saa endnu. *Schack.440. nu især*

sidst i sætn. m. bekræftende ell. forsikrende bet., i alm. talespr. især, naar den indledes m. ja, jo: „Han er forandret“ . . „Ja, han er saa.“ *Bergs.BR.163.* „Jeg har hørt sige, han er en høj Mand ved Kongen“. „Han er saa“, svarede Mikkel uroligt. *JVJens.FD.82.* Han var jo ogsaa engang forelsket, ja, han var saa. *EriKrist.BT.73.* Enhver havde sit at tænke paa. Ja, de havde saamænd saa. *sa.S. 190. jf. (dial.):* Hans kommer ikke, det er . . dog for galt, det er det saa. *Korch.Godtfolk. II.(1924).9. (talespr.) i sætn. med „omvendt“ ordstilling, indledt med et forsikrende adv. olgn. (jf. ovf. sp.285^{ff}):* Hva', er der ikke no'et Helvede, gu' er der da saa. *Bers.G.126. (nu næppe br.):* Er hand hjemmet? jo er hand så. *Moth.SI. (jf. u. bet. 1.4, 8.4; nu sj.) i forb. og saa som indleder af sætn.: og det samme; og det. **„Om favn som Svigeren mig da!“ | De prøve paa at omfavne hinanden. — *I er for tyk.“ — „Og saa er I.“ *Oehl.XV.3.* Mercurius var for Resten en Bedrager i Himlen, og saa ere Guldmagere paa Jorden. *Hauch. III.49.* Jeg vilde være Sømand, det var min kjæreste Tanke, og saa er det endnu. *Goldschm.III.264.*

1.3) henvisende til en i det flg. nævnt ell. antydet maade, tilstand: paa følgende maade. Jesu Christi Fødsel gik saa (1907: saaledes) til. *Matth.1.18.* *Da Jettes Fa'r og Mo'r gik ud | De talte saa til hende. *Bashan.Nr.6.1.* saa kald(e)t, kalden, se saakaldt. lyde saa, se III. lyde 4.1. || (m. overgang til bet. 3) m. flg. at-sætn. (ell. (sj.) konjunktionsløs sætn.): paa en saadan maade (at); saaledes (at). Thi saa (1907: saaledes) haver Gud elsket Verden, at han haver givet sin Søn den eenbaarne. *Joh.3.16.* den, som propheeter, er større, end den, som taler med fremmede Tungemaal, uden saa er, at (1907: med mindre) han det udlægger. *1Cor.14.5.* *hand en andens Haand saa kunde efterskrive, | Saa snoe og vende sig . . | At hand Beskyldninger ey agtede ret stort. *Holb. Paars.146.* *Kort hele Pakkenilliken var saa, | En Dronning selv ei bedre ønske maae. *TBruun.MF.147.* *Skjemt saa, at Alvor ej bli'r glem't! *Blich.(1920).XIV.201.* Det er saa med Livet i det hele, at ingen har Livet anderledes, end at han stedse maa modtage det, idet han aander og modtager Næring. *OMøll.GK.15.* mage (det) saa, at, se V. mage 1.2. || i alm. spr. nu næsten kun i forb. som sa saa [søm'så', ogs. -lsø], (jf. u. bet. 2.5) som det nu (i det følgende) skal meddeles. jeg mener kun som saa, jeg kunde ret have Lyst til at prygle Jer. *Ing.EF.II.34.* Det gik til der omtrent som saa: Fruen tar imod ved Døren. Gensidige Glædesudtalelser uden tilsvarende Følelser. *Galsch.SR.95.* Jeg tænkte jo som saa, at efter din Oplevelse med Assurancen vilde det blive lettere for dig at handle med mig! *MartinAHans.NO.77. jf. bet. 2.5:* Nøglen blev der ikke gjemt bedre paa end som saa,

at Drengen fik den at lege med og smed den bort. *SvGrundtv.FÆ.II.2.*

1.4) (*i alm. rigsspr. nu mest i ordspr. og talem. samt i udtr. som og saa videre*) angivende en parallelisme ml. to led ell. sætninger; uden for forb. saa — som (*se ndf.*) kun indledende sidste led, sætning; ofte blot angivende noget som en tilføjelse til, fortsættelse af noget andet, hvormed det staar paa lige fod, side-stilles. (*om indledninger til eksemplifikation* som saa til eksempel, saa som se Eks-empel *sp.246°*, saason). *Vort Fødeland var altid rigt | Paa raske Orlogshelte, | Der elskte Tapperhed, som Pligt . . | Saa var vor Juvel og Adeler, | Og saa var han, vi syngte her! *Rahb.PoetF.I.185.* *O Halvor! min Skiøbne, skjøn Sireds er lig, | Saa frygter, saa haaber, saa elsker jeg dig. *Thaar.HG.4.* *Din Brøde blev ei udført, saa (o: heller ej) Din Straf. *Hauch.DVI.42. PalM.IV.3.* *Koppesmitten er nu uophørt ganske; | saa er en anden Smitte ej — den franske. *Drachm.DJ.I.56.* || og saa (*æda. ok swa (DGL.I.92.94. AM.78)*); *jf. og-saa; sml. u. bet. 1.2, 8.4) og paa samme, lignende maade; og saaledes, ligeledes; undertiden m. overgang til bet. 8.4.* *saa stjal hun bort hans gode Sværd | og saa hans Brynje blaa. *DFU.Nr.I.31.* *Thi evig nu skinner Livets Lys | For Gamle og saa for Unge. *Grundtv.SS.I.57. jf. bet. 1.2:* *En Herremand sov engang hen; | Og saa skal alle Herremænd. *Wess.76.* og saa fort, fremdeles, videre, *se II. fort 2, fremdeles 1.2, vid. || i forb. med (korresponderende med) foregaaende* s om. som den Gode, saa gaar det Synderen (*Chr.VI:* saa en synder; *1931 afvig.*). *Præd.9.2.* *Som det (o: modersmaalet) elskes i Syd og Nord, | Saa sjunges der sødt i Lunde. *Grundtv.PS.VI.187.* Som Scytherne, saa Araberne. *Blich.(1920). III.45.* *Som Danmarks blide Kvinder, | har røde-hvide Kinder; | saa lyser Livets Friskhed | fra Frihedens dyre Skat. *Drachm.Vag.232.* *som Vævens Skyttel saa svitter Svalen. *Aakj.BT.7.* ofte *i ordspr. og talem. som som sagt, saa gjort; som herren er, saa følger hans svende; som man saar, saa høster man; som konen, saa huset; som man raaber i skoven, saa faar man svar; som man reder, saa ligger man; saa ell. som vundet, saa rundet; se gøre 9.8 osv. || i forb. m. flg. som i min Ungdom taleden man ikke saa her paa Bierget som nu. *Holb.Er.I.2.* *Du, hvem jeg har lært at fægte | Saa for Alvor som for Skjemt. *Winth.IV.227.* *Saa gaar det alle dine Fjender, Konge, | som nu Filistrene! *KMunk.DU.II.* || om forb. som ((lige)som —) saa og, ligervis — saa, ligesom — saa, (lige)som — saa ogsaa, *se I. og 1.2, ligervis 2, ligesom 1.2, ogsaa 1.2.**

1.5) *i særlige (jæste) udtryk (især uden finit verbum) for spørgsmaal, befaling, bekræftelse, forsikring, reservation oln.; om forb. som fordi saa, se fordi 2.3. hvi saa, se hvi 4.1. ikke saa, se ikke 4.7-8. ja saa,*

se III. ja 5.7. „nu er jeg paa Jagt efter et lille Hus, hvor jeg kunde bo sammen med min gamle Mor.“ „Aa ja vel saa.“ S. nikker forstaaende. *Soya.HF.8.* ret saa, *se V. ret 2.3. vist saa, se vis. || i kommandoer.* „Støt saal!“ „Ret saal!“ betyder, at der skal styres den Kurs, Skibet i det givne Øjeblik støvner. *Bardenfl.Som.I.173. jf. u. V. ret 1.2. || i forb. at jeg saa skal sige (Hebr.7.9)(Chr.VI og 1907: saa at sige) ell. tale (Ruge.FT.7) ell. (nu kun) om jeg saa maa sige (nu næppe br. tale. Eilsch.Font.74), brugt som anmodning om at være overbærende over for et anvendt udtryk, forstaa det paa rette maade, som et forsøg, med reservationer, modifikationer. Ørst.VI.10. Bergs.PP.84. pæne Dreng, dannede Dreng, det var dog, om jeg saa maa sige, mere Tøsebegreber i de Tider. *KLars.SF.167.* Et ungt, et lykkeligt, et om jeg saa maa sige nyforlovet Par er i vor Midte. *JesperEw.K.89. jf.:* den gamle Færd-selsvej, Folkevejen, om jeg saa tør sige. *AarbTurist.1930.177. Kierk.IX.180.* saa at kalde (det) (*se kalde 3.2 slutn.*), saa at tale (*LTid.1735.47*) ell. (*nu i rigsspr. kun*) saa at sige [*ʃøøsiʔə*], [*ʃåʔsiʔə*] d. s.; *især som udtr. for, at et anvendt udtr. ikke skal tages helt bogstaveligt, ell. som udtr. for en stærk tilnærmelse til det herved betegnede: paa en maade; man kan (kunde) næsten sige; saa godt som; næsten. Moth.SI.* hans Herredømme over dem varede ikkun stakket, og saa at sige eet Øjeblik. *Suhm.Hist.I.326.* Han stod saaaitsige midt imellem begge Parter — og saa faar man Huggene. *Drachm.F.I.101.* Paa saa at sige hele sin Vandring møder Løgstør-Viborg-Vejen de samme Genvordigheder. *HMatthiess.VV.53.* || *i forsikringer og eder; dels (jf. øynd. swo naadå mig gwd oln., æda. (bipia sæ) sua gup hialpa (DGL.I.46. 118), oldn. svá hjalpi mér gud, ef ek vissa eigi; nu vist kun arkais.) brugt i (som indleder af) ønskesætn. Bede sig saa Gud hjælpe, at de have gjort deris alleryderste Flid til at udsperge Sandhed. *DLI—16—10.* *Vil Sjælland med Fyen og Øerne bøie | Nakken under Aaget; vi jydskse Mænd, | Saa hjælp os Gud . . ! | Vi gjøre det ikke. *Hz.XI.84.* saa bande mig! *se IV. bande 2.2. dels i forsk. udtr., der egl. er forkortet af (ønske)sætn. som saa mare (mig), saa nu, saa min nu, min salighed, min sandten, min sjæl, skam, min tro, se II. mare, II. nu 2.6, I. Nu 3, Salighed 5, Sandten, Sjæl, Skam, Tro. saa gi, gon, gu(d), li, mænd, se saagi, gon, saagu, saali, saamænd. jf. bet. 1.6: herren gøre mig saa og lægge saa dertil (om), se II. lægge 44.3.***

1.6) *i forb. saa og saa [*ʃåʔsáʃåʃ*], saa eller saa [*ʃåʔælarsáʃ*] brugt i st. for en ell. flere specielle angivelser, i tilfælde, hvor disse er ukendte, ikke ønskes nævnt, er uden betydning ell. (jf. bet. 1.3; bibl.) senere nævnes: saadan og (eller) saadan (se saadan 5.6).*

saa og saa skal du tale til hende (1931: det og det skal du svare hende). *IKG.14.5. Jos. 7.20(1931 afvig.)*. Den Blinde kan dog ikke vide Farve-Forskjellen; han maa noies med, at Andre have forskikket ham . . . at den er saa og saa. *Kierk.X.236. jf.:* en Affaire, han og nogle andre Husarer . . . havde havt i en Skov med to Reisende i en Vogn, som begge saae saa og saaledes ud. *Agre.RK.53. || som udtr. for to modsætninger, to eventualiteter: paa den ene eller paa den anden maade; det ene — det andet; ogs. (nu næppe br.): godt og (eller) daarligt. det gjør intet til Sagen, enten mand svarer saa eller saa. Holb.II.J.V6. „Hvad mig tyckes?“ — „Ja, om hendes Lader, Skik, Skønhed og Forstand.“ — „Baade saa og saa.“ — „Ney siig dog.“ *Kom Grønneq.I.121.* her skal være og blive Strid og Passioner, enten det gaar saa eller saa med Kongens Tieneste. *Gram.Breve.110.* *Hvor skal jeg søge Sandhed, hvor? . . . | En mener saa, en Anden saa. *Kaalund.94.* Ja, det kan blive baade saa og saa. *Rappee. 1858.385.sp.1.* om det . . . blev saa heller saa. *JPJac.I.200.* det (vil) vise sig, om hun har Udviklingsmuligheder. Men saa eller saa (?: *hvordan det end gaar*), at hun er et af de største Fænomener . . . derom turde der ikke herske to Meninger. *KMich.(Pol.)1935.17.sp.3.* || brugt i stedet for navn, nummer *olgn.* *Hvad der ligger paa Bunden omkring blandt de Smaa, | forsømt og forglemt af Hr. Saa eller Saa. *Drachm.LK.16.* Patient den og den paa Stue saa og saa. *GadsMag.1908/09.143.**

2) videre anv. af bet. 1, uden (tydelig) tanke paa en vis maade ell. tilstand. 2.1) egl. rummende en hentydning til de foreliggende forhold, især en tilstand, man er stedt i, sysler, tanker, man er optaget af: under disse omstændigheder; i denne tilstand; som forholdene er; i videre anv. dels som udtr. for, at noget jævnligt sker ell. blot er, hvad der kan hælde, hvad man kan vente sig, ell. at noget sker uden bestemte hensigter ell. paa bedste beskub; dels som udtr. for (klarhed over, affinden sig med), at noget er fast vane, skik, en trivial sandhed, at noget ligger fast, vanskeligt lader sig ændre *olgn.:* nu engang; dels brugt som udtr. for forvisning om, at tilhørene opfatter noget paa rette maade, er inde i situationen *olgn.:* som De (du) forstaa, ved; altsaa; jo. har hand saa Stunder formedelst sit Arbejd at læse i saadane Bøger? *Holb.Kandst. I.2.* Det er saa en gammel Strag af visse DoBmere, der intet forstaa. *sa.GW.IV.9.* *alt at sige, hvad man veed, | Med alt for stor Omstændighed, | Det er saa hvad det er (?: en betænkelig sag). *Bagges.I.40.* *Ak, bryd jer ei om det; det faldt mig kun | Saa ud af Munden. *Oehl.A.91.* „Naar de andre Rejsende ere borte,“ svarede han: — „der er saa et Par Lilier (?: legitimister) iblandt.“ *Blich.(1920).XIII.59.* *Men som han saa ved sin

Ambolt staaer, | En selsom Larm til hans Øre naaer. *Schalderm.CN.80.* det var saa Skik fra gammel Tid, at man de Sommersøndage . . . spaserede dør. *JPJac.I.107.* „Jeg vilde gjerne se Sæmunds Lig.“ — „Straks! Men — vil du ikke tale en Stund med mig først? — Jeg tænker saa paa, at du var Sæmunds bedste Ven.“ *EBrand.A.198.* vi har saa kjendt hverandre, fra vi var ikkuns Børn. *JakKnu. CD.15.* det er saa krigens gang, se u. I. Krig 1.1. jf. (sj.): (urtekræmmer H.:) Det er Livets saa sin Gang. *ORung.(BerlTid.19/1925.Sønd.2.sp.5).* saa hen, (jf. u. bet. 2.5; nu ikke i rigsspr.) uden at der sker, gøres noget særligt; som det bedst kan; paa bedste beskub; uden videre. Det er en hob Penge, at Creditere saa hen. *JRPauulli.JM.7.* *hvis ikke han | I Hast kand noget blive, | Saa seer hun sig om Anden Ven; | Thi længere at gaae saa hen | Det kand sig ikke skikke. *Anti-Spectator.20.* Vinteren lister sig saa hen, uden at være streng. *Cit.1818.(Hjort.B.I.312).* || i forb. m. have i udtr. som have saa sine (egne) grunde *olgn.* jeg har saa mine Raisons, hvorfor jeg nu taler ham efter Munden. *Holb.HAMB.II.7.* Hand har saa sine egne Griller, den gode Mand. *KomGrønneq. II.109.* Beviser . . . havde jeg vel ikke; men jeg har saa mine Formodninger. *Ing.KE.II.65.* *Jeg har saa mine Grunde her, | Hvorfor den gamle Sømand er mig kjær. *Heib.Poet. IX.210.* Fru Rigitze havde nu saa sine egne Planer. *JPJac.I.104.* || nu især (oftest udtalt [så?]) i udtr. som det er saa sin sag *olgn.,* se Sag 4.3. 2.2) (nu l. br.) som udtr. for, at noget er sagt med forbehold, ikke skal tages helt bogstaveligt: hvad man kunde kalde; man kunde vel sige; om jeg saa maa sige; saa at sige (se u. bet. 1.5); i nøjere tilknytning til et subst.: en slags; noget i retning af; ogs. brugt som udtr. for, at man finder et udtryk (for) stærkt, at noget er (for) yderliggaaende, grelt, urimeligt: ligefrem; rent ud sagt; uden videre; ofte dog blot brugt m. det formaal at give udtr. for en vis forsigtighed, usikkerhed ell. beskedenhed hos den talende m. h. t. hans fremstilling og dens form. Det er kun saa en Talemaade blant os. *Holb.Ul.II.2.* det er saa en lille Spog, vi unge Mennesker have for. *Oehl.XXVII.260.* Hvad jeg sagde om min Huusbond . . . var kun saa mine egne ringe Tanker. *Ing.PO.I. 185.* Disse ord . . . ere kun sagte så i forbigående. *NMPet.Myth.404. jf.:* Min Herre, som jeg tien, er gandske indtagen af Kiærlighed til saa et vis Fruentimmer. *KomGrønneq.I.248.* || (jf. bet. 2.4) ved angivelser af ubestemt, men ringe maal, mængde *olgn.* „Soc kand Herren Guld giøren?“ — „Ja saa lit til Husbehov.“ *Holb.Arab.2sc.* „Du er Skjald?“ — „Saa en Smule,“ svarede Odd. *Oehl.ØS.202. 2.3)* (jf. ty. so i sa. bet.); sml. *FestskrifttilJL Ussing.(1900).231ff.;* nu næppe i rigsspr. (jf. *Feilb.*) under alle omstændigheder; i hvert

fald; naar alt kommer til alt; dog; alligevel; desuden. *Hans Navn man aldrig sagde mig. | Jeg derom spurgte heller ingen; | Thi det gjør saa ei stort til Tingen. *Wess.84.* den Skryder kan saa ikke hielpe mig, om han end vilde. *Tode.S.122.* *Min Mand har besluttet til Skoven at tage; | Vi skulde saa derud i disse Dage, | Og i Dag er Veiret saa klart og net. *Oehl.SH.10.* hun skrækker dog Livet af mig engang, det hanger saa kun ved en Traad. *HCAnd.KS.II.75.* det gjør saa ej stort til Sagen. *S&B. i forb. m. aldrig:* Du gjør alligevel bedst i at blive en Mær i Kjøbenhavn, for i London bliver Du det saa aldrig. *PAHeib.Sk.I.40.* „Ak Jens! havde Din Fader levet.“ — „Lad os ikke tale derom! . . . Jeg havde saa aldrig i mine Dage lært Latin.“ *Blich.(1920).VII.5.* *Ak, jeg vil tie stille, | Jeg fik saa aldrig endt. *Winth.I.162.* Mit Udstyr! Den Sorg kan du spare. Jeg bliver saa aldrig gift. *Hz.VII.139.* || *i (overflodig) forb. m. alligevel, desuden ell. dog.* „jeg har ti Daler endnu . . . kan de hielpe dig?“ — „Nei, Macherel! nei! jeg er saa desuden nok i din Gield.“ *Rahb.ProsF.IV.190.* *agt det ei, om du maa rave, | Du raver jo dog saa din hele Tid. *Oehl.XIX.13.* nu maa Prindsessen gjøre ved mig hvad hun vill! jeg er saa alligevel i hendes Kløer. *Ing.EF.II.128.* *Nu, lad mig see, du handler godt med hende, | Hun er saa dog mit Barn. *PalM.III.190.* *jf.:* det skal være to af de sidste (*aar af mil liv*): de dner saa dog ikke til Noget alligevel. *Ing.EF.II.10. 2.4)* som *udtr. for, at der ikke tilsigtes nøjagtighed, som udtr. for omtrentlighed olgn.; foran tal: cirka; omtrent; de var så en snæs personer. Moth.S2.* *Den snilde Thorer (*kender*) mit Anslag . . . kun saa halvskiøls. *Oehl.ND.258.* *Han fredløs blev, saa halv om halv. *Grundtv.Udv.V.31.* *Det var saa henad Middag. *Winth.HF.198.* „Hvor mange Penge skulde du nødvendig have?“ — „Hml saa en Snees Daler idetmindste.“ *Gylb.X.27.* Vandreren, der træt og støvet kommer gaadende saa midt ad Vejen. *JPJac.II.363.* *i forb. m. tidsbiord:* Hand kommer her så iblant. *Moth.S4.* saa imellem. *vAph.(1764).560.* der (*blev*) tomt saa lidt efter lidt. *Bang.T.46.* saa omtrent, se omtrent 2-3. saa pas *olgn.*, se V. Pas I.4. || *i forb. eller* saa [så] *efterstillet angivelsen.* *vel en Mil eller saa. *Drachm.UD.278.* Klokken tre eller saa bleve de endelig færdige til at tage afsted. *JPJac.II.306.* Hvor mange Aar ønsker De lagt til? En Snees eller saa? *JVJens.RF.24. 2.5)* *betegnende en ikke ret god maade ell. tilstand; (kun) nogenlunde; middelmaadigt; temmelig.* || (*nu l. br.*) *i forb. som det gaar saa an.* „hvor gaer det, Hr. Walter?“ . . . „Jeg takker. Gaer saa an.“ *Heib.Poet.I.209.* *VSO.* „Kan Du læse?“ . . . „Ja, en Kende kan jeg nok!“ „Og skrive?“ „Ja ja, det gaar saa an.“ *Drachm.UB.234.* || saa

hen (*ænyd. d. s. (DenretteOrdinants.(1553).52°); jf. u. bet. 2.1 samt u. II. hen 5 og* saadan hen u. saadan 6.1, 4; *nu ikke i rigsspr.) middelmaadigt; (kun) nogenlunde; saa lala. hand har lærdt noget så hen. Moth.S4.* han lever saa hen. *Aph.(1759).376.* hans Sundhed er saa hen. *smst.* || saa lala, se lala. || *i forb. saa som saa* [så]s(ø)m'så, 'sø(s)ø)m'sø; sås(ø)m'så, søs(ø)m'så, søs(ø)m'sø) *ell. (jf. u. bet. 1.3; nu kun dial.)* som saa (*JHSmidth.Ords.142. Weyse.S.109. Winth.HF.140. PalM.AdamH.I.73*) *ell. (nu næppe br.) saa og saa (Moth.S6. vAph.(1764).561. VSO.) ell. (nu næppe br.) saa saa (Moth.S6. Rahb.Tlshk.1793.420. PV Jac.Breve.88. de Meza. Krigs-Dagbog 1849-51.(1923).184. Levin.(,Talespr.‘‘)) (jf. ty.soso (tidligere ogs. so und so)) ikke ret godt ell. i temmelig ringe grad; middelmaadigt; kun nogenlunde; (temmelig) sløjt; ogs. (dial.): paa en maade; strengt taget; egentlig talt.* *Een skrive kan sit Navn — skjøndt saa som saa. *PAHeib.(ForSandhed.I.234).* Fergus fordev Tiden saa som saa med Læsning, og Jagt. *Blich.(1920).XIV.65.* *Alene med sin Datter | Hun leved saa som saa. *Winth.HF.180.* Op-gaven var næsten uøselig og blev ogsaa kun løst saa som saa. *EChristians.NT.253.* vort Hus er som saa det bedste. *Korch.LL.11. brugt som præd.:* *Endskiondt den (o: en nisse) var kun saa som saa . . . | Var Purken artig nok at skue. *Bagges.DVVII.264.* Naar man en Gang har . . . haft en Mand — selv om han var saa som saa — saa er der ingen Fornøjelse ved at være Enke. *Bogh.JT.603.* hans Klædedragt var dog kun saa som saa. *FrPoulsen.R.17.* det er saa som saa med, *det staar temmelig daarligt til med, er daarligt bevendt med, er skrald med.* Pasningen er det jo ogsaa saa som saa med. *AndNz.PE.IV.149.* Hans Modstandere . . . lod forstaa, at det nok . . . var saa som saa med hans Danskhed. *PThist.P.175.* Med Ællingerne var det saa som saa i Aar. *Fleuron.IN.68.*

3) *angivende en vis (nærmere bestemt) grad, et vist (nærmere bestemt) maal: i den grad; i, af det maal (som tilfældet er, som enhver kan iagttage olgn.). 3.1) i selvstændig anv. ell. som bestemmelse til verbet (verbaleddet), brugt om en størrelse ell. en grad, der demonstreres (v. hj. af haandbevægelser olgn.) ell. fremgaar af situationen, det meddelle osv.* *Mon den Gudinde er, der plages saa af Galde? *Hob.Paars.4.* *Mit Bleck ey smitte vil, saa blegner det af Graad. *smst.246.* || *nu i alm. spr. kun (udtalt [så], l. br. sø)) i forb. som (saa stor) som saa, ikke større end (som) saa olgn., egl. i forb. med en antydning af størrelsen v. hj. af haanden; især som udtr. for at være lille (barn).* Jeg har kiendt jer, I var ikke større end som saa. *KomGronneg.II.383.* *Snart en fuldvoxen Tøs, snart knap saa høi som saa. *Bagges.IV.237.* *Fra jeg i Vuggen laa, | ja, fra jeg var som saa — | jeg blev

saa glad og kvik | ved Regimentsmusik. *Rantzau. (Danm. Viseb. I. 116).* „og tænke sig, at lille Frederik engang var saa stor som saa,“ og hun holdt Hænderne op for sig. *Rönberg. GK. 102. i forb. som ikke saa meget som saa, slet intet; ikke spor.* Her er jo ikke saa meget Vand som saa, uden det er frosent. *Hz. XI. 361.* „De har jo dog æsthetisk Sands.“ . . „Nej! nej! ikke saameget som saa.“ *Hostr. ÆS. I. 6.* han skal ikke gaa herfra og kunne hæfte saa meget som saa paa nogen af os. *Nathans. IM. 87. i videre anv. i forb. end saa ell. (nu kun) end som saa, end et maal, en grad, der fremgaar af det nævnte, af situationen (og forudsættes at være temmelig ringe); end hvad man skulde tro olgn.; end det normale, sædvanlige (som ikke hæver sig over jævnmaalet).* Henrick Studenstrup var klogere, end saa. *Holb. 11J. IV. 6.* men nu vare de mere artige, end saa. *Eilsch. Font. 65.* du, som er den Ældste, burde have bedre Forstand end som saa. *Heib. Poet. II. 369.* „Der er vel større Sorger end som saa (o: at have vanartede børn),“ sagde jeg. *PEBenzon. P. 49.* Nu kom Hurraraabene omgaaende . . Men B. vilde have mere for sin Vittighed end som saa. *Jesper Ew. K. 101. (l. br.) i nægtende sætn.:* Lars Peter vidste altfor vel, hvad Familieskab var værd naar man var paa Bunden af det hele. Og Ditte var heller ikke dummere end som saa! *AndNx. DM. III. 1. 3.2) (ofte m. overgang til bet. 5.2) som bestemmelse til adj. ell. adv. (adverbialt led); dels (i reglen trykstærkt, ofte affektbetonet) om en grad, et maal, der fremgaar af situationen ell. det i forvejen meddelt; dels (i reglen tryksvagt) om en grad, et maal, der forudsættes bekendt, er velkendt, stemmer med den alm. mening olgn. Ach! at jeg, som var saadan Naadig Herre for stacket Tid siden, skal see mig i saa slet Tilstand. Holb. Jep. IV. 1. kjere Thomas, kom med et Ordsprog; Du kan saa udmærket! *Fritz Jürg. nr. 53.* hvad er det — vander du Høns? Er du blevet saa glad over Gjensynet? *Bang. SE. 34.* Kender De hende? Synes De vel, hun er saa køn? *JV Jens. D. 44. (de) strøg Luerne af og tørrede de svedige Pander: Saa naaede de saa langt. Bregend. HH. I. 157. „(hotellet) staar ikke til at redde.“ Fru L. sukkede . . „De ved altid saa god Besked.“ *Erl. Krist. DH. 21. (nu l. br.) ved ord m. (temmelig) absolut bet.:* Kirsebærkjerlingerne her i Byen raabe: Saa rigtig Vægt for fire Skilling. *PA Heib. Sk. I. 285.* Haldorfs Bryst, saa skabt for Kjærlighed, aandede nu i sin naturlige Atmosfære. *Gylb. II. 104.* Aa, at jeg kunde tage saa fejl! *Buchh. Kornmod. (1930). 131. ved mængde-adj.:* Jeg gjorde da, som saa mange andre store . . Mænd, og vandrede ud. *Rahb. Tilsk. 1799. 762.* *Du havde vel hundrede Krøller af Guld, | Nu har Du saa faa. *PMoll. (1855). I. 24.* Doktoren sad længe og tænkte. Nu vidste han saa meget. *JV Jens. RF. 149.* der var et Forhold blandt**

saa mange andre, som . . trængte til Forbedring. *Jac. And. Er. III. 191.* saa mange var ordene olgn., se Ord 1.3. saa meget sagt, se megen 2.3. || i forb. som saa ung og saa fordærvet! (tilsvarende udtr. i sv. og ty.) i den grad jordæret trods sin ungdom! *Scharling. N. 143. Punch. 1878. 331.* *Stakkels Merry (o: en skøge) . . | Ak saa ung og saa bedærvet! *Sødb. GD. 12. jf.:* „Saa ung, og dog saa kold?“ | „Saa ung, o, ædle Herre? og saa sanddrue.“ *Foersom. Overs. af Shakespeare. II. (1811). 11.* Amtsforvalteren (hoveddrystende): Saa ung og saa modløs. *Howalt. DB. 94.* || indledende en hovedsætn., der angiver årsagen, grunden til det i de(n) foregaaende sætn. meddelt. hun syntes ej engang at ændse det, saa hentagen var hun af (hans) Underholdning. *Blich. (1920). XVIII. 201.* Jeg skulde næsten troe, at jeg er født af en Solstraale, saa fiin er jeg. *HC. And. (1919). II. 149.* Vi kunde næsten ikke kende hinanden, saa opsvulmede vare vi i Ansigterne. *Drachm. VT. 436.* De sagde, at Folk, som kom fra Amerika, havde Guldtænder i Munden, saa rige blev de i det fremmede. *Kirk. D. 127.* || (jf. u. bet. 5.2) i forb. m. adj. foranstillet ubest. art. + subst. hvad haver jeg syndet imod dig, at du haver ført saa stor en Synd (1931: denne store Synd) over mig og mit Rige. *IMos. 20.9.* saa høj en pris! saa stor en villa! || saa længe, ofte, snart, tit olgn., se VI. længe 1.2, ofte 1.2, snart, tit. (høre, se) saa galt, se II. gal 3. saa gar, se saagar. saa vel (jf. i det er ikke saa vel; gid det var saa vel), se vel. saa vidt, se vid (samt u. passere 3). for saa vidt, se vid. 3.3) (i reglen tryksvagt) m. flg. (følge)bisætn., især indledt m. at ell. saa (at) (se bet. 10; om forb. saa — at jo se jo 799^{2E}, (ikke) saa — jo (uden bisætnings-konj.) se jo sp. 799^{3E}, (ikke) saa — uden at se uden, ikke saa snart — før(end) (ell. at jo) se snart) ell. m. flg. infj. ell. sideordnet verballed (se og sp. 374^{0E}; jf. u. II. gal 1.2, lykkelig sp. 185⁰¹, VI. længe 1.2, megen 2.3, 3.1, næsvis sp. 198^{00E}). jeg er saa tørstig, at mine Læber henge sammen. *Holb. Jep. II. 1.* *En Elephant saa tam kan blive, | At Folk den styre kan og drive. *Abc. 9.* han (var) saa heldig at blive ansat som Pedel paa en Dandsebod. *Blich. (1920). XXX. 111.* Jeg er saa fræk, Brodersen, og lader Aktionærerne give en Ekstratoddy. *KLars. GV. 37.* Vil I være saa elskværdige at holde jeres Kæft! *Wied. TK. 31.* han er saa lærd, at han ikke kan prædike, se lærd 1.3. vær(e) saa artig, fri, god, venlig (at), se artig 3.2, I. fri 3.6, god 6.3, venlig. saa vidt at, se vid. || (jf. u. bet. 5.4; nu l. br.) saa aldeles — at. så aldeles satte stormen dem til, at skipperen søgte at redde sig i båden. *Moth. S2.* han viste mig saa aldeles ingen Tjeneste, at jeg ordentlig undsaae mig ved, at jeg var gaet til ham. *Ørst. Br. I. 19.* Jeg vidste saa aldeles ikke hvad jeg skulde svare, at det næsten var mig en

Lettelse, at Mathilde tog sig den Frihed at gjøre det. *UngdGl.IV.42.* saa alt for — at: Dialogen (*i en bog*) er saa altfor snak-som, og Snakken saa altfor springende . . at Persontegningen flyder aldeles ud. *Friis-Møll. (Pol.¹⁸ 1914.5).* 3.4) brugt i stedet for en speciel (nøjagtig) angivelse af maal, antal osv. i tilfælde, hvor dette ikke kendes, ønskes nævnt, er uden betydning olgn. Sancho skal have tre tusinde og saa mange Snært. *Biehl. DQ.IV.247.* nu kun (gentaget) i forb. som saa og saa ell. saa eller saa (længe, mange, meget osv.). køb inellem dem er sluttet om saadane vare, som de (o: køberen og sælgeren) da nevner, for saa eller saa mange hundrede Rubler. *JJuel.363.* saa og saa mange Skok lambertske Nodder. *Tode. ST.II.83.* Der ere i Verden, lad os sige, saa og saa mangeslags Sprog (*Chr.VI afvig.*). *1Cor.14.10.* (kineserne) vil om saa og saa 20 udr. Tid fortrænge Malajerne fra deres Jord. *JVJens.Sk.19.* Det koster Staten saa og saa meget at skabe en cand. jur. . . men Staten kan ikke være tjent med, at den for hver færdig og anvendelig juridisk Kandidat til-lige faar et saa og saa stort Procenttal af færdige . . men ganske uanvendelige Kandi-dater. *Ostrup. (GadsMag.1931.144).* jf.: *Han (o: gud) vilde, ja han vil end saa og saa (o: nok saa meget, saare meget) tillegge | Af Glæ-de, ja af alt hans rige Huus og Bord, | Om vi til Fode faldt og kyssed' Livsens Ord. *Brors.324.*

4) (jf. bet. 1.4; i reglen tryksvagt) angivende samme grad, maal som noget andet: i samme grad, maal, forhold (som); lige saa (se VIII. lige 4); ogs. uden tanke paa sammen-ligning angivende en grad, et maal, der frem-gaar af det i den flg. bisætn. meddette (jf. ogs. bet. 3.3); om forb. som aldrig, dobbelt, fuldt, 40 fuldkommen, ganske, halvt, netop, nok, slet saa stor (god osv.) som se aldrig 3.1, dobbelt 1.2, fuld 3.2, fuldkommen 1.3, II. ganske 2.1, halv 1.1, netop 2.2, VI. nok 2, slet; om forb. som tre gange saa stor (som) se Gang 5.1; om brug ell. ikke-brug af som i den følgende (sammenlignings)bisætn. se Mik-kels. Ordf.737. 4.1) i sammenligninger, der især udtrykkes, at to ell. flere (personer, ting, for-hold) besidder en vis fælles egenskab (i samme 50 ell. forskellig grad); bl. a. i talrige talem. som saa fattig som en kirkerotte, saa lærd som Tyge Brahe, saa led og ked af noget som en kat af sennep, lyve saa stærkt som en hest kan rende osv. denne Dag har været mig saa lang som toe andre. *Hob.Jul.1sc.* *Ak! ingen-steds er Roserne saa røde . . | Og ingensteds er Dunene saa bløde, | Som de, vor Barn-doms Uskyld hvilte paa. *Bagges.IV.224.* *Hvor staaer Fuldmaanen over Klover-Engen | Saa 60 deilig, som i Bøgens Fædreland? *HCAnd.SS. XII.337.* de gode gamle Hellenere havde saa ypperlig Sans for en Rus som vi Andre. *Ru-bow.BB.64.* saa god som, se god 4.5. m. flg.

sammenlignings-bisætn.: Var en Grammatica saa behagelig at læse, som Romaner ere for somme; da var den enten mindre eller mere end en Grammatica. *Høysg.S.a6r.* i saa cen-treteret en Udsigt over Universitetets Skjæbne, som den her leveres. *Nyerup.Univ A.309.* (især poet.) i stilling efter det med som indledede sammenligningsled: *havde jeg en Ganger, som Fluglen saa snel. *CKMøll.SD. 125.* Tine blev som i Badstue saa gloende for hver Rubbert, hun spillede med Skov-rideren. *Bang.T.34.* dejlige Skibe . . flyden-de højt paa Vandet, som Hættemaager saa ranke. *JVJens. (Pol.²¹ 1932.10. sp.2).* || (l. br.) som bestemmelse til ord, led med (for-holdsvis) absolut bet. (præp.-led, steds-adv. olgn.). Det gaaer saa glat, saa let, saa uden al Vanskelighed og Modstand som i et lille Barns Phantasie. *Heib. (GadsMag.1928.312).* han er jo saa væk i hende som en Kat i en Rødspætte. *Wied.S.153. 4.2)* (nu l. br.) som udr. for, at to (ved adj. udtrykte) egenskaber er til stede i samme grad. *Verden er saa falsk som fin. *Stub.52.* *O, Frihed! slip mig ikke, | Men lad, saa riig som god, | Mig ved Dit Hjerte drikke | Til hele Livet Mod. *Winth.IIF.172.* *den høje | Mester er saa viis som stærk. *PalM.VIII.28.* Absalon . . var saa kyndig i alt Krigsvæsen som tapper. *Brandes.T.87.* || m. flg. sammenlignings-bisætn. jeg (skal) laane jer min (o: en bog), den er saa god, som den er liden. *Hob.Kand.I.4. 4.3)* ved ubestemt mængde-adj. Har hand kom-men saa meget Mercurius i Panden, som jeg sagde? *Hob.Arab.8sc.* disse Bataillonere (maa) have saamange Overcomplete, som de have Officeer-Oppassere i Numer. *MR.1790.373.* se endvidere u. mængen 2.1, megen 2.3, 3.1. jf. (sj.): Der var saa meget mere ved Sonja end ved hende selv, saa tusind Gange mere. *KMich.F.66.* saa mange som helst, se helst sp. 1127⁶⁴. saa mange hoveder, saa mange sind, se Hoved 7.2. du skal faa saa mange hug, som dit liv kan taale, se Liv 11.2. saa meget som muligt, se mulig 3.2. || (til dels m. overgang til bisætningsindleder) i forb. som saa mange (som) de er, saa meget som, se mængen 2.1, megen 2.3. 4.4) ved sammenligning af en ting til forsk. tider under forsk. forhold. nu er I saa nogen, som I kom fra Moors Liv. *Hob.Jean. V3.* *Læben smiler saa uskyldigt nu, | Som før. *Hauch.DVIII.179.* (sj.) som bestemmelse til ord, led m. (forholdsvis) absolut bet.: En saadan Natur som Baggesens er ikke saa uden Sandhed, som den lader til. *PMøll. (1855).III.60.* || m. flg. hypotetisk sammen-lignings-bisætn. Jeg kunde ha erobret een af Fiendens Hunge saa let, som jeg vil kløe mig i mit Hoed. *Hob.Mel.III.2.* jeg har seet mange Koner og Piger siddet saa stille og ærbar i Selskaber, ligesom de kunde være i en Kirke. *sa.Bars.I.6.* *Den (o: lærken) slog saa sødt og fløj saa let, | Som om med Rugen den kun ret | Paa Heden havde

hjemme. *Grundtv. PS. IV. 5.* være en saa lig, som han var snydt ud af hans næse, se Næse 4.3. 4.5) i *faste forb. som bestemmelse til adv.* || *ved grads-adv.* saa godt som, se god 4.6. (lige) saa lidet, lidt (som), se liden 8.4, I. lidt 4.3. (om) saa meget mere (ell. mindre) (som, da, eftersom, naar), se u. I. mere 3.1, I. mindre 3.4 samt u. efter- 2.2, naar 5.2, IV. om 8. jf.: Det er saa meget nemmere at dissekere den (∴: rotten), naar den er kogt. *IBentzon. GH. 59.* (sj.) som bestemmelse til en komp.: en Egenskab, der saa utvetydigere (nu: saa meget utvetydigere) vidner om hans videnskabelige Kald, som han jo . . . har været den eneste Mand . . . i sit Fag. *JLange. III. 213.* saa nær som, se I. nær 6.3. saa vel som, se saavel 2. saa vidt som, for saa vidt som, se vid. || i forb. m. visse maadesbiord (m. forsikrende bet.) brugt som indleder af (betingelses-)bisætn.; især i forb. som saa sandt, sikkert, vist (som), se sand, sikker, vis. || i forb. m. tidsbiord brugt som indleder af tids-bisætn. Sâtilig hand kunde bære våben. *Moth. S. 7.* især i forb. som saa fluks, hastig, længe (som ell. (som) at), ofte, saare, snart, straks, tit (som), se fluks 1, hastig 1.2, længe sp. 412^{14ff} (samt u. III. leve 1.3), ofte 1.2, II. saare 2.2, snart (samt u. gør lig 1), straks, tit. 4.6) som bestemmelse til to korresponderende adj. ell. adv., af hvilke det andet indleder en sætn., medens der til det første hører en sammenlignings- ell. indrømmelses-bisætn. (med ell. uden som). Men, saa sørgelig som dette Dronning-Vall var for Prinsesse Ursini, saa glædeligt derimod var det for den gamle Enke-Dronning. *Holb. Intr. (1728). 262.* saa flittig han var i sin Bibel-læsning, saa oprigtig var han tillige i Bønnen. *Mall. SgH. 20.* Saa munter jeg havde været hele Dagen, saa tungsindig blev jeg nu. *Molb. Breve. 29.* saa elskelig som hun var, saa lidet havde hun noget særligt Talent. *Kierk. VI. 229.* se ogs. lidt sp. 787^{9ff}, længe sp. 412^{28ff} 4.7) i forb. m. flg. sammenlignings-bisætn., uden tanke paa sammenligning, men angivende den højest mulige grad ell. fremhævende en vis (iøjnefaldende, fremtrædende) egenskab. Han er saa godt et Liv, som nogen ærlig Mand vil hogge Øxe i. *Høysg. S. 236.* *Moders Navn er en himmelsk Lyd, | Saa vide som Bølgen blaaner. *Grundtv. PS. VI. 136.* *rundtomkring, saalangt som man kan see. *PalM. AdamH. I. 8.* jf. bet. 5.6-7: Jeg tog det (∴: et æble) op og holdt det undrende i mine Hænder, saa stor og rund, saa gul og rød det var. *Skjoldb. MM. I. 13.* lige saa galt man vil, se u. II. gal 3. falde, ligge osv. saa lang man er, se lang 1.4. saa lang (som) dagen er, se lang 2.1. || (ofte i forb. m. flg. end ell. ogsaa) svarende til en indrømmelses-konj.: hvor — end; skent. *Barnet blev dræbt i Moderens Skød, | Saa mildelig det end smiled. *Storm. SD. 143.* *Hun havde sig en Fæstemand, |

Saa ung, som hun var. *Winth. HF. 37.* der er ikke et Spor af en Tanke, saa svagt det monne være, som de jo følge videre. *S&B.* aldrig (havde han) troet det Umagen værd at stifte nærmere Bekendtskab med denne Folkebevægelse, saa udbredt den ogsaa var. *Pont. LP. VII. 106.* Jeg rider omkap med mine Tanker . . . Men saa hastig, jeg rider, mine Tanker kommer alligevel forst. *Holstein. T. 132.* Saa gammel du er — — saa værdifuld din Gerning har været — — du bliver en fredløs. *Howalt. DB. 61.* saa nødig jeg vil, se nødig 2. || svarende til en aarsags-konj.: fordi; eftersom; da. *Hun kjendte ham slet ikke, | Saa dunkelt som det var. *Winth. HF. 248.* Det var fast ikke muligt at læse et Ord i den rare Krønike, saa høit som I taled. *Eilar. GH. II. 209.* du skulde være glad ved den Kone, du har, saa flink og dygtig hun er. *Korch. LL. 70.* jf.: Djævelen hakke hendes sorte Øine ud, saa hun kneiser med Nakken. *HFew. VT. I. 300.*

5) (udviklet af bet. 3-4, til dels opr. i forkortede udr. (hvor et flg. sammenligningsled ell. en flg. at-sætn. er undertrykt); især talespr. (og skriftspr., der efterligner ell. bevidst nærmer sig til dette); jf. *AnkerJensen. HC Andersensprog. (1929). 53* og *DF. 1932. 121ff.*) betegnende en (af det talende subjekt erkendt, følt) meget høj ell. usædvanlig, uventet ell. urimelig, for høj grad; m. forsk. udtale og forsk. betydningsnuancer, dels udtalt tryksvagt (især i tilfælde, der giver en forholdsvis objektiv gradsbestemmelse, ell. hvor ordet er uden udpræget bet., staar temmelig overflødig (sml. bet. 9), ell. i tilfælde, hvor affekten udtrykkes ved særlig accentuation af det følgende adj.), dels udtalt trykstærkt og m. forsk. ordtoner (undertiden fremhævet paa tryk ved spatieret ell. kursiveret sæt) til betegnelse af en usædvanlig ell. uventet, urimelig grad ell. i andre tilfælde, der er særlig følelsesbetonede (særlig hyppig i kvinders sprog).

5.1) (nu næppe br.) som bestemmelse til verbet (verballeddet). Jeg trænger saa til Klæder. *Blich. (1920). XII. 98.* Der kommer Fru Sommer. Hun takker saa Gud for, at hun kan faae Noget at bære omkring i Byen (∴: nyheder at udspredde). *Hz. V. 296.* jf. bet. 5.2: Svensken har saa en ram Lugt ved sig, som Gedebukker eller Fiskelud. *JPJac. I. 39.* Hu, det er saa en grimme Fortælling den. *smst. 227.* 5.2) (undertiden m. overgang til bet. 3.2) i al alm. som bestemmelse til adj. ell. adv. (om forb. som ret, rigtig saa koldt olgn., noget saa forskrækkelig(t) olgn., nok saa, se V. ret 4.4, rigtig 8.2, nogen 11.2, V. nok 12-13. saa mangelund, se mangelund. saa mangt, se mangen 1.4. saa meget en (ell. nogle), se megen 3.2. det er saa nemt (ell. red(t) med det, se nem 5.2, IV. red.). *Vi vare saa mange Søkende smaa | . . . saa aarlig faldt os Faderen fraa. | Der Dagen han dages, og Duggen den driver saa vide. *DFU.*

nr.35.1. Ej Hosbond er saa curios, hand vil vide alting. *Holb.Bars.I.3.* *blaa sig Søen bælder, | Og Løvet staaer saa grønt. *Oehl.L.II.102.* *Jeg vil saa nødigt bænkes | I Stuen, under Tag. *Winth.HF.211.* Det var saa grueligt koldt. *HCAnd.(1919).II.206.* *hun er saa ung, og saa yndig ser hun ud. *Lemb.D.105.* egentlig var de Grundtvigianere, men nu er de saa radikale. *KLars.KÆ.8.* Jeg kan blive saa knusende gal, naar jeg tænker paa Forliget. *JVJens.D.142.* Du sætter den (o: *hat-ten*) saa langt tilbage. *Lunde.F.61.* || *spec. som udr. for inderlighed ved bøn, tak, imødekommehed, hilsen olgn.* Maria bad ham saa meget om at tage Ophold hos dem. *Hz.JJ.III.256.* Vandpiiben sendtes tilbage med saamange Tak for Laan. *KMich.Atter det skille—(1918).42.* Jeg skal hilse dig saa mange Gange fra Ernst. *Rønberg.GK.103.* hilse saa flittig(t), se flittig 2. saa gerne, se gerne 2.2. || (*poet.*) *sammen med adjektivet efterstillet substantivet.* *den Vinter saa kold. *DFU.nr.49.1.* *Den Dag saa kort, den Nat saa lang | Forandrer sig. *Stub.67.* *Om Danemarks Kvide der lod en Sang, | Saa sørgelig. *Grundtv.PS.VI.234.* *Sommerens Hjærter saa varme, saa glade. *Drachm.DVE.147.* *Nys pranged Haslen med Støv i Rakler, | nu hersker Hylden saa blomsterhvid. *Sigfr.Ped. Blaa.Mandag.(1931).17.* || (*poet.*) *i forb. m. adj. foranstillet ubest. art. + subst.* *Liden Kirsten er saa væn en Mø. *DFU.nr.36.1.* *Vor Gud han er saa fast en Borg. *SalmHj.263.1.* *Her bliver nok reddt os (o: *nogle skibbrudne*) saa kold en Seng. *Blich.(1920).XXI.184.* *Paaskeklokken kimed mildt | fra den danske Kyst, | meldte over Lande | dog om saa haard en Dyst. *Ploug.I.103.* *Jeg ser saa lys en Slette, | jeg ser saa tæt en Lund. *Stuck.S.52 (jf. HAHlmann.DP.43).* || *foran gen-taget adj. (som udr. for en klimaks).* Vi ere mætte, saa mætte; en Motion ovenpaa kan gjøre godt. *Davids.KK.114.* *I bliver den lille, aah, saa lille, lille! *KMunk.C.52.* Alt hvad der kan købes færdigt, køber de kræsne, aa, saa kræsne Københavnerinder i Viktualieforretningen. *Pol.33/1934.3.sp.5.* || *ofte gentaget sammen med det tilhørende adj. (for at forstærke udtrykket).* Vinteren blev saa kold, saa kold. *HCAnd.(1919).II.66.* *jeg er træt, | Saa træt, saa træt, og langes efter Hvile. *Drachm.DM.118.* *Verden er saa stor, saa stor, | Lasse, Lasse lille! | meget større, end du tror. *DendanskeSang.(1932).38.* saa sandt, saa sandt, se sand. 5.3) (*jf. ogs. u. bet. 5.4*) *i forb. m. nægtelse: ikke særlig; ikke synde-rlig; ikke ret.* Det er ikke saa farlig en Sag. *Holb.Masc.II.3.* I min Alder er det ikke saa let at gaae paa Frierfodder. *Hz.XVIII.297.* (*et stenalderfund*) erhvervet i Frankrig, for en ikke saa høj Pris endda, i Betragtning af at Stykket var uvurderligt. *JVJens.RF.44.* *om forb. som ikke saa gal, lidt, links, pukkel-rygget, skeløjet, tosset, ueffen se II. gal 3,*

I. lidt 1.2 og 4.1, links 2.3, pukkelrygget 3 osv. ikke saa just, lige, nøje, se just 2.3, V lige 3.5, III. lige 2.1. det rager ikke saa vidt ell. stort, se III. rage 3. ikke saa nær, se I. nær 6.2. 5.4) *brugt som bestemmelse ved ord ell. led m. (temmelig) absolut bet. (om forb. (ikke) saa værst se værst) || (sj.) ved adjektiviske ord.* Det, som giver Tidsrummet . . en saa anden Karakter. *VVed.HR.7.* || *ved adv.* Jeg var nu bleven saa hjemme hos Dem, og jeg savner i Grunden et virkeligt Hjem. *HCAnd.Breve.I.47.* man havde saa øjensynlig for sig en født Hovding. *RSchmidt.JH.II.* Skal vi dog ikke hellere lade dette hvile, som er saa forbi. *Bang.To Sørgespil.(1891).49.* Begge de gamle Bøllings brugte saa stadig det Adverbium „ret“. *sa.T.9.* det vidste Basse nu saa meget godt, at hvor der var en Kirke, der var ogsaa en By. *PEBenzon.P.63.* jeg (*kunde*) mærke, at de Fremmede studsede, der blev saa særlig stille. *Skjoldb.MM.II.60.* *jf. bet. 5.3:* ikke saa meget sjældent vil Man erfare, at (*osv.*) *Blich.(1920).XVII.4.* Jeg veed det ikke saa egentlig. *MO. især i tilfælde som:* Det første Indtryk var saa absolut: Toj-Jon, Dandy, et forfængeligt Individ. *Bønnelycke.NU.16.* saa aldeles, se u. aldeles 1.2 og 2.1 (*jf. osv. u. bet. 3.3*). saa alt for (*jf. u. bet. 3.3*): hun satte (*lysene*) paa Grenene saa altfor tæt. *Bang.HH.35.* Du er osse saa altfor hid-sig paa 'et. *Wied.Thum.61.* *Se Spurven bader! Ej forknyt, | i næsten ingen Tøvands-pyt. . | Saa altfor tidligt! Er den ør? *JVJens.VL.27.* saa ganske (*jf. ganske sp.689**): *Det var hans Gang, hans Fodtrin, hans saa ganske. *Heib.Poet.III.274. Hz.XVII.286.* du kan blive fri, Egon, det er saa ganske let. *ErlKrist.DH.6.* *jf. bet. 5.3:* „Er jeg ikke den Første, som møder Dem her?“ — „Nei, ikke saa ganske.“ *Gylb.II.178.* Haandsnild, som han var, havde han ikke tjent saa ganske lidt ved at flette Smaakurve af Klitvæksternes Rødder. *Skjoldb.SM.49.* det (*er*) ikke så helt vildt at sammenligne (*hende*) med Julies amme hos Shakespear. *NMøll.N.38.* mon det ikke var gaaet saa helt anderledes, hvis jeg havde gennemlevet en Barndom. *KAbell.E.19.* i vore Tider, da Sprogsandsen er saa langt mere uddannet, end dengang. *Heib.Pros.V81.* Men Du er saa klog og ved saalangt bedre Besked. *Nans.FR.28.* *den (o: *forstanden*) er god, saa langt det bedste ved *Jer.KMunk.C.48.* *jf. lang sp.344**. saa langt fra (*nu næppe br. saa langt derfra*). *„I agter mig dog ikke at fornærme.“ — „Saa langt derfra; jeg ønsker inderligt | at fordums Omgang see oprettet.“ *TBruun.ErikGlipping.(1816).35.* Vi bebrejder ikke dig noget, Hanne, det er saa langt fra. *IngvBond.Karretten fra Lønneskov.(1888).270.* *jf. lang sp.345**. *m. flg. inf.:* *Saa langt derfra Jer Overlast at gjøre, | Jeg slog min Liid til eders Tro. *TBruun.S.21.* Saa langt fra at

lade sig forskrække af Emanuels Ankomst nikkede hun endog ud til ham. *Pont.FL.173. jf. lang 6.1 slutn. saa rent for, se III. ren 6.2. vore landsbyskoleuddannede Bønderkarle var . . den canadiske Farmer saa uendelig overlegen. AStrøm.LV9. saa lige, nylig, nys, nær, straks, se VIII. lige 3.5, nylig 1.1, VI. nys, I. nær 5.2-3, straks || foran adv. med forskrækkende bet. (ofte (næsten) overflødig). jeg fryser saa neder-*

10 saksisk. *AndNz.PE.(1914).II.62.* Han stod her midt i Menneskemylderet og var ene. Saa Satans ene. *ErlKrist.DH.18.* saa sandelig, se sandelig. *i sætn. som de sp.285^{42E} omtalte: „Nei det er sgu inte Noget.“ — „Jo saa tilforladelig er det saa!“ Heib.Poet.V248.* Frands maa ud af den Grille, saa Fan'me maa han saa. *PRMoll.DS.66.* || (l. br.) ved præp.-led. (Ibsens digtning) er så subtil og skarpsindig, så sammensat og mangebun-

20 det, så ikke til at få tag i og blive færdig med. *VVed.FF.49.* Forfølgelsen og Løbet ophidser ham saa over alle Grænser. *JV Jens.A.II.106.* maaske var han saa over al Forstand, i det mindste over hendes, enkel og stærk. *JørgenNiels.DH.165.* || ved subst., brugt som præd. ell. i andre (især faste) verbalforbindelser. jeg (vil) nævne nogle Stykker af vort Repertoire . . og man vil deraf se, at vi ikke var saa Sinkere. *Fich.*

30 *D.139. især (dagl.) i forb. som: Nej, det har I saa Ret i. JPJac.I.38.* du har saa Ret, saa Ret. *JacPaludan.UR.237.* Saa Ret du har. *CFMortens.EF.193.* (jeg) syntes det var saa Synd for (græsset), som det stod der ene og blomstrede for Ingen. *JVJens.A.II.191. ThitJens.G.90.* Det er blot saa Synd for Far, at han ikke kunde beholde Aksel. *PDrachm.K.74. 5.5) m. overgang til indskræn-*

40 *kende, modererende bet.: i passende (høj) grad; nogenlunde; temmelig; ret; især ved adj., der betegner stilhed, hemmelighed, forsigtighed, maadehold olgn. Hand kom så uformerkt. Moth.S2. *(dagen og natten) Forandrer sig saa lempelig. Stub.67.* Han er sommetider saa underlig o: lidt underlig. *VSO. især i forb. som saa jævnt, lige hen, listelig, nogenlunde, (noget) saa nær, noget saa næsten, saa passelig, saa sagte- (lig), smaat, stille, temmelig, se I.*

50 *jævn 3.3, 4, 5.1, VIII. lige 6.2, listelig 1, nogenlunde 2.1, 3.1, I. nær 6.1, næsten 1, passelig 2 osv. gaa saa lunt med noget, se III. lun 5.1. 5.6) i udraab(s-sætninger): hvor —! *Saa tankefuld, Endymion, du er bleven. PalM.III.160. „og saa morderiske de er!“ . . „Og saa losagtige!“ faldt Farveren ind. JPJac.I.38.* Han . . lagde sig . . udover den brede Karm: saa friskt som det var — saa svalt og stille. *smst.115.* saa dejligt der var ud over Bræstrup. *Bang.L.14.* Saa travlt de havde. *AndNz.M.185.* *Saa taus, min Biskop? *KMunk.C.486.* || i alm. spr. især m. foregående interj., bydesætn. olgn. Aa, Tine,

saa længe vi ikke har set dig, sagde Madam Bolling. *Bang.T.215.* Barnet og den gamle stirrede forundret paa Stadsen. „Nej, saa fint!“ sagde de. *AndNz.PE.III.244.* Satans saa pønt De bor. *Buchh.FD.197.* Skam Dig, Jochim, saa drukken, Du er. *GyrLemche.S. III.158.* || i sætn., der indledes med hvor, se u. hvor 8.2. 5.7) videre udvikling af bet. 5.6 || knyttet til adj. ell. adv., som indleder en bisætn., der staar substantivisk (som subj., obj.) ell. er del af klovlet sætn. (jf. *AaHans.Sætningen. (1933).46f.*), betegnende en overraskende, overvældende, urimelig grad. Saa lykkelig som den lille Gaaseurt var, nei, det kan Ingen begribe! *HCAnd.(1919).I.198.* I det Hele er det utroligt, saa . . opfindsomme Menneskene ere for at undgaa den sidste Afgjørelse. *Kierk.VII.367.* Det blev . . mig paaafaldende, saa hurtigt Fru Vium hørte op med sine Enkeklager. *KLars.AH.106.* har I set saa blaa Himlen er? *AndNz.PE.III.28.* Hun lo lidt af saa døsigt hun var efter Frokosten. *AHenningens.Lekun.(1935).24.* Det har ofte undret mig, saa ringe Forstaelse af den enkelte Arbejder der er i Mennesker, der ikke hører Arbejdstanden til. *JesperEv.K.12.* || brugt (foruden til betegnelse af grad ogs. til betegnelse af (overraskende, overvældende, urimelig) maade; i sml. hvor 9 og 13) uden efterfølgende adj. ell. adv., som indleder af bisætn. Det var underligt, saa den fornemme Herre lignede ham. *Ing.EF.VII.186.* Det var til at falde i den dybeste Forundring over, saa han vidste . . at vække og nære alt ungdommeligt Sværmeri hos hende. *Kierk.II.104.* aa det var skrækkeligt, saa vi behandlede ham. *Hostr.G.144.* Det var svært, saa de fra Ronhave kørte til Bispens nu — det var anden Gang. *Bang.T.27.* Du skal bare se saa Ditte er pæn! *AndNz.DM.IV.153.* Det var utroligt saa han svedte. *OlJespersen.Oplevelser.(1930).29.* (vulg.) m. flg. konj. at: Det er forfærdeligt — siger jeg til en af (barbersvendene) — saa at Damerne fortrænger os. *BerlTid.¹³/1925.Aft.1.sp.2.* || (l. br.) brugt som indleder af udraabs-sætn. (uden efterfølgende adj. ell. adv.; i sml. bet. 5.6): som —! hvor —! Ane havde været i Skolen idag med sine to paa Armen — saa hun gråd og græd. *Bang.T.16.* „Ikke sandt“, sagde hun: „saa Mo'r er uforandret.“ *sa.Udv.395.* Saa hendes Hjerte dog bankede, og hvor det kunde skrite i hende, naar hun tænkte derpaa. *NHedin.HH.15.*

6) (udviklet af bet. 1(-2)) angivende en årsagssammenhæng med ell. logisk konsekvens af noget, der er nævnt i det foregående ell. fremgaar af situationen, forholdene osv. 6.1) (undertiden m. overgang til de flg. betydninger) under disse (saadanne) forhold, omstændigheder; naar det er, forholder sig saaledes; efter at have erfaret dette; i den(ne) situation; i det(te) tilfælde; i saa fald. „Jeg siger kun slet og ret, at

jeg har Elskov til hans Datter, og begierer hende til Hustrue.“ — „Icke andet! Ja saa skal jeg give min Hals, om I faaar hende.“ *Holb.Kandst.I.2.* Gud give Mutter var vel oppe igjen, saa blev vi frie for dend Kiocken-skriver. *sa.Bars.II.2.* *Min barnlige muse blev en tøjte fræk og kåd, | gennem mudrede vande hun staged med sin båd; | men selv ikke så fik jeg ros som fortjent. *Hostr.SD.I.200.* „Jeg tror, vi faar Torden,“ sagde hun . . . 10 „Lad os saa vende,“ raadede Ulrik Frederik. *JPJac.I.123.* „hvorfors skal den fremmede Mand bo inde i Fa'ers Stue?“ — „Jo, for saa faar Fa'er saa mange Penge.“ *KLars.GV9.* Han havde staaet tre Aar i Snedkerlære, men nu var Mesteren gaaet fallit . . . og hvad skulde han saa. *LeckFischer.A.143.* || refererende til et under en ikke-positiv udtryksform skjult positivt tilfælde; ellers (1.3). Gift dig ikke . . . plejede altid min salig Fader at 20 sige, thi saa faaar du først Fanden i Huset. *Falsen.D.4.* *Du mangler | Kun Skiægget, saa var du complet en Mand. *Oehl.A.88.* Kan hun ikke klæde sig i Drengklæder? Saa er der ingen Fare. *Heib.Poet.VII.168.* *ThitJens SK.II.81.* || som sætningsindleder efter foreg. spørgende ell. bydende hovedsætn., udraabsætn. *olgn.* hører mig, I Mænd i Sicheim, saa skal Gud høre Eder. *Dom.9.7.* Fald blot ikke ned og bræk din Hals, Knegt . . . 30 saa skal Resten nok give sig. *PMøll.(1855).II.67.* Se at komme til at kaste op, saa gaar det over. *JVJens.D.61.* Kom til Island, saa skal De se Spøgelser. *Pol.¹/1921.2.sp.4. m. overgang til bet. 10:* det er egentlig stadigvæk et ganske godt Vejr, jeg mener efter Omstændighederne, saa De følger mig vel et Stykke paa Vej i Dag. *KLars.GV15.* || i eftersætn. efter betingelses- ell. indrømmelses-bisætn. (uden for spørgesætningsformede eftersætn. 40 brugt som sætningsindleder, især i talespr., medens skriftspr. foretrækker eftersætn. uden saa). I maa være Poet eller Prophet, saa skal I dyre nock betale det Slag. *Holb.Tyb.I.8.* dersom jeg vilde lade min Mand rejere i Huset et Aar, saa fik hverken Herskabet Land-Gilde eller Præsten Offer. *sa.Jep.I.1.* *Min Søn, om Du vil i Verden frem, | Saa buk. *Abrah.(Rahb.Min.1790.I.285).* Ta'er hun mig, saa ta'er hun mig! og ta'er hun mig ikke, saa 50 ta'er jeg hende alligevel! *HCAnd.(1919).III.131.* Dette er Grundløggen; gaaer den igjen-nem, saa god Nat det nye Testamentes Christendom. *Kierk.XIV.253.* *Naar dem vi stoler paa, | I Krigen monne gaa, | Hvem skal saa pløie Markerne? *PFaber.VV2.* Hvis ikke du kan, hvem kan saa? *D&H.II.636.* Var det ikke Voldtægt, den Slags! Hvad var saa Voldtægt? *ErlKrist.DH.84.* er der noget Bilede, der har brændt sig ind i min Hjerne, 60 saa er det det. *EChristians.Mødre.(1935).114.* i afbrudt (aposiopetisk) eftersætn.: jeg er forbandet jaloux; men vil Herren selv gjøre mig dend Ære iblant, saa — *Holb.HP.II.4.*

Hvis hun sagde det til Brandt, så. *Rørd.LB.20.* Hvis det ene Glas er tiltænkt mig, bemærkede T. tvært — saa-æ — — jeg drikker aldrig Portvin midt paa Dagen! *Brodersen.T.147.* (jf. u. bet. 12.3; dagl.) i forb. se saa [selsø] brugt som sætningsindleder: „Naar jæ blir fjorten, si saa —.“ Eugén nikker gennem en Lysning i Havehegnet ud til de aabne, sorte Pløjemarken. *KBecker.VVI.55. 6.2*) i al alm. angivende noget som følge, konsekvens ell. resultat af noget, der er fremstillet i det foregaaende, ell. af (hvad der fremgaar af) situationen, forholdene (saaledes som de er kendt af den talende (og i reglen ogs. af den tiltalte)); følgelig; derfor; derved; dermed; han skal bede for dig, saa skal du leve (1931 afvig.). *1Mos.20.7.* „der har vi nye Fremmede.“ — „Saa maa jeg da gaae.“ *Holb.Bars.(1731).II.12.* *Stærkt spragledte Farver | Hun allermeest var huld: | Saa bar hun Sort og Guult og Rødt. *Winth.HF.67.* Og det skete hvad hun sagde, og saa hed alle Storkene Peter, og det kaldes de endnu. *HCAnd.(1919).I.275.* Der er for nylig død en af Moders Familie . . . og saa maae vi for Folks Skyld leve stille. *Goldschm.EJ.250.* Naa; der er Toget! Lad os saa skynde os! *Wied.TK.35.* De første Væsner er encelledede . . . de former sig ved Deling, gaar midt over, og saa er der to. *JVJens.RF.154.* Jeg tør ikke tænke paa det . . . Saa lad være. *ErlKrist.DH.20. jf.:* der er ingen menneskelig Evne saadan, at den kan tale, saa skeer det, byde, saa staaer det der. *Mynst.Taler.(1840).II.21. m. overgang til brug som konj. (jf. bet. 10.2):* Ja, vi har jo aldrig før haft logerende. Det er bare, fordi min Mand han rejser saa meget og saadan. — Saa bare De nu maa blive rigtig tilfreds! *KLars.GV19.* Der var endnu en Del, der ikke havde spist . . . saa rydde helt væk kunde man ikke. *Bregend.HH.1.242.* || indledende eftersætn. til foregaaende aarsags-bisætn. saasom hand er en grund lærd Mand, saa kunde Folk tænke: Det kand vel være. *Holb.Vgs.(1731).I.6.* *da nu Sagen er forbi, | Saa lad den ogsaa være glemt. *Oehl.IV.17.* *Og som han (o: en hundehvalp) syntes ret from og snild, | Saa blev han da Balder døbt. *Winth.IV.97. 6.3*) betegnende en slutning ell. beslutning, man er kommet til ud fra noget meddelt ell. ud fra en persons handling, ud fra situationen, forholdene, ell. indledende ord, hvorved man indprenter sig noget, søger at gøre sig klart, hvad der er (følgerne af det, der er) sket: altsaa; ergo (ofte i forb. m. (Ag.) altsaa, da, vel *olgn.*). *Saa er jeg da fordømt til Madses Brud at blive. *Wess.7.* *Saa est du nu da skriinlagt, Hakon Jarl! *Oehl.III.157.* jeg kan daarligt huske, hvordan han ser ud, jeg maa vist være frygtelig troløs. Men saa er jeg troløs. *KMich.F.190.* der (var) jo egentlig ikke megen Forskel paa at sælge Aviser fra en Kurv . . . eller fra Hylder . . . i en Kiosk . . . men Folk syntes altsaa, der

var en Forskel, og saa var den der. *Buchh. DM.90. i stilling inde i sætn.:* „Vi kommer fra Kongens Stad og har redet i ét Træk hertil.“ . . „I har saa vel ikke været hjemme i Nat, kan jeg tænke?“ *GyrLemche.S.III.43. i Dag er det saa sidste Dag for lille Frøken Selmer. Har hun faaet nogen (anden) Plads? LeckFischer.KM.150. Solen danser jo første Pinsedag — hvorfor skulde hun saa ikke danse? JesperEw.K.36. || (undertiden m. overgang til bet. 12; ofte efter interjektioner som naa) indledende (spørge-, udraabs)sætn. (uden at bevirke omvendt ordstilling), hvorved der udtrykkes forundring over noget erfaret. Så, du negter det. *Moth.SI. Saa Hr. Forvalteren vil betale os vore Regninger? Olufs.GD.74. *Saa Du vil trodse en Karl, som jeg er (: en gedebuk)? Winth.II.153. Naa! — saa I gaer? I gaer virkelig? Oversk.Com.III.157. Naa, saa hun fik 'et at vide. Bang.T.25. jeg synes . . det kunde være paa Tide, at vi fik os en bitte Mellemad . . Saa det syntes du? EMortens.H.207. *,(han vil) bede om Naade for sin Far, | som I har faaet Kongen til at kaste | i Tower uden megen Grund.“ — „Se se! | Saa jeg har faaet Kongen til det! Saa?“ *KMunk.C.47. || m. bibet. af, at man resignerer, giver op, lader staa til. Lad saa Raadet komme med alle deres Trudsel, jeg blæser af dem, naar jeg er død. Holb.Kandst.V.6. *Den (: hulen) vil beholde ham. | Saa lad den det. Oehl.A.112. Ja nu er der saa Bud efter mig (: en gammel kone), og jeg gaar herfra med Fred. *AndNx.PE.I.268. Et Folk med saadan en Negersmag er der ingen Ting at stille op med. Men lad dem saa i Herrens Navn raadne. JVJens.D.142. *,Jo, det skal nok gaa! Hvis jeg maa faa den Stok. Naar nu jeg beder dig“ . . | „Her er den saa. Men bare ud til Vejen.“ *KMunk.C.54. vel vil hun gloe noget ilde . . det kunde saa være hvad det var; men Himlen bevare vore Øren! Biehl.(Skuesp.III.3.75). det faar saa være, se faa sp.592^{9a}. || i spørgsmaal, hentydende til følger, konsekvenser, resultater, der er at forudse ell. tidligere har været drøftet, forudset. Hvor længe skal De saa studere, til De er færdig? *JVJens.D.36. Han folte en lidenskabelig Trang til at gaa ud og spørge Alverden, om han saa ikke havde faaet Ret. JørgenNiels.DH.84. Han ser ængsteligt paa hende, og siger venligt: „Naa, hvordan gik det saa?“ *UDahlerup.GT.12. 6.4) (undertiden m. overgang til bet. 8.3) i sætn., der indeholder en befaling, opfordring olgn., og hvor saa hentyder til en tidligere befaling, opfordring ell. anden (fz. i situationen liggende) grund til befalingen, opfordringen, ell. hvor saa antyder, at (yderligere) diskussion, forhaling, toven bør undgaaes, at noget er en endelig bestemmelse, at der nu bør handles, skrides til afslutning olgn.; ogs. blot brugt til at forstærke befalingen, opfordringen. Saa, smil saa! — Sé, nu er Du rar! . . Kys mig saa! *Nans.KV.94.********

Faar jeg saa de Sovepulvere? *Buchh.Su.I.248. (han) gik ud af Døren. — Saa kommer du! raabte han ind til ham. MartinAHans.NO.72. Politibetjenten: . . Se saa at faa den Gade fejlet og det i en Fart. Howalt.S.13. (hun bankede) med sin stok paa væggen ind til Jons kammer og raabte: — Saa staar vi op! *NisPet.EB.9. || ofte i forb. med da (se da 6.1 slutn.) ell. dog. Men saa tag Dem dog iagt, at De ikke røber os. Heib.Poet. VI.397. Ænderne . . snaddre, saa jeg flere Gange har raabt: „Saa vær dog stille!“ [MFibiger]. ClaraRaphael.(1851).44. Jamen, saa svar dog, Mand. *LeckFischer.KM.184. || kom saa, se II. komme 1.s. || i forkortede (aposiopesiske) udtr. Før han fik talt ud, trillede Jens ned ad Benken . . Rasmus Degns Haand var allerede løftet. „Saa skulde da ogsaa,“ han standsede brat. *Korch.LL.17. 6.5) som udtr. for et modsætningsforhold til noget lige nævnt ell. til, hvad der var ventet, ell. som udtr. for en anden mulighed, eventualitet, et andet valg olgn.: som modsætning hertil; til gengæld; mod forventning; paa den anden side; tværtimod. medens der overalt lades ringe om det Ethiske, hvad lærer saa Livet? *Kierk.VII.125. Fra 1862 af spores der intet Studium af latinsk Litteratur hos Brandes . . Saa var Forholdet til Grækerne anderledes varmt. *Rubow.BB.41. *hans adelsstive Hals | . . var medgørlig nok for Øxebladet. | Hvad tror I saa om Eders borgerlige? *KMunk.C.48. ofte efter og, men ell. nej: det kan vel være, at det kunde ligne mere; men saa er det dog meget mere ligt end dette forbandede Billede. *PAHeib.Sk.I. 207. *Jeg tænkte, det var Frugter, og saa er | Det haardt, som Steen. *Oehl.A.111. „Hvor hun er stygt!“ sagde alle Hun-Oldenborerne, og saa var Tommelise dog saa nydelig! *HC And.(1919).I.60. Hun var kommen herop for i højest egen Person at gøre Ild paa i Frederiks Værelse — og saa var han oppe. *Rønberg.GK.112. Jeg kommer og tilbyder Dem et godt Levebrød, og saa er De ikke engang høflig. *ErlKrist.DH.15. (han fik) det ene Øje slaaet blaat, Munden flænget, saa den blødte. — Men saa skulde I se den anden, siger han . . han gaar s'gu ikke hjem. *LindskovHans.NH.13. (nej) saa lover jeg ell. maa jeg love, se IV. love 2.1. || foran et sætningsled, der betegner en ny (forskellig) mulighed, eventualitet olgn. (om forb. end saa se III. end 2.2). „Gaa med en Tur i Engen!“ . . „Nej!“ . . „Men saa i Aften da?“ *Martin AHans.NO.146. Det er godt nok Synd for Direktøren, men saa Fruen, det dovne Dos. *ErlKrist.DH.21. i forb. om ikke — saa (dog): Hans Ærgjerrighed var, om ikke mættet, saa dog foreløbig tilfredsstillet. *Goldschm.VIII.129. Selv kunde jeg jo om ikke andet saa paa min Skygge se, hvordan det var fat. *JVJens.M.I.51. || indledende eftersætning efter indrømmelses-bisætn.; ofte i*****************

forb. m. fig. dog *ell.* ogsaa bringer hand Penge med sig, saa bringer hand ogsaa Hosten, Harken, og et gammelt usundt Legeme med sig. *Holb. Pern. I. 7.* *Jeg stod fordybet i Betragtning over | De skønne Former.“ — „Ja, min kiære Son! | Om det er mig, som kun forstaaer mig lidt | Paa Kitekturen. . | Saa maa jeg dog (*o: endogsaa jeg maa*) betragte dem hver Dag.“ *Oehl. I. 137.* *svandt hendes (*o: Hvens*) Glands end snart, | saa funkler evig klart | hendes Elskers Navn paa Nordens Himmel. *Ploug. I. 16.* enten dette her nu førte til noget eller ikke, saa var der Ork i den unge Mand i Kragehuset. *Skjoldb. KH. 135. BerlTid. 29/1. 1925. M. 2. sp. 5. jf.:* „Det, maa skeep, er saa (*jf. bet. 1.1*) Moden i Frankrig.“ — „Mode mig hid og mode mig dit, saa er den en Nar, der gaar anderledes end alle andre Folk i Landet.“ *Holb. Jean. III. 4.*

7) brugt i indrømmende *bisætn.* (*ell. led*), især m. almindeliggende *ell. forstærkende bet.* (*angivende største almindelighed, videste forstand ell. yderlighed, yderliggaaenhed olgn.*): end (I. 4). || i konjunktionsløs *bisætn.* (*af form som spørgesætn. ell. bydesætn.*; om forb. lad det saa være, lad saa være, at, se være). *Om levende blev hvert Træ i Skov, | Og var saa hvert Blad en Tunge, | De kunde dog ei Guds Naades Lov | Med værdelig Røst udsjunge. *Grundtv. SS. I. 57.* hvad han vil, det vil han, skal han saa lade sit Liv derfor. *Ing. EF. I. 107.* || i *bisætn.*, der indledes med et (*spørgende*) *pronominalt ord ell. ord som enten (ofte i pleonastisk forb. m. end)*. Det er jo best at have en Bog, som er fuldstændig, enten den saa er stor eller liden. *Høysg. S. a5^v.* *Skam skal du faa med Herr Bugge paa Halden, | Hvor mange Heste I saa har paa Stalden. *Grundtv. PS. VI. 236.* *Alles Øine smiled, | Hvorhen hun saa kom. *Winth. HF. 138.* *Jeg har Dig elsket, hvad de saa end sige. *Bagger. ØB. 45.* *Behage vil de . . hvordan Pokker saa det gaar. *PalM. Adam H. I. 4.* det sagde da Tante Martine, hvor hun saa havde det fra. *KMich. SSF. 38.* Skillingstold . . var 2 Skilling af enhver belæstet Vogn, der kørte ind i Byen, enten saa Værerne var akcisepligtige eller ej. *AJepesen. Fradetgl. Kbh. (1935). 16.* (*sj.*) *indledende en sætn.*: Guds Gaver er alle gode saa enten de malkes eller tappes os til. *JPJac. I. 14.* || i *bisætn.* (*ell. led*), *indledt med konj.* om (selv om) (*undertiden i forb. m. ord som ogsaa*); *dels i stilling efter subj.* (*ofte i forb. om det saa er (var)*). om det saa er min Broder, saa besøger Du ham, inden du seer til mig. *Pram. II. 428.* *Sandhed maa for Dagen, om den saa | Skal ud igiennem mine Sidebeen. *Oehl. A. 93.* *om jeg saa leved tusind Aar, | Det Skrig gik aldrig i Glemme! *Winth. Digt. 265.* „det er jo alt, hvad jeg ejer og har, Ella — selv om det bare er 30,000 —“ — „Om det saa var en Million!“ *Bergstrøm. MD.*

17. Jeg kan vente, selv om det så også skal vare ti år. *Mikkels. Ord. f. 538. jf.:* *Om nu jeg Havets Bund saa naaer, | Jeg vove vil den Reise! *Ing. VSt. 82. dels i stilling lige efter konj.:* *Mit Ord jeg løse maa | Om saa til Verdens Ende | Min Fod skulde gaae, | Om saa den ikke standsed, | Før i min Grav jeg gik. *Winth. HF. 77.* *Kjæmp for Alt hvad Du har kjært, | dø om saa det gjælder. *Rich. I. 239.* vi er vel Kammerater og i samme Baad, om saa osse . . jeg har siddet et Par Aar længere paa Skolebænken end Du! *Woel. DG. 38.* om saa (blot), *indledende et sætningsled:* (*selv*) om det (*end ell. kun*) er. jeg vilde gjerne have et lille Kald, om saa blot et Degnekald. *Goldschm. IV. 337. Brandes. X. 576.* De vilde vente paa hinanden, om saa i hundrede Aar. *Hans Povls. HF. 135.*

8) (*sa. anv. i glde., æda.* (*se Brøndum-Nielsen. SF. 110 f.*), *oldn.*; *udviklet af bet. 1*) *betegnende tidspunkt, tidsfølge, rækkefølge. 8.1) genoptagende (jf. bet. 9) og præciserende et i det umiddelbart foregaaende nævnt ell. antydet tidspunkt ell. betegnende en begivenheds pludselige indtræden i og (ell.) afbrydelse af en i det foregaaende beskrevet tilstand: paa det (te) tidspunkt; da (alm. talespr. foretrækker saa for da).* Jeg gaar paa Gaden i mit lovlige Ærende, saa møder mig en Advocat, hvilken knæppede mig paa Næsen. *Holb. LSk. II. 1.* *Høit paa en Green en Krage | Sad. | Saa kom en hæslig Jæger. *Heib. Poet. VII. 364.* Det er ikke længe siden, saa boede jeg endnu i Brunsvig. *Goldschm. VII. 533.* *Juleaften, o hvor er Du sød, | Saa skal alle Folk ha'e Risengrød. *PFaber. VV. 114.* Vi var kommen til Oktober, saa faar jeg fra min Søster Anna Brev om, at Far pludselig er afgaaet ved Døden. *Buchh. FD. 79.* Paa Næsbyholm Gods vil der den 31. ds. blive afholdt en større Festlighed i Anledning af, at det saa er 100 Aar siden, Godset blev erhvervet af Slægten R. *Pol. 24/1. 1936. 7. sp. 5.* || *indledende eftersætn. efter foregaaende tids-bisætn.* (*jf. u. bet. 6.1*). Når klokken er et, så spiser vi. *Moth. S2.* *Og der de kom til Kilden bag Blomster i Skjul, | Saa sprang der ei Vand, men Mosten guul. *CK Molb. SD. 172.* *Naar jeg blir stor, | saa vil jeg selv være Far og Mor! *Rich. II. 164.* hvert Tog holdt kun et Par Minutter, og naar de var borte, saa var de borte — hvorefter Stilheden faldt som et Laag ned over den lille Station. *Buchh. S. 64. 8.2) indledende en hovedsætn. m. nægtende ell. indskrænkende bet.:* *betegnende det tidspunkt, da noget netop ell. med nød og næppe er tilendebragt, da en tid lige ell. knap nok er forløbet olgn.* Det varede ikke mange Dage, saa var Baadsmanden og 2 Mand deserteret. *JJPaludan. Er. 58.* Henrik fik knap Tid til at hilse . . saa maatte han op i Jagtvognen. *Goldschm. BlS. I.*

203. Buris blev kun en Dag i Viborg, saa kunde han ikke holde det ud mere. *JVJens. D.67.* jeg var næppe kommet hjem, saa laa der et Brev fra N. N. *Aakj.EE.10.* || *efter hovedsætn., indledt med ord som knap, næppe, aldrig saa snart (se snart).* *Knap mærkte jeg slig Overtro, saa ilte jeg | Paa alle Maader listigt at benytte den. *Oehl.XII.162.* næppe følte han sig blidt knyttet til Nogen, saa blev Baandet revet over. *Goldschm.Hjl.II.139.* i (pleonastisk) forbindelse m. II. før 4.3: Næppe er Du hjemme, før saa kommer Sygdom . . og skiller os ad igen. *Woel.DG.233. 8.3)* angivende et tidspunkt, der ligger efter det i det foregaaende nævnte ell. antydede: *derester; derpaa; dernæst; ofte m. afbleget bet., betegnende nyt stadium, tidsfølge, rækkefølge, forløbet af handling, udvikling; i talesproget brugt i udstrakt grad efter konj. og, men ved fremstilling af en begivenheds forløb olgn. *(Paars) hyrede en Jagt | Og overgav sig saa Neptuni Vold og Magt. *Hob.Paars.5.* Jeg skal see til min gamle Fader; men saa er jeg her ogsaa strax igjen. *FGuldb.LP.30.* *Han vilde prygle mig, saa slog | Han i min Moders Bomuldstot, saa gik | Der Ild i Totten, og — saa døde han. *Oehl.A.88.* *Hr. Peder kasted' Runer over Spange, | Som Helleiden over skulde gange. | Saa løfted' han sit Anker, | Saa fik han bliden Bør. *Hrz.VI.37.* I Morgen skal jeg til Kjereminden, saa til Odense, saa til Kjørteminde. *Sibb.II.284.* Fyren var Urtekræmmer. Saa kommer han en Dag og spørger mig, om han kunde faae Kul hos mig. *VKorfitsen.F.17.* Efter Bordet blev der spillet Whist . . Og saa blev der drukket Punsch, og saa blev der grint og sagt Uartigheder. *JVJens.D.43.* Lyskontakten smækkede, en ledellos Seng knirkede, saa gik Døren op. *ErikKrist.DH.25.* *jf.:* Imidlertid finder en saadan Existent's lettere Tilgivelse i Verden, ja altfor let; thi den Existerende er virkelig forelsket, men saa, ja saa, saa kølnedes denne Gløden, han havde taget fejl (osv.). *Kierk.VI.143.* i *opfordringer til at fortsætte en beretning:* og saa? *S&B.* Videre, Dreng — hvad sagde Din Mor saa? Hun blev vel overrasket? *Buchh.UH.II.* hvad saa (mere, videre), se hvad sp.793^{HE}. || *efter foregaaende først (jf. II. først 1.1), for det første olgn.* først sløg hand mig, så viste hand mig døren. *Moth.S2.* *Mærk derpaa! | For det første | Skal du tørste, | Drikke saa. *Wess.251.* *(*jeg*) Mig øved' i, Bogstaver først at male — | Saa Stavelser — saa Sammenskrift. *Bagges. Ep.252.* *Høje Nord, sangens bo! | — ikke den, der dvalebinder, — | den, der tænder glød på kinder, | først gør fri og så gør fro. *Hostr.SD.I.333.* man fulgte Reglen: først Arbejde, saa Løn. *AndNx.AH.122.* menneske først og kristen saa, se Menneske 3.4. || (*undertiden m. overgang til 6.4*) *betegnende et tidspunkt, man har arbejdet (ell. arbejder)**

hen imod, som har været forberedt, forudset olgn., ofte spec. et tidspunkt, som er blevet udskidt, som har ladet vente paa sig olgn. (*nærmende sig bet.: efter at have ventet længe; endelig*). *Maa skee Monarchen saa, naar Tiden lader til, | Et Øye kaste tør til disse Skue-spill. *Hob.NP.BI.* En lys Sommernat sejlede jeg saa over Kattegat med Københavnsdamperen. *Pont.D.121.* Havde han saa solgt sit Læs, skulde han selv have en sød Snaps. *KBokkenh.U.29.* han (havde) glemt, at han egentlig afskyede Julen, for Meinke var det største Barn af dem alle, naar Julen saa kom. *Rønberg.GK.90.* Netop da Rydal vilde begynde at sige (s: *recitere*), faldt en Syæske ned med et Smæld fra en fjern Vindueskarm, og han rettede forpint sine Øjne derhen. Saa. Maaske han saa kunde begynde. *JacPaludan.Markerne modnes.(1927).67. 8.4)* *betegnende en faktor, der er mindre vigtig end en foregaaende: i anden (tredie osv.) række; ell. angivende et nyt led i en række, en tilføjelse til det foregaaende: yderligere; endvidere.* Det er først og fremmest en Evne til at forstaa, saa er det en Tilegnelsesdrift. *Brandes. X.317.* *Dorthea (s: *min skude*) gaar forud, saa kommer Akkevit; | Hvad var jeg vel min Dorthe foruden. *Drachm.D.69.* N. var en tyk Mand . . Fru N. var ogsaa stor og stærk . . Saa var der en voksen Datter. *JVJens.D.35.* Der var en Mand ved Navn Ise, han (osv.). Saa var der en Mand, som hed Bjørn Blakke. *VilhAnd.(IslSagaer.III.221).* || (*jf. u. bet. 1.2, 1.4*) *i forb. og saa, og yderligere, endvidere; dels i al alm. brugt som indleder af sideordnet sætn. (saaledes især i talespr.; jf.: Eventyrromanens rask fremadskridende og-saa, og-saa Stil. *Stangerup.R.79*) ell. (dagl., til dels vulg. ell. poet., foræld.) af substantivisk led (ofte bruges saa her overflodigt, som poetisk fyldeord olgn.):* *Hende beder Hr. Peder af Engelsholm | og saa hans raske Brødre tolv. *DFU.nr.36.2.* *Er du den bedste Kongesøn . . | da skal du ha' min Ære | og saa dertil min Tro. *smst.nr.39.21.* Og saa lad mig vide hvor Hersleb boer — og saa skaf mig . . og saa vær betænkt paa en frisk Bog . . og saa svar mig paa alt dette, og saa lev vel og saa elsk din troeste — Plage-Aand. *Ev.(1914).IV.377.* Ud fra alle Vinduer skinnede Lysene, og saa lugtede der i Gaden saa deiligt af Gaasesteg. *HCAnd.(1919).II.207.* *Kongens Kareth . . | . . har tre Spand Heste | og saa en Kudsk i rødt Liberi. *Kaalund.83.* Syborden har hun med sig, sagde Sofie. — Ja, sukkede Tine. . . Og saa Billederne, sagde Sofie. *Bang.T.3.* *Gud bedre mig, trods Smerte | jeg elsker mine Aar. | Det volder vel mit Hjerte, | og saa mit røde Haar. *JVJens.Aa.46.* han skulde gie to Hundrede Kroner og saa et gammelt Klaver. *Korch.LL.86. spec. (især vulg.) i forb. som N. N. og saa jeg: (barnet) vild' aldrig bæres af andre end af mig og*

saa Fruen. *Bang.T.4.* Naa, vi tænkte det nok, min Søster og saa jeg, da vi hørte Vognen holde. *Jørg.LT.54.* Jeg og saa Inger Johanne stod nede i Jordbærstykket. *Jak.Knu.G.13.* *Mig og Jakob og saa Sme'en | fik en L'hombrer i Kupeen. *Blækspr.1935.12.* først mig selv og saa mig selv og saa mig selv igen *olgn., se selv. dels (talespr.) indledende et sideordnet led, der betegner en stigning i forhold til det foregaaende, noget uventet, overvældende, urimeligt olgn.: tilmed; oven i købet.* *Hvor gule var de Lokker, som rundt om Panden laae, | Og saa disse Øine, — hvor friske og hvor blaae! *Winth.VI.199.* Skulde man møde ham her! Det var da morsomt. Frøken Nina havde været i Hobro. Tænk, og saa skulde de træffes her! *JV.Jens.D.68.* (soldaterne var alle meget utilfredse med arbejdet) Og saa den manglende Frihed! Det sidste var næsten det værste. *Woel.DG.63.* det er blevet meget vanskeligt for eleverne at faa anledning til jagt i det hele taget, og saa jagt paa vore bukke! *Pol.²⁰1936.Sønd.3.sp.2.* *dels indledende hvad der modsættes noget andet, især brugt i tilfælde, hvor modsætningens ene part er udtrykt ved et to-ell. flerledet m. og forbundet led: og paa den anden side.* Der er . . Forskjel mellem at drikke Thee og vrøvle, og saa at skynde sig til en stakkels Mand, der har Krampe. *Gylb.(1849).IV.123.* den samme Blanding af lyrisk Fantasteri og Entusiasme og saa en egen ædruelig, praktisk Virkelighedssans. *V.Ved.(Sal.XV.713).* Hvilken Forskel paa dem der staaar stuede sammen paa Kajen for at tage Afsked, og saa dem der gaar op i Skibet! *JV.Jens.RP.37.* Jeg kan ikke lide prikket til Tallerkner og Skaale. Der skal da være Forskel paa Tøj og saa Køkkentøj. *BerlTid.¹⁰1937.Sønd.18.sp.4. 8.5* i forb. saa (ell. nu, snart *olgn.*) — saa, *betegnende to vekslende ell. følgende tidspunkter, trin i en rækkefølge ell. i al alm. to forsk. tidspunkter, foreteelser: nu — nu; snart — snart.* så siger hand ja, så siger hand nei. *Moth.S1.* nu glædes Hun, saa igjen berøves Hun denne Glæde. *Basth.Tale.(1795).27.* Saa har jeg hængt for meget over hende, og saa har jeg ikke bekymret mig mere om hende . . og saa kan man see . . hvordan jeg maae være sindet imod hende . . og saa var det keedsommeligt, at (mine venner *dansede*) med hende. *Kahb.Tilsk.1794.358.* *Snart stirred han paa Havet, saa igjen paa Nettet. *Oehl.HK.3.* De besøgte hverandre saa den Tid, saa den Tid. *Blich.(1920).XXVIII.82.* Med Mammelukkerne var det evigt galt. Saa krølledes de og saa tabtes de. *Bang.IH.12.* Det er . . givet at ved Floder med temporære Oversvømmelser, saa en vaad Sæson, saa en tør, har Betingelserne været tilstede for at uddanne Amfibiet. *JV.Jens.SØ.130.*

9) (udviklet af forsk. (under de foregaaende bet. hørende) anv., hvor saa genoptager et

umiddelbart foregaaende led, jf. *især 1.1-2 og 8.1)* gentagende et umiddelbart forudgaaende led i den hensigt at lægge særlig vægt paa det ell. for at sammenfatte dets begrebsmæssige bestanddele, inden sætningen fortsættes; ofte dog brugt uden nogen udpræget bet., som et ord, der blot anvendes af rytmiske ell. retoriske grunde, ofte (temmelig) overflødig; *især i flg. anv.: 9.1)* (poet. (ofte brugt som fyldeord; *især foræld.*) ell. dagl.) efter adv. ell. adverbialt led, der betegner maade, tid, grad ell. (nu næppe br.) sted (jf. *AaHans.Sætningen.(1933).77.* blant andre, saa var i Følge med os en Hattemager-Svend. *Holb.GW.IV.12.* *om saa vanker den væne Mø. *Oehl.Bidr.1.271.* *Takker Herren! thi han er god, | Evig saa varer hans Naade. *Grundtv.SS.III.423.* Oprigtigt talt, saa troer jeg ikke, at jeg kan svare paa et eneste af dem (o: spørgsmaalene). *Heib.Poet.VII.274.* Om Efteraaret saa flyve alle Svalerne bort til de varme Lande. *HCAnd.(1919).I.64.* *Hr. Oluf han rider saa vide om Land, | Og til sit Bryllup saa byder han. *BoisensViser.226.* bestandig saa er du tilreds med Kys og Klap. *And.Nc.PE.II.111.* som gamle Kammerater, saa deler I Arbejdet, ser jeg. *Howalt.DB.105.9.2)* (poet.) efter *adj., part. olgn.* *Af Flokken springer en Graaskæg ud, | Heelt grim saa er han og liden. *Ing.VSt.243.* *For alle Helgne du er min Viv. | Forraadt saa har jeg min egen Ære; | Men du skal ei mine Synder bære. *smst.180.* *Dens Fjedre vare med isprængt Guld, | Og røde saa vare dens Been. *Hzr.D.II.25. 9.3)* efter *subst. (substantivisk ord, led).* *Vor Gud saa vil vi prise. *Grundtv.PS.IV.47.* *Helte saa vare de begge. *smst.356.* *Stor Lid saa har til dig jeg sat. *Ing.VSt.154.* uden for poet. *spr. kun undertiden (dagl.) efter ubest. pron.:* *Alle saa havde de Harper i Haand. *Grundtv.SS.V.589.* mat og graat — Altsammen saa var det mat og graat og øde. *JPJac.I.100.* Møblerne havde faaet Skub og . . ingenting saa stod det, hvor det skulde. *Bang.T.120.* alle saa tænkte de det samme. *Wied.Fæd.26.*

10) alene ell. i forb. m. flg. konj. at brugt som *konj., indledende en følge-bisætn. 10.1)* (æda. swa at, swat (Brøndum-Nielsen.GG.I.184), oldn. svá at; til bet. 1 og 3.3) i forb. saa at. De skulle holde sig fra allehaande Skienden og Forhaanelse, saa at de ingen røre ved Navn. *DL.2-4-9.* det er Regnveir, saa at man ikke formaar at staae her ude (1931: saa vi kan ikke blive staaende her ude; jf. bet. 10.2). *Esr.10.13.* naar hand er hiemme, bygger hand Casteller i Luften, saa at hand har ingen Taneke til Arbejd. *Holb.Kandst.I.5.* (teatret) blev . . betragtet som eierløst, saa at Kongen kunde skalte med det som han vilde. *Oversk.DS.II.106.* Nikolaj vugger hende, saa at hun skulper rundt i Dynerne som en Pølse i Kattegat. *Wied.TK.187.* Dansen gik, saa at Støvet røg op fra

Gulvet. *JVJens.D.159.* || *korresponderende m. saa* (se bet. 3.3) i hovedsætningen. Den (o: bornholmeruret) stod saa langt inde . . . saaat Solen kun lige kunde naa dens Fodstykke. *JakKnu.TS.5. 10.2* (ænyd. d. s. (jf. *FalkT. Synt.232*)) brugt alene som indleder af følgebisætn. (ofte er tanken paa en følge, et resultat dog tilbagetrængt, og bisætn. tjener blot til at angive en meget høj grad). det regner saa det holder ned. *Holb.Er.II.5.* (vi) kom i Snak om lærde Sager, og endelig i Disput, saa jeg maatte sætte min Besøgelse op. *smst.III.1.* *Spar ey heller, saa du gniær. *Stub.114.* *Nyn det ind i drenge kække, | så de le ad jætters larm! *Hostr.SD.I.334.* *de sang, saa det klang. *Lemb.Shak.XIII.233.* jeg var blevet, saa jeg skjald i mine Knæ. *Bang.SF.48.* her (er) jo et Ravnemørke, saa det er forfærdeligt. *CMøll.PF.43.* hent nu den Stok, saa vi kan komme afsted. *KMich. Mor.(1935).7. jf. bet. 10.1:* det var man vant til, saa at den stærke Skrigen ikke vakte synderlig Opmærksomhed, og saa Ingen brød sig videre derom. *Hauch.MfU.276.* om forb. som saa gud sig forbarne, saa det er en lyst, saa det piber, runger ell. staar efter, se forbarne, Lyst 4.2, II. pibe 4.3, II. runge 1.1, staa, jf. efter 17. || *korresponderende med saa* (se bet. 3.3) i hovedsætningen. Jeg er min Troe, saa Gudfrygtig, saa det er en Skam. *Holb.UHH.I.2.* det er saa langt fra, at Villien og Begierligheden dertil ophorer, saa den langt snarere ved saadant Forbud formeres og tiltager. *Stampe.I.253.* saa blev hun saa himmelgal — uh, saa gal, saa det halve kunde været nok. *Hostr.G.93.* (han) var saa optaget af det første Indtryk, saa han tænkte ikke paa andet. *JakKnu.TS.123.*

11) (jf. *glda.* i swa made, *oldn.* i svá máta; især Q og højere talespr.) som adjektivisk pron. (i attrib. stilling) m. demonstrativ bet.; især: som er af den nævnte art; som den (det) nævnte; saadan; i faste forb. som (i) saa fald, henseende, maade, skel, tilfælde, se I. Fald 5.1, Henseende 1.2, I. Maade 4, 5.4, Skel, Tilfælde. || saa noget, (nu næppe br.) noget af denne (nævnte) art; noget saadant. Hand siger vel så noget iblant. *Moth.S2.* Jeg havde hidindtil kun havt een bevægende Grund, at tragte efter saa noget (o: timelig lykke). *Ev.(1914). III.243.* || saa og saadan, (jf. u. bet. 1.6; nu næppe br.) den og den; den første, den bedste. *intet, uden det og det, | Som kildrer Smag og Kræfter, | Men ikke saa og saadan Ret | Maa komme der (o: i gamen) herefter. *Falst. 32.* || hertil vist egl. ogs. forb. saa til aars, dags, nats (ænyd. saa til aars, dags; vistnok omdannelse af (til dels vel blot fejlagtig skriftform for) dial. saattiddags, saattidnates (se *Feilb.III.752*), ænyd. saa tid aars, fsv. sa tid aars, jf. *æda.* allæ timæ ars (*DGL.II.148*) olgn. samt ænyd. saa aars, sv. så års, dags, fsv. swa aars osv. (se ogs.

Dag sp. 423⁴) se I. Aar 5, Dag 7.10, Nat 2.8.

12) (jf. ænyd. Saa, ud af Døren. *MSkeel.Grevens og Friherrens Komedie.* (udg. 1871). 14; udviklet af bet. 1, 6.3-4, 8) brugt som indsatsinterj., som udtr. for forsk. sindsstemninger og følelser. 12.1) (oftest udtalt [sâ:, sø:], m. vekslende tonefald, trykstyrke og vokal-længde efter følelsens art, situationen osv.; efter foreg. interj. oftest udtalt [sø]) brugt som udtr. for, at man har opfattet, forstaaet noget i situationen, noget, en anden har meddelt olgn.; dels som udtr. for overraskelse, (let) skepsis olgn. over for det erfarede; dels som udtr. for beklagelse, sorg, medfølelse olgn.; dels som udtr. for, at man har hørt, erfaret noget, uden at man viser større interesse derfor, som udtr. for resignation olgn. *. „Jeg er en Havmand.“ — „Saa?“ *Oehl.XV.74.* „Hun tilstod endogsaa ligefrem, at hun syntes godt om mig.“ — „Saa? Virkelig?“ *Hrz.I.339.* „Saa, troer De det!“ sagde Bolden. *HCAnd.(1919).II.50.* hun (ytrede) aldeles uopfordret til mig: „Den Jagtjunker, det er rigtig et udannet og aldeles ikke galant Menneske!“ — hvilken confidante Meddelelse jeg besvarede med et beklagende og langtrukket: „Saa-aa-aa?“ *Schack.238.* „Du skulde skamme Dig, Knagsted!“ — „Saa-aa? — Over hvem?“ *Wied. Thum.90.* Saah aa! Stiller hun Betingelser? *ErlKrist.St.37.* Hun lod, som om det interesserede hende, men man kunde høre paa Tonen, af hendes Ja og hendes Saa-aa! at hun konverserede. *Buchh.DM.56.* || i forb. m. foregaaende interj. Naaboen . . kommer hen og ser til. — „Naasaa, du er allerede ved at lægge Kartoffler.“ *Anesen.JG.10.* ej saa, se II. ej 1. ja saa, se III. ja 5.7. 12.2) (udtalt [sø] ell. [sø:], ofte gentaget saa saa [sø'sø'ø'ø'] ell. [sø:] brugt som opfordring til at være rolig, lægge en dæmper paa sig, berolige sig olgn. ell. som et trøstord. *Saa, saa, min Dreng! ja, ja — hold bare op! *Schand.UD.50.* Grevnen brast sammen i en krampagtig Hulken. Den gamle Præst . . klappede ham paa Skulderen: „Saa, saa, Grev Trolle, nu maa De tage Dem sammen.“ *JakKnu.GP.124.* Rud trøstede og tog om hendes Skuldre: „Saa — saa — saa — saa!“ *Thuborg.DVE. 160.* „Ja, gu' gaar det. Du kan tro, det gaar, men det bliver ad Helvede til.“ — „Saa, Arnold, ikke det Humør, naar du skal paa Arbejde.“ *ErlKrist.DH.70.* ja, ja, naa naa og saa saa er fattig mands trusel ell. trøst, se III. ja 5.1, II. naa 2.3. 12.3) (udtalt [sø], ofte m. stærkt tryk og hurtigt, knapt; sml. sa) brugt som befaling, opfordring til at standse, holde op med noget ell. gaa i gang med noget, spec. brugt som angivelse af, at et (ventet) tidspunkt netop nu er inde; ogs. brugt som indledning til en paaskønnelse af noget ell. som udtr. for (glæde over), at man er blevet færdig med noget. Saa din Fyldehund! sov nu først Rusen ud, siden skal vi videre tales ved.

Holb.Jep.IV3. „Nu ingen melankolske Tanker — Saa, det kan jeg lide. Ud med Glas-set! Er Toddyen god?“ — „Dejlig! mageløs! Men, Du er en Forfører, Albrecht. Saa, lad være at skjønke mere i.“ *Schand.U.M.100.* Ja, saa (*jf. bet. 8.a*) er det Reolen dér (*o: der skal styles!*) — Naa, naa forsigtig! pas paa Glasderen. . .! — Saa, det gik jo! *Wied.Thum.70.* Sæt Dem ned — Jeg skal blot slutte en Fortælling til et svensk Blad — Saa, siger han, sætter Punktum og stryger sig gennem sit mægtige Haar. *Pol.⁶/1919.7.sp.2.* Saa, Laust (*o: en kat*), saa (*se bet. 8.a*) skal vi ind og malke. *AaseHans.S.8.* || (*jf. u. bet. 6.1*) i forb. se saal [selsom] især brugt som udtr. for glæde over at være blevet færdig med noget ell. parat til noget, over at være kommet til et resultat, blevet klar over noget olgn. *„jeg er en vederhæftig Mand“ . . Tager en Guldpenge op og rækker ham. — „Ja, se saal se saal | Det er en anden Sag, min gode Mand | I taer ei ilde op min Hastighed.“ *Oehl.I.279.* See saal nu begynde vi. *HCAnd.(1919).II.83.* hun . . begynde at gøre Orden i Værelset . . og saa sig (*deretter*) igen mønstrende om. Se saal *Renberg.GK.164.* Mor vandkammer mit Haar . . hvert Øjeblik siger hun: „Saa (*se bet. 6.4*) staa dog stille, Dreng! — Sesaa,“ siger hun . . „kom saa (*se bet. 6.4*) afsted med dig da!“ *AndNx.LK.95.* || *gentaget* saa saa brugt som udtr. for glæde, tilslutning olgn. ell. (*nu kun*) som opfordring til at standse. sål sål nu fik hand skam. *Moth.S6. vAph.(1764).561. VSO. 12.4*) [sø] som udtr. for (beklagelse, sorg over), at en ulykke, et uheld (pludselig) indtræffer, at man (pludselig) iagttager, opdager noget uheldigt olgn. Luften blev overtrukket, og jeg tænkte: Saa, nu er det nok forbi med vores Ro. *RudBay.EP.III.172.* Saa da! nu fik han det revet itu! *VSO.* Saa, der har vi hele Drengeskolen! *KLars.GVI2.* Undertiden farer det igennem mig: saa, nu vælter Vognen. *Bønelycke.(BerlTid.²⁸/11.1935. Aft. 7. sp.6).* Stille . . Nu er der én (*o: rotte*) . . Saal Den gik. Det er Deres Skyld. *ErlKrist.DH.21.* ofte i edelige udtr. som saa for helvede (*se u. Helvede 3*), pokker, satan, soren; saa til helvede, til søs, se Helvede 3, Sø. ogs. i afbrudte (*aposiopesiske*) udtr.: Saa til —! der knækkede (*krave-*) Knappen. *PEBenzon.P.95.* || (*nu næppe br.*) *gentaget* saa saa brugt som udtr. for beklagelse: *ak!* sål sål det har du fordervet. *Moth.S6.*

saa-, i ssg. 1) [sâ:] til IV. saa; hvor intet andet angives nåf., foreligger denne bet.; foruden de nåf. medtagne kan nævnes (*landbr.*) ssg. som Saa-arbejde, -maade, -materiale, -metode, -sted, -vej. 2) (*om udtalen se de enkelte ssg.*) til VI. saa; se saadan, saafort, saafremt, saagar, saagi, saagu, saakaldt, saaladene, saaledes, saali, saalunde, saalydende, saamænd, saasom, saavel. **-aksel**, en (*landbr.*) en i saakassen (*paa en saamaskine*)

anbragt roterende aksel, der bærer saa-apparaterne. *LandbO.IV142.* **-apparat**, et. (*landbr.*) apparat i en saamaskine, der besørger fordelingen af frøene. *OpfB.IV317. LandmB.I.561.* **-bar**, adj. (*l. br.*) om jord: egnet til at saa i. saansart Jorden er saabar. *OrdbS. billedl.:* jeg (*vilde*) lade denne Opgave . . ligge og vente paa saabar Tid. *HNAndersen.Tilbageblik1914.(1919).29.* **-bed**, et. 1) (*forst., gart.*) bed, hvorpaa planter saas (og hvorfra de senere prikkes ell. plantes ud). *ForstO. JFLund.Varekundskab.²(1922).100.* 2) (*landbr.*) stykke jord (*mark*), der er gjort i stand til tilsaaning. *LandbO.IV151. OrdbS.(Sjæll.).* 3) (*landbr.*) den scribe, som tilsaas, ved at man gaar ell. kører (med saamaskine) fra agerens ene ende til den anden. *Sal.XV.436. OrdbS.(Sjæll.).*

Saabn, Saabian, en. se Sopken, Sopian.

Saa-bræt, et. (*jf. -lægte; forst., gart.*) bræt med paasemmede lister, v. hj. af hvilket man frembringr riller i et bed, der skal tilsaas. *ForstO.* **-byg**, en ell. et. (*ænyd. d. s.; landbr.*) sædebyg. *VSO.* || hertil **Saaby-fugl** (*jf. ty. dial. gerstenvogel i sa. bet., samt Byg-fugl; dial.*) *gulspruv.* *OrdbS.(Langeland).* **-bør**, en. (*-børe. WLöbe.Olievæxterne.(overs. 1845).23.*) (*foræld.*) om en art primitiv saamaskine. *Olufs.NyOec.I.213.*

I. Saad, et (*se u. II. Bygsaad*) ell. (*især*) en. (*ogs. Saa. VSO.(Sjæll.). Kværnd. Fr Grundtv.LK.245. Gravl.N.123. jf. Maanesaa.*) **Saat**, se u. II. Havresaad, Maanesaa, Rapsaat. uden fl. (*ænyd. d. s., æda. sath (f. ell. m., se Brøndum-Nielsen.GG.III.109), oldn. sâd, n.; udsæd, kornavl, det paa marken voksende korn, afgrøde, oeng. sæd (eng. seed), mnt., oht. sat (nht. saat), got. seps (i ssg. manaseps, menneskehed, verden); participialdannelse til IV. saa (sm. lat. satus, saaning, satum, sæd); jf. II. Saad, Sæd sami II. Bygsaad, Eftersaad (u. Eftersæd 1), II. Havresaad, Maanesaa, Rugsaad; uden for ssg. Maanesaa nu kun dial.) 1) *handlingen* at saa; *saaning*; *ogs.: tiden, da der saas (korn); saatid; sæde-tid. Moth.S13. efter Saaden (o: rugsædens lægning). Cit.1763. (AarbVejle.1931.63).* *Fr Grundtv.LK.245.* Tiden mellem Saa og Host. *Gravl.E.78.* i forb. som sen (*OrdbS.(Langeland)*) ell. tidlig saad: *Mau.8232.* i de nordlige Climater . kan (*man*) antage den tidlige Saad at være den rigtigste og under næsten alle Omstændigheder den sikreste. *ChMourier.Brød.(1821).43. OrdbS.(Sjæll.).* 2) sædekorn; udsæd; *ogs. undertiden om afgrøden heraf (jf. u. II. Havresaad 2).* *Moth.S13. VSO. jf. FrGrundtv.LK.245. Kværnd. OrdbS.(Sjæll.).* 3) i forb. som en skæppe ell. tønne saad, areal agerjord, hvori der kan saas en skæppe ell. tønne sædekorn; *ogs.: en skæppe ell. tønne land. Tyve Tønder Saee. VSO.(Sjæll.). Thorsen.182.* han ønskede sig blot to Skæpper Saa til Katoffer. *Gravl.EB.2.**

II. Saad, en (*muligvis* ogs. et. *jf.* *MO. D&H.*). (ogs. *Saa. JBaden.Gram.62. jf. Feilb. samt u. I. Havresaad. sml. ogs. Høysg. ndf.*) *især brugt i ft.:* **saader** ell. **saarer** (*Aarb Frborg.1918.48. CReimer.NB.275. se ogs. ndf. — skrevet soer. KThuborg.Detgl.Harboøre. (1928).84. jf. Feilb.*) ell. **saarer** (*Saarer . . Eller Saarer, som de gemeenlige udsiges i Dansk. vAph.Nath.1.492. Ordbs.(Sjæll.,Fyn))* ell. **saad(e)** (*Kværnd. jf. Feilb. samt: Saa eller Sô (avner). Høysg.AG.15. smst.42.*) (*glda. (ft.) saadher, æda. (ft.) sathæ (Småstykke. (1884-91).33), sv. (ft.) sådor, no. såd, oldn. såð, f.; vistnok egl. s. ord som I. Saad; jf. I. Byg-, I. Havresaad, saadet; dial.) de (i reglen frasigtede) grovere dele, især skaller, af (formålet) korn; klid; ofte spec. (mods. Klid) om skallerne af byg (og boghvede).*) *Da tog Edda | Asket Brød, | Tungt og tykt | Fuldt af Saarer. *Sandvig. Edda. II. 131.* ufordøielige Ting: Brød af Boghvedemeel . . af sort Rugbrød med mange Saader. *Gynœol. II. 276.* i det mindste vilde det (o: byg) ikke blive saa fint at Saaerne lode sig sælde fra. *Ch Mourier. Brød. (1821).56. Sjæll. Bond.35. Thorsen.182. Esp.346. Feilb. jf.: *meel, som malet er af rug | Biug, Hafr og heire-saarer (o: avner af hejre (II)). Sort. (Saml. Danske Vers. 1 VI.169).*

III. Saad, en. se Sadde.

IV. Saad, en, et. se Sod.

Saa-dag, en. (nu l. br.) dag, paa hvilken der saas; spec.: dag, da gaardmanden tilsaæde husmandens jord. *VSO.*

saadan, adj. og adv. [*sødan, 'sød(ə)n*] ell. (*især højtid.*) [*iså'dan*] (*jf. Høysg.AG.67*) ell. (*især vulg.*) [*søn, tryksvagt som olgn.*] (*jf. Jesp.Fon.272 samt skriveformer som saad(e)n. JBaden.Gram.15. JakKnu.S.202. Leck Fischer. K.27. Martin A Hans. NO.106. sorn. KBecker.B.387. sa.VVI.20.*) vulg. ell. *dial. saadanne*, som adv.: *PAHeib.Sk.II.33. Hrz.I.194. Schand.UD.139. DagNyh. 22/1925. 7.sp.1. jf. Feilb. (l. br.) som adj.: saadanne Noget. Hrz.II.313. jf. HCAnd.(1919).II.231 (se bet. 4.2 slutn.).* || *intk. d. s. (*saadan (Holb.MpS.186: saadant) Svar. Holb.Skiemt. C6v. i alm. spr. kun som præd. samt i forb. saadan noget, saadan et (hus osv.), se u. bet. 1.2, 2.2, 3) ell. (⊖) -t* || *ft. -ne ell. d. s. (i alm. spr. kun som præd. samt i forb. saadan nogle (nogen) (mennesker osv.), se u. bet. 1.2, 2.2, 3.2; i øvrigt nu kun dagl. (til dels vulg.) ell. dial.: paa saadan Tider. Brors. (Ribe. Ami. 1922. 575). saadan magre Ansigter. Bang. DuF. 351. sådan tilskyndelser, der førte vor filosofiske litteratur til en relativ selvstændighed. OHans. Fil. II. sådan personer. Mikkels. Ordj. 281. Saan Rakkerpukler | Leck Fischer. K. 27. jf. Feilb.).* || *adv. d. s. ell. (nu næppe br.) -t* (saadant er det ogsaa tilgaaet med hende. *Holb.Masc.II.4.* hvor kommer det, at de tractere saadant (*Holb.IV.660: saadan*) i Dag? *sa.DR.I.2.* det var uanstændigt at

tale saadant om en fornemme Dame. *PA Heib.Sk.II.256.* *saadant (*Oehl.HS.(1815). 72: saadan*) gik det herligt Aar for Aar. *Oehl.(1841).II.51.* Det maa komme af sig selv . . saadant skal det være! *Ing.LB.IV.28. jf.: saadant (o: omtrent, cirka) et halvt hundrede. Hostr.G.170.* || *best. f. (sj.) d. s. (den beste saadan Lærebog. MCBruun. JSR.267. de nyere saadan. Bang. (Mindebogen. 1935.40) ell. -ne (den første saadanne. Sal. XXII.585. den første saadanne Hoppetur. Hjemmet. 22/19 1930.21).* || *gen. (i selvstændig anv.; ⊖, l. br.) saadans (Kierk.XII.312. ACLHeiberg. Kin-go.(1852).104. Egeberg.M.30), intk. saadants (Fædrel.1847.sp.535. Bibliot.H. 10. Pol. 19/1 1914.2), ft. saadannes (Molb.DH.II.324).*

(*glda. saadan, svadan, svodan, sod(h)an (Rimkr.), sadan (Mand.16); fra mnt. sodan, soden m. (delvis) tilknytning (for 1. leds vedk.) til VI. saa; jf. glda. sua danig, mnt. sodanich, holl. zoodanig; m. h. t. 2. led se suffiks -dan (DO.III.478) || som adv. konkurrerer ordet med saaledes, der nu ofte foretrækkes i skriftspr., jf.: „saadan begynder i Skriftspr. noget at vige for saaledes.“ Levin.; den adverbielle brug af saadan (der ikke kendes fra ænyd., glda.) daldes af ældre grammatikere, jf. JBaden.Gram.135. Dichm. Sprogl.423. Abrah.Dän.Sprachlehre für Deutsche.(1812).431. samt MO. || sml. saaledes, saalunde, sliq samt ligesaadan)*

A. som (pronominalt) adj.

1) som er af en beskaffenhed, art, slags, der er nævnt ell. antydet i det foregaaende ell. fremgaar af forholdene, situationen; ofte m. mere almindelig demonstrativ bet.: den(ne). 1.1) i almindelig attrib. stilling (i ent. uden art. nu l. br. i rigsspr., i ent. m. ubest. art. nu især i skriftspr., i alm. brug i ft. (i skriftspr. og højere talespr. især i bøjet form, dagl. oftest ubøjet); om brugen i alm. talespr. se bet. 1.2). *saa holt man ingen dog | Beqvemmere end han til saadan vigtig Tog. *Holb.Paars.91.* hendes Forældres Samtykke . . udfodres til saadant Løftes Gyldighed. *sa.Pern.II.4.* *Handledt jeg paa saadan Viis? *Heib.Poet.X.211.* *, „Hu, hul hvor Du bider, Du skarpe Vind.“ | — „Jeg vil kun kysse din røde Kind.“ | — „Af saadanne Kys faar man hastig nok.“ *Kaalund. 235.* det Haab, at kunne overvære et saadant stort Folkemøde. *Lehm.I.203.* Et saadant Hvepsebol var hendes Hjerte. *Pont. DR. II.1315.* Hansen var ikke Forretningsmand. Men . . Saadan Forretning skulde jo gaa, simpelthen. *Thuborg.KV19.* A har vel købt dem (o: broderierne) paa Auktioner, ved Marskandisere og saadan Steder. *Erl Krist.MM.107.* under saadanne omstændigheder, se Omstændighed 2.2. || (*ikke i alm. spr.*) i udtr. for en parallelisme, samhørighed, overensstemmelse olgn. Pernille . . slog en heel Spand Vand over ham, sigende derhos: Saadanne Vers fortienne saadan

Belønning. *Holb. Tyb. V.5. i ordspr. som:* Saadan Fisk er i saadant Vand. *Mau. 2146* („om slet Omgang“). saadanne Fiske i saadanne Vand (*Mau. I. 222: Vande*), sagde Fanden, han fandt Munke i Røverkulen. *CBernh. IV. 127.* saadant læder skal have saadan smørelse (fedt), se II. Læder 3.1. || *m. et andet attrib. ord (led) end den ubest. art. foran sig.* efter fire Aars saadan Levemaade døde (*han*). *Bagges. L. II. 161.* For den beste saadan Lærebog loves 300 Daler. *MCBruun. JSR. 267.* Damerne . . er ømme i Kroppen efter den første saadanne Hoppetur. *Hjemmet. 25/11. 1930. 21. nu især i ubest. anv. efter ord m. pronominal ell. numerisk bet.:* Da skulle alle saadanne Breve læsis og påskrivis til Hiemtinget. *DL. 3—14—8.* man burde aldrig lade sine Tienstefolk komme til nogen saadan Forsamling. *Holb. KR. III. 7.* Stednavne som Skovs-hoved og Skag-en (og talrige saadanne Dannelser). *Univ. Progr. 1932. II. 37.* der er tre saadanne huse til salg || saadan eller saadan, (*jj. u. bet. 1.4 og 5.6; nu næppe br.*) om forskellige ting, der ikke nærmere bestemmes: *den eller den; den ene eller den anden; snart en, snart en anden.* naar jeg dennem har forholdt, att saadan heller saadan ting vilde forwolde hosz dronningen af EngeLant . . onde tanker og domme om dett Russische wesen. *JJuel. 361.* || saa og saadan, se VI. saa 11. 1.2) (*i talespr. nu kun ubøjet*) i stilling foran gen., num., visse pron. ell. ubest. art. (+ subst.). Skulde nogen være allarmed over saadan jer Søns Conduite, skulde det være jeg, hvis Datter han skal have. *Holb. Masc. II. 2.* Saadan sin Lærdom prydede han med en hellig Omgængelse i alle Stykker. *EPont. Men. III. 20.* Den store Verdens Dommer give mig Viisdom, Retfærdighed og Velsignelse til at bestyre saadant mit svare Embede! *Blich. (1920). XIV. 156.* I saadan hendes Stilling maatte jeg . . give efter for hendes . . Ønske, at vorde aareladt. *Herholdt. RH. 29.* Den treenige Gud, som forudm har antaget dig til sit Barn i den hellige Daab . . han opholde dig i saadan din Daabs Naade indtil din salige Ende. *Allerbog. 470.* || nu (*uden for arkais. spr.*) kun foran num., ubest. art. (*jj. en sp. 342^{11E}*) og pron. noget (nogle); *især i talespr. (underliden m. overgang til bet. 3), m. h. t. skriftsprogets konstruktion se u. bet. 1.1.* vi havde været ilde opskjortet, om vi havde faaet saadan en Karl til Svigeren. *Holb. LSk. I. 5.* Det var . . naturligt at man indsaae saadan et Instituts gavnlige Indflydelse paa det naturhistoriske Studii Fremme. *Nyerup. Univ. A. 150.* I saadant et Land, paa saadan en Tid, og blandt saadanne Mennesker udgik Ossian til Lyset. *Blich. (1920). I. 7.* *Ole gik ud, og bjerged dem alle. | Se saadan en Mand var Ole Pihl. *Drachm. SH. 67.* Hvor længe har saa saadanne to unge Mennesker været gifte? *JakKnu. In. 270.* Saadant et gammelt Hus

har set noget. *PEBenzon. P. 40.* uden Engagement vilde jeg hurtigt gaa nedenu og hjem saadan et Sted. *JMagnus. B. 12.* „Clavigo“ blev ikke vel modtaget, man ventede sig noget bedre af Goethe; Vennen Merck bad ham fremtidig holde sig fra saadannoget Møg; det kunde de andre ogsaa gøre. *NMøll. VLitt. III. 404.* saadan en ell. (*l. br.*) en saadan en (*PalM. VIII. 102*) ell. (*dagl.*) *m. nedset. bet.:* saadan en en (*jj. en sp. 343^{11E}*) samt *ndf. u. bet. 2.2 og 3.1.* Kiødmad . . allene giver den ægte Føde og de sande Kræfter, hvortil saadan een (*o: en rekonvalescent*) da allermest trænger. *Tode. ST. II. 70. Heib. Poet. VI. 48.* *Og jeg vil ha'e en Hjertenskjær det første som jeg kan, | men saadan en er ikke god at finde. *Hostr. EF. I. 5. ofte (til dels til bet. 3) m. nedset. bet.:* hand (blev) ved at forgribe sig imod Herren; saadan en (*1871:* saadan) var kong Achas. *2Kron. 28. 22 (Chr. VI).* *Hvordan er dette maget? | Er Rachel saadan een? da er jeg ilde raget. *Helt. Poet. 41. Ew. (1914). IV. 310. LollGr. 81.* saadan en, der render efter hvert skørt, han ser! | *jj. Bergstedt. FG. 47 (se en sp. 343¹⁴).* som flt. hertil: saadan nogle (nogen), der havde ogsaa været Profeter, en Slags dansende Dervisher, som i Skarer drog Landet rundt og ved Musik hidsede sig til Ekstase; det var saadan nogen, Saul kom iblandt. *NMøll. VLitt. I. 226. Erl Krist. DH. 62.* saadan noget, (*jj. noget saadant u. bet. 1.3*) noget af den slags; sligt; ogs. (*jj. bet. 4.3:*) noget af lignende ell. beslægtet art; noget i den retning; endvidere (*jj. bet. 6.3*) som *udtr. for omtrentlig angivelse.* en Major Lindqvist, Lundqvist, eller Strømqvist, eller saadan Noget. *Blich. (1920). XIII. 90.* „De er nok en Diamant!“ — „Ja, jeg er saadan Noget!“ *HCAnd. (1919). II. 148.* hun var en født Løvenhjem eller saadant noget. *JV Jens. D. 64.* saaledes . . fik han den Lod, som Loven byder for dem, der gør saadan-noget. *NMøll. VLitt. I. 449.* Hun . . saa paa Gretes Sytøj . . Tænke sig dem, der kunde sidde i en hyggelig og stille Krog med saadan noget. *ErlKrist. DH. 62.* „hvor gammel er hun? 55?“ — „Ja, saadan noget“ | *jj.:* Talterkener, Kopper og saadan lidt fik jeg nede ved hende. *sa. MM. 131.* saadan noget (lignende) som, (*se ogs. nogen sp. 1281^{18E}*) noget i retning af; paa det lav; omtrent; cirka. En Mand mente, at der var „saadan noget som en tolv, tretten Hundrede Harer paa Asnæs“. *ZakNiels. Fort. 280.* „Saa kommer du altsaa hjem og spiser Frokost“ . . „Lad gaa da. Saadan noget som Klokken halv eet, hvad?“ *PEBenzon. P. 111.* Stykket hed saadan noget som Slaget paa Grathe Hede. *JV Jens. D. 50.* det skal være en Artikel med en Overskrift saadan noget lignende som: Kan en Tyv være Dommer. *Howall. S. 38.* saadant mere, (*nu næppe br.*) mere af samme slags; og lignende. en Historie, som er latterlig, et Indfald, en Stik-Pille,

og saadant mere Miskmask beviser dog ingen Ting. *Eilsch. Phil. Brev. 130.* og saadant mere, (nu næppe br.) brugt som selvstændigt udtr.: og mere af samme slags; og lignende. Vi sige og Bohmen, ikke Bohemien . . . Portugal, ikke Portugallien; og saadant mere, som maa læres ved Øvelsen. *Høysg. S. 3.* (de) spurgte mig: hvormeget han gav mig? og saadant mere. *Blich. (1920). VII. 7. 1. 3* (nu kun ubøjet og ikke til at skelne fra adv. anv. i sa. stilling (se u. bet. 5.1); jf. *Mikkels. Sprogl. 190. sa. Ordj. 281*) som præd. Saadane (1724: Saadan) er Justiniani Ord. *Holb. Kandst. V. 2.* vore adelige Fruer ere alle saadanne. *Mall. Sg. H. 406.* Saadan var din Lod, saadant var dit Liv! *Holst. D. II. 130.* || i udtr. for en parallelisme. som Stammen er, saadanne ville Frugterne vorde. *Mynst. Præd. II. 353.* jf. bet. 2(3): Det første Menneske var af Jord, jordisk; det andet Menneske, Herren, er af Himmelen. Saadan som den jordiske var, saadanne ere og de jordiske; og saadan som den himmelske er, saadanne ere og de himmelske. *1 Cor. 15. 48. 1. 4* ☐ i selvstændig (substantivisk) anv. (om best. f. og gen. se sp. 318^m) || i fk. med ell. (l. br.) uden ubest. art. I skulle Intet have at skaffe, dersom Nogen, der kaldes en Broder, er en Skierlevner . . . I skulle end ikke ænde med en Saadan (*Chr. VI:* saadan en). *1 Cor. 5. 11.* Der- som denne Fortælling skulde falde i Hænderne paa Een, som har ladt sig gjennembløde, for at betragte et natligt Tordenvejr, — en Saadan veed omtrent hvad jeg mener. *Blich. (1920). XIV. 214.* Toget . . . maatte tilkalde Hjælp. Men saadan var længe om at komme til Veie. *Rambusch. JE. 78.* jeg . . . vilde dø før hun . . . og modtage hende i den anden Verden, hvis der var en saadan. *Isak Din. FF. 422.* || i intk.; dels m. ubest. art. (jf. ovf. l. 26ff.): et blandingshåndskrift . . . Et sådant har vi i B71. *Brøndum-Nielsen. (Arkiv. XXXIV. 114).* dels uden art.: (Jesus) begyndte at lære i Synagogen, og Mange, som det hørte, forundrede sig saare, og sagde: hveden haver denne saadant (1907: dette)? *Marc. 6. 2.* naver Cammerad! Du kand selge nye Viiser til gamle Kiellinger, jeg kiober ikke saadant. *Holb. Hex. II. 1.* Gud er den, som hævner alt saadant. *Høysg. S. 190.* burde Du fortælle saadant til din Mama? *Winth. VIII. 19.* saadant er vel altid en Smagssag. *Isak Din. FF. 98.* noget saadant, d. s. s. saadan noget (se u. bet. 1.2). *Moth. N. 72.* Noget saadant havde Hertugen . . . aldrig før oplevet. *Isak Din. FF. 152.* saadant og saadant, (jf. u. bet. 5.6; nu næppe br.) om forsk. (ikke nærmere bestemte) slags, dele: det og det; det ene og det andet. (jeg) gav dig Israels og Judas Huus, og dersom det var for lidet, da vilde jeg lagt dig saadant og saadant til (1931: givet dig endnu mere, baade det ene og det andet). *2 Sam. 12. 8.* || i ft. lader de smaa Børn med Fred, og formener dem ikke at

komme til mig, thi Himmeriges Rige hører Saadanne til. *Matth. 19. 14.* Jeg veed nok, at Heiberg og Saadanne . . . forklare min megen Gaaen paa Gaden af Forfængelighed. *Kierk. P. VIII, 1. 82.* Bindebreve paa Vers var et yndet Æmne for det 17de Aarhundredes Digtere. Anders Bording f. Eks. har forfattet ikke faa saadanne. *Troels L. VIII. 162.* || i forb. som saadan, dels (☐): i den nævnte egenskab; i videre anv.: betragtet for sig selv; i og for sig; i sig selv; dels (jarg., vulg. ell. dial.): i denne (den nævnte) situation; under disse omstændigheder; saaledes; derfor (se *Dania. III. 60*). Ingen Mening kan . . . være mere vildfarende end den, at Forretningssmanden som saadan ingen videnskabelig Dannelse behøver. *Engelst. Stiil. 7.* Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke og understøttes som saadan af Staten. *Grundl. (1849). § 3.* jeg har været i Amerika i syv og tyve Aar. Og som saadan var der ikke Tanke paa Giftermaal, for jeg stod i for haardt Arbejde. *KLars. SF. 265.* Geografien er den eneste Videnskab, der har Jordoverfladen som saadan til sit egentlige Studieobjekt. *Steenby. Geogr. 19.* Ingen mistænkte ham, og han havde da heller ikke noget med Historien at gøre som saadan. *Pol. 22, 1934. 1. sp. 2.* Kommis. Som saadan søger jeg Plads i Blandet- eller Kolonialforretning straks. *Pol. 25, 1937. 16. sp. 3.* i ft.: (de paagældende) blive at betragte som Deres Assistent, og ville som saadanne erholde et fast maanedligt Gehalt. *StBille. Gal. I. 366.* Anvendelsen af Brevduer som Budbringere er af meget gammel Oprindelse. Vor Tids Anvendelse af dem som saadanne er mest kendt fra Krigshistorien. *NatTid. 29, 1923. Aft. 1. sp. 2.* det er ikke Detailhandlerne som saadanne, der stryger Profitten — men det er de enkelte, som forstaar at jobbe. *Pol. 30, 1936. 9. sp. 2.*

2) (☐, især i formel stil, emb. olyn.) som er af en i det følgende nærmere bestemt beskaffenhed, art, slags (bestemmelsen sker v. hj. af hovedsætn. (direkte tale ell. citat), relat.-sætn., sammenlignings-led, -sætn. ell. (m. overgang til bet. 3) at-sætn.). 2.1) svarende til bet. 1.1. skaffe dem, som ikke maa, eller kunde, gaa i Rette for sig selv, saadanne Personer til at forfølge deris Sager, som de kunde være forvaret med. *DL. 1—9—7.* skulde ikke min Sjel hevne sig paa saadant Folk, som dette er (1931: slikt et Folk)? *Jer. 5. 9.* *Han gav ham saadant Svar: Det Eyland Anholt heder. *Holb. Paars. 25.* Jeg troer neppe, at der er saadant doven Slyngel i det hele Herret, som min Mand. *sa. Jep. I. 1.* Oxenstjerne fattede . . . saadane (1728: saadanne) Tanker om Grotio, at han forlangede ham udi Tieneste. *sa. NF. Fort. 20.* Det kan dog aldrig være den sande Elskov. Det maa være saadanne Elskover, som de unge Herrer altid have nok af. *Oehl. XIII. 42.* Det paahviler Distrikterne at bringe saadanne Foranstalt-

ninger til Udførelse, som sigter til Udrydelse af Rotter. *DSB. Ordre K. 53.* saadanne Magter som Frankrig, England etc. *Bl&T. 2.2)* (ofte ubøjet) svarende til bet. 1.2. Navnet, der staaer uden Proprium, er saadan et Substantiv, som nævner Folk efter deres Nation eller Fødested. *Høysg. S. 25. jf. u. bet. 1.2 og 3.1:* Tag Urin, best af saadan een, som drikker stærk Drik. *CVarg. Farve-Bog. (1773). 97.* de behøvede ikke saa til Nats at skiænke for saadanne Nogle, som ingen kunde vide, hvem var. *Rahb. Tilsk. 1805. 429. 2.3)* svarende til bet. 1.3. jeg vilde ønske (at) Alle, som høre mig i Dag, maatte blive saadanne, som og jeg er, undtagen disse Lænker. *ApG. 26.29.* vare alle her i Landet saadanne som han, da var det ikke godt at angribe dem. *Mall. SgH. 148.* Skolelivet . . kan være saadant, at Aanden udslukkes deri. *Mynst. Frb. 10. 2.4)* svarende til bet. 1.4 || i *fk.* du est kun en Carnali at regne mod saadan som jeg. *Holb. Jep. V.4.* han (henvendte) sig til en ung, professionel Morder i Pisa, en saadan, som man i gamle Dage brugte til den Slags. *Isak Din. FF. 40.* || i *intk.* der skede et stort Jordskielv, saadant som (1907: hvis Mage) ikke er skeet fra den Tiid, at Menneskene bleve til paa Jorden. *Aab. 16.18.* Jeg kand gjøre min høyeste Eed paa, at jeg icke har hørt ringeste Ting af saadant som du siger. *Holb. Kandst. IV.2.* || i *flt.* jeg havde, som sagt Rivaler, og saadanne, som var meget ældre, end jeg. *Ew. (1914). IV. 319.* Saxo overførte i sit Foredrag Øievidners mundtlige Fortællinger . . og særdeles saadanne, der hørte til den talrige Adelslægt. *Molb. DH. II. 324.* De lod ikke til at konversere hinanden under Dansen, og der var mere end nødvendigt Luft mellem dem, syntes saadanne som var vant til mindre. *JV. Jens. RF. 133.*

3) (ofte (især i bet. 3.2-3) udtalt m. særlig stærkt tryk og høj tone) spec. og videre anv. af bet. 1(-2) m. henblik paa ell. bibet. af grad, styrke ell. m. kvalitativ bibet. (i sig selv); dels (nu l. br.) svarende til bet. 1.1, 2.1, dels (nu i talespr. ubøjet) svarende til bet. 1.2, 2.2. 3.1) angivende ell. hentydende til en grad, styrke, som fremgaar af det i forvejen (ell. i det følgende) meddelte ell. af situationen, forholdene, ell. (jf. bet. 4) antydende, at noget er af den noksom bekendte gode ell. daarlige art, slags; ofte m. overgang til bet. 3.2. Ach jeg elendige Menniskel der skal have saadant Beest til Mand! *Holb. Jep. IV.2.* Du seer ogsaa ud til at være saadan en Mammeluk, som hykler for dem der sidder ved Roret. *Tode. S. 75.* „Kone! seel saadan en Meinau (o: fremstilling af en person hos Kotzebue) skal de lede om i Jylland.“ — „Og forgjæves; han er der ikke.“ *Blich. (1920). IV.2.* „Men Peter, saadan en deilig Kasseking.“ — „Fanden i Vold med den — jeg har ikke været glad siden jeg fik den paa.“ *Oversk. Com. III. 254.* det taknemlige stof blev

. . udnyttet paa den maskekomedievis, Goethe altid var en saadan under af. *StSprO. Nr. 162.29.* jeg forstaaer alligevel ikke, at du kan ligge og rakke paa Fjorden i saadan en Tid. *Erkrist. Ler. (1930). 14.* *At komme hjem | til saa'n et Rod. *Sigfr. Ped. SS. 69.* (jf. u. bet. 1.1 og 2.2:) Jeg gav den lange Ole Granberg saadan en i Synet igaar, at han nyste Rødt. *Oversk. I.11.* || i sætning, der indeholder en begrundelse for (noget i) den foregaaende sætnings indhold. Hand tog Troen over fra tolv Degne i sin Tid, saadan Stemme havde hand. *Holb. Jep. I.3.* Han var ikke af Gulvet fra Begyndelsen til Enden, saadan Rift var der om ham, for han dandser mageløst. *Hostr. G.74.* Gudskelov at din Far undslag sig (o: for at være fadder), saadan Liv som han fører. *UDahlerup. GT. 16. jf.:* Tør dog Næsen, Hans Peter, det er dog for galt, saadan en stor Dreng. *Korch. LL. 18. 3.2)* (ofte spec. i kvindespr.) betegnende en overvældende ell. overraskende høj grad, styrke olgn.: som er i høj grad stor, stærk olgn. ell. i høj grad god, daarlige; „vældig“. Det er skrækkeligt med de lærde Folk, de bær saadan Avind til hverandre. *Holb. Er. I.1.* Det er saadanne artige Folk. *Gylb. (1849). X. 73.* hun havde drømt saadan en underlig Drøm i Nat. *HC And. (1919). I.14.* det er saadant et skikke ligt Menneske . . det kan De tro. *Goldschm. I.406.* de Lejetjenere er saadan nogle gyselige Klattemadser til at slaae istykker. *Hostr. Spt. II.11.* de havde haft saadan nogen yndige Sommeraftener — med Guitarspil og Sang. *SMich. S.158.* Jeg var til sådan et morsomt selskab i forrige uge, sae (fru P.) . . jeg havde tilbords sådan en interessant mand. *Hjortø. TS. 50.* (hun fik) saadan skrækkelig Tandpine. *Bregend. FT. 165. 3.3)* i forb. m. skældsord i udraab (uden verbum) brugt som udtr. for foragt. Rødvin — saadant noget Pøit! *VKorsfsten. TO. I.19.* Saadan en uanstændig Tøs . . ! Saa Du begynder allerede at jave med Mandfolk. *Schand. SF. 64.* Går I rundt og fører proces? Sådanne bonde tampe! *NMøll. N.22.* (til koen, der maltes:) *nær sig lidt for Fanden! | Sån Satans gamle Mær, | skal hun vælte Spanden? *FrNygaard. P.81.* Saadn en skør Stodder. *Woel. DG. 10.*

4) (undertiden nærmende sig' funktion af adv.; dagl.) uden udpræget bet., for at betegne, at noget nærmest maa henregnes til, siges at falde ind under det begreb, som et flg. subst. angiver; ofte blot som udtr. for en vis usikkerhed, forsigtighed ell. mangel paa præcision ved bestemmelsen af et begreb ell. valget af det sproglige udtryk derfor; hvad man kalder ell. kan kalde; noget i retning af; „en slags“. 4.1) svarende til bet. 1.1, 2.1. Det er mest unge Overretts-sagførere og Læger, og saa er der ogsaa nogle saadan Videnskabsmænd. *KLars. K.E.9. jf.:* de her hvide Slavehandlere, der lever af at

sælge unge Piger til — saadan Huse i Sydamerika. *KMich. Mor. (1935). 23. 4.2) svarende til bet. 1.2, 2.2.* det var saadant et Fruentimmer, som jeg saadan (se bet. 6.1) levede med. *Heib. Poet. VI. 273.* langs ned paa hvert Blad stode alle de store Bogstaver, hvert med et lille ved Siden . . . det var saadan en Forskrift. *HCAnd. (1919). I. 312.* der er saa mange, som ikke siger os (o: skøgerne) deres rigtige Navn, men et andet . . . Det er saadan no'ne Løjsere af Studenter. *Nathans. F. 5.* Han (o: en reverhøvding) boede saadan (se bet. 6.1) oppe i nogle Bjerge, hvor ingen kunde komme, det var saadan en Hule. *Korch. LL. 113. jf. (maaske til bet. 6):* „Hvad er det Skjønne?“ — „Det er Ingenting!“ sagde Spurvemoderen, „det er bare saadanne et Udseende.“ *HCAnd. (1919). II. 231. 4.3) i forb. og (eller) saadan knyttet til foreg. substantivisk led (jf. u. bet. 1.2, 5.4):* 20 (o: eller) noget lignende, noget i den retning. en Landsoldat (talte) med en Anden om en Tredie, der havde bedraget en Pige; han gav ikke nogen vidtloftig Beskrivelse, og dog var hans Udtryk ganske fortræffeligt: „han kunde saadan (jf. bet. 8) med Lagn og saadan.“ *Kierk. I. 80.* Kan du ikke skrive nogen Smaating, som du kan sælge til Ugeblade eller saadan. *AaseHans. Vr. 178.*

B. (især i talespr.; sml. VI. saa, saaledes) 30 som (pronominalt) adv.

5) svarende til VI. saa 1: paa denne maade. 5.1) svarende til VI. saa 1.1. Saadan endtes denne Stridighed mellem Paven og Kong Henrich. *Holb. Kh. 653.* „vi have vor Aftensmad i den lille Vogn.“ — „Naa, er det saadanne fat!“ *Hrz. I. 148.* *Og saadan fik hele Landet da Prygl, | og det var nu blot for Plamasens Skyld. *Hostr. Sp. T. III. 14.* *For sin Synd af Hjertens Grund | Bad han i sin sidste Stund, | Gav sin Sjæl saa Gud i Vold; — | Saadan døde Tordenskjold. *GRode. FU. 78.* Saadan sad han og ævlede op, naar han havde lidt i Hovedet; ellers var han mest tav. *AndNz. PE. II. 174.* De fik udbetalt 25000 Kr., Resten blev staaende i Obligationer og Aktier. Anna syntes, at det var bedst saadan. *AaDons. S. 47. spec. i forb.* saadan gaar det (jf. gaa 10(1)). Saadan gaar det med alt kiød. *Sir. 40. 10 (Chr. VI).* saadanne har det alle Tider gaaet i Verden. *PAHeib. US. 443.* *Saadan gik det saa tidt, og saa gik det her. *Oehl. L. I. 151.* vi kan (ved Golgata) ikke undlade at tænke paa (Jesus), saadanne gaar det mange andre Steder (o: i Palæstina). *DagNyh. 2/1911. 2. sp. 1.* gøre saadan, se gøre 11.1. (nej stop) saadan leger vi ikke, se III. lege 1.5. det ser saadan ud, kunde se saadan ud *olgn.*, saadan set, se se. || (jf. bet. 1.3) i stilling som præd. Jeg har ikke været saadanne i min Ungdom. *Hrz. V. 59.* *Saadan var hans (o: Hvitfeldts) Død. Med syv-hundred Mand | han sank i den graadige Sø.

Ploug. I. 297. saadan er jeg nu engang, og jeg bliver aldrig anderledes. *Pont. DR. 1. 138.* Saadan var det altid; bad man F. om noget, saa gjorde hun det, men paa sin egen Maade. *PEBenzon. P. 98.* Se, det kalder jeg en Præst, hvis alle Folk var saadan, saa var det ingen Sag. *Korch. LL. 63.* Vi fik ikke engang sagt Farvel til hinanden — saadan er nu en Gang Livet i Amerika. *AStrom. LV. 27. jf. bet. 5.2:* „De vil altsaa være Præst, var det ikke saadan?“ sagde N. *JVJens. D. 36.* det er ikke nær saadan, se I. nær 6.2. den Sætning, som vistnok bruges over hele Landet som Udtryk for Troen på Skæbnens Uafvendelighed: „Det skulde nu (eller ikke) sådan være.“ *DF. IV. 18.* det maa nu saadan være. *KMunk. LGD. 137. jf.:* *At blive gammel, sløv og graa, | Det maa nu saadan være . . . | Lidt efter lidt Maskinen | Faar hist og her en Brøst og Bræk. *Winth. X. 32.* saadan skal det være, brugt som bifaldende, rosende udr. Det var ret, saadan skal det være! *VKorfitsen. TO. I. 18. jf.:* Ja, saaledes, saadan, saaledes skulde det være. *Kofoed-Hansen. KA. I. 48. 5.2) svarende til VI. saa 1.2 (beg.).* Stoker, et Medlem af Fyrbøder-Raadet, som slet ikke er Fyrbøder, han kalder sig saadan. *JVJens. RF. 148.* Jeg skævede over til Charlie — saadan had min nye Kammerat. *AStrom. LV. 22. 5.3) svarende til VI. saa 1.3.* Ogsaa saadan (o: af følgende grund) kunde det være rart at have en lille Islænder — man kunde komme omkring. Foruden hvad det vilde betyde for Ejendommens Drift! *AndNz. M. J. II. 43. jf.:* jeg har aldrig siden hørt nogen sige Hvede saadan, saa sangfuldt at det vældede af Frugtbarhed i Betoningen. *JVJens. HH. 217. jf. bet. 2.* Verset var saadant . . . *Lucilia min smukke Dukke (osv.). *Holb. Tyb. II. 2. || m. flg. sammenlignings-bisætn. (m. ell. uden som; vulg. m. at).* Her har ingen varen sådan, som du beskriver dem. *Moth. S. 3.* *Jeg kommer da, min Frelsermand, | Saadan jeg er, saadan jeg kand, | Bespendt i Dødens Fare. *Brors. 115. (han) gnaeldrede bredt og muntert videre med sin Snak, saadan som han plejede.* *MylErich. V. J. 83.* saadan som det var, (l. br.) i en vis forstand; med visse modifikationer; paa en maade. Iforgaars Aftes fik jeg dog et Slags Svar, saadan som det var. *Kofoed-Hansen. KA. I. 174. || (undertiden m. bibet. af grad, jf. bet. 7) brugt m. ell. uden flg. konj. som indleder af sætn., der staar paa overgangen til aarsags-bisætn. hvor det maa koge i den (o: min hjerne), saadan som mine Tindinger banker.* *Wied. CM. 80.* jeg gider ikke se ham, saadan som han har baaret sig ad. *D&H.* Hvor har du været henne saadan du ser ud? *DF. 1932. 136.* Han (o: en syg) kan ikke døje Præster og Prædikanter. Og han maa vel have Fred, saadan som han ligger der. *Kirk. D. 17. || (dagl., næsten vulg.) brugt m. ell. uden flg. konj. som indleder af substantivisk bisætn. Er Du tilfreds med, saadan*

jeg har anbragt dine Reoler herinde? *Wied. Da.35.* di herrer er sku saa højrevæde, saa at man ka bli helt moralsk foraget over saadan at di ter sig. *Herald.Bisser.(1933).12.* || (*undertiden m. bibel. af grad; jf. bet. 7*) *m. fig. at-sætn.* det gamle Stue-Uhr . . ønsker jeg, du skal bringe herud, og stille det saadanne op paa Bordet her, at Lodderne og Perpendikelen hænge frit ned. *Hz.I.228.* *Lad os slaae til denne Būste | Saadan, at den falder ned. *Hostr.(Corsaren.¹⁰/1843.sp.12).* Varmen var saadan at man ikke kunde taale den paa Hænderne. *JVJens.RF.66.* det kom sig saadan, at jeg kom hjem i Onsdags. *Korch.LL.68.* min kære Far har det saadan, at han ikke kan leve ret længe. *ErlKrist.DH.81.* dog saadan at, *indledende en betingelse, indskrænkning, et forbehold olgn. Bl&T.* mage det saadan, at, *se V. mage 1.2.* dette er saadan at forstaa, at (*osv.*). *Bl&T. jf. u. bet. 5.5:* *Hvad jeg fortalte om den Hund, | Som jeg engang i Tydskland saae, | Det var ei saadan at forstaae (o: skulde ikke opfattes, som det er blevet; skulde ikke tages bogstaveligt). *Wilst.D.III.13.* ikke saadan at forstaa, at *ell. (ellipt.; dagl.)* ikke saadan, at, *ikke at (se ikke 4.3).* Der var visse Ting, Martin frygtede for at høre om. Ikke saadan, at han var feig. *Aa Dons.S.187.* || (*dagl.*) i forkortede (*apostrofiske*) *udtr.* ikke saadan at forstaa, (*dagl.*) *misforstaa mig ikkel forstaa mig ret!* Hun gav mig Lov til al Ting — Ja ikke saadan at forstaa — men jeg kunde — hun lod mig røre for meget ved sig. *JVJens.D.60.* *m. overgang til bet. 8:* Jeg blev saadan, da jeg saa det (at jeg ikke kan sige det). *DF.1932.136.* Han er saadan mod sin Far, (at man daarlig vil tro det). *smst. 5.4*) svarende til VI. saa 1.4. Ja, saadan som dine, saadan er vist de fleste Menneskers Bekymringer. *Howalt.S.6.* (*dagl.*) *indledende en eksemplifikation: (artister em)* Dejlige Folk, men man skal kende dem, saadan var der en sort Neger i Hobro . . han var Skikkeligheden selv (*osv.*). *StormP.LK.33.* || i *forb. m. (korresponderende m.) foreg. som.* Hun blusser som Ild, og som Ilden hæver og sænker sig, saadan hæver og sænker hendes Bryst sig. *KMMøll.D.129.* || ligesom . . saadan, *se ligesom 1.2.* || (*jf. u. bet. 1.2, 4.3*) i *forb. og (ell. eller) saadan, (dagl.; spec. i kvindespr.) og (eller) mere (noget) af lignende art, i den retning; og (eller) lignende; ofte (jf. bet. 5.6) brugt som udtr. for, at man ikke er i stand til ell. ønsker at udtrykke sig præcisere.* Generalinden talte om Landstedet: Hun kunde ikke tro, hvor der var friskt og saadanne om Morgenens. *Bang.L.158.* Det er bare, fordi min Mand (o: en handelsrejsende) han rejser saa meget og saadan. *KLars.GV.19.* Smart og saadan var Enoch selvfølgelig ikke. *Brodersen.T.129.* hvad der saa ellers kan være at sige om den gamle og saadan, se det saa

vi jo ikke tænke ved paa saadan en Tid (o: ved hans begravelse). *Lunde.F.40. 5.5*) svarende til VI. saa 1.5 || saadan! brugt ved demonstration af fremgangsmaade olgn. ell. brugt som udtr. for bifald ved rigtig udførelse af noget, efterkommen af paabud olgn. („det var ret!“). er det sandt, du (o: strudsens) æder Gadedørsnøgler? Se her, jeg har en lille Yale-nøgle . . kom med Næbet, saadan, nu kan du ikke faa det længere ud gennem Stængerne (o: i buret). *JVJens.M.1.35.* Ja, kravl over her — skynd dig lidt! — Saadan! *KBeker.VVI.46.* || naa, saadan (at forstaa!) brugt som udtr. for, at noget, der har voldt en hovedbrud, gaar op for en, ell. som udtr. for, at man nu (først) helt forstaaer situationen, noget meddelt olgn.; ogs. brugt i *sa. bet.* som ja saa (se III. ja 5.7). „Saa Deres Moder var en Hasle?“ — „Ja.“ — „Og Deres Fader hed ogsaa Hasle?“ — „Nei.“ — „Naa, saadan!“ — „Nei, slet ikke „saadan“. Man siger ikke „Naa, saadan“, naar man taler om min Moder.“ *Goldschm.EnSkavank.(1867).110.* „jeg skal studere Medicin.“ „Naa saadan. Læge.“ *JVJens.D.36.* „Med Forlov at spørge, skal den Person til Randers?“ — „Nej jeg skal til København.“ „Naa saadan at forstaa,“ sagde Karlen synlig imponeret. *smst.27.* I Kampens Hede slog Hans Peter til Lampen, den slukkedes med et Sprut . . „Naa, saadan,“ sagde Rasmus . . i næste Sekund modtog Hans Peter en forsvarlig Lussing. *Korch.LL.20. 5.6*) svarende til VI. saa 1.6. || saadan og saadan, paa forskellige, ikke nærmere refererede (eller først i det flg. nærmere angivne) maader; paa den og den maade; af den og den art; i videre anv. som udtr. for forhold, angivsel, hvis specielle art er ukendt, ikke ønskes nævnt ell. er uden betydning: det og det; spec. (ved ytringsverber) brugt i stedet for citat, referat af ytringen, sagens sammenhæng; ogs. brugt i stedet for længere forklaring, der skønnes overflødig; og saa videre. kunde man dog ikke arrangere det saadan og saadan? *FritzJürg.nr.55.* Manden . . spurgte, hvad han gik og grød over. Ja, det var da saadan og saadan: hans Fader laa dødssyg hjemme (*osv.*). *KIBernsen.Æ.I.9.* di kommer jo til mig og si'er saadan og saaden! og jeg si'er ja. *Wied.BS.84.* Naar (*gaardmandssønnen*) tog til Byen for at skaffe sig noget, saa skulde det være saadan og saadan. Kunde han ikke faa det, saa købte han ingenting. *JVJens.HF.83.* *Løb til Arrestforvar'n: Saad'den og saad'den. | Lad ham straks føre Pakket herop fra Kajsjotten. *Bergstedt.FG.57. jf.:* Far gør saadan, og Far siger saadan, og Far vil det, og Far vil ikke det. *Buchh.UH.59.* || saadan eller saadan, brugt som udtr. for to modsætninger, eventualiteter. Hver Dag enten Vejret var saadan eller saadan, gav de sig ud fra Morgenstunden. *AndNx.DM.I.53.* Du sagde da lige før, at imorgen vilde Du

tage Skøjter med, enten det saa gik saadan eller saadan. *Buchh.UH.109.* || *brugt i st. f. navn, nummer olgn.* Telefondamen bryder ind med: „Provinzen kalder til Nr. saadan og saadan, vil De bryde.“ *Pol.º/1936.9. sp.3.*

6) svarende til VI. saa 2; de enkelte underbet. gaar ofte over i hinanden. 6.1) svarende til VI. saa 2.1: under disse omstændigheder; som forholdene er; nu engang; *altsaa.* vi kunde jo — holde vore gode Fuldmægtiger . . til at bestille, hvad der saadan kunde falde for. *Rahb.Tilsk.1799.388.* de . . havde lært godt, hvad der saadan kan læres i vore Landsbyskoler. *Winth.IX.37.* Vi tale saa tidt om ham, saadan mellem os, min Mand og jeg. *Gylb.(1849).II.101.* da man jo af Historien saadan har faaet at vide, og har hørt saa meget saadan om, at han saadan skal have været saadan noget stort Noget. *Kierk.XII.39.* mens han sætter sig ved Sengen, siger han, som man saadan siger: „Naa, er der noget Nyt.“ *Bang.SF.7.* „Har det (o: dyret) ikke faaet andet?“ . . „Saa har hun (o: risen) jo faaet saadan Affaldet fra Huset.“ *Pont.F.I.31.* Anders Smed (der var svagelig) gik saadan og nuldrede udenfor. *JVJens.HF.19.* jeg . . slog ud med Haanden. Saadan flot, forstaa I. *Korch.LL.27. jf. bet. 6.2:* Madam Sommer, det var saadant (se bet. 4.2) et Fruentimmer, som jeg saadan levede med . . Og som jeg saadan havde et Barn med . . Saadan en Datter. *Heib.Poet.VI.273. m. overgang til bet. 7:* Hunnen sidder hele Tiden saadan og napper Hannen lidt i Halefejerene. *KnudPouls.BD.102.* Hvo'for ska' Du saadan grubbe Dig op ad Soldaterne? *JesperEuv.K.25.* saadan hen, (jf. u. bet. 6.4; nu ikke i rigsspr.) paa bedste beskub; saa hen. Man lever saadan hen, ved Hjælp af Præsterne bestyrkede i, at vi saadan alle blive lige salige. *Kierk.P.VIII.1.115.* || i forb. som have saadan sine (egne) grunde. „hvad skal vi nu her? Skal du modtage nogen, der kommer med Toget?“ — „Nej, jeg har saadan mine egne Grunde.“ *Hostr.KG.IVI.* Morbroderen er en Mand, der saadan har sine egne Ideer. *Tolderl.F.184.* Han har jo saadan sin egen Maade at skrive . . paa. *Pont.LP.V10.* || i forb. som det er saadan en egen ell. (nu især) sin (egen) sag. Sige Manden, at jeg ikke skjøttede om hans Datter, var saadan en egen Sag. *Rahb.Tilsk.1794.280.* Det er saadan sin egen Sag at skulle laane . . seks Skrivemaskiner. *Fallada.B.223.* 6.2) svarende til VI. saa 2.2: hvad man kunde kalde; saa at sige; ligefrem; rent ud sagt; uden videre. vi troe, at Guldet herinde saadan drysser ud af Lommerne paa de rige Folk. *Hostr.DD.I.* et Barn kan maa-skee ogsaa saadan tegne, og Den, som ikke er Konstner, maa-skee ogsaa saadan tegne, men Alt hvad de tegne, tegne de lige og ned af Papiret. *Kierk.X.139.* *Hun er nu

saadan — saadan, hvad man kalder | Lidt vel ved Magt. *Bogh.150Viser.(1892).45.* Imidlertid havde han ikke Lyst til at tage tilbage til København saadan lige midt i den varme Tid. *JPJac.II.195.* Det er jo et yndigt Hus hos Johannsens — men Hr. Johansen er da osse saadan Ordfører for det Hele. *Bang.DuF.207.* Jeg tror forresten aldrig, at Fader saadan har været ond af sig. *Thuborg.DP.77.* Martine og min Niels Peter, de er saadan kærestere. *AnkerLars.VS.58.* Selve Ordningsproblemet (i arkiverne) maa siges at være løst herhjemme — saadan i det store og hele. *Nystrøm.(Tilsk.1933.I.194).* En stor Mængde Mennesker antager saadan uden videre, at naar Guds Navn nævnes, saa er Talen gudelig. *Kierk.VII.379.* I en anden Salme, som lægges Synderen i Munden — men som naturligvis ikke saadan uden videre kan overføres paa Digteren selv — opregnes de groveste Synder. *Graversen.Kingø.(1911).36.* || i forb. m. nægtelse: ikke just, netop, ligefrem, egentlig. Ulrikka er jo dog ogsaa god paa sin Viis, men hun lader sig ikke saadan mærke dermed. *Hauch.SK.18.* Folk, hvem man nok kunde hilse paa og veksle et Par Ord med, men hvem man ikke saadan havde Omgang med. *Drachm.PV33.* Grundtvigianere var de jo nok sletikke, kunde Pastor Holm forstaa, men det kunde man jo heller ikke saadan vente. *JakKnu.Jy.II.88.* det (kan) være rart at have cykle, ti turen til nærmeste station er ikke sådan morsom. *HV Claus.H.386.* || saadan (da) brugt efter afslutningen af en (oftest nægtende) sætn. (efter en pause) som udtr. for, at det meddelt ikke skal opfattes helt bogstaveligt, at det (kun) er tilnærmelsesvis, nogenlunde rigtigt. (skrådereren) var skæv og hink, men han kom dog godt afsted, han fejlede ikke noget sådan. *Hjortø.Kr.67.* Han er jo en gammel Mand, saadan da. *KSecher.Den fremmede Gæst.(1934).66.* At rejse til Helene Kilde ved Tisvilde . . for en eller anden Sygdom, det taltes der ikke om — saadan. Men de gjorde det dog undertiden. *GadsMag.1935.254.* der er ingen, der vil rose mig — saadan da — men Direktøren kan ganske godt li' mig. *KAbell.M.10.* || (jf. bet. 7) m. bibet. af grad. Fine Folk var saadan barnvorn. *Gravl.AB.124.* Jeg var saa vel tilmode over, at hun snakkede saa muntert . . Jeg var saadan rigtig fornøjet i min Sjæl. *Brandes.IV.389.* noget, af hvad hun saadan rigtig følte helt indvendig. *Bang.Udv.29.* „Sku' de druknes — sorn rigtig druknes,“ raaber Kai forfærdet. *KBecker.B.161.* 6.3) svarende til VI. saa 2.4: cirka; omtrent. Jeg (o: en sømand) havde krydset saadan et halvt Glas. *Oversk.Com.II.138.* Hun er vel saadan en 22 Aar? *Hostr.US.III.12.* „min Mand vil . . spise præcis Kl. 2.“ — „Naar jeg altsaa kommer saadan henimod tre —?“ *FritzJürg.nr.50.* Saadan for nogle Aar siden . . da var han

mere tolerant. *KLars.KÆ.10.* Hed og for-
elsket havde han levet nu et år eller sådan
i elskovens drivhus. *Hjortø.Kr.78.* hun blev
væk for mig, saadan i Skumringen. *Jesper*
Ev.K.15. saadan omtrent, se omtrent 3.
6.4) svarende til VI. saa 2.5: (kun) nogen-
lunde; middelmaadigt. saadan hen, (jf.
u. bet. 6.1; dial.) saa nogenlunde; saa hen.
Det gaar saaden hen. *OrdbS.(Fyn).* saadan
lala, se lala.

7) svarende til VI. saa 3.1: i den grad,
i det maal (som tilfældet er, som enhver kan
iagtage). er der ingen Skam i jer, at I tør
raabe saadan udi Bormesterens Gade, og for-
styrre ham i hans Forretninger? *Hob.Kandst.*
V.3. *Hvi har I saadan ladet den (o: en
harpe) forfalde? *Oehl.V.224.* Aa, skal en for-
nuftig Kone som De saadan rende med Liim-
stangen? *Hrz.VII.249.* „Smæk dog ikke saa-
dan med Døren!“ sagde han heftig. *Drachm.* 20
II.441. m. følge-bisætn.: kun i en saadan By
som Kiøbenhavn er det tænkeligt, at En kan
være saadan fremragende, at alle kunne enes
om at misunde ham. *Kierk.P.VIII.1.87.* *Ja,
Hævneren fra sit Tempel | den arme Fritz
saadanne slog, | at (osv.). *Klods-Hans.20/2*
1905.338. (han) grinede saadden, jeg var nær-
mest bestortet. *B.T.1/1934.4.sp.3.* || brugt
(alene ell. m. flg. som) som (hoved)sætnings-
indleder; dels indledende (hoved)sætn., der an-
giver aarsagen, grunden til det i den foregaaen-
de sætn. meddele: hvis jeg ikke havde hørt jer
Røst, havde jeg, umuligt kunde kiende jer
igien, saadan er I forandret paa een Maanedes
Tid. *Hob.Usynl.I.1.* Maren kunde næppe faa
et Ord frem, saadan rystede hun. *PEBenzon.*
P.86. Det var godt hun havde Regnkittel paa,
saadan som hun grød. *JVJens.RF.181.* dels
indledende udraabs-sætn.: Saadan som Du
kunde fortælle! *Goldsehm.Hjl.III.171.* Saadan 40
du ryster! Du er vel kommen til at fryse oppe
i Kerken? *Lunde.F.8.* Mor tog sig til Brystet.
„Saadan som du skriger —.“ *GJørgensen.Høj*
Humør.(1932).94.

8) (m. forsk. udtalevariationer m. h. t. tryk
og tone, jf. u. VI. saa 5) svarende til VI. saa
5.1, om (en af den talende selv erkendt, følt)
meget høj grad; ogs. m. kvalitativt bibet.: i
høj grad godt, dejligt osv. ell. daarligt, slemt
osv. Jeg fryser saadan paa mit Hoved. *Molb.* 50
Ev.53. hun rystede saadan af Kulde. *HCAnd.*
(1919).I.61. Gud, og jeg som skulde skynde
mig saadan! *Wied.US.I.291.* Jeg har saa-
dan ventet Dig. *LeckFischer.KM.78.* || (dagl.,
især dial.; jf. bet. 9) i forb. som han er saa-
dan til m. flg. inf.: han har jaet for skik,
er tilbøjelig til. Du er bleven saadan til at
gaa og fange efter mig (o: en ung pige).
KMunk.DU.30. DF.1932.127. hun er saa-
dan til at tage sig af det. *OrdbS.(Langeland).* 60

9) (vistnok udviklet af bet. 6(2); jf. u. bet. 8
slutn.) i forb. ikke saadan, m. prægnant
bet.: ikke (saa) nemt, let. hun (o: en sanger-
inde) manglede Gnisten. Og hvad kunde det

saa nytte, at hun fik Ros for sin Stemme og
sin Flid? Gnisten faar man ikke saadan,
naar man ikke har den. *PEBenzon.P.14.* Jeg
lader mig ikke saadan smide nd, fordi Fruen
faar et Lune. *AaDons.S.256.* || især i forb.
som han er ikke saadan m. flg. inf.: han er
ikke nem, let (at have at gøre med); det er
ikke saadan, især m. flg. præp.-led m. med
ell. m. flg. inf.: det er ikke (saa) nemt, let,
ligetil. Det er ikke saadan, at ha' Huset fuldt
af saa mange liggende Personer. *Bang.T.53.*
*Det er ikke saad'en | Naar man sidder paa
den og man gjærne vilde a' igjen! *Cit.1889.*
(*DanmViseb.I.194.*) Han var ikke saadan
at fange. *JPJensen.Sjæll.Bondeliv.(1927).34.*
Det var ikke saadan, naar Virkeligheden
entrede Fantasiens Skib! Der blev Slagside.
JacPaludan.UR.63. Ja, det er ikke saadan
med det. Vi bliver jo gamle. *ErlKrist.St.6.*
(den svære bil) er ikke saadan at standse i
Farten. *Pol.2/1936.5.sp.3.* det er ikke saa-
dan med det krigsvæsen, se Krigsvæsen. det
er ikke saadan at løbe til, se II. løbe 1.2.

Saadde, en. se Sadde.

Saadet(r), pl. se II. Saad. **saa(d)-**
det, adj. (af. af II. Saad; sj. i rigsspr.)
om mel, gryn, brød osv.: fuld af skaller.
S&B. Bl&T. saadet Brød. *OrdbS.(Fyn).* jf.
jy. sladderet (Feilb.).

Saa-dybde, en. dybde, i hvilken sæde-
frøet lægges. *LandmB.I.462.* *LandbO.IV.140.*

I. Saaer, en. (af. af IV. saa; l. br.)
person, der saar. Saaerne eller Opelskerne
af Pæresorter. *Bredsted.Pom.I.1.* || billedl.
Selv han (o: Snorre) var langt mere Samler
end Saaer (*Grundtv.HVII.378.* Forfatter).
*Grundtv.HV*II.(1862).409.*

II. Saaer, pl. se II. Saad.

saa-fort, adv. (sølførd) (vel efter ty.
sofort; jf. saa fort (som) u. II. fort 3; sj.)
straks. *Hun sendte ham et Smil . . og vendte
sig saafort. *Drachm.DJ.I.270.* **-fremt**, konj.
[sølfrem'd] Høysg. *AG.101.* (tidligere ofte skre-
vet i to ord. — † saafremt som. *Moth.S3.*
Kraft.(KSelskSkr.VI.108). saafremt at. sa.
(smst.193). *JPPrahl.AC.98.* (gl'da. swa
framt, swa framt som (*Brandt.RD.I.115.*
116), so(a) frem(p)t (*smst.II.225.267*), jsv.
swa framt (at ell. sum), oldn. swá framt at,
saa langt som, saafremt, jf. swá framt (sem),
lige saa meget som, saa snart som; smst. af
VI. saa 3.2 og inik. af oldn. framr, se u. frem;
nu i rigsspr. især ☉; jf. *Esp.490*) indledende
betingelses-bisætn.: under forudsætning af,
at; forudsat; for saa vidt (som); hvis.
Giver Kongen nogen Befaling ud til een . .
og hand den ikke . . efterkommer, saa fremt
det staar i hans Magt. . . da skal hand derfor
af Kongens Fiskal tiltals. *DL.I—1—6.* jeg
beder kun, at, saa fremt du vil holde mig
for din Bror, at hverken du eller nogen
anden kommer paa Grønland i Aften Klocken
otte. *Hob.Vgs.V.2.* *Om du har en Rival |
Som din Clarice sælger | Sin Haand for Guld,

da er du gal | Saafremt du Strikken vælger. *Storm.SD.168.* han skal ikke, saafremt jeg kan gjøre Noget til at forhindre det, af trange Kaar og Sult forledes til Forbrydelser. *Bagger.I.140.* de holdt Raadslagning om at flygte til Kronborg, saafremt de slemme Matroser ikke fortrak. *DanmRigHist.V.360.*

*Jeg skal skikke Bud, | saafremt min Husbond indgaar paa jert Ønske. *KMunk.C.50.* *jj.:* (*kongens løfte var ikke bisperne*) til stor Trøst, eftersom det skeede med de Vilkor, saa fremt (*alm.:* at) de deres Embeder tilbørligen forestode, hvilket saaledes kunde forklæres, saa fremt de vilde lade af at være Bisper paa forrige Fod, det er, renoncere paa deres Magt, Rigdom og Ærgierighed. *Holb.DH.II.226.* -**frø**, et. (*l. br.*) *frø til udsæd; sædefrø.* *Bl&T.* -**færdig**, adj. (*nu næppe br.*) om jord: tilberedt, gjort i stand til saaning. *Rostgaard.Lex.S4b.* -**gang**, en. 20 (*jj.* -kast; *sml.* II. Kast 1.4; *landbr. ell. dial.*) sædemandens gang fra agerens ene ende til den anden, ell. det bælte af ageren, som derved tilsaas, ell. den mængde sædekorn, der derved udstros (*MDL.*). Saemanden (*maae*) nøje . . iagttage sine Saagange, at han ved sit Kast stede kan naae næt op til den forrige. *Fleischer.AK.75.* Paa tørre Jorder træffer man Agrene af 6 og flere Saaganges Bredde. *Olufs.Oec.VIII.216.* *JHSwidth.Ords.132.* *LandmB.I.553.* *SjællBond.105.* -**gar**, adv. [*sø'ga:r*] (*efter ty. sogar, smsat. af so* (*se VI. saa*) og *gar* (*se gar*); *sml.* saa gal(t) u. II. gal 3; *dagl., gldgs.* endog(saa); *selv.* *min Digter-Pen saa gar | (*jeg*) Havde fattet smukt ved Halen | og udhviset i Canalen. *Wadsk.13.* *Vogne . . trækkes af Hunde saagar. *Heib.Poet.VII.213.* *PalM.IV.130.* Jeg vil være Deres Læge og saagar Deres Apotheker og Sygevogterske. *Goldschm.I.187.* han 40 blev senere i Livet en højagtet og anset Borger, jeg tror saagar tilsidst Ridder. *Pont.D.151.* *NisPet.SG.467.* -**gi**, interj. (ogs. skrevet i to ord *saa gi(d)*). (*eql. et forkortet (aposiopetisk) udr.* saa gid — (*jj.* *VSO.VI.4*) ell. (*eufem.*) omdannelse af saagu; til VI. saa; *sml.* III. gi, sgi; *dial.*) saagu; *sgu.* *Moth.¹G205.* *Moth.S3*(, En Jydsk sverge madae“). Jeg maae saa gi hen og see det, Peer! *Lodge.(Skuesp.IV.284).* *Feib.III.190* (u. sgu). 50 -**gods**, et. (*l. br.*) om det sædefrø, der anvendes i en saamaskine. *Sal.²XX.731.* -**gon**, interj. se gon. -**gu**, interj. [*sø'gu*] (*jj.* dog *Festskr.Feib.37*). (*nu l. br. i to ord saa gud.* *Moth.S4.* *Hzr.III.81.* *VSO. jj.* (*dial.*) det er saamænd og Gud Andreses Hus, der brænder af. *MaglPet.F.I.5*). (*eql. forkortet (aposiopetisk) udr.* saa gud (hjælpe mig ell. *lign.*) til VI. saa 1.5; *sml.* gu (u. Gud 3.2), sgu; i tale-spr. brugt som en forholdsvis harmløs ell. lidt 60 spøgefuld ed, endog (*især tidligere*) anvendt af kvinder og præster, *jj.* *Hjorta.OS.82f.*) dels brugt som udr. for forsikring, bedyrkelse: sandelig; min sandten; sandt for dyden; dels brugt

som udr. for ell. forstærkelse af en (*nølende, modstræbende*) indrømmelse, indvilligelse: saamænd. Saalænge Snedkeren ikke gaar, saa gaar jeg saagu heller ikke. *Heib.Poet.VI.90.* *Isen hænger ved min (*o: en storks*) Hale som et Slæb, | Sneen falder saagu' paa mit Nøb. *Hzr.D.IV.86.* De maa saagu ikke tale til Nogen om den Sag. *Goldschm.VI.430.* *Hør mig! hør mig! | nu kommer det bedste saagu. *Hostr.SD.I.72.* *Kjender Du Værtens Portvin den hvide? | Den kan løse Spørgsmaalet! — Ja saagu, kan hændes. *Drachm.D.52.* hvem kommer halsende dér! Det er saagu Onkel Sam! *HomoS.VD.62.* „Jamen Far, tror du da ikke, du er mindst ligesaa god som de fleste?“ . . „Aajo, saagu.“ *Bers.G.198. jj.* (*nu næppe br.*): Ikke saa Gud en Skilling skal han have. *Oehl.XV.267.* || *indledende sætn. m.* „omvendt“ ordstilling: *gu.* „Min Herre; Er I Verten i Huuset.“ — „Ja! Saa Gy er a saa Fallil.“ *KomGrønneq.I.324.* Sagu vil han sã. *Hjorta.OS.83.* -**harve**, en. (*jj.* -plov; *foræld.*) en slags saamaskine. *Olufs.Oec.VII.111.* -**havre**, en. (*landbr.*) havre til udsæd; sædehavre. *Adr.²³/1762.sp.13.* *MO. Gravl.T.114.* -**hen**, adv. se u. VI. saa 2.1 og 2.5. -**hjul**, et. (*landbr.*) om (hvert af) de paa saa-akslen anbragte hjul, hvorved sædefrøet udkastes. *MøllH.V7.* *LandbO.IV.143.* -**horn**, et. (*gart.*) horn, hvorigennem frøet rystes ud ved saaning. *HavebrL.²II.564.* -**hul**, et. (*landbr.*) om (hvert af) de huller, hvorigennem sædefrøet udkastes af saamaskine; ogs. om tilsvarende huller i kartoffelæggere. *Sal.²XX.731.* -**hus**, et. (*landbr.*) beholder, der omslutter saavalsen paa saamaskine. *LandbO.IV.143.* -**hvede**, en. (*landbr.*) hvede til udsæd; sædehvede. *VSO. LandbO.IV.396.*

Saa(je), en. se Sadde.

saa-kaldt, part. adj. [*sø-*] (*tidligere ofte (skrevet) i to ord (saaledes ogs. de fig. former).* — *nu l. br. saakaldet.* *EPont.Atlas.II.265.* *Ev.(1914).* *VI170.* *Gylb.(1849).* *V251.* *JV Jens.RF.26.42.* hvortil fit. og best. f. saakaldede. *Høysg.AG.4.* *Slange.ChrIV.601.* *Robinson.I.50.* † **saakalden**. *Holb.Philos.II.1.* *sa.MTKr.4.10.* hvortil fit. (og best. f.) saakaldne. *sa.Plut.V4.* *sa.Ep.II.184.* *LTid.1749.106*). (*ænyd.* saakaldet; *sml. ty.* sogenannt; til VI. saa 1.1, 3 og kalde 3.2) som kaldes, benævnes paa en vis (i det følgende, sjældn: foregaende) angiven maade; især som udr. for, at man anvender en almindelig brugt ell. af andre indført benævnelse, ell. at man reserverer sig sin egen mening ell. er skeptisk m. h. t. benævnelsens rigtighed olgn. de saa kaldne Ældste af Synagogene . . gouvernerede alle Sagerne. *Holb.JH.I.573.* stilstaende og saa kaldte Damme, som hverken have Tilløb eller Afløb. *OeconT.VI.93.* disse saa kaldte Store. *Oehl.VI.5.* Til Forsvar mod den saakaldte Grundtvigianisme. *Mart.(bogtitel.1863).* en af de saakaldte Skjønheder . . var meget omflagnet. *Schack.*

235. Naar Elektronerne . . sættes i Bevægelse i Æteren, opstaa derved . . et saakaldt magnetisk Felt. *HHolst. Vort fysiske Verdensbillede. (1920).* 23. (vægterne) istemte deres saakaldte Sang, en salmoderende Brummen. *Pont. D. 164.* Det er Fortunatus' Pung, saakaldet, oplyste Hr. A. *JVJens. RF. 26. jf.:* Til denne af sig selv saakaldte Diplomat, som han ansaae for en godmodig Nar, skrev han jevnlig. *Gyld. II. 47.* || ogs. ubøjet (vel (delvis) opfatiet som adv.). hans saakaldet sukkerhuus. *Cit. 1704. (Kbh. Dipl. VII. 730).* Pæne Piger fra saakaldt „gode Hjem“. *Nis. Pet. SG. 30.* det saakaldt gode Publikum. *Schyberg. DT. 56.*

-kasse, en. (landbr.) den beholder paa saamaskine, der optager sædefrøet. *OpjB. IV. 317. LandmB. I. 561.* **-kast**, et. (jf. II. Kast 1.4; især dial.) sædemandens kast med sædekornet; især: det bælte, sædemanden tilsaar ved sin gang hen over ageren fra dens ene ende til den anden; saagang. *Kværnd. Feilb. de gamle Agre (var) saa smalle, at de kunde tages i to Saakast. Aarb. Loff. 1935. 33.* **-klæde**, et. (nu næppe br.) en slags saasek. *LTid. 1754. 79. Kaper. 5.* **-korn**, et. (ænyd. d. s.; især landbr.) det til udsæd anvendte korn (og frø af bælgæd, boghvede, majs olgn.); saasæd; sædefrø, -korn. *Moth. S12.* Mangel paa Saakorn (har) forøget Mangelen paa Brødkorn. *Molb. DH. II. 141. LandbO. IV. 520. billedl. 30*

*Saa-Kornets Art: | Af Muldet snart | Op med en Fart, | Skal i vort Kjød sig klare. *Grundtv. SS. IV. 388.* **-kurv**, en. (jf. Løb; foræld.) kurv, hvori sædemanden bar sædekornet. *Thiele. III. 65. FrGrundtv. LK. 244. Uhrskov. Dagligt Liv. (1924). 180.*

I. Saal, en. [sá:l] ell. (dagl., især kbh.; oftest i best. f. og (navnlig) fty.; smt. *Oehl. XXX. 193. Levin. Gr. I. 36. Thorsen. 36. 83. Feilb. Brøndum-Nielsen. GG. I. 311*) [sø:l] (tidligere ogs. (i den kortvokalske form) skrevet **Sol**. jf. *JHSmidth. Ords. 142. MDL. 532* samt: En Söll. *NvHaven. Orth. 149.* — nu næppe i rigsspr. **Saale**. *Pflug. DP. 581. vAph. (1759). 376. Grundtv. SS. II. 82. VSO. MO. OpjB. III. 82. LandbO. II. 660. jf. SvGrundtv. og S&B. samt Feilb. — nu næppe br. Sol(I)e. Job. 13. 28 (Chr. VI). ApG. 12. 8 (Chr. VI). Moth. S602. Tode. SJ. I. 586. VSO. VI. 650. jf.: Skrivebrugen (er), ligesom Udtalen, vaklende (i) Saale og Solle. *S. Bloch. Sprogl. 280*). fl. -er [sá:l-er] ell. (dagl.) [sø:l-er] (ænyd. saall, saale, (flt.) sollar, glåda. saal, fodsaaal (Suso. 109), æda. (flt.) solæ, skosaaler (*Harp. Kr. 23*), oldn. sóli; fra mnt. sole, jf. nht. sohle, eng. sole, got. sulja, sandal; laant fra lat. solea, fodsaaal, sandal (ell. en sideform hertil))*

1) fodens underflade; dels (uden for ssg. Fodsaaal nu især bibl., foræld.) om underfladen af foden hos mennesker; fodblad (1); dels (zool.) om underfladen af foden olgn. hos dyr (jf. Klo-, Krybesaal; ogs. (vet.) om hornsaal ell. lædersaal (*Viborg & Neerg. HB. 53. Mil TeknO. 115. LandmB. II. 30*)). de (ugudelige)

skulle vorde Aske under Eders Fødders Saaler (1931: eders Fodsaaaler). *Mal. 4. 3.* jeg vilde gerne kysse hans Fødders Saaler, naar det var til Israels Frelse. *St. Esth. 13. 13.* || fra hoved til saal, (l. br.) fra top til taa; fra hovedisse til fodsaaal (se u. Fodsaaal). *D&H.* || saalerne brænder mig olgn., (nu næppe br.) som udtr. for utaalmodighed efter at komme bort: jorden brænder under mine fødder (se u. II. brænde 10.1). *Hefdigt brænder Saalen os, | Disse Kyster at forlade. *Oehl. XXX. 193.* *Aisted! aisted! Ha, Saalerne mig brænde. *Heib. Poet. III. 443.*

2) om det (efter fodsaaalen formede) stykke læder, filt, kork, tøj, træ osv., der danner undersiden, bunden af fodtøj, ell. om hvert af de lag, hvoraf denne bund bestaar (jf. Bind-, Mellem-, Ydersaal), i alm. dog spec. om yderlaget, ydersaaalen; skosaal; ogs. om lignende stykker filt, tøj ell. træ, der (nu især paa landet) sys under foden paa strømper, ell. om løse stykker pap, filt olgn., brugt som indlæg i fodtøj. legge sollar i sine sko. *Moth. S602.* et par Skoe med Seemlærs Saaler under. *Hob. Ul. I. 7.* *paa tynde Saaler sniger | Sig lykkelige Beiler til sin Pige. *Oehl. F. (1816). 380.* *Jeg vandrer og seiler foruden Ro, | Jeg slider vel hundrede Sollar af Sko. *PMøll. (1855). I. 60.* Røgterne (var) ifærd med at sye Saaler under sine Strømper. *HCand. SS. IV. 181.* sætte nye Saaler under Støvlerne. *S&B.* Sæstøvlerne slubrede om de skæve tynde Ben, men han slog Saalerne i sit sprukne Dæk som ægte Sømand. *ORung. VS. 25.* || omvendt († forkert. *Hob. Ep. III. 457*) saal, se omvendt 1.1. || i forb. som have bisselæder, bly, danselæder i saalerne, se Bisselæder, I. Bly 1, Danselæder.

3) (foræld.) en slags fodbeklædning, bestaaende af en saal (2), der ved remme olgn. fastholdes paa foden; sandal. (apostlene skulde) have anbundne sollar (1819: Skoe). *Marc. 6. 9 (Chr. VI).* Engelen sagde til ham (o: Peter): bind op om dig, og paabind dine Saaler (*Chr. VI: sollar; 1907: Sandaler*). *ApG. 12. 8.* *Talende saa, under Fod hun (o: Athene) binder de delige Saaler. *PMøll. (1855). I. 140.* snart var den sidste Lyd af Graabroderens Træsaaler hendøet. *CBernh. IV. 115.*

4) undersiden af strømpefoden. (strømper er) Med dobbelt Saal. *Varehus. 1935. 41. sp. 2.*

5) om den nederste (flade) del af noget; af de mange spec. anv. fremhæves flg.: 5.1) om underkant ell. underflade af forskelligt værkstøj. *Wagn. Tekn. 177.* || især om underfladen af havlens blok. *Wagn. Tekn. 497. Haandv. 147.* 5.2) (landbr.) d. s. s. II. Løb 8.2. *LandmB. I. 417. LandbO. III. 821.* 5.3) (jærnb.) det nederste parti af bremsekloeds ell. hemsko (1). *DSB. Matr. I. 24. DSB. Banebygn. 61.* 5.4) (især ⚔) om planke(beklædning),

der fastgøres til under- ell. bagkanten af noget (fx. af afløbspude, agterstævn, køl, ror). *Harboe. MarO. Funch. MarO. I. 149. II. 114. 5.5)* (tøm.) det nederste stykke træ i en vindueskarm (jf. Saalbænk). *FagOSnedk. 5.6)* (dial.) om fodstykke (1.2) ell. syld ell. om grundstenene, syldstenene under hus. *MDL. 532. Feilb. OrdbS. (Falster). 5.7)* (nu næppe br.) om støttestade, basis, hvorpaa noget hviler olgn. Fortømringen i Drive-Skaktet hviler paa en i Salt-Stenen udspæret Saale eller Grund. *Brønnich. (Trondh. Selsk. Skr. V. 2. 181). Hosbonden bær (sørge for) At Grundsteneen faaer en god Solle at staae paa. LMWedel. Samlinger om Agerdyrking. I. (1792). 116. TopJ Norge. 25 H. 58. 5.8)* (fagl.) bund i stolle (i grube), jæstningsgrav (jf. Gravsmaal), skydeskaar m. m. *MilTeknO. 259. OpfB. III. 82. Sal. XXI. 685. 5.9)* (bot.) del af frugtblad, som beklæder blomstens midtakse. *Sal. XX. 536.*

6) (dial.) lag snavs, der har afsat sig paa legemet, tøjet olgn. *OrdBS. (Sjæll., Fyn). jf.: Jakob laa paa Maven og paa Knæerne . . op ad Diget . . paa Knæerne havde han store Lersaaler. PThist. P. 65.*

II. Saal, et. se Salg.

saal-ladende, part. adj. (til VI. saa 1.1; nu næppe br.) som lader, synes saaledes; tilsyneladende. *Ørst. I. 13.*

Saal-bænk, en. [ˈsɔl-] (nu l. br. i 30 fagl. spr. Sol- se ndj. — nu næppe br. Saale- S&B.). (ejfter ty. sohlbank, smst. af sohle (se I. Saal 5.5) og bank (se Bænk 4.6); mur-, bygn.) fremspring ell. skraabaand (af mursten, cement, skifer, metal m. m.), der anbringes udvendig paa en husmur under vinduernes underkarm for at lede regnvand bort fra muren. *IledigeTimer. 1882. I. 349. Gnudizm. Husb. 47. konsolbaarne Saalbænke af Sandsten. HMatthiess. KG. 38. FagOSnedk. 40 Solbænk: NordConvLex. V. 330. JPJac. II. 140. Einar stod op paa Soaklen, holdt sig ved Vinduet's Solbænk og saa ind ad de gardinløse Ruder. JVJens. EE. 6. I Raunkjær. ID. 162. Fleuron. S. 138. jf. OrdBS. (Sjæll.).*

Saald, et. se Sold.

I. Saale, en. se I. Saal. **II. saale**, v. [ˈsɑːlə, ogs. ˈsɔlə] (solle. *Moth. S602.* -ede. vbs. (nu ikke i rigsspr.) -ing (s. d.). (jf. ty. sohlen; afl. af I. Saal; sml. forsaaale) 1) (til 50 I. Saal 1; nu især dial.) forsyne (fodtøj) med en saal; forsaaale. *Moth. S602.* lade sine Skoe, Stovler saale. *VSO. IPLaurent. LivetiFellen. (1849). 81. OrdBS. (Sjæll.). 2)* (til I. Saal 1 og 4; nu kun dial.) sy en saal af tøj ell. læder olgn. under foden af strømpe (jf. u. forsaaale); ogs.: lappe, stoppe strømper (under foden) ell. benklæder. *Moth. S602.* Det er jo ligesom jeg vilde sige: Jeg saaler aldrig mine Hoser, jeg lar dem ey heller saale ved andre, og dog blive saalede. *Holb. Usynl. I. I. hun . . satte sig saa og saalede sine Hoser. HCAnd. (1919). V. 180. OrdBS. (Sjæll.). uden obj., i forb. m. paa: hun sidder og saaler paa*

hendes Strømper. *Holb. Kandst. IV. 9. 3)* (jf. I. Saal 5; nu næppe br., jf. dog Saaling 2) forsyne med beslag af forsk. art; spec.: beslaa skædemeder underneden med haardt træ. *VSO. (u. Saalen, Saaling). 4)* (til I. Saal 5.6; dial.) lægge grunden til et hus. *VSO. (falstersk.)*

Saale-, i ssgr. [ˈsɑːlə-] ell. (dagl.; i ssgr. som Saalelæder) [ˈsɔlə-] (tidligere ogs. skrevet Solle-. Sollemager. *Moth. S602.* Solle-Skoe. *LTid. 1733. 458.* se ogs. u. Saalelæder). af I. Saal, især i bet. 1-2; jf. Saalbænk. -bænk, en. se Saalbænk.

saaledes, adv. [ˈsɔlə(ː)dəs] *HøysgAG. 9.* (ænyd. saaledis (DaViser. HMogens. Rævebog.), jsv. svaledhis, no. dial. solei(de)s; af VI. saa og suffiks -ledes (s. d.); sml. sen. oldn. påleidið (-leidar), til (á) på leið, paa den maade, saaledes || ordet, der mangler i dialekter (uden for bornh.), tilhører især bogsproget og mere formelt talesprog, sml. i øvrigt VI. saa, saadan, saalunde; jf. ligesaaledes)

1) svarende til VI. saa 1: paa denne maade. 1.1) svarende til VI. saa 1.1. Jacob! du skal faa en U-lykke, dersom du taler saaledes meer. *Holb. Er. II. 5.* Ret saaledes toog hand (haren) i Halsen. Knæk, saa var dend klar. *sa. HP. I. 4.* „jeg generer Dem! n'est-il pas vrai?“ . . „Ja; siden De endelig saaledes vil have det (o: naar De endelig vil høre min mening).“ *PAHeib. Sk. III. 45.* hvorledes er det, du seer ud? har du saaledes staaet paa Kirkegulvet? *Ing. LB. I. 5.* *Saaledes var det stedse Skik i Danmark; | Jeg seer i Aanden: Saadan skal det blive! *Heib. Poet. III. 431.* Den uartige Dreng! saaledes at skyde paa den gamle Digter. *HCAnd. (1919). I. 74.* Saaledes endtes den første puniske Krig. *Thrige. Læreb. i gl. Hist. (1854). 182.* De skulde lade Deres Bøger indbinde straks, de lider for meget ved at staa saaledes (o: uindbundne) hen. *Egeberg. M. 88.* Saaledes gaaer det, Sandhed er ingensteds lidt. *Holb. UHH. Prol. 3sc.* *Værst ved det Hele var det dog, | Hans Plads ved Bordet Hunden tog, | Og aad hans Kage, drak hans Drik — | Saaledes gik det Frederik! *Bastian. nr. 3. 4.* saaledes foranlediget, se foranledige 2. || i stilling som præd. Saaledes (1931 afvig.) ere de Ugudelige ikke. *Ps. I. 4.* Saaledes var Tilstanden, da (nogle) Kiøbmand . . komme . . ind udi Sultanens Lande. *Holb. Hh. I. 20.* *Ak nei, ak nei Hr. Guldsmed, | saaledes var det ei. *Høedt. LG. 5.* „Kain arbejder blandt de Fattige“ . . „Ja, der er nogen, der er saaledes.“ *LeckFischer. A. 174.* Saa satte han sig ned, med Hovedet ned i sine Hænder, bøjet dybere og dybere sammen . . Sygeplejersken fandt ham saaledes. *JVJens. RF. 189.* || naa, saaledes! d. s. s. naa, saadan (se u. saadan 1.1). „det er Noget, som jeg vil bede dem gjøre strax.“ — „Naa saaledes! — Hvad er det da.“ *Heib. Poet. V. 69.* Naa saaledes! Nu ved jeg hvem der har været paa Spil! *Pol. 29/a 1937. Sønd. 20. sp. 2. 1.2)* svarende til VI. saa

1.2. de andre Peblinge, — saaledes kaldtes dengang Disciplene i de latinske Skoler. *Winth.VIII.236. 1.3*) svarende til VI. saa 1.2. saaledes (1931 afvig.) skulle I æde det (∴ *paaskelammet*): Eders Lænder skulle være ombundne, Eders Sko paa Eders Fødder og Eders Kjøp i Eders Haand. *2Mos.12.11*. Mulier taceat in Ecclesia . . Paa Dansk legger mand det saaledes ud, at saadan Soe, som du est, maa tage vare paa din Rok og Teen. *Holb.Jean.II.3*. med Jesu Kristi Fødsel gik det saaledes (1819: saa) til. *Matth.1.18(1907)*. lyde saaledes, se III. lyde 4.1. || m. flg. sammenlignings-bisætn. den haandskrævne . . Introduction saaledes som det i Patentformat har været brugeligt at oplaae dem paa Brettet i Studiegaarden. *Nyerup.Univ.A. 81*. Du veed vel, at hvert Menneske har sit Livstrå eller sin Blomst, saaledes som nu Enhver er indrettet. *HCAnd.(1919).II.297*. I Dobbeltspil bestaar et Parti af 15 eller 21 Points, saaledes som man bliver enige om. *Spillereglerf.Badminton.(1930).§7*. som *indleder af sætn., der staar paa overgangen til aarsags-bisætn.*: Hauch burde have Riis paa Rumpen, saaledes som han mishandler Sprog og Versification. *Hrz.Breve.5*. || m. flg. at sætn. ell. (sj.) konjunktionsløs sætn. de . . taledes saaledes, at en stor Mængde . . troede. *ApG.14.1*. *Gid jeg saaledes leve maa | I hver en Tid og Lykke, | Jeg kan mod Livets Aften faae | Det evig' Lyses Smykke! *Kingo. 384*. en Torden, som . . drøner saaledes, at den hørende døves, og den døde hører. *Blich.(1920).XX.1*. Gud opholder Verden saaledes, at han bevarer den samme Naturens Orden. *Katek.§63*. jeg (*mindes*) Ytringer af ham om, at man burde tage et bestemt Parti med Hensyn til Kristendommen; jeg forstod ham saaledes, at Partiet burde tages i positiv Retning. *JLange.I.405*. mage det saaledes, at, se V. mage 1.2. dog saaledes, at (*jf. u. saadan 5.3*). Høieste Ræt confirmerede Dommen, dog saaledes, at Proces-sens Omkostning ophæves. *Luzd.Dagb.I.158*. det hjertelige, kammeratlige Forhold, der herskede mellem Lærere og Disciple. Ikke saaledes at forstaae, at der var noget Sødsludent . . tilstede — tvertimod! *VKorfitsen.GM.35. 1.4*) svarende til VI. saa 1.4. alle de ting, som I vil, at menneskene skal gøre eder, saaledes (1819: det) gjør I og dem. *Matth.7.12(Chr.VI)*. anvende en *eks-emplifikation*: En Digter bør udføre den Tildragelse, han vil beskrive, fra Begyndelsen af. Saaledes begynder Homerus med at fortælle, hvorledes Achilles blev stødt for Hovedet. *Reenb.II.37*. Med Courlænder travede jeg om og var saaledes i Jødegaden. *HCAnd.Breve.I.116*. en række undersøgelser (*som*) Niels Stensen . . selv tildels foretog . . Saaledes dissekeredes den 5. Marts en papageje, to dage senere en kå. *ADJørg.NStens.173*. Pigerne blev i Aarens Lob gode Partier;

Else saaledes. *JacAnd.Er.I.70*. af saadanne „lerrige“ Brunjærnstene gives der flere Varieteteter. De kan saaledes optræde i større Nyrer ell. i mindre Konkretioner med oolitisk Struktur. *Sal.XIII.44*. || og saaledes, *spec. (sj.) og lignende; og saadan (se u. saadan 5.4)*. Skrædderen forstod sig kun paa det gamle, med at vende gamle Klæder, med at lappe sammen og saaledes. *Kierk.XIII.434*. og saaledes fort *olgn., se II. fort 2*. || *i forb. m. foregaaende* som. Som Gud haver tildeelt Enhver . . saaledes vandrer han (1907: Kun vandrer enhver saaledes, som Herren har tildelt ham). *1Cor.7.17*. som Luther var her, saaledes stædse. *Mynst.Ref. 105*. Som Sygdomme saaledes var økonomiske Bekymringer Bernstorffs daglige Orm. *AFriis.BD.I.241. om forb. som ligesom — saaledes, (lige)som — saaledes og ell. ogsaa, ligervis — saaledes, se ligesom 1.2, I. og 1.2, ogsaa 1.2, ligervis 2*. || *i forb. m. flg.* som. enhver elske saaledes sin hustru, som sig selv (1819: Hver især skal elske sin Hustru som sig selv). *Ephes.5.33(Chr.VI)*. gid dit Hierte var saaledes henvent til mig, som mit er til dig. *Holb.II.JV.2*. du derimod er en Harlekin, du er følgelig ikke organiseret saaledes som de (∴ *fornuftige mennesker*). *Heib.Poet.I.165*. || *i forb.* saaledes som — saaledes. saaledes (*Chr.VI*: lige saadanne; 1819: just) som vi fraværende ere med Ord ved Breve, saaledes (*Chr.VI*: saadanne) ville vi ogsaa nærværende være i Gerning. *2Cor.10.11(1907)*. **1.5** (*l. br.*) svarende til VI. saa 1.6. Og saa læse! passe paa hvad disse Bogstaver kunde faa i Sinde at betyde, naar de blev stillet saaledes eller saaledes! *Drachm.II.421. jf.*: rose og laste, elske og hade, i Dag saaledes, i Morgen anderledes. *Mynst.Pred.I.503. 1.6*) *bet. 1.1* anvendt m. *bibet. af følge, konsekvens: som følge heraf; herved; følgelig*. jeg har en heel Vegter-Mundering her ved Haanden, som du kand føre dig udi og saaledes gaae lige Jacobs Næse forbi, uden at . . hand . . skal kende dig. *Holb.II.JV.9*. Den Nydelse . . fortrydes . . hvis den i Hast nedslurkes, og saaledes beruser . . isteden for at qvæge. *Bagges. L.II.267*. Martin havde forfeilet mig to Gange, og jeg var saaledes uden Efterretninger. *CBernh.NF.II.63*. Han vendte sig ikke mod Døren, skønt den knirkede, og han saaledes maatte have hørt, at den blev aabnet. *Leck Fischer.KM.188*.

2) (*nu næppe br.*) svarende til VI. saa 2: *under disse omstændigheder; som forholdene er; paa bedste beskub; nu engang; altsaa*. tænk Dig et Barn, der med sin Griffel sidder og tegner, hvad nu saaledes et Barn kan finde paa. *Kierk.V.166*. Maaskee er det at doe ogsaa saaledes Noget i Almindelighed for Systematikere. *smst. VII.138. jf. bet. 1.1*: Det eneste, der undrede dem herved . . var, at de saaledes uden vi-

dere kunde forstaae Sproget! *HCAnd.* (1919). II.170.

3) *svarende til VI. saa 3.1: i den grad.* det var bare Selskabets behagelige Ankomst, der oppeede ham saaledes. *CMøll.PF.366. især m. flg. at-sætn.:* en af mine Naboer af stærk Drik blev saaledes forvirret, at hand i to Dage bildte sig ind at være uden Hoved. *Holb.Jep.II.3.* jeg er . . saaledes per Casse, at jeg kan flye Dem 40 Fredricks'orer. *Blich.* 10 *(1920).XXVIII.116.* Thi saaledes (1819: saa) elskede Gud Verden, at han gav sin Søn, den enbaarne. *Joh.3.16(1907).* vi er saaledes overlæssede . . med Ordre, at (osv.). *Ludv.*

Saale-filt, en, et. (til I. Saal 2; *faql.*) *filt* til *filtsaaler.* *Bl&T.* **-flade**, en. (til I. Saal 1; *vet.*) den nederste flade paa hestens hovben. *Grunth.Besl.18.* **-gang**, en. (til I. Saal 1; *sj.*) det at være saalegænger. Alt, hvad der hos 20 Jordmennesket . . mindede om Dyret — Haarlv. Svedlugt, indadvendt Saalegang . . var her (o: paa Mars) luget bort. *SMich.H.149.* **-gænger**, en. (ty. sohlengänger; til I. Saal 1) 1) (*jf. u. plاتفod 1; zool.*) pattedyr (som menneske, bjørn, grøvling), der træder paa hele foden (mods. Hov-, Taagænger). *Nord ConvLex.V150. BMøll.DyL.I.51. 2)* (*jarg.*) brugt nedst., om person, der er plاتفodt ell. sætter hele foden til jorden under gangen, gaar tungt, klodset oln.; ogs. om person, der gaar og driver, ikke har arbejde oln. Den gamle dame, der var saalegænger, sjokkede støt forrest. *EKornerup.Ecuador.* (1919).87. Naar man (o: *artisterne*) skal arbejde om Aftenen, drikker man ikke noget — men T. er jo „Saalegænger“, han kan roligt gøre det. *HLLund.Lordag.* (1933).13. *jj.:* (*hans*) løjerlige Saalegængerang. *ORung.SM.173.*

-hud, en. (til I. Saal 2; *garv.*) *hud*, der tilberedes til saalelæder. *JFBergs.G.318.* **-jærn**, et. (til I. Saal 2; *ska.*) skomagerredskaab til afpuksning af saalen. *Haandv.46.* **-knode**, en. (til I. Saal 1; *vet.*) om kugleformede forhøjninger under saalen hos hesten. *Viborg.HY.75. MilTehnO.* **-læder**, et. (*ænyd.* solelejr; til I. Saal 2; *sml.* Pundlæder) læder, der anvendes til saaler i svære fodtøj; underlæder. det stive og tykke Solle- og Bindsolle-Læder. *Hallager.81.* et stort Stykke brabanttsk 50 Saalelæder. *Schand.F.318. VareL.*734. jj.* (*spøg.*): *Den grimed Skuster (o: skomager) i Vulcani sorte Smede, | Skal med sit Hamre-Jern hans (o: hestens) Solle-lær berede. *Sort. Poet.79.* || *billedl. ell. i sammenligninger;* dels om *gusten* og *rynket hud* hos (*gamle*) personer ell. (*vulg.*) om *personen selv.* Hendes Ansigt var bruunt og rynket som garvet Saalelæder. *Winth.VIII.301.* et gammelt, arrigt Ansigt, hvor Huden lignede Saalelæder. *Drachm.KK.* 60 *79.* nogle Gange havde (*han*) knebet udenom det gamle Saalelær (o: *sin kone*), som han nu var bleven velsignet med. *CGjerlv.Synd.* (1915).46. *dels om sejt stykke kød oln.:* saa-

dan et Stykke Saalelæder — skal det kaldes en Bøf! *Cit.ca.1875.(Galsch.SR.127).* saa sej som saalelæder, se sej. **-løs**, *adj.* (til I. Saal 2; *nu l. br.*) om *fodtøj:* som er uden saaler, ell. hvis saaler er slidt af ell. itu. *Winth.Morsk.81.* *Støvlerne . . | Paa skjæve Hæle saaleløse knage. *PALM.V2.* den forkomne Haandværkssvend . . gik med saaleløse Støvler. *ChEilersgaard.StilleLiv.* (1908).117. † **-mager**, en. (til I. Saal 2) *person, der fremstiller saaler ell. forsaalet fodtøj; skomagager; skoflikker; ogs. (til I. Saal 3) om sandalmager ell. tøffelmager. Moth.S602. VSO. jj.:* Saalemager . . en Benævnelser . . som man endnu stundom hører paa Landet. *CThaar.* (*Falst.27; sml.* Soldemager). **-plov**, en. (til I. Saal 5.2; *landbr.*) plovtype (m. en særlig udviklet „saal“), der er en mellemform mellem krydsplov og suleplov; den tredelte plov. *LandbO.III.817.* **-rem**, en. (til I. Saal 2-3; *nu næppe br.*) *rem, hvormed løse saaler, sandaler oln. fastgøres til foden. MO. † -sko*, en. (*ænyd.* saalskou; til I. Saal 2-3) *saal, der fastgøres til foden; sandal oln. LTid.1733. 458. -snit*, et. (til I. Saal 2; *ska.*) *kanten, randen af saalen. Skomagaren.* (1832).45. **-spids**, en. (til I. Saal 1; *vet.*) om (*hver af*) de spidser, som hornsaaalen danner bagtil. *LandbO.IV.389. Grunth.Besl.32.*

-saalet, i sgr. [ˈsɑːlæt, dagl. ˈsɑːlɔt] 1) (*sj.*) til I. Saal 1; se *platsaalet.* 2) til I. Saal 2; *dels m. adj. som I. led, se tyk-, tyndsaalet; dels (l. br.) m. subst. som I. led, fz. gummi-* (*ErlKrist.NS.94*), *rand-, træsaalet* (*MR. 1812.491*).

saal-I, *interj.* (*ogs. skrevet i to ord.*) (*maaske egl. (af et udtr. m.) saa og led (jy. li; jj. VI. saa 1.5), mulig i forb. m. Karl (om djævelen; jj. VII. led 1.1 samt: Karl Likol. VSO.VI.4. sml. Feilb.II.92); dial. (jy.) brugt som et forskrækkende ell. edeligt udtr.: sandelig; min sandten; saagu. så li. En jydsk sverge måde. Moth.S5. mig kan det saali! være det samme. MCBruun.JSR.283. Ja, og det hører, saali! Præsten . . paa og siger ikke saa meget, som, det er Læg i din Hals, dertil. smst.282. Krist.Jy.A.IV.82.83. Feilb. III.190(u. sgu).*

Saaling, en. *fl. -er. 1)* (*nu næppe br.*) *vbs. til II. saale. VSO. 2)* (*dial.*) *beslag (paa hjul-, mølleaksel). Feilb. Den gl. By.1930-31.93.*

Saals(e), en, et, se Sals.
saalt(e), *præt. og part. af sælge (s. d.).*
saa-lunde, *adv.* [ˈsɑːlʊnə, l. br. ˈsɑː] (*ænyd. d. s., glða. sa lundh (Brandt.RD.I. 354); af VI. saa 1 og suffiks -lunde (s. d.); nu kun arkais. (jf. Rubov.SP.47.158.197.216) ell. spøg., jj.:* „foræld., men endnu undertiden i h. St., og vel hyppigere i comisk Foredrag.“ *Levin.* „Nu sieldent og usædvanligt“ *MO.) saaledes; især i flg. anv.:* 1) *svarende til VI. saa 1.1, saadan 5.1, saaledes 1.1. *Saalunde svunde de Somre ti, | Saadan ti Vintre svunde. Oehl.Regn.* (1849).67.

*Saadan, saaledes og saalunde | At byde Læseren Farvel. | Det ser man, „Danskeren“ nok kunde. *Grundtv. PS. VII. 530.* *Kan Elskov da og Æmhed | Og det grusomste Had | Saalunde smelte sammen | Og som Søstre følges ad? *Winth. HF. 146.* *Saalunde da vor Helt blev Ægtemage. *PalM. (1909). II. 315.* naar du nu først har lettet dit Hjerte, saa vil det hele blive godt igen! Alt medens den gamle, kloge Dame talte saalunde, havde hun besluttet sig for Anvendelsen af en ny Taktik. *Wied. S. 360.* 2) svarende til VI. saa 1. s, saadan 5. s, saaledes 1. s. han reflekterede omtrent saalunde: „Bare Nogen kunde forstaa denne herre Verden (osv.).“ *Schand. IF. 353.* Ved denne Tid var Forholdene her paa Kysten saalunde: Ret Vester i . . . laa det største Fiskerleje paa denne Kyst. Folkene her blev kaldt for „Kineserne“. *Drachm. STL. 13.* de sagde til Mose saalunde (*Chr. VI og 1931 afvig.*): Folket bærer mere frem, end der gjøres behov til Tjenesten. *2 Mos. 36. 5.* || (sj.) brugt som attrib. adj. Tydeligt husker jeg en saalunde Samtale (osv.). *JacPaludan. (Pøl. 2/1936. 11. sp. 3).* **W -lydende, part. adj.** [sʰaː-, ogs. ʰsø-] (af VI. saa 1. s og III. lyde 4. 1) som lyder saaledes; af følgende ordlyd. Det Ord, som kom til Jeremias fra Herren, saalydende (*Chr. VI:* sigendes; *1931 udelader ordet*): staa op og gaa ned til Pottemagerens Huus (osv.). *Jer. 18. 1.* En Digterinde . . . har foræret mig et saalydende Digt. *Schand. O. II. 102.* Generaldirektoratet har udsendt et saalydende Cirkulære til Lokomotivtjenesten. *JernbaneT. 2/1936. 2. sp. 2.* **-lægte, en. (forst., gart.)** (en slags) saabræt. *ForstO. -længe, adv. se VI. længe 1. 2.* **-lob, en. (dial.) løb** (kurv med to hanke, fletet af halm olgn.) til saasæden (baaret af sædemanden i en sele over skulderen); sædeløb. *Moth. S12. Fleischer. AK. 76. AarbKbhAmt. 1930. 40. OrdS. (Sjæll.). -mand, en. (ænyd. d. s.; nu især landbr. ell. dial.) person, der (ved haandsaaning) tilsaar marken; sædemand.* Er den Nyfødte et Drengbarn, saa lægger man ham strax i „et Sædeløb“ at han kan blive en god Saamand. *Thiele. III. 83. LandbO. IV. 151. Aarb Holbæk. 1932. 179. Feilb. ordspr.: saamanden bliver aldrig klog, v: hvad der passer m. h. t. saaning det ene aar, passer ikke det andet. Mau. 8233. SjællBond. 106. AarbKbhAmt. 1930. 100.* || billedl. *med en Saamands aabnede Haand ndstyrede* han Øer | Langt i Storhav mod Polernes Iis. *JMHertz. Isr. 194. (Flor og P. C. Koch)* var kun Saamænd, ikke Høstmænd. *PLaurids. S. I. 71.* **-maskine, en. (gart. ell. landbr.) apparat ell. maskine, deudstrør frø** (ogs.: kunstgødning olgn.; jf. Gødningssaamaskine); spec. om maskine til udr spredning (og undertiden samtidig nedbringning) af korn-, sædfrø. *LTid. 1754. 118. HavebrL. 2/1. 414. Opfb. 1. 583.*

saamænd, adv. [sø'mæn', l. br. smæn', tryksvaqt søm(ə)n, smæn] (tidligere ogs. skre-

vet saamen(d), sammænd, ell. i to ord saa (ell. som) mænd (ell. men(d)). — undertiden skrevet smæn(d). *Rørd. JH. I. 40. 76. Leck Fischer. K. 85. Korch. LL. 35. SjællBond. 175.* — dial. s(aa)mænds. *Leck Fischer. K. 99. Aurelius. Præster. (1934). 6 (sjæll.). (om oprindeligen se u. I. Mand 14; til VI. saa 1. s; jf. Festskr. Feilb. 38. Hjorte. OS. 84. DSt. 1935. 113)*

1) egl. brugt som en ed. ell. stærk forsikring: i sandhed; nu (ofte m. overgang til de fig. bet.) brugt som udtr. for en mild, harmløs forsikring, bedryelse, forsigtig bekræftelse, mild overraskelse olgn.: saandelig; min sandten.

1. 1) brugt først i sætn., ofte i forb. m. ja (jf. u. III. ja 5. s), jo (jf. u. jo 2. s), nej. „Faar hand den Jomfrue, saa er hand, min Troe, lykkelig.“ — „Ney som mend, det kand ikke være saa stor Lykke; thi hendes Forældre holdes ikke for bemidlede Folk.“ *Holb. Pern. I. 2.* „Hvad har Du at sige derimod.“ — „Saa men jeg har at sige, jeg veed ikke hvad jeg skal sige derimod.“ *Lodde. (Skuesp. IV. 271).*

*„Saamænd!“ — siger han — „ved min knottede Stok | Der lave de John et Bad.“ *Blich. (1920). VIII. 56.* *, „Hvi staaer du her og gloer?“ — „Saamænd da, strænge Hr. Foged! | Jeg stod og grundet oppaa | Den Blomstervimmel saa broged, | Hvor den kan komme fraa.“ *smst. XIV. 150.* *Da smilede Kong Harald | og strøg sin brune Kind: | „Saamænd, det maa jeg lide.“ *Ploug. I. 344.* saamænd og marre, se II. mare. || nu især i sætn. m. omvendt ordstilling, spec. i sætn., hvori man genoptager en foregaaende (især af en anden person udtalt) sætn. for at bekræfte ell. benægte indholdet (idet man gentager verbet ell. erstatte det med gøre, kun gentager et hjælpeverbum olgn.). „I (maa) sætte jer Ord paa Skruer og føre en ziirlig Tale . . .“ „Ney saa mænd gjør jeg ey.“ *Holb. Kandst. I. 2.* *Den Kudsk var da værd vel at ynke? | Saamænd var han ikke; han voved jo kun | Hvad Ingen skal spare i Nøden. *Blich. (1920). XXIII. 78.*

*Sko min Hest! | Hvem kan bedst? | Det kan vor Præst. | Ney, saamænd kan han ej! | Det kan Per Smed. *Børnerim. II. 3.* *, „Amagermoer, | giv mig Guleroer!“ — „Ney, saamænd vil jeg ej! | Vil du gaa din Vej.“ *smst. III. 6.* „De har tilgivet mig“ . . . „Ney, saamænd har jeg ikke, nej,“ svarede Lisette en Smule stød. *CBernh. I. 90. EdgHoyer. S. E. 17* (se u. ikke 9. 2). ogs. i sætn. som (nej) saamænd om jeg gør, genoptagende en foregaaende sætnings indhold (paa lign. maade som ved foregaaende gruppe) for at nægte, drivende det. (han) spurgde, om de vilde lade sig døbe? Nei saamænd om vi vil, sagde Brødrene. *Grundtv. Snorre. I. 274.* „De har maa-ske skyndt Dem.“ — „Saamænd om jeg har. Jeg har talt med en Mængde Mennesker.“

EBrand. GG. 8. 1. 2) (nu kun m. overgang til bet. 2) inde ell. sidst i sætn. Jeg skal saamend ikke nøde min Datter paa jer. *Holb. Er. III. 5.* „Betænk jer vel hvad I gjør Hr. Jeronimus!“

30

40

50

60

„Betænk jer vel hvad I gjør Hr. Jeronimus!“

— „Det er som mend meget vel betænk't Hr. Gottard“ *sa. Pern. I. 2.* (*hum*) Er inted mindre, end saa Kydsk, som Hun seer ud til, i een Rum (*o: i enrum*) er Hun meere Godhiertig, og da har Hun saamænd icke noget Steen Hierte. *Kom Grønneq. I. 287.* *Kokken skaalte op hans Rumpen og hans Lend, | At Haar og Hud røg af, det gjorde det saa mænd. *Reynike Fosz. (1747). 556.* Skuespilleren: *„... Ih fy for Pokker! den stygge Maske!“ | Døden: *„Du tager feil, du stakkels Aske! | Jeg har saamænd icke Costume paa.“ *Heib. Poet. X. 247.* „Der ligger saamæn et Par Kalosker!“ sagde Vægteren. *HC And. (1919). I. 162.* „Så,“ tilføiede han lidt efter; „nu kan det smænd icke smages længere.“ *Rør. LB. 35.*

2) som *udtr. for, at man indrømmer rigtigheden af noget (uden dog at lægge større vægt paa sagen), betegner det som sandt nok og (kun) naturligt, dagligdags, ligefrem, hvad man kunde vente, olgn.; ogs. brugt som en let (trøstende) forsikring ell. som en slags interj. uden egl. betydning, brugt for at give en ytring en mere livlig ell. fortrolig karakter; undertiden som fyldteord i vers; sandt at sige; rigtig nok; virkelig; nu (engang).* „Hør, min Ven! tiener I ikke her?“ — „Jo jeg gjør sommænd.“ *Hob. Vgs. (1731). I. 4.* Min Herre er jo Student? — Ja jeg er saa men. — Har de Condition? — Nei jeg har saa men icke. *Prahl. AH. I. 23.* *Da kom der en Bonde til samme Sted — | Han hedde saamænd Søren Kanne. *Blich. (1920). XXI. 184.* *slipper jeg end aldrig ud, | Saa er det saamæn og det Samme! *Winth. D. 93.* „Hvor har De været henne saa tidlig . . .?“ — „Vi vare saamænd i Kirke og hørte Mynster prædike.“ *Goldschm. I. 250.* „Var det icke Meningen, at De skulde have Ferie og sejl med Dronningen i Dag.“ — „Jo, det var saamænd, Hr. Direktør; men jeg fik Forhindringer.“ *Rode. SF. 31.* *Hvem sidder der bag Skjærmen | med Klude om sin Haand, | med Læderlap for Øjet | og om sin Sko et Baand? | Det er saamænd Jens Vejmand. *Aakj. RS. 120.* De fejler smænd icke noget. *Rør. Va. 17.*

3) brugt som *udtr. for en tøvende ell. betinget, forbeholden tilslutning ell. indrømmelse: det kan vi godt sige; lad gaa med det; aa ja; (saa) nogenlunde.* 3.1) fungerende som *selvstændig sætn., ofte i forb. m. ja, jo (jf. u. III. ja 5.8, jo 2.3).* „Velkommen her Monsieur Rasmus Berg“ — „I Kiøbenhavn er jeg vant til at heede Montanus; jeg beder I vil kalde mig ligeledes.“ — „Ja, somænd, det kand komme mig paa et ud.“ *Hob. Er. III. 3.* „Du er saa tyk og fed! Dig gaaer det godt!“ — „Saamænd!“ sagde Anne Lisbeth. *HC And. (1919). III. 399.* Er det icke saa? Jo, saamænd! *VSO.* „God Dag, Hr. Krone!“ hvorledes staaer det sig?“ — „Aa Tak! saamænd.“ *Wengel. II. 29.* A: hvorledes har du det? B: aa saamænd. *D&H.* „som gamle Kammerater, saa deler I Arbejdet, ser jeg.“

„Saamænd ja — — — men det meste hviler nu nærmest paa mig.“ *Howalt. DB. 105. jf. bet. 3.2:* Et af de billige rød- og gråstribede hollandske (*tæpper*); såe helt net ud, saamænd. *Rør. LB. 10.* (aa) ja saamænd (*især dial. m. tilføjelser som og konerne med ell. og lige saa mange koner m. m. se Krist. Ordsp. nr. 9136ff. Feilb. | spec. brugt som udtr. for resignation olgn. DF. V. 63. 105ff. 3.2*) brugt som *sætningsled.* „Hvad synes De om ham?“ — „Han er saamænd meget rar.“ — „Er det det Hele?“ *J Magnus. B. 14.*

Saa-mængde, en. (*landbr.*) mængde saasæd, brugt paa et vist areal. *Landmands-Blade. 1887. 806.* *LandbO. IV. 145.*

Saaning, en. *fl. -er. vbs. til IV. saa; ogs. (især først, gart.) konkr., om tilsaet areal.* Udfordrer Sæden tykkere Saaning, tages mindre Trin, og smallere Sædekast. *JPPrahl. AC. 55.* Da der . . sikrere . . faaes Skov ved Saaning end ved Plantning. *Forordn. 18/1781. §64.* I den tætte unge Saaning eller Plantning er der paa en Tønde Land mange tusinde Planter. *Frem. DN. 329.* De unge Planter, som voksede op efter disse Saaninger. *C Mathies. DF. I. 12.* Hvor denne Fære (*o: for nattefrost*) er særlig stor, vil det icke være uoverkommelig at dække Saaningen med Ris. *Hauch Opperm. Haandb. 179.* || hertil *ssgr. som Saanings-arbejde, -hugst (Bl&T. d. s. s. Besaaningshugst), -maade (VSO.) samt betegnelser for dele af saamaskine som -aksel (d. s. s. Saa-aksel), -hjul (d. s. s. Saahjul), -tragt, se OpfB. IV. 317.*

saa-pas, -passelig, se V. Pas 1.4, passelig 2. -**plov**, en. (*jf. -harve; landbr.*) en slags saamaskine, der danner furer og saar deri med det samme. *PhysBibl. XI. 274. OpfB. I. 583.*

I. Saar, et. [sá'r] Høysg. *AG. 35. flt. d. s. (æda. sar, oldn. sár, oeng. sar (eng. sore, ømt sted), oht. ser, smerte, got. sair, d. s.; substantivering af II. saar; jf. Vunde)*

1) *ødelæggelse, gennembrydning af legemets hud ell. slimhinde, hvorved væv ell. organer blottes, flænges olgn.; især om den aabning, det spalterum, der opstaaer herved; ogs. (især uden for med. spr.) om saadan legemsbeskadigelse, der er under heling og overtrukket med en skorpe, ell. om selve denne skorpe (saarskorpen; jf. Sandfeld. S. *83); endvidere (især tidligere) om udsket, bylder, fnat olgn. (jf. Moth. S59) ell. ar, skramme. 1.1) i egl. bet. Hundene kom, og slikkede hans (*o: Lazarus's*) Saar. *Luc. 16. 21.* han havde en skion Salve at smørre paa Saaret. *Hob. LSk. II. 1.* *Blodet flyder af et Saar (*Oehl. ND. 420:* et Dolkestik) fra Brystet. *Oehl. (1831). I. 200.* Han bærer sine Saar (*o: skrammer*) med Ære. *VSO.* River du Saaret af, saa faaer du Arr. *MDL.* *af det gabende Saar | Risler en Purpurstrøm. *Holst. UH. 153.* Hun . . havde et dybt Saar der, hvor det brændende Træstykke havde truffet*

hende. *IsakDin.FF.419.* Mandsperson . . lang Rift (Saar) fra den ene Kind til den anden. *PolitiE.¹⁰/1925.3.* om Jesu vunder (jf. Mærkesaar): *Her hviler han i Herrens Læe, | Hvis Synd er skjult i Jesu Saar. *Kingo.418.* || aabent, dødeligt, friskt saar, se aaben 2.3, dødelig 4.1, frisk 1.1. || i særlige forb. m. verber. faa (et) saar: Fanger mand Saar i Horeseng med anden Mand's Hustrue . . da ligger hand paa sine egne Gjerninger. *DL. 6—12—4.* *Han aldrig var i Krig, han aldrig fik et Saar. *Holb.Paars.91.* Han fik et farligt Saar i Brystet. *VSO.* forbinde et saar, se u. forbinde 1. give ell. tilføje (*Lov¹⁰/1866. §203*) et saar: Et Pileskud . . havde givet ham et dybt Saar. *JSneed.IX.16.* For at et Saar, man har givet sig med en Kniv, snart igjen maa heles, gior man bedst i, strax at sætte Kniven i Olie. *Thiele.III.119.* læge et saar, saaret læges, se II. læge 1, 2.2. 20 rive et saar op, se IV. rive 1.2. || (nu sj.) i forb. m. verber, der angiver, paa hvilken maade saaret er frembragt. Huger, stikker, eller slaar, mand anden Saar, da bødts for hver Saar. *DL.6—7—2.* Slagen Saar. *vAph.(1764). 561.* Skudte, hugne, knuste Saar. *MO.* Da vendte Kong Joram tilbage for at lade sig læge i Isreel af de Saar (*Chr.VI:* slag), som Syrerne havde slaget (1931: tilføjet) ham ved Ramah. *2Kg.8.29.* || ordspr. (nu l. br.): 30 ingen skal foragte lidet saar, fattig frænde eller ringe fjende olgn. *Mau.2241. Moth.S59. VSO. Krist. OrdSpr.nr.1795.* || (især efter præp. i) om samling saar, saarfylt sted ell. tilstand. Jeg laae . . syg af Meslinger, min Mund var i Saar. *HCAnd.L.32.* hans Fødder sad i et Saar. *CEw.BK.120. 1.2*) billedl. ell. i sammenligninger, især om moralsk, sjælelig skade, fortvæd, tab ell. om sorg, smerte, forurettelse olgn. *Syndens Saar og Brøst. *Kingo. 30.* Erke-Bispens Død var et stort Saar for hans Parti. *Holb.DH.I.692.* (et) bedrøvet Bref fra min elskelige Fader, som kratzede det spæde Saar op og satte mig i en bedrøvet Tilstand. *Klevenf.RJ.180.* *Længselens brændende, dybe Saar | Det lukker sig ikke. *Winth.ND.237.* *Da bryder atter Saaret op, | Jeg . . troede lægt. *PalM.TreD.317.* Slige Mord efterlode et aldrig ret lukket Saar i Sjælen; en dump Angst blev stedse tilbage. 50 *Schand.RP.88.* || i særlige forb. m. verber (jf. u. bet. 1.1). *Den Elskov, som jeg først maa i min Sang beskrive, | Optændtes i en Skov imellem Drys og Nive. | Gudinden Flora der gav Hierter første Saar. *Holb.Metam.5.* denne Begivenhed har givet mig et Saar i Hier-tet. *KMRahb.23.* hugge saar i saar, (nu næppe br.) føje skade til skade, krænkelse til krænkelse. Mand skal ei hugge sår i sår. *Moth.S60. Langebek.SA.30. VSO. Krist. OrdSpr.nr.3297.* læge et saar, tiden læger alle saar, se II. læge 1, 2.2. overplastre saaret, se overplastre. rippe op i et saar (jf. u. oprippe 1 slutn.), se III. rippe 1.

rive et saar op (jf. u. oprive 2.1), se IV. rive 1.2. slaa et saar: *Har ei til Kongen du et Afskedsord, | Der læge kan det Saar, du til nylig slog ham? *PalM.(1909).III.138.* De (o: Danmark og Sverige) var hinanden bestemt som to Søskendebrødre, der ikke kan undvære hinanden og som martrer hinanden godt, slaar hinanden Saar med behændigt og dygtigt Næppe. *JVJens.SS.50.* Had slaar dybe Saar. *D&H.* slikke sine saar, se slikke. (sj.): *hun er en stridig én . . | sætter Saar, man ej faar lægte. *SophClaus.F.131.* || i (andre) talem. gyde balsam, olie i saaret olgn., se Balsam, I. Olie 1.2. dreje kniven rundt i saaret, se u. I. Kniv 1.2. være en negli et saar, se Negl 1.2. et plaster paa saaret, se Plaster 2. (komme) salt i saar, se u. I. Salt 1.2.

2) hvad der i udseende minder om et saar (1). 2.1) (l. br.) i al alm. *levende Mennesker, Brødre igår, | kravler i Jordens åbne Sår, | som Orme, og æder hverandre. *Rørd. NordiskHilsen.(1921).9.* Moderen skubbede den grædende Pige hen til den aabne Grav, et ru og raadt Saar i den stenhegnede, hvide Have. *NJeppesen.DS.59. 2.2*) i forsk. *fa. l. anv., især (gart., bot.) om beskadigelse af plantevær (især paa træers stamme ell. grene), fremkommet ved slag, stød, beskæring, sygdomsangreb olgn.; ogs. undertiden (fa. l.) om beskadigelse, hul i anden organisk masse. Saaret (efter beskæringen) maae tillukkes med got Træ-Vox. *Trondh.Selsk.Skr.V.468.* Efter endt Undersøgelse anbringes den udstukne Prøve (o: osten) igen paa Plads, for at der ikke fra det aabne Saar skal udbrede sig Skimmeldannelse ell. lign. i Osten. *VareL.*587.* Det hvide, harpiksduffende Saar paa Fyrrestubben var slaaet af Menneskehaand. *Madelung.IDyreham.(1921).50.* *Valmuekapslen, 40 der står | med mælkevidt Blod ud af Såret, | som Kniven lemfældigt har skåret, | en Mælk fra et Opiumssår. *TomKrist.P.100.* jf.: Bøgen indeholder . . ofte, naar den er gammel, en rød Kerne, dannet af Stoffer, der siver ned fra Grenesaar og Tveger. *Frem. DN.334.**

II. saar, adj. [sã:r] (æda. sa(a)r (*Lund. Ordb. Harp.Kr.23.24* ofl. AM.), oldn. sãrr, saaret, smertelig, oeng. sar (eng. sore), oht. ser, holl. zeer; besl. m. oldnrsk. sæth, lidelse, sygdom; jf. II. saare og I. Saar; højtid., poet., især brugt fra slutn. af 19. aarh.) I) i egl. bet.: som har faaet saar; saaret; lidende, medtaget af saar ell. fuld af saar, ar, skrammer ell. (tidligere) bylder, skab (*Moth.S59*); undertiden: svag; skrøbelig; om legemsdel ogs.: smertende; sm. *Moth.S59.* Eleonoræ egen Søster Sophia (haver) ofte forekast hende Ulfelds deels Fattigdom og deels saare Been, paa det hun skulle faae Afskye for ham. *Paus.CU.I.25.* Slaget varede i 8 Dage, uden at nogen Høvdning blev saar. *Suhm. Hist.I.431.* *Hvem tager Dig, skøndt syg og saar, i Favnen? *Drachm.DD.52.* alle slæbte

de sig videre paa de saare Knæ. *Jørg.RB.108.*
 *Det (∴: et øsel) stod og skrød af Smerte, |
 men ej for Ryggen saar og øm. *KMunk.(Berl*
Tid. 22/1.1934.13.sp.3). som salt i saare øj-
 ne, se u. I. Salt 1.2. || † gøre saar (*glæd.*
 gjøre (man) sar, gjøre (men) saræ; *jf. u. bet. 2*
samt saargøre) saare (I.1.1). Dersom nogen
 gjør den anden Saar, eller Lemmelæst, saa at
 Skibet, eller Skibs-Arbejd dermed bliver for-
 sømmet. *DL.4—11. 2) billedl. (jf. ord-*
saar): opfyldt af ell. vidnende om sorg,
bekymringer, irritation oln.; som let ir-
riteres, bliver bedrøvet, bekymret, er
ømfindelig, sensibel; ogs. (sml. II. saare;
om nød, sorg, irritation oln.) m. (overgang
til) bet.: som volder smerte, sorg, bekymring
oln.; smertelig. Dette Forbud gik hende
saa saart til Hierte . . at hun begyndte at
*græde. Holb.DH.1.814. *mit saare Hjærte*
*brænder. Drachm.HV82. *O tal ej saadan —*
*20 det er saart at høre. sa.BK.131. *Ej saare*
Sorg er i Verden at se . . | end Tvende maa
valde hinanden Ve, | og undte hinanden
bedst. Gjæl.Br.142. „hvad er saa det hele?“
siger Morten halvhøjt, og de saare Tanker
kommer igen og svarer ham. Stuck.FO.124.
en saar og spæd og rasende Graad, et Men-
neskes første Hilsen til Livet. SMich.Gio.125.
 *en kvinde dem følger i såreste nød. *NMøll.*
*E.100. † gøre saar (jf. u. bet. 1). *Din Kier-*
lighed haver mit Hierte giort saar, | Hun
tænder og brænder, som Luer i Blaar.Brors.
172. || oftest i forb. saart punkt ell. sted
(Jørg.VF.63. ThilJens.SK.II.106), saarbart
ell. ømt, ømfindligt punkt. Jeg forstod, at jeg
med mine Spørgsmaal havde nærmet mig
hendes Sjæls saare Punkt. Pont.GA.53. For-
holdet til Tyskland var det saareste Punkt
af alle. EHenrichs.MF.II.239. Kirken havde
mange saare Punkter. GBang.Europas Kultur-
hist.I.(1899).248.

Saar-, i sgr. [sår-r] (sj. Saare-. se u.
 Saar-bod, -gøre, Saaremaal). *især (med.) af I.*
Saar 1, fz. (foruden de ndf. behandlede) Saar-
behandling, -bund, -forbinding, -heling, -in-
fektion, -komplikation, -middel, -pleje, -se-
kret, -smerte. -balsam, en. (jf. -draaber)
balsam, brugt som lægemiddel mod saar; nu
især (apot.) om Tinctura benzoës composita
(jesuiter-balsam, -draaber). Kom, lad mig
vaske Dig! Saar-Balsam har jeg ogsaa.
Drachm.1001N.137. FolkLægem.I.57. VareL. 4
734. -bar, adj. (til I. saare) 1) (l. br.) i egl.
*bet.: som kan saares. *Tidt har man hørt, at*
saarfri, hårdet Helt | var saarbar paa en
enkelt Plet. Gjæl.Br.195. 2) ♂ billedl.: som kan
angribes, rammes, krænkes, fornærmes, ell.
som er let at angribe osv.; om person især:
som let bliver stødt, krænket, fornærmet; pirre-
*lig; sensibel. *Paa hvilket Sted er denne*
Kæmper (∴: Kalanus) saarbar? | Mod hvil-
ken Side retter jeg mit Angreb? Palm.VI.172.
 Det, at han havde drukket, det, som gjorde
 Andre sorgløse og ligeglade . . det gjorde

ham saarbar. *Schand.VV70. *jeg synger mod*
 Høst, som jeg sang i Vaar, | om Elskovs
 saarbare Glæde. *Drachm.M.III. *Drengen . .*
 var ømstaalig, sygelig saarbar, | fordi han
 var svag. *BlichCl.Vi.77. jf.: Overgangsald-*
 rens Saarbarhed udartede til sygelig
 Umedørlighed. *Pont.D.198. || (jf. u. II. saar*
2) i forb. saarbart punkt ell. sted (Bl&T.).
 at sørge for at der aldrig i Ens Liv . . frem-
 kommer et saarbart Punkt. *FOAndersen.*
Irma.(1893).80. de nævnte moralske Svag-
 heder vare ikke det eneste saarbare Punkt
 i hans aandelige Væsen. *Fridericia.(BiogrLex.*
XV377). -bod, en. (sj. Saare-. AHannover.
StatensInvalideforsørgelse.(1865).6. ogs. Saar-
bøde. JohsSteenstr.N.IV315). (æda. sara-
sar(æ)bot, oldn. (ft.) sårbræt; foræld.) bøde
ell. erstating, der betales en for tilføjet saar.
Moth.S60. VSO. MO. -brand, en. (jf.
 -difteri(tis)) saarsygd, hvorved saarets over-
 fladiske lag bliver koldbrandsagtige; hospitals-
 brand. *Sal.XV440. -bryn, et. (nu næppe*
br.) d. s. s. -rand. BiblLæg.1813.14. -byld,
 en. byld, dannet ved infektion af et saar. *Dag*
*Nyh.*1907.2.sp.6. -bækken, en. bækken*
til at opfangne den vædske, hvormed et saar
oversprøjtes, ell. den fra en byld udstømmende
materie. OBloch.BehandlingafSaar.(1880).59.
 -bøde, en. se -bod. -dannelse, en. (jf.
 Ardannelse). *Hag.IX.50. I Næseborene er*
 det ikke sjældent, at der kan komme Saar-
 dannelser, smaa Revner og smaa Bylder. *Vore*
Sygd.III.11. -difteri(tis), en. d. s. s.
 -brand. *Panum.70. Sal.XV440. -draaber,*
 pl. (apot.) d. s. s. -balsam. *Panum.530. Folk*
Lægem.I.57. Feilb.

I. saare, v. [sår-r] -ede, vbs. -else (s. d.).
 (ænyd. d. s.; omdannelse (efter I. Saar, II.
 saar) af glæd., æda. særæ, oldn. særa; afl. af
 II. saar (ell. I. Saar); jf. saargøre)

1) (især ♂) tilføje saar. 1.) i egl. bet.
 (part. saaret (maaske dog egl. en afl. af I.
 Saar) ogs.: fuld af saar ell. (nu ikke i rigs-
 spr.) udsæt oln.). I skulle ikke saare (1931:
 indridse Mærker paa) Eder selv, eller rage
 Eder imellem Eders Øine for en Død. *5Mos.*
*14.1. *Min Jesu du er saaret | For mine*
Synders Last. Rostgaard.TP.87. Det hændes
 og meget ofte, naar Navlestrængen er affal-
 den, at Navlen bliver rød og hidsig, saaret
 eller bulned. *JCLange.B.213. *Hvorfor klinger*
 Bølgens Klage fra den sorte Grund, |
 Som en saaret Gangerens sidste Suk i Dødens
 Stund? *Hauch.SD.I.82. *Pludselig ved et*
 kraftigt Bid | Hans Kind til Blods hun
 saarer. *Wintth.Lyr.192. *Rosen blusser. Tor-*
 nen saarer. *JVJens.C.114. „Lad mig se din*
 Haand . . Den, som er saaret . . “ „Saaret er
 saadant et stærkt Ord“ — sagde han . . „De
 har faaet nogle Rifter begge to (∴ ved at
 knuse en rude).“ *ERode.Dentunge Dør.(1922).*
 12. || part. saaret brugt substantivisk (oftest
 i ft., hyppigt i forb. døde og saarede, jf. u.
 II. død 1.2.) deres Saarede skulle fylde deres

Dale og Bække, og en overskyllende Flod skal fyldes med deres Døde. *Jud.2.5. (et) Legat . . . for Saarede og Faldnes Efterladte. Resol. 17/1863.* || dødeligt, haardt, let saaret, se dødelig 4.1, haard sp. 656⁵⁵, III. let 4.2 (jf. haardt, letsaaret). 1.2) *billedl.: volde sorg, bekymring, (sjelelig) smerte olgn. (om forb. m. læge se u. II. læge 1); ofte i forb. saare ens hjerte. jeg er elendig og fattig, og mit Hjerte er saaret (1931: vaander sig) indeni mig. Ps.109.22. en ny Ulykke i den allerede dybt saarede Familie. Ing. EF. II. 165. *Min Glæde svandt, mig saarer nu dens Minde. Hauch. SD. II. 299. *En saaret Sjel, der lider, | Husvælselse vil faa. Schand. SD. 53. || (nu l. br.) om Amors pil ell. (i videre anv.) i andre udtr. for forelskelse, elskovskvaler. Ach Venus! hvad ont har jeg gjort, at du skulde give saadan Ordre til din blinde og vingede Søn Cupido at saare mit Printzelig Hierte saa haardt. *Holb. Ul. I. 2.* *Dine Øyens Bajenet og Musqvæt mig haver saaret. *sa. Tyb. II. 2.* Hun maa være retskaffens saaret og igjennemstungen af een, som kaldes Cupido. *Biehl. DQ. IV. 227.* *Favre Ord har mit Hjerte saaret. *Hrz. VI. 39.* de vare begge saarede i Hjertet (*Chr. VI:* det stak dem begge i hjertet) for hendes skyld. *Sus. 13. 10.* || m. h. t. følelser, samvittighed, æstetisk sans olgn.: støde an mod; krenke; fornærme. *Han saarer høvske Ører. *Reenb. II. 29.* (han) bad (kejseren) at . . . beqvemme sig til venlig Underhandling, førend Gemytterne bleve formeget saarede. *Holb. DH. II. 686.* det Slags Spot, der ikke saarer gode Venner. *Ing. EF. VI. 85.* Hvad er det Hele? Din Forfængelighed er saaret. *Schand. VV. 274.* Veltilpas har (*Michelangelo*) ikke følt sig i Bologna. Hans Øre saarede af Dialekten. *Brandes. MB. 122.* *Jeg mistede Emma. | Alverden ynkede mig. Jeg tror jeg saarede mange | ved den kyniske Lethed, hvormed jeg trøstede mig. *JV Jens. Di. 56.* Deres Opførsel har saaret Deres Herr Onkels Følelser. *Isak Din. FF. 374.* || saaret punkt, (l. br.) saart, saarbart punkt. hun havde rørt ved et saaret Punkt i hans eget Liv; og hun begyndte at ane, hvad det var for Minder, der havde forbitret hans Liv. *Pont. S. 156.* saaret samvittighed, se u. Samvittighed. || hertil: en Følelse af Saarethed, der atter omsættes i Fornærmelse. *FrLa. S. 103.* den Lidelsens Vildhed, den Saarethed, der var Grunden i (*Hørups*) Natur. *JV Jens. NY. 134.**

2) (jf. I. Saar 2) m. h. t. ting: frembringe flænger, snit, hug ell. aabninger olgn. i. 2.1) (l. br.) i al alm. *Førend man Foretog med hvasse Knivstik og inddryppede med en fortrinlig Marsala. *SophClaus. L. 189.* 2.2) (især gart.) m. h. t. planter, plantedele. Mange franske, tyske og amerikanske Naaletær tappes for Terpentin, idet man saarer Barken

og opsamler den udflydende Terpentin. *Suen-son. B. II. 62.* revnede Hvidkaalshoveder og stærkt saarede Gulerodder (*har*) ikke godt ved at holde sig. *Haven. 1927. 157.* jf.: *Ret som en voxen Eeg, mod Øxen den vil felde | Staar som i tvilsmaal til hvad Side den vil helde | Et saadant saaret Træ var Peder Paars da liig. *Holb. Paars. 220* (jf. *sa. Mel. II. 6*).

II. saare, adv. (og adj.). [ˈsɑːrə] (glda. sore, saræ, æda. sara (*Mariakl.*), fsv. sara, oht., osax. sero (nht. sehr); egl. adv. til II. saar; grundbet.: smerteligt; m. h. t. bet.-udviklingen sml. gyselig, forfærdelig, forskrækkelig olgn. samt Sandfeld. S. 94)

1) egl.: smerteligt; bittert; haardt; nu kun som alm. gradsadv.: i høj grad; stærkt; vældigt; meget. 1.) (højtid., især arkais.) som bestemmelse til verbet (verballeddet). græder saare (1871: bittert) over den, som bortfarer, thi hand skal aldrig komme igjen. *Jer. 22. 10* (*Chr. VI*). Vandet fik Overhaand og formeredes saare (1931: stod højt) over Jorden. *IMos. 7. 18.* (*prinsesserne i historierne*) kedede ham saare. *JP Jac. II. 36.* eders personlige Sikkerhed ligger mig saare paa Hjerte. *Holstein. T. 160.* Leddegigten plagede ham saare. *Gyr Lemche. S. III. 139.* iron.: „Jeg har 10 Rixdaler, Fetter.“ — „Det kand saare hielpe.“ *Holb. II. 11. 19.* som bestemmelse til perf. part., m. overgang til bet. 1.2.: *Jeg føler mig styrket saare. *Oehl. L. II. 116.* Persisk . . . er egentlig det samme som Arabisk eller Derf, kun såre blandet med Arabisk. *Rask. (TfF. IV. 121).* || (jf. u. bet. 2.2) i forb. saa saare. *Han slog Harpen saa saare, | det hortest over alle de Gaarde. *DFU. nr. 8. 21.* *Derfor mine Taare | Rinde skal saare. *Brors. 148.* *Oehl. DM. 126.* *Velkommen du favre Tid, jeg elsker saa saare! *Ing. RSE. VII. 241.* *JV Jens. C. 173.* saa saare som, brugt som inleder af bisætn.: saa stærkt som; hvor meget end. *Lad længes, lad længes, saa saare som de vil, | slet aldrig kommer jeg mere dertil. *DFU. nr. 11. 26.* 1.2) (i rigsspr. især ⊞) som bestemmelse til adj. ell. adv. der hans Disciple hørte det, bleve de saare forfærdede. *Math. 19. 25.* I er udi saare ond Humeur i Dag. *Holb. GW. IV. 2.* *Loftet det var saa saare lavt, | Og Kæmperne vare saa høje. *Oehl. L. I. 292.* *see hvor faa, hvor saare faae der ere. *Ing. D. I. 158.* *Kun saare, saare sjelden hans Profil | I Adams Paasyn viste frem et Smil. *PalM. IV. 42.* hun er bleven saare meget ældre. *Kierk. I. 401.* Eksadmiralen — en saare fornem Titel for en, som ingenting var. *Buchh. FD. 50.* Gud saa alt, hvad han havde gjort, og se, det var saare (1871: meget) godt. *IMos. I. 31* (1931). (de alm. bibeloversættelser før 1931 har meget (1871, *Chr. VI, 1647, 1607, 1550*), dog har allerede *Tausens overs. (1535)* saare, ligeledes *Luthers liden Catechismus. (1693).* 77 og senere udgaver). jf.: Alt var saare skjönt (?; udmærket). *V Korffitsen. TO. I. 15.* || (nu l. br.) i forb. m. nægtelse:

ikke ret. I skulle ikke holde Eder saare langt (1931: for langt) fra Staden. *Jos. 8.4.* *dine Kæmpers Lykke | Var her ei saare stor. *Oehl. NG. 63.* Det (s: 2) er ikke saare mange Repræsentanter. *Slangerup. R. 27.*

2) som udr. for, at noget foregaar i hast, sker hurtigt, uden opsættelse, ell. som udr. for et nærliggende tidspunkt: hurtigt; hastigt; snart. 2.1) (*dial.*) i al alm. *Hist løber saa saare den liden smaa Dreng. *Grundtv. PS. I. 406.* „Dør jeg af Ælde, saa vil han saare begynde at hælde,“ (sagde en midaldrende Mand om en anden, som paa det nærmeste var lige gammel med ham). *Halleby. 231.* Feilb. 2.2) (*ff. u. bet. 1.1*) i forb. (lige) saa saare. || (*dial.*) i al alm.: meget hurtigt, snart ell. ofte. *VSO. (ju.). Esp. 346.* Feilb. || (*især talespr., spec. gldgs. ell. dial.*) i udr. (lige) saa saare ell. (*nu l. br.*) (lige) saa saare som (*Oversk. Com. III. 156*) brugt som indleder af bisætn.: saa hurtigt som ell. (*især*) saa snart; straks naar (*ell. da*). Jeg løb ligesaa saare, jeg fik Bud. *Wess. Gr. 31.* to Karle . . fulgte efter saa saare de kunde. *Blich. (1920). XXIX. 23.* Saa saare jeg kom op om Morgen, løb jeg til hans Kontor. *Hostr. US. II. 9.* *Freden er borte | Saa saare det atter blir lyst. *Drachm. SH. 43.* Ligesaa saare som vi erfarede, at Frankrig havde erklæret Prøjsen Krig . . saa genlød ét Skridt over hele Italien: Leve Prøjsen! *Brandes. XI. 10.* *jeg nærer en sønderdelende Proces i mit Hoved, | saa saare jeg tænker. *JV Jens. Di. 51.* MDL. *Esp. 346.* Feilb. || i forb. aldrig ell. ikke saa saare, (*især* talespr., spec. gldgs. ell. dial.) aldrig, ikke saa snart. aldrig saasaare var dette gjort, førend et forfærdeligt Hyl . . rystede alle Slottets Hvælvinger. *NPWiwel. R. 171.* Men ikke saa saare havde hun faaet Øje paa Emanuel, for hun skyndte sig ind igen. *Pont. FL. 370.* *Skovrøy. Hundevagten. (1913). 103.* *Esp. 346.* Feilb.

3) brugt som adj. 3.1) (*sj.*) til bet. 1: megen; stor. Jonathan . . havde saare (1871: stort) behag i David. *ISam. 19.1 (Chr. VI).* *Men, nei, Triumf! trods Verdens Snavserier | Den (s: æren) glemmer dog en saare Hoben Godt. *TBruun. II. 195.* For Bankerne . . er Dis-kontoforhøjelsen utvivlsomt til saare Lindring og Helsebod. *DetfrieBlad. 1923. 254.* 3.2) (*dial.*) til bet. 2, som præd. i forb. for saare, om ur: gaende for hurtigt (sterkt). Feilb.

Saare-bod, en. se Saarbod.

Saar-eddike, en. (*jagl.*) eddike m. til-sætning af forsk. stoffer, brugt til udvaskning af saar (*Acetum vulnerarium*). *VareL. *734.*

saare-gøre, v. se saargøre. **saarelig**, adj. se saarlig.

Saarelse, en. (*ænyd. d. s.; nu kun dial.*) vbs. til I. saare (1): det at saare ell. (*især*) saares; ogs. (*konkr.*): saar; nu kun: bylder; udslet. Kommer den ene Konges Undersaat til Skade i den andens Land, ved Saarelse eller anden U-lykke, skal Lov og

Ret komme hannem til gode. *Slange. Chr. IV. 953.* at aftørre og stille Blodet, som kom af Saarelsen i mit Hoved. *Prahl. AH. IV. 45.* den indvendige Saarelse i Næsen var ligeledes lægt. *NArbo. Radesygen. (1792). 96.* MDL. *Feilb.* || til I. saare 2.2. Rødderne (*skaames*) for Saarelse og Blottelse. *JFBlotz. Havekonsten. III. (overs. 1805). 326.* † **Saare-maal**, et. (*ogs. Saar-*. *Cit. 1765.*) (*Himmerl. Kjør. 1936.* 98). (*glda.* saarmaal, *æda.* saramal, *retssag angaaende saar, fsv.* saramal, *saar; (af gen. fl. af) I. Saar og II. Maal 6*) det at saare ell. saares; *især konkr.:* saar. stor Ulykke, som Døds slag, farlig Saaremaal, Vold og Overlast. *MR. 1714. 268.* at give sig . . et Saaremaal i Kroppen. *LTid. 1726. 579.* Saaremaal, Mand-drab eller Ulykke. *Slange. Chr. IV. 404.* || *billedl.* (*ff. I. Saar 1.2*). Misundelse og Vrede ere de største og meest farlige Saaremaal for Sielen. *LTid. 1728. 90.*

Saarer, pl. se II. Saad.

saar-fast, adj. (*sj.*) som ikke kan saares; usaarlig. *Thiele. I. 79.* **-feber**, en. feber, der opstaar som følge af en læsion. 1) til II. Saar 1. *Ing. EM. I. (1857). 147* (1848: Vund-feberen). *Panum. 530.* *1Mos. 34. 25* (1931). || *billedl.* Saarfeberen fra Dybbøl. *Bang. S. 390.* 2) (*bot.*) til II. Saar 2.2: stærk føreløse af ned-brydningsprocesserne hos plante p. gr. af saar. *Warm. Bot. 315.* **-flade**, en. 1) et saars overflade. *Nye Hygøa. IV. (1824). 370.* et rent Snit-saar, hvor Saarfaderen ligger op ad hinanden. *Vore Sygd. IV. 445.* 2) [*II. 2.2*] (*gart.*) overfladen af et saar paa en plantedel, *især* et træs stamme ell. grene; tværsnit, der fremkommer ved afskæring af en gren. *Møll. H. III. 384.* Vandrette Saarfader maa saa vidt muligt undgaas. *Havebr. L. II. 322.* **-forløb**, et. forløbet af et saars heling. *Sal. XV. 439.* *Univ. Progr. 1925. II. 9.*

-fri, adj. (*højt.*) som er uden saar; som er gaaet ud af kamp(e) uden at blive saaret; ogs.: som ikke kan saares; usaarlig. *Oehl. PSkr. I. 261.* *Han er saarfri — | Han staaer i Pagt med Gud. *Ing. M. 126.* *Gjel. Br. 195* (se u. saarbar 1). || *billedl.* (*ff. II. Saar 1.2*). *lad Ingen i de Sager saarfri nævne sig, | sent eller tidligt skal nok Elskov hævne sig. *Drachm. DJ. I. 287.* **-gummi**, en, et. [*II. 2.2*] (*gart.*) brunligt, brusagtigt stof, der udvikles i saarfaderen paa beskadigede løvtræer. *Havebr. L. II. 322.* † **-gøre**, v. (*saare-*. *Reiser. III. 26. 460.* vbs. **-else** (*Rostgaard. Lex. S. 5b.* v*Aph.* (1764). 561). (*glda.* sa(a)rgiøre; til gøre saar, se u. II. saar 1) d. s. s. I. saare 1. de undflydde nøgne og saargiorte (1819: saarede). *ApG. 19. 16* (*Chr. VI*). han saargjør (1931: saarer) og hans Hænder læge. *Job. 5. 18.* *Pamela. I. 377.* (*han havde*) saargjort en Kaminik. *CBernh. IV. 404.* || *billedl.* (*ff. I. saare 1.2*). Ikke dend bare Anklage i sig selv, men dend derudinden sig befindende Sandhed er mægtig til at saargiøre. *LTid. 1731. 162.* Enkers saargiorte *Bryst. Ew. (1914). II. 79.* (*dygte*) lemlæstede, saargiorte eller værkbrudne ved

en . . fordærvet Sprogform. *Molb.BIS.2Saml. III.303.* **-hage**, en. *hage*, brugt ved operationer til at holde et saars rande til siden. *KirurgInstr.49.* **-hed**, en. (glåda. saarheet, *udslæt*; til II. saar) **1)** (nu næppe br.) til II. saar 1: det at være saaret, fuld af saar, *udslæt olgn. JGERichsen. Medicamenter.(1765).* 18. saa tog Sygdommen til paa samme Maade som før, med Saarhed i Munden. *Phys Bibl.V.244. 2) (sj.) til II. saar 2: saarbarhed; sensibilitet olgn. (han er) Idealist, men vindende om Idealistens Saarhed, mindre stærk overfor Livets Brutalitet. *JMichaelen.Fra minSamtd.I.(1890).156.* **-hugget**, part. adj. (sj.) som har faaet hugsaar. Hjalmar . . ligger saarhugget paa den fjærne Strand. *AÖlr.NA.34.* **-hule**, en. *hulheden i et (dybt) saar.* Tamponade (benyttes) ofte i Saarhuler i Legemet. *Sal.XVII.155.* **-jærn**, et. (jf. -søger; *foræld.*) sonde til saar. *Kaper.-kanal*, en. (del af) saar, der har form som en kanal. *Lovtid.1916.A.169.* **-klemme**, en. især i flt., om smaa metallklemmer, hvormed hudrandene i et (operations)saar holdes sammen (i st. f. at sys sammen). *VoreSygd.IV.536.* **-kniv**, en. (nu næppe br.) kniv til operation af bylder olgn.; billedl.: *FrantsafSales.Philothea.(overs.1858).240.* **-kork**, en. [II.2.2] (bot.) et af korkceller bestaaende væv, der danner sig paa saar paa plantedele. *MøllH.III.384. Warm.Bot.244.**

□ **saarlig**, adj. [s'å'rli] († saarellig. *vAph.(1764).561. Bagges.Gieng.53. MO.(.,nyt og usædvanl.')*). (afsl. af I. saare; sml. glåda. *sarligh*, fuld af saar ell. *udslæt*, *sorligh*, adv., smerteligt, bittert, heftigt, æda. *sarlik*, adv. (Mariakl.), oldn. *sárligr*, adj. (smertelig), *sárliga*, adv., oeng. *sarlic*, adj., *sarlice*, adv., oht. *serlih*; afl. af II. saar; l. br. || formen saarlig endnu ikke i VSO. *MO. || sml. usaarlig*) som kan saares; som er let at saare; saarbar; (uden for ssg. usaarlig) næsten kun billedl., d. s. s. saarbar 2. han vidste, hvor han var saarlig og hvorledes, og han bibragte sig selv det Saar. *Kierk.II.296. ADJorg.IV.35.* Udvidelse af Sympatien . . truer jo Velfærd, da man derved bliver saarlig paa langst flere Punkter. *Høffd.E.115. (man) bliver . . let ømtaalig og saarlig. FlensbA.²³/1903.1. sp.2.* *Jeg saa en Mand, som gav, gav helt, | sin Tid, sit Blod, sin Sjæl. | Saa samled de sig omkring ham | at ramme hans saarlige Hæl. *LCNiels.ML.14.* || især (jf. u. II. saar 2, saarbar 2) i forb. saarligt punkt ell. sted (*Elbsen.Øjebliksbilleder fra Krigen 1864. (1883).17. Schand.F.114.* hiint Rige, der . . formedelst sin uhyre Størrelse har saa mange svage Sider og saarlige Puncter. *Fædrel.1848. sp.1295.* Vi drillede (drenge) med Clara. Det var hans mest saarlige Punkt. *Drachm. III.303. Blaum.AH.59.*

Saar-læbe, en. (jf. u. Læbe 3.1 samt -rand) om (hver af) de hud- ell. kødfuge, der danner randene af et saar. *Moth.S60. Phys*

Bibl.XX.59. LandbO.IV.153. billedl.: Afskedens Saarlæber, som Kirken tidligere med Flid havde trykket sammen, skiltes nu ad. Der blev lang Tid mellem Død og Begravelse, hele seks Uger. *TroelsL.XIV.94.* || m. h. t. saar paa træer. Nogle Stammer, som ere raadnede af Vandet, aabne sig med hæsliq oprøttet Bug; hvert Aar fjærne Saarlæberne sig fra hinanden. *Schand.RP.147.* **-læge**, en. (glåda. *sarlægø*) **1)** (*foræld.*) læge, der helbreder saar og andre ydre skader; især om kirurg. *PA Heib.US.508.* *Nu nyde de (saarede) i gode Hospitaler | Saarlægens Røgt. *Oehl.XV.29.* *Saarlægen standser | Det snelle Blod. *Ing.D. II.222. Sal.X.517.* || hertil **Saarlæge-bilk** (*Ing.EM.I.19.*), **-kunst** (*Oehl.AV.98. Sal.XVI.164*) ofl. **2)** (nu næppe br.) **3)** d. s. s. Doktorfisk, Kirurg 2.2. *Brehm.Krybd.257.* □ **-lægende**, part. adj. som læger, heler saar. Adskillige Planter have en saarlægende Kraft. *MO.* **-lægerinde**, en. (nu næppe br.) kvindeligt saarlæge. *Ing.PO.II.185. sa. KE.I.152.* **-lære**, en. (sj.) videnskaben om saar og deres behandling. *Bl&T.* **-løs**, adj. (jf. -fri; l. br.) som er uden saar; usaaet; ogs. om kamp: hvori der ikke gives saar. han kom saarløs tilbage fra Striden. *CBernh.V.308. Wilst.II.XVIII.v.537. Gjæl.Aander og Tider. (1832).26.* **-maal**, et. se Saaremaal. **-mærke**, et. mærke (ar, skramme) efter saar; især (katolsk-kirk.) om de fem mærker fra Jesu lidelse, der var synlige paa hans forklarede legeme, ell. om disse mærker, der paa hemmelighedsfuld vis fremtraadte paa helgeners og andres legemer. *Amberg. VSO.* den med Kristi Saarmærker tegnede Nonne Catharina Emmerich. *Brandes.IV.406. KathOrdb.36.* **-olie**, en. (nu l. br.) olie, som bruges ved saarbehandling, især: karbololie (*Oleum Phenoli*). *Folk Lægem.III.192.* **-plaster**, et. plaster, hvormed et saar tillukkes. *S&B.* **-rand**, en. (jf. -bryn, -læbe). *NordConvLex.V.150. Sal.³ XXII.618.* || (gart., forst.) randen af et saar paa et træs stamme ell. grene; den yderste kant af veddet i det tværstnit, der opstaar ved afskæring af en gren. *Sal.XV.441. HavebrL.²II.322.* **-salve**, en. (især *foræld.*) salve anv. ved saarbehandling. *Apol.(1791).408. Sal.³XX.734. jf. FolkLægem.III.92.* **-skade**, en. (nu sj.). Soldater, der ere trængende til Lægehjælp for Saarskade erholdt i Krigen. *MR.1850.25.* **-skorpe**, en. en ved blodets koagulering dannet skorpe over et saar; roe; „saar“. *VSO. Sal.³III.429.* **-sprøjte**, en. (l. br.) sprøjte til saar- ell. anden sygebehandling (fx. indsprøjtning af serum). *MR.1832.156. Kirurg Instr.25.* **-svamp**, en. (*foræld.*) det bløde svampevæv af fyrsvamp, tidligere brugt som blodstillende middel. *Hag.³VIII.182.* **-svie**, en. (glåda. saar swidhe (*Postil.67*); sj.) (sviende) smerte i saar. „Jeg kan ikke sove for Harne og Saarsvie“ brudmede Rostokeren. *Ing.KÊ.II.103.* **-sygdum**, en. Saarsygdomme . . kan forhindres ved antiseptisk

Behandling af Saarene. *Panum.71. Univ Progr.1925.II.13.* † **-søger**, en. sonde (jf. -jærn). *Amberg.*

Saa-rug, en. (landbr.) rug til udsæd; sæderug. *Moth.S12. Pont.FL.304.* **-rum**, et. (landbr.) det rum paa saamaskine, hvori skøjlene gaar, og som fyldes med sædefrø fra saakassen. *LandmB.I.561.*

Saar-vand, et. (foræld.) vand ell. anden vædske, der tidligere brugtes til behandling af saar. *Aaskow.A.278. Sal.XV.439.* **-vat**, et. (syge)vat, brugt til forbindelse af saar olgn. *Vejledning for Jordemødre. (1907). 3.* **-vædske**, en. materie, pus, fra et saar. *Bl&T.* **-væv**, et. bindevæv, der vokser hen over et saar. *Bl&T.*

Saa-række, en. (især landbr.) om (hver af) de rækker, hvori noget saas. Al Udsæd er spiret normalt. Saarækkerne er fyldt. *Pol.²⁵ 1926.9.sp.2.*

saa-sandt, **-snart**, se sand, snart. **saasom**, konj. [sá'sóm] i bet. 3 ogs. [søsóm] (*Høysg.AG.9.102.*) tidligere ogs. skrevet **saa som**, se ndf. (hvor der ogs. er medtaget enkelte eksempler m. tydelig (markeret) adskillelse af ordene (ved skilletegn, lineskifte i vers), se u. bet. 2.1.) (glda. s(w)o som (*Kalk. IV.241*), æda. sva sum, oldn. svá sem; af VI. saa og konj. som)

1) (nu kun arkais., sj.) paa samme ell. tilsvarende maade som; paa den maade som; saaledes som; akkurat, ganske som. 1.1) ved sammenligning ml. to led i sa. sætn. *Utallig saa som (*SalmHj.58.2:* saasom) Sand | Og uden Maade, | Som Havsens dybe Vand | Er Herrens Naade. *Kingo. 397.* Ingen Svane bryster sig, saasom hun. *Oehl.VS.17.* en Flok Halvbrødre, der . . gjorde Slægten mangfoldig saasom Havets Sand og Himlens Stjerner. *JacAnd.Er.I.36* (jf. *1Mos.22.17.*) 1.2) indledende bissetning. jeg . . haver gjort, saasom (1931: som) du sagde til mig. *1Mos.27.19.* saasom (*Chr.VI:* saa som; 1931: som) Herren har været med min Herre Kongen, saa være han med Salomo. *1Kg.I.37.* forlad os vor skyld, saa som vi og (1819: som og vi) forlade vore skyldener. *Math.6.12(Chr.VI).* *Holb.Stu.II.2* (se ligervis *sp.849¹⁹*). Lover, Bjørne og Tigerdyr forfølge ikke deres egen Art, saasom Mennesker gjøre. *Høysg.S.6.* || (jf. ligesom *sp. 854^{2ff}*) † i overensstemmelse med hvad; efter hvad. Madame de Plelo tr maaskee vel blive her Vinteren over, saasom jeg har hørt sige. *Gram.Breve.63.* || (jf. ligesom *sp.854^{2ff}*) † ved hypotetisk sammenligning: som om. Ere disse ej til, da arve deris Børn, saa som de alle vare Sodskinde. *DL.5—2—48.*

2) (nu næppe br.) betegnende ensartethed, identitet ell. lighed m. h. t. slags, beskaffenhed olgn. 2.1) i sammenligning: paa lige fod med; identisk med; som; ligesom. det sidste skal ikke være saa, som det første (1871: det skal ikke gaae den sidste Gang

som den første). *Dan.11.29(Chr.VI).* *Det er . . | Udskud af Ætten, Stimænd saa som jeg. *Oehl.Fostbrødrene.(1817).144.* *hvi færdes han saa | som en Udlandning herne? *Grundtv.Kvædl.293. 2.2)* i egenskab af; som værende (identisk med). efter Konge-Loven, saa som Konge-Dømmets rette u-foranderlig Grundvolds Lov. *DL.1—1—1.* *Det som i gammel Tid blef priiset saasom Dyder, | Nu heeder i vor Tid og kaldet bliver Lyder. *Holb.Paars.225.* Han foregav, at de Danske Konger havde Rett til samme Land, saasom en gammel Province af Riget. *sa.DH.II.99.*

3) \square indledende en eksemplifikation: som; for eksempel. Kiødets Gierninger ere aabenbare, saasom: Hoer, Skiorlevnet, Ureenhed. *Gal.5.19.* vores Sind kand lættelig indtages af de ypperlige Skabninger Himmelen har dannet, saasom hende og hendes Liige. *Kom Grønneg.II.247.* det ulykkebringende Ord „Rygte“ eller dettes Æquivalent, saasom „efter Forlydende“ eller „man siger“. *Lehm. III.106.* man fik (vin) ved højtidelige Lejligheder saasom Bedstefars Begravelse. *Jørg. JF.I.17.* I Flandern maler man . . Ting, der behager, og om hvilke der ikke kan siges noget ondt, saasom Profeter og Helgener. *Wanscher.RM.74.*

4) † betegnende en angivelse som tilnærmelsesvis ell. tilsyneladende. 4.1) knyttet til subst.: noget i retning af; noget som; hvad man nærmest kan kalde; ligesom (3). Alexander lod hugge saasom Trin og Trapper paa det Bierg. *Wing.Curt.87.* *Hos de Cimmerier, hvor Solens straalere ej | Jigennem tycke Luft har kundet bane Vej . . | For alles Munde hvor er sluttet saasom Laas. *Holb.Paars.254.* *See — sagde han — naar Kald og slig | Profession er ledig . . | Hvor der om dette Blomster da | Er saasom Sværm af Bier. *Falst.97. 4.2)* knyttet til andre led (især adj., adv., præp.-led): tilsyneladende; saa at sige; næsten; ligesom (4). *Da samtlig vores Død var saasom klar til Vands, | Hvi frelste den (o: skæbnen) os for at dræbe os til Lands. *Holb.Paars.43.* De store Visirer i Tyrckiet blive gjerne strangleret . . og dog stormer alle dertil, saasom alleene for at henges med en stor Titul. *sa.Jep.V6.* Saadant haver alleene drevet ham til at leve saasom i en Slags Armod. *sa.Ep.I.180.* *Nordens Himmel-Tegn boer saasom næst ved mig. *Falst.Ovid.104.*

5) (nu især arkais. ell. spøg. ell. i stift, formelt bog-spr.; sml.: I det ringeste maa I begynde jer Tale af det Ord: Saasom eller Eftersom. *Holb.Kandst.I.2.* „Saasom og eftersom“. (Gl. Advocatstiil). *VSO.*) som aarsagskonj.: eftersom; da; fordi. Min Naboe Moons Christophersen siger tit til mig, saasom hand er min gode Ven: Fanden fare i din tycke Mave, Jeppe. *Holb.Jep.I.3. Ew. (1914).I.275. Goldschm.VI.10.* saa stod Bryllupet . . en nær Paarørende af Stine . . havde

betinget sig, at saasom Stines Forældre var døde . . saa vilde han give Gildet. *Drachm. STL.69.* en Dame i lang Kjole (*sang*) franske Romancer . . Men en Chanteuse . . der bagtefter optraadte, gjorde mere Lykke, saasom hun havde bedre Ben. *JVJens.D.128.* dette er refereret passende kortfattet, saasom ikke Hrolvs men Hirdens Bedrift er Digtets episke Stof. *HBrix.AP.II.17.* helst saasom, se helst 4.2. eftersom, saasom og siden 10 *olgn., se eftersom 2.*

6) † som *indrømmelses-konj.: selv om; skønt.* Saasom dette Tog var u-lykkelig for de Christne i almindelighed, saa faldt det meest sørgeligt ud for de Franske. *Hob.Kh. 621.*

7) † i *forb. som saa længe saasom, saa længe som (se længe sp. 412¹⁴ff).* *en modig Tyr, der af et Bremse-sting, | Som den i Siden faaar, gjør mange høye Spring. | Den mister sin Natur, blir Løve-vild og brøler | Saa længe saasom den i Siden Smerte føler. *Hob.Paars.47.*

Saa-stang, en. (til I. Saa 1; *dial.*) stangen, der stikkes gennem en saas ører, naar denne bæres (af to). *Moth.S8. Feilb. OrdbsS. (Fyn,Lolland).* -**sæd**, en. (*især landbr.*) d. s. s. -korn. *Amberg. Thiele.III.65.* Saasæd, som skal saaes (*Chr.VI afvig.; 1931.* Sæd, der bruges til Udsæd). *3Mos.II.37. LandbO.IV.520.* -**sæk**, en. (*jf. -klæde; landbr.*) sæk med saasæden (som sædemanden bærer over nakken). *Thiele.III.65. Rich.II. 265. Feilb.*

I. Saat, en. [sá'd] *ft. -er.* (*ænyd. sa(e)t, sotth, gl'da. saath, baghold, oldn. sât, oeng. sæt, mnt. sate (jf. Arve-, Ind-, Land-, Under-saat); til sidde; jæg. ell. dial.*) om klappernes, drivernes opstilling i række ell. halvkreds (*MDL.535. Thorsen.182*) ell. (*dial.*) om række af ved siden af hinanden gaende personer ell. dyr (*Nordsjæll.F.V.198*); uden for *dial. nu især: den del af et jagtterræn, der ved driv-, klappagt afdrives under eet, ell. om (tiden, der medgaar til) afdrivning af et saadant omraade; † om jærgergarn (Moth. S155). Rostgaard.Lez.S5b.* Den anden Saat var mager; men i den tredje var jeg saa hældig at skyde tre Ræve. *Blich.(1920).XIX. 62.* saa er den Saat forbi, Jægerne samles, 50 for at berette om de forskellige mærkelige Hændelser. *Bogan.I.142. (jægeren)* maa pønt passe sin Post, vende Næsen mod Saaten. *smst.146. Baud.OI.15.* Saaternes Størrelse er meget vekslende, fra 10—50 Tdr. Land. *Vig Møll.HJ.120.*

II. Saat, en. se I. Saad.

III. saat, *adj.* [sá'd, sæd] (*ogs. saattes.* [sá'das, sædas] *især i ssg. usaattes. † sat. DL.6—9—3.*) (*gl'da. sat, saat, sæt mfl. (Kalk.IV.261), æda. sat(tær). (Lund.Ordb. Harp.Kr.187), sv. sât, oldn. sâttr; vist sa. ord som lat. sanctus (se sankt); jf. usaattes; nu kun arkais. ell. dial. (se Feilb.III.752)*)

enig; forligt. (vist kun som præd.). Kommer mand fredelig i anden Mands Huus, og findis satte og samdrægtige med hin anden, og vorde siden Usamdrægtige og komme i Slagsmaal, da er det ej Husfred (o: *brud paa husfred*). *DL.6—9—3 (efter JyLov.2.30).* *Moth. S155.* hans broder Gert, med hvem han nylig atter var bleven sattes. *Barfoø.DH.I.557.* || *ordspr. ulv (ell. hunde. Grundtv.Saxo.III. 236)* gør svin (o: *vildsvin*) saatte, følles fare gør enig. *Mau.1747 (jf. PLaale.II.354). JOltr.SD.I.211.*

Saa-tid, en. (*gart., landbr.*) den rette tid for saaning af frø; *spec. om den tid, da kornet saas. Moth.S13. Oluvs.Landoecon.178.* Dalen (*kan*) blive tør til Saatid. *OlesenLøkk. KB.218. Havebr.L.*II.322. billedl.:* Til den Tid vilde . . hele Arven være fortæret, men da vilde jo ogsaa hans Lære- og Saatid være endt, og han turde da haabe paa Høsten. *PalM.II.11.701.* -**valse**, en. (*landbr.*) valse i saamaskine, v. hj. af hvilken sædefrøet udmaales. *LandbO.IV.144.*

saavel, *adv.* [sø'væl] (*ofte skrevet saa vel*). (af VI. saa og vel; om saa vel i andre forb. end de ndf. anførte se u. vel)

1) (*maaske til VI. saa 1.1 ell. 3.1 og egl. m. bet.: saaledes rigeligt; sml. oldn. hundrød manna eða ud svá (o: godt og vel); nu især dial.*) fuldt ud; rigeligt; helt og holdent; godt og vel. han var Junkerens Mand saavel (o: kunde fuldt ud maale sig med ham i en duel). *Blich.(1920).VII.78.* Det er godt og vel eller saa vel (rigeligt) et Aar siden. *VSO. VIII.209. især efter maalsangivelser: Jeg er Mand nu paa fem Tusinde Daler saavel. Blich.(1920).XIV.50.* af halvtolvte Qvarteers Højde saavel. *smst.XX.94.* *Trehundred Mill og fleer saavel | Fra hine sølvblaae Sunde | Vi sidde sammen her i Kveld. *CK Møll.SD.144.* De var fire Aar saavel. *Kofoed-Hansen.DL.52.* „Hvor længe bliver du her?“ „En Uge, saavel!“ *OlesenLøkk.PD.II.156. Feilb.*

2) (*gl'da. saa vel — som, so wel — och (Kalk.VI.228), jf. gl'da. the qwinder tee blefua saa uell enker som (o: paa samme maade som, ligesom) tee andræ. Mand.82; sml. ty. sowohl — als; til VI. saa 4.4; især* ☉) i forb. m. flg. som ell. (*sj.*) og (*se bet. 2.1 slutn.*) 2.1) *adskilt saavel — som (undertiden m. flg. adv. og (Hylling.HJ.185. SophClaus. AT.154) ell. ogsaa (MO.II.241. JernbaneT. 14/1937.1.sp.4): i lige saa høj grad — som; baade — og. de kastede Lod om, hvad de skulde tage vare paa, saavel den Yngste som den Ældste, saavel Mesteren som Lærlingen. 1Kron.25.8(1931 afvig.).* Der findes mange, saa vel gamle som nye Philosophi, der have meget Scrupuleret over Boglege Konster. *Hob.NF.Fort.7.* Kjøbet skulde blive fordeelt, saavel for Kjøberens, som for Sælgerens. *Schyttel.IR.II.85.* *han maa glemme | saa vel at gø som gabe. *Grundtv.PS.IV.157.*

Tilladelsen kan erhverves saavel i Testators levende Live som efter hans Død. *JurFormularbog.* 121. Ved enkelte Lejligheder fik de (?: de fattige) ogsaa Olie til saavel Brødet som Badet. *NisPet.SG.457.* (l. br.) ved ord, der er bestemt af en gen.: intet tiener mere til Beviis paa Romernes saa vel Magt som høye Mod end dette. *Holb.Herod.76.* Cromwels saavel Person som Bedrifter ere fast ubegribelige. *sa.Ep.IV.204.* || (sj.) i forb. saavel — 10 og. Bordduge . . Fremstilles saavel i Crepe-Papir, Kludepapir og Sulfiltkardus. *Papir Haandbog.* (1934).30. **2.f)** sammenføjet saavel som (nu l. br. m. flg. adv. og *Moth.S7.* *J.Juel.193.* *Høysg.AG.101*) ell. ogsaa (*Moth.S7*), indledende det sidste af to led, der sideordnes: paa samme maade som; saaledes som ogsaa; (lige)som ogsaa; ligesom. eders Søn Hans Frandsen, saavelsom andre finder en Himmel-Smag der-udi (?: i kaffe). *Holb.Jean.* 20 *III.4.* *Brodne Kar i alle Lande, | Roser sig med Torne blande | Andensteds saavelsom her. *Wess.222.* Eduard var din Brodersøn, saavelsom min. *Gylb.Novel.II.6.* *Jeg mindes Dage, jeg mindes Nætter, | jeg mindes Mørke saavel som Sol. *LCNiels.Va.1.* han kunde jo faa mig til hvad det skulde være — dengang saa vel som senere. *AndNx.LK.46.* || † efter en nægtelse: og heller ikke; lige saa lidt som. efterdi det ey findes i Krügers trykte 30 Skrifter, saavelsom i Hollændernes og andre trykte Bøger. *Gram.Breve.104.*

saa-vidt, adv. (og konj.) se vid. **-vikke**, en. (især landbr.) i ft., om vikkefrø til udseet. *MO.II.634.* *FrGrundtv.LK.261.* **-vist**, adv. se vist. **-ært**, en. (især dial.) i ft., om ærter til saaning, lægning. *JensChrJensen.Et velindrettet Landbrug.* (1842).213 (se rise sp. 1125¹¹). *FrGrundtv.LK.261.*

Sabadille, subst. [saba'dila, ogs. -'dela] 40 (nu især dial. **Sebedille** oln. [seba'dila, ogs. -'dela] *OrdbS.* (Sjæll.). i skrivemaaden *Sipedille*. *Buchh.* (Pol.²²/1921.8.sp.1). (især dial.) som forkortelse af ssgr. m. **Sabadille**; navnlig om **sabadillefrø**. **Sabadille-eddike**, en. (dial.) blanding af eddike og pulveriserede **sabadillefrø**, anv. mod utøj. *PharmDan.* (1933).17. **Sabedille**:- *OrdbS.* (Lolland). **-frø**, et. (jf. u. **Sabadille**; især † ell. dial.) frø af den udenl. plante *Sabadilla* (*officinarum*) 50 *Brandt*, (tidligere) især anvendt i pulveriseret form som middel mod utøj („kusefrø“). *Blich.* (1920).XVIII.31. *VareL.* *734. **Sabadil**:- *VareL.* (1807).II.425. *Panum.530.* **Sebedille**:- *OrdbS.* (Sjæll.). **Sebadille**:- *Aakj.VB.* 105. **-korn**, et. (nu næppe br.) d. s. **Sabadil**:- *VareL.* (1807).II.425.

Sabbat, en. [ˈsabad, ˈsabaˈd, nu sjældnere sa'ba'd] (som gengivelse af jødisk udtale skrevet **Schabbas** oln. *Goldschm.II.169.* *Nathans.I.M.3*). ft. **-er**. (ænyd. d. s.; gennem ty. **sabbat** fra lat. **sabbatum**, gr. **sábbaton** (jf. got. **sabbato**, **sabbatus**), som er laant fra hebr. **schabbath**) 1) (især bibl. ell. jød.)

tidsrum, navnlig: dag, som er bestemt til hvile fra arbejdet (og til offentlig gudsdyrkelse). 1.1) israeliternes (jødernes) ugentlige hvile- og helligdag, som falder paa lørdagen (egl. fra fredag aften til lørdag aften); ogs., især i forb. som bryde, holde sabbaten, om de for denne dag gældende bestemmelser og regler. Kom Sabbatens Dag (1931: Hviledagen) ihu, at du holder den hellig. 2 *Mos.20.8.* (jødernes søgte) at slaae ham ihjel, fordi han ikke alene stødte brød Sabbaten, men og kaldte Gud sin egen Fader. *Joh.5.18.* *Jøderne . . paa Sabbaten ej vil stridde, | Men Landets Undergang med troens heller liide. *Holb.Sat.I.A7r.* Simon Levi sad en Fredag Aften i sin lille, tarvelige Stue og nød efter Ugens Slid Sabbatens Hellighed i dybeste Fred. *Goldschm.VIII.7.* Fredag er Vorherres Dag, Løvedag er Sabbatens Dag, Søndag holder vi hellig. *Krist.BRL.371.* **Aa Benizen**. *Denisrael.Sabbat.* (1923).1. **1.2)** om sabbataar i det syvende Aar skal være en Sabbats Hvile for Landet, det er en Sabbat for Herren; du skal ikke besaae din Mark og ei skære din Viingård. 3 *Mos.25.4.* jf.: du skal tælle dig syv Aarsabbater (1871: Hvileaar) frem, syv Gange syv Aar. 3 *Mos.25.8* (1931). **1.3)** videre anv. af bet. 1.; dels (nu sj.) om hviledag (søndag) hos ikke-jøder. *Cit.1701.* (*Vider.III.380*). *Tychon.AB.* a2^v. *Pl.²⁴.1735.* §1. Englænderne holde strengt over Sabbaten. *VSO.* *FrNiels.KH.* II.441. || dels ((egl.) spøg., nu især dial.) om (kortere) tidsrum, i hvilket man intet bestiller. *Wess.165.* I holder nok sabbat (?: bestiller ikke noget). *Feilb.* *OrdbS.* (Falster). jf.: den Almægtige (opstod) og brød sin lange Sabbath; Verden blev skabt. *Lodde.NT.243.* **2)** (jf. fr. sabbat, forvirring, spektakel; maaske egl. med tanke paa den for ikke-jøder uforstaaelige og ofte larmende jødiske gudstjeneste) vild, støjende fest (jf. *Meyer.*); spec.: den vilde, løsslupne fest, som heksene mentes at fejre (især Valborgsnat og St. Hans-nat) paa Bloksbjerg og andre steder sammen med janden; (nu alm.): heksesabbat. Brockens natlige Sabbath. *HCAnd.SS.IV.284.* **Sabbats**-, i ssgr. (ogs. **Sabbat**:- jz.: Sabbatlovgivning (AaBenizen. *Denisrael.Sabbat.* (1923). 116), -overholdelse (*Sal.²XX.741*); se ogs. u. Sabbats-aar, -aften, -lys). især (bibl. ell. jød.) af Sabbat 1.1; jz. (foruden de ndf. anførte): Sabbats-bestemmelse, -brud, -gudstjeneste, -lov, -overholdelse, -praksis, -regel. **-aar**, et. (jf. Sabbat 1.2 samt u. Brak-, Hvileaar) om hvert syvende aar hos jøderne, i hvilket (jf. *Moseloven*) arbejdet i mark og vingaard skulde hvile. *NordConvLex.V151.* (det syvende aar) skal være et Sabbatsaar (1871: Hvileaar) for Landet. 3 *Mos.25.5* (1931). **Sabbat**:- *vAph.* (1759). *Amberg.* **-aften**, en. om fredag aften, paa hvilken sabbaten begynder. *S&B.* Det Ord syngte vi Sabbataften. *Goldschm.VIII.* 75. **-bud**, et. paabud om at holde sabbat. *Fr*

Niels.KH.II.440. *AaBentzen.Denisrael.Sabbat.*(1923).2.126. **-dag**, en. (ænyd. sabbat(s)dag) 1) om jødernes ugentlige hvile- og helligdag (paa lørdagen); sabbat (1.1). hver den, som gjør Arbejde paa Sabbatsdagen, skal visselig dødes. 2Mos.31.15. *AaBentzen.Denisrael.Sabbat.*(1923).3. 2) (jf. u. Sabbat 1.3; nu næppe br.) hviledag (søndag) hos ikke-jøder. MR.1752.106. **-hvile**, en. (ænyd. d. s.) den tilstand af hvile, uvirksomhed, som sabbatsdagen ell. -aaret medfører; ogs. om selve sabbatsdagen ell. -aaret. paa den syvende Dag er Sabbatshvile (Chr.VI: sabbats hvile; 1931: Hviledag), en Hellighed for Herren. 2Mos.31.15. i det syvende Aar skal Landet have en fuldkommen Sabbatshvile (Chr.VI: en hviltes sabbat; 1871: en Sabbats Hvile). 3Mos.25.4 (1931). *AaBentzen.Denisrael.Sabbat.*(1923).143. || billedl., om tilstanden efter døden. der (er) en Sabbats-Hvile tilbage for Gnds Folk. Hebr.4.9. || navn paa en kristelig stiftelse i Kbh. for ældre mennesker. Krak. 1926.I.213. **-lys**, et. lampe, som tændes umiddelbart før sabbatens indtræden (da det er forbudt at tænde og slukke ild under sabbaten). Sal.²XX.741. Sabbat-: *AaBentzen.Denisrael.Sabbat.*(1923).116. **-rejse**, en. (nu sj.) d. s. s. -vej. ApG.1.12 (se u. -vej). **-snor**, en. snor, som jøderne undertiden udspendte paa sabbaten om flere ejendomme for at gøre dem formelt til een, hvorved der kunde opnaas et fjernere udgangspunkt for sabbatsvejen. Sal.²XX.742. **-vej**, en. (jf. -rejse) om saa stort et stykke vej (c. 2000 skridt), som det paa sabbaten er jøderne tilladt at fjerne sig fra deres opholdssted. NordConvLex.V151. Oliebjerget . . er nær ved Jerusalem, en Sabbatsvej (1819: Sabbatsreise) derfra. ApG.1.12 (1907). *AaBentzen.Denisrael.Sabbat.*(1923). 115.

I. **Sabbe**, en. (jf. jy. sappe, lavning i marken, hvor der om vinteren staar vand (DF. 1930/31.16), nt. sabbe, savl, spyt; til II. sabbe; dial.) søle; sølet masse. OrdBS.(bornh.). || vædske (af spyt og tobaksaft), som samler sig i en tobakspibe; pibesovs. VSO. II. **sabbe**, v. (sabe. Moth.S8. sappe. Levin.). -ede. (no. dial., sv. dial. sabba, tilføle, sheil. sabb, mt. sabben, jf. ænyd. saffe, nt. sabbeln, savle m. m., holl. sabbelen; vel besl. m. Save og Saft; jf. Sabian; dial.) 1) gøre vaad; gennembløde; tilføle; ogs.: være gennemtrukket af vand; sjaske, søle med vaade ting olgn. Esp.471. OrdBS.(bornh.). 2) søbe; drikke; spec.: fylde sig med drik; være drikfødig. Moth.S8. *naar du igien vil sabbe, | skal jeg dig brav afklappe. | Din fylde hund. DSkæmtev.I.136. Levin.(sjæll.).

I. **Sabel**, en. [sa'b(ə)] best. f. sab(e)-len; fl. sabler ell. (nu kun dial.) sable 60 (Reiser.IV.71. OrdBS.(bornh.). jf. Feilb.). (ænyd. d. s.; fra ænhl. nt. ell. holl. sabel (jf. nht. säbel), svarende til sp. sable, fr., eng. sabre, russ. sablja, polsk szabla, magyarisk

szablya; jf. sable || opr. om krumme, fra Østen stammende hugvaaben)

1) haandvaaben (beregnet til hug, sjældnere ogs. til stød), der bestaar af en ret lang og bred, enægget, mere ell. mindre krum (jf. Krog-, Krumsabel samt tyrkisk sabel u. tyrkisk) ell. temmelig lige kling, og hvis hæfte ofte bærer en parerbøjle og -plade; ogs. om andre lignende kortere hugvaaben (jf. ogs. Jægersabel). Holb.Tyb.II.1. *Her ligger Lient'nant Stabel . . | Og er ei nu capabel | At bruge meer sin Sabel. Wess.271. *Skaf mig saa en prægtig Klædning . . | Og en Sabel fra Damaskus (jf. Damascener(sværd)). Oehl. I.186. (soldaten) havde sin Tornister paa Ryggen og en Sabel ved Siden. HCAnd.(1919). 1.7. *Min Sabel den er sleben. PFaber.VV.5. Pont.Mi.48. *Abel Spendabel, | hvad koster din Sabel? Børnerim.III.9. tyrkisk sabel, se tyrkisk. || ✕ i kommandoer, navnlig i forb. som sabel ind! ell. sabel ud! *Sablerne ind; Geværer ved FodlDrachm.SH.56. Saa snart vi (i: en eskadron) vare komne ud igjennem Bustorph, blev der blæst „Sablen ind“, kommanderet „Ror“. ChrAHoffmann. Erindringer fra 1864.(1892).5. Scheller.MarO. || i særlige forb. m. verber. præsentere sabel ell. med sablen, se præsentere 1.3. klirre (D&H.), rasle med sablen olgn. 1. frembring en raslende lyd ved at slaa en sabel mod dens gehæng, bevæge den haardt op og ned i skeden, slæbe den hen over et underlag, trække den blank olgn. S&B.II.218. Bl & T.II.20. 2. (jf. Sabelraslen osv.; især Ⓜ) uegl.: pukke paa sin militærmagt; true med militær magtanvendelse; være krigerisk stemt; „slaa paa sværdet“. D&H. Østrup.Er.80.

2) meton., om militær(personer). 2.1) (l. br.) i best. f., om militæret, officererne (som samfundsklasse). Ravnem.1899.79.sp.1. den lyssky Alliance . . mellem Sablen og den bløde Hat (i: højskolefolkene; jf. Hat sp. 934⁶⁶). ThGraae.Alberti.(1908).8.2.2) ✕ kavalerist, bevæbnet med sabel. MilTeknO. Rytteri i alt 165 Eskadroner. Eskadronernes Styrke er 160 Heste, saaledes at der i alt faas 26,400 Sabler. B.Münter.Krigen ml. Japan og Rusland. I.(1904).247. Sal.²III.532 (se Kanon sp. 1207⁹¹).

3) overf., om hvad der ved sin form minder om en sabel (1). || i forb. engelsk sabel, (jf. Sabel(sukker)ært; gart.) varietet af havecert med lange, sabelformede bælge. Sal.²XXV. 778. VoreHaver.1936/37.13.

II. **Sabel**, en. se Sabel.

Sabel, i sgr. 1) (især ✕) især af I. Sabel (1); fz. (foruden de nfd. medtagne): Sabel-angel (jf. I. Angel 2.2), -bælte, -duel, -eksercits, -fægter, -fægtning, -fæste, -gehæng, -hæfte (se u. I. Hæfte 3.2), -hæng (se u. Hæng 3), -klinge, -lignende, -skede. 2) se Sabel-. **antilope**, en. (zool.) om forsk. antiloper med meget lange, slanke og (svagt) bagudkrummede, sabellignende horn; f. eks.

om hesteantilopen *Hippotragus niger*. *Sal.*² I.318. ell. om spydbukken *Oryx leucorox*; steppeokse. *BøvP.II.312*. *Brehm.DL.²III,3.117*. **-bajonet**, en. (jf. Kaardebajonet) forholdsvis lang, svagt krummet bajonet, der ogsaa kan bruges som hugvaaben. *Rist.S.227*. *Scheller.MarO.* **-ben**, et. **1)** (med.) især i ft., om (under)ben, hvis skinneben navnlig som følge af sygdomsangreb er blevet krummede udad ell. bagud (i form af en sabelklinge); undertiden d. s. s. Hjul-, O-, Parenthesben. *CollO. Sundhedstid.1917.101*. *Buchh.K.16.2) (jf. I. Ben 4.2; spøg., l. br.) (svagt) krummet ben paa stol osv. en. . . Stol med. . . Sabelben. *Pol.²³/1935.Sønd.5.sp.3*. **-benet**, adj. som har sabelben (1). **1)** (l. br.) om person. *Soph.Clauss.AT.107*. Den krumryggede, sabelbenede Mand. *Buchh.K.18.2) (jf. -haset, -knaet; især vet.) om hest: som har svagt bagud krummede (for)ben (mods. bukkebenet). *Viborg.HY.107*. *LandmB.II.187*. **-bærerem**, en. (jf. -(spånde)rem) en i livremmen ophængt rem, hvori sablen hænger. **-bønne**, en. (jf. u. I. Sabel 3; nu sj.) ♀ form af almindelig bønne med sabelformede bælge. *Amberg.VSO. D&H.* **-danneet**, part. adj. d. s. s. -formet. *Nemnich.* || *spec. (forst.)* om stamme af træ, navnlig lærk: svagt krummet fra rodenden opefter. *Sal.²XX.742*. **-fisk**, en. (sj.) ✕ fisk af familien *Xiphiidae*, hvis overkæbe er trukket ud til et langt sværdlignende næb; sværdfisk. *D&H. Bl&T.* **-formet**, adj. (l. br. **-formig**. *Funke.(1801).I.447*. *VSO. u. Sabelbønne*). som af form minder om en sabel; sabeldannet. et sabelformet Redskab. *Sal.XV.447*. *D&H.* **-greb**, et. **1)** (jf. u. II. Greb 1.1) om særlige maader at bevæge sabelen paa, fra en stilling til en anden. *Fod-exercits, Sabelgreb* . . og Skarpskydning. *MR.1855.365.2) (jf. II. Greb 2.3) greb, fæste paa en sabel. *VSO. D&H.* **-græshoppe**, en. (jf. -høskrække; zool.) græshoppe af familien *Locustidae*, hvis hunner har en lang, sabellignende læggebrod; skovgræshoppe; især om arten *Locusta viridissima*. *TopJNorge. 21Hefte.174*. *Bergs.MS.²I.50*. † **-haset**, adj. (jf. -benet 2, -knaet; vet.) om hest: hvis haseled buer svagt bagud. *Viborg&Neerg.HB.71*. **-herredømme**, et. (l. br.) d. s. s. -regimente. *Larsen.* † **-hib**, et, en. (efter ty. sabelhieb) d. s. s. -hug. *LBelmann.Erindring-sæbler.(1833).132*. **-hug**, et. (jf. -hib) hug med en sabel; ogs. om mærke (saar, ar) efter et saadt hug. *Nyerup.Levnet.70*. (hans) Kulsvierfjæs med Sabelhugget over Panden. *GyrLemche.S.III.162*. jf.: store onde Hestebremse gaar som Sabelhug tæt forbi mit Øre. *AchtonFris.DSØ.II.161*. || (sj.) om hugning med sabler. en tredje Ridder . . udfordrer ham paa Sabelhug. *Heib.PS.59*. **-høskrække**, en. (zool., nu næppe br.) d. s. s. -græshoppe. *VSO.* **-karpe**, en. ✕ karpefisken *Pelecus cultratus*, der har et langstrakt, sammentrykt lægme med krummet, skarp og***

tynd buglinie. *Krøyer.III.511*. *DannFauna. XV.281*. **-kat**, en. (zool.) den fossile kateart *Machærodus* (ell. *Smilidon*), som havde meget lange hjørnelænder i overmund. *NordConv Lez.²VI.4*. Sabelkatten . . det forfærdelige Dyr med Klinger ud af Munden. *JVJens.Br. 22*. **-klirren**, en. (jf. klirre med sablen u. I. Sabel 1 samt -raslen) raslen med en sabel ell. sabler. *S&B.* † **-knaet**, adj. (jf. -benet 2, -haset; vet.) om hest: hvis forbens knæled buer svagt bagud, saa at den er sabelbenet paa forbenene. *Viborg.HY.77*. **-kurv**, en. (jf. ty. säbelkorb; sj.) kurvefæste paa sabel. *Kaper.²* **-kvast**, en. (jf. -snor samt Kaardekvast) et med en kvast (dusk) forsynet baand, der er fastgjort til sabelfæstet, og som, skudt op over haandleddet, kan bære sabelen, naar fæstet slippes; portepée. *MR.1790.308*. *de Folk med Epauletter | Og Sabelkvast. *Winth.XI.189*. *Scheller.MarO.* **-læder**, et. i rytteriet: sabelrem, hvorunder der er fastgjort et stykke læder (for at sablen ikke skal gnave hesten). *OrdBS.* **-myre**, en. (zool.) myre af slægten *Strongylognathus* med sabellignende kindbækker. *Bergs.MS.²II.530*. **-plade**, en. (nu næppe br.) parerplade paa en sabel. *VSO.* **-raslen**, en. (jf. eng. sabre-rattling samt -klirren, -raslende osv.; især ☐) det at rasle med en sabel og dens gehæng; især (jf. u. I. Sabel 1) som udtr. for pukken paa militær magt, trusel om militær magt- anvendelse olgn. *D&H. JyllP.¹⁴/1938.I.sp.1*. **-raslende**, part. adj. (jf. -raslen, -rasler; især ☐) ved „Junker“ skal forstaaes en fremfor alt kongetro, kirketro, kastestolt, sabelraslende, hovmodig Godsejer. *MRubin. MB.184*. *Ohlsson.S.202*. **-rasler**, en. (ty. säbelrassler, eng. sabre-rattler; sml. Ordrasler; især ☐, l. br.) sabelraslende (militær)person. de Sabelraslere i Udlandet, der fuldtud dækker Begrebet „Militarister“. *BerlTid.¹/1937. M.8.sp.5*. **-regimente**, et. (jf. -herredømme; ☐, nedset. ell. hos sprogensere (se *HjælpeO.204.453*)) form for statsstyrelse, i hvilken militæret og militærvesenet spiller en væsentlig rolle ell. er eneraadende; regering, styrelse af et land, udøvet af militæret; militarisme; militær-regimente, -diktatur. de mangfoldige Uniformer, de store Mønstringer og Vagtparader, alt dette antyder klart, at man finder sig i Sabelregimentets Hovedstad (☉: Berlin). *Hauch.MjU.345*. *BerlTid.¹⁸/1903. Aft.1.sp.1*. **-rem**, en. (jf. -bærerem, -spånnderem) en i gehængt (livremmen) ophængt rem, hvori sablen hænger; ogs. (og nu især) i rytteriet: en i sadelen ophængt rem, hvori sablen hænger. *MR.1820.100*. *OrdBS.* || (sj.) om gehæng (livrem, bælte olgn.). *S&B. Bl&T.* jf. *MilitærTidende.1894.390*. **-ret**, en. (sj.) ret, hvilende paa erobring med vaabenmagt. Det eller det Menneske ejer fuldkommen det eller det Land, ved guddommelig Anordning, ved Sabelretten, ved Arv. *MCBruun.JSR. 116*. **-sluger**, en. artist, der udfører det

trick at sluge en sabel (o: at føre en kort sabel ell. en af flere i hinanden indskydelige led bestaaende sabel (af papmaché olgn. materiale) ned i svelget ell. halsen). EmmaKraft.Sommer og Vinter. (1893). 162. Ugeskr. j. Læger. 1908. 815. jf.: Der gaar en Anekdote om, at De engang i Deres pure Ungdom vilde skaffe alle Krigsvaaben bort, om De saa skulde æde dem, sagde De. Man kaldte Dem Sabelslugeren. KMunk.S.66. **-snor**, en. (sj.) d. s. s. -kvast. Bl&T. **-spids**, en. spec. (sj.) i forb. staa paa sabelspidsen, være i en situation, i hvilken man er helt afhængig af militæret (militærpersoner). Generalkommandoen rekvirerede mig . . . som lokalkyndig Mand til Vestkysten. For nu ikke udelukkende at staa paa Sabelspidsen, begav jeg mig til Flensborg og bad den overordentlige Regeringskommissar om en Instruktion. HAMall.E.85. **-spænderem**, en. (jf. -læder) i artilleriet og rytteriet: rem, hvormed sabeln kan fastspændes paa sadelen; sabelrem. **-sukkerært**, en. (jf. u. I. Sabel 3; nu næppe br.) ♀ d. s. s. -ært. Olufs.Landoecon. 307. **-taske**, en. (især foræld.) mindre taske (i reglen med smukt udstyret (overbroderet) forside), som soldater ved det lette rytteri, særlig husarer, bærer i fire lange remme paa samme side som og uden paa sabeln. MR. 1817.6. røde Ryttere med Sabeltasker . . . danske Kosakker. HAMall.E.6. Sal.²XX.743. **-vinge**, en. (eng. sabre-wing) ♀ kolibri af slægten Campylopterus (med brede vinger, hvis forreste vingefjer er stærkt krummede). Brehm. FL.291. **-ært**, en. (jf. -sukkerært samt u. I. Sabel 3) ♀ om forsk. former af (sukker)ærter (varieteter af haveært, Pisum sativum L.) med lange, sabelformede bælge. VSO. JTusch.172. MentzO.Pl.159.

† **Sabian**, en. flt. **-er**. (vel til II. sabbe efter ord som Dumrian, Grimrian, Grob(r)ian; jf. Sopian og sv. supjanne, dranker) dranker; drukkenbolt. Moth.S8. VSO.

sable, v. [sablə] **-ede**. vbs. **-ing** (i bet. 1.2: HedeselskabetsTidsskr.1905.296. Danmark, LandogFolk.12. (1919).188. (ænyd.d.s. (Bording.11.341); jf. ty. säbeln, fr. sabrer osv.; afl. af I. Sabel) 1) hugge, tilføje hug med en sabel (ell. lign. vaaben). 1.1) (nu sj. undtagen i forb. m. ned, se u. bet. 2) m. h. t. person ell. dyr: bibringe sabelhug; især: hugge ned, dræbe med sabelhug. *Hand sabled for Fode de Store og smaa.Sort.HS.G3r. VSO. † i forb. m. paa: de Cimbrer, som fordem gik her ud af Landene, sabledede paa dem (o: italienerne). Nysted.Rhetor.56. 1.2) (forst.) afhugge skud ell. grene ell. omhugge mindre træer med et sabelformet redskab. HedeselskabetsTidsskr.1905.296. Sal.²XX.745. 2) i særlige forb. m. adv. || sable af. 1. (nu næppe br.) fælde, dræbe med sabelhug. Moth. S8. i videre anv.: drikke (en) fuld, under bordet. smst. 2. (jf. afsable. VSO.I.95; nu sj.) afhugge (noget) med sabel. VSO. || sable

ned (jf. nedsable). 1. hugge ned, dræbe med sabelhug; især m. h. t. større samling af personer (tropper); massakrere; meje ned. (de) fører Misdæderen paa Rætterstæden, hvor de . . . ret Barbarisk sable hannem ned. Kyhn.PE.81. *Op! tappe Sacer op! og sabler ned for Fod.NordBrun.Zar.53. Rytteriet giennembrød Linien og sabledede Alting ned. VSO. D&H. 2. (især dial.) i al alm.: slaa, kaste omkuld, nedtrampe, knække olgn. *Æolus . . . kand og vel vove | Med sin grumme Vinde-Hær | Manges Dyst, saa hele Skove | Sables need i denne Fær. Clitau.PT.78. VSO.(jy.). 3. (jf. nedsable slutn.) billedl.; især: gøre til genstand for sønderlemmende, tilintetgørende kritik; kritisere ubarmhjertigt. D&H. Jyden fastede Blikket paa Tors Knæ og lod det glide op over ham, hvilket han vidste udtrykte Foragt. Stumt sabledede han Tor ned.ASandemose.Klabavtermanden.(1927).42. alle hans beviser blev sabledet ned!

Sabotage, en. [sabo'ta:ʃə] (fra fr. sabotage, til saboter, se sabotere; især polit. og avis-spr.) forsættlig beskadigelse ell. ødelæggelse af maskiner, produkter olgn., bevidst forringelse af arbejdsydelsen, anv. som middel i arbejdskampe, under politiske stridigheder olgn.; ogs.: hemmelige ell. tilslørede foranstaltninger, handlinger, hvorved en plan, et arbejde søges hemmet ell. forhindret, ell. hvorved virkningen af truene bestemmelser søges ophevet. Sal.XIX.1199. Sabotage af det politiske Arbejde.VerdenGD.IV.2.118. flere engelske Rustningsfabrikker er blevet hjemsogt af Sabotage. I nogle Fabrikker er der begaaet Brandstiftelse, og i andre er Maskinerne blevet ødelagt.BerTid.²⁷/1937.Aft.7.sp.6. **sabotere**, v. [sabo'te:ʀə] **-ede**. vbs. jf. **Sabotage**. (fra fr. saboter, trampe med sine træsko, ødelægge forsættlig, arbejde langsomt ell. sjusket; til fr. sabot, træsko, hemsko; jf. Sabotør) 1) † drille; have til bedste. JNHøst. Meyer.⁸ 2) (især polit. og avis-spr.) øve, udføre sabotage. hvis ikke Priserne naar op til et vist Punkt, foretrækker det danske Landbrug at sabotere Produktionen. Pol.²⁸/1921.8.sp.2. De to Partier dannede senere en Koalition og saboterede det parlamentariske Arbejde.VerdenGD.IV.2.118. **Sabotør**, en. [sabo'tø:ʀ] flt. **-er**. (fra fr. saboteur, til saboter, se sabotere; især polit. og avis-spr.) person, der øver sabotage. NatTid.¹⁸/1923. M.I.sp.2. AStrom.O.200.

∞ **Sabrian**, en. (dannet til I. Sabel (fr. sabre), paa lign. maade som Sabian osv. (?); jf. bornh. sab(r)ian, eufem. for Satan (OrdbS.), og sv. (eufem.) sabler, satan, sabla, sabra, satans) *den krumme Sabrian (o: om dødens le). Bagges.I.224.

Sachcharin, subst. se Sakkarin.
Sachser, **sachsisk**, se Sakser, saksisk.

sad, præf. af sidde.

Sadde, en. (ogs. skrevet) **Sade**. *Andres. Kliff.321. sml. Saje. Moth.326. VSO. jf. Feilb. samt u. Lyngsadde. — Saad(de)* (Sod(de)). *Cit.1789. (Vider.IV.349). JCHald.Ringkjøbing Amt.(1833).25. Aakj.(HistBot.I.2). jf. MDL.531. VSO.VI.524. Feilb. samt Soddegravning. Ribe Amt.1912.272. sml. Saa(j)(e), Soj(e): Soy (ftt.): Soye. Moth.S629. Cit.1725. (Vider.IV.325). Viborg. (PhysBibl.III.285). 10 MylErich.VJ.185. KThuborg.Detgl.Harboore. (1928).149. MDL.465. jf. smst.531. VSO.VI.524.638. Feilb. Søj(e) olgn. Cit.1727. (Vider.IV.339f.). PhysBibl.XVI.317. MDL.583. VSO.VI.14. NJeppesen.HT.17. jf. VSO.VI.638. ftl. -r. (ænyd. sad(d)e, saad (Vider.II.474.III.47.572) og sode, soje (Kalk.IV.33); vel laamt fra forsk. vestgerm. dial., jf. (m)nt. sode (holl. zode, eng. sod), (øst)fris. sead(de), saed, sadde ofl. (oldfris. satha); muligvis 20 besl. m. syde, koge (idet græstørv anvendes som brændsel); dial., næsten kun jy.) græs-ell. lyngtørv; især: ajskaaret, afskrællet stykke græs-ell. lyngtørv (med skraa kanter), anv. til diger, tage (ell. som brændsel). Grøn-Tørv eller Sadder, som de kaldes, hvorved saa megen god Jord . . forbruges at oplukke Diger med. *OecMag.V.269. Saasnart Milen er brændt i Gløder, begynder man Til-dækningen. Denne skeer med store flade Søjer eller Sadder. PhysBibl.XVI.317. Markmandens Hus (var) kun af Træ, tækket med Tørv og Sadder. RibeBys Historie.(1929).266. || i best. f., om grønsværen (1). OrdBS.(Baage). **Sad(de)-**, i ssgr. (dial.). -**dige**, et. dige, opført af sadder. Soj-: *OecMag.VI.*(4°). -**hus**, et. (ænyd. sad-, sojehus; jf. hytte) mindre hus, hytte, bygget af sadder. Feilb. En hel Del Smaahtters Vægge var ogsaa opført alene af Græstørv, Søjhuse, kaldtes de. *Krist.(Hedebogen.(1909).32).* *et Saadhus, | som en Hjorddreg nys har tømret | sig af Tørv og løst Skrabsammen. *Aakj. SVII.246. Søjhuse til Faareskjul. FortNut.V.22. -hytte*, en. (jf. -hus) hytte, bygget af sadder. Feilb. *Aakj.HV76. -tørv*, en. († (fra nt. soden- i ssgr. ell. nt. soden, adj., af græstørv) *Soden-. MR.1833.182).* d. s. s. Sadde. Dige- eller Saitørv. *Landhuushold.V368. morige Sadtørv fra Enge eller Heder. Aagaard. TL.199. Væggene (var) sammenbankede af alenlange Søjstørv. Aakj.VF.192.***

I. Sadel, en. [!sad(ə)], ogs. [sa'd(ə)] (undertiden skrevet **Saddel**. *Holb.MTKbr.330. Høysg.S.19. HMatthiess.VV138. — nu kun dial. Sal olgn. Moth.S9(Saël). UnivBl.I.352.365. Sape.471. Feilb. Thorsen.43.66. Flemløse.64. Sale. Moth.S9. Brenderup.568. jf.: *dristige Ka'le | Paa Hest, uden Sa'le. *ARecke.72).* best. f. sad(e)len; ftl. sadler ell. (nu næppe br.) sadler (Pflug.DP.839. Cit.1710. (Kbh Dipl.VIII.111). [Amberg].Ty.-Da.OrdboG.II.(1797).405. Saddeler. *ChrVs Krigsr Instr.49)* ell. (nu kun dial.) sadle (*Holb.DH.II.804.**

EPont.Atlas.III.436. jf. Feilb.). (ænyd. sadel, sale ofl., glda. sadel, æda. sathæl (DGL.V286), oldn. sǫdull, eng. saddle, ty. sattel (mnt. sadel); vistnok besl. m. sidde; jf. sadle, Sadler)

1) indretning, bestemt til at anbringes paa et ride-, lastdyrs ryg ell. paa (motor)cykel olgn. for at afgive sæde for person ell. leje for byrde. 1.) sæde for en rytter, bestaaende af et polstret og med læder olgn. betrukket (træ)skelet af ret forskellig (nu oftest: temmelig langstrakt, i længderetningen svagt bøjet (konkav)) form, som anbringes paa ryggen af ridedyret og fastspændes med en buggjord. *De Fruer stander i Højenloft; | de venter deres Herrers Komme; | Hestene de kom blodige hjem, | og Sadlerne de var tomme. *DFU.nr.21.10. *(fogedens) Sadel* ene var betrekket med got Lær. | De andris var af Træ. *Holb.Paars.94. Hallager.146. *Han søgte ned i Stalden, | Fik Sadel paa Ganger graae. Winth.X.168. LandbO.IV.157. || engelsk, ungarsk sadel, se II. engelsk 3, ungarsk. || ordspr. (nu næppe br.): man maa ey dømme om Hesten af Saddelen, eller om Manden af Klæderne. *Holb.MTKr.330. jf. Mau.I.541. || (lign. udtr. i ty.; jf. ogs. Kalk.III.658b⁷æ; X, foræld.) i forb. bære sadel olgn., om en ved kavaleriet anvendt straf, som bestod i, at delinkventen en vis tid maatte bære sin hests sadel paa ryggen. *ChrVs Krigsr Instr.49. MR.1749.50. jf. Sadelbøren. MilTeknO. || om særlige forb. m. præp. se bet. 2. 1.) sæde paa (motor)cykel, som i form minder om en sadel (1.1). *Cyclehb.17. JakKnu.LU.70. JacPaludan.UR.384(se u. Prut). 1.3) indretning, undertiden bestaaende af et ret spidsvinklet træskelet med tværribber og med nogen polstring, der anbringes paa et lastdyrs ryg som underlag for det gods, der skal transporteres; især i ssgr. som Kløft-, Kløv-, Paksadel.****

2) bet. 1.1 i særlige forb. m. præp. (til dels m. videre, billedl. anv.). || i forb. som bringe, hæve (*VSO.II.499*), lette, løfte, rykke ell. (nu især) kaste, støde, vippe af sadelen. 1. i egl. bet.: kaste rytteren af hesten; spec. (foræld.) om besejring af modstanderen i turnering. Den første Ridder . . lettede ham af Sadelen. *JSneed.IX.98. *Mon stollen Hest har kastet ham af Sadel! CFrim.AS.67. I Tourneringen løftede Prindsen alle sine Modstandere af Sadelen. VSO. O. lettede ham ud af Sadlen, svang sig op og foer afsted. *Goldschm.V.292. OFriis.Litt.125. jf. Oehl. XIV.31. 2. billedl.: bevirke, at en person mister sin stilling, position, anseelse ell. ruineres; bringe (en) til at give efter, trække sig tilbage olgn. Kong Friderik . . havde gjort sig . . Danmark og Norge underdanige, saa at der ville en ugemeen Magt til at rykke ham af Sadelen. *Holb.DH.II.202. er min Medbeiler ikke farligere, haaber jeg nok, jeg skal løfte ham af Sadelen. Hrz.III.15. Uheld***

ved Sygdom i Kvæg- eller Svinebesætningen var nok til at vippe en forgældet Mand af Sadeln. *AarbSoro.1925.59.* Kriser og Pengevanskeligheder bragte . . snart en Del af de nye Herremænd af Saddelen. *HMatthess. VV138. jf.:* Der havde en raadet en Mand, at han mod 3die Dags Feberen skulle bruge denne Feber-Kløver, som og i dette Stykke gjorde ham godt, men havde derhos hæved ham af Sadelen, indtil han ved at bruge søde Sager blev hiulpet deri igjen. *Garboe. LH.38. || i forb. som springe, stige i, svinge sig i († paa) ell. af sadelen. han svingede sig paa Sadelen . . ved et Greeb med den venstre Haand. Holb.Hh.II.219. *I Sadlen sig alle Ridderne svang. Ing.DM.47. *af Sadlen svinger sig Gjæsten. Schaldem.CN. 81. *Og langsomt steg i Sadlen | Den adelige Fændrik. Aarestr.SS.II.172. parat til at springe i Sadlen. Rønberg.DE.52. || i forb. som sidde, sætte sig fast i sadelen. 1. i egl. bet. *(hesten) steiled heit, dog han sad fast i Sadlen. Hauch.Carl.V8. *De satte sig fast i Sadlen | Og lod saa staae til. Holst.I.149. S&B. 2. billedl.: befinde sig, bringe sig i en sikker, urokkelig stilling, tilstand. Moth.S9. Leth.(1800). VSO. hun havde brugt min fraværelse til at sætte sig fast i sadelen. FrHamm.Levn.I.335. Borgerskabet sad nu fast i Sadlen og befæstede paa alle Maader sin Magtposition økonomisk og kulturelt. VerdenGD.IV.1.88. jf.: *Lasten Rødder haver slaget . . | Og i Sadlen sidder fast. Anti-Spectator.53^a. i forb. som blive, være, føle sig fast ell. (nu næppe br.) gammel (Holb.HP.II.9.III.3) ell. (sj.) varm (Jakob II) var bleven fast udi Sadelen . . tog han sig for at inføre . . den Romerske Religion igjen. Holb.Anh.114. jeg maa see til, lidt efter lidt at blive fast i Sadlen. Hrz.III.211. Det var et stort Fremskridt, da jeg følte mig saa fast i Sadlen, at jeg aldrig gav privat Undervisning udenfor Huset. Schand.O.I.206. sidde løst ell. (sj.) let i sadelen, befinde sig i en usikker stilling, position osv. Grundtv.PS.V20. Lensmændene havde . . Følelsen af at sidde løst i Sadelen. KrErsL.KL.37. Det galdt om at faa Ram paa de blodtørstige (arbejdsgivere), og dem der sad let i Sadlen! *AndNz.PE.III.270. || (nu sj.) i forb. som bringe, hjælpe (Moth.S9. VSO.), lette (se lette sp. 680), sætte (Moth.S9. VSO.) (en) i sadelen, egl.: hjælpe op paa hesten; billedl.: hjælpe (en) frem, i gang (med noget). Historiekrivningen havde i Tyskland faaet den største Betydning for det offentlige Liv og hiulpet med at bringe Tyskland „i Sadlen“. Johs Stenstr.HN.53. || være i sadelen mod, (sj.) være virksom, ivrig med at bekæmpe, modarbejde. (hertugen) var tidlig i Sadlen mod**

Regeringen. *NMøll.VLitt.III.62.* være ret i alle sadler, se V. ret 1.1. || ride med ell. (sjældnere) i (*MO.II.569*) ell. paa sadel, bruge sadel ved ridning. *D&H. mods. ride uden sadel (MO. Bl&T. jf. ARecke.72). ordspr. (nu næppe br.):* So kan ikke med Sadel; thi hun rider kun sjældn. *Mau.9229.* Hvad skal so med sadel, hun rider kun seldom. *Moth.S971. Høysg.S.19. jf.:* En so med sale siges om den, som tager sig mere for end hand kand udføre. *Moth.S970. || ride paa een sadel, (sml. ænyd. ride paa to sadler, være usikker, ustadig; nu næppe br.) høre sammen; være forbundet; enes (godt). Ungdom og Viisdom ride dog aldrig paa een Sadel. Ing.PO.I.129.*

3) overf., om hvad der ved sin form ell. plads (oven paa noget andet) minder om en sadel (1); især i flg. spec. anv.: 3.1) (jf. Sadelklampe) ⚙ (for dybningen i) en hulklampe. *SøLex.(1808). Harboe.MarO. VSO. Collo. 3.2) ⚙ langagtig forhøjning (bag væggen) i bunden af en halvtøjshøllenders trug. Hannover&Smith. Papir.35. 3.3) om forsk. støttende, bærende indretninger paa redskaber, maskiner ell. ved bygningsværker olgn. || ⚙ leje, hvori en dampkedel hviler. Scheller.MarO. SkibsbygnK.118. || (jf. Kanonsadel) ⚙ midlertidigt underlag (leje) for kanonen (ell. affutagen), fx. paa fæstningsblokvogn. *MilTeknO. VortForsvar.⁷⁷.1886.1. sp.3. || (jf. Sadelsted 2; tøm.) om tømmerforbindelse af forsk. art; spec.: (trekantet) indhak, udsnit i et tømmer, hvori et andet tømmer hviler. Sadeltømmer, eller opsadlet Tømmer. Naar to Bjelkers Ender støde sammen over en Stolpe, anbringes under dem en Sadel d. e. et Bjelkestykke, som hviler paa og med Stivere er forenet med Stolpen. *Collo.(u. Sadel)tømmer). FagOSnedk. || (mol.) tømmerforbindelse, som bestaar af fire sammentappede korte planker omkring stubben oven over skraastiverne i en stubmølle, og hvorpaa møllen hviler og drejer; møllesadel. *Dengl.By.1930-31.90. SprKult.I.123. || (dial., nu næppe br.) lille, flad jærn- ell. staalesskinne, som for at styrke lægges over bruddet paa knækkede leer (leblade), hjulfølgje olgn. *Moth. S9. VSO. (., Jydl. Nordkyst. 3.4) ♪ paa strengeinstrument med gribetræt: lille, smal tværliste (af ibenholt ell. elfjenden), som er anbragt mellem gribetrættet og hovedet (9.2) med skruerne, og hvorpaa strengene hviler. *NordConvLex.³V.196. Aarboeg for Musik.1923. 50. 3.5) (bogb.) et af et indstilleligt træskelet bestaaende apparat, der anvendes ved beskræring af bøger. *VSO. Haandgern.433. 3.6) (haandarb.) den øverste, undertiden kaveliggende, del af kjole, chemise olgn.; bærestykke. *D&H. 3.7) (jf. Luftsadel; geol.) (række) jordlag, der er bøjet opad (i form af et omvendt V); antiktinal. *Sal.²XV.636. 3.8) (fagl.) sadelligende parti af bjergryg ell. højdedrag; spec.: flad, langstrakt sænkning mellem to højder.*********

Bagges. DVIX.454. (byens torv ligger i) For- dybningen mellem to Højder, en Sadel paa Bjergets Ryg. *Bille.Italien.I.196.* Elven deler sig. En naturlig Sadel giver den Afløb i Mid- ten. *Fleuron.VS.141. 3.9)* (meteorol.) omraade med relativt lavt lufttryk mellem to højtryksom- raader, ell. omraade med relativt højt lufttryk mellem to lavtryksomraader. *BerlKonv.XXIV 453. 3.10)* (jf. Nøddesadel; nu næppe br.) den tvæede skillevej, der deler valnødkernen i fire dele. *Fleischer.HB.461. D&H. 3.11)* i forb. den tyrkiske sadel (om sadelgrube), se tyrkisk. **3.12)** i forb. polsk sadel, se III. polsk 2.2. **3.13)** om fjerbeklædning, der dækker en fugls rygparti (ligesom en sadel ell. et dæk- ken), og hvis farve er forskellig fra de omgven- de partiets. *CGram.Husduen.(1910).36.* „(ges- lingerne) har graa Sadel allesammen“ . . . „Ja, det er en fin Race.“ *Rord.Va.19. 3.14)* (jagl.) langstrakt fordybning m. ophejede rande, frem- bragt (paa straa) af sadelmyg. *SRostr.LS.182.*

II. Sadel, en. se Sejle.

Sadel-, i ssg. (nu ikke i rigsspr. **Sal-** se u. Sadel-knap, -mager. **Sale-** se u. Sadel- mager, jf. Saddle- u. Sadelknap). især (navn- lig landbr., vet. ell. i sadelmager-spr.) til I. Sadel 1.1; jz. (foruden de ndf. medtagne) Sadel-form, -formet (-formig), -lignende; til I. Sadel 1.2 kan nævnes Sadel-betræk, -(spi- ral)ffjeder, -læder, -overtræk, -stel. **-baand**, et. (ænyd. saadelbandt i bet. 1) 1) (nu sj.) d. s. s. -gjord. *Larsen. Bl&T. 2)* (nu næppe br.) d. s. s. -blik 1. *vAph.(1759).* **-binderem**, en. \times binderem (smalt læ- derbaand uden spændestykke ell. -huller), hvor- med sadelens grundstæde fastholdes til steger- ne. *OrdBS. -bjælke*, en. (jf. u. I. Sadel 3.3; møl.) vandretliggende bjælke i en stubmøllens nederste gulv; saksbjælke. *SprKult. I.123. -blik*, et. 1) (jf. -baand 2; nu næppe br.) (baandformet) stykke blik, jærn olgn., som fastgøres til undersiden af sadelbommens buer for at holde disse stramt sammen. *vAph. (1759). Larsen. 2)* (jf. I. Sadel 3; haandv., sj.) blikplade, hvormed en tagrygning dæk- kes. *Mohr&Nissen. Ty.-da.Ordbog.II.(1904). 465. -bom*, en. (jf. -træ 1 samt Bom- sadel) om (træ)stellet i en sadel; spec. (jf. -bue 1) om (hver af) de to krumme, efter heste- ryggen formede stykker træ ell. staal olgn., som giver sadelens dens form. *Moth.S9. MilTeknO. Etlar.GH.II.87. ||* (gym.) om lign. krummet stang (tvært træ) paa gymnastikapparat. *Gymn. I.50. -brud*, et. spec. (jf. -brudt, -tryk- (ning)) beskadigelse (læsion) af et ride-ell. køb- dyrs ryg, fremkaldt af sadelens tryk. *Abildg. Heste-&Qvæg-Løge.(1770).F2v. MilTeknO. Bl&T. -brudt*, part. adj. (ænyd. d. s.) om ri- de-ell. lastdyr: som har sadelbrud. *Moth.S9. Lad det Æg gnubbe sig, der er sadelbrudt. 60 Lemb.Shak.X.87. SvGrundtv.FÆ.II.188. -bue*, en. (glda. sadelbowe, -bøge, oldn. sø- ðulbogi) 1) (jf. -bøjle, -bom samt I. Bue 6.3, Forsvisel) den krumme del af sadelens (træ)-

skelet fortil og bagtil; ogs. (poet.) om hele sade- len. *Hans Sadel var stenet og Sadelbuen smal. *Oehl.Helge.(1814).75.* *Saamangen ædel Ridder fra Sadelbuen sank. *Hauch.SD.II.228. Pont.LP.VII.4. 2)* (jf. I. Sadel 3; bygn.) for- holdsvis spids bue (I.4), som i formen kan minde om en (forfra betragtet) paksadel; æsel- ryggbue. *Sal.IV.215. -buk*, en. (jf. u. Blok 1) stativ til at hænge en sadel paa. *Mohr &Nissen.Ty.-da.Ordbog.II.(1904).465. Bl&T. -bundt, et. \times bundt fourage, som ved foura- geringen føres hjem paa hesten. *MR.1802.159. MilTeknO. S&B. -bæren*, en. se u. I. Sadel 1.1. **-bøjle**, en. (jf. -bue; poet., sj.) om sadelen. *Tjenstfærdig, Valdemar mangan- gang | Den Frøken løfter i Sadelbøllen. *Ing.VSt.191. -dække*, et. (nu l. br.) d. s. s. -dækken. *vAph.(1759). VSO. Bl&T. -dæk- ken*, et. (ænyd. d. s.; jf. -dække, -klæde samt Ridedækken) grovere tæppe, dækken, frem- lægges under sadelen for at forebygge læsioner af dyrets (hestens) ryg; ogs. (nu næppe br.) om finere (broderet) tæppe, som lægges under ell. over og omkring sadelen for at pynte; skaberak. *Pflug.DP.344. de blaae slesvigske Løver paa Sadeldæknet. Ing.PO.II.8. Hj Friis.RytterstatuensHist.(1933).381. -fast, adj. (ænyd. d. s.; især Θ) 1) i egl. bet.: som sidder fast i sadelen. *Grundtv.Kron.69.* som to susende Kastespyd fore de unge sadelfaste Ryttere . . forbi. *Ing.VS.I.136. Fleuron.STH.39. ||* (jf. u. sadle 1.2, 1.4:*) Saa stolt og sadelfast, som før i Vange | red han paa Vove. *Ploug.II.190. 2)* overf. 1) (jf. fast i sadelen u. I. Sadel 2) som ikke lader sig rokke ell. fjerne fra en stilling, et embede olgn.; som har sikret sin stilling. *Drachm.VS.102.* Da (skolelederen) nu følte sig sadelfast, blev hans næste Maal at faa de kritiserende Læ- rere sat paa Porten. *Kulturkampen.1935.Aug. 19. 2.2)* i forb. som være sadelfast i noget, være velbevandret, sikker (m. h. t. kundskaber). sadelfast i Latinen, Bibelen. *Levin.(,Tale- spr.)*. han sagde „kuns“ og „inte“, var absolut ikke sadelfast i „ligge“ og „lægge“, „sidde“ og „sætte“. *ChKjerulf.GU.356. Vilh And.Litt.II.151. -flade*, en. (jf. I. Sadel 3). 1) (mat.) vindskælv, sadellignende flade. *Hag.3 VII.378. 2)* (jf. -led; anat.) sadelformet ende- flade paa knogle. *JLindhard.Denalm.Gym- nastiktheori.II.(1915).45. -fior*, adj. (jf. I. fôr 1; sj.) om dyr (hest): som er i stand til at bære sadel. *MO. Larsen. † -gesel*, en. (efter ty. sattlergeselle, til ty. sattler, sadelmager (jf. Sadtler)) sadelmagersvend. *Cit.1705.(Kbh Dipl.V799). -gjord*, en. (ænyd., glæd. d. s., oldn. søðulgjörð; jf. -baand 1) rem af hamp, læder osv., der spændes om dyrets krop for at fastholde sadelen. *Moth.S9. Biehl.DQ.I. 124. (hesten) gjorde et vældigt Spring, saa Sadelgjorden brast. Goldschm.IV.360. Bl&T. -grube*, en. [I.3.11] (anat., vet.) øverste flade af det bageste kileben, som danner en flad fordybning (Sella turcica). *HKrabbe.Hestens***

Anatomi.(1885).5. **-hest**, en. (ænyd. d. s.) hest, som anvendes til ridning ell. til at bære kløvsadel; spec. (♂ ell. rid.) ved kørsel fra sadel: hest, der gaar til venstre, og paa hvilken kusken sidder (mods. Haandhest). Han havde sex . . udprydede Saadheste. *Reiser.*II.254. *MR.*1822.212. *Sal.*III.111. **-horn**, et. (jf. u. Horn 3.5) paa damesadel: det ell. de fremspring, der afgiver støtte for rytterskenskens ben. *Rønberg.DE.*33. **-hoved**, et. [I.3] ✕ *Pelior didactylum* (m. sadellignende snudeparti). *Brehm.Krybd.*245. *BovP.*III.522. **-hylster**, et. læderfoderal, -hylster (især til pistol), som hænger ved sadelen. *Moth.S9.* *MR.*1813.176. en lægende Salve (havde han) hos sig i sit Sadelhylster. *Ing.EM.*I.69. Ridderen trak en Pistol op af sit Sadelhylster. *Drachm.VD.*178. **-hynde**, et. (nu sj.) d. s. s. -pude. *vAph.*(1764)(u. -pude). *VSO.* *MO.* *Larsen.* **-kammer**, et. 1) (jf. Selekkammer; især foræld.) rum, i hvilket sadler og andet ridetøj opbevares. *vAph.*(1759). *MR.*1853.417. *D&H.* 2) om rummet mellem sadelen og hestens manke (1.1). *MilTeknO.* *Landb O.IV.*157. **-klampe**, en. (jf. I. Sadel 3.1) ⚓ om hulklampe (med fordybning). *Larsen.* **-klap**, en. om hvert af to til læderstykker, som danner sadelens sider. *D&H.* *Bl&T.* **-klem**, et. (nu næppe br.) d. s. s. -tryk. *Larsen.* **-klæde**, et. (oldn. sǫdulklaði; især foræld.) d. s. s. -dækken; spec. om pyntetæppe, som anbringes bag ved sadelen og delvis dækker hestens lændeparti, ell. om dækken, som kastes over hestens ryg, naar den føres ved haanden. *Moth.S9.* *VSO.* *Larsen.* **-kløft**, en. (jf. u. I. Sadel 3.5; sj.) den dybe Sadelkløft mellem de okkerfarvede Høie. *Gjel.Ve.* 250. **-knap**, en. (nu ikke i rigsspr. *Sal.* *Holb.Skiemt.F6v.* — nu næppe br. *Sadle.* *Sort.Poet.*64). (ænyd. d. s. i bet. 1) 1) det øverste (opstaaende) parti af den forreste sadelbue, som undertiden er prydet med en knap; ogs. om knappen, ieg havde bunden (staven) ved min Sadel Knap. *Æreboe.*210. *Heelt freidig svang sig Margrete | Paa Atterdags Sadelknap. *Ing.DM.*23. *VVed.BB.*182. 2) (jf. I. Sadel 3.11; anat.) † fremstaaende del af kilebenets øverste flade. *Viborg&Neerg.HB.*9. **-knægt**, en. (ænyd. d. s.; jf. Sadler 3; især foræld.) (yngre) person, hvis opgave det er at passe (ride)heste; rideknægt. *Moth.S10.* en Sadel-Knægt af Prinzens Folk. *Gram.Breve.* 266. jf. *Livsadelknægt* u. *Liv.* 1. **-krans**, en. (jf. -ryg 2 samt u. *Krans* 4.1) læderbetrukken ribbe, der danner en opbøjning paa den bageste del af sædet paa en ridesadel. **-led**, et. [I.3] (jf. -flade 2; anat.) led, hvor ledfladerne er bøjede om to paa hinanden vinkelrette akser, saa at leddet kan bevæges noget i alle retninger. *JLindhard.Denalm.Gymnastiktheori.*II.(1915).47. **-leje**, et. (jf. -sted 1) den del af hestens ryg, paa hvilken sadelen (kan) anbringes. *HGoldschmidt.HestensYdre.* (1922).86. **-lomme**, en. (l. br.) lomme i en

sadelklap, spec. paa ældre tiders damesadler. *Larsen.* *Bl&T.* **-mager**, en. (nu kun dial. *Sal.* *KomGrønneII.*345. jf. *NvHaven.Orth.* 149. *Feilb.* *Sal.* *Holb.Masc.*1.2). (gl'da. sadelmager (*Skraaer.I.*726), sal(e)mager(e) (smst.366.387.406), mnt. sadelmaker) haandværker, der forarbejder (og reparerer) sadler, seletøj og andre lædervarer, og som nu ogsaa udfører tapetsererarbejde som stopning og betrækning af møbler, vognsæder olgn. (jf. Bomskærer, Remmesnider). *Wess.*88. *Bev.*21/4. 1797. *FagOSnedk.* jf. *Automobilsadelmager.* *TelefB.*1937.sp.3799. || hertil jf. *Sadelmager-arbejde*, -dreng, -haandværk, -lav, -lære, -mester, -svend (jf. *Sadelsesel*), -værksted; endvidere en række betegnelser for redskaber og materialer, der bruges af sadelmagere, som f. Ex. *Sadelmager-hammer*, -klemme (*Landb O.IV.*159), -kniv, -naal, -stift (*OpfB.*VII.212), -syl, -søm. **-mageri**, et. en sadelmagers virksomhed ell. (konkr.) værksted med tilhørende indretninger olgn. *S&B.* jf. *Automobilsadelmageri.* *Krak.*1926.II.1048. samt *Sadelmageriartikler.*smst.1050. **-messing**, et. (jf. I. Sadel 3.3; jagl.) ret svært messingblik, anv. i maskinbyggeriet. *VareL.*92. **-musling**, en. (ty. sattelmuschel; jf. polsk sadel u. III. polsk 2.2; zool., nu næppe br.) skinkemuslingen *Perna ephippium* (hvis skal i formen minder om en sadel). *Cuvier.Dyrhist.*II.59. **-myg**, en. [I.3.14] (zool.) galmyggen *Clinodiplosis equestris*, hvis larve lever paa straaet af forskellige græsser. *SROstr.LS.*182. **-næse**, en. [I.3] (eng. saddle-nose; med.) (bred, kort) næse, hvis ryg-ell. rodparti er indsunket. det flade Ansigt og den plebejiske Sadelnæse. *JV Jens.A.*II.38. *VoreSygd.*II.163.346. *IV.*291. **-pind**, en. [I.1.2] (jf. -støtte; jagl.) vinkelbøjet rør, hvis ene arm gaar ind i et rør i cyklens stel, og paa hvis anden (vandrette) arm sadelen sidder fastspændt. *Cyclehd.tvl.* *Pol.*1929.II.sp.2. **-pistol**, en. (l. br.) pistol, som en rytter, spec.: en soldat til hest har hængende i et hylster ved sadelen, rytterpistol. *Bl&T.* **-plade**, en. [I.3.3] spec.: ⚙ afstivende forvæg i et lokomotivs fyrkasse. *LokomotivT.*1922.227.sp.1. **-plads**, en. se *Sadleplads*. **-podning**, en. [I.3] (gart.) form for podning, ved hvilken den med et dybt indsmt forsynede kvist sættes ned over den tilspidsede stamme. *MøllH.*IV.618. *Gartner-Tidende.*1929.542. **-pose**, en. (jf. -lomme, -taske; foræld.) mindre vadsæk til opbevaring af tøj olgn., som fastspændtes bag ved sadelen ell. ved sadelknappen. *Moth.S10.* *VSO.* *MO.* **-pude**, en. (jf. -hynde samt u. *Pude* 2.2 og *Ridepude*) pude, som anbringes under sadelen (sadelbommen), for at denne ikke skal beskadige hestens ryg; ogs.: pude, som lægges oven paa sadelen for at give et blødere sæde. *Moth.S10.* *Ing.EF.*II.228. *MR.*1854.272. Der laa Varesække paa Stenhellen . . og Sadelpuder der ved Siden af Hjort. (*Isl.Sagaer.*1.

161). || (gym.) sejludgspude (med to til sadelbommene svarende fordybninger) til en hest (3.2). *Gymn.I.54. -punkt*, et. (jf. -flade 1; mat.). *OrdbS. -rem*, en. (oldn. sǫdulreim) 1) (foræld.) rem, hvormed gjorden spændes fast til sadelen. *Moth.S10. VSO. MO. 2)* (sj.) rem til at op hænge en sadel i. *MO. -ring*, en. (ænyd. d. s., jf. oldn. sǫdulhringja, om spænde i sadelgjorden; sj.) ring til at hænge en sadel i. *MO. -ryg*, en. 1) (sj.) ryg paa hest ell. andet lastdyr m. henblik paa dens egnethed til at bære sadel. (heste) Med lige Kryds og med en god Sadelryg. *Hrz.XII.272. 2)* (jf. -krans; nu sj.) den op højede kant, som afslutter sadelen bagtil. (han) sank baglænds hen over Sadelryggen. *Ing.PO.I.158. -rygget*, adj. [1.3] (no. dial. salryggja(d); jf. eng. saddle-backed; nu næppe br.) om hest: hvis ryg har en konkav bøjning, der minder om en ridesadels; stejlet. *Viborg.HY.80. -skind*, et. [1.3] (faql.) 2) bisamskind, som har en fremtrædende fordybning langs dyrets ryglinie, hvor ulden er løsere og tyndere. *VareL.*104. -skinne*, en. [1.3] 1) (jf. I. Sadel 3.1) ⚔ jærnskinne, der ligger tværs over æselhovedet paa undermasten (i skinnens ender er øjer til anbringelse af blokke til undertopplenter). *VHansen.Somandskab.I. (1875).60. 2)* (jærnb.) jærnbanseskinne, hvis underside er formet til at hvile paa spidsen af en trekantet svæle. *Sal.IX.1096. -sted*, et. 3) (jf. -leje) det sted paa dyrets ryg, hvor sadelen (bør) lægges. *Moth.S10. VSO. MO. Fleuron.STH.60. 2)* (jf. u. I. Sadel 3.3; tom.) sted paa tømmer, hvor der er hugget et udsnit til et andet tømmerstykke; ogs. om udsnittet. *FagO Snedk.* || ogs.: (sted i bygning, hvor der findes en) tømmerforbindelse af anden art, „stol“, som understøtter bjælker ell. spær. smst. *-stork*, en. [1.3] ⚔ afrikansk kæmpestork, *Mycetaria senegalensis*, der paa overnæbbets rod har en sadelformet plade. *Brehm.FL.535. BøvP.II. 192. -strop*, en. 1) (sj.) strop, som er fæstet til sadelen (-s forkant). (han) reev Rifvælen ud af Sadelstroppen. *Blich.(1920).XXVII. 64. 2)* (jf. I. Sadel 3.1) ⚔ stykke tov (kæde, wire) med en blok i hver ende. *Harboe.MarO. Bardenf.Søm.II.49. -støtte*, en. [1.1.2] (jf. -pind; faql.) det rør i en cykels stel, som sadelpinden føres ned i. *Cyclehb.tvl. -sveddækken*, et. (jf. -dække(n)) mindre dækken, som lægges under sadelen. *MøllH.V153. LandbO.IV160. -svisel*, en. (l. br.) om for- eller bagsvivel paa en sadel. *MR.1819.24. -sæl*, en. [1.3] (jf. Sadler 2; zool.) navn paa hannen af grønlandssælen (*Phoca grønlandica*), som har en sadel- ell. halvmaaneformet tegning paa siderne. *S&B. VareL.*837. -taarn*, et. [1.3] (jf. -tag; bygn., især foræld.) mindre taarn, der ligesom en karnap springer frem fra muren noget over jorden. *HFEw.VT.I.286. I alt findes (i Visby-ringmuren) 29 . . jordfaste Taarne og 8 Sadel- eller Hængetaarne. Sal.*XXV274. -tag*, et. [1.3] (jf. ty. satteldach, eng. saddle-roof;

bygn.) tag, som er dannet af to flader, der skærer hinanden i en rygning over bygningens midte, og som ved enderne afsluttes med lodrette gavle. *NordConvLex.I.499. det lille Kammer . . i den lodrette Del af Sadeltaget. Schand.TF.I.195. Gnuddzm.Husb.151. jf.: (de danske landsbykirkers) kamgavlede, saddeltagede tårne. HV Claus.H.6. -taske*, en. 1) (jf. -lomme, -pose samt Ride-taske) mindre taske, vadsæk olgn., som er fastspændt bag ved ell. ved siden af sadelen, og hvori rytteren medfører beklædningsgenstande olgn. *Moth.S10. han drog en Mundgodtsbimpel ud af sin Sadeltaske. Ing.VS. I.151. BerlKonv.XVIII.431. 2)* [1.1.2] lille, aflang (læder)taske, som er fastspændt bag paa sadelen paa en cykel. *PolitiE.Kosterbl.*1/4. 1923.2.sp.2. -tryk*, et. (jf. -brud, -klem, -trykning) tryk af en sadel paa et dyrs (en hests) ryg; ogs. om læsion fremkaldt af dette tryk. *Stockfleth.S.60. LandbO.IV606. -trykning*, en. (nu l. br.) d. s. *VSO. MO. -træ*, et. 1) d. s. -bom; ogs. om uforarbejdet stykke træ, hvoraf sadelbomme olgn. (kan) fremstilles. *vAph.(1764).II.506. MR.1819.24. Larsen. 2)* (jf. u. I. Sadel 3.3 samt opsadle 2; sml. -tømmer; tom.) særligt tømmerstykke i brokonstruktion. *ForklTømrere.156. -tøj*, et. sammenfattende betegnelse for det til ridebrug nødvendige udstyr til en hest, som sadel, hovedtøj, ridedækken osv. *MR.1815.123. Bidsel og Sadel-tøj glimrede af Guld. Ing.KE.I.34. Hist MKbh.IV.345. -tømmer*, et. (jf. u. I. Sadel 3.3, opsadle 2 samt -sted 2, -træ 2; tom.) tømmer(stykke), som støttes af, hviler paa en sadel. *CollO. Larsen.* || særligt tømmerstykke, der er del af en brokonstruktion. *Forkl Tømrere.155.*

Sadisme, en. [sa'dismə] (l. br. **Sadismus**. *KliniskOrdbog.(1921).216*). (fra fr. sadisme, jf. ty. sadismus; betegnelsen efter (marquis de) Sade, fransk forfatter († 1814), som skrev en række obscøne romaner; jf. Sadist, sadistisk; især med.) form for kønsligt (seksuelt) betonet abnormitet, i hvilken seksuel tilfredsstillelse opnaas ved at tilføje en person legemlige (undertiden sjælelige) lidelser (ved mishandling osv.); undertiden (☐) ogs. i al alm. om tilfredsstillelse ved at pine andre ell. betragte andres lidelser. *Meyer.* *Utaknemlighed, | søde Kinder | og Sadisme . . følger med Ungdommen. *JVJens.Di.*131*. Det var ikke nogen særlig ondartet Sadisme, og han (o: en lærer) slog ikke nogen Uskyldig. *JohsWulff.MG.13. Sadist*, en. [sa'disɔ] fl. -er. (ty. d. s.; med. ell. ☐) person, som lider af sadisme. *Meyer. GeorgJens.FH.94*. Edith: „Du ka' ligefrem li' at ødelægge mine Søndage — — Larsen: „Jah, jeg er Sadist — Sondagssadist.“ *Kabell.M.37. sadistisk*, adj. [sa'disɔ] (ty. sadistisch, jf. fr. sadique; med. ell. ☐) adj. til Sadisme (og Sadist). *Meyer.* * lidt sadistisk var der ved ham (o: en lærer) . . han slikkede sig temmelig demon-

strativt om Munden, naar han skulde til at give en Dreng af Spanskkrøret. *JohsWulff. MG.13.*

sadle, v. [ˈsɑdlə, sj. ˈsɑːdlə] ell. (nu kun glåds. og dtal.) [ˈsɑːlə] (jf. *Levin.Gr.I.38* dannet talesprog; jf. *Esp.471. Thorsen.114. Feilb. Flemlose.64* samt skrivemaaden *sale. Sort. (SamlDanskeVers. VI.160). Holb.Paars.51. 94. sa.LSk.IV.5.* se ogs. u. omsadle). **-ede.** vbs. **-ing** (i bet. 1.: v*Aph.1759*). *MO.* se ogs. *ndf.* — i bet. 2: *Gnudzm.Husb.122*). (ænyd. *sa(d)le, glða. sadle, æda. sathlæ (DGL.V.341. 344), oldn. sǫðla, eng. saddle, ty. satteln; til I. Sadel; jf. Sadler*)

1) lægge sadel og andet ridetøj paa et ridedyr, navnlig: en hest; ogs.: lægge sadel (1.1.3) paa et lastdyr. 1.1) i al alm. Giesten staar op om Morgenen, lader sin Hest sadle, og ifører sig sine Klæder. *Holb. Jep.II.3.* *Det var sig Herr Asker Ryg, | Han beder sadle sin Hest. *Oehl.L.I.294.* *Den Herrer sadler sin hurtige Hest | Og rider alt over den Hede. *Hz.SvD.5.* *Sadl mig min Hest Dromedarius | og rid til Klosteret Sankt Klarus. *Børnerim.III.7.* uden obj.: *I Gaarden sadle Rytterne. *PalM.II.151.* ✕ i kommandoer (gængvise af hornsignaler): Sadl, sel og tøm op! *MusikkhistArkiv.I.225.* Sadling! *smst.261.* || *part.* sadlet anv. som adj.; ofte i forb. som staa sadlet. sadlede (1931: belæssede) Asener. *Dom.19.10.* *Kamelene staar alt sadlet. *Oehl.I.205.* *Goldschm.NSU.VII. 156. 1.2* billedl. (jf. ogs. bet. 1.8-4 og 2). *Du sadler Fantasien, og den render | bestandig løbsk med Dig. *Drachm.DD.82.* Tøsneen sadlede Hyttens Mønning med sin vaade graa Kappe. *Aakj.VB.258.* sadle Pegasus, se Pegasus 2. jf. u. bet. 1.4: *Den tredje Christian, af Jyden kaaret, | han skjønnede Nøden bedst: | „Vil Folket værgе sig Fæderhjem, | da sadle det Bølgens Hest“. *Ploug.II. 190. 1.3* i *talem.*, *ordspr. olgn.* (jf. ogs. *Mau. II.174*). man skal sadle, før man rider, se II. ride 1.4. || især i *udtr.* for at handle meget langsomt, ell. stadig bestemme sig og forberede sig, men intet udføre, gaa meget sindigt og forsigtigt til værks. Hand sadler lenge og rider sent. *Moth.S10.* nu kun i *talem.*: han rider ikke, den dag han sadler, se II. ride 1.4. 1.4) i særlige forb. m. adv. || sadle af (jf. afsadle). 1. tage sadel og andet ridetøj af (et ridedyr); ogs. om rytter: stige af hesten, ophøre med at ride (og tage sadel osv. af hesten). *Moth.S11.* han (havde) først sadlet Rucio (?: hesten) af. *Biehl.DQ.III.96.* Ridderen . . gav sine Folk Ordre til at sadle af igen. *Drachm.VD.178. KaiHolb.FC.IV.91. billedl.*: *Sadl altsaa hurtig om — dog neil! | Det veed jeg, brave Sandheds-Ridder, | Det kan du ei — | Sadl af! og sæt dig ned. *Bagges. III.152.* 2. † blive jærdig med at sadle. *Moth. S11.* *VSO.* || sadle om (jf. omsadle). 1. lægge sadelen fra en hest over paa en anden; omsadle (1.1). (rytteren) sadlede om og tra-

vede mod Syd paa den sodfarvede Hoppe med sin egen udpumpede Kleppert som Haandhest. *Madelung. (BerlTid. 21/1.1935.Sønd. II.sp.2).* jf. *MO. 2.* spænde, lægge sadelen paa (en hest) paa ny ell. paa en anden maade; ogs.: lægge en anden sadel paa; omsadle (1.2). Karlen maatte sadle om, da Giorden var gaaet løs. *VSO. jf. MO. 3. overf.:* skifte sind, mening, holdning (i en sag); omsadle (2); ogs.: ændre optræden; slaa om i en anden tone. *Holb.DH.I.453.* saa snart kom vj icke til Byen, førend hand sadlede om og snart var hollandsk, snart norsk, snart dansk. *Æreboe. 197.* han var kjæk nok mod Kongen ifjor; sadler han nu om igjen og holder sig til Marsken? *Ing.PO.I.20.* en af Partiets mest-tigste og anseteste Mænd . . er (ogs.: har) sadlet om. *Pol. 9/1.1925.9.sp.4.* || sadle op, (jf. opsadle) lægge sadel paa (et ridedyr); gøre (ridedyr) rede til brug; tidligere ogs. (*intr.*): stige til hest (jf. *VSO.*). *Thi lod jeg sale op min hest. *Sortl. (SamlDanskeVers. VI. 160).* *Heib.Poet.I.161.* i kommandoraab: Sadler op, kærle! *Moth.S11.* (nu næppe br.) i videre anv.: Sadler op, kærle! . . siges i et drikkelåu, når en skåle skal drikkes tillige. *smst. (jf. u. bet. 1.2* samt II. ride 2.1 og Plankehingst; *poet., sj.) uegl.:* *En Seemand . . sadler dristig Havet op . . | Og rider høi paa Bølgens *Top. Ev. (1914). III.164* (spottet af *Wess.*, se u. Najade 1).

2) (jf. u. I. Sadel 3.3; *tøm.*) sammenføje to tømmerstykker, af hvilke det ene ligger tværs over det andet i en hældende stilling; spec. m. h. t. (tag)spær: befæste til tømmerfodstykket v. hjt. af en udsukering i spæret; oversadle. *Gnudzm.Husb.157. Suenson.B.II.164.*

Sadle, i *ssgr.* se Sadel-. **-knap**, se Sadelknap. **-plads**, en. (ogs. **Sadel- S&B. Sal. XX.764**). (jf. ty. *sattelplatz*, til *satteln, sadle; især sport.*) egl. om den plads paa en hestevæddeløbsbane, hvor hestene sadles; nu især: den del af væddeløbsbane, hvor de (næst-)dyreste tilskuerpladser findes. *Esm.I.83. Væddeløb.55.* || om tilsvarende plads paa cykelbane. *Pol. 9/1.1937.5.sp.4.*

Sadler, en. (ogs. *Saler. jf. Moth.S11.* se ogs. *ndf.*). flt. **-e.** (ænyd. *sadeler, glmo. sǫðlari, (m)nt. sadeler, jf. hty. sattler; dels (i bet. 1-2) af I. Sadel, dels (i bet. 3) af Sadel*) 1) (nu kun dtal.) *sadelmager. Feilb. (sdjy.)* 2) (nu næppe br.) *sadelsæl. CPont.HR.71. Saller. Bornh.Haandv.Er.47. 3)* (jf. sadle 1) † *sadelknægt; rideknægt. Moth.S11.*

Sacr, en. se I. Sar.

Safferan, en. se I. Safran.

Safian, et ell. (især om art; nu sj.) en (*JBaden.Orto. jf. rød Safian. Pflug.DP. 408. LTid.1737.293*). [safiˈaːn] ogs. (især i *ssgr.*): [ˈsafiʌn] (jf. *JBaden.Orto. MMeyer. Fremmedordbog. 3 (1875)*). flt. (om forsk. arter; sj.) **-er** (*VSO.*). (ænyd. *safian*(skind); ligesom ty. *saffian* fra slavisk; egl. et persisk ord; især *fağl.*) en slags fint læder (til for, galanteri-

varer olgn.), navnlig tilberedt af gede- (ell. faare)skind, der er farvet paa narvsiden. Historie-Bøgerne ere . . med rød Safian overdragne. *Pflug.DP.408. JFBergs.G.487.* *to spæde Tøfler af sort Saffian. *Winth.VI.264.* en Psalmebog i Safian. *HCAnd.(1919).VI.13.* To Ponyer med bjælderinglende Seletøj af rødt Safian. *ORung.VS.44.* || gen. **saffians** brugt som adj. (ell. 1. led af ssg., se ndf. l. 17): (fremstillet) af safian. (en) rød Saffians Rem. *MR.1825.97.* (en) grøn Saffians Kasket. *Goldschm.VI.100.* et Par røde Saffians Tøfler. *JV.Jens.RF.27.* **Safian-**, i ssg. (ogs. (i den ndf. l. 17 nævnte anv. næsten kun) **Saffians-**). (især jagl.) jz. (foruden de ndf. medtagne): Safian-fabrik(ant), -fabrikation, -handel || i betegnelser for, hvad der er fremstillet af safian; vekslende m. usammensat forb. m. gen. **saffians**, se u. Safian; foruden de der nævnte eksempler kan anføres: Safian(s)-betræk, -bind (o: bogbind af safian), -sko, -stovle, -tøffel, -vare(r). **-berede**, v. vbs. **-ning** (S&B.), jf. **-berederi** (jf. -garvning; især som vbs.) berede (skind) til safian; fremstille safian. **Bl&T.** **-bereder**, en. (jf. -garver) person (garver), der fremstiller safian. *Hallager.81. LovLPet.VIII.400.* **-berederi**, et. vbs. til -berede; ogs. (jf. -garveri) om fabrik (garveri), hvor safian fremstilles. *Lov^{29/11.1857}.§18h.* **-garver**, en. d. s. s. -bereder. *S&B. D&H.* **-garveri**, et. (jf. -berederi) fabrik (garveri), hvor safian fremstilles. **Saffians-**: *VareL.(1807).II.430.* **-garvning**, en. (jf. -beredning (u. -berede)) det at berede skind til safian. **Bl&T.** **-læder**, et. (jf. -skind) d. s. s. Safian. *JFBergs.G.487. Green.UR.240.* **-papir**, et. papir, som ved farvning, glitning og indpresning af mønster har faaet samme udseende som safian. *S&B. PapirL.264.* **-skind**, et. (ænyd. safian skind; jf. -læder) d. s. s. Safian. *Adr.^{9/11.1762}.sp.9. JFBergs.G.487.*

Safir, en. [sa'fi'r] ft. **-er**. (ænyd. saphir, safiire, glda. saphir; ligesom ty. saphir (mht. saphir(e)), fr. saphir af mlat. saphirus (jf. *Harp.Kr.189*), gr. sappheiros, lasursten; egl. et hebr. ell. arab. ord; især mineral. ell. gulds.) (mat) blaa (ell. blaagrøn) ædelsten, bestaaende af krystalliseret lerjord (varietet af korund); undertiden (som modsætning til Rubin) om enhver ikke-rød varietet af korund (*BerlKonv.XIII.148*); ogs. (l. br.) som stofbetegnelse. *2Mos.23.18.* *det hvide Elfenben . . | Oversat med blaa Saphirer. *Brors.238.* *Safirens Blaae Kierminderne for dunkler. *Oehl.Digte.(1803).59.* *Hver Ædelsteen smilte med Straale paa Kant: | Den muntre Smaragd, den forleste Rubin, | Den milde Saphir, og den stolte Demant. *Oehl.XXIX.287.* *Uss.AlmGeol.15. Dragsted.Ædle Stene.(1933).133.* kvindelig, mandlig, orientalsk safir, se kvindelig 4.2, mandlig 3.2, orientalsk 2 || (især poet.) overf., om hvad der ved sin klarhed ell. (blaa) farve

minder om en safir; især om himmelblaaet. Over mit Hoved var en Himmel af gjennem-sigtig Saphir. *Ev.(1914).IV.279.* *Nu er Dagens Saphir blevet Skumrings Smaragd. *Tom Krist.F.22. jf.:* *ira klare Safirhvelving Maanen straalere. *Oehl.Digte.(1803).35.* || (sj.) billedl., om udmærket person: juvel; perle. *Kommer I Mestere! jeg er for ringe | Til at beskrive saa blank en Saphir. *Wadsk.130.* **safir-blaa**, adj. (jf. safirne; især \ominus) blaa som en safir. *vAph.(1759).* *En huld, saphir-blaa Farve trindt bedækket | Med frydfuld Klarhed Luften i det Høie. *CKMolb.Dante.II.7.* **-flus**, en. (mineral.) om forsk. blaa-farvede varieteter af mineralet fluspat. *S&B.* **-krebs**, en. (zool.) krebsdyr af slægten Saphirina, hvis hanner skinner med blaa, grønne og gule farver, naar de rammes af solstraalerne. *BøvP.III.416.* **-kvarts**, en. (mineral.) en slags kvarts af blaa farve. *S&B. Dragsted.ÆdleStene.(1933).120.* **-mat**, adj. (sj.) af samme lidt matte farve som en safir. *JPJac.II.159.* † **safirne**, adj. (fra ty. saphir(e); til Safir) som m. h. t. klarhed og (især) farve minder om en safir; safirblaa. *Saphirne Luft og gyldne Ager! | Og solvblaae, stolte, danske Strand! *Ev.(1914).III.197.* *Himlen stod i sin saphirne Prag. *Oehl.VI.135. VSO.VI.133.* **Safir-spat**, en. (mineral., l. br.) mineral, hvis krystaller er klare og (oftest) blaa af farve; cyanit. *S&B.* **-sten**, en. (nu l. br.) d. s. s. Safir. der var under (guds) Fødder som et Arbejde af Saphirsteen (1931: ligesom Safirfliser) og som Himmelen selv, naar den er klar. *2Mos.24.10. JPJac.I.104.*

I. Safran, en ell. (i bet. 2, især som stofbetegnelse, ogs.) et (*HesteL.(1703).A8^v. Høysg. AG.37. Green.UR.224. MentzO.Pl.216. Vare L.*665*). [sa'fɾan, ogs. sa'fɾa'n] († **Safferan**. *LTid.1748.786.* (æda. saphran, saf(f)ran (*Harp.Kr.31.120.198*), safran (AM.), ty. safran (mnt. saff(e)ran), fr. safran, ital. zafferano, jf. mlat. safranum; egl. et arab. ord; jf. II. safran)

1) ♀ navn paa forsk. arter af krokus, *Crocus L.*; egl. (og især) om *C. sativus L.*; høstsafran; ogs. om den som prydpilante dyrkede *C. vernus L.* (*MentzO.Bill.330*). *Højs.4.14. vAph.Nath.VII.25. Lange.Flora.215. AxLange.FP.77. jf. JTusch.68.* || i forb. m. adj. i (nu sj.) betegnelser som dansk (*Moth.D34. sa.Conv.D14. VSO.I.590*), uægte (*Moth.Conv.D14. Raff.(1784).64*) ell. vild safran (*Moth.Conv.D14. HaveD.(1762).289. BerlTid.^{30/1.1929.Sønd.3.sp.3}*), om forsk. (til forfalskning (jf. bet. 2) brugte) planter som *Crocus vernus L.* ell. navnlig den udenl. farveplante *Carthamus tinctorius L.* ell. bakketidsel, *Carlina vulgaris L.*

2) (især jagl.) om (rødgult ell. orange-rødt produkt, fremstillet af) de tørrede ar (ell. grifler) af høstsafran (*Crocus sativus L. var. autumnalis*), anv. som farvestof, lægemiddel, krydderi olgn. noget af Ri-

sen farve de gul med Safran. *Kyhn.PE.56.* Kryderier, saadanne som Safran, Anis, Ingefer og især Peber. *HCAnd.(1919).III.218.* Du skal have en stor Kop Thevand med Safran i, det driver Solufften ud af Kroppen og bringer Roser paa Kinderne. *Dodt. AT.47. MentzO.Pl.216.* || (jf. u. bet. 1) i forb. som dansk (*FolkLægem.III.22.92*), falsk (*Sal.²XX.767*), svensk (*CVarq.Farve-Bog.(1773).49*), tysk (*vAph.Nath.VII.31*), uægte (smst. *CVarq.Farve-Bog.(1773).22*) ell. vild (*CollO. FolkLægem.III.92*) safran, om forsk. forfalskninger, fremstillede af andre planter. || (jf. u. Agurkesalat; nu kun dial.) i talem. som: „Hvad kiender Bonden til Safran?“ „Han siger, det er rød Traad.“ *JHSmidth.Mundheld.(1840).76. Feilb.* || (jf. u. Safran-; nu sj.) gen. safrans anv. som adj. (ell. 1. led af sgr., jf. ndf. l. 34): safran (II); safranfarvet. *Jeg seer alt (*Auroras*) Safrans-Dragt. *Clitau.PT.145.* *Vidt over Jord i sit Safrans Slør sig Dagningen bredte. *Wilst.II.VIII.v.1.*

3) (jf. Jærn-, Kobbersafran; kem., foræld.) betegnelse for forsk. metalholdige stoffer, navnlig ilt, hvis farve ligner safran. *vAph.Chym.III.120.* Jernets metalliske Jord kaldes formedelst sin rødbrune Farve Safran. *Tyachsen.ChemiskHaandb.I.(1784).233.*

II. safran, adj. [sa(ʔ)frən, ogs. safrɑn] (adjektivisk anv. af I. Safran; fagl.) af (en rødgul ell. orangegul) farve som safran (I.2). *HavebrL.²I.250.*

Safran-, i sgr. (nu næppe br. Safrans-). *Safrans-Pulver. *Graah.PT.I.328.* se ogs. u. I. Safran 2 slutn.). især (fagl.) af I. Safran 1-2, jz. (foruden de ndf. medtagne): Safran-avl, -blomst, -dyrker, -høst, -mark, -plante, -plantning || tidligere ofte (poet.) i sgr., hvis 1. led har bet.: safranfarvet; safran (II); jz.: *Morgenrøden . . | Oplukte Safran Dørre. *Holb.Metam.42.* *Morgenrøden gick af Saffran-Sovekammer | Og tente Himlen an med Rosen-tegnet Flammer. *sa.Paars.29.* se endvidere u. I. Safran 2 slutn. **-bronz**, en. (kem.) guldgult, krystallinsk pulver af en volframforbindelse; volfram(guld)bronz. *Sal.²XXV.365.* **-død**, en. (jf. ty. safrantod; nu næppe br.) ♀ snyltesvamp, som angriber krokusknolde; *Rhizoctonia violacea.* *vAph.Nath.VII.29.* **-farve**, en (jf. -farvet) (orange-, rød-)gul(t) farvestof, fremstillet af safran; ogs.: farve, som minder om safran. *Moth.S14.VSO. MO. S&B.* **-farvet**, adj. (jf. -farve-, -gul-, -rød) farvet med safran; ogs.: hvis farve minder om safran. *FrHorn.PM.99.* en mørk safranfarvet Rust. *Reiser.II.368. JBaden.Fr O.II.34.* **-finke**, en. ♀ sydamerikansk finke, *Sycalis flaveola*, hvis han er gul med orangebr. pande. *Wiese.T.I.204. BovP.III.86.* **-gul**, adj. (jf. -farvet, -rød samt -gult) af en (stærk) rødgul ell. orangegul farve. *Moth.S14.* *Paaskeliljen safranfuld. *Grundtv. PS.IX.26.* en Buket hvide Liljer, hvis sa-

frangule Kalke syntes at lyse. *Wied.CM.44.* **-gult**, et. (jf. -gul) gult farvestof, fremstillet af safran. *Green.UR.224. Sal.²XX.768.* **-krokus**, en. ♀ høstsafran (*Crocus sativus L.*). *Nytteplanter.246.* **-lilje**, en. (gart.) liljen *Lilium croceum* (med safrangul blomst). *Frissenette.Frøkatolog.1927.71.* **-plaster**, et. (apot.) plaster, som bl. a. indeholder pulveriseret safran (*Emplastrum oxyroceum*). *FolkLægem.I.57. VareL.²737.* **-rød**, en. (nu kun dial.) roden (ell. det deraf udvundne gule farvestof) af urten gurkemeje. *vAph.Nath.III.216. FolkLægem.I.57.* **-rød**, adj. (jf. -gul samt -farvet) af rødgul farve som safran. *vAph.Nath.VII.31.* **-spiritus**, en. (fagl. l. br.) vædske, bestaaende af whisky, hvortil der er sat safran og andre krydderstoffer. *S&B.* **-træ**, et. (fagl.) det gule ved af det til benvedfamilien hørende træ *Cassine crocea.* *VareL.²737.* || (sj.) ♀ om selve træet. *KLars.Detskønne Portugal.(1904).95.* **-ugle**, en. (zool., sj.) sommerfuglen *Hoporina croceago* (der har rød-gule farver paa krop og vinger). *FrHeide. Sommerfugle-Atlas.(1913).10.*

Saft, en. [safd] flt. -er ell. (nu sj.) -e (*vAph.Chym.III.121. JBaden.Orto. Nans. GF.159.*) (ænyd. d. s.; fra ty., mkt. saft, uvidelse (aft.) af oht. saf ((m)nt. holl. eng. sap); besl. m. I. Save, jf. II. sabbe; sml. safte, saftig || ordet har i rigsspr. fortrængt I. Os || et propr. Saft foreligger i flg. tilfælde: 1. Det er comisk, at Elskovens høje Flugt (at ville tilhøre hinanden for alle Evigheder) ender bestandigt ligesom Saft i Spisekamret. *Kierk. VI.44.* efter en person i *Oehl.Sovedrikken*, der altid taler om mad, se *Oehl.Sovedrikken.* (1808).27. 2. disse fire „Safter“, hvis Armmuskler . . i Virkeligheden havde kvalificeret dem til at underholde som Prytanister paa det Offenliges Bekostning. *Drachm.KK.41.* efter en bekendt bryder, bager Saft, ca. 1870. se *ACMeyer.Idr.14.17f.*)

1) om nærende, ofte tyktflydende, i naturen forekommende vædske. 1.) (jf. jz. Mælke- (2), Næringssaft) den (i visse celler) hos planter forekommende vædske, der bestaar af opsuget vand, forskellige opløste organiske og uorganiske stoffer oln. og betinger plantens trivsel, vækst. *Holb.Metam.18.* Trærnes forskellige Sygdomme kan man udlede fra 3 Hovedarsager: Mangel og Overflødighed af Safter, og Safternes Fordærvelse. *Funke.(1801).II.27.* *den saftige Lovetand | . . vover saa vilt med sin skarpe Saft. *Oehl.XXX.76.* Safterne . . stiger op i Træer og Blomster. *JPJac. II.318.* *Dér staar du (o: vinterrugen) paa Toften bag Hus og bag Gaard | med Saft i din Stængel og Grønt i dit Haar. *Aakj.SD.I.294.* || spec. om den vædske, der indeholdes i bær, frugter oln. ell. udsiver af visse planter (træer), og som (jf. bet. 2.) kan opsamles og udnyttes. Der er . . fuldt af Palme-Træer, deraf den Saft Terri tappis. *Pflug.DP.770.*

AF Wiegmann. Om Planternes Sygdomme. (overs. 1839). 63. De aflukkede Druer (knuses) og presses, saaledes at Saften, Mosten, kan løbe af. *Mentz O. Pl. 263.* Stamme af brasiliansk Kautsjuktra . . med smaa Bægre til Opsamling af Saften. *smst. 325.* || (nu næppe br.) i *best. f.*, om safttiden. Desuden undersøgte jeg nogle Trærter, som jeg havde føldet i Saften. *Phys. Bibl. XII. 223. 1.2*) (jf. fx. Forøjelses-, Leve-, Mad-, Mave-, Jfæringssaft) be- 10 tegnelse for visse i et levende væsen forekommende vædske, som er optaget gennem føden (og omdannet til næringsstof for organismen) ell. afsondres af indre organer (som fx. kirtlerne); if. ældre medicinsk opfatelse (jf. Kardinal-, Livssaft) om saadan(ne) vædske(r), der tænkte som livskraftens egentlige sæde; i videre anv., om forsk. slimlignende substanser i (dele af) legemet (jf. fx. Marvsaft). *Ps. 32.4 (Chr. VI); se u. Livssaft.* 20 Enhver Afmagt efterlader sig et Ondt befindende og Svaghet; Afsondringerne blive standsede, Safterne staae stille. *Holck. K.M. 27.* Blodets og Safternes raske Omløb . . bevinger alle Sielens Operationer. *Engelst. Nat. 174.* den Saft, der skal udføre det endelige Opløsningsarbejde, nemlig Bugspyttet. *Arn. Møll. Sundhedsl. 56.* (poet., sj.) om blodet: *der randt hans Legems ædle Saft | ud i den store Strøm af Kraft. *Ploug. II. 70.* talem. (nu næppe br.): trykke Saften af En (o: knuge en voldsomt). *VSO.* || (sj.) om slangegift. Krake tillavde en Grød af tvende Slangers Saft. *Suhm. Hist. I. 417. Jolr. SD. I. 215.* || (jf. Kød-saft) om den vædske, som findes i raat kød af slagtedy, og som delvis træder ud ved stegning; sky olgn. (hun) overgjød den stormægtige Kalvesteg (o: som er ved at steges) med Saft. *Gjel. M. 103.* der er (ingen) Saft i det Kød. *D&H. 1.3*) (nu sj.) om andre lignende vædske, fx. om fugtighed, væde i jorden (især betragtet m. henblik paa betydningen for planters vækst). (jordens) indvortes Saft, som tilvejebringer Frugtbarhed, (kan ikke) circulere. *Holb. Rpb. II. 2.* *Suhm. II. 65.* jf. Modding-, Møgsaft: alt det overflødig Vand og Saft, som er i Moddingen. *Fleischer. AK. 33.* || spec. (jf. Jordsaft; mineral-, foræld.) om mineralolier olgn. *vAph. Nath. VII. 32.*

2) vædske (brugt som drik ell. i husholdningen), fremstillet af forsk. plantedeles saft (1.1). 2.1) (jf. bet. 2.2) i al alm. om en af plantedele udvundet og paa forsk. vis tilberedt vædske; især om vædske af bær, frugter, der tilberedes og konserveres paa forsk. maader til brug i husholdningen ell. (i reglen blandet med vand, jf. Saftvand) som drik. En nyttig Saft af Gulerødder at koge. *Oecon. H. (1734). I. 302.* han fyldte en lille Flaske med Saften af kogte Urter. *Ing. PO. II. 202.* *Havebr. L. II. 421.* saft og vand, se Saftvand. 2.2) om vin ell. anden spirituos drik; dels (især poet.) m. tanke paa den i druer indeholdte saft,

hvoraf vin fremstilles (jf. Druesaft); dels (især jarg. ell. vulg.) spøg., eufem. brug af bet. 2.1 (m. henblik paa det alkoholfri saftvand); ogs. (poet., foræld.) brugt mere ube- stemt om læskedrik. *Reenb. I. 286.* *Saa skreg Jeronimus paa nok en Flaske Saft | Og mens hans Dotter drak, berømte Vinens Kraft. *Prahl. B.J. 12.* *Naar nu engang min kolde Mund | Ey meer skal nyde Vædske, | Naar ingen Saft i sidste Stund | Min tørre Siæl kan lædske; | O Livsens Kilde, skiank da mig | Den Trøst, din Tørst betyder (o: saligheden for mennesket). *Stub. 19.* *lad dem glade | Sjunge Rankens stærke Saft. *Winth. SS. 31.* *han selv stikker tæt paa Saften (o: drikker). *Ploug. I. 28.* I Retten udtalte de, at de i Dagens Lob havde faaet saa meget „Saft“, at de intet kunde huske. *NatTid. 14/1927. Aft. 6. sp. 5.* || spec. (jf. Saftvand 2; nu glgds.) om drik af kognak og koldt vand. Han sad . . foran Høtel d'Angleterre og nød sin „Saft“ — alias Kognak og Vand. *Schand. V.V. 160.* En „Saft“ bestod af en Snaps Cognac . . hældt op i et Absintheglas med Is, hvortil en Karaffel koldt Vand. *Arnild. Paraplyen. (1928). 78. 2.3*) (især apot.; oftest som sidste led af ssgr.) om forsk. (stærkt sukkerholdige og tyktflydende) medikamenter. *VSO. Pannum. 530. Pharm. Dan. (1933). 515.*

3) $\text{\textcircled{B}}$ billedl. anv. af bet. 1.1 som symbol paa grokraft, sundhed, styrke ell. hvad der styrker, opbygger, er værdifuldt, ledigt olgn.; spec. om kraft, fynd i sprogligt udtryk. *Saa skal hans (o: Jesu) Kraft | Os give Saft. *Kingo. 278.* *Ansee først Danske Sprog, før I saa hidsig taler, | Thi i dets rette Saft vel aldrig haver smagt. *FrHorn. P.M. 115.* *af de gamle Skrivter | Ud drager (han) den søde Saft. *Blich. (1920). XIV. 152.* (jøniskernes) Kunsthaandværk blev . . en smagløs og karakterløs Bryg, i hvilken de gamle, stærke Urter fra de ældre Kulturer tabte baade Safter og Duft. *FrPoulsen. (Tilsk. 1932. I. 11).*

4) i forb. saft og kraft. 4.1) i egl. bet. (til bet. 1), om saft (1) i forb. m. den deraf frembragte, betingede kraft, styrke, sundhed, ell. om nærings-, styrkende evne og kraft (hos næringsmiddel); til bet. 1.1: der var ingen Saft og Kraft i Træet, og saa kunde hverken Regnen eller Soelskin, eller Jorden nytte det noget. *Mossin. Term. 662.* et eneste Kaalhoved i Alkmaar har mere Kraft og Saft, end alle de Frugter tilsammen, der voxer i Amerika. *Hauch. VI. 56.* de store Moser tabte Saft og Kraft, de Urter, som var Lækkerbiskener, blomstrede ikke mere. *Fleuron. STH. 90.* til bet. 1.2: (de) kaage og steege (kødet) saa længe, indtil al Saft og Kraft er borte. *Holb. Qvegs. 396.* Der er hverken Saft eller Kraft i dette Kød. *VSO. III. K294.* Naar Kreaturet er saa gammelt, er der hverken Saft eller Kraft i det mere. *VSO. 4.2*) om fysisk kraft ell. sundhed hos levende væsner. *Kan Saft og Kraft forsvinde slet, | Naar Blodet en for-

sager; | Saa har og Jesus fristet det, | Hvor-
 efter Tørsten plager. *Stub.18. Tode.VI.159.*
(han) gik en lang Tour. Han sugede Saft og
 Kraft af Foraarsdagens varme Sol. *Schand.*
AE.253. jeg (o: en *udvandrer*) er en gammel,
 fattig, udslett Mand, som Frihedens Land
 sparkede tilbage igen, da der ikke var mere
 Saft og Kraft i mig. *Howall.DB.30. 4.3)* om
 fynd, kraft og lodighed i skriftligt ell. mund-
 ligt udtryk. en glimrende Stil, som mangler
 10 | Saft og Kraft. *Suhm.V10.* skønne . . Vers
 ere kun de, hvori Udtrykket har Saft og
 Kraft. *Heib.Pros.IV.421. Brandes.V102.*

5) i forb. saft suse mig, (maaske egl. *eufem.*
 for eder m. Satan som 1. led ell. *udtr.* som
 kraft knuse mig olgn. (se u. I. *Kraet 2*); *jarg.*)
 brugt som (en *svagere* (mindre anstødelig)) *ed.*
 Saa siger han som sin fulde Overbevisning:
 Det er Saftsusemig noget af det stiveste!
FrSkousbo.LyseJohanne.(1906).274. Je' tro'-
 20 | de Saft suse mig, a' De ha'de helt sla'et
 Haanden a' vos. *OBock.ForhenværendeMen-*
nesker.(1910).14. En yndet ungpigeed i alt
 fald for et par år siden var „saft suse mig“.
Jesp.(Festskr.Feib.39).

Saft-, i ssg. (ogs. **Safte-**. se u. saft-fuld,
 -løs; sml. Saftvand. **Saftes-**. se u. saftløs).
især (jagl. (bot., gart., forst.)) af Saft 1.1,
 hvilken bet. foreligger ndf., hvor intet andet
 anføres; foruden de ndf. anførte kan nævnes
 30 | en del (kog.) ssg. til Saft 2.1 som: Saft-
 flaske, -fremstilling, -gelé, -is, -sovs, -suppe,
 -udvinding. **-aare**, en. (jf. -gang 2 samt
 Saft 1.8; nu sj.) rodhaar, -trævel olgn., hvor-
 igennem fugtighed fra jorden suges op i roden;
 ogs. d. s. s. -kar. *Moth.S14. S&B. -bevarer*,
 en. (jf. -gemme; foræld.) organ (især paa
 blomsten), som opbevarer den usondrede saft;
 honninggemme. *CGRafn.Flora.I.26. -blad-*
hat, en. ♀ svamp af slægten vokshat, *Hy-*
grophorus (hvis frugtlegerens kød er meget
 vandrigt). *Sal.XII.174.XV.470. -blomst*,
 en. (nu næppe br.) blomst, i hvilken der afson-
 40 | dret honning (1.2). *Træearter.(1799).321.*
-blære, en. lille afsondret rum i planecelle,
 indeholdende en fra den øvrige celledaft for-
 skellig vædske. *Warm.Bot.134. -drivende,
 part. adj. spec. (jf. -tid; nu næppe br.) om
 (joraars)maaneder, hvori plantesafte trænger
 fra roden op i grenene. *Podningen og Oeule-*
ringen sker . . i de saftdrivende Maaneder.
JFBergs.G.73. -dække, et. (foræld.) hon-
 ningdække. *CGRafn.Flora.I.27. SvGrundtv.**

saft, v. [saft] -ede. vbs. -ning (se
 bet. 3). (ty. saften; til Saft 1) (især kog.)
 afsondere, udskille saft (vædske). 1.1)
 til Saft 1.1. *Hindbær og Ribs* . . nedstrøs
 lagvis i Gryden med Sukkeret. Sættes over
 svag Ild, indtil Bærrene begynde at safte.
FrkJ.Sylleb.(1902).13. „Det Brænde ser lidt
 fugtigt ud,“ vover jeg . . at bemærke. —
 „Fugtigt!“ gentager han foragteligt, „det er
 ikke fugtigt, det er bare Træet, der safter.“
*NatTid.*1/21927.Sønd.14.sp.1.* Melon eller an-

den stærkt saftende Frugt. *BerlTid.*1/21937.*
Sønd.18.sp.2. || refl. Bærrene stodes let for
 bedre at kunne safte sig. *ENordenstreng.*
Rønnebær.(overs.[1936.]).46. 1.2) til Saft 1.2
 slutn. Naar (skinken) er gnedet (med en
 blanding af saft m. m.) til den safter udven-
 dig, lægges den i et Trug. *Mangor.Syltebog.**
(1852).147. det saftende Oksekød. *Nathans.*
MP.159. 2) (jf. saftig 2.1; l. br.) upers. det
 10 | safter, som *udtr. for*, at slag, tryk sker efter-
 trykkeligt (saa der fremkommer væde, ell. saa
 det lyder som slag i noget fugtigt). saa ung
 hun er, langer hun ham en Kindhest, saa
 det safter. *ThilJens.SK.I.191. 3)* (efter sv.
 safta; kog., l. br.) *IRANS.* lave, fremstille
 saft (2.1). jf. Raasaftning. *ENordenstreng.*
Rønnebær.(overs.[1936.]).13.

saft-fuld, -løs, adj. se saft-fuld, -løs.
saftes-løs, adj. se saftløs.

Safte-vand, et. (ogs. **Saft-og-vand.**
FrkJ.Kogeb.(1901).118. Hjorto.OS.19. NJep-
pesen.GH.23. jf. Glahder.Retskr.(1929)).* (af
 forb. saft og vand (jf. u. Saft 1.1 og 2.1);
 sml. u. Hestevogn 2, Mælke-1 slutn.; dagl.)
 1) drik, bestaaende af saft (2.1), fortyndet
 med vand. Der skulde trakteres med skaaret
 Smørrebrød, Saftvand og kold Puns. *And*
Nx.M.112. De fik Honningkager og Saft-
 vand. *KMich.B.51. 2)* (jf. u. Saft 2.2; spog.)
 om spirituos drik. har Du „Saftvand“ til
 disse Knægte? *Buchh.GT.160.*

Saft-fanger, en. [2.1] ☼ i sukker-
 fabrik: apparat, der opfanger de draaber saft,
 som føres med af dampen under saftens kog-
 ning. *OpfB.*II.3.95. -farve, en. (jagl.)
 farve, som bl. a. udvindes af forskellige plan-
 30 | ters saft, og som lader grunden skinne igennem.
vAph.(1764). Paparbeideren.(1835).200. Vare
*L.*738. -flaad*, et ell. † en (VSO.). stærk
 udflyden af vædske fra planter (navnlig:
 træer), hvis overhuds (barklag) er blevet beska-
 diget. *Olujs.Landoecon.357. Wagn.Tekn.440.**

ForstO. -frugt, en. frugt, navnlig: bærrugt,
 bestemt ell. egnet til udvinding af saft (2.1).
*HavebrL.*I.507. -fuge, en. (nu næppe br.)
 d. s. s. -kar. *Fleischer.HB.303. -fuld*, adj.
 (nu næppe br. **saft-**. *Holb.Hh.II.35. Flei-*
scher.AK.161). (ænyd. saft(e)fuld 1) til Saft
 1: fuld af, rig paa saft; saftig. 1.1) til Saft 1.1;
 nu navnlig om blade, grene. *Holb.Hh.II.35.*
 (pæretæerne) bare snart store, saftfulde
 40 | Frugter. *HCAnd.(1919).V.279. saftfulde* Blade.
*Socialdem.*1/21937.Sønd.23.sp.3. 1.2)* (jf.
 Saft 1.2; l. br.) *svulmende; fyldig; blodrig*
 (ofte m. bibel. af livslyst, sanselighed). hendes
 saftfulde Læber. *EmilRasm.BH.11. 1.3)*
 (l. br.) til Saft 1.2 slutn. Vildt og Fisk synes
 meere sund Føde, end den, som man faaar
 af tamme Dyr; thi deres Kiød er ikke saa
 50 | Saftfuldt. *Fölsch.Philhist.31. 2)* ☽ til Saft 3:
 frodig; yppig; kraftig. *Leth.(1800).* det var
 ved Naiviteten, Indlerlighed og en vis saft-
 fuld Sødme i dens Udtryk, at (*Chr.Winther*)
 fik en saa afgjørende Indflydelse paa den dan-*

ske lyriske Stil. *PLMøll.KS.II.213. NMøll. VLitt.I.431. jf. saft og kraft u. Saft 4: Kraft- og Saft-fulde Kierne af de Evangeliske Sandheder, Udtagen af D. Martini Lutheri Kirke- og Huus-Postiller . . paa Dansk oversat. (bogtitel.1746).* **-fuld-hed**, en. (jf. -fyld; sj.) *det at være saftfuld; til -fuld 1.1: Fleischer.HB.426. Græs og Urter staae med en Saffuldhed og Yppighed.HCAnd.SS.II.161.* **-fyld**, en. (sj.) *saffuldhed; saftighed. S&B.-førende*, part. adj. *spec. om gang, kar i plante: hvorigennem saft ledes. Warm. Bot.222.* **-gang**, en. (ænyd. d. s. (i bet. 2), ty. saftgang) **1)** d. s. s. -strømning. i October og November (er) Saftgangen . . standset. *Andres.Kliif.363. 2)* (nu sj.) *om saftaare ell. -kar. Moth.S14. Saftgang, som adskille Lagene (i træernes ved). ArchivSøvsen.III.230. D&H.-gemme*, et. (l. br.) d. s. s. -bevarer. *Larsen. I.-grøn*, et. se -grønt. **II.-grøn**, 20 adj. (ty. saftgrün; jf. -grønt) **1)** **☉** om plante- (del): *af en frisk grøn farve; stærkt grøn (p. gr. af tilstedeværelsen af megen plante-saft); højgrøn; saftiggrøn. vAph.(1764).* *i en Vaarvind vugges | Det saftgrøne Siv. *Winth. X.263. Grasset . . slynger sine saftgrønne Straa over Jorden. Eriksholm.S.170. om landskab med frisk, frodig plantevæxt: *den saftgrønne Ø. Winth.N.Digt.80. 2)* (mal., nu næppe br.) *malet, farvet med saftgrønt. VSO. MO.-grønt*, et. († -grøn. *Moth.S15. VSO.*) (ænyd. saftgrøn; jf. -gult samt II.-grøn; jagl.) *gul)grønt farvestof, fremstillet af saften i bærrerne af twee vrietorne, Rhamnus cathartica L.; blæregrønt. Funke.(1801).II.132. VareL.⁴100.* **-gult**, et. (jf. -grønt; jagl.) *gult farvestof af saften i bærrerne af forsk. arter vrietorne (Rhamnus L.), udvort med en slags gummi. NordConvLex.V159. VareL.⁴315.* **-holdig**, adj. (l. br.) *som indeholder 40 (megen) saft; saftig. Æbler og Pærer, saa saftholdige, saa velsmagende. HCAnd.(1919). V271.* **-hud**, en. (nu næppe br.) *lag af levende, protoplasmariige celler, som ligger mellem den ydre, grove bark og splinten i træer. JFBergs.G.113.* **-hug**, et. *afhugning, stævning af træer (især af roden), som foretages i vækstperioden (mens træets safter er i livlig bevægelse). NordConvLex.V159. Sal.²XX.768.* **-hul**, et. (jf. Saft 1.3; nu næppe br.) *lille 50 aabning i enden af rod(trævel), gennem hvilken fugtighed fra jorden indsuges. Moth.S15. VSO. MO.*

safftig, adj. [safdî] (ænyd. d. s.; fra ty. saftig; til Saft)

1) *som er rig paa, fuld af saft; saftfuld; saftig. 1.1) til Saft 1.1; om plante(d), især om frugt. Denne Frugt er dog ey saa saftig eller sød, som vore Roer. Pflug.DP.III3. *da breder fra Giærdets Rand | Sig snart den saftige Løvetand. | Og voxer saa vildt. Oehl. Helge.(1814).26. saftige Frugter, som Kirsebær. Frem.DN.46. om fødemiddel af plante-stof: (herren skal) give Regn til din Sød . .*

og Brød af Jordens Grøde, og dette skal være fedt og saftigt (1931: kraftigt og nærrende). *Es.30.23. Feilb. || om plantevækst. Grasset groede saftigt. AaDons.S.238. jf.: den saftige (o: frodige) Donaudal. Schand.O.II.344. || ☉ billed. ell. i sammenligning. Denne Indsigts-fulde (o: en kender) finder i Valdemars og vore øvrige gamle Love den saftige Rod, hvoraf de fuldkomnere Love opvoxte i de nyere Tider. Vogelius.(SkVid.VIII.154). især (jf. bet. 1.3) om person: De, som ere plantede i Herrens Huus . . skulle endnu bære Frugt, naar de ere graahærdede, de skulle være saftige og grønne (1931: friske og fulde af Saft). Ps.92.15. *En om Morgenen kan vandre | Sterk og saftig som en Eeg. Stub.45. Paa en Plæne leger hans Smaapiger, den ene frodig og saftig sund som de Falsterke Enge. Rimest.DF.32. 1.2) til Saft 1.2 slutn., om kød, steg olgn. saftig Oxekød. Holb.MTKr.448. Winth.I.136. diminutive, men saftige Stykker Boeuf. Schand.SF.47. billed.: *Hvi fordre I ikke med tusinde Stemmer | Af Guldkalven . . | Et saftigt Stykke, en Marbradskive. Drachm.D.36. 1.3) (jf. bet. 2 samt Saft 1.2; ☉, l. br.) om legeme ell. (især) om læber: *kraftig; sund; svulmende af sundhed, (livs)kraft (ofte m. bibel. af livslyst, sanselighed) hans kød (skal) blive saftigt (1871: kraftigt), mere end i barndommen. Job.33.25 (Chr.VI). *De (o: bruden) Hr. Plesners røde Mund . . | Vil finde sød og saftig. Wadsk.41. En Pragtkarl var han . . med de lystne Tænder band den saftigt buede Mund. EChristians.O.I.12. jf.: Selve Ansigtet (o: hos Theseus) har samme saftige Fyldelse som Herakles. FrPoulsen.OD.195. 1.4) (til bet. 1.1) i forb. saftig varme olgn., (☉, nu sj.) m. h. t. særlig fremgangsmaade ved opvarmning af jern (til smedning ell. svejsning), ved hvilken jærnets overflade dækkes med paastroet sand, som smelter under opvarmningen (og gør jærnets overflade blank og skinnende). Wagn. Tekn.117. Sal.³VIII.424.**

2) *som er forbundet med ell. leder tanken hen paa væde, fugtighed (ell. livskraft, frodighed). 2.1) (jf. safte 2) om handling, især slag ell. tryk: kraftig, eftertrykkelig, saa der fremkommer væde, ell. saa det lyder som slag i noget fugtigt olgn., saa det smasker. af saftige Kys har hand (o: en helgenfigur) faaet sin Kiortel smusket. Klevenf.(KSelskSkr.VI.30). I samme Øjeblik laa Antons Knytnæve med et saftigt Svup i Korfitzens højre Øje. CHans.S.170. Nathans. MP.124. 2.2) (jf. bet. 3.1; især jagl.) om farve: som har et fugtigt, friskt skær over sig; ogs.: som virker stærk, kraftig. MO. Skygger (paa et maleri), der er altfor . . saftigt lakroede. KMads.Marstrand.329. Farven er som Regel for kras efter dansk Smag. Ogsaa Landskaberne . . lider under en altfor saftig Kolorit. DagNyht.⁷11.1922.6.sp.3. jf.: man erhverver sig snart Færdighed i at se, om et*

Billeder er malet med en bred eller en spids, en saftig eller en tør Pensel. *Schand.TF.II. 238.*

3) (jf. Saft 3) fyndig ell. grov i udtryk (*s-maade*). **3.1)** om skriftligt ell. mundtligt udtryk: som fremføres med kraft; fyndig; indtrængende; stærkt virkende. (hans) Kunstkritik er paa én Gang den saftigste og den varmeste i Nutiden. *Pol.³⁰/18 1920.9.sp.5.* Man undrer sig over, at jeg endnu paa min Gammelalder kan skrive noget saftigt og kraftigt. *Ochl.Er.IV.295.* || især i videre anv.: som (fremføres med overdreven kraft, brug af for stærke virkemidler olgn. og derfor) virker stødende, overskrider anstændighedens grænse; ufin; grov; plump; uhøvisk; uanstændig. *Holb.Ep.III.313.* en Blanding . . af saftige og fine Vittigheder. *Goldschm.Hjl.II.823.* saftige Mandfolkohistorier om Kvindfolks umættelige Elskovslyst. *V.Ved.BB.231. 3.2)* (dagl.) om person: ufin, grov, plump, uanstændig i sin tale. *Hjorts.OS.118.* saftig var han i sin Mund. *BornholmsTidende.²⁹/1927. 3.sp.4. jf.:* (et) saftigt Lune. *HWulf.DR.154.*

saftig-grøn, adj. (sj. saftigt-. *AaDons. S.19.*) (jf. saftgrøn; især *u)* af en frisk, frodig grøn farve; især (jf. saftig 1.1) om plante, bevoksning, der, hvor Markerne som et tæt, saftigront Tæppe skød sine Blomsterbælger ned i det speilblanke Vand. *Drachm.EO.117.* Vildvinens saftiggrønne Farve. *Høm. S.102.* saftiggrønne Rugskifter. *Riget.²⁷/1912. 2.sp.2. -hed*, en. fl. **-er**. det at være saftig; især i flg. anv.: **1)** (l. br.) til saftig 1: saftfuldhed. *VSO. D&H.* || (jf. Saft 1.2; nu næppe br.) konkr., om vædske i legemet. *LTid.1735. 363. 2) til saftig 3. Saa lidt han i sin Saftighed og Züntighed lignede Bornholmerne ellers, rev han dem alligevel med. *AndNz. 40 AH.61.* || (navnlig i fl.) mere konkr., om alt for djærve, plumpe, uanstændige bemærkninger olgn. *TBruun.ST.5.* den vulgære Glose og al den Urenhed der er knyttet til Kønnets . . Saftighederne. *JVJens.RF.155.**

Saft-kanal, en. **1)** (bot., foræld.) d. s. s. -kar, -rør 1. *KSelskNyeSkr.III.60. 2)* (sml. -rør 2; med., sj.) til Saft 1.2, især i fl., om de med lymfe fyldte spalter i bindetvævet i det menneskelige legeme, som staar i forbindelse med lymfehaarkarrene. *Panum.64.450. -kar*, et. (jf. -aare, -fuge, -gang 2, -kanal 1, -rende, -rør 1; nu l. br.) spec. om vædskeførende organ (af form som et langt rør) i planteorganisme. *Straaets fine Saftkar.Olufs.Occ.VIII.265.* gamle (stammer) med snævre og sammenkrympe Saftkar. *Fleischer.HB.232. Nord CowLex.³VI.210. D&H. -klæde*, et. [2.1] (jf. -vridepose; kog.) klæde, hvori bærrene (ved saftfremstilling) afvrides, og (ell.) hvorigennem saften løber af og sis. *FrkJ.Sylleb.23. Havebr.L.³II.421. -knuede*, en. (ty. saftknoten; sj.) ♀ prydblanten *Calochortus* af liljefamilien. *Kjærbell.FB.130. -lob*, et. (nu l. br.) d. s. s.

-strømning. *MO. billedl.: TroelsL.I.12. -løs*, adj. (nu næppe br. *saft-*. *LThura.Poet.26. LTid.1755.388. saftes-*. *Anti-Spectator.97.*) som mangler, (næsten) er uden saft. **1)** til Saft 1. *Moth.S15.* || til Saft 1.1. *Er det en Have dog? . . hvor en fattig Myg, naar Pille-green er skørr | Og tør og safte-løss, omsider hunger-door. *LThura.Poet.26.* Disse Pærer falde stedse melede og saftløse. *VSO.* senere bliver Græsset tørt og saftløst og faar næsten Udseende som *Hø.BøvP.(NaturensV.1916. 101. 2)* (jf. Saft 3; *u*, nu l. br.) som er uden ell. af ringe aandelig værdi; flov; intetsigende; ogs.: som fremføres uden eftertryk og fynd; som ikke indvirker (stærkere) paa en. *Anti-Spectator.97.* Et saftløst Foredrag. *VSO.* Heine er større Verskunstner end Prosaist. Han skriver helt vævert i ubunden Stil, følelsesfuldt og romantisk, spændende og spidst, men lidt saftløst. *NMøll.VLitt.III.771. -melis*, en. [2.1] melis fremstillet udelukkende af roesaft (uden tilsætning af rørsukker). *OpfB.¹ VI.71. -mærke*, et. (jf. ty. saftmal) stribe olgn. paa blomsterblad, som peger hen mod det sted, hvor honningen findes; honningmærke. *CGRajn.Flora.I.27. Warm.Bot.590. -nedstigning*, en. (jf. -(op)stigning) plantesaftens bevægelse ned gennem planten. *Ed Erslev.PlanterigetsNaturhist.(1873).123. -ogvand*, et. se Saftvand. **-opstigning**, en. (jf. -(ned)stigning) plantesaftens bevægelse fra roden op gennem planten. *Ed Erslev. Planterigets Naturhist.(1873).121. -plante*, en. plante med tykke og saftfulde blade ell. stængler, der indeholder særlige cellevæv, hvori vædske opbevares til tørkeperioder olgn. (sukkulent). *Nord CowLex.V.159. Saftplanter* som Kaktuser og Agaver. *Steensby.Geogr.40. -plet*, en. (bot., sj.) om støvfang, ar (II.2) (stigma). *Drejer.BotTerm.97. -presse*, en. [2] (kog.) indretning til knusning af bær, kernefrugt ell. rabarber, hvoraf der skal fremstilles saft. *Havebr.L.³II.38. NutidsMad.[1931]. 374. -rende*, en. (nu næppe br.) d. s. s. -kar. *VSO. u-rig*, adj. (ænyd. safterig) rig paa saft; saftfuld; saftig. **1)** til Saft 1.1) til Saft 1.1. *Reiser.II.569.* en Gren . . med røde, safrige Bær. *Ing.EF.VI.57.* Frugten . . har et safrigt blødt Kod af en fortrinlig Smag. *Kbh.³⁰/1921.6.sp.1. 1.2)* (nu l. br.) til Saft 1.2 slutt. Kjødet er baade smagfuldt og saftigt. *VSO. jf.:* (en) saft- og kraftrig *Ret.Tode.ST.II.29. 2)* (jf. Saft 3; l. br.) frodig; kraftig; djærv; ogs.: livslysten; sanselig. (en digter) saa safrig og farverig som Rabelais. *Brandes.VI.256.* De (gamles) Soveværelse vendte imod Nord . . Sengene stod ikke længere Side om Side som i Ungdommens safrige Tider. *Wied.Fæd.388. -rum*, et. hulrum i ældre plantecellers slim (cytoplasma), som er fyldt med en vandagtig vædske. *Warm.Bot.133. -rør*, et. **1)** d. s. s. -kar; spec. om baslrør. naar man ved dette konstige Middel (o: gødning) bringer Træerne i

stærkere Vext, blive Safttrørene . . mere aabne. *Landhuushold. III. 18. Drejer. BotTerm. 4. MO. D&H. 2* [1.2] (jf. -kanal 2; nu næppe br.) om rørformet kanal olgn. i menneskelegemets væv. *KSelskSkr. VI. 161. -spænding*, en. (jf. -spændt, -svulmen) det tryk, en plantecelle indhold udøver mod celledæggene (Turgor). *Lange. (Meddelelser fra den bot. Forening. II. (1887-91). 24. Warm. Bot. 196. -spændt, part. adj. (jf. -svullen) om plantecelle: som (indeholder (megen) vædske og derfor) har saftspænding. Lange. (Meddelelser fra den bot. Forening. II. (1887-91). 24.). LandbO. IV. 160. -station, en. 1) [2.1] mindre fabrik, hvor sukkerrøer underkastes den første behandling, og hvorfra den udvundne saft føres videre til sukkerfabrikken til yderligere behandling. *LandbO. IV. 441. 2*) (jf. Saft 2.2; jarg., vulg.) spøg. betegnelse for beværtning, restauration. *Pol. 22/1930. Sønd. 13. sp. 2. -stigning, en. (jf. -nedstigning, -opstigning) stigning af vand olgn. fra roden op gennem planten. Warm. Bot. 412. -strømning, en. (jf. -gang 1, -løb, -stigning) cirkulation af saften i en plante. *S. Rostr. LS. 55. HavebrL. 1. 81. -suger, en. ☞ i forb. den gulbuede saftsuger, om en nordamerikansk spætte, *Sphyrapius varius*, der bl. a. lever af søde safter, den suger af træer. *BøvP. III. 274. -svullen, adj. (bot., sj.) d. s. 30 s. -spændt. Meddelelser fra den bot. Forening. II. (1887-91). 23. -svulmen, en. (bot., sj.) d. s. s. -spænding. smst. ☐ -svulmende, part. adj. som svulmer af saft; om plantedel: *Skionne, saftsvulmende Druel. *Oehl. XIX. 229. en sydlig, saftsvulmende, stort blomstrende Plante. *Schand. VV. 321. -tid, en. (jf. -drivende samt u. Saft 1.1) den tid om foråret, da en plantes safter er i særlig livlig bevægelse. *PhysBibl. V. 393. Suenson. B. II. 8. -traad, en. haarlignende dannelse hos planter som fx. svampe ell. mosser, der bl. a. har den opgave at beskytte forplantningsorganerne mod indtørring (parafyse). *Sal. XV. 471. XVI. 952. jf. Nemnich. -trækker, en. plantedel (nyt skud, blomst), som særlig suger vædske til sig. *NEHofmanBang. Behandling af Dværg-Æble- og Pæretræer. (1878). 29. HavebrL. 1. 81. -vorte, en. vortelignende udvækst paa visse væksthushusplanters blade (og stængler), der fremkommer p. gr. af tilstedeværelsen af for megen vædske i planten. *HavebrL. 1. 323. -vridepose, en. [2.1] (jf. -klæde; kog.) pose af tyndt stof, i hvilken den kogte bær- ell. frugtmasse vrides, for at saften kan sis fra. *DagNyh. 28/1910. 3. sp. 6.***********

Saføj-kaal, en. se Savojskaal.

Saføj(s)-dans, en. se Sankt Vejtsdans.

Sag, en. [sa'q] såg. *Høysg. AG. 47. 138. sa. Anh. 25. jf. gen. Sægs. NuHaven. Orth. 152. (men best. f. sâgen. *Høysg. AG. 11. 16. 71).* ft. -er [sa'qer] (smst. 47. 74). (æda. sak, oldn. sok, ty. sache, eng. sake; jf. got. saking, strid, twist, glda. saghe, (at) anklage, oldn. saka, got. sa-*

kan, strides (jf. II. sâvne); besl. m. søge; jf. aarsage (1), ransage samt I. forsage, nødsage, II. Sigt || flere af de u. bet. 1, 3 og 4 anførte særlige forb. anvendes ogs. uden for den specielle bet., hvorunder de staar)

1) (især jur.) egl.: (retsligt) søgsmaal; anklage; nu (alm.): mellemværende, som (af den ene part) bringes til afgørelse ad retslig vej (ved en domstol); retssag; proces. Der-
10 som Parterne voldgive deris Sag . . paa Dannemænd. *DL. 1—6—1.* hver stor Sag skulle de føre for (1931: forebringe) dig (☞ Moses), og hver liden Sag skulle de selv dømme i. *2Mos. 18. 22.* I have Sager (1907: Retssager) med hverandre. *1Cor. 6. 7. Holb. Bars. III. 5* (se forkvakle 1.2). Bekostningerne ved en Sags Drift og Udførsel for Underretterne. *Stampe. I. 262.* alle privilegerede Sager, eller i det mindste disse 3 Slags, nemlig Ægteskabs, Militaire og Geistlige Sager. smst. 329. Efter Bisp Valdemars Flugt syntes hans Sag at drages i Langdrag. *Ing. VS. II. 86.* Under Domsforhandlingen fremstiller den Part, der først faar Ordet, kortelig Sagens Hovedtræk. *LovNr. 90¹/1916. § 368.* || i særlige forb.; m. flg. præp. paa styrende personbetegnelse: Nogle af Bønderne rensede sig, men en Deel gik Sagen paa, og de maatte bøde. *Grundtv. Snorre. 1. 84* (jf. gaa 11.1 og 33.4 (slutn.)). nu især i forb. som der er sag paa ham, (jf. II. paa 13.3; politi-spr.) han er sigtet for en forbrydelse. J. skulde have været arnholdt. Der er Sag paa ham ude hos Jer. *ORung. P. 188.* Vore Forbrydere . . burde ikke alene fotograferes, naar der er Sag paa dem. *Pol. 22/1925. 4. sp. 6. jf. II. føre 3.2 (og Sagfører): føre en sag (for retten). *Høysg. S. 70.* enhver (kan) personlig føre sin Sag for Retten. *Sal. 22. 772.* (jf. bet. 3.3) overf.: *Kom, Livets Fyrste! for min Sag, | Mod Gravens mørke Hære. *Boye. AD. III. 38.* *Tal selv min Sag, naar Dom skal gaa! *Grundtv. SS. IV. 417.* give (en) sag, (jf. I. give 6.1; nu l. br.) d. s. s. saggive, den, der Sag giver, bør det lovligen at bevise. *DL. (1683). 1—14—5. Holb. GW. (1724). 158. *Stampe. IV. 75.* || endvidere i udr. som agere, anlægge, appellere, afvise, dømme i ell. paa, forfølge, forlige, forsvare, forvende, forvilde, forværre, have en sag, indlade en sag til dom, lægge sag an, opslaa en sag, optage en sag (til dom(s)), paadømme, plædere, procedere, rejse en sag, søge sag, tabe, vinde en sag olgn., se agere (2), anlægge (4.2) osv.; lade en sag falde, se II. falde 1.6; være part i sagen (se Part 3), sagen er i ell. under proces (se Proces 3.2)-ell. (nu) verserer olgn.; (nu næppe br.): drive en sag (se I. drive 7.1), være for sagen (se IV. for 2.8); befalet, beneficeret, civil, klar, kriminel, offentlig, privat sag olgn., se befale (2.2) osv.; kongens sag, se I. Konge 2.2; sagens omkostninger (se Omkostning 2), omstændigheder (se Omstændighed 2.2) osv. || i (til dels foræld. ell. nu l. br.) ordspr. olgn.**

Ingen maa være Dommer i sin egen Sag. *Mau.1292.* Hvor der ingen Klage er, dér er heller ingen Sag. *smst.4791. jf. sagførelse:* den, der rømmer, tager sagen med sig, se l. rømmø 2.2. man faar altid ell. let (vel) sag med fed so (∴ *udsigt til betydelig vinding frister (til sagsanlæg).*) *Mau.8250. VSO. Feilb.*

2) som udtr. for aarsag, grund, foranledning. 2.1) (jf. sagesløs; nu sj., arkais.) om (forhold, der danner) grundlag for en beskyldning, en anklage: brøde; skyld. de Overordnede (søgte) at finde Sag imod Daniel, hvad Regjeringen angik (1931: en eller anden Brøde i hans Embedsførelse); men de kunde ingen Sag (1931: Brøde) eller slet Handling finde, fordi han var tro. *Dan.6.5.* jeg finder ingen døds sag (1819: Døds-Skyld) i ham. *Luc.23.22(Chr.VI).* Ulrik Frederik (burde) enten bevise Marie hendes (∴ Marie Grubbes) Sag paa hende . . eller ogsaa tage hende til sig igen (som sin hustru). *JPJac.1.220.* || (jf. bet. 2.2) m. præp. uden. *Korsfæstet blev du (∴ Jesus) uden Sag. *Grundtv.SS.1.279.* vi ville efterstræbe den Uskyldige, som er uden Sag (Chr.VI: en uskyldig, uden aarsag; 1931: sagesløs, skyldfri Mand). *Ords.1.11. 2.2)* (nu (uden for tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 3-4) næppe i rigsspr.) om forhold, (der naturligt) fremkaldes (ell. er forudsætning for) en vis handling: (ydre ell. indre) aarsag; grund; ogs.: betingelse; vilkaar. *Sørg, du har Sag der till Rose. *Ovid.II.61. jf. (ænyd. nød(s)sag u.) nødsage og Nødsag:* den Skipper, som (paasejler et andet skib, skal) betale al Skaden . . om det skeer for hans Forsømmelse . . Men skeer det af Nøds Sag, da skal den bedris af begge Skibene. *DL.4—3—4.* || (jf. bet. 2.1 og ty. (†) ohne sache) m. præp. (for)uden. *omendskiønt ved mig (∴ poeten) Langdrægtigheden hefter, | Saa er den Seenhed dog ey gandske uden sag. *Sort.HS.B4v.* Og var denne gierning (∴ en voldshandling mod tyske købmænd) saa meget forskrækeligere, som de uden nogen given sag eller viidende uformodentlig bleve udførte af Kircken. *JJuel. 357. KomGrønæg.III.264.* hand havde . . været vreed paa mig uden ringeste Sag. *Ereboc.70.* *i Almanakken hverden dag | har it navn ey uden sag. *Cit.1753.(SprKult.II. 180).* || nu vist kun (dial.) dels m. præp. for (se IV. for 12.s; jf. ndf. bet. 4.3 slutn.). denne er Sagen, hvorfor (1931: dette var Grunden til, at) Josva omskar dem. *Jos.5.4.* (hun) vilde for enhver Sag (∴ absolut) have en Hare af mig. *Krist.JyF.V81. dels m. præp. paa, i forb. (ikke) paa nogen sag (eller maade), (ikke) paa nogen betingelse; absolut (ikke).* Martine vilde ikke ud (af det brændende hus)! Nej hun vilde ikke. Ikke paa nogen Sag eller Maade. *JVJens.Himmerlandshistorier.1.(1905).169. Feilb.*

3) (uden skarp adskillelse fra bet. 4) af-

grænset helhed ell. system af tanker (planer) ell. handlinger (inden for et vist interesse- ell. virksomhedsomraade) med særlig forestilling om en formaalsbestemt udvikling ell. udførelse (realisation). 3.1) efter en bestemt plan (især: efter jaglig indsigt) ordnet ell. fastlagt, til et bestemt (jagligt emne)-omraade begrænset anliggende; især (jagl., emb.) om anliggender, der vedrører en kundekreds, visse til en institution knyttede personer, medlemmer af samfundet olgn., og som hører under (ordnes, ledes, ekspederes af) en vis organisation ell. institution (en forretning(s) ledelse), en repræsentation, et departement osv.), spec. gøres til genstand for (offentlig) drøftelse, agitation, omtale i pressen olgn. (ofte i sgr. som Afholds-, Forsvars-, Freds-, Kvindesag(en) osv.). alle Rigets vigtige Sager ginge igjennem hendes (∴ Sigbrits) Hovet. *Hob.DH.II.115.* De indvortes Sager gave Staterne saa meget at bestille, at de tænkte lidet paa de Udvortes. *Schytte.UR.1.2.* Den danske Consul (i Buenos Aires) havde gjort Indberetning om Sagen (vedrørende en arv) til Udenrigsministeriet. *Goldschm.SF.11.* sætte En ind i en Sag. *S&B. (ingeniørens plan var)* ved en Omregulering af Aaløbet at sænke Vandstanden i Engarealerne . . (lods-ejerne vilde) ved Lejlighed tage Sagen nærmere under Overvejelse . . de havde sat sig . . grundigt ind baade i Sagens tekniske og juridiske Side. *Pont.LP.VIII.91.* Kvindesag, Missionssag, Afholdenhedsag og Gud ved hvad for Sager. *EGad.S.46.* komme til Bunds i en Sag. *D&H.* Tinget kan nedsætte saavel staaende Udvalg som Udvalg for enkelte Sager. *ForrFolketng.§7.* Det maa jeg sige, De er godt inde i Sagerne. *LindskovHans. NH.166.* jf. bet. 1 og Sag 3.5: lade Sagen gaa sin Gang. *Ludu.* lade Sagen hvile (indtil videre), se II. hvile 2.4 slutn. jf. bet. 4.2: *Tusindaar er rundne, | om ham (∴ Jesus) der end er Sag; | Hvem er han? spørger Verden | endnu den Dag idag. *Rich.VH.31.* || m. særlig forestilling om mellemværende ml. to parter. Bønnen er en Sag mellem Gud og den Bedende. *Mynst.Betr.II.196.* hvad er dette for en Sag (Chr.VI: en handel; 1931: et Arbejde), som du (∴ Moses) har for med Folket? *2Mos.18.14.* dette er Guds Villie . . at ingen foruretter og bedrager sin Broder i nogen Sag (1819: Handel). *1Thes.4.6(1907).* i alm. spr. især i udtr. det bliver en sag mellem de to, (jf. bet. 3.2) det vedkommer (ikke den talende, men) kun de to nævnte (parter), er et mellemværende, som de alene maa ordne, tage ansvaret for. Bliwer Knægten Demokrat og Fritenker . . saa faar det blive en Sag mellem Vorherre og ham. *Schand.SB. 227. jf. bet. 1: ieg (har) aarsag at tvivle om og Opsigelsen (af panteobligationerne) er gjort, hvilket bliver en Sag imellem min Hr. Secreterer og dem (∴ obligationernes ihændehavere), mig uvedkommende.* *Hob.Br.102.*

have sag med en, (*dial.*) *have at gøre med en*. Aa, dit Dummehoved. Du er ikke til at have Sag med. *MHans.* (*Svendb.Amt.1922.76*). *OrdbS.* (*Fyn*). || (*jf.* saglig) *m. særlig forestilling om (interesse for, optagethed af) et (offentligt, socialt, embedsmæssigt) anliggende, der røgtes uden ønske om personlig fordel, ære olgn.* (*om modsætn.-forb. m. Person se u. Person 5.2*). (*han*) har hvad man kalder Sag, Noget han for Alvor vil. *Kierk.XIV.231*. Tænk . . . et Øjeblik paa Bjørnson: lutter Liv, 10 lutter Sag. *Vilh.And.K.II.214*. *Ipsen.LP.14*. en overvættes Ærelyst, der forbyd ham at glemme sig selv for Sagen. *E.Thoms.* (*BiogrL.* 3 *X.87*). || (*jf.* bet. 5.1-2 og Arkivsag) *konkr., om dokument(er), papirer, der hører til en sag; aktstykker(r)*. det sidste Pavebrev . . . ligger hist paa Hylden blandt de udenlandske Sager. *Ing.VS.II.139*. Borgmesteren (*bister*): De (*o:* *kontorbudget*) har givet mig en forkert 20 Sag, Olsen. Jeg sagde Litra B, og jeg har faaet Litra C. *Howalt.DB.7.3.2* (*jf.* bet. 3.3-4) *om en persons virksomhed (ved en vis lejlighed), foretagende, opgave, hverv olgn.* (*nu næsten kun i forsk. særlige forb.*). Svenden fortalte Isaaak hele (*Chr.VI:* al) Sagen, som (*1931:* alt, hvad) man havde udrettet. *IMos.24.66*. *Holb.GW.II.2* (se I. Hul 4.4). *En Dreng fra Engen driver Faar, | Men Sagen ikke ret forstaaer. *Tode.I.317*. *jf.* 30 han (*passede*) flittig sin Dont, som jo var hans Yndlings Sag. *Blich.* (*1920*). *XXVIII.47*. angribe en sag ell. (*nu*) gribe en sag an, se angribe 4, gribe 7.1. gaa (*ell.* give sig) til sagen (*jf.* u. bet. 4.3), *give sig i lag med opgaven; tage fat paa (udførelsen af) et arbejde*. *Velan da! . . . saa gaar vi nu til Sagen (*o:* *forsøget paa at hente lampen*). *Oehl.PSKr.II.115*. *(*drengen*) Fik trukket ned fra Knagen | Det halvopslidte Hampereeb, | 40 Og gav sig strax til Sagen (*o:* *gjorde sig rede til at gaa ud efter brænde i skoven*). *Winth.ND.89*. forstaa sine sager. *S&B*. Havde han i Sinde at forlove sig med hende? . . . Hvis hun forstod sine Sager, saa maaske. *AaDons.S.82*. gøre sine sager godt, daarligt *olgn.* Skal vi da disputere hinanden prisen, saa faar vi at see til hvem der kand giøre sine Sager best, hvem af os der først kand vinde Jomfruens Hierte og støde den anden ud. *Kom 50 Grønæg.I.241*. *KMunk.DU.78*. gøre sag med en (*CBernh.NF.IX.139*). *PLMøll.KS.II.230* ell. (*nu alm.*) gøre fælles sag (med en). *Oehl.* (*1831*). *I.61*. *Grundtv.Saxo.III.180*. *uegl.*: *Boye.AD.II.40*. se videre II. fælles 1. sagen taaler ingen opsættelse, se Opsættelse 4. || (*jf.* bet. 4.6) *m. nærmere (kvalitativ) bestemmelse ved (især attrib.) adj.* det var en vanskelig Sag, atter at bringe den forbittrede Almue til Lydighed. *Kampm.Chr III.154*. *At lege Kamerat med hver, | Den Sag tilvisse farlig er. *Tode.I.5*. i Danmark er det en bekostelig Sag at være Forfatter. *Kierk.VI.456*. *jf.* bet. 1 og 2.1: *at (*bønderne*)

mod mig (*o:* *Olaf d. hellige*) sig vende, | Er en mindre Sag, | Derfor vil jeg ikke brænde | Selv det mindste Tag. *Hauch.LDR.123*. det er (*ham*) en let sag, se III. let 5.2. ikke saa lige en sag, se V. lige 3.5. en smal sag, med uforrettet sag, et øjebliks (*I. br.* et sekund. *Kofoed-Hansen.KA.I.192*) *sag olgn.*, se smal osv. || (*jf.* bet. 4.2) være sikker ell. vis i sin sag; se sikker, vis. || (*jf.* bet. 5.1; skol.) om (*kundskaber, der falder inden for*) en lektie, et pensum. (*efter to aars privatundervisning sendte præsten*) mig og sin ældste Søn til Kiøbenhavn, som vare komne lige vidt i vore Sager. *Prahl.AH.I.10*. Vi vedblev . . . at læse første Lekties Sager, indtil vi kunde . . . give os i Færd med anden Lekties Fordringer. *Tauber.Dagb.32*. kan du dine sager (til i morgen)? | || (*jf.* bet. 3.1 og 4) i forb. være ell. blive ens sag, *dels om virksomhed, optræden olgn.*, der *paahviler en som pligt, nødvendighed, (paa naturlig maade) tilkommer ell. tilfalder en*. Nu var det Grevens Sag, at vogte sig for ham. *Wand.Mindesm.I.188*. Bryggen og Bagen . . . var Fruentimmernes Sag allene. *Engelst.Qvindekj.75*. *Nyde er Ungdommens første Sag, | Vikle Verden om sin Finger. *Drachm.EO.299*. *dels (nu især) om virksomhed, optræden olgn.*, der (*maa*) overlades til en, *spec.: m. h. t. hvilken vedk. har fuld handlefrihed, selvbestemmelsesret (og dermed følgende ansvar)*. den gamle (*pige sagde:*) „lad ikke den stakkels Dreng see paa Sligt (*o:* *faderens beruselse*)!“ . . . „Hold hun sin Mund . . . hvad jeg vil lade ham see eller ikke see, det er min Sag og ikke hendes.“ *Hauch.ND.170*. lad ikkun hvad du trænger til, være min Sag (*Chr.VI:* være lagt paa mig). *Dom.19.20*. jeg ønsker ikke at modtage (*pengehjælp*) længere. Hvordan jeg vil eksistere, bliver min Sag. *Nans.FR.141*. *Esm.III.19*. *jf.* egen 1.1: (*her*) var ingen vilkaarlige . . . Moderegl for Selskabeligheden . . . Om man spiste med Kniv eller Gaffel, blev Ens egen Sag. *JakKnu.S.57*. en frivillig ell. (*ikke nogen*) tvungen sag, se frivillig 1, tvinge. || det er ingen sag *olgn.*, (*jf.* *ingenting sp. 578²¹; talespr.*) det er let (*at klare*), volder ingen (*større*) vanskelighed, er en let sag; ogs. (*især i folkeligt spr.*) som *udtr. for, at en skæbnetilskikkelse ikke giver grund til klage*. *At giøre Vers er ingen Sag! *Bagges.Ungd.I.150*. *Oehl.ND.241*. *HCAnd.Breve.I.47*. nu har vi det godt . . . nu er det ingen Sag. *AndNx.PE.III.55*. *KMich.Mor.* (*1935*). *II. 3.3*) (*især i forb. m. gen. ell. poss. pron.*) anliggende ell. (*m. overgang til bet. 4.3*) forhold, der er *genstand for ens særlige interesse, ell. som er af særlig betydning for en(s) tarv*), en idé (*s fremme*) *olgn.*; *spec.: hvad man (særlig) interesserer sig for, arbejder for, kæmper for*. *Vor egen Magt den er kun svag, | Let kan os Fjenden fælde, | Men en (*o:* *Kristus*) antager sig vor Sag. *SalmHj.263.2*. *For

Kunsten og for Sprogets Sag jeg fægter. *Bagges.Gieng.176.* *Den danske Sag skal sejre. *Grundtv.PS.VII.75.* Gildebødrene . . dannede et sluttet Selskab, i hvilket den Enkeltes Sag var Alles Sag. *Molb.DH.II.133.* *End er der en Gud for oven, | Der raader for Danmarks Sag. *JHelms.S.2.* Idet man løste sit Kaperbrev, gjorde man sin egen Sag til eet med det blodende Fædrelands. *Isak Din.FF.280.* forfægte en sag, se forfægte 2. Vi lade en god Sag stride for os, og lade Udfaldet komme an paa vore Vaabens Lykke. *Langebek.SA.9.* *Han havde kæmpet som en Mand, | Han tænkte vel, hans Sag var god. *CKMolb.SD.294.* en god sag forsvarer sig selv, se forsvare 1.2. (en iver, en energi *olgn.*, der er) en bedre sag værdig | *jf.*: Man seer lidt i Journalen . . og finder opført for de tre sidste Vagter med en Skjønskrift, der var en bedre Sag værdig: „Regn! Regn! Regn!“ *VKorfilsen.TO.II.60.* salighed (en)s sag, se Salighed 1.1 (*jf.* Salighedssag). || tale i ens sag (*JRPauli.SB.16*) ell. (*alm.*) tale ens sag, *ved sin tale (spec.: over for en overordnet, en formaende person) søge at forsvare, støtte, gavne en ell. noget; tale (til bedste) for (en)s anliggender, forfremmelse olgn.*). Hun talte hans Sag for Prindsessen, men blev afviist. *Suhm.(SkVid.X.23).* visseligen tale vi ikke de . . sygelige Længsler. *Sag. Mynst.Præd.(1842).9.* saa taler De min Sag hos Kongen. *Schand.IF.130. JacAnd.Er.II.20.* Hun skylder sin Barndoms Legekammerat at . . give ham Lejlighed til at tale sin Sag. *IsakDin.FF.146. 3.4* (*jf.* bet. 3.2) i nægtende *forb.*, m. gen. ell. *poss. pron.*, om virksomhed, *adfærd olgn.*, der (ikke) falder inden for ens evners ell. naturs omraade, ikke stemmer med ens tilbojehed (ønske, vilje) ell. vaner; i *forb.* som det er ikke ens sag, som *udtr. for*, at en ikke kan ell. vil (gøre) det, ikke ønsker ell. plejer (at gøre) det, at noget ikke falder en naturligt, ligger en fjernt, ikke kunde falde en ind, ikke „ligger for en“. Endskjønt Landvæsenet lige saa lidt var hans Sag, som Handelen. *JNeed.I.173.* *min Sag aldrig Smiger var. *Rahb.Synt.147.* *Fortvivle er ei Jarlens Sag . . | Hvis Eet ei lykkes, maa det andet prøves. *Oehl.ND.320.* Stundum tænkte Mademoiselle . . sig om (under *brevskrivningen*). Retskrivningen var ikke hendes Sag. *Schand.IF.75. Drachm.UB.320.* Takt var ikke de Folks Sag. *Pont.LP.VIII.52.* det er ikke enhver's ell. hvermands (se Hvermand 2) sag, *det er ikke enhver muligt ell. givet (at osv.)*. Det var ikke Enhvers Sag . . at underholde mig i min vrant og vanskelige Stemning. *Rowel.Br.436.*

4) uden (særlig fremtrædende) forestilling om udvikling ell. forløb (særligt *formaal*), om tilstand, forhold, omstændigheder af en vis (sammensat) art (set ell. omtalt i forhold til en person's virksomhed, vurdering,

interesse olgn.). 4.1) (*især i ent.*; *jf.* bet. 4.4) i al alm. lög ikke denne Sag (: et blodskamsforhold) paa dit Hjerte (1931: tag dig ikke denne Sag nær). *2Sam.13.20.* *Sagen, i Sandfærdighed, | Saaledes sig forholder. *Reenb.I.237* (*jf.* II. forholde 2.2). Hans Forhold i den Sag er et Beviis paa hans Gjerighed. *Heysg.S.198.* *,Sin Henrik ene elsker hun“ . . | „Min bolde Svend! i Morgen er der atter en Dag, | Da vil jeg hende prøve, og forfare den Sag!“ *Winth.D.(1828).107. jf. bet. 4.3:* *Lad Troen være Troe; det er en Sag, | Hvorfor Enhver bør raade selv. *Oehl.P.(1809).19. jf. bet. 4.3 slutn.*: Du skal give (*din fattige broder*) og ikke lade dit Hjerte fortryde det, at du giver ham; thi Herren din Gud skal for denne Sags Skyld velsigne dig i alle dine Gjæringer. *5Mos.15.10.* gøre sagen klar, klare sagen, se klar 5.1, II. klare 5.1 (og 4.1). (den, en anden) side af sagen, se en sag fra en anden side, fra to sider *olgn.*, se I. Side 4.2. se sagen an, se se II.3. sagens kerne, natur (*Brandes.III.17*), (nærmere) omstændigheder, se Kerne (I.3.1) osv. || (*jf.* bet. 4.2 og 4.6) i *forb. m.* afgjort, (bekendt *olgn.*, som *udtr. for* en *kendsgerning, et faktum, en selvselv olgn.* *over den (sten) man brække maa sit Been, | Naar man har løiet samme Dag, | Det er en vis og afgjort Sag. *Wilst.D.III.11.* se videre u. afgjort (1), bekendt (1.2), følgelig, given (u. I. give 6.8), kendt (u. III. kende 9.1), klar (4.4), oplagt (3.2), ren (III.5.3) *ofl.* || i *forb. syn for sagen*, (*ved omdannelse af syn for sagn (se Sagn 2.1 slutn.)*; *jf.* Sagsyn samt Levin. *Gr.II.7. TfF.AR.III.108*) som *udtr. for sikre (synlige) vidnesbyrd om (tilstedeværelsen af) et vist forhold, rigtigheden af en paastand, formodning olgn.*, saa at man ved selvsyn ell. egen erfaring kan overbevise sig derom ell. konstatere det; i *forb.* som der gaar (*Langebek. SA.22. CPRothe.MQ.II.249. Bagges.Skudd.20. VSO.II.315. Mau.9911*), her gaar (*Kom Grønneq.I.295. Graah.PT.1.98*) syn for sagen ell. (*nu alm.*) der (ell. her. *Ev.(1914). III.120. Ing.VS.III.(1826).12*) er syn for sagen (*NKBred.VH.68. Hrz.ST.72. PalM. TreD.334. Feilb.(u. sagn)*) ell. man faar (*Oehl.PSKr.II.358. Kierk.VI.344. Tidens Kvinder.¹⁷1933.10.sp.2*) ell. har (*Skuesp. V.163. Ørst.IV.157. Hrz.IV.215. Holst.FF.63*) ell. (l. br.) ser (*Skuesp.IX.301*) syn for sagen *olgn.* at Blodet var rød Viin, deri bebrager jeg mig . . ikke; thi . . Rødviiinen gjør en stor Flod i Kammeret, saa der kan gaae Syn for Sagen. *Bieh.DQ.II.243.* Ogsaa taler her Synet for Sagen. *Rahb.Sandsig.220.* I syntes mig at behøve Syn for Sagen, at her aldeles ingen Tvivl var. *Ing.KE.I.234.* Der synes . . at være givet grangiveligt historisk Syn for Sagen, hvor væsentligt et Moment . . national Eenhed (er). *IIN Claus.(Da.Folkeblad.1846/47.125.sp.2).* Jægeren (*spurgte*), om han havde været saa ulykkelig at saare (den

unge dame). „Der er Syn for Sagen,“ svarede den (anden dame), idet hun . . . pegede paa Blondinens nedhængende Arm; „seer De Blodet løber?“ *Kofoed-Hansen.KA.I.192*. Der var Syn for Sagen, at der var Sneppe, skudte var de. *Bogan.II.67. jf.: *Æselet (moder) | Vildbassen (og kalder den) | Herr Broder . . .* „Vilt du . . . see mig her, | Skal Sagen for sig syne (o: mit ydre yse, at vi er brødre).“ *Reenb.II.226. 4.2) (jf. bet. 4.3) m. særlig forestilling om (forhold olgn., der er) genstand for omiale, drøftelse osv.: materie (I.2); emne; spørgsmaal; problem. Cicero . . . foretog sig at lære (o: undervise i) philosophiske Sager paa sit Moders Maal. Eüsch.Font.15*. Vi har en Hoben Sager at conferere sammen. *Langebek.Breve.224*. om det end er nye Skrifter, saa handle de dog om gamle Sager. *smst. 113. (jf. PMøll.ES.I.141. Rubow.SP.65)*. den, der vil skrive en Bog, (gør) vel i at tænke adskilligt over den Sag, om hvilken han vil skrive. *Kierk.IV.279*. naar (noget) skulde ordnes, saa skulde vi jo sanke og snakke om Sagerne. *Korch.LL.32. *skal vi lade Sagen ligge (o: lade være at tale mere derom)? Hak Holm.FT.16*. saa taler vi ikke mere om den sag | (nu næppe br.) *jf. bet. 4.3*: Her tales ikke om mig . . . Sagen er her med disse to unge Mennesker. *PAHeib.Sk.III.266. || (jf. bet. 3.2) om viden, mening m. h. t. et vist forhold: være sikker ell. vis i sin sag, se sikker, vis. jf. I. Ende 5.1: Enden paa Sagen (o: den fremførte bekræftelse), naar Alting er hørt, er denne: frygt Gud og hold hans Bud. Præd.12.13. || (jf. bet. 4.3 og 5(2) samt art. Sag- i ssg. og saglig; l. br.) m. særlig forestilling om forhold ell. ting i virkeligheden ell. det praktiske liv, de haandgribelige, konkrete, reale olgn.; realitet(er); realia. (Poul Möllers) Stil er helt Sag, ikke Ord. Biord og beskrivende Tillægsord slojfes; Alt er Gjenstandsord og Handleord i simple Hovedsætninger. *VVed.G.220. 4.3) m. særlig forestilling om forhold (spørgsmaal osv.) af aktuel interesse, af væsentlig ell. særlig art, under de givne forhold, efter hvad der (i øjeblikket) foregaar, tales om olgn. || om (talende) person, i udtr. som gaa (lige) til, komme til, holde sig til (se II. holde 15.2), gaa løs paa sagen olgn. nu skal vi strax komme til Sagen. *Hob.GW.IV.9*. vi gaar for langt bort fra Sagen. *Dumetius.III.36*. fordi jeg véd, hvor kostbar Deres Tid er, skal jeg ikke spille den, men strax gaa til Sagen. *Bang.Mi.192*. Per gik straks løs paa Sagen, nævnte den Sum, han ønskede at laane. *Pont.LP.VIII.60. (hun)* gik lige til Sagen. *Jesper.Ew.PF.95. (ellipt.) som opfordring: til sagen! „(De) nøder mig til at tale reent ud af Posen. Men nu skal De see, at en Diplomat kan ogsaa tale uden Falblade og uden Kruseduller.“ — „Til Sagen! hvor ere mine Penge?“ Heib.Poet.VII.120. JVJens.Overs.af***

*Hamlet.(1937).73. || om forhold, der vedrører ell. er af særlig vigtighed (betydning, interesse) for et foreliggende tilfælde, spørgsmaal olgn., i (især næglende) udtr. som (ikke) komme sagen ved (Høysg.Anh.4. Bl&T.), (ikke) give (se I. give 8.6) ell. (nu) gøre noget, meget olgn. til sagen (jf. gøre 11.4). det gjør intet til Sagen, enten mand svarer saa eller saa. *Hob.IIJ.V.6*. Tiden gjør intet til Sagen, enten det var Formiddag eller Eftermiddag, nok er det, at jeg har løbet med Liim-Stangen. *sa.Vgs.IV.3*. Det gjør slet ikke (nu: ikke noget) til Sagen, om det i kommer just saa hastigen. *Gram.Breve.160. *om det var om Natten eller Dagen, | Gjør ogsaa meget lidt til Sagen. *Bagges.Ungd.II.67. „De er aldeles forandret — O, nu har jeg det! De har skiftet Kjole“ . . . „Aa ikke Andet end Det!“ — „Ikke Andet? Det gjør meget til Sagen.“ Heib.Poet.VII.312. det gør mindre til Sagen. *D&H.II.30. talem.: navnet gør ikke ell. (alm.) intet til sagen. *HCAnd.(1919).IV.386. Mau.6861b. D&H.II.61. jf. Blich.(1920).XIX.111. jf. bet. 1 (og Saga 3.2): Ilden er begyndt . . . ved en gammel Skorsten . . . Men der har ikke været Ild i Skorstenen i Lørdags, saa dermed er den ude af Sagen. *DagNyh.4.12.1933.4.sp.6. || sagen er (den) (at osv.) ell. det er (hele) sagen olgn., som udtr. for det (eneste) væsentlige, det afgørende, det, hvorpaa det (i øjeblikket) kommer an, ell. som det gælder om (at gøre ell. forstaa). *Vel gift er Livets Lyst, | Vel død er hele Sagen. *Stub.125. *Sagen er, hvor i en Hast . . . | Jeg træffe skal en vakker lille Pige? *Bagges.Ungd.I.128*. han skulde have de øvre og østre Lande; men det var Sagen at faae dem. *Grundtv.Snorre.I.62. *At glemme sin Død det er Sagen! *Drachm.DM.76*. Sagen var vel den, at vi hver for sig var i en ganske særegen Sinds-tilstand. *IsakDin.FF.88*. Næh, Sagen var, at Anna skulde have haft Børn at interessere sig for. *AaDons.S.41. || † (ikke) gøre sig (nogen) sag af olgn., (ikke) lade noget være sig væsentligt, af (større) betydning; (ikke) lade sig ansøgte af; (ikke) regne med; (ikke) regne for noget (videre)*. Jeg taler her alene om Folk, som gjøre sig ikke megen Sag af Religionen. *Tullin.II.46*. denne ene Tilfælde undtagen, gjør man sig aldeles ingen Sag af at handle Fremmede . . . som Fiender. *Kraft.VF.88. smst.125. || det er (saa ell. saadan) en egen sag, (saa ell. saadan) sin egen sag, (se egen 3), en sag for sig, (saa ell. saadan) sin sag, (sj.:) saa en sag (Oehl.Digte.(1803).264), om noget særligt, underligt, usædvanligt, ubehageligt, betænkeligt olgn. Saa meener du, jeg skulde tage dig til min Liebhaber? en Mand, det kunde være en Sag for sig (fr. orig.: passe encore), man faar at nøyes med den som den kommer, men til en Galant maa der en Læckrere Skielm end du er. *KomGrønneq.II.**********

94. med Officererne er det saa sin Sag. — De feie for meget omkring. *Skuesp. VIII. 55.* *Det er dog saa en egen Sag med Døden. *Heib. Poet. I. 405.* Alligevel var Spøgelsers nu sin Sag. Men Varsler, det var noget, der var bevist. *Bang. HH. 50.* det var sin Sag med den Københavner. Der var noget eget ved hende. *Gravl. V. 60. Pol. 1/2 1936. 18. sp. 3. jf. saadan 6.1.* || det er en anden sag, det er noget andet end det tidligere (omtalte) 10 ell. (spec.) det først (urigtigt) antagne, formodede (ofte som (formløs) undskyldning for en af urigtige forudsetninger fremkaldt (afvisende) ytring ell. optæden). *PAHeib. Sk. I. 109.* „dersom du gjør det, saa gjør du mig ulykkelig.“ — „Ja det er en anden Sag, det skulde du have sagt strax.“ *Heib. Poet. VI. 17. Hrz. KRD. 6. HCAnd. (1919). I. 28.* Tag den Cigarbutik, naar du kan faa den forærende! At du aldrig klarer det er 20 en anden Sag. *Jesper Ew. PF. 113.* Ja, se saa er Sagen en anden. *LindskovHans. NH. 27. se ogs. u. anden 4.4. m. lign. anv. ell. til bet. 4.1:* det forandrer sagen. *Det (o: bjørnens forfølgelse af den løjrede hest) kunde varet hele Dagen . . | Men Bjørnen gjorde snildt et Spring | Til Siden — det forandred Sagen! *Kaalund. EF. 127.* Din Moder overtraadte det sjette Bud, da hun løb fra din Fader med en anden Mand . . Nok blev hun 30 senere gift med ham, men det forandrer ikke Sagen. *AaDons. S. 33. Bl&T.* || for den sags skyld ell. (dial.) for den sag (*Lunde. F. 12. OråbS. (Sjæll.)*), spec. (jf. bet. 2.2 og 4.1; talespr.) m. bet. af en indrømmelse (udtryk for en vis (tænkelig) mulighed, en villighed, imødekomme over for andres ønsker oln.): om det skulde være; i grunden; for resten; for saa vidt. jeg (o: den forhærdede) elsker . . mig selv . . Man kan nu kalde mig selv- 40 kjerlig og hjerteløs . . man kan for den Sags Skyld kalde mig en Skurk, en Slingel: det skal aldeles ikke forstyrre mig. *Kierk. XII. 381.* (hun) saa' . . dejlig ud. Jeg forstaaer for den Sags Skyld meget godt, at man kan betages af hende, endskønt jeg ingenlunde goiterer hendes raske . . Væsen. *Pont. GA. 26. IsakDin. FF. 141. 4.4* (jf. bet. 4.1) i fl., som udtr. for den (af skæbnens gang oln. bestemte almindelige) tilstand ell. situation (paa 50 et sted, for en persons vedkommende); forhold(ene); ogs. spec. om (livelige) kaar, økonomiske forhold oln. (især i særlige udtr., forb. m. poss. pron. oln.). saa længe som Judas er til, er det umueligt, at sagerne kand blive med fred (1871: at Riget kan faae Fred). *2Makk. 14. 10 (Chr. VI).* der kommer heel beleyligt en af Luciliæ Piger, jeg vil fritte hende om Sagerne. *Hob. Mel. IV. 5.* ieg har indrettet mine Sager saaledes, at ieg 60 paa Mandag Aften kand være gandske færdig til Reisen. *Langebek. Breve. 28.* jeg har taget hendes Tegne-Bog af hendes Lomme, for at oversee hendes egne Sager, hvorledes de

staaer. *Pamela. III. 158.* *Naar mine Sager alt for skiæve gaae, | Naar Alskens Ærgrelser og Bryderier | Bugt med mit gode Lune faae, | Jeg tier. *Bagges. SkR. 253.* Karl syntes, alle hans egne Sager og Sorger var næsten som en Leg, naar han tænkte paa, hvad hans Søster . . havde faaet at drages med. *JakKnu. A. 318.* Hvad kommer mine Sager Dem ved. *ErlKrist. DH. 104.* blande sig i (se I. blande 4.2), holde sin næse fra, stikke sin næse i andres sager | sagerne staaer godt, daarligt, sagerens stilling oln., se staa, Stilling. (ophjælpe, oprette) de (for)faldne sager oln., se falde (II. 2.5), ophjælpe (2.2), oprette (4.2). 4.5) (sv. saker, ty. (dial.) sache(n) i samme anv.) i fl., om en kvindes maanedlige renselse(r); menstruation; i udtr. som have sine (egne) sager. *Garboe. LH. Fort. A6r. Johs Petersen. Den 1st. Skiørbug. (1769). 13.* De tiderdrivende Planter befordre Fruentimrenes Sager, (Maanedstider,) ved at rette Blodets for megen Tykhd og Sejhd. *vAph. Nath. VI. 327.* Lægen spørger sin Patient, om hun har sine Sager. *VSO. S&B. 4.6* (jf. bet. 3.2 og 5; nu bruges (uden for forb. store sager) nok saa alm. Ting) m. attrib. adj., om tilstand, forhold oln. („noget“) af den ved adj. angivne art. || i ent., i udtr. som (det er) en herlig sag osv. Et retskaffent Væsent . . er den elskværdigste Sag af Verden, (man) maae elske det, efterdi det gjør os lykkelige. *Prahl. AH. IV. 139.* Den Glæde . . som altid følger med Dyden, er en ubekant Sag for dem, som beherskes af Laster. *Høysg. S. 7.* *Vor Klub er dog en herlig Sag. *PAHeib. US. 601. Oehl. Digte. (1803). 227.* deres Liv ansaae man for en ligegyldig Sag. *Molb. DH. I. 137.* Angest er en farlig Sag for Blodagtige. *Kierk. III. 80.* En Betændelse var altid en alvorlig Sag for en (sukkerysg). *AaDons. S. 208.* (en) ringe sag, se II. ringe 2.1. || i fl., dels (m. overgang til bet. 5.1) om tanker, forestillinger ell. især (venlige, smigrende) ytringer; i udtr. som (sige) smukke sager oln. dersom jeg vilde tale meere, saa kunde jeg sige skionne Sager i denne Materie. *Skuesp. V. 90.* *Han har sagt mig smukke Sager. *Aarestr. SS. IV. 65.* Molboerne . . havde indset, hvilke skjønne Sager de kunde lære af deres Gjæst. *Budde. F. 402.* heksende sager, se II. hekse 1. jf. bet. 5.2: De store Fyrster, der alfor længe er blevet fodret med Smiger og sode Sager. *IsakDin. FF. 341.* dels (m. overgang til bet. 5.2-3; talespr.) i forb. (ikke) store sager, noget stort, betydeligt, væsentligt. *Mit Qvæg du vogtet har, er det saa store Sager? *Helt. Poet. 44.* „Jeg elskede dig —.“ — „Saameget du formaade — og det var ikke store Sager.“ *EBrand. Brud. 27.* Det meste Fodtøj havde gjort Tjeneste andet Steds . . og naar Pelle fik det under Behandling, var der ikke store Sager igen af det. *AndNz. PE. I. 79.* Skole har vi ikke. Alt hvad (børnene) lærer,

lærer de af mig, og det bliver ikke store sager. *Hjemliv på prærien. (1917). 159. Feilb. Ordbs. (Sjæll.)*. det er store sager (o: vi maa være tilfredse), hvis vi undgaar at blive gennemblødt (af regn) !

5) (jf. bet. 3.2 og 4.2 og 6) næsten kun i ft., m. konkr. bet. (om bet. „aktstykker“ olgn. se u. bet. 3.1). 5.1) (især gløds. ell. spøg.) om aandsfrembringelse; især om litterært arbejde (i forb. som nye, lyriske sager olgn.). Da der kommer en Vrimmel af nye Sager til Nytaar, saa skal min (bog) ikke ud. *HC And. Breve. I. 276. smst. 280.* rimede Sager. *FDreier. Blik paa „Clara Raphael“.* (1851). 41. han gav Dem sine Sager at læse i Haandskrift for at erfare Deres Dom. *Brandes. XV. 262.* mellem Sager han (o: *Drachmann*) ikke fandt brugelige til Offentliggørelse, ligger endnu tidligere Ting, der vidner om hans Arbejde med Formen, saaledes et . . . Digt 20 til hans Ven Chr. Hansen. *Rubow. (Mindebogen. 1936. 5).* jf. bet. 3.1 og 5.2 (samt Arkiv-sag): Disse Brove ere meddelte . . . i Danske Samlinger VI, tilligemed andre mærkelige Ulfeldtske Sager. *JLange. I. 369.* (haandskrivene, trykte sager olgn. *Schand. SB. 88. S&B.* || (jf. bet. 3.2) om musikstykker (som øvelse olgn.). *Rahb. Tilsk. 1794. 282.* hun satte sig til Claveret og spille og sang nogle muntre Sager. *Sibb. II. 296.* saa lærte hun at spille 30 mere Sager paa Klaver. *Drachm. VT. 93. 5.2)* om (samling af) mindre (brugs)genstande. Man har seet . . . hvor stor Brug de allerældste Tider gjorde af Dyrenes Tarme; en Sag man hvert Øieblik havde i Hænder kunde ikke andet end i Henseende til sine gennemsnitlige Egenskaber blive bekendt. *Kraft. VF. 158.* || om (særligt fremstillede) spise- ell. drikkevarer, medicin olgn. (jf. Apoteker-, Lugtesager); i forb. som henkogte (se henkoge 2), letfordøjelige, spise- lige, sure sager osv. gelinde Sager. *Underretning om Præservativmod Pesten. (1709). 33.* man skønner ikke ret paa Honningens Sød- hed, uden naar den følger paa bitter, sure og skarpe Sager. *Holb. Ep. II. 143.* Hun besprengede sig med vellugtende Sager. *JSneed. IX. 69.* Med en ægte Bigamelsaus, uden sure eller skarpe Sager, skal den (o: en farsert kalle) serveres. *CMüller. Koge-Bog. (1785). 93.* flyden- 50 de Sager, der komme i „den gale Hals“. *OBloch. D. I. 275.* Kun et Par ganske enkelte Benævnelser paa spiselige Sager stammer fra Italien. *KNyrop. OL. III. 164.* En Karl blev sendt til Pranya efter Lammesteg og andre gode Sager. *AaDons. S. 189.* grønne sager, se grøn 1.1. søde sager, se sød. || om (sam- ling, sammenhørende mængde, sæt af) mindre ejendele, brugsgenstande, va- rer olgn. (jf. Bepaknings-, Dukke-, Flytte-, Forbind(ings)-, Kunst-, Post-, Skrive-, Teg- ne-, Tryksag(er) ofl.). i det ellevte Aar (fuld- 60 jertes templet) med alle sine Sager og med alt sit Tilbehør (1931: i alle dets Dele og

Stykker). *IKg. 6. 38.* Hvem der vil have gode Sager maa ogsaa betale dem. *Holb. Pants. II. 3.* jeg (vil) pakke mine Sager sammen, og reise herfra. *sa. Bars. V. 2. (han)* havde en Bylt med allehaanden Sager i Barmen. *Biehl. Cerv. LF. I. 178.* *Stadsboutikker med dejlige Sager, | Legetøj, Bagværk, Frugt og Kager. *Kaalund. 83.* *Hvad hun fik af Legetøj | Hende ei behager; | Men hun grød og gjorde Støi | Efter Andres Sager. *Bastian. Nr. 4. 2.* Telthol- derne (paa markedspladsen) pakkede ud nye stillede Sager frem. *Alb Dam. B. 69.* Vil du ikke godt barbere dig, her i denne Æske er Sa- gerne. *Gravl. T. 192.* Først i 1890 blev det forbudt at kaste sine gamle Sager ud paa Ga- den, naar det var Flyttedag. *AJeppesen. Fra det gl. Kbh. (1935). 46.* glemt, stjaalne, fine, fundne, skøre, sjældne sager osv. | *Dederovre. (1912). 67.* *KAbell. M. 58. Bl&T. Feilb. spec.* om (jordfundne, udgravede) oldsager: *Bredsdorff. Afh. 145. HKjær. HL. 54. 5.3)* (især jarg. ell. dial.) m. prægnant bet., uden nærmere kvalitetsbestemmelse, som (stolt, flot) udtr. for ting, der fremkalder behag, tilfredshed, beundring, især ved udmærkede, iøjnefaldende egenskaber; (godt, udmærket) kram; især i forb. det er (lige) sager (jf. VIII. lige 3.1). Hr. M. havde selv Kusk og Befordring . . . og Anders Avlskarl sagde, at det var Sager altsammen, baade Vogn og Heste og Seletøjet. *JakKnu. Jy. II. 101.* (*Jakob Knudsen*) har tit udtalt sig meget rosende om mine Digte. En Aften- stund . . . trak han en ny Bog frem af Tasken og sagde: „Her skal De se noget. Det er Sager!“ Det var min dengang lige udkomne „Rugens Sange“. *Aakj. DK. 198. Fleuron. KO. 76.* du naldrer Stegen (o: pigen) fra ham — sprød og lækker er hun, Sager! *Jesper Ew. PF. 14. Feilb. Ordbs. (Sjæll., Fyn).* || som sidste led i en række, en oprensning ogs. m. mere ubest. bet.: alt muligt (andet) ell. forskelligt, hvad man kan tænke sig ell. ønske (af den art); og saa videre; og alt det der. Andesteg — med Rødkaal og Asier og Sager. *JacPaludan. UR. 361.* en Selvejrbil med skinnende Lak og Sager. *Thuborg. DP. 64.* jeg forlanger høj- kirkeligt bryllup med myrtekrans og hvide heste og slæb og sager. *Pol. 1912. 1936. Sønd. 7. sp. 2.* jf. bet. 4.2: *Hvem har var — hvad han hed og de Sager — | han bestandig be- kymret mig lidt. *Hoffmann. SV. 76.* ting og sager, se Ting. 5.4) (til bet. 5.2-3 ell. 4.4) i forb. se paa sagerne, (jarg.; l. br.) gaa paa svir (vel egl.: finde (gode) drikkevarer olgn.). *Gadeordb. 2 D&H.*

Sag-, i ssgr. [ʃaːq-, sj. ʃaːq-] (jf. Sage-, Sags- samt sagesløs). især af Sag i bet. (1 og) 3-4, i visse (jagl., tysk-paavirkede) ssgr. ogs. (jf. Sag 5(2) og saglig 2) m. særlig bet. af noget stoftigt, konkret, reelt; se Sag-gode, -gyldig, -hukommelse, -kundskab (2), -køn ofl.

Saga, en. [ʃaːqa] (nu sj. (poet.) og vist kun i bet. 1 og 2.1: **Sage** [ʃaːqə] *Moth. S. 189.*

Grundtv. PS. III. 479. V. 197. Drachm. GG. 96. Blaum. AH. 259. Jørg. BF. 75. se videre u. bet. 1 og 2.1. jf. Sandsage samt dial. Sæve (i bet. 2.1). MDL. 472. Feilb. III. 169). best. f. sagaen [saˈgaːən] fl. (i bet. 2) sagnar (Ew. (1914). V. 40. 148. Blich. (1920). I. 31), sager [saˈqər] (Oehl. PSkr. II. 5) ell. (i alm. spr. nu kun) -er [saˈgaːər] (Hauch. A. I. 411. Holst. R. Saaby. jf.: Brugen af pl. (Sagaer) er uvis og sieldnere. MO.). (glda. sage (sawe), udsagn, 10 beretning (Brandt. RD. I. 283), æda. sagha (oblik. sagh. DGL. I. 128), sv. no. oldn. saga, udsagn, saga, jf. ty. sage, eng. saw; vbs. til sige; jf. Sagn, Sigende || i bet. 2 genopt. fra oldn. saga.)

1) (jf. Sagn 1.1 (og 2.1); nu næppe br.) om hvad der siges, berettes: udsagn; meddelelse; vist kun i formen Sage. Hvad Mr Lucas her beretter efter andres Sage, have mange andre beskrevet at have seet med deres egne Øyne. LTid. 1724. 284. jf. Sagn 2.1: Sage . . Er rygte. Moth. S189.

2) mere sammensat, udjernet (mundlig ell. i alm. skriftlig) beretning: fortælling (2.2); historie. 2.1) (nu l. br. ell. m. overgang til (som uegl. anv. af) bet. 2.2) om (gammel, eventyrlig) fortælling i al alm.; vist kun i formen Sage. *mangen Mand | forkorter Nætterne ved Lambros Sage, | thi . . en Helt var han. Drachm. DJ. I. 287. *han havde jo hørt saa mangen Sage | om Sejr og Saar. Gjel. Rø. 191. jf.: *Er det da ej et Æventyr, en Ammetue-Sage. Drachm. PT. 78. jf. bet. 3.2: *Ak, Sandhedsordet, er det kun | en skøn og gammel Sage? Jørg. BF. 75. om sagn (2.2): Cit. ca. 1750. (Kall 53. Bornholms Øes Beskrivelse. §5). Der gik en gammel Sage, at den fromme Rolff Helgesen plantede (egene) fordom til sine Søstres . . Erinding. Ew. (1914). VI. 370. *Gubben fortalte (Thorvaldsen) den Sage | Om Jason, der hentede det gyldne Skind. Oehl. Dige. II. (1823). 309. 2.2) (jf. bet. 3; især hist., æstet.) om den midtaldnerlige islandske prosaberetning i romanform med sagnagtigt (jf. Lyve-, Løgnesaga) ell. historisk ell. (spec. med privat-personligt indhold (vedrørende isl. personer (slægter) fra tiden omkr. kristendommens indførelse; jf. Slægts-, Ættesaga), ofte med særlig forestilling om knap, vægtig fremstillingsform, kraftige, særprægede personer, voldsomme konflikter og handlingsoptrin; ogs. (æstet., arkais. ell. hos sprogrensere) om hermed i emne (og stil) bestægtet fremstilling af historisk (spec. biografisk) ell. digterisk art (især paa prosa). Ew. (1914). V. 148. (kongens) Navn er i den lange Tid forkommet og findes ikke udi de gamle Sager. Oehl. PSkr. II. 5. Vaulundurs Saga. smst. I. Oldnordiske Sagaer. bogtitel. (1826—37). Saga om Thorvald Vidforle. Hauch. (bogtitel. 1849). NMPet. (Annal. 1861. 182ff.). Hans Krügers Saga. MEskesen. (bogtitel. 1898). de „rigtige Sagaer“ (∴ de isl. slægtssagaer).

Rubow. Smaakritiske Breve. (1936). 33. jf.: Roskilde-Saga. Grundtv. (bogtitel. 1814). Saksnes Danesaga. J. Olr. (bogtitel. 1908-12). || **∴ m. særlig forestilling om (beretning om) et folks ærefulde, minderværdige historiske begivenheder, dets historie (1.2), fortid, fremtid.** *Skab en ny, en evig Sage | Om vort skønne Fædreland! Ploug. VVI. 122. *Venner, seer paa Danmarks Kort . . | Maalt med Verden er det lille . . | Maalt med Hjertet er det stort — | dér er Danmarks Saga gjort! Rich. VL. 3. Minder . . om store Hændelser eller store Skikkelser i vort Lands Saga. Knud Pouls. U. 91.

3) videre anv. af bet. 2.2. 3.1) (til dels ved sammenblanding med oldn. Sága (gudinde-navn), egl.: seerske; især poet.) gudinde for historieskrivning, sagadigtning olgn. *Hvo dadler ham (∴ digteren), hvis han anvendte | Sit Vid i selve Sagas Hal? Oehl. XVIII. 205. Grundtv. PS. V. 21 (se Dragedukke sp. 905⁴¹). Ploug. NS. 198. *Borgen (knejsle), og Saga sang | fra de vældige Mure. Rørd. KI. 18. sagas bog ell. griffel, den historiske overlevering, historieskrivningen olgn. GSchütte. HH. 131. Cit. 1920. (Jac. And. Er. II. 241). jf. Oehl. XXIX. 188. 3.2) bet. 2.2 i særlige udr. for noget fortidigt, svundet, glemt olgn. alt dette (∴: den stærke tilstrømning til gudstjenesten) var i Grunden nu en halvforglemt Saga. Pont. Muld. 67. det gamle Kjøretøj . . rullede videre hen ad den støvede Landevej som en Saga (∴: en oldtidslevning). sa. SV. 64. Læreren var en brutal Pædagog af en Type, der formentlig nu tilhører Sagaen. Pol. I. 1936. Sønd. 10. sp. 1. || (efter oldn. vera þr sǫgunni, ikke mere omtales i sagaen, olgn.) i udr. som gaa ud ell. være ude af sagaen (Grundtv. PS. I. 544. Hauch. A. I. 455), hans saga er ude, især m. videre anv., om hvad der (næsten) er forbi, har udspillet sin rolle, mistet sin betydning. Man fortæller at Du gør Kur til (datteren i huset). Nu bliver (faderen) Minister — og Din Saga er ude. EBrand. GG. 109. Wied. LÖ. 322. de nordiske Postmøder var . . indtil videre gaaet ud af Sagaen. Jac. And. Er. II. 116. || (fra sv. en saga blott, i Es. Tegnér's digt om Karl XII) i udr. være en saga (V Korfitsen. EV. 142. PhR. Dam. FI. 57) ell. (især) en saga blot, noget, som tilhører en svunden tid, som man kun hører fortælle om, ikke mere ser ell. oplever. Det skønne gamle patriarkalske Forhold, der forhen bestod mellem Sjølehyrden og Menigheden er — desværrelt — snart en Saga blot. Pont. Muld. 10. Søb. GD. A1. CSPet. Litt. 303.

Saga-, i ssgr. (sj. Sage-, se u. Saga-mand). især af Saga 2.2, spec. (hist., æstet.) om hvad der hører til, er karakteristisk for den islandske (slægts)saga, dens tilbivelse og overlevering, dens emner, stil olgn.; saaledes bl. a. saga-agtig, -bog, -digter, -digtning, -efterligning, -figur, -forfatter, -forskning, -fortæller, -fortælling, -helt, -kreds, -litteratur, -menne-

ske, -samling, -skikkelse, -skriver, -skrivning, -stil, -udgiver, -verden. **-mand**, en. *spec.* (jf. Sagemand; især hos sprogtrensere) om sagadigter, -skriver. *Grundtv.Udv.VIII.308. HjælpeO. ADJørg.NH.I.233. AOlr.NA.38. jf.: Saxe Sage mand (o: Sazo Grammaticus). Barfod.F.I.313. || (jf. Saga 2.1) om person, der er dygtig til at fortælle (oplevelser, historier) (hovmesteren paa skibet) har gjort mange Erfaringer og er en Sagamand. JV Jens.LB.86. 10 DennyteLiteratur.II.(1924-25).244. **-tid**, en. tiden for (slægts)sagaernes begivenheder (især 10.-11. aarh.) ell. deres tilblivelse (især (12.-) 13. aarh.). *MO. Sal.²XX.769. -ø*, en. (højtid.) i best. anv., om Island. *Egeberg.M.124.**

sagde, præet. af sige.

Sage, en. se Saga.

Sage-, i ssgr. [sa'qə-] 1) af Sag (jf. Sag-). 2) (sj.) sideform til Saga- (s. d.). **-fald**, en (DL.1—24—2. *Holb.DNB.532. VSO.*) ell. (nu) et (*Moth.S20. MO. Sal.²XX. 771.*) flt. (nu næppe br.) d. s. (DL.1—24—1) ell. -e (*Skr.¹1766*). (ænyd. gl. d. s., jsv. sakfal, gho. sakfall; af ænyd. gl. d. s. sag i bet.: bøde, oldn. sok; jur., især foræld.; nu vist kun i ent. uden art.; ofte i forb. m. Sigt (s. d.)) pengebøde, der falder i en retssag, og som nu tilfalder det offentlige, men tidligere tilkom (den fornærmede ell.) kongen (m. h. t. forbrødelser inden for en købstads omraade dog tillige vedk. 30 købstad), saaledes at kongen til dels overdrog sin ret til adelen (fra enevældens indførelse til grundloven 1849 *spec.* adelige sædegaardsejere) ell. til kirkens institutioner (især indtil kirkegodsets inddragelse ved reformationen); ogs. om sagesfaldsret. de Domme, hvor nogen Sagesfald, eller Confiscation, er falden. *DL. 1—24—2. Kong Knud . . gav Lunde Biskops Sæde . . fjerde parten af al Kongelig Sagesfald. Holb.DH.I.189. ADJørg.II.159. JurO. 40 (1934).131. || hertil (især foræld.) ssgr. som (Sigt- og) Sagesfalds-afgift (Cirk.¹1867.I. §2), -berettiget (Sigt- og Sagesfaldsberettigede Jorddrotter. *Pl.¹⁵1826. Sal.²XX.771*), -ejer (*Luzd.Dagb.I.222*), -indkomst (*Skr.¹1766*), -indtægt (*Skr.¹1859*), -kasse (H. Msts Sigt- og Sagesfalds-Casse. *MR.1749. 52. LovLPet.V415*), -ret (*Forordn.^o181743. §23. JurO.(1934).131*). **-løs**, adj. se sagesløs. **-protokol**, en. se Sagprotokol. **-register**, et. se Sagregister.*

sagesløs, adj. [sa'qəs,lø's] (nu næppe br. sagesløs. *Moth.S20. sagløs. Sandvig.Edda. I.8. Molb.DH.II.333. Ing.K.E.I.152.221.II. 66.144. jf. VSO. MO.*) (ænyd. sages-, sag(e)-løs, gl. d. s. sag(e)lös, æda. saklös, run. saklausan (akt. m. ent.), oldn. saklaus; af Sag 2.1; jf. II. løs 5.2; især jur.) som (i en vis henseende) er uden skyld, ikke ved sit eget forhold har givet anledning til en mod ham rettet retskrænkelser (*spec. et legemsangreb*); uskyldig. Hvo som overfalder sagløs Mand. *DL.6—9—24. Slange. ChrIV.49.* Deres Sag skal undersøges i Eret

de sagløse, kan de forlade Riget. *Ing.K.E.I. 60. Goos.I.61. LovNr.63^o1911§1.* Vi maa have en . . Redegørelse fra de . . forhenværende Ministre, førend de i den offentlige Mening kan betragtes som sagesløse. *NatTid. 18^o1921.Aft.I.sp.1. || m. videre (uegl.) anv. jo mere (kunsten) nærmer sig det plumpe, det anstødelige, det umoralske . . desto vanskeligere vil det være at frembringe den Stemmning af ubrudt og fri æstetisk Nydelse, der ene er sagesløs for Moralens Domstol. HarNiels.VS.28.* De sagesløse Studenterdage var forbi. *Wied.CM.111.* Maanen er jo ikke Fiskernes Ven, men i de sidste mange Nætter har vi ikke haft Maane, saa den maa nok siges at være sagesløs (o: m. h. t. det daarlige fiskeri). *ErlKrist.MM.184. -hed*, en. (sj. *Sagløshed. MO.*) (l. br.) den egenskab, det forhold at være sagesløs. *Bl&T.*

Sag-fordrejer, en. [1] (l. br.) person, der fordrejer en sag (ved prokurator-kneb olgn.). *Bagges.NK.26. -forhold*, et. (efter ty. sachverhalt, -verhältnis; især emb., l. br.) en sags (nærmere) omstændigheder ell. (øjeblikkelige) stilling. de givne Sagforhold eller Virkelighedsforhold. *Sibb.Psychologie.²(1849). 246. Arup.H.4. urigtig Fremstilling af et Sagforhold. BerlTid.²⁵1925.Aft.5.sp.1. -fælde*, v. [1] [-fæl's] part. -et (*MO. Levin.*) ell. -t (*vAph.(1764). jf. VSO.*) (jf. -fældig; nu sj.) faa (en) dømt (som havende tabt en sag); lovfælde (især i perf. part. brugt som adj.). *som Prokurator foretrak | (han) at sagsfælde Urostifterne. *SvendNagelvar.Rigsdags-Runer.(1871).39. -fældig*, adj. (ænyd. d. s.; efter ty. sachfällig; jf. -fælde, -skyldig og straffældig; af Sag 1; nu sj.) som har tabt en sag, er kendt skyldig, dømt; sagsfældet. *AaIbs.F.155. || især (jf. II. rømme 2.2) i ordsp. den, der flyr, gør sig selv sagsfældig. Mau.2203. CBernh.NF.IX.127. -førelse*, en. (af Sag 1; jf. -føring og II. føre 3.2; især jur.) om (en sagsførers) ledelse, varetagelse (førelse) af en sag (for retten). *Molb.DH.I.148.* en chicanous Proces, som . . var tabt for Underretten ved en skjodesløs Sagsførelse. *Goldschm.Hjl.II.653. LovNr.31^o1910. 1905. §15.* skønt man havde fri Proces, kostede Sagsførelsen dog mange Penge. *Bornh.Samlinger.VIII.(1913).3. -fører*, en. [-før'(r)ør ell. -før'(r)r] (sv. saksförare, no. saksfører, ty. sachführer (-walter); jf. -førelse; især (jur.) af Sag 1 || har i løbet af (18.-)19. aarh. (næsten) fortrængt Prokurator person med juridisk uddannelse, der har modtaget besik-kelse til at føre andres sager for retten (jf. Højesterets-, Landsrets-, Overrets-, Underretssagfører). en Dommer eller Sag-Fører. *LTid.1744.781. JSneed.III.181.* en Sagfører har modt i Retten for en Part. *Forordn.²1796. §8.* han (vilde) nedsætte sig som Sagfører i Belgien. *Hauch.SR.II.254. Lov¹⁸1868. §14.* Sagfører Nagel. *JacPaludan.F.56.* Vi overgik det til Sagfører, hvis de ikke betaler. Eret

JesperEw.PF.165. befalet (se befale 2.3), beskikket (Goos.III.165) sagfører. || **Ø m.** videre anv., om forsvarer, talsmand olgn. gjøre sig til Sagfører for Pavedom, Fendalvæsen. Ørst.IX.60. Grev Christoffer af Oldenborg, Christian II's Fætter og Sagfører, spillede med sin hvervede Hær Herre paa Fyen. Svendb.Amt.1923.18. **jf.**: Hun (betragtede) sig som de Ulykkelige naturlige Forsvarer og Sagførerinde. Brandes.VI.587. || hertil ssgr. som Sagfører-beskikkelse, -bestalling, -firma, -forretning (JesperEw.PF.38), -fuldmægtig, -honorar, -kontor, -kreds (Landet deles i . . . 11 Sagførerkrede. Bek.Nr.418 ^{21/1920. §19}), -mappe (en stor sort Sagførermappe. Pol.^{19/1937.3.sp.2}), -navn (navn, der varetager sagførerraadets dommende virksomhed. Bek.Nr.161^{19/1933. §16}), -raad (spec. om et af og blandt sagførersamfundet valgt raad, der fører tilsyn med sagførerstandens virksomhed. LovNr.90^{11/1916. §140}), -saker, -samfund (spec. om organisation af samtlige fungerende sagfører. LovNr.90^{11/1916. §140}), -stand, -tvang (forpligtelse til under processer at anvende sagfører. LovL.VIII.642. Sal.^{XX.772}), -virksomhed ofl. -föring, en. [1] (l. br.) d. s. s. -førelse. vAph.(1759). CLNMynt.(Holst.ForRomantikogHistorie.II.(1869).314). Kyrre.(1stSaguer.III.349). **-gerning**, en. kendsgerning (jf. Gernings-sag 1). Viborg.(PhysBibl.IV.244.250). -give, v. [-gi'vø] vbs. -else (Reenb.II.286. Pl.^{12/1766. §4}. Lehm.III.98. Rigstretidende.4.Sag.1910.3. JurO.(1934).131). (ænyd. d. s.; **jf.** give sag (u. Sag 1); jur., nu l. br.) anlægge, rejse sag (imod); nedlægge paa stand (imod); sagsøge; anklage. Den, som anden vil sigte og saggive for nogen Gierning. DL.1—14—1. J.R. Paukl. N. 39. Lehm.III.99. Brandes.X.431. Thyreg. UdvFort.II.52. || part. saggiven brugt som adj. (ell. subst.). Moth.S20. GSKrig 64.III.2.66. NCRom.Læsebog.III.(1887).215. -giver, en. (jur., nu l. br.) person, der saggiver (en anden); sagsøger. Moth.S20. KSelsk Skr.IX.55. **jf.** VSO. MO. -gode, et. (jf. Formuegode; fagl.) konkret gode, værdi. ClWikens.DetproduktiveSamfund.(1904).11. -gyldig, adj. (filos.; sj.) om forestilling, viden (mods. -løs 2). som har virkelighedsgrundlag; saglig (2). VidSelskSkr.II.1.89. **jf.** Saggylidighed.smst.91. -hukommelse, en. (jf. ty. sachgedächtnis; filos., sj.) hukommelse m. h. t. noget konkret, sagligt. Sag- og Stedhukommelse.NTreschow.Den menneskelige Natur.(1812).112. -kender, en. (jf. ty. sachkenner; sj.) sagkyndig person. PhysBibl.VI.232. -kendt, part. adj. (sj.) om person: som har sagligt kendskab; sagkyndig. en (dysse) ved Fortunen er kun kendelig for den, der er særlig sagkendt. HKjær.VO.48. -konto, en. **¥** konto vedrørende ting ell. forhold (mods. Personkonto); død konto. Hage.¹¹⁵⁶. HirschsprungsHandels-haandbog.⁹(1934).1017. -kundskab, en.

(**jf.** ty. sach-kenntnis, -kunde, -verstand, -verständnis) 1) en paa erfaring, indtrængende forstaaelse, i alm.: (dybtgaaende) studium olgn. hvilende indsigt og viden inden for et vist (fagligt) omraade; sagkyndighed. Birchner.Tr.183. (professorens) umiskjendelige Sagskundskab vakte Agtelse.Goldschm.Fort.III.196. Bergs.GF.II.151. || **konkr.**, om (kreds af) sagkyndig(e) person(er). Pol.^{1/1934.12.sp.5} hvad siger sagskundskaben? ; sagskundskaben maa spørges i 2) (nu sj.) i flt., om kundskaber m. h. t. ting ell. forhold i virkeligheden ell. det praktiske liv (realia). Realskolerne ere fornemmeligen bestemte til at meddele Sagskundskaber. VSO. MO. -kyndig, adj. [-køn'di] som er i besiddelse af ell. (om mening, ytring olgn.) hviler paa sagskundskab (1). Amberg. hvor lidt jeg . . . var i Stand til, med sagkyndigt Øie at betragte alle disse ypperlige Indretninger, kunde jeg dog fatte . . . deres Værd.Mob.BfS.I.176. Kierk.XII.398. (to) offentlig autoriserede Tillidsmænd (o: ved akkord), af hvilke den ene skal være autoriseret som sagkyndig i den Art af økonomisk Virksomhed, som Skyldneren driver, og den anden autoriseret som regnskabskyndig.Lovtid.1906.A.735. den (vogn) der skal jokkes op, brummer (jærnbaneanbejderne) sagkyndigt.Buchh.UH.190.(jf. II. jøkke 1). fra sagkyndigt side, (efter) sagkyndigt skon, være sagkyndig (paa et vist omraade) olgn. i || (jf. -kender, -kundskab (1)) anv. som subst. Høreorganernes Ulighed . . . f. Ex. hos Pattedyr og Fiske er saa stor, at kun den Sagkyndige deri opdager . . . Grundligheden.Ørst.I.127. Bør Skolen ikke være ligefrem strengt konservativ? — Ja, De som Sagkyndig og Fagmand véd det bedst.Schand.AE.274. Han var af Fag Zoolog og havde et anset Navn blandt Sagkyndige. Pont.HK.96. **Ø -kyndig-hed**, en. det at være sagkyndig; sagskundskab. KSelskNySkr. IV.235. Rahb.E.I.298.III.277. TroelsL.XIV.167. Lægmandsskønnet bør . . . bøje sig for Sagkyndigheden.NatTid.^{14/1911}.Ajt.1.sp.6. † -køn, et. (jf. ty. sachgeschlecht, neutrum; sj.) mods. Ordkøn, om det naturlige køn (jf. II. Køn 4.1). Sagkønnet, eller det Kjøen, Gjenstanden af Naturen have.SBloch.Sprogl. 85. MO.I.1210.

sagle, v. se savle.

saglig, adj. [ˈsaːqli; ˈsaːqli] (sv. no. saklig, ty. sachlich (sächlich); afl. af Sag (i bet. 3-4, spec. 4.2-3); < MO.) især om en persons betragtningssmaade, vurdering, fremstilling olgn.: som hører til, holder sig til, hviler paa (selve) sagen. 1) (jf. Sag 3.1(-2) og 4.2-3) som ikke er subjektivt bestemt, ikke er præget af personlig følelse, men bestemt af (interesse for) selve sagen; objektiv (II.2); uhildet; ogs. (m. overgang til bet. 2) m. bibet. af særlig (faglig) indsigt: nøgtern og sagkyndig. S&B. (Goldschmidt) fremstiller . . . en jysk Bondekarl ligesaa sagligt (Brandes.

KP.403: objectivt), som han vilde henstille en Tyrk. *Brandes. II. 455. smst. I. 402* (se u. II. objektiv 2). (rent) saglig interesse, fremstilling, begrundelse, drøftelse, afgørelse, af (rent) saglige grunde, efter (rent) saglige hensyn *olgn.* | *jf. bet. 2:* Bergs Veltaenhed var rent saglig, og slog kun an (i en) rent politisk Forsamling. *Sehand. O. II. 137. 2)* (*jf. Sag 4.2; især* \varnothing) som hører til en sags indhold, stof, realia; real (III.2-3); stoflig; haand-gribelig; konkret; faktisk. (*Hauehs*) Robert Fulton fra 1853, der ikke blot har en saglig Idé: den moderne Teknik, men en saglig Stil. *VilhAnd. (IslSagaer. III. 21).* *jf. real kommentar u. III. real 3:* den saglige Komment. *sa. DL. 10. jf.: Penge er sagliggjort (Brandes. Lassalle. (1881). 245: objektiveret) Samfundsarbejdstid. Brandes. VII. 516. -hed, en. (især \varnothing) den egenskab ell. det forhold at være saglig. 1) til saglig 1. Tale-rens Saglighed, dette at Alt blev sagt for Sagens Skyld. *Brandes. UT. 306. (af Mérimés fortællinger faar man) Indtryk af hans digteriske Saglighed (sa. RS. 362: Positivisme) . . Mérimée (har) ikke ringeste politiske eller sociale Tendens. Brandes. VI. 219. smst. 244 (sa. RS. 406: Objectivitet). bevare den ædrnelige Saglighed. AMøller. Hallgrímur Pétursson Passionssalmer. (1922). 192. 2) til saglig 2; ogs. m. overgang til konkr. bet.: sagligt stof; realiteter; fakta. *Hørup. II. 372.* Den Tobak dér . . brændte ikke paa Tungen; (den) her var for udroj (osv.). „Du maa lære Saglighed . . ellers løber du over Gevind.“ *Tom Krist. LA. 242. (artiklerne) er lidt fattige paa Eksempler og Argumenter . . Lidt mere Saglighed havde været af det gode. Kehler. (Berl Tid.¹⁰ 1937. Aft. 9. sp. 5).***

Sag-liste, en. 1) [1] (*emb.*) liste over (indkomne) retssager. *LovNr. 90¹¹ 1916. § 277. 40* [2] [4.2] (l. br.) sagregister; realregister. *Fr Niels. KH. I. 857. Vor Ungdom. 1902. 595. -løs, adj. 1)* [2.1] se sagesløs. **2)** (efter ty. sachlos (-leer); til *Sag 4.2; filos., sj.) (mods. -gyldig) om forestilling, viden: som ikke har virkelighedsgrundlag. VidSelskSkr. II. 1. 89. jf. VSO. -menneske, et. [3.1] (l. br.) menneske, der gerne, næsten altid er optaget af en ell. anden sag, ell. hos hvem interessen for det saglige, det reale, overskygger (alle) personlige følelser ell. hensyn. VilhAnd. AD. 58j.*

Sagn, en (Kyh. PE. 14. Reenb. II. 7. LTid. 1722. Nr. 7. 6. Gram. (KSelskSkr. IV. 187). PNSkovgaard. B. 2. 253. 308) ell. (i rigsspr. nu kun) et. [saq'n] Høysg. AG. 38. (nu ikke i rigsspr. Savn. Kyhn. PE. 14. Grundtv. Saxo. I. 19. sa. Snorre. I. 60 (∞ Navn). jf. u. Folkesagn samt Dahlerup. SprH. 107. TjF. 3R. V. 91). fl. d. s. (ænyd. glda. sagn, sawn, sægn (fk.), æda. sagnh, udsagn, (ind)beretning, sv. sägn(er) og sagan (i udtr. syn for sagan; jf. bet. 2.1 slutn.); jsv. sæghn, sagnh), no. sagn, oldn. søgn, oeng. segen; aft. af sige, jf. Saga, Sigende)

1) ytring ell. beretning, hvis oprindelse (kan) henføres til en bestemt person (og situation). 1.1) (*jf. Ed-, Forud-, Frem-, Mod-, Om-, Paa-, Udsagn ofl.; nu sj.) kortere (lidet sammensat) udtalelse; ytring; bemærkning. (især i forb. m. gen. (poss. pron.) ell. præp. af).* Den Syges Sagn, om han kunde skiælne Dag fra Nat, og Lys fra Mørket. *Herholdt. (PhysBibl. V. 19).* Suhm (anfører) det rigtige Sagn af Luxdorff, at Holbergs Historier (\varnothing : historiske beretninger) stundom vare comiske. *Rahb. LB. I. 75. i Samtale . . møder (forfatteren) sine Tanker og Sagn i Folkemunde. sa. Tjlsk. 1798. 601. *Begge . . | Standsed, og føred ei frem eet Ord til Sagn eller Spørgsel. Bagges. NblD. 93. *Let kan jeg løse Gaaden dig med korte Sagn (\varnothing : med faa ord). Oehl. Lf. (1846). 11. *Mit øje rummer — lyder hele Hellas' sagn — | kun rent og klogt. \varnothing Møll. N. 18. jf.: „Ja,“ svarede hun (\varnothing : paa hans opfordring til et elskovsmøde) . . Og Palsen slog, og Brystet steg, og alt var ét eneste Jasagn. *SMich. S. 92. || m. overgang til bet. 2.1: *De Tvende . . | Vil efter Rytgets Sagn en dristig Landgang vove. Prahl. ST. I. 37. dette Sagn (Chr. VI: denne tale; 1907: dette Ord) (kom) ud iblandt Brødrene: denne Discipel dør ikke. Joh. 21. 23. om udtr. syn for sagn *olgn.* se bet. 2.1 slutn. 1.2) (nu vist kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2.2) mere sammensat, udformet fortælling (2.2) ell. beretning; historie. *hør | Det korte Sagn om min (\varnothing : Sigurds) Bedrift paa Heden (\varnothing : Fafners drab). *Grundtv. Opr. I. 100. *om min Ungdom og om Oldefædre | Og Herrens Gjerninger jeg fører Sagn. sa. PS. IV. 414.* som han vidste at berette mange Sagn om sine Reiser . . saa var han gjerne seet af Kongen. *Hauch. FH. 143. *lytter lidt | Til mine Sagn. Winth. HF. 4.***

2) ytring ell. beretning, hvis oprindelse ikke (kan) henføres til en bestemt person, m. særlig forestilling om wished, fortsat (mundtlig) overlevering *olgn.* 2.1) (uden for forb. syn for sagn vist nu i rigsspr. kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2.2) om kortere, lidet sammensat (især mundtlig) meddelelse, beretning *olgn.* (tidligere ofte i forb. som det (ell. den) almindelige, gemene (LTid. 1724. 287), gængse (Blich. (1920). XXI. 252) sagn *olgn.*). || om gængs, staaende talemaade ell. (folkeligt) ord-sprog. *Moth. S. 189. fuldkommen indtræffer her det gamle Sagn: naar to giøre eet og det samme er det derfor ikke eet og det samme. Rahb. Tjlsk. 1793. 573. Det er et almindeligt Sagn, at 1 Lpd. Halm er maver Dags Føde for en Koe. PhysBibl. XXVI. 208. tvertimod opfyldes paa os det bekjendte Sagn: der gives intet lykkeligere Ægteskab, end det, hvor Manden er døv og Konen blind. Blich. (1920). XIII. 86. „Våno bier efter Glæns,“ blev der sagt, og det blev Sagn og Wished. HCAnd. (1919). V. 119. efter et gammelt Sagn skal 13*

Bagere udgøre det samme som 1 Djævel. *Uddelerbladet.1934/35.sp.2710.* || en (udbredt, folkelig, ogs. spec.: urigtig) forestilling ell. mening, der ofte kommer til orde; forlydende; rygte; ogs.: tradition. det er bleven en almindelig Sagn, og ligesom en fast thesis historica (o: historisk læresætning) i visse Bøger, at Kong Wolde- mar soldte Hertugdømmet Estland bort, fordi hand behøvede Penge. *Gram.(KSelsk Skr.IV36).* den almindelige Sagn om Bysse- Krudets Opfindning. *sa.(smst.1.214).* *Det var et almeent Sagn, at Kiartan beiled til | Skion Ingeborg. *Oehl.KG.(1848).113.* og var det et almindelig Sagn, at der aldrig fandtes nogen i den Æt, der brød et givet Løfte. *Hauch.TVI.71.* „Der hørtes ikke forhen blandt Menigmand noget ondt Rygte om hende enten for Trolddom eller Andet“ . . „Ei heller om Dig rygtedes der forhen saadant Sagn.“ *PVJac.Trold.83.* Det er et ganske almindelig Sagn, at Ministrene ville gaae til Mai. *Krieger.D.IV128. jf. bet. 2.2:* *Naar den Stjerne lys og blid | Sig lod see ved Midnats- tid, | Var det Sagn fra gamle Dage, | At en Konge uden Mage | Skulde fødes paa vor Jord. *Grundtv.Kvæd.230. spec. om be- rømmeligt eftermæle, ry:* *dette skionne Sagn mit Minde hædre: | Hun var, som hendes elskte Moder var. *Bagges.IV132.* *Af hans Daad gaar vide Savn. *Grundtv.Saxo.I.19. sa. Snorre.I.60.* || (jf. Horesagn u. Hørensag- nen) i særlige udtr., om (utilstrækkeligt) grund- lag for viden (til dels ogs. svarende til bet. 1.1). *Du troer maaskee, at han | Erfar- rede visse Ting ved blotte Sagn. *Oehl.DM. 79. Ørst.Br.I.137. talem.:* at sige efter sagn er halv løgn olgn. (o: den, der kolpor- terer sladder, er halvejs løgner). *Moth.L262. jf. VSO. MO. Mau.6123. Feilb. især i udtr. syn gaar for sagn (Mau.9911. Hoysg.S.260. Biehl.DQ.IV224. Grundtv.Udv.V13), egl. til IV. for 5.2: selvsyn er bedre (sikrere grundlag for viden) end andres omtale, rygter olgn.; nu alm. (m. tilknytning til IV. for 9 ell. 7.4) m. omdannelse til udtr. som faa, have, give (en), se syn for sagn (ell. sagen, se Sag 4.1), m. bet.: faa osv. selvsyn i st. f. andres omtale ell. faa osv. selvsyn som bevis for en vis udtalelse(s rigtighed); faa osv. sikkert vidnesbyrd om rigtigheden af en paastand, for- modning olgn. Det er . . ikke ret, at vrage alt det der er nyt; Men at undersøge det, paa det allernøieste og see Syn for Sagn. *OeconT.V44.* *Ja, komme skal Han (o: Kris- tus) som et Lyn, | For Alt at aabenbare, | Af Guddoms-Glands for Sagn da Syn | Skal faae min Helgen-Skare! *Grundtv.SS.I.25.* Hjalte . . viiste Syn for Sagn, at han af hende var anbefalet til Prindsessens Gunst. *sa. Snorre.II.85. Ing.L.I.119.* *Her er Syn for Sagn. Du vil jo ikke troe | Hvad Folkene fortalte. Hun selv bekjender, | At hun og Ridder Stig . . | Taltes ved hver Nat. *Hrz.**

SvD.140. Goldschm.II.51(se for sp. 167).* *JLange.MF.214.* Normændene (har) gjen- nem deres frodige Litteratur . . givet Evropa . . Syn for Sagn, at de med Ære udfyldte deres Plads mellem de beslægtede Folk. *HSchw- anenfl.HW.87.* at faa Syn for Sagn, at faa positiv Vished for, at der virkelig gives aag- læggende Pattedyr, hvad betød det ikke for Videnskaben. *NaturensV.1914.42. Buchh.EG. 83. (l. br.) omvendt: sagn gaar for syn, olgn., et udsagn tages for lige saa gyldigt som, træder i stedet for selvsyn.* Kun Øien-Vidner gjaldt, undtagen ved Sigtelse for Maigeståts- Forbrydelse, da Sagn gik for Syn. *Grundtv. Saxo.II.322. sa.PS.IV20.30. jf. bet. 1.2:* *jeg betragter dit (o: den døde bedstefaders) Por- træt . . | og i mig gaar der Sagn (o: minder om bedstefaderens oplevelser) for Syn | om det, der ej er mer. *OlafHans.ND.31. 2.2) (jf. Helgen-, Helte-, Oldsagn ofl.) en (igennem mundtlig overlevering bevaret) kort (opdig- tet) fortælling om noget, som (af fortæl- leren) menes fordom at have tildraget sig, især om naturgenstande, hvortil særlige (overtroiske) forestillinger er knyttede, om folketroens væsen og, om historiens ell. legen- dens personer olgn.; folkesagn. (forf.) viser . . at den Sagn (om den hellige Veronicas svededug) er Fabelhaftig. *LTid.1726.559.* *Et Sagn fuld værd at høre | Med gamle Runer staaer. *Oehl.NG.(1819).I.* *I Muld forlænge siden | Kong Valdemar er lagt; | Men søl- somt gjennem Tiden | Gaaer Sagnet om hans Jagt. *Ing.RSE.II.133.* *Man har Sagn om Borgtapeter. *Aarestr.SS.IV120.* Thabor er ifølge Sagnet Forklarelsens Bjerg. *Rowel.Br. 478.* *Det lyder som et Eventyr, et Sagn fra gamle Dage: | en røvet Datter, dybt begrædt, er kommen frelst tilbage! *Pont.(UdeogHjem- me.(BerlTid.)²⁸1819.3.sp.1).* Danske Sagn. *Krist.(bogtitel.1892-1901).* KnudRasm.MS. III.123. || (uden skarp adskillelse fra bet. 2.1; til dels spøg.) uegl., om en (udbredt, ofte fortalt) mærkelig, fabelagtig, (næsten) utrolig beret- ning (m. h. t. samtidforhold): fabel, „le- gende“, anekdote olgn. Kjøbmand G. . . , om hvem der gik det underlige Sagn i Byen, at han . . havde været dømt til Slaveri. *Goldschm.Hjl.IA1.* Sagnet melder, at Pejter . . en Dag gerne vilde til Aggersund (osv.). *JacAnd.Er.I.26.**

Sagn-, i ssg. [!sagn-] (jf. Sagne-, Sagns- i ssg. Sagnemand, Sagnsmand) især (O ell. æstet., mytol., hist. olgn.) af Sagn 2.2, ogs. (jf. bet. 2.2 slutn.) uegl., m. forestilling om hvad der er af lignende mærkelig, (næsten) utrolig art som (folke)sagnet; saaledes (for- uden de ndf. anførte) bl. a. mere tilfældige ell. let forstaaelige ssg. som Sagn-dannelse, -dyr, -forskning, -fortælling, -(ind)hyllt, -kender, -kvad, -kyndig, -kvæde, -omkranset, -om- spunden (se omspinde), -omstraalt (se om- straale), -omsus(et), -overlevering, -periode (jf. -old, -tid), -poetisk, -rig, -række (jf.

-kreds), -skikkelse (jf. figur), -skriver, -stof, -tradition ofl. **-agtig**, adj. (jf. -mæssig). En opdigtet eller sagnagtig Begivenhed. Brandes. *DD.211*. forgyldte Blikkedige og allehaande sagnagtige Figurer. *Gyr Lemche.S.II.179*. **-alder**, en. (l. br.) d. s. s. -tid. *MO*. **-digt**, et. (jf. -digtning). De tvende lyriske Sagn-digte, Ahasverus . . og Holger Danske. *Ing. RSE.VI.v*. **-digtning**, en. (jf. -digt) digtning, hvis indhold er sagn(motiver). *MO*.

sagne, v. [ˈsaɡnə] -ede. (afl. af et ord svarende til sv. dial. saka, aftage i styrke ell. hastighed, svækkes, trættes, nøle, tøve, hvortil rimeligvis (som sideform) sakke (s. d.); dial.) **1)** aftage i styrke ell. hastighed; sagne (1). *Feilb.* (u. sagne). **2)** lade aftage i styrke ell. hastighed; sagne (2). sagne gangen. *Feilb.* (u. sagne). billedl., m. h. t. strenged, barsk-hed: *Min (∴ Knud d. helliges) Østenvind blev sagnet af din (∴ broderens) Aande. *Grundtv. PS.II.506*. || sagnes, aftage i styrke; sagne (1). (skuespillet) vandt de første Af-tener et uhyre Bifald, siden har det sagnets (*PVJac. Breve.12*: sagnet) betydeligt. *PVJac.* (*Nr.S4^o2635,II*, *brev¹1.1827*). **3)** part. sagnet til bet. 1 ell. 2, brugt som adj. *Natur-ren tier | Sødtblundende, med sagnet Aandedrag. *Staffeldt. D.I.426*.

Sagne-mand, en. (efter oldn. sagnamadr, hvis 1. led er gen. flt. af sogn (se Sagn); jf. Sagn 1.2 og 2.2; sml. Sagnsmand; hist., nu næppe br.) m. h. t. isl. forhold (i sagn-tiden): sagnafortæller, -digter, -skriver; sagna-mand. *PEMüll. Saxos og Snorros Kilder.* (1823). *15. VSO*. Skalden og sagnemanden . . forenede i én person. *NMPei.* (*Annal.1861.193*).

Sagn-figur, en. (jf. -helt) (uhistorisk) person, om hvem sagn fortælles, spec.: som er hovedperson i et sagn; ogs. uegl.: (virkelig) person, om hvem mærkelige, næsten utrolige historier fortælles. der rejses tvivl om, hvorvidt Palnatoke er en historisk person eller en sagnfigur. *ADJørg. IV.136*. „Guldgraveren“ . . . blev en Sagnfigur i det Aar han var paa Egnen. *JVJens. NH.134*. **-helt**, en. helt, om hvem sagn fortælles, spec.: som kun tilhører sagnet (sagnverdenen); heros olgn.; ogs. (jf. II. Helt 3.2): mærkelig, berømt sagnfigur. *MHaam. Thorvaldsen.* (1870).29. om Ahasverus: *Ing. RSE.VI.v*.

-historie, en. især i best. f., om historisk fremstilling, hvis grundlag ell. emne er sagn (spec. om den del af et folks historie, der omfatter sagntiden). Sagnhistorien eller Folkeovertroen. *Ing. EF. XIII.11*. *Fabricius. Lærebog i Danmarks Historie.* (1852).24. *MO*. HjælpeO. || (l. br.) sagnagtig fortælling ell. beretning; sagn (2.2). *Hj Frits. Rytterstatuens Hist.* (1933).106. **-kreds**, en. den store Sagnkreds om Kong Didrik i Bern. *Heib. Pros. III.29*. Holger Danske, som er laant fra Carl den Stores Sagnkreds. *smst. IV.225*. *HCAnd. ML.118*. *JVJens. RF.30*. **-kær**, adj. som sætter stor pris paa (at høre) sagn. *ADJørg. NK.665*. HjælpeO.

-mæssig, adj. (l. br.) som stemmer med, svarer til sagnets art; ogs.: sagnagtig. dette Optrin . . sagnmæssige Ægthed og Ælde i Visen. *SvGrundtv. (DgF. III.346)*. *Larsen*. **-old**, en. (højtid.) sagn-tid. Minderne fra Nordens Sagnold. Brandes. *III.485*. *V Ved. Racine.* (1932).210. **-skrift**, et. (l. br.) skrift (bog), der indeholder sagn(historie). *OecMag. VI.101*. *MO*. **-s-mand**, en. (ænyd. d. s. (De Gamle Vijses Eksempler. (overs. 1618). *E4r. K7^v*); jf. oldn. sogumadr; af Sagn 1(1); jf. Sagsmand 2 samt Sagnemand; nu vist kun dial.) hjemmelsmand. *LTid.1754.84*. *OGuldb. VH.I.*8r.* *Allen. II.39*. *MDL. Feilb.* **-sted**, et. (l. br.) sted (lokalitet), hvortil (mange) sagn knytter sig. *AOLr. NA.34*. **-tid**, en. (jf. -alder, -old) forhistorisk tidsrum (af et folks historie), som kun kendes gennem sagn(historien). *MO*. HjælpeO. **-verden**, en. sammenfattende betegnelse for personer, begivenheder, forhold, der er sagnenes emne; sagnets (forestillings)verden. (hun fortalte) om sin Ungdom (i Vestindien) . . Det blev i hendes Fortællinger til noget Umaadeligt, en for-gaet Sagnverden. *Goldschm. Hjl. I.112*. Sagn- eller Sindbillevorden (Brandes. *E.167*: Mythologi). Brandes. *IV.123*. *AOLr. FA.64*.

Sago, en. [ˈsaːɡo] († Sagu. *VareL.* (1807). *II.440*). flt. (i bet. „sagogryn“ ell. om forsk. sorter; faql.) d. s. (JFLund. *Varekunds-kab.* (1922).46) ell. **-er** (Amberg.). (ty. holl. eng. sago, fr. sagou; fra malajisk sago) **1)** (jf. Palme-gryn, -mel; især ♀) stivelsesstof, der faas af forsk. (palme) træers marv (spec. af den ostindiske sagopalme), renset (til „sagostivelse“, „sagomel“) og i alm. formet til smaa (kugleformede) korn („sagogryn“); ogs. om efterligning heraf fremstillet af kartoffelstivelse (jf. Kartoffelsago) olgn. *Reiser. II.235*. *vAph. Nath. VII.32*. Sago af Kartofler. *HCLund. Samler. I.* (1803).10. Perlesago (smaa Sago) . . er den mest anvendte — men de kan ogsaa være omtrent paa Størrelse som Ærter, store Sago. *JFLund. Varekunds-kab.* (1922).46. ægte eller ostindisk Sago. *VareL.* (1807).738. || om eufem. anv. (i ed) se u. Sagomel. **2)** (l. br.) ♀ d. s. Sago-palme, -træ. *Funke.* (1801). *II.257*. **Sago-**, i sgr. af Sago 1. **-blomme**, en. (jf. -blomst og I. Blomme 4; nu næppe br.) særlig renset sort af (japansk) sago af en ren hvid farve. *Funke.* (1801). *II.258*. *VareL.* (1807). *II.442*. **-blomst**, en. (jf. Blomst 4.1; nu næppe br.) d. s. *Conv. Lez. XIV.7*. **-brød**, et. (l. br.) brød af sago(mel). *vAph. Nath. VII.35* (i Indien). **-gryn**, et. (jf. Sago 1 og Gryn 1). *Adr.* (1762). *sp.9*. *VareL.* (1738). (nu næppe br.) jf. Sagosuppe: Sagogrynsuppe. *Tode. ST. II.91*. **-mel**, et. (jf. Sago 1). *vAph. Nath. VII.35*. *FrkJ. Kogeb. 147*. || (spøg.) eufem. anv. i ed (for forb. m. Satan (æde mig olgn.)) : sagomelemig olgn. *Hjorta. OS.99*. *Pol.* (1921). *5.sp.1*. *OrdB.* (*Sjæll., Fyn*). jf.: det er Sagolynemig en

klam Historie! FrSkousbo. LyseJohanne. (1906). 162. **-palme**, en. (jf. -træ og Sago 2) \S spec. om den ostindiske palme *Metrocydon Rumphii* (og *M. løve*). VareL. (1807). II. 441. Warm.Fropil. 127. VareL. *738.

Sag-ordbog, en. [4.2] (l. br.) d. s. s. Real-leksikon, -ordbog. Brandes.V.411.

Sago-stivelse, en. (jf. Sago 1; Υ ell. bot.). Warm.Fropil. 127. VareL. *738. **-sup-**

en. (jf. Sagogrynsuppe u. Sagogryn; kog.) suppe kogt (af vand) paa sagogryn, med tilførsel af sukker, frugtsaft (syltetøj) olgn. (rød sagosuppe) ell. (spec.) med rørte æggeblosser, vin olgn. (gul ell. (i alm.) hvid sagosuppe). *Langt bedre Smag i Nelde-Kaal. . . | Naar man en dydig Hustru har | Det med at kunde deele, | End om det Sago-Suppe var | Phasane-Steeg og heele | Diur-Køller. Wadsk. Brudev. V. (2°). Tode. ST. II. 91. *Jeg (o: et barn) drukned min Sorg og fandt min Trøst | Paa Bunden af Sagosuppen. Winth. ND. 79. Mangor. Kogeb. 25f. FrkJ. Kogeb. 113. **-træ**, et. (jf. -palme; nu l. br.) \S vAph. Nath. VII. 34. *Cycas circinalis*, bredbladet Sagotræ. Schaldem. HB. I. 231. VSO. MO. **-vælling**, en. (kog.). MO. FrkJ. Kogeb. 119. **-øl**, et. (kog.) øl kogt paa sagogryn (blandet med æggeblosser, der er røret med sukker). FrkJ. Kogeb. 115.

Sag-protokol, en. [1] (emb., l. br.) 30 retsprotokol; justitsprotokol. Sage-: Anordn. 1¹⁸/1745. I. §9. jf. VSO. **-register**, et. († Sage-. LTid. 1737. 457). [4.2] (jf. -liste) d. s. s. Realregister. Holst. R. OlufNiels. (KbhDipl. reg. I. 196). Selmar. 145. \mathbb{W} **-rig**, adj. [4.2] rig paa sagligt stof, realia; stofrig. S&B. Rubow. LS. 154.

Sags-, i ssgr. af Sag (jf. dog Sagsmand 2), nu vist kun (jur.) af bet. 1. **-angivelse**, en. sagsøgerens (skriftlig) angivelse af sin 40 paastand og de kendsgerninger, denne støttes paa (i de tilfælde, hvor parterne begærer sagen foretaget uden stævning). JurO. (1934). 131.

-anlæg, et. (jf. Anlæg 4; Sags Anlæg. VSO. I. 169). Ugeskr. f. Retsv. 1900. 1113. Sagsanlæg (er) Indlevering af Forlingsindkaldelse eller Stævning til Berømmelse eller — hvis Parterne møder uden Stævning — Anmeldelse til Retten om Sagens Foretagelse. JurO. (1934). 131. **-anlæggelse**, en. (l. br.) d. s. 50 Schand. T.F. II. 307. **-fremstilling**, en. LovL. VIII. 642. efter en forberedende skriftlig Procedure finder en mundtlig Domsforhandling Sted. Under denne kan Parterne fremsætte deres Paastande og nærmere udbydere deres skriftlige Sagsfremstilling. HandelsTekn. 434. JacPaludan. UR. 36.

sag-skyldig, adj. (ænyd. d. s.; af Sag 1; jf. -fældig; nu l. br.) skyldig (m. h. t. en sag (1)). 1Makk. 14. 45. VSO. MO. anv. som 60 subst.: Høysg. S. 136. JBaden. Horavius. I. 139.

Sags-maal, et. (nu næppe br.) søgsmaal; sag. I Praxi bruges undertiden Sagsmaal (i st. f. Sogsmaal). Nørreg. Privatr. V. 20.

-mand, en. 1) (ænyd. d. s.; af Sag 1; nu næppe br.) sagsøger. Moth. S. 22. JBaden. Gram. 63. 2) (ænyd. sag(e)smænd; af sage, udsagn (se Saga (1)), men rimeligvis følt som hørende til Sag (4.2); jf. Sagnsmand) † hjemmelsmand. Moth. S. 190. K. Selsk. Skr. I. 225. **-omkostning**, en. i fl., om de udgifter, som en retssag medfører for parterne, f. t. til rejsafgifter og sagførersalær. LovNr. 100¹⁸/1886. §6. JurO. (1934). 131.

Sag-syn, et. [4(1)] om hvad der giver syn for sagen; kendsgerning; faktum; realitet. OWolf. Hist. Ordbog. IV (1810). 339. **-søge**, v. [-sø:qø] vbs. **-ning** (Moth. S. 20. VSO. MO.) ell. **-else** (HF Rørd. Arrebos Levnet. (1857). 115). (ænyd. d. s. (til æda. sokia sak, jf. Sagsøger og søge); af Sag 1; jf. -give; jur.) anlægge sag (imod), man sagsøger den uredelige Embedsmand. Birckner. I. 157. VSO. MO. Schand. O. II. 62. JurFormularbog. *20. lade en sagsøge for noget. Ludv. || part. sagsøgt brugt som adj. ell. m. substantivisk anv. (nu især (uden art.) i best. f. sagsøgte). dend Sagsøgte. KomGrønæg. III. 397. I Henhold hertil indkaldes Sagsøgte til at møde . . og svare i Sagen. JurFormularbog. *751. LovNr. 90¹¹/1916. §340. **-søger**, en. [-sø:qø:ɾ] (æda. saksøkiare, jf. -søge og oldn. sakarsøkjandi; af Sag 1; jf. -giver, -volder 1 og Sagsmand 1 samt Aktor, Citant; jur.) person, der sagsøger (en anden). DL. I. 4—17. Holb. D.H. III. 67. Hrz. SvD. 5. LovNr. 90¹¹/1916. §259.

I. sagt, adj., adv. se I. sagte.

II. sagt, perf. part. af sige.

sagt, i ssgr. [ʼsa(ˈ)gd-] (ell. [sagd-] m. hovedtryk paa 2. led, naar dette er et adj. paa -(l)ig ell. et deraf afl. subst.). af I. sagt(e) 1 (jf. sagte-), især (jf. I. sagte 1.1-2 og 4) i udtr. for sindelag, bevælgelsesmaade, adfærd olgn.

I. sagte, adj. (og adv.). [ʼsa:ɡdø, ʼsa(ˈ)qdø, nu l. br. ʼsagdø] sagte (d. v. s. sågte). Høysg. AG. 99. (nu ikke i alm. rigsspr. sagt, især som adv.: Helt. Poet. 171. Holb. II. J. VI. 2. KomGrønæg. I. 103. 224. 227. II. 210. 241. Chitau. P.T. 17. 81. Lodde. (Skuesp. IV. 295). Grundtv. B. I. 118. jf. Feilb. spec. i bet. 2: Holb. J. 1. 6. Brors. 293. PAHeib. Sk. III. 336. VSO. MO. Pont. SV. 104. FrGrundtv. LK. 77. Dania. I. X. 44. Brenderup. §83. jf. Feilb.). (ænyd. glæda sakt(e), sv. sakta (fsv. sakt(a), adj. og adv.), no. sakte; fra mnt. sacht(e) (ogs. saift(e), sanft(e) oft.), hty. sacht(e), holl. zacht, svaerende til hty. sanft, eng. soft; jf. II. sagte og sagtens, sagtelig, Sagt(ig)hed)

1) om virksomhed, forhold olgn.: som kun gør lidet (ikke stærkt, ubehageligt) indtryk paa sanserne, er (foregaar, udføres olgn.) uden voldsomhed. 1.1) (i alm. spr. nu kun m. overgang til bet. 1.2-3) uden (tydelig) forestilling om bevægelse ell. lyd/frembringelse, om forhold, tilstand olgn.: mild; blid; let; svag; stille. || (jf. bet. 1.2) † om ting: som føles let ell. blød, ikke tynger ell. trykker. hand sover . . som paa det blødeste Sengo-Leye, og under

den sagtste Over-dyne. *Hummer. JS. II. 97.* || (jf. bet. 1.2-3) om forbrænding, varme- (udvikling). Harpichen smelter man ved sagte Varme i Olien. *HCLund. Samler. I. (1803). 21.* især i forb. en sagte ild, se I. Ild 4.3. || (W, l. br.) om (mørk, rød) farve: svagt fremtrædende; dæmpet; let. *En sagte Rødme livner hendes Kinder. *Oehl. Digte. (1803). 97.* tusende Døvnælder skjulte Murens Fod med lange Brømmer af Brunt og Grønt og sagte Purpur. *JPJac. II. 118.* || (nu l. br.) om legemlig ell. sjælelig tilstand olgn. *Giv mig Søvn og sagte Roe! *Kingo. 437.* det har behaget den Dydzirede Madame Comoedien, ved en sagte Død at tage Afsked fra Verden. *Holb. Ligbeg. Asc. (jf. MO.). den Syge . . falder i en sagte Søvn. Aaskow. MH. 319.* Gud give ham et blidt og sagte Endeligt! *VSO.* jeg vil vise . . et indre Billede . . vævet af Sjælens sagtste Stemninger. *Kierk. I. 151.* jf. bet. 1.3 (og II. sagte 1.3, sagtne, sagtelig): en sagte graad | jf. bet. 1.4 og Sagt-mod, -modig(hed): Et sagte Sind, et sagte Væsen. *VSO.* det er det sagte Mod, han (? Jesus) kommer med, — det er ikke dette vilde, oplussende Mod. *VBeck. LK. I. 9.* spec. om, hvad der er til stede i ganske ringe grad, kun føles svagt olgn.: er der end det sagtste Spor af Tvivl i deres Tale? *Mynst. Betr. I. 393.* Jeg har en sagte Anelse om, at K. staaer i god Forstaaelse og ivrig Correspondance med Corsaren. *Cit. 1845. (P Laurids. S. VIII. 102).* Jeg følte ikke den sagtste Lyst til at sende det dræbende Metal efter (raadyrene). *Kofoed-Hansen. KA. I. 126.* En sagte Svimmelhed kom over ham. *Bergstedt. A. 38. 1.2* (jf. bet. 1.3-4) om bevægelse, ogs. berøring olgn.: som foregaar uden (sterk) fart ell. voldsomhed, uden at fremkalde ubehag (ogs.: paa en mild, behagelig maade), især til-lige: uden væsentlig (kraftig) lydfrembringelse; langsom (og stille); svag (og mild); ogs.: lempelig; forsigtig. (hun) gav mig et sagte Slag paa Halsen. *Pamela. I. 482.* *denne Sæbeboble . . brister ved den sagtste Berøring. *Hauch. Æ. 60.* især som adv.: banke sagte på døren. *Moth. S24.* vil du krybe (ind i tønden), saa skal Drengen rulle dig sagte over Gaden, til du kommer forbi Hiørnet. *Holb. II. J. V9.* *Tar du om Nelden sagt den Vabler vil dig gjøre. *LTid. 1728. 636.* *Morgendug, der sagte bæver i den lune Vind. *Hauch. LDR. 4. (han) stak Nøglen langsomt og sagte i Laasen (og) dreiede forsigtigt om. Winth. Morsk. 81.* for ikke at vække (drengen) kysede hun sagte hans blonde Lokker. *Gylb. Novel. II. (1833). 99.* (det syge barn) trak saa sagte Veiret. *HCAnd. (1919). II. 293.* Du kan troe, jeg slog heller ikke sagte o: lagde ikke Hænderne imellem. *VSO.* Hun stryger sagte over hans Kind. *Buchh. FD. 79.* || om vind. (især attrib.). en sagt og anmodig Vest-Vind. *Clitau. PT. 121.* *Snart . . kan Vinden blive sagte. *Pram. O. 164. Oehl. Digte. (1803). 57. Pal M. Dryad. 18.* *Et Sus af sagte høstlig Vind.

Drachm. SB. 31. Stuck. S. 55. || om bevægelse fra et sted til et andet: langsom og stille; spec. (m. h. t. person): forsigtig, listende olgn. (i talespr. uden for enkelte forb. (som sagte skridt, spec. (jf. Sagtevals) sagte vals (Jølsen. Fra Sydsjælland. (1913). 55) olgn.) næsten kun som adv.). (Nille) Lister sig sagte hen og gir (Jeppe) et Slag af Mester Erich for Rumpen. *Holb. Jep. IV. 2. (floderne) fløde gandske sagte. sa. Herod. 379.* han reyste ikkun sagte og meget kort hver Dag. *Prahl. AH. IV. 81.* *Med Skræk . . jeg nærmer mig, med sagte Trin, | Den Hule. *Oehl. Helge. (1814). 121.* *den sagte Strøm, | Hvori sig Fuldmannen maler. *Hauch. Lyr. 50.* *Gaa med sagte Fjed, | At ei den Slumrende du vækker op. *PalM. T. 51.* Hesten gik i sagte og langsomt Skridt. *Gylb. (1849). II. 33.* *sagte, sagte lister han (? en røv) | Langs Rugen. *Rich. SD. 85. JV Jens. Di. 47. jf.: (hunden havde) ofte forsøgt at staae ganske sagte paa det (daarlige ben). Kielsen. A. 22. *(hun) Gaaer saa frem paa sagte Taa. Bødt. D. (1856). 16. talem., m. overgang til bet. 1.4: I Alderdommen lærer man at gaa sagte. Mau. 8269. jf. smst. 5995. Moth. S24. Feilb. OrdbS. (Fyn). || (især glids. ell. dial.) om ur: gaa ell. være for sagte, for langsomt, for sent. Deres Uhr gaar en halv Time forsagte. *Store Bededagsaften. (1864). 20. Feilb. OrdbS. (Sjæll. ofn.). || uegl., om tidens gang olgn. SalmHj. 74.2 (se liste sp. 1011⁵). *sagte rinder Dag af Dag. *Stuck. S. 13. jf.: Likvidationen (burde være) foregaaet i et noget sagtste Tempo. DagNyh. 17/18 1921. 5. sp. 6. || (l. br.) om (skraanende) terræn: svagt, langsomt, jævnt stigende ell. faldende. (gaden) hæver sig i en sagte Skraaning. *HC And. Imp. I. 39. 1.3* (jf. bet. 1.2 og 4) om (virksomhed, der er ledsaget af) lyd: (ganske) svagt lydende; dæmpet; svag; næppe hørlig. efter Ilden kom der en stille sagte Lyd (1931: en stille, sagte Susen). *1Kg. 19. 12.* en sagte Musiqve. *Holb. Vgs. IV. 8.* *Da hvidsler det sagte i Hulens Mørke, | og Asa Hermod for Hakon staaer. *Oehl. Digte. (1803). 20.* *En sagte Torden | dundrer smst. 78. Sagte og ubemærket slukkedes den milde Flamme. *Molb. NTidsskr. IV. 475.* *Dansen gaar til sagte Harpetoner. *Rich. VH. 141.* Fra en Porcel-læns-Halvkugle sugede Olien sig sagte sy-dende gennem Vægen op i Lampen. *NisPét. SG. 505.* || om menneskes stemme(føring), især ved en vis, særlig lejlighed (naar man ønsker ikke at forstyrre, ikke at høres af uvedkom-mende olgn.): dæmpet; svag; (næsten) hviskende; (tidligere) ogs. om, hvad man siger ganske stille for sig selv, (næsten) uden lydfrembringelse; til dels tillige m. forestilling om anvendelse af beherskede, beskedne, stilfærdige ord (udtryk). *Elskovs sagte Bønner. *Lemb. D. 105.* han var en gammel svag Mand med sagte Stemme. *WKornerup. KM. 73.* *du skal leve dit Liv . . | oprejst, stille, | i Lykke og Sorg tale de***

sagtteste Ord. *Stuck.SD.74.* „Hvad tænkte Du om os?“ spurgte Fanny igen med sagte Stemme. *IsakDin.FF.331. jf. bet. 1.1 slutn.*: da finde vi ikke . . den sagtteste Yttring af Anger. *Mynst.Betr.I.334. især som adv.*: Henrich sagte (*til sin herre*): „Den Karl er kort for Hovedet.“ *Holb.Arab.6sc.* han øvede sig sagte i det han vilde sige. *Evv.(1914).V.149.* *Sagte! hvisket' jeg, at intet Øre | maae, hvad mellem os vi tale, høre. *Frank.SD.191.* *mit Hoved jeg med Blomsten helder, | Nynner sagte mellem Bedeslag. *Grundtv.PS.VI.581.* *den, som hvisker sagtst, trøster bedst. *Rich.I.179.* paa Færgerne har (*trafikminister Høgsbro*) ladet opslaa en Plakat med følgende Ord: Tal sagte, Gaa stille, Tænk paa de sovendel *Blækspr.1905.2.* Han lo sagte. *Aa Dons.S.221.* det skulde han sige saa sagte ell. tale saa sagte om *olgn.*, (*nu l. br. i rigsspr.*) som advarsel om forsigtighed i ytringer, mod anvendelse af store ord *olgn.* *Grundtv.SS.II.77.* Ordbs. (Lolland). som undskyldende, afdæmpende ytring (indsku), opfordring til diskretion *olgn.*: saa sagte (at sige), (*nu næppe br.*) mellem os sagt. Hun er, saa sagte at sige, dog det er ikke mine Ord, een af de slemmeste Qvinder, som du nogen tid hâr kjendt. *Nysted.Rhetor.42.* Der er adskillige ting, som Mr. W. er misforneiet med i det bevidste Vers: den fornemste troer ieg saa sagte er, at det er bedre, end han vilde det skulde være. *Langebek.Breve.62.* *min Historie og min Geographie, | Saa sagte mellem os, jeg dybt ei stikker i. *Wess.II.3. 1.4* (svarende til bet. 1.2-3) om en persons (hele) optræden, adfærd, ogs. ytringsmaade *olgn.* (*ved en vis lejlighed*): stille; stilfærdig; rolig; behersket. *Hand sagte var, dog uforsagt | Til Søes; paa Vind, ey Viin gav Agt; | Til Lands var som en Løve. *Graah.PT.I.199.* *vâr sagte, at Faer af Middagssovnen ei vækkes. *Pram.(Biber.II.37). Feilb.* || især som opfordring til ro, beherskelse, besindighed i optræden, væsen, tale; i uutr. saa sagte! *olgn.*, tidligere ogs. holdt sagt(e) (*Poul Ped.DP.46. Holb.II.V.12*) *olgn.* „Madame . . det kommer mig til at sidde her.“ — „Ney holdt sagte, jeg er en Dag ældere.“ *sa.Bars.II.11.* Sagt, sagt, mit Barn, ikke saa ivrig. *sa.Er.III.6.* „Naa sagt — — „Hvad, sagt? Jeg skal fare sagt, jeg.“ *KomGrønneq.I.103.* Peer. (gaar imellem dem og støder Don Juan bort.): „Kun sagt, kun sagt, gode Junker . . I overiiler jer for meget.“ *Lodde.(Skuesp.IV.295).* *Dog sagte! sagt! | Der har jeg uden Tvivl fornaakt mig! *Bagges.Ungd.I.127. Heib.Poet.I.52.* „Saa sagte, min Ven, saa sagte!“ sagde Justitsraaden, idet han hevde Haanden. *HFevv.JF.I.156. IsakDin.FF.39. Feilb.* Ordbs. (Sjæll.). i særlige (udvidede) talem. (*nu l. br.*) som: (saa) sagt(e), sydost, der er bakker i søen (jf. I. Bakke 1, I. Banke 2). *Mau.3270. Biehl.DQ.II.362. Krist.OrdSpr.267.* tag sag-

t(e) paa, jorden er gammel. *Mau.II.209. Hrz.Svh.9.*

2) (nu arkais. ell. dial. (*Brenderup.§83. Flemløse.259. LollGr.26. jf. UnivBl.I.352*)) *adv.*, d. s. s. sagtens. 2.1) let; uden vanskelighed; sagtens (1.1). (ofte i forb. m. kunne). *Man sagt kand være god, naar Ondt det ey forbyder. *Falst.Ovid.139.* om jeg ikke er saa Modig, saa kand jeg sagte lade saa, hand er alleene saa vel som jeg. *KomGrønneq.I.169.* En Hest . . kan falde med fire Been, og sagte kan vi falde, som har kun to. *Evv.(1914).IV.171.* tabe kan man sagte . . men at vinde det er Hovedsagen. *Grundtv.DVI.109.* Du finder sagte (lette-ligen) En, som gjør det. *VSO. AntNiels.FL.I.93.* Kærten kan sagte tale Raison til den arme Flue, som forvirres af dens Glinsenhed. *JPJac.I.110.* jeg (o: en præst) kan ikke tvivle om, at der jo sagt findes . . kristelige Familier . . der vil tage sig af (drenge). *Pont.SV.104.* || ellipt. du kan sagte *olgn.*, du kan sagtens (være tilfreds). *Gravl.Helligdommen.(1925).43. Ordbs.(Fyn). 2.2* m. h. t. tjeneste, imødekommehed *olgn.*: gerne; sagtens (1.2). (i forb. m. kunne). Du kand jo sagt borge mig, mens jeg dricker, som der staa i Ordsproget. *Holb.Jep.I.6.* Ach min Hierte! kand I ikke dog sagte for min skyld sige, at (jorden) er flack. *sa.Er.III.6. Evv.(1914).II.344.* Det kan man . . sagte føie hende i. *Luxd.FS.85. PAHeib.Sk.III.336. JP Jac.I.127. 2.3* som uutr. for mere ell. mindre sikker formodning: sikkert; (vel) nok; (dog) vel; sagtens (2.1). Jacob Skoomager skienker ikke paa Borg, jeg veed du har jo sagte en β. eller to at betale med. *Holb.Jep.I.4. Gram.Breve.160.* Een Heflighed er sagte den anden værd. *LTid.1761.326.* Det maae sagte giere mig ondt, at see saadan en brav Mand . . skal være ulykkelig i alle Ting. *Tode.S.26. AKristensen.Fynboer.(1901).15.* saa kjender Herren vel sagte det Huus, som ligger der. *PAHeib.Sk.II.311. Gravl.T.226.* || i forb. m. et *adj.*, især i (forsikrende) sammenlignings-uutr. som sagte saa stor som, i alle tilfælde („altid“) lige saa stor som osv. Jeg er sagte så sterk som du. *Moth.S24. VSO.*

II. **sagte**, v. [ˈsɑɡdə, ˈsɑ(ː)qɑ; l. br. ˈsɑɡdɑ] -ede. vbs. (*nu næppe br.*) -else, -ning (*vAph.(1759)*). (ænyd. gl. d. s., sv. sakta, mnt. sachten; til I. sagte 1(1-2)) || i rigsspr. fra omkr. 1800 næsten fortrængt af sagtne)

1) (l. br.) (efterhaanden) blive (mere) sagte; sagtne (1). regnen sagter. *Ordbs.(Langeland).* til I. sagte 1.2: jeg synes, du sagter af (o: gaar langsommere, kommer bagefter). smst.

2) (efterhaanden) gøre (mere) sagte; sagtne (2). 2.1) m. obj., der betegner (hvad der er i) (sterk, voldsom) bevægelse *olgn.* at stille og sagte Vædskernes alt for hæftige Be-

vælgelser i Legemet. *Mesnard. Jordemoder-Skole. (overs. 1749). 58.* mangen uomærkelig Bugtning sagtede (*strømmens*) Løb. *Rahb. Fort. II. 129. VSO.* „jeg kan ikke følge med!“ . . Han sagtede paany sin Gang. *SoLa. HjG. 145.* || *m. h. t. uroligheder, gæring, (sinds)oprør olgn. (ministeriet)* haver sagtet den Storm som havde reiset sig. *Holb. Hh. II. 297.* Keyseren (*naatte*) love at hævne sig . . hvorved han nogenledes sagtede Gemytterne. *sa. Kh. 553. Jacobi. Skr. 60. Bregend. Møllen. (1936). 291. m. præp. paa (II. 14. a):* den ny store Alliance . . skal have begyndt at sagne noget paa Visse Folks store Ord og Overmod. *Langebek. Breve. 80. 2.2) refl. sagte sig, d. s. s. bet. 1. *Veyret* sagter sig. *Reenb. II. 35.* imellem Klipperne bliver (*floden*) et farligt og stort Vand, strekkende sig indtil den Stad Kingchen, hvor den sagter sig. *Pflug. DP. 470.* Luen sagtede sig. *Holb. Ep. IV. 222.* jeg (*vilde*) lade ham løbe, indtil hand styrter, eller sagter sig selv. *Graah. PT. I. 224. Levin.* || (*jf. I. sagte 1.2) om ur: gaa for langsomt; tabe. OrdåS. (Omo).* || om uroligheder, (*sinds)oprør, feber olgn. *(Cupido)* sagter sig, og bedre sig besinder. *Hell. Poet. III. Feberen* havde sagtet sig lidt. *Holb. Masc. III. 10. *Gaae* kuns til Side lidt! at Blodet sig kand sagte. *Graah. PT. II. 60. 2.3) pass. sagtes, d. s. Undertiden* sagtedes (*1871: sagt- nedes*) luen. *Visd. 16. 18 (Chr. VI).* Handelen (*begyndte*) at sagtes, efterdi en stor Flode . . forgik. *Holb. JH. I. 365.* Naar Vinden sagtes, siges det, at Vinden daler. *Robinson. I. 10. (pulveret)* synker naar Vandet i sit Lob sagtes. *LTid. 1755. 67. billedl.: *denne Brand (o: tro, kærlighed)* begynder snart at sagtes. *Brors. 222. Ew. (1914). II. 208. jf. I. sagte 1.3: larmen* sagtes. *Moth. S25.* || om uroligheder, (*sinds)oprør, sygdom olgn.* Hovetpinen sagtes meer og meer. *Holb. Rph. III. 9. (fjendens)* Hidsighed (*kunde*) ved Tidens Længde . . sagtes og tage af. *sa. DH. I. 6.* Neppe har han bragt disse Linier frem, førend han strax sagtes. *Sporon. Breve. I. 31.* Urolighederne sagtedes. *Mall. SgH. 251. jf. I. sagte 1.1 og 3: *hendes* Graad begynte lidt at sagtes. *Holb. Paars. 174.*

sagte-, i ssgr. (*jf. sagt-; l. br. uden for ssq. Sagtevals*) af I. sagte 1(2); *fx.:* De italienske Blade er, hvad angaar Albanien, blevet Sagtegængere paa det sidste. *DagNyh. 24/3 1927. 9. sp. 2. (Bjørnsons)* nærmeste politiske Ven i Danmark (*var*) den sagtetredende Høgsbro. *Vilh. And. (Tilsk. 1933. I. 23).*

o sagtelig, adv. (og adj.). [*sa'gdøli, 'sa'qdøli*] (*i bet. 1 ogs. (†) sagteligen. 1 Kg. 21. 27 (1931: sagtelig). Slange. Chr IV 782. Skuesp. V. 224. Rich. VH. 18. jf. VSO. MO.*) (*ænyd. glda. saktelig(e), sv. no. saktelig; fra mnd. sacht(e)ligen; til I. sagte 1(1); især højtid., poet.*) (*ganske*) sagte (I. 1).

1) adv. I. 1) svarende til I. sagte 1.1. gandske sagtelig hensov (*han*) med sine Forfædre.

Holb. Tyb. VI. jf. bet. 1.3: Grød saa sagtelig over en Død, thi han er kommen til Rolighed. *Sir. 22. 12. (forestillingerne om fremtiden hviskede)* dæmpet hen over Niels Lyhnes Barndomsdage og mindede ham sagtelig, men uden Ophør om, at der var en Grænse sat for denne lykkelige Tid. *JPJac. II. 15. 1.2) svarende til I. sagte 1.2. I (graven)* leggede det formeente Salig Liig sagtelig ned. *Pflug. DP. 843. *Det* ruller i Horizontens Himmel | og sagtelig skielver Hav og Jord. *Oehl. Digle. (1803). 22. *Jeg (o: Vagn Aagesen)* var engang en Dreng, da klapped | Jeg sagtelig dig (*o: Sigvald*) under Kind. *Grundtv. Opr. II. 104.* Eлтningen foretages først sagtelig, siden efter arbeides det friskt og af alle Kræfter. *Ch. Mourier. Brød. (1821). 121. Palm. Dryad. 30.* hun vilde . . træde mig sagtelig ned i det ringeste Støv. *JPJac. I. 165. jf. I. sagte 1.4: farer* mig sagtelig (*Chr. VI: lemfældeligen*) med den unge mand. *2 Sam. 13. 5 (Chr. VI)*.* || om vind olgn. *de milde Aftenvinde svæve | Sagtelig om Gravens Fred. *Lund. ED. 33. Palm. 4 Rom. 3. || om (rindende) vand. *Maanen* skinner om Natten bleg, | De Vover saa sagtelig trille. *Storm. SD. 142. Winth. ND. 41. Soph. Clauss. P. 65. || om gang olgn. jeg* vil drive saa sagteligen (*1931: i Ro og Mag*), eftersom Hjorden . . kan gaae. *1 Mos. 33. 14. Brors. 4. *Hvad* skrider hist ad Vejen hen | Saa sagtelig? *Grundtv. PS. III. 39. *(jeg)* seiler saadan sagtelig hen | Og Vinden fløiter som en Finke. *Drachm. D. 70. || uegl., om tid olgn. *Nu* sagtelig skrid, vor Høitids-Dag, | Med Straaler i Krands om Tinde! *Grundtv. SS. I. 58. *Timerne* saa sagtelig gled hen. *Hauch. RF. I. 141. Kaalund. II. 4. 1.3) svarende til I. sagte 1.3. Hand* begyndte . . at tale til hende sagteligen i Spansk. *Slange. Chr IV. 1438. *Morgenvinden . . | Hvisled* sagtelig og taug igjen. *Blich. (1920). VI. 30. *hvor* mægtigt dette Orgel sang, | og dog saa sagteligen klang. *Rich. VH. 18.* Regnen dryppede sagtelig fra Trækronerne. *Bers. G. 15.*

2) (l. br.) adj.; især (jf. bet. 1.3) om lyd. *Guds Engle svæved' til Korset ned . . | Med sagtelig Sang om Himlens Fred. *Hr. D. I. 9.* den sagtelige Stemning, i hvilken Hjemmets Livstone nynner med „stedse censorisende Fald“. *Kbh. 15/3 1913. 3. sp. 6. jf. bet. 1.1: denne* sagtelige Græden, der ikke tager hulkende paa i Øieblikket — og snart aflader. *Kierk. IX. 330. jf. bet. 1.2: de høje* Febertræer suste i sagtelige Vindpust. *OMads. Lysels. Born. (1897). 183.*

sagtens, adv. [*sa'gd(ə)ns, ogs. 'sa'gd(ə)ns, gldgs. 'sa'qd(ə)ns*] (*nu ikke i rigsspr. sagtes. v. Aph. (1759, 1764). Unsgd. IV. 199. Kort. II. 17 (bornh.). — dial. (bornh.) sagten* (-an). *Esp. §12.*) (*ænyd. sactens (Germer. Heiodus. (overs. 1670). 88), no. saktens; aft. af I. sagte (2); sml. II. nyssen(s) olgn.; især talespr. (spec. i bet. 2(1)). || ordet er sj. før 1800, men har (gennem østlandske forfattere*

sprogbrug og kbh. talespr. (østdanske dial.: Junge. Allen.DS.II.691. UnivBl.I.352. Dania.IX.44. Kort.117(Loll.-Falster). Esp.§12. 15)) i det 19. aarh. i rigsspr. fortrængt sagte (I.2))

1) uden alvorlig hindring, besvær, vanskelighed; let. (især i forb. m. kunne. I.1) i al alm. *At nær ved Kirke stander Slot | Det sagtens kan sig foie.Grundtv.RR.39. sa.PS.VI. 10 (se Kærminde sp.1168¹⁶). *Han er lykkeligtvis jo saa dum som en Hest, | Saa jeg sagtens ham at narre veed.Heib.Poet.VII.34. *Saa instruerer jeg vor gamle Tjener; | Og Resten gi'er sig sagtens, skal Du see.Hrz. AG.58. Paa Skibet selv var saa lyst, at man kunde see hvert lille Toug, sagtens Menneskene.HCAnd.(1919).I.117. *(ride) uden Sadel, kjære Børn, | Det kan I Alle sagtens vide, | Det var for meget for en Bjørn.Kaalund.EF.127. Schand.UM.68. Det skal sagtens gaa.Ludv.hvem der vil hænge en hund, faar sagtens et reb, se I. Reb 1.2. || (m. overgang til bet. 2.1) om hvad der ifølge formodning (saa vidt skønnes) let kan ske, være tilfældet olgn.: formodentlig let; vist let. De kan sagtens tænke, at jeg var saa forsigtig og lod mig melde, paa det jeg kunde blive (vel) imodtaget.Biehl.(Skuesp.VI.378). *hvad jeg siger til, I sagtens see.Hrz.AN.272. || (m. overgang til bet. 2.1) m. bibet. af selvfølgelighed; dels m. forestilling om fuldt tilstrækkelig, fuldgod grund. Reisekammeraten . . løste sine Vinger af, og lagde sig . . paa Sengen, for han kunde sagtens være træt.HCAnd.(1919).I.98. Rode.D.49. dels om, hvad der volder særlig ringe (næsten ingen) anstrengelse, ikke er værd at være stolt af, prale af ell. at prise ell. takke (vedk. person) for (jf. have godt ell. let ved ell. for u. IV. for 7.3, god 8.2, IV. have 9.5). Han kan sagtens giøre det. vAph.(1764). *Hun kunde sagtens smile . . | Thi der var Fred og Hvile | I Gydas unge Barm.Winth.X.300. det Religieuse (er) ikke . . . Noget, man skal lade haant om, som kan man sagtens det.Kierk.Stad.309. Han kunde sagtens snakke!Rørd.LB.290. du kan sagtens være glad.ErlKrist.DH.13. ellipt.: du kan sagtens olgn., du har ingen (af alle mine) vanskeligheder, har kun grund til at være tilfreds (med dine forhold), er misundelsesværdig. den Fattige siger til den Rige: ja, Du kan sagtens, Du er fri for Næringsorg.Kierk.VIII.268. Ja saadan er det at være Fruentimmer. Mandfolk kan sagtens!Goldschm.Hjl.II.539. de andre kunde sgu sagtens, som kom fra deres varme Senge med udhvilede Kroppe.Rønberg.GK.43. I.2) m. h. t. tjeneste, imødekommenhed olgn.: let; gerne (I.2); godt. Der blev . . ikke Noget af vort Haab om at boe paa Landet. Vi græd alle . . og jeg syntes, at Gud kunde dog sagtens have bønørt os.HCAnd.ML.14. man kan jo dog sagtens unde mig den Fornøielse.Kierk.VII.444. smst.VI.181.

2) som begrænsning af en ytrings gyldighed. 2.1) som udr. for mere ell. mindre sikker formodning; sikkert; sandsynligvis; formodentlig; rimeligvis; (vel) nok; (dog) vel. Du har sagtens eet eller andet at aftale med ham.PAHeib.Sk.I.50. *dog blev jeg holdt tilbage | Fra dette Vovestykke, | Og sagtens til min Lykke.Heib.ND.45. „Min høistærede Jomfru veed sagtens nok, hvem jeg er“ . . „Nei.“sa.Poet.VII.285. Du kjen- 10 der da sagtens et Forstorrelsesglas, saadan et rundt Brilléglass (osv.);HCAnd.(1919).II. 284. Der var . . mindre Uro over Folk den Dag, sagtens fordi det var almindelig bekendt, at . . det maatte føre til Fred.JPJac. I.34. Stuck.FS.13. (han) saa ud, som om han umuligt kunde kende til . . Frygt. Det gjorde han sagtens heller ikke.IsakDin.FF.279. || ofte i forb. vel sagtens ell. nu ofte skrevet i eet ord: velsagtens. Rahb.Tilsk.1795.379.

*Ih, Frøken Mariel | De veed dog vel sagtens at jeg kan tie.Oehl.Digte.(1803).226. PMøll. ES.I.95. Tanken om, at han velsagtens selv engang havde været en saadan stortalende Sprade.Pont.Noveller.III.(1930).404. Folk slog sig til Ro med, at han velsagtens var Frimurer.JVJens.EE.3. Kammeraterne var væk, allerede ved Fjorden vel sagtens.HansPovls.HF.16. 2.2) (nu næppe br.) m. indrømmende bet.: ganske vist; rigtig-nok; det maa indrømmes. (ofte efterfulgt af men, ogs. dog olgn.). Rahb.Tilsk.1795. 586. det var uidentivl en ærlig . . og en flink Mand, men sagtens var han noget myndig og herskesyg.smst.1804.567. *Jeg levede saa roligt, sagtens lurvet, | men roligt!FGuldb.SS.III.399. *Det hedder sagtens: Væringen er Christen; | Men vogt dig . . tro ham ei.Oehl.Sk.146. sa.EA.(1820).37. *Ja, sagtens er Børn en Himlens Gave, | Men en Moder er og en forfærdelig Slave. Heib.JN. 20. Hrz.IV.43.X.97. Winth.ND.73. jf. bet. 2.1: *Langt klogere Folk er der sagtens om Land, | End her mellem Bælte og Sunde; | Til Husbehov dog vi har Vid og Forstand.Grundtv.PS.V64.

I. sagtens, v. se II. sagte 2.a.

II. sagtens, adv. se sagtens.

Sagte-vals, en. (jf. sagte vals (u. I. sagte 1.2) og Langsomvals; især gløds. ell. spøg.). Du kan synge: „Ach du lieber Augustin“ for os, saa dansde vi en Sagtevals efter den.Scharling.N.97. den Pige, der ikke kan følge med i en Sagtevals, medens hun bærer Mamelukker, hun vil gaa bag ad Dansen, naar hun faar lang Kjole.Drachm.T.57. Wied.BS.39. om melodi: Lirekassemanden stod . . og drejede sine sørgmodige Sagte- 50 valse.TomKrist.LA.131.

sagt-farende, part. adj. (sj.) som farer sagte (frem); sagtferdig. Flygtige Hoveder davede de sindige og sagtferde.CAFabricius.VelmeenteTanker.(1812).6. -færd, en. (sj.) sagtferdighed. Gynæol.XII.170. -færs-

dig, adj. [sagd'fær'di] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Moth.S25. VSO.*). (ænyd. d. s., fsv. saktfærdhogher, no. saktferdig; jf. -farende; især ω , nu l. br.) som færer sigte (*frem*); stille (*i sin færd, optræden*); stilfærdig (og sagtmodig). saa sagtfærdig, at hun neppe vovede at drage Aande, nærmede Leonora sig sin . . Mand. *Biehl.Cerv.LF.II.232.* Min Fader (*var*) noget langsom og sagtfærdig i sit Væsen. *Mynst.Levnet.3.* Han seer baade ældre og mere alvorlig og sagtfærdig ud. *Blich.(1920).XIII.101. Bogh.I.224.* „I er nok ikke vant til saadanne høitalende Folk, Mo'er?" „Nei jeg er ikke, min Pige; og jeg syntes ogsaa det passede bedst for hans Stilling, at være lidt mere sagtfærdig.“ *Ant Niels.FL.II.117. Wied.Da.253. jf.: Hvor simpel, enfoldig, hvor sagtfærdig er ikke denne Tale. Kierk.V.114. jf. I. sagte 1.3: den sagtfærdige Luth, formedelst sin sagte Sødhed, læder sig hore igiennem andre Instrumenter. Garboe.LH.Dedic.3. ω -færdig-hed, en. (ænyd. gl'da. d. s. (*Postil.107*); jf. -færd og Sagthed; nu l. br.) den egenskab ell. det forhold at være sagtfærdig. En stor blandet Menneskevimmel bevægede sig udenfor Slotsmuren . . med en Orden og Sagtfærdighed, der næsten røbede Ængsteligthed. *Ing.EM.I.77. sa.L.II.30. VSO. MO. S&B. -hed, en. (ænyd. d. s., mnt. hty. sachtheit; jf. Sagtighed; nu næppe br.) sagte adjfærd, væsen; sagtfærdighed. Moth.S26. Goldschm.BIS.I.66. † Sagtig-hed, en. (fra mnt. ghholl. sachticheit, til sachtich, afl. af sacht, se I. sagte; jf. Sagthed) det at være sagte; til I. sagte 1.2, om rolige vejrforhold, stille vejr, vindstille: Vejret loed sig ansee til sagtighed. *J.Juel.231.***

ω **Sagt-mod**, et. (ænyd. d. s., sv. saktmod, mnt. sachtmot; nu l. br. (*højtid*)) sagtmodigt sind, væsen; sagtmodighed. *Jeg Sagtmod seer et heftigt Sind at boie. *Hzr.D.I.47. *sætte Sagtmod | I Vredens Sted. Bredahl.I.55. Kierk.VIII.326. Brandes.IV.147. Omæll. GK.8. -modelig, adv. (adj.) [sagd'mo'dæli] (ænyd. gl'da. d. s. (*Fragm.350*); nu sj. (*højtid*)) sagtmodig(i). *Hvert Ord fra dig (ω : *helligaanden*) | Sagtmodelig | Lad os til Hjerte tage. *SalmHus.314.5. *See, hvor sagtmodelig | Hand mellem Eder rider. LTid. 1733.778. *veg og sagtmodelig klinger | din Klage. Bergstedt.IV.9. -modig, adj. [sagd'mo'di] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Moth. S25. Reiser.IV.331. LTid.1747.289. VSO.*). (ænyd. gl'da. d. s. (*Rimkr.*), sv. no. saktmodig, mnt. sachtmodig; jf. sagt-farende, -færdig, -modelig; især ω ell. relig.) som har ell. vidner om (*svarer til*) et mildt, stille, taalsomt sind; blid; fredelig; stilfærdig (*i adjfærd*). Salige ere de Sagtmodige, thi de skulle arve Jorden. *Math.5.5.* see, din Konge kommer til dig sagtmodig, og ridende paa et Asen. *smst. 21.5. *Det er vel smukt, at man sagtmodig er og tam, | Men ingen ærlig Mand fordrage***

kand den Skam | Som dig her overgaar. *Hollb. Paars.56.* Hun, som er af et sagtmodigt Gemyt, vilde at mand icke skulde tale derom, men saa u-blue en Skarnagtighed kand jeg icke fortie. *KomGrønneq.II.251. Storm.FF.3. Hrz.III.277. Monrad.BV.34. * (hinden) staa stille foran Tjægeren og retter | imod ham brune Blikke af sagtmodig | Hengivelse: gør ved mig, hvad du vil! KMunk.C.51. billedl.: *Sagtmodige Bølge med Vælde dig slæng! Oehl.PSKr.I.330. Lovets sagtmodige Rislen. Aadons.S.58. -modig-hed, en. (ænyd. gl'da. d. s. (*Rimkr. Suso.185*); jf. Sagt-færd, -færdighed; ω ell. relig.) den egenskab ell. det forhold at være sagtmodig. (ofte i forb. (gaa frem) med sagtmodighed). far frem for sandheds skyld med sagtmodighed (1871: Mildhed), og retfærdighed. *Ps.45.5(Chr.VI).* iforer Eder da, som Guds Udvalgte . . Ydmyghed, Sagtmodighed, Langmodighed. *Col. 3.12.* Min Herre! gaaer jer Sag an med Sagtmodighed, er Personen skyldig, saa skal han tilberligt blive straffet. *Hollb.LSk.V.9.* de Indrullerede (*skal*) af deres foresatte Officiere med Sagtmodighed og Lemfældighed behandles. *MR.1774.571.* Hvad er . . Sagtmodighed Andet end at bære den tunge Byrde let. *Kierk.VIII.325. Mart.Prædikener.II. (1849).277. Hjortø.Kr.95. -mælende, part. adj. (af I. sagte(e) 1.3; nu næppe br.) som taler sagte, dæmpet. Moth.S25. saa sagde jeg frygtsom og sagt mælende — Ich bin pitoyable tailleur. *Ev.(1914).III.299. -mælet, adj. (af I. sagte 1.3; nu næppe br.) d. s. Drabanter (ber) være sagt mælende over Bordet. Det Kongelige Speil.(overs.1768).367. „det var en anden Sag!“ — sagde den udmattede Postmester sagt mælet. *Ing.L.I.54.* Den lille, ellers altid saa muntre og livlige Præst . . var denne Dag ogsaa stille og sagt mælet. *sa.Levnet.I.193. VSO. jf. MO.****

sagtne, v. [sa'gdna, 'sa'qdnə] -ede. vbs. (l. br.) -else (*VSO.*), -ing (*MO. CThalbitzer. Den gamle Verden.(1902).9.*) || som hjælpverbum bruges i alm. have, i bet. 1 dog ogs. være, naar der tænkes paa den indtraadte tilstandsforandring, spec. i forb. sagtne af. (ænyd. sactne (*ChrPed.Vocabularium.(1510).*) u. deferuesco, no. saktne; til I. sagte 1(1-2), II. sagte (s. d.); jf. sagne)

1) (efterhaanden) blive (mere) sagte; af-tage i styrke ell. (spec. i bet. 1.2) i hastighed. 1.) (jf. I. sagte 1.1) i al alm. (i alm. rigsspr. (spec. i talespr. ofte i forb. sagtne af) især om vejr, regn, graad olgn., til dels m. overgang til bet. 1.3) det onde Rygte har begyndt at sagtne. *Brors.(Ribe.Amt.1922.580).* Bombardementet opførte den 3. September . . efter at det uafbrudt havde varet i 6 Timer og i de paafølgende 6 havde sagtnet noget. *Gude.O.182. Uveiret sagtne. Goldschm.F.189.* Regnen havde efterhaanden sagtnet. *Pont.LP.VI.146.* hendes graad sagtne (efterhaanden) | Regnen var sagtnet

af Leop. PC. 163. Isak Din. FF. 70. 1.2) (l. br. i alm. spr.) svarende til 1. sagte 1.2. *Farten sagtner. Tom Krist. P. 84. Hun gik hen ad Stien og sagtne ved den hvide Rosenbusk. sa. SE. 33. (han) sagtne af. Heral. Bisser. (1933). 29. || om ur: gaa for langsomt; tabe. (det) regulerede Ur . . sagtne daglig omtrent 2 1/2 Minut. Sal. IX. 971. Ordbs. (Sjæll.). 1.3) svarende til 1. sagte 1.3. *Da sagtner Lurens Klang og Tonen daler. CKMolb. SD. 208. Drachm. STL. 57. Kanonerne Dron sagtne nu. Bang. T. 124.

2) (efterhaanden) gøre (mere) sagte.

2.1) m. obj., der betegner (hvad der er i) (stærk, voldsom) bevægelse olgn. hand som reyste Stormen . . sagtne den igjen. LTid. 1740. 362. *om jeg tilgav | Stærkodder, og sagtne min mægtige Vrede. Pram. Stærk. 88. Saasnat det første Stød af Vredens Storm havde sagtne sin Voldsomhed. Blich. (1920). 20 X. 74. *Stormen sagtner sit Kæmpetæg. Recke. ND. 189. || især m. h. t. en andens ell. ens egen bevægelse (gang osv.). *, I gaaer for stærkt, jeg kan ey følge Jer' . . | „Saa vil jeg lidt da sagte mine Fied.“ Oehl. PSkr. II. 413.

*Hakon sagtner Hingstens Skridt. Ing. DM. 100. *Aarene sagtne hans kraftige Gang. Hrz. Lyr. II. 263. *Blodet kan sagtne sit Løb, som en Bæk gennem Lunden. Drachm. SB. 154. Pont. LP. VIII. 66. her maa vi sagtne farten | m. h. t. tid olgn.: *Hvo sagtner Tidens Gang? Ew. (1914). V. 98. JPJac. II. 46.

2.2) (nu sj. i rigsspr.) refl. sagtne sig, d. s. s. bet. 1. Stormen sagtne sig meer og meer. Blich. (1920). XXIV. 98. smst. XX. 139. Ordbs. (Møn). || om ur: gaa for langsomt; tabe. Ordbs. (Sjæll., Falster). 2.3) (nu især ☐) mindre br.) pass. sagtnes, d. s. (der) kom et forskrækkeligt Tordenskrald; hvorefter Stormen sagtnes. Prahl. AH. III. 11.

de Danske Anfald sagtnes. Suhm. (SkVid. XII. 139). min Diarreee sagtne dis. Klevenf. RJ. 9. Aly var henrykt. Dog sagtnes hans Glæde, ved nøiere Eftertanke. Oehl. Dign. I. 277. derved sagtnes (Hauch. PF. II. 247: stilledes) de Flestes Vrede. Hauch. PF. II. (1860). 222. Visd. 16. 18 (se II. sagte 2.3). Mange sygdomme . . sagtnes af sig selv. Jy Saml. AR. III. 442. || (jf. I. sagte 1.2) om gang, løb olgn. *Bække sagtnes, standse, staae. Ew. (1914). V. 195. Jeg besinder mig, og mit Blod sagtnes. Wand. (Skuesp. IV. 68). *Paa Bakken sagtnes Hingstens Gang. Ing. VSt. 8. || (jf. I. sagte 1.3) om lyd, stemme olgn.: dømpes. her sagtnes hendes Røst efter Haanden. TBruun. (Skuesp. I. 1. 100). *Mine Dage rinde med en Fart; | Stemmen sagtnes, Gangen vorder tung. Blich. (1920). VI. 34. Ing. KE. II. 74.

Sagu, en. se Sago.

Sagvolder, en. (ænyd. gl. d. s., jf. mnt. sak(e)wolde, en af de to parter i en retsstrid; af Sag 1; den nuværende bet. (2) spec. ved tilknytning til volde i bet.: forvalde paa dadelværdig maade) 1) (foræld.) person, der

rejser en (hens) sag; sagsøger, og skal hver Mand, i rets der vil, maa tiltale den sliG Gierning gjør . . som een ret Sagvolder. DL. 6—17—29. (jf. VBentzon. R. 302). *Jeg seer ei Grund til hverken at bekræfte | Eller benægte Noget, naar den rette | Sagvolder ei er her. Recke. HB. 84. 2) (jur.) mods. Sagsøger: den indstævnte, sagsagte. Sagvolderen eller den indstævnte. Stampe. I. 20. Norreg. Privatr. V. 51. Sagvolderen betaler Skadegjæld, som udmæt Grundtv. Snorre. II. 139. VSO. MO. flere Sagvoldere . . kan sagsøges under eet. LovNr. 90¹¹. 1916. §245.

Saison, en. se Sæson.

Saje, en. se Sadde.

Sajger-ovn, en. se Sejgerovn. **sajgre**, v. se sejgre.

Sak, subst. [sag] fl. (i bet. 2) -ke(r). (fra ty. sack, se Sæk) 1) i forb. med sak og pak, se I. Pak 1.1. 2) i ssgr. (navnlig betegnende en tyk, klodset person olgn.) som Bum-, Klum(p)-, Knub-, Lap-, Tyksak, s. d., jf. Sibensak samt Feilb. u. 2. sak.

Sakkarin, en (Meyer.^o) ell. (alm.) et (Meyer. 3-5 Byskov. FR.). [sakarīn] (dannet af nylat. adj. saccharinus, til lat.-gr. saceharon, se Sukker) 1) (kem.) sukkerstof (Meyer. 3-6); i nyeste tid spec. om en (ca. 1880 opdaget) organisk forbindelse, der opstaaer ved indvirkning af kalk paa forsk. sukkerarter. NordConvLez. VI. 6. Sal. XX. 747. 2) (især ¶) et (ca. 1885 opfundet) stærkt sødende stof, der udvindes af stenkulstjære og fx. bruges af sukkersygepatienter i st. f. sukker. NordConvLez. VI. 6. Panum. 530. billedl.: Han er sød, siger Nora, med Sakkarin i Stemmen. JV Jens. LB. 173.

sakke, v. [sagd.] -ede ell. † -te (Moth. S26). vbs. -ning (s. d.). (sv. sacka, no. dial., isl. sakka, nt. sacken, holl. zakken; vistnok besl. m. ord som eng. sag (bet. 1-3 ofl.) og sv. dial. saka, aftage i styrke ell. hastighed, svækkes, trættes m. m. (se sagne), jf. ogs. jy. sagge, bornh., sv. og no. dial. sagga, gaa langsomt, drive olgn.; bet. 2 er muligvis laamt fra holl. ell. eng.; paralleldannelser foreligger i sikke og sække; sml. ogs. savle)

1) (i rigsspr. nu næppe uden for forb. sakke i knæene) synke (ned ell. sammen). „gæ langsom ned ad.“ Moth. S26. dersom en Væg skal anbringes i en vis Høide . . maa den forbindes paa en saadan Maade, at den ikke kan sakke, give sig d. v. s., at den ikke kan synke i Midten. Forkl. Tømrere. 26. Esp. 471. jf. bet. 2: *Den (: en skude) sakker og synker indtil sit Dæk | Blandt Bølgernes skum-mende Toppe. Blich. (1920). XXX. 91. || sakke i knæene, (jf. I. Knæ 2.1; nu l. br.) synke ned, give efter i knæene (paa grund af træthed, mæghed ell. skræk). Selskabet avancerede ikke hurtig . . K. (gik), mæghedigt sakkende i Knæene. Markman. S. 56. Skrædderen (gav) et Flojt fra sig, der fik Mads til at sakke i Knæene. Skovrøy. Fort. 168. Det

gamle Liv . . sækker lidt ned i Knæene. *Leck Fischer.Festen i Skelsted.(1936).117. m. subj. skifte: hun (var) saa træt*, at hendes Knæ sakkede under hende. *I Bentzon.GH.172. || (dial.) trans.: sænke. Esp.471.*

2) (især ⚓) om fartøj: *drive baglæns, agterud (med bakke sejl) for vind ell. strøm (og derved forøge afstanden til andre, ledsagende fartøjer). 2.1) i al alm. Røding.V.407. at sakke for et Skib.SøLex.(1808).*

*Rædde da blev mine Mænd, og slap af Haand deres Aarer; | . . da sakked mit Fartoi. *Wilst.Od.XII.v.204. Esp.285.* Det luv Anker falder, og man stikker ca. 60 Favne Kæde ud, medens Skibet sækker. *Kusk.Jens.Som.241. || (jf. bet. 2.2) i forb. m. angivelse af retning. (N.N.) fik Ordre til med (skibet) at lade sig i al Stilhed sakke ind mod Landet.*

HBDhlp.III.110. Damperen . . sakkede forsigtig ned mod Galeasen. *FrederikshavnsAvis.*

1928.2.sp.8. 2.2) i særlige forb. m. adv. || sakke af, (jf. holl. afzakken, nt. afsacken) drive af agterud (p. gr. af vind ell. strøm).

VSO.I.97. Baaden . . sakkede af for den voldsomme Brænding. *ThomLa.EL.98. Scheller.MarO. || sakke agterud. Drachm.STL.*

142. naar man vil sakke ret agterud fra sin Ankerplads med et Sejlskib. *Bardenfl.Som.I.212. || sakke i læ, drive bort fra vinden (og derved ikke kunne følge med et andet fartøj).*

Røding. Harboe.MarO. 2.3) (sj.) trans.: lade (et fartøj) drive af agterud. Jollen blev sakked agterud (o: ved at man firede paa den trosse, hvormed den var fastgjort til falderestrappen). Drachm.PV.43.

3) (først i slutn. af 19. aarh. alm. i skriftspr., jf. *HjælpeO.373; vistnok (delvis) overf. anv. af bet. 2) om person ell. ting i bevægelse: mindske farten, bevæge sig langsommere (og derfor ikke kunne følge med);* ogs. i

videre anv.: arbejde, virke med aftagende energi (og derfor ikke kunne følge med udviklingen). **3.1) (l. br. i rigsspr.) abs. *jeg forte dig (o: en ung kvinde) fra Stien og fra Sandet | til Badebro-Altanen over Vandet; | du sakked lidt, men lystrede dog Roret. Ploug.I.209. *De Halv-Koketter, som et**

„Nøj“ undviger | og vover ej et „Ja“, som listigt sækker | og la'r Dig knibe Luvn. *Drachm.DJ.II.256. især om (køre)hest: Esp.285. Den Fjærmer sakkede. Drachm.F.I.512. AæJuel.VS.75. || (sj.) i præs. part. brugt som adj. Valdemars-Sindets Psykologi med dets sakkende Energi, stærk i Tiltaget, men svagt til at fastholde Grebet. VillAnd.HS.297. 3.2) i særlige forb. m. adv. (jf. bet. 2.2). || sakke af, mindske farten ell. energien (og derved komme bagefter);* ogs. (*dial.*): spjokke, gaa og drive (*Ordb.S.; Fyn*). hun (o: en ophidset Nyboders-kone) sækker af, hun sækker, spille

med, af lige med eet (naar jeg ser paa hende). *Oversk.Com.IV.27. hverken de frivillige Skytter fra Øerne eller det frivillige Korps fra Odense sakkede et Øjeblik af (o: i kampen).*

Barfod.F.II.524. de (løb) igen et Stykke, indtil hun atter sakkede af. E.JuelHans.TK.301. || sakke agterud, bevæge sig langsommere end noget andet og derved blive tilbage for det; ikke kunne følge med (i udviklingen). den Nationalitet . . af hvilken man var og er saa stolt, sækker agterud i Europas Kultur. Brandes.X.69. hun saa ham sakke agterud (idet han løb efter vognen). JVJens.J.112. || sakke bagud, d. s. saasnart der var En, som begyndte at sakke bag ud, saa red Obersten hen og taledede venligt . . til ham. DagsTelegr.²⁹1864.I.sp.2. da han aldrig havde lært at yde noget Arbejde, sakkede han bag ud. HomoS.F.50. Feilb. || sakke efter, (sj. i rigsspr.) d. s. Rørd.S.34.

Sækker, en. se Sjager.

Sakning, en. vbs. til sakke; især (⚓) til sakke 2. SøLex.(1808).125. Man undgaar helst at fire et Fartøj i Vandet under Sakning. *Bardenfl.Som.I.129. || faa, have sakning, sejle baglæns. Sal.XI.746. Scheller.MarO. || lægge roret for sakning, o: saaledes som det skal ligge, naar skibet sækker. Bardenfl.Som.I.160. Scheller.MarO.*

sakramensk, adj. se sakramentsk.

sakrament (Moth.S26. Heib.Intel. II.163. VSO. Kierk.VII.518. Mart.Dogm.517. KirkeLeks.IV21) ell. (nu vist hyppigere) Sakramente (FrSneed.I.392. Kierk.VII.32. Alterbog.433. Kath.Ordb.36), et. [sakte'mæn'd, -mænd] fl. -(e)r. (ænyd. sacra-

sackerment(e) (i bet. 3 ogs. m. omdannelser som sacralent), glda. sacrament(e) (*Suso.135. Fragm.169*), ty. sakrament, fr. sacrement; fra sen. lat. sacramentum, (ny)dannet (som gengivelse af gr. mysterion, se Mysterie) til lat. sacrare, hellige, indivi (af sacer, hellig, jf. sankt) og suffikset -mentum, se -ment; jf. sakramental, sakramentsk)

1) (især teol., kirk.) hellig (sakral, rituel) handling (knyttet til et materielt tegn), der menes at være indstiftet af Jesus og at være forbundet med (lofte om) særlige naadevirkninger; naademiddel; if. luthersk opfattelse om daab og nadver, if. romersk-katolsk opfattelse desuden om bod (jf. Bodssakramente), ægteskab, ordination, konfirmation og den sidste olie („de syv sakramenter“). *Holb.Kh.127. Givtermaalet, der i den catholske Kirke betragtes som et Sacramente, ansees nu i Lovens Øine kun som en borgerlig Contract. FrSneed.I.392. *Giv du vor Tro Bestandighed, | Saa aldrig vorder os fravendt | Dit Guddoms-Ord og Sakrament! Grundtv.SS.I.286. Som Bibelen før skulde objektivi afgjøre, hvad der er det Christelige (saa er det nu if. Grundtvig) det levende Ord i Kirken, Trosbekjendelsen, og Ordet ved Sacramenterne. Kierk.VII.26. Det er . . Trosbekjendelsen, der gør Daaben til kristelig Daab, til Sakramente. Tidehverv.1937.26. bil-*

led.: (*Schlegel*) gør måltidet til et sakrament, han gør sit arbejde til et gudsværk.

Grøn. RS. 62. forvalte ell. administrere (Kierk. XIV. 68) sakramenterne, se u. forvalte slutn. *jf. u. bet. 2:* de hellige Sacramenter, Daabens og Naderens. DL. 2—5—1. e. br. alterens, daabens, nadverens sakrament(e), se Alter 2, Daab 1, Nadver 2.

2) *spec. (ofte i best. f.; nu l. br.) om nadveren ell. (konkr.) om brødet (og vinen), der uddeles under altergangen (navnlig i udtr., der hentyder til den skik, at man forbereder sig til døden ved at skrive og nyde den hellige nadver).* *Arme Synder! brat | Hæret, uden Bod og Sacrament. Oehl. AV (1810). 133. Dagen forud havde han ladet sig give Sacramentet. Ing. EF. V. 132. saa igaaet var hun med Fanden, at hun ikke havde kunnet synke Sacramentet, da hun var til Alters. Nordsjøll. F. III. 155. *Man kan dog ikke tiltro Rigets Biskop | at række Kongen Sacramentet under | papistisk Tankegang? 20 KMunk. C. 74. || (*jf. u. bet. 1; især katolsk-kirk.:*) det hellige (allerhelligste. Kath. Ordb. 36) sakrament(e). de som med Lys i Hænderne holdt Vagt om Alteret, naar det hellige Sakrament blev løftet op for Menigheden. Rørd. H. 62. || (*jf. bet. 3; nu næppe br.*) i forb. tage sakramentet paa noget, som forsikring om, at noget er sandt, ell. om, at man vil holde et løfte. Det vil jeg tage Sacramentet paa. EPont. OO. 23. VSO. 30

3) (*jf. ty. sakrament, sackerment, s(ch)apperment olgn. i tilsvarende anv.; nu vist især arkais.*) i udraab, eder olgn. „Sakramenter!“ sagde han, „der ligger en Sabel.“ Cit. 1864. (CLAustrup. Fritsoghans Løjtant. (1896). 151). „Død og Sakrament!“ brummede Skovrideren pludselig. Eriksholm. JS. 91. hille kors og sakrament, se u. hille 1. || *ofte m. forvanskede former som:* Sapperment! Der kommer Plidorus! Kom Grønæg. II. 47. Lodde. (Skuesp. IV. 323). her staar jeg paa begge mine Been, og kand høre hvert Ord jeg selv siger. Hvad dend Slapperment! paa dend Maade slaar det mig aldrig feil, at jeg jo er vaagen. JR. Pauli. JM. 67. *jf. ogs. JBaden. FrO. samt mente u. I. Mand 14.2. potz s(1)apperment olgn., se u. potz. || (arkais.) i gen. i forb. m. skældsord, m. lign. anv. som sakramentsk. o. din Sakraments Gaudieb, vil din Helvedes Karl nu lade mig staa til Skamme som en usselig Pralere? JPJac. (1924). I. 139.*

Sakrament-, i ssg. [saksr'ømæn^(d)d-] (undertiden ogs. **Sakraments-.**) navnlig (teol.) i ssg. til Sakrament(e) 1, *fx.* **Sakrament-begreb, -forvaltning, -handling, -kirke** (kirke(samfund), der bygger paa sakramenterne), **-lære, -opfattelse, -ord** (Grundtv. Ud. IX. 343. 348), **-strid, se fx. KirkeLeks. IV. 21ff.;** desuden (katolsk-kirk.) i ssg. til Sakrament(e) 2, *spec. i betegnelser for (kostbart udsmykkede) skabe olgn. (tabernakler), hvori hostien (monstransen) opbevares, som Sakrament(s)-alter, -gemme, -hus, -skab, se fx. KirkeLeks. IV. 24. Schindler. Liturgi.*

(1928). 32. **sakramental, adj.** [saksr'ømæn^{(t)al}] (nu næppe br. **sakramentalsk.** vAph. (1759). Meyer.¹⁻² *jf. u. bet. 2.*) (ty. sakramental(isch); *fra sen. lat. sacramentalis, adj. til sacramentum, se Sakrament(e); jf. sakramentsk samt ænyd, sacramentelig*) 1) (især teol.) som vedrører, hører til sakramenterne (*spec.: den hellige nadver*). Meyer.¹ Kierk. IV. 409. Denne Jesus . . havde hengivet sit Legeme som en sakramental Næring for Aanden. Gjel. GG. 131. Pont. D. 49. || sakramental velsignelse, (katolsk-kirk.) den velsignelse, som præsten giver med allerens sakramente (og ikke blot med korsets tegn). Jørg. Liv. III. 43. Kath. Ordb. 36. 2) † d. s. sakramentsk. *Jf.:* Det er sakramentske Tider vi nu leve i, sagde en, da der taltes om, at Eeder vare nu saa meget i Brug, at man snart maatte frygte for Misbrug. Tullin. II. 45. **Sakraments-, i ssg. se Sakrament-**

sakramentsk, adj. [saksr'ømæn^(d)d(og)] (ogs. **sakramensk ell. (dial.) sakramen(t)-skedes olgn., jf. Esp. 471.**) (ænyd. sakramensk, sackermentsch, sv. sakramen(t)skad, ty. sakra-, sackerment(is)ch olgn.; til Sakrament(e) (3); *jf. sakramental* (2); *m. h. t. bet.-udviklingen sml. elementsk; i rigsspr. nu især arkais.*) *pokkers; helvedes; forbandet; nederdrægtig; ogs. som alm. forstærkende ord (jf.: „kaldes det, som (er) overmædig got eller ont“.* Moth. S27). En sakramentske knegt, skalk. o. s. f. smst. slige sakramenske Rakker. PNSkovgaard. BS. 58. Den sakramentske Tøs. VSO. („Nordjylland“). Hvor var han dog et sakramentskeds Fjols. AndNz. FF. 49. den faarbanned, sakramenske nærige Rad. Kulsvier B. 101. || *som adv.* Et sakramentske størt huß. Moth. S27. Esp. 471.

Sakristan, en. [saksr'isdaⁿ] *fl. -er.* (ty. sakristan, fr. sacristain; af mlat. sacristanus, af mlat. sacrista i lign. bet., afl. af sacra, hellige ting, inkt. fl. af sacer, hellig (se Sakramente); *sml. ænyd. sacrister (af mlat. sacristarius); katolsk-kirk.) gejstlig ell. læg kirketjener (i en katolsk kirke), der har opsyn med de hellige kar, messeklæderne olgn., og som gaar præsten til haande i sakristiet.* Meyer.¹ Sakristanen tændte en Vokskerte og gav ham den i Haanden. Jørg. II. 201. Den store Kakadue, der ærværdig i Messedragt som en hvid Sakristan sad paa sin Pind. ORung. P. 13. **Sakristi, et.** [saksr'isdi^r] Høysg. AG. 41. (nu næppe i skriftspr. Sakresti. vAph. (1764). Blich. (1920). IX. 60). *fl. -er.* (ænyd. sacrista-, sakristi olgn., ty. sakristei, fr. sacristie; *fra mlat. sacristia, til sacrista, se Sakristan; kirk.) rum ved ell. i en kirke (ofte: bag alteret), hvor alterkar, messeklæder olgn. opbevares, og hvortil præsten kan trække sig tilbage (jf. Præstestue).* Præsten skal med sine Medhjelpere sig i det ringeste fire gange om Aaret . . i Sacristiet i Kirken forsamle. DL. 2—9—7. *Huult lyder Vindens

Brusen | I gamle Sacristie. *Oehl. L.I.130.* Inde i Sakristiet skriftede Mændene. *Jørg. Liv. III.81.*

☐ **sakrosankt**, *adj.* [sakra'san'd; ogs. -'san'd] (*jf. skrivemaaden sakrosant. Jørg. Liv. VII.67.*) (*fra lat. sacro-sanctus, egl.: indviet ved en hellig handling (af sacer, hellig, og sanctus, se sankt)*) hellig og ukrænkelig; fredhellig; ofte iron. om person, myndighed oln., der betragter sig ell. betragles som hævet over kritik. *JBaden. FrO. Mynster, den danske Kirkes højtansete, sakrosankte Primas. Reumert. ER. 23. Rigsdagens sakrosankte Majestæt. V Ved. (Tilsk. 1904.85).* Selv for den mest revolutionære ånd plejer hjemmets og idealernes verden at være sakrosankt. *smsf. 1920. II. 296.*

Saks, *en.* [sags] *fl.* -e (*allr. 2Mos. 25.38. Moth. S27.* Tar jere Saxe Kariel (de tar Saxerne). *Holb. Stu. II.1.*) ell. (*nu kun glågs. 20 ell. dial.*) -er (*LTid. 1724.12. Kiøbm. Syst. III. 2. 134. Pont. UE. 29. AndNz. DM. II. 65. Bergstedt. A. 225. Feilb. Thorsen. 72.*) (*gl. d. s., sv. (fsv.) sax, oldn. sōx, egl. fl. af oldn. sax, n., urnord. saks (LJac. Eggjum-Stenen. (1931). 25.*) oeng. seax, oht. sahs, sværd, kniv; maaske opr. sa. ord som lat. saxum, klippestykke, og besl. m. lat. secare, skære (*jf. dissekere, Sav, I. Segl, Seje*); *jf. II. sakse, Sakser, sakset, Saksning samt Sejser*)

1) (*optaget i nyere tid fra oldn. sax; jf. Sakssværd; arkais. ell. hist., m. h. t. oldnordiske, oldgermanske forhold*) sværd; dels om et enægget sværd, dels (og især) om et kort, tvægget sværd (haandsaks), der bl. a. brugtes som kastevaaben (se nærmere *Falk. Waffenkunde. (1914). 9ff. Sal. VI. 288. Wied. TS. 89. JvJens. (IslSagaer. I. 86).* || *spec. i forb. lege med saks(e), (efter oldn. leika at søxum) kaste (et) sværd op i luften og gribe (det) dem igen. *Kong Olaf Tryggvason . . | Han kunde gaae paa Aarer uden Borde, | Og med tre Saxe lege han paa een Gang. Oehl. VM. 119. sa. RL. 6.*

2) (*jf. m. lign. bet. da. dial. saksning (OrdbS.; Sjæll., Loll.-Falster), sv. (dial.) saxbett, samt sv. dial. saxa, slipe et øgget værktøj; nu næppe i rigsspr.*) den del af et akseblad, hvor fladerne mødes og øggen dannes. *VSO. Funch. MarO. II. 115.*

3) redskab til at klippe med, bestaaende af to modstaaende, æggede (metal)kæber, der fra hver sin side angriber det, der skal klippes, og idet de mødes, glider tæt forbi hinanden, i sin nu almindeligste form saaledes indrettet, at de v. hj. af en nagle krydsvis samlede klinger (blade, grene) kan bevæges af to fingre, der stikkes ind i de paa den ene ende af grenene anbragte „øjne“, navnlig tidligere ell. paa landet (*jf. Uldsaks*) ogs. bestaaende af to parallelle anbragte klinger, der ved den ene ende forbindes ved en krummet fjeder (om de mange til teknisk brug indrettede former, der ofte drives ved maskinkraft, se *Sal. 3*

XX. 814ff.). *2Mos. 25.38 (1931: Lampesakse).* Mit Skiæg havde jeg engang ladet voxe en halv Alen lang, men efterdi jeg havde Saxer og Rag-Knive nok, saa skar jeg det temmelig stumpet af. *Robinson. I. 232.* *Han stille var, som tause Lam | Naar Saxen gaer. *Grundtv. Kvæd. 324.* *Skraed'ren med sin store Sax | Ellers her vil komme strax | Klipper Tommelfingren af. *Bastian. Nr. 7. 1.* Skærsliberne (lader) deres Røst gjalde: *, Her slibes Knive, her slibes Saxe (*ogs. ofte: Sakser*)! * *AJeppesen. Fradetgl. Kbh. (1935). 111.* || *sammenligninger: *Aber skræve ud som store Saxe. Schand. UD. 220.* || *i udtr. for syning. *Jeg klædte . . | I gamle Viser Pryd min Aand, | Men Skrædders Sax, | Barberens Kniv | Ei pyntede mit mavre Liv. Rahb. Synt. 313.* *Du (o: en skrædder) skaber blot ved Sax og Naal og Traad. *Trojel. I. 84.* || (*jf. II. sakse 2; især ☐*) *i udtr. for at beklippe, forkorte, gøre uddrag af noget (navnlig en skriftlig fremstilling ell. en (films)forestilling ell. (jf. Papirsaks) for direkte overtagelse, eftertryk (i udvalgt) af litterært stof ell. billedmateriale (fx. i et blad).* at Oversættelsen bortskærer et Par hele Sider . . er ikke ligefrem at dadle: kun vil jeg bemærke, at Saksen ikke er det Instrument, hvormed man omformer virkelige Digterværker efter de forskellige Nationers Krav. *Brandes. XIII. 320. jf.: det er nu . . et Aar siden, Ministeriet Stauning, presset af Landbrugsorganisationerne, leverede Venstre Kronenedskærings-Saksen. BerITid. *1/1 1934. Aft. 7. sp. 1.* || holde (træer, buske oln.) under saksen, beskære, klippe (regelmæssigt). *Moth. S27.* nogle Lindetræer . . bleve strengt holdte under Saxon, saa at deres Løvværk dannede regelmæssige Rectangler. *Hauch. VII. 409. Legeb. II. 131. jf.: *Min Skoles Ungdoms Tal (vokser) | Som hin Liguster, naar den ey er under Sax. Falst. (DSL. 1929. 57). billedl.: (han) brugte (i rigsdagen) Udtryk som Slavekaste og Krapyl om . . Ministeriets Tilhængere . . disse Udvækster (blev) i Fremtiden . . holdt under Saksen. EHenrichs. MF. I. 306.* || *talem. (nu sj. i rigsspr.): en døv ell. sløv (CBernh. III. 298. Sjæll Bond. 189. slet. PAHeib. Sk. III. 96. † skarns. Moth. S27)* saks gør en skævmundet skrædder. *Mau. 1591.*

4) (*jf. bet. 5*) om forsk. redskaber, bestaaende af to kæber, der kan lukke sig om, gribe fat om noget; foruden sgr. som Knap-, Krølle-, Pibesaks kan navnlig flg. anv. fremhæves: 4.1) (*fagl.*) redskab, hvormed man „klipper“ (se III. klippe 1.3 slutn.) (jærnbane- ell. sporvogns) billetter. *JærnbaneT. 1899. Maj. 2. sp. 3.* Jf. Billetsaks. *Sal. XIII. 913.* 4.2) (*fisk.*) om aalesaks. *Hag. XII. 521.* 4.3) (*jf. sgr. som Ilder-, Maar-, Muldvarpe-, Odder-, Rotte-, Røvesaks*) selv-virkende fangstapparat, fælde, oftest bestaaende af en fjeder, der udløses ved berøring og klapper sammen om det, der berører den.

*Moth.*S27. *Sax udsættes som | Snare for Ræven. | Fanges . . | I Fællen Ræven? *Oehl.NG.*(1819).146. *List mod List! | Mod Rotten stille vi Saxel*Ing.Vst.*99. (*hun*) tudede endnu derinde næsten som et Dyr, der sad i en Saks. *Erl.Krist.DH.*84. *talem.* (jf. *v. Is sp.*659^{28E}; *l. br.*): Man skal klippe Kloen paa Ulven, mens man har ham i Saksen! *Drachm.FÆ.*69. || i billedl. udtr. for at fange, overrumple, faa bugt med en person ved anvendelse af list (især i forb. som faa, have en i saksen, gaa, sidde, være i saksen). jeg har seet at ingen staaer paa Luur, og at det (o: opfordringen til at fortælle) ikke er en Sax til at fange en gammel Ræv i. *Biehl.DQ.*IV8. (*han*) stod ganske som en Ræv i Saxon: tilsyneladende uden Lyst og Vilje til at komme løs og uden en Bevægelse, der vilde indeholde Anerkjendelse af, at han var i Saxon (o: i en vanskelig situation). *Gold-schm.VIII.*390. Politiet b'ir immervæk mer dukdrevent, og den Mand er vist ikke født, som ikke gaar i Saksen før eller senere. *And.Nz.PE.*IV9. 44) (jf. Hummer-, Krabbe-, Krebsesaks) *griberedskab* (bestaaende af to mod hinanden virkende, om en knibtang mindende led) hos visse krebsdyr (eller hos skorpioner. *Moth.*S27. *Kielsen.FLN.*1.283). *Cuvier.Dyrhist.*II.101. *jeg klemmer Træpløkke ind i Leddene af deres (o: hummernes) Sakse. *JVJens.Di.*88. 45) om forsk. indretninger ell. mekanismer, der kan fatte om, fastholde ell. løfte noget (og atter slippe det). || † om en art lyseholder. *Sid vakker stille i din Sax, | Lad see, at du (o: en voksstabel) ei spruder. *Tychon.Vers.*355. || om forsk. indretninger, der kan gribe om og løfte fx. ramklødsen i en spilrambuk (*Sal.*² XIX.896) ell. faldmejslen i et sløddor (smst. III.709. jf. ogs. *OpfB.*IV.226) og (ved ud-løsning) lade dem falde frit ned igen. || (jf. Saksestopper samt Kædestopper, Kniber 2.2) † brøndstopper, bestaaende af en ell. to bevægelige arme, som standser ankerkæden ved at klemme den fast. *Harboe.MarO.*345. *Funch.MarO.*I.118. || om forsk. dele af en drejebænk; dels (jf. *Brilledok(ke)*; *foræld.*) om to kæber ell. bakker med modstaaende halv-cylinderformede indskæringer, der omslutter, danner leje for spindelen. *Moth.*S27 (jf. Dreie-saks. smst. D124). *GutsMuths.*(1802). 12. *Larsen.* dels om en arm, der bærer en tap med tandhjul til overførelse af en bevægelse, se nærmere *Hannover.Metalbearbejdning.*(1894-1911).70. *Thaulow.M.I.*135. || (bygn.) pyramideformet stykke staal, der v. hj. af splitter ell. kiler gøres fast i et udboet hul (sakshullet) paa en sten, der skal hejnes tilvejs; stensaks. *KKristensen.Husbygningsslære.*I.(1917).43.

5) (jf. bet. 4) om hvad der ved form ell. anvendelse minder om en saks (3). 5.1) (jf. sv. dial. saks, holl. schaar, faltsters saksning (MDL.) i lign. bet.; nu ikke i rigsspr.) split (i form mindende om fx. en uldsaks)

til at anbringe i enden af en bolt. *Moth.* S17. *OrdbS.*(*bornh.,foræld.*). || om lundstikke. *Rostgaard.Lex.*S30c. 5.2) (vistnok efter ty. schere i lign. anv.; jagl., nu næppe br.) om to stykker træ (stangarme), som gaar gennem forakselen paa en vogn og fortil oplager vognstangen, der fæstes mellem dem med en bolt. Skiæren eller Saxon. *VSO.VI.*780. 5.3) (*møl., dial.*) to svære stykker egetømmer (saksbjælker, sakstræer), der ligger paa hver sin side af stubben i en stubmølle og bærer hele dennes bevægelige overdel. *CGHøgstram.Taa-singe.*(1916).35. *SprKult.I.*123. *OrdbS.*(*bornh.*). 5.4) (jf. Saksebuk; især †) to skraatstillede rejsebukke ell. andre rundholter, foroven krydsende hinanden og sammensurrede i krydsst, anvendt fx. ved rejsting af en mast olgn. *KuskJens.Som.*58.311. 5.5) (især dial.) de to grene paa hestens underkæbeben (og den mellem disse liggende hulning). *Moth.* S17. Det er godt naar en Hest er Vijd i Saxon. *Rostgaard.Lex.*S30c. Feilb. 5.6) (jy.) om et menneskes munddele, kæber; navnlig i udtr. for mundræthed olgn. *Krist.Ordspr.*267. Feilb. Fræk i Kæben naturligvis . . li'esom Fa'eren, han har ogsaa en slem Saks. *Skjoldb.NM.*64. 5.7) (*dial. ell. møl.*) i forb. som staa, sætte i (ell. paa. *OrdbS.*; *fynsk*) saks, m. h. t. møllevinger: staa ell. sætte i en stilling som et liggende kors, et kryds. Feilb. *Fr Grundtv.LK.*206. *SprKult.I.*54. 5.8) (jarg.) i best. f., om de to rækker bænke ved indgangen til Frederiksberg Have. *AGnudslem.*(Hver14. Dag.II.(1896).51). *Pol.*^o/1934.22.sp.2.

Saks-, i sgr. (jf. Sakse-) til Saks (jf. dog Saks-blaat, -grøn, -grønt u. Saksisk-blaat, -grøn, -grønt), især i bet. 3; ofte som betegelse for, at noget ligner en (aaen) saks (jf. Saks 4-5). **-arm**, en. 1) (*l. br.*) d. s. -blad (jf. *Arm sp.* 831²³ samt *Sal.*²XX.814). 2) (jagl.) saksformet arm (I.3.5). Markiser med Saksarme. *HFB.*1936.34. **-ben**, et. 1) (*l. br.*) i rigsspr.) d. s. s. -blad (jf. Saksens Ben. *IFalbe-Hansen.Svensk-danskOrdb.*(1912).304). 2) i ft., om kalvekneede ben. *KMich.F.*118. **-bid**, et. se Saksebid. **-bjælke**, en [5.3] (jf. -træ, -tommer; møl. ell. dial.) om (hvert af) de to stykker (egetømmer, der udgør saksen i en stubmølle; sadelbjælke. *SprKult.I.*120.123. **-blaat**, et. se Saksiskblaat. **-blad**, et. (jf. -arm, -ben, -gren; jagl.) om (hver af) de to æggede dele paa en saks, der fatter om og gennemskærer den genstand, der klippes. *BøvP.*II.415. *OThyreg.PS.*150. Sakse-: *Chir.*(1845).II.171. *VareL.*4739 (paa græsslama-skine). **-brille**, en. (*foræld.*) om en art briller, hvor glassene forbindes ved to stilke, der kan lukkes sammen om et hængsel, og som, naar brillerne holdes op for øjnene, omslutter næsen (jf. Naglebrille). *Lundsgaard.Brillernes Historie.*(1913).32. **-dannet**, part. adj. (jf. -formet, -formig samt sakset; *l. br.*) af form som en saks. (*terner*) ligne Svalerne ved deres saxdannede Haler (jf. Sakshale). *Kielsen.FL N.I.*108. *VSO.*

I. Sakse, en. se Sakser.

II. sakse, v. [sagsæ] -ede. (sv. saxa (bet. 2), no. dial. saksa, hakke med økse ell. kniv, oldn. saxa, hugge ell. stikke med en saks (1) ell. lign.; afl. af Saks; jf. sakset, Saksning 1) (dial. ell. no.) skære (itu), hakke, med en kniv (ell. en saks. Moth.S28). at sakse kál o: hakke kál. Moth.¹S16. sakse kød. Feilb. jf. PhysBibl.XXVII.91. || spæc. (dial.) i forb. sakse smør, gennemskære smør paa langs og tværs med en slov kniv for at rense det for haar olgn. Cit.1755. (Thott⁴1507; bornh.). Feilb. 2) (jf. Saks sp.438^{aa}; især (spøg., l. br.) i avis-spr.) klippe ud; beklippe; navnlig i udtr. for forkortelse, beskæring ell. for direkte overtagelse, eftertryk (i uddrag) af (underholdnings- ell. billed-)stof fra andre blade olgn. Det var ganske forfærdeligt, som de 3 (filmsensorer) saksede! De kasserede saa godt som alt, selv de uskyldigste Elskovsscener. UgensTilskuer.II.(1911/12).79.sp.2. „Svenska Morgenbl.“ har „sakset“ følgende Fortegnelse ud af et Musik-katalog. Bornholms Avis.²¹/1923.2.sp.4. det fjorgamle Numer af „London News“, hvor Billederne er sakset. Pol.⁹/1926.5.sp.4.

Sakse-, i ssg. (jf. Saks-) til Saks (jf. dog sakse-grøn, -grønt u. saksisk-grøn, -grønt), især i bet. 3; ofte veksler formerne Saks- og Sakse-, se u. Sakse-bid, -fje(de)r, -klov, -kæbe, -stopper, Saks-blad, -fje(de)r, -fugl, -klup samt u. saksisk-grøn, -grønt. **-bid**, et. 1) (især vet.) tandstøt, i hvilket kindtændernes rivestade ved abnormt slid er blevet saa stærkt skræa, at de glider forbi hinanden som bladene i en saks i st. f. at glide i malende bevægelser mod hinanden i et let skraatstillet plan. Ugeskriftf.Landmænd.4R.II.(1871).577. LandbO.IV.545. Saks-: OrdB.S. 2) (især landbr., dial.) bid (1.5), bidsel, med knæk paa midten (brugt til stivmundele heste). Stockfeth.S.56. OrdB.S.(fjynsk). Sakse-: smst. **-blad**, et. se Saksblad. **-buk**, en. (til Saks 5.a; fagl., især ♂) buk (1.3.4) dannet af to foroven krydsede og samlede stykker tømmer. CollO. OrdB.S. jf. VSO.VP21. **-fje(de)r**, en. (jf. Saksfje(de)r) ⚙ til bladfydre, der er saaledes sammenbygget, at fjedrenes konkave sider vender imod hinanden. DSB.Matr.I.36. **-fugl**, en. se Saksfugl. **-grøn(t)**, se saksisk-grøn, -grønt. **-klov**, en. (især vet.) klov (hos koen), hvis taaspidser krydser hinanden. D&H.Grunth.Best.184.Saks-: CollO.-**klup**, en. se Saksklup. **-kæbe**, en. (jf. -kæft samt dial. sakskaaje. FrGrundtv.LK.182; nu l. br. i alm. spr.) d. s. s. Saksblad. Hannover.Metalbearbejdning.(1894-1911).xxviii (paa maskinsaks). Saks-: CF Mortens.EF.174. OrdB.S. (Falster). **-kæft**, en. se u. Kæft 4.1.

Sakser ell. **Sachser**, en. [sagsær] (nu næppe br. Sakse. Moth.¹S17. jf. best. f. Saxen.Oehl.XXIII.132. Sachsen.Etlar.US.103. men ogs.: Sachseren.smst.). flt. d. s. ell. (nu hyppigere) -e (Amberg. Glahder.Retskr.).

(ænyd. saxe, sasse, glda. (flt.) saxæ (Glda Krøn.278), sv. saxare, oldn. (flt.) saxar, oeng. (flt.) seaxan (eng. saxon), oht. (flt.) sachsun (ty. sachse), (m)nt. sasse; muligvis afl. af Saks (1); jf. saksisk, Angelsakser) person hjemmehørende i de (til forskellige tider noget forskelligt afgrænsede) provinser af Tyskland, der gaar under navnet Sachsen, ell. person, der hører til, nedstammer fra den germanske stamme, der i folkevandringstiden fra egne omkring Elben brede sig over forskellige egne af Europa (jf. Angelsakser). Moth.Conv.S13. (Karl den store) overvant . . . baade de Saxer og Bayerske. Holb.Intr.I.303. HCAnd.BC.I.71. Sønderjylland, hvor Danske og Saxer og Friser i umindelige Tider havde boet under dansk Høiheid, begynde nu (o: under dronning Margrethe) at fortydskes. CBernh.V22. jf. ssg. som: den danske Gaard og Saksergaard en. Eskildsen.Da.Grønselære.(1936).55. Dansk Hus med Sakserport. smst. Sakserhus.smst.66.

Sakse-skive, en. ⚙ om (hver af) de to æggede, cirkelformede skiver, hvoraf en skive-saks bestaar. Hannover.Metalbearbejdning.(1894-1911).245. **-spark**, et. (sport., nu næppe br.) bentag ved sidesvømning, der minder om et klip med en saks. Hage.IX.192. **-staal**, et. (efter eng. shear steel (navnet, fordi dette staal opr. som mærke havde billedet af en saks)) ⚙ garvet staal; svejsestaal. NordConvLex.²V.468. Hage.⁴847. **-stopper**, en. ⚙ d. s. s. Saks sp.439^{aa}. CollO. Bardenf. Søm.I.118. Saks-: Sal.XI.229.

sakset, afl. [sagsæt] (vel afl. af Saks; jf. ogs. II. sakse samt saks-dannet, -formet, -formig; sj.) som i form ell. stilling minder om en saks (3). en Art Skræderstilling med saksede Ben.SMich.BJ.25.

Saks-fje(de)r, en. (jf. Saksefje(de)r; fagl., især dueavler-spr.) unormalt udviklet fjer, hvis fane er spaltet i spidsen. CGram. Husduen.(1910).24. † **-fo(de)r**, en. (ænyd. sax(e)fo(e)der; jf. Knivfo(de)r, Sakshus) federal til opbevaring af sakse. Moth.S27. **-formet**, adj. d. s. s. -dannet. (fnatmidts) saksformede Munddele.Ekstrabl.¹¹/1934.6.sp.1. **-formig**, adj. (nu l. br.) d. s. VSO. **-fugl**, en. ⚙ 1) (jf. u. -dannet; dial.) hætteleerne. MDL. 2) (vistnok efter eng. scissor bird; jf. -hale 2) den i Sydamerika levende langhalede tyran, Milvulus tyrannus, der har en lang, kløftet hale. Brehm.FL.99. Sakse-: Larsen. **-gren**, en. (l. br. i rigsspr.) d. s. s. -blad (jf. Sal.²XX.814). OrdB.S.(fjynsk). **-grøn(t)**, se saksisk-grøn, -grønt. **-hale**, en. 1) (jf. -skolopender; zool., nu næppe br.) den til skolopendrene hørende stenkryber Lithobius forficatus. Cuvier.Dyrhist.II.108. VSO. 2) (vistnok efter eng. scissor tail) ⚙ d. s. s. -fugl 2. BøvP. III.89. **-halet**, adj. (zool., l. br.) som har en kløftet hale. (den) sakshalede Natravn (Hydropsalis furcifer). BøvP.III.108. **-hul**, et.

[4.5] (*bygn.*) hul i en sten til anbringelse af en stensaks. *KKristensen.Husbygningslære.I.(1917).43.* † **-hus**, et. d. s. s. -foder. *Moth.S27.*

saksisk ell. **sachsisk**, *adj.* [sagsisg]

(*ænyd.* d. s. ell. sexig (se u. nedersaksisk), *ty.* sächsisch, *nt.* sassisch, sässisch, *oeng.* seaxisc; *jf.* oldn. saxneskr, *eng.* saxon (*jf.* Saksoni) samt angxel-, nedersaksisk; *af.* af I. Sakse (Sakser)) 1) som tilhører ell. vedrører sakserne ell. Sachsen. *Holb.Intr.I. 312.* *Han drikker kun det gode danske Øl,

| Thi saxisk Øl er ham for stærkt. *Oehl.EA.(1820).21.* *hiin sachsiske Morten (o: Luther). *Blich.(1920).XIV.154.* Bebyggelsen (af Sydslesvig) er begyndt af Danske, hvor mange saksiske Bønder der end senere kan have flyttet ind. *Rosendal.D.I.5.* Gaar Loen tværs gennem Huset, er Gaarden dansk, gaar den paa langs gennem Huset, er den saksisk. *Æskildsen.Da.Grænslære.(1936).57.* || om sproget (ofte brugt substantivisk); nu alm. om det (mere ell. mindre dialektprægede) tysk, der tales i Sachsen; navnlig tidligere ogs. om nedertysk (*Rask.Udv.I.84. Sal.*XX.761*) ell. som sammenfattende betegnelse for vestgermansk med undtagelse af højtysk (*Rask.Udv.I.80. jf. (om ord af angelsaksisk oprindelse): (Miltens) Perioder bølgere . . . med en mageløs Fyld af Ord, baade af latinsk Rod og kraftige saxiske. NMøll.V.Litt.II.693; (sj.) om tysk i al alm.: *hans (o: Oehlschlägers) underlige Fagter | Og alt for meget saxisk i hans Sprog. Bagges.V69 (jf. smst.308). 2) bet. 1) brugt i særlige forb. || saksisk blaaf, (faql.) d. s. s. Saksiskblaaf 1 (*VareL.(1807).II.425*) og 2 (*Meyer.* OpfB.*VI.520. jf.: Sachsisk Nyblaaf. VareL.(1807).II.425*). || saksiske diamanter, (faql.) slebne, klare bjergkrystaller, anvendte til smykkesten. *Meyer.* VareL.*734.* || saksisk grønt, d. s. s. Saksiskgrønt. *Meyer.*²**

Saksisk-blaaf, et. (*dial.* ogs. Saks-. *Amberg.* („vulg.“ o: *dagl.*)). (*ty.* sächsischblau, sachsblau (*Amberg.*), *eng.* saxon(y) blue; *jf.* saksisk blaaf u. saksisk 2; *faql. ell. dial.*) 1) (*jf.* Glas-, Kobolt-, Kongeblaaf) farvestof, fremstillet af glas, der er farvet blaaf af kobolt og pulveriseret; blausel; smalte. *Hage.*856. 2) (jf. Blaadraaber) blaaf farvestof (til farvning af uld og silke), fremstillet ved opløsning af indigo i svovlsyre.* *50 VareL.*368. Dengl.By.1927.53.*

-grøn, *adj.* (*dial.* ogs. saks(e)- *olgn.*). (*faql. ell. dial.*) om stof: farvet med (ell. af farve som) saksiskgrønt. *MR.1830.70.* saks(e)- Skørtet med den saksgrønne Bort. *Folkedragter.101. jf. Hedebø.109. Jølsen.Fra Sydsjælland.(1913).61.*

-grønt, et. (*dial.* ogs. Saks(e)-). (*eng.* saxon green, *fr.* vert de Saxe; *jf.* saksisk grønt u. saksisk 2; *faql. ell. dial.*) grønt farvestof; grøn farve; dels om koboltgrønt, dels om en af indigo og gultæ paa uld fremstillet grøn farve. *VareL.*734.* Sakse-: *Folkedragter.101.* Sakse-: *C.Jacobsen.Ny Kogebog.(1857).377. JySaml.4R.V.221.*

Saks-klov, en. se Sakseklov. **-klup**, en. (*forst.*) d. s. s. I. Klup 2. *Sal.XV.516. ForstO.* Sakse-: *Bl&T.* **-kæbe**, en. se Saksekæbe.

Saksning, en. [sagsnen] *flt.* -er. (*dannet til Saks; jf. II. sakse; smf. ogs. u. Saks 2 og 5.1; gym.*) øvelse i barre ell. (tidligere) paa hesten, hvorved benene krydses i slutningen af et sving; se nærmere *Gymn. I.242. Øvelsesreglement for Da.Gymnastik-Forbund.(1935).88.*

Saks-næb, en ell. (l. br.) et (*Brehm. FL.612*). (*jf. eng. scissor-beak, -bill, holl. schaarbek*) 2) terne af den paa den sydlige halvkugle levende slægt Rhyncops (hvis stærkt sammentrykte næb minder om en saks). *vAph. Nath.VII.121. VSO. Brehm.DL.*II.3.143.*

Saksofon, en. [sagsfo'no] *flt.* -er. (*fra ty. saxophon ell. fr. saxophone, eng. saxophone, dannet (ca. 1840) af navnet paa opfinderen, den belgiske instrumentmager Sax, og stammen i gr. phōnē = u. Fonetik osv.*) 2) metalblæseinstrument med klarinetmundstykke, som navnlig i nyere tid har fundet gr. anvendelse i danseorkestre („jazzbands“). *NordConvLex.II.620. MusikL.II.287.* *det klimprer og det klager | fra Fiol og Saxophon. *Bønnelycke.KP.52. FrNygaard.U.122. kægne Saxofoner. AdDons.S.88.*

Saksofonist, en. [sagsfo'no'nis] *flt.* -er. (*eng. saxophonist; til Saksofon*) 2) person, der spiller paa saksofon. *Pol.*13.1937.20.sp.4.*

Saksoni, subst. [sag'so'ni] (tidligere ogs. m. tryk paa første stavelse, *jf. Meyer.*⁴*: Saxony). (*fra eng. saxony, egl. navn paa landskabet Sachsen (af sen. lat. Saxonia); nu især dial.*) tæt lærredsvævet stof af kamuld ell. bomulds garn (*CollO.*); ogs. om alpaka (2) (*Meyer.*⁹*); især i gen. ell. som I. led af sgr. *Hun er en Smule af den gamle Skole | Med røde Baand og sort Saxoni Kjøle. *Bøgh.DA.I.148. Folkedragter.142.* en sort Saksones Kjøle. *K.Thuborg.Detgl. Harboøre.(1928).103.* saksone(s)frakke. *OrdbS.(sjæll.).* saksones trøje. *smst.(mønsk).* *jf. Feilb.III.170 (u. saxonia).*

Saks-skolpender, en. (*gengivelse af den ældre lat. betegnelse Scolopendra forficata; zool., nu næppe br.*) d. s. s. -hale 1. Kielsen. *NB.185.* **-stopper**, en. se Saksestopper.

-sværd, et. (*arkais., hist.*) d. s. s. Saks I. *Kyrre.(IslSagaer.III.350).* **-træ**, et. [5.3] (*møl., dial.*) d. s. s. -bjælke. *SprKult.I.123.*

-tømmer, et. [5.3] (*møl., dial.*) d. s. smst. 120. **-tøje**, et. (l. br.) om (hver af) de to lukkede (ringformede) bøjler, der afslutter saksens grene i den klingende modsatte ende, og gennem hvilke man stikker fingrene, naar man vil klippe. Naar en Qvie førstegang skal malke, skal man malke hende igennem et Saxøie ind i et Æg med Huller i. *Thiele.III.59. CFMortens.EF.174. Feilb.*

I. Sal, en. [sa'li] *Høysg.S.135. jf. de ældre skrivemaader Saal. Pflug.DP.150. Sael.*

Holb. Paars. 71. sa. Heltind. II. 129. Sahl. smst. 344. Ereboe. 179. Boye. AD. I. 63. samme ud-tale betegnes maaske af skrivemaaden Sall. Pflug. DP. 839. Holb. DNB. 168. jf.: Mange skrive Sall, som er gardske mod Udtaalen, og derforuden confunderes med Sall (o: salg), som er venditio. sa. Orthogr. 117). flt. -e ell. † -er (Ps. 104.3 (Chr. VI). Holb. Berg. 35 (jf. Sale. smst. 77). Borrebye. TF. 588. Tode. ST. 58. jf. u. Løvsal 2). (glda. sal(l), saal (Mand. 80. 173), æda. sal (i ssg. salhus), jf. (?) run. stednavn á salháugum; oldn. salr, nht. saal, mnt. oht. sal, jf. oeng. sele, sæl, n. salor, samt got. saljan, finde herberge; ordet er i da. vistnok tildels laant fra ty.; fr. salle, ital. sala er laant fra germansk; jf. Salon, Gesel, I. Selle)

1) stort (opholds)rum; navnlig i fig. anv.: 1.1) stort (pragfuldt udstyret) lokale paa et slot ell. i en offentlig bygning, beregnet til ved festlige lejligheder, ved møder, forestillinger, koncerter olgn. at rumme mange mennesker, ell. til opstilling af kunst-, museumsgenstande olgn.; ogs. om et stort (paa særlig maade indrettet) lokale til undervisning, øvelse, virksomhed af forsk. art (se fx. Danse-, Fægte-, Gymnastik-, Høre-, Lære-, Læse-, Sangsal) ell. til opstilling, opbevaring af maskiner (jf. Maskinsal) ell. andre genstande. Marc. 14. 15. Den store sal oven over Trinitatiskirke lod (Fr. III.) solenniter til Bibliotheket indvie. Holb. DNB. 169. Ved disse Ord løbe begge Prindser . . ud af Salen (o: gildeshallen). Suhm. Hist. I. 277. de høie Sale, byggede for Livets Pragt, hvælve sig atter over en Konges Liig. Mynst. Sørgetaler o. Chr. VIII. (1848). 7. Koncertpalæets store Sal. Jesper Ew. K. 25. jf.: (præstens) Studereværelse . . var et stort, halvmørkt Rum, næsten en Sal. Pont. LP. VIII. 133. (nu næppe br.) om ventesal paa en banegaard: Paa Jernbanen, inde i Salen for „første Plads“, hang mit Portræt ved Siden af Pavens. HCand. BC. II. 136. || (især ☉) i udtr. for fyrsters ell. stormænds liv og kaar, spec. i modsætningsforb. m. Hytte (jf. Hytte sp. 995^{af}). Grundtv. SS. IV. 145. *Og der var Søvn og Stilhed . . | I Bondens lave Hytte, | I Drottens høie Sal. Winth. HF. 221. *Folket ham løfted paa Skulder stærk og bred | opad til Herrer-nes Sale. Ploug. NS. 104. || i forb. m. præp. i (Kyh. PE. 40. Ing. RSE. II. 130. PDrachm. D. 120) ell. (jf. u. II. paa 1.3, 2.3; nu især glgds.) paa. Paa dend stoere Sall er et prægtigt Skienck af self forgyldt, og en trejdbobelt Sølfysekroner. JJuel. 13. (Jeanne d'Arc) var saasnart ikke indkommen paa Sahlén, førend hun søgte lige til Kongen. Holb. Heltind. II. 344. *Ei Sielens Roe paa gyldne Sale findes. Bagges. SV. 284. paa salen, spec. brugt m. h. t. Studenterforeningens festsal. Soldet . . holdtes paa Salen og delvis ind i Bibliotheket. HCA Lund. Studenterforeningens Hist. II. (1898). 513. || jf. II. klæde 3.1 (dial.): Var Stuelejlig-

heden i Gaarden for lille til at rumme Gæsterne, blev der med Lagner klædt Sal i et Udhus. Ribe Amt. III. 531. || (meton.) om de i en sal forsamlede mennesker. *med et Tordenbrag . . | Brød hele Salen ud i længe hemmet Latter. Bagges. Ep. 242. Salen jublede. SvLa. (Pol. 2² 11. 1920. 5. sp. 6). 1.2) (jf. (ældre) nt. (Hamborg, Altona) saal i sa. bet.; foræld.) stor stue, stadsstue, salon i et privat hjem (i byen), der benyttedes ved festlige lejligheder, og som (ofte) fandtes i etagen over de alm. beboelsseværelser, hvorfor den (og de dertil hørende kamre) kunde udlejes særskilt; undertiden (m. overgang til bet. 2) om hele etagen (etageren) over stueetagen (jf. Oversal samt Sals-etage, -lejlighed, -værelse; se nærmere Troels L. 2^{II}. 331. Oluf Niels. KH. 82 ff.). Elias tog Barnet og førte det ned fra Salen (1931: fra Stuen paa Taget) i Huset. 1 Kg. 17. 23. „en stór stue over de nederste værelser. kaldes nu gemak.“ Moth. S28. i anden Etage (er) trende Sahler med Kammer . . til Leye. Adr. 4¹. 1762. sp. 12. du har lejet vores Sal bort til de Herrer fra Ostindien. PAHeib. US. 430. de fleste Familier . . lade det bedste Værelse staae ubenyttet, under Navn af en Sal. Heib. Pros. VIII. 481. Eftermiddagen tilbragte Højbaadsmand Olufsen hjemme i sin Dagligstue — „Salen“, som den kaldtes paa Nybodersproget. Pont. LP. I. 52. Lejligheden havde 3 Værelser en suite til Gaden: Dagligstue, „Salen“ og Spisestue. Nathans. MP. 47. || i (modsætnings)forb. m. Stue. hvilket Huus skulde bestaae ohngefær af en Stue og en Sahl . . fire a fem andre Værelser. Adr. 4¹. 1762. sp. 11. Jeg har leiet mig en Sal, skindt jeg hellere vilde have havt en Stue. VSO. billedl.: Mon Siølen kan sove roelig, hvile tryk og sanke nye Kræfter paa Salen, naar der er saadant et Bondebryllup neden i Stuen (o: naar man har spist og drukket saa meget)? Tode. V. 234. || i forb. m. præp. i ell. paa. jeg har tidt hørt mere Fornuft i Forstuen (o: blandt tjenerskabet), end i Salen, hvor Herskabet sidder. PAHeib. Sk. I. 29. I Sal og Dagligstue staae endnu Malerens Stil-lader. Hegerm. L. (Hjort. B. I. 355). *Jeg maa jo ind i Salen gaae, | Naar hun skal til at strikke. JKrohn. Peters Juul. 2 (1870). 5. Verten: „Henrich gior alting rødt paa den store Sal. Vi venter fremmede“. Holb. Pants. I. 4. Søsteren var sysselsat i Kjøkkenet og paa Salen med Bryllupstilberedelserne. Ing. EF. II. 75. Kancellibygningen (paa det gamle Christiansborg slot) havde to etager, en lav hvælvet stue og en høj sal . . På salen fandtes . . i tvende adskilte rum de to kancellier. AD Jørg. IV. 287. smaa Fajancemodeller (o: fra oldtidens Kreta) af Huse i denne Konstruktion viser to Etager høje Façader med Dør i Stuen og et Par Vinduer paa Salen. Sal. XI. 902. spec. i forb. som op(pe) paa salen: der han (o: apostelen Peter) kom derhen, førte de ham op paa (1907: i) Salen. ApG. 9.

39. Den unge Capitaine — — — han var ikke saa snart kommen op paa sin Sahl, førend jeg hørte ham skriige Himmelhøyt. *Hob.Forr.IIsc.* Behager de ikke at træde op paa Salen. *VSO.* Oppe paa Salen, som Lars ærbødigt kaldte første Etage, gik Konsulinden fra et Værelse til et andet. *Tandr.K.3. jf. bet. 2:* een fortalte, at hun var gaaet op paa den øverste Sal, for at see efter Vogne, da den kiørte bort. *Rahb.Fort.I.116.* || i forb. 10
bo ell. † sidde (*Moth.S163*) i ell. paa en sal, (jf. *ældre nt.* upn saal waanen) bo paa første sal (ell. i en anden af etagerne oven over stueetagen); spec. om den, der bor til leje. *Rostgaard.Lex.S11c.* *Den Brave | Er Høker og Huusvert. Dog De maae ei troe, | At han i en Sal eller Stue tør boe. | Nei, med sine Oste og Pølsler han heller | Grundlægger sin Velstand i lave Kjelder. *Winth.II.165. Pfaber.VV47. MO. spec. om kvinde, der levede af utugt, tilhorte prostitutionen* (jf. Sals-dame, -jomfru, -nymfe, -pige): Jomfru C. . . er ikke længer Skjøge og bor ikke mere paa Salen (o: hun er død). *Bagger.I.143.* to Aar efter havde hun (o: en forført pige) drevet det til at boe paa en Sal i Antonistræde. *smst.262.* || (jf. Kvistsal, Salskvist; dial.) om kvistværelse (*Hübertz.Ærø.(1834).251*) ell. (jf. op paa kælderens u. Kælder 1; især bornh.) om en særlig del af huset (indeholdende eet stort værelse), der var bygget over en kælder, og derfor var højere end det øvrige. *Bornh.Samlinger.IV.(1909).178. sml. Esp.139.192. 1.3*) (jf. ssg. som Engle-, Fryde-, Rosensal (u. Rosen sp.1275*) samt u. Brudesal 1, Kongesal; især poet., relig. ell. mytol.) billedl., om guds (gudernes) ell. de saliges opholdssted(er). Hand er den, som bygger sine høje sale (1871: sin Throne; 1931: sin Højsal) i himmelen. *Am.9.6.(Chr.VI).* *I Skyernes Sale | De forklarede Gamle | Sig atter samle. *Oehl.L.I.25.* *Der (o: i himlen) stander en Borg saa prud og grand, | Med Gammen i gyldne Sale. *Grundtv.SS.I.59. Heid.Poet.VI.19. jf.:* *(landet) hedder gamle Danmark | og det er Freias Sal. *Oehl.Digte.II.(1823).363.* || især (jf. Himmelsal u. Himmel-sp.113*) i forb. him(mel)ens sal(e). *Christus er steget til Himmels Sal, | Han nøies ei meer med en Krybbe. *Oehl.XXIV.157. Grundtv.SS.III.392. 1.4*) (jf. Elle-, Løvsal 3; især poet.) billedl., om det fri (rummet under aaben himmel), himmelrummet ell. (især) om (en aaben plads i) en skov af høje træer. *Natfil og Nattergal . . | med Duft og Sang oplive | Nattens øde, tause Sal. *Staffeldt.D.II.254.* *Jeg har min Helga. Hører det, I Sale! | Som Bøgen hvælver bladfuld, Gren ved Gren. *Oehl.SO.(1812).133.* *i Bøgelunden . . | I de grønne Sale, | Mellem Nattergale. *Grundtv. PS.VI.623. Rich.I.49.* *Hør Gøgen gale i Bøgens Sale! *JVJens.Aa.31.*

2) (ænyd. d. s.; vistnok udviklet af bet. 1.2, hvorfra det undertiden vanskeligt kan skelnes;

jf. Bagsal samt I. Loft 3.1; tidligere især kbh., se *VSO. MO.*) etage, stokværk, over stueetagen; næsten kun (i bopælsangivelser olgn.) i forb. m. ordenstal (og styret af præp. paa). Første, anden Sal. *Leth.(1800).* (*hun gik*) opad til anden Sal. *Blich.(1920).XXVI.136.* et Menneske . . om hvem man veed, hvor han boer, paa hvad Sal. *Kierk.XII.38.* Generalens boede paa første Sal, Portnerens boede i Kjælderens. *HCAnd.(1919).V7.* Tænke sig en Ko klatre op ad Køkkentrappen til halvtresindstyvende Sals Højde. *JVJens.AH.47.* han bor en sal højere oppe | billedl.: den hjemlige litterære Smaaaborgerfamilie, hvor der bor altfor mange Mennesker paa samme litterære Sal. *Leop.TT.12.* || i forb. m. ordenstal og ubest. art. (ell. poss. pron.). *Trappen op til min fjerde Sal | den falder mig slet ikke tung. *Drachm.UV.119.* (han) havde lejet Værelser paa en 3die Sal. *Cit.1895.(Hrz.Breve.71).* de har lejet en lille tredje sal (o: tredje sals lejlighed) paa Norrebro | || i ssg. m. ordenstal som jx.: der sad jeg paa en Andensal. *Jørg.Liv.I.140.* *Skjul dig i Kornet — dig finder Svalen. | Tagkamret ser den paa Femtesalen. *JVJens.Aa.40.* En Førstesal paa Strøget. *Jesper.Ev.PF.94.* *Du Ravnekrogshøj (o: Kbh.), hvis Lbh. er tilfals | paa en Tredjèsal i en Smøge! *OMads.D.29.*

II. Sal, en. (sv. og no. dial. sal(l)), sald, sal(l)e, ty. (dial.) sal(l)e (oh. salaha), nl. sal, eng. sallow; besl. m. lat. salix, gr. heliké; jf. Selje samt Sal-pil, -vidje; nu næppe i rigsspr.) ♀ selje-pil, *Salix caprea L. Moth.S28* (Sald). *VSO.VI.168. JTusch.213* (sjæll.).

III. Sal, en. se Sadel.

IV. Sal, et. se Salg.

Salad(e), en. se Salat.

Salamander, en. [sala'man'dær] (nu næppe i rigsspr. *Salmander. Moth.S30.* † (m. lat. form) *Salamandra. Pflug.DP.543.* ft. *salamandre* (Aarestr.SS.V.320. Saaby) ell. (nu sjældnere) *salamandere* (LTid.1747.327. NPWiwel.R.100. Rønberg.DE.6.). (ænyd. salamander, jf. glde. salmandher skin (En klosterbog.(1933).27); fra gr.-lat. *salamandra*; jf. Molk(orm) samt Øglepadde 1) (zool.) hale p ad de af familien *Salamandridæ*; m. h. t. danske forhold navnlig om vandsalamander af arterne *Triton vulgaris* og *T. cristatus*. vAph. *Nath.VII.37. 3Mos.11.30* (se u. Molkorm). Salamanderen gaar i de lerede Grave som en lille Drage. *JVJens.NG.18.* den lille (ell. mindre. *Lütken.Dyr.1244*) salamander, *Molge vulgaris*. den store (ell. større. smst.) salamander, *Molge cristata*, vandfirben. *Frem.DN.553. Brehm.DL.11.2.8.* || ogs. om andre (hale)padder olgn. dyr, jf. fx. Klippe-, Kæmpesalamander samt den rynnede salamander u. rynket 2. || (jf. Ildsalamander, Ildorm) m. h. t. den gamle folketro, at salamanderen levede i ilden og ikke kunde brænde (jf. *JBaden.FrO.*). *hand af Natur som Salamander er, | Hans krop, som

hiertet haard, at Ild ham ey fortær. *Holb. Paars.247.* Pietro Krohn er en ren Salamander. Naar jeg sad og gispede i Procuraziernes Skygge, løb han, rask som et Firben over den steghede Piazza. *Schand.O.II.335.* den smukke Fru Ada befandt sig som en Salamander i Ilden (*o:* under kavalernes hyldest). *Homo S.C.M.A.II.* || (*sj.*) om omskifteligt, kamæleonagtigt væsen. hun (*var*) en af hine qvindelige Salamandere, som med hvert Aandedrag skifter Sind og Følelser. *NPWiwel.R.100. 2)* (*jf.* Salamanderfe; *nu sj.*) *elementaraand, der symboliserer ilden. ConvLex.XVI. 605.* *Hvilket Eventyr, forvovent | Som man tidt om lette Sylpher | Gnomer og om Salamandre, | Har fortalt et Barn om Aften! *Aarestr.SS.V320.* *Først Hjælp jeg henter | Hos Formlen for de fire Elementer: | Salamander skal skinne. *PHans.Overs.afGoethe: Faust.I.(1881).71. Meyer.277. 3)* (*faql.*) betegnelse for forsk. indretninger til ristning af fødevarer (*egl.: paa glødende jærnrst*); *ogs. om visse typer af gasovne, kakkellovne og centralvarmekedler. de farserede Æg . . gratineres meget hurtigt i en Salamander og serveres. TidensKvinder.³⁰/1928.34. Gasfyr.9. 4)* (*efter ty.* einen salamander reiben, *af dunkel oprindelse, se Kluge.Etym.Wörterbuch.¹¹ (1934).495; jarg., især m. h. t. forhold blandt tyske studenter i forb. rive en salamander, 30 drikke en skaal under visse voldsomme eller larmende ceremonier (bl. a. gnidning af glassene mod bordet og (opr.) fremmumlen af ordet „salamander“). (Drachmann) talte for Kvinden og blev saa stærkt begejstret, at han rev en Salamander, d. v. s. trak Dugen til sig, med Theservice . . og kastede det hele fra Terrassen ned i Haven. Cavling.J.41. Salamander-, i ssg. især til Salamander 1. -bind, et. (bogb., bibliot.) bogbind 40 med Frants P's mærke, en salamander i flammer. SvDahl.Ordbogf.Bogsamlere.(1919). 97. Bibliot.H.³I.302. -fe, en. (*sj.*) *jf.* Salamander 2: (*jeg*) var nær ved at ansee hele Eventyret for et Luftsyn, og hende selv (*o:* en ung dame, som han havde set ved en hedebrand) for en Salamanderfee. *Blich.(1920). VII.62. † -firben, et ell. en (Amberg.) (efter ty. salamandereidechse) (en art) salamander. Kielsen.FLN.I.158. -fisk, en. 50 den sydamerikanske lungefisk Lepidosiren paradoxus. Brehm.Krybd.226. † -haar, et. (fra ty. salamanderhaar; *jf.* -uld) sølverts i form af fine traade. *Amberg. † -uld, en. (jf. eng. salamander(s) wool, fr. laine de salamandre; sml. -haar) asbest; stenhor. vAph. Nath.VII.585.***

Salapaks, Salapas, subst. se Salepas.

Salar, et. se Salær. **salarere, v.** [salarere] -ede ell. (*sj.*) -te (*ChrBorup.PM.383*). (*ty.* salarieren, *fr.* salarier; *afsl. af lat.* salarium, *se* Salær; *nu næppe br.*) give salær; lønne; honorere. *Holb.DNB.711. EPont.*

Atlas.III.136. VSO. FLunn.CDLunn.(1884). 92. || perf. part. brugt som adj. Holb.Ep.V².75. to eller tre . . slet salarerende Præste.Reiser. III.184. || (iron.) hævne sig paa; „betale“. ChrBorup.PM.383. Salarie, Salarium, et. se Salær.

Salamoniak, en. se Salmiak.

Salat, en. [salla'd] (tidligere ogs. skrevet **Salad(e).** *Holb.Ep.IV.358. vAph.Nath.VII. 37. — nu kun dial. Salat. Hostr.G.102. Thor- sen.60. AzLange.FP.98).* *ft.* -er. (*ønyd.*) salat, sallatt, ty. salat, eng. salad, fr. salade, ital. insalata († salata); *egl. perf. part. af mlat. salare, salte, af lat. sal, se I. Salt)*

1) *ret, tilberedt af salatblade (jf. Laktuksalat) ell. (jf. fx. Agurke-, Asparges-, Dragon-, Grønt-, Kartoffel-, Portulak-, Raa- kostsalat) af andre (raa ell. kogte) urter, ved tilsætning af eddike, olie, salt m. m.; ogs. („I den sidste Tid“. MO.) om kold ret bestaaende af (smaatskaaret) fisk, kød olgn. (jf. Hummer-, Høns-, Kød-, Sildesalat) i en krydret sovs (navnlige: mayonnaise olgn.). de smaa Trær kand brugis til Salat. *Pflug.DP. 490. *(hollænderen) tung af Ducater, | Spiser evige Salater. Wess.224. Goldschm.VII.354. ISuhr.Mad.¹⁰(1923).169ff. (to munke kommer) med Favnen fuld af Grønt til Aften- salaten. Jørg.Pilgrimsbogen.(1903).32. ita- liensk salat, se italiensk 3. russisk salat, se russisk 3. || talem. (nu næppe br.). Til Sa- lat hører en stor Mund og skarp Æddike. VSO. *jf.:* „Munden er som Salaten,“ sagde Manden, han saa et Æsel æde Tidsler. *Aarb Holbæk.1923.180.***

2) *§ 2.1) (jf. Asparges- (2), Bind-, Blad-, Gift-, Grøn-, Hoved-, Kop-, Krop-, Krus- (1,2), Pluk-, Pralsalat samt Laktuk, III. Krop) om forsk. (dyrkede) varieteter af plan- ten Lactuca, hvis spiselige blade hyppigt an- vendes til salat (1); navnlig om havesalat, L. sativa L. (Almindelig Salat. *Funke.(1801). II.350).* *KomGrønneg.III.326. plukke, rense, toe Salat. vAph.(1759). JTusch.120. Jeg spiser vel Salat, men jeg spiser altid kun Hjertet, Bladene tænker jeg er for Svinene. Kierk. Gjent.182. Lange.Flora.377. kongens salat, se I. Konge 2.2, *jf.* Konge-, Kejsersalat, romersk salat, (*jf. fr. laitue romaine*) d. s. s. Bindsalat. *Mentz.O.Pl.169. HavebrL.⁴ II.715. tornet salat, den vildtvoksende sal- latart Lactuca scariola. smst.713. || fatige- re salat, (fra fr. fatiguer une salade; kog.) tilberede salat ved at omrøre den med olie, æg olgn. dette Brød (der er indgnedet med hvidløg) lægges i Salaten naar den fatti- geres og der kommer en pikant Hvidløg Smag. *HCAnd.BC.II.350. Meyer.⁵⁻³ u. fatig- (u)ere). *jf.:* *Tal med Iver . . | Gjør ham træt . . | Ennuyeer ham . . | Reent despr'rat . . | Fatiguer ham, sa' han, | Som Salat. *Heib.Poet.VII.337. || (nu sj.) om den enkelte salatplante, en ung Salat. VSO. 2.2) om andre planter, hvis blade minder om salat (2.1) eller*****

spises som salat (1), saaledes navnlig (jf. Krussalat) om endivie (Warm.Fropl.441); jf. ogs. ssg. som Foraars-, Hare-, Hav-, Hunde-, Jule-, Kropsalat. 3) (jf. Ordsalat; billedl.; l. br.) om en forvirret blanding af forskellige elementer. Wessels respektløse Satirer og hans Venners frivole Skæmt er afløst af en Rahbek-Pransk Salat af bredbenet Selvfølgelighed. *Arkiv.Mus.Serie2.I.253*. Flere Spillere fra begge Hold kom til og en 3—4 Stykker faldt, saa at der laa en spraglet Salat. *Pol.¹⁵/1922.3.sp.1*.

Salat-, i ssg.; foruden de ndf. paa alfabetskikkelse anførte kan nævnes mere tilfældige ell. leforstaaelige ssg. som (til Salat 1:) Salat-fabrik, -gaffel, -opskrift, -ske, ell. betegnelser for havesager, der (særlig) benyttes til salat, som Salat-agurk, -kartoffel, -laktuk, -urt(er) ofl.; (til Salat 2:) Salat-art, -bed, -blad, -frø, -orm, -plante, -skimmel, -stængel. 2) **Salateri**, et. [sala(ˈ)daˈri] flt. -er. (dantet i nyeste tid af Salat (1) og -eri (2.3 slutn.); l. br.) (mindre) forretning, hvor der tilvirkes og forhandles salater (1). *Ugeskr. f.Retsv.1933.A.526. DagNyh.²/1934.12.sp.3*.

Salat-fad, et. 1) [1] (jf. -kumme, -skaal) fad, beregnet til anretning af salat. *vAph.(1759)*. VSO. D&H. 2) (vistnok efter fr. panier à salade i sa. bet., egl. en kurv af staaletraad, hvori man svinger ell. ryster salatbladene for at faa vandet til at drive af dem, se *DSt.1920.87*; jarg.) vogn, hvori arresteret føres fra fængslet til domhuset og omvendt (jf. Celle-, Fangevogn); ogs. om politiets udrykningsvogne. det berygtede „Salat-fad“, Fangetransportvognen, der holdt i Gaarden. *Pol.²⁵/11887.3.sp.1. Bergs.FM.79. FrejlsjOlsen. MinFængselsdagbog. (1918). 110. Pol.¹²/1934.10.sp.6*. -flue, en. [2] (zool.) blomsterflue, hvis larve lever af salatfrø. *Brehm.*

4) **hoved**, et. [2] i de kugleformigt sammensluttede blade hos visse salat-sorter (hoved-, kopsalat). *Stuvede Salathoveder. CMüller.Koge-Bog.(1785).206. Havebr L.²II.325*. -kumme, en. [1] (l. br.) dybt, kummeligende salatfad. *Holst.R. Frk.J.Kogeb.70*. -olie, en. [1] (oliven)olie, der anvendes ved tilberedning af salat(er); madolie; provenceolie (jf. Bomolie). *Adr.⁴/1762.sp.13. Const.Kogeb.179*. -skaal, en. [1] (jf. -fad 1, -kumme). *Frk.J.Kogeb.75. ERode.JM.58*.

-slynger, en. [1] (kog.) kugle af staaletraadsnet, hvori man anbringer salatblade efter skyllingen for at ryste vandet af dem. *OrdbS. -smælder*, en. [2] (zool.) smældereren *Agriotes sputator*, hvis larver angriber salat. *SRostr.LS.94*. -sovs, en. [1] (kog.) salatolie tilsat citronsaft m. m. og anvendt ved tilberedning af salat(blade). *HavebrL.²II.326*. -sæt, et. [1] ske og (bredtandet) gaffel (især af udskåret træ, horn olgn.), hvormed man lægger salat(blade) fra skaalen over paa sin tallerken. *Bl&T*.

Sal-brynde, en. se Saltbrynde.

Sald, en. se II. Sal.

Salder-bog, en. (til saldere; †, nu næppe br.) saldo-, balancebog. *KiøbmSyst.I. 106*. **saldere**, v. [salˈdeːrə] præf. -ede ell. (nu l. br.) -te, v. -ing (s. d.). (ty. saldieren; fra ital. saldare, vistnok afl. af saldo (adj.), hel, fast; sml. fr. solder; jf. Saldo) † 1) opgøre og afslutte et regnskab (og derved beregne saldoen); ogs.: udligne debet- og kreditsiderne i en konto. *Moth.¹S19*. Førend man skrider til den virkelige Inventur (o: statusopgørelse), maae man . . . saldere alle hidindtil førte Handelsbøger. *KiøbmSyst.I.52. VSO. RegnebKøbm.III.11*. Hvis Debet- og Kreditsiden er lige store, saa at Saldoen er Nul, siges Kontoen at være salderet (udlignet). *Hage.⁴1122*. || m. person-obj.: betale (en), hvad man skylder; betale sin gæld. Jeg . . . betaler vedkommende, og saa kan De altid saldere mig. *Thorsøe.EM.118*.

Meyer.⁸ 2) om en konto: *balanceere* (3.2). *Sal.²III.551*. **Saldering**, en. † 1) som vbs. til saldere. *Moth.¹S19*. de uforfaldne Poster, hvis Værdier efter Saldoens Indførelse er lige store i begge Sider, vil ved Salderingen give Nul. *RegnebKøbm.III.55*. || spec.: betaling af gæld. *Meyer.² (l. br.) d. s. s. Saldo. JBaden.FrO. jf. Meyer*.

Saldo, en. [saldo] flt. -er ell. saldi (*Hage.¹1151*). (fra ital. saldo, vbs. til saldare, se saldere; sml. fr. solde) † egl.: opgørelse af afslutning paa et regnskab; nu især om den herved konstaterede forskel mellem summen af en kontos debetposter og sammen af dens kreditposter; balance (3); beløb, som man (if. opgørelse) skylder ell. har til gode paa en konto. *Moth.¹S19. vAph. (1759)*. Omstaaende tager jeg mig den Frihed at tilstille Dem Kontokurant for det forløbne Aar, der udviser en Saldo i min Favn af Kr. 2064,37. *RegnebKøbm.III.13*. Han (o: den forhenv. skolekammerat) skyldte endnu C. en Saldo af 8 Kr. 74 Øre fra næstældste Klasse. *ORung. (BerlTid.¹⁹/1925.Sønd. 2.sp.1)*. billedl.: der skal . . . meget til, før man kan faa Saldo i egen Favn — paa sine Synders Regnebræt. *KnudPouls.BD.90*. || i forb. som an ell. per (pr.) (l. br. pro. *JBaden. FrO. Meyer.⁸*) saldo, som betegnelse for, at en konto debiteres ell. krediteres for en saldo if. tidligere opgørelse. *JBaden.FrO. Hage.¹ 599.1036.1119*. || hertil ssg. som Saldo-balance (Bl&T), -beløb (*Hag.³VIII.197*), -bog (balancebog. *KiøbmSyst.I.122*), -ekstrakt (smst.106), -kvittering (generalkvittering. *Lassen.AO.³779*. billedl.: *IsakDin.FF. 77*), -uddrag (Bl&T. flt. ogs.: *Saldi. HC Riis.Statustærelse.[1923].40*), -veksel (*Ludv.*).

I. Sale, II. sale, se Sadel, II. sadle.

Sale-mager, en. se Sadelmager.

Salemand, Salemon, propr. se Salomon.

Salep, en. [saˈlæp] († *Salop. Lodde.SII. 119*). (ty., fr. salep, eng. salep, salo(o)p; egl.

et arab. ord; jf. Pilrod) stivelseagtigt stof (tidligere anvendt (opløst i saftsuppe) som middel mod diarrhé olgn.), der udvindes af visse planters rodknolde, navnlig om vestindisk salep (MentzO. Pl. 279. Warm. Frøpl. 165), der faas af den fra det tropiske Amerika stammende Maranta arundinacea. vAph. Nath. VII. 47. jeg (lider) af stærk Diarrhoe, saa at jeg saa godt som Intet spiser og kun lever af Salep og Portviin. HCAnd. Breve. II. 679. AHenriques. SD. 80. Salep . . var en ret almindelig Bestilling (paa en restauration). Arnild. Paraplyen. (1928). 79.

† **Salepas**, subst. (ogs. **Salapaks** (Moth.¹ S18), **Salapas** (Feilb.)). (af uvis oprindelse) navn paa fanden. Vig bort du Dewel og I 7 ond Aander, Lucifer og Salapax, Knevelhoved og Klatast (osv.). Cit. 1734. (FOhrt. Danmarks Trylleformler. I. (1917). 477.). Feilb. || spec. i talem. give en (ell. have) salepas og stødt glas, i udtr. for stærk ringeagt: give en (ell. have) døden og djævelen olgn. du må have salepaß og stytt glaß o: du skal have noget andet. Moth. G177. Dig og ham gir jeg Salepas og stødt Glas. Nysted. Rhetor. 52.

Salep-rod, en. (apot.) tørrede rodknolde af visse planter, hvoraf der kan fremstilles salep; Tuber ell. Radix Salep. Tychsen. A.I. 617. VareL. 740.

Saler, en. se Sadler.

Salg, et. [sal'q] ell. (nu l. br. i rigsspr.) [sal'] (jf. GH Müller. Dänisch-deutsches Wörterbuch. (1800). samt Thorsen. 87. Feilb.). sæll. Høysg. AG. 38. 138. jf. sa. Anh. 27 samt Bertels. Høysgaard. (1926). 222. (indtil midten af 18. aarh. alm. skrevet Sal (Sall). DL4—2—5. Sir. 37. 12 (Chr. VI.; 1871: Salg). Moth. S113. Holb. NF. I. 199. sa. JH. II. 28. sa. Orthogr. 117 (se u. I. Sal sp. 445*). Cit. 1739. (Chr. VI's Lavgs-Articler. (1748). 71). vAph. (1764). jf.: Man kan . . betegne Vocalens Korthed ved andre Consonanter end ved de dobbelte. F. Ex., naar man i steden for Sal og Val skriver Salg og Valg. Høysg. Anh. 27. sjældnere Saal. Holb. NF. I. 190. FrHorn. PM. 130). flt. d. s. (ænyd. sal, gl'da. saall (Cit. 1492. (AarsberGehem. V79)), æda. (klæthæ) sal (FlensbSt. 36), sv. † sal (jf. fsv. -sal i ssg. som bya-, hand-sal), oldn. sal, betalings-termin); vbs. til sælge; sideformer er æda. fsv. sala (i forb. i salu. DGL. I. 8. 18. i sal(æ) smst. V48. 57. jf. Brøndum-Nielsen. GG. III. 55), oldn. sala, oeng. sala (eng. sale), samt æda. sal (DGL. I. 63. V 53), saal (smst. II. 193), m., (del af en) bøde, jf. (som maalsbestemmelse) gl'da. (4) saal (mel) (KrErsl. Rep. III. 676); sml. ogs. Hand-sæl || formen Salg er dannet efter sælge (som Valg til vælge); den kendes tidligst — bortset fra det l. 45 nævnte sted — fra vAph. (1772). II. 601. III. 588. JPPrahl. AC. 6) det at overlade, overdrage en person et formuegode mod vederlag i penge ell. dermed lige-stillede genstande; (retsgyldig) overdragelse

af en ting, rettighed olgn. mod vederlag i penge olgn. (mods. Køb). Raadslaa ikke . . med en Kjøber om Salg (Chr. VI. sal). Sir. 37. 12. (ødelandens forlovede) tilkøber sig hans Gods under en andens Navn og stiller sig an, som hun er hæftig vred over saadant Sall. Holb. Ep. V. 22. (godset var) ved Sal og Forpantning kommet i anden og tredje Hænder. Gram. (KSelskSkr. IV. 16). Han tabte ved Salget af denne Eiendom. MO. effektuere (iværksætte, udføre) et Salg. Ludv. kontant Salg. smst. Salg af Stemme (ved valg). Berlin. S. I. 394. Fra Kolportage af gudelige Billeder var han gaaet over til Salg ved Dørene ogsaa af verdslige Skilderier. JesperEw. PF. 41. I øst salg, se II. los l. 3. salg paa levering, se Levering l. om forb. m. Køb se Køb l. 1. || (nu l. br.) i forb. m. objektiv gen. ingen . . dristede sig til . . at forbyde Keyserdømmets skammelige Sall (o: at hindre, at kejserværdigheden blev solgt til den højstbydende). Holb. Herod. 197. || til salg(s) (jf. sv. till salu; vistnok dannet i nyere tid efter til købs (se Køb sp. 1184*), til fals (se V. fal 2)) i forb. som være til salg(s) olgn., være til fals, til købs; skulle sælges; holde, (indsætte, stille, udbyde (noget) til salg(s)), have (tilkendegive, at man har) noget at sælge. Det er ikke til Salg o: skal ikke sælges. VSO. der skal I stille eder til Salg (1871: sælge Eder selv) for eders Fjender som Trælle. 5Mos. 28. 68 (1931). Takstbestemmelserne skal holdes til Salg paa de større Stationer. LovNr. 149²⁸, 1934. §59. Henne ved Laagen er anbragt en Tavle med Inskriptionen „Til Salg“. Soya. HF. 7. Feilb. jf.: Hvorfor siger jeg ikke Javel, Hr. Direktør og fedter og bukker og avancerer og blir Prokurist? Hvorfor sælger jeg mig ikke? Men jeg er ikke til Salg, at du ved det! JesperEw. PF. 84. Hun . . bringer Kjøbmanden Belter tilsalgs (Chr. VI: overantvorder kjøbmanden belte; 1931: væver Linned til Salg). Ords. 31. 24. (bogen) averteredes til salgs den 10. August. ADJørg. JE. 43. En udmærket Forretning . . er til Salgs. NatTid. 29/11. 1912. M. Till. 3. sp. 5. Kød, som paa Kroge hang til Salgs. HMatthiess. KG. 82. Feilb. Thorsen. 87. || i forb. m. kvalitativ ell. kvantitativ bestemmelse. Iveren for at kunne vise ham (o: min principal) et godt Salg . . var saa stor. Goldschm. III. 260. Salget (o: af bogen) var, maadeligt. Brandes. VII. 91. Den sunde Forretning er bygget paa varigt Salg og faste Kunder. Hirschsprungs Handelslaahand-bog. (2. udg. 1936). 186.

Salg-, i ssg. [salq-] ell. (nu l. br. i rigsspr.) [sal-] (jf. Salgs-). **-bar**, adj. superl. -est ell. (sj.) -st. 1) (især Y ell. W) om ting, værdi olgn.: som kan være genstand for (køb og) salg; især om vare: som (er fremstillet i en saadan kvalitet og til en saadan pris, at den) kan sælges; ogs.: som (paa grund af tilstrækkelig efterspørgsel) er let at faa

solgt; sælgelig. ved Brændingen (o: af det daarlige korn) fik man en salgbar Vare ud. Feilb. BL. 89. Kære Venner, tilvirk ordinære Sager (o: kniplinger), de ere de salgbarste. SjøgyAarb. 1901. 140. || hertil **Salgbarhed**. Ludv. Salgbarheden af Aalborg Svaneapoteks Privilegium er bortfaldet. Pol.⁹/1937. 10. sp. 6. 2) (sj.) om person: som lader sig købe (bestikke); bestikkelig. Hofadelen, som Nero havde skabt af unge, forarmede, nydelseslystne og salgbare Patriciere. JakHans. Neropolis. (1899). 113. **-mand**, en. (jf. Købmand samt Salgsmand; nu næppe br.) om marskandiser. een (person) har Borgerskab som Salgmand og har . . . Ret til at handle med gamle Klæder og alskens brugte Ting. MRUrsin. Vi-borg. (1849). 90. jf. VidorgerSamler.⁴/1838. 4.

Salgs-, i ssg. (jf. Salg-). af de overordentlig mange (navnlig ♀) ssg., hvoraf et flertal kun kendes fra den nyeste tid (slutn. af 19. aarh.), anføres paa alfabetisk plads kun de vigtigste; endvidere kan nævnes mere tilfældige ell. let forstaaelige ssg. som Salgsbølb, -betingelse, -bevis, -bod (Vved. BB. 47), -centrum, -dag, -dokument, -forening (Sal. XI. 412), -form, -fuldmagt, -genstand, -havn, -hensigt (Goos. I. 362), -journal (jf. -bog), -kaar, -katalog, -klausul, -kommission(ær) (Lassen. SO. 748. 751), -kontrakt, -kurs (Hage.⁶682), -liste, -lokale, -løfte, -maade, -mulighed, -nota, -omraade, -opgørelse, -ordre, -overskud, -plan (Schand. F. 369), -post (i regnskab), -pris, -propaganda, -protokol, -provision, -rejse, -reklame, -ret, -statistik, -sted (Fridericia. 17 & 18 Aarh. I. 178), -størrelse (fx. af fisk), -succes, -sum (ApG. 4.34 (1907)), -teknik, -tid (Schand. SF. 105), -torv (Brandes. VII. 160), -udstilling, -vilkaar, -vægt (fx. af tekstiler), -værdi (Sv La. M. 138), -øjeblik || spec. betegnelser for personer, organisationer, virksomhed, der særlig varetager salget inden for en forretning: Salgs-afdeling, -agent(ur), -arbejde, -ehaufør, -direktor, -inspektør, -kontor, -kusk (ved bryggeri olgn.), -ledelse, -organisation, -repræsentant; ell. betegnelser for hvad der særlig er beregnet paa ell. egnet til salg, er fremstillet med salg for øje olgn.: Salgs-afgrøde, -artikel, -dyr, -frugt, -korn, -produkt ofl. **-automat**, en. (l. br.) d. s. Automt 1.2. Sal. II. 340. OpfB.³III. 471. **-bog**, en. 1) forretningsbog over salg (mods. Købsbog). Hage.¹1153. Sal.²III. 556. 2) (l. br.) om (trykt) bog, som egner sig til at sælges, er let sælgelig olgn. Erl Krist. MM. 21. **-chef**, en. (jf. -leder) leder af et firmas salg ell. salgsafdeling; ofte blot som finere betegnelse for en repræsentant (2.3). Krak. 1924. I. 725. LindskovHans. NH. 10. **-færdig**, adj. (jf. -moden) færdig til at blive solgt. Salgsfærdige Potteplanter. Havebr L.³348. **-hal**, en. (l. br. -halle). (jf. sv. saluhall; „Nydannelse“. D&H.) stort lokale, hvor varer udbydes til salg. den Salgshal, som er opført (i Flensborg) til det danske Kvæg . .

bliver i Dag tagen i Brug. FlensbA.²³/1896. 3. sp. 1. Dannebrog.²¹/1899. I. sp. 8. Paa Broen findes Købmandsboder og Salgshaller, hvor der handles med alle Slags Varer. Krarup Niels. MP. 125. Selve Børsen var . . . ikke længer den Salgshalle, som jeg huskede fra mine Barndomsbesøg i Hovedstaden. Galsch. (Tilsk. 1927. II. 12). **-leder**, en. (jf. -chef). Pol.²/1930. 4. sp. 5. Tilsk. 1937. I. 115. **-løb**, et. (sport.) løb, efter hvilket den sejrende hest skal stilles til auktion og være til salg for en af ejeren forud opgiven pris. IdrætsB. II. 822. Pol.¹⁹/1937. 8. sp. 3. **-mand**, en. (efter eng. salesman; jf. Salgmand; l. br.) person, som har det hverv at sælge varer, er beskæftiget i et firmas salgsafdeling, som sælger (repræsentant olgn.). JVJens. G. 93. **-moden**, adj. (jf. -færdig; l. br.) moden (færdig, egnet) til salg. (de unge stude) var salgsmodne. Aakj. VF. 118. **-regning**, en. afregning, som en kommissioner sender varernes ejer (kommittenten) over de for dennes regning solgte varer; for-handlingsregning. Sal. I. 242. Hage.⁴1211. **-vare**, en. vare, der sælges, ell. er beregnet til salg; handelsvare. De andre Fodevare, som Husets Fornødenhed selv kræver og som just ikke ere Salgsvare. Høegh. (Landhuushold. V. 528). Danske Skuespil er ikke nogen god Salgsvare, i Særdeleshed naar de er uopførte. Levy. (Riget.²/1913. 3. sp. 4).

Sal-hus, et. [sal-'i] (ænyd., glæd. (DGL. II. 318) sal(s)hus, stuehus paa en gaard, æda. salhus, oldn. salhūs, osar. selihus; jf. glæd. salæ huss, om forgaard olgn.; sml. Sals(hus); joræld.) hovedbygning, stuehus (i en gaard ell. bygning fra (den nordiske) oldtid ell. middelalder). Grundtv. Myth. 419. *På strand udi sandet | vil salhus han bygge. FrHamm. EK. 108 (efter Matth. 7. 26). „Stuen“ . . fylder den nederste Del af, hvad vi kunne kalde Hovedbygningen eller Salhuset (o: i en middelalderlig borg). AOltr. (DFU. Indl. 18).

Salicyl, et. [salizyl'] (ty. salizyl; fra fr. salicyle, dannet (vistnok i 1830'erne) af roden i lat. salix, piletræ (se II. Sal, Selje); navnet skyldes, at salicylalkohol først fremstilledes af stoffet salicin, der vundnes af pilebark; især kem. ell. kog.) stof (kemisk radikal), der indgaar i en række kemiske forbindelser som salicylalkohol, salicylaldehyd, salicylsyre osv.; i dagl. tale navnlig om salicylsyre (brugt som konserveringsmiddel ved syltning olgn.). Meyer.⁹ en Teskefuld Salicyl. K Mørk. 100 Opskrifter til Syltning. (1929). 7. der hersker den Tro, at Salicyl medfører Hjerteklapfejl. VoreSygd. IV. 412. || hertil (kem., apot., med.) ssg. som Salicyl-alkohol (Vare L.⁴740), -behandling, -bomuld (bomuld til saarbehandling, præpareret med salicylsyre. smst.), -milkstur (Dispensatorium Danicum. (1934). 48), -præparat, -pulver (om hovedpinemidlet acetylsalicylsyre), -salve, -sur, -syre (Nord ConvLex.² V. 206. Christ. Kemi. 185), -sæbe, -talg (VareL.⁴741), -tælle

(Arne.SO.8), -vat (d. s. s. -bomuld. VareL.⁴ 740).

salig, adj. [sa'li] (i bet. 4 oftest mer ell. mindre tryksvagt: [(i)sa(°)li] jf. Høysg.AG.55). ubest. for best. f. bruges aldt. i bet. 4 (s. d.) (tidligere ogs. (poet.) i bet. 1: *O salig Stund! o søde Natl.Brors.11. *Mig er for himmelsk tidt min Himmel, | Mit salig Liv for saligt tidt. Hrz.GB.25); adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (Moth.S29. TLid.1727.200. jf. VSO. samt 10 bet. 1.2 slutn. og bet. 2 slutn.). (glda. saligh, salugh, salle, sv. (og yngre fsv.) salig; rime- ligvis laant fra (ell. i sin bet.-udvikling paa- virket af) mnt. salich (ell. osar. salig, oht. sa- lig, salic, jf. nht. selig), der er aft. af et til adj. sæl (s. d.) svarende subst.; en nordisk afled- ning med særlig bet.-udvikling (jf. solle samt eng. silly) foreligger rimeligvis i fsv. salogher (saligher ofl.), (sen.) oldn. slágr, arm, stak- kels, sølle; en sideform er glða. sælugh (se sølle) || uden relig. (bi)bet. kendes ordet i glda., ænyd. kun (jf. dog HellKv.45) i nogle nu foræld. ordspr., se Kalk.III.669a^{25ff}. Mau. 5771.8284.8670. sml. ogs.: Salig . . kaldes den, som lider vel, og lever i velstand. Moth.S28. || jf. Salighed, besalige)

1) som er i (ell. hører til, vedrører) en til- stand, der fuldt ud tilfredsstiller ens dybeste trang ell. højeste ønsker; (i høj grad) lyk- kelig ell. lyksalig (jf. ogs. PEMüll.*469). 1.) (i bibelspr. nu næsten kun i „saligpris- ninger“ som overs. af gr. makários ell. et (til grund for dets anv. i Ny Testamente liggende) hebr. udtr. for rent timelig lykke og velstand, der nærmest kan gengives „hil (være den, der osv.)“, „vel (den, der osv.)“; i ældre oversæt- telser af Ny Testamente desuden (navnlig i udtr. som blive (vorde) ell. gøre salig) ligesom ty. selig i gengivelser af gr. udtr. m. sózein, frelse (i 1907 og delvis 1819 afløst af frelse(s) 40 ell. blive frelst); især bibl. ell. relig.) m. h. t. lykke (ell. lykkefølelse), der beror paa, at man er under guds velsignelse og forjættelse ell. (i nytestamentlig sprogbrug) har ell. vil få del i guds rig og den evige frelse (salighed); ogs. (m. overgang til bet. 4; nu ikke bibl.) alene m. h. t. den uforkrænkelige, evige lykke, som if. forsk. religioner bliver (visse) menne- sker til del efter døden (i himlen, hos gud(erne)). || om levende person. Salig (Chr.VI: Salig er den Mand, som ikke vandrer i de Ugudeliges Raad . . men som har Lyst til Herrens Lov. Ps.1.1. Saligt er det Menneske (1931: Held den Mand), som Gud straffer. Job.5.17. Salige ere de fattige i Aanden, thi Himmeriges Rige er deres. Matth.5.3. (en enke) er saligere (1819: lyksaligere; 1907: lykkeligere), om hun (ikke gifter sig igen). 1Cor.7.40(Chr.VI). *Hvor sa- lig er den lille Flok, | Som Jesus kendes ved. SalmHj.521.1. (vi beder) at Du vilde gjøre dem, der have forstaaet (ordet), saligere og saligere derved, at de atter og atter forstaae det. Kierk.III.52. prise (en) salig, se III. 60 prise 2.2, jf. Saligprisning. || (jf. bet. 4) om

person efter døden (ell. om guder, engle olgn. uddelige væsner). salige ere de Døde, som døe i Herren. Aab.14.13. Hun døde . . og er nu salig hos Gud. Gyr Lemche.S.III.91. jf.: *Og med herlig Englefinne | ser de (o: fiskene, som St. Antonius prædiker for) deres Fædre skinne | dybt i Evighedens Damme, | fede salige og tamme. Per Lange.Orfeus.(1932).18. i substantivisk anv.: *hvem begræder du? — | Er det den elskte Salige, hvis Hytte | Guds Vink nedbryder nu? Ew.(1914).III.85. *Ja, naar han (o: Jesus) kommer i det Blaa, | Er Christnes Kamp tilende, | Hvad Troende i Speilet saae, | Skal Salige erkiende. Grundtv. SS.II.400. De Saliges Boliger tænke vi os i Himlen. PEMüll.*469. de saliges (er), se O. ordspr. (nu l. br.): ingen kan siges (ell. er. se Mau.8285) salig, førend han er kommen i sin grav (vel egl. efter den Solon tillagte udtalelse (se prise sv.1315²¹) og saaledes med (den rent verdslige) bet.: man ved ikke, hvilke ulykker der kan ramme en mand, før han er død). Moth.S29. *Bonden . . svarede: Jeg veed | At saadant (o: salmer) hjælper ey min Søn til Salighed. | Per (degn) (raabte:.) | Der ingen salig er, før hand i Grav er kommen | . . Disse Ord jeg viise kand paa Prendt. Holb. Paars.41. blive salig (nu næppe br.: vorde salig: ApG.16.30f.(1907: blive frelst)), blive frelst; komme i himmelen (guds rige). Gud haver ikke sendt sin Søn til Verden, at han skal dømme Verden, men at Verden skal blive sa- lig (1907: frelser) ved ham. Joh.3.17. Hvo som troer og bliver døbt, skal blive salig (1907: frelst); men hvo som ikke troer, skal blive fordømt. Marc.16.16. jeg troer nok, at de (o: folk af ringe stand) i visse Maader kand blive salige, men ikke saa fuldkommen, som vi andre. Holb.DR.II.1. (Abraham) troede ikke, at han engang skulde blive salig hisset, men at han skulde blive lyksalig her i Ver- den. Gud kunde give ham en ny Isaak, kalde den offrede tillive. Kierk.III.87. smst. XIV.202. saa sandt jeg haaber at blive salig. Kaper. talem.: enhver bliver salig ved (ell. i. Bl&T.) sin tro, (maaske efter Frederik den Stores ord (1740): hier mus ein jeder nach Seiner Fasson Selich werden, se Büchmann.GestügelteWorte.²⁷(1925).533) navn- lig som udtryk for religios tolerance ell. (i vi- dere anv.) for, at en anden (andre) skal have lov til at følge sit eget hoved. Ing.EF.IV.63. VSO. Schand.AE.354. Mau.10487. gøre sa- lig, (jf. saliggøre) frelse (II.2.a). Thi Menne- skens Søn er kommen, at søge, og gjøre saligt (1819: frelse) det fortabte. Luc.19.10 (Chr.VI). *Guds Ord, som vi tilfulde veed | Os salige kan gjøre. Kingo.278. troen gør salig, (jf. ty. glaube(n) macht selig) især m. svækket bet.: naar man tror, man er lyk- kelig, er man det ogsaa. Hver Rose troede og tænkte sig at være den Lykkeligste, og Troen gjør salig. HCAnd.(1919).V.128. Bl&T. † gud have ham salig, (efter ty. gott habe

ihn selig) formel, der brugtes ved nævnelse af en afdød person. min beste Moder, Gud have hende salig. *Ew.(1914).III.263.* || om de kristnes gud. efter den salige Guds herlige Evangelium. *ITim.I.11.* *Retfærdig uden Bud | Og salig uden Maal er ingen uden Gud. *Ew.(1914).I.174.* *Løft mod Himlen op da dine Blikke, | Gud er salig! deri Trøsten boer. *PalM.AdamH.I.242. Kierk.IV.203. jf. alsalig u. III. al.* || om ting ell. forhold (undertiden vanskeligt at skelne fra bet. 1.2 ell. bet. 2). *En Christen i en salig Tilstand staaer, | I hvor det gaaer. *Brors.204.* Ahnelsen om Gudernes salige Liv. *Grundtv.Mytologi.(1808).24.* Salig er Englenes Sang! *Ing.RSE.VII.232.* han lærte det Skjønne af Alt, det Saligste, at Gud elskede ham. *Kierk.III.313.* *Der er et saligt Glødens Hjem, | Hvor alle Helgen bo. *FrHamm.(SalmHj.621.1).* || i forb. N. N. salig ihukommelse, (ænyd. (N. N.) met salig ihukommelse (*Palladius.I.323.530.*), (N. N.) salige ihukommelse (*HThomissøn.Psalmebog.(udg.1933).d2r*); ligesom tilsvarende udr. i ældre sv., sen. oldn. og ty. (se Arkiv. XXVIII.190ff.) vistnok gengivelse af lat. N. N. beata (piæ, felicit osv.) memoria; jf. Ihukommelse 3 slutn. samt højsalig; foræld.) formel brugt ved nævnelse af en afdød (jf. bet. 4). *Kaper. LJac.(BerlTid.^{21/12}1937.Ajt.10.sp.4).* jf.: Fyrsten N. af salig Hukommelse. *vAph.(1764).* N. N. i salig Ihukommelse. *Schyberg.(Pol.^{24/2}1937.8.sp.2).* || som adv. *Seierssangen | Hist lad tone | Saligt ved din Faders Throne. *Ing.RSE.VII.82. 1.2* (jf. usalig; især poet., højtid.) uden (ell. m. stærkt svækket) relig. bet., m. h. t. intens, ubeskrivelig lykkeløselse, vakt ved elskov, venskab, ædelhed, stærke skønhedsindtryk ell. (ofte spøg. ell. iron.; jf. bet. 3) beroende paa rent legemligt, materielt velvære. || om person (ligt vøsen). *Et saligt Par, hvis Øyne straaale Glæde, | Gaaer frem. *Ew.(1914).V.159.* Han følte sig salig ved hendes Kiærlighed. *MO. Heydenkamper!* . . . udbrød Præsten med en Stemme, der skjælv af . . . Rørelse, og da han salig lagde sig tilbage i Stolen, havde han næsten Taarer i Øjnene. *JPJac.I.14.* det lille salige Kræ (o: lærken). *JVJens.A.I.139.* || om ting ell. forhold. Guders Ild, salige Luer, foer af hendes Fingre i det inderste af min Sjæl. *Ew.(1914).IV.314.* *En Møes Omfavelse er ei saa salig, | Som Kronens om den kongelige Tinding. *Oehl.III.15.* hiin uudsigelige salige Følelse . . . den jordiske Kjærlighed. *Kierk.II.28.* *o, for Sejrs-Jubel, for salig Lyst: | Lyset stander stille paa Livets Kyst! *JakKnu.(HøjskBl.1891.379).* Han rejste sig op i Sengen og strakte Armen i salig Ugidelighed. *TomKrist.LA.21.* der er kommen noget saligt over Brakmarken. *JVJens.Intr.*(1929).298* (jf. *HarryAnd.JL.179f.*) et saligt Smil viser sig ud over hans Ansigt. *Soya.HF.22.* || som adv. *Haand! du deilige Haand, som leged paa Strænge! | Under dig bæved Stræn-

gene salig og længe. *Ing.RSE.VI.203.* *Al Ungdom staaer saligen fyldt med sig selv. *ThogLars.DF.21.* Han salver sig ind i Selvgodhed og smager saligt paa sine egne Ord. *Bomholt.MS.34.* de tre unge Damer . . . lo saligt. *JesperEw.PF.68.*

2) (efter ty. selig i tilsvarende anv.; nu næsten kun i tilfælde, der kan opfattes som hørende til bet. 1(1); især relig.) m. aktiv bet.: som gør salig (1.1); saliggørende. *Lad mig døe i salig Troe. *Kingo.437.* Vi takke dig, Herre, . . . fordi du med disse salige (Ritualer. (1912).37: livsalige) Gaver (o: nadveren) har os vederkvet. *Alterbog.454.* Christendommens salige Lærdomme. *Mall.SgH.7.* *Da skal en salig Straale fra Golgatha | Vise den Strøm, som Sielen kan lutures i. *Ew.(1914).III.262.* Er dette ikke det ene Fornødne og det ene Salige baade i Tid og i Evighed . . . at Gud er den ene Gode. *Kierk.IV.31.* det er saligere at give end at tage, se u. I. give 3.1. || spec. om doden som overgangen til den evige salighed (ofte m. svækket bet., om blid, smertefri død). *giv en salig Død! *Vægtervers.(1731).Kl.8.* han beholde (indkomsterne) uklippe til sit sidste salige Endeligt. *PAHeib.US.533.* *Hvad Skjæbnen vil bringe, det lad den bringe kun! | Idag er jeg vis paa en salig Afskedsstund. *Heib.Poet.IX.61.* se endvidere *MCChristensen.Psalmekonkordans.(1907-09).1006ff.* en salig ende, se I. Ende 4.4. som adv.: at døe salig. *Moth.S28.* da han . . . saligen hensov i Herren. *CPRothe.MQ.I.464.* At leve lykkeligt og døe saligen. *VSO. jf.: Valhaal var . . . deres Bolig efter Doden, der døde salige efter Odins Religion, det er paa en voldsom Maade. Ew.(1914).I.380.*

3) (spec. anv. af bet. 1.2, jf. tilsvarende anv. af sv. salig, ty. selig; især spøg.) i glad, løftet stemning paa grund af nydelse af spiritus; beruset. *Moth.S28.* Stiftsprovsten . . . tager sig en Taar for Gigen sommetider; min Vert fortalte, at han . . . fik saa klækkelig en Froekost, at han gik ganske salig herfra. *HHans.PD.149. Gylb.(1849).IV.71. Bang.SE.214.* du kom salig hjem hen ad Morgenstunden. *JesperEw.PF.149.*

4) (ligesom sv. salig, ty. selig i tilsvarende anv. udviklet ved bet.-svækkelse af bet. 1.1; jf. højsalig samt forevige 2; i rigsspr. nu kun arkais. ell. spøg.) som ikke længere er i live (men formodes at være i den evige salighed); afdød; næsten kun attrib. (ofte forkortet sal. (Sal:). *Holb.Jep.II.1. JPJac.(1924).I.217.* ell. sl. *Cii.1710.(JySaml.4R.II.488). Langebek.Breve.486. Blich.(1920).XXX.128.* dels i forb. m. best. art. ell. gen. (poss. pron.): „Herre Gud, er dend salige Mand død.“ — „Ja, ellers kunde hand ikke være salig.“ *Holb.II.11.1.* Saa er da den salige Kjeltring død. *PAHeib.Sk.I.296. Gjøl.GD.58.* i ubest. f.: den salig Kone opgav sin kiære Siæl og døde. *Holb.Pern.I.5.* Jeg troede (du) vilde blive . . . hos de salig Stakler deroppe

i Krogen (o: paa kirkegården). *Ing.LB.I.8.* Ja, den salig Bertelsen i Herren var selv meget af en Kunstner. *Wied.Bst.12.* Hvor du ligner min salig Søster Birthe. *Sofus Christensen. Et Folkesagn. (1937). 8. spec. i forb.* den salig sjæl. Gud veed hvorfor den salig Sjæl ikke vil lade mig have Ro. *Heib.Poet. VII.63. Bøgh.III.53. dels uden art. ell. pron.:* Dorthle Salig Jochum Knapmagers. *Hollb. Bars.I.1.* *salig Rasmus Langeland. *Wess. 10 235.* Igaar blev salig Hr. Søren Boger solgte. *Blich. (1920). VII.6.* De er saa vred paa salig Grundtvig, sagde Adler pludselig i en let Tone. *SvLa.FK.II.7.* i forb. m. subst. i best. f.: *salig Kongen. *Oehl.XI.264. jf. Aa Hans.BUS.116.* || (spøg.) om person, som ikke længere tilhører en vis kreds, som er „ude af sagen“. Det minder mig dog for meget om salig Begtrups Potpourrier . . . det var en Lærerinde, vi havde. *Baud.HS.203. jf.:* „Eventyret“ der opførtes paa salig Alexandretæret. *Folket. 7/10 1920. I. sp.4.* || (l. br.) i substantivisk anv. jeg . . . skal oprette en Skole her paa Stranden og dermed fuldbyrde den saliges Gjerning. *GyrLemche.S.III.91.*

5) (jf. Salighed 5; l. br.) m. blot forstærkende, emfatisk bet. || forstærkende et adj. (jf. evig forvisset, sikker olgn. u. evig 4.3 slutn.). gør vi noget pænt af en eller anden Slags, kan man være saa salig sikker paa, at en og anden nok skal begynde at snuse efter Motiverne. *Jægermester Plov. (1933). 142.* || i superl. i forb. som ikke det saligste suk, ikke et levende ord (muk); ikke den mindste smule; ikke det billerste. Landberg, den pæne velopdragne Fyr, som aldrig vidste det saligste Suk af Lektierne og som ikke kunde lære det allermindste. *CReiserer. Fra Kaserne og Geled. (1892). 98.*

6) som sidste led i ssgr. 6.1) (undertiden vekslende m. -sæl) i ssgr., hvis første led (er et subst., som) betegner noget, man er lykkelig over, holder meget af ell. i høj grad besidder, se fx. fred-, gud-, haab-, land-, lyk-, sejr-, vennesalig, jf. snakkesalig. 6.2) fungerende som en art afledningsendelse til et adjektivisk første-led, i nogle ty. laaneord som hull-, livsalig.

salig-gøre, v. [ˈsaˌliɡøːrə] ell. alm. (spec. i præs. part. og som vbs.) [saˈliɡøːrə] 50 (jf. *Jesp.MFon. 2135*). vbs. -else (se u. bet. 1). (ænyd. d. s., ty. seligmachen; jf. gøre salig (u. salig 1.1) samt Saliggørere; sml. ogs. ssgr. som hellig-, lykkelig-, lyksalig-, retfærdiggøre samt besalige || i bibelovers. findes det først 1607 (præs. part.) og 1647 (vbs. og perf. part.); i overs. 1907 (og delvis 1819) er det erstattet m. udtr. m. Frelse) gøre salig. 1) ((ældr.) bibl., kirk.) til salig 1.1: gøre delagtig i guds rige og den evige salighed; frelse (II.2.2). Uden denne Hengivenhed (o: i guds vilje) kan Gud ikke saliggøre nogen Skabning. *JSneed.I.252.* *Christi Evangelium, | Som os mon saliggøre. *Grundtv. SS.I.33.* Var der

Intet uden en ubevidst Natur . . . da var Det forsvundet, som alene kan fylde og saliggøre Sielen. *Mynst.Betr.I.32.* VSO. || (jf. salig 2) især i præs. part. saliggørende, navnlig om guds ord (evangeliet) ell. guds naade. Guds saliggørende Naade er aabenbaret (1907: Guds Naade er bleven aabenbaret til Frelse for) alle Mennesker. *Tt.2.11.* *Boe hos os, o Gud, i Naade | Med Dit saliggjørend' Ord. *Kingo.381.* naar den heele Geistlighed haver forbundet sig sammen til at beskytte og beskykke en Lærdom, bliver den let hos Almuen en saliggørende Sandhed. *Hollb.Ep.I.362.* *Kierk.IX.74.* ofte (jf. enesaliggørende) i forb. (det) ene (ell. eneste) saliggørende (jf. u. bet. 2.2). Troen og Naaden som det ene Frelsende og ene Saliggørende. *smst. XII.314.* *smst. II. 239.* den ene saliggørende Kirke (o: den katolske). *Ing.EF.V.142.* *D&H.* || som vbs. i dag er dette huus vederfaret saliggjørelse (1819: Frelse). *Luc.19.9(Chr.VI).* *Ja, tro og bekiende | Til Dagenes Ende, | Det er Saliggjørelsens Vej. *Grundtv.SS.IV.19(jf. Ap G.16.17).* *Kierk.VIII.140.* forarbejde sin saliggjørelse olgn., se u. III. forarbejde 1.2. saliggjørelsens orden, (jf. Salighedsorden; foræld.) d. s. s. frelsens orden (se I. Frelse 2.2). Saliggjørelsens Orden, til Ungdommens Underviisning i Trankebar, fremsat. (*bogtitel.1745*). *Ev.(1914).I.10.* jf. Saliggjørelses-Orden. (*bogtitel.1738*). VSO. || (nu l. br.) i perf. part. (Jesu navn) ved hvilket det bør os at blive saliggjorte (1819: vorde frelste). *ApG.4.12(Chr.VI).* *(hjerter) Hviler ved sin Frelser's Bryst | Paa de Saliggjortes Kyst. *FrHamm.TB.53.* 2) (især spøg. ell. iron.) til salig 1.2 ell. videre anv. af bet. 1, m. rent verdslig bet.: gøre lykkelig; især i flg. anv. (jf. *Moth.S29*): 2.1) (l. br.) forsyne en med, forære en noget, han helst vilde være fri for. *D&H. 2.2*) i præs. part., næsten kun i forb. som det ene, eneste ell. (sj.) højeste (*Sehand.VV.294*) saliggørende, det eneste, der kan gøre en lykkelig; det eneste attraa-værdige; ogs.: det eneste rette. (hos Xenophon finder vi Sokrates) ufortrødent anbefalende sit ene saliggørende jordiske Evangelium. *Kierk.XIII.212.* Ligesom han (o: Rousseau) negter en eneste saliggørende Kultur, der passer for ethvert Trin, saaledes negter han ogsaa en eneste saliggørende Forfatning. *Hoffd.Rousseau.(1912).87.* (*Holberg var*) „persuaderet“ om, at Apostlenes Heste var det eneste saliggørende. *Knud Pouls.Va.13.* -gør-rer, en. (ænyd. salig(i)ørere olgn.; bibl., kirk., foræld.) om gud (Jesus) som den, der gør mennesker salige (1.1). Christus er Menighedens Hoved; og han er sit Legems Saliggjørere (1907: Frelser). *Ephes.5.23.* *Jesus, Frelser, Saliggjørere, | Høit velsignet er dit Navn. *Ing.RSE.VII.48.* *D&H.*

Salighed, en. [ˈsaˌliːheːð] flt. -er (se u. bet. 1.1 og 1.2). (glda. salighet (*Suso.II.*

Enklosterbog.(1933).187), salighed, salghet (Fragm.143), salåhet, sallahet (Suso.23.28), mnt. salicheit, ty. seligkeit)

1) den tilstand ell. følelse at være salig (1). 1.1) (i bibel-overs. 1871 og 1907 er ordet de fleste steder erstattet af Frelse (jf. salig sp.457⁹⁰ff.); i overs. af Ny Testamente gengiver det gr. sōtēria, i overs. af Gamle Testamente forsk. hebr. udtryk, der egl. kun betegner velstand, tryghed, trivsel i timelig forstand (opfattet som tegn paa guds velbehag), men senere (ved paavirkning af nytestamentlige forestillinger) er blevet opfattet som sigtende til livet efter døden (se nærmere Johs Pedersen-Israel.1.(1920).247ff.); (ældre) bibl., kirk.) i relig. anv., dels om den tilstand ell. følelse at have guds velbehag, at være under hans forjættelser (og derfor have medgang i timelig henseende) ell. at have del i guds rige, dels (og især) om det evige liv, den fulde, uforkrænkelige lykke og glæde i himmerig efter døden (de to bet. lader sig som regel ikke skarpt adskille). Herre, jeg bier efter din salighed (1871: Frelse).IMos.49. 18(Chr.VI). Gud haver udvalgt Eder af Begyndelsen til Salighed (Chr.VI: saliggjørelse; 1907: Frelse) og Sandheds Tro. 2Thes.2.13. *Himlen er ene af Salighed fuld. Kingo.265. Holb.DR.II.1. *Riget skal staa, | Salighed Folket opnaa | Trods alle Aandernes Krig!Grundtv.SS.III.303. først gennem Synden oines Saligheden.Kierk.I.4. var der ikke Synd, da var der idel Salighed. Katek.§51. *tror Du, at de Kujoner er sikre | paa deres Salighed?Drachm.STL.154. evig salighed (i bibelspr. fandtes udtr. Hebr.5.9 (1550; 1607; 1647), men er allr. i Chr.VI afløst af saliggjørelse (1819: Frelse)) *Bestyrk . . min svage Troe . . | Saa jeg, til evig Salighed, | Slet intet uden Jesum veed. Kingo.109. Ew.(1914).IV.263. Kierk.IV.140. Tænk dog paa din evige Salighed.Pont.K. II. den, som foresætter sig den rette vey, ham vil jeg lade see paa Guds salighed (1871: Frelse).Ps.50.23. *Herrens Folk . . | Udvalgte til Guds Salighed.Grundtv.SS.III.309. *Himmels Salighed ene skal staa. Kingo.265. *Nu har han Himmels Salighed i Eie, | Det siger Præsten, og det er bekjendt.Heib.Poet.X.185. Kierk.IV.140. salighed(en)s sag (ell. †sager.Moth.1S20), (jf. Salighedssag) det, som angaar den evige salighed, hvoraf ens frelse afhænger. hun foregiver sig at være opfød i en overnaade Ukyndighed og Uvidenhed, uden at have faaet nogen Undervisning enten i hendes Saligheds Sag eller andre Ting.Stampe.VI.215. *Som om Salighedens Sag | Var den Ugedags (o: søndagens) alene.Grundtv.SS.III.3. Den, der i Salighedens Sag stoler paa „Sandhedsvidnerne“ (o: præsterne).Kierk.XIV.100. spec. (nu næppe br.) om (tilsigelsen af syndernes forladelse ved) den hellige nadver: at betiene én i sin saligheds sag (o: tage en til alters).Moth.

S29. forarbejde sin (sjæls) salighed olgn., se III. forarbejde 1.2. || (foræld.) i forb. m. til og hensobj. (jf. bet. 2). *Dig, milde Jesu lille, | Som mig til Salighed | I Mørket fødtes vilde, | Skee Pris i Evighed | Vægtervers. Kl.2. Jeg veed, at dette skal komme mig til Salighed formedelst eders Bøn.Høysg.S.275. *Sov sødt, Barnlille! Lig rolig og stille | Og nyn paa det Navn | Med Naaden i Favne, | Al Jorden til Salighed givet!Grundtv.SS.IV.373. || (sj.) i flt. (gud) beviser sin konge store saligheder.2Sam.22.51(Chr.VI). *Alt straalere Naaden og veyleder | Hans Sjæl igjennem Saligheder | O Gud, til Thronen og til dig. Ew.(1914).V.92. Lund.ED.161. || m. overgang til konkr. bet., om (tilstanden i) himmerig (de saliges opholdssted). Hvis Onkel Siegfred nu er i Saligheden, saa er det ikke for hans gode Gerninger, men fordi han aldrig har gaaet i Rette med Vorherre.FrPoulsen.VN.47. Han elskede dette Stilleliv med Dyrene og Tingene. Saaledes havde Paradiset været, saaledes vilde Saligheden blive.HansPovls.HF.74. || (jf. bet. 5) i udtr. for at sverge ved sin salighed. Holb.Mel.I.1(se u. Pant 2.1). hvilken Poët jeg vilde give et middags maaltid, konge gjerne regne mit Slegtregister fra Kong Salomon, og sætte Siæl og Salighed till paa rim, eller rime sig fanden i vold paa, at jeg var fornemmere end baade Herren og Fruen.Holb.IV.673. Jeg har svoret ved min Salighed at rense hende for Kødets syndige Lyster.ErlKrist.MM.124. gøre sin saligheds ed (paa), se u. I. Ed 1.1(jf. Salighedsed). 1.2) (poet. ell. spog.) til salig 1.2. *Ofte stræber det (o: mennesket) nidsk . . | At tilegne sig Fryd, Forraad af Salighed, | Som det glubende dog, ei kan fortære selv. Ew.(1914).III.313. *De arme Mænd . . | Som ene veed, | At Munden er den nærmeste Port | Til Salighed!Oehl.L.I.164. Jeg saae Charlotte igjen! Hvad kan ligned ved Gjensynets Salighed.Gyld.VI.101. *Thi Smerten er kun Vranen | Af Salighedens Dragt.Hauch.LDR.46. den af Salighed skinnende Jens Knudsen.Sehand.BS.162. JVJens.TL.23. han (sagde) med let Salighed i Stemmen: „Der er nu ingenting som at rejse!“Soya.HF.33. i flt.: *Thi hvert et Glimt af Saligheder, | Som naaer din Siel . . | Hvert Suk er vigtigt for din Ven.Ew.(1914).V.214. *Venskabs Saligheder.Bagges.DV.IX.349. jf. sp. 463⁴⁷: *Jeg følte Himmels rene Saligheder, | Naar kjærlig du mig trykte til din Barm.Lund.ED.159. || (spog.) m. h. t. mere materiel nydelse. Beskrivelser over eugang nydte gastronomiske Saligheder.CBernh.VI.238.

2) (som regel vanskeligt at skelne fra bet. 1; især bibl., kirk., foræld.) til salig 2: hvad der gør en salig, tjener til ens frelse (jf. Saliggjørelse u. saliggøre); navnlig om gud ell. Jesus, som den, der gør mennesker salige. Herren er mit lys, og min salighed (1871: Frelse).Ps.27.1(Chr.VI). *Vor Salighed est

du alene. *SalmHj.3.3.* *Vær du (ø: *Jesus*) mit Lys, min Salighed! *Grundtv.SS.IV.254.*

3) (*talespr., spøg.*) til salig 3: (*loftet stemning, der skyldes*) *beruselse.* Han bragte kun sin Saligheds Kulmination til Byen; naar han var nøgtern og elendig, gemte han sig paa ukendte Steder. *JVJens.HF.26. Rønberg.GK.182.*

4) (*igesom ty. seligheit i sa. bet. gengivelse af gr. makarismós, lat. beatitudo*) † *salig-
prisning.* David priser det Menneske saligt, hvilket Gud tilregner Retfærdighed uden Gierninger . . Tilhører da denne Salighed (1907: Saligprisning) Omskærelsen alene, eller ogsaa Forhuden? *Rom.4.9.* de 8te Saligheder, med hvilke Frelseren begyndte sin paa Bjerget holdne Prædiken. *LTid.1723.333. Luzd.Dagb.I.118.*

5) (*jf. bet. 1.1 slutn.; talespr.*) i forb. som ved min salighed (VSO.) ell. (*alm.*) for-
kortet min salighed, brugt som *ed, forsik-
ring* olgn. I Dag skalst du min Salighed hel-
ler intet Knurrebrev (ø: *skændebrev*) faae; det var svoret og stukket. *Oehl.(Ørst.Br.I.201).*
*For Resten ønsker jeg Dem til Lykke, |
Thi Digtet er, min Salighed, et Mesterstykke. *sa.SH.44.* Attrup bandte paa, at mere end eet (eksemplar af *avisen*) skrev han sin Salighed ikke. [*Billel. Skoledrenge.(1886).184.* Der har de minsalighed rigtig faaet Has paa Overklassen. *Erl.Krist.MM.134. Esp.223. Feilb. jf. Thorsen.Afh.I.22. || ofte med udvidede former som: Nu har saaminsalighed ham med Søndagsskolen faaet ny (frakke). Anesen.JG.81. Er Du da gal Mand? Du sprætter jo Vesten op igen! — Sprætter han min syv Salighed det op igen, der lige er syt! *AndNz.FF.12.* min s(j)æl og salighed. *VSO.VI.195.* „Jeg skulde tage af min Fader for at ernære en kristen Pigel!“
„Saa ved jeg, min Sjæl og Salighed, ikke Andet, end at De lader Dem døbe.“ *Goldschm. I.288.* Jeg vaerer Jer ad, det er min Siel og Salighed en Procession af Pønitenter. *Lieb. DQ.I.493. jf.: Skræddere og Skoemagere maa endelig have nogle Siæle og Saligheder i Reserve, ellers maatte jo Fanden længe siden have gjort Ende paa dem. *Holb.UHH.II.8.* *For Verden Sjæl og Salighed | Har lidt kun at betyde, | Med Liv kun i en Hverdags-Ed | De høres der at lyde. *Grundtv.SS.IV.412.* jeg følger, min S'æl og Salighed dog med, hvad der sker i Verden og i vor egen By. *Schand. AE.343.* „Jeg haaber da ikke, at Doktoren har sovet daarligt?“ — „Jo Gu min Sæl og Salighed har jeg sovet daarligt.“ *EGad&UGad.FP.95. Feilb. jf.: Naadigruens eller Præstekonens Døtre kunde, ved min „Sæl og Sale“ . . godt være bekendt at ligge i dem (ø: nogle lagner) som Brudelagen! *RasmHans. M.II.103.****

Saligheds-, i ssg. (*især* O ell. *relig.*) til Salighed (1.1), *fx.* (*foruden de ndf. anførte*) ssg. som Saligheds-længsel, -lere, -tilstand

olgn. **-ed**, en. (*jf. saligheds ed u. I. Ed 1.1; nu l. br.*) (*han*) havde svoret sig fri og uskyldig med sin dyre Saligheds-Ed paa Evangeliebogen. *Ing.P.O.1.72. sa.LB.I.40.*

-haab, et. (*kirk.*) *haab om at blive salig efter døden.* *VThist.TVI.333.* at kalde sig en Kristen og nære et Salighedshaab. *Pont.I.P.VIII.240. IsakDin.FF.39. †*

-lærdom, en. om den kristelige bernelærdom, det indskrevne Mandskab (*skal*) lade sig undervise af Degnen . . udi deres Saligheds-Lærdom. *Forordn.(Kvartudg.)^{27/10}1701.V.Art.9.*

-orden, en. (*jf. saliggørelsens orden u. saliggøre 1; nu næppe br.*) d. s. s. frelsens orden (*u. I. Frelse 2.2*). Freylinghausen: Kort Begreb af den gandske Christelige Lærdom . . Tilligemed en Summarisk Forestilling Af Saligheds-Orden . . Paa Dansk oversat. (*bogtitel.1754*).

-part, en. (*l. br.*) d. s. s. Himmerrigspart; *især i udtr. for at sværge ved sin salighed.* man havde (*ved at aflægge falsk ed*) sat sin Salighedspart overstyr for timelig Vindings Skyld. *AchtonFriis.J.L.I.333.*

-rus, en. [1.2] tilstand, hvor man er „beruset“, „sanseløs“, overvældet af lykke. (*brevet vakte*) mig af Salighedsrusen efter det første Kys. *Gyl.Mi.335. EEricks.I.Knibe.(1908).78.*

-sag, en. d. s. s. salighed(en)s sag (*u. Salighed 1.1*). *VSO.* De ere tillige Christne — beroligede af Præsterne i deres Saligheds-Sag. *Kierk.XI.169.* || *i videre anv., om hvad der er en meget magtpaaliggende, afgørende for ens (timelige) vel-færd ell. lykke olgn. (navnlig i negative udtr.).* Det er ingen Salighedssag d. e. det evige Vel afhænger ikke deraf. *VSO.* De (*to elskende*) havde altsaa et Kvarter til at afgjøre deres Fremtid, deres Ve og Vel, deres Saligheds-sag. *Goldschm.V.212.* Folk presses ved Gilderne, som om det var en Salighedssag at kunne drikke saa mange Kaffeponse som mulig. *Feilb.BL.90.*

-vej, en. (*l. br.*) *vejen til den evige salighed.* *vAph.(1759).* *drag din Nabo med dig | ad Salighedsvejen hen. *Dag Nyh.^{6/1}1913.Till.I.sp.4.*

Salig-prisning, en. *oftest udtalt:* [sa(-)li'pri'snen] (*jf. Salighed 4; til salig 1; især relig.*) det at prise en salig; (*skriftjød, som priser en salig; spec. om de ord, hvormed Jesus indleder bjergprædikenen (Matth.5.3-11).* Den lutherske Saligprisning af Ægtestanden virkede æggende: Bryllupper tog til. *TroelsL. X.50. Jørg.FlandernsLove.(1919).85. Rom.4.9 (1907; se u. Salighed 4).*

Saling, en. [sa'len] (*tidligere ogs. skrevet Sahling. SoLex.(1808). jf. Røding. Salling. Moth.S30. — bornh. Salning. Cit.1843. (BornholmsTidende.^{20/10}1927.5.sp.1).*) flt. **-er.** (*sv. salning; fra holl. zaling, nt. salingen (flt.)*) † rammeformet trækonstruktion med udstikkende ramnestykker, der er anbragt paa de steder, hvor en masts dele (undermast, mærsestang, bramstang) er samlet, og som dels bærer mærset (hvor et saadant findes), dels tjener til støtte for forsk.

dele af takkelagen; undertiden ogs. (jf. Lang-, Tværsaling) om de enkelte bjælker i konstruktionen (Sal.XIII.85). Moth.Conv.S20. Funch.MarO.I.155. Mindre Skibe har intet Mærs, men blot Saling. KuskJens.Søm.198. *(flaget) vajer under Saling | som en flammende Befaling. AæJuel.D.29. || styret af paa, navnlig i udtr. for den disciplinære straf at tilbringe nogle timer siddende paa salingen. Ingen Dag gik hen, uden at man saae en eller flere Cadetter sidde paa Salingen til Straf. . . uden Hensyn til Aarstid, Clima eller Veirlig. HB Dhlp.IV.138. WCarstensen. Dengamle Skole. (1882).136. jf.: I en hel Time maatte J. voltigere op over Salingen og ned igjen. V Korfiten. KF.48. **Salings-**, i ⚔ ssg. (sj. Salling-. **horn**, et. (jf. Horn sp. 453³²) endestykke af en tværsaling, der rager ud over langsalingen, og hvortil vanterne fæstes. SøLex.(1808). 20 KuskJens.Søm.180. **-knæ**, et. udbygning, knæ (I.5.5), paa siden af undermastens top, der bærer en af langsalingerne; kindbak (3). Röding. Funch.MarO.II.114. Bardenfl.Søm. II.55. **-pude**, en. pude (4) af træ, anbragt paa langsalingerne for at give et bedre anlæg for vanterne. SøLex.(1808). Funch.MarO.I. 156. D&H. **-træ**, et. om (hvert af) de træstykker, der udgør en saling. VSO.

Sal-knap, en. se Sadelknap.

Salle, salle, se I. Salve, IV. salve.

Salling-bo, en. [ˈsalaŋ] (ænyd. d. s.) person fra halvøen Salling i Limfjorden. *De Sandrue Sallingboer, de trygge Tyboenitter. Sehandrup.G3r. DSt.1919.33. Trap.*VI.65. om talem. olgn. se Feilb. Krist. Ordsp.498.502.

Salluppe, en. se Saloppe.

Sal-mager, en. se Sadelmager.

Salman, propr. se Salomon.

Salmander, en. se Salamander.

Salme ell. (især tidligere alm. skrevet)

Psalme, en. [ˈsalmə] i folkeligt spr. ell. (nu kun) spøg. undertiden udtalt [peˈsalmə] jf.: Psalme burde skrives Salme; saa forledtes Almuen ikke til den falske Udtale, at sige: Pesalme. JBaden.Gram.77. se ogs. u. Salmebog. sml. endvidere: han var ganske henrykt over din (o: komponisten Helsted's) Petersalme. NwGade.(Aarbof. Musik.1922. 64). flt. **-r**. (ænyd. psalm(e) (som fem., jf. Thorsen.66), gl'da. psalm (Suso.199), best. f. flt. salmernes (Enklosterbog.(1933).59), sv. psalm, no. dial. salm(e), m., salma, f., sen. oldn. (p)salmr, salmi, oeng. (p)sealm, ty. psalm, got. psalma, m., psalmo, f.; over lat. psalmus fra gr. psalmós, til psállein (se Psalter))

1) (i bibelovers. 1871 og 1907 delvis af-løst af Lovsang olgn. omskrivninger) digt af religiøst indhold; aandelig sang; dels (og opr. kun) om (oversættelser ell. bearbejdelser af) de i bibelen optagne ell. om-talte jødiske lovsange og anraabelser (navnlig den samling, der tillægges David,

se ndf.), dels (navnlig m. h. t. forhold i protestantiske lande) om strofisk digt, be-regnet til afsyngelse ved gudstjenesten (ell. ved husandagt olgn.) indeholdende en direkte henvendelse til gud (lovprisning ell. bøn), en opbyggelig betragtning (i til-knytning til en evangelisk beretning) ell. ud-tryk for forsk. religiøse stemninger olgn.; i dagl. tale især om digt, der staar i en (den autoriserede) salmebog (2) (se i øvrigt Niels Møller. Salmesprog og Salmetyper. (1923). xff.). En Psalme (1931: Salme) af David; der han flyede for Absaloms, sin Søns, Ansigt. Ps.3.1. Naar I kommer sammen, da haver Hver af Eder en Psalme (1907: Lovsang). 1Cor.14.26. *Hand (o: Per degn) Mæsterligen veed paa Psalmer Taxt at sætte. Holb.Paars.40 (jf. sa. Er.I.3). *Al Verden nu burde sig fryde, i Ved Psalmer mangfoldig udbyrde. Brors.11. *Foran ham bæres Verdens Befrier, | Rundt-om lyde Psalmer og Litanier. Oehl.L.I.42. *Da vandre Guds Engle op og ned | Paa Psalmens Tone-Stige. Grundtv.SS.I.402. Psalmer og aandelige Sange. sa.(bogtitel.1868). men (ser) ikke sjældent. . . Psalmer, der, skjøndt rorende og barnlige og poetiske . . . categorisk betragtede ikke ere christelige. Kierk.VII.506. (drengen blev) sendt ind paa Kontoret for at læse Lektier. . . han (gik) rask i Gang med Salme og Tabel. Hans Povls.HF. 32. ofte i forb. synge salmer (jf. Salmesang, spec. i (lidt nedset.) udtryk for fromhed (se ogs. u. bel. 2.4). Synger psalmer for (1871: lovsynger) Herren med harpe; med harpe, og psalmes (1871: Sanges) Lyd. Ps.89.5 (Chr. VI). Grundtv.SS.III.285. Kloster-Livet (var, mente man) en fortsat Abstraktion, saa Livet gik hen med at bede og synge Psalmer istedenfor med at spille Kort i Klubben. 40 Kierk.VII.348. TroelsL.XIV.169. kaste salmer op, se II. kaste 28.3. || i best. f. flt. om Davids salmer (jf. Psalter 2.1). de Ting bør allesammen at fuldkommes, som ere skrevne i Mose Lov og Propheterne og Psalmerne om mig. Luc.24.44. Salmernes Bog (1871: Psalme-Bog). overskr. i Gl.Testamente 1931.

2) i videre anv. 2.1) (l. br.) om digt, der udtrykker en verdslig, almenreligiøs, panteistisk livsanskuelse. *Hjærtet dog nyner i Høst-Takt sin Sommerdags Salme. Drachm.SB.154. Som verdslig Salme er („Baalførdssang“) et Forsøg og hører til i en Sammenhæng der omfatter Mennesket i Liv og Død. JVJens.AH.88. jf. HarryAnd.JL.8. 2.2) ♪ salmemelodi. spille en Psalme. VSO. jf. ofv. sp.467*. 2.3) (poet.) billedl., især om brusende, orgelagtig lyd olgn. (jf. u. Aften-salme). *En Psalme blev sunet af Nor-dervind. PMøll.ES.I.56. *Efteraarstorme-nes brølende Salmer | gaar vildt over Agre og Hav. JVibe.Konkylier.(1919).II. *Ved Vaarens store Bryllup, hvor . . . Duftens Salmer stiger. Th Barfod. Spot og Spe.(1919).70. Om Natten . . . bruser det i Træerne, alvorligt

og vældigt, en Salme i Naturen, om Gavnildhed, om Forføngelighed. *JVJens.AH.67. 2.4* (jf. Salmebog 3.2; *jarg.*) i *udtr. for at spille kort*. Skal vi synge en Salme? *DSt.1918. 60. 2.5* † (*jarg.*) i *udtr. for at skure dæk, se u. Salmebog 3.4. 2.6* † som *forvanskning af II. Salve 1*. Jeg glemmer aldrig den første Psalme Svensken skød. *Holb.Jep.I.6.*

Salme- ell. (*især tidligere alm. skrevet*) **Psalme-**, i *ssgr. til Salme (1)*; foruden de *ndf. paa alfabetisk plads behandlede kan fx nævnes Salme-digter, -digtning, -forfatter, -forsker, -forskning, -historie, -historisk, -kender, -konkordans, -leksikon, -litteratur, -melodi, -registrant, -samling, -sprog, -syngende, -type. jf.: *Giv mig, Gud, en Psalme-Tunge, | Saa for Dig jeg ret kan sjunge, | Hoit og lydeligt Grundtv.SS.I.142. -bog, en. (*i folkeligt spr. ell. (nu kun) spog. ogs. udtalt [pe]salme-*) den gamle Psalmebog. *KAbell.M. 65. jf. SvLM.B13.233.sp.2.* (ænyd. psalmebog (psalmerbog), *oldn. salmabók, ty. psalm(en)buch (bet. 1) 1*) (*bibl., foræld.*) *salmernes bog; Davids psalter. Psalme-Bog (1931: Salmernes Bog), overskr. i Gl.Testamente. David selv siger i psalmebogen (1819: Psalmernes Bog): Herren sagde min Herre: sid hos min høyre haand. Luc.20.42(Chr.VI).* det gamle Testaments Salmebog. *Niels Møller. Salme-sprog og Salmetyper. (1923). XII. 2* (*siden reformationen den alm. betegnelse for en autoriseret ell. uautoriseret*) *bog, der indeholder salmer til afsyngelse ved gudstjeneste, husandagt olgn. (i best. f. ofte om den for folkekirken autoriserede salmebog; jf. ogs. Sangbog).* Den Nye Psalme-Bog . . ved E. Pontoppidan. (*bogtitel. 1740*). (*jf. Wess.43*). Menigheden sad i de pyntede Stole og sang af (*nu alm.: efter*) deres Psalmebog. *HCAnd.(1919).II.184.* Psalmebog for Kirke og Hjem. (*bogtitel.1898*). *40* En italiensk Første-Kommunikant uden en Bonnebog . . er ligesaa utænkkelig som en dansk Konfirmand uden Salmebog. *Jørg.DB. 35.* Under Hagen (*paa liget*) lagde man en Salmebog, paa Brystet tre Halmkors og paa Maven en Saks. *AarbFrborg.1918.94(jf.Feilb.).* Kingos Salmebog. *CSPet.Litt.963(jf. u. Kirkesalme(bog) sp. 381^a).* *billedl.: *Hvor blev I røde Roser dog | Fra Ungdoms Dage glade? | I min Erindrings Psalmebog | Jeg gemmer eders Blade. Oehl.L.II.197. || her til ssgr. som Salmebogs-bind (Biblioth.H.I.312), -federal (DagNyh.¹/1913.Till.I.sp.4), -for-mat (Jørg.UF.35). 3* *videre anv. af bet. 2. 3.1* (*jf. ænyd. olpsalme; iron., nu l. br.*) om (*tyk*) *bog med et (meget) verdsligt indhold. *(barnepigen) siunger i sin Psalme-Bog, | Saa meget af skion Waldborg og | Hr. Axel Thordson. Wadsk.36.* Vi har ingen Fordel af at faa sendt saadan en Salmebog (o: om et omfangsrigt referat). *Tjernerf.127. 3.2* (*jf. I. Bog 1.1; dagl., spog.*) om *et spil kort*. „(jeg bad pigen) bringe os Psalmebogen. Hvad bringer hun saa? En rigtig Psalmebog . .!“ —*

„Men hvad skulde hun da have bragt?“ — „ . . Kortene skulde hun have bragt!“ *Goldschm.III.219. DagNyh.¹²/1923.7.sp.4. jf. (dial.) fandens salmebog. Feilb.II.279.* *især i forb. Holmblads salmebog, se Holmblad. 3.3* (*spøg., l. br.*) *tegnebog (med penge-sedler i).* (*penge-*)Sedlerne lægger vi her i Seddelmappen. Saa, nu har du en køn „Salmebog“ at blade i; gid den altid maa være fuld! *Fallada.B.102. 3.4* (*jarg.*) † (*gul mursten, hvormed man skurer dækket (paa et orlogsskib).* Naa Manne, gaa saa hen og hent Salmebøgerne, saa synger vi en lille Salme paa Styrbords Kobryg. *OrdbS. 3.5* (*jarg.*) † om *stilling af sejlene, hvorved de er slaaet ud til hver sin side som en opslaaet bog.* at sejle med Salmebog. *OrdbS. 3.6* (*sml. ty. psalter, nylat. psalterium i tilsvarende anv.; jf. I. Bog 8; vet. ell. dial.) bladmave hos drøvtyggere. Funke.(1801).I.12. Sal.V521. Fr Grundtv.LK.176. Feilb. -nummer, et. (især kirk.) en salmes nummer i salmebogen; spec. om numrene paa de salmer, der skal synges ved en bestemt gudstjeneste ell. kirkelig handling, og som slaas op i kirken paa salme-tavlerne. Schand.TF.I.186. JakKnu.GS.8. -sang, en. (ænyd. psalmesang, oldn. salmsangr; jf. synge salmer u. Salme 1) 1) *det at synge salmer; afsyngelse af salmer; ogs.: salme-digtning. *Herrens Rost er over Vandet | Efter Davids Salme-Sang. Grundtv.SS.IV. 148.* Kirke-Aaret i Salme-Sang. *smst.III.titelblad.* *Psalmesangen toned fra Orgel og Chor. *Hauch.LDR.239.* Hvilket Land kan give en Bibelhistorie i Salmesang som den vi ejer. *Ludwigs.SS.I.11. uegl.: *Tak for alle Fugle-Munde, | Du oplod til Psalme-Sang! Grundtv.SS.I.56.* *Smaaølgerne brydes med Taareklang | under Natvindens dæmpede Salmesang. *Ohlsson.S.196. 2* (*jf. -vise; bibl., foræld.*) *salme. Til Sangmesteren; en Psalmesang (1931: En Sang. En Salme). Ps.66.I. overskr. -seddel, en. (kirk.) seddel, hvorpaa de salmenumre er opskrevne, der skal bruges ved en bestemt gudstjeneste ell. kirkelig handling. Feilb. -tavle, en. (kirk.) tavle til salmenumre; nummertavle. DagNyh.¹/1913.I.sp.4. -tone, en. især i flt., om de toner, der høres, naar nogen synger salmer; i ent. under-tiden: salmemelodi (MO.). *Psalmetoner gjen-nem Choret klang. *Boye.PS.IV.134. Feilb. Salmetoner. Melodier til Salmebog for Børn. GFoss&Heltøft.(bogtitel.1930).* uegl.: *Aand er og Liv til os hans (o: Jesu) Ord, | Glæden vor Psalme-Tone! *Grundtv.SS.II.397. -vers, et. (især kirk. ell. skol.) et enkelt vers (strofe) af en salme (spec.: til at lære udenad). Kaper. Feilb. hver af konfirmanderne fremsagde et salmevers | jf.: et davidisk Salmevers. Jørg. OF.95. -vise, en. (jf. ældre sv. psalmvijsa (om Davids salmer); nu næppe br.) verdslig vise, der gaar paa en salmemelodi ell. i stil og indhold minder om en salme. VSO. MO.***

Salmiak, en (*vAph.Chym.III.140. VSO.*)

MO. D.&H. *jf. ndf.*) ell. (sjældnere) et (JBaden.FrO.). [salmi'ag] (tidligere ogs. m. former som **Salmiakum**. *HesteL.* (1703). *A 4r. Salarmoniak*. *Moth.* 318. Sal armoniak. *Reiser.III.394. jf.*: Dernæst talte (*forf.*) om Salmiac eller Sale Armoniaco. *LTid.* 1737. 792). (*Jra ty.* salmiak († salarmoniak ofl.), *af lat.* sal ammoniacum (*jf. AM.40*), *hvis første led er sal* (se I. Salt), *og hvis andet led er laant fra gr.* ammōniakós (se Ammoniak); *jf. eng.* sal-ammoniac, *fr.* sel ammoniac; *sideformen* Sal(-)armoniak, *der kendes fra mlat. og ældre ty., eng., fr., skyldes dels (?) tilknytning til gr.* harmonia, forbindelse, binde-middel (se Harmoni), *dels ved sammenblandning m. en ældre betegnelse* sal armenicum, armenisk salt, *jf. Sal.* 2XX.839 *samt:* Salmiak . . Er et slags salt, som findes i Armenien . . Sal armoniacus. *Moth.* 830. || *faql.*) salt, bestaaende af ammoniak og saltsyre; saltsur ammoniak; ammoniumklorid; tidligere ogs. (jf. Salmiaksalt) som fællesbetegnelse for ammoniumsalte (vAph.Chym. III.125). Salmiakens Feberstillende Kraft bekræfter han ved egne Forsøg. *LTid.* 1755. 336. (klimaet i Hellebæk) er reent forbandet! det nos jeg paa og drikker Salmiak. *Takl HCAnd.BC.IV.158. Christ.Kemi.91. Salmiak*, i ssgr. (især kem. ell. ¶) foruden de paa alfabetisk plads behandlede ssgr. kan nævnes fx. Salmiak-damp, -forbindelse, -fremstilling, -opløsning, -produktion, -pulver, -tilvirkning. † **-blomst**, en. (-blomster, et. flt.) blomstrene: vAph.Chym.I.183). (ty. (flt.) salmiakblumen; til Blomst 4; jf. -krystal) vist kun i flt., om krystalagtigt produkt, dannet ved sublimering af (raa) salmiak ell. ved inddampning af en salmiakopløsning. Tychsen.A.II. 303. *VareL.* (1807).II.448. † **-gejst**, en. (ty. salmiakgeist) salmiakspiritus. vAph.Chym.I. 528. *AWHauch.* (1799).166. **-krystal**, en. (jf. -blomst; især i flt.). *EPont.Atlas.* 1.523. **-mikstur**, en. (hoste)mikstur, der indeholder salmiak, lakrids og sukker. *VareL.* 4742. † **-salt**, et. fællesbetegnelse for ammoniumsalte; spec.: salmiak. vAph.Chym.III.125.219. **-spiritus**, en. (efter den ældre lat. betegnelse spiritus salis ammoniaci; jf. -gejst) ammoniak, opløst i vand; (i faql. spr. nu:) ammoniakvand. *EPont.Atlas.* 1.523. Tychsen. A.II.267. *Christ.Kemi.* 89.

Salmist ell. (tidligere alm. skrevet) **Psalmist**, en. [salm'isd] flt. -er. (ty. psalmist; fra mlat. psalmista (jf. Mariagerleg. 33.95), græc. dannelse til psalmus, se Salme) 1) (især teol.) i best. anv., om David som forfatter af salmernes bog. *Der falder mængen need fra Capital og Rendte | Som ey engang opnaer Psalmistens mindste Sum (v: 70 aar, ij. Ps.90.10) | Men før end Tiden faaer en ret Davidisk Dom. *Schandrup.E2r. Grundtv.Udv.III.282.* Psalmisten (1931: Sal-

misten; *Chr.VI.* David) beklager og beskriver de Ugudeliges Ondskab. *Ps.10.overskr. GrønB.RS.76. jf.*: bet. 2: *Tomas Kingo er Salmisten (*Grundtv.Dansk.II.552:* Psalmisten) | I det danske Kirkekor. *Grundtv.PS. VII.214. 2)* (især højtid.) *salmedigter.* *Slaa Harpen, du fromme Salmist (*[Grundtv.]Fest-Psalmer.[1850].21:* Psalmist) paa Jord. sa. *SS.III.310.* *du . . | Salmist og Sanger (v: *Johs. Jørgensen.*) *LCNiels.R.91. uegl.* (jf. I. Salme 2.1) (*Kat*) Hoffmann er den moderne danske Poesis verdslige Psalmist. *Rimest. (Hver8Dag.24.1920.8.sp.2).* 3) (jarg., l. br.) nedset., om person, der synger salmer, er meget gudfrygtig oln. „Jeg skal ud paa Frederiksberg i „Ungdomsforeningen.“ . . „jeg gaar med. Det er vel ikke Dødbidere og Psalmister?“ *JVJens.D.150.*

Salning, en. se Saling.

Salomon, propr. [sal'olomon, -møn] (især i faql. spr. og bibl. (fra og med *Chr.VI*) m. den hebr. form **Salomo**. *Ew.* (1914).IV.9. *Kierk.XV.352. Sal.* 2XX.841. — i folkeligt spr. (tidligere) ogs. m. former som **Salemon** (*JRPauilli.SB.66. jf. Feilb.*), **Salemand** (*Rostgaard.Lex.S12c*), **Salman** (*Salmans-seil. Moth. S28*)). flt. (sj., om vise mænd) -er [salom'o'nør] (lat.-gr. form for det hebr. navn paa den i *IKg.I-11* omtalte jødiske konge, Davids søn) i faste forb., sammenligninger, talem. osv. (om forb. som (kong) Salomo(n) i al sin glans, herlighed, pragt, se Glans 3.1, Herlighed sp.1262, 35 Pragt sp.1231⁶¹). || rig, viis som Salomon, se II. rig 2.1 slutn., viis; ogs. overf., om en viis person: I taler som en Salomon. *Hob.Kandst.II.3.* om jeg nu var den største Taabe, holt i mig for en Salomon. sa. *Arab.13c.* || der er forskel paa (ell. mellem) kong Salomon og Jørgen hattemager, se Hattemager. || Salomo(n)s højsang, ordspog, visdom, Salomo prædiker, se u. Højsang 1, Ordspog 2 slutn., Visdom, Prædiker i slutn. || saa klog ell. ulykkelig som (kong) Salomons kat (efter fortællingen i folkebogen om Marcolfus (se Da. Folkebøger.XIII.(1936).29ff.), hvori kong Salomons kat, der er dresseret til at holde lysene, lader naturen gaa over optugtelsen, idet den slipper lysene og løber efter de mus, som Marcolfus slipper løs; nu næppe i rigsspr.) dermed min Herre faaer det at vide, da bliver jeg saa ulykkelig som Salomons Kat. *JR Pauilli.SB.66. Kok.Da.Ordspog.* (1870).nr.193. *Krist.Ordsp.nr.4072j. Feilb.II.105.* || om plantenavne som (kong) Salomons lysestage, se Lysestage 2, Segl. Salomons nød(der) (ty. salomonsnuss; faql.) frugterne af palmen *Lodoicea Sechellarum*. *Sal.* 2XX.844. **salomonisk**, adj. [salom'o'nisg] adj. til Salomon; undertiden m. (overgang til) bet.: meget viis. *Hvor Blomster spire til en Krans | Med mer end salomonisk Glans. *Grundtv.SS.IV.345.* Naturfilo-

sofien . . synes hende salomonisk Visdom. *Brandcs.IV.165.* Gak til Myren og bliv vis (jf. *Ords.6.6*). Mennesket lyder ikke det salomoniske Raad. *S Mich.T.189.* || *spec. (m. h. t. den i 1Kg.3.16ff. omtalte dom, som Salomon fældede i en strid ml. to kvinder om et barn) om dom, afgørelse olgn., der yder retfærdighed over for begge de stridende parter ell. vidner om stor skarpsindighed; undertiden (iron.) om dom, der ikke paa uvetydig maade giver den ene part ret. han bestemte . . salomonisk, at begge burde udelukkes. Kunstmus.A.1921-23.10.* En salomonisk Voldgifts-Kendelse. *BerlTid.⁷⁷11.1926.Aft.7.sp.6.* om Skolesproget (i Sønderjylland) gælder den salomoniske Regel, at det skal være lig med Egnens Folkesprog. *Tilsk.1933.II.389.* || salomonisk segl, se Segl.

Salon, en. [sa'løn] best. f. -en [sa'løn' (ə)n] flt. -er [-løn'ər] (fra fr. salon, 20 oplaget fra ital. salone, afl. af ital. sala, sal, der atter vistnok er laant fra germ., jf. I. Sal) stort, smukt udstyret lokale; navnlig i flg. anv.: 1) om stort, smukt udstyret opholdsværelse (større end en stue, mindre end en sal), navnlig beregnet til selskabelighed. jeg kan ikke male dig denne herlige Salonen bedre, end ved at sige dig, den har megen Ligning med det Kongelige Bibliotheks Sal i København. *FrSneed.I.193.* Hver af os har sit Soveværelse og fælles en Salon (o: i et spansk hotel). *HCAnd.BC.III.82.* i Baggrunden til venstre Fløjder med Portiører til en anden Salon. *Esm.II.169.* (et) Billede af Kongeparret, taget i den store Salon i Residenspalæets Stueetage. *BerlIII.Tid.¹⁵1937.19.* || (jf. Salon-dæk, -passager, -plads) 2) om (fælles) opholdsrum for (kafé)s/pas-sagererne paa et skib. *Wolfh.MarO.176.* || (jærnb.) om (rummet i en) salonvogn. Nu løber den (gamle kongevogn) som Salon Nr. 2. *Rambusch.JE.43.* || (jf. Salon-2; nu l. br. m. h. t. danske forhold) om en salon (saloner) som det sted, hvor det højere selskabsliv foregaa; spec. m. h. t. den (i Paris i 17.-18. aarh. udviklede) form for selskabelighed, der bestaar i, at en kreds af kunstnerisk, litterært ell. politisk interesserede personer regelmæssigt samles i en fornem persons (navnlig: en dames) salon til (aandrig) underholdning, diskussion 50 olgn.; ogs. (meton.) om de forsamlede personer (Meyer.) ell. om sammenkomst, selskabelighed af denne art (saaledes spec. i forb. som have (Brandes.Volt.I.257), holde (NMøll.VLitt. III.70) salon). Næsten hver Aften var der stor Salon hos Friherren . . hvor Pharaobordet sjelden manglede. *Ing.EF.XIII.149.* Endnu paa denne Tid (ca. 1660) havde den franske Aandskultur sine fasteste Borge i „Salonerne“, hvor „les beaux esprits“ flok- 60 kedes om Md. de Scudery eller i Hotel Rambouillet. *KFabricius.G.56.* *Tilsk.1937.II.31.* 2) (jf. Galleri 3.1; nu l. br. m. h. t. danske forhold) om større lokale (ell. samling af

lokaler), anvendt til opheengning ell. opstilling af kunstværker, ell. (meton.) om udstilling af malerier ell. billed-huggerarbejder (i best. anv. spec. dels (foræld.) om de af Kunstakademiet paa Charlottenborg i Kbh. siden 1769 arrangerede kunst-udstillinger (jf. *Trap.¹368*), dels om den aarlige, officielle franske kunstudstilling (opr. afholdt i Louvre's „Salon carré“, jf. *Sal.²XX.845*)). Oven paa er en Salon med smukke Malninger. *EPont.Atlas.II.312.* Salonen (o: paa Charlottenborg) aabnes Hans Majestet Kongens Fødsels-Dag. *Charlottenb.1794.titel-blad.* En ung Mand, som i Salonen af 1833 (i Paris) pludselig er fremtraadt som udmærket Landskabsmaler. *Heib.Pros.VII.422.* Billedet kom siden paa Salonen i Paris. *KBokkenh.U.51.3* † om tilskuerrum i et teater. *Frankenau.Sundhedspolitie.(1801).215.* 4) (jf. Danse-, Tesalon; især fagl.) om (andre) offentlige lokaler af forsk. art, spec. i ell. som forkortelse af sgr. som Barber- (Kraak. 1910.1111), Frisør- (Herre- & Damefrisørsalon. *TelefB.1937.sp.3859*), Manikure- (s. d.), Modesalon (om modeforretning, dame-skrædderi olgn. *Kraak.1935.II.3168*). jf.: Herre og Dame Salon (o: frisersalon). *TelefB.1937.sp.3862.* Salonen. Organ for Danmarks Barberer, Frisører og Parykmagere. (*tidsskrift-titel.1900-03*).

Salon-, i sgr. († Salons-. se u. Salon-herre, -liv samt u. Salon-2). især til Salon 1; foruden de ndf. paa alfabetisk plads behandlede kan nævnes flg. grupper af mere tilfældige ell. let forstaaelige sgr.: 1) (især fagl.) betegnelser for møbler olgn., beregnet til anbringelse i en salon, fx. Salon-billard, -bord, -dør, -flygel, -lysekrone, -møbel, -møblement, -skab, -stol (spec. om „let“, polstret stol: *FagOSnedk.*). 2) (især 7) betegnelser for, hvad der foregaa, hører hjemme i det højere, elegante selskabsliv; som eks. paa de talrige (delvis l. br.) sgr. kan nævnes: Prælæten Stemme lød som en Sinaitorden, men dog noget dæmpet, som naar en Operasanger lemper sin Stemme til Salonbrug. *Schand.IF.84.* Kavallerer, som under et tyndt Lag af sirlig Salondannelse viste sig inderlig grove, uvidende. *NMøll.VLitt. III.101.* Salen var propfuld af Damer og Herrer af Hovedstadens høieste Salonkredse. *Ing.LB.II.118.* Salonmenneske. *Bl&T.* Ord, hvis Salonmæssighed tidligere havde været tvivlsom, høertes nu som utvivlsomme Uartigheder. *Hørup.II.261* (jf. salonfåhig). De trekantede Hatte skulle heretter ikkun bæres i Salon-Tjeneste. *MR. 1848.50.* Salonverden. *NordConuLex.²V.208.* Salonverden. *Hauch.CB.39.* || (vistnok til dels efter ty. sgr. som salon-demagoge (brugt om Heine 1831), -quåker, -redner, -revolutionar, -romantiker, -tiroler olgn.; oftest ned-sæt.) spec. i sgr., der betegner en person, som i selskabslivet (ell. i diskussioner olgn.)

optræder paa en bestemt maade, giver en bestemt rolle, kæmper for visse (navnlig: frisindede, folkelige) politiske, kunstneriske ell. religiøse anskuelser (uden at gøre en indsats i det praktiske liv ell. udsætte sig for alvorlig risiko); ogs. om saadanne personers anskuelser ell. om kunstnerisk virksomhed, kunstværk, der væsentlig har til formaal at tjene til (selskabelig) underholdning (for de højere klasser) og savner dybere kunstnerisk værdi; som eksempler kan nævnes: Jeg solle Salon-Demokrat er jo luksussyg som alle Kunstnere. *AHenningens.SA.66.* galant Salondigtning efter fransk Maner. *NMøll. VLitt.III.248.* den ældre Oplysningstids georg-brandesk-uopslidelige hundreaarige Salonfilosof (o: Fontenelle). *VilhAnd.Litt.II.1068.* Salonhelt. *Bogh.III.40.* *Hiller.Min Kamp.I.(overs.1934).114.* Salonkommunisme. *Pol.¹⁰/1934.Sønd.3.sp.2.* Salonkommunist. *Lauesen.SD.161.* en Salonkristendom . . til Brug for de højere og afsøndende Samfundsklasser i Frankrig. *Brandes.V78.* Kommuner eller salonrevolutionære Elementer. *Pol.⁹/1937.3.sp.1.* Salonroman. *Sal.XV134.* (Walther Rathenau) Salonsocialisme har bragt ham i Miskredit hos hans Standsfæller. *BertTid.⁹/1921.Aft.1.sp.2.* Salonstykke (om musikstykke). *S&B. Pol.¹⁹/11934.13.sp.1.* Salonæsthetiker. *Chievitz.FG.107.* **3)** (især faql.) betegnelser for redskaber, apparater olgn. til indendørs brug, f. Salontyrværkeri. *Bl&T.* || spec. betegnelser for lettere haandskydevaaben, beregnet til (indendørs) fornøjelses- ell. sportsskydning samt for tilhører til skydning med saadanne, f. Salongevær, -karabin, -kugle, -patron, -pistol, -riffel, -skive, -skydning, -vaaben, se f. *Skyde-regl.18.* *Scheller.MarO.Sal.²XX.846.* -**bøsse**, en. (jf. Salon-3). *HjælpeO.444.* *Wied.S.288.* *Seier.Bornholms Fugle.(1932).175.* -**dame**, en. (jf. Salon-2 samt -herre; nu l. br.) elegant dame (der bevæger sig i det højere selskabsliv). den Ugeneert-hed, hvormed hun beständig under Navnet „Qvinden“ tænker sig Salondamen, som om ingen anden Qvinde var „virkelig Qvinde“. *FDreier.CR.38.* *Meyer.².9* || spec. (i slutn. af 19. aarh.; teat.) om rolle-fag (som det kvindelige sidesykke til Bonvivant). *OrdbS.* -**damp**, en. (l. br.) mindre damper med salon(er) til brug for passagererne. Lysttur til Helsingborg med Salondampnen „Hälsingborg“. *Pol.²⁵/1937.3.sp.5.* -**dæk**, et. ⚓ dæk (paa større passagerskib), hvor salonerne findes, ell. hvor kahytspassagererne kan promenerer; promenadedæk. *Wolff.MarO.168.* **⊖** -**fähig**, adj. [-fæ'iv] (fra ty. salonfähig, jf. hoffähig; nu især spøg.) berettiget, i stand ell. egnet til at optræde i en salon (i det højere selskabsliv). Undskyld, Frue, hvis jeg har opført mig mindre salonfähig. *EChristians.MM.14.* (Geneve) hvor man i Mangel af Adel kun regner

den for salonfähig, der er rig og kan opvise mindst 7 Generationer af respektable Borgere i Byen. *Tilsk.1927.II.357.* || (l. br.) om ting. Værelset var helt hæderligt at se til. . . Det lille firkantede Bord var bleven dækket med et brunt, mønstret Plydestæppe, der gjorde det helt „salonfähig“, syntes han. *SvLa.FK.34.* -**herre**, en. (jf. Salon-2 samt -dame; nu l. br.) fornem, elegant herre. *Bl&T.* en saadan Salonsherre med sine hængende Kjoleskjøder, sin trekantede Hat. *Hauch.CB.150.* -**liv**, et. (jf. Salon-2; nu l. br.) hvad man kalder Salonlivet aabnedes for mig. *HCAnd.ML.41.* *RNeiendam.TII.III.174.* Salons-: *Hauch.CB.143.* -**love**, en. (jf. Salon-2 samt salonernes love u. I. Løve 4; især spøg.). Den ensomme Pilgrim blev Salonlove. *Brandes.V513.* jf.: et Blik fuldt af ophøjet Salonlove-Foragt fra den trippende Spradebasse. *Gjel.UD.102.* -**musik**, en. (jf. Salon-2). *MusikL.II.281.* Man har villet betegne Chopin's Musik som „Salonmusik“. *RBergh.M.69.* -**passager**, en. (jf. Kahytspassager; nu l. br.) ⚓ passager paa et skibs første klasse. *S&B.* -**plads**, en. (jf. Kahytspads; nu l. br.) ⚓ plads paa et skibs første klasse. *S&B.* -**radikal**, adj. (jf. u. Salon-2). man skal ikke give Anledning til, at de dannede eller velhavende frisindede Mænd med Rette kan kaldes „salonradikale“. *Schand.O.II.40.* -**radikaler**, en. salonradikal person. de Bourgeoisiets Mænd, der nu kaldes Salonradikalere, og som benytter de radikale Idéer til at være aandrige med i Dameselskab. *AndNz.DB.17.* *JVJens.NA.29.* -**radikalisme**, en. (jf. -radikal(er)). *VilhAnd.Litt.II.1068.* *HansPovls.HF.121.* -**skøjte**, en. (nu næppe br.) rulleskøjte. *S&B. D&H.69.* *Salon-Skøjtebane.Ch Kjerulf.GU.69.* (se u. I. Rulleskøjte). -**spore**, en. ⚔ d. s. s. Dansespore. *OrdbS.* -**tone**, en. (jf. Salon-2 samt Hof-, Kammertone; især spøg. ell. iron.). (forfatteren) vil . . i den eleganteste Salontone fortælle os om Hjemmet, hvor Kvinden er „Dronning“ . . om Hustruens „blode Haand, der glatter Mandens Pande“. *Nationalekon.Tidsskr.VI.452.* *PDrachm.D.54.* Det er rigtigt, bare frem med Salontonen. *LindskovHans.NH.52.* -**vogn**, en. (jærnb.) luksuøst udstyret (jærnbane)personvogn (som ikke er delt i kupeer, men indeholder et ell. flere større rum); i de danske statsbaner kun anv. som betegnelse for nogle faa vogne af speciel type, der indsættes i tog paa særlig bestilling, navnlig om de til kongen og hans følge beregnede vogne samt om nogle vogne til transport af syge ell. af lig. *OpfB.¹VIII.123.* Hele Rejsen (fra Danmark til Sydfrankrig) skulde foretages i Salonvogn. *Pont.DR.²II.319.* *DSB.OrdreM.29.*

I. Salop, en. se Salep.

II. Salop (Aaestr.SS.V45. *UDahlerup.GT.72.*) ell. (oftere) **Saloppe**, en. [sa'løb(ø)] († Sal(l)uppe. *Cit.1784.(FLunn.CDLunn.*

(1884).71). *Jomtov.CM.169. Sjaloppe. Blich.* (1920).V151). *fl. -(pe)jr.* (sv. salopp, ty. salopp(e); vel egl. sa. ord som fr. salope, smudsig, ogs.: smudsig ell. usædelig kvinde; jf. fr. salope, et om overalls olgn. arbejdstøj (som man bærer for ikke at tilsmudse sit tøj); foræld.) løstsiddende, ærmelest klædningsstykke (af tyndt stof), brugt som (sommer)overklædning (en slags overstykkell. mantille) ell. hjemmedragt af kvinder i 18.-19. aarh. *Adr.*/1762.* 10 | *Lad mig Saloppen om din Skulder vikle. Heib.Poet.VII.388.* en sort Atlaskes Saloppe, som kun gik til Høften og ikke bedækkede det . . Sirtses Skjørt. *CBernh.VII.201.* en gammel Mo'erlille i Kyse og lang Saloppe . . nikkede højtideligt op til ham. *Pont.Sk.104. jf.:* Her kommer Stads, tvandede sorte Silke Salopper. *Wiwet.D.45.* || hertil (*dial.*) ssg. som Salop-dug, -klæde, se Feilb.

Salpeter, et (*VSO. Saaby.'7*) ell. en (*Slange.ChrIV.956.* (men Salpeteret. smst. 956). Salpeterens Mængde. *Tychsen.A.II.282* (men Salpeteret. smst.279 ofl.). *GyrLemche. S.II.37.*) [sal'pe'dær] *flte.* (l. br.) **salpet(e)re** (Disse to Slags Salpeter. *vAph.Chym.III.148.*) (ænyd. salpeter, sal(le)peyter olgn., ty. salpeter, m., eng. saltpetre, fr. salpêtre; fra mlal. salptra, vistnok egl. sal petræ, „klippesalt, stensalt“ (salpeter dannes paa 30 | porøse sten, mure, jf. Mur-, Stensalt), af sal (se I. Salt) og petra (se Peter, Petroleum); jf. salpetersk, salpetrig) 1) (især kem.) navn paa forsk. salpetersure salte (nitrat), navnlig kaliumnitrat, natriumnitrat („Chile-salpeter“) og calciumnitrat („Norgesalpeter“ ell. „kalksalpeter“), der bl. a. anvendes som gødningsstoffer og til fremstilling af sprængstoffer. som Eddike paa Salpeter (1931: Som at . . hælde surt over Natron), saa er den, 40 | som synger Sange for et bedrøvet Hjerte. *Ords.25.20. vAph.Chym.III.144.* Det Salpeter, der bruges i Husholdningen . . er salpetersurt Kali. *Christ.Kemi.121.* Salpeteren . . slog igennem (i en fugtig kældr). *Ugeskr.f Reivs.1915.A.678.* † Salpeters Syre (=: salpetersyre). *vAph.Chym.III.146.* || † om salpeterlud olgn. som rensmiddel. om du end vilde toe dig med salpeter (1871: Lud) . . er dog din misgjerning fuld af plætter for mit ansigt. *Jer.2.22(Chr.VI).* 2) † om krudt (der for en stor del bestaar af salpeter), spec. i udtr. for kamp ell. krig (jf. u. salpetersk). *Vulcanus dig (=: urhanen) moder, | Med Blye og Salpeter til Døde dig støder. *Reemb. I.37. jf.:* *tætte Lyn Salpeterskyen bryde. *MCBruun.Slaget ved Tripolis.(1797).5.*

Salpeter-, i ssg.; især (jagl.) til Salpeter 1; af de talrige ssg. kan foruden de ndf. paa alfabetsk plads behandlede nævnes flg. 60 | mere tilfældige ell. let forstaaelige: Salpeteraflejring, -anlæg, -blanding, -dannelse, -danne, -egn, -fabrik, -fabrikation, -fremstilling, -holdig, -indhold, -industri, -krystal (se

u. -klimp), -marked, -mine, -opløsning, -produktion, -raffinaderi, -raffinador (*MinT. 1903.B.241.*), -rig, -tilvirkning, -told samt en række (delvis) foræld. betegnelser for redskaber, anvendt ved salpeterfabrikationen, fx. Salpeter-bøtte, -kar, -kedel, -kølle, -pande, -ske, -trug, -tønde, -øse, se *Lundborg.Salpeter-Værker.(1758).* *vAph.(1759,1764).* Amberg. **-agtig**, adj. (jf. -artig, -vorn samt salpetersk, salpetrig) som minder om ell. indeholder salpeter; spec. (foræld.): salpetersur. *Moth.'S21.* Sandet giver Fiskene en Slags salpeteragtig Smag. *Reiser.III.63. HaveD.(1762).3.* † **-artig**, adj. d. s. Naar Jordbunden er salpeterholdig, uddunster den salpeterartige og syrlige Damp. *PhysBibl. III.233.* **-bakterie**, en, bakterie, der omdanner (den i jorden ved forraadnelse dannede) ammoniak til salpeter. *Warm.Bot.326.* **-bænk**, en. (jf. -plantage osv.; foræld.) bænk (4) af salpeterjord. *MilTeknO. -damp*, en, salpetergas. *TopJNorge.4.Hejle.104. VSO. Bl&T. -gas*, en. (jf. -damp, -luft) (rødbrun) damp af kvælstofille og kvælstofoverille, der dannes ved salpetersyrens indvirkning paa ittelige stoffer (spec.: metaller) ell. ved fremstilling af salpetersyre af luftens kvælstof. *GForchh.SC.73. Sal.'XX.849.* † **-gejst**, en. d. s. s.-syre. *vAph.Chym.I.510.* spec. om koncentreret salpetersyre: *Brünnich.M.133.* || rygende salpetergejst, se ryge 2.1. **-grube**, en. (jf. -plantage osv.; foræld.) grube med salpeterjord. *Moth.S31. VSO. MO.* † **-grund**, en. (jf. I. Grund 4.6) den base, der i forbindelse med salpetersyre danner salpeter. *vAph.Chym.I.582. -groft*, en. (foræld.) d. s. s. -grube. *vAph.(1764).* **-hus**, et. (ænyd. salpeterhus; foræld.) vistnok d. s. s. -hytte. *Moth.'S21. jf. Lundborg.Salpeter-Værker.(1758).b5v. -hytte*, en. (ty. salpeterhütte; jf. -hus, -lade, -værk; foræld.) dels om hytte (I.3), hvor man udludede salpeterjorden, kogte og raffinerede salpeteret, dels om salpeterplantage. *Moth.S31. Tychsen.A. II.281.* uegl.: Disse Slags Bygninger (=: stalde, retirader osv.) ere virkelige Salpeterhytter: naar de ere gamle, ere deres Grus og Kalksmul ganske opfyldte af Salpeter. *vAph.Chym. III.154. -jord*, en. (ænyd. salpe(i)ter jord; vistnok foræld.) salpeterholdig jord; spec. om (kalk)jord, blandet med urin og forraadnende animalske stoffer, som lagredes i salpeterplantagerne, for at den deri udviklede ammoniak kunde omdannes til salpeter; ogs. om den af denne jord uddragne urene („raa“) salpeter. *Slange.ChrIV.956. Brünnich.M.156. NordCovLex.V.167. -kage*, en. d. s. s. -pastil. *Briand de Crevecoeur.Underretning om Blod-Sool.[ca.1750].23. Tychsen.A.II.277. FolkLægem.I.57.* † **-klimp**, en. især i flt., om salpeterkrystaller. smukke Salpeterklimper (Salpeterkrystaller). *vAph.Chym.III.144. -ko-ger*, en. (foræld.) d. s. s. -syder. *vAph.(1759). Ronberg.DE.I18. -koger*, et. (for-

æld.) d. s. s. -syderi. *LTid.1759.7.* -**krudt**, et. alm. krudt (*mods. Knaldrudt olgn.*). *MilTehnO.* -**kugle**, en. d. s. s. -pastil. *Larsen.* -**lade**, en. (*ænyd.* salpeter lade, sv. salpeterlada; *jf.* Plantelade; *foræld.*) d. s. s. -plantage. *Lundborg.Salpeter-Værker.(1758).* *Íff. MilTehnO.* -**lage**, en. (*jf.* -lud; nu l. br.) salpeteropløsning. (*ansigtets*) Farve er ligesom det havde lagt fire Uger i Salpeter-Lage. *Pamela.I.272.* -**lud**, en. (*nu l. br.*) lud, uddraget af salpeterjord. *Lundborg.Salpeter-Værker.(1758).* b1^v. *NordConvLex.V.168.* † -**luft**, en. d. s. s. -gas. *NTreschow.Anthropologie.(1803).* 13. *Ørst.Læresætninger.(1820).* 38. -**mel**, et. d. s. s. Melsalpet. *NordConvLex.V.168.* *VareL.*743.* -**moder**, en. (*foræld.*) moderlud efter udkrystallisering af salpeter. *vAph.Chym.III.157.* Salpeter-Môr. *Lundborg.Salpeter-Værker.(1758).* 143. -**mur-salt**, et. se Mursalt. -**papir**, et. filterpapir, dyppet i en salpeteropløsning, til afbrænding i værelset hos astmapatienter under anfaldene; *Charta nitrata. NordConvLex.*VI.33.* *Panum.132.* -**pastil**, en. (*jf.* -kage, -kugle samt Prunellesten) pastil (*benyttet fx. som middel mod tandpine*), bestaaende af salpeter (kaliumnitrat) og en ringe mængde svovlsurt kali (kaliumsulfat); *Nitras calicis tabulatus* eli. *Nitrum tabulatum. VareL.*744.* -**plantage**, en. (*fra ty.* salpeterplantage; *jf.* Plantage 3 samt Plantelade; *sml.* -bænk, -grube, -grøft, -hus, -hytte, -lade; *foræld.*) sted (*bygning, stillads*), hvor man lagrede salpeterjord (under rigelig lufttilførsel) for deraf at udvinde salpeter. *ConvLex.XIV.36.* *OpfB.*V.451f.* *Sal.XV.541.* -**plante**, en. (*bot.*) plante, der optager salpetersure salte fra jorden og ophober dem i sit væv. *Warm. Bot.345.* *LandbO.IV.169.* -**prøve**, en. undersøgelse af salpeterludens vægtfylde og koncentration. *MilTehnO.244.* -**prøver**, en. instrument, anvendt til maaling af salpeterludens vægtfylde og koncentration. *MilTehnO. Bl&T.* -**pulver**, et. spec. (*nu næppe br.*) om pulver, fremstillet af salpeter og sukker, anvendt som febermiddel *olgn.* *Apot.(1791).* 98. † **salpetersk**, adj. (*salpétrisk. vAph.(1764).* *jf. ndf.*) (*ty.* salpet(e)risk; *adj.* til Salpeter; *jf.* salpétrig) salpeter-agtig ell. -holdig; *salpetersur.* Kjelderer har formodentlig været opfyldt med Salpeterske Deele. *LTid.1724.623.* salpetersk *Vand.Reiser.II.368.* den der (*o:* ved bjergværker) omkring staaende . . salpétriske suure Damp. *Lundborg.Salpeter-Værker.(1758).* 10. || *jf.* Salpeter 2: *jeg saae salpétriske Cometer | Forsvandt, og i en Hast omskabtes til Planeter (*o:* ved et fyrværkeri). *Fasting.(PrahL.ST.III.70).*

† **Salpeter-skum**, et. (*ty.* salpeterschaum; *efter græc.* aphonitrum, af *gr. aphrós, skum, og nitron, salpeter (jf. Natron)*) i naturen forekommende raa salpeter; salpetermursalt. *Moth.S31. vAph.Chym.III.153.* -**spiritus**, en. (*jf.* -gejst; nu sj.) (*kon-*

centreret) salpetersyre ell. (*fortyndet*) salpeter-æter. *Funke.(1801).* III.362. *FolkLægem.III.93.* † -**stof**, et ell. en (*AWHauch.(1799).* 155. *OHMynst.Pharm.I.81.*) kvælstof. *PhysBibl.XVIII.41.* *Tychsen.A.II.133.* || *hertil † Salpeterstofgas, d. s. (jf. Kvælstofgas).* *AWHauch.(1799).* 414. *Tychsen.A.II.133.* -**sur**, adj. (*jf.* -agtig, -artig, -syret, -syrlig samt salpetersk, salpétrig) som bestaar af ell. indeholder salpetersyre. salpetersuur Kogsaltsyre (*o:* kongevand). *Tychsen.A.II.191.* 6. skarpe salpetersure Dampe (*virker*) paa Blyet. *Olufs.Ny Occ.I.118.* || *spec. om salt: som indeholder salpetersyre og et metal; især i forb. som salpetersur(t) salt (ammoniak, kalk osv.), nitrat (ammoniumnitrat, calciumnitrat osv.). VSO. Christ.Kemi.123.* -**syder**, en. (*ænyd.* salpe(i)ter syder(e), -siuder; *jf.* -koger; *foræld.*) person, hvis erhverv det var at koge salpeter. *Hallager.160.* *GyrLemche.S.II.92.* -**syderi**, et. (*ænyd.* d. s.; *jf.* -kogeri; *foræld.*) det at koge salpeter ell. (*især:* virksomhed, der fremstillede salpeter. *Slange.ChriV.957.* *Funke.(1801).* III.358. -**syre**, en. (*jf.* -gejst, -spiritus, salpeterets syre (*u.* Salpeter 1), salpétrig syre (*u.* salpétrig) samt Skedevand) uorganisk syre (bestaaende af 1 kvælstof-, 1 brint- og 3 ilt-atomer), der udgør en bestanddel af (udvindes af) salpeter. *vAph.Chym.III.469.* *Christ.Kemi.88.* || rygende salpetersyre, se ryge 2.1. † -**syret**, adj. d. s. s. -sur (ell. -syrlig). salpetersyret Ammonium. *Tychsen.A.II.302.* -**syrlig**, adj. (*jf.* -syret, -syrlig; *nu næppe br.*) som afledes af salpetersyrling. salpetersyrlig Ammoniak. *NordConvLex.V.12.* *NordConvLex.*V.209.* -**syrlig**, adj. (*jf.* -sur osv.) som indeholder, bestaar af ell. (*fx. i smagen*) minder om salpetersyre; *nu vist kun: som indeholder salpetersyrling.* Denne Salpetersyre er . . ikke fuldkommen salpetersuur, hvorfor den og i Kunstsproget kaldes salpetersyrlig. *VareL.(1807).* II.462. Salpetersyrligt Natron. *VareL.*747.* -**syrling**, en. enbasisk syre (bestaaende af 1 kvælstof-, 1 brint- og 2 ilt-atomer). *NordConvLex.V.13.* *LandbO.IV.169.* *jf.* († om kvælstofoverilte): Salpetersyrling . . er en mørk rødgl. Luftart. *Hinnerup.Juv.42.* -**udslag**, et. (*jf.* -skum) d. s. s. -mursalt. *KKristensen.Husbygning-lære.I.(1917).* 30.37. *HFB.1936.58.* † -**vorn**, adj. salpeteragtig; *spec.: som smager som salpeter. Moth.S21.* -**værk**, et. (*ænyd.* d. s.); *jf.* -hus, -hytte, -plantage, -syderi *ofl.*) værk, virksomhed, der fremstiller salpeter. et Interessentskab, som . . haver anlagt et vidtløftigt Salpeter-Værk i Hillerød ved Friderichsborg. *EPont.Atlas.I.471.* *OecMag.II.62.* *Prom.*1801.* -**æter**, en. fævels, frugtagtig lugtende vædske, fremstillet ved destillation af salpetersyrligt natron, fortyndet svovlsyre og ætylalkohol; ætylnitrit (anvendt *fx.* som vanddrivende middel). *Tychsen.A.II.481.* *VareL.*747.*

† **salpétrig**, adj. (*ty.* salpet(e)rig) d. s. s.

salpetersk. *Moth.* 521. salpetrige Salte. v *Aph. Chym.* III. 149. Den salpetrige Syre, gemengelig kaldet Salpetergeist. *smst.* 197.

Sal-pil, en. (*efter ty.* sa(a)-l, sahlweide; *til II. Sal; jf.* -vidje; *nu næppe i rigsspr.*) *☞ selje-pil, Salix caprea L.* Sahl-: *CGRafn. Flora.* I. 415. *VSO.*

Sals, et (*NationalmusA.* 1933.40. *jf. MDL. Feilb.*) ell. en (*Moth.* S31. *Feilb. PThist. P.2. Aakj. BT.17.*) [sal(ʷ)s] (*undertiden Salse*, 10 *Schandrup. I4. MylErich. VJ.192. Thuborg. HK.143. jf. Moth. S31. VSO. MDL. — ogs. m. former som Saals(e), Sols(e) olgn. Sorø Saml. II. 132. MDL. 532. jf. Feilb.*) fl. -er (*Moth. S31. Feilb. Aakj. (Pol. 21/1926. 11. sp. 5)*) ell. -e (*Salsens Tage. Bregend. MAG. 113.*) (*ænyd. salse (PSyv. Bet. 90. JyLov. s. 188), jf. gl. salus (DGL. II. 318); af Salhus (s. d.); jf. Salshus; jf. Hus sp. 708¹²; især dial. (jy.) 1*) (*jf. Indhus, Isterrad, Raaling*) 20 *stuchus, beboelses-længe (i en gaard paa landet). Moth. 522. VSO. Aakj. VF. 36. PThist. P. 2*) (*foræld.*) om fremmers (ell. ildhus). *Moth. S31. Blich. (1920). XXVI. 93. Feilb. BL. 42. jf. VSO. MDL. Feilb.*

Sals-, i ssg. dels (*jf. Sal-, Salon-*) til I. Sal, dels (*jy.*) til Sals (se Sals-dør 2, -hus).

-bibliotek, et. (*til I. Sal 1; bibliot.*) bibliotek, som væsentlig bestaar af en stor sal, der paa en gang er bogsal (*magasin*), læsesal 30

og administrationslokale. *Bibliot. H. 2. II. 27.* † **-dame**, en. d. s. s. -jomfru. Han har prygltet mig og jaget mig bort og sagt, at jeg kunde tage Logi som Salsdame, hvor jeg vilde. *Bergs. PP. 302.* **-dør**, en. 1) (*ænyd. salsdør; nu l. br.*) til I. Sal 1.1-2; *spec. (foræld.) om den dør, der fra trappen førte ind til salen. Biehl. DQ. IV. 173.* Frode gik derfor til Salsdøren, men mærkede da at den hele Sal begyndte at staae i Lue. *Suhm. Hist. I. 279.* 40 *der ringer paa Salsdøren. Hrz. V. 294.* han til-lukte Salsdørene (1931: Døren til Stuen) efter sig. *Dom. 3. 23. Bang. T. 262. 2*) (*jy.*) til Sals (1). *Blich. (1920). XXVI. 10.* Han stand-sede ved Salsdøren, men syntes tvivlraadig og gik saa hen til Bryggeret. *Søiberg. L. 82. Feilb.*

Salscerken, en, et. se Salsirken.

Sals-etage, en. (*nu l. br.*) etage over stueetagen (*hvor salen (I.1.2) fandtes*); sal 50 (*I.1.2 ell. 2*); *ogs.: første (ell. anden osv.) sal. VSO. ADJörg. IV. 351.* Maaske kunde Hovedbygningens (s: *Prinsens Pale i Kbh.*) Sals-Etage . . bruges til . . Mødesale o. l. *Wanscher. (Pol. 10/1925. 3. sp. 1).* første, anden (*osv.*) salsetage, (*sj.*) første, anden (*osv.*) sal. en første Salsetage i Norgesgade paa ti Værelser. *Tops. I. 77. smst. II. 521.* † **-folk**, pl. folk, der bor til leje paa en sals-etage, paa en første ell. anden (*osv.*) sal 60 (*mod. Kældervolk*). *VSO.* **-frakke**, en. (*foræld., sj.*) frakke, hørende til salsuniform. *Borge Janssen. Prinsessen. (1906). 147.* **-hus**, et. (*ænyd. sal(s)hus, gl. sal(s)hus (DGL. II.*

318); *til Sals (ell. I. Sal); jf. Salhus; især jy.*) d. s. s. Sals 1. *MDL. VSO. VI. 909. Feilb. Sdjyll. 184.* de kom gennem store, velhavende Landsbyer, hvor Salshusene laa med Solskin i de sorte Ruder. *Kirk. F. 139.*

Salsirken, et ell. (*sjældnere*) en (*JH Smidth. Ords. 134 (Falster). VSO.*) (*Salscerken. vAph. (1759). I. 935. jf. Esp. 286. — nu vist oftest Salsirken. vAph. (1759). JH Smidth. Ords. 134 (Falster). Troels L. 3. V. 197. Breum. HH. 129. — Sa(r)sirken, Saserken olgn. Cit. 1743. (FrHjort. Slægten Gjerløff. (1904). 91). OrdbS. (tjynsk). jf. MDL. VSO. — Sirken. paa Falster: JH Smidth. Ords. 134. MDL. 478. jf. Smørsirken. smst.) fl. -er. (*ænyd. sal(t)sirken, sal(t)sercken, sit serckenn, sa-sirken oft.; fra ty. salsierchen, salzierchen (nt. salseercken, mt. saltzercken), dim. til salsier (nt. salzier, salseer, mt. sal(t)ser(e) olgn.*) *der er laant fra oldfr., jf. fr. saucière, afl. af sauce (se Sovs); jf. æda. salsā, ty. salse, mlat. salsā, dyppelse, sovs; formerne med Salt- skyldes tilknytning til I. Salt (ell. foræld. ell. (nu sj.) dial.) lille faa ell. skaal (til smør, fedt, dyppelse, eddike osv.); ofte (m. tilknytning til Salt) om saltkar. Moth. S31. Salsirkener dybe (og) flade. Adr. 1/1762. sp. 15. de øverste (s: hylde) prangede med skinnende Fade, Salsirkener (Saltkopper), Kander Skaale . . og andet Bordtøj. RMejborg. Nord. Bøndergaard. I. (1892). 218. jf. Troels L. V. 133.**

Sals-jomfru, en. (*til Jomfru 1.2 slutn. og I. Sal 1.2; jf. -dame, -nymfe, -pige; foræld.*) (*ugift*) kvinde, der bor paa en sal (*se sp. 447²⁰*) og lever af utugt; „logerende“ kvinde. en stor Herres Frille . . var (ikke) helligere i deres Øine, end den ringeste Sals-jomfru. *Rahb. Tilsk. 1791. 575.* en glimrende Salsjomfru, som da stod i en riig Vellystlings Sold, men paa samme Tid havde ikke mindre, end to andre Forbindelser. *smst. 1795. 301. PScheel. ErKbh. smittet? (1810). 71. Hrz. JJ. I. 8. VSO.* Antallet af de hemmelig prostituerede („Salsjomfruerne“) ansloges (*i 1810*) til 3000. *Johs Steenstr. KH. I. 179. -ko-medie*, en. (*til I. Sal 1.1*) *spec. (foræld.) om de studenterkomedier, der opførtes i Studenterforeningens (s) sal i Kbh. i sidste halvdel af 19. aarh. Studenterkom. 224. ChKjerulff. GU. 245. -kvist*, en. (*til I. Sal 1.2; foræld.*) kvistetage. (*han byggede omkr. 1730*) et nød-torfigt Landsted i Tidens vante Smag, ni Fag i een Etage med Salskvist over de tre. *Nystrøm. Lyngby Sogn. (1934). 132.* **-lejlighed**, en. (*til I. Sal 1.2; nu l. br.*) lejlighed paa første (*ell. højere*) sal. det lille, æntages Hus (*i Nyboder*), hvis Salslejlighed han beboede (*Pont. LP. 3. I. 47: det lille, to Stokværks Sted, hvis øverste Lejlighed han beboede*). *Pont. LP. I. 49.* Hele Stueetagen (*i købmands-gaarden*) var optaget af Kontorer, mens den herskabelige Salslejlighed tjente til Bøllig for Familien. *sa. Noveller. III. (1930). 399.*

-mester, en. (til I. Sal 1.1; jagl.) funktionær paa en papirfabrik, der leder arbejdet paa den sal, hvor de indkomne klude sorteres („kludesalen“), ell. paa den sal, hvor det færdige papir sorteres, tælles og indpakkes („papirsalen“). *BerlTid.*²⁰ 1934.26.sp.6. jf. Papirsalsmester. *PapirL.* 325. † **-nymfe**, en. (jf. Nymfe 2.a) d. s. s. -jomfru. Nogle vedblive at tjene deres Madmoder og Venus paa eengang; andre lægge sig paa deres egen Haand og blive Sahlsnympher. *KbhSkild.* 1813.1651. **VSO.** † **-pige**, en. (jf. I. Pige 4) d. s. offentlige Huse, (hvor) Salspigerne ikke maa have Lys om Aftenen i deres Vinduer. *Baden.Afhandlinger.* II. (1824).421. **-uniform**, en. (til I. Sal 1.1; jf. -frakke; X, foræld.) uniform (til selskabsbrug olgn.), der var en mellemting ml. stadsumiformen (parade-, gallauniformen) og tjenesteuniformen. en Parade- og en Sahluniform. *MR.* 1802.129. **-vindue**, et. (nu l. br.) vindue paa en sal; spec. (til I. Sal 1.2): vindue paa første (ell. højere) sal. *Rahb.Fort.* I.116. (han svang sig) ned fra Salsvinduet. *PMøll.* (1855).II.105. Han saa' hende staa oppe bag et aabent Salsvindue i Nabohuset. *Pont.LP.* II.8. *talem.*: søndermanden har det godt, han kan staa i sit salsvindue og drikke af rendestenen, se Kældermannd 1. **-værelse**, et. (til I. Sal 1.2; foræld.) især i ft., om lejlighed paa første (ell. højere) sal. **VSO.**

I. Salt, et ell. (nu næppe br.) en (*LTid.* 1734.718. *Tauber.Dagb.* 132. jf. u. Ludsalt). [sal'd] salt. *Høysg.AG.* 37. ft. (i bet. 3 samt undertiden i bet. 1.1) -e ell. † -er (*LTid.* 1754.94. *HaveD.* (1762).3. *JFBergs.G.* 653). gl. bøjningsform (egl. dat. et.) -e bevaret i forb. i salte (se u. bet. 1.2). (æda. d. s. (*AM. Harp. Kr.* 318. *FleensSt.* 49), oldn., eng. salt, ty. saltz, got. salt; besl. m. lat. sal (gen. salis), gr. (h)áls; jf. Salat, Salmiak, Salsirken, II. salt, salte, Salær, sylte)

1) det i naturen (især i lejer i jorden, i visse kilder, i havvand) forekommende stof natriumklorid, der (i rensel tilstand) anvendes i husholdningen, til præservering af fødemidler, huder, hø osv., i forsk. industrier m. m. 1.) i al alm. du skal føre (offerdyrene) frem for Herrens Ansigt, og Præsterne skulle kaste (1931: strø) Salt paa dem. *Ez.* 43.24. de siger, at (kroværten) kommer Salt i sit Øll, at de (o: kunderne) skal tørste, jo mere de drikker. *Holb.Jep.* I.8. *Flittige Biergmænd . . . Saltet af Gruberne bryde, | At med sin Smag og sin Kraft det kan Mennesket fryde. *Oehl.XIX.* 209. *Graanet, med Havets Salt i sit Haar . . . vender han (o: Christoffer Columbus) bort fra den østlige Vej | sin Snækkes Stavn. *JVJens.Di.* 21. (købmanden) vejede . . . Salt af i Stedet for Sukker. *ErKriks.NS.* 98. || iint (*VareL.**674. *BerlKov.XVIII.* 474), 60 mods. groft (*VareL.**674. *AndNz.PE.* II.216) ell. (nu ikke i alm. spr.) stort salt (jf. *Blich.* (1920).*XVI.* 105), om salt med fine, henholdsvis store, grove korn, krystaller. || i (foræld.)

udtr. for fremstilling af salt ved kogning af havvand: brænde (*VSO.VI.* 75), koge (jf. I. koge 1.1) ell. syde (se syde) salt. || om bordsalt i en lille beholder (salt-bøsse, -kar). var saa venlig at række mig saltet | (I. br.) i ft., om forsk. arter ell. mængder. Saltene komme fornemmelig af Jorden, især Steensaltet. *Hallager.* 33. Ved Maalinger af Saltene i en Liter Søvand har man fundet for Østersbrødestedets Vedkommende 10—19 Gram. *Bandes.XI.* 296. (jf. bet. 2.1) billedl.: (*Blichers*) ypperste Frembringelser (er) saltet med de stærke Salte, der bevarer mod Tilintetgørelsen. *HBriz.B.* 168. 1.2) i særlige udtr., faste forb., talem. (om andre særlige udtr. og om saltets rolle i overtro olgn. se *Feilb. og Festskr.Feilb.* 176ff.). salt og sult er de to bedste krydderier, se Krydderi 2. et kys med gevalt er som et æg uden salt, se IV. Kys 1. kød uden salt er barn uden tugt, se *Kød* 1.2. || veje salt, navn paa børneleg (jf. u. Saltebrød): de to deltagere stiller sig med ryggen mod hinanden og tager hinanden under armene, hvorefter de skiftevis ved at bøje sig forover løfter hinanden fra jorden; (*dial.*) ogs. om at vippe paa en vippe (*ZakNiels.Fort.* 243. *Halleby.* 229) ell. om leg, hvorved to børn tager et tredje i arme og ben og svinger det frem og tilbage (*OrdbS.* (Fyn)). *Esm.* I.130. *Krist. BRL.* 272. *HjLegeb.* 73. *Feilb.* (jf. bet. 2.2) billedl.: *Du (o: Hostrup) er dog en Classiker alt, | som . . . vejer med Plantus Salt (o: kan sidestilles med Plautus) | *Rich.* III.124. || (*dagl.*) (lidt gdgs.) ell. *dial.*, i udtr. for, at der maa forløbe (ell. er forløbet) en rum tid, inden noget kan tænkes at ske; i udtr. som du maa spise (ell. æde) en skæppe (ell. nogle skæpper) salt først, du maa først blive noget ældre; der maa gaa nogen tid. *Om og din Krop er alt fuldvoxen, stærk, | Skalst du dog nyde mange Skiepper Salt, | Før du forstaaer at dømme om en Mand. *Oehl.IV.* 40. „Saa skal han dør vel være Forkarl?“ . . . „Ja det bliver nok sikkert engang“ . . . „Han kommer nok til at spise nogle Skæpper Salt først.“ *AndNz.PE.* I.19. *Feilb. CREimer.NB.* 631. jf.: I (skal), førend I kunde spiist to til tre Skiepper Salt, være bleven saa dreven en Musicus, som der findes een. *Biehl. Cerv.LF.* II.215. || (nu især *dial.*) i udtr. for at være gæstevæn hos en, have omgaaedes en meget, kende en gennem længere tid. (han) er min Giesteven, jeg har spiist Salt med ham, han har husvalet min *Armod.Oehl.* XXVI. 110. især i udtr. som man kender ingen, før man har spiist (ell. ædt) en skæppe salt med ham (lign. udtr. allr. i gr.) og tro ingen (ell. slut ikke venskab med nogen), før du har spiist (ell. ædt) en skæppe salt med ham. *Mau.* 4613.8292. *Hersl.TT.* 495. de havde ædt mange Skipper Salt tilsammen. *Dumetius.* III.55. **VSO.** *OrdbS.* (Fyn). || i spøg. raad til børn, gaende ud paa, at de kan fange en fugl, hvis de

kan komme (nær nok) til at strø salt paa halen af den. *Bagges.III.37.* de Store fik mig til at løbe hele Dage med Salt i Haanden efter Fuglene, for at strøe Salt paa deres Haler og gjøre dem til mine Fanger. *Ing.EF.V93. Krist.Ordspr.nr.7127. J.CChristensen. FraminBarndom.(1925).25.* || m. h. t. den overtro, at spildt salt varsler trætte, slagsmaal, ulykker ell. varsler, at man vil komme til at græde (lige saa mange taarer, som der er spildte saltkorn). *Ved Middags Tiider hun med Erter Fadet falt, | Ja, det som nock er meer, paa Bordet spildte Salt (*anm.:* At spille Salt paa Bordet betyder gierne at man faar Hug inden Aftenen). *Holb.Paars.346. Thiele.III.37. Feilb. jf. Festskr.Feilb.181.* || (l. br.) m. henblik paa taarers bitre, salte smag. *Saltet af ugudelige Taarer | end brændte ud hendes svolne Øjne. *Foersom. Hamlet.22.* Barnet . . kyskede hans blege Kinder . . „Anton har grædt Salt.“ *Ing.LB.I.4.* || (i rigsspr. ω) i udtr. for at fremkalde svie, smerte ved at komme salt i saar ell. øje; især billedl. ell. i sammenligninger. komme Salt i Saaret ω : at gjøre Ondt værre. *VSO.VI.10.* en Tale, der i dette Øieblik var som Salt i et brændende Saar. *Gyld.VI.157.* Hans Breve . . var som Salt i aabne Saar. *KMich.K.171.* Det er, som man strør salt i hans øjne. *Krist.Ordspr.nr.7131.* Saa er Stifmoder ved Barn, som Salt i saare Øjne. *Mau.9583.* Salt svier mest i et suurt Øye. *KomGrønæg.V230.* || (dagl.) i forb. som ikke øje ell. have salt til et æg, ikke øje det ringeste; være ludfattig. mangen en . . som har ikke Salt til et Eg, vil dog være Over-Herre i Huset. *Hörn.Moral.I.87. Blich.(1920).XXV.23.* M. laaner vi ikke hos . . han er en Lus! . . Han ejer jo ikke engang Salt til et Æg. *AndNæ.PE.II.40.* || i udtr. som han er ikke værd det salt, han æder (jf. eng. be worth one's salt, sv. inte förtjäna saltet i maten; l. br.) han er udelig, til ingen nytte. *Wied.Thum.51.* || salt og peber, se Peber 3.a. || i udtr. som hverken være af salt eller sukker (jf. eng. not to be made of sugar or salt; især dial.) ikke være bange for at blive vaad af regn; ikke tage skade af (lidt) væde. hun spurgte leende, om de var dygtig gennemblødt. „Næ — høj! — Vi er da heller hverken af Sukker eller Salt.“ *Lunde.F.61. Krist.Ordspr.nr.8842.* Vi fandt F. nede i Sø-kanten . . Han betroede os . . at han hverken var af Sukker eller Salt. *ErlKrist.NS.109.* || (nu næppe br.) der er salt paa hans vare olgn., han holder sine varer i en høj pris; han er dyr. *Moth.S31. VSO.* || i forb. salt og brød, 1. i al alm., om disse to (vigtige) husholdningsartikler. naar man kun har Salt og Brød i Huset, saa kan det ikke hjælpe, man sidder og speculerer paa, hvilken Steg der vilde smage bedre! *HCAnd.SS.IV.119.* salt og brød gør kinden rød, se IV rød 2.1. 2. brugt som symbol paa gæstevenskab,

lykke i et nyt hjem olgn. Den, som flytter ind i en ny Bopæl, maa vel iagttage, at han, første Gang han gaaer derind, har Salt og Brød hos sig, saa skal han, medens han boer der, ikke have Mangel. *Thiele.III.31.* min Tante tilbød mig Gæstevenskabets Brød og Salt. *Ploug.(Studenterkom.52).* bringe (byde) en Salt og Brød (ω : en østerlandsk Velkomsthilsen). *D&H.* Jeg har faaet Salt og Brød rakt af det Folk, som genindsatte det nøgne Menneske i alle dets Rettigheder (ω : det russiske). *AndNæ.MD.98. Feilb. 3. (foræld.)* brugt til at mane ell. (be)sværge ved (jf. *Birket Smith.Studier.I.(1883).63. Dania.VIII.94. TroelsL.*VI.32. Feilb.III.150.*) det Mundheld som endnu bruges blant vor Almue; nemlig: der paa tør jeg æde Salt og Brød. *Holb.DH.I.480.* sværge paa salt og brød: *Moth.S957.* nogle Rytterbønder . . som, for at befrie sig fra Mistanken om et lille Tyverie, offentlig have svoret paa Salt og Brød. *Cit.1709.(Hübertz.Aarh.III.44).* VSO. 4. (egl. sammenhængende m. foregaende gruppe, se *TroelsL.*VI.32*) i udtr. salt og brød for mig (ell. N. N.), udraab i leg, naar den raabende har naaet fristetet (*Thiele.III.31*) ell. (især) naar i „skjul“ en af deltagerne klapper sig selv op (henholdsvis: klappes op af den, der „staar“); ogs., i forb. (lege) salt og brød om selve legen skjul, klapop (jf. Saltebrød); (dial.) ogs. brugt som udraab af den, der griber en i tagfat (*Krist.BRL.234*) ell. om legen „veje salt“ (*Feilb.III.149*). *dér leged de Saltogbrød og Skjul. *Rich.III.256. Krist.BRL.516.520. K Birk & J Kure. Ingrid Klo.(1907).134.* 5. faa salt og brød, (sj.) om ceremoni ved deposits (se næste gruppe). der er vist stor Allarm i de Dage, naar de faar Salt og Brød, og blir Studentere. *Holb.Er.I.2.* jf.: Pedro Lobos Søn har været henne og faaet Salt og Brød i disse Dage, og meener han snart at være en viet Clerk. *Biehl.DQ.IV.180.* || salt og vin, spec. (foræld.) m. h. t. ceremonien ved deposits, hvor studenterne fik salt i munden og vin paa hovedet (skikken ophævet ved *Fund.(Kvartudg.)²¹.1732.§33*). det er en smuk fornemme Person, som heller har i sinde at forde sine Rente-Penge, end at give Penge for at faae Salt og Viin paa Hovedet. *Holb.II.11.1. sa.DNB.195. HistM Kbh.VIII.323.* || i salt ell. (nu kun dial.) salte (*Moth.S31. Blich.(1920).XXIX.94. XXXII.30. Flemlose.126. jf. Feilb.*), især: i sallage; ofte i forb. ligge i salt(e). Knive maa ikke ligge i Salt eller Vand, fordi de ruste af eller efter det. *Høysg.S.108.* ingen maa sælge nogen Sild, som ikke har lagt i det mindste ti Dage i Salt. *Werfel.Fiskerb.91.* Grisen havde ligget nogen Tid i Salte. *Aakj.BT.49. NutidsMad.[1931].394.* † have flere skinker i saltet hos en (ty. (nt.) mit jemand noch einen schinken im salze haben) have et udestaaende, mellemværende med, kunne vente sig straf, over-

haling af en. Er dette den forhexede Mohr, Herre, der kommer tilbage for at revse os paa nye, ifald vi har floere Skinker i Saltet hos ham? *Biehl.DQ.I.145.*

2) billedl. 2.1) (især efter *Matth.5.13*: I (o: apostlene) ere Jordens Salt; men om Saltet mister sin Kraft, hvormed skal det saltes? især Ω) brugt om (ell. som symbol paa) den styrkende, livsbevarende, friske kraft i noget; ogs. om hvad der holder noget friskt, livskraftigt, ell. hvad der giver noget en særlig værdi ell. tiltrækning, er det forfriskende, oplivende element i noget olgn. den Engelske Kirkes Lærere har . . med deres gudelige Skrifter været et Salt for den heele Christenhed. *EPont.Men.II.206.* det Naive var kun en Del af mine Eventyr . . Humøret var egentlig Saltet i dem. *HCAnd.SL.209.* for at Aanden i vort Selskab ikke skulde udslukkes, for at Saltet kunde bevare sin Kraft (holdtes selskabets tilværelse hemmeligt). *PalM. II.II.396.* (disse personer) er hver paa sin Vis en drivende Kraft eller et friskende Salt i deres Kred. *EThoms.(Tilsk.1937.1.25).* *jj.*: Klap er Saltet paa Skuespillerens daglige Brød. *Bøgh.J.T.151.* ofte i forb. livets salt: Maaske er Ondskab Livets Salt. *Rode.Dg.213.* *Du savner Livets Salt, du savner Søvn. *VØsterberg.M.125. 2.2) Ω om ell. som symbol paa visdom (sml. *KathOrdb.37*), vid, aandfuldhed ell. om kraft(juldhed), fynd, skærphed i skriftligt ell. mundtligt udtryk; spec. om (aandfuld, fyndig) kritik, satire. I store Stæder . . speyler Eder da i Lissabons Gestalt, | Og henter nu derfra den sande Viisdoms Salt. *Brors.323.* *Byen, som af Holbergs Salt | Blev giennemgmidt saa herlig. *Bagges.III.140.* Han veed at bestroe sine Ord med Salt. *VSO.* Der var Salt og Kraft i deres Ord, fordi det var deres dybeste Livserfaring, de talte af. *HBegtr.DF.II.58.* || attisk salt, se u. attisk. (ud)strø kritisk ell. satirisk salt, (nu sj.) fremsætte (aandfuld) kritik ell. satire. de udstroede Vittigheder og den satiriske Salt (o: i et skrift). *Tauber.Dagb.132.* at strøe kritisk Salt i . . Sundhedstidender. *Tode.ST.I.92.* krydre († kryde) (sin tale) med salt, (nu l. br.) give (sin tale) fynd; lægge vid, lune for dagen ell. fremføre kritik, satire (i sin tale). mine Epigrammata ere ikke saa pyntelige som . . visse andre Poeters: Men jeg drister mig dog til at sige, at de ere af større Vægt, og krydede med meere Salt. *Holb.Ep.IV.437.* Eders Tale være altid yndelig, kryddret (*Chr.VI*: overstrøet) med Salt, saa I vide, hvorledes det bør Eder at svare Enhver. *Col.4.6.* *D&H.* *jj.* attisk sp. 944²⁴: *Alt kan bruges, | Der krydrer Maden os med attisk Salt. *PalM.VI.72.* || (forstaa noget) med et gran af salt (efter (ny)lat. cum grano salis; l. br.) (forstaa, opfatte) med en vis reservation, forsigtighed ell. skønsomhed. Jeg studsede ved Ordet og ytrede, at dette Ord dog vel maatte*

forstaaes med et Gran af Salt. *Brandes.IX.540. 2.3)* (l. br.) om afstraffelse, omgang, overhaling; i forb. som give en salt (sml. Kanel 2.2). *Bergs.PS.II.192.*

3) (kem.) egl. om stoffer, der ligner salt (1) i udseende ell. egenskaber; (foræld.) dels om grundstof, som mentes at repræsentere det faste, uforbrændelige af legeme, dels om klasse af forbindelser, der omfattede syrer (*Salia acida*), alkalier (*Salia alealina*) og hvad der nu kaldes salte (*Salia salsa, media ell. neutra*); nu: kemisk forbindelse, fremkommet ved, at brinten i en syre helt ell. delvis er erstattet af et metal. Efter at (det opløste pulver) var afklaret . . blev paa Bunden staaende . . en sær bitter uopløselig Salt. *LTid.I734.718.* De alkaliske Salter. *JFBergs.G.653.* alle Slags Salte og Steenarter. *Hauch.III.235.* *Paulsen. II.393.* Radium . . bruges altid som Salt, d. v. s. i Forbindelse med et andet Stof, navnlig Svovl og Baryum. *BertTid.¹⁴.1921. Aft.5.sp.2.* om forb. som kiselsure, kulsure, oversvovlsure, salpetersure, sure salte se kiselsur osv. || om produkter, der finder medicinsk ell. kosmetisk anvendelse: engelsk, flygtigt salt, se u. II. engelsk 3, flygtigt 7. *jj.* sgr. som Bade- (*Krak.1936.sp.2569*), Bitter-, Hjortetak(s)-, Karlsbader- (*Sal.² XIII.614*), Lakser-, Lugtesalt.

4) (*jj.* oldn. hit eystra salt, Eystrasalt; poet.) om hav; i sgr. som Vestre-, Østresalt (s. d.).

II. salt, adj. [sal'd] (poet., arkais. (egl. akk. masc. ent.) salten. se *nåf. u. bet. 1* og *3.1-2*). (æda. salt (AM.), oldn. saltr, eng. salt, ty. salz, *jj.* lat. salsus; til I. Salt)

1) som indeholder salt (I.1); hvori der (naturligt) forekommer salt (og som smager bittert deraf); saltholdig; om (vandet i) kilde, sø, hav olgn.: (havet) er heelt salt. *Pflug.DP.401.* *Der er et yndigt Land, | Det staaer med brede Bøge | Nær salten Østerstrand. *Oehl.XX.245.* Søen var blaa, kruset af den friske Brise, Luften smagte salt. *ORung.VS.94.* Havets salte og Aaens ferske Vand. *NaturensV.1918.231.* det salte hav (poet. salten hav), (saltholdigt) hav (i modsætn. til (ferskvands)sø); især som poet. betegnelse for havet, af det salte Hav, faaes Lax, smaa Torsk og Sild i temmelig Mængde. *Thurah.B.281.* *Herr Zinklar drog over salten Hav, | Til Nerrig hans Cours monne stande. *Storm.SD.142.* *Oehl.Lf.(1846).34.* (bibl., foræld.) det døde hav, salthavet. *IMos. 14.3(Chr.VI; se u. Salthav).* salten ell. den salte rin, se II. Rin 2. salt sø. 1. (nu l. br.) saltholdig indso; saltso. salte soer (1871: Saldammene) og kron-skatter, som os høre til. *IMakk.II.35(Chr.VI).* man maatte være enhver Tak skyldig, der kunde forvandle . . salt Søe til frisk Vand. *Holb.Ep.II.159. vAph. (1759).* 2. (poet.) i best. anv., især i forb. salten sø, om havet. *hun icke lider, | . . at jeg paa salten Søe | Mit unge Liv betrør.

Holb.Paars.5. Wess.108 (se u. fersk 2.1). *Fra Borgen see man kunde | Saa vide over Ø, | Saa mange grønne Lunde, | Den store salte Sø. Heib.Poet.IX.7. det salte vand ell. de salte vande, (poet.) om havet ell. havvandet. ikke alleene de Ferske men og de Salte Vande Frøes. Borrebye.TF.453. *pløje Havets salte Vande. Oehl.Digte.(1803).98. *evigt mellem Stene | Rulled det salte Vand. Winth.HF. 235. || om legemets vædsker, afsondringer. *Den salte Sveede af de lærde Pander rand, | Sær strømmeviis paa en bedaget gammel Mand.Holb.Paars.51. fruentimmer (søger) med slige skandaløse udveje . . at blive af med det utidige salte vands (: urins) spring. Cit.1751.(DSt.1920.151). jf.: Luften var kvælende hed . . og saa fugtig, at Planker og Tovværk drev af en salt Sved.IsakDin.FF. 338. nu næsten kun om taarer: *Kand, O Lucilia! de Suck og salte Taare, | Som flyde Strømme-viis, jer Hierte icke saare? Holb. Mel.I.6. Ew.(1914).I.101. (hun) grød sine salte Taarer hver Gang, hun saa en Ligkiste. Bang.L.92. Jeg fortryder saamænd inderlig alt det salte Vand, jeg har udgydt for hans Skyld.StJorgen.(1904).57. || (især bibl.) om landomraade: hvor der er (hav)salt i jorden (fordi det tidligere har været oversvømmet, er gl. havbund olgn.). (æstel.) Hvilket jeg haver givet den slette mark til sit huus; og et salt land (1871: Saltørkenen; 1931: den salte Steppe) til sine boliger.Job.39.9(Chr.VI). de forbrændte steder i ørken, i et salt land (1871: Salt-Land). Jer.17.6(Chr.VI). jf.: Gomorra . . en sted, der er forladt til nælder, og en salt grav (1871: en Saltgrav), og ødeleggelse indtil evig tiid.Zeph.2.9(Chr.VI). || (dial.) om vegetation paa steder, der har været oversvømmet af hav(vand). salt græs. OrdbS.(Mon).

2) som er behandlet ell. tilberedt med salt, ell. som smager stærkt af iblandet salt; spec. om madvarer: som har været nedsaltet, ligget i sallage olgn.; saltet. *man efter Salt Mad tørster.Holb.Paars.331(jf. Saltmad). Salt Fisk (jf. Salfisk).VSO. salt Oxebryst.VKorfilsen.TO.II.43. Smagte du rigtig paa Suppen? den var saa bedsk og salt.Korch.LL.153. || salt suppe, spec. (dial.): suppe, kogt paa nedsaltet kød; salt-suppe. Feilb.III.655. CREimer.NB.169. (det) salt(e) kød. 1. (kog.). d. s. s. Saltkød. VSO. den lille Asiet med det røde, salte Kød! DJacobson.Jeghusker—(1923).26. Leverpostejn, det salte Kød og Osten.BerlTid.24/6 1934.Sønd.10.sp.3. 2. (†, jarg.) om blaa sømandskrave med tre hvide striber langs kanten, brugt i marinen; „det grensalltede flæsk“ (se u. grønsalte). Swift&Co.VedhøjenMast.(1892). 47.

3) overf.: som svier, „brænder“, virker bidende, skarpt. 3.1) (nu kun dial.) m. h. t. fysisk paavirkning; især om ild (jf. ildsalt samt bet. 3.s). (sot og sygdomme) bræn-

der som saltten Ild i Livets Indvolde.JPJac. I.82. salt som ild, se I. Ild 1.3. 3.2) (i rigsspr. kun Ø) som virker sjæleligt stærkt; som virker forfriskende ell. (især) skarpt, hvast, bidende; især m. h. t. kritik, satire olgn. Leth.(1800). *styrk din Sjæl med en salt Morale.Holstein. Æ.70. Med sit salte humør, holdt hun selv min tilværelse frisk.Hjorta.LT.160. (Hørups) Tale svang imellem den salteste Svie og høj . . Patos.Aakj.EE.22. (sj.:) Det er en Kamp, der er begyndt for saltten (alm.: ramme) Alvor.ThitJens.SK.I.22. 3.3) bet. 3.1 anvendt i eder, navnlig i formen salte. (i visse tilfælde som omdannelse af sante). Nu har jeg, den salte Syge, aldrig hørt Mage!PRMøll.DS.23. Journalisten vilde . . sydpaa. Neapel med Vesuv, Asissi med en Digter — salte Krille! FrNygaard.SF.80. || „her er ogsaa en (: mandel i grøden)!“ udbød Clara. „Og her Saltedød med!“ raabte Værten.CMøll.NE. 398. Jeg saa Eder salte Død ikke.MPaludan-Müller.Landsdommeren paaLangeland.(1926). 329. jf.: Politiet! Salte Død og Pine! . . Hvad mon de Snushaner har her at bestille? OMads.Grønsefolk.(1897).56. Jo, Pine-salte Død skal vi have et Gilde, det svarer jeg Dem for!Kandarius.LP.119. || især i forb. som død og salte pine (Gadeorb.*94. Feilb. I.229), død og salte kritte (se I. Kritte), (l. br.) død og salte plage (Ing.PO.I.76), (dial.) død og salte Knud (Feilb.I.229), død og salte krone (smst.). se ogs. u. hilledød. || forkortet: død og salte. Hvad Dag har vi i Dag? Torsdag? Død og Salte, saa maa vi have min Seddel fornyet.AndNx.PE.II. 227. sa.DL.81.

Salt-, i ssgr. [ʃald-] (i ssgr. til II. salt, der er opstaaet af en attrib. forb., undertiden [ʃal'd-], se u. Salt-kød, -mad). dels til I. Salt (hvor intet andet ndf. angives, foreligger denne bet.); dels til II. salt (sml. ogs. Salte-); foruden de ndf. medtagne kan nævnes: Salt-art, -blandet, -blanding, -dannelse, -dunst, -forbindelse, -importør, -indhold, -industri, -klump, -ladning, -lignende, -magasin, -mangel, -monopol, -mængde, -oplag, -partikel, -pose, -pris, -produktion, -raffinaderi, -raffinader, -skorpe, -smag, -tilvirkning, -udskillelse, -udvinding. † -nand, en. (jf. -gejst) d. s. s. -syre. Skomagere.(1832).46. **-afgift**, en. (m. h. t. da. forhold foreld.) d. s. s. -skat; ogs.: afgift (fra saltbrændere), bestaaende i salt. Forordn.1/1770. KbhDipl. reg.II.128. Læsefolk.29. **-agtig**, adj. som minder om, ligner, smager som salt (I.1), ell. (nu sj.) som indeholder salt, er salt (II); (dial.) som er alt for salt (Feilb.); ogs.: som minder om ell. hører til saltene (I.3). Det var dog ikke gandske reent Vand, thi det havde en saltagtig Smag.Holb.Abrac.I.3. Sulphur salinum. Saltagtig (svotl).Eilsch.Term.42. Vandet i Klitsletterne er i Reglen fersk, derimod er det saltagtigt i den nysnævnte Landtunge.Andres.Kluf.138. De derovre.(1912).58.

† **-artet**, adj. d. s. det salt-artede Grundvesen. vAph.Chym.III.445. **-aske**, en. (ænyd. d. s.; foræld.) den ved brænding af tang fremkomne aske, der tidligere brugtes (umiddelbart ell. efter kogning) som salt. EPont.Atlas. I.468. **-bad**, et. bad i salt vand; dels (med.): bad i en svag saltopløsning. VoreSygd. III.72. dels (l. br.): bad i havvand; søbad. D&H. **-balje**, en. se Saltebalje. **-base**, en. (kem., foræld.) base. NordConvLex.V.169. **-bassin**, et. (fagl.) ved saltudvinding af (hav)vand: stort, fladt bassin, hvori vandet fordampes. Bl&T. **-bed**, et. (jf. -have; fagl.) mindre saltbassin. Bl&T. **-besk**, adj. (sj.) de vilde Lidenskabers saltbedske Brænding. Pont.F.II.265. **-bing**, en. ell. et (Bergs.GF. II.269). (ænyd. d. s.; nu ikke i rigsspr.) bing (1) til opbevaring af salt; større saltkar. -binge: vAph.(1759). Bergs.GF.II.269. **-bjerg**, et. (nu l. br.) bjerg, hvori der findes (sten)salt. Moth.S32. OGuldb.VH.II.211. VSO. **-blomst**, en. (l. br.) i fl., om blomsterlignende krystallisationer af salt. MO. **-bod**, en. (nu næppe br. Saltbo. EPont.Atlas.I. 467. Saltebo. Moth.S34). (glde. salt(e)both, æda. saltboth, oldn. saltbûð; foræld.) bod, hvor der tilvirkes og (ell.) sælges salt; ogs.: bod, hvor fisk renses og nedsaltes, ell. bod, hvor saltede varer forhandles (jf. Salterbod). Moth.S32. de Jydske Piger . . gielde og kople Silden i Saltboderne. EPont.Atlas.VI4. Begtr.Jyll.II.286. jf. Saltbodeleje som (ældre) navn for fiskerbyen Tisvildeleje i Nord-sjælland. Stedn.II.67f. **-brug**, et. (nu næppe br.) saltværk. Moth.S32. VSO. **-brynde**, en. (med., foræld.) d. s. s. -flaad. Salbrøn-de. DencimbriskeMercur.1822.227. **-brænder**, en. (jf. -koger, -syder; foræld.) person, der driver saltbrænderi. Moth.S32. Sams. I.29. Sotofl.RD.121. **-brænderi**, et. (jf. -kogeri, -syderi; foræld.) d. s. s. -brænding; ogs.: anlæg til saltbrænding. Moth.S32. LTid. 1724.140. Cit.1735.(JySaml.4R.III.265). VSO. **-brænding**, en. (jf. -kogning, -sydning; foræld.) om brænding af tørret tang og spiste smaa Stykker Saltbrød. KLars.LF. 55. **-brønd**, en. (nu næppe br.) saltholdig brønd ell. kilde, hvoraaf der udvindes salt. Pflug.DP.447. Borrebye.TF.44. VSO. † **-bund**, et. (jf. II. Bund) d. s. s. -pagt. naar Forbund skulde gøres, blev Salt brugt dertil, og Venskabs Bund blev derfor kaldet et Salt-Bund. Hersl.TT.I.495. **-busk**, en. ♀ (l. br.) d. s. s. -træ. OJNMørch.Anviisningtil atoradneTræer.(1838).110. **-bøsse**, en. bøsse (I.1.2) med bordsalt. Hjemmet.1905.348.sp.1. Pol.¹¹/1937.Send.20.sp.3. **-danner**, en. (kem.) betegnelse for de stoffer (fluor, klor,

brom og jod), der forener sig direkte med metallerne og danner salte (Halogen). NordConv Lex.III.473. Christ.Kemi.70. **-drager**, en. (jf. ænyd. saltbærer; foræld.) person, der var beskæftiget med transport af salt til og fra saltboderne ell. vejeboderne. EPont.Atlas.II.79. VSO. **-drik**, en. (foræld.) drik, der indeholder visse salte (3), brugt som medicin. Lægen.XII.120.

salte, v. [Isaldø] **-ede**. vbs. **-ning** (s. d.), jf. Salteri. (æda. saltæ (Harp.Kr.194), oldn. salta, eng. salt, ty. salzen, got. saltan, jf. lat. sallere; afl. af I. Salt)

1) stro, drysse salt paa ell. i; gøre salt(holdigt). 1.1) i al alm. alt dit Madoffer skal du salte med Salt (1931: komme Salt i). 3Mos.2.13. Grækerne salter det Brød, som bruges i Nadverens Sacramente. LTid.1725. 478. Ved fersk Smør bør i Modsætning til saltet Smør fortaas Smør helt uden Tilsetning af Kogsalt. Sal.XVI.280. || om udstrøning af salt for at faa is, sne til at smelte. Bliwer der ikke saltet paa Gaderne i Dag? BerlTid.¹⁹/1933.Aft.I.sp.2. || salte suppen. 1. i egl. bet. Pigen har saltet Suppen alt for stærkt. VSO. 2. (nu næppe br.) billedl.: stille haarde krav, betingelser olgn. han har saltet Suppen for meget. VSO. 1.2) drysse salt paa ell. nedlægge noget i salt ell. saltlage for at holde det frisk, konservere det; ind-, ned-salte. || (l. br.) m. h. t. lig. for desbedre at skule Dødsfaldet, toge de Indvoldene ud af det døde Legeme, og saltede det, og saaledes kiørte de det om paa en Vogn. Suhm. Hist.I.177. Grundtv.Saxo.III.318. jf. Feilb. || (l. br.) m. h. t. blomster: tilberede til pot-pourri (1). saltede Roster duftede paa Ovnen. Winth.VIII.23. || m. h. t. fisk, kød, grøntsager olgn. saltet Flek. HesteL.(1703).A7v. salte Kiød til Vinterbrug. VSO. *til Vintren saltet Sild i Vaaren. PalM.IV.402. denne Saltning (o: ved slagting) maa være kraftigere og langvarigere, end hvor man kun salter kort Tid, før man ønsker at bruge (kødet). Const.Kogeb.293. Saltede Varer skal opbevares køligt og luftigt. NutidsMad.[1931]. 392. talem.: salte kød, naar det begynder at surne, se Kød 1.2. salte af (nu næppe br.). 1. salte tilpas, til maade. Moth.S33. VSO.I.97. 2. salte færdig. Vi kunne snart faae den Smule saltet af. VSO. salte hen, henlægge, præservere i salt; salte ned. VSO. Vi havde saa mange Snitbønner, saa vi maatte salte en Del af dem hen. Ordbs. (Sjæll.). salte ind, (nu næppe br.) d. s. s. indsalte. Moth.S34. salte ned, d. s. s. ned-salte. Moth.S34. salte Kiød, Sild ned. VSO. jf.: Kanske Du slet ikke véd noget! . . Ikke det? I maa salte mig ned, som en Sild i Lage, hvis jeg ikke véd det. Drachm.STL. 162. || salte et ris, se II. Ris 4.s.

2) billedl. 2.1) (især efter Math.5.13, Marc. 9.50) give friskhed, styrke, ny kraft. *hans eget sunde Øje, | saltet af Nordhavs-

Bølgens Sprojt, | har holdt sin Udkigspost saa skarpt og nøje. *Rich. III. 57.* *Blæst, som Søen salter. *Rode. SH. 103.* || (*bibl.*) *lutre; rense.* hver skal saltes med Ild, og alt Offer skal saltes med Salt. *Marc. 9. 49.* || *især* (W): *gøre ell. bevare (et forhold) friskt, livskraftigt ell. tiltrækkende ell. indstro (i ord, tale osv.) kloge, vittige ell. (nu især) skarpe, bidende bemærkninger, satire olgn.; krydre.* *man pønsede, hvorlunde | 10 Tilværelsen vel saltes kunde | Ved Hielp af Lutter eller Graad. *Bagges. II. 85.* *mangen bitter Skose, | og saltet Spot, og pebret Glose. *sa. DVV. 119.* lidt Kamp, lidt forskælligt Syn . . bryder ikke Venskabet, men salter det snarere. *Dagbl. 29/1888. 3. sp. 1.* Det kommer af, at jeg, som (*Hamsun*), salter mine Ting i Humor. *Buchh. (NatTid. 1/1922. Aft. 3. sp. 5).* han skulde altid salte sine Ord ind, saa de sved. *Olesen Løkk. NH. III. 53.* *jf.:* 20 naar Lærere ere først selv saltede af Gud, og deres Tale er altid kraftig og krydet med Salt . . Tilhørerne bliver ikke lunkne. *Herst. TT. III. 436.* **2.2)** (*jf. u. Saltebrød; dial.*) *jange og slaa i tagfat (Feilb.) ell. klappe op i legen skjul.* *jf.:* (*jeg*) sprang fra Træ til Træ (*forfulgt af en tyr*) uden en eneste Gang at kunne sige „salte mig!“ *Dotd. R. 110.*

Salte-, i *sogr. især* (*faql.*) af salte (1.2); *undertiden vekslende m. Salt-*, se Salte-balje, 30 -kar, -mester, -trug, -tønde, *jf. u. Salt-bod, -handel, -kælder, -olde, -sten.* **-balje**, en. (*ogs. Salt- Feilb. OrdB. (Fyn).*) *d. s. s. -kar. Buchh. Su. I. 254. Tilsk. 1928. II. 48.* **-bo**, en. se Saltbod. **-brød**, subst. (*af salt og brød (se u. I. Salt 1.2), jf. og sp. 359^{44E}*) *dels i udtr., der bruges, naar man klapper en ell. sig selv op i legen skjul (jf. salte 2.2).* „Salte-brød for dig, en, to, tre!“ *raaber han. . .* „Hvor kunde du nu vide, jeg stod her?“ . . . „Din Skygge, 40 min Pige.“ *Stuck. FO. 51.* Saltbrød for Otto . . en, to, tre. *Legeb. I. a. 13.* Slaar alle Saltebrød for sig selv, maa den første staa om igen. *smst. dels om selve legen:* vi skal lege noget . . hvad synes De om Saltebrød? *Hostr. SpT. III. 14.* Mage til Skulesteder for „Saltebrød“ og „Røvere“ findes ikke ret mange Steder i Kjøbenhavn. *Bergs. GF. I. 27. JV Jens. EE. 19. (sj.) i flt.:* Adstadiige og lange som de Rubbers, Mr. Pickwick spillede med 50 den gamle Dame, var de „Saltebrøder“, jeg dyrkede der med mine Kammerater, thi Stedets Antal af Gemmesteder var næsten ubegrænset. *HPloug. (NatTid. 20/1927. Aft. I. sp. 5).* || (*dial.*) *om andre lege:* bære saltebrød, om leg, hvorved to drenge tager hinanden i hænderne, medens en tredje lægger sig paa maven over hænderne. *Krist. BRL. 515.* veje saltebrød, *d. s. s. veje salt (se u. I. Salt 1.2).* *Feilb. III. 149. FynskHjemstavn. 1931.* 60 **63. -bøtte**, en. (*ænyd.* saltbøtte; *l. br.*) bøtte til nedsaltning (af sild olgn.). *CEW. F. 197.* **-død**, en. se u. II. salt 3.3. **-handdel**, en. se Salthandel. **-kar**, et. (*ænyd.*

d. s. om kar med indviet salt; jf. -bøtte) kar, hvori kød og flæsk nedsaltes; saltkar (1). *MO. FuldstændigKoge-ogSyltebog. (1861). 551.* Saltekarret er tomt. *Olesen Løkk. KB. 159.* **-kælder**, en. se Saltkælder. **-mester**, en. (*jf. Saltmester; faql.*) person, der (paa konserverfabrik olgn.) forestaar saltning, passer lagringen af varer i salt. *OrdB. S.*

Salt-eng, en. (*ænyd. d. s.; faql.*) eng ved havet, saltvandseng, ell. eng, der til visse tider er oversvømmet af havet (*jf. II. Saltning*). *Møll. H. I. 527. AchtenFrüs. DØ. II. 429.*

Salte-olde, en. se Saltolde.

I. Salter, en. flt. **-e.** (*ænyd.* salter(e); *af. af salte; nu l. br.*) person, der nedsalter kød ell. (*især*) fisk ell. forestaar nedsaltningen; person, der fremstiller og forhandler saltfisk. *VSO. Frederik II. holdt (ved Limfjorden) Saltere, som . . saltede Sild til Hoffet og Flaaden. Trap. 11. 203.* Røgmand og Salter. *MinT. 1903. B. 244.*

II. Salter, et. se Psalter.

Salter-bod, en. (*ænyd. d. s.; jf. Saltbod; især foræld.*) bod, hvor fisk renses og nedsaltes. *Trap. 4V. 555. 623. Himmerikjøer. 1925. 284.* **-bænk**, en. (*nu næppe br.*) bænk, hvorpaa kød gøres i stand og indgrides med salt, inden det nedlægges i saltkar. *OeconH. (1784). II. 166.*

Salteri, et. (*ænyd. d. s.; især faql.*) handlingen at nedsalte kød ell. fisk ell. sted, hvor denne virksomhed drives. *Andordn. 9/1719. §2.* Niibe Byes Handel er meest Sild-Fiskerier og Salterier, i Besynderlighed af Aal og Sild. *OeconJourn. 1758. 111.* Næringsbrug, som kunne blive skadelige for Omboendes Sundhed . . Røgerier og Salterier. *Bek. Nr. 13¹⁵/1887. §32.* (*han*) rejste til Tyskland for at sætte sig ind i Fiskehandelen og i Salteri og Røgeri. *BornholmsTidende. 21/1924. 2. sp. 5.* || hertil Salteri-bygning (*JMathiesen. Det nordjell. Fiskeri. (1853). 34*), **-væsen** (*smst. 35*) ofl.

Salter-trug, et. se Saltetrug.

Salte-sten, en. se Saltsten. **-tid**, en. tid paa aaret, da kød ell. fisk (sædvanligvis) nedsaltes (vAph. (1759)), ell. det tidsrum, noget skal ligge i salt (*NutidsMad. [1931]. 394*). **-trug**, et. (*Salt- Blich. (1920). XXIX. 92. sj. Salter- Cit. 1728. (Bornh. Samlinger. XIII. (1920). 162*)). (*ænyd.* salt(e)-trov, -tru; *jf. -bøtte, -kar, -tønde*) trug (store kar) til (ned)saltning af kød. vAph. (1759). D&H. **-træ**, et. (*jf. Saltstryge; kog-, foreld.*) tyndt, fladt stykke træ til indgriidning af salt ved saltning af kød. *FuldstændigKoge-ogSyltebog. (1861). 522.* **-tønde**, en. (*jf. Salttønde, Saltmadstønde*) tønde, hvori fisk ell. kød nedsaltes. *MO. Schand. AE. 159. VortHj. III. 2. 8.*

Salt-fabrik, en. (*nu l. br.*) saltsyderi. *Holb. DNB. 591. S&B.* **-fad**, et. (*foræld.*) fad, hvori salt opbevares, ell. større saltkar til at sætte paa bordet; ogs.: saltmadsfad (VSO.). vAph. (1759). *TroelsL. V. 133.* **-fattig**, adj.

(især jagl.) som kun indeholder lidt salt. saltfattig Kost. *Sal.*³XX.855. Vistnok alle Saltplanter kan dog leve paa saltfattig ell. saltfri Bund. *smst.*857. **-feber**, en. (med.) feber (navnlig hos svækkede spædbørn) efter saltvandsindsprøjtninger olgn. *Klinisk Ordbog.* (1921).217. **-fisk**, en. [II.2] (jagl.) saltet fisk. Hovedangsten er overalt (paa Færoerne) Torsk, og Hovedproduktionen er Tilvirkning af denne til enten Saltfisk eller Klippisk. *Trap.*³ IX.642. *Bek.Nr.*60²³ 1936. §1. **-fjerding**, en. (l. br.) fjerding til salt. *Ing.KE.II.103.* **-flaad**, et. (foræld.) kronisk, stærkt vædskende eksem. *Sal.XV.546.* -flod: *Moth.S32.* *Apot.*(1791).412. *Svendb.Amt.*1919.18. *Klinisk Ordbog.*(1921).217. **-flod**, en. (l. br.) oversvømmelse, hvorved der afsætter sig salt. *Achton Friis.DO.I.188.* **-flue**, en. (zool.) flue af familien Ephydridæ, der er almindelig i de fleste af jordens saltsumpe. *Brehm.DL.*³I,2.218. **-fri**, adj. (jf. -løs; jagl.) som ikke indeholder salt. *Sal.*²XX.857 (se u. -fattig). **⊗ -frisk**, adj. frisk som salt ell. af en friskhed, der stammer fra havet. Jeg behøver ikke . . . at sige, hvor styrkende det saltfriske Liv er for Legem og for Sjæl. *DagNyh.*¹⁷ 1913.1. sp.6. *KMunk.DU.6.* **-førende**, part. adj. (jagl.) om vand(løb), lag: som fører salt med sig, indeholder salt. Mineralierne . . . give os . . . Sundhedsbrønde og saltførende Vande. *Schytte.IR.II.153.* D&H. **-gaard**, en. (jagl.) d. s. s. -have. *OpfB.*³III.115. **-gejst**, en. (jf. -aand; kem., foræld.) saltsyre. *vAph.Chym.* III.197. *Hinnerup.Juv.*45. *FolkLægem.*I.57. III.93. || om opløsning af salteter i vinalkohol. *KSelsk.NyeSkr.*II.426. **-giffel**, en. (jf. -brød; bag.) giffel, der er bestrøet med salt inden bagningen. *ISuhr.Mad.*¹⁰(1923).167. **-glasere**, v. (jagl.) glasere ved under brændingen at anbringe salt i ovnen (hvorved der frembringes en glat halvblank overflade). *CollO.* || især i perf. part. brugt som adj. saltglaserede Ror. *LandbO.* I.495. *VareL.*⁴749. **-glasur**, en. (jf. -glasere; jagl.). *OpfB.*³III.305. *ORung.PS.114.* **-grav**, en. (æda. salt graf (*Harp.Kr.*50); nu næppe br.) sted, hvor der udgraves salt af jorden (jf. -grube). Gomorra, et Hjem for Nelder og en Saltgrav (1931: et Salthul) og en Ørk til evig Tid. *Zeph.2.9.* *Pflug.DP.258.* **-grube**, en. (ænyd. d. s.; jf. -grav) grube, hvor der udgraves salt. *Hob.Hh.* I.515. *Hauch.I.172.* **-grund**, en. (sj.) saltholdig, gold grund. han vil lade sin Vrede blive Hedningerne til Deel, ligesom han omvendte vandrigt Land til Saltgrund (*Chr.VI:* lage; *Buhl:* en Saltsteppe). *Str.*39.30. **-handel**, en. († Salte-. *LTid.*1720.Nr.39.6). (ænyd. d. s.; især foræld.) handel med salt (især en gros). *Reiser.*II.510. *VSO.* *Læsø-folk.*31. **-handler**, en. (især foræld.) person, der driver salthandel. *Slange.ChrIV.1417.* *NationalmusA.*1935.31. **-hav**, et. I) (poet., l. br.) om hav, ocean. *(*Thetis*) sad udi Salt-havs Dyb. *PGFibiger.* *Overs.* af Homers *Iliade.*

(1827).15. *Lemb.Shak.XVI.158.2)* (især bibl.) i best. f.: d. s. s. det døde hav (se u. I. Hav 1.3). Siddims Dal, det er Salthavet (*Chr.VI:* det salte haf). *IMos.*14.3. *Sal.*²XX.855. **-have**, en. (jf. -bed, -gaard; jagl.) samling store, flade bassiner, hvori havvandet inddampes ved saltudvinding. *VareL.*³674. **-hed**, en. (ænyd. d. s.; til II. salt; især ⊗) det at være salt; saltholdighed, salt smag olgn. Havet (har) beholdet den samme Salthed. *Hob.* *Ep.I.138.* *Brandes.*XI.296. **-himmel**, en. (bjergv., nu næppe br.) fast lag af (sten)-salt i jorden. *Brünnich.*(*Trondh.Selsk.Skr.* V.2.181). **-hinde**, en. (kem., foræld.) tynd hinde af salt, der danner sig ved afdampning olgn. *VareL.*(1807).III.105. *OHMynst.* *Pharm.I.165.* **-holdende** (MO. *Fedders.* H.212) ell. (især) **-holdig**, adj. (især jagl.) som indeholder salt (især i opløst tilstand). *VSO.* Vandet . . . var mere saltholdigt end ved Kysten. *Goldschm.Fort.*III.107. I Danmark indvandedes (salt) ved Brænding af saltholdigt Tang. *TroelsL.V.8.* jf. I. Salt 2.2: Allerstærkest er Brandes maaske i den fine saltholdige Blanding af Spøg og Alvor. *EHenrichs.*(*Tilsk.*1902.144). **-holdig-hed**, en. (især ⊗) i Indvigelse af Havet, hvor Vandet kun har en ringe Saltholdighed. *Krøyer.*III. 384. *Frem.DN.*199. || hertil bl. a. Saltholdigheds-maaler **-hov**, en. (ænyd. d. s.; dial.) I) saltekar, -brug, dannet af et stort, udhulet træstykke. „endnu vel i Brug hos Landalmuen“. *Levin.* *Feilb.* 2) firkantet plads, omgivet med diger af lyngtørv, indenfor hvilken saltkedlerne havde deres plads paa Læsø og andre steder. *Læsøfolk.*37. **-hul**, et. (sj.) d. s. s. -grav. *Zeph.*2.9(1931; se u. -grav). **-hunger**, en. spec. (fysiol.) om legemets mangel paa en række nødvendige mineralstoffer. *Sal.XVI.756.* **-hus**, et. (ænyd. d. s.; foræld.) hus ell. kammer, hvor salt ell. saltede varer, viktualier olgn. opbevares. *vAph.*(1759). *MO.* *Rønberg.GK.*48. **-hytte**, en. (nu l. br.) bygning ved et saltværk, hvor saltet koges og tilberedes. *Moth.S32.* *VSO.*

† **saltig**, adj. (efter ty. salzig (nt. soltzig); afl. af I. Salt) salt (II); saltholdig. jf.: (han) tilegner Solens Luft adskillige Saltigheder, i det han statuerer, at Solens omsvævende Rog-Skyer trækker til sig saa megen Saltighed af Luften, at (osv.). *Heitm.* *Physik.*82.

Salt-ild, en. (jf. ildsalt; sj.) om noget salt (II), der svier, „brænder“ som ild. Han havde gaaet en halv Times Tid med denne Saltid (∴: saltlage, han havde drukket) i sig, for den brændte igennem ham. *JVJens.HF.* 150.

I. Salting, en. (sj. *Saltnug.* *Tyehsen.* A.I.196). (sv. *sältning*, no. *sältning*, *sältning* (i bet. 1); afl. af I. Salt; muligvis dog til *dels* egl. sa. ord som II. *Salting*; nu ikke i rigsspr.) *⊗* I) trehage, *Triglochm L.* (hvoraf nogle arter har saltagtig smag); især om *T. palu-*

stre L. JTusch.247. 2) salturt, *Salicornia herbacea* L. (der er alm. i marskegne, paa salt-
669. Viborg.Pl.(1793).11. Funke.(1801).III.
469. VareL.(1807).II.468. jf. (maaske til II.
Salting) i sa. bet.: Saltingsgræs. JTusch.
211(jy.).

II. **Salting**, en. se II. Saltning.

Salt-jord, en. (nu næppe br.) jord(lag),
der indeholder salt. EPont. Atlas.I.466. Brün-
nich.M.158. **-kammer**, et. (jf. -kælder;
landbr., dial.) kammer (paa gaard), hvor kød
nedsaltes og opbevares (i saltkar). Cit.1809.
(Aarb.Thisted.1920.182). H.Zangenber.Gd.
Bøndergaarde.(1925).37.59. Feilb. jf. (nu sj.)
Saltkammerporten som omdannelse af Zahl-
kammerporten (ved Christiansborg slot). K.Ny-
rop.SVS.47. **-kar**, et. 1) (især dial.) d. s. s.
Saltekar. Skjoldb.SM.37. (grisen) var ikke til
at kimsæ ad, naar først den kom i Saltkar-
ret. AndNz. DM.I.182. NutidsMad.[1931]. 20
394. 2) beholder til salt; især (jf. -bøsse):
lille aaben beholder, der sættes paa bordet med
(bord)salt. Moth.S32. Derpaa begyndte han
med en Kniv at trykke Saltet ned i smaa
muslingformede Afdelinger rundt om Ran-
den af Saltkarret. Hauch.MfB.266. Rødvins-
karrafer og Saltkar stilles ved hveranden
Kuvert. Const.GH.139. jf.: Der ere de, som
heller vil have Lærere (ø: præster) som Suk-
ker-Bøsser . . end som Salt-Kar. Hersl.T.T.I.
456. || (Davids) (p)saltkar, spøg. for-
vanskning af (Davids) psalter (2.1). jeg laac
og læste den heele Nat, forend Auctionen
(ø: aktionen, slaget) skulde staa i Davids
Psaltkar. Holb.Jep.I.6. 3) overf. anv. af bet. 2.
3.1) (jf. fr. salière i sa. bet.; dagl.) fordybning
paa halsen oven for nøglebenet hos magre men-
nesker, især kvinder. Pol.²/1910.4.sp.6. Hen-
des Hals var tynd og senet. Man saa „Salt-
karrene“. Thuborg.F.142. 3.2) (dial.) *Œ* ager-
snerle, *Convolvulus arvensis* L. JTusch.64.
294(Lolland). **-kasse**, en. kasse, der inde-
holder salt. det øvrige Rum var optaget af
Tovværk, tomme Fustager, Saltkasser og
Klipfisk. Drachm.STL.189. om større saltkar:
der hang en Saltkasse paa Væggen ved Kom-
furet. Bregend.HH.II.150. **-kedel**, en. (gl'da.
salt(æ)kedel olgn., oldn. saltketill; foræld.) ke-
del i saltsyderi, hvor der koges salt; ogs. om
hele virksomheden, saltkogeriet, saltværket.
Cit.1755.(Læsofolk.37). Trap.⁴V.280. **-kil-
de**, en. (jf. -væld) kilde, hvis vand indeholder
kogsalt; ogs. om kunstig kilde, dannet ved at
vand pumpes gennem et stensaltleje (OpfB.²
III.115), ell. om saltsøle. Udi Kong Hanses
Tid var man paa Spoer efter en Salt-Kilde
ved Kolding. EPont. Atlas.I.462. AWHauch.
(1799).759. VareL.⁴748. **-kiste**, en. spec.
(foræld.): flad kasse, hvori det saltholdige
vand ved saltindvinding udsattes for solen.
Læsofolk.44. **-koger**, en. (jf. -brænder,
-syder; foræld.) person, der giver sig af med
saltkogning, driver saltkogeriet. Moth.S32.
EPont. Atlas.IV.162. VSO. MO. **-kogerri**,

et. (jf. -brænderi, -syderi; jagl.) fremstilling
af salt ved kogning af (saltopløsninger, frem-
komne ved inddampning af) saltvand, vand
fra saltkilder olgn. ell. (tidligere) tang(asje)
olgn.; ogs. om virksomhed, fabrik, hvor det-
te foregaar. Slange.ChriIV.270. Wors.OE.261.
Bek.Nr.89²/1891. **-kogning**, en. (jf.
-brænding, -sydning; især foræld.) fremstilling
af salt ved kogning af havvand, tang(asje)
osv. MO. Saltkogning af Havvand har været
drevet flere Steder i det østlige Jylland.
Frem.DN.280. **-korn**, et. (ænyd. d. s.,
oldn. saltkorn) om de (store ell. mindre)
partikler, hvoraf (kogs) salt bestaar. Moth.S32.
Kommer Kierningen i Ulave . . tager man
tre Bygkorn, tre Rugkorn og tre Saltkorn.
Thiele.III.52. jf.: det nykærnedede, saltkor-
nede Smør. Pont.F.II.300. || i overtro (jf. u.
I. Salt 1.2): Man skal have lige så mange
ufredsdage i sin ægtetstand, som man spilder
saltkorn i sin levetid. Skattegraveren.1887.II.
222(sjæll.). FrGrundtv.LK.75. **-kringle**,
en. (jf. -brød; bag.) kringle, der før bagningen
er bestrøet med salt. ERode.JM.II. **-kruk-
ke**, en. (kog.) krukke til hensaltning af kød
olgn. Const.Kogeb.296. **-krystal**, et. om de
krystaller, hvoraf sten-, kogsalt bestaar. Brün-
nich.M.158. S&B. **-kræmmer**, en. (ænyd.
d. s.; nu næppe i rigsspr.) salthandler. Moth.
S32. VSO. || (spøg.) om person, der bruger
meget salt til sin mad. VSO.(jy.). **-kurv**, en.
(nu næppe br.) dragtformet kurv, hvori det
kogte, kornede salt tyldes, for at vandet kan
løbe fra. vAph.(1764). VSO. **-kusk**, en.
(nu næppe br.) kusk, der kørte med salt fra
saltfabrik til aftagerne. NatTid.²²/1910.M.
Till.I.sp.2. **-kvælde**, en. se u. II. Kvæld.
-kælder, en. (i bet. 2 ogs. Salte-. Pont.
SM.77). (ænyd. salt(e)kælder i bet. 2) 1) (nu
sj.) kælder, hvor der er oplag af salt; kælder,
hvorfra der sælges salt. VSO. MO. 2) kælder
(paa gaard), hvor kød nedsaltes og opbevares
(i saltbaljer). Moth.S32. Tauber.Dagb.15.
JPJac.I.277. **-kød**, et. [sal'd-] (af salt kød
se u. II. salt 2) stykke kød (især: laartunge),
der har ligget i salt i nogen tid, brugt som
paalæg. Moth.S33. JSneed.I.24. FrkJ.Kogeb.
199. et stykke (smørrebrød) med saltkød |
-lage, en. lage (I) af vand og salt; især om
den saltholdige vædske, der trækker ud af kød,
fisk, som har ligget i salt, ell. om saltopløsning
(ofte tilsat forsk. krydderier), hvori forsk. føde-
varer nedlægges. vAph.(1759). (Det døde Hav)
er en Saltlage, som indeholder i 100 Dele
næsten 25 Dele af forskellige Salte, hvor-
iblandt meget Chlorkalkær (saltsuur Kalk).
Ørst.VI.177. FrkJ.Kogeb.199. || lægge ris
i saltlage, se II. Ris 4.s. || billedl. Den Fri-
hed vil gaa al Kjødets Gang. Resultaterne
vil blive lagt i Saltlage i Ministerienes Bu-
reauer og miste al Saft og Kraft. Schand.VV
17. „(jollen) suger Vand som et Sold.“ —
„Ligemeget! Forsøg.“ — „Taki nei jeg træn-
ger ikke til at komme i Saltlage (ø: jeg vil

ikke risikere at drukne).“ *Gjel.KH.124. jf. attisk salt u. attisk: Vistnok ere alle disse Samtaler . . . gennemtrængte af en skarp attisk Saltlage. Hrz.XIII.344. -lagune, en. (1. br.) saltholdig lagune. S&B. -land, et. (bibl., sj.) land med saltholdig, ufrugtbar jord. Jer.17.6 (se u. II. salt 1 slutn.). -leje, et. leje, forekomst af (sten)salt. IngoBond.JR.161. VareL.4748. -lekke, en. [-læge] fl. -r. († -lægger, et. VSO.) (fra ty. salzlecke (2. led til ty. lecken, slikke (se likke)); jf. -slikke; jæg.) trug med saltsten, der udsættes i dyrehaver, paa vildtbaner (for at vildtet kan slikke derpaa og faa det nødvendige salt); tidligere ogs. om sted, hvor saadanne trug anbringes (VSO.). *Fleuron.SK.47. -lud, en. (jagl.) lud (I.1). PhysBibl.XVII.125. Sal.1. 207. jf.: en Klit- og Sumpegn . . . rødlig af Skavgræsser og Lyng, der alene modstaar Havgusens Saltlud. Pont.LP.VIII.251. -lægger, et. se -lekke. -løs, adj. (sj.) uden salt, salt smag; fersk. dersom Saltet bliver saltløst (1819: mister sin Kraft), hvormed vilde I da give det sin Kraft igen? Marc.9.50(1907). -maal, et. (nu næppe br.) kar, tønde af en bestemt størrelse til udmaaling af salt. Moth. S33. VSO. -maaler, en. I) (foræld.) person, der var autoriseret til at udføre saltmaaling. *De kgl. Laugs-Artikler til 1730. I. 372. EPont. Atlas. II. 79. Reskr. 111847. §1. 2) (jagl.) d. s. s. -spindel. ConvLex.XIV.39. Scheller. MarO. -maaling, en. (foræld.) maaling af salt, især ved saltmaaler (1). Pl. 10/1849.***

Salt-mad, en. [sal'd-] ell. (nu l. br.) [sal'd-] (jf. *UnivBl.I.310*). (ænyd. d. s.; af salt mad (se u. II. salt 2); især dial.) (mad af) nedsaltet kød og flæsk (og — tidligere — fisk. jf. *Moth.S33*); især d. s. s. Gammelmad. nogle fad saltmad med flæsk, kiød og kiødpølse. *Cit.1706. (Vider.I.369). Ploug.I.345. 40 Klipfisk og Sødsuppe og Saltmad og Tærter. JvJens.J.53. Saltmads-dag, en. (nu næppe br.). *Den Tredde (o: tredie) dyrker kun sin Gud | Paa Ugens tvende Saltmadsdage. Chr Borup.PM.306. -fad, et. (ænyd. d. s.; nu kun dial.) stort fad med saltmad; ogs. om selve retten; gammelmadsfad. *Moth.S33*. Det Spanierne kalde Ollapotrida er en Ret som har megen Lighed med vort Saltmadsfad og Kaal. *Tode. M.251*. disse tomte baade Grodfadet og Saltmadsfadet. *Blich.(1920). VI.143*. der opvartedes med Øl, Mjød og et stort Saltmadsfad. *Ing.VS.I.92. Ploug.II.103*. Der stod et Lerfad paa Bordet med Pølser og Ribbenssteg, saltet Flæsk og Sylte. Det var et Saltmadsfad. *Gravl.Væ.130*. || begyne med et saltmadsfad begyne. *Grundtv.PS.IV.374. her- efter: Heib.Pros.X.17. -kar, et. (sj.) saltkar 60 (1). KvBl. 1/1912. I.sp.3. -stykke, et. (sj.) i Forhold til meget andet Opvarmet . . . har Theatret i denne Opera, som det hedder i Husholdningsproget, et godt Salt-**

madsstykke, man længe kan have godt af. *Kierk.XIII.447. -tønde, en. (ænyd. d. s.; jf. Salt-, Saltetønde; især dial.) tønde, hvori kød og flæsk nedsaltes. man har fuldt op med Flæskesider, Saltmadstønder og oret Meel. HCAnd.(1919). III.196. Faarekroppene drøjede godt i Saltmadstønden. Hertel.A.369. || billedl.: Som der i Huusholdningerne i Slagter-Tiden nedsaltes Forraad for Vinteren, saaledes har „Præsten“ de Herlige, som maatte lide for Sandhed, i Saltmads-Tønden. *Kierk.XIV.334. jf.: Søren Kierkegaard er ikke af dem man kan tillade sig uden videre at afløre med Kantate, Festtale . . . desl. Han har i Tide taget sine Forholdsregler mod at blive puttet i Saltmadstønden. IUTid.1912/13.395.**

Salt-mandel, en. (jagl.) mandel, ristet og vendt i salt. *JacPaludan.UR.203. Nutids Mad. 2(1936).403. -mester, en. (jf. Saltemester; jagl.) person, der forestaar saltkogningen ved et saltværk. Rahb.Min.1790.1.328. Kbh. 2/101904.4.sp.5. -mine, en. (jf. -grube) mine, hvor der graves (brydes) salt. LTid. 1725.690. BerlKovv.XVIII.474. -mættet, part. adj. (jagl.) om vædske: mættet med (opløst) salt. Vandet i den lille Sø . . . er i den Grad saltmættet, at af 3 Dele Vand er den ene Del Salt. *IngoBond.JR.303. || 10 om luft: som lugter frisk, salt p. gr. af havets nærhed. *Hav og Himmel, | og saltmættet Vind. Rich.III.109. Hvilken vidunderlig dejlig, saltmættet Luft. HomoS.GL.22.**

I. Saltning, en. vbs. til salte; især til salte l.2, om konservering af kød, fisk og grøntsager; ogs. om den nedsaltede portion, mængde. *Moth.S34. Fuldstændig Koge- og Syltebog. (1861). 15. Saltning af Grønsager. HævebrL. 2/II.330. Tør Saltning. Bruges sædvanligvis til mindre Saltninger eller til Saltning af enkelte større Stykker Kød. NutidsMad.[1931].394.*

II. Saltning, en. (ogs. Salting, se ndf.). fl. -er. (eng. salting(s) i lign. bet.; vist egl. sa. ord som I. Saltning; jf. I. Salting; dial.) strandeng, der undertiden er oversvømmet af havet; salteng. *EPont. Atlas. III.236. Begr. Fyen.784. AarbLoffL.1915.111. Trap. 1/IV.3. Græsset ude paa Salttingerne er meget nærsomt, især for Faar. JHSmidth.(VSO).*

III. Saltning, en. se I. Salting.
Salt-olde, en. (-olden. *J.Olsen.FraSyd-sjælland.(1913).16. AarbLoffL.1934.29. — I. br. -old. H.Kaarsb.M.I.44. — Saltolden. Vort Hj.IV.3.239. OrdBs.(sjæll.). (ænyd. salt-old(e), -olden; dial.) olde (II) til saltet flæsk, kød. *Levin. (op til byggeriet) var der et Forraadsrum med en Saltolde, en udhulet tyk Træstamme med Bræddelag over, hvori de saltede Flæske- og Kødvarer opbevaredes. ChrChristensen. MinLivsfjorelse.(1918).3. Aarb Turist.1925.61. SydøfynskeS.71. -olie, en. (ty. salzöl; nu næppe br.) om saltsyre ell. (især i forb. sød saltolie) om saltvater. *VareL.(1807). II.468. FolkLægem.I.57.III.93.***

Saltomortale, en ell. (nu næppe br.) et (Blich.(1920).XXXI.111. Heib.Pros.X.92. VKorfitsen.GM.22). [saldomør'ta-lø] (tidligere ofte i to ord **Salto mortale**. se ndf.). ft. -r. (fra ital. saltomortale, dødspring, af ital. salto, spring (lat. saltus, til salire, springe, jf. resultere), og mortale (lat. mortalis; jf. Mortalitet), dødelig, døds-) kolbøtte i lufften, udført efter et kraftigt opspring; ofte (især spøg.) uegl., om kolbøtte, hovedkuld 10 jald olgn.; ofte i forb. slaa ell. (især tidligere) gøre en saltomortale. Funke.(1798).90. En af Domestiquerne reciterede en Ode . . og da man applauderede ham, blev han saa henrykt, at han med Saltomortaler sprang ud af Døren. RudBay.EP.I.192. (jeg hang) gjerne fast i Buen (i krogetspil) og gjorde en Saltomortale. Gjøl.HV.47. en Akrobat, der fra sit lille Kvadratfodstøppe springer højt og gør Volter og slaar Saltomortaler. Røde. 20 R.41. jf. (sj.): (han) saltomortalede sig ned ad Vejen. JVJens.NH.194. || billedl., i udtr. for at gøre noget farligt, Halsbrækkende, klare, sætte over en vanskelighed, ell. (nu især) i udtr. for at kaste sig ud i noget nyt, foretage en brat forandring, kovending, i sin stilling til noget olgn. Blich.(1920).XXX.101. Dette er . . at lade Videnskaben gjøre et Salto mortale fra dens egen Høide ned i Følelsens Afgrund. Heib.Pros.I.9. dette erotiske Saltomortale. Kierk.I.393. BerlTid.¹⁶/21921.Aft.7. sp.2.

Salt-opløsning, en. (faql.) vædske, hvori der er opløst salt (1) ell. et salt (3). Levin. HFB.1936.169.320. **-pagt**, en. (jf. -bund; bibl.) varig, uopløselig pagt. det skal være en evig Salt-Pagt for Herrens Ansigt, for dig og for din Sæd med dig. 4Mos.18.19. 2Kron. 13.5. **-pande**, en. (glda. d. s.; foræld.) pande 40 (I,2), hvori det saltholdige vand ell. den salt- holdige aske kogtes ved udvinding af salt. Reiser.II.438. TroelsL.V.58. (Læses) Fyrreskove . . ofredes under Saltpanderne. HMatthiess. L.68. **-papir**, et. (faql.) lysfølsomt fotografisk papir, fremstillet ved at raapapiret er behandlet med salt (klornatrium). Sal.²XX.857. **-pastil**, en. en slags pastiller m. salt smag. **-plante**, en. især (bot.) i ft., om planter, der er tilpassede til at leve paa saltholdig jordbund (halofytter). Warm.Bot.103. **-prop**, 50 en. (⚓, ⚔) en i saltvand opløselig prop paa selvvirkende mine, der hindrer den i at eksplodere under udlægningen. Scheller.MarO. **-prøve**, en. (faql.) det at prøve salt(lud), ell. salt, der bruges som vareprøve. MO. **-prøver**, en. (nu næppe br.) 1) person, der undersøger, prøver salt(lud). MO. 2) (jf. -maaler 2, -spindel) redskab, hvormed salt(lud) prøves. LTid.1724.808. MO. **-pulver**, et. (vet.) pulver, bestaaende af natriumsulfat, sennep og ælterød, brugt som afføringsmiddel for heste og køer. JacPaludan.Markerne modnes.(1927). 197. **-pøl**, en. (-pøle. vAph.(1764)). (jf. ty. salzpfütze; nu næppe br.) lille salthol-

dig so (hvoraf udvindes salt). Reiser.III.94. **-rig**, adj. (faql.) som er rig paa salt; (meget) saltholdig. Sal.²XX.858. jf.: *Echo sov af sorrig aldrig, | tårestrommen, hed og saltrig, | end i nattens time randt. Hostr.SD.I.37. **-sand**, et. (dial.) saltholdigt sand paa de flader af strandbredden (ved Jyllands vestkyst), der undertiden er overskyllede, ell. i huller, fordybninger i klitterne, hvor saltvand er blevet staaende (tidligere brugt til udvinding af salt). Begtr.Jyll.III.126. MDL. **-sild**, en. [II] † specialbehandlet Sild og Saltsild. Pol.²/1937. 14.sp.5. **-sirken**, en. se Salsirken. **-skat**, en. (jf. -afgift; foræld.) afgift, forbrugskat, lagt paa salt. vAph.(1764). Fridericia.NH.I.6. **-ske**, en. lille ske til saltkar (2). Projecter af den Natur have altid forekommet mig, som naar man vil spise Bouillon med en Salt-skee. Davids.B.I.229. en Saltske hvidt, stødt Peber. Const.GH.29. jf.: en Saltskefuld stødt Allehaande. sa.Kogeb.186. **-skib**, et. (ænyd. d. s.; især foræld.) skib, der er ladet med salt. Holb.DH.III.228. TroelsL.V.61. **-skrin**, et. (især prov. dial.) lille, paa væggen i køkkener ophængt beholder med salt. Syd-fynskeS.79. || (dial., spøg.) om patronatske. Hübertz.Æro.(1834).251. **-skum**, et. (i. br.) skum paa den kogende saltlud (MO.); ogs. (jf. -sprøjt): skum(sprøjt) fra saltvand (havvand). *(styrmanden) visker Saltskummet af Skæg og Kind. Hjemmet.1912.Julenr.6.sp.1. **-slikke**, en. (efter ty. saltlecke(n), se Saltlekke; landbr., nu sj.) saltsten olgn., der op-hænges i stalden, saaledes at kreaturerne kan slikke derpaa (og faa det nødvendige salt). vAph.(1772).III. Abildg.&Viborg.F.52. **-sole**, en. (efter ty. salzsole; 2. led er ty. sole, mht. sol, sul, mnt. sole, der er besl. m. I. Salt; faql.) stærk saltopløsning; stærkt saltholdigt vand fra saltkilde, indkogt saltvand olgn.; ogs. om kilde, der indeholder saa meget salt, at udvinding kan betale sig. Hallager.75. OpfB.² III.115. EmilPetersen. Uorg. Kemi.²(1906). 198. **-spindel**, en. (efter ty. salzspindel; jf. -prøver 2; faql.) redskab (aræometer) til at maale en vædskes saltholdighed med; saltmaaler (2). NordConvLex.²V.212. **-spiritus**, en. (foræld.) om saltsyre og forsk. produkter heraf. vAph.(1759). Tode.M.201. VareL. (1807).II.468. **-sprænge**, v. salte let; sprænge. vAph.(1772).III. || især (nu sj.) i part. saltsprængt, let saltet; sprængt. Moth. S33. Saltsprængte Cabeljou. Adr.¹⁴/1762.sp. 14. **-sprøjt**, et. (jf. -skum; sj.). Søen (brydes) mod de nøgne Skær . . i en Sky af Salt-sprøjt. NaturensV.1914.289. **-stang**, en. (jf. -brød, -kringle; bag.) især i ft., om bagværk, af form som smaa stænger, der inden bagningen er bestrøet med salt. FrkJ.Kogeb.322. en morsom Restaurant med . . Masser af Mennesker, der drak Øl og spiste Saltstænger. KMich.H.41. **-sten**, en. († Salte-. LTid. 1724.59). (faql.) stykke stensalt, saaledes som det findes i jorden (brugt til fremstilling af

kogsalt, givet kreaturer ell. vildt at slikke paa (jf. -lekke, -slikke) olgn.). Pflug.DP.850. Brännich.M.159. i et Hjørne af Folden fandt (kvien) en lækker Sten, hvori hun og Fæller slikkede en Fure . . der var en formelig Valfarten til Saltstenen. Fleuron.KO.43. Feilb. -**steppe**, en. (geogr.) steppe, der har dannet sig i stærkt saltholdig lavning. Monrad. Ps.112. de syd-østrussiske Saltstepper mellem Ural og Volga. BMøll.DyL.II.240. || her-til bl. a. Saltsteppe-sø. Sal.VI.180. -**stryge**, en. (jf. Saltetræ; foræld.) redskab (af tegl), hvormed kød og flæsk ved saltning blev indgnedet med salt. SprKult.II.95. -**stroet**, part. adj. (sj.) som er bestroet med salt. et saltstroet Fedtebrød. Aakj.FJ.61. -**støtte**, en. (især bibl.) støtte, statue af (sten)salt. (Løts) Hustru (saa) om bag ham, og blev en Salt-Støtte. 1Mos.19.26. Visd.10.7. Fv Jessen.Menneskerjeg mødte.(1908).195. Feilb. -**sump**, en. (jf. -lagune; især geogr.) saltsø, der er indtørret til en sump. Sal.XV.550. Steensby.Geogr.143. -**suppe**, en. (jf. salt suppe u. II. salt 2; især dial.) suppe, kogt paa nedsaltet kød. Frk.J.Kogeb.84. Feilb. Ordbs. (Fyn). -**sur**, adj. (jf. kogsaltsur; kem.) som indeholder saltsyre; som er opløst i saltsyre; som indeholder, er forbundet med klor; tidligere brugt baade om uorganiske baser (metal-oksyder) og organiske baser, nu næsten kun om de sidstnævnte. en Opløsning af saltsuur Tin (o: tinklorid). JFBergs.G.558. Naturens V.1937.180. saltsur kalk, (nu l. br.) klor-kalk (klorcalcium). Ørst.VI.177. JohsMüller.Naturlærens chemiske Deel.(overs.1851).144. Saltsure Salte . . Klorider. VareL.*750. Salvarsan bruges som saltsurt Salt, hvis Opløsning først maa omhyggeligt neutraliseres med Alkali. Sal.*XX.861. || † substantivisk i inik., om uorganisk syre, mineralisyre. 40 Lodde.SH.59. -**syder**, en. (ænyd. saltsynder, -syder; foræld.) d. s. s. -koger. Moth.S33. Grundtv.PS.VII.383. TroelsL.V60. -**syderi**, et. (foræld.) d. s. s. -kogeri. Deris Næring Bestaar af Salt-syderi. Pflug.DP.636. Længer nede ved Havet var Saltsyderiet. Oehl.XXXI. 49. TroelsL.V.59. -**sydning**, en. (jf. -syder; foræld.) d. s. s. -kognition. TroelsL.V.60. Læsøfolk.29. I. -**syre**, en. (jf. -aand, -gejst, -spiritus samt Kogsaltsyre; især kem.) opløsning af klorbrinte i vand, klorbrintesyre (Acidum muriaticum) (der indvindes af kog-salt); tidligere ogs. om syre i al alm. vAph. Chym.III.197. (saltene) ere befriede fra Saltsyrene. Brännich.M.123. Christ.Kemi.79. en tabt Femøre ætsede hans Sjæl som Saltsyre. JacPaludan.F.112. jf.: Saltsyremangel i Mavesaften. KliniskOrdbog.*(1937).439. II. -**syre**, v. behandle (ødelægge, borttætte) med saltsyre (I). har du ryddet og saltsyret og brændt ned til Grunden denne Aalborg Bispegaard med al dens Yngel i Skorlevned og Uære. ThitJens.SK.I.215. -**syret**, adj. (jf. II. -syre; sj.) tilsat saltsyre, saltsur olgn. VSO.

10 jf.: nok er Betty kvindelig og blid og lattermild, men hun har en saltsyret (o: meget bidende, skarp) Tunge. ThitJens.(BerlTid.*1/1934.Sønd.20.sp.4). -**syre-urt**, en. \mathcal{Q} (l. br.) surkløver, Oxalis acetosella L. JTusch.323 („i apotekerne“). FolkLægem.III.93. -**syre-æter**, en. (nu næppe br.) d. s. s. -æter. Tychsen.A.II.485. -**syrlig**, adj. (nu næppe br.) d. s. s. -sur. VSO. -**sø**, en. 1) [I] (især geogr.) indse uden afløb til havet, i hvilken vandet er saltholdigt. S&B. Steensby.Geogr.143. 2) (jf. den salte sø u. II. salt 1) † hav; ocean. Moth.S33. -**told**, en. især om udenl. forhold: (indførsels)told paa salt. Moth.S33. Slange.ChrIV.699. VSO. MO. -**trug**, et. se Saltetrug. -**træ**, et. \mathcal{Q} (jf. -busk; l. br.) det i Centralasiens saltstepper hjemmehørende træ Halimodendron argenteum. Kjørhøll.FB.211. -**tønde**, en. 1) tønde med salt; ogs. (foræld.): tøndemaal til saltmaaling (opr. 176 potter, efter 1778 = 1 korntønde o: 144 potter; senere en vægt af 200 lb. jf. Sal.IV.968. Nordisk Kultur.XXX.(1936).263.282). Forordn.*1/1698.I.§4. Forordn.*1/1778.§2. 12000 Salttønder, til 10 Skiepper Stykket. Rahb.Min. 1790.I.327. Prom.*1/1802. VSO. MO. 2) (nu l. br.) d. s. s. Salttønde. Moth.S33. VSO. -**urt**, en. \mathcal{Q} 1) (jf. I. Salting 2, Kali 2) den ved kyster, især i marskegne, voksende enaarige urt Salicornia herbacea L.; glasurt; kvæller. JTusch.211. Pladsen ligger hen med magert Ukrudt, Regnfang og Salturter. JV Jens.HF.113. 2) (jf. -yder; nu l. br.) den til salturfamilien (Chenopodiaceae) hørende Salsola L., sodaurt. JTusch.216. 3) (bot., nu l. br.) især i ft., om (planter af) familien Chenopodiaceae, salturfamilien. NordConv Lex.*V.212. Lange.Flor.272. -**vaad**, adj. (l. br.) som indeholder, afsætter vaadt salt; vaad af saltvand. *paany plojed Skuden det saltvaade Skum. Drachm.DG.126. saltvaad Hav-gus. Søiberg.Folket ved Havet.(1908).83.

Saltvand, et. ft. (i bet. 2) -e. (ænyd. d. s.; jf. salt vand u. II. salt 1; mods. Ferskvand) 1) saltholdigt vand (især: i havet, salt-søer osv.). Moth.S33. *Gift (ormen) spruded, som Hvalen | Saltvand af frysende Næsebor. Oehl.XXXII.164. *Kan gerne være, | at Saltvand og Tjære . . | holder os rene for Utoej ombord. Drachm.STL.83. || (nu næppe br.) om saltetaer. I vor Skolegang sang jeg tidt med Saltvand i Øinene, for Lig.Ing.EF. VII.52. 2) om (del af) hav. store Grundeiere holde sig berettigede til . . at forbyde . . Fiskerne . . at fiske i de deres Grunde paa-stødende Saltvande. Baden.(Rahb.Min.1805. I.30). ploie Sø og Saltvand.VSO. NaturensV. 1912.42. **Saltvands-**, i ssg. [!saldvans-] af Saltvand 1-2 (mods. Ferskvands-); fx. Saltvands-aflejring, -arcal, -dam, -draabe, -fiskeri, -is; i (zool.) betegnelser for dyr, der lever i (ell. ved) saltvand, fx. -aal (Krøyer.III. 671), -aborre (smst.I.577), -fiisk (EPont. Atlas.I.637. Sal.*VII.904), -skildpadde

(BovP.III.297), -smelt (Krøyer.III.3) || **W** i ssg., der har henblik paa ell. rummer en sammenligning med havet(s vand) ell. dets friskhed, fx. -frisk (Dannebrog.²⁴/1910.I.sp.6. Riget.²²/1911.2.sp.3), -klar (DagNyh.²³/1910.I.sp.5), -lugt (GyrLemche.S.III.62), -pust (Drachm.HI.119), (sj.) -tale (Grundtv. Dansk.I.482). -**bronze**, en. (jagl.) bronze, der særlig godt taaler havvand. Sal.²²XX.859. -**byld**, en. \ddagger byld, der fremkommer hos søfolk paa steder, hvor det vaade uldtøj har irriteret huden. OrdbS. -**eng**, en. (jf. Salt-eng, II. Saltning; jagl.) eng ved kysten af have ell. fjorde, der undertiden oversvømmes ell. gennemrisles af havvand. LandbO.I.686. -**imprægnering**, en. (jagl.) imprægnering af saltvand (saltopløsning) (bl. a. brugt ved stærke blødninger). VoreSygd.IV.536. billedl.: 20 Krigsbejstringens Temperatur er sunket. Det var godt med en Saltvandsindsprøjtning. KMunk.S.65.

Saltvogn, en. spec. (især jagl.) om vogn med salt, der strøs i sporvejsskinner for at optø sne og is. Baud.AB.115. Pol.¹⁹1937.10.sp.6. -**væld**, et. (nu næppe br.) d. s. s. -kilde. MO. -**værk**, et. (jf. -brug) anlæg, fabriek, hvor der fremstilles salt (af saltholdigt vand, sten-salt osv.); ogs. om bjergværk, hvor der udgraves (sten)salt. Moth.S33. EPont.Atlas.I.462. Er man i Salzburg maa man til Hallein, rutsche gennem Saltværket der. HCAnd.ML.179. Trap.^V280. -**væsen**, et. (nu næppe br.) 1) hvad der angaar fremstilling af salt, saltværker elgn., ell. hvad der angaar et lands forsyning med salt og den dertil hørende ordning (fx. med afgift, told). vAph.(1759). EPont.Atlas.I.468. VSO. 2) om stof, der helt ell. delvis bestaar af salt. EPont.Atlas.I.443. \ddagger -**yder**, en. \ddagger (jf. -urt 2) sodaurt, Salsola L. Viborg.Pl.(1793). 52. Funke.(1801).III.468. VareL.(1807).II.471. -**æter**, en. (jf. -olie; kem.) æter, fremstillet ved indvirkning af klorbrinte ell. (tidligere) saltsyre paa alkohol. Tychsen.Chemisk Haandb.III.(1784).32. FolkLæggen.III.93. || hertil Saltæter-vinaand, fortyndet saltæter. VareL.⁷⁵¹. -**ørken**, en. [II] (bibl., sj.). Job.39.9 (se u. II. salt 1 slutn.).

Saluppe, en. s Saloppe. **Salut**, en ell. \ddagger et (Reskr.²²1817.§17). [sa'lud] fl. -**ter**. (jf. ty. salut; fra fr. salut, dels svarende til sp. saludo, ital. saluto, vbs. til lat. salutare (se salutare), dels af lat. salus (gen. salutis), godt helbred, sundhed, velførd (jf. foreld. hilseformularer som: Nest tjenstlig Salutens Hilsen. Holb.Kandst.I.3. Oprigtig Salutem til mine andre gotiske Bekjendter (o: bekendte i Göteborg). Blich.(1920).XXXI. 182. se ogs. JNHøst.373. VSO.), besl. m. sal- 60 vas, frisk, sund; jf. II. Salve, Salvie, salvere) 1) egl.: hilsen; nu kun (\times): militær æresbevisning; navnlig: skydning (fra mindre kanoner) med løst krudt som honnør for

visse (højtstaaende) personer ell. fremmede nationers flag; ogs. om honnør med dragen sabel, der ved visse lejligheder afgives af officerer og befalingsmænd af officiantgruppen (Sal.²²XX.861). Dend paa dend Ryssiske Siide til det Kongl. Danske Flag først afleggende Salut begynder udi Nord-Soen.Tractat medRusland²⁰/1731.§5. Medens Saluten varer, kippes Top-Flag og Vimpler.SøkrigsA.(1752).§828. SøLex.(1808). en Salut af Kanonskud (ved Chr. VIII.s kroning). Heib.Poet. II.375. udveksle Salutter.Scheller.MarO. b. svare salute, se besvare 2 slutn. || hertil: Salut-batteri, -berettiget, -kanon, -kardus, -ladning, -patron, -skud (SøkrigsA.(1752). §385. Bogan.II.134. Scheller.MarO.) oft. 2) (dagl., ofte spøg.) billedl. *Omkring fløj saa vide de Splinter (o: efter en fuldræffer fra fjenden), | Det var en Salut uden Finter. 20 Blich.(1920).XXIII.30. Salut og 3 Gange Salut for denne Pige!Kbh.¹⁴/1913.4.sp.4. spec. (jf. II. Ladning 3.2, Plaster 3.4) om kraftig tilkendegivelse af bifald ell. mishag, hvormed en person mædes, hilses, ell. om voldsom ordstrøm, der udgydes over en; salve (II.2.3-4). af dette ældgamle Udraab (o: heureka) . . kunde jeg formode, ligesaa sikkert som af Røsten, at Saluten kom fra min gode Ven, den gamle Student.Iris.1791.IV.264. nu skal han faa en fin Salut (o: omtale) tilsidst af sin Kritiker!Rode.R.59. (sergenten) staar parat . . til at tage Synderen i Kraven og meddele ham en Salut.Fleuron.IFA.82. **salutere**, v. [salute'trø] -ede ell. (nu næppe br.) -**te**. vbs. -**ing** (LTid.1759.171. Scheller.MarO.) ell. (nu næppe br.) **Salutation** (Moth.Conv.S24. JBaden.FrO.). (jf. ænyd. salutats, hilsen, samt ty. salutieren, eng. salute; fra lat. salutare, afl. af salus, se Salut) 1) egl.: hilsen; nu kun \times : (af)give salut (for). Moth.Conv.S24. ligesom de Svenske Skibe hilsede Kronborg, saa skulle og de Danske Salutare Helsingborg.Paus. CÜ.II.174. et Skib (der) passerer en Fæstning, saluterer for denne.Harboe.MarO.346. han reprimanderede mig . . fordi en af mine Kompagnichefer ved Defleringen undlod at salutare ham.KLars.GHF.I.121. 2) (dagl., ofte spøg.) billedl. (jf. Salut 2). hvis saadant (o: at faa en erefigen) var mig hændet, havde jeg saluteret den gode Jomfrue paa samme Maade igien.Holb.Ep.III.69. (ulvene) forsvandt ind efter i Landet. Jeg saluterede ivrigt efter dem.Bangsted.EV.57.

I. Salve, en. [salva] ell. (nu kun gldys. (og spøg.) samt dial.) [salə] (jf. Salle. Moth. S29. Drachm.SF.87 samt Esp.471. Feilb. Thorsen.31. UnivBl.I.368(nordsjæll.). Brenderup.§66. Flemløse.79). fl. -**er**. (glda. salffue (En middelald. da. Læggebog.(1927). 31. 33 oft.); fra mnt. salve (nhl. salbe), sml. eng. salve samt got. salbons; vist besl. m. gr. élpos, olie, fedt, sanskr. sarpi-, smeltet smør; sml. Kvaksalver; jf. IV. salve) lægemiddel, kosme-

tisk middel ell. (tidligere) trolddomsmiddel (jf. *Hob.UHH.1.5*) til udvortes brug, af smørlignende konsistens; ogs. om andre masser af lignende konsistens (jf. *Pudesalve*). en Alabasters Krukke med meget kostelig Salve. *Math.26.7.* (kvinderne købte) veltiggende Salver, for at komme (til Jesu grav) og salve ham. *Marc.16.1.* Salve til Ammen, som har ondt i sine Bryste. *Hob.Bars.1.7.* *Kinden (o: hos en romer) er sygelig bleg, og Haaret dufter af Salve. *Holst.II.151.* *plej hans Naar med Salver. *KMunk.DU.15. Pharm Dan.(1933).581.* Sukker og Margarine røres til Salve, indtil Sukkeret ophører at knase. *NutidsMad.³(1936).319.* kølende salve, se II. køle 1.s. || *billedl. ell. i sammenhængninger.* *Din Naades Dug lad til enhver | Guds Kirkes Lem nedflyde, | Lad hver en Sjæl, som saaret er, | Din søde Salve nyde! *SalmHj.282.4.* *Lad komme Sværd, og mig med blodig Salve væde. *Falst.Ovid.67.* *Det Sprog (o: fransk) er glat som en Salve. *Heib.Poet.VIII.208.* *De (o: pilgrimmene) tørster mod at synke i en grænselos Favn | og finder kun Salve for usigeligt Savn | i Venisias søde, balsamiske Navn. *Friis-Møll.D.18. jf. Salvelse 2: Provst H.s Stemme var mere mild og rund end nogen Sinde — der var Salve i den. HKoch.Drengen.(1935).126.*

II. Salve, en. [salvø] *fl. -r. (ænyd. d. s., 30* *ky. d. s.; fra fr. salve, ital., sp. salva (jf. Nkyrop.OL.IV.158), vistnok til lat. salve, vær hilset, hil, imp. af salvere, til salvus, frisk, sund (se III. Salve))*

1) (især \times) *samtidig affyring af et antal skydevaaben (egl. som salut); samtidig afgivelse af ild fra en troppeafdeling, efter at have ndstaaet af (danskerne) nogle Salver (kom Torstenson) endelig ind i deres Forskandsning og Batterie. Slange. ChrIV 1244.* Fjenden trænger nærmere, lange Salver af Geværskud knalde. *Goldschm.I.397.* Langt ude til højre i det mørknende Land falder et Skud, flere, det bliver til en fjærn, knitrende Salve. *JVJens.M.I.128. se ogs. Salme 2.o. give ell. (nu vist kun) afgive (Scheller.MarO.), affyre (BerlTid.¹⁷/₈ 1937.Aft.1.sp.4), afskyde (HistMKbh.3R. II.403) en salve: (der bliver) blæst i Elephants-Tænder og af Musqveter givet stercke Salver. Pflug.DP.1089. LTid.1727.142. (soldaterne) gavne Salve af deres Musketter. Slange. ChrIV701. under salve, (nu næppe br.) under salut (ering). Ceremonien sluttede med Klokkernes Ringen . . under Salve af Cannoner og Musqueter. *LTid.1725.583. Slange. ChrIV958. efter (VSO.) ell. ved første salve. *Ved første Salve hand (o: Gert løjtnant) sig seer om flugt og Huuler. Hob. Paars.281. Blich.(1920).XV28. den stolte, 60 vilde Rædsel, som griber En ved de første Salver, naar Kanonerne dundre, Kuglerne pibe. Goldschm.I.342.**

2) *overf. (i bet. 2.2 og 2.4 vanskeligt at skelne*

*fra overf. anv. af I. Salve; jf. jy. give en god salve (o: prygl). Feilb., nt. salf, skænd, ty. salbe samt Plaster 3.4). 2.1) (l. br.) om naturforeteelser, der minder om en gevær-, kanonsalve. Et Tordenveir trak op, og den første Salve rullede mellem Bjergerne. *HCAnd.SS.VIII.44.* (en hagbygge) fejede i en tørt hvinende Salve hen over den opbløtde Jord. *JVJens.Br.29. 2.2) (nu l. br.) om bygge af kastevaaben, pile olgn., regn af slag olgn. Hvalen . . kommer derpaa atter ud, og . . faaar . . en Salve af Harpuner og Lendsere igien. CPont.HR.54. Skolediscipliner . . fik en igjentagen Salve af Lærernes Ris. PAHeib.US.150. Kudskan (muntrer) sine Dyr med en lille Salve af Pidskesmæld, der giver et spinkelt Ekko fra Klippevæggen. Bille.Italien.I.32. 2.3) (l. br. uden for ssgr.) om raab, latter, klap olgn., der gentages ell. (især) kommer fra flere personer samtidig (jf. Klap-, Lattersalve). Saa faldt det første Klap, den anden Salve (i teatret). *Bang.HS.⁵587. rungende Salver af Latter. Rist.FT.154. jf.: Paa Smedens Opfordring afbrødes han af en ny Hurrasalve. Ing.EF.VII.171. 2.4) (dagl.) om ordstrøm, svada; spec.: strøm af skældsord ell. bebrejdelser olgn. (da pigen) spurgte til hendes Befindende, fik hun til Tak en Salve af Skjænd. Schand.SF.31. „jeg veed nok, hvordan Du har det, naar Du ikke kan holde Ild i din Cigar —“. Efter at have givet Manden denne Salve lige i Ansigtet, henvendte hun sig igjen til Fru K. *CMøll.PF.366.* han var lidt rød i Kinderne oven denne Salve, som Overlæreren affyrede mod den moderne Kritik. *Muusn.FP.62. || en grusom salve ell. eine grausame salve (salbe) (efter Hobl.Tyb. VII: Det var en grusom Salbe. Die gantske Arnee ruiniret auf ein mahl; spøg., iron.) om voldsom ordstrøm, udskældning olgn. Pol. ¹⁹/₁1.297.11.sp.6. 2.5) (dagl.) om den mængde røg fra cigar(et), som indtages ad gangen ved rygning; smøg; især, i forb. som tage salver, om cigaretrøg, som rygeren lader gaa ned i lungerne, inhalerer. Han tager en Salve paa Cigaretten. *Ekstrabl.¹/₁1.1931.8. sp.1.* Det allerbedste ved Cigaretten er dens dejlige Smag, især naar man tager Salver. *Tilsk.1934.II.47.* De . . fandt Cigaretterne frem og fik tændt. F. . . pustede en Salve fra sig. *Woel.DG.17.*****

III. Salve, en. [salvø] (efter ital. in salvo, substantivering af salvo, sikker, lat. salvus (se II. Salve); jf.: (jeg) havde Skibet udi god Salvo. *JMunksLevned.71; sj.) i forb. i god salve, i sikkerhed; i god behold. Om Eftermiddagen den 16de August gled „Danmark“ i god Salve ind bag Kap Bismarck. AchtonFriis.AJ.59. inde i en Vognport gaar en Skrukåne i god Salve med et Dusin æggegulde Kyllinger. *sa.JLI.1.168.**

IV. salve, v. [salvø] ell. (nu kun glåds. ell. dial.) [salø] (jf. *salle. Moth.S30. Feilb.*

sml. *Esp.*471). -ede ell. (nu næppe br.) -te (*Chitau.PT.*98); *imp.* salv ell. † salve (*Ruth.* 3.3(*Chr.*VI). *HesteL.*(1703).A4r). vbs. -else (s. d.) ell. -(n)ing (se Salving). (ænyd. d. s., *fv.* salva, *eng.* salve, *mnt.* salven, *ty.* salben, *got.* salbon; *aft.* af I. Salve)

1) smøre salve paa; indsmøre i salve (ell. lægende, vælgtende balsam, olie olgn.).

1.1) (bibl., højtid.) anvende, paasmøre salve (som lægemiddel, trolldomsmiddel olgn.); m. h. t. antikke og orientalske forhold (*spec. bibl.*), om legemets behandling med salve som (del af) renselse, af skønhedshensyn olgn. ell. om ligs indsmørelse i salve. (de) salvede mange Syge med Olie, og helbredte dem. *Marc.*6.13. (tag) Linolie, og Menniske-Skarn, syd det vel og salve Skaden der med. *HesteL.*(1703).A4r. *da Hver havde badet sig vel og med Olie salvet. *P.Møll.*ES.I.331. i billedl. udtr.: *Salv Øjet paa din syge Ven, | Saa jeg kan se Guds-Haven! *Grundtv.*SS.IV.400. 1.2) (især bibl.) om indvielse, helliggørelse ved paasmøring af salve; ogs. i al alm. om indvielse; m. h. t. ting: Jeg er den Gud fra Bethel, hvor du salvede en Mindesten. *1Mos.*31.13. *gjør* Eder rede, I Fyrster! salver (*Chr.*VI: smører) Skjoldet! *Es.*21.5. *jf.*: *mangen Ridder, *gjev* og bold, | Med Taarer salvede sit Skjold. *Grundtv.*PS.III.66. || m. h. t. person, især konge ell. (bibl.) præst. *3Mos.*6.13. *Din (o: Danmarks) salvede Monark. *Ev.*(1914).I.110. *Abraham sad i Mamre-Lund, | Han var en Hyrdekonning, | Salvet af Gud med egen Mund. *Grundtv.*SS.II.45. *En Konning er dog en salvet Mand, | Ham ingen Bonde skal røre. *Ing.*VSt.244. Salvede Hoveder o: Konger og Keisere. *VSO.* Af Danmarks Konger synes først Knud VI at være bleven salvet og kronet. *Tidsskr.f.Kunstindustri.*1890.5. *KMunk.*DU.25. i forb. salve til konge olgn.: Herren sendte mig til at salve dig til Konge over sit Folk. *1Sam.*15.1. *Dog valgetes han paa Thinge og salvedes til Drot. *Hauch.*SD.II.275. i forb. som herrens salvede om konge ell. om (som overs. af) Kristus. drøb ham (o: Saul) ikke; thi hvo vil lægge Haand paa Herrens Salvede, og bliver uskyldig? *1Sam.*26.9. Verdens Riger ere blevne vor Herres, og hans Salvedes (*Chr.*VI: Christi). *Aab.*11.15. *Guds Salvede! Guds Søn! *Rich.*VH.34. *Fordi du (o: Marsk Stig) Herrens Salvede (o: kong Erik Glipping) vog, | du vorder en fredløs Mand! *sa.*DM.67. 1.3) (sj.) give den sidste salvelse. *jeg (o: erkebispens) Dig (o: den døende konge) salver med | . . en bedre Salve, | End den, hvormed Du salvedes til Konge. *Hauch.*CarlV.98.

2) billedl. 2.1) (⊙, l.br.) omgive med, hylle i, give præg af noget behageligt, velgørende, tillokkende; gøre frisk, sund ell. tillokkende; ogs.: give et tiltalende (men uægte, unaturligt) udseende, et salvesfuldt præg olgn. *Ham (o: den døde) salver ikke

Luften mer. *JVJens.*JB.26. Hvor de (o: nogle unge piger) er knippelsunde og søde, med Blodet luende i Kinderne, salvede af Pige-dom. *sa.*(*Pol.*1/10.1929.15.sp.6). *Renans* Sprog er vergiliansk salvet. *Rubow.*BB.38. *refl.*: (han) salvede sig med Mad som en Gode ved Oftringen, der skulde jo noget til at holde hans 2—300 Punds Legemsvægt vedlige. *JVJens.*A.II.285. Han salver sig ind i Selvgodhed og smager saligt paa sine egne Ord. *Bomholt.*MS.34. || *part.* salvet brugt som attrib. adj.: d. s. s. salvesfuld. (han) hældte sine salvede Talemaader udover et Hav af ivrige Ører. *Bergstedt.*A.185. 2.2) (jflapsalve 2.2; dial.) tilsmudse, tilføle ell. prygle, kls. Feilb.

V. salve, v. [salva] -ede. vbs. -ing (*Cit.* 1927.(*OrdbS.*)). (til II. Salve 2.5; *vulg.* ell. *jarg.*) indaande, sluge røgen fra cigar(et) olgn.; tage salver. *Cit.*1921.(*OrdbS.*). (skoledrengene) lader Rogen glide ned i Lungerne, hvorved disse fuldstændig ødelægges, hvis de vedbliver at „salve“ i længere Tid. *Pol.*1/10.1932.*Sønd.*24.sp.2. Københavnerfiskeren salver dybt paa Cigaretten og puster Rogen gennem Næseborene. *HLLund.* Lørdag.(1933).78.

Salve-, i sgr. især af I. Salve; *fx.* (foruden de *ndf.* anførte) Salve-behandling, -duft, -duftende, -forbinding, -klud, -lap, -ansigt, et. (med.) fedtet ansigtshud p. gr. af meget stærk talgafsondring (*Facies oleosa*). *KliniskOrdbog.*1(1937).170. -blander, en. (sj.) person, der fremstiller (blander) salve. *2Mos.*30.35(1931). -blanding, en. (l.br.) fremstilling af ell. salve dannet ved blanding af forsk. ingredienser. tag du dig . . de bedste Urter . . Og du skal lave det til en hellig Salveolie, en Salveblanding (*Chr.*VI: apothekiske smørelse; 1931: en krydret Blanding) efter Salvekogerens (*Chr.*VI: apothekers) Kunst. *2Mos.*30.25. -buddike, en. (jf. Salvingsbuddike) buddike til salve (ved kongesalving); *spec.* om et af de danske kronregalier. *Sal.*1V.769. -bøsse, en. (nu næppe br.) bøsse (I.1.1) til opbevaring af salve. *Moth.* S29. *VSO.* MO.

Salvegarde, en. [salv'gærda, -'gærda] (ogs. Salveg(u)ardi. *Slange.*ChrIV.855). *fl.* -r. (ænyd. d. s.; *fra* sp. salvaguarda ell. *ital.* salvaguardia, *mlat.* salvagardia, *jf.* fr. sauvegarde (se Sauvegarde), *eng.* safeguard; 1. led er *ital.* salva, *sikker* (*lat.* salvus, se u. II. Salve; *jf.* III. Salve); om 2. led se Garde; *z.* foræld.) beskyttelse; sikkerhed; garanti; især: sikkerhedsvagt, beskyttelsetropper, *spec.* i fjendtligt land. (byerne blev) forsiunede med, saa kaldede Salvegarder, som skulle holde dem paa Giennemtogene fri for Overrumpling. *Slange.* ChrIV.601. *Rist.*LM.25. *jf.*: ved sin aandelige Salvegarde (o: spøgers) ansaaes (taarnkammeret) tilstrækkelig betrygget med Tyvehaand. *Blich.*(1920).X.84. || om bred, der

lover sikkerhed, bcskyttelse. *ConvLex.XIV40. HBlom. Katechismus f. den Danske Krigsmand. (1829).41.*

Salve-handler, en. (*jf.* -kræmmer; *sj.*) person, der handler med salve. en Salvehandler (*Chr.VI:* en apotjekers søn). *Neh. 3.8. -ild*, en. [II.1] (*jf.* -skyden; \times). Salveild . . afgives paa Kommando, i Reglen som Skyttesalve med 1 Deling . . som Enhed. *Sal.XVI.175. Scheller.MarO. -kar*, et. (*jf.* -kedel; *sj.*) kar, hvori salve koges. *Monrad.Ps. 120. -kedel*, en. (*jf.* -kar; *sj.*) kedel, hvori salve koges. Dybet syder som en Gryde; den gjør Havet som en Salvekjedel (*Chr.VI:* som en apotjekers salve). *Job.41.22. -koger*, en. (*bibl.*) person, der koger salve. Døde Fluor bringe Salvekogerens (*Chr.VI:* en Apothekers; 1931: Salveblanders) Salve til at stinke og gjære. *Præd.10.1. 2Mos.30.25* (se u. -blanding). **-krukke**, en. krukke, hvori salve opbevares, gaar i handelen olgn. *Moth. S29. Ing.PO.I.100. MO. Feilb. -kræmmer, en. (*nu næppe br.*) d. s. s. -handler; *spec. om kvaksalver, der sælger værdiløse lægemidler. Moth.S29. VSO. MO.**

Salvelse, en. 1) (*især bibl. ell. katolsk-kirk.*) som vbs. til IV. salve: handlingen at salve; salv(n)ing; ogs.: indvielse; hel-ligelse. du skal salve dem . . deres Salvelse skal blive dem til et evigt Præstedømme hos deres Efterkommere (1931: et evigt Præstedømme skal blive dem til Del fra Slægt til Slægt i Kraft af denne Salvning). *2Mos.40.15. *Sønner af Aron er Alle som Een, | Med Salvelse af Helligaanden. Grundtv.SS.II.194. En Salvelse (Chr.VI: renselse) for den Onde ere Striber af Saar (1931: Blodige Strimer renses den onde), og Slag, der trænge dybt ind i hans Krop. Ords. 20.30. || den sidste salvelse ell. (de) syges salvelse (Kath.Ugebl.1922.349. Schindler.Liturgi.(1928).200), (jf. den sidste olie u. I. Olie 1.2) salvelse med olie af døende, henholdsvis: syge (et af sakramenterne i den katolske kirke). *EPont.Men.II.106. Ing.VS.I. 38. hans Søn havde modtaget den sidste Salvelse. Jørg.Liv.IV.51. 2) (efter ty. salbung; i tilknytning til bibelsteder som ApG.10.38, 1Joh.2.20 og egl.: det at være opfyldt af den helligaand; især ⊕) om værdighed, inderlighed, patos (som) hos præst, forkynder, især i tale, prædiken; nu ofte ned-sæt., om sødladen, selvglad, fromliden maa-de at tale paa ell. veltalenhed, der er præget af paataget værdighed, vægte følelser olgn. naar en Prædiken er puur exetisk, saa er den lidet nyttig for den gemeene Mand, og da er al Opmuntring, Rørelse, Salvelse, og maaske Overbevisning selv borte. *Suhm.I. 242. *selvbehagelig Salvelse, | Som smøres tykt over Tankernes Halvelse. Heib.Poet.X. 225. Luther . . har talt med megen Salvelse og til sand Opbyggelse derover. Kierk.II.112. *Behage vil Tartuffen som Hetæren . . | Selv***

Præsten, naar med Salvelse han taler. *PalM. IV6. Hvad jeg undgaar mest af Alt er Salvelse. Jeg maa da finde mig i at høre Beskyldningen for Lethed og Mangel paa Alvor. Brandes.XIII.431. Pont.D.151. salvelsesfuld*, *adj. (især ⊕) fuld af salvelse (2).* en vis salvelsesfuld Tale om Sprogets dybe Liv og organiske Væsen. *Madv.S.2. mit Øre op-fangede Foreviserens salvelsesfulde Forklaring. Kierk.V41. JVsens.RF.56. -olie*, en. (*bibl.*) salvings-, salveolie. *2Mos.30.31* (1931: Salveolie).

Salve-olie, en. [IV.1.2] (*jf.* Salvvelses-, Salvingsolie; *især bibl.*) olie, hvormed præst ell. konge salvede(s) ved indsættelsen i embedet. *2Mos.30.25* (se u. -blanding). *ConvLex. XIV41. -pisker*, en. (*jf.* -blander, -smører; *sj.*) nedsæt., om apoteker. *Schand.BS.85.*

I. salvere, v. [salve:ro] -ede ell. (*nu næppe br.*) -te. (*ænyd. d. s., ty. salvieren; jf. sv. såvera, fra fr. sauver; af lat. salvare, frelse, til salvus, sikker; jf. II. Salve, Salvegarde; nu især dagl. og næsten kun refl.; jf. ogs. Feilb. u. salvare*) bringe i god behold, sikkerhed; redde fra død, ulykke ell. ødelæggelse olgn.; tidligere ogs.: spare (*en udgift*). (*man*) kunde salvere det som tilforn ogsaa gik ud for arbejds-lønnen (*o: ved oprettelse af indenlandske fabrikker*). *Hob.DNB.588. Bilde (saa) sig nødt til at salvere det beste af sin Besætning, samt sine Stykker og Faner, ofver Vandet til Fyen. Slange. Chr.IV.1228. De . . kan blive klog af min Skade, og saaledes lettere salvere Deres Dyd. PalM.II.447. Anvisninger paa, hvordan man, selv som galant Elsker, i alle Situationer kan salvere sin Pengepung. VVed. B.421. (spag.), "redde" (4): Jeg har salveret to Flasker deilig Graves. *Hrz.XI.320. i forb. salvere sit liv: Ach løb Herr Von Tyboe! og salveer jer kostbare Liv. Hob.Tyb.VII. Præster, der salvere deres Liv (Brandes.IV. 131: bringer deres Liv i Sikkerhed) under Epidemier. Brandes.E.191. || refl.: bringe sig i sikkerhed; redde, frelse sig; ogs. uegl.: klare sig ud af en knibe, over en vanskelighed olgn.; hytte sit skind. nogle holde for, at Kong Olaf salverede sig (efter Svolderslaget) udi en Baad. *Hob.DH.I.99. „Der kommer en Slump Soldater . . — „Komme de? Herre Gud, kan jeg ikke salvere mig.“ *Hrz.XVI.357. „Jeg skal tage mine Forholdsregler.“ — „Rigtig, det gælder om at salvere sig.“ *PRMoll. ES.105. I et . . Spring salverede Gaffelbukken sig. Fleuron.RH.30. jf.: Livet er en Tingeltangeld digtet og sat i Scene af hin store drukne Faun, der sidder vel salveret et eller andet Sted uden for det hele og holder Traadene i sin Haand. Wied.Fæd.216. salvere sig med flugten, (nu næppe br.) redde sig ved flugt. *Hob.Intr.I.197. Slange. Chr.IV.1296.******

II. salvere, v. se servere.
Salve-skyden (*Hob.DH.II.589*) ell. (*især*) -skydning, en. [II.1] (*jf.* -ild) \times

afgivning af salve(r). Lunde.HG.7. Scheller. MarO.342. **-smører**, en. (jf. -blander, -pisker; sj.) nedsmøt, om læge ell. apoteker. Kaper. **-stav**, en. (med.) lille glasstav, med hvilken salve indføres i øjet. Glasteknik.24.

I. Salvet, en. [sal've'd] (dannet til I. salvere (muligvis efter (som modsætn. til) Labet (2)); jf. III. Salve; dagl.) i forb. i salveten, i sikkerhed; i god behold; paa den sikre side. F. saae jeg aldeles Intet til (under koleræpidemien) og troede halvveis, at han var kroben i Salveten og havde frelst sin Krop itide. Bergs.PP.41. *Jack med dem, der end var „i Salveten“, i slap indenfor bag selve Parapeten (o: brystværnet). Drachm. DJ.II.69. den berygtede Storsmugler (fra) Landskrona — velkendt i Kamret, men desværre stadig i Salveten og urørlig . . hinsides Sundet. ORung.PS.162.

II. Salvet, en. [sal've'd] flt. **-er**. (ænyd. 20 d. s.; fra ty. salvette (ty. dial. salvet), af mlat. salvieta, vistnok til lat. salvare, frelse, beskytte (se I. salvere); nu vulg. ell. dial.; ofte følt som en vulgær ell. fejlagtig form for Serviet, jf. Biehl.Haarkl.13. Heib.Pros.VIII. 414) serviet. Holb.LSk.IV.3. *Derpaa spiste de . . | Brugte saa Lommetørklædet, for ikke at smudske Salveten. Oehl.I.57. smst.119. smst.XIII.260. Blich.(1920).XXIV.195.198. Hostr.SP.T.111.10. Ulrik Frederik havde spist, hans Salvet laa endnu ved hans Convert. JP Jac.(1924).I.156. smst.296(men 166: Serviet). Hokeren blev grebet i at tørre sig i Dugen i Stedet for at bruge Salveten. Ernesto Dalgas.LidelsensVej.(1903).56. Feilb. OrdbS. (Sjæll., Fyn, Langeland). **Salvet-**, i ssgr. (især foræld.) af II. Salvet. **-drejll**, et. (jf. -tøj) drejl til servietter. Salvete Drejll. Cit. 1780.(Bobé.Roskilde.Jomfrukloster.(1899).23). **-presse**, en. (nu næppe br.) presse til glatning af servietter. Ew.(1914).IV.367. VSO. **-tøj**, et. drejl ell. damask til servietter; servietteøj. FortNut.V.172. Sal.²XXI.282.

Sal-vidje, en. (efter ty. sa(a)l-, sahlweide; til II. Sal; jf. -pil; nu næppe br.) & seljepil, *Salix caprea* L. CFSchmidt.Vilde TræersOpelskning.(1790).130.

Salvie, en. [sal'vi'æ] flt. **-r**. (æda. saluiæ (Harp.Kr.16.126 oft.) og salui (smst. 140.217 ff.); jf. mnt. salvie (jf. ty. salbei); af 50 lat. salvia, til salvus, frisk, sund (se II. Salve, salvere)) & plante af slægten *Salvia* L. af de læbeblomstrede (af hvilken flere arter har været benyttet som lægeplanter); især om læge-salvie, V. officinalis L. JTusch.216.338. *Blomst af Salvien! | Om ogsaa Mange kalde dig en Snerpe, | Dit lille Honninggjemme kjender Bien. Aarestr.SS.II.207. om den violette Salvie summer Biene. Jerg.OF.117. MentzO.Pl.211. 380. Halleby.185. || om salvieta. hvis en For- 60 ordning kom ud, at ingen . . maatte bruge Salvie, Thee vilde (o: saa vilde te) komme gandske af Brug . . og Salvie, som nu alle . . vrage, vilde blive en Himmeldrik. Holb.M

Tkr.559. **Salvie-**, i ssgr. jx. (foruden de ndf. medtagne) Salvie-busk, -frø, -plante. **-blad**, et. (æda. saluiæ blath (Harp.Kr.198f.); jagl.) især i flt., om bladene af *Salvia officinalis* L., der bruges i medicinen (og tidligere i kogekunsten) i Aph.(1764). Panum.532. MentzO.Pl.290. **-olie**, en. (jagl.) æterisk olie, der udvindes af salvieblade. Christ.Kemi.163. MentzO.Bill.IV.49. **-pil**, en. (jf. ty. salbeibeide; nu næppe br.) & om pilearterne graa pil, *Salix cinerea* L., og øret pil, *S. aurita* L. (hvis blade minder om salvieblade). CFSchmidt.VildeTræersOpelskning.(1790).xvi. VSO. **-te**, en. (især dial.) afkog (te) af salvieblade, brugt som lægemiddel mod halssygdomme. Larsen. Feilb. OrdbS.(Langeland). **-vand**, et. (jagl.) vand, der er tilsat salvie ell. vandigt destillat af salvieblade olgn. Moth.S36. VareL.⁴ 752.

Salving, en. (nu ofte ogs. Salvynng. LTid.1720.Nr.35.6 OskAnd.(Kingo.Siunge-Koor.(1931).xiv). 2Mos.40.15(1931; se u. Salvelse 1)). flt. **-er**. (ænyd. saluing, saluening, mnt. salvinge) vbs. til IV. salve (1). *Olje fin | Til Salving uden Mage (o: af de salige i paradiset). Grundtv. SS.III.483. Hag.²VIII. 206. || om den højtledelige handling, hvormed kirkens overhoved salver en fyrste ved hans indsættelse som regent (jf. Sal.²V769). Sverdet og Kronen (blev Chr.IV) overleveret. Derpaa fuldte Salvingen. Holb.DH.II.571. Nørreg.Naturr.363. BiogrL.²V.123. **Salvings-**, i ssgr. (ogs. Salvnings-). (især foræld.) navnlig om hvad der henhører til fyrsteindvielse, kroning; jz. (foruden de ndf. medtagne): Salvings-akt, -ceremoni, -dag, -dragt, -fest, -højtledighed. **-buddike**, en. d. s. s. Salvebuddike. Tidsskr.f.Kunstindustri.1890. II. **-olie**, en. (jf. Salvelses-, Salveolie) indviet olie, hvormed en fyrste salves. Slange. ChrIV.37. VSO. Salvnings-: Bl&T.

Salær, et. [sal'æ:r] (nu især dial. Salarium, et ell. en (ChrBorup.PM.157. Adr.¹¹; 1762.sp.15). Holb.GW.IV.2. Luzd.Dagb.I.41. Heib.Poet.I.238. Fædrel.1846.sp.449. Feilb. jf. sjæll. selarium. OrdbS. tidligere ogs. m. lat. bøjning: i deres Salario. Stampe.I.10. — nu næppe br. **Salarie**. jf. VSO. — nu kun dial. **Salær** olgn. TBruun.VI.471. jf. JBaden.FrO. 347. Meyer.¹⁻⁵ samt sjæll. selar. OrdbS. — † **Solarium**. Holb.GW.IV.9). flt. **-er** ell. (nu næppe br.) **salarier** (Amberg.251). (ænyd. solarium (Kalk.IV.37); fra mlat. salarium, ogs. solarium, lat. salarium, egl. om penge (til romerske soldater) til at købe salt for, substantivisk anv. af n. ent. af adj. salarius, angaaende, hørende til salt, afl. af sal (se I. Salt); formen Salær fra fr. salaire; jf. salarere) løn, betaling for ydet arbejde, tjeneste; nu især om betaling, der ydes af publikum, klienter for forsk. forretninger, som udføres af embeds-, tjenestemænd og andre offentlige personer ell. institutioner (især: sagførere). Holb. Hex.II.3. Bryderiet paatager jeg mig, at sige

mod et moderat Salair. *Hzr. VII. 141.* Salær for Dokumenternes Affattelse og Salgets Berigtigelse. *JurFormularbog. *217.* || *billedl.* Veed du vel at det er icke paa dit Gavn at du gjør mig vred, at dine Paamindelser vil kun faae et bedrøvet Salarium. *KomGrøn-neg. I. 243. smst. II. 275.* || *hertil Salær-beregning, -bevis ofl.*

sam-, i sgr. [*!sam-*] i enkelte tilfælde dog m. hovedtryk paa sidste led, se sam-drægtig, 10 -foldig, III. -fældig, -vittig(hed); 2. led faar (*især naar det er et verbum ell. en afl. heraf*) ofte stød, *jf. dog subst. som I. Sam-tale, -ændring, -øvelse. (æda. sam- (se fx. u. Samfund, -søskende), oldn., mnt., oeng. sam-, got. sama-, gr. (h)omo-, sansk. sama- (jf. Sanskrit); sa. rod som i samme; jf. sammen, sammes, II. samt, sanke) i en stor mængde sgr. (navnlig verber og afl. heraf), der for største delen tilhører den nyere tid; de er ofte 20 mere tilfældige ell. sjældnere forekommende (skriftsprøgs) dannelser og især yndede af sprogrensere; 1. led angiver *især dels identitet, ensartethed olgn., dels jælllesskab, indbyrdes forbindelse olgn.; i sidstnævnte anv. konkurrerer disse ord m. sgr. m. sammen-, og i mange tilfælde findes de to slags sgr. side om side (sml. Mikkiels. Sprogl. 113); hvor der er forskel i betydningen af de to slags sgr., er det 30 saaledes, at sgr. m. sam- betegner en intimere forbindelse, opgaaen i et hele ell. har bibet. af enighed, overensstemmelse, harmoni, samvirke olgn., hvorfor sgr. m. sam- i højere grad end de tilsvarende m. sammen- bruges uegl. og billedl., om ikke-fysiske forbindelse olgn.; som eksempler paa sgr. af mere tilfældig forekomst (i reglen udeladt paa alfabetisk plads) kan anføres: *Vi takke Dig, Gud! for hver samnydte Glæde! *FGuldb. I. 22.* Samorganisationen af alle Foreninger i Landet. *Brandes. VII. 527.* forbundet med den samrimende Sætning. *KKålund. (Småstykker. (1884-91). 136.)* (jog) tror at Vilhelm Andersen maa samsmile med mig. *Jørg. (BerlTid. 12/1924. Aft. I. sp. 2).* Mindst seks franske Ure tikkede -ude af Samtakt — med smaa vingede Penduler. *ORung. PS. 127.* han, der har ført nordisk Ungdom til berømmelig Samtøgt. *Bang. T. 77.* *Lad afgrunds tordner alle | sam-tordne mod dit bryst. *FrHamm. Levn. I. 322.* Smaauenigheder druknede i Samtro paa Sagen. *EChristians. NT. 344.* Evne til stum Samtænken med Livet omkring sig. *SMich. H. 163.***

-afvigelighed, en. (*biol.*) om det forhold, at to ell. flere karakterer (egenskaber) varierer i loubunden sammenhæng, saaledes at en variation i en henseende medfører bestemt variation i andre henseender; korrelativ variabilitet. *Sal. XVIII. 76.*

-aldrende, -aldrende, part. adj. (*nu næppe br.*) brugt substantivisk: 60 person, levende paa samme tid som en anden; samtidig. *Holst. R. S&B.*

Samar, en. se Samarie.

I. Sam-arbejde, et. (*jf. I. -virke;*

især \varnothing) det at samarbejde (II). *Schand. SF. 226.* (*Freund*) forlod Rom efter mange Aars Samliv og Samarbejde med Thorvaldsen. *JLange. I. 129.* det internationale Samarbejde for Fredens Bevarelse. *NatTid. 4/1923. Aft. 2. sp. 4.* om fysiske ell. aandelige kræfters samvirken: Til at gøre en iagttagelse kræves der et samarbejde af en hel række sjælelige virksomheder. *AlfrLehm. Overtr. *II. (1920). 20. II. -arbejde*, v. (*jf. II. -virke samt sammenarbejde; især* \varnothing) 1) arbejde sammen, haand i haand ved udførelsen af et (fælles) arbejde, hen imod et fælles maal. (*de*) med Katolikerne samarbejdende Fædrelandsvenner. *Brandes. X. 44.* de er ked af Fraserne . . de vil hvile sig, have Fred, samarbejde med deres Modstandere. *Hørup. II. 326.* Vi kan organisere og specialisere og samarbejde tusind gange bedre end myrerne. *KDahlerup. Mandfolk. (1934). 228.* || (*nu l. br.*) som vbs. Samarbejden (*jf. I. -arbejde*): *Holst. R. S&B. 2)* faa til at arbejde godt sammen; vist kun i forb. som være (godt) samarbejdet. Allede efter et Par Ugers Forløb var Kandidaten og Bibliotekar B. udmærket samarbejdet. *OThyreg. MS. 93. 3)* arbejde sammen til en helhed. Jødedommen og den græske Filosofi, hvilke to (*Filo*) søgte at samarbejde. *TroelsL. XIII. 112.* Fagvidenskaberne . . har ikke set hindans Erfaringer, end mindre samarbejdet dem. *VindingKruse. E. I. 9.*

-arbejder, en. (*l. br.*) person, der samarbejder med en anden (*andre*). De og jeg have fundet hinanden ikke blot som Samarbejdere, men i Ven-skab. *Cit. 1907. (JohsSteenstr. JLG. 255).* En god Amerikaner er en god Samarbejder. *Pol. 2/1920. 2. sp. 3.*

Samarie, en. [*sa'ma'riø*] (*nu næppe br.*) *Samare. Moth. S36. Samar. TBruun. S. 27 (jf. best. f. Samaren. sa. Skr. 50).* *JFibiger. Liv. 250.* — *dial. (sdjy.) Samari. Feilb.* — *nu næppe br. Samaria. Kbh's Aften-Post. 21. 1789. 3. sp. 1.* — *foræld. Simarre. Meyer. 1-2. FortNut. V. 167.* — *nu næppe br. Sum(m)arium. jf. Meyer. 1-2). flt. -r. (ænyd. sam(m)ari(e), samar(r)e, (silke)saumarie, (silke)simarre, ty. samarie, nt. samari, summar, mnt. summarie, eng. simar, cymar, chimer, fr. simarre, ital. zimarra, af gr. sýrma, slæbekjole, talar) 1) (foræld.) lang kvindeklædning, især slæbekjole olgn. vAph. (1759). Fra Tiden c. 1740 stammer en Damekjole . . bestaaende af Skørt og Simarre (d. v. s. Liv med Slæb). *FortNut. V. 167. 2) (især glgds.) gejstlig dragt; især: messedragt ell. præstekjole. en retsindig Bisp er . . ydmyg i sin Fløjels Samarie. Tullin. III. 142. Zetlitz. I. 345. Leth. (1800). VSO. (præsten) glattede paa sin Samarie. JPJac. I. 75. (præsten) havde en halvlang Hvergarns Kjortel paa, en Samarie, der stumpedede ved Knæerne, og en smal, pibet Krave om Halsen. *Rist. LM. 207. Cavling. RS. 63. Feilb.***

Samarit, en. [*sama'rid*] flt. -ter. (*ogs.*

Samariter. *fl. -e. VoreSygd.II.371).* (ty. samariter, *gr. samareitēs; til bynavnet Samaria; jf. Samaritan*) **1)** (*nu sj.*) *d. s. s. Samaritan* **1.** Samariter . . kaldtes de folk, som boede i Samarien. *Moth.Conv.S26. Rask. II.405. jf. Meyer.^a 2)* (*jf. Samaritan 2)* *person, der er uddannet i sygepleje, sygehjælp; især: læg person, der er uddannet til at yde foreløbig hjælp ved ulykkestilfælde og pludselig sygdom. Rich.BD.140.* den professionelle Samarit, der er følelsesløs overfor . . menneskelig Lidelse og Ulykke. *Madelung.SH.179.* han var Samaritter. *Pol.²²/1936.3.sp.4. jf.:* Samariten, Underafdeling af „Dansk Røde Kors“ Afd. for Kbhvn. og Omegn. *Krak.1926.I.213. || hertil Samariterforening, -gerning (Sal.XV560), -kursus (LovL.X.1279. BHolst.L.22), -skole (Sal.XV560), -uddannelse, -væsen, -ovelse ofl. 3)* (*med.,apot.*) *lille etui med (forebyggende) midler mod kønssygdomme. VoreSygd.II.371. Sa-* **Samaritan**, *en. [samerita²n] (i bet. 1-2 ogs. Samaritaner. vAph.(1759). Lundb.). fl. -er.* (ty. samaritaner, *eng. samaritan, lat. samaritanus; til bynavnet Samaria; jf. Samarit*) **1)** (*især bibl.*) *person fra byen og landskabet Samaria i Palæstina; ogs.: medlem af en aramæisk menighed med en jødedommen nærstaaende religion. Samaritanerne (Chr.VI: De Samaritaner). Esr.4.overskr. Jøder holde ikke Samqvem med Samaritaner. Joh.4.9. Rich. DethelligeLand.(1870).158ff. jf. bet. 2: en Samaritan reiste, og kom til ham, og . . ynkedes . . inderligen. Luc.10.33. 2)* (*m. henblik paa Luc.10.33ff.) om person, der er medlidende, godgørende, hjælpsom over for en person i nød; ogs. (nu sj.) d. s. s. Samarit 2. VortHj.III.3.179. De tager Dem af mig som god Samaritan! ORung.P.343. Søiberg.HK.139. oftest i forb. barmhjertigt samaritan. Pont.A.32. KBirkGrønb.SF.193. || hertil (nu sj.) Samaritan-forening (NordConvLex.²VI.40. Sal.XV559), -gerning (NordConvLex.²VI.40. Samaritaner.: Kaper.), -skole (NordConvLex.²VI.40. Meyer.^a). 3) et af velgerende institutioner drevet spise-sted, hvor fattige i byerne (om vinteren) kan faa gratis mad. *Naar Vandet fryser i Hanerne, | Saa aabner Samaritanerne | Der faar vi vor Mælkgeød | og tykke Humpler Fedtebrød | For en Øre Skraa eller to | Den er forholdsvis temmelig go'. Danmarks syngende Mand.Nr.3. (1892).17. JVJens.H.134. han hade spist paa Samaritanerne de hveranden Dag de var aabne. AndNx.DM.V6. **samaritansk**, *adj. [samerita²nsg] (jf. ænyd. samaritisk; især bibl.) adj. til bynavnet Samaria og Samaritan 1. den samaritanske Qvinde. Joh.4.9. Bredsdorff.Afh.104. Rich. DethelligeLand.(1870).160. substantivisk: Samaritansk, en vestaramæisk Dialekt. Sal.²XX.870.**

Sam-art, *en. spec. (sj.) om plante, som tilhører samme art som en anden (andre).* Der

gives en Samart med denne Pjil, hvis Blade ere noget kortere. *AFJust.Pjilearter.(1798).* **18. -artet**, *adj. (sj.) som tilhører samme art. JapSteenstr.F.9. et saadant Liv (som tigerens), saa frit og uafhængigt af alle sine samartede, fører Mennesket næppe nogen Sinde. FChristensen.Da.Læsebog.I.(1896).131. -arving, *en. (jf. oldn. samerfingi; jur., l. br.) medarving. Bl&T. -avle, v. (jf. sammenavle; sj.) avle i fællesskab. (jf. avle 2:.) Mellem (dem) bestod der et delvist Formuefællig. De samavlede i Aarets Løb adskillige Veksler. AGnudtzm.RT.102. -baand, *et. (ænyd. sambond, sv., oldn. samband; jf. -binde; især hos sprogensere (jf. HjælpeO.)) baand, der forener, holder sammen; forbindelse; forening. Moth.S43. det Sambaand, der forenede os (o: Pram og Rahbek), maatte slappes. Rahh. E.III.217. Det religiøse Sambaand spillede sin Rolle. Fridericia.17&18Aarh.I.33. det ægteskabelige Sambaand mellem Eder.Gyr Lemche.S.IV287. -baaren, *part. adj. (ænyd. d. s., oldn. samborinn; jf. -byrd(ig); nu sj.) som er født sammen i en anden (som tvilling) (Baden.JurO.), ell. som er barn af samme forældre i en anden; ogs.: samtidig ell. jævnlørende (Rostgaard.Lex.S15b). Moth. S43. *Sambaarne med din (o: guds) ældste Søn, | Vi beder frit hans egen Bon.Grundtv. SS.III.290. *du stille kan | Vor Twist, sambaarne Frænder bringe til Forlig. Etrripides. Skuespil.I.(overs.1875).18. jf.: *meget usambaarne | Er Norner, og adskillig deren Æt. Grundtv.PS.II.280. -bejle, *v. (dannet af Jesp.; sj.) konkurrere; rivalisere. man veed ikke hvilket af de år for år talrigere sambejlede forslag man skal bestemme sig for. Jesp.(Tilsk.1905.447). det vilde ha været (heldigt), om Rask havde dannet en europæisk skole istedenfor eller ved siden af og i sambejlen med Grimms og Bopps skole. sa.RR.75. -bejler, *en. (dannet af Jesp.; jf. -bejle; sj.) konkurrent; rival. Jesp.(Tilsk. 1905.447). -besiddelse, *en. (sj.) fælles besiddelse; sameje. Holst.R. S&B. -beskatning*, *en. (faql.) beskatning af forsk. personer, skatteobjekter under eet. Tidligere benyttedes Samsbeskatning af Selskaber, hvis Samhøighed noje fremgik af Anmeldelsen til Aktieselskabsregistret. DagNyh.¹¹/1936.II.sp.5. -binde*, *v. [-ben'a] vbs. -else (Højsk Bl.1898.sp.500). (glda. sã) binde, oldn. sambinda; jf. -baand; nu sj.; især hos sprogensere) binde sammen; især billedl.: forene; forbinde; sammenbinde (2). Moth.B173. den Literatur, der i Tidens Fylde skal fremstaae, sambinde og udadtil give Vidnesbyrd om de Forenede Staters nye Verden. RSchmidt.Overs. afWhitman: Demokratisk Fremblik. (1874).87. *Håndgribeligt Legem og grænseløs Ånd . . | dem sam binder et ubrydeligt Bånd. Rørd.GK.8. -blad, *adj. (mods. fribladet; bot.) om bløster: hvis bladrande er sammenvoksede (paa et kortere ell. længere styk-********

ke). Drejer. *BotTerm.* 73. *Rostr. Flora. I. XIX.*
I. -bo, en. (jf. isl. sambúi; især hos sprogtensere) person, der deler bolig med en anden; kontorbetjant (spec. paa studenterkollegium). Historikeren Prof. Allen (var Monrads) Sambo paa Regentsen. *Intid.* 1859/60. 296. sp. 1. *Galsch. (Tilsch. 1927. II. 10).* jf.: Man maa lære af Nutidens Civilisation at føle sig som samtidig med sin Tid og som Sambo med hele Verden. *VilhAnd. S. 55.* **II. -bo**, et. det at bo sammen, have fælles bolig; nu især (jur.) om ægtefællers boen sammen; ogs. (konkr.): fællesbolig. Sambøe af flere Mennesker og flere. . . Fornødenheder . . . foreene sig alt til Sædernes Formildelse. *Engelst. Qvindelkj. 318.* (præsterne) levede i Samboer. *RJ Holm. Danm Hist. I. (1884). 73.* Det tomme, i alle Maa-der gøldte Sambo, der afløste det brutale Samliv (o: mellem to ægtefæller). *Emil Rasm. DL. 241*, et munkesambo, som han lod opsøre til ære for guds hellige moder. *PKierkegaard. Arnold af Lybeks Slavekronike. (1885). 45. Jørg. J. F. I. 104.* **III. -bo**, adj. (bot.) d. s. s. II. enbo; som subst. d. s. s. Sambo-plant. *V Balslev og KSimsen. Botanik. II. (1906). 30.* *Rostr. Flora. I. 14 (1925). 458.* tidligere ogs. som fællesnavn for de forsk. afdelinger af kurvplanter, som hvilke tveksens-, han-, hunblomster og gøldte blomster kan være samlede i samme kurv paa forsk. maade. *Viborg. Pl. (1793). 155.* *Warm. Frøpl. 435.* (sj.) om planter med tveksensblomster. *Drejer. BotTerm. 201.* **IV. -bo**, v. (u, l. br.) bo sammen; have fælles bolig. *VSO.* det var Stiifterens Mening, at Folk af den engelske Statskirke, Katoliker, Jøder og Sekterere her skulde kunne sambo og samvirke i god Forstaelse og Fordragelighed. *Samfundet. 13. 1900. I. sp. 3.* || især i part. samboende. Med Indbefatning, saa vel af Mand og Hustru, som af Tyendet og den øvrige samboende Familie. *MO.* ensomt-boende sorte Storke og samboende Hejrer. *HVClaus. DL. 121.* ell. som vbs. Samboen. *Buhl. Psalmerne. (1900). 323.* den legemlige Omgang og Samboen (blev) det væsentligste Bevis for Ægteskabets Virkelighed. *Vort Hj. I. 1. 13.* *BerlTid. 14. 1923. Aft. 9. sp. 2.* **-bo-plant**e, en. (til III. -bo; bot.) d. s. s. Enbo-plant. *HjælpeO. Saaby. 7* **-bo-pligt**, en. (til II. ell. IV. -bo; jur.) ægtefællers pligt til at bo sammen. *Sal. 2. XX. 374.* **-borgen**, en. (nu l. br.) borgen, kaution af flere i fællesskab. *Larsen. -bygding*, en. (no. sambygding, jf. oldn. sambygdarmadr; sj.) person fra samme bygd, egn som en anden. Fru Malling (er) svensk Forfatterinde — paa Danmarks Grænse, ligesom hendes skaanske Sambygding Victoria Benedictson. *VilhAnd. Litt. IV. 716.* **I. -bygge**, et. (sj.) det at bygge ell. bo i nærheden af hinanden, i samlet bebyggelse. Hendes Opvækst var faldet paa Steder, hvor der var langt til Nabo og Genbo. Desmere nød hun nu det Liv, der udvikler sig af Sambygget. *AndNx. DM. II. 124. smst. 148.* **II.**

-bygge, v. (sj.) sammenbygge. Den . . almindelige danske Skik, at boe i sambyggede Landsbyer. *Mob. DH. I. 478.* **-byrd**, en. (ænyd. d. s. (i bet. 2), jf. oldn. samburd, samkvem, forbindelse ml. personer, samleje; sml. -baaren) **1)** (sj.) det at være født i samme kuld ell. paa samme tid. Tvillingers Sambyrd. *MO.* **2)** † det at være (blods)beslægtet; slægtskab. *Moth. S43. jf. HjælpeO. 3)* (biol.) kongelig forbindelse ell. ægteskab ml. nærbeslægtede; ogs. (især landbr.): indaavl; slægtskabsavl (*LandO. II. 794*). *WJohannsen. Arvelighed og Variabilitet. (1896). 64.* *Kelpin Ravn. Forplantning og Arvelighed. (1904). 31.* **-byrdig**, adj. (jf. -byrd 1 samt -baaren; u, l. br.) som tilhører samme kuld (af søskende); som er helsaskende. Sambyrdige Børn. *MO.* *Syv sambyrdige Brødre jeg havde. *Wilst. II. VI. v. 421.* *NMøll. Pers. 21.* **-del**, en. (sj.) bestanddel, der findes sammen med noget andet. Jorden . . er en almindelig graasort Markjord, hvoraf Gruus og smaae Stene gjøre en ikke ringe Samdeel. *PhysBibl. IX. 101.* **-dele**, v. [-de'la] vbs. **-ing** (dannet af *HeeAnd. 1933*) som overs. af eng. share (jf. ogs. *IThes. 2. 3*) inden for Oxford-beveggelsen om den aktive, redelige fortrolighed ml. to mennesker, hvoraf den ene skal hjælpes til frigørelse ved aaben syndsbevidenhed for den anden, som paa sin side gør den søgende delagtig i sine egne synder med det formaal v. hj. af egen erfaring at vise vejen til frigørelse; ogs. om udveksling af erfaringer og personligt vidnesbyrd, der tager sigte paa at styrke livsfællesskabet og samarbejdet. *DagNyh. 1. 1935. 5. sp. 3.* *BerlTid. 21. 1935. Aft. 3. sp. 4.* **-drag**, et. (jf. Sammendrag; sj.) sammenfatning; resumé. Dette Samdrag (o: en kort, historisk redegørelse) er . . for den Ungdom, hvis Undervisning for en Deel paaligger mig. *Thaar. (Rahb. Min. 1792. IV. 390).* **-dragt** ell. **-drægt** (*Moth. S43.* *V Korfsten. KF. 134*), en. (glda. samdrecht, samdrett; sml. oldn. samdrátt, det at samle noget; nu næppe br.) enighed; god indbyrdes forstaaelse; samdrægtighed. *Alle Hierter Samdragt nærel | Ven mod Venner trofast være! *Frank. SM. 1808. 792.* *Samdragt, fælleds Stræben | Til fælleds Held velsigne Fædrelandet. *Bredahl. VI. 154. smst. 256.* **-drift**, en. **1)** (især †) det at drive flere virksomheder under et, ell. det at drive en virksomhed sammen med en anden person. *LandO. IV. 171.* *NatTid. 14. 1925. M. 5. sp. 5.* **2)** (l. br.) drift (3), der fører mennesker sammen. den mest lovlidige Befolkning indenfor det tyske Rige . . samledes uden ydre Tvang, kun af en indre Samdrift, i Glæde over fælles Vext. *Rord. HS. 71.* Eros: Menneskenes ustandselige Samdrift . . gør kun mere ensom. *Weltzer. Smerte. (1920). 14.* **-drik**, en. (fsv. samdrykker, samdrykkia, oldn. samdrykkja; jf. Sammendrik; næsten kun arkais.) drikkelag; drikkegilde; ogs.: det at drikke skaaler med hinanden, holde samdrik. *Moth. D134.* den Afmaalthed, hvormed han efter-

kom selv de venligste Opfordringer til ham om Samdrik (*v.* ved et middagsselskab). *Pont.LP.VI.32. -drikker*, en. (*ænyd.* samdrikkere (*DGrammat.I.163*); *nu næppe br.*) *deltager i et drikkelag; drikkebroder. Moth.S43. Leth.(1800). -drægt*, en. *se -drægt. -drægtig*, adj. [*sam'drægti*] *adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (Moth.S43. Biehl.DQ.IV.309) ell. (nu næppe br.) samdrægtelig(en)* (*Jud.13.21(Buhl: endrægtigt). APG.4.24 (1907: endrægtigt). EPont.Atlas.III.410. Boye.AD.I.68).* (*glda. samdrechtig (DGL.II.196 var.) og samdrectelig (som adj.); til -drægt (-drægt); sml. endrægtig; højtid. ell. dial. (OrdbS.(Spjæll.)) fuldtud enig; endrægtig; især: som handler i fuld forstaaelse med hinanden, virker sammen mod fælles maal. Kommer mand fredelig i anden Mands Huus, og findis satte og samdrægtige med hinanden, og vorde siden Usamdrægtige og komme i Slagsmaal.DL.6—9—3. i Viden-skabernes Rige . . hvor man ventede en evig Fred, en samdrægtig Bestræelse til et Maal.Ørst.V4. (den ældre slægt) levede sin Ungdomstid i en virkelighedsfjern, samdrægtig (Brandes.DD.113: harmonisk) Verden, hvori den Enkelte ikke havde nogen haard Kamp for Brødet nødig. Brandes.I.540. || *som adv.: i fuld enighed; i god forstaaelse; ogs.: i fællesskab; enstemmig.* *Ej Rom kand lignes meer mod de Hyrcanske Skove; | Thi Tigre leve der samdrægtig uden Love. *Holb. Sat.I.A3v.* samdrægtigt forklarer vi Monseigneur D. . . at der under vort Vindu er opstaldet nogle Muldyr, og at det er deres Bjælder, vi i Nat har hørt. *Jerg.A.71. || ordspr. (nu næppe br.): samdrægtig gør mægtig. Mau.I.367. VSO. PEMüll.*423. Ø -drægtig-hed*, en. ved Samdrægtighed voxe smaa, og ved Usamdrægtighed falde store Ting. *Holb.MTKr.498.* et Samfund uden Samdrægtighed. *Blich.(1920).XI.198.* der skulde opkomme Tvedragt og Partier, medens nu den hele Slægt lever i Samdrægtighed og Egalitet ligeoverfor Løftet. *Kierk.V44. OBloch.D.I.29.* || det er Mennesker tiønligere at trette og tviste, end ligesom umødelige Creature at leve udi en brutal Samdrægtighed. *Holb.MTKr.501 (jf. J.Lange.Breve.121).* † *-døgn*, et. (*no. dial. d. s., jf. fsv. samdyghnis, adv., oldn. sam-døgnis, inden for samme halvdøgn, sam-døgars, samdøgars, samdøgris, d. s.) døgn (i træk).* oppe til Fields i Norge, kand . . voxe paa 3 eller 4 Samdøgn, saa meget Græs, at Qvæget deraf kand have tilstrækkelig Føde. *LTid.1754.358. Cementeringen (varer) i 5 Samdøgn. VareL.(1807).III.55. -ed*, en. (*sj.*) *edsafælgelse af flere i fællesskab. ADJerg.I.281. -eje*, et. (*oldn. sameiga; jf. -besiddelse; især jur.; jf. VSO. no.) det at noget tilhører flere i forening; fællesje; ogs. undertiden om selve ejendelen(e).* Sam-Eye i Skove ruinere (*bønderne*). *Wilse.R.I.39. i Al-**

mindelighed grundlægges (*ægteskabet*) paa Kærlighed, hvorfor Sameje fremdeles tilraades som Regel. *Brandes.VII.295. Munch Pet.BR.*(1934).131. billedl.: enhver Nordbo, som føler sig lodtagen i det aandelige Sameje, der er vor Stammes Hæder. Lehm. IV.254. -ejer*, en. (*især jur.*) *deltager i et sameje. Moth.S43. JNHøst.Lov og Ret.(1837). 89. MunchPet.BR.*(1934).131. jf.: Intet var ham kjær, naar det ikke kom fra Socrates, eller han idetmindste var Sameier og Medvider i disse Erkjendelsens Elskovs-Hemmeligheder. Kierk.XIII.125. -ene*, v. 1) (*sj.*) *forbinde; forene. samene kvindelig Blidme og Stiltfærdighed og dog bevare Barnets Egenskaber. E.Møller. Oldmester og hans Bog.(1909).46. 2) (dial.) dep.: forliges; ens. I kand jo tale sammen her, og see til hvordan I kand sameens. Kom Grenneq. I.78. Junge. MDL.468. OrdbS.(Fyn). -ening*, en. (*dial.*) *fællesskab; forening. (ordet) Æt (viste) sig skikket til at uddrive ikke alene Slægt . . men, i Samening med Byrd og Afbyrd, ogsaa Herkomst og Afstamning. HøjskBl.1898.sp.495. rig og fattig (kunde) mere sig i skjøn Samening paa denne Aften. Lunde.HG.34. -fald*, et. 1) (*sj.*) *overensstemmelse; kongruens; sammenfald (1). Berl Tid.*1927. Afj.3.sp.5. 2) † det at styrte sammen; sammenfald (2); sammenstyrtning; ruïn. Staffeldt.D.I.16.37. -faldende*, part. adj. (*jf. I. -fældig samt sammenfalde 1; hos sprognere, sj.) som falder sammen med, fuldstændig svarer til noget andet; ligedannet; kongruent. Selmer.FO.II.370. Hans Artikler giver kun Udtryk for hans egen personlige Opfattelse, der . . ikke mere er samfaldende med Partiets. Silkeborg Venstreblad.*1926.2.sp.1. -fast*, adj. (*efter oldn. samfastr, befæstet ved, sammenhængende; hos sprognere, jf. HjælpeO.) som staar, holder sammen; solidarisk. at vi Alle, ved selve vor Fødselsskæbne allerede, er samfast (Brandes.MG.132: solidarisk) forbundne med Personer og Forhold, hvorover vi ikke er Herrer. Brandes.III.308. smst.VI.551 (Brandes.UT.348: solidarisk). *vi (har) endnu langt til Maalet, | et samfast, trofast, vaagent Folk. Rørd.(Pol.*1906.3.sp.5). || her til: Samfast-hed. Brandes.T.151. -fat*, et. (*dannet af Jesp; til -fatte; jf. Sammenfat; hos sprognere*) *resumé. Et kort samfat af bidragene vil . . vise tidsskriftets mangesidighed. Jesp.(TjF.3R.XI.91). sa.MFon.*84. Tilsk.1921.II.128. -fatte*, v. 1) (*sj.*) *fatte, tænke i overensstemmelse med, paa samme maade som. Hun samfodele, samfattede og samtykte med mig (i mine betragtninger over ægtefolks forhold) i den fuldeste Grad. Bagges. DVXI.30. 2) (jf. -fat; l. br.) resumerer; sammenfatte. (Bopp og Grimm) levede længe nok til at fuldføre deres store samfattede værker. Jesp.RR.72. -flaad*, et ell. en. (*jf. Sammenflaad; nu næppe br.) det at flyde*

sammen (til een strøm). -flod: *Moth.S44.* (grænseaaen) er formodentlig fremkommet . . ved Samfaed af adskillige Bække. *Thaar.KS. 513.* -**flyvning**, en. (*fael.*) det at flere flyvemaskiner flyver i formation sammen. *Berl Tid.²⁹ 1937.M.1.sp.2.* -**fodet**, adj. (*jf.* Endfodsakse; bot.) om en kædeakses forgrening (*sympodial*). *Warm.Bot.73.* -**foldig**, adj. [*samfœl'di*] (*jf.* -foldighed samt -fuld; *sj.*) forenet til en helhed; samlet; taget under eet. *Husenes Rad . . | hvor Jordens samfoldige glade Miljoner | logerer en Stund, før de slukkes som Gnisterne ud. *Bergstedt.II.78. smst.IV.88.* -**foldig-hed**, en. (dannet af Ørst.; *jf.* -foldig; *sj.*) (forening af forsk. ting, forhold til en) helhed, enhed. *Ørst.I.11.28. jf. Hoffd.DF.51.* -**folkelig**, adj. (hos sprognere) international; mellemfolkelig. *Frit Oråskifte.1903.120.sp.1. Fredsbladet.1907.69. sp.2.* -**fordring**, en. (*jur.*) fordring, der gøres, indehaves af flere i forening. *Larsen.* || hertil **Samfordrings-forhold** (o: anparts-skyldforhold, hvor en fællesoptræden af samtlige fordringshavere ell. mod samtlige skyldnere er nødvendig. *Lassen.AO.³15*), -**ret** (o: det, at flere har ret til i forening at indkræve en ydelse. *smst.536*) -**forlening**, en. (*hist.*) om lensforhold efter tysk ret: forlening, hvorved af flere lensmænd kun den ene virkelig modtog lenet, medens alle de andre sikrede sig deres eventuelle successionsret; *samhaand(sforlening)*; m. h. t. herlugdemørmens forhold: *Antislesvigholstenske Fragmenter.I. (1848). 12. KrErsl.Augustenborgernes Arvekrav. (1915). 35.* -**forlover**, en. (*jur.*) forlover, kautionist, der kautionerer sammen med andre; *samkautionist*. *Lassen.SO.472.* -**fryd**, en. (nu næppe br.) fælles fryd ell. deltagelse i en andens fryd; medglæde. *af Samfryd brænder | ved Eders Fryd min hele Sjel. *JHSmidth. Poes.189.* *Alt raaber med Samfryd, at viis er vor Gud. *VKHjort.Sangbog for Haandværksstanden. (1809). 16.* -**frænde**, en. (*æda.*) (*ft.*) sam(æn)frændær) frænde; slægtning. han var Samfrænde og beslegtet til Kongerne. *Wing.Curt.121.* || *især* (*jur.*, *foræld.*) *ft.*, om fælles slægtninge (paa faderens og moderens side), der tidligere medvirkede ved dødsboskifte; ogs. om ubeskægtede, der udnævntes til at foretage et saadant skifte. *DL. 1—5—23. Holb.DNB.683. Stampe.II.402. Forordn.²⁹ 1816. Lov¹⁹ 1861. §73. TroelsI. XIV.269.* || hertil: **Samfrænde** ell. (*sj.*) **Samfrænder**- (*LovLPet.V.394*) -**ed** (*Baden. JurO.*), -**skifte** (*Luzd.Dagb.I.22. Forordn. ²⁹ 1793. Lov¹⁹ 1861. §30. Bornh.Samlinger. XVI. (1925). 166*), -**skifte-brev** (*KancSkr. ²⁹ 1844*). -**frændskab**, et. (nu næppe br.) det at være samfrænder. *vAph. (1759).* *VSO. MO.* -**fuld**, adj. (nu kun arkais. (*sj.*) -**føld**. *Holb.Jean.III.2. KomGrønneI.1305. Tullk.I.334. POBrøndst.RG.I.366.* -**fældt**: *Baud.KK.70.* — nu kun *dial.* -**fældig**. [*samfæl'di*] *Bagges.NblD.56. Wilst.II.VI.v.174.*

Feilb. (u. samfuld). jf. VSO.) (*ænyd.* samfuld (se *Kalk. u. samfold*), samfold, samfeld, samfælden, samfælds, *glda.* samfeld, sv. samfæld, no. samfelt, *oldn.* samfelldr, *perf. part.* af samfella, *sammenføje* (*jf.* II. fælde 5) || *formen-fuld skyldes tilknytning til fulde, jf. fold sp.165^{1ff}*) som danner et sammenhængende ell. samlet hele, ell. som omfatter noget i dets helhed; *især* ved tidsangivelser, *dels* (nu næppe br.) som udtryk for, at tidsenhederne ligger i fortsættelse af hinanden: i træk; *dels* som udtr. for en meget ell. usædvanlig, overraskende lang tid: hele. den samfælde almue. *Moth.³S27.* (*konen*) maatte gaac til Sengs, og laae et halv samfuld Aar, indtil hun omsider blev forløst med et Rokke-Hoved. *Holb.Bars.II.8.* *Jeg lever i Fred med den samfulde Jord. *Rahb.PoetF.I.113.* min samfulde litterariske Vandrang med alle dens Feider, og Menneskeligheder, og Lidenskabeligheder. *sa.E.V.317.* || nu kun i *ft.*, i *forb. m. num.*, der enten sættes foran ell. (*nu nok oftest*) efter dette. Tre Christi Hoved-Højtider, hver i tre samfælde Dage, Juel, Paaske og Pintze. *DL. 2—4—5.* jeg u-værdig, som har været Degn udi 14ten samfulde Aar. *Holb.Er.IV.2.* *Samfulde otte Dage | Stod Lystigheden paa. *Winth.HF.318.* hun (blev) liggende tre samfulde Dage og Nætter. *Drachm.STL.82.* det var, som drog han igennem fem samfulde Verdensdele. *AKohl.MP.III.153.*

Samfund, et ell. † en (*ApG.2.42* (*Chr. VI*)). *Brors.144. Mossin.Term.537. Thaar. ES.444.* [*samfœn'*] *ft. d.s.* (*glda. d. s.*, *æda.* samfund, samfynd (*DGL.I.75.858.V.324*), *oldn.* samfundr, *sammenkomst*; af *sam-* og *glda. fund, møde, sammenkomst*, se III. Fund)

1) (nu *sj.*) det at være (*kommet*) sammen med andre; *selskab; samvær; sammenkomst; møde.* Jeg havde sat dette til en Melodie, Selskabet . . kiente, for at opvarte dermed i næste Samfund. *Bagges.DVX.137.* Han forlod hastig Tourneringspladsen og Ridderens Samfund. *Ing.EM.III.230.* Gjæsterne sværmede ud, som Bier af Kuben, for at see denne Tilvæxt i deres lystige Samfund (o: ved et bondegilde). *Blich. (1920). XX.64.* Jyden er mest sig selv, naar han er ensom, Sjællænderen, naar han er i Samfund. *Vilh And.N.74.*

2) (højtid.) det at omgaa, leve sammen ell. have noget at gøre med andre (andet). 2.1) omgang ell. *samliv* mellem mennesker. Efter denne Samtale kan der nok ikke mere være Samfund imellem os. *Sander. NEbb.47.* *(*vennerne*) sværge, med hverandre | I evigt Samfund Livets Vej at vandre. *Blich. (1920). XV.119.* du lever . . tilbage trukket fra alle Mennesker . . søg igen Samfund med Mennesker. *Pont.LR.46.* 2.2) det at befalte sig med, have forbindelse med personer ell. forhold. haver ikke Samfund med Mørkets ufrugtbare Gierninger, men straffer dem heller. *Ephes.5.11.* jeg vil ikke, at I

skulle have Samfund med Dievlene. *1Cor.10.20.*

3) (især relig.) om aandelig samleven ell. forbindelse; spec. om religiøs hengivelse, tro ell. (jf. bet. 5) (følelse af) religiøst fællesskab med gud. hvad vi have set og hørt, forkynde vi Eder, at ogsaa I skulle have Samfund med os; men vort Samfund er med Faderen og med hans Son. *1Joh.1.3.* den Hellig Aands Samfund være med Eder alle! *2Cor.13.13.* (han) søger Samfund med de fortrinligste Aander fra de forskellige Tider. *Mynst.Tale.(1842).10.* *Med Himlen har han Samfund i sin Tanke — | Kun Een skal evig uden Samfund vanke. *Ing.RSE.VI.53.* Den ypperste af Guds Skabninger paa Jorden er Mennesket, som Gud skabte i sit Billede, at det som et fornuftigt Væsen skulde kjende ham, og i hans Samfund leve et evigt Liv i Hellighed og Salighed. *Katek.20 §59.* at komme i sandt Samfund med vor velsignede Frelser. *Jørg.HI.23.* || det at tage, have del i et religiøst gode; ofte i forb. m. gen., der angiver vedk. gode. Jeg takker min Gud . . . At din troes samfund (1819: Deelagtighed i Troen) kand blive kraftig. *Philem.6(Chr.VI).NordBrun.TT.29. Grundtv.Udv.V66.*

4) (nu næppe br.) berøring, sammenhæng ell. forbindelse med noget. 4.1) i al alm. Sielen taber sin Samfund og Forening med de legemlige Sandser. *EPont.Men.III.90.* Egenskaber, som synes . . . at staae i mere eller mindre Samfund med hverandre. *Tullin.III.227.* Hvad Samfund er der mellem Ungdom og disse Betragtninger? *Kierk.I.364.4.2)* om forbindelsen mellem to steder; især i forb. give, gøre (*EPont.Atlas.II.155.*) have samfund (med); ogs. om de forsk. deles griben ind i hinanden og samvirken i en mekanisme. Fra Slottet gaar en hvelvet Gang, som giver Samfund med St. Hans Kirke. *EPont.Atlas.III.450.* af Anatomien er (det) bekendt, at Hovedet formedelst Nerverne har et Samfund med Maven og andre Deele i Under-Livet. *WeisbachsCuur.(overs.1755).502.* uden at give Cylinderens Inderste Samfund med Luften. *Ørst.Br.I.13.* *Han (∴) *urmageren Urban Jürgensen*) danner de Uhre med Hjul og Driv, | Hvis Samfund han snildt opfinder. *VKHjort.Sangbog for Haandværksstanden.50 (1809).34.*

5) (nu sj.) det at være fælles om noget, høre sammen ell. virke i forening med en anden (andre) oln.; fællesskab; forening; samvirke; sammenhørighed; uegl.: (følelse af) overensstemmelse, samklang, harmoni. en grov Forseelse . . . hvor ved et Menneske falder i Rettens og Dommerens Hænder, og taber sin Friede, sine Fordeele, og Samfund med det Selskab, i hvilket han lever. *Mossin.Term.423.* I Samfund virke Manden, Konen og den Højestes Vink. *Horreb.II.360.* Troskab kræve vi af Enhver, med hvem noget huusligt, borger-

ligt, kirkeligt Samfund forener os. *Mynst.Præd.(1835).16.* den blide Højhed, der klang gjennem hendes Tale . . . syntes mig saa forunderligt at være i Samfund med dette saa skønne og opløftende Skue (∴: synet af de lyse Nætter). *ThomLa.DelyseNætter.(1875).386.* jf. bet. 1: da Kong Jacob selv havde indfundet sig i Norge og der holdt Bryllup, kom dette Kongelige Par i Samfund til Danmark. *EPont.Atlas.II.277.* jf. bet. 6.2: man admitterede dem til Kirkens Samfund igjen, som efter Daaben havde begaaet en dødelig Synd. *Holb.Kh.198.*

6) samling ell. sammenslutning af individer til et fællesskab. 6.1) større ell. mindre gruppe af sammenboende, sammenlevende mennesker ell. (især naturv.) dyr (jf. Dyresamfund. *NaturensVI1912.43*) ell. (til bestemte voksesteder, -kaar) knyttede planter (jf. Plantesamfund); især om gruppe af personer, der bebod et samlet omraade og er knyttet sammen ved fælles interesser, samvirken, indbyrdes afhængighed af og hensyntagen til hinanden (og ofte dannende grundlaget for en administrativ enhed, en stat oln.); ofte i best. f. m. prægnant bet. om statssamfundet (og de heri gældende love). (hvert) velordnet Samfund (kan) fremstilles under Billedet af et levende organisk Væsen. *Ørst.II.127.* Venderne . . . levede i Samfund af flere Familier. *Molb.DH.II.313.* Vi gjøre Alt for at danne hende (∴: en skolepige) til et værdigt qvindeligt Medlem af Samfundet. *Heib.Poet.VI.58.* Samfundet, der omslutter os Alle som Borgere, er sammensat af en Mængde mindre Samfund. *HN Claus.UT.4.* Kommuner ere Samfund af lignende Art som Staten og virkende i dens Tjeneste. *Johs.Steenstr.SU.256.* den Afvejen af Individets og Samfundets Ret, som er en af de moderne Demokratiers vigtigste Opgaver. *Pol.²²/1927.12.sp.1.* menneskeligt samfund, samfund af mennesker (især i modsæt. til dyr, planter); i best. anv. ogs. om hele menneskeheden betragtet som et samfund; menneskesamfundet. *MÖ.* (pesten) lammede ethvert af de menneskelige Samfund, den passerede paa sin Vej. *NisPet.SG.139.* være paa kant med samfundet, have forbrudt sig mod samfundets love. være tabt for samfundet, se tabe. de smaa i samfundet, den daarligst stillede del af befolkningen. *JVJens.(Pol.¹⁰/1936.15.sp.1).* *Rosenkrantz.G.I.116.* Samfundets Fjende Nr. 2, Stuefluen (jf. Samfundsfjende). *Lytter-Bladet.²⁷/1-31/1937.22.* samfundets stedbørn, de af samfundsordningen daarligst behandlede. [*Cew.*] *Systemskiftet.(1903).101.* Han var . . . uægte Barn, tidlig jaget ud paa Vogtning, daarlig Behandling, megen Ensomhed — et rigtigt Samfundets Stedbarn. *Ohlsson.S.157.* Lyngby Sogn rummede . . . ikke faa af Samfundets Stedbørn. *Nyström.Lyngby Sogn.(1934).13.* jf.: Klienterne (∴: paa sygehuset) tilhørte væsentligst Samfundets Afdel-

ling for „Stedborn“. *H.Kaarsb.M.I.264.* samfundets støtter (efter titel paa skuespil af *H.Ibsen.(1877)*; jf. Samfundsstøtte) om personer ell. forhold, der tjener som støtte for samfundsordningen, gavner det almene bedste olgn.; ofte (iron., spøg.) om personer i høje sociale positioner. det vilde være uretfærdigt her at regne Drabsmænd for Forbrydere eller slette Mennesker; det er tværtimod Stammens dygtigste Mænd og i mange Tilfælde disse smaa Samfunds Støtter. *KnudRasm.GS.II.204. 6.2) spec. om gruppe af personer, der er flyttet sammen for at leve efter bestemte principper, dyrke fælles interesser olgn. (jf. fx. Munkesamfund), ell. om indbegrebet af de personer, der er tilhængere af en vis tro, en religiøs beken- delse, sekt olgn., og om den organisation, det fællesskab, der hører hertil (jf. fx. Kirke-, Trosamfund). saa vi alle, som leve og stride under een Christo, kunde og leve i een Samfund, Meenighed og Eenighed.Tychon. AB.233. Det mosaiske Samfund (nu: Trosamfund).VSO. Borgerne have Ret til at forene sig i Samfund for at dyrke Gud paa den Maade, der stemmer med deres Overbevisning. *Grundl.(1849).§81. AnnaLarssens Bjørner.TeaterogTempel.(1935).133.* de hel- liges samfund, se hellig sp.1099sm. *Led os Herre, ved din Haand, | Styrk vort kristne Samfunds Baand.*SalmHj.358.* en hellig kirke og christen samfund, troer jeg i verden at være.*Morgen-ogAftenOffer.II.(1763).203.* De Troendes Samfund.*vAph.(1764).* *Himmels Herre og Jordens For- soner | Kalder sit troende Samfund sin Brud. *Grundtv.VS.IV339. D&H. 6.3) forening, selskab, stiftet med et vist formaal, program, især af højere, kulturel art (jf. PEMüll.*334. HjælpeO.375).* *Din Majestæt (være) vor Samfunds (o: „Det harmoniske Selskab“) s) Ære.*Thaar.ES.444.* Medlem af flere videnskabelige Samfund.VSO. Love for Samfundet til den danske Litteraturs Fremme.(*bog- titel.1827*). Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur (*stiftet 1879*).*Krak.1926. I.213. i best. f. Samfundet spec. (især stud.) om foreningen Studentersamfundet. Rugsil- det i Samfundet.GyrLemche.NB.159. KBok- kenh.U.209.**

Samfund(Dig), adj. se samfundslig.

Samfunds-, i ssg. [samfons-] især (oftest ∞ (spec. avvisspr.) ell. polit.) af Samfund 6.1 (jf. forb. m. social, Social-), fx. (for- uden de nåf. medtagne) Samfunds-anliggende, -brist, -byrde, -enhed, -forbedring, -fornyende, -forstyrrelse, -gode, -hensyn, -hverv, -ideal, -indretning, -interesse, -maskineri, -nedbrydende, -nødvendig, -opløsende, -pligt, -princip, -problem, -sag, -spørgsmaal, -stridig, -styre(lse), -ødelæggende. -**aand**, en. (jf. -følelse, -moral, -sans, -sind) den aand, tankemaade, der præger et samfund, ell. følelse for hvad der tjener til samfundets bedste, social forstaaelse olgn. *Mob.(DMag.3R.II.XVIII).*

*et Speil, | Der giengav i et klart og samlet Billed | Den Samfundsaaend, der uklar sig fremstillet. *PalM.V.435.* -**apostel**, en. (l. br.) person, der vil forny, reformere samfundet. *H.Kaarsb.M.II.122.* -**bevarende**, part. adj. som vil bevare den raadende samfunds- ordning; konservativ. Ingen Gruppe af samfundsbevarende (*Brandes.E.95: conservative*) Forfattere har vel nogensinde ført en mere lidenskabelig Polemik med Samfundet . . . end netop Emigrantlitteraturens. *Brandes.IV.81. Egeberg.M.94.* -**bevarer**, en. (sj.). Han er kirkeligindt Samfundsbevarer (*Brandes. IP.315: konservativ*). *Brandes.X.258.* -**borger**, en. (jf. -lem) medlem af samfundet. Den Mand, der er sig selv nok, bliver en daarlig Samfundsborger. *Dannebrog.^{2/1}1906. I.sp.8. Hovedst.^{2/1}1913.3.sp.1.* -**broder**, en. (nu næppe br.) medlem af et samfund (6.2-3). *Gram.Breve.43.* Naar Nogen vil ret høitideligen tiltale Medlemmerne af sin Klub, kalder han dem Samfundsbrødre. *PEMüll.*334.* -**bygning**, en. mindre gennemgribende var Forandringerne i Samfundsbbygningen. *Fridericia.17&18Aarh.I.186. HomoS. VD.122.* -**drama**, et. (æstet.) drama, der behandler samfundsmæssige, sociale problemer. *VilhAnd.Litt.IV.611.* -**farlig**, adj. fem Millioner demokratiske, samfundsarlige Vælgere (stryges) ud af Valglisterne. *Goldschm.BlS.III.116. SMich.Dommeren. (1921).37.* -**fjende**, en. Før eller senere havner han i Fængslet, som han forlader som . . . en Samfundsfjende. *Hjemmet.1912.927.sp.3.* -**fjendsk** (S&B.) ell. (nu især) -**fjendtlig**, adj. Larsen. en samfundsfjendtlig Handling. *Pol.^{2/1}1938.10.sp.6.* -**forhold**, et. i flt.: sociale forhold (jf. Selskabsforhold). (de) bestaaende Samfundsforhold. *Schand.SF.137. Fridericia.NH.1.58.* -**forsorg**, en. forsorg for de daarligst stillede i samfundet; social forsorg. *DagNyh.^{11/1}1912.Till.1.sp.3. Woel. DG.34.* -**fælle**, en. (l. br.) medlem af samfundet (6.1) ell. af et samfund (6.2-3). Endnu vil jeg vove at fremsætte et Forslag til vort skandinaviske Samfunds Forfuldkomning, haabend, at mine Samfundsfæller ville nærmere prøve det. *Ørst.II.93.* (han) sagde sig los . . . fra „Grundtvigianismen“, som hvis Samfundsfælle han hidtil havde regnet sig. *Birkedal.(Kirketid.1888.642).* -**følelse**, en. (jf. -aand osv.). *Dannebrog.^{2/1}1906.I.sp.8.* Kapitalismen med dens Interesser kan aldrig have Samfundsfølelse. *Hovallt.DB.12.* -**gavnlig**, adj. d. s. s. nyttig. det samfundsgavnlig i Hedens Kultivering. *Aakj. VB.170. DagNyh.^{12/1}1911.A.1.sp.2.* -**hjælp**, en. i best. f. navn paa en (1920 dannet) organisation, der kan træde til, naar for samfundet vigtige funktioner standes af strejker olgn. *Jernbanemandens Jul.1920.14. J Warming. Danmarks Erhvervs-ogSamfundsliv. (1930).514.* -**hjælper**, en. l) medlem af samfundshjælpen. *Pol.^{2/1}1920.9.sp.5. JacPa-*

ludan. UR.140. 2) (dagl., spog.) *øltang*; *madonna* (4). Pol.²/₁₀1929.2.sp.3. smst.¹⁰/₁₀1936.Sønd. 5.sp.1. **-klasse**, en. (jf. Befolknings-, Livs-klassen) om hver af de klasser, hvori befolkningen i et samfund falder m. h. t. livsstilling, erhverv ell. økonomiske forhold. den ærligste Samfundsklasse er Kjøbmændene, thi de sige ligefrem, at det er Profitten om at gøre. Kierk.XIV.71. En Samfundsklasse, i hvilken Dødeligheden er særlig stor, er Syerskerne. Nationaløkon.Tidskr.I.368. **-kreds**, en. (jf. -lag; l. br.). jeg stod udenfor den Samfunds-kreds, jeg efter Blod og Fødsel tilhørte. RSchmidt.SS.144. OFriis.Litt.120. **-kundskab**, en. (jf. -lære) *kundskab om samfundsforholdene, samfundets organisation, styrelse osv.*; ogs. om lærebog heri. Lærebog i Samfundskundskab. Munch.(bogtitel.1902). **-kæde**, en. [3] (relig.) om det baand, der knytter den døbtte, troende til gud; ogs. om kredsen af troende. SalmHj.267.1. *Vort Løsen er vor Tro og Daab, | Det er vor Samfunds-Kjæde. Grundtv.SS.IV.152. **-lag**, et. (jf. -klasse, -kreds) lag, kreds af befolkningen, der staar paa nogenlunde samme trin m. h. t. dannelse, økonomiske forhold olgn.; ogs. d. s. s. -klasse. HjælpeO. om han end tidt drak sig fuld og slog hende, saa gjorde det ikke saa meget; Marie vidste jo, det var Hverdagsbrug i det Samfundslag, i hvilket hun havde ladet sig indskrive. JPJac.I.297. (han) var vant til at give Tønen an i de højeste Samfundslag. KvBl.²/₁₀1913.2.sp.2. **-lem**, et. (nu næppe br.) medlem af samfundet; samfundsborger. De er værdig Borger, agtbart Samfundslem. Goldschm.IV.122.

samfundslig, adj.(samfundslig.Oversk. L.I. samfundlig. Selmer.FO.II.622. D&H.). (hos sprognere, sj.) adj. til Samfund 6.1: social. KvSamf.1899.119. hun delte alle hans samfundslige og politiske Interesser. EBrand.(Pol.¹²/₁₀1930.19.sp.2). jf.: Saadan Mangfoldighed af levende Væsener . . Saadan alt Rummets Indtagelse ved dem. Saadan Samfundlighed, at det eene bestaaer ved det andet. Rothe.Nat.III.10.

Samfunds-liv, et. livet, som det former sig i samfundet (6.1) ell. (nu næppe br.) i et samfund (6.2-3). Molb.BIS.2Samf.IV.405. Stats- eller Samfunds-Livet. Kierk.IX.221. Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv. JWarming.(bogtitel.1930). jf. Samfund 3: Det ved Christus stiftede Samfundsliv. MO. **-lære**, en. 1) (sj.) lære, der fastsætter principperne for en samfundsordning. *Socialismen som Samfundslære. Blaum.AH.89. 2) lære om samfundets ordning, institutioner osv.; samfundskundskab. Bek.Nr.167²³/₁₀1903. **-logn**, en. usandhed, hvorpaa samfundsordningen bygger, ell. som er almindelig antaget i samfundets love ell. af samfundsbørgerne. Schand.FS.138. VilhAnd.Litt.IV.721. **-løs**, adj. (l. br.) som føler sig uden tilknytning til samfundet; a-, usocial. EChristians.NT.268. Det samfunds-

løse i Halvfemsernes Tænkemaade. VilhAnd. Litt.IV.721. **-magt**, en. 1) især i best. f., om (indehaverne af) magten i et samfund. Det er Samfundsmagtens Opgave at værne Samfundet mod Overgreb. Hovedst.²⁷/₁₀1913.3.sp.1. 2) hvad der har stor indflydelse, spiller en vigtig rolle i samfundet. I hine Dage var Troubadourernes Kunst en Samfundsmagt. Thom La.SH.87. Politiken som Samfundsmagt. Hørup.III.297. **-moral**, en. (jf. -aand osv.). Mangel paa Samfundsmoral. VilhAnd. Litt.IV.721. **-mæssig**, adj. som stemmer med samfundsordningen ell. som angaar samfundet. De skaber ikke selv samfundsnyttige Værdier af nogen Art; de tilegner sig kun Andel i Udbyttet af det samfundsmæssige Arbejde, der udføres af andre. GBang.S. 15. MKirkegaard.PositivReligion.(1930).18. **-nyttig**, adj. (jf. -gavnlig) som er til nytte, gavn for samfundet. Et . . samfundsnyttigt Liv har . . fundet sin Afslutning. Dannebrog.²²/₁₀1906.2.sp.5. den . . ansete og samfundsnyttige Virksomhed: Frimærkehandel. Soya. HF.47. **-omstyrter**, en. (jf. -stormer; l. br.) revolutionær. Hjemmet.1912.966.sp.1. **-omvæltende**, part. adj. se u. omvælte 2.1. **-omvæltning**, en. gennemgribende forandring i samfundsordningen; revolution. de Erhvervsløse . . henter Parolen til Samfundsomvæltning hvor de finder den. JVJens. (Pol.²/₁₀1934.14.sp.2). **-onde**, et. (jf. -pest) onde, der hjemsøger et samfund. VKorfilten. KF.143. Man kalder Drukkenskaben et Samfundsonde, og den er det ogsaa. AndNæ. LK.70. **-opdragelse**, en. opdragelse, der har til formaal at skabe gode samfundsbørger. KvBl.⁷/₁₀1912.2.sp.3. **-opgave**, en. opgave, der paahviler samfundet, samfundsmagten, ell. opgave, hvis løsning tjener til gavn for samfundet. vi maa finde os i at se Genialitetsniveauet sænkes og de store Begavelser lige-som jævne ud i Samfundsopgavers Tjeneste. Schand.VV.315. Anlæg af offentlige Færdselsveje . . er en Samfundsopgave. JernbaneT.¹/₁₀1936.1.sp.1. **-orden**, en. dels: den orden, de ordnede tilstande, der hersker i et samfund; den offentlige orden; dels d. s. s. -ordning. ASØrsted.Eunomia.I.(1815).130. i ædel Vrede mod den unaturlige Samfundsorden angreb (de) Staten. Goldschm.NSM. II.165. De vilde Begge først og fremmest Regeringen og dernæst den bestaaende Samfundsorden tillivs. Drachm.KK.18. Goos.I. 574. **-ordning**, en. (jf. -orden) ordning af de indre forhold i et samfund; social ordning. Uss.Jærnproduktionens Hist.(1911).5. sp.1. den bestaaende Samfundsordning. Hage.⁴/₁₀102. **-pagt**, en. (jf. Selskabspagt; l. br.) pagt, hvorved et samfund stiftes. (man har forklaret) Statens Oprindelse ud fra Individernes frie Vilkaarlighed. De oprindelige Borgere . . slutte en Samfundspagt . . herved dannes Staten. Scharling. ChristeligSædelære.II.(1886). 598. Staten blev til — ikke ved en Samfunds-

pagt . . . men ved at en Erobrer-Stamme . . . slog ned paa en . . . uorganiseret Befolkning. *Brandes.VII.629.* **-pest**, en. (jf. -onde; l. br.) nu saa (*Gulzkow*) sig pludselig udskreget som en Samfundspest. *Brandes.VI.553.* **-pille**, en. (l. br.) d. s. -støtte. dette noget træge Selskab af Etatsraader og andre gæve Samfundspiller. *D.Jacobson.KK.131.* **-reform**, en. *Brandes.U.22.* **-reformator**, en. Samfundsreformatoren eller Reformatricen holder inde — ingen kan sige det forløsende Ord for Kønnenes indbyrdes Forhold. *Drachm.F.I.198. MartinAHans.NO.117.* **-roman**, en. (æstet.) roman, der behandler samfundsmæssige, sociale problemer. *MMøller.JagtenefterLykke.(1910).28.* **-sans**, en. (jf. -aand osv.; l. br.). *Kbh.¹⁸/11.1912.3.sp.1.* **-satire**, en. (æstet.) (en litteratur,) hvis Væsen er skemtstom, men sejrriig Samfundssatire. *Brandes.U.6. Schyberg.ModerneamerikanskLitteratur.(1930).36.* **-sind**, et. (jf. -aand osv.). *Howalt.S.97.* **-skabt**, part. adj. om værdi: skabt af samfundet. samfundsskabte Værdier. *JernbaneT.¹⁸/11.1935.2.sp.3.* **-skadelig**, adj. (mods. -gavnlig, -nyttig.) en samfundsskadelig Politik. *JernbaneT.¹⁸/11.1937.8.sp.2.* **-stige**, en. *Schand.UM.237.* Ynglingen tracter efter at blive Mand og opnaa Stilling paa Samfundsstigen. *NicHolm.LA.9.* **-stilling**, en. persons stilling i samfundet; social stilling, position. (Mills) Op-træden til Gunst for Kvindernes Samfundsstilling. *Brandes.IX.537.* **-stormer**, en. (jf. -omstyrter; især iron.) person, der vil omstyrte samfundsordningen; revolutionær. *Brandes.VI.605. Howalt.S.32.* **-støtte**, en. (jf. samfundets støtter u. Samfund 6.1 samt Samfundsspille; spøg. ell. iron.) person ell. (l. br.) forhold, der tjener som støtte for samfundsordningen, er til gavn for samfundet; især om person af høj social position. *Schand.S.D.x.han. Storfabrikanten, var . . . dekoreret og betitlet, en hædret Samfundsstøtte.HomoS.VD.16.* **-tilstand**, en. ethvert Land, som udviklede sig til en højere Samfundstilstand. *Ørst.AN.11.43. DagNyh.⁹/1.1913.Till.1.sp.3.* **-udvikling**, en. Haandværkets Betydning for hele . . . Samfundudviklingen. *Schand.VV.46. KvBl.¹⁸/11.1913.2.sp.1.* **-ven**, en. (jf. -venlig; l. br.) person, der søger at gavne samfundet. samfundsvennen (vil) arbejde på, at samfundet holder sig legemligt frisk. *Edv Lehm.(NHRasmussens gymnastiske Institut.(1913).4).* **-venlig**, adj. (jf. -ven; l. br.). Beudringen for den store, udmærkede Kraft som en mægtig menneskelig Ingrediens, selv om den var lige det modsatte af samfundsvenlig. *JLange.II.211.* **-videnskab**, en. (l. br.) videnskaben om samfundsordenen, -tilstandene; sociologi. *Sal.XV.562.* **-vigtig**, adj. en fast „Samfundshjælp“, der kan træde til, naar samfundsvigtige Funktioner standses. *JWarming.DanmarksErhvervs-ogSamfundsliv.(1930).514.* **-værdi**, en. (hvad der er af)

værdi for samfundet. Skoven er ikke til Lyst alene, det er en Samfundsværdi. *Nystrøm.S.250. BerlTid.²¹/1.1921.Aft.3.sp.3.* **-økonomi**, en. nationaløkonomi. *Hage.¹. Tilsk.1937.I.263.* **-økonomisk**, adj. nationaløkonomisk. *Hirschsprungs Haandværk-og-Industribog.(1933).731.*

sam-fædre, (ubøjeligt) adj. (æda. samfæþræ, oldn. samfædra; jf. ænyd. (no.) samfedde, oldn. samfeddr; sml. sammodre; jur., foræld.) som har fælles fæder. jf. *SoroSaml.III.168.* især i ssg. Samfædre-søskende. *Nørreg.Privatr.11.318. Forordn.²¹/1845.§5.* **-fædrene**, adj. (sj.) d. s. (var tronarvingen) uskikket til at styre, (skulde en) af hans samfædrene Brødre være Konge. *Otosen.VH.1.278.* **-fædret**, adj. (sj.) d. s. *HjælpeO.* **-fæld**, adj. se -fuld. **I. -fældig**, adj. (nydann. (se *HjælpeO.*); jf. u. -fældig (*DO.VI.310²¹*)) samt samfaldende; hos sprogensere) som falder sammen med noget andet; ens(dannet); ligedannet; spec. m. h. t. figur: kongruent; m. h. t. ordbetydning: synonym. de tysheder, som ikke ere aldeles samfældige med ord i vort eget mål. *Skoletidende.1883.711. laCour.Hist.Mathematik.(1888).117.* Forledene til -torp er meget tit personnavne, ganske i modsætning til, hvad tilfældet er med det dog i tid tidels samfældige -by. *HVClaus.H.32.* **II. -fældig**, adj. (ænyd. samfældig(hed), enig(hed); sa. ord som III. -fældig (se samfuld); jf. -fællig; sj.) i fællesskab ell. enighed; fælles; enig; samtidig. * Derfor samfældig vi syng og bede. *NMøll.Agam.10.* Gyldne Lyre! Apollons og Musernes samfældige Eje. *sa.VLit.¹.1.327. VilhAnd.BM.77.* **III. -fældig**, adj. se -fuld. **† -fællig**, adj. d. s. s. II. -fældig. *Leth.(1800).* Hvorledes (skal jeg) bære mig ad, for at forøge vor Eien-dom samfællig med dig? *Xenophon.Huusholdningskonsten.(overs.1801).40.* **-fældt**, adj. se -fuld. **-færd**, en. (hos sprogensere) samkvem; samfærdsel. disse Colonisters Samfærd med og Indflydelse paa Overitaliens raa Beboere. *PEMüll.(DLitTid.1812.391).* Cæsars Erobringer i Gallien . . . tilveiebragte den første varige Samfærd imellem (romerne) og Britterne. *Molb.DH.1.59.* Bomænd har Samfærd mellem By og By til Slægt og i Gildelav. *Gravl.DB.I.20.* uegl.: et menneske skal leve . . . i samfærd med naturen. *LCJensen.MennesketogMenneskelivet.(1906).5.* || hertil **Samfærdss-vej** (*AOr.NA.12. Gravl.DB.III.8.* jf. Samfærdsselsvej). **-færdes**, v. (sj.) have omgang ell. samkvem med; omgaas. det mere stille, isolerede Liv afløses af det mangfoldigere bevægede og samfærdende. *FDreier.CR.53.* (Viborg rummede) en særdeles talrig og broget Embedsstand, der samfærdedes i et stærkt selskabeligt Liv. *MKZahrtmann.CCZahrtmann.(1927).11.* **-færdsel**, en. det at komme sammen med, i forbindelse med andre; samkvem; nu især: bevægelse, færdsel, trafik mellem forsk. lokaliteter; kommunika-

tion (2). Det Classenske Bibliotek, har i disse for al literarisk Samfærdsel saa ugunstige Aaringer ikke savnet . . . Liberalitet. *Olufs. NyOec. I. 240.* hvilke Lande, der komme i en let Samfærdsel med de øvrige, og hvilke, der derimod længe blive ligesom afsluttede. *Ørst. V. 137.* Samfærdselen i Storbyer. *Opf. B. IV. 2. 126.* mellem Cistercienserne i de to Bispedømmer har der utvivlsomt været Samfærdsel. *Beckett. Danmarks Kunst. I. (1924). 221.* || (nu l. br.) *konkr., om de trafikerende personer og trafikmidlerne.* Man synes da kun at søge Livet paa Torvet, i den offentlige Samfærdsel. *Mynst. (MO.).* || hertil **Samfærdsels-geografi** (lære om samfærdselsmidlerne fra geografisk synspunkt. *BerlKonv. XVIII. 489.*) -**kort** (kort over veje, *berlbaner m. m. Sal. XV. 348.*) -**linie**, -**middel** (*FDreier. FFr. 44. EHolm. DH. 1660-1720. I. 196. Hage. 4 912. jf. I. Middel 7.2 samt Færdsels-, Trafikmiddel.*) -**teknik** (*VerdenGD. IV, I. 22.*) -**vej** (jf. Samfærdsvej).

Samføjs-dans, en. se Sankt Vejts-dans.

sam-føle, v. [-følə] vbs. jf. -følelse, -føling, (u, l. br.) nære samme følelse som; føle noget paa samme maade som ell. samtidig med; deltage i en andens følelse; sympatisere. *Bagges. DV. XI. 30* (se u. -fatte 1). *Vær takket for den Tid, vi sammen vandrede! | Da De samfølede med mig Forsynets Naade. *Cit. 1795. (AarbHards. XV. 31).* Støttet af Radioen . . . samføler Nation med Nation. *Pol. 9/10 1934. 10. sp. 5.* || part. samfølende brugt som adj. *ikke forbydes | Kunde den Ild der var vakt i de huldte samfølede Hjerter. *Oehl. (Rahb. Tilsk. 1819. 338).* Ensomheden og Savnet af et samfølede Menneske. *Steenberg. H. II. 67.* ☉ **-følelse**, en. følelse af at høre sammen; følelse af fællesskab (med andre); ogs.: det at stemme overens med en anden (andre) i følelser, forstaa og godkende andres følelser ell. nære medfølelse; sympati. Samfølelse eller Sympathie. *To-de. Pathologiens første Grunde. (1781). 143.* Hæren bestod kun af Horder uden Mandstugt og uden Samfølelse. *Cantù. I. 384.* den ydmyge og sønnelydige Samfølelse med Verdens Behersker . . . var skænket ham som Vuggegave. *Pont. LP. VIII. 10.* lykke er kun at finde i samfølelse og venskab mellem mennesker. *Svedstrup. SM. 38.* -**føling**, en. (sj.) d. s. Alliance med de Moderate løber ud i Samføling med Reaktionen. *Pol. 9/10 1902. I. sp. 5.* Ikke med een Linie antyder han en Samføling med det galliske Temperament. *NatTid. 11/10 1924. Aft. 2. sp. 1.* -**føre**, v. [-føʀə] vbs. -else. (jf. samførene slutn.; nu sj.) sammenlignige; jævnføre. dette Sted maae samføres med Erik Magnusens Forordning. *Rothe. NS. I. 92.* især som vbs.: i Samførelse med den almindelige Førstefødselsret. *PNSkovgaard. B. 130. Naturens V. 1915. 29.* -**gaan**, v. vbs. jf. -gang. 1) (bornh.) i pass. m. reciprok bet.:

komme sammen og drøfte. noget vigtigt som oldermænd og de øvrige langs brødre havde at samgaas om. *Cit. 1810. (Bornh. Samlinger. XVI. (1925). 205).* OrdbS. (bornh.). 2) optræde, virke sammen, i fællesskab; vist kun som vbs.: (Bismarcks) Stilling som preussisk Gesandt ved Forbundsdagen (helbrøder) ham for alle Illusioner med Hensyn til en Samgaaen med Østerrig. *Brandes. B. 104.* Samgaaen af cerebrale Udviklingsforstyrrelser (Misdannelser) og Binyrelidelser. *AWim. (Ugeskr. f. Læger. 1929. 603. sp. 2).* -**gang**, en. (ænyd. d. s. (i bet. 2-3), oldn. samgang; jf. -gaa) 1) † sammenkomst; møde. *Moth. S44. 2)* (nu ikke i rigsspr.) omgang ell. samliv (med person af det andet køn). Gift Dem, Skomager! Ta' Ann' Mari . . . som De har saameget Samgang med. *Aakj. VB. 6. 3)* (sj.) sammenstod i kamp, strid; kamp; dyst. Frej strider mod Surt, og det bliver en hård samgang, før Furt falder. *NM Pet. Myth. 390.* -**gift**, part. adj. (jf. -gifte; især emb.) gift med hinanden; samlevende i ægteskab. samgifte Lærere og Lærerinder. *DagNyh. 9/10 1933. 12. sp. 3.* Naar Skattevæsnets beregner Skatten for de „Samgifte“, lægges Mandens og Hustruens Indtægt sammen, og Manden kræves for hele Skatten. *Pol. 11/10 1937. 9. sp. 4.* -**gifte**, et. (jf. -gift; sj.) Hun giftede sig ind i en Slægt, som ved Samgifte med flere andre Slægter fik talrige andre sindsyge Medlemmer. *Hospitalstidende. 1922. 267.* -**give**, v. [-giʀvə] vbs. -ning (Pol. 17/10 1904. 2. sp. 2). (jf. sammengive 1; l. br.) give sammen, forene i ægteskab; vie. den folkelig germanske Opfattelse af Ægteskabet som en Samgivent af to Viljer til i Fællesskab at raade for Gods og Gaard. *VortHj. I. 1. 19.* I Kirken . . . kan Præsten „samgive“ Parterne efter det gamle Ritual. *Pol. 14/10 1904. 2. sp. 1.* -**glæde**, en. (sj.) gensidig glæde; fællessglæde. maa ske vilde der blive endnu større Samglæde mellem dem end for *KarlChristensen. Mand. (1909). 163.* -**grænse**, v. (jf. sammengrænse; sj.) grænse op til hinanden; have fælles grænse. *Naboelig samgrænsende Jorderne. *Rahb. Jd' A. 6.* Det søndenfjeldske Norge . . . var paa en overordentlig lang Strækning samgrænsende med Sverrig. *Allen. I. 442.* -**haand**, en. (jf. samlet haand (u. samle 6.4) og Fælleshaand; hist.) i udtr. for forhold ved samforløning. hvis en Linie uddøde, tilkom det ledigblevne Lenestykke de andre Linier, der havde Samhaand derpaa. *KrErst. Augustenborgernes Arvekrav. (1915). 29.* lensbrev paa andelen med samhaand paa hele hertugdømmet. *Arup. (Hist Tidsskr. 8R. VI. 509).* -**handel**, en. 1) (især polit.) indbyrdes, gensidig handel (s-forbindelse) ml. personer ell. stater. befrie den borgerlige Samhandel fra ufornødne besværende Former. *ASØrsted. Haandb. I. 19.* Danmarks Samhandel med Udlandet. *DagNyh. 29/10 1934. Till. 5. sp. 2.* 2) (l. br.) handel, der drives af flere i fællesskab. *Bregend. HH. II. 54.* -**handle**, v.

(l. br.) drive samhandel (1). *DagNyh.* 7/1936. 6.sp.1. **-herre**, en. (jf. -hertug; hist.) om hver af parthaverne i en samforlevning. *KrErsl. Augustenborgernes Arvekrav.* (1915).39. **-her-ske**, v. (sj.) herske i fællesskab. en Lov-eenhed, dannet, og med Fornuftnodvendig-hed dannet af de her samherskende Love. *Ørst.II.31.* **-hertug**, en. (jf. -herre; hist.) hertug, der sammen med en anden hertug er indehaver af et hertugdømme. *ADJørg.III.79.* **-hjerte**, et. (sj.) om samfølelse, sympati olgn. jeg søgte kun fattig Forstaaelse, Sam-hjerte i Smerten. *Weltzer.Smerte.* (1920).13. **-hjertig**, adj. (sj.) samfølelse; sympatisk. (*Helvegs kirkehistorie* har) sin Styrke i den brede Stil og varme Tone, samhjertig med den ældre Tid, delvis ogsaa med Pietismen, uvillig mod Rationalismen. *VilhAnd.Litt.III.632.* **-hjælp**, en. (sj.) gensidig hjælp. *Politi-vevnen.* 1798/99.595. *E.Møller.Oldmester og hansBog.* (1909).39. **-hold**, et. (oldn. sam-hald i bet. 2; jf. Sammenhold) 1) (sj.) det at sammenholde, sammenligne. det lader sig . . . bevise, ved Samhold af de antike For-fatter, at den prægtige Ruin . . . er en Deel af den . . . Marmormuur, som omgav Pry-taneet. *POBrøndst.RG.I.362.* 2) (l. br.) det at danne et fællesskab, forbund ell. holde sammen, være solidariske; sammenhold. *Moth.S44.* det Foreningspunkt til aandeligt og politisk 3) Samhold, som Konstens og Videnskabens . . . Sæde Athen havde afgivet for de forskellige jøniske Stater. *POBrøndst.RG.I.26.* *Drachm.UD.105.* Samholdet gør stærk. *AOLr.FA.194.* **-holde**, v. [-hol'ə] vbs. jf. **-hold**. (sj.) sam-menlignse; jævnføre; sammenholde (1). Bedøm-melses-Commissarierne . . . erkjendte, at en Satire af . . . Søren Latiner, ikke kunde prøves efter en bedre Norm, end ved at samholdes med Horatses Sermoner. *Rahb.E.IV.34.* **-hol-den**, part. adj. (jf. sammenholdende; dial.). 1) som holder sammen paa sine penge; spar-sommelig. *FrGrundtv.LK.58.* 2) som holder sammen, er solidarisk (med). De var samhold-ne med alle der arbejdede i Jord derude, men ikke som orkesløse Tilskuere. *Gravl.T.154.* **-hu**, en. (jf. oldn. samhugi, enighed; hos sprognersere, jf. *HjælpeO.*) enighed; samføle-lese; sympati. nogen virkelig Samhu eller nogen sand, inderlig Forstaaelse af, hvad han vil-de, mødte Julian ikke. *IISchwanenfl.OK.698.* (*Hauch*) manglede helt den bøjelige Samhu (*Brandes.DD.42.* Sympathi), som er Kri-tikens Grundbetingelse. *Brandes.I.392.* (den) der blot er i Besiddelse af for 5 Øre Samhu og Solidaritetsfølelse med det Samfund, han lever i. *KnudPouls.Va.125.* **-hæng**, en. (sj.) sammenhæng (2); forbindelse. (*Ibsens og Bjørnsøns*) Samhæng med en stor europæisk Andsbbevægelse. *Rørø.SL.60.* sa. *Blomstervers.* 6) **-hænge**, v. [-hæŋ'ə] vbs. jf. **-hæng**. (jf. sammenhænge; sj.) staa i forbind-else, hænge sammen (med). Dermed samhæn-ger, at . . . der spares Tid. *CIWilkens.Detpro-*

duktiveSamfund.(1904).54. **-hør**, et. [-høʔr] (vbs. til -høre ell. høre sammen; jf. Sammen-hør; hos sprognersere) det at høre sammen med, være samhörig med. De schweiziske Kantoner udløstes af deres hidtilværende . . . Samhör med Riget. *Fridericia.17&18Aarh.I.55.* En-somhedsfølelsen griber En (ved *Mols' øde strand*), men samtidig Samhøret med de Slægter, som gennem ni Aartusinder har bygget disse Kyster. *HVClaus.DL.32.* **-hø-re**, v. [-hø'rə] vbs. jf. **-hør**. (l. br.) høre sammen; sammenhøre; vist kun som vbs. samt i præc. part. sproglig og politisk samhøren. *Jesp.M.I. Grønb.LN.218.* en begyndende Fornemmelse (hos *Rask*) af et samhøren-de Norden, Skandinavismens Baggrund. *Fra RasktilWimmer.* (1937).10. **ω -hörig**, adj. (sv., no. d. s.; sml. sammenhörig; jf. -hör-ig (*DO.VIII.sp.1284^{oo}*); l. br.) som hører sammen; som er knyttet til andre, sammen med disse udgør en gruppe, en enhed, et større ell. mindre samfund. (en fattig landsbydren) gi-ver sig saa smaat til selv at ræsonnere over sin egen og sine Samhöriges Skæbne. *BerTid.* 19/1904. *Aft.5.sp.1.* Hele denne Sag er sam-hörig med Spørgsmaalet om Arbejdet paa en dansk Nødebibliografi. *Tilsk.1926.I.358.* sam-hörige Kopper og Underkopper. *Bogvennen.1928.18.* **ω -hörig-hed**, en. Ingen Tanke om politisk Samhörighed med det øvrige Tyskland. *Brandes.VI.377.* Mellem en Stues Tapet og dens Møbler maa der være den nøjeste Samhörighed. *VortHj.IV.2.105.* || her-til bl. a. Samhörigheds-følelse. *Larsen.* **-kalde**, v. [-kal'ə] (sj.) kalde sammen; sammenkalde. *De Timer, som samkalde Hus-bond og Viv, — til Ensomhed drev de vor Frue. *Gjel.Br.105.* **-kautionist**, en. (jur.) d. s. s. -forlover. *Lassen.SO.471.* **-klang**, en. (jf. Sammenklang; især ω) samtidig klang af to ell. flere toner; det at klinge sam-men, især til en harmoni (2); tidligere ogs.: klang af ting, der slaas, stødes sammen (jf. *MO.*); billedl.: overensstemmelse; harmoni (3). *Glassene lød i liflige Samklang. *Riber.II.87.* *Snart vil Smertens Skrig | Opløse sig i slig en hellig Samklang. *Oehl.VI.255.* En slig Samklang i Følelser udviklede snart en gjen-sidig Aabenhjertighed i Ord. *Drachm.KK.48.* *Geb.MusK.2.* Disse Overtoners Samklang med Grundtonen. *F.Barmwater.Mek.Fysik.* (1894). 105. Hvad Samklang er der mellem Kris-tus og Belial (1819: Hvorledes kan Christus stemme overens med Belial)? *2Cor.6.15* (1907). || i en samklang med, overensstem-mende, harmonerende med; ofte i forb. bringe ell. staa i samklang med. *i evige Værker sig selv han (o: digteren) giver, | Saa Værk og Person i Samklang staae. *Hebb.Poet.X.232.* man (ved ikke), hvorledes de bringe Livet i Samklang med deres Tale. *Goldschm.Hjl.II.104.* Alt, hvad jeg har gjort, staa i nøjeste Samklang med vore offentlige For-holds senere Udvikling. *Lehm.III.152.* *Bran-*

des. IV.41 (se u. Harmoni 3.1). **-klinge**, v. [-k]en[ə] vbs. jf. **-klang**. (jf. sammenklinge; l. br.) klinge sammen; danne en samklang; billedl.: harmonere (med). teglstens-rødt Haar, der samklang harmonisk med det rødfinnede Ansigt. *AGnudsTm.RT.2*. Han vilde saa gerne . . at hun skulde kunne samklinge med hans hele Familiekreds. *Ant And.L.94*. samklingende Melodier. *EAbrah.T.181*. **-knytte**, v. (sj.) forbinde, sammenknytte (noje, intimt). *Thaar.ES.218*. **-komme**, et. (efter ænyd. samkom(me), oldn. samkoma; jf. Samkvem og Komsammen; sj.) sammenkomst; møde. (sjællænderen) har taget Forargelse af at jyske Handlende har nyttet Samkommet til at kræve ubetalte Regninger ind. *VilhAnd.N.79*. **-konge**, en. (hist.) konge, der regerer et rige sammen med en anden konge. de delte Riget eller . . styrede det som Samkonger i Fællesskab. *JGF Røder. Danm. under Svend Estridsen. (1871). 553*. samkongerne Knud og Valdemar. *AD Jørg.I.155*. *HOLr.KP.I.19*. **-kraft**, en. (sj.) forenet, samlet kraft; kraft af flere, der virker sammen. **(Chr.IX)* saa Novembermølmet sig mørkt om Danmark svøbe; | med Vold med egen Vilje han vilde Samkraft købe. *LCNiels.U.5*. **-kuld**, et ell. en (VSO.). (fsv. samkulder; nu næppe br.) børn af samme foreldre. *Moth.S44*. VSO. || hertil Samkuld(s)-broder (*Wilst.II.III.v.238*), -søskende (*Bl&T.*), -søster (*Evipides.Skuespil.I.(overs.1875).7*).

Samkvem, et ell. (nu ikke i rigsspr.) en (DL.2—9—13. *Holb.Ep.IV304*. *Slinge. Chr.IV.604*. *Ørst.III.32*. jf. *Feilb.*). [*Samkvæv*] jf. *Høysg.AG.38*. ft. (især i bet. 1; nu næppe br.) d. s. (*KomGrønæg.II.205*. *PAHeib.Sk.II.260*. *Blich.(1920).XXIV.43*) ell. -me (DL.6—1—4. *Holb.Ep.IV.439*. *Ew.(1914).IV.82*. *Forordn.¹¹/11791.§5*) ell. -mer (DL.6—8—7). (ænyd. d. s., sv. samkväm, no. samkvem, jf. no. dial. samkvæme, isl. samkvæmi samt glda. samkvæmd, fsv. samkvæmd, oldn. samkvæmd (jf. ogs. oldn. samkváma); 2. led til II. komme, sml. bekvem)

1) † det at være (kommet) sammen med andre; møde; selskab; samvær; sammenkomst; ogs. (jf. bet. 2.5) om de forsamlede personer. Den, som Bandsat er, maa ikke stædis til Naderens Sacramente . . ej heller indbydis, eller komme, til nogen hæderlig Samquem. *DL.2—9—12*. ved Rygtet om dette Gilde havde . . flere af norske Selskabs Jævninge samlet dem i et Sideværøelse . . hvorfra Rein indsendte mig et Impromptu . . naturligviis forelæste jeg vort Samqvem det. *Rahb. E.IV.124*. der (var) selskabeligt Samqvem, saa hos Een, saa hos en Anden. *Blich.(1920).XXX.58*. || stævemøde. *Holb.Usynl.I.1*.

2) det at omgaa, komme i berøring ell. forbindelse med, have noget at gøre med oln. 2.1) (især \mathbb{Q} , jf. dog *Feilb.*) om omgang ell. forbindelse mellem mennesker, som bor

sammen, i nærheden af hinanden, har noget at gøre med hinanden (jf. Handelssamkvem) oln.; ogs. (jf. bet. 1; især tidligere) om venskabelig, selskabelig omgang. Det skulde være artigt, at mand for en u-grundet Eftertales skyld, vilde ophave ald Samqvem med sine beste Venner. *KomGrønæg.II.203*. de forskjellige Folkefærd . . havde liden Samqvem. *Ørst.III.32*. Smale Veje med dybe Hjulspor og høje Balken i Midten hentyde paa mindre Førsel og Samqvem mellem Beboerne. *Blich.(1920).X.53*. *man (maa) i Vinterkulden | Tye til den Varme, venligt Samqvem bringer | Og flygte under Selskabslivets Vinger. *Aarestr.SS.IV.101*. Hofset har sine egne Vedtægter og Former for Samqvem. *EGad.TT.126*. (l. br.) m. h. t. dyr: Kiøbenhavn . . hvor der maa formodes et større Samqvem imellem sunde og smittede Heste. *Veterinair-Iagttagelser.(1806).67*. || Jøder holde ikke Samkvem (*Chr.VI: gemeenskab*) med Samaritaner. *Joh.4.9*. *Catilina* holdt Samqvem med de meest for-dærvede Ynglinge i Rom. *PEMüll.*334*. || i samkvem (med), i omgang (med); sammen (med); i selskab (med). (at tale med gud) lader sig bedre gjøre i Eenlighed, end udi Samqvem. *Hummer.JS.I.9*. *Kold holdt hun sig i Samqvem, | Men i natlige Stund | Hun søgte og hun fandt ham. *Winth.HF.46*. jf.: den Flgl Phoenix . . lever tusinde Aar udi Eensomhed, og opbreder sig selv saa snart hun udlegger en Ænge paa det hun ikke skal leve udi Societet og Samqvem med andre af sin Art. *Holb.Jul.I2sc.2.2*) (bibl., foræld.) legemlig omgang; samleje. Lad ikke bugs begiering, eller ukyske samqvem (1871: Kjødets Lyst) begribe mig. *Sir.23.8(Chr.VI)*. smaa Børn af Kvindekjønnen, som ikke have kjendt Mandkjøns Samkvem (1931: har haft Samleje med Mænd). *4Mos.31.18.2.3*) (nu l. br.) uegl.: det at beskæftige, befalte sig med, have (aandelig) forbindelse med. Samkvemmet med de forklarede Døde havde . . forandret hans Forhold til de Medlevende. *Pont.Noveller.III.(1930).404*. *han holder Samqvem | Med Dybtens onde Magter. *Hauch.DVII.185.2.4*) videre anv. af bet. 2.1, m. særlig tanke paa bevægelsen fra et sted til et andet med det formaal at træffe sammen med andre, ell. de veje, ad hvilke man kommer i forbindelse med andre mennesker; kommunikation; samfærdsel. I bjærglande er samkvæmmet vanskeligere end i slettelande. *HjælpeO. Sverige (har) søgt at udnytte sin Rigdom paa Vanddrag i Handelens og Samkvæmmets Tjeneste. IngvBond.JR.81*. Forbrydelser mod det almene Samkvæms Fred. *Goos.I.669*. || (sj.) om samfærdselsmiddel. det store Samkvem, Togene, (rørte) sig som Havets lange, dragtige Søer. *JVJens.H.6.2.5*) (nu l. br.) videre anv. af bet. 2.1 om (ell. m. særlig tanke paa) indbegrebet af de personer, man omgaa, færdes imellem, lever i samfund

med; ogs.: samfund (6.1). Indierne . . begaae sielden nogen Forseelse mod den civile Samkvem, de ere hverken Mordere eller Røvere. *LTid.1726.366.* Staten . . har ingen Ret til at udelukke nogen af sit Samkvem for Religionens Skyld. *Birchner.I.99. (Ingemanns)* Fremmedhedsfølelse overfor den uforstaaende Nutid, den tragiske Følelse af at staa ene udenfor de Levendes Samkvem. *VVed. G.90.* || † i *best. f.:* samfundet ell. menneskeheden. Saa store, saa herlige Virkninger, som den Mennesket medfødte Egenkierlighed kan frembringe, saa skadelige blive de derimod for Samkvemmet, saasart den bliver til Hovmod. *Biehl.Brev.II.87.* inden hans (o: Suhms) Bortgang fra Samkvemmet. *Rahb. Suhm.5.*

3) som udr. for, at to ting, forhold staar i sammenhæng, forbindelse med hinanden, har indbyrdes tilknytning olgn. 3.1) (især bibl., foræld.) i al alm. Skulde Ondskabens Throne have Samkvem med dig (1931 afvig.)? *Ps.94.20.* Hvad Samkvem (1907: Samstemning) haver Guds Tempel med Afguder? *2Cor.6.16. 3.2)* (l. br.) om forbindelse mellem to steder. (soen) ligger 1000 Meter over Havfladen og uden Samkvem med Havet. *Frem.DN.528. jf. bet. 2.4:* Samkvæmmen med Nienburg (o: en fæstning) . . var vedligeholdet. *Slange.ChrlV.604.*

samkvemme, v. [sam'kvæm'ə] (af. af Samkvem; sj.) refl. ell. intr.: have omgang, samkvem med; omgaaes. *Leth.(1800).* selv . . Olsens paa anden Sal, hvem man hilser paa Trappen, men ellers ikke samkvemmer med, (sender) en litograferet Hilsen. *Pol.^{27/11}1925. 7.sp.3.* \ **samkvemmelig**, adj. (af. af Samkvem) behagelig i omgang; omgængelig; selskabelig, en saare folkelig, godliden- de, samkvemmelig Mand. *Bagges.L.II.201.* **Samkvems-**, i ssg. af Samkvem, især i bet. 2(1 og 4) **-middel**, et. (l. br.) samfærdselsmiddel. Søer og Floder ere vigtige Samkvemsmidler. *Schouw. (DaFolkekal.1842. 138).* I London maa der selvfølgelig være en Mængde Samkvemsmidler. *FChristensen.Da. Læsebog.I.(1896).118.* **-pas**, et. † d. s. s. Praktika 2. *LovNr.123^{3/4}1911. §6.* **-ret**, en. (jur.) ret til frit samkvem. *AxelMøller.Folke- retten.²I.(1933).218.*

sam-kæbet, adj. (zool., l. br.) de sam- kæbede, fastkæberne, *Pectognathi.* *Larsen. Kærlighed*, en. (sj.) gensidig kærlighed. I ejer den Samlivets og Samkærlighedens Glæde, som det aldrig skal blive min Lod at faa Del i. *Vejrup.KM.252.* **-kons-til- beder**, en. (sj.) homoseksualist. *DJacobson.KK.79.* **-kons-utugt**, en. (sj.) homo- seksualisme. *D&H. -ladet*, part. adj. [-'la- døt] (jf. -ladning) † om varer (vareparti): som tilhører forsk. ladningsejere, men er ind- ladet under eet. et samladet Parti Majs. *HandelsTekn.111.* **-ladning**, en. † lad- ning varer, som flere er fælles om. *Handels*

Tekn.111. -lag, et. (nu ikke i rigsspr. **-lav.** *Grundtv.Snorre.II.230. VSO. MDL.*) (ænyd. samlaw, oldn. samlag, egl.: sammenlægning; jf. Sammenlag; uden for dial. næsten kun hos sprogtrensere) 1) det at være fælles om, forene sig om noget; forening; fællesskab; kompagni(skab); ogs.: sammenskud (*Moth.L101.*) Et varigt Samlag mellem (*England og Danmark*) vilde have ført til, at det lille Danmark var blevet et Lydrige under det mægtige England. *RJHolm. Danm. Hist.I.(1884). 49. (stalbroderen var)* bleven kjed af Vikingelivets Besværigheder og havde trukket sig ud af Samlaget med ham. *WinkelHorn.Overs. afSaxo.I.(1898).225.* || især efter præp. i. Svend gik . . i Samlag med Andre, der paa- toge sig at bjerge Ladningen. *Thyreg.BB.III. 240.* Gaarden tilfaldt Sonnerne i Samlag. *TroelsL.HF.II.10.* 2) det at være sammen, i selskab med andre; selskab; samvær; sammen- konst; gilde; ogs.: omgang med andre men- nesker; ofte efter præp. i. alle Bønder der i Byen holdt Samlav med Driking. *Grundtv. Snorre.II.230.* selv Vennernes Samlag . . endtes med Vold og Mord. *Mynst.Præd.I.93.* Jeg havde jo kun saa lidet at byde ham, en Pibe og af og til et Glas Punsch i Samlag med nogle af mine Kammerater. *Drachm. EO.361.* man ser (paa billedet) Kronprinsen sidde i muntret Samlag med . . forskellige tyske Malere. *Galsch.SR.115. MDL. OrdB. (Sjæll.,Fyn,Langeland).3)* sammenslutning af personer ell. kreds af individer, der hører sammen, danner et lag, et samfund. Recensenter var et eget Samlag eller Broderskab af smaa Bogorme. *Grundtv.Krøn.²278.* (*Sapphos op- dragelsesinstitut*) var tillige et religiøst Sam- lag. *NMøll.N.4.* i flere af Munkesamlagene . . fik (originisterne) Overhaand. *FrNiels. KH.I.716. Mollesen.M.18.* Ved Vor Frue Kirke stiftede han et Nonnesamlag. *JOlr. SD.III.60.* Det Præstesamlag, som Augustinus indrettede i Bispegaarden i Hippo, var ogsaa en Præstesko. *FrNiels.KH.I.780.* || om arbejdshold, baadslag olgn. *Hvert Sam- lag satte Skuldrene i godt imod sin Båd i og bar den ind på Stranden | igennem det hvide Fråd. *Rord.B.132.* || om gildeslav. *OrdB.(Sjæll.).* || (foreslaaet af Warm. 1895 (jf. Warm.Plantesamfund.(1895).8); bot.) om plantesamfund, i hvilket en enkelt art er over- vejende og karakteristisk; ogs. i al alm. om plantesamfund. *Frem.DN.235.* Oftest er Tom- ten ikke bevokset med en enkelt, formodet gammel Klosterplante, men tæller et Sam- lag af Arter, som hele Europa over træffes paa tilsvarende Voksesteder. *Danm.Havebr.19.* I den vaade Sig optræder Star, Siv og Sump- straa i udstrakte Samlag. *NaturensV.1936.473.*

samle, v. ['samlə] -ede; imp. saml (*Hostr.SD.I.334. Wied.Da.161. KAbell.M. 68.* undertiden skrevet sammel. *1Mos.6.21 (Buhl).* jf. *EJessen.Gram.123. Flemløse.83)* ell. (nu næppe br.) samle (*1Mos.6.21 (1931*

a) *afvig.*) Dom.4.6(Chr.VI; 1871: saml). *jf. E.Jessen.Gram.123*). *vbs. -ing (s. d.), jf. Samleri. (glda. samle (Suso.86.105. HellKv. 8), samele (DGL.II.29var.), sv. samla, no. samle, mnt. samelen; omdannet (ved suffiks-skifte ell. dissimilation) af ænyd., glda. samme (jf. sammes), æda. samnæ, oldn. samna, mnt. samenen, oht. samanon, oeng. samnian, egl. sa. ord som æda. saunæ, oldn. safna, se I. savne; til sam-, sammen; jf. sanke)*

1) om handling, virksomhed, hvorved ting, der forekommer spredt, føres, bringes sammen paa eet sted, i een mængde (hob, bunke osv.) ell. paa een haand: oplede og optage noget stykke for stykke, del for del og anbringe det, gemme det sammen, paa eet sted; slæbe, skrabe noget spredt sammen til en bunke oln. 1.1) i al alm. ikke mange Dage derefter samlede den yngre Søn alt Sit, og drog udenlands. *Luc.15.13*. At Bierne med (snabelen) samle Honningen, det er vist nok. *Fleischer. B.49*. Paulus samlede en Bunke Ris (1819: reev en Hob Riis sammen) og lagde paa Baalet. *ApG.28.3* (1907). hun blev sendt ud for at samle Brænde. *AndNz.LK.60*. Folk tog ind i Heden og samlede Æg (o: af højlen). *Seier. BornholmsFugle. (1932). 133*. naar træet falder, vil alle samle spaaner oln., se Træ. samle kul, se III. Kul 1.3. samle gloende kul paa ens hoved, se gloende 1.1. || uden obj. jeg vil sanke op og samle (1931: sanke og samle Aks; *jf. Aks 1*) iblandt Negene efter Hostfolkene. *Ruth.2.7. 1.2*) (*jf. bet. 5.3*) i forb. m. adv. (om særlige forb. se bet. 8) ell. præp.-led, der angiver bevægelsesretning: med hænderne oln. tage (fat paa) og føre, bringe i en vis retning, lægge (hen) paa et sted oln.; *dels (egl.) m. h. t. flere ting ell. dele af samme ting; dels m. h. t. enkelt ting*. nu har vi fået kornet samlet i lade. *Feilb.III.152*. De stinkende Bunker blev gennemsøgt af „Manden med Syvtalet“ . . der samlede sine interessante Fund ned i en Sæk. *AJeppesen. Fra det gl. Kbh. (1935). 46*. Juleaftensdag gik Manden rundt om sin Gaard og fik Gaardens Redskaber . . samlet i Hus. *SprKult.VI.30*.

2) lidt efter lidt erhverve, tilvejebringe, sammenbringe en mængde af noget paa eet sted ell. paa een haand; spec. m. h. t. hvad man mener at faa brug for, nytte, udbytte af senere hen, ell. hvad man har en speciel interesse, en mani for, hvad der er et libhaveri for en oln. 2.1) m. obj. Samler Eder ikke Liggendefæ paa Jorden . . Men samler Eder Liggendefæ i Himmelen. *Matth. 6.19f.* (Arne Magnusson) gjorde sig . . megen Møde for at samle hvert gammelt Blad (o: af haandskripter). *Langebek. Breve.239*. de samler regnvandet i store kar | || m. h. t. penge: 60 sammenspare ell. skaffe til veje lidt efter lidt. *SalmHj.540.4* (se u. Penge 2.3). Det er svært at faae de mange Penge samlede til Huusleien. *VSO. (han havde)* altid elsket at samle

Penge og hadet at give dem ud. *AHenriques. TG.273. talem.*: Sæt Jyden paa en Sten, og han samler dog Penge! *Mau.7390*. (*jf. bet. 2.2*.) samle (penge) paa kistebunden, se u. Kistebund. en samlet skilling, (nu sj.; *jf. u. bet. 6.7*) en sammensparet sum. *VSO*. sprede, hvad en anden har samlet, (*jf. u. Samler 1.2*) især: forøde midler, en anden har opsparet. sønnen fik snart spredt, hvad faderen havde samlet | *OrdbS.(Fyn). 2.2*) uden obj. Den, som samler om Sommeren, er en klog Søn. *Ords.10.5*. Han har samlet og samlet — en betydelig Arv lagde Grundstenen i hans Pengeskrin. *FJHans.PS.I.305*. || som modsætn. til sprede; ofte i mer ell. mindre faste forb. du er en haard Mand, som høster, der du ikke saæde, og samler, der du ikke spredte. *Matth.25.24*. *du, som eene samler for at sprede, | Hvad du fortæner ved din egen Flid; | Som til hver Jammers Lindring glad er rede | Med din fra Dagens Nødtørf sparte Hvid! *Bagges.IV.151*. i ordspr. som den, som samler, spreder ikke (*Biehl.DQ. IV.84*), ell. den, der ikke samler, han spreder (efter *Matth.12.30*). || i forb. m. paa: anstrengte sig for, arbejde paa at erhverve ting, som er libhaveri for en. Man seer . . ældgamle Folk . . at samle paa Bibliotheker. *Hob.Ep. V².154*. Samle paa Bøgger. *Høysg.S.57*. (han) samlede paa Biller og Sommerfugle. *Schænd. AE.132*. samle paa antikviteter, frimærker, malerier | *jf.*: *Ifra Gorm den Gamle | til den Dag i Dag | elskte vi at samle, | — Ak paa Nederlag! *JVJens.Di.44*. hun samlede altid paa Nyheder til den daglige Morgenpalaver. *AaDons.S.52*. || samle til bunke, rede (ell. (nu næppe br.) bo. *VSO.*) i forraad, se I. Bunke 1.1, I. Rede 1.3, II. Forraad 1.2. 2.3) m. tings-subj. I disse Grøfter vokser Kvelleren meget frodigt og samler store Mængder af Slik. *Sal.*XVI.678*. grøfter tjener til at samle regnvandet | || m. h. t. urenheder: (i høj grad) blive sædet for, hjemsoget af. Hvor er her savnet og støvet. Hvorfor har Du alt det Papir liggende? Det samler jo bare Støv. *LeckFischer.KM.91*. de store Fuger (i gulvet) samler Snavs. *HFB.1936.127*. || refl. samle sig ell. (nu sj.) i pass. samles, om dele: efterhaanden, lidt efter lidt forene sig til een mængde, masse; danne en sammenhængende masse, mængde; afsætte sig, danne sig lidt efter lidt (og blive til en masse); ogs. om masse, mængde: danne sig, fremkomme, opstaa lidt efter lidt ell. ved forening af forsk. dele. Oven paa Vandet samler sig en grøn slimagtig Vædske. *Schyttel.IR.II.125*. Der samler sig let Utøi hos Børn. *VSO*. Alt det sivende Vand skulde suges op af Drainrør, tvinges til artigt at samle sig i Grøften. *Schænd.BS. 147*. Afspringen skyldes Sne og Is, der havde samlet sig i Sporskiftet. *JernbaneT.¹⁶.1937. 10.sp.3*. *jf.*: *Uvejret samlede sig, og Lynet flammed | over vort Tag. *Ploug.II.143*. *jf. bet. 6.2*: *Alt hvad er spredt for den Van-

drendes Øie | Rundt i vort Land, det har samlet sig her (o: i Hellebæk). *Hauch.S.D.I. 192.*

3) videre, uegl. anv. af bet. 2. 3.1) oplede og kompilere litterært stof, kildemateriale, (folkelige) overleveringer ell. oplysninger (og eventuelt udgive det i sammenhæng, i samme værk); ogs.: udgive paa forsk. steder fremkomne ell. af forsk. forfattere skrevne arbejder under eet, i eet værk. *Hav tak von Hauen! for du samler her saa nøye | Hin anden lige ord. *Cit.1741.(NvHaven.Orth.2).* Disse ere ogsaa Salomo' Ordsprog, hvilke Judas Konge Ezechias Mænd have samlet (*Chr.VI:* oversat). *Ords.25.1.* opråb til folk i landet, der monne sidde inde med småsamlinger af ordsprog, som de selv havde samlet efter folkemunde. *Krist.Ordspr.Fort.* samle folkeminder | jf.: Udcast til en Dansk Glosebogh . . . Begynt i Jesu Nafn at samles på d. 16. Martij 1680. *Moth.'A.titelblad.* || part. samlet brugt som adj.; spec. i forb. som samlede afhandling-ger, skrifter, værker, om (som titel paa) samtlige en skribents afhandlinger osv., udgivet under eet, i samme serie osv. Samlede Skrifter. *Suhm.(bogtitel.1788-99).* Samlede Noveller. *Blich.(bogtitel.1833-44).* Samlede Værker. *Aakj.(bogtitel.1918-19).* jf.: naar der staar en hel Stribe med Guld paa Ryggen, og de ser kedelige ud allerede udenpaa, saa kan man være evigt forvisset om, at det er Schillers „Samlede“. *Berl.Tid.²⁸/1936.Sønd.18.sp.4.* 3.2) erhverve sig, paa drage sig noget, lægge sig noget til i mængde ell. gradvis, lidt efter lidt (især: ved naturlig udvikling, uforsættlig). efter din Haardhed . . . samler du dig selv Vrede, paa Vredens og Guds retfærdige Doms Aabenbarelses Dag. *Rom.2.5.* det er smukt nok at reise Udenlands, naar mand har samlet Aar og Forstand først. *Holb.Jean.I.1.* Vi har kun samlet stille Gram og Forbitrelse. *JVJens.D.21.* i forb. m. p. a.: hans Hjerte samler paa Uret. *Ps.41.7.* || m. h. t. tilbehørlighed ell. (nu især, ofte spøg.) sygdom olgn. en slem Vaane, som er samlet ved en u-nødvendig Øvelse. *Hørn.Moral.II.56.* Rygpine, Hovedpine og hvad Pine et Menneske ellers kan trækkes med, og som en Skuespiller idelig gaaer og samler paa. *Hrz.VII.40.* jeg maae formodentlig længe have samlet til en Sygdom. *Cit.1848.(GudsMag.1929.661).* || m. h. t. gæld: paa drage sig (i større og større omfang). *VSO. 3.3)* faa fysiske ell. aandelige kræfter til at koncentrere sig ell. vokse; især i mer ell. mindre faste forb. m. subst. en gammel Skjønhed, der forcerer sit Toilette, og samler hele sin Kunst, sit hele Skjønheds-Studium i det sidste Kraft-Forsøg paa at behage. *FJHans.PS.I.314.* „Spis med.“ . . . „Jeg har skam en Gang spist Frokost.“ — „Aa, Du har nok samlet Appetit igen paa Vejen herud.“ *Esm.II.143.* I hun havde . . . betragtet ham, mens hun samlede Mod til at træde frem. *Pont.LP.VI.7.*

samle kræfter, samle (alle) sine kræfter, se I. Kraft 1.3. jf. bet. 4.1: *Den gamle Fjende led | Er nu for Alvor vred, | Stor Magt og Argelist, | Han samler mod os vist. *Salm.Hj.263.1.* *Da samler hand (o: Salan) sin hele Magt | Af Vold og Løgne og Foragt. *Brors.186.* || (jf. bet. 3.5) om koncentration af tanker, genvindelse af fatning, sindslige vægt, rolig overvejelse, klar tænkning olgn. ikke heller havde de deres Sandser samlet, som vare satte til at dæmpe Ilden. De løbe omkring ligesom Afsindige, og faldt den ene ind i den andens Embede. *Overs.afHolbLevned.213.* Bønnens Væsen (er), at den samler Sindet fra Forvirring og Adspredelse. *Mynst.Betr.II.196.* Naar han var i den Tilstand, kunde han vel ikke saa godt holde Forstanden samlet. *Thuborg.DP.57.* nu især i forb. samle tankerne, sine tanker, koncentrere sig (ved tænkning); tænke roligt, klart, uforstyrret; tænke sig om. jeg Sat mig ner og samlede mine Tancker hos mig Selv, og endelig ud Speculerede jeg mig et Paafund. *KomGrønæg.I.283.* jeg kan ikke have mine Tanker samlede, naar man sidder og kiger bag ved mig. *Skuesp.V216.* jeg kan ikke samle Tankerne derinde paa Universitetet. *JesperEw.PF.35.* jf. ndf. l. 55ff.: Det første Kvarteer kunde jeg hverken sandse, eller samle mine Tanker paa Grund af det Stød, jeg havde faaet. *Bergs.PP.516.* || (sj.) i forb. m. p. a. (enhver) der samler sin Sjæl paa at ville lade sig veilede. *Kierk.VII.159.* || (jf. u. bet. 3.5) m. h. t. interesse, opmærksomhed olgn. Det er nu ikke længere det gamle Testamente men Kristi Person, der samler almen Interesse om sig. *MKirkegaard.PositivReligion.(1930).19.* 3.4) opfatte sammenhængen ell. meningen af noget; finde ud af; begribe; fatte; forstaa; ogs.: drage slutninger; slutte. || (nu især dial.) m. obj. (især ubest. pron. olgn.) vi kunde samle (1819: vi sluttede) deraf, at Herren havde kaldet os derhen, at prædike evangelium for dem. *ApG.16.10(Chr.VI).* *Fuld meget (af talerne) iblandt for mig løb rundt, | Saa ikke jeg kunde det samle. *Grundtv.PS.V418.* som en Beruset tumler jeg omkring, jeg kan neppe gaae, Intet samle. *Kierk.VI.309.* jeg har aldrig samlet, hvad det (o: et redskab) var til. *Aensen.JG.217.* *Feilb. jf. ndf. l. 55ff.:* han sandse og samlede alt anderledes end før. *Gravl.BB.97.* || uden obj. jeg begyndte at kunne se og samle igen. *KLars.LF.2.* i alm. spr. kun i forb. hverken kunne sandse eller samle (jf. ovf. l. 29ff., 51ff. samt udtr. som være fra sans og samling u. Samling 3.2): han var endnu saa bevæget, at han hverken kunde sandse eller samle. *Scharling.N.141.* *EBrand.GG.148.* Mig! Gammel Kone, som hverken kan sandse eller samle. Hvad skal jeg i Kirke? *KMich.Mor.(1935).21.* *Feilb.III.167.* 3.5) (til bet. 3.3) refl.: genvinde sin fatning, herredømmet over sig selv ell.

opbyde alle sine kræfter, sin energi ell. sine aandsevner; koncentrere sin energi ell. sine tanker; ogs. om aandelige kræfter: koncentrere sig. Sindet (skal) samle sig roligt og mildt, for klart at kunne skue. *Mynst. Præd.*(1835).15. Enhver skal vaage og bede og samle sig i sit Inderste. *Hauch.VI.404.* Religieusesiteten i ham samler sig ind efter. *Kierk.VII.445.* Det gav et Sæt igennem ham — men han samlede sig hurtigt. *Jørg.VF.113.* Lad mig først samle mig, lad mig tænke mig om. *I.Johans.J.174.* || i forb. m. om til nærmere angivelse af den opgave, som man koncentrerer sin energi, sin interesse om. Det blev Studiet af de romanske Sprog og Litteraturer, jeg nu samlede mig om. *Schand.O.I.185.* med fuld Kraft samlede (*Kingo*) sig om Opgaven. *Osk.And.(Kingo.Siunge-Koor.* (1931).XVIII.) i videre anv. om undersøgelse(r), interesse, opmærksomhed olgn.: fortrinvis ell. til slut behandle, dreje sig om, tage sigte paa; koncentrere sig om. dette Bind, som udelukkende samler sig om Thorsens sønderjyske Undersøgelser. *Civl.1927.(Thorsen. Afh.I.forord.)* (undersøgelsen) skulde samle sig om den Maade hvorpaa Kønnen ytrer sig gennem et Individ. *Aldre.JV.Jens.RF.158.* Mistanken maa samle sig om ham. *Jesper Ew.PF.236.* al hans Opmærksomhed samlede sig om (hendes) Ansigt. *IsakDin.FF.430.* Interessen Landet over samler sig stærkt om Storstrømsbroens Fuldførelse. *JernbaneT.¹/1937.4.sp.3.* || (sj.) i forb. m. paa. Uduelig til at fatte saadanne Opgaver som hele Menneskehedens Fremtid . . har jeg absolut samlet mig paa mig selv. *Kierk.VI.323. smst.VII.535.* || i forb. m. til, til angivelse af handling, beslutning, som man bereder sig til og søger at opbyde energi til. Min ydmygede Sjæl samlede sig til en kraftig Beslutning. *Kierk.Bl.33.* Hun saa forbavset paa ham. Han samlede sig til at svare. *Schand.VV.335.* jf. bet. 7: Løven samlede sig til Spring. *CEw.Æ.VIII.31.* || part. samlet brugt som adj.: roligt, klart tænkende; fatted. *Saa staaer hun: samlet, rolig og beskeden. *PalM.V.327.* (patienten er) fuldstændig rolig og nogenlunde samlet. *KPont.Psychiatr.I.104.*

4) føre, drage enheder af samme art (især mennesker, dyr ell. transportmidler) sammen fra forsk. steder, lade dem mødes paa eet sted og danne en gruppe (flok, hær, flåde, forsamling osv.) 4.1) i al alm. Samler (1931: saml) mig mine Hellige. *Ps.50.5.* han gav ham Magt til at samle Hæere. *IMakk.10.6.* *Allevegne fra | Er samlet en utalig Mængde Skyt. *Rahb.J'dA.13.* han maatte samle Folk og Skibe til Kongens Tieneste. *Molb.DH.I.423.* Han sendte hærbud over hele sit rige, samlede en stor flåde og sejlede til Vindland. *NMPet.Afh.II.120.* Han vilde endnu gang samle sine Venner omkring sig. *MO.* *I Morgen lader jeg Rigets Bisper

samle. *KMunk.C.*76. jf.*: de Hovedgaarde . . der dannede sig udenfor Landsbyerne og her samlede deres egne, ikke rebdragne, Jorder om sig. *Sdjylland.165.* || (bibl., foræld.) i forb. m. til nu sende du Bud og samle al Israel (1931: kald hele Israel sammen) til mig til Carmels Bjerg. *IKg.18.19.* (han) samlede til sig alle Folkestammer (1931: sanked alle Folkeslag til sig). *Hab.2.5. 4.2)* refl.: trække, slutte sig sammen til en klynge, flok, hær osv.; koncentrere sig og danne en klynge osv.; ogs. (jf. bet. 4.3; nu sj.): komme sammen til møde, sammenkomst olgn.; mødes. *vi samler os til Fryd. *Thaar.PB.58.* *I Skyernes Sale | De forklarede Gamle | Sig atter samle. *Oehl.XXIV.58.* Menneskene have samlet sig i folkerige Stæder. *Mynst.Tale.(1853).4.* *(matroserne) samler sig om den tavse Kaptejn. *JVJens.Di.21.* saml Jer, Puttehøns, nu kommer Natten, lad os lune os i Flok! *Fleuron.HG.62. spec.* (jf. Samling 4.2; ✕) om soldater: *MilTeknO. HistMKbh.2R.V.556.* i tekst til hornsignal: Samler Jer nul *MusikhistArkiv.I.196.* || (sj. m. pron. (en) hver som subj. *Velkommen i den røde Morgenstund | Enhver (o: alle), som tidlig nu har samlet sig. *Oehl.I.3.* || (bibl. ell. ✕) i forb. m. præp. til: slutte sig til; flokkes om. der samlede sig til (1931: om) Jephthah løse Mænd, og de droge ud med ham. *Dom.11.3.* Samle sig til Flaaden. *SøLex.(1808).* Samle . . sig til den Kommanderende. *Scheller.MarO. jf. ovf. l. 24:* hver Mand, som var i Trang, og hver Mand, som trykkes af Gjæld . . samlede sig til (1931: flokkede sig om) ham, og han var Høvedsmand over dem. *1Sam.22.2. 4.3)* reciprøkt samles, mødes (med hinanden); komme sammen; forsamles; ogs. (nu l. br.) d. s. s. samle sig (se bet. 4.2). *(kriegerne) samles saa tykke, som Fugle i Lynd. *Sort.HS.H10.* de unge Karle . . vare samlede til Dansen ved Kartegildet. *Ing.EM.III.200.* *Mænd fra alle Nordens Riger | Samles paa hin Helligdag. *sa.DM.149.* *Hvor Sonnerne (o: regensianerne) samles i talrig Flok, | vil Moderen (o: Athene) gjerne med. *Hostr.VV.129.* Børgerne have Ret til at samles (*Grundl.(1866).§88:* samle sig) ubevåbened. *Grundl.(1849).§93.* De største Berømtheder fra Italien, Rusland og Tyskland samlede i hendes Saloner. *IsakDin.FF.412.* jf. bet. 5.2: *Her samles Muldets Frænder, | Her jordes Støvet Glands. *Grundtv.SS.IV.402.* *Han skuer ned fra Frihedslandet hist, | Og skjænker os, som her ved Glasset græde, | Den blide Trøst: vi samles nok tilsidst. *Heib.Poet.X.263.* om forsamling: naar Forsamlingen skal samles (1931: sammenkaldes), skulle I blæse langsomt. *4Mos.10.7.* Selskabet samles Klokken fem. *Heib.Poet.VI.59.* opløses kun eet af Thingene (af kongen), skal det andet Things Møder udsættes, indtil hele Rigsdagen atter kan samles. *Grundl.(1849).§27. m. subj., der betegner enkelt person (i forb. m. flg. præp.-led*

m. med): *Ei samles hun til Dands med frøe Veninder. *Pram.O.135*. *Ven med Ven skal samles her. *Lund.ED.86*. Judas . . kendte Stedet; thi Jesus samledes (1819: forsamledes) ofte der med sine Disciple. *Joh.18.2 (1907)*. || (*bibl.*) i forb. m. præp. til: møde, forsamlles hos en ell. flokkes om en. alle Israels Mænd samledes til (1931: hos) Kong Salomo. *1Kg.8.2*. Da samledes al Israel til (1931: Derpaa samlede hele Israel sig hos) David i Hebron. *1Kron.11.1*. m. pron. (en)hver som subj.: Da samledes til mig Hver (1931: Da samlede sig omkring mig alle de), der skjælvede for Israels Guds Ord. *Esr.9.4*. || (*jf. bet. 4.4*) i forb. være samlet (samlede), være kommet sammen; være forsamlet; være sammen. Hvor mange er vi her samlede? *Holb.Kandst.II.1*. Naar jeg om Middagen havde været samlet med de Andre ved Bordet. *Sibb.I.44*. I særdeles paatrængende Tilfælde kan Kongen, naar Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige Love. *Grundl. (1849).§30*. Juleaften er alle samlede inde i lunelsen. *AnkerLars.MM.86*. 4.4) part. samlet brugt som adj. (attrib. ell. appos.; *jf. u. bet. 4.3* og 6.7): i flok og følge ell. i en ell. anden (militær) formation. exercere paa den foreskrevne Maade i en samlet Bataillon. *MR.1786.81*. De red samlet ud af Byen. *Lauensen.Kæfteren fra Eisleben. (1934).54*. Drabsmændene optræder . . i samlet Flok. *OFriis.Litt.106*. i samlet rad, se I. Rad 4. *jf. bet. 6.7*: I London traf (de) de Geer, og de reiste nu alle samlede til Amerika. *Hauch. III.426*.

5) føre to personer sammen til et møde, samvær ell. føre en person hen til et sted, hvor han mødes, træffer sammen med andre. 5.1) (nu l. br.) i al alm., om møde ml. en person og en ell. flere andre. *her jeg forestiller | Dig Hr. — Hr. Homo, en Bekjendt af mig. | Tilfældet samler tidt, hvad Skjæbnen skiller. *PalM.IV.325*. || reziprokt samles, træffe sammen (med); møde hinanden; mødes (med). dend angenehne Bevægelse, jeg finder i mit Hierte, derudover, at jeg, efter een liden Tids Skilsmisse, har dend Lykke, at samles med Eder igien. *JRPauilis.SB.32*. *Vi samles paa vor Gang (o: i dansen), | Kun for igien at skilles. *Heib.Poet.VII.162*. Siden hørte jeg ogsaa, at han . . efter flere mislykkede Forsøg paa at samles med mig, havde forladt Bonn. *Hauch.IV.320*. || i forb. som være samlet (med), være sammen, i selskab (med en anden). Ret nu kan de (o: to forelskede) hverken forliges samlede, eller være fra hverandre. *Skuesp.V.243*. I Fredags var jeg samlet med (oberst) Læssø. *Krieger. D.I.110*. 5.2) (især bibl.) i udtr. for at (lade) dø, gaa til sine fædre; især i forb. samle(s) til ell. med sit folk ell. (nu oftest) sine fædre. jeg vil samle dig til dine Fædre, og du skal samles med dem i din Grav (*Chr.VI: du skal samles til din grav*) i Fred. *2Kg.22.20*.

*Nu ynkes Freia, samler mig med dig (o: hans dode elskede). *Oehl.VI.163*. *Ham (o: den gamle) til sine Fædre at samle, | Er billigt. *Grundtv.Sazo.I.63*. oftest i pass.: da skal ogsaa du samles til dit Folk, ligesom Aaron din Broder blev samlet. *4Mos.27.13*. Kantate . . da Kong Frederik den Femte blev samlet med sine Fædre. *Ew.(1914).I.104*. Naar Du modtager disse Blade, er jeg vel . . samlet til mine Fædre. *Blich.(1920).VIII.7*. Saaledes stode Sagerne, da vor Contorchef efter en kort Sygdom . . samledes til sine Fædre. *Schack.353*. *Fader blev samlet med Moder — | vi sønkede Kiste ved Kiste. *Jørg. BR.20*. 5.3) (*jf. bet. 1.2*; *bibl., foreld.*) i videre anv., ofte uden tanke paa møde, samvær: bringe, føre et sted hen; især i forb. m. adv. ell. præp.-led (*jf. bort-, hensamle*). jeg vil føre din Sød fra Østen og samle dig (o: Israel) hjem (1931: sanker dig sammen) fra Vesten. *Es.43.5*. Jeg haver forladt dig i et lidet øyeblik; men jeg vil samle dig (1871: tage dig til mig) med store barmhiertigheder. *Es.54.7 (Chr.VI)*. || i forb. m. til. om hand samles til (1871: indeslutter sig i) en stad, da skal al Israel bære reeb til den samme stad. *2Sam.17.13 (Chr.VI)*. *jf. bet. 4.1* og 6.3: hvor Saul saae en vældig mand, eller nogen duelig mand, da samlede (1871: drog) hand ham til sig. *1Sam.14.52 (Chr.VI)*.

6) forbinde, sammenføje til et hele; forene (med hinanden). 6.1) (især) forbinde, sammenføje forsk. (sammenhørende) dele med hinanden; ogs. m. h. t. den helhed, der derved fremkommer: danne, lave, skabe, (op)bygge (fx. redskab, maskine) ved sammenføjning af de forsk. dele. Samle et Bindingsværk. *vAph.(1764)*. Det er let at tage Maskinen fra hinanden, men vanskeligst igjen at samle den. *VSO*. Jeg havde skaaret Livet til Brudekjølen . . M. samlede Brederne, Tante W. syede Ærmerne. *Fieh.D.212*. Reparatorer har ladet en Lærling samle Maskinen (o: en cykel). *Cyclehb.91*. (han) undersøger (syæskén) fagmæssigt, se blot, hvor de Hjerner er samlet smukt. *PLevin.DG.171*. *jf.:* (det) blev som en Leg for Børn at solrette (*orig.:* orientere) sig i Fortiden og Stathistorien, ved blot at samle (*orig.:* konstruere) de gamle Verdensriger. *Grundtv.HV*1. (1867).vi*. samle paa gering, se Gering. 6.2) om fysisk forening af flere dele, der (kunstigt) forenes til ell. ved naturlig udvikling, efter naturens orden gaar op i en større helhed, løber sammen. sædvanligvis er (drænledningerne) samlede til en enkelt „Saaledning“. *Sal.*XI.924*. En Linse, der . . kan samle Straaler fra et fjernt Punkt til et virkeligt Brændpunkt. *smst.XV.881*. (nogle) bar Haaret langt, samlet i Knude i Nakken. *VerdenGD.I.44*. || refl. ell. i pass. *Da samle sig til Fos de spredte Bække. *Oehl.(1841).III.127*. *jf. bet. 7.1*: kraftige næsten samlede (o: sammenvoksede) Øjenbryn. *PolitiE.*1/1923.I. 6.3*) m. h. t.

personer, lande olgn.: forene til et fællesskab; sammenslutte; ogs.: jaa til at slutte op om en idé, et program, i enighed, samdrægtighed virke for noget. *kun Eet han tænker paa, | At samle det delte Danmark. *Hauch.SD.II.241.* man var (i England) ikke naaet til den Tanke at samle Kolonierne i Toldenhed med Moderlandet. *Westergaard. (Verdenskult.VII.214).* Cavour . . var Sjælen i de praktiske Bestræbelser for at samle Italien. *VerdenGD.IV.147.* samle under een hat, se Hat 1.4. || *refl.* De er den Personlighed, om hvem alle Partier kan samle sig paa denne Dag. *Howalt.DB.11. jf.: (tyskerne)* skulde samle sig om Foden af Hohenzollernes Throne, for i Forening med deres Konge . . at ramme deres fælles Tarv. *Lehm.II.109.* (nu næppe br.) m. entals-subj. i forb. m. præp.-led m. med: som hand ikke torde stridde alleene . . samlede hand sig med N. *LTid.1736.175.* || (nu ikke i rigsspr.) i pass.: forenes ved ægteskab ell. forlovelse. Præsterne skulle alvorligen forbyde de trolovede Personer at søge Seng sammen, for end de i Kirken i Egteskab retteligen blive samlede. *DL.2—8—6.* Hvorledes er det . . gaaet til at de brød Forlovelsen og nu samles igjen? *HCAnd.BH.128. jf.:* De skal jo samles, der skal samles. *Krist.Ordspr.497. (jf. ovf. l. 18)* m. entals-subj.: hun er bleven samlet med en oprigtig og from Mand. *Spectator.279. 6.4)* m. h. l. kræfter, anstrengelser, magtfaktorer olgn.: forene (til fælles virken, optreden). *Kald på heltene, der blunde! | saml i ét de skilte råd! *Hostr.SD.I.334.* Forestillingen om den katolske Kirke og Centrum som Magter, der i det nye Tyskland systematisk samlede og fortsatte den Modstand, der for 1870 var bleven rejst mod en tysk Enhed. *Hist.Tidsskr.10R.IV63.* Vi tilbragte allesammen den hele Dag, for med samlede Kræfter at vælte og slæbe i Land (fra vraget). *Prahl.AH.IV10. D&H.* Begge Konger (kom) lykkeligen til Sicilien 1191, og derpaa begave sig med samlet Magt til Asien. *Holb.Kh.669.* *Ach! giv os ret i Sinde, | At gaae med samlet Magt, | Din Krybbe at beringe | Med Hiertens Tak og Troe. *Brors.7. vAph.(1772).III. ordsp.:* Samlet Magt har Kraft. *Mau.6282.* den samlede haand, (jf. Samhaand; hist.) d. s. s. Fælleshaand. *AntislesvigholstenskeFragmenter.1.Hefte.(1848).12f.* || *part.* samlet i videre anv.: som handler, virker, sker i fællesskab (og samdrægtighed). den indre Frihed og Enhed, der gør fuld og samlet Virksomhed mulig. *Hoffd. E.190.* Samtlige Flaadens Befalingsmænd . . staaer samlet om Flaadens Gave. *BerlTid.22/4 1937.Aft.5.sp.3. jf. †:* saa fremt der paa de Evangeliskes Side ey blef giort, med Enighed og velsamlet Raad, en bestandig Forfatning . . vilde Fienden . . snart finde Aarsage, den eene efter dend anden at ruinere. *Slange.ChrIV.758. 6.5)* (nu næppe br.) *refl.*

ell. i pass., om det forhold, at forskellige ting og forhold forekommer sammen, findes side om side, i forbindelse med hinanden. Lærdom og Piété bor i sær hos en Guds Ords Lærere være samlede. *Spectator.128. (blegsot)* bestaaer i en ophovnet og slappet Legems Constitution, og er samlet med en bleg Couleur i Ansigtet, saavel som og med Trangbrystighed. *WeisbachsCuur.(overs.1755).160.* Ligeartede Ideer samle sig med ligeartede; men modartede fremkalde ogsaa ofte modsatte. *Bagges. DVX.65. talem.:* øl og barmhjertighed samles gerne olgn., se u. Barmhjertighed 1. 6.6) bringe i indbyrdes sammenhæng; holde sammen til en sluttet, sammenhængende ell. harmonisk helhed; ogs.: give et helhedspræg; jaa til at gaa ind i et helhedsbillede olgn. *Det Baand, der samler Livet til et Heelt. *Hauch. SD.I.91.* han betragter Metoden som det karakteristiske og samlende for Geografien. *Steenby.Geogr.22.* det romantiske „samlede Kunstværk“ af Tekst og Toner, som det netop var Wagners Idé at skabe. *EAbrah.T. 203. i forb. m. paa:* Vinduerne samler paa det hele. *Cit.1906. (JoakSkovgaard. VD.83).* || (nu næppe br.) om forbindelse ml. lyd ell. ord. Man samler òg det Hjælpe-Verbum lader med Infinitivus. *Høysg.AG.70.* de (appellativer), der samles ved Disjunctivam eller.sa.S.5. Bogstaver, der lade sig samle med en tredie Consonant. *FGuldb.DannersprogetsRetskrivning.(1809).53.* || læse samlet, (l. br.) læse ord i sammenhæng (mods. stave olgn.). Læse samlet, skriv Bogstaver og lægge smaa Tal sammen kan han (o: en lille dreng) allerede. *HUss.IH.30.* || *refl.* alt dette samler sig . . til Billedet af en gudfrygtig . . Familie. *Mynst.Præd.(1816).10.* Hvorledes vil han bringe den . . splittede Mangfoldighed til at samle sig under Hovedtræk? *Molb.F.2. 6.7)* sammenfatte ell. sammenregne i en hovedsum; tage under eet; ogs.: forene til en ubrudt rækkefølge olgn.; især i forb. samle i en sum, lad (ypperstepræsten) samle i en Sum (1931 ajvig.) de Penge, som ere bragte til Herrens Huus. *2Kg.22.4.* at samle Alt under eet Hoved (Chr.VI: samle som i en hovedsum alle ting; 1907: sammenfatte sig alt) udi Christo, baade det, som er i Himlene, og paa Jorden. *Ephes.1.10.* *sine Minders Skat | Han i en Sum vil samle. *Holst.IV.142.* Dommen, der i en Sum samler den enkeltes Liv. *OFris.Litt.17. jf.:* *Mit Hierte altid vanker | I Jesu Føde-Rum, | Did samles mine Tanker | I deres Hoved-Sum. *Brors.8.* || (jf. bet. 4.4) især i part. samlet brugt som adj. de samlede Borgere, o: hele Borgerstanden. *D&H. (myggearten)* lægger (ikke) den samlede Æggemasse paa en Gang i kort Tid, men hele Sommeren igennem dratter (den) Æggene af i Smaapartier. *NaturesV.1919.160.* Et større Parti Klædevarer er . . til Salg, samlet eller delt. *BerlTid.22/41926.M.13.sp.3.* || i sær-

lige forb. samlet arbejdstid, *spec.*: arbejds-
tid, der ikke er afbrudt ell. udstykket. Jeg har
sæt mig for, at jeg ikke vil gaa paa Spise-
kvarter — jeg maa have samlet Arbejdstid
— jeg maa være flittig. *Drachm.F.I.119.*
AHenriques.GA.242. samlet beløb (*Ludv.*)
ell. sum, beløb, fremkommet ved sammen-
lægning af flere (mindre) beløb; totalsum; ogs.
om sum for forsk. ting, der sælges under eet,
ell. om stor sum, „mange penge“. *Moth.S46.*
man skulde fortrinsvis købe . . et helt Dødsbo
for en samlet Sum. *LeckFischer.A.145.* en
samlet skilling, (*jf. u. bet. 2.1; dagl.*) et
samlet beløb ell. (især) en større sum. *Dick.*
SØ.67. *D&H. OrdbS. (Fyn).*

7) føre ell. holde forsk. dele tæst (tere)
ind mod hinanden. 7.1) m. h. t. (især par-
vis forekommende) legemsdele: føre tæst sam-
men mod, ind til hinanden. Tænderne (var)
samlede i Smerte. *JPJac.II.42.* (kattekillin-
gen) løb hen ad min nakke, vendte sig på
samlede fødder, mens kløerne kradsede i
mit tøj. *Hjortø.UFS.43.* en Gud staaer oppe
paa Klippeblokken med samlede Been og
speider nysgjerrig ud paa den vrede Sø.
Ellar.SB.301. De træder roligt ud i Luften
fra den høje Bro. Og der staaer de et Nu
(under udspringet) med samlede Ben og ud-
strakte Arme. *JVJens.IM.7.* Han stod med
samlede Hæle og sin Fjerhat tæt trykket
til sit højre Laar. *Schand.IF.218.* Saml Hæ-
lene . . Dreng! *Buchh.Su.I.40. 7.2)* trække,
følde sammen; især i forb. m. præp. om-
(kring): trække noget sammen omkring noget,
saa det ligger, svøber sig tæt om det. *Han
samlet et Smil om sin blege Mund, | Og
stirred paa mig. *Blich.(1920).III.105. (jarg.)*
Kan du saa holde Kæft og samle Munden
om Ølet. *TomKrist.H.202.* || især m. h. t.
(tøj)stof, klædningsstykker) oln. G. havde
kunstfærdig dannet Mamas spraglede Tæppe
til en Kjøle ved at skære to Huller til Ar-
mene og samle det Hele omkring Livet i et
Bælte. *Ellar.SB.146.* Da hun bemærkede
Thomas, samlede hun i en Fart Kjolen om
sine. *Ben.Schand.TF.II.247.* Jakkesæt . .
foran 2 Hornknapper samt en saakaldt løs
do. til at samle Jakken med. *Politik.E.Kosterbl.*
17/10.1923.1.sp.2. Hun . . samlede Dyner tæt-
tere om sin fladbrystede Skikkelse. *ErlKrist.*
DH.30. 7.3) presse, trænge sammen til en
mere kompakt masse, helhed. || i al alm.; især
i part, samlet brugt som adj.: sammentrængt;
kompakt; sluttet. *Donatello.* . . St. Georgs
ejendommeligt samlede Holdning — de fast
til Kroppen liggende Arme og Hænder.
Brandes.VI.247. Hendes Ansigt var meget
samlet og overmaade smukt. *JohsPalM.TV*
188. jf.: Regeringsbygningerne (o: i London)
ligger i mægtig Samlethed. *Wanscher.(Pol.*
18/10.1927.11.sp.2). || (*fa gl.*) m. h. t. hest: ved
tøjle og schenkler faa til at føre halsen tættere
ind mod kroppen og bringe bagbenene længere
frem under sig. *MilTeknO.* Han var en vold-

som Rytter: „samlede“ Hesten under sig.
HKaarsb.M.I.220. (rytteren) rettede sig og
lagde Schenklerne til, saa Hoppen ogsaa
gik samlet frem. *Madelung.(BerlTid.21.1935.*
Sønd.18.sp.2). *refl.*: Denne Halsform (o: hjer-
tehals) gør det muligt for Hesten at samle sig.
LandmB.II.191. samlet galop, se Galop 1.
7.4) (*jæg.*) om (jagt)gevær: virke saaledes, at
haglene ved skydning holder sig nogenlunde
tæt sammen (ikke spredes for meget). *Blich.*
(1920).XVI.181. *MilTeknO. GBauditz.Efter-*
sommer.(1928).81.

8) i særlige forb. m. adv. 8.1) samle af
ell. fra (*VSO.*), (til bet. 1; l. br.) d. s. s.
afsamle. *Moth.S45.* Samle Avnerne af *VSO.*
De største børster i nakken (paa svinet)
samler far omhyggeligt af, de skal bruges til
deraf at lave kalkkoste. *SvendbAmt.1927/28.*
69. 8.2) samle ind. 1. til bet. 1.1: d. s. s.
indsamle 1. *Som Bie af Urter samler ind |
Den søde Honning-Kage. *Reenb.II.13. (hun)*
har været nede at fodre Hønsene og samle
Æg ind. *KSecher.Den fremmede Gæst.(1934).5.*
2. (l. br.) til bet. 1.2: drage, trække ind. Da
Kaffen var færdig, fik Pigen ham samlet ind
i Køknet og gav ham en Kopfuld. *Bregend.*
MAG.50. Varm og blød mærker Niels Rene
(o: en ung pige) samlet ind til sig. *KBecker.*
VVII.198. 3. til bet. 2. *Saa havde jeg vel
sagtens levet | af det, jeg i min Ungdom
samled ind. *Schand.SD.XXXVIII.* samle pen-
ge ind til en gave | *abs.*, om indsamling af
penge: Samle ind til de Fattige. *VSO. Erl*
Krist.NS.119. 8.3) samle op (*jf.* opsamle);
i anvendelse 1-5 til bet. 1. 1. tage op stykke for
stykke, enkeltvis (og gemme, anbringe sam-
men). *Moth.S45.* samle Krummerne op. *VSO.*
Jeg kund . . sagtens samle Kartofler op efter
Ploven. *HansPovls.HF.45. (især spøg.) m. h. t.*
person (jf. sp. 553^{3E}): „Kaffemøller“, Kaper-
vogne, der gik mellem Byen og Charlotten-
lund og samlede Passagerer op paa Vejen.
Birkedal.O.I.12. 2. i al alm.: tage noget op
(fra jorden, gulvet osv.). *CMøll.Vore Husdyr.*
(1893).97. M. samler sin Hat op og børster
den. *SvLa.SD.118.* Vi skulde samle en Lineal
op, som han havde tabt paa Gulvet. *Buchh.*
FD.36. jf.: Du bestiller jo ikke andet end gi
Kort og samle Stik op (o: tage stik til dig,
tage dem „hjem“). *Woel.DG.29. uegl.*: (*hun*)
samlede alle de tabte Masker op (o: i strikke-
tøjet). *ErlKrist.NS.131.* Uvilkaarligt samlede
han selv sin hængende Undermund op. *Hans*
Povls.HF.156. talem. (især dial.): det er
noget, han lige har gaaet og samlet op under
sine træsko oln. (o: en løgn). *Krist.Ordspr.*
nr.7134. 3. (fa gl.) stramme linerne og saa-
ledes faa hesten under kontrol. *NatTid.21/12*
1904.Middag.2.sp.3. (kusken) gav sig for-
stemt til at samle op i Linerne, og Knab-
strupperne lagde sig taknemmeligt i Bidslet.
AndNz.MJ.I.86. Nu maa jeg (o: en kusk)
hjemad! Han samlede Hestene op. *Martina*
Hans.NO.23. 4. i forb. m. fa. præp.-led: tage,

jøre op og anbringe, holde paa et sted. hun samlede Forklædet op for Ansigtet og gik ind imellem Klitterne. *Drachm.STL.210.* (han) samlede saa Sablen op under Armen. *Rist.J. 160. 5.* (dagl.) spøg. anv. af anvendelse 1-2, m. h. i. person, der er faldet om, i vandet olgn.: hjælpe op; uegl.: hjælpe paa føde, „redde“ olgn.; ogs. (jf. sp. 552^{9a}): tilfældigt faa fat paa en person. men jeg druknede ikke . . jeg blev samlet op af nogle Fiskere. *PFaber. SK.62.* Jeg maatte jo samle hende op . . i Kjøbenhavn, da hun . . var kommen i Ulykke, og liste hende her hjem. *JFibiger. (Diod.)MS.143.* mens Herrerne rundt om i Lokale strakte Hals . . blev Manden (o: som var død af et hjerteslag) samlet op og baaret ud. *Pont.H.126. refl.:* han fik Overbalance . . og trillede saa ned ad Trappetigen . . Han saa meget fornærmet ud, da han havde samlet sig op. *SørenTorp.Op ad Stolper Ned ad Vægge. (1896).38. JVJens.RF.194. 6.* (jf. bet. 3.2; dagl.) høre, lære, tilegne sig noget. Samle Bysnak op. *vAph. (1772).III.* det var de forfærdeligste Ting, han hviskede til hende; det var Skjældsord, som han maatte have samlet op fra de stleste Huse. *Schand.IF. 221. 7.* (jf. bet. 3.5; sj.) refl.: fatte sig; tage sig sammen; samle sig sammen. I. var tilmode, som om Nogen havde rusket og rystet i ham, indtil Livet næsten var af ham . . Han samlede sig selv op, og (begav) sig til Humlebæk. *Goldschm.VII.442. 8.4)* samle sammen († tilsammen. *Mossin.Term.560).* 1. til bet. 1: oplede stykke for stykke, enkeltvis olgn. og gemme, anbringe sammen. Saa snart vj igen havde recolligeret os lidet (o: efter en løbskørsel), og samlede sammen de overblevne lefninger, saa reyste vj bort igjen. *JacBircherod.R.47.* da de vare blevne mætte, siger (Jesus) til sine Disciple: „Samler (1819: sanker) de tiloversblevne Stykker sammen, for at intet skal gaa til Spilde.“ *Joh.6.12 (1907).* de (skyndte) sig at samle sammen paa Stumperne (af flytteleeset). *ErlKrist.MM. 133. (1. br.) billedl.:* „Hvordan er han?“ Jeg skulde til at samle et Svar sammen, men pludselig brød det hele ned for mig. *Buchh. UH.65. 2. til bet. 2.1: erhverve, sammenspare osv. lidt efter lidt. (han) trak som Uldkræmmer Øerne rundt, til han havde samlet sig saa meget sammen, at han kunde købe Gaard. AchtonFrüs.JLI.445.* hvem mon han samler sammen til? *OrdbS. (Sjæll.).* det lykkes mig endelig at samle 10 kr. sammen | (spøg.) billedl.: du samler nok sammen til en omgang klø | 3. til bet. 2.3, refl.: trække sig sammen, samle sig til en masse olgn.; hobe sig op. Doktoren (lod) ham besørge sine Kontorforretninger, der netop havde samlet sig sammen. *KLars.Sp.P.101.* Natten kommer langsomt. Den samler sig sammen fra alle Sider. *Gravl.Væ.5. 4. til bet. 3.1: I sin fortjenstfulde Gammeldanske Læsebog (1857) har Brandt givet Prøver paa danske mid-*

delalderlige Tekster, samlet sammen fra et stort Antal forskelligartede Haandskrifter. *L Nielsen. Danmarks middelalderlige Haandskrifter. (1937).178. 5. til bet. 3.5, refl.: tage sig sammen; samle sig (se u. bet. 3.5).* Det stod for ham med ubeskriveligt Mishag, at han havde . . Gjæster at gaa tilbage til. Og dog maatte han. Han tog sig endnu en Stund til at samle sig selv sammen. *Goldschm.VII.636.* Søren puffedes ud i Krogene (under dansen); men han samlede sig sammen paa ny, puklede paa igen. *PThist.P.28.* samle sig sammen til en Beslutning. *Hitler.MinKamp.I. (overs.1934).88. 6. (nu næppe br.) til bet. 4.2-3, refl. ell. i pass.: komme sammen; (for)samles; samle sig.* nogle af de Skaanske Bønder havde samlet dem sammen for at gøre Modstand. *Holb.DH.I.647.* Haandverks Folk samles tilsammen paa et Sted, for at arbejdet paa en Ting. *Mossin.Term.560. 7. til bet. 7.2: trække, krympe sammen.* hun samler Dugen sammen og . . ryster Krummerne ned. *KAbell. E.22. 8.5)* samle til, (især dial.) til bet. 4: drage, lokke hen til et sted. Der lo man og samlede baade de fremmede Børn og K.'s Piger til. *HansPovls.HF.93. refl.:* Laust (blev) henrettet paa Graabølle Hede. Mange Mennesker fra Egnen havde samlet sig til. *JV Jens.HF.99.*

Samle-, i ssgr. (tidligere undertiden (efter ty. sammel-) **Sammel-**. se u. Samle-plads, -punkt, -sted, -værk). af samle, oftest i bet. 6 og (hvor intet ndf. angives) 2.1. **-baand**, et. [6.1] (l. br. Samler-, se ndf.). ☉ roterende baand, hvorpaa maskiner (fx. automobiler) samles, saaledes at hvert hold arbejdere udfører en ganske bestemt del af arbejdet, hvorefter baandet trækker maskinen hen til det næste hold arbejdere, samtidig med at det bringer en ny frem til det første hold. *WSimonds.EventyretomFord. (overs.1931).133. Pol.¹³/10.1937. 12.sp.1. jf.:* Et Slags Fords Samlerbaandsystem (om en families fremstilling af julestads, hvorved hvert medlem har sit bestemte arbejde) opfundet for Fords. *KBecker.B.245. -bassin*, et. spec. ☉: bassin, hvori strømme af vand, flydende jern osv. samles. *Wagn. Tekn.100.* || (geogr.) om det omraade omkr. en flods kilder, hvor vandet risler gennem jordoverfladen uden at danne bestemte strømlejer. *Steenby.Geogr.163. -bind*, et. (især bibliot., l. br.) d. s. s. Samlingsbind, et lille Samlebind med teologiske og filosofiske Smaaskrifter. *Aarborg.Bogvenner.1923.23. -bog*, en. (l. br.) bog, hvori udklip og lignende samles (indklæbes). *VilhRasm.MB.32. -brønd*, en. (tagl.) 1) [2.1] brønd ved vandværk, hvor vandet opsamles. *Riget.²⁸/1911.6.sp.5. 2)* [6.2] brønd i et kloaksystem, hvor flere ledninger samles, og hvor urenheder tilbageholdes; kloak-, rørbrønd. *Nord ConvLex.³VI.258. Feltarb.35. DSB.OrdreK. 44. -bøsse*, en. (l. br.) bøsse, hvori der indsamles penge (bidrag). *DagNyh.¹⁵/1912.Till. 3.sp.4. -celle*, en. [6.2] (bot.) om luftvæts

øverste celler, der ofte gruppevis bærer de overliggende palisadeceller. Warm. Bot. 293. **-dræn**, et. [6.2] (jf. -ledning; jagl.) et af de dræn i et drænsystem, der oplager vandet fra sugedrænene og fører det videre til afløb ell. hoveddræn. Sal. VI. 455. **-emne**, et. (l. br.) genstand for libhaveri. Frimærker vare den Gang endnu ikke opfundne som Samlæmne. C. Mell. M. I. 162. **-fabrik**, en. [6.1] (jagl.) fabrik, hvor maskiner olgn. samles af andetsteds fremstillede dele. DagNyh. 28/11. 1926. 2. sp. 2. HFB. 1936. 161. **-glas**, et. (zool.) glas, hvori der paa ekspeditioner, ekskursioner indsamles (smaa) dyr. Jørg. HV. 59. Dana- Ekspeditionernes Samleglas. BerlTid. 13/11. 1937. Aft. 9. sp. 5. **-grav**, en. [1.1] (l. br.) fællesgrav for et større antal (faldne); massegrav. GadsMag. 1934. 527. **-grube**, en. [1.1] (l. br.) grube, hvori affaldet fra et vist omraade samles. BerlTid. 13/11. 1907. M. 2. sp. 4.

I. Sam-leje, en. (jf. -lejer; nu næppe br.) det at have lejet noget i fællesskab, sammen med en anden (andre). Moth. LI. 13. Rostgaard. Lex. S16b. **II. -leje**, et. (ænyd. samleg, gl. da. samleyæ (1 Mos. 39. 10 (Glda Bib.)), no. dial., isl. samlega; til sam- og IV. Leje 1.1; jf. oldn. samlag i sa. bet. samt Sammenleje) **1)** (nu næppe br.) i al alm.: det at ligge (i seng) sammen. ThBartholin. Sygdommes Overplantning. (overs. 1794). 36. Samleje i een Seng er ubeqvemt og tilmed i Selskab med en sygelig eller syg Person, usundt. Frank. KL. 71. **2)** (især $\text{\textcircled{W}}$) den fysiske erotiske (kønlige) forbindelse ml. mand og kvinde (egl. paa et leje, i seng); legemlig omgang; coitus; ogs. om omgængelse mod naturen. PhysBibl. III. II. ingen Kvinde skal have at skaffe med noget Kvæg til Samleje (Chr. VI. i at det haver fælles med hende; 1931: til kønslig Omgang). 3 Mos. 18. 23. Det er Forudsætningen for Voldtægtsforbydelsen, at Samlejet er fuldbyrdet. KPont. Retsmed. I. 85. jeg vil støtte min Paa-stand (om alimentationsbidrag) paa, at jeg har haft Samleje med Sagsøgte paa Barnets Undfangelsestid. JurFormularbog. *752. || tidligere spec. om legemlig omgang uden for ægteskab. Leth. (1800). jf. VSO. **3)** † d. s. s. Bilager. Den Burgundiske Hertug Carl . . høitideligholdt sit Samleje med Margrethe af England i Aaret 1468, til Brugge i Flan- 50 den. Frank. SM. 1805. 77. **-lejer**, en. (jf. I. -leje; l. br.) person, der har lejet noget i fællesskab med en anden (andre). Bl&T.

Samle-jærn, et. [6.1] (jf. -plade; bygn.) jærnstykke til samling i broer, tage m. m. HFB. 1936. 263. **-kanal**, en. [6.2] (jagl.) kanal, hvori forsk. tilløb, mindre kanaler olgn. samles. Bl&T. **-kar**, et. (jagl.) beholder, hvori en vædske samles. Bl&T. **-kasse**, en. (i bet. 2 ogs. Samler-. LokomotivT. 1922. 140. sp. 1) **1)** [6.2] (nu næppe br.) samlebrønd (2); slamkiste. NordConvLex. V. 306. **2)** [6.2] $\text{\textcircled{S}}$ kasse i dampkedel, hvori rørellementerne udmunder. Scheller. MarO. **3)** [1.1]

i stormagasiner betegnelse for (betalings)kasse, hvor samlekortene indløses. **-kloak**, en. [6.2] (jf. -brønd 2; jagl.) kloak, hvori flere ledninger samles. Bl&T. **-kort**, et. [1.1] (jf. -kasse 3) kort, der udleveres i stormagasiner og muligvis indkøb i forsk. afdelinger, saaledes at indkøbene samles og betales ved een kasse. Bl&T. **-ledning**, en. (jagl.) spec. [6.2]: ledning, hvori en ejendoms drænledninger samles. Sal. XI. 924. **-linse**, en. [6.2] (fys.) linse (2, 2), der kan samle strålerne fra et fjernt punkt til et virkeligt brændpunkt. OpfB. III. 269. MKnudsen. Fysik. (1923). 660. **-mappe**, en. (jagl.) mappe, hvori løse papirer samles, ofte bestående af et bind, der ved en særlig mekanisme kan klappe sammen og fastholde papirerne. Ludv. VorUngdom. 1937/38. 116. **-plade**, en. [6.1] (jf. -jærn og Samlingsplade; bygn.) plade af jærn til samling i 20 broer, tage m. m. HFB. 1936. 263. **-plads**, en. († Sammel-. Holb. DH. I. 279. Ew. (1914). II. 155. Rahb. E. I. 289. Bagges. L. I. 340.) (ænyd. sammelplads, ty. sammelplatz) **1)** [4] (nu l. br.) plads, sted, hvor levende væsner samles ell. mødes, ell. hvor forraad olgn. samles, koncentrerer; samlingsplads (1-2). *(ege- stubben) var til een samleplads | Og gamle hexxers sæd | Ret skikket. Sort. (Saml Danske Vers. II. 107). Jeg finder Behag udi . . at see Kiør og Faar gaee ligesom i Procession til deres Sammelplade. Holb. Ep. I. 162. *i Himlens Skye | Jeg daglig seer din (o: Jesu) Samle-Plads, | Hvorfra jeg, ret i Stads, | Skal føres Bruud til Bye. Brors. 297. (tropperne) samlede sig ved adskillige forordnede Samle-Pladtzer. Slange. ChrIV. 624. Dreyers Club, den Tid en Sammelplads for ypperlige Hoveder og frisindede Mænd. Rahb. E. II. 218. VSO. **2)** [6.1-2] (nu næppe br.) sted, hvor ting er samlede ell. forbundne med hinanden. den almindelige Sandernes Sammelplads i Hovedet. JCLange. B. 160. Sjelens Sæde er i Hjernen ved Nervernes Udspring eller Samle- 50 plads. Kielsen. A. VII. **3)** [6.3-4] (jf. Samlingsplads 3; nu næppe br.) sted, hvor forskelligt forekommer, findes samlet. den Hevngieriges Siæl . . er en Sammel-platz af alle vederstyggelige Uroeligheder. LTid. 1734. 733. *Hvor glædes vi derved, | At denne Sammelplads for Uretfærdighed, | Har slikt et Par (o: at der blandt saa mange uretfærdige dog findes et par retfærdige)? Ew. (1914). II. 155. **-presse**, en. [6.1] $\text{\textcircled{S}}$ presse til samling af mindre arbejdsstykker. Thaulow. M. I. 217. **-punkt**, en. et. [6.3-4] (jf. Samlingspunkt; sj.) i lign. anv. som -plads 3. *Her du det Smykke seer, som mest Naturen pryder, | En konstig Sammel-Punct af Yndest, Skjønhed, Dyder. Holb. Metam. 77.

Samler, en. [samlær] ftl. -e. (jf. ty. sammler og Sanker; til samle)

1) person, der samler; især i flg. anv.: 1.) til samle l; jf. ssg. som Diamant-, Klude-, Lumpesamler samt Brevsamler. || (etnogr. og

arkæol.) især i ft., om primitive mennesker, naturfolk, der lever af hvad de finder og indsamler (men ikke driver kvægavl og landbrug). Vodskov. *SN.XXVII*. Hunden . . findes hos mange Naturfolk, der lever som Jægere, Fiskere og Samlere. *Hatt.L.44.* || (fagl.) ung pige, der (navnlig under juletravltid) i stormagasinerne henter de vindpakkede solgte varer hos ekspedienterne og bringer dem hen til en særlig disk, hvor indpakningen og udleveringen foregaar. *Berl.Tid.* 12/11/1935. *Sønd.15.sp.2. 1.2)* til samle 2. || person, der samler sig formue, rigdom, ejendom oln. Samler . . kaldes en penge puger. *Moth.S46.* *Een af de kloge Samlere, | Som spottevis Misundelse | Tør kalde . . Gnieren. *Tode.I.287.* nu især i ordspr. efter en (god) samler kommer en (god) spredt ell. (l. br.) forøder (MO.), øder (VSO.) oln., (jf. u. Avler, Forøder og u. samle 2.1) hvad der samles af en (sparsommelig) fader, sættes ofte over styr af sønnen (sønnerne). *Grundtv.Da. Ordsprog.(1845).nr.2218.* *Creimer.NB.336.* *Aarboj.Bogvenner.1919.171.* *Feilb. OrdbS.(Sjæll.,Falster).* || person, der af libhaveri samler paa en bestemt slags ting. Hvad vilde man domme om en Samler af Bøger, som ikke bekymrede sig om mere end at have et vist Tal af hver Format. *J.Sneed.I.401.* Samler ønsker Tilbud paa komplette Sæt (af en vis slags frimærker). *Pol.* 19/1/1937. *19.sp.1. jf.* sgr. som Bog-, Frimærke-, Kobber(stik)-, Konkylie-, Kunst-, Montsamler samt (sj.) Linnedsamlerske. *Ing.EF.V19. 1.3)* (især W) til samle 3.1. *LTid.1752.266.* Saxos Overværter, Kæmpeviserens Samler . . Vedel. *Heib.Pros.IX.167.* Samlere og Udgivere af Ordsprog. *Mob.Ordspr.xix.* Hartvig Lassen, Henrik Wergelands kyndige Landsmand og Fortolker, Samleren af hans Skrifter. *Hørup.I.84. 1.4)* til samle 6. || W til samle 6.1: person, der samler maskiner, møbler osv. *FagO.Snedk.* || W til samle 6.3. Rigets Samler og første Konge. *FrPoulsen.ÆgyptensKunst.(1924).12.* *HjFriis.RytterstatuensHist.(1933).429.*

2) om ting. 2.1) til samle 1, om redskab, hvorved noget optages, nedtages stykke for stykke, sammenskrabes oln.; i sgr. som Frugt-, Høsamler (1. 2.2) W til samle 2.3, om indretning, især beholder, hvori noget lidt efter lidt opsamles, samler sig; vist kun i (ell. som forkortelse af) sgr. som Damp- (om rum i dampkedel, hvor dampen samler sig. *Wolff.MarO.196.* Fedt- (om beholder, hvori fedtet fra spildevand bringes til at afkøles og stivne for at hindre det i at forstoppe spildevandsledningen. *Sal.*XI.925.* Oliesamler (Tekn.MarO.), jf. endvidere Elektricitets-, Kraft-, Muddersamler. 2.3) W til samle 6.1, om hvad der forbinder, sammenholder to dele (jf. Remsamler). Haveslange . . delt i 3 Dele og samlet med en Messingsamler og en Jernsamler. *PolitiE.Kosterbl.* 1/1/1922.2.sp.2. 2.4) (fagl.) til samle 6.7; dels d. s. s. Samlerseddel. *Pol.* 19/1/1927.11.sp.4. || dels (post.) betegnelse

for (mærke paa) enkelt kort, der benyttes ved samler-giro, -udbetaling. *Vejledn.iBrugenaf Postgiro.(1937).Till. 2.5)* som titel paa tidsskrift. || (jf. bet. 1.2) om tidsskrift for samlere (1.2). Samleren. (tidsskrifttitel.1924ff.). || (jf. bet. 1.3; foræld.) om tidsskrift, hvori forsk. nyhedsstof er samlet. Den Viborger Samler oln. (avistitel.1773-1839).

Samler-, i sgr. især til Samler 1.2 slutn. og 1.3, jx. (foruden de ndf. medtagne) Samler-ekspedition, -flid, -gal (Bergs.FM.57), -glæde, -held, -iver, -lidenskab, -lyst, -mani, -natur, -objekt, -taske (sa.BR.38). -**album**, et. album til samling (indklæbning) af samlerbilleder, -mærker. *Hjemmet.* 14/1/1936.18. -**arbejde**, et. arbejde med indsamling ell. kompilation; ogs. d. s. s. -værk. *Bl&T. -baand*, et. 1) [2.3] W (metal)baand, hvormed to dele samles. Haveslange . . paasat . . Samlerbaand af Messing. *PolitiE.Kosterbl.* 19/1/1925.4.sp.1. 2) se Samlebaand. -**billede**, et. (jf. -mærke) lille billede, der er del af en (til samling i album bestemt) serie. *Hjemmet.* 14/1/1936.19.sp.2. -**giro**, en. (post.) girering til forsk. adressater, optaget i eet girokort. *Sal.*XIX.467.* *Vejledn.iBrugenaf Postgiro(1937).§48.* jf.: Samler-Girokort.smst. **Samleri**, et. (l. br.) vbs. til samle, især (ofte nedset.) til samle 2.1-2 (jf. Frimærkesamleri). Samleriet opluger alle andre Interesser, alle Sparreskillingen gaar til Forøgelse af Samlingen. *Hjemmet.1905.474.sp.1.* *GadsMag.1929.111.* **Samler-kasse**, en. se Samlekasse. -**mærke**, et. (jf. -billede) mærke, trykt som reklame (for forretninger, udstillinger, indsamlinger oln.), der er genstand for samlerinteresse. *Pol.* 19/1/1913.4.sp.3. *Hage.* 4/89. -**seddel**, en. (jf. Samler 2.4; fagl.) man kan (i stormagasinet) faa det hele paa en Samlerseddel og faa det sendt hjem. *Pol.* 12/1/1926. *Sønd.13.sp.4.* -**udbetaling**, en. [2.4] (jf. -giro; post.) udbetaling ved eet udbetalingskort til flere modtagere. *Vejledn.iBrugenaf Postgiro.(1937).§53.* jf.: Samler-Udbetalingskort.smst. -**værk**, et. (jf. arbejde og Samle-, Samlingsværk) værk, der hviler paa kompilation, ell. værk, hvori en række artikler, afhandlinger osv. af forsk. forfattere er samlet. *Sal.11.1119.*

Samle-rør, et. [6.2] (fagl.) rør (I.3), hvori forsk. tilløb, ledninger oln. samles. *Bl&T.* || spec. (anat.) om rør (I.4.4) i nyrerne. *HKrabbe.HestensAnatomi.(1885).248.* Vore *Sydd.IV.303.* -**skinne**, en. [6.2] (elektr.) om hver af de kobberskinner i en elektrisk kraftstation, hvorpaa udgaar dels forbindelserne til maskinerne, dels forbindelserne til ledningsnettet; ogs. om stor elektrisk hovedledning, hvorpaa de enkelte elektricitetsværkers hovedledninger skydes ind. *Sal.*VI.905.* En østjyds og en vestjyds Samleskinne. *Berl.Tid.* 12/1/1933. *M.10.sp.1.* -**skud**, et. (jf. samle 7.4; jæg.) skud, hvorved haglene holder sig tæt sammen (ikke spredes). *HKaarsb.M.I.130.*

-sted, et. [4.2-3] († **Sammel-**. *Holb. Metam. 34.62. sa. Heltind. I.362*). (nu næppe br.) mødested; samlingssted. *sa. DH. II.360. Falst. 58.*
-stykke, et. [6.2] forbindelsesstykke ml. to stykker rør olgn. *Bl&T. -stykseddel*, en. (post.) følge- og overleveringsdokument for større samlede poster. *OrdBs. -sæk*, en. (post.) postsæk, hvori flere mindre postæsker nedlægges for at beforders samlet ell. for at beskyttes. *Bl&T. -titel*, en. [6.6] (bogtr.) om den fælles titel, der trykkes foran hvert bind af en forfatters samlede værker. *Selmar. 1288.*
-trafik, en. [1.1] (jagl.) samling af forsk. afsenderes sendinger og transport under eet til et bestemt sted. *Krak. 1930. II.1371.*

□ sam-lev, v. [-levv] (jf. sammen-lev) 1) have (daglig) omgang med; leve sammen med (se III. leve 4.2). 1.) (nu l. br.) leve i samfund med ellers. omgang med andre mennesker; især som vds. (i formen Samleven) ell. i part. samlevede. *Fred og Orden (skulde) fremtvings mellem de samlevede Mennesker. ASOrsted. Eunomia. II. (1817). VII.* I selve Sommertiden var der i de senere Aar kommet en stor Samleven her paa Øerne med Verden og Menneskene. *HCAnd. SS. V. 127.* Vi see saa ofte i det daglige Liv og Samleven bort fra de udmærkede ophøiede Egen-skaber. *FruHeib. B. I. 122. 1.2* (især jur.) leve, bo sammen som ægtefolk. *Hustruen (kan),* uagtet hun samlever med Manden . . . gøre retslige Skridt over for ham. *VortHj. III, 3.59.* Er Barnet ægte og Forældrene samlever, er Faderen født Væрге. *JurFormularbog. 8.* || *spec. om ugifte: leve sammen som mand og kone.* lovlig gifte eller ulovlig samlevede. *Blich. (1920). V. 199.* den Kvinde, med hvem han samlevede. *JacPaludan. UR. 186. 1.3* (l. br.) leve sig sammen med; vænne sig til noget ell. nogen ved samliv; gaa op i et forhold; leve med i noget; især i forb. være samlevet, (alm.) være sammenlevet. *naar jeg . . . | gik under mørke Høje ensomt hjem, | samlevede jeg dette Samkvem (o: med naturen) nød. *Brandes. V. 307.* For et virkelig samlevet Ægtepar er Tabet af Ungdommen ikke længere en Ulykke. *Rimest. (GadsMag. 1935. 239).* jf.: en med vor egen Tilværelse . . . samlevet Virkelighed. *Rørd. (Kbh. 1909. 3.sp. 1).* 2) (sj.) leve paa samme tid; være samtidig. de samlevede Vidner. *ACLHeiberg. Kingo. (1852). 36. -lever*, en. (jf. -leve 1.2; især avis-spr.) mand, der lever sammen med en kvinde uden at være gift med hende. *Nat Tid. 1923. Aft. 13.sp. 4. ThiJens. SK. I. 180.*
-leverske, en. (jf. -leve 1.2; især avis-spr.) kvinde, der lever sammen med en mand uden at være gift med ham. Hans Logisværtinde betegnedes i Rapporten som hans Samleverske. *NatTid. 1920. Aft. 4.sp. 4.* Hun betydte med at være hans elskerinde eller samleverske, men endte som en slags søster for ham. *FBrandt. SK. 293. GyrLenche. S. III. 146. -levned, et. (jf. Sammenlevned; nu*

næppe br.) det at leve i samfund ell. omgang med andre; ogs.: samliv i ægteskab, inden for familie olgn. Peder tilbyder Martha Ægteskab, det er, et Samlevnet til at føde og opføde Børn med hverandre. *Ruge. FT. 329. Rahb. E. IV. 162.* en saadan Humanitet for ikke saa meget Virkning af Industri, en Næringsvei, men snarere af et lille Samlevnet i en nøisom Egn, og langt borte fra vrimlende Stæder. *JohsBoye. Ind. 11. MO.*

Samle-værk, et. [3.1] (sj. **Sammel-**. *KLars. (Socialdem. 1924. 9.sp. 3).*) (jagl.) d. s. s. Samleværk. *Tilsk. 1937. I. 398.* Samleværket „Verdenskulturen“. *Pol. 1937. 14. sp. 2. -værksted, et. [6.1] (jf. -fabrik; jagl.) Fords store Samleværksteder (i Kbh.). *JVJens. G. 49.**

Sam-lidelse, en. (nu næppe br.) lidelse, der staar i forbindelse med, er en kompikation af en anden. *BiblLæg. 1813. 6.*

Samling, en. [samlen] *Høysg. AG. 70.*
fl. -er. (glda. d. s. i bet.: legemlig forening, sammenrottelse, hær, forsamllet mængde (*Suso. 41.81*), jf. glda. samning, indsamling, forbund, forbindelse, skare, oldn. samning, overenskomst, forlig, samt æda. samnath, forsamling (*DGL. II. 396*), oldn. samnaðr (safnaðr), forsamling, samfund olgn.; vbs. til samle; jf. Forsamling)

1) til samle 1. 1.) (l. br.) som vbs.: indsamling, opsamling olgn. Samlingerne (*Holb. Kh. 990:* Samlingene) (af afladspenge) ginge for sig med alle den Fremgang man kunde vente. *Holb. Kh. II. (1740). 338.* Kumen (o: kommen) voxer nok i Norge vild, og behøver ingen Dyrkning men alleeneste Samling. *OeconJourn. 1757. 216.* Der opstod Havnebyer, væsentlig beskæftiget med Samling og Fordeling af Værerne til og fra England. *Verden GD. IV. 1.131.* jf. bet. 1.2: Hr. S. angiver Summen af sine Samlinger til Grækerne med 97 Rbdlr. *Solv. Heib. Pros. X. 524. 1.2* (m. overgang til bet. 2; dial.) konkr.: ind- ell. opsamlet mængde; især om opsamlet mængde affald, godning olgn. Saa længe Kreaturene gaae paa Græsning, kan man vel ikke faae nogen Samling deraf (o: af godningen). *JP Prah. AC. 90.* i Gaderne strøede (en svinedriver) af sin Tversæk Krummer, Kartoffler, Skrålling og anden Samling. *Skovrøy. LM. 43.* Jens kiggede i Spandene og saa, at de var fulde af Svineæde, hvad vi her kalder for „Samling“. *smst. 102. 1.3* (jf. u. bet. 3.2 og 4.1; især dial.) i forb. faa samling paa, faa samlet sammen til en bunke osv., faa indsamlet olgn. faae Samling paa Kierven o: faae Kornet indhøstet. *VSO. (jy.). Feilb.*

2) til samle 2; næsten kun konkr., om det samlede. 2.1) mængde af noget, der er erhvervet og sammenbragt efterhaanden af interesse for vedk. ting, af lidhaveri ell. (jf. samle 3.1) om en ved eftersøgning, efterforskning sammenbragt mængde af videnskabeligt materiale, optegnel-

ser olgn.; ogs. om bygning ell. afdeling af museum, bibliotek osv. med de deri opbevarede, udstillede ting; ofte m. nærmere angivelse af tingens art v. hj. af præp.-led m. af ell. direkte tilknyttet subst. ell. (nu oftest) 1. led af ssgr. Hun er en stoor Elskerinde af Opera, hvoraf hun har en god Samling, som hun daglig øver sig udi. *Holb.KR.I.2.* en stor Samling af Bøger og Brevskaber . . blev opbrændt. *Molb.DH.I.349. (et)* Pipebrædt, hvorpaa der hang en udvalgt Samling af Merskummere. *Bergs.FM.19.* vore berømte Museer og Samlinger. *JLange.I.259.* Frimærker, saavel Samlinger, store eller smaa, som enkelte Mærker. *Pol. 1916.14.sp.5. (Nationalmuseet)* bestaar af følgende Afdelinger: Danske Samling, Etnografiske Samling, Antiksamlingen og Mønt- og Medaillesamlingen. *Sal. XVII.688. 2.2)* (til samle 2.3) navnlig (nu især m. overgang til bet. 2.3) om mængde, masse, opstaaet ved at forskellige dele, partikler lidt efter lidt (naturligt, af sig selv) har samlet sig; ansamling; ofte i forb. m. af til nærmere angivelse af bestanddelene. *Cometen (var)* bleven split ad, om den ey havde været andet, end . . en Samling af adskillige slags Dunster som allevegne fra havde samlet sig. *Kraft. (KSelskSkr.III.267).* Tørv . . er intet andet end en Samling af Vegetabilia, Blade, Stilke, Rødder o. s. v. *Tullin.III.256.* den magre Sand . . er en Samling af smaa uopløselige Steene. *Schytt.IR.II.95.* Gud kaldte det Torre Jord, og Vandenes Samling (*Chr. VI:* forsamlng; 1931: Stedet, hvor Vandet samlede sig) kaldte han Hav. *IMos.I.10.* || (*med., foræld.*) om ansamling i organismen. sliimagtige Samlinger. *Aaskow.A.50.* Hvad Fare flyder af denne Blodets Ophold og Samling i de inderste Dele. *Tode.VI.5. spec.* om abortiv-æg, der har undergaaet betydeligere sygelig omdannelse (og undertiden har form af en drueklase olgn.); *Mola. Bessel.Jordemoderkunsten.(1754).XVI. CEMangor.FB.6. 2.3)* (jf. bet. 4.1) videre anv. af bet. 2.1-2, om flerhed ell. mængde af enheder (ting ell. forhold), der forekommer, jørefindes sammen. en Samling af disse pragtfulde Herresæder, der ligger her saa tæt som Musereder i en Hvedemark. *Pont.GA.113.* han svarede med en samling skældsord |

3) til samle 3. 3.1) (især æstet.) til samle 3.1; dels (nu l. br.) som vbs.: det at samle en række (mindre) litterære arbejder, oplysninger, aktstykker, sentenser, eksempler olgn. og lade dem fremtræde under eet i skrift eller paa tryk. Man holder Samlingen af Værket for at være ikke saa gammel, som . . de enkelte Fabler ere det. *Molb.F.257.* disse danske Ordsprog (o: Peder Laales) . . hvis Samling i det mindste maa tilhøre første Halvdel af det 15de Aarhundrede. *sa. Ordspr.XXXVIII. dels (nu især) om selve den skrevne ell. trykte kompilation.* Samling Udaf . . smukke og udvalde Danske Vers. (*dog-*

titel.1725). de første skrevne Love (er) kun Samlinger af allerede længe . . vedtagne. *Engelst.Qvindekj.28.* En Samling Vers. *Winth. (bogtitel.1872).* Danske Samlinger. (*tidsskrift-titel.1865-79).* denne Samling af mindre Arbejder. *Brandes.KP.Fort.* Peder Laales og Peder Syvs Samlinger (o: af ordsprog). *Mau.I.II. 3.2)* til samle 3.3-5 || (nu kun dial.) forstand; omtanke; tidligere ogs.: viden, kundskaber, begreb om noget. Jeg har ingen samling derom. *Moth.S46.* Alle (have) lovet mig at vise mig deres Samlinger af fysiske Instrumenter; men endnu har Ingen havt den Samling at huske det. *Ørst.Br.I.297.* Du skal bruge din Samling, det er ette nok med at læse, du skal knage mig ogsaa fatte. *Korch.LL.121. Ordbs.(Sjæll.).* || (især Θ) koncentration af ens aandsevner ell. tanker; nu især: det at en person koncentrerer sig om noget, samler sine tanker, søger at tænke klart, fornuftigt, grundigt. Hukommelsen har ingen Samling, Bedømmelseskraften kan ikke faae Øinene op, og Indbildningsevnen snakker over sig. *Tode.ST.II.28.* *Samling hos mig Tanken | Savner til min Sorg. *Grundtv.PS.V545.* en Gjærning, hvortil der hører hele Sjælnes Kraft og Alvor og Samling. *Kierk.II.187.* Hun gav sig til med mere Samling at gennemtænke, hvad Kapellanen havde sagt. *Pont.FL.140.* have samling (til noget), (nu l. br.) være i stand til at samle sine tanker, koncentrere sig (om noget). jeg har aldeles ingen Samling til at høre paa Dem nu. *Hauch.IV.265.* Man kan ikke have sin Samling (have sine Tanker samlede) for Stoi. *MO. Schand.UM.273.* have samling paa: Han havde ikke længer Samling paa sine Tanker. *Pont.F.I.100. jf. u. bet. 1.3 og 4.1:* Man fik da lidt Samling paa sig selv og Tid til Hjemmearbejde. *FalkRønne.ISologBlæst. (1936).146.* || (i alm. spr. især i forb. fra sans og samling) om normal sjælelig tilstand; evne til at tænke, sanse normalt; det at være klar, ved bevidsthed ell. sine fulde fem ell. være behersket, fattet; ofte i forb. m. Sans. Samlingen forlod mig; jeg fornam ikke det Afskedskys, hun trykkede paa min . . Pande. *Blich.(1920).X.188.* *Stærkt Blodet randt; | Og Sands og Samling en Stund bortsvandt. *Ing.DM.'80.* *Den vilde Feberdrøm er vist forbi, | Og hendes fulde Samling vendt tilbage. *Heib.Poet.III.251.* kun med Anstrenge kunde (han) holde paa sin Samling. *Gylb.V.277.* aldrig vilde Ensomheden faa Magt over mig, jeg vilde længes . . ud af Vid og Samling efter Livet igen. *JP Jac.I.179. i forb. som faa sin samling (tilbage) (Oehl.A.124. Palm.VII.6), have sin (fulde) samling (Ew.(1914).II.351. Argus.1771.Nr.46.I. Hauch.IV.359), tabe samlingen (Skuesp.IX.340) ell. sans og samling (Heib.Poet.X.156. Kierk.VI.157. Fleuron.DTN.54). i forb. m. fra (oftest i forb. gaa fra samlingen, gaa fra sans og sam-*

ling): han slog en gruelig vild Latter op, og gik reent fra Samlingen. *Grundtv.Snorre.III.223.* *Øine! deilige Øine, funkulende, sorte! . . . Fast i den Glands | Gik jeg fra Samling og Sands. *Ing.RSE.VI.204.* *hin unge, skjøne Jomfru, | der bragte dig fra Samling nys. *Ploug.I.311.* Men Aage, er du fra Sans og Samling. *Rode.Dg.182.* (nu næppe br.) i forb. som med god samling: jeg studeste, og vidste ikke, hvor han vilde hen, eller om han talte med god Samling. *Blich.(1920).XIV.185.* *Saint-Pierre.PaulogVirginia.(overs.1858).151.* (nu sj.) i forb. som komme til samling: ved Guds Naade var (han) kommen til sin fulde Samling igjen. *Biehl.DQ.III.5.* En Løge ilede til og bragte ham strax igjen til sin Samling. *Ing.EF.VI.36.* *da hun aanded paany, og igjen var kommen til Samling, | Jamred hun. *Wilst.II.XXII.v.475.* (nu l. br.): uden (sans og) samling: i nogle Uger var (hun) uden ræt Samling. *Æreboe.239.* *Her traf jeg din Datter med blegende Kind, | Uden Samling, paa Gulvet. *Hzr.VI.163.* Han stod maalles, uden Sands og Samling (*Biehl.DQ.II.41:* uden Sands og Følelse, kort sagt, forelsket i den høieste Grad. *Lieb.DQ.I.199.* jf.: *jeg | Vil . . . drikke, uden Sands og uden Samling, | Min Sands og Samling bort. *Oehl.F.(1816).84.* (nu især dial.) i forb. som være ved sin samling. *Troer Du det er Vanvid? | Nei, jeg er ved min Samling (*Oehl.EA.(1820).161:* jeg er ei forvirret). *Oehl.(1835).VI.188.* „det kan eders Drost bevidne, hvis han har faaet sin Forstand tilbage.“ — „Han er nu ved god Samling.“ *Ing.KE.I.235.* Ethvert Menneske, der nogenledes er ved fuld Samling, er uvilkaarlig vidende om, hvad der foregaaer i dets Forestillingskreds. *Rasm.Niels.G.I.VIII.* de komme til Jesus og se den besatte . . . sidde paaklædt og ved Samling (1819: Sands). *Marc.5.15(1907).* *Gravl.VF.12.* *OrdbS.(Fyn).*

4) til samle 4. 4.1) (til samle 4.1) det at samle individer, enheder sammen til en flok, gruppe osv.; individer, enheder, der er (for)samlede paa et sted og danner en flok, gruppe, skare olgn.; ogs. (jf. bet. 2.1; fagl.) om gruppe af individer, samlede af en livhaver, ell. dannende en repræsentation, et udvalg af vedk. art. *Kom Aanders Samling, kom lyksalig Engletrop! *Tullin.I.255.* (han) er kommet saa høit op i Landet (paa et krigstog) og Oprørernes Samling saa nær. *Molb.DH.II.112.* jeg opvækker og farer op imod Babel en Samling (1931: Sværm) af store Folkeslag (*Chr.VI:* store folkes forsamling). *Jer.50.9.* *Jeg har bragt Erik Bud om Flaadens Samling. *Recke.KM.197.* Graagæssene staar paa Rug og Grønninger i tætte Samlinger. *Fleuron.KO.51.* Af Jerseykvæg fandtes . . . en smuk Udstilling paa 7 Tyre, 5 Samlinger Køer og 11 enkelte Køer. *BornholmsLandbrug.1931.360.sp.1.* jf. u. bet. 6.s:

sæt dem (?: køerne) i en samling. *OrdbS.(Sjæll.).* || i alm. spr. næsten kun (jf. bet. 2.s; oftest spøg. ell. nedsæt.) om individer, der udgør en enhed, helhed, gruppe af en vis art ell. betragtes under eet ell. som et udvalg, en kollektion af vedk. art (oftest nærmere angivet v. hj. af præp.-led m. af ell. (nu især) direkte tilknyttet subst.). da jeg kom gaaende, fandt jeg her en underlig Samling af gamle Kiellinger. *Holb.UHH.IV.10.* En Samling drikkende og snakkende Bønder. *Pont.F.II.299.* Paa Aggersborggaard . . . fandtes den morsomste Samling Tjenestefolk, jeg nogensinde har set. *JacAnd.Er.I.41.* || (jf. u. bet. 1.s og 3.s) i forb. som faa, have, være samling paa, faa, have, være samlet. de ypperste Herremænd, saamange som han kunde faae Samling paa, havde han med sig. *Grundtv.Snorre.II.119.* der var Smede nok i Landet. Men skjønt de fik Samling paa dem alle, var der dog ikke en Smed, der kunde lave . . . en Dirk, der kunde lukke én af de Laase op. *SvGrundtv.FE.II.14.* Børnene var som en Flok vilde, der var næppe nok Samling paa dem mere. *LBirke.LilleFruJensen.(1914).184.* 4.2) (til samle 4.2-s) det at samle sig, strømme, stímle sammen til en flok, gruppe osv. Gamle Provst K. holder i Aar sit Jubilæum; der vil blive en stor Samling. Stence og jeg kommer. *Cit.1837.(Reumert.ER.130).* *Hjortø.Fa.157.* || næsten kun (x): det at et mandskab indfinder sig, stiller paa et bestemt sted og danner sin formation; ogs. om signal, der bruges ved denne lejlighed; appel (1.1). Landsoldatere, som fra Revue eller Samling . . . udeblive. *MR.1703.115.* Generalmarsch blev slaает, altsaa maatte jeg . . . gaa hjem for at drage Uniformen paa og saa til Allarmspladsen paa Kongens Nytorv, hvor Borgerskabet havde Samling. *Friberg.EU.64.* Signalerne . . . kaldte til Samling. *Bang.T.240.* blæse til Samling. *Scheller.MarO. HistMKbh.2R.V.556.* 4.3) (nu i rigsspr. (jf. Feib.) kun i ssgr. som Skiftesamling) sammenkomst af personer til drøftelse af noget ell. med selskabelige formaal olgn.; møde; selskab; ogs. om (ell. m. tanke paa) kredsen af fremmødt, forsamlede. hun vil gjerne være den fornemste i Landet, naar hun kommer i Samlinger med hendes Na-boersker. *Holb.HAmb.III.5.* *Hermoder var sendt, at forkynde . . . | Den Dom, som i Gudernes Samling blev fuldpt. *Pram.Stærk.124.* have samling (?: holde møde). *Cit.1817.(Vider.III.167).* til idag er (der) berammet en Samling af alle Arvinger efter vor afdøde Fætter. *Hzr.V.198.* Borgermesteren er ikke hjemme; jeg saae ham . . . banke paa hos Morten Lauritsens; der er en Samling. *PV Jac.Trold.3.* Igaar Aftes havde Ministeriet Samling m. Hs. til Instruxen, men kom ingen Vegne. *Krieger.D.III.195.* 4.4) (udviklet af bet. 4.3; især polit.) tidsrum, i hvilket en rigsdag er indkaldt og holder (sammenhængende)

møder; rigsdagssamling. Naar et Lovfor-
slag bliver forkastet af et af Thingene, kan
det ikke oftere foretages af samme Thing i
samme Samling. *Grundl.* (1849). §56. *Hørup*.
II.201. Det var ikke muligt for mig senere
at faa Ordet i denne Samling (∴ i den *proj-*
siske Landdag). *HPHanss.T.II.198.* Ved Slut-
ningen af Sommersamlingen 1853 frem-
satte Premierminister Ørsted . . for Folke-
tinget et Udkast. *Neergaard.J.I.833. BerlTid.*
10 *1/1925.Aft.1.sp.5.*

5) til samle 5: *det at en person træffer
sammen med, mødes med en anden
(andre).* 5.1) (nu næppe br.) til samle 5.1.
JJuel.216. Ved Samlingen med sin Fader og
Moder fortalte han dem, at han havde ledet
forgieves. *Suhm.(SkVid.X.75).* (du skal) være
mig behjælpelig til en Samling og Samtale
med hende. *Skuesp.V.383. Grundtv.Snorre.I.*
*305. 5.2) (bibl., kirk.) til samle 5.2. *O!* 20
i samles dog en Gang; | Denne Samling er saa
kier, | At min Vey ey falder lang. *Stub.50.*
*Qval (blev) vor Lod . . | Om ej Samling
hisset var tilbage; | Om ej selv i Graven
spired' Haab. *Gutfeld.37.* vor Herres Jesu
Kristi Tilkommelse og vor Samling (1819:
Forsamling) til ham. *2Thes.2.1(1907).*

6) til samle 6: *forening; især i flg. anv.:*
6.1) (især ☉) til samle 6.1: *sammenfø-*
ning af forsk. (sammenhørende) dele; byg-
ning, dannelse af maskine olgn. ved sammen-
føjning af dens forsk. dele; ogs.: det sted, hvor
to dele er sammenføjede, ell. stykke, der for-
binder to dele, forbindelsesstykke. *Moth.S46.*
for at tætte Digelen fuldkommen, smøres
Digelens og Laaget Samling tæt til med et
Slags Leer. *JFBergs.G.432.* Til Samling af
Tømmerkonstruktioner er det en Regel at
bruge Bolte, hvis Diameter er mindst $\frac{1}{10}$ af
Tømmerets Tykkelse. *Suenson.B.II.142.* Mo-
torens Udstødningsrør skal være af Jern med
tætte Samlinger. *Bek.Nr.11²/1935.§3. 6.2)*
til samle 6.2; *jf. Samlingspunkt 2. 6.3) til*
samle 6.3-4. Danmarks og Norges Samling
under en Konge. *Sech.D.I.770.* Italiens
Samling til et Rige. *Verden.GD.IV.147.* taleren
manede arbejderne til samling om partiets
program | || † om ægteskabelig forening.
Spectator.67. Vores Samling i Ægteskab
skeede 1740. *Cit.1788.(KirkehistSaml.6R.I.*
74). || i samling, (nu kun dial.) i *fælles-*
skab; sammen. de fejdede i Samling paa
Skotland. *Grundtv.Snorre.I.94.* *Vi to har dog
mangen en lystig | Polskdans i Samling
traadt. *Schand.SD.13.* naar Du og jeg i Sam-
ling tager fat paa hans Omvendelse, saa skal
Du se, vi faar Glæde af ham. *GyrLemche.NA.*
126. OrdS.(Fyn,Langeland). 6.4) (nu næppe
*br.) til samle 6.5. *Mon den Fød er af Gud-*
inde, | Som udyders Samling er? Holb.Metam.
66. Jeg seer ikkun med upartisk Øye efter
(*Sigbrits*) Bedrifter og derudi finder en Sam-
ling af Godt og Ondt. *sa.Heltind.I.287. 6.5)*
(nu næppe br.) til samle 6.6. (*stambogstaver*)

som i samling med mange eller u-bindelige
Consonanter ingenlunde kan læses. *Høysg.*
AG.124. Circumflexus eller Vringel-tone . .
er en samling af de tu første (*accenter*). *sa.*
2Pr.5. || om syntaktisk forbindelse. *Høysg.*
AG.70. || *især om logisk sammenhæng ell.*
*forbindelse med, relation til noget. *det Haab,*
du taler om — | Alt er mig mørkt — og
akl — Hvad Samling med det andet! Ew.
*(1914).V7. *taler han engang, | Saa er der*
ikke mere Samling i | . . end hos min
Kat.Oehl.I.141. jf. bet. 3.2: Der er hver-
ken Sands eller Samling i det, han snakker.
VSO. Det er jo ikke Andet end en uafbrudt
Snakken sort, der er jo ikke Sands eller
Samling i det Hele! *FDreier.Goldschmidt.*
(1852).111. (prædikenerne er) slette og uden
Samling. Cit.1744.(Aakj.SP.22). 6.6) til samle
6.7: sammen, indbegrebet, sammenfatningen
af noget. Aarsagen, hvoraf sligt anføres, er
alleene denne, for at viise Samlingen af Hæn-
delsler, hvilke mig som et Menneske er alle
vederfaret. Æreboe.4. || nu kun (dial.) i forb.
i (en) samling, i en sum; (sammenfattet,
taget) under eet; samlet. I lover at sende mig
alt det I meener at jeg kand finde Behag i,
af de Papiører, som I vilde ikke gierne lade
mig see i en Samling. Pamela.III.179. Betal
mig den Plukgiæld i en Samling. VSO. Der
er noget, jeg vilde sige til Brindstedfolk i
Samling; og da jeg vidste, at mange af jer
var til Stede ved dette Møde, saa er jeg nu
kommen herover. *JakKnu.GP.179. Feib.*

Samlings-, i ssg. af Samling, især
(hvor intet andet angives ndf.) i bet. 6.1. || af
de mange ssg. kan, foruden de ndf. medtagne,
nævnes (til Samling 6.1; især ☉): Samlings-
bolt, -bøjle, -flange, -forbindelse, -fuge, -heks,
-skrue, -tap; (til Samling 6.3; især polit.):
Samlings-bestræbelse, -kandidat, -liste, -parti,
-politik, -raab. **-aften,** en. [4.3] (sj.)
mødeaften. *Schand.TF.II.320. -arm,* en. ☒
forbindelsesstykke, der fastholder kanonsløden
til skibssiden. *Wolfh.MarO.282. Scheller.*
MarO. -bind, et. [3.1] (jf. Samlebind; især
bibliot.) bind, hvori forskellige mindre haand-
skrifter ell. tryk er indbundet sammen. *Bruun.*
E.37. Biblioth.².II.421. -dag, en. (ænyd.
d. s. i bet.: sammenkomst, møde) 1) [4.2-3]
(l. br.) dag, paa hvilken folk forsamles, ell.
dag for en sammenkomst, et møde. *Mynst.*
Præd.I.71. VSO. 2) (sj.) til Samling 6.3.
den afdøde Grundlovs Fødselsdag vedbliver
at være en Mærkedag og en Samlingsdag i
Nationen. *Hørup.III.237. -flag,* et. [4.2-3]
(l. br.) flag, der betegner samlingssted olgn.
Larsen. -haandskrift, et. [3.1] (jf.
-bind; bibliot.). *LNielsen.Danmarks-middel-*
alderligeHaandskrifter.(1937).174. -hus, et.
[4.3] (nu især hos sprogensere) d. s. s. For-
samlingshus. (*kætternes*) Samlings-Huse. *Holb.*
Kh.206. Compagnie-Strædet, hvor de Hansea-
tiske Kiøbmand forud havde deres Sam-
lings- eller Laugs-Huus. *EPont.Atlas.II.142.*

i Samlingshuset — ja, der „lever den Gamle af Dage“. *KMunk.O.11.* -lokale, et. [4.3] (jf. -hus, -stue; l. br.). *Bl&T.* -lægte, en. spec. (×, foræld.): tværlægte, der nagles til palissaderne. *MilTeknO.* -ministerium, et. [6.3] (polit.) ministerium, udgaaet fra to ell. flere partier; koalitionsministerium. *ORode.KV170.* -muffe, en. ☼ muffe, hvormed to rørstykker samles. *Scheller.MarO.* ☉ -mærke, et. [4.2] mærke (II.6.2), hvorunder hær olgn. samler sig; nu næsten kun billedl., om hvad der samler folk i enighed, samdrægtighed. *Recke.KO.91.* Gid denne Fane . . maa blive et Samlingsmærke for Foreningen. *DagNyh.¹⁶/1911.2.sp.6.* „Vor Gud, han er saa fast en Borg“, der gennem Slægter har været de lutherskes Kampsalme og Samlingsmærke. *Ludwigs.SS.II.19.* -navn, et. 1) [2(s)] (jf. -ord; gram.) d. s. s. I. Kollektiv. *FDyrlund.Uds.13.* *Mikkels.SproglS.38.* 2) [6.s] (l. br.) betegnelse, hvorunder forskelligt sammenfattes; fællesbetegnelse. *Bl&T.* -ord, et. [2(s)] (gram., nu næppe br.) d. s. s. -navn 1. *Rask.FS.30.* *NMPet.Ordd.80f.* -plade, en. (bygn.) d. s. s. Samleplade. jf. Tømmersamlingsplade. *HFB.1936.XLVII.* -plads, en. (jf. Samleplads) 1) [4.2] plads, hvor mennesker (især efter aftale ell. ordre) strømmer sammen, samler sig, især for at danne en samlet trop, procession ell. militær formation; 2) sted, hvor en kowoj samles, ell. sted, hvor en eskadren, flaaedes skibe if. aftale samles, hvis de bliver splittede. *Allarm-Samlings- og Parade-Pladser.LTid.1738.30.* tre andre Skibe . . havde Øen Teneriffa til Samlingsplads. *Reiser.III.12.* *Ev.(1914).IV.250.* *Harboe.MarO.* flere Troppe (af soldater) kom til Samlingspladsen. *Rist.S.209.* 2) [4.2-3] (nu l. br.) om sted, hvor folk samles, mødes; ogs. [5.1] om sted, hvor enkelte personer har sat hinanden støvne; mødested. *EPont.Atlas.II.152.* de Elskendes Samlingsplads. *Blich.(1920).XXVIII.34.* min Faders Huus var Samlingsplads for alle den Tids litteraire Reputationer. *Heib.Pros.XI.490.* Spisesalen (tjener) til en Samlingsplads for os samtlig baade Middag og Aften. *StephJerg.L.59.* billedl.: *Dit Hierte er en Samlingsplads for Piger. *Oehl.PSkr.I.82.* 3) (nu næppe br.) om sted, hvor forskelligt findes samlet; jf. (jf. Samling 2): om sted, hvor noget centraliseres og opbevares, ell. (jf. Samling 6.4) hvor forskelligt forekommer, findes samlet. Det er (universitetsbiblioteket), som gjør Göttingen til en udmærket Samlingsplads for alt, hvad der er tænkt og skrevet. *FrSneed.I.10.* *Siig, saae dit Øye vel blant Jordens Steder | En Samlingsplads for flere Yndigheder, | End her, hvor Ceres boer Dryaden nær. *Pram.EK.15.* -punkt, et. 1) [4.2-3] punkt, sted, hvor folk forsamles, strømmer sammen olgn., ell. (især) sted, hvor folk mødes, kommer sammen til drøftelse af noget, for at underholde sig indbyrdes olgn. De tyske Klassikeres Hoved-

kvarter og Samlingspunkt var dengang *Weimar.Brandes.IV218.2)* [6.2] (jagl.) sted, hvor linier olgn. løber sammen. *Kraft.(KSelskSkr.III.262).* Samlingspunktet i Menneskets Øje maae falde snart nærmere, snart længere bag ved Krystal-Lindsen. *Herholdt.(PhysBibl.V342).* 3) (jf. Samling 6.3) ☉ om hvad man samles (i interessefællesskab) om ell. koncentrerer sine interesser, aandelige kræfter om, ell. (jf. Samling 3.2) fast holdpunkt, der giver en aandelig ligevægt olgn. *Et Samlingspunkt jeg trængte til, | hvorved jeg fæste kunde, | hvad der var spredt i Livets Spil. *Kaahund.63.* skal vi saa udbringe et Leve for vort fælles Samlingspunkt (o: guldbrudeparret). *ErlKrist.NS.129.* -regering, en. [6.3] (polit.) regering, udgaaet af forsk. politiske partier; koalitionsregering. Den nationale Samlingsregering fra Krigen sad (i Belgien) til 1921. *VerdenGD.IV,2.353.* -sal, en. [4.3] (sj.) forsamlingsaal. *KorsogStjerne.1899.20.* -signal, et. (især ×) signal, der kalder til samling (4.2). *Pont.Sk.237.* -skrift, et. [6.3] (jf. ty. sammelskrift; jf. -værk; sj.) skrift, der sammenfatter en forsknings resultat, giver en samlet fremstilling af, oversigt over noget. *Oversk.L.198.* -sted, et. 1) [4.2] (×, l. br.) d. s. s. -plads 1. *MilitærTidende.1894.408.* *AKohl.RN.130.* 2) [4.3] sted, hvor folk mødes, kommer sammen for at drøfte noget, underholde sig indbyrdes olgn.; ogs. [5.1] (nu næppe br.): sted, hvor to personer har sat hinanden støvne; mødested. *Holb.JH.I.201.* *De skynde sig afsted, med samme Hurtighed, | Som omme Elskere til deres Samlings Sted. *Wess.27.* piazza del popolo, hvis Obelisk var vort sædvanlige Samlingssted. *Bergs.PP.10.* hans Hjem . . var Samlingssted for mange hjemløse Mennesker. *UDahlerup.GT.129.* 3) ☼ sted, hvor to dele er forbundne med hinanden. Herreparaply . . Samlingsstedet mellem Skaft og Stel beslaaet med en Sølvring. *PolitiE.Kosterbl.¹³/11.1924.2.sp.2.* -stue, en. [4.2] stue i pensionat, herberg, hospital olgn. til fælles afbenyttelse for gæsterne (patienterne) om dagen ell. (især) ☉ om stue paa kaserne olgn. til ophold for soldaterne om dagen. *MR.1834.145.* *Lærebogf.HærensMenige.I.(1903).* 17. *Riget.⁷/11.1912.4.sp.2.* -styrkke, et. ☼ forbindelsesstyrke ml. to dele, især to rør (jf. Fittings). *Scheller.MarO.Hannover.Tekn.126.* -tal, et. [6.3] (gram., l. br.) om de substantiviske talord, der betegner en regningsenhed. *Mikkels.Sprogl.183.* -tegn, et. [4.2] (l. br.) d. s. s. -mærke. *Recke.KS.18.* -tegning, en. ☼ tegning, hvorefter de forsk. dele til en genstand samles. *FagOSneak.* -tid, en. 1) [4.2-3] (l. br.) tidspunkt, da folk samles; tidspunkt for møde olgn. Ved den bestemte Samlings-Tid forføjede vi os hen til Opera-Huset. *Prahl.AH.I.115.* *Bl&T.* tidspunkt, da et mandskab møder til tjeneste: *ExercArtil.(1804).5.* 2) [4.4] (l. br.) tid, da en rigsdag er samlet. *Bl&T.* -værelse, et. [4.3] (nu l. br.)

d. s. s. -stue. *D&H. -værk*, et. [6.6] (jf. -skrift) d. s. s. Samler-, Samleværk. *Tilsk. 1938.I.19.*

Sam-liv, et. (jf. -leve, -levned) 1) det at leve sammen med, have (daglig ell. jævnlig) omgang med. 1.1) (jf. -leve 1.1) i al alm. *Et venligt Minde om vor (s: en skuespillertrups) Id, | Og om vort Samlivs glade Tid. *Blich. (1920).VII.87.* om Goethe og Schiller i Samlivet (i *Weimar*) havde hun en Rigdom at fortælle. *HCAnd.ML.358.* Hovedaarsagen til (gæstfrihedens) stærke Blomstren (er) den, at det selskabelige Samliv . . maa erstatte det offentlige Liv. *Brandes.X.33.* || hertil (l. br.) ssgr. som **Samlivi-dag(e)** (*Oversk.L.385*) -**kultur** (*VVed.RF.32*), -**kunst** (*FDreier.FrF.1*) ofl. 1.2) (jf. -leve 1.2) det at bo og leve sammen som kontubernaler olgn. ell. (især) som ægtefolk. de Fæstningsringe, vi den Tid . . ikke vilde lade os paasnakke, anlagde vi efter mange Aars kierlige og trofaste Samliv paa vor tredieve Aars Bryllupsfest. *Rahb.E.V150.* *Kierk.V.8.* Han havde nogle Aar levet i et frit Samliv med Guldsmededatteren E. *BiogrL.VI.100.* forargeligt samliv, se forargelig. || hertil bl. a. (jur.) **Samlivi-pligt** (*Sal.XX.874*), -**ret** (*VortHj.III.3.59*). 2) ω billedl. nogle Træk af Rigernes Samliv under Unionen. *Allen.I.51.* i Samlivet med Gud faae vi Visthed om hans Tilværelse. *Monrad.BV.7.* De mange Aars Samliv med Saxo havde ført Stephanus vidt om i Historiens Verden. *CSPet.Litt.I.618.* -**lyd**, en. (glda. d. s. (*Suso.46*)), jf. oldn. samhljóð, konsonant, samhljóðan, harmoni; sml. Sammenlyd; højtid.) lyd, der klinger sammen med, samtidig med en anden (andre), eller (især) lyd frembringelse, klang, dannet ved at flere lyde fremkommer samtidig og klinger sammen; samklang; symfoni; kor. *I tusind Samlyd bryde Jubler ud. *Thaar.ES.229.* *Du (skal) en harmonisk Samlyd høre | Af alle Væsners høie Røst! *Rahb.Tilsk.1796.226.* Det var en varm Julidag med stillestaende Luft, og i denne Luft laa Samlyden af Aadalens varme travle Mølleværker og summede. *GyrLemche.S.II.223.* || billedl. Den Engelske Harpe (s: digtekunst) . . er kommen til sin rette samlyd (harmonie) ved Edmond Spenser. *PoulPed.50.F.8.* lyt, om det klinger — og hvorledes — om Ordenes Klang staar i Samlyd til Tanken. *Bogan.I.111.* || (sprog., sj.) vokalharmonie. *Rask.Udv.II.40.250.* -**lyde**, v. [-lyʔðə] vbs. -**ning**. (jf. oldn. samhljóða, stemme overens, samstemme; jf. -lyd samt sammenlyde; nu sj.) lyde, klinge sammen (med); danne samklang (med). *Thaar.ES.218.* *Med Røsterne fra Hedenold | Samlyde Nutids tusindfold. *Heib.Poet.IX.302.* Samlydende (harmonerende) Toner. *MO.* || billedl.: samstemme; harmonere. Af en Sanger fordres . . Stemmens og Stemningens Samlyden i Foredraget. *Kierk.XIII.448.* || (nu næppe br.) om sproglige for-

hold; dels om vokal: antage samme karakter som, omdannes efter en anden; danne vokalharmonie. husrø (blev) ved samlydning . . husrø. *FDyrlund.(DSt.1911.110).* dels: udtales sammen med en anden lyd; spec. i forb. samlydende bogstav (jf. oldn. samhljóðandi) om konsonant, medlyd. *Gram.Nucleus.1703.* *NvHaven.Orth.11.* **MO. -læsning**, en. 1) (sj.) om flere personers oplæsning af et dramatisk arbejde, idet hver læser sin rolle. *FlensbA.^o1924.6.sp.3.* 2) (l. br.) det at to (ell. flere) elever, studerende i fællesskab gennemgaar, indøver lektie, pensum. *OskAnd.(KirkehistSaml.6R.1.222).* -**løb**, et. (ænyd. d. s. i bet. 1, glde. samlop i bet. 2, oldn. samhlaup, opløb; jf. Sammenløb) 1) (nu næppe br.) sammenstimen; opløb. *Rahb.(MO.).Bagger.I.153.* 2) (ω , l. br.) det at to (ell. flere) veje, strømme, linier olgn. løber sammen; ogs.: det sted, hvor de løber sammen. Skjønt Fosteret ingen umiddelbar Sammenhæng har med Fosterleiet . . og der heller ikke har noget Samløb Sted mellem Fosterets og Moderens Blod. *Frank.SM.1807.115.* begge Floders Samløb. *POBrøndst.RG.II.307.* *ADJørg.NK.I.141.* 3) (sj.) sammenstød ml. to løbende personer ell. ting. *Dihden holdt Menelaos af Frygt for Hjulenes Samløb. *Wilst.II.XXIII.v.422.* ω -**løbende**, part. adj. (jf. -løb 2 samt 1. sammenløbe; l. br.) som løber sammen, forener sig til en enhed. (der) maatte gøres det mest mulige for at værne Danmarks og Grønlandernes samløbende Interesser. *EMikkels.ØE.175.* (det var) de daarlige Kornpriser, hvoraf fulgte det amerikanske Landbrugs uhyre Trængsel, der — tilligemed en Række samløbende Omstændigheder — bevirkede, at Verdensøkonomien kom af Lave. *Tilsk.1931.II.414.* -**male**, v. [-maʔlə] (møl., bag.) male en kornsort sammen med en anden ell. fremstille en slags mel ved maling af to kornsorter samtidig; især i part. sammalet brugt som adj. det af mange Læger stærkt anbefalede Sundhedsbrød af sammalet Hvæde. *Pol.^o1935.Sønd.22.sp.4.*

I. samme, adj. [ʔsamə] (*Høysg.AG.16*); dagl. ogs. [ʔsamʔə] \ m. gradbøjn.: superl. (jf. former som eneste, selveste) **sammeste**. i sammeste Øjeblik. *FrPoulsen.VN.86.* (æda. sam(m)æ, oldn. sami, eng. same (jf. oeng. same, adv.), oht., osaz. samo, got. sama, svag form af et adj., der foreligger i fsv. samber, oldn. samr, jf. gr. (h)omós, sanskr. sama; sml. sam, samle, sammen, sams, I-II. samt, som, somme, hersom(s))

1) tjenende til identificering af egenskaber, indordning under fælles art, klasse osv.: ganske lignende, tilsvarende; ens. 1.1) m. flg. bestemmelse (i form af relativsætning, sammenligningsled ell. (nu næppe br.) præp. led m. med) til angivelse af den ene af de to faktorer, der sammenlignes. vi have samme Troe med eder. *Holb.Ep.V^o.93.* Hans Leve-maade og Næringskilder vare de samme som

.. de andre Klitboeres. *Blich.*(1920).XIX.133.
 *Han gik med samme Reising, | Som da han end var ung. *Winth.HF.*265. i forb. som i samme forhold, grad som, se u. III. Forhold 3.2, I. Grad I. man skal tage ind med den samme maade, man maaler ud med, man skal maale ud med samme maal (ell. skæppe), man maaler ind med, se I. maale 1., s. vi har alle den samme tro som præsten i vor kirke, se u. Præst 1.2. 1.2) ved sammenligning, sammenholdelse med noget, der er nævnt tidligere ell. fremgaar af sammenhængen, situationen; ogs. i al alm. angivende ensartethed. alle Lemmer have ikke den samme Gjerning. *Rom.*12.4. En Jomfrue har . . engang af en Hendelse faat ont, og bildet sig ind, at det kom af Caffe; hvorfor det heele Naboe-Lav er falden paa samme Griller. *Holb. Vgs.III.1.* Saa frembragte de samme Aarsager stedse de samme Virkninger. *Engelst. Nat.*12. Den unge Svømmerske havde en . . mærkelig Lighed med den kyrenæiske Afrodite . . Det var de samme lange strakte Ben . . det samme slanke Liv. *JV.Jens.RF.*105f. i særlige forb. (til dels ogs. til bet. 1.1) som paa samme fod, (vi er alle) af samme ler, i, paa samme maade, i samme maal, (betale) med (ell. i) samme mønt, være ved samme pas, nyde samme skel, se Fod 7.2, Ler 2.2, I. Maade 1.2, 5.5, I. Maal 5.4, Mønt 1.2, V. Pas 1.2, Skel. || (jf. u. bet. 2.3) i forb. een og samme (eet og samme), aldeles ens. de Tropper, der garnisonere i een og samme (se bet. 2.3) Bye, nyde eet og samme Tillæg. *MR.*1807.155. (nu kun substantivisk ell. som præd.) een og den samme. tvende hvide Marmor Liig-Stene, som begge have en og den samme Paaskrift. *Thurah.B.*113. Ikke alle rige Stater ere blevne rige ved eet og det samme Middell. *Schytte.IR.*II.60. 1.3) det samme brugt substantivisk: noget ganske ens (art), lignende; ogs. (jf. bet. 4): ligeledes, ogsaa dette (nævnte). „Det riimer sig meget lidet sammen.“ — „Vi har og merket det samme.“ *Holb.Kandst.I.*2. Det er en Nar, som gjør Cour til alle Frumentier, og siger dem Alle det Samme. *Heib.Poet.VI.*289. Han havde rigeligt det Vand, han skulde bruge til sine Værker, og det samme havde Mølleren i Kongssø. *GyrLemche.S.IV.*132. en kendt journalistisk Vending: „Tæppet falder. Det samme gjorde Stykket.“ *Schyberg.DT.*336. (jf. bet. 1.1:) Kaffe er ifølge de danske Kvinders Udsagn det samme for Legemet som Guds Ord for Sjælen. *IsakDin.FF.*306. talem.: det samme paa en anden maade, se anden 4.3. naar to gør (siger osv.) det samme, er det dog ikke det samme olgn. (*lat.* duo cum faciunt idem, non est idem) *Holb.Kh.a2v. Orst.VII.*67. Tvende kunne se det Samme, og det er ikke det Samme. *Mart.Mynst.II.*19. *Mau.II.*215. *Krist. Ordspr.nr.*7138. *Rubow.SP.*257. || (især som præd.) i udtr. for, at noget er esbetydende, for-

skelsløst ell. ligegyldigt (undertiden forkortet d. s.: *Rask.Retskr.*336. *Glahder.Retskr.**(1929).196). man (stred) om Keiserens Skjæg, eller hvad der er det Samme, om sit eget Smule Jeg. *Grundtv.Udv.III.*604. det bliver nogenlunde det samme, om man køber koks i tons eller hektoliter | glad hedder i intetkøn det samme | (jf. bet. 1.1) m. flg. sammenligningsled (-sætning) (undertiden forkortet d. s. s.: *Rask.Retskr.*336. *Larsen.*690). hver Qvinde, som beder . . med ubedækket Hoved, beskammer sit Hoved; thi det er det Samme, som var hun raget. *ICor.II.*5. brøddisk er det samme som brødbrikke. *NvHaven.Orth.*19. At lempe Tanke og Følelse efter Ordene, er det samme som at tilskjære Kroppen efter Klæderne. *Cit.*1817. (*Hjort.B.I.*43). Alle Storvildtjægere ved, at Jagten paa Vildsvin og Bøffel, hvor farlige Dyr de end kan være, ikke bliver det samme som Jagten paa de store (rovdyr). *IsakDin.FF.*163. gøre (*S&B. Bl&T.*) ell. komme ud paa det samme, føre til samme resultat, maal; blive det samme (til slut); være lige meget; komme ud paa eet. vel kan Trætænderne ey rive saa dybt, som Jerntænderne; men da deres Harve-Bulle udfordrer at være større, følgende tungere, saa kommer det ud paa det samme. *JPPrahl.AC.*21. (jf. u. bet. 1.2:) det løber ud paa (eet og) det samme, se II. løbe 41.3. i forb. som det er mig det samme, det er mig uden forskel, ligegyldigt, hip som hap; jeg er ligeglad. *Moth.S36.* det var min Broder det samme, hvilken vi gik. *Ew.*(1914).IV.244. Om De sagde det i Spøg eller i Alvor, veed jeg ikke, og det er mig ogsaa det Samme. *Heib.Poet.VI.*380. Det var for Resten ham det samme, hvad Ellen tænkte eller ikke tænkte. *GJørgensen. 3x12.*(1933).7. talem.: det er øllet det samme, hvem der drikker det. *VSO.* det er ell. kan være det samme, det gør ingen forskel; det er ligegyldigt, uden betydnings; ogs.: hvorom alting er; trods alt. *Nu vell det være kan det samme, | Om rette Navn jeg ikke skulde ramme. *Wess.*139. *slipper jeg end aldrig ud, | Saa er det saamæn og det Sammel *Winth.D.*93. Hor, du — det er nu det samme — en flot Karl er'et ligegodt. *Pont.Sk.*129. Aabent at erklære at det kan være det samme med Sprogets Oprindelse turde være frivillig Udstilling af en defekt Opdragelse. *JVJens.*(*Pol.**)1936.15.sp.6). i videre anv.: det kan undlades, undværes; det behøves ikke. Hans Navn er saa svært at udtale, Du kan ikke udtale det, og saa kan det ogsaa være det Samme. *HCAnd.*(1919).III.169. Véd Du . . hvad Grækenland hed i gamle Dage? Thomas tav; thi det vidste han ikke. — Naa, sagde Fris; det er ogsaa det Samme. *Schand.TF.I.*27. Buddet skulde . . bringe den Besked (til dyrlægen), at det nu kunde være det samme (: at han ikke behøvede at komme), for Koen var død. *Pont.FL.*38.

2) tjenende til identificering af individ ell.

eksemplar, udpegende et bestemt som det eneste, netop det, der er tale om, tænkes paa, det, der er gennemgaaende (altid nærværende) under forsk. forhold, synsvinkler osv., fælles olgn.; om forb. selv samme se II. selv 5; om samme steds se sammesteds. ofte i tidsangivelser som: i samme huj, god(e) lag, minut, nu, øjeblik, se I. Huj 2.2, Lag 4.2, Minut 2.2, I. Nu 1, Øjeblik. paa samme gang, se Gang 4.3. (paa, til) samme tid se Tid. 2.1) i forb. m. flg. bestemmelse (især i form af relativsætn. (se ogs. u. I. der 1.1), sammenligningsled (nu næppe br.) præp. led m. med) til angivelse af, hvad der identificeres med noget andet, ell. hvad der er fælles med noget andet om et bestemt eksemplar af noget olgn. Den, som nedfoer, er den Samme (1907: er ogsaa den), som og opfoer. Ephes. 4.10. de sad ved samme Bord med Kongen. Gram.Breve.79. Død er han . . . Og paa den samme Dag, som Agner faldt. Ew.(1914).I. 368. *det er den samme Morten, | Som førre ved Høleen krøb. Blich.(1920).XIV.151. *hun vil mig ei tillade | At følges i den samme Vogn med hende. Heib.Poet.IV.21. en revnet Potte, der brister paa samme Sted, hvor den nu paa Skramt er brændt sammen. Hørup. III.94. 2.2) angivende identitet med individ, eksemplar osv., der er nævnt i det foregaaende, fremgaar af sammenhængen, de givne omstændigheder olgn.; om tidsrum ogs.: selve det paagældende, indekværende, endnu ikke udløbne. Paa den samme (1931: den) Dag gjorde Herren en Pagt med Abram. I Mos. 15.18. *Saamangen stolt Sømand den samme Nat | For sidste Gang lukked sit Øie. Blich. (1920).XXI.183. *I Salen derinde laa Keiserens Kjol, | men Katten sprang op paa den samme Stol. Hostr.SpT.III.14. hun fik aldrig mere end de to samme børn. Hjorta. 40 Kr.78. Komtesse Calypso von Platen-Haller-mund, en Niece af den lærde Digter af samme Navn. Isak Din.FF.187. Hun rejste . . . samme Dags Aften. smst.428. den samme (forkortet d. s.) brugt i underskrift af efter-skrift til breve olgn. samme brugt i st. f. gentagelse af navn (ogs. tidsskrifttitel olgn.), især i kataloger, noteapparat olgn. Fra L. Phister til Hertz . . . Fra Samme til Samme. Hrz.Breve. 194. Kbhvns maanedl. Post-Rytter 1701 . . . 50 Samme 1702. Nystrom.KO.47. FBoysen: Af Møens Historie . . . samme: Stege Bys Bog. HMatthiess.MB.165. || (jf. bet. 3) m. bibel. af, at noget er det sædvanlige, velkendte, gamle. Kroen havde faaet et nyt Indhus, men Folke-ne var de samme. JVJens.M.I.172. Aah, der er Vækkeren (v: vækkeuret) | Saa skal man op, have det samme, gamle Tøj paa, sluge lidt Kaffe (osv.). EMortens.H.159. i forb. som samme skuffe, surdej, tonde, 60 se Skuffe osv. 2.3) (jf. bet. 4.3) uden nødven-dig relation til noget i talen ell. sammen-hængen, fremhævende, at der kun er tale om eet eksemplar osv. (som er fælles); een. de

(lærer) at betragte hverandre . . . som Søner af det samme Fædreland, som Lemmer af den samme Familie. Engelst.Nat.287. *Til samme Himmel gaar vor Gang, | Adskilles end vort Spor. Ing.RSE.VI.94. *vi ha'de | Just begge hjemme i samme Gade — | Tænk, sikkert Held! Bøgh.D.II.309. to Ventilur, an-bragte i det samme Ventilhus. SkibsMask.63. || ofte (jf. u. bet. 1.2) i forb. een og samme (eet og samme). (myggesværmenes) uafdelige Svæven op og ned paa et og samme Sted over en og samme Busk. KnudPouls.BE.205. jf.: Gud er dog den Ene og Samme, af hvem alle Ting ere. Mynst.Betr.I.165. (nu især sub-stantivisk ell. som præd.) een og den samme (eet og det samme): Maaske var de to Sider af hans Natur til syvende og sidst Een og den samme. Isak Din.FF.183. se endvidere u. II. en 3.2. || være i samme baad, spec.: være underkastet de samme (livs)vilkaar; have skæbnefællesskab. *løg dig paa Sinde, danske Mand, et Raad, | Vi (v: Dan-mark og England) er i samme Baad! JVJens. Paaskebadet.(1937).23. vi (v: nogle soldater) er vel Kammerater og i samme Baad. Woel. DG.38. jf.: Vi er alle paa samme Skib, Peders Lykke er vor Lykke, hans Ulykke vor Ulykke. Rosenkrantz.G.I.130. gaa, følge, faa, tage (med) i samme køb, se Køb 1.3. drage ell. trække (paa) samme line, se I. Line 1. skære, slaa, sy over ell. efter samme læst, se I. Læst 3.

3) betegnende uforanderthed m. h. t. egen-skaber: som ikke har forandret sig; stadig sig selv lig. 3.1) om person. || attrib. (i alm. spr. kun m. flg. relativsætn. ell. sammenligningsled). Nu seer jeg dog . . . at hun virkelig var den samme Uskyldige Pige, som hun vilde holdes for at være. Pamela.I.425. Cordelia har altid været den samme forfængeli-ge, indbildte Taabe, som hun er endnu. Rahb.Tilsk.1796.752. || substantivisk (ell. som præd.) m. best. art. Jesus Christus er i Gaar og i Dag den Samme. Hebr.13.8. (gud) er uforanderlig, det er: han er evig den Samme. Katek.§11. hun vilde aldrig blive den samme efter at Dorte var død. JesperEw.PF.170. 3.2) om ting ell. forhold. || (jf. bet. 2.2) attrib. *Hvert Aar hænder den samme Ting: | Sko-ven knoppes og staar i Spring. Stuck.S.23. *Nu breder Hylden | de svale Hænder | mod Sommermaanen. | Aaret efter: *De samme Bøge | og lyse Nætter | den samme Lykke! JVJens.Di.141. gentaget (jf. ndf. l. 64ff.): Hver Dag skulde Jens holde Tale! Samme og samme Emner! Politik. MartinAHans. NO.27. || substantivisk ell. som præd. Sandheden bliver altid den samme. Mynst.Ref.4. Det er endnu det samme med ham (v: den syge). VSO. Siden da har jeg elsket Femte-juni . . . Den er som Hævet: altid ny og dog evig den samme. JesperEw.K.9. Stadigt det samme, Marker, Lyng, Diger og Grøfter. HansPouls.HF.13. gentaget, især i forb. som

det er det samme og det samme (om igen), om noget uforandret, ensformigt, monotont. *KomGrønneq.II.374.* Peer: „Du holder jo intet af mig, dit Skarn!“ . . . Karen: „Jeg kan intet lide, Peer, at Du kommer saa altid med det samme og samme.“ *Lodde. (Skuesp.IV.284).* den Ballade . . . fortsatte jo gennem Aarene, bestandigt det samme og det samme. *Pol.⁹⁹/1937.Sønd.3.sp.1.* blive ved det samme, (l. br.) blive uforandret; blive ved det gamle. Alting blev ved det samme i Skoven. *Lagerlöf.NielsHolgersensRejse.I. (overs.1906).33.*

4) (udviklet af bet. 2, til dels efter ty. dertil) m. pronominale bet., henvisende til og genoptagende et ord i det foregaaende: paa-gældende; nævnte; den(ne). 4.1) (i formelt skriftspr. ell. (ved personbetegnelse, -navne) spøg., nedsæt.) attrib. (uden forudgaaende bestemmelsesord ell. (mindre alm.) m. forudgaaende best. art. ell. demonstrativ pron. (nu l. br. m. flg. poss. pron. ell. gen.: samme hans midler. *Cit.1720. (KbhDipl.VIII.506).* Samme min Hr. Fader var en . . . riig Adelsmand. *Blich.(1920).XIII.194.* samme din elskelige Søn, Jesus Kristus. *Alderbog.440.*) Dersom den, der Gaarden besider, forhugger, eller forhugge lader, samme Gaards Skove til Upligt. *DL.3—12—3.* Der var en Mand i Uz Land, hans Navn var Job; og den samme Mand var oprigtig og retskaffen (1931: det var en from og retsindig Mand): *Job.I.1.* *Da kom der en Bonde til samme Sted — | Han hedde saamænd Søren Kanne. *Blich.(1920).XXI.184.* *hør nu blot, hvordan det gik | Den samme slemme Frederik! *Bastian.nr.3.2.* Han blev til Tider ubarmhjærtigt drillet af Morten Pontoppidan; thi samme Morten var fuld af Luner. *Aakj.FDD.85.* ofte i appos.: Det blev en dygtig Karl til at skyde, den samme Johan. *Blich.(1920).XI.201.* Hun er ganske tiltalende samme unge Dame. *Leck Fischer.KM.127. 4.2)* substantivisk. || (i formelt skriftspr.) uden art. (men m. best. bet.). Er hand forlegen for artige, lystige Jomfruer, som veed at leve, see da vil jeg recommendere ham een, som skal være efter hans Sind, og samme er lige saa tam i faste Tider, som i Julen. *Holb.Vgs.II.4.* For sine Yttringer paa Rigsdagen kan intet af dens Medlemmer uden Thingets Samtykke drages til Ansvar udenfor samme. *Grundl.(1849).§61.* G. havde derefter søgt den norske Maler . . . i sammes Hotel bag om Raadhuspladsen. *ORung.VS.11. (hun)* har faaet den kongelige Belønningsmedaille . . . med Tilladelse til at bære samme. *Blækspr.1934.6. (jf. høj-, (aller)højst-samme; nu næppe br.) i tillale:* Deres Excellence tilgive mig, at jeg standser samme. *Bagges.L.I.13. (nu l. br.) visende tilbage til et flt.-ord:* Man siger og, at Børn vanslægte fra deres Forældre og fra sammes Dyder. *Høysg.S.95.* De har kastet et gunstigt og klart Lys over disse Digtinger, og mange Læsere ville

herved faae bedre Syn paa samme. *HCAnd. Breve.II.602.* || (i rigsspr. kun i den l. 24ff. nævnte forb.) m. best. art. En habil Tiener, der vil gøre et Skielmsstykke, maa først udstudere sit Herskabs Naturel, og iføre sig det samme. *Holb.Stu.I.8.* Den Tyv, som stjal et Armbaand fra en Dame, ombedes at levere samme tilbage, ellers indrykkes den Sammes fulde Navn. *Heib.Poet.VI.260. i flt.:* saasom Læsernes Smag er foranderlig, saa ere der fundne nogle, som have stødet sig over visse Ting, som derudi (o: i nogle memoïrer) findes. Jeg er aldeles ikke eenig med de samme. *Holb.Ep.V².6.* at beskrive et Menneske eller Dyr af sine udvortes Lemmer og Parter, i Henseende til de sammes Figur, Farve. *Høysg.S.337.* Han købte tre, og de samme duede ikke. *Feilb. i appos.:* der fik hun et Menneske at see . . . han gik siden fra Forstanden, den samme. *Rahb.Tiisk.1794.53.* Det blev imidlertid Gram en dyr Reise den samme. *Grundtv.Saxo.I.28.* det er en net Karl, den samme. *Blich.(1920).XXX.44.* det er ikke saa sær, det samme. *Feilb. i forb.* det er godt det samme, (talespr.) det er godt, at det forholder sig saaledes; guðskelov for det. Det er meget godt, det samme, at han har boret sig ind ved det Blad (som journalist). *Schand.TF.II.254.* nu er det jo forbi, og det er godt det samme . . . Forbi er Æventyret. *Nans.JD.86.* han var fra konstitutionel Monark bleven enevældig Hersker. Og godt det samme. *Jørg.SK.67. 4.3)* (jf. bet. 2.a) m. best. art.: angivende et eksemplar osv. som det eneste eksisterende ell. det ene, der netop ell. specielt kommer i betragtning; kun ell. netop, specielt denne (dette); denne (dette) ene. jeg har kun det samme eksemplar tilbage | især substantivisk: den lille frøken Lind har begyndt at udvikle sig. Nu gik hun først der og jankede med bestyreren på realskolen, men det blev ikke til mere end det samme. *Hjorte.F.174.* for det samme, netop med det formaal, i den hensigt. det var et underligt Indfald, at reise til Jorsal uden at bade sig i Jordan, især naar man var gaaet ud til Floden for det Samme. *Oehl.XXXII.115.* *En Syster ad Drengen paa Timen sprang til, | Hun stod der paa Luur for det Samme. *Grundtv.SS.II.77.* Pelle og de andre (strejtede) om paa Torvet for at faa et Glimt af den ny Svend at se — der var mange Folk, de gik der og drev for det samme. *AndNæ.PE.II.211. i sa. anv. (dagl.):* for det sammes skyld. || til det samme, netop til dette brug. De maa gerne være saa artig at tørre Deres Fødder af paa Maatten. Vær saa artig! gener Dem ikke, den er til det samme! *Cit.1867. (Studenterkom.227).* jf.: Han var gift, men han bad mig til Te paa et Værelse, han havde til det samme. *AHenningens.SA.110.*

5) det samme brugt substantivisk efter præp. i særlige tids-udtr. (egl. (til bet. 2) m.

underforstaaet subst.) 5.1) i forb. i det samme (ænyd. d. s. (Rævebog.), fsv. i py (ell. thät sama) i samme nu, øjeblik; netop nu ell. da; tidligere ogs.: paa samme tid ell. straks efter (i fortsættelse af noget) ell. pludseligt. hans Frue . . nejede først paa Fransk og i det samme saa dybt, indtil hun med haanden naaede gulvet, paa Pohlsk. *JJuel.404.* jeg tør ikke engang lukke Vinduet op af Frygt min Mand skal komme i det samme. *Holb. Jul.1sc.* Staaer Havren for længe til Modnelse, og der kommer sterk Blæst i det samme, saa bortblæse de øverste Havrekorn. *JPPrahl.AC.65.* *vor sluen Kat, | en ung og lekker Muus fik fat, | men da han i det samme saae, | en Rotte lod han Muusens gaae. *Thielos.Arier.II.36.* „Poulsen er død,“ sagde A. og blev i det samme bleg. *JVJens. D.168.* (jf. u. bet. 5.2; nu næppe br.) ret i det samme. *VSO.VR93.* || brugt alene ell. 20 (nu l. br.) i forb. m. at ell. som som inddeler af tidsbisætn.: i samme øjeblik som; netop da; samtidig med at; ogs. (nu l. br.): jævnsides med at; idet — ogsaa. man har haab om at fornøye, i det samme, som man forbedrer. *EPont.Men.II.6.* der stak han mig, i det Samme han truede, en Pies (o: et pengestykke) i Næven, og saa blev jeg blød om Hiertet. *Rahb.Tilsk.1796.661.* i det samme at den høire Haand . . rykkes tilbage, skydes 30 den venstre langs Skjæftet frem for den underste Møttring. *MR.1828.151.* I det samme vi talte om ham, traadte han ind af Døren. *VSO.* || (jf. bet. 2.3) † derimod; imidlertid. Scharamouche: „I giettede just mit Naturel, der har aldrig vært nogen saa tjenstagtig, som jeg, om Madame Nature havde i det samme ladet mig blive een lille Pige, saa havde der aldrig blevet føyeligere Creatur i Verden end jeg.“ *KomGrønneq.III.337.* 5.2) 40 i forb. med det samme (ænyd. d. s. i bet.: der- ved, dermed, straks derpaa (Rævebog.), no. dial. med (det) same, isl. med sama, eng. † with the same; jf. u. III. med 6.2) 1. ved samme handling ell. lejlighed; sammen med, i forbindelse, sammenhæng med ell. samtidig, tillige med noget. det kand du bestille med det samme. *Moth.S36.* Den fuldkomne Borger er med det samme det fuldkomne Menneske. *Engelst.Nat.XVII.* Denne Skikkelse vil jeg 50 beskrive; thi med det Samme beskriver jeg min Fætter. *PMøll.(1855).II.83.* *Budde.Historier.(1892).52.* brugt alene ell. (nu l. br.) i forb. m. at ell. som som inddeler af bisætn.: Officererne (maa) med de samme Vogne, og med det samme som de selv kjøre ud . . udføre til Exerceerpladsene, hvad Mad- og Drikkevarer de . . agte . . at bruge. *Reskr.(MR.)²⁹/1778.* Skikkelserne blive rundere og blødere med det samme de blive uvissere 60 (o: paa gr. af taage). *Hz.FN.20.* Med det samme jeg er ved at skrive dette, vil jeg ogsaa skrive, hvad jeg har tænkt om de 60 Millioner Dollars. *ERode.JP.144.* 2. uden op-

hold, ventetid; straks; uopholdeligt. han bøiede sit Ansigt til Jorden, og sov med det samme hen. *Mølb.DH.II.58.* det nytter ikke Adolf at prøve paa at lave Avekattestregre — Far er hos ham med det samme. *JesperEv.K.II.* (udraaber ved biografteater, paa markerede olgn.): (De) kommer ind med det samme | lige (ell. (jf. u. bet. 5.1) nu næppe br. ret. *Esm.II.21*) med det samme: „Ja, jeg skal komme med det samme!“ sagde (lægen) i 10 Telefonen — „lige med det samme!“ *Thuborg.DVE.28.* Hun havde aldeles ikke følt sig smigret (ved frieriet); lige med det samme havde hun rimeligvis følt sig oprørt. *IsakDin.FF.150.* 5.3) i forb. paa det samme (jf. II. paa 6; nu ikke i rigsspr., sml. *Fellb. III.152b⁴²*). 1. paa samme tid; samtidig; tillige. Naar det onde havde sin Tur, grød hun over sit forspildte Liv; og var (manden) hjemme paa det samme, fulgte hun ham med sin Anklage fra Stue til Stue. *AndNz. PE.I.250.* 2. for øjeblikket; lige nu; ogs.: uden ophold; paa minuttet; straks. de ere jo de smukkeste Hænder af Verden, tillad mig at kysse dem paa det samme. *Lodde.(Skuesp. IV.291).* Du er fordømt interessert. Var her paa det samme en Aktrise, saa friede Du til hende strax. *PAHeib.Sk.III.319.* Havde jeg paa det Samme min Stok ved Haanden, saa skulde du faae Svar som forskyldt. *Heib. Poet.V.201.* 3. (især i betingelsesbisætn.) fremhævende de foreliggende forhold, omstændigheder ell. angivende, at den talende gaar over til at antage noget modsat, anlegge et forskelligt, modsat synspunkt olgn.: under disse omstændigheder; derimod; imidlertid (2). „om vi fik Krig paa det samme?“ — „Ja, saa var det jo Tids nok at begynde med sligt (o: militærovelser).“ *Abrah.Fragmenter af Samtaler.(1787).* 26. *gid paa det samme | Nederst i Bugen jeg havde dig ramt, og berøvet dig Livet. *Wilst.II.XI.v.380.* *Kom denne Mand paa det samme tilsøes, hvor Fiskene stime, | Mangen en Hungrig han mættede snart ved at fange dem Østers. *smst.XVI.v.746.* nu kan Du sagtens kritisere; men var det paa det Samme hændet Din Sofie, saa skulde vi have hørt *RGoldschmidt. En Kvindehistorie.(1875).* 26. *OrdbS.(bornh.).*

II. samme, v. se sammes.

sammel, adv. se sammen.

† sammeledes adv. (glda. sam(m)eledes, sammelens, sameledh, fsv. samulepis, samaledz ofi.; jf. *æda.* the samæ leth, paa samme maade (*Lund.Ordb.87*), *oldn.* (á) somu leið; se *iøvrigt* -ledes. *DO.XII.520*) paa samme maade; ligeledes; ligesaadan; ogs. som indledning til meddelelse af parallelt tilfælde olgn.: endvidere. Sammeledis skal og holdis, om een Egteqvindis Forsøelse i saa Maader befindis. *DL.3—16—16—8.* Sammeledis voxer der Meloner. *Pflug.DP.1039.* Viinen og Øllet blefve . . med overmaadige Udgifter belagte . . Sammeledes af de Vahre, som de Holstenske

Undersaatter førte til Hamborg at sælge. *Slange. Chr. IV. 697. m. flg. sammenligningsled.* Byfogden i Neksø har samme Embeder der, som førnavnte i Rønne, og i Sønder Hérred sammeeledes som hin i Vestre Herred. *PN Skovgaard. B. 144.*

Sammel-plads, -punkt, -sted, se Samle-plads osv.

Sammelsurium, et. se Sammensurium.

samme-lunde, adv. (-lund. *Moth. S36. Morgen-og Aften Offer. II. (1763). 17.* (æda. (the) samæ lund, the samæ lunde (*Lund. Ordb. 91.117*), oldn. sømu lund; *jf. -lunde. DO. XIII. 90; arkais., l. br.) paa samme maade; ligesaadan. K. Selsk. Skr. I. 46.* *Den dufted saa liflig endnu i Fjor, | Den dufter i Aar sammelunde. *Grundtv. PS. VII. 224.* *Herre, Præst og Borger, Bønde | Her sig bøje sammelunde. *smst. III. 374.*

Sammel-værk, et. se Samleværk.

sammen, adv. [sam'(ə)n] *Høysg. AG. 100.150. (nu dial. sammel. VSO. („forældet“). Schand. SB. 148. Aakj. B. 109. Gravl. S. 46. Sjæll. Bond. 109. jf. Univ. Bl. I. 372 (sjæll.). Feilb. Thorsen. 28. 43. Flenløse. 83. 189. — dial. sammens. Jens. Sør. I. 14. II. 28. 103. Zak Niels. K. 64. Ordb. S. (sjæll.). — sj. isammen. man slog ham og hans Datter isammen med Folk af Rakkerslagt. *Pont. UE. *19.* (glda. sam(m)en (*Mand. 13. 126. Brandt. RD. I. 4. PLaae. nr. 608. 756. 1090. Rimkr. Fragm. 52. 64. 76*), sam(m)el (*Brandt. RD. I. 139. DGL. II. 31. 281. 391*), sammens (*Skraaer. II. 9*), æda. sam(m)æn (*Lund. Ordb. Harp. Kr. 9. 45. 113. AM.*), samman (*DGL. I. 49. 837*), oldn. saman (*gldo. ogs. samol*), oeng. samæn, ty. sammen (*nu: zusammen*), got. samana, sanskr. samānā; til sam-, I. samme; *jf. samle, I-II. samt || om forb. sender og sammen se sender; jf. al (alt, alle) sammen (u. II. al 8), tilsammen*)*

A. udtalt med (forholdsvis) selvstændigt tryk og ofte brugt som et (forholdsvis) selvstændigt sætningsled (oftest sidst i sætningen); i forb. m. verber ligger det stærkeste tryk paa verbet og noget svagere tryk paa sammen.

1) (*jf. bet. 3.2, 4.4*) som betegnelse for, at to ell. flere er samlet paa et sted, lever, bor paa samme sted under samme vilkaar, paa samme tid og i fællesskab deltager i en vis handling, udfører samme arbejde, er fælles om besiddelsen af noget m. m.; i forening; i fællesskab; i selskab; hos ell. med hinanden; ofte m. bibet. af, at fællesskabet, samarbejdet, samlivet beror paa, præges af enighed, samdrægtighed, sympati. Hugge to Mænd i Skoven sammen. *DL. 6—11—3.* hendis Born, som de (∴ ægtefolkene) have avlet sammen. *smst. 3—16—16—8.* *det er Gammen | At rejse sammen, | Naar Fjederhammen | Er Kjærlighed. *Grundtv. SS. IV. 346.* vi læste sammen og vi legede sammen. *Heib. TR. nr. 45. 2.* Man seer dem altid sammen. *MO.* da de

(indiske tjenestefolk) høre til forskellige Kaster, tør de hverken spise eller sove sammen. *Goldschm. NSU. VII. 159.* vi (∴ to ægtefæller) er jo altid kommet godt ud af det sammen. *PEBenzon. P. 106.* deres Hjørde var for store til, at de kunde bo sammen (1871: tilsammen). *1 Mos. 13. 6 (1931).* gaa sammen, have noget sammen, leve, messe, sidde sammen, se gaa 34.1, IV. have 9.1 osv. kunne sammen, se kunne 22. || m. særlig fremhævelse af gensidighed (nærmende sig reciprok bet.); især i forb. som hviske, snakke, tale, tie sammen, se hviske 1.1 osv. || m. særlig fremhævelse af samtidighed: paa een gang; samtidig. Du skal ikke pløje med en Oxe og med et Asen sammen (*Chr. VI: tillige*). *5 Mos. 22. 10.* vi kom sammen (∴ med samme tog, sporvogn) til Klampenborg uden at vide det! || i tilfælde (navnlig efter verber m. reciprok bet.), hvor sammen i alm. spr. føles overflødig. De bytte Ringe sammen. *Holb. U. synl. II. 4.* Moderen vilde kysse Odd; men han sagde but: „Lad os bie med det, til vi blive lidt nærmere bekendt sammen.“ *Oehl. XXXII. 8.* (de forlovede) slog op sammen kort inden vi reiste. *Hrz. JJ. III. 160.* *Ewig her | Skal Livets Herlighed vi dele sammen. *PalM. T. 86.* forene (sig) sammen, være forlovet, forlove sig, gifte sig sammen, se forene 2, forlove 2.2-3, II. gifte 2.1.

2) særlig (videre) anv. af bet. 1. 2.1) (*jf. bet. 3.1 slutn.*) i udtr. for uenighed, kamp, slagsmaal. (nu ofte følt overflødig). Det er ej Nødværge, dersom mand have været i Slagsmaal sammen, og ere bleve skilte ad, og den (først angrebne) giver Aarsag, at de komme igjen til Slagsmaal. *DL. 6—12—6.* 6 Siæle i hende . . føre Krig sammen. *Holb. Vgs. (1731). I. 5.* ligge, være (bringe, komme, sætte) i haar(ene), i klammeri sammen, se Haar 4, Klammeri. *jf. komme (være) til munds, til ords sammen, se Mund 4.4, Ord 2.3. 2.2)* m. h. t. ting og forhold, som betegnelse for forekomst paa samme sted, indtræffen paa samme tid. Begges Navne findes næsten sammen i de Minder, man har paa deres Gødtjøerhed. *Wand. Mindes. I. 368.* disse Hierteører sidde tæt sammen. *Tode. V. 101.* *Confectrosiner og Mandler der groe, | I store Duske de hænge | Paa Træerne sammen, to og to, | Og koste slet ingen Penge. *Winth. IV. 43.* Havresuppe og Rugbrød smager udmærket sammen. *O. Thyreg. U. A. 151.* ild og blaar sammen gaar let i lue, se I. Lue 1. ligge sammen, se I. ligge 33.1. 2.3) overf., som betegnelse for samhörighed, ensartethed, overensstemmelse. de to farver staar ikke godt sammen | vi passer tøj sammen | se endvidere III. passe 1.1 og 2.2. klinge sammen, rime sammen, se II. klinge 2.1, III. rime 3.2. 2.4) i forb. m. (oftest efterstillet) num. (tal-adj.), for at betegne samme opholdssted, samme stilling for det

angivne antal, ell. som udtr. for, at et antal samtidig udfører en handling, følges ad. *JensSer.I.14.* et Par Stemmer . . begyndte at snakke op, snart hver for sig, snart begge to sammen. *KLars.Ci.106.* Det unge Selskab lod til at have fundet en Omgangsform hvor Kønsforskellen var hævet, i hvert Fald saa længe de var flere sammen. *JVJens.RF.93.* Stiksav . . Tænderne 3 og 3 sammen, med Afstand imellem. *PolitiE.Kosterbl. 1925.2.sp. 1.2.5)* (jf. III. med 2) i forb. sammen med, om den ene part i et forhold over for den anden (de andre parter): i følgeskab, i selskab, i fællesskab med; ogs.: tillige med. et Familie-Daguerreotypi, hvor hun . . dannede Gruppe sammen med sin Broder og sine Forældre. *JPJac.II.164.* Bileam . . havde Israelliterne dræbt med Sværdet sammen med (1871: tilligemed) de andre af dem, der blev slaæet ihjel. *Jos.13.22 (1931).* hvorfør kommer du ikke og spiser sammen med mig i Aften? *ErlKrist.DH.6.* || om samtidig handling, behandling olgn. Da bliver der korsfæstet to Røvere sammen med (1819: med) ham. *Math.27.38 (1907).* Køkkengardiner . . lidt rødfarvet efter Vask sammen med rødt Tøj. *PolitiE.Kosterbl. 1925.2.sp.1.* || som udtr. for sammenstilling, sammenligning: i forbindelse med; i forening med. Dette sammen med det tidligere foretagne har jævnet vejen for lovens vedtagelse. *HjælpeO.*

B. forbundet med enhedstryk med et (som regel tryksvagt) verbum (trykforhold, der dog kan ændres, naar verbet faar modsætningstryk) i forbindelser („uægle sammensætninger“), der oftest har et modstykke i sgr. af adv. og verbum (de enkelte forb. er som regel behandlet u. vedk. verbum; i bet. 3-4 (og 5) ofte i forb. sammen med, (jf. bet. 2.5) om een part i et forhold overfor en anden ell. andre); om forb. samle, sanke sammen se samle 8.4, sanke 4.3.

3) som udtr. for, at to ell. flere mødes i, har retning mod samme punkt, bevæger sig hen imod, befinder sig inden for samme (forholdsvis snævre) omraade. **3.1)** om bevægelse mod ell. sammentræf i et enkelt punkt; ogs. som udtr. for, at to ell. flere personer ell. ting nærmes til, presses mod, grænser op til, berører hinanden. *Bæger (hos æble):* lukket eller halvaabent, Bladene . . støder næppe sammen ved Grunden. *CMathies.DF.I.173.* bide tænderne sammen, se I. bide 1.1. naa sammen, se I. naa 6. jf. bet. 6.1: Hun lagde Sigtebrød og Rugbrød sammen og tog en Bid. *ErlKrist.MM.145.* om veje og (jf. bet. 4.3) linier olgn., der mødes (og bliver til eet ell. skærer hinanden): gaa, løbe sammen. || (jf. bet. 6.1) m. h. t. legemsdele, der føres mod hinanden, bringes til at dække hinanden. slaa hænderne sammen, se Haand 1. lægge, stikke hovederne sammen, se Hoved 1.2. || (jf. bet. 4 og 6.1) som betegnelse for sammenpresning, -ryk-

ning, navnlig inden for et snævert omraade og for at spare plads. rykke sammen (nærmere til hinanden) med Stolene. *MO.* paa grund af den voldsomme tilstrømning blev folk presset sammen ved indgangen | tilskuerne masede sig sammen for bedre at se | han drev (ell. jog) svinene sammen | || som udtr. for tilpasning, sammenligning ell. lighed, overensstemmelse. kante, passe (to stykker) sammen, se kante 2.1, III. passe 3.1. holde, ligne sammen, se II. holde 43.1, ligne 7. jf. bet. 4.3-4: stemme sammen, se stemme. || som betegnelse for (hurtig, stærk) bevægelse, hvorved to ell. flere personer ell. ting stader haardt mod hinanden, rammer hinanden med voldsomhed. Sporvognen . . tørnede sammen med Automobilet. *Ugeskr.f.Retsv.1915.A.712.* to automobiler stødte (ramlede, kørte, brasede) sammen i et gadekryds, uden at der dog skete større skade | i videre anv., i udtr. for kamp, slagsmaal ell. (i rigsspr. især) uenighed, diskussion. diskussionen blev hidsigere; gang paa gang stødte de to modparter sammen | fare, gaa, hidse, rage sammen, se II. fare 5, gaa 34.3, I. hidse 3 og 4.2, III. rage 2.2. være haardt sammen (i slaas), se haard 3.3. **3.2)** som udtr. for, at nogen ell. noget samles ell. er samlet inden for et vist omraade; dels (jf. bet. 4.4) m. h. t. personer, der mødes, flokkes ell. er i selskab, lever i nær forbindelse med hinanden. *det er baade billigt og smukt, | At drikke en Draabe, imens vi er sammen. *Wess.250.* *her finder Egnens Børnekuld hinanden, | af Dagens Æventyr og Held ført sammen. *JVJens.VL.119.* vi besluttede, at jeg skulde invitere ham og J. sammen engang i næste Uge. *Soya.HF.46.* kalde, komme, ringe, træde sammen, se kalde 4.1, II. komme 50.2, III. ringe 1.1 og 2.2, træde. || dels (jf. bet. 4.1) i udtr., der angiver samling af adspredte ting, navnlig, at forsk. (ensartede) genstande samles i en bunke olgn. lede, plukke, rade, rive sammen, se V. lede 3.1 osv. bunke, dyngte, hobe sammen, se III. bunke osv. || i videre anv.; dels om opsparring, sammenpugen, skraben til sig (af penge, værdier). A er en fattig Mand østerfra, der har mistet en Ko, og nu er a i Guds Navn ude at tigge sammen til en ny. *ErlKrist.NS.106.* hun kunde ikke prakke ham Penge paa, som hun havde horet sammen. *JesperEw.PF.173.* puge, rage, skrabe, spare sammen, se IV. puge 1.1 osv. dels som betegnelse for, at man lægger noget til side, bidrager til fælles formaal. Karlene havde skudt sammen til Kaffe. *JVJens.HF.15.* jf.: slaa pjalterne sammen u. Pjalt 1.2. dels i udtr. for at fastholde ell. værne noget for at hindre adspaltelse olgn.; i forb. holde sammen (paa), se II. holde 43.2 (samt u. Pjalt 1.2); ell. i udtr. for at koncentrere, opbyde alle sine kræfter, sin energi olgn.,

mande sig op; i forb. som samle, tage sig sammen, se samle 8.4, tage.

4) som udtr. for, at forsk. adspredte dele af et hele ell. forsk. naturligt sammenhørende ting samles til, bringes til at danne en helhed. 4.1) om samling ved mekaniske midler (baand, kløvende stoffer m. m.); spec. (jf. bet. 3.2) som udtr. for, at løse dele, ting samles i bundter, knipper olgn. binde, bundte, drive, fæste, hæfte, hægte, klistre, knappe, knobe, knytte, laske, lime, nagle, nitte, ri, sy, sætte sammen osv. || ved intr. verber (ogs. m. subj. i ent.), klistre, klæbe sammen, se klistre 3.1, klæbe 2.1. m. overgang til bet. 4.2: holde, hænge sammen, se II. holde 43.3, hænge 8.6. || m. overgang til bet. 6, m. tanke paa sammentrækning, -trængning. bind (Chr.VI: sammenbind) dit Sølv og Guld sammen. *Sir.28.28*. pakke noget sammen, se II. pakke 7.8. || (jf. bet. 4.4) m. h. t. levende væsener (fx. dyr, fanger), der bindes, lænkes til hinanden. (fiskene) skal bindes sammen ved Halerne to og to. *Erl Krist.MM.260*. aage, koble sammen, se aage, I. koble 1.2. 4.2) om samling, hvorved forsk. dele forbindes sig af sig selv (fx. ved en kemisk proces), bringes til at udgøre et hele; især (jf. bet. 5) om sammenblanding, -hældning. Daniel tog Beg og Ister og Haar og kogte det sammen (Chr.VI: søed tilsammen). *Bel.14.26*. Smørklumpen blev væltet ned i en stor Tønde til de andre Klumper for at sæltes sammen til det saakaldte Husmandsmør. *AndNx.AH.40*. han hældte resterne af vinen sammen | blande, rive, røre sammen, se I. blande 5.5, IV. rive 4.3, II. røre 16. || m. overgang til bet. 6, ved intr. verber. *Som tvende Dugdraaber . . | Med eet kan flyde sammen. *Winth.X.271*. Brænde sammen, se II. brænde 25. 4.3) (jf. bet. 4.4) i udtr. m. overf. anv., der angiver, at visse begreber og forhold er sammenhørende, sættes i forbindelse med hinanden, for øjet og tanken danner en enhed. naar man støber dem begge (o: to rivaler) sammen, deres Forstand, Dyd og Artighed, saa kand det altsammen dog ikke beløbe sig til saa meget got, som man kand finde hos en maadelig Hest. *Hob.Tyb.I.2*. *Den danske, britiske, den norske Krone | Var smeltet sammen i hans (o: Knud den stores) Krones Guld. *Oehl.L.I.122*. knytte, kæde sammen, se III. knytte 6.2, II. kæde 3 || m. h. t. læsning, regning, udarbejdelse af skriftlige arbejder. (et til et proprium knyttet appellativ) læses sammen dermed uden Comma eller Ophold, ligesom det maatte være et sammensat Ord. F. E. Jørgen Hattemager. *Høysg.S.15* (jf. u. I. læse 2.1). Jeg har igaar faaet nogle Ord fra (min mor); Gud veed, hvem der har sat dem sammen | *HCAnd.Breve.I.97*. det fremdragne stof (er ikke) arbejdet sammen til et overskueligt billed. *ADJørg.JE.I*. lægge (to tal), regne (noget), tælle (noget) sammen. (kunne

stave og) lægge sammen, se II. lægge 43.2. || ved intr. verber (ogs. m. subj. i ent., om sammenhæng, beskaffenhed). hænge, høre sammen, se hænge 8.6, høre 10.8. om sammenfald, -smeltning olgn.: falde sammen, se II. falde 9.19. m. h. t. sanseindtryk (især synsindtryk): flyde, løbe sammen, se flyde 5.1, II. løbe 38.1. 4.4) (jf. bet. 4.3) i forb. m. overf. bet., som udtr. for forhold ml. personer; dels i forb., der betegner enighed, overensstemmelse, venskab, spec. forbund. Arngriims Sønner, der af Egennytte og Hovmod holdt sammen mod Fremmede, kunde dog ikke lide hverandre indbyrdes. *Oehl.XXXII.56*. *Ploug forfægter Fest og Gammen. | Nu vil han, de skal „spisesammen“; | Man skal for Rigsdagsmænd lidt Gilder gjøre. *VKorfitsen.KF.144*. (i udlandet) havde alle været saa stille, her talte Folk sig sammen, inden de havde faaet deres Toj anbragt (o: i en jærnbankupé). *AHenningsen.SA.20*. leve sig sammen (o: vænne sig til hinanden ved samliv) | forsværge (sj. sværge. *Mikkels.Ordf.361*) sig sammen, se forsværge 3.4. rotte, slutte sig sammen, se III. rotte, slutte, i forb. m. flg. om: Børnene (opdagede) pludseligt, at de uden deres Vidende var sammen med Naboerne om Buffet'en (o: til guldrudeparret). *ErlKrist.NS.127*. (præsten) takkede (naboerne), fordi de i saa skøn Enighed havde staaet sammen om at glæde det gamle Par. *sa.NS.129*. || dels om (ægteskabeligt) forhold ml. mand og kvinde. de er sammen, er kommen sammen. *Moth.S37*. *Det er saa yndigt at følges ad | For to, som gjerne vil sammen være. *Grundtv.SS.IV.346*. Saa flyttede du sammen med Gerda. *JesperEw.PF.38*. paa en Maade blev (jeg) Jesyld i, at Jeres Ægteskab gik itu . . Nu har jeg sat mig i Hovedet, at I skal sammen igen. *LeckFischer.A.134*. spec. i udtr., der angiver, at et ægteskab indgaas ell. (navnlig) bliver bragt i stand: trolovede (maa ikke) søge Seng med hver andre, før end de ere viede sammen i Kirken. *DL.3—16—12*. I ka blive slaved sammen (o: gift), naar I sæl vil. *Gravl.S.42*. Fanden har slidt et Par Sko for at faae dem sammen. (Talemaade om et Par slette Ægtefolk). *VSO*. smede, splejse (folk) sammen, se smede, splejse.

5) (til bet. 4.1) i udtr. (navnlig m. obj. i ent. og oftest m. nedset. bet.), der betegner, at forsk. (uensartede) dele blandes, kastes mellem hinanden paa en skodesløs, jasket, uheldig maade, at et arbejde udføres lige-gyldigt, i hast; ogs. i forb., der betegner (en foreløbig, nødløst) reparation. hun fik lavet noget middagsmad sammen | cyklingen blev lappet sammen, men tabte hurtigt luften | fikke, jasje, mikse, rode sammen, se III. fikke 2.4 osv. || m. h. t. aandelig virksomhed, navnlig om uehjælpsom, skodesløs, hastig forfatter- og tankevirk-somhed. hvorfor

kan De ikke ogsaa komme herud, at jeg kunde sige Dem alt dette, jeg her sidder og smører sammen. *KMRahb.22.* den Tale, som Forlagsboghandler S. havde sat sammen i tre vaagne og angstfyldte Nætter. *JesperEw. PF.70.* ting og begreber, han kører det hele sammen | lave en bog, lyve en historie sammen.

6) (jf. bet. 3.1) som betegnelse for behandling (samling), hvorved noget faar en mindre plads, et mindre omfang, formindskes, sammenbøjes, sammentrykkes. 6.1) i egl. bet. J. bøjede den gule Konvolut sammen. *JesperEw.PF.185.* han svøbte sjalet sammen om barnet | bukke, folde, kramme, krølle, rimpe, rinke, rulle, slaa sammen osv. rage ilden sammen, se II. rage 1.1. i uegl. udtr.: artiklen er for lang; den maa trækkes (presses) lidt sammen | || (jf. ndf.) ved roft og intr. verber; navnlig som udtr. for, at noget krymper sig, krølles. bøje sig, krølle, rulle (sig) sammen, se III. bøje 6.1, III. krølle 2.2 og 3.2, IV. rulle 4.10. || i udtr., der angiver, at en aabning (gab, revne olgn.) lukkes, at et brud olgn. repareres, udfyldes. sye et hul sammen. *Moth.S37.* Selv bar han . . en kunstig Guldkrans om Haaret, der gik fra Nakken, og var lidt aaben for Panden, saa den kunde udvides og klemme sig selv sammen igjen. *Oehl. XXXII.20.* lukke sammen, se IV. lukke 15. kaste (pløje. *VSO.(jy.). Ordbs.(Birkholm)*) en ager sammen, se II. kaste 30.2. ved intr. verber, navnlig i forb., der udtrykker, at et saar lukker sig: gaa, gro sammen, se gaa 34.2, II. gro 3.3. || (jf. bet. 6.3) i forb., der angiver, at (en del af) legemet krummer sig, snævrer sig ind osv. Hiertet trækker sig atter sammen. *Tode.V112.* Mine Øjne faldt ofte sammen, men aabnedes atter. *Blich.(1920).* XIX.78. han kneb øjnene (munden) sammen | huden krympede (sig) sammen | || i udtr., der betegner overgang til anden tilstandsform (navnlig fra flydende til fast form). fryse, ise sammen, se fryse 1.1, ise 4. mælken løb sammen, løbe mælk sammen, se II. løbe 38.2, III. løbe. rinde sammen, se III. rinde 3.1. 6.2) (jf. bet. 6.3) i forb., der betegner, at noget opløses (i sine sammeføjninger), undergraves, hvorved det ødelægges, falder ned i en uordentlig hob ell. fra hinanden; i videre anv., om forvirring, ødelæggelse. pludselig med Bragen styrter Baalet sammen. *PalM.(1909).III.157.* trafikken brød sammen, huset brasede sammen; falde, kvase, ramle, revne sammen, se falde 9.17 osv. 6.3) i særlige udtr. om levende væsen (person); dels (jf. bet. 6.1) i udtr., der angiver, at man bøjer sig, krummer sig ell. gør en pludselig, gysende bevægelse olgn. fare, gyse sammen, krumme sig, krybe sammen, se II. fare 5 osv. || dels (jf. bet. 6.2) i forb., der angiver, at man svækkes af ælde, sygdom, pludselig lammes af skræk, nervøsitet ell. (i videre anv.) opgiver alt. falde,

knække, synke sammen (som en klud) osv.

7) som 2. led i subst., hvis 1. led er et verbum (i imp.); navnlig i sgr. svarende til bet. 5: Bland-, Jag-, Kør-, Pluk-, Rør-, Skrabssammen; til bet. 3.2: Komsammen og (l. br.) Rendsammen (Der var et Rendsammen af Konerne. *ErlKrist.NS.119.*).

sammen-, i sgr. [sam(ə)n-] (jf. fz. sammenbinder. *Høysg.AG.101*); i en del tilfælde (navnlig i adj. paa -lig, afl. af verber) har dog 2. led hovedtrykket, se fx. sammen-foldelig, -lignelig, -sættelig, -trækkelig samt Sammensurium; 2. led har som regel stød, hvor det lydligt er muligt, jf. dog substantiver som Sammen-rejse, l. -røre, l. -træde. (ænyd. glda. sammen- (sammel- mfl.), æda. samæn-, oldn. saman- (især i subst. (vbs.), afl. af verber); jf. tilsammen- og ty. zusammen-samt sam- || i enkelte tilfælde foreligger laan fra (ell. efterligninger af) ty. sgr. m. zusammen-, se fx. Sammen-komst, -sats samt Sammensurium) til sammen (jf. dog Sammensurium); især til sammen B || om forholdet mellem sammen- og sam- se u. sam- || af sgr. er de fleste verber ell. vbs., sjældnere adj. (afl. af verber), se fx. sammen-foldelig, -holdig, -hængig, -krøgen, -lægbar, -skydelig, -trykkelig, sj. andre subst., fx. Sammen-leje, -rejse; i enkelte tilfælde veksler sgr. m. sammen som 1. led m. sgr., hvor sammen er 2. led (jf. sammen 7); fz.: Sammen-pluk: Pluk-sammen, l. Sammen-røre: Rør-sammen, Sammen-skrab: Skrab-sammen || ved siden af verbale sgr. findes oftest forb. af det usammensatte verbum m. flg. sammen; sgr. bruges navnlig i uegl. og overf. bet. (sml. falde sammen: sammenfalde, lægge sammen: sammenlægge, sætte sammen: sammensætte) ell. tilhører især skriftspr. og anvendes navnlig i (adjektivisk) part. og som vbs. || af de mange sgr. er kun de vigtigste medtaget ndf.; foruden disse kan nævnes af letforstaaelige ell. sjældnere sgr.: 1. til sammen 3.2, m. bet. af sammenkaldelse, -sankning: sammen-bære, -hente, -købe, -laane, -pibe, -putte, -ringe, -skovle, -skraale, -skuffe, -tjene, -tude. 2. til sammen 4.1, m. bet. af samling, fastgørelse: sammen-baste, -bændsle, -fæste, -krampe, -lakke, -pinde, -pløkke, -spigre, -surre, -tutte. 3. til sammen 5 m. bet. af sammenblanding, tilberedelse: sammen-gyde, -hælde, -koge, -mikse, -skænke, -strikke. -aage, v. [4.1] [-ã²qø] (jf. aage sammen u. aage; sj.) m. h. t. trækdyr: spænde sammen (for en vogn) v. hj. af et aag. To sammenaagede (stude) trække ulige besværligere end enhver enkelt for sig. *Funke.(1801).1.35.* VSO. -aage, v. [-ã²qø] (ænyd. d. s.; jf. -køre) l) [l] (sj., jf.: „Lidet brugeligt.“ VSO.) intr.: aage (2), køre (rejse, blive befordret) sammen paa en vogn. *Rostgaard.(VSO.). 2)* [3.2] (jf. -køre 1; nu næppe br.) føre, transportere til samme sted paa en vogn; samle v. hj. af en vogn;

især m. h. t. sød: køre sammen i stakke, hæs. Moth.A63. Da sammenages Sæden og settes i en Stak, som kaldes Hæs. JPPrahl.AC.74.

-arbejde, v. vbs. **-else** (JLange.BM.II.79) ell. **-ning** (Bl&T.). (jf. II. samarbejde 2-3; især Ω) 1) [4.2-3] frembringe nøje forening ml. ting og begreber; arbejde sammen. De Engelske . . have forstaaet . . at sammenarbejde de uligartede Ord til eet eneste, aldeles eensartet Heelt. FGuldb. Indblanding af fremmede Ord. (1835). 22. Kierk. II. 158. Resen har sammenarbejdet de to Lister. HistMKbh. 3R. II. 348. 2) [4.4] frembringe et samarbejde ml. to ell. flere; faa til at arbejde (godt, rigtigt) sammen. (især i pass. ell. perf. part.). (regimentschefen) bærer Ansvaeret for, at Bataillonerne sammenarbejdes i Regimentet. Tjenestereg. 213. vi ere sammenarbejdede. D&H. **-avle**, v. [1] [-au'lə] (jf. samavle; næsten kun i perf. part.; især jur.) om forældre: avle børn i fællig. VSO. I. 214. især i forb. sammenavlede børn, børn, som er to forældres fællesbørn. Stampe. I. 184. Barnet er deres fælles sammenavlede Barn. JurFormularbog. 29. **-bage**, v. [4.2] [-ba'gə] vbs. **-ning** (S&B.). ☀ ved opvarmning, hede faa (jf. MO. S&B.) ell. (næsten kun intr. :) blive, komme til at danne en sammenhængende masse; bage (I.3) sammen. Moth. B19. VSO. I. 235. || navnlig i perf. part. ell. som vbs. 30 steenagtige concreta der synes at være ligesom sammenbagede ved underjordisk Ild. LTid. 1755. 67. Kullene (i fyret) var i . . sammenbagt Tilstand. JVJens. RF. 66. Kullenes Sammenbagning. Bl&T. **-banke**, v. [4.2, 6.1] [-ban'gə] (l. br.) forene, samle ell. sammenpresse ved bankning, slag. saa meget Jord . . at alle Liig ere i det mindste med 2 Alne ved sammenbanken Jord skulte. Forordn. (Kvartudg.) 1/1711. §7. et sammen- 40 løbet . . Jern eller Smelte . . som strax drages til Hammeren for at sammenbankes. Brünnich. M. 251. Politie. Kosterbl. 1/1922. I. sp. 1. **-betle**, v. [3.2] (l. br.) samle ved betleri; sammenligge. vAph. (1759). paa et Kaffehuus sammenbetlede (hunden) Penge af de Tilstædeværende. Kielsen. A. 62. Hauch. VZ. 12. **-bide**, v. [-bi'də] (ænyd. d. s. i bet. 1 (Arøbe). DavidsPsalter. (1623). S4r); jf. bide (I.1.1) tænderne sammen) 1) [3.1] bide, presse (tænderne) sammen. S&B. næsten kun i perf. part., i forb. som med sammenbidte tænder, med tænderne haardt sammenpressede; i videre anv., som udtr. for vrede, ophidselse ell. bekæmpelse af smerte. Smerten stod præget om den farveløse Mund med de sammen- 50 bidte Tænder. Goldschm. Hjl. I. 136. Bergstrøm. KarenBorneman. (1907). 137. ogs. (l. br.) om læberne: sammenbidte Læber. Bl&T. Et Barn ved af Erfaring, hvad et Smil, en rynket Pande, en sammenbidt Mund . . fortæller om det, der foregaar i det Indre. Tilsk. 1937. II. 22. || (sml. ty. verbissen) om ansigtsudtryk, adfærd, udtryksmaade olgn., der er tegn paa,

vidner om vrede, voldsom tilbagetrængt sindsbevægelse ell. sej energi, haardnakkethed, stædighed olgn. (han) vedligeholdt en haardnakkethed og sammenbidt Tavshed. Markman. Fort. 212. Der var en egen sammenbidt Energi over ham. Rønberg. GK. 140. et sammenbidt, uigenkaldeligt Nej. Hans Povls. HF. 37. om person: viljestærk; energisk; brutal. Esm. II. 267. myndige og sammenbidte Talere. JVJens. (Pol. 34/1905. 3. sp. 4). som adv.: „Saa maa de hellere piske mig,“ sagde han sammenbidt. AndNx. PE. II. 170. 2) [6.1] (sj.) bøje, klemme, presse (noget) sammen med tænderne. VSO. **-binde**, v. [4] [-ben'ə] vbs. **-else** (s. d.) ell. **-(n)ing** (se -binding). (glde. sammen-, sammelbinde, jf. vda. samen bundet (om saar: sammengroet. AM. 67); sml. sambinde; især Ω , navnlig i perf. part.) 1) samle ved baand; binde sammen. 1.1) binde (to ell. flere ting) til hinanden, saaledes at de ikke let kan skilles. Moth. B173. to Pakker i Avispapir, sammenbundne til at bære over Skulderen. Politie. 1/1924. 3. || især m. h. t. arme og ben; navnlig: ved baand om lemmerne helt ell. delvis berøve (person ell. dyr) bevægelsesfriheden. *Om Hænder paa vor Elsebed | Jeg vilde sammenbinde, | Jeg undredes da icke ved, | Om hun ey vilde spinde. Holb. Skiemt. F8v. alle fire Fødder ere sammenbundne paa et Lam. Høysg. S. 114. e. br. 1.2) samle sammen v. hj. af baand; binde noget sammen i en bylt, pakke; danne et bundt af v. hj. af baand; (sj.) m. obj., der betegner bundt osv.: fremstille ved binding. Sammenbind dit guld og dit sølv (1871: bind dit Sølv og dit Guld sammen). Sir. 28. 29 (Chr. VI). Bind dit Korn i smaa Næger, sammenbind ey heller Nægen . . førend Dugen er afgaaen. OecMag. VI. 28. Hun afskar (nogle) Blomster, som hun sammenbandt med et Græsstraa. Gylb. KV. 45. || (jf. sammen 6.1) m. h. t. enkelt ting (genstand), der (midlertidig) staar aaben, er ved at løse sig i sine sammenføjninger, er bristet. en sammenbunden Pung. Pflug. DP. 1103. Herrecykle . . den ene Sadelfjeder knækket og sammenbundet med Sejlgarn. Politie. Kosterbl. 1/1924. 2. sp. 1. 1.3) (jf. binde 4; nu l. br.) samle, holde sammen uden egentlige baand, ved kløbemidler, sammenknyttende midler olgn.; forbinde; forene. en binding af træ, der er sammenbunden (1871: sammenføiet) til en bygning. Sir. 22. 19 (Chr. VI). Planterødder, som voxer hyppigen og tæt i hinanden, sammenbinde Jorden. VSO. Den favnetykke Mur var . . bygget af store Munkesten, sammenbundne med fin Kalk. JohsSteenstr. (Danm RigHist. I. 635). || samle (flere bøger) i eet bind ved indbinding; ogs. (i forb. m. med): indbinde (en bog) sammen med (en anden, andre). Horreb. II. 376. Aarbogen er sammenbundet med et andet Haandskrift. LN Nielsen. Danmarks middelalderlige Haandskrifter. (1937). II. 22. 2) (jf. sammen 4.3-4) i billedl. anv.: sætte i indbyrdes (paa enighed, vedtægt, aftale beroen-

de) forbindelse; forbinde; forene. *Jesu, Du som Hjerter kan | Alene sammenbinde. *Kingo.76.* *Huld din (o: glædens) Trolddom sammenbinder | Alt, hvad Fordom sønderled; | Hyrden Ven i Fyrsten finder, | Hvor fra Gud du svæver ned. *Oehl.XIX.23.* det er (tidsskriftets formaal) at sammenbinde de nordiske Landes Postvæsener i fagligt Samarbejde. *JacAnd.Er.II.112.* || (nu næppe br.) om ægteskabelig forbindelse. (præsten) sammenbandt og velsignede (kongen og Kirstine Munk). *Slange.ChrIV.373.* *To fremrakte glade Hænder, | Som sammenbandtes af Forældre og af Gud. *Ew.(1914).I.88.* || (nu næppe br.) om (grammatisk) forbindelse ml. ord og sætninger: *Holb.JH.I.550.* I een og samme Proposition kan være flere end eet Subject, hvilke . . . sammenbindes ved Copulativ. *Høysg.S.39.* sammenbundne Substantiver. *JBaden.Gram.165.* *Lund.Oldn.Ordføiningslære.(1862).461.* || (nu næppe br.) om sjælelig virksomhed, m. h. t. forestillinger: forbinde; kombinere; associere. *Eilsch.Phillhist.54.* Begrebet om en Skaber, og om et evigt Væsen, ere . . . uadskilleligen sammenbundne. *JSneed.III.100.* † **-bindelse**, en. flt. -r. (glda. sammel binnels, bindemiddel (Suso.35); jf. -binding) vbs. til -binde (ell. binde sammen). 1) til -binde 1. *vAph.(1759).* VSO. || til -binde 1.3. Høet faaer derved fastere Sammenbindelse med hinanden (o: fastere sammenhæng). *JPPrahl.AC.63.* jf.: denne (sand-) Grund (trønger) til et Sammenbindelses-Middel, ved Muld eller Leer. *EPont.Atlas.I.396.* || (jf. bet. 2) uegl.; om forbindelser (ligaturer) i skrift. Bogstavernes Sammenbindelser i benævnte Manuscript. *LTid.1742.200.* 2) til -binde 2; om forbindelse (4), sammen-slutning: disse tvende Rigers Sammenbindelse var ganske frivillig. *Holb.DH.I.489.* 40 || om forbindelse, sammenhæng ml. ting og begreber; ogs. om association. *LTid.1723.333.* (logikken og metafysikken) bestaae alleene i de almindelige Begrebers Sammenbindelse med de besynderlige Omstændigheder. *smst.1747.689.* *Bagges.Ungd.II.*3v.* || om samrøighed, sammenhæng ml. ord, sætninger, sproglig konstruktion; ogs. om de sammenknyttede ord ell. sætninger. en flydende Stil og behødig Sammenbindelse. *LTid.1736.516.* nedrige Talemaader, og uendelige Sammenbindelser. *JSneed.I.15.* **-binding**, en. [-ben'en] (nu dial. -binding. VSO.). flt. -er. (jf. -bindelse) vbs. til -binde (1) (ell. binde sammen). *vAph.(1759).* Vindue, der holdtes til-lukket ved Sammenbinding af Krog og Haspe med et Lommetørklæde. *Politie.*1/12.1923.4.* || (l. br.) konkr.: sted, hvor noget er sammen-bundet. et Læs af Sække, propfyldte fra Klude, som stak frem rundt omkring fra Sammenbindinger og Sprækker. *GyrLemche.S.III.26.* || † til -binde 1.3: sammensætning (1.2). den underjordiske Ild . . . forandrer Sammenbindingen af Metallernes Deele.

LTid.1727.261. **-blade**, v. [4.1] [-blæ'də] vbs. -ning (s. d.). (tom. ell. sneedk.) forbinde (to stykker tømmer) ved et blad (I.2.2) ell. ved at skære dem ind i hinandens bredsider i halv tykkelse. *ForklTømrere.6.* *FagOSneed.* **-blad-ning**, en. [4.1] [-blæ'd-, -blad'n'en] (tom. ell. sneedk.) vbs. til -blade; ogs. om selve konstruktionen, samlingen. *MilTeknO. FagO. Sneedk.* **-blande**, v. [4-5] [-'blan'ə] vbs. **-else** (s. d.) ell. **-ing** (s. d.). (nu kun dial. **-blænde**. *Kraft.(KSelskSkr.III.281).* *Feilb.*) (ænyd) sammenblænde, -blænde, glæda. samæn-blændæ (og samblændæ. *3Mos.18.20.20.20 (GldaBib.),* jf. *æda.* samen blandæt (AM. 32.67); i alm. spr. oftest blænde sammen, se I. blænde 5.c) 1) (nu især i perf. part.) blænde (I.1) sammen; især m. h. t. ting, masser af forsk. oprindelse ell. art: bringe i forening; faa til at danne en helhed; ogs. i forb. m. med: indblænde (et andet stof) i en hoved-masse. en sammenblandet røgele (1871: en Blanding af Røgele). *Sir.49.I (Chr.VI).* Deraf, at Ting af adskillige slags sammenblændes, beroer de fæde og humide Tings Natur. *Kraft.(KSelskSkr.III.281).* særlig hanesmørelse . . . kan tilberedes ved at sammenblænde syrefrit talg og olie. *Thaulow.M.II.261.* || (sj.) m. h. t. blod: blænde (ved fæstbroderskab). Begge vare de blevne saarede; de sammen-blændede deres Blod, efter Fædrenes Skik. *Sams.I.76. 2)* uegl. og overf. 2.1) (nu sj.) læde indgaa i forbindelse (med); forene. Saa ofte (Luther) sammenblænder sin Ild med denne hellige Apostels (o: Paulus's), reiser der sig af denne Forening en Flamme. *Eilsch.Phil Brev.74.* *et sammenblandet Chor. *Oehl.XIX.221.* || (jf. -blanding 2 og I. blænde 2.1 slutn.) om forhold ml. personer. sml.: *Sol og Vand var kjærlig sammenblandet, — | Det gik os som det gik Sol og Vandet. | Vore Læber mødtes i Forening. *Drachm.D.63. 2.2)* blænde uensartede, ikke sammenhørende elementer paa uheldig, urigtig maade; spec.: i tanke, tale sammenknytte hinanden vedkommende ting og forhold. *Holb.Hh.II.442.* *(skrifte). Hvor Løgn med Sandhed, Ret med vrangt er sammenblandet. *Tullin.II.222.* det (er) en Selvfølge, at den militaire og civile Paaklædning ikke bør sammenblændes, saa at der f. Ex. ikke kan bæres . . . civil Hue . . . til Uniforms-frakke. *MR.1843.80.* || (sprog.) m. h. t. ord-(former), ordforbindelser: blænde (sprogte elementer) saaledes, at der af to opstaar et tredje, der rummer noget af hvert (især saaledes at begyndelsen af et ord (en konstruktion) kombineres med slutningen af et andet (en anden)); kontaminere. den afhængige henførende og spørgende sætning ere sammen-blændede. *Lund.Oldn.Ordføiningslære.(1862).465.* *VilhAnd.(Dania.I.218).* *Sandfeld.S.*16.* || forveksle; konfundere (2). Denne Odin maa ikke sammenblændes med en ældre af samme Navn. *VSO. JOR.SD.I.48.* † **-blændelse**, en. flt. -r. (glda. sam(m)enblendelsæ (2Mos.

30. 35, 3 Mos. 15. 16 (Glda Bib.), -blændelse (2 Mos. 35. 28 (smst.); jf. -blanding) vbs. til -blande (og blande sammen). 1) til -blande 1; ogs. om det fremkomne resultat, produkt. den brændte Liims Sammen-Blandelse med Asken. *LTid. 1733. 783*. Sammenblandelse . . bruges om vaade Varer, som ere i Fade eller Tønder. *Baden. JurO. 2* (jf. -blande 2.1 slutn. samt blande sig tilsammen u. I. blande 2.1 slutn.) om kønslig forbindelse, parring, samleje. Creature . . som, uden Sammenblandelse med Mager, forplante sig selv. *Holb. Ep. III. 5. Weisbaachs Cuur. (overs. 1755). 338*. i sa. bet.: kødelig (*Engelst. Phil. 246*) ell. legemlig sammenblandelse. *Ruge. FT. 325. Engelst. Phil. 249. 3* til -blande 2.2. *Holb. Hh. II. 12*. en skammelig Sammenblandelse af de allerdaarligste og meest u-forskammede Fabler. *LTid. 1732. 60*. -**blanding**, en. [4-5] [-blan'en] (nu dial. -blænding. *LTid. 1722. Nr. 2. 2*). fl. -er. (jf. -blandelse) vbs. til -blande (og blande sammen); ogs. om det fremkomne produkt, resultat, spec. m. nedset. bet.: sammensurium. 1) til -blande 1: blanding. *Moth. B207*. jo flere Ting (medicin) er sammensat af, jo lettere kan der tages Feil i Sammenblandingen. *Biehl. DQ. IV. 119*. en Del af Lasten . . var beskudiget ved Sammenblanding af Byg og Solsikkekager. *Ugeskr. Retstv. 1915. A. 637. 2* † d. s. s. -blandelse 2. I gamle Dage var tre Slags mærkværdige Folk; Kiemper . . Troldmænd, og de som nedstammede af disse to Arters Sammenblanding. *Ew. (1914). I. 381. 3* til -blande 2.2. *VSO. (de)* malede snart i Hobbema's, snart i Ruisdael's Manér, aldrig slaviske Kopier, men en talentfuld Sammenblanding af Kompositions-motiver. *Tvsk. 1935. 192*. ofte efter præp. i: Grove og fine Stemmer brølte og hvinede i skjærende Sammenblanding. *Büch. (1920). XX. 120*. disse forpøstede Soverum med deres Gjæster af vor Bys Udskud og enkelte ordenlige, fattige Mennesker i én Sammenblanding. *Dannebrog. 18/11. 1898. I. sp. 8*. || m. h. t. tænknng, tale. *Man . . Almue vrime seer . . | Hvis Tale er af Løgn og Sant en Sammenblanding. *Holb. Metam. 19*. man (maa) ofte i hans Sammenblanding af Stort og Smaat . . finde (Baggesen) latterlig. *Molb. NTidskr. I. 206*. || (sprog.) kontamination; ogs. om de herved opstaede ordformer, konstruktioner. *Vilh Thoms. GS. 78. LJac. SprF. 144*. -**blænde**, v. se -blande. -**blæse**, v. [-blæsø] vbs. -ning (se bet. 2). (ænyd. d. s. i bet. 1.1, jf. fsv. saman blasa; især i perf. part., i alm. spr. blæse sammen) 1) [3.2] samle ved at blæse. 1.1) om vinden: samle (støv, sand olgn.) i bunker, dynger; ogs. intr.: blæse, fuge sammen. de steder, hvor sneen kan være sammenblæst og ligge, de kiørende eller gaaende til hinder. *Cit. 1702. (Kbh Dipl. VII. 685)*. Stormen havde sammenblæst Sandet i Huulveien. *VSO. Det sammenblæste Støv. MO. 1.2* (sj.) m. h. t. personer: samle v. hj. af signaler fra

blæseinstrumenter. *Leth. (1800). S&B. 2* [4.2] **blæse** samle, sammenlodde, -smelte v. hj. af blæserør, ved glaspustring olgn.; som vbs.: *NordConvLex. V. 173. Sal. XV. 564. 3* [6.2] (sj.) blæse omkuld. sammenblæse et Korthus. *D&H. -bolte*, v. [4.1] [-bø'ldə] vbs. -ning (*Thaulow. Træ. (1912). 189*). **blø** samle med bolte; bolte (II.1) sammen. *Landsm. B. I. 435*. Herrecykle . . Skraastangen sammenbløttet efter Brud. *Politik. E. Kosterbl. 1924. I. sp. 2*. -**børe**, v. [4.1] [-bø'trə] (jf. afføre slutn.; snedk., tøm.) samle (træstykker) ved at bore huller og anbringe nagler i hullerne. *OrdbS. -bringe*, v. [3.2] [-brɛn'ə] vbs. -else (*vAph. (1759). VSO.*) (næsten kun i perf. part.) samle (mandskab, materialer) paa eet sted; samle i flokke, dynger. *Moth. B375*. (kongen beordrede) sine Raad . . at samle alle det Folk de kunde sammenbringe. *Slange. Chr IV. 118*. han lod sammenbringe . . Alt hvad der kunde tjene til at opfyldte Grøvterne. *Blich. (1920). XV. 77*. Resterne af et sammenbragt Møbement fra Napoleonstiden. *Drachm. VT. 167*. disse tilfældigt sammenbragte Mennesker (o: et rejseselskab). *JV Jens. KF. 49*. || nu næsten kun i forb. som sammenbragte børn, (jf. Fællesbarn; især jur.) børn, som to ægtefæller hver for sig bringer med fra tidligere ægteskab(er). min Sl: Fader og Farbroder, Moder og Moster vare alle 4re sammenbragte Børn. *Seidelin. 18. JurO. (1934). 132*. (spøg.) i videre anv., om tilfældigt, løst sammenknyttede personer, ting, begreber. *Kierk. XIII. 116*. Hverken privat, socialt, fagligt eller politisk var der den mindste Smule Berøring mellem disse sammenbragte Børn (o: godsejere og bønder) af den samme Aand. *Hørup. III. 353*. (l. br.) om den ene af saadanne søskende, i forb. som sammenbragt broder (*Heib. Pros. IV. 447* (se u. Broder 2.1). *HBegtr. DF. II. 76*), søster (*Orung. PS. 231*). -**brokke**, v. [5] (især i perf. part.) kaste i uorden mellem hinanden; blande, brokke (IV.2), rode sammen. et Vandfald, der i mangfoldige Bugter rasler ned over den uordentlig sammenbrokkede Steenterrasse. *Bagges. DVX. 226*. *Dybt i uldne Strømpesøkker | Aar for Aar man sammenbrokker | Alt det vundne Sølv og Guld. *VKorfitsen. KF. 156*. || m. h. t. skrift ell. tale: *(poeten) Et Hvis-Hvas sammenbrokker. *Reenb. II. 110*. Han taler sammenbrokket Dansk og Tydsk. *VSO. I. 511*. -**brud**, et. [6.2-3] (efter ty. zusammenbruch; jf. -bryde og bryde sammen u. III. bryde 7.11) egl.: det at noget falder, styrter sammen; næsten kun overf., som udr. for, at noget mislykkes, maa opgives; katastrofe, panik, ruin (især af militær, politisk og forretningsmæssig art); krak; ogs. om voldsom svækkelse af en persons legemlige og aandelige tilstand: kollaps. *Brandes. IP. 353*. der skete et stort Sammenbrud, en rivende Tilbagegang i Højre, da man berøvede Hr. Estrup Kommandoen. *Hørup. (Pol. 1900. I. sp. 2)*. Sles-

vigs Biskop . . havde ikke lagt . . Lutherdommens Fremgang nogen Hindring i Vejen og slap derfor for at blive draget med i det almindelige Sammenbrud. *Ottosen. VH.II.183.* Omkring Midten af December (1810) kom det store religiøse Sammenbrud i Grundtvigs Liv. *Rønning. (Grundtv. Digte i Udvalg. (1916). 24).* han fik et nervøst sammenbrud i (jeg) faar Hjertekrampe og Nervesammenbrud, naar noget ondt møder mig. *BerlTid.^{13/11}1932. Sønd.7.sp.3.* **-bryde**, v. [6.2-3] [-bry'ðə] (efter ty. *zusammenbrechen* ell. *dannet til -brud; uden forb. m. ænyd. glða. sammenbryde, støde sammen, sønderbryde; vist kun i perf. part.*) blive ødelagt, ruineret; bryde (III.7.11) sammen. Lande med sammenbrudt Valuta. *Pol.^{29/1}1921.2.sp.1.* en lille Arbejdsstyrke (blev) sat i Gang med at skære den sammenbrudte (sporvejs-)Skinne helt igennem. *NatTid.^{7/1}1937.7.sp.3.* **-bryg**, et. [5] (l. br.) især ned-sæt.: sammenbrygget drik; overf.: (uheldig) blanding; mismask. *Levin.* den haderslevske „Lyna“ lod han udkomme i et Sammenbryg af danske og tyske Artikler. *PLaurids.S.V.83.* **-brygge**, v. [5] (jf. -bryg; l. br.) især ned-sæt.: fremstille (drikkevarer) ved sammenblanding; mikse sammen; ogs. overf.: lave sammen; brygge (II.2) sammen. *Levin. Bl&T.* **-brænde**, v. [4.2] [-brɛn'ə] vbs. -ing (*LTid.1755.174. Wagn.Tekn.150.*) (Ø ell. faagl.) brænde (II.25) sammen. 1) intr. *VSO.I.482.* ovnen var fyldt af slagger og sammenbrændte koks | | overf.: smelte sammen. *Jord og Himmel sammenbrænde | Til Morgenrøde i et Elskovskys. *Staffeldt.158.* | (jf. sammen 6.1) omdannes, ødelægges ved (for stærk) varme; om korn: *LTid.1755.174.* (landbr.) om gødning: *HaveD.(1762).61.* Staldgødningens Sønderdeling eller „Sammenbrænding“ under Opbevaringen. *Landm B.I.529. 2)* trans.: forene, samle ved stærk opvarmning. *VSO.I.482.* dels m. h. t. porcelæns-, lervarer: (et skilt) med Ordene: „Her klinkes og sammenbrændes godt og billigt.“ *Bergs.PP.372.* „Er der noget man ska' ha' slebet i Dag, klinket, loddet eller paa anden Maade sammenbrændt?“ remsede (skærsliberen) op. *AndNz.DM.II.64.* dels om en art svejsning af gammelt jern: *Wagn.Tekn.150. Grunth.Besl.52.* | | overf. (denne historiker tager) alt med i Billedet og sammenbrænder det til Enhed. *JohsSteenstr.HN.23.* **-bukke**, v. [6.1] vbs. -ning (*D&H.*) (l. br.) bøj, bukke (II) sammen. *VSO.I.532.* Batista bider sig i den sammenbukkede Pegefinger. *Oehl.V125.* *Bedstemoder vugged | Barnet paa sit bløde Skjød; | Laa det stedse sammenbukket | Der, saa blev det Barnets Død. *Søft.Panth.106.* Beslag, dannet af et ved Midten bøjelformet sammenbukket smalt Broncebaand. *Nord.Fortidsminder.III.1.(1937). 61.* **-bundte**, v. [4.1] [-bon'də] vbs. -ning (*vAph.(1759).* *VSO.*) (især i perf. part.) bundte sammen. *vAph.(1759).* Disse Penge

havde ligget sammenbundet i et Rum i Tasken. *Pol.^{21/1}1908.8.* **-bunke**, v. [3.2] [-bon'ə] vbs. -ning. (især i perf. part.) bunke (III) sammen. *Levin.* Paa Divanen laa Tæppet sammenbunket. *OTHyreg.UA.137.* | | overf., m. h. t. personer. Den hele, tæt sammenbunkede Hob af Mennesker. *KLars.LF.65.* **-bygge**, v. [3.1, 4.2] vbs. -ning (*HFB.1936.60.336.408.*) (jf. II. sambygge; især i perf. part.) opføre to ell. flere bygninger saaledes, at de ligger tæt op til hinanden, navnlig: har en mur fælles; ogs.: forbinde (to bygninger) ved en tilbygning; bygge sammen. *VSO.I.545.* (herregaarden) bestaaer af fire grundmurede, sammenbyggede Længer. *Molb.BfS.I.194.* (lade) 2 Bygninger sammenbygge. *MR.1851.114.* *PolktE.^{4/1}1924.3.* jf.: Det østlige Nordkapel sammenbygger Sakristiet og det vestre Kapel. *DanmarksKirker.SorøAmt.(1936).304.* | | i perf. part. spec. om by(anlæg): bestaaende af bygninger, der ligger tæt samlede. en Stad, der er tæt sammenbygget (*Chr.VI:* tilsammenføjet indbyrdes; 1931 afvig.). *Ps.122.3.* Indtil Udskitningen var Drejv By den mest sammenbyggede Landsby paa Øerne; man kunde gaa fra den ene Ryngning til den anden paa femten Gaarde uden at stige ned. *SydjynskeS.43.* **-byggelig**, adj. ogs. udtalt: [sam(a)n'byggeli] (l. br.) indrettet ell. beregnet til at sammenbygges til et større hele. *Staalreoler . . Sammenbyggelige og indstillelige. HFB.1936.271.* **-bylte**, v. [4.1] [-byl'də] (l. br.) bylte (1) sammen. *VSO.I.548.* *Bl&T.* | | uegl. *Bøgh.DD.1864.122.* fire-fem sorte Indsieder-Rønner ligger sammenbyltede under Skolebakken. *Pont.F.I.3.* **-bøje**, v. [6.1] [-bøi'ə] vbs. -ning (s. d.) ell. † -else (*EPont.Atlas. II.194.*) (især i perf. part.) nærme to dele (ender) af en genstand til hinanden ved at bøj genstanden; bøje sammen; m. h. t. legemsdele: krumme; ogs. refl.: bøje sig sammen; krumme sig. *vAph.(1759).* Denne tilvoxende Bie-Orm (o: larve), som er kommet af Ægget, ligger nu i en sammenbøjet Ring tvært over inde i Cellen. *Fleischer. B.197.* et i Kvartformat sammenbøjet halvt Ark Papir. *Da.ædeligeBrevkister.(1897).8.* hun var sammenbøjet (1819: kroget) og kunde aldeles ikke rette sig op. *Luc.13.11(1907).* **-bøjning**, en. [6.1] [-bøi'nen] vbs. til -bøje; ogs. konkr., om det sted, hvor noget er bøjet om; ombøjning. *OpfB.¹VII.249.* Papirets Sammenbøjning eller Kant. *Ugeskr.f Retsv.1915.A.573.* **-digte**, v. [5] (ænyd. d. s.); nu l. br.) samle, sammenfatte (forskelligt stof) til en digterisk helhed; især nedset. om frembringelse af noget uoriginalt, et makværk, ell. af noget opdigtet, opspind. *KSelskNyeSkr.V.90.* Salmen (er) sammendigtet af en Forfatter, der hentede Stof og Vendinger mangedeelsfra. *EBrand.S.193.* *AchtonFris.DSØ.II.129.* **-drag**, et. (jf. -dragning samt Samdrag; Ø, l. br.) vbs. til -drage l.3 (ell. drage sammen); især: sammentrukket (mundtlig ell.

navnlig) skriftlig fremstilling; resumé. *MO.* et Sammen drag af den russiske Historie. *HC And. ML.496. Rubow. BB.47.* || efter præp. i. *VSO.* Denne Fordring, som han til Slutning gjentager i et Sammen drag af sine Udtalelser. *C.Brachner-Larsen. SvartilRecke. (1888). 13.*

Ø-drage, v. [-draʔq] vbs. -ning (s. d.) ell. †-else (*Moth. D115. Saxtorph. F.81. VSO.*), jf. -drag. (glda. sammeldrage, samle, jf. æda. (part.) samen draghæt (*AM.90*); sml. drage sammen u. III. drage 14.11; jf. -trække; l. br. uden for bet. 1.3) 1) trans. 1.1) [3.2, 4.2] bringe sammen; samle; især m. h. t. tropper: koncentrere. dybene sammendroges (1871: Bølgerne stivnede) midt i Havet. *2Mos.15.8 (Chr.VI).* sammendrage Tropper. *MO. Dannebrog. 7/10 1899.2.sp.2.* || uegl.: samle i en helhed. danske Statsmænds Hovedhensigt (var) at arbejde paa . . . at sammendrage de adspredte holstenske Dele (af landet) til Kronen. *Mall. SgH.730.* 20 *Glædens Bånd os alle sammendrog. *Visebog. 228.* Nuværende Tog 71 . . . og 75 (er i den ny køreplan) paa Hverdage sammendraget til eet Tog. *JernbaneT. 18/10 1937.8.sp.1.* jf. bet. 1.3: han (har) sammendraget alt hvad han nogensinde har kundet finde optegnet om rare Bøger. *LTid.1750.231.* || (sj.) refl.: samle sig; billedl.: Da (Fr. I døde), saa sammendroge sig Uveir over Tausens Hoved. *Wand. Mindesm. I.309. 1.2)* [6.1] m. h. t. (dele af) 30 legemet: trække sammen; spec. (nu næppe br.): jaa til at krympe, snævre sig sammen. For Egetræets indvendige Brug advarer han, meget for dets heftige sammendragende Krafts Skyld. *LTid.1755.338.* Han ligger og er sammendragen af Krampe, Gigt etc. *VSO. I.626.* især m. h. t. brynene: tæt sammendragne Øjenbryn. *Drachm. UB.255. JPJac. I.277.* || refl. (en) slags Kaal-Orme, som sig undertiden udstrække, men meestendeels 40 sammendrage. *LTid.1737.287.* (jf. bet. 1.3) billedl.: koncentrere sig. *Sorrige eller Fryd betager | En Evne hos os saadan, at i denne | Vor Siæl sig heel og holden sammendraget. *CKMolb. Dante. II.26. 1.3)* overf., m. h. t. ord, tale, skrift: afkorte; forkorte; m. h. t. mundtligel. skriftlige meddelelser: udtrykke i kortere form; resumere; sammenfatte. disse Ting . . . ville vi forsøge korteligen at sammendrage i een Bog. *2Makk.2.24.* Disse Regle 50 kan sammendrages og forkortes til een eneste. *Høysg. S.23.* Nogle af (de urnordiske personnavne) finder vi igen i Vikingetiden i mere sammendragne Former. *Ottosen. VH. I.31. 2)* [3.2, 4.2] (sj.) intr.: samle sig. Omsider sammendraget en Skye i Vesten og en rød Stjerne blinker bag dens Rand. *Blich. (1920). II.12.*

-dragning, en. [-draʔqnen] fl. -er. (jf. -drag; l. br.) vbs. til -drage (1) ell. drage sammen; dels (jf. -drage 1.1): koncentration. 60 (en) Sammen dragning af Magten. *Brandes. VII.64.* en Sammen dragning af hele Boerbøeren om (fæstningen). *Dannebrog. 9/11 1899. 2.sp.5.* || dels (jf. -drage 1.3) om forkortelse, re-

sumering. Nu vil jeg skrive disse Blade af til Dig, med nogen Sammen dragning og Forkortning. *Sibb. I.122. Schyberg. DT.284.* om kontraktion (2); ogs. om den herved opstaaede form. frilla er en Sammen dragning af friåla. *Sv Grundtv. (DgF. III.30).* *N. Andersen. Da. Sprog. lærer. Nr.1. (1897). 84.* **-drik**, en. [1] (jf. -druket; sj.) det at drikke i selskab; drikkelag; saml. drik. geldebrødrene og -søstrene (samledes) visse tider om året til sammenspisning og sammendrik. *Bornh. Samlinger. XVI. (1925). 169.* **-drive**, v. [-driʔvə] vbs. -ning (v. *Aph. Chym. II.431*) ell. (nu næppe br.) -else (*Eilsch. Term.17.*) (ænyd. d. s.; jf. drive sammen u. II. drive 1.2 og 10.3; nu sj.) 1) [3.2] tvinge sammen i flokke, dynger, om naturkræfter: de lave Bierge og Høye ere komne af Jorden, som enten Vinden har blæst sammen, eller som Vandets Løb har sammendrevet. *LTid.1749. 230. VSO.* || især m. h. t. dyr (kvæg): genne, jage sammen. *Jacobi. Skr.193.* store Qvægshorder (blev) sammendrevne og bortførte som Bytte. *Molb. DH. II.402. MO. S&B. jf.:* u-ærlige, forløbne eller forviste Misdædere, og sammendrevne Tiggere, som ere . . . af Værveren antagne, skulle . . . fra Compagniet bortjages. *Chr. Vs. Krigs. Art.153. 2)* [4.1-2] samle til en helhed; presse sammen. *Eilsch. Term. 17.* || m. h. t. brædder olgn.: drive (II.1.2) sammen. Dette Loft, Gulv, Skillerum, og endnu ikke ret sammendrevet. *VSO. I.639.* || (jf. II. drive 4.4) m. h. t. vædske: koncentrere. *vAph. Chym. II.431.* **-drukket**, part. adj. [4.4] (jf. -drik samt -spist; sj.) om kreds af personer: som er vant til at mødes ved drikkelag olgn.; som er blevet fortrolige, venner, "godt rystet sammen" ved at drikke sammen. et Bifald, vundet i en begrænset, særlig sammenlevet, sammensnasket og sammendrukket Kres. *Hørup. I.167.* **-dyble**, v. [4.1] (fa gl.) samle ved dybler; dyble. -dyvle: *Gruudz. Husb.143. FagOSnedk. -dyng, v. [3.2] [-dønʔə] vbs. -ning ell. (nu næppe br.) -else (*Horreb. II.205. Blich. (1920). IX.45.*) (jf. -dænge; især i part. og som vbs.) samle i dyng(e)r; sammenhobe; (alm.-) dyng(e) (II.1) sammen. *vAph. (1759).* *man bringer | Legemet Fordærv ved sammendynget Føde. *CK Molb. Dante. III.134.* en Mængde Kampesten, der tæt sammendyngede synes at have dannet en Vejbane over Engen. *HMatthiess. H. 113.* || især overf. Bayle . . . sammendynget Tvivl . . . imod Guds Godhed. *Eilsch. Phil Brev.124.* det Stof, der . . . sammendynget hos (Poul Møller) ved Læsning. *FCOLS. PM.14. jf.:* en Sammendynget af Consonanter, f. E. Angst. *FGuldb. DS.144. spec. om overlæsning af stil:* man skal vogte sig for at sammendynge flere Metaphorer om een og sammen Gienstand. *Rahb. Stii.20. Nyerup. Rahb. III.233.* || refl. *Hauch. III.176.* *I Østen sig al Rigdomsfylde sammendynget. *Aarestr. SS.V.169.* **-dænge**, v. [3.2] [-dænʔə] (ænyd. d. s. i bet.: knuse, slaa i stykker; nu næppe br.) d. s. s. -dyng(e).*

Bruges i daglig Tale helst uegentligen. Han sammendænge høittravende Ord, intetsigende Billeder. VSO. **-fald**, et. vbs. til -falde (og falde sammen). 1) (jf. Samfald) til -falde 1: forening; sammensmeltning; ogs.: overensstemmelse; identitet. vAph. (1772). III. lydigt Sammenfald mellem ubeslægtede Ord. VilhAnd. (Festskr. VilhThoms. 286). || om ensartethed af, samtidighed hos (en række) begivenheder, forhold: *sammentræf*. et af den Slags tilfældige Sammenfald, af hvilke Historien og Litteraturhistorien opviser ikke saa faa. *Saint-Simons Memoirer*. (overs. 1914). 322. 2) til -falde 2: sammenstyrning; ruin. vAph. (1772). III. MO. || især (jf. -falde 2.2) om legemlig aandelig opløsning; ogs.: sammenbrud; katastrofe. Oversk. L. 89. det blev et Sammenfald og en Kraftudtømmelse i Høje, som ikke forvinder igen. Hørup. III. 374. de Paagældende kan fremstille sig med alle Tegn til blomstrende Sundhed faa Aar førend det legemlige og aandelige Sammenfald. KPont. Retsmed. III. 40. || det at noget udspilet, aabent lukker sig, klapper sammen. (lungernes) pludselige Sammenfald. PhysBibl. XX. 372. **-falde**, v. [-fal'ə] vbs. jf. -fald. (glæd. d. s. i bet. 2.2; i alm. spr. foretrækkes, uden for perf. part., falde (II. 9.19) sammen) 1) [4.3] (jf. samfaldende) blive til eet med; være ens, lig med; falde sammen (1); om linier, konturer: vAph. (1772). III. Bl&T. || om ord, lyd olgn. den gamle Pronominalpartikel en, in. . . er sammenfaldet med enn. VilhAnd. (Festskr. VilhThoms. 280). 2) [6] styrte, synke sammen. 2.1) i egl. bet., især om bygningsværk olgn.: falde sammen (2). vAph. (1772). III. en sammenfalden Hvelving. Bagges. L. II. 38. enkelte sammenfaldende Mindesmærker staae endnu fra en svunden Tiid. Mynst. Betr. I. 94. flere til Dels sammenfaldne Kister. Trap. I. 565. 2.2) om person(s legeme): nedbojes, svækkes (af sygdom, ælde); falde sammen (1); især i part. sammenfalden, om person(s holdning). Hans hele Udseende var meget forandret; hans Ansigt var aldeles sammenfaldet (nu: indfaldet) og bedækket med kold Sved. JPBlich. Chr. II. 185. (han) sad sammenfalden (o: efter et sold). JesperEw. PF. 90. vort altfor stillesiddende Liv . . beviker en altfor tidlig Sammenfalden. BerlTid. 9/1934. Sønd. 22. sp. 2. 2.3) især om noget udspilet: blive slap og synke sammen; klappe sammen. Lungerne (hos fosteret) ere sammenfaldne endnu. Tode. V. 106. **-false**, v. [4.1] [-fal'sə] vbs. **-ning** (s. d.). false sammen; især (jf. false 3) m. h. t. træstykker: sammenføje med fals. vAph. (1759). Funch. MarO. I. 36. et plant gule af sammennotede eller sammenfalsede egeplanker. Aarb. 1918. 16. **-falsning**, en. [4.1] [-fal'snə] jft. **-er**. (fagl.) falsning; ogs. om selve sammenføjnngen. vAph. (1759). Funch. MarO. I. 36. Metalrør med Længdesøm fremstilles ved Sammenfoldning af en lang Pladestrimmel, hvis Kanter samles ved (bl. a.) Sammen-

falsning. Sal. XX. 711. **-fat**, et. (jf. Samfat; sj.) til -fatte: sammendrag; resumé. EMøller. Oldmester og hans Bog. (1909). 81. D&H. II. 636. **-fatning**, en. vbs. til -fatte; ogs. om kort fremstilling; resumé. vAph. (1764). Brandes. VII. 61. Jesp. Fon. 561. AFris. (HistTidsskr. 10R. III. 584). **-fatnings-bue**, en. (bogtr., l. br.) bué, klamme (fx. ~), der forbinder ord ell. nodelegrn (accolade). HBrix. AP. III. 284. **-fatnings-tegn**, et. (bogtr., l. br.) d. s. S&B. **-fatte**, v. [4] vbs. **-else** (D&H. Bl&T.) ell. **-ning** (s. d.), jf. **-fat**. (ænyd. sammenfatte, samle (tønde olgn.); jf. samfatte (2); især ☉ samle (adsprede dele) til helhed; forene. vAph. (1764). D&H. || især m. h. t. forestillinger, indtryk: samle til en helhed, under fælles synspunkt (og give sprogligt udtryk); indbefatte; nu navnlig: give det væsentligste indhold (af betæring) i sammentrængt form; resumere; ogs.: rekapitulere. et lidet Verk . . hvorudi det allermeeste, som derom (o: om løfterne i det gl. testamente) kand siges, eller er bleven sagt, (er) kortelig . . sammenfattet. LTid. 1735. 406. i eet eeneste overskuende Blik sammenfattede (jeg) til eet Ganske de mangfoldige Phønomener. Bagges. L. I. v. I dette Ønske er Alt sammenfattet, hvad vi . . ønske for Dem. HN Claus. Leil. 79. Sammenfattede Bemærkninger. Brøndum-Nielsen. GG. III. 257. i sine Tanker sammenfatter hun (venindens ændrede opførsel) i det ene Ord: vigtig. Soya. HF. 31. || (jan.) sammenknytte (ord) ved enhedstryk. Jesp. Fon. 565. jf.: Sammenfattede ordforbindelser med tryk på sidste led (enhedsgrupper). smst. 562. || (gram.) i forb. som. sammenfattede henvisningsord, ubestemt (relativt) pronomen, der betegner, at bestemmelsen omfatter flere ting under eet; universalt pronomen. Mikkels. Ordj. 303. i sa. bet.: almensammenfattede henvisningsord. sa. Sprogl. 197. sammenfattede (almensammenfattede. smst. 406) indrømmelsesbisætninger, bisætninger, i hvilke de opr. spørgende pron. (som hvem, hvad) bruges med paa ene gang sammenfattede og indrømmende betydning. sa. Ordj. 510. **-feje**, v. [3.2] [-fai'ə] (ænyd. d. s.) samle med kost olgn.; (alm.:) feje (II. 2.2) sammen. (det) sammenfeyede skarn. Cii. 1702. (KbhDipl. VII. 663). Aakj. VF. 145. || i videre anv. her (o: i klitterne) jævner Blæsten et Bjerg, hist sammenfejer den et Andet. Blich. (1920). XIX. 196. **-filtre**, v. [4.1] [-fil'drə] (nu næppe br. **-filtre**. Abildg. & Viborg. F. 61. Brændevinsbr. 153). vbs. **-ing** (Schand. IF. 207. MøllKrist. DF. 78). (især i perf. part.) sammenvikle tæet og uordentligt ell. indviklet; filtre (1) sammen. OecMag. VI. 310. *en Hex med sammenfiltret Haar. Hauch. DV. II. 219. sammenfiltret Halm. JJPac. I. 268. (staaformene) ligger . . sammenfiltret i ét stort Bundt. Pol. 20/1937. 5. sp. 3. || (nu sj.) refl. Rodtreverne . . voxer i hinanden og sammenfiltre sig. Brændevinsbr.

153. || i sammenligning og billedl. Hans Tale var som en sammenfiltret Kjæde: Ingenting istykket, men Alting i Urede. *Lemb.Shak. XVI.178.* sammenfiltret *Spekuleren.Aase Hans.Vr.45.* **-fje(d)re**, v. [4.1] [-fjæ'rø] vbs. **-ing** (*Gnudzsm.Husb.125. Bl&T.*) ell. † **-ning** (Sammenfjerning. *Funch.MarO.I.36.*) (jf. -note; tøm.) *sammenfjeje* (to brædder) v. *hj. af en fjeder* (I.4); *fjedre* (I.4). *Funch.MarO.I.36. Arbejdslon.51.* **-flaad**, et. [3.1, 4.2] (jf. -flud samt Samflaad; nu sj.) vbs. til **-flyde**; især om det forhold, at to vandløb løber sammen, ell. om stedet, hvor de mødes. **-flod**: *Moth.F237.* Rhone Floden, indtil det Sted, hvor den har Sammenflod med Saone. *LTid.1734.654. Cantù.I.489.* || (nu næppe br.) om ansamling af vædske. hyppigt Sammenflod af Spyt i Munden. *Caspari.Huus-og Reiseløge.(overs.1828).42.* **-flette**, v. [4.1] vbs. **-ning** (*Rahb.Fort.I.237. J.Lange.II.67.20 Brandes.MB.363*) ell. **-else** (s. d.) (ænyd. d. s. (*DGrammat.I.193*); især i perf. part.) flette (III.1.1), sno sammen. *Pflug.DP.1053. Guldlænkearmbaand . . flade sammenflettede Led. Polit.E.Kosterbl.171922.1.sp.1.* || m. h. t. (dele af) legemer. tvende Slanger, der ligesom i en Val-Knude (o: en indviklet knyttet knude) ere sammenflettede. *Thurah.B.183. Brandes.MB.110.* især m. h. t. hænder og arme: folde ell. lægge over kors. Ebbesen blev staaende mørk og betænkelig med sammenflettede Arme. *Ing.PO.II.301. Blich.(1920).XII.104.* Bønderne sidde paa Markerne med Hænderne sammenflettede over deres Knæ — saaledes er nemlig de sørgende Stilling. *J.Lange.II.66.* || m. obj., som betegner det ved fletning frembragte. *Pflug.DP.1095.* en Jolle, som var sammenflettet af Vidier og Eege-Qviste. *Bagges.NK.291.* || (nu l. br.) billedl. *Blaae Blomster, med de røde (o: luerne fra en ildbrand) sammenflettet, | Udbrede herligt Farveskjær. *Søtoft.RD.102.* Disse to Begivenheder ere sammenflettede i hele Fortællingen. *MO. (brødrene Goncourt)* havde ridset deres sammenflettede Navnetræk ind i Tidens Spejl. *Brandes.VII.104.* (m. resultatobj. :) Den Løgn, Bagvadskelse, var saa kunstigen sammenflettet, at man vanskelig kunde finde rede deri. *VSO.II.99.* **-flet-telse**, en. (nu næppe br.) vbs. til **-flette** (og flette (III.1.1) sammen); spec. om den maade, hvorpaa noget er bygget, konstrueret. Denne Forskiel (paa modtagelighed for frost) kommer uden Modsigelse af Vædskernes Natur, og hele Hudens Sammenflettelse (o: struktur). *JBang.S.456.* || billedl.: sammenhæng; kompleks. mit heele Levnet er en Sammenflettelse af mange Synder. *EPont.Men.II.115.* **-flik**, et. (l. br.) vbs. til **-flikke**: sammenflikning; navnlig om resultatet. Arbejdet er . . ikke noget slavisk Uddrag og Sammenflik af Kilderne. *LJac.(Palladius.I.120). NatTid.171.1926.M.10.sp.3.* **-flikke**, v. [5] vbs. **-ning** (s. d.), jf. **-flik**. (ænyd. d. s.; især ω) frem-

stille, lave noget ved hurtigt, sjusket arbejde; flikke (III.2.4) sammen; ogs.: reparere, lappe sjusket, skædesløst, tarveligt. *vAph.(1759).* Han syntes just ikke . . om, at det havde kostet saa liden Møje at sønderhugge den (o: en hjælm), men han gav sig dog til at sammenflikke den paa nye. *Biehl.DQ.I.7.* Pigen var . . iført en sammenflikket Dragt. *KvBl.*1913.2.sp.2.* || især billedl. den . . af tusind fremmede Bestanddele sammenflikkede Personlighed. *VThist.TVII.12. Recke.GND.28.* navnlig m. h. t. betretning, litterær frembringelse oln.: *Et Vers, som, uden Sammenheng, | Er ilde sammenflikket. *Reenb.II.3.* *den Kiærling bedre veed | At sammenflikke sine Talemaader | End Klaus. *Oehl.(1831).V146. FrPoulsen.FraEuropasForaar.(1921).2.* || (nu næppe br.) i forb. sammenflikket tøj, makværk. *vAph.(1759).* Hans hele Tale, Skrift, er allene noget sammenflikket Tøj. *VSO.II.100.* **-flikning**, en. (jf. -flik; især ω) vbs. til **-flikke** (ell. flikke (III.2.4) sammen); ogs. (l. br.) om resultatet. *LTid.1744.732.* en Sammenflikning af tørre Høendelser, broderede med gamle . . Gloser. *Tullin.III.115.* Sammenflikningen af Rester af gammelt udskaaet eller indlagt Træ (til antikke møbler). *VortHj.IV.234.* **-flokke**, v. [3.2] (nu næppe br.) refl.: samle sig i flokke; flokke (II.1.2) sig sammen. *en Mængde Smaa | Sig mod den Store sammenflokker. *CFrim.AS.226. Heib.Pros.VII.413.* **-flud**, et. [3.1, 4.2] (nu næppe br.) vbs. til **-flyde**: d. s. s. **-flaad**; (jf. II. Flud 2) overf.: strøm; væld. *(vi) gjør ham (o: vor mave) tyst og rolig | Ved sammenflud af Leckerhed. *Sort.PSkan.88.* **-flyde**, v. [3.1, 4.2] [-flyðə] vbs. **-ning** (*vAph.(1764).*) *Bl&T.*) ell. † **-else** (*Reiser.III.426. Pol PhysMag.VII.12*), jf. **-flaad**, **-flud**. (især ω) om strømme af vædske: blande sig; flyde sammen. 1) i al alm. *vAph.(1764).* *Tunge Bølgesmasser bryder, | Sammenflyder, | Overgyder | Sig med Hvirvlens hvide Skvæt. *Drachm.DM.57.* || (jf. flyde 2.1 og 4) i videre anv.; navnlig om stof i flydende tilstand. Steenkulene ere ey andet end et sammenflydt Beg eller Harpix. *LTid.1726.317.* *I Favntaget Lokkerne sammenflød. *Ing.DM.43.* Grupper af sammenflydte Slimceller. *PharmDan.(1933).180.2* (jf. flyde 5) overf.: blive til eet; danne en helhed; samles. *Sammenflyde maa, engang, | Magten i en Keiser-Pave. *Grundtv.Krøn.37. Mølb.F.205.* om farver, toner (lys-, lydindtryk): smelte sammen; gaa over i hinanden (jf. VSO.). *Som Harpens Klang og Sangen sammenflyder. *Sander.Harp.41.* (so-leoparder) er besatte med . . mere eller mindre sammenflydende hvide Pletter. *NaturensV.1914.311. smst.312.* sammenflydende kopper, se Kopper. || (nu næppe br.) om personers sjælelige forening. *begges Siæle sammenfløde | I begges Kys. *Bagges.I.209. smst.V24.* **-fo(d)re**, v. [4.1] [-fo'rø] (jf. II.

fodre 1 samt -slojfe; *sne*dk.) samle (to stykker træ) v. *hj. af en los liste (fjeder), der limes i træstykkernes noter.* -fore: *FagOSne*dk. **-folde**, v. [6.1] [-fɔl'ə] vbs. **-ning** (*vAph.* (1759). *Rørd.KK.96*). (ænyd. d. s., fsv. samanfalda; især i perf. part.) lægge sammen; folde (II) sammen; m. h. t. tøj, papir oln.: *Holb.Herod. 173*. Hun har allerede meget pent sammenfoldet den hvide Brudekjole. *Blich.* (1920). *XXIV.110*. første Hæfte har været dobbelt sammenfoldet, de øvrige kun enkelt. *HBriz. JE.111*. Dameportemonnæ . . sammenfoldes som en Tegnebog. *Politik.Kosterbl.* ^{1/4}1924.2. sp.2. ☼ m. h. t. metalplade: *Sal.*XX.711* (se u. -falsning). || (nu sj.) m. h. t. hænderne: folde. Fald paa Knæ, Herrel og med sammenfoldede Hænder læs 3 gange jer *Abraham. Holb.Abrac. II.3. Heib.Poet. II.260*. || part. sammenfoldet i spec. anv.; dels om blad: ikke udfoldet; især (bot.): d. s. s. foldet 2 (se II. folde 3.2). *Træarter.* (1799). 338. *Bl&T. jf.*: Dine Øine skued mit Livs sammenfoldede Spirer. *Monrad.Ps.416. dels* (zool.) om vinger hos insekter: *S&B. -foldelig*, adj. [sam(ə)n'fɔl'əli, ogs. 'sam(ə)n'fɔl'əli] (jf. ænyd. sammenfoldig) adj. til -folde (og folde (II.2) sammen): som kan foldes (bøjes, lægges) sammen. *Larsen.** (1888). (en) sammenfoldelig Tommestok. *Haandu. 174*. sammenfoldelig Proptrækker. *Politik.Kosterbl.* ^{1/12}1924.2. sp.1. **-fryse**, v. [6.1] [-fry'sə] vbs. **-ning** (*S&B.*) (ænyd. d. s.; nu l. br.) (faa til at) stivne, storkne p. gr. af kulde; fryse sammen. Naar der blæser kald nord-østvær, saa sammenfryser iis af vand (1871: Vandet storkner til iis). *Siv.43.23* (*Chr.VI*). *Gieldbunden ligger nu den hele Jord i Lænker . . | Hvis den til iis er ganske sammenfryses, | Hvis den af Solen end til Nød oplyses, | Da er det sikkert paa Credit! *Bagges.III.114*. || især i perf. part. Det er saa sammenfrosset, at det kan ikke skilles ad, førend det bliver optøet. *VSO.II.295*. sammenfrossen Søle. *JVJens.H.92. -fugre*, v. [4.1] [-fu'ʁ(q)ə] vbs. **-ning** (*ForklTømrere. 18. FagOSne*dk.157). 1) (jf. -stryge; tom.) sammenføje (brødder); fuge sammen; især: samle ved pøjning. *Harboe.MarO. Sal.*XX.875. jf.*: *den fastsaa menfugede Salsdør. *Wilst.Od.XXII.v.258. 2)* (l. br.) m. h. t. murværk: forbinde ved udfylning af fugerne. *HN Claus.SO.42*. Absalonborgens gamle Ringmur (har) et Fundament af hvide Kridtsten, omhyggeligt sammenfugede. *Beritid.* ^{1/1}1907. *Ajt.I.sp.5. -fuske*, v. [5] (l. br.) fremstille, lave paa fuskeraaglig, uordenlig maade; sammenjasje. Kunde en Digter . . sammenfuske noget saa fuldkommen menneskeforstandsløst? *Bagges.Danf.I.357*. de have sammenfusket en Ting, der skal ligne en *Plov.Olufs.Oec.VIII.207. Studium.* ^{1/1}1920. 8.sp.1. **U-fyge**, v. [-fy'ʁ(q)ə] vbs. **-ning** (*Levin. D&H.*). 1) [3.2] om ell. m. h. t. løse masser, især: sne, der samler sig i dynger:

fuge sammen. 1.) intr. ved Storm og stercke Vinde sammenfyger der store Sand-Bierge. *Pflug.DP.875*. sammenføgne Driver. *Tolderl. F.III.165. 1.2)* (l. br.) trans.; især om vind: blæse sammen i driver. Vinden henveier AVerne, men derfor sammenfyger den dem ogsaa. *Kierk.VIII.225*. || billedl. *Rahb.Min. 1800.II.215*. falsk Lærdom og menneskelig Ustadighed sammenfygede Meninger, saa Sandhedens Vei blev ufremkommelig. *Kierk.IV.147. 2)* [6.1] (sj.) m. subj.-skifte: blive fyldt med snc. *trætte Vandrer raadvild (skal) see | sit Spor at sammenfyge. *Frank. SD.84. -fælde*, v. [4.1] [-fæl'ə] vbs. **-(n)ing** (se -fældning). (fa)gl. især m. h. t. tommer: sammenføje; fælde (II.5) sammen. *Moth.F45. Leth.* (1800).146. Tvende sammenfældede Bredder. *VSO. Bl&T. jf.*: *ved Malmen at splintre den huultsammenfældede Træhest. *Wilst.Od.VIII.v.507. -fældning*, en. [4.1] [-fæl'nen] (ogs. -fælding. *Moth.F47. Grundtv. Saxo.III.293. jf. Larsen. Bl&T.*) (ænyd. d. s.; fa)gl. vbs. til -fælde (og fælde sammen); ogs.: sted, hvor noget er sammenfældet. *Gram. Nucleus.923.1143*. forsyne ham med Tælle, at han kunde tilsføre Sammenfældningerne i Baaden. *Reiser.II.577. MO.*

sammenføje, v. [sam(ə)n'fɔi'ə] **-ede**. vbs. **-else** (s. d.) ell. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s.; gl'da. sammelføghæ (og sammen føghæ); til sammen 4 og IV. føje 1)

1) passe ind i hinanden; forbinde; samle; føje sammen. 1.) (fa)gl. i egl. bet.; især m. h. t. træstykker: forene; ogs. m. h. t. enkelt genstand: (op)bygge, sætte sammen af flere dele. Han gjorde . . af adskillige sammenføjede Fartøyer en Broe. *Holb.Herod.332*. *Gulvet (var) sammenføjet | Af sleben Muslingskal. *Winth.HF.86. 5 Stkr. gl. Tømmer* . . sammenføjede med Jernbolte. *Politik.Kosterbl.* ^{1/1}1923.3. to Stykker Glas . . der er sammenføjet under Tryk. *HFB.1936.120. jf.*: et Forslag, at sammenføje Øster-Søen med Vester-Søen, formedelst en Grøft eller Canal. *Slange.Chr.IV.832*. || (bibl.) m. h. t. menneske: danne, skabe (af forsk. dele). *1Cor.12.24* (*Chr.VI*: beblandet). Du haver klædet mig med Hud og Kjød, og sammenføjet mig (*Chr.VI*: betækket mig; 1931: fletted mig sammen) med Been og Sener. *Job.10.11*. || (jf. bet. 2) i billedl. udtr. *, selv du sprængte Haabets Bro.“ | — „Jeg bygger en igien. I en fornuftig Hær | Maa Tømmermænd med Øxer følge Kæmperne; | Hvad Fienden sprængte, sammenfoies let igien.“ *Oehl.XII.354. Ephes.2.21* (*Chr.VI*: tilsammenføjet). 1.2) (jf. sammen 3.1; nu næppe br.) lægge sammen, op til hinanden, bringe til at røre hinanden (uden at der opstaar en varig forbindelse). Deres vinger vare sammenføjede (1871: sammensluttede) den ene til den anden. *Ez.1.9* (*Chr.VI*). *Vor Styrmand stod bestyrt, med Hænder sammenføjet. *Falst.Ovid.28*.

2) overf.: *jaa til at udgøre en helhed; samle i eet.* 2.1) (nu næppe br.) i al alm. Devotion, naar den (er) sammenføjet med Overtroe, føder intet uden Vanskabte Foster. *Holb.Kh.527.* (man) bor tage sig vare for, at sammenføie Øvrigheds- og Dommer-Embete. *Stampe.IV.199. Grundtv.Krøn.15.* || (jf. IV. føje 5.1) † m. h. t. modstridende opfattelser o.lgn.: *bringe overensstemmelse til veje imellem; jaa et kompromis i stand mellem.* sammenføie Stemmerne (ved stemme-lighed). *Holb.NF.II. 54. 2.2)* (jf. sammen 3.2) m. h. t. personer: *samle.* Saa snart Monsr. P. var ankommen til St Domingue, sammenføiede hand sine Tropper. *LTid.1733.14. ref.: samle sig; ogs.: slutte sig sammen.* hand (havde) været Folk, og sammenføyet sig med Fienden imod de Svenske. *Slange.ChrIV.1007. smst.1013.* || især: forene i kærlighed, venskab; nu navnlig: forene i ægteskab. deres (: de toendes) 20 Hierter maatte opmuntres, i det de sammenføies (1907: sammenknytttes) i Kierlighed. *Col.2.2.* (de kunde) fremsettes til Mønster paa et ret vel sammenføiet Ægtepar. *Suhm. (SkVid.X.129). Grundtv.SS.IV.344. i vielsesformular (efter Matth.19.6, Marc.10.9 (1907; 1819: tilsammenføiet)):* Hvad Gud har sammenføjet, maa Mennesket ikke adskille. *Alterbog.461. jf. (m. ordspil paa bet. 2.3):* Hvad Grammatiken har sammenføiet, kan og skal intet Menneske . . adskille. *FGuldb.DS.³ (1813).135. † ref.:* *Begge . . | Udi et andet Ægtebaand | Sig skulde sammenføie. *Reenb.I.423. 2.3)* (nu sj.) m. h. t. sproglig enhed: forbinde; m. h. t. sprogligt udtryk: *jerne.* jeg kunde og sammenføie mange ord (1871: sætte Ord sammen) imod eder. *Job.16.4 (Chr.VI).* *(han) pønser paa, bekvemmelig | Et Riim at sammenføie. *Reenb. II.161. Oehl.SH.4.* || (gram.) m. h. t. sætninger ell. sætningsled: forbinde. *Høysg.IPr. 16.* Enhver med et Substantiv, til eet adverbialskt Begreb, sammenføiet Præposition. *FGuldb.DS.105. spec. i udtr. sammenføjende bindeord, forbindende (kopulative) bindeord.* *Mikkels.SproglS.74.*

sammen-føjelig, adj. [sam(ə)n'fœi'əli, 'sam(ə)n'fœi'əli] (ænyd. sammenføielig; l. br.) adj. til sammenføie (ell. føje sammen): som (let) lader sig forbinde, samle med noget andet. 50 *vAph.(1764).* jf.: skue (sprogets) Oploselighed og dets Sammenføielighed. *FGuldb.DS.8.* || (sj.) sammenfoldelig. (et) sammenføjeligt Telt. *NatTid.³⁰11.1913. Sønd.3.sp.4.* **-føjelse**, en. (glda. sammenføgelis(æ), -føwelsa; nu næppe br.) vbs. til sammenføie (og føje sammen): *sammenføjning; især til sammenføie 2: forbindelse; forening; kombination; ogs. om den maade, hvorpaa noget er forbundet; opbygning; struktur; sammensætning.* *Eil-sch.F.44. VSO.* || om legemers bygning. *LTid. 1755.402. VSO.* || *sammenslutning; forening.* (hollændernes) Tilgang og Sammenføielse med Claus Flemmings Flode. *Slange.ChrIV.1244.*

smst.938. || om talkombinationer. Een Machine med bevelig Zirekling, med 10 Tal, hvilke naar de vendes omkring, bringe alle Tallenes Sammenføielse frem. *LTid.1724.10. jf.:* Sammenføielses Kunsten (: kombinationstæren). *Eil-sch.Term.15.* || om sproglig forbindelse, konstruktion, digterisk komposition. skeer Sammenføjelsen ved Pronomen som etc. da kand der . . falde utydelige Constructioner for. *Høysg.IPr.16.* hvad man kalder Handlingens Eenhed i et Drama, bestaar i den modne Maade, i den harmoniske Sammenhæng, hvormed det Hele er opfundet og fremstillet . . Mangel af Eenhed bestaar i upoetisk itetsigende Tilføielighed, Plumf-hed i Sammenføielsen. *Oehl.III.269.* **-føjning**, en. [-fœi'nen] fl. **-er.** (ænyd. d. s.; jf. -føjelse) vbs. til -føje (ell. føje sammen): forbindelse; forening; sammensætning; ogs. om den maade, hvorpaa noget er forbundet, sammensat, ell. det sted, hvor det er sammenføjet, det forbindende led, der holder det sammen. *1Kg.7.29 (Chr.VI).* Vandet og Stormen ruskede i den stakkels Hytte, saa at den knagede og bragede i alle Sammenføjninger. *Drachm.SS.108.* Trappetigen havde været mør i Sammenføjningen. *Leop.HT.9. jf.:* „Bladsammenføjning“ (: sammenføjning ved sammenbladning). *Aarb.1936.136. billedl.:* Den første Kjærligheds Væsen er ikke herved forandret . . dens faste Sammenføjning er ikke løst. *Kierk.II.44.* || om forbindelse af ord og begreber. Ironien (ligger skjælden) i Valget af enkelte Ord, men især i Sammenføjningen og Vendingen af det Hele. *Rahb.Stil.23. Brochner.TV.18. (sj.) om (dannelse af) sammensætninger:* Det Danske Sprog er vistnok ikke stivnakket, naar det skal bøies til Ordsammenføjninger; men (de vilde) dog, som Kunstord, . . klinge værre i Manges Ører, end fremmede Ord. *Bredahl.(Kjøbenhavnsposten.1834.858).* || her-til bl. a. **Sammenføjnings-led** (til samling af ankerhekse. *Funch.MarO.II.114.*), **-llnle** (fysiol., sj.; søm (sutr). *Bl&T.*), **-lære** (sj.; syntaks. *Levin.Gr.I.2.*), **-maade**, **-sted** (*HFB. 1936.290.*), **-tap** (*Bl&T.*), **-føre**, v. [3] [-fœrø] vbs. **-else** (*VSO.*) ell. **-ing** (*Larsen.*) ell. **-førsel** (*Bl&T.*). (glda. samenføra, sammenligne; nu sj. i rigsspr.) bringe til samme sted; samle; (alm.) føre sammen. *Moth. F455.* Byg-Sæden skal, efter at den er tørsket af Straæet, igjen sammenføres. *JPPrahl. AC.81.* || m. h. t. person; jx.: bringe sammen til forhandling. *S&B. (jf. sammen 4.3) billedl.:* *Nød skal Hjertet sammenføre. *Ing. RSE.VII.209.* † sammenførte børn, sammenbragte børn. *Moth.F455.* || (jf. samføre) jævnføre; sammenholde. *VSO. Da.Folkeblad.XII.(1846).55.sp.2.* **-gere**, v. [4.1] [-gærø, -gærø] (ogs. -gære. *Larsen.*) vbs. **-ing**. (sneedk.) samle paa gering; gere (IV). *FagOSnedk.* **-give**, v. [-gi'vø] vbs. **-else** (i bet. 1: *vAph.(1764).* *VSO. TroelsL.XI.*

36) ell. **-ning** (se bet. 2). (gl'da. d. s.; jf. give (I.15.16) sammen) 1) [4.4] (jf. samgive; vist kun hos sprogensere) forene ved ægteskab, troløvelse; vie. Moth.¹S31. vAph.(1764). Er det Kirke eller Stat, der har Ret til at sammengive Medlemmer af Folkekirken? Pol.^{14/10}1904.2.sp.2. 2) [6.1] (jf. give sig sammen u. I. give 12.1; sj.) som vbs.: sammen-trækning; sammensnerpning; ogs.: forstoppelse. Tode.Pathologiens første Grunde.(1781).31. 10
-gro, v. vbs. **-ning** (JBang.S.114. S&B.) ell. (nu næppe br.) **-else** (Tode.ST.II.39). (jf. -vokse; især i perf. part. og som vbs.) 1) [4.2] gro (II.1), vokse ind i hinanden, saaledes at der dannes en helhed; vokse sammen til eet. vAph.(1759). korte sammengroede Enebærriis. CBernh.NF.IV.101. || om haar, navnlig øjendryn. de rustfarvede sammengroede Øjenbryn. Ing.KE.I.121. Esm.III.30. || i sammenligning og billedl. Den Familie, 20
(Bartholin) tilhørte, var som sammengroet med Universitetet gennem en lang Aar-række. RichPet.Kingo.(1887).28. En lav, hvid Firkant sammengroede Huse (: en frlænget gaard). Gravl.EB.68. 2) [6.1] fyldes, lukkes ved groving; gro sammen; gro til. *tæt | Og lukket, som et sammengroet Gjærde. Boye.WS. 24. Torvemosen vil inden 10 Aar kunne sammengroe. VSO. || især om saar: lukke sig; heles. Tode.ST.II.39. Saaret er sammengroet. MO. **-grænse**, v. [3.1] [-græn'sa] (ænyd. d. s.; jf. samgrænse; nu sj., næsten kun i præ.s. part.) ligge ved siden af hinanden; have fælles grænse; grænse (II.1.1) sammen. vAph.(1764). De sammengrændsende Lande. VSO. || overf. Læggekonsten og dertil sammengrændsende Videnskaber. Mall.SgH.613. **-gære**, v. se -gere. **-hage**, v. [4.1] [-hæl'gø] vbs. **-ning** (vAph.(1759). Funch.MarO.I.39). hage (IV.1) sammen. 1) (l. br.) gøre fast, 40
forbinde med hager. vAph.(1759). sammenhage Gardiner, Tapeter. MO. 2) † forene to planker med hag; som vbs.: Funch.MarO. I.39. † **-handling**, en. [1] (jf. Handling 3) forhandling; underhandling; ogs.: samkvem; forbindelse; indbyrdes forstaaelse, aftale; maskepi. (en fremgangsmaade) som billig maatte give en Mistanke om en hemmelig sluttet Sammenhandling imellem Borgeren og den Militaire. MR.1727.501. de 50
Danske (mærkede) nok efter nogle Dages Sammenhandling . . at de Svenske søgte at forlænge denne Handel. Slange. ChrIV.165. smst.1442. **-hang**, en, et. se Sammenhæng. **-hekse**, v. [4.1] † forbinde ved hjælp af heks(e); hekse (III) sammen. Larsen. Bl&T. **-helle**, v. [4.1] [-hæl'ø] vbs. **-ing** (VSO.). † helle (V) sammen. Funch.MarO.I.66. Wolff.MarO.XLIV. † **-hidse**, v. [3.1] (ænyd. sammenhitze) pudse paa hinanden; opøge 60
(to parter) til kamp; hidse (I.3, 4.2) sammen. Best var . . at faae disse tvende Kiætterske Croner (: Stverrig og Danmark) sammenhidsede til at ødelægge hinanden. Slange.

ChrIV.1247. vAph.(1764). VSO. **-hjaske**, v. se -jaske. **-hjavse**, v. [5] (-javse. jf. VSO.). (nu næppe i rigsspr.) d. s. s. -jaske. Det er og noget sammenhjavset Tai. VSO.II. 572. **-hobe**, v. [3.2] [-hø'bø] vbs. **-ning** (s. d.). (især i perf. part. (samt som vbs.)) 14
samle i hob(e); ophobe; sammendinge. Giodningen ligger sammenhobet paa Ageren. VSO. S&B. om (ind)samling, opsparring, sammenpugning: han var for fornuftig til at ødelægge sig ved at sammenhobe Malerier og Kobbere. Rahb.Fort.I.4. den, der sammenhober Penge. Hauch.VI.164. billedl.: (hans) Skrift mod Cato, i hvilket han sammenhober alle dennes Fejl og Skrøbeligheder. PAndræ. ViaAppia.II.(1886).102. || m. h. t. personer. Kierk.XI.140. Den sammenhobede Folke- mængde. MO. **-hobning**, en. [3.2] [-hø'b- 20
nen] flt. **-er**. vbs. til -hobe (ell. hobe sammen); ogs. om den herved opstaaede mængde (hob). vAph.Chym.III.278. er den hele Historie en planløs Sammenhobning af Begivenheder? Steffens.¹138. den tvungne Sammenhobning af Skolebørn i de overfyldte Klasselokaler. Ekstrabl.¹⁸1937.8.sp.2. **-hold**, et ell. (nu næppe br.) en (Moth.H250. VSO.) (ænyd. d. s. i bet. 2.3 (Bording.II.286); vbs. til -holde og holde sammen) 1) (nu l. br.) til -holde 1: 20
jævnførelse; sammenligning; i forb. som i sammenhold med, jævnført med; sammenholdt med; ogs.: i forhold til. Skrivelser af Naturhistorie-Selskabet I.2.(1791).93. den blandt Bornholms Almue forholdsmaassigen høje Kultur i Sammenhold med den, som findes i Rigets andre Provindser. PNSkovgaard. BS.4. 2) til -holde 2 og holde sammen 2 og 3, som betegnelse for fast forbindelse, sammenhæng. 2.1) (sj.) det at holde noget sammen; det at forbinde, samle noget; ogs.: hvad der 40
forbinder, samler, det (betragtes) haandværksmæssigt, konstruktivt forsvarligt at anvende Spiger og Spidsklammer til Sammenhold. Ugeskrj.Retsv.1935.819. jf. bet. 2.3: hun, som Husets Solstraale, udbredte Glæde og var det Heles Sammenhold og Hjerte. HCAnd. (1919).III.97. 2.2) (nu sj.) det at noget holder, hænger sammen, ikke skilles; fast forbindelse mellem en tings enkelte dele; fasthed; sammenhæng; spec. (foræld.) om minera- 50
lers sejhed, strækkelighed. Moth.H250. Oxe-Blod (tjener) meget til at give Leeret en stor Styrke og Sammenhold. OecMag.IV.336. GWad.Termini oryctognostici.(1798).25. Havets draabeformige Flydenhed og dets Sammenhold. Kierk.XI.28. || (jf. bet. 2.3) overf.: samlethed; helhed. klare Tanker . . give igien Følelsen Sammenhold og Fasthed. Mynst. Betr.I.34. Modsætningen til de hvide Vægge vil give Loftet den Dybde i Farven, det Sammenhold, det i Domkirken ikke helt besidder. JoakSkovgaard.VD.92. (♠, nu næppe br.:) Der er ingen Sammenhold i de Kort 3: de ere meget spredte af forskiellig Farve og Rang. VSO. 2.3) til holde sammen 4, om

enighed, forbund, overensstemmelse ml. to ell. flere; nu især om det forhold, at en kreds af familiemedlemmer, venner holder sammen, kommer sammen, støtter, hjælper, forsværer hinanden; undertiden ogs. om selve kredsen, sammenslutningen. *Moth.H250.* Han bebrejdede Nationalforsamlingen deres Indecence, deres Uvirksomhed, deres liden Sammenhold. *FrSneed.I.299.* *Gylb.(1849).VIII.40.* næst det Sammenhold, som knytter Familien sammen, kommer det Sammenhold, som sammenknytter et Folk. *Kierk.XII.436.* Der var . . slet ikke noget Sammenhold blandt Smaafolk. *AndNz.AH.81.* || (sj.) m. nedset. bet.: *maskepi; ledtog.* Mistanke om Federigos Sammenhold med Mørkets Aander. *Hrz.IX.235.* *Jeg kan dem ikke troe! | De er bestemt i Sammenhold med dem. *smst.XVII.170.* Enhver, der danner Partie og Sammenhold, eller er med paa Partie, med i Sammenhold. *Kierk.IX.85.* **-holde**, v. [-hø'ø] vbs. **-else** (i bet. 1: *Larsen. Tlshk.1937.II.270*) ell. **-ning** (s. d.), *jf. -hold.* (jf. -holdende, -holdig og holde (II.43) sammen) **1**) [3.1] (jf. samholde) ☐ *jævnføre; sammenligne; sammenstille; ogs.: konferere, kollationer* (jf. *Selmer. FO.II.351.369.*) *Mob.Suhm.6.* (han) gennemgik . . de vidtløftige Akter og sammenholdt dem med Sandtyligheden af et Udsagn. *CBernh.NF.IV.120.* J. lagde Varer op i Kurven og sammenholdt dem med Opskriften i Bogen. *Tandr.K.15.2*) [4] (især i perf. part.) bringe til at danne et hele; ogs.: bevare i samlet tilstand; holde sammen (paa). Reeb med et langt Stykke Træe i hver Ende . . sammenholde Sæden (i hæsset). *JPPrahl.AC.76.* hendes sorte Haar sammenholdtes bagved af et fint Net. *Winth.Nov.114.* Tremmerne er Oregon Pine, sammenholdt med Staal kroge. *HFB.1936.83.* || *billedl. Holb.Ep.V.43.* *Klogskab | Var ene det, som sammenholdt hans Magt. *Oehl.III.43.* *Kierk.VII.267.* (jf. -holdende; sj. i alm. spr.) m. h. t. ejendele: *passé paa; spare paa; holde sammen paa.* (konen) maa sammenholde Klæderne om (børnene) og sin Mand. *Aakj.BondensSøn.(1899).18.* **-holdende**, part. adj. [-hø'øna] (i bet. 1.2 ogs. **-holden**, se *ndf.*). (jf. -holdig; til -holde ell. (i bet. 2) holde sammen; jf. samholden) **1**) som holder sammen paa, samler noget. **1.1)** (l. br.) i egl. bet.; jz. om bandage: *Bl&T. 1.2*) (jf. -holde 2 slutn.; dial.) som forstaar at holde sammen paa sin ejendom, sine penge; sparsommelig; økonomisk. *VSO.II.625.* (Chr. VI) var ordentlig og sammenholden med Rigets Penge. *Riegels.HS.III.7.* *VSO.(jy.,falterstsk.) Feib. OråbS.(sjæll.,fynsk).* **2**) til holde sammen i intr. anv. **2.1)** (især mineral., foræld.) som hænger sammen; fast i sin bygning; sej. (lerets) glutinøse og sammenholdende Væsen. *EPont. Atlas.I.397.* *Ørst.AN.I.32.* *VSO. MO.(u. sammenholdig).* jf.: disse Leer-Arter feede Sammenholdenhed, som ikke lader Vand

igiennem sig. *Brünnich.M.71. 2.2)* (sj.) som lever i forbindelse, enighed (med andre); solidarisk; samdrægtig. Hun var ligesaa trofast og sammenholdende med os som med sin egen Familie. *RGoldschmidt.EnKvindehistorie.(1875).13.* jf.: *Revolutionsmænd . . stærke . . ved deres Sammenholdenhed og indbyrdes Ophidsning. Blich.(1920).XX.84.* **-holdig**, adj. (til -holde ell. holde sammen; spottet i *Biehl.Haarkl.51;* nu næppe br.) d. s. s. -holdende **1)** („Obsolet.“ *VSO.*) d. s. s. -holdende **1.2.** *Moth.H254. 2)* d. s. s. -holdende **2. 2.1)** (især mineral., foræld.) d. s. s. -holdende **2.1.** *VSO.* naar Man i Danmark vil forbedre daarlig Torvejord, vil gjøre den mere sammenholdig, lader Man den æltes af Heste. *Ploeyen.E.286.* || *hertil Sammenholdighed. Tinnets Sammenholdighed med Kobberet. VidSelskSkrr.II.1.184.* i videre anv.: *konsistens. SorøSaml.I.141. 2.2)* („obsolet.“ *VSO.*) d. s. s. -holdende **2.2.** De Store selv, som udi deslige Coniuncturer skulde være sammenholdige, vare ej heller fri for indbyrdes Factioner. *Holb.DH.III.635.* sa. *Hh.II.144.* jf. (spot.): *Sammenholdighed (2: jællens optræden). Biehl.Haarkl.51.* **-holdning**, en. [-hø'ø'nen] *ft. -er.* vbs. til -holde ell. holde sammen. **1)** (nu l. br.) til -holde **1: jævnføre; sammenligning. *vAph.(1772).III.* det Karakteristiske ved det engelske Landvæsen, i Sammenholdning med det danske. *Olufsen.Oec.VI.74.* *S&B. 2)* (jf. -holde 2 og holde sammen **3-4;** nu næppe br.) *forening; forbindelse; sammenhæng.* *vAph.(1764).* *PMøll.(1855).V45.* || (foræld.) *konkr.: konglomerat (1). PhysBibl.VIII.122.* **-holds-kraft**, en. (nu sj.) til -hold **2: sammenhængskraft. et Rige er betrygget ved egen Magt, ved indre Sammenholdskraft imellem de forskellige Dele. *HN Claus.Arv.8.* **-hugge**, v. [3.1. 4.1] (ænyd. d. s.; jf. *glda.* sammenhugge, *klove; tem.*) d. s. s. afbinde **3.** *Bornh HaandvEr.80ff.* *Frilandsmus.80.* **-hverve**, v. [3.2. 5] [-vgr'vø] (nu næppe br.) m. h. t. tropper: *skaffe til veje, samle ved hvervning.* *Slange.ChrIV.611.* (en) Eventyrer, hvilken havde sin sammenhvervede Krigstrop. *Rothe.NS.II.50.* **-hæfte**, v. [4.1. 6.1] vbs. **-ning** (s. d.) ell. † **-else** (*LTid.1754.387.*) (ænyd. d. s.; jf. hæfte sammen v. II. hæfte **2.4)** **1)** (især i perf. part.) trans.: *sammenbinde, -føje* (v. hj. af naale, sting olgn.); (alm.:) *hæfte sammen.* (kanonerne) bestode af sammenhæftede Plader. *Holb.Ep.V.160.* et Par sammenhæftede Gardiner (var) gledet gabende til Side. *KLars.AH.59.* (manuskriptet) består af 5 Læg i Folio, enkeltvis sammenhæftede. *Bobé.(Ev.Levnet og Meninger.(udg.1911).298).* || † m. h. t. (dele af) legemet. det ganske Legeme, sammenføiet og sammenhæftet (1907: idet det . . sammenknyttes) ved alle Forbindelsens Led. *Ephes.4.16.* m. h. t. saar: *sammensy.* *LTid.1754.387.* || *billedl. (et) Venskabs Kiærligheds og Amours*****

Baand . . har sammenknyttet, sammenhæftet og forenet vore Huisse sammen. *Holb.Bars.II.7.* Gud har sammenheftet alle Ting i bestandig Orden. *Eüsch.Philhist.44.2)* (jf. II. hæfte 5) † intr.: hænge sammen; klæbe sammen. (snegleskallens) sammenhæftende Lag. *LTid.1738.573.* **-hæftning**, en. vbs. til -hæfte (1) (og hæfte sammen); ogs. (l. br.) om selve sammenføjnngen. *Wing.Curt.193.* Guldlænkearmbaand . . ved Sammenhæftningen en hjerteformet Laas. *Politi E.Kosterbl.¹⁷/1922.1.sp.1.* **-hægte**, v. [4.1, 6.1] vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s.; l. br.) sammenføje, -hæfte (v. hj. af hægter); (alm.:) hægte (III.2) sammen. sammenhægte et Snorliv. *VSO.* det svære Læs af de sex sammenhægtede Vogne syntes . . at overstige (hestenes) Kræfter. *Hz.NG.206.* || billedl. *et Ideal, der sammenhægtes | Af lutter Træk af Godhed, Dyd og Mod. *Hz.D.III.231.* **-hægtning**, en. (l. br.) vbs. til -hægte; ogs. (sj.): hvad der er hæglet, føjet løst sammen. Huset var primitivt, en Sammenhægtning af Brædelag. *JacPaludan.UR.179.*

Sammenhæng, et (*Høysg.AG.19. Ev.(1914).II.320.V164.* *Ing.EF.XIII.208.* *Kierk.VII.156.* *Hørup.II.322.* *Suenson.B.II.73.III.460.* jf. *MO. Saaby.' Feilb.*) ell. (nu uden for bet. 1 især) en (allr. *Moth.H162*). [*sa(m)ønhæn'*] *Høysg.AG.30.54.* (sj. **Sammenhang**. *LTid.1750.62*). ft. (l. br., jf.: „uden pl.“ *MO. D&H.*) **-e** (*JLange.Breve.120.* *JVJens.EE.65.85.* *Rubow.BB.270*) ell. (sjældnere) d. s. (*JLange.II.160.* *EdvLehm.(Pol.⁵/1921.8.sp.4).* *AzDam.FO.49*). (ænyd. d. s. (*DGrammat.III.238*); vbs. til hænge (8.6) sammen (ell. sammenhænge); til dets efter ty. sammenhang; jf. Samhæng)

1) (nu især fagl.) i egl. bet.: det at to ell. flere legemer hænger sammen, indgaar en (uopløselig) forbindelse, holdes sammen; ogs. om det forhold, at et hele ikke (let) lader sig opløse, hænger sammen, har fasthed; i videre anv., om den sammenholdende kraft, bindemidlet, ell. delenes evne til at holde sammen. *Moth.H162.* *AWHauch.(1799).25.* De talrige Høje . . bestaae foroven af et gulagtigt Sand, som har et vist Sammenhæng, men ikke i Længden modstaaer Luftsens og Vandets Indvirkning. *Bille.Italien.I.183.* Indhængningen af den heftede Bog i den færdige Perm giver altid en vaklende Sammenhæng, og i dette svage Punkt ligger Hovedforskellen paa den indbundne Bog og den i en løs Perm indhængte Bog. *Biblot.H.1.497.* Næsten alle de danske Kalksten er overordentlig rene, men Sammenhæget er hos nogle saa ringe, at Brændingen volder Vanskelighed. *Suenson.B.III.460.* efter præp. i: Den egentlige Hovedbygning staaer ved en Støttegang i Sammenhæng med Sidebygningerne. *VSO.* || † konkr.: forbindelsesstykke; sammenføjnngen. (raadyret) lægges paa Ryggen; og naar Laasen, som er Sammenhæget

imellem Bagkøllerne, først er opskaaren, rides Skindet langs ned over Hakken. *CMüller.Koge-Bog.(1785).4.*

2) (jf. bet. 3 samt hænge sp.1079⁴⁵) overf., om nøje indbyrdes forbindelse, sammenhørighed. 2.1) som betegnelse for, at enkelte dele (forhold) er saaledes forbundne, at der opstaaer en helhed, at enkelte foreteelser er nøje sammenhørende, svarer til hinanden (som aarsag til virkning, grund til følge; jf. Aarsagssammenhæng); ogs. om helhed (forhold ell. foreteelse), der beror paa, bestaar af inderligt forbundne enheder. (sagen) havde i visse Maader Sammenhæng med den Nedsaxiske Kredses Roe og Velstand. *Slange.ChrIV.976.* i Aandeverdenen (skal der) herske et eensdanned Sammenhæng, en liggend, systematisk Eenhed og Fuldkommenhed. *Kielsen.A.III.* Saasnart . . et Menneske samler sig til en forstandigere Betragtning af Livet, da søger han at forvisse sig om et Sammenhæng i Alt. *Kierk.III.301.* der (er i sproget) intet rationelt Sammenhæng . . mellem Tingen og Navnet. *Kron.TS.156.* || om forbindelse ml. personer; ogs. mere konkr., om kredse, der udgøres af sammenhørende personer. *Kierk.II.77.* ved sin Sammenhæng med Rousseau (kunde Schiller) synes lettere tilgængelig for Franskmændene end Goethe. *Brandes.BS.89.* Han saa sin Tilværelse i de almindeligt menneskelige Sammenhænge og undrede sig mest . . over denne ulykkelige Gliden udenfor, denne tiltagende Samkvemsloshed. *JVJens.EE.65.* jf.: (humanisterne) løser sig ud af By-, Borger-, Lavs-Sammenhængene. *VVed.RF.207.* 2.2) m. særlig tanke paa uafbrudt rækkefølge, fortsættelse: kontinuitet. Det er . . Beslutningens Betydning for det menneskelige Liv, at den vil give det Sammenhæng, en jævn og rolig Gang. *Kierk.VI.138.* (fejgheden har) faaet forhindret, at Beslutningen ikke i dybere Forstand bringer Sammenhæng i Livet. *smst.140.* jf.: bundne fra Fødsel, fra Opdragelse, gennem alle Omgivelser til en Fortids- og Nutidssammenhæng, man var Led af. *VVed.(DagNyh.¹¹/1913.1.sp.3).* urgamle Kultursammenhænge. *DeForhist.TideriEuropa.I.(1927).317.* (udviklingskeren bygger paa) Natursammenhænge man har erkendt. *JVJens.(Pol.²⁵/1934.II.sp.4).* || historisk sammenhæng, kontinuitet i en række af begivenheder; uafbrudt udvikling. *Kierk.I.335.* (Top-søe) er ikke en af det moderne Gennembruds Mænd. Han er den historiske Sammenhængs Mand. *VilhAnd.VT.20.* 2.3) spec. om ords, tankers forbindelse, som betegnelse for uafbrudt række af tanker, logisk, rigtig forbindelse af ord, udtryk („traad“); ogs. om den grammatiske forbindelse, hvori et ord, udtryk har sin plads (kontekst). *Et Vers, som, uden Sammenheng, | Er ildt sammenflippet, | Hvor Bladet er med Ord i Fleng, | For Rii-

mets skyld, beklirket. *Reenb. II. 3.* en Co-moedic, som bestaaer af 5. Acter, og har en god Sammenhæng. *Overs. af Holb. Leved. 177.* glose- eller ørdbøger, hvor ingen sammenhæng er at slutte meningen eller den rette læsning af. *Høysg. 2 Pr. 10.* jeg har næsten aldrig kunnet fatte Sammenhængen i nogen Præken. *Hauch. III. 26.* Hvilken underlig Magt har ikke et enkelt Ord, naar det saaledes ikke føier sig ind i en Tales og Sætnings Sammenhæng, saa man kun agter paa det i Forbigaaende, men naar det uden sproglig Forbindelse stirrer paa Een med Gaadens Incitament. *Kierk. VI. 248.* et Sted, der er revet ud af sin Sammenhæng. *S&B. jf.: *kun du (: frelseren) i mine Tanker | Er den dybe Sammenhæng. Grundtv. SS. I. 455. || (nu næppe br.) kort, sammenhængende fremstilling. En kort Sammenhæng af Jobs Bog Capitel efter Capitel. LTid. 1726. 684. *Hvad jeg har drømt — omstændelig at give dig | af hvad der hænger sammen ei, en Sammenhæng, | Staaer ei selv i Valfaders Magt. Oehl. III. 167. 24) (undertiden m. overgang til bet. 3) i forb. som i sammenhæng, som udr. for, at noget betragtes, fremstilles som (del af) et hele, ved betragtning, fremstilling placeres i det rette forhold, i den naturlige rækkefølge, orden. jeg (anfører) deres egne Ord i Sammenhæng. LTid. 1750. 164. Du maa vise mig Stedet i Sammenhæng, saa skal jeg nok forklare dig det. *Hzr. X. 54.* bringe i (logisk eller grammatisk) Sammenhæng. *S&B.* ikke kunne sige to Ord i Sammenhæng. *smst.* en Fremstilling af romersk-italiensk Kunst . . set i store Sammenhænge. *Tilsk. 1922. II. 43.* Hvad der i vor Sammenhæng (: paa det punkt, som vedkommer os) har størst Interesse, var imidlertid at selve Yderparten ændredes. *HistM Kbh. 3R. II. 220.**

3) (jf. bet. 2 samt hænge sp. 1079⁶⁹) som betegnelsen for, hvorledes noget forholder sig, er beskaffent; forhold; beskaffenhed; nu især om en begivenheds, en sags forløb, udvikling ell. nærmere omstændigheder. (ofte m. gen. ell. (især tidligere) af). Kunde jeg kun faae fat paa dend Knægt, og høre hvordan sammenhengen er. Det er jo noget splitter galt *Toi. Holb. HP. II. 2.* saa længe man ikke kan indsee Tingenes hele Sammenhæng, kan man ei dømme herom. *Tullin. III. 58.* *Jeg Sagens Sammenhæng nu fatter. *Bagges. Ungd. II. 57.* Ved nærmere at udspørge hende begreb (hun) den hele Sammenhæng. *Gylb. (1849). IX. 132.* Der ser man for sine Øjne den rene, klare Sammenhæng. Venstre vil Provisorierne. *Hørup. II. 319.* ofte i forb. som den rette sammenhæng: da Rolf fik Sagens rette Sammenhæng at vide, sagde han ham at være dræbt med Rette. *Suhm. Hist. I. 347.* Hun var nu dog særdeles nysgjerrig efter at udfinde den rette Sammenhæng i deres Forhold. *Ing. EF. I. 224.* (folk) kender den rette Sammenhæng. *Jesper Ew. PF. 158.* || (nu sj.)

i forb. m. med. Sammenhængen med dette Guds (: Møgelønder) og Mageskifte gøres vel fornødent her at optegne. *Slange. Chr. IV. 156.* Med denne Pige har det et sørgeligt Sammenhæng. Hun har været given til 7 Mænd. *Kierk. III. 149.* en pavelig Nunciarius var . . kommen til Kjøbenhavn for at undersøge Sammenhængen med disse Biskoppers Død. *CPalm. M. O. 407.*

10 **sammen-hænge**, v. [4.2-3] [-hæŋ'ə] vbs. -ning (se ndf.), sml. **Sammenhæng**. (ænyd. d. s.; jf. -hængende samt samhænge) hænge (8.6) sammen. 1) (nu sj. i alm. spr.) være nøje indbyrdes forbunden; indgaa (i) nøje forbindelse. (fys.:) Sammenhængning mellem to faste Legemer. *MKnudsen. Fysik. (1923). 130.* || i sammenligning ell. billedl. en U-ordentlighed, saa vel udi Bygningens (: den engelske stats) Form, som udi Kalken, hvoraf den sammenhænger. *Holb. Ep. V². 74.* faae historien at sammenhænge i en kiede. *sa. Brv. 87. 2) (jf. hænge sp. 1079⁶⁹; nu næppe br.) overf.: forholde sig; have sig; staa til. det blev ret eftertæst og forfaret hvorledes dermed (: ejendomsretten til nogle fiskesteder) sammenhængte. *Slange. Chr. IV. 45.* *Ha, saaledes Sagen sammenhæng. *Oehl. XII. 250.* -hængende, part. adj. [4.2-3] [-hæŋ'ənə] (ænyd. d. s.; egl. præf. part. til hænge (8.6) sammen (ell. sammenhænge); jf. -hængig) som har indbyrdes, indre sammenhæng. 1) svarende til Sammenhæng 1. *Moth. H163.* sammenhængende Particler. *Kraft. (KSelsk. Skr. III. 218).* Avnen er meget sammenhængende og seig, men anvendes kun lidt til Skibsbygning. *Kusk. Jens. Som. 80.* (indianerne kunde) bringe Platin (: platinstykker) i sammenhæng og brugbar Form. *Nationalmus. A. 1937. 43.* en grødet, sammenhængende Masse. *smst. 2) svarende til Sammenhæng 2; især til 2.2: uafbrudt; fortløbende; kontinuerlig; spec. om tankegang, skriftlig ell. mundtlig fremstilling; logisk; ordnet. *Holb. Ep. III. 293.* Saa sammenhængende kan ingen skabt Aand tænke. *JSneed. VI. 445.* Den som aldrig før havde kundt tale to sammenhængende Ord, maatte blive veltalende, naar han fik Jer at see. *PAHeib. Sk. II. 43.* Det var omtrent 4 Timers Fritid — og aldrig nogen rigtig sammenhængende Fritid, hvori Børnene kunde gjøre en længere Tour. *Schand. O. I. 72.* *Jesp. Fon. 481.* -hængen-hed, en. (af. af-hængende; sj.) det at være sammenhængende || (jf. Sammenhæng 2.1 slutn.) m. h. t. personer: sammenhold. Der er rigtig noget Rørende i disse to Stubejseres (: natmændsfolks) indbyrdes Sammenhængenhed. *Blich. (1920). XXX. 51.* -hængig, adj. (jf. ty. zusammenhängig; nu næppe br., jf.: „Ikke brugeligt.“ *VSO.) sammenhængende. *Moth. H164.* *Holb. Hh. I. 6.* || (jf. Sammenhæng 2.1 slutn.) om personer: som holder sammen. 2600. stærke og føre Karle, der alle vare sammenhængige, som een Mand. *Holb. Berg. 241.* || om skrift, tale. Stumper, hvoraf man ikke kand for-***

mere nogen rett sammenhængig Historie. *Hobb.DH.1.*(3^v). **-hængnings-kraft**, en. (*fys.*) sammenhængningskraft. Paulsen.1.249. **-hængs-ovne**, en. (*fys., l. br.*) d. s. s. -hængs-kraft. *LandbO.IV.171.* **-hængskraft**, en. (*jf.* -holds-kraft; *fys.*) tilbøjelighed hos dele af faste legemer og vædsker til at hænge sammen (*kohæsion*). *AWHauch.(1799).* 33. *MKnudsen.Fysik.(1923).*131. **-hængs-le**, v. [4.1] [-hæŋ'slə] se hængsle 2. **-hængs-løs**, adj. som er uden sammenhæng (2), forbindelse; usammenhængende; ogs.: uordnet; usystematisk. *Brøchner.TV.29.* Lidelsesredskaberne (er) sammenhængsløst . . radet op omkring (*Kristus*). *KunstmusA.1924-25.93.* **-hør**, et. [4.3] [-høʀ] (*jf.* Samhör; især hos sprogtensere) til -høre ell. høre (10.s) sammen; det at være sammenhørende; ogs.: hvad der bestaar af sammenhørende dele. *1, som mildt om Spirer bygge | lunt i Skolebo, | I skal mellem Slægter bygge | Sammenhørets Bro! *AntAnd.Fyen.(1901).*48. Trosbekendelsen Sammenhør med Daaben. *OskAnd.(KirkehistSaml.6R.1.145).* || (*jf.* Sammenhæng 2.3) m. h. t. sprogligt udtryk; spec. (*gram., l. br.*) om sættningsperiode. Man finder her (o: i en bog fra 1551) i ét Sammenhør både o, a og aa for å ganske iflæng. *Rask.Retskr.164.* smst.326. *Lund.Oldn.Ordføiningslære.(1862).* 271.461. **-høre**, v. [4.3] [-høʀ] vbs. *jf.* 30 **-hør** (*jf.* samhøre) høre (10.s) sammen. *vAph.(1764).* || næsten kun (*jf.* -hørig) i part. sammenhørende, som er del af en helhed; som passer til noget andet. *HN Claus.Tale.(1843).*7. Mange Brudstykker af et Fad, for største Parten sammenhørende til to Flager, som ikke slutter helt sammen. *Nord.Fortidsminder.III.1.(1937).*65. **-hørig**, adj. (l. br.) til -høre ell. høre sammen; sammenhørende; samhörig. *Den fri Architekt Forening. Fortegnelse over Arbejder, udstillede i Kunstindustrimusæet.(1915).*34. || især i afl. Sammenhørighed. Da Skaane atter kom under Danmark, var . . den gamle Sammenhørighed . . let at oplive. *KrErsl.DM.32.* **-jage**, v. [-jaʒqə] 1) [3.2] (*sj.*) samle ved at jage, følge; jage sammen. *VSO.* Det sammenjagede *Vildt.MO.2)* [5] (l. br.) samle i hast; især: jasje, skrive, smøre sammen. dette Brev er sammenjaget, saa jeg skammer mig derover. *HegermL.(Hjort.B.I.352).* *CHKjerulff.FE.13.* **-jaske**, v. [5] (ogs. -hjaske. *VSO.*) (nu l. br.) jasje (2.2) sammen. *Naturhistorier, Geografer, og andet saadant, for det meste af forsluttede tyske Philantroper sammenjasket.* *Olufs.NyOec.I.34.* noget opvarmet og sammenjasket *Plukkemad.* *Heib.Pros.VIII.487.* mit Arbejde var noget til Fortvivlelse sammenjasket *Tøi.HCAnd.SS.II.265.* **-javse**, v. se -hjåvse. **-kalde**, v. [3.2] [-kalʰ] vbs. -else (4*Mos.10.2*(1931 afvrg.). *Grundl.(1849).*§13. *Pont.LP.VIII.91).* (glåda. samenkallæ, *jf.* oldn. samankall, -kallan; *sml.* samkalde; især emb.) samle ved raab,

bud olgn.; kalde (4.10) sammen; især: samle til møde. *Pilatus* sammenkalde de Ypperste-Præster. *Luc.23.13.* Alle Klokker ringede . . og sammenkalde Folket til Bod og Bøn. *Blich.(1920).*XV.32. Udvalg sammenkaldes af det Medlem, som er først valgt. *ForrFolke-ting.*§8. **-kaste**, v. vbs. **-ning** (*MO. Bl&T.*) (*ænyd. d. s.; alm.*: kaste (II.30) sammen) 1) [3.2] kaste i en (uordenlig) bunke. *vAph.(1759).* *VSO. MO. 2)* [6.1] om plejning; *jj. dial.* Sammen-kast, -kastning, agerryg. *OrdbS.(sjæll.).* 3) [6.1] (nu næppe br., *jf. VSO.*) sy læselig sammen med kastesting *olgn. vAph.(1759).* **-kile**, v. [-kiʰlə] vbs. **-ing** (*Hannover.Tekn.313. OpfB.III.176).* (*faql.*) drive, slaa og holde sammen v. hj. af kiler, forbinde v. hj. af kiler *olgn.*; kile (II.1.1) sammen. *Moth.1531. TeknMarO. FagOSnedk.* **-kitning**, en. (*faql.*) vbs. til -kitte; ogs.: sted, hvor dele er sammenkittede. *VSO. -kitte, v. vbs. **-ning** (s. d.) (*især faql.*) forbinde, samle v. hj. af kit ell. andet sammenklæbende materiale. *Reiser.II.547.* Gulvene . . sammenkittede af smaa . . Steentærninger. *FCOlS.(DaFolkekal.1843.161).* Platinkorn sammenkittede med Guld. *NationalmusA.1937.44.* || billedl. Der udfordres kun lidet Blod til at sammenkitte den borgerlige Sikkerheds Muur. *Blich.NL.III.192.* **-klang**, en. [2.3] (*ænyd. d. s.; jj.* -lyd; nu l. br.) til -klinge (ell. klinge (II.2.1) sammen): det at to (ell. flere) lydgivere ell. toner klinger samtidigt og i overensstemmelse med hinanden; samklang; overf.: enighed; harmoni. *Moth.K152.* de himmelske Legemers Sammenklang (o: *sjærernes harmoni*). *Eilsch.PhilBrev.36.* Er der ingen Sammenklang mellem himmel og jord? *Kierk.III.40.* *Sjælelivets Sammenklang. | Harmonien er det første! *BlichCl.Vi.214.* **-klapning**, en. vbs. til -klappe og klappe (III) sammen; især til klappe (III.3.2) sammen, som betegnelse for, at noget (pludseligt) falder, synker sammen (og bliver ødelagt ell. ubrugeligt). Sammenklapning af en Fyrkanal. *TeknMarO. Scheller.MarO.* || (nu *sj.*) til -klappe 2.2, om indretning (klap), hvorved noget kan lukkes. de indvendige Sammenklapninger (paa tornystrene). *MR.1852.315.* **-klappe**, v. vbs. **-ning** (s. d.) 1) [3-4] (*sj.*) samle (ved klappen). 1.1) samle ved haandklap, v. hj. af klappere *olgn.* sammenklappe *Vildtet.D&H.1.2)* lade blive gift med hinanden; lade indgaa et parti; (*alm.*:) klappe (III.4) sammen. *Holst.R.* saa fik vi da de 2 sammenklappede. *D&H. 2)* [6.1] trykke, klemme sammen. 2.1) (l. br.) slaa, trykke, klappe (III.2.2) sammen. *Asken* at sammenklappe. *Kyhn.PE.82.* *VSO. jj.*: Efter en vaad Periode vil (jorden) blive sammenklappet. *MøllH.V147. 2.2)* lukke, klappe (III.3.1) sammen. *PalM.VI.337.* Træ-Havestole . . til at sammenklappe. *PolitiE.Kosterbl.1925.2.sp.2.* **-klappelig**, adj. ofte udtalt: [sam(ə)n'k]abøli til -klappe 2.2: som*

kan lukkes (foldes) sammen; sammenfoldelig. Larsen. sammenklappelige Spisestuestole. *Tidens Kvinder*.¹¹ 1935.34.sp.2. **-klemme**, v. [3.1, 6.1] [-k]læm'ə] vbs. **-ning** (vAph.(1759). VSO. Bl&T.) ell. (sj.) **-else** (PalM.I.69). (især i perf. part.) presse, trykke haardt sammen; klemme (II.3.6) sammen. LTid.1739.141. Mig synes ikke, at jeg seer en Steen sammenklemmes, naar man lægger Noget derpaa. *Ørst.I.6.* „Jeg vilde gjerne tale med Dem . . .“ svarede den unge Tomrer med sammenklemt Mund. *R.Schmidt.SS.188.* gamle Kasser, hvor Dyrene er sammenstuvet og sammenklemt. *JernbaneT.*¹ 1937.4.sp.3. jf.: Midtskibet virker noget sammenklemt og korridoragtigt. *Danmarks Kirker. Sorø Amt.* (1936). 190. || (nu næppe br.) intr.: lukke, klappe sammen om noget, der kommer i klemme. *Trøet i en Hast paa hannem sammenklemte . . . | Og saa sad Biørnen fast i dette Honning-Træ. *ReynikeFosz.* (1747).69. **-kline**, v. [4.1] [-k]lī'na] vbs. **-ing** (MO. D&H.). (nu l. br.) klistre, klæbe sammen. *Moth.S39.* *En Lok . . . | Tæt sammenklistret med Beget. *Oehl.XXX.117.* *SkibsMask.13.* || (jf. kline 2.2) klemme, trykke tæt sammen. (bogstaverne maa) hverken staae for tæt sammenklistret eller for vidt adskilte. LTid.1744.18. **-klinge**, v. [2.3] [-k]lɛn'ə] vbs. jf. **-klang**. (jf. -lyde, -tone samt samklinge; nu sj.) lyde samtidig (med); klinge harmonisk; overf.: harmonere. *Mynst.Frb.21.* *I fulde Harmonier sammenklinge | Mit Hjertes sagte Slag med Jublens Chor | Fra Blomsterne. *Recke.GND.168.* || *især i præs. part.:* harmonisk. et velstemt og sammenklingende Instrument. *Eilsch.Philhist.28.* det Oplevede (lyder) fra Livets forskjellige Tider sødt sammenklingende. *Kierk.VI.123.* **-klinke**, v. [4.1] [-k]lɪn'gə] vbs. **-ning**. (især i perf. part. og som vbs.) klinke 40 (VII.2) sammen. VSO. et sammenklistret lærfad; || (jf. VII. klinke 3) billedl. *jeg neppe veed | To Riim at sammenklinke. *Reenb.II.106.* **-klistre**, v. [4.1] vbs. **-ing** (VSO. *DagNyh.*¹ 1934. *Sønd.9.sp.2.* *VoreSygd.III.183.*) (især i perf. part.) samle ved hjælp af klistre ell. lign. middel; klistre (2) sammen; ogs. intr. om ting: klæbe sammen. vAph.(1764). Størknet Blod havde sammenklistret een Deel af hans hvide Haar. *Blich.(1920).XV47.* 50 det venstre (øje) var sammenklistret af Blod fra Saaret. *KBirkGrøn.SF.26.* || billedl. ell. i sammenligninger, om ting ell. personer, der kommer, lever i for tæt berøring. *her i Landet | Er' vi som sammenklistret. *Hz.D.II.16.* *VilhAnd.LI.63.* || (jf. sammen 5; l. br.) fremstille, udføre noget paa hurtig, skødesløs maade; klistre (4) sammen. Forfatteren har sammenklistret sin Helt af forskjellige . . . Eventyr. *Bredahl.LO.34.* *Østrup.Muhammed.* (1911).83. **-kludre**, v. [5] [-k]lud'rə] (jf. ænyd. sammenklude; l. br.) sammensfikke; sammenjasje. *en sammenkludret Skrivt. *FrHorn.PM.152.* Jeg havde . . . drevet Sned-

kieret . . . saavidt, at jeg kunde sammenkludre en Pakkasse. *Oversk.L.190.* Erfaringer, der er tilbørligt ordnede og forøjede, ikke sammenkludrede. *Durant.StoreTønkere.(overs.1932).103.* **-klumpe**, v. [3.2] [-k]lom'bə] vbs. **-ning** (V Ved.BB.59. *EChristians.NT.412.*) klumpe (sig) sammen; især i perf. part. i forb. som sidde, leve sammenklumpet. er Jorden tør, det er at sige, ikke sammenklumpende eller klebrig. *Fleischer.HB.580.* Skikkelsen . . . sad sammenklumpet paa Jorden. *Schand.BS.263.* **-klynge**, v. [3.2] [-k]lɔn'ə] vbs. **-ning** (MO.). (nu sj.) samle i klynge(r); refl.: klynge sig sammen. *Moth.K174.* (han) lod sin sammenklyngede Slagt-Ordning (=: slagorden) strække sig udi en længere Linie. *Slange.ChrIV.227.* *paa gyngende Green, laae rolig i Reden | Sammenklynged en Hob Spurveunger. *Bagges.NbLD.169.* *Sammenklynget tæt i (=: violerne) staaer. *Oehl.XIX.100.* de Ældre sammenklyngede sig, for at tale over denne . . . Vending i deres Kaar. *Blich.(1920).XV178.* **-klæbe**, v. [4.1] [-k]læ'bə] (nu ikke i rigsspr. **-klæbre**. *Fleischer.HB.355.*) vbs. **-ning** (vAph.(1764). *Hannover&Smith.Papir.225.*) (især i part.) klistre, klæbe (1) sammen; ogs. intr. vAph.(1764). *Blodet . . . sammenklæber | de svulne Øjenlaag. *Rørd.GK.59.* et brunt Kræmmerhus med sammenklæbede Bolscher. *TomKrist.EA.31.* **-kløtre**, v. [4.1] se kløtre 1. **-knapping**, en. [6.1] (l. br.) vbs. til -knappe (og knappe sammen); ogs.: stids olgn. paa klæder, der kan lukkes med knapper. *Saaby.* Knæbenklæder . . . en Knap mangler paa venstre Sammenknapping. *Politi E.Kosterbl.*¹ 1924.1.sp.2. **-knappe**, v. [6.1] vbs. **-ning** (s. d.). (l. br.) knappe (I.2.5) sammen. VSO. (en) tæt sammenknappet gammel Frakke. *Krøyer.Er.141.* **-knibe**, v. [-k]ni'bə] vbs. **-ning** (vAph.(1759). MO.) ell. † **-else** (*Saxtorph.F.110.*) 1) [6.1] klemme, presse, trykke sammen; knibe (II.2.1) sammen; især m. h. t. dele af legemet (mund, øjne). vAph.(1759). (østersen maa) sammenknibe Skallerne for at fremtvinge Vandet. *LSmith.DN.261.* jf.: Saa ofte nu Hiertet, formedelst denne besynderlige Sammenkniben (=: sammentrækning), udsproiter Blodet i Pulsaarerne. *Martinet.Menneskets fysiske Beskrivelse.(overs.1796).59.* || *især i part.* sammenkneben, sammenklemt, -trykket; ofte om mund, øjne: sammenpresset. vAph.(1759). Dampskibet (slingrede) overfyldt . . . afsted med os, der sammenknebene hverken kunde røre Haand eller Fod. *Thiele.Breve.45.* han smilede med sammenknebene Læber. *Schand.SB.170.* (de) markerede Øjelaag, der giver Øjnene et smalt og sammenknebet Udseende. *Tilsk.1932.I.465.* en Stridsøkke med sammenkneben Nakke. *Aarb.1936.152.* i videre anv.: en sammenknebet og kiernefuld Stil. *Basth.GT.258.* han havde . . . begyndt at vænne sig til de høje Huse . . . til den sammenknebene

Udsigt (i storbyen). *EErichs.S.32. 2* [3.2] (jf. II. knibe 3.1) † puge, spare (penge) sammen. **VSO. -knipe**, v. [4.1] vbs. -ning (vAph. (1759)). (især Ω) binde sammen (i knipper, bundter); knippe (II.1) sammen. vAph. (1759). **VSO.** || især overf. *Rahb.E.V75.* de seje Baand, der sammenknipper Kjøbenhavnerne i smaa Bekjendtskaber. *Bogh.DD.1865.194.* man sammenknippede Navne: Jesmine, Hansigne. *JohsSteenstr.MK.75. -kno*be, v. [4.1] 10 [-knoːbø] vbs. -ning (VSO.). † knytte (tovender) sammen ved en knob ell. et stik; knob (1) sammen. *Harboe.MarO. Sal.*XX. 875. -knuge*, v. [3.1, 6.1] [-knuːqø] vbs. -ning (Larsen.). (især Ω) klemme, presse sammen; knuge. (jeg) var kommen ud af Trængselen, med nedtraadte Støvler og sammenknuget Hat. *Oehl.Er.I.98. B.* holdt . . Brevet sammenknuget i Haanden. *FOAnderson.Irma.(1893).114.* || m. h. t. (dele af) legemet. Alle (faldt) paa Knæ, og strakte de sammenknugede Hænder mod Himlen. *Blich. (1920).XIX.187.* lige smidigt og lige stærkt sammenknuge de hinanden, saa Brydningen end ikke kan begynde. *Kierk.V91. jf.:* Man forestille sig . . nogle Tusinde aldeles nøgne Børn sammenknuede og opstabile i eet eeneste Stræde. *Bagges.L.II.121.* || overf., om angst, smerte. *Dødskrampe sammenknuger dit Hjerte. *MCBruun.Stageved.Tripolis.(1797)* 30 5. *Kierk.VI.286. -knytte*, v. vbs. -ning (MO. Brandes.IV7 (sa.E.17: Combination). *JohsSteenstr.HD.286* ell. † -else (LTid. 1723.283. *OGuldb.Br.213. VSO.*). (ænyd. d. s., fsv. saman knyta; jf. samknytte; især Ω ; nu navnlig i bet. 1.2) 1) sammenbinde; forene; knytte sammen. 1.1) i egl. bet. vAph. (1759). *(kæden var) Heel kunstig sammenknyt | Af alle Fiskes Aande og alle Fugles Spyt (osv.). *Oehl.XXIX.85.* en sammenknyttet Bylt af gamle, forrevne Mandsklæder. *Ing.LB.I.24. Bl&T. 1.2*) forbinde, sammenføje forsk. dele til et sammenhængende hele. hele Legemet . . sammenføjes og sammenknyttes (1819: sammenheftet) ved ethvert hjælpende Bindeled. *Ephes.4.16 (1907).* Flere Automatcentraler kan sammenknyttes til et fuldautomatisk Lokalsystem. *HFB.1936.159. (eddadigtenes)* Sammenknytning til fortløbende Skildring gennem indskudte Prosastykker. *OFriis.Litt. 20. 1.3*) overf.: bringe i forbindelse; forene; samle. *LTid.1720.Nr.7.3.* *bag Naturens Skranke . . | Der søgte min forvovne Siel at see, | De Baand, som sammenknytter Tingene. *Ew.(1914).I.126.* dit Vel . . er sammenknyttet med deres. *Mynst.Præd.(1829).31. refl.:* *Liig Nattens Stjerner, der . . | Sig sammenknytter i Orions Bælte. *Hauch.MS.40.* || m. h. t. personer. *Holb.Bars.II.7* (se u. -hæfte 1). (de kunde ikke) bryde de Forbunde, som de . . med adskillige Riger og Lande vare sammenknyttede udi. *Slange.ChrIV626.* deres Hjerter maa opmuntres, idet de sammenknyttes (1819: sammenføjes) i Kærlighed.

Col.2.2 (1907). (nu næppe br.) i part. sammenknyttet som adj.: forbunden. de faa, som understaae sig at angribe (fordomme), have en tæt sammenknyttet Hob imod sig. *JSneed.I.244. jf.:* (de) sluttede . . en stærk og fast sammenknyttet Eenighed. *Slange.ChrIV.248.* || om forbindelse af forestillinger (association) og ord. Total er Afsindighed, naar de herskende Forestillinger paa det næieste ere sammenknyttede med alle andre. *NTreschow.Den menneskelige Natur.(1812).138.* Ordene, dem man søgte meer og meer at sammenknytte ved Endelsers og Bøiningers Mangfoldighed. *FGuldb.DS.13. (vi maa)* tilskrive Myrterne . . visse psykiske Egenskaber: Hukommelse, Evne til Sammenknytning (Association) af Sansefornemmelser. *NaturensV. 1918.540. 2*) [6.1] (nu sj.) klemme, trykke fast sammen; m. h. t. hænderne: Lad din haand ikke være udstrakt til at tage, og sammenknyttet (1871: tilbagetrukket; Buhl: lukket) til at give igen. *Sir.4.34 (Chr.VI).* || i videre anv.: koncentrere. Moderen . . sad med sammenknyttet Blik og saa ud, som hun strammede sig op til at tænke polemisk. *AndNx.D.310. -koble*, v. [4.1] vbs. -ing (Høysq.AG.83. **VSO. DSB.Matr.I.12.** 1) koble (I.1) sammen. 1.1) (især jagl.) anbringe (dyr) i kobbel, lænke. vAph. (1759). Hunde . . sammenkoblede med en Guldkæde. *Suhm. Hist.I.351.* Køer . . sammenkoblede ved Hornene med rinkede Tøjr. *Skjoldb.A.43. 1.2*) 2) m. h. t. maskin(de) (aksler), vogne olgn. Drihvjulene og de forreste Hjul ere sammenkoblede med Sidestænger. *Rambusch.L.11.* Vort Bohave blev læstet paa seks Vogne, sammenkoblede to og to. *Buchh.FD.15.* Pumpe og Motor direkte sammenkoblet. *HFB.1936.434. 1.3*) (jagl.) m. h. t. elektriske svingningskredse. *Bl&T. 2*) billedl. anv. af bet. 1. 2.1) Ω forbinde; forene; sammenføje. Sammenkoblingen (af Danmark) med Holsten (i en helstat). *Grundtv.Dansk.I.533.* Jean Jacques Rousseau, hvis Navn i Eftertiden er blevet sammenkoblet med Voltaires. *Brandes.Voll.II. 139. Bomholl.DD.139. 2.2*) (nu l. br.) m. h. t. personer: stifte parti mellem; smede, koble (I.2.2) sammen. At sammenkoble hans Søster med Kammerherren, det er det han vil. *Skuesp.VII.189. VSO. jf. (spøg.):* en Politicus kand være avlet af en sammenkoblet Ræv og Slange. *Holb.Ep.II.179. 3*) † m. h. t. kurser: d. s. s. I. koble 3. *Fisker.SøO. Scheller. MarO. -komme*, v. [3.2] [-kømmːø] vbs. jf. -komst. (ænyd. d. s., glda. sam(m)æn-, sammelkomme; nu næppe br.) komme (II.50) sammen; især: (for) samles; mødes. alle de folk, som vare sammenkomne (1819: komme sammen) til dette spektakel. *Luc.23.48 (Chr.VI).* *Mand alt befaling gav at røre Byens Tromme, | Man Borgerskabet saae i hast at sammenkomme. *Holb.Paars.305. Bagges.DVXI.116.* || m. tings-subj. et Concav-Speil . . hvor alle Straalerne sammenkommer (og ses) som en

fast Punct. *Heitm. Physik. 31.* -**komst**, en. [3.2] *ftt.* -er ell. † d. s. (*DL. 1—1—1*). (ænyd. sam(m)en(s)-, sam(m)elkom(p)st; efter ty. zusammenkunft, *jf. holl.* samenkomst; *vbs. til* -komme ell. komme (II.50) sammen; *jf. Komsammen, Samkom, Samkvem*) 1) *det at mødes, træffes; især: møde efter aftale; navnlig: møde, hvor et selskabs, en forenings medlemmer kommer sammen; ogs.: møde af selskabelig natur, selskab, navnlig arrangeret af en komité, en bestyrelse oln.* den samme Præst lod sig indfinde udi en Sammenkomst, hvor Keyseren og Kongen vare tilstede. *Holb. Kh. 506.* hvormed skulle vi da beskæftige os i vore Sammenkomster, uden med Spil? *JSneed. VI. 144.* (han havde) en særdeles Foranledning til ugentlig Sammenkomst med ham. *Mynst. Bls. III. 230.* Kongen kan indkalde Rigsdagen til overordentlige Sammenkomster (*Grundl. (1915). §21.* Samlinger). *Grundl. (1849). §25.* 2) selskabelig Sammenkomst. *Soya. HF. 49.* || (nu sj.) *stævnemøde; rendezvous.* faar jeg ikke hendes Ansigt at see ved første lovede Sammenkomst, dør jeg af Utaalmodighed. *Holb. Usynl. II. 6.* *hun imidlertid tog den (*beslutning*), | At skikke Bud til Officeren hen, | Om Sammenkomst incognito. *Wess. 194.* *Heib. Poet. VI. 261.* 2) (sj.) om sammenklang, harmoni (ml. *toner oln.*). *Ørst. III. 164.* **krumpe**, v. se -krympe. -**krumpen**, part. adj. [6.1] [-krɔm'p(ə)n] (sj. -**krympen**. *Fleischer. HB. 282*). (*jf.* -krympe; nu l. br.) *indskrumpet; krumpen. Ruge. FT. 280.* den fordom så ranke, skønne kvinde . . sad nu i lænestolen som en sammenkrumpen skikkelse. *FrHam. Levn. I. 295.* *BerlTid. 9/1894. Aft. 3. sp. 4.* -**krybe**, v. [6.1] [-krɔ'p(ə)] (l. br.) *krybe* (4) *sammen. vAph. (1764).* billedl.: (den) skummende Nectar . . fordriver Bekymringer, og udvider de sammenkrybende Sjæle. *Ew. (1914). IV. 278.* || *især i part.* sammenkrøben, sammenbøjet; *krumbøjet; ogs.: indskrumpet; visen.* hendes Arme og Been vare sammenkrøbne paa kryds og qvær. *Mülertz. Radesygenatur. (1799).* 26. Sammenkrøben stod han, skrutrygget og med krumme Knæ. *Wied. LH. 73.* *jf.:* denne lille sammenkrøbne Bys Embedsmandskredse. *AGnudz. EnSelskabsmand. (1911). 24.* -**krympe**, v. [6.1] [-krɔm'p(ə)] (nu næppe br. -**krumpe. Sort. Poet. 9.**) *vbs. -ning* (*vAph. 50 (1759).* *Bagges. L. II. 108.* *Holst. R. Bl&T.*). (ænyd. d. s.; *jf.* krympe (II) sammen og -krumpen; *især i perf. part., jf. VSO.*) 1) (nu næppe br.) *intr.* skrumpe ind; trække sig sammen. *VSO. jf.:* Aander flyede til alle Sider, og bortrullede paa Vinden deres sammenkrympende Lemmer. *Blich. (1920). II. 75.* || *billedl.* fredelige Tider (*interesserer ikke forfatteren*), hvorudover man seer Historien saaledes at sammenkrympe, at der paa hver Pagina er et nyt Aarstall. *Holb. DH. III. a3v. 2)* *trans.* krumme, trække sammen; krympe (II.2). *vAph. (1759).* *spec. (l. br.) m. h. t. løj: dekaterer. S&B.* || *billedl., m. h. t. følelseshivet.*

Horreb. II. 384. *Avind, Hovmod, Had — fast alle Laster — | Har sammenkrympet Hermands feige Hjerte. *Bredahl. VI. 216.* *jf.:* en Mave-sammenkrympende Angst. *Soya. HF. 50.* 3) *refl. ell. (nu sj.) i pass.; især om levende væsen, legemsdel: krumme, krympe sig sammen.* Bonde-Konen (øser) Brændeviin, endogsaa i diende Borns spæde Mave, som vist nok derved maa sammenkrympes. *EPont. Atlas. III. 254.* (han) havde rykket, bukket og sammenkrympet sig. *Biehl. DQ. III. 242.* || *om ting: skrumpe ind.* *Den gamle Verden . . sammenkrympet sig nu for mit (o: *en døendes*) Blik | . . til en dunkel Prik. *Ing. R. 175.* billedl.: *Schand. UD. 56.* 4) (*jf.* -krumpen) *i perf. part. som adj.; om person, legemsdel: krumpen; krumbøjet; visen; om ting: krympet.* man (*fandt*) hans Legem udi Asken sammenkrøped som en Bold. *Holb. DH. II. 102.* sammenkrympet og ligblaa i Ansigtet, gik (*den gamle kone*) og rodede i Ruineren. *Rørd. Va. 88.* Rebet var vaadt og sammenkrympet. *Jørgen Nielsen. KB. 82.* || *billedl., om følelseshivet.* Er dit Hjerte ved Rigdom . . blevet saa sammenkrympet, at det ikke mere kan rumme Kjærlighed til din Kone og . . Søster. *Gyld. XII. 276. smst. XI. 6.* -**krympen**, part. adj. se -krumpen. -**krøgen**, part. adj. [6.1] [-krɔ'p(ə)n] (til II. krøge 1.2 (krøget); sj.) *krumbøjet; sammenkrøbet. (hareungens) sammenkrøge, rystende Krop. Fleuron. HG. 10.* den, der altid sidder sammenkrøgen, sur og peterførsigtig . . fortjener ikke Navn af Menneske. *Brodersen. T. 101.* -**krølle**, v. [6.1] [-krɔ'lə] (*især i perf. part.*) *kramme, klemme noget sammen; krølle* (III.3) *sammen; jor-krølle. vAph. (1759).* et sammenkrøllet Kærestebrev. *DagNyh. 13/12. 2. sp. 2.* *jf.:* Ved et Træ i Vejens venstre Side laa en fuldstændig sammenkrøllet Motorevle. *NatTid. 24/1937. 1. sp. 5.* || (*jf.* III. krølle 3.2) *i perf. part., om hud, legemsdel: (sammen)foldet; ogs.: rynket.* sammenkrøllede Øren. *Politie. 14/1923. I.* Han stikker en Pegefinger ind i (*spædbarnets*) halvvejs sammenkrøllede Haand. *Soya. HF. 12.* -**kæde**, v. [4.1] [-kæ'də] *vbs. -ning* (s. d.) ell. † -else (*Rothe. Nat. II. 16. III. 8. 10.*) (*især* ☐ og navnlig i bet. 2) *forbinde med kæde(r); samle i kæde(r); kæde* (II) *sammen.* 1) i *egl. bet. vAph. (1764).* Smykket bestod af tvende sammenkiædede Hierter. *VSO.* Fangerne blev parvis sammenkiædede og sendte dybere ind i Landet. *smst. Sal. XI. 299.* *jf.:* sammenkiædede Granitbierge. *Rothe. Nat. III. 229.* 2) *overf.:* forbinde; sammenføje; *ogs. refl.:* forbinde sig. *Eilsch. Philhist. 53.* Hans Sag var det ikke blot at udskrive hvad andre havde skrevet for (o: *jør*) ham, og deraf at sammenkiæde nogle historiske Bøger. *Mall. SgH. 608.* den menneskelige Fornuft (*har*) Evne til at . . adskille, udvikle og sammenkiæde. *Grundtv. GA. II.* for det meste er flere Uheld sammenkædet, naar der sker en Katastrofe. *LokomotivT. 1935. 268. sp. 2.* -**kædning**, en.

[4.1] [-kæð'ðnen, -kæð'nøn] *ft.* -er. vbs. til -kæde (og kæde sammen); *ogs.:* hvad der er samlet med kæder; især overf. Fornuftens Gang, og Tankers Sammenkiedning. *Roth.* *Nat.I.134.* (hendes) Bryst var bedækket med en Sammenkjødning af gamle og nye Mynter. *HCAnd.(1919).I.303.* den ejendommelige brandes'ske Sammenkødning af Sag og Person. *Rubow.BB.103.* **-kæmme**, v. [4.1] [-kæm'ə] vbs. **-ning** (*ForklTømrere.7.*) (*tøm.*) sammenføje (bjælker) med kam; kæmme (5). *Larsen. FagOSnedk.* **-køre**, v. [-kø'rə] vbs. *jf. -kørsel. 1)* [3.2] (*l. br. i alm. spr.*) d. s. s. -age 2. *Moth.S40.* Fyldningen kan være sammenkiørt, forinden Efteraarets Vædske indtreffer. *Forordn.^{13/11.1793.}§65.* sammenskørte Snedriver. *AJeppesen.Fra detgl. Kbh.(1935).31. 2)* [4.4] (*jf. II. køre 2.1; især jagl.*) i perf. part., om spand af trækdyr (heste): oplært, vant til at gaa i spand sammen. *Pol.^{12/1.1934.4.}sp.3. jf.:* 20 Trofast havde hans Kone staaet ved hans Side og bistaet ham af al Evne. Som to sammenkjørte Heste havde de trukket Hverdagens Læs. *GyrLemche.S.III.51.* **-kørsel**, en. [3.1] (*l. br.*) vbs. til køre (II.24.2) sammen: sammenstød under kørsel. *Trav-TidendesJulenummer. 1930.6.sp.3. NatTid.^{13/1.1937.2.}sp.1.* **-laase**, v. [4.1] [-lås'sə] vbs. **-ning** (*s. d.*) (*jagl.*) forbinde, samle med laas; især (⚔) og tøm.) til Laas 2.4: laase (2). *Harboe.MarO. FagOSnedk.* 30 || *m. h. t. jærnstænger. VSO.* **-laasning**, en. [4.1] (⚔) og tøm.) vbs. til -laase; *ogs.:* laas (2.3). *Funch.MarO.I.36. FagOSnedk.* **-lag**, et. [3.2] (*jf. Samlag; dial.*) vbs. til -lægge 2.2 og lægge (II.43.3) sammen: sammenskud; *ogs.:* kreds af personer, der slaar sig sammen, foretaget sammenskud; i videre anv.: (sammenskuds)gilde. *Moth.L101. Junge. (de unge mænd) tømme jævnlig Glasset i Sammenlaug. JCBendz. Rønninge og RoljstedSogne. (1820).121. MDL.468.* Hver havde skudt til . . for at man kunde holde Sørgøjetiden, saaledes som Skiv var, med Spisning og Sammenlag. *Søberg.L.300. OrdB.S.(sjæll.).* **-lappning**, en. [5] vbs. til -lappe (og lappe sammen). *Saaby.⁷* || (*sj.*) *konkr.; billedl.:* (stykke) var en yderst kjedsommelig Sammenlapping af Erindringer fra andre Forfatteres Arbejder. *Oversk.DS.II.478.* **-lappe**, v. [5] vbs. **-ning** (*s. d.*) (*ænyd. d. s.; l. br.*) reparere ved 50 *paasætning af lapper; ogs.:* sammensætte, fremstille af lapper; sammenflikke; lappe (IV) sammen. *vAph.(1764).* (*fortæppet*) var sammenlappet af adskillige gamle Lagener og Duge. *Rahb.Tilsk.1793.771. MO.* || *overf. (han mener) at det (lapske sprog) heeder lapponisk, efterdi det er . . sammenlappet af allehaande tungemaal. Holb.DNB.27. Høysg.AG. 160.* **-laske**, v. [4.1] vbs. **-ning** (*s. d.*) samle v. *hj. af en lask (II); dels (nu næppe br.) m. h. t. toj: VSO.* || *dels ⚔: forbinde (tømmer, skinner olgn.) med lask(e); laske (III.2) sammen. SøLex.(1808).* Kiølsvinet sammenlaskes, nedhages over Bundstokkene. *Benævnelse paa*

forsk.Dele af Skib.(1848).75. **-laskning**, en. [4.1] ⚔ vbs. til -laske (*slutn.*) ell. laske (III.2) sammen: laskning (2). *VSO.* Skinnerne . . forbindes ved Sammenlaskninger. *DSB.Banebygn.8. † -leje, et. [1] (*jf. ligge (I.33.2)*) sammen og II. Samleje) det at ligge (sove) i samme værelse, samme seng. *Zückert.Børnsdiætetiske Opdragelse.(overs.1794).155.* || *især: legemlig omgang ml. mand og kvinde (navnlig: uden for ægteskab); samleje (coitus). Nørreg.Privat. IV.316.333. Tode.SJ.I.28. ASØrsted.Haandb. I.507.* **-leve**, v. [-le'və] vbs. *jf. -levned. (ænyd. d. s. i bet. 1; jf. samleve 1)* [1] (*sj.*) have fælles daglig tilværelse; omgaas til stadighed; leve (III.3.2) sammen; *m. indholds-obj.:* *Da (o: naar I bliver døbt) sammenleve vi med Held et jordisk Liv. *Oehl.(1831).XI.2.64. 2)* [4.4] i part. sammenlevet som adj.: som er vant til at leve sammen (med en anden ell. andre); som er sammenarbejdet, afpasset efter hinanden ved (dagligt) samliv. Hjertensvenner og meget sammenlevede Selskabsbrødre. *JP Jac.I.219.* Den gamle Pige var . . sammenlevet med „Barnet“ fra dets første Aar. *Egeberg.M.153.* **-levned**, et. [1] (*jf. -leve 1 samt Sam-levned, -liv; sj., jf.:* „mindre brugeligt.“ *MO.II.649*) samliv; samfundsliv. Faste Eiendomme . . og det begyndte Sammenlevnet i Byerne fordrede . . en vis Orden (i det gammelisraelitiske samfund). *OGuldb. VH.I.510. smst.1071.**

sammenligne, v. [sam(ə)nli'ɕ(q)nə, -li'ɕ'nə] **-ede**, **vbs. -else** (*s. d.*) ell. **-ing** (*s. d.*) (*jf. ligne sammen u. ligne 7 samt fsv. samlika, oldn. samlika; til sammen 3.1) jævnføre; sammenstille. (ofte i forb. m. præp. med ell. (nu næppe br.) ved).*

1) prøve at finde ligheder ell. forskelligheder ml. to ell. flere (navnlig: ensartede, naturlig sammenhørende) ting ell. forhold; sammenholde. 1.1) i al alm. store Heltens . . sammenlignede Historier og Bedrifter. *Holb.Hh.titelblad.* Arbejder af forskellig Natur kunne ikke sammenlignes. *VSO.* man sammenligner det nærværende Øieblik med tidligere Dage. *Høyen.S.1109.sp.1.* at tænke er at sammenligne, at finde Forskel eller Lighed. *Høffd. Psyk.*229. refl.:* det Comparative giver Misforstaaelsen, som naar et godt Hoved sammenligner sig med en Eenfoldig. *Kierk.VII. 486. (pleonastisk:)* (hun) sammenlignede disse modsatte Ting med hinanden, og fandt ingen Lighed. *Basth.Tale.(1782).76.* || i tilfælde, hvor det ene sammenligningsled er underforstaaet; *spec.:* anføre som parallel. (han udtaler) håbet om bedre tilstande i den henseende og sammenligner de fortvilede forhold i Polen! *ADJørg.G.I.432.* || ofte i opfordringer til læseren om at foretage en sammenligning; især i imp. sammenlign (ofte forkortet smgn., sml., sign.). cf. og conf. . . man sammenligne; cf. . . at sammenligne. *Meyer.*74.* Sammenlign (§) 88, 89, 90. *EJessen.Sprogl.37. Mikkels.Sprogl.275. 1.2)* lægge,

stille (to ell. flere ting) ved siden af hinanden for at se lighedspunkter ell. forskelle; foretage en kontrollerende jævnførelse; *jævnføre*; *konferere*. Hvorledes vil du have, at jeg skal bedømme Ligheden af Portraitet, naar jeg ikke maa sammenligne det med sig selv? *Heib.Poet.VII.145.* sammenlignende en Afskrift med Originalen. *MO.* sammenligne de enkelte Stykker med Inventarielisten. *S&B. I.3* (til del. 1.1) *parl.* sammenlignende som *adj.*; 10 *dels om undersøgelse, metode: som bestaar i, beror paa sammenligning; komparativ; spec. om videnskab (navnlig af historisk art), der gennem sammenligning(er) søger at opklare visse fænomeners sammenhæng ell. oprindelse; i videre anv., om dyrker af saadan videnskab. sammenlignende Reflexion. Kierk. VII.90.* Den sammenlignende Sprogforskning. *Madv.GB.II.89.* sammenlignende Anatomi. *S&B.* en sammenlignende Literaturhistoriker. *Kehler.KK.210.* || *dels (gram.): som giver udtryk for, betegner sammenligning; især i forb. som sammenlignende bindeord (konjunktion. Madv.LatSprogl.416), sammenligningsbindeord. J.Jensen.Da.Sproglære. (1833).185. M.Matzen.ModersmaaletsSproglære.(1893).98.* sammenlignende sætning, (nu næppe br.) *sammenligningssætning. FGuldb. DS.133.*

2) prøve at give en bestemmelse af noget ved 30 *vilkaarlig valgt sammenstilling med noget andet; ligne (7.2).* R. har . . sammenlignet Krud-Heeden ved den som rådede heedet Jern har, naar det er hvidagtig. *KSelsk.NyeSkr.I. 322.* den Tølper sammenlignede os med pojfodede Handuer. *Blich.(1920).XIII.126. refl.:* Skulde jeg . . sammenligne mig med denne (?: *tornebusken*), da vil jeg sige: jeg er ufrugtbart som den, Skygge er der ikke meget af, og Tornene ere spidse. *Kierk.VII.135.*

3) *m. vurderende bibel.: sidestille med; agte lige med; regne for lige saa god som.* Vor Thorvaldsen kan i enhver Henseende sammenlignes med Canova. *VSO.* det Tøj kan ikke sammenlignes med det andet. *S&B. refl.:* Følelsen af min egen Uværdighed, som forøgedes daglig, jo meer jeg havde Leylighed, at sammenligne mig med min Arendse. *Ev.(1914).IV.319.* vi driste os ikke til at . . sammenligne (1819: *ligne*) os med 50 *summe af dem. 2Cor.10.12(1907).*

☐ **sammen-lignelig**, *adj.* ofte *m. hovedtryk paa 2. led:* [sam(ə)n^{li}(q)nøli, -'liq'-nøli] *til sammenligne 1: som kan sammenlignes (med noget andet).* min Indkiørsel i Basel (*lignede*) mere en Opfart til Himme- 60 len, end nogen anden dermed sammenlignelig Førsel. *Bagges. DVIX. 321.* sammenlignelige Resultater. *Suenson.B.III.376. -lignelse*, *en.* (ænyd. *d. s.; nu næppe br.*) *ubs. til sammenligne: d. s. s. Sammenligning (1).* Plutarchus havde gjort bedre at lade det blive ved Historierne alleene, og ladet Lærerne deraf selv gøre Sammenlignelser. *Holb.*

Ep.III.328. LTid.1754.414. || *efter præp. i.* *De (?: *købstæderne*) kaldes alle *smaac*; De fik vel dette Navn | I Sammenlignelse med Staden Kiøbenhavn? *ChrFlensb.DM.III.77.* || *d. s. s. Sammenligning 2.* Lignelsen voxer i Styrke, naar den tages af det Modsatte. Sammenlignelsen skeer da ikkun for at vise, hvor lidet det ligner hinanden, som man vil ligne sammen. *Basth.GT.226.* || *d. s. s. Sammenligning 3.* Kan man nu vel tænke sig nogen hydraulisk Maskine, hvis Styrke og Varighed nogensinde taaler at sættes i Sammenlignelse med (hjerlet)? *Tode.V113. -lignelses-vis, adv. (og adj.): S&B.). (jf. sammenligningsvis; ☐, l. br.). 1) ad sammenligningens vej; ved hjælp af sammenligning; sammenlignende. Kierk.IX.39.* Ser man sammenlignelsesvis paa de to Kirker i Lem og Lime, da er det en beskednere Skønhed parret med Strenged, som gør Indtryk paa Beskueren. *AchtonFris.(DanmHVC.593).* 2) *i sammenligning med noget andet; i henhold til noget; henholdsvis; ogs.: med hensyn til visse forhold; forholdsvis.* Saaledes . . med Hedningen; naar han sammenlignelsesvis med andre Hedninger ansaae sig selv for fortvivlet, saa havde han . . Uret i, at de Andre ikke vare det. *Kierk.XI.159. Visd.13.5 (Chr. VI: efter proportion). knyttet til adj.:* Hendes Breve ere ildfulde . . Hans Svarbreve ere ikke uden Æmhed, dog rolige og sammenlignelsesvis kolde. *Brandes.IR.210. Drachm. F.II.208. ☐ -ligner, en. fl. -e.* *til sammenligne 1; navnlig: videnskabsmand, der foretager sammenlignende undersøgelser. Jesp. RR.75. Pol.⁹⁰/1921.2.sp.4.*

Sammenligning, *en.* [sam(ə)n^{li}(q)nen, -'liq'nen] *fl. -er.* *ubs. til sammenligne. (ofte m. flg. med ell. (i)mellem ell. (nu næppe br.) m. gen.:* disse tvende Regenteres Sammenligning. *Holb.DH.II.876).*

1) *til sammenligne 1. (ofte i forb. som anstille, drage, gøre, (fore)tage en sammenligning).* Sammenligning imellem Christian den 4. og Petr. Alexiovitz. *Holb.Ep.III.183.* Saa- 60 dan en bereist Herre skal nu strax ved alle Leiligheder gøre Sammenligninger. *Heib.Poet. VI.246. (foredragsholderen)* talte om „Idræt i gamle Dage“ (og) drog en Sammenligning helt ned til vore Dage. *Da.Idræts-Blad.1898/99. 162.sp.2.* I begyndelsen af indeværende århundrede havde Danmark en beskatning af indenlandsk drikkespirituss på 19 øre per liter 100 %. Denne spiritusbeskatning var noget nær den laveste i Europa. Til sammenligning kan det anføres, at skatten på samme tidspunkt i Norge androg ca. kr. 2,00. *Letterst. tidskr.1937.96.* || *i særlige forb. m. præp.; dels (nu næppe br.) i forb. som bringe i sammenligning (med), sammenligne.* De eneste ældre Comediedigtere, med hvilke Holberg bør bringes i Sammenligning ere . . Plautus og Moliere. *Heib.Pros.III.108.* det er den virkelige Indtægt i Finantsaaret . .

som maa bringes i Sammenligning med den for samme Periode calculatede. *smst. VII. 361. dels i forb. i sammenligning med, sammenlignet med; ogs.: i henseende til; i forhold til. Leth. (1800).* den danske befolkning fører et i sammenligning med de fleste andre lande overordentlig ædrueligt levned. *Letterst.tidskr. 1937. 104. || ofte m. overgang til bet. 3. det (er) billigt . . . at vi ikke bedomme (Suhm) ved Sammenligning med Andre, men efter det, han selv var. Han var ingen Thucydides. Molb. Suhm. 40. (det) gamle (tøj) kan undertiden taale Sammenligningen (o: med det nye) uden aldeles at falde igjennem. V Korfitsen. KF. 222. den latinske Dannelse i Valdemarstiden satte sig Frugt i Litteraturværker, der taaler Sammenligning med Verdenslitteraturens ypperste. LN Nielsen. Danmarks middelalderlige Haandskrifter. (1937). 17. Isak Din. FF. 20.*

2) til sammenligne 2: forsøg paa at bestemme, beskrive noget ved at sammenligne det med noget andet; bestemmelse, beskrivelse af noget ved (vilkaarlig valgt) sammenstilling; ogs.: ordforbinding, sætning, dom, talefigur (jf. Lignelse 2.2), hvorved en saadan beskrivelse, bestemmelse søges udtrykt. *Rahb. Stül. 54. Kierk. VIII. 240 (jf. smst. XV 688).* en fuldstændig udtrykt Sammenligning som: „Ridderen kæmpede som en Løve“. *BT Dahl. Da. Stillære. (1889). 47. jf. Sammenlignings-led, -punkt: den Punkt, hvorpaa Sammenligningen beror (tertium comparationis). Rahb. Stül. 54. de to led i en sammenligning kan forbindes med end eller som ;*

3) til sammenligne 3, om vurderende sidestilling: især i udtr. m. nægtende mening, som betegelse for meget stor forskel. Der er ingen Sammenligning imellem ham og hans Broder. *VSO. III. 65. „Samuel er en god Dreng“ . . . „Er Johannes da ikke lige saa flink?“ . . . „Nej, der er ingen Sammenligning.“ A Andreaesen. DN. 66. || efter præp. i den Ære . . . der arves, er intet, i Sammenligning med den der erhverves. PA Heib. II. 10. iblandt Vejbetjentene (findes) ingen . . . som i nogen Maade kan sættes i Sammenligning med ham. Aarb. Kbh. Amt. 1926. 73. || i forb. som uden sammenligning (efter fr. sans comparation) især som forstærkelse ved komp. og superl.: langt. det fornoiede mig, at være uden Sammenligning raskere til Fods end de Underjordiske. *Bagges. NK. 51. hendes Tab (o: tabet af hende) var, af alt det Onde, der truede ham, uden Sammenligning det største. Gylb. (1849). II. 113. „Juvikingerne“ er . . . uden al Sammenligning den norske Landsmaalslitteraturens betydeligste Værk. EThoms. (Tilsk. 1936. II. 278). sætte uden for al Sammenligning. Bl&T.**

4) (vel til bet. 1; jf. dog ligne 1; sj.) lighed (1). Jeg betragtede ham nu meget nøiere end tilforn, og jeg syntes alt at finde en større Sammenligning imellem hans og Jomfruens Ansigter. *Prahl. AH. I. 36.*

Sammenlignings-, i ssgr. til Sammenligning 1 og 2; spec. (gram. og retor.) til Sammenligning 2 (saaledes, hvor intet andet angives ndf.). || foruden de ndf. medtagne kan (til Sammenligning 1) nævnes: Sammenlignings-evne, -forhold, -forsøg, -grundlag, -maal, -materiale, -metode, -prøve, -resultat, -tabel, -tal, -type. **-billede**, et. (l. br.) andet led i en sammenligning, der betegner det, hvormed noget sammenlignes; billede (comparatum). *D&H. -bindeord*, et. (jf. -ord, -partikel) bindeord, konjunktion, der forbinder to led i en sammenligning ell. tilknytter en sammenligningsbisetning. *EJessen. Sprogl. 11. Mikkels. Ordf. 546. jf. Sammenligningsbindeordsbisetning. EJessen. Sprogl. 15. -bisætning*, en. (jf. -sætning samt -bindeord). *Mikkels. Sprogl. S. 119. -bøjning*, en. gradbøjning; komparation. *Lefolii. Sproglærens Grundbegreber. (1871). 122. Mikkels. Sprogl. 182. -emme*, et. (l. br.) hvad der sammenlignes med noget andet; spec. (retor.) om det led i sammenligning, der bestemmes v. hj. af noget andet (comparandum). *BT Dahl. Da. Stillære. (1889). 47. -form*, en. form af adjektiv og adverbium, der anvendes ved sammenligning; komparationsform; grad (I.4); ofte om komparativ og superlativ (undertiden benævnt første og anden sammenligningsform. *Lefolii. Sproglærens Grundbegreber. (1871). 122. 124.) i modsætning til positiv. Madv. LatSprogl. *67. Mikkels. Ordf. 229. -grad*, en. (nu sj.) d. s. *JBaden. Gram. 103. EJessen. Sprogl. 12. -led*, et. om (hvert af) de led i en sammenligning, der indbyrdes sammenlignes (jf. -billede, -emme). *Madv. LatSprogl. *411. BT Dahl. Da. Stillære. (1889). 47. -ord*, et. (l. br.) ord, der forbinder to sammenligningsled (Particula comparationis); ogs. d. s. -bindeord. *Lund. Oldn. Ordfoiningslære. (1862). 239. BT Dahl. Da. Stillære. (1889). 47. Bl&T. || (nu næppe br.) om ord, der bruges i forb. m. adj. i positiv til dannelse af omskrevne komparationsformer. Sammenligningsordene mere og meest. JV Bloch. Bem. om den vesterjydske Dialekt. (1837). 37. -partikel*, en. (l. br.) d. s. *D&H. -punkt*, et. omraade, hvorpaa lighed søges fundet; lighedspunkt; spec. (retor.): det, hvori ligheden ml. to sammenligningsled bestaar (tertium comparationis). *Primon. Lexicon. (1807). 265. BT Dahl. Da. Stillære. (1889). 47. OFris. Litt. 9. -sætning*, en. sætning, hvis indhold sammenlignes med en anden sætning; især d. s. s. -bisætning. *Madv. LatSprogl. *303. Lund. Oldn. Ordfoiningslære. (1862). 238. -vis*, adv. (og adj.): *Bl&T.* [1] (l. br.) d. s. s. sammenlignelsesvis. (min opræden) bringer mig tit denne min uheldige Vens Skiøbne sammenligningsvis i Hu. *Rahb. Sandsig. 37. en aaben Krig mod den Almægtige er sammenligningsvis mindre afskyelig end Hykleri. AFris. BD. I. 291.*

sammen-lime, v. [4.1] [-li³mø] vbs. **-(n)ing** (se -limning). (glda. (part.) sam-

mænlymmæt (5Mos.10.15 (GldaBib.)); især i perf. part. samt som vbs.) sammenføje, -klæbe ell. reparere med lim; lime (II.1) sammen. *Hob.Kh.928.* (økseskaftet) blev ved Fremdragelsen lidt beskadiget og brudt i 3 Stykker . . . men er nu sammenlimet og restaureret. *Aarb.1934.127.* Træflager sammenlimet af flere Lag Træ. *HFB.1936.625.* || *billedl. Hell. Poet.180.* *salig Skræk | De syndfrie Munde sammenlimer. *Bagges.Ungd.II.60.* Poesien skal (ikke) vende en kunstig Blomst, sammenlimet af forskellige Rosen-, Lilie- og Viol-Blade. *Oehl.XXIX.321.* -**limning**, en. [4.2] [-li'mnen, ogs. -'lim'nen] (nu l. br. -**liming**. *VSO. Bergs.Hvh.93. jf. D&H.). fl.* -**er.** (oldn. samanliming) vbs. til -lime (ell. lime (II.1) sammen); ogs.: sted, hvor noget er limet; *limning* (2). *vAph.(1764).* *De undersøge | Vel Huden (o: den 12 fod lange slangehud) ei saa nøie, mærke vel | Ei Sammenlimningen (*Oehl.Sk.175.* Sammenlimningen). *Oehl.(1841).IV.147.* *FagOSnedk. -lob*, et, en. se -lob. -**lodde**, v. [4.2] [-lød'ø] vbs. -**ning** (s. d.). (jf. *glda. (part.)*) (til) sammen lødh (*Kalk.III.679.IV.377.*); især i perf. part. samt som vbs.) sammenføje, reparere ved lodning; *lodde* (III.1) sammen. *vAph.(1759).* *Guldhalskæde af runde Led, sammenloddede 2 og 2.* *PolitiE.Kosterbl.²⁴/1922.1.sp.1.* || (med.) overf., m. h. t. indre organer, der er fast sammenklæbede. Tyndtarmene er ikke indbyrdes sammenloddede, og Udløsningen af dem foregaar let. *SundhedsKollForh.1904.216.* -**lodning**, en. [4.2] [-lød'nen] fl. -**er.** (især fagl.) vbs. til -lodde (ell. lodde sammen); ogs.: sted, hvor noget er sammenloddet, ell. sammenloddet genstand. *vAph.(1759).* *SkibsMask.II.* || overf. disse sociale Sammenlodninger (o: øgteskaber). *HKAarsb.(Tilsk.1921. II.51).* spec. (med.): Aarsagerne til Tarmslyng . . . der er sket Sammenlodninger mellem forskellige Tarmafsnit. *Ekstrakt.²⁴/1937. 6.sp.2.* -**lukke**, v. [6.1] vbs. -**ning.** (jf. *glda.* sammel lykkæ, (part.) sammen lukt; især i perf. part.) bøje, folde, lukke (IV.15) sammen. *hendes sammenlukkede Øienlaage. *Heib.Poet. IV.119.* *Marinekikkert . . . Længde sammenlukkede ca. 35 cm, udtrukket ca. 80 cm.* *Politi E.Kosterbl.²⁹/1925.3.sp.2.* -**lukkelig**, adj. ogs. m. hovedtryk paa 2. led: [sam(ə)n'logəli] (l. br.) til -lukke (ell. lukke sammen); sammenfoldelig, -klappelig. sammenlukkelig Bagagebærer (paa cykel). *PolitiE.Kosterbl.¹⁶/1922.2.sp.1.* † -**lyd**, en. [2.3] (jf. *Samlyd*) vbs. til -lyde: samklang; symfoni. *vAph.(1759).* *En munter Sammenlyd af stolte Skialde høres, | Ham syngde de til Priis. *Storm. SD.38.* † -**lyde**, v. [2.3] (jf. *Samlyd*) vbs. jf. -lyd. d. s. s. -klinge; vist kun i pres. part. *vAph.(1759).* Skovens sammenlydende (o: harmoniske) Toner. *VSO.* Sammenlydende (o: afstemte) Instrumenter. *smst.* -**lyve**, v. [5] [-ly'vø] (især i perf. part., l. br.) m. h. t. løgnagtig historie olgn.: lave; sammendigte;

lyve (II.3.1) sammen. (man) har nogle gyserlige Røverhistorier at fortælle fra Slesvig, som ere sammenløiede i det Øiemed, „dass bald geholfen werde“. *Fædrel.1850.822.sp.2.* *Pol.²¹/1934.11.sp.1.* || (sj.) part. sammenløjet, om person: hvis liv, anskuelser beror paa løgn. Hvor jeg ma have været blind da jeg elskede dig, du sammenløjede Menneske. *JPJac.(1924).II.254.* -**læg-bar**, adj. (sj.) til -lægge 1 (ell. lægge sammen): sammenlæggelig. *Larsen.* -**lægge**, v. vbs. -**ning** (s. d.), jf. -**lag.** (ænyd) sammel-, sammenlægge, *glda.* sammellægge (*Mariagerleg.24.*), jf. *æda.* samæn læggæ (*DGL.II.392.*); især i perf. part.) 1) [3.1, 6.1] anbringe (to ell. flere ting) saaledes, at de ligger op mod hinanden ell. dækker hinanden; lægge (II.43.1) sammen; m. h. t. enkelt ting: bøje om og folde sammen. *Moth.L102.* Hun var ifærd med . . . at gjemme sin pent sammenlagte Balstads. *Blich.(1920).XIX.100.* (han) fremtog et sammenlagt Papir. *JVJens.H.329.* to sammenlagte Mariekiks til Eftermiddagstheet. *KAbell. M.30.* (hun) bed i den sammenlagte (o: en (slags) hamburger (mellem)mad). *ErlKrist. MM.145.* || (l. br.) m. h. t. legemsdele; i forb. som med sammenlagte hænder. Arv (skielvende med sammenlagte Hænder). *Hob.Hez. III.2.* Skipperen . . . travrer frem og tilbage paa Dækket med sammenlagte Arme. *Blich.(1920).VII.16.* jf.: Hele Alpekjæden . . . syntes mig som Jordens store, sammenlagte Vingler. *H&CAnd.Breve.1.140. 2)* [3.2, 4] forene; samle til en helhed; især i flg. anv.: 2.1) (†, og tøm.) m. h. t. tømmer. Sammenlægning. For at opnaa større Styrke end et enkelt Stykke Tømmer . . . kan være i Besiddelse af . . . sammenlægger man undertiden to Stykker Tømmer og forbinder dem med hinanden. *Gnudtzm.Husb.123.* især i forb. som sammenlagt blok (*Punch.MarO.I.123.*), raa (*VSO.*) ell. (navnlig) mast, (jf. sammensat blok osv. u. sammensætte 3.2) om blok osv., der er samlet, sammensat af flere stykker. *Harboe.MarO. Scheller.MarO. 2)* m. h. t. ejendele: samle. jf. bet. 2.4: Naar Begges Formue sammenlægges. *VSO.* || spec. (emb.) m. h. t. jorder: forene og drive som samlet brug. *Jur Formularbog.(1880).485.* *LovNr.103²/1925. §14. 2.3* (især emb.) forbinde to ell. flere enheder til een; slaa sammen. de to embeder blev ved den nye ordning sammenlagt; 2.4) Ø overf., om aandelig virksomhed, hvorved to ell. flere begreber sammenfattes, samles til en helhed: lægge (II.43.2) sammen. Naar du alt dette sammenlægger (o: forskellige forfatteres udtalelser), seer du hvor vanskeligt det er at finde et beqvemt Ord (til oversættelse af udtrykket: petits maitres). *Hob.Ep.III.424.* MO || især m. h. t. tal: lægge sammen; addere; m. h. t. regnestykke: tælle sammen. Den sammenlagte Sum. MO. Resultatet af Eksamen udtrykkes ved en Fælleskarakter, der udledes ved at sammenlægge de 2 Karakterer

i mundtlig kemi og i Fysik og dividere med 2. *Anordn. Nr. 126³/1934. §2.* Landets Udstrækning er lig Belgiens og Hollands sammenlagt. *Bl&T.* **-læggelig**, adj. ogs. udtalt m. hovedtryk paa 2. led: [sam(ə)n'lægali] især (jf. -læg-bar; l. br.) til -lægge 1: sammenfoldelig, -lukkelig. *Bl&T.* **-lægning**, en. flt. **-er**. (ænyd. sammeligning, sammenskud) vbs. til -lægge (og lægge sammen). 1) til -lægge 1; især: sammenfoldning; ogs.: sted, hvor noget er sammenfoldet. *vAph.* (1759). Papiret var beskrevet paa alle Kanter, saa et Par Ord endog smuttede udenfor Sammenlægningen. *Tolderl. F. II. 58.* Sammenlægning (Dobbling), Stramning og Rensning (af garn). *Hannover. Tekstil. II. 291. 2)* til -lægge 2. 2.1) (†, og tøm.). *Gnuidzm. Husb. 123* (se u. -lægge 2.1). 2.2) til -lægge 2.2; især (emb.) om forening og samlet brug af jorder: *Schack. 383. Bek. Nr. 59³/1937. I. 2.3)* (især emb.) til -lægge 2.3. 20) Sammenlægning af Stationer. *VorStand. 1937. 257. sp. 2. 2.4)* til -lægge 2.4. *Brandes. Ess. II. 236.* || især: addition. *HjælpeO. Bl&T.* **-lægningsbrik**, en. brik til sammenlægningsopgave (1), -spil. *Berl. Tid.¹³/1937. M. 6. sp. 2.* **-lægningsopgave**, en. 1) (jf. -lægnings-spil og -lægning 2) opgave, tidsfordriv, hvorved det gælder om at sætte et antal (mellem hinanden blandede) dele saaledes sammen, at de danner en (bestemt) figur (et bestemt billede). *billedl.: JacPaludan. UR. 339. Nationalmus. A. 1937. 35. 2)* (jf. -lægning 2.4, -lægnings-stykke; sj.) regneopgave, der løses ved addition. **-lægnings-spil**, et. (jf. -lægningsopgave 1; l. br.) puslespil. *Bl&T.* **-lægnings-stykke**, et. (jf. -lægning 2.4; skol.) regnestykke, der løses ved addition. **-lænke**, v. [-læn'gø] vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s.) 1) [4.1] lænke (II.1) sammen. 1.1) (nu l. br.) samle v. hj. af lænker; binde sammen ved lænker; ogs.: sammenkæde (1). *Moth. L123.* Omkring sin Hær slog han . . en med Kiæder sammenlænket Vognborg. *Wand. Mindesm. I. 339.* (Jangens) sammenlænkede Arme. *LindskovHans. NH. 264.* fangerne var sammenlænket to og to; 1.2) (nu sj.) uegl. ell. overf. *en vigtig Sag (o: ægteskabet) som dog | Af de Fleste ey betænkes, | Som saa gierne sammenlenkes | Til at gaee i Sydens Aag. *Brors. 77.* den ydre Nødvendigheds Kjæde, der sammenlænker alle Led i den synlige Verden som Aarsag og Virkning. *Hauch. MfU. 193.* || m. h. t. ord, tanker: sammenkæde (2). de Bøger, hvor Perioderne og Tankerne ere nødvendig med hverandre sammenlænkede. *LTid. 1731. 400. PSøborg. SC. IV. 2)* [5] (jf. II. lænke 2.1; nu næppe br.) strikke. Stromperne . . sammenlænkes i utrolig Hurtighed, i 5 til 6 Timer kan en Mandstrømpe strikkes. *Aagaard. TL. 161.* **-lænkning**, en. [-læn'g'nen] flt. **-er**. vbs. til -lænke (og lænke sammen); især til -lænke 1. *vAph.* (1759). uegl. ell. overf.: de stumme og lydende Bogstavers . . Sammenlækning. *Carst. (Sk Vid. VI. 106).*

(nordens) enhed . . bygget op på frit interessefællesskab af økonomisk natur . . uden forsøg paa politisk sammenlækning. *EdvLehm. (GadsMag. 1918/19. 327).* || (nu næppe br.) om hvad der forbinder, sammenføjer noget, ell. om sted, hvor noget er samlet, sammenføjet. *vAph.* (1759). Naar disse (krebsdyr) ere meget tykke og store, maa man see at faae deres Kiød ud af Skorpen uden at giøre den Skade, og ej heller rykke deres Sammenlækninger af. *Leed. sa. Nath. VII. 227.* **-læsse**, v. vbs. **-ning**. 1) [4.2] i forb. sammenlæssede vogne, (jærnb.) aabne vogne, der er forenede ved en ladning af lange genstande (tømmer olgn.). *DSB. Godsregl. 14. 2)* [6.1] anbringe i samme læs; især: sammenpakke, -stuve. Sammenlæsning i en Vogn af Dyr af væsentlig forskellig Størrelse eller forskellig Art. *Bek. Nr. 144⁴/1934. §5.* **-løb**, et. († -lob. *Eilsch. Term. 16. sa. PhilBrev. 157.* som jk.: smst. 217). (ænyd. sammenlob; vbs. til I. -løbe og løbe (II.38) sammen; jf. Samløb 1) til I. -løbe 1. 1.1) til I. -løbe 1.1; især (nu l. br.): sammenstimlen af mennesker; opløb (jf. *PEMüll.³ 434*); ogs. om de sammenstimlede personer. *Moth. L292.* det skammelige Sammenløb af Pøbelen i Færgestrædet. *MR. 1731. 825.* Et Par løse Skud splittede snart Sammenløbet ad. *VSO.* Provins for Provins (i Abessinien) sender sine Folk i Krigen . . et Sammenløb af Hundreder af Smaaskarer. *Pol.⁹/1936. 19. sp. 6.* || (jf. løbe sp. 525^{3*}; bibl.) om krigersk sammenstød. (ryttere) ordnede Skarer af Heste og Sammenstød og Sammenløb, som skete fra begge Sider (*Chr. VI.* de droge sammen, og løb an paa begge sider). *2Makk. 5.3.* || (jf. løbe sp. 525^{3*}) † om parring. *LTid. 1746. 142. 1.2)* til I. -løbe 1.2: sammenflyden; sammensmelten. jf.: Verdens forunderlige Sammenløb af de bekendte Sole-Gran, med hvis Sammenføjelse (if. *Epikur*) Gud selv intet har haft at giøre. *Eilsch. PhilBrev. 107.* især om det forhold, at to vandløb (floder) forenes; ogs. om selve stedet, hvor vandløb mødes. *Moth. L292.* (byen ligger) i en smuk Egn nær ved Sammenløbet af to Floder. *Mob. Reise. III. 176. Trap.⁴ VIII. 300.* || om det forhold, at linier, veje løber sammen. 3 Liniers - Sammenløb. *Eilsch. PhilBrev. 157.* *Bl&T.* || overf. Lykken (o: tilfældet) . . en forud ubestemt Sammenløb af visse Aarsager, som frembringe uformentlige Virkninger. *Eilsch. PhilBrev. 217.* denne klassiske Romantik — Ordet maa taales, da det er Sammenløbet (o: af klassiske og romantiske strømninger), den skylder sin Vælde. *VilhAnd. Litt. II. 1081. 2)* til I. -løbe 2; dels (nu sj.) om sammentrækning, indsnævring. Søens smallere Sammenløb. *Ing. KE. I. 113.* || dels † om stivnen, størknen af vædske (koagulation). *LTid. 1748. 619. I. -løbe*, v. [-lø'be] vbs. **-ning** (i bet. 1.2: *Sal.³ XXII. 518.* i bet. 2: *LandbO. IV. 171*), jf. **-løb**. (ænyd. d. s.; jf. løbe (II.38) sammen samt samløbende; især i perf. part. og (i

bet. 1.2) *præs. part.*) 1) [3.2, 4.3] løbe mod hinanden (og forenes, mødes i samme punkt). 1.1) (nu l. br.) om personer; især: stikle sammen; samles ved opløb. der sammenløb (1871: kom løbende) alle, baade smaa og store. *Jud. 13.14* (Chr.VI). *vAph.*(1759). || især i part. sammenløben, sammenstimlet; navnlig ned-sæt., om skare uden orden ell. disciplin. *det blive skal en let Sag | At splitte . . en ukyndig | Og sammenløbet Bønderflok. *Oehl.ND. 354.* Menneskenes bange sammenløbne Mængde (thi hvorfor løber man vel sammen i Mængde uden fordi man er bange!). *Kierk. VIII.227.* det sammenløbne (Chr.VI: menige) Folk. *AMos.II.4.* 1.2) om ting || om vandløb, vædsker olgn. en Pol af noget sammenløbet Vand. *LTid.1749.229.* *vAph.* (1759). sammenløbende kopper, se Kopper. som vbs.: man (risikerer, at) to hinanden mødende Strømme (af jærn) ikke smelter helt sammen (kold Sammenløbning). *Sal.²XXII.518.* || om linier, veje olgn. sammenløbende Linier. *Kraft.M.I.653.* Der var kun faa graa Stænk i hans store Knevelsbart og det med den sammenløbende Kindskjæg. *Schand.IF.318.* || om synsindtryk, farver olgn.: falde, løbe sammen. *S&B.* || (nu næppe br.) om sproglid: støde sammen i ord, tale. Man kalder (vokalernes) Sammenløben et Gab (hiatus). *JBaden.Gram.²(1792).327.* || (jf. bet. 2; sj.) billedl. *Kongen længe stirred (o: paa en ung kvinde) . . | Hans Tanker sig forvirred. | Og i det kongelige Sind | Det selsomt sammenløber. *Staffeldt.76.* 2) [6.1] egl.: trække sig sammen; om sammenkrympning: *vAph.*(1759). || især om vædske, navnlig blod og (jf. II. -løbe) mælk: koagulere; løbe sammen. *LTid.1737.46.* Halsen . . var ganske sort af sammenløbet Blod. *Biehlf.Cerv.LF.I. 213.* (der) omrøres flittig ved Kogningen, at Fløden (i en søvs) ikke skal finde Leilighed til at sammenløbe. *CMüller.Koge-Bog.(1785).* 76. Den sammenløbne Melk. *MO. billedl.:* Universet (var) en uhyre Coagulation af gamle, sammenløbne og stærkede Tanker. *Brandes.NE.345.* II. -løbe, v. [6.1] [-løbə] vbs. -ning (*MøllH.IV.519.*) (fagl.) bringe (mælk) til at oste sig („løbe sammen“); løbe (III) (mælk) sammen; især i pass.: *MøllH. IV.519.* i Praksis sammenløbes Mælken hyp-pigst mellem 25 og 36° C. *LandmB.II.406.* -makke, v. [5] (jf. makke (1.2) sammen; især i perf. part.; l. br.) blande, rode sammen; ogs.: flikke, lave sammen. sammenmakkedt snak, toi. *Moth.M24.* *han eet Beviis i Hast fik sammenmakked. *FrHorn.PM.112.* *CStamp.Thorv.14.* -mænge, v. [5] [-mængə] vbs. -else (*Holb.Intr.I.356.* *LTid.1737.336*) ell. -ning (*vAph.*(1759)). (ænyd. d. s.; jf. mænge (III) sammen; nu l. br.) sammenblande; mænge. den underste (del af havbredden er) sammenmenget af Sand leer og Muskler. *LTid.1726.303.* Farvernes Bruug, sammenmængelse og Temperatur. *smst.1737.336.* ||

m. h. t. personer. Jøderne . . vare udi Jamnia sammenmængede med Hedninger. *Holb.Kh. 72.* || i videre, billedl. anv., især m. bibet. af forvrring, uorden. (stormogulen Akbars) Religion var sammenmænged af den Jødiske, den Christne, den Mahometanske og den Hedniske. *Holb.Hh.I.232.* Ovenstaaende Bekjendtgjørelse fra Raadet . . var skrevet i en . . sammenmængtet og uordentlig Stil. *MCBruun.JSR.267.* -nagle, v. [4.1] [-naqˀlə] vbs. -ing. (ænyd. d. s.; fagl., især i perf. part.) forbinde med nagler. *vAph.*(1764). Tag-spærene . . er sammennaglede parvis. *Fri-landsmus.41.* -nitning, en. (fagl.) vbs. til -nitte; ogs. om sted, hvor noget er nitet sammen. Skorstenen . . er brækket af ved Sammennitningen. *Dykkeren.1922.Juni.3.* *OpfB.⁴ III.176.* -nitte, v. [4.1] vbs. -ning (s. d.). (fagl., især i perf. part.) samle med nitler, ved nitning; nitte (III) sammen. (kronen) bestaar af flere sammennittede, forgyldte Kobberplader. *Tidsskr.f.Kunstindustri.1890.5.* *Politi E.Kosterbl.²¹/1923.1.sp.1.* || billedl. Helheden (o: i et digterværk) (er) saa fast sammen-nittet — saa fuldkommen, — at man kun ønsker at pege paa den, som det Mesterværk den er. *HarNiels.TT.I.24.* -note, v. [4.1] [-noˀdə] (jf. -tjedere; tøm.) samle v. hj. af not (og fjeder); note (II). *Aarb.1918.16* (se u-false). -pakke, v. vbs. -ning (*LTid.1762. 275.* *Brandes.VIII.40.*) 1) [4.1] samle i ell. til pakker; (alm.) pakke sammen (1). *vAph.* (1759). (vi rejste) os for . . at sammenpakke det Tøi, som jeg havde besluttet at tage med. *Ew.(1914).III.279.* sammenpakkede Varer. *LoNr.108²²/1924.§5.2*) [6.1] (især i perf. part.) samle, trænge tæt sammen; stuve sammen; pakke sammen (3); ofte i (mer ell. mindre) uegl. anv. *vAph.*(1759). Det er farligt at indtage og sammenpakke fugtigt Høe; thi det kan antastke sig selv i Brand. *JPPrahl.AC.64.* (Mannheim) er ikke blot sammenpakket og sammenpresset; men til-skaaren og tilspidset. *Bagges.L.II.260.* du ved, hvor sammenpakket (o: trangt) vi bor. *Rosman.HansDatter.(overs.1933).45.* -par-re, v. [-pærə] vbs. -ing (*vAph.*(1759). *KSelsk.NyeSkr.IV.297.* *Bl&T.I.*) [4.2] (nu sj.) samle til et par; ordne parvis; parre (I) sammen. *Moth.¹S33.* *de seyge Stammer brækkes, | Og sammenparrede, til Elven trækkes ned. *Rein.16.* || overf.: sammenknytte; sammenstille; ogs.: sammenligne (1). een og anden Helt, som man (efter *Plutarks maade*) har sammenparret med en anden. *Holb.Hh. I.)*(4^e. *VSO.* 2) [4.4] (fagl.) m. h. t. dyr: parre (2). man omparrer to gamle, hidtil sammen-parrede Duer med ny Mager. *CGram.II.sduen.* (1910).137. -passe, v. vbs. -ning (*Bagges.L.II.255.* *Thaulow.M.II.254.*) 1) [3.1] (især fagl.) trans.: faa (to ell. flere dele) til at passe til hinanden; af-, tilpasse (og derefter samle). (syntaksen lærer) at sammenpasse vore Ord. *Høysg.S.A6^o.* Skaar, der have kunnet sam-

menpasses. *Soph Müll. (Aarb. 1919.78). 2* [2] (nu næppe br.) intr.: passe (1.1) sammen. **(han har)* Lyst at sammenpuge | Endnu lidt Riigdom, som han ei kan bruge. *Storm.FF.100.* en stenrig, men halsstarrigt slidende og sammenpugende Olding. *ORung.PS.160.* Bordel-værten . . beder Fadervor over sine sammenpugede Skillinger. *Bomholt.DD.201.* **-raabe**, v. [3.2] [-rã²bø] vbs. sml. **-raab** (*Molb.HO.*). (ænyd. d. s.; jf. Samraab; bibl.) samle ved raab; sammenkalde. *Moth.¹S33.* Da blev alt Folket sammenraabt (1931: stævnet sammen). *Jos.8.16.* **-rade**, v. [3.2] [-rã²bø] vbs. **-ning** (*Brandes.I.473*). (jf. rade (II.1) sammen; l. br.) anbringe i rad, række; samle i række; sammenstille; sidestille; næsten kun overf.: *SBloch.Sprogl.310.* (*Flauberts*) sidste Roman er en majsomt sammenradet Række Udtog af en Snes forskellige Videnskaber. *Brandes.VII.86.* **-raps**, et. [3.2] (til -rapse ell. rapse (2) sammen; nu næppe br.) broget blanding; skrabssammen. Hiint Sammenraps af adelige Røvere, af betalte tyske Stiemænd, kaldte sig en Armees. *Riegels.HS.I.19.* smst.120 (se u. II. Raps). **-rapse**, v. [3.2] vbs. jf. **-raps**. (især i perf. part.; jf.: „Dagl. Tale.“ *MO.*) samle sammen, skrabte til sig (især: paa ulovlig, uhæderlig vis); rapse (2-3) sammen. en sammenrapset, ilde-anført, slet bevæbnet (bondehær). *Stange.Chr.IV.1228.* de sammenrapsede Tyvekoster. *VSO. MO.* || især overf., m. h. t. kundskaber; ogs. m. h. t. litterært arbejde: smøre sammen (af andres tanker, værker). (forfatterne) sammenrapsede i Stedet for at tænke selv. *JSneed.IV.90.* en Plagiator i stor Stil, der fra Oehlenschläger, Schiller og Byron havde sammenrapset sine Poesier. *Brandes.III.601.* **-regne**, v. [4.3] [-rã¹nø] vbs. **-ing** (*Argus.1771.Nr.24.2.* S&B.). (ænyd. d. s.; jf. -tælle; især ω; navnlig i pass.) lægge (tal) sammen; regne (II.3.2) sammen; i videre anv.: fastsætte, bestemme (en sum) ved ud-, beregning. *Moth.¹S33.* Naar alting sammenregnes, har han en betydelig Indtægt. *MO.* At sammenregne Datidens Mønt i Zahlthalere kunde visselig nok give Anledning til Hovedbrud. *JWilcke.Chr.IV's Møntpolitik.(1919).185.* jf.: Kan nogen sammenregne Summen af de smertelige Fornemmelser, Dyret . . haver haft? *LSmith.DN.371.* || (sj.) om opregning. *(*Syus*) penne-fiid har nøye sammen regned, | Hver som I danske maal til liused noget bar. *Sort.(DSt.1909.43).* **-rejse**, en. [1] (jf. Samrejse; sj.) rejse, som foretages sammen med, i selskab med andre; ogs.: samvær paa rejse. en længere Sammenrejse, især tilskibs . . fremmer ømme Forbindelser. *Blich.(1920).XXIX.106.* jf. (maaske vbs. til rejse sammen): Sammenreisen aabner Hiertet og Munde. *Bagges.L.II.153.* **-rend**, et. (l. br.) nedset., til -rende 1: sammenløb (1.1); ogs. om den sammenløbne mængde; spec. om politisk sammenlutning (*D&H.*) han (brændemærkede) hele Sogne

menpasses. *Soph Müll. (Aarb. 1919.78). 2* [2] (nu næppe br.) intr.: passe (1.1) sammen. **(han har)* Lyst at sammenpuge | Endnu lidt Riigdom, som han ei kan bruge. *Storm.FF.100.* en stenrig, men halsstarrigt slidende og sammenpugende Olding. *ORung.PS.160.* Bordel-værten . . beder Fadervor over sine sammenpugede Skillinger. *Bomholt.DD.201.* **-raabe**, v. [3.2] [-rã²bø] vbs. sml. **-raab** (*Molb.HO.*). (ænyd. d. s.; jf. Samraab; bibl.) samle ved raab; sammenkalde. *Moth.¹S33.* Da blev alt Folket sammenraabt (1931: stævnet sammen). *Jos.8.16.* **-rade**, v. [3.2] [-rã²bø] vbs. **-ning** (*Brandes.I.473*). (jf. rade (II.1) sammen; l. br.) anbringe i rad, række; samle i række; sammenstille; sidestille; næsten kun overf.: *SBloch.Sprogl.310.* (*Flauberts*) sidste Roman er en majsomt sammenradet Række Udtog af en Snes forskellige Videnskaber. *Brandes.VII.86.* **-raps**, et. [3.2] (til -rapse ell. rapse (2) sammen; nu næppe br.) broget blanding; skrabssammen. Hiint Sammenraps af adelige Røvere, af betalte tyske Stiemænd, kaldte sig en Armees. *Riegels.HS.I.19.* smst.120 (se u. II. Raps). **-rapse**, v. [3.2] vbs. jf. **-raps**. (især i perf. part.; jf.: „Dagl. Tale.“ *MO.*) samle sammen, skrabte til sig (især: paa ulovlig, uhæderlig vis); rapse (2-3) sammen. en sammenrapset, ilde-anført, slet bevæbnet (bondehær). *Stange.Chr.IV.1228.* de sammenrapsede Tyvekoster. *VSO. MO.* || især overf., m. h. t. kundskaber; ogs. m. h. t. litterært arbejde: smøre sammen (af andres tanker, værker). (forfatterne) sammenrapsede i Stedet for at tænke selv. *JSneed.IV.90.* en Plagiator i stor Stil, der fra Oehlenschläger, Schiller og Byron havde sammenrapset sine Poesier. *Brandes.III.601.* **-regne**, v. [4.3] [-rã¹nø] vbs. **-ing** (*Argus.1771.Nr.24.2.* S&B.). (ænyd. d. s.; jf. -tælle; især ω; navnlig i pass.) lægge (tal) sammen; regne (II.3.2) sammen; i videre anv.: fastsætte, bestemme (en sum) ved ud-, beregning. *Moth.¹S33.* Naar alting sammenregnes, har han en betydelig Indtægt. *MO.* At sammenregne Datidens Mønt i Zahlthalere kunde visselig nok give Anledning til Hovedbrud. *JWilcke.Chr.IV's Møntpolitik.(1919).185.* jf.: Kan nogen sammenregne Summen af de smertelige Fornemmelser, Dyret . . haver haft? *LSmith.DN.371.* || (sj.) om opregning. *(*Syus*) penne-fiid har nøye sammen regned, | Hver som I danske maal til liused noget bar. *Sort.(DSt.1909.43).* **-rejse**, en. [1] (jf. Samrejse; sj.) rejse, som foretages sammen med, i selskab med andre; ogs.: samvær paa rejse. en længere Sammenrejse, især tilskibs . . fremmer ømme Forbindelser. *Blich.(1920).XXIX.106.* jf. (maaske vbs. til rejse sammen): Sammenreisen aabner Hiertet og Munde. *Bagges.L.II.153.* **-rend**, et. (l. br.) nedset., til -rende 1: sammenløb (1.1); ogs. om den sammenløbne mængde; spec. om politisk sammenlutning (*D&H.*) han (brændemærkede) hele Sogne

som Sammenrend af Høveder og Kæltringer. *JVJens.NH.13.* (*oppositionen har*) søgt at skabe Sammenrend om nogle uforpligtende Stikord (2: gøre en affære ud af nogle foreløbige arbejdsdirektiver). *DagNyh.*^{12/1} 1921.6. sp.2. **-rende**, v. [-rɛn'ə] vbs. **-ing** (VSO. se ogs. bet. 2), *jf.* **-rend.** 1) [3.2] (l. br.) *sammenløbe* (I.1.1). De ridende Vagter adspredte snart den sammenrendende Pøbel. VSO. det er ikke sammenrendende Personer . . . men en Familie med Borgersind. *JesperEw.K.11.* || (nu næppe br.) styrte, fare løs paa hinanden for at slaas. *Med skarpe Segle de saalænge sammenrendte | I Blinde (at) | De myrdede sig selv i deres Raserie. *Bagges.I.18.* 2) [4.1] (*jf.* IV. rende 2.3, Rending 2; l. br.) *⚡* som vbs., om frem- og tilbageføring af en line om en ting, der skal samles, forenes (med noget andet). VSO. **-ri**, v. [4.1] vbs. **-ning** (Scheller. *MarO.* *jf.* (i bet. 2) Sammenridning, VSO.). (sml. ri (II.2-3) sammen) 1) (haandarb.) sy løst sammen; ri. *Sammenriede Gardiner. *Lous.Pope.59.* I en . . . større Forretning skæres, sammenris og prøves Kjoler. *NatTid.*^{10/1} 1909.M.Till.4.sp.5. || billedl. (akten) bestaar hovedsagelig af løst sammenriede Dialoger. *EChristians.NT.171.* 2) *⚡* svarende til II. ri 3. Bævnelse paa forsk. Dele af Skib. (1848). 53. Toprebet sammenries . . . med 3 til 4 Glattingsbændler. *VHansen.Sømandskab.II.* (1875).89. **-rime**, v. [-ri'ɪmə] vbs. **-ning** (HBriz.VGD.10). (nu sj.) 1) om frembringelse af rim. 1.1) [5] især nedset.: lave rim, vers sammen; sammendigte. *Sort.PSKan.A1r.* den Kunst at vælge Ord og sammenrime en Lykønskning til et Bryllup. *JSneed.VI.497.* Digter vil Enhver kaldes, der har sammenrimet fire Stropher. *Kofoed-Hansen.KA.II.* 302. *jf.* Sammenrimet Snak, Prosa. *Levin.1.2* [3.1] *sammenstille ord saaledes, at de danner rim; rime* (III.1.2) paa hinanden. *En anden paa et Been kand staae en gandske Time, | En Hest og Best, Poet, Privet kand sammenrime. *FrHorn.PM.64.* VSO. *jf.*: (*Elverhøj-visen*) synes at indeholde Spor til Sammenrimning af første og tredje Linje. *HBriz.VGD.10.* 2) [3.1] *faa til at passe, stemme (med); rime* (III.3.1) sammen. Er det og mueligt . . . at sammenrime denne Forklaring med Apostelens Hensigt? *Eilsch.PhilBrev.79.* *Basth.AandeligeTaler.I.* (1779).210. VSO. **-rimpe**, v. [-rɛm'pə] (l. br. **-rympe**. se u. bet. 1. **-ræmpe**. *Blich.* (1920).XXVI.133). vbs. **-ning** (*Hjorta.FSk.2.* *Buchh.* (Hjemmet. ^{10/1} 1934.56.sp.1)). 1) [6.1] (l. br.) (*faa til at*) trække sig sammen; rynke, snerpe (sig) sammen. *Din Kiøle ei er krympet; | Jeg er saa bange for, den bliver sammenrympet. *Oehl.XIX.133.* Hans sammenrimpede Mund nippede jomfrunalsk til Kaffen. *ErlKrist.BT.23.* 2) [5, 6.1] (*især i perf. part.*) sy skedesløst sammen; rimpe (II.1.2) sammen. *Blich.* (1920).XXVI.133. en ung Pige i en . . . pjaltet Dragt, sammenrimpet af forskellige brogede Klude.

Bergs.PP.17. *KNyrop.EJ.46.* **-rinde**, v. [-rɛn'ə] (nu sj.) 1) [3.1, 4.3] *især om vandløb*: d. s. s. I. sammenløbe 1.2. *vAph.* (1759). *Vand med Vand maa sammenrinde, | Ild forenes maa med Ild. *Ing.P.229.* VSO. || billedl. *Reenb.I.285.* *Sjælene sammenrinde | Til en forældet Sjæl. *Staffeldt.167.* 2) [6.1] (*jf.* rinde (III.3.1) sammen) løbe sammen; koagulere; størkne. en sammenrundet Materie som levret *Blod.Thurah.B.234.* *vAph.* (1759). **-rinke**, v. [6.1] [-rɛn'ɪgə] (*især dial.*) m. h. t. tov olgn.: lægge, ordne i ringe ell. bugter; rinke sammen. Manden . . . sammenrinkede et Toug. *Blich.* (1920).XIX.184. *JVJens.Br.232.* I. **-rive**, v. [4.2] [-ri'və] vbs. **-ning** (*Haandgern.61.* *PharmDan.* (1933).4). (*jf.* rive (IV.4) sammen og ty. *sammenreibe*; *faql.*) 1) findele og sammenblænde; rive (IV.4.3) sammen. *vAph.* (1764). *Sammensatte Pulvere* skal tilberedes . . . paa den Maade, at de Stoffer, der . . . skal indgaa i Blandingen . . . sammenrives. *PharmDan.* (1933).4. 2) (*snek.*) lime sammen ved gnidning; rive (IV.4.4) sammen. *Haandgern.60.* II. **-rive**, v. [3.2] [-ri'və] vbs. **-ning** (*JPPrahl.AC.63.* *Bl&T.*). (*ænyd.* d. s.; *især i perf. part.*) samle med en rive; rive (VI) sammen. *Hvert Korn vi dog ei sammenrev, | Paa Marken nok tilbage blev. *Riber.I.* 69. *sammenrevne* Blade. *Pol.*^{12/1} 1935.4.sp.6. *Feilb. Kort.175.* **-rod**, et. [5] (l. br.) til -rode (ell. rode sammen): *sammenblanding; rod-sammen; sammensurium*. Sammenrod af Sparekassens og Smørekspørtens Penge. *Pol.*^{12/1} 1932.13.sp.1. ethvert Menneske var et Sammenrod af pæne og ikke helt pæne Tilbøjeligheder. *JørgenNiels.DH.220.* **-rode**, v. [5] [-rɔ'də] vbs. **-ning** (*FBrandt.SK.94*), *jf.* **-rod.** (*især i perf. part.*; *dagl.*) blænde uordentlig sammen; rode (III.3.7) sammen. VSO. Bogstaver, der faldt over hverandre som vildt sammenrodede Kort. *Schand.LF.23.* *Lauesen.MF.45.* Hele Natten havde vi ligget sammenrodet nede paa det skidne Mellemdæk. *AndNz.AH.5.* || billedl. (en) sammenrodet Sjælstilstand. *LFeilb.* Om *Ligeløb og Kredsning.* (1896).30. Han var et sammenrodet Paradox. *HansPovls.HF.171.* **-rotning**, en. [3.2] (l. br.) til -rotte (ell. rotte sig sammen): *sammenrottelse*. *VortLand.*^{2/1} 1906.1.sp.1. pludselig var hele Flokken der . . . „Mad, Mad“ . . . sang de og truede mod Vinduet og trampede. Det var en hel Sammenrottning. *AndNz.DM.IV.120.* **-rotte**, v. [3.2] vbs. **-else** (s. d.) ell. **-ning** (s. d.). (*ænyd.* d. s.; *jf.* -rottere, -rottersk) 1) (nu næppe br.) samle (til oprør). hand (havde) ikke stor Møye . . . for at sammenrotte en stor Hob af (*sin modstanders*) Garde, hvilken hand lovede at faae Deel i (*ffjendens*) Skat og Liggendefæ. *LTid.1736.* 254. 2) *refl.* ell. (nu sj.) i *pass.* (*Høysg.S.227*): forene sig, samle sig i oprørsk hensigt; stifte en sammensværgelse, et komplot; (*alm.*) rotte sig sammen. *Höb.Pants.III.5.* dette Ministerium, som den ene Uge sammenrotter sig

med Folketinget mod Landstinget og den næste med Landstinget mod Folketinget. *Hørup.III.227.* † i (tautologisk) forb. m. sammen: adskillige Arabiske Stammer sammenrottede sig sammen mod ham. *Holb.Hh.II.67.* || i videre (billedl.) anv. alting synes at have sammenrottet sig imod mig. *Pamela.I.376.* *Kierk.XIII.83.* || (nu sj.) i perf. part. som adj. hundrede af de sammenrottedes Hoveder hang ved Træernes Greene. *Holb.Hh.I.215.* *LTid.1740.495.* **-rottelse**, en. [3.2] ft. **-r.** (ænyd. d. s.; jf. -rotning) vbs. til -rotte 2 (ell. rotte sig sammen): *sammensværgelse; oprør.* den Catilinariske Sammenrottelse. *LTid.1740.494.* Oprør og Sammenrottelse. *Blich.(1920).VII.88.* *Drachm.VD.8.* || (l. br. i alm. spr.) om de sammensvorne. *VSO.* i videre anv.: Der var (fastelavnsmandag) udklædte Personer til Fods, enten enkelte eller i smaa Sammenrottelse. *PhR Dam.FI.35.* **-rotter**, en. (til -rotte; nu næppe br.) person, som anstifter ell. deltager i en sammenrottelse; konspirator. *Pamela.II.125.* *VSO.* † **-rottere**, v. [3.2] vbs. **-ing** (*FrIVsSiv-Artikler.§67.*) (ty. zusammenrotterieren) d. s. s. -rotte (2). det sammenrotterede Partij. *FrIVsSiv-Artikler.§67.* † **-rottersk**, adj. (til -rotter; jf. ty. rottierisch) som deltager i ell. gaar ud paa sammenrottelse. *vAph.(1764).* *VSO.* **-rulle**, v. [6.1] [-rul'ə] vbs. **-ning** (*S&B.*). bringe i rulleform; samle i rulle; vikle (sammen) i rulle; rulle sammen (se IV rulle 4.10). den Stok, hvorom Pergamentet blev sammenroldet. *Falst.Ovid.2.* *LTid.1737.47.* Man har seet en Skypompe sammenrulle fugtigt Lærred paa en Bleg og føre dette . . . over et 40 Fod høit Huus. *Ørst.VIII.40.* *FrkJ.Kogeb.321.* || (især bibl.) billedl. ell. i sammenligninger, om opgør, ophør, tilkintgørelse. I have seet Stater sammenruller som et Klæde. *FGuldb.DS.IX* (efter *Hebr.1.12*). Himlen veeg bort, liig en Bog, der sammenruller (*Chr.VI:* sammensvøbes). *Aab.6.14.* || refl. (*S&B.* *Bl&T.*) ell. (sj.) intr. *Det fine Sand, som Vandet, sammenruller, | Og efterlader ikke Griflens Spor. *Oehl.Pskr.II.89.* || især i perf. part. som adj. en Snog (laa) sammenrullet i hendes Skjød. *Kojoed-Hansen.KA.I.370.* sammenrullet, vissent *Lov.NaturesV.1919.14.* **-rullelig**, adj. ogs. m. hovedtryk paa 2. led: [sam(ə)n'ru'l'əli] (l. br.) som kan ruller (ell. rulle sig) sammen. *Bl&T.-rykke*, v. [6.1] vbs. **-ning** (s. d.). (ænyd. d. s. (*HMogens.*); især i perf. part. og som vbs.) flytte (sig) nær sammen; rykke (I.2.2, 3.1) sammen. *vAph.(1764).* *VSO.* slanke Bogstaver, tæt sammenrykkede, med spidse Vinkler (o: om gotisk skrift). *OFriis.Litt.37.* **-rykning**, en. [6.1] vbs. til -rykke ell. rykke sammen. *vAph.(1764).* *S&B.* || spec. (*gram.*) om det forhold, at en forbindelse af ord (saaledes som de forekommer forbundne i talen) behandles som ell. udvikler sig til, staar paa overgangen til sammensætning (kompo-

situm); ogs. om selve ordforbindelsen. *Sandfeld.S.²136.* **-rympe**, v. se -rimpe. **-rynke**, v. [6.1] [-røn'gə] vbs. **-ning** (*vAph.(1759).* *HStrom.Søndmør.I.(1762).408.* *MO.S&B.*) (l. br.) lægge i folder, rynker; sammenskrympe; ogs. refl.: blive rynket (og trække sig sammen, skrumpet ind). *vAph.(1759).* *VSO.* || i perf. part. Et sammenrynket Seil. *MO.* *Han klanger langt og længe | med sammenrynket Bryn. *Noe-Nygaard.S.54.* **-ryste**, v. [5] vbs. **-ning** (*PLaurids.(HistTidsskr.9R.II.277).* *PharmDan.(1933).35.* blande ved rystning; ryste (IV.4) sammen. Man kan sammenryste Vand og Olie, men de skulle sig strax igjen fra hinanden. *Mynst.BIS.II.143.* *Ludv.* || overf.; især i forb. som blive sammenrystet, komme i nærmere, fortroligt forhold ved samvær. det (vilde) ikke være blevet til Kortspil og Sammenrystning, om han havde været med. *HansPovls.HF.118.* **-ræmpe**, v. se -rimpe. **-rør**, et. (jf. I. -røre og Rørsammen; til II. -røre ell. røre (III.16) sammen; sj.) noget sammenrørt; sammenrørt mad; blanding. *EJessen.EtymO.231.* **I. -røre**, et. (til II. -røre ell. røre (III.16) sammen; l. br.) d. s.; især: nedset: miskmask; sammensurium. *Hans Stue er et Sammenrøre | Af Folk, der vrævel hid og did. *Chr Borup.PM.451.* (gralsdigtingen) er det vildeste Sammenrøre af Forestillinger allevegne fra. *V Ved.R.394.* **II. -røre**, v. [-rø'rə] vbs. **-ing** (se ndf.), jf. **-rør.** (ænyd. d. s., jf. *glæda.* sammenerørelse (*4Mos.4.15* (*GlædaBib.*); jf. I. -røre; l. br.) blande, røre (III.16) sammen. *LTid.1750.370.* Denne Mad var sammenrørt i en Skaal. *MO.* *OrdbsS.(bornh.)* || billedl. Krisetold og Importregulering eller en Sammenrøring af begge. *Kbh.%1926.1.sp.7.*

sammens, adv. se sammen.

sammensamle, v. [3.2] [-sam'lə] vbs. **-ing** (*vAph.(1764).*) (ænyd. d. s., fsv. samansambla, jf. oldn. samansamning, *samling*; sml. -sanke; nu sj.) samle (sammen). Kong Waldamar . . . haver sammensamlet sine Formænds love. *Holb.DNB.651.* Endelig arbejdede Christian (II) paa, at sammensamle en Orlogsflaade. *Rieghs.HS.I.120.* man vilde kunne sammensamle et lille Galleri af tegnede og malede Abildgaardske Figurer. *J Lange.I.90.* *BornhHaandEr.25.* refl.: *(hæren) sammensamler sig i Orkedalen. *Oehl.III.102.* **-sang**, en. [1] (jf. -syngte; sml. Samsang; især ♪) det at flere synger samtidig; spec.: samvirken af flere sangere, der hver udfører sin stemme; ogs. om flerstemmig korsang. *Sammensang af Broderskjald | Højt til ligestemte Strengte gjalde! *Blich.(1920).XX.192.* *EAbrah.T.172.* **-sanke**, v. [3.2] [-sam'gə] vbs. **-ning** (*vAph.(1764).* *Aakj.EE.107.*) (*glæda.* sammel-, sammensanke, jf. *æda.* sammæn sankæ (*Harp.Kr.31:* sml. -samle; uden for dial. (se *Feilb.III.159*) sj.) samle; ofte uegl., m. h. t. forestillinger, meninger: sammenstille til en helhed. Kongen og Stenderne have tid nok deris magt at

sammensanke. *Pflug.DP.1093.* (*Gram foreslog*) at sammensanke af Archiverne og siden paa Tryk udgive et Corpus Diplomaticum Daniæ. *Langebek.Breve.137.* en af A, B(e) og F(a) sammensanket Text (*af visen er trykt*) i Molbechs „Danske Folkeviser“. *SvGrundtv. (DgF.III.283).* Det er sikkert Saxo selv, der har sammensanket disse Elementer (*til Balder-fortællingen*). *HBriz.AP.1.7. -sat, part. adj. se sammensætte B. † -sats, en. (efter ty. zusammensatz; jf. Samsats) sammensætning (1.1).* *vAph.Nath.VII.585. -sidde, v. [1] [-sed'ə] (ænyd. (part.) -siddende; ☉ næsten kun i præs. part.) sidde sammen; især om ting: sidde samlet. det sammensiddende (1871: forsamlende) Raad. Jud.6.1 (Chr.VI). Guldarmænke . . flade, ovale Led tæt sammensiddende. *PolitiE.Kosterbl.²¹/1925.1.sp.1. -sinke, v. [4.1] [-sen'gə] vbs. -ning (Thaulow.Træ.(1912).194. FagOSnekk.). (fagl.) samle med sinker; sinke sammen. TeknMarO. -sintre, v. [4.2, 6.1] [-sen'drə] vbs. -ing (Funke.(1801).III.325. NationalmusA.1937.44). (næsten kun i perf. part. og som vbs.) om mineral(er): forene sig, danne en fast masse; sintre sammen. den saakaldede Ahl . . er en sammensintret Jern-Ocher. *BiblNytt Skr.724. Uss.JærnproduktionensHist.(1911).4.sp.1. -skarre, v. [4.1] [-sger'ə] vbs. -ing. 1) (tem.) m. h. t. tømmer: samle, forbinde ved at fælde et stykke ind i et andet; skarre sammen. VSO. lange, lige Tømmerstokke, der lægges vandret over hinanden med sammenskarrede Hjørner. *VLorenz.DH.I.3. 2) (gart., sj.) kopolere (1); som vbs.: CMatthies. (Husmandsbladet.1886.122). -skillinge, v. [3.2] [-sgel'enə] (l. br.) om kreds af personer: skaffe en sum til veje ved hver at yde sit bidrag; skillinge sammen. D&H. Bl&T. -skrabe, et. (nu l. br. i alm. spr.) til -skrab (ell. skrab sammen): hvad der er sammenskrabet; især om værdiløse sager, daarlige tropper oln.; skrabsammen. *Bagges.Danf. II.288. *Uhumsko Sammenskrab af Kjød og Blod, | Som Mennesker og Borgere sig kalder. Bredahl.V.122. TroelsL.X.159. || (dial.) om ret af kartofler, gulerødder og andre grøntsager; ruskosmusk. Ordbs.(sjæll.). -skrab, v. [-sgra'ʂə, dagl. -sgra'ʂə] vbs. -ning (vAph. (1759). *Sal.^{XX.876}), jf. -skrab. (ænyd. d. s. i bet. 2) 1) [3.1] ☉ behandle noget (fx. en glider, et pandeleje) ved skrabning, saaledes at det slutter tæt til noget andet; især som vbs. Sammenskrabning, om nøje tilslutning, efter skrabning, mellem to metalleger. *Thaulow. M.II.255. 2) [3.2] (især i perf. part.) samle sammen, især: fra mange forsk. steder, ell. saaledes at der intet levnes, at bunden skræbes; især uegl., dels: sammenspare, -puge paa gridsk, begærlig maade, dels: samle alt muligt (navnlige: værdiløse ting). (englændernes) Sprog . . er sammenskrabed af adskillige Fremmede. *Holb.Anh.99. (Rolf) deelte alle de i mange Aar sammenskrabede og bevog-********

tede Skatte imellem sine gode Krigsmænd. *Ew.(1914).I.353.* disse i en Hast sammenskrabede Krigsfolk vare det meer i Navnet end i Gavnet. *Bagges.NK.308. Pol.⁷/1934.6. sp.1. tidligere ofte i forb. som sammenskrabet rageri (VSO.) ell. tøj, ragelse; skrabsammen. Titulen paa denne Bog siges at være det beste, da det er en haaben sammenskrabet Toy. *LTid.1724.40. -skride, v. [6.1] [-sgrɪ'ðə] vbs. -ning. (især ☉; navnlig i perf. part.) falde (langsomt) sammen; skride sammen. vAph.(1764). den hullede og sammenskravede Kirkegaard. *SMich. Æb.158. KaiHolb.FC.V.236. || billedl. (han) og hans Kone ser ældede og sammenskravede ud. Bjarnhof.MologRust.(1935).268. -skrift, en (i bet. 1; tidligere ogs. i bet. 2: *Grundtv.B. II.90*) ell. et (i bet. 2). ft. (i bet. 2) -er. (jf. -skrivning) 1) (sml. -skrive 1; især skol.) om skrivning af ord og sætninger (mods. skrivning af enkelte bogstaver); sammenhængende skrift; tidligere undertiden (jf. bet. 2) om mindre, sammenhængende skrevet stykke (sætning, afsnit oln.). *Moth.S363. skrive Sammenskrift efter Forskrift. SørenMathiesen.CompendiumArithmeticum.(1763).*5r. Bagges.III. 22.27. Det er . . en egen Sag at overveie, om en Periode skrider let aisted. Man gjen-nemlæser saa tidt et Stykke Sammenskrift for at erfare, om det klinger godt. *PMøll. (1855).II.127. Folkeskolen.1928.280.sp.1. 2) (jf. -skrive 2; nu l. br.) kompilation. *Grundtv. B.II.190. i 1836 havde (Johs. Hage) udgivet et Sammenskrift af sine Artikler i „Fædrelandet“, „Oversigt over Europas Historie i 1835“. *VilhAnd.Litt.III.586. 3) (til 'skrive sammen (se skrive); sj.) brevveksling; korrespondence. *HenrietteLund.Erindringer.(1880). 125. -skrive, v. [-sgrɪ'va] vbs. -ning (s. d.) ell. † -else (Holb.DNB.667. *LTid.1736.579*), jf. -skrift. (glæda. sam(m)elskriv i bet. 2) 1) [4.1] (især i perf. part. ell. som vbs. (se -skrivning 1)) m. h. t. bogstaver, ord: (ned-)skrive sammenhængende, ud i eet. Undertiden sees Ord f. Ex. „Dronningenstværgæde“ . . sammenskræve. *FGuldb.DS.³(1813).134. sammenskræve Ord. Bl&T. || (jf. bet. 2) oplegne, nedskrive samlet, paa eet sted. Medens de tre Stemmer i Originalen er skrevet hver for sig er de nedenfor sammenskrævet i Partitur. *MusikhistArkiv.I.282. Kong Valdemars Jordebog, hvis Hovedstykke er forfattet 1231, men som næppe er sammenskrævet før under Christoffer I's Enke. *SvAakj.(NordiskKultur. XXX.(1936).242). 2) [4.3, 5] ☉ m. h. t. skrift: forfatte; skrive; især (ofte nedskr.): forfatte under benyttelse af andres skrifter; kompilere. *Comœdier Sammenskræve for Den . . Danske Skue-Plads. Holb.(bogtitel. 1723). *Heib.Poet.I.406. „Den danske Pillegrim“ har kostet Pfluge meget Arbejde at sammenskrive. *DSI.1936.74. 3) m. h. t. personer. 3.1) [3.2] (efter lat. conscribere) † m. h. l. krigsfolk: sammenkalde ved udsendte**************

skrivelser; udskrive. (kong Magnus) sammenskrævet Folket over heele Jylland for at byde Spidsen til sine Fiender. *Holb.DH.I.159. 3.2* [4.4] (kirk., nu dial.) m. h. t. forlovede: indskrive til lysning; ofte i pass., om forlovede, som der er lyst for. (forældrene) havde været hos Præsten for at faa de to unge Par sammenskrævet. *Strange.P.I.18. Ordbs.(Kbh., Falster).* -**skrivning**, en. [-sgriv'vnen] flt. -er. (jf. -skrift) vbs. til -skrive og skrive sammen; især i flg. anv.: 1) (især gram. ell. skol.) til -skrive 1, navnlig som betegnelse for, at en forbindelse, der bestaar af flere ord, skrives som eet ord. *Rask.Retskr.325. Lyngby.Det nord.Retskriveringsmøde.(1870).20.* Sammenskrivning og Adskillelse af Ord. *Bertels.(Saaby.'11).* 2) ∞ til -skrive 2, om affattelse, udarbejdelse af bog, skrift; ogs. konkr., om selve værket; ofte nedst.: komplation. *vAph.(1759).* jeg foretog mig nærværende Bornholmske Agerdyrknings Catechismusses Sammenskrivning. *JPPrahl.AC.Fort.* disse naive, perfide og forvirrede Sammenskrivninger af Avisartikler. *RadUngdom.1935.66.sp.3.* -**skruce**, v. [-sgru'ð] vbs. -ning (s. d.). (ænyd. d. s. i bet. 1) 1) [4.1] forene, samle v. hj. af skrue ell. skruengange; (alm.) skruce sammen. *VSO. OpfB.'III.176.* Koralkæde . . lukkes ved at sammenskrues. *PolitiE.Kosterbl.'1922.1.sp.1.* 2) [6.1] (især ∞) faa dele af indretning til at glide ind i andre ved at skrue dem rundt ell. v. hj. af særlig skruemekanisme. *Kikkert . . ca. 10 cm høj i sammenskrævet Stilling. PolitiE.Kosterbl.'19/1923.2.sp.2. 3)* [6.1] (især i perf. part.; fa gl., især ∞) m. h. t. is (flager, -stykker), der af storm, strøm presses sammen og oven paa hinanden. opdyngede sammenskræuede Iisstykker. *Hauch.VII.485. Pol.'1934.14.sp.5.* -**skrumpe**, v. [6.1] [-sgrum'bø] vbs. -ning (TroelsL.IV.23. S&B.). (jf. -skrumpet; l. br.) intr. ell. i pass.: blive indskrumpet. Ansigtet (paa maleriet syntes, naar maanen forsvandt) at sammenskrumpes i skummel Alvorlighed. *Blich.(1920).X.86. VSO. D&H. || (sj.) trans.: sammenkrumpe. VSO. -skrumpet, part. adj. [6.1] [-sgrum'bø] (nu dial. -skrumpen. Ew.(1914).IV.269. Ordbs.(bornh.). — nu næppe br. -skrumpet. GundelachMøller.FrederiksHospitalsChir.Aarboeg.(1832).68. Chir.(1845).I.278.) (egl. perf. part. af -skrumpe ell. skrumpe sammen; l. br.) indskrumpet; om person: indtørret, vissen (p. gr. af sygdom, ælde). *LTid.1753.365. *sammenskrumpet Løv.Ew.(1914).IV.216. *Mangt sammenskrumpet Arpaa Byst og Skulder. Oehl.IV.146.* Han havde engang været en høj og velvoksne Mandsperson. Nu var han krumbojet og sammenskrumpet af Alder. *Wied.LO.97.* -**skruning**, en. [-sgru'vnen] flt. -er. vbs. til -skruue (og skruue sammen). 1) [4.1] forbindelse, samling med skrue; ogs.: sted, hvor noget er skrueet sammen. hele Instrumentets (o: et astronomisk apparats) Sammenfeining og Sammenskrueinger kan lide nogen Forandring (ved*

rystelse). *KSelskNyeSkr.III.101. OpfB.'III.176. 2)* [6.1] (især ∞) det at isflager, -stykker presses (skrues, skrues) sammen; skruning; ogs. om den sammenskræuede masse. Isens Sammenskruning. *Bl&T. jf.: store Sammenskruning* er tildels store Stenblokke . . afsatte i sin Tid foran Isranden. *HVClaus.DL.48.* -**skrympet**, part. adj. se -skrumpet. -**skud**, et. (ænyd. d. s.; nu l. br. uden for ssgr.) vbs. til -skyde (og skyde sammen); især (jf. dog -skuds-seng) til -skyde 1: det at man i fællesskab bidrager til at dække en udgift, hjælper ved (navnlig: ved pengebidrag) til en fælles opgave; ogs. om den saaledes samlede sum, det samlede forraad. (ofte i forb. gøre sammenskud). *Byens Indvaanere . . havde gjort Sammenskud til at kabe et Grundmuuret HuuB (til latinskole). Cit.1788. (KirkehistSaml.6R.I.93).* En Haandfuld Borgere . . har gjort et Sammenskud af Penge til hans Keiserdragt. *Bredahl.VI.202.* Fra alle de mange Indbudne kom rigeligt „Send“ (til brylluppet), det vil sige: Bidrag af Smør, Æg, Mel, Fjerkræ o. s. v.; thi saadanne Fester ere jo egenlig Gilder paa Sammenskud. *Goldschm.VII.70.* han bragte ved Sammenskud af hver Mand en Sum tilveie (*Chr.VI:* hand kom dem til, at legge sammen til hielp efter mand-tal). *2Makk.12.43.* -**skuds-**, i ssgr. især (talespr.) til -skud; navnlig i Sammenskuds-gilde; endvidere kan nævnes: Sammenskudsbal, -fest, -selskab, -(skov)tur. -**skudsgilde**, et. gilde, selskab, hvorved deltagerne er fælles om udgifterne og hver hver sit bidrag (jf. Piknik). *Meyer.'655.* alle indbudne møde med Madvarer, „Send“ eller „Føring“ som det kaldtes. Skøndt Brylluppet stod i Brudens Hjem, blev det saaledes dog et Sammenskuds-Gilde af alle Parthavende. *TroelsL.XII.56. Børup.HK.32.* -**skuds-seng**, en. (jf. -skyde 2; l. br.) sammenskydelig seng; indskudsseng. *Larsen. D&H.* -**skyde**, v. [-sgr'yð] vbs. (l. br.) -ning (se u. bet. 4), jf. -skud. (ænyd. sammenskiude, -skyde) 1) [3.2] (nu sj.) samle ved bidrag, indskud; især: bidrage i fællesskab til et formaal; gøre sammenskud; (alm.) skyde sammen. Penges Sammenskyden (til et lotteri). *Holb.NF.I.215.* selv vide I, med hvor gavmild en Haand der sammenskydes, til Understøttelse for de Hielpeløse. *Rahb.Tidsk.1801.222.* Nogle af mine Landsmænd sammenskød ifjor 1100 Rdr. *Blich.(1920).XXXII.111. J.Lange.I.151. || part. sammenskudet brugt som adj.; især om kapital: dannet ved sammenskud. et Skrift (kan) ved Societet og sammenskudet Arbejde . . komme til Fuldkommenhed. Holb.Ep.IV.362. Kredtzens sammenskudte Tropper (o: dens troppekongent). Slange.ChriV.521. Parlamentet er en Forvalter af Nationens sammenskudte Midler. *Tandr.(BeriTid.'1926.M.7.sp.1).* 2) [3.2, 6.1] (l. br.) skyde, skubbe sammen; samle ell. presse sammen ved skubben, puffen olgn. *VSO.* Bræderne vilde ikke lade*

sig sammenskyde. *MO.* Snart sad de . . lejrede om det sammenskudte runde Spisebord. *RSchmidt.FO.140.* || (*bogtr., foræld.*) *m. h. t. satsform: drive, presse sammen (med skrue-nøgle) for at hindre udstyrtning af rammen; slutte. VSO.* || (*l. br.*) *part. sammenskudt brugt om person(s skikkelse): sammentrængt; undersøstsig. den lille sammenskudte Figur tyder derpaa, at Bes oprindeligt har været Husnarren, Pygma eller Dverg. J.V.Jens.Dar-duse.(1937).12. 3* [6.1] (*l. br.*) *ødelægge, knuse ved beskydning. Skanserne . . var forvandlede til sammenskudte Jorddynger. RSchmidt.SS. 234. et sammenskudt skib, fort 4* [4.3] (*nu sj.*) *sammenfatte ell. forene, forbinde ved litterær samarbejdet ell. tankevirksomhed. de (har) sammenskudt mange Rejsendes Anmerkninger af et slags og om en Materie imellem hverandre. LTid.1748.673. Den digteriske Fantasi bevæger sig altid ved Hjælp af . . nærliggende eller overraskende Sammenskydninger (Brandes.DD.220: Associationer) af Ideer eller Ord. Brandes.II.48. -skydelig, adj. ofte udtalt [sam(ø)n'sgy'dali] (fagl.) til -skyde 2: som kan skubbes, skydes sammen. et sammenskydeligt Rør af . . Staalcylinder. Naturens.V.1915.90. TelefB.1927.sp.3688. -skyl, et. (sj.) vbs. til -skulle; (geol., foræld.) De andre Bierge bleve (ø: blev til) ved samme Aarsag, nemlig Sammenskyl; men efterhaanden og i saare lange Tidsrum. *Rothe.Nat.III.66. -skulle, v. [3.2] [-sgø'ø] vbs. -ning (S&B.) ell. (nu næppe br.) -ing (Oluf's (Skand LittSkr. XVIII.35)), jf. -skyl. (især geol.) om vandflod, strøm: samle (jordmasser) ved sin bevægelse, ved opskylling; spec. efter en ældre geol. teori om den senere kvartertids dannelser (alluvialdannelserne, alluvium). De sammensvømmede Bierge . . synes ved Vandet at være sammenskyllede fra de høiere og ældre Bierge. AWHauch.(1799).737. Blich.(1920).X.54. I Aadalen viste der sig under Tørvæn at være sammenskyllt Grus; Strømmen har her været for stærk til, at der kunde afsættes Dyndlag. *Aarb.1937.48.* || billedl. den store Verdens Folke-Riger, hvor Indbyggerne ere langt mere sammenskyllede (end i Danmark). *Grundtv.Udv.V68. -skæring, en. [-sgø'ren] (fagl.) 1* [3.1] *det at to (ell. flere) ting (dele, elementer) mødes, skærer hinanden, støder sammen i eet punkt; ogs. om selve dette punkt. (de) forskællede Grader (ø: grater) over (ø: som dækker) Tagstenenes Sammenskæring. PVJensenKlint. Bygmesterskolen.(1911).49. 2* [4.1] *sammenføining af to dele v. hj. af i hinanden passende udskæringer. IIFB.1936.264. -slaa, v. vbs. -ning (fx. reb.) i bet. 1.2: Hannover.Tekstil. II.527* ell. (*nu sjældnere*) -slagnug (*vAph.* (1764). (reb.) S&B.), jf. -slag. (*ænyd. d. s., jf. glde. (præt.) sammen slo (Rimkr.M.30); næsten kun i perf. part. (og som vbs.), i alm. spr. foretrækkes slaa sammen*) 1) trans. 1.1) [3.1] *slaa (to ting) mod hinanden. Man hører***

. . Gny af sammenslagne Vaaben. *Rahb.J&A. 50. 1.2* [4.1] *samle, forbinde ved slag med hammer olgn.; ogs. m. h. t. møbler olgn.: snedkre, tømrer sammen (vAph.(1759)). den Døde (ligger) i en simpel Trækasse af sammenslagne Brædder. Hauch.MfU.145. sammenslaa Brædder til en Kasse . . til en Seng. S&B. OrdbS.(sjæll.). jf. †: de skal sammenslaae (1871: onsmede) deres sverd til hakker. Es.2.4 (Chr.VI). || i videre anv., fx. (reb.) om fremstilling af lov ved sammensnoning. Sammenslaae Toug. *Harboe.MarO. Sammenslaae Dugterne til et Toug. MilTeknO. 1.3* [6.1] *folde, lægge, slaa sammen. Bordet, Bretspillet var sammenslaaet. VSO. (han har) sin sammenslaaede Hat under Armen. Schand. F.19. || (jf. bet. 1.) m. h. t. legemsdele. V. kommer ind med Hænderne sammenslaaede over Hovedet. Ew.(1914).1.339. (to officerer) som med sammenslaaede Hæle . . navngav sig. Drachm.F.I.92. || † m. h. t. sejl: beslaa. vAph.(1759). || m. h. t. masse, stof: presse, trykke sammen. jorden er sammenslaget af regnen. OrdbS.(sjæll.). 2) (nu næppe br.) refl.; spec. [3.2]: forene sig (til et fælles formaal); slaa sig sammen. til dend ende (har) sig et vis Societet . . sammenslaget. LTid.1722.Nr.6.5. 3) [3.1] (*nu sj.*) *intr.: mødes med kraft i eet punkt; slaa mod hinanden; især om vædsker og (i videre anv.) lyd: flyde sammen (og lukke sig over noget). *Fugle-Sangen sammenslaaer || Som tusind Harpe-Stringe. Brors.74. *Dybet's Bølger sammen-slaa. FrHamm.(SalmIIj.178.2). jf.: *Eet Konge-Navn, som du skal ævig bære paa || Indtil Jord, Luft og Vand, og Ild vil sammenslaa. BDiderichsøn.Friderichs-Berg.(1705).E3r. -slag, et. (jf. Samslag; sj. i alm. spr.) som vbs. til -slaa (ell. slaa sammen). *MO. S&B.* || (jf. -slaa 1.2) om sammenlægning, -regning, -smelting. *Bagges.DVX.330. || (jf. -slaa 3) det at flere slag udføres (og lyder) samtidig. D&H. (J, foræld.) om meget kort forslagsnode, der anslaaes samtidig med hovedtonen; acciacatura. MusikL.(1801).213. -slibe, v. [3.1] [-sli'bø] vbs. -ning (NordConvLex.V.173. Thaulow.M.II.258). ☉ bringe (to overflader af glas, metal olgn.) til at slutte nøje sammen ved at slibe dem mod hinanden. *Collo. Larsen. -slidse, v. [4.1] vbs. -ning (Thaulow.Træ.(1912).194). (tøm. ell. snedk.) samle v. hj. af slidse(r); slidse sammen. Arbejds-løn.41. -slutning, en. flt. -er. vbs. til -slutte (og slutte (sig) sammen). vAph.(1764). især til -slutte 1: forbindelse; samling. Herrecykle . . Paa Sammenslutningen mellem Styrrerøret og Skraastangen . . findes en Muffe paasvejset. *PolitiE.Kosterbl.*/1925.2. sp.2. billedl.: Sammenslutningen (Brandes. DD.220: Associationen) af Sansningselementer . . er Nøglen til det hele menneskelige Aandsliv. Brandes.II.48. || navnlig til -slutte 1.2, om det forhold, at personer forener sig, virksomheder forbindes til fælles virke; ogs. om******

selve organisationen, foreningen; spec. om større organisation, der omfatter flere, delvis uafhængige, foreninger ell. forbund. S&B. Han omtalte Andelstanken, udviklede Fællesskabets opdragende Indflydelse og Sammenslutningens økonomiske Fordele. *Skjoldb. KH.94.* „L. S.“, Landbrugernes Sammenslutning. *RGandrup. (DanmHVC.513).* hertil bl. a. **Sammenslutnings-aand** (*JVJens.HH.127*), **-tanke** (*AndNz.PE.III.186*), **-tendens** (*Bl&T.*) || (nu næppe br.) om den maade, hvorpaa en tings dele er forbundne; organisation. (krigen 1657) brød den daværende danske Stats geographiske Heelhed eller Sammenslutning, og skilte fra Danmark selv en af de tre Hoved-Provinder (*o: Skaane*). *Molb.BIS.2Saml.IV.86.* **-slutte**, v. vbs. **-ning** (s. d.) ell. † **-else** (*LTid.1742.773*). (jf. ty. zusammenschliessen) **1**) [4.1-2] forbinde, forene, samle med baand, kæder, sammenholdende midler. **1.1)** (nu sj.) i egl. bet. *vAph.(1764).* sammensluttede Brædder. *Bl&T.* jf. bet. 2: Deres Vinger vare sammensluttede (*Chr.VI:* sammenføjede; 1931 afvig.), den ene til den anden. *Ez.1.9.* || billedl.; især om forbindelse af aandelig art. Om disse store entrepriser . . er tilforn . . intet talet, hvorfor jeg dem her til slutning paa engang har villet fremføre og sammenslutte ved en kiæde. *Holb.DNB.326. Heib.Pros.I.308. Kierk. VII.270. 1.2*) forbinde (to ell. flere ting) saaledes, at der opstaar en ny helhed; navnlig: forene i et fælles formaal, til fælles virke; især m. h. t. flere selvstændige virksomheder: sammensmelle. De sammensluttede Papirfabrikker. *Bergström.MD.124.* den stærke Bevægelse for at sammenslutte Banker til større Foretagender. *Westergaard. (Verdenskult.VII.300).* **ForsikrO. 2**) [6.1] folde, lukke, presse noget sammen; især: presse noget saaledes sammen, at der opstaar en indsværing, en fortættelse. **Brystet (kan)** ved Skulderbladenes Sammensluttede desbedre . . føres frem. *LTid.1742.773.* sammenslutte (*alm.:* slutte) Geledderne. *S&B.* || især i perf. part. (*Napoleon stod*) med sammensluttede Arme. *Ing. EF.III.209.* om et organs bygning: indsværet; sluttet. Kamrene ere hos Pæren mere sammensluttede end hos Æblet. *Bredsted. Pom.I.4.* || (nu næppe br.) refl.: indsvære sig. (et) Pas, hvor . . Landet sig sammensluttede. *Pflug.DP.152. 3*) (l. br.) intr., om to dele: ligge umiddelbart op ad, slutte tæt til hinanden. To Brudstykker, ikke sammensluttede men sammenhørende til et paa begge Sider ornamenteret Bræt. *Nord.Fortidsminder.III.1.(1937).68.* **-slynge**, v. [4.1] [-sløj'ə] vbs. **-ning** (s. d.). (især \emptyset og navnlig i perf. part.) flette, sno sammen (ved at slynge traade olgn. ind i hinanden); ogs. refl.: flette, sno sig sammen. (*Behemoths*) Bovers Sener ere sammenslyngede (*Chr.VI:* sammenviklede; 1931: flettet sammen). *Job.40.12.* Guld-fingerring, to sammenslyngede Slinger. *Politi*

E.Kosterbl.¹⁰/1923.I.sp.1. det af Rask i aarene 1809-14 yndede tegn α , d. e. to sammenslyngede a'er, som tegn for aa. *Cit. 1935. (Rask.Udv.III.12).* || m. h. t. dele af legemet, især armene. ***1** . . gik tankefuld omkring | og sukkede, med sammenslynged' Arme. *Foersom.JC.48.* sammenslyngede Hænder. *VSO.* || (sj.) m. resultats-obj. En venlig Krandts af Roser og Kiærminder sammenslynged. *VSO.* || billedl. ell. i sammenligninger; især om noget indviklet, forviklet. der er ingen Hændelse (*o: intet tilfældigt*) i de menneskelige Tings underlige sammenslyngede Traade. *Mynst.Brøndst.4.* Jeg blev greben af saadanne underlige sammenslyngede Følelser, Angst, Medlidendeh, Skinsyge. *Drachm.EO.202.* Mine Overtrædelsers Aag er knyttet ved hans Haand, de sammenslynge sig (*Chr.VI:* ere sammenviklede; 1931: i hans Haand blev de flettet), de ere gaaede op over min Hals. *Begr.1.14.* sammenslyngede sætninger, (*gram.*) om sætninger, der er uopløselig forbundne ved et leds overtrækning fra den ene til den anden (tiltrækning, attractio); sætningsknude. *Byskov.Da.Sproglære.(1910).* 121. sammenslyngede Sætninger: Og det tror De jeg lader mig nøje med! Hvordan mener du han klarer sig. *Bertels.(Glauder. Ret skr. (1929).XXXIII).* **-slyngning**, en. [4.1] [-sløj'nen] flt. **-er**. vbs. til -slynge (ell. slynge sammen). *VSO. Bl&T.* || spec. (*gram.*) om (forholdene i) sammenslyngede sætninger. *Byskov.Da.Sproglære.(1910).* 121. *AaHans.Sætningen.(1933).* 183. **-slæbe**, v. [3.2] [-slæ'βə] vbs. **-ning** (*Amberg. ForstO.*). (*ænyd.* sammenslæbe, -sleffue; l. br. i *alm. spr.*) samle ved at slæbe, trække, bære; især m. h. t. noget tungt, der slæbes med besvær. *vAph.(1764).* *ForsIO.* || (nu næppe br.) uegl.; især: møjsommeligt sammenpuge, -spare. Paa denne Maade (*o: ved aager*) har han sammenslæbet anseelige Midler. *Ev.(1914).II.76.* *Cit.1822. (SBredstrup.FraJonstrup.(1918).16).* **-slægte**, v. [1] (nu næppe br.) være i slægt; være paarørende. Vi sammenslægte . . paa Mødresiden. *VSO.* **-sløjfe**, v. [4.1] [-sløj'fə] vbs. **-ning**. (*sneedk.* sammenføjere; sløjfe sammen. som vbs.: *NordConuLez.V174.* **-smede**, v. [-smæ'ðə, ogs. -smed'ə] (nu næppe br. **-smid(d)e**). *Moth.S42. Holb.JH.I.6).* vbs. **-ning** (*Saaby.*). (nu l. br.) **1**) [4] forbinde, sammenknytte ved at smede noget til noget andet || m. h. t. personer; jx. m. h. t. straffefanger (hvis lænker smedes sammen): *HKaarsb.SK.56. (spøg.) ægtevi. S&B. 2) [5] fremstille, fabrikere ved smedning. *vAph.(1759).* || næsten kun overf., m. h. t. historie, meddelelse: finde paa; lave; navnlig nedst.: opdigte. jeg (har) citeret paginas af alle de Skrifter, hvor af den (*o: Peder Paars*) er sammensmedet (*Holb.Paars.³III.A1r:* sammensmidet). *sa.Paars.*) (2r). Er det retskaffent gjort, at sammensmedde saadanne Anslag? *Skuesp.IX.319.* *Det falske (brev), Lauge*

nu har sammensmeddet. *Oehl.EA.(1820).106. Hrz.XVI.62. -smelte, v. [-smæl'də] vbs. -ning (s. d.). (jf. samsmelte; især Ω og navnlig i overf. anv.) 1) [4.2] forene(s) ved smeltning. 1.1) trans.; spec. (fagl.): tilvejebringe en legering ved smeltning ell. forbinde stykker af samme metal ved at smelte dem sammen uden lodning. (Tycho Brahe) lod giøre sig en Nøse af sammensmeltet Guld og Sølv. *Holb.DH.II.572.* (en metalperle) sammensmeltet af fine Traade. *Soph.Müll.VO.507.* || overf.: forene meget nøje, til en uoploselig helhed; lade blive til eet; ogs.: sammenslutte (1.2). (fædrelandskærlighedens) Tryllekraft sammensmelter et heelt Folk til een Familie. *Engelst.Nat.5.* „Kjøbenhavn's Postrytter“ sammensmeltedes med de ugenlige „Extraordinaire Relationer“ til eet skiftevis udgaaende Blad. *Stolpe.D.III.53. Tilsk.1937.I.274. 1.2) intr. VSO. || næsten kun overf.: forenes nøje; blive eet. (israeltterne maatte) nødvendigen sammensmelte til eet med de Folk, som de boede iblandt. O.Guldb.VH.I.623. *I Hjertets Fred de (o: lidelsen og glæden) sammensmelte begge. PalM.Adam.H.II.213. et Mærke, lignende to med Ryggen mod hinanden sammensmeltede Firtaller. Da. *adeligeBrevkister.(1897).127. 2) [6.1] (især i perf. part.) om svind, indskrumpning: (jaa til at) svinde ind ved smeltning; (jaa til at) indsmelte. En Deel af Sølvtoiet fandtes vel i Gruset; men sammensmeltet og blandet med Steen. VSO. || overf.: forringet(s); formindsket(s). Nu var hans lille, troe Skare saaledes sammensmeltet, at han ikke længer kunde tænke paa noget Udfald. Ing. *PO.II.172.* Pengevæsenets Ustadihed (har) sammensmeltet og tilintetgjort min Formue. *Cit.1838. (Stendb.Amt.1922.143).* -smelter, en. [4.2] [-smæl'dær] flt. -e. person, som smelter noget sammen; især (polit., foreld.): person, der arbejder for sammensmelting; navnlig om de moderate venstrepolitikere, der arbejdede for samarbejde med højre og for forliget i 1894. *Hørup.II.333. Cavling. J.124. -smeltning, en. [-smæl'dner] flt. -er. vbs. til -smelte (ell. smelte sammen). 1) som vbs. 1.1) [4.2] \odot til -smelte 1.1; især om dannelse (ved smeltning af enkelte metaller) af en metallegering ell. om forbindelse af metalstykker uden lodning. vAph.(1764). *Hinnerup.Juv.452. Sal.²XX.876. 1.2) [4.3] (især Ω) til -smelte 1.2; især om forening, sammenslutning. *Holb.Metam.18. (de to køns) Sammensmeltning til en hoiere Eenhed. Sibb.Om Elskov.(1819).51. Selskabers Sammensmeltning. Bek.Nr.62²⁹/s1937. §4. || (jf. -smelter; polit., foreld.): *Vi tier om Politik — hvem tør | nævne det Ord: Sammensmeltning. Drachm.UV28. Aarets (o: 1890's) Navn er Sammensmeltning. Det er Hr. Estrup, der har døbt Barnet. *Hørup.II.322. 1.3) (sj.) til -smelte 2: formindskelse, indskrumpning (ved smeltning). Bl&T. 2) konkr.: sammensmeltet (1) masse. 2.1) (nu l. br.) til bet. 1.; om lege-*******

ring: Det saakaldte Semidor er en Sammensmeltning af Guld og Kobber. *VSO.* nu opfangede det (o: sølvtojet) Lysens Straaler og gav dem tilbage med et Skær som en Sammensmeltning af Guld og Sølv. *AaDons.S.192. 2.2) (især Ω) til bet. 1.2; nu især om forbund, sammenslutning. *Holb.Metam.18. (romerriget) var en Sammensmeltning af utallige Bystater. Tilsk.1937.I.272. -smøre, v. [5] [-smø'rə] vbs. -ing (s. d.). (l. br.) fuske, jaske sammen; især m. h. t. litterært arbejde: sammenskrive paa fuskeragtig, sjusket maade; (alm.): smøre sammen. det (var) ham lige meget, om det som hand sammensmurte, var en Bog, eller ikke. *LTid.1734.732. PD Faber.Rørdrummen.I.(1819).37. Det Hele er noget sammensmurt Tøieri. VSO. -smøring, en. [5] [-smø'ren] flt. -er. (l. br.) vbs. til -smøre (og smøre sammen); især nedset., om tarveligt litterært arbejde. S&B. hin skændige (litteratur), der er Industri, Sammensmøring af blindfede Uvidenhed eller af vindig Fiffighed. *Rimest.DF.10. -snakke, v. 1) [1] (jf. samsnakke; nu kun dial.) tale med hinanden; snakke sammen. Moth. S42. Ordbs.(Langeland). 2) [4.4] vist kun (sj.) i part. sammensnakket, som er blevet fortrolige, knyttede venskabeligt sammen gennem samtaler. de kan godt lide ham. Men de danner ligesom en sammensnakket Blok — hvor han er en Ener. *ThitJens.SK.II.77. -snerpe, v. [6.1] (sj. -snirpe. AnkerLars.MM.6). vbs. -ning (vAph.(1759). Bl&T.) ell. (nu næppe br.) -else (Schytte.IR.IV.119). (ænyd. d. s.; især i part.) jaa til at trække sig sammen; jaa til at krympe; (alm.): snerpe sammen; spec. om smagsvirkning, navnlig af vin (Tode. VI.248. VSO.). vAph.(1759). En Hud sammensnerpes ved Garverluden. VSO. billedl.: det Gifftår (o: om egoisme), hvis fordærvelige Frugter . . bide paa Tungen, sammensnerpe Ganen. *Rahb.Sandsig.29. Den sygelige Eensidighed . . mere sammensnerper end udvider Sindet. Oehl.(Molb.Athene.I.310). || part. sammensnerpende; ofte i forb. som sammensnerpende midler, (med.) om stoffer, der trækker vævene sammen (Adstringentia). *Agerbech.FA.I.8. (kinabark) smager bittert og sammensnerpende. PharmDan.(1933).176. billedl.: et saadant aandeligt Christiansfeldt, en saadan sammensnerpende Maadeligheds Tvangsskole. Kierk.XIII.121. || part. sammensnerpet som adj.; især om del af ansigtet: fortrukket (paa en maade, der vidner om ærgrelse, gnavenhed ell. sippedhed, knibskhed). et sammensnerpet, grimassefuldt . . Ansigt. *Ew.(1914).IV.306. en sammensnerpet Mund. Tode.ST.II.90. Rist.J.48. billedl.: mit sammensnerpede Hjerte. Sibb.I.108. (sj.) om person: indskrumpet; runken. (lapperne er) heel smaae og sammensnerpede. *Oehl.P Skr.II.3. -sno, v. [4.2] vbs. -ning (Wilkens. Tr.96). (ænyd. d. s., fsv. saman snoa; jf. -tvinde) flette, slynge, sno sammen; især i*********

perf. part., om traade olgn., der er snoet sammen. 2Mos.28.14 (Chr.VI). *de stærke Hænder bandt han. | Sammensnoede dem med Sivet. Aarestr.D.77. disse Guldkniplinger . . . bestaar af Traade, hvoraf nogle . . . er sammensnoet. Nationalmus.A.1937.47. jf.: *En Grotte, sammensnoet af unge Vindru-Ranker. Faye. Lit.Arb.I.110. **-snære**, v. [6.1] [-snæ'rø] (sj.) snære, snøre sammen; sammensnære. *(han) ei hænges maa; | Har den Hals jeg (o: boddelen) sammensnøret, | Snart jeg samme Vei kan gaee. Ing.VSt. (1824).82. Det er (en) Lyde hos Retorterne, at være trange og ligesom sammensnørrede paa det Sted Krumningen er. v.Aph. Chym.III.96. **-snøre**, v. [6.1] [-snø'rø] vbs. -ing (s. d.). (jf. -snøre; især ω) binde haardt, fast sammen med baand, snører olgn.; stramme med baand; snøre sammen. *Et Baand, som brugtes til den Skoe at sammensnøre. Helt. Poet.134. (den) ilandhalede Pakke . . . bestod af tæt sammensnørrede Kojeklæder. Blich. (1920).XIX.192. Halsen var sammensnørt paa den Ulykkelige. VSO. Polit.E.Kosterbl. 12/11.1924.2.sp.2. || billedl. ell. i sammenligninger; især om skræk, sorg, der lammer, binder en, hindrer en i at tale ell. aande olgn. *Der dette (o: et naivt digt) lydeligt var hørt, | Endeel har Panden ryneked, | Endeel har Munden sammen-snørt | For at faa Latt'ren synked. Sort.PSKan.31. *Strax sammensnører Angst mit Bryst. PalM.TreD.303. mine Hænder var (af skræk for slangen) sammensnørrede som med stærke Snore. Buchh.FDK. 91. sammensnøret puls, (foræld.) daarlige fyldt puls; trykpuls. Rottbøll.S.174. **-snøring**, en. [6.1] [-snø'ren] ft. -er. (l. br.) vbs. til -snøre (og snøre sammen). SvGrundtv. Saaby.7 || ogs.: sted, hvor noget er sammensnøret, indsnoet. (en varm Klump (skød) op fra en Sammensnøring i hans Bryst og truede med at lukke hans Hals. ErikKrist.BT.9. **-spare**, v. [3.2] [-sba'rø] vbs. -ing (Gjel. GD.112. Ludv.). (især i perf. part.) samle (navnlig: penge) ved sparommelighed; spare sammen. v.Aph.(1764). fem hundrede Rigsdaler (var) en betydelig Sum for ham, som . . . under knap Udkomme havde sammensparet den. Mall.(1795).364. Han har sammensparet sig en lille Kapital. VSO. (hendes) surt sammensparede Skillinger. Schand. O.II.253. i modsætnings-forb. m. fortære, øde olgn.: *Hvad Pebersvend har sammenspart, | Bør Ægtemand fortære. Oehl.XXI.6. smst.X.26. Det er snart ødt, som længe er sammensparet. VSO. || billedl. den sleske Venlighed, der mødte som Repræsentant for al Sognets sammensparede Giftighed. KSecher. DenfremmedeGæst.(1934).116. **-spil**, et. [1] (jf. -spille samt Samspil; især teat. og \mathcal{J}) det at flere (skuespillere ell. musikere) spiller sammen, især saaledes at der dannes et harmonisk hele, et ensemble. PalM.AdamH.II. 170. Bournonville.Th.III.1.26. Justitsraaden

trakterede Pianoet til Værtens Violinspil og en gammel Vexelmægler Violoncelspil . . . under stadige Skjændemaal om Tempo og Sammenspil. Schand.SB.133. Schyberg.DT. 246. || (sport.) om samarbejde inden for et hold under sportskampe i fodbold, hockey olgn. Pol.*1937.8.sp.1. det nytter ikke, at der er mange gode spillere paa holdet, naar der ikke er noget sammenspil | || billedl., om samvirken af forsk. kræfter, vekselvirkning m. m. Jeg forstaaer ikke Sammenspillet mellem disse Figurer (o: paa et billede). Koføed-Hansen.KA.I.50. den henrivende skjøne Klippe Capri. Intetsteds sees et saadant Sammenspil af Linier og Farver. Brandes.E. 170. Ideens Udløsning gennem Kræfternes Sammenspil. Rode.R.127. **-spille**, v. [-sbel'ø] vbs. jf. **-spil**. 1) [1] (nu næppe br.) spille med hinanden, paa een gang; spille sammen. v.Aph. (1764). sa.(1772).III. 2) [4.4] (især \mathcal{J} og sport.) værne til, opvære i sammenspil; skaffe sammenspil til veje. S&B. især i part. sammenspillet, om orkester, makkerpar, hold af spillere: øvet i sammenspil. S&B. Sportsbladet. 1917.473.sp.1. **-spind**, et. [5] (l. br.) til -spinde 2: sammenvæve; opspinde. et stedse tættere og tættere Sammenspind af Logn, Underfundighed og Selvbedrag. Ing.EF.VII. 27. MO. **-spinde**, v. [-sben'ø] vbs. jf. **-spind**; (ænyd. d. s. (Kingo. Psalme-Bog. (1689).286); især ω og i perf. part.) 1) [4.1] m. h. t. traade olgn.: sno, spinde sammen. Moth.¹S32. (de) railerede med hans Skiæg, som de sagde at man kunde sammenspinde, og giøre Strikker deraf. Holb.Kh.252. (edderkoppens har) et Par sammenspundne Blade at skjule sig i. Naturens.V.1919.348. jf.: *en Traad, som Hendelse kun tvinder, | Som den blinde Skiebne sammenspinder. Bagges.LII.350. 2) [5] egl.: fremstille ved at spinde; vist kun overf.; især m. h. t. paafund, list, berøveling olgn.: opspinde. Holb.Jean.II.3. Begge befædede sig . . . med Skandskrifter og de groveste sammenspundne Digter. Slange. Chr.IV.975. det Forræderie, som de har sammenspunden imod mig. Skuesp.V73. Schand.TF.II.160. **-spise**, v. [-sbi'sø] vbs. -ning (EGad.TT. 42. AHenriques.SD.72). 1) [1] (sj.) spise sammen; som vbs.: EGad.TT.42. 2) [4.4] (dagl., især nedset.) bringe i nært, fortroligt forhold ved fællesspisning(er), vædgilder. man maa sammenspise for at blive fortrolige. KnudRasm.GS.II.56. || (jf. -drukket, -ødt) især i part. sammenspist som adj.: som har vænnet sig til hinanden, er blevet fortrolige, venner ved spisning, gilder; ogs. i videre anv.: samarbejdet; intim. Middage, hvor udelukkende Spidserne samledes . . . Disse Folk var . . . udmærket sammenspiste. HomoS.GL.141. En snæver Kreds af sammenspiste Familjer beherskede Byen. Munch.G.76. **-splejse** [-sblai'sø] (Larsen. jf. S&B. D&H.) ell. **-splidse** (Bl&T. jf. D&H.), v. [4.1] (sj. **-splidse**. S&B. Kaper.). vbs. -ning (Sal.

XVI.520). (især \ddot{a}) forbinde ved splejsning; (alm.) splejse sammen. Tovstrop . . sammensplejset . af nyt svært Tov. *PolitiE. Kosterbl.* 1/1923.2.sp.2. || (spog.) billedl.: vie. S&B. **-spænde**, v. [-sbæn'ə] vbs. **-ing** (vAph.(1764). *PolitiE.Kosterbl.* 2/1924.1.sp.1). (ænyd. d. s.; især i perf. part.) 1) [4] (l. br. i alm. spr.) samle, forene v. hj. af spænder olgn.; m. h. t. trædkyr: spænde i samme aag, for samme vogn. vAph.(1764). 10
Bl&T. || især overf.: sætte i forbindelse; ogs.: forene. *en ærlig mand desværre os forlader, | En mand, hvis tunge var med hiertet sammenspent. *Sort.(DSt.1909.35)*. den bestandige Sammenspænding („Antitese“) af Lys og Mørke. *Vilh.Ånd.AD.117*. † sammenspænde (nu: anspænde) alle Kræfter. vAph.(1764). || (dial.) i pass. m. reziprok bet.: forliges; enes; „spændes“. *Feilb. 2*) [4, 6] samle, presse, tvinge sammen v. hj. af spænder olgn. Holberg . . havde sine 7 Bind Comedier tæt lukkede . . med Sølvhager, som de gamle Psalmebøger, sammenspændt. *Rahb.Tilsk. 1797.436*. Herrecykle . . Kranken nedeunder sammenspændt med 2 Bolte. *PolitiE.Kosterbl.* 1/1922.2.sp.1. jf.: boltesammenspændte Tømmerforbindelser. *HFB.1936.263*. **-spærre**, v. [-sbr̥ə] (nu næppe br.) 1) [4.4] indespærre sammen. vAph.(1764). VSO. 2) [6.1] sammenpresse, sammentrykke (v. hj. af afspærring). Det sammenspærret Lufrøret. VSO. || billedl.: underkue, -trykke. Frihedslysten (udbryder) desto voldsommere, jo stærkere den . . har været sammenspærret. *NTreschow.Anthropologie.(1803).223*. jf. VSO. **-stable**, v. [3.2] [-sda'blə] vbs. **-ing** (s. d.). anbringe sammen i stabler; (alm.) stable sammen; ogs.: anbringe for tæt op ad hinanden, i for store bunker; sammenbunke. tet sammenstabled Eege- og Fyr-Tømmer. *LTid. 1755.366*. Det er med Beboerne, som med Boligerne: for tæt sammenstablede skygges, taages, beryges og fordærvs del. *Bagges.L. II.259*. de sammenstablede Borde og Stole (i restaurationen). *Erl.Krist.DH.24*. **-stabling**, en. [3.2] [-sda'blən] flt. **-er**. (l. br.) vbs. til -stable (og stable sammen); ogs. konkr., om selve stabelen, bunken. *MO*. || billedl. en Sammenstilling af bibelske Sprog, som i hver Præken igientages . . gjør den . . 50
Virkning . . at man intet tænker ved dem. *Birckner.III.106*. **-stakke**, v. [3.2] (især dial.) navnlig m. h. t. korn, hø: samle i stakke; stakke. vAph.(1759). VSO. *Kort.175*. jf.: (de) vare ifærd med at sammenstakke den store Mængde af halvfærdige Klipfisk, som laae der, fordi Himlen truede med Regn. *Ploeyen.E.37*. **-stave**, v. [4.3] [-sda'və] (jf. stave og lægge sammen (u. II. lægge 43.2); l. br.) stave sig igennem noget; langsomt og 60
besværligt læse noget. *Larsen. Bl&T*. || (sj., jf.: „usædv.“ *Levin*.) nedskrive langsomt, idet man staver sig frem. *Hvor tidt hun (har) | . . kjæle Linier (o: i brevet til kære-

sten) flittig sammenstavet. *PMøll.(1855).I.76*. **I.-stemme**, v. [-sdəm'ə] vbs. (i bet. 1) **-else** (*Moth.S754. LTid.1762.24. VSO.*) ell. **-lug** (*PoulPed.DP.(1937).9*) ell. **-ning** (*Bagges.V.99*). (ænyd. d. s., ty. sammenstemmen; jf. II. samstemme 1) [1-2] (nu næppe br.) intr. 1.) om toner (lydgivere): klinge samtidd; være afstemt efter hinanden; stemme sammen. *Dan.3.5(Chr.VI)*. (orkestret) udførte de halsbrækkende Rullader med Færdighed i sikke, sammenstemmende, raske Strøg. *Bagges.L.II.107*. *Sammenstemmer alle Himles Himle | I forente Jublers Harmoni! sa. *SV9. VSO. jf.: *Rosenduftan | Steg . . | Og paa een gang sammenstemte | Stærkt og længe | Over Rosen Glødens Streng. PalM.Poes.I.275. 1.2*) overf.: samstemme (II.2.2); dels om personer og deres anskuelser, meninger: være i overensstemmelse; være enige; kunne forliges. *Slange. ChrIV797*. *Dansk og Tysk . . | Kan de deres Tvist forglemme, | Helvede og Himmerige | Kan da ogsaa sammenstemme. *Grundtv.PS. IX.111*. Mænd, hvis Stilling . . er ligesaa forskjellig, som deres Tænkemaade og Grundsetninger ere eensartede og sammenstemmende. *Blich.(1920).X.145. PalM.AdamH.I.3*. || dels om ting, forhold: være i overensstemmelse; svare til hinanden; harmonere. *Eilsch.Philhist.47*. *Det (o: varslerne) sammenstemmer (*Oehl.ND.142*: stemmer) alt for godt med Balders Drøm. *Oehl.(1831).VII.195. MO. 2*) [4.3-4] \varnothing trans.: jaa til at harmonere; især overf.: bringe overensstemmelse, rigtigt forhold til veje; navnlig: afpasse (forsk. ting) efter hinanden. vAph.(1759). *I sammenstemte Jublers Klang. *Bagges.Ungd.II.139*. *selv . . føler jeg | Hvor dybt min Sjæl er sammenstemt med din. *Recke.Mich.135*. Sneppens deilige, sammenstemte Farvepragt. *Baud.GK.219*. || † refl.: (enstemmig) slutte sig (til). (til) Kongens Forestilling sammenstammede sig alle Rigens Raad med een Mund og eet Hierte. *Slange. ChrIV.4. II.-stemme*, v. se -stamme. † **-stemmig**, adj. (til I.-stemme 1; jf. ty. sammenstemmig samt samstemmig) til hinanden svarende; overensstemmende. *alt (o: salens gyldne piller og grønne planter) sig naatte føje | Med sammenstemmig Prunec og Pragt | Til Sindet at fornøye. *Sort.PSKan.4*. **-stikke**, v. [4] vbs. **-ning** (*Arbejds løn.55. VareL.*831*). 1) (nu næppe br.) m. h. t. tøj: samle ved sting, naale olgn.; sammenhefte, -sy. *Moth.S42*. et par Buxer . . syv Alen vide, og sammenstukne i Mitten. *Reiser.IV.16. 2*) (jf. -stemme; snedk. ell. tøm.) samle vinduesramme af de dels med tap, dels med taphul (slids) forsynede ramstykker. *Arbejds løn.55. 3*) (jf. -tappe 2 samt af-(2), omstikke 3; fagl.) m. h. t. vine af forsk. kvalitet: blande sammen; ogs. m. obj. i ent.: forskære (vin) med en anden (af ringere kvalitet). *VareL.*831*. **-stille**, v. [3.1] [-sdel'ə] vbs. **-ing** (s. d.). (jf. samstille; især \varnothing) anbringe (to ell. flere

ting) ved siden af hinanden; stille sammen. *vAph.*(1764). I et af Væksthusene (har gartneren) ladet sammenstille, hvad Haven ejer af Aracéer. *Naturens V.1918.334.* En Rad tæt sammenstillede, meget store Tænder. *JVJens. RF.25.* || uegl. ell. overf.; dels (l. br.) m. h. t. ord: anbringe sammen til et sætningsled, en fast forbindelse, frase osv. Stundom sammenstilles to eller flere Ord, for at udtrykke et enkelt Begreb. *Rask. Retskr.322.* Der ere visse ord, der uden at være sammensatte sammenstilles på en sådan måde, at de kunne synes at udtrykke et enkelt begreb. *Lynghy. Det nord. Retskrivningsmøde.*(1870).20. en sand Lovtale . . . efter alle Kunstens Regler, med skønt afdelte Tanker og skønt sammenstillede Ord. *VilhAnd.BT.2. dels: jævnføre; sammenligne; opstille som modstykke; ogs.: samle spredte oplysninger, eksempler for at lade dem belyse hinanden, betragte dem under eet olgn.* da prøvede Lægen paa at sammenstille Menneskenes og Staternes Sygdomme. *OLBang. Tale.*(1840).4. et Stamord sammenstillet (synonymistisk) med en Afledning. *Levin. KS.7.* Philosophien . . . er stillet sammen med den guddommelige Aabenbaring, og det er udtalt som Resultat af denne Sammenstilling, at Forholdet til det Absolute . . . ikke kan naaes ved Videns. *Brøchner. TV.11.* Det kan . . . lønne sig at sammenstille de spredte Oplysninger, trykte som utrykte, vi har om Runestenen, medens de stod ved Runderetaarn. *HistMKbh.3R.II.334.* **-stilling**, en. [3.1] [-sdel'en] *ft.* **-er.** (jf. Samstilling; især *Q*) *vbs.* til -stille (og stille sammen); *ogs.* om det sammenstillede. *MO.* || (telegr., telef.) midlertidig forbindelse af ledninger ved telegrafering ell. telefonering ml. steder, der ikke er forbundne ved direkte linie. *Sal.²XXIII.173.* *DSB.OrdreK.142.* hertil bl. a. **Sammenstillings-station** (smst.), **-sted** (smst.102). || især uegl. ell. overf. min Sammenstilling af Sprogene. *JCLange.HaandbogModersmaalet.*(1832).190. *PalM.AdamH.II.170.* Sandesen for rene, stærke Farver og deres glimrende Sammenstillinger. *Høyen.S.1109.sp.3.* (han) samlede paa moderne Kunst og citerede „Lette Bølge“ med Følelse. En sjov Sammenstilling. *AaseHans.Vr.156.* || *spec.* om det at anbringe to ell. flere ord sammen i sætningen, især saaledes at de danner et sætningsled, en fast forbindelse olgn.; *ogs.* om den saaledes dannede ordgruppe. *Rask.III.380.* Adskilte bør man . . . skrive følgende sammenstillinger, der i begreb har lighed med stedord: . . . hver anden . . . hvo som helst. *Lynghy. Detnord. Retskrivningsmøde.*(1870).21. denne overraskende Sammenstilling af Adjektiver. *VilhAnd.Litt.II.440.* endnu vidste han ikke, at han var Digter, men indeni ham gæredede det, nye Ordsammenstillinger væltede frem som Spirer. *EKornerup.ThøgerLarsen.*(1928).20. **-stime**, v. [3.2] [-sdi'mæ] (l. br. i alm. spr.) d. s. s. *v.* *OrdbS.*(bornh.).

|| \ trans. *Oehl.ND.353*(se -stille slutn.). **-stimple**, v. [3.2] [-sdem'la] *vbs.* **-ing** (s. d.). (især som *vbs.*) komme sammen i stor(e) mængde(r); *stimple* sammen. *vAph.*(1759). *med . . . | Krigsvante Mænd adspiltes let igjen | En sammenstillet (Oehl.ND.354: sammenløbet) Bønderflok. *Oehl.*(1841).III.93. en Sammenstimlen af Markedsgæster. *Thiele.Breve.44. Dactm.VT.246.* || \ trans. *„Har Bondehæren samlet sig?“ . . . „Ja, Herrel | Forbittrelsen har sammenstimlet (Oehl.ND.353: sammenstimet) dem.“ *Oehl. III.102.* **-stimpling**, en. [3.2] [-sdem'len] *ft.* **-er.** *vbs.* til -stimple (og stimple sammen); *ogs.* om sammenstimlet flok. *vAph.*(1764). *Jak Knu.A.128.* **-stjæle**, v. [3.2] [-sdsjæ'lə] (jf. -rapse; sj.). *Moth.S42.* Visebøger . . . sammenstiaalne af forskellige Forlaggere uden Forfatterens Minde. *Rahb.Tilsk.1793.189. Brandes.III.446.* **-stryge**, v. [-sdrj'(q)ə] *vbs.* **-ning**, jf. **-strog**. især [3.1, 4.1] (jf. -fuge 1; *tøm.* ell. *suedk.*): tilhøve kanten paa brødder, saaledes at de passer nøjagtig sammen (og derefter samle dem med lim og eventuelt dybler). sammenstrøgne Bræder. *ForklTømrere.13.* som *vbs.*: smst. *FagOSuedk. -strog*, et. [3.1] (jf. -stryge; *mal.*, l. br.) om sted, hvor to strøg med pensel tydeligt skiller sig ud fra hinanden. *Haandergn.576.* **-strømme**, v. [3.1-2] [-sdrøm'ə] *vbs.* **-ning**. (sj.) flyde, strømme sammen; *ogs.* uegl., om mennesker: strømme til. Vrimmelen af Handlene, som sammenstrømmer her (?: paa Hamborgs børs) fra alle Kanter. *Bagges.L.I.203. Thiele.Breve.112.* **-stuve**, v. [6.1] [-sdu'(v)ə] (jf. skrivemaaden sammenstues. *Bagges.L.II.263.*) *vbs.* **-ning** (HCAnd.ML.471. OBloch.D.²I.242. *Ugeskr.fRetsv.1927.A.306.*) (især i perf. part. og som *vbs.*) anbringe noget tæt sammen; (alm.:) stuve sammen; *egl.* m. h. t. ladning, *ogs.* m. h. t. kvæg, personer (der beføres). en sjette . . . Deel af Folkeungdommen . . . var fri for at . . . lade sig sammenstuve og seipine i Kaserner. *Grundtv.Dansk.I.653.* Reisen gik . . . over Aarhus, hvorfra vi, sammenstuede i en Smakke med Heste, Køer, Stude og Sviin, gik over til Kallundborg. *Wors.OE.73. JernbaneT.¹/1937.4.sp.3.* **-stykke**, v. [4.1, 5] *vbs.* **-ning** (s. d.). („i Særdeleshed om Skrædder- og Snedkerarbeide.“ *VSO.*) m. h. t. enkelte stykker: sætte sammen; *ogs.*: samle af enkelte (smaa) stykker; sammenstykke; ofte nedset., m. h. t. noget, der er lavet af stumper og stykker. *Moth.S42. vAph.*(1764). Majoren var iført en Uniform, der prangede med mange Farver men var lurvet af sammenstykket Overflod. *LCNiels.OA.205.* omhyggelig blev de fundne Statuerester sammenstykkede og opstillede i det etrusk-italiske (museum). *FrPoulsen.*(Tilsk.1932.I.14). (sj.) m. h. t. levende væsner: sætte sammen; sammenparre. to omhyggeligt sammenstykkede Heste. *Nis Pet.SG.485.* || ofte uegl. *Purpur-Kaaben (?: som symbol paa kejserværdigheden) . .

| Næmt itu sig rive lod, | Den paa Ny at sammenstykke | Dertil hørde Magt og Lykke|Grundtv.Krøn.44. de lange Maander, da „Freden“ sammenstykkedes i Versailles. Pol.⁹/101921.7.sp.3. Det er noget sammenstykket Gods (d. er ingen helhed). VSO. -**stykning**, en. [4.1, 5] flt. -er. (ofte nedst.) vbs. til -stykke; ogs. konkr., om noget sammenstykket. VSO.VI.917. MO. || uegl.; om litterært arbejde: OFriis.Litt.107. 10

-**styrte**, v. [6.1] vbs. -ning (s. d.). (især i part.) løsnes, blive svækket i sin indre bygning og falde sammen; styrte sammen. vAph.(1764). *Nærm dig ei Helligdommen . . | Den over dig vil sammenstyrte. Ing.M.79. Damascus skal . . være en sammenstyrtet (Chr.VI: nedfalden; 1931 afvig.) Steenhob. Es.17.1. den næsten helt sammenstyrte . . Kalo Slotsruin. AchtonFrisi.DSØ. 11.330. -**styrtning**, en. [6.1] flt. -er. vbs. 20 til -styrte (og styrte sammen); ogs. konkr., om sammenstyrte masser. vAph.(1764). Ater bragede Huset og truede med Sammenstyrtning. Goldschm.Fort.III.172. AndNx.LK. 121. jf.: de græsselige Ødelæggelser, som . . Himmellegemers Sammenstyrning (o: kloeders eksplosion) maa have i Følge med sig. NTreschow.PhilosophiskeForsøg.(1805).236. || (sj.) billedl.: sammenbrud. (den) blodige Sammenstyrtning (o: nederlaget i 1864). Pont.LP. VI.165. -**stømme**, v. [4.1] [-sdæm'o] vbs. 30 -ning (Bl&T.1194). (jf. -stikke 2; tøm. ell. sneedk.) især m. h. t. dør(ramme): samle v. hj. af tapper i indstømmede huller. Gnudtzm. Husb.232. PolitiE.Kosterbl.⁹/1922.2.sp.2. -**stævne**, v. [3.2] [-sdæu'ne] vbs. -ing (S&B.). ænyd. d. s. (PClausson.Snorre. (1633).439); især poet., højtid.) sammenkalde; stævne sammen. *Paa første Thing, som nu jeg sammenstævner. Oehl.ND.249. 40

-**støbe**, v. [4.2, 5] [-sdø'be] vbs. -ning (s. d.). (jf. ænyd. sammen støbt; især i perf. part. og som vbs.) forene ell. samle ved støbning; støbe sammen; ofte i uegl. ell. overf. anv.: sammensmelte. dersom I begge to blev sammenstøbt, kunde der blive et skickeligt Menneske af saadan Blanding. Holb.UHH.I.6. (perioderne) kunde sammenstøbes til én eneste, som da blev større. Høysg.AG.182. *En Verden af Dukater sammenstøbet | Dig 50 kober ei en Dags Lyksalighed. Bages.I.92. I antikva er det i almindelighed ff, fi og fl. der sammenstøbes (som ligaturer). Selmar.³ 42. jf.: et sammenstøbt Æ. Rask.Retskr.162. -**støbning**, en. [4.2, 5] [-sdø'bne] flt. -er. vbs. til -støbe (og støbe sammen); især

⊗ om metode, hvorved gammel og nyt jærn sammensvejses. Hännover.Tekn.345. || billedl. stridige Secters Sammenstøbning. Holb.M. 50

Tkr.78. jf.: Der fandtes . . mange Syncretister, der af den Hedenske og Christelige Troe vilde gjøre en Sammenstøbning. sa.Kh. 506.

Sammenstød, et. [1sam(ə)n₁sdø'ð,

-sdøð] flt. d. s. vbs. til sammenstøde (1) og støde sammen.

1) det, at to ell. flere personer ell. ting mødes i eet punkt og rammer hinanden (og atter skilles). 1.1) i egl. bet.; især om kollision (ml. befordringsmidler). vAph.(1759). Tvende udkastede Kugler forandre ved Sammenstød deres første giwne Retning. VSO. Jernbanulykke, Sammenstød af Tog.OBloch.D.¹. 212. Dampskibet G. er sunket . . efter et Sammenstød med den tyske Dampner R. BerlTid.¹⁴/1904.M.3.sp.5. Vognen (lørnede) mod et Vejtræ. Ved Sammenstødet blev en ung Arbejder . . dræbt. JernbaneT.¹/1937.2. sp.1. 1.2) overf., om uoverensstemmelse, strid; dels om mindre (kortvarige, flygtige) stridigheder, rivninger, skænderier: Imellem hende og Søsteren var et godt Forhold, uagtet de havde deres smaa Sammenstød. Goldschm.VII.334. Hidsige Sammenstød med mange Venner og Bekjendte. Schand.O.I.200. Sammenstød mellem Politi og Mængden. Bl&T. ⚡ om kamp, fægtning, nu navnlig mellem mindre styrker (som forpostfægtninger olgn.) *Ved Grochow det vædige Sammenstød | Fyldte Luften med Døendes Skrig, | Og Dalen og Skoven med talløse Liig. PalM. Poes.II.259 (anm. smst.265: Slaget ved G.). DanmRigHist.II.49. || dels om konflikt, uoverensstemmelse ml. interesser ell. mellem begreber, forestillinger. Det Heles Vel maae nødvendig have Overbalancen, naar det kommer i Sammenstød med enkelt Embedsmands Hoighed og Anseelse. Birckner.Tr. 132. Kierk.IX.221. (derfor) kom disse to Opfattelser ikke i Sammenstød. GadsMag. 1934.381.

2) (jf. Samstød) uegl., uden forestilling om stød, uoverensstemmelse: sammentræf. 2.1) om det forhold, at linier, veje mødes (og falder sammen); ogs. om det punkt, hvor linier, veje olgn. mødes, hvor forsk. genstande støder op, grænser til hinanden, er samlet. den livligste Samfærdsel ved Veienes Sammenstød fra Randers, Aarhus og Skanderborg. Ing.PO. II.224. hvorledes kan et Sammenstød af otte Veie danne en Krog (o: om Ottevejskrogen i Gribskov)? Kierk.VI.21. sammenstødet mellem væggen og det horizontale lag. Aarb.1918. 14. || (jf. bet. 1.2) om det forhold, at sproglyd følger efter hinanden paa en maade, der er ualmindelig ell. besværligge udtalen, skurrer i ørerne olgn. (konsonanters) Sammenstød gjer Udtalen besværlig. Bredsdorff.Afh.13. Madv.LatSprogl.⁹(1897).306. Brændum-Nielsen.GG.II.295. 2.2) (m. overgang til bet. 1.2; sj.) møde, sammentræf ml. personer. Saaledes var det første Sammenstød mellem Christian og Fru Sigbrit . . aldeles ikke venskabeligt. Hauch.II.79. Bagger.I.210. 2.3) samtidig indtræden af begivenheder ell. forhold; sammentræf; ofte (jf. bet. 1.2) om (komplikaation ved) sammentræf af uforudsete, uheldige omstændigheder. Hvilket gunstigt

Sammenstød af Natur, Konst og Omstændigheder hører ikke til, for at den private Opdragelse (skal lykkes). *Engelst. Nat. 284.* en Mands hæderfulde Liv skulde endes ved et Sammenstød af ligegyldige Omstændigheder. *Mynst. Brøndst. 3.* Et Sammenstød af uforudseede Omstændigheder. *MO.* Sammenstød af Sygdomme. *Bl&T. jf.: *Du (o: Werther)* var lykkelig! | thi du nød | Kierligheds Fryd. | Men jordiske Sammenstød | hindrede Eders Siele | i at forene sig | uforstyrret, | i Guddoms-Harmonie | her! *Oehl. Digte. (1803). 165.* || sammenstød af forbrydelser, (*jur.*) om det forhold, at en person ved en eller flere handlinger har begaaet flere forbrydelser, inden han er blevet domfældt for nogen af dem. *JurO. (1934). 132.*

sammen-støde, v. [-sdø'dø] vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.), jf. **Sammenstød**. (ænyd. d. s., jf. jsv. saman stota, ty. zusammenstossen; sml. samstødende) 1) [3.1] som betegnelse for, at to ell. flere ting mødes og rammer hinanden i samme punkt: støde sammen. 1.1) (næsten kun i præs. part.) intr. Brandspillets reflecterende Straaler af Solens Billede, der sammenstøde til Varme, Heede og endeligen Brand. *Heitm. Physik. 31.* *Piile regnede, Og Skiolde sammenstøde. *Nord Brun. Zar. 1.* || uegl.; dels om linier, flader: falde sammen; grænse op til hinanden. *vAph. (1759).* 30) (byernes) Grunde sammenstøde. *Stampe. VI. 122.* dels (gram., sprogv.; nu næppe br.) om (sprog)lyd: Vocalers Sammenstøden (o: hiat). *JBaden. Gram. 2 (1792). 327.* || part. sammenstødende som adj. strømme opløfte deres sammenstødende bølger *Ps. 93. 3 (Chr. VI).* sammenstødende Tog. *Bl&T.* om linier, veje olgn.: den trekantede Plads, som de tre sammenstødende Veie danne. *Winth. NDigt. 143.* Opvarmning af flere sammenstødende Værelser. *HFB. 1936. 44.* sammenstødende Mur- og Tagflade. *smst. 335.* om begivenheder, forhold: samtidig indtrædende; sammentræffende. Enhver anden havde maa skee tabt Modet . . ved saa mange sammenstødende Besværligheder. *Mall. SgH. 498.* flere sammenstødende Omstændigheder vakte . . Lyst til de Gamles Læsning. *Mynst. Tale. (1839). 205.* Levin. (gram., sprogv.) om sproglyd: som forekommer i lydlig sammenhæng, men paa en maade, der opfattes som vanskelig-gørende udtalen ell. føles skurrende. (jorf.) vil ingen sammenstødende Vocaler lide i Danske Vers. *Sporon. Breve. I. 149.* sammenstødende Selvlyde. *Rask. Retsskr. 321.* sammenstødende medlyd. *VilhThoms. GS. 21. 1. 2)* (nu næppe br., jf. dog -stødning) trans.: jaa til at støde sammen; ogs.: samle i et punkt. nogle smaa Norden-Vinde . . kand sammenstøde de omtalte Dunster, og formedelst denne Sammenstødelse antænde dem. *LTid. 1734. 765.* *Glas mod Glas vi sammenstøde. *Frank. SD. 265. 2)* [4.2, 6.1] (nu sj.) m. h. t. krydderier olgn.: støde paa een gang (i mortar); blande ved stød-

ning. Et Pund afskallede bitter Mandler sammenstødes med ligesaa meget Vand, til en Melk, og udpresses. *Frank. KL. 171.* **VSO.** † **-stødelse**, en. flt. -r. (ænyd. d. s.) vbs. til-støde (1) ell. støde sammen; dels: sammenstød (1). *Moth. S909.* || dels: samling. „når en del tropper, samler sig til den store hær“. *Moth. S909. LTid. 1734. 765 (se u. -støde 1.2).* || om sammenstød (2.1) af sproglyd. skurrende Sammenstødelser (i Holbergs vers). *Kritisk Journal. 1773. 72.* **-stødning**, en. [-sdø'dø'nen, -sdø'dø'nen] flt. -er. vbs. til -støde ell. støde sammen. 1) (sj.) d. s. s. -stød 1. Igjennem hele Historien gaaer . . en skabende og en . . indskrænkende Kraft (og disse to) kunne altsaa ikke andet end være i en bestandig Kamp, og i deres vældigste Sammenstødninger selv udbrøde til Krig. *Ørst. V. 29. D&H. 2)* d. s. s. -stød 2. jf. Sammenstødningspunkt. *Drejer. BotTerm. 10.* || især (tøm. ell. sneek.) om anbringelse af (tømmer)stykker stumpet mod hinanden. *ForklTømre. 5.* den nøje sammenpressede Sammenstødning (af to finérstykker). *Haandgern. 309.* || (gram., sprogv.; nu næppe br.): Haarde Sammenstødninger af Consonanter. *SBloch. Da. Retsskrivningskære. (1805). 50.* **-sulte**, v. [3.2] [-sul'da] (nu næppe br.); „Høres undertiden i daglig Tale spotvis“. **VSO.** sammenpude, -spare ved overdræven nærighed, ved at nægte sig almindelige fornødenheder. **VSO.**

sammensurisk, adj. [sam(ə)n'su'riʃ] til **Sammensurium**: forvirret; (sammen)rodet. hvilken sammensurisk Klingklang af den fine Levemaade, den gode Tone, og den fornemme Smag nødvendige Phraser! *Bagges. L. II. 206.* **Sammensurium**, et ell. (nu l. br.) en (*Btehl. (Skuesp. VI. 486). Leop. PC. 89.*) [sam(ə)n'su'ri(ə)m] (nu næppe br. **Sammel-:** *Gram. (KSelskSkr. II. 57).* *Agerbech. FA. II. 110. 132.* jf. *Meyer. 1).* best. f. (l. br.) **-(m)et** ell. **sammensurlet** (*Lundb.*); flt. (l. br.) **-(m)er** ell. **sammensurier** (*Agerbech. FA. II. 110. Oversk. DS. I. 128. VortHj. III, 1. 131*) ell. (nu næppe br.) **sammensuria** (*Agerbech. FA. II. 132.*) (ænyd., sv. sammelsurium; fra ty. (nt.) sammelsurium, spøg. omdannelse (m. lat. endelse) af nt. sammelsuur; 1. led til nt. sammeln (jf. samle), 2. led vist nt. suur, sur, sylrig ret, til nt. suur, sur; dagl., især nedset.) egl.: blanding af forsk., mer ell. mindre sure madvarer, der er lavet sammen til en ret; ogs.: daarlig, sammenrodet mad. jf.: den overflødige Mad, bliver liggendes som en ufordøyet Mask i Maven; den som let begribes, besværes overnaade med disse Sammelsuria. *Agerbech. FA. II. 132.* || især overf., om forvirret blanding af forsk. ting; miskmask; rod; ogs. om forvirret snak, vrøvel fremstilling, uklare tanker. Forfatterens urimelige Sammensurium. *Biehl. DQ. I. 42.* Hvilket Sammensurium af Hypotheser. *Blich. (1920). IX. 179.* Hedenskabets Vildfarelse ligger paa første Sted: ikke at ville vove Alt;

Middelalderens paa andet Sted: at misforstaae Betydningen af at vove Alt; vor Tids Sammensurium medierer. *Kærk.VII.351.* „Det er Deres Turl“ lod det i eet Sammensurium. *CMøll.F.280.* dette brogede Sammensurium af en Hær (o: den tyske i 1864). *Pont. D.38.* det kurioseste Sammensurium af Kunstgenstande og tarveligt Isenkram. *B Mønter.E.I.50.* || (*dial.*) om sammenkomst, samling af slette personer; *maskepi.* De har deres Sammensurium i Kroen. *JHSmidth. Ords.132.*

sammen-svejsse, v. [4.2] [-svai'sø] vbs. **-ning** (*Brandes.V397. HFB.1936.67. Nationalmus.A.1937.46.*) (*især* ⚙, navnlig i perf. part. samt som vbs.) samle (metalstykker) ved svejsning; svejsse sammen. *Brünnich.M.237.* *Bure . . af sammensveist Jern, | Hvori vi holde Krigens Løver fangne. *Hauch.SGr.22.* sammensvejsede Skinner. *JernbaneT.¹⁴/1934. 20* *7.sp.1.* Den rustfri Bordplade og Vasken er elektrisk sammensvejst. *HFB.1936.277.* || (*jj.*-smedel, -smelte 1.1) ⚙ billed. ell. i sammenligning. *Oehl.I.286.* han sammensvejsede igjen Retfærdighedens brude Sværd. *Grundtv.Saxo. III.29.* (*Bismarck er*) lige saa stor en sammensvejsende som sprængende Kraft. *Brandes.B.104.* Sammensvejsningen af de enkelte Landsdele viste sig at blive vanskelig. *VerdenGD.IV.1.167.* **-sværge**, v. [4.4] [-svør'qø] (*nu næppe br. -svære. Høysg.S.227.*) vbs. -else (s. d.). (ænyd. (part.) sammen-, sammelsoren, fsv. saman sväria sik, *jj. ty. †* (sieh) zusammenschwören; *sml.* forsværges sig sammen u. forsværges 3.4; *især* ⚙) refl. ell. (*nu næppe br.*) i pass. (*Høysg.S.227.*) ell. (sj.) i aktiv form (*Kærk.XIV.106*) m. reciprok bet.: indgaa forbund, bekræftet med eder, løfter; højtidelig forpligte sig gensidig (ofte m. flg. inf. (*MO.*), *nu kun tilknyttet m. for ell. om.*) 40 disse oprigtige Venner . . havde sammensvoeret sig for at hevne hinandens Død. *JSnæed.VIII.377.* *Kæmperne i Nord | Maa i Fostbroderlag sig sammensværgede. *Grundtv. Oprt.II.237.* || næsten kun (nedsæt.): indgaa forbund, stifte et komplot, der er rettet mod en person ell. en gruppe personer, tilsigter en omvæltning i et styre olgn.; stifte en sammensværgelse; rotte sig sammen (ofte i forb. m. mod.) (*tempelherreerne havde*) Sig mod alle Christlige Potentater med Saracenerne . . sammensoret. *Pflug.DP.938.* de sammensvore sig (*Chr.VI.* gjorde et forbund) imod ham og stenede ham med Stene. *2Kron.24.21.* || i videre anv.; *især* om sammentref af uforudsele omstændigheder, der er en imod, ulykker, der truer en. *Til din Forbitrelse sig alting sammensøer. *NordBrun. ET.42.* de onde Magter, der ligesom havde sammensvoret sig om at forgifte Evalds Tilværelse. *Molb.EL.114.* Kokkepige og Kat 50 (*havde*) saaledes sammensværgtet sig, at den halve Mad var roget, den halve stjaalen. *Gyld.I.180.* || part. sammensvoren som adj.; ofte nedsæt.: som er deltager i en sam-

mensværgelse; uegl.: som gør fælles sag med en anden. (ofte i substantivisk anv.). *Moth. S959.* de Romere (vilde for Kartago) ikke have været meere at agte end et ordinaire sammensoret Bande udi et Rige nu omstunder. *LTid.1737.670.* De Sammensvorne havde et eget Tegn, hvorpaa de kiendte hverandre. *VSO.* Jens Grand, Ærkebiskoppen . . stotede de Sammensvorne. *HBrix.AP.I.12.* *jj.:* de lavloftede Stuer . . aandede Oprørskhed og Sammensvorenhed. *WNorrie. En ung Mand. (1931). 167.* **-sværgelse**, en. [4.4] (*nu næppe br. -sværelse. LTid.1736. 751. vAph.(1759).*) flt. -r. (ænyd. sammensværelse) det at sammensværges sig, indgaa forbund, *især* rettet mod en bestemt person (bestemte personer), m. revolutionært formaal olgn.; konspiration; ogs. (sjældnere) om de sammensvorne. *LTid.1736.751.* de vare flere end Fyrretyve, som havde gjort (1907: indgaaet) denne Sammensværgelse (*Chr.VI afvig.*). *ApG.23.13.* Amos haver stiftet Sammensværgelse (*Chr.VI:* gjort et forbund; 1931: stifter en Sammensværgelse) imod dig. *Am.7.10.* Arbejdernes Sammenslutninger med Hensigten at skaffe bedre Kaar og bedre Løn, betragtedes som Oprør og Sammensværgelse. *Schyberg. Moderne amerikansk Litteratur. (1930). 36.* *jj.* Kruftsammensværgelsen (som betegnelse (efter eng. The Gunpowder Plot) for et attentatforsøg i 1605 mod den eng. konge Jakob I og parlamentet). *Munch. Verdenhistorie.II. (1908). 96.* || (*især spøg.*) i videre anv. (skoledrengen) organiserede Sammensværgelser mod Lærernes Aandelshed. *Schand.AE.118. JV Jens.RF.62.* **-svøbe**, v. [6.1] [-svø'bø] (ænyd. d. s.; *især bibl.*) vikle, svøbe sammen; sammenrulle. *Svededugen (laa)* sammensvøbt (1907: sammenrullet) paa et Sted for sig selv. *Joh.20.7. Aab. 6.14 (Chr.VI; se u. -rulle).* **-sy**, v. [4.1, 5, 6.1] vbs. -ning (s. d.), *jj. -syeri.* (glda. (part. flt.) samænsyde (*Jos.9.4 (GldaBib.)*), *jj.* (præt.) samæn sydhæ (*1Mos.3.7 (smst.)*)) 1) (*jj. -ri 1, -rimpe 2; især i perf. part.*) samle (forsk. stykker) ved syning; ogs. m. h. t. aabning (rikt, revne): lukke ved syning; (alm.:) sy sammen; ogs.: forjærdige ved syning; *sy.* Kaagerne, hvor udi Pilene settis, er sammensyede enten af vilde Katte- eller Tigerdyrskind. *Pflug.DP.1094.* kom det i en tæt sammensyet Pose eller Pung. *CVarg.Farve-Bog. (1773). 98.* Overfrakke . . Slidens iturevet og sammensyet. *PolitiE. Kosterbl.¹⁴/1924.1.sp.2.* || (*med.*) m. h. t. saar. *Bl&T.* || † naje; *især m. h. t. sejl.* *VSO.* Dugene i et Seil sammensyes med dobbelt Søm. *Harboe.MarO.89.* *Sal.²XXI.186.* *jj.:* i steden for Spiger ere (skibene) med Cairo (o: coir, kokostævler) sammensyede. *Pflug.DP.1133.* Baade sammensyede af Stykker Bark. *Kraft.VF.208.2.* (*nu næppe br.*) overf. 2.1) samle; sammensætte. de (unge udenlandsrejsende) kommer tilbage sammensyede af ald det Galskab, som findes

udi Engeland, Tyskland, Frankrig og Italien. *Holb. Jean. I. I. jf. bet. 2.2.* *Hiin Baggesen i al Fald er jeg ikke, | Der sammensyes af Snak i Kiøbenhavn. *Bagges. DVVI. 396.* || *m. h. t. litterært arbejde.* *Jeg vidste Ord da nok paa Riim at sammensye. *Graah. PT. II. 103.* *Anti-Spectator. 81. 2.2* *m. h. t. beretning, fabel: opspinde.* 1 sammensye (1931: smører paa med) *Løgn. Job. 13.4. Gram. (KSelskSkr. IV 115).* **2.3** *m. h. t. personer: sætte splid mellem; sætte op mod hinanden; gøre uenige.* Bagtalelse og Sammensyen er slige Sladdersøstres Glæde. *VSO. -syer*, en. *fl. -e.* (ænyd. *d. s. i bet. 2*) til *-sy* (ell. *sy* sammen) (*person, som syr noget sammen; især overf.: 1*) (*sj.*) til *-sy 2.1*, om *litterær fusk*. *Bagges. DVXI. 232. 2* (*nu næppe br.*) til *-sy 2.3*: *person, som stifter ufred, uenighed; intrigant; bagvadsker.* *Moth. S989.* denne Sammensyer, som saa tidt har sat Ondt imellem os. *Tode. R. 20.* Sammensyere og Øretudere. *Rahb. E. IV. 444.* *VSO. jf.:* de fleste af vore utaalelige Sladdersker, af vore farlige Bagtaalerske og Sammensyersker. *Ew. (1914). II. 59.* **-syeri**, et. (*nu næppe br.*) til *-sy 2.3* (og *-syr 2*): *anstiftelse af ufred, splid; i fl.: intriger.* Hoffet (blev) opfyldt med Cabaler, Bagtalelse og Sammensyerie. *Biehl. Br. 21.* Øretudier og Sammensyerier. *Rahb. E. I. 368.* **-syng**, v. [-søn'ø] *vs. jf. -sang. 1* [*1*] (*sj.*) *intr.:* *syng* sammen, i *fjællesskab.* *vAph. (1764).* **2** [*4.3*] ♂ *ove* (*sig*) *i sammensang; næsten kun i part. sammensunget, om kor olgn.: øvet i sammensang.* *S&B. -syning*, en. *fl. -er.* *vs. til -sy* (ell. *sy* sammen). **1** (*jf. -sy 1*) (*i egl. bet.; ogs.: sted, hvor noget er syet sammen; ssm. vAph. (1759).* Sammensyningerne i Ryggen viser, at Bogen ikke er lavet af en professionel Bogbinder. *Tilsk. 1917. II. 143.* paa Benklæderne . . Sammensyning efter Rift. *Politi E. Kosterbl. 29/1923. I. sp. 1.* || (*med.*) *m. h. t. saar: sutur.* *LTid. 1754. 386.* *Vore Sygd. IV. 447.* || ⚓ *najning.* *VSO. OrdB. S. 2* (*jf. -sy 2.3; nu næppe br.*) *d. s. s. -syeri.* Sammensyninger og Misforstaaelser, de rige Kilder til det menneskelige Mismod. *Gynæol. VII. 101.* **-synke**, v. [6.1] [-søn'gø] *vs. -ning* (*Andres. Klif. 114.* *Nord. Fortidsminder. III. I. (1937). 32.*) *synke sammen; næsten kun i part. sammensunken, sammensalden.* *sammensunkne Kister. *Hauch. SD. I. 51.* *Tagets sammensunkne Buer | Og brudte Piller. *PalM. Poes. II. 222.* den stærke, misdannende Sammensynken, Rytterstatuen (af Chr. V i Kbh.) stadig har været udsat for. *HjFriis. Rytterstatuens Hist. (1933). 379.* *jf.:* (*gud*) lod Værn og Muur sørge; sammensunkne ligge de begge (*Chr. VI og 1931 afvig.*) *Begr. 2.8.* || *om person: som p. gr. af træthed, sygd om ikke kan holde sig oprejst; sammensaldet.* Hun . . hang, ligesom sammensunken, i den bedrøvede Vens Arme. *Gylb. (1849). VI. 155.* En Stund blev hun staaende foran Graven, bøjet, som hun bad

Sammensunken. *AaDons. S. 244. jf.:* Karlene (*staar*) i en Slags sammensunken Staaehvile. *KBecker. VVII. 145. billedl.:* der (*var*) hverken i (*Frederik VI.s*) Personlighed eller i hans Regjeringsfærd Noget, som kunde hæve et sammensunken Folk. *Lehm. I. 227. -sæde*, et. [*1*] (*jf. ænyd. glæd. samsæde, oldn. samsæti; nu næppe br.*) *sammenkomst; gilde. vi sante eller forsamles til noget sammenlav eller sammensæde.* *Cit. ca. 1780. (Vider. I. 457).* **-sæt**, et. (*kun hos sprogenesere*) *vs. til sammensætte. 1*) *d. s. s. Sammensætning 1. Endring i Folketingets Sammensæt. EMøller. Landstingsoplysning. (1902). 96. 2* *d. s. s. Sammensætning 2(2).* sammensættet jorddrot. *Vor Ungdom. 1902. 565. Jesp. (Pol. 11/16 1927. 10. sp. 2).* **-sættelig**, *adj. se -sættelig.* **Sammensætning**, en. [sam(a)nsæd-ner] *fl. -er.* (ænyd. sammensætning i *bet. 2.2* (*DGrammat. III. 187*), *oldn. samansætning, ordstilling* (*VidSelskMedd. HF. XIII. 2.59. jf. smst. 99*); *vs. til sammensætte* ell. sætte sammen; *til dels som gengivelse af lat. compositio, se Komposition; jf. Sammen-sats, -sæt, -sættelse samt Samsætning*)

1) til sammensætte **1** (og **2**). **1.1**) *det at sammensætte, sammenføje, sammenstille, forbinde noget; ogs. (og nu navnlig; især i forb. m. gen., poss. pron. olgn.) om den maade, hvorpaa noget er sammensat, den beskaffenhed, noget har.* Sammensætning med klæbrige Materier. *vAph. (1759).* Forbinder man . . Legemer med hinanden, saa kaldes denne Operation Sammensætning (Synthesis). *Tychsen. A. II. 2.* Et Modsigelsens Tegn er . . et Tegn, som i sin Sammensætning indeholder en Modsigelse. *Kierk. XII. 117.* Bagkæberne (*hos insekterne*) ligner i Sammensætning Midtkæberne. *Boas. Zool. 4316.* || *uegl.; især m. h. t. forsamlng.* den usalige Grundlovsforandring blev sat igennem 1866 med den urimelige Sammensætning af Landstinget, der gav de Konservative et urokeligt Flertal. *Schand. O. II. 57. Bl&T.* || (*jf. sammensætte 1.2; nu sj.*) om (*kunstnerisk*) *komposition.* Skriftets hele Sammensætning røbede allerede den bekjendte skarpsindige Forfatter. *VSO. HCAnd. SS. II. 5. 1.2* (*nu l. br.*) *konkr., om resultatet af sammensætning (1.1); om blanding, legering olgn.:* I Hverdagslivet tænker man sig sædvanligt Jordkloden som en Sammensætning af Jordarter, Steenarter, Metaller, Vand o. dl. *Ørst. III. 19.* En Apotheker laver en Sammensætning af den (*Chr. VI: gjør recept deraf*). *Sir. 38.8. jf.:* (*han*) var i Færd med at berede nogle Metalsammensætninger. *Hauch. III. 44.* || *uegl.; især om mennesker m. h. t. deres beskaffenhed i aandelig henseende:* denne Sammensætning af Daarligheder, som Verden kalder en Mand af Ære. *Birckner. Tr. 136.* (*man*) kaldte hende en Sammensætning af Letsind og Tøilesløshed. *Hauch. II. 91.* Gud i Sammensætningen Gud-Mennesket. *Kierk.*

XII.90. || om digterisk ell. musikalsk værk. Teksten er en Sammensætning af Nr. 161b og 26b. *Musikhist.Arkiv.I.275.*

2) (jf. sammensætte 1.3; sprogv.) om forbindelse af ord og led. 2.1) (nu næppe br.) om sammenstilling af, syntaktisk forbindelse mellem ord. *Ew.(1914).IV.1.* Ordens Sammensætning i en Periode bestemmer dens Velklang. *VSO.* || (jf. u. sammensætte 5.3.) Sammensætningen af Participium Perfectum med sum . . armata est. *Madv. LatSprogl.313. 2.2)* om forbindelse ml., sammenføjning af to ell. flere ord, hvorved der dannes et nyt ord; ogs. om det saaledes dannede ord (Compositum). *Rask.IsS.178ff. Sandfeld.S.136ff.* || ægte, i modsætn. til uægte sammensætning(er), om ordforbindelse(r), der (ved form (tryk), betydning) føles som en enhed over for forbindelser af ord, hvor de enkelte led har bevaret en vis selvstændighed, opfattes i deres selvstændige betydning (juxtaposition). *Molb.HO.60f. Madv.LatSprogl.195. Sandfeld.S.138.* spec. om verber, sammensat med adv. ell. præp. (faste forbindelser), over for løs forbindelse af verbum og adv. ell. præp. (jz. fremkalde: kalde frem). *Mikkels.Ordf.354.*

Sammensætnings-, i ssgr.; jz. Sammensætnings-maade (o: beskaffenhed; struktur. *vAph.(1772).III.* || især (gram., sprogv.) til Sammensætning 2(2), jz. Sammensætnings-led (*Madv.LatSprogl.195. Brøndum-Nielsen.GG.II.295.*), -maade (*NMPet.Ordd.69.*), -tryk (*ERehling.Detda.Sprogl.(1932).127.*), -type (*Sandfeld.S.138.*)

sammensætte, v. [*isam(o)n,sæde*] *Høysg.AG.24.* præf. -satte; part. -sat. vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.), jz. Sammensæt-, sætteri. (glda. d. s.: *Mariagerleg.4)* og (part.) sammelsæt; jf. Sammensats; i bet. 40 A bruges i dagl. tale oftere sætte sammen)

A. som (finit) verbum.

1) (til sammen 4; især i pass. (perf. part.)), jf. bet. B) samle (flere dele) i en vis orden; sammenstille (forsk. ensartede dele) til en enhed; forene; sammenføje; nu navnlig m. bibel. af, at der ved samlingen opstaar en ny (hidtil ukendt) enhed; danne; skabe. 1.1) om sammenføjning, sammenstykning af dele (af ting) ell. om sammenblanding af forsk. ingredienser. vore hiul i Danmark, hvilke sammensættis af mange større stycker. *JJuel.81.* naar begge Stykkerne (af pergamentet) bleve sammensatte, skulde Bogstaverne give os den fornødne Oplysning om hende. *PAHeib. Sk.II.97.* Maskinen var meget kunstigen sammensat. *VSO.* Adskille og reengjøre . . Skydevaaben og igjen sammensætte disse Vaaben, saa at de ere i skudfærdig Stand. *MR.1852.435.* Denne Cement-Pnds sammensættis af Cement og fint Sand. *HFV.1936. 462.* || uegl. *Usynlig griber Lykken ind i Livet, | Og sammensætter underlige Forhold, | Ukjendte for de handlende Personer,

| Saadan, at Mangen, som man troer sig fremmed, | Er nær, og nøie knyttet til vor Skjæbne. *Heib.Poet.IV.108. (det)* forekommer (os), at de foreløbige Rigsstænder ere sammensatte saaledes, at man ikke kan vente i dem at finde den mægtige bevægende Kraft, der synes at udfordres (til) at give et Folk en ny Forfatning. *Monrad.Reser.16.* sammensætte et Personale. *Bl&T. jf. bet. 1.2:* Den sande dramatiske Digtning er ikke en blot Sammensætten af Naturens Enkeltheder. *Bagges.DV.XI.255.* || (l. br.) m. h. t. meneske, navnlig m. h. t. dets aandspræg: skabe. et Menneske, der er sammensat af lutter Laster. *Holb.LSk.I.1.* Den jordiske og verdslige Bekymring muliggjordes just derved, at Mennesket sammensattes af det Timelige og det Ewigige. *Kierk.X.76. 1.2)* (jf. bet. 1.3) om tankemæssig (kunstnerisk) virksomhed (jf. komponere 1). „Vrede og Forretninger ere Hiulene, som skal drive vor Machine (o: intrigue).“ — „Det er en forbandet Machine. Jeg kand blive Hovedsvimled alleene af det, jeg hører fortælle, hvordan den er sammensat.“ *Holb. Stu.I.9.* disse Træk er alt for faae, til at man deraf skulde kunde sammensætte Menniskets Portrait. *Ew.(1914).IV.91. Kierk.VII.454.* Hun kan virkelig komponere i Ordets egentlige Forstand. Hun kan sammensætte — og paa musikermæssig Maade. *Pol.1929.5. sp.2.* Middagen var fortræffelig sammensat og Raff en ypperlig Vært. *PDrachm.D.99.* || (nu l. br.) m. h. t. beretning, (litterær) fremstilling; spec. m. h. t. paafund: opdigte. sammensætte en løgn. *Moth.L263. (Josephus)* sammensatt den første (beretning om jødernes bedrifter) paa sin Moders Sprog. *Holb.JH. II.357.* de gamle Folkesagn og Eventyr, af hvilke (*Saxo*) sammensættis det danske Folks gamle Historie. *Molb.DH.II.424.* Det er en opdigtet Historie, som han selv har sammensat. *MO. CPALM.O.371. 1.3)* (jf. bet. 1.2; især sprogv.) m. h. t. ord: forbinde med hinanden, navnlig saaledes at der fremkommer en ny enhed (sammensætning (2.2), compositum); ogs.: danne (ord) ved sammensætning (2.2). ån og bi (kan) ikke staae forvæd Substantiva uden ved at sammensættes med dem til et ord. *Høysg.AG.24.* Ordannelsen kan ske paa tvende Maader, nemlig ved at aflede og ved at sammensætte. *Rask.IsS.148. Mikkels. Sprogl.114.* || (nu l. br.) forbinde et hjælpeverbum med en form af et verbum, saaledes at der dannes en ny (kompleks) tidsform. Præteritum Perfectum (er) åltid sammensat af Præsens hæver og af Præteritum Participii. *Høysg.AG.66.*

2) (til sammen 3.1 og 4.4; nu dial.) m. h. t. personer: sætte splid mellem; ophidsede mod hinanden. *vAph.(1759).* Jammerligt var det, om een Bonde skulde kunne sammensætte Øvrighed mod Præst og Sognefolk. *Blich.(1920).XXXII.84. VSO.* („i Nordjylland“). *Fellb.*

B. part. sammensat brugt som adj.

3) (jf. bet. 1) som bestaar af flere (ensartede) dele; som er samlet sammen af flere, paa forsk. vis forbundne, dele; navnlig om ny genstand, nyt (hidtil ukendt) stof, som er dannet, skabt ved sammenføjning af forsk. dele. 3.1) i al alm. *Moth.S155.* sammensatte Lege-mer. v. *Aph.Chym.III.283.* (han havde ikke) faaet Kræfter i sit skævt sammensatte Ben. *Ing.LB.I.116.* en Tigger af mange Pjalter sammensatte Dragt. *Hauch.II.186.* Spejlet er . . . et Metalspejl, beskyttet med en Glasplade. Disse sammensatte Spejle ere lysstærke. *Sal.XVI.479.* Høns som er vænnet til at blive fodret . . . med systematisk sammensat Æde. *AndNz.LK.134. 3.2)* bet. 3.1 i forsk. faste forb. (ofte som modsætn. til enkelt 2.2). sammensat maskine, mikroskop, se Maskine 1.2, Mikroskop 1. || sammensat rente, rentesregning, se I. Rente 2.1, Rentesregning. || sammensat stat, (polit.) forbundsstat (1). *AxelMøller.Folkeretten.2.I. (1933).95.* || sammensat tal, (mat.) helt tal, der kan opløses i faktorer (mods. Primal). *NordConv.V173. Sal.2XX.876.* || (kem. og apot.) om stoffer, især lægemidler, der bestaar af flere enkelte stoffer (Composita). *OpfB.2.VI.15.* sammensat Lægemedel. *S&B.II.277.* sammensatte lavendeldraaber, se Lavendeldraaber. se ogs. *FolkLægem.III.93.* || (jf. sammenlagt blok osv. u. sammenlægge 2.1) $\frac{1}{2}$ om redskaber, der bestaar af flere dele; især i forb. som sammensat blok, blok af to sammenboltede stykker. *Harboe.MarO. Larsen.* sammensat mast, sammenlagt mast. *Harboe.MarO. Larsen.* || (bot.) i forb. som sammensat blad, blad, der er saa stærkt indskaaret, at de enkelte afsnit faar lighed med selvstændige blade; som bestaar af smaa-blade. *Træarter.(1799).338. Rostr.Flora.I. 427.* dobbelt sammensat blad, sammensat blad, hvis afsnit atter er sammensatte. *Træarter.(1799).338. Lange.Flora.XLIX.* sammensat blomst, blomsterstand (især: kurv), hvis enkelte blomster er meget tæt stillet (*Flos compositus*). *LTid.1753.405. Træarter.(1799). 338. Warm.Bot.579.* sammensat frugt, flerfoldfrugt. *Sal.2XX.876.* || (zool.) i forb. som: Kiertlerne (hos hesten) ere enten enkelte eller sammensatte. *Viborg&Neerg.HB. 49.* Af Øine gives der (hos insekterne) to Slags: simple og tavlede eller sammensatte Øine. *Lütken.Dyr.1367.* sammensatte søpunge, ældre betegnelse for koloni-søpunge (af familien *Ascidia*). *Boas.Zool.682.*

4) (undertiden m. overgang til bet. 3; ofte mods. enkelt, simpel) m. særlig forestilling om de forsk. dele, hvoraf noget bestaar (og ofte m. bibet. af, at disse dele ikke helt passer sammen), ell. m. forestilling om, at delene er forbundet paa en vanskelig opløselig maade, særlig kunstfærdigt samlede: kompliceret; især om noget abstr., ofte om (forholdsvis) udviklede, vanskelige forhold ell. fremgangsmaader. Ægte-

skabet (er) ikke noget Enkelt, men er yderst sammensat og fleertydigt. *Kierk.VI.63.* Figurerne (o: dekorationerne paa porcelæn olgn.) ere snart simple snart mere sammensatte. *Høyen.S.1109.sp.3.* I Uhrets saa fint sammensatte (*Brandes.E.78:* complicerede) Indre brister . . . en lille Fjeder. *Brandes.IV.55.* sammensat Kraftpaavirkning (o: paavirkning af flere søt kræfter). *Tekn.MarO. Skak.(1916).56* (se u. enkelt 2.2). || om opfattelse, bevidsthedstilstand (gruppe af forestillinger), fremkaldt ved flere sanseindtryk ell. andre forestillinger. *NTreschow.Logik.(1813).11.* Smerterne ere blot sjælelige, og saa sammensatte som muligt. *Kierk.XII.128.* || om persons sjæleliv, aandsanlæg. hun er ingen sammensat Natur, hun er let at blive klog paa. *Hostr.E.III.9.* „Er Du en Gentleman eller en Bølle . . . ?“ „Lidt af begge, det, man nu om Stunder kalder en sammensat Natur.“ *Schand.VV.36.* Det sammensatte og skærende i Hamlets Karakter. *JVJens.Overs.afHamlet.(1937).16.*

5) (jf. bet. 1.3; sprogv.) om sproglige forhold. 5.1) (jf. ænyd. Enfoldige og Sammensatte (ord). *DGrammat.III.168.* jf. smst.II. 374) om ord: opstaaet ved sammensætning (2.2) af to (ell. flere) ord. *Moth.O43.* Nogle Substantiver ere enkelte, som: Ord, Gud; andre sammensatte, som: Ordbog, Guds-frygt. *JBaden.Gram.31. Hostr.G.95. Mikkels. Sprogl.93ff.* || ægte, uægte sammensatte udsagnsord (verber), ægte (uægte) sammensætninger inden for udsagnsordene (især m. h. t. forhold i ty. grammatik). *Hjort.Ty. Sproglære.(1828).39. Mikkels.Sprogl.109. 5.2)* (nu l. br.) i forb. sammensat sætning, periode (3.1). *Rahb.Stil.63. Brandes.IV.39. 5.3)* om tidsform af verbet, der dannes ved omskrivning med hjælpverb (Tempus compositum). Deponitia haver ingen Particium, og dêrfor ej héller de sammensatte Tempora, som Particium skulde bruges til. *Høysg.AG.80. Madv.LatSprogl.371.* De romanske sprogs sammensatte fortidsformer. *Sandfeld.S.163. 5.4)* om lyd; dels om lydforbindelse, nu især: bestaaende af flere konsonanter: (verber med) Efterlyden sammensat: dambø (osv.). *Thorsen.114.* Konsonant-svind i Forlyd finder Sted dels i usammensat, dels i sammensat Forlyd. *Brørdum-Nielsen.GG.II.306.* jf. (nu næppe br.): En Stavelse kaldes Enkelt, naar den endes paa en Vocal, men Sammensat, naar den endes paa en Consonant. *Høysg.Anh.16.* || dels om enkelt lyd: hver lyd . . . er bestemt paa een gang ved alle taleorganernes stilling under dens udtale. Enhver sproglyd er lige sammensat. *Jesp.Fon.405.*

sammensættelig, adj. ofte m. hovedtryk paa 2. led: [sam(ə)n'sædɔli] (nu næppe br. sammensættelig). jf. Sammensættelighed. *JCLange.Haandbog i Modersmaalet.(1832).188.* (l. br.) til sammensætte 1: som lader sig sammensætte, -føje med noget andet. *MO. Bl&T. jf.*

Sammensættelighed. *FGuldb.DS.*²(1813). 134. **-sættelse**, en. fl. **-r.** (ænyd. d. s. i bet. „forbund“ og i bet. „sammensætning af ord“ (*DGrammat.III.164*), *glda. d. s.* (om blanding af urter. *2Mos.30.9* (*GldaBib.*)); nu næppe br., *jf.*: „sieldnere.“ *MO.*) vbs. til sammensætte (ell. sætte sammen). **1)** d. s. s. Sammensætning *1. Eilsch.PhilBrev.238.* en Deel af disse Kiise . . ere enten af en fiinkornig eller og grovkornig Sammensættelse, nogle af dem, som ere meest gulagtige, har gemeenlig en straalad Sammensættelse. *SAbildgaard.Stevens Klint.(1759).16. OGuldb.Br.246. jf.*: Hvo der kiender et Uhrs Sammensættelses Maa-de, kiender Uhrets Væsen. *Eilsch.PhilBrev.164.* || om opbygning, konstruktion af (tanke)system, litterært arbejde *olgn.* I alle Mathematiske Bygninger, eller Sammensættelser, hvor det ene skal være grundet i det andet, indskrænkes det ene stedse af det andet. *Eilsch.PhilBrev.169. LTid.1736.474. 2)* (sprogv.) d. s. s. Sammensætning *2(2).* *PSchulz.DS.95. Rahb. Min.1795.I.142. jf.*: et afledet Sprog . . mangler aldeles den saa yderst vigtige Sammensættelsesgave. *FGuldb. Indblanding af fremmede Ord.(1835).11.* || om lydforbindelser. de saa udtryksfulde Bogstavsaammensættelser i utallige Ord. *FGuldb.DS.11. -sæt-ter*, en. **1)** (sj. i rigsspr.) person, der sammensætter **1)**, sammensætter noget. *VSO.* || især: person (høstarbejder), der sætter det bundne korn i stakke. *Svendb.Amt.1920.23. OrdB.S.(sjæll.). Kværnd. jf. Feilb. 2)* (nu dial.) til sammensætte **2:** d. s. s. -syer **2.** *Moth.S154.* næste Klasse (er) Sammensætternes; (de) fortælle . . kun det, der passer i deres Plan, at stifte Fiendskab mellem den, de tale med og den de tale om. *Rahb.Tilsk.1791.667. HBDhlp.IV.215. Feilb. m. ordspil (paa sætte (staver) sammen olgn.):* „Du er en Omløber og en Sammensætter.“ sagde Manden til Bødkeren. *Mau.8585. Krist.Ordspr.447. -sætteri*, et. (nu ikke i alm. spr.) til sammensætte **2:** d. s. s. -syeri. *Blich.(1920).XXVII.69. -sæt-tersk*, adj. (sj.) til -sætter **2** og -sætteri. den sammensætterske Skadefryd, og bagtaleriske Sqvaldresyge. *Rahb.Fort.II.310. -sø-ge*, v. [3.2] [-sø²qə] (ænyd. d. s. (*HMogens.*)); nu l. br., *jf. VSO.VI.615*) samle ved efter-søgning; især m. h. t. oplysning, efterretning. De vigtigste, tydeligste og kraftigste Bibelske Sententzer, som ere af den Hel. Skrift sammensøgte. *LTid.1730.420.* I. har gjort sig den Umag . . at sammensøge, hvilke Skuespil Voltaire . . har haft Anledning til at se (i England). *Brandes.Voll.I.213. -søm-me*, v. [4.1] [-søm²ə] vbs. **-ning.** (haandv.) samle v. hj. af søm. Sammensømning af to Bræddelag. *Thaulow.Trc.(1912).192. -tuge*, v. [-ta²qə] vbs. **-ning.** (ænyd. d. s. i bet. 1, fsv. saman taka) **1)** [3.2, 4.2] samle (sammen) sammentage fiskergarn. *OrdB.S.* || (jf. ind-tage 2.2; haandarb.) strikke (to masker) sammen til een. sammentagning af masker |

2) [4.3] (nu l. br.) betragte som en helhed; skaffe sig ell. give et overblik over; resumere; ogs. m. h. t. beløb, størrelse: sammenlægge, -regne; især i pass., i forb. som naar alt sammentages, alt sammentaget, i sin helhed; alt i alt. *vAph.(1764).* Af alle disse Aarsager sammentagne, troede han at de (o: nogle personer) var best skikkede. *Ew.(1914).IV.119. smst.371. Tode.LE.39.* Det er rimeligt at sammentage de tre store Skuespil, som vel nok staar som den vægtigste Del af Wedekinds Værk. *EBrand.(Pol.º11.1922.10.sp.1). I. † -tale*, en. [1] samtale **1)**. (fyrstens) idelige Sammentaler med bemeldte Jesuiter. *Hob.Ih.I.220. Slunge.ChrIV.654.* (kommissarierne) indtraadte i Sammentale med forberedte Gesandter. *smst.1274. II. † -tale*, v. [1] (ænyd. d. s.; jf. II. samtale) føre samtale; tale med hinanden. *vAph.(1764).* *de med Haand i Haand fortolige sammentalte. *Jacobi.Skr.193. -tappe*, v. [4] vbs. **-ning. 1)** (snekk., tom.) samle med tapper; (alm.) tappe sammen. *MO.* som vbs.: *Forkl Tomrere.9. D&H. 2)* (nu sj.) m. h. t. vædsker: blande ved (af)lapning; især m. h. t. vine: sammenstikke **3)**. *VSO. Bl&T. -tigge*, v. [3.2] (l. br.) samle ved tigger; sammenbelle; (alm.) tigge sammen. *MO.* opholde sit kummerlige Liv ved sammentiggede Gaver. *JPaulli.Søndagsminder.(1903).50. jf.*: Rahbeks . . Tidsskriver (var) ikke sammentiggede Stumper fra Forfattere. *Mynst.Saml. XIV. -tone*, v. [2.3] [-to²nə] (jf. samtone; sj.) d. s. s. -klinge. *Sammentoner alle Sphærers Sole! *Bagges.SV.10. -trille*, v. [-tril²ə] (nu sj.) **1)** [3.2] samle, køre sammen ved at trille (v. hj. af trillebor *olgn.*) sammen-trille Jord til en Skandse. *VSO. MO. 2) [6.1] d. s. s. -rulle. *vAph.(1764). VSO.* || refl. *Ved Vindens Griller | Sig sammentriller | En Askehob. *Grundtv.PS.VI.311. -trom-me*, v. [3.2] [-trøm²ə] egl.: samle, kalde (tropper) sammen ved trommeslag. *Rostgaard. Lex.S230.* || nu især (spøg.) m. afsvækket bet.: sammenkalde, især: paa opsigtsvækkende maade, til større sammenkomst; tromme sammen. denne store Festlighed, hvortil saa at sige hele Familjens Omgangskres var bleven sammentrommet. *Pont.LP.VI.7. Tilsk.1928. II.295. -tryk*, et. **1)** [6.1] (jf. -trykke **1)** kompression. *SkibsMask.6. 2) [2.2] (jf. -trykke **2** og Samtryk; bogtr.) samtidig trykning af flere farver ved farvetryk. *PapirHaandbog.(1934). 114. -trykke*, v. vbs. **-ning** (*LTid.1746.775. Orst.III.13. Christians.Fys.488*) ell. (nu næppe br.) -else (*LTid.1755.12. VSO.*), jf. **-tryk.** (ænyd. d. s.) **1)** [6.1] (især) navnlig i perf. part.) komprimere; sammenpresse; navnlig m. h. t. luftarter: formidske i rumfang; fortætte. *Hob.Ep.V².26.* ved fine Maalninger har man overbeviist sig om, at alle Legemer kunne sammentrykkes. *Orst.I.7. (de to dødes)* Ansigter laae vendte mod hinanden, og deres Hænder vare fast sammen-**

trykke. *Ing.LB.I.24.* Sammentrykket Rør. *Scheller.MarO.* || *i perf. part. spec. om legemsbygning.* at see til ere (*lapperne*) uanseelige, men deres Lemmer ere stærke og fast sammentrykte. *Oehl.XXX.3.* I denne Stilling var han liden og sammentrykt som en Dværg. *Ing.VS.III.222. spec. (mods. fladtrykt; zool.): afladet i vandret retning.* Legemet (*af flynderfisk*) er højt og sammentrykt. *Sal.²VIII.286. Boas.Zool.*682.* || (*sj.*) *m. h. t.* 10 *personer: trænge sammen paa mindre plads.* Den indesluttede sammentrykte Hær angrebes paa eengang fra alle Sider. *Ing.PO.I.157.* Passagerer (*fra det forliste skib vil blive taget*) om Bord i Kongeskibet, hvor der . . ved lidt Sammentrykning nok kan skaffes Plads. *DagNyh.²¹/1921.1.sp.4. 2) [2.2] (nu næppe br.) m. h. t. flere skrifter, bøger: trykke samlet; give plads i samme bind. vAph.(1772).*

III. -trykkelig, *adj. ofte: [sam(ə)n-trykkelig] (især ⚙)* som lader sig sammentrykke; *især om legeme (navnlige: luftart): hvis rumfang lader sig formindske ved voksende tryk. vAph.(1759).* Spørgsmaalet om Vandet er sammentrykkeligt eller ikke. *GForchh.HCØrsted.(1852).10. Sal.²XX.876. jf. Luftarteres Sammentrykkelighed. MKnudsen.Fysik.(1923).111.*

-trykning, *en. vbs. til -trykke (s. d.) || hertil f. (jf. u. Kompression 2; ⚙) Sammentryknings-kraft (Tekn.MarO.), -prøve, -slag (i motor. Scheller.MarO.).*

I. -træde, *et. [3.2] (efter sv. samantråde; jf. I. Samtråde; især hos sprogsensere) vbs. til II. -træde 1.1 (ell. træde sammen): møde; samling. rigsdagens sammentræde. Nord.tidskr.utg.afHamilton.III.(1868).Till.v. Sv Claus.(Pol.²¹/1937.16.sp.2).*

II. -træde, *v. [-træðə] vbs. (sj.) -else (Horreb.II.171) ell. -ning (Penia.1808.252), jf. I. -træde. (ænyd. (part.) samen troden i bet. 2.) 40 **[3.2] (jf. II. samtråde; emb.) intr.: samles, mødes i et bestemt øjemed; træde sammen; især om forsamling, komité: begynde sit arbejde. sine møder; konstituere sig. (kompagnichefene) tillægges Ordre . . med Fogden paa et beleiligt Stæd at sammentræde. MR.1750. 59. *Den næste Morgen sammentræder | Til Doms den keiserlige Ret. Rahb.Tilsk.1798. 790. *hvor To eller Træde | I Navn af mig foreente sammentræde, | Der er jeg selv imellem dem tilstede. Heib.Poet.X.172 (efter Matth.18.20). Den forenede Rigsdag dannes ved Sammentræden af Folkethinget og Landstinget. Grundl.(1849).§71. ForrFolkething. §1. 2) (l. br. i alm. spr.) trans. 2.1) [6.1] sammenpresse, -trykke med fødderne; træde ned, sammen. JPPrahl.AC.62. grave eller sammentræde Tørvemassen. Penia.1808.252. VSO. D.&H. 2.2) [6.2] ødelægge, knuse ved at træde, trampe. VSO. Herrecykle . . venstre Pedal sammentraadt. Politi E. Kosterbl.¹²/10 1923.1.sp.2. -træf, et. [3.1] (jf. ty. zusammentreff samt Samtræ; vbs. til -træffe ell. 50 træffe sammen; især ⚙) 1) tilfældigt ell. kort-***

varigt møde. *Hauch.VI.49.* Hans ejendommelige Talent og elskværdige Personlighed har jeg nu under 10 Aars hyppige Sammentræf faaet mere og mere kære. *Schand.O.II.48.* et tilfældigt Sammentræf med Estrup paa Aarhusdamperen. *Neergaard.Er.I.311. 2) samtidig, uventet ell. tilfældig, indtræffen af begivenheder ell. forhold; sammenstød; ogs.: uventet tilfælde.* da samme besynderlige Sammentræf endnu een Gang indtraf og de Danske vege, (*lod*) den udmattede Erkebisp . . Armene synke. *Ing.VS.III.62.* Ida blev bragt paa Sygehuset Natten efter. Jeg fik det at vide ved et af disse mærkelige Sammentræf, som ikke lader sig forklare. *Buchh.UH.13. -træffe, v. [3.1] vbs. (sj.) -ning (VSO.), jf. -træf. (jf. ty. zusammentreffen samt samtræffe; l. br., næsten kun i præf. part. samt som vbs. i formen Sammentræffen) 1) om personer: mødes tilfældigt og flygtigt; træffe sammen. vAph.(1764). VSO. || som vbs. De kan ikke troe hvor elskværdig Thorvaldsen er . . jeg glæder mig ret til Deres gienbidige sammentreff. Cit.1839. (Grundtv.B.II.310). Kierk.I.174. 2) overf., om forhold, begivenheder: indtræffe samtidig. Der sammentræf adskillige Omstændigheder. VSO. en saadan Situation er . . fremkaldt ikke at én, men af mange sammentræffende Omstændigheder. *Schyberg.DT.18. || som vbs. gode og glade Dage . . komme ikke af dem selv, og ikke ved Tilfældets Sammentræffen, men det er din Fader i Himmelen, som tænker paa dig. Mynst.Præd.II.60.**

sammentrække, *v. [sam(ə)ntrækkə] præf. -trak ell. (nu næppe br.) -trakte (Chr Flensb.DM.II.71); part. -trukket ell. (nu dial.) -trakt (smst.I.5. Bagges.L.I.232. Ord b S.(bornh.)). vbs. -ning (s. d.) ell. (nu næppe br.) -else (Eilsch.Term.18). Buchhave.J.9. VSO.). (jf. sammendrage; l. br. uden for perf. part. (se bet. 3) og vbs., i talespr. bruges trække sammen).*

1) *trans. 1.1) [3.2, 4] m. h. t. to ell. flere adskilte dele: føre (trække, drage) sammenstøds hen, saa der dannes et hele, en sammenlutning. Gardinerne vare overalt sammentrukne. VSO. jf. bet. 3.2: Hendes Bryn var sammentrukne. AdDons.S.247. || (nu sj.) m. h. t. tropper. Folkene skal . . sammentrækkes paa de sædvanlige Exerceer-Pladse. MR.1772.433. MO. || uegl.: forene til en helhed; slaa sammen; sammensmelte. den oprindelige Arne i Stuens Midte er bleven sammentrukket med Bagerovnen. Frilandsmus.30. (sml. Kontraktion 2; sprogv.) m. h. t. ord og (jf. bet. 1.2) stavelser. sammentrække to Stavelser til een. MO. 1.2) [6.1] m. h. t. enkelt genstand: gøre mindre i omfang (ved at trække, drage); indsnævre; koncentrere. JPPrahl.AC.96. sammentrække en Slynge. VSO. Kulden sammentrækker Legemerne. MO. || m. h. t. dele af legemet; spec. om ydre paavirkning: sammenkrumpe,*

-snerpe. *Den Aske med sin Smag mig Munden sammen-trekker. *Helt. Poet. 228.* den ellers blide Mand . . sammentrækker Panden i det han tænker sig en Dommer. *Jacobi. Luzd. 14.* bruge sammentrækkende Lægemidler. *D&H.* || uegl.; især m. h. t. ord, lydforbindelse: forkorte (ved assimilation). lydforbindelsen lp, der på oldn. er sammentrukken til ll. *VilhThoms. GS. 64.* sammentrække et Ord, t. E. Johannes til: *Hans. D&H.*

2) refl. ell. m. sa. bet. (nu næppe br.) i pass. (*NordBrun. Zar. 36*) ell. (nu sj.) intr. (*Chr Flensb. DM. II. 71.*) 2.1) [3.2, 4] (jf. bet. 1.1; nu sj.) samle sig; mødes; ogs.: koncentrere sig. hele Jordens Frugtbarhed havde sammenrakt sig i sin alleryppigste Udgydelse paa dette Sted. *Bagges. L. I. 232.* (der) havde sammentrukket sig en temmelig stor og haard Knude (i underlivet). *Herholdt. RH. 12.* VSO. 2.2) [6.1] (jf. bet. 1.2) indsnævre sig; formindskes; trække sig sammen. Paa Glassets slette varmeledende Egenskab, hvorved nogle af dets Deele mere udvides eller sammentrækkes imod de øvrige, grunder sig Glassets Sprengning, naar det enten pludselig varmes eller køles. *AW Hauch. (1799). 250.* Det store Huus ophørte, den gamle Cirkel adspredtes eller sammentræk sig mere. *Gylb. IX. 136.* Saaret har allerede sammentrukket sig o: er groet sammen. *VSO. (hans) Øjenbryn gjorde en uvilkaarlig sammentrækkende Bevægelse. Schand. AE. 264.* || uegl. Christendommens rige Fylde har sammentrukket sig til nogle faa Sætninger. *Mynst. Ref. 14.*

3) part. sammentrukken som adj.: som har trukket sig ell. er trukket sammen; sammentrængt; koncentreret. 3.1) (l. br.) i al alm. *En Taage sammentrakt indhyller den (o: kongens fødselsdag) i Sorgen! *Chr Flensb. DM. I. 5.* 3.2) (om dele af) legemet; dels om ansigtet (panden eller navnlig brynene): rynket; fortrukket. *Der kommer han . . | Alvorlig, fast vredsladen . . | Med dybe Furer i den sammentrukne Pande. *Bagges. Gieng. 11.* de sammentrukne Bryn spaaede et forførdeligt Uveir. *CBernh. NF. XI. 270.* Jørgen Niels. *KB. 16.* || om hele legemet ell. et af lemmene: sammenkrummet. hun er saa sammentrokken, at Knæerne sidde hende oppe i Munden. *Btehl. DQ. IV. 125.* (fruen) saae ikke større ud end en tiaars Skolepige; hun sad sammentrukken og rystende. *JakKnu. GP. 163.* 3.3) forkortet; formindsket; sammentrængt. Gode-Joter, det er Gudernes Joter, og sammentrukket Gother. *Suhm. Hist. I. 21.* De Gamle kaldte Logiken en sammentrukket Talekunst. *VSO.* || spec. (jærnb.) om spor-skifte: af sammentrængt konstruktion (fx. bestaaende af to i hinanden indflettede skifter). *DSB. Banebygn. 32.*

sammen-trækkelig, adj. ogs. m. hovedtryk paa 2. led: [sam(ə)n'trægəli] (l. br.)

som kan sammentrækkes ell. trække sig sammen; spec.: elastisk. Versemaalet er overordentlig rigt, udspondeligt og sammentrækkeligt. *JohsSteenstr. VoreFolkeviser. (1891). 118.* et sammentrækkeligt (hunde-)Halsbaand. *PolitiE. Kosterbl. 14. 1924. 2. sp. 2.* || (sj.) om kloer: indtrækkelig. *S&B. -trækning*, on. vbs. til sammentrække (ell. trække sammen). *vAph. (1759).* Udviklingsgangen i Planteverdenen gennem Udvidninger og Sammentrækninger. *Hauch. MfB. 224.* „Gaa din Vej“, sagde Asta med den truende Sammentrækning af sine store Bryn. *Schand. VV. 256.* en . . Sammentrækning af flere Poster til een. *Hage. 1146.* || (jf. Kontraktion 2; sprog.) m. h. t. ord og stavelser; ogs. om den saaledes opstaaede form. Af Sammentrækninger kunne . . anføres: . . gammeldansk høwendhe-Hynde. *Mikkels. Sprogl. 62.* *Dst. 1936. 156.* || hertil bl. a. **Sammentræknings-eyne** (*Panum. 149*), -**jure** (spec. (med.): jure paa livmoderen under dens sammentrækning under fødselen; kontraktionsjure. *KliniskOrdbog. (1921). 217*), -**mærke** (sprog., sj.: d. s. s. -tegn. *Rask. Br. 1.70*), -**tegn** (sprog., foreld.: cirkumfleks (I.1.2), ~ som angivelse af en (ved sammentrækning opstaaet) lang vokal; kontraktionstegn. *vAph. (1764).* *VSO.*) -**trænge**, v. [6.1] [-træng'e] vbs. -**ning** (*HBriz. AP. I. 264.* *Lokomotiv T. 1935. 267. sp. 1.*) (glida. sammentrængte (2 *Mos. 14. 3; 39. 30* (*GldaBib.*))) især **o**, oftest i perf. part.) 1) tvinge sammen, samle med magt paa en mindre plads, et snævrere omraade; indskrænke i plads; begrænse bevægelsesfrihed for; sammenpresse, -trykke; spec. \times m. h. t. tropper: koncentrere (1.2). denne Flod, snart vild og barsk, sammentrængt i snevre Furer, snart mildere og tæmnet, hvor Dalen udvider sig. *Mob. Reise. III. 35.* I vore Dage er Hjorten sammentrængt til Romsdals Amt og de nærmest liggende Øer. *TroelsL. 149.* spredt og sammentrængt Kantonnement. *Sal. XIII. 524.* 2) m. h. t. omfang: sammenpresse; indskrænke. Sædvanlig er . . den knebne Skrift tillige sammentrængt, idet Bogstaverne staa tæt ved hinanden. *Alfr. Lehm. G. 20.* Satsens sammentrængning. *HBriz. AP. I. 264.* jf.: de skrækkelige sammentrængte Huse, som i Paris gør, at det meste Liv maa foregaa ud paa Gaden. *Tilsk. 1937. II. 158.* || perf. part. i videre anv., om vækst: tæt. Amtsforvalterens Datter, en lille sammentrængt Brunette. *Schand. BS. 84.* Moppen . . er en lille sammentrængt Hund. *Landb. O. IV. 198.* (gart. ell. bot.) om plantevækst: *S&B.* Træet er sundt, af sammentrængt, moderat kraftig Væxt. *Bredsted. Pom. I. 316.* 3) overf.: koncentrere (3); især m. h. t. emne: fremstille i kort form; resumere. om sammentrænge en . . ordnet Oversigt af det Vigtigste . . som den menneskelige Aand . . havde udrettet. *Mob. F. 4.* jeg vil endnu een Gang, i eet Moment sammentrænge og nyde mit Jordelivs hele Himmel. *Sibb. I. 38.* *D&H.* ||

refl.: samle sig; koncentrere sig. Disse Betragtninger . . . samentrængte sig . . . i eet Brændpunkt. *Winth. N Digt. 145. Schand. BS. 256.* || *især i perf. part. som adj.; navnlig om fremstilling, stil. Hovedtanken i Steffens's Skrift finder man . . . fremstillet i samentrængt Korthed. Ørst. II. 154. en Stil . . . samentrængt indtil Pressethed. Brands. VIII. 497. (en) kort, samentrængt dansk Litteraturhistorie. OFriis. Litt. 10. jf.: det skorter (vor*

10 *tids mennesker) paa Fastede og Samentrængthed. Ber[?] Tid. 1913. M. Till. 3. sp. 2.*

-tvinde, v. [4.1] [-tven'ə] vbs. **-ing** (nu l. br.) d. s. s. -sno. vAph. (1759). enhver enkelt Traad . . . befandt sig dog at være samentvunden af 360 mindre. OGuldb. VII. 1. 1000. *Bast til Baand at samentvinde. CFrim. AS. 119. S & B. || billedl., om samentræf af omstændigheder, der er en imod. JV Jens. HF. 45. **-tvinge**, v. [6.1] [-tven'ə] vbs. 20

-ning (Amberg. Rord. GD. 69). (nu l. br.) samle med magt, kraft; sammenpresse; sammenføje ved tvang. vAph. (1764). *(smeden) Brynien (o: som var bristet) samentvang. Oehl. XXIV. 125. dit samentvungne Rige (maa) adspiltes. Ing. EF. III. 135. Brochner. TV. 21. **-tælle**, v. [4.3] [-tæl'ə] vbs. **-ing** (VSO. Bl & T.) ell. (sjældnere) **-ning** (Ludv.). (*især* ¶) samentælle; optælle. vAph. (1764). Disse Bindgifter ville, naar de 30

samentælles, opløbe til en betydelig Sum. VSO. Auktionslederen (skal) senest en Uge efter Auktionens Slutning indsende det samentalte Auktionskatalog. Instr. Nr. 98⁴/1937. II. § 11. jf.: *I Gaar vi kom, i Morgen alt | Er vore Dage samentalt. Grundtv. SS. IV. 332. || i videre anv.: opregne. samentælle alle (livets) Pligter, og ordne dem i en Lærebogbygning. Mynst. Betr. I. 15. **-tømre**, v. [4.1] [-tøm'rə, ogs. -tøm'rə] vbs. **-ing** (s. d.) 40

(*især* tøm.) bygge af tømmer; tømre. han (bragte) Vragene af sit strandede Skib til sammen, og samentømrede deraf . . . en Baad. Reiser. II. 480. Buchh. FDK. 102. || (l. br.) reparere med tømmerværk. (træ) til at samentømre Husene med (Chr. VI: flye husene; 1931 afvig.), som Judas Konger havde ødelagt. 2Kron. 34. 11. || billedl. den Bygning. (Bismarck) samentømrede. MRubin. MB. 212. **-tømring**, en. [4.1] [-tøm'ren, ogs. -tøm'ren] ft. **-er**. vbs. til -tømre (og tømre sammen). || (sj.) konkr., om selve tømmerværket. Overfladen af et Hus . . . bæres op af en derunder skjult Samentømring. ClPet. (Fædrel. 1861. 1161. sp. 2). **-tørre**, v. [6] [-tør'ə] vbs. **-ing** (HFB. 1936. 263). (nu l. br.) indtørre (2). Den lange Torke har samentørret alle Væxter. VSO. || i pass. (vAph. (1764)) ell. perf. part. som adj. Liget var endnu ubeskadt, men skrumpen og samentørret. VSO. **-vant**, part. adj. se -vænne. **-vi(e)**, v. [-vi'ə] vbs. **-else** (DL. 2—8—2. Slange. Chr. IV. 372). (ænyd. d. s., jf. gl. da. sament wighælsæ, om højtidelig overdragelse; nu

sj., jf. MO.) forene ved ægteskabelig vielse; (alm.:) vie. trolovede Folk, som ikke ville lade sig sammenvie til Egteskab. DL. 2—9—8. de Føddes, de Dødes, og de Samentvendes Antal i Aarene 1742. 43, og 44. Thurah. B. 41. Hauch. VI. 354. || m. h. t. den ene af parterne (uden angivelse af den anden part ell. angivende denne v. hj. af præp. med). indtræde i Egteskab med den Person, han vil være samentvivet med. MR. 1753. 118. ingen Præst maa sammenvie Landsoldater uden Sessionens Tilladelse. smst. 1787. 106. **-vikle**, v. [4.1] vbs. **-ing** (vAph. (1759). VSO.). (ænyd. d. s.; næsten kun i perf. part.; nu sj., jf. VSO.) samentflette, -slynge; spec.: bringe i urede ved at vikke; *indvikle*. Job. 40. 12 (Chr. VI; se u. -slynge). Mændene har et sammen viklet Klæde midt om Livet. Pflug. DP. 1161. Muuldyret kom under nogle samentviklede Grene af en stor Terebinthe. 2Sam. 18. 9 (Lindberg). || billedl.; *især i perf. part.: indviklet; kompliceret*. hvor samentviklet (eng. orig.: complicate), hvor underfuldt er Mennesket? Lodde. NT. 6. Mall. SgH. 246. **-virke**, v. vbs. **-ning** (Sporon. Mod. 223. Amberg.). 1) [1] (nu sj.) intr.: virke i forening, fællesskab; samentvirke (II). vAph. (1764). Naar Første og Folk samentvirke til Statens Tarv og Hæder. VSO. || uegl., m. tings-subj. Mange og forskellige Aarsager have samentvirket til denne Omvæltning. MO. maaske lod Monrads Optræden sig forklare ved flere samentvirkende Motiver. Hist. Tidsskr. 10R. III. 607. 2) [4.2, 5] (nu næppe br.) fremstille; tilvirke. jf.: jeg skabtes i Lon, Samentvirkedes som i Jordens Dyb. Monrad. Ps. 415. **-vokse**, v. vbs. **-ning** (s. d.), jf. **-vækst**. (sml. -gro; næsten kun i perf. part. ell. som vbs.) 1) [1, 4.2] gro, vokse i nærheden af hinanden, lige op til hinanden; *især: vokse saaledes, at alle flere dele under væksten forener sig; blive til eet under vækst*. Jo tættere den Slags Sæd samentvøxer, jo bedre kommer den til Moedighed. JPPrahl. AC. 55. de fleste Knogler (i hovedet er) forenede ved Sømme eller helt samentvoktede. laCour. Menneskelegemet. (1915). 35. (geol.) om stoffer i opløst form: samle sig og danne en klump i en bjergart oln.; udskille sig som en klump (konkretion). LTid. 1727. 356. S & B. || billedl.: *blive nøje forbundet med noget andet*. den ømmeste Ven, hvis Væsen var samentvøxet med mit. Mynst. Betr. I. 5. Erhvervelsen af Finland var samentvøxet med Sverrigs Middelalderhistorie. ADJerg. NH. II. 226. || part. samentvøxet som adj.; om legemsvækst (dannelse af misfoster), haarvækst (*især om øjenbrynenes vækst*): Jeg vilde ligesaa gjerne være en samentvøxet Tvilling eller en Kalv med to Hoveder. Heib. Poet. VI. 462. Bergs. MS. 1. 22. egentlig burde man altsaa have samentvøxede Øjenbryn over Næsen paa sig: siden man var Mand i Sollys, men Varuly i Mørke. AKohl. MP. III. 115. jf. bet. 2: *Tæt Øjenbrynets stærke Buo

| Er sammenvokset under Panden (o: hos Sif). Oehl.NG.(1819).142. om planters (plantedeles) vækst: Sammenvoxne Blade. Træearter.(1799). 339. Støvdragerne sammenvoxne. Drejer. Bot Tern.197. Lange.Flora.XLIX. (geol.) om klump af udskille stoffer (konkretion): S&B. Bl&T. 2) [6.1] om aabning (revne): lukke sig under vækst; især om saar: gro sammen. *Hæste løber paa det sammenvoxte Glar (o: isen). Falst.Ovid.71. *for hans Skyld bærer jeg | Mangt sammenvoxet (Oehl.AV(1810).24: sammenskrumpet) Ar paa Bryst og Skulder. Oehl.(1831).II.27. den forkert sammenvokse Arm. Nordkild.SF.85. **-voksning**, en. [4.2] (sml. -vækst; især faql., fx. anat., bot.) vbs. til -vokse (1) (og vokse sammen). S&B. Sammenvoksning af Tvillinger. Sal.²VI.261. uegl.: Gennem Sammenvoxning af forud adskilte Elementer øges Ordenes Omfang. LJac.SprF.174. || konkr.; dels (anat.) om sted, hvor noget er vokset sammen: S&B. Vore Sygd.III.183. dels (geol.; l. br.) om sammenvokset klump (konkretion). S&B. jf. Sal.²XIV.425. dels (sprog.) om sammensætning, opstaaet af to ord, der forekommer sammen i sætningen: Sammenvoksninger dannes . . ogsaa nu, og de derved fremkomne Ord adskiller sig da ofte i flere Henseender fra de gamle Sammensætningsmonstre. Byskov. Da.Sproglære.(1910).31. **-vråde**, v. [4.1] [-vrída] (nu sj.) sammensno, -vikle. Reb . . som paa den almindelige Maade sammenvries. LTid.1745.819. Guldherrekæder med sammenvredne Led. Politii.E.Kosterbl.²1925. 1.sp.1. || (jf. sammen 6) i videre anv.: sammensno, saaledes at der opstaa forvirring, urede; ogs.: forvråde. den nye Konges i tydsk Kancellistil sammenvredne Proklamation. Lehm.I.201. Jens halvvejs laa og sad med Benene op under sig, sammenkrøben . . Billedet af Jens' sammenvredne Skikkelse stod igen for hans indre Øje. Erl Krist.St.119. **-vrøvle**, v. [4.1, 5] [-vrøv'lə] (ogs. **-vrævle**. VSO.). (nu sj., jf.: „daglig Tale.“ S&B.) sammensno, -vikle, især saaledes at der kommer forvirring, urede i det sammenviklede; i videre anv.: afstedkomme forvirring, uro. Det var nogle sammenvrøvede Klude . . hun havde i sin Arm. Rahb. Charis.1807.75. Amberg. S&B. **-vækst**, en. [4.2] (jf. Samvækst; nu sj.) d. s. s. -voksning. v.Aph.(1759). jeg anseer Excoiation (o: hudløshed), aarsaget ved det skarpe Flod, for at have bevirket denne Sammenvevt. BiblLæg. III.150. VSO. || konkr. trævlagte og hvide Sammenvæxter . . som man har holdt for Hierte-Gevæxter. LTid.1761.44. (geol.) om konkretioner: VSO. **-vænne**, v. [4.2] [-væn'ə] (jf. ty. zusammengewöhnen; sj.) vænne til at være, leve sammen; i pass. (Moth.V127) ell. part. -vant: Moth.V129. Ved ethvert Bal var (hun hans) Meddanserinde og Borddame, og saa sammenvante vare de, at hun aldrig af Nogen anden lod

sig engagere til Borddansen. Blich.(1920). XXVI.24. **-væren**, en. [4.4] (jf. Samværen; sj.) samvær. Monarchernes Sammenværen i Keiserstaden. VSO. **-væv**, et. [4.1, 5] (jf. -vævning samt Samvæv; l. br.) noget (sammen)vævet; næsten kun billedl., om noget, der ligner et væv, navnlig nedsæt.: noget, som er indfiltreret, forvirret; udviklede, vanskelige forhold ell. begivenheder; indviklet sammensætning; ogs.: forvirret ell. lægnagtig fremstilling. Hud-Hinderne ere et Sammenvæv af adskillige Slags fine Traade. Martinet. Menneskets physiske Beskrivelse. (overs.1796).45. en Roman-Helt . . hvis hele Levnetsløb er et . . indviklet Sammenvæv af Drøm og Virkelighed. Grundtv.Dansk.I.60. Det Sammenvæv af ydre Forhold og indre Dispositioner, der kaldes Skabønen. Bers.G.42. **-væve**, v. [4.1, 5] [-væ'və] vbs. -ning (s. d.), jf. -væv. (Glda. (part.) samæn væffvet (2Mos.25.7 (GldaBib.)); jf. samvæve) 1) (nu l. br.) væve (forsk. slags garn) sammen; ogs.: fremstille ved vævning. v.Aph.(1759). sammenvæve Silke og Bomuld. VSO. Alle Tørklæder sammenvæves i hele Stykker og afskiæres siden. smst. 2) billedl. Zellitz.Poes.20. Du . . sammenvæved mig i Moders Liv. Monrad.Ps.415. Vejen var bragt med sammenvævede Buer af Smaasten, der gav en behagelig Kørsel. Jac.Paludan.F.167. || især m. h. t. noget abstr.; navnlig m. h. t. beretning: opspinde; opdigte. endeel af de Spanske Skribentere har begynt at sammenvæve en Historie fra Syndflodens Tider. Holb.Intr.I.204. Hendes Minde var sammenvævet med mit Hiem og mine tidligste Tanker. Hauch.VZ.179. I sammenvæve Løgn. Job.13.4 (Lindberg). **-vævning**, en. [4.1, 5] [-væv'vən] flt. -er. (l. br.) vbs. til -væve (og væve sammen). Amberg. Bl&T. || (jf. -væv; sj.) konkr. Det andet Brev viser hvorledes Cristal, Salt, Belemnit og andre Steene formeeres og forandres. Det er en ret Sammenvævning af alle slags nye Physiske Anmerkninger. LTid.1729.366. **-ædt**, part. adj. [4.4] (l. br.) nedsæt.: sammenspidt. D&H. **-ælte**, v. [4.2, 5] [-æ'l'tə] vbs. -ning (s. d.). (især i perf. part.) sammenblande ved ælting; (alm.) ælte sammen; ogs.: fremstille ved ælting. Moth.B51. Leer-Modellen . . blev sammenæltet med . . Rødsteen og andre Bestanddele. Høyen.Thorv.11. TeknMarO. || billedl. at igiennempleie gamle Postiller, og at sammenælte nye. Ew.(1914).II.57. (Milanos domkirke) var et ynkeligt Makværk, sammenæltet af Gotik og Renaissance. PARosenb. BB.52. || [6.1] (sj.) trykke, presse ved ælting. *Kun Afmagt kan jeg føle, | Opløst jeg er som Vand, | Hvert Been, som sammenæltet. Grundtv.SS.I.424. **-æltning**, en. [4.2, 5] [-æ'l'tnən] flt. -er. (l. br.) vbs. til -ælte (og ælte sammen). Amberg. Hvid Bolus . . giver ved Sammenæltning med lidt Vand en plastisk Masse. Pharm.Dan.(1933).117. || (sj.) konkr.: sammenblanding; miskmask. (nyere

tyske) „Originalskrifter“, der nærmest er plumpe Sammenæltninger af halvgotiske og romerske Typeformer. *Selmar*. (Aarbojg. Bogvenner. 1925.20). -**øge**, v. [4.1, 5] [-ø¹qə] vbs. -**ning** (Amberg. Kaper.³). (l. br.) forene ved øgning; øge sammen; ogs.: udbedre ved øgning; øge. vAph. (1764). Barnevognstæppe, hvidt Lammeskind, sammenøget i de fire Hjørner. *PolitikE. Kosterbl.* 21/11.1924.2.sp.1.

↘ **sammes**, v. [samos] (vel efter gl. sāmias, enes, jf. fsv. sāmias (præt. samdes), oldn. semjask; afl. af sam-; sml. sv. samsas, forliges (no. dial. samsa, bornh. samsa, parre kort, passe sammen, komme godt ud af det med hinanden), afl. af sams, og gl. samnes, samles (se samle, I. savne)) komme til enighed; enes; forliges. der maatte (livsfare til), for Niels Brahe og I kunde sammes og vorde Venner. *HFEw.NB.II.468*. jf.: Naar to Viljer sammes, da gaar det let. *sa.JensGlob.* (1902).301.

samme-sinde, se Sinde. **⊖ -steds**, adv. (tidligere undertiden i to ord samme steds. *Paus.CU.II.187*). (ænyd. d. s. (Kalk. V.879. *HMogens.*), fsv. samastads, jf. gl. samæstadh og i samedst (*Skraer.I.616*), i then samme stedh (*Kalk.IV.88*), oldn. i þeim sama stað) i ell. paa det samme sted, som er nævnt i det umiddelbart foregaende; i ell. paa det lige nævnte sted; spec. ved henvisning til samme skriftlige kilde, som den foregaende henvisning gælder („ibidem“; ofte forkortet smstds. *Levin.Gr.II.58*. *HMatthiess.MB.164*. sammest. *MDL.470*. smst. *DO.Liste over forkortelser.* (1931).67. stt. *Rask.FS.Fort.34*. *MO.II.663*); ogs. m. fig. nærmere bestemmelse, især i form af sammenligningsled, -sætning: paa det samme sted som. Man kalder den (o: kirkegaarden) endnu Tyboes Kirke-Gaard af de mange Døde, som Herren sammesteds da opoffrede. *Holb.Tyb.II.1*. En Havekarl har igaar seet et Menneske . . stige over et Havegærde og tilegne sig nogle sammesteds voxende Stikkelsbær. *Hostr.EF.IV.3*. Han boer endnu sammesteds, som i Fior. *MO*. I Gypsum Cave, Nevada, er der (fundet kæmpe-dovendyr); sammesteds har man fundet knogler af vildhest. *Tilsk.1937.I.140*. || (nu næppe br.) i tilfælde, hvor der ikke henvises til en umiddelbart foregaende nøjagtig stedsangivelse, men angives sted ell. omstændighed, der fremgaar af sammenhængen: der (II.1.1); under disse (samme) forhold, omstændigheder; ofte mer ell. mindre overflodigt. de vare der sammesteds for Jerusalem. *2Makk.11.8*. der var sammesteds (1907: der) ved Biergene en stor Hiord Sviin. *Marc.5.11*. Verbum (kan være) Impersonale, da det haver én af disse Partikler det, der eller man høs sig . . Dog, naar dèt og dèr sigter som Pronomina til visse Nævn-ørd eller ting, da er Verbum altid Personale sammesteds. *Høysg.AG.61*. **⊖ -steds-fra**, adv. *Moth.S36*. *Ehrencr.M.F.XII.78*. **⊖ -steds-hen**, adv. *S&B*. Meget

kjendte (er Anton Nielsens to) Fortællinger „Om Hans, der kom paa Højskolen“, og „Om Karen“, der søgte sammesteds hen. *PHans.III.481*. *JVJens.Di.35*.

I. Sam-møde, et. (sj.) det at komme, træffe sammen (med); møde. der (var) for mig intet Selskab, der kunde maale sig med Sammødet med Malenes Dreng. *Skjoldb. MM.I.109*. **II. -møde**, v. (sj.) møde(s); samles. Landstinget sammødte ved AaKirke. *Bornh.Samlinger.XVI.* (1925).161. -**mødre**, (ubøjeligt) adj. (æda. sammøpræ, oldn. sammøðri, jf. ænyd. (no.) sammødde, oldn. sammøddr; sml. -fædre; jur., foræld.) som har fælles moder. jf. *SorøSaml.III.168*. især i ssg. Sammødre-søskende: *Nørreg.Privatr.II.318*. Forordn. 21/1.1845. §5. -**mødrene**, adj. (sj.) d. s. jf. *VSO*. u. Sammødde. -**mødret**, adj. (sj.) d. s. *HjælpeO*. -**nordisk**, adj. (l. br.) fælles for de nordiske lande; fælles-nordisk. Ønsket om en samnordisk Lovgivning. *EMøller.Tinglysning.* (1897).197. *Nat Tid.* 1/11.1937.12.sp.4. -**ordne**, v. vbs. -**lug** (s. d.). (nu næppe br.) sammenføje; sideordne; sidestille. *Mall.SA.23*. Begreber ere hverandre enten underordnede eller samordnede. *NTreschow.Logik.* (1813).96. -**ordning**, en. (sj.) egl. vbs. til -ordne; sammenføjelse; rettelte indbyrdes forbindelse, ordning. Monarkiets og Forfatningsværkets Samordning. *MO*.

samt, samt(e)lig, se II. samt, samtlig.

Sam-raab, et. (jf. sammenraabe; sj.) samtidigt raab fra flere. den talrige Forsamlings hyppige . . Bifald og Samraab. *Rahb. Tilsk.1796.27*. -**raad**, et. (ænyd. d. s. i bet.: overenskomst, aftale, jf. oldn. samræði, enighed m. m.) 1) (især ⊖) raadslagning; drøftelse; forhandling; konference. Denne Begivenhed blev nu en Gjenstand for fleersidigt Samraad. *HSteffens.Malkolm.II.* (overs.1836).131. Efter et langt Samraad blev det besluttet, at En af dem skulde tage Marie ordentligt for. *Holst.III.65*. (hun) paastod, at hun kunde . . holde Samraad om Natten med Fanden. *Cantù.III.472*. *HOLr.KP.I.121* (se u. raadtage). især (polit., emb.) om forhandling ml. rigsdagsudvalg og ministre: Folketingets Finansudvalg paabegyndte i Gaar dets Samraad med Ministrene . . Samraadene ventes afsluttede i Løbet af næste Uge. *Dannebrog.* 1/1.1898.2.sp.5. *BerlTid.* 1/1.1925.M.3.sp.3. || i alm. spr. næsten kun i forb. efter samraad med, efter at have raadført sig med ell. efter forhandling, drøftelse af sagen med. saa besluttede hans Moder efter Samraad med hele Familien sig til at tage til Kjøbenhavn med ham. *Goldschm.VII.301*. *HandelsTekn.452*. 2) (l. br.) forsamling af personer til drøftelse af noget; raads-forsamling). (man) indbildte sig, at Genie var et Samraad af samtlige Aandsævner, hvor jeg (o: fornuften) var Taleren, uden hvis Minde

ingen maatte faae Ordet. *Rahb. Tilsk. 1800. 732. Th Hansen. Græske Forhold. II. (1869). 91. jf.:* Danske Statsbedsinænds Samraad, stiftet Dec. 1918. . Forening af Statstjenestemænd, bl. a. til at føre Forhandlinger med Regeringen om Tjenestemandsspørgsmaal. *Krak. 1936. sp. 2167. I. -raade*, et. se u. II. Raade. **II. -raade**, v. [-rãðə] (ænyd. samraathe, bestemme i fællesskab, enes om, jf. oldn. samråðinn, besluttet af flere i fællesskab; uden for bornh. (OrdbS.) sj., efter no. samråde, sv. samråda(s)) refl. ell. i pass. (HjælpeO.): holde samraad (med); forhandle; konferere. (den danske regering har) samraadet sig med den danske Rigsdags Medlemmer. *Berl Tid. 11. 1918. M. 1. sp. 3. -rejse*, en. (jf. Sammenrejse; l. br.) rejse, der foretages af to (ell. flere) i fællesskab. *Rahb. E. II. 324. Cit. 1862. (HC. And. BC. III. 78).*

sams, adj. (sv. (dial.), no. d. s., oldn. 20 *sams*, adv., tillige; egl. gen. af oldn. samr, se I. samme; jf. sammes samt II. sanse; uden for ssg. usams (s. d.) kun dial. og no., sml. Pol. 1/1936. 6. sp. 5) i forb. som være sams, være af samme mening; være enig; være forligt, gode venner. *Junge. (VSO.; nord-sjæll.). Esp. 471. Feilb.*

Sams-sang, en. (l. br.; nu især hos sprognere) sang af flere i fællesskab; korsang; sammensang. under Ruintaarnene indbed mig det høitidelige Stille til Samsang med Ekko. *Bagges. DV. IX. 47.* den prægtige Samsang (i Ewalds „Fiskerne“) mellem Fiskerne i Baaden og de Tilbageblevne paa Ælandjorden. *PHans. II. 485. V Ved. B. 389. †*

-sats, en. (jf. -sætning samt Sammensats) hvad der er sammensat af forsk. bestanddele; sammensætning (1.1); forbindelse. Alle disse Samsatte af Arsenik og Svovel ere kunstige. *vAph. Chym. I. 126.* Mennesket er en Samsats af tvende Bestandvesener, eet aandeligt, som er Sielen, og det materielle, som er Legemet. *sa. BO. 4.*

-sejlad (*Nat Tid. 1/1937. 1. sp. 6*) ell. (alm.) **-sejling**, en. † samarbejde, samvirke ml. to ell. flere (dampskibs)selskaber m. h. t. besejling, trafik, opretholdelse af ruter olgn. (et dampskibsselskab) hvis Dampskibe . . fik Samsejling med Det Østasiatiske Kompagnis. *HN Andersen. Tilbageblik 1914. (1919). 63. Pol. 1/1937. 13. sp. 1.*

-sidig, adj. (mods. modsidig; faql.) som hører til, findes paa samme side. *Viborg. II. Y. 118. (sommerfuglens) samsidige For- og Bagvinge. Boas. Zool. 361. Ugeskr. f. Læger. 1932. 854. sp. 2. -sindet, adj. (l. br.) som har samme sind (som en anden); som stemmer aandelig overens. Saa har . . Gud føjet Deres Sind tilsammen, at være samsindede til Guds Huu at bygge. *Hersl. TT. 83. Kaalund hører . . til de Medarbejdere ved Leksikonet (o: Dansk biografisk Leksikon), der er mest samsindede med det, de skriver om. Vilh. And. Litt. IV. 329. en samsindet Tvillingsjæl. H Briz. AP. II. 251.**

Samsing, en. [samsen] (især dial. **Samsinger**, en. *Feilb. Stedn. I. 1. Achton Friis. DØ. II. 59*). ft. -er. (ænyd. d. s., glde. d. s. som (til)navn (Ducholms Diplomatarium. (1872). 5. Kbh Dipl. II. 118); aft. af Sams, den stedlige (dial.) form for Samso, se *Stedn. I. 1*; jf. samsingsk, Samsøer, samsøsk) person fra øen Samso. *LTid. 1738. 643. FDyrlund. Uds. 39f.* Vi har vandrede ad hvide Veje og hørt paa de Samsingers Tale, hvis Tonefald er fynsk, hvis Lyde er jyske, og hvis Ord er jevne og gode som over den sjællandske Muld. *B. T. 30/1925. 6. sp. 3.* Samsingen forstaaer at værdsætte sin fine Jord, han nusler med den paa samme Maade som Fyenboen. *Achton Friis. DØ. II. 49.* || her til ssg. som: en typisk, gammel Samsingerbolig. *Achton Friis. DØ. II. 52.* en Samsing-pige. *Hoysg. S. 171.*

samsingsk, adj. [samsensg] (aft. af Samsing; sj.) d. s. s. samsøsk, det lille samsingske Arkipelag. *Achton Friis. DØ. I. 18.* de samsingske Bondebyer. *smst. II. 49.*

samsisk, **samsk**, adj. se samsøsk. **samskifte**, v. (jur.) skifte et bo (privat) mellem sig; næsten kun i præc. part. i forb. samskiftende arvinger. *Bl&T. -skole*, en. (l. br.) fællesskole. *Nat Tid. 1/1907. M. Till. 1. sp. 3. Rørd. LB. 274. -skyld, en. (jf. -skyldig; sj.) delagtighed i en skyld; medskyld. *Berl Tid. 1/1908. Aft. 1. sp. 4. -skyldig, adj. (jf. -skyld; l. br.) delagtig i en skyld ell. (om flere) fælles om, solidariske m. h. t. skylden; ogs. i al alm.: som staaer sammen; solidarisk. naar de mindre Haandværkere . . svage Kræfter ad Selvhjælpsen Vej forbandt sig samskyldigt (*Brandes. Lassalle. (1881). 263:* solidarisk), saa vilde de ikke savne Kredit. *Brandes. VII. 525. Vilh. And. Litt. II. 67.* || her til: Samskyldighed. „Solidaritét“ kan paa Dansk nærmest oversættes med Ordet „Samskyldighed“: Fællesskab i Ansvar. *Bogh. Enliden Hverdags-Postille. (1877). 45. Brandes. VII. 512. -skyldner*, en. (jur.) i ft., om personer, der er fælles om en gæld. *JurO. (1934). 124. -slag*, et. (jf. Sammenslag; l. br.) samtidigt slag. Kæmperne . . sætte Hielmene med et raslende Samslag for sig paa Bordet. *Oehl. IV. 119.* *med pladskende Aarers Samslag fast i Takt. *Dorph. Æschylos Pr. 19. D&H. II. 204.* || overf.: harmoni. *NMPet. Afh. IV. 153. -smelte*, v. [-smælt-də] vbs. -ning. (jf. sammensmelte; l. br.) smelte sammen; forbinde sig intimt med; især om ikke-fysiske forbindelse. *Brodereningen af ædle Aander, | Samsmeltningen af stærke Mandesæle. *Rahb. St Joh. 81. Rørd. KI. 26.* *dyndet Lugt og Lugt af Frugt | samsmelter om et Sejl. *Pla Cour. Dette evort Liv. (1936). 108. -snak*, en. (jf. -snakke; nu kun dial., se *Junge. OrdbS. (Fyn).*) (hyggelig, jævn, fortrolig) samtale. *Pavels. Smaaskriver. (1805). 214. Rahb. Synt. 204. F Dreier. Goldschmidt. (1852). 126. -snakke*, v. (jf. -snak samt sammensnakke 1; dial.) snakke sammen.**

Junge. ♀ -spil, et. (jf. Sammenspil) det at spille sammen, udføre et spil i samvirken med andre spillende. Spil er umuligt uden som Led i Samspil. *Bang. (Teater-Bogen. 1901. 29). NatTid.¹² 1929. M. 14. sp. 3.* || billedl.: det at staa i indbyrdes kontakt, sammenhæng, afhængighed af hinanden; især om kræfter indgriben i hinanden og samvirken. (der kan i malerkunsten) udtrykkes Noget ved Figureres Samspil. *J Lange. MF. 165.* I Fiskerne sætter (Ewald) Naturen i Samspil med Menneskekraften. *Vilh. And. Litt. II. 485.* de to Tensdener, paa hvis Mod sætning og Samspil græsk Kunst bestandig synes at bero: det Stortalde og det Forfinede. *Tilsk. 1937. I. 364.*

-sprog, et. (l. br.) fælles, ensartet sprog. I det gamle Hellas skriver hver del sit eget mål, medens vi i Danmark alt fra den første tid træffer antydninger til et samsprog. *M. Krist. (StSprO. Nr. 41. 35). Rord. HS. 158.*

-stade, et. (sj.) fælles standpunkt. *D & H.*

-stat, en. (sj.) om statslig forening af det tidligere danske monarkiske danske og tyske dele, saaledes at hver del nød den største selvstændighed og begge nationalitetens ret respekteredes. Antydninger til en Forfatning for den danske Samstat. *AFTscherning. (bogtitel. 1852).* jf. *T. Jørgensen. Tscherning. (1938). 185.*

-stavs-rune, en. (mods. Binderune; sprogv.) runetegn, bestaaende af en lang hovedstav, hvor bistavene fra en række efter hinanden følgende runetegn er afsat. *RC Rasmussen. Mine Runelæsningsregler Hist. (1892). 9. Wim. Run. I. 1. xxxvi.*

-stedig (LJac. Kv M. 148) ell. **-stedlig** (AOLr. Grundsætninger f. sagnforskning. (1921). 55), adj. (sj.) som tilhører, findes paa samme sted. **-stem**, et. (sj.) vbs. til II. -stemme: overensstemmelse. *GSchütte. Oldsagn om Godtjod. (1907). 115. CSPet. Holberg i Soreoguen. (1924). 21. I. -stemme, en. (nu næppe br.) harmoni; samstemning. *Moth. S785. Sorø Saml. II. 57. 74. II. -stemme, v. [-sdæm'ə] vbs. (l. br.) -else (Blich. (1920). VIII. 182. Ing. PO. II. 111), jf. **-stem**, **-stemning** samt I. **-stemme**. (ænyd. d. s.; jf. samstemstemme; ♀, jf. dog Feilb.) I) trans.: afstemme tone, instrument efter noget andet; billedl.: bringe i harmoni, samklang med; afpasse efter noget andet ell. hinanden. Der var virkelig gjort et Forsøg paa at samstemme Bøgenes Indre og Ydre. *Aarboj. Bogvenner. 1923. 3.* hvis man kunde faa (menneskene) til at kritisere og samstemme deres Ønsker . . . saa kunde det kloge og kultiverede Menneske maaske finde den Moral, som hos den ulærde bygger paa . . . ydre Tvang. *Durant. Store Tænker. (overs. 1932). 19.* || part. samstemt brugt som adj. En Fyrværkerisol af smukt samstemte Farver i Klædedragt. *Brandes. U. 5. (to elskendes) Gang igennem Verdner af Skønhed og inderlig Henrykkelse, af samstemt Glæde over alt Stort og Ægte. Drachm. H. I. 126.* jf.: Forestillinger, som i Fremstillingens Samstemthed og Liv lod al vor øv-**

rige Lystspillkunst langt bag sig. *Bang. VI. 255.* mellem den godmodige, men holdningsløse Frederik V og hans Gravmølesviger den naturlige Samstemthed ganske. *V. Lorenz. RD. 167. 2) intr. 2. 1) om toner, instrumenter: (være afstemte efter hinanden og) lyde harmonisk sammen; især i part. samstemmende. Samstemmende Toner, Instrumenter. MO. støbe samstemmende Klokker (til et klokkespil). Tilsk. 1932. II. 233.* jf.: Jo mere jeg . . . hørte de lidenskabelige, vilde, afsindige Hyl paa Scenen, og selv Orchestrets Samstemmen deri. *Heib. Pros. VII. 450. 2. 2) stemme overens, staa, passe godt til hinanden, jx. m. h. t. stemnings-, skønheds-virkning, helhedsbillede olgn.; staa i harmoni, samklang.* Et lille Taarn i gothisk Smag paa Midten af Forhuset syntes mig ikke saa ganske at samstemme med den øvrige Bygning. *Molb. UV. 126.* Fløiel og Silke i de skjønneste og mest samstemmende Farver. *CBernh. V. 337. (Dionysios') Stråben samstemmede med den da raadende Dykkelse af ældre, hellensk Digtning og Kunst. NMøll. VI. Litt. I. 620. 2. 3) stemme overens m. h. t. følelser, tankegang, meninger.* da de i samstemmede, bleve de lovfølgelig fraskilte. *MCBech. U. 117.* en skjøn og ædel Sjel, der samstemmer med mig i, hvad der er mig Helligst. *Ing. EF. XIII. 80.*

*Hos Sønderjyde, hos Vendelbo . . . | konger en Sangbund jeg samstemmer med | og hos de fremmede savner. *Rord. GK. 3.* || især om overensstemmelse af vidnesbyrd, udtalelser ell. om enighed m. h. t. et spørgsmaal. *Thaar. ES. 444.* Gravhøiene samstemme . . . fuldkomment med Oldsagerne i at vise, at Steenalderen og Bronzealderen ikke gjælde saaledes for Norge og Sverrige som for de gamle danske Lande. *Wors. DO. 89.* De samstemmende Forklaringer gaar ud paa, at han er høj. *Ekstrabl.²⁴ 1937. I. sp. 5.* i videre anv.: tiltrede; bijalde; slutte sig til. naar jeg da erindrede, at det (var) vor Pligt at sige (kongen) vor Mening efter bedste Indsigts, da samstemmede Malning stedse. *Mynst. Levnet. 203.* Mølleren svarede kun med en samstemmende Brummen. *Gjel. M. 194.* Beklag aldrig Børnene, mens de hører paa det, fordi de har meget at bestille, og samstem ikke i deres Dadel over Skolen, der fordrer meget af dem. *EGad. TT. 83.*

♀ -stemmig, adj. [-sdæm'i] (jf. sammenstemmig; l. br.) enig, overensstemmende, især m. h. t. vidnesbyrd, udtalelser; samstemmende. At rense Sproget . . . maatte være forbeholdt til samstemmige Bestræbelser af Mænd, som Guldberg, Snedorff, Kraft. *Mall. SA. 12.* Forbryderne . . . benægtede, og vare aldeles samstemmige i deres Forklaringer. *Blich. (1920). XXVIII. 146.* Tanternes samstemmige Foraninger og Advarsler. *Pont. S. 16.* om hans Dygtighed som Lærer kunde de gamle Elever let blive enige, men dermed standse ogsaa Samstemmigheden. *Vor Ungdom. 1932/33. 352.*

♀ -stemning, en. (dels vbs.

til II. -stemme, *dels af sam- og Stemning) det at samstemme; overensstemmelse; samklang; harmoni; især i flg. anv.: 1) svarende til II. -stemme 2.2. Hapers dialet. Lomme-Bog. (overs. 1795). 52. Stemmen var (grov); ligesom og . . hendes Gang og hele Væsen slet ikke stode i Samstemning med Qvindeklaederne. Blich. (1920). XXIV. 134. denne pragtfulde Samstemning af Linier og smeltende Farver. I Johans. J. 238. jf.: Hvad Samstemning (1819: Samqvem) har Guds Tempel med Afguder. 2 Cor. 6. 16 (1907). 2) svarende til II. -stemme 2.3. Ørst. VII. 58. ligeartede Characterer (komme) i det daglige Samliv sjelden . . i en ret og skjøn Samstemning. Winth. IX. 214. der manglede . . Forfatterne det Temperament, som ved sin Modsætning til den skildrede Tid eller sin Samstemning med den avler nye Synsmaader og Opfattelser. Johs. Steenstr. HN. 2. || *bifald; tilslutning.* „det er et meget mærkeligt Ekko her“ . . „Aa, ja, vel er det det,“ sagde Rasmus J., da Skolemesteren ved at vende sig til ham syntes at ønske . . hans Samstemning. Goldsehm. VIII. 338. Tilhørerne giv paa en lydelig Maade . . deres fulde Samstemning til Kende. J. Lange. III. 210. E. Brand. (Pol. ¹¹/10 1927. 11. sp. 6). -**stille**, v. [-sdel'ə] vbs. -**ing** (s. d.). (jf. sammenstille; l. br.) stille sammen til et hele; opstille samlet, i sammenhæng; stille sammen for at jævnføre ell. sidestille; sammenstille. Forbeholdet i Certepartiet . . rammer den omhandlede Restriktion, der maa samstilles med en Embargo. Ugeskr. f. Retsv. 1922. A. 418. (arkæologerne) skaber Billeder, samstiller de mindste Skaar og mærkede Striber i Sandet til store Syner ud over vide Tidsrum. Gravl. (NatTid. ¹⁷/2 1928. Aft. 7. sp. 6). -**stilling**, en. (dels vbs. til -stille; dels af sam- og Stilling; jf. Sammenstilling) det at samstille ell. være samstillet. Mall. SA. 7. Rahb. E. III. 324. Der var da gjort et Forsøg paa at forstaa Tiltrækningen som Elskov . . Man havde indfattet Elskoven i en stor Samstilling (Brandes. E. 98: Synthese), det næste Skridt var at man gav sig til at opløse den selv. Brandes. IV. 83. Hans Ønsker og Faderens Vilje, det var en saa mærkelig Samstilling, at den syntes ham helt absurd. Karl Christensen. Mand. (1909). 21. || (gram., l. br.) apposition; hoesstilling. Rask. FS. 33. HjælpeO. om ordforbindelse ved sammenrykning (juxtaposition): NMPet. Ordd. 65. -**stød**, et. (jf. -stødende samt Sammenstød 2; sj.) sammentræf (af omstændigheder). hvorledes et Par aldeles hensigtløse Ord . . ved et uforudseeligt Samstød af Omstændigheder havde bragt en trykkende . . Aagergiæld over mit Hoved. Rahb. E. V. 17. -**stødende**, part. adj. [-sδø'ðə] (jf. -stød samt sammenstøde 1) (sj.) i egl. bet.: støde sammen. *Samstødende Skjøde gjenløde. J. M. Hertz. Isr. 332. 2) (W, l. br.) om omstændigheder: sammentræffende; sammenstødende. At det ikke lykkedes dem*

. . er alt sagt; kun er det her endnu ikke Stedet, at berøre de hoist forskellige samvirkende og samstødende Aarsager dertil. Rahb. E. V. 197. Samstødende Omstændigheder. Levin. -**svær**, et. (jf. -svare; hos sprogtrensere, jf. HDahl. AM. 173) overensstemmelse; analogi; harmoni; samklang; i forb. som i samsvar med. GV Hansen. Oldkirskens Nadveroffer. (1895). 183. HObr. KP. I. 125. -**svare**, v. [-sva'rə] (jf. -svar; især hos sprogtrensere, jf. HjælpeO.) stemme overens; harmonere; svare (godt) til noget andet ell. hinanden; høre sammen med noget tilsvarende, et modstykke; korrespondere (2). deres Udsagn (vilde) ikke samsvare. J. Tang. Bibelhist. Udvidet udg. (11. opl. 1886). 159. Vore forældre var meget selskabelige i deres glæde. Samvær og velvære samsvarede hos dem. Grønbl. LN. 66. || *oftest i part. samsvarende. Selmer. FO. II. 389. i vort eget Modersmaal eje (vi) et fuldt ud samsvarende Sidestykke til Sport i Ordet Idræt. Da. Idræts-Blad. 1899. 574. sp. 1. ved Reduktionsdeling sker der en ejendommelig Ordning af samsvarende Kromosomer. Sal. ². XIX. 1000. -sva-**rig-hed**, en. [-sva'ri(q), he'ð] (jf. -svar, -svare; hos sprogtrensere) overensstemmelse; korrespondance (2.2). (talordenes) ejendommelige Samsvarighed (Ordenstal og Mængdetal). Byskov. Da. Sprogglær. (1910). 35. Samsvarighed i Ordtrækters Lydforhold. Thorsen. (Saaby. ⁶v). -**syn**, et. (med.) betegnelse for, at de i de to øjne dannede synsbilleder af bevidstheden opfattes som eet (mods. Dobbeltsyn). VortHj. III. 1. 142. P. Hertz. SundSkoleungdom. (1917). 90. † -**sætning**, en. (jf. -sats) sammensætning, forbindelse af stoffer. PhysBibl. XVI. 181.*

Samsøer, en. [sam'sø'ær] (af. af Samsø; l. br.) d. s. Samsing. LTid. 1758. 135. **samsøsk**, adj. [sam'sø'sg] (ogs. samsisk [sam'sisg] Gladder. Retskr. MKrist. FS. 69. samsk [sam'sg] B.T. ⁹/1925. 6. sp. 3. AarbHolbæk. 1932. 9). (af. af Samsø (Sams); jf. Samsing, samsingsk) hørende til, hjemmehørende paa Samsø. et samsøsk-fynsk navn som Morti. MKrist. FS. 107. substantivisk: Drengen sagde paa godt samsk: Ja, for der har den Munni. ThilJens. (Tilsk. 1937. II. 97).

Sam-søskende, pl. (æda. samsyskæn, samsyskini, oldn. samsysstkin; jf. Fuldsøskende; jur., foræld. i (maaske) dial., se MDL.) helsøskende. ChrFlensb. DM. 1. 75. Nørreg. Privatr. II. 267. Baden. JurO.

I. samt, (pronominalt) adj. [sam'd] (ænyd. samdt, alle sammen, sampt med, sammen med, sv. samt i jämt och samt, stadig, idelig (yngre fsv. iempth ok sampth, no. dial. jämt ok samt), isl. samt, i fællesskab, i træk, sammen, dog, alligevel, oldn. samt, samlet, i fællesskab, sammen osv.; egl. (akk.) n. ent. af oldn. samr, se I. samme; næsten kun dial.) alt hvad der hører sammen med ell. til noget; det hele; altsammen. *Jeg købte Sæk og samt

for tolv Rigsdaler. *Bredahl. III. 110.* || især efter præp. med; oftest sideordnet (v. hj. af og) et umiddelbart foregaaende subst. de vilde overgive sig til ham med Stad og Samt. *Grundtv. Snorre. III. 129.* En Vogn kunde standse hele Toget . . i Groften kom den med Heste og samt. *Cit. 1864. (Aarb. Lollf. 1933. 162).* Paa lovlig Viis . . har I . . afhændet Eders Gaard med Samt til . . Ridder L. *NPWiel. R. 140.* Gartneren forsvandt i en Hurtighed med Vers og samt. *Jørg. Fortællinger. (1912). 179.* der findes ikke bedre og mere ufordærvet Menneskemateriale end Baggadens Unger. Det havde været en let Sag (for lærerne) at fange os ind, med Hjerter og samt; lidet forventede som vi var. *And. N. L. K. 187. Feilb. OrdbS. (Sjæll., Loll., Langeland, Fynof.).* || samt og alle, alle som een; allesammen. Var det ikke for B.s Skyld, gav jeg dem samt og alle Døden og Djævlens. *20 O. M. Møll. Af Elskovs Naade. (1896). 128.*

II. samt, konj. (i bet. 2 egl. (pleonastisk) præp.). [sam'd] (tidligere ogs. (skrevet) sampt). (ænyd. sampt (Huitfeldt. *Den Geistlige Histori. (1604). D4v. D4r. DaViser.*), baade — sampt saa og (*DMag. AR. IV. 277*) og med samt; fra ty. samt, præp., sammen med (ældre ogs. sampt), svarende til mnt. same(n)t, forenet, samlet, oht. samit, samant, jf. osax. samad, oeng. samod, got. samap, sammen, samtidiġ; til roden i I. samme, sammen; jf. I. samt, samtlig)

1) (især i (stift ell. formelt) bogspr.; ikke i dial.) brugt som sideordnende konj.; nu især brugt i tilfælde, hvor den alm. konj. og umiddelbart forud er brugt til forbindelse af led indenfor et enkelt af de sideordnede hovedled, ell. brugt som indleder af det sidste led i en af tre ell. flere led bestaaende sideordnet forbindelse (af variationstrang og som udtryk for, at sideordningen nu er slut; jf. II. og 1.4.); undertiden tilknyttende en ny, noget forskellig betragtning, et nyt moment; og desuden. 1.1) indledende et adjektivisk ell. (især) substantivisk led. *Mel-far sund os Fyn beskytter, | Samt hin høje klint. *LKok. (PSyv. Viser. (1695). 584).* Hals og Haand over jer Kiøcken og Kielder, samt Jagt-Frihed i jer Gaard over Høns (osv.). *Holb. Tyb. V. 9.* *Jeg mener Smørrebrød | Med Ost og Pølse paa, samt Godtøl til vor Død. *50 Blich. (1920). III. 12.* *Dig, vise Mand, vi søge, samt dit Raad. *Heib. M. 247.* *Ham fulgte mangan Ridder samt mangan deilig Mø. *Hauch. SD. II. 232.* *Bær den lange Baad af Skuret! | Væk med Hat og Vest samt Uret! *JV Jens. Di. *75.* store og gode eller ædle samt overraskende ja utrolige handlinger. *Wiel. 211.* Forbrugsforeningen for Embeds- og Bestillingsmænd samt Læger. *Krak. 1936. sp. 2045.* jf. (jarg.): han . . nyder Fest-samt Fridagen. *Jesper. Ew. K. II. 1.2)* (brugen kritiseres af *Levin.* („Kan ikke siges“); nu alm.) indledende et (ell. en del af) verballed. Harald bærede ham med Titel af Hertug, samt gav

ham adskillige Lande. *Wand. Mindesm. I. 71.* *Da maa du standse med Vold samt løse den aldrende Havmand. *PMøll. ES. I. 294.* (han) slog Haanden af Henrik Lønggaard samt lod ham . . forstaa, at det Marstalske Hus var lukket for ham. *Markman. HD. 38. 1.3)* indledende præp.-led og andre adverbelle led. (hvor en præp. er fælles for to ved samt forbundne led, anbringes den ofte kun ved det første led). *Fra Træerne de sig forsyned med Attester, | Samt og fra Planter. *Holb. Metam. 35.* *I truer Harald med en talrig Flaade, | Samt (*Oehl. P. (1809). 79.* Og; *Oehl. (1835). I. 270.* Ja) med en Hær. *Oehl. (1841). II. 243.* Samlingerne kan iværksættes ved at tilदानe Træet paa særlig Maade, ved at anvende særlige Samlingsmidler, som Søm, Skruer og Dyvler, samt ved Anvendelse af Lim. *Thaulow. Træ. (1912). 188.* særlige køreplaner for søn- og helligdage samt (for grundlovsdagen | 1.4) forbindende to sætninger; i alm. spr. kun forbindende to sideordnede bisætninger. Han befalede, at Portene skulde lukkes, Volden besættes, samt at ingen maatte forlade Byen. *MO. et Brev . . hvori hans Fremgangsmaade . . billigedes . . samt han selv opfordres til . . at begive sig til sit Fødested. Thom. La. NL. 150. Wiel. 212.* || (i foræld. kancelli-spr.) tilknyttende en hovedsætning. jf.: Forbindelser som samt meddelte han tilhører alene Handels- og Kancellistilen. *ERehling. Det da. Sprog. (1932). 120.*

2) i forb. med samt (efter ty. mit samt; især dagl., nu ofte lidt spøg.; jf. „Talespr., ikke hyppigt“ *Levin;* ogs. dial.: *OrdbS. (Sjæll., Fyn)*) i forbindelse med; sammen med; tillige med; ogs. d. s. s. bet. 1. *Helt. Poet. 98. 186.* *Han pleied den Sømand med samt hans Pog, | Det baade af Potte og Pande. *Blich. (1920). XXI. 186.* jeg tilstaaer, at jeg helst vil beholde den gamle Regens, som den er, med samt sit Støv. *Hostr. G. 162.* der blev et Op-løb, baade af Hedningerne og Jøderne med samt (1819: med) deres Raadsherrer. *ApG. 14.5 (1907).* (sj.) m. flg. sætn.: Disse Tidender spurgte Bjørn, med samt at han var gjort fredløs i Norge. *JV Jens. (Isl. Sagaer. I. 68).* || (l. br.) i lign. anv. som III. med 7.3; ofte m. overgang til flg. gruppe. *Hvor kan du dog, | Med samt dit gode Hoved, misforstaa mig | Saa reent? *Oehl. XI. 319.* Saa sorgles med samt dine smukke Phraser! *Kofoed-Hansen. K. A. I. 66.* || (jf. u. III. med 7.4; nu næppe br.) paa trods af; trods. *En saaret Kæmpe, som med samt sit Saar | Er kommet sig igien, og bleven karsk. *Oehl. ND. 336.* han (var) munter, sund og frisk med samt sine Pukler. *Oehl. XXV. 19.*

I. Sam-tal, en. se I. -tale. II. -tal, et. (hos sprognersere, jf. *HjælpeO.*) antal; sum. *SvGrundtv. (DgF. III. 498).* 30 Øre, et Samtal Øre, de fleste . . ævner at udrede. *Kors og Stjerne. 1904. 51. sp. 1.* *EMøller. Oldmester og hans Bog. (1909). 99.*

I. Sam-tale, en. (*sj.* -tal. *en klog og heel vdtlöttig Samtal. *Oehl.ND.364.* (*ænyd.* samtale(e), *glda.* samtaler (Suso.4.63. *Mariagerleg.86.*), *oldn.* samtale; *jf.* I. Sammentale; *især* $\text{\textcircled{W}}$ det at tale sammen; de ord, der udveksles ml. to ell. flere personer om et ell. flere emner; *især* brugt som et mere neutralt udtryk end Konversation (2) ell. om drøftelse, meningsudveksling af forretningsmæssig, saglig art, under private, fortrolige former olgn.; ogs. om telefonisk ordveksling (*jf.* II-, Lyn-, Presse-, Telefonsamtale). *Holb.LSk.II.3.* noget af det, som låder vel i samtaler, låder ilde udi en offentlig Oration og Prædiken. *Høysg.AG.106.* „siig Du til mig, og lad dette Kys —“ „Nei, hvad tænker De paa! Her paa offentlig Gadel Vor lille By vilde jo have Stof til Samtale i hele Maaneder.“ *Heib.Poet.V240.* En Samtale under fire Øine. *VSO.* I Baggrunden Ida i flirtende Samtale med Greven. *Esm.II.169.* I Tordenvejrr maa Telefonen ikke benyttes til Samtale. *DSB.Ordr.K.153.* personlig samtale, se personlig 1.1. || *uegl.*, om en persons overvejelser, drøftelser med sig selv. raaber med høy røst, eftersom hand er en gud, thi hand har en samtale (1871: er vel falden i Tanker). *IKg.18.27(Chr.VI).* jeg (*søgte*) at samle Kræfter i eensom Samtale med mig selv. *Gyld.KV.227.* || i særlige verbalforb. begynde (*Mymst.BIS.III.282.* *Blich.* (1920). *XIV.210.*) ell. indlede (*se u.* indlede 2) en samtale. Dreie Samtalen hen paa Noget. *VSO.* (*jf.* dreje sp. 926⁶). (*hun vilde*) føre Samtalen hen paa noget andet. *AdDons.S.115.* føre en samtale: *Jeg engang en Samtale hørte, | Som Præsten og hans Kone førte. *Wess.209.* med hviskende Stemme førte (*de*) en sagte Samtale. *Winth.Nov.23.* *jf.* u. II. føre 3.s. da vi havde den lange Samtale om vor Fornøielse over Tonerne, eller, som jeg hellere kalder den, vor Samtale over det Skjønne. *Ørst.III.101.* „— have en Samtale!“ Hvorfor sagde han ikke ganske simpelt: „Jeg vil gerne tale et Par Ord med Otto?“ *Buchh.Su.I.365.* holde (en) samtale: *Moth.H233.* *Holb.DH.I.29.* H. C. Andersen holdt for en 14 Dage siden en lang Samtale i Foreningen med en anden ung Digter. *PVJac.Breve.160.* (*Paulus*) holdt Samtaler (1819: taled) i Synagogen paa hver Sabbat. *ApG.18.4(1907).* indlade sig (*Heib.Poet.VII.279.* *SvGrundtv.FÆ.II.225.* *Soya.HF.5*) ell. komme i samtale (med): Vi kom i Samtale; det vil sige, (*Brandes*) talte. Og hvor han talte! *Drachm.D.*XIII.* Apollonius kom i Samtale (*Chr.VI: Snak*) med Kongen. *2Makk.3.7.* Jeg (: en flyver, landet paa Fano) tog en Samtale (: telefon-samtale) med Det danske Luftfartsselskab i Kastруп. *Pol.*1931.8.sp.4.* || (*nu l. br.*) i forb. m. poss. pron. (ell. gen.) m. særlig tanke paa maaden, hvorpaa man taler med, konverserer andre, ell. evnen til at tale med folk, konversere. En Ovn prøver en Pottemagers

Kar, men et Menneske prøves ved hans Samtale. *Sir.27.5.* hans Samtale var . . yderst tiltrækkende og underholdende. *Gyld.(1849). IX.14.*

II. sam-tale, v. [-ta'le] -ede (*Blich.* (1920). *XX.107.* *FruHeib.B.II.7.* *Hoffd.ReligøseTanketyper.(1927).63.* *Matth.17.3(1907)*) ell. -te (*LTid.1727.383.* *Grundtv.PS.VIII.369.* *Brandes.VI.299.* *ApG.17.2(1907).* *ORung.PS.13.*) (*ænyd.* d. s., *jf. glda.* (vbs.) samtalen (*Suso.151.*), *oldn.* samtala, træffe en aftale, overenskomst; *sml.* II. sammentale; *især* $\text{\textcircled{W}}$ tale sammen; føre en samtale. *Moth.S44.* *Paa Dansk de samtale alle ni. *Grundtv.PS.VIII.369.* (en) Humorist samtaler med en . . Ulykkelig. *Kierk.VII.390.* De gaac samtaltende videre. *VKorsfisen.EV164.* som modsætn. til tale olgn.: (*Sokrates*) foreholder Sophisterne, at de vel forstaae at tale, men ikke at samtale. *Kierk.XIII.128.* Som adskillige andre Genier kan han ikke samtale, kun tale. *Brandes.XIII.489.* || (*telef.*) føre telefonisk samtale. København maatte hidtil samtale med Berlin over Hamborg. *OpfB.*I.347.* || *uegl.*, om udveksling af tanker, meninger paa anden maade end gennem ord. vi endte med samtaltende, venlige Blikke. *Bagges.DV.X.201.* den monotone Banken af Fanger, der samtalte i deres rappe Alfabet. *ORung.PS.13.* || (*sj.*) m. (ubest. pron. som) obj. *vel du høre maa, hvad vi samtale. *Grundtv. Opfr.II.15.* || † i pass., m. reciprok bet.: tale med hinanden; samtale; tales ved. *Slange. ChrIV.858.* *Akl aldrig . . | Vi skulle samtales meer. *Bagger.II.510.*

Samtale-, i ssg. (*især* $\text{\textcircled{W}}$) af I. Samtale; foruden de ndf. medtagne kan nævnes en del (*telef.*) ssg., der betegner, hvad der henhører til telefonsamtaler, som Samtale-afgift, -bestilling, -boks, -kammer (paa telefonstation), -periode, -rum, -station (: sted, hvor der er offentlig adgang til (mod betaling) at telefonere), -takst, -tid, -trafik, -tæller (: indretning paa telefon, der tæller opringningerne fra telefonen), -tælling, -værelse ofl. -emne, et. (*jf.* -genstand, -stof) sujet, tema, emne for samtale. *HjælpeO.* der skete noget forfærdeligt, som længe skulde blive det staaende Samtale-emne der paa Egnen. *Pont.LP.VIII.162.* *JVJens.RF.164.* -form, en. Platons skrifter ere i samtaleform. *HjælpeO.380.* *OFriis.Litt.155.* ved eksamen i fremmede sprog anvendes ofte samtaleform | -genstand, en. (*l. br.*) d. s. s. -emne. Birgitte var Samtale-gjenstand i Byens højere Cirkler. *Schand.BS.447.*

Samtaler, en. (*afl.* af II. samtale; *l. br.*) person, betragtet m. h. t. hans evne til at samtale, konversere. (*Venusin var*) en ganske uførlig Samtaler. *VilhAnd.Erasm.I.174.* (*Høedt var*) en fortrinlig og vittig Samtaler. *Tilsk.1933.I.147.*

Samtale-sprog, et. (*sprog*., *æstet.*) den sprog-form og -stil, der anvendes i samtale,

konversation. Dette Udtryk: at være sig selv, er jo ikke nogen videnskabeligt formuleret Betegnelse, det er et Udtryk, taget ud af det daglige Samtalesprog. *JakKnu.LF.125. Sandfeld.S.197. -stof*, et. (jf. -emne) stof, *emner for samtale. Schand.TF.I.276. Soya. HF.33.*

Sam-tid, en. *den tid, der kronologisk falder sammen med noget; tid(s-afsnit) med dertil hørende personer, begivenheder osv., betragtet i forhold til en deri levende person, en deri stedfindende begivenhed osv.; ofte spec. om de mennesker, der lever paa samme tid som en person, begivenhed osv. *(han) lærer Efterslægten at erstatte, | Hvad blændet Samtid svog Dig for. Zelliz.I.299. *ogsaa den, som virker i sin Samtid stærk, | Er Fremtids Kæmpe. Oehl.XII.280. (vi) ville alle gjerne ansees for forstandige af en højestaret Samtid. Kierk.VII.292. (kejserinde) Josephines Sykurv . . indeholdt . . Eksemplarer af Samtidens sentimentaleste Romaner. Leop.GK.I. Samtiden har forskellig Udstrækning i Tid — for de Unge nogle faa Aar, for den ældre adskilligt flere. V Lorenz. (GudsMag.1935.179). || (gram.) om grammatisk (især ved præsens-former udtrykt) tid. I fortidens tillægs måde har de perfekte udsagnsord fortids betydning, medens de imperfektive har samtids betydning. M Krist. Da. sproglære. (1903). 83. Jesp. (VidSelskOversigt.1914.375). samtids tillægsform *olgn.*, *præsens participium* (der betegner samme tid som angives af det finite verbum i sætningen). Kort.170. ERehling. Det da. Sprog. (1932). 98. **-tidig**, adj. [-ti'di] adv. d. s. ell. (l. br.) -t (Heib. Intel.III.142. JV Jens. Di.56) ell. -nu næppe br.) -en (HCAnd. XII.36. Kierk.P.VIII.1.69). (foreslaaet af AO Hammer. Naturlære. (1772). 75 som gengivelse af simultan; afl. af Samtid; jf. oldn. adv. samtida, -tidar, -tidis i sa. bet.; sml. ens-, jæv-, lige-, medtidig) **1** i al alm.: som findes, sker paa ell. tilhører samme tid ell. tidspunkt som noget angivet ell. omtalt. Begjeistringene kommer ikke før eller efter Udtrykket, eller omvendt, men de komme samtidig. PLMøll.KS.II.238. Straf efter Reglerne om foregaaende eller samtidig Meddelelsgtighed. Goos.II.425. *jeg forskød dig. | Hvor heldigt, at du omtrent samtidigt | ytrede en uovervindelig Lede for mig. JV Jens. Di.56. S. og G. kantede sig gennem Døren samtidig. ErlKrist.DH.108. || m. flg. præp. med. En besynderlig Ægteskabsskilmisse var samtidig hermed. Molb.DH.II.439. Det litterære Foraar indtræder . . samtidigt med det naturlige. Heib. Intel.II.286. Saa levende ses Egnen om Jerusalem af Kingo, at han fornemmer dens Historie, samtidig med at hans Øje ufravendt er fæstet paa Gudmenesket. HBriz.TH.30. jf. bet. 2: *Ham var tvende . . Menneskeslægter | Svundne forbi, som med ham samtidig voxed og leved. Baggens.Nbld.82. I en Familie . . seer jeg*

oftere en gammel Jomfru, som er samtidig (o: *jævnaldrende*) med Konen i Huset. Kierk. II.94. Den Slægt, Jesus var samtidig med, begærede . . „Tegn“. Kbh.¹⁸/1921.4.sp.1. || (l. br.) m. flg. *konj.* som. Ajax (o: en hund) blev stadig dovnere . . samtidig som den blev frommere. Schand.BS.204. Denne Vogn . . standede samtidig som vi. France. DronningGaasefod. (overs.1899). 232. smst.279. **2**) m. mere prægnant bet.: levende paa, tilhørende samme tidsafsnit som en person, en begivenhed *olgn.*; hørende til en persons *samtid*, værende nogenlunde *jævnaldrende* med ham. Wessel . . har persifferet sine samtidige eller ældre Skuespilskrivere. PAHeib.I.365. Kong Christierns Fjende, den samtidige Poul Eliesen. CPalM.O.406. || brugt substantivisk, om person, der lever paa samme tid, tilhører samme generation, er nogenlunde *jævnaldrende* med en anden; i flt. ogs. om alle ens medlevende, „samtiden“. Mine Samtidige. VSO. Talen er her om hvad man gjør imod en Samtidig, hvad man som samtidig gjør mod Propheten, mod Discipelen. Kierk.XIV.297. Schand.TF. I.51 (se u. højstaret). jf.: Litteratursens Guldalder blev en yngre Samtidig af de store, politiske Katastrofer. Østrup.J.11. spec., i flt., om personer, tilhørende samme kreds som en anden, ens kolleger *olgn.*: Jeg er ikke enig med mine ærede samtidige om, hvad analogidannelse er. Thorsen. Afh.III.11. (avis-spr., nu l. br.) brugt i forb. som vor ærede samtidige, om (redaktør af) andet blad. Vor Højestærede Samtidige, Redactøren af Helsingørs Avisen. Dagen.¹⁸/1838.2.sp.2. Bøgh. DD.1866.181. **ω -tidig-hed**, en. **1**) til-tidig 1. Der ere . . flere Uvisheder i Tidsregningen, i Begivenhedernes Følge eller Samtidighed. Molb.DH.I.337. MKNudsen. Fysik. (1923). 50. et Kornaftryk i et Lerkar viser Samtidighed mellem Kornet og Lerkarret. Hatt.L.45. **2**) (l. br.) til -tidig 2: de samtidige mennesker, forhold. (Zola) fandt hos ham Sansen for det Moderne: Balzac var Samtidighedens Digter. Brandes.VII.142. I Stedet for Barok-Romanens . . unaturligt-precieuse Mennesker bringer „The Spectator“ . . Samtidighedens Mennesketyper. Stangerup.R. 93.

Samtids-, i ssg. [samtids-] (især ω) af Samtid, jx. Samtids-figur (Brandes.VI.557), -historie, -historisk (Stangerup.R.27), -indtryk (Hans Hansen. Studier over Blicher. (1898). 74), -roman (Stangerup.R.27) samt † -broder (o: samtidig levende person; medlevende. vAph. Chym.II.553).

samtlig, adj. [samtli]. († (skrevet) **samtlig**. Holb.Kandst.III.2. Slange. ChrIV. 595. † **samtelig**. Holb.Kandst.II.3.) adv. d. s. ell. † -en (Joh.9.22(Chr.VI). Holb.Philos.V7. Baggens.V127. VSO.). (ænyd. samtlig, samt(e)lig; fra ty. sämtlich (ældre ogs. samtlich), mnt. sam(e)tlig, samlet, udelt; afl. af ty. samt osv., se II. samt; især ω, jf.: „Ordet er

stærkt paa Vei til at tabe sig i Dansk, og bruges ikke i Talespr. "Levin.)

1) som adv. ell. appositionelt adj., løsere ell. fæstere knyttet til en foregaaende betegnelse for en færdighed; egl.: i fællesskab; i forening; (til) sammen; nu kun: taget, regnet sammen, som helhed, under eet; alle (som een). 1.1) (nu l. br.) ubøjet ell. † i formen samtligen. Lader os . . samtlig glæde os over denne Reformation. *Holb.Samt.46*. Til ordentlig Gudstieneste og daglig Omhue, haver Ladegaarden og St. Hanses Hospital samtlig en Sogne-Præst. *EPont. Atlas. II. 118*. Deres Sundhed samtlig. *vAph. (1772). III*. Vi holdt strax Raad med Renegaten, paa hvad Maade vi best skulde slippe fra Tyrkiet og komme samtligen til Christenheden. *Biehl. DQ. II. 277*. *Jeg blot vil nævne ham (o: Napoleon), vi samtligen tilbede. *Bagges. Ep. 309*. *Samtlig her vi helligholde | Christnes Hoitids-Dag hin bolde. *Grundtv. SS. I. 617*. De mødte samtlig. *D&H. efter koll.:* *hvad Bytte vi samlede i Stæderne, samtlig er uddeelt. *Bagges. NblD. 66*. *Palladsets Ungdom | Maa samtlig møde. *Molb. DC. 3. 1.2*) m. flertalsbøjning. de bryder samtlige ind, og kommer udrækkende med Studenstrup. *Holb. II. J. VI*. naar mine regler confereres samtlige med hverandre, forsvarer de sig selv med deres egne ord. *Høysg. AG. 183*. Kammerraaden . . bad os samtlige at spise tilaften. *Blich. (1920). XXIV. 128*. alle de fremmede Deltagere i Oplæsningsammenkomsterne i Møllen udeblev . . De gik samtlige til Retfærdigheds-Foreningen. *JakKnu. F. 210*.

2) som attrib. (ell. substantiveret) adj.; egl.: forenet; sammensluttet; fælles; nu kun: omfattende alt ell. alle af nævnte gruppe, slags. 2.1) (nu næppe br.) i ent. (knyttet til et entalsord): hele; al(t). || m. best. art. (ell. forudgaaende gen. olgn.). Det samtlige Selskab . . vil fremdeles søge at vise sig erkiendtelig for saa megen Godhed. *Langebek. Breve. 130*. *de slæbte nu begge til Kulen det samtlige Toi hen. *Bagges. Skudd. 65*. Det samtlige Hoffolk. *Oehl. XXV. 78*. Ved den forreste Jolle arbejdedes der med det samtlige Mandskab. *Drachm. VT. 425*. || uden best. art. ell. uden foransat bestemmelse (baade m. best. og ubestemt form). mand skulde vevselviis tage Bormestere nu af et Laug, nu af et andet, saa blev samptelige Borgerskab deelagtig udi Regieringen. *Holb. Kandst. II. 3*. Mark-Grefven (fjernede sig) med samptlig Besætning og Rustning. *Slange. ChrIV. 595*. Naar Chefen det befaler, skal (skibdssekretæren) offentlig i Skibet oplæse Krigs-Articuls-Brevet for samtlige Mandskab. *Cit. 1794. (SøkrigsA. Uuuu4v)*. † med d samtlig(e) magt, med forenede kræfter. det (er) best, at vi nu conjungerer begge Kriigshærene, og med samptlig Magt hevner os over vore tilfælles Fiende. *Holb. Tyb. V. 8. sa. DNB. 351. 2.2*) (oftest uden art. og i alm. foranstillet andre attrib. bestemmelser) i fl.: alle (som een, uden undtagelse). samtlige . .

Byer (skal) tage Skoven udi saadan Opagt. *Forordn. (Kvartudg.) *1/1733. §1*. samtlige Statens Indtægter. *Grundl. (1849). §53*. *De vare elleve Svende, | som taled om Hjørternes Vunde, | de . . snakked med samtlige Munde. | Nej én ad Gangen, jeg be'er. *Drachm. PV. 76*. Tætte Rogskyer kvalmede frem af de samtlige Skorstene. *VKorfitsen. TO. II. 68*. det er Byens samtlige Born der leger. *JVJens. SØ. 87*. tidligere ofte i forb. som samtlige værker, som titel paa fuldstændige samlinger af en forjatters produktion; (nu:) samlede værker; fæ. i tielen paa skrifter af Ew. (1780-91), *Bagges. (1801), Oehl. (1842; se Oehl. Bidr. I. 198)*. || † i forb. m. best. f. af subst. (jf. ndf. l. 22). (vi) tillade samtlige gortlerne . . at forfærdige liig kiste beslag. *Cit. 1719. (KbhDipl. VIII. 466)*. || † ubøjet (ofte i forb. m. best. f. af subst.). samtlig Huusdyrene. *Kraft. VF. 41*. Solen er samtlig de vilde Folks høieste Guddom. *smst. 257*. General-Tabellen paa samtlig Laugenes Interessenter, Mestere, Svenne. *Adr. *1/1762. A. 2.3*) substantivisk || † i ent. *Man alt har dømt . . | Mit Samtlige paa Prent aldeles intet andet | End blot et Spil. *Bagges. Ep. 304*. || i fl. deres (o: de hollandske skribenters) samtliges Stiltiendhed. *Slange. ChrIV. 1316*. *saa maatte . . | Svend, og de samtlige: som med ham vare, | . . ind i Evigheden gaael. *Bagges. NblD. 47*. nu kun uden art. (ell. anden foransat bestemmelse): hvis saa var, forsikrede han ham paa samtliges vegne, at de vare færdige til at opoffre Liv og Blod for hans Majestets Tieneste. *Hob. Kh. 904*. jeg frembræer Dem Samtliges Taksigelse. *Rahb. Metis. 12*.

sam-tone, v. [-to'nə] (jf. sammen-tone; højtid.) lyde, tone samtidig; lyde, tone (harmonisk) sammen. *(kildens) Lyd . . | Samtoner blødt med Lærkens Sang. *Thaar. ES. 443*. *alle de bortsvundne Toner | Atter samtone skal. *Oehl. PSkr. I. 250*. en samtonen med dansk Natur. *Drachm. VD. 163*. || billedl.: harmonere, være i samklang (med). Ingen i Aakjærs Linie naar ham i denne Samtonen med dansk Natur. *HAhlmann. DP. 107*. **-trafik**, en. (fagl.) trafik, der udføres af to (ell. flere) jærnbaner i fællesskab, ell. indbyrdes trafik ml. lande, landsdele osv. Samtrafiken mellem de svenske og de danske Baner. *Pol. *1/1907. I. VorStand. 1937. 314. sp. 1*. **-tryk**, et. (bogtr.) d. s. s. Sammentryk 2. *BerlKov. VIII. 101*. I. **-træde**, et. (jf. I. Sammentræde; nu næppe br.) sammenkomst; møde. den historiske Classe (har), efter Samtræde med det theologiske Facultet, udvirket en . . Tilladelse. *Rahb. Tilsk. 1797. 300*. *VSO. VI. 321* (u. Skibsraad, -rederi). *CTEngelst. Odense. By. (1862). 163*. II. **-træde**, v. [-træ'ðə] (jf. I. -træde samt II. sammentræde; sj.) komme, træde sammen (til møde); møde(s); forsamles. Udaf Fædrelandets Myriader . . samtræde vi her, at oplefte vore Hænder . . til den Allerhøieste. *Rahb. Metis. 152*. JM

Hertz. *Isr.* 87. **-træf**, et. (nu sj.) tilfældig indtræffen af noget samtlig med noget andet; tilfælde af samtidig forekomst ell. indtræden af forsk. omstændigheder; (alm.:) sammentræf. *Rahb. E. II.* 264. *Hvor heldigt foier | Sig dette Samtræf af Omstændigheder! *Boye. KS.* 26. *Kierk. XIV.* 46. **-træffe**, v. (jf. -træf samt sammentræffe; sj.) træffe sammen (med). *Kierk. XIII.* 522. † **-tydelig(en)**, adv. (ænyd. samtydelig (*Bording. II.* 366), samtydelige; jf. -tydig enigt; enstemmig. *Moth. S. 44. Slange. Chr. IV.* 521. **-tydig**, adj. [-ty'di] (ænyd. d. s., jf. oldn. samþýðast, forene sig) 1) † enigt; samdrægtig; ogs.: enstemmig. *lad os leve ret endrægtig og samtydig. *Falst. Brude-Verstilsiteget Brøllup. (1723).* 3. *Slange. Chr. IV.* C. Vore Danske hafve taget samme Partie, og ere herudi med dennem samtydige. *KSelskSkr. I.* 26. 2) ens; overensstemmende. det gandske Opus, ihvor vel det er . . skreved af mange . . er dog saa samtydig indretted, som en eneste havde skrevet det altsammen. *Kyhn. PE.* 90. jf.: bringe Tonen i Samtydighed med Meningen. *Carst. (SkVid. V. 155).* || nu kun (sprog., sj.): enstydig; synonym. *Leth. (1800).* *MO. Jesp. (DSt. 1908. 212).*

I. Samtykke, et ell. (nu næppe br., jf. dog *Feilb.*) en (*Philem. 14 (Chr. VI).* *Slange. Chr. IV.* 509. *Stampe. I.* 249). [sam'tyge, l. br. i rigsspr. -tøge] ft. (sj.) -r (*Heib. Poet. V.* 300). (glda. sæmticke og samtyk (*Suso. 94.*), samtykkæ (*Rimkr. Fragm. 68.*), oldn. samþykki; til sam- og Tykke; jf. II. samtykke) 1) (nu sj.) det at vedtage noget ell. give sin tilslutning til noget (forslag, idé oln.); tilslutning; bifald; vedtagelse. Holder Eder ikke fra hverandre, uden det skeer med fælles Samtykke. *ICor. 7. 5.* Dette fandt almindeligt Samtykke. *Blich. (1920).* *XVIII.* 180. han er usikker nok til at behøve Andres Samtykke i den begejstrede Overbevisning. *Kierk. VII.* 81. Jeg troede med et saa stærkt Samtykke . . at alle Bøger siden hen . . ikke har kunnet rokke . . min Tro. *Jørg. UF.* 30. 2) (især $\text{\textcircled{w}}$) det at indvillige i, gaa ind paa, gaa med til noget og saaledes tillade det; minde (II. 5); ja (II. 2). (ofte i forb. m. flg. til ell. (nu l. br.) i; nu især i forb. som med ell. uden ens samtykke, give sit samtykke, bede om, faa, have ens samtykke). Nu har I baade hendes Faders og Moors Samtykke, saa at hvis I er ved samme Sind og Forset, er ald Hinder ophevet. *Holb. Kandst. V. 8.* (det) var med hans Vidende og Samtykke blefven bragt paa Banen. *Slange. Chr. IV.* 752. Mester Jørgen vil give sit Samtykke til sin Datters Forening med min Brodersøn. *Heib. Poet. V.* 266. Kongen kan, uden Rigsdagens Samtykke, ikke være Regent i andre Lande end dem, der høre til det danske Monarki. *Grundl. (1849).* § 5. *Axel Møller. Folkevetten. *I.* (1933). 313.

II. samtykke, v. [sam'tyge] Høysg. *AG.* 123. (l. br. i rigsspr.:) [-sam'tøge] -ede

(2 *Makk. 4. 10.* *Holb. Ep. I.* 114. *Ew. (1914).* III. 178. *J. Baden. Horatius. I.* 239. *Goos. I.* 52) ell. (nu især højt.) -te (*Holb. Ul. Prol. Eilsch. Philhist. 29.* *Oehl. H. J. 71.* *Brandes. V.* 61. *Vilh. And. Litt. III.* 369). vbs. † -else (*Hørn. Moral. I.* 84. II. 55), jf. I. Samtykke. (glda. samtykkæ (3 *Mos. 20. 5 (Glda. Bib.).*), samthockæ (*Mariagerleg. 371.*), oldn. samþykkja; til sam- og tykke(s) || spøg. (efter analogien samstille — stille sammen osv.) omdannet til tykke sammen (til dels m. ordspil paa tygge sammen): *Skal Kurv Du give til en Frier? | — Du rødmer og Du tier? | Nu, den som tier, tykker sammen, | giv ham saa denne Kurv og dertil Amen. *PalM. (BerTid. *I.* 1931. *Sønd. 3. sp. 6).* e. alm.)

1) intr. 1.) give sin tilslutning; gaa med til, ind paa; indvillige; give sit minde. samtyk, og bliv Natten over (1931: Bestem dig til at blive Natten over). *Dom. 19. 6.* Med næste Dampskib skulde Jette reise. Vi . . haabede med samme Leilighed at faae et Par samtykkende Linier fra hendes Forældre. *Gylb. I.* 166. Sedlen med den Erklæring, at han kun tvungen havde samtykt, laa . . i Voxbullen. *C. PalM. O.* 353. i alm. spr. især i forb. m. tie; oftest i talem. den, der tier, samtykker (jf. lat. qui tacet, consentire videtur) man regner med, at den, der ikke protesterer ell. siger nej, (stiltiende) giver sin tilslutning. *Mau. 10. 169.* *Det gaar Skribenten, der gior Verden Cour, | Naar Verden tier stille som en Muur, | Aldeles som en anden Frier: | Han troer, at man samtykker, naar man tier. *Bagges. I.* 161. *Grundtv. Saxo. III.* 289. Der kan være noget sejt og sammenbidt over (befolkningen). Den tier, men samtykker ikke. *Aarb. Turist. 1930. 137.* || i forb. m. i ell. (nu næppe br.) til (*Holb. Berg. 146. sa. Ep. I.* 114). Hverken jeg eller min Mand samtykker der udi; thi Partiet er alt for u-lige. *Holb. Pern. I.* 5. (de) der samtykte i Stephani Mord. *Mynst. Præd. I.* 86. hendes Mand (havde) samtykt i en Separation. *Vilh. And. Litt. III.* 369. 1.2) (nu næppe br.) i forb. m. med: være enig med; komme til enighed med; føje sig efter; ogs.: stemme overens med; være i samklang, harmoni med. samtyk ikke med ham (1931: saa maa du ikke føje ham), og hør ham ikke. 5 *Mos. 13. 8.* (prinsen af Oranien) og hans Tilhænger (maatte) samtykke med de halstarrige Deputerede. *Slange. Chr. IV.* 1317. Vor inderligste Følelse . . samtykker vel med hiin gamle Digter. *Mynst. Ref.* 33.

2) (nu kun arkais.) trans.: give sin tilslutning til; bifalde; vedtage; gaa med til; gaa ind paa; ogs.: give sin tilladelse til; tillade. præsterne samtykte; at ikke tage (1871: samtykkede deri, saa at de ikke modtog; 1931: gik ind paa ikke mere at modtage) penger af folket. 2 *Kg. 12. 8 (Chr. VI).* Jeg kand aldeles icke samtykke dette Forslag. *Holb. Kandst. II.* 1. Jeg samtykker at De

gifter hende. *PAHeib.Sk.III.247.* kun som Barn kan man rigtigt være Christen. Og alt dette Galimathias samtykker naturligviis „Præsten“. *Kierk.XIV.256.* Da Erik imidlertid kom til Skaanes Landsting for at faa Skatten samtykt, mødte han alvorlig Modstand. *KrErsl.(DanmRigHist.II.26).* samtykke en neutralitet, se Neutralitet. || *m. person-obj.* hvem de fleste Stemmer falde paa (ved kejservalget), den maa de andre ogsaa samtykke. *Holb.Anh.13. Mall.SgH.209.* i forb. m. til: Imidlertid var Hagen Adelstein samtykt til Konge over heele Norge. *Holb.Intr.II.4.*

† **Sam-tykker**, en. (ænyd. d. s.) person, der samtykker. *Moth.S44.* Sandhed bliver jo Sandhed, omendskiant den end ikke faaer Samtykkere. *Bøeg.S.136.* **-vandre**, v. [-van'drø] (jf. -vandr, -vandring; l. br.) vandre sammen; billedl.: leve sammen. *FGuldb. II.167.* jeg (maa) takke dig . . for hver Prøve paa . . ærligt Venskab i de Aar vi her have samvandet. *SBHerst.(Grundtv.B.I.175).*

-vandr, en. (jf. -vandre, -vandring; l. br.) person, der vandrer sammen med en anden; billedl., om person, der lever sammen med, stræber mod samme maal som en anden olyn. paa denne Reise gjorde (jeg) det første personlige Kiendskab med min senere Mødegæst Samvandr, Professor Sander. *Rahb. E.II.107. StLa.AB.251.* **-vandring**, en.

(l. br.) vandring, der foretages sammen med en anden; ogs. billedl. (jf. u. -vandre(r)). (jeg vil) takke Dig for . . Alt, hvad jeg i vor lange broderlige Samvandring skylder Dit Venskab. *Rahb.E.I.II. Kierk.IX.299.* **-verden**, en. (sj.) den verden, en person lever sammen med ell. tilhører. *Rahb.SI.Joh.125.* dyrke vor egoisme eller vore familiefordomme uden at komme i konflikt med samverdenen. *Grønbl. LN.208.* **-vid**, et. (glda. samwit, sv. samvete, oldn. samvit; jf. -vittig; nu næppe br.) samvittighed. *Du, Troe paa Gud, vor Barm oplive! | Vort Samvids Bifald trøste os! *MCBruun.PF. I.6.* *Sin længe tause Tunge | Dit Samvid nu har løstet. *Bredahl.SM.66.* jf.: Han forvalter denne sin Post, med en . . samvidsfuld Nøiagtighed. *Frank.SM.1806.885.* **-viden**, en. (sj.) delagtighed i en vidn; medvidn; ogs.: forstaaelse, der knytter en person til en anden. en saadan Ubetydelighed, hvorunder der efter al menneskelig Beregning ikke kunde stikke en Hemmelighed, eller om hvilken der ikke kunde være nogen Samvidn mellem hans Kusine og den fremmede unge Fyr. *Goldschm.VII.308.* det Ethiske (er individets) Samvidn med Gud. *Kierk.VII.127.* *Mart.Dogm.9* (se u. Samvittighed 1.1). ☐ **-vidende**, part. adj. (glda. samwitendæ, oldn. samvitandi) medvidende. *Kierk.VIII.55.*

JVJens.TL.190. **-vilje**, en. (sj.) fælles vilje. Tro var Samvilje med Gud. *Jørg.VF.107.* *AKohl.RN.154.* **I. ☐ -virke**, et. (nydann. til II. -virke (jf. HjælpeO.)) det at virke sammen,

i fællesskab; samarbejde; Kooperation. *Berl Tid.²⁰/s1873.2.sp.4.* Kunstens Samvirke med Haandværket. *EHannover.(KunstmusA.1921-23.92).* jf.: Svampen (vil) særlig brede sig i Kældere, bag Paneler, under Gulve . . ofte banende Vej for og i Samvirke med Rotter og Mus. *Vorthj.III.4.58.* || om sammenslutning (navnlig af mindre foreninger, organisationer) m. samarbejde (især m. h. t. fælles økonomiske interesser) som formaal. *NatTid.²⁰/s1907.M.Till.2.sp.3.* (et) kraftigt Leve for vort Samvirke „Dansk Jernbaneforbund“.

JernbaneT.²⁰/s1934.7.sp.4. jf.: Universitets-Samvirket (i Aarhus). *ActaJull.III.4.5. II. ☐ -virke, v. vbs. -ning (s. d.), jf. I. -virke. (sml. sammenvirke) virke, arbejde sammen, i fællesskab; samarbejde. 1) i egl. bet. Psalme-commissionen, hvor jeg nød den Ære . . at samvirke med (biskop Balle), Malling (ofl.) til dette vigtige Værks Fremme. *Rahb.E.IV.170.* Folkene skulde slutte sig sammen, understøtte og hjælpe hinanden, samvirke for fælleds Maal. *Allen.I.6.* Tænk, at tro paa international Samvirken. *PDrachm.D.139.* || part. samvirkende brugt i betegnelser for sammenslutninger (jf. u. I. -virke slutn.): kooperativ. De samvirkende sjællandske Landboforeninger. *Landmands-Blade.1887.731.* Oprettelsen i 1898 af „De samvirkende Fagforbund“. *Trap.⁴.I.157.* jf.: de Samvirkende. *AndNx.PE.III.359.* 2) uegl. Almagtens og Kjerlighedens samvirkende Indflydelse. *Kierk.XIV.355.* Mange Omstændigheder . . have samvirket til lidt efter lidt at gøre Skandinaviens Beoere til tre særegne Folkefærd. *Wors.DO.4.* *Brandes.II.442.**

-virkning, en. (nu l. br.) vbs. til II. -virke. 1) til II. -virke l. Enhver (maatte) føle, hvor Lidet han . . formaar at udrette uden Hjælp og Samvirkning fra mangfoldige Sider. *Heib.Inhel.IV.149.* *FDreier.FrF.I.* Man havde forsøgt at give Indvielsen Præg af stor Højtidelighed under levende Samvirkning af Civile og Militære. *Brandes.F.454.* 2) til II. -virke 2; ogs. om den ved flere kræfters fælles virken frembragte virkning. *Orst.I.82.* Alt Dette klang sammen i mig til en Samvirkning, som dybt har husvalet mig. *Sibb.I.2.* et sådant Galleri af Breve . . er dog kun et Mosaikarbejde, hvor man mere må se på den hele Samvirkning af Tegning og Farver, end på den enkelte Del. *Hjort.B.I.Fort.*

-virksomhed, en. (l. br.) samvirken; samvirke (I). den første Form for økonomisk Samliv var en Samvirksomhed mellem Slægtens eller den udvidede Families Medlemmer. *Vorthj.III.2.17.* som navn paa sammenslutning: Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejde, oprettet 1932. *BerlKonv. XIX.9.*

Samvittig, adj. [sam'vidi] († -vittisk. *LTid.1741.99.*) adv. -t ell. d. s. ell. (†) -en (*Reiser.IV.106.*) (ænyd. d. s.; dannet til Samvittighed (og Samvid); anbefalet af Sporon

(se PEMüll.³xvii) og Levin til afløsning af samvittighedsfuld, men ikke trænet igennem; nu sj.) nøjeregnende; samvittighedsfuld. *Moth. S45.* de Sortes Jomfruer ere i denne Post saa samvittige, at de heller døe, end lade sig berøve deres Jomfrudom, førend de blive gifte. *Reiser.IV41. JBaden.Horatus.I.*8r.* hvor samvittigt end den kinesiske Regering vil søge at bevare sin Neutralitet. *BerlTid. 18/1904.Aft.I.sp.1.*

Samvittighed, en. [sam'vidi,he'd] *ft. (l. br.) -er (2Cor.5.11(ChrVI og 1907). Holb.Panis.I.2. Borrebye.TF.279. Ing.EM. III.190). (glda. d. s. (Da.Folkebøger.I.(1915). 69); fra mnt. samvitticheit; jf. i sa. bet. glda. samvit (sv. samvete osv., se Samvid), oldn. samvizka, oht. giwizzeni (nht. gewissen), got. miþwissei; gengivelse af lat. conscientia, gr. syneidēsis; egl.: samviden)*

1) en persons faste, konstante (jf. kristelig opfattelse af gud i ham nedlagte) bevidsthed om hvad der er godt og ondt, tjenende som en rettesnor for hans bedømmelse af hans handlinger; moralsk følelse; nu oftest (i best. f. ell. m. ubest. art.) m. forestilling om denne bevidsthed, følelse som en art sjæl, aand, der bifalder ell. protesterer mod personens handlinger; i videre anv., om fast mening ell. tro; overbevisning (12); tidligere ogs. i al alm.: bevidsthed; vidende. 1.1) i al alm. (de of-
30
40
50
60
rende) havde ikke mere havt nogen samvittighed (1819: Bevidsthed) om synder, naar de vare eengang rensede. *Hebr.10.2(Chr.VI).* den (?: ondskab) ængstes i Samvittigheden. *Visd.17.II.* „Først finder jeg i min Samvittighed, at jer Meening er falsk.“ „Efter en Fogeds Samvittighed kand man ikke fælde Dom i alle Sager.“ *Holb.Er.IV2.* jeg har aldrig min Livs Tid hørt, at en Vert i Paradiis har haft Samvittighed. *sa.11J.I.7.* Samvittigheden er en Tømme, førend man synder, men en Svøbe naar man har syndet. *Tullin.III.165.* Samvittigheden er Menneskets oprindelige Samviden med Gud om sit personlige Existentialforhold til ham, en umiddelbar, en følelig Samviden med Gud. *Mart.Dogm.9.* Du har tilintetgjort min Ungdom. Siig mig nu, kan Du forsvare alt det for din Samvittighed? *Tops.I.70.* Med saadanne Raisonnementer gik han som sædvanligt paa Accord med sin Samvittighed. *VKorfitsen.ES.69.* appellere til (*ErlKrist.MM.79*), tale til (*D&H.*), røre (*D&H.*) ens samvittighed *olgn.* raadføre (beraadføre, s. d.) sig med (gud og) sin samvittighed. *Holb.GW. IV.11(se u. raadføre 2.2).* *Kierk.II.85.* ofte i forb. ære og samvittighed. *Heib.Poet.V. 125.* sæt hun (havde) besværget mig ved min Ære, min Samvittighed, min Salighed, min Fred. *Kierk.III.225.* især i forb. paa ære og samvittighed, se bet. 1.4. samvittighedens røst (*MO.II.628. JesperEw.PF.148*) ell. stemme: de agtede paa . . . Samvittighedens Stemme i deres Bryst. *Mynst.Betr.I.*

15. Samvittighedens Stemme er den bedste Raadgiver. *Gylb.X.209. Kierk.VIII.152. jf.:* hin alvorlige Stemme i vort eget Bryst, som vi give Navn af Samvittighed. *Hauch.MfU. 191.* || m. nærmere bestemmelse af de krav, som man paa et ll. andet omraade stiller til sig selv; især i forb. som kunstnerisk, videnskabelig samvittighed. l. Publikums Deltagelse i en uretfærdig Behandling bidrog meget til at sløve (Oehlenschlägers) konstneriske Samvittighed i den Periode. *Mynst. (Hjort.B.I.139).* (Berg) havde den ægte politiske Samvittighed, Samvittigheden for det enkelte Tilfælde og Øjeblik, men som ikke forpligter længere frem eller til nogen Konsekvens. *EHenrichs.CB.86.* Videnskabelig eller kunstnerisk Samvittighed o. s. v. bestaar i, at et Menneske ikke trods Fristelser slaar af paa de Krav, hvorpaa dets Arbejdes Værdi bestaar. *BerlKonv.XIX.10.* han kan ikke forene det med sin samvittighed som videnskabsmand at underskrive adressen: || (nu næppe br.) gen. samvittigheds i forb. m. subst. (i ældre spr. kan det ikke altid afgøres, om der foreligger attrib. forb. ell. ssg.). rasende Mennesker, der intet havde til Rette-Snor uden deres eget fordærvede Blod og lidsige Affecter, som de kaldte Samvittigheds Drift. *Holb.Ep.IV43.* Af en god Samvittighed kommer Samvittigheds Roelighed. *Nørreg.Naturr.76. jf. Grundtv.SS.III. 525. sml. u.Samvittigheds- i ssg. 1.2) i særlige forb. m. adj. (ell. adjektiviske bestemmelser).* || daarlig ell. ond samvittighed, (uro i sjælen, beroende paa) bevidsthed om, at man har handlet urigtigt. *Hebr.10.22.* Du maa . . . have en ond Samvittighed, efterdi du er saa bange for mig. *Holb.Vgs.(1731).II.15.* Der kommer . . . en ung Pige . . . ilende, hurtigere end den onde Samvittighed efter Synderen. *Kierk.I.292.* Synden forstyrrer Sjælens Fred og virker en ond Samvittighed. *Katek. §52.* i Virkeligheden ligger der gerne bag disse Exempler den daarlige Samvittigheds Interesse, der veed, at det, den anfører for at bekræfte Reglen, dog kun er en Undtagelse. *ABDrachm.Åfh.16.* || god samvittighed, (ro, ligevægt i sjælen, beroende paa) bevidstheden om at have handlet rigtigt, fulgt samvittighedens stemme; ofte i forb. med god samvittighed. jeg haver med al god Samvittighed vandret for Gud indtil denne Dag. *ApG.23.1. Holb.Tyb.III.2.* *sagtens gaær det (?: forestillingen) lidt ud paa Natten, | Men siden kan man sig ogsaa lægge | Med desto bedre Samvittighed. *Heib.Poet.X.228.* hans Ansigt lyste af den gode Samvittigheds Ro. *FrPoulsen.VN.24. ordspr.:* En god Samvittighed er en blød Hovedpude. *Mau.8318. Krist.Ordspr.nr.7146. Feilb.* || en frelst samvittighed, se u. II. frelse 1. || eng (*Leth.(1800)*) ell. (nu kun, l. br.) øm (*vAph. (1759).* *Jacobi.(Skuesp.IV220).* *FrSneed.I.5. Oehl.IV.114. Cit.1832.(Hjort.B.II.309).* *Bl*

&T. *jf.* samvittighedsom) samvittighed, *samvittighed, der er meget nøjeregnende, sensibel.* || fri samvittighed, *god, frelst samvittighed.* (*dommere*) tar aldrig mod Foræringer, men for at have en fri Samvittighed lader deris Fruer tage dem. *Hob. Ul. II. 2.* *Er Samvittigheden fri, | Saa lad Verden snakke hen. *Brors. 130. nu kun i forb.* have sin samvittighed fri, se I. fri 5.3. || ren ell. uskadt (*ApG. 24. 16. Kierk. VI. 203*) samvittighed, *samvittighed, der ikke bærer paa nogen (skjult) brøde, synd.* jeg tiener (gud) i en reen Samvittighed. *2Tim. 1. 3.* en reen (*1819: god; 1907: ren*) samvittighed. *1Tim. 3. 9 (Chr. VI).* hans samvittighed var ikke helt ren | || rolig samvittighed, (*sindsro p. gr. af*) god samvittighed. *vAph. (1759). Isak. Dtn. FF. 197.* || en rum (ell. nu især rummelig *S&B. l. br.: elastisk. Larsen.*) samvittighed, se u. III. rum 2.2; ogs. m. tilføjelser som: hvori man kan køre og vende med heste og vogn. *Mau. II. 217. jf.: en Samvittighed, som man efter Ordsproget kunde vende og kiøre udi. EPont. Men. III. 15.* || en saaret samvittighed, (nu l. br.) om (*i nogen grad*) daarlige samvittighed. *vAph. (1759). Leth. (1800).* || (*jf. u. bet. 1.3; nul. br.*) i forb. sovende ell. (*mods.*) vaagen (*D&H.*), vaagende, vakt samvittighed. Disse handler med en sovende Samvittighed, eller en Samvittighed, som ikke meget anklager dem. *Mossin. Term. 428.* en sovende, vaagende og vakt Samvittighed. *ConvLex. XIV. 62.* han har vakt de sovende Samvittigheder. *D&H. II. 593. 1.3*) i særlige forb. m. verber (*kun de vigtigste er medtaget*). befri sin samvittighed, se u. I. befri 2 || lette sin samvittighed, befri sit sind, især ved at tilstaa forbrydelser olgn. *Kierk. XI. 275. ErlKrist. MM. 197. jf.: Samvittigheds-Lættelse. vAph. (1759).* || om forb. m. nage se nage 3.2. || samvittigheden slaar en, (*nu næppe br.*) man faar samvittighedsnag. (*de*) bleve slagne af deres Samvittighed (*Chr. VI:* vare overbeviiste af samvittigheden). *Joh. 8. 9. Grundtv. LSk. 49. Hrz. XV. 128. S&B.* || lade sin samvittighed blive hjemme, (*især dial.*) som *udtr. for at optrede letsindigt, frigjort ell. samvittighedslost.* „Jeg kunde maaskee nok finde nogen Udvey, hvis jeg ikke havde saa megen Samvittighed, som jeg har.“ — „Det er Ulykken. Men hvorfor lod du ikke din Samvittighed smukt blive hiemme.“ *Hob. Pants. I. 2.* Du har nok ladet din samvittighed blive hjemme. *Krist. Ordsp. 602.* || samvittigheden sover, man føler ikke samvittighedsnag (*fx. p. gr. af forhærdelse i synden olgn.*) (*modstanderne maa*) ikke fortryde paa, at jeg endnu roligere svarer dem: . . eders Samvittighed sover haardere end min! *Grundtv. Ud. V. 66.* *Dit Hierte sover, Din Samvittighed | Er slumret ind. *Hauch. Carl V. 122.* Mennesker kunne blive saa forhærdede i Synden, at de ikke føle Samvittigheds-Nag

. . man siger da, at deres Samvittighed sover; men den vil engang vaagne, om ikke her, saa hisset. *Katek. §52. VSO. S&B.* samvittigheden vaagner, *man faar skruper, samvittighedsnag.* nu vaagner min Samvittighed, nu angrer jeg, men forsilde, den Haardhed, som jeg har øvet mod dig. *Hob. Jep. VI. Kierk. I. 280.* vække . . Samvittigheden. *VSO. VIII. 39. 1.4*) i særlige forb. *efter præp.* || efter sin samvittighed, *følgende, i overensstemmelse med sin samvittighed.* Kongen (*bør*) vare den Eneste, som hersker efter sin Samvittighed. *Kierk. IX. 132. S&B.* || (*i*) mod sin samvittighed, *trodsende samvittighedens stemme; mod sin overbevisning. vAph. (1759).* Før dette var skeet, var det mod Kongens Samvittighed, at yde ham Hielp. *Mob. DH. II. 371.* det strider mod min Samvittighed. *S&B.* || bringe over sin samvittighed, (*nu næppe br.*) *faa sig til, kunne forsvare at gøre noget; bringe over sit hjerte. Leth. (1800).* || paa (*sin*) samvittighed († ved sin samvittighed. *Ev. (1914). IV. 314*), *følgende sin samvittigheds stemme; efter sin inderste overbevisning; især i udtr. for anmodning ell. forsikring om absolut ærlighed, oprigtighed ell. (alene) brugt som betydelse herom. (ofte i forb. paa ære og samvittighed). vAph. (1759).* dersom de blive saaledes ved, saa er jeg paa min Samvittighed nødsaget til at lade dem myrde. *Biehl. (Skuesp. VI. 404).* Jeg bad Adams sige mig paa sin Samvittighed: hvad det var. *Bagges. D. V. VIII. 407.* han (*blev*) paa sin Samvittighed . . spurgt, om han ikke vilde ønske (*osv.*). *P. Møll. (1855). V. 48.* *Siig mig paa Ære og Samvittighed | Din Mening om hvad nylig her sig hændte. *PalM. VIII. 106.* Det lover jeg paa Ære og Samvittighed. *LovNr. 250¹/10 1932. §866.* have noget paa samvittigheden olgn., (*tynges, have samvittighedsnag efter at*) have begaaet en synd, *forbrydelse olgn.; bære (det moralske) ansvar for; have været skyld i; (spøg.) have noget at tilstaa ell. meddele; have paa hjerte. Moth. VI. 56. Winth. VIII. 14.* At skrive et Forord er . . ligesom at have Noget paa Samvittigheden, der frister Fortroligheden. *Kierk. V. 7.* Faa nu ikke mere paa din Samvittighed, end du kan bære. *ErlKrist. NS. 72.* tage paa sin samvittighed, *egl.: paatage sig det moralske ansvar, skylden for noget.* Den Sag tør jeg tage paa min Samvittighed, den skal være min og ikke eders, jeg vil forsvare det for Gud. *EPont. Men. III. 344.* (*jeg maatte*) tage et Mord paa min Samvittighed. *Kierk. P. VIII. 1. 49.* nu især (*dagl.*) i videre anv.: (*paatage sig at*) ordne, bestride, besejre, gøre det af med noget; tage paa sin kappe. det veed jeg, at Jacob Tyeboe og jeg maatte tage den heele Armee paa sin Samvittighed. *Hob. Tyb. II. 1.* til Froekost toeg hand fire gode Glas Muskatel paa sin Samvittighed. *KomGrønneq. II. 209.* De . . tog Deres Pot

Kegler paa Samvittigheden som en Mand. *SHægaard.FG.374.* Ole sagde, at vilde ikke hun sløbe Barnet, skulde nok han; han skulde tage baade Per og Joppe paa sin Samvittighed. *EChristians.Joppe.(1889).59.* || uden samvittighed, manglende samvittighed; samvittighedsløst; tidligere ogs.: ubetænksomt; letsindigt. *vAph.(1759).* Handle uden Samvittighed. *Leih.(1800).* Et Menneske uden al Samvittighed. *VSO.*

2) uro i sjælen (der skyldes, at man ikke har fulgt sin samvittighed); betænkeligheder; skruper; samvittighedsnag, -kvaler; ogs.: betænkelig sag; synd. 2.1) † i al alm. hvor vel jeg spiller kuns for Tids-Fordriv, ikke for at vinde Penge, saa sinues jeg dog, at det er en Samvittighed, at vinde fra fremmede. *Holb.IIJ.1.5.* uden Følelse af Skam eller Samvittighed. *Ew.(1914).II.50.* vi spiste en heel Deel Lærker, med et Slags Samvittighed; men da de nu engang vare stegte, troede vi, uden Synd at kunne fortære dem. *Bagges.DVX.265. 2.2)* i særlige forb. m. verber. || gøre sig (en) samvittighed af ell. (nu l. br.) over ell. (sj.) om (*Ruge.FT.231.*), ved (*GyrLemche.S.I.184*) noget, lade blive en samvittighedsag for sig; lægge megen vægt paa; tage sig nær; nu især: nære betænkeligheder ved; have skruper over. de gøre sig ingen samvittighed af, at følge de udenlandske maneerer i at æde. *JJuel.194.* syndige Skikke og Vedtægter, over hvilke den ene ey har gjort sig Samvittighed mere end den anden. *EPont.Men.III.423.* Saavidt var jeg . . kommen i Forhærdelsen, at jeg ikke gjorde mig den ringeste Samvittighed af at misbruge hans . . Aabenhartighed. *CBernh.NF.III.26.* Hofskomageren gjorde han sig ingen Samvittighed af. Han havde længe nok misbrugt sin Overmagt. *AndNz.PE.III.206.* † m. inf. uden præp.: De udi Holland udkomne Franske Journaler ere i Sandhed nu saa beskaffede, at man næsten maa gøre sig en Samvittighed at læse dem. *LTid.1731.238. smst.1732.221.* || faa samvittighed, (nu sj.) faa skruper, samvittighedsnag. Karlen er frygtsom, og begynder at faae en Art af Samvittighed. *Ew.(1914).IV.111. Hostr.G.7.* have samvittighed af (*Bøgh.III.273. S&B.*) ell. over (*HCAnd.SS.VI.84*) noget, (nu sj.) have skruper, samvittighedsnag over. *jj.:* Ach steenhiertede Deylighed! har I da ingen Samvittighed at myrde et uskyldigt Menneske, og een, som tilbeder jer som en Gudinde? *Holb.Usynl.II.1.* || holde for (en) samvittighed, (nu næppe br.) anse for urigtigt, synd. *Holb.KR.III.9.* da bemælede Forhandling ikke hafde haft (*fremgang*), holdte Hans Majest. det for stor Synd og Samvittighed, at tage sligt længere i Betænkning. *Slange.ChrIV.877.*

3) billedl., som præd., om hvad, der virker paa en anden (andre) paa lignende maade som samvittigheden, har en væk-

kende, retledende ell. ansprende indfyldelse, paaminder en om ens pligter olgn. Qvinden er Mandens Samvittighed. *Kierk.I.61.* Michelangelo er bleven kaldt Italiens Samvittighed. Han var Menneskehedens. *Brandes.MB.426.* hun (var) ikke blot hans ømme Hustru, men ogsaa hans ømme Samvittighed (naar han forsømte sit arbejde). *Galsch.SR.28.*

10 **Samvittigheds-**, i ssg. [sam'vidi-
heds-] af Samvittighed (1); tidligere ofte skrevet i to ord, saaledes at det ikke altid er muligt at skelne ml. attrib. forb. og ssg. (jf. u. Samvittighed 1.1 slutn.), se fx. u. Samvittighedsfrihed, -løs-hed, -raad, -tvang, -uro, -værk. **-angst**, en. (nu l. br.) angst, der følger med en daarlig samvittighed. *vAph.(1759).* *Goldschm.II.56. ThomLa.AH.323.* **-anliggende**, et. (nu sj.) d. s. s. -sag, -spørgsmaal. *VSO. Mart.Den da.FolkekirkesForfatn.(1851).* 39. **-bid**, et. (efter tvj. gewissensbiss; jf. I. Bid 1 slutn., I. bide 4.2 slutn.; sj.) d. s. s. -nag. *Ruge.FT.146. RSchmidt.NH.210. Ekko. 1/10.1929.26.sp.3.* **-erklæring**, en. (jur.) erklæring, afgivet „paa ære og samvittighed“. *LovNr.371/1911. §3.* **-fri**, adj. (sj.) uden samvittighed. En elskende Kvinde, der som ganske ung handler udaf sin Lidenskab, er samvittighedsløs i Betydning af samvittighedsfri. *Brandes.XII.92.* **-frihed**, en. (nu næppe br.) frihed til at følge sin samvittighed i tro og tænknng; især: religionsfrihed. der blev besluttet, at en hver skulde have Samvittigheds Frihed. *Holb.DH.II.226. Kierk.XIII.441.* **-fuld**, adj. som nøje følger sin samvittigheds bud; især: som er meget omsorgsfuld, nøjeregnende i sit arbejde, m. h. t. sine pligter. være Samvittigheds-fuld i at holde sin Parole. *LTid.1741.349.* den samvittighedsfulde Lærer . . tildeler Enhver, hvad ham tilkommer. *Mynst.Tale.(1843).II.* Alt, hvad der paaligger ham, udfører han samvittighedsfuldt. *Goldschm.Hjl.II.693.* samvittighedsfuld Varetagelse af Deres Interesser. *Ludv.* || her til **Samvittighedsfuld-hed**. *Ing.KE.I.129.* at trage efter Lykkens Goder med stedse ringere Attraa. *Brandes.VI.161. Pol.19/1937. II.sp.4.* **-gerning**, en. (nu næppe br.) handling, som ens samvittighed har tilskyndet til. *Lodde.(Skuesp.IV.294).* **MO. ⊖ -grund**, en. Mennesker, der af Samvittighedsgrunde nægtede al Krigsdeltagelse. *Pol.19/1935.13. sp.6.* **-hensyn**, et. Alt, hvad der sælges i Slagterbod, spiser det, uden at undersøge noget af Samvittigheds-Hensyn (1819: uden at spørge for Samvittighedens Skyld). *ICor. 10.25(1907).* **-kamp**, en. (l. br.) strid med sin samvittighed. Efter en kort Samvittighedskamp trak han Papiret ud af Omslaget. *Pont.LP.VIII.265.* **-kval**, en. især i flt., om sjælelig uro p. gr. af samvittighedskampe ell. -nag. *Holst.R. S&B.* **-kvalme**, en. (jf. -kval; sj.). (han havde) 14 Børn med sin Elskerinde. Da han var 50 Aar, fik han Sam-

vittighedskvalme: nu vilde han gradvis se at bedre sit Levned. *N.Møll.V.Litt.II.387.*

-løs, adj. (*jf. -fri*) uden samvittighed; især: som er hell uden moralsk følelse, har sat sig ud over de menneskelige love, er uden hemninger (og derfor i stand til at øve de største forbrydelser); ogs. om handling: som vidner om en saadan mentalitet; tidligere ogs.: som tager sig sit arbejde, sine pligter let (*MO.*). Indvaanernes Skikke ere . . onde og . . Samvittigheds-løse. *LTid.1734.811.* hvilke Midler skulde vel være for slette for saa samvittighedsløst et Menneske? *Blich.(1920).XX.145.* Brandes. *XII.92* (se u. -fri). en samvittighedsløs Forbryder. *NatTid.5/1921.M.5.sp.5.* || hertil **Samvittigheds-løshed**. de evangeliske Christnes u-**evangeliske Omgængelse, Sikkerhed og Samvittigheds Løshed.** *EPont.Men.III.428.* (overklassen) har vist sig upatriotisk indtil Samvittighedsløshed. Brandes. *XI.101.* † **-mand**, en. (juldkommen) redelig, retskaffen mand. *JJuel.196.* *Hob.Ep.IV.407.* ☐ **-menneske**, et. person med en følsom samvittighed; samvittighedsfuld person. *Graversen.Kingo.(1911).40.* **-nag**, et. (*jf. -bid samt I. Nag 3.3*) om aandelig pine med selvbejdelse, anger olgn. efter uriglig, syndig handling. *Eilsch.Term.19.* Efter Syndefaldet følte vore første Forældre Samvittigheds-Nag; de skammede sig og frygtede. *Katek.§52.* (*nu l. br.*) i *flt.*: de qvældende Samvittighedsnag, der uforsonligen forfølge Sandhedens og Fornuftens Tyranner. *MCBruun.JSR.98.* **VSO.** **-pligt**, en. (*l. br.*) pligt, som samvittigheden paa-lægger en. *Ing.EF.II.167.* *Lehm.III.189.*

-raad, en. (efter ty. gewissensrat; *nu næppe br.*) skriftefader; oftest billedl. Damen, hendes Datter, og deres Samvittigheds Raad satte sig ned. *Ew.(1914).IV.43.* *Kierk.VI.188.* **-ro**, en. (*jf. -uro*; *l. br.*) sjælelig ro, ligevægt p. gr. af god samvittighed. *VSO.* **MO.** **-sag**, en. (*jf. -anliggende*) sag, der berører samvittigheden, maa overlægges samvittighedsfuld. *vAph.(1759).* Du er stadig den samme samvittighedsfulde Mand, for hvem ethvert Spørgsmaal er et Samvittighedsspørgsmaal og enhver Sag en Samvittighedssag. *Tops.II.382.* *Pol.27/1938.I.sp.3.* || i forb. gøre sig en samvittighedssag af (*jf. u. -skrupel samt* gøre sig en samvittighed af u. Samvittighed 2.2): *Slange.ChrIV.948.* Disse gode Venner (pegende paa Vægterne) ville slet ikke gjøre sig nogen Samvittighedssag af at bruge Magt imod Dem. *Hz.VII.341.* ☐ **-skrupel**, en. især i *flt.*: samvittigheds-kvaler, -nag; skrupler. kunne overvinde de Samvittigheds-Skrupler, som hun gjør sig en Ære af. *Lodde.(Skuesp.IV.270).* Axel (i *Oehl's „Azel og Valborg“*) føler ingen Samvittighedsskrupel ved det nære Slægtskab (med *Valborg*). *Kierk.VI.380.* Da hun saa døde, har Samvittighedsskruplerne taget Overhaand. Ans-varet for det Sjølemord, han havde be-gaaet, har han ikke kunnet bære. *Pont.LP.*

VIII.242. || (*nu næppe br.*) i forb. gøre sig en samvittighedsskrupel over (*jf. gøre sig en samvittighed over u. Samvittighed 2.2*). Dog skal ikke Qvinderne gjøre sig en Samvittigheds-skrupel over, at de fort-plante det menneskelige Kion. *LTid.1755.246.*

-spejl, et. (*jf. ty. gewissensspiegel*; *sj.*) om ting ell. forhold, der (som i et spejl) viser en, kalder paa ens (egen, onde) samvittighed. Samvittighedsspejl for evangeliske Geistlige. *CH Kalkar.(bogtitel.1866).* **-spørgsmaal**, et. spørgsmaal, der berører ens samvittighed, an-gaar ens overbevisning; spørgsmaal, der skal besvares ganske oprigtigt, paa ære og samvittighed; ofte blot om spørgsmaal af personlig ell. nærgaaende art. *Bagges.DVX.85.* At spørge Handelsmanden om sin Vinding og Pigen om sin Alder, det er et Samvittigheds-spørgsmaal. *VSO.* *Tops.II.382* (se u. -sag).

-tvang, en. (*nu næppe br.*) tvang m. h. t. overbevisning, tro; menings-, religionstvang. Samvittigheds Tvang og Religions Forfølgelse. *Hob.Ep.I.54.* *Mart.Den da.FolkekirkesFor-jatn.(1851).45.* **-tvivl**, en. (*jf. -skrupel*; *l. br.*) tvivl m. h. t. forsvarligheden, rigtigheden af ens handling. **MO.** **-uro**, en. (*mods.-ro*; *l. br.*). *Gud os alle vel bevare | Fra Samvittigheds Uroel. *Kingo.403.* den fremme . . Dronnings Samvittighedsuro over Helligdags-brøden med Silkeærmerne. *Ing.VS.II.149.* † **-værk**, et. d. s. s. -sag. jeg vil intet Ondt gjøre dig, det er jo et Samvittigheds Værk at handle ilde med et ungt Creatur. *Hob.MFbl.110.* *Spectator.121.* **-ægteskab**, et. (*jf. hemmeligt ægteskab u. hemmelig 3.1*; især *jur.*) ægteskab, indgaaet uden vielse, men iverigt til-stræbt ført efter de etiske krav til et ægteskab og under de alm. ægteskabelige former. *Nørreg. Privatr.I.188.* T. havde indgået samvittighedsægteskab med fru F. *Hjortø.FS.176.*

-øm, adj. (*nu næppe br.*) som har en øm samvittighed (se u. Samvittighed 1.2). *Tauber.Dagb.107.* *Tullin.II.52.*

Samvittisk, adj. se samvittig.

Sam-vækst, en. (*jf. Sammenvækst*)

1) (*l. br.*) det at vokse sammen til et hele; sammenvoksning; ogs. billedl. *VSO.* (danske bestræbelser) for at fremme Samvæksten af Sønderjylland og Kongeriget. *Ottosen.VH.III.169.* 2) (*l. br.*) vækst, udvikling, der fore-gaar samtidig med og i sammenhæng med en anden vækst, udvikling. Den virkelige Sprog-konst . . danner sig indenfra, i Samvæxt eller samtidig Udvikling med Forfatterens Tænke-kraft. *MO. 3)* (*nu næppe br.*) fossil, bestaaende af forsk. sammenvoksede dele. *TopJNorge.7.Hefte.107.* **-valde**, et. (hos sprogensere) jælles styrelse, regering, magt. *HjælpeO.* Gjukungernes og Sigurds Samvalde. *HUss.* *HeltekvædenieldreEdda.(1910).143.* **-vær**, et. [-væ:r] *flt. d. s.* (vistnok laant fra no. (*jf. Arkiv.XIII.86*); dannet som vbs. til være sammen ell. omdannet af no. samvære, se Samvære; *jf. -værelse, -væren samt Fra-*

Nær-, Overvær; især **⊖**) det at være sammen med en anden (andre) under sammenkomst, møde, selskab osv. ell. i (især: midlertidigt) samliv. disse to unge Mennesker . . kunde have viist den onde Verden det livsalige Syn af et Samvær, rigt paa Kraft, Kjærlighed og Renhed. *ThomLa.AH.292*, han fik en egen Veltalenhed ved Samværet med denne Mand. *Bang.S.203. Grønbl.LN.66* (se u. -svare). || (sj.) om rigsdagssamling. Tingets Beslutninger om Indtægter og Udgifter fattes efterhaanden enkeltvis under Tingets Samvær. *JohsSteenstr.SU.174. -være*, et. (vist efter no. samvære, *jf. ænyd. samvære*, sv. samvaro, oldn. samvera; sj.) d. s. *SoroSaml.II.190. J.Lange.MF.104. -værelse*, en. [-værls] (ænyd. d. s.; sj.) d. s. Ret og Uret forudsatte flere Menneskers Samværelse. *AS Ørsted.DydslærensPrincip.I.(1798).31. -væren*, en ell. (sjældnere) et (*Bergs.PP.595. UdeogHjemme.1877/78.70.sp.1. Gjel.TiKroner.(1893).198.*) (dannet som vbs. til være sammen; *jf. Sammenværen; nu sj.*) d. s. *Ørst.AN.II.43. Ægteskabet er noget Højere end den blotte Samværen af to Mennesker, der sætter Børn i Verden.Goldschm.I.230. Tops.II.134. (sj.) om rigsdagssamling: JA Hansen.Pol.Skildringer.(1854).310. -væv*, et ell. en. (*jf. Sammenvæv; nu næppe br.*) den maade, hvorpaa et stofs dele er ordnede i forhold til hinanden; struktur; ogs. om stof, væv af forsk. med hinanden forbundne dele. (asbestens) Samvæv (er) træed. *vAph.Nath.VII.585*, en Hinde, der bestaaer i en Samvæv af smaa Kiertler. *Frank.SM.1805.821*. Huderne . . have gienemgaaet en Giæring, som har udvidet deres Samvæv (*Texture*). *JFBergs.G.145. -væve*, v. [-vævl] (*jf. sammenvæve; sj.*) væve sammen, ind i hinanden; vist kun billedl. *Samvævet i en huld Forening, | 40 Hvad der i Sang og Tale er beslegtet, | Ved Harmonien har hinanden øgtet. *Winth.II.40. -ændring*, en. (*fysiol.*) det forhold, at ændringer af en ell. anden del ell. virksomhed i en given organisme medfører visse tilsvarende ell. opvejende ændringer paa andre punkter. *LandbO.IV.179. -øve*, v. [-øvl] vbs. -else (s. d.). (sj.) øve til at virke, optræde sammen. (Niels Bukhs) vigtigste Middel er Opvisninger med faa, meget udsøgte Gymnaster. Hans Evne til at samøve dem (er) uden Sidestykke. *Tilsk.1932.I.122. -øvelse*, en. (*jf. -øve; sj.*) vbs. til -øve; ogs.: øvelse sammen med en anden (andre); fællesøvelse. der (skal) være Samøvelser mellem Landmagten og Sømagten. *Pol.¹⁰/1889.2.sp.4.*

Sanatorium, et. [sana'to'ri:um] best. f. -iet; flt. -ier. (ligesom sv. ty. sanatorium dannet (efter Auditorium, Laboratorium oln.) til lat. sanare, hele, helbrede, se sanere) 60 helbredelsesanstalt for særlige sygdomme (især tuberkulose) ell. med særlig kurmetode (badebehandling oln.), især om en saadan anstalt, hvor patienterne underkastes

en længere kur under friere, mere hjemlige forhold end paa et hospital. *Meyer.⁵ „Sanatoriet for brystsyge“ ved Vejlelfjord. MinSkr.Nr.172°/1899*. Sanatorium for kirtelsyge Børn. *Krak.1926.II.1072. ErlKrist.DH.27*. komme, skulle, være paa sanatorium oln. | i ssgr. som Bade- (Skodsborg Badesanatorium. *Krak.1908.1271*), Gigt-, Tuberkulosesanatorium olt., *jf. Kystsanatorium. || uegl. J.Lange.I.379*. For op-hidsede Nerver maa . . Foraarsudstillingerne være et rent Sanatorium. *Pol.¹¹/1920.II.sp.1. || hertil ssgr. som Sanatorie-behandling, -forening* (forening, der søger at oprette sanatorier, skaffe sine medlemmer billigt sanatorieophold oln. *Krak.1926.I.215*), -kur (Vore *Sygd.II.278*), -læge, -ophold olt.

I. Sand, en. [san'] (ogs. Sande [sana]) se u. bet. 1. — dial. i forsk. (tryksvage) afsvækkede former, se u. bet. 2). (ænyd. gl. da. sand(e), sv. sann (fsv. sandr, m., san, f.), no. sann, *jf. eng. (for)sooth; substantivering af III. sand; jf. Sanden, Sandt(en) || formen Sande er en gl. ell. analogisk dannet kasusform (dat. ent.) ell. egl. dat. n. ent. af III. sand (jf. IV. for 15.3) || nu arkais. ell. dial., i rigsspr. kun (uden skarp adskillelse fra III. sand) i særlige (staaende) udtr.) (forsikrende) udtr. for, at noget er i overensstemmelse med sandheden ell. virkeligheden. 1) i præp.-forb. for sand (sande. *Oehl.Helge.(1814).65. sa. Digte.III.(1823).262*), sj. i sand (*Blich.(1920). XXVII.48*), med sande (smst. *XIX.162*), ved min sand (*RasmHans.M.36*), (sv. för sann, eng. forsooth; *jf. for sandt u. III. sand 1.4, for sanden, for sandingen, u. Sanden, I. Sanding) i sandhed; virkelig; sandelig. *En Pilgrim arm er jeg forsand.SalmHj. 612.3. *Hør du allerkiæreste Hustru min, | Jeg siger dig det forsand: | Op skalt du bygge Kirken af ny.Oehl.Digtn.I.93. *Vi tror paa Jesus, Gud og Mand . . | Født af Maria, Mø for Sand.Grundtv.SS.IV72. Heib.Poet.I.328. V244. Winth.SS.6. *Usynlig Sangens Glorie | mig følger overalt! | Og derfor kaldes jeg for sand | for Verdens lykkeligste Mand.LC Niels.VLM.17. se videre u. IV. for 15.3. 2) min sand ell. (ellipt.) sand (*RasmHans.M.220*) ell. (sj.) sind (*CDaugaard.Biskop Daugaard.I.(1896).54.55.56*), (ænyd. gl. da. (p)aa min sand(e), sv. min sann (fsv. a mina san), no. dial. mi(n) san (ogs. ja sann, nei sann); *jf. Sandten; nu næsten kun dial.) sandelig; min sandten. Esp.285. Feilb.II.594. OrdBS.(Sjæll.).* hvad var det nu, jeg vilde sige? Nu har jeg missen glemt det. *RudBay. EP.II.105. smst.127*. Jeg skal mændsne nok komme med. *M.Hans.(SvendbAmt.1922.82). smst.68. jf. III. sand 1.5: „Du kjører vist for stærkt, Hans,“ sagde Præsten . . „lad for Guds Skyld ikke Hestene styrte.“ — „De kan ikke styrte, Huusbond“ . . „Jo, Sand for Gud, kan de det.“ Bagger.BrL.153. sand for herren, se I. Herre 5.2 slutn.***

II. Sand, et ell. (nu næsten kun fagl. (om en vis sort) ell. dial.) en (Hob.Samt.20. LTid.1726.344. IslKyst.49. Grundtv.PS.III. 42. Blich.(1920).VI.152. ZakNiels.Saml. Skrifter.V(1905).269. Jerg.LT.91. Rode.D. 84. Esp.§114.1. Thorsen.61. spec. i bet. 2: IslKyst.40.55. VilhAnd.(IslSagaer.III.230). Trap. IX.215. jf. Levin.Gr.II.74. MO.). [sm.] Høysg.AG.37. ft. (nu uden for bet. 2) sj. i alm. rigsspr.) -e (Rich.II.177.335. jf.: Sandene ere stenige Materier.vAph.Chym. III.284. se videre u. bet. 2) ell. (sj.) d. s. (i bet. 2: Trap. II.128). || (sj.) m. særlig form i præp.-forb.: **sande** (efter udr. oven vande: Skagen Kirke havde snart kun Taarnet oven Sande.Pol.¹⁹.1936.Sand.12. sp.2). (ænyd. glåa. d. s., sv. no. d. s., oldn. sandr, ty. eng. sand, holl. zand; besl. m. gr. ámathos, sand, og rimeligvis m. lat. sabulum, groft sand; jf. II. Sande, IV. sande, Selning)

1) samling (stof, masse) af smaa (skarpkantede ell. afrundede) løse stenkorn (grovere end ler, finere end grus; i fagl. spr. om korn med tværmaal 0,05-2 ell. (naar „groft sand“ medregnes) 5 mm), især bestaaende af kvarts (jf. Kwartssand) og dannet i naturen bl. a. ved bjergarternes vejrsmuldring ell. (jf. Strandsand) ved bølgeslagets afslidning af (strandens) smaasten, muslingeskaller oln.; ogs. om andet stof af lign. art, spec. (i sgr.) om smaa krystaller oln. i en plantecelell. i den dyriske organisme (se Hjerne-, Høre-, Krystal-, Nyre-, Øresand). 1.) i al alm. sanden, som kommer flyvende med blæsten, kand blive liggendis i en bancke mit paa landet. JJuel.32. *Mons (o: signekøllingens kat) ved en Bogstav kun sin Meening gaf tilkiende | . . . som hand i Sanden skref. Hob.Paars.178. af hver stoer Baad med hviid Sand, som af Stranden tages og her i Staden indkommer, skal betales en Rigsdaler. Forordn. (Kvartudg.)¹⁹.1724. enhver, som . . . overbevises om at have gravet Sand ved Valbye Bakke uden for Sondermarken. Pl.¹⁹.1785. *En Haandfuld af den sølverhvide Sand, | Der ligger strøet paa Jorden. Hauch.DV.II.33. Herren skal gjøre dit Lands Regn til Sand (Chr.VI: pulver) og Støv. 5Mos.28.24. Uss.AlmGeol.71. Det var anstrængende at gaa i den løse Sand mellem Græstotterne. Nordkild.SF.35. om flygende sandmasse (jf. Sandbølge) *Har vi ej mod Storm og Sande | værnet vore lave Strande. Rich.II.335. smst.177. Sandet flyger om Asserbo. Nordkild.(bogtitel.1936). binde, dæmpe sandet, se binde 4.1, dæmpe 5.2. flyvende, løbende sand, se flyve (2.2), løbe (II.20.2). || (jf. Sand-glas, -ur; især forald.) anvendt i timeglas. *Livsalige Land, | Hvor Glasset ej rinder med Graad eller Sand (o: hvor der hverken er sorger ell. svindende tid). Grundtv.SS.IV.322. || (især tidligere) anv. som renselsesmiddel (skuremiddel), som gulv-sand oln. Tag mig 10 Bouteller Viin her ind,

som staar udi Sanden (o: i sandhuset, -rummet). Hob.Bars.IV.6. De Tallerkener ere ikke skurede med Aske; de ere skurede med Sand. sa.Stu.II.3. Han spyttede meget, Pelle maatte skifte Sand under ham (o: i hans spyttebakke) hver Dag. AndNx.PE.II.124. HMatthiess.KG.24. spec. i forb. slaa (Moth. S50. AndNx.DM.I.167) ell. (jf. sandstro; alm.) strø sand (paa gulvet). Moth.S880. Pont.FH.98 (se u. sandstro). Forstuen var strøet med Sand. Bang.HH.62. Halleby.214. anv. (som pynt) paa grav: *Hvorfor blev den (o: en tiggerkvindes grav) ei strøet med Sand? Kaalund.MB.I.251. Ordbs.(Sjæll.). || anv. (i st. f. jord) til at kaste paa kisten ved begravelse (jordpaakastelse). jeg (o: en degn) kand sige til en Bonde . . . naar der skal kastes Jord paa den Døde: Vil du have fiint Sand, eller slet og ret Jord. Hob.Er.I.3. Sibb. II.(1850).72. HCAnd.L.32. || (tidligere) anv. (i st. f. trækpapir) til at tørre det skrevne med (jf. Sand-bosse 1, -horn, -hus 3). vAph.(1764). han stroer Sand paa Brevet og folder det sammen. Ew.(1914).II.350. Hyl-ling.HJ.22. 1.2) (m. overgang til bet. 2) om sand (1.1), der dannet ei lag, en flade paa jorden, ved stranden oln. (Moses slog) den Ægypter ihjel og skjulte ham i Sandet. 2Mos.2.12. *(sølhunden) gjorde grumme Spring midt paa den hvide Sand. Helt.Poet.25. *Saa langsomt i Sandet | vi glæde afsted. Oehl.Digle.(1803).231. *Min spøde Fod har traadt den gule Sand (o: Jyllands hedejord). Blich.(1920).III.137. *Vildt i Vest (o: ved Jyllands vestkyst) med Klittag, Sandet | Løfter sig i Bjergets Sted. HCAnd.(IITid.1859/60.209). Hostr.SD.II.15. Lars Kruse. En Skildring fra . . . Sandets Regioner. Drachm.(bogtitel.1879). *Bølger skyller | enstonigt — Skvulp i Skvulp ind over Sanden. Rode. D.84. jf. II. Grus 1: det (hænder) oftere at Materiel kommer i Sandet (o: løber af sporel) ved en Station. Rambusch.L.185. jf. Arena: Fægtersandet (o: kamppladsen i Valhal). Oehl. NG.(1819).205. || (jf. bet. 1.3) i sammenligning. *Du gik med roligt Mod foran | den lille Karavane, | som gjennem Enevældens Sand | drog under Frihed's Fane. Ploug.NS. 100. *Hvidt er dit Legem som et Sand ved Havet. Jerg.B.20. 1.3) (jf. Sandskorn 2; i rigsspr. især **W**) bet. 1.1-2) i særlige (billedl.) udr., om noget smaat (findelt), noget løst, usammenhængende, noget i stort antal forekommende, ogs. noget værdiløst, goldt oln. krud her i landet (o: Rusland) agtes som sand. JJuel.224. ieg skal splitte dig ad saa smaa som Sand. KomGrønneq.III.241. *en høist forvoven Spiller, | Der kaster Penge væk, som var det Sand. Hauch.DV.II.183. I Aarens Løb randt den ene Reformidé efter den anden som Sand gjennem mine Fingre (o: flygtigt, resultatløst). Schand.SB.96. Denne store Virksomhed er som Sand, der løber bort mellem Fingrene

paa en. *Buchh.UH.230.* der (blev) pebet til „Fald i Fartøjene“. Det gik som Sand i Sæk (?: meget hurtigt), og kort derpå var Alle i Land. *AWilde.Krigen1848.(1892).36.* || om stort antal, overflod *olgn.* deres Kameler vare utallige som Sandet (*Chr.VI.* sanden), der er paa Havets Bred. *Dom.7.12. Ps.139.18.* *Utallig saa som Sand, | Og uden Maade, | Som Havsens dybe Vand | Er Herrens Naade. *Kingo.397. Stub.33* (se III. Gran 1). *Oehl.HK.(1828).172.* *var hans Synder end mangfoldige, | Som Nattens Stjerner og som Havets Sand. *Hauch.DVII.70.* *Penge har han | Saa tykt som Sand paa Venerssens Bund. *sa.SK.68.* *De tyske Horder (i 1864) mylred' som Sand. *VKorfitsen.KF.170.* Nerve-læger (er snart) talrige som Havets Sand. *KnudPouls.BD.160.* || om noget løst, usammenhængende *olgn.* gøre, sno baand (*Moth.S51*) ell. reb af sand, se I. Reb 1.1. hænge sammen som tør(t) sand, være usammenhængende *olgn.* *Moth.S51.* jeg (tør) ogsaa vove at binde ham det paa Ermet, der hænger sammen som tør Sand. *Biehl.DQ.IV.8.* *jf.:* *alle Fremtidsslotte sank ned som tøret Sand. *Ploug.NS.174.* nu især i udr. bygge paa sand *olgn.,* (*jf.* Sand-grund, -hus 1) om usikkert, daarligt grundlag (især overf., m. h. t. haab *olgn.*). en daarlig Mand, som byggede sit Huus paa Sand. *Matth.7.26. Holb.Mel.II.4. Clitau.IR.20.* *Paa mig hun byggede — Ulykkelige! | Du bygged ei engang dit Haab paa Sand. *PalM.AdamH.I.231. Lehm.III.84.* *jf. JPJac.II.184.* skrive(s) i sand, om noget, der hurtigt udslettes, glemmes. hans Beslutninger staae ikke fastere, end om de vare skrevne i Sand. *Biehl.(Skuesp.VI.394).* *Vi vil skrive i Sand, | hvad de Gamle led, | men i Sten hans Navn, | som for Frihed strede. *Cit.1888.(Trap.4II.151). Blaum.Sk.1.* han . . gennemgik i Tankerne den forløbne Dags Hændelser . . om det alt var som Skrift i Sandet. *KG Brøndst. Borretaarn.(1898).140.* || løbe ud i sandet *olgn.,* (*jf. ty.* im sande verlaufen) *egl.* om vandløb *ell. spor,* der forsvinder i sandet (hurtigt, sporstøst); overf., især om plan, virksomhed, der ikke fører til noget resultat, hurtigt opgives *olgn.* Der smaaarvlede, smaaadrak og smaa-kortspillede han Tiden hen . . og dermed randt hans Tilværelse ud i Sandet. *Schand.BS.38.* Hans hele store Formue var løbet ud i Sandet. Hvad han havde brugt den til, forstod ingen. *Wied.Fæd.282. Roos.HK.22.* (man paatænkte) at forene den botaniske Have med Rosenborg Have, men disse Planer gled dog ud i Sandet. *DarmHavebr.306.* *jf.:* (en rigsdagsmand) erklærede, at „dette Forslag er i det hele taget et dødfødt Barn, som er løbet ud i Sandet“. *SpaenerogSplinter.(1924).13.* herefter (spøg.): Den, der ikke vil forsvare sit Land, er som et dødfødt Barn, der tidlig eller sent løber ud i Sandet. *Platmenagen.1906.14.* || stikke hovedet i

sandet, (*egl.* om strudsen; l. br.) d. s. s. stikke hovedet i busken (se Busk 2). Tyskland (*kan*) ikke længere . . drive den Politik at stikke Hovedet i Sandet og lade, som om man intet hører eller ser. *BerlTid.12/11.1920.M.1.sp.2. DagNyh.21/12.1935.12.sp.2.* || kaste *ell.* (spjældnere) slaa (*Moth.S50*) ell. strø (*Rord.Va.74. sa.S.216*) en sand i øjnene, (*muligvis egl.* om fægterne paa arenaen) hindre en i at se klart; blænde, skuffe, narre en; stikke en blaar i øjnene. *PAHeib.US.507.* *Dog mangler ham ei . . List, som Ræven, | Til Sand at kaste Folk i Øinene. *Oehl.IX.87. Grundtv.Sazo.1.167. Pont.LP.VII.11.* (jeg) strøede mig selv Sand i Øjnene ved at tale om Idealer. *DagNyh.22/1911.Till.4.sp.4. jf.:* *en sølverhvid og klæbrig Sand, | Hvormed han blende kan sin Fjendes Blik. *Hauch.DVII.196.* || slaa ell. strø sand paa noget, (*vistnok egl. m. h. t. skrivelse olgn.,* der afsluttes, gøres færdig, ekspederes (se bet. 1.1 slutn.); muligvis ogs. (*m. tilknytning*) til forestillingen om sandstrøning (paa gulv, grav) som afslutning paa rengørings-, ordningsarbejde ell. om sandets anvendelse ved begravelse (jordpaakastelse)) gøre færdig; bringe til ende; afslutte; nu især m. h. t. noget uheldigt, ubehageligt *olgn.:* bringe ud af verden; bringe i glemme; (søge at) glemme. (de unge lapse har) Tid nok til at sidde 3 Timer (hos haarskæreren), og da skader det ikke, om de kommer for sildig til de betydeligste Forretninger og Tids nok til at slaae Sand paa. *Wiwet.D.8.* Alle roste Hans Majestæts store Klogskab og Takt i denne vanskelige Sag og beundrede, med hvor let Haand han havde strøet Sand hen over den. *Schand.IF.220.* Det er hans Livsopgave at glatte ud og strø Sand paa. *KSecher.Den fremmedeGæst.(1934).15.* Regeringen gør alt, hvad den kan, for at strø Sand paa Affæren. *JyllP.16/11.1937.1.sp.1. OrdbS.(Lolland).* *jf. Arlaud.360.*

2) (især faql. (geogr.) ell. dial.; (i ft.) uden skarp adskillelse fra II. Sande) et (begrænset) stedligt omraade, der (paa overfladen) bestaar af sand (1); sandstrækning; spec. om et af flyvesand dækket (kyst-, strand)omraade (*jf. Flyvesand slutn.*). *Moth.S50.* Om Sandenes Beplantning. *Forordn.12/1792.IV.* *Adspredte ligge | Dets (?: Karups) Lyngtagshytter i de gule Sande. *Blich.(1920).XX.189* (anm.: Bruges af Jyderne saaledes i Fleertallet om større Strækninger af Flyvesand). *smst.XXI.231.* De enkelte Klitbakker kaldes ialmindelighed her (?: paa Fanø) Sande, i Hjørring Amt Miler. *Andres.Klitf.84. smst.61.78. ZakNiels.K.13.* Nede paa de flade Sande løb Ryler og smaa Præstekraver, de benede illsomt langs Stranden. *JVJens.EE.194. Frem.DN.86. jf. Stedn.II.67.77.* || sandgrund i havet. *Cit.1703.(JensSør.II.52). WMariboe.Skizzer.(1860).77. Drachm.VT.148. Sal.*X.173.*

III. sand, adj. [san'] Høysg. *AG.134. adv. -t ell. (nu sj.) d. s. (Heib.Pros.VII.8).* (æda.

sandær (jf. Brøndum-Nielsen.GG.II.35f.),
 run. san (nom. f. ent. (jf. smst.I.131)), oldn.
 sannr (ogs. m. bet. „skyldig (i noget)“, jf. lat.
 sons (gen. sontis), skyldig, eng. sooth; side-
 form til got. sunjis, sand, sanskr. sant-, væren-
 de, god, sand (egl. præf. part.), lat. præf. part.
 -sens (gen. -sentis), i absens, travværende (jf.
 absentere), præsens, nærværende (jf. Præs-
 ens); jf. I. Sand, III. sande)

1) især om ytring olgn.: som (efter vedk. 10
 persons mening) er i fuld (og bevidst)
 overensstemmelse med det virkelige
 forhold, er rigtig. 1.1) i al alm., ofte med
 forestilling om det af sund moral, af etisk
 idealitet krævede. jeg veed, at det Vidnes-
 byrd er sandt, som han vidner om mig. Joh.
 5.32. det sande Ordsprog: Hunden vender
 sig igen til sit eget Spye. 2Pet.2.22. Ewig
 sand er Herrens Tale | Som i Himmelt, saa
 paa Jord. Grundtv. SS. III. 271. *skjøndt en 20
 Deel deraf var sandt, | Var der dog megen
 Løgn iblandt. Wilst. D. III. 9. det er sandt
 hvert Ord, hun siger. HCand. TB. III. 47.
 man har opfattet og fremstillet den Trilogie:
 det Skjønne, det Gode, det Sande. Kierk.
 IV. 379 (jf. HCand. (1919). III. 175). Den Ene-
 ste, der leilighedsvis har sagt et sandere
 Ord om min Betydning, er Prof. R. Nielsen;
 men dette Sande har han haft fra privat
 Samtale med mig. Kierk. XIV. 354. om en 30
 wedderhæftig, løgnagtig person(s) beretning):
 der er ikke et sandt Ord i alt det hand siger.
 Moth. S. 47. S&B. Feilb. || sige en et par
 sande ord (under fire øjne), (tidligere) ogs.
 uegl.: tale alvorligt (betrydende, dadlende) til
 en. Moth. S. 47. Jeg maa dog komme den
 Knegt i Forvejen, og sige ham et par sande
 Ord. KomGrønneq. II. 241. VSO. || (jf. bet. 40
 1.4 og 6; nu l. br. i alm. talespr.) i forb.
 sige, tale sandt olgn. Siger jeg sandt, saa
 prygler de mig; og lyver jeg, saa vil de
 henge mig. KomGrønneq. I. 155. *Jeg (o: Ole
 Vind) siger Sandt, og har Kalot, | Men ingen
 Hofmandsnode. Grundtv. RR. 93. Jeg fortalte
 Hr. H., at De aldrig siger sandt, saa længe
 De véd Løgn. Schand. AE. 113. jf. bet. 1.6:
 skal jeg sige sandt, saa synes mig at det
 ligner den eene af dem. Biehl. (Skuesp. VI.
 192). uegl., om ordsprog: Hauch. SK. 77.
 ordspr.: Mangen siger sandt og véd det ikke. 50
 Mau. 8386. De skal se vist til, som sandt
 skal sige. Krist. Ordspr. 269. || (jf. Sande-
 mand; m. overgang til bet. 2.1) \square om person:
 som taler sandt, handler redeligt olgn.; ærlig;
 oprigtig; redelig; sanddru (1). *Han (o:
 H. C. Ørsted) var saa sand, han var saa
 eiegod. HCand. SS. XVI. 192. Kierk. VII. 87.
 *Han (en maler) gav os med sin Pensel
 Fyn . . | Og lige trofast, sand og from | han
 fattede Sydens Lys. JVJens. JB. 70. jf. bet. 2.1: 60
 *Simpelt og sandt var hans Liv, simpelt og
 sandt var hans Kunst. Holst. D. II. 31. || (m.
 overgang til bet. 2.2; nu l. br.) om formodning
 olgn.: som er rigtig, holder stik, rammer det

rigtige. En dåre kand og spåe sant. Moth. S.
 631. jf. Sanddrømmer: *Drømme | Desværre
 tit er ikkun alt for sande. Grundtv. Opr. II. 12.
 spec. i forb. drømme, gætte sandt olgn.
 *Der gættede Du sandt (alm.: rigtigt)!
 Oehl. Helge. (1814). 75. *Saa drømme de (o:
 børnene) sodt om Bethlehem, | Og er det end
 forblummet, | De drømme dog sandt om
 Barnets Hjem, | Som laae i Krybbe-Rum-
 met. Grundtv. SS. I. 401. jf. bet. 1.3 slutn., 1.4
 slutn.: *Arven (o: den himmelske salighed)
 faar jeg vist og sandt, | Har den Hellig-
 Aand til Pant. Brors. 290. || sande tegn,
 (jur., foræld.) sikre, utvivlsomme tegn (indi-
 cier, beviser). Gribis nogen om Nattetide . .
 med sande Tegn, at hand ville stiele, eller
 gjøre vold. DL. I—19—2. 1.2) i udtr. som
 det er sandt ell. det er ell. var et sandt
 ord (De der siger ell. sagde) (Moth. O. 46.
 VSO. KBirkGrøn. SF. 123. Feilb.), det er
 (baade) vist og sandt (Blich. (1920). XIV
 157. Heib. Poet. V. 294. HCand. (1919). IV. 109.
 FBrandt. SK. 339. sjældnere: (baade) sandt og
 vist. Hauch. PF. II. 115. Pol. 7/1937. 10. sp. 5),
 (kun) alt for sandt (se III. alt 2.2),
 evig(t) sandt (HuddaLüt. L. I. 143. jf. evig
 4.3 slutn.), saa sandt, saa sandt (Buchh.
 SP. 8. Nordkild. SF. 93) ell. (jf. bet. 1.3) saa
 sandt, som jeg staaer her (Holb. GW.
 (1724). 10 sc. Lødde. (Skuesp. IV. 325). Korch.
 LL. 94), saa sandt som amen i kirken
 (Krist. Ordspr. 269. Feilb.), som to og to
 er fire (S&B. Feilb.), det er saa sandt
 som (det er) sagt (Nat. Tid. 9/1937. Sønd. 3.
 sp. 2. Berl. Tid. 23/1937. Aft. 9. sp. 1. jf.: Det er
 saa sandt og vist som det staaer skrevet.
 JernbaneT. 1/1937. 1. sp. 4) olgn., ofte m. for-
 sikrende bet., ogs. (især efterstillet ell. (jf.
 bet. 1.7) i forb. som det er sandt nok (S&B.
 II. 79) ell. vel sandt (Holb. NF. Fort. 7.
 Høysg. S. 254) olgn.) m. bet. af en indrømmelse.
 *Hand døde, det er sandt, men Febren ham
 forloed. Holb. Paars. 172. „Borgemesterens Søn
 har et godt Øie til hende . . Hans Fader er
 riig, dette var dog værd at tage i Betæn-
 ning.“ — „Ja, sandt var det. Det var ikke
 Grød at grine af.“ PAHeib. I. 43. „Brylluppet
 bliver med det Første.“ — „Ak det er da
 vel aldrig sandt?“ — „Jo gu er det sandt,
 jo!“ Heib. Poet. V. 301. hvor var det sandere
 end mellem mig og Dig, at Kjærlighed skaber
 Paradiis i den nøgne Ørken? Kofoed-Han-
 sen. LD. 27. „Menneskene er noget rigtigt
 Skidt og Skab!“ — „Ja det er sandt.“ . .
 „Og man er meget tiere gal i Hovedet, end
 man er glad.“ — „Ja, det er et sandt Ord.“
 Schand. TF. I. 255. Nylig havde han bakes
 med et Lig. I Embeds Medfor — det er sandt,
 men hans Udseeende var frastødende. Buchh.
 UH. 29. Vi sagde jo, som sandt det var
 (alm.: som sandt var), at det var til hendes
 eget bedste. Pol. 23/1937. Sønd. 6. sp. 2. jf. nyse
 sp. 52⁶⁶: Det er sandt, for det nyste han på.
 Krist. Ordspr. 269. det er ogsaa sandt, se

ogsaa 5.2. som adv.: Jeg troer vist og sandt, at (osv.). *Biehl.DQ.III.177.* || spec. det er ell. (tidligere) var (*Moth.S47. Høysg. 2Pr.24*) sandt, (talespr.) anv. som indledning til (et nyt afsnit af) en meddelelse, som en selvpaamindelse, udtryk for, at noget (væsentligt) pludseligt falder en ind, gaar op for en olgn. Nu glemte jeg hvad det var jeg vilde sige. Ja det er sant. Maatte jeg spørge hvad Alder Jomfruen haver? *Holb.Pern.I.4.* 10 Det er sandt, Trine! Du spiste jo i Onsdags hjemme hos din Moder, jeg har reent glemt at spørge Dig hvad I fik til Middag. *Heib. April.24.* P.S. Det er sandt, der er dog en Ting endnu. *Hauch.(Hjort.B.II.392).* Hvor er min Svoger? Det er sandt, han gik. *Goldschm. EJ.8.* Jeg tror ikke, han sagde Noget. Jo, det er sandt, han sagde, at der blev ikke Noget af det Hele. *Schand.IF.186.* Det er sandt, jeg skylder dig jo 200. *Soya.HF.33.* 20 1.3) saa sandt (som) anv. (som konj.) i forsikringer som (det lover jeg olgn.) saa sandt der er en gud til (se Gud 3.2), saa sandt hjælpe mig gud (se hjælpe 1.2 slutn.), saa sandt gud (herren) lever olgn. (*Jud.13.20. Brors.157. MO.II.631*), saa sandt jeg er ærlig ell. en ærlig mand (se ærlig), saa sandt jeg hedder N. N. (se hedde 2.1) ell. mit navn er N. N. (*Bl&T.*), saa sandt jeg lever (*SalmHus. 416.1. Holb.Paars.235. Heib.Poet.II.75. Buchh.UH.17.*), gaar (*Wilst.D.III.10*), sidder (*GyrLemche.VK.87*) ell. staar her olgn. (ogs. m. afsvækket bet., som udtr. for betingelse, forudsætning olgn.). Gid han faa en Ulykke saa sandt som han er her endnu. *Holb.GW.(1724).1sc.* *Saa sandt vi er af Fugleart | Og Hjarnes Skjaldestamme, | Det kjendes maa paa Bønder snart, | At tændt 40 jeg er Friheds Flamme. *Grundtv.PS.VI.382.* Den skal bøde, som det kommer fra, saa sandt jeg er Sigbrit Willumsdatter. *CBernh.NF.X. 26.* han saaes saamen ikke, saasandt jeg er en Synderinde, for De var fire Aar saavel. *Kofoed-Hansen.DL.52.* Saa er jeg dog den stærkeste af os, saa sandt jeg tror paa Aand. *KMunk.S.53.* man (er) kommet ind paa et Skraaplan, saa sandt som enhver Afgørelse . . maa bygge paa et mere eller mindre vilkaarligt subjektivt Skøn. *Børsen.^{28/1920.2.} sp.5.* || saa sandt anv. som forskrende (forstærkende) indskud (adv.): i sandhed; sandelig; i ønskende sætn. olgn. ogs.: (dog) blot. *Vil de kun saa sandt forsage | Ret for Alvor Dievelen, | Gud vil gjerne mod dem tage. *Brors.III.* *Ak, var jeg saa sandt, som den lodne Hund, | Fortøiet og vel tilhavns! *Winth.SS.82.* *Jeg er saasandt knap kommen mig af Skrækken. *Recke.HB.37. SvLa. FK.48.* Han skulde saa sandt lære de unge Mennesker, at Arbejdet skulde gores. *Leck Fischer.KM.184. 1.4)* for sandt, (jf. I. Sand 1, Sanden, I. Sanding; nu især arkais. ell. dial.) som (fuld) sandhed; i sandhed. „Det

er kun Eventyr“ . . „Jeg har i det ringeste hørt det fortælle for sandt.“ *Holb.Mel.IV.7.* Lad mig oftere høre saadan Snak, saa skal Du faae med mig at skaffe, det lover jeg for sandt. *CBernh.NF.X.26. OrdbS.(Lolland).* du kan tro, at det er sandt Niels, vi har jo . . Sybilles Spaabog og deri staaer det for vist og sandt. *UDahlerup.GT.15.* || som forsikrende adv.: i sandhed; sandelig. Hvad siger I til alle disse Nyheder? Forsandt! de indeholde kun lidet Trøsteligt. *Ellar.GH.I.39.* Jeg så . . „Der Lager“ og „Die Piccolomini“. Det var forsandt Schiller sat op i moderne tempo og sat ud for moderne instrumenter. *VVed. (DagNyh.^{11/1924.7.sp.4.} 1.5)* (jf. I. Sand 2 slutn.) sandt for gud olgn., anv. som forsikring: i sandhed; sandelig; ved gud. Det er sandt for Gud en syndig Spot, som De driver med det Allerhelligste. *Heib.Poet.I.25. Gylb. VI.118.* nu især i udtr. som sandt for dyden (se Dyd 3 slutn.), for herren (se I. Herre 5.2 slutn.). 1.6) sandt at sige, især knyttet til et efterfølgende udtr., m. bet. af en forsikring ell. (jf. bet. 1.7) indrømmelse: rent ud sagt; opriglig talt; ærlig talt. Jeg skiotter ikke meget om, sant at sige, at Rasmus Berg kommer hjem. *Holb.Er.I.3.* Men sandt at sige, jeg synes, jeg kan ikke bære det vel over mit Sind, saaledes at gaae hen og narre min Broder. *Skuesp.V.111.* *nu er Verden . . sandt at sige lidt forkeert. *Rahb.(Ivers.1785.40). CBernh.NF.IX.257. J.Lange.I.380. S&B. Feib. 1.7)* (jf. bet. 1.2; især ω) ellipt. sandt (*Kierk.XIV.123. Levin.*) ell. vel sandt (*CBernh.NF.X.149*) ell. (nu især) sandt nok, m. bet. af en indrømmelse (især m. fig. at-sætn. olgn.). Sandt, han tilbragte det meste af sit Liv i Krigens Bulder. . . men og sandt, at Pligt tvang ham der-til. *Jacobi.Abs.40.* *Sandt nok . . | Vi kan imellem ennuiere. *Wess.238.* „Sandt nok!“ (det lader sig ikke negte) det er en kostbar Fornøjelse. *MØ.* Var Børnene da ikke glade ved det? — Jo, sandt nok. *HansPovls.HF.94. Feib.* || sandt nok, anv. (spec. hos Hrz.) som indrømmende indskud (adv.): ganske vist; rigtig-nok (2); unægtelig. *Han var saa uregjerlig. Han var glad, | Saa kan man sandt nok aldrig dye sig rigtig. *Hrz.II.199.* han (var) omringet af en sandtnok romantisk, men tillige noget trist og vild Klippenatur. *sa.KV 155. sa.SvD.11.90. 1.3)* ikke sandt, brugt (paa lign. maade som hvad (se hvad sp. 791^{22E}), ikke (4.10) olgn.; især efterstillet) som (spørgende) udtr. for den talendes paakaldelse af ell. forventning om den tiltaltes bifald, (indrømmende) godkendelse, samtykke olgn.: har jeg ikke ret? mener, synes du ikke ogsaa (det)? „Jeg tænkte at en god Forligelse imellem Paarørende — — „Er en skøn, en opbyggelig Ting! ikke sandt?“ *Skuesp.VII.145.* Ikke sandt, De følger dog med os? *VSO.III. 54. Hauch.GM.81.* og saa giver Du mig Din Datter til Kone, ikke sandt? *Goldschm.F.312.*

*Barn, Du bli'er mig alt for dyr; | Men da Du saa propret sy'r, | Spare vi det atter, | Ikke sandt, min Datter? *PFaber.VV.117.* Ja, de blev jo gift, altsaa, og han var jo ogsaa meget forelsket i hende, men ikke sandt, nu havde han hende jo, og Mænd er jo Mænd. *Pol.²²/1937.Sand.2.sp.2.* *jf.*: Bare (*skuespilleren*) vilde lade være at udstyre alle mulige Forfatteres Dialoger med en Overflodighed af Ikke sandt?-er. Det er skæmmende Uvane. *EdgHoyer.(VortLand.²²/11.1904.3.sp.2).*

2) som udtr. for, at noget virkelig, fuldt ud er hvad det kaldes, anses for, er af den rette, egentlige art. 2.1) (*især w*) *m. forestilling om en vis anerkendelse, om noget, der ikke skyldes ell. er præget af falskhed, løgn, forstillelse oln.: søm (i sandhed) er, hvad det kaldes; ægte; rigtig; egentlig; virkelig.* En saa sand Ære bør gives alene til sande Fortjenester. *Sporon.Breve.I.118.* Den sande Lærde er altid den sande Store. *Mall.SgH.558.* *Venskabskabs eene | Udgiør Livets sande Lyst. *Rahb.PoetF.I.111.* *Hvi skriver nu en sand Poet? . . | i Korthed: For at giøre Nytte! *Oehl.Digte.(1803).266.* *Hvad Soelskin er for det sorte Muld | Er sand Oplysning for Muldets Frænde. *Grundtv.Udv.X.78.* *det er ikke meer Coquetterie! | Det er en sand, en om, en og en kjærlig Attraa. *Heib.Poet.IV.326.* *PMøll.II.178* (*se u. Menneske 2.2*). de gode Kunstnere er Jordens sande Adel. *EHannover.E.131.* Det var en Folketfest i Ordets sande Betydning. *VKorfitsen.GM.32.* i (ordets) sande mening, se Mening 3. (den) sand(e) kvinde, se I. Kvinde 2.1. sand(e) ven(ner), se Ven. || *spec. i relig. spr. (mods. hvad der hører til afgudsdyrkelse, vrangløre oln.). (gud gav israelitterne) rette Befalinger og sande (1931: tilforladelige) Love, gode Skikke og Bud. Neh.9.13.* Det var det sande Lys, som oplyser hvert Menneske, der kom til Verden. *Joh.1.9.* (Jesus) er det sande Viintræ. *smst.15.1.* den eneste sande christelige Kirke paa Jorden. *Grundtv.Udv.IV.400.* Der er kun een sand Gud, alle Tings Skaber og Herre. Hedningernes Guder ere døde Afguder. *Katek.§10.* den sande Religion. *smst. sand profet, se I. Profet 2.* || *som adv.* Der er i mine Tanker intet Land i Europa, hvor det kongelige Huus sandere venerationer end i England. *FrSneed.I.455.* (*tragedien*) Wallenstein . . indeholder mange andre sand tragiske Interesser. *Heib.Pros.VII.8.2.2)* (*især w ell. fagl.*) uden (*fremtrædende*) forestilling om følelsesbestemt vurdering, som udtr. for overensstemmelses-, identitetsforhold: virkelig; egentlig; om gengivelse oln.: *virkelighedstro* (*jf. natur-, portrætsand.*) herved opdaget . . den sande Forfatter saameget destovissere. *Balle.Bib.I.79.* jeg (*formodede*) at Man . . havde tilfirt mig den sande Brud. *Blich.(1920).XX.68.* Ulrik Frederik haabede ved (*en*) Sammenkomst at erfare Marie

Grubbes sande Sindelag. *JPJac.I.219.* Dette (*o: brodet, vinen ved nadveren*) er Jesu sande Legeme . . Jesu sande Blod. *Alterbog.453.* Meksiko . . Kaktus'ernes sande Hjemstavn. *NaturensV.1914.348.* denne Fest . . kan blive et sandt Udtryk for hele Folkets nationale Bevidsthed. *Howall.DB.10.* || (*fagl.*) om hvad der egentlig (*if. streng, korrekt, præcis sprogbrug*) svurer til en vis (*faglig*) betegnelse, mods. noget tilsyneladende, noget nærstaaende, lignende, beslægtet (*der i alm. spr. gaar under samme navn*): virkelig; egentlig; ægte. tvende Radices nemlig $d = 4$ og $a = \div 2$. Den første kalder mand en sand Radix, men den Sidste en digtet eller falsk Radix. *Cramer.(1765).42.* (*jeg*) peilede Reikianes i sand Nord $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$. *Miil.IslKyst.II.* den sande Skjørbug. *Tode.ST.I.28.* Stiernens sande Middags-Hoide. *Bugge.Astr.27.* en sand Platfodets Gang skeer (*sædvanlig*) med bøiede Knæ. *MR.1836.131.* sand Forsikringsværdi kaldes den virkelige Værdi paa det Tidspunkt, da en Skade indtræffer. *Forsikr L.5.* de sande (*o: ægte*) Ribbeen. *MR.1816.433.* den sande horisont, se Horisont 1. sand middag, se Middag 1.2. sand muk, se I. Muk. sand soldag, tid, se Soldag, Tid. || *hertil ell. til I. Sand muligvis udtr. sande tro, (ell. egl.): sandt at tro (jf. sandt at sige u. bet. 1.6); dial., l. br.) som forsikring: sandelig.* nu tror I jo, at det var hende selv der havde sat Ild paa Gaarden . . Men . . det havde hun ikke, for det havde Mogens gjort. Ja sande Tro havde han saa, det er mig bekendt. *JVJens.HH.I.170. 2.3)* (*især talespr.*) *m. forstærkende, forsikrende bet., især knyttet til ord m. en vis absolut ell. ekstrem (ofte nedset.) bet.: som fuldt ud er, (kan) siges at være noget; som (efter den talendes mening) med fuld føje (uden (større) overdrivelse) kan betegnes som; fuldkommen; komplet; ligefrem; ren (III.6.1).* (*især foran subst., der staaer som præd.*) jeg (*anser*) det som en sand Lykke for Dem, at De har forladt Hofstienesten. *Biehl.DQ.III.223.* Det er en sand Umulighed at forudsee alle saadanne Omstændigheder. *Ørst.II.75.* det (*er*) jo et sandt Mirakel, at han nu staaer her sund og frisk. *Winth.VIII.243.* (*Italien*) er en sand Svinestie. *HCAnd.BC.I.195.* (*jf. AnkerJensen.HCAndersensprog.(1929).77.*) Min Frøken! — De er en sand Engell *Bagh.III.33.* Jeg har . . et sandt Sværmeri for Lyngblomster. *Pont.DD.58.* Den en Gang udvalgte Plet forsvarer Hatten (*o: en pelslæl*) med sand Lovemod. *NaturensV.1912.372.* Min salig Tipoldefader var en sand Herkules. *IsakDin.PF.132.* en sand landeplage, mani, plage, se Landeplage, Mani (2), Plage (I.3).

Sand-, i sgr. [san-] (*ved sgr. af III. sand ogs. m. hovedtryk paa 2. ssg-led, se sand-druelig, -færdelig, -færdig, -synlig.*) af (I. Sand ell.) III. sand ell. især — saaledes

ndf., hvor intet andet bemærkes — af II. Sand (jf. Sands- i ssg. Sandskorn); saaledes ogs. (foruden de ndf. anførte) ssg. som Sand-aas, -affejring, -ballast, -barre, -beholder, -bestroet (jf. -strø(et)), -blandet, -bred, -brink, -bunke, -dyngge, -dæmpning, -fundament (jf. -pæl), -hob, -høj, -kulle (jf. I. Kulle 2), -kyst, -lag, -løsning, -losser, -læs, -masse, -odde, -plet, -skovl, -skrant, -sky, -slette, -steppe, -strækning, -tange, -tue, -tunge, -vogn, -vold ofl.; endvidere spec. en del dobbelte ssg., der er bot. navne for sandplanter, som Sand-frostjerne, -gaasemad, -hanekro, -kattefod, -marehalm, -rottehal, -skorem, -skærgræs ofl. **-aal**, en. (nu l. br.) **X 1**) (varietet af) aal, der lever paa sandbund (og har lysere farver); solvaal. HofmanBang. OdenseAmt.(1843).445. VSO. 2) (jf. -grøvling samt sv. sandål) alm. tobis, Ammodytes lanceolatus. Moth.S51. VSO. MO. Feilb. 20 **-afgift**, en. (foræld.) afgift, som betalles (til havnevæsenet) ved indførsel af sand til Kbh. Pl.^{23/10}1829.§10. MR.1852.369. **I. -ager**, en. (jf. -mark) sandet ager (mark). Moth.S51. VSO. || alm. som stednavn (landsbynavn). Trap.^{IV}205.498.557.781 ofl. **II. -ager**, en. (ænyd. d. s.; jf. -mand og II. Ager; foræld.) en med (hest og) vogn kørende sandmand (i købstæder). Forordn.^{22/10}1701.II,6.§1. EPont. Atlas.II.79. Resol.^{23/10}1846. MO. **-agtig**, 30 adj. (ænyd. d. s.; nu l. br.) som ligner sand ell. (i væsentlig grad) bestaar af sand; sandet. (især om jord(stykke), landstrækning) (staden) var omringet med øde og sandagtige Steder. Holb.Hh.II.128. til (humle) udfordres sandagtig . . . Jord. OeconJourn.1757.35. JP Prahl.AC.8.45. VSO. MO. jf.: bestaaer Jordlagerne . . . af Gruus og Sandagtighed (=: sandagtig jord), saa tiener det slet ikke at ploye for dybt. JPPrahl.AC.33. **I. -al**, en. 40 (mineral.) en væsentligt af kvartssand bestaaende al (I); almindelig al (mods. Jærn-, Stenal). Dalgas.BH.34. ForstO.

II. Sandal, en. [san'da:l] flt. -er ell. † -ler (JBaden.FrO.). (sv. eng. d. s., ty. fr. sandale, lat. sandalium; fra gr. sándalon, sandálion) 1) (jf. Saal 3) en som lettere (somer)jodtøj (tidligere spec. hos østerlandske og sydeuropæiske folkeslag) anvendt fodbeklædning, bestaaende af en ved rem(me) fastholdt saal af træ ell. (nu alm.) læder, hæleløs ell. med lav hæl, til dels ogs. (jf. Sandalsko u. Sandal 1) med lav kant og kapper (af læder). *Sandalen, som omgjordet | Hans Fod, var zürligt knyttet. Bødt. D.(1856).103. *den ydmyge Pilegrims Sandaler. Aarestr.SS.VI.167. PalM.Venus.183. hun lagde Sandaler under (Chr.VI: tog tøfler paa) sine Fødder. Jud.10.4. ApG.12.8(1907; se u. Saal 3). jf. Fod 1.2: *Forliebt og Ægteskab! 60 Saa ligetil | som Fod i en Sandall KMunk. DU.10. jf.: Træ-Sandaler, forsynede med en Stroppe over Foden, saaledes som de bruges i Badehuset. Wendt.LM.SA. || hertil ssg.

som Sandal-mager (Sandalmagernes Gade (jf. lat. vicus sandalarius). NisPet.(bogtitel. 1931)), -rem, -sko (let (højhælet) (dame)sko med rem(me) og smalt, ofte udskåret overlæder. Politie.Kosterbl.^{29/10}1925.1.sp.2. Varehus. 1936.29.32ff.), -snor (Schand.IF.158) ofl. 2) (foræld.) en hos oldtidens grækere og romere anvendt hestesko (af bast, læder ell. metal), fæstet til hoven ved remme. Sal.²XI.780. jf.: Romersk Heste-Sandal. Grunth.Besl.10.

III. Sandal, en. se Sandel(træ).

Sandart, en. [san(d)a'rd, -r(d)ør'd] († Sandat. Pflug.DP.334. EPont. Atlas.I.650). flt. -er. (fra mnt. sandat, ty. zander, sandart, sander, sanat; muligvis fra slavisk, men m. tilknytning til ty. sand (se II. Sand); jf. Sandørred) **X** en (i Danmark tidligere sjældent) ferskvandsfisk af aborrefamilien (med meget velsmagende kød), Lucioopera sandra. JJuel.375. Werfel.Fiskerb.16. Krøyer.I. 30. ESkram.HG.108. Frk.J.Kogeb.134.

Sand-arve, en. **♀** (l. br.) d. s. s. -vaaner. S&B. Flora og Fauna.1905.49. AaLange. FP.28. jf. JTusch.24. **-asfalt**, en. (fagl.) finkornet asfaltbeton (skæruer og sand blandet med asfalt). Da.Vejtidsskrift.1925.35. Berl Konv.XIII.349. **-baad**, en. (ænyd. d. s.; jf. -hest 2.2, -pram, -skude, -slæber; især fagl.) (større, i alm. halvdekket) baad til transport af sand (fx. af gulvsand til købstæderne ell. nu især af ballastsand til skibe). OeconJourn.1757.914. Harboe.MarO. Bek. Nr.302^{29/11}1915.§3. **-bad**, et. 1) (med.) om (behandling med) varmt sand, hvormed (en del af) legemet dækkes (anvendt mod gigt, isehias olgn.). Moth.S51. Panum.532. 2) (jf. -hede 2; især kem.) om (en jærnskaal med) varmt sand, hvori et i en kolbe olgn. anbragt stof (langsomt) opvarmes. vAph.Chym.III. 284. Green.UR.273. Christ.Kemi.61. **I. -bakke**, en. (ænyd. d. s., oldn. sandbakki; jf. -banke og -bjerg, -klippe) bakke, der (i væsentlig grad) bestaar af sand; (nu dial.) spec. om klit. Thurah.B.39. Thiele.II.36. Goldschm. SF.383. solsvedne Sandbakker. ErlKrist.MM. 180. || tidligere ogs. om (sand)banke i havet. Moth.S51. LTid.1727.4. **II. -bakke**, en. bakke (II.1-2) med (tørt, rent) sand, spec. til optagelse af mindre husdyrs ekskrementer olgn. (fx. som bund i fuglebur). Fleuron.IFA.18. **-banke**, en. (jf. I. -bakke og II. Banke (1)). Thiele.II.37. lyngbegroede Sandbanker. Trap.^{II}552. AarbFrørborg.1907.3. || nu især (jf. -bænk 2; spec. **♂**) om banke (II.2) i havet olgn. (delvis over vandets overflade, men uden vegetation). Cit.1703.(JensSør.II.43). Trende Hoved-Revler eller langs Landet løbende Sand-Banker, befæste Jyllands vester Side. EPont. Atlas.I.503. de frygtede for at kastes ind paa en Sandbanke (Chr.VI: syrten; 1907: Syrten). ApG.27.17. Scheller. MarO. billedl.: see mit Skib . . . lide Skibbrud paa Fortvivlelsens Sandbanker. PAHeib. Sk.II.311. Kierk.XIII.209. **-basse**, en.

(jf. II. Sand 2; nu ikke i alm. spr.) beboer af (sandet) kystland ell. o. Moth.551 (jf. VSO.). *ThitJens.AB.203*. **-bille**, en. (zool.; sj.) bille af slægten *Opatrum* ofl., der lever paa sandede steder. *Schade.Mors.(1811).210*. *Brehm.Krybd.494*. **-binder**, en. (fagl.) d. s. s. bindings-plante. *DenungeGartner.1928.119*. sp.2. *NaturensV.1936.469*. **-bindings-plante**, en. (jf. -binder; fagl.) plante, der er egnet til at fastholde (binde) sandet. *Nytteplanter.478*. **-bjerg**, et. (ænyd. d. s.; uden for stednavne) nu især dial.) (stor) sandbakke, (sand)kliit. *Pflug.DP.875*: ned igiennem Nørre-Jyllands vestre Side (er landet) mod Havet indgrændset ved Sand-Bierge. *EPont.Atlas.1.387*. *ThomLa.EL.32*. *Andres.Klitf.48.84*. *AchtonFriis.DSØ.II.298*. || som stednavn: *Trap.°II.85.IV.128.262* ofl. **-bjørn**, en. (zool., l. br.) den paa Nordamerikas prærier levende (amerikanske) grævling, *Taxidea americana*. *Brehm.Patted.274*. **-blad**, et. † især i ftl., om (tobaksblade, der er) sandgods. *Wilse.Fridericia.(1767).236*. *VSO. MO. -blæse*, v. vbs. **-ning**, jf. *Sand-blæserl. -blæst. ☼ paavirke (afslibe, mattere olgn.) overfladen af metal, glas olgn. med en ved en kraftig luft-ell. dampudstrømning udslynget masse (straale) af sand ell. smergulpulver. *Suenson.B.II.34*. Sandblæsning giver ru, grovkornede Flader (paa glas). *Bille-Top.39*. *OpfB.°III.1.192*. || part. sandblæst brugt som adj. *Krak.1906.1216*. Gennem Entrédrørens lange, sandblæste Ruder anede han en Skikkelse. *Tom Krist.H.8*. sandblæst Glas. *HFB.1936.29*. || hertil (jf. Sandblæser 2) ssg. som Sandblæse-ell. Sandblæsnings-apparat, -maskine, -metode ofl. *OpfB.°II.357*. *Sal.°XX.893*. **-blæser**, en. ☼ 1) arbejder, der udfører sandblæsning. *Bille-Top.9*. *Pol.°1936.12.sp.1*. 2) apparat til udførelse af sandblæsning; sandstraaleblæser. *Sal.XV.587*. Hovedst. *°1913.8.sp.1*. **-blæseri**, et. ☼ forretningsvirksomhed, fabrik, hvor sandblæsning udføres. *Krak.1906.1216*. *HFB.1936.122*. **I. -blæst**, en. ☼ sandblæsning (jf. Sandstraaleblæst). *Suenson.B.III.286*. || hertil ssg. som Sandblæst-anlæg (*TelefB.1926.sp.3612*), -apparat (*HFB.1936.400*). **II. -blæst**, part. adj. se -blæse. **-bord**, et. 1) ☼ om del af skib. 1.1) (jf. I. Bord 1 samt Sandspors-lem, -planke u. Sandspor 2.1) planke (dæksel) over sandspor (2.1). *Sø Lex.(1808)*. *VSO. KuskJens.Søm.71*. 1.2) d. s. s. -spor 2.1. *Harboe.MarO. Sal.°XX.893*. 2) (jf. -bænk 1, -tavle; foræld.) et ved børneundervisning anvendt skolebord, hvis plade var en (vandret) flad kasse med sand, hvori børnene skrev med en lille pind. *Mynst.Vis.1.24*. *Feilb.BL.312*. *AarbFrøborg.1918.135*. 3) (jf. -fang) ☼ i papirmaskine: kasse ell. rende (med tværribber i bunden), gennem hvilken den flydende papirmasse passerer (saalede, at sandskornene synker ned mellem ribberne). *PapirL.363*. **-bords-gang**, en. ☼ fortløbende*

række af sandbord, sandbordsplanke. *Larsen. -bords-lem*, en. ☼ sandbord (1.1); sandsporslem. *Larsen. -bord(s)-planke*, en. ☼ sandbord (1.1); sandsporsplanke; ogs. d. s. s. Sandbordsgang (*Larsen.*) *Harboe.MarO. OpfB.°II.531*(jf. Sandbordsplanke. *smst.462*). *Sal.°XX.893*. **-bund**, en. (jf. -grund) 1) (jf. I. Bund 3) sandet bund (sand, der danter bund) under vandet i hav, sø, vandløb. Vi ligger paa 20 Favne Vand, Sand-Bund. *SøLex.(1808).28*. der voxte ingen Blomster, intet Søgræs, kun den nøgne, graa Sandbund strakte sig hen imod Malstrømmene. *HCAnd.(1919).I.125*. store Kildevæld . . faldt ud i en Dam, hvor der var de dejligste Sandbund. *smst.215*. *Rich.SD.71*. *JVJens.EE.24.2*) (jf. I. Bund 7; l. br.) sandet jordsmon; sandflade; sandstrækning. *Moth.551*. Den bedste Rug voxer paa Sandbund. *VSO*. en udhugget Lysplet i Skoven . . Solen . . brændte ned mod Sandbunden. *Schand.IF.132*. den s. k. „hvide“ Klit, hvor Sandbunden endnu langt fra er dækket. *Nytteplanter.478.3* (l. br.) bund i rum, beholder olgn., der er dækket med sand. Kassen (s: fugeburet) havde Sandbund. *ORung.P.17*. **-bænk**, en. 1) Bænk 2; foræld., l. br.) langt, lavt sandbord (2). *OrdbS.(Fyn)*. 2) (jf. Bænk 7) † sandbanke (i havet). *Schyte.IR.V.176*. **-bølge**, en. (l. br.) dels om flygende masse af flyvesand. *Pflug.DP.874*. *Bagges.DVXI.196*. || dels om hvilende sandmasse med bølgeformet overflade. Taarnet rager op over de omgivende Sandbølger. *Goldschm.VT.234*. *Tolderl.F.III.191*. **-bøsse**, en. (ænyd. sandbøsse, -bøxe (bet. 1), ty. sandbüchse; jf. som navn paa en skriver: *Jens Sandbüchs.Holb.Stu.I.4*) 1) (jf. -horn, -hus 3; foræld.) beholder til sand, som strøedes paa det skrevne for at tørre det. jeg (saa) ham engang at tage en priis Sand af Sandbøssen i Steden for af Tobaks-Daasen. *Holb.Rpb.III.1*. *Ew.(1914).II.350*. *VSO.* („Hedder nu Sandhuus“). *Kidde.J.78*. *BiblotH.°I.110.2*(byggn.) et ved fjernelsen af bygningsstillads under en muret betonhvelving anvendt apparat, bestaaende af en med tørt sand fyldt metalcylinder, der kan tømmes langsomt ved aabning af en ell. flere udløbskanaler, og som foroven har et stempe, hvorpaa (en del af) stilladset hviler. *Sal.°XXVI.935*. **-celle**, en. (bot.) en med meget smaa krystaller fyldt plantecelle (hos slægter af natskyggefamilien). *Sal.°XX.894*. **-dag**, en. [III.2.2] (astr.) sand soldag. *BerlKonv.XXIV.455*. **-dal**, en. (l. br.) sandet dal; dal imellem sandbakker (klitter). *Büch.(1920).XX.4*. *Goldschm.SF.274*. som stednavn, se *Trap.°X.263*. **-drift**, en. (jf. -drive og Drift 1.2 og 5.5; sj.) spec. om flygende ell. sammenføjede sandmasse. *MO. FlyvningHær.121*. **-drive**, en. (jf. -drift og I. Drive 2; fagl.). *Amberg. Andres.Klitf.306*. *Uss.Daum Geol.°309*.

sanddru, adj. [ˈsanˌdruː, ogs. -ˌdru] († sanddrug. *LTid.1727.174*). inkt. og adv. d. s.

(*Moth.S47. Slange.ChrIV.769. Grundtv.PS.I. 310. J.P.Jac.II.208. LollGr.57. jf. Mikkels. Sprogk.175*); best. f. og ft. d. s. ell. (tidligere, til dels vel blot ortografisk) -e (2*Mos.18.21* (1931afvig.). *Moth.S47. Ing.RSE.VII.196*). (*glda.* sandru(g) og sannendry(g), *no.* sandru; *af* I. Sand og III. dru (I. drøj); *sml.* *oldn.* fridrdjugr, fredelig, olgn.; *jf.* sanddruelig; *især* $\text{\textcircled{W}}$)

1) om person: som (*især: altid, if. sin natur, af etiske grunde*) taler sandt, i sin(e) ytring(er) viser sandhedskærlighed; sandfærdig (1); ærlig; sandhedskærlig. du, vor Gud! er god og sandru. *Visd.15.1.* en ærlig og sandrue Mand. *Holb.HP.III.8.* en af de sandrueste Mænd jeg kiender. *smst.9.* Kun den Mand er sandru, som aldrig lyver. *PEMüll.*543.* *Var du sandru, har du loiet? *Heib.Dv.106.* man lever bedst med sig selv og andre Mennesker, naar man . . . er sandru mod sig selv og Andre. *Schand.Fr Prov.250.* hun var fuldt sandru, da hun sagde . . . at hun aldrig havde forrettet sin Andagt med et saa glødende Hjerte. *sa.IF.36. IsakDin.FF.10. jf.: lader os træde frem med et sandru (Chr.VI: sandt) Hierte, i Troens fulde Forvisning. Hebr.10.22. om profet, der spaar sandt: den store og sandrue (1871: i sit Syn tilforladelige) prophete. Sir. 48.30.*

2) (mindre br.) om mening, ytring olgn.: sand(færdig); ogs.: oprigtig; ærlig. *Holb. Paars.271.* *Mit Ord var sandru! *Oehl.ND. 217.* *fordre sandru Svar. *Heib.Poet.IX.83.* || om spaadom: som viser sig rigtig, indtræffer, holder stik. Min stakkels Datter vaander sig . . . med Trænkninger i alle Lemmer! Hexens Spaadom bliver meer og mere sandru! *PVJac.Trold.91.* || om lære olgn.: sand (III.2.1); rigtig. *Vi have saa hellig og sandru en Tro. *Grundtv.PS.III.120.* *en sandru Lære | Jeg dér har nemmet: ikke dunkle Sagn. *smst.II.333.* || om gengivelse olgn.: sand (III.2.2); virkelighedstro. *Kofoed-Hansen.L.341. jf.: i det kolde, sandru Dagsskær saa (hun) ham lave sig til at gaa i Seng, tung og usikker af Drik. J.P.Jac.II.208.*

sanddruelig, *adj.* [san'dru'ali] *adv.* d. s. (*Moth.S47*) ell. -t ell. (†) -en (*smst.*). (*ænyd.* d. s. (*især* som *adv.*); *af* sandru; *sj.*) sandru; sand(færdig); redelig. Værk efter Værk (*af Pont.*), baaret . . . af den dybeste og mest sanddruelige Menneskelighed. *Søiberg. (Pol.¹⁹/1927.3.sp.2).* *jf.: en Dommer kand uden Formindskelse af sin Retfærdighed og Sandruelighed indskrænke og moderere sine Trusler. Holb.MTKr.380. Sanddruehed, en.* [sandru-] (*ænyd.* d. s.; *især* $\text{\textcircled{W}}$) den egenskab ell. det forhold at være sandru (*især svarende til sandru* 1). saasom Gud er Sandrueheden selv, saa viger han ikke fra sine Ord. *Holb.Ep.I.286.* Sandrueheden . . . bestaaer i at tale Sandhed af Fornuftkærlighed. *Ørst.III.59.* naar jeg erfarer Sand-

heden af eders Udsagn, skal jeg kongelig belønne eders Sandruehed. *Ing.VS.I.130.* Hun havde . . . lagt sit Indre frem for ham med Sandruehed, der ikke veg tilbage for noget Hensyn. *FruHeib.HG.207.* *Af Udsyn og Mod kommer Sandruehed. *JVJens.VL.90. jf.: (han) nægtede med Sandrueheds-Eed. Slange.ChrIV.265.*

Sanddrømmer, en. (*jf. no.* sanddrømt, som drømmer sandt (om noget, der senere indtræffer), *oldn.* berdreymr, som har drømme, hvis tydning er aabenbar; *af* III. sand 1.1 (og 2.2); *sj.*) person, hvis drømme er sande (*gaar i opfyldelse*). Gisle . . . var stærk i Drømme og Sanddrømmer. *VilhAnd.(Isl Sagaer.III.243).* -dune, en. se -dyne. -dyb, *adj.* (*sj.*) om vej olgn.: som har dybt sand (et tykt lag sand). *HCAnd.(1919).IV.57.* -dyne, en. (*sj.* -dune. *Moth.S51. EMikkels.N.116*). (*jf.* II. Dyne; *især jagl.*) (sand)klit. *Cit.1703.(JensSør.II.42).* Olufs.Land-ocean.140. *HCAnd.TB.II.24.57. Lehm.III.15.* muligvis (*m. tilknytning*) til I. Dyne: en stor, rødbrøget Hugorm, der laa og saa' saa himmelfornøjet ud oppe i en Sanddyne. *Aakj. VF.195.* -dyr, et. (*zool., l. br.*) dyr, der lever i sand (sandede egne). *Fren.DN.621.*

I. Sande, en. se I. Sand.

II. Sande, en ell. (*sj.*) et (*se u.* Indsande). [Isanø] *ft.* -r ell. (*dial.*) d. s. (*Feib.; jf.* II. Sand 2). (*ænyd.* d. s. (*Kalk.V883, u.* Sand); *af* II. Sand; *jf.* II. Sanding; *især jagl. (geogr.) ell. dial.*) strækning af sandet jord (uden plantevækst); sand (II.2). Uden for den Bye Vrads er en stor Sande eller Sandflugt. *EPont.Atlas.IV.468. MDL. Andres.Klitf.75. Hedebogen.(1909).88. Aakj. DK.40. spec. i (jyske) stednavne som Hvide Sande, Højris Sande ofl. Trap.*V328.VIII. 295. jf. Feib. samt Stedn.II.11.*

III. sande, v. [Isana] -ede. *vbs. (l. br.) -else* (*Sibb.Aa.II.211. EMøller.Tinglysning. (1897).44.*) (*æda.* sannæ, *oldn.* sanna; *af* III. sand (1))

1) som udr. for en bekræftelse. (ofte i forb. sande (muligvis ved trykfejl (læsefejl): savne. *Holb.Bars.II.3*) ens ord). 1.) (uden for tilfælde, der staa paa overgangen til bet. 3, nu *især dial. ell. hos sprogrensere*) om person: erklære for sand(t), rigtig(t); bekræfte (2.1); ogs. m. bet. af indrømmelse (overvunden tvil olgn.): tilstaa; indrømme (rigtigheden af). der kommer Froicken, som skal sande mine Ord. *Holb.Kandst.IV.2.* alt hvad han (? Erik Menved) sandede eller benægtede, skeede alleene ved Ja sammænd, eller Neysommænd. *sa.DH.I.391.* Man spørge (hende) kuns . . . og hun vil sikkert sande min Paastand. *PAHeib.II.xi.* *Det maatte de Kæmper sande, | Det var et gruligt Syn. *Oehl.NG.(1819).37. Heib.Elv.15.* At Broen kastedes af efter Niels Ebbesen og hans Følge, det sander jo Saxos Fortsætter. *Sv Grundtv.(DgF.III.489).* Præstegaarden (var)

et nalmindelig elskværdigt Hjem. Dette sandedes af Omegnens selskabelige Familier. *KGBrøndst. Fædrenes Synd*—.(1895).1. *And N.x.PE.III.258*. Ja, ded er hardt nok! sandede Mads. *Gravl.Vejrgabet*.(1917).31. *Feilb.* || (*jf. bet. 3*) *m. forestilling om en ad erfaringens vej erhvervet indsiget som forudsætning for bekræftelsen*. „Ja, ja, Madame, hun skal engang savne mine Ord, vil hun kuns blive ved at drikke Coffee, saa skal hun nok see, at hun bliver ej gammel“ . . „døer jeg, saa kand jeg ikke savne hendes Ord“ . *Holb.Bars. II.3. sa.Paars.79.222*. *Dalens Søner i Skiul ei krøb | Det maatte Hr. Zinklar sande. *Storm.SD.144. PalM.T.8. IBegtr.DF. II.62. 1.2* (Ω, *nu sj.*) *om handling, forhold olgn.: være vidnesbyrd om, vidne om, vise (sandheden (rigtigheden) af) noget; bekræfte* (3). Udgangen vil sande mine Ord. *Holb.Plut.I.3*. *Mit Levnet bestandig har sandet, | Hvad Underværk Viinguden gjør. *Rahb.PoetF.I.152*. Aanden i Skolen . . forværedede sig, og sandedes nu til Umødsigelig-hed et gammelt Sagn af Johan Ludvig Hollstein . . at eet skabtet Faar kan fordæve en heel Hjord. *sa.E.I.157. Oehl.PSKr.I.198*. *See til de Gother! hvor de bryde paa! | Tænderne sande hvad Trynerne spaae (∴ *fjen-derne er lige saa vilde i handling som i ud-seende*)! | Hør, hvor de Vildbasser knuskel *Grundtv.Sazo.I.114*. En glad Dag skal erstatte os mange Gjenvordigheder, og sande mit gamle Ordsprog: Naar Enden er god, er Alting godt. *Hz.VII.189*. || (*jf. bet. 2; sj.*) *i forb. m. med. Erfarenheden har sandet det med, at Tyrkiet er intet mindre end Folkerigt*. *OeconT.I.14*. || (*sj.*) *m. præp. om. *(bisp Vilhelm) ved din (∴ Svend Estrids-søns) Side staaer (i Roskilde domkirke), | Hans Nærhed om din dybe Gudsfrøgt san-der*. *Oehl.PSKr.I.286*. || (*sj.*) *refl.: vise sig at være sand, rigtig; godtgøre, vise sin (indre) sandhed*. jeg siger, at jeg Intet optager i mig, uden hvad der er mig tilpas, det vil sige: hvad der inderligen sander sig i mig. *Sibb. Aa.I.266. jf. HDahl.SM.44*.

2) (*nu især dial.*) *som udtr. for samtykke ell. medhold*: sande noget med en ell. (*uden obj.*) sande med en, *ogs. m. tilføjelse*: i noget (*Oehl.HrS.(1817).230. KMunk.O.69*), *erklære sig evig med en, give en ret ell. medhold, holde med en (i noget)*. *Nep skulde man mig troe, dog maa man med mig sande. *Falst.Ovid.72. Ew.(1914).III.237*. Alle som vare inde i Salen, sandede det med Dronningen. *Molb. DH.I.273*. du (*vil*) vist sande med mig, at denne Gade . . er et melancholsk Sted. *Gylb. III.3. SvGrundtv.FÆ.I.89. II.173. Feilb. OrdbS.(Sjæll.,Fynofl.)*. || sande med (noget), *sig ja til; godkende; bifalde; billige*. *vAph.(1764)*. det vil gaae saa vidt (*at dine venner*) ei kan eller tør sige noget derimod, men maa tie stille, og som oftest sande med. *Suhm.I.93. OrdbS.(Sjæll.,Lolland)*.

3) (*jf. bet. 1.1*; „mindre sædvanlig Betydning“ . *MO.*; *i rigsspr. (især Ω) nu ordets alm. anv.*) *om person, uden tydelig forestilling om ytring: erkende (gennem erfaring); erfare (rigtigheden af); (faa at) føle*. *, „Jo jo, de Herrer Hofmænd kan hos Bønder | Nok lære lidt.“ — „Det har jeg ofte sandet.“ *Heib.Elv.13*. Man kan nu ogsaa have for Meget af en god Ting, det maatte han sande, Horelsen hos ham var for stærk. *HCAnd.(1919).III.176. Gylb.TT.129. PalM. AdamII.1.53*. Hvad jeg saa ofte har sandet, det maatte jeg atter sande her: „Tilværelsen er dog uendelig dybsindig.“ *Kierk.III.218*. Et Øjeblik glemte han, hvor slet han selv saa, men kom snart til at sande det. Pludselig følte han sig helt blandet. *Schand.SB.189*. *hver Gang du (∴ *udvandereren*) genser det gamle Land, | skal (*du*) sande, her blev dit Hjerte bundet. *JVJens.VL.109(jf. HARRYAnd. JL.291f.)*. *Feilb.*

IV. sande, v. [ˈsɑnø -ede. vbs. -(n)ing (se II. Sanding)]. (*sv. sanda, no. sande, ty. (zu)sanden, holl. zanden, eng. sand; af II. Sand; jf. sandet og for-, ned-, oversandet(t) 1*) (*fa gl. ell. dial.*) *komme, lægge, strø sand (paa)*. *Moth.S53. MDL. Hübertz.Ærø. (1834).251*. Stuen (*blev*) sandet. *Enkenogden Faderløse.(1869).27*. Der var en Sandkasse paa hver Side (*af lokomotivet*). Naar der skulde sandes maatte Fyrbaderen . . ud paa Fodpladen og strøe Sandet ned med Haanden. *Rambusch.JE.103*. næste Aar bliver (*høsten bedre*), for saa har han igen et nyt Areal indgrøttet og sandet og merget. *Ane-sen.JG.203. Esp.286*. sande gulvet, en grav *olgn. Feilb. OrdbS.(Sjæll.ofl.)* 2) sande til, (*til*)dække, fyldes med sand (*om fjordmunding, havn olgn. m. forestilling om derved fremkaldt trafikhindring, ubruglighed olgn.*). Veiene i Landet ere slette og Havnene sande til. *Fædrel.1860.661.sp.2*. Vraget sandede til, og man kunde ikke længere finde det. *Dagbl.²²/1860.3.sp.1*. Kanalen er sandet til. *Scheller.MarO*. || Ω *overf.* han stod på grund og sandede til . . det var pinende galt at blive liggende hjemme . . nu kunde han bryde af og tage lyre til de store have. *NMøll.H.27*. Skulde (*N.N.s digtere*) virkelig være ved at sande til? *OGEismar.ND.92. NisPet.SG.84*.

Sand-egn, en. (*jf. II. Sande*) sandet *egn; sandstrækning*. *vAph.(1764)*. Sandegne ere Sandegne, det er: slette, ufrugtbare Egne. *Olufs.NyOec.170*. De letteste (*plove findes*) i de saakaldte Sandegne. *Bleh.(1920). XXI.26. Goldschm.VT.35. AarbFrborg.1907. 9.18*.

I. Sandel, en. [ˈsɑnˈ(ə)l, ˈsɑnˈd(ə)l] († *Sandal*. se u. Sandeltræ). *fl. (i bet. 2; sj.) d. s. ell. sand(e)ler (Drejer.BotTerm.257)*. (*ligesom ty. sandel(holz), arab. sandal(wood) fra ital. sandalo; gennem arab. zandal af sanskr. candana*) 1) (*fa gl.*) *ved af forsk.*

asiatiske (især ostindiske) træer (jf. bet. 2), saaledes hvid ell. gul sandel (af *Santalum album* oft.), især anvendt til fremstilling af røgelse, parfumer olgn., rød sandel (dels af *Cesalpinia Sappan* L. (uægte s.), dels af *Pterocarpus santalinus*; jf. Rødrtræ), anvendt som lægemiddel, til garvning, som (rødt, brunt) farvestof olgn. Moth.S53. Clitau. PT.29. Bolsen.Farvebog.(1858).I. *Virak og Moskus, Ambra og Sandel! | her er den billigste Røgelsehandel. Drachm.1001N.9. Suenson.B.II.62. 2) (nu sj.) ♀ asiatisk (især ostindisk) træ med særligt ved (jf. bet. 1), især *Santalum album*, *Cesalpinia Sappan* L., *Pterocarpus santalinus*. Funke.(1801).II.251. *Der staaer en Plante bag Skovens Tjørn, | Den kneiser som Ceder og Sandel (om Frue Bittermandel). Heib.April.31. *Kystens duftende Sandelhæk. Friis-Møll.D.41. nu især i ssg. Sandelfamilien, (bot.) om familien *Santalaceæ*. Lange.Flora.307. Warm.Fropl. 190.

II. Sandel, en. se Sandtel.

Sandel, i ssg. især (fagl.) af I. Sandel 1; jf. ogs. u. I. Sandel 2. -brunt, et. (fagl.) brunt farvestof, der faas af sandel. Den gl.By.1927.41. -holt, et. (nu næppe br.) d. s. s. I. Sandel 1. vAph.Nath.VII.98. -holtz; Pflug.DP.813.

sandelig, adv. [ˈsanali] Høysg.AG.100. 30 (†) sandeligen. Joh.4.42(1907: sandelig). Holb.JH.I.263. Kierk.P.VIII.1.89.97. Jak Knu.Jy.1.303. (ænyd. d. s. (ogs. som adj.), glda. d. s., sv. sannerligen (fsv. sann(i)lika, adj. sann(i)liker), no. sannelig, oldn. sannliga (adj. sannligr); af III. sand)

1) (til III. sand 1; nu især højt. (bibl., glågs., arkais.) ell. dagl.) m. forsikrende bet., som udr. for en ytrings sandhed: med sandhed; i sandhed; saa sandt. 1.1) knyttet til et ytringsverbum ell. ellipt. (som indledningsord). || (som gengivelse af gr. amén, jf. amen) i Ny Test.(s evangelier; ved anførelse af Jesu ord): sandelig ell. (i Joh.; gentaget) sandelig, sandelig siger jeg eder ell. dig. Thi sandelig siger jeg eder: indtil Himmelen og Jorden forgaae, skal end ikke det mindste Bogstav eller en Tøddel forgaae af Loven. Math.5.18. Jesus sagde til (den bodfærdige rover paa korset): sandelig siger jeg dig, i Dag skal du være med mig i Paradis. Luc.23.43. sandelig, sandelig siger jeg Eder, at een af Eder skal forraade mig. Joh.13.21. || anv. som interj., m. flg. (hoved)sætn. Gud sagde: sandeligen (1931: Nej), Sara, din Hustru, skal føde sig en Søn. 1Mos.17.19. (gud) sagde: sandelig (1931: Jo), jeg vil være med dig. 2Mos.3.12. *Sandelig, det var Guds Finger, | Som gav Bruden Ørnevinger. Grundtv.SS.II.274. *om der gives en Gudinde | For Rytget, sandelig! da boer hun her. Blich.(1920).VI.252. sandelig om han ikke kom op af Kælderen! Buchh.UH.69. hun forspiste sig! Ja, sandelig, Lammestegen

var hende for stærk. JesperEw.K.60. || (især talespr.) i forb. saa sandelig. Moth.S6. Ja, saa sandelig er det ikke ham! Og han kommer her til mig! Nans.GF.62. Saa sandelig, om en saadan Afgørelse var let! KLars. GHF.I.133. Han . . . ser igen paa M. — næ saa sandelig om han husker den lille Pers dér. Soya.HF.50. 1.2) knyttet som forsikring ell. forstærkelse til hele sætningen ell. et led i denne, spec. sætn.-verbet (og i alm. stillet umiddelbart efter dette; til dels som en (mild) edelig forsikring; jf.: Indre Mission hængte Papskilte op med: Al Banden og Sværgen frabedes, men i Smug sa de „sandelig“. Gravl.Herredet.(1919).74. samt (efter min salighed olgn.; sj.): „Det var min Sandelighed ret, min Dreng,“ sagde Bedstemoderen. RibeAmt.1915.144). Det er sandelig dristigt og forvovent . . . at skride til saadant Foretagende. Holb.Herod.199. Denne Stad er meget gammel, og sandelig den ældste i heele Verden. LTid.1734.248. *Hvis Plutus dig har glemt | Med sine gyldne Gaver; | Da er det sandelig heel slemt. Storm. SD.169. *Fra Lieut'nant til Captain fører Ærens Vei, | Jeg sandelig ikke det vidste. Heib.Poet.IX.72. Han havde stor Lyst og Trang til at græde, men han græd sandelig ikke. Han lo med hele Ansigtet. Buchh.UH.10. jf. bet. 2: Herren er sandeligen (1907: virkelig) opstanden. Luc.24.34. || (især talespr.) i forb. saa sandelig. Jeg har saa sandelig ikke Tid. PAHeib.Sk.IV.131. Ing.VS.III.124. Blich.(1920).XX.34. ThitJens.KK.65. K. B. vandt (fodboldkampen), men der var saa sandelig ikke noget at raabe hurra for. Pol. 22/1937.8.sp.2.

2) (sj.) svarende til III. sand 2.1: paa sand (ægte) vis; virkelig. * dit Ord | Du (o: Jesus) er sandelig tilstæde. Grundtv.SS. I.648.

Sandel-olie, en. d. s. s. Sandeltræolie. VoreSygd.II.373. Nyteplanter.326.

sandel-elskende, part. adj. (bot., sj.) om plante: som især vokser paa (elsker, foretrækker) sand (sandet jord). Colchicum arenarium Waldst. et Kit. Sandelskende Tidløs. Kjørbøll.FB.149.

Sandel-træ, et. 1) d. s. s. I. Sandel 1. (Kalk.V885). Hauch.DVI.13. *her er Sandeltræ, hvormed du farver | Brystvorterne og dine Negle røde. PalM.TreD.119. Suenson. B.II.129. Sandal-: LTid.1720.Nr.13.4. 2) ♀ d. s. s. I. Sandel 2. vAph.Nath.VII.99. VareL. (1807).II.475. PalM.TreD.60. -træ-olie, en. (ogs. -træs-. Nyteplanter.458). æterisk olie, der faas af *Santalum album* oft. (jf. Sandelolie). MentzO.Pl.315. VareL.*753.

Sandemand, en. [ˈsanəˌman] (nu ikke i rigsspr. Sand-. Moth.S48. HPHans. T.7.12). (ænyd. glda. d. s., æda. sannand(æ)man, jf. æda. sannæ mæn, sanddru, retskafne, ærlige mænd (sml. III. sand 1.1 slutn.), oldn. sannaðar-, sannanarmaðr, person, der be-

kræfter, stadfæster noget, mededsmand; 1. led er æda, sannændæ, sandhed, retskaffenhed (se Sanden))

1) (jur., foreld.) især i flt., dels (i ældre tid) inden for jyske lovs omraade om en vis art af faste (livsvarige, af kongen ell. senere lensmanden beskikkede) nævninger, som (i et antal af indtil 8 i hvert herred ell. købstad) afgjorde markskelssager og (fra 13. aarh.) visse sager mellem kirke og bonde samt forsk. straffesager, dels if. Chr. Vs lov (i Jylland og paa øerne) om nævninger, til hvis afgørelse markskretter og tvivlsomme drabssager henvistes (indtil op imod 1800 (jordfællesskabets ophør), paa hvilket tidspunkt institutionen (uden for Sønderjylland; om Bornholm se bet. 2) efterhaanden traadte ud af funktion). Sandemænd skulle være otte lovfaste og boesatte Danne-mænd, og af Fogden til Ting udnævnis . . i tvivlsom Drabs Sager, og naar der tvivis om Markeskiel. DL. 1—16—1. Reskr.¹²/1735. §4. en lille bondeklædt Mand . . kom til i det samme. Det var Sandemanden i Brodersby. Holst. III. 37. Rosendal. D. I. 199. Munch Pet. DR. I. 22. uegl.: Den Danske Spectator Samt Sande- og Granskings-Mand. (tidsskrift-titel. 1745-46). jf. Spectator. 4. sandemænds tog (o: kendelse), se Tog. || hertil ssgr. som Sandemænds-tog (Kalk. III. 687. V. 885. Holb. DNB. 684. Reskr.¹²/1735. §4).

2) paa Bornholm: en amtmanden og herredsfogederne underordnet retsembedsmand; sognefoged. Sandemændene skulle iagttage det Fornødne ved Ildebrande paa Bornholm. KancSkr.²⁹/1828. P. NSkovgaard. B. 145. Rosenkrantz. MV. 9. LovNr. 50^a/1932. §1.

3) (m. tilknytning til III. sand 1.1 (og 2.1) og III. sande; ω , nu l. br.) person, der optræder som (vitterligheds)vidne i en sag. Rahb. Min. 1800. I. 281. Leth. (1800). jeg har Sandemænd med mig, som baade saae vort Haandslag og hørde vor endelige Aftale. Grundtv. Snorre. II. 41. || m. videre anv.: person, der taler frit, aabent, siger sande ord om en sag; sandhedsvidne olgn. jeg er det Timelige Sandemand, det er den selvbevidste Fornufts første sanddrn Tale. Grundtv. DVI. 119. jf. VilhAnd. Eras. I. 211.

4) (dial.) i flt., om skimmel ell. hvide gærklumper paa øl, eddike, vin olgn., som har været daarligt proppet, udsat for gæring olgn. (muligvis fordi deres fremkomst vidner om husmoderens svigtende omhu). Moth. S48. VSO. MDL. Feilb.

Sanden, en (Tychon. Vers. 293. VSO.); oftest uden art. [san(ə)n] (ænyd. gl. da. sannen (sænnen), sannende (sænnende), æda. sannende, sænnende (jf. Sandemand), oldn. sannendi; af III. sand (1); til dels (i jy.) uden skarp adskillelse fra (intk. af) III. sand (jf. Feilb. u. 3. sand); jf. I. Sand, I. Sanding, Sandten; nu arkais. ell. dial.; især i særlige udtr. (som præd., obj., efter præp. olgn.) sandhed; (noget) sandt. alt

hvad som herom sagdes, blev troet og holdet for Sanden. Holb. Herod. 301. Baud. KK. 138. bliv I knns ved, da faar vi Sanden at høre. JakKnu. CD. 37. holde sig til sanden. OrdbS. (Fyn). || i forb. m. være, i udtr. som det er sanden ell. (jf. Gud 4.3) gudsens (Helt. Poet. 197) ell. guds (MDL.) sanden olgn. Vil I nu, Monfrere, blive staaende stille ndi en Krog, saa skal I see, om det er Løgn eller Sanden, hvad jeg haver sagt. Holb. UHH. II. 1. Ja profectø er (jorden) rund, jeg maa sige det, som Sanden er. sa. Er. III. 5. T. Bruum. II. 371. Oehl. Digte. (1803). 28. JPJac. I. 176. || som obj. i forb. sige sanden olgn. Tob. 7. 10 (Chr. VI.; 1871: Sandheden). Joh. 19. 35 (1907: sandt). *kom! siig den bare Sanden. Tychon. Vers. 293. en ærlig Mand, der siger Folk sanden. Holb. LSk. II. 1. Iid din Hund og bekiend sanden. sa. HP. II. 4. *Hvis Sanden Hexen spaede . . | Os Qvinden vil forraade. Ing. VSt. 182. *Fjordens Fiskerpiger . . | de er jo ret medgørlige, om Rygтет Sanden siger. Draehm. M. 137. OrdbS. (Fynof.). den haltende ell. hinkende post kommer bagefter og siger sanden, se IV. Post 3.2. sanden at sige, sandt at sige. Sanden at sige, saa er det iekke saa meget for at forbande dig, som for at øve mig udi Frandsken. Holb. Jean. III. 1. || (jf. I. Sand, III. sand 1.4, I. Sanding og IV. for 15.3) i forb. for sanden. *det vil jeg for Sanden sige: | han havde baade Angst og Kvide. DFU. nr. 29. 57. (jf. Recke. (Danmarks Forviser. I. (1927). xv)). Winth. HF. 270. *Holdt du mig (o: en ravn) fængslet længere Tid, | Jeg troer forsanden, jeg døde. sa. SS. 33. Draehm. DJ. I. 49. || min sanden, se u. Sandten.

Sand-eng, en. (landbr.) eng, der hovedsagelig bestaar af magret sand (under et tyndt morlag). LandbO. I. 686. IV. 293. -erts, en. (geol.) d. s. s. -malm. Brännich. M. 114. VSO.

sandet, adj. [sanət] (no. d. s., jf. no. dial. sandutt; afl. af II. Sand (ell. part. af IV. sande); jf. sandig) 1) som delvis bestaar af sand, indeholder meget sand; sandblandet; fuld af, (om vej); dækket af et (tykt) lag af sand. Sandedt mark. Moth. S53. *den eensomme Mand, der staaer paa den sandede Strandbred. Heib. D. 92. en sandet Egn. Kierk. EE. II. 44. den sandede Kyst. JohsWulff. MG. 134. sandet jord. UnivBl. I. 352. Feilb. om vej: Det sandede Stykke Vei, som kommer, naar man er forbi Slukefter, fik jeg vadet igjennem. Sibb. II. 182. Skjoldb. SM. 20. || (til dels som part. adj. til IV. sande 1; jf. ogs. ndf. bet. 2) bestrøet ell. overdryset med sand. (beværtningens) sandede Gulv. AaDons. S. 132. om tagpap, der er behandlet med sand (jf. Sandpap): HFB. 1936. 40. 2) som (ved uheld, skødesløshed olgn.) er blevet forringet, tilsmudset, tilsolet ved paaførelse (ogs. iblanding) af sand. Maden faldt i Gulvet og blev sandet. MO. Kom ikke ind i Stuen med dine sandede Støvler. Levin.

Bastian.Nr.9.3. sandet Mælk. *MøllH.IV.408.* hvor du er sandet (paa hænderne, tojet) | **3)** som i konsistens ell. udseende ligner sand. (pærens) Kød . . sandet under Huden, noget stenet nærmest Karnehuset. *CMathies.DF.II.224. overf.:* (Ludvig Schröder) blev saa ivrig paa Statistik, at hans Foredrag undertiden blev lovlig sandede deraf. *HBegtr.LudvigSchröder.(1913).92.*

Sande-vrit, en. (ogs. Sand-vrifter. 10
*EPont. Atlas. I. 624. Brännich. Ornithologia. (1764). 56. vAph.Nath.VII.111. VSO. Sande-vrivt. Kjærbøll.445. Sal.III.687. endvidere Sand(e)-vrader, -bret, -vret, -vrøvt ofl. former, se Feilb. u. sandegrette, sandvrader.) (af II. Sand (1 ell. 2) ell. II. Sande; sidste led hører vel sammen m. (ell. er paa-virket af) vraade, vrade (mfl.), rode, grave; jf. Feilb. u. l. vrade; sml. bornh. sandrulla (Esp.286) samt Sandtel ndj.; dial.) † strand-piber (præstekrave), *Ægialitis (hiacula ell. cantiana). Kjærbøll.445.447. Andres.Klitf.209.**

Sand-fang, et. (jf. -fanger) ⚙ indretning til optagelse (fraskillelse) af sand || i papirmaskine: d. s. s. -bord 3. *OpfB.4.III.394. Hannover&Smith.Papir.222. || bassin (nedløbsbrønd uden vandlaas) paa kloakledning til optagelse af de tungere bestanddele i kloakvandet. Sal.2XX.899. HFB.1936.721.*

-fanger, en. (jf. -fang) ⚙ i papirmaskine: *OpfB.1.I.338. PapirL.296. || i kloakledning: Pol.18/1933.5.sp.2. || høfde, fangarm til kystbeskyttelse (dannelse af ny forstrand). Dagbl.18/1907.3.sp.3. -farve, en. (jf. -farvet, -graa, -gul, -hvid) sandlignende (lyst graalig) farve (især m. h. t. vævet stof). *Tidens Kvinder.27/1928.35. -farvet, adj. som har sandfarve. *PolitiE.Kosterbl.10/1924.1.sp.2. en chick, sandfarvet Rejsedragt. AdDons.S.269.***

-filter, et. filter (spec. ved vandforsyningsanlæg), bestaaende af (fint) sand (med underliggende lag af grus, smaasten olgn.). *Panum. 174. Sal.2VIII.44. jf. Sandfiltrering. Opf B.2.IV.2.35. -fisker, en. (jf. -graver; jagl.) person, der graver sand op fra havbunden. *FlensbA.11/1936.2.sp.1. -fjording, en. (jf. Fjording 3; nu næppe br.) beholder (fjording) med (gulv)sand. *HCAnd.AV.9. -flade*, en. flad sandstrækning (strandbred olgn.). *Thom La.EL.80. Hørlyk.Sommer.(1910).24. -flak*, en. (ikke i alm. spr.) d. s. s. I. Flak 1.2. *Jens Sør.I.106. Baud.HB.5. ErlKrist.MM.182.***

-flue, en. (jagl.) sommerfuglemyggen *Phlebotomus papatasi*, som overfører et smiltstof, der fremkalder febertilstand, papatasifeberen. *Vore Sygd.II.159. -flugt, en. flt. (l. br.) -er (*Blich.(1920).XIII.187. Historisk Efterretning om Sandflugter i Norre-Jylland. L.Esmarch.(bogtitel.1817)*) ell. -e (*AKohl.MP.III.153.*) (ænyd. d. s.; jf. -drift, -fog, -løb; især jagl. ell. Ⓜ) 1) det forhold, at (flyve)sand (i betydelig mængde) føres af sted af vinden; ogs. konkr. (jf. bet. 2), om saadant flygende sand. *DL.2—22—22. EPont. Atlas.I.460.II.256. HCAnd.**

(1919).IV.60.105. *Med Toilen løs om Hal-sen | Stred Hestene som bedst | Igjennem Sne og Sandflugt | Og den hvinende Blæst. *Holst.D.I.120. Andres.Klitf.5.44.71. Uss. DanmGeol.310. Feilb. 2)* (især jagl.) sandstrækning, frembragt ved sandflugt (1); flyve-sandsstrækning, indhegne, beplante en Sandflugt. *MO. Drachm.PV.16.109.133.* beplante den meget lange Sandflugt mellem Rønne og Hasle. *Tilsk.1918.I.336. -flugt ell. (i alm.) -flugts-, i sgr. især (jagl.) af Sandflugt 1; saaledes bl. a. Sandflugts-distrikt, -egn, -strækning (*Andres.Klitf.44. Sandflugt-: Prom.1/1805. jf. Sandflugt 2)* ofl., spec. i udr. for, hvad der hører til sikring imod, bekæmpelse af sandflugt olgn. (især m. h. t. forhold i Vestjylland; jf. tilsvarende sgr. m. Klit-) , som fx. Sandflugts-arbejde (Sandflugt-: *LovL.V.33.*), -bestyrer (*Andres.Klitf.78.*), -dæmpning (*Prom.1/1805. Sandflugt-: EHolm.(AarbFrborg.1907.10).*), -forsikring (*ForsikrL.120.*), -kommission (*VSO. Lov1/1867.§1. Sal.2XIV.139.*), -kommissær (*Prom.1/1799. Andres.Klitf.318. Sandflugt-: Sal.XIV.951.*), -plantage, -plante (*VSO.*), -væsen (*Lov2/1867.§1. Sal.2XIV.139.*) ofl. **-flynder**, en. (ænyd. d. s.; jf. -skrubbe; nu l. br.) ⚔ om forsk. flynderfisk af slægten *Pleuronectes*, som skrubbe, *P. flesus* (*LHBG. Lesoe.(1802).159. Krøyer.II.279. jf. MDL. Feilb.*), ell. slette (ising), *P. limanda* (*Moth. S51. vAph.Nath.II.467. Feilb.*), -fog, et ell. (nu dial.) en. (*Moth.S52. KSelekskr.VII.192. VSO. Feilb.*) (nu ikke i rigsspr. -fug. *Moth.S52. — sj. -fyg. Nordkild.SF.123.*) (ænyd. d. s., oldn. sandfjūk, -fok; jf. -hagl, -regn, -rog, røg; nu især dial.) fog af sand; sandfygning; sandflugt; ogs. konkr.: flygende sand. *JensSør.II.31. VSO. Bregend.Møllen.(1936).100. -foged*, en. (jf. II. Sand 2; foræld.) person, som havde opsyn over et beplantet sandflugtsdistrikt. *D&H. AarbFrborg. 1921.120. -form*, en. spec. (⚙) om støbeform af sand; sandstøbeform. *VidSelskSk. II,1.174. Hannover.Tekn.17. AndNz.PE.III.259. || ogs. om legetøj til brug i sandkasser. -former*, en. (l. br.) arbejder, der støber v. hj. af sandforme. *FMLange.Criminelsager.I.(1836).43. jf. Sandformeri. TeknO. Sandformning.Larsen. -frø*, en. (zool.) den australske frø *Limnodynastes dorsalis* (der lever i sandede egne, om dagen ofte nedgravet i sandet). *BøvP.II.604. -fug*, et. se -fog. **-fugen**, part. adj. se -fyge, fuld, adj. (ænyd. d. s.; jf. -rig; l. br.) fuld af sand; (meget) sandet, en sand-fuld (1871: sandig) vey. *Sir.25.21(Chr.VI). -fyg*, et. se -fog. **-fyge**, v. vbs. -ning (*D&H. Hatt.L. 98.*); jf. -fog. (Ⓜ ell. jagl.) især som vbs. ell. i part. sandføgen (*Rord.LB.53.*) ell. † -fugen brugt som adj., om sted: tilføjet ved sandflugt, den sandfugne Strækning. *Forordn.1/1792.§1. J Mandix.Haandb.II.449. Grooss.Sandflugtsstrækningerne i Jylland.**

(1847).5. **-færdelig**, adv. [san'fær'dəli] (ænyd. d. s.; nu l. br., nærmest arkais. ell. spøg.) sandfærdig(t); i sandhed. Høysg.S.128. || som forsikringsord: sandelig (1.2). „Tor vi have den Ære (s: at se Dem hos os)?“ — „Aa ja saamend. Det vil sandfærdelig være mig en Fornøielse.“ Oversk.II.89. Tilsk.1921. I.317. jf. (som adj.): ville I ikke troe med det Gode, saa skal vi i sandfærdelig Sandhed lære Jer til at troe med det Onde. Oversk.I.433.

sandfærdig, adj. [san'fær'di] adv. d. s. (spec. i bet. 3.2) ell. -t ell. (†) **-en** (Moth.S48. LTid.1750.378.1752.45. VSO. JPJac.I.163). (ænyd. d. s., sv. sannfärdig (jv. sanfärdhoger), no. sannferdig; af III. sand; jf. -færdelig; især **Ⓜ** 1) (nu mindre br.) om person: som (til dels spec. (mods. sanddru 1): ved en vis lejlighed) taler (helt) sandt; op- 20 rigtig; ærlig. Moth.S47. *bekræftet er Sagnet | Af sandfærdige Mænd. Hauch.DVII.44. MO. Levin. 2) om betyning olgn. 2.1) (fuldt ud) sand (III.1); ogs. spec.: som har sandheds (rigtigheds) præg; troværdig. En Sandfærdig Ny Wiise Om Peder Paars. Holb.(bogtitel.[1719]). jeg skal fortælle jer en Historie, som er saa sandfærdig, som jeg staaer her. sa.Her.I.3. denne Fortælling . . er ligesaa utrolig, men mere sandfærdig end mange andre, som vi forskrive fra Ulandet. Büch. (1920).X.64. Gravl.EB.62. 2.2) (nu sj.) om mening, forhold olgn.: rigtig; sand (III.2.1); virkelig. oplyse . . om Tingenes rette og sandfærdige Sammenhæng. Gram.Breve.84. *jeg undrende hørte | Øens sandfærdige Navn: Thorsing, ey Taasing, forvendt. Oehl. PSkr.I.332. JPJac.I.182. || (sj.) d. s. s. III. sand 2.3. vi have ikke megen Moerskab, thi vi have faaet et sandfærdigt Oktobers-Veir. Heib.Ungd.67. 3) som adv. 3.1) svarende til bet. 1 og 2(1): sandt; i ell. med (fuldt) sandhed. Moth.S47. *svar sandfærdigt nu paa hvert et Spørgsmaal. Heib.TR.nr.63.9. jf. bet. 2.2: da er det sandfærdigt saa, at han, ved at være Menneske, er herligere end Salomos Herlighed. Kierk.VIII.259. jf. bet. 3.2: Er det sandt, er det sandfærdigen sandt? JPJac.I.163. 3.2) (nu nærmest glgds. ell. spøg.) som forsikringsord: sandelig (1.2). jeg indseer sandfærdig ikke, hvad De mener med saaledes at antaste mig. Ing.L.II.14. „jeg frygter, at jeg kjeder Dem.“ — „Nei, sandfærdig om De gjør.“ Hrz.XV.328. „Naa-dige Herre, der er serveret.“ — „Naa, det var sandfærdig paa Tiden, for jeg er saa hungriig som en Tærsker.“ CKMolb.Amb.33. det har I sandfærdig Ret il Baud.KK.28. nu har jeg været gift i trediv Aar og har sandfærdig i al den Tid ikke ejet en Pung. Vort Hj.III.2.63. **-hed**, en. (ænyd. d. s.; især **Ⓜ** 1) den egenskab ell. det forhold at være sandfærdig. 1.1) svarende til sandfærdig 1. *Som os beskrevet har Homerus i hans Wiise | Med stor Sandfærdighed, saa vi ham derfor priise.

Holb.Paars.113. *oprigtigt nu mig svarer, | Og Sandfærdighed mig lover. Heib.Poet.III. 11. Drachm.F.I.380. 1.2) svarende til sandfærdig 2(1). denne Beretnings Sandfærdighed. Graah.PT.II.154. jf.: (visen) bærer et indre Sandfærdighedspræg og er . . rigtig underrettet. Se Grundt.(DgF.III.435). 2) (l. br.) sandfærdig (2.1) ytring, betyning; sandhed. Denne . . Bog indbefatter i sig hist og her adskillige særdeles nyttelige Sandfærdigheder. LTid.1732.715. TomKrist.(Pol. 90/1936.8.sp.5).

sand-fæste, v. (dannet til III. sand efter stadfæste olgn.; jf. III. sande; sj.) godtgøre sandheden, rigtigheden af (en ytring); bekræfte; verificere. Dette er den af Worsaae fremsatte tydning af billederne (paa guldhornet); — men kan vi sandfæste den? AOlr.(DSt.1918.18). **-føgen**, part. adj. se -fyge. **-fører**, en. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) person, der transporterer (og jalbyder) sand (i vogt ell. baad); sandmand. Moth.S52. VSO. **-gaard**, en. (jf. II. Sand 2; ikke i alm. rigsspr.) gaard med sandede jorder. AndNx. BN.164. sa.AH.30. || som gaardnavn. Trap.* VIII.196.202 ofl. **-glas**, et. (joræld., l. br.) d. s. s. -ur. FrIVsSio-Artikler.15. Søkrigs A. (1752).§346. **-gods**, et. (jf. -blad og Halv-, Jordgods) ¶ de jorden nærmeste og i kvalitet ringeste blade paa tobaksplanter. Olufs.Landoecon.248. CGalschot.Handelsplanter og Rodfrugter.(1879).207. Sal.XVII.505. **-graa**, adj. (jf. -farvet). Romberg.DE.26. Tidens Kvinder. 9/1934.30.sp.2. **-grav**, en. (ænyd. d. s., oldn. sandgrøf; jf. -grube, -hul 1) grav (1.1), hvor sand opgraves. Prahl.ST.I.196. *Lidt inde fra Veien | I Sandgravens Læ | Der sand en gammel Qvide. Winth.HF.287. JPJac.II.17. Hjorta.Kr.46. **-graver**, en. person, der graver sand (til forhandling). MO. Drengen (sprang) i Kallebodstrand . . men blev reddet af en resolut Sandgraver. Wied. S.41. JVJens.NH.197. jf. Sandgravning. LovL.V.29. Sandgravefartøj. Scheller.Mar O.(jf. -fisker). **-gravling**, en. se -grævling. **-grube**, en. (jf. Grube 2; l. br.) d. s. s. -grav. vAph.(1759). Ing.VS.III.43. VSO. jf. Esp.433. **-grund**, en. (ænyd. d. s.; jf. -bund) sandet grund; dels (jf. I. Grund 1.1; nu l. br.) om landstrækning. JensSør.II.67. Holb.Ep.II.345. jf. bygge (sit hus) paa sand u. II. Sand 1.3: *Hvo al sin Lid til Himlen slaar, | Hans Hus paa Sandgrund (Rostgaard.TP.149: paa sand Grund) ikke staaer. SalmHj.23.1. dels (især **Ⓜ**) om grund (I.3.2) i havet olgn. EPont.Atlas.II.65. SoLex.(1808). BerlTid. 9/101904.M.3.sp.4. **-grundig**, adj. [III] (sj.) argumenterende med sande grunde, argumenter. (forfatteren har) i disse faae Ark sandgrundig . . besvaret de skinhel- 60 ligste og u-gudeligste Jesuiternes Indvendinger. LTid.1730.662. **-grundling**, en. (ænyd. d. s.; jf. -hest 1.1; nu næppe br.) X grundling, *Gobio fluviatilis*. Moth.S52. VSO.

-grus, et. sandet (sandblandet) grus; *ni spec. (jagl.): uharpet grus; bagharpning. Moth. S52. VSO. MO. Havebrl. 1.346. || † grus (II.3) i urin. Moth.S52. -græs, et. ♀ navn paa forsk. sandplanter, som marehalm, *Elymus arenarius* L. (jf. Havgræs 3), ell. hjælme, *Psamma arenaria*. JTusch.76.187. VSO. MO. Feilb. AarbFrborg.1921.119. **-grævling**, en. († **-gravling**. EPont. Atlas.I.647. vAph.Nath.VII.101). (egl.: dyr, der graver sig ned i sandet; jf. Grævling) **✕ tobis**, Ammodytes (der graver sig ned i sandet; især anvendt som agn). OFMüll. ZoolPr. 40. Brehm.Krybd.395. Sal.XVII.510. spec. (mods. -aal 2) om Ammodytes lancea. Krøyer. III.593. DanmFauna.XV.49. || uden for jagl. spr. ogs. om andre (spec.: som agn anvendte) fisk (af lignende legemsform), som smelt, *Osmerus eperlanus*. VSO. MDL.470. 554. Feilb. jf. AchtenFrüs.D0.I.130. **-gul**, adj. (jf. -farvet; l. br.). en sandguul Hest. Levin. (især blakket som Bakkesand"). **-gulv**, et. (især foræld.) sandbestrøet gulv. Rønberg.GK.60. **-gyvel**, en. (l. br.) ♀ d. s. s. Kostgyvel. VSO. **-gårde**, et. (foræld.) risgårde til værn mod sandflugt. Cit.1724. (AarbFrborg.1907.8). **-hage**, en. 1) ☼ jærnkrog, der under støbningen indlægges i sandformen (for at holde paa formsandet). Hannover.Tekn.19. 2) (især ⚓) sandet landtange ell. landfast sandgrund. Cit.1703.(Jens Sør.II.56). Scheller.MarO. **-hagl**, en. (jf. -regn; sj.) sandfog, der minder om hagl(vejr). Sandhagelen paa Ruderne aftog noget. ThomLa.EL.38. **-handler**, en. (jf. -mand). Resol.¹⁸¹⁰.1846. D&H. **-harpe**, en. (jf. Grusharpe; jagl.) redskab til rensning og sortering af sand. Oehl.XXVI.166. Lindskov Hans.NH.116. **-hav**, et. (glda. d. s. (Mand. 170), oldn. sandhaf; ☉, højtid.) vidtstrakt, uendelig sandstrækning (ørken olgn.); ogs. om sandstrækning, hvis sandmasser bevæges af vinden (jf. VSO.). Pflug.DP.974. *Den tro Kamel . . mig bar | . . igjennem Ørkenens Sandhav. PalM.TreD.13. Rich.III.245. **-havre**, en. (oldn. sandhafri (bet. 1)) ♀ plante (græsart), der vokser paa sandet jord. 1) marehalm, *Elymus arenarius* L., ell. (nu især) hjælme, *Psamma arenaria*. Cit.1724. (AarbFrborg.1907.9). Forordn.¹⁹.1792. §29. JTusch.76. Lange&Rostr.Foderurter.(1877). 62. MøllH.III.124. jf. Feilb. 2) d. s. s. Purhavre. Olufs.Landoe.¹.I.(1805).61. VSO. JTusch.288. LandO.II.550.*

Sandhed, en. [ˈsɑnˌhɛð] Sandhed (d. v. s. Såndhød). Høysg.2Pr.24. flt. (i bet. 2(2)) **-er**. (ænyd. glda. d. s.; af III. sand; jf. I. Sand, Sanden, I. Sanding, Sandt(en)) den egenskab ell. det forhold at være sand; ogs.: noget (der er) sandt; det sande.

1) (uden for visse mere ell. mindre faste forb. især ☉) til III. sand 1, om det forhold, at en ytring er sand, en person taler sandt

(er sanddru); ogs. som udtr. for et etisk ideal, et (livs)princip for sand tale, ærlighed, oprigtighed i tale (og adfærd), til dels m. overgang til personifikation (uden for enkelte forb. (som præd., efter præp.) nu alm. i best. f.). Dommeren legger hannem Eed for, sin Sandhed (☉: sanddruhed, sandfærdighed) i den Sag at vidne. DL.1—13—7. *Straf mig, hvis mindste Ord mod Sandhed jeg har sagt. Holb.Mel.V.2. Forfatteren (vil ikke) legge en Tøddel til eller tage en Tøddel fra Historiens Sandhed. Biehl.DQ.III.75. For Sandhed. Et Fierdingaarsskrift. (tidsskrifttitel.1798-1802). *Tidens høje Røst | Kun taler Sandheds Ord.Oehl. IV.6. Sandheden er Erkiendelse. af det, som virkeligen er. Mynst.Taler.(1840).II.90. Grundtv.PS.V.64(se I. Ret 2.1). Sandhed er Historieskriverens første Pligt. Blich.(1920). XXVII.221. *Sandheds Sol er for stærk for den Svage.Hauch.Lyr.71. kun den Sandhed, der opbygger, er Sandhed for Dig, ☉: Sandheden er Inderligheden.Kierk.VII.214. Vi skulle dyrke Gud i Aand og Sandhed. Katek.§16(efter Joh.4.24; se Aand 3.1). jf. bet. 3: for . . i Aand og Sandhed (at) blive Kunstner maa (jeg) aflægge noget Kjøbsmandsagtigt i min Natur.Goldschm.Chol.19. jf. sp. 735²⁴: Birekners (gravmonument bærer flg.) Gravskrift: Sandheden tro døde (M. G.) Birekner den 1. Dec. 1798. Birekner.IV.XI. jf. Oehl.PSkr.I.312. Trap.⁴III.75. || (relig.) m. h. t. gud: Herren er . . langmodig og af megen Miskundhed og Sandhed (1931: Trofasthed).2Mos.34.6. jeg (☉: Jesus) er Veien, og Sandheden, og Livet.Joh.14.6. *Kom, Sandheds Aand (☉: helligaanden), og Vidne giv, | At Jesus Kristus er vort Liv. Grundtv.SS.III.11. sa.PS.VI.243. *evig fast staaer Sandheds Ord (☉: guds ord).sa.SS. III.397. jf. Joh.17.17. || filos. (man) bestemmer Sandhed som Tænkens Overensstemmelse med Væren.Kierk.VII.157. Sandheden, der filosofisk kun kan defineres som den størst mulige Sammenhæng mellem det størst mulige Indbegreb af Iagttagelser, er et stort Ideal.Høffd.(Tilsk.1913.1.226). sa.Psyk.*281. jf. Kierk.XV.689ff. objektiv, personlig, subjektiv sandhed, se II. objektiv 1 (jf. Objektivitet), personlig 2.1, subjektiv. || (nu) især (til dels m. overgang til bet. 2) i udtr. som (det er) den klare, nøgne, pure, rene, skære, usminkede sandhed (se klar 4.4, nogen 4.2 osv.), guds(ens) sandhed (se Gud 4.3; jf. Esp.108 samt Sanden), (det er) sandhed med modifikation (se Modifikation), den halve sandhed, en halv sandhed, sandheden er (den), at osv. (JVJens.Di.55), holde sig til (IsakDin. FF.320), komme efter sandheden, faa sandheden at vide, se sandheden (lige) i øjnene (TomKrist.SE.21. Jesper Ew.PF.25), især ☉: komme til sandheds erkendelse (se Erkendelse 1), indestaa for ell. svare for en beretnings

sandhed, afvige fra ell. vige (bort) fra (Citt.1813. (Bårens.Biografie.(1813).VII. S&B.), være i overensstemmelse (Soya.HF.32) ell. i strid med sandheden ell. (tidligere) sandhed (Citt.1831.(Hjort.B.I.299)), komme sandheden nær (se I. nær 3.e) ell. nærmere (JesperEw.PF.206), kunne sige (olgn.) med sandhed (at osv.) (Holb. Masc.I.5. Ørst.II.113. Ing.VS.III.70. VKorfitsen.TO.I.48. Bl&T.), sandheden byder (nu) at sige (osv.) (Goldschm.K.24), jeg skylder sandheden at sige ell. tilstaa (osv.) (VKorfitsen.F.132), i sandhedens interesse maa jeg tilføje (osv.) (sa.GM.55. Erikrist.MM.32) olgn. || i sandhed ell. (nu næppe br.) i guds sandhed (Gram.Breve.190), for sandheden (Oehl.Digtm.I.96; se I. Sanding) ell. (dial.) min sandhed (Feilb.), m. forsikrende bet.: saa sandt; sandelig; min sandten. Joh.6.14. det er i sandhed en nydelig Pige. Holb.Bars.II.3. *I Sandhed! hver en Christen burde vide, | At der er Ingen mægtig, uden Gud! Oehl.PSKr. I.168. Howalt.DB.108.132. || sandheden tro (i kærlighed) (efter Ephes.4.15), sandheden i ære olgn., (ofte spøg.) m. forsikrende ell. indrømmende bet.: sandt at sige. Sandheden til Ære maa jeg ikke nægte, at min Æmhed og Fortroelighed havde De tabt. Gylb. (FruHeib.HG.361). (hun havde) maattet give Sandheden Ære og tilstaa, at disse sex nøgne Hedninger . . bragte Baaden ganske flinkt afsted. Gjel.Ve.257. For begge Forfatters Vedkommende maa man Sandheden tro i Kærlighed konstatere, at deres første Skridt paa Romanforfatter-Banen snarest maa betegnes som et Skridt baglæns. HBrix. (DagNyh. 19/11/1932. 9. sp.6). KMunk. (NatTid. 1/11/1936. 9. sp.2). Sandheden tro, maatte (jeg) bekende, at jeg aldrig havde været der. BerlTid. 13/1/1937. Aft. 7. sp.3. || talem., ordspr. Jesus (sagde:) Hver den, som er af Sandheden, hører min Røst . . Pilatus sagde til ham: hvad er Sandhed? Joh.18.37. jf. Mart.Prædikener.I.(1847).21. PalM.II.45.III.417. Sandhed fremfor alt! Jørg.KR. 102. jf. Mau.8349. sandhed er altid sig selv lig, se III. lig 3.3. sandheden ligger midt imellem, er ell. ligger i midten, se midt 1.1, Midte 4. ofte er en pung fuld af løgn bedre end en søk fuld af sandhed, se Pung 1.2. || sandheden marcherer, (efter fr. la vérité est en marche, brugt af Zola under Dreyfus-sagen 1897 (se Zola. La vérité en marche.(1901).10); l. br.) sandheden er under fremrykning, er ved at komme for dagen; ogs.: sandheden (hvad man til forsk. tider anser for sandhed) er udvikling underkastet, forskyder sig, ændrer sig (efter de skiftende omstændigheder). JacAnd.Er.III.287f. DagNyh. 19/11/1935. 13. sp.6. 18/11/1935. 7. sp.5. Det er altid glædeligt at se Sandheden marchere — selv om det af og til sker med store Forsinkelser. Ekstrabl. 11/11/1937. 7. sp.4. || sandhedens ø, (for-

bryder-jarg.) navn paa (den tidligere) Christianshavns straffeanstalt for kvinder (vel iron., m. henblik paa disses formentlige upaalidelighed). ABuntzen. Mytteriet i Børnehuset. (1909). 2. Dst. 1920.88.

2) til III. sand 1, om enkelt (afgrænset) forestilling ell. ytring. (især i forb. m. sige, tale, (faa at) høre olgn.). 2.1) (jf. bet. 2.3; især ω) i al alm. Eders Ord skulle prøves, om I fare med Sandhed (1931: saa vil det vise sig, om eders Ord er Sandhed). 1Mos. 42.16. Du faar Hug, fordi du siger Sandhed. Holb.LSk.II.2. *han ey Sandhed meer af nogen taale kan. NordBrun.ET.23. Jeg siger den blotte bare Sandhed. Jacobi. (Skuesp. VII.35). de christelige Sandheder bleve ham stedse dyrebarere. Mynst.Brøndst.9. *Da troede de, vi vilde dem bedrage, | Og dog vi førte Sandhed kun i Munden. Heib.Dv.99. *mangen Sandhed hortos (moderen) at lægge | Ham . . paa Hjerte. PalM.AdamH.I.239. overdriver jeg blot det mindste . . Taler jeg Sandhed? Eller lyver jeg? AKohl.MP.I.238. en banal, forslidt sandhed olgn. Bl&T. jf. Sandsagn: Biergmanden (sagde:) jeg kan nok hielpe, men først skal du sige mig tre Sandheder! Thiele.I.45. Feilb. || sige for (en) sandhed, (nu sj.) sige (noget) som sandt; sige for sandt. Ew.(1914).III.298. det er . . sagt for en Sandhed, at ikke end Een gjorde Mine til at flye. Grundtv.Snorre.II.282. 2.2) (især i ft.) spec. om ytring, der uforbeholdent, klart, skarpt udtrykker den talendes (ell. andres) mening (om den tiltaltes karakter, adfærd, forhold), en (tiltrængt) belæring, nedsettende bedømmelse, dadel, irettesættelse; aabenhjertig, alvorlig, djærv, drøj ytring. Jeg vil hen og see, at jeg faar fat paa hendes Broder, for at sige ham nogle smaa Sandheder. Holb.Vgs.(1731).II.14. man kan aldrig giøre mig større Fornøielse, end sige mig Sandheder lige i Øinene. Skuesp.V.456. *han løfted høit | Blandt voxne Folk en kjæk Discipel Stemme, | Og lod dem mangen Sandhed føle drøit. PalM.AdamH. I.66. Brandes.III.526 (se I. drøj 4.2). Har vi tabt (fodboldkampen) udveksles der Sandheder af mere eller mindre behagelig Art. TrefraLandsholdet.(1933).17. jf.: de store . . Sandheder, ethvert Jordefærd . . siger de Efterlevende. Rahb.Tilsk.1796.374. 2.3) i særlige udtr. (talem.). || m. bet. af en indrømmelse olgn., i udtr. som: naar jeg skal sige sandheden (ligeud) ell. (nu vist kun dial.) sige min sandhed (Holb.Ep.I.58. Grundtv. BrS.242. CBernh.NF.XI.166. Feilb.), sandhed at sige (Robinson.I.228. Lodde.(Skuesp. IV.337)) olgn., sandt at sige; ærlig, oprigtig tal. Moth.S49. skal jeg sige min Sandhed, saa gruer jeg for dette Siun. KomGrønneg.I. 105. jf.: Sandheden maa frem: den lille Line var ikke klogere end de Andre. Schand.Fort. 464. at børn og fulde folk skal man høre sandheden olgn. Mau.8330. Biehl.

(*Skuesp.VI.436*). *Oehl.P.(1809).25.* *Man Sandheden erfare skal af Born | Og af Vantvittige. *Heib.Poet.III.304. Krist.Ordspr.269. J.V.Jens.D.142.* || sandhed(en) er (tit) ilde hørt *ell.* aldrig *ell.* ikke altid god at høre (*Hob.NP.B1^o. Heib.Poet.VI.421*), er ingensteds lidet (*Hob.UHH.Prol.3sc.*) *olgn. Mau.8335.8383. PAHeib.Sk.II.23.81.* „Du dømmer haardt .“ — „Ja, Sandheden er haard Kost.“ *HFEw.JF.I.307. Krist.Ordspr.269.602f.* || fornøden sandhed er ingen mand for broget (*jf. broget 2.2; nu sj.*). *Thaar.PB.36. Mau.8339. jf. Grundtv.PS.VII.244.*

3) (*jf. Natursandhed; uden for tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 1 nu l. br.*) til III. sand 2(1-2), som *udtr. for overensstemmelse med virkeligheden: naturtro-skab; ægthed; virkelighed.* *det er ei nogen Drøm, | Det er en Sandhed, klar som Dagens Lys, | Og som du gribe kan med dine Hænder. *Hauch.SK.50. Roulader og Kunster . lægger jeg (o: en komponist) under Ariels og Calibans Parti; der høre de hjemme, der faae de Sandhed og Natur.HCAnd.TB.III.100. (fader og søn) kom til at spille Fader og Søn (i et skuespil), hvad der naturligvis ikke lidet bidrog til at give Forestillingen Sandhed.Holst.V138.* || i sandhed, *virkelig; i virkeligheden.* Hun er ogsaa i Sandhed (1931: virkelig) min Søster. *IMos.20.12.* *Giv Tid! og hvad du drømte skjønt, | Du skal i Sandhed skue. *Ing.Huldre-Gaverne.(1831).214.* *Hvor vilde (*dil hjerte*) ei skiælve . . hvis nu | I Sandhed Du fra Klippen styrted. *Hauch.DVI.234.*

Sandhed-, *i ssg.* se Sandheds-.

I. Sand-hede, en. (ænyd. d. s.; l. br.) *sandct hede(stræknng).* *Bagges.DVXI.195. Schand.RP.12. II. † -hede*, en. om *sandbad* (2), *sandkapel olgn.* Derefter skal Blandingen staae 48 Timer i en Sandhede. *Tode.SJ.I.135.*

Sandheds-, *i ssg.* [*san(j)he(2)ds-*] (*sj. Sandhed-*, *se u. sandheds-elskende.* *især (w) af Sandhed 1(-2); fx. (foruden de ndf. anførte) Sandheds-erkendelse, -fjende, -fordrejelse, -forfalsker, -fornægtelse, -fornægter, -forsker (jf. -gransker, -søger), -følelse, -hader, -indhold, -iver, -ivrer (se u. Ivrrer 2), -kriterium, -moment, -præg, -skin, -tolk. -ven ofl. -apostel*, en. *spec. (jf. -ridder og Apostel 2.3; især iron.) om person, der (især: paa en moraliserende, selvgod *ell.* vranten maade) stræber at sige (sin samtid) sandheden *ell.* bitre, dadlende sandheder; sand-siger (2). JacPaludan.S.179. -bevis*, et. *bevis for en fremsat ytrings sandhed, spec. (jur.) ved ærefornærmelsessager. Goos.I.251. JurO.(1934).132. (jf. Sandhed 3) om bevis (argument) for, at en fortælling (robinsonade) hviler paa virkelige oplevelser: Stangerup.R.147. -elskende*, *part. adj. (sandhed-Mall.G.40). (i høj grad) sandhedskærlig. LTid.1737.334. Horreb.II.351. Hjemmet.1913.*

527.sp.2. *jf. -elsker*, en. (*l. br.*). *Birckner.Tr.2. Abrah.(LEH.1790.363).* -**fakkel**, en. (*jf. -kilde, -lys og Fakkel 2.2*) *spec. (især iron.) dels om person, der taler (forklynder) sandhed: Han var ikke nogen Sandhedsfakkel. Hjemmet.^{12/10} 1930.10.sp.2. dels om trykt skrift (samling af aktstykker, historiske redegørelser *olgn.*): Jørg.KR.102. jf. Sandhedsfaklen. (vidsskriji-titel. 1834-37 og senere).*

-**fnug**, et. (*jf. -korn, -kerne og Fnug 3*). *Rygtet (*var kun*) Et Sandhedsfnug | Sendt i en Ladning let og vindig Løgn. *Oehl.P.(1809).17. Schand.UM.295. -fuld*, *adj. (sj.) om ytring: fuld af sandhed; i høj grad, helt igennem sand. jeg (har aldrig) hørt noget saa grundigt, sandhedsfuldt . . som denne Tale.Bagges.NK.44. -gransker*, en. (*l. br.*) *person, der gransker efter sandheden; sandhedssøger. Rabb.Tilsk.1798.655. JohsSteenstr.(Dagbl.^{1/2}1889.I.sp.3). jf. Sandhedsgranskning. Sibb.Aa.I.507. -kerne*, en. (*jf. -fnug, -korn og I. Kerne 3(1)*). Mythen har en Sandhedskjerne, som Historien ikke tør vrage. *Madv.E.291. Schyberg.DT.128. -kilde*, en. (*jf. I. Kilde 3.1*). Tankens (o: den logiske tænkning) . . Gyldighed som Sandhedskilde. *Brøchner.TV.22. jf. -fakkel, -vidne: Bibelen skal være Sandhedskilde. Horreb.II.240. -korn*, et. (*jf. -fnug, -kerne og Korn 7.1*). *I hvert et gammelt Sagn er Sandhedskorn. *Oehl.VII.13. Ploug.ED.12. -krav*, et. (*jf. -pligt*) *krav m. h. t. (personlig) sandhed (sandrøhed). Hostr.Er.239. Riget.^{2/11}1912.3.sp.6. -kær*, *adj. (jov. -kærlig og II. kær 3.1; l. br.). PNSkovgaard.B.vi. PLevin.(Pol.^{12/11}1903.B.I.sp.4). -kærlig*, *adj. (jf. -elskende, -kær) som føler (og viser) kærlighed til sandhed; sanddru. VSO. Brandes.III.458. En fuldkommen ærlig og sandhedskærlig Sjel.Rørd.KK.206. -kærlig-hed*, en. *Graah.PT.I.265. Ørst.I.169.VI.34. Kierk.XV.357. -lys*, et. (*jf. -fakkel og I. Lys 4.1*) om (symbol paa) sandheden som (lysende) forbillede, idé *olgn. Ing.RSE.VII.110. Schand.SD.151. -martyr*, en. (*jf. -vidne og Martyr 2; l. br.*) *person, der er martyr for sandheden. VSO.VI.M87. -ord*, et. *ord, der er sandhed (især om manende alvorsord, religiøs forkyndelse *olgn.*). SalmHus.345.6. Hauch.ND.85. Hun sagde . . et advarende Sandhedsord til os.HFEw.SF.84. Præd.12.10 (1931; 1871: Sandheds Ord). -pligt*, en. (*især jur.*) *pligt til at tale sandhed, ytre sig i fuld overensstemmelse med sandheden. Lassen.SO.493. Sal.²XXVI.936. -ridder*, en. *spec. (jf. Ridder 3.1; især iron.) i lign. anv. som -apostel. Bagges.Ep.420. -søger*, en. (*jf. -gransker*) *person, der (ivrigt, vedholdende) søger sandheden, stræber efter at naa til fuld erkendelse af sandheden. vi er begge Videnskabsmænd, Sandhedssøgere. Schand.AE.86. Pastor Fjaltring . . var en Sandheds-søger, ingen Stemmingsvækker, endsige nogen Forkynder. Pont.LP.VIII.145. jf.: (den) uro-*

lige Sandhedssøgen. *Schand.AE.37.* sandhedssøgende. *Larsen.* -**trang**, en. (jf. -tørst) *trang* til (at søge) sandhed, at naa til sandheds erkendelse. *Rich.III.56.* den Sandhedstrang, der er al Videnskabs egentlige Moder. *Fridericia.* (*VidSelskOversigt.1901.I.74.*) -**tro**, adj. *tro* mod sandheden (s krav); ogs. (jf. Sandhed 3): *virkelighedstro*; (*sandt*) *realistisk.* (*Daudet er*) sandhedstro og dog *Stilist.* *Brandes.VII.134.* -**tørst**, en. (*stærk, varig*) sandhedstrang. *Skaberen selv har gydet | Sandhedstørst, uslukkelig Sandhedstørst i | Ædlingens Hjerte. *MCBruun.PF.I.137.* *Brandes.B.54.* jf.: en Sandhedstørstende. *LCNiels.R.91.* -**vidne**, et. *person, der vidner om sandheden* (af en ytring, anskuelse, lære oln.); især om en (*i høj grad sandhedskærlig*) *person, hvis ord er sandhed, som uforbeholdent taler* (*forkynder*) sandhed, siger (*andre*) sandheden (jf. -apostel, -ridder); spec. (jf. -martyr) om *person, der uforbeholdent (i ord, elvevis) vidner om sin tros sandhed, lider* (*forfølgelse*) *for sin tro* oln.; *troshelt*; *martyr.* *Brockmand, Jersin, Sivers* og flere Sandheds Vidner. *EPont.Men.III.429.* I denne hellige Kjæde af Sandhedsvidner var ogsaa vor hedengangne Lærer (o: *Myster*) et tjenende Led. *Mart.Mynst.I.6.* (jf. *Kierk.XIV.5.XV.357.*) (*sankt Sigfrid* blev dyrket som den romerske Kirkes ældste Sandhedsvidne i Sverrig. *ADJörg.NH.I.103.* (*drenge* betragtede ikke) sin Far som en ufejlbar Autoritet og et Sandhedsvidne. *Bers.G.136.* jf. -fakkel, -kilde: Fornuften lærer mig Forsynet, Skriften lærer mig den og. Jeg veed, hvad begge disse Sandheds Vidner sige derom. *OGuldb.Br.147.*

-**sand-hellig**, adj. (jf. -skyldig og *oldn.* *sannheilagr*; af *III. sand* (2); *l. br.*) i sandhed hellig. *ADJörg.NK.813.* -**hest**, en. 1) om dyr. 1.) (*nu næppe br.*) 2.) d. s. s. -grundling. *EPont.Atlas.I.653.* *Kroyer.III.336.* 1.2) (*især dial.*) d. s. s. *Hestereje.* *Pont.SV.221.* *DanmFauna.IX.93.* *OrdbS.(Fynofst.).2.* 2.1) d. s. s. -pumpe. *Wolff.MarO.156.* 2.2) *større sandbaad* (jagt). *Drachm.STL.287.* *F Hendriksen. Mennesker og Oplevelser.* (1910). 34. -**hjelme**, en. 2) d. s. s. I. *Hjelme* (*Psamma arenaria*). *Andres.Klitf.147.* *Lange. Flora.68.* -**horn**, et. (*foræld.*) et (*ko*)horn som sandbeholder; *dels om sandbøsse* (1). *Moth.S52.* jf. *VSO.* *dels om et* af mejeren baaret horn med sand til strygespaanen. *OrdbS.(Sjæll.).* -**hose**, en. (*fra ty.* *sandhose* ell. *dannet* (*i lighed hermed*) *efter Vandhose*; sj.) *sandhvirvel.* *HCAnd.* (1919). *III.282.* -**hugorm**, en. *den sydeuropæiske hugorm Viperæ ammodytes.* *Brehm.Krybd.151.* *BovP. I.406.* -**hul**, et. (*især dial. ell. foræld.*) 1) *fordybning, hvor sand er gravet op*; (*mindre*) sandgrav. *Cit.1758.* (*JySaml.V.332.*) *Hans Povls.HF.26.* *Feilb.* 2) (jf. -hus 2, -krog) rum (*fx. i forstue, under trappen*) til opbevaring af gultsand. *ChrBorup.PM.364.* *HCAnd.*

TB.III.39. sa. (1919). *V.8.352.* *FrGrundtv. LK.43.* *OrdbS.(Æro).* -**hus**, et. 1) (*l. br.*) *hus, bygget af sand* ell. *paa sand* (*grund*); (jf. II. Sand 1.a) *billedl.*: jeg (*maa*) stræbe at undergrave . . det Sandhuus, Man ikke kunde taale at see omkastet . . fordi Man havde Noget derinde som Man elskede og vilde redde. *Grundtv.B.I.407.* 2) (jf. -hul 2, -kammer og Hus 10; *især foræld. ell. dial.*) rum, *aftukke* til opbevaring af gultsand. *Moth.S52.* *Cit.1741.* (*SvendbAml.1924.51.*) *VSO.* *HZangenberg.Da.Bøndergaard.* (1925). *44.* 3) (jf. Hus 13; *foræld.*) d. s. s. -bøsse 1. *Moth.S52.* *Ew.* (1914). *IV.71.* et *Porcelains Sandhuus.* *Wiwet.EL.5.* *Palm.II.III.237.* *Paa* (*skolebordet*) *stod* der 2 *Blækhorn* af Træ og 2 *Sandhuse* af Træ. *HistMKbh.2R.I.81.* *hertil* *muligvis* (jf. *ty.* *sandbüchse* om en sandet, *ufrugtbar* *egn*) *overf.*: Denne det hellige romnerske Riges saakaldte Sandhuus (o: *Berlin*) rager frem over en flad, ufrugtbar Sandorke. *Bagges.DVXI.196.* -**hveps**, en. (*zool.*) *gravehvepsen Ammophila (sabulosa).* *Brehm.Krybd.558.* *Bergs.MS.I.152.* -**hvid**, adj. (jf. -farvet; *l. br.*) om (*sandet*) *vej*: *Aakj.VF.195.* -**hvirvel**, en. (jf. -hose) en (*af storm, en skypumpe*) *ophvirvlet sandmasse.* *Pflug.DP.1000.* *Samunen* var efter mig, og store, hvide Sandhvirvler bevægede sig med *vandt* vittig, *omdreiede* *Hastighed* *ude i* *Horizonten.* *Bergs.PP.624.* -**høne**, en. (*fl.* -**høns.** *Sal.XV.585.* *BovP.II.406.*) 2) *steppeflug* af familien *Pteroclidæ* (*flyvehøns*), spec. *Pterocles (exustus).* *Brehm.FL.412f.* *sa.DL.II.26.*

-**sandig**, adj. [*sandi(q)*] (*ænyd. sv. no. d. s., oldn. søndugr*; *afst.* af II. Sand; *nu* *o*, *l. br.*) d. s. s. sandet (1) (*især om jordbund, landstrækning* oln.). en *Sandig Grund*, strækkende sig næsten en *Meil* *ud i* *Havet.* *Thurah.B.92.* de *allerfrugtbarreste* og *sandigste* *Jorder.* *OeeonT.I.33.* sandig *Kobbermaln.* *Brünnich.M.232.* *Løvernes sandige Rige* (o: *en ørken*). *Bagges.SV.68.* *Oehl.Bidr.II.15.* *Blich.* (1920). *I.128.XX.156.* *CVaupell.S.37.* *Rundbæl* (*er*) *alm. paa tørre, sandige Diger* og *Marker.* *Rostr.Flora.I.235.* om *vej*: *Ew.* (1914). *IV.383.* *Vejen* var sandig og tung. *Blich.* (1920). *XX.13.* *Sir.25.21* (*se u. sandfl.*).

I. **Sanding**, en. [*sanen*] (*ænyd. glada. d. s.* (*ogs. sænning* *ofst.*), *sv. sanning*; *omdannelse* af *glada. æda. sannende, oldn. sannendi*, og *egl. sa. ord* som *Sanden*; *næsten kun* *arkais. ell. som laan fra svensk*) *sandhed*; (*noget*) *sandt.* *Forunderligt er *hvad* *du* *siger*, | *Men, som mig* *tykkes*, *er* *det* *Sanding* *dog.* *Grundtv.Optr.I.235.* *det *sagde* *Odin* *selv* | . . da *hans* *Mund* *løb* *over*, | *Og* *Sandingen* *sig* *fra* *hans* *Læbe* *stjal.* *smst.* *Mening* *er* *ei* *altid* *Sanding.* *HFEw.VT.I.163.* **Styrke* *søger* *Sanding*, | *om* *end* *saarest* *den* *stinger.* *Gjel.Br.141.* **Vel* *død* *er* *du* (o: *en viking i en kæmpehøj*), *den* *Sanding* *skal* *du* *sande*, | *naar* *fra* *din* *Gravhøj* *Barnet* *Verden* *ser.*

JVJens.JB.54. *AzJuel.*(MinisteriernesMaanedstidende.1928.III.sp.1). *jf.* Sandhed 2.2: *ræd. | for at sige ham en Sanding, | naar hun tyktes, han forløb sig. *Drachm.M.57.* det vil jeg for sandingen sige (*jf.* u. I. Sand, III. sand 1.4, Sanden; især i folkevisespr., *jf.* *JohsSteenstr.VoreFolkeviser.*(1891).61ff.). *DFU.nr.28.76.80.* *Det vil jeg for Sanningen (*Oehl.Digt.I.96:* Sandheden) sige, | Hans Tanker løbe saa vide. *Oehl.Digte.III.*(1823). 14. det er gudsens sanding (*jf.* u. Sanden): hva jej nu siger, dæ æ Gussens Sanning aa inte nove Snak. *KulsvierB.91.*

II. Sanding, en. [s'ansen] (*sj.* Sandning, se u. Forsanding). **1)** (*faql.*) som vbs. til IV. sande (1). Den fulde Udnyttelse af Adhæsionsvægten (*for et lokomotiv*) faas under gunstige Vejrforhold ved god Sanding (hver Aksel sandes i begge Retninger). *LokomotivT.1934.247.sp.1.* *jf.* Sandingsapparat. *smst.1923.36.sp.2.* **2)** (*afl.* af II. Sand (*jf.* II. Sande) ell. *egl.* vbs. til IV. sande (2); *jf.* For-, Tilsanding; nu næppe br.) (*flad*) sandstrækning; sandgrund (*under vand*); sand (II.2); sande (II). En jævn Sanding. *Alm.Commissions-Tidende.Febr.1838* (*Levin*). flere af (*skibene*) ligge nu paa Grund paa Sandingen (o: ved Kalundborg). *BerlTid.*2/11 1882. *Aft.2.sp.5.*

Sand-jord, en. (*glda. d. s.* (2Mos.2.12 (*GldaBib.*)); især *landbr.*) sandet jord. *Have D.*(1762).3. *Ew.*(1914).IV.323. *CVaupell.S.69.* *jf.* Muldsandjord; muldagtig Sandjord. *JPPrahl.AC.8.* || hertil Sandjords-kartoffel. *Hver8.Dag.1904/05.525.* **-jyde,** en. (*jf.* II Sand 2; nu næppe br.) *d. s. s.* Klitjyde. *VSO.* (u. Klitjyde). **-kage,** en. *spec.* (*jf.* -tærte; bag.) om kage (af en sandet (3) konsistens), bagt (i form) af mel, smør (margarine), sukker med æg olgn.; ogs. om en slags smaa kager. *Sandtærte* (i) smaa Former kaldes . . Sandkage. *VSO.* kold Sandkage og Dessert. *Goldschm.R.23.* Aftenthe med Sandkage. *Nans. KV.93.* *Frk.J.Kogeb.318.* to brunbakte, runde Sandkager til 2 Øre Stykket. *AnnaLarssen Bjørner.TeaterogTempel.*(1935).22. **-kalk,** en. (*mur.*) mørtel af kalk og sand. *VSO.* **-kalksten,** en. (*faql.*) kalksten, der indeholder kvartssand i betydelig mængde. *Sal. X.99.* **-kammer,** et. (*dial.*) *d. s. s.* -hus 2. *HZangenberg.Da.Bøndergarde.*(1925).36. **-kapel,** en. (*Tode.SB.152.* Tychsen.A.II.13) ell. et (*VSO.*). (*jf.* II. hede; nu næppe br.) digel (kapel) med sand til anbringelse af (destillations)kolber olgn. *Agerbech.F.A.I.36* (se III. Kapel slutn.). *TopJNorge.4.H.91.* **-karse,** en. & *d. s. s.* Flipkrave 2. *Bredsdorff.BE.I.21.* *jf.* *Frem.1926/27.II.205.* **-kasse,** en. kasse med ell. til sand. *vAph.*(1759). *ErlKrist.DH.141.* || (*smed.*) kasse til det ved smedning (svejsning) anvendte sand (*jf.* -ske). *Viborg&Neerg.HB.89.* || (*jf.* -spredre, -strø(er); især jærnb.) en paa lokomotiv, sporvogn olgn. anbragt kasse med sand til overdrykning

af skinnerne (idet sandet strømmer ud gennem et (sand)rør, der kan aabnes (v. *hj.* af et „sand(kasse)træk“) fra førerhuset; se *Sal.*2 XX.907). *Sal.XI.956.* *JernbaneT.*1/4.1935. 3.sp.1. || en til børns leg tjenende kasse med sand (paa sandlegeplads olgn.). *Dragehjelms.BarnetsLegiSandet.*(1909).33. *Plevin.DG.90.* **-kiste,** en. større sandbeholder; *spec.* (*foræld.*) om oplagssted for det af sandbaade (til *Kbh.*) transporterede sand til videreforhandling. *Moth.S52.* *man seer en Pram, opfyldt med Sand, | At losses uden for Sandkistens Hul. *ChrBorup.PM.284.* paa Heden har Du (o: et tidligere vajsenshusbarn) Huus og Hjem; i Kjøbenhavn var maaskee din Seng blevet Sandkisterne. *HCAnd.OT.I.109.* Sandkisten paa Kongens Nytorv, ved Nyhavn. *Drachm.STL.286.* *CarlCChristensen.* *FraVoldenesKbh.*(1924).7. *jf.* Sandkisteforpagter. *Resol.*28/10.1846. || (*især dial.*) om kiste med gulvsand i køkkenet. *OrdbS.*(*sjæll.*). **-klint,** en. (*nu sj.*) *Ing.KE.II.220.* *VSO.* † **-klippe,** en. sandbanke, -bakke. (*Olav den helliges*) Liig blef lønlig henfort, og noget derefter i en Sandklippe nedsat. *Pflug.DP.17.* **-kligt,** en. (*nu sj.* -klitte. *Moth.S52.* *VSO.* — nu næppe br. -klet. *JensSør.I.93.*) *d. s. s.* I. Klit 2. *Forordn.*19/10.1792. §5. Vestjyllands hvide Sandklitter. *HCAnd.*(1919).V.228. *Andres.Klitf.48.* *Nordkild.SF.60.* **-klod(e),** en. (*jf.* -klods og II. Klod 5; især folkeligt spr.) ved betændelse (fra bitestiklen) opsvulmet testikel; ogs. om den herved opstaede sygdomstilstand (*Epididymitis*). *NordConvLex.V.178.* *D&H. Sal.*2VII.364. **-klods,** en. (*jf.* I. Klods 2; især folkeligt spr.) *d. s.* (*især i ft.*) *VoreSygd.II.365.* **-knog,** en. (*Cit. 1871.*(*AarbHards.1927.46.*) *Feilb.* *jf.* *VSO. III.K211*) ell. (*alm.*) et. (*sj.* **-knug.** *VSO. III.K211*). (*ænyd.* *d. s. s.*; *jf.* II. Knog 2; især *dial.*) sandfygning; ogs. (*konkr.*): fygende sand. *MDL.285.* *Dalgas.*(*Tidsskr.f.Skovbrug. I.*(1876).62.76). Efteraarets Storme har hvirvlet Støv og Sandknog ind (over planterne). *NordslSand.1899.68.sp.2.* *Seiberg.SK.57.* **-korn,** et. se Sandskorn. **-krabbe,** en. (*zool.*) **1)** (*nu l. br.*) landkrabbe af familien *Ocypodidae* (*spec.* om vinkekrabben, *Gelastimus vocans*). *Brehm.Krybd.726.* *S&B. 2)* (*hav*)krabben *Hyas (araneus)*. *Hag.VI.371.* *DanmFauna.IX.65.* **-krog,** en. (*jf.* -hul 2; især *dial.*) rum (krog) til opbevaring af (gulv-)sand. I Sandkrogen under Trappen blev hun sat ind, naar hun var ulydig som Barn. *Alb Dam.B.265.* *Feilb.* **-kryb,** en. (*jf.* Mælkeurt 1.2) & plante af kødriverfamilien, *Glauz (maritima)* L. *JTusch.101.* *Andres.Klitf.176.* *Warm.Fropl.359.* Sandkryben lyser op med sine smaa bitte fattige, men yndige violette Blomster. *AchtonFris.DØ.III.261.* **-kul,** et. (*faql.*) stenkul, der hverken smelter ell. sintrer (*mods.* Bage-, Sinterkul). *NordConvLex.V.386.* *VareL.*4800. **-kultur,** en. (*faql.*) metode til undersøgelse af planters ernæringsforhold, med

anv. af udvasket sand og til sætning af visse næringsstoffer, hvis betydning for planten man vil studere. LandbO.IV.184. Sal.²XX.903.

-kutling, en. (jf. sv. sandstubb, ty. (nt.) sandkilling) \times *Gobius minutus* (ell. *microps*). I det nøgne Strandbælte nærmest Land lurer de smaa Sand-Kutlinger, hvis Farve falder . . . nøje sammen med Sandets. BøvP.(Tilsk. 1918.II.68).

-kvæler(slange), en. (jf. -slange og Kvæler 2.2; zool.) kvælerslange af slægten *Eryx*, spec. *E. jaculus*. NordConvLex. V.179. Sal.²XXV74f.

-kælder, en. (især \ddagger) opbevaringsrum (paa skib) til (ballast)sand. Scheller.MarO.

-laas, en. \odot lukkeindretning med (et deltesel hvilende paa) en sandmasse som tætningsmiddel. VortHj.II.1.34.

-legeplads, en. plads, hvor (små) børn kan lege med (bygge huse, anlægge haver osv. i) sand (sandkasse olgn.). Dragehjelm. BarnetsLeg i Sandet.(1909).16. Hjemmet.1913. 188.sp.3. jf. Sal.²XX.903.

-lilje, en. \mathcal{Q} edderkopurt, *Anthericum* (hliago ell. liliastrum L.). Nennich. S&B. **-liste**, en. 1) \odot en paa en (sand)støbeforms sammenstødsflader anbragt liste, der skal hindre formen i at tabe sandet, naar den vendes. Wagn.Tekn.65. 2) (snekk.) liste, der fastgøres paa gulvet op mod fodbrettet (for at stande gulvsandet). Fag OSnedk. **-loppe**, en. (zool.) den i sand levende amerikanske loppe *Sarcopsylla* (penetrans). Franke.(1801).I.419. Lütken.Dyr.425. BøvP. III.186. **-lucerne**, en. \mathcal{Q} lucernen *Medicago media*. Lange.Flora.837. LandbO.III. 413. **-læder**, et. tidligere som pudsemiddel (sandpapir) anvendt sandbestrøet læder. Oecon H.(1784).II.40. **-lærke**, en. \ddagger den i Afrikas ørkener levende sandfarvede lærke *Ammomanes* (deserti); ørkenlærke. Sal.²XVI. 240. **-lærred**, et. (l. br.) sandbestrøet lærred (anvendt som sandpapir). S&B. **-løb**, 40 et. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) d. s. s. -flugt 1. -løb: Aagaard.Thye.(1802).61. **-løber**, en. 1) \ddagger vadeflugten *Calidris arenaria*. Kjørboell. 513. BøvP.I.676. 2) (l. br.) d. s. s. -springer 2. NordConvLex.II.223. Rørd.KK.165. **-maal**, et. (jagl.) træramme (uden bund) med to hanke, brugt (paa byggeplads) til udmaaling af sand (idet den fyldes og løftes op (fjernes) ved hankene). Gnudtzm.Husb.25. **-malm**, 50 en. (jf. -erts; geol.) løse metalførende lag, dannet ved knusning af ældre lag. Brännich. M.203.219. VSO. jf. Sandmalm lag. BCotta. Geol.Billeder.(overs.1859).190. **-mand**, en. 1) (jf. -ager (II), -handler) person, der har med transport og salg af sand at gøre, især kører om med (heste)vogn og faldbyder sand. Moth.S52. VSO. MO. Drachm.STL.288. Gulvsand! Gulvsand! vrælede den afskyelige Sandmand med sin hæse Røst. BerlTid.^{5/4} 1923.M.2.sp.2. || (jf. ty. der sandmann 60 kommt; spøg., især overfor børn; l. br.) om en person (Øle Løkke), der tænkes at (strø sand i øjnene og derved) fremkalde søvnighed. nu er Sandmanden lige ved at komme. Jac

Paludan.UR.228. DagNyh.^{11/11}1934.Sønd.15. OrdB.S.(Sjæll.). 2) se Sandemand. **-mark**, en. (ænyd. d. s.; jf. II. -ager; l. br.) sandet terræn, der er (temmelig) jævnt og uden (videre) bebyggelse ell. trævækst; sandet mark. MO. ZakNiels.(Julebogen.1903.138). Idet Heden . . . gaar over i Sandmark eller Klit, forandres herved ogsaa Insektlivet kendeligt. Frem.DN.603. **-marsk**, en. (jagl.) sandet marsk (mods. Lermarsk). LandbO.III.518.

-mergel, en. (jagl.) mergel, hvoraf sand er en væsentlig bestanddel (c. $\frac{1}{2}$). Brännich.M. 25. LandbO.III.559. **-mige**, en. d. s. s. -musling (se I. Mige 2 slutn.). **-mile**, en. (jf. II. Mile samt oldn. sandmel; især dial.) ubevokset banke af flyvesand; mile. Blich. (1920).XIX.183. HCAnd.(1919).IV.104. TroelsL.I.30. Feilb. jf. Esp.230.286. **-mørkel**, en. \mathcal{Q} spiselig mørkel, *Morchella esculenta* Pers. Sal.²XX.903. **-muld**, en. (jagl.) sandet muld (tidligere, mods. Muldsand; med sand som hovedbestanddel; jf. VSO.). P.Juel. GB.2. Andres.Kliif.120. SydfynskeS.15.

-muldet, adj. (jf. muldsandet; jagl.) som bestaar af sandmuld. Olufs.NyOec.I.192 (se u. muldsandet). VSO. MO. LandbO.IV.183.

-musling, en. (jf. -mige, -skæl; zool.) musling, som graver sig ned i sandet; *Mya* (arenaria). Lütken.Dyr.³320. Uss.DanmGeol.² 330. **-nellikke**, en. (nu næppe br.) \mathcal{Q} dels om nelliken *Dianthus arenarius* L. Nennich. VSO. jf. JTusch.72. sml. Hornemann.OP.² 426. dels om plante af hindebøgerfamilien, spec. engelskgræs, *Armeria vulgaris* Willd. ASØrsted.PlanterigetetsNaturhist.(1839).282f.

Sanding, en. se II. Sanding.

Sand-orm, en. (zool.) den i havbundens (kystbæltets) sand levende (alm. som agn anvendte) ledorm *Arenicola*, spec. *A. marina*. KSelskNyeSkr.I.366. Lütken.Dyr.⁴438. Frem. DN.86. **-pap**, en, et. (jagl.) sandet tagpap (se u. sandet 1). HFB.1936.384. jf. Sandpaptag.smsst.386. **-papir**, et. (jf. -læder, -lærred) groft, stærkt papir, paa hvis ene side der er paalimet et lag af sand, knust glas ell. flint, og som benyttes til slibning, især af træ. NordConvLex.V.179. VareL.⁴753. || i sammenligninger, om kradsende lyd ell. fornemmelse. (han) strog sig om Hagen med denne ulidelige Lyd af Sandpapir. Pont.DR.I.82. han havde længe slidt paa Jørgens Nerver som Sandpapir. JacPaludan.TS.329. Man er jo som Sandpapir i Maven efter igaar. Sild maa til. JVJens.G.119. || hertil sgr. som Sandpapir-fl (PolitiE.Kosterbl.^{20/1}1925.2. sp.2). **-maskine** (til afpusning af parket-tavler olgn. OpJB.¹VIII.508). **-part**, en. \odot i forb. løs sandpart, om særligt formet sandmasse, der nedlægges (løst) i en støbeforms sand og tjener til at frembringe en særlig hulhed i den støbte ting. OpJB.¹III.161.

-perle, en. (jf. Perlefor; jagl.) ganske lille (ægte) perle; støvperle. Hinnerup.Juw.384. VareL.⁴753. **-pil**, en. \mathcal{Q} om forsk. (i sand-

jord voksende) arter af pil, som *Salix arenaria* ell. *S. repens* (jf. Graaris). Funke.(1801).II. 118. Hornemann.OP.871. VSO. MO. Andres. Klitf.171. **-pisk**, et. (l. br.) flyvesands (skadelige) virkning paa planter(s blade og skud). Sal.2XX.905. **-plade**, en. 1) (fagl.) buet jærnplade, der (fra bolsteret) rager ud over hjulnavet (for at hindre sand ogn. i at komme ind mellem akslen og navet). Mechlenburg. Feldt-Artillerie.(1786).13. MilTeknO. 2) $\frac{1}{2}$ 10 lille sandet grund. Thaar.KS.305. Trap.4V. 278. **-plante**, en. (jf. -urt, -vækst; især fagl.) plante, der kan vokse i sand(jord). Andres.Klitf.60. Sal.2XX.905. **-pold**, en. (ogs. **-pul(d)**). Søiberg.FLP.43. sa.SD.256). (jf. -pulle; dial. ell. $\frac{1}{2}$) lille høj ell. banke af (flyve)sand; lille (toppet) sandgrund paa havbunden. AchtonFris.JL.II.10. **-pose**, en. pose, fyldt med sand, fx. anvendt som vægt i enderne af snoren ved springstøtterne (til højdespring). Gymn.1(1899).51. HUSS.IH.24. || ogs. (fyldt med varmt sand) anvendt som varmepose (ved sygdom). VoreDamer.1812 1928.37. **-pram**, en. (jf. -baad; nu l. br.) pram til transport af sand. Moth.S52. Cit. 1743.(Hist.MKbh.VI.383). AJeppesen.Fra det gl.Kbh.(1935).110. **-pulle**, en. (især $\frac{1}{2}$) d. s. s. -pold. UnderDannebrog.1936.69.sp.1. **-pumpe**, en. (jf. -pumper, -suger) \odot 30 pumpe(maskine), der pumper (suger) sand op fra bunden af hav, sø ell. vandløb. OpfB.3 1,3.117. BerlTid.25/1904.M.4Till.1.sp.1. || hertil (jf. -pumper): **Sandpumpe-damper** (Krak.1927.II.1162). **-(damp)skib** (Scheller. MarO. Ugeskr.fRetstv.1915.A. 733). **-pumper**, en. spec. (\odot) om særligt fartøj med sandpumpe (jf. -suger). OpfB.3,1,3.208. Frem. DN.146. **-pæl**, en. (bygn.) bygningsfundament, bestaaende af sand, der er hældt ned i et (ved boring ell. nedramning frembragt) hul i grunden. GnuddtzM.Husb.69. Sal.2XXVI.936. **-regn**, en. (jf. -hagl, -taage; l. br.) regn af sand; sandfog. Sandregnen mod Vinduerne (var) voldsom.ThomLa.EL.37. jf. ConvLex. XIV77. **-rev**, et. († **-rif**. Pflug.DP.999. EPont.Atlas.II.216. Blich.(1920).XXV.104). (ænyd. sandriff; jf. -revle og II. Rev) Jens Sor.I.106. Harboe.MarO.339. AarbFrbrg. 1921.120. Dragør Sandrev. Dykkeren.1928/29. 46. **-revle**, en. (nu ikke i rigsspr. **-rev(e)**). 50 Moth.S52. OecMag.V200. Blich.(1920).XXIII. 102. † flt. **-riveler**. Pflug.DP.1174). (ænyd. (flt.) sandrefler; jf. -rev og II. Revle) Jens Sor.I.102. en heel Miil fra Landets yderste Pynth strække sig Sandrevler under Vandet. HCAnd.(1919).IV95. Gravl.VF.9. billedl.: Han (tolker stednavne) uden i mindste Maade at frygte Folkeetymologiens lumste Sandrevler.Pol.29/1935.II.sp.6. || (jf. II. Revle slutn. og III. Revle 3(2); nu ikke i rigsspr.) om langstrakt sandmasse i land; dels om sandet højderyg (jf. -ryg): der gaaer en Sandrevl eller Ryg fra Norden til Synden gien-nem hele Jydland.OecMag.V200. dels om et

sandlag nede i lerjorden: OrdBS.(Fyn). **-rig**, adj. (jf. -fuld; l. br.). GForchh.DG.45. sandrigt Dynd.Aarb.1928.144. **-rog**, et. (jf. -røg samt Rog 1.2; dial.) d. s. s. -fog. JAJørgensen. Bornholm.[1886].44. Bornh.Samlinger.XI. (1917).80. **-rose**, en. $\frac{1}{2}$ d. s. s. Klitrose. Andres.Klitf.193. **-rotte**, en. (zool.) hoppe-musen Gerbillus hurrianæ. BøvP.II.90. **-rug**, en. (landbr.) d. s. s. Hederug. JPPrahl.AC.27. 10 LandO.IV.103. **-ryg**, en. (jf. -revle slutn.; l. br.) sandet (højde)ryg. HCAnd.(1919).V. 401. NPWiel.R.245. **-røg**, en. (l. br.) d. s. s. -fog, -rog. Fleuron.STH.134. **-rør**, et. spec. (fagl.) om rør fra et lokomotivs sandkasse. Rambusch.L.61. **-sage**, en. (ogs. **-saga**. PhR Dam.PI.74. Bornh.HaandvEr.110). (ænyd. d. s., gl.da. sansaæ (GldaKrøn.200), sv. oldn. sannsaga; af III. sand 1; jf. -sagn og Saga (Sage)) 1) (nu næppe br.) sand ytring; sandhed 2) sandsagn. Moth.S48. „hvi snacker du icke med dig selv?“ — „Ney, nu har jeg intet meer at sige mig.“ — „En lille Sandsage (fr. orig.: un petit mot) endnu.“ — „Det falder mig icke tilpas.“ KomGrønne.II.225. 2) (nu dial.) mundtlig fortælling, historie, dels: om svuudne (gamle) tiders begivenheder, sagn, eventyr olgn., dels m. bibet. af usandsynlighed, usandfærdighed olgn. Sandsage . . vulg. (: dagl.) en Roman. Er en opdigtet Histori, som har skin af sandhed. Moth.S48. FruentTid.1770. nr.17.1.sp.1. sandt var det, skønt det lød som den forrykteste Sansage, at en Mand kunde gøre noget saadant ved sig selv (: lemlæste sig selv). AndNz.PE.I.257. „Rasmus skal fortælle Sansager,“ udbrød Betula og stillede Stolene i Halvkreds om Røgteren, der paa sit bornholmske Maal sindigt berettede om de Underjordiske. KBirkGrønb.BS. 133. Esp.286. Kvernd. jf. Creimer.NB.17. 484.493. **-sagn**, et, † en (Moth.S48. Jac Bircherod.FF.100). (sj. **-sagen**. LTid.1723. 163. JacBircherod.FF.100). (ænyd. d. s.; af III. sand 1; jf. -sage og Sagn (1); især dial. ell. arkais.) 1) sand ytring; sandfærdig beretning. Moth.S48. Sandsagn som disse . . indpræge sig (lettest) ved at være paa Vers. NyerupRahb.VI.100. *Ei Eventyr, men Sandsagn. Grundtv. Opr.II.17. Samlinger, rige paa kostelige Sandsagn om Fortids Handel.sa. Saxo.I.4. Blich.(1920).XXVIII.138. *nu skal I høre Sandsagn fra min Rejse. Drachm.BK. 148. Erik Klippings blodige Død var en historisk Kendsgerning, om hvilken der maa have gaaet Sandsagn Landet over i Menneskealdre. HBriz.AP.III.20. Feib. || (jf. Sagn 2.1) om overlevering, tradition. (der er) ingen Vandmøller . . nu paa de Steder, hvor man seer deres gamle Dæmninger og ved Møllernes Navn af Sandsagn. EPont.Atlas.II. 429. 2) (jf. III. sand 1.1 slutn. og 2.2 samt -sige, -siger) spec. m. h. l. fremtidige forhold: spaadom; profeti. *snart fuldkommes hans Sandsagn. Bagges.Nbld.171. *Kom ihu | Det største Sandsagn! det opfyldes nu. Ing.SR.

69. *Nah.1.1 (Lindberg). (jf. HjalpeO.)*. I Dodone gav Zeus Sandsagn. *FFalkenstjerne. Overs. af Herodot. I. (1897). 35.* -**seng**, en. (jagl.) sandform (leje af sand), anvendt ved fremstilling (fritning) af lerpotter olgn. *NationalmusA.1934.47.* ☐ -**sigc**, v. vbs. -else (s. d.), -ning (vAph. (1764)). *VSO. NisPet.SG.127.*, jf. -**sigeri** samt -**sagn** (2). (ænyd. d. s.; af (I. Sand ell.) III. sand 1 (og 2.2); jf. -talende og ty. wahrsagen, eng. soothsay; især foræld. ell. spøg.) *sige, tale sandhed (sandt); især (m. h. t. fremtidige forhold): sige (som) sandsagn* (2). at kunde sandsige, have Aabenbaringer. *LTid.1734.14.* *Jeg . . . Guders Skiæbne | Har sandsagt dig. *Bagges.NbId.289.* *Hvad erfarert jeg har af den graae, sandsigende Havmand. *PMøll. (1855). I.194.* Augurernes Kunst, der tyder Fuglenes Skrig og heraf sandsiger om vordende Ting. *ORung. Overs. af Johannes fra Saaz: Plovmanden og Døden. (1923). 53.* ☐ -**sigelse**, en. fl. -r. (nu l. br.) det at sandsige; ogs.: sandsagn (2). en Elskere af den Astrologiske Sandsigelse. *LTid.1756.366.* vAph. (1759). *Bagges.Skr.I.* Hun fæster megen Tillid til slige Sandsigelses. *VSO. MO.* ☐ -**siger**, en. (†) -**sigere**. *Ew. (1914). II.65.* (ænyd. d. s. (og sandsager); jf. ty. wahrsager, eng. soothsayer) person, der taler sandhed; især: 1) (især bibl., foræld.) person, der siger sandsagn (2); (især: hedensk, professionel) spaamand (augur olgn.). Kongen raabte med Vælde, at man skulde lade Betsværgerne, Chaldaerne og Sandsigerne (1931: Stjernetuderne) komme ind. *Dan.5.7.* Man kan . . . see hvad Bedragerie de Hedenske Sandsigere og Præster har vidst at betjene sig af. *Tullin. II.299.* *Rahb. Sandsigt. 4.* „Ingen veed — naar Solen staaer op — hvorledes den vil gaae ned,“ er eet af Degnens Ordsprog i Ulstrup, hvorved han næsten har erhvervet sig Anseelse af en Sandsiger. *Blich. (1920). XIX.114.* || hertil sgr. som **Sandsiger-aand** (Henvend eller ikke til Genfærd og Sandsigeraander (1871: Tegnsudlæggere). *3Mos.19.31 (1931)*), -**kunst** (vAph. (1764)). *4Mos.23.23 (Chr.VI og 1931: Trolddom)* ofl. 2) (nu især iron. ell. spøg.) person, der (dømmer strengt, retfærdigt og) siger (sin samtid) sandheden, spec.: ubehagelige sandheder, ofte m. bibel. af dømmesuge, selvghed, vranthend olgn. (jf. Sandhedsapostel). han (havde) mere talt som den raadende Ven, end som den strænge Sandsiger. Men han troede sig . . . anseet som en ubeleilig Sandsiger, som man fandt sig plaget af, og derfor skulde sig for. *Rahb. Fort. I. 213.* Sandsigerne fremkomme ofte med deres Sandhedsyttringer, hvor disse ere ufornødne, krænkende. *Ørst. III.59.* (Michelet var) betaget af en Lyst til at være Sandsiger overfor sit Folk, hvad der ogsaa kom frem i flere Skrifter af ham. *JohsSteenstr. IIN.24.* Statistisk Departements Sandsigere . . . vil hævde, at hele Kala-

miteten (o: arbejdsløsheden) egentlig bunder i Standsningen af Byggearbejdet. *BerlTid. 14/1. 1926. Aft. 5. sp. 1.* jf. (uden nedsat. bct.) om aktuelt tidsskrift: Sandsigeren. *Rahb. (titel paa ugeskrift. 1811).* -**sigeri**, et. (især nedsat. nu sj.) det at sandsige, være sandsiger. *LTid. 1753.338.* *Jer.14.14 (Lindberg).* *4Mos.23.23 (Wolff).* jf. Sandsiger 2: Sandsigeriet, som bestaaer i at sige Sandheder af andre Hensigter end til Sandhedens Tjeneste. *Ørst. III. 59.* -**siger-inde**, en. (især foræld.) kvindelig sandsiger (1). *JBaden. DaL. 517.* Brandes. *I.217.* om tempeltjenerinde olgn.: *Oehl. PSkr. II.220.249.* -**sigerske**, en. (især foræld.) d. s. vAph. (1764). Mademoiselle Lenormand . . . Den berømte Sandsigerske, der under Revolutionen (i Frankrig) havde et stort Renommée. *Hrz. X.368.* En Dag fik de unge Piger Besøg af en professionel Sandsigerske (o: spaakone). *SMich. S.178.* -**siv**, en, et. (nu næppe br.) ☚ navn paa arter af siv, der vokser i sandklitter olgn. (som *Juncus balticus Willd., J. atricapillus Drej.*). *OecMag. V.349.* *Amberg.* -**ske**, en. spec. (smed.) om smedeværktøj (jf. -kasse). *Viborg & Neerg. HB. 89. MR.1832.157.* Feilb. -**skifer**, en. (geol.) skifret sandsten. vAph. *Nath. VII.110.* *VSO.* **Sandskorn**, et. [s'ans-, vgs. s'an's-] (sjældnere Sand-. *Hob. DR. V. 4.* *Aph. Chym. III.285.* *Hauch. GM.136.* *HAnd. AH.33.* *Andres. Klitf. 6.101.* *Schand. O.I.70.* *HBriz. AP. III.312.* *Feilb.*) (ænyd. sand(s)korn, glde. sa(a)ndzkorn (Sydrak.124), søndkorn (Suso. 62), oldn. sandkorn; jf. Guld-, Peberkorn og Korn 3.1) 1) om (hver enkelt af) de partikler (korn), hvoraf sand bestaar. *Moth. S53.* (det) var ham (ubehageligt) at høre et Sandskorn knistre under Fødsaaen. *Ing. L. II.35.* de følgende . . . Kredse, et Sandskorn danner, naar det falder paa Overfladen af et stille Vand. *CBernh. NF. V.216.* *Drachm. STL. 312.* *Uss. DanmGeol.*42.* || spec. om sand i timeglas. (jeg) stirrede paa Timeglasset . . . og paa de rindende Sandkorn. *Hauch. MfB. 17.* især overf.: naar Døden vender Timeglasset for den ene af os, er der ikke ret mange Sandkorn tilbage for den anden. *Rahb. Prof. F. IV.208.* *Gylb. VIII.194. 2)* (jf. II. Sand 1.3) m. særlig anv. (i sammenligninger olgn.). 2.1) ☐ i udtr. for stor mængde, stort antal. Vi skal i en Hast faae saa mange Folek sammen som der er Sands-Korn paa de Arabiske Heeder. *Hob. UL. I.6. sa. DR. V.4.* *deroppe vrindle Sole | som Sandkorn i Havet! *Kaalund. EE. 27. 2.2)* som udtr. for noget meget smaat, et gran olgn. *Hvad er et Sandkorn paa Skyvoxne Bierge? *Lous. JSneed. II.161.* Alt er saa stille, at man kan høre et Sandkorn falde. *Kierk. IX.79.* jf. Korn 3.1: Man fandt i Floderne nogle smaa Sandkorn af en glimrende Metal. *JSneed. VII.469.* || i sammenligninger. Som en Vanddraabe af Havet og et Sandkorn, saa ere tusinde Aar imod Evighedens Dag. *Sir. 18.11.* *Hob. Ep.*

II.111. nogle Stykker (af det knuste spejl) vare knap saa store som et Sandkorn. HC And. (1919). II.84. || i nægtende udtr.: ikke et sandskorn olgn., ikke et gran; ikke det mindste. dersom jeg giver saameget som et Sandskorn mere, saa (osv.). Heib. Poet. VI.206. Hauch. DVIII.104. Der er ikke et Sandskorn Stadighed i Dig. Levetzow. SH.41.

Sand-skred, et. (nu ikke i alm. spr. -skrid. Blich. (1920). XXI.246. -skridt. ft. 10 -skridter: Viborg. (PhysBibl. III.403). jf. Andres. Klitf. 252). skred af sand i sandklit, -skret olgn. smst. jf. Sandskredsbrink. Bregnd. PG.79. -**skrubbe**, en. (jf. -flynder) ✎ (paa sandbund levende) skrubbe, Pleuronectes flesus. LH Bing. Lesoe. (1802). 160. Krøyer. II.279. -**skude**, en. (i bet. 2 multigris af II. Sand 2, jf. DST. 1931.84) 1) (større) sandbaad. VSO. Bl&T. 2) (joræld.) et i den nordlige del af Jylland tidligere (ved korntransport til Norge) anvendt fladbundet fartøj (der kunde trækkes op paa stranden). Jens Sar. I.93. Oecon Journ. 1758. 116. Aagaard. Thye. (1802). 32. Golaschm. VT. 44. KThuborg. Detgl. Harboøre. (1928). 195. -**skure**, v. (jf. -slibe; især faql.) skure, afjude med sand som skuremiddel. Vi sandskurede vore Bliktallerkener. Pol. 1925. Sønd. 2.sp.3. || spec. (mur.) som udtr. for særlig pudsmag af mur. OrdBS. -**skyldig**, 30 adj. (ænyd. d. s., sv. sannskyldig, jf. oldn. sannsakadr, overbevist om sin skyld; af III. sand (2); især foræld. ell. dial.) i alm. om person: virkelig, i sandhed skyldig; ogs. (dial.) om person, forhold olgn.: som er den ell. det rette, vedkommende, paagældende. Pylades (gav) sig ud for Orestes, men Orestes bekiendte der imod, sig at være den sandskyldige. Falst. Ovid. 24. Stampe. IV.47. (de) frikiendte de Sandskyldige for at lade Mistanken falde paa Andre. Grundtv. Saxo. I.233. Blich. (1920). XX.133.145. de tilnævnte dommere. : svor dem alle sandskyldige i kong Eriks død. ADJørg. I.389. Rasm. Hansen. Paul Bang. (1901). 131. MDL. Levin. (sjøll., jy.). Feilb. OrdBS. (Fyn). -**skæg**, en. (jf. Katteskg 2.2) & græsset Corynephorus (canescens Beauv.). JTusch. 67. Andres. Klitf. 162. Landb O. IV.185. -**skæl**, en. (zool.; nu næppe br.) d. s. s. -musling. vAph. Nath. VII.102. OF 50 Müll. Zool. Pr. 245. VSO. -**slange**, en. (zool.) d. s. s. -kvæler (slange). BøvP. I.519. -**slibe**, v. (jf. -skure; faql.) slibe med sand som slibemiddel. Gulvunderlagsplader er glat sand-slebne paa den ene Side. HFB. 1936.186. || i udtr. sandslebne sten (ell. trekanter), (geol.) om (del af) sten med en ell. flere plane, oftest (af flyvesand) glat polerede flader, der opadtil er skarpt afgrænsede, men nedadtil gaar jævnt over i stenens regelmæssige runding. 60 Uss. Danm Geol. 311. -**slæber**, en. (dial.) sandbaad, -skude. Ellar. SB.8. Feilb. -**slojfer**, en. (faql.) bræt (med to trækreb fortill og styrestang bagtil), hvormed sanddriver sloj-

jes. Andres. Klitf. 307. -**smelt**, en. ✎ den om smelten mindende rovfisk *Atherina*. BøvP. III.543. -**smaaet**, part. adj. (sv. no. sannspådd; jf. ænyd. sandspaa, som spaar sandt, oldn. sannspår; af III. sand 1.1 (og 2.2); vist kun som norskhed) som spaar sandt; hvis spaadom, forudsigelse gaar i opfyldelse. Mon jeg skulde blive sandspaaet i min Drøm (: mon min drøm skulde opfyldes)? NK Bred. Hex. 73. -**spaan**, en. ✎ den trekantede flade paa spidsen af en ankerarm; ankerfig (-klo). Moth. S52. Funch. MarO. I.111. II.115. Scheller. MarO. -**spor**, et. 1) (jærnb.) et (ved en station anlagt) jærnbanespor (aflobs- og brem-spor), der er dækket med et tykt lag sand, og hvortil ankommande tog automatisk kan stilles ind, naar hovedsporet er optaget. OpfB. I.71. DSB. Sign. III.52. 2) (jf. -bord 1; m. h. t. sidste led jf. u. II. Kattespor) ✎ om del af skib. 2.1) i ft., om det spidse rum, som et skibs indenbords klædning danner med kølen ell. kølsvinet. PGünthelberg. Søe-KrigsHaand-Bog. I. (1768). 17. Funch. MarO. II.115. KuskJens. Søm. 71. || hertil (jf. tilsvarende ssgr. m. Sandbords-) Sandspore- (KuskJens. Søm. 71) ell. Sandspors-lem (Funch. MarO. II.115. Scheller. MarO.). -**planke** (Funch. MarO. II. 115). 2.2) d. s. s. -bord 1.1. Sal. XX.893. -**spredrer**, en. spec. (jærnb.) d. s. s. -strøer. LokomotivT. 1922.188.sp.1. JernbaneT. 1937. 4.sp.4. -**springer**, en. (zool.) 1) spring-musen *Scirtetes* ell. *Alactaga (jaculus)* (jf. Pilspringer). Brehm. Patted. 457. BøvP. I.506. 2) (jf. -løber 2) løbebillen *Cicindela*; mark-springer. Danm Fauna. III.20. Knud Pouls. Va. 139. -**sprog**, et. [III.] (sv. † sannspråk; sj.) sandsagn (I) i form af en tale-maade ell. et ordsprog. Jørg. (BerlTid. 12. 1924. Aft. I.sp.1). -**star**, en. (jf. Bakkegræs) & den i sandede egne voksende star *Carex arenaria* L. JTusch. 53. Andres. Klitf. 145. Naturens VI.1936. 470. -**sten**, en. (ænyd. d. s., ty. sandstein, eng. sandstone) 1) (geol., bygn.) sten (bjerg-art), som opstaar af løst sand, naar kornene sammenkittes af et bindemiddel; ogs. om kunstig efterligning heraf, fremstillet af cement-mørtel ell. beton (kunstig sandsten). (især som stof-, materialebetegnelse). vAph. Nath. VII. 107. *En smal og ringe Sandsteen, glat og lige, | Beskeden ruger over Graven huul. . . | Her hviler Saxo. Oehl. PSkr. I.287. GForchh. DG.13. (teatret) er opført af en prægtig indenlandsk Sandsten. Brandes. XI.282. Uss. AlmGeol. 71. || hertil adj. sandstenig (nu næppe br.: som bestaar af ell. indeholder sandsten. Brännich. M.115) samt ssgr. m. Sandsten- (især geol.; nu l. br.) ell. (nu oftere) Sandstens-, fz. (geol.) -brud (Sandsten-: vAph. Nath. VII.107). -bænk. (Uss. Danm Geol. 342. jf. Bænk 4.5), -dannelse (Sandsten-: GForchh. DG.15), -formation, -gang (Uss. Danm Geol. 343. jf. Gang 8.1), -klippe, -lag (smst. 42. Sandsten-: GForchh. DG.26), -terræn, -væg (om næsten) lodret flade af

sandsten i et brud, langs en aa olgn. *Uss. DanmGeol.* 42) oft.; ell. (især bygn.) om, hvad der er fremstillet af sandsten: **Sandstensbygning**, -figur, -flise, -monument, -mur, -ornament, -portal, -søjle ofl. 2) **Y** urent rav, anvendt til regelse ell. til fremstilling af ravolie olgn. *VareL.* (1807).II.364. *Hinnerup. Juv.* 371. *VareL.* 711. **-sti**, en. (l. br.) sandet (gang)sti. *Drachm.DM.* 51. *HVClaus.DL.* 25. **-storm**, en. (meteorol.) storm med sandfygning. *LTid.* 1726.344. *HCAnd.* (1919).IV.93. en større Karavane var forulykket . . paa Grund af en Sandstorm. *Bergs.PP.* 606. (i) Holbæk . . har der hele Dagen raset en stærk Sandstorm. *DagNyh.* 14/1.1912.I.sp.4. **-straale**, en. spec. (☉) m. h. t. sandblæsning. *OpfB.* VIII.493. || hertil ssgr. som **Sandstraale**-blæser (TeknO. jf. Sandblæser 2), -blæst (Hannover. *Tekn.* 34. jf. I. Sandblæst). **-strand**, en. sandet strand; spec. i 20 *udtr. for god badestrand. AndNx.S.* 36. *Scheller.MarO.* en blændende hvid Sandstrand. *LindskovHans.NH.* 9. fin, ren (☉: næsten) stenfri sandstrand | **-stryge**, v. spec. i part. sandstrøget (mulig ved misforstaaelse af -strøet, se -strø; mal.) daarligt (ru) paastrøget, malet. *Elevebladet.* (Aarh. Malerskole). 1930.14. **-strø**, v. vbs. -ning. strø sand (paa). || (jærnb.; jf. -strøer) Sandstrøning benyttedes ikke (☉: ved bremsningen), da Føret var tørt. *LokomotivT.* 1933.251.sp.2. i ssg. **Sandstro-apparat.** *Sal.* XX.907. || *især i part. sandstrøet, dels om gulv. Foran (indgangsdøren laa) en halv Møllesten bestroet med Sand, og herfra traadte man . . ind i en net . . ligeledes sandstroet Stue. Pont.FH.* 98. *JakKnu.In.* 27. *dels (jf. -strøget (u. -stryge); mal.) især om ligkiste ell. sandstensimitationer: malet og overstrøet med sand (i den vaade maaling). En Ligkiste var . .* 40 *altid sortmalet, „sandstroet“ som det hed. AarbKbhAmt.* 1930.45. **-strøer**, en. spec. (jf. -spreder, -strøapparat); *især jærnb.) om en paa lokomotiv, sporvogn olgn. anbragt indretning, hvorved sand (fra sandbeholder; jf. -kasse) strøs paa skinnerne (især til sikring af hurtig opbremsning). Pol.* 28/1.1935. *Sønd.* 7.sp.4. **-støbe**, v. ☉ støbe i sand(form); *især dels som vbs. Sandstøbning. NordConvLex.* V. 425. *TeknMarO. dels i part. sandstøbt brugt som adj. Krak.* 1935.II.3161.sp.3. **-støbeform**, en. ☉ sandform til støbning. *VareL.* 845. **-støv**, (en ell.) et. (ænyd. d. s.; l. br. i alm. rigsspr.) fint sand, der ligner ell. lægger sig som støv; ogs. (dial.) d. s. s. -fog (Feilb.). Sanden eller en Sanstov har . . lagt sig over 20 Foed tyk over Jorden. *LTid.* 1726.344. dette opfyldte Areal, hvor Sandstøv og Kulstøv kommer til at danse hen over den hvide, skyggelese Flade. 60 *Drachm.F.I.* 38. **-suger**, en. ☉ (fartøj, forsynet med) apparat, der suger sand op (fra havbund); sandpumpe ell. -pumper. *Pol.* 12/1. 1936.II.sp.1. **-svale**, en. ☉ digesvale, Hi-

rundo riparia. *Kjærbøll.* 196. Ill. *Børneblad.* VI. (1876/77).6. **-svingel**, en. ☉ (variant af) rød svingel, *Festuca rubra* L. (var. *arenaria*). *Andres.Klitf.* 163. *LandbO.* IV.500.

sandsynlig, adj. [san'sy'nli] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (ChrFlensb.DM.II.92. *Blich.* (1920).XX.156. *VSO.*) (no. sannsynlig; af III. sand (2); dannet efter ty. wahrscheinlich, holl. waarschijnlijk, jf. fr. vraisemblable, lat. verisimilis) 1) som efter et (paa erfaringer hvilende, fornøftigt) skøn (snarest) kan ell. maa antages at stemme overens med, svare til virkeligheden ell. (m. h. t. fremtidige forhold) at ville indtræffe (blive virkelighed); (efter ens erfaring, skøn) snarest ell. vistnok rigtig; rimelig (2,1); trolig; ventelig. *Eilsch.Term.* 37. det er i det ringeste sand-synligt, at disse (planter) skulle arte sig langt bedre, end de finartede Vexter. *LTid.* 1748.686. det forekommer . . mig dog saare sandsynligt, at den svenske Nation ikke just har sin Konge for et Røverkjob. *PAHeib.* US.517. Mangan sand Tildragelse . . bekræfter den gamle Sætning, „at det Sande ikke altid er sandsynligt“. *Gylb.* (1849).IX.3. (jf. *VSO.* og *Mau.* 8365). Kommedier og Romaner og Løgne maae være sandsynlige. *Kierk.* IV.219. ved Hjælp af Approksimeringen bliver det Absurde noget Andet, det bliver sandsynligt, det bliver mere sandsynligt, det bliver maaeske overmaade og særdeles sandsynligt. *msst.* VII.177. Tanker . . om Fremtidslystspillet's Æmner og sandsynlige Opgave. *Schand.TF.* II.255. Sandsynlig Fejl paa det enkelte Individ (her ogsaa kaldet sandsynlig Afvigelse) angiver de Grænser paa hver sin Side af Gennemsnittet, inden for hvilke Halvdelen af en Variationsrækkes Maal er beliggende. *LandbO.* IV.185. Domme kan inddeles i mulige, sandsynlige og visse og Sandsynlighedsgraden angives ved en Brøk. *Hag.* VIII.213. det er højest ell. mest sandsynligt (at osv.) | det sandsynligste er, at osv. | jf. sandsynliggøre: Tvivleren . . bruger Dialektiken til bestandig at gjøre det Modsatte lige sandsynligt. *Kierk.* IV.248. *OFriis.Litt.* 129. || (nu l. br.) som adv.: sandsynligvis. Sandsynlig have vore Forfædre bragt Skikken (☉: at kvinder ikke har arveret) ind med sig fra Østerlandene. *Engelst.Qvindekj.* 275. den næste Storm vilde sandsynligen nedrive den smalle Sandvold . . imellem (kirken) og Bølgernes Vælde. *Blich.* (1920).XX.156. Han har sandsynligt aldrig været der. *VSO.* *NaturensV.* 1932.2. 2) (jf. Sandsynlighed 2; nu næppe br.) som (kun) for en overfladisk betragtning er, hvad det anses for (kaldes); *tilsyneladende.* *vAph.* (1759). Et Sandsynligt Gode eller Onde er det, som allene paa Grund af de ved Sandserne giorte utydelige Begreber antages som Godt eller Ondt. *Nørreg.Naturr.* 11. ☉ **sandsynlig-gøre**, v. [1] [-gø'gø] (jf. rimeliggøre). *Hjort.* (Kjøbenhavns-Posten. 1832.

32.sp.2). (*Blochs instruktion*) muliggjorde og sandsynliggjorde de fra Holbergs Side kun skødesløst . . . motiverede Sammentræk (*i „Gert Westphaler“*). *EChristians.NT.169.*

Sandsynlighed, en. [san'sy'nli,he'ð] *fl.* (*især i bet. 1.2 og 2*) **-er.** *den egenskab at være sandsynlig ell. det forhold, at noget er sandsynligt; ogs.: noget (der er) sandsynligt.*

1) til sandsynlig 1. 1.) i al alm. *Ridderens af St. George Liv. (overs.1746).209. Eilsch.Term.37. (dersom jeg i mit levnedsløb skjulte dette) Hoved-Træk i min Character, (maatte jeg ikke alene) synde imod . . . Sandhed, (men) selv imod Sandsynligheden. Ew.(1914).IV.271. disse Underjordiske . . . vide at give alt det, de sige, saa stor en Sandsynlighed, at det er vanskeligt at giendrive endog deres groveste Vildfarelser. Baggés.NK.83. Du (maa gøre din fader) et Forslag, der giver Sandsynlighed for rigt Bytte. Oehl.ØS.(1841).8. Sandsynligheden af (nu: for) at finde et (gunstigt) Øieblik. Heib.Poet.X.10. der (er) jo Sandsynlighed for, at det „med Guds Hjælp nok bliver bedre“. Kierk.VII.379. (de) af de Indstævnte anførte Omstændigheder, hvis Rigtighed har Sandsynligheden for sig. Ugeskr.fRetsv.1915.A.724. Sandsynlighed kaldes det Forhold mellem en Dom og den Virkelighed, den angaar, at der er flere eller vægtigere Grunde, der taler for Dommens Sandhed end det omvendte. Hag. VIII.213.*

|| *spec. i udtr. som:* en fremstillings, digtning, tolknings, formodnings indre ell. indvortes sandsynlighed, se II. indre 3.2, indvortes 2.2. en til vished grænsende sandsynlighed. Ørst.II.16. EWolle.Fra min første Praxis.(1871).113. Man kunde af hans Udseende med en til Vished grænsende Sandsynlighed forudsige Hovedstadierne paa hans fremtidige Livsvej. Schand.AE.194. der er en til Vished grænsende Sandsynlighed for, at vi kommer afsted med (toget) 9,45. ERode.DentungeDor.(1922).90. Hvorledes Mammutterne ere komne ned i Sibiriens frosne Jordbun, er endnu ikke afgjort med Sikkerhed, men Sandsynligheden taler for, at Dyrene om Vinteren er faldne ned i en eller anden snebedækket Kløft. Frem.DN.61. OFriis.Litt.83. især: efter al sandsynlighed, som udtr. *for, at noget er i høj grad sandsynligt (i al m. stærkere bet. af sikkerhed end sandsynligvis).* „Skulde han have faaet at viide —“ — „Vist nok! efter al Sandsynlighed.“ Biehl.(Skuesp.III,4.23). Kierk.VII.195.199. efter al Sandsynlighed var hun død under en Søvn. J.VJens.RF.184. *jj.:* Vanvittig kunde hun da, efter menneskelig Sandsynlighed, ikke blive af Kjærlighed. Kierk.VI.255. smst. 311.313. 1.2) (*mat.*) forholdet mellem antallet af mulige tilfælde af en vis (undersøgt) art og det hele antal af mulige tilfælde (med forskelligt udfald). Hag.VIII.372. Sandsynlighedsregning beskæftiger sig

med Bestemmelsen af Sandsynligheder. *Sal. XX.908.*

2) (*nu næppe br.*) til sandsynlig 2. vAph.(1759). jeg maae anklage mig selv, siden alle Sandsynligheder fordomme mig. TBruun.(Skuesp.I,1.83). uagtet alle Sandsynligheder er Cecilie dog ikke lastværdig. smst.V368. man . . . bør (ikke) bedømme Menneskets Hierte . . . efter blotte Sandsynligheder. *Birchner.II.208.*

Sandsynligheds-, i ssgr. *især* (∅ ell. *faql.*) af Sandsynlighed 1, i *udtr. for* (genstand for, resultat af) tankevirksomhed, der hviler paa et skøn om ell. søger at fastslaa det (mest) sandsynlige. **-beregning**, en. (*hum*) begyndte nu at forelægge mig en iiskold Sandsynlighedsberegning over alle . . . Muligheder i Ægtestanden. Heib.TR.nr.123.5. en nygtern Forstands kolde Sandsynlighedsberegninger. Kierk.I.7. (*jj.* Sandsynlighed 1.2; *mat.*) Lovene for Sandsynlighedsberegning. TroelsL.XIII.165. Tallene er kun en Sandsynlighedsberegning. HPHanss.FK.II.52. *jj.:* En praktisk . . . Natur, et matematisk Hoved, en Sandsynlighedsberegner. Brandes.X.366. **-bevis**, et. (*han*) søger . . . at føre et Sandsynligheds-Bevis . . . man lader sig (∅: paa skrømt) overvinde. Kierk.IV.257. **-diagnose**, en. (*med.*). Bl&T. **-lære**, en. (*filos., mat.*). Hage. 4781. **-regning**, en. (*mat.*). Grundtræk af Sandsynlighedsregningen. AdSteen.(bogtitel.1864). Westergaard.S.64.

sandsynlig-vis, *adv.* (*jj.* sandsynlig 1 slutn., efter al sandsynlighed u. Sandsynlighed 1.1) *som udtr. for* en ytrings (formodnings) sikkerhed: ifølge sandsynlighed; snarest; uden tvivl; ventelig(t); rimeligvis. var Ulrikke bleven gift . . . havde hun ved sin Havesyge sandsynligvis . . . forbitret sin Mands . . . Liv. Hauch.SK.I. IsakDin.FF.449.

Sand-sæbe, en. (*faql.*) sæbe med til sætning af fint sand, der skal føre den rensende virkning. S&B. VareL. 753. **-sæk**, en. *sæk fyldt med sand.* mine Ben var tunge som Sandsække. Pont.H.97. || *anvendt i befæstningsanlæg olgn. vAph.(1764). MilConv.VII.226. Orung.SM.75. *jj.:* (kulierne) blev sat i Arbejde med at skydehulle og sandsække Skaktavlsgaardene langs den nordlige Mur. Rørd.BrP.121. Sandsækkesape, se I. Sape slutn. || som ballast (i ballon olgn.). Scheller.MarO. billedl.: parlamentarisme . . . bestaar i bestandig at smide programmets sandsække overbord for at holde ballonengaaende. Aandehullet.Nr.3.(1934).31.*

Sand, *subst.* se Sandten.

Sand-taage, en. (*jj.* -regn). En purpurrød Lysning i Nordvest gav den hvide Sandtaage . . . et sært brandrødt Skær. ZakNiels.(Julebøgen.1903.144). Olesen.Løkk.KB.154. **-talebende**, *part. adj.* (*jj.* gl. sandtalen, som taler sandt, og oldn. sanntala, samt -sige og sandttalende; af (I. Sand ell.)

III. sand 1.1 og 2.2; nu næppe br.) som taler (siger) sandhed, spec.: uden forbehold, ligevd. Sandtalende här fåe venner. *Moth.S48* (jf. *Mau.8331*). *VSO. MO. -tavle*, en. (foræld.) om (tavle af lignende art og med samme anvendelse som) pladen af et sandbord (2). *Goldschm.SF.298. AchtonFris.DØ.I.157. -tegn*, et. [III.1.1 (og 2.2)] (sj.) sikkert (talende) tegn, varsel. talte dog ikke alle Sandtegn om hint Riges Komme? *Kidde.H. 101*.

Sand(t)jel, en. flt. sand(t)ler. (vel egl. en ssg. m. II. Sand, jf. † Sandtol, sandterne, *Sterna hirundo* (*Moth.Conv.S33*), no. sandtol (*PClaussen.NorrigesBescriffuelse.(1632).124. VSO.*) ell. sandtal (*Nemnich.IV.1369*) samt jf. navne paa forsk. vadeflugte som tolde, tjald (se Tjæld); jf. Sandevrit; dial.) ♀ navn paa forsk. smaavdere som præstekrave (*Ægialitis*) ell. ryle (*Tringa*). En Flok „Sandler“ (Strandløbere) søger efter Næring i det vaade Sand. *Tolderl.F.III.194. Feilb.*

Sanden, subst. [san'd(ə)n, ogs. [san'd(ə)n] (ogs. (skrevet) (min) Sanden. *Hostr. (Studenterkom.109). SvGrundtv.146* (min Sanden . . . udt. Sandten). — nu ikke i alm. spr. (min) Sandt [san'd] *Oehl.XVI.117. Hrz.XV.72. Winth.VI.259. Feilb.II.594.* — dial. ogs. (min) San(d)tens. *Esp.285. samt forsk. (i tryksvag stilling) svækkede former*). (ænyd. min sandt (*SamlDanskeVers.V.104*), no. dial. min) sant; af (I. Sand og) Sanden, m. tilknytning til (omdannelse efter) sandt (i forb. for sandt, saa sandt, se III. sand 1.3) og muligvis sankt (spec. i udr. hille min sandten (se hille 2.3), jf. ogs. *Feilb.II.594*); sml. min sand u. I. Sand og for sanden olgn. u. Sanden; talespr.) i alm. spr. nu kun i forb. min sandten, ogs. skrevet minsanden, som bekræftelse, forsikring, udtryk for overraskelse, forbauselse, indignation olgn.: sandelig; paa (min) ære; min tro. *jeg har min santen | Selv til mit eget Kiød gjort Riis. *ChrBorup.PM.420. Jeg troer misandt, min kiere Jomfrue driver Abspil med mig. Jacobi.(Skuesp.IV.131). han er min Sandten brav gallsmt.XII.452. *,Hvis De var rig . . . og jeg forarmet, | De lod mig hænge mig . . . | „Aa nei, jeg gjorde ikke! nei, min Sandt!“ *Oehl.XIV.335. *Min sandt! | Hvilken deilig Dukke. Heib.Poet.IV.147. Hrz.XVIII.283. CBernh.NF.III.69.71. Jo, minsanden sætter jf. Prf paa hans Dom. Nans.JD.94. De er minsanden mageløs. Buchh.UH.51. hille min sandten, se hille 2.3. min syv og sandten, se syv. || (nu næppe br.) m. præp.: for sandten (*Goldschm.Hjl.I.27*) ell. paa min sandt (*Hrz.XVI.106*) ell. sandten. Rozinante floi paa min Sandten afsted, som om det havde været en Zigeuner-Esel med Qvægsølv i Ørene. *Biehl.DQ.II.151. smst.I.77. || m. adv. saa, i forb. saa sandten (Bergstedt.J.122) ell. saa min sandt (Moth.S6. JRPauli.SB.59. Lodde.(Skuesp.***

IV.300). smst.XII.424. VSO.VI.4) ell. (nu) saa min sandten (sanden. *PalM.AdamH. II.206. Pont.A.74. Skovrøy.LM.65*). Saa min Santen, jeg seer ikke et Menneske. *Skuesp.X.316. *Nu kommer saa min Sandten | Hr. Ridder Kalv i Gaard. Winth.D.(1828).79. jo, saa min Sandten er det Blisshønen, der er kommet! KMunk.LGD.68.*

Sand-terne, en. (ænyd. d. s.) ♀ ternen *Sterna hirundo* (alm. terne; jf. *OFMüll. ZoolPr.21. VSO.*) ell. (nu) *S. anglica* (engelsk terne). *OrnitholFT.I.13. LehnSchiøler. DF.I.233. -tidse*, en. (jf. -torn og Havtidse, -torn, Klintepil, Klittorn) ♀ den paa sandklitter olgn. voksende busk *Hippophaë rhamnoides L. Funke.(1801).II.134. Lange. Flora.310. MentzO.Bill.198. jf. i sa. bet.: Sandtissel. BerlTid.^{18/10}1822.1Til.I.1.sp.1. Sandtidse(1).BerlKonv.XIX.21. -tol*, en. se Sandtel. -old, en. (ænyd. glada. d. s.; jf. II. Sand 2 samt *Dst.1931.84; foræld.*) afgift i fisk for ret til at fiske fra stranden. *MDL. RibeAmt.1915.193. jf. Feilb. -torn*, en. ♀ dels d. s. s. -tidse (*LandmB.III.200. AchtonFris.DSØ.II.165*), dels d. s. s. Bukketorn 1. *JTusch.317. Skattegraveren.1889.II.40. et Hegn af Slaaen og Sandtorn. Svendb Amt.1922.5. AæLange.FP.16f.*

☉ sandt-talende, part. adj. (jf. sandtalende; l. br.) som taler sandt (sandhed). jf. *MO. uegl., om kilde til belæring: JohsSteenstr. HD.69.*

Sand-træk, et. (jærnb.) sandkassetræk (se u. -kasse). *Rambusch.JE.104. -tærte*, en. (kog.; nu næppe br.) stor sandkage; tærte af sandkagedej. *C.Müller.Koge-Bog.(1785).222. Huusm.(1793).276. VSO. -uld*, en. ♀ ungarsk uld (fra sandede egne), der indeholder en betydelig mængde sand. *VareL.754. -ur*, et. (jf. -glas; især foræld.) timglas (med sand). *LTid.1724.529. See paa Sanduhret, Barn! er det ikke snart Midnat? Ing.E.M.II.190. PalM.TreD.202. OpfB.4III.485. i sammenligning: Brøchner.Br.33. Brandes.VII.637. -urt*, en. (nu l. br.) d. s. s. -plante; spec. om planter af familien *Paronychiaceæ St. Hil. TDahl.Bot.Lommebog.²(1871).190. Lange.Flora.657. || ♀ d. s. s. -vaaner. Nemnich. Pruis-Forlignelse fraLowe'sIlandsgartneri.(1876).75. jf. Amberg. samt: Græsplænerne var groet ud over Gangene, og midt i disse blomstrede her og der Løvetand og Sandurt. *Pont.FL.(1892).235. -vaaner*, en. [-vånær, -vånør] (om sidste led se u. Be-, Indvaaner; jf. -arve) ♀ plante af slægten *Arenaria* (af nellikefamilien). *Viborg.Pl.(1793).91. Hornemann.OP.²435. Warm.Frøpl.203. -vad*, et. vad (vadedest) med sandet bund. *Cit. 1725.(CKHtgaard. Vendsysselske Veje. (1936).39). nu kun som stednavn, se Trap.⁴VII.591. X.263. -vade*, en. (jagl.; især i flt. og m. h. t. forhold paa Sønderjyllands vestkyst) vade (havbund, der tørlægges ved 'ebbetid), som væsentlig bestaar af sand (mods. Slikvade).*

VidSelskSkr.Nat.7.R.II.4. LandbO.III.518. Trap.^{IX}.216. **-vej**, en. sandet vej (ved strand, over hede olgn.). vAph.(1759). PalM. IL.II.96. Drachm.UB.20. ErlKrist.MM.189. **Ø-verden**, en. vidtstrakt sandegn (klitdannelse olgn.). Goldschm.VT.36. Drachm. DM.43.

Sandwich, en. [sandvidf ell. m. eng. udtale] flt. d. s. ell. **-er** ell. m. eng. form: **-es** (KLars.GHF.I.190. ERode.JM.20. jf. (vulg.): Sandvikses.EGad.&UGad.FP.92). (fra eng. sandwich, rimeligvis efter en jarl af Sandwich, der har bragt denne form for smørbrød i brug; kog.) afskaaret ell. udstukket stykke smørbrød, især bestaaende af to ell. flere skiver brød med paalæg imellem (og derefter presset og skaaret i mindre stykker). NordConvLex.^{VI}.48. ERode.JM.21. Champagne, Sandwiches, Whisky.Soya.HF. 51. **Sandwich-brød**, et. (bag.) en særlig slags brød til sandwich. NutidsMad.²(1936). 234. **-mand**, en. (efter eng. sandwich-man; især spøg.) plakاتبærer (med en stor plakat for og bag). ORung.P.129. AWinding.Vag.43. **-udstikker**, en. (kog.) redskab til udstikning af sandwiches. NutidsMad.²(1936).511.

Sand-vikke, en. $\frac{2}{3}$ vikken *Vicia villosa* Roth. LandmB.I.341.III.143. MentzO. Bill.254. **-vise**, v. [III] [-vi'sə] (sj.) paa-vise; godtgøre. Brandes.XVI.175. et Skrift, der sandviste, at Cæsar var ganske uskyldig i . . Marcellus's Drab.sa.Cæs.I.12. **-vod**, et. (jf. II. Sand 2 samt DSt.1931.84; fisk., dial.) vod, hvormed maaafisk fanges paa grundt vand. Forordn.¹⁸/₁₂1750. §14. Aagaard.Thye. (1802).47.228. Drechsel.Saltv.fisk.54. Feilb. **-vogter**, en. (jf. II. Sand 2 samt Klitvægter; foræld.) opsynsmand, der skulde paa-se, at et beplantet sandflugtsdistrikt ikke led skade af kreaturer ell. paa anden maade. Cit.1777. (Vider.II.582). **-vrifter**, en. se Sandevrit. **-vækst**, en. (nu l. br.) d. s. s. -plante. Forordn.¹⁸/₁₂1792. §26. For dem, som ødelægge Sandvexterne . . i Havklitterne ved Vesterhavet (fastsættes) Straf.JMandix. Haandb.II.452. VSO. **-ø**, en. (l. br.) spec. om sandstrækning (i hav, flod olgn.), der (til visse tider) hæver sig over vandet. CVaupell. S.109. || uegl., om oase. Oehl.Digt.I.228. **-øgle**, en. (zool.) d. s. s. Markfirben. Sal. VI.598. **-ørk**, en (Leth.(1800)). VSO. Rich. III.245) ell. (nu) **-ørken**, en. Bagges.L.I. 99. den glødende Sandørk (Chr.VI: en tør sted; 1931: det glødende Sand) skal blive til Sø.Es.35.7. KMunk.S.46. om (dansk) klitstrækning: HVClaus.DL.144. billedl.: i (den tyske bibelkritiks) Sandørkner trøde (Björnson) at finde nyt og frugtbart Land. PARosenb.BB.80. **-ørred**, en. (l. br.) $\frac{2}{3}$ dels d. s. s. Sandart, dels om multe, Mugil capito. Krøyer.I.30. Tidsskr.f.Fiskeri.II.(1868). 123. jf. Feilb.

sanere, v. [sa'ne'ra] **-ede**. vbs. **-ing** (NatTid.¹⁴/₁₂1922. M.1.sp.2. JacPaludan.F.

200. Tilsk.1934.II.142). (næppe før omkr. 1900, endnu ikke i Meyer.⁴; jf. ty. sanieren samt fr. assainir; dannet til lat. sanare, gøre sund, til lat. sanus, sund; jf. Sanatorium, Sanitet; især $\frac{2}{3}$ og polit.) gøre sund; helbrede; især: rense ved bortfjernelse af skadelige stoffer olgn.; navnlig overf., dels m. h. t. beboelsesforhold: forbedre ved nedrivning af gamle huse ell. bydele olgn.; dels m. h. t. økonomiske forhold, (økonomisk) virksomhed: omdanne og genoprette paa et nyt grundlag (fx. ved nedskrivning af aktiekapital, event. tilførsel af ny kapital, indsættelse af ny ledelse m. m.; se MaxKjærHansen.Bedriftsøkonomi. (1928).89ff.). Meyer. (el.) Prisfald, der antages at kunne sanere hele det febersyge Samfundslegeme. Pol.¹⁸/₁₁1920.7.sp.1. Hansanerede Byen. Han skabte Lys og Luft . . i Stedet for Snavs og Smuds.smst.¹⁴/₁₂1926.9. sp.4. Sanering af Landbrugets Gældsforhold. LovNr.69¹⁴/₁₂1937. §1. || hertil bl. a. Sanerings-loan (LovNr.99¹⁰/₁₂1937. §2), **-mandskab** (l. br.; om mandskab til fjernelse af gas- (belægninger) ved gasangreb: DagNyh.⁵/₁₂1936. 8.sp.2), **-plan** (under økonomisk krise: VerdenGD.IV.2.353).

Sanføjs-dans, en. se Sankt Vejtsdans.

I. Sang, en. [san¹] Høysg.AG.12. flt. **-e** ell. $\frac{1}{2}$ **-er** (*paven) Messe-Sanger qvæder.Helt. Poet.113). || (arkais., sj.) i forb. paa sange, saaledes at der synges; i sang (Grundtv.Udv.V. 17); vel dannet efter andre forb., hvor paa styrer et subst. i en gl. kasusform (dat.), se paa sp.232⁹⁰. (æda. sang (Harp.Kr.31), ogs. om syngen for ørerne (smst.53.133) samt i ssgr. som aittæn-, natsang, oldn. søngr, eng. song, ty. sang, got. saggws; egl. vbs. til synges; jf. Sanger)

1) det at udtrykke, meddele sig v. hj. af stemmens toner; det at synges; navnlig: det at frembringe toner, der følger i en vis harmonisk og rytmisk orden (danner en vis melodi (1)); ofte (jf. bet. 3) om forbindelse af ord og toner (melodi), der udgør et hele; nu navnlig m. bibet. af en vis regelmæssighed, kunstfærdighed, overensstemmelse med musikalske regler (jf. Kunstsang i modsætn. til Natursang; sml.: Den virkelige (baarne) Sang.HPanumB.ML.608). 1.1) i al alm. *han vove skal, til Sang at hæve | Den svage Røst.Pram.EK.15(jf. u. I. hæve 3.5). *Med munter Sang i høien Skye | Jeg vandrer fra Bye og til Bye.Bagges.IV.248. Hun gik eengang om Ugen til Sang (o: sangundervisning) . . . Jeg vidste, hvor Syngemesteren boede. Kierk.VI.192. *Jeg har følt, jeg har kun hjemme | Der, hvor Sang og Glæde bor. Rosing.SS.14. Lægen havde . . . forbudt hende al Sang.JPJac.II.238. enstemmig sang (se enstemmig 2), flerstemmig sang (HPanumB.ML.608. jf. flerstemmig osv. begynde (Moth.S1005), istemme (se istemme 1.1), ophæve en sang (se ophæve 5.2). || om kirkesang, salmesang olgn.; i videre

anv. om englenes, de saliges hymner, om lovsang olgn. *Aldtid er jeg udi Tvang, | Aldtid er jeg fuld af Sang. *Kingo.495.* Tjenes- tenen begyndes altid med Bøn og Sang. *Høysg.S.318.* *Englenes Sange. *Grundtv.SS. III.42.* *Gjennem de favre | Riger paa Jorden | Gaae vi til Paradis med Sang. *Ing. RSE.VII.233.* (jeg er) udnævnt til Organist og Kantor — altsaa med Ret og Pligt til at lede Sungen. *Drachm.XII.498.* liturgisk sang, se liturgisk. — om gudstjeneste, i ssgr. som Aften- (1), Ottesang (2). || (l. br.) i forb. m. af, der nærmere bestemmer, hvad der synges: *afsyngelse.* De gaae under Sungen af en Psalme. *Hauch.DVIII.81.* Jørg. *BR.66.* || i faste forb. m. et andet subst. sang og klang, se I. Klang l.1. sang og spil (sj. spil og sang. *VSO.VI.704.* *Mau.8407.* naar Du (o: en skjald) vil korte os Tiden med Sang og Spil, tage vi Dig med (om bord). *P.Møll.(1855).II.21. smst.24. Sal.1.868. jf.: have sang til spil (o: syngte til musikkedsagelse). Moth.S661.* || tak for sangen! egl. fra en *recuvisse: Sommerrevyen.1907.26.* undertiden (jarg.) i videre anv.: tak (for ydelsen, meddelelsen osv.)! ogs. som (spøg. ell. iron.) udr. for overraskelse, betagethed over en ubehagelig hændelse ell. meddelelse: tak skæbnel i Dag skal jeg betale 156 Kroner i Alimentationsbidrag, ellers bliver jeg smidt ud paa Tvangs- huset til Afsoning. — Tak for Sungen, gamle Jas, det var en værre en. *Lindskov Hans.NH.23. 1.2)* gen. sangens i særlige (mer ell. mindre faste) forb., om vokalmusik, evne til at synges, sangkunst; i videre anv., om musikens og (jf. bet. 3) digtningens kunst. *Mit fulde Glas og Sangens raske Toner. *Zeltitz.Poes.289.* *Høje Nord, sangens bøl *Hostr.SD.I.333.* man hørte ham brumme længe — brumme, fordi han ikke havde faaet Sangens Gave. *JacPaludan.EV.83.* Sangens og Musikens Gud er Apollon. *Sal.1.868.* sangens gudinde (*Wilst.Od.VIII.v.488*) ell. muse (*Bagges.IV.125*), ofte om Kalliope. sangens kunst, jf. u. Kunst 5. (paa) sangens vinger, se Vinge. || sangens døtre, sønner olgn., (poet., højtid.) om sangersker, sangere. alle Sangens Døtre nedbøies. *Præd.12.4.* *Alle Sangens Søner gik til Hvile; | Alle Selmas Harpestemmer taug. *MCBruun.PF.II.28. 1.3)* m. særlig tanke paa musikken til et sangnummer, melodien til en sang (3.2); ogs. om den skretene ell. trykte komposition. *Moth.S1005. MusikL.(1801).214.* Vi indøver en Sang — Bach's Pinse-Kantate. *Drachm.XII.495.* (flygelet) staar aabent med en ny Dans eller Sang paa Nodestolen. *P.Levin.Hjem.(1919).9.* || efter præp. paa ell. (nu) i, især som modsætn. til Tale. du svarer Folek i lutter Sang og Tremulanter. *Holb.KR.I.6.* *Da blev Fredsstif-

teren til ævig Æreminde | En Vise sat paa Sang af Skovens Poët-inde. *sa.Metam.42.* Arien . . „Den Prosit, som kom seent“, maatte foredrages paa Sang . . og ikke declameres. *Heib.Pros.VII.254.* sang og tale olgn., se Tale.

2) fuglesang; især om de, om menneskelig sang mindende, melodiske lyde, toner, „melodier“, der frembringes af sangfuglene; ogs. (især tidligere) om andre fugles lyde, skrig (jf. Svanesang og: Gøgesang. *ChrBorup. PM.187.*) *I din Lydstkovs dunkle Gange | Blandes Nattergalens Sange | Sødt med Rislen af en Elv. *Bagges.Ungd.II.198.* *Smaa- fuglens Sang Vor Herre forstaaer; | Han kjender hver Sjæl i sit Rige. *Ing.RSE. VII.236.* *en enlig Smaafugl pipper | og løfter kvidrende sin Sang. *Stuck.S.10.* særlig i Marts Maaned hører man deres (o: havlitternes) „Sang“ — av-av-avelit-av-e-lit (:|: Havet er mit |:|:) tone langs Kysten. *Seter.BornholmsFugle.(1932).35. jf.: *Jeg har baaret Lærkens Vinge, | Jeg har sunget højt dens Sang. Rosing.SS.14.*

3) om digtning ell. digt. 3.1) (ofte m. overgang til bet. 1.1-2; poet., højtid.) om lyrisk digtning, digtekunst, poesi. *Hvor Venlighed pryder | De strængeste Dyder; | Der voxte min Sang. *Ev.(1914).III.89. Oehl. Digte.(1823).I.23.* *Vort Modersmaal er dejligt; det har saa mild en Klang; | hvormed skal jeg ligne det og prise det i Sang? *Lemb. D.105. 3.2)* digterisk frembringelse efter metrikens regler, bestemt til at synges; sangbart digt; sangdigt (jf. *PEMüll.250f.* og Vise); i videre anv., om digt i al alm., navnlig af lyrisk art (jf. *HarryAnd.JL.61.*) *Heroisk Sang (o: helledigt). *Holb.Paars.245.* Danske Sango af det ældste Tidsrum. *Sandvig.(bogtitel.1779).* *(de) sang de Sange han selv havde digtet. *Pram.Stærk.102.* at den Sanger, hvis Ord var paa alles Læber, idag er glemt, og hans Sange mere end erstatte . . det skeer. *Kierk.IV.160.* det 17de Digt i tredie Bog af Horatius's Sange (alm.: Oder). *Brandes.XVI.216.* Sange ved Havet. *Drachm.(bogtitel.1877).* Sangenes Bog. *sa.(bogtitel.1889).* Der deles en Sang rundt (ved gildet). *I.H Lund.GF.8.* se ogs. omdele sp.487¹⁸⁸ sangenes sang (efter lat. canticum canticorum, hebr. shir hash-shirim; egl.: den ypperste sang; bibl.) højsangen. *Brandes.I.453. Højs.1. 1(Buhl.,1931).* || om religiøs (sang)digt; salme; hymne; lovsang. Saa talede Mose denne Sange Ord (1931: fremsagde Moses denne Sang) for al Israels Forsamlings Øren. *5Mos.31.30.* Lovsynger Herren med Harpe, med Harpe og Sanges (Chr.VI: psalmes) Lyd (1931: lad Lovsang tone til Citer). *Ps.98.5* *Jeg vil . . | synges Gud en Sang for den lyse Dag. *JakKnu.(HøjskBl.1891.sp.379).* egl. 2) (se aendelig 2.1), gejstlig (se gejstelig), gudeelig (*CFrim.AS.III.*), hellig (se II. hellig 3.e) sang. 3.3) ∞ afsnit af et større

digt, navnlig af et epos. I. Bog. (1) Sang. *Holb. Paars. 3.* første Sang af Edda, Epopee i 24 Sange. *Oehl. (Rahb. Charis. 1804. 167).* *Pal M. D. 11.* en homerisk Sang. *Schand. O. I. 55.* **3.4)** (højtid., poet., sj.) hvad der besynges; indhold af, tema for et digt. *Gud er al min Sang. *Ew. (1914). I. 161.* *Mulm og Skræk og Død er al min Sang. *Bagges. SV. 325. sa. Ungd. II. 3.* Herren er min Styrke og min Sang (*Chr. VI.* psalme; 1931: Lovsang). *Ps. 118. 14.*

4) overf. anv. af bet. 1-3. **4.1)** (især ω) om lyd, der minder om menneske- eller fuglestemmens toner, gør et musikalsk indtryk || om lyd af (strenge)instrumenter; tidligere ogs. om musik for saadanne instrumenter. noderne i sangen (1871: Tonerne) paa en psalter. *Visd. 19. 17 (Chr. VI).* *Det raske Buestrøg end klang | Sødt blandet med Hoboens Sang. *Winth. VI. 153. ZakNiels. Ki. 37.* || om forsk. dyrs lyd; navnlig om visse insekters (cikaders, græshoppers, jaarekyltingers) lyd. *Funke. (1801). I. 498. Brehm. DL. 1. 2. 58.* undertiden ogs. om pattedyrs jamrende lyd, skrig; fx. om kattes „musik“ under parringen. Gjægen holder mere af Æselets, end (af) Nattergalens Sang. *Mau. II. 225.* || om rytmisk ell. brummende lyd fra andre lyd-givere; ogs. (nu dial.) i videre anv., om disharmoniske lyde, skraal, skrig olgn. (jf. *Feilb.*). ***Du** (ρ : Buhl) under Kuglers hule Sang . . har Døden smagt. *Blich. (1920). IV. 135.* Theekjeldens dæmpede Sang. *HCAnd. (1919). III. 202.* *Stemplerens Sang | og Kølvandets Brusen. *Rørd. KI. 14.* (bil-)Motoreernes stille Sang hen ad Gader og Veje. *Pol. 1934. (DSB-Nr.) 7. sp. 1.* sfærernes sang, se Sfære. || (jf. bet. 3) om musikalsk ell. melodios udtrykksmaade i tale ell. skrift. Hans Fortøllemaade er fuld af Sang og Farve. *JohsSteenstr. HN. 52.* **40** Brandes' Pen og Langes Mejsel, Drachmanns Sang og Schandorphs Latter. *VilhAnd. FM. 193. 4.2)* (jf. bet. 3.2 og 3.4; talespr., l. br.) om tanker, meninger, som man stadig fremsætter, søger at gøre gældende; „omkvæd“; „tema“ (tidligere ofte i forb. som syngede den samme sang, stadig fremkomme med det samme). *Moth. SI005.* omdenskiønt Ferdinandus III. paa Rigs-Dagen til Regensburg hialp meget til rette Derudi, syngede dog Stenderne deres forige Sang, og føre de samme Klagemaal som tilforn. *Holb. Anh. 63.* Hun løe af alle Historier om Geister og Spøgelser, men sporg hende nu; Siden den Tid hun blev indtagen i en Høy, synger hun en anden Sang. *sa. UHH. I. A.* min Kone (havde) ødelagt den ellers fortræffelige Middag med sin Sang om en ny Hat, som jeg absolut burde købe (til mig selv). *Pol. 1936. II. sp. 5.* **talem.** (jf. bet. 2): gøgen synger altid den samme sang, se Gøg 1. **4.3)** i forb. som staa paa sang, ♠ i foræld. regnskabsformer i whist, om det forhold, at en af spillerne (forhaanden ell. den, der kommer efter ham),

alene ell. i forbindelse med makkeren, naar partiet staaar paa 8 points, kan ende halv-rubberen ved at melde visse „figurer“ ell. honnører (kan „synges“ ell. „synges sig ud“), hvorefter kortene kastes. Anviisning til at spille L'hombre, *Whist. (1843). 80.* VSO. billedl.: *Blich. (1920). VII. 72.* i sa. bet.: staae paa (for) Sangen. *GBonnier. Lommebog for Whist-spil. (1840). 13.*

II. sang, præet. af synges.

Sang-, i ssgr. [sɑŋ-] († **Sange-**, se u. Sang-kor, -kunst, -mester, -vers, -værk. † **Sangs-**, se Sanginstrument). til I. Sang, især i bet. 1.1 || om vekslen m. Sanger- s. d. || af de mange ssgr. kan i øvrigt anføres: Sang-art, -begavet, -hæksamen, -elev, -evne, -form, -hyldest, -ekte, -inspektør, -komposition, -komponist, -kvartet, -litteratur, -lokale, -maade, -materiale, -melodi, -metode, -opvisning, -pædagog(isk), -talent, -teknik, -teknisk, -time, -tribune, -undervisning, -virtuos(itet), -øvelse. **-aften**, en. aften med underholdning ved sangnumre, optreden af sangere m. m. (især af mere privat art). *Dannebrog. 1899. 3. sp. 1.* en Oplæsnings- og Sang-aften. *Anna Larssen Bjørner. Teater og Tempel. (1935). 142.* **-agtig**, adj. (sj.) som minder om sang. (*Richardts*) Forkærlighed for det Sangagtige er . . undertiden næsten for stor. *Brandes. II. 473.* (han) modulerede Ordene paa en sangagtig Maade. *Schand. AE. 51.* **-apparat**, et. [2, 4.1] (zool.) et hos visse dyr forekommende særligt organ til frembringelse af sang; hos (spurve-, sang-)fugle: *Brehm. FL. 87. Sal. XX. 915.* hos sangcikader: *Brehm. Krybd. 685.* *Boas. Zool. 349.* **-bar**, adj. (jf. ty. sangbar; især \mathcal{J}) om melodi: som ligger bekvemt for sangstemmen, ell. som ligner melodier for sangstemme; om tekst: egnet til at synges. *Primon. Lexicon. (1807). 172.* jeg har nok i Tanken Planen (til operateksten), men ikke et sangbart Ord paa Papiret. *HCAnd. BH. 52.* *HPanum B. ML. 608.* *OFriis. Litt. 81.* Jf. Sangbarhed. *Oversk. DS. V. 199.* || (til I. Sang 4.1 slutn.) lyrisk; melodisk. I senere Tid blev Sproget . . hos Drachmann sangbart og harmonisk. *Brandes. T. 126.* **-bog**, en. [1.1, 3.2] (ænyd. d. s., oldn. songbók, jf. ty. gesangbuch, salmebog) bog, der indeholder sange; især: bog med sange (og melodier), der bruges ved sangundervisning, korsang; tidligere ogs.: bog med aandelige sange og salmer (jf. Salmebog 2). Sangbog for Haandværksstanden til Brug i Søndagsskolerne. *VKHjort. (bogtitel. 1809).* den gamle Karl sad med sin tyske Sangbog og qvædede sin Aftenpsalme. *HCAnd. (1919). III. 220.* (*Hans Sachs havde*) da han var 72 Aar, skrevet 16 Bind Sangbøger med 4275 Mestersange. *NMøll. V. Litt. II. 574.* den blaa sangbog, om den i Sønderjylland meget udbredte sang-bog (i blaa omslag og indeholdende bl. a. de i den tyske tid forbudte sange), som først kom i 1867 m. titel: Tohundrede Sange, udg. af

Sønderjydske Samfund ved J. J. Lohmann, senere (1881 og 1885) m. titel: Dansk Sangbog, fra 1891 udg. af Sprogforeningen, fra 1908 m. smudstitel: Den blaa Sangbog. se *Deformbudsange*. (1908). 16. Sprogforeningen. Aarsberetning 1928-29. 25 ff. **-bund**, en. [4.1] 1) *Klangbund* (1); *resonansbund*. *Moth.S1006*. *Oehl.XXII.191*. *Drachm.RR.33*. Klaverets Sangbund. *Buchh.FD.27*. || (jf. bet. 2) billed- og i sammenligning. det menneskelige Bryst er en Sangbund, der . . giver Gjenklang, naar visse Toner anslaaes. *Blich.(1920). XVIII.164*. Den møtte Mave er god Sangbund. Det er over Folkets Frokosttid, og alt Folket synger. *Jesper.E.K.38*. 2) *overf.*: *velvillig modtagelse; forstaaelse; genklang; klangbund* (2). (især i forb. som finde sangbund). *Rich.III.145*, som begyndende Digter, i hvis Indre alle Stemninger fandt Sangbund. *Brandes.VIII.41*. Der var for en Gangs Skyld skabt Sangbund i ham for Faderens Beretninger. *PDrachm.D.53*. **-cikade**, en. [4.1] (jf. -høskrække; zool.) *cikade af den tropiske familie Cicadidæ* (hvis hanner v. hj. af lyd-organe frembringer lyde, der minder om sang). *VSO. Danm.Fauna.XXIV.15*. **-cyklus**, en. [3.2] (jf. -kreds, -ring; æstet.) *cyklus* (2) af sange, romancer; *digtecyklus*. *Brandes.Tegnér.(1878).4* (se u. -ring). *MusikhistArktiv.I.203*. **-dans**, en. (faql.) *dans*, hvortil der synges. Forsangeren stod for Fløjens og sang for, men var Fordanser tillige, saa at han baade ved sin Melodi og sine Trin angav Sangdansen Art og Fart. *TroelsL.XI.153*. *DSt.1908.130*. **-digt**, et. (oldn. songvadikt, *inlk. flt.*, sange, digte, ty. sanggedicht; især æstet.) *sangbart digt; sang* (3.2); ogs. om *lyrisk digt i al alm.* *PEMüll.*251*. Formerne for Hauchs Lyrik ligger imellem det rene Sangdigt og den rimfri, reciterende Ode. *VilhAnd.Litt.III.272*. || (nu sj.) *aandelig sang; salme*. de Danske Digte, som Hr. (Hans) Tausen i det Danske Sprog har forfærdiget. *LTid.1738.22*. *Rahb.E. IV.174*. **-drossel**, en. [2] (ænyd. d. s.; jf. Maal-, Sangtrost) *h* om forsk. drosselfugle (jf. *Moth.S1006*); nu: *Turdus musicus*. *Kiel-sen.NHM.206*. *Boas.Forstzool.153*. **-domme**, v. [3.1] i *digterisk form give en dom over ell. bedømmelse af*. *(Heiberg) Vil een-gang . . | Sangdomme den i Live førte Krig | Imellem Baggesen og Oehlenschläger. *Bagges.V247*. herefter: *Sangdommen over min (o: Baggesens) ved Nat og Dag | I Live førte Krig for Kunst og Smag. *Hz.D.III.78*.

Sange-kor, -kunst, se Sang-kor, -kunst.

Sang-elsker, en. (teat.) *sanger, der spiller elskerroller i syngestykker olgn.* *Dag Nyh.**.1933.3.sp.6*.

Sange-mester, en. se Sangmester.

Sanger, en. [sanger] (†) *Sangere. Holb.NF.I.141*. *Eilsch.Term.36*). *fl.* -e. (ænyd. sanger(e), *glad. (flt.) sangæræ* (*Mand.119.127*), *oldn. songari; til I. Sang*)

1) *person, som synger. I.1) (l. br.) i al alm. Eilsch.Term.36. VSO. (kontorbudet) brummer en . . Refrainsang. Statsministeren kommer ind . . ubemærket af Sangeren. Howalt.DB.105*. || (jf. Kunst-, Natursanger) m. nærmere bestemmelse. Han er en god Sanger. *MO. Feilb. 1.2) person, der har lært at synge, udmærker sig ved sin sang; person, som dyrker sang(kunst), har sang(kunst) til levevej; nu især: medlem af sangkor, sangforening, medvirkende ved opera olgn. (jf. Operasanger). Sangeres skønne Toner ved sød Viin. Sir. 32.7*. Sange, som jeg hørte . . syngte af store Sangere. *Schand.BS.100*. en Sanger blev ravn-hæs midt i en Opera. *Pol.**.1930.7.sp.4*. || (jf. Kirkesanger; nu sj.) *person, der deltager i kirkesang, spec. som forsanger, leder (jf. Kantor). Gothard Sanger. Holb.Bars.I.3 (smst. IV.2: Cantoren M. Gottard). (han) kom til Brød i sin Fødeby som Skolelærer og en Herrens Sanger. Oversk.L.9. 1.3) (poet. og arkais.) om ældre tiders forhold (navnlig efter romantiske opfattelse): (omvandrende) *person, der sang ell. foretog kvad, folkeviser, minnesange olgn.; ofte (jf. bet. 3): person, der sang og digtede; rapsode; spec. minnesanger; troubadour. Holb.NF.I.141*. Vist nok er det, at, ingensteds Pøetter og Sangere have været udi større Agt, end udi de Nordiske Lande. *sa. Ep.I.185*. *Folmer Sanger. *Winth.HF.173*. *Wilst.Od.VIII.v.62*. *Drachm.KW.137*.*

2) (jf. I. Sang 2) *fugl, som synger; sangfugl. 2.1) (jf. Dag-, Natsanger; især poet.) i al alm.* *Lundens Sangere blev stumme. *Bagges. Holger Danske. (1789). 64*. *Hør! Nattens Sanger sine Triller slaaer. *Blich.(1920).V.181*. *vingede Sangere. *smst. 210*. ikke alle Solsorter er lige gode Sangere. *Frem.DN.373: 2.2) (zool.) fugl af gruppen Sylviidæ inden for sangfuglenes orden; i snævrere forstand om Sylviidæ (de egentlige sangere) ell. spec. slægten Sylvia (jf. Gærde-, Have-, Høgesanger). Lülken.Dyr.167*. Storke, Svaler og Sangere. *Egeberg.M.135*. *Brehm.DL.11.3.190 ff.* brystvatret, gulbuget sanger, se brystvatret, gulbuget.

3) (jf. bet. 1.3 og I. Sang 3; *dadlet Eilsch.Term.36; h, især poet.) digter; navnlig: lyrisk digter*. ligesom Tanke og Udtryk gjøre dem til Digtere, saa er det Ordene velklingende Afspasing aleene, der kan forhverve dem Navn af Sangere. *Carst.(SkVid.VI.106)*. *Hz.D.I.182*. *Kierk.IV.160*. jf. I. Sang 4.1 *slutm.*: Aakjær er Sangeren blandt vore Digtere. *HarNiels.TT.I.183*. || m. gen. (poss. pron.), der dels betegner, hvem der digtes for: Almuens Sanger. *CFrim.(bogtiel.1790)*. *Da sukked til dig, | Sødtsmilende Venus! din Sanger. *Bagges.IV.23*. (*Kingo samlede*) sig om Opgaven at blive Kirkegudstjenestens Sanger. *OskAnd.(Kingo.Siunge-Koor.(1931).XVIII)*. dels den (det, de) besungne: Hakon Jarls, Corregios Sanger. *PEMüll.*353*. *Nuets fortryllende Talsmand, | El-

sker og Sanger (o: *Ludvig Holstein*). *JV Jens.VL.79.*

Sanger-, i sgr. især til Sanger 1(2); undertiden vekslende m. sgr. m. Sang-, jf. Sanger-fugl, -kor, -kunst, -skole, -stemme og Sangfugl osv. samt Sangerhus u. Sanghus || af de mange sgr. kan i øvrigt nævnes: Sangeremne, -fyrste, -færd, -kald, -liv, -løn, -ry, -selskab, -skare, -stævne, -trop || undertiden (nu sj.; jf. u. Sangerinde 1 slutn.) i sgr. m. noget nedsæt. bet., om bevertningslokaler olgn., hvor der er optræden af (sangere ell.) sangerinder; jx. Sanger-kafé (*Schand.F.434*), -knejspe (Bl&T. jf. Sangerknejspe-luft. *Schand.F.433*), -lokale (*Drachm.F.II.250*), -tribune (*Schand.SF.122*). **-fest**, en. festligt møde med optræden af (konkurrence mellem) sangere ell. (især) sangforeninger, -kor. S&B. *HPanumB.ML.609f.* om sangerkrigen paa Wartburg: *HCAnd.(1919).II.315.* **-fugl**, en. (sj.) sangfugl. *Sangerfuglenes Qvidden. *Hauch.SD.I.204. Bødt.6.* **-hus**, et. se Sanghus. **-inde**, en. (ænyd. d. s.; jf. Sangerske) 1) kvindelig sanger (1). *Oehl.Digte.(1863).58.* (nu næppe br.) m. flg. gen.: *1, Dydens rette høie Sangerinde (o: de salige, som synger om dyd). *Ev.(1914).II.7.* || især: kvinde, som optræder med sangnumre, er uddannet i sang. *Heib.FL.1827.Nr.65.2.sp.2.* en Sangerinde kan ikke i eet væk slaae Triller. *Kierk.VII.413. TelefB.1937.sp.6120.* ofte (især tidligere) m. noget nedsæt. bet., om kvinder, der optræder paa kafeer, knejsper olgn. *CarlCChristensen ofl. Frederiksberg.(1937).II.* især i sgr. som Sangerinde-beværtning (*Schand.SB.146*), -bule (*Kaper.**), -kafé (*Schand.F.439*), -knejspe (se I. Knejspe), -lokale (*CarlCChristensen ofl. Frederiksberg.(1937).67*), -pavillon (*VKorfitsen.EV.49.201.* jf. Pavillon 3 slutn.), -telt, -varieteté (D&H.). || (jf. bet. 3; poet., nu næppe br.) sanggudinde (kamene). *Ev.(1914).II.20. Bagges.I.187. 2)* (poet., nu næppe br.) sangfugl. *den kielne Nattergal, | Den fiædred' Sapho, søde Sangerinde. *Steners.Ode.49.* *Lundens kielne Sangerinde. *Bagges.I.196. 3)* (nu næppe br.) digterinde. Sangerinden Sapho. *VSO. Naturens hulde Sangerinde.vnst.* **-kamp**, en. (jf. -fest slutn., -krig). Sangerkampen paa Wartburg. *HCAnd.SS.VI.70.* *LindskovHans.NH.93.* **-knude**, en. (med.) knude paa ell. ved stemmebaandene p. gr. af overanstrengelse af stemmen (ved sang). *Klinisk Ordbog.(1921).217.* **-kor**, et. (l. br.) sangkor. *PalM.(1909).II.466. AHammerich.Dansk Musikhist.(1921).216.* **-krig**, en. (jf. -fest, -kamp) kappesstrid mellem sangere. den berømte Sangerkrig, som 1207 fandt Sted paa Wartburg. *HPanumB.ML.435.* **-kunst**, en. (sj.) sangkunst. *Drachm.DD.11.*

Sangers, et. se Sanghus.

Sangerske, en. flt. -r. (ænyd. d. s.; til Sanger) 1) (nu sj. uden for bibl., jf. *VSO. MO. samt Gaardsangerske*) sangerinde (1).

Ophold dig ikke hos en Sangerske, at du ikke skal fanges ved hendes Kunstgreb. *Sir.9.4. 2Sam.19.35. Esr.2.65 (1931: Sangerinder). Ev.(1914).IV.279.* Nogle Operister, Sangere og Sangersker. *Seidelin.56.* Kom hun maa-skee fra Sang, min elskede Sangerske, gaaer hun igjen til Sang? *Kierk.VI.365. CEw.F.123.* || om muse, sanggudinde. *sundt med sødt en Digter blande maae | I Bageret, hans Sangerske frembærer. *Bagges.I.32.* || (jf. Sanger 3) om digterinde. *Oehl.XX.143.* 2) (poet., nu næppe br.) sangfugl. * I kiø-lende Skygger . . | Hvor Sangersken bygger | Og quiddrende røber sin Rede. *Ev.(1914). III.88.* *fiædrede Sangerskers Klager | Gienskaldede de bortfløine Mager. *Bagges.Ungd.II.73. Oehl.XIX.211.*

Sanger-skole, en. (l. br.) sangskole. *HPanumB.ML.613.* **-stemme**, en. (jf. Sangstemme; sj.). *det var Guds Finger . . | Som gav Korsets Ord fra Østen | Sangerstemmen, Kæmperøsten | Giennem atten Hundredaar. *Grundtv.SS.II.274.*

Sange-vers, -værk, se Sang-vers, -værk.

Sang-forening, en. sammenslutning af amatør-sangere til dyrkelse af korsang. *Goldschm.I.202. HPanumB.ML.608ff.* || her-til bl. a. Sangforenings-dirigent (HPanum B.ML.304), -fest (*Kaper.**), -formand, -medlem. **-fugl**, en. (ænyd. sangfugl) 1) (jf. Sanger 2, Sangerfugl) fugl, som kan synges; (zool.) om fugle af ordenen Passeres, Passeriformes, spurvefugle. *Moth.S1006.* *Skiønt quiddre i Skoven de Sangfugle smaae. *Rahb.PoetF.I.179. BovP.I.515.* || (l. br.) som symbol for evne til sang. *Jeg tro'de, at der bo'de | En Sangfugl i mit Bryst. *PFaber.VV.22.* (en sangerinde) i hvis Bryst der bor en lillebitte Sangfugl, som i hvert Fald bor kønt. *Pol.*1896.2.sp.3.* du (o: en sanger) . . har Sangfuglen i Brystet. *VilhAnd.FM.207.* 2) (jf. -lærke; især spøg.) overf.: sanger (1) ell. sangerinde (1). *Heib.Pros.VI.148. VKorfitsen.ES.23.* en lille Varieté hvor smaa Sangfugle kvidrer. *FolketsAvis.**1921.2.sp.6.* fødte Sangfugle (o: neapolitanerne). *HPanumB.ML.502. Feilb.* || om digter. *Ploug.NS.69.* *Skotlands Sangfugl (o: Robert Burns). *Drachm.XII.222.* **ω -fuld**, adj. (sj.) fx. til I. Sang 2: Hvor glimrer den sangfulde Lund. *Birch.II.47.* til I. Sang 4.1 slutn.: jeg har aldrig siden hørt nogen sige Hvede saadan, saa sangfuldt at det vældede af Frugtbarhed i Betoningen. *JVJens.HH.217.* **ω -glad**, adj. som holder meget af sang. *Rørd.GD.168.* den musikelskende og sangglade Luther. *Ludwigs.SS.II.5. Skjoldb.MM.I.45.* **-gud**, en. (l. br.) gud for sang og musik (og digtning); især om Apollon. *VSO. Bl&T. -gudinde*, en. (ænyd. d. s.; jf. -gud, -mø samt sangens gudinde u. I. Sang 1.2; især poet., højt.) muse (kamene). *Op! Sang-Gudinde op! Og rør din svage Tunge. *JFrüs.67. Bagges.V.44.*

*Ind Herolden nu treen med den yndede Sanger ved Haanden; | Sanggudinden ham elsked. *Wilst.Od.VIII.v.63.* Digteren i ham trænger til Naturen og ser en Sanggudinde i den. *Brandes.IX.321.* *jf.:* *Du (o: *Friederike Brun*) har til mig betroet den Laurbærkrone, | Som huld Du vil, o hoiie Sanggudinde, | Omkring de tvende Digterlyrer (o: *Baggesens* og *Oehl's*) vinde. *Heib.(Moth. Athene.II.475).* || billedt. *Skovens Sanggudinde (o: *nattergalen*). *Strada.Epigrammata. (overs.1739).* 15. **-hus**, et. (sj. **Sanger**-. *AD Jørg.NK.I.741.* — især *ju. Sangers. Moth. S1007. Feilb.*) (ønyd. sanghus, sangers, gl'da. sanghus (*HellKv.91*), oldn. songhús; *arkais.* (sj.) ell. *dial.*) *kor* (I.5.1) i en kirke. *Choret* eller *Sang-Huset*, som det her kaldes. *Thurah.B.53. Suhm.O.334. PNSkovgaard.B. 286.* sanghuset stod fuldt af klerke og sangere. *AD Jørg.NK.I.89.* † **-høskrække**, 20 en. [4.1] d. s. s. -eikade. *Franke.(1801).I.498.* † **-instrument**, et. [4.1] (**Sangs**-. *2Kron. 5.13; 7.6(Chr.VI).*) (bibl.) musikinstrument (til akkompagnement ved sang). Sangerne vare tilstede med Sanginstrumenter (*Chr. VI: sangsinstrumenter; 1931: med deres Instrumenter*). *2Kron.23.13. Neh.12.36(Chr. VI: sangs-instrumenter; 1931: Musikinstrumenter)*. **-kasse**, en. [2] (*faql.*) særlig indrettet fuglebur til sangfugle. *Wiese.T.I.556.* 30 **-klokke**, en. [4.1] i *ft.*: klokkespil(2). (*dial.* om *kanebjælder: Ordbs.(Møn)*); især (*jf. -spil 2; foræld.*) om klokkespil i kirke(taarn); *spec.* om sangværkerne (1) i *kbh. kirker i 17. og 18. aarh. Moth.S1006.* Jeg var alt død og begravet, og mig syntes ligesom jeg hørte Sang-Klokkerne gik for mig. *Holb.Vgs.(1731). II.11. sa.Tyb.I.2.* Porcelain, hvorpaa ere ypperlige Taarne behængte med Sangklokker. *GHLund.Haugedyrkningen.(1786).17. Rahb.* 40 *Tilsk.1796.374. Werl.Holb.*37ff.* (*spøg.*) om meget og højt talende damer: Samme Comœdie kaldes Sangklokkerne eller de Svatzige Søstre. *Holb.LSk.V.7. Blich.(1920).XVIII. 185.* **-komedie**, en. (*teat.*, *foræld.*) opera (*Moth.S1006*) ell. syngespil (*VSO.*) ell. *spec.* om smaa mellemspil (*intermezzoer*), der i 18. aarh. udfyldte den store operas mellemakter. *HPanumB.ML.504.* **-kor**, et. († **Sange**-. *Graah.PT.I.284. Horreb.II.243.*) 1) 50 (*jf. Sangerkor*) samling af syngende (sangere og sangerinder), der udfører musikstykker; *kor* (I.1.1-2). *VSO. AJeppesen.Fra det gl.Kbh. (1935).126.* || † om *kor* og orkester. *Moth. S1006. 2)* (nu næppe br.) sang, der udføres af et sangkor (1). *Horreb.II.243. VSO.* **-kreds**, en. [3.2] (*jf. -cyklus, -ring; æstet.*). *S&B. GadsMag.1928.589.* **-kunst**, en. († **Sange**-. *Moth.S1005. JBaden.Gram.br.*) (ønyd. sang(e)kunst; *jf. Sangerkunst; især* 60 *J)* kunsten at synges (og denne kunsts teori). *Moth.S1006.* *Sanggudinden ham elsked, (*hun*) gav ham den liflige Sangkunst. *Wilst.Od.VIII.v.64.* (*hun*) var Sangerinde og

studerede Sangkunst i Paris. *Schand.O.II. 263.* **-kunstner**, en. (*sj.*) sanger, der er uddannet i sangkunst; *kunstsanger; operasanger.* *Heib.Pros.VII.364.* **Ø-kær**, adj. d. s. s. -glad. *FrHamm.Nordensældstedigt. (1876).7.* Han var saa sangkær, at han kunde sidde i Timevis og synges den ene lange Salmie efter den anden. *HBegrr.DF.II.56.* en glad og sangkær Tysker. *Buehh.FD.162.* **-leg**, en. (*jf. gl'da. sangleg, sang, syngen (Suso.49.182); især skol.*) leg, hvortil der synges; navnlig om leg med flere deltagere, hvorved der, til de forsk. 10 *ture, synges (remselignende) vers.* *APBerggreen.Folke-Sange og Melodier.²I.(1860).271. VorUngdom.1879.233.* Nu begyndte saa Dansen. Man vævede Vadmel og lod Skytterne gaa og udførte andre Sanglege. *JakKnu.Iv. 128.* Danmarks Sanglege. *STvermoseThyregod.(bogtitel.1931).*

sanglig, adj. [s'anli] (*især J*) adj. til I. Sang 1.1: som angaar, hører til sang (sangkunst); *sang-*; ogs.: som vedkommer den musikalske del af en sang, en sangers optræden. *Dagbl.²⁵/1890.1.sp.3.* Hun hørte . . stærkt Bifald for den sanglige Del af Rollen. *smsl.¹⁰/1893.2.sp.1.* Carl Nielsens udpræget sangligt udtænkte Melodi. *EAbrah.T.50.* han har . . nylig haft en stor sanglig Sukes. *Pol.¹⁰/1929.7.sp.3.*

Sang-lyd, en. (*jf. oldn. songhlyð; sj.*) lyd, der stammer fra ell. klinger som sang. *Alt hvad som Fuglevinger fik, | Alt hvad som efter Fugle-Skik | Med Sanglyd drager Aande. *Grundtv.SS.III.1.* **-lærer(inde)**, en. (*jf. -mester*) lærer(inde), som underviser i sang (navnlig ved skoler). *SvGrundtv. Retskrivnings-Ordbog.(1870). Krak.1897.474. HPanumB.ML.51. **-lærke**, en. 1) 2) alm. lærke (I.1), *Alauda arvensis. Moth.S1006.* 40 *PFaber.VV.63. Brehm.DL.²II.3.235.* || *spec.* (nu næppe br.) om hannen som burfugl. *VSO. 2)* (*jf. -fugl 2; spøg.*) overf.; *dels* (l. br.) om sangerinde; *dels* (*jf. Spidslærke; sj.*) i al alm. som nedset. betegnelse for en kvinde. *KLars. HPE.12.* **-læse**, v. vbs. **-ning**. (*jf. -tale; hos sprognersere*) messe (for alteret). visse Stykker (af skriften) forelæstes eller sanglæstes. *Sibb.Aa.I.422.* Sanglæsningen fra Altrene. *smsl.* Præsten vender sig mod Altret og sanglæser. *GVHansen.Oldkirkens Nadveroffer.(1895).191. D&H. **-messe**, en. (*jf. sungen* den messe u. I. Messe 1; l. br.) om forhold i den katolske kirke: messe (I.1) med sang og musik; nu (som ikke-officielt udtr.) om en stille messe, ved hvilken der synges danske salmer. *vAph.(1759). MO. D&H. **-mester**, en. († **Sange**-. *Ps.4.1; 19.1(Chr.VI).*) (ønyd. sang(e)mester(e); *bibl. og arkais.*) person, som er erfarer i sangkunst; især om sanglærer ell. leder af sang (*jf. Syngemester*). *Moth.S1006.* der kommer din Lærer, Hørenden . . din Sangmester. *PVJae.Trold.12. Fr Niels.KH.II.449.* (*bibl.*) om leder af sangen ved gudstjenesten: *Ps.4.1; 5.1 osv. (hist.) om****

leder af det kgl. sangkor (kapel). *A.Hammerich. Dansk Musikhist. (1921). 126. 235.* **-musik**, en. (mods. Instrumentalmusik) ♪ musik, der (hovedsagelig) udføres af (er beregnet paa) sangstemmer; vokalmusik. *Ing.EF.XIII.49. EAbrah.T.29.* **-musikl**, en. [2] (zool.) især i flt., om særlige, smaa muskler i sangfuglens nedre strubehoved (*Syrinx*), der er af betydning for sangen. *Lütken.Dyr.³147. LehnSchiøler. DF.I.212.* **-mø**, en. [3] (poet., højtid.) muse; sanggudinde. *Eddal ton mig det hellige Qvad, du, Fædrenes Sangmø! *Bagges.NblD. 305.* *Du (∴: den elskede) blev min Sangmø, min Søgen fandt Fred — | jeg var din Sanger for Livet. *Drachm.HI.223.* **-node**, en. ♪ 1) (foræld.) node (1), tone tegn i ældre tiders toneskrift for sangmusik. *Moh.S1006. VSO. MO. 2* i flt.: noder (nodehæfte, -blad) til sangmusik. *S&B.* **-nummer**, et. musiknummer, der består i sang. alle Sangnummerne i dette Stykke. *Heib.Pros.IV.47. Brandes.III.546.* **-opvartning**, en. se Opvartning 2. **-parti**, et. en af en enkelt kunstner sunget del af et musikstykke (sangspil, opera). *Amberg. Heib.Pros.VII.254.* Sangpartierne i de fleste italienske Operaer. *HCAnd.SS.VI. 103.* **-penge**, pl. (foræld.) betaling for sang (sangopvartning); især, navnlig i forb. jord-, sang- og kopulationspenge, om afgift, der ved begravelser og visser indtil 1860 ydedes til Metropolitanskolen og enkelte andre skoler i Kbh. *Prom.²⁰1/1805,¹⁸1/1805. Pl.²²1/1860. Dalberg&Plum.Metropolitanskolen. (1916). 271. jf. smst.79.100.* **-register**, et. ♪ især i flt., om sangstemmens registre (2,2). *Panum. 554.* **-remse**, en. (l. br.) remse (1) i rytmisk ell. rimet form, der fremsiges ell. synges. Børn løb og legede og opfyldte Luften med skingrende ensformige Sangremser som: Alle mine Heste! hyp, hyp, hyp. *Schand.SF.138. Rigs-thula (∴: Sangremsen om Rig). AOlR.NA.56.* **-ring**, en. [3,2] (jf. -cyklus, -kreds; sj.). *Brandes. III. 481 (sa. Tegnér. (1878). 4: Sangcykler).* **-rør**, et. (nu næppe br.) i forb. luft- og sangrør, lufttrø og strubehoved. *Høysg.Anh.7.* **-røst**, en. (oldn. søngraust; poet., højtid.) sangstemme. *Med Sangrøst hans Sjel sig rørte (∴: udtrykte sig i sang). *Ing.DM.17. Salmetoner bruste om hendes Øren. Det var . . . som tusinde Sangrøster. Schand.F.178.* **-sal**, en. (især skol.) større rum, der er indrettet til sangundervisning, -øvelse. *V.Korfitsen.GM.37. GeorgJens.FH.33.* **-s-instrument**, et. se Sanginstrument. **-skole**, en. (jf. Sangerskole) skole med sangundervisning som hovedfag. *Kbh.sKom-muneskole.1938.111. især: skole (konservatorium), hvor sangere uddannes. vAph.(1759). HPanumB.ML.612.* || ogs. (jagl.) om (særlig form for, system til) uddannelse i sang- 60 (kunst) ell. om lærebog i sang(kunst). (den) gode gamle italienske Sangskole. *Heib.Pros. VII.255.* baade ved Sangskole, Stemmens Charakter og Talent (hørte de) meest hjem-

me i . . Syngestykker. *Oversk.DS.V.31. Mu-sikbladet.1892.88.* **-spil**, et. 1) (teat., æstet.) drama med sangmusik; dels (foræld.) om opera (vAph.(1759)), dels om dramatisk arbejde af lettere art, hvor tale og sang veksler, ell. (især) med mange indlagte sangnumre; syngespil; vaudeville. *Mob.HO. Eventyr paa Fodrejsen. Sangspil.Hostr.(bogtitel.1849) (jf. sa.EF.Fort.). HPanumB.ML.504. 2) [4.1] (jf. ty. † gesangspiel; sj.) klokkespil; sangværk. V.Lorenzen.VorFrueKirke.(1927).50. **-sprog**, et. (sj.) sprog(form), der har sang som sit udtryk (jf. Ordsprog 4). Folkesangens Fugl . . har Eventyr i Toner og Ord; den har Ordsprog og Sangsprog, der som Runer lagt under Dødmænds Tunge faar ham til at tale og man veed hans Hjemland. *HCAnd.(1919). IV.378.* || [3] poetisk sprog; digtersprog. Den gamle danske Tunge gienlød fordom over hele Skandinavien . . Især har i det Væsentlige lige indtil vore Dage eet Skriftsprog, og hvad i Oldtiden svarede dertil, eet Sangsprog været fælleds for Danske og Norske. *VSO.III.VIII.* **-stemme**, en. 1) (jf. -røst samt Talestemme) stemme, som er egnet til sang; ogs. om evne til at synge (smukt). min Sangstemme har jeg tabt for bestandig. *Ing.LB.IV.90.* altid i Selskab skulde hun lade sin Sangstemme (∴: sang) høre. *HCAnd.(1919). III.11.* hun havde en udmærket Sangstemme. *Skjoldb. PerHolt.(1912).169.* || m. h. t. fugle. Foruden disse Toner har hos Sangfuglene tillige Han- 30 nerne Sangstemme; de synger dog i Reglen kun i Forplantningstiden. *BMoll.DyL.II.6. Brehm.DL.³11,3.197.* 2) stemme i komposition, der er bestemt til at synges; ogs.: sangparti. vAph.(1759). *HPanumB.ML.261.* **-stykke**, et. (l. br.) sangnummer, -parti (vAph.(1759)) ell. (især) sangspil. *D&H.* **-stær**, en. [2] ♪ stærægigt fugl af familien Eulabehæde; majsfugl. *BøvP.II.142.* **-svane**, en. [2] ♪ den vilde svane *Cygnus musicus*, hvis metalklingende skrig minder om basunstød, og som af ældre forfattere sagdes at synge, navnlig i døden (jf. Svanesang). *Kjær-bøll.632. DanmFauna.XXIII.114.* **-tale**, en. (l. br.) om recitativ (1) ell. messen. een taler først, saa gjentage nogle flere de samme Ord i Sangtale. *Sibb.Aa.I.251. EAbrah.T.154.* m. h. t. digterisk frembringelse: (Kierke- 50 gaards stil) eftertragter en vis Sangtalen (Brandes. *Kierkegaard. (1877). 162.* recitativisk) Rytme, som smigter Høresansen. *Brandes.II.342. jf.: denne Sangtalen (sa.DD. 134: dette Parlando) findes i næsten alle (Bødchers) Digte. Brandes.I.553.* **-tekst**, en. ord, tekst, til en sangbar melodi; ogs. (nu sjældnere) libretto. i ingen Vaudeville lader Sangtexten sig mindre . . bedemme efter den blotte Læsning. *Heib.Pros.VI.107. Danm Sanglege.314. jf. Sangtekstforfatter. Bl & T.* **-tone**, en. 1) klang, tone, som del af sang. Naar hun her var ene, anstrengte hun sig ofte for at frembringe nogle Sangtoner.*

Ing.EF.VIII.176. Tonedannelse, Dannelsen af Sangtonerne. HPanumB.ML.669. 2) (l. br.) *syngende tonefald*. Sangtonen i de sammenflydende Ord fik meer og meer Lighed med Talestemmen. Ing.EF.VIII.206. MO. D&H. **-toneskrift**, en. (jf. -node 1; | *foræld.*) *toneskrift* (nødeskrift), hvormed sang notereds. HPanumB.ML.59. **-trost**, en. (*vist kun som no. navn*; jf. Maaltrost) $\frac{1}{2}$ d. s. s. -drossel. EPont.Atlas.I.627. Sangtrosten synger bedst af alle Drosseler. Raff.(1784).348. **-ur**, et. [4.1] (sj.) *ur med sangværk, klokkespil*. Sanguhrets ringende Kvarterslag. Schand.IF.200. **-vers**, et. († *Sange*. Høysg.AG.201.) (ænyd. sang(e)vers; nu sj.) *vers, strofe, som er sangbar(t); især: strofe i sang, salme* (jf. Kuplet slutn.). Moth.S1007. VSO.

⊞ **Sangviniker**, en. [sɑŋ'vi'nigør, ogs. sɑŋ'gvi'nigør] flt. **-e**. (ty. sanguiniker; til jr. sanguin, lat. sanguineus, se sangvinsk; jf. ældre former som Sangvinus (vAph.(1759)), Sangvin (KBrorson.JRHertzein.(1805).19) samt Sangvinikus (JBaden.FrO.) person med sangvinsk temperament. Meyer.¹ „Skaden er ikke saa stor, som den ser ud til“ vedblev Sangvinikeren og pegede paa Maskinen. Drachm.II.362. Rode.SF.13. ⊞ **sangvinsk**, adj. [sɑŋ'vi'nsg, ogs. sɑŋ'gvi'nsg] (nu næppe br. **sangvinsk**. Klevenf. R.J.88. vAph.(1759). Heib.Pros.IV24.) (ty. sanguinisch; efter lat. sanguineus, til lat. sanguis, blod; egl. (jf. Flegma) om person med et temperament, hvor blodet, if. den ældre lægevidenskabs opfattelse, dominerede de andre legemsædsker; jf. Sangviniker) egl.: som har letflydende, uroligt blod; *fyrig* (jf. letblodig); *især: som har et let sind, ser lyst paa tingene; opstemt; ofte: som let fatter haab, (uden grund) haaber paa et godt udfald, er tilidsfuld; forhaabningsfuld; optimistisk.* (ofte i forb. sangvinsk temperament). Ruge.FT.332. I den Sangvinske viser Sielen derfor meere Vittighed, i den Colerisks meere Dømmekraft. Basth.Phil.173. Kant havde sangvinske Forestillinger angaaende den mulige Fuldendelse af den kritiske Filosofi, han havde grundlagt. Høffd.LT.82. (hun mente) som den sangvinske Person hun var, at Knud havde nok Ret; det skulde sagtens gaa. BHolst.L.10.

I. † **Sang-vis**, en. (efter ty. (ge)sangweise; jf. II. -vis samt ænyd. udi sangvis, i form af sang) *melodi* (1); *sang* (1.1). Primon. Lexicon.(1807).172. *Hine sig vendte paany til Dands og den yndige Sangvis. PMøll.(1855).I.151. smst.148. Meyer.¹377. **II. -vis**, adv. (ænyd. sang(e)vis, jf. ty. gesang(s)weise; sml. I. -vis; nu næppe br.) 1) [1, 3] i form af en sang ell. et digt; i sangform; i overensstemmelse med sang- ell. digtekunstens regler; paa musikalsk, melodisk ell. rytmisk, metrisk maade. Moth.S1007. hand har oversat paa Danske og Hebraiske Vers alle Davids Psalmer, og det sangviis, efter vore sædvan-

lige Kirke-Psalmer Melodier. LTid.1732.258. (Skirnir) reed hen hvor Fæhyrden sad paa en Høi, og taled sangviis til ham (Skirnismál v.11: oc quaddi hann). Sandvig.Edda.II.4. NMøll.Pers.30. 2) [3.3] i enkelte sange; sang for sang. meddele (digtet) sangviis i et periodisk Skrift. Rahb.TiSk.1797.558. MO. ⊞ **-værdig**, adj. [1, 3.1] (sj.) *som fortjener at synges ell. besynges*. *Sangværdige Vand! utømt du udgaer | Fra Havet i talløse Aarer. Staffeldt.121. *Hvad ei sangværdigt er bør heller ikke synges. Ov.Staffeldt.Den poetiske Konst.(1826).25. MO. **-værk**, et. († *Sange*. Reenb.II.109.) flt. **-er** (LTid.1747.202) ell. (sj.) d. s. (Grundtv.PS.VII.316. Ing.DM.171.) (ænyd. d. s. i bet. 1 (JLWolff. Encomion.(1654).355)) 1) [4.1] (jf. -klokke, -spil 2; | *foræld.*) *klokkespil* (2); *dels* (jf. -ur) om kunstfærdigt ur, som har klokkespil ell. spiller en melodi: LTid.1747.202. Leth.(1800). jf.: Stuens gamle Sangværks-Ur (gav) sig til at slaa Heltimeslag. Pont.F.I.338. || *dels* (og *især*) om klokkespil i (kirke)taarn; navnlig om klokkespillene i kbh. kirker som Helligaands (1647-1728), Nikolaj (1736-1747) og (især) Frue kirke (1747-1807; jf. Werl. Holb.¹37f.), der spillede salmemelodier ved begravelser, bryllupper olgn. Holb.Ep.II.83. Sangværket gaar for Lig.Høysg.S.82. det zirlige Spiir (i Helligaands kirke) odelagdes tillige med Sangværket, som hver halve Time spillede af sig selv, et Vers af en Psalme. EPont.Atlas.II.140. *Fra Taarne lød Basuners Klang; | Nu alle Sangværk spille. Ing. DM.171. DagNyh.¹1935.13.sp.1. || i billedl. udtr. *De faaer ingen Vise, De faaer ingen Sang; | Men du skal Sangværket sættes i Gang; | En Tale paa Vers. HCAnd.(GudsMag. 1930.243). Gæssene letter . . og forvandler sig fra tungtvæltende Fjerkræ til flyvende Sangværker i det Blaa. JVJens.JL.85. i udtr. for himmelsk musik, salmesang olgn.: *I Drømme den Spaamand da hørde en Røst, | Som naar Sangværk i Himmelen spille. Grundtv.SS.II. 115. *Det Taarn imod Syd (o: den danske salmedigthing) staar i Bøgenes Ly, | og Kingo gav Sangværket Tone. Rich.I.23. (jf. -klokke slutn.; nu næppe br.) i udtr. for (forvirret, aandløs) snak, mekanisk sang: *Saa deilig Sange-Verket gaer | Med Hellig-Geistes Klokker; | Saa herlig du (o: rimeren) med Snak og Ord, | Et Hvis-Hvas sammenbrokker! Reenb.II.109. hun syer som en Sjemaskine, spiller og synger som et Sangværk. Hauch.(Oehl.Prom.III.294. 2) [3.2] (især ⊞) *samlng af sange (digte); især om salmesamlinger* (jf. ovf. l. 41ff.): Sang-Værk til den Danske Kirke. Grundtv.(bogtitel. 1836). OskAnd. (Kingo.Siunge-Koor.(1931).LXXXIII). || om andre samlinger af sange (sangkompositioner). EAbrah.T.159. S. har udgivet en Del Sange, et Skolesangværk i 14 Hæfter (Sungeplan). BerlKönv.XIX.39. **-værks-penge**, pl. (foræld.) afgift (afskaffet 1875) til Frue kirke

i Kbh. ved visse begravelser og hjemmevielser. *Skr.(GR.)* %1875. BjKornerup.VorFrueKirkesHistorie.(1929-30).289.

Sanikel, en. [sa'nig(ə)] flt. **sanikler**. (eng. sanicle, ty. sanikel; fra mlat. *sanicula*, afl. af lat. *sanus*, sund; jf. sanere) ♀ skærmplante, der tidligere anvendtes i medicinen, *Sanicula*; især om skovsanikel, *S. europæa* L.; ogs. (apot.) om de tørrede blade af skovsanikel (*FolkLægem.III.93*). *JTusch.217*. *WeisbachsCuur.* (overs.1755).31. *Frem.DN.250*. **Sanikel-urt**, en. (apot.) tørrede blade af skovsanikel (*Folia* ell. *Herba Saniculae*). *VareL.* %679.

Sanitet, en. [sani'te'd] (fra ty. *sanität*, jf. eng. *sanity*, fr. *sanité*; efter lat. *sanitas*, til *sanus*, sund, jf. sanere osv.; næsten kun i ssgr.) god helbredstilstand; sundhed. *Primon.Lexicon.* (1807). *Meyer.* % || undertiden ♀ som forkortelse for ssgr. som Sanitets-anlæg, -artikler. *Moderne Sanitet.* *TelefB.1937.sp.4696*. || især i ssgr. (navnlig vedrørende udenl. forhold) m. bet.: som angaar sundhedstilstanden, sundhedsvæsenet, lægevæsenet (spec. det militære), som **Sanitets-hund** (hund (krigshund), der hjælper med opsøgning af saarede osv. *Madelung.SH.182*), -**inventar** (*Sal.* %XVII.30), -**kollegium** (alm.: *sundhedskollegium*. *Baden.JurO.* jf. *Sal.* %XX.588), -**kolon** (gruppe af ambulancesoldater, af røde-kors-sygeplejere osv. *BerlTid.* %1937.M.5.sp.3), -**korps** (*Meyer.* %), -**læge** (spec. om forsk. under stadslegen i Kbh. ansatte læger. *Sal.* %XX.920), -**mand** (medlem af sanitetskolonne. *Madelung.SH.193*), -**materiel**, -**personale**, -**politi** (alm.: *sundhedspoliti*. *Meyer.* %), -**raad** (titel for tyske læger. *Kellermann.ByenAnatol.* (overs.1933).306. jf. I. Raad 2), -**slagter** (slagter ved Kbh.'s offentlige slagtehuse, som bl. a. slagter og behandler syge og tilskadekomne dyr. *TelefB.1937.sp.2677*), -**tjeneste** (*Sal.* %XX.920), -**tropper** (alm.: *sundhedstropper*. *Byskov.FR.* %), -**væsen** (*MilTidsskr.1905.38*); endvidere en del (♂ og ♀) ssgr., der især betegner anlæg af, artikler til toiletrum, badeværelser m. m., som **Sanitets-anlæg** (*TelefB.1937.sp.4700*), -**artikel** (især i flt.: *Krak.1927.II.1163*), -**mester** (*Sanitets-, Gas- og Vandmester.* *TelefB.1937.sp.4688*). **sanitær**, adj. [sani'tæ:r] (fra fr. *sanitaire*; nydann. til lat. *sanitas*, jf. Sanitet; især med.) som vedrører sundheden, sundhedsvæsenet; *sundheds-mæssig*; ogs.: *hygiejnisk*. *Meyer.* % Fra et sanitært Synspunkt burde det . . neppe tillades at holde Svin paa Løsepladse. *Schleisner.Asphyxien og Døden.* (1868).42. de sanitære Forhold i de russiske Fangeleire i Tyskland. *HPHans.FK.II.233*. Sanitære Anlæg. *TelefB.1937.sp.6125*.

sank, præf. af synke.

Sank-, i ssgr. se Sanke-.

sanke, v. [sa'ngə] -ede ell. (nu dial.) -te (jf. *Moth.S54. Feilb.* samt: *(den) sankte *Høst.Bull.(SkVid.IX.146)*). vbs. -ning (s.

d.) ell. (nu dial.) -else (*Moth.S55. Feilb.*). (æda. *sanka*, *sankæ* (*DGL.I.63.70.167.254. Harp.Kr.56.137*), oldn. *samka*; afl. af *sam-*; i rigsspr. nu næsten kun i bet. 1 og navnlig poet., højtid., bibl. og arkais., i alm. spr. fortrængt af *samle*)

1) m. h. t. ting ell. individer, der er spredt over et større ell. mindre område: opsøge og bringe hen til et sted; *samle*. 1.) i egl. bet.: oplede, -søge og samle (ved at plukke, pille, optage); navnlig m. h. t. frugter, blomster olgn., i videre anv. ogs. m. h. t. korn: samle efter afvejning (og bringe i lade). en Mand, som er reen, skal sanke (1931: opsamle) Asken af Kvien og lægge den udenfor Leiren paa et reent Sted. *4Mos.19.9*. Kan man . . sanke Viindruer af Torne, eller Figen af Tidsler! *Matth.7.16*. *Sanct Hans Urt vi sanke. *Oehl.Digte.* (1803).269. *Der sankes Lig i Dyng. *Ing.VSt.223*. *Det tørre Qvas han sanker. *Winth.IV.55*. *flittige Hænder sanke | Af Arbejdets gyldne Frugt (o: kornet). *JHelms.S.I*. *fattige Ane Malén: | Derhjemme græder for Brød de Smaa; | Her sanker du Sten! *Aakj.RS.20*. sanke snegehuse. *SvendbAmt.1920.7*. sanke (o: optage) Kartofler. *OrdbS.(Fyn)*. sanke aks, se Aks 1. *talem.*: sanke (gloende) kul paa ens hoved, se gloende 1.1, III. Kul 1.3. sanke spaaner, se Spaan. || (sj.) m. obj., som betegner en enkelt genstand. *som man kjærligt sanker | En Blomst saa hist, saa her. *Winth.Digt.291*. jf. (billedl.): *(*Salome*) sanker . . mod sig som Pile-Bundter | hvert Blik i Herodes' Hal. *Rich.VH.142*. || om tigger. *Han (o: Skt. *Laurentius*) sankede Guldet røde . . | Han samlede møgule Guld og Sølv | Alt paa de Riges Trapper. *PMüll.(1855).I.33*. jf.: man gir Maven til . . en Tigger-Pose, i hvilken for hver Dør sankes noget af hvert slags. *EPont.Men.II.51*. || (jf. v. bet. 4.; nu kun dial.) m. h. t. vædske: opsamle. I skal . . sanke vand af (1871: I samlede) det nederste fiskevand. *Es.22.9* (*Chr.VI*). sml. bet. 3.1: *Muscus*, som ved en Bylde sankes af et Dyr saa stor som en Geed. *Pflug.DP.828*. || uden obj. *Høste-Folck nu pleyer, | At vrimle paa hver Ager-Kant, | En sanker, anden meyer. *Cit.1705.(Thottt°1525.51)*. Lad hende ogsaa sanke (1871: opsanke) mellem Negene. *Ruth.2.15* (1931). sanke i lade, se II. Lade 1. i forb. m. til, se bet. 4.4. 1.2) videre anv. af bet. 1.1: efterhaanden skaffe sig; indsamle (lidt efter lidt); navnlig m. h. t. formue, gods; spec.: opspare. (ofte uden obj., navnlig m. flg. præp. paa; om forb. sanke til se bet. 4.4). Synderen giver han den Møie, at sanke og samle (1931: samle og ophobe), for at give det til den, som er velbehagelig for Guds Ansigt. *Præd.2.26*. Karen Brahe . . sankede en Samling af næsten alle de danske Bøger, som til hendes Tid vare trykte. *Mall.SgH.612*. *Hvad Møl kan æde eller Rust fortære . . | Paa saa-

dan Skat I aldrig her maa sanke. *Grundtv. PS.II.362.* *Et herligt Land! dets Folk sig Velstand sanker; | Paa fremmed Strand det henter Guld ombord. *Boye.PS.IV.151.* Han sanker paa alskens Snorreperiberier. *VSO.* Jeg fik Gaarden sat godt i Skik og sanke ogsaa lidt Penge. *Korch.LL.22. jf.:* han samler, og kan ikke vide, hvo der skal sanke det hjem (*Chr.VI.*: sanke det; 1931: ved ej, hvem der faar det). *Ps.39.7.* sanke paa kistebunden, se Kistebund. || (*sj.*) *m. obj., som betegner en enkelt genstand.* ved at kioobe og sanke Boel til Boel, fortrængtes efterhaanden mange frie . . . Bønder. *Möb.DH.II.422.* || *uegl.* *mand i fremmed Land maa | Sig sanke gode Sæder. *Sort.Poet.32.* *han gaaer og sanker | Paa alskens Grillen. *Heib.Poet. XI.85.* *Det var hans (o: *Sv. Grundtvigs*) Yndlingstanke . . . | At finde og at sanke | Paany den tabte Skat (o: *folkeviserne*). 20 *Recke.SD.34.* || (*nu kun dial., jf. Feilb.*) *m. h. t. noget (især: noget ubehageligt), der fremkommer af sig selv ell. paaføres en af andre: faa, erhverve, opnaa efterhaanden, i betydelig mængde ell. grad. sanke geld.* *Möth.S54.* sanke år og alder (o: *blive gammel*). *smst.* En Sygdom, som længe er sanket paa, drives ikke bort med en Clysteer. *Hölb.Hh.I.6. Fleischer. AK.147. spec. m. h. t. utøj: Möth.S54.* Ingen maae klæde sig i een nye særk, førend at den 30 er toet, ellers sanker de luusz. *JacBircherod. FF.54.* Sanke Utøi i Hovedet, paa Kroppen. *VSO. abs.:* sanke, *faa utøj. Thorsen. 168. CReimer.NB.531. 1.3)* *m. h. t. levende væsner, især personer: samle; i videre anv.: forene til et fælles formaal, samle i en fælles tanke olgn.* Samler Folket, helliger en Forsamling, sanker de Gamle (1931: lad de Gamle samles), samler de spæde Børn. *Joel. 2.16.* *jeg næret har det Haab, | To ædle 40 Nationer . . . | At sanke under Olietræets Skygge. *Rahb.MSt.44.* *Du har os sanket, Tokel her til Stævne. *Grundtv.PS.II.54.* *Frendensborg! i hostlig Glans | end Du sanke, end Du samle | om de kongelige Gamle | Børn og Børnebørn i Krans. *Rich.III.257. (dial.) m. h. t. dyr: jeg (o: en slagter) „sankede“ Svin Mandag Morgen paa Sorø Station. AarbHölbæk.1935.67. || i billedl. udtr. m. overgang til bet. 1.1. „Det er bedre“, sagde han, „at sanke Mennesker til Menigheden end Guld paa Alteret.“ Mall.SgH.32. vi har sanket henvend 100 Subskribenter. Wilst. (Hjort.B.II.293).*

2) *samle til en helhed. 2.1)* *m. h. t. adspredte dele: forbinde; sammenføje.* *„Sværdet er jo brudt.“ | — „Kan det ej sankes, er mig Lodden kastet.“ *Grundtv.PS. II.259.* sanke . . . Tømmeret til en Bygning. *MO. Thorsen.168. OrdbS. (Møn,Fyn).* || (*sj.*) 60 *m. h. t. personer: forene til et par, der (skal) ingen giøre mig tilforn, med at giøre Giftermaal. Det skulle fortryde mig (o: en koblerske), skulle der være et Par i Verden, jeg*

skulle jo faae sanket, naar jeg vil. *Kom Grønæg.I.84. 2.2)* *m. h. t. enkelt genstand: bringe til at indtage mindre plads ved sammenfoldning, oprulning olgn.* Hun fandt Geden og sankede Tøjret, slængte det over Nakken med et kort Kast, og gik langsomt hjemad med Dyret. *HuldaLütik.DegnensHus. (1929).59. 2.3)* *overf.; dels: koncentrere; samle. Lucopp.TB.A7r.* Han sankede sine faae Kræfter og stottede sig igjennem Skoven saa got som han kunde. *Ew.(1914).IV.55.* Sank dine adspredte Tanker. *Skuesp.V234.* jeg sanker i et kort Begreb de Sagas Taler, som ringede mig mest for Öre. *Grundtv.Udv. II.616.* *Jeg min Sindighed vil sanke, | Byde Skjebnens Grumhed Trods. *Winth.III. 49. Rich.III.246.* || *dels: fatte; begribe.* *Han er dog virkelig lidt sær; | Jeg idetmindste kan ei rigtig sanke | De Meninger, han ofte har. *Heib.Poet.XI.80. MDL.*

3) *refl. ell. i pass.: samle sig. 3.1)* *svarende til bet. 1; om ting, navnlig om hvad der opstaar af sig selv, gror frem: der sankes skimmel paa vinen.* *Möth.S54.* *sorte Skyer sanke sig i Norden | Og skjule Solen. *Grundtv. PS.II.180.* Utøi sanker sig let paa Børn. *VSO.* *Huus ved Huus om Slottets Fod laa sanket. *CKMöb.SD.232. Korch.Godtfolk. (1920).159.* || *om levende væsener, især personer: samle sig; ogs.: slutte sig sammen; forene sig.* alle Hedningerne samle sig tilhobe, og Folkene sankes (1931: flokkes). *Es.43.9.* De Svenske, som havde flyet i Forvirringen om Natten, havde nu sanket sig igien, og besluttet at vove et nyt Angreb. *Mall.SgH.224.* *mangfoldige Fugle | Sankes i Skovens Hal. *Hauch.SD.I.202.* sankes og snakke om Sagerne. *Korch.LL.32. Feilb. Thorsen.168.* være, blive sanket, være (for)samlet; (for)samle sig. Efter et Par Ugers Forløb blev samme Selskab sanket igien, og jeg havde den Ære at være med. *EPont.Men.III.444.* *da nu Folk var sanket og vrimled i Mængde paa Pladsen. *PMöll.ES.I.244.* Endnu var kun Anders og Mette oppe paa Læsset, mens Laurst og Per løb ved Siden af . . . Omsider sad de dog alle fire sanket paa Læsset. *Aakj.VB.125. OrdbS. (Sjæll.,Fyn).* *jf.:* „Vil hand intet gaae sin Vey endnu.“ — „Ney, de er vel nok sanket (o: *befinder sig for godt sammen*).“ *Kom Grønæg.II.351. 3.2)* *svarende til bet. 2: samle sig til en helhed; slutte sig sammen i en enhed; forene sig.* *de . . . gjorde reede for | Hvad face var og flanke (o: *i et fæstningsværk*), | Hvor dend sig med Cortinen, hvor | Med Kehlen bør at sanke. *Sort. (SamlDanskeVers. 1 VI.195).* *overf.:* *hvad Skiebne skilled, ved dit (o: *Eros*) Bud | Bristende af Selvheds trange Skranker, | Sig igien til salig Eenhed sanker. *Staffeldt. (SPoulsensNytaars-gave1801.154).* || *om personer: forenes i kærlighed, ægteskab.* *i Amors gyldne Kiæder | At sankes med den Rolling man har kiær.

TBruun.Udv.Digte.(1834).56. *vi laa i Brude-seng | Med draget Sværd imellem os, og ville | Vi sankedes mer, kun over Sværdets Æg | En blodig Sti henløber.*Grundtv.PS.II.293.* de har længe været sanked (*o: gift*).*OrdbS.(sjæll.).* || (*jf. bet. 2.3 beg.*) koncentrere sig. *tungt hans Blik paa hende faldt, | som vilde Sjælen helt deri sig sanke.*Schand.U.D.26.*

4) i særlige forb. m. adv. og præp. (*jf. ogs. bort-, for-, hen-, indsanke*). 4.1) **sanke efter**, (*jf. eftersanke*) senere opsamle, hvad der er til rest; samle igen efter den egentlige sanking.*Moth.S54. MO.* Du skal ikke heller sanke efter i (*Chr.VI.*: eftersanke viindruerne af; 1931: holde Efterhøst i) din Viin-gaard.*3Mos.19.10.* 4.2) **sanke op**, (*jf. op-sanke*) tage stykke for stykke op (*fra jorden*); samle op. *Moth.S54. (han)* Bukker sig og sanker Papirerne op.*Heib.Poet.VI.233.* hele Skolen rykkede ud og hjalp til med at . . . sanke Kartoffler op.*AndNz.DM.I.138.* uden obj.: 70 Konger, hvis Tømmelfingre og Tømmeltæer vare afhugne, sanked op (*Chr.VI.*: opsamlede; 1931: havde jeg stadig til at sanke Smuler) under mit Bord.*Dom.1.7. billedl.*: Ideer, der til Tider kunde falde som Stjernesked i August! Da var det blot at sanke op.*JacPaludan.S.154.* || (*dial.*) m. h. t. vand: hæve op. *Feilb.* || (*til bet. 2; dial.*) sammenfolde, -lægge, -rulle; ogs.: trække op i. Hun sanked op i Kjolen.*OrdbS.(sjæll.).* sank dog dine hoser op.*smst.(lollandsk).* 4.3) **sanke sammen** (tilsammen. *1Makk.9.28 (Chr.VI).* til hobe.*Brors.73.250.* (*jf. sammensanke*) samle sammen. der de vare møtte, sagde han (*o: Jesus*) til sine Disciple: sanker tilsammen de overblevne Stykker (1907: Samler . . . sammen), at intet forkommes. *Joh.6.12.* *Saa sanked Markens Stene sammen han . . . | Og lagde dem i Firrakt omkring Graven.*PalM.TreD.256.* jeg har sanked sammen og samlet til Bunke, og saa snyder saadant noget Bonderak mig.*Schand.BS.336. Korch.LL.136. Feilb.* uden obj.: sanke sammen (*o: samle tøj*) til Vask. *VSO.* || m. h. t. personer. Ulysses sanked (*hæren*) sammen igjen, Folket med Prygl og Fyrsterne med gode Ord.*Horreb.II.277.* i pass.: alle Judæ venner sankedes tilsammen (1871: kom sammen).*1Makk.9.28(Chr.VI).* || til bet. 2. (*jeg*) havde sanked ald min Behierlighed sammen.*Pamela.I.58.* Staldmesteren maatte dog se til at faa sine Lemmer sanked sammen igjen . . . Saa forreven og forslaaet som han var, maatte han dog op og i Klæderne.*SvGrundtv.FÆ.II.98. (dial.) m. h. t. (dele af) tømmerkonstruktion olgn.: samle (6.1). OrdbS.(Fyn).* 4.4) i forb. m. til; dels, oftest uden obj., m. styrelse, som betegner hensigt med ell. resultat af en indsamling: du er (*for-lovet*), du burde derfor ogsaa tænke paa at sanke dig Noget til Bedste.*Hauch.SK.8(jf. u. bedst 5.2).* sanke til bunke (*o: samle*

formue; være paaholdende). *OrdbS.(Fyn).* sanke til hobe, se bet. 4.3. sanke til rede, se I. Rede 1.3. i lign. bet.: sanke til Bo. *VSO.* || (*jf. bet. 1.2*) om udvikling, vækst. sanke til år og alder (*o: blive gammel*). *Moth.S54.* *Med Tiden Kornet jo til Ax og Moenhed sanker. *Falst.Ovid.98.* || abs.: sanke til, samle mer og mer. *Moth.S54. refl. og i pass., om personer: komme til.* *Alt sankedes flere til, som tale om det gamle. *JFriis.40. Mall.SgH.224.*

Sanke-, i ssg. (**Sank-**, se Sankhammel). især af sanke 1. **-aks**, et. (*nu næppe br.*) især i ftl., om aks, som opsamles (af fattigfolk) paa stubmarken; eftersanking. *Moth.S54. billedl.:* *Man seer . . . den lede Diævels Skare, | At være som en Host, der fylder Laden strax; | Men her mod ere de Gudfrygtige saa rare, | At de kun komme for som nogle Sanke-Ax. *Citau.IR.5.* **-brænde**, et. (*jf. -kvas, -ved; nu især dial.*) greneaffald, som opsamles i skove; kvas; ogs. om spaaner, pinde fra arbejdspladser (*VSO.*). *Moth.S54. Rist.J.247. ForstO. MDL.552. FrGrundtv.LK.285. Halleby.78. Kværnd.* **-kvas**, et. (*især dial.*) d. s. *Fleuron.S.13.* **-læder**, et. [2] (*jf. -rem; rid., især x*) rem, der forbinder, sammenholder noget; dels om rem i lædergrime, der forener hage- og køberem. *MR. 1823.26. MøllH.II.413.* dels om sadelrem, der sammenholder pistolhylstrene (*MilTeknO.*) ell. sadeltaskerne (*OrdbS.*). **Sanker**, en. ftl. -e. (*sj.*) person, som sanker; samler. *vAph. (1764).* *VSO. jf. Ederduunsankerne. Staffeldt.D.I.214. Ordsanker (o: leksikograf). Grundtv.Udv.V414.* **Sanke-rem**, en. [2] (*rid. og x, foræld.*) d. s. s. -læder slutn. *D&H. -sten*, en. (*jagl., især landbr.*) navnlig i ftl., om (små)sten, som opsamles (*især: paa marker og kastes til side i dynger*). *EHHagerup.74.* Faskiner, som nedlægges af Sankesten. *CGalschiøt. Handelsplanter og Rodfrugter. (1879).33.* Bunker af Sankesten. *Frem.DN. 277. Gravl.S.5.* **-ved**, et. (*især dial.*) d. s. s. -brænde. *Saabv.?* **Sankhammel**, en. (*til sanke 2; landbr.*) d. s. s. Langhammel. *Sal. VIII.407. LandO.II.509.* ogs. Sanke-*Møll H.III.31.* **Sanking**, en. ftl. -er. (*ænyd. d. s.*) vbs. til sanke; især i ftl. anv. (*jf. ogs. Feilb.*): 1) (*nu sj.*) til sanke 1: det at opsøge og samle; samling. *VSO. D&H. jf. Edderduunsanking. ChMourier.Brød.(1821).6.* || (*nu næppe br., jf.: „Høres sielden.“ VSO.*) konkr.: hvad der indsamles (*paa een gang*). *Moth.S55.* En Sanking Hø, Frugt. *VSO. 2)* (*nu dial.*) til sanke 2.1: forbindelse; sammenføjning; især om det sted, hvor to dele er forbundne, sammenføjede. *Moth.S55. Grundtv.PS.V.105.* (*det maa*) mærkes, at Tornstammen ikke tildager i Tykkelse med den ipodede, og blæser derfor over i Sankingen. *V Olsen.Have-Tabel.(1823).3.sp.1. Thor-sen.168. OrdbS.(Fyn,Falster).*

sankt, ubøieligt adj.; som regel tryksvagt:

[sand]; *undertiden*: [sand] (*jf. ndf. l. 10*); *foran propr.*, *der begynder m. kons.*, *ofte*: [san(g)] (*jf.*: en hel Sank Peterskirke. *JacPaludan.UR. 321*) ell. (*især foran k ell. g*) [san] (ogs. (*især arkais.*) **sankte**. Ste Hans Dag. *Æreboe.34*. Sancte Simon. *Høysg.2Pr.19*. *Sancte Knud. *Oehl.VII.251*. *Sancte Jakob. *UBirkedal.(StSprO.Nr.90.44)*. *især i forb.* Sankte Gertrud, se Gertrud. — *tidligere ogs. skrevet sant. Moth.S56. NuHaven.Orth.152. jf. Feilb. Flemløse.109.* — *sj. i rigsspr. sante.* *Jeg Soer om Sancte Knud, ieg Soer om Sante Karen. *Jernskæg.D.79*. *Sante-Hans. *Drachm. DVE.147. jf. Esp.264. Feilb. sml. ogs. sjæll. sante (sande Mikkell, Gertrud. Wim.Run. IV.XVIII. jf.: *sande Mortens Katt. Cöt. 1732.(se Morten 3 slutn.)). (ænyd. sanct(e), sente, gl'da. sancte, sente (Kalk.II.833), sante (Skraer.II.4f.), sanctæ (DGL.II.15), æda. sanctæ (DGL.I.171.846.II.14), sante (smst.II.15var.), (jem.) sancta (Fragm.2.24), run. santa, fsv. sankte (sante), jf. mnt. sante, sente; fra lat. sanctus, hellig (jem. sancta), til sancire, hellige, besl. m. lat. sacer (*jf. Sakrament*); *sml. III. saat, sakrosankt, Sanktion samt II. salt 3.a, Sandten) hellig; især (jf. dog Feilb.) foran helgen- og helgenindenaive (apostel-, evangelistnavne); ofte forkortet Skt., St. ell. (sjældnere) S. St. Matthæi Evangelium . . St. Pauli Epistel til de Romere . . St. Johannes Aabenbaring (1907: Matthæus-Evangeliet . . Paulus's Brev til Romerne . . Johannes's Aabenbaring). *Ny Test.indholdsfortegnelse.* *Blier Du ei var mit Naalebrev? | Jeg lagde det tilside; | Hvor det nu under Hænder blev | Det maa Sanct Søren vide. *HMikkels.D.84.* *Sanct Kirsten (o: Kirsten Pil). *Oehl.Digte.(1803).258.* St. Laurentius. *PMøll.(1855).I.55.* Det falder dem saa flydende at tale om Allehelgens Dag, St. Knuds Dag, St. Annæ Dag, Mikkels Dag etc. *smst.II.209.* Saaledes skrive de hellige Evangelister, Matthæus, Marcus, Lucas og St. (1909: Apostelen) Paulus. *Katek.§111.* den svenske S. Helena, som blev kanoniseret 1164. *Aarb.1926.16.* S. Karen. *smst.17. (sj.:)* *Saa hjælpe os Gud og Sancte Drotten dyre! *Hrz.XI.84. jf. Feilb. og Drot sp.1013¹.* || *i en mængde anv. og forb., navnlig i navne paa helgendage og plantenaive (undertiden m. udeladt Sankt, se fx. Sankt Bernhardshund, Elmsild, Hans, Mikkell, Vejtt), hvoraf kun de vigtigere anføres (se endvidere VSO. JTusch. reg.: st. Feilb.):***

Sankt Bernhardshund [-'bgr'n,hærds-] (*sj. Bernhardshund. jf. Larsen.48*), *hund af en race, der opr. holdes i klosteret Store St. Bernhard i Alperne. Sal.IX.119.XV.604. Brehm.DL.*III,2.123. undertiden ogs. i formen: Sankt Bernhard(er).*

† **Sankt Dorotealilje**, & d. s. s. Dorotealilje. *JTusch.150. jf. Sancte Dorothæ lilie. NuHaven.Orth.152.*

Sankt Ellen; *i forb. Sankt Ellensild,*

se Sankt Elmsild; Sankt Ellensrod, se Ellensrod.

Sankt Elmsild [-'æl'ms-] (ogs. Elmsild. *PEliassen.Kongeaen.(1926).211. jf. Sal.*VII.121.* † Sankt Ellensild. *Moth.S56*) (*ænyd. St. Ellenild, sv. älmeld; efter ty. (st.) elmsfeuer (helenen-, hel(l)ensfeuer), jf. eng. St. Elm(o)'s fire, fr. feu Saint-Elme; fra ital. ell. sp.; oprindelse usikker; især naturo.) lysende udladning af atmosfærisk elektricitet fra spidse genstande som mastetoppe olgn. St. Elm- og Helene-Ild. *AWHauch.(1799).708. OpjB.*III.347. Brandes.VII.588. overf.: Livshaabet flammede atter op. Men det var en Sankt Elmsild. En cneste Bemærkning af Inger slukkede den brat. Pont. LP.VIII.226.**

Sankt(e) Gertrud; *i forb. som forgyldningen, glansen er gaaet af Sankt(e) Gertrud, se Forgyldning 2.2, Glans 3.1.*

Sankt Hans, se *ndf. sp. 781¹.*

Sankt Ibs-lilje, -urt, se Ibs-lilje, -urt.

Sankt Jakobs-blomst(er), -skæl, se Jakobs-blomst(er) (5), -skæl.

Sankt Johannes, se Sankt Hans *ndf.*

Sankt Jørgen; *især om helgenen St. Jørgen (St. Georg) som nødhjælper, i ssgr. som Sankt Jørgensgaard (-hospital. Trap.*I. 771. -hus. Levin.). (ænyd. d. s. (DenretteOrdinants.(1553).R3^o) om forsk. middelalderlige spedalskhedshospitaler (senere delvis bevaret som sygehuse, fattiggaarde). EllenJørg.H.32. 117. Trap.*I.779.II.331. jf. smst.IX.166. sml. (sj.): St. Jørgensbrødre eller halvgejstlige Sygevogtere. Ing.KE.I.165. || Sankt Jørgensurt, se Jørgen.*

Sankt Knud (*jf. Knud 2*); *dels om helgenen Knud konge, dels om Knud hertug (i forb. (Sankt) Knud bærer julen ud, se Jul 2).*

Sankt Mikkels-dag, -fest, se Mikkels-dag, -fest.

Sankt Morten, se Morten 3.

Sankt Peter, se *ndf. sp. 784¹.*

Sankt Povl, apostelen Paulus; *i forb. som (Sankt) Povlsdag, ²⁵/₁₂ (dagen for Paulus' omvendelse). Feilb.II.869. Hedebo.63. DF. 1933.43. Povlsmesse, d. ²⁵/₁₂ (ell. aftenen før). VSO.V50 („fordum“). DF.1933.43. || Sankt Povls lænestol, se Lænestol.*

† **Sankt Simons Urt** (ogs. Simonsurt. *vAph.(1759)*), (*efter ty. sim(e)onskraut, vist af si(e)gnarskraut, sigmundswurz, jf. Grimm. Wb.X,1.944f.1059*) & rosenkatost, *Malva alcea L. JTusch.140.*

Sankt Steffen [-'isdæf(ø)n] (*nu l. br. Steffan; dial. Staffen. Skjoldb.MG.42. Feilb.*), *martyren Steffan, fejret Sankt Steffensdag (Stefansdag), ²⁵/₁₂ (2. juledag). Alterbog. 29. Stefans-: Feilb.BL.237. jf.: *Vor Juule- 60 Aftens Steg, og Sancte Stephans Kage. Tychon.Vers.385. Sankt Stefans Morgen. Skjoldb.MG.27. || Stefanskorn (sj. Sankt Stefanskerner. FolkLægem.I.58), (ty. stephanskorn; maaske omdannelse af lat. sta-*

phisagria (af gr. staphís, rosin); apot.) frø af en art ridderspore, *Delphinium staphisagria*, der pulveriseret anvendes mod utøj; Semen *Staphidis agrice* (jf. Lusefrø, Musepeber). Blich.(1920).XVIII.31. VareL.799. || Sankt Steffenssten, (mineral.) perlefarvet varietet af karneol (kalcedon) med isprængte blod-røde pletter. Brännich.M.48. Stefanssten. VareL.799. || Sankt Steffensurt (VSO.) ell. (alm.) Steffensurt, ♀ plante af slægten *Circæa* (af nallysfamilien); hekseurt; især om dunet steffensurt, *C. luletiana* L. JTusch. 60. Lange.Flor.739f. Jørg.BR.44.

Sankt Vejtsdans [-'fai'(d)s-] (nu sjældnere Vejtsdans. jf. VSO.VIII.208. † Vitsdans. Vitsdans. Moth.Conv.V129. — dial. (og vulg.) m. former som Saføjsdans. AndNz.PE.I. 196.III.250. jf. Saføjdanser. UDahlerup.GT.35. Samføjs-. TomKrist.EA.23. Samføjs-. OrdbS.; sjæll.), (efter ty. (st.) veits-tanz, mlat. chorea S. Viti; egl. St. Vitus's dans, benævnelsen efter helgenen St. Vitus (¹/₆), der mentes at hjælpe mod sygdommen || om navnet Vitus i anden anv. se Feilb.III. 166.1076. jf. Veits Dag. NordsjællF.III.54; sml. nt. Vit (Mensing.Wb.V.455)) egl. om dansesyge, nu som folkeligt navn paa forsk. nervøse sygdomme (lidelser i centralnervesystemet), der ytrer sig ved urolige bevægelser, ansigtstrækninger, hovedrysten m. m. end ved Forskrekkelser forårsaget S. Weitsdans.LTid.1741.575. Denne Sygdom blev kaldet Veitz Tanz.Borrebye.TF.328. Ing.KE. I.101. LudvBrand.IS.IV.476. KliniskOrdbog.(1921).47. || billedl. ell. i sammenligninger, om urolighed (hos børn), forrykt tilstand olyn. Bille.Skizzer fraEngland.(1858).245. Moderen: „Vend Ryggen til, og staa ordentlig paa dine Ben.“ Gerda (vrider sig som under svag St. Veitsdans). Hjorte.(BerlTid.²⁹/₁1919. M.17.sp.2). (man vil) vide, om de Samfundskræfter, der nu ønsker at præge Staten, ogsaa er Samfundskræfter og ikke blot Set. Veitsdans.StClaus.ER.122. || hertil: Sankt Vejtsdanser, person, som lider af dansesyge, skt. vejtsdans. epileptiske Smitsoter som St. Veitsdansernes eller Flagellanternes (Selvpiskerens). Brandes.VII.631. UDahlerup.GT.35.

Sankt Hans, propr. [sɑŋd'hɑns; undertiden sand-] (ogs. Sankt Johannes. se u. bet. 1 og 4).

1) navn paa apostelen Johannes (hvis dag er ²⁷/₁₂) ell. (især) Johannes den døber (²⁴/₆); spec. i betegnelser for sygehuse, egl. oprettet af johanniterne og indviet til St. Johannes (St. Johannes-hospitaler, St. Hansklostre); i forb. Sankt Hans Hospital, især om et sindssygehospital ved Roskilde (egl. oprettet i Kbh.). Oehl.Er.I.207. Trap.¹¹.332. (dagl.) ellipt., ofte i forb. som han (ell. det) er lige til Sankt Hans (o: han (det) er forrykt). || (hist.) i ssg. som (Sankt) Hansbroder (o: johanniter. ADJørg.II.18), -hus (johanniterkloster. smst.18.22).

2) om den dag (²⁴/₆), da Johannes den døber fejres (har fødselsdag) (som festdag officielt afskaffet 1770), en dag, paa hvilken der fra gammel tid fejredes midsommer-fester, og hvortil der var knyttet alskens overtro om hekseridt m. m.; dels i ssg. som Sankt Hansdag, (især foræld.) Sankt Hanstid(er), samt Sankt Hans-aften, -nat (aftenen og natten før d. ²⁴/₆), dels ellipt.: Sankt(e) Hans. Præsterne skulle forrette Guds tjeneste i Kirken paa efterskrevne Tider om Aaret . . . St. Hans Baptistæ Dag. DL.2—4—5. *Ved St. Hans Nats Tiider . . . | Man til Blocksberg riider.Holb.UHH.II.I. du skal . . . raade Jeronimus til, saasom det er St. Hans Aften i Aften, at lade hende reyse til Kilden.sa.KR.I.2. ved St. Hans og Dionysie Tider.Grundtv.Udv.II.651. *Roser og Akkeleier, | Lavendel og Rosmarin | Skal staae i Havens Løkke | Fra Vaar til Sancte Hans.Winth.HF.324. *den skønneste Krans | blir dog din, Sante-Hans (o: midsommer er den skønneste tid)1Drachm.DVE.147. (Sønnes) Maleri af de syge ved Helene Grav St. Hans Nat.Aarb.1926.1. jf. Sankt Hansaften-Spil (titel paa skuespil, der tænkes at foregaa i Dyrehaven St. Hansaften). Oehl.Digte.(1803). 213.

3) i betegnelser for forsk. skikke (fester, afgifter), der er knyttet til St. Hansdag; dels om midsommerfest med afbrænding af baal m. m., i ssg. som Sankt Hans-fest (AugF Schmidt.DanmarksHelligkilder.(1926).62. Berl Tid.²⁹/₁1937.M.26.sp.3), -gilde (Feilb.) og Sankt Hans-baal (VilhAnd.S.56. Hjorte. Kr.27), -lys (OrdbS.; sjæll.fynsk) ell. (navnlig) -blus (Drachm.DVE.145. VilhAnd.S.58. Feilb.) || dels om forsk. foræld. afgifter til præst og degn ved midsommertid (jf. Midsommerrente), i ssg. som Sankt Hans-afgift (MinT.1889.B.1228), -løn (om offer til en lærer. Skr.(GR.)²/₁1914), -redsel (Reskr. ²⁹/₁1686. Prom.²⁹/₁1797), -rente (Moth.S57. Skr.²⁹/₁1817. Resol.(GR.)²/₁1894. Feilb.), -ret-tighed (Baden.JurO. Lov²⁹/₁1861.§2. Sal.² XXI.786). || (sj.) m. hentydning til hek-senes fest St. Hansaften: (svensken) søger Kirke . . . iligemaade som Hekser de far' til Aftensang naar den Lede holder St. Hans-Messe i Hekkenfjeld.JPJac.(1924).I.45.

4) i navne paa dyr, planter, produkter m. m. (der navnlig ses, fremkommer ved midsommertid). 4.1) Sankt Hans-orm (-bille. Lütken.Dyr.332. Frem.DN.683. † -flue. KSelskSkr.VI.164), (jf. Johannesorm samty. johanneswurm; zool.) lysende insekt (bille) af familien Lampyridæ, spec. om *Lampyris noctiluca* (især om den vingeløse hun) (sml. Dug-, Glo-, Ildorm 2, Ildflue 1). Moth.S57. rundt omkring i Græsset . . . skinnede, som en grøn Ild, over hundrede Sanct Hans-Orme.HC And.(1919).I.214. Spørck.ND.312. billedl. ell. i sammenligning: Oehl.V19. den blinkende St. Hansorm (o: strøgvarerne), der bugter

sig fra Kongens Nytorv til Raadhuspladsen. *Fris. - Moll. (Pol. 9/1920. 11. sp. 3).* || **Sankt Hansoldenborre**, (zool.) torbisten *Rhizotrogus solstitialis*. *ForstO.54. 4.2*) i plantevangne. **Sankt Hansblomst** (ænyd. St. Hansis blomster, okseøje; *jf. Johannesblomster; dial.*) kamille, *Matricaria chamomilla* L. *OrdbS. (sjæll.).* || † **Sankt Hansbrød** (St. Johannes Brød. *Pflug.DP.977*), d. s. s. Johannesbrød. (*Kalk.II.442*). *Moth.S56. VSO.* || **Sankt Hansbær** (ogs. Hansbær. *HMikkels.D.183. jf. JTusch.201.334*), (ænyd. d. s.; *jf. Johannesbær; nu dial., især sjæll.*) ribs. *Moth. S57. JTusch.201.334.* || **Sankt Hanskaal**, (*jj.*) **Sankt Hansurt**, *Sedum telephium* L. *JTusch.340. Feilb. Bregend.TGK.160.* || **Sankt Hanslog** (ænyd. d. s.; *jf. Johanneslog*) 1. † huslog. *Moth.S57. 2. (nu næppe br.)* om dyrket logplante, visnokn en form af challotheleg. *Moth.S57. Oufvs.Landoecon. 1(1805). 20 II.176. Have-Tidende.1838.521. 3. (nu dial.)* om planter af slægten *Sedum* L.; især om *St. Hansurt*, *S. telephium* L. *VSO.III.151.VI. 116. JTusch.223.340.* ogs. om bidende stenurt, *S. acre* L. *smst.222.* || **Sankt Hansrug**, (landbr.) toaarig kulturform af rug, som saas ved *St. Hanstid*. *JPaludan.Moen.II.(1824). 251. LandbO.IV.102.* || † **Sankt Hansstenpryd** (*VSO.III.151*) ell. -stenurt, *St. Hansurt*, *Sedum telephium* L. *VSO.VI.116.* 30 || **Sankt Hansurt**, (*jj.* Johannesurt) *Sedum telephium* L. ell. (nu *dial.*) perikon, *Hypericon perforatum* L. (blade af disse planter, navnlig af *S. telephium*, brugtes tidligere dels som lægemiddel (*jf. Kræfturt*), dels (*jf. Kærestekaal*) som varsel om fremtiden, om ægteskab m. m.). *JTusch.112.223. Oehl.Digte.(1803). 269.* St. Hans Urter stak vi ind i Bjælkesprækkerne, og af disse, eftersom de voxte, kunde vi see, om vi skulde leve længe eller kort. *HCand.ML4. TroelsL.VII.195. Mentz O.Bill.*216.* || i (foræld. ell. folkelige) navne paa lægemidler, tilberedt af *Sankt Hansurt* og andre planter. **Sankt Hansolie** ell. **Sankt Johannesolie**, (*jj.* Johannesolie) perikonolie, *Oleum Hyperici infus.* *FolkLægem.I.57.* **Sankt Hansrod**, (*jj.* Johannesrod) den tørrede rod og tørrede blade af *St. Hansurt*. *FolkLægem.II.14.* om bregnerod: *smst.I.57. Az Lange.FP.15.* || (jagll., især bot.) i betegnelser 50 for forsk. vækstforhold hos planter. **Sankt Hansring**, dannelse (aarringe) i træer af 2 lag forårs- og sommerved i eet aar. *Sal.I.464.* **Sankt Hansskud**, sideskud (paa løvtræers aarsskud), der fremkommer ved midsommer-tid (og bevirker et nyt løvspring); sommerskud. *Warm.Bot.94. ForstO. Sankt Hanssyge*, slimskindel af drøbende art hos ærter. *Havebr L.*731.*

Sanktion, en. [*san(g)foʔn*] flt. -er. (ty. 60 d. s.; gennem fr. sanction af lat. *sanctio*, egl. vbs. til lat. *sanctus* (se sankt); *jj.* sanktionere; især jur., polit.) 1) højtidelig godkendelse; stadfæstelse; især om et statsoverhoveds

tilladelse til en foranstaltning, samtykke til et parlaments beslutninger; i videre anv.: bekræftelse; tilladelse. Kongens Sanction. *FrSneed.I.278.* officiel Sanktion. *PJJørg.R. 29.* Man kan ikke . . . ved Bordet begynde at ryge . . . uden først at have indhentet Sanktion dertil af Vært eller Værtinde. *EGad. TT.203.* || hertil bl. a. **Sanktions-ret** (*Sal. 2 XX.932*). 2) (i nyere tid efter fr. sanction; *jj.*: Sanction . . . Den Deel af en Lov, som truer med Straf. *Leth.(1800)*); i international ret, efter *Versailles-traktatens* og *Folkeforbundets bestemmelser*) især i flt., om straffe-forholdsregler ell. tvangsmidler i anledning af krænlige af en overenskomst. *AxelMøller. Folkeretten.II.1.(1931).95.* Krigens Bekæmpelse ved internationale Tvangsmidler, de saakaldte Sanktioner . . . er behandlet i *Folkeforbundspagten* Art. 16, hvor der sondres mellem økonomiske, derunder finansielle og moralske Sanktioner paa den ene Side og militære paa den anden Side. *Tilsk.1936.I. 244. sanktionere*, v. [*san(g)foʔnere*] -ede ell. (nu sj.) -te (*StephJørg.L61*). (fr. sanctionner; til Sanktion; jur., polit.) give sanktion (1); godkende; bekræfte; stadfæste; i videre anv.: tillade. Kongen har sanctioneret . . . denne Constitution. *FrSneed. I.307. (samfundet)* gjør den Kjærlighed, som det ei har bekræftet og sanctioneret (*Brandes. IV.95: stemplet*), altfor bitter. *Brandes.E.132.*

Sankt Peter, propr. [*sandpeʔder*]; ogs. sand- ell. san(g)- (*nu l. br. Sankt Peder* ell. (især *dial.*, *jf. Esp.264. Feilb.II.798*) **Sankt Per**).

1) i betegnelser for minde dage om apostelen *Peter*. **Sankt Pedersdag** (ogs. *Pedersdag*. *VSO.V155. Feilb.II.798.* *Persdag. AarbVejle.1937.236*), dels (og især): d. 27/2 (i almanakken: *Peders Stol*), dels d. 1/2 (i almanakken: *Peders Fængsel*). (*Kalk.V802*). *Moth.P50. 158. VSO.V155.* Man overtog altid et nyt bol til *Pedersdag* (22de febr.). *DSt.1909.155 (Als). DF.1933.46. jf. Pedersdagene. VSO. V155.* || **Sankt Peters stol** (ogs. *Peders, Peters stol. Krøyer.III.169. CollO. Halleby. 182*), (ænyd. d. s. (*Kalk.V802*); dagen fejredes egl. til minde om *Peters* oprettelse af bispestolen i *Antiochia*; *jj. u. bet. 2*) 27/2 (paa hvilken dag *Peter*, if. folketroen, kastede en varm sten i vandet, saa tøjværet og foraaert begynde). *Hrz.D.IV.87. Feilb.II.799. AarbFrborg.1918. 115. i sa. bet.: Peder Stolsdag. OrdbS. (sjæll.). jf.: *(bonden) ønsker Peders varme Steen i Vil Kuld til Varme vende. Tychon.Vers.325. LThura.Poet.143. (vintrens) Herredømme havde været ubestridt, indtil Sankt Peder kastede en varm Sten i Vandet paa sin Navnedag. *Skovroy.Fort.148. Esp.246. SjællBond.153. DF.1933.46.* Den 22de i Februar kaster St. Peder en varm Sten i Vandet. Derfor kaldtes denne Dag tilforn: *Peders Steen*, i Almanakken, og ikke som nu: *Peders Stol. Thiele.III.3.**

2) i forsk. betegnelser for paven, pave-dømmet, romerkirken (idet paven efter katolsk opfattelse er St. Peters stedfortræder). Sankt Peters hat, nøgler, se I. Hat 1.1 slutn., I. Nøgle 2.2. Sankt Peters stol, (jf. u. bet. 1; især højtid.) pavestolen. *Moth.* P50. *hvis I (o: en kardinal) skulde naa St. Peders Stol. *KMunk.C.18.* i sjældnere (mere tilfældige) anv.: Sankt Peters skib, om kirken (jf. *Palladius.III.4ff.*); om romerkirken: de verdensforfarne Navigatører om Bord paa St. Peders Skib. *Pol.¹/1934.9.sp.5.* jf. Peterspenge *ndf.*: (bispen) solgte Kirkebygningerne og vilde have solgt Præstegaardene med til Fordel for Statskassen, som var hans St. Peters Sæk. *VilhAnd. Litt.II.258.* || **Peterspenge**, dels (*hist.*) om en middelalderlig afgift fra forsk. lande til pavestolen; romerskat. *ADJørg.I.129.* *HMatthiess.MB.100.* dels (i nyere tid) om frivillige bidrag fra forsk. lande til støtte for paven. *Kath. Ordb.34.*

3) i navne paa fisk, fugle, planter, stjerner m. m. 3.1) (Sankt) Petersfisk, X makrelfisken Zeus faber (som paa hver side af kroppen har en rund, sort plet, der jf. folketroen er mærker af apostlens fingre, idet han greb fisken og i dens mund fandt et pengestykke; jf. *Matth.17.27.* *Krøyer.I.279.* *Danm Fauna.XI.102.* 3.2) (Sankt) Petersflugt, (jf. 30 ty. Petersläufer, -vogel, eng. petrel; navnet, fordi fuglen ofte ses løbende hen over vandfladen med løftede vinger, jf. beretningen om Peters vandring paa søen *Matth.14.28ff.*) stormsvale, *Procellaria pelagica.* *Brünnich. Ornithologia.(1764).29.* *Kjærbøll.573.* *Sal.³ XXII.391.* 3.3) i plantenavne || (Sankt) Petersbusk (sj. *Petrustræ.* *BerTid.¹⁸/10 1822.1Till.I.sp.2.*) pryddplanten s nebær, *Symphoricarpos.* *Kjærbøll.FB.430.* *NRMøller. Lysthaven.(1892).65.* || **Peterskorn**, (Y ell. landbr.) d. s. s. Enkorn. *VareL.*406.* || Sankt Peders nøgle, se I. Nøgle 5.5. || **Peterspenge**, (jf. u. bet. 2 samt *Matth.17.27.*) d. s. s. Judaspeng 2. *HavbrL.*II.96.* || Sankt Peders urt, opret springknap; mur-nælde; *Parietaria officinalis L. JTusch.160.* *Rostr.Flora.I.109.* jf. *FolkLægem.III.94.* ogs. om andre planter: høstborst, *Leontodon autumnalis L. (JTusch.123).* og plettet gøgeurt, *Orchis maculata L. (smst.156).* 3.4) (nu dial.) i navne paa stjernebilleder; navnlig om *Orion* (s bælte), i forb. som (Sankt) Pe-(de)rs kæp (*Skattegraveren.1885.I.15(Falster).* *Feilb.II.799.*), Pe(de)rs pig (*Moth. P50.* *Feilb.II.799.* *Halleby.168.* vel til I. Pig 3), Pe(de)rs pind (*OlesenLøkk.(Pol.¹/1934.12.sp.4).* *OrdbS.;Fyn.*), sankt Peders stav (*Prahl.BJ.45.* *Esp.264.*) stok (*Junge. 351.*) || † Sankt Peders hue, *triangelen.* 60 *Moth.P50.* || † Sankt Peders skib, *delfinen.* *smst. VSO.V.55.* 3.5) Sankt Peders olie, (jf. *Peterolie* u. *Petroleum;* dial.) *petroleum.* *FolkLægem.I.57.*

I. Sans, en [san's] *Høysg.AG.48. flt. -er* [sansar] ell. † -e (*Hølb.Stu.II.3. sa.Uzynl. II.6. sa.Ep.I.323.IV.504. Lodde.NT.406.*) (ænyd. sans og sens (*Kalk.V.893.*), *glda.* sens, *fornuft, sind, tanke (smst.III.708.V.893);* fra fr. sens (jf. eng. sense), af lat. sensus, følelse, fornuft, til sentire, føle, mærke (besl. m. Sind); jf. Nonsens, Sensation, sentimental samt I. sanse, sanselig)

1) evne til at modtage og opfatte indtryk. 1.1) (nu sj.) i ent. i al alm. om modtagelighed for sansindtryk, evne til at opfatte, føle og erkende (de en omgivende) ting og forhold; evne til opfattelse, iagttagelse, sansning; i videre anv., dels om sanseorganernes virksomhed, sansning, dels om de sjælelige evner og funktioner i al alm., bevidstheden, bevidsthedslivet, i forhold til omverdenen ell. legemets virksomhed. *Skionne Drøm, flyv ei min Siæl forbi, | Hvor Naturen selv min Sands indvier, | Til den Salighed, du svømmer il *Bagges.IV.88.* den Betragende . . aabner sin Sands til at fornemme, sit Sind til at fatte. *Mynst.Betr.I.36.* (*Descartes havde*) negtet Sandsens Vished og Tankens Vished. *Kierk.III.58.* at udrive Øiet, at afhugge Haanden, at lukke Sandsens Vindve. *smst. V.91.* *Ej mindste Løv sig rører | Og kalder paa min Sans. *JPJac.I.311.* (*hun havde ikke*) mer Sans end det udasede Dyr, der kun føler Selen og slider. *Bang.T.171.* || (jf. u. bet. 1.2) i forb. som den udvortes ell. ydre (*PalM.TreD.88. Bl&T.*) sans, om (evne til) iagttagelse, sansning, og (jf. bet. 2-3) den indre (ell. aandelige. *Mynst.Betr.II.35.* aandens. *Kierk.IV.242*) sans, om de sjælelige ell. aandelige evner, som jeg ved den udvortes Sands har erfaret Tingene omkring mig, har jeg i mit Hierte erfaret, at Gud er. *Mynst.Betr.I.41. MO. jf.*: Skjønheden udfylder vor hele meneskelige Sands, den høiere tilligemed den lavere. *Sibb.OmElskov. (1819).20.* || (jf. u. bet. 1.2) i udtr., der betegner sløvelse af evne til sansning, svækkelse af sjælelige evner (bevidsthed, opmærksomhed) olgn. *Søvn Din Sands vil dumme. *Kingo.443.* under mig . . at være kaldet herfra, førend I skulle see mig med sløvet Sands, med nedbøiet Kraft. *Mynst.Levnet.288.* Hun havde kun med adspredt Sands lagt Mærke til, at der var kommet et Besøg. *Gyllb.XII.83.* *Hans sans var dummet, | hans kraft, som død, | hans dåd forlængst gå't i glem. *Hostr. SD.I.305.* || (til dels til bet. 3) i faste forb. m. et andet subst.; dels (vist kun hos Grundtv.) i forb. m. Syn: *Naar Mennesker ej hjælpe kan, | O vær da hos mig, Gud og Mand! | Vær du mit Syn, vær du min Sans! *Grundtv. SS.IV.416.* *ved Kongeblikkets Lyn | Avind taber Sans og Syn. *sa.PS.V.509.* *Øjet brister under Bryn, | Og mig forgaar al Sans og Syn. *sa.SS.IV.416.* dels i forb. som sans og følelse, se Følelse 2. sans og samling, sind og sans, vid og sans, se u. bet. 3.

1.2) om hver af de sjælelige evner (knyttede til bestemte legemlige organer), ved hvilke indtryk modtages og opfattes; navnlig om de fem fra gammel tid erkendte evner til sansning: syn, horelse, følelse, lugt, smag; i nyere tid ogs. om andre evner (jf. Farve- (1), Kulde-, Lys-, Muskel-, Orienterings-, Varmesans); ofte i flt. (i best. fl. ell. i forb. som de fem sanser), i ent. navnlig i forb. m. nærmere bestemmelse af evnens art (jf. Høre-, Lugtesans osv.). *Moth.S55.* adskillige af Dyrene have finere og skarpere Sandser end Mennesket. *LSmith.DN.70.* (mennesket) har Sandser til at modtage Indtryk; Naturen over ham i at bruge dem. *Ørst.III.23.* *Synets Sands. *Hrz.KRD.32.* Hørelsen (blev) mig den kjæreste Sands. *Kierk.I.v.* man (tænker), naar man hører Ordet „Olding“, paa en affædig, rystende Skikkelse, som har tabt sine Sansers fulde Brug. *OBloch.D.*I.120.* J. havde alle Sanser aabne. *ErlKrist.MM.156.* falde i (indløbe i. *Holb.Ep.IV.467*) sanserne olgn., (nu næppe br.) gøre indtryk paa en; fornemmes; føles. *Leth.(1800).* v*Sundt.Udtog af en Dagbog.(1827).* Fort. MO. || de fem sanser. Følelsen, som er en af de 5 Sandser, kand bedrage, ligesaa vel som Synet. *Holb.Sgan.7sc.* Vore fem Sandser kunne saaledes henføres til tre Classer: de umiddelbart subjective: Smag og Lugt; de objective: Følelse og Syn; den idealistisk subjective: Hørelsen. *Heib.Pros.II.354.* *AKrogh.Fysiol. 98.* se endvidere u. II. fem 2. have sine fem sanser (*Holb.Ep.I.323.* *Ew.(1914).IV.50.* *Feilb.*), være ved sine fem sanser (*Høysg.S.304.*), (nu ikke i alm. spr.) være ved sine fulde fem. jf.: hvad for en Mand . . der vil hente sig en Kone i Kiøbenhavn, maae ikke have sine fulde fem Sandser. *Biehl.(Skuesp.VI.336).* en sjette sans: (han har ved) Forsøg (med flagermus) opdaget en 6te Sands, ved hvis Hjælp de uden Øjne kunne undvige Objecter og sikre sig for ethvert Anstød. *PhysBibl.II.416.* Børn have — jeg turde kalde det en sjette Sands, der, ved første Syn af en Ubekjendt, tiltrækker eller frastøder dem. *Blich.(1920).XXIX.65.* enhver Ting i Verden er ikke blot det, som en af de fem Sanser anerkjender den for. Vi have, ja vi ere undergivne en sjette Sans, som giver Tingene deres Betydning ifølge . . Forhold og Omstændigheder. *Goldschm.VI.425.* Mennesker, som er udstyret med den sjette Sans, kan forudsige Fremtiden. *KBirk Grøn.SF.34.* || (jf. u. bet. 1.1; nu næppe br.) i forb. indvortes sanser (*Holb.Bars.III.6;* se u. II. indvortes 2.1), mods. udvortes sanser (*Løgen.reg.*). || (jf. u. bet. 1.1; nu sj.) i forb., der betegner svækkelse (forvirring) af sjælelige evner (bevidsthed, opmærksomhed) olgn. *(vi) vugge Sandserne hen i en roelig Slom, | At vi er taalig i hvor Verden tumlis om. *Lucopp.TB.A4r.* Sandsernes Forblindelse (o: illusion). *vAph.(1759).* *sødt hendysser

Fuglesang hans Sandser. *Oehl.Digte.(1803).41.* *hver Sands | Ved Rædsdens dybe Rysten gik i Staa. *Aarestr.SS.V83.* || (sj.) i forb. m. betegnelser for det organ, sansen er knyttet til. De Lemmer . . som have tabt Sands, Bevægelse og Følelse, kaldes døde. *JSneed.I.370.* *Øiets Sands (o: synet). *Oehl.XI.23.* MO.II.1093.

2) især i flt., om den lavere, mindre reflekterede ell. ureflekterede del af sjælelivet, drifter, lidenskaber, passioner i modsætn. til det højere sjæleliv (aand, fornuft); ofte spec. om seksuel drift. *en mættet Drift og steds opfyldte Sandser, | Og den Uvidenhed, hvorved alt Ønske standser, | Gjør dem (o: dyrene) lyksalige i roelig Nøysomhed. *Ew.(1914).I.177.* (her) var meer Materie, meer Sands i denne Kjærlighed (o: til en pige med store bryster), end i den forrige. *smst.IV.296.* Overeensstemmelse mellem Fornuft og Sands. *Ørst.III.156.* *Omtaae Sandserne Forstanden, | Vil Bægret skumme over Randen — | Drag, Fredensborg! mig til dit Bryst! *Bød.5.* (de) for hvem den ægteskabelige Forbindelse ikke blev en Frølse, men en Snare der hidseede Sandsernes Begjerlighed. *Kierk.V.212.* *(hun) slog | mig Sjæl og Sanser med sin Trolddom. *KMunk.C.75.* Havmandens dæmoniske Magt over Agnetes Sind og Sanser. *OFriis.Litt.117.* jf. bet. 4: *For qvindlig Skionhed blussed høit min Sands, | Men modent var for Elskøv ei mit Hierte. *Oehl.II.264.* kildre sanserne olgn.: *Dit ansigts gennem-trængende Straaler | Mit Sind, mine Sandse bedaarer. *Holb.Usynl.II.6.* konstige og liflige Melodier . . kildler og forlyster menneskelige Sandse. *sa.Ep.IV.504.* *Rabb.M St.27.* jf.: Appelsinvand! Kan det pirre Sanserne? *Pol.¹/i1938.15.sp.2.*

3) (nu næsten kun (jf. dog Feilb.) i visse forb. efter præp. fra og i udr. som sund sans, se bet. 3.3-4) evne til at tænke og skønne (rigtigt); tænkeevne; fornuft; forstand. (ofte, i bet. 3.1-3, i forb. m. et andet subst., navnlig Samling (se Samling 3.2), Sind ell. Vid). 3.1) i al alm. Derfor forventede hand sin sands (1781: anstillede han sig afsindig) for deres øyne, og lod, som hand var galen. *ISam.21.13(Chr.VI).* *Hører, hver som høre kan, | Hver, som Sands har og Forstand! *Kingo.110.* *Jesu, Livets Soel og Glands! | Jeg er kold og mørk i Sindet, | Slet forblindet, | Straal dog ind i Siel og Sands. *Brors.102.* *En Mand som dig, hvis Blod er altid roligt — | Hvis Sands er aldrig fiern, hvis Sindighed | Om, hvad du selv har gjort, bestandig veed | En Slags Besked, | Maa saadant (o: min distraktion) forekomme fast utroligt. *Bagges.III.106.* *Tak din Gud for Vid og Sans. *Grundtv.PS.IX.142.* *mod al Fornuft og Sands det strider, | Endnu at . . leve fort i hiin Tids Efteraben. *PalM.VI.307.* jf. bet. 4: han haver . . ikke med ret Sands begrebet, hvad det er at have, og det ikke

at have. *Sir.20.17.* overgaa ens sans *olgn., overgaa ens forstand.* *Din Fred, o Gud, som overgaaer | Alt det, som Sind og Sands formaaer. *Kingo.29.* *tro det fast, at ham du faar (*o: at du faar Kristus ved nadveren*), | Enddoo al Sans (*Kingo.315:* min Sands) det overgaaer. *Grundtv. SS. V.389.* || (*sj.*) i *ft.* Dersom Du ikke er kommen til dine Sandser igien, dersom Fornuften ikke endnu har faaet sit Herredomme over Dig, saa forøg | ikke din Forseelse og min Kummer. *Skuesp. V.265. smst. VI.155. 3.2.* (*jf. u. bet. 3.2*) i *forb.* (*ofte m. nægtende mening*), der betegner, at man er ufornuftig, har mistet forstanden ell. (*navnlig*) er forvirret, ude af sig selv. de (*kan*) ikke forlade (*afguderne*), thi de have ingen Sands (*Buhl:* de er uden Fornuft). *Bar.6.41.* Hvôr er din sanß? *Moth. S.55.* All Sands er mig forgaan, saa jeg veed ikke, hvad jeg skal sige. *Holb. Pern. III.3.* Paa en Drankere kiendes det, at han har taget for meget til sig, naar Sandsen er borte. *EPont. Men. II.52.* *O fly for Amors Snare, | Betragt ei Gudens Glands! | Hver Straale bringer Fare, | Forvirrer strax din Sands. *Heib. Poet. VI.11.* de har hverken ans eller sans, se Ans. || *især* i *forb.* som miste (*Moth. S.55. Kom Grønneq. V.152. OrdbS.; Falster*) ell. (*især*) tabe sansen. har du reent mist baade Sind og Sands paa engang? *TBruun. 30 (Skuesp. I.1.35).* *Ved Syn af disse Sølv- og Guldklenodier . . | De tabte baade Vid og Sands og Mæle. *PalM. VI.16. 3.3*) *efter præp. gaa,* være fra sansen *olgn., (jf. bet. 3.2) blive ell. være forvirret, forrykt.* hvad som foruroliger Greven, er intet mindre end Kierlighed, om jeg faar Lof til at sige Sandheden, da er hand reent fra sin Sands. *Kom Grønneq. VI.147.* *Er I fra Sans? *KMunk. C.11.* fra sind og sans (*Moth. S.55. D&H. II.224*) ell. (*især*) fra vid og sans, nu *sjældnere:* fra sans og vid (*gâe både fra sans og vid. Moth. VI.152. MO. II.1516*). hand er fra vid og sans. *Moth. VI.152.* Jeg var gaaet fra Vid og Sands, skulde jeg udholdt det længe. *Rahb. Tilsk. 1795.212.* mit vilde Udtryk skræmte (*ham*) fra Vid og Sans. *IsakDin. FF.391.* fra sans og samling, se Samling *3.2.* || uden sans (og sind), (*jf. bet. 3.2 og 5*) *uden fornuft;* ogs. (*jf. bet. 1.1*): *uden bevidsthed.* *Hun længe Føles-løs laa uden sands og sind. | Hun kom sig dog igien og leved siden længe. *Holb. Paars. 198.* *Hvad taler han forvirret uden Sind og Sands | I Dødens bange Rædsel? *Oehl. XXXI.280.* *jeg står et Nu foruden | Sans og glor på Messingguden. *TomKrist. P. 79. i ft.:* *Herren danser | . . . ad Kiøkken-trappen til; | En lille Landsbytærne der ham standser | I Farten — thi man er som uden Sandser, | Naar man sig gifte vil, | . . . Neil hist er Stuedørren, gode Herrel! *Bagges. I.149.* || ved sans, *ved sin fornufts brug;* ogs. (*jf. bet. 1.1*): *ved bevidsthed.* (*de*) saae ham, som havde været besat, at han sad og var paa-

klædt og var ved Sands (*1907: Samling. Marc.5.15.* *At en, | der var ved Sands og klog | Sligt underskrive vilde. *Tullin. I.65. i ft.:* Ikke være vel ved sine Sandser. *vAph. (1764).* betragter mig ikke med saa forskrækkede Øine; jeg er ikke kommet ved mine Sandser. *Heib. TR. nr. 45.14. Bl&T. 3.4*) i *forb.* sund (*nu næppe br. god. Larsen.;* se ogs. *ndf. menig. se menig 1*) sans, *almindelig sund fornuft.* Lær mig at faae god Sands og Forstand (*Chr. VI:* en god sands, og forstand; *1931:* Giv mig Forstand og Indsigt). *Ps. 119. 66.* det, som Guds eget Ord efter sund Sands øiensynlig udkrævede. *EPont. L.25.* Sund Sans. *tiel paa et tidsskrift (som bekæmper alkoholforbud) 1914ff.* || *især* i *udtr. m. nægtende mening (og undertiden m. overgang til bet. 5).* en Hierne udtømmet og blottet fra alt hvad som kand kaldes sund Sands. *Holb. Ep. III. 425.* Der er sletningen sund Sands i at gjøre slige Meddelelser. *Rowel. Br. 490.* Majoren kunde for Resten ikke skrive en Linie, der var sund Sands i. *Schand. VV.278. D&H. II.372.*

4) om særlige anlæg i en vis retning, særlig lyst, interesse for noget. 4.1) (*jf. bet. 1.1*) om særlig modtagelighed ell. interesse for, forstaaelse af noget, særlige evner i en vis retning; næsten kun m. nærmere bestemmelse (*jf. ssg. som Almen-, Borger-, Kunst-, Ordens-, Stedsans*). Lessing (*havde*) religious Sands. *Kierk. VII.49.* vor udprægede komiske Sans ødelagde hele Arrangementet. *AnnaLarssenBjørner. Teater og Tempel. (1935).* 18. (*Rask*) var ikke blottet for praktisk Sans. *Fra Rask til Wimmer. (1937). 15.* historisk Sans. *Bl&T. (nu næppe br.)* i *forb. m. gen.:* man mangler Uendelighedens Sands. *Kierk. VI. 382.* || i *forb. m. for.* *Du (*o: digieren*) med Lyren om din Skulder . . | Uden Deel i vore Sæder, | Uden Sands for vore Glæder. *Bagges. DV². III.69.* *Du vakte vor Sands | For Skjønhed og Sandhed. *Winth. SS. 11.* Heibergs ringe Sans for Shakespeare. *Brandes. I.416.* hun har overhodet slet ingen Sans for Orden og Renlighed. *Soya. HF. 19. (sj.:*) (*drengen*) som havde kastet Kofte og Hue og som ikke havde Syn eller Sans for andet end Legen. *Drachm. VD. 88. 4.2*) (*jf. bet. 2; nu sj.*) *higen; lyst; trang.* Kiodets Sands (*1907: Higen*) er Døden, men Aandens Sands (*1907: Higen*) er Liv og Fred. *Rom. 8.6. Kierk. VIII. 136.* At tvinge Bonden ind under Theologiens Synspunkter vilde være som . . at rive hans Hu, hans Sans, hans Interesse bort fra „det jordiske“. *Aakj. SV. VIII. 124.* || i *forb. m. til.* *Hvor kand vel nogen Ret til Andagt have sands, | Naar han skal synge i en March og Springe-Dands? *FrHorn. PM. 63. Kierk. VI.440.* *Hvad følte han da? mon gjerrig Sands | Til Skatten at sælge. *Bødt. 199.*

5) (*vel til bet. 3; nu sj.*) *betydning (2.2); mening (1); især om indholdet af en ytring, hensigten med en handling, et forhold.* *en Gaade, | Hvis mørke Sands jeg ei kan raade.

Bagges.V255. Gangen i, og Sandsen af Fædre-
nes Gudelære. *Grundtv. Udv. I. 207.* *Jeg skal
forklare dig den dybe Sands | I hver en
Blomst og Frugt vi skue. *Hrz. XIV. 204. Lemb.*
Shak. XVII. 42. jf. bet. 1.1: Paaskriften (paa
sværdet) er for simpel, for forstaaelig. Var
det ikke bedre, at den blev lidt mythisk:
fik en indre Sands — eller maaskee aller-
bedst: slet ingen Sands? *Bredahl. III. 123.*
(sj.:) *hele Pakkens Sands og Sind (o:
betydningen af de tilsendte digte). *Bagges. III.*
44. || om sproglig betydning. man maa vide
. . . at gjøre Forskiel paa Overdaadighed i en
moralsk og theologisk Sands (o: forstand),
og paa Overdaadighed i en oeconomic og
politisk Sands. *Oecon. T. II. 19.* || (jf. bet. 3.4)
i forb. m. nægtelse, som betegnelse for, at en
ytring, beretning, fortælling er uden mening,
blottet for fornuft. *uden Sands er al din
Sladder. *Toke. I. 160.* I den hele Fortælling er
ikke mindste Sands. *Bagges. DVXI. 440.* Jeg
holdt politiske Taler uden Sands og Men-
ning. *Ing. EF. VII. 127.* *Lad Stykket være
mat, og uden Sands og Orden, | Af alle
Skuespil det dumme paa Jorden! *Ew.*
(1914). II. 121.

6) (til bet. 3; nu dial.) god orden (3). Feilb.

II. Sans, en. [san] best. f. -'en [sɑn'(ə)n]
ft. d. s. ell. (jarg.) -'er [sɑn'ər] (forkortet af
Sansatout (Nans. LL. 182), fra fr. sans-atout, 30
til fr. sans, uden, og atout, trumf) ♣ i bridge:
spil uden trumf (jf. I. Grand). *HKoppel.*
Auktionsbridge. (1923). 161. Makkeren (kun-
de) — hvis hans Sans var god — melde 2
Sans (o: to træk i sans). *DagNyh. 2/12. 1928.*
Sønd. 13. sp. 4. || hertil ssgr. som Sans-kort,
-melding ofl.

Sans-, i ssgr. se Sansce-samt u. II. Sans.

Sansage, se Sandsage.

I. sansce, v. [sɑnsə] -ede ell. (nu dial.) 40
-te (Esp. 441. Feilb. jf. Moth. S55. Thorsen.
108). vbs. -else (s. d.) ell. -ning (s. d.)
(ænyd. sansce (santse), gl. da. sense, fornemme,
tænke (Suso. 155. 161), sv. sansa, jf. eng.
sense; til I. Sans; sml. II. sansce)

1) (jf. I. Sans 1) fornemme (1); nu især
(filos.): modtage et ydre indtryk gennem sansce-
organerne (og blive sig dette bevidst gennem
sanserne); opfatte med (en af) sanserne;
undertiden spec.: opfatte gennem høreelse, 50
følelse ell. lugt (men ikke gennem synet); tid-
ligere ogs. (jf. bet. 2-3): lægge mærke til,
opfatte gennem sansceindtryk. *alt hvad her
vi sandse, | Er blot Indbildning. *Bagges. I. 239.*
Vi sandse da ikke umiddelbart Tingene selv,
f. Ex. et Træ, et Huus, en Bog; men det,
som vi egentlig sandse, er det Indtryk, Ting-
gen frembringer hos os. *Ørst. I. 5.* *man i April
kan neppe sandse, | Om det er Somrens eller
Vintrens Rige. *Thiele. Vragst. 18.* *Dit Ord fra
før jeg ikke rigtig sandsed, | Var Lægens Dom
om mig da fast bestemt? *PalM. AdamH. III.*
95. AlfrLehm. Overtro. 2II. (1920). 197. hans
Næse sandsede Duften af nyslaaede Enge.

ErlKrist. MM. 247. || uden obj.: modtage
sansceindtryk; bruge sanserne. *Moth. S55.* Bar-
net begynder at sandse. *MO.* han er or af
Vin og sanser uklart. *KMunk. DU. 63.* Halv-
femsernes Digtere sandse fint og iagttag-
sikkert. *Tilsk. 1937. II. 278.* (jf. I. Sans 2) om
sansning som en lavere funktion i modsætn.
til tænkning: (nogle) har meere lært at
sandse, at sladre og snakke, end at tænke og
vilde fornuftig. *Mosstn. Term. 561.* *Bagges. V.*
107. || sansce sig til, (l. br.) erhverve sig
kundskab om noget ved sansning (høreelse, fø-
lelse). (*Hørup*) havde ikke sit Sprog fra
Læsning, men han havde sanset og lyttet
sig dertil. *EHenrichs. VH. 72.* (den blinde)
blev staaende med et lyttende Udtryk og
sansede sig til hele denne dæmmerlyse Af-
tens Skønhed. *Gyr Lemche. S. III. 210.* || i forb.
m. verber af beslægtet bet. *selv i Favnen af
min Død | Jeg ændser, sandser, seer kun
Eder. *Bagges. Ep. 200.* *Hvor er vort skjulte
Menneske? . . . | Skjøndt for vort Syn det
aldrig holder Stand, | Det sandses, føles og
indaendes kan. *PalM. AdamH. III. 179.* Bror-
sen ser ikke saa meget, som han skuer eller
sanser. *VilhAnd. BT. 119.*

2) (jf. I. Sans 3) tænke (sig om); bruge
forstanden. 2.1) (nu sj. uden for forb. sansce
og samle) især uden obj.: være ved fuld be-
vidsthed; skønne; tænke efter. (især i næg-
tende forb.). *Kom, Hierte! tag dit Regne-
Bret, | Skriv op dit Lives Dage, | See til at
du kand sandse ret | Og tænke lidt tilbage!
Brors. 18. Alt Dette gik for sig i et saadant
Øieblik, at man neppe fik Tid til at sandse,
for det Hele var forbi. *Gylb. IV. 215.* *Knap
kan man sandse for al det Røre (o: i byen).
Kaalund. 83. jf. bet. 3.2: *Hent os Stole . . .
I kan du sandse? | Skal vor kjære Gjenbo
staae? *Hrz. D. II. 174.* især i forb. som hver-
ken kunne sansce eller samle, se eller
eller sansce, sansce eller sæde, se samle 3.4,
I. anse 2.2, sæde. || i leveregler om drik (jf.
naar vinen, sellet gaar ind, gaar forstanden
ud u. Vin, Øl): Drikke og sandse er en god
Ting. *Wiwet. EL. 37.* *Jeg synger ikke til
Evans Priis . . . | Jeg har . . . den egne Viis, |
At uden Drikken jeg bedre sandse; | Skal
Verset søges i Glas og Kruse, | Saa blir ved
Prosa min ædru Muse. *Bagges. IV. 15.* En har
nemt ved at sansce og drikke, men det er
ikke så nemt at drikke og sansce. *Krist.*
Ordspr. 270. || m. obj.; dels (jf. bet. 1): be-
gribe; forstaa; indse. Hvorledes kan man
da ikke sandse, at (afguderne) ikke ere Gu-
der, eftersom de hverken kunne frelse sig
selv fra Krig eller fra anden Ulykke? *Bar. 6.*
49. Luc. 9. 45 (SkatRørd.) E. havde sanset
hele dens (o: en indespærret mus's) Lidelse.
HansPovls. HF. 11. dels (jf. bet. 3.1): tænke
paa; betænke. *Staa stille dog en liden
Stund, | At sandse dine Sager. *Brors. 152.*
*Din onde Ville viser Vey, | Den følger du,
og sandser ey, | Hvad Ende det vil tage.

smst.113. 2.2) (nu sj. i rigsspr.) refl.: be-
sinde sig; tænke sig om; ogs. (jf. bet. 4):
komme til sig selv; faa orden paa sig
selv; sunde sig. Jeg er saa beangstet —
jeg kan knap sandse mig selv, saa stærkt
trykker min Smerte mig. *NKBred.Zem.38.*
Hun kan ikke forstaa, at han kan være Fri-
tænker; hun har længe tænkt paa at bede
ham sanse sig og tænke sig om. *Brandes.III.*
456. „du faar hjælpe os . . . han kunde ikke
tale med mig.“ . . . „Nu, du er kommen, har
det ingen Nød — han faar sig nok sanset i
sin Glæde . . . Lad ham bare faa Ro.“ *Seiberg.*
LL.309. jf.: nu skal vi kuns ha' Reb om
Benene paa ham, inden han sanser sig
op igen (∴ kommer paa benene igen). *Thit*
Jens.J.112. || i forb. m. om. Ved saadant
heftigt Angreb maa den arme Lethargicus
endelig vaagne, see og sandse sig lidet om.
EPont.Men.III.431. OrdBS.(bornh.).

3) (jf. I. Sans 4) lægge mærke til; være
opmærksom paa; give agt paa. 3.1) (nu
l. br. i rigsspr.) i egl. bet. (især i forb. m.
nægtelse). *Wess.114.* (han) sandsede ikke alle
de Velkomsthilsener, han nu hørte omkring
sig. *Ing.LB.IV.139.* Manden lod sig (træ-
skoene) paasætte uden at sanse, hvad det
var, man foretog sig med ham. *JørgenNiels.*
KB.67. det (var) knapt, hun kunde gaa
ordentlig . . . Fuld eller syg. Hun gik, som san-
sede hun ingenting. *ErlKrist.DH.95.* hver-
ken sanse dag eller dør, se Dag 8.2. ||
i forb. m. efter: være opmærksom paa; være
klar over; ogs.: lægge vægt paa; øns. hand
sanser ikke efter det der siges. *Moth.S55.*
Jeg kunde ikke sandse efter, med hvilken
Klenodie hun havde skillet mig, førend hun
var borte. *Holb.Usynl.III.3.* denne vigtige
Omstændighed, som Pontoppidan ikke har
sandset efter. *PNSkovgaard.B.346.* OrdBS.
(bornh.). 3.2) (nu især dial.) komme i tan-
ker om; huske paa; ogs.: bryde sig om;
lægge vægt paa; navnlig: drage omsorg for;
sørge for; passe paa. (især i forb. m. næg-
telse, som udtr. for, at noget undlades, som
burde have været gjort ell. husket). *hun al-
drig kunde sandse | Hvad som til fælles
Gavn i Huset burde skee. *Graah.PT.I.16.*
*Svinebæst! Nu kan han dandse (∴ forlade
detentionslokalet); | Lad mig see at han kan
sandse, | At han med sit Fylder | Holder sig
paa sit Logi. *Haandværker-Sangforeningens*
Visebog.I.(1847).58. (hun) pakkede det sid-
ste sammen . . . nu havde hun vel sanset al-
ting, faaet gjort alle Aftaler. *Bang.L.79.* *Esp.*
411. || m. flg. inf. hans Glemsomhed gik . .
saavidt, at han ikke engang sandsede at komme
hjem . . . den Dag, min lille Ulrich skulde
begraves. *Rahb.Tilsk.1792.240.* hans halvt
henvisnede Rosentræ, som Christiane først
igaa' sandsede at vende. *Blich.(1920).XV.*
136. Maren blev saa forfærdet over Følgerne
af sin Handling, at hun ikke sandsede at
hjælpe. *AndNz.DM.I.66.* Feilb. m. inf. til-

knyttet ved til: Hvad Menneskers Sind er
fyldt af, det skal de nok sanse til at spørge
ud om, hvor der er noget at faa at vide.
OMøll.GK.85. Min Søster . . . begyndte, inden
jeg kunde sanse til at salvere mig og Bogen,
at blarpe hele Styrt af skoldhed Vand ud
over Bordpladen. *Aakj.DK.23.* || (dial.) kunne
fremkalde i erindringen; huske (2). *Moth.*
S55. Feilb. OrdBS.(Falster). 3.3) (nu næsten
kun bibl.) have interesse for, lyst til,
sans for; ogs.: stræbe, hige efter. viig
bag mig, Satan (∴ Peter)! du er mig en
Forargelse; thi du sandser ikke, hvad Guds
er, men hvad Menneskers er. *Matth.16.23.*
de, som ere efter Kiødet, sandse (1907: hige
efter) det Kiødelige. *Rom.8.5.* *Grundtv.Ud.*
IV.434. *En Jomfru, nylig confirmert, |
Fast intet andet sandser | End Lafontaine,
Maaneskin. *Winth.I.21.* || † i forb. m. efter.
Mossin.Term.20. Kiødets Sands kalder Apo-
stelen Fiendskab imod Gud, — thi jo meere
et Menneske sandser her efter, jo mindre
sandser han efter Guds Veye og Villie. smst.
354.

4) (jf. I. Sans 6; dial.) bringe i orden;
sætte, gøre i stand; ogs. uden obj. (i forb.
m. med, ved): systle med; pille ved;
beskjæftige sig med. (De kan) have nok
Andet at bestille, end at sandse med ham
(∴ bladet „Danskeren“). *Cit.1851.(Grundtv.B.*
II.520). vor Naboerske (kom) med nogle
Hjælpere og sandsede om i Stuerne efter deres
Smag, med Guirlander og Blomster. *Da.Mis-*
sions-Blad.1905.147. Han er nu kommen
hjem for at få lidt sandset og ordnet
herhjemme. *Hjemlivpåprærien.(1917).22.* jf.
MDL.471. *EHHagerup.74.* *Kok.DFspr.I.*
361. Feilb.

II. sanse, v. [s'ansø] -ede. vbs. -ning
(VSO.). (no. sanse og (m. tilknytning til de
u. sammes, sams behandlede ord?) samse;
maaske sa. ord som I. sanse, udviklet af bet. 4;
jf. ældre og dial. forsanse, udruste, istand-
sætte (MDL.130. Feilb.I.354. forsanse et
skib. *Moth.S55*), mulig m. tilknytning til
forsant (suffisant)) † m. h. t. knob, sejsing,
stik: trække sammen; gøre fastere; stramme.
SøLex.(1808). Tampen af Linen gøres fast
i Stropperne, og det efterses, at disse ere
godt sandsede om Stokken. *Bardenfl.Søm.I.*
275. i forb. m. adv. ell. prød.: Tovet hales
stift, uden at Stikket sanses tot om Pælen.
KuskJens.Søm.13. Øjet sanses tæt om Kov-
sen. smst.40. (nu næppe br.): sanse digt
sammen. VSO. jf. tilsanse: *Hvert Reeb
opduges, og hver Seising sanses til. *Fal-*
coner.Skibbrudet.(overs.1790).54. || refl., om
tov(værk): trække sig sammen (i knude);
snære sig sammen. *MilTeknO.* Knoben
(kan) sanse sig saa haardt, at den bliver
vanskelig at gøre los igen. *KuskJens.Søm.17.*

Sanse-, i ssg. [s'ansø-] (sj. Sans-
Sansudvikling. *Ing.EF.III.73.* jf. ogs. u. San-
se-kage, -løs. — sj. Sansas-. se sanseløs) til

I. Sans ell. I. sanse (jf. dog Sansestik) og (især filos. og fysiol.) navnlig til I. Sans 1(2) og I. sanse 1 || af de mange ssg. kan, foruden de ndf. anførte, nævnes en del ω ssg. til I. Sans (1.2 og) 2, der navnlig betegner (noget, der gør et behageligt ell. væggende indtryk og bereder) sanselig nydelse; fx.: sanse-bedaarende, -berusende, -berust, -betagende, -blændende, -drukken, -fryd, -glad, -glæde, -glød, -hidsende, -lidenskab, -lyst, -lysten, -pirrende, -purring, -rus, -væggende. **-anskuelse**, en. (nu l. br.) sanseagttagelse, -opfattelse. *SHeegaard.O.4.179* (se u. Anskuelse 3.1). **-apparat**, et. (jf. -organ, -redskab). *Sal.2 XX.948*. † **-bar**, adj. sanselig (1.1). *vAph. Chym.1.586*. alle de sandsebare Beskaffenheder, hvorved Naturalisterne skielne de forskellige Stene fra hinanden. *smst.III.418*. **-bedrag**, et. (jf. -skuffelse, -svig, -vildelse) urigtig opfattelse af et sansindtryk, hvorved man danner sig falske forestillinger; ogs.: hallucination; i videre anv., om selve forestillingen: illusion (2). *Mynst.Betr.1.129*. dette Sandsebedrag, denne Indbildning er, at de ere Christine. *Kierk.XIV.119* (se endvidere *smst.XV.358*). det hele havde været en Drøm, et Sansebedrag. *SMich.Æb.33*. **-billede**, et. (jf. Fantasi-, Tankebillede) forestillingsbillede, dannet gennem sanseagttagelse. *MO. Tidsk.1938.I.247*. **-bunden**, part. adj. (især til I. Sans 2; nu næppe br.) sanselig (3). *vAph.(1772).III. FGuldb.(MO.)*. **-børste**, en. tykt og kraftigt sansehaar. *Bl&T*. **-celle**, en. nervecelle i et sanseorgan. *Boas.Zool.2(1894).16*. *VoreSygd.I.171*. **-drift**, en. (l. br.) drift til at opfatte og iagttage (det nye og ukendte); instinktiv nysgerrighed. *vAph.(1772).III. ClWilkens. Psykologi og Logik.(1910).95. Sal.2 VI.425*. **-erfaring**, en. (l. br.) sanseagttagelse. *NMøll.VLitt.III.10*. **-evne**, en. (jf. -kraft samt Føle-, Høreevne osv.) evne til at modtage sansindtryk. Synet og Hørelsen ere altid . . bleven ansete for de to betydeligste Sandse-Evner. *HCAnd.(1919).III.181*. *MO.* **-fjendsk**, adj. (til I. Sands 2; l. br.) som i sin tendens er rettet mod (de erotiske) lidenskab, det naturlige sanseliv. den sansefjendske (*Brandes.Ess.I.205*: spiritualistiske) Aandeløshed. *Brandes.I.453*. **-fornemmelse**, en. fornemmelse, der skyldes sansindtryk. *S&B. Panum.278. MøllKrist.DF.112*. † **-gribelig**, adj. som kan opfattes med sanserne, gennem sansning; konkret; haandgribelig. Adjectiver (f. E. sort, lang), der tolke en sandsegribelig Beskaffenhed. *FGuldb.DS.15*. **-haar**, et. (jf. -børste samt Lugtehaar) haar, der fungerer som sanseorgan; haarlignende del af sansecelle. *Boas.Zool.18*. **-høj**, en. sanseorgan i overhuden (langs sidelinien) hos fisk. *BMøll. DyL.III.104. Boas.Zool.483*. **-iagttagelse**, en. (jf. -anskuelse, -opfattelse) anskuelig oplevelse af omverdenen gennem sansindtryk; iagttagelse af omverdenen. *NMøll.VLitt.III.18*.

-illusion, en. (jf. -bedrag). *Høffd.Psyk.* 166*. **-indtryk**, et. indvirkning paa (et af) sansorganerne; ogs. om den derved fremkaldte bevidsthedstilstand: sansbillede, -fornemmelse. Det er . . ikke ved et eneste Sandseindtryk, at vi kjende en legemlig Tings Tilværelse; men derved, at vort aandelige Vesen sammenfatter mangfoldige Sandseindtryk. *Ørst. I.5*. Menneskenes Mængde . . lader sig be-
10 daare af Sandse-Indtrykket (3: synet af præstedragten). *Kierk.XIV.213. JVJens.D. 109*. **-kage**, en. (fy. Sans-, Aakj.SV.VIII. 12. Feilb.). (til I. sanse 3(2); jf. Huskekage; nu især dial., jf.: „skiemteviis“ *VSO.* „Talespr., mest i Spøg.“ *Levin.) lussing; ørefigen; i videre anv.: alvorlig paaimdelse; irettesættelse*. *Svelder Drude smaa-kree ude, | Faar hun Dask paa Mund til Mult, | Og maa smage Sandse-Kage, | Døer en Kylling kun af Sult. *LThura.Poet.234*. Romerne fik en Sandse-Kage, som lærde dem, at hele Verden var endnu ikke indtaget. *Grundtv.DV IV.379*. (han) giver Personen bag sin Stool en saa eftertrykkelig Sandsekage, at han styrter over Ende, som en slaget Stud. *Schalderm.CN. 184*. (han) var lige ved at vække ham med en dygtig Sandsekage. *Gjel.M.464. Feilb. Ordbs.(Sjæll.,Loll.,Fyn)*. **-kolbe**, en. (jf. Høre-, Lugtekolbe) spec. om kolbeformet sanseorgan hos visse gopler (meduser). *Sal.2 IX.890.894*. **-kraft**, en. (nu sj.) d. s. s. -evne. *VidSelsk. Skr.II.41. Wanscher.(DTidsskr.1901.442)*. **-kvalitet**, en. et sansindtryks kvalitet (3). *Høffd.Psyk.*279. MøllKrist.DF.75*. **-kælen**, adj. (sj.) meget modtagelig for sansindtryk; (over)følsom. nervefue og sanskeialne Læsere. *Bagges.L.II.122*. † **-lem**, en. et sanseorgan, -redskab. *Eilseh.Philhist.15. vAph.(1772).III*.

sanselig, adj. [‘sansæli] intk. -t ell. (sj.) d. s. (*Leth.(1800)*); adv. -t ell. (sjældnere i skrift) d. s. ell. (†) -en (*vAph.(1759)*). *Judas. 10(Chr.VI: naturlig; 1907: af Naturen)*. jf. *VSO.*) (jf. ænyd. usanselig, sanseløs; til I. Sans ell. (i bet. 1) til I. sanse; bet. 3.2 er nu hovedbet.)

1) som kan opfattes med sanserne; som gør indtryk paa sanserne. 1.) (nu kun filos.) som kan opfattes, erkendes ad sansningens vej; som kan fornemmes; især om den hele, en omgivende verden; tidlige ogs. om enkelte genstande: konkret; haandgribelig. (guds) Godhed, som er sandselig og følelig nok, for at jeg burde takke . . derfor. *JSneed.IV.159*. de fleeste Udtryk, der betegne immaterielle Gienstande . . have . . laant Navne fra sandselige. *Rahb.Stiil.13*. Aanden fandt ikke Hvile i det ydre Liv, i den sandselige Natur. *Molb.DH.1.88*. Hedetovr, saa sandselige, saa ægte som nogen findes. *Blich.(1920).XIV. 216*. Det Guddommelige fremtræder (i de positive religioner) i Form af endelige Personligheder, og derfor med sanselige Egen-skaber. *Høffd.DF.204*. som adv.: *Moth.S56*.

Adskillelsen mellem den fysiske Verden og de sanseligt anskuelige Kvaliteter. *Sal.²XX. 946.* || det sanselige, (*jf. u. bet. 2.1*) den fysiske verden; materien. *S&B.* || (*jf. bet. 3*) *m. nedsæt. bet.: ydre; udvortes.* en blot sanselig . . Gudsdyrkelse. *JSneed.I.135.* *Den sanselige Skionhde blænde | Mit Øie med letfærdig Svig; | Jeg Crucifixet Ryggen vendte (*o: forlod kristendommen*). *Oehl.XXII. 129.* || (*jf. bet. 1.2*) om sproglig betydning: konkret (II.2). (*sprogets*) væsentligste, sanseligste, uundværligste og første Ord. *Rask. Udv.I.50. RasmNiels.G.II.33. 1.2* (*nu næppe br.*) som fremtræder i en saadan form, at det let opfattes, begribes; anskuelig; begribelig; især om fremstilling: fattelig; forstaaelig; ogs.: iøjne-, iørefaldende. Det er dog vel bedre, at jeg taler sanselig, end usanselig. *Skuesp.VII.140.* Læsere vil paa denne Maade sandseligst indsættes i min Forfatning. *Bagges.L.I.179.* *kunde jeg med sandselige Farver | Udmale det. *Bagges.V.8.* Denne Lyd (*o: fra opbrudningen af en kiste*) overtøydede ham mere sandseligt, end alt det Øvrige, om at han var en Kirkerøver. *Oehl.XXV.100. VSO.* gøre en noget sanseligt, (*jf. sanseliggøre*) gøre klart, tydeligt for en. *Leth.(1800).* to Biergmand . . fore forbi os (*under nedfarten i en grube*); det . . gjorde os . . mere sandseligt, hvor hurtig vor Fart gik. *Molb.LB.242.* Jeg vil giøre dig det saa sandseligt, som mueligt. *VSO.*

2) (*nu sj.*) som vedrører, er præget af, beror paa sansernes virksomhed; ofte (*en modsetn. til* aandelig, sjælelig) om bevidsthedens passive side ell. om det rent legemlige, materielle. 2.1) om opfattelse, forestillinger. saadanne Drifter lade sig . . forklare af sandselige Fornemmelser. *JSneed.V.490.* jo større de Forandringer ere, som foregaae hos Sielen eller i Sanseredskaberne, jo stærkere ere de sandselige Begreber. *Nørreg.Naturr.9.* (*hun foretrak*) Levemaaden her for den i Kiøbenhavn. Hendes fleste Grunde herfor vare imidlertid saare sandselige. Der var ingen Sammenligning, sagde hun, imellem begge disse Steders Oekøiød, Salat, og Asparges. *Bagges.L.I.80.* at han da faldt, og løb bort — see, det er Alt, hvad jeg veed med sandselig Vished. *Blich.(1920).XIV.185. RasmNiels.G.I.45.* || som adv. disse bespottet, hvad de ikke forstaae; men hvad de kiende sandseligen (*Chr.VI:* naturligen; 1907: af Naturen), som de ufornuftige Dyr, deri forðarves de. *Judas.10.* Du tænker, betragter Sagen altfor sandseligen. *VSO. jf. bet. 3:* Det, (*Faust*) attraaer, er en qvindelig Sjæls rene, uforstyrrede, rige, umiddelbare Glæde, men dette attraaer han ikke aandeligt men sandseligt. *Kierk.I.182.* || det sanselige, (*jf. u. bet. 1.1*) om sansernes virksomhed, det lavere bevidsthedsliv; ogs.: det jordiske, materielle. *Biehl.(Skuesp.VI.451).* (*angeren*) kan vise sig ligesaa godt i Forhold til det Sandselige

(Hengivenhed til Drik, til Opium, til Udsvævelser o. s. v.) som i Forhold til det Høiere (Stolthed, Forfængelighed, Vrede, Had, Trods, Underfundighed, Misundelse o. s. v.). *Kierk.IV.384. 2.2*) om person (og dennes egenskaber, forhold). *Moth.S56.* Mennesket er et sammensat Væsen, han bestaaer af en fornuftig Siel og et sandseligt Legeme. *Basth.Phil.176.* det sandselige (*Chr.VI:* naturlige; 1907: sjælelige) Menneske fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til. *ICor.2.14.* Han maa . . kiende den menneskelige Natur, fra dens aandelige, som fra dens sandselige Side. *Molb.Indl.47.* see med sine sandselige Øine og høre med sit jordiske Øre. *Kierk.IV. 268. jf. bet. 3:* At Qvinden er mere sandselig end Manden, viser strax hendes legemlige Organisation. *smst.334.* Ægteskabet . . er sandseligt og dog aandeligt. *smst.II.55.*

3) (*jf. I. Sans 2*) hørende til, præget af sanserne som organ for lyst, begær; nu især m. h. t. det erotiske omraade. 3.1) (*nu l. br.*) om følelser og disses udslag. Sandselig Lyst. *vAph.(1764).* hun (*forekom*) mig som svævende høit over al sandselig Attraa. *Gylb.(1849).II.170.* han var paa Veje til at blive sanselig betaget af hendes slanke, lyse Jomfrulegeme. *Pont.LP.VII.117.* sanselig kærlighed, erotisk lidenskab; attraa. Forførelse og sandselig Kjærlighed. *Heib.Proc.V.156. Kierk.II.60.* En blot sandselig Kjærlighed. *MO. 3.2*) om person: som er behersket af sine drifter, lyster; jordisk; kødelig; materiel; især: vellystig; navnlig: behersket af erotisk lidenskab; ogs.: letfærdig; liderlig. *LTid.1740.565.* Et godmodigt, men hoist sandseligt Menneske. *VSO.* „hvor de danser vildt,“ sagde Byfogdens Frue til Distriktslægens. „Ligefrem sanselig.“ *Schand.BS.91.* Tilgiv mig! stønnede han. Jeg elsker Dem til Vanvid! Mit spanske Blod koger i Aarerne! Jeg er saa rasende sandselig! *Emil Rasm.DetstoreKaos.(1919).71.* || ogs. om udseende, (*ansigts*)udtryk, væsen oln.: som vidner om, er præget af vellyst, erotisk lidenskab osv. den tykke sanselige Underlæbe. *Rønberg.DE.8. jf.: (hendes) Kulde,* der var en saa absolut Modsetning til hendes gennemsandselige Udseende. *CKKoefoed.MinnaVibro.(1901).15.* en kvindelig Figur af Tizian, der udmærker sig ved alt det sandseligfyldige Liv. *Hauch.MJU.254.*

sanselig-gøre, v. [ˌɔ̃ðːrø] vbs. -else (*VSO.*) (*til* sanselig 1.2; *nu sj.*) anskueliggøre; tydeliggøre; forklare. for et raat Folk (*maatte*) moralske og fysiske Begreber . . sandseliggøres. *Basth.FM.16. vi (forbavsedes)* over den dybe Brønd . . For at sandseliggøre os Dybden, nedfired Folkene der først en Krands med tændte Lys. *Oehl.Er.II.85. Brandes.I.438 (sa.DD.²(1896).117:* symboliserer). **-hed, en. flt. (sj.) -er** (*se bet. 3 slutn.*). 1) (*nu sj.*) til sanselig 1: det at kunne opfattes med sanserne; det at være legemlig; legemlig-

hed; ogs. i best. f.: det sanselige; den sanselige verden; materien. *Balle.Bib.I.135.* hvorfra have i vel det Lys, hvormed i ville lyse saa klart for andre? ere alle eders Ideer ikke laante af Sandseligheden, der ikke kan give Sandhed men blotte Phænomener (Synsting)? *HCLund.Samler.II.(1804).164. Bræchner.TV.35.* || (jf. sanselig 1.2; nu næppe br.) *anskuelighed.* Især er det en fortreffelig Sag, at (katolikkerne) gjøre af det Udvortes ved Gudstjenesten. Pøbelen er engang sandselig, og Religion uden Sandselighed er kold og død for den. [*Sintenis.】Halleden.Anden.II.(overs.1798).10.* **2)** (jf. ty. sinnlichkeit; nu næppe br.) til sanselig 2: evne til sansning; sansseevne; især om sansning i modsætn. til det højere sjæleliv; ogs. om betragtningsmaade, der lægger hovedvægten paa det rent legemlige ell. materielle, gør nydelse til et livsprincip oln.; *materialisme. Moth.S56.* Folkene udvikledes af deres grovere Sandselighed (og fik) Kundskab om den ene sande Gud. *Balle.Bib.I.152.* Den Ævne, vi have til at modtage sandselige Forestillinger, eller, som Kant kalder den, Sandseligheden. *NTreschow.K.18. VSO. Kierk.I.44ff. 3)* ☉ til sanselig 3; nu især m. h. t. det erotiske, seksuelle, om (tilbøjelighed til, det at være behersket af) sanselig lystfølelse, vellyst, begær. *Leth.(1800).* Ludvig den Femtende havde aldeles ingen Sands for andet, end Sandselighed. *Oehl.Er.III.94.* en sekstenaarig Sandselighed, som hverken kender Hensyn eller Blu. *Brandes.VI.89.* er Sandselighed andet end Liderlighed, og er denne ikke en Dødsynd. *SMich.S.147.* Digtet (o: *Shakespeare's „Venus og Adonis“*) gjorde ved sin varme Sandselighed megen Lykke, særlig hos de unge. *NMøll.VLitt.II.635.* || † i flt., om (erotiske) udsejlsler. i en Ungdom, hvor den let berusede Indbildningskraft saa let forleder til Sandseligheder. *Thaar.(Rahh.Min.1788.I.63).*

Sanse-liv, et. 1) den side af bevidsthedslivet, der angaar sansningen, især som modsætn. til det højere sjæleliv; tidligere ogs. om den for sanserne tilgængelige del af tilværelsen, den fysiske verden, sanseverdenen. *NTreschow.Moral.I.(1811).222.* *Begejstring er dens (o: aandens) Navn — og Genialitet . . . | Hvad ei i Sandselivet vorder seet, | dens Lysstof lader ane og fornemme. *OvStafjeldt.DenpoetiskeKonst.(1826).33.* **2)** (jf. I. Sans 2; nu sj.) livsførelse, der (kun) har til hensigt at tilfredsstille sanseligheden; ogs. om de livsfunktioner, der skyldes ell. præges af sanserne, drifterne; kønsliv. jeg saae hele Slægter . . . nedsjunkne til et dyrisk Sandse-liv. *Mart.Prædikener.II.(1849).55.* Skildringer af det naturlige Sanseliv. *Brandes.X.529.*

† **Sanselse**, en. flt. -r. vbs. til I. sans 1: sansning; sanserformelse. den bestandige Harmonie, der er imellem Sanselsel og Bevægelser i det menneskelige Legeme. *LTid.1750.390.*

sanse-løs, adj. (nu l. br. i rigsspr. sanses-. *Oehl.VIII.235. sa.Bidr.II.231. Blich.(1920).VI.142. Ilr.Z.D.III.43. Kierk.V.143. Schand.AE.156. Drachm.VT.134. Feilb. Ordb S.(Falster).* — sj. **sansløs.** *Staffeldt.D.I.248.*) (ændy. sansløs; til I. Sans; i bet. til dels paavirket af ty. sinnlos) 1) til I. Sans 3. 1.1) (nu næppe br.) som mangler forstand, tænkeevne; uforstandig. *Moth.S56.* alle levende Dyr . . . vare meget ypperligere, end de sandse-løse Ting. *Eilsch.Philhist.15.1.2)* som ikke tænker sig om, ikke bruger sin forstand; tidligere især m. bet. af ligegyldighed, glemsomhed: tankeløs; skodesløs (*Moth.S56. Oehl.Bidr.II.231. VSO.*); nu navnlig m. bet. af forvirrethed p. gr. af skræk, sorg oln.; fra sans og samling; ude af sig selv; forstyrret; halvgal. *Falst.Ovid.28.* *Jeg Daare! | Hvor var jeg sandse-løs! hvor blind af Stolthed! *Ew.(1914).III.29.* *den af sandse-løse Mænd forkjælte | Mislede Smag. *Hzr.AN.227.* dersom et Menneske er sandse-løs nok til at lefte med det Høieste. *Kierk.V.143.* den blege unge Frue . . . havde vendt Hovedet imod hende i næsten sanseløs Skræk. *Bang.S.298.* Hun havde løbet sanseløst og stansede ved Gavlen for at hente Vejret. *AndNz.DM.I.185.1.3)* (nu l. br.) bevidstløs. *Reiser.III.492.* *Snart blev jeg saaret . . . og sandse-løs | Jeg sank til Jorden. *Oehl.VIII.235.* efter megen Lystighed (bragtes han) tilsidst sandse-løs af Drukkenskab . . . i Land. *Molb.DH.II.436.* Han var ikke sanseløst beruset, men ravede. *Drachm.VT.134.* **2)** (til I. Sans 5; sj.) om ytring, fremstilling: uden fornuftig mening; forvirret; uden sund sans. Hedenoldets sanseløse Myther. *Ing.KE.II.89. sa.RSE.VI.81. MO. -løs-hed*, en. (l. br. **Sanseløs-**). flt. (sj.) -er (se ndf.). (ændy. d. s.) til sanseløs, navnlig i bet. 1.2. *Holb.Ep.V^o.129.* Dette utidige Svar, der røbede en fuldkommen Sandse-løshed. *Bagges.NK.156.* Jeg maa skamme mig over min Sandse-løshed, jeg har i Tanker, eller rettere, uden Tanke ført Dem ind paa et galt Sted. *VThist.RM.52.* || (sj.) i flt., om tankeløse handlinger ell. ytringer. (*Samsøe*) udlagde smaa Sanseløsheder (fra eleverne) som Mærker paa Ondskab eller . . . Misagt for ham. *Cit.ca.1810.(Vor Ungdom.1883.163).* **-mæssig**, adj. (sj.) som angaar sanselivets omraade; sanselig (2). Orientalerens . . . uhyre skarpe sansmæssige Udrustning. *Tilsk.1932.I.451.* Kun den, som ikke plettede det (o: ordet) med sansmæssige Forestillinger . . . kunde i Sandhed eje Guds Ord. *Feuchtwanger.JødenfraRom.(overs.1932).48.* **-nerve**, en. nerve fra et sansorgan til centralnervesystemet; sensorisk nerve. *Ørst.III.193. Boas.Zool.*24. jf. Sansenervebane. Sal.*XX.948.* **-nydelse**, en. (l. br.) nydelse gennem sanserne; især (til I. Sans 2); sanselig, kødelig nydelse; kødelig lyst. *Gynæol.VIII.62. NMøll.VLitt.III.390.* **-opfattel-se**, en. opfattelse af sansindtryk. *Sal.*XX.*

945.948. **-organ**, et. (jf. -apparat, -redskab, -tøj) organ, gennem hvilket sansindtryk modtages. Mennesket har . . to Hænder, to Fødder, og dobbelte Sandseorganer. *Bagges. DVIX.343. AKrogh.Fysiol.98. † -plante*, en. (jf. -urt) ♀ folsom mimose, *Mimosa pudica L. NFrLassen.Samlinger for Venner af Naturen og Haugekonsten. (1830).3. -redskab*, et. d. s. s. -organ. *Eilsch.Term.41. Oiet er . . Menneskets . . folsomste Sandseredskab. L Smith.DN.64. Frem.DN.511. -rige*, et. (poet., sj.) d. s. s. -verden. *Ing.RSE.I.203. -skuffelse*, en. (l. br.) d. s. s. -bedrag. *D&H. † -slave*, en. (til I. Sans 2) person, der beherskes af sine drifter, lyster. *vAph. (1772).III. Leth.(1800). jf.: Sandseslavisk smst. -s-løs*, adj. se sanselos. **-sløv**, adj. (nu næppe br.) hvis sanssevne er svækket; apatisk; sløv. *vAph.(1772).III. Amberg. jf.: Svimmel, Hovedpine, Afmagter, Sandsestløvhed. Aaskov.MH.341. -sløvet*, part. adj. (nu næppe br.) d. s. *vAph.(1772).III. -stik*, et. [II] † (løbestik, der er strammet. *SøLex.(1808). Scheller.MarO. -svig*, en. (sj.) d. s. s. -bedrag. *Er det Drømmesynt? — eller Sansesvig? Der gaar hun, der . . Umuligt! Jo, det er hende! *Gjel.Br.16. -tab*, et. (l. br.) tab af brugen af en ell. flere sanser. *Bl&T. -ting*, en. (jf. Sansnings-, Synting; sj.) i flt., om genstande i sansverdenen; fænomen (1). *NMøll.VLitt.III.439. -træt*, adj. (jf. -sløv; sj.). *MO. jf.: den Sandsetræthed og Tankeforvirring, jeg nu føler, efter i tre Timer at have gennemvandet dette Galleries ni Sale. Bagges.L.II.268. † -tøj*, et. sansorganer; i videre anv.: forstand. Hanß sansetøi er ikke rigtig (o: han er forrykt). *Moth.S56. VSO.(., Sædvanligt i en haanlig eller spottende Tone.™). † -urt*, en. (jf. -plante) ♀ tropisk plante, der er folsom for berøring; især: mimose. *vAph.Nath.VII. 103. VSO. -verden*, en. (jf. -rige) indbegrebet af det, der opfattes med sanserne; den sanselige verden. Gud er et Væsen, som ligger uden for vor Sandseverden. *Horreb.II.181. Høffd.DF.95. -vild*, adj. (dial.) sanselos (1.2). *OrdBS.(sjæll.). -vildelse*, en. (hos sprognere; sj.) d. s. s. -bedrag. *Brandes. IV.425.V.463.VI.33 (i orig.: Hallucination). D&H.*

Sans-kage, en. se Sanskage.

Sanskrit, et. (oftest uden art.). [san'sgrid, ogs. san'sgrid] (jf. *FDyrlund.Uds. 36*). (fra sanskr. sans-kr-ta, egl.: det (sammen)ordnede (hvis I. led er besl. m. sam-); sprogv.) betegnelse for det uddøde, ældste, indoeuropæiske (ariske) sprog i Indien. Zendsproget og Sanskrit. *Rask. Udv.I.13. VilhThoms.Afh.III.454. *Texter i Sanskrit og Pali. Rørd.IH.48. || hertil bl. a. Sanskrit-bogstav, -folk (NordConvLex.²V227), -forsker, -grammatik, -leksikon, -litteratur, -ord, -ordbog, -rod, -sprog (ConvLex. XIV.87), -tekst.*

sans-løs, adj. se sanselos.

I. Sansning, en. flt. (l. br.) -er. (jf. Sanselse; filos.) vbs. til I. sans 1: det at sanse; iagttagelse, opfattelse gennem sanserne; nu navnlig om virksomhed, hvorved ydre indtryk bliver en bevidst; tidligere ogs. som betegnelse for enhver art af sansopfattelse (jf.: den indfortes, som udvortes Sandnsning. *VidSelskSkr.II.16*); i videre anv. (førelid.), om de ved sansindtryk fremkaldte fornemmelser og tilstande (især i modsætn. til tankelivet). *vAph.(1759)*. Blot de Dele af Legemet, til hvilke Nerverne udbrede sig, kunne modtage Sandnsning eller Sensation. *Cuvier.Dyrhist.I.35. (denne misforstaaelse) er det samme som at antage Sandnsning for høiere end Tænkning. Kierk.VII.277. Høffd.MT.37. jf.: Der kom Liv og Sansning over ham. Han rettede sin sammenkrogede Krop op. Søiberg. LL.198. || i flt. LSmith.DN.89. de forskellige Arter af Sandnsninger, som Sandns kan opvække i Sielen. Mynst.Bispepr.(1849).23. en Type som Adolphe, der forsøgt i Grublerier . . i Elskoven søger stærke Sansninger og rystende Indtryk. Brandes.IV.89.*

II. Sansning, en. vbs. til II. sans (s. d.).

Sansnings-ting, en. [I] (filos., førelid.) d. s. s. Sanseting. *VidSelskSkr.II.85.*

Sant, en. se Sent.

sant(e), adj. se sankt.

santere, v. -ede. vbs. -(n)ing (se Santering). (vst (men usikkert ad hvilken vej) fra fr. † ceintrr, surre sammen (fr. cintrr), til fr. ceinte, barkholt, afl. af ceindre, omgive med noget (til lat. cingere); jf. Sent; nu næppe br.) † lægge santering paa. *VSO. Santering*, en. [san'te'rn] († Santering. *VSO.*) flt. -er. (no. santering) † vbs. til santere (*VSO.*); nu kun konkr.: svær bevikling om et taljereb, et knækket rundholt oln.; svær surring. (ofte i forb. som paalægge en santering, lægge en santering paa). *Röding. SøLex.(1808). Scheller.MarO.*

I. Sape, en. [sab] (ogs. skrevet Sappe. *vAph.(1759)*). *MilTeknO. BerlTid.²¹11918. Aft.5.sp.1*). flt. -r. (fra fr. sape, jf. ital. zappa, hakke; sml. sapere, Sapør) † betegnelse for system af løbegrave (skyttegrave), der anlægges ved fæstnings-, skyttegravskrig oln.; ogs. om selve anlæggelsen af graven: sapering. *MilConv.VII.230*. Saperne maatte føres i Zigzag, snart gennem oplødt, snart gennem klippeagtigt Terrain. *MilTidskr.1905.58. || i forsk. faste forb. dobbelt (Sal.²XX.971. jf. MilTeknO.), enkelt (smst.), flygtig (se flygtig 4), flyvende (se flyve 4.2), skridtvis (se skridtvis) sape ofl.; se endvidere MilTeknO.245f. Sal.²XX.971. efter gravens grundrids bl. a.: Siksak-, Slange-, Terningsape; efter dens udstyrelse (m. skansekurve ell. sandsække): Kurve-, Sandsækkesape; se MilTeknO.246. NordConv*

Lex.V186. Sal.²XX.971. || hertil bl. a. **Sapearbejde** (NordConvLex.V186. BerlTid.²¹/10 1904.Aft.1.sp.1), **-bundt** (faskinbundt til sapering. MilTeknO.), **-gaffel**, **-hage** (om forsk. sapperredskaber. smst.), **-kurv** (lille skansekurv til sapering. smst.295), **-spids** (den mod fjenden vendende ende af sape). Sal.² XX.971). **II. † sape**, v. (ty. † sappen; efter fr. sape; til I. Sape) d. s. s. sapere. sappe: JBaden.FrO. **sapere**, v. [sa'pe'ræ] (ogs. skrevet **sappere**. Holb.Intr.I.505. Leth.(1800). JBaden.FrO.). vbs. **-ing** (Sal.²XX.971). (ty. sappieren; efter fr. sape; til I. Sape; jf. II. sape) ✕ anlægge sape(r). for at spare Folck, forde de Attaqven (paa fæstningen) an ved lutter Sapperen. Holb.Intr.I.505. Meyer.² || hertil bl. a. (jf. u. Sape, Sapor): **Saperings-arbejde**, **-maade** (Sal.²XX.971). † **Saperer**, en. (ty. sappierer; til sapere) sapor. vAph.(1764).

I. Sappe, en. se I. Sape. **II. sappe**, v. se II. sape.

III. sappe, v. se II. sabbe.

sapperment, interj. se Sakrament 3.

Sapor, en. [sa'pør] (ogs. skrevet **Sappor** (Sappeur). JBaden.FrO. MilTeknO. HSeedorf.Mod fremmede Stjærner.(1919).35). flt. **-er**. (fra fr. sapeur; jf. I. Sape, Saperer; ✕, nu kun om udenl. forhold) soldat, der er uddannet til og foretager sapering (jf. Minør, Pioner 1). Primon.Lexicon.(1807). en fransk Ingenieur officer med en Sappeur Blich. (1920).XXVII.205. Brandes.Volt.II.589. || hertil bl. a. (jf. u. I. Sape, sapere): **Saporbrigade** (afdeling saporer (4 mand) med hjælpere. MilTeknO.), **-kaptajn**, **-korps** (Pl.²/1808), **-løjtnant**, **-officer**, **-redskab** (Mil TeknO.), **-skjold** (beskyttelsesskjold ved sapering. smst.), **-uniform**.

I. Sar, en. [sar] (tidligere ogs. skrevet Saer. vAph.Nath.VII.24. Agerbech.FA.I.36. jf.: Hedder ogsaa Saar, Saer, Sarr.VSO. VI.136 samt: Sar. Moth.S58. — ogs. **Saturej**. [satu'rai'] VSO. VareL.²756). (ænyd. sa(e)r, gl'da. sadher, sather (Harp.Kr.310), wda. sather (smst.141), satheri(æ) (smst.23), ty. saturei, sml. oeng. sæperige (eng. savory), provençalsk sadreia (fr. sariette); fra lat. satureia; nu l. br.) ♀ plante af en slægt af de læbeblomstrede, *Satureia* L.; især om (den tidligere som læge- og køkkenplante dyrkede) *S. hortensis* L. JTusch.217. Høysg.S.13. OeconH.(1784).II.223. MøllH.VI.353. Sal.² XX.1003. jf. Nyteplanter.245.

II. sar, adj. se sart.

Saracener, en. [sær'se'nær] (l. br. **Saracenen**. [sær'se'n] Oehl.VIII.5. VThist.B.17). flt. **-e** ell. (nu l. br.) d. s. (Moth.Conv.S96. Holb. Mel.IV.10. KrarupNiels.MP.42). (gl'da. (flt.) saracene(r) (Mand.20f. Kalk.III.690), eng. saracene, ty. sar(r)azene; fra mlat. saracenus; af usikker oprindelse; sml. oldn. (flt.) serkir samt Serkland (hvorefter Serkland. Moth. Conv.S140. Grundtv.PS.II.341. JVJens.CT.

116. Særkland. VSO.VI.37. Ottosen.VH.I. 268) || hist.) især i flt., som betegnelsen (i Middelhavslandene) for de kristnes hedenske modstandere i Østerlandene, navnlig for araberne ell. (i videre anv.) muselmændene, muhamedannerne. (han) reyste til Africa, at stride for de Christne mod Morer og Saracener. Holb.Mel. I.5. en Saracener ved Navn Ahmed. Krarup Niels.MP.102. **saraceni**(i)sk, adj. [sær'se'n(i)sg] (ænyd. saraceniisk, mlat. saracenicus; hist.) adj. til Saracener. saraceniisk: vAph.(1759). jf. Saaby.² den saracenske, muhamedanske eller mauriske Stil. Opf.B.² VII.296. KrarupNiels.MP.186.

Saras, en. se Kontrasejr(e).

Sard(e), en. se Sarder.

Sardel, en. [sør'dæl'] († **Sardelle**. vAph. (1759). Amberg.). flt. **-ler**. (ty. eng. sardelle; fra ital. sardella, egl. dim. til lat. sarda, benævnelse paa en fisk, maaske sammenhørende m. propr. Sardinien; jf. Sardin) egl. ♀: den til sildefiskene hørende *Engraulis encrasicolus*; (alm.:) ansjos (2); ogs. om forsk. andre smaa sildefisk som brisling, sardin, majfsk; nu navnlig (Y og kog.) i flt., om ansjoser nedlagt i salt og efterligninger heraf. Reiser. III.62. OFMüll.ZoolPr.50. Den korteste Vei, nemlig fra Krukken til Munden, gaaer Sardellen, svævende mellem Fingrene. Heib. Pros.VIII.540. PalM.I.42. DanmFauna.XV 194. || hertil bl. a. **Sardel-fangst** (vAph. Nath.VII.450. Krøyer.II.37) samt (kog.) **Sardel-brød** (Bl&T.), **-salat** (Lægen.VIII. 139), **-sovs** (Bl&T.).

Sarder, en. [sør'dær; 'sa'dær] (sj. **Sard**. Meyer.² VareL.²630. **Sarde**. smst.). flt. **-e** (Amberg.). (ænyd. sard(i)er, sardis, gl'da. sardus (Mand.165. jf. smst.117), sardius (2Mos.28.17 (GldaBib.)), ty. sarder, eng. sard(ius); fra mlat. sardius, lat. sarda, af gr. sárdios, sárdion, til Sardes, hovedstad i Lydien; jf. Sardonyks || mineral, guldsml. ell. (især) bibl.) halvædelsten (agat) af brun farve; (varietet af) karneol. 2Mos.28.17 (Chr.VI; 1871: Carneol). Stadens Muurs Grundvolde vare prydede med allehaande dyrebare Stene: den første Grundvold var Jaspis, den anden Saphir . . den femte Sardonyx, den sjette Sarder. Aab.21.20. vAph. Nath.VII.117. Dragsted. ÆdleStene. (1933). 135.

Sardin, en. [sør'di'n] († **Serdin**. Pflug. DP.351). flt. **-er** ell. † **-ler** (Stibolt.SF.9). (fra fr. sardine; af lat. sardina, til lat. sarda, se Sardel) egl. ♀: den lille sildefisk *Clupea pilchardus*; ogs. om andre smaa silde, navnlig brisling; i alm. spr. navnlig om disse fisk kogt i olie som hermetik; ogs. om andre smaa fisk behandlet paa denne maade (jf. KNyrop.OL.V.93ff.). hollandske Skiel-fiske eller portugisiske Sardinier. Lægen.IV 394. prop Menesker (o: huse) paa syv Etager, prop Menesker i dem som Sardinier i en Daase. Schand.VV.295. DanmFauna.XV.212f.

en Daase Sardinier i Olje. *Jesper Ew. PF. 56.*
Sardin-, i ssgr. af de mange ssgr. kan nævnes: Sardin-fisker(i), -gaffel, -garn, -industri, -olie, -pakker(i), -vod. **-daase**, en 1) daase med henkogte sardiner. *Drachm. EO. 114. JVJens. D. 141. i sammenligning:* Denne lille uskyldige samtale, eller en tale — en helvedesmaskine i en sardindåse — blev jeg erindret om forleden dag. *Edv. Lehm. (Gads Mag. 1927. 418).* 2) (jarg.) nedsæt. betegnelse for forsk. befordringsmidler (der rasler som tomme blikdaaser); navnlig for ældre automobiler: B.T.²⁷/1925.5.sp.1. Pol.²²/1934. Sønd. 15.sp.2. om (gammeldags) sporvogn (spec. bivogn): B.T.²⁸/1931.9.sp.1. Pol.¹⁵/1937.11.sp.5. om en damper: CF Mortens. SV.7.

sardonisk, adj. [sər'doːnɪsɰ] (ty. sardonisch, jf. eng. sardonic, fr. sardonique; af nylat. sardoniceus, lat. sardonius (i forb. risus sardonius), gr. sardónios; ω , l. br.) om latter (ell. smil): krampagtig; tvungen; ofte: bitter og spottende. *Primon. Lexicon. (1807).* Han faldt først i en ret sardonisk latter (ved at høre, at jeg vilde være kostskolelærer). *Blich. (1920). IX. 132.* den sardonisk smilende Paludan-Müller. *Nathans. (Pol. 21/1927.9.sp.2).*

Sardonyks, en. [sər'doːnyɰs] (nu næppe br. Sardoniks. *JBaden. FrO. † Sardonik. Moth. S50. vAph. (1772). III. Amberg. jf. VSO.).* fl. -er. (ænyd. sardonich (Aab. 21.20 (1550)); fra lat.-gr. sardonix, til Sarder og Onyks; mineral og guldsml.) halvædelsten (agat) med brune og hvide striber; varietet af karneol. Aab. 21.20 (se u. Sarder). *Brünnich. M. 48. Dragsted. Ædle Stene. (1933). 17.*

Sar-dug, en. [ˈsar-ˌ, ˈsər-] (ænyd. gl. da. sardug, -duch, fsv. sarduiker; fra mnt. sardok (ty. sartuch); 1. led er vist Sars (se Serge), 2. led l. Dug; nu kun arkais., sj.) en slags halvt uldent, halvt linned stof (til overtøj og betræk). *Cit. 1700. (Aarb. Vejle. 1937. 49). Forordn. 17/11. 1739.* To Nonner . . i snehvid Sardugs Nonnelin. *Thit. Jens. SK. I. 113.*

sar(r)ere, v. se scharrere.

Sarg, en. [sərˈq; saˈrɰ] fl. -e ell. -er (Hannover. *Tekn. II. 173.*) (efter ty. zarge (zarg, zarch), maaske besl. m. oldn. targa, lille skjold, eng. targe) 1) \odot indfatning om en (rund) beholder; især: sidevæg i beholder, daase oln. Sidevæggen eller „Sargen“ til en Daase eller deslige udskæres som en Strimmel, der bøjes i Cylinderform. *OpfB. III. 1. 154. Littermaalets Sarg. Hannover. Tekn. 170. smst. 173.* 2) (snekk.) vandret ramme, der bærer pladen paa et bord, sædet paa en (læne) stol. *Haandv. 176.* Bordplader, som bliver udsat for en Del Slid, skulde gerne gøres af Eg, Sarg og Ben kan derimod gøres af Fyrretræ. *Bogens Verden. II. (1919/20.). 206. FrPoulsen. MH. I. 12.* || hertil bl. a. **Sarg-stykke** (til et bord: *Haandv. 158*), **-udtræk** (paa et bord: *FagOSnekk.*).

Sarge, et. se Serge.

ω **Sarkasme**, en. [sərˈkasmø] († Sarkasmus. *Primon. Lexicon. (1807).* *JBaden. FrO.).* fl. -r. (fra fr. sarcasme ell. lat. sarcasmus, af sen. gr. sarkasmós, til gr. sárkazein, sønderrive kød, skære tænder, af gr. sárx, kød; jf. Sarkofag) bitter, haanende bemærkning; spydighed; bidende vittighed. *PAHeib. E. 67.* Jeg har tiet længe nok og været en Skive for Herr Inspecteurs Sarkasmer. *Hz. X. 69.* med de mest bidende Sarkasmer angreb (Hørup) den militære Agitation. *Bransager. Regering og Rigsdag. (1901). 67.* || i videre anv., om (væsen, miner, der vidner om ell. udtrykker) haan, spot, hans Vid og Sarkasme . . svigtede ham (ikke). *Brandes. IX. 497.* hendes Blik glimtede af Sarkasme. *Aa Dons. S. 270.* ω **sarkastisk**, adj. [sərˈkastɪsɰ] inkt. og adv. d. s. ell. (sj.) -t (*Schal-dem. CN. 172.*) (ty. sarkastisch, eng. sarcastic, fr. sarcastique; til Sarkasme) om bemærkning, mine: bidende; spottende; spydig; fuld af sarkasme. *Leth. (1800).* mange ere sarkastiske, bittert vittige; saa var den Pukkelryggede. *Sibb. II. 135.* „Stakkels dig!“ trøstede Fru M. ham sarkastisk. *Tom Krist. SE. 46.*

ω **Sarkofag**, en. [sərkoˈfaːq] († Sarkofagus. *vAph. (1772). III.*) fl. -er. (fra gr. sarkophágos, kødædende, jf.: vilde sarkophagiske (α : kødelige, sanselige) Passioner. *Ew. (1914). IV. 296;* af gr. sárx, kød (jf. Sarkasme), og phagein, æde (jf. Bog)) egl. om stenart, der, anvendt i ligkister, hurtigt fortærede kødet (*vAph. (1772). III. Meyer. 8*); ligkiste af saadan sten; nu især: større, monumentale ligkiste af sten ell. (nu ogs.) af træ ell. andet materiale. *Primon. Lexicon. (1807).* I Kirkens Gang . . syntes hver Billedstøtte paa de rige Sarkophager at have faaet Liv. *HCAnd. (1919). I. 281. JVJens. FS. 7. jf.: *Dømen dêr (α : i Roskilde) os mægtigt drager, | med dens Konge-Sarkofager. Rich. VL. 42. Steensarkophager. HCAnd. Breve. I. 160. Isak Din. FF. 164.*

Sars, Sarsche, et. se Serge.

Sarsirken, en, et. se Salsirken.

sart, adj. [saˈrɰ; sərˈd] (især tidligere ofte skrevet zart. — undertiden (l. br.) m. fk.-form sar. *Moth. S58.* en sar farve | jf. *Festskr. VilhThoms. 10.*) (ænyd. sart, zart; fra ty. zart; vist besl. m. tertet, tærtet, ænyd. tærtelig, fin, mnt. tertelik; jf. sartlig) 1) som ikke er modstandsdygtig; som behøver skaaansom behandling, hensyntagen; forfinet; blødagtig; dels (nu næppe br.): kræsen; forvænt; jf.: (Mæcenas') Blødhed og Zarthed. *LTid. 1744. 250.* || dels om legemsbygning, helbred oln.: fin; spinkel; svagelig; let modtagelig. *Leth. (1800). 208.* Jeg er af en zart Constitution. Jeg kan ikke staae og feie med en Kost. *Hz. XI. 303.* en Sommerfugl, der er saa sart, at den dør, naar man stryger Støvet af dens Vinger. *Skovrøy. LM. 75.* den Lille (α :

et spædbarn) rynkede Øjnene, naar han fik Snefnug paa den sarte Hud. *JVJens.K.95. jf.: Motorerne er . . uendelig sarte. Pol.⁴ 1937. II. sp. 3. 2) om genstande, forhold: lidet udpræget; lidet fremtrædende; ogs.: fin og udsøgt (jf.: Sår . . det, som er lin under hånden. *Moth.S58*); især om farve: fin; dæmpet; navnlig m. bibet.: som let falmer. *VSO.* *en Sang saa sart som Blomsterne, der bræmme | Skovbækkens risle-glade Foraars-Leg. *Gjel.Rø.25.* De ofte zarte og halvt skjulte Nuancer, i hvilke sjælelige Fænomener fremtræde. *Høffd.MA.II.8.* Kùchlers oprindelig ret kraftige Pensel . . var blevet zartere og tyndere i Farven. *DagNyh.⁴ 1913. Till. 3. sp. 3. jf.: gulgrøde Skyer paa en sartblaa Himmelgrund. Gjel.M. 313.* (bjergets) sartgrønne Sider i Vaartiden. *FrPoulsen.OD.39. 3) fintfølende; følsom. 3.1) (nu ofte spøg. og nedset.)* som ikke taaler grovhed, voldsomhed, simpelhed; sensibel. Jeg er en Mand af strenge Grundsaetninger, af en zart Moralitet. *Gyllb.V47.* (da) jeg kom (for) at fri til (hende), saa jeg hende sidde . . og pille sig i Næsen . . Saa gik jeg min Vej og kom aldrig igen — men jeg har nu ogsaa altid været en overmaade sart Natur! *Rist.FT.242.* lad nu være at spille sart; du var selv livlig i gamle dage | **3.2)** som undgaar at støde, saare ell. krænke; fintfølende; hensynsfuld; taktfuld; om ord, handling: forsigtig; afdæmpet; delikat. en Yngling, der kun dannet, eller for at bruge et endnu zartere Udtryk . . næret ved sin Sjels eget Indhold, Intet havde havt med Verden at skaffe. *Kierk.VI.25.* Den slæbne og zarte (*Brandes.I.549:* varsomme) Bødtcher er i Virkeligheden en af vore dygtigste Realister. *Brandes.DD.128.* de (tog) de allersarteste Hensyn. *JPJac.I.117.* Det antydes sart, at hun bliver gift. *HBrix.AP.I.200.* † **sartlig**, adj. (efter ty. zärtlich (ældre og dial. zartlich)) sart (1.1). De er jo en Mand, og ikke et zartlig Fruentimmer. *Ruge.FT.22.* Faaer (vintersæden) strax Fugtighed nok, skyder den i en Hast sin Spire op af Jorden, og den er altid mere sartlig, end naar Sædekornet ikke driver saa stærkt. *Fleischer.AK.86.* *CEManngor.FB.32.* Qvindernes Zartlighed, Frygtagtighed og Skrøbeligheder. *Schytte.IR.V124.* || d. s. s. sart 3.1. de zartlige eller pæne Søstere (efter Gellert: Die zärtlichen Schwestern): en Comédie af 3de Acter. *LTid.1748. 238.**

Sarts, et. se Serge.

sarve, v. [s'ærve; 'sa'rvø] -ede. vbs. -(n)ing (se Sarving). (no. †, serve; fra eng. sarve, (nu:) serve, af oldfr. servir, se II. serve, servere; foræld.) † bevikle (tov, rundholt) med reb, sejsing for at beskytte ell. styrke det; især m. h. t. ankertov: beklæde med tovsarving. Amberg. *Funch.MarO.II.115.* Larsen. **Sarving**, en. (nu næppe br. Sarving. jf. Røding. som vbs.: Amberg. — nu

næppe br. **Sarving**. *JJuel.223*). ft. -er. (eng. serving; foræld.) †, vbs. til sarve; navnlig konkr.: beklædning (fletning af kabelgarn), der lægges paa et tov (især: ankertov) ell. rundholt for at styrke ell. beskytte det. Amberg. *Harboe.MarO. Funch.MarO.I.19.* Tuæen. *Søfar.460.* især i sgr. Svigt-, Tovsarving (s. d.).

Saserken, Sasirken, et. se Sal-sirken.

I. sat, adj. [sad] (ænyd. d. s.; fra nt. ell. hty. satt, jf. oldn. saðr, oeng. sæd (eng. sad, bedrovet), got. saps; besl. m. lat. satur, mæt, jf. lat. satis, nok, og satira (se Satire, Satisfaktion); sml. sæt; nu kun dial.) **1)** som har spist saa meget, at han ikke har trang til mere; mæt. *vAph.(1759).* *VSO.* („endnu ofte blandt Landalmuen i Ribe Stift.“). *EHHagerup.176.* *Feilb. Ordbs.(Fyn,Ærø).* || billedl.: mæt (2). *Syvfoldig store Siele-Skat! | Gior du mit Hierte riigt og sat. *Brors.59.* *Hvo hungri søger Naade, | Sat blive mæt og sat. *smst.101.* i videre anv.: som er blevet led og ked af noget; som har faaet mere end nok. *Naar skal jeg al Verden dog sige dig Nat, | Mit Hierte af Livet er mere end sat. *smst.172.* *VSO.* („Ribe Stift.“). **2)** (jf. sdjy. faa sat, faa nok at spise) om føde: tilstrækkelig; rigelig. Sat Mad fik vi aldrig, og Føden var tilmed daarlig. *NPPetersen-Pauli. Sdjy.Ræmmingsmænd.(1921).77.* *smst.79.*

II. sat, adj. [sad] (sv. † satt; efter ty. gesetzt (part. til setzen), jf. lat. sedatus samt fr. posé; vel til sætte i bet. „dæmpe, stille“; jf. m. h. t. bet.-udviklingen gellassen) om person: som har et stille, roligt væsen, en rolig karakter; tidligere ofte: som er i stand til at beherske sig; behersket; karakterfast; nu: (som er kommet ud over den første ungdom og derved er blevet mere) rolig og magelig, mindre bevægelig; adstadig; (be)sindig; ogs. (lidt nedset.): borgerlig; ærbar. *Moth. S154.* (du skal øgte) En Mand der er sat, fornuftig og Forstandig, og er ikke over et halv Hundred Aar. *KomGrønneg.I.63.* En Arendse, med en dydig, en vittig, en satt og en høy Sjæl. *Ew.(1914).IV.291.* *Du (o: borgerskabet) rynker Panden, du satte Flok! | Gavner jeg (o: en linedanser) ikke nok? *Oehl.Digte.(1803).236.* Denne Stormvind (o: lidenskaben), som hvirvled afsted med alt det Satte, alt det Avtoriserede . . hos Mennesket. *JPJac.II.84.* en lavstammet Bondepike med et sat, uforstyrreligt Ansigt. *EChristians.O.I.124.* || om alder. det glæder mig, at du ikke længer er et Barn, men er kommen til en sat Alder. *Heib.Poet.I.253.* Folk, der ere rykket frem i den satte Alder, der besidde Formue og have isinde at givte sig. *Chievitz.NF.35.* *Tandr.K.77.* jf.: unge kraftige Træer give ikke saa velsmagende Frugter som ældre Træer af sat Væxt. *Bredsted. Pom.I.86.* || (nu næppe br.) om stemmeføring: behersket; dæmpet; rolig. Asbiorn, sagde

Hjalmar med en sat Stemme, du forglemmer dig selv. *Suhm. (SkVid. XI.153)*. hun (*begyndte*) med en sadt og lydelig Rost Fortællingen af hendes Levnetsløb. *Biehl. DQ. II. 105*.

III. sat, adj. se III. saat.

IV. sat, part. (og præet.) af sætte (og sidde).

Satan, propr. ell. (*især i bet. 5*) en. [*sa'tan*] ell. (*daql.*) [*sa'd(ə)n*] (*jf. Saten. Wied. Silhuetter. (1891). 150. Brodersen. T. 6. sml. UnivBl. I. 353. Feilb. Brenderup. §68. Flemlose. 129 samt eder som sat(e) me ndf. u. bet. 2.3). best. f. (især i bet. 5) en- [*sa'tan'*(ə)n] flt. (*især i bet. 5) -er* [*sa'tan'ər*] (*Biehl. DQ. IV. 56. Ing. EM. I. 15. TomKrist. SE. 83. Feilb. Flemlose. 129*). || bibl., relig., højtid. **Satanas**. *Aab. 12. 9, 20. 2 (1907: Satan)*. *Oehl. Bidr. I. 244. Kierk. IV. 201. Buchh. UH. 67. ft. (sj.) -ser: Philopatretas Palinode. (1771). 58. (ænyd. sat(h)an (Job. 1. 6, Sach. 3. 1 (1550). DaViser.) og sattan (smst. nr. 243. 1), ogs. som fællesnavn (smst. nr. 230. 2. 243. 1), glda. satanas (Sjt. 21), sen. oldn. sātān, eng. ty. satan, got. satana(s); gennem sen. lat. Satanus, sen. gr. Satān, Satanās, fra hebr. satan, modstander, fjende (*jf. bet. 5. 1 slutn.*) || *jf. Djævel, Fanden, Pokker; i reglen som et stærkere udtr. end disse (sml. Hjortø. OS. 98); ofte (eufem.) erstattet m. Katten (se I. Kat 4.2) og Natan (for Natan. K Nyrop. OL. I. 15), jf. ogs. Karen, Sabrian, II. seksten, sytten, Søren)***

1) efter bibl. og kirk. forestilling: overnaturligt væsen, der tænkes som guds modstander og fjende og som frister og forfølger af menneskene; *djævel*. 1.) *især som propr., om den onde aand (der hersker over andre onde aander); djævelen; fanden*. Satan stod Israel imod, og han tilskyndede David til at tælle Israel. *IKron. 21. 1. Job. 1. 6. Satanus (1907: Satan) foer i (Chr. VI, 1907: gik ind i) Judas. Luc. 22. 3. (han) blir Henrich var udi et Spøgelse Gestalt . . . „Ach Velædle og Velbyrdige Hr. Satan spar mig.“ *Holb. Masc. I. 11. *Sætter Satan an paa os, | Med dit (o: Jesu) Skjold vi byde Trods. Grundtv. SS. I. 495. Katek. §62 (se u. Djævel 1). Troen paa en Satan. Brandes. XIII. 516. Han havde . . . opsendt en Del Bønner til Satan (o: bandet forførdeligt; jf. Bøn 2. 1 slutn.). JacPaludan. S. 219. general satan, se I. General 2. den lede, skinbarlige satan, se VII. led 1. 1, skinbarlig. (*jf. Majestæt 2. 3; spøg.:*) Hs. Majestæt Satan. *Rosenkrantz. G. II. 149. satan selv (jf. fanden selv u. Fanden 1. 1). Biehl. DQ. IV. 8. han er ikke bange for Satan selv. Ing. EF. V. 81. Jeg dispute- rer freidig med al Verdens Dialektikere, med Satan selv, han skal ikke kunne fravriste mig min Overbeviisning. Kierk. VI. 90. jf.: Vognen rullede tæt og skarpt som paa et Gulv, saa rasende kørte Anton. Det var som selve Satan, der kom kørende. JVJens. HF. 44. || vig bort, satan! olgn. Da sagde***

Jesus til (*djævelen*): vig bort, Satan! *Matth. 4. 10. Viig fra mig, Satan (o: en genganger)! Heib. Poet. VII. 112. Kan man være andet end glad, naar man elsker? Ikke svare med et Spørgsmaal! Sig rentud: Bli'r hun ikke rød nok i Kinderne, naar Du kommer? Vig bort Satanus. Buchh. UH. 67. || talem.: drive Satan ud med Beelzebub olgn., (*jf. Matth. 12. 26f. Marc. 3. 23*) gribe til fortvilede midler. *KLars. MH. 246. Tilsk. 1934. II. 129. || (jf. bet. 3. 3) i gen. Satans Throne (Chr. VI: stoel). Aab. 2. 13. (de) sige sig selv at være Jøder, og ere det ikke, men ere Satans Synagoge. smst. 9. Disse Besøgelser, disse Samqvem og Lystigheder ere Satans eget Paafund. Kom Grønneq. II. 205. *Satanus Vælde. Brors. 102. en satans engel, en ond aand. 2 Cor. 12. 7. den gamle Slange, som kaldes Djævelen og Satanus (Chr. VI: den satanas; 1907: Satan) . . . og hans Engle. Aab. 12. 9. jf.: Satans- engelen. Bagges. II. 132. Kierk. X. 68. (sm. bet. 2. 3) i ed: For Satan og alle hans Engle! Det er smukke Historier. Gyld. XI. 262. satans rige olgn. (*jf. u. Rige 3. 1*). *Matth. 12. 26. Oehl. Bidr. I. 245. — talem.: børn er en guds gave, men en satans plage, se I. Plage 4. 2. kvinde er satans redskab, se I. Kvinde 5. || satan og hans oldemoder olgn., d. s. s. fanden og hans oldemoder (se Fanden 1. 6). Meisling. MK. 315. i opramsning: Fa'er (maatte) være reent gal, og leve saadan, som vi gjør, og holde Heste og Vogn, og Ridehest og Kudsk, og Herrens Tiener, og Fruens Tiener, og Française, og Satan og hans Oldemoder. Rahb. Tilsk. 1800. 44. (*jf. bet. 3. 1*) i sammenligning: Hun er stærk som Satans Oldemoder. Ing. VS. II. 195. 1. 2) (*m. overgang til bet. 5. 1; l. br.*) *ond aand; dæmon; djævel (2. 1); spec. i forb. m. num.; (jf. bet. 2. 4) i forb. m. syv: han paalagde mig (o: en fyrbøder) at fyre, som om syv Sataner brugte Skovlene. Gyr Lemche. S. IV. 247. (jf. bet. 2. 3) i forbandelser: Gid tusinde Sataner (for ikke at ønske ham Ondt) tage ved Troldmanden og Kiempen Malumbruno! Biehl. DQ. IV. 56. || i sammenligning. jeg fik sagt hende Besked om, hvad hun var for en Satan i Men- neskeskikkelse. Buchh. FDK. 231. Han slog og bed om sig som en Satan. Ing. VS. III. 134. en ægte Flamländerinde . . . koket som en Satan. Brandes. XI. 232. || (sj.) overf., om ubehagelighed, ulykke. Naar vi slipper en Sathan, saa kommer der en anden endnu Argere der kaster ald vor Haab paa eengang Omkuld. Kom Grønneq. I. 321.****

2) (*jf. bet. 3*) *bet. 1 i særlige forb. og anv. 2. 1) i særlige forb. som subj. (m. h. t. eder se bet. 2. 3). || satan rider (Meisling. MK. 315) ell. plager ham olgn., d. s. s. fanden rider ham (se Fanden 1. 2). Høistærede Drikkebrødre, plager Satan Eder? I taler jo som Bedemænd, Eders Øine ere røde af Taarer. Kierk. VI. 70. || nu er satan løs, nu er pokker løs (se Pokker 2. 2). (heksen) gik op*

inmellem et Par Køer og strog paa dem, og saa var Satan løs i Køerne. De brølede og tumlede sig og vilde med Gevalt staa paa Hovedet. *HKau. Af de kloge Mænds Saga. I. (1919). 71.* || (*jf. Fanden sp. 725¹:*) Saa stak pludselig Satan i Tøsen (*o: hun fik nykker*). *Brodersen. T. 73. 2.2*) i særlige forb. *som afhængigt (substantivisk) led.* *Han brummede først, saa vred som en Tyr, | Og bandte mig Satan i Vold. *Wilst. D. III. 3.* Hun skal have et Barn . . Hun elsker ham. Men jeg nærer ikke Spor af Tivl om, at han giver hende Satan. *OBang. Byen. (1924). 229.* *Satan med Johanna! *Blich. (1920). VI. 243. 2.3*) i eder, (*selv*) forbandelser olgn. (*navnlig i ønskesætninger*). *Gid S. havde dem. VKorfitsen. T. O. I. 29.* „nu er hun i Himmerig . .!“ — „Det er hun, Satan hente mig!“ sagde Smeden. *Schand. TF. I. 154.* „Det er ikke mit (*o: køretøj*), men Skabe-rens“; sagde den hellige Mand med stor Salvelse. „Gid Satan han lyde i Skaberen, at itte han har givet mig saadan et Par Bæster og saadan en Vogn.“ *Damia. III. 135 (sjæll.)*. Nu kan du prøve at drive mine Køer i Bløde i Dag, saa skal a Satan tamme (*o: tage mig*) vaske dine Ører. *Skjoldb. EF. 40.* satan gale mig olgn., se gale 3. || for satan (*jf. IV for 17*). Naa for Satan i hede danske Helvede. *Schand. TF. I. 80.* Luk op for Satan! *Woel. DG. 45.* Saa for Satan, nu er det for sent. *Lindskov. Hans. NH. 262.* føj (*ell. fy. VKorfitsen. ES. 81*) for satan, se II. føj. || i forkortede udtr. Satan, som du altid kan hænge dig i Smaating, Tøs! *ErlKrist. DH. 71.* pludselig foer han op . . og sad fuldt vaagen i Sengen: Satan ogsaa, det var jo ikke lykkedes Adolph at ordne hans Sager. *Isted Møller. Vera Rank. (1903). 64.* || (for) satan i fænghullet, se Fængsul. || sateme [sar-d(ə)mə], (*dial.* satenme. *AndNz. MD. 107.* satanmig. *sa. AH. 123*) (*m. h. t. oprindelsen* se fandeme; *jf. pokker* mig u. *Pokker 2.5*) *som ed, kraftig forsikring.* nu er det satme kendt, at Du skal giftes. *MHans. (Svendb Amt. 1922. 80).* Det går Sateme storartet! *Rørd. BB. 180. jf. bet. 3.5:* Det er Sateme ikke noget kont Syn. *Cit. 1924. (Wanscher. KN. 158).* 2.4) i forb. **syv satan** (*jf. u. bet. 1.2; maaske m. hentydning til de syv onde aander, der omtales Matth. 12.45, Marc. 16.9; sml. det var som syv pokker (u. Pokker 3.1), ænyd.* bande met . . siu eller otte (*Palladius. IV. 48*), *sv. (finsk) för alla sju, för pokker, samt Grimm. Wb. X. I. sp. 789*) *som et kraftigere udtr. end Satan.* || (*jf. bet. 2.3*) i eder, forbandelser. „Saa skulde da syv Satan“ — bandte han og løftede . . sin ene Fod til et . . Spark. *Pont. K. 26.* For syv Satan, Dreg; jeg vil tale Alvor med Dig. *Drachm. VD. 172. KMich. HE. 141.* || (*jf. bet. 3.1*) i forb. det var som syv satan, det var som fanden. *Holst. IV. 44.* Det var som syv Satan! du er jo en ren Heksemester. *JakSchmidt. SP. 96.* *mit arrede Hjør-

te . . | grimt som Syvsatan af Elskov og Smerte. *TomKrist. YR. 26.* || (*jf. bet. 3.a*) i gen.: fandens; pokkers; satans. (*alleten*) bliver besat af Glæde (*over bifaldet*) og gør et syv Satans Spring. *JVJens. M. I. 83.* de Syvsatans Knægtelsa. *NH. 36.* *jf. bet. 3.4:* hvad i syv Satans Navn var det for Kogleri. *Drachm. KW. 36.*

3) (*jf. bet. 2*) *m. forstærkende bet. 3.1*) i udtr. som satan, som fanden (*se Fanden 3.1*). de Disputer . . som næsten ufravigelig endte med, at Onkel Søren (*o: Søren Kierkegaard*) . . sagde de fire Ord: „Det var som Satan!“ *HenrietteLund. Erindringer. (1880). 183.* *HSchougaard. Svød og Høst. (1905). 12.* som bare satan, *se u. III. bar 3.2.* som syv satan, *se u. bet. 2.4. 3.2*) foran til *m. flg. subst.: fanden (3.2), pokker (3.2) til. Winth. IV. 2.* at ville . . tage alle Goder og Fordele . . og saa tillige være Sandhedsvidne, derom maatte man christelig nøiagtigt sige: det var Satan til Sandhedsvidne. *Kierk. XIV. 17.* „Det er Satan til Karl,“ sagde en af de bifaldsytrende Borgere hen til Opvarteren. *Schand. BS. 144.* Satan til Varmer. *Nathans. F. 50.* (*sj.*) *ved obj.:* Jeg havde Satan til Sjøv med (*dem*). *JVJens. H. 261. 3.3*) (*jf. u. bet. 1.1* samt syv satans u. *bet. 2.4*) *gen. satans brugt som adj. (adv.): fandens; pokkers.* || i forb. *m. subst.* Det var et Satans Brev det! Mit store Haab ligger nu i Moradsen. *KomGrønæg. I. 282.* har du ikke seet mig rørt og henrykt over dine Anlæg? . . hvor ofte har jeg staaet i en Krog i Coulissen . . og mumlet den ene Gang . . efter den anden: „Det er da en Satans Dreg!“ det er da en Allerhelvedes Dreg!“ *Oehl. XVII. 69.* I Satans Idioter. *ErlKrist. DH. 66.* indskrift på jærnbanevogne: D.S.B. I.F. (Danske Statsbaner, Jylland, Fyn) læses: De Satans Bønder I Folketinget. *Feilb.* en satans karl, (*jf. en pokkers karl u. Pokker 3.a osv.*) *en ualmindelig rask ell. dygtig fyr.* der maa en Satans Karl udi Speculation til for at frigøre sig for Hegelianismen. *Kierk. VII. 22.* (*han*) var en Satans Karl til at tale. *VKorfitsen. ES. 87. jf.:* lære Menneskene at bryste sig som nogle Satans-Karle. *Kierk. VII. 361.* || *som præd.* *See, hvor Dyrene trække! see Hjulenens Spor! — Den Bakke var Satans, min Bro'er. *Hz. D. I. 170. især i forb. som det var satans (m. flg. bisætn.).* Det er ogsaa Satans, hvor fin hun er! *HCAnd. SS. III. 204.* „den gamle Somikkel (*har*) faaet Samvittighed og er gaaet over til Maadeligheden.“ — „Hvad siger du? . . det var da Satans!“ *Hostr. G. 7.* Det er da ogsaa Satans, er du nu der igen, din Plageaand. *UDahlerup. GT. 80. forkortet:* Satans da osse, hvislede (*de*). *Bergstedt. A. 119.* Satans ogsaa, at hun ikke havde tænkt paa (*det*). *ErlKrist. DH. 32.* (*jf. bet. 3.1:*) det var som Satans. *Bl&T.* || *som adv.* her er Slinger i alle mulige Bemærkelses; i Haugen er der nogle Satans store

Rade. *RudBay.EP.II.41.* o, disse Beviser der ere førte for Christendommens Sandhed, disse Satans lærde og grundige og aldeles overbevisende Beviser. *Kierk.XIV.175.* det er satans vanskeligt. *S&B.* Satans sød Pige. *Emil Rasm.F.239.* || (jf. bet. 3.2; sj.:) Han ommede sig — Satans til Tærsk, han havde faaet! *HuldaLütke.L.II.107.* **3.4)** forstærkende (foreg.) ord m. spørgende, almindeliggende, relat. olgn. bet. (jf. *Festskr.Feib.35*). *Kom Grønneq.II.17* (se hvad sp.790²³). Tykke Mavrer faaer man, hvordan saa Satan man bær sig ad. *Oehl.XIV.43.* ellers er Brand-Majoren en meget behagelig og dannet Mand . . . men ved en Ildebrand (siger han): „hvor Satan er Politiet!“ *Kierk.XIV.232.* (brevet) er til Dig . . . fra hvem Satan kan det dog være. *Bang.Udv.31.* naar satan kommer toget dog? | det er mig ligegyldigt, naar satan kan komme | **3.5)** (jf. bet. 4; l.br.) forstærkende en nægtelse; i forb. satan ikke, fanden (3.5) ikke. jeg ved Satan ikke, hvorledes det forholder sig. *D&H.*

4) (jf. bet. 3.5 samt *VidSelsk.Medd.HF.I.5.34f.*) m. nægtende bet. (som en stærkere form end tilsvarende udtr. m. Djævel, Fanden (4), Pokker (4)). **4.1)** (svarende til bet. 2.1) som substantivisk led: ingen, i det mindste ikke vedkommende selv (den talende). Det har været en klog Mand, sagde jeg. — Klov, jal gentog H. O. harmfuldt — det takker Saten ham for! *Wied.Silhouetter.(1891).150.* Satan forstaa sig paa Havet. *AndNz.PE.II.129.* især i udtr. som: *Saa gid Satan staae her længer! | Det er altfor pinegalt. *Heib.Poet.VII.301.* **4.2)** som afvisning ell. benægtelse af en formodning, et udsagn, et spørgsmaal olgn. (fru A.) „Min Mand deler mine Følelser.“ A. sagte: „Jeg gjør Satan!“ *Oehl.XVII.34.* „nu har hun en god Condition.“ . . . „hun har Satan. Fruen er en Havgasse.“ *Oversk.Com.IV.63.* || satan heller, fanden heller. *VidSelsk.Medd.HF.I.5.35.*

5) (jf. Djævel 3, Fanden 1.7, Pokker 2.6; til bet. 1; især dagl.) som fællesnavn, om mennesker (samt dyr og ting, se bet. 5.2). **5.1)** om person; især nedset., om ondt, ondskabsfuldt menneske, navnlig om ond, arrig kvinde; ogs. om hæsliq, frastødende person. *Lodde.(Skuesp.IV.266).* *King George han spiller høje Spil; | en Satan fik ham nylig til | at rive Folkets Klubber ned. *PAHeib.ÜS.602.* Indbyggerne (i Algier var) af et barbarisk Udseende. Disse Sataner gloede paa mig. *RudBay.EP.II.2.* en Satan var hun mod dem, hun havde under sig. *Aak.VF.144.* Hans Elskerinde var en Skuespillerinde ved Teatret . . . en Satan af et Kvindfolk. *Pol.^{14/10}1926.3.sp.5.* || ingen satan, (jf. bet. 3.4 og 4) d. s. s. ingen djævel (3.4), ingen fanden (1.7). Vil man ride Vædderidt med Dig i een Time, saa „kan ingen Satan holde ud med Dig.“ *Kierk.II.178.* || m. rosende bet., om dygtig ell. hurtig per-

son. Hand er en Satan for alteret. *Moth.S61.* især i forb. være en (ren) satan til noget, være en ren djævel (3.5) til noget. *Gadeord.²* Det var en Satan til at arbejde. *ENielsen-Stevns.Somdusaar—[1929].71.* Feib. || i forb. m. adj. (navnlig adj. m. nedset. bet. som arrig, gal). Han var en lille arrig Sathan. *Cit. 1784.(KirkehistSaml.6R.II.118).* „En Bortførelse? . . . altsaa dog Røvere —“ „Koblere, Sjølehekere, fordømte Sataner.“ *Ing.E.M.I.15.* en lunefuld og knibsk Satan, der pretenderede, at man skulde behandle hende som en Dame. *Schand.F.473.* Han skal selv have gjort meget af hende, skjøndt han var en gal Satan. *GyrLemche.S.IV.52.* || (nu næppe br.) m. den opr. (hebr.) bet.: fjende; modstander. hvad haver jeg at skaffe med Eder . . . at I ville i Dag blive mig til Satan (1931: at I vil være mine Modstandere)? *2Sam.19.22.* De andre mine Satanasser gaaer jeg qvar forbi (o: tier jeg stille om) med denne Trøste-Tanke: Har jeg nogle Fiender, saa har jeg og nogle Venner. *PhilopatreasPalinodie.(1771).58.5.2)* om dyr, ting, forhold, for at betegne noget som ondt, ondskabsfuldt, arrigt ell. hæsliq, frastødende. (især m. adj., der udtrykker had, ringeaqt ell. medlidenhed). (tyrefjægeren) forstaaer, at denne sorte Satan (o: tyren) vil angribe ham, saa længe der er et Pust i dens Lunger. *EmilRasm.BH.15.* *Han holder i Næven en Kat, | som for Skæbnen er faldet: | En radmager sortstribet Satan | med Buler og Skrammer. *JVibe.OT.47.* (musene) smutter ned i Lommerne paa En og æder Ens Klemmer, hvis man ikke passer paa . . . disse smaa snedige og forslugne Sataner! *Tom Krist.SE.83.* en centimeterlang fed, sort Satan af en Skraa. *Howalt.DB.121.*

Satan-inde, en. (sj.) djevelinde; til Satan 5.1, om kvinde: *Bønnelycke.Sp.221.* **satanisk**, adj. [sa'ta'nisk] (nu l. br. *Satanisk*. [sa'tan^(c)sg] v*Aph.*(1764). *Staffeldt.D.I.223.* *ORung.SS.63.* jf. (dial.) satanst: de satanste Snøfler. *KSkytte.Førognu.(1885).134.* (ty. satanisch, jf. eng. satanic, fr. satanique, sen. gr. satanikós; til Satan; især ω) **1)** adj. til Satan 1: djevlelsk (1); navnlig: ond som djævelen; listig og ondskabsfuld. v*Aph.*(1764). han havde en inderlig elsket Søster, som denne Slange ved en lang Række af de meest sataniske Kunstgreb havde iorført. *Rahb.Fort.II.471.* Hun har handlet saa udspekuleret, saa satanisk klart og klogt som nogen. *KMich.FamilienWorm.(1933).94.* hun kneb Læberne sammen, så at hele Ansigtet blev spidst og satanisk i sin Blegthed. *TomKrist.LA.31.* hans sataniske majestæt, se Majestæt 2.3. jf.: den . . . Selvbekendelse, jeg i Gaar Aftes underskrev for Modtagelsen af Agerkarlens Penge . . . er et Mesterstykke af Sataniskhed. *Borregaard.VL.I.213.* **2)** (jf. Satan 5) i høj grad ubehagelig; djævelblændt; forbandet; nederdrægtig. det er et formaledidat sata-

nisk Vejr. *Blich.*(1920).XV.69. Stjerne var satanisk slette. *Brandes.*XI.60. *jj.*: Den lille Satanske Tøsl Hende har vi rendt og søgt efter i snart en Uge. *ORung.*SS.63. **satans**, *adj.* (og *adv.*) se Satan 3.s. **Satans-**, i *ssgr.* se Satans-abe, -rørhat, -svamp (og Satans-engel, -karl u. Satan 1.1 og 3.8) || endvidere nogle betegnelser for moderne djævel-dyrkelse (satanisme) og dennes tilhængere (satanister) som Satans-dyrkelse, -dyrker, -tilbedelse, -tilbeder. **-abe**, en. (zool.) 1) jøde-abe, *Pithecia satanas*. *Brehm.*Patted.97. *BovP.*III.24. 2) djæveleabe, *Colobus satanas*. *Sal.*³ XVI.588. **satansk**, *adj.* se satanisk. **Satans-rørhat**, en. (*jj.* -svamp og *ty.* satanspilz) ♀ navn paa en giftig rørhat (*Boletus Satanas* Lenz.). *Severin.*Petersen. *Det højere Svampeflor.*(1895).73. **-svamp**, en. ♀ d. s. *VoreSygd.*II.431. **sate(n)me**, se Satan 2.3 slutn.

Sat-hed, en. det at være sat (II.1); *især*: adstadigt, behersket, roligt væsen. *Hvad hos en Anden Du kalder Mathed, | Det hedder hos hannem den modnede Sathed. *Blich.*(1920).VI.123. det, man (ø: bønderne) mest savner ved ham, er vel Sathed i Væsen. *Bregend.*HH.II.174.

Satin, et ell. (*nu sj.*) en (*Moth.*S61); oftest uden art. [sa'tæn] *fl.* (om forsk. sorter; l. br.) -er [sa'tæn'ør] (ænyd. d. s. (og setteni); 30 *fra fr.* satin, *af ital.* † setino, til lat. seta, silke; *jj.* I. Siden) ♀ *egl.* om glinsende silketøj, silkeatlas; *nu navnlig* om alle af silke, uld, bomuld ell. hørgarn fremstillede, atlasvævede tøjer. Mænd . . . med Satin og Damaskes Klæder. *Pflug.*DP.615. en skion virket Pude af guult Satin. *Reiser.*III.136. *Pont.*LP.VIII.152. *VareL.*⁴756. **Satin-**, i *ssgr.* (*især* ♀) *fx.* satin-agtig, -glans, -kipper, -røvet, -vævning || *ogs.* **Satins-**, m. *bet.*: 40 *af satin*, *fx.* Satin(s)-fo(de)r, -forklæde, -kjole (*Pol.*⁴/₁₉1937.20.sp.4). **-hvidt**, et. *dels* om kaolin, *dels* om en blanding, der bruges ved stryging af buntpapir. *VareL.*⁴756. **-nød**, en (*FagOSnedk.*) ell. **-nøddetræ**, et. en art atlasktræ. *Suenson.*B.II.123. **-okker**, en. en slags guldgul okker. *VareL.*⁴756. **-træ**, et. (*jj.* -nøddetræ) d. s. s. Atlasktræ. *NordConvLex.*V.192. *FrPoulsen.*MH.II.67.

Satir, en. se Satyr.

Satire, en. [sa'tira] (*tidligere ofte Satyre*. *Moth.*Conv.S104. *Holb.*Mel.II.5. *LTid.*1740.600. *Ew.*(1914).IV.96. *Blich.*(1920).VIII.7. † m. lat. form *Satyra*. *Holb.*Skieimt.) († *jr.* (*akk. fl.*) *Satyras*. *smst.*)(Iv. (*dat. fl.*) *Satyriss*. *smst.*). *fl.* -r ell. † (*m. jr.* form) -s (*Holb.*Paars.270. *sa.*Hex.IV.4). (*gennem fr.* satire af lat. satira, satura, *egl.*: blandingsret (til lat. satur, møt, juld, *besl.* m. I. sat); *allr.* af lat. forfattere opfattet som *afl.* af Satyr og 60 *tillagt bet.*: satyrspil, *jj.* *Holb.*Skieimt.)(† *samt Festskr.*Vilh.Thoms.269; ♀ ell. *æstet.*) skrift, navnlig digt, hvori personer ell. tilstande (laster, daarskaber) revses paa vittig maa-

de; undertiden om pamflet, skandskrift (*Moth.*Conv.S104); *ogs.* om satirisk digtning som kunstart; i videre anv., om bidende, sarkastisk, vittig behandling af et emne; spot; sarkasme. (ofte i forb. m. præp. over (*Holb.*Paars.270. *Lodde.*NT.364. *Kierk.*XI.87) ell. (*sj.*) paa (*Ing.*(*Hauch.*Br.62)) || end- (*især*) mod). *Som bitter Medicin en sund Satire jo er, | Som en Chirurgisk Kniv, Sate heeler, naar den skier. *Holb.*Skieimt.C7r. Satire betyder Vittighed, naar den gaar løs paa andre, men Ondskab, naar den træffer os selv. *PAHeib.*US.566. *Naar Podagra dig forbyder svire, | Skriv da mod Doblere en Satire. *Bagges.*IV.15. Spydigheder, Satire, Kulde. *Kierk.*VI.277. Benjamin Dass (*er*) i sin Aandsform det første Udtryk for den rene norske Satire uden Holbergs danske Humor. *Vilh.*And.Litt.II.629. Blodigt satire: *VKorfitsen.*TO.I.78. *Skovroy.*Hundevagten.(1913).

96. under al satire, (*nu næppe br.*) m. *lign.* bet. som under al kritik (se Kritik 1). *Ew.*(1914).II.239. **Satire-digter**; en. (*jj.* -skriver; ♀ ell. *æstet.*). *Vilh.*And.Litt.II.169. † *Satyr*:-*Ew.*(1914).IV.93. **-skriver**, en. (*jj.* -digter; ♀ ell. *æstet.*, *nu l. br.*). *Leth.*(1800). *Meyer.*⁹61. || † *Satyr*:-*Ew.*(1914).IV.95f. *Blich.*(1920).XVI.57. **Satiriker**, en. [sa'ti'riçer] (*nu kun som efterligning af Holb.-spr.* **Satirikus**. *Holb.*Paars.277. *Høysg.*S.329. *Blich.*(1920).XVI.57. *Kierk.*VI.297. *Rode.*R.53. **Satirikus**. *Leth.*(1800). † **Satyrrike**. *Moth.*Conv.S104). *fl.* -e ell. (*nu næppe br.*) d. s. (*Satyriker.*Tode.V.6. *Rahb.*Stiil.42) ell. † m. lat. form *satyrici* (*Holb.*Skieimt.)(† *sa.* Paars.260). (*fra* lat. satiricus (satyricus), *egl. adj.*, se satirisk; *jj.* holl. satiriëk, eng. satiric, fr. satyrique, satiriker; *sml.* Satirist; ♀ ell. *æstet.*) forfatter af satirer; satirisk forfatter; *ogs.*: person, som under spot, satire, ironi. *Eet er Satyricus at være, et at skrive | Det som Satyrisk er. *Holb.*Paars.285. *Vilh.*And.Litt.II.162. *jj.* Stadsatyriceus, efter *Holb.*Paars.276 om en person, der satiriserer over en by og dens indbyggere. *Dog veed jeg at hans Navn er Hieronymus, | Og hand i vores Bye er Stads Satyricus. *Holb.*Paars.276. Rimelige Strøe-Tanker ved Kalundborgs i Livet vel meriterede Stads-Satyrikus Jens Baggesens Grav. *Grundtv.*(*Kbh* Skild.1811.sp.1425). Bourgeoisiets bedsteborgerlige Stads-Satyriceus. *BertTid.*¹⁹/₁₉27.M.9.sp.5. **satirisere**, v. [satiri'serø] (*nu sj.* *satyrisera*. *Holb.*Skieimt.D2v. *Skuesp.*I.4.10). -ede ell. (*nu sj.*) -te (*jj.* VSO.). *vbs.* (*sj.*) -ing (VSO.). (*fra* fr. satiriser; til Satire; ♀ ell. *æstet.*) skrive satirer; i videre anv.: udtrykke sig satirisk. (ofte i forb. m. over). *Holb.*Paars.279. *Kierk.*VII.424. || (*sj.*) m. *obj.* da han omsider satiriserede Hertugen og hans Elskerinde, kom han i Fængsel. *N.Møll.*V.Litt.III.397. *smst.*109. **satirisk**, *adj.* [sa'tiri'sis] (*nu sj.* *satyrisk*. *Reemb.*II.6. *Holb.*Paars.271 (∞ balstyrisk). *LTid.*1740.

485. Hrz.JJ.II.269). (jf. ænyd. satyriskvis, adv., spottende; ty. satirisch, sml. eng. satiric, fr. satirique; efter lat. satiricus; jf. Satiriker; w ell. æstet.) adj. til Satire; dels om skrift, dels om forfatter; i videre anv.: spottende; bidende; sarkastisk. *Eet er Satyrisk at være, et at skrive | Det som Satyrisk er. Holb.Paars.285. en Satyrisk Roman.sa.Vgs. III.1. Han er meget satirisk.MO. den satiriske Maade at tale paa, han lagde sig til. Rosendal.D.I.310. (en vise) med satirisk Brod.OFriis.Litt.102. satirisk salt, se I. Salt 2.2. **Satirist**, en. [sati'rist] fl. -er. (jf. eng. satirist; maaske til dels efter gr. satyristês, person i satyrspil; sj.) satirisk forfatter; satiriker. Vilh.And.(Tilsk.1938.I.343). Satyrist: Reenb.I.Fort.57. smst.II.123.

☉ **Satisfaktion**, en. [sadisfag'fo:n] fl. (sj.) -er. ((gennem fr. satisfaction) fra lat. satisfactio, vbs. til lat. satisfacere, af satis, nok (jf. I. sat, Satire), og facere, gøre (jf. Facit, Faktum)) 1) (nu næppe br.) det at stille en tilfreds, at opfylde ens ønsker, fordring, krav; fyldestgørelse; tilfredsstillelse. Moth.Conv.S102. Slange.ChrIV.1336. Idag var vi førstegang paa Jagt efter min Hjemkomst. Ak! det var ikke som i forrige Dage, den gav kun liden Satisfaction.Blich.(1920).VII.21. Gylb.XI.134. 2) erstatning for et tab, oprejsning for en uret, en fornærmelse olgn. (især i forb. som give, fordre satisfaktion). DL.6—8—6. Holb. Masc.III.13. Reiser.III.450. || (relig.) om Kristi bod for menneskenes synder. Hersl.Præd. 149. || især: æresoprejsning. Holb.Kandst. V4. vi har behandlet dem hundsk, det kan vi ikke fragaae. Og vi maae give dem en eklatant Satisfaction.Hostr.EF.IV.9. nu navnlig: æresoprejsning ved duel. (han) fordrede ham ud og nødte ham at gaae uden Porten for at give ham Satisfaction.LTid.1755.210. VVed. B.293.

satme, interj. se Satan 3.s.

Sats, en ell. † (Hinnerup.Juv.130. jf. u. Opsats). [sads] Haysg.AG.150. fl. -er ell. † -e (LTid.1744.27. jf. u. An-, Nedsats) ell. † d. s. (Adr.¹⁹/1762.sp.13). (glda. satz, mening, lærdom; fra ty. (mht.) satz, vbs. til setzen (se sætte); jf. Sæt; ordets bet.-udvikling er foregaaet i ty., og dets anv. i da. slutter sig til ty. sprogbrug, jf. ogs. Pumpsats)

1) det at sætte, anbringe noget et sted; især: det at sætte noget ind; indsætning; i forsk. spec. anv.; dels (garv., foræld.): indsats (1.1). Læderet (kan) sættes i Gruben og i den første Sats blive staaende 2 til 3 Maaneder.JFBergs.G.72. NFSchwartz.Da.Garverier.(1842).26f. || dels (☉) konkr., om hvad der sættes ind i en lukket oven til smeltning olgn. OrdbS.

2) (jf. Sam-, Sammensats) om sammensætning, sammenstilling af forsk. ting ell. den herved dannede ny helhed, sammensætning; komposition. 2.1) (jf. Pottesats;

nu næppe br.) om gruppe, antal, række af sammenhørende genstande, redskaber: sæt. Tvende Sats Chirurgiske Instrumenter i Futteraler, som ere tienlige for en Feldtskier. Adr.¹⁹/1762.sp.13. Fire Sats Dækketøj, hver Sats bestaaende i en Dug . . og tolv Servietter.smst.¹⁹/1762.sp.15. || om stabel af kar, digler olgn. Hinnerup.Juv.130. 2.2) blanding, dannet ved sammensætning af forsk. stoffer, raamaterialer (jf. Glassats); især: brændbar, krudtlignende (ofte: eksplosiv) blanding, navnlig til fyrværkerisager, tændsats til tændstikker olgn. Heib.Poet. I.464. den Umistænksomme, der pusler (med bomben), kommer til at røre ved „Satsen“ og frembringer Explosionen.Goldschm.V471. en herre (tændte) sig en sigaret. Han tog et eneste sug, idet satsen blussede, og kastede straks tændstikken fra sig.Hjortø.GU.218. om krudtsats: MiTekno.247. Funch.MarO. II.115. || (jagl.) om præparat til farvning. B Olsen.Farvebog.(1858).15. Dengl.By.1927. 53. || (jf. u. Krudsats samt Mellemsats 1, Tiltsats; nu kun i enkelte anv.) om stof, der tilsættes en blanding, ell. om et af de stoffer, hvoraf en blanding er sammensat. jf.: Et Pd. Forstand til et Kvintin Kjelighed ere passende Satses til Ægtelivets Mixtur.Blich.(1920).XXIX.45. spec. (jagl.) om blanding af krydderier, der tilsættes den eddikeopløsning, hvori kryddersild nedlægges. OrdbS. 2.3) (bogtr.) det at sammenstille typer til en enhed; virksomhed som sætter; sætning; især om de afsætteren sammenstillede linier, sider ell. spalter, hvoraf der tages aftryk. Han fik fat i Satsen, brækkede dem, flyttede, satte ind i Stedet.Schand.F.323. (en) ombrykker besørger satsen af forekommende noter.Selmar.²108. jf. Haandsats (☉: i haanden sat bogsats. BerlKonv.XIX.67), mods. Maskinsats (☉: maskinmæssigt sat bogsats. Selmar.² 93). || glat, skær sats (se glat 2, skær), mods. blandet, kompliceret sats (Selmar.²101.219).

3) om (resultat af) aandelig virksomhed, om hvad man udformer, bestemmer, fastsætter. 3.1) (nu sj., jf.: „obsolet og nu german.“ Levin.) sammenstilling af ord, der udtrykker en tanke; sætning. vAph.(1759). Rode.R.95. jf. bet. 3.2: et Slags Sæg med de korte, rimløse Sæts, hvori Grønlanderne ofte pludselig give deres Hjerter Luft.Ing.EF.IV.92. || især (log.): udsagn, der fremsættes som en paastand; mening; sentens; hypotese; ogs.: grundsvætning (1); maksime; i videre anv.: regel; rettesnor; grundsvætning (2). Spectator.418. *ingen kan | Og tør den Sats modsige, | At alles Rettighed og Stand | Er af Naturen lige.Tullin.I.57. De maatte alle give efter, og Tausen forfegtede sine Sæts saaledes, at de vandt Overhaand.Mall.SgH. 562. et feylslaget Haab er efter min Satz et virkeligt Onde.Biehl.Interiører fraChr.VIIs Hof.(udg.1919).118. Fire Øine see Mere end

to, det er en gammel Sats. *Hzr. X. 157. Drachm. DJ. II. 349. 3.2* ♪ om musikalsk komposition; dels om kompositionsformen (enstemmig, flerstemmig, ren sats mfl., se *HPanum B. ML. 615*), dels om selve musikværket. *Musik L. (1801). 216. Berl. Kov. XIX. 67.* || ofte spec. om afdeling af et musikværk, navnlig om selvstændig afdeling af et større instrumentværk (sonate, symfoni). en Sats eller to i en Sorgemarche. *Kierk. XIV. 190. Carl Niels. LM. 42. 3.3* (nu sj.) indsats (2) i spil, væddemaal. *vAph. (1759)*. Modspilleren . . faaer intet af Sätzen, eller Beten, hvorpaa der spiltes. *Spillebog. (1786). 19. VSO.* om enkelt indskud: Forløber han sig uden at touchere . . saa lægger han 2 Sætzet i Potten. *Spillebog. (1786). 175. 3.4* et ved udregning fastslaaet tal; en ved beregning ansat størrelse. Efter denne Sats bliver da Middel-tallet af de hvert Aar i Kiøbenhavn døde Børn, 1954. *JCLange. B. 178. jf. Procent-, Rentesaats* || nu navnlig om en (ved beregning ell. overenskomst) fastsat pris ell. løn; takst; ofte (jf. Lønsats) om de enkelte takster ell. trin inden for en tarif, en lønskala. *Ludv. VorStand. 1938. 1. sp. 2. jf. Fragt- (Hage. 422. 901. 939), Toldsaats (Verden GD. IV. 1. 31). sml. bet. 3.3: Før man sætter sig til Spillebordet, afgøres det, hvor højt man spiller. En af de Spillende kan ikke godt foreslaa en højere Sats end den, der er Stemning for, men altid en lavere. EGad. TT. 116.*

4) (jf. Bund-, Nedsats; kem., foræld.) hvad der sætter sig paa bunden, afsejrer sig, nedfælder sig (i vædske oln.); bundfald; afsejring. Man kunde, medens Humlen tilberedes, allerede bringe den tykkeste Sats af Mæskekarret paa Rostekarret. *Ølbrygn. (1796). 84. NyeHygge. VIII. (1826). 142. VSO.*

5) (jf. Ansats; sj.) afsæt (I. 2.1); spring; sæt. (vi) stødte paa en lille rislende Bæk, over hvilken Hestene sprang i saa vilde Sætzet, at vi nær Alle vare blevne Græsryttere. *Zeilau. Fox-Expeditionen. (1861). 116.*

Sats-, i ssgr. især til Sats i bet. 2.2-3. || af de mange ssgr. kan foruden de nfd. anførte nævnes: 1. ssgr. til Sats 2.2, der betegner forhold, anordninger ved fængsels (i en patron); Sats-blanding, -forhold, -kanal, -ring, -skruer. 2. (bogtr.) til Sats 2.3; fx. Sats-arbejde, -arrangement, -art, -billede, -bly, -form, -format, -linie, -princip, -regel, -side, -støbning(s-maskine), -teknik. -bret, et. [2.3] (bogtr.) d. s. s. Formbræt 2. *Selmar. 82.* **sats-**, v. [1sads] vbs. -ning. (sv. satsa; til Sats) ☉ forsyne med sats (2.2); især: sætte sats paa tændstikker, som vbs.: *Sal. XVII. 936.* † **Sats-log**, en, et. (efter ty. sätz-zwiebel) sættelog. *vAph. Nath. V. 136.* -**reol**, en. [2.3] (bogtr.) reol til satsbrædder; formreol. *Selmar. 82.* -**stykke**, et. 1) (til Sats 1 ell. 2.1; jagl.) om (hvert af) de stykker af ildfast ler, hvormed en stabel af kapsler i en porcelænsovn afstives. *Bergs. FD. 55. 2* [2.3]

(bogtr.) stykke sats (sammenstillede typer). *Selmar. 82.*

satte, præf. af sætte.

Saturej, en. se I. Sar.

Saturn, propr. [sa'tor'n, sa'tur'n] (fra lat. Saturnus) spec. i forb. Saturns ring (*OFMüll. Svampe. 55*), se I. Ring 2.1. jf. (m. lat. form, i gen. ell. nom.): Saturni-ring (*vAph. Nath. VI. 264*) ell. Saturnus-ring: Skørtet . . stod som en Saturnusring ud i Luften omkring hende fra Bæltstedet. *JV Jens. LB. 9.*

Satyr, en. [1sa'oty'r] († Satir. *Kraft. VF. 155. JBaden. Horatius. I. 5*). fl. -er [1sa'ty'rær, sa'ty'rær] (jf. *Heib. Poet. X. 361 ff.*) ell. † m. lat. form **satyri** (*Holb. Skiemt.*) (6°). (ænyd. satirus (*Røvebog.*); gennem lat. satyrus af gr. satyrós; jf. Satire) 1) i gr. mytologi: halv-guddommeligt, dæmonisk, mandligt væsen (sj. kvinde, jf.: kvindelige Satyrer. *Sal. XX. 1009*), levende i skove og paa bjerge, ofte tænkt som ret dyrisk (med spidse ører, horn og hale) og udmærket ved kaad livslyst, der ofte udarter til frækhed og stærk sanselighed (jf. Faun). Autorens (til satirer) afmales som Satyri eller Skovtrold. *Holb. Skiemt.*) (6°). *See muntre Satyr hist, med Bukkefødder. *Oehl. PSkr. I. 373.* *den hornede Satyr. *Hauch. Lyr. 268. NMøll. V. Litt. I. 329.* i sammenligning: Smuk var han, som en ung Satyr. *Fr Poulsen. MD. 49. 2* ☉ overf.: stærkt sanseligt menneske; forfører; "buk". *Blich. (1920). XX. 75. Meyer. 8* jf.: Satyr-Længsler. *Jorg. S. 59* (se u. Faun). 3) (zool.) † dag-sommerfuglen *ra døjte*, Satyrus semele. *vAph. Nath. VII. 120.* **Satyr-**, i ssgr. især (jf. dog Satyr-digter, -skriver u. Satire-digter, -skriver) til Satyr 1; fx., foruden de nfd. medtagne: satyr-agtig, -barn, -dans, -flok, -horn, -latter.

Satyra, en. se Satire.

Satyr-abe, en. (zool., sj.) orangutang, *Simia satyrus. S&B. Meyer. 8* -**digter**, en. se Satiredigter. -**drama**, et. (æstet., l. br.) d. s. s. -spil. *NordConv. Lex. V. 193. Meyer. 8*

Satyre, en. se Satire.

Satyr-høne, en. ♀ fasan af slægten *Tragopan* (hvis hanner over øjnene har to kødfulde, hornlignende udvækster); især om *T. satyra. Brehm. FL. 438. BevP. II. 181.*

Satyriskus, satyrisere, satyrisk, Satyrst, se Satiriker osv.

Satyr-skriver, en. se Satireskriver. -**spil**, et. (jf. -drama; æstet.) oldgræsk skuespil af lettere art (opført som efterspil efter en tragedie), hvis kor bestod af satyrer; ogs. (m. tilknytning til Satire) om moderne, lystige og satiriske skuespil. Nøddekækkerne, et Satyrspil. *Heib. Poet. X. 327.* Adel, Gejstlighed, Borger og Bonde. Fire Satyrspil. *Wied. (bogtitel. 1897). NMøll. V. Litt. I. 330 ff.* -**øre**, et. (anat.) øre med en (ved misdannelse fremkommet) spids paa toppen af ørebrusken. *Sal. XVIII. 905.*

Sauce, en. se Sovs.

Saug, sauge, se I. Sav, IV. save.

Saul, propr. [sau'v] om særlige forb. se u. Hattemager, I. Profet 1.1.

Sauvegarde, en. [sá(·v)ə]gærd(ə), -lgærd(ə)] flt. -r. (fra fr. sauvegarde, af fr. sauver, redde, sikre, og fr. garde (se I. Garde); jf. Salvegarde; især foreld.) sikkerheds-vagt, spec. (x) i fjendtligt land. Blich.(1920). VII.80f. XIII.94. Sauvegarde: — Salvegarde

— til Sikkerhed for Personer, Steder, Slotte . . eller øvrige Besiddelser i Fjendens Land, mod Plyndring, Requisition, Indkvartering og militær Magt eller Overlast. MilConv.VII. 259. om enkelt person: RichPet.Kingo.(1887). 49. uegl.: Winth.D.(1832).143. Den gamle Dame (fulgte) med som en Slags sauvegarde for sin Myndling. ESKram.GC.27. jf. Sauvegardebrev. RichPet.Kingo.(1887).48f.

I. Sav, en ell. (nu dial.) et (Esp.§115.3. 20) Flemlose. 118. Kort. 159 (Fyn, Bornh.). jf. SBloch.Sprogl.91). [sa'v] ell. (nu l. br. (glægs.) i rigsspr.) [sau'] (Filologmødet.1876.104. UnivBl.I.306. Arkiv.XII.358. jf. VSO.VIII. 1.sp.1. Bertels. Høysgaard.(1926).219). såv. Høysg.AG.35.48.136. (tidligere alm. skrevet Saug. Holb.Metam.85. Robinson.I.231. Kierke. VII.43. Harboe.MarO. VSO. Drachm.STL. 151. jf. MO.). flt. -e [sa'va, sj. 'sauv] (jf. Arkiv.XII.358) ell. (nu dial.) -er (2Sam. 12.31(1931: Savene). Holb.JH.I.346. LTid. 1738.475. OeconT.VII. Thorsen.74. Feilb.). (ænyd. glda. saw (Mand.214. Suso.97), sv. såg, no. sag, oldn. søg, mnt. sage (ohl. saga), holl. zaag, eng. saw; jf. ty. säge; besl. m. lat. secare, skære; jf. Saks samt II. Save, IV. save; muligtvis laant fra mnt. ell. gllholl. (se NysvSt. VII.211ff.))

1) redskab til sonderdeling (-skæring) af træ, ogs. ben, metal, sten olgn., i alm. be- 40 staaende af en med en række lænder (i den skærende kant) forsynet staalklinge, anbragt paa et haandgreb, i et stel (en stiling), en maskine-olgn. (dronningens hal) var af kostelige Stene, hugne Stene efter Maal, savede med Save (1931: tilsavet) indadtil og udadtil. IKg.7.9. Kan vel . . Saven trodse den, som trækker den? Es.10.15. (med) Skibs-Tømmermandens Saug . . savede (jeg) en stor Stang i tre lige Stykker. Robinson.I. 78. Saugen er døv, bider ikke mere. VSO. 50 *Imorgen er det Helligdag, | Saa hænger Saven paa sin Knag. Barneremser.(1867).8. Thaulow.Træ.(1912).166ff. Økse og Sav havde lyst op (: i skoven). Pol.1937.15.sp.3. spille paa sav (jf. u. Savblad) | file en sav (op), se file 1 (jf. offile). lægge en sav ud, se II. lægge 46.s. rundgaaende sav, se rundgaaende 2. billedl. ell. i sammenligninger: *Saa let som man det hule Træ | Med Sav kan 60 overskjære. Grundtv.Krøn.20. *(blæsten) hviner som Sav.Aakj.RS.16. *Dødens Sav.Ch Kjerulff.FE.233. || talem. musvitten filer (sin) sav (mod daarligt vejr), (jf. Savfiler 2; dial.)

om musvittens pibende sang (som varsel om daarligt vejr). Skattegraveren.1885.II.78. CREimer.NB.567. HeeAnd.AH.72. „det kommer an paa en retfærdig sav,“ sagde savskæren, se retfærdig 3. „Saugen maa smøres, hvis den skal skære,“ siges ordsprogsviis, istedetfor: man faaar ikke meget omsonst. VSO.

2) (nu næppe br.) især i flt., om savværk. (især om norske forhold). (to) i Stordals Præstegield . . beliggende Gaarde . . med tilhørende Saug. Stampe.II.325. Saug-Eierne . . have savnet (tømmer) til deres Saugers Drift. smst.IV.194. VSO.

3) om hvad der (i form) ligner en sav (1). jf. bet. 1: *De største Skibe . . | strander en gang omsider, | hvad enten nu Revlerens takkede Saug | eller Værfternes Øxer dem bider. Drachm.STL.151. spec.: 3.1) en (savgakket) spillepind i skrabnæsespil. Sal.*XXI. 644. jf.: (Skamlingsstøtten er) i sin oprejste Helhed at ligne med Saven i en Kæmpes Skrabnæsespil. Drachm.DL.82. 3.2) (især zool.) savlignende organ hos forsk. dyr. Udi Munden have (bremserne) en Snabel, og paa Siden ligesom 2 smaa Saug. LTid.1738.475. Bladhvepsenes . . Braad er en kort, dobbelt Sav. Lütken.Dyr.1388. især om savhajens ell. savrokkens forlængede, tandbevæbnede snude: 30 Schouw&Eschrichi.DP.12. DanmFauna.XX. 49. Sal.*X.666. 3.3) (jagl. ell. dial.) savtakket redskabsdel; paa aasen af en (hjul)plov: CDalgas.RibeAmt.(1830).113. tandhjul (stoppehjul) paa væverstolen (s underløbere): Feilb. OrdbS.(Lolland). || (ur.) i bornholmerur: den del af slagværket, som angiver time- 35 slagene.

II. Sav, en. se I. Save.

III. Sav, et. [sa'v, sau'] såv. Høysg.AG. 35. (vbs. til IV. save; ikke i alm. spr.) 1) savning; (et enkelt) snit med en sav. Høysg.AG.35. 2) (dial.) i forb. skære sav, 40 udsave (kævlér til) planker, brædder. Halleby. 79. OrdbS.(Møn).

Sav, i sgr. [sau-] især af I. Sav 1 ell. (tillige) af IV. save 1 (som jf. Sav-blok 2, -bord 1, -klods, -stok, -træ, -tømmer, -vare; ofte vekslede med formen Save-, s. d.); saaledes ogs. (foruden de ndf. anførte) i sgr., der betegner personer ell. anlæg, der er knyttede til tømmer savning (til dels af I. Sav 2), som Sav-arbejder, -dreng, -folk, -hytte, -mand, -mester ofl. -alger, en. [I.3] (-alk. Feilb.). (fisk. ell. dial.) aalejærn (alger) med savtakke- 50 de grene; savlyster. Krøyer.(Da.Almeenlæsning.1836.64). AJSmidth.FiskeriernesTilstand.(1859).29.

Savanne, en. [sa'vana] flt. -r. (ligesom ty. savanne fra sp. sabana; geogr.) især i flt., om store græsbevoksede sletter paa 60 udyrket land i tropiske egne med udpræget tørrid, ofte med krat og smaaskove (savannekrat, -skov). de tørre Savaner (paa Jamaica). Reiser.IV.508. HelgeKaarsb.HM.36.

Sav-arm, en. ☼ om (hvert af) de to (ved savbjælken forbundne) træstykker, der danner en savstillings endestykker. Haandgern. 29. Thaulow.Træ.(1912).167. **-bjælke**, en. 1) (jf. -bord, -klods, -træ, -tommer; nu næppe br.) bjælke til udsavning. Moth.S62. VSO. 2) ☼ en savstillings længdestykke, der

med de gaffelformet udskaarne ender omfatter savarmene. Haandgern.29. FagOSnedk. **-blad**, et. 1) ☼ tyndt staalblad med (sav-)tænder i den skærende kant; savkløve. Moth. S62. Hauch.MfB.179. Hannover.Tekn.246. i sammenligning: (kaarden er) saa takket som et Savblad.Baud.KK.44. den Røst skærer . . som et Savblad.ThitJens.SK.II.163. || om

savblad ell. (især) haandsav (stiksav), anvendt (af gaardsangere oln.) som musikinstrument, der i mere ell. mindre bøjet stilling stryges (paa rygkanten) med en violinbue. (et) Jazz-Orkester med en Janitsjar samt Saxofon og Savblad, der hulker og hyler sidste Fox-trot-„Slager“.ORung.(DanmHVC.110). Brodersen.T.19. 2) (zool.) del af bladhepsens æglægningssredskab (se u. -skede). Sal.III.92.

3) [I.3] (jf. -bladet; l. br.) savtakket blad (paa plante); spec. (herald.) som skjoldmærke. S&B. **-bladet**, adj. spec. [I.3] (jf. -blad 3; bot., l. br.) om plante: som har savtaktede blade. S&B. **-blok**, en. (i bet. 1 ogs. Save-. MO. Bl&T.). (ænyd. d. s. i bet. 2)

1) (jagl., dial.) d. s. s. -buk. Moth.S62. VSO. FrGrundtv.LK.46. Kværnd. 2) (forst.) d. s. s. -klods. ForstO. **-bord**, et. 1) (nu næppe br.) planke til udsavning ell. udsavet planke. Moth.S63. Landhuushold.III.397. VSO. 2) ☼

bord, der bærer træet under savning med rundsav oln. Thaulow.Træ.(1912).93. **-brod**, en. [I.3] (zool.) savtakket læggebrod. Frem. DN.673. Bergs.MS.*I.144. **-brug**, et. († Save-. Holb.DNB.38). ft. d. s. ell. (sj.) **-er**

(OecMag.III.177). (ænyd. d. s.; jf. II. Brug, spec. bet. 2.2 slutn.; især om norske (og svenske) forhold) (industriell virksomhed, knyttet til et) savværk. Holb.Berg.296. Suhm.I.213. den underlige Travlhed i Hammerværkerne og i de store Savbrug.Hauch.SK.9. Thaulow.Træ. (1912).108. jf.: *Savbrugs-Karle.Drachm. DM.161. **-bruger**, en. (især om norske (og svenske) forhold) indehaver, leder af et sav-

brug. ChrFlensb.DM.III.11. Luxd.Dagb.I. 249. VSO. MO. **-bue**, en. (jf. Buesav) ☼ (buedannet) savstilling. Moth.S63. Tekn.MarO. **-buk**, en. (Save-. MO.). (jf. -blok 1, -krykke 2, -lad, -stel 1, -stilling 1, -stol og I. Buk 3(2); jagl.) et i alm. af to forbundne

krydstreer bestaaende underlag, hvorpaa et træstykke hviler under gennemsavning (paa tværs). Moth.S63. VSO. Budde.TreSmaafor-tællinger.(1881).132. ForstO. (dial.) om et enkelt af de to kryds (ben): FrGrundtv.LK.46. || et (ved løvsavning anvendt) underlag, bestaaende af et (kløftet) bræt, der fastspændes paa en bordplades kant. Værkt.68. **-bælg**,

en. [I.3] ☼ bælgplanten *Biserrula pelecinus* (hvis bælg har savtaktede rande). Drejer. Foderurter.(1837).201. ☼ **-dannet**, part. adj. (jf. -formet, -takket) som ligner en sav(s tænder). VSO. MO. **-dup**, en. (jf. -knap, -krykke 1 og I. Knibe 2.1 slutn.) ☼ en i sav-

armens nedre ende stiddende (drejelig) (træ-)tap, hvori savkløven (angelen) er fastgjort. Haandgern.29. Thaulow.Træ.(1912).166. I. **Save**, en. (Sav. HaveD.(1762).122. Tonning.NorskFlora.(1773).96). (ænyd.sav(e), æda. (best. f.) safæn (AM.), sv. sav(e), no. save, oldn. safi; jf. Sæve; besl. m. II. sabbe, Saft; nu kun dial.) (om foraaet opstiggende) sajt i voksende træ (spec. mellem bark og ved). KSelskSkr.XI.417. VSO. MDL. Esp. 287. Feilb.

II. **Save**, en. (glda. sawe, /sv. saghi; muligvis besl. m. lat. secare, skære; jf. I. Sav samt Kødsave og Seje; nu kun dial.) muskel-fiber; kødtrævl; ogs.: blodigt kød (paa levende skabning). Moth.S64. Esp.287. III. **Save**, en. se Saga.

IV. **save**, v. [ʃa:və] ell. (nu l. br. i rigsspr.) [ʃsauə] (jf. Arkiv.XII.346). (tidligere alm. skrevet sauge. Holb.NF.(1728).I.39. Hal-lager.111. Kierk.VII.43. VSO.). **-ede**. vbs. **-ning** (Moth.S64. VSO. MO. Scheller.MarO.), jf. III. Sav. (ænyd. glda. sawe (Mand.214. Suso.97), sv. såga, no. sage, oldn. saga, mnt. sagen (nht. sägen), holl. zagen, eng. saw; af I. Sav (1))

1) skære med en sav, især ved at føre (trække) den frem og tilbage. 1.1) i al alm. Moth.S64. Naar man vil sauge, gjelder det om ikke at trykke for stærkt paa Saugen. Kierk.VII.43. *(soldaterne havde) slidt hele Natten derude | med Gravning og Savning (: af isen paa Slien).Rørd.GK.27. Savtænderne sløves mere ved Savning i Metal end ved Savning i Træ.Hannover.Tekn.247. || save (for, (jagl.) paabegynde en savning (til sikring af endelig savning paa rette maade). FagOSnedk. || save for føde, (jagl.) ved gennemsavning af vandret liggende Brædder føre saven omtr. lodret op og ned. FagOSnedk.

1.2) m. obj., der betegner det materiale, som saven føres ind i ell. (især) igennem (paa et ell. flere steder), ogs. spec. som udtr. for deling i de til brugen passende stykker (som brændsel oln.). save Træe.Pflug.DP.1117. Robinson. I.78(se u. I. Sav 1). Bløde Metaller, som Bly, lade sig let sauge.VSO. Buchh.UH.69. alle Slags Lovtræ i Bjælker og Blokke saavel som i savet Tilstand.Pol.**/1924.13.sp.6. han savede sig (slem) i den ene finger | (sj.) som udtr. for tortur, dødsstraf: De blev stenede, savede (1819: giennevsagede) . . dræbtes ved sverd.Hebr.11.37(Chr.VI). Høysg.S.264. || (jf. gennem-, op-, oversave ofl.) i forb. m. adv. David . . loed (de fangne fjender) sauge tvært over.Holb.JH.I.346. Caligula (domte) nogle Mennesker at bliive savede igennem. OBloch.D.*I.317. Gamle Tjørnehække, der er blevet for høje og . . aabne forneden, saves

ned. *Hjemmet*.¹/_{1930.28.sp.1.} save en fjæl igennem (paa langs), over (paa tværs) | || (m. overgang til bet. 1.3) i forb. save brænde, (jf. I. hugge 1.2, V. kløve 1.1) især om sønderdeling af træ til brændsel (kækelovnsbrænde). Brændets Saugning og Hugning. *MR.1856.167.* *Save, save Brænde! *Børneremser.(1867).* 8. jf.: Den unge Dame løb og holdt en ung Herre i Hænderne; det saa ud som de løb og legede: Save, save Brænde! *AndNr.DM. V.188.1.3* m. obj., der betegner det (ved savning) frembragte. Savede Saar (o: i træer) glattes efter med Kniv. *Haven.1928.15.sp.2.* Savning af Slidser. *FagOSnedk.173.* save en fure, en indskæring | save hul (i et bræt, paa sit tøj, sin finger) | save ild, se I. Ild 2.1. || om fraskillelse (af en del af materialet), fremstilling ell. tildannelse (af en brugsbestand oln.). *IKg.7.9* (se u. I. Sav 1). *Kun et sauet Bræt | Sig sommer den mekanisk knap tilmaalte Form. *Oehl.Bidr.II.13.* Anders Hugger . . savede brædder og bjælker til det ny svinehus. *Hjorto.Kr.18.* save brænde, se bet. 1.2 slutn. især i forb. m. adv. ell. præp. (af ell. fra oln.): Hand har et par Legger, som ikke er for lange hvile, hvis der var bedre Legger udi det heele Herred, lood hand sauge sin Been rigtig af. *Hob.HP.I.4.* (hyttens) Vægge murede han af Kalksteen, som han saugede af Klippen. *Blich.(1920).XIX.137.* Bilen knustes (af toget), Chaufføren maatte saves ud af Førerhuset. *JernbaneT.¹/_{1935.9.sp.1.}* save benene af (et slaget dyr) | save benet fra (stegen) | talem.: save den gren af ell. over, som man selv sidder paa, se sidde.

2) m. videre anv. 2.1) (især ☐) i al alm. om (resultat af) virksomhed, der minder om savning, især (successiv) gennemtrængen, sønderdeling oln. (især uegl.). Søren bliver omtrent savet midt over af (ei) Næs. *GSchütte.HH.105.* en Elv, som . . i Aartusinders Løb havde „savet“ sig ned gennem Klipperne. *Pol.¹/_{1920.9.sp.5.}* uden at tilsigte det savede han flittigt løs paa sin Plejesøns allerede godt stækkede Haab til Fremtiden. *Bers.G.196.* jf. bet. 2.3: Sådan (o: monotont, ligesom messende) savede han sig . . gennem hele den lange Prædiken. *Rør.LB.73.* Jeg hører Leen save sig gennem Kornet i bløde, sindige Hug. *Bønnelycke.(BerlTid.¹/_{1922.Aft.5.sp.5.}* 2.2) spec. som udtr. for gentagen bevægelse frem og tilbage med armene (hænderne). *Halleby.234.* om voldsom gestikulation: Sauger . . ei Luften af for meget med Jeres Haand. *Foersom.Hamlet.105.* jf. *FruHeib.EtLiv.IV.97.* især om kraftig (brutal) trækken i tommen, hvorved bidset føres (slides) fra den ene side til den anden i hestens mund: (hesten) blev savet i Munden af Rytterens hele Magt. *Blich.(1920).XXV.116.* *FrPoulsen.VN.19.* *AStrom.O.32.* 2.3) (især ☐) om gentagen lyd, der minder om savning (i træ). Inde ved Siden af os er der en meget syg

Patient . . vi hører Aandedrættets savende Snorken. *Jørg.Liv.VII.42.* (indaandingslyden hos en hest, der er strubepiber) bliver snorkende, hvæsende, pibende, fløjtende eller savende. *LandbO.IV.414.* Kun Slædemedernes Saven over den frose Sne høres. *Ehrener Kidde.(FyensV.¹/_{1921.2.sp.1.}* Knirkene (o: fra gyngen) . . savede. *ErlKrist.BT.57.*

Save-, i ssgr. især (i alm. som sideform til Sav-) af (I. Sav og) IV save 1, se u. Sav-blok 1, -brug, -buk, -grav, -hul, -lad, -maskine, -mel, -mølle, -spaan, -tand, -æg samt Savstilling 3; saaledes ogs. Save-arbejde, -løn ofl.

savelig, adj. [ʼsʰʌvøli] (af IV save 1; jagl.) som kan (gennem)saves, er (vel) egnet til at (gennem)saves. *Bl&T.* jf. Savelighed. *Sal.¹XX.1019.* *Suenson.B.II.237.*

sav-falden, part. adj. (jagl.) om savet træ (brædder, planker), der sælges, som det falder fra saven: usorteret. *Suenson.B.II.149.* *FagOSnedk.* **-fil**, en. 1) ☉ (trekantet) fil til opfling af savtænder. *vAph.(1759).* *MR.1850.84* tvl. *FagOSnedk.2)* (dial.) ☉ d. s. s. -filer 2. *Skattegraveren.1886.I.78.* **-filer**, en. 1) (l. br.) person, der filer save op. 2) (jf. -fil 2, -fugl, -skærer 3, Filefugl og I. Sav 1 slutn.) ☉ musvit, *Parus major.* *Sal.¹XVI.859.* *Seier.BornholmsFugle.(1932).195.* *StudierDahlerup.152.* jf. II. Sav 1 slutn.: *En blaavinget Mejsle savfiler mod kommende Regne. *KWiinstedt.Vejene.(1914).22.* **-fil(e)klo**, en. ☉ filklo, hvori savblad spændes under opfling ell. udlægning. *Thaulow.Træ.(1912).84.* *FagOSnedk.* **-fisk**, en. [I.3] ☘ dels om mindre fisk (jf. -laks), som tangsprællen *Centronotus* (hvis rygfinne består af korte, spidse pigstraaler). Feilb. dels om større fisk, som savhaj (*Cuvier.Dyrhist.I.343.* *VSO.*) ell. savrokke. *Moth.Conv.S104.* den afbrudte Tand af en Savfisk. *Hauch.GM.53.* *HCAnd.(1919).V.260.* *Krøyer.III.1023.* *Bøp.III.510.* † **-flue**, en. [I.3] d. s. s. -hveps. *Amberg.VSO.* ☐ **-formet**, adj. d. s. s. -dannet. en Alperkæde med savformede Toppe. *HCAnd.(1919).IV.57.* *LandbO.IV.281.* ☐ **-formig**, adj. d. s. Bladene af denne Egeart ere . . paa Randen dybt saugformigtandede. *JFBergs.G.76.* *VSO.* *Sk&B.* **-fugl**, en. (dial.) ☉ d. s. s. -filer 2. *Skattegraveren.1887.I.65.* Feilb. **-fure**, en. (jagl.) fure, som frembringes ved savning, og som saven bevæger sig i. *OpfB.¹VII.180.* **-føring**, en. (jagl.) maade at føre saven paa. *Snedkerlærningen* har en god Savføring. *FagOSnedk.* **-gitter**, et. (jf. -ramme) ☉ ramme i gitter- ell. rammesav. *NordConvLex.V.193.* **-grav**, en. (Save-. *Halleby.38.*) (jf. -grube, -hul, -kule; især foræld.) gravet fordybning i jorden, anvendt ved gennemsavning (paa langs) af svært tommer (kævler), idet dette lægges hen over graven, og (lang)saven føres af en arbejder oven paa lømmeret og en anden

nede i graven. der (kom) en Skovvogn med en stor Egekjævla, der skulde til Saugraven. *Blich.* (1920).XXVI.5. *Wagn.Tekn.*475. *Fleuron.SK.*88. **-grube**, en. (l. br.) d. s. S&B. **-gylte**, en. [I.3] (jf. Gylte 3) \times læbefisken *Crenilabrus* (med savtakket forgøllelaag). *Krøyer.I.*521. *DannFauna.XI.*133. Savgylt. *Brehm.DL.*II,1.141. **-haj**, en. [I.3] (jf. -fisk) \times haj af familien *Pristiophoridae* (hvis snudebrusk er forlænget til et sværdformet blad med tænder langs begge rander). *VSO.* *DannFauna.XX.*78. **-hjul**, et. (nu næppe br.) \odot et med savtænder forsynet hjul i savmaskine. *StBille.Gal.I.*73. **-hornet**, adj. [I.3] (zool.) om insekt: som har savtaktede (kamformede) følehorn. *LandbO.IV.*281. **-hul**, et. spec. (nu næppe br.) d. s. s. -grav. *Save-OceanJourn.*1757.446. **-hveps**, en. (-hvepspe. *VSO.*) [I.3] (jf. -flue; zool.) insekt af familien *Tenthredinidae*; bladhveps. *Funke.* (1801).I.472. *Bergs.MS.*320. \parallel ogs. som fællesbetegnelse for familierne blad- og træhvepse, *Sessiliventres*. *Boas.Forstzool.*408. **-klinge**, en. 1) \odot savblad (især i arm-, bue-, løvsav). *TeknMarO.* *FagOSnedk.* 2) (zool.) del af bladhvepsens æglægningssredskab (se u. -skede). *Sal.III.*92. **-klods**, en. (jf. -blok 2, -bord; forst.) om (del af) træstamme olgn. (klods-træ), der skal opskæres til planker ell. brædder. *ForstO.* *Land-ogSkovbrugsbladet.*27/11 1911.I.sp.3. *Suenson.B.II.*18. **-klør**, en. (jf. I. Kløver 2 og Kløvertang) \mathcal{Q} d. s. s. -tang. *Fedders.S.I.*200. *Rostr.Flora.II.*310. **-knage**, en. spec. (jf. -krykke og I. Knag(e) 4; \odot) om haandgreb paa (stik)sav. *TeknO.* **-knap**, en. \odot d. s. s. -dup. *Haandgern.*218. *FagOSnedk.* **-krykke**, en. 1) (jf. I. Krykke 1.1 slutn.; dial.) haandtag paa sav. *OrdbS.*(Falster). 2) (jf. I. Krykke 1.8; nu næppe br.) d. s. s. -buk. *Moth.S63.* **-kule**, en. (især dial.) d. s. s. -grav. *AarbVejl.*1922.186. *Bornh.HaandvEr.*80.

Savl, en. (*Moth.S23.* *JCLange.B.*148. *VSO.* *FlensbA.*14/1.1925.5.sp.5) ell. (nu alm.) et (*Høysg.AG.*37. *vAph.BO.*89. *Hallager.*3). [sau'l] (nu sjældnere *Sagl.* [sau'l] *vAph.Nath.* VII.32. *Hallager.*3. *VSO.* *Mo.* *MylErich.*VJ. 192. *Bergstedt.*A.73. jf. sågel. *Høysg.AG.*37. *Rietz.*564 (skaansk). — nu dial. *Sæg(e).* jf. *Moth.S23.* *NvHaven.Orth.*154. *Feilb.*) (ænyd. sågel, sågel, jf. æda. saklæ, savlen, savl (*Harp. Kr.*191), sv. dial. sakkel, savl, sakka, grums, bundfald; til savle (1); jf. savlet) (slimet) mundvand (spyt), der danner sig i rigelig mængde (hos dyr ell. især mennesker, spec. smaabørn), især saaledes, at det (hos børn, syge, berusede, alderdomssvækkede olgn.) flyder ud af munden (i striber ell. slimede traade). *Moth.Conv.S7.* Synker Barnet en skarp Savl, saa faaer det en for stærk og farlig Dyrkløb. *JCLange.B.*148. Saglen hængte ham om Munden. *VSO.* Spyt og Savl dryppede hende ned fra Hagens lange Skjæggetraade. *Pont.S.*57. Han blev ved at tale med . . Savl om

sin tandløse Mund. *CEw.PJ.*40. m. h. i. dyr: *VSO.* (flodhestens kæber) skurede frem og tilbage og Savlet randt fra Mundvingene. *KLars.Ci.*55. En lille . . Kalv stod paa Plænen, Savlet hang i Traade fra den bløde Mule. *ThiJens.J.*16. \parallel uegl. ell. i sammenligning, alle de fede Ord, der flød som Savl fra Barnegummer. *E.Erichs.S.*284. (hans) Mund stod i ét Savl af Eder. *OlesenLøkk.KB.*240. **Savl-**, i ssgr. se Savle-.

Sav-lad, et. (*Save-*. *MO.* *Schand.Fort.* 65. *Wied.LO.*22). (ænyd. d. s.; jagl. ell. dial.) lad (III.4.1), hvorpaa tommer lægges under gennemsvævingen; ogs. d. s. s. -buk. *Moth.S63.* *VSO.* *Jørg.Liv.VII.*138. *FrGrundtv.* LK.270. Niels Røgter valser med . . han ligner et Savelad i Bukser, saadan skræver han af. *Wied.Da.*255. **-laks**, en. [I.3] \times karpelaksen *Serrasalmo*. *Brehm.Krybd.*327. *Sal.*2 XIII.630.

savle, v. [Isaulø] (nu sjældnere sagle [Isaule] *Moth.S23.* *Frank.SM.*1809.150. *VSO.* *Kierk.P.VIII.*1.47. *MO.* *MøllH.*V419. *Drachm.DJ.*1.239. *JVJens.Aa.*44. *Feilb.III.*169. *Esp.*§106.3. — nu dial. søgler (segle). *Moth.S23.* *JGERichsen.Medicament.*(1765). 26. *Skjoldb.PerHolt.*(1912).9. *KBecker.S.I.*54. *Feilb.III.*719. jf. *NvHaven.Orth.*154). **-ede**. (ænyd. sågle, søgler, æda. saklæ (*Harp.Kr.*188), sv. dial. sakla, sagla; rimeligvis til sv. dial. sacka, (bringe til at) synke sammen ell. ned, om vind: lægge sig, no. dial. sakka, synke, blive lavere, holl. zacken, synke, aftage, mnt. (sik) sacken; se sakke; jf. Savl og savlet)

1) frembringe mundvand (savl) i rigelig mængde, saaledes at det flyder ud af munden. 1.1) i egl. bet. \parallel om personer (syge, berusede, tandløse olgn.), spec. smaabørn. *Moth.S23.* en finned Næse, en savlende Mund. *Ev.*(1914).IV.288. Hvor manges dansk Fraadser sagler ikke blot ved Navnet: Fladstrandske Østers? *Frank.SM.* 1809.150. Frembring (ved forstillelse) en vis vammel quasi-Elskov . . lad hele Deres Opræden være ligesaa ubehagelig, som det er at see en Mand savle. *Kierk.III.*183. et saglende Diebarn. *Drachm.VD.*172. han taber Mundvandet, savler ned ad sig. *JVJens.TL.* 111. S. (o: et spædbarn) savler for Tænder. *VilhRasm.BD.*13. (sj.) m. subj.-skifte: fra hans Mundvige savler Skraatobakssøvsen. *LindskovHans.NH.*97. \parallel om dyr. Beretning om *Qvægsygens* Indpodninger. (1775).15. *MøllH.*V419. (jagthunden) savlende Tunge hængt ned. *Bogan.I.*156. *Kalven saglende sin Mule væder (o: lader drikkevand og mundvand drive ud af munden). *Aakj.RS.*137. en Masse frisk Fært . . fik (ulven) til at sagle. *JVJens.NG.*151. 1.2) uegl., især som udtr. for brug af mange ord, sød, vammel tale, ros olgn. (jf. oversavle). disse saglende Præster forvandle Gud til Slikkerie og Maaneskin. *Kierk.P.* VIII,1.47. de nationalliberale . . savler over

os med deres forlorne Patos. *Hørup.I.36.* (*ridderdigtene*) blev til fade, kedsommelige Kunderprodukter, der savlede Masser af Vers frem. *GBang.EK.I.174.* (*han*) savler . . Forbandelser ud. *OlesenLøkk.KB.243.* nu tilbragte de (*lærde*) deres Dage med at . . visse deres Studenter i Søvn med deres savlende og blegsoittige Forelæsninger. *Pol.²⁷/1928.19.sp.3.* *jf.*: „Saul, du savler“ . . „Ja, jeg skal sagle Jer, min Herre, skal jeg!“ *Bredahl.LO.69.*

2) (*haandv. ell. dial.*) om skærende redskab (*saks, le, hakkelsekniv* oln.): *skære daarligt, saaledes at (dele af) det materiale, der skulde overskæres, bøjes om af redskabets æg, hænger bøjet ned (i trævler* oln.). *Haandv.259. OpfB.⁴III.35. FrGrundtv.LK.108. Feilb. OrdB.S.(Sjæll.,Fynofl.).* || ogs. (*dial.*) om et knippe halm oln., hvis løse straa ikke er fjernet. *OrdB.S.(Sjæll.).*

3) (*dial.*) bevæge sig ell. arbejde langsomt. *MDL.466.694.*

Savle-, i ssg. (ogs. *Sagle-* (se *VSO. MO.*) ell. *Sagl-*). — *dial. Sægl(e)-*, se *Feilb.* (*nu især dial.*) af *savle* (*i formen Sagl-* ogs. af *Sagl* (*Savlj*)). † **-aare**, en. spytktirtels udførselsgang. *Sagl-*: *Moth.Conv.S8. VSO. -dug*, en. d. s. s. -smæk(ke). *OrdB.S.(Langeland ofl.). Sagle-*: *VSO. MO. Sagl-*: *Moth.S23. Sægle-*: *Feilb. Kværnd. -fisk*, en. (*nu næppe br.*) † d. s. s. *Savler 2. Sagl(e)-*: *vAph.(1759).383. sa.Nath.VII.32. -gris*, en. om savlende person (*barn*); uegl. (*om solen, som er dækket af regnskyer*): *Kierk.XIII.475. -hoved*, et. d. s. s. *Sagle-*: *Kierk.VII.371. -klud*, en. d. s. s. -dug. *OrdB.S.(Langeland ofl.). Sagl(e)-*: *Moth.S23. VSO. -klæde*, et. d. s. *Sagl(e)-*: *Moth.S23. VSO. -mund*, en. savlende mund. *Sagle-*: *Bergstedt.J.161.* || (*jf. -gris*) om person. *Sagl(e)-*: *Moth.S23. VSO.*

Savler, en. 1) (*nu sj.*) person, der savler. *Sagler*: *Moth.S23. VSO. Sægler*: *Moth.S23. 2)* (*jf. Savlefisk; nu næppe br.*) † den alm. tangspræl, *Centronotus gunellus* (hvis hud afsondrer en slimmasse). *Sagler*: *vAph.Nath.VII.32. VSO.*

Savle-skæg, et (*VSO.*) ell. en. (ænyd. sagleskæg) person, der savler. *Tychon.Vers.241. Sagl(e)-*: *Moth.S23. jf. NvHaven.Orth.154. Sagel-*: *PoulPed.DP.35. Sægle-*: *NvHaven.Orth.154. Feilb. -smæk(ke)*, en. (*jf. -dug*) hagesmække til (*savlende*) smaa børn. *OrdB.S.(Sjæll.ofl.). jf. Kl.12.²⁷/1906.1.sp.3. Sagle-*: *Davids.B.I.19. NPWiwel.R.253. Sægle-*: *Feilb.*

savlet, adj. [*saulet*] (*saglet* [*saqløt*]). (*af Savl* (*Sagl*); *nu l. br.*) *flugtig af savl; savlende. Sagledt* (ell.) *Sægledt. Moth.S23.* *Manden væmmes | Ved Sukker i en savlet 60 *Barnemund. Oehl.PSkr.II.344.* || (*dial.*) om korn, hø: *let flugtig. OrdB.S.(Fyn).*

Savle-tud, en. om savlende person (*barn*). *Sagle-*: *vAph.(1759).383. VSO.*

-urt, en. (*nu næppe br.*) † *matrem, Chrysanthemum parthenium Bernh.* (hvis skarpe saft fremkaldt rigelig spytudvikling). *Sagl(e)-*: *Moth.S23. VSO. -vorn*, adj. tilbøjelig til at savle; savlende. *sagl-*: *Moth.S23.* || uegl. (*jf. savle 1.2*). Den gode, danske, savlevorne „Respekt for andres Meninger“ har han aldrig kendt. *Hørup.I.219.*

Sav-lyster, en ell. et (*Fiskeriudv.* (1874). *Bilag.II.16*). [*1.3*] (*jf. -alger; fisk.*) *lyster med savtakkede grene (mods. Piglyster). Thyreg.UdvFort.II.237. LovNr.56²/1888.§12. Frem.DN.115. -lægger*, en. ⚙ d. s. s. -udlægger. *Kaper.² -maskine*, en. (*Save-*). *OpfB.⁴IV.664. Sal.²XX.1019.* ⚙ *maskine til savning med klinge(r) i blad-, skive- ell. baandform. Holst.R. OpfB.²II.84. -mel*, et. (*Save-*). *Halleby.79.* (*fa-gl. ell. dial.*) (*fint*) savsmuld. *Moth.S63. Junge. Wagn.Tekn.530.*

-muskel, en. [*1.3*] (*anat.*) savtakket rygmuskel, *Musculus serratus. Myol. (1791).16. Panum.525. -mølle*, en. (*nu sj. Save-*). *JacBircherod.R.31. OeconT.V.83. Bl.&T.*) (ænyd. d. s.) et ved heste-, vind- ell. (især m. h. t. norske og svenske forhold) vandkraft drevet anlæg til savning, især af træ (sawværk). *Udi (Frederik I.s) Tid* blev . . de første Saug-Møller indførte udi Norge, som drives med Vand. *Hobb.DH.II.272.* de Saug-Møller, hvorpaa baade Træe og Mar-mor skières. *LTid.1738.239. Hauch.RF.I.71. OpfB.⁴III.53. i sammenligning: Trold-Gubben fra Dovre . . kunde fortælle . . det var ligesom Saugmøllerne gik. HCAnd.(1919).II.171. -møller*, en. (*l. br.*) leder ell. ejer af en savmølle. *Funke.(1801).II.624. Bornholms Vejviser.1933.II.146.151.*

I. Savn, en (*Moth.S65. Gravl.N.107*) ell. (*i rigsspr. nu kun*) et. [*saun*] *Høysg.AG.34. ft. (⊕) d. s. (Grundtv.Udv.V.34. Mynst. Præd.I.526. MO.) ell. -er* (*TBrumn.VII.0*). (ænyd. (en) savn, no. savn og sagn, *jf. sv. (og no. dial.) saknad, oldn. saknaðr samt oldn. sakni, skade; dannet til II. savne* (efter *Gavn — gavne*); *jf. Af-, Eftersavn*)

1) (*uden for enkelte udtr. især ⊕*) svarende til II. savne (1 og 2), som udtr. for et personligt (følt) forhold: *det at savne. 1.1)* (*uden skarp adskillelse fra bet. 1.2*) som udtr. for ydre forhold: (*tilstand ell. forhold, der paa følelig maade er præget af*) *fraværelse af noget ventet, ønsket ell. nødvendigt. Moth.S65.* *ei skal den Spæde, som laller sit Savn (⊖: *tabt af den i kampen faldne fader*), | Forbandeden Dag, vi velsigne. *Rahb.Tilsk.1801.240.* *Saa siig mig dog nu, hvad er dit (⊖: *en fangen ravns*) Savn? | *Dine Miner ere saa sure. Winth.SS.33.* *Styrk dig en Gang i Savnet, | *Homo sapiens!* *JVJens.Di.²132.* afhjælpe, efterlade et savn | *til II. savne 2.s:* *Æd dit Brød i Ansigts Svæd . . | *Største Flyd har mindste Savn. Grundtv.PS.VI.257.* *Cynicis-men nyder Savnet, Manglen. Kierk.XIII.264.* *sin Femdalerseddell . . | *den hans gamle*

Moster med eget Savn | havde givet ham med fra Kjøbenhavn. *Rich.VH.96.* for at spare nogle Øre om Dagen paalægger han sig selv Savn. *KBirkGrønb.SF.197. spec. (til II. savne 2.2-3; især relig.) om den timelige tilværelse, jordelivet(s trængsler):* *Moderen tiidligt vant til Livets høieste Qvemme, | Snart hensegnede under Byrden af alle dets Savner. *TBruun.V100.* *Jeg (o: *Wiedewelt*) gaar hen, hvor der er intet Savn (o: *dør*). *Oehl.PSk.r.1.198.* *I Savnets dunkle Skygger | En liden Stund jeg boer. *Ing.RSE.VII.88.* || (*jf. bet. 1.2*) i *forb. m. bet.-bestøgtet subst. (sorg og savn olgn.)*. *Tryk jeg ta'er, hvad Jorden rækker | Mig af Bitterhed og Savn. *Rosing.SS.14. JHelms.S.1.* || *m. præp. af ell. (nu næppe br.) gen., til betegelse af den ell. det savnede.* *Stort er dit Savn og dybt din Bortgang saarer. *Trojel.II.91.* *de hede Taarer rinde | Ved Savnet af de svundne Dages Lyst. *Lund.ED.163.* jeg glæder mig ved Stephanæ og Fortunati . . Nærværelse; thi Eders Savn (*Chr.VI:* det, hvori jeg savnede eder; *1907:* Savnet af eder) have de erstattet. *ICor.16.17.* Hvem vil hendes Savn gaae mere ud over end over mig? Jeg vil savne hende i enhver Krog. *Gylb.VII.113.* (*hun*) gav sig til at tale om Vejret, om det begyndende Savn af Regn for Græssets . . Skyld. *Pont.Muld.257.* || (*jf. I. Mangel 1.3; sj.*) svarende til II. savne 2.3, *m. præp. paa.* Mangt et godt Smørbrød fik hun af Maren, der ikke havde Savn paa Føden. *HCAnd. (1919).V290. 1.2) følelse, fremkaldt af savn (1.1).* *Moth.S65.* dine Længsler kunde ikke stilles, dine Savn ikke slukkes. *Mynst.Præd. I.526.* i denne sin Nød (*erindrede hun*) med dybt Savn . . sin Bestemoder. *Gylb.Novel. II.56.* det Behagelige har som forbigangent . . en Ubehagelighed i sig, hvorved det kan vække Savnet. *Kierk.I.266.* Et tungt, bittert, smerteligt Savn. *MO.* *jeg følte, at mit Savn var stilt, | om Du mig havde kjær. *Ploug.NS.148.* *Graaet, med Havets Salt i sit Haar | og stum af Savn | vender han (o: *Columbus*) bort fra den østlige Vej | sin Snækkes Stavn. *JVJens.Di.21. spec. i forb. føle savn: Heib.Poet.IX.23 (se føle 4.2).* ikke blot Den føler Savn, der attraaer Noget, han ikke har, men ogsaa Den, som onsker den fortsatte Besiddelse af hvad han har. *Kierk.VII.100.* *Pigen Hua Ling følte Savn. *TomKrist.P.92.* || (*jf. bet. 1.1*) i *forb. m. Sorg olgn.* *vil du være fri for Savn og Sorg, | Da maa du Intet elske her paa Jorden. *Bødt.D.(1870).233.* *To føle Dæmoner | Mig knuge i Favn, | Een kalder jeg Længsel, | Een kalder jeg Savn. *Winth.SS.46.* *Ak, kjæreste Hr. Guldmed, | jeg har kun Sorg og Savn. *Høedt.LG.3.* || *m. præp. af ell. (tidligere) objektiv gen.* *Jeg . . smelter hen | I Savn af fordums Dage. *Staffeldt.177.* *Der boede en Keiser i Frankenland, | Endnu man føler hans Savn. *PFaber.VV41.* || (*l. br.*)

om person ell. ting, der savnes (*dybt*). *Er det ei stort, | At være Jordens Savn, | Og blot (*ved sin død*) at have vakt erkjendelig Taare? *Thaar.ES.328.* Tyskerne vurdere (*skønheden*) saa højt, fordi den er deres Savn. *Brandes.B.54.*

2) (*nu l. br.*) svarende til II. savne 3: *mangel (1.1); m. præp. (af) ell. (tidligere) objektiv gen.* *Af Moraler Stykket er pære fuld, | Humanitet, og Dyd og Gavn | og frem for alt Poesiens Savn. *Oehl.Digte.(1803). 241.* *See nu, hvor Folket straffer | Dit Savn af mandig Dyd. *PMøll.ES.I.103. smst.II.181. 197.* I Savn af en Forlægger maa Udgifver . . lade sin (*bog*) gaa ene ud i Verden. *Budstikken.1878.86.* hans triste Pensionatsværelse, der paa Grund af Ophobning af Bøger og Savnet af Reoler mest lignede et Pulterkammer. *Pont.H.122.*

II. Savn, en, et. se Sagn.

Savn-, i sgr. [Isaun-] (o, nu l. br.) af I. Savn 1.

I. savne, v. [Isauna] -ede. (*æda. saunæ (AM.), sv. no. dial. samna, oldn. safna; af sam-, som sideform til samle og sanke; nu kun dial.) samle (op, sammen).* *Moth.S64.* paa en Dag alleene døde (o: *af pest*) 20000 som mand dog paa Gaderne ey kunde savne. *Pflug.DP.983.* || *spec. som udtr. for at samle soldater, dyr olgn. for at holde tal paa dem.* *Moth.S64. Feilb.* || savne over, (*ved tælling, eftertanke*) skaffe sig overblik over (om man har, hvad man skal bruge olgn.). *Moth.S65. VSO.* Naar Bryllupsdagen nærmede sig, skulde der savnes over, hvad man skulde give i Send. *SprKult.II.99. Feilb.*

II. savne, v. [Isauna] -ede ell. (*nu dial.*) -te (*EPont.Atlas.I.419. jf. Feilb.*). *vbs. -ing (s. d.), jf. I. Savn. (glda. æda. saknæ, sagnhæ, saunæ (DGL.II.335. Cambr.), sv. sakna, no. savne og sakne, oldn. sakna; til glda. sakæ, skade, mangle, æda. sakæ, anklage (DGL.I.721), oldn. saka, anklage, skade (jf. Sag) || hovedbet. er nu bet. 2.2 || mods. II. mangle (1) indeholder savne i sin alm. (normale) anv. (bet. 1-2) forestillingen om en erkendt (konstateret) ell. især (alvorlig) følt mangel (fraværelse (tab) af noget ventet, ønsket, nødvendigt); se videre PEMüll.*400. MO. Levin.KS.82f.)*

1) *m. h. t. noget forsvundet, bortkommet olgn.: erkende, konstatere fraværelsen af noget (især noget nyttigt, værdifuldt olgn.), hvis tilstedeværelse var ventet, betragtet som naturlig, selvfølgelig ell. ønskelig; ikke (længere) have hos sig, til sin raadighed olgn.; til dels (m. overgang til bet. 2) m. bibel. af beklagelse. (Saul) søger efter mit Liv . . lad mig fare, at jeg kan skjule mig . . Dersom da (kongen) savner mig, saa siig: David begjerede . . at han maatte løbe til Bethlehem. ISam.20.6. vi savner en Act, og jeg har en af Musicanterne mistænkt derfor (o: *for at have taget den*). *Holb.UHH.Prol.3se.**

Jeg er saa bange, at det varer for længe, og at min Far savner mig i Huset. *sa. Masc. III. 1.*
 *det er et Skaar i Dagens Glæde | At savne jer blant vore gamle Venner. *Thaar. PB. 38.*
 Det er ikke for den ubetydelige Værdies Skyld, at jeg forlanger mit Armbaad af Dem, men det vilde forarsage mig store Ubegageligheder, ifald det blev savnet. *Heib. Poet. VI. 283.* To Mandspavner (*kom*) Kl. 7 $\frac{1}{2}$. . . for at betle . . . Et Kvarter efter savnedes Cyklen. *Politik. 1 $\frac{1}{2}$ /1925. 4.* „hvad ser du efter?“ — „jeg savner (\varnothing : *kan ikke finde*) min papirkniv“ | *jf. bet. 2.1 og 3.1:* til vor Beklagelse har vi i længere Tid savnet Ordren fra Dem. *Ludv. || spec. (især \times) m. h. t. person (soldater, passagerer olgn.), om hvem der (efter et slag, et forlis olgn.) intet vides; især i part. savnet (i flt. savnede, i tabsliste, mods. faldne, fangne og saarede).* Vort Tab var . . . 82 saarede . . . 145 fangne og 91 savnede. *MGiorup. Dybbølstillings Forsvar. (1889). 28.* Savnet Skib. *Scheller. MarO. tidligere ogs.: miste.* Udi denne storm bleve saunede paa de Danske side Oberste A., Major F. (*osv.*) *Holb. DNB. 455.*

2) med beklagelse, med (varig) følelse af ubehag, sorg olgn. erkende, føle fraværelsen af noget ventet, ønsket eller nødvendigt (som man ikke længere har eller endnu ikke har faaet); ogs.: længes (inderligt) efter; ønske sig; attraa; trænge til. 2.1) i al alm. *O søger Naadens Stand, | En hver, som Naade savner. *Brors. 231.* *Ty vi ei til hendes (\varnothing : *kirkenes*) Bryst | Naar vi savne Raad og Trost? *Grundtv. RR. 33.* naar Hænderne er bundne paa En, da er en Hammer hvad man mindst savner. *sa. BrS. 176.* *Længe har jeg savnet, o Broderlil (\varnothing : *Ingemann*)! Din Sang. *Blich. (1920). VI. 120.* hvad end Forstanden kan sige om, at Venedigs gamle Herredømme er en Urimelighed, man savner det dog med ubetvingelig Længsel. *Goldschm. BIS. IV. 76.* *Den (*albertavle*) har jeg savnet i flere Aar i mit Sovekammer. *KMunk. C. 12. jf. bet. 2.3:* Hytter, hvis faa Beboere feilte alt det, som tiener til Beqvemmelighed og Forlystelse, uden at savne noget deraf. *Æv. (1914). I. 62. jf. bet. 3:* *hvad Lykke savner den, | Der har Pige, der har Ven? *Rahb. Poet. F. I. 111. jf. bet. 4:* Du tænker ikke paa andet end paa . . . Comedie. Jeg beklager, at (*jeg ikke kan*) faae en god Afteensang at here. Den maae vi savne paa Landet. *PA Heib. Sk. III. 150. ordspr.:* Godt savnes først, naar det er borte. *Mau. 8421 (jf. II. Savning).* *københavn, du savner din mo's papa osv., se II. Papa. || (*l. br.*) abs.: føle savn, længsel, utilfredshed. noget af den rette Ungdoms Søgen og Savnen . . . var vel nok at spore deri (\varnothing : *i et tidsskrift*). *VVed. (Studenterbogen. (1896). 177).* jf.: *du (\varnothing : *havet*) tager Gestalt | Af Alt, hvad dig, Flydende, favner, | Og atter vil du omfavne Alt, | I standsende Bredder du savner. *Staffeldt. D. II. 321. 2.2)*

m. h. t. person, sted olgn., som man føler sig (stærkt, inderligt) knyttet til (slægning, ven, hjemsted olgn.), og hvis fraværelse fremkalder en (varig) følelse af tomhed (ved afbrydelsen af det tilvante forhold), vemod, længsel (især: uden forventning om snarlig ændring af forholdet). *ICor. 16. 17 (se II. Savn 1.1).* Ach min allerkiæreste Mand (\varnothing : *Jeppe i galgen*)! . . . nu savner jeg dig først, nu kand jeg skionne paa, hvilken from Mand jeg har mist. *Holb. Jep. VI.* *Tit skal en stille Længsels Taare rinde, | Hvergang jeg savner dig. *Lund. ED. 58.* *bitter var Afskedsstunden. | Vort kjære, rolige Fædre hjem | Vi skulde for evigt savne. *Winth. ND. 79.* Han blev savnet, naar han ikke kom. *H. Cand. (1919). V. 24.* De rejste hjem med Glæde . . . men jeg savnede dem ubeskriveligt. *Gylb. TT. 235. LC Niels. U. 16.* elsket og savnet, se u. II. elske 2.1. jf.: Fru (*N. N.*) vendte . . . tilbage til Scenen efter alt for lange Tidørs Savnehed. *Pol. 27/11 1931. 9. sp. 6. 2.3)* (jf. II. mangle 1.1; *m. overgang til bet. 3.1)* *m. h. t. fornødenheder til livets ophold (føde, klæder, husly olgn.); ogs. abs.: (lide ved) ikke (at) have det fornødne til livets ophold; lide mangel, nød.* *Gid Øll og Brendviin de i Kielder aldrig savne. *Holb. Jul. 12 sc.* *O flyd fra Knop og Blad . . . | Du friske Livsdræk . . . | Den savnende (\varnothing : *nødlidende, vansmægtende*), den syge Skjald (\varnothing : *Camoens*) at lædske! *Staffeldt. D. II. 269.* hvis du maae savne, medens de Andre nyde . . . anklag derfor ikke din Skiæbne. *Mynst. Præd. (1810). 18.* *Guds-Folket mad og Drikke | Midt i Ørken savner ikke. *Grundtv. SS. III. 342.* *Ei den mindste Mus | Savner Tag og Hus. *Ing. RSE. VII. 239.* Fattige ville vi vel blive, savne ville vi vel ogsaa nu og da. *VThist. (Gæa. 1847. 210).* *Lauesen. MF. 43.* de savner ikke noget (\varnothing : *er vel-stillede*). *Feib.*

3) (nu næsten kun (især \varnothing , i stivere spr.) i enkelte særlige udtr. ell. i tilfælde, der ogs. kan føles som hørende til bet. 1 ell. 2) uden (tydelig) forestilling om (smertelig) følelse, beklagelse: ikke have (noget af en selv ell. andre ventet ell. ønsket) som ejendom, del, tilbehør olgn.; mangle (II. 1.1). 3.1) om person. *Peder faldt, | Der det om hans Troskab gjaldt! | Jesus da hans Løfter (\varnothing : *opfyldelsen af hans løfter*) savner, | De floi bort som Røg og Avner. *Kingo. 130.* Aldrig savner den Goddædige Leilighed til at anvende sine Gaver. *Mall. Sg. H. 615.* Du er . . . ingen Blomsterelsker . . . du savner da en af Livets skyldfrieste . . . Glæder. *Rahb. Fort. I. 463.* jeg (*satte*) mig ilave til Søvn, den jeg heller ikke savnede. *Blich. (1920). XXIX. 30.* Endnu savner man et Udvalg af Læsestykker . . . passende til Skolebrug. *M Hamm. Progr. (1853). 13.* || *m. h. t. egenskab olgn.* *Een Storhed savner du, den bør du eftertrage. *NordBrun. Jon. 102.* Alle . . . i denne Tid savne den Tro, som giver Sjælen Vinger.

Hauch.CB.259. den gamle Overpostmester, der . . ikke savnede Magt og Myndighed. *JacAnd.Er.II.16.* || *jf.* II. mangle 1.1 og *Ord sp.1180¹¹*: *Det var, som savned de begge Mæle, | Mens dybt de saae i hinandens Sjæle. *Ing.DM.43.* *jeg savned Ord | for hvad jeg følte som en bitter Tynge. *Drachm.SB.12.* *Bønnelycke.IU.3. 3.2)* om ting. Søger i Herrens Bog og læser, der fattes ikke een af disse Ting, det ene savner ikke det andet. *Es.34.16.* *Denne Grav . . aldrig, Blomster savne skal. *Rahb.PoetF.II.7.* *Tankerne fattedes Styrke, | Og Udtrykket savned Behag. *smst.I.154.* Er det saa ikke forfærdeligt, at en Anstalt som denne . . skal savne Søgning? *Holst.WE.25.* Rygtet savner enhver Grund. *AlHenriques.GA.125.* *Ansigtet (o: paa et billede) savner Udtryk. *KMunk.C.12. jf. (Michelangelos)* Kvindeskikkelser mangler (man behøver jo ikke at sige: savner) den erotiske Glød. *JLHeib. (Det ny Aarh.V.505).* **3.3)** *pass.* savnes, ikke forefindes; mangle (II.1.2); *jattes.* *Jeg skal byge, jeg skal brygge, | Brendevæd ey savnes maa. *Sort.(SamlDanske Vers.VII.223).* nogle af de allerbetydeligste Navne savnes i denne Opregnels. *Bagges.L. I.371.* Et Par Timer efter savnedes hans Puls (o: pulsen føltes ikke mere), og han droges med Døden. *Grundtv.B.I.114.* det (var), som han blev blindet; der ligesom savnedes Lys derinde. *HansPovls.HF.36.* om person: *Sander.Knud.12. (hun)* der var . . munter og vennehuld, savnedes sjældent, naar der var nogen Lystighed paa Færde. *Thiele.Bjergmandsdalen.(1817).* **3.3.** „din Nærvarelse vilde opmuntre dem endnu mere.“ — „Jeg kommer, naar jeg vil — savnes, naar jeg vil.“ *EBrand.M.148. 3.4)* (nu sj.) i forb. (ikke) lade noget savne, (ikke) lade noget mangle, tilbage at ønske. *En Port paa hvert hundred favne (af Dannevirke), | Reiste de, Lod taarn ej savne. *LKok.(PSyV.Viser.(1695).585).* Hr. L's David (o: en rolle) lod intet savne. *Bagges.DVXI.269.*

4) (nu næsten kun i tilfælde, der ogs. kan føles som hørende til bet. 2) finde sig i ell. finde det rimeligt, at noget (der ikke er absolut nødvendigt) ikke forefindes (til brug); give afskald paa; (kunne) klare sig uden; (kunne) undvære. (især i forb. m. kunne, maatte ell. ville). *Dend lærde Verden . . saa nødtigt kunde saune | En Mand (som Peder Syv). *Sort.(DSt.1909.35).* hvor meget ansee vi ikke for overflødig, som gjerne kunde have været savnet? *Basth.AaT.16.* Adskilligt er udelukt (o: i en samling prædikentekster), i hvis Sted man hellere havde savnet Noget af det Optagne. *Mynst.BIS.I.146.* *Vel skændtes vi (o: æglefjeller) tidt og mangengang . . | Dog savner jeg nødig Millemo'r. *Heib.ND.118.* en Besiddelse . . som Nationen tør antages ikke at ville savne. *HN Claus.(Dagbl.17/1860.1.sp. 2).* *Gylb.TT.238.* *kan hans Moder savne ham, kan du vel sagtens ogsaa! *ARecke.P.7.*

Krieger.D.III.75. lære at doje Slingresø og savne Søvn. *Gravl.VF.93.*

III. savne, v. se u. III. sande 1.

savnelig, adj. [ˈsaunəli] (savnlig. *jf.* *OrdbS.(Sjæll.)*). (af I. Savn ell. II. savne (2); *jf.* savnfuld; ikke i alm. spr.) som fremkalder (en følelse af) savn; forbunden med savn. det (er) mig umuligt at kunne undvære noget saa langt bort af mine Excerptis, og lige saa savneligt vilde det være for Ham at sende mig noget af sit. *Langebek.Breve.264.* || (dial.) om opholdssted olgn.: ensom(t). *OrdbS.(sjæll.)*.

savnfri, adj. (*jf.* -løs) fri for savn; uden savn. *Savnfri tumles i fremmede Land. *Bagger.II.261.* *VThist.TVII.573.* **MO. -fuld,** adj. (*jf.* -syg, -tung og savnelig) om person(s tilstand olgn.): fuld af (præget, tyngget af) savn. han følte sig uendelig savnfuld og forladt. *Goldschm.Hjl.II.11.* savnfulde Dage. *Rowel.Br.274.* *MSchneider.FM.63.*

I. Savning, en. vbs. til III. save (s. d.).

II. Savning, en. (nu næppe br.) vbs. til II. savne: det at savne; savn. *Moth. S65.* Forfatteren (er) til en stoor Savning for de Kyndige i Læge-Konsten . . ved Døden . . afgang. *LTid.1738.264. jf.* II. savne 2.1 *slutn.:* *Det godis sauning gjør, at vi detz eye priser. *Sort.(DSt.1909.35).* **savnlig,** adj. se savnelig. **savn-løs,** adj. (*jf.* -fri) om person(s tilstand olgn.): uden savn; fri for savn. *savnløs Fred. *Staffeldt.91.* *Bergstrøm.Vendepunkter.(1894).110.* **-syg,** adj. (*jf.* -fuld) syg af savn. de Tider, vi kalder de svundne og grubler os savnsyge over. *Kidde. H.344. sa.B.355.* **-tung,** adj. (*jf.* -fuld, -syg). en uendelig savntung Længsel. *JPJac. II.106.*

Savn-næb, et. [I.3] 1) (nu sj.) savtakket næb (*jf.* -næbbet); i sgr. som Savn-næbsfugl (o: en isfugl hjemmehørende paa Ny-Guinea, *Syma flavirostris.* *Brehm.FL. 321*), Savn-næbskrage (o: sydamerikansk skrifgefugl af familien *Momotidæ.* *smst.323*). 2) o: (nu næppe br.) fugl med savtakket næb; om en nordamerikansk vadefugl: *vAph.Nath. VII.121.* **-næbbet,** adj. [I.3] (*jf.* -næb 1; zool.) hvis næb er savtakket ell. har smaa pladeformede fremspring langs randene; i forb. de savnæbbede, om en gruppe af svømmefuglene. *Brehm.FL.570. jf. sa.DL.II.313.*

Savoj ell. **Savoy,** en. [saˈvøi] (forkortelse af Savojs-, Savoykaal; nu l. br.) o: d. s. s. Savojs-, Savoykaal. den gule og den grønne Savojs. *VSO.(u. Savoykaal).*

Savojard ell. **Savoyard,** en. [saˈvøjˈɑrd] (tidligere ogs. *Savoyar.* *Chitau.PT.9*). st. -er. (fra fr. savoyard, af landskabsnavnet Savoie) person, der hører hjemme i Savoyen (Savojen); spec.: en fra Savoyen udvandret dreng, der i tidligere tid drog omkring i fremmede lande og ernærede sig ved at optræde for folks døre med musik, dans, fremvisning af dres-

serede dyr (aber) olgn. (for senere at vende tilbage til sit hjem med de forjente penge). Tode.IX.157 (se u. Murmeldyr 1). Figaro.^{21/11} 1841.tol. Carl: Den lille Savoyard. (bogtitel. 1853). jf. HCAnd.OT.I.40. **Savojar-**, **Savoyard-dreng**, en. Savoyarddrengets Sang. Rich. SD.97. saa staar der foran Stakittet ude paa Vejen en Savoyarddreng, der har spillet paa Viola. Schand. TF. II.174.

Savoj- ell. **Savoy-kaal**, en. (nu ikke i rigsspr. **Safoj-**. JensChrJensen. Elvelindrettet Landbrug. (1842). 327. jf. AzLange. FP. 62). (ligesom ty. savoyer kohl efter fr. choux de Savoie, egl.: kaal fra Savoyen; især kog. ell. landbr.) & den dyrkede hovedkaal Brassica oleracea var. sabauda L. Kogeb. (1710). 177. Fleischer. HB. 113. Frk J. Kogeb. 166. Havebr L.¹. 435.

Sav-ramme, en. spec. (☉) d. s. s. -gitter. Thaulow. Træ. (1912). 104. TeknO. **-rok-** 20 ke, en. [I.3] (jf. -fisk) & rokke af familjen Pristidæ (hvis langstrakte, smalle snude bærer en række stærke tænder i hver rand). Nord ConvLex.^{VI}. 71. DanmFauna. XX.78. **-ryg**, en. ☉ den ikke skærende kant af et savblad. FagOSnedk. **-skaar**, et. (jf. -skære) ☉

d. s. s. -snit 1. Bl&T. **-skaaren**, part. (adj.) af -skære. **-skede**, en. (zool.) (sav-ell.) bladhvæpshegnens i brodforn omdannede bagkropsringe, der omslutter to krumme savblade, mod hvis nedre rande to savklinger glider (og gennemsaver bladernes overhud før æglægningen). Sal. III. 92. **-skifte**, et. [I.3] (jf. -snit 2 og Tandsnit; bygn.) skifte af mursten, der lægges skraat (som savtænder), saaledes at deres yderste kant ligger i plan med de omgivende skifters yderflade. Aarb. 1918.18. (taarnets) Trappegavle er dekorerede med vandrette Savskifter. Trap.^{IV}. 397. **-skære**, v.

vbs. jf. **-skaar**, **-skærer**. (ænyd. d. s.; jagl.) 40 (gennem)skære med sav (spec.: paa langs); gennemsave; udsave; ogs.: tildanne med sav. (næsten kun i pass., især perf. part.). Moth. S63. Egestammer (til stolper) blev ikke savskaaret, men flækket. AarbFrøborg. 1918.17. BornhHaandvEr. 79. || især i part. savskaaren brugt som adj. Moth. S63. Gnuttem. Husb. 211. savskaaren Finér; Finér, der er skaaret med Sav; modsat knivskaaren. FagOSnedk. savskaaret Tømmer; Tømmer, der er kantskaaret, modsat hugget Tømmer. smst. **-skær-**

-rer, en. (ænyd. d. s.) 1) brændesaver (-skærer) ell. (nu næsten kun) arbejder, der saver tømmer (i savskæreri olgn.). med Ligegyldighed se (I) Savskæreriens Sved, der saver det Brænde, hvormed I skal varme eder om Vinteren. PAHeib. US. 142. Bøgh. I. 211. Ugeskr. f. Retstv. 1929. A. 689. i sammenligning: Saa skrævede Herren ud med det ene Been og fægtede med Armen som en Saugskjærer. Hrz. XVIII. 69. Du (faar) næppe . . en Saugskærers Dagløn for dit Slid. Drachm. F. I. 128. talem.: „det kommer an paa en retfærdig sav,“ sagde savskæreren, se retfærdig 3. || hertil (især jagl.)

ssgr. som Savskærer-buk ell. **-kran** (om en slags trebenskran. Funch. MarO. II. 115. Ordbr S.). **-løn** (vAph. (1764). MO.), **-skjorte** (spec. om en blaa- og hvidstribet arbejds-skjorte), **-skrave** (Funch. MarO. I. 154) ofl. 2) (som spøg. omdannelse af Skærants n: Sergent; soldat.) d. s. s. Sergent. DSt. 1929. 184. 3) (dial.) & d. s. s. -filer 2. Skattegraveren. 1886. 178. Feilb. jf. Savskærfuglen. AaseHans.

EK. 65. **-skæreri**, et. vbs. til -skære; især om fabriksmæssig virksomhed, i alm. konkr., om savmølle, savværk ell. den afdeling heraf, hvor savningen foregaar. *start et Savskæreri som andre Mennesker. JVJens. Di. 70. Savskæreri, Brænde hugning og Udpinding af Brænde. Pol.^{21/11}. 1914. 3. sp. 4. **-smuld** (d), et ell. (nu næppe i rigsspr.) en (Moth.¹ S55).

(synes sj. før slutn. af 19. aarh. (ikke i VSO. MO. S&B.); jf. -mel, -spaan, -støv) findelt affald (smuld), dannet ved savbladets (-tændernes) gang igennem det materiale (i alm. spr. kun: træ), der gennemsaves; (fine) savspaan(er). Moth. S63. Langebek. Lex. S30b. Savsmul af haardt Træ. Kielberg. Bygnings-

snedkeren. (1877). 44. Jeg gemte mig paa Snedkerloftet . . om Natten var der væmmeligt, for i Savsmuld er der Lopper. KMich. LM. 116. ForstO. || anv. som strømateriale (til opsugning af fugtighed, wrenlighed olgn.), i stal-

30 der, dyrebure, cirkusmanege, ogs. butikker, slagterier olgn. Slaverne . . strøede Savsmuld blandet med Safran og Zinnober. StSprO. Nr. 96.48. bløde Poters rastløse Vanken om paa Savsmuld (i et cirkustelt). JVJens. NH. 37. LandbO. IV. 420. hun foragtede Danserinder i en Cirkus. De var ikke Artister, de hørte ikke hjemme paa Savsmuld. Hjem-

met.^{21/11}. 1938. 13. sp. 1. || anv. som udstopningsmateriale i legetøjsdukker, naalepuder olgn. KMich. Den farlige Alder. (1910). 44. drysser ikke Indholdet af hans attraaede og drømte Selv som Savsmuld fra Barnets Dukke? Brodersen. T. 117. || talem. have savsmuld i hovedet, (jarg.) være dum; mangle omløb i hovedet. Staun. P. 37. han . . har Savsmuld i hele Bolden! B.T.^{21/11}. 1933. 8. sp. 4. **-snit**, et. 1) (jf. -skaar, -spor) ☉ (ind)snit, rille, der fremkommer under savning. vAph. (1759). MO. Savsnittet maa være noget bredere end Bladet er tykt for at forhindre, at Træet klemmer mod Savens Sider. Thaulow. Træ. (1912).

83. om den ved oversavning fremkomne (snit)flade: Suenson. B. II. 104. 2) [I.3] (jf. -tandsnit; bygn.) savskifte (monster). vandrette Savsnit (paa et hus i Tønder). Trap.^{IX}. 246. jf. Savsnitbaand. Stilart. 140. **-snor**, en. ☉ spændesnor mellem savarmene (s øverste del). Hannover. Tekstil. II. 535. Thaulow. Træ. (1912). 166. **-spaan**, en. (sj. Save-. LTid. 1755. 338).

(ænyd. d. s.; nu mindre br. i alm. rigsspr.) især i flt. (ell. koll.): d. s. s. -smuld. Rammer af en besynderlig Composition, som han sagde bestoed af Saug-Sponner, der vare sammenrørt i Liumvand og derefter blev

pressed i Former. *HHans.PD.18. HCAnd. SS.XII.193.* røge Kiød ved Savspaaner. *MO.* Snedkerens frisksavede Planker ligger i Stabler, og det flyder med Sav- og Høvspaan over Gaarden. *V Ved.BB.63. ForstO. Feilb. Flemløse.95.* i sammenligning: Elverpigerne (*dansede*), man vidste ikke hvad der var Arme og hvad der var Been, det gik imellem hinanden ligesom Saugepaaner. *HC And.(1919).II.171.* || *anv. som strømateriale.* jeg (*blev*) arresteret (*og*) lukket inde i et mørkt Værelse, hvor Alt var af Sten, og hvor Gulvet var belagt med Saugepaaner. *Goldschm.Fort.III.373. OKjær.Overs.afHorats' Satirer.(1863).114. Drachm.STL.275.* || *anv. som udstopnings-, nedpakkings-ell. isoleringsmateriale.* Viindruer, som vi havde opbevaret i Savspaaner. *Hauch.FH.109.* Dukkekroppe . . af Lærred, støppet med Savspaan. *OpfB.¹VII.409. SkibsMask.14.* **-spalte**, en.
 * *spalte* i savbordet, gennem hvilken savbladet bevæger sig. *Thaulow.Træ.(1912).94.* **-spor**, et. * *d. s. s.* -snit 1. *Thaulow.Træ.(1912).139f.* **-stel**, et. 1) (*l. br.*) *d. s. s.* -buk. *LBruun.Ringen.(1927).94.* 2) * *d. s. s.* -stilling 2. *Amberg. FagOSnedk.* **-stilling**, en. 1) (*nu næppe br.*) *d. s. s.* -buk. *Moth.S64.* 2) (*jf.* -bue, -stel 2) * *stel af træ (jf.* -arm, -bjælke) ell. metal, der holder savbladet (*paa bøjle-, haandsav*). *NordComLex.V.400. LandbO.IV.186. FagO Snedk.* 3) (*til IV. save; jagl.*) *arbejdsstilling under savning. FagOSnedk.* **-stok**, en. (*jf.* -bord 1; *nu næppe br.*) *tømmer(stok) til udsavning ell. udsavet tømmer(stok).* *Moth.S64. LTid.1761.358.* **-stol**, en. (*sj.*) * *d. s. s.* -buk. *S&B.* **-stov**, et. (*nu sj.*) om (*fint*) *savsmuld.* *JBaden.Horadius.II.207.* I England har man fundet Saugepaanerne eller Saugestøvet . . lige saa gode til at garve . . med, som . . Egebark. *JFBergs.G.71. VSO. MO. I.* **-tag**, et. (*bygn.*) *et især ved brede fabriksbygninger (med ovenlys) anvendt tag, hvis flade er opløst i en række parallelle usymmetriske sadeltage, hvis stejleste tagflade i alm. dækkes med glas (shedtag).* *Sal.XVII.127. LandbO.IV.538.* **II.** **-tag**, et. (*jagl.*) *bevægelse (tag) med saven frem og tilbage. lange . . korte Savtag.* *FagOSnedk.* **-tak**, en. (*jf.* -tacket; *l. br.*) *i flt., om takker, der ligner savtænder.* *Krøyer.III.1055.* **-tacket**, adj. (*jf.* -blad 3, -bladet, -tand og -tandet) *skarpt takket paa lignende maade som et savblad(s æg).* *VSO. MO. Granskoven . . vendte sin savtakkede Klinge mod de hvide sejlene Klødeskyer.* *Pol.⁴1937.15.sp.2.* || *især jagl., dels (by.) om blad, hvis rand har korte, spidse, mod bladets spids rettede takker (ser-ratus).* *Træarter.(1799).339. Lange.Flor. XLIX. dels (jf. -tand; zool.) om (kind)tænder (hos rovdyr).* *Lütken.Dyr.²21.* (*rov tandens*) ydre Del er skarp og savtakked. *Sal.²XX.456.* **-tand**, en. (*sj. Save-*, *i bet. 1.*) *Grundtv.SS. II.170. sa.PS.IV.4. i bet. 2.* *MO.*) (*ænyd. d. s.*) 1) * *tand paa sav(blad).* *Moth.S64.*

VSO. Hannover.Tekn.247. 2) (*videre anv. af bet. 1 ell. af I. Sav 3 ell. III. save; især zool.*) *savtakked tand; spec. om rovdyrs forreste (foran rovtandens siddende) kindtænder. (hajerne) have skarpe Savtænder.* *Reiser.IV.230. Lütken.Dyr.²71. BMøll.DyL.I.52.* **-tandet**, adj. * *forsynet med savtænder (1); savtakked.* *VSO. FagOSnedk.* **-tandsnit**, et. [*L3*] (*bygn.*) *d. s. s.* -snit 2. *LandbO.IV.188.* **-tang**, en. [*L3*] (*jf.* -klør) ♀ (*kløver*) *langen Fucus serratus L. (med savtakked løv).* *MøllH.VI.15. KoldRo. Sporepl.116.* **-træ**, et. (*jagl.*) *d. s. s.* -tømmer. *OpfB.³III.55.* **-tømmer**, et. (*ænyd. d. s.*; *jagl.*) *tømmer til udsavning ell. udsavet (ved savning tildannet) tømmer.* *Holb.DNB. 50. VSO. MO. FagOSnedk.* **-udlægger**, en. (*jf.* -lægger) * *apparat til udlægning af tænderne i et savblad.* *Værkt.16. FagOSnedk.* **-vare**, en. (*forst.*) *især i flt., om savskaaret tømmer til salg.* *ForstO.* **-værk**, et. (*jf.* -brug, -mølle, -skæreri) *industrielt anlæg, hvor der saves med anvendelse af vind-ell. vandkraft, elektricitet olgn., især: hvor træstammer udkæres til tømmer og brædder.* *vAph.(1759).* *hvad nytter et vildt Vandfald til, naar det ikke kan bruges til Fabrikker og Savværker?* *Hauch.RF.I.16. (Robert Fulton indrettede) et Savværk, hvorved de haardeste Stene kunde gjenemskæres.* *smst.II. 105. OpfB.³III.157.* *jf.* -brug: *hans Virksomhed omfatter baade Agerbrug, Kvægavl, Skovdrift, Savværk og indbringende Fiskeri.* *Bogan.II.111.* || *hertil Savværks-arbejder (AndNz.PE.III.355), -bedrift (om savværksdrikt (sj.). Frem.DN.347), -bestyrer, -drift, -ejer ofl. -æg, en. (l. br.) æg (skærende kant) paa sav(blad); om savtakked æg paa stenredskab: Saveæg.* *Soph.Müll.DanmarksOldsager.Stenalderen.(1888).3.*

Scartaque, en, et. se Schatek.

Scene, en. [*!s'ə:nə*] († *Scena.* *Holb.JJ Bet.a5^v*). *fl. -r.* (*fra fr. scène, lat. scena, gr. skēnē, scene, bod, telt; jf. Proscenium; i bet. 1 og 2 især teat.*)

1) *om teater(forhold) olgn. 1.1)* (*jf. Drejescene) til fremførelse af skuespil (opera, ballet) indrettet (foran tilskuerpladsen anbragt) plads ell. rum, hvor stykket spilles (de optrædende personer ses), især i form af en aaben estrade (med baggrund) ell. (nu næsten kun) et fortil af et bevægeligt fortæppe dækket rum med kulisser (2.1) og bagtæppe og soffitter (ell. rundhorisont); ogs. (m. overgang til bet. 2) om dette rum med det til et bestemt skuespil ell. oprintrørende arrangement, en vis dekoration olgn.; sceneri (1); scene-arrangement. Camilla . . taler følgende Ord endnu i (nu: (inde) paa) Scenen.* *Skuesp.XI. 71.* *Scenen forestiller en stor Sal, pragtfuld oplyst.* *PalM.KH.125. VSO. samme Scene som i første Akt.S&B. Det er nu næsten fuldstændig mørkt paa Scenen.* *Bang.Hverdagskampe.(1879).41. Naar Tæppet gaar op, er Scenen tom.* *SvLa.SD.68. jf.: (han)*

kiiger frem bag Scenerne (o: kulisserne?). *Skuesp.III.2.23.* || (m. overgang til bet. 1.) i udr. som optræde paa scenen (VSO. Bl&T.), bringe (et skuespil) paa scenen (MO. S&B.), gaa over scenen (o: blive opført. S&B. *AJeppesen.Fradetgl.Kbh.(1935).139.*), foregaa paa aaben scene (alm.: for aabent tæppe. billedl.: *Rønning.G.IV.2.155.*), (der er) klar scene (o: arrangementet er i orden (til et vist optrin); billedl.: Klar Scene til Duel mellem Demokrati og Fascisme (o: i det fr. deputeretkammer). *Pol.1936.I.sp.2*) ofl. || (jf. bet. 3) billedl., om forhold i livet, naturen olgn., betragtet som en scene. *Æsop | . . . du i Hønsagaarden sad alene | og lo ad Verdens store travle Hob, | med sliq en lille Verden til din Scene. *Kaalund.EE.16.* *Jeg tro'de, paa Livets Scene | jeg drev det kun til Statist. *Schand.SD.226.* *Raslende mod fugtig Jord | Faldt det sidste Blad fra Grenen; | Tom og øde staar nu Scenen, | Blottet for sit Blomsterflor. *Drachm.D.72.* denne haarde Verdens Scene. *IsakDin.FF.425.1.2.*) om tilrettelæggelse, anordning af et skuespils (en operas, en ballets) fremførelse m. h. t. dekorationer, de optrædende personers spil olgn., i udr. sætte i scene ell. † scenen (*Heib.Pros.IV.314.*), (efter fr. mette en scène) d. s. s. iscenesætte. S&B. *Houmark.BB.59.* (balletten) var sat festligt i Scene af selvste (balletmesteren). *Pol.1920.8.sp.3.* (jf. bet. 3) m. videre anv., om ordning, arrangement af en vis virksomhed (med flere deltagere), ofte (nedsæt.) af dadelværdig, ubehagelig art: *HC And.Breve.II.700.* Der taltes om store Demonstrationer, som skulde være satte i Scene mod Bjørnson. *Schand.O.II.134.* *JLange.I.368.1.3*) (jf. Folke-, Hovedstads-, Nationalscene) om teatret med særlig forestilling om den her udøvede virksomhed (skuespiller- virksomhed, dramatisk kunst). (især i best. anv.). (jeg) vilde maaskee engang kunne levere den danske Scene Arbejder, som vare værdige at opføres der! *HC And.Breve.II.595.* Det danske Sprog paa den danske Scene. *PJernd. (Tilsk.1908.194).* Det dybeste Træk i den unge Mands Natur var hans Kærlighed til Scenen og alt, hvad dens var. *IsakDin.FF.148.* scenen drager, som udr. for, at teatret virker dragende, lokker mange til at forsøge at blive skuespillere olgn. Scenen drager. *RNeiiendam.(bogtitel.1915).* fri scene, se I. fri 1.3. især i udr. som scenens børn (o: skuespillere olgn. *GyrLemche.S.IV.44. Pol.1933.13.sp.1.* ogs. titel paa en komedie af *EdgHøyer*, opført paa Dagmar-teatret 1895), bearbejde (et emne), skrive for scenen, gaa til scenen (o: blive kuespiller. *Mantzus.SH.VI.1.52*) ofl.

2) som udr. for (del af) handlingen i et skuespil olgn. 2.1) (jf. bet. 1.1 og Sceneri 2) sted ell. baggrund for handlingen i et skuespil (opera, ballet, dramatisk virkende fortælling olgn.). det (var) at ønske, at i alle

Comoedier Scena var udi det Land, hvor de forrestilles' (o: opføres). *Holb.JJBet.a5v.* Scenen er i Kjøbenhavn. *Falsen.I.168.* Scenen for (Platons) „Symposion“ er et natligt Drikkelag. *VilhAnd.BT.74.2.2.*) om handling (handlingsstof, handlingsgang) i et skuespil, en (dramatisk virkende) fortælling olgn. (jeg) ordnede min Scene (o: tilrettelagde handlingsgangen i et skuespil), tilstudsede mine Menesker, og (derpaa) tog jeg ret fat. *HCAnd.BC.II.27.* Scenen (o: en fortællings handling) foregaaer i Aar 1844. *Kierk.VII.423.* || i alm. spr. nu kun om (mindre) afsnit af handlingen (især i et teaterstykke), dels om en med et vist helhedspræg fremtrædende, effektivt enkeltthed, situation olgn. (jf. Hyrdescene), dels om et ved skifte af optrædende personer (indtrædende, bortgang) afgrænset afsnit af et (til opførelse bestemt) dramatisk arbejde (især som underafdeling af I. Akt 1.2; ofte i skuespil) forkortet Sc.; optrin (2). Act.I.Sc.1. *Holb.Kandst.I.1.* *I recitere maae af traurigst Skue-Spill | Hver Dag en Scene. *sa.Mel.I.6.* Author slutter derpaa denne bedrøvede Scene (o: i en historisk skildring). *LTid.1726.217.* (med) Styrke og Majestæt . . . udførte (skuespillerinden) en Monolog i sit Fængsel; man var . . . rørt og henrevet ved denne Scene. *FrSneed.I.444.* Stykket (var) kun løse Scener uden Handling og Character. *HCAnd.ML.482.* *Brandes.DD.184*(Brandes.II.26: Optrin). Ottende Scene . . . Under denne Scene indtræder Tusmerket. *Bang.Hverdagskampe.(1879).34.* en smuk, rørende, pragtfuld scene | uegl.: *(en) Bankerot fuldendte | Tragedien, hvis sidste Scene blev, | (at den svigefulde lykkelige) Rettensmidler lod piano hente, | Som allermindeste Stumpe selv beskrev. *TBruun.Rimerier.(1788).68*(jf. I. Mid-del 5.3 slutn.).

3) overf. anv. af bet. 1.1 ell. 2.2. 3.1) (jf. Sceneri 3) om malerisk billede, udsnit af virkeligheden, der minder om et teaters scene (ved skuespilopførelse); nu især om en situation af (daglig)livet, en gruppe personer olgn. ell. billedlig gengivelse heraf (jf. Scenearrangør slutn.). Paa den hele Vei er Landet rigt og deiligt, uden store Scener, men meget behageligt for Øiet. *Bagges.DVIX.405.* Hans og Trine. (En Scene i Rosenborghave). *PMøll.(Gefion.1826.154)* (jf. sa.ES.1.74). (maleren har valgt en) huslig Scene fra en jævn Borgerkones Hjem. *KMads.B.152.* jf.: Vore Siæle smeltede hen i . . . stille Følelser, ved Betragtningen af disse Luftscener (o: skydannelses). *Bagges.DVX.206.3.2.* usædvanlig, overraskende, voldsom handling, begivenhed, situation, nu næsten kun: med særlig (pudsig ell. følelsesbestemt) optræden af en ell. flere personer; optrin (3), disse ynkelige Scener (o: ved en stranding). *Mall.SgH.50.* Præsidenten gjorde nu alle Anstalter, for med væbnet Magt at forhindre saadanne

Scener (o: pøbedemonstrationer) ved næste Samling. *FrSneed.I.347.* Erindringen saavel om vort hele Samliv i Studenterdagene, som om enkelte herlige Scener, hvori han figurerede. *Winth.VIII.3.* jeg (kunde) fortælle tusinde snurrege Scener, vi som Drengene havde oplevet sammen. *P.Møll.ES.III.23.* ofte har man ladet en Patient . . gaæ hele Rækken (af medikamenter) igjennem, og vel endog tilsidst givet Arsenik indvendigt, hvilket da gjorde en Ende paa Scenen. *Chir.(1845).II.339.* „Jeg kommer og melder mig som Tyv . .“ Byfoged B.s første Tanke var, at det var et galt Menneske, der stod for ham . . gale Mennesker kunde udmærket godt lave Scener af den Art. *Schand.BS.400.* *Birkedal.O.I.11.* rystende, stormende scene(r), se ryste (IV.1.4), storme. || (jf. Forsonings-, Græde-, Opgørscene) spec. om følelsesbestemt (især ubehersket) oprin mellem nærtstående, navnlig kærester- ell. ægtefolk, med overdrevne følelser-, især beklagelses- ell. vredesudbrud (spec.: fra den kvindelige parts side), med skænderi, opgør olgn. *vore Børn (har jeg) sendt forud, | For at forhindre Graad og ømme Scener. *Oehl.D.124.* En stor Scene begyndte nu med Graad og Besvimelser. *Gylb.XI.240.* Hilma med . . sin Forkærlighed for Scener med derpaa følgende Forsoning bliver uskon og utækkelig i Frederiks Øjne. *Brandes.III.691.* vi havde jo nok en Scene, før vi skulde rejse, stridig er hun jo. *Kidde.B.74.* Havde der været Scener og Opgør deroppe? *ErlKrist.DH.95.* ofte i forb. som give (Tode. *S.107.* *GyrLemche.FS.252*), gøre (Heib. *Poet.I.391.* *PalM.AdamH.I.85.* *Gjel.HV.9*) ell. (nu især) lave (en) scene ell. scener. Scener lavede han aldrig, skønt han nu og da var beruset. *AndNx.PE.II.187.* jeg tør næsten ikke vise mig i Brogade, naar han er hjemme, for jeg flyver strax i ham og laver en Scene. *GyrLemche.NA.321.* han (var) forarget, fordi hun opførte sig saadan. Hvad lignede det at lave Scene. *LeekFischer.KM.146.* en huslig (Heib. *Poet.VII.310.* *Schand.O.I.9*), ægteskabelig scene olgn.

Scene-, i ssg. især (teat., æstet.) af Scene 1, i udr. for, hvad der hører til (arrangementet, virksomheden paa) scenen (1.1), ell. hvad der vedrører teatervirksomhed (scenen (1.3)); saaledes ogs. (foruden de náf. anførte) til bet. 1.1 ssg. som scene-agtig, -arrangement-, dekoration-, -gulv-, -loft-, -ordning-, -rum, -udstyr ofl.; til bet. 1.3 (svarende til (mere alm.) ssg. m. Teater-) fz. Scene-digter, -digtning, -effekt, -figur, -held(inde), -skikkelse, -sprog, -teknik, -virkning. **-arbejder**, en. d. s. s. -funktionær. *S.Borberg.Forspillet.(1937).33.* **-arrangør**, en. person, der leder et teaterstykkets opsætning (1.2). *Bl&T.* || billedl.; jf. Scene 3.1: (Marstrand) er den fuldendte Scenearrangør, baade i det smaa og i det store. *J.Lange.I.178.* **-billede**, et. billede af et oprin, en situation

(paa scenen) i et skuespil olgn. *Mantzius.SH.VI.155.* *BogensVerden.1937.362.* || ogs. om (arrangement, dekorationer osv. i) den enkelte scene (2.2), det (er) Scenearbejdernes Frokostpause. Man skulde ellers gerne have „stillet op“ (Kulisser) til næste Scenebillede. *S.Borberg.Forspillet.(1937).33.* || uegl. i Slutningsafsnittet . . behersker Marsken atter helt Scenebilledet. *OFriis.Litt.106.* **-change-ment**, et. (nu sj.) d. s. s. -forandring. billedl.: *Kierk.VII.214.* **-drama**, et. spec. (æstet., l. br.) om drama til scenisk opførelse (mods. Læsedrama). *AdHansen.DenEng.Litteraturs.Hist.(1902).172.* **-feber**, en. (l. br.) angstelig nervøsitet i anledning af optræden paa scenen; lampefeber. *JacPaludan.UR.326.* **-forandring**, en. spec. (jf. -change-ment, -skifte og Dekorations-, Kulisseforandring) om en (for aabent ell. især nedrullet tæppe udført) forandring af dekoration under et teaterstykkets opførelse, idet handlingen tænkes henlagt til et andet sted (ved overgang fra en akt (ell. scene) til en anden); change-ment (3). *MO.* *E.Brand.UdenfL.109.181.* overf.: *Rich.Pet.Kingo.(1887).204.* **-funktionær**, en. (jf. -arbejder) officiel betegnelse for en maskinmand (ved et teater). jf. Scenefunktionærforeningen. *Krak.1927.I.217.* **-følge**, en. [2.2] (nu l. br.) række(følge) af scener; overf., m. h. t. livsafsnit: *Rahb.E.I.263.* **-føring**, en. [2.2] (l. br.) tilretteleggelse, udformning af et skuespils scener (scenegang). *Brandes.I.101.* **-gang**, en. [2.2] handlingens gang i et skuespil, dens hovedtræk, udvikling fra scene til scene. *Bogh.DA.II.354.* Resten af Udkastet (til et drama) var løse Antydninger — hist og her Scenegangen angivet. *Drachm.F.II.83.* *SvLa.HjG.208.* overf.: Det havde været den sædvanlige Scenegang, at hun havde tirret ham saa længe, til han var gaaet sin Vej. *HomoS.GL.257.* **-held**, et. (< S&B.; jf. -lykke) om det forhold, at et skuespil ved opførelse vinder publikums bifald, gør lykke; succes. (Hauch opnaaede) aldrig . . anden Art Sceneheld end det ret lunke, som Agtelens indbringer (Brandes. *DD.71:* anden Art succès end succès d'estime). *Brandes.I.409.* smst. *VIII.355.* *N.Møll.V.Litt.III.218.* **-indsætning**, en. [1.2] (jf. -sætning; nu næppe br.) iscenesættelse. *Hrz.X.350.* **-instruktion**, en. (jf. -instruktør). *Heib.Prosv.VI.249.* *R.Neiendam.TH.II.46.* **-instruktør**, en. (jf. -leder i Instruktør slutn.) person, der leder ordningen af dekorationer, kostumer olgn. til et teaterstykke (jf. -arrangør) ell. nu (kun ell. tillige) leder indstuderingen af et teaterstykke. *NordConv.Lex.V.198.* *Schand.O.I.176.* **-kunst**, en. (jf. scenisk kunst u. scenisk) den paa teatret dyrkede kunst; især: skuespillerkunst; dramatisk kunst. *RtgsdagsB.1878/79.299.* *Bang.T.A.163.* **∞ -kunstner**, en. udøver af scenekunst; især: (kunstnerisk fremgævede) skuespiller (jf. scenisk kunstner u. scenisk).

Blandt alle Tidens . . Scenekunstnere synes Charlotte Wolter mig at have det største fremstillende Talent. *Bang. Teatret. (1892). 187.* Udmærkede danske Scenekunstnere kunde ikke gøre sig Haab om at opnaa Indtægter, som taalte Sammenligning med, hvad fremmede Skuespillere tjente. *R.Neiendam. TH. II. 43. Schyberg. DT. 291.* **-leder**, en. 1) [1.1-2] *d. s. s.* -instruktør. *VortHj. IV. 1. 89. R.Neiendam. TH. II. 155.* *jf. Sceneledelse. VortHj. IV. 1. 88. Mantzius. SH. VI. 1. 28.* [1.3] *teaterleder. Dannebrog. 1910. 1. sp. 6.* **-lykke**, en. (< S&B.; *jf. -held*) Dramets Scenelykke . . var overordenlig. *Brandes. VIII. 357. NMøll. V. Litt. III. 413. Rubow. HCA. 116.* *jf. I. lykke. 1.3: (skuespillene)* fik kun en krank Scenelykke. *V. Ved. (DagNyh. 1913. 1. sp. 3).* **-mester**, en. *officiel betegnelse for Maskinmester I. SBorberg. Forspillet. (1937). 26.*

Sceneri, et. [se(ˈnæriː)] *fl.* **-er.** (*fra ty. scenerie, eng. scenery, jf. ital. scenario; af Scene*) 1) (*teat.*) *fællesbetegnelse for dekorationer og andet udstyr, der anvendes, er arrangeret (paa scenen) til en teaterforestilling; en teaterforestillings scene (med udstyr), som Tilskuer fortrylles (jeg) ved Sceneriet, Theater-Maaneskinnet. Kierk. VII. 340. VortHj. IV. 1. 87.* Paa (skuepladsen i et amfiteater) stod der fra først af kun et Alter . . Sceneri var der altsaa intet af. *NMøll. V. Litt. I. 335.* *jf. bet. 3:* Værelset var det samme, i hvilket jeg første Gang hørte hendes Englestemme . . Samme Scene eller Scenerie vækker gjerne de samme Følelser og Tanker. *Blich. (1920). XXIV. 163.* spaserer Professoren i Haven . . og mediterer over en klassisk Poet? — Lad mig se — Sceneriet passer vel nærmest for Æskylus. *Schand. AE. 101.* 2) ω om (hvad der hører til et teaterstykkets, en (dramatisk virkende) fortællings) scene (2.1), ydre arrangement (med opførelse for øje). skal man læse (en kærlighedshistorie) endnu en Gang, saa maa Scenen være i Africa, thi Sceneriet er det der giver Forandringen. *Kierk. VII. 245.* Edvard Brandes lagde hele Sceneriet til Rette for mig. Jeg skrev Replikerne (o: til dramatiseringen af en roman). *Schand. O. II. 192.* 3) (*jf. Scene* 3.1) ω et (sammensat) malerisk billede, udsnit af virkeligheden (naturen, hverdagslivet oln.). Alting i det brogede Sceneri, som omgav den lille Halvø, tog sig ypperligt ud. *Tops. III. 365.* hvert Øjeblik standser man paa denne Fodtur og beundrer et eller andet henrivende Sceneri. *Cavling. A. I. 132.* Jeg ser . . vilde, gaadefulde Scenerier, middelalderligt mægtige. *NHedin. HH. 173.*

Scene-skifte, et. *d. s. s.* -forandring. *EBrand. GG. 30. SBorberg. Forspillet. (1937). 34.* **-snedker**, en. *en paa et teater beskæftiget snedker, som laver (og reparerer) ting, der skal bruges paa scenen (møbler, dekorationer, sætstykker osv.). FagOSnedk. -sætning, en.*

[1.2] (*jf. -indsætning og sv. scensättning; sj. iscenesættelse. Nyt Ord: „Et Stykkes Scensætning,“ (mise en scène). Holst. R. -vant, adj. om skuespiller: vant til at optræde; rouineret. (skuespilleren) var for lidt scenevant og spillede Skurkens Rolle paa en lidet tiltalende Maade. Oversk. DS. VII. 24. jf.: Rollen kræver større Scenevanted, end den unge Dame raader over. NatTid. 1913. M. I. sp. 5. || m. videre anv.: vant til at bevæge sig (optræde) mellem mennesker, i selskabslivet oln.; sikker i optræden. Knud Pouls. BD. 175.* hun er Verdensdame . . scenevant overalt, ogsaa midt ude i Storbyens Trafik. *Brodersen. T. 106.* **-ydre**, et. (*en skuespillers*) ydre m. henblik paa egnethed til optræden paa scenen (et godt, daarligt, (u)heldigt osv. sceneydre). *Kehler. KK. 44.*

ω **scenisk**, adj. [ˈsɛːnisɡ, ogs. ˈsɛːnisɡ] (*ty. scenisch, jf. eng. scenic, fr. scénique*) adj. til Scene 1.1 ell. (især) 1.3. *JBaden. FrO. II.* Han giver i Aften en scenisk Forestilling. *VSO. MO.* han (havde) alle Betingelser for at blive det sceniske Ideal i den endelskærdige Galning. *Mantzius. SH. VI. 1. 18. (Hultmanns)* stilfulde Leander-Fremstillinger, som baade malerisk og scenisk var smaa Mesterværker. *R.Neiendam. TH. I. 52.* ofte (*jf. Scene-kunst, -kunstner*) i forb. den sceniske kunst (*Hz. VII. 7.* Scenisk Kunst. (bogtitel. 1917)), sceniske kunstnere (*HCA. BH. 72*).

Scepter, et. [ˈsɛbd̥ɔr] (*ogs. skrevet Scepter. Moth. S127. Harboe. MarO. 356. Sal. XV. 959.*) *fl.* **sceptre** (*FrSneed. I. 520. Saaby.*) ell. **sceptere** (*Visd. 7.8. Harboe. MarO. 356. Bardenfl. Som. II. 144. KuskJens. Som. 73.*) (*ænyd. d. s.; ligesom ty. scepter (zepter) fra lat. sceptrum, gr. skēptron, støtte, stav, scepter, af gr. skēptein, støtte (sig)*)

1) (*jf. Spir; især foræld.*) en i alm. med en knop ell. et hoved foroven og med forskellige prydelser udstyret stav ell. stok som værdighedstegn, fz. for en triumferende felt-herre, en kirkefyrste, en universitetsrektor (*jf. Pedelscepter*) ell. især en (verdslig) regerende fyrste (*jf. Kongescepter*); ogs. om gengivelse, afbildning heraf, fz. brugt som heraldisk mærke. (ofte i forb. m. Krone (I.1.2), Trone oln.). 1.1) i alm. *Krone og Scepter i Demant-Spil lege. *Kingo. 265.* *en Rector med de 4re Faculteter, | . . der sig i ziirlig Orden sætter, | Pedeller, Scepter, Stads ved siden for og bag. *Holb. Sat. I. B1v.* (prinsen) havde kysset Czarens Scepter. *sa. DH. II. 828.* Udi Vaabenet et forgyldt Zepter i blaat Feld. *LTid. 1725. 697.* *Med Kronen paa, med Sceptret i sin Haand | Han (o: Knud d. Store) monne sine Fied mod Havet vende. *Oehl. PSkr. I. 167.* *Et Scepter er det Tegn, som høie Guder | Paa Jorden satte, — Tegn paa Herskerkald. *Heib. Poet. IX. 104.* hun er rank som et Scepter. *JPJac. I. 244.* *jf. bet. 1.2:* *Naar Bønder, Handverks-Mænd, mand Regiment vil give, | Da Scepteret til

Riis kand snart forvandet blive. *Holb.Jep. V.6. 1.2*) (☉, højt. d.) *overf.*, om (vindskrænket) herskermagt, især en fyrstes (konges) magt, stilling ell. værdighed; ogs. (jf. I. Krone 2) om kongemagten som institution. (især i forb. som bære, føre scepteret, staa under ens scepter olgn.). Dersom I, Folkenes Herskere! da have Lyst til Throner og Sceptere. *Visd.6.22.* *Gud monne Sceptret bære. *Salm.Hj.31.6.* *Æolus regierer Havet eene, | Du icke meere kand ham Scepteret formeene. *Holb.Paars.19.* Hertugdømerne og andre Provincer, som . . endnu lyde under Deres Majestetets Scepter. *Langebek.Breve.139.* *Det Siællandske Scepter (o: kongemagten over Sjælland) hans Mordløn skal blive, | Naar Frode blir dræbt. *Pram.Stærk.44.* *Daarlig trodsed | De Kongens Scepter, Geistlighedens Stav. *Oehl.AV (1810).115.* al den Tid, hvori Absolutismen udstrakte sit Scepter over Landet. *Hauch. MfB.164.* Hellener og Barbarer (vilde Alexander d. Store) forene . . under et Scepter. *Hoffd.M.A.I.167.* kampen mellem scepteret og krumstaven, se u. Krumstav. || m. videre anv., om (billede, tegn paa) magt som hersker, fører, leder olgn. Mit (o: digterens) Septer er en Green, behængt med Knoppe. *CFrim. Poet.9.* *Hans (o: Strauss') Bue blev til et Scepter i Haand. *Heib.Poet.VII.362.* den unge Kingo, som i en halv Snæs Aar sled Skolebænken under hans (o: rektor Aalborgs) Scepter. *Rich.Pet.Kingo.(1887).12.* Den radikale Langeland-Kres hærte ind under (Chr.) Bergs politiske Scepter. *EHenrichs.CB.86.* Søren Gyldendal førte Scepteret (o: ledede boghandelen) til 1802. *Rørd.TB.42.*

2) om (scepterlignende) træ-ell. metalkonstruktion. 2.1) ☉ stav-ell. gaffelformet støtte (af jern ell. messing), til henlæggelse af (ikke i brug værende) aarer (jf. Aarescepter) ell. koger (Finkenets) scepter. *vAph. (1759). Funch.MarO.I.53.*, til fastgørelse af faldereb, luger (Falderebs-, Lugescepter. *smsl. II.115.*), lanterner (jf. Lanternscepter), solsejl olgn. ell. som opstaaende støtte i lønningens (jern)rækværk (jf. II. Lønning). *Funch. MarO.I.53. IdrætsB.I.374. Bardenfl.Som.II.136.2.* (snedk.) lodret fast støtte i gelænder; baluster. *FagOSnedk. 2.3* (snedk.) om (rundet, snoet) afslutning paa gelænder; mæglersejle. *FagOSnedk.*

3) (astr.) navn paa stjernebillede. det brandenborgske Scepter. *Bugge.Astr.6.*

Scepter-, i ssg. især (☉, højt. d.) af Scepter 1.1. **-klædning**, en. [2.1] ☉ indenbords bræddbeklædning paa finkenetsceptrene. *Funch.MarO.II.115.* **-krystal**, en. (mineral.) om ametyster, der sidder fastvoksede til spidsen ell. siderne af bjergkrystaller. *OpfB.IV.242.* **-løs**, adj. (sj.) uden scepter; spec. [1.2]: som ikke har nogen regent, ikke har sin egen nationale regering; om jorderne: *Argus.1771.Nr.49.2.* **-mand**, en.

(ænyd. d. s.; nu næppe br.) fyrste (konge, kejser). *Falst.Ovid.114.* Amberg.

Schabbas, en. se Sabbat.

I. Schach, en. se Shah.

II. Schach, Schack, subst. se Skak.

Schafskopf, subst. se Sjavs.

Schah, I. Schak, en. se Shah.

II. Schak, subst. se Skak.

Schakal, en. se Sjakal.

schakre, v. se sjakre.

Schakt, en. se Skakt.

Schall-stykke, et. [ʃal-] (fra ty. schallstück, af schall, lyd (besl. m. skælde)) ☉ den udvidede afslutning (lydtragt) paa blæseinstrumenter. *Sal.III.205.* HPanumb. *ML.57.*

schamarere, v. se skrammerere.

scharrere, v. [ʃa're:rə] (ogs. sar(r)ere. *Dengl.By.1930-31.42.*) (fra ty. scharrieren;

20 jf. skaarer; hat.) fjerne de grovere haar paa den valkede filt v. hj. af en særlig kniv (Scharrer(e)kniv). *Dengl.By.1930-31.42.* OrdbS.

Schartek, en (*Moth.S255. Stampe.I.*

37. [Sintenis]. *Hallo denAnden.I.(overs.1798).* 71. *JBaden.FrO.53. JNHst.75* ell. (nu alm.) et (*ORung.(BerlTid.²⁹/1922.M.13.sp.2).* *Bl&T.182.*) [ʃar'tek] (ogs. skrevet **Charteque, Chartek(e)**). *Stampe.I.37. JBaden.FrO. Meyer. Scharteke.* [Sintenis]. *Hallo*

30 *denAnden.I.(overs.1798).71. Meyer.* — tidligere ogs. **Skartek, Scartheque** olgn. *Reenb. II.29. Holb.DNB.221. Leth.(1800).148. JBaden.FrO.352.* fl. **-ker** (chartequer osv.).

(ænyd. schar-, skarte(e)k(e), dokument olgn., sv. schartek, mappe; fra mnt. se(h)arteke, hty. scharteke, skarteke (ogs. i bet. 2); muligvis dannet (i ty. studenterspr.) til mnt. se(h)arte, dokument (fra fr. charte)) 1) (nu næppe br.) om noget skrevet ell. trykt af ringe betydning. 1.1) dokument, skrivelse uden egl. gyldighed, af en mangelfuld, uofficiel beskaffenhed. *Holb.DNB.221.* Paa

(den umyndige hertug Valdemars haandfæstning) have de Slesvigske Hertuger siden beraabed dem, men de Danske have holdet den for et Schartek, saasom den ikke var gjort af nogen rætmæssig Konge. *sa.DH.I.539.* om anonym anklageskrivelse: *Stampe.I.*

37. 1.2) (nedsæt.) om et skrift af ringe værdi (betydning), pjece, flyveblad, tarvelig bog olgn. ringe och uværdige Chartequer. *Gram.(Da.Folkeboeger.XIII.(1936).259).* *Leth.(1800).148. JBaden.FrO.53. Meyer.¹⁻⁶ 2)*

50 (emb., ☉) omslag, bind til opbevaring af (en sags) aktstykker, forretningspapirer, breve olgn.; ogs. om den i et saadant omslag anbragte samling af aktstykker, breve osv. *Leth.(1800).148. Meyer.⁴⁻⁷* Fra et Chartequer tog (sagfører) et Bundt: Ansøgningerne. *ORung.(BerlTid.²⁹/1922.M.13.sp.2).* *Bl&T.182.*

Scharwenzel, en. se Scherwenzel.

schattere ell. **skattere**, v. [ʃa-

te'ra, nu sj. sgalte'ra] præf. -ede; part. -et ell. (sj.) -t (*Oluvs. (Rahb. Min. 1791. IV. 242).* ff.: *grøn-skatterte Skove. *JSneed. I. 151.*) vbs. -ing (s. d.). (ænyd. skattere; fra ty. schattieren, af schatten, skygge (sml. Schattenspiel (d. s. s. Skyggespil). *Argus. 1771. Nr. 27. 2.*), ff. eng. shadow, shade, got. skadus || den nu næsten eraadende form schattere er l. br. i ældre tid: *TBaden. Suppl. (1833). II. Meyer.¹ Green. UR. 206. Kojoed-Hansen. KA. II. 338.* 1) (især jagl.) frembringe skygge(partier) paa en tegning, maleri olgn. ved anbringelse af mørkere farve(toner), spec. (paa tegning) fine, skraverede linier olgn. (jf. Krydschattering); fremstille overgangen mellem belyste og beskyggede partier (paa et billede); (af) skygge; ogs.: give (fine) farvenuancer. (pennen) har jeg brugt til at skattere en Blomst med, som var gaaet ud paa den Vest, som jeg broderer . . i Rammen. *Skuesp. III. 1. 52.* naar Alt er vel tørret, anbringes Grundfarven og schatteres. *Green. UR. 206. Urmageri. 246.* || part. schatteret brugt som adj.: afskygget; med (fine) afskygninger, nuancer, farvetoner. (tigrenes) Hud bliver ziret af adskillige farvede Pletter, som ere vel skatterede og ordinerede. *Reiser. IV. 193.* *Fra Havet var et Teppe lagt, | Hvor Grunden grønt i grønt skatteret, | Med gult, og rødt, og blaåt stafferet, | Fremviste Aarets Morgendragt. *Tullin. I. 9.* de forskjelligt schatterede Trægrupper. *Kojoed-Hansen. KA. II. 338.* overf.: (vore) nordiske Brodres ofte mørkere chatterede Musik. *Tilsk. 1927. I. 415.* 2) intr.: fremtræde med skygge(partier), (fine) afskygninger, nuancer, farvetoner. det er alene for Farvens Skyld, som skaterer artig imellem anden Frugt, at man agter (denne æblesort). *Fleischer. HB. 406. Thiljens. EL. 14.* Det grønlandske Marmor schatterer i de sarteste og fineste Farver. *Pol. 1/2 1935. 4. s. 4.* (muldvarpe-)Pelsens Farve varierer . . ret stærkt, lige fra graat til mørkt blaagraat, der kan schattere i det gullige, grønlig eller rødlige. *Dann. Pattedyr. 80.* **Schattering** ell. **Skattering**, en. [ʃa'te'ren, nu sj. sgalte'ren] ft. -er. (ænyd. skattering, ty. schattierung; vbs. til schattere (1) || den nu næsten eraadende form Schattering er l. br. i ældre tid: *LTid. 1760. 145.* *Heib. Pros. III. 230. BlochSuhr. ÆS. V. 252.* 1) (jagl.) den virksomhed at schattere (1); skyggegivning; beskygning; afskygning. *VSO.* Skyggegivning (ell.) Skattering . . i Malerkunsten. *Sal. XXI. 692.* 2) om resultat, tilstand olgn. 2.1) mørkere farvetone i beskygget parti; skygge(parti); især: overgang mellem belyst og beskygget parti ell. mellem forskellige farvetoner; afskygning; farvetone; nuance. (især i ft.). Dunkelblaa og Hellblaa (er kun) Skatteringer af et slags Farve. *LTid. 1739. 446.* hvilken Blanding af Farver forlyster der (o: ved solopgangen) mit Æie! hvilke Skatteringer af Rødt, og

Blaat. *JSneed. II. 129. CVarg. Farve-Bog. (1773). 43.* hun . . har sine 25 Parykker, der gien-nemløbe . . alle Haarfarvens muelige Skatteringer. *Rahb. Tilsk. 1797. 159.* Skyer af den mørkere Schattering kom frem bag Skoven. *Tops. J. 225.* en Uendelighed af gule og brune Skatteringer fra det . . Hvidgule til . . Rødbrunt. *JPJac. II. 332.* Rav og Skifer i uendeligt fine Schatteringer. *JVJens. Intr. 131.* || (fra ty. schattierung, forvansket af schraffierung, skravering; bogtr.) vandret tynd linie, der danner afslutning foroven og forneden paa visse skrifttegn. *Sal. XVI. 148. Biblioth. I. 432. 2.2)* overf., om ændring m. h. t. art, beskaffenhed, lyd, betydning osv.: afskygning; nuance. (især i ft.). Dette Stykke er hverken en Comoedie, ikke heller Tragoedie: det har nogle Skatteringer i sig af begge. *LTid. 1763. 112.* alle Lydenes Skatteringer i Udtalen. *JBaden. Gram. I.* en ny Skattering af et Begreb. *Rahb. Stil. 3.* De tusinde nuancerede Skatteringer, som Kvindens Kjærlighed indeholder. *Etlar. GH. II. 180.* i alle de vexlende Fænomener møder Mennesket en Gjenspejling af sine egne Stemninger i deres hele Omfang, i alle deres Schatteringer. *Schand. UM. 121.*

Schaus(kop), Schavs, subst. se Sjavs.

Schawl, et. se Sjal.

Scheik, en. se Sheik.

Schelel, en. se Gelé.

Schellak ell. **Skellak**, en ell. (l. br.)

et (*VSO.*) [ʃæl'lag, ogs. ʃgæl'lag, i fagspr. alm. ʃe'ʎ'lag] (ligesom sv. schällack gennem ty. schellack (schalenlack) fra holl. schellak, af schel, skal, og lak, lak; jf. Fladlak; jagl.) rensed produkt af gummilak i form af tynde blade; ogs. om en (spiritus)opløsning heraf. *Schellak: VareL. (1807). II. 485. PDrachm. K. 54. Skellak: VSO. VI. 309. Green. UR. 158. Sal. X. 420.* ogs. skrevet Skæl-lak: *NordConvLex. V. 360. MentzO. Pl. 321. TeknO.* || hertil **Schellak-fernis** (*Bl&T.*), -spiritus (*politur*) (3). *Suenson. B. II. 60. Hannover. Tekn. 383)* ofl. **schellakere** ell. **skellakere**, v. [ʃæla'ke'ra, ʃæla'ke'ra] -ede. vbs. -ing. (til Schellak; mal.) stryge (træ) med schellak. *HFB. 1936. xviii.*

Schema, et. se Skema.

Schene, en. se Skinne.

Schenkel, en. [ʃæn'g(ə)], [ʃen'g(ə)] (undertiden skrevet Schinkel. *Gjel. R. I.* — nu sj. *Skinkel. Moth. S. 313. Rahb. Tilsk. 1796. 715. VSO. VI. 363. Skenkel. Es. 47. 2 (Chr. VI). Moth. Conv. S. 206.* se ogs. u. bet. 2). ft. **schenker**. (ænyd. skenkel, skinkel, sv. skänkel; fra ty. schenkel, (m)nt. schenkel, skinkel, holl. schenkel, skinkel; afl. af Skank; jf. Skinkel) 1) benet mellem knæ og fod; underben. *Babelsdatter!* . . blot din lok, gior skenklene bare (1871: loft Slæbet), blot laarene, gak over floderne. *Es. 47. 2 (Chr. VI).* *VSO.* ff. (om hest): *Smal-bened, skinkel-net. *Sort. Poet.*

73. || nu kun (rid.) m. h. t. en rytter, om underben (læg), som lægges fast ell. slaas kraftigt mod hestens sider; især i udtr. som give hesten schenkel(en) (jf. VSO.) ell. schenklerne (Kaviløb.F.C.IV.134), anlægge schenklerne (se anlægge 1.5), lægge den venstre schenkel an (se II. lægge 26.1) ell. til (Hauch.G.M.145) olgn. hverken Skinkel, eller Spore, eller Pidsk kunde faae Hesten af Stedet. *Rahb.Tilsk. 1796.715. Hrz.VIII.196. PalM.AdamH.III. 61.* Vil Rytteren straffe Hesten med Schenklerne, lader han disse fra Knæet falde rask og med Kraft imod Hestens Bug. Denne Straf kan ogsaa . . anvendes med enkelt Schenkel. *PWalle.Ridekunsten.(1830).153.* (han) lod (hoppen) danse under venstre Schenkel. *Pont.LP.VIII.230.* || jf. Overskinke. *Moth.S313.* (underbenet) kaldes ogsaa undertiden Underskinke, til Forskiel paa Overskinke: Laarbenet. *VSO.* Skinke-Benet af en Elephant. *LTid.1747.579.* 2) (jf. schenkle 2; ur.) ege („ben“) i et urhjul. Du maa først betegne Centrum og Tandkrans ved . . Cirkler, hvorpaa Du . . trækker Linjerne til Skenklene. *Urmageri. 72. smst.57.* **schenkle**, v. [ʃæŋglə, ʃɛŋglə] (sj. skenkle. se u. bet. 2). -ede. vbs. -ing (jf. Schenklung. *Urmageri.75.*) (af Schenkel) 1) (rid.) give (en hest) schenklerne. At schenkle en Hest er at lade den føle Schenkel enten ved at trykke S. mod Hestens Side eller ved at stryge den bagfra fremefter eller endelig ved at slaa den til. *NordConv Lex.*VI.90.* Saa schenklede han sin Krik — direkte ind i (motorcyklen). *HKaarsb.(Pol.14/1920.7.sp.5).* 2) (til Schenkel 2; ur.) udskære et urhjul, saa at der bliver smalle ribber staaende som forbindelse mellem den indre del og den ydre ring. *Dengl.By.1934.71. jf.: Timehjulet og Minutdrivet ere . . udskaarne eller, som det kaldes, „udschenklede“ paa den Side, der ligger under Viseren. GFUrsin.Uhre.(1843).33.* For at gjøre Hjulet saa let som muligt, saavel som for at gjøre Uhrværket mere gjennemsigtigt, maa man udskenkle Hjulet. *Urmageri.72.*

Scherting, et. se Shirting.

Scherwenzel, en. [ʃɛrʋən's(ə) ell. (sjældnere) -ʋən's(ə)l; ogs. ʃe-, se-, sgr-, sgår-, sgel'ven's(ə)l] ell. -ʋən's(ə)l ofl.] (ogs. **Scharwenzel** ofl. [ʃer-, ʃa-, sga'ʋən's(ə)l] ell. -ʋən's(ə)l] *Stavn.UD.97. jf. Saaby.7 samt Esp.473.* **Skavendsel**. *Dagbl.10/1889.2.sp.3.* — af de mange skriveformer kan i øvrigt anføres **Skærvensel**, **Skervensel**, **Skærvin(d)sel**, **Skervin(d)sel**. *KomGrønneq.III.81.87. JP Jac.(Tilsk.1911.I.18). JakKnu.In.69. Pol.13/1934.Sønd.23.sp.4. jf. Feilb.III.267. Skevensel, Skevinsel. AKristensen.Fynboer.(1901). 47. Korch.Godtfolk.(1920).24. jf. Feilb.III. 267. Sjervensel, Sjervinsel. Gravl.BB.121. Lunde.F.76. GISPil.32. Se(r)vensel, Se(r)vinsel. Pol.10/1933.18.sp.6. jf. Feilb.III.*

267. — **Vinsel**. *Feilb.III.267. jf. smst.1062.* (ænyd. sker(i)vensel; fra ty. scher-, scharwenzel, (knægt) i et kortspil, allemandstjener olgn.; vistnok af et tjekkisk navn paa hjertes knægt (egl.: den røde), m. tilknytning til mandsnavnet Wenzel, ogs.: tjener, knægt (i kortspil)) 1) om knægten i kortspil ell. (overf.) om person. 1.1) (nu næppe br.) om (den røde) knægt i (visse) kortspil, hvor dette kort er matador. jf. bet. 1.2: (skysen i tarok) er næsten som en Skervensel, eller det, hvad Kometen er i Kometespil. . den kan tiene til alting. *Spillebog.(1786).116. 1.2) (nu næppe br.) person, som (finder sig i, at han) bliver behandlet efter forgodtbeftindende, som man har sin morskab af ell. med; (hver mands) nar, klovn olgn. I bilder jer maa skee ind, I kand tractere mig, som en Skiervensel. KomGrønneq.III.81. Carl Jacobs, en Møllers Søns Son: Frankriges Skervindsel (lat. orig.: Francorum ludibrium), og Engellands Moerskab. LTid.1746.483. jf.: Hvor Baggesen er bleven et ganske andet Menneske . . før var Montblanc hans evige Skærvensel. Bagges.DVX.116. 1.3) (dial.) tvært menneske (ell. dyr). *Feilb.III.267. jf. smst.1062.* 2) ♠ (især dial.) navn paa et navnlig tidligere almindeligt kortspil, hvorved de fire knægte (sammen med de sorte damer og syven) er faste matadorer. *Da spilles hurtigt Kortenspil, | Labet, Skjervensel, Lanter. *Falst.117. Rahb.Tilsk.1795.368.* sidde og drikke none Thevandsknægter og spille en Skervensel. *MaglPet.F.II.11. JakKnu.In.69. GISPil.32.**

Schibbolet, et. se Shibbolet.

Schinke, en. se Schenkel.

schippe, v. se sjiippe.

Schlager, en. [ʃla'qər ell. m. ty. udtale] (l. br. **Schlager** [ʃlæ'qər ell. m. ty. udtale] i ft.: *Schlagere.Pol.10/1926.9.sp.3. NisPet.SG.95.*) ft. -e. (fra ty. (østerrigsk) schlager (og ty. schläger, person, der slaar, en slaaer i cricket olgn.), til schlagen, slaa (se slaa); jf. Totenschläger; især jarg.) noget, som (i høj grad) har slaaet an (hos publikum), som (i øjeblikket) er meget yndet, har gjort (særlig) lykke, er paa mode; saaledes om en film, en revu, et skuespil ell. (især) en (vise med) melodi: *moderne døgnmelodi (-vise); træffer. ViborgStiftstidende.9/10/1917.* hun nyner en moderne „Schlager“. *EdgHøyer.HendesType.(1918).17. Meyer. PDrachm.D.137.* Lad nu Komponisten træde til og laane de rigtige Takter sammen, saa har vi den store Slager — ogsaa et herligt Udtryk, hvor man hører Reklamens dumpe Stormtømme i selve Ordet. *DagNyh.1/11.1921.1.sp.1. ORung.(Danm HVC.110).* jf.: Livgardens Orkester er ikke bange for at spille Revy-Schlagere. *FrNygaard.KK.23.* Schlagerkomponist. *Sigfr Ped.SS.43.* || (l. br.) om modevarer. Det er altid kedeligt at gaa med Schlagere. *DagNyh. 10/1934.Sønd.10.sp.2.*

schneidig, *adj.* [snaidi *ell. m. ty. ud-tale*] (*fra ty. schneidig, til schneiden, skære; jf. snitte, snedig; nu l. br. (jf. ogs. sdjy. snejdig, hurtig, rask (Feilb.))*) *floi, rask, elegant af udseende ell. væsen, navnlig: paa en maade, som minder om den præsiske officerstype (undertiden lidt nedset. ell. spøg., til dels m. særlig tanke paa det ydre ell. overfladiske som modsætn. til mere værdifulde indre egenskaber).* *Blandt de Rejsende . . fra Gjedser . . | Sad en schneidig Tysker med en schneidig Mütze. *Blækspr. 1896.24. Esm. I. 214.*

schofel, schoffle *ofl.*, se sjofel, sjoffe *osv.*

Schonfar-sejl *ofl.*, se Skonfarsejl.

Scout, *en.* [sgou'd] (*ogs. skrevet Skout (Scout). Moth.S338. Holb.NF.(1728). II.110. Baden.Jur.O.II.141. VSO.VI.401. jf. v. Waterschout. — ogs. Skultes. Cit. 1725 og 1728. (ChrNicolaisen. Amagers Historie. III.(1915).363f.367). Skultus. Cit.1726. (Vider.IV5). CBernh.NF.X.211. ChrNicolaisen. Amagers Historie.II.(1909).35.150. flt. Skultuser.smst.151. Skult. Moth.S383. FrHamm. Danmark1375-1523.II.(1854).132). flt. -er (Holb.DH.II.171. ChrNicolaisen. Amagers Historie.II.(1909).38). (ænyd. skult(us), skultes, schultes (GDLove.IV.72ff. Kalk.III.833. Suhm.NSaml.I.379. ChrNicolaisen. Amagers Historie.II.(1909).188); *fra holl. schout, gholl. ogs. scholte, schulte, scholtis, mnt. schulte(te), mht. schultheize, schult(h)esse, schulthuss, nht. schultheiss, schulze, af ty. schuld, forpligtelse (se Skyld), og heissen, befale (se hedde), egl.: person, som giver paabud ang. forpligtelser; jf. Schoutbynacht; foræld.)* (øvrigheds)person med en vis dømmende *ell. (især) udøvende myndighed (jf. ogs. Waterschout); faged. Moth.S338. vore Skouters eller Politie-Mesteres Forordninger mod Skjøder, Fuskere og Bisse-Kræmere. Holb.DH.II.171. Skultus med sin Stav i Haanden.CBernh.NF.X.211. || især om person, der var faged (kommuneforstander) og underdommer i hollænderbyerne paa Amager (Store Magleby, indtil 1821) og Frederiksberg (Ny Hollænderby). Skriveren ved Schoutens Ret paa Amager.PAHeib.US.239. Nørreg.Privatv. V166. Trap.4.I.809.II.265.**

Schoutbynacht, *en.* [ʃgoudbai'nagd, ʃsgou(d)bi'nagd, ʃsgou(d)bi'nagd *ofl.*; *ogs. ʃʃou(d)-samt ʃsgou'd-, ʃʃou'd-]* (*ogs. skrevet Skoutbynacht. Slange.ChrIV1261. vAph.(1764).604. VSO.VI.401. Drachm.PT.71. Skoutbi'nagt. Moth.A27. Schoubeyncht. JensSør.II.7). flt. -er. (fra holl. schout-bij-nacht, egl.: tilsynhavende om natten (om 1. led se Schout), spec. om den, hvis hverv det var at sørge for, at skibene i en flaaede om natten sejlede i den foreskrevne orden; m. h. t. danske forhold anv. i tiden c. 1670-1770) sø-officer af admiralsklassens laveste grad; *kontreadmiral. JJuel.239. Klevenf.RJ.172. Hal-**

*lager.52. *Dynekilen, hvor med sin Escadre | Den svenske Schoutbynacht Strømstierna var.Oehl.XV25. *nu skulde han . . | til Kommandør — ja Skoutbynacht — det bringe.Drachm.PT.71. Sal. XXI.56. || hertil Schoutbynacht-skib (HGGarde.ES.I.174).*

Schuft, *en.* [ʃuft, ʃofd] (*ogs. skrevet Sjuft. VVed.(Tilsk.1901.700). AndNz.PE.II.160. VBergstrøm.HN.190. — sj. Skuft. Bagger.II.552. AndNz.MJ.I.181). flt. -er (Drachm.HI.252. KaiHolb.FC.I.72) ell. (sj.) -e (Bagger.II.552). (fra ty. (nt.) schuft, jf. holl. schoft; talespr., jarg.) nedset. (foragt.) betegnelse for moralsk lavstaaende (mands)person; slyngel; sjover; pjalt. Vilhelm kastede ham sin Handske lige i Ansigtet og raabte forbitret: „Schuft! Saa tag det, og imorgen skal Enhver vide, at Du har faaet Prygl.“ *CBernh.NF.III.267. *der er saa mangen Schuft, | som spinder mod mig sine Rænke-Traade.Drachm.PT.67. Naar et retskaffent Menneske og en Sjuft er Fjender, har Sjuften Overtaget.VVed.(Tilsk.1901.700). JVVens.IM.13. man (kom) til Tider ligeferm . . til at holde af Schuften (:? Person Ravn i „En Spurv i Tranedans“). DagNyh. 19/12.22.5.sp.5. en Schuft af en elegant Bilist. Brodersen.T.106.**

Schuhu, *en.* [ʃu'hu] *flt. -er. (fra ty. (dial.) schuhu; lydord (ligesom ty. uhu m. sa. bet.); jæg.)* *den store hornugle, Bubo ignavus. Kjørball.81. Hun tager intet Dyr, denne store Schuhu, — hun slagter det! Fleuron.DTN.II. Rørd.JE.139.*

Schuppe, *en.* [ʃubə] (*tidligere ogs. Skuppe. se bet. 1. — i bet. 2 ogs. (soldat.) Schuppert). flt. -r. (fra ty. schuppe; besl. m. Skove og skave) 1) (nu næppe br.) skæl (paa fisk, krybdyr olgn.); ogs. om tørre, af-faldende, flageformede dele af overhuden hos mennesker. Meyer. den forderste Deel af dette Dyr var til helvten af Ryggen gandske glat, den bagste Deel derimod fuld af røde og hvide Skupper.LTid.1727.118. Overhudens Skupper.Silchmüller.Ædende-Saar.(1769).50. jf.: de karakteriserede Exanthemata (:? koppeblegner) fra deres Begyndelse . . og til de afskupes (:? afskalles).PhysBibl.XXIII.364. Skiolet deeles . . ndi 2 lige Deele det øverste er blaat det nederste med 4 Rader hvide skuppede Tagsteen (:? i form og anbringelse mindende om (fiske)skæl).LTid.1725.711. Rhode.HA.429. 2) ✕ især i flt. (schupper ell. et par schupper) om (en af to dele bestaaende) hagerem (paa chakot, hjælm olgn., nu især: paa livgardens bjørneskindshuer), besat med skællignende metaldele (undertiden i ent.: Schuppe (især om den enkelte, højre ell. venstre, del af hageremmen) ell. (soldat.) Schuppert (om hele hageremmen)). MR.1817.74. (jeg) prøvede begge Pikkelhuerne, valgte den, der passede bedst, satte Schubberne under Hagen.ChrAHoffmann.Erindringer fra 1864.(1892).55. Chako-*

ter med guldene Sjupper og Navnetræk. *Rosenkrantz. MV.48. PhrDam. FI.22. jf. Schuppenkette. Meyer.*

Schuster, en. [[fjuser] (tidligere alm. (nu ikke i rigsspr.) Skuster). fl. -e. (ænyd. skuster; fra ty. schuster (nt. schooster), mht. schuochsuter, af ty. schuh, sko (se Sko), og mht. suter, skomagere (se Suder); i rigsspr. nu næsten kun foræld. ell. spøg. og spot.) 1) skomagere. *Man hos en Schuster . . | Et Riim, som lugter saa af Beeg, | Maa have ladet giøre. *Wadsk.67. HSeedorf.ID.27. især i remsen:* *schuster, komfuster, kom vælling i grød! |ampen paa ryggen den smager saa sød. *AndNx.PE.II.44. jf. u. Kulfust. Skuster: Reenb.II.200. Hej Jacob Hundsvot Skuster! Holb. Jep. I.7. ChrBorup. PM.306. Graah. PT. I.216. Krist. BRL.376. Feilb. jf.: Pasquinus var en lystig Skoe-Flikker i Rom, og havde en lyde til hvert Menneke, som gik hans Huus eller Skuster-Boe forbi. *FruentTid.1770.nr.5-6-7. Skuster-Niels . . nærede sig af at flikke Skotøj. Thyreg. UdV Fort. I.4. om smed (fremstiller af hestesko):* *Den grimed Skuster i Vulcani sorte Smede. *Sort.Poet.79. || overf., om en (flittig, men) ubetydelig person. Med Forbigaaelse af alle mindre literære Schustere (o: litteraturanmeldere) . . vender jeg mig mod Hovedmanden. J.Vens. NA.167. 2) (jf. schustre 2; nu næppe br.) i visse (bræt)spil betegnelse for den, der ikke faar halvdelen af det antal points, der kræves, og derfor taber dobbelt. jf. Spillebog. (1786).215. **schustre**, v. (ogs. skustre). -ede. (fra ty. schustern) 1) (dial.) udføre skomagearbejde; især (nedsæt.): kludre, fuske (med skomagearbejde). Feilb. (u. skustre). 2) (jf. Schuster 2; nu næppe br.) i brætspil som locatlegli ell. triktræk: allerede i den første halvdel af brættet have seks dobbelte brikker ell. baand (hvorved man har udsigt til at gøre modspilleren; il „schuster“). naar man har havt den lille Jan eller chustret. *Spillebog. (1786).225. skustre: Rostgaard. Lex. S 139c. jf.: naar jeg har skustret mit Bræt fuldt, saa har jeg andre forstandige Tærninger tilreede, som kuns kaster Esser alle og Duus-Es, og saa har jeg i en Snup mine tolv Marquer. KomGrønneq. III.28.***

Schweiss(hund), se Svejs(hund).

Schweizer, schweizisk, se Svejtser, svejtsisk.

schy(s), interj. se u. st.

schächte, v. [[fægda] -ede. vbs. -ning. (fra ty. schächten, af et hebr. ord m. bet. „slagte“; jød.) (paa rituel, jødisk maade) slagte et dyr ved at overskære dets spise- og luftrør. *JBaden.FrO.* „schächtede“ Huder (o: huder af schächtede dyr). *VareL.318.* den blodige Schæktning, som (byens rabbiner) mentes at forestaa. *Pont. Noveller. III. (1930).322. **Schächter***, en. [[fægda] fl. -e. person, der schächter; jødeslagter. de af Over-Rabbinerne og Repræsentanterne

for den jødiske Menighed her i Staden autoriserede saakaldte Schechtere. *Pl. 12/1808. Goldschm. EJ.191. Phv. Schägter N. N. Pol. 12/1922.10.sp.2. Pont. II.60.*

Schæfer, en. [[fæfær] (tidligere ogs. Schæffer (se ndf.), Skæfer (VSO.VI.256. jf. Skjæfer. *Leth. (1800).154*). fl. -e. (fra ty. schäfer, af schaf, faar (jf. Schafskopf u. Sjavs)) 1) (nu sj.) om person. 1.1) faarehyrde; ogs.: faareopdrætter. Udfaldet i Henseende til Faarenes Mængde blev saadant, at de fleste Schæffere ikke fine deres udlagde Penge igjen. *Hob. Ep. IV.150. PE Müll. 348f. LandbO. IV.192. jf. bet. 1.2: Vi leiede os Masquerade-Klæder. Junkeren forestillede en Schæffer og jeg en Spaamand. PrahL. AH. I.115. 1.2) (mandlig) person i (rokotidens) idyl- og kærlighedsdigtning; hyrde (I.1.a); ogs.: (en dames) elsker, tilbeder, kavaler. *PE Müll. 348. i de fortryllende Skove . . er jeg Deres Schæferinde og De min Schæfer. PalM. KH.105. Pyntede Skæfere. VSO. VI.256. 2) (talespr.) d. s. s. Schæferhund. Meyer. **Schæfer-**, i ssg. af Schæfer 1.(1-2); i alm. spr. nu kun i Schæferhund; i øvrigt spec. (især foræld.) i udr. for dragt, optræden oln., der tilhører ell. minder om rokotidens idyl- og kærlighedsdigtning, dens maskerade-ell. balletarrangementer oln.; foruden de ndf. anførte bl. a. Schæfer-spil, -stok, -stykke, -tone, -væsen ofl. (jf. *PE Müll. 348. VSO. VI.256*). -**dans**, en. (jf. ty. schäferntanz) Schæfer-: *PrahL. AH. I.116. -dragt*, en. (jf. -hat). ved at kjøre paa Strandveien (har jeg tit set) smaa affecterte Børn løbe om i Schæferdragt. *CBernh. NF. IV.139. Skæfer-: VSO. VI.256. -gaard*, en. (jf. Schæferigaard) gaard med schæferi. Schæfer-: *VSO. VI.256. || som gaardnavn. Schæfer-: Trap. 11.321. V371. -hat*, en. spec. (jf. Schæferindehat) om (flad) damehat (med stor skygge, sløjfer oln.). *PE Müll. 348. ChKjerulff. FE.157. BerlKonv. XIX.171. Skæfer-: Ew. (1914). IV.51. (til) Hyrdestykker . . hører Schæferhatte . . med grønne Dusker, og græssende Lam med røde Baand om Halsen. CBernh. NF. III.63. -hund*, en. (tyisk) hyrdehund (faarehund); spec. om en bl. a. som vagt- og politihund anvendt (bidsk) race. *Pflug. DP.284. LandbO. IV.192. en bidsk Schæferhund. StormP. LK.86.***

Schæferi, et. [[fæfæri]; i ssg. -lri-] (tidligere ogs. Skæferi. *Pflug. DP.787. Begtr. Sjæll. II.432. Nystrom. S.194. jf. Sal. XXI. 133. Schæfferi. Hob. Ep. IV.150. EPont. Atlas. I.600. Skæfferi. EPont. Atlas. III.129. Fleischer. AK.194*). fl. -er. (ty. schäferer; af Schæfer; landbr., især foræld.) (større, erhvervsmæssig) virksomhed, der bestaar i faareavl (med alle de hertil knyttede indretninger, faarehyrde(r) oln.); (afdeling af) landbrug, gaard med saadan virksomhed; ogs.: den hertil hørende faarebestand; faarehold. i hjelpe udartede Stutterier, Qvægs-Hiorde og Skie-

ferier op igjen. *Kraft. Krit. Breve. I. (1761). 14.* Om Morgenen faaer det heele Skæferie Høe. Dernæst lades det ud i fri Luft for at vandes. *Phys. Bibl. I. 245. Estrup. Saml. Skrifter. II. (1851). 312.* her havde Lystgaarders Kongsgaave rejst sig i landlige Omgivelser med Schæferi og Hollænderi. *Gyr Lemche. S. II. 177.* || *hertil Schæferi-gaard (jf. Skautrup. Et Hardsysselmdl. I. (1927). 19. sml. Schæfer-gaard), -væsen (Skæferi- Blich. (1920). XXII. 234) oft.*

Schæfer-inde, en. (*nu sj.*) kvindeligh *schæfer*. || *svarende til Schæfer 1.1. Skæfer-: PEMüll. 349. || især svarende til Schæfer 1.2. Schæfer-: PEMüll. 349. PalM. KH. 105 (se u. Schæfer 1.2). Schæffer-: Chr Flensb. DM. II. 157. Skæffer-: Prahl. AH. I. 115. || jf. Schæferhat: en stor italiensk Hat, som . . havde en flad Form med en til alle Sider sig bredende Skygge, der boiede sig for Vinden: den saakaldte Schæferindehat. Davids. KK. 51.*

Scirocco ell. **Scirokko**, en. [si-
røko] (*nu l. br. Sirocco, Sirokko.* [si'røko] *AWHauch. (1799). 681. StBille. Gal. I. 86. Paulsen. II. 793. jf. Meyer. Sal. XXI. 143.*) (*ty. schirocco (scirocco), fr. sirocco; fra ital. sirocco, af et arab. ord m. bet. „ostlig“; jagl.) en i Middelhavsegnene, spec. (det sydlige) Italiens optrædende, fra Nordafrika kommende (ørken)vind, som i alm. bringer stærk, trykkende varme, tyk luft, ofte (rødt) orkenstøv med sig. *En brændende Scirocco vifter os, | Uveitret nærmer sig paa sorte Skyer. Oehl. C. (1811). 37. op ad Dagen blæser Scirocco og (det) er da saa varmt at det næsten vælter at gaae med Overtoit. HCAnd. BC. I. 304. NisPet. SG. 422. jf.: Den bekiendte Scirocco-Vind. AWHauch. (1799). 681. om danske forhold: En hæftig Sydostvind blæste Varmer ned — det var en reen Scirocco. Blich. (1920). XIV. 206. || *overf. Kritikens sløvende Scirocco. Skuepl. 122. jf. Oehl. Digtm. I. 179.**

score, v. [sgø:rø, ogs. 'sgårø] **-ede**. *vbs. -ing (BerlKonv. XIX. 177).* (*fra eng. score, egl.: skære en skure, trække en streg (som mærke), af score, skure, streg, fra oldn. skor, besl. m. Skure; sport.) tage points (i kricket olgn.); faa (lave) maal (i fodbold). Bønnelycke. KP. 17. I de 10 Points-spurter scorer (cykelrytteren) 37 Points. Cyclen. 3. 1934. 5. sp. 1. De danske Maal scores af N. N. Pol. 1937. I. sp. 3. || (jarg.) m. videre anv.: opnaa; jaa. (teatret) scorede . . en Sukces med (stykket). Pol. 27. 1926. 3.*

Scrap, subst. [sgrøb ell. m. eng. udtale] (*fra eng. scrap, rest, brudstykke olgn., laant fra oldn. skrap, se Skrab; jagl.) affalds-jærn (ituslaaet støbegods olgn.). Hannover. Tekn. 30. Scrap-bog, en. (ogs. m. eng. *form: -book. NordConu. Lex. VI. 140. Meyer. 9.*) (*fra eng. scrap-book*) bog til indklæbning af avisudklip (anmeldelser, reklamer, personlige notitser) olgn. Meyer. 9. Enhver Kunstner har*

en „Skrap-Bog“. *Johs Fønss. Friske Erindringer. (1921). 160. jf.: en Dagbog eller Scrapbog, ført (i beg. af 16. aarh.) af den venetianske Senator M. S. Tilsk. 1937. II. 393. overf., om person: han var den store Scrap-Bog med Udklip og Citater. EHenrichs. MF. I. 338.*

se, v. [se¹] *jf. Høysg. AG. 93. || (nu dial.) 2. person ent. sest (ses(t) du). Holb. Orthogr. 113. Ses du ded. Ordbs. (sjæll.). m. overførelse til andre former (muligvis ved sammenblanding m. pass. (refl.) ses (ved), jf. bet. 11. 19): ses vi (det). IngvBond. UR. I. 8. Ordbs. (Fyn). ja, sest nu til. ZakNiels. K. 179. || præs. (og inf.) pass. ses; den tidligere skrivemaade sees træffes undertiden skanderet i to stavelser: Holb. Paars. 97. Grundtv. PS. VIII. 361. || præf. saa [sâ¹] Høysg. AG. 93. 2. person ent. (nu arkais ell. dial.) **saast**. Holb. Vgs. V. 5 (smst. (1731). III. 5: saae). sa. Orthogr. 113. Oehl. Helge. (1814). 9. FrGrundtv. LK. 187. Esp. §200, I. Feilb. || præs. part. **-ende** [l'se¹æ¹no; l. br. l'se¹æ¹no] (jf. Arkiv. XXIX. 16. Jesp. MFon. 2160). || *perf. part. set [se¹d] Høysg. AG. 93. reciprokt (l. br.; undgaa alm. ved omskrivning): sets (PVJac. Trold. 6. Flemløse. 184. jf. JBaden. Gram. 141. Rubow. SP. 155) ell. setes (Gjel. VG. 34. Rørd. JH. II. 22. Mikkels. Sprogl. 212). || *vbs. -else (s. d.) ell. (sj.) -ning* (at see en Ting fra en Side, hvorfra den ikke har været seet for . . er den sande Seening. Oehl. XXIX. 322. Tilsk. 1932. I. 49. jf. Forudsening u. forudse); jf. **Syn.** (æda. se, sv. se (fsv. engs. sea), no. se (dial. sjaa), oldn. sjá, ogs. see, ty. sehen, got. sahwān; muligvis besl. m. lat. sequi, følge (jf. konsekvent), i saa fald egl.: følge med øjnene; jf. Seer, Sigt, (et) Sigte, sikken || om sammenblanding m. endsige se u. bet. 7.4)**

1) *uden (tydelig) forestilling om aktiv virksomhed (aktiv sansning), som udtryk for, at noget fremtræder for ens blik: (have de indre ell. ydre (subjektive ell. objektive) betingelser for at) modtage synsindtryk (af noget, der fremkalder et øjeblikkeligt (svindende) sansbillede ell. efterlader et varigt (følelsesbetonet) indtryk); sans ved hjælp af synsevnen; skelne; øjne; blive var; bemærke. (m. subj., der betegner levende væsen (især person) ell. synsevne, blik olgn.).*

1.1) *i al alm. hvi seer du Skåven, som er i din Broders Øie. Math. 7.3. jeg saae igien-nem Vinduet et Ansigt, broderet med Knæbels-Barter. Holb. Didr. 9. se at man seer een, det siger ikkun, at man faaer eller har den med nogen Fornemmelse afbildet i sine Øyne. Høysg. S. 320. *Der, hvor paa Kortet man seer tvende Prikker, | En Landsby med sin hvide Kirke ligger. PalM. Adam. H. I. 8. Laae man . . med Ryggen mod (ege-)Stammen . . saa saae man først sine egne Been, saa en lille Plet med . . Græs, dernæst en stor Klynge mørke Nelder (osv.). JPJac. (1924). III. 123. Idet hun steg ned ad Veran-*

daens Trappetrin, saa' man under Nederdelens Kant et Par spidsnæsed Laksko med Remme. *Pont. Muld. 87. i forstørrelsesglas, kik-kert olgn.:* hvad ser du nu (?: hvilket synsbillede fremtræder nu)? | *jf. bet. 3.1:* *til (præsens) Dagligstue | Jeg fører Læseren, og der vi see: | Et stort Chatol . . . | En Kakkelovn . . . | Sex Stole. *PalM. Adam.H.I.11. jf. bet. 7.1:* Gud saae alt det, han havde gjort, og see, det var meget godt. *1Mos.1.31* (jf. u. II. saare 1.2). Da opløftede Abraham sine Øine og saae, og see, en Vædder . . . var indviklet i Busken (1931: da A. nu saa op, fik han . . . Øje paa en Væder osv.). *1Mos. 22.13. || (jf. bet. 1.3 og 3) med angivelse af genstandens fremtrædelsesform olgn.* *Han saar mig glad, naar han var lykkelig. *Lund. ED.159.* den Mand, der har set en Kvinde nogen. *Aakj.GK.202. jf. bet. 3.3:* Hun var i den samme . . . Kappe, som han havde set hende med paa Høpballehus. *IsakDin.FF. 166. (jf. bet. 10) refl.:* der (kom) i hans Øjne et Udtryk som i Hjulrytterens, der pludselig redningsløs ser sig foran en nanet Skrænt. *Bang.Mi.240. || (m. overgang til bet. 4.1) m. obj. og (præs.) m. udtryk for den ved synsvirkomheden frembragte tilstand, dels (jf. bet. 11) m. adv., i udtryk som se en bort ell. væk, ved et afvisende (haanligt, fjendtligt) blik jaa en til at fjerne sig, holde sig borte (for sig selv).* „Ved Hr. Baronen, at der kommer Cirkus til Byen i Dag?“ — (baronen) svarer ikke; men ser Manden bort gennem Døren. *Wied.BSt.2. (hun) var lige så kry som før . . . Hun var ikke til at se væk, ingen ligegyldighed sårede hende. Hjortø.SuS.80. dels (og især) m. fig. adj., i alm. refl.* *Han saae sig ganske svimmel | I hendes Øines Blaae. *Winth.HF.299.* lukkes inde skal man, sidde paa Bænken og see sig søvniq i en Bog. *HCAnd.LP.57.* den første Gang jeg paa hende saae mig forelsket. *Kierk. VI.191.* denne mand, som én gang for alle havde set sig forarget på mig. *ADJørg.ER. 148. HansPovls.HF.41.138.* se sig blind, gal, møt, vred (paa noget), se blind (1.1), gal (II.2.1), møt (2.1), vred. || (m. overgang til bet. 3 og 4) spec. m. h. t. person, den elskede, om synsindtryk, der fremkalder forelskelse olgn. *Siden jeg hende først saae. *AbrahNyer Rahb.I.234.* *vogt dig, o min Pige, for Elverkongen seer dig! *Heib.Elv.3.* *I Skoven jeg saae hende første Gang. *Hauch.LDR.219. Kierk.VI.185.* *Jeg har set dig, jeg har hist dig. | Det var dybt i Tøbrudskoven. *Stuck.FS.7. || om forundringsudbrud som hvad ser jeg olgn. se u. bet. 7.1. || (m. overgang til bet. 5.2) m. en (bi)æetn. (ell. dertil svarende pron.) som obj. Kvinden saae (1931: blev nu var), at Træet var godt at æde af. 1Mos.3.6. Seer du, hvor Goden der (?: paa jordhulens vægbilleder) staaer og opriðser Menneskets Bug? *Oehl.VII.53.* *De saae, jeg var Holger Danske | Og ingen formummet*

Skjelm. *Ing.HD.108.* „hvad tror Du det er?“ . . . „Det er da godt (?: let) at see!“ *HC And.(1919).II.286.* alles Øjne (vendte) sig mod Faklen for at se, om den holdt ved at brænde godt. *JVJens.SS.136.* Jeg ser De har ægte Tapper paa Gulvet. *sa.RF.126.* „Er Far kommet?“ spurgte han. „Det kan du jo se, han ikke er,“ sagde Fru M., gnaven. *TomKrist.SE.79.* Som du ser, er jeg optaget af store Byggerier. *MartinAHans.N.131. m. overgang til bet. 4.2 og 5.2, ofte (jf. bet. 11,1 og 5) i forb. m. ad ell. (i rigsspr. nu alm.)* efter: har du icke andet at bestille end staa at kaage i Døren, og see efter hvor mange unge Karle der gaar forbi. *Holb. Jean.II.6.* Keiseren sendte (en) Embedsmand hen for at see, hvorledes det gik med Vævningen, og om Toiet snart var færdigt. *HCAnd.(1919).I.145.* Jeg vil see ad, om jeg har saa mange Penge. *VSO.* See ad, om det ikke er rigtigt. *smst. || talem.* den halte ser, den blinde gaar osv., se II. halt 1. jeg kom, saa og vandt, se II. komme 1.1. man ser lige saa godt i mørke, som foruden lys, se VIII. lige 4.5. jeg har endnu en skilling, min moder saa aldrig, se Moder 1.1. kun se sin egen navle, se I. Navle 1. hvad man ell. øjet ikke ser, har man ell. hjertet ikke ondt af ell. det hjertet ikke rører, se ond (4.4), Øje. *jf. bet. 5.1:* se med egne øjne oaf., se Øje. *jf. bet. 3.3:* man skal ikke tage hatten af, før man ser manden, se Hat 1.2. rejse til (ell. være i) Rom og ikke se paven, se I. Pave 1.

1.2) m. særlig forestilling om subjektiv ell. objektiv mulighed, synsens art, indtrykkets tydelighed olgn. || m. nærmere bestemmelse ved adv. olgn. du seer feil. *Moth.S67.* *langt og skarpt saa Davids sikke Øie. *NordBrun.Jon. 39.* *Hvor herfra dog man seer Landskrona tydeligt! *PalM.AdamH.III.62.* Jeg maa holde Dig i Kjolen, for jeg seer ikke et Skridt foran mig! *HCAnd.TB.I.7.* *man kan vist læse Navnet paa Skibet . . . | Vermund, kom! De seer jo saa godt. *Hostr.EF.IV9.* Man ser saa langt af Led ud over de afhæstede Marker. *KnudPovls.Va.93.* han vil vise os en bedre Plads — vi ser heller ikke saa godt her. *KAbell.E.99. jf.:* indtil det Lysindtryk, vi ville opfatte, falder paa Stedet for den tydeligste Seen (den gule Plet). *Høffj.Psyk. 134. billedl.:* *Dunkelt jeg (?: Tycho Brahe) kun Veien seer, | Stjerneerne maa den betegne. *Heib.Poet.IX.11.* se dobbelt, se dobbelt 2.1. se med næsen, med ørene, se Næse (I.2.3), Øre. *jf. u. bet. 5.1:* *Seer jeg ret? . . . | Hvilken ganske fortræfelig Port! *Heib.ND.83. || som udr. for, at synsindtrykket opfattes med bevidstheden.* Jeg ændser, sandser, seer kun Eder! *Bagges.Ep. 200.* jeg (har) egentlig seet paa hende uden at see hende. *Gylb.(1849).V.45.* Uden at sé stirrede hun ud mod Søerne. *Bang.L.7.* Den Døende slog Øjnene op, men han saa'

ikke mer. *sa.T.227*. Hvad er der, Joán? — Ingenting, sagde Joán og saá paa ham med Øjne, der ikke saá. *sa.DuF.55. JVJens.RF.177. jf. flg. gruppe*: Et Aar bliver det sidste (for jægeren). Ingen veed, om næste Aar Benene vil bære, Synet se. *Rør.DJ.7*. || se ell. (i alm. talespr.) kunne se, dels om subjektiv mulighed (synsevne): Blinde see (o: faar synsevne) og Halte gaac. *Matth.11.5*. *De (o: hundehvalpene) døde, for de saae. *Ew.(1914). III.121*. *rundtom, saalangt som man kan see, | er Mark og Skov som oversaaet med Sne. *PalM.AdamH.I.8*. *Da den (o: en hundehvalp) fik Øine og kunde see, | Hvor maatte alle Smaabørnene lee. *Kaalund.FB.nr.24*. Kan De see den Baad? . . Og kan De ogsaa see det Skib? *Hostr.EF.IV.7. jf. bet. 1.4: (gud) seer i Løndom. Matth.6.4. jf. bet. 5.1: *I Mulm og i Vé at se, at se!* | At medbring Dag — Mirakel! *JVJens.JB.60. jf. bet. 5.2: *Seer ei Alfader, | Hvad ei vort svage Syn kan see? Ew.F.89. dels om objektiv mulighed (tilstrækkeligt lys, fri udsigt, gunstig lejlighed olgn.): *Hvem er I Drengene? . . Man kan ei Eders Aasyn see | For Hætter og for Skind! Oehl.Helge.(1814).14*. Maanen skinner saa klart, at vi kunne see Alt, hvad vi bryde os om. *AntNiels.FL.I.3*. Alt dette kunde man see, naar man kom ad Markstien der udenfor Gjærdet. *JPJac.(1924).III.123*. det var jo (henimod jul) ikke saa meget længe endnu, man kunde se ved Dagens Lys. *KLars.GV.67. jf. bet. 1.3: man kan da ikke se noget paa Dig (o: en frugtsommelig) endnu. LeckFischer.M.114. spec. dels i forb. m. inf., i udtr. (ikke) kunne se at læse, skrive osv. En (dag), da han ikke kunde se at male. Goldschm.FV.III.171. Lemb.Shak.XI.106*. Greven holdt sit Lomme-spejl for ham, saa han kunde se at binde Slipset. *KBirkGrønB.SF.52. dels (m. overgang til bet. 3) i superlativiske udtr. som: det er (noget af) det smukkeste, mest fortryllende (osv.), man kan se (for sine øjne). DFU.II.nr.23.7. HCAnd.BH.22 (se nogen sp. 1284*)*. *JLange.MF.121. jf. StudierDahlerup.171. spøg.talem.: jeg kan tydelig se Sverrig, (efter omkvæd paa en vise af Anton Melbye og A. Henriques 1899, se DanmViseb.I.25. OlfJespersen.Oplevelser.(1930).116) anv. (m. mere ell. mindre ubest. bet.) som udtr. for udsigt til noget rart, behageligt, mærkværdigt, et maal, der øjnes, olgn. (kunne) se om hjørner, (spøg.) være skeløjet. D&H. se dybt i noget, se III. dyb 1.3. han kan se gennem en egeplanke, se Egeplanke. ikke kunne se en haand for sig, ud over sin egen næse, igennem en sigte, se Haand 7, Næse 2.3, Sigte. kunne se sol og maane (igenommen), se Maane 2.1. ikke kunne se skoven for bare træer, se Skov. || uegl., om ting. *Jeg (o: den blinde) går i vågen Søvne. | Kun min blinde Haand kan se | i en dunkel Form | de Stene, jeg har fundet. TomKrist.P.19. især (spøg.) om sløv kniv olgn.: den bider*

alt hvad den ser, se I. bide 3. || ☐ part. seende (nu ikke i rigsspr. seendes. *2Mos.4.11 (Chr.VI). Moth.S83*. Dend Seendis Blinde. *JRPaulli.(bogtitel.1723)*) brugt som adj. (ell. subst.). Blikket (o: hos en statue) er mindre seende (o: roligt opfattende) end stirrende. *JLange.MF.100. især: som har synsevne (mods. blind). (han) som var bleven seendes (1907: seende; 1819: havde faaet sit Syn). Joh.9.18 (Chr.VI)*. Enhver Seende veed, at der er en Afstand imellem ham og den synlige Gjenstand. *Heib.Pros.II.368. (den enøjede hund) blev liggende paa Siden med det seende Øje op efter. Drachm. PV.26. (drengen, der) allerede var halvblind (af at se paa en solformørkelse, fik en flaskebund) at se i . . Og straks blev han seende og saa Solformørkelsen. Buchh.UH.8. uegl.: Her er nu min Præmieko, sagde K. og vilde prøve paa at gøre Manden (der snakker politik) seende. HansPovls.HF.96. seende blind, se u. blind 2.2.*

1.3) uden forestilling om en bestemt person som modtager af synsindtrykket, især i pass. ell. inf. m. særlig (adjektivisk ell. adverbial) anv. || (m. overgang til bet. 3) ses ell. (nu alm.) kunne se, være ell. blive synlig; være ell. komme til syne; vise sig. Gud sagde: Vandene . . samle sig til eet Sted, at det Torre sees (1931: saa det faste Land kommer til Syne). *IMos.1.9*. Troen er . . en fast Overbevisning om det som ikke sees. *Hebr.11.1. *(Uranienborg var) hoi og stor, | Og saaes til alle Sider, | Og kneisede fra Jord. Heib.Poet.IX.5. hvo som staar højt, ses vidt, se II. høj 6.1 slutn. nu (i talespr.) især: have afsat, efterlade synlige spor ell. mærker; være kendelig, synlig*. Der var lige så megen luft, at den kunde ses paa sejlene. *NMøll.H.15*. Benklæderne med Opslag, der er lavede større, hvilket kan ses. *PolitiE.Kosterbl.*1922.1.sp.1*. det kan ses paa hende længe, om hun græder. *KMMøll.D.151*. || være at se olgn., (kunne) ses; være synlig; ogs.: fremtræde (synligt) paa en vis maade. *Paa (gravstenen) var udhuggen at see, | Istedetfor Kjolen og Kraven | En Ferle, et Riis og en Lee. *Blich.(1920).XIV.155*. *Den Fjerde (jomfru) har to Øine som Stjerner at see. *Hauch.MS.24*. Himlen var at se helt rundt. *HansPovls.HF.6. spec. som udtr. for, at noget afsætter (varigt) spor, er kendeligt, synligt, i forb. som (ikke) være (til) at se olgn. (hun) traadte ham ondskabsfuldt heelt op ad Smalbenet, det var at see paa hans Strømper. HCAnd.LP.29. der er ikke det allermindste at see. Kierk.VII.207. Korch.LL.71. Kurven var stor . . Det var ikke til at se, der blev flere Kartofler i den for hver Top. HansPovls.HF.40. jf. bet. 3: Vognene vare ikke at see. Rambusch.JE.145. || (jf. at se paa u. bet. 2.1) i forb. som være dejlig at se ell. (ofte m. særlig forestilling om rent ydre ell. tilsyneladende egenskab) at se til ell. (nu ikke i*

alm. spr.) til at se. Trøet var godt at øde af (og) lysteligt at see til (1931: en Lyst for Øjnene). 1Mos.3.6. du er en deilig Kvinde at see til (Chr.VI: til at see; 1931: du er en smuk Kvinde). 1Mos.12.11. *Yndig er Blomsten klædt og boldt, | Dejlignst at se paa Fjældet goldt. Grundtv. SS. III. 441. *Som Dunst over Engen saa flygtig til at see, | De Trende (elverpiger) blev til Een og den Ene til Tre. Heib. Elv. 4. *En prægtig Mand at see till! Pal.M.T.7. hun var saa mærkeligt lille at se til i sin sorte Dragt. Pont. DD. 274. m. overgang til bet. 5.2: saadan at se til (o: tilsyneladende) var (han) da ogsaa saare tilfreds. J.Locher. Nær salten Sø. (1911). 12. || lade (sig) se, se bet. 8. || (jf. bet. 1.1 og 3) med angivelse af genstandens fremtrædelsesform olgn. *Pigeborn i det Frie | Sees kun med Kaaber vi'e, | Slør og Oversko. Ploug. VV. III. 62. (børnene) var blevet sete paa Vej ud ad Roum Hede til. PE.Benzon. P. 72. Har du noget at skjule? Jeg ikke. Jeg vil godt ses sammen med dig, du. Er.Krist. DH. 77. Nede ved Fjord-Peters Gaard saas Folk liggende i en Grøft. Hans Povls. HF. 16. || (m. overgang til bet. 3-4; efter lign. udtr. paa latin (Ovid), se Arlaud. 99) Miss M. (gik) paa Auktionen . . fordi hun vidste, at Londons meest glimrende Selskab vilde indfinde sig; hun gik derhen for at see og for at sees, som Ovidius siger. Heib. TR. nr. 20. 3. Pal.M. Adam H. I. 96. MÖ. || part. set brugt som adj. (ell. subst., i forb. det sete) at faae et aldeles falskt Begreb om det seete. Bagges. L. I. IX. dette Grønlands-Kapitel er . . velskrevet, (med) mange „sete“ (o: oplevede, virkelighedstro) Træk. Vilh. And. HP. 48. (jf. bet. 1.2) om subjektivt opfattet synsindtryk: det sete afhænger af øjnene (der ser), se u. Øje.

1.4) (m. overgang til bet. 3 og 5) som udtryk for fejlsyn, fantasibillede olgn. || som udtryk for at tyde et synsindtryk paa en vis maade: mene at have for sig, (fore)finde („mene at se“). undertiden seer (han) en Hummer eller i det mindste en Krebs, hvor der kun er en uskyldig Reie. Rahb. Tilsk. 1799. 611. I Krigsaarene saå han tyske Spioner overalt. Schand. O. I. 89. jf. bet. 5: istedetfor Gulhyndy (saa han) et Voxbilled . . Han kunde ikke begribe, hvor det havde været ham muligt, at see Gulhyndy, i denne . . Voxklump. Oehl. Dign. I. 328. spec. (talespr.) m. prægnant bet. i udtr. se (noget) i ell. (sjældnere) paa ell. ved (en ell. noget), finde noget særligt (smukt, tiltalende) ved (m. h. t. ydre ell. (m. præp. i) indre egenskaber); beundre (en ell. noget) for. Gud ved, hvad han har set på den Sminkekrukke. Tom Krist. EA. 31. Kan De forstaa . . hvad Fru N. ser i Petersen . . at den pæne Dame . . vil lade sig skille . . for at gifte sig med Petersen. Berl. Tid. 11/1926. Aft. 2. sp. 1. Hvad mon han har set ved dig, lo Ragnhild. For der er da ingen særlig Stads ved dig. Gravl. VF. 134.

jeg begriber ikke, hvad du ser i det maleri | || (jf. bet. 11) om syner, erindringsbilleder olgn. (ofte i forb. se for sig). der saaes en hest for dem (1871: viste sig for dem en Hest). 2Makk. 3.25 (Chr. VI). *Den store hvide Flok, vi see . . | For Thronen, hvo er' de? Brors. 304. *O! alt for føle Drøm! mig synes, at jeg seer | Endnu den sorte Geist. Wess. 3. see et Phantom. Kierk. VII. 68. *Jeg saa Ham (o: Kristus) som Barn . . | I Regnbuens Glands. Birkedal. En Livs-Førelse. II. (1864). 507. *(Ole Lukøje) kan fortælle om Stjerner klare . . | og om den yndige milde Fe, | som alle Børn vil saa gjerne se. Ill. Børneblad. III. (1873/74). 168. Stuck. S. 52. Bønderne . . siger om en, der er bleven underlig, at han har „set for meget (o: noget overnaturligt)“. JV Jens. HF. 13. Buchh. S. 325 (se u. nipset). bag Skildringerne af de kraftige Roskildebisper . . synes man at se Eskil for sig. OFriis. Litt. 63. se spøgelse, syner, se Spøgelse, Syn.

2) (bet. 1) med særlig angivelse af retning (se videre u. bet. 10-11). 2.1) vende blikket ell. have blikket vendt i en vis retning. da saae (hun) ud igjennem (1931: ud af) Vinduet. 2Sam. 6. 16. (Jesus) saae op til Himmelen. Math. 14. 19. *Nu seer han ad den vante Vei. Staffeldt. D. I. 458. *Storken sidder udi Redet strunk, | Og seer hun ud saa vide. Oehl. Dign. I. 92. (han) saae den anden Vei. JP Jac. (1924). III. 123. Fru F. blev ved at sidde og se (o: tankefuldt) ud for sig i Solen. Bang. L. 119. jf. bet. 4.1: Hun ser op og ned ad Fru H. (der er frugt-sommelig): „Hi—hi . . De trives godt!“ UDahlerup. GT. 7. om billedlige gengivelser ell. ved personifikation: (flasken) havde seet ind i den buldrende Ovn, dens Ophavshjem. HCand. (1919). III. 153. Fra de damaskbrunne Vægge saa hendes afdøde Færdre ned. Isak Din. FF. 116. om lysgiver (solen olgn.): *Sol seer ind i Slot og Vraa, | Seer paa Drot og Tigger, | Seer til Store, seer til Smaa, | Kysser Barnet, som i Vuggen ligger. Ing. H. 190. gjennem Trærne saae den mørkeblaae, klare Himmel ned til os. Winth. VIII. 160. den blaa Dagning saa' ind igjennem Vinduerne. JP Jac. I. 18. se mod nord, til højre (II. 3. a), venstre, (op) i vejret, bort, til siden (se Side) osv. se gennem fingre (med) (se Finger 2.4), se en over akslerne, hovedet, skuldrene (se II. Aksel 1, Hoved 2.7, Skulder). se omkring sig, se bet. 10.3. se (ti skridt) frem (for sig), se u. frem 3.4 og 5.3. se lige ud (af øjnene), se lige (VIII. 6.5), Øje. || (jf. bet. 5.1) m. bibet. af en vis (især venlig ell. wenlig) følelse: se højt, se høj (II. 1.5 slutn.). se lavt, se III. lav 1.2. vor herre sidder øverlig (overlig), men ser nederlig, se nederlig 2. se skævt (paa ell. til), se skæv. jf. bet. 1.2: se tværs (i) gjennem, se u. tværs. jf.: Blikket . . var skarpt og saa lige igjennem Folk. KBirk. Grønb. SF. 42. || se i hatten, gl. begravelsesceremoni, udtr.

for andagt (naar kisten er sænket i graven). Pal M. Adam H. III. 109. Naar (kisten) var sænket, „saa Præsten og Følget i Hatten“. *OrdbS. (Møn)*. || (m. overgang til bet. 4) m. præp. efter, som udtryk for at rette blikket mod noget, der bevæger sig. *Moth.S79*. *Den Foged løfter sin Svøbe; | Men Knøsen kaster sin Lee: | Han giver sig til at løbe, | Og Fogden efter ham see. *Blich.(1920).XIV.150*. se videre u. efter 2.3. *jf. bet. 4.1*: dine Øine ville see efter fremmede Kvinder (1931 *afvig.*). *Ords.23.33*. *JSMøll.FH.I.169*. se langt efter, se lang 3.2. || (*jf. bet. 1.4 og 11.7*) m. præp. over: se over (Langebek. *Breve.150*) ell. (*nu*) hen over noget, (*især*: uden tydelig sansning) lade blikket løbe hen over noget; spec.: overse (3.2). || (m. overgang til bet. 4) m. præp. paa. Det Juks (o: nogle skeer), der brækker, bare man ser paa dem (o: uden rimelig aarsag, for ingenting). *KMich.Mor.(1935).15*. Det er nogle underlige Colosser at see paa, de store Orlogsskibe. *VKorfitsen.TO.I.3*. Manden var Jord- og Betonarbejder og en slem Bisse at see paa. *Pol.1^a/1934.Sønd.12.sp.2*. (*jf. bet. 5.1 og 12.2*) m. bibet. af en vis følelse: se ilde paa, se III. ilde 1.2. *jf. tilsvarende udtryk m. til ndf.*: se paa kaalen og mene flæsket, se Kaal 2. || m. præp. til, *især med forestilling om flygtighed*. *To Øyne hun havde saa klare, saa blaae, | Som Himlen, til hvilken hun sørgferi saae. *Thaar.HG.3*. *Naar han seer til Stokken bare, | Løber jeg i Hast min Vei. *PMøll.ES.I.76*. *Da Kejseren nu til sin Kjole saae, | saa var der en stor Plamase paa. *Hostr.SpT.III.14*. Marie maatte se to Gange til ham, før hun kunde kende ham. *JPJac.I.298*. Søskendegaarde, hvor man gennem Slægtled aldrig saa til hinanden, men drejede Hødet til den anden Side, naar man mødtes. *AndNz.FL.24*. Hun saa til Uret paa Natbordet. — Klokken er mange. *ErlKrist.DH.13*. (*hun*) saa fra den ene til den anden. *smst.105*. naar hønen har skrabet, ser hun til kloen, se I. Klo 1.1. lidt godt skal man højt sætte og sjælden se til, se I. lidt 3.1. *jf. ovj. l. 27* og Kaal 2: han seer til Kjødets og mener Flæsket, han taler om Holsteen og mener Slesvig. *Rappee.1857.384.sp.1*. *Krist.Ordspr.271*. m. bibet. af interesse, glæde: en Krigsmand, der eier en pragtfuld Dragt . . veed godt, han har den, men han seer næsten aldrig til den. *Kierk.XII.352*. spec. m. h. t. stærke drikke, i udtryk som (ikke ville) se til sit glas, se flittigt til (drikke flittigt af) glasset *olgn. Bogan.II.66*. *Schand.Fort.284*. *jf.*: See ikke til Vinen, hvor den er rød, hvor den perler i Bægeret. *Ords.23.31*. m. h. t. en person, med forestilling om interesse, agtelse, *især venlighed, omhed, omsorg, ogs. (med nærmere bestemmelse) vrede olgn.*: Raadet har . . bevæget Jupiter at see til vor Elendighed. *Holb.Plut.I.1*. et Menne- ske, der havde et Stamtræ . . havde ikke seet til en borgerlig Pige . . med mindre hun

. . havde havt en Tønde Guld. *Rahb.Tilsk.1796.340*. *Til dem, som sove, seer han (o: gud) hen, | Han vugger Fuglens Grene. *Ing.H.201*. *Fader, se med Kjærlighed | til mit ringe Leie ned. *Arentzen.(Kirketid.1845/46.425)*. *jf. Wied.Da.94*. (*pigerne vilde ikke*) se til en fjendtlig Soldat, hvormange Snore han end havde paa Frakken. *Buchh.FD.23*. *jf. bet. 12.1*: se haant, mildt, mildelig, mørkt, ond, surt til *olgn.*, se haan (II.2), mild (2.2), mildelig, mørk (II.4.2), ond (5.4), sur. se i naade til (en), se I. Naade 1.1. *jf.*: Gud see til os allesammen! *Blich.(1920).XIX.199.2.2* (*jf. I. kige 1 slutn., titte; W, især højtid., poet.*) om (højliggende) bygning, hvorfra man kan se ud i en vis retning: vende (i mod); have udsigt (til); *ogs.*: ligge, fremtræde med et vist præg. din næse er ligesom et taarn paa Libanon, som seer imod (1871: skuer ud i mod; 1931: ser mod) Damascus. *Højs.7.4(Chr.VI)*. *Stolt seer fra Fjeldets Pande | Borgen saa mørk og streng. *Winth.Digtn.318*. Et af Stuens Vinduer saa mod Øst ud i mod det graa Kronborg. *Isak Din.FF.314*.

3) (bet. 1) med særlig forestilling om nærværelse, tilstedeværelse, oplevelse (af noget) *olgn.*

3.1) m. h. t. ydre forhold, ting i omverdenen *olgn.*: have ell. faa inden for synsvidde; have nærværende, for haanden; forefinde; *ogs.* (*jf. bet. 4*): være øjenvidne til; opleve; komme ud for; (lære at) kende. *Holb.Paars.285* (se u. mest 4). Hør du Kandstøber Carronie, har du icke seet et Liberi eller en Laqvei tilforn. *sa.Kandst.IV.2*. *Man slike Ygler (o: igler) seer paa Landet. | De andre finder man i Vandet. *Abc.15*. *Hvor Marken bølged nys . . | Med Ax . . | Der ser man nu kun sorten Muld | Og Stubbene de golde. *Grundtv.SS.III.446*. *Godmorgen! Godmorgen! sang Fuglen paa Qvist; | Tidt saae han Aftenosen bag Fængselets Rist. *Ing.H.131*. *(matrosen) havde ei seet sin Fædrestrand | I mange Herrens Tide. *Winth.D.(1832).140*. Et Barn saae Meget og lærte Meget i dette Huus. *Goldschm.Hjl.I.8*. Det bliver sjovt at se hans Skuffelse, naar vi ikke er der. *AndNz.PE.III.63*. *jf. græde sp.219²²*: *Alt hvad lille Hanne saae, | Vilde hun og eie. *Bastian.Nr.4.1*. *jf. bet. 3.3*: *Hvor seer jeg glad igjen de mange Yndigheder, | Som den maa være blind, der kan ei see hos eder. *Wess.14*. *jf. bet. 4.1*: Jeg vilde saa gjerne see det runde Taarn, og Klosteret hvor man gior Lærret. *Holb.Er.II.2*. *Stork! Stork! Langeben! | Hvor var du saa længe? | Saae du Kong Pharaos hoie Sten? *Ing.RSE.VIII.70*. du maa altsaa ikke sætte dig paa den bare Jord, Dreng. Det vil jeg ikke se. *ErlKrist.MM.272*. (ikke kunne) se (noget) for (sine) øjne, se Øje. *talem.*: det vil jeg se, før jeg tror det, *det tvivler jeg om, indtil jeg overbevises ved selvsyn, gennem*

kendsgerninger. *Holb.UHII.1.5. Hrz.XII.258. Schand.FrProv.301. AaDons.S.70.* (ville) se (ens) blod (*EPont.L.66*) ell. hjerteblod, se u. Hjerteblod. *jf. se rødt u. Rødt 1.2.* se land, se Land 5.2 og 3. leve at (ell. og) se, se III. leve 1.2. om (forundrings)udbrud som nu har jeg aldrig set saa galt olgn. se bet. 7.1 og II. gal 3. || (*m. overgang til bet. 5.2*) *m. (bi)sætn. (ell. dertil svarende pron.) som obj. du saae selv, at de bleve sammenviede? Holb.HP.III.1. *(at) Baand og Stierne | Og tommé Hierne | Foreenes ofte . . | Det seer man tit. Zellitz.Poes.281. Jamen, Du maa da gøre noget. Du kan da ikke roligt (o: uden indgriben) se paa, at de (o: panthaverne) henter vore Møbler. Leck Fischer.KM.140. „jeg siger dig, at han er saa tryk bag ved mit Skiold, som Odin er paa Hvidskialf“ — „Vi vil see.“ *Ev.(1914). I.330. jf. gide 3: „Hr. M. har noget at sige hos hende“ — „Ahl det gad jeg seet.“ Wand.(Skuesp.IV18). jf. II. faa 5.1: „I Nat vil Kongen sove hos Jane Seymour.“ | — Anne. „Eller hos mig. Det skal vi faa at se.“ *KMunk. C.476. jf.: vi vil faae det at see, som den ene Blinde sagde til den anden. Biehl.DQ.II.390. nu faar vi se, se II. faa 5.2. || (jf. bet. 1.1, 5.2 og 9(s)) med angivelse (især ved perf. part.) af den tilstand olgn., hvort noget forefindes. fra nu af skulle I see Himmelen aabnet. *Joh.1.52. *Nu af et Himmel-Bref, nu af en falsk Prophet, | Mand heele Kirke-Sogn bevæget haver seet. Holb.Paars.154. Et Meneske seer sig udi u-lægelig Sygdom. sa.Ep. II.234. *Vær en fornuftig Dreng, saa skal i mig | Du altid see (o: have, finde) en god, en gavmild Fætter. Oehl.PSKr.II.119. Klapperne gjorde strax Plads for Rytteren, og denne saae sig snart i Sikkerhed paa den aabne Landevej. PMøll.ES.III.29. Hvad jeg her har sagt . . kan jeg vel gjerne lade staae uden Frygt for at see det misforstaaet. Kierk.I.65. *vort Hjem igjen skal svomme | frelst paa Tidens Flod | og endnu sin Ungdoms Drømme | se med Kjød og Blod. Hostr. SD.II.48.Thi indstævnes (N.N.) for . . Sig-telse og Saggivelse at modtage, Acter og Documenter at see fremlagte. Hylking.HJ.90. *jf.: De gode, gamle Dampheste maa se sig distancerede af det moderne elektriske Tog. JernbaneT.18/1.1937.6.sp.1. jeg vil se dig hængt, se u. hænge 10.3. || (m. overgang til bet. 5.2) i forb. m. gerne, hellere, helst. (kongen) klædte sig selv tarveligt, og saae gjerne det samme hos sine Hofmænd. Mall. Sgh.450. *Jeg seer ei giærne Børn paa Kirkegaard. Oehl.Fr.88. Jeg ser det (o: et barn) helst i din Varetægt. SofusChristensen. Et Folkesagn.(1937).13. jf. bet. 3.3-4: hellere se ens hæl end ens taa, se I. hæl 3.1. || *m. h. t. en ting ell. (især; jf. bet. 3.3) en person af en vis (sjælden, næppe eksisterende) art: (gerne ell. nok) ville se ell. † se paa (Holb.LSk. I.6. Jacobi.(Skuesp.VII.426). Bøgh.DA.III.******

223) den, der osv., (*talespr.*) tvivle om, at en saadan ting ell. person findes, især: at nogen skulde have evne ell. mod til en vis (hindrende) adfærd. Jeg vilde see paa den, der torde sige, at vi vare . . ikke ægte Folk (o: ægte-folk). *Holb.Vgs.(1731).II.1. Præsten skal vie os, og jeg vil see paa den, som forbyder os det. Oehl.XXVI.90. *Jeg vilde see den Søn, som kunde vende | Sin Moder Ryggen kold. sa.ND.279. Hrz.ST.213. han (gned) det hele Fluidum ud over sit brune Ansigt. Nu vilde han nok se den Myg, der turde nærme sig ham. Trelow-Loof.PaaJagtiRumænien.(1904). 36. Jeg vil snart gerne se en voksen Mand . . som har faaet under ug i alting i Skolen. B.T.1937.3.sp.1. jeg gad se(t) den, der osv., se gide sp.936*. || *m. h. t. trykte ell. skrevne ting, udkommende litteratur olgn.: have for øje; (have lejlighed til at) læse. Jeg veed ei, om HEr Iustitz-Raad har seet det Skrift. Cit.1733.(DMag.6R.V230). *om de Mallinger, Suhmer og Roher, | man ej et Ord i Aviserne ser. PAHeib.US.578. Man ser saa sjældent noget af Dem nu, Brun. Skriver De ikke paa noget? Jeg holdt saa meget af Deres Vers. Nathans.F.168. jf. bet. 5.2: *jeg seer i dine Blader, | At du dig i Disput med Philosophen lader | Om Pattenelks Effect. Graah.PT.I.260. jeg ser (i bladene), at han er rejst til udlandet | spec. (jf. bet. 3.3 og høre 3.2; nu mindre br.) *m. h. t. brev olgn. (fra en paarørende): se (noget) fra en, faa skriftlig efterretning, modtage brev (nogle limer, livstegn) fra en. Nu har jeg i lang Tid ikke havt den Ære at see noget fra Dem. De vil nok svare: De har intet havt at skrive om. ThSchmidt.E.25. I nogen Tid har ieg ikke seet en Bogstav fra Dig; Til denne Stiltienhed mente ieg Grunden laae i din forehavende Reise til os. Cit.1808.(Skoleprogr. Sorø.1916.46). Jeg har for en 14 Dage siden . . seet Brev fra L. Cit.1832.(Hjort.B.II.106). || (ikke) se noget til olgn., (jf. høre 3.2 slutn.) *m. h. t. en ting ell. (især; jf. bet. 3.3) en person, som udtryk for, at noget end ikke flygtigt ell. delvis har været synligt for en: (ikke) bemærke (det mindste til); (ikke) have inden for synsvidde, træffe, møde (flygtigt). efterat vi i tre Aar ikke have seet eller hørt det mindste til hinanden. Bagges.L.I.286. Man seer intet til Byen, før man er den ganske nær. Molb.Dagb.160. hvor er det længe siden, vi har set noget til Nikolaj. Soya.IIF. 32. „Har du set noget til min Overfrakke?“ „Ja, den hænger i Klædeskabet.“ *JesperEv. PF.114. (sj.) uden obj.: Længe have vi. Gud skee Lov! ikke seet til ham. Winth.NDign. 155. se et glimt af, se Glimt 2.1. || uegl., dels om ting: staa i forbindelse med, i sam-hørighedsforhold til; have at gøre med; især (jf. bet. 3.2 og kende sp.271*; *talespr.*) i nægtende udtr. for manglende rogt, pleje olgn.: (ikke) kende. Kirkeklokken, som vi kalder den, havde . . aldrig set en Kirke . . men var*****

en gammel Skibsklokke. *Drachm.S.331.* *hans Gulv ser aldrig en Kost. *Blavm.Sib.47.* *Alldrig Uvejrstid aflader, | lyder Stormens Lov, | aarle fæstnet af Alfader, | førend Mark saa Plov! *LCNiels.R.72.* Støvlerne . . havde vist ikke set Sværte i lange Tider. *TomKrist.H.132.* disse Gulve, som kun maa se Vand to Gange om Ugen. *LokomotivT.1922.137.* sp.2. *dels (u) m. tids-udtr. som subj., i udtr. for, hvad der indtræffer paa, tilhører den nævnte tid.* Den næste Dag . . saae Svenskens Nederlag og de danske Vaabens Seier. *Winth.TF.93.* Sommeren tilbragtes i Thisted. Vinteren saa (*J.P.*) Jacobsen paany i Rom. *Brandes.III.43.* Selve H. C. Andersens Fødselsaar havde set Slaget ved Austerlitz. *KLars.HCA.12.* et Træk i Udviklingen det 20. Aarhundrede har set. *JVJens.RF.40.*

3.2) *m. h. t. skøbnetsikkekelse oln.: faa som (sin) lod; faa (tildelt); opleve; 20 (lære at) kende.* der er den, som hverken Dag eller Nat seer (1931: faar) Søvn i sine Øjne. *Prød.8.16.* *mørke Dage jeg maatte see, | Og Storme rev mine Fjædre. *Blich.(1920).XX.221.* *Af Vintre saae han alt fyrretyve. *Ing.DM.7.* har jeg end ikke altid set Utak . . for min ventede Løn, saa har jeg dog mødt . . megen Vrangsindehed. *JPJac.I.138.* se dagen(s lys), verdens lys, lyset, se u. Dag (1.2, 8.1), Lys (1.1.3 og 4). se forraadnelse, se u. Forraadnelse. se (paa) løjer, se III. Løjer. have set sin bedste tid *olgn., se u. Tid. || i alm. spr. (talespr.) nu især m. h. t. konkrete (livs)-goder, ejendele oln.: faa ell. have til raadighed (brug, fortæring) ell. som sin ejendom. (især i nægtende udtr.).* Have hun sagt: jeg faaar aldrig mit Tøi mere — som et Mandfolk vilde have sagt . . men hun sagde: jeg seer aldrig mit Tøi mere. Det var uudholdeligt. *Bagges.L.I.31.* Stoppede nogle Leverandører, var der dog andre, som blev trofast ved, selv om de aldrig saa Penge. *Buchh.Su.II.135.* „Du maa laane mig en Krone!“ — „Den ser jeg aldrig igen!“ *MartinAHans.NO.241.* Jeg holder af, en Gang imellem, at se en Flaske Burgunder paa mit Bord. *Howalt.DB.13.* Jeg faar aldrig andet end Bøf og Karbonade . . jeg ser aldrig Vælling eller Sulemad. *BerlTid.1937.Sønd.7.* sp.1. *spec. (dagl., spøg.):* det kan du sige du har set (for sidste gang) *olgn., det maa du ikke gøre dig haab om at faa (tilbage); det kan du skyde en hvid pind efter.* *Hostr.EF.I.1.* hvad den russiske Stat én Gang har bemægtiget sig, det kan man sige, man har set. *Brandes.X.68.* Tolstøj. *IKampforLykken. (overs.1888).282.* Jeg har . . narret denne Kaabe fra hende, som hun kan sige hun har set. *StSprO.Nr.60.26.*

3.3) (*jf. bet. 3.4*) *m. h. t. person: (have lejlighed til at) træffe, møde, hilse paa, tale (kort) med, være sammen med (igen).* Om en liden Stund skulle I ikke

see mig. *Joh.16.16.* *Hand hannem haver seet i Holsten mange gange. *Holb.Paars.15.* Far vel . . det skal vare en god Dag til I seer mig igjen. *KomGrønneq.II.205.* over i et Aar havde de ikke seet hinanden. *Ing.KE.II.240.* *Da gik (*nissen*) hen til Havet, | Og stirred i det klare Vand; — | Han smilte, thi nu havde | Han seet den største Mand. *Gerson.DB.16.* Hvad går De igrunder og tager Dem for? . . Man ser Dem aldrig i teatret. *N.Møll.H.42.* *jeg vil ikke se det Pak. *KMunk.C.45.* ikke ville se en for sine øjne, se Øje. ilde, vel set, se u. ilde-, velset, gerne set, (*nu sj.*) *velset; velkommen; yndet.* den unge Virtuoso (*var*) snart en gjerne seet Gjest i de mest ansete Huse. *Ing.L.II.37.* som han vidste at berette mange Sagn om sine Reiser . . saa var han gjerne seet af Kongen. *Hauch.FH.143.* *talespr. (spøg.):* jeg kommer ikke, før du ser mig *olgn., det er uvist, hvornaar jeg kommer tilbage (hjem igen).* *TomKrist.SE.56.* *ErlKrist.DH.40.* (ikke) se noget til en, se u. bet. 3.1. || *reciprokt:* ses, (*have lejlighed til at*) *træffes, mødes, være sammen.* *Om otte Dage sees vi her igjen. *Bagges.Ingd.I.238.* *Naar om et Aar vi sees igjen, | Har Sara Søn paa Skiedet! *Grundtv.SS.II.46.* *naar vi sees i den Rosenlund | Tidt og mangesinde. *Hauch.LDR.220.* *min Hjertenskjær! | Farvell! saa sees vi aldrig meer! *Winth.Digtn.184.* „De kunde vel knap kjende mig?“ „Aa jo, — skjøndt det er rigtignok længe siden vi har setes.“ *Gjel.R.6.* Vi saas ikke ofte. *Bjarnhof.LE.204.* om fjendtligt møde (*truende*): ja, vent du bare, til vi ses igen | *Winth.HF.274.* som indskrift paa gravsten: vi ses igen. *Kierk.VII.198.* *talem.:* ses vi ikke før, saa ses vi til Egeskov (*ell. Vorbasse. Feilb.*) marked, *egl. m. h. t. et tidligere stærkt besøgt marked (i Fyn, resp. Jylland).* *Mau.II.228.* *SvendbAmt.1913.31.* || (*l. br.;* „et mindre correct Udtryk“. *MO.*) om den ene part: ses med (en), se; træffe; møde; mødes med. *At jeg tilfældigvis med Clara saaes, | Deraf min Tilstand ene kan forstaaes. *PalM.AdamH.II.55.* *Rich.III.222.* Af og til kører vi . . ind til Byen bare for at ses med dannede Mennesker. *Gogol.DødeSjæle. (overs.1900).36.*

3.4) (*jf. bet. 3.3 og 5*) *m. h. t. person: have som gæst; have besøg af; modtage (i besøg).* (*nu især i mere formelt spr., som en beskeden, fordringsløs invitation, i forb. som vi vil gerne se Dem hos os (i morgen) oln.*). jeg hørte til den liden Kreds af Venner, som en Kofod Ancher i sine sidste Aar saae omkring sig i sit Huus. *Bärens.Biografie.(1813).6.* hvem (*vil du*) besøge her? I denne Gaard boer . . en rig Enke . . som intet Menneske kjender. Til hende skal du vist ikke, thi hun seer Ingen. *Heib.Poet.V.308.* vi see endeel af vore gode Venner hos os iaften. *Hz.XIV.18.* vi udbad os den Ære at see Onkel . . hos os imorgen Middag. *Gylb.KV.129.* Tjeneren brag-

te de . . Besøgende den Besked, at Etatsraaden ikke kunde see Nogen nu. *Goldschm. R.483.* Vi maa virkelig se et Par Mennesker hos os nogle Gange om Ugen. *Jak Schmid. SP.33.* Store Soirée har den Fordel, at man kan se Mange paa eengang. *EGad. TT.118.* *IBentzon.GH.103.*

3.5) (*lejlighedsvis*) indfinde sig et sted (i en vis hensigt). || om person, der (uden særlig indbydelse) kommer for at gøre et kortere besøg, en (flygtig) visit, ogs. (m. overgang til bet. 4.2) for at undersøge forholdene, yde hjælp olgn.; aflægge besøg, visit (hos en); kigge ind; smutte, stikke ind. jeg maa tage Afsked, jeg skal have dend Ære at see hende snart igien. *Holb. Bars.II.6.* *Langebek.Breve.195.* nu kun i forb. m. adv. (og præp.) i udtr. som se hen, ind, op, over (til), indenfor, herind olgn. ell. (jf. bet. 4.2) m. præp. til: *imorgen (vil jeg) kjøre Dem en Galopadetur. | Paa Veien see vi først ind til min Søsters, | Og saa til Bellevu at spise Østers. *PalM.AdamH.I.128.* See dog ind til mig, naar din Vei falder forbi. *VSO.* I Familier af Borgerklasserne . . kom Slægtninge, Venner og Bekjendte jævnlig sammen; man saae ofte til hinanden, som det hed i daglig Tale. *Davids.KK.41.* Naar Etatsraaden mødte en gammel Bekjendt —sen, opfordrede han ham vel undertiden i en ubestemt Almindelighed til „engang at se op“. *Tops.I.46.* Jeg hørte om Deres Sorg, og saa vilde jeg dog se herind, sagde Biskoppen. *Bang.T.271.* „Skal Du gaa?“ — „Ja, jeg vilde se lidt op paa Kontoret . . der var . . noget, som Fuldmægtig J. skulde tale med mig om.“ *KLars.KÆ.3.* Jeg ser indenom paa Telegrafens Redaktion, inden jeg gaar hjem, og reserverer mig Plads i Morgennummeret. *Bergstrøm.MD.136.* jf. flg. bet.-gruppe: Han vilde naturligvis ogsaa se til sin Søn, som han vidste stod i Kramers Markedstelt. *Schand.TF.I.109.* (pigen) løb ned (o: i stue-etagen) til Fru Rigitze og bad hende . . endelig se op, hun troede, der Noget var sprungen inden i Jomfru Marie. *JPJac.I.99.* || (jf. bet. 4.2 og 6.2) i forb. m. til, med særlig forestilling om tilsyn (og kyndig, fagmæssig indgruben), som udtryk for lægehilsyn, husdyr-røgt, husgerning olgn. jeg maae ud og see til mine Heste. *Prahl.AH.IV.137.* gjør mig . . den Tjeneste, Hr. Blase (o: en dyrlæge), at gaae og see til Hoppen. *Heib.Poet.VII.38.* „Se saa til Kakkelovnen,“ sagde Levi. *Goldschm.SF.12.* *Pont.Muld.53.* Jeg maa se til Bordet, sagde (værthinden) og gik. *Bang.S.271.* „Har du set til Gaasen (i ovnen)?“ spørger hun. *Soya.HF.10.*

4) med opmærksomhed rette blikket ell. have blikket rettet mod noget (synligt). 4.1) i al alm.: iagttag; betragte (forskende); bese; beskue; ogs.: stirre (vedholdende). (ofte i forb. m. præp. i ell. paa, især m. bet. af varighed). Du Ladel gak til Myren, see

dens Veie, og bliv viis. *Ords.6.6.* hver den, som seer paa en Qvinde for at begiere hende, haver allerede bedrevet Hoer med hende i sit Hierte. *Math.5.28.* Har hendes Kiereste . . noget til beste? . . Hvorfor gaar de da saa lenge og seer paa hinanden (o: hvorfor gifter de sig da ikke)? *Holb.Mel.IV.6.* *Hvad seer min Sulamith (alm.: hvad ser du paa)? *Brors.296.* Han (o: frieren) seer paa hende, hun seer paa ham. De slaar Øinene ned, de slaar Øinene op. *Oehl.Digte.(1803).247.* *Forundret monne han sig vende, | Han saae og saae igjen og saae — | Ja, vist, der kom jo Hesten henne, | Men Hvo var Rytteren derpaa? *Kaalund.EF.128.* Hendes Ansigt var at se i, som ind i Klogskaben og Godheden selv. *Drachm.VD.239.* Ja, du ser (o: med undren, spørgende) paa mig, Jane; men det er Alvor. *Korch.LL.16.* vores Lyst-hus er et Observatorium. Vi har ægte Glas at se i (o: igenmem) her. *Buchh.UH.6.* Der er Blommer hjemme i Haven. Skal vi se paa (o: spise af) dem, Piger. *Gravl.VF.88.* Alice . . havde igen noget at vise frem — et raffineret Etui med Pudderdaase og Kvast . . Kom Iris, du maa godt se med. *Pol.¹⁹/1936.* *Sønd.4.sp.3.* en kat maa se paa en konge, se Kat 2.2. se som en ko paa en rødmalet port olgn.; se Ko 2.1. nok se, men ikke røre, se III. røre 3.1 slutn. se en i hænderne, se Haand 12.5. se (en) i kortene (kortet), se II. Kort 2. se en (efter) i papirerne, se Papir 3.2. se en i øjnene, under øjne(ne), se u. Øje. || *ij. overtroen: skade ved sit blik (onde øjne).* der var snarere nogen, som havde set (o: set ondt) paa ham (o: en syg). *Drachm.SF.71.* m. obj. og udtr. for det ved blikket frembragte resultat: Folkene hviskede om, at hun kunde se et Menneske i Ulykke naar hun vilde. *AndNx.PE.I.36.* smst.172. || m. h. t. spejlbillede; især refl. Hun blev ganske forskrækket, da hun saae sig selv efter sin Sygdom. *VSO.* (hun) gik hen til Spejlet og saa sig i det. *Tops.N.20.* jf.: *en Sump, hvori ser Marmorbyen (o: Venezia) ser. *Drachm.DJ.I.11.* overf.: det værste var den gamle Frk. T., der gik saa ensom tilbage til Værelset. Hun havde set sig selv (o: genkendt sin egen skæbne) i det der. *ErlKrist.DH.100.* ordspr. (nu næppe br.): „Man kan ofte see sig selv i Andre“ o: lære af Andre at kiende sig selv. *VSO.* se sig i spejl, se Spejl. || m. h. t. bog olgn., som man (flygtigt) læser (i), hvis billeder man betragter olgn. jeg var saadan rigtig godt til Pas og vilde ind at se Avisen. *Korch.LL.101.* i imp. (ogs. skrevet s.) som henvisning til et bestemt sted i en bog olgn.: Arealskatten . . udredes i Forhold til det beboede Rums Qvadratindhold (see Pl. 15 Juli 1816). *ASØrsted.Haandb.I.557.* se Side 112 og følgende! *Wied.LO.377.* Om anden Tydningsmulighed se ofv. § 370. *Bron-dum-Nielsen.GG.II.334.* m. præp. i ell. paa, især som udtryk for (flygtig) læsning (et sted

i en bog olgn.): Hands Skrifter har jeg seed noged i og finder dem ypperlige. *Cit.1737.* (*DMag.6R.V.268*). Skipperen . . saae med et Professoransigt . . paa Compasset. *Blich.* (1920). *XIV.134.* „Læser De Bibelen?“ — „Læser — aa — nej. Jeg sér i den.“ *Schand. AE.259.* „Nu har jeg i 4 Timer søgt efter mit latinske Lexicon.“ . . „Var der noget Du vilde see i den?“ *FritzJürg.nr.44.* (*de*) havde set paa Hverdagskoreplanen, skønt det var Helligdag. *JacPaludan.UR.77.* (*de to drenge*) saa i den samme Salmebog (*o: under salmesangen*). *AAndreasen.DN.25.* || *m. h. t. severdighed, teaterforestilling olgn.: bese; overvære som tilskuer.* I Galleriet findes henimod 100 store Malerier, som man kan see imod at betale en engelsk Skilling ved Indgangen. *FrSneed.I.495.* Jeg saae i Mailand . . en Opera buffa: Le nozze di Lauretta, meget godt givet. *Oehl.Er.II.181.* det Bifald, hvormed Deres „Kinnekulla-Søstre“ saaes. *Ing.* (*Hauch.Br.97*). Peer havde aldrig seet en Comedie, endsige en Ballet. *HCAnd.LP.19.* Peer kunde have siddet hele sin Levetid og seet paa det (*o: en ballet*). *smst.22.* at se en Sirupsfilm. *JVJens.RF.54.* Tristerne . . skal se Hillerød, Helsingør og slutte Turen ned langs Sundet. *Rosted.Hørsholm.(1935).5.* || *m. h. t. hvad man søger til brug, ønsker at købe; i udtr. som se paa lejlighed (Hrz. JJ.I.264. Punch.1879.16.sp.2. se ogs. u. Lejlighed 8.2), (dagligstue)møbler, kjoler olgn. du vil maaske hellere ha' en Cykle? Vi kan gaa hen og se paa en iaften. Bers.G.177. Lejede hun Huset, hun saa paa? Pol.19/1934. Sønd.6.sp.4. || (jf. bet. 2.1 og 10.2) m. præp. efter ell. (nu ikke i alm. spr.) om som udtryk for (ivrig, nysgerrig) spejden (efter noget ventet) ell. eftersøgning (af noget tabt olgn.). dem, som udspeide Himlen, som see efter Stjernerne (1931: Stjerkigerne). Es.47.13. Man seer efter og om den, man vil finde. Høysg.S.320. *Jeg om et Søm nu saae, | Jeg kunde hænges paa. Rahb.Poet.F.I.157. Gaa Du ind . . i Dandsesalen, — saa skal jeg see om dem i de andre Værelser. FrHolst. Revuen.(1880).71. hvor har du været! Jeg staar jo her og ser efter dig. ErlKrist.DH.6. jf. bet. 4.2: Nu skal jeg se efter nogen Mad. Lunde.F.23. jf. bet. 6.1 og 10.2: Jeg skulde see om en Leilighed (*o: en lejlighedsbefordring*) til Roeskilde. VSO. † jeg (*vilde*) se dem om (*o: prøve at skaffe dem*) en god Lods. JensSer. II.22. om udtr. se sig om (efter) noget se u. bet. 10.2. 4.2) (jf. bet. 3.5) med særlig forestilling om kontrol, eftersyn, tilsyn, (kyndig) vurdering og indgriben: syne; efterse; kontrollere. da skal (*den spedalske*) anden gang sees (1871: besees) af præsten. 3Mos.13.7 (Chr.VI). Maa jeg (*o: den billetterende*) se Billetterne! *JernbaneT.1/1935.10.sp.2.* se en ting klar, se klar 6.2. || *m. præp. efter, især som udtryk for ansvar, paahvilende hverv, omsorg olgn. Moth.S79.* vi skal holde*

Fremmede til at see efter Alting (*paa gaarden*). *Blich.(1920).XIV.46.* Pigen maa see efter Børnene. *MO.* hun har en Datter, en lille Tøjte, som render med Mandfolk, og saa (*sagde moder*) til hende, at hun skulde se lidt efter Pigebarnet. *Howall.DB.18.* Jeg maa se efter Kedlen, vi skal da have en Taar Kaffe. *Korch.LL.19.* || *m. præp. paa, især (m. overgang til bet. 5.1) som udtryk for indgaaende, kyndig undersøgelse og skøn (vurdering), til dels ogs. indgriben, (faglig) behandling.* han spørger Huusguderne, han seer paa (1931: ransager) Leveren. *Ez.21.21.* Han lærer sgu aldrig at se paa en Stud . . men Hesteforstand, det har han. *Baud.HS.212.* I to Aar havde vi fire Læger til at se paa hende. *LeckFischer.K.8.* Kakkellovnen (*vilde ikke*) trække . . Hun havde (*ladet*) en Murer se paa den. *BerlTid.10/1935.Sønd.22.sp.4.* se en paa fingrene, hænderne, se Finger 2.4, Haand 12.9. || se paa (at), se bet. 6.1 slutn. || se til (med) noget, se u. bet. 3.5 (slutn.) og bet. 11.16.

5) (*jf. bet. 6*) i alm. uden tydelig forestilling om synsindtryk, som udtryk for en vurdering af, et skøn om et forhold, en sag olgn. jf. bet. 1.2: hvorfor havde han ikke faaet Lov til at blive i Troen paa alle disse lueforgyltde Løgne? hvorfor skulde han se, og de Andre være blinde. *JPJac.II.311.*

5.1) gøre til genstand for betragtning, eftertanke, prøvelse olgn.; betragte (*paa en vis maade, i et vist lys*). Løsenet (*er*) at se Digtningen i dens Sammenhæng med Helheden. *OFriis.Litt.II. jf. bet. 5.2:* Der fremstod en Tendens til at se det moralske som det egentlig bærende. *MKirkegaard. Positiv Religion.(1930).48.* || (*billedl.*) udtr. som se noget gennem en andens briller ell. gennem farvede briller (*se Brille 1.2 slutn.*), gennem skin-syngens glas, et falsk glas (*se Glas 2.2*), sværtede glas (*se sværte*), se noget i ell. med forstørrelsesglas (*s. d.*), se noget i et vist lys (*se I. Lys 5.2*), se alting fra den lyse side, se lyst paa livet, tilværelsen (*se II. lys 6*), se alt i rosenrødt (*se Rosenrødt*), se (noget) i et rosenskær (*se Rosenskær*), se sort (*paa noget*) (*se sort*), se en sag fra den modsatte, den rette kant (*JørgenNiels.DH.117. se ogs. u. Kant 5.3*), fra den anden side, fra begge sider (*se u. Side*), (ud) fra et vist synspunkt (*se u. Synspunkt*), se noget med andre(s) øjne (*se u. Øje*); se (lidt, nærmere) paa en sag, en udtalelse, paastand (*Lad os se lidt paa disse tre Paastande. OlesenLøkk.(Pol.19/1935.12.sp.6).* jf. Sag 5.4) olgn. || se efter (en gierig Moder, der seer kun efter Penge. *Holt.Tyb.I.2. sa.Pern.II.3.* han ser kun efter økonomisk fordel !) ell. især se paa, betragte som noget (*under de givne forhold*) væsenligt; tage (særligt) hensyn til; agte paa; lægge (særlig) vægt paa; tillægge (væsenlig) betydning. (nu næsten kun (jf. bet. 6.1-2) *m. h. t. handlingsbestemmende formaal,*

spec. hensyn til (økonomisk) fordel (olgn.) (om se hen paa se u. bet. 11.7). naar en Guld-Smith blev Bormester, saae hand paa Guld-Smeddenes Interesse. *Holb.Kandst.II.3.* Erling saae mere paa Erens end Fordelen. *Mall.SgH.65.* *Lad Jorden Daarer blot paa Fødsel seel | Her ser man kuns paa sand Fortjeneste. *PAHeib. (For Sandhed.I. 224).* (vi) faae god Mad og have velsignede Senge, det seer jeg paa! *HCAnd.OT. II.205.* (hun) bad, om hun maatte komme i Tjeneste der, flittig vilde hun være og gjøre Alt hvad hun kunde, paa Lønnen saae hun ikke. *sa.(1919).II.183* (jf. u. Omgang sp. 523⁹⁹). se paa ens bedste, velfærd (olgn., se II. Bedste osv. se paa personen, se Person 5.3. se paa skillingen, se u. Skilling. || se dybt i (tingen), se u. III. dyb 1.3. se nøje paa, se u. III. nøje 2.1. se ret til, se u. bet. 11.16. se stort paa, lægge vægt paa, kun tage hensyn til det væsentlige (ved en sag); betragte (en sag) paa en storslaaet, overlegen (fordomsfri) maade, uden smaalighed. *Brandes.NG.65.* han var en Mand uden Fordomme, der saa stort paa Tingene. *IsakDin.FF.446.* Skyld eller ikke Skyld, det har Adam altid set stort paa. *KABell.E.77. jf.:* Et af Ledene i denne stort sete Strandvej var Bellevue. *Pol.¹⁹¹¹.1936.12.sp.6.* || (m. overgang til bet. 5.2) i udtryk for formentlig rigtig betragtning, vurdering, skøn, især (ved forsigtig, beskedent ytringsform) m. bet. af et vist forbehold; i forb. som saa vidt jeg kan se ell. for mig at se (*LindskovHans.NH.15. Pol.¹⁹¹¹.1936.4.sp.5*), ikke det jeg kan se (olgn. var jeg Dem, vilde jeg være meget taknemmelig. — Er jeg ikke det? — Nej, ikke det jeg kan se. *ErlKrist.DH.54. spec. i forb. m. ret, i udtr. som om jeg ser ret ell. jeg kan ikke se rettere (end at osv.).* Jeg kand og ikke rettere see, end at det er den sikkerste Vey. *Holb.DR.IV.I. JRPauill.Kandest.B87* (se u. I. Næse 4.4). *Sporon.Breve.II. 205. Brandes.XV.159.* Ad den Vej dannes der jo ligefrem en Pariakaste til vort Samfunds Tab og Skade. Invertfald ser jeg ikke rettere. *Aakj.VB.113. jf.:* Om han her har set det rette . . . er et Spørgsmaal for sig. *Thorsen.Afh.I.32.* || part. set (m. foreg. adv.) som udtryk for en begrænsning af en ytrings gyldighed, en angivelse af den særlige betragtningsmaade (det synspunkt), ud fra hvilken ytringen gælder. (i forb. som menneskeligt (se II. menneskelig 2.1), politisk, sprogligt set, ud fra en menneskelig osv. betragtning, ud fra et menneskeligt osv. synspunkt). *AFriis. BD.I.250.* Baade Østersø og Kattoget er biologisk set fattige Farvande. *NaturesV. 1918.472.* Sprogligt set kom (*H. C. Andersen*) først . . . som tyveaarig (under tugt). *Brøndum-Nielsen. (NatTid.^{1/10} 1937.13.sp.3).* spec. i forb. som: ☐ ret (*HøjskBl.1885.sp. 645. MESkesen.S.S.(1895).26*) ell. ☐ dybest set, (jf. I. bese 2 slutn., III. dyb 1.3) for

ell. ud fra en rigtig (omfattende) ell. indtrængende (til bunds gaaende) betragtning (af det rette, væsentlige, egenlige forhold); ret beset. *har man Ret, da har man Pligt at træbe den, | om end den dybest set er uforkabelig. *KMunk.C.40.* Litteraturhistorien er . . . dybest set psykologisk. *OFriis.Litt.II. groft (JørgenNiels.DH.55)* ell. stort set, for ell. ud fra en betragtning i grove, store træk, en almindelig, ogs.: overfladisk betragtning. Stort set levede man uafbrudt paa Renæssancen lige indtil Romantikens Dage. *CSPet.Litt.936. Howall.DB.105.* saadan set, ud fra et saadant (det nævnte) synspunkt; i alm. (talespr.) m. mere ubest. anv.: for ell. ud fra en almindelig, overfladisk betragtning; stort set; for saa vidt; egentlig. *BerlTid.^{6/1} 1925.Ajt.2.sp.2.* Det hele var saadan set . . . ret harmløst. *Aakj.EE.37.* for den lille kontormæssige Angribelighed med de 400 (kr.) var (principalen) rigeligt blevet holdt skadeløs, saadan set. *JacPaludan.UR.136.* Saadan set. *JohannesSmith.(bogtitel.1932).* jf.: Paa Bryllupsdagen aad Fru Edderkop sin nye Gemal og hængte Skelettet af ham . . . op udenfor Døren . . . Saadan at se var det hele vor Edderkop, men han var hul. *JVJens. M.I.30.*

5.2) m. forestilling om et ved vurdering vundet resultat: (ved betragtning af et forhold (olgn.) udfinde (som en viden, forstaaelse); skønne; indse, erkende (ved et skøn); lære at kende ell. forstaa; blive klar over. jeg seer en anden Lov i mine Lemmer. *Rom.7.23.* *overalt vi ser Guds Spor. *Grundtv.SS.III.116.* *Til vor lille Gjærning ud | Gik vi Smaa fuldglade; | Villien saae den kjære Gud. *Ing.RSE.VII.244.* den fromme Overtro . . . at see Gud i Alt. *Kierk.VII. 440.* den gamle blev som Peber og Salt da hun saa deres Hensigt. *AndNz.PE.II.218.* se grund til noget, se I. Grund 5.1 slutn. jf. *Hostr.SD.I.187.* se sin fordel (ved), sit hold, sin kans, sin lejlighed, sit ram, sin regning (ved), sit snit (olgn., se u. Fordel (II.3) osv. ikke se bedre raad, se I. Raad 3.3. se noget ind, se bet. 11.10. || m. h. t. noget fremtidigt, dels (talespr.) som forslag (til en ordning), som beroligende, trostende forsikring (olgn.): Nu skal du se, nu henter jeg en af Lavses Frakker, som du kan faa paa. *Korch.LL.76.* Det gaar nok, Arnold. Du skal bare se. *ErlKrist.DH.71.* Du skal se, det bliver meget lettere, naar du har vænnet dig lidt til det. *AnnaLarsen Bjorner.TeaterogTempel.(1935).22.* dels (især ☐) m. h. t. noget sikkert ventet (forudset). *Jeg seer min visse Død. *Wess.5.* se sit udkomme, se Udkomme. se noget forud, se u. forud 3. || med (obj. og) adj. (olgn. som udtryk for den ved et skøn fastslaede beskafenhed. *Din Rundhed gav mig meer | End jeg fornøden seer. *Stub.Arier.80.* Hun seer den frygtede Medbeilerinde (☐: ser (ved et besøg)

at hun er) kun lidet farlig, pøbelagtig, falmet. *Gylb.I.40. især refl. i udtr.* som se sig nødsaget, nødt, i stand, tvungen til *olgn.*, se nødsage osv. || (uden skarp adskillelse fra bet. 1.1 og 3.1) *m. en (bi)sætn.* ell. dertil svarende *pron. som obj.*, i udtryk for en vurdering af et nærværende forhold ell. for et erfaringsresultat. Seer (1931: Betänk dog), at Herren haver givet Eder Sabbaten. 2Mos. 16.29. meener I, at jeg har i Sinde at døe 10 Kandstøber? I skal see det, inden et halv Aar gaar til Ende. *Holb.Kandst.I.4.* Du seer, det havde været mig en let Sag, her imellem de tætte Løv at undgaae din Eftersøgning. *P.Moll.(1855).II.67.* Saa kunde de see, at det var en rigtig Prindssee, da hun gjennem de tyve Madrasser . . havde mærket Ærten. *HCAnd.(1919).I.39.* jeg seer egentlig ikke hvad denne Efterretning kan beskjæftige hine fjerne Kloder. *Kierk.I.392.* *Maagen 20 rundt omkring Skibet fløi: | Naa, kan du (o: skipperen) see, at jeg ikke løi (o: da jeg spaaede storm)! *Kaalund.FB.nr.4.* *Ti som Aarene randt, | saas det: Baandene bandt. *Otosen.S.34.* „i Betragtning af de særlige Omstændigheder ved dette Bryllup . . saa kommer De vist til at udarbejde et nyt Vielsesritual.“ „Ja, jeg ser det,“ sagde Kardinalen. *IsakDin.FF.239. jf. bet. 7.2:* Man see, om Frankrig ikke har funden de samme Uleiligheder af sine Renter, som ere høiere end Englands. *OeconT.I.44.* || (talespr.) i forsk. udtr., uden (fast) forb. *m. en sætn. som) obj.*, *m. bet. af konstateren (af en sammenhæng, en menings, et skøns rigtighed), en forventning om en indrømmelse (af noget saadant) fra den tiltaltes side, ofte m. bibet. af selvfølgelighed, som en bebrejdelse mod den tiltalte olgn.* „Ja, Rangementen om Natten, kan jeg godt lide.“ — 40 „Na ja, der ser De — men hvorfor om Natten?“ *Buchh.UH.48.* der kan du selv se! *KAbell.E.84.* ser du, dels foranstillet en sætn., som indledning til en fremstilling, en forklaring, for at paakalde den tiltaltes opmærksomhed, appellere til forstaaelse ell. biligelse *olgn.* *Men, seer Du, jeg skal hævnes. *Winth.HF.292.* „holdt I meget af hinanden?“ „Ja, ser du, jeg var aldeles forelsket i ham.“ *JPJac.II.205.* Ser Du, en Aften kom en Mand og hyrede mig (o: en chauffør). *Berl Tid.²¹1925.Ajt.Till.4.sp.2.* dels efterstillet (ell. indskudt i) en sætn., som forklaring, for (ligesom) at fastslaa (antyd) det sagtes rigtighed, selvfølgelighed *olgn.*: forstaaer du; det er klart; naturligvis. *Imens du læser, seer du! | Saa spinder du ey Bomuld. *Oehl.PSKr.II.84.* *hun (o: du) maa vide, | Jeg kommer (til sultanen) for at klage paa hans Hest. | Thi jeg er Staldkarl, seer hun. *smst.204.* *Winth. XI.177.* || *m. præp.* af til angivelse af en (logisk) slutnings grundlag og *m. en (bi)sætn.* ell. dertil svarende *pron. som obj.* *Af dette sees kand med hvilke Sindets Gaver,

| Den store Peder Paars beprydet været haver. *Holb.Paars.217.* Sees saa heraf (nu: heraf ses), at denne Indvending er af ingen Betydelse. *sa.Ep.IV.79.* om han er død samme Aar, kan man deraf ikke med Vished see. *Langebek.Breve.132.* Man seer heraf, at der var en god Laas for den Læddike. *Grundtv. Saxo.I.169.* En enkelt Halvstroe . . kendes igen i Saxos latinske Hexametre, som det vil ses af flg. Sammenstilling. *OFriis.Litt.22.* || i udtryk for slutning ud fra en persons ansigtsudtryk, adfærd *olgn.* *Nu er min Glæde kun . . | At tiene ham, at see af Øiet ham | Hans Ønske, før det kom. *Oehl. IX.77.* Vidner, som saae os ethvert Ord af Munden. *CBernh.NF.II.54. jf.: der (er) ingen, der faar mig til at tro, at der ikke kan ses noget i Haandens Linjer. ErlKrist.DH. 119. især (jf. bet. 1.1 og 3.1) m. præp.* paa og en (bi)sætn. (at-sætn.) ell. dertil svarende *pron. som obj.* *jeg seer det paa Gebærden, | Du troer det ei. *Bagges.Gieng.57.* Svaner . . høre til Gaasens Slægt, seer man nok paa Gangen. *HCAnd.(1919).III.197.* *Kierk.VII. 523.* *Jeg kan see paa de Øine saa klare, | At du haver for nyligen grædt. *SvGrundtv.(AP Berggreen. Folke-Sange og Melodier.²II.(1861). 163).* *at Fruentimmerne er gale, | Kan paa deres Klude strax man se. *Blækspr. 1909.54.* jeg kan se paa din næse, at du lyver, se Næse 2.1. || *især i forb. m. præp. i, som udtr. for, at noget opfattes (betragtes) som værende (udtryk for) noget (andet, nærmere angivet): (mene, for at) finde ell. have.* *Den Elskende seer ene Livets Lykke | I den udkaarne Gienstand. *Oehl.AV.(1810).65.* *See Livets Lyst i Huuslighed og Theevand, | See ingen Trøst i Strikke, Dolk og Skeevand. *PalM.D.120.* I alt hvad jeg gjør for hende, seer hun kun Ondskab og Haardhed. *Hostr.T.141.* det var ikke længer set som (i alm. spr.: anset for *olgn.*) en Ulykke, at være Soldat. *RasmHans.M.41.* Leone saa i Døden sin usvigeligste Vaabenfælle. *SMich. Gio.21.* Jeg er tilbøjelig til her at se et ord med opr. ia. *MKrist.FS.71.* se (sin) lyst paa, se Lyst 3.2. || (jf. bet. 6.1) med en (især spørgende) bisætn. som obj., ved udtryk for en erfaring (en gennem erfaring erhvervet viden), især med forestilling om en eksperimenteren ell. om en (til vished grænsende) sandsynlighed for et vist handlingsforløb *olgn.* (gud ledte dyrene) til Mennesket for at see, hvad han vilde kalde hvert. *IMos.2.19.* du skal see hand gør det ikke. *Moth.S66.* *, Du maa ei trampe her i vor Ager.“ | — „Jeg vil dog see, hvordan Hveden smager.“ *Winth.II.153.* Nu skal vi see, hvad Du drømmer her inat! *HCAnd.(1919).I.224.* *Køb en Hest, et Svin, et Faar! | Saa skal du se, hvor Pengene gaar. *Børnerim.I.11.* *Du skal se, han bliver en Helt saa bold, | at vi aldrig har haft hans Mage. *IngvBond.(Myrebogen.Nr.1.(1908).103).* spec. (jf. bet. 7.2; især tidligere) i særlige (for-

sikrende) udtryk for, hvad der (med sikkerhed) er at vente, hvad der er rimeligt olgn. (spec. i forb. du skal nok se, at osv., se V. nok 9). vil i kuns bruge disse Draaber, se Uge, saa skal i see om I ikke har dend beste Gulsoot paa Halsen, nogen vil forlange. *Holb.Bars. III.4. iron., m. h. t. noget (i høj grad) urime-* ligt: Jo, jo! du skal nok see, at man gaar om og tar Livet af sig af Kierlighed i disse Tider. *sa.Hex.I.1 (se ogs. u. V. nok 9)*. Snik, Snak, Jomfrue! Hun skal nok see, at Vinden hører efter alle disse Aarsager; naar den blæser, maa vi sejle. *Biehl.(Skuesp.III,5. 21)*. „Jeg er ikke vant til det Slags Forretninger; saadant Noget er jo simpelt Courer-Ærinde.“ — „O gaa Fanden i Vold . . . nu skal man see at vi holde Courerere her ude i Kjøge.“ *Heib.Poet.VII.49*. „Du (har vel blot) drømt“ . . . „Jo vist, nu skal Du see, at man drømmer saa tydeligt!“ *GregersGraa.SexNoveller.(1844).162*. || om (forundrings)udbrud som nej, vil man bare se olgn. se u. bet. 7.1. || ser I vel det, (muligvis egl. imp. (ftl.), jf. se (ser) man vel olgn. u. bet. 7.1 og IV. man; nu næppe br.) som fortrækning af en (afvisende) forsikring: det maa I (du) vide, være klar over; at I (du) ved det. jeg kand ogsaa være spodsk; seer I vel det. *Holb.Vgs.II.2. sa.U.II.4*.

5.3) (jf. bet. 3) i forb. m. gerne, hellere, helst, som udtryk for en følelsesbetonet vurdering: sætte (megen, mere, mest) pris paa; ønske; (m. komp. ell. superl. :) foretrække. (med (bi)sætn. ell. dertil svarende pron. som obj.). jeg saaе gjerne, at hand havde saadan en Feber paa Halsen, som jeg træckedes med forgangen Aar. *Holb.UHH.I.1. (da)* seer jeg helst, at hand holder strax Bryllup med min Datter. *sa.Jean.I.4*. „Maa Deres tilkommende Kone da slet ikke gaae paa Bal?“ — „jeg seer det ikke gjerne.“ *Oversk.I.210. Hauch.MfU.327. Schand.AE.137*. Du har jo ikke fortalt mig noget — Og jeg saa ogsaa helst, at du ikke gjorde det. *Wied.S.359*.

6) med særlig forestilling om opmærksomhed over for (ell. undersøgelse af) noget fremtidigt, en udvikling, en mulighed, og om en deraf bestemt optræden, en derefter afpasset bestræbelse i en vis retning. (især efter ville, skulle, maatte ell. i imp., næsten kun m. flg. inf. ell. (substantivisk) bisætn., især at-sætn.; ofte (i tiltale) som opfordring, befaling, trusel olgn.). 6.1) (især talespr.) m. bet. af uvished, afventen, forsøg: prøve (paa); forsøge (paa); ogs. (jf. bet. 6.2) særgø for. *KomGrønneg.I.251 (se I. Lever 2.1)*. Hermed vilde de see at skræmme Fiendens de store Skibe. *Grundtv.Sazo.III.134*. see du kommer i Seng og faaer noget varmt Øl. *Ing.VS.I.75*. Hvorfor saaе du ikke at faae bedre Underretning? *Gylb.II.269*. Verre (ø: vil du) nu see du kan holde Kieft! *FritzJürg. nr.85*. tryk paa Knappen op til Paaklædningsværelserne, nu maa de sgu se og (ø: at)

komme. *SvLa.SD.79*. „Vil De nu se, De drikker,“ bød C. foragteligt. *JVJens.H.263*. „Saa skulde vi vel se at komme hjem?“ sagde (han) langtrukket. *AndNz.PE.I.247*. „Kan du lappe mine Arbejdsbukser for mig i Dag?“ . . . „Jeg skal se om jeg kan faa Tid.“ *smst.31. ellipt.:* „jeg (kan) invitere dem selv, hvis du ikke har Tid.“ — „Hm. Jeg skal se — hvis jeg træffer dem. Skal sel!“ *Rode.K. II.11*. lad os se olgn., se bet. 8.2. vi faaer se osv., se II. faa 5.2. (jf. bet. 5.2 og 7.2) i udtryk for noget (højt) usikkert, uvist: saa kan jeg see hvor jeg kommer til mine Penge. *Tode. S.61*. „Har I allerede spist?“ — „Ja for længe siden. Nu maa du see, hvor du faaer Noget.“ *Heib.Syvs.30*. || (emb.; nu sj.) m. obj. og perf. part. som udtryk for tilstræbt (resultat af) handling. (jeg) gav en Forskrivning derfor, hvilken Hr. Cancelli Raaden vel er saa god at see casset, naar Documenterne komme igjen i deres behold. *Langebek.Breve.135. (der er mere)* Aarsag til at see Laugene efterhaanden indskrænkede, og deres Antal formindsket, end at see dem uvidede og formerede. *Stampe.I.393. PAHeib. E.89*. || (nu mindre br. i rigsspr.) i forb. se ad. See kun ad, du indleder Sagen med Klogskab. *VSO*. jeg tør ikke love det, men jeg skal see ad om jeg kan. *Levin*. Marie skulde se ad i Mellemtiden at faa tohundrede Rigsdaler. *JPJac.I.219. ellipt.:* jeg skal se ad, se bet. 11.1. || (nu mindre br. i alm. rigsspr.) i forb. se til. da skulle Samfrænder see til dennem at forlige. *DL.5—2—68*. Judas . . . sagde: Jeg haver syndet, at jeg forraadte uskyldigt Blod. Men de sagde: hvad kommer det os ved? see du dertil (ø: det bliver din sag). *Matth.27.4. smst.27.24. (jf. Blich. (1920).XXI.72)*. seer til . . at min brogede Hest blir vel plejet. *Holb.Jep.VI*. *jeg (vil) med Blæk og Pen, næst Gud, | See til at holde Livet ud. *Bagges.Ep.III*. *Nu vil jeg siden | See til at tale med ham hemmeligt. *Heib.Poet.IV.219*. Se til at komme ud herfra. *Straks!ErlKrist.DH.14*. jf. bet. 6.2-3: vil du saa se, love mig saa at se til, at de ikke — helt glemmer mig? *Bang.T.IX. ellipt.:* jeg vil se til, se u. bet. 11.10. || (nu næppe br.) i forb. se derhen (2.2) ell. (jf. bet. 5 og paase) se paa. hand skulde see derhen, at Biskopen fremdeles vilde blive hans Canceel. *LTid. 1724.714*. han (gik) aarle . . til Arbejde og saaе paa, at enhver omkring ham gjorde det samme. *Mall.KF.31*. *Han bad ham . . at see derhen, at den Saarede blev bragt i Land. *Biehl.Cerv.LF.II.182. Politievennen. 1798/99.431*. jf. bet. 4: Fogderne, og de øvrige, som skulde see paa Forordningens Efterlevelse. *Stampe.I.343. 6.2)* m. bet. af omsorg for (hensyntagen til) en: sørgø for. se en til bedste, til gode, se bedst 5.2, god 11.4. 6.3) m. bet. af forsigtighed, bestræbelse for at undgaa en fare olgn.: passe paa; i forb. se til: hvo som tykkes at staae,

see til, at han ikke falder. *ICor.10.12.* „Hvad tyckes dig om vores gode Tartuff?“ — „Hvem? jeg?“ — „Ja, ret du; See vel til hvordan du svarer mig.“ *KomGrønneq.II.217.* Bonden . . maa se til, at han ikke kommer Skrånten for nær, for at hans Dyr ikke skal skræde ud. *LCNiels.OA.249.* Krageren ser vel (til), hvad so den vil ride (paa), se I. Krage. man skal se til, hvem man lægger brød i pose med, se I. Pose 1.2. || se sig for, se bet. 10.1. (jf. bet. 6.1; dial.:) pludselig busede det ud af ham: — Hun skulde se sig i Agt (o: tage sig i agt, se sig for, se til), om hun fik nogen anden (kæreste). *HuldaLütch.DU.25.*

7) (af bet. 1-5) med svækket grundbet., i særlig anv. ved (forundrings)udbrud, især i imp. se ell. (ft.) (†) ser (*Holb.Bars.V3. OeconT.II.19.* 7.1) i al alm., især i imp. som indledningsord, paakaldende ens opmærksomhed, fremhævende en (følgende) ytring olgn. || se der ell. se her, (jf. der sp. 633^{17ff.}; talespr.) spec. som ytring, der ledsager en (uvenlig, uvillig) overrækkelse, aflevering af noget; se der ogs. (nu dial., gløds.) brugt som alm. hæftighedsformel: vær saa god („se der er værsgo i Bjørreby“ — siger man (paa Mars). *OrdbS.* *Holb.Jep.I.4* (se der sp. 633²²). *See der min Handske, som skal være Tegn til Krig. *sa.Mel.II.7.* *, „Jeg skal . . med største Glæde | prøve at hjælpe Eders Herlighed.“ — „Javisst! javisst! Se der da (o: der er penge, løn for hjælpen)!“ *KMunk.C.9.* se her! her har du en skilling at more dig for | jf.: „see her er Beenklæderne! her er Kjolen! her Kappen!“ og saaledes videre fort. *HCAnd.(1919).I.147.* || som (forundrings)udbrud (m. h. t. noget overraskende, beundringsværdigt), dels (uden skarp adskillelse fra alm. anv. u. bet. 1 og 4) m. flg. subst. ell. substantivisk ord (som obj.), dels (m. overgang til interj.) m. flg. bisætn. (m. hvor ell. \emptyset hvilken (jf. sikken) olgn.) m. bet. af et (forundrings)udbrud ell. en tilsvarende hovedsætn.; ogs. i abs. anv. uden obj. (ofte i forb. m. interj. som aa(h), ak, ej (se II. ej 1), ih (s. d.), nej (se III. nej 4.6) se ofl.; om se saa se u. VI. saa 6.1 og 12.3). jeg (o: gud) vil . . komme til dig igjen ved denne Aarsens Tid, og see, Sara, din Hustru, skal have (1931) og saa har din Hustru (Sara) en Søn. *IMos.18.10.* Jesus . . bar Tornekronen og Purpurklædet. Og (Pilatus) sagde til dem: see, hvilket Menneske! *Joh. 19.5* (jf. *Sal. VI.679*). Seer, der kommer . . en lærd Mand. *Holb.Bars.V3.* jeg (frygter) ved min Hjemkomst at nogen skal møde mig med den Bedrøvede Tidende: See der! . . Jer Søn er kommen til Skade. *KomGrønneq.II.38.* *Ak see, hvor tegner Marken vel | For Bonden. *Stub.90.* *Herre! hvad vil du mig? | See! jeg maa lyde dig. *Oehl.PSKr.II.133.* *See, han (o: engelen) har to Vinger smukke hvide, | . . Moder — see! nu kysser Englen mig! *HCAnd.D.17.* Næ, se dog Maanen,

Clara, hvor den skinner yndigt i Aften! *Wied. TK.67.* *Se, nu stiger Solen af Havets Skjød. *JakKnu.(HøjskBl.1891.sp.379).* Næh, gispede hun, jamen se! sagde hun og holdt Vasen (o: en brudegave) op foran Knud. *Martin AHans.K.137.* || (talespr.) som udtryk for (udbrud af) overraskelse ell. undren, fremkaldt ved pludseligt, uventet sammentræf med en (bekendt) person (spec. (nu mindre br. i alm. rigsspr.) som hilsen i forb. (ih) se god dag olgn.; se ogs. u. ih), ell. (især gentaget: se se [se] olgn., tidligere ogs. (jf. bet. 7.3 og II. jeg 2.2) i forb. se mig engang olgn.) ved en vis (overraskende, klog, snedig) optræden fra en persons side ell. en (overraskende) meddelelse ell. ytring; ogs. som et tomt hæftigt svar, en næsten tankeløs tilkendegivelse af, at en ytring er hørt. See Jeppe! est du kommen tilbage? *Holb.Jep.I.6.* See mig engang! hvad god Forlielse kan gjøre. *Skuesp.III.1.21.* *Naar dette her Narveri (o: skæmtedigt om brugen af „se“) | Er forbi, | Vil Tilhørerne ogsaa maaskee | Sige: „See, see, see!“ *Blich.(1920).XXX.7.* Et Brev . . See see! uden Udskrivt! Ja, det er forsigtigt, det kan jeg lide. *Heib.Elv.40.* *Men see mig der! der kommer Abrahams, | Og griner i sit Skjæg. *sa.Poet.V.155.* „God Aften, Karen!“ . . „See god Aften, Jens.“ *Smst.287.* „Castor og Pollux. Det er gode Stjerner.“ . . „Jeg veed det, Dioscurerne.“ — „See mig engang! Min Lise er saa bevandret i den græske Mythologie.“ *Gylb.XI.219.* Se god Aften, god Aften. *Bang.T.57.* Han tog venligt imod mig. „Se-se! En Søn af Sognepræsten! Velkommen, unge Mand!“ *Pont.D. 85.* Næh se dov Godau, Las Haen. *Kulsvier B.40.* m. overgang til udraabs-sætn. m. sporgende form (jf. bet. 5.2), i forb. m. man (se IV. man): Seer mand vel, hand tør negte det, hand nys har gjort. *Holb.Didr.5sc.* *sa.Jean. II.6.* nu i udtr.: se (ser) man det, se u. IV. man. || (jf. bet. 7.3) som udbrud af ærgrelse, vrede: (nej) se nu, hvordan er det, du bærer dig ad! | *Feilb. jf. bet. 7.3:* Nei, se mig hvilken bandsat Skiendegiest. *Jacobi.(Skuesp.IV.98).* || (især talespr.) som (fremhævende, undrende) ytring, der indleder talen (efter en pause), er udtryk for en standsnng i talen, en (nølende) overvejelse, (der fremkalder) en vis konklusion, en indvending olgn. det er forargeligt, at høre slige fattige raisonnemens udi en poleret Bye. Men see, jeg forløber mig! Jeg kommer icke ihu, at (osv.). *Holb.Paars.)(5p.* nu maa jeg banke paa. See! saa sant jeg er ærlig, er det icke ligesom een holder min Haand. *sa.Kandst.I.1.* See, saa ulige er Menneskets Levnets Tilstand! *Robinson.I.241.* *jeg kjøber en Ko, | Hvo veed, maaskee kan jeg kjøbe to? | See det giver af sig! *HCAnd.SS.XII.213.* Der er ingen Skam i at falde i ærlig Krig, men at flygte, saasart man kommer i Ilden, see

det er en Skam. [*MFibiger*]. *Clara Raphael*. (1851). 47. *Nu skal Du bare høre! | See, først skal vi ha'e Risengrød. [*JKrohn*]. *Peters Jul.* (1866). II. *Ole gik ud, og bjerged dem alle. | Se saadan en Mand var Ole Pihl. *Drachm.* SH. 67. Men se at Jessen var jo alligevel ikke bleven valgt. *Gjel.* GL. 32. se saa, se VI. saa 6.1 og 12.3. || *uden for imp.*, i (ofte spørgende) sætn. m. bet. af forundringsudbrud olgn. Hille mænd! hvad seer jeg! her ligger en død Mand. *Hob.* Hez. I. 3. *Heib.* Poet. VII. 93. nær, vil du se alle de Blomster — det kalder jeg rigtignok et Bryllup. *KAbell.* E. 80. „Nu har jeg kraft knuse mig set det med,“ sagde R. overvældet. *Ohlsson.* S. 21. der kan (*Schand.* BS. 396. *Martina Hans.* NO. 107) ell. skal man (bare) se, (nej) vil man bare se, *spec.* (jf. se (ser) man det u. IV. man): ser vi det! Seer vi det, sagde Grevinden . . . saa har den lille Skalk ikke kundet bare sig, at han jo skulde reise til Dannemark for at opsøge sig en Brud. *Prahl.* AH. I. 100. *Erl.* Krist. DH. 52. som spørgende vittighed (opfattet som et fr. verbum og bøjet i hovedformer): ser vi det! — ser vi dang — ser vi det! *JV.* Jens. G. 210. nu har jeg aldrig set saa galt, set mage(n), set (noget) ligt til, se II. gal 3, Mage sp. 757¹⁰ff, III. lig 3.1. 7.2) (jf. bet. 5.2 og 6.1) med efterfølgende spørgende bisætn. (indledt m. om), som en (omvendt, negativt, ironisk udtrykt) forsikring m. h. t. en uventet, mærkelig, urimelig tilstand, adfærd olgn. || m. nægtende bisætn.: se, om ikke, tror I ikke, at; jeg forsikrer, lover, at; vær vis paa, at. Hvor har mand nogen Tid hørt en Keyserlig Residentz Stad som Wien uden Flode (o: flaaede) . . . See om icke Tyræken er klogere. Vi kand aldrig lære bedre at føre Krig end af ham. *Hob.* Kandst. II. 1. seel om hun icke kunde løbe, naar hun vilde. Hun var icke saa halt som hun hincerede. *sa.* GW. I. 3. se, om icke den snedige rad slap for bøden | (jf. bet. 6 og 7.3) i forb. m. til: See kun til, om vi icke faar Vagt for vort Huus, førend vi veed et Ord deraf. *Hob.* Kandst. I. 6. || *især m. positiv bisætn. (iron.)*: se, om, tror I, at; jeg forsikrer, lover at . . . ikke; vær vis paa, at . . . ikke; ofte foragtligt afvisende („jo pytt“ olgn.). forgangen Dag, da jeg . . . gik paa et Caffe-Huus, maatte jeg give en Rigsort for nogle faae Kopper. Men seel om Jeronimus (o: jeg) kommer der saa hastig igjen. *Hob.* Jean. III. 4. *Moder! Reis jer dog. — | See, om hun vil? Jeg faaer vel reise mig. *Oehl.* PSkr. II. 141. *Winth.* IV. 99. *Haa fortjente Medaljen; men se om han fik den. *Drachm.* SH. 67. (jf. bet. 7.3; l. br.) i forb. m. til: se til, om han holder op. *KAbell.* M. 47. nu *især (talespr.)* i udtr. (men) se, om han gør det ell. gjorde det olgn. *Hob.* Kandst. II. 3. „Kom ud, Ridder Rap“ . . . | „Ja see, om jeg gjør!“ sagde Rap. *Bagges.* Gieng. Till. 71. Dersom jeg vilde fortælle Jer alt hvad jeg veed, saa skulde

I tabe Næse og Mund af Forundring. Men see om jeg gjør det. *Heib.* Elv. 40. *Holstein.* T. 183. *And.* Nz. DM. I. 153. 7.3) m. præp. til og flg. subst. olgn. (se ogs. bet. 11.16 slutn.), dels (jf. bet. 7.1; *især* ☉) som opfordring til betragtning af noget bemærkelsesværdigt (lærerigt, monstergyldigt, beundringsværdigt): Seer til (1907: paa) Himmelens Fugle; de saae ikke, og høste ikke. *Matth.* 6. 26. Madamel I maa holde jere Affecter udi Tømme . . . See engang til jer Naboe-Kone. *Hob.* Vgs. (1731). II. 10. hvor Du har det smukt . . . see engang til de brune Bøgetræes Stole med skjoldede Betrækker, see den gamle ærværdige Birkesæskommode. *Bagger.* Dign. 52. Se til Tyrkernel De drives ind i Slaget ved Hjælp af falske Veksler paa det evige Liv. *Brandes.* VII. 43. Se til (o: jeg nævner eksempelvis) vor nye Amtmand! . . . Han er Kommunist. *Howalt.* DB. 9. jf.: Her kan vi da blot se til (alm. se hen til, se paa olgn.) Redningsbestyreren . . . han taaler ikke, at en simpel Fisker kritiserer Redningsbaaden. *Myt.* Erich. NS. 26. dels (talespr.) m. h. t. et levende væsen (en person), der gør sig bemærket ved en imponerende, flot, fræk, forsoren optræden, som udtryk for (udbrud af) forbavsset beundring ell. (*især*) forargelse, ærgrelse, vrede; i forb. se til ell. (jf. bet. 7.1 og 11. jeg 2.2; *især* tidligere) se mig til ham ell. den knægt olgn. *Hob.* UHH. Prol. 3 (se u. Gang 6.3). *Hoysg.* S. 3 (se III. nej 4.3). Men see kun engang til den dumdristige Karl! *Ew.* (1914). II. 370. *See mig til den frække Qvinde. *PA.* Heib. Sk. II. 322. See til Jens! siger naadig Herren: Det er en Jæger! *Blich.* (1920). VII. 8. *rundt der hviskes, da hun dandser atter: | Nei, see mig til den lille Gartnerdatter! *PalM.* Adam. H. I. 257. „Nej se mig til den Strik!“ udbød Justitsraaden og tog Fætter Rudolf venskabeligt i Øret. *Budde.* JF. 31. *JV.* Jens. D. 96. jf. ser man til hende olgn. u. IV. man. 7.4) se (saa) til, (ved omtydning af endsige (til); *dial.*) endsige. Saadan et Vejr, ikke til at jage Hunde ud i, se saa til smaa Mennesker (o: børn). *Olesen.* Løkk. (III) *FamilieJournal.* 22/1935. 14. sp. 2). De havde nok med at bjærge Føden . . . se, til at skulle give rede Penge fra sig. *Hulda.* Lütch. L. I. 7. *Feib.* I. 249. III. 190.

8) (af bet. 1-5) i forb. lade (IV. 10-11) m. inf. se. 8.1) i al alm., m. personbetegnelse (om mig, os se bet. 8.2) som logisk subj. for inf. (og efterfølgende tings-obj. om det, der ses); i forb. lade en se noget olgn. *hans smukke Dronning, | Den (o: hende) vil hand lå dem see. *Kyhn.* PE. 4. jeg lod ham se (paa) bøgerne | du skulde ikke lade ham se, hvad du skriver | lad ham bare se (o: mærke), at du ikke er bange for ham | jf. bet. 8.4: et Solv Lommeuhr (er) af en Mands Persohn . . . bleven pandtsat for et Fyrbecken, som han fik for at lade see sit Herskab (nu: for at lade sit herskab se (paa) det ell. for at

fremvise det for sit herskab). *Adr.* 4/1762. *sp.16. jf. bet. 3.1 (efter udtr. lade høre fra sig (se høre 3.2); sj.):* Kompagniet M. . . havde (*hverken*) ladet se eller høre fra sig, skjønt det forlængst burde være stødt til Kolonnen. *FHolst&ALarsen.Felttogene1848-50.I.(1888).* *120. 8.2) m. imp. lad, i udtr. for, at den talende ønsker at se noget; i forb. lad mig ell. os se ell. (uden skarp adskillelse fra bet. 8.4; nu ikke i alm. spr.) i tilsvarende udtr. uden pron. || som direkte opfordring, bøn, formaning (til den tiltalte) om en vis optræden; spec. m. flg. bisætn. (især at-sætn.).* *Espen!* du est en gammel Skielm, lad nu see, hvad du duer til. *Holb.Jean.II.2.* Lad nu see (*1724: Lad os nu see*), kiere Kone, at du befitter dig herefter paa et meere fornemme Væsen. *sa.Kandst.III.3.* *Ifald jeg derude (o: i havet) skal faae min Rest, | Lad see, at I sørger for Karen! *Blich.(1920).XXI.185.* I maae gjerne løbe lidt omkring, I smaa Lam, men lad mig see, I render mig ikke for langt væk. *Heib.Poet.VI.245.* *Beviis det, . . | Men lad mig see, Beviset bliver grundigt. *PalM.TreD.80.* lad mig se, at du ikke føler dig for stor til at „lade dig sige“. *Borregaard.VL.II.50. jf. bet. 3.1: lad mig see Den, som tør vove at afbryde mig. PalM.Poes.I.16. || som udtryk for en beslutning om ell. (m. h. t. flere personer) en opfordring til en vis (følles) holdning, en afventen, overvejelse olgn. lad os (nu) se lidt paa sagerne, se, hvad det kan udvikle sig til olgn. | ellipt.: ja, lad os nu se! om lad os se ad, se det an olgn. se bet. 11.1 slutn. og 2 slutn. || uden nærmere bestemmelse af inf. (ved obj. olgn.); især som udtryk for afventen, overvejelse olgn. Jeg kand mare ikke komme det ihu? lad see, tøv lit, min Mor veed det nok. *Holb.Pants.I.3.* Jeg haaber . . naar jeg regner debet og credit sammen, og ligner mine gode Gierninger imod mine onde, at viise en fuldkommen Liquidation. Lad nu engang see! *sa.Plut.II.3.* *Paa Kirkegaarden staaer jeg, | Og ved et pragtfuldt Monument! . . | Hvad staaer derpaa? Lad see! — „Herunder hviler.“ *Heib.ND.33.* „Ja, her ere saa Mange, som søge (plads)!“ sagde Keiseren. „Men, lad mig see! — jeg trænger til Een, som kan passe Svinene!“ *HCAnd.(1919).II.17.* De husker maaske den store Influenzaepidemi i — lad mig nu se — ganske rigtigt — i 1890. *Leop.GH.8.* *Lad se? hvad her? en Lap Papir? *KMunk.C.473.* tøv lidt og lad os se, sagde blinde Ole, se Ole 2. **8.3)** (jf. bet. 8.4) *m. pass. (form ell.) bet. af inf., i forb. lade noget se(s), lade noget være ell. blive synligt; bevirke at noget ses, fremstilles (til skue) olgn. lad vor skikkelse sees for dit ansigt (1871: blive synet af dig). Dan.I.13 (Chr.VI). jf. ndf. sp. 886⁴.* Jeg skal lade dig (o: datteren) sette i et Buur til Spectacle for alle Mennisker, og lade mine Tieniste-Folk tage Penge*

for at lade dig see. *Holb.HP.III.10. Bastian.Nr.10.2 (se Penge sp.644⁷).* jf. bet. 8.4: (du) har ikke (ved din tale) ladet noget Præisværdigt og Berømmeligt see. *Horn.Moral.II.23. (vil De)* være os med Raad og Daad behjelpelig, da skal vi lade see, at saadan Godhed falder paa det rette Sted. *Langebek.Breve.96. || i alm. spr. næsten kun refl.: lade sig se, især om person, m. angivelse af sted, fremtrædelsesmaade olgn. Herren blev ved at lade sig see (1931: lade sig til Syne) i Silo. ISam.3.21. Jeg vil lade mig see i ald min Herlighed for at jage des større Skreck i mine Fiender. Holb.Ul.V.3. Charlotte og Frederikke lade sig se (o: for tilskuerne, paa scenen) i Cavaleergangen. Heib.Poet.VI.275. Herren lod sig see (Chr.VI: blev set; 1931: aabenbarede . . sig) i Paulunet i en Skystøtte. 5Mos.31.15. (jf. bet. 8.4) som udtryk for at lægge en vis egenskab for dagen: vise sig (om). Udi hans graae Alder . . lod (Chr. IV) sig see som en tapper Soldat. *Holb.DH.II.846.* derudi (o: i et historisk arbejde) lader (forfatteren) sig see ikke mindre skionsom end behagelig *Historicus.sa.Ep.III.68. m. overgang til bet. 12: en Ulykke lader sig see af Norden (1931: truer fra Nord). Jer.6.1. Om Morgenen (blæste) en Storm, og lod sig se med Regnbyger. JensSør.II.33. nu næsten kun dels (jf. bet. 3.3-5): vise sig (uden for huset ell. især for fremmede, gæster i ens hus). ved Aftensbordet savnede (obersten) den skjonne (præstedatter). Præsten svarede, at hun var upasselig, og derfor ikke kunde lade sig see . . Den følgende Dag lod (hun) sig heller ikke see ved Frokosten. *Blich.(1920).XIII.93.* Han lader sig kun sielden see o: holder sig meget inde. *VSO.* jeg kan virkelig ikke lade mig se mere i det Overstykke. *Pol.¹¹/1937.Sønd.II.sp.3. dels (of især; til bet. 4.1) i forb. lade sig se for penge olgn., fremtræde, optræde, blive vist frem for (betalende) tilskuere. det er ingen Løgn, hvad man har sagt om eders Slægt, at den kunde lade sig see for Penge, saa skion, som den er at skue. Grundtv.Snorre. II.28. sa.Kron.124. Gøgleren lod sig see i Dyrehaven. VSO.III.L12. 8.4) (nu ikke i alm. spr.) ved (flg. subst. olgn. som) inf.-obj., der betegner en følelse olgn., som man lader fremtræde gennem handling: lægge for dagen; (ud)vise. Præsterne skulle i deris . . Liv og Levnet lade see Troens Frugter. DL2—4—6. den Vrede, jeg lader see mod dig, reiser sig af lutter Kierlighed. *Holb.GW.IV.7.* nu gielder det paa at holde Contenance, og at lade see Prøver paa en philosophisk Koldsindighed. *sa.Philos.II.3.* Det var hende en stor Fornøjelse, at jeg lod see saadan Fortrolighed til hende. *Pamela.I.332.* *den Tieneste, | Det (o: blyet) dem (o: soldaterne) i Krigen lader see. *Wess.28.****

9) (især af bet. 1 (3 og 4), (⊖) ogs. bet. 5; jf. høre 4.1-3) i aktiv ell. (⊖) pass., i forb. m. obj. (i pass.: subj.) og inf. („akkusativ med

infinitiv“, „udfyldende navnemaade“; se Mik-
kels.Ordj.109ff.374. FalkT.Synt.194f.) || (nu
l. br. i alm. rigsspr.; jf. II. at 6.1) med par-
tiklen at foran infinitiven: *Holb.Paars.266* (se
II. klaa 1). *Brors.28*. *Da saae jeg undren-
de Guds Sol at dale. *Bagges.IV.28. Hauch.GM.²*
II.(1851).34. Winth.NyD.20. Saa ser jeg jo
hendes Sko at staa der paa Græsset. *Bang.T.*
264. efter pass. ses ell. blive set: Holb.Paars.
94. Blich.(1920).I.176. Heib.Elv.112. nu spec. 10
(⊙) til se 5.2 i udtryk som: dette ses (imid-
lertid) ikke at være tilfældet | Kriminal-
assistenten tager Politiefterretninger frem,
— nej, De ses ikke at være efterlyst. *Lind-
skovHans.NH.194. foran inf. i pass.: Holb.*
MTkr.68. jævnlig saae man Præster at
myrdes for Alteret. *Molb.DH.I.176. 9.1) m.*
inf. aktiv i aktiv bet. (Paulus) harnedes . .
der han saae Staden at være saa afgudisk
(1907: saa, at Byen var fuld af Afguds-
*billeder). ApG.17.16. *Man saae den heele*
*Sael af Syllogismer bæve. Holb.Paars.51. *Da*
(o: i min barndom) saae jeg Stierne som
Prikker tindre, | Og ønskede Vinger for at
*fange dem. Bagges.IV.27. *Langt større Bed-*
rifter, for Ære og Sold, | Maaske saa' man
*Udlænding øve. Grundtv.PS.V64. *jeg ser dig*
sidde paa din Bænk, | min Mor ved Mølle-
dammen. Stuck.S.63. (fra sin) Krog kunde
han . . se Duerne forsamle sig paa Taget. 30
MartinAHans.K.143. Sigtede er set komme
ud fra Forretningen. Politie.^{11/1}1925.3. jf.:
jeg har seet mange Koner og Piger sidde
(o: have siddet; alm.: sidde) saa stille og
ærbær i Selskaber (indtil) de har faaet dette
brendte Dievelskav (o: kaffen) i Livet. Holb.
Bars.I.6. || (sj.; til bet. 4.1) m. præp. paa.
Hr. H. plejer at sætte sig herind . . for at se
paa mig tegne. Orung.L.155. smst.230. 9.2)(nu
l. br. i rigsspr.; jf. „foræld.“ Levin.) m. inf. 40
i aktiv form m. pass. bet. Jeg havde et lidet
Huus . . og det har jeg seet plyndre og ned-
rive. JSneed.IX.79. man(maa) have seet Styk-
ket udpille til Enden. Bagges.L.I.374. 9.3)
(nu (uden før dep. anv.) især ⊙) m. inf. pass.
(paa -s ell. m. omskrivning ved blive). Man
seer gemeenligen Mennesker ligesom udi en
lige Grad at forfremmes udi Devotion og
U-gudelighed. Holb.MTKr.68. Nu saae min
antændte Indbildning det hele mageløse Sør-
gespil opføres. Bagges.L.I.278. Blich.(1920).
I.22. Om Aftenen . . havde han set Lysene
tændes ét for ét rundt om i Hytterne. Pont.
Muld.84. han saa (paa en film) unge Eng-
lændere . . indskibes. JacPaludan.UR.27. jeg
kan ikke taale at se et dyr blive pint ell.
pines |

10) (af bet. 1-5) refl. se sig (ell. ses, se u.
bet. 11.19) i særlig anv. m. adv. (ell. præp.),
som udtryk for at vende blikket (bort) i en vis
retning, især med forestilling om (spejdende)
opmærksomhed, interesse, nysgerrighed, for-
sigtighed olgn. (og derpaa hvilende skon); saa-
ledes ogs. i mere tilfældige forb. som: *Han

(o: skipperen paa et strandet skib) seer sig
saa langelig ind mod Land — | Imellem var
dyben Rende. *Blich.(1920).XXI.184*. Han
saae sig i Vejret, og opdagede sin Broder-
son i den øverste Top af et anseeligt Bø-
getræ. *PMøll.E.S.III.27. || om udtr. se sig*
(en) an se u. bet. 11.3, om se sig (noget)
ud se u. bet. 11.18. 10.1) se sig for, (jf.
IV. for 18.7 og forese) se frem for sig (for
at orientere sig, opdage farer olgn.); ogs.
uegl.: optræde, handle forsigtigt, med om-
tanke (hensynlagen til sagens vanskeligheder
*olgn.). *See Eder for, min hierte Mand, |*
Før I med saadant haster. Holb.Skiemt.E7^o.
Naturen har givet os Øyne, fordi vi skal see
*os for. sa. Usynl.I.1. *De | Gior meget vel . .*
at see Dem for | Med Mennesker. Molb.DC.1.
Glasset væltede . . dets Indhold udgodes . .
ned ad Frakken paa en nærmere Staaende . .
„Naa, se sig for, Svinebæst.“ Schand.TF.I.
239. han troede om (datteren), at hun vilde
see sig vel for, inden hun traf sit Valg (mel-
lem bejlerne). CEw.SH.57. || (ikke i alm.
rigsspr.) undersøge forholdene; orientere sig;
se sig om. (jeg har) Idag været omkring i
Byen for at se mig lidt for. Cii.1864.(Ribe
Amt.1913.599). (sønnens) tilkommende Kone
(kom) i Besøg, til et Slags Forlovelsesgilde,
for at se sig for, som det kaldtes. Halleby.
163. Sikke Liljer!!!! Der er da vist over
halvt hundred, naar vi faar set os for (i alm.:
om ell. til). KMich.Mor.(1935).16. Feilb. jf.
*bet. 10.2 og 5: *Saa sad de (to unge) Arm i*
Arm . . | Og før de saae dem for, al Vee |
Forsvandt — og de var Tree . . | Den Trede
var (gud Amor). Winth.StJ.21. 10.2) se sig
om, (jf. omse og se sig omkring u. bet. 10.3)
vende blikket til siden ell. tilbage ell. (især)
rundt om til forsk. sider (undersøgende, spej-
dende). Eli sad paa en Stol ved Siden af
Veien og saae sig om (1931: spejdede hen
*ad Vejen). ISam.4.13. *Cain . . saae sig om*
med Bøven. PalM.(Urania.1845.115). (jy-
den) sagde til Kjøbenhavnveren . . : „See sig
nu rundt om, om han kan see saameget
som en Qvist, og siig han saa, at vi itte har
Udsigt.“ Borger-Vennen.1869.44. hun ler mod
Solen og ser sig frejdigt om i Kredsen. And
Nx.BN.168. Det brænder bag ham . . Men
han maa ikke se sig om. HansPovls.HF.177.
ogs.: bevæge sig (vandre, rejse) om (paa et
fremmed sted) for at modtage indtryk, lære
forholdene at kende olgn. efterat jeg havde
seet mig et Par Timers Tid om i denne . .
Bye, smuttede jeg til Cambridge. FrSneed.I.
472. Jeg vil . . see mig lidt om herude. Det
er jo en nydelig Have. Heib.Poet.VII.180.
man har godt af at see sig lidt om i Verden.
Goldschm.EJ.130. ERode.JP.6. overf., m. h. t.
litteratur: man (maa) se sig om i den øvrige
Middelalderlitteratur. ErnstFrandsen.Folkevi-
sen.(1935).55. || m. angivelse af maalet, det
*eftersøgte, efterstræbte. *Drivvaade Vandrer*
seer sig om, | Om ikke snart i Skiul han kom.

Rahb. *Synt.* 77. især (jf. bet. 4.1 slutn. og 10.7 slutn.) i forb. se sig om efter ell. (nu næppe i rigsspr.) se sig om (noget) ell. (sj.) efter (noget), *eftersøge*; søge at finde, især: skaffe sig (noget ønsket). Saa see nu Pharao sig om efter (1931: nu skulde Faraou udse sig) en . . viis Mand, som han kan sætte over Egyptens Land. *1Mos.41.33*. *Ved første Salve hand sig seer om flugt og Huuler. *Holb. Paars.281*. De maae da see sig om efter Medhjelpere. *Jacobi. Skr.39. Kierk. III. 261*. man ser sig uvilkaarlig om efter Aarsagen til denne Kovending. *Jernbane T. 1/2 1936.1.sp.2. som afvisning, ordre olgn.*: Vil I (o: datterens kæreste) icke kalde os ved vore Christne-Navne, kand I see jer om et andet Svogerskab. *Holb. Jean. I.3*. *Hans kan see sig om en Anden; | Thi med os er det forbi. *P. Møll. ES. I.87*. Anton seer sig om en anden Leilighed endnu idag. *Ing. L. II. 166*. hun siger til Pigen. „Du seer dig strax efter en anden Condition.“ *Gyld. XII. 217*. Har Du . . ikke Andet at sige . . saa kommer Du til at see Dig om et andet Auditorium. *Kierk. II. 116*. || naar vi ser os om olgn., (jf. bet. 10.1 og 10.5) naar alle forhold tages i betragtning; naar alt kommer til alt. Naar vi see os om engang, saa skal vi nok see til, at du har spilt mig her een af dine gamle Streger. *Skuesp. V.91*. *Naar vi skal see os om, | Saa blive vi paa denne Maade jo | Ey engang Fættere? *Oehl. PSkr. II. 120*. || før ell. inden man ser sig om olgn., (jf. bet. 10.1 og 10.5) før man venter („aner“) det; i løbet af ganske kort tid; pludselig. Horn-Bægeret . . gik ide-ligen fra Mand til Mand, heele Bordet rundt . . saa at inden man saae sig om, var den een af de to Bimbler udtømmet. *Biehl. DQ. I. 84*. *Vupti! da sprang Døren op | Og i susende Galop, | Inden Peter saae sig om, | Skræderen med Saxen kom. *Bastian. Nr. 7.3*. forsvind den Vej, I er kommen. Inden I faar set jer om, er det for silde. *SMich. Gio. 60. 10.3*) se sig omkring ell. (i egl. bet.) se omkring sig, se til siden, tilbage, rundt, til alle sider; se sig om. strax saae de sig omkring (1819: skuede omkring sig; 1907: saa sig om), og saae ingen mere. *Marc. 9.8 (Chr. VI)*. i Dagbrækningen faldt der i Fængselet nogle Lysstraaler, ved hvis Hjælp de kunde see omkring sig. *Hauch. TV. II. 22. Hrz. D. II. 118*. (han) løftede Øjnene fra Bogen, saå omkring sig og lyttede. *Schand. TF. I. 204*. om rejse: (du) kan komme frit til at see dig omkring udenlands (o: som hovmester). *Prahl. AH. I. 27*. m. præp. efter: I skulle see Eder omkring efter Flugt og Redning. *Blich. (1920). XV. 48. 10.4*) se sig op, (især arkais., poet.) vende blikket opad; løfte blikket. *, tal nu, min Datter, og træf dit Valg (o: blandt bejlerne)!“ | Bødvild tier og skjuler sit Blik. „Se Dig op, Bødvild!“ *Drachm. VS. 165*. (jf. bet. 10.5) m. fldg. præp. (til): *Du se dig op til Himmelen | til Stjerner

smaa. *DFU. nr. 3.24. 10.5*) se sig til || m. til som præp., dels (jf. bet. 10.6; poet.) som udtryk for blikkets retning ell. maal: *Seer Jer til den Himmel blaa, | Med de gyldne Stjerner paa! *Grundtv. Kvæd. 233*. dels (jf. bet. 5.2) m. angivelse af det ved vurdering af synsindtryk, en tilstand olgn. vundne resultat: Hvilken afgørende Betydning, Risen har for (Siam), kunde jeg selv se mig til. *Rord. (Berl. Tid. 17/2 1920. Aft. 4. sp. 2). JV Jens. (Pol. 11/2 1935. 15. sp. 6)*. || (nu l. br. i rigsspr.) m. til som adv., i talem. svarende til de under bet. 10.1-2 anførte, dels: naar man ser sig til olgn. Naar man seer sig til, er man eenige. *Bagges. L. II. 106*. *naar vi see os til, det mig nok bliver, | Der er i Gjeld til ham. *PalM. TreD. 175*. Du kender dem maaske begge to, naar vi ser os til. *Korch. Niels Dros. (1924). 25*. dels: før ell. inden vi ser os til olgn. før jeg saae mig til, havde jeg, uden at vide det, udkastet de første Grundlinier til en Theorie. *Bagges. L. I. 84. sa. Ungd. I. 240*. Saadan gik vi ud af September. Inden vi har set os til, saa er det Jul igen. *DagNyh. 11/2 1932. 9. sp. 3*. jf. (nu næppe br.): hun gik mig forbi — jeg saae hende, som man seer et Stjernesked, uden at see mig til (o: uden at blive mig synet rigtig bevidst). *Bagges. L. II. 176. 10.6*) se sig tilbage, (jf. bet. 2.1) i egl. bet. *1Sam. 24.9*. *Har Haand du lagt paa Herrens Plov, | Da se dig ej tilbage! *Grundtv. SS. IV. 222 (jf. Luc. 9. 62)*. Naar en Barselkone holder sin Kirkegang, maa hun ikke see sig tilbage. *Thiele. III. 88*. (Lots) Hustru . . saa sig tilbage (1871: saae . . om) og blev til en Saltstøtte. *1Mos. 19. 26 (1931)*. (jf. *Kierk. VII. 525*). Han saa sig tilbage, som ventede han, noget skulde ske. *Erl. Krist. DH. 95. Feib. III. 173. 10.7*) se sig ud, (i rigsspr. nu især poet., arkais.) vende blikket udad, ud mod omverdenen, bort fra de nærmere omgivelser. *De sloge om Huset saa tæt en Ring . . | „Skjøn Alix! see Dig herud!“ | Skjøn Alix oplukker det Vindve paa Klem. *Blich. (1920). X. 18. CEw. Canta. 87*. Præsten satte sig (ved fjordbredden) og saae mod Nord . . Det var ikke første Gang, Præsten sad og saae sig ud paa dette Sted. *JakKnu. S. 55*. || især (uegl.) som opfordring til frejdig adfærd, energisk optræden, med (fornyet) haab, mod olgn. (ogs. som folkevisetæt, i formen: *) *See Dig ud, Svend Vonved! *AbrahNyerRahb. I. 83*. *O, see dig ud, min Sjæl! Glem al din Kummer! *Schand. US. 29*. *Se dig ud, Svartalf! . . | spejl dig i Vaaren — | bliv glad! *Drachm. VS. 19*. *JV Jens. Di. 70*. || m. præp. om (ell. efter) med angivelse af det eftersøgte (i alm. spr. bruges se sig om efter, se u. bet. 10.2). nu var den Gamle befrygndt at see sig ud om en Gaard til sin Søn. *JakKnu. S. 49*. || (dial.) til bet. 5.1: se sig ud af det, øjne en udvej (for sig) af en vanskelighed. her staar vi to enlige Kvindfolk og kan ikke se os ud a'et. *Lunde. Mid-*

sommerbarnet.(1898).7. Feilb. 10.8) ses ved, se u. bet. 11.19.

11) bet. 1-6 i særlige (faste) udtryk med adv. (ell. præp.) i (som regel) trykstærkt stilling || de alm. forb. m. adv. maa søges u. bet. 1-6, de refl. forb. u. bet. 10; og udtryk som se en bort ell. væk se u. bet. 1.1; om se derhen se bet. 6.1; om se noget forud se u. forud 3. 11.1) se ad, („Talespr.“ Levin; nu mindre br. i rigsspr.) svarende til de u. bet. 6.1 anførte udtryk (m. flg. biscetn. ell. inf.): undersøge forholdene (tilstedeværelsen af noget) ell. mulighederne (for en handling). „Er din Broder hjemme?“ „Jeg skal see ad (nu alm.: se efter).“ Levin. || især (jf. se til u. bet. 11.16; i svar) som et (forbeholdent) løfte om at efterkomme ens anmodning, dersom omstændighederne (engang) maatte tillade det. Jeg skal nok see ad o: giøre mit Bedste. VSO. Schand. BS.36. || med stærkere forbehold, som opfordring til rolig (taalmødig) afventen olgn. (jf. lad os nu se u. bet. 8.2, (lad os nu) se tiden an olgn. u. bet. 11.3). „Taler Du saa med (chefen), hvis vi bliver afskedigede?“ — „Vi kan se ad. Vi kan se ad, Ada.“ Leck Fischer.KM.139. ja, nu ser vi ad | jf. bet. 8.2: lad os nu se ad | 11.2) se af, (nu næppe br. i rigsspr.) dels: vende blikket bort (i en anden retning, til siden). nogle (af statuerne) saae af til Siden over Skuldrene med saadan en fier Mine.Argus.1771.Nr.37.3. der var ogsaa Kørende, der (naar de mødte fodbængere, der gerne vilde køre med) bare piskede paa Hestene og saa av te' en aa'en (o: anden) Side i Stedet for at holde.CReimer. NB.363. dels i forb. som (ikke kunne) se øje af en ell. noget, (ikke kunne) vende sine øjne fra, lade være med at betragte; se Øje. 11.3) se an || (jf. II. anse 1.1; nu ikke i alm. rigsspr.) svarende til bet. 2.1 og 4.1: se paa; betragte. der vare mange Qvinder, som laugt fra saae det an (1907: saa til i Frastand). Matth.27.55. *See an den smukke Skov, see an de grønne Enge.Helt.Poet.13. der (falder) ingen Mistancke paa os, men vi kand sidde i vores gode Roelighed og see alting an.KomGrønneg.I.299. Han saae mig an, som han vilde sluge mig.Jacobi.(Skuesp.IV.105). Baggens.I.242. Ægtemanden sukkede dybt og saa ham (o: elskeren) deltagende an. CEW.SH.119. || (jf. II. anse 1.2) svarende til bet. 5.1: betragte (vurderende); se paa (med en vis vurdering). siden den Tid saae (kejseren) ham an med skeele Øyen.Holb.HAmb. III.3. *See med Forundring an den store Danske Skriver (o: Holberg) . . | Din Lige-mand, om ej din Mester, Molière!FrHorn. PM.96. *En Sag ey alle seer med samme Øyne an.Anti-Spectator.83. Jeg ser det virkelig an med den største Forundring, at jeg har kunnet udholde et saadant Liv. PVJac.Breve.209. AndNx.PE.IV81. (jf. II. anse 2 (og 4) samt Person 5.3) m. prægnant bet.: betragte, vurdere (en) paa rette maade

(efter fornemhed olgn.); (ved sin optræden) gøre forskel paa folk, vise (en) tilbørlig respekt. „Marthe! hvad skulle slige Noder (o: at drive løjer med en officer) betyde, kandst du ikke see Folk an.“ — „Jeg giør ingen Forskiel paa Folk der udi.“ Holb.Bars.IV4. Port-hunde seer ingen Personer an.sa.Er. II.5. nu næsten kun (talespr.) m. bet. af for-sigtig, prøvende, afventende udforskning, forberedende (kritisk) undersøgelse, betanksom overvejelse, dels m. h. t. en (fremmed) person: (han) kom ind paa Rigsdagen, hvor man ret skulde se ham an.HWulff.DR.404. De gav Haanden og saa imens hinanden an.AndNx. PE.I.202. Man havde Lyst til at forsøge sig som Filmskuespiller. Regissøren saa ham an, som det hedder i Fagsproget.BerlTid.21/11.1933.M.7.sp.1. ogs. (jf. bet. 10) med (refl.) hensobj.: Han saae sig Robertsen an. Købmand — ikke Spor. Men svært ivrig.PLevin. Familien i Danmark.(1911).81. Otto Lütken. Fatakis Giftermaal.(1928).58. jf. (m. tingsobj.): Man aabner da Døren til Skabet og ser sig Flaskerne . . an.Pol.1937.7.sp.6. dels (jf. se (det) ad u. bet. 11.1, se (tiden) frem ell. paa u. bet. 11.8 og 15) m. h. t. forhold, omstændigheder, (gunstig) mulighed for handling; i udtryk som se tiden an., se det (lidt) an, ogs. se sagen (Levin.), tingene (Drachm.VD.192), forholdene (Buchh.F DK.52) an, tidligere ogs. se lejligheden (Winth.IX.299) ell. lykken (VSO.I.177) an olgn., i alm. m. bet.: afvente (ell. gribe) en gunstig lejlighed; forholde sig afventende. Man faaer da slaae sig til Roelighed og see Tiden lidt an.Holb.Rpb.I.10. Jeg vil endnu see det an i to Dage, og længer ikke.Skuesp. IX.216. Slaa jer lidt til Ro her hos os, og see Tiden en lille Smule an.Heib.Poet.XI.204. Endnu nogle Dage maa jeg see det an med mit Been (o: opsætte rejsen paa grund af et daarligt ben).HCAnd.BH.96. Jeg vil dog først see an, hvad Udfaldet bliver.VSO. JakKnu. GP.69. MartinAGHans.NO.207. Feilb. jf. bet. 8.2: lad mig dog see det an en Times Tid først. Holb.Masc.I.A. „saa blive vi To engang Mand og Kone! — men vi kan jo vente lidt!“ — „Ja, lad os see Tiden an, Ib!“ HCAnd.(1919). III.122. Hauch.ND.296. Volquartz.P.15. || (jf. II. anse 3; nu især gløds. ell. dial.) svarende til bet. 5.2, med angivelse af vurderingens resultat, i udtryk som se (en) an for (at være), tidligere ogs. se en an som olgn., betragte (en) som; anse (en) for. vore Naboer . . vil tænke at vi ere kommen af Troen og see os an som Tyrker og Hedninger.Holb.Jul.7sc. jf. seer ham ikke an for at være saa meget undseelig.sa.GW. (1724).Is. Mange saae denne usædvanlige Lykke an, som noget der ingen Bestandighed kunde have.sa.DH.II.186. Hand seer mig meer eenfoldig an end ieg er.KomGrønneg.III.209. PAHeib.Sk.I.29. man skulde saamønt aldrig see ham an til, at han havde

saadanne Talegaver. *Wengel. II. 22.* jeg er slet ikke saa dum, som de ser mig an for. *Schand. TF. II. 222. CEw. BK. 94. OrdbS. (Fyn). spec. i udtr.* hvad ser du mig an for? *olgn., som (fornærmet, bebrejvende) ytring, hvormed en urigtig (ugunstig) opfattelse af en's karakter, handling) afvises. Mall. SgH. 93.* Hvad ser De mig an for? Troer De, jeg er en Bedrager. *Heib. Poet. X. 70. Gylb. II. 285. 11.4) se bort (jf. bort 1.5), spec. (jf. bet. 5.1) i forb. se bort fra, bortse fra. Mynst. BIS. I. 314.* skulde da ikke den tungt Lidende ville se bort fra det Tungeste? *Kierk. X. 120. VilhThoms. Afh. II. 20.* Forskellen er saa lille, at man i Reglen kan se bort fra den. *SkibsMask. 25. 11.5) se efter, spec. svarende til bet. 4.2: d. s. s. efterse. || d. s. s. efterse 1. Moth. S79.* naar man ser vore Byer lidt efter, træffer man dog af og til (en del god) Arkitektur. *Schand. O. II. 97. se videre u. efter 13.2. || d. s. s. efterse 2) min kone sidder og ser (børnens) tøj efter. NMøll. H. 55.* se (en, noget) efter i sømmene, se u. Søm. *jf. efterse 3: (han) satte . . sine Snarer ud (og) om Morgen . . saae (han) dem efter. Hauch. MfB. 139. 11.6) se frem-(ad), spec. (jf. bet. 5.1 og frem-seende, -synet) som udtryk for at rette opmærksomheden mod noget fremtidigt (se ogs. u. frem 3.4). Mall. G. 4. *See frem, men ei tilbage! *Ing. HD. 135. vil (har) enten seet frem med Haab eller tilbage med Tak. HNClaus. (Festen)* 1838. 11).* (jf. se hen til u. bet. 11.7) *m. bet. af forventning olgn.:* Bryllupsdagen var bestemt til midt i Maj . . og hele Byen saa frem til den. *Isak Din. FF. 286.* han kunde se frem til Dagen i Morgen uden Frygt for ikke at skulle faa det nødvendige Brød. *Erl. Krist. MM. 200.* || se tiden frem, (ikke i rigsspr.) d. s. s. se tiden an (u. bet. 11.3). Marn maatte tie og se Tiden frem. *Gravl. T. 58. 11.7) se hen (se ogs. u. bet. 2.1 og 3.5) || om se hen for sig, hen i tiden se II. hen 1.3. || (jf. bet. 5.1) i forb. se hen til ell. (især dial.) paa, rette opmærksomheden (skønnende, vurderende) mod; tage i betragtning; tage hensyn til, regne med (som noget væsentligt); hense (1.2) til. jeg seer hen til alle dine (o: guds) Bud. *Ps. 119. 6.* det (er) ikke nok, at vi allene see hen til Fordelene, men vi maae ogsaa see hen til Uleilighederne. *Breckner. I. 55. CPal M. O. 372.* Vi bede i denne Bøn, at den himmelske Fader ikke vil see hen til (1909: se paa) vor Synd, og ikke derover forskyde vor Bøn. *Katek. §102.* Han behøver ikke at se hen paa Penge, naar han gifter sig. *PRMøll. DS. 59. Lunde. HG. 111.* Kvernd. Magyarerne danne, naar man ser hen til deres geographiske beliggenhed, en afsondret deres. *VilhThoms. Afh. II. 268.* i alm. rigsspr. (talespr.) nu især (jf. se frem til u. bet. 11.6) *m. bet. af forventning, haab:* den Gæstfrihed, der om Sommeren udvises i de landlige Hjem mod dem, der trænger til den, og ser hen til den, (er) ligefrem beundringsværdig. *EGad. TT. 169.***

11.8) se igennem, spec. (jf. bet. 5.1) i udtr. se noget igennem, dels (tidligere): gennemskue (2). Skarpsindighed til at see Sagen strax igennem. *EPont. Men. III. 580.* dels: gennemse (2); gennemgaa (noget skriftligt); gennemkæse (flygtigt). see Documenterne igennem. *VSO. S&B. 11.9)* se (noget) imod, (jf. se i møde u. II. Møde 3.2; til bet. 5.1; poet.) rette opmærksomheden imod (noget, spec. noget fremtidigt); imødesee. *Vi ser vor fremtid fast imod, | om ogsaa den er grå. *NMøll. R. 93. 11.10) se ind, spec. (jf. bet. 5 og se ind i u. ind 1.2; nu ikke i alm. spr.): indse (2); forstaa; begribe.* Et Pigebarn . . blev bragt til mig for at hielpes. Jeg saae Feylen ind. *Garboe. LH. 70.* Umuligheden ser man dog let ind. *Cit. 1806. (MReinhardt. Familien-Erindringer. (1887). 8.) sml. indse sp. 437*. 11.11) se ned || til bet. 2.1: vende blikket nedad (mod jorden), spec. m. bet. af undselighed olgn. see ned . . slæe øiene nêd. *Moth. S80. Leth. (1800). 103.* Thomas saa' ned i Jorden (o: undgik at se paa den talende). *Schand. TF. I. 241. sa. Fort. 389.* || se ned paa (en), (jf. bet. 5.1 og nedse 2) betragte paa en overlegen, foragtelig Naade; ringeagte; foragte. *stolte see (vi) | med med Foragt paa Dyrene. *Rahb. Poet. F. II. 165. Winth. HF. 281. Hostr. ED. 122.* Med Kammeraterne kom jeg godt ud af det efter en kort Overgangstid, hvor vi „Bondesemianere“ blev set lidt ned paa. *Neergaard. Er. I. 19. jf.:* en Mine, som om han saae ned til en Lilleputverden fra en umaadelig Høide. *Ing. EF. XIII. 7. 11.12) se om (kring), (jf. bet. 10.2-3; nu bruges i alm. andre udtryk) til bet. 2.1 (og 4.1): se sig om (kring); se (efter) rundt om (kring).* han saae omkring bag sig (1931: vendte sig om) og saae mig. *2Sam. I. 7.* see ikke ængstelig om (1931: vær ej raad-vild), thi jeg er din Gud. *Es. 41. 10.* Da jeg saae om, stod han atter for mig. *VSO.* Du maa see om i alle Kroge. *smst. 11.13) se op, især til bet. 2.1 || (nu næppe br.) uegl., om en afdød: fra sin grav se op paa jorden (se, hvad der foregaar i hans hus olgn.).* Ach den salige Herre skulde nu see op igien! *Hob. MTKr. 581. jf. VSO.* || vende blikket opad; hæve sit blik; især m. bet. af frejdighed olgn. Philisteren saae op (1931: saa til) og saae David. *1Sam. 17. 42.* Ey see dog Frisk opl! *Hob. Pants. I. 3.* Den unge Pige slog Øinene ned . . Derpaa saae hun rask op. *Winth. VIII. 186. 1Mos. 22. 13 (1931; se u. bet. 1.1).* || (jf. opse 1; nu ikke i alm. spr.) m. bet. af opmærksomhed, i udtr. som lære en at se op ell. op at se (TBruun. Pr. 274. Grundtv. Snorre. II. 100), lære en, faa en til at lystre. *Moth. L272.* || se op til, beundre; højagte. hun elsker din Broder, hun seer op til ham med et Slags Ærbødighed. *Gylb. X. 212.* mange Mænd, til hvilke de saae op som til de Visere og Bedre. *Mynst. Bispepr. (1850). 25. Schand. SD. 220.* || se op til en (paa besøg), se u. bet. 3.5. || (jf. op 3.3; sj.) trans.: opspore; opsøge.*

Hvorfor skulde De saa se mig op? Støve mig op som en . . . Jagthund? *AHenningens. Den fuldendte Kvinde. (1925). 11.14* se over, spec. m. flg. præp. || se over paa, (jf. bet. 3.1 og II. over 16.1) m. h. t. lektie olgn.: gennemkøse, spec.: flygtigt, ved fornyet gennemgang. *D&H.* || se over med, (jf. bet. 2.1 og 5.1 samt III. over 24.2; nu ikke i alm. spr.) bære over med. du seer over med Menneskenes Synder, for at de skulle omvende sig. *Visd. 11.24. (jeg fik det) Svar . . . at jeg mottte se ofver med hannem. Gram. Breve. 260. Oecon T. 11.52. || (jf. III. over 2.4; sj.) m. over som efterstillet præp. (han) saa Doktoren over (: betragtede ham fra øverst til nederst), ligesom for at finde svare Punkter paa ham. *JVJens. RF. 33. 11.15* se paa, spec. dels (jf. bet. 3.1 og 4.1 samt se til u. bet. 11.16; talespr.): betragte noget (jf. paase 1), som (især: interesseret, beundrende) tilskuer. *Mau. II. 338. Regnen . . . begyndte at falde. Aage havde siddet lidt ved Søbredden og sét paa. Jørg. LT. 154. Edderkoppen løb til og saå paa. CEw. Æ. VII. 59. Jeg kom et Par Gange forbi (en mand, der slog græs) og maatte ligefrem standse og se paa. Madelung. GM. 122. dels (hos sprogtrensere; sj.) i forb. se tiden paa olgn.: d. s. s. se (tiden) an (se bet. 11.3). de udsendte spejdere fortalte om Valdemars uhyre skarer og (gav) det råd at se tiden på og lade dem udtyndes. *ADJørg. II. 321. sa. NStens. 141. (man mener) at Du helst maa se det paa med at udgive et Ugeblad. Cit. 1887. (HPHans. T. 222). 11.16* se til || svarende til bet. (2.1, 3.1 og) 4.1, især med forestilling om (særlig) opmærksomhed, interesse olgn.: betragte noget (opmærksomt). (ofte i forb. se nærmere, nøje til olgn.). Ofte synes mig, at jeg seer Mennesker . . . lure bag Buskene, og dog, naar jeg seer nærmere til, er det kun en gammel Træstueb. *Heib. M. 179. „Han havde en lille Randsel paa Ryggen“ . . . „Nei, det var vist hans Slæde“ . . . „Det kan gjerne være! . . . jeg saae ikke saa nøie til.“ HCAnd. (1919). II. 108. ISam. 17.42 (1931); se u. bet. 11.13). især (jf. se paa u. bet. 11.15) som udtryk for at være (spec.: interesseret, men) virksom tilskuer. *dit Arbejd var kun Spil, | Din meeste Gierning dog den var, at du saae til. *Helt. Poet. 44. Jeg saae lidt til gjennem Dørsprækken. Ing. L. I. 54. Ude i Lyngen ved Siden af Vejen fægtede de, og den tredje Landsknægt saa til. JVJens. HF. 7. jf. (sj.): Guds Statholder (kunde) see Striden rolig til. Cit. 1813. (Grundtv. B. I. 183). talem. (nu sj.): den, der ikke kan spille med (: forstaar (kort)spillet), faar at se til olgn. *Mau. 9438. Moth. S660. jf. Blich. Snkl. 37. jf. bet. 5.1: see vi ret til, saa troer jeg ikke at den egentlige Aarsag til Armod (er mangel paa arbejdstlyst). Oecon T. II. 99. spec. (bibl.) som udtryk for agtpaaagivenhed, opmærksomhed: Hør, Datter! og see til (1931: Hør, min Datter opmærksomt), og bøi dit Øre.*****

*Ps. 45. 11. Seer til, vaager og beder. Marc. 13. 33. || (jf. bet. 3.5 og 4.2) som udtryk for tilsyn ell. kontrol, (tidligere) ogs. aktiv indgriben. (nu vist kun i udtr. som se til med noget). Herren skal see til imellem mig og imellem dig (1931: staa Vagt mellem mig og dig). 1 Mos. 31. 49. min Herre seer ikke til med mig i Noget (Chr. VI: agter paa intet med mig; 1931: bekymrer sig ikke om noget) af hvad der er i Huset. *smst. 39. 8. Strandbonden (maa) blot see til med sine Folk. P. N. Skovgaard. B. 207. se nøje til, se u. III. nøje 2.1. || (jf. bet. 6.2; nu l. br. i rigsspr.) med bet. af omsorg, forsorg olgn. (børnene skulde have) en Plads . . . i Nabolaget . . . saa hun (: moderen) kunde se en til med Naal og Vask. Aakj. BT. 70. se (vel, ilde) til for en, (nu næppe br.) sørge (vel, daartigt) for en. Paven . . . er meer end et andet Menniske, ellers havde vor Herre seet ilde til for sin Kirke, i at sette ham til dens Hoved. *EPont. Men. III. 44. Spectator. 94. 258. Klevenf. RJ. 47. || (nu l. br.) svarende til de u. bet. 6.1 anførte udtryk (m. flg. bisætn. ell. inf.), som betinget løfte (jf. se ad u. bet. 11.1), i udtr. som jeg vil (ell. skal) se til. Kan du huske, at jeg engang som Dreng har friet til dig, og at du svarede, jeg skulde først blive til Noget, saa vilde du see til. *Hrz. VII. 173. 11.17* se tilbage (jf. bet. 10.0), spec. (jf. bet. 5.1) som udtryk for tilbageblik, tilbageblik (paa noget forbigangent). *see idag tilbage | til de henfarne Livets Dage. *Thaar. (Ivers. 1785. 36). *naar jeg seer tilbage | Paa hvad jeg i den Tid har gjort. Bagges. Ep. 249. *Jeg saae kun tilbage. Mig Livets Lyst bortklang. Ing. HD. 135. se ogs. u. bet. 11.0. 11.18) se ud || til bet. 2.1, uegl., om tanke, følelse olgn., der træder (klart) frem paa ens ansigt, lyser en ud af øjnene; i (nu l. br.) udtryk som: Hungeren vilde see mig ud af Ansigtet, dersom andres Udyndest ei opholdt mit Liv. *Suhm. I. 138. Skalken seer ham ud af Øinene . . . Glæden, Misundelsen, Forbittrelsen saae ud af hans Øine. VSO. || (jf. bet. 2.1 og 5.1; nu sj.) i forb. se ud efter (noget), som udtryk for forventning, haab: afvente med længsel; se hen til (med forventning). med den usigeligste Længsel seer (jeg) ud efter Deres Svar. *Ew. (1914). IV. 354. || (jf. bet. 4.1; nu især talespr., til dels dial.) i forb. se (en ell. noget) ud, udvælg (efter kritisk betragtning, vurdering); udse. Blich. (1920). XXIX. 9. *en stor Majoritet, | Der paa Grund af min Erfaring mig til Fører ud har seet. *Heib. Poet. X. 381. (tyven) har taget (smykkerne) om Dagen, hvor han ogsaa har kunnet se de værdifulde Ting ud. Beritid. 22. 1937. M. 7. sp. 2. ogs. (jf. bet. 10) med (refl.) hensobj.: du skal see dig ud (1871: udsee (dir) af folket følgende Mænd. 2 Mos. 18. 21 (Chr. VI). Sv Grundtv. F. E. I. 31. En Mand inde fra Landet saa sig nogle Bjælker ud. *Elkjær. HF. 9. OrdS. (Sjæll.). 11.19) se ved (noget) ell. ses ved (Kom Grønneq. II. 268.********

Junge.), (ænyd. gl'da. se ved, frygte, vogte sig (for), oldn. sjåsk, frygte, sjå við, vogte sig, tage sig i agt (for); jf. ogs. ovf. sp. 858¹¹; nu kun dial.) lade (noget) tjene sig til advarsel ell. lære; (med klogskab) udnytte, drage nytte af noget; ogs. (nu vist kun): ængstes (ved); holde sig (forsigtigt, beskedent) tilbage (fra at gøre noget); betænke sig. *Moth.S81*. Vi maa see ved dette (o: frierens) Paafund, at det, som er Got deri kand Falde i Vores Deel. *KomGrønneq.I.299*. jeg skal saaledes handle med den Knegt, at andre hans Liige skal sees ved, saa u-blue en Skarnagtighed lader sig icke fordoeye. *smst.II.275*. Vel den, der seer ved (o: bliver klog af) Andens Skade. *VSO. Feilb. OrdbS.(Fyn,Møn)*.

12) som udtryk for en vis ydre fremtrædelsesform, udseende olgn. (især i forb. se ud, jf. Udseende). 12.1) (jf. bet. 1.1 og 2.1) have et vist (ventligt ell. wenligt) udtryk i blikket ell. (jf. bet. 12.2) ansigtet; ved sit blik (sit ansigtstudtryk) lægge en vis sindsstemning for dagen. || hertil muligvis (ell. til bet. 4.1): Hr. Søren har givet mig et græsk Testamente . . . Hillemand! hvor vil han see (o: gøre store øjne, se forbavset ud), naar han hører, at jeg allerede kan læse rask indenad! *Blich.(1920).VII.2*. || (jf. grumseende) m. adj. ell. adv. *Jeg ræddes for dig . . . | Du ser saa vildt. *Grundtv. PS.II.119*. „jeg har lovet ham Satisfaction.“ — „Satisfaction?“ — „Ja, men se ikke saa alvorlig . . . Kuglerne ere Esser (o: vi vil afgøre sagen ved kortspil).“ *Goldschm.Fort.III.214*. i alm. spr. især i udtr. se mildt (tidligere ogs. mild), surt olgn., se u. mild (2.2), sur. jf. bet. 12.2: *Der bygger en venlig Svale | Paa Hendes Vindves Karm . . . | Den taler, mens den sidder | Og seer saa skjelmisk og klog! *Winth.Lyr.44*. 12.2) som udtryk for, at noget ved sin ydre beskaffenhed, sit udseende, fremkalder et vist indtryk: have (fremtræde med) en vis ydre beskaffenhed, et vist udseende; især med nærmere bestemmelse ved et adj. (som udtryk for en legemlig ell. sjælelig beskaffenhed) ell. adv. (med forestilling om mere ydre ell. øjeblikkelig tilstand, hvorved noget „tager sig ud“ paa en vis maade) ell. et sammenligningsled olgn. (i alm. m. lign. anv. som adv.). || (nu ikke i alm. rigsspr.) uden adv. ud. *Hvad Modgang er paa Færde? | Du seer saa gusten, bleg og suur. *Reenb.I.140*. *Holb.Paars.123* (se *Kragetaa 2 slutn.*). en ypperlig Viin, som baade saae vel og smagte vel. *KomGrønneq.I.179*. *Geter og Sarmater . . . taler fælt, og seer som Døden meget fæle. *Falst.Ovid.125*. *Mølleren i Sengen overende sad, og saae | Saa strunk, som et Spøgelse med Nathue paa. *Winth.D.(1828).134*. Nu seer den syge Mand ret livlig (o: livskraftig). *MDL.329*. han ser godt. *FDyrlund.Uds.55*. det smager bedre end det ser. *Dania.III.366*. de ser smaa. *Feilb.* se (en) lig, det ser ham ligt ell. uligt, se lig

(III.1.1, 5), ulig. (m. overgang til bet. 12.3) om voksende sæd olgn.: rugen ser daarlig (*Dania.III.366*) ell. godt o: tegner daarligt, godt. *JHSmidth.Ords.132*. *FDyrlund.Uds.55*. *OrdbS.(Sjæll.)*. jf.: lyset ser ilde (o: brænder, lyser daarligt). *Moth.L248*. *Esp.287*. Lampen ser godt. *D&H.(,i Almue-maalet“)*. || i forb. se ud. se bedrøvelige ud i Ansigtet (1931: deres Ansigt blegner). *Ez.27.35*. Hand seer underlig ud. Jeg ved ikke om Fatter har seet Kløver-Knægt. Lige-dan seer hand min Troe ud. *Holb.Jean.(1731).I.2*. Er det Madamen? Nu seer hun jo ud, som en gammel Huus-Postill. *sa.Vgs.(1731).I.8*. *Herre Gud! | Man veed, hvordan en Mark, naar den er grøn, seer ud. *Wess.245*. se ud som andre Mennesker. *Kierk.VII.434*. *hun er saa ung, og saa yndig ser hun ud! *Lemb.DS.72*. forskellen er endnu større, end den ser ud (alm.: ser ud til; jf. ndf.). *MKRist.FS.53*. Sjusket og nusset og fattig ser den ud Hovedgaden, Istedgade. *Talsk.1912.II.77*. Du ser mig saa spekulativ ud. *KBirkGrøn.SF.72*. Havde man i 1936 modtaget Forslaget . . . havde meget set anderledes ud i Dag. *JernbaneT.1/11.1937.9.sp.3*. jf. bet. 12.3: De ser ud, som De har Noget at sige, min gode Hr. de Lauzun. *Schand.IF.189*. Anede hun Uraad, Stakkelen, og undgik ham. Det saa saadan ud. *ErlKrist.DII.9*. se videre u. forstyrret (sp. 913^{**}), hæver (II), ilde (III.3.1-2), kattevenlig, ked (2), martialsk (1), nødtørftig (1) ofl. se godt ud, have et tiltalende, smukt ydre (legemsskønhed, ogs. klæde-dragt olgn.). *Skuesp.I.4.5*. *(præsten) forsikred . . . | Det havde ingen Nød; hun (o: den døende) saae godt ud. *PMøll.ES.III.12*. der er en Høne, som vil plukke sig, for at see godt ud! var jeg Hane, jeg vilde foragte hende! *HCAnd.(1919).II.368*. *IJohans.J.107*. se ogs. u. Kød 4.5. (dagl., jarg.:) hvis der blev fundet Vaaben paa mig, var jeg færdig med at se godt ud (o: ilde faren, fortabi). *B.T.1933.8.sp.3*. — om talem. se ud som den dyre tid, som døden fra Lybæk, som om man havde spist faarekyllinger osv. se u. dyr (II.1.5), Død (I.2.2), Faarekylling (1), Falster, Fruedag, Grav (5.2 slutn.), Halmstraa (1 slutn.), Høg (slutn.), Kalkenborg, Kat (2.1), Lammehoved, Langfredag, Lervæg, Lygte (I.1.8), Mælk (1.1), Natugle (1), Nordpol (1), Proces (3.3), Regn (1.1), Rendesten (1.2), ro (III.2), Ruder (I) ofl. samt *Mau.II.229f.* *Krist.Ordspr.271ff.603*. *Feilb.III.171f.* || abs. se ud, m. prægnant bet.: (for at) blive skuespiller (behøver man) ikke at være køn . . . Men man skal kunne „se ud“ (o: virke ved sit ydre). *AnkerLars.KL.107*. især (talespr.) som udtryk for uheldigt, uordentligt udseende olgn., i forb. som hvordan er det dog, du ell. her ser ud, emfatisk: hun saa ud! olgn. hvor kommer I dog her? og hvordan ser I ud! *Winth.TF.98*. (han) har klippet Spækhøkerens Hund, saa den saa ud, siger

jeg dig. *Stavn.P.44.* Mor gjorde ingen Undskyldning, hverken for Maden, eller fordi, der „saa saadan ud“. *KMich.SSF.70.* Nu er Hovedrengøringen ovre . . Margot pudsende Kobber og Messing og saa jo ud. *sa.MT.175. AnkerLars.VS.126.* || se ud af, gøre indtryk af (at være); se ud som, derfor saa Hundene . . ud af endnu flere, end de var. *NatTid.^{24/10} 1920.M.3.sp.5. især (talespr.) i udtr.* se ud af noget, gøre et tilfredsstillende, godt, ikke ubetydeligt indtryk; tage sig (godt) ud; se godt ud. (anførelsen) for den tyske Flaade . . tog Flaget af et af vore Skibe, som var sjunket i Slaget . . Og Tydskerne, som ikke ere kræsnere, blot det kan se ud af Noget, de have hængt det op i Sankt-Mariæ Kirke i Lybek. *CBernh.NF.XII.11.* det gav jo . . ikke nogen Sikkerhed (mod utroskab), at de (piger, man giftede sig med) ikke saa ud af noget. *KLars.HPE.133.* || se ud efter, (nu l. br. i rigsspr.) se ud (lige)som; ligne. jeg maa holde Øie med Huset, om Alting seer ud efter det Gamle. *Gylb.IX.41.* se ud efter noget, tilsyneladende være noget godt, betydeligt olgn.; synes at du, at fortjene ros, anerkendelse. (han) holdt den lille Tegning hen for Lyset. „Guds Død . . Dette seer ud efter Noget! . . Gjør det færdigt og faae det paa Udstillingen.“ *Levetzov.Livsbilleder.(1875).57.* det ser ikke ud efter noget. *D&H.II.210.* || se ud til, gøre indtryk af (at være); se ud som. Han seer ud til (at være) en ærlig Mand. *Høysg.S.45.* Han seer mere ud til en Træl, end til en Helt. *Oehl.HrS.(1817).61. uden for udtr. som se ud til alle haande (se II. al 4.4).* se ud til den dyre tid (se II. dyr 1.5) nu næsten kun dels m. flg. inf. ell. dertil svarende pron.: hand seer ud til at være et skikkeligt Menneske. *Holb.Hex.1.3.* *Du seer mig ikke ud til | At have tjent for Løn. *Winth.HF.28.* Mange Folk vandrede der, og saae ud til at kjede sig. *Gylb.Novel.II.133. Rosenkrantz.AG. 116.* „er han udlænding?“ — „han kunde nok se ud til (at være) det“ | dels i en (til et adj. knyttet) sammenlignende bisætn.: De Norske Soldater . . se kun slette og smaa ud, men tør være bedre, end de seer ud til. *Langebek.Breve.65.* Lucas er ikke saa dum som han seer ud til. *Skuesp.III.2.36. Wied. Da.167. 12.3)* som udtryk for, at noget fremkalder en vis formodning ell. forventning (m. h. t. et sandsynligt udviklingsforløb): rumme udsigter (af en vis art); give grund til at vente; især upers., som udtryk for, at udsigterne, de kommende ell. sandsynlige vilkaar er af den (ved et adv. olgn.) angivne art. || (nu næppe i rigsspr.) uden adv. ud. *Det for Præsten seer kun slet, | Hvad kan Degnen vente? *LandsbyeP.v.9.* *Ja seer det suurt og mørkt i hver en Krog, | Saa troe kun dog. *Brors.204.* det ser graat og kan blive godt, se II. graa 1.1. det ser langt frem, (nu næppe br.) d. s. s. det ser langt ud (se ndf.). Det seer langt frem med

Brylluppet endnu. *Skuesp.III.2.25.* se til, (nu næppe br.) d. s. s. se ud til (se ndf.). det saa til ondt Vejr. *Cit.1703.(JensSør.II. 50).* || i forb. se ud. *Hauch.SK.8(se III. net 3.3).* Det seer galt ud med eller for Landmanden i Aar. *MO.* det ser ikke godt ud med patienten i dag | det ser lyst ud, se II. lys 6. det ser sort ud, se sort. (nu ikke i alm. spr.:) det ser langt (se lang 2.2; jf. langtudseende u. langt- i ssgr.) ell. uendeligt (*Rahb.ProfF.II.175*) ud (for en, med noget), det har lange udsigter, kan være længe. || se ud efter, (l. br. i rigsspr.) give forventning om; tegne til. m. prægnant bet.: det ser ud efter noget (: det tegner godt). *D&H.II.67.* || se ud til. begge Konger forbittedes, og længe saae det ikke ud til at komme til Forlig. *Molb.DH.II.24.* det ser ud til Krig. *D&H. Hr. L.* der var svær og kolerisk . . kunde (godt) se ud til Apopleksi (: at ville dø af apopleksi). *ORung.SM.13.* nu ser det ud til bedre tider | især om vejrforhold, i udtryk som det ser ud til regn, torden olgn. *JPPrahl.AC.93. Heib.Uadsk. 51.* se ogs. u. Regn 1.1 og 1.3 slutn. det ser ligest ud til regn, se III. lig 5.2.

Se-, i ssgr. af se, især i bet. 1 og 4 (ell. 5).

Seance, en ell. † et (*JBaden.FrO.II*).

[se'ansa] fl. -r. (fra fr. séance, vbs. til seoir), sidde (lat. sedere, se II. sidde); jf. Session; jagl.) 1) det forhold, at (ell. den tid, hvori) en person (egl.: i siddende stilling) er genstand for en vis faglig virksomhed (en enkelt af en række behandlinger). 1.1) om det at sidde model („sidde“) for en kunstner (maler). *EHannover.E.118.* Vi (: billedhugger og model) mødes til den første Seance. *Tilsk. 1937.II.309.* jf.: Et af disse Prospekter kostede (maleren) ikke mindre end ti eller tolv Séancer, hver paa tre eller fire Timer. *Glypt.I.118. 1.2)* om en læges ell. minners behandling af en patient (læge-, klinikbesøg olgn.). efter nogle Séancer vil Ømheden svinde, og Patienten vil føle sig lettet efter Massagen. *Ugeskr.fLæger.1918.1297. smst. 1922.194. 2)* sammenkomst af mødedeltagere olgn.; møde. *JBadenFrO.II.* Når hun tvinges til at overvære de æstetiske seancer, tørrer hun de to pedanter af med temlig uartigt svar. *VVed.Molière.(1929).218.* || nu næsten kun om sammenkomst, hvorved der (med et spiritistisk medium) foretages psykiske eksperimenter, med aandedaning olgn. *Gibier.Spiritismen.(overs.1887).146.* Frøken K. havde allerede ved første Seance vist fremragende Evner i Retning af „Materialisation“. *JVJens.MD.84.* spiritistiske Séancer. *Brandes.U.98. jf.:* Hun er Clairvoyante og skal være et af de bedste Medier i Paris . . (hendes fader) holder ingen offentlige séances, men lader sig nøje med at vise hende til Venner og Bekjendte. *Bergs.PP. 38.*

Sebådille(frø), se Sabådille(frø).

Sebedeje, en. [seba'daia] (ogs. **Seb-**(b)edej. *Fyens*V¹³/121924.5.sp.3f. **Spaadeje**. *Feilb*.III.525. *jf.* *Flemlose*.114.229. **Spa(r)-deje**(e). *Moth*.¹S433. *MDL*.536. *VSO*.VI.674. *Uss.DannGeol*.³77. *Thorsen*.176. **Smordeje** ofi. (fynsk). *Cit*.1744.(*SvendbAmt*.1916.48) *Kværnd*.*Flemlose*.229). *fl.* -r. (ænyd. spadei; muligvis egl. Zebedæi(sten) (*jf.* *Thiele*.III.52. *Fedders*.*Dyrreriget*s *Naturhistorie*.(1868). 211. *Krist*.*JyF*.IX.24. *Skattegraveren*.1888. I.44), efter Zebedæi-sønnerne σ : apostlene Johannes og Jacob, der *if.* *Marc*.3.17 kaldtes (Boanerges, det er) Torden sønner (*jf.* *Tordensten*); om folkelig anv. (og omdannelse) af navnet Zebedæus se *ThHjelmqvist*. *Bibliske personers navn*.(1901).196f. (om tung, sendrægtig person; m. tilknytning til sv. dial. (skaansk) sibba, sebbä, være sendrægtig, smøle; *sml.* (?) dial. sebedeje (spaaedeje); *dial.*) forstenet pighud (sopindsvin), (tidligere) anv. paa forsk. overtroisk maade (til værn mod torden, som mælkesten (2), til befodrning af smørdannelse i kernen olgn.); ogs. om andre sten af mærkelig form ell. farve (glatte strandsten olgn. *Fyens*V¹³/121924.5.sp.4). De saa kaldede Spadeier. *NBlich*.VP.36. Inden i en „spadee“ . . sidder der en firskilling, når man bare kan finde den. *Skattegraveren*.1886.II.69. *Feilb*.III.525. **Sebedeje**(e)-sten, en. (Spaaedeje-, Spa(r)-deje-. *MDL*.536. *KvBl*.²²/1900.2.sp.3. *Frem*.DN.16. *VilhRasm*.VU.133. *LandbO*.IV.323. *Feilb*.III.525. *jf.* *Spudeiesten*. *Moth*.B270. *Spudestæn*.*Moth*.¹S488. **Bodeje**-, **Budeje**(e)-. *Moth*.¹B410. *S.Abilgaard*.*StevensKlint*.(1759). 13. *jf.* *Kalk*.I.233). (*dial.*) d. s. *NBlich*.VP.36. *BeerLiisb*. *Kunstikammeret*.(1897). 184. man lagde Sebedeje- eller Spardeje-Sten paa Mælkehyldeerne. *CReimer*.(*KvBl*.⁵/1905.3.sp.1). Knud ordnede Sebbedejsten i den lille Kommode, Bestemor havde givet ham. *KMich*.PG.11. *DannFauna*.XXVII.11. *jf.* *Blinkenberg*.*TheThunderweapon*.(1911).78ff.

Sebedille(frø), se Sabadille(fro).

Seco, subst. se II. Sekt.

Secundo, en. se Sekundo.

Secretair(e), **Secretarius**, en. se Sekretær.

Secul(um), et. se II. Sekel.

Seddel, en. [sæd'ð(ø)l] (*jf.* *Høysg.Anh*.20) ell. (l. br.) [sæ'd(ø)l] (*Levin*). best. f. sed(d)elen; *fl.* -er (*Slange*.*ChrIV*.1085) ell. sedle (*MR*.1713.261. *Reiser*.II.489. *HCAnd*.BC.I.199) ell. (i rigsspr. nu) sedler [sæd'øler; sj. 'sæd'øler] (ænyd. (en, et) sedel, sv. sedel; gennem mnt. sedel(e) (jf. *hty*. zettel, holl. cedel (se Seelenverkooper)) fra mlat. (s)ecula, lat. schedula, dim. af schedā, træskive (besl. m. Ske)

1) mindre stykke papir (i alm. af en vis regelmæssig (især rektangulær) form), navnlig til ell. med skrevne (ell. trykte; *jf.*

bet. 2) optegnelser, meddelelser olgn. Navnet (paa det barn, der skal døbes) bliver skrevet paa en Zeddel og Præsten leveret. *Pflug*.DP.356. Den Seddel, hvorpaa de Arabiske Ord staa skreven, maa Monsieur bevare som et liggende Fæ. *Holb*.*Arab*.8.sc. For feber, tandvehe og andre svagheder skrives zeddeler med Characterer (σ : skriftegn) og henges om halsen. *JacBircherod*.FF.38. (*forj. havde ikke*) optegnet mere, end det som var skeet paa uordentlige Sedle. *Reiser*.II.489. (den dødsdomte) tog en Seddel . . i Munden . . paa Seddelen læstes de Ord: „Jeg kan vel døe, men jeg aabenbarer ikke min Hemmelighed.“ *Hauch*.GM.381. klistre en Seddel paa en Flaske. *Bl&T*. *jf.* *Dosmer*-, *Huskeseddel* (og *ngf.* l. 50): Gaa ind i D.s Varehus, og bed om „det, der staa paa Sedlen“. *Pol*.¹/10 1937.II.sp.1. *jf.* *Ordbogsseddel*: den første seddel til ordbogen skrev *jeg* 1. august 1901.

Dahlerup.(DO.IV). || om kort brev, nu kun med forstilling om mere tilfældig karakter (udstyr). *Marthe . . nærmed sig til ham, en Sæddelt og af Lommen . . | Han Brevet tog imod. *Holb*.*Paars*.217. en Seddel af dette Indhold. *sa*.KR.III.3. Der falder mig noget ind: skriv en lille Seddel til Deres Fætter, hvori De beder ham at befrie Dem. *Oversk*.I.269. (jeg) bliver bedrøvet, (naar brevet hjemme fra kun er) en lille Sæddel, nogle hurtigt affattede Linier. *HCAnd*.BC.I.199. drengen skal have en seddel med (i skole), naar han har forsomt eller kommer for sent | || skrive sedler, selskabsunderholdning (leg), hvorved (hver af) deltagerne skriver paa en seddel (som derefter ombojet gaar til sidemanden til fortsættelse). *HCAnd*.BC.II.397. *Legeb*.I.b.49. gætte paa sedler, (nu næppe br.) om leg ell. spil, maaske (*jf.* *NatTid*.³⁸/11937.13.sp.5) bestaaende i at gætte, om et paa en seddel skrevet tal er lige ell. ulige (*jf.* effen og ueffen u. effen 1.1, lige og ulige u. V. lige 4.1). *Oversk*.Com.III.194. || binde (en) en seddel paa ryggen, (*jf.* binde en noget paa ærmet u. binde 2.1; ikke i alm. spr.) give en noget (opdigtet) at løbe med; binde en noget paa ærmet. (han havde) bundet H. en Seddel paa Ryggen, som han kunde gaa omkring med. *Thuborg*.*Brødre*.(1923).45. || faa, hvad der staaar paa sedlen, (*jf.* *ovf.* l. 17; *dial.*) faa (de fortjente) skænd; faa læst og paa skrevet. *Kværnd*.

2) om (ofte: trykt) seddel (1) med særlig anvendelse. 2.1) (*jf.* Bank-, Banko-, Enkrone-, Fem(rigs)daler-, Femkrone-, Halvtredskrone-, Hundredkrone-, Krone-, Kurant-, Rigsdaler-, Tikroneseddel ofi.) som omsætningsmiddel anvendt værdipapir; pengeseddel. 20 Millioner . . bestaae i reede Penge, de øvrige i Sedler. *Schytte*.IR.II.61. en Brevtaske fuld af Sedler. *Jacobi*.(*Skuesp*.VII.435).

*en Pung opsøgte hun, | Med tyve Sædler, hver et *Pund*.*Rahb*.*Synt*.7. Da jeg ingen Smaaenge havde, maatte jeg vexle en Seddel. *Bagges*.LI.7. hver Seddel paa 80 Spec.

(indløses) med 40 Spec. i Sølv, og en Obligation paa 80 Rbdal. *Forordn.* 1/1813. §10. det blev tilladt Banken at udgive flere Sedler. *Goldschm.NSM.I.50. Drachm.VT.249. Hage.* 695. om forb. m. guld ell. sølv se Guld (I.1.2 slutn.), Sølv. || m. nærmere bestemmelse ved adj. en autoriseret seddel, se autorisere. en blaa seddel, (foræld.) d. s. s. I. Blaa. MO. Thomas aabnede sin Portemonnaie. Der var en blaa Seddel og nogle Sølvmonter i den. *Schand.TF.II.368. Feilb.* stor seddel, pengeseddel med paalydende højere værdi (nu alm.: over 10 kr.). baade noteret og contra-noteret, en Forsigtighed . . som jo endog Banken bruger ved sine større Sedler. *Kierk.VI.108.* E. gik for at bytte den store Seddel. *Bang.L.287. 5000 Kr.* i store Sedler forsvundet. *Pol.* 1/1936.4.sp.6. 2.2) særligt (især: med nummer) mærket seddel (1), der udtages ved lodtrækning; lodseddel; spec.: lotteri-seddel. Trokket Sedler om Ordenen, som Piecerne skulle skrives i. *Luzd.Dagb.I.264.* han har . . Sedler i Tall-Lotteriet. *Wiwel.D.50.* jeg skal see Lotteri-Nummerne hos Collecteuren, for jeg har en Seddel med tre Mark paa Tal, jeg har drømt. *HCAnd.TB.III.32. Goldschm.Fort.III.319. AndNz.S.48* (se forny 1 slutn.). 2.3) (foræld.) billet (2) til teater olgn. *Reenb.II.46.* Dersom Comoeidierne havde continueret, havde jeg dog kundet spise ham af med nogle Sedler til de underste Loger. *Hob.Ligbeg.1sc. Nystrom.KO.204.* ff.: En Concert-Seddel 10 Rdr. *Luzd.Dagb.I.19. 2.4)* (især jagl.) seddel (papir, kort, blanket) til særlig (jaglig, embedsmæssig) brug, (i udfyltet stand) med en vis gyldighed, som erklæring, ordre, kvittering olgn.; alm. i sgr. som Accise, Arbejds-, Assistenshus-, Døbe-, Fri-, Følge-, Garanti-, Koppe-, Kvarter-, Laane-, Lade-, Passer-, Spise-, Stemmessedel ofl. Kongens Fogder . . maa ingen Skriverpenge fordrø, eller tage, af Bonden, naar hand yder sin Landgield, eller Skat, eller ager sine Rejser, for Afskrivelse, eller Sædel (o: bevis for forphigtelsers opfyldelse). *DL.3—1—6.* Forklaring . . skal gives paa de Sedler, som Politimesteren til den Ende haver at lade indrette. *MR.1710.192.* hand burde dog nock gi mig en lille Seddel (o: kvittering) for Pengene. *KomGrønegg.I.268.* Tolderen (kunde) give Seddeler paa frie Handel. *Slange.Chv.IV.151.* (doktoeren havde) anslaget sine Placater og uddelte sine Sedler (o: reklamersedler). *Phenizb.TC.I.Nr.12og13.4.* Fyrstinden skal . . have givet hende denne Seddel, hvorved hun erkjendte hende for hendes Barn. *Stampe.VI.219.* S&B. FagOSnedk. Har Du en Seddel (o: garantiseddel) paa Din Kuffert? *Buchh.DM.255.* blind seddel, se blind 7 (jf. Blindseddel og Carte blanche).

Seddel-, i sgr. [sæb(ø)l-, l. br. sæb(ø)l-] især (spec. Y, men.) af Seddel 2.1; saaledes sgr. som Seddel-beholdning, -beløb, -cirku-

lation, -fond, -gæld, -inddragelse, -indfrielse, -indløselighed, -indløsning, -laan, -omløb, -papir, -rubel (se u. Rubel), -udstedelse ofl.; til bet. 1, m. h. t. ordbogssedler olgn.: Seddelkasse, -materiale, -samling, -udskrivning ofl. **-bank**, en. (stats)bank, som har ret til at udstede pengesedler. en Seddelbanke. *HandelsO.(1807).14. ConvLex.XVI.694. Hage.* 72. **-billet**, en. [1] (jærnb.) jærnbanebillet trykt (ell. skrevet) paa tyndt karton, anv. ved rejser til udlandet, i bildehæfter olgn. *DSB. OrdreM.77.* **-bog**, en. spec. (jf. I. Bog 6) d. s. s. -mappe, **-dækning**, en. dækning (i metal), der sikrer sedlers indløselighed (i seddelbank); metaldækning. Bl&T. **-falsk**, en. et. (jur.) eftergørelse ell. forfalskning af pengesedler i den hensigt at bringe sedlerne ud i omsætningen, som om de var ægte. *Goos.II.42. Sal.* XXI.161. **-katalog**, et. en. [1] (biblioteks-)katalog, bestaaende af (løse) sedler. *Bruun.E.35. BibliotH.* 1/11.416. **-mappe**, en. (jf. -bog, -taske) tegnebog (til pengesedler). *Varehus.1937/38.81.* **-masse**, en. (jf. -mængde samt I. Masse 3.1) spec. om samtlige (i et land paa et vist tidspunkt) cirkulerende pengesedler. *Forordn.* 1/1813. §8. *Sal.* 1/11.627. **-monopol**, et. (jf. -privilegium) monopol paa udstedelse af pengesedler. *Hage.* 639. **-mængde**, en. d. s. s. -masse. *Sal.* 1/11.627. *Hage.* 695. **-penge**, pl. ell. (sj.) en. penge i form af sedler (mods. metalpenge, mønter); papirpenge. *Kierk.XIV.337. Skjoldb.A.54.* om en enkelt pengeseddel: Fru L. følger Mad. O. til Døren og stikker en Seddelpenge til hende. *Bergström.L.49.* **-post**, en. [1-2] d. s. s. -rørpost. jf. Seddelpostanlæg. *HFB.1936.157.* **-presse**, en. presse (I.3.2) til trykning af pengesedler (jf. -trykker). *B.T.* 1/1922.12.sp.1. lade Seddelpressen løbe stadigt hurtigere. *Østrup.(Tilsk.1936.I.185).* **-privilegium**, et. (jf. -monopol). *Hage.* 697. **-rum**, et. spec. om rum (i pengepung ell. seddelmappe) til pengesedler (mods. Møntrum). *PolitiE.Kosterbl.* 1/1923.3.sp.1. *Varehus.1937/38.81.* **-rørpost**, en. [1-2] (jf. -post) rørpost til befording af en (i et hylster sammenrullet) seddel (rekvisitionseddel i bibliotek, brevet, telegram til postforsendelse olgn.). *Sal.* 1/XX.719. **-taske**, en. taske til pengesedler; (større) seddelmappe. *DagNyh.* 1/1911.4.sp.3. **-tavle**, en. felt (paa jærnbane-) (gods)vogn til anbringelse af (ragtgod)sedler. *DSB.OrdreM.26.* **-trykker**, en. (jf. -presse) person, der udfører trykning af pengesedler. *NatTid.* 1/1910.M.Till.2.sp.3.

Sedes, en. [sæde:s] flt. **-er**. (af lat. in sedecimo, i 16delt format; især bogtr.) bogformat, der fremkommer, naar et ark papir krydsvis sammenfoldes (falses) 4 gange, saa at der bliver 16 blade (32 sider); ogs. om bog i dette format. En Bog in Folio . . er saa stor, som en Bibel . . en Sedez . . er allermindest. *Hob.Bars.II.6. vAph.(1759).* *Selmar.* 1/103. *Bogvennen.1926.128.*

sedle, v. [sædø] -ede. (jf. ty. (ver)zeteln; til Seddel; jagl.) forsyne med (mærke) sedler. (farverkonen skal) ordne det indkomne Arbejdsstof, se Numre paa Vadmelet og „sedle“ Garnet. *Dengl.By.1927.37.*

sednere, komp. se sen.

Seelen-verko(o)per, en. fl. -e. (fra nt. seel(en)verkoper, jf. hty. seelenverkäufer, af holl. zielverkoper, sjælesælger, menneskehandler, men omdannet af ceelverkoper, hvis 1. led er holl. ceel, cedel, seddel, skriftligt bevis (for de forskud osv., som hververen havde udbetalt til søfolk, hvilket bevis han kunde sælge til pengeudlaanere olgn.); jf. Sjælehøker; foræld.) person, som (paa samvittighedsløs, bedragerisk maade) hvervede folk til soldaterell. matrosstjeneste (spec.: i kolonierne); samvittighedsløs hverver. *Ew.(1914).IV.207.* Hvad? Er du kommen fra Holland for at agere her baade en Seelenverkoper og en Blodigle. *Tode.S.79.* Hvorledes kom jeg ind i Verden; hvorfor blev jeg . . stukket ind i Geledet, som var jeg kjøbt af en Seelenverkoper? *Kierk.III.234.* Meyer.* jf.: i det borgerlige Liv (bruges) det Ord „Seelenverkoper“ . . det egentlige Seelenverkoperie er . . forbeholdt Sielesørgeriet. *Kierk.XIV.184.* *Lehm.III.233.*

Seelse, en. [sælsø] (ænyd. d. s.; vbs. til se; jf. ogs. An-, Be-, For-, Forud-, Gen-, Ind-, Over-, Undseelse ofl. som vbs. til an-, bese osv.; nu kun dial.) 1) syn; synsevne. *Moth.S81.* det kniber med seelsen. *OrdbS. (sjæll.). 2)* hvad der bruges til at se ved, til frembringelse af kunstigt lys (især om olie, (tælle-, stearin-)lys, lamper osv.); belysning; belysningsmidler. *Junge.* Vi gaae tidlig til Sengs, for at spare paa Seelsen. *JHSmidth. Ords.132.* *MDL. VSO. FDyrlund.Uds.52.* *Esp.472.* *FGrundtv.LK.36.* jf. *Rietz.408.*

Seer, en. [sæ'ør] flt. -e. (af se, især i bet. 1 og 4 (samt 5)) 1) (sj.) i al alm.: person, der ser || (jf. bet. 2) til se 1.2 (og 5). *er da han en Seer mellem Blinde. *Hzr.FN. 179.* *Hav Tak, du venlige Seer (o: Charles Darwin), for din Daab! | Du gav os igen Naturen, vor Moder. *JVJens.VL.91.* || til se 4.1: tilskuer. *Moth.S83. 2)* (jf. se 1.4 og 5.1) person med særlig evne til at se (hvad andre ikke ser), til at vurdere sit erfarings-, oplevelsesstof, skønne om fremtidig udviklingsgang olgn.; person med særligt (digterisk) klarsyn. 2.1) (m. overgang til bet. 2.2) ☉ i al alm. der siges . . at Grundtvig er Seer, Barde, Skjald, Prophet. *Kierk.VII.34.* Man opfattede i Polen i hin Tid aldrig Digteren som Kunstner men som Seer. *Brandes.X.234.* Freud er mindre eksakt Videnskabsmand end digterisk Seer. *Pol.*/1934.10.sp.1. 2.2)* (jf. Aandeseer) spec. om person med overnaturligt klarsyn (3); spaamand; profet. *Dette jeg forudsige dig vil . . | Skjøndt ei Seer jeg er, og ikke forstaaer mig paa Fugle. *PMøll.ES.I. 234.* || især (jf. I. Profet 1.; bibl., relig.) om

gl.-testamentlige forhold. den, der nu kaldes Propheten, kaldtes forudm Seeren. *ISam.9.9. 2Kron.29.30.* *det som var skrevet | Af Seerne, af dem som Gud indblæste. *Ew.(1914). I.140.* *Elisa hedde den Seer from. *Grundtv.SS. I.124. smst.II.165.* Moses staa tilvisse som den mægtigste Menneskeskikkelse i Verdens Historie, paa engang Digter og Seer. *Cantik. I.82. 3)* (jæg.; nu næppe br.) harens øje. *Bøgh.DD.1866.184.*

☉ **Seer-**, i sgr. især af Seer 2(2); saaledes bl. a. Seer-aand (*Ing.VSt.8.*), -agtig (et seeragtigt Udtryk i hendes Blik. *Bergs.BR. 168.*), -evne (*MartinAHans.NO.132.*), -gave (*Gylb.X.250.*), -skjald (*Grundtv.PS.VI.331*) ofl. -blik, et. især svarende til II. Blik 3.0, om profetisk blik ell. evne. *Grundtv.Kvæd.280.* begavet med Seerblik og Spaadoms-Evne. *HCAnd.(1919).V.327.* *Brandes.VI.56.* -inde, en. (I. br.) kvindelig seer (med overnaturligt klarsyn). *Ing.PO.II.16.* *Brandes.IV.210.468.*

Seerske, en. (jf. Aande-, Ildeseerske; nu I. br.) d. s. *Hun kalder sig en Seerske, af Gud | Sendt Prophetinde. *Rahh.Jd'A.50.* Kaffejedelen blev sat paa, og i den grumsede Kop læste Seersken Haab og Mistrøst. *HC And.KS.I.92.* *HjælpeO. Jørg.RH.132.*

☉ **Se-evne**, en. (jf. -kraft) evne til at se; synsevne. *Amberg. Øinene . . tabe Seeævnene.* *JABraun. Lægen i Nøden. (overs. 1819).* 38. *Chir.(1845).II.191.* vi (o: jægeren og hunden) styrter af Sted, spændende vor Seevne til det yderste. *KMunk.LGD.113.*

seg, præf. af sige (sive).

Segel, se I-II. Segl.

Segel-garn, -sten, se Sejl-garn, -sten.

Sejer-stykke, et. se Sejerstykke.

I. Segl, en ell. (I. br.) et (OpfB.*/III.32. *GyrLemche.S.III.25.* *Lauesen.MF.161.* jf. Maanesegl). [sai'] (nu ikke i rigsspr. **Segel** (jf.: saaledes udtales det . . almindeligt. *Collo.*). *Falst.199.* *Søgel.NvHaven.Orth.153.* ségel, (best. f.:) séglen. *Høysg.AG.49.* *Segel*, (best. f.:) *Segelen.SchyttelR.II.116.* *Nord Brun.D.51.* *VSO. Rietz.564*(skaansk). *Jf. Moth.S93.* *Feilb.* — dial. **Segle**. *AarbKbh Amt.1930.92.* flt. -e ell. (nu ikke i rigsspr.) -er (Pflug.DP.787. *Hollb.DH.III.333.* *Kløbom Syst.III.1.233.* *Wilst.II.XVIII.v.551.* *Segeler* og *Segler.Levin.*). (ænyd. gltd. segel, sigel; fra mnt. sekele, ty. (mht.) sichel, jf. holl. sikkel, eng. sickle; af lat. secula, til secare, skære (jf. Saks, Sekt samt Sejser))

1) (jf. Jærn-, Krumsegl; landbr., dial., især foræld.) skæveredskab, bestaaende af et (med et skaft (træhaandtag) forsynet) krummet (kort) (jærn)blad, anvendt til afskæring af korn, græs olgn. ell. nu især af raps (jf. Raps-kniv, -segl); til dels ogs. m. videre (mere ubestemt) bet., om høstredskab, le. man begynder med Segelen (1931: Seglen) paa det staaende Korn. *5Mos.16.9.* de skal sammenslaae (1871: omsmede) . . deres spyd til segle (1871:

Haveknive). *Es. 2.4 (Chr. VI)*. *Karle med blinkende Segle . . | Vandrede hiem fra de meiede Vange. *Grundtv. Heimd. 81*. *Falder Havren, synger Segl over alle Ager. *Stuck. AT. 9. Landb. O. IV. 195*. *igennem Hvedehavet . . | vader opkøbt Israels unge Mænd | med Segl i Haand. *KMunk. D. U. 7*. med Seglen skar man Korn, med Leen slog man Hø. *Hatt. L. 73. Feilb. Fr. Grundtv. L. K. 46*. bære segl i anden mands korn, se Korn 2.2. *jf. I. Le 1 slutn. (og ndf. bet. 2.1)*: Spøgelset forandrer Gestalt og forestiller Tiden med sin Segl i Haanden. *Lodde. (Skuesp. IV. 359)*. || om bilde, gengivelse af et saadant redskab, spec. som kommunistisk (landarbejder) symbol (i forb. hammer og segl), en brun Jakke med Hammer og Segl i Knaphullet. *Lindskov. Hans. NH. 199. Nat. Tid. 1937. 2. sp. 3 (se u. Røgskrift)*. || (*jf. bet. 2*) i sammenligninger, i udtr. for noget (skarpt og) krumt. Han brugte undertiden Piile, hvis Ender vare krumme som Segler. *Hob. Herod. 170*. *Kløer som skarpeste Segle. *Grundtv. Sazo. I. 285*. Portræthovedet (har) Lokkerne stiliserede som smaa krumme Segle. *Fr. Poulsen. (Glypt. I. 5)*. *jf. bet. 2.1*: den tiltagende Maane . . svævede som en blank Segl i Luften. *Hauch. RF. I. 206*.

2) (*jf. Hjernesegl*) om hvad der m. h. t. form minder om en segl (1). 2.1) (især ω) maanens smalle (krumme) skive (omkr. første og sidste kvarter); maanesejl. *den aftagende Maane | Vender sin Segl | Ned med de svulmende Kornax. *Hauch. Lyr. 2151*. *Allah . . | har smykt med Halvmaanens Segl Minareten. *Drachm. UD. 135. Lauesen. MF. 161. jf. ovf. l. 12*: *Hist smiler Tidens Segl med blegen Rand. *Oehl. XXI. 110. 2.2) (bot.) en hos arter af svjfamilien forekommende blomsterstand, der danner en enarmet kvast, hvis paa hinanden følgende akser ligger i samme plan. Warm. Bot. 582. Sal. 2111. 467*.

II. Segl, et. [sai'l] Høysg. AG. 37. (tidligere ofte skrevet Sejl, Seil, Seigl, Sey[g]) ofl. *Moth. S. 93. Holb. 111. J. I. 4. sa. DH. II. 415. LTid. 1745. 183. 1746. 305. v. Aph. (1764)*. † Segel. *JJuel. 171*. flt. d. s. ell. † -e (*Hob. DH. II. 415. Brors. 46*). (ænyd. segel, sigel; fra mnt. segel, ty (mht.) siegel, af lat. sigillum, se Sigil; sml. I. Sejle, Indsejl samt III. segle)

1) om stempel (præg). 1.1) (en (især: ved opvarmning plastisk) masse, tidligere i alm. voks, nu lak, ogs. en oblat olgn., med) aftryk, der viser en særlig figur, et navn, en devise olgn. og er et (retsgyldigt) mærke (symbol) for en vis person ell. institution; (masse med) signetaftryk (præg, stempel); nu ogs. d. s. s. Seglmærke 2. || (*jf. besegle 1*, forsegle 1) om tegn paa bekræftelse ell. stadfæstelse. skriftlig Kaldsædel, eller Stævning, som under Rettens Segl er udstædt. *DL. 1—4—4*. Faderen (o: gud) har approberet det (o: et menneskes frelse ell. fordømmelse) ved

sit Seygl. *Hob. JH. II. 468*. Biskop Hans Brask . . havde præciseret en liden Seddel under sit Seil, hvor paa han havde tegnet disse Ord: at han var tvungen til at underskrive. *sa. DH. II. 73*. Han satte sit Segl derunder. *VSO. Brevet . . har sine 10 vel bevarede Segl. Molb. & NMPet. Dipl. 15*. det er et Brev fra Kongen; dem faaer Onkel saamange af, og jeg faaer Seglene til min Seglsamling. *Bergs. GF. II. 222*. Seglene hænger (paa middelalderlige diplomer) i Silkesnore eller . . i en Pergamentsrem (eller) ved et losskaaret Stykke af selve Pergamentets Underrand. *Kr. Erst. Rep. I. XII*. Som Hertug i Slesvig førte . . Valdemar talrige Segl. *smt. XI. (jf. bet. 2.1) billedl.: Kingo. 164*. Denne Tale trykkede Seglet paa (o: fuldende) Don Quixotes Gal-skabs Brev. *Biehl. DQ. III. 165*. I en Tørvs glatte Overflade sad Aftrykket af en Fugle-fod . . En Sommer, han ikke havde oplevet, havde sat sit Segl. *Erl. Krist. MM. 155*. paa-trykke noget et segl, se paastrykke 1. flyvende (se flyve 2.2), hængende (*Molb. & NMPet. Dipl. II. MO. Johs. Steenstr. SD. 83*), vedhængende ell. vedhængt (*VSO. VIII. 163*) segl olgn. — spec. som udtryk for absolut gyldighed, (løftes) ubrydelighed olgn., i (især jur., arkais. ell. spøg.) udtryk som: forpligte sig med brev og segl (*Hob. Berg. 104. sa. DH. II. 415. EChristians. NT. 69. se videre u. Brev 1.3*), haand og segl (*DL. 1—2—20. Holb. 111. J. I. 4. se videre u. Haand 5.3*). || (*jf. besegle 2*, forsegle 2) om lukke paa (forseglet) brev olgn. (ofte i forb. som lukke et brev med et segl, bryde (se III. bryde 1.1), brække (*Brors. 46; se videre brække sp. 53**) et segl (for et brev) olgn.). Poserne . . med Seglene for. *Tob. 9.6*. Følgende Breve ere mig virkelig tilskrevne, og siden de vare under eet Segl, (vil jeg) besvare dem i eet Blad. *JSneed. I. 317*. At aabne Seglet for et Brev. *VSO. Jeg saae et ukjendt Segl for (paa) Brevet. MO. (de) bevogtede Gra-ven (o: Jesu grav) . . efter at have sat Segl for (1819: beseglet) Stenen. Math. 27. 66 (1907)*. politiet havde sat sit segl for døren til den lejlighed, hvor mordet var foregaaet | *jf. Erl. Krist. MM. 193. og u. besegle 2.1. jf. bet. 2.2*: lukket med syv segl olgn. *Aab. 5.1 (se u. besegle 2.1)*. *JKamp. Da. Folkeminder. (1877). 259. billedl.*: den Dør er lukket med syv Segl (o: hos hende kan du ikke vente nogen økonomisk støtte). *Gyr. Lemche. S. II. 216*. || i udtr., der hentyder til sagnene om kong Salomon, som ved sin seglring mentes at beherske dæmonerne (jf. Salomons segl u. bet. 1.2 samt Th. Hjelmqvist. *Bibelska perso-ners namn. (1901). 109*). *Oehl. Bidr. I. 341. Ing. SR. 99. 108*. Der (o: i Prædikerens Bog) staaer min dybeste Smerte skreven . . og Salomon har trykt sit Segl derpaa, som efter Sigende skal beherske alle Aander. *Hauch. GM. 210*. de stumme Kampe, der udkæmpes i gamle Dammers trange og træede Barm, som

er lukket med den gode Opdragelses salomoniske Segl. *IsakDin.FF.144.* det salomoniske segl, *spec. (nu l. br.) om forsk. figurer olgn. (bl. a. den magiske kvadrat, se magisk; jf. Planetsegl), som man tillagde magisk kraft. Meyer.569(u. Mager. 1.2) (nu næppe br. i alm. spr.) redskab, hvormed et segl (1.1) frembringes; signet; seglstempel. Leret, hvori Seglet trykkes. *Job.38.14.* han . . . tog Capitulets og Erke-Bispens Seil fra dem. *Hob.DH.I.465. MO. S&B. Esp.287.* det store segl, *spec. om (en institutions, en stats ell.) et statsoverhoveds officielle signet (i modsætn. til et mindre, mere privat, hemmeligt signet; jf. Sekret 3). Bemeldte Collegium er og forsynet med det store Segl, og desuden et mindre, som bruges til Tyrkiske Passe. *Hob. Staat.535. *(kongen) befaler Jer (c: Wolsey) | at overgive strax det store Segl | i vore Hænder. *Lemb.Shak.V.241. Rigets store Segl. MO. jf. bet. 1.1: et Document, hvorved der i grønne Silkebaand var vedhængt det store kongelige Segl, Klemme, i Voxaftryk. *Ing.KE.II. 234. *JohsSteenstr.SD.85. *Kbh.s Universitet. (1929).172. 1.3) (til bet. 1.1 ell. 2) (kong) Salomons segl, (efter ty. salomonsiegel, mlat. sigillum Salomonis; jf. Seglrod samt Salomons signet u. Signet; navnet vist p. gr. af de mærker ell. tegn, der fremkommer paa rodstocken ved stængelens bortfald; jf. bet. 1.1 slutn.) & navn paa stor kornal, *Polygonatum multiflorum (L.) All. (ell. kantet kornal, *P. officinale All.),* ogs. om roden, tidligere anv. som lægemiddel (*FolkLægem.I.57). JTusch.63. Salomos Segl, med de hvide, langstrakte Klokker under den bøjede Bladgren. *Baud.HS.381. *Havebr.L.II.238. *ActhonFrüis.DØ.II.171.************

2) overf. anv. af bet. 1.1. 2.1) ☐ om hvad der giver fuld vished ell. sikkerhed for (rigtigheden af) noget, er (fuld) garanti for, pant paa noget; besegling. (se ogs. u. Besegling 1, Indsegl 2). det som sætter Seglet paa hans Roes . . . er Krigens . . . Retfærdighed. *Jacobi.Skr.35. *Kom! læg Din Haand i hans. Og saa et Kys | Til Segl paa Eders Troskab. *Oehl.EA.(1820).73. *Hvad er vel Mere end Ord? Ere de ikke Aabenbaringen af Sjælens Væsen, Seglet paa enhver Handling? *Gylb.X.53. saadan en Check (som betaling for et kunstværk) er som det visse Segl paa, at man er til og duer endnu. *Bang.Mi. 41. 2.2) (jf. bet. 3; især ☐) om hvad der danner ligesom et Lukke, en afspærring olgn. *Herren brød | Dit Segl, o Grav! din Braad, o Død. *Ing.RSE.VII.31. *Birthe har (ikke) syv Segl for sin Dyd. *Skjoldb.ML.30. || især som udtryk for absolut tavshed (spiligt). en Hemmelighed, der (er) betroet mig under det helligste, under Skriftemaalets Segl. *Winth.Nov.127. før skal den blege Død for bestandig sætte sit Segl paa min Tunge, saa den Intet mere kan forraade. *Hauch. GM.380. *Bevares! Der var syv Segl for hans Mund! *Egeberg.P.217. *SMich.Domme-*************

ren.(1921).84. naar vi vilde have noget at vide . . . var hans Mund lukket med syv Segl. *Tilsk.1937.II.165. Sagen (er) kommet til kriminel Behandling. Tavshedens Segl er blevet brudt af en Mand, som har villet hævne sig. *Pol.*i/1938.I.sp.5.**

3) (biavl.) voks, hvormed en honningcelle er lukket. *Biavl.II.*

III. Segl, et. se I. Sejl.

IV. Segl, et. se I. Sejle.

Segl-, i sgr. [Isail-] (tidligere ogs. Segel-, se VSO. samt ndf. — sj. Segle-, se u. Seglklover). 1) af I. Segl (1), saaledes (foruden de ndf. anførte) ogs. (landbr., især foræld.) sgr. som Segl-jærn (jf. -blad), -mejning (jf. II. segle), -skaft, -smed ofl. 2) af II. Segl 1.1(-2); saaledes ndf., hvor intet andet angives, samt i mere tilfældige ell. let forstaaelige sgr. som Segl-aftryk, -billede, -brud (et), -brudt (om brev), -brækning, -forfalsker, -kender, -kyndig(hed) (jf. -kundskab), -løs, -samling (jf. sp. 908*) ofl. 3) se Sejl-.

Seglads, en. se Sejlads.

Segl-and, en. [I] (jf. ty. sichelente) ♀ anden *Eunetta falcata*, med seglformet krummede svingfjer (jf. Seglfjer). *Lehn Schiøler.DF.I.265fj.*

Se-glas, et. (sj. -glar. *JakKnu.LU. 166).* (nu l. br. i alm. spr.) linsesleblet glas til forstærkelse af synsevnen; brilleglas; spec.: enkelt brilleglas; (stang)monocle; ogs.: forstørrelsesglas. *PhysBibl.XI.224.* en gammelagtig Karl . . . med dybtliggende Øine (betragtede) Hver af os og især mig gjennem et gammelt Seeglas. *Hzr.ST.59 (jf. FBrandt.SK.23ff. Nat Tid.*i/1938.9.sp.2).* den høje, velkendte Englænderskikkelse . . . med Seglasset for Øjet. *HSchwanenfl.H.318. Pont.M.169.* Hun studerer nøje sin lille Mand, som var han et Insekt under et Seglas. *Buchh.UH.71.* om læseglas: *Aakj.FDD.128.* om kikkert: *Drachm. DS.62. overf.: Hvor nær eller fiern vi ere denne Tidspunkt, overlader jeg andre med politiske Seeglas bekvæmede Øine at bedømme. *Gynæol.VIII.152. Brandes.I.102.**

segl-benet, adj. [I] (jf. -krum; dial.) krum-, skævbenet. *Feilb. jf. HMikkels.D.161.*

-bevarer, en. [II.1.2] (jf. -gemmer) m. h. t. ældre ell. udenl. (spec. franske, engelske) forhold: høj embedsmand, der har stats- ell. fyrstesejl i forvaring og udfører beseglingen dermed. Han (var) bleven udnævnt til Rigets Cantsler og kongelig Seglbevarer. *Ing.EM.I. 131. Tob.I.22(Chr.VI: secreterer). Delfis Seglbevarer. FrPoulsen.DG.65. Segel-: LTid. 1756.205. overf.: *Drachm.1001N.62. -blad, et, i bet. 2 en. [I] 1) blad (jærn) paa en segl. *Hatt.L.66. Segel-: VSO. 2) & skærmpilante af slægten *Falcaria*, hvis stængelblade har baandformede, ofte seglformigt krummede, nedløbende afsnit. *Lange.Flora.551. *Rostr.Flora.I.295. ☐ -dannet, part. adj. [I] (jf. -formet og le-dannet). segel-: VSO. jf. I. Segl 2.1: Maaenen . . . er i første Kvarter, den vil snart være*****

forsvunden igen med sin mørkerøde, segldannede Lue. *Drachm.T.149.*

I. Segle, en. se I. Segl. **II. segle**, v. [sail] -ede. vbs. -ing (*Landhuushold.V.295. 296. VSO.*). (ty. sieheln; af I. Segl 1; nu næppe br.) afskære (korn olgn.) med segl. *Moth.S93.* det er et meget lettere Arbejde at segle end meie Sæden. *Olufs.Landoecon.227. Landhuushold.V.295. VSO.*

III. segle, v. -ede ell. -te. vbs. -ing. (ænyd. seigle (*Kalk.III.718*), ty. siegeln, mnt. segelen, got. sigljan; til II. Segl; nu kun i sgr. som be-, for-, indsegle) forsyne med segl (I.1.1). *Moth.S93. jf. VSO.*

IV. segle, v. se II. sejle.

Segl-fje(de)r, en. [I] (zool.) om lange, seglformet krummede (halede)kjesler (hos visse hønsfugle; jf. -and). *BMøll.DyL.II.205. W-form*, en. [I] (jf. -formet). jf. I. Segl 2.1: Den glimrende „Aftenstjerne“ Venus viser . . . i Kikkert Sejlform som Maanen. *FlensbA. 2/1905.Till.1.sp.1. -formet*, adj. [I] (jf. -dannet, -form, -formig; W ell. jagl., spec. bot.). Seglformet (falcatus), jævnt bøjet i en halvmaaneformet Bue. *Lange.Flora.XLIX. -formig*, adj. [I] (nu mindre br.) d. s. Hornemann.HF.22. en lang, smal, segelformig Kniv. *Chir.(1845).I.833. -garn*, et. se Sejlgarn. **-gemmer**, en. [II.1.2] (foræld.). d. s. s. -bevarer. *Grundtv.Saxo.III.127.*

-græs, et. [I] (dial.) ♀ (sværdbladet) benbræk, *Narthecium ossifragum. JTusch.151. -hul*, et. hul i pergamentsbrev til anbringelse af seglrem ell. seglsnor. *KrErsL.Rep.I.XII. -hveps*, en. [I] (zool.) snyltehveps af familien Ophionidæ (med sammentrykt (seglformet) bagkrop). *Bergs.MS.1.538. -jord*, en. (jf. Kristen-, Lakjord og beseglet, forseglet jord (u. besegle 3.1, forsegle 1.); mineral., med. (foræld.)) en i tidligere tid som lægemiddel anvendt (farvet) jordart (ler), der bragtes i handelen i form af smaa klumper (tabletter) med indtrykt seglstempel; Terra sigillata; ogs. om en (hvid) lerart, brugt til at forsegle med (jf. -ler). *Moth.S93. VareL.(1807).II.496. Monrad.Ps.109. FolkLægem. I.58. DSt.1921.10. Kontrolløren (bandt) et Bind af Byblus om Hornene (paa offerdyret), smurte Sejljord paa og trykkede sin Ring i Seglet. *NisPet.SG.344. -kapsel*, en. (foræld.) (metal)kapsel, der omslutter og beskytter et vedhængende (voks)segl. *Rosenborg.En Fører.(1928).II.13. -kim*, en. [I] (biol.) seglformet kim (I.2) ell. spore. *KliniskOrdbog. (1937).440. -klump*, en. spec. (foræld.) om voksklump som (hængende) segl (paa middelalderligt brev). *Sal.2XXI.170. -klover*, en. [I] (nu næppe br.) ♀ d. s. s. -sneglebælg. -klever: Amberg. Segelklever. *VSO. Seglekløver. Hornemann.OP.393. jf. JTusch. 142. W. -krum*, adj. [I] (jf. -krummet).*

segl: vAph.(1764). seglkrumme Næb.SMich. Æb.II. jf. -benet: *det eene Been . . . | Sad gandske Segelkrumt. *AbThura.Betænk.B17.*

W -krummet, part. adj. d. s. Nennlich. seglkrummede Bølge. *LandbO.IV.301. Rostr. Flora.I.14(1925).265. -kundskab*, en. (jf. ty. siegelkunde; jagl.) kendskab til, studium af (forskellige tiders kongelige, adelige, gejstlige) segl (sfragistik). *ConvLex.XIV.409. Sal.2 XXI.170. -lak*, en. ell. et. (jf. I. Lak 2). vAph.(1764). Kontoret, med dets . . . Os af Segllak. *JPJac.II.158. VareL.4515. i sammenligning: Job.38.14(Lindberg).* Paa et bredt Blad krøb en Mariehøne ligesom en lille Draabe rød Segllak. *JVJens.HF.73. -ler*, et. (foræld.; jf. -jord). For at beskytte Brevhemmeligheden forseglede man . . . i Oldtiden Brevene dels med Segllær, dels med Voks. *Opf B.1.I.213. -lucerne*, en. [I] ♀ d. s. s. -sneglebælg. *LandbO.IV.301. -mærke*, et. 1) særlig tegning (figur olgn.) i et segl. *VSO. KirkehistSaml.6R.I.528. 2)* (jf. -oblat) til paaklæbning paa (forsegling af) breve anvendt (papir)mærke (oblat), der er en efterligning af et segl. *PapirL.366. Krak.1927.II.1167. -næb*, en, et. [I] ♀ træpikeren *Xiphorhynchus procureus* (med seglformet næb). *BovP.III.94. -næbbet*, adj. [I] som har seglformet næb; i forb. de seglnæbbede, som ældre zool. betegnelse for en gruppe vadefugle (Falcinelli), hvortil bl. a. den europæiske ibis hører. *Brehm.FL. 517. -oblat*, en. (jf. -mærke 2) d. s. s. 8. Oblat 2.2. *Funke.(1801).II.607. PapirL.278. -penge*, pl. (nu næppe br.) afgift for paatrykning af et offentligt segl paa et dokument olgn. Amberg. *MO. -presse*, en. (jf. I. Klemme 5; især foræld.) presse, hvormed et (stort) segl aftrykkes i voks olgn. Amberg. *MO. -rem*, en. (jf. -hul; foræld.) om (silkesnor ell.) pergamentstimmel, hvori ældre dokumenters (pergamentsbrevs) segl hænger. *Kr ErsL.Rep.I.XII. -ring*, en. (jf. Sigilring; nu mindre br.) fingerring, hvormed et segl kan aftrykkes; signetring. *Reiser.II.56. Ing.VS. II.42. *Hans Seglring med Devisen paa Latin: | Esse, non videri. PalM.AdamH.III.78. Sal.2XXI.170. -rod*, en. ♀ d. s. s. Salomons segl (se u. II. Segl 1.3). *Skoleprogr.Aarhus Realskole.1841.I.33. JTusch.294. -sneglebælg*, en. [I] (jf. -klover, -lucerne) ♀ sneglebælg med seglformede bølge, *Medicago falcata L. Hornemann.OP.695. Rostr.Flora. I.14(1925).264. -snor*, en. (jf. -rem; især foræld.). *Kaper. -stang*, en. se Sejlstang. **-stempel**, et. (jagl.) d. s. s. II. Segl 1.2. *D&H. Sal.2XXI.168f. -sten*, en. 1) (især foræld.) en (uddskaeren) sten, anvendt som signet (i fingerring); gemme (I). *Sal.XV.44. 894. VerdenGD.I.151. 2)* se Sejlsten. **-traad**, en. se Sejltraad. **-trykker**, en. (foræld.) embedsmand, der havde det hverv at paatrykke segl paa breve olgn. (fx. i et kancelle). *CopieafCommerce-Tradat(Kvartuug.) 15/1701.(1703).Till. jf. VSO. MO. -træ*, et. (geol.) forhistorisk træagtig plante, paa hvis stamme de affaldne blades ar ligner talrige indtrykte segl; *Sigillaria. Uss.AlmGeol.*

89. VilhRasm.VU.151. **-vinge**, en. [I] (zool.) natsommerflugten *Drepana falcataria* (hvis forvinger har seglformet spids). FrHeide. Sommerflugte-Atlas.(1913).7. jf. de seglvingede, *Drepanidæ*. smst. **-vogn**, en. [I.1] (hist.) d. s. s. Levogn. *Sal.XVI.816*. **-voks**, et. (især foræld.) voks til segl (paa pergamentsbreve olgn.). *vAph.(1764)*. *Tychsen.A.II.553*. *OpfB.VI.386*.

I. segne, v. [saina] († signe. Robinson. I.48). **-ede**. vbs. (sj.) **-iug** (Rørd.IH.9). || som hjælpeverbum bruges være (*Ploug.NS.198*. *Ottosen.S.35*) ell. (sj.) have (*Engelst.Phil.91*). (ænyd. segne, signe (syne. *DaViser.II.77*), sv. segna, signa, no. segne, oldn. signa; af oldn. sigá, synke langsomt, se sige (sive))

1) (i rigsspr. nu (især ☐) vist kun (følt) som overf. anv. af bet. 2.1) i al alm., om ting: synke (langsomt) nedad (ell. sammen); dale. *I Regnen dine (o: Jesu) Taaer segne, | I Stormen dør dit sidste Suk. *Oehl.PSkri.I.474*. *Solen staar i Vest saa lav, | Den vel brat i Havet segner. *Grundtv.PS.III.219*. *som et Slør, der segned | Om Pigens skønne Træk. *Winth.X.339*. || (jf. bet. 1.2 og 2.2) m. bibet. af tilintetgørelse, forfald olgn. *I evigt Solskin segner Blomsten mat.*Blich.(1920).V.180*. Huset segner allerede lidt o: begyndt at synke. *VSO*. *mangen Eg er for Uvejret segnet. *Ottosen.S.35*.

2) om levende væsen, især person, ogs. legemsdel olgn. 2.1) (især ☐) i alm. som udtryk for ufrivillig bevægelse: (p. gr. af svigten de legemskræfter, træthed, afmagt olgn.) (være nær ved at) bevæge sig (føres efter tyngdeloven) nedad til liggende (understøttet), sammenfalden (sammensunken) stilling; synke ned(ad) ell. sammen; ogs. (om frivillig, men næsten vilkaarlig bevægelse): bøje sig (nedad, sammen), bøje knæ olgn. (ofte i forb. m. adv., som segne hen, ned, om olgn.; jf. hen-, nedsegne oft.). *Hans halv-afsiøled Krop begyndte ned at segne | Udi min svage Arm. *KomGrønne.III.308*. *hun raved, | Hun segnede, hun faldt. *Bagges.ND.178*. Maaske vilde hun snart have segnet under Vægten af hendes Ulykke. *Engelst.Phil.91*. *Der blæste skarpe Vinde, | Da segned Roska hen. *Oehl.NG.(1819).18*. *Hun lod sig sagte segne | Hen i Moderens Skjød. *Winth.HF.293*. han segnede af Sult. *HCAnd.ML.421*. hun segner paa sine Knæ ved Sengen og huler. *OlesenLokk.NH.II.223*. Personalet (overanstrenges), til det er ved at segne af . . Træthed. *JernbaneT.V.1915.4.sp.2*. segne under byrden, se I. Byrde 1.1. segne i knæ, se I. Knæ 2.1. || om legemsdel olgn. Armene segnede . . afmægtige ned, og en stærk Besvimelse betog ham Sandernes Brug. *Biehl.Cerv.LF.II.188*. *Den skønne Pande segned | Hen mod hans Skulder blødt. *Winth.X.271*. (jf. bet. 1.1) om øjelaag ell. blik: *Lad Din Kind da kun blusse og blegne, | Lad

Dit Øjelaag synke og segne. *sa.Lyr.159*. *hun . . | Lod segne bly sit Blik. *Winth.X.304*. jf. bet. 2.2: *Da segned hans Øienlaage (o: de lukkede sig i døden). *Oehl.Digte.(1803).51*. jf. bet. 2.3: den tunge Vægt, | Hvorunder mine Kræfter maatte segne. *PalM.T.207*. || part. segnende brugt som adj. (ell. adv.), ogs. m. bet.: nær ved at synke om (segne); segnefærdig. *PaaTærskelen stod den segnende Viv, | Da Faderen kom med hans (o: barnets) Lig. *Staffeldt.D.I.205*. *Fødderne glider mod Salens Gulv | i en sød og segnende Vals (o: en vals, ved hvilken man er segnefærdig af betagelse). *JVibe.Slaaen.(1927).20*. hvor er jeg segnende træt. *KMunk.DU.41.2.2*) (jf. hensegne; ☐, især højtid.) falde, synke døende ell. død om; ogs.: dø (pludseligt). *styrk mig Vilhelm, naar jeg segner. *Euphrosyne.I.(1796).271*. *alt, hvad der segned, opfarer i Sky. *Grundtv.SS.IV.322*. *Modren af Skræk fik Apoplexie, | Livløs hun segned' paa Tillie. *Weyse.S.110*. *Jeg var spænd, den Tid, Achaierne segned ved Thebai. *Wilst.II.VI.v.223*. *Lemb.D.106* (se u. II. hen 2.2). (en) frivillig Død ved Siden af en segnet Ganger. *JVJens.EE.15*. Han segnede midt i sit Arbejde. *Pol.¹¹/1936.2.sp.5*. (jf. bet. 2.3) billedl.: *Mørket segned, | Da forklaret Han opstod. *Grundtv.SS.I.562*. *Umærkelig segner Natten | som en, der umærkelig dør. *Gelsted.RejsentilAstrid.(1927).48*. 2.3) (nu vist kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2.1-2) som udtryk for aftagende styrke, kraft olgn.: svækkes; sygne (hen). Christians (o: Chr.IV's) graae Hoved segnede til Graven (jf. bet. 2.1-2), og nu begyndte ogsaa Sorøe Støitelsen at segne. *Mall.SA.7*. † *Achilles, som til Æren haster, | En tidlig Død til Jorden kaster, | Naar Tithon langsomt segner af. *JSned.III.72*.

II. segne, v. se I. signe.

III. segne, v. se u. II. sene 1.

segnefærdig, adj. (jf. segnende u. I. segne 2.1; ikke i *VSO*. ell. *MO.*, jf.: „Nu sjeld.“ *Levin*; nu især talespr.) som er nær ved at segne (2.1), i alm.: af træthed, overanstrengelse. (oftest som præd.). hun var segnefærdig og maatte holde sig ved sin Moders Arm. *Buehl.Cerv.LF.I.97*. dødtrette . . skiftedes (cirkusartisterne) til et Øjeblik at hvile de segnefærdige Kroppe mod Væggene. *Bang.Les quatre diables.(1890).10*. han (var) segnefærdig af Grin over sit Indfald. *Aakj.PA.57*. han følte, hvor han var vaad (af regn). Segnefærdig af Træthed, gaet træt Dagen lang som en husvild Vagabond. *JVJens.H.256*. *Brodersen.T.125*. || uegl. (jf. I. segne 1.1). Ret beskedent i Størrelse, men allerede segnefærdigt af Overlæsselse, er Epitafiet over Ole Worms Hustru. *VLorenz.RD.152*. || hertil (l. br.) Segnefærdighed. *JVJens.Dt.38*.

segre, v. se sejgre.

Segt, subst. se II. Sigt.

Se-hul, et. (anat.) den aabning i senehinden og aarehinden, hvorigenom synsnerven gaar fra hjernen ind i øjenhulen (Foramen opticum). Anat.(1840).I.102. -**høj**, en (jf. Brudekammer 1 slutn.; anat.) om (hver af) de to nerveknuder, hvorfra synsnerven udspringer; synshøj (Thalamus opticus). PhysBibl. XX.9. Anat.(1840).II.45. Hoffd.Psyk.301.

Seigneur, en. [sen-, sænj'ør] (ogs. Signeur. Holb.Bars.IV.2. Cit.1774.(Folkeskolen.1932.657). Signør. Holb.Skiemt.E4^v. — **Sieur (Sjeur)**. [j'ør] TBruun.VI.372. MC Bruun.PF.I.216. Wilst.D.I.64. — (m. ital. form) **Signor**. Holb.Paars.274. jf. JBaden. FrO. Meyer.³). (ænyd. seigneur (MSkeel.GrevensogFriherrensKomedie.(udg.1871).26), signør (LaurembergsSkjæmteidige.(udg.1889). 73), oldn. sinjör; fra fr. seigneur, sieur (ital. signore); af mlat. seniore, akk. til lat. senior, ældre; jf. Monsieur, I. Senior, I. Sire || nu kun arkais. (sj.), som efterligning af 18. aarh.'s sprog) 1) fornem herre; standsperson. de Tyrker (blev) opmuntrede af den store Seigneurs (o: sultanens) Nærværelse. Holb.Intr.I. 348. skal mand . . kalde dend meest fornem, der nyder grundigst Ære, er en riig Handverksmand altid fornemmere end en fattig Signør. sa.HP.II.9. 2) som titel (foran navn): herrel hr.! i 18. aarh. som titel for, tillale til borgere uden rang (jf. BibliotH.²I.108; ofte forkortet Seig(n)r. ell. Sr., Sr). Agtbare og Velfornemme Ven Signør Hans Mikkelsen. Holb.Skiemt. E4^v. Seigr. Jeronimus. sa.HP.III.3. Agerbech.FA.II.40 (se u. Sejdriver). Mette til Johan: *.Nu gielder det, Seigneur, at vise Helte-Mod.⁴ Wess.51. Degnen Sr Hammer. Balle.(Kirkehistsaml.3R.IV.17). GyrLemche. S.III.53.

Seiren(e), en. se Sirene.

I. Sej, en. [sai'] (dial. m. (opr.) tostavelseform Seje olgn. jf. graa Seye. KomGrønneq.I. 85 samt JMJensen.Vendelbomdl.(1897-1902). 47.112.151. sml. ogs. Feilb.(i. sede) samt flt. seer: Aagaard.Thye.(1802).44. jf. Krøyer. II.84. — en ældre fynsk form **Sejr** (Tidsskr. f. Naturvidenskaberne.II.(1823).367) er usikker (maaske flt.s-form). flt. -er (Larsen. Byskov.FR. jf. Graasejer. Frem.DN.98) ell. d. s. (se ndf. l. 57). (ænyd. sey, no. sei (seid), oldn. seiðr, jf. eng. saithe; oprindelse uvis; i da. (uden for dial.) til dels ved no. paa-virkning) X om forsk. torskefis; især: graa-sej, Gadus virens. Moth.S95. Tør Sej. Adr.³12 1762.sp.11. Hauch.MfB.114. DanmFauna. XV.23. vi har været hos . . en gammel kvinde, der bor i udkanten af bygden (o: paa Færøerne) for at forære hende nogen sej. Nis Pet.EB.59. || (dial.) lubb (1), Gadus pollachius. Tidsskr. f. Naturvidenskaberne.II.(1823). 367(nordfynsk). Krøyer.II.125(Fredericia). || (jy.) hvilling, Gadus merlangus. Aagaard. Thye.(1802).44. Krøyer.II.84. Feilb.III.175.

II. Sej, en, et. se I. Sige.

III. sej ell. **sej(g)**, adj. [sai'] (glda.

segh(er) (samt i ssg. seycler, sejt ler), oldn. seigr; til III. sige; besl. m. ty. seiger, langsomt dryppende, (nu:) lodret; jf. II. Sejer, sejgre)

1) sammenhængende; modstandsdygtig. 1.) (især jagl.) om stof; hvis enkelte dele hænger fast sammen; som ikke telt skilles; sammenhængende; især om tyktflydende vædsker ell. klæbrige masser; i videre anv., om bindemiddel olgn.: fastklæbende. Saliva (o: spyttet) . . bliver saa limagtig og seig, at mand med Nød den kand udsplette. LTid. 1737.779. Adskillige Ting kan æltes seye, saasom Dey, Leer. Høysg.S.47. *Mit Sværd skal i dit (o: hindormens) seige Blod sig klæbe. Oehl.XXIV.35. Naar man sier Mælk over de friske Blade (o: af soldug), bliver Mælken seig og sætter kun liden Fløde. Vare L.(1807).III.13. *Af Brevet river han det seige Lak. PalM.Luftsk.15. En sei Vædske, Sliim, Gummi. MO. jf. bet. 3.3: den lille, om Sommeren seigt flydende Sege (o: en flod). AFris.BD.I.270. 1.2) om legeme i fast form: som lader sig bøje ell. strække uden at knække ell. briste; bøjelig; spændstig; især om metal, der er plastisk, ell. (i alm. spr. navnlig) om smidige, elastiske plantedele; ofte m. biforestilling om holdbarhed, styrke. Buere gioris fast en Favnlag af et sønderligt seyt Træ. Pflug.DP.1094. de saakdelte Blodstene, som have et haardt og tillige seit Jern. Hallager.216. *min (bue) | Er kun af Træ og seige Bjørnesener. Oehl.ND.307. Bast (er) seje Plantetrævler eller Taver, hvormed man binder. Sal.²II.730. 1.3) som er modstandsdygtig over for slid ell. (især) bearbejdning; fast; haard; ueftergivende. Det Tøi, de Saaler blive seie at slide paa. VSO. Seit Læder. MO. jf. bet. 2: Det Træ bliver meget seit at kløve. VSO. Den gamle . . saa paa Knivens tyndslidte Blad . . Det har været en seig Svend den. ErikKrist.BT.45. || især om madvarer (ofte mods. sprød); navnlig om kød: svær at skære ell. tygge; ikke mør. Moth. S94. Kyllingerne vare seje. Schand.IF.59. VVed.BB.243. || sammenligning: (stegen er) saa sej som læder (VSO. jf. u. Læder 1), saalelæder (Bl&T.), tyggegummi olgn.

2) (jf. bet. 3) overf., om ting ell. forhold: som man ikke let faar fra haanden, faar bugt med; modstandsdygtig; ogs. (jf. bet. 1.3): langvarig; langsommelig; navnlig: som volder en besvær, møje ell. ubehag; besværlig; drøj; ubehagelig. TBruun.II.265 (se u. myle 1 slutn.). Den Mixtur bliver sei at faae ned. VSO. Det er ret en sei Pine o: det faaer aldrig nogen Ende. smst.(jf. I. Sejpine). Der kom en ny Hulvej, og den var seig. PEBenzon.P.62. || om aandeligt arbejde, om mundtlig ell. skriftlig fremstilling olgn. Brandes.III.23. *(overturen) var mig noget seig, | De store (musik)Numere de kjæder mig. VKorfitsen. EV.156. sej og udpint tysk-platonisk Kunstfilosofi. Rubow.BB.81.

3) (jf. bet. 2) overf., om person(s egen-skaber ell. handlinger). 3.1) som er i stand til at taale anstrengelser, strabadser; udholdende; modstandsdygtig overfor sygdom, haard medfart oln.; ogs.: sejlivet. *Den seigeste fordømte Bengel, | Der nogensinde gik paa Fod: | Jerusalems Skomager. *Bagges. V.253.* En sei Helbred, Legemsbeskaffenhed. *MO. JVJens.FH.28.* i sammenligninger: Hand er sa sei som en êg. *Moth.S94.* *Du var saa seig som Egens Bul. *Ploug.NS.102.* Bine var seig som en Tjørnerod. *ErlKrist. NS.165.* 3.2) som holder fast ved sit forsæt; som ikke giver tabt; som arbejder med styrke og udholdenhed; (stærk og) ihærdig; ofte (jf. bet. 3.3): stædigt vedholdende; sindig, men fast. *Fryde-Sang Over Fr. IV's Lyckelig Land-Gang. (1709). v.7.* *Jyden han æ stærk aa sej. *Blich. (1920). XXX.123.* Rebekka, det gode Hoved, der var lidt sei i sine Meninger. *HCAnd. AV.239.* han var seig i at holde paa de Planer, han havde lagt. *Schand. UM.91.* (*Swinburne* var) spenstig nok, en seig Fodgænger og en dristig Rytter. *NMøll. V. Litt. III.618.* || om handling, adfærd: kraftig og udholdende; undertiden m. overgang til bet. 2, om hvad der er besværligt, byrdefuld. disse Kanoner, der havde ført et saa sejt og langvarigt Forsvar ved Dybbøl. *Bergs. HI. 237.* *Han drømte med en Tro saa seig som faa | om Trylleborgen. *Schand. Lyriske Portrætter. (1898). 68.* det har været en seig Kamp at naa til det jeg har naaet. *Howalt. DB.24.* *Lige Slag! | Dvæl ei længe! | Seie Tag (o: ved roning). *Ev. (1914). III.194.* *Drachm. DM.60.* 3.3) (især dial.) til bet. 3.2, m. (delvis) nedsæt. bet.; dels: som er vanskelig at have med at gøre; vanskelig at faa til noget; svær at overtale; genstridig; modstræbende; umedgørlig. Hand er sei at gåe på. *Moth.S94.* læse lidt for mig . . syntes han da ikke han kunde nægte mig, hvorvel han i Begyndelsen gik seig nok til det. *Rahb. Tilsk. 1796.343.* Han er sei at faae Penge ud af *VSO.* Gamle Mutter, som for har været seig mod Præster, er ogsaa bleven from, siden hun blev apoplektisk. *Schand. AE.331.* være sej at drage af klæderne, se I. Klæde 3.1. || dels: langsom i bevægelser; sen til sit arbejde; treven; træg. *Min Bonde seig og dæsig kom, | Men af sin Roe og vante Orden | Blev bragt. *Wess.84. smst.172.* *Feilb. OrdbS. (sjæll.).* 3.4) (især jarg.) som p. gr. af virkelige ell. indbildte fortjenester, dygtighed, sagkundskab oln. ell. i følelsen af at eje noget værdifuldt, eftertraaktelsesværdigt optræder paa en selvbevidst ell. brovntende, udfordrende, irriterende maade; overlegen; stolt; vigtig. (ofte i forb. som være sej af noget, være sej paa det). *CMøll. PF.164.* en Flok sejge Bagervende. *ChKjerulf. GU.19.* *Fin er han just ej, | Men han er sgu seig, | For han kender de konneste Pi'er i Shanghej. *Sganarel. III.93.* „Mor,

hvad tror du egentlig om mig.“ — „Du siger det saa sejt, ligesom du vilde sige: Kom bare an.“ *Howalt. DB.47.* drengen var saa sej af sit nye tøj |

IV. **sej**, interj. [sai⁶] (maaske efter eng. I say, egl. 1. person præes. af eng. say, sige, jf. amerikansk (forkortet) say samt eng. (vulg.) sey (say, se); ell. lydord? jf. seida og IV. hej; især $\hat{\text{u}}$, nu l. br.) udraab, der anvendes for at vække ens opmærksomhed, for at hidkalde en, for at faa en til at begynde, tage fat paa noget (jf. II. halloj 1, IV. hej 1). nu synger jeg dig en (vise): *Sej, Kammerat med din Viole, | Slaae Trimulanten om du kan skraale. *Kbh Aftenp. 1784. Nr. 51.4.sp.1.* „Sei Du!“ sagde den Ene (o: gadedreng), „der ligger en Tinsoldat!“ *HCAnd. (1919). I.206.* *Hostr. SD. I.3.* Lottenborghuset (ved Lyngby), hvis Spillemand sang deres: Sej, vil du gifte dig med mig? *VilhHans. J.29.* jf.: Men saa stod „Haabet“ fast. — Sej, for Saten! Per Ron (o: skipperen, der var alene om bord) blev lysvaagen. *Gravl. Oen.42.* Sej, sikken Vind — netop Luft for „Birte“. *smst. 96.* || som præj-, kommandoraab til matroser. *Hz. I.244.* *Drachm. DM.80.* *Sei, hei, Matroser, Gutter bla. *HOCarlson. Minderfra 1864. (1886). 15.* ofte i forb. sej manne! *Oehl. XV.38.* *Oversk. I.33.* *JPJac. II.65.* *Giv op åhøj! | Sej Manne, så letter vi Anker. *Blaum. AH.206.*

Sej-, sej-, i ssgr. 1) [sai¹] til I. Sej; se Sej-hval, -konge; endvidere kan nævnes: Sej-fangst, -fiskeri, -larve, -steme, -tran, -unge, -æg. 2) (ogs. skrevet seig-). [sai¹] til III. sej; undertiden, i ssgr. hvor sej- kan opfattes adverbialt, m. formen sejt-, se jftlydende. **-bast**, en. [III.1.2] (bot.) styrkevæv i planter, bestaaende af lange, tilspidsede, stærkt fortykkede celler. *Warm. Bot. 1 (1880). 141.* jf. *Sejbastcelle. Sal. 2 II.730.*

Sejd, en ell. (sj.) et (i bet. 2: *Pol. 5/1 1936. 19.sp.1*). [sai¹d] (ænyd. d. s.; fra oldn. seidr; oprindelse usikker; jf. sejde || i isl. er seidur, sejd, lydligt sammenfaldet m. seyður, seyðir, jordhul, anv. som kogested, m. m., afl. af isl. seyða, koge (jf. syde), hvorved Sejd er blevet opfattet som „trolldom ved kogning, trylledrik“ (saaledes *Suhm. O.353.365. sa. (SRD.V.320)*; jf. *Strömbäck. Sejd. (1935). 121*); herefter (navnlig efter *Suhms fremstilling*) *Oehl.'s* udr. koge sejd, se ndf. || foræld., næsten kun om oldn. forhold) 1) (jf. II. Galder, Gan(d)) en art trolldom, der udøvedes i Nordens oldtid (vistnok under afsyngelse af tryllesange, jf. *Strömbäck. Sejd. (1935). 108ff.*); navnlig om trolldom af skadelig art, sort magi; ogs. om udøvelsen af trolldommen, selve trolldomskunsten. Seid . . kaldes trolldom. *Moth. S95.* *Oehl. XXX.25.* Asadyrkerens . . Afsky for dem der øvede Seid. *Grundtv. Ud. I.362.* *Med Seid, med en Valas (o: en volves) skjændige Kunst | Har Høfunds Hu du forvildet. *Hz. D. IV.231.* *J. Magnus Pe-*

tersen. *Minder.* (1909). 13. || (*spec. ved misforstaaelse af isl. seibur, se ovf.*) om tryllemiddel (*heksesaft, trylledrik*), fremstillet ved kogning. (*i forb. som koge, syde sejd*). *Finnekoner . . | Som kogte Seid ved hoie Tordenskrald, | Og bar . . | Den lumse Ret for stærken Kriger ind. *Oehl.* XIX. 165. Ved Gravhoien kogte hun Seid, hvilket hun i Barndommen havde lært af en Vølse, for at mane Aanden. Det var en selsom Blandin af Blod, Plantesaft og Steensyre. *smst.* XXXII. 38. *Hostr. SpT.* I. 8. *Lemb. Shak.* IX. 60 (*se v. II. Galder*). *Sejd lod Grimhild syde brat. *Rørd.* B. 81. *JV Jens.* CT. 54. || (*jf. bet. 2; sj.*) *billedl., om kogerli, onde, skadelige planer, tanker olgn.* *offentligt og kiækt maa Uheld handle; | I Morke koge Seid, som gammel Hex, | Af arrig Hevnlust — det kan han ei. *Oehl.* XI. 341. *Skam skulde sliige unge Hexer faae, | Som koge Seid med Øiekast og Smiil (*∴ forhekser de unge mænd*). *smst.* XV. 42. *Holstein.* Æ. 70. *jf.*: *Alle Sommerens Vejrlig blandes | som en Sejd over Himmelranden. *Gelsted. Rejsentil Astrid.* (1927). 33. 2) (*sj.*) *overf.*: stærk, kras drik; *heksedrik.* Skytten . . kogte Sejd fra mange Flasker og rygende Puncheboller. *Pol.* 10/16 1934. *Sønd.* 14. sp. 2. stegte Kyllinger, skyllet ned med et Sejd, kogt paa Honning. *smst.* 1/1936. 19. sp. 1. **Sejd**, i ssg. [sai^od-] (*foræld.*) til Sejd 1; *fx.* (*foruden de ndf. medtagne en del mere tilfældige ell. sj. ssg.*) som Sejd-baal (*Oehl.* XXXII. 90), -gift (*Wilst. Od.* X. v. 325), -heks (*Grundtv. PS.* II. 221), -hjalld (*Barfod.* F. I. 82. *AOlv.* (DSt. 1909. 6). *jf.* Hjalld 1), -koglerske (*Bagges. DV VII. 468*), -kunst (*HCAnd.* (1919). III. 277), -rig (*SigMüll.* (DTidsskr. 1904. 741)), -stav (*Suhm.* O. 363. 376), -stol (*smst.* 358f.), -øl (*Grundtv. Sazo.* I. 229); *endvidere* (*til Sejd 1 slutn.*): sejd-fyldt (*Rørd.* IH. 121), -net (*tryllet.* *Lehm.* III. 249).

sejda, *interj.* [sai^oda] (*m. h. t. dannelsen jf. hejda; til IV. sej; nu sj.*) *d. s. s.* IV. sej. *,Holla ved Porten gjør Plads! Vi skal ind.“ | — Stalden er opfyldt af Vogne med Huder. — | „Seida, tilside du der med de Skind.“ *Hz.* D. I. 184. *Goldschm.* VII. 619. „Sei dal Ole!“ „Kanskee Herren kaldte.“ *Drachm.* KK. 116.

sejde, *sv.* [sai^ode] -ede. (*efter oldn. seiða; til oldn. sīða* [*præt.* seið; *sml.* sipe *∴* trolle. *Suhm.* O. 355. *maaske ogs. i run., jf. APhS.* I. 216ff.]; *sml.* Sejd; *arkais.*) *øve sejd; drive trolldom.* han (*bar sig ad*) som En, der kun havde halv Raadighed over sit Sind. Baade Kvad og Omtanke var som sejdet ham fra. *JPJac.* (1924). III. 85. H. ejer en Atgejr (*∴ et spyd*), og den er saadan sejdet, at ingen Vaaben uden den kan blive hans Bane. *Holstein.* (IslSagaer. II. 67).

Sejd-kone, *en.* (*efter oldn. seiðkona; jf. -kvinde, -mand*) *kvinde, som over sejd; trolldomskyndig kvinde; ogs.: heks. Suhm.*

O. 361. 372. *Hvilken runken | Seid-kone laante dig sin Hexekraft? *Oehl.* III. 61. *smst.* XXXII. 8. *Grundtv. Mytologi.* (1808). 195. *JG Frøder. Danm. under Svend Estridsen.* (1871). 295. **-kvinde**, *en. d. s.* *WinkelHorn. Overs. af Saxo.* I. (1898). 263. *AOlv.* (DSt. 1909. 5). **-mand**, *en.* (*efter oldn. seiðmaðr; jf. -kone*) *mand, som over sejd; ogs.: heksimester; trolldmand. Moth.* S. 95. *Hal gamle runke Seidmand! | Hvad har du gjort (*∴ ofret din søn til guderne*)? *Oehl.* ND. 383. *LJac.* F. 56. *jf.*: Overleveringen om Druiderne eller om de Seere, Skjalde og Sejdmænd, som Skribenterne efter Cæsar fortæller om. *JPJacobs. Manes.* III. 10.

Sej(g)-drikker, *en.* [III. 3. 2] (*nu næppe br.*) *person, som drikker ell. kan taale at drikke meget; drikkebroder. Sey-Drikkere, som jævnlig en gaac med en Halvsvir. PNSkovgaard.* B. 89. *en* *rask og dygtig Karl, og en udmærket Sei-Drikker. Grundtv. Snorre.* III. 246. *Dodt.* R. 305. **-driver**, *en.* [III. 3. 3] (*nu næppe br.*) *doven, træg person; værdriver. Den ærlige Seydrivere Sr. Phlegmaticus. Agerbech.* FA. II. 40.

I. Seje, *en.* *se I. Sej.*

II. Seje, *en.* [sai^oa] *fl.* -r. (*sv. dial. segg(i), sikkj, sejt, senet kød, no. sege, muskel, oldn. segi (sigi), afskaaret, løsrevet strimmel; egl.: noget afskaaret; besl. m. Saks, I. Sav; jf. II. Save; i da. ofte sat i forb. m. III. sej; prov. ell. dial., jf.: „i dagl. Tale“ MO.) sene; navnlig (jf. Kødseje): sene, trøvl i kød, som gør det sejt; sejt stykke i kød. vAph. (1764). Hübertz. Æro. (1834). 251. VSO. VI. 160. MO. Troels sad og gnov paa et stort Svineøre. „Det er rigtig, Troels, slid i Sejernel“ opmuntrede Vårten. *ZakNiels.* K. 28. Feilb. *Brenderup.* §27. *Flemløse.* 42. *OrdbS.* (*sjæll., lollandsk, mønsk.*)*

III. Seje, *en* (*et*). *se I. Sige.*

IV. seje *ell. sejege, v.* [sai^oa] -ede. (*til III. sej; jf. sej(g)ne*) *1)* (*til III. sej 2; jf. sejtorre; jagl.*) *intr.*: blive langsomt tør. *efter Vædningen (maa vidjerne) tørres passende igen (ligge og seje) for at blive tjenlige til Fletningen. Haandgern.* 174. 2) (*til III. sej 3.4; talespr., l. br.*) *refl.*: gøre sig vigtigt; *vigte sig; være sig.* Han vidste nu godt, det var 20 Øre (*for to bajere*), men han vilde bare seje sig for det han havde 40. *Muusm.* LK. 35. *ThiJens.* TS. 39.

I. Sejer, *en.* *se I. Sejr.*

II. Sejer, *en* (*ell. et. VSO.*) [sai^oer, sai^or] (*ænyd. seger, glða. seyæ, fsv. seghiare; fra mnt. seiger, seger, af mht. seigære (ty. dial. se(i)ger, ur), egl.: vægt; aft. af mht. seigen, lade synke, sænke, besl. m. III. sige; i da. (jr. Moth. S104. NuHaven. Orth. 154. JBaden. Gram. 163) og nt. (seiger) sammenblandet m. (opfattet som identisk m.) ty. zeiger, urviser (besl. m. te, vise); næsten kun i ssg. Sejer-mager, -værk) *ur.* *jf.*: hvad er sejren (*∴ hvad er klokken*)? *OrdbS.* (*sjæll.*).*

sml. endvidere: den største (klokke i Stubbe-købing kirke), „Sejgeren“ . . paa hvilken Timeslagene bliver slaet. *AarbLollF.1936.18.*

Sejer-, i ssgr. 1) af I. Sejer; se Sejr-2) (ogs. skrevet Sejr-) af II. Sejer; se Sejer-mager, -skive, -værk. **-mager**, en. (ænyd. d. s.; foræld., jf. VSO.) urmager. VSO. *Hist Tidsskr.10R.III.74.* Sejr-: *Moth.S104. TroelsL.II.173. BiogrL.IV.81.*

sejerig, adj. se sejrrig.

Sejer-skive, en. (ænyd. d. s. (JLWolff. *Encomion.1654.237.368*); foræld.) urskive. *Borrebye.TF.665. Both.D.I.58. -værk*, et. (ogs. skrevet Sejr-. *Leth.1800. TroelsL.II.171. Bang.(DetnyAarh.V.77)*). (ænyd. d. s.; fra mnt. seyerwerk; i rigsspr. kun spog. og arkais., jf.: „høres endnu undertiden paa Landet.“ VSO. „alm. paa Landet, f. Ex. Falster.“ *Levin.* „Bruges endnu alm. af den nørrejdyske Landalmue.“ smst.) ur; især: større stueur (bornholmer) med slagværk ell. taarnur.; ogs. (spøg. ell. nedsæt.) om lommeur. et skønt Seyer-Verk med Klokke. *Hob.Berg.68.* et saare kunstigt Seierværk . . stod paa Kamingsimsen. *Winth.VIII.176.* Lieutenanten . . trak sit Sejerværk op af Bukselommen. „Vi har holdt det gaende i tre Kvarter.“ *Drachm.STL.309.* Man bliver aldrig bedre modtaget (hos en samler af gamle, sjældne ure), end naar man kommer med et gammelt, udviklet Sejerværk, som en moderne Fagurmager har opgivet. *Pol.1/4.1925.11.sp.3. MDL.(sydsjæll.). Hedebo.155. AarbKbhAmt.1928.295. Ordbs.(Strynø).* || billedl. ell. i sammenligning. *Min Tiid og Fliid som Seyer-Verk jeg stiller, | At gaee og slaee med denne Solens Gang. *Brors.305.* *Guds-Ordet er . . | Mit Sejerværk i allen Stund, | Min store Kirke-Klokke. *Grundtv.SS.IV.259. talem. (m. henblik paa gamle) ures upaalidelighed*: Mangen er lig et seierværk, som anderledes viser og anderledes slår. *Moth.S104. Falst.75* (se anderledes sp. 563^off). *CBernh.V.240.* || (spøg., l. br.) i videre anv. for en gammel Hest bruges det fra gammel-dags Uhre overførte Sejerværk. *KLars.Soldatspr.14. om en harmonika: Rap Dem . . Forpagter, raabte de unge Piger og dunkede ham i Ryggen, naar han trak Tønen for langt ud, i Sejrværket. Bang.(DetnyAarh.V.7).*

sej(g)-flydende, part. adj. se sejt-flydende.

sejg, adj. se III. sej.

Sejger, en. se II. Sejer.

Sejger-hytte, en. (fra ty. seigerhütte; til sejgre; bjergv., foræld.) smeltehytte til sejgring. *LTid.1724.672. -ovn*, en. (Sajger-Larsen.). (fra ty. seigerofen; til sejgre; især bjergv., foræld.) ovn til sejgring. *Brännich.M.234. Hinnerup.Juv.61. -stykke*, et. (fra ty. seigerstück; til sejgre; bjergv.) stykke (skive) af kobbermalm m. m., der ind-

sættes i en (sejgrings-)ovn for at underkastes sejgring (1). *Seger-: OpfB.V.180.*

sejgre, v. [saira] (ogs. sajgre. *Larsen. Suenson.B.(1911).192. segre. OpfB.V.180. Thaulow.MO.73.486. -ede. vbs. -ing* (Brännich.M.234. *Hannover.Tekn.34. jf. Saigning, Saigering. NordConvLex.V.160.*) (fra ty. seigern (saigern); til ty. seiger, se III. sej; ☉)

1) (bjergv.) udskille metaller med forsk. smeltepunkt fra hinanden ved delvis, langsom smeltning; navnlig: udskille sølv fra kobber. *vAph. Chym.III.285.* den rene lætsmeltende Malm seyegs fra Steenarten. *Brännich.M.284. OpfB.VIII.192.* || hertil **Sejgrings-herd** (Sejgringsherd. *OpfB.V.180*), **-ovn** (smst.170), **-stykke** (sølvholdigt stykke kobbererts, der er tilsat bly. VSO.). 2) intr., om smeltet metal: stærke saaledes, at de tungere dele synker ned. *Sal.XXI.180.*

20 **sej(g)-gøre**, v. [III] [-gø:ra] (nu næppe br.) gøre sej; spec. (til III. sej 1.1): gøre tykflydende. Den veneeriske Gift yttre nemlig fortrinlig sin Virkning paa Lymfer, fordærver og sejgjør samme. *Æskulap.(overs.1799).37.*

-hale, v. [III.3.1] † d. s. s. -trække. *Ordbs.*

-hat, en. [III.1.2] (bot.) paddehat (blad-

svamp) af slægten *Leutinius* med sej, læderagtigt frugtlegete; især om skællet sejhat, *L. lepidus* (der angriber træ). *KoldRo. Sporepl.238. Suenson.B.II.81. -hed*, en. (det at være sej. *Moth.S95. især i flg. anv.: 1) til III. sej 1, navnlig (jf. dog Overfladesejhed) som betegnelse for, at et legeme lader sig bøje uden at brække. Vædskernes naturlige Sejhed og Træghed. Gram.Breve.187. Mangler et Metal Sejhed, det vil sige, at dets Elasticitetsgrænse ligger nær ved dets Brudgrænse, kaldes det skjørt. Wagn.Tekn.102. || om spisevarer. man kunde neppe æde (disse østers) for deres Seiheds skyld. Reiser.IV.130.*

VSO. 2) til III. sej 3, om persons egenskaber, navnlig: udholdenhed; sindighed. *I Sejhed fra Ejder til Donav og Rin | Ej Mage til til Kronjyden findes. *Grundtv.PS.VII.343. MRubin.(Tilsk.1921.II.222).* || (især jarg.) til III. sej 3.4: overlegenhed; vighighed. *EChristians.Hj.61. JVJens.EE.67. -holdt*, part. adj. [III.3.2] (sj.) sejt, stødigt fastholdt. Sladder og Tjadder; seigholdte Paastande, ikke en suur Sild værd. *HCAnd.(1919).III.177.*

Sej-hval, en. (efter no. seiival; maaske til I. Sej; zool.) finhvalen *Balaenoptera borealis*. *Sal.VI.556. DanmPattedyr.430. -konge*, en. [I] (jf. I. Konge 4.2) ☉ unaturlig stor varietet af sej, *Gadus virens*. *Kroyer.II.27.*

I. **Sejl**, et. [sai^l] *Høysg.AG.35.* (tidligere ogs. skrevet Segl. *DL.4-1-3. Kom Grønneq.II.44. Nysted.Rhetor.28. LTid.1748.298. OeconT.V.96. jf. NuHaven.Orth.153. — Seigl. Slange. ChrIV.710. flt. d. s. ell. † -ø* (*Hob.Ul.I.6*). (ænyd. seg(e)), seyl, glda. seyl (*Brandt.RD.I.351.II.50. om forhæng: 2Mos.26.33(GldaBib.)*), oldn. segl, eng. sail, ty. segel; oprindelse usikker; jf. II. sejle)

1) (i de faste forb. (spec. bet. 1.2-4) især ⚓) stykke stof, som regel sejldug, tildannet (syet) i forsk. form (fir-, trekantet), anbragt paa mast, raa, stang, og anvendt ved fremdrivning af (sejl) fartøjer; ofte i fl., om alle et større fartøjs fremdrivningsmidler, undertiden ogs. i forb. som et stel ell. sæt sejl, se Stel, Sæt. 1.1) i al alm. Seglene (er) tagne fra Raalen. DL4—1—3. 10000 Skibe . . hvis Seyle ere af Silcke. *Holb. Ul. I. 6.* *de reisede Masten, og sloge de skinnende Seil ud. *Bagges. NblD. 112.* *Har jeg min Baad, mit Seil og mit Net, | Vil jeg med Jarlen ei bytte. *Oehl. XXXI. 4.* *Ved Midnat de foer med Seil over Sund. *Ing. DM. 48.* At tørre Seil. *VSO. (skipperen)* sad hjemme og syede paa Sejl. *Gravl. Øen. 177.* latinsk sejl, se latinsk 2.2. || i sammenligning: Skjortekraven posede ud, og Flipperne hang ned over Vesten som slappe Sejl. *Schand. F. 412.* Klæderne begyndte at hænge om mig, som et Sejl ad Masten i Vindstille. *Drachm. SF. 10.* Røgteren løb . . Busserunten stod om ham som et spændt Sejl. *KBirk. Grøn. SF. 191.* || (jf. bet. 1.2-4) i forsk. forb., der angiver sejlenes stilling, virkemaade m. m. med, under force ell. pres af sejl, se Force, I. Pres 3.2. reb, rift i sejl, se II. Reb, II. Rift 1. i forb. som faa, have vind i sejlene, faa, have medbør. Først efter to Dages Forløb kom der igjen Vind i Seilene, saa vi kunde fortsætte vor Reise. *Hauch. MfU. 79.* Saa snart der kommer Vind i Sejlet, fires livligt paa Gerde og Bomskøde, da Udhalingen derved lettes betydeligt. *Bardenst. Søm. I. 181.* overf., om fremgang, medgang, held. Det følgende Tidsrum 1888—1899, hvor Realismen i Literaturen besejrede af Nyromantikken, gav ogsaa den Oehlenschlägerske Tragedie Vind i Sejlene. *Skuepl. 56.* sejl paa rand, sejl i top, se I. Rand 2.5, Top. lade sejl(et) falde, kildre, løbe, se II. falde 1.2, II. kilde 2.2, II. løbe 9.1. sejlet, sejlene lever (se III. leve 5.2), slaar (*SøLex. (1808).* 139. *Scheller. MarO.*) ell. spiller (smst.), som udtr. for, at vinden kommer ind langs sejlet (ell. for at vinden er for svag), saa fartøjet ikke bevæger sig. sejlene trækker olgn., sejlene er fulde (se fuld 1.3) og driver fartøjet frem. *Eya! hvor kunde vore Seil, | For Alvor staae og trække. *JFris. 6. Harboe. MarO. 352.* Der kom ogsaa af og til Vind, saa Sejlene kunde trække. *Falk. Ronne. K. 104.* || (l. br., jf. dog forsk. forb. i det foreg.) i billedl. udtr. *Stolt svulmer Seilet, er Lykken dem god (? : om luvets sejlad). *Boye. AD. 1.62.* Enthusiasmus . . kunde ansees som det store Seyl, der fornemmeligen drev dem frem. *Holb. Ep. II. 28. Monrad. Reser. 16.* bruge alle sejl, d. s. s. sætte alle sejl til (se u. bet. 1.3). *Holb. Ep. V. 149.* 1.2) i særlige forb. m. adj. og adv. bak(ke) sejl, sejlet slaar ell. staar bak, se II. bak 1. || fulde (fuld) sejl, for fulde sejl, sejlene staar

fulde olgn., se fuld 1.3. || stille (*Sal. XXI. 186.*), sætte sejl kant, se II. kant 1. || gøre et sejl los (nu sj.: los. *Moth. S496.* se ogs. u. II. løs 1), se III. løs 1; mods. gøre et sejl fast. *Scheller. MarO.* i kommandoer: sejl los (se III. løs 1) sejl løs (*D&H.*)! mods.: sejl fast (*Sal. XXI. 186.*)! || gaa, ligge for smaa (smaat. *Harboe. MarO. 135.*) sejl, have faa sejl oppe ell. have stærkt rebet. *Fisker. SøO. 44.* Vi gjorde smaa Sejl og holdt det gaaende under Kysten til Middag. *Drachm. STL. 228.* || have (alle) sejl oppe, have (alle) sejl til olgn., have (alle) sejl hejst. med alle Seilene til. *SøLex. (1808).* 129. hvilke Seil har han til? *Fisker. SøO. 108.* Det er . . Magsvejr. Alle Sejl til. *Gravl. Øen. 102.* Skib med for mange Sejl oppe. *Bl&T. 1.3* (jf. bet. 2) i særlige forb. m. (som obj. for) verber || beslaa, bjørge, brase, dæmpe sejl, fire sejl ned, forcere, fylde sejl, se beslaa 2 osv. || (jf. Sejlføring og II. føre 5.1.) føre sejl. (*Kalk. IV. 272a*⁴⁴). Et Skib, der fører færre Seil, end Kulingen tillader. *Harboe. MarO. 135.* Vi stod da tilsøs igjen med Skuden balastet; høit laa vi paa Vandet og smaa Seil kunde vi kun føre. *Drachm. KK. 66.* || gie (give) et sejl op (ned), se II. gie(e). gøre sejl, se gøre 4.1. hale sejl ind, ned osv., se II. hale 1.2-3. hejse, hisse, mindske (mindre, minke), opgi(e), prange, presse, rebe, stille sejl, se hejse osv. || stryge sejl, lade (et ell. flere) sejl falde; tidligere ofte som tegn paa ærbødighed, som salut. *Moth. S96.* (de) hafde negtet at stryge deres Seyl for Kongens Orlogs-Skibe. *Stange. Chr. IV. 450.* *VSO.* jf.: Drengene fik tit Ris, det hed i Nybodersproget „at stryge Sejl for Kronborg.“ *AJeppesen. Prædtgl. Kbh. (1935).* 76. overf.: give efter (for); vige (for); give tabt. *Kom. Grønneq. II. 44.* *Her er Herrens Sværd og Fane, Satan faaer at stryge Seyl. *Brors. 234. Molb. Breve. 26. Mav. II. 232.* || sætte sejl, hejse sejl. *VSO. VI. 43.* Saa halede vi ud, og satte vore Sejl. *Drachm. SS. 90. Gravl. Øen. 82.* ofte i udvidet form: sætte (alle) sejl til (nu næppe br. ud. *Gram. Nucleus. 1999.* sj. op. *Gyr. Lemche. S. IV. 167.*) ell. til-sætte (alle) sejl (*Cih. 1703. (Jens. Sor. II. 37).* *SøLex. (1808).* 128. *HBDhlp. I. 221.* jf. *Scheller. MarO. 371.*) *Moth. S96.* Endeel vendiske Skibe satte øieblikkelig Seil til, for at undkomme. *Molb. DH. II. 433. Fisker. SøO. 130.* saa blev der sat Sejl, fulde Sejl til for Hjemmet. *Drachm. VT. 106.* overf.; dels (nu næppe br.): skynde, pakke sig bort (*Biehl. DQ. IV. 149.* *VSO.*); dels: anstrenge sig af alle kræfter; gøre sig at sin flid; vise sig i sin fulde styrke; folde sig helt ud. det deilige Pigebarn, for hvis Skyld han satte alle sit Genies og sin Elskværdighedens Seil til, gjensaae ham med smilende Øine. *Winth. IX. 263.* Katholicismen sætter alle Sejl til, for at fange vore Dages ubefæstede Skribenter. *Drachm. III. 61.* || ta-

ge (sj. trække. *Heib.Poet.VII.400*) sejl ind ell. (nu sj.) indtage sejl (se indtage 1.1) *olgn., lade sejlene falde. Moth.S96. HCAnd. (1919).I.114. *Maagen skreg over Havets Snejl: | Skipper, tag ind dit hvide Sejl. Kaalund.209. jf.: *klog jeg seiler klar Publicitetens Skier, | Og tager Seglet ind for Kaadheds Kastevinde. Zellitz.(PoetSaml.III. 6). || vinde (et) sejl (op), se vinde. 1.4) i særlige forb. efter præp. || gaa for sejl *olgn., se IV for 11. || til sejls (sj. til sejl. J.Juel. 225. Skr.(MR.)^{9/10}1755.§4) ; især i forb. gaa til sejls, (jf. bet. 2; nu sj.) lette anker, sætte sejl og sejle bort; begynde en sejlads, en sørejse. hand (vilde) giøre et tog til det hellige Land. . og gick til Seyls 1248. *Hob.Intr.I.371. (de) ginge til Seyls med (lykkelig) Vind. Slange.ChrIV217. de (hyrede) et Skib og gik til Seils. Ing.EF.II.50. Dorph.Overs.af NielsKlim.(1841).168. i forkortede udtr.: *Til Sejls! til Sejls! Snart Fjendernes Hovmod skal falde! MCBruun.PF.I.23. Til Sejls mellem Sjelland og Samsø. Blich.(1920).VII.39. Til Seils. Ankeret lettet og Seilene tilsatte. *Harboe.MarO.439. i andre forb.:* Derpaa gav han sig til Seils, og . . foer frem ved de Svenske Søe-Kuster. *Hob.DH.I.581. de Danske . . lettede Anker, og begave sig til Seils. smst.III.246. Efter en Uges Forløb kom vort Reiseselskab endelig til Seils med en kongelig armeret Postbrigantine. EPont.L.27. Cit.1825.(JySaml.3R.I.447). følge til sejls, (bornh.) følge (bortrejsende) til et afsejlede skib. *BornholmsSocial-Demokrat.^{22/1}1924.2.sp. 6. KBirkGrønb.SF.175. — (nu l. br. i rigsspr.) i udtr. m. overf. anv., som betegnelse for, at man kommer af sted (Feilb.) ell. (navnlig) løber sin vej. Han tog til Segls ud af Porten og løb sin Kaas. *Nysted.Rhetor.28. (brevet er) forseglet med sort Lak. Nu skal I see den gamle Møster har eengang maattet gaae til Seils (o: er død). *Tode.S.43. || under sejl (nu næppe br. under sejls. FrSneed.I.227. SøLex.(1808). 54); dels, i forb. som være under sejl, som betegnelse for, at et skib har sat sejl, sejler. Siden laa (vi) og drev under Sejl om Natten. *JensSør.II.20. SøkrigsA.(1752).§696 (se u. II. holde 26.4). et Fartøj under Sejl. Scheller.MarO. jf.: *Da hans Kritik først her var under Seil, | Den hverken Himmel eller Jord forsømte. *PalM.IV205. dels, i forb. som gaa (sj. sætte sig. *Slange.ChrIV710) under sejl, d. s. s. gaa til sejls. Bemeldte Fregatte gik strax under seil. *J.Juel.39. EHar.SB.358. *Mine Karaveler duver . . under Kysten . . | Vinden er stik Syd — | Under Sejl! *JVJens. Di.62. kappe og gaa under sejl, se IV. kappe 1.2.************

2) (jf. no. gaa, komme seil, afsejle; maaske forkortet af gaa til sejls, gaa under sejl (se 60 bet. 1.4), jf. dog eng. take sail, gaa om bord, we'll up sail, vi vil gaa under sejl) † i forb. gaa sejl, (dadlet som udansk i Høysg.S.207) lette anker og sætte sejl. *JensSør.II.29. Ære-*

*boe.199. SøkrigsA.(1752).§5. Sal.²IX.294. kappe og gaa sejl († sejls), se IV. kappe 1.2. || † i sa. anv.: (flaaden) tog Seil ad Øresundet. *Thurah.B.232.**

3) (jf. II. Damp 2.2 slutn.) brugt i meton. anv. (ell. som forkortelse af Sejlskib). 3.1) † om sejlskibe, betragtet som en særlig fartøjsklasse (i modsæt. til dampskibe), ell. om sejlskibsfart. Skibsbyggeriet . . var standset med Skibsfartens Overgang fra Træ til Jern, fra Sejl til Damp. *HPHanss.T.II. 122. Spørgsmaalet om Uddannelse i Sejl kontra Damp (o: paa sejlskibe, henholdsvis dampskibe). *BerlTid.^{22/1}1925. Aft.1.sp.1. 3.2) om det enkelte skib: sejlskib; sejler; dels (især poet.) i al alm. *Hans Hjørder hvidne Marken, | Og Havet bær hans Seil. *Winth.IV.14. dels (nu l. br.) i angivelser af antal: den Danske Flode hen ved 30 Seil sterk. *Hob.DH.III.245. *vi os listed med de syv smaae Skibe | Ind mellem Fjendernes halvhundred Seil. *Oehl.XV27. (strandkontrolløren) rystede paa Hovedet: Der er ikke et Sejl paa Vandet i Dag. *KLars.SF.51.******

4) stykke sejldug, presenning *olgn., hvis form ell. anvendelse minder noget om et sejl (1); jf. ix. Redningssejl; spec. i flg. anv.: 4.1) stykke sejldug til beskyttelse mod blæst, sol, forurening *olgn. *Gjøglertruppens Liv baa Teltets Seil. *Drachm.D.3. drage et Sejl over Tilskuerpladsen. *D&H. især †, i ssgr. som Kul- (I), Port-, Regn-, Solsejl, jf. Kuld-, Luftsejl. || (landbr., foræld.) om udsprændt stykke sejldug, hvorpaa afgrøde tørskes, ell. hvori sæd, frø transporteres. *Kornet er sanket i Seilets Fold | Og Avnerne kastet til Side. *CKMolb.ED.4. om rapssejl. *HCAnd.SS.III.207. SprKult.VII.51. 4.2) (jf. Bordsejl; landbr.) sejldug udsprændt paa mejemaskine som transportbaand for kornet. *BerlKonv.XIX.202. 4.3) (møl.) sejldug, udsprændt paa vingen af en mølle; møllesejl; nu ogs. (jf. Klapsejl) om tilsvarende vindfang (klapper) af træ (jf. *SprKult.I.56). Moth.S95. Det stormede saa stærkt, at Møllerne gik for de blotte Vinger, uden Seil. *VSO. faae Seilene rebede (paa møllen).smst. *Gjel.M.411. gaa for fulde, halve (fuld, halv. *DenglBy. 1930-31.92) sejl *olgn. *D&H. KMMøll.D.77. 5) (jf. bet. 4) om ting, der paa en ell. anden maade minder om et sejl. 5.1) (efter lat. velum; anat., zool.) om legemsdel, organ (jf. Gane-, Kæbesejl samt Sejlgøple); spec. om udvidelse af hovedet (krans af fimrehaar) hos bloddyrlarver, hvorved dyret kan svømme frit omkring. *Boas.Zool.³⁸⁰. 5.2) (astr.) i best. f. sejlet ell. sejlene (BerlKonv.XIX.202) som betegnelse for en del af stjernebilledet Argo paa den sydlige himmel (Vela). *Sal.²XXI.187.***************

II. † Sejl, et. flt. d. s. (jf. ænyd. segl- (i segldanser, -gangere, linedanser); fra by. seil; besl. m. I. Sele) baand; line; tov. jf. Haarseil (o: snor, flettet af haar). *vAph. (1764).266. || spec. (bjergv.): svært tov, kæde*

til ophejsning. VSO. især i ssg. Jærnsejl (s. d.).

III. Sejl, et ell. en. se I. Sejle.

IV. Sejl, et. se II. Segl.

Sejl-, i ssg. [sail-] (undertiden skrevet Segl-. se u. II. sejl-dyb, -garn, II. -rede, -stang, -sten, -traad. — nu næppe br. Segel-. se u. Sejl-garn, -sten. — sj. Sejls-, se u. Sejl-baad, -jolle, -skipper, -tofte, -vejr. — om veksten m. Sejle- s. d.). især (⚓) til I. Sejl (1) og II. sejle (1) (hvor intet andet angives ndf. foreligger denne bet.); ogs. (mol.) til I. Sejl 4.3, se fx. Sejl-bjælke, -dug, -føring slutn., -hage, -kloids, -line, -side, -slag, -spændt; af anden oprindelse er Sejl- i Sejldrums, -raa, se ogs. u. I. Sejle slutn. || af de mange sgr. kan, foruden de ndf. medtagne, nævnes flg.: 1. til I. Sejl 1: Sejl-beslaaning, -bjergning, -bredde, -kantning, -manøvre, -masse, -regering (jf. Regering 2 slutn.), -rulle, -(til)sikring, -stump, -sætning, -tørring, -virkning, -øvelse; spec. en række betegnelser for skibe (forældede skibstyper), der drives (helt ell. delvis) frem med sejl (i modsætn. til damp-, motor-, rofartøjer): Sejl-brig, -fiskerfartøj, -fregat, -færge, -kano, -korvet, -kvase, -linieskib, -paket, -skonnert, -skude, -smakke, -yacht. 2. til II. sejle 1; fx.: Sejlegenskab(er), -evne, -hastighed; endvidere i betegnelser for (foreninger, der dyrker) sejl-sport: Sejl-forening, -idræt, -klub, -regatta, -union. **-aabning**, en. (jf. -fag; jagl.) aabning i bro, dækket med klap, ell. i dæmning, hvorigennem sejlad kan foregaa; gen-nemsejlingsaabning. Sal.²IV58.

sej(g)-laden, adj. (sj.) temmelig, ret sej. || til III. sej 3.3: „Det var da en kedelig Praas, din Theolog.“ — „Han er lidt sejl-laden, men forresten —.“ EBrand.Brud.39.

Sejlads, en. [saila:s] (tidligere ogs. skrevet Seglads. Slange.ChrIV1077. OeconT.I.57. Seglatz. DL4—3—21. Seiglatz. Holb.NF.I.153. Paus.CU.I.34). flt. (især i bet. 2) **-er** (Holb.DNB.563. LTid.1737.670. Lauesen.S.45). (ænyd. se(i)glads, seglatie (og seglation), sen. jsv. sighlatz, seglasz; vel fra mnt. segelacie (jf. ty. † segelation); dannet m. romansk endelse (jf. ChrMøll.RS.I.146f.) til II. sejle, til dels vel efter lat. navigatio, se Navigation) 1) det at sejle; det at benytte sejlskib ell. (nu ogs.) damp-, motorfartøj til rejse, transport (sml. ogs. Luftsejlad); nu navnlig om erhvervs-mæssig skibs-, søfart ell. (især) i forb. m. nærmere bestemmelse om den maade, hvorpaa sørejser, sejlture foregaa (jf. Dame-, Kap-, Lyst-sejlad). Det fornemmeste, hvorved disse Folk distingeredes blant alle Nationer, var Handel og Seylads. Holb.J.H.I.378. (vi) ankrede i Aften midt inde i Themsens. Ogsaa herinde er Seiladsen noget vanskelig. Grundtv. E.3. Scheller.MarO. plat, rum(skøds) sej-lads, se III. plat 1.2, III. rum 3, runskøds 2. || (jf. bet. 2) m. nærmere bestemmelse af

farten, ruten; især i forb. m. paa (jf. II. paa 2.7); besejling af. Stæderne (skulde) nyde deres sædvanlige Frihed og Sejlads paa Rigerne. Holb.DH.II.13. Seyladsen fra Tydske Stæder til Malmøe (blev) hindret. Adr.⁵/1762. sp.5. Scheller.MarO. || (sj.) skibsejlelighed. han (naede) til Lybæk og fik Sejlads til København med en Købmandsskude. Gyr Lemche.S.II.224. || hertil bl. a. Sejlads-ausvisning (Sal.²XXI.186). **-kilometer** (Bl & T.), **-udgift(er)**. 2) især m. nærmere bestemmelse, om den enkelte, afsluttede fart, rejse til søs (jf. Sejltur). Skipperen (skal betale) Baadsmændene deris Hyre, efter som Seglatzen er lang til. DL4—3—1. vi fuldendte vor Seilads. ApG.21.7. (gamle skibskaptajner) havde trukket sig tilbage og levede i Ro efter de store Sejlads. Lauesen.S.45. || (jf. Livssejlad; l. br.) billedl. Livet som en Seylads. Stub.40. Anti-Spectator.115. *Paa denne Verdens falske Hav | Vi samtlig jo omdrive . . | Hver Gang man naaer en Ankerplads, | Hvor deilig Drikke vanker, | Man hvile bør af sin Seilads, | Og villig kaste Anker. Rahb.PoetF.I.79. 3) (nu sj. og kun m. overgang til bet. 1) navigation; styrmandskunst. Møth.598. af (føjnikerne) have alle andre Nationer saa godt som lært Seyladsen. LTid.1743.425. det Fartøj . . krydser ret godt med Modvind. Jeg forstaaer mig desuden selv lidt paa Sejladsen. Ing.EM.II.69.

Sejl-areal, et. (jf. -flade) et skibs sejl betraglet som et samlet areal, en flade. Harboe. MarO. UnderDannebrog.1936.66.sp.2 (se u. Sejler 2). **-baad**, en. (dial. Sejle-. OrdbS. (bornh.). — nu næppe br. **Sejls-**. Blich.(1920). XIV.190. Cit.1829. (Jul paa Bornholm.1936.32.sp.1). VSO.). (jf. -fartøj, -jolle, -pram, -skib) baad, der (i modsætn. til robaad og damp-, motorbaad) drives frem ved sejl. Molb.HO. *har jeg sat mig i en Seilbaad, laaner | Mig Vinden sine Vinger. Hrz.VIII.83. Rejse-liste²/1937.93.sp.1. **-bar**, adj. 1) til I. Sejl 1; jf. suffikset **-bar** 1) om fartøj; egl.: sejlførende; nu: i stand til at holde søen; sødygtig. ChrFlensb.DM.II.46. Tilfælde, hvor . . Dampskibene have et bestemt Fortrin for seilbare Skibe. ArchivSøvesen.II.299. det andet Mandskab, som var antaget til at tiltakle Skonnerten og sætte den i seilbar Stand. Federspiel. Mine Hændelser. (1841). 85. Sal.² XXI.186. 2) (til II. sejle 1; jf. suffikset **-bar** 2.2) om forhold: som tillader sejlads; især om farvand: farbar (for sejlartøjer). det var seilbar veir. JJuel.305. *paa vilden Hede . . | Hitter man en Flod, | Seilbar for den søre Snekke. Grundtv. Krøn.131. Scheller.MarO.115. **-barm**, en. hjerne af, barm (II) i sejl. Larsen. Bl&T. **-beredt**, part. adj. (sj.) om skib: sejlklar. Jørg.Italiensk.(1932).121. **-betræk**, et. (jf. -presening, -særk) betræk, overtræk (navnlig anv. paa lystsejlere) til et sammenrullet (beslaact) sejl. Larsen. **-bjælke**, en. 1) (ænyd. d. s.) bjælke, som lig-

ger tværs over større sejlbaade foran hver mast; ogs.: længste dæksbjælke i træskib. *Harboe.MarO.Funch.MarO.II.115. 2)* [4.3] (paa) en af de bjælker, som danner vingen men en mølle. *Moth.S96. VSO. MO. -bras*, en. (nu næppe br.) d. s. s. II. *Bras. vAph.* (1759). *VSO. -bug*, en. (l. br.) bug (2.6) af et sejl. *VSO. Bl&T. -bund*, en. (jf. Sejlingsgrund; nu næppe br.) havbund, søbund uden skær ell. grunde, der hindrer sejlad. *VSO. -centrum*, et. (ogs. *-center*). midtpunkt i skib for sejlenes virkning. *Fisker. SøO.Till.XVIII. Scheller.MarO. † -drum*, en. [II] (jf. ty. seiltrum; om 2. led se II. *Drum; bjergv.*) hver af længderne af en til ophejsning (fordring) bestemt kæde. *VSO. III.36. -dug*, en ell. et (*Moth.S97. MO. Bergs.PP.531. Drachm.DM.78. jf. Larsen. samt: blødt Seildug. Fisker.SøO. grovt Seildug. AndNz.S.58*). († *Sejle-*. *Mossin.Term. 232*). flt. (om forsk. sorter; l. br.) *-e* (*VSO.*) ell. (nu næppe br.) *-er* (*OeconT.II.70. CPont. HR.32. MR.1818.1*). **1)** tæl vævet stof af rent hampegarn (hamp ell. hørgarn, blandet m. blaargarn), der benyttes til sejl, presenninger m. m. (jf. *Ravndug*). *Moth.S97. Sejldug, Sejl-Garn, Traad, o. s. f.*, som til Sejlens Reparation medgaaer. *SøkrigsA.(1752). §503*. mit Tælt af et Stykke Seyldug. *Robinson.I.235. Napoleons Feltseng* . . er af blaastribet Sejldug med Messingtel. *JVJens. IM.117. Hannover.Tekstil.I.121*. || (jf. Sejldugs-) i gen. som adj. to Seildugs Sække. *Biehl.DQ.III.114. 2)* om et enkelt stykke (enkelt brede) heraf; ogs. om (selve tøjet i) et sejl, en presenning osv. Derefter legges lange Kieppe eller Seildug langs ad Torven. *JPPrahl.AC.104. et Par Møllevinger*, der har mistet deres Sejldug i en Storm. *PLevin.RF. 7. -dugs-*, i ssg. [-₁du²(q)s-, (-₁)dugs- ell. (alm.) (-₁)dus-] især om ting, der er lavet af ell. betrukket med sejldug (1); fæ: Sejldugsbaad (*Scheller.MarO.*), -bukser (*Drachm. SF.22*), -fabrik(ant), -forhæng (*Scheller. MarO.550*), -kavaj (*Drachm.DM.74*), -klap (til ventil. *TeknMarO.*), -lukaf (midlertidigt kammer, begrænset af sejldugsforhæng. *Harboe. MarO. Scheller.MarO.*), -madras (*Drachm. F.I.240*), -pjækkert (*AndNz.LK.30*), -pose, -presenning, -pøs (*Dick.SØ.71. Tekn MarO.*), -sko (*Bardenfl.Søm.II.159*), -slange (*Scheller.MarO.*), -sæk, -tag, -telt, -væver(i) (*VSO.*). **I. -dyb**, et. († *Sejle-Moth.S99*). (nu l. br.) d. s. s. løb. Garn, som ere satte for nær Seildybet. *Forordn.^{15/12.1750}. §5. Den danske Lods.(1850).137. JakKnu.G. 72. II. -dyb*, adj. (nu næppe br.) om farvand: saa dybt, at det kan besjles; farbart for skibe. *Moth.S97. VSO.* Der er . . anvendt stort Arbeid (paa) Fiorden der at gjøre segldyb. *EPont. Atlas.V.18*. || hertil *Sejldybde* (*VSO.*). **-dygtig**, adj. om fartøj: sejlbart (1); godt sejlene. *Moth.S97. MO. Bl&T. jf.*: man benyttede (ikke) Skibenes Seildyg-

tighed, eller Fordeel af Vinden og hurtige Vendinger. *Molb.DH.I.371. ThomLa.EL.45.*
I. Sejle, et ell. en (*SjællBond.96. Spr Kult.I.117.III.74*). [sailø] flt. **-r** (*Tidsskr.f. Mølleindustri.1891/92.84*). (ogs. *Sejl. Moth. S95. NordConvLex.V.236. Feilb.II.380. Ord S.(bornh.)*). (skrevet:) Segl. *OpfB.VI.26. flt. d. s. OrdBS.(bornh.)*. — sj. (jf. I. Sadel 3) **Sadel**. *Feilb.III.139*). (ænyd. (best. f.) seilet, seilen (samt i ssg. segeltap), sv. dial. segel, sigel, n., sil, m., no. sigle, n.; maaske egl. sa. ord som II. Segl; mol.) stykke jærn, jærnbros (med tre ell. fire „kloer“), der er fæstet til (i øjet paa) løberen i en kværn og fastholder den til langjærnet (2). (efter den forsk. anbringelse kaldt fast sejle og Balance sejle, jf. *SprKult.II.118f.*). *Moth.S95. Nord ConvLex.V.236. 1 Langjærn med 4 Kloet Seile. Molitor.(1891-95).373. Dengl.By.1930-31. 100*. || hertil *Sejl(e)-flen* (*OrdBS.; bornh.*), **-floy** (*Møllen.1896/97.106*), **-fælde** (o: danne fordybninger, spor, til sejlets kloer. *Da. Mølleri-Tidende.^{11/10.1855.2.sp.2. FrGrundtv.LK.205}), **-fæld(n)ing** (*Tidsskr.f.Mølleindustri.1889/90. 17*), **-klo** (*SprKult.II.119*), **-kværn** (*Da. Mølleri-Tidende.^{24/1.1886.3.sp.2. OrdBS.(sjæll.)}), **-spor** (o: fordybning i møllestenen til sejlekloerne. *SprKult.II.119*) ofl.
II. sejle, v. [sailø] (tidligere ogs. skrevet *segle. DL.4—1—31.4—3—9. Holb.DNB.276. OeconT.II.44. PAHeib.Sk.I.215. seigle. LTid.1728.247*). præst. **-ede** ell. (uden for dial. kun poet.) **-te** (*JensSør.II.3. Aarestr.SS.III. 42. jf. Moth.S98. Feilb. samt: sejle. FDyrlund.Uds.50(lollandsk). Esp.§187b*); part. **-et** ell. (uden for dial. kun poet.) **-t** [sai'ld] (*Falst. Ovid.17. Skjoldb.EF.45. Esp.§187b. jf. Moth. S98. Feilb.*). vbs. **-(n)ing** (se Sejling), jf. *Sejlads, Sejlende*. || som hjælpverb brugtes (udenfor bet. 2.2 og 4) være, naar der betegnes forandring m. h. t. sted, tilstand, men have, naar der udtrykkes en (især: vedvarende) virksomhed ell. tilstand (jf. IV. have 13.2 samt u. bet. 1.2 og 2.2); sml. *MO. Mikkel. OrdF.422ff. (glda. sey(g)læ (Brøndum-Nielsen. GG.II.150)*, seg(e)læ, siglæ, æda. siglæ, oldn. sigla, eng. sail, ty. segeln; afl. af I. Sejl)
1) bevæge sig frem, af sted paa vand ved hjælp af sejl ell. andre fremdrivningsmidler. **1.1)** bevæge sig af sted paa ell. være om bord paa et sejlfartøj ell. (nu ogs.) damp-, motorfartøj olgn.; dels (jf. bet. 1.2) om person, der har med fartøjets manøvrering at gøre (som fører, matros osv.), dels om person, der bliver befordret om bord paa et fartøj (oprørere) som ville nøde og tvinge Skipperen til at segle andensteds med dennem, end deris Besked er. *DL. 4—1—10*. der de seilede, faldt han i Søvn. *Luc.8.23. Seyle over Havet. Høysg.S.132.* *(her) Har man dog Vand paa hver en Kant, | Hvori man seile kan galant | Til det velsignede Levant. *Bagges.Ungd.II.162.* (jeg) dampede . . afsted (mig synes ikke, man kan**

kalde det at sejle, uden Sejl, med en Dampbaad) . . over Søen. *POBrøndst.(CLNMynt. B.95)*. *Hun seiler ene paa en lille Baad | Hen over Havets Bølge. *PalM.U.207*. *Jeg og du og vi to, | vi sejled' i en Trasko, | den Gang at vi kom til Land, | var vores Trasko fuld af Vand. *Krist.BRL.24. talem.:* den kommer snarere frem, der sejler, end den, der ror, se III. ro 1.1. || om kap-, lystsejlad. Hoffet seiler i Dag o: gjør en Lysttuur til Søes. *VSO. den 10de Juni skal der sejles om Præmien paa 10,000 Francs. Scheller.MarO.* || m. særlig tanke paa manøvreringen. *Med Mod i mandigt Bryst | Han (o: sømanden) seiler, pranger, lenser. *PAHeib.Sk.II.307*. I rum Sø bør man følge den gamle Regel: „Hellere sejle end drive 1/2 Streg bort“. *Bardenfl.Som.I.224*. sejle haardt. *Scheller.MarO. jf.:* *,Ro Styrbord!“ „Er det mig?“ | „Skod Styrbord!“ „Er det mig?“ | „Ja Gudrun, veed du ikke | så meget om at sejle?“ *Rørd.GD.80. billedl. (jf. u. Sejlad 2):* *Dit Forsyn, o Fader, det fører os hjem . . | Vor Gising kan feile, | Hvor vi end vil sejle, | Selv stavner vi meere tilbage end frem. *Stub.41. Zellitz.(PoetSaml.III.6)* (se u. Sejl sp. 925°). Det morede mig at prøve, om jeg kunde seile den franske Tragødie endnu nogle Grader nærmere, end i Axel og Valborg. *Oehl.VI.296. se ogs. u. Ror 2.1.* (lade en) sejle i sin egen sø, se Sø. 1.2) stadig gøre rejser med skib; især: som sømand foretage rejse med skib; fare (II.1.2). de, som seile paa Havet, fortælle om dets Farlighed. *Sir.43.28*. de seiler nu savel om vinteren som om sommeren. *Moth.S98*. jeg er Tømrer af Profession, men jeg har sejlet meget. *KLars.UR.112*. Hvordan mon ded gaar min Kristian . . Tror du ikke han er ude at sejle? *Gravl.T.149*. sejle som Styrmand. *Scheller.MarO.* sejle til koffardi(s), paa koffardi, til søs, se Koffardi 1, Sø. 1.3) om fartøj: bevæge sig ved hjælp af sejl; nu ogs. i videre anv., om damp-, motorfartøjer: bevæge sig frem. De Skibe, som ligge for Anker i aabet Farvand, eller segle om Efterhost, naar mørke Nætter ere. *DL.4—3—9*. *Hvor festlig smyktd den lille Lystbaad seiler. *Aarestr.SS.IV.113*. Maskineriet var sat i Bevægelse, Skibet begyndte at seile. *Holst.III.186*. Seile godt. *Fisker.SøO*. Konvoien seilede kun meget langsomt. *VSO*. *De største Skibe, som sejler paa Vandet, | strander engang omsider. *Drachm.STL.151. 1.4)* om skib ell. person (skipper, passager): begive sig paa sørejse; stikke i søen; afsejle (1). Skipperen (er) ikke pligtig at tøve efter (den syge), men segle, naar Skibet er seglrede. *DL.4—1—31*. *Vinden er god, vi maae sejle paa Stand. *Thuar.PB.17*. *Saa lofted' han sit Anker, | Saa fik han bliden Bor, | Og seilede fra Danmark. *Hrz.VI.37*. Briggen seiler allerede i Morgen. *VSO. BornhHaandvEr.31. billedl.:* *Jeg døer med Fryde-Tanker, | Thi jeg er

Jesu Lem, | Jeg letter glad mit Anker, | Og seylter trøstigt hjem. *Brors.275*. || talem. sejle, naar bøsten blæser, se I. Bør. jf.: Snik, Snak, Jomfrue! Hun skal nok see, at Vinden hører efter alle disse Aarsager; naar den blæser, maae vi seile. *Biehl.(Skuesp.III.5.21)*.

2) bet. 1 i særlige forb. m. præp. og adv. 2.1) i forb. m. præp.-led. || i forsk. udr. om manøvrering, sejlad. seile for fuld seil. *Moth.S98*. Han seilede for Ræer og Stænger (o: i stærk storm). *VSO*. sejle paa Bestikket . . paa Kurs og Distance. *Scheller.MarO.* sejle under Vandet (med en Undervandsbaad). smst. sejle paa bredden, længden, se II. Bredde 4, I. Længde 1.2. sejle i ens kolvand olgn., se Kolvand 1. sejle paa loddet, se II. Lod 2.2. sejle i mærker, se II. Mærke 5.2. sejle med ell. mod strømmen, for vejret, se Strøm, Vejr. sejle for en høj sø (o: være beruset), se II. høj 1.2. sejle før vinden, med vinden, ved vinden, for en halv vind ofn., se Vind (og IV. for 11 slutn.). || sejle forbi (nu næppe br. om. *VSO*.) noget, se forbi 1.1. || sejle med; dels om passager (ell. besætning) paa et skib: Gud haver skienket dig alle dem, som seile med dig. *ApG.27.24. D&H. dels om skibsfører, skib: befordre (nogen ell. noget).* smaa Dampere . . der seiler med Passagerer fra et Punkt af Havnen til et andet. *KLars.Ci.83*. han seiler med kartofler | || sejle paa; dels (jf. u. bet. 2.2 og 4.1): støde paa, komme i kollision med noget. De seilede i Mørket paa hverandre. *VSO*. sejle paa land, se Land 5.2. dels (jf. bet. 1.2): besejle, fare paa et sted. *Moth.S98*. segle paa China. *OeconT.II.44*. Han seiler paa Østersøen, paa Middelhavet. *VSO*. naar jeg bliver myndig, vil jeg købe en Slup og sejle paa Norge. *JPJac.II.283*. sejle paa varmen, se Varme. || sejle under falsk, fremmed flag, se Flag sp.1134.^off jf.: sejle under fjendtligt Flag. *Bl&T*. || m. præp. efterstillet en stedsbestemmelse olgn. Paulus havde besluttet, at seile Ephesus forbi. *ApG.20.16*. Capitain Cook seilede flere Gange Jorden om. *VSO. Drachm.SH.71*. || m. hensobj., i forb. som sejle et skib (ud) af sigte. *SøLex.(1808)*. *Scheller.MarO.118.333*. 2) i forb. m. adv. sejle bidevind, fordevind, plat, rumt, rumskøds osv., jf. bidevind osv. || m. retningsadv. (jf. an-, bort-, gennem-, hen-, ind- (1), ned- (1), om-, opsejle). seile bort. *Moth.S98*. Om Aftenen seilede man saa ubemærket, som muligt, ind i Sundet. *Molb.DH.II.321*. Fregatten fik Ordre at seile om af Madera. *VSO*. sejle op ad en Flod. *S&B*. sejle ud af en Havn. *Scheller.MarO. i billedl. udr.:* (vi) gaaer lige til Sagen, uden at Segle saa langt omkring. *JRPauli.SB.58*. *Han (o: en død) seiler ned ad Elivagas Bølger | Thi Niflheim. *Oehl.III.90*. sejle af (jf. afsejle). 1. (nu l. br.) afsejle (1); sejle bort. *Moth.S98*. Han er seylet af. *Hoysg.S.330*. Han seiler med det

første af til Vestindien. *VSO.* 2. (til bet. 1.2; nu næppe br.) ophøre med at sejle; lægge op. Han har sejlet af. *Høysg.S.330.* 3. (nu sj. i rigsspr.) overf.; dels: forlade et sted; gaa bort; navnlig: luske, snige sig bort. *Moth.S98.* Det er en Lykkeridder, som seiler af, naar du mindst venter det. *VSO. Mau.II.232.* *jj. bet. 3.2:* de forlader os, den ene Fugl efter den anden, de . . samler sig i Flokke — og seiler saa af. *Bogan.I.125.* *dels: dø.* den gode Mand har Pludselig faat en Rørelse og er segled af. *KomGrønneq.I.264. Biehl.DQ.III.52. Ordb S.(Sjæll.,Fyn).* sejle agterud, (*jj. u. bet. 4.1*) blive tilbage, komme bagefter under sejlad; sakke agterud. *Bl&T. jj.:* Før have de Engelske fragtet Skibe i Norge, nu fragter Norge Skibe i England: See, saadan sejle vi agter ud. *OeconT.II.62.* sejle forbi, se forbi 4. sejle med: Man siger nu ogsaa ugentlig: at seile med paa et Dampskib. *MO.* sejle paa, støde paa; grundstøde. *Moth. S99.* Vi frygtede for at seile paa om Natten. *VSO.* || (*jj. bet. 4.1*) *m. adv. efterstillet en stedsbestemmelse olgn.* Sejlede . . SO (o: syd-øst) hen. *JensSør.II.98.* seile Kysten, Landet an. *VSO.* Strømmen er ofte saa haard, at det udfordrer frisk Vind at seile den op. *Den danske Lods.(1850).185.* Nu har vi snart sejlet Helgoland ind. *ACWestergaard.Fiskerdrengene.(1932).8.*

3) (*især dagl.*) overf. anv. af bet. 1, om bevægelse ell. forfølgelse, der minder om sejlad. 3.1) om bevægelse paa vand, vædske: flyde; svømme. foran ham sejlede et Spejlæg i Øl paa en flad Tallerken. *TomKrist.H.201.* selv om man ikke var helt kæk (ved sejladsen) og en Del af Middagsmaden var kommet ud at sejle (o: man havde været sosy, maattet „ofre“), saa folte man dog, at nu var (fregatten) rigtig i sit Es. *Tilsk.1930.I.166. jj. bet. 3.4 slutn.:* en Buffet hvor der (under rengøringen) blev sejlet med Karklude paa Zinkbeklædningen. *JVJens.RF.13.* || (*især poet. ell. dial.*) om svømmefugle. *Sneehvide Svaner seiler, | Rundtom i Borgens So. *Oehl. ND.123.* Det er et tiltalende Syn at se den lille And (o: krikanden) med alle sine smaa gule Æggeblommer sejle rundt mellem Vandplanterne i Mosens Vige. *Seier.Bornholms Fugle.(1932).15. 3.2)* om bevægelse i luften; navnlig om fugles, skyers flugt. *Nymaanen seiled i Skyen. *Ing.DM.114.* Mephistopheles. *, Velan, | Jeg breder ud min sorte Kappe, | Som Doctor Faust har seilet paa; | Igjennem Luften gaae vi rappe, | Og flux iv skal paa Jorden staae. *Heib.Poet.X.246.* *Guldfarvede Skyer igjennem Luften seiled. *Hauch. SD.II.203.* Tørre Blade sejlede ned gennem Luften. *JPJac.I.57.* *hojt oppe sejler rundt i stille Kreds | en Fugl. *Stuck.S.13.* Fugle og Flagermus kan „sejle“ længere eller kortere, efter at Bevægelsen af Motorerne (her Vingerne) er stanset. *Boas.Zool.*99.* Flyvebaaden sejler henover de københavnske Hus-

tage. *B.T.*7/1925.1.* || om flagrende del af klædningsstykke. *Gevandtet seiler broget | Som et Flag i Luftens Sø. *Bødt.24.* Se, hvor bredt Jægermesterindens Silkeslæb sejler dér bag hende. *Bregend.A.29. 3.3)* om bevægelse paa jorden. Kameler sejler ned ad Højene. *And.Nz.SD.109.* Motorcyklen sejlede ind i Gaarden. *MartinAHans.NO.84.* || bevæge sig stolt, overlegent, med fejende klæder; stoltser; svanse. *Winth.V101.* Hun sejlede ind ad Døren i sjang-sjang (o: changeant) Silkekjole. *Drachm.VT.110.* foran mig sejlede en prægtig Grossererfrue med alle Klude oppe. *Wied.LH.2.* Seel hvor hun seiler af. *VSO. I.98.* || bevæge sig langsomt, usikkert, være ude af ligevegt, navnlig p. gr. af svimmelhed, beruselse; dingle. Han kunde . . drikke Snaps om Snaps med Bønderne uden at seile (*Bergs.GF.I.255:* uden at blive seilende). *Bergs.GF.*I.(1873).173.* G. stod og sejlede i en smertende Svimlen, hun ravede hen mod Døren. *ErlKrist.DH.40. jj.:* Benene var underligt uvillige og sejlede for hende. *Aa Dons.S.135. 3.4)* *m. subj.-skifte; dels om ting, der p. gr. af beskuerens svimmelhed synes at dreje sig rundt: køre rundt. (hun)* var saa svimmel, at alting sejlede for hendes Øjne. *CEw.BK.132.* Kontor, Pengeskab, Skrivebord og det hele sejlede rundt. *ErlKrist.DH.45.* || *dels (jj. bet. 3.1): dryppe af væde; drive; ogs., især i forb. m. med: ligge uordenlig hen; ligge i søle; flyde.* et Køkkenbord, der „sejler“ med alt muligt. *Hjemmet.1905. 348.sp.3.* *Til Efteraaret . . kommer Sommerregnen, | saa blinker, svømmer, sejler hele Egnen. *HakHolm.FT.66.* Til Middag bliver vi . . 70, og her er bare Plads til 20. Nu lader jeg det Hele sejle, jeg lader Folk spise, hvor de vil, og sove, hvor de vil. *Pol.*9/11925.8.sp.2.*

4) *m. obj. ell. obj.-lignende bestemmelse, i forb., som betegner sejlad, søfart (og resultat heraf).* 4.1) (*jj. bet. 2.1 og 2.2 slutn.*) *m. nærmere bestemmelse ved adv., præp.-led ell. adj. som obj.-præd.* sejle et Skib i Havn. *Tilsk.1938.I.260.* || sejle vandet tyndt olgn., se tynd. || i forb., der angiver grundstødning, kollision, pausejling, skade ved (for haard) sejlad olgn. Den ene Brig seiled Agterspeilet ind paa den anden. *VSO.* vi have sejlet en Stang overbord. *S&B.(jj. overbordsejlet).* sejle et skib i grund ell. (nu) i sænk, se I. Grund 3.1, Sænk. sejle et skib ned (*jj. nedsejle 2*), over (*MO. S&B. jj. oversejle 1*), (sj.) paa (*D&H. jj. paa-sejle 1*) ell. ($\frac{1}{2}$ og *dial.*) under (*Scheller. MarO. Esp.372*). || i udtr., der betegner, at man indhenter (og passerer) et foransejlede skib; i forb. som sejle et skib ind ell. (nu sjældnere) op (*jj. indsejle 3, opsejle 2*). Den fiendtlige Flaade var for langt forud, til at man skulde seile den ind. *VSO.* At seile (et andet Skib) op. *MO. jj.:* der er Rogæs og Rosvaner, som har slaet af, og som man kan seile ind, i Fjorde og Sunde. *Bogan.II.*

153. sejle et skib agterud *olgn.*, se agter 2.4. *jf. u. bet. 2.2.*: Frankrig stod i 1890 omtrent lige med Tyskland (*m. h. t. vareomsætning*), men er nu sejlet langt bagud. *Westergaard. (Verdenskult. VII. 281).* || *m. obj.*, som betegner passagerer og gods, der beføres til søs. (*hun fik*) en Skipper til . . at sejle sig til Danmark. *JPJac. I. 210.* jeg roede for hende eller seilede hende over Søen. *Drachm. EO. 320.* I Eftermiddag bliver Christian den Niendes Rytterstatue indladet for at sejles til Aalborg. *Pol. 22/1910. 3. (damperen)* skal nu sejle amerikanske Tropper hjem fra Brest. *smst. 20/1919. 11. sp. 4.* || (*jf. indsejle 2, opsejle 3*) i *forb. m.* hjem, ind *ell. (s)* op: *indtjene ved sejlads.* Skibet har sejlet 2000 Kroner op. *Scheller. MarO. Gravl. EB. 84.* der (*er*) stor Sandsynlighed for at vore Skibe vil have sejlet et Overskud hjem. *JernbaneT. 1/1938. 1. sp. 4.* || (*l. br.*) *refl.*: bringe sig i en vis stilling *ell. tilstand under sejlads.* Efter Krydset paa 1. Omgang laa (*kapsejleren*) som sidste Baad, men sejlede sig siden op forbi „Germania“ . . og fuldendte som en smuk Nr. 3. *Pol. 22/1935. 5. sp. 6. (billedl.)* det har intet været nogen ringe Taage, der har været for hans Øjne inat (*o*: *I maa have været meget beruset*), siden han har sejlet sig fast her paa Vestervold (*o*: *har forvildet jer herhen paa fæstningen*). *JPJac. (1924). I. 57.* **4.2)** *m. indholds-obj.*, *begrebs-bestøjet obj. olgn.* han har sejlet mange Kapsejladser. *Scheller. MarO.* Der sejles i alt 5 Sejladser, og det Klubhold, der opnaar flest Point, vinder. *Pol. 12/1937. 4. sp. 5.* || *m. obj.*, som betegner *farvand, retning ell. maal for sejlads olgn.* sejlet Distance . . Kurs. *Scheller. MarO.* Danmark maatte købe Kraft i Form af Kul og lade denne sejle Rejsen over Nordseen. *Pol. 12/1934. (DSB-Nr.) 3. sp. 1. især m. Sø som obj. (navnlig i billedl. anv., i udr. som lade en sejle sin egen sø), se Sø.* || *m. maalsbestemmelse, angivelse af vejlængde.* Vi var (*alm.*: havde) sejlet et godt stykke. *Mikkels. Ordj. 423.* || *m. bestemmelse af hurtigheden.* seile 9—10 Miil i Vagten. *Fisker. SøO. 109.* Loggen . . er et Apparat til at finde den sejlede Fart med. *KuskJens. Søm. 346.* **4.3)** (*l. br.*) *m. obj.*, som betegner *farvej*: sejle med; *styre; navigere.* *Jeg seiler vore Snekker | Paa Søens Vover. *Oehl. XXX. 66. Winth. IV. 15.* || *m. h. t. legetøjsskib: lade sejle.* *Skibe af Papir, som hun og han | sejlede festligt i en Balle Vand. *Rørd. J. H. I. 30. Wanscher. (Pol. 22/1923. 10. sp. 1).*

5) *forsyne jdstyre med sejl; sætte sejl paa. 5.1)* (*jf. besejle 4 slutn.; nu næppe br.*) *i al alm.*; *i perf. part.*: *Moth. S99. 5.2)* (*jf. besejle 4 beg.; mol.*) *forsyne (mølle) med sejl (4.3).* Når møllen var fuldt sejlet, bar . . hver ving 4 sejl. *DF. 1934. 52. især (jf. af. 2, paasejle 2)* i *forb. sejle paa, mods. sejle af, paasætte, henholdsvis: aftage sejlene paa en mølle. (møllersvenden)* har været

ifærd med det (*o*: *sejlet*) (formodentlig ifærd med at seile paa). *Da. Mølleri-Tidende. 22/1885. 1. sp. 2. Dengl. By. 1930-31. 96. SprKult. I. 57. PrGrundtv. LK. 206. OrdB.S. (sjæll., tynsk). jf. Rietz. 563 (skaansk).*

6) *part. sejlede i særlige anv. (nu vulg. ell. dial. sejlendes. DL4—3—4. Cit. 1735. (Hübertz. Aarh. III. 214). jf. Mikkels. Sprogl. 210. Esp. §199. Kort. 170). 6.1)* i *verbal anv. (knyttet til verbum), navnlig i forb. komme sejlede.* Komme tvende Skibe seglende, og kunde ikke undvige hver anden, men fange begge Skade. *DL4—3—3.* hans Bedstefader havde i Foraaret været sejlede med ham (*o*: *en fisker*) til Middelfart. *Huss. IH. 77.* || *til bet. 3.1-2.* *Hist kommer Svanen seilende, | Hvad Fugl er skjøn som han? *Rahb. (Pleyel. Tredive Viser. (u.a.) 26).* Trækfugleskarer kom sejlede . . over den graa-blaa Himmel. *JPJac. II. 422. (saa)* dansede de „Firkanten“ . . en Turdans . . Skærter stod sejlede ud i Luften. *JVJens. HF. 17.* store Snefnug kom ensomt sejlede. *Hans Povls. HF. 6.* || *til bet. 3.3.* om *persons (og dyrs) bevægelser; dels: stoltserende; svandende.* Jv. kom glad og bred sejlede ind i Stuen. *Schand. UM. 67.* Enkefru O. kommer bred og pyntet sejlede fra Torvet. *Wied. Thum. 14. dels: dinglende, svajende (p. gr. af beruselse). Bergs. GF. I. 255 (se u. bet. 3.3).* Vognmanden (*havde*) været ude tilfods; han kom hjem sejlede. *Drachm. SF. 188.* De smaa nyfødte Kalve, der endnu sejlede i Gangen fulgte efter deres Moder. *JVJens. Br. 209. 6.2)* *attrib. (ell. substantivisk); til bet. 1.1.* om *person:* *DL4—3—4.* en Sandig Grund . . hvilken for de Seilende er særdeles farlig. *Thurah. B. 92.* Turflister for det kørende og sejlede Personale. *Vor Stand. 1937. 369. sp. 1.* || *til bet. 1.3.* om *skib:* Styrmandskunst (*er*) Kundskaab om det, som hører til at føre og lede et seilende Skib. *VSO. VI. 921. især (jf. hurtig-, letsejlede) i forb. m. adv.:* et daarlign, langsomt seilende Skib. *HAnd. ML. 88.* || (*sj.*) *meton.* *De samler sig om den tavse Kaptejn (*o*: *Columbus*) . . | Vend om! . . (*Columbus:*) Giv mig endnu tre sejlede Dage! *JVJens. Di. 22.* || *til bet. 3.2.* Maager, der i sejlede Flugt strøg op og ned over Voldgravens . . Vandflade. *JPJac. I. 48.* Et stærkt Vindpust havde rejst Sandet . . som en fremrullende Vredesvej kom . . det sejlede Støv. *Aakj. VB. 275. 6.3)* *til bet. 3.3-4.* som *adv.*, i *forb.* sejlede fuld, *dels om person:* saa beruset, at han sejler, dingler; *drivende fuld.* da han igen kom ud paa Gaden, var han sejlede fuld. *Pont. DR. 2. I. 181. Korch. Godtfolk. (1920). 130.* || *dels (jf. sældende fuld u. sælde) om lokalitet:* helt opfyldt af noget (*der ligger i forvirret blanding*); *propfuld.* et Bord, der var sejlede fuldt af alskens Skrammel. *Thuborg. A. 2. (forsamlingshuset)* var ligefrem flot og sejlede fuldt af Folk. *Korch. LL. 12.*

Sejle-, i ssg. [Isailø-] til I. Sejl ell. (især) II. sejle (jf. dog Sejle-træ og u. I. Sejle slutn.); undertiden vekslende m. Sejl-, se Sejle-træ samt u. Sejl-baad, -dug, I. -dyb, -færd, -klud, -orden, -tur || foruden de ndf. anførte kan nævnes enkelte (tilfældige og nu næppe br.) ssg. m. sejle-, der betegner sejlskibe m. m., som Sejle-skrog (JFriis.32), -slot (BDi-derichsen.Friderichs-Berg.(1705).E1*), -vrag (JFriis.32) samt Sejle-trop (o: flaaede smst.27). **-baad**, en. se Sejlbaad. **-bog**, en. [II.1.2] (sj.) bog, der handler om sejlads, liv til søs; søfartsroman. Drengbøger, Kriminalromaner, Sejle- og Søbøger. J.V.Jens. (IslSagaer.I.18). **-dug, -dyb**, se Sejl-dug, I. -dyb. **-flugt**, en. spec. [II.3.2] (zool.): bevægelsesmaade hos fugle, hvorved de under flugten holder sig svævende uden synligt at røre vingerne; svæveflugt. Sal.²VIII.278. **-fløj, -fælde, -fæld(n)ing**, se u. I. Sejle slutn. **-færd, -færdig**, se Sejl-færd, -færdig. **-klo**, en. se I. Sejle slutn. **-klud**, en. se Sejlkud. **-kunst**, en. [II.1] (sj.) navigation; styrmandskunst. VSO. Opf B.²I.97. **-kværn**, en. se I. Sejle slutn.

sejlelig, adj. (til II. sejle; jf. besejlelig; nu næppe br.) 1) om farvande: som kan besejles; sejlbær. Moth.S99. VSO. 2) om vind og vejr: gunstig for sejlads. De har en seilelig Vind til Norge. VSO.

Sejlende, et. (dial.) vs. til II. sejle (1.3): det at sejle; sejlads. (skonnerten blev) trukken ud fra Husby Strand og kom til sejlende igen. MylErich.NS.68. Feilb.

Sejle-orden, en. se Sejlorden.

Sejler, en. (†) Sejlere. SøkrigsA.(1752). §695. flt. **-e**. (eng. sailer (sailor), ty. segler; til II. sejle) 1) (brugen i nyda. skyldes til dels paavirkning fra eng. sailor; sj. i alm. spr.) person, som sejler; sejllende; nu navnlig: person, som driver sejlport. Heib.Poet.VIII.380. (han) var en ypperlig allround Sportsmand, Jæger, Sejler, Hestemand. BerTid.²o/1926. Aft.1.sp.1. || om professionel sømand. Bagges.IV7. OrdbsS.(sjæll.). || hertil bl. a. **Sejler-jakke** (PLEvin.LN.72), **-tid** (smst. 62). 2) (især ⚓) sejlskib; spec. (jf. I. Sejl 3.2): sejllende skib, set paa afstand (Harboe. MarO.); nu navnlig m. adj., der karakteriserer skibets evne til at sejle, i forb. som en god, daarlig sejler, en loi seiler. Moth.S99. Han havde en Flode af 500 Seglere. LTid.1746.302. *Jeg elskede de blanke Sunde | Med Sejlernes Tusindtal. J.Helms.S.I. Ifølge Soloven skal . . Damperen vige for Sejleren. Pol.²⁷o/1905.2.sp.7. (skibet) var en meget daarlig Sejler trods det betydelige Sejlareal. Under Dannebrog.1936.66.sp.2. rumskøds sejler, se rumskøds 2. || m. prægnant bet.: godt sejllende skib. Harboe.MarO. || hertil bl. a. **Sejler-skare** (Bagger.II.397. Recke.T.24). || (jf. bet. 1) billedl., om person; nu især (jf. Fregat 2.1, Skude; i søfolks spr., spøg.) om (flot) kvinde. Han er ikke af de nymodens Sei-

lere, som vel har en smuk Takelase, men ikke en sund Planke i det heele Skrog. Tode. S.118. Men Tøsen? . . — Det var ellers en flot Sejler. Schand.F.473. 3) til II. sejle 3 (jf. Bidevindsejler 2). 3.1) (jf. Luftsejler slutn.; sj.) i al alm. *Luftens Seilere! ilende Skyer! Rakk.MSt.107. 3.2) ⚓ som navn for fugle, der flyver særlig godt; især i flt., om skrigeugle af familien Cypselidæ (hvortil bl. a. mursejlerne). Brehm.FL.304. sa.DL.²II.3.165. || om en (om mursejleren mindende) duevarietet. CGram.Husduen.(1910).69.

Sejle-spor, et. se I. Sejle slutn. **-træ**, et. (Sejl-. Moth.S98). (ænyd. d. s., oldn. siglutræ; til oldn. sigla, mast, afl. af segl, se I. Sejl; jf. Sejlraa; arkais.) mast, han skrittede selv sine Mjsgjerner for Crucifixet paa Segletræet og sprang overbord. Ing. EM.III.167. **-tur**, en. se Sejlur.

Sejlfag, et. (faql.) fag (1.3) paa bro, der er indrettet til gennemsejling; sejlaabning. JernbaneT.¹⁸o/1934.7.sp.1. **-fartøj**, et. (jf. -baad osv.) fartøj, der (i modsætn. til Dampfartøj) drives frem ved sejl; spec.: mindre fartøj, baad, der kan føre sejl. Harboe.MarO. Sejlskibe, der ere let, skulle gaa af Vejen for Sejlartøjer eller Baade, der ere i Færd med at fiske. Anordn. Nr. 4²²o/1897.art.26.

-flade, en. (jf. -areal) det fladerum, som et fartøjs sejl indeholder. S&B. OpfB.²I.97. || [I.4.3] (jf. -slag) paa mølle. OpfB.²I.60. || (zool.) hos fugle: det samlede areal af de udstrakte vinger, den udfoldede hale samt af kroppen, bredt ud i en plan flade. Sal.VI.728.

-flag, et. (jf. -skud) signalflag (som regel blaat), som et skib hejser til tegn (for mand-skab og passagerer) paa, at det vil sejle; blaa (III.3.4) Peter. Harboe.MarO.480. Scheller.MarO.124. || om kommandoflag, hvorved

skibe, der staar under kommando, faar ordre til at holde sig sejlfærdige. VSO. **-fløj, -fælde, -fæld(n)ing**, se u. I. Sejle. **-færd**, en. (Sejle-. Barfod.DH.I.259). (hos sprogtensere; sj.) sejlads; sejltur. Takken . . over alt det synlig skabte og dets Egen-skaber . . Vandet til Drikke, Havet til Sejl-færd. GV Hansen.OldkirkensNadveroffer.(1895).

21. **-færdig**, adj. († sejle-. Cit.1736. (DMag.6R.V.255). Slange.ChrIV.150). (ænyd. segelfærdig, ty segelfertig; jf. suffiksset -færdig 3) klar til at afsejle; (nu oftere:) sejllklar; dels om skib: helt udrustet og klar til at stikke i søen. (ofte i forb. som gøre, ligge sejlfærdig). Moth.S97. *Sejlfærdigt ligger end vort Skib i Fiorden, | Og kan forlade Land, naar Ankret lettes. Oehl.IV.204. Harboe.MarO. Feilb. || dels om person (skipper). Holb. Kh.763. en Skibscaptain, der ligger seilfærdig ved Udløbet af Hudsonfloden. Hauch.VI.415. **-før**, adj. (jf. -føring samt I. før 1; sj.) om skib: i stand til at sejle, nord for Trekoner laa foruden et Par Blokskibe en lille sejlfør Flaa-deafdeling. NCRom.Læsebog.III. (1887).208. **-føring**, en. 1) det at føre sejl; især (ofte m.

nærmere bestemmelse) *konkr.*, om de sejl, et skib kan føre ell. i øjeblikket har til. *Harboe.MarO.* nu var der god Gænge i det, og passelig Sejlføring, og saa pinte vi paa gennem Isen og arbejdede os ud efter. *Drachm.SS.90.* (han) lod Linieskibet krydse med fuld Seilføring. *BMünter.E.I.41.2* [I.4.s] (mol.) om en mølles sejl og den maade, hvorpaa de er sat. Sejlføringen rettede sig . . . efter vindstyrken. *Dengl.By.1930-31.96.* **-førsel**, en. (nu sj.) 10 d. s. s. -føring 1. *S&B. D&H. -garn*, et. (ofte skrevet Segl-. *LTid.1727.283. Biehl.DQ. IV.45. ZakNiels.EM.9. jf. VareL.*712. † Segel-. OeconJourn.1758.526.*) (ænyd. se(i)gl-garn, *jj. ty. (nt.) segelgarn, holl. zeilgaren*) garn (line, snor) af hamp i to-ell. treslaaet dugt; hyssing; egl. (og endnu \ddot{u}) om (tjæret) hampegarn til seilmagerarbejde; i alm. spr. om tynd snor til ombinding af pakker olgn., dels af hamp, dels af andet materiale som bomuld, papir. *Sejl-Dug, Sejl-Garn, Traad . . .* som til Sejlens Reparation medgæaar. *SøkrigsA. (1752).§513. Funch.MarO.I.45. Hannover. Tekstil.II.508.* || om enkelte stykker; dels i forb. som en ende, en stump (*FritzJürg. nr.19.*), et stykke sejlgarn. dels (l. br.) abs.: De binde den ene Ende af Tarmen (til pølsen) sammen med et Seilgarn. *Hz.VIII. 66. KMich.Mor.(1935).10.* || hertil bl. a. **Sejlgarns-baad**, **-fabrik(ation)** (sj. Sejlgarnfabrik. *Krak.1927.1168.*), **-farve** (o: bleggraafarve. *Schand.O.I.116.*), **-farvet** (enkle sejlgnarnsfarvede Lærredskjoler. *KnudPouls. Va.113.*), **-knude** (*Levelzow.SH.19.*), **-krydsbaand** (se Krydsbaand 1), **-løber** (jf. -tæppe. *TelefB.1937.sp.6661.*), **-nerve** (sj.; om stærke, gode nerver (jf. u. Kabeltov). *StenDreussen.RødtellerSort.(1905).156.*), **-nøgler** (*Drachm.SF.16.*), **-rulle** (*NHancke.Skizzer. NySaml.(1880).109.*), **-snor** (*Rützeb.VedHok-sørFjord.(1902).10.*), **-strikke**, **-traad** (nu næppe br.: tyndere stykke sejlgnarn. *Wess.Lb F.12. Biehl.DQ.IV.45. jf. Sejltraad.*), **-tæppe** (o: tæppe knyttet af (uld-) sejlgnarn. *Pol.*s1937.5.*) **-gøp**, en. [I.5.1] (zool.) rørgøp af aflang form med lodret, skraatstillet kam; *Veillela. Sal.*XX.714.* **-grejer**, pl. (jf. -tøj; \ddot{u} og fisk.) et fartøjs sejl og hvad dertil hører (reb, liner m. m.). *Gravf.Øen.50. DagNyh.*17/1916.1.sp.5.* **-hage**, en. [I.4.s] 50 (mol.) hageformet redskab, hvormed man stiller sejlene (sejler af ell. paa); møllehage. *SprKult.I.57. Ordbs.(bornh.). -handske, en. handskelignende beskyttelsesmiddel for haanden ved seilmagerarbejde; seilmagerhandske. *Fisker.SøO. Styrmanden . . . lærte mig at sy med Sejlhandske. ASølling.Sømandstiv. (1925).21.* **-horn**, et. (nu l. br.) fedthorn, der bruges af seilmagere, til indfedtning af naalen (jf. *Dania.III.111.*) *Larsen. -hue*, en. se Sejrshue. **-hus**, et. (ænyd. segelhus; jf. -kammer, -loft, -rum; nu næppe br.) sted, hvor sejl opbevares. *Moth.S97.* om sejlkoje: *VSO.**

Sejling, en. (*dial. Sejlning. Ordbs.; bornh.*). flt. (sj.) **-er** (se *náf.*). (glda. seyl-lyng, æda. sigling, oldn. sigling; jf. Sejlende; nu sj. uden for *dial.*) vbs. til II. sejle 1: det at sejle; sejlads; sejlur. (*skibet*) kunde intet udrette med Sejlingen. *JensSør.II.20. Thurøe(er)* adskilt fra Fyen (*ved*) Skaarup Sund, hvis høye Grunde ikke kunde besiles uden af smaa Baade; men paa Landets anden Side, er god Seiling saa og en sikker Havn. *EPont.Atlas.III.603.* paa en Sejlning mellem Norge og Færøerne (*blev vikingen*) kastet hen til Islands Østkant. *NCRom.Læsebog.III. (1887).119.* (*rederiet* har) i denne Maaned fordoblet Antallet af Sejlere. *DagNyh.*1/10 1921.9.sp.3. Ordbs.(bornh.).* || billedl., om livet som en sejlads. *en Seiling er vort Lefnet, | Der hører Lycke til dend søe at giennemgaa. *Sort.CIR.23. Graah.PT.I.201. Sejlings-*, i ssg. (nu næppe br., jf. dog Sejlingsmand 1). **-baad**, en. sejlbaad, -fartøj. *OecMag.V353. -grund, en. d. s. s. Sejlbund. *EPont. Atlas.II.270. -mand, en. (ænyd. d. s., oldn. siglinga(r)maðr) 1) (nu *dial.*, jf. ogs. bornh. sejlingskarl. *Esp.287*) søfarende; sømand. *DL3-4-10. PoulPed.DP.2. LThura. Poet.68.* *Beegpynted Seylings-Mand, som Sømark nu skal pløye. *AbThura.Betænkn. G4r.* Gæster fra Havet, Fiskere og Sejlingsmænd. *Bornh.Samlinger.VIII.(1913).152. 2) sejlende skib; sejler* (2). *Moth.S100. -vand*, et. sejløb, -rende. *Cit.1735.(JySaml.4R.III. 260).* **-vejr**, et. (jf. Sejlvejr). Samme Tid var det godt Sejlings Vejr. *JensSør.II.2) sej(g)-livet*, adj. [III.3.1] (ænyd. d. s.) som kan taale meget, som kan gennemgaa (svære) lidelser, mishandlinger uden at dø ell. (o videre anv.) tage skade deraf; ofte: haardfør; udholdende; især om dyr (spec.: katte), om personer især spøg. og oftest m. afsvækket bet. *Høysg.S.338.* Hvis jeg kunde drille Livet af dig . . . saa skulde jeg gjøre det med den største Plaiseer. Men du er saa seilgivet. *Hz.IX.162.* Aborren . . . er temmelig seilgivet, og kan . . . opbevares længe i Hyttefæde. *Krøyer.I.17. Frem.DN.558.* i sammenligning: Han er saa seilivet, som en Rotte. *VSO. Feilb.* || billedl.; især om fordom, overtro, idé: som ikke lader sig bekæmpe med fornuftsgrunde; haardnakket; uudryddelig. *Stub. 74.* mit gamle, seilivede Haab om det „Dan-ske Gylden-Aar“. *Grundtv.BrS.329.* jf.: Seilivetheden er ikke noget Bevis paa (*ide-ernes*) Sandhed. *AzDam.FO.19.* **Sejl-jolle**, en. (nu næppe br. *Sejls-.* jf. *MO.*). (jf. -baad osv.) jolle (I.1) til sejl. *Ing.LB.IV.42. AFang.Sct.Jørgensbjerg.(1937).* **158. -kammer**, et. (nu næppe br.) d. s. s. -hus. *Moth.S97. VSO. MO. -klar*, adj. om skib ell. person (skipper): d. s. s. -færdig. (ofte i forb. som gøre, ligge, være sejlklar). *SøkrigsA.(1752).§163.* *Han venter Eder med et seilklart Skib, | Som bringer Jer til Danmark. *Holst.VI.271.* Naar Skibs-**

chefen antager, at Skibet er i forsvarlig Stand til at gaa til Søs, melder han sig sejklar til Marineministeren. *Bardenfl.Som.I.60.* || (sj.) om farvandet: **sejlbår**. Arbejdet for at gøre Gudenaanen sejklar. *Linvald.KF.29.* -**klo**, en. se I. Sejle slutn. -**klods**, en. [I.4.3] (mol.) klods paa en vinges kropstykke, hvortil et tov fra den foregaaende vinges sejl kan fastgøres. *Dengl.By.1930-31.96.* -**klud**, en. (nu næppe br.) sejl; klud (2.3); ogs.: *pjalt*, *stump* af sejl. Hand havde ikke en seil-klud, da hand kom i hafnen. *Rostgaard.Lex.S37c.* Sejle-: *JFriis.6.* -**klædt**, part. adj. (især poet.) forsynet med sejl; om skib: sejlforende. *seilklædte Master. *Pram.EK.40. Boye.Brødr. 49. jf. I. Sejl 3.2: *Lad. . . Udlandning henrykt skue | Den vide Synskreds over seilklædt Strand. Rahb.PoetF.II.189.* || [I.4.3] (jf. -spandt; sj.) om mølle(vinge). *Gjel.M.292.* -**kraft**, en. (jf. I. Sejl 3.1 samt Dampkraft; l. br.). Sejlkraften blev benyttet, naar Sejlene kunde trække. *UnderDanneborg.1936. 67.sp.1. jf.: lade Følelsen have sin fulde Seilkraft, medens den koldt beregnende Forstand sidder tilroers. Kofoed-Hansen.K.A.I. 265.* -**krog**, en. kroglet seilmagerværktøj, hvormed sejl haandteres under syningen. *Harboe.MarO. KuskJens.Som.Tilf.5.* -**kværn**, en. se I. Sejle slutn. -**koje**, en. (jf. -hus, -kammer) rum i skib, hvor sejl (reservesejl) opbevares. *SøkrigsA.(1752).§501. KuskJens.Som.75.267.* -**led**, en. (især arkais. ell. hos sprognersere) sejl for sejlads; led (I.1.2); sejl-løb. *Norman-Hans.NordosttilØst.(1900).95.* (Amagers) Beliggenhed ved den vigtigste Sejlløbet mellem Østersøen og de store Have. *NoB.XXI.53.* || om skibs rute, kurs. *Barfod.DH.I.262.* I Krudtrogen toge de imidlertid fejl ad Sejlløden. *sa.F.II.530.* -**line**, en. [I.4.3] (mol.) line i yderkanten af sejlet. *Den gl.By.1930-31.96.* -**linie**, en. (jf. -rute) retning for sejlads; rute. *Scheller.MarO.* -**loft**, et. (ænyd. segelloft; jf. -hus, -koje, -magasin) (del af) magasin, hvor sejl opbevares og fremstilles; tidligere om dele af Orlogsværftets hovedmagasin. *Moth.S97. Harboe.MarO. Scheller.MarO.* -**luft**, en. (jf. -vind samt Luft 7.3) tilstrækkelig vind til (kap)sejlads. *NatTid.¹⁹/1928.M.3.sp.1.* -**lægger**, en. (ænyd. d. s.; foræld.) seilmager. *FrIVsSio-Artikler.§23. Cit.1794.(SøkrigsA.²LM27).* *Harboe.MarO.* „Ordet bruges meest til Skibs om den omborde værende Seilmager.“ *VSO.* -**løb**, et. (jf. I. -dyb, -led) sejlbår rende i farvand (mellem grunde); løb (II.7.2). *VSO.* Amager og Saltholmen . . indskrænker Seil-løbets Brede. *Den danskeLods.(1850).137.* (der gaar) et gammelt Sejlløb op til Hjerting. *Pont.LP.VII. Wolph.MarO.462.* -**magasin**, en. (jf. -loft). *Bardenfl.Som.II.108.* -**mager**, en. (jf. -lægger) faguddannet person, som syr sejl m. m.; nu dels om næringsdrivende, der fremstiller og forhandler sejl, dels om haandværker, der følger med et større

sejlskib for at udføre reparationer. *Moth.S97.* jeg (o: en skrædder) . . kunde komme til at gaae med som Passenerer, eller om jeg vilde for Tidsfordriv, som Seilmager. *Ev.(1914). III.278. KnudAnd.H.123.* || hertil bl. a. **Seilmager-arbejde** (*Scheller.MarO.399.*), -**bog** (o: journal med oplysninger om et skibs sejl m. m. *Bardenfl.Som.II.120.*), -**bænk** (*Scheller.MarO.*), -**dreng** (*VSO.*), -**haandværk** (smst.), -**handske** (o: sejlhandske. *Harboe.MarO. Scheller.MarO.248.*), -**klædekolle** (o: mindre klædekolle, der bruges ved klædning af sejlenes lig osv. *Harboe.MarO.*), -**knude** (o: særlig knude, der bruges af seilmagere. *Feilb.*), -**krog** (o: sejlkrog. *Scheller.MarO.*), -**lav** (*Chr.VI'sLaugs-Articler.(1748).139. TelefB. 1937.sp.6131.*), -**lære** (*VSO.*), -**mester** (smst. *Scheller.MarO.*), -**naal** (o: sejlnaal. *VSO. Buchh.Su.I.89.*), -**pren** (*Larsen.*), -**redskab** (*Drachm.STL.56.*), -**s-mat** (se I. Mat 1), -**splidsning** (o: særlig splidsning brugt af seilmagere. *KuskJens.Som.34.*), -**stopning** (o: stopning af rift i sejl. smst. *Tilf.3.*), -**svend** (*Pl.²⁹/1873. VSO.*), -**syring** (o: en slags fingerbøl uden bund (sy-ring), der bruges af seilmagere. *Harboe.MarO.*), -**tang** (o: fladtang brugt af seilmagere. *OrdbS. jf. Sejltang.*), -**værksted** (*vAph.(1759). Scheller.MarO.*), -**ojesplidsning** (jf. -splidsning. *KuskJens.Som.33.*), -**mageri**, et. (til -mager) en seilmagers virksomhed, haandværk ell. værksted, hand besøgte . . Seylmagerierne, Papir og Olie- samt Saug-Møllerne. *LTid.1727.379. AJeppesen.Fradetgl.Kbh.(1935).28.* -**mand**, en. I) (*dial.*) den, der i en fiskerbaad passer sejlet (sejlene), de fire Romænd ved hver sin Åre, Formanden og den anden, „Sejlmanden“ (II), ved Bagstavnen. *Jylland.(1891/92).237. 2)* (til II. sejle 1.1; sj.) deltager i kapsejllads; sejlsportsmand. *Dagbl.¹²/1894.3.sp.2.* -**naal**, en. meget grov (ofte: buet) synaal, der bruges ved syning af sejl; seilmagernaal. *SøLex.(1808). Bardenfl.Som.I.157.* -**Sejlning**, en. se Sejling. **Sejl-orden**, en. (nu næppe br. *Sejle-.* *SøLex.(1808).*) (jf. Marchorden) orden, i hvilken en eskadre sejler. *Harboe.MarO.254. Scheller.MarO.* -**ordre**, en. ordre, instruks til en skibschef, der angiver af-sejlingstid, rute for toget m. m. *Harboe.MarO. StBille.Gal.I.15. Scheller.MarO.* -**penge**, pl. (emb.) godtgørelse, der ydes sejllende personel under fraværelse fra hjemmet. *Lovtid. 1934.A.234.* -**plan**, en. (fagl.) fartplan for ruteskibe, færger m. m. Køre- og Sejlplaner for Sommeren 1935. *JernbaneT.¹⁵/1935.2.sp. 2.* -**pose**, en. pose, søk, anvendt (i mindre skibe) til opbevaring af løse sejl. *Larsen.* -**pram**, en. (jf. -baad, -jolle; fisk. og *dial.*) pram (2) til sejl. *Ellehammer.Jegftøj.(1931).* 13. -**pres**, et. stor, navnlig: størst mulig, sejlføring; pres (I.3.2) af sejl. en lille Baad (styrede) for stærkt Sejlpres lige mod (oen). *SMich.Æb.14. KuskJens.Som.226.* -**presenning**, en. sejlbetræk. *TeknMarO.163.*

†-**raa**, en. (jf. ænyd. sejleraa, oldn. siglurá, til oldn. sigla, mast, se Sejletraa) **raa** (II.2). *vAph.* (1759). *VSO.* jf. *MO.* sml. Sejlraakætting (ø: raakætting). *VSO.* -**rakke**, en. († ell. fisk.) **rakke** (II), der fastholder en **raa** ell. (i sejlbåad) det øverste, inderste hjørne af sejlet til masten. *vAph.* (1759). *VSO.* *OrdbS.* (bornh.). **I. -rede**, et. se III. **Rede I. II. -rede**, adj. (ænyd. d. s.; arkais.) sejlklar. *JohsSteenstr.* (DanmRigHist. I.586). *Baud.K* K.167. Dog er Skipperen ikke pligtig at tøve efter hannem, men segle, naar Skibet er seglreede. *DL.4—1—31.* Ligger en Skipper seglreede paa (ø: ventende paa) sin Vind. *smst.4—1—36.* -**rende**, en. sejløb (mellem grunde ell. i fastis); **rende** (I.1.3-a). *Cit.* 1703. (*JensSør.* II.54). Sejlrende holdes aaben ved Isbryder. *BerlTid.* 1904. *Aft.3.sp.2.* den smalle Sejlrende, der fører Østen om Grøsholmen. *AchtonFriis.* *DO.* I.154. -**ret**, adj. bekvem for, passende under sejlads; i forb. som sejlrætstilling, om stillingen af skrue(blod) i sejlskib med hjælpemotor, der er under sejl. *SkibsMask.* 102. -**rum**, et. (nu næppe br.) d. s. s. -hus. *Moth.* S97. *VSO.* -**rute**, en. (jf. -linie, -vej) rute, vej over søen, som et skib følger ell. skal følge. Skibe i Fart, navnlig paa Sejlruterne til Island og Grønland. *Frem.DN.* 200. *Scheller.MarO.* -**s-baad**, en. se Sejlbaad. -**side**, en. [I.4.3] (mol.) den del af en møllevinge, hvor sejlet er anbragt. *Dengl.By.* 1930-31.95. -**s-jolle**, en. se Sejljolle. -**skib**, et. (jf. -skipper) skib, som (ude-lukkende) drives frem ved sejl (i modsæt. til Damp-, Motorskib). *Funch.MarO.* II.115. det er Spekulationen lige saa umuligt at komme ud af denne Vanskelighed, som for et Seilskib at seile frem med stik Modvind. *Kierk.* XI.229. Motorskibe, Sejlskibe og Sejlskibe med Hjælpmaskine (Dampmaskine eller Motor). *KuskJens.Søm.* 69. || her til bl. a. Sejl-skibsfart, -flaade, -fører, -havn, -marine, -matros, -reder(i), -rute, -sejlads, -sel-skab, -type, se især *Scheller.MarO.* -**skipper**, en. (sj. Sejls-) fører af et sejlskib, de gamle sejlskipperne. *OrdbS.* (bornh.). et Dampskib (gaar ogsaa) paa Hjul — hvorfor og Seilsskipperne kalde Dampskipperne „Vognmænd“. *Blich.* (1920). XXVIII. 91. -**skud**, et. (jf. -flag) skud, som et skib løsner for afsejling for at kalde mandskab ell. passagerer om bord. *SøLex.* (1808). *Scheller.MarO.* 48. -**slag**, et. [I.4.3] (mol.) sejlflade paa mølle. *SprKult.* I.57. -**spor**, et. se I. Sejle stultn. -**sport**, en. lystsejlad, drevet som sport. *Sal.* XV.907. det Friluftsliv, som Jagt og Sejlsport betegnedes. *Rosenkrantz.E.* 37. || her til bl. a. Sejlsports-dragt, -for-ening, -kasket, -klub, -mand (Rosenkrantz. E.58), -sko (Politi.E. Kosterbl. 1925. I.sp.2). -**spændt**, part. adj. (jf. -klædt; sj.) med udspændte sejl; om mølle: en losslaact, seilspændt Vindmølle i Stormveir. *Bogan.* I.120. -**s-skipper**, en. se Sejlskipper. -**stang**, en. (skrevet

Segl-. *LTid.* 1748.297). **1)** (ænyd. d. s.; nu næppe br.) **raa** (II.2). *Moth.* S97. (han) saae en stor Mængde Søfugle . . at springe omkring paa Seilstangene. *Reiser.* II.500. *StephJørg.* L.14. **2)** (sj.) stage (pæl, kost), der afmærker et sejløb. Man vilde have ondt ved at komme igennem (indløbet til Limfjorden), hvis Farten ey var bemærket ved Tønder, Seyl-Stange. *Thaar.KM.* 274. -**sten**, en. (tidligere ogs. skrevet **Segl-**. *Steners.CritBel.* 51. jf. *Segel-*. *Pflug.DP.* 480. *PoulPed.DP.* (1937). 17. *Segel-*: *smst.* 79). (ænyd. glda. seg(e)l-, sei(e)lsten, æda. sighalsteen (*Harp.Kr.* 160. 163), ty. † segel- (siegel-)stein, jf. isl. segull, segulsteinn; til II. sejl 1.1 || ænyd. ogs. i formen sejersteen, der viser sammenslutning m. et andet ord: oldn. sigrsteinn, sten, der bringer sejr, lykke, ty. siegstein (se I. Sejersten) || nu kun arkais.) magnet(jernsten); ogs.: magnet-, kompasnaal. *Moth.* S97. Foruden ovenbemelte metaller er der ogsaa fundne ud Norge . . magnet og seil-steene. *Holb.DNB.* 43. *JohsSteenstr.* *Kundskaben om Jorden.* (1910). 105. -**stiv**, adj. om skib: som fører sine sejl godt; som kan taale stor sejlføring; (alm.:) stiv (mods. rank). *MO.* *OrdbS.* (bornh.). -**s-tofte**, -**vejr**, se Sejl-tofte, -vejr. -**system**, et. sejlareales fordeling mellem de forsk. sejl. *Harboe.MarO.* *IdrøtsB.* I.374. -**særk**, en. sejlbetræk. *TeknMarO.* -**tag**, et. [I.4.1] (sj.) beskyttende tag, bestaaende af et udspændt sejl ell. stykke sejldug. Tjeldingen . . var et Sejltag, der beskyttede Krupperummet eller den midterste Deel af Skibet mod Regn og Kulde. *Ing.EM.* III. 215. -**tang**, en. d. s. s. Sejlmagertang. *KuskJens.Søm.* 23. -**tegning**, en. tegning efter maal, der viser et skibs fulde sejlføring, rejningsplads m. m. *Harboe.MarO.* *KuskJens.Søm.* 78. -**tid**, en. **1)** den tid, der medgaar til gennemsejling af en rute, en bane ved kapsejlad m. m.; tidsrum, i hvilken et skib sejler. *Scheller.MarO.* en Færgforbindelse . . over Østersøen med 40 Minutters Sejltid. *JernbaneT.* 1934.13.sp.4. **2)** tidspunkt, paa hvilket et skib (rutebaad, færge) afsejler. *Røms Færgeri* . . Sejltidene er fastsat under Hensyn til Ebbe og Flod. *Rejseliste* 1937.94.sp.1. -**tofte**, en. (dial. Sejls-. *OrdbS.*; Møn). en af de midterste tofter i en sejlbaad, hvorigennem masten er ført, og som støtter denne. *PEgede.Efterretn.omGrønland.* [1788]. 73. *Bardenfl.Søm.* I.163. -**traad**, en. (sj.) d. s. s. Sejlgarnstraad. Philosophien kan lignedes med Dregespillet med en flyvende Drage. Den speculerende Fornuft er Dragen, Tankegangen Sejltraaden. *Bagges.* L.1.396. -**træ**, et. se Sejletraa. -**tur**, en. (gldgs. ell. barnespr.) Sejle-. *ThomLa.AH.* 192. jf. *Feilb.* III.177). tur, udført med et fartøj; sejlads; (fornøjelses-) tur til søs. *Goldschm.F.* 28. med hende dansede han . . hun var med paa Seilture. *Baud.* JS.81. Han og Claus tog en Sejlstur til Dragor. *KBirkGrønB.SF.* 102. -**toj**, et. (fisk.)

sejlgrejer, en Kjerteminde-Beltbaad med (motor) og Sejltoej. *AchtonFriis.DØ.I.7. -vaad*, adj. (til II. sejle 3.4; sj.) om ting: saa vaad, at den sejler; *drivvaad*, det sejlvaade Køkken. *CJacobi.Judas.(1912).83. -vej*, en. sejlrute. *Larsen. Bek.Nr.310^{4/11}.1932.§5. -vejr*, et. (dial. *Sejls-*. *Grundtv.Snorre.III.338. Thorsen.Afh.III.14.*) (jf. Sejlingsvejr) *vejr*, der egner sig til sejlads. For en halv Time siden var det jo deiligst Seilveir. *Kofoed-Hansen. KAI.305. NatTid.^{14/1}.1928.M.3.sp.1. -vind*, en. (især dial.) d. s. s. -luft. *Thyreg.UdvFort. I.19. Larsen. Feilb. -vinkel*, en. lys (blink) fra vinkeltjyr, der falder ud over, vejleder gennem et sejløb. *Scheller.MarO.*

sej(g)ne, v. [saino] -ede. (ænyd. d. s., sv. segna; til III. sej; jf. III. seje; nu næppe br.) blive sej(g). *Moth.S95. VSO.*

sejne, v. se signe.

Sejn(e)-brev, et. [sain(e)-] (ænyd. 20 seinebrev, ty. seinbrief; til ænyd. sein(g), tegn, signal, sv. sejn (i sejnfald, flagline, stigningsfald), ty. sein; fra holl. sein, tegn (ell. eng. sign), af lat. signum, se Signal; jf. fr. signe, tegn, seign, bomærke, signatur († sine), hvoraf da. † sin, n., forbillede, mønster (*Moth.S199*); †, foræld.) tabel, bog over signaler (og taktikregler), som gives skibsførere, der staa under fælles kommando. *Sejn-*: *Harboe. MarO.* om forhold i orlogsmarinen: *Sejne-* 30 *Sal.²XXI.189.*

Sej(g)-pil, en. [III.1.2] (ogs. i to ord sej(g) pil. *Funke.(1801).II.118.*) (især dial.) ♀ om forsk. pilearter og -varieleter med seje, stærke grene, der anvendes til kurvestning m. m.; navnlig om hvid pil, *Salix alba L.*, purpurpil, *S. purpurea L.*, og grønnpil, *S. viridis Fr. JTusch.212ff. Moth.S94. Landhuushold.III.130. VSO. Skattegraveren.1889.II.40 (Fyn). FrGrundtv.LK.51. Halleby.19. Az Lange.FP.91.124. I. -pine*, en. [III.2, 3.1] (sj.) langsom, vedholdende pine; overf.: sejpineri. *VSO. II. -pine*, v. [III.2, 3.1] vbs. (sj.) -ing (*Grundtv.B.II.498*), jf. -pineri. (sml. -plage samt langpine) pine ihærdigt og længe; underkaste længe pinsler; især overf.: lade lide langvarige, sjælelige pinsler; navnlig: trætte ens taalmodighed; pine og plage ustandselig. Retfærdigheden (v: den langsomme rettergang) . . sejpiner Folk i heele og halve *Aar.MCBruum.JSR.5. *Jesus . . | Naglet til Korset, sejpintes til Døde. Grundtv.SS.IV.118.* Der er ingen Gjødsfordring saa slet, at du jo paatager dig at inddrive den ved at seigpine Folk til den sidste Blodsdraabe. *Hzr. XVIII.79.* for ikke længere at seigpine din Taalmodighed vil jeg meddele, at jeg saa hende Kl. henvend 9 komme ud paa Terrassen. *Tops.II.394. || (l. br.) refl. (jeg) sejpinede mig selv med Anger. Blich.(1920).* 50 *XX.71. „Mignons Lied“, hvortil saa mange Componister har seigpiint sig for at sætte Musik. RudBay.EP.III.140. || part. sejpinnende som adj.: langsommelig og pinefuld;*

kedsommelig; trættende. *Kierk.VI8.* en oprivende og seigpineende Krigstilstand. *Berl Tid.^{11/1}.1906.Aft.I.sp.1. jf.: (en) dygtig Karl, hvem man trostigt kan betro de mest seigpineende Opgaver. Markman.S.168. -piner*, en. (sj.) person, som pinner en lønge, som trætter, udmatter en. Naar han . . skildrer en Sygdoms Udviklingsgang, saa gives der ingen Sejgpiner af Læseren som han. *Brandes.VII.201. AndNz.DM.V2. -pineri*, et. vbs. til II. -pine; især om langvarig, trættende lidelse, langsommeligt, opslidende arbejde, endeløse forhandlinger olgn. har man ikke Trang (til at lære sprog), saa bliver Sprogundervisningen kun Tidsspil og aandeligt Sejgpineri. *Schand.U.M.66.* Det er Sejgpineri med disse Skyttegrave. *KaiHob.FC.VI.95. -plage*, v. (sj.) d. s. s. II. -pine. *ErlKrist. St.212.*

I. Sejr ell. (især glds., poet., højtid., sml. *Saaby.*) **Sejer**, en. [sai'r, 'sai'ør] flt. *sejre* ell. † d. s. (*LTid.1725.332.1728.172*). (glda. syghær, sier og seger, seyær, sæyær (jf. *Brøndum-Nielsen.GG.I.272*), æda. sighær (*Harp. Kr.177*), oldn. sigr, m. (gen. sigrs; i ssg. sigr(ar)-, undertiden sig-), oeng. sigor, sigre, ty. sieg, got. sigis, n., sanskr. sâhas, n., magt, sejr, jf. gallisk Sego- i *proprier*; til gr. échein, holde, sanskr. sah-, formaa, besejre; jf. sejre, sejrjig)

1) det forhold, at den ene part i en kamp, en krig overvinder sin modstander (dræber ham, faar ham til at overgive sig ell. flygte); sejrvinning i kamp, krig, strid. (ofte i forb. m. over). Seir i Krig kommer ikke ved en Hærs Mangfoldighed, men Styrken er fra Himmelen. *IMakk.3.19. *task igiennem Larm og Spil, | Og Kamp og Seier fører mig til | Min Grav. Ew.(1914).III.188. *Jeg synger ikke . . | Om Heltes Seire paa Stridens Enge. Bages.Ungd.II.129.* Naar jeg derfor har seiret (i striden med hende), da skal jeg ikke sige som Pyrrhus: endnu saadan en Seier og det er forbi. *Kierk.VI.333(jf. Pyrrhus-sejr).* Hans Tapperhed vristede Fienden Seiren af Hænderne. *VSO.* Sejeren er vor. *Larsen.* (poet., højtid.) som interj.: Sejr! som udr. for sejrsglæde, triumf, glæde over held; viktorial (ofte i tilfælde, der egl. hører til bet. 2). *Ha, Seier, Seier, Børn! *Ew.(1914). III.193. smst.195.197. *De splittede flye! | Nu lyde vor Sang i den vigende Skye: | Seir! Bages.VI36.* Kort efter troede han at høre en Røst som af tusinde Stemmer raabe . . Seier! Hevn for Ebbesen! *Ing.PO.II.310. Reuter.Landmandsliv.II.(overs.1869).431. || (jf. sejrns gundine u. bet. 3; l. br.) nærmende sig til personifikation. *Det er ey Tal, men Dyd som Seyren følge bør. Holb.Paars.45.* sejren hælder til hans side olgn., se II. hælde 7.2.

2) overf., om det forhold, at en person (et parti olgn.) er den vindende i diskussion, konkurrence, kappestrid, valgkamp osv., ell.

at en idé, tanke, følelse osv. har faaet overhaand over andre ideer osv., ell. om det forhold, at et foretagende er ført frem til succes. *den roelige Daare | seer Dydens den bittere, den smertende Taare | ved Udyds og Daarligheds Seir. *Trojel. I. 80.* den Kjærligheds Seier i et Menneske, i hvilken Aanden har seiret saaledes, at det Sexuelle er glemt og kun erindret i Glemsel. *Kierk. IV. 349.* Fornuftens Seir over Liden-skaberne. *VSO.* Hans (o: en forførsers) „Sejr“ har intet kostet ham af Besvær. *Hans Povls. HF. 146.* I Dagens Hurdleløb . . sejrede en Amatørrytter . . der red sin egen (hest) til Sejr. *Pol. 9/1. 1937. 2. sp. 2. jf.: Palazzo Pitti (i Firenze), en af Højrenæssancens arkitektoniske Sejre. Schand. O. II. 317. ordspr. (jf. u. II. overvinde 1.3 slutn.): den største sejr er at overvinde sig selv olgn. Mau. 8473. D & H. || (relig.) spec. om Kristi død, hvorved han vandt frelse for menneskene, ell. om de troendes frelse. Gud være Tak, som giver os Seier (1907: Sejren) formedelst vor Herre Jesus Christus. *1 Cor. 15. 57.* Død, hvor er din Braad? Helvede, hvor er din Seier? *smst. 15. 55.* *Ved Hans Seyer er Frelsen fuldbragt! *Ew. (1914). I. 144. Kierk. XII. 186.**

3) bet. 1 i særlige, faste forb., der ofte har overf. bet. (jf. bet. 2) || en blodig, dyrekøbt, let sejr olgn., jf. blodig 1.3 osv. || faa (sj. have. *Moth. S100*) sejr ell. (om gud, forsynet:) give (forunde, se forunde 2) sejr. *Det er den Herre Krist, | Og Sejer faar han vist. *Salm Hj. 263. 2.* *Du danske friske Strand, | Hvor Danebogen vaier, — | Gud gav os den — Gud giv den bedste Seier! *HCAnd. SS. XII. 338.* *Slutter Kreds og staar fast, alle danske Mænd! | Gud, han raader, naar vi fange Sejr igjen. *Ploug. I. 103. (Bjarke gaar)* i Rette med Odin, der ikke har givet Rolf Sejren. *OFriis. Litt. 23.* (ordspr.:) Sovende Mand faar ej Sejr eller liggende Mand Lykke. *Mau. 9960. jf. Kierk. I. 353.* forfølge en sejr, se forfølge 4.1. forvinde sin sejr, se forvinde 1. gaa af med sejren, vinde (navnlig: i diskussion, konkurrence). Seer du nu . . at det er saare tvivlsomt, hvo af os to der gaer af med Seieren (i styrkeprøve)? *PMøll. (1855). II. 68. Kierk. VI. 380. Ribe. Amt. 1936. 68.* skifte sejr, se skifte. vinde († indlægge, se indlægge 2) sejr (over en) | *Holb. Kandst. II. 3.* *Mads i Dag har vundet Seier, | Mads i Dag sin Grete eier. *Wess. 12.* *De Danske vandt en Seir, som ender Krigen. *Oehl. IX. 160.* Sine første Sejre vandt (Kipling) med nogle Bind Digte. *Dag Nyh. 11/1. 1907. 1. sp. 3.* || bringe, bære, føre sejren hjem olgn., se II. hjem 2.1. || (jf. Sejr(s)-) gen. sejrns brugt i særlige udtr. *Lad flyve Korsets Banner! | Til Helte-Død paa Seirens Dag | Det sine Kæmper danner! *Grundtv. SS. I. 448.* *Paa Skjolden bar de fremmed Helt | Fra Seirens Mark med Ære. *Ing. DM. 150 (jf. I. Mark 3.2).* Seirens Gudinde.

HCAnd. (1919). II. 240 (jf. Sejrsgudinde). seirens krans, palme(r), se Krans 2.4, I. Palme 1.

4) (ænyd. Valdemar Seyr (*Chr. Ped. V. 438. DgF. III. 5. 194*); jf. *AD Jørg. Valdemar Seyr. (1879)* 4 samt sejr(s) som tilnavn for en sejrherre; især om Valdemar d. anden (kongen fra 1202-1241), kaldet Valdemar sejr. *Waldemar 2. Victoriosus, gemeenlig Waldemar Seyer. Holb. DH. I. 270. Ing. VS. III. 238. Ottosen. VH. I. 216.*

II. Sejr, en. se I. Sej.

Sejr, i ssgr. 1) [ˈsai̯(ə)r-], ogs. [ˈsai̯(ə)r-] (jf. dog sejr(rig). til I. Sejr (1) || ofte vekslende m. **Sejrs-**; om forholdet Sejr-: **Sejrs-** kan bemærkes, at ssgr. m. **Sejrs-** synes mere og mere at fortrænge **Sejr**, idet dog **Sejr** foretrakkes i ssgr., der betegner person, som sejrer (ell. egenskaber hos en saadan), se fx. **Sejr**-herre, -rig, -salig, -sæl, -vinder, jf. u. **sejr**-beruset, -drukket, -fader, -helt, -løs, -tryk, -vant, -vis; foran s- findes stærk vaklen i skrivebruken, jf. **Sejrs**-sang, -skjorte, -skrig, -særk samt **sejr**-sikker, -stolt, -stor || ssgr. tilhører navnlig poet., høfstd. (arkais.) og (til dels) relig. spr. || af de mange ssgr. kan, foruden de ndf. anførte, nævnes en del sjældnere ell. leiforstaelige som: **Sejr**-giver, -skare, -svanger, -tørst, -værdig og **Sejrs**-bavn, -bedrift, -begær, -bevidst, -bud(skab), -dans, -fryd, -følelse, -haab, -hovmod, -hymne, -kvad, -lykke, -maal, -mod(ig), -mulighed, -offer, -rus, -rygte, -skrud, -smykke, -statue, -tid, -tone, -varsel, -vilje. 2) til II. **Sejer**, se u. **Sejer**-mager, -værk. **-bane**, en. se **Sejrs**-bane. **-beruset**, part. adj. (jf. -drukket, -rusende) begejstret over en sejr; overstadig af sejrsglæde. *Bl&T.* den Følelse af sejrberust Lykke, som Kærligheden tænder. *Rist. FT. 344.* **-bue**, en. se **Sejrs**bue. **-drukket**, part. adj. (ogs. **sejrs-**). d. s. s. -beruset. *S&B.* Folket, der endnu var seiersdrukket efter Julirevolutionen. *Bergs. PP. 40. Brandes. IX. 523.* **-død**, en. se **Sejrs**død. **sejre**, v. [ˈsai̯rə]-ede. (fsv. sigrha, oldn. sigra, jf. ty. siegen; til I. Sejr; i d. mulig nydannelse) vinde sejr; faa overhaand. (ofte i forb. m. over). 1) svarende til I. Sejr 1. *Moth. S104.* *Det stod hen udi Uger, | Ja vel udi Maaneder ni; | Det var sig Herr Asker Ryg | Han seired i alle di. *Oehl. XXIV. 159.* *Efter gammel Skik | Nu vi seire eller falde. *ARecke. 5.* han (sagde) til Mose: der er en Krigslyd i Leiren. Men denne sagde: Det er ikke en Lyd af dem, som raabe, naar de sejre (*Chr. VI:* vinde; 1931: seirende . . Skrig). *2 Mos. 32. 18.* jf.: Omsider seirede dog hans Tapperhed over alle hans Fiender. *VSO.* || talem. (jf. bet. 2): du har sejret, galilæer, se Galilæer. i dette tegn skal du sejre, se III. i 10.1. jeg kom, saa og sejrede, se II. komme 1.1. 2) svarende til I. Sejr 2, overf. den, som seirer (*Chr. VI:* vinder), ham vil jeg give at æde af Livsens

Træ. *Aab.2.7.* At seire over sit Sind skal være større end at indtage en Stad. *Kierk.X.75* (efter *Ords.16.32.*) et sejrende dansk Landshold. *Pol.^{1/10}1937.10.sp.3.* Videnskabeligt har Grundtvig sejret (o: med sin folkevisuedgave). *OFriis.Litt.84.* den sejrende kirke, se Kirke 3. (*sport.*) sejre med en næselængde, paa points, se Næselængde, Point 2. || *m. tings-subj.* det Gode seirer dog tilsidst. *Holst. Oehl.18.* Brandfolket (*siger*): her er Intet at gjøre, her har Ilden seiret. *Kierk.VIII.416.* Officielt havde Kristendommen sejret. *OFriis.Litt.33.3* \ *m. indholds-obj.* derved har Stuckenborg sejret en stor Sejr og taget en Erobring hjem. *SophClaus.(Pol.^{1/4}1931.13.sp.4).* **Sejrer**, en. fl. -e. (*oldn.* sigrari, *jf. ty.* sieger samt *lat.* victor; *sml.* Sejrinde; *poet., højtid.*) person, som sejrer; sejrende; sejrherre. *Seireren fra Abukir (o: Nelson). *Pram.IV.17. Ing.EF.IV.121.* Han er en af Nationalliberalismens sidste Sejrerer. *VilhAnd.VT.100.*

Sejr-fader, en. (*sj.* Sejrs- *Sal.²XXI.189.* (efter *oldn.* sigfadir (-fodr), *egl.* „kampfader“) *if. nord. mytologi* tilnavn til Odin (som den, der giver sejr). *Hist glæde Seierfader | Din Kæmpesiel! *Oehl.ND.423.* *Grundtv.Mytologi.(1808).137. GSchütte.HH.165.* **-fane**, **-fest**, se Sejrs-fane, -fest. **-fuld**, *adj.* (*ænyd. d. s., fsv.* sigheterfulder; *nu næppe br.*) som har sejret; sejrende; *ogs.:* sejrrig; sejr-sæl. *Moth.S101.* *Hand (o: Jesus) er alt fra døde | Standen op at mode | Eder Seyerfulde. *Brors.42.* *Seierfulde roe de hjem (o: efter *redningsdaaden*). *Ev.(1914).III.196.* **-glæde**, **-gud**, se Sejrs-glæde, -gud. **-helt**, en. (*ogs.* Sejrs- *S.&B.*) (*nu næppe br.*) sejrende helt; heltemodig sejrherre. *Schandrup.N3r.* *At skaane | Er Seierheltens første Pligt. *Bagges.EE.II.* *over Alting staaer | En Seierhelt med Ære, han Fieldet overgaaer. *Oehl.XXXI.168. jf.:* *Seierheltens Fald (o: Mirabeaus død). *Bagges.IV.138.* **-herre**, en. (*ænyd.* seyer(s)herre) den, som vinder sejr; *især:* sejrende fælherre. *Holb.Ul.II.7.* (*Gustav Adolf* blev) Seyer-Herre baade udi Fliland og Tydskland. *Slange. Chr.IV.82.* Frankrig gik ud af Krigsen som Sejrherre. *S.&B.* || (*jf. I. Sejr 2*) *overf.* blive Seyer-Herre over Kødet. *Hörn.Moral.II.70.* hun var gaaet som Sejrherre ud af deres Styrkeprøve. *IsakDin.FF.166. (sport.):* S.&B. den Hest, der tager 1. Præmie, har sin særlige Betegnelse som „Sejrherre“ eller „Vinder“. *Sal.XIV.369. (relig.) om Kristus: Kingo.185.* *Grundtv.SS.I.485.* **-hue**, **-højtid**, se Sejrs-hue, -højtid.

Sejr-inde, en. (*jf. ty.* siegerin, *lat.* victrix; *til* Sejrer; *sj.*) sejrende kvinde; kvindeligt sejrherre. *Venstrebladet.f.d.sydligJylland. 1/101922.2.sp.5.* Der ligger hun, Sejrende (o: om en kvinde, der har født). *HLLund.Lordag.(1933).120.*

Sejr-indtog, **-krans**, **-krone**, se

Sejrs-indtog osv. **-kronet**, *part. adj.* (*jf. ænyd.* seyerkront samt *krone sp.456²⁴²*) sejrende; sejrrig; *ogs.:* prydet med sejrskrone. *Rahb.J d'A.114.* Kong Frederiks sejrskronede Bestræbelser for at indtræde i de absolute Herskeres Række. *JPJac.I.156.* *(den) Seierkronen Helt. *Wess.228.*

† **sejrlig**, *adj.* (*ænyd. glæda.* seyerlig, *sigherlig*, *sejrrig*, *ty.* † sieg(e)lich; *til I. Sejr*) sejrrig; sejrskronet. *neppe* nogen Konge . . har (som *Fr. IV*) hiembragt saa ofte Seyerlige Vaabener (o: har sejret). *Klevenf.RJ.129.*

Sejrløn, en. se Sejrløn. **-løs**, *adj.* (*sj.* sejrs- *Vejrur.KM.28.*) (*glæda. d. s.* og *sierløs*, *oldn.* sigrlauss; *nu sj., jf.:* „obsolet.“ *VSO.*) som ikke vinder sejr; som taber; *ogs. (mod. sejr-sæl):* som ikke har lykken med sig. *Moth.S103.* (*det var*) altid hendes Ønske, at see ham (o: Niels Juel) igjen; men heller død end seierløs. *Wand.Mindesm.II.55.* (*han*) forlod nu . . Svensns det seierløse Banner. *Grundtv.Saxo.II.335. Lemb.DS.101.* || (*sj.*) om kamp: uafgjort. *Vejrur.KM.28.* || *især i det foræld. ordsp.* kæmper falder alle sejrlose (efter *PLaale.nr.102*) de modigste falder i kampen, ell. selv den tapreste kæmpe kan falde (og oplever ikke sejren); *ogs.:* mod hjælper ikke mod døden. *Mau.8467.* *Grundtv.DVI.287. jf.:* *Pompeius, Hanibal og Cæsar . . | I deres Seyer-tal falt Seyerløse need. *Schandrup.G2r.* vi see (i det politiske liv) en Kampplads for Øine, paa hvilken alle Helte falde seierløse (o: kæmper forgæves). *Hauch.Br.110. m. anden anv., i forb. m. nægtelse:* kempe falder ei seirlob (o: tapper mand dør ej uhævet). *Moth.S103.* **-mager**, en. se Sejrmager. **-mark**, en. (*jf.* sejrrens mark u. I. Sejr 3) valplads, hvor en sejr vinder. *Hans (o: Niels Ebbesens) ædle Blod paa Sejermarken randt. *Blich.(1920).IV.169.* **-palme**, **-raab**, se Sejrs-palme, -raab. **-rig**, *adj.* [*sai*(ə)ri²(q)] *ell. (alm.)* [*sai*(ə)ri] (*jf. skrivemaaden* sejerig. *Holb.Metam.6. SvGrundtv.(DgF.II.339).*) *superl.* -st *ell. (sjældnere)* -est (se *StudierDahlerup.16.*) (*ænyd. d. s.; jf. ty.* siegreich (siegereich) og *II. rig 3 slutn.*) | som har vundet sejr; *især:* som ofte vinder sejr; heldig i kamp; sejr-sæl. *(han) fører vor Seyer-riig Floode. *Sort.HS.F1v. Holb.DH.I.2.* *Hil være den Kæmpe, som seierrig | Hiemdrager med stollen Skare. *Oehl.LI.297.* seierrige Helte. *Kierk.II.247. KMunk.EI.44.* || *i meton. udtr.* en af de største Helte i Ithacien, der med sin Seyerrige Arm har ødelagt (den) stolte Stad Troja. *Holb.Ul.V3.* „kom, at jeg . . maae forbinde dine Saar!“ — „Og hvortil . . behøves det?“ — „Til Skræk for Forræderne, og en seierrigere Død for dig.“ *Ev.(1914).I.359. jf.:* *Min Jesu seierrige Død | Fordømmelsesnes Pile brød. *SalmHus.236.* *især (jf. Sejrsvaaben) i forb.* seierrige vaaben. *Holb.NF.I.6.* Ved sine seierrige Vaaben havde (*Chr. III*) banet sig Vei til Thronen, befriet Riget fra fremmede Tyran-

ner. *Wand.Mindesm.I.315.* || (jf. I. Sejr 2) *overf.* *den sieldne dødelige, | Som altid seierrig kan Fristelser bekriige. *Wess.220.* *Du (o: Jesus) seierrig af Grav opstod. *Grundtv.SS.I.53.* den „seierrige Kirke“. *Kierk.X.228. 2)* (nu l. br.) om ting, forhold: som beror paa, vidner om sejr; ogs.: hvortil der er knyttet minder om sejr; berømmelig; om tidsrum: fuldt af sejre. *den usle Møl | Fortærer trygt det seierrigste Banner. *Oehl.VII.276.* hans seierrige Overbevisning. *Kierk.VII.478.* Under en Knuds og Valdemars seierrige Regering. *VSO.* **-rig-hed**, en. (l. br.) det at være seierrig (1). *Graah.PT.II.93.* billedl.: jeg hører (i „Don Juan“) Attraaens vilde Begjær, men tillige denne Attraaens absolute Seierrighed. *Kierk.I.87.* **-rune**, en. se Sejrsrune. **-rusende**, part. adj. (sj.) d. s. s. -beruset. *GyrLemche.S.I.184.*

Sejrs-, i ssgr. se Sejr.

sejrs-selig, adj. (ænyd. d. s. (og -selig), jf. ty. siegselig; nu næppe br.) seierrig; sejr-sæl. en stor Krigshelde og meget Sejrselig. *LTid.1726.79.* (hans) Konges lykkelige og Seyrsalige Actioner. *JMunksLevned.15. Hrz.D.IV.228.* (jf. I. Sejr 2) billedl.: Naar Tiden at afvenne hendes Barn kommer, da er den over sit Arbejde sejr-salige Moder af et behageligt Lune. *vAph.BO.79.* || som tilnavn. Waldemari den Sejr-Saliges (o: Valdemar Sejrs) Søn. *Holb.DNB.625.* Erik Seiersalig (o: Erik Sejrsæl). *Grundtv.Snorre.I.102.* **-sang**, en. se Sejrs-sang.

Sejrs-baand, et. (jf. -bind) om forhold i Grækenlands oldtid: baand (af uld), en stor sejrherre (i olympiske lege oln.) vandt om panden; tænia. *Sal.*XVII.947.* **-banc**, en. († Sejr-. *LThura.Poet.2.*) 1) † kampplads (redebane oln.), hvor der er vundet en sejr. *LThura.Poet.2.* 2) (jf. II. Bane 2.) *overf.*, om en sejrherres fremgang, karriere. *Saa er jeg sikker paa | At kunne . . standse Fjenden i hans Seiersbane. *Recke.HB.50.* jeg (o: et barn) havde afsluttet min Sejrsbane med Erobringen af New Zealand. *FrPoulsen.VN.71.* billedl.: I Conversationen, hvor den gode Selskabstone høres, ligger (mad. Rosings) Seiersbane. *Tode.Dramatiske Tillæg.(1789).30.* *VVeid.C.II.* **-banner**, et. d. s. s. -fane. *Da strømmed' Stridsmænd til hans Seiersbanner. *Rahb.Skuesp.I.198.* paa Valhals Tag staaer Korsets Tegn som Seiersbanneret. *Grundtv.Kvæd.222.* *Ing.RSE.VII.188.* **-beruset**, part. adj. se sejrberuset. **-bind**, et. d. s. s. -baand. *FrPoulsen.Dengr.Kunst.(1905).62.* **-bue**, en. († Sejr-. *Moth.S101.*) triumfbue; æresport. *Ing.DD.V.57.* *D&H.* **-bytte**, et. (sj.) krigsbytte. *Rahb.JA.58.* *D&H.* **-dag**, en. dag, paa hvilken en sejr vindes; ogs.: aarsdag herfor (*VSO.*) 60 *JFrns.33.* Seiersdagene den otte og tyvende Mai og femte Juni (1848). *Ing.EF.VIII.177.* *Tilsk.1938.I.61.* (relig.) billedl.: *Før os fremad, Herre Christ! | Frem mod Seiers-

dagen hist. *Ing.RSE.VII.149.* **-dragt**, en. sejrsklæder. *Hoit i Aandens Lys jeg skimter | Den Forklartes Seiersdragt. *Ing.RSE.VII.135.* *MO.* (o: Seiersklæder). **-drukket**, part. adj. se sejrdrukket. **-død**, en. *hvad er som Seiersdøden, | Som det unge Hjertes Bløden | For sit Land. *PalM.VIII.12.* || (relig.) billedl. *din (o: Kristi) Seier-Død. *Grundtv.SS.I.645.* **-fader**, en. se Sejrfader. **-fane**, en. († Sejr-. *Brors.17.* *Ew.(1914).I.131.* *MO.*) (jf. -banner, -flag) fane, under hvilken der er vundet sejr(e); ogs.: fane som sejrstejn. *VSO.* i billedl. udr. for vunden sejr: de Romere havde opstukket deres Sejer-Faner, endog ved Elben. *LTid.1738.536.* Først nu kunde Urtegaardsmanden rejse Sejrsfanen over sit grønne og blomstrende Rige. *DannHavebr.10.* || (relig.) om korsbanner som Kristi symbol, sejrstejn. Vor Frelseres Billede forgyldt, 5 Alne høyt og holdende som Floystang, en Sejer-Fahne i Haanden. *EPont. Atlas.II.203.* *Hauch.LDR.199.* Disken har . . et Lam med Sejrsfanen. *DanmarksKirker.SorøAmt.(1936).390.* **-fest**, en. (sj. Sejr-. *MO.* u. Seierhoitid.) (ænyd. seyersfest) fest i anledning af en sejr. *Ing.VS.II.93.* *NMøll.VLitt.I.348.* **-flag**, et. d. s. s. -fane. See de stolte Skibe med Seiersflag! *HCAnd.(1919).V.104.* (billedl.:) *Ing.RSE.VII.191.* *CKMølb.ED.40.* **-fyrste**, en. (jf. Sejrherre; sj.) *Kom, Sjæll! troel! knæl! | For den største Seiers-Fyrste (o: Kristus)! *Grundtv.SS.I.593.* **-gang**, en. sejrjrig frem-skriden; ogs.: triumflog; især, ofte i forb. som gaa sin sejrs-gang, som udr. for, at en person, en idé gaar fra sejr til sejr. i Kristus genfinder (germanerne) deres høvding . . i indtoget i Jerusalem hans sejrs-gang. *ADJørg.NK.I.556.* *Livets Fremskridt, Aandens Sejrs-gang. *Schand.SD.98.* Illustreret Missionshistorie. Evangeliet Sejrs-gang ud over Jorden. *HUssing.(bogtitel.1902).* **-glad**, adj. (jf. -glæde; l. br.) glad over en sejr; triumferende. *Ing.DM.144.* (Bjørnson) stor, bred, sejrs-glad over Valgene i Norge. *Schand.O.II.12.* **-glans**, en. glans (3.1), berømmelse, ry, ære, som skildes vundne sejre. *Lund.ED.176.* *Dannebrogs Sejrs-glands . . straaled fjern og nær. *Lemb.DS.123.* borgerlig Vaaben-daad (i 1659) og Sejrs-glands. *JPJac.(1924).I.143.* (jf. I. Sejr 2:) *Hosianna sjunger jeg; | O, men gennem Sejrs-glands! | Seer mit Æie Tornekrandsen. *Ing.RSE.VII.69.* **-glæde**, en. (sj. Sejr-. *SophClaus.UB.165.*) (jf. -glad) glæde, triumf over vunden sejr. *VThist.D.101.* jf. (spog.): (æset) gav sin Sejrs-glæde Luft i en . . stærk Skryden. *DagNyh.27.1908.Till.I.sp.3.* **-gud**, en. (ogs. Sejr-). (jf. oldn. sigrgød og (flt.) sigtivar; sj.) gud, som giver, raader for sejr. *Levin.Sejr-: Hauch.TVII.219.* i sammenligning: *laurbærkront, han (o: kejseren) kom fra blodig Val, | En Seirgud. *Bredahl.V.121.* **-gudinde**, en. (jf. -gud) især om den

græske gudinde Nike og den romerske Victoria. vAph.(1759). VABlochogJMSecher.Gr.-rom. Mythologi.(1882).136. billedl.: *hans (o: Læs-søes) Tanke styrer Sejrgudindens Heste. Ploug.I.236. **-helt**, en. se Sejrshelt. **-hue**, en. (ogs. Sejr-. Moth.S101. VSO. † Sejl-. Buchw.JS.(1725).43). (ænyd. seyer(s)hue, jf. isl. sigurkufl samt ty. glückshaube, eng. dial. happy how, silly-how; jf. -hætte, -skjorte) 10 fosterhinde, der ved fødslen dækker barnets hoved, og som (i folketroen) menes at gøre det lykkeligt, usaarligt, synsk m. m. Moth.S101. Dst.1929.98ff. **-hætte**, en. d. s. NordConv Lev.*VI.149. Dst.1929.98ff. **-højtid**, en. (sj.) d. s. s. -fest. de holdt Seiershoitid (Chr.VI: seyvindings høytid). 2Makk.8.33. Sejr-: Moth.S101.

sejr-sikker, adj. (ogs. sejr-). (jf. -vis) sikker paa at sejre, vinde; overbevist om sin sejr; ogs.: paa forhaand triumferende; 20 selvsikker. VSO. saa kjører (jagt-)Selskabet seiersikkert ud til Slagmarken. Bogan.II. 137. stolt og sejrskik som den belvederiske Apollo. VilhAnd.BT.181. sejr-: JPJac. (1924).II.103. en sejrssikker Hærfører, der giver sine Tropper Signal til Angreb. Pont. HK.198.

Sejrs-indtog, et. (nu sj.) en sejrherres indtog; triumf. vAph.(1759). S&B. Seierindtoget skede med kongelig Prag. VSO. **-kirke**, en. (jf. den sejrende, sejr- 30 rige kirke u. Kirke 3, sejrrig; teol., l. br.). billedl., om de saliges samfund: Kok.(GP Brammer.Ungdomsliv.(1884).Fort.).

Sejr-skjorte, en. se Sejrsskjorte.
Sejrs-klæder, pl. (ænyd. d. s. i bet. „klæder, der giver sejr“; jf. -dragt; nu sj.) pragtfuld klædedragt, som tegn paa sejr; en triumfators dragt. JFriis.30. S&B. jf. Sejrs-klædebon u. Klædebon. **-krans**, en. (nu 40 næppe br. Sejr-. Moth.S102. SamlDanske Vers.V382). (jf. sejrns krans u. Krans 2.4) krans (især: af laurbær), hvormed en sejrherre prydes; en triumfators krans; ofte i udtr. (ogs. m. billedl. anv.), der angiver, at man vinder sejr. Brors.41. *Møer ham med Seierskrandse smykke. MCBruun.(Rahb.Min. 1795.I.245). *din Søn | Mod min Konnings Søn uddrager; | Hvo da Seierskrandsen tager, | Tager ogsaa Kronen skøn. Oehl.PSKr. 50 I.144. Den Sejrskrans, en Dommer i de Aar (o: før retsreformen) kunde vinde, betød i Reglen en Tornekran for ham paa den anden Side Skranken. ORung.PS.8.

Sejr-skrig, et. se Sejrsskrig.
Sejrs-krone, en. (nu næppe br. Sejr-. Moth.S102. jf. Laurbarsejrkronen). (glda. seyers kron, oldn. sigrkóróna; jf. sejrkronet) 60 krone, hvormed en sejrherre smykkes; ogs.: sejrskrans; ofte i overf. anv. *O mægtig Sejrherre . . | Hjælp os at kæmpe saa . . | Vi Palmer kan i Hænde | Og Sejerskrone faal SalmHj.239.4. Baggens.NbID.29.

Sejr-skud, et. se Sejrsskud.

Sejrs-løb, et. 1) (sj.) stormløb, der bringer sejr. *det første raske Seiersløb, | Hvorfor vor Hovedstad, et slet forsvart, | Men utilstrækkeligt bemanded, — faldt. Recke.HB.98. 2) (jf. I. Løb 5.5) rask sejrsgang. *Tallose Folkeslag . . | Han (o: Alexander) lænket til sig i det Seiersløb, | Som hverken Floder eller Bjerger standsed. PalM. (1909).III.53. hans (o: Jesu) Sejrsløb ud over Verden. Ludwigs.SS.I.11. **-løb**, en. (nu næppe br. Sejr-. Moth.S103. Tullin.I.88). (ænyd. seyerløb, oldn. sigrlaun; jf. -pris) belønning for en vunden sejr. vAph.(1759). (de spanske erobreres) Bedrifter, Lidelser og Sejrsløn. Goldschm.VI.147. **-løs**, adj. se sejrsløs. **-minde**, et. (jf. -monument, -sten) minde (medaille, støtte olgn.) om en sejr. Bull. (SkVid.VII.16). han lod Frovins Fald afmale og Afbildningen hænge op mellem sine andre Seiersminder. LCMüller.Danm.Hist.I. (1836).87. **-monument**, et. (jf. -minde). J.Lange.I.158. **-optog**, et. (jf. -indtog, -tog 2). En stor Deel af Hæren blev . . sendt hjem . . Deres Tog gjennem hver By var som et Seiersoptog. Ing.EF.VIII.232. D&H. **-palme**, en. (nu næppe br. Sejr-. Kingo. 186(SalmHj.238.5: Sejerspalmer)). palme-gren, palme (I.1) som sejrstegn; ofte (jf. sejrns palmer u. I. Palme 1) i udtr. for sejr; i billedl. anv. især (relig.) om de troendes sejr. JFriis.103. *de andre kom ved Døden til at bære | Seyrs-Palmerne for Gud. Clitau.IR.33. Han mægtede ikke . . at fravriste den hidtil seirsælle Gothe Seirspalmen. Bredahl.E.18. D&H.II.120. **-pris**, en. (jf. -løb). MCBruun. PFI.75. Sophokles havde i sin høie Alder skrevet en af sine bedste Tragedier og vundet Seiersprisen over alle de Andre. HCAnd.SS.VI. 70. Rosenborg.EnFører.(1928).5. (jf. I. Sejr2:) jeg (jager) mod Maalet, til den Sejrspris (1819: det Klenodie), hvortil Gud fra det høje klædt os i Kristus Jesus. Phil.3.14(1907). **-pæl**, en. (jf. Begyndelsespæl) i krocket: pæl (I.1.2), hvorved spillet ender. Legeb.I.a.30. **-raab**, et. (nu næppe br. Sejr-. Moth.S103). (ænyd. seierraab (PClausson.Snorre.(1633).510); jf. -skrig) fryderaab ved en sejr; glædesraab over en fordel, et held olgn. Da opløftede Tilskuerne et stort Seiersraab og erklærede Thorvald for Mester i denne Leg. Hauch.V72. Howalt.DB. 91. **-rune**, en. (efter oldn. (flt.) sigrúnar) især i flt., om runer, der ristes for at give sejr. Hauch.V34. Recke.Mich.66 (se u. Dødsrune 1). *Sejr-Runer bør Du kunne. [Nyerup]. NordensældstePoest.(1798).61. **-sang**, en. (ogs. Sejr-. PoulPed.DP.(1937).6. NvHaven. Orth.154. Ev.(1914).VI.145. Leth.(1800)). (ænyd. d. s.) frydesang ved en sejr; ogs.: sang, der udtrykker tak for en sejr; lovsang. *Udbryd, hver Sjæl, i Seierssang! Ing.RSE.VII. 81. VKorfitsen.KF.129. jf.: *Paa det Jevne! Paa det Jevne! | Det er Livets Sejerssang. Kaalund.337. **-sikker**, adj. se sejrssikker. **-skjorte**, en. (ogs. Sejr-. Moth.S103.

VSO. MO. Schand.IF.99. TroelsL.VIII.30). (ænyd. sej(e)rskjorte; jf. -hue, -særk samt Lykkeskjorte) fosterhinde, der helt omslutter et nyfødt barn, og som if. folketroen menes at give lykke, usaarlighed, sejrrighed m. m. Moth. S103. Thiele.III.84. hvad Rejningen angik, skulde man troe, han var født i en Seirsskjorte med den lille Tabel foran og den store paa Ryggen. Bergs.GF.I.253. Ud i Verden og blive rig . . . det gaar ikke saadan til — naar ikke man er født med Sejrsskjorten. AndNæ. P.E.I.261. DSt.1929.97ff. Feilb. FrGrundtv. LK.58. SjællBond.151. jf.: Storatigheden bringe slige Herrer altid med sig til Verden i en indbildt Seiersskjorte. Ing.P.O.I.124. || (l. br.) i anden anv., om en ved trolddom vævet skjorte, der giver usaarlighed. en Seirsskjorte havde han . . . den var spundet, vævet og syet af en uberørt Jomfru i Satans Navn. Rist.LM.66. KMunk.S.23. jf.: *Jeg har vævet selv min Sejrsskjorte — | ej af Drømmen fra min Ungdomstid . . . | jeg har vævet den i Verdens Strid, | Maskerne deri er Tankeringe. Kaalund.190. -skrig, et. (ogs. Sejr-. Moth.S104. Leth.(1800). Grundtv. SS.I.678). (ænyd. seyrskrig) d. s. s. -raab. Falst.Ovid.88. Niels Ebbesen dræbde (grevnen). Derpaa lod han Trommerne røre, og et stort Seierskriig istemme. Wand.Mindesm.I. 188. Holst.D.II.186. han (o: en fange, der gaar amok) skriger sine Sejrsskrig ud. LindskovHans.NH.265. -skud, et. (foræld.) glædesskud i anledning af en sejr. VSO. Sejr: Moth.S104. Rahb.Skuesp.I.70. -sten, en. (Sejr-. Moth.S104). (ænyd. d. s.; jf. I. Sejrsten; nu næppe br.) sten, rejst som sejrsminde; baulasten i Danmark ere (der ikke) fundne sande Banta- eller Seiersstene. JPaludan.Moen.I.(1822).122. -stolt, -stor, se sejr-stolt, -stor. -støtte, en. (Sejr-. Moth.S104. NvHaven.Orth.154). (nu l. br.) støtte, mindesmærke for en vunden sejr; ogs.: æresstøtte for en sejrherre. Holb.JH.II.150. VSO. -særk, en. (Sejr-. Moth.S103. Troels L.VIII.30). (ænyd. seyrs særk; nu sj., jf. VSO.) d. s. s. -skjorte. Thiele.III.84. Skattegraveren. 1885. II. 130. 1887. II. 88. *Dannevirke . . . Navnet, blot det nævntes, var som en Sejrsærk | om Folket og om Hæren. Rørd.GK. 74. -tegn, et. († Sejr-. Moth.S104). (ænyd. seyerstegn, fsv. sigher(s)teekn; jf. -trofæ) (ting, genstand der er) udtryk for en vunden sejr. VSO. Rosenborg.EnFører.(1928).6. jf.: *Din Zion Palmer svinger | Til evig Seyers-Tegn.Brors.5. Grundtv.SS.I.448. || om sejrsmument oqn.; spec. om støtte med ell. stabel af erobret krigsbytte. de Dankses Indfald i Skotland, og de derfor oprettede Seyers Tegn. LTid.1726.737. I venstre Haand holder (Nike) en Stav (til Rejsning af Sejrstegnet, Tropaion). Sal.² XVII.947. jf.: Der sees endnu et Seyers-Tegn og Beviis paa samme Victorie, nemlig en Stad, som er anlagt paa bemeldte Høy, og kaldes Alexandria. Holb.Herod.228. || nu

især: genstand (fane, vaaben), der er erobret fra en fjende (og opbevares som minde om sejr). Rose.Ovid.II.78. blandt de Sejrstegn, som Kongesønnen Magnus Nielson († 1134) bragte hjem fra sit Hæretog i Øst-Sverige, var Metalhamre . . . som kaldtes Thors-Hamre. HenryPet.NG.81. billedl. ell. i sammenligning: Alle Udenværkerne af Commandantens Frue (o: hendes smykker, toiletgenstande) skikker jeg som et SeyersTegn til min Arendse. Ew.(1914).IV.289. Skuesp. III.1.115.

I. Sejr-sten, en. (oldn. sigrsteinn, ty. siegstein) if. folketroen: sten, der bæres som lykkebringende amulet; som giver sejr, spaadomseene m. m.; spec.: ravnesten. naar en Mand er vantroe imod sin Kone og tænker, at hun lader sig bruge af andre Mandfolk. Tag en Seyersteen, naar hun sover, læg den paa hinders Hierte Kule og over hendes Issebeen, saa lader sig tilkiende paa fig. Maade (osv.). Cit.ca.1750. (JySaml.IV.158). HenryPet.NG.74.87. FrGrundtv.Losningsstene.(1878).134f.148ff.152ff. jf. Feilb. II. -sten, en, se Sejrssten.

Sejrs-tog, et. 1) en sejrende hærs fremrykken; ogs.: sejrrigt krigstog. Knud den Stores Seierstog til Bretland. VSO. smsten trænge frem i et uafbrudt Seierstog. smst. || især billedl.: sejrsbane, -løb. foruden Øl havde nu Brændevinen begyndt for Alvor sit sørgelige Sejrstog gjenem Folket. Rich.Pet.Kingo.(1887).90. Schand.SF.118. 2) (jf. -indtog, -optog) en sejrherres, en sejrrig hærs optog (tilbagevenden); triumftog. *For Fred bød fjerde Fredrik Sværd at drage, | Den førte han i Seierstog tilbage. Thaar.ES.355. Col.2.15(1907; 1819: Triumph). -togt, et. (l. br.) d. s. s. -tog I. *vi, som gik paa Sejrs-togt | fra Fredericias Volde. Rich.VH.72. Kvindernes Sejrstogt i Haandværk og Industri . . . Voldsom Forøgelse af den kvindelige Arbejdskraft i en Række . . . Fag. Pol.⁹⁰/1936. 5.sp.2.

sejr-stolt, adj. (ogs. sejrs-. Ing.VSt. 169. JPJac.(1924).I.246). stolt over en vundet sejr; triumferende. *Nu er jeg sejr-stolt; nu har . . . jeg gjort Bytte. NordBrun.Jon.42. *Ton fra Dynecilens Havn, | Store seiersstolte Navn! Ing.RSE.VI.75. Gronb.MM.5. jf.: (de) vidste ikke, paa hvilket Been de vilde staa af Sejrsstolthed. Rowel.Br.265. -stor, adj. sejrrig; ogs.: sejrstolt. *Abels Børn . . . stamme ned | Fra Danmarks . . . seierstore Konger. Hauch.MS.82. *Den Gang Fjenden seiersstor drog ind i Gent. Jørg. BR.66.

Sejrs-trofæ, en, et. (jf. -tegn). NP Wiwel.R.301. -tryg, adj. se sejrryg.

Sejr-støtte, en, se Sejrsstøtte.

Sejrs-urt, en. (efter ty. siegwurz, navn paa forsk. planter, der if. folketroen giver usaarlighed og sejr; sj.) alm. jomfrufinger, Gladiolus communis. Rosenhaven.(1850).112.

-vaaben, et. (ænyd. seyervaaben, ty. siegeswaffe; jf. sejrrige vaaben u. sejrrig 1; nu sj.) vaaben, hvormed sejrvindes; ogs.: vaaben, der bringer sejrv. Hvad Land . . . bær ikke Spoer af vore danske Sejrsvaaben? *Sotof. Sommerfugle*. (1821).42. *KMunk.EI.89*. *Kæmp med Bonnens Sejervaaben. *SalmHj.578.3*. **-vant**, adj. se sejrvant. **-vej**, en. (l. br.) vej, som en sejrherre følger (under et triumftog); ogs.: sejrsvane (2). *Staffeldt.D.I.391*. *Palmen paa din Seiersvei (o: Jesus' vej ved indtoget i Jerusalem) | Grønnes til imorgen ei. *Ing.RSE.VII.69*. *ad Hovedstadens Gader Fjenden gaar sin Sejrsvej. *Schand.SD.70*. **-vis**, adj. se sejrvist. **-vogn**, en. (nu næppe br. *Sejrv. Falst.Ovid.88*. jf. *VSO.*) (ænyd. seyervogn) vogn, paa hvilken sejrherren kører i sit sejrstog (2); triumfvogn. *vAph.(1759)*. *Bl&T*. || billedl. *Staffeldt.D.I.35*. *Hen over Jorden skuer han at rulle | Den Seiersvogn, paa hvilken Skjæbnen staaer. *PalM.(1909).II.128*.

sejr-sæl, adj. best. f. og flt. -e ell. (l. br.) -le (*Ew.(1914).III.144*. *Bredahl.E.18*. *P Kierkegaard.HelmoldsSlavetronike.(1881).17*). (ænyd. seyersæl; genopt. fra oldn. sigrsæl; jf. -salig) sejrrig (1). *Moth.S103*. det er bedre, at være fredsel, end seiersæl. *Oehl.XXXI.66*. *Hil jer, Danmarks seiersæle Søner! *Ploug.I.134*. *Grønb.LN.152*. || i videre anv.: sejr-sikker; sejrstolt. *NMøll.H.2*. Hun havde lagt Armen hen om hans Ryg og saa glad og sejræl ud, præcis som Herredsbestjenten naar han havde gjort en god Fangst. *AndNz.PE.I.117*. || som tilnavn; især om den svenske konge Erik sejræl (f ca. 995). *Grundtv.Saxo.II.296*. *HenryPet.NG.86*.

† **Sejrs-ære**, en. ærefuld sejr; triumf. *Gud, som gav | Ved Jesu Grav | Os saa stor en Seyers Ære. *Brors.43*. *Rothe.CS.I.121*

Sejr-særk, **-tegn**, se Sejrs-særk, -tegn. **-tryk**, adj. (l. br.) sejr-sikker; sejrstolt. den sig mere og mere bredende populære Politik, der efter 1854 sejrttryk tronede i Højsædet. *Schand.TF.II.109*. sejrs-: *EBrand.UB.103*. *NMøll.EL.22*. **-vaaben**, et. se Sejrsvaaben. **-vant**, adj. (sejrs-: *VKorfitsen.F.90*). vant til at sejre; sejrrig. *Ew.(1914).III.143*. *Snart ligger her bereedt til Slag | Den seiervante Fiende. *Pram.IV.16*. *Oehl.XIX.111*. *KvSamf.1912.125.sp.2*. **-vinder**, en. (†) -vindere. *Pflug.DP.283*. *Nv Haven.Orth.154*). (ænyd. seyervindere, glda. seghir vinnare (*SjT.123*); nu sj.) sejrherre. *Holb.Heltind.II.261*. Niels Ebbesen selv satte Livet til, men som Seiervinder og Fædrelandets Befrier. *Wand.Mindesm.I.189*. *Berlin.G.110*. (jf. I. Sejr 2:*) Jesus, store Seiervinder! *Ing.RSE.VII.69*. jeg gad gjerne, som overvunden (i *diskussionen*) have kastet mig til den skønne Sejrvinderindes Fødder. *Blich.(1920).XX.28*. || (nu næppe br.) *de gen.*, der betegner den overvundne part ell. det erobrede. Troyas, den hellige Gravs . . . Er-

bring har ikke indgivet deres Seiervindere mere triumpherende Følelser. *Bagges.L.I.16*. *Tak for Gravens Seiervinder! | Tak, o Gud, for Jesum Christ. *Ing.RSE.VII.31*. **-vinding**, en. (ænyd. d. s., jsv. segherwinning) vbs. til vinde sejr (se I. Sejr 3); ogs.: sejr (I.1); i videre anv.: sejrrigt krigstog. beede Gud om lykke og seiervinding imod (alm.: over) Tyrcken. *J.Juel.345*. Johan Rantzau var een af Hovedmændene i Seiervindingerne ved Hochstädt og Ramilliers. *Mall.Sg.H.344*. *VKorfitsen.TO.II.88*. Kong Nebukadnezar, hvis Vaaben vare uimodstaaelige, hvis Sejrvindinger utallige. *HSchwanenfl.OK.29*. (sj.) i personifikation: *Gid Seyervinding, den Gudinde, omkringinge | Din Leyr. *Falst.Ovid.35*. || (jf. I. Sejr 2) billedl. Seiervinding over vor Frygt for Døden. *Lodde.NT.Fort.Av*. *Bacchi Seyervindinger.Ew.(1914).IV.261*. *Pol.*1935.15.sp.2*. || (jf. I. Sejr 3 slutn. samt Sejrs højtid osv.) gen. sejrvindings i særlige forb. (ell. som I. led i ssgr.). de holdte seyervindingens høytid (1871: Seiershøjtid). *2Makk.8.33* (*Chr.VI*). Sejrvindings-Offet (o: offer, der bringes for at jaa sejr). *Gram.Nucleus.2073*. (hertugen lod Tyge Brahes store globus) som et Seyervindings-Tegn føre til Danmark. *Slange.Chr.IV.125*. jf. Sejrsløb: (hans) Seyervindingers Lob. *Holb.DH.I.17*. **-vis**, adj. (ogs. sejrs-). sejr-sikker. Hialmar stod med et roligt Aasyn, som den der er seiervis. *Suhm.(SkVid.XI.162)*. Faa Mænd har . . . i Uheld og Modgang bevaret en saadan sejrsvis Uforsagthed. (som *Disraeli*). *Brandes.IX.511*. jf.: Optakten til (fodbold)Kampen var præget af den største Sejrsvished. *Pol.*1937.2.sp.1*. **-vogn**, en. se Sejrsvogn. **-vunden**, part. adj. vundet, erobret i sejrrig kamp. *Du (o: *admiral Sesthed*) har fortient at bære, | Din Sejer-vundne Krantz til Danmarks Ære. *JFris.26*. *seiervundne Flag | Op-hængte over Graven (i kirken). *Winth.HF.315*. **-værk**, et. se Sejrværk.

Sejs, en. (ogs. skrevet *Sejts*. *VSO.* — i udvidet form *Sejsa*. *OrdbS.*; sjæll.). (no. seis(s), m., stærk fart, svungning olgn., paa seisen, paa en god seis, (temmelig) beruset; sml. bornh. sajsa, f., sajsara, m., rus (*OrdbS.*); vel sa. ord som jy. sejs, slag (med stok); sml. dog no. † seisa, beruset (egl. perf. part. af I. sejse); jf. II. sejse; nu dial., jf.: „Talespr.“ *Levin*.) rus; perial. *Falsen.SF.49*. naar han har en Seis, (er det) ikke saa let en Sag (at hjælpe ham ind ad vinduet). *Rahb.Tilsk.1796.645*. *JMJensen.Vendelbomål.(1897-1902).47.114*. han havde faaet lidt at drikke, og havde faaet en lille Sejs paa. *NordsjællF.III.109*. *OrdbS.(Lolland)*.

Sejs(e), en. se Sejser.

I. sejse, v. [Isaisa] († sise. *Moth.S208*. *VSO.VI.243*). -ede. vbs. **-(n)ing** (se *Sejsing*). (vist fra holl. seizen, jf. eng. seize, ty. seisen; af fr. saisir, gribe, mlat. sacire; oprindelse uvis) † ved bændsler sammenføje to tve

(*ell. to parter af samme tov*); forene med *sejsereb*. Naar der skal vindes op, skal han (*som tovene er betroet*) fordele Folkene til at sejse, paa det at de i Tide sejse op og af. *SøkrigsA.*(1752).§456. Seisl Commandoord til Skibs. VSO. Naar man er klar, gives Sejlet op igen, hvorefter Givtovene fanges sammen (sejses) ved underste Givtovsblok. *Bardenfl. Søm.II.6. EWessel.Orlogsminder.*(1926).29. || i forb. m. adv. ell. præp. sejse laf, løse op for en bændsling, der sammenholder to tove. *SøkrigsA.*(1752).§456 (se ovenfor l. 4). *Kusk Jens.Søm.10. jf.:* Seise af Touget. At aftage de Bændsler (Seisinger), hvormed Anker-touget var befæstet til Kabelaringen. *Harboe. MarO.* sejse op, opsejse; sejse paa. *Søkrigs A.*(1752).§456 (se ovf. l. 4). *OrdbS.*(bornh.). sejse paa ell. sejse paa et tov, lægge sejse-reb, bændsel paa. *SøLex.*(1808). *Sal.*XXI. 189. sejse sammen, forbinde med sejsereb. *Scheller.MarO.*

II. sejse, v. [saisa] -ede. (maaske forkortet af kapsejse (kopsejse); jf. ogs. no. dial. sejsa, kaste, slaa til; sml. Sejs; dial.) *dejse; dingle; falde; segne. JMJensen.Vendelbomål.*(1897-1902).47.200. Smanden (rog) ind paa dem; den ene fik et Hagestød, saa han gik bagover, den anden en Næve i Hjertekulen, saa han sejse over Ende i Vandet. *NatTid.*27/1924. *Sønd.13.sp.3. OrdbS.*(bornh.).

Sejse-bolt, en. [I] (†, foræld.) svar øjebolt til kabellaringen. VSO. *Funch.MarO.* II.116.

Sejser, en. (ogs. skrevet *Sejtser*. jf. VSO. — i bet. 2 **Sejs(e)**, se *ndf.* — i bet. 1 ogs. m. former som *Sejsel* (LJBotting.Æbeltoft.(1893).360. *Feilb.*), *Seser* (*Feilb.*), *Siser* (*Feilb.* jf. *OrdbS.*(Sjæll.). *Esp.*289), *Syseser* (*Moth.*S1012)). (jf. *ændy.* cisure og sisse (*Kalk.V902*^{4a}) samt sex (*RPRavn.BorringsholmsKronike*1671.(udg.1926).134), sv. († og dial.) sig(s)are, saks; vel (i bet. 1) sa. ord som eng. scissors, saks, oldfr. cisoires (jf. fr. ciseau), egl. et lat. ord (jf. lat. cisorium, skærende instrument), til stammen i lat. cædere, jælde, dræbe (kausativ til cadere, jf. Kadence); i former som *Sejs(e)* vel paavirket af nt. seis (sees, seizel osv.), mnt. seise(n), le, segl, sa. ord som ty. senze, besl. m. I. Segl) 1) (dial.) lille saks. *Sejser: MDL., VSO.* 50 (jf.). *JMJensen.Vendelbomål.*(1897-1902).47. jf. *Esp.*289. 2) (dial.) leblad paa mejetøj; mejejærn (jf. *Feilb.*III.178). *Sejs: JP Prahl.AC.12. Esp.*287. *Sejse: Junge.391 (Møn).* *JPaludan.Møen.II.*(1824).263. *Ordb S.*(Møn). 3) (snek.) † lang kniv til udskæring med saa langt et skaft, at skaftenden under arbejdet støtter mod skulderen (svarende til den nu anvendte bredæggede og savlakkede fyldingskniv, der bl. a. anvendes til udskæring af kelstød i rammer). *Seitser, Seiser. VSO.*

Sejse-reb, et. [I] † bændsel, hvormed der sejses paa. *SøLex.*(1808). *Sal.*XXI.190.

Sejsing, en. (nu sj. *Sejsning*. *Fisker. SøO.* i bet. 1: VSO. jf. u. Op., Paasejsing. † *Sising. Moth.*S208. VSO.VI.244). fl. -er. (vel fra holl. seizing, jf. eng. seizing, ty. seising samt fr. saisine; til I. sejse) † 1) (sj.) som vbs. VSO. jf. Opsejsing. 2) *tovværk af kabelgarn i flade, firkantede ell. runde længder, anvendt til fastgøring* (jf. f. Arbejds-, Bug-, Kabellar-, Raasejsing); ofte spec.: *beslaasejsing. vAph.*(1759). *Hvert Reeb opduges (o: ved bygens optrækken), og hver Seising sanses til. *Falconer.Skibbrudet.*(overs. 1790).54. En af vore dygtige Folk boier sig under Raen efter en Seising og glider ud. *StBille.Gal.I.123. KuskJens.Søm.177.* || om tamp til afstraffelse. *vanDockum.Gl.Minder.*(1888).163. || hertil bl. a. **Sejsing-platting** (flad sejsing. *Harboe.MarO. Sal.XIV404*), -slag (slag af tamp (jf. ovf. l. 16). *Schand. O.I.25*), -strop (*Bardenfl.Søm.I.148*).

† **sej(g)-slimig**, adj. [III.1.2] *slimet og sej. Tandens Materie (er) sejslimig og blød. vAph.Nath.VIII.15. sa.Chyn.III.295.*

Sejsning, en. se *Sejsing*.

sejsten, num. se II. seksten.

sej(g)-støbt, part. adj. [III.1.2] ☼ om støbejernsgegenstand: som efter støbningen er gjort mer ell. mindre sej ved at glødes med illende stoffer; blodstøbt. *Grunth.Besl.52. sej(g)-flydende*, part. adj. (ogs. *sej(g)-. D&H.*) især ☼ om smeltet masse: som er ved at størke og derfor er meget tyktflydende. *Stensby.Geogr. II.8. Sej(g)-træk*, et. [III.3.1] (jf. -trække)

† (redningsmandskabet) der nu . . tog fat i Aarerne og med Sejtræk halede Baaden igennem Braadsoer. *Tidsskr.f.Redningsvæsen.1937. 74.sp.2. -trække*, v. vbs. jf. -træk. [III.3.1] (sml. -hale) † hale, trække langsomt, men med seje tag. *CollO. -tør*, adj. [III.1.3] (jf. -torre og -vaad; jagl. ell. dial.) om ting: tørrer (langsomt), saaledes at den er blevet sej ell. stiv. *JFBergs.G.16. de sejtorre Skind der ikke længere vise Vand, naar man bøjer dem. NFSchwartz. Da. Garverier.*(1842).45. Høet (maa) aldrig blive knastort, men kun sejtorrt, da Bladene . . ellers falder af. *NatTid.*20/1937.9.sp.2. *OrdbS.*(Loll.,Sjæll.). -torre, v. [III.1.3, 2] (jf. -tør; jagl. ell. dial., sml.: „Talespr.“ *Levin.*) tørre langsomt, gradvis og (navnlig): ikke helt (jf.: „at halftorre.“ *Moth. S94*); dels trans.: (skindene) henges over en stang at seitorres paa et loft. *Cit.ca.1750. (SprKult.IV44)*. I disse Bønderhuse er sædvanligen ingen Skorsteen; men Røgen og Varmlen trækker igrænnem hele Huset, og bidrager til at seitorre Sæden. *Bugge.Reise.*(1800).12. Cigarrerne hensættes ganske friske paa et tørt Sted, og blive staaende et Aars Tid for rigtigt at seitorres. *Levin. Haandgern.409. Feilb.* || dels intr. (jf. IV. seje 1). Man kunde . . skiære Humlen løs paa Stængerne og lade den sidde, at seitorre. *Oecon Journ.1757.39. Levin.* || (jf. -tør) i perf. part. som adj. sejtorred Hiertensfryd. *Agerbech.*

FA.I.75. Feilb.BL.70. Hoet er kun sejgtørret endnu. *Kvernd. -urt*, en. [III.1] (nu l. br., jf.: „Dansk Almuebenævneelse“. VSO.) *Ʒ hjerlespand* (2), *Leonorus cardiaca* L. (hvis stængler er haarde og stikkende). JTusch.125. *Moth.S95. vAph.Naih.III.453. VSO.VI.156. 194. FolkLøgem.III.94. -vaad*, adj. [III.1.1] (jf. -tør; sj., nu næppe br.) noget fugtig; ikke helt tør. *Asken* (af den selvforbrændte kone) var sej-vaad. LTid.1734.559.

Sek, en. se II. Sekt.

I. Sekel, en. [ˈseːg(ə)] (nu næppe br. *Sekkel*. *Moth.S107. Meyer.1*). flt. *sekler* ell. (i bet. 1 ogs., især om vægtenheden) d. s. (ænyd. se(c)kel; gennem ty. se(c)kel fra hebr.; jf. mlat. *sielus*, gr. *siklos*; bibl.) 1) vægtenhed hos hebræerne; ogs.: metalstykke, der vejede en ell. flere saadanne enheder og anvendtes som betalingsmiddel. den Jord er fire hundrede Sekel Sølv værd. *1Mos.23.15. en Guldring*, 20 som vejede en halv Sekel. *smst.24.22. KirkeLeks.III.332. ||* (jf. I. Gylden slutn.) om en „sekel“ i guld. to Armbaand . . vejede ti Guld-Sekler (*Chr.VI. gylden*; 1931: *Guldsekel*). *1Mos.24.22. KirkeLeks.III.332. om en „sekel“ i sølv: Sølvsekel. smst. 2) hebræisk mønt* (egl. af en sekels (1) vægt). *Moth.S107. Sal.2 XVI.455. Hebræernes Mønter* er dels hele og halve Sølvsekler, dels Kobbermønter. *smst.XI.90.*

II. Ƴ Sekel, et. [ˈseːg(ə)] (nu kun arkais. (l. br.) m. (m)lat. form *Seculum* (*Holb. JJBet.a3v. Langebek.Breve.140. Blich.(1920). XXVII.79. Fødre1844.sp.13947*) ell. (m. forkortet form; sj.) *Secul*, *Secul* (*Oehl.F.(1816).287. Blich.(1920).XI.166*); hertil best. f. secullet. *Brandes.MB.126. flt. seculer. Suhm.V5. Biehl.DQ.IV.192. ogs. (nu næppe br.) m. lat. bøjning: dat. (ablativ) ent. seculo osv. Holb.Kh.171. FrSneed.I.63*). flt. *sekler*. 40 (fra (m)lat. *seculum*, lat. *sæculum*) 1) tidsrum af 100 aar; aarhundrede (1). *Biehl.DQ.III.161. Oehl.Digte.(1803).79. *Som om ikke Livet | blev det samme Spil, | om saa Almanakken | faar et Sekel till! Stuck.S.83. ||* (sj.) ved angivelse af persons alder. „De maa jo dog være langt yngre end den Tid, da Rahbek digtede disse Viser . . . — „Neil jeg er langt over det halve Seculum.“ *Gyld.V.103. 2) om „tiden hvornaar“: aarhundrede (2); ofte i forb. m. ordenstal. Holb.Kh. 171. Midten af det fjortende Secul. Blich.(1920).XI.166. Brandes.MB.126. 3) (sj.) overf. 3.1) om menneskene i et vist aarhundrede. *Holb.JJBet.a3v. Digte*, som alle Secler ville beundre. *Blich.(1920).I.10. 3.2) (jf. fr. siècle i lign. bet.) om det jordiske, verdslige liv, de jordiske, verdslige forhold, ting olgn. (betragtet som noget tidsbestemt, jørgængeligt). Meyer.740. paa Gravmølerne mødes . . Sektet og Kirken. VVed.HR.199. Ƴ **sekel-gammel**, adj. [II.1] aarhundred-gammel; ogs.: meget gammel. Alleer af sekel-gammel Lind og Kastanie. *KLars.GHF.I.213.***

-lang, adj. [II.1] (sj.) om tidsrum: af et sekels længde; ogs.: meget langt. *Fem sekellange Aar henrunde. *Rein.272. -tid*, en. [II.1] (sj.) meget langt tidsrum. *(Island) skjæmker til en mandig Slægt . . | Et Ry i Sekel-Tide. *Drachm.DM.90. -vender*, en. [II.1] (efter fr. fin de siècle, egl.: slutningen af aarhundredet, i videre anv. om det overforfinede i den vest-europæiske kultur i det 19. aarh.'s slutn.; jarg., nu sj.) person, som er typisk for tiden omkring det 19. aarh.'s slutn. *Rord.GD.248.*

Sekkel, en. se I. Sekel.

Sekketer, en. se Sekretær.

Sekond, en. se II. Sekund.

Sekond-, i ssg. [seˈkondˀ] 1) (nu sj. skrevet *Sekund-*. se u. Sekond-lojtnant, -ritmester, -skuespiller, -teater. — † **Sekonde-** (Sekunde-). se u. Sekondmajor. (ligesom ty. sekund(e)- fra fr. second, anden(-klasses, -rangs), af lat. secundus (se II. Sekund); jf. I. Sekunda, II. sekunda, Sekundo, sekundær) som er nr. to i en række ell. den anden i rang, værdi; anden (rangs); anden (klasses). 2) se Sekund- 1.

Sekonda, Sekondant, se I. Sekunda, Sekundant.

Sekond-danser, en. (teat.) underordnet medlem af et balletkorps; spec. (foræld.) medlem af det kgl. teaters balletkorps, der rangerede efter solodansere og dansere. *Oversk. Haandbog.4(1879).342. Leop.VO.137.*

Sekonde, en. se III. Sekund. **Sekonde-**, i ssg. 1) se Sekond- 1. 2) se Sekund- 1. **sekondere**, v. se sekundere.

Sekond-kaptajn, en. (z, foræld.) fra 1828: kaptajn af 2. grad. *MR.1828.52.*

-kommandør, en. (z, foræld.) næstkommanderende stabsofficer ved en bataillon. *MR.1774.531. -lojtnant, en. (nu sj. skrevet *Sekund-*. *vAph.(1759). Larsen. jf. Bl & T.*) z officer af anden grad inden for lojtnantsklassen. 1) i hæren (jf. -peter, -spire); (i Danmark) nu især som titel, der tillægges en kornet, som genindkaldes ell. antages til frivillig tjeneste, ell. som har gennemgaaet officersklassens ældste afdeling (og senere udnævnes til premierlojtnant). *MR.1726.436. LovNr.342**

1/2.1922.§§8.149. 2) i marinen (i Danmark fra 1720-1858 og fra 1863-1922); nu: soljtnant (af 2. grad). SøkrigsA.(1752).§904. Bardenfl. Søm.I.50. LovNr.3451/2.1922.§33. -major, en. († **Sekonde-**. *Adr.251/1762.sp.7. jf. Secunde Major. MR.1785.2*). (z, foræld.) stabsofficer af laveste grad i et (infanteri)regiment, rangerende under premiermajoren. *MR.1786.68. MilTeknO.175. BiogrL.IV.94. -mester*, en. (jf. Mester 2.1 samt Overmester 2; foræld.) i marinen (indtil ca. 1790): skibslæge (skibskirurg, -barber), der stod umiddelbart under overmesteren. *SøkrigsA.(1752).87. -peter*, en. (jf. -spire; soldat.) nedsvet. betegnelse for sekondlojtnant i hæren. *KLars.Soldatspr.5. Hun skal allerede være hemmelig forlovet med en Lojtnant . . saa snart de (o: de unge piger)*

faar lange Kjoler paa, render de efter de dumme, storsnudede Sekondpeter. *JVJens. D.5. DSt.1918.52. -ritmester*, en. (X, foræld.) ritmester af 2. grad. *MR.1785.45. CVaupell.S.III. Sekund-: BiogrL.IV489. -skuespiller(inde)*, en. (l. br.) andenrangs skuespiller(inde). Halvstatister og Sekundskuespillerinder. *Vore Herrer. 1920. Nr.20.39. -spire*, en. (soldat.) dels (jf. -peter; l. br.) om (nysudnævnt) sekondløjtnant (1); dels om kornet (II.2.s) ell. (tidligere) officersaspirant (som senere kan udnævnes til sekondløjtnant). *Wied.Sn.63. -teater*, et. (teat.) egl.: teater af anden rang; spec. (glgds.): privatteater (1). *Drachm.EO.371. AHenriques.GA.32* (se u. Privatteater 1). Endnu i 1878 var Svælget dybt mellem Privatteatrene og Nationalscenen. . Holbergs Komedier. . og Hertz's Lystspil var den Gang for op-højede Arbejder til at kunne spilles paa et „Sekondteater“. *Pol.¹/1919. 8.sp.2.* et Sekundteaters Døgnrepertoire. *Brandes.II. 244. -violin*, en. (jf. II. Sekund 1 slutn. samt Primoviolin og Sekundoviolin (u. Sekund)) ♪ *violin(ist)*, der spiller anden stemme; anden violin. *HPanumB.ML.517. -Se-kraft*, en. (ty. sehkraft; jf. -evne; „Nyt Ord“. *Levin.*; *især* ♀) evne til at se; synsevne. de røde halvtillukte Øine vare uden Seekraft. *Ing.EM.II.78.* *først ved Øiets Seekraft gives os | Et ret Begreb om Verdens vide Bygning. *Hzz.KRD.82. BMøll. DyL.I.49. billedl.:* han er i Besiddelse af en usædvanlig aandelig Sekraft og „Indfølelse- evne“. *Rode.R.30.* || (jf. I. Kraft 3; sj.) om den styrke, energi, hvormed et øje optager synsindtryk. han (var) eenøiet. Dette ene Øie havde ved den forøgede Seekraft, det maatte anvende, antaget en ubehagelig, gjennemtrængende Stirren. *Ellar.GH.I.40. -kraftig*, adj. (jf. -kraft; sj.) som anspænder synsevnen. de Gamle klippede sekraftigt med Øjnene. *JVJens.TL.184.*

Sekret, et ell. (sj.) en (i bet. 2.s). [sekre't] flt. -er. (gl'da. d. s. i bet. 3; ligesom ty. sekret, eng. fr. secret af mlat. secretum, substantivering (intk.) af adj. secretus, afsondret, hemmelig, egl. perf. part af lat. se-cernere, af-, udsondre; jf. Sekretær || bet. 1 er opstaaet i nyere tid (19. aarh.)) 1) stof, som frembringes i en levende organismes indre (og udskilles). 1.1) (fysiol., med.) stof, som afsondres af kirtler og slimhinder i et menneskes ell. dyrs legeme. *Panum.18.* *Der findes af Duft | en Uendelighed, | af kropsligt Sekret | og af Sminke og Sved. *TomKrist.YR.31.* || om udtaad af saar. *SEngelsted.Klin.Meddelelser.(1864).56. Lundb. 1.2) (bot.) (tykt)-flydende stof (som harpiks, gummi olgn.), der udskilles af ell. i en planteorganisme.* 60 *Warm.Bot.225. Sal.²XXI.190. 2) (nu sj.)* hvad der er ell. skal holdes hemmeligt (for offentligheden). 2.1) sag, meddelelse olgn., som er ell. skal holdes hemmelig; hemmelighed.

*Oecon Journ.1757.807. JBaden.FrO. Sal.² XXI.190. 2.2) lokalitet olgn., der er indrettet saaledes, at den skjules for offentligheden ell. omverdenen. Meyer.¹521. Sal.² XXI.190. || især (jf. u. Hemmelighed 1.s samt hemmeligt hus, mag, sted u. hemmelig 2.2): rum ell. (mindre) hus, hvori man kan forrette sin nødortf; klostet (2); retirade (3.s). *Holb.GW.I.3.* Forloberne til Durklob er . . Kniben i Tarmene, som snart nøder Patienten til at søge Secretet. *Weisbachs Cuur.(overs.1755).413.* *Hans Levnet, besunget af tyske Poeter, | Kan findes paa Natborde og Secreter. *Blich.(1920).IV197. Meyer.³ 2.3) (jf. fr. secrète, om staalkappe, som bares under hjelmen; foræld.) en slags panserskjorte (af fine ringe), som blev baaret skjult. *CBernh.IV20. 3) (fra mlat. sigillum secretum; hist.) især om middelalderlige forhold: en regerende fyrstes private segl (mods. rigs- ell. kongeseglet, „det store segl“, se II. Segl 1.2); i videre anv., om mindre segl i al alm., fz. om en højtstaaende persons ell. (by)øvrigheds segl. Ing. PO.I.116. ADJørg.II.68. det mindre Segl, Signetet eller Sekretet, brugtes ved mere dagligdags Udferdigelser. *JohsSteenstr.SD.84.****

Sekretariat, et. [sekre'təri'a'd] (sj. Sekretariat. *Resol.²⁷/1816). flt. -er.* (fra ty. sekretariat ell. fr. secrétariat, af mlat. secretarius, afl. af secretarius (se Sekretær); *især* emb. ell. ♀) en sekretærs embede (ell. embedslokale). *Leth.(1800).148. Meyer.⁹973.* || nu næsten kun: kontor i, afdeling af institution, virksomhed olgn., som udfører sekretærforretninger; spec. (emb.) om et til en offentlig institution knyttet kontor, der varetager institutionens korrespondance og almindelige repræsentation udadtil; ekspeditionskontor. *Resol.²⁷/1816. Orlogsværftets Sekretariat. Bardenfl.Som.II.139. Lando. Bankpraksis.(1926).22.*

Sekret-beholder, en. [1.2] (jf. -gang; bot.) rum mellem plantecellerne, som indeholder harpiks, gummiarter olgn. stoffer. *Warm.Bot.225.*

Sekret(er), en. se Sekretær. **Sekretariat**, et. se Sekretariat.

Sekret-gang, en. [1.2] (bot.) sekret-beholder af langagtig form, gennem hvilken cellernes indhold cirkulerer. *Warm.Bot.225.*

Sekretice, en. [sekre'tri'sə] flt. -r. (dannet (vel efter Direktrice olgn.) til Sekretær; sj.) kvindelig sekretær (1). *NatTid.⁹ 1924.Ajt.6.sp.5. jf. Privatsekretær: (hun var) Geheimeraadindens lille Selskabsdame, Privat-Sekretice, Hushovmesterinde, hendes Naades Faktotum i et og alt. Fich. D.178.*

Sekretær, en. [sekre'tær'] (tidligere ogs. Sekretær. *Holb.Paars.318. Heib.Poet.III. 100. Sekretærer. 2Sam.8.16(Chr.VI). Holb. DII.1.228. Stampe.1.465. flt. -e: Pflug.DP. 366. Slange.ChrIV.1043. — som gengivelse af*

følgelig udtale skrevet **Sekketer** olgn. *Holb. Jep.III.2.IV.1. KbhAftenp.1784.Nr.53.3.sp.2. jf.: en Sikketerer.Holb.Er.I.2. Sikketeer.KbhAftenp.1788.Nr.100.3.sp.1. (m. hentydning til skriveres slikken paa pennene:)* Hr. Slikketæer. *Ew.(1914).III.267. — (nu sj.) m. fr. form: Secretair(e). Holb.Stu.I.1. Fr Sneed.I.11. Oehl.Er.II.100. Kierk.II.102. — (sj., nu kun arkais.) m. lat. form: Secretarius. Holb.Anh.162. JakKnu.CD.14). flt. -er. (ænyd. secreter(er), (kammer)secretairer; ligesom (og delvis gennem) ty. sekretär (ogs. sekretar(ius)) og fr. secrétaire af mlat. secretarius, egl. om person, som opbevarede en formem herres segl (sekret); til Sekret (3); jf. Sekretariat, Sekretricie)*

1) (underordnet) person, der gaar en overordnet til haande med forsk. løbende forretninger, navnlig: kontorarbejder som korrespondance olgn.; især dels (i offentlige institutioner osv.) som embedstitel for forsk. (navnlig: underordnede; jf. dog jæ. Departements-, Justits-, Lens- (2), Over-, Statssekretær) embedsmænd, som bl. a. har den opgave at besørge den løbende korrespondance (efter en overordnetes diktat), nedskrive referat af møder, forhandlinger olgn. ell. at udføre det mere forberedende arbejde i en sag, at lægge et arbejde til rette (under en overordnetes ledelse); dels om privat ansat funktionær (ell. bestyrelsesmedlem i en forening olgn.) med hverv af lign. art. (jeg antog) en Student, navnlig Rasmus Æreboe, som min Haandskriver eller Secreterer. *JJuel.8. Secretererne i Høieste-Ret og Over-Hof-Retten. Norreg.Privatr.V122. Den unge Løve var . . . Skriver paa Byfogdens Contoir og lod sig kalde Secretair. Ing.LB.I.44. Tinget (vælger) en Formand og højst tre Næstformænd. Desuden vælges fire Sekretærer. ForrFolketing. §2. || tidligere ogs. som (forhødsvis lav) titel. *Forordn.14.1746. VSO.VI.143. jf. Kammer-, Kancelli-, Krigssekretær.**

2) (jf. Sekretærfugl) ♀ afrikansk dagrovfugl, *Serpentarius secretarius Scop.* (der i nakkem har en dusk lange fjer, som kan rejses og derved give den udseende af at have fjerpenne bag øret); slangefalk. *Cuvier.Dyrhist. I.276. Boas.Zool.*591.*

3) (vist til bet. 1; jf. dog mlat. secretarium, hemmeligt rum, lønkammer, hvorfra ænyd. secretari) møbel, ved hvilket man kan sidde (ell. staa) og skrive; især om (et paa en slags skænk ell. paa bordben hvilende) skab, der indeholder talrige mindre skuffer (til opbevaring af papirer olgn.), og hvis forside udgøres af en stor, lodret klap, der kan slaas ned og benyttes som skrivebord (jf. *Chatol 2, Kabinet 6). JBaden.Fr.O. et gammeldags, kostbart Meubel, en Art af Skriverskuff eller Secretaire. Winth.IX.93. smaa Sekretærer paa tynde, snoede Ben. JPJac.II. 159. FrPoulsen.MH.1.59.*

Sekretær-, i ssgr. især (emb. ell. ¶) til Sekretær 1, jæ. Sekretær-embede, -forretning, -plads, -post, -stilling. || (især snedk.) til Sekretær 3, jæ. Sekretær-klap, -skuffe olgn. -fugl, en. ♀ d. s. s. Sekretær 2. *Larsen. KBlæsen.AF.281.*

I. **Seks,** en ell. (i bet. 1 og 3 nu) et. [sægs] († *Sekse. vAph.(1759).393. † i bet. 2 Ses, Sis. Spillebyg.(1786).208. † i bet. 4 Siks*) flt. -er. (ænyd. d. s. (*DaViser.nr.109.6*) og ses(s), *seks*er paa terning (*Kalk.III.729 u. Sinke*), ty. sechs, n., sechs(e), f., svarende til bet. 2 ogs. sess (mnt. seis(se), glloll. sijs, eng. sice, fra oldfr. sis (seis, fr. six)); substantivisk anv. af II. seks; jf. *Sekser 1*) (l. br.) tegn (ciffr), der angiver tallet 6; *sektal 2*). Sex er omvendt Ni. *VSO.VI.193. 2) spillekort, terningside olgn. med værdien 6. C. kaster to Sexer. Holb.Ül.II.7. Jeg holder denngang paa Sexen. VSO.VI.193. (N. N.) spiller en lille Ruder ud (under Seksen). VortHj.IV.1. 47. hjerter, ruder seks ! || om forsk. kast i terningspil: seks*er alle, (jf. u. II. al 4.1; nu næppe br.) *kast*, hvorved begge terninger viser 6. *Reenb.1.70. Holb.Ül.II.7. Det er den første Gang, jeg har kunnet kaste Sexer alle. PAHeib.Sk.II.178. Grundtv.Snorre.II.146. Larsen. seks es ell. seks og es (sv. sex ess, jf. ty. sess (sechs) oder es; sml. III. Es 2 samt u. II. seks 2 slutn.; nu næppe br.) kast*, hvorved den ene terning viser 6, den anden 1. *Moth.¹ S70. VSO.I.706. MO.I.450. billedl.: Reenb.I. 41(se u. III. Es 2.1). seks* dus ell. *Seksdus*, (jf. II. Dus; nu næppe br.) *kast*, hvorved den ene terning viser 6, den anden 2. *Moth.S107. KbhAftenp.1784.Nr.34&35.1.sp.2. VSO.VI. 193. || talem. være med paa seksen, (vist ud fra et særligt forhold med seksen i trekant (se nærmere GlSpil.9); dial.) deltage i uovervejede handlinger olgn.; „være med paa den værste“.* *Lunde.(Paa det jævne.(1884).191. „Vi er med paa Seksen!“ sagde Smeden og slog ud med Armen. sa.F.96. 3) (jf. Sekstal 3; skol.) betegnelse for karakter; dels (l. br.) om en høj (ell. den højeste) karakter, der tæller 6 points. han fik kun eet eneste seks ! || dels (nu ikke ved de alm. danske skoler) om den laveste karakter i en skala 1-6 (med 1 som højeste karakter). *Hver en Lærer gav mig Sexer. PMøll. (1855).I.54. jf. *Engelst.Univ.A.1808.I.121.**

4) (efter ty. (bei) meiner sechs(e) ell. six, eufem. (fordrejelse) for seel; jf. ogs. min syv (u. syv), ty. meiner sieben i lign. anv.) † som edelig forsikring: (min sjæl og) min siks, min sjæl; min sandten. *Lodde.(Skuesp.IV.296).*

II. **seks,** num. [sægs] *Høysg.AG.137. (æda. sæx, siæx, siæx ofl. (Brøndum-Nielsen. GG.I.151.II.137), oldn. sex, eng. six (jf. Sixpence), ty. sechs, got. sahs, lat. sex, gr. (h)éx; jf. I. Seks, Seksa, II. sekse, Sekser, sekset, Seksling, II. seksten, seksti samt Sekst, Sekstant, Semester, sjette) tallet 6. 1) i al alm. Sex Dage skal du arbejde. 2Mos.20.9. *Naar Klokken er Sex, jeg da først vaagner op.*

Reenb.I.38. Ing.KE.I.22. *Atten Børn gik frem paa Rad . . | Døtre sex og Sønner tolv. *G Rode.FU.76.* Han fyrede opimod Kommandobroen, seks drønende Skud. *JVJens.RF.139.* || (jf. IV. à 2, eller 3) ved omtrentlige talangvælses. (barselkvinder skal) sig indeholde i fem, eller sex, Uger efter deris Barnefødsel. *DL.2—3—9.* en seks-syv stykker | *jj. Feilb.* || i forb. m. andre talord. Noah var sex hundrede Aar gammel, da kom Floden med Vande over Jorden. *IMos.7.6.* Stadens „sex og tredive Mænd“ (o: *Kbh.'s borgerrepræsentation efter 1840.*) *HCAnd.(1919).II.217.* *Seks Tusind unge Sønners Liv var dine (o: *Sønderjyllands*) Løsepenge! *Pont.(Fædre!Sange.168).* **2)** i faste forb., talem. olgn. køre med seks heste (*VSO.III.K111. Kaper.³ jf.:* han kører i sex Heste med en forgyldt Vogn. *Holb.HAmb.I.5)* ell. (ellipt.) køre med seks, køre med et forspand af seks heste. *20* *Var Vindsak riig, med sex han vilde kiøre. *Rahb.PoetF.I.122. Aarestr.SS.III.111.* || sige seks olgn., (jf. I. Seks 2; *udtr. stammer fra terningspillet; nu sj. i rigsspr.*) være bedre, værdisfuldere (end noget ell. alt andet); overgaa (en/hver), noget, alt andet); (nu alm.:) sige sparto (til). hand har . . et par Riffler, som siger 6, slige Riffler er ikke til udi hele Landet. *Holb.HP.I.4.* Han har faaet en anden Mand opspurgt til hende fra Holsteen, som siger sex; han er saa riig. *Wess.LbF.14.* *Hent den gyldne Muskateller, | Det er en, der siger sex. *Recke.FJ.20. jf. Feilb.* || i forb. (kunne) sige seks og een, (vel udvidelse af sige seks (se ovf.); *jj. dog seks (og) es (u. I. Seks 2); dial.)* være overordenlig god, ypperlig, udmærket. det er noget der kan sige seks og en. *Feilb. hertil (?)* *Her ydes da 1000 Tak af et Skrog, | Der nu (o: efter at have faaet 4 dukater) er Sex eet med sin Ryg og sit Sprog (o: ordsproget „have noget i ryggen“). *Stub.116. jf. ADJørg.III.485 samt Stub.143.*

seks-, i ssgr. af II. seks (jf. dog Seksdus-, -kast), foruden de ndf. anførte fx. seksaarers, -åaret, -aarig, -aars, -armet, -bladet, -cifret, -dobbelt, -ender, -etages, -fodet, -fold(ig), -foddet, -hannet, -hjulet, -hunnet, -liniet, -løbet, -master, -mastet, -meter (jf. Sekser 3), -pas(formet) (se u. V. Pas 2.1), *50* -personers, -punder, -punding(er), -punding(er), -ringet, -rummet, -sided, -sidig, -stavelset, -stemmig, -straaleet, -strengtet, -tid, -traadet, -tunget, -vinklet ofl., *hvorom i alm. maa henvises til ordenes sidste led (ell. det til grund for dette liggende subst.).*

Seksa, en. [ˈsægsa] best. f. -en [ˈsæʂən] flt. -er [ˈsæʂər] (fra sv. *sexa*; *især om (ell. som efterligning af) sv. forhold, jf.:* „Et i senere Tid almind. Udtryk“. *CollO.*) lettere aftensmaaltid (med koldt bord), egl.: ved 6-tiden, som led i en festlig ell. selskabelig sammenkomst. *Ploug.(Studenterkom.151).* Efter Foredraget er der Sexa, hvor man kan

udveksle Meninger om aktuelle, jagtligge Spørgsmaal. *BerlTid.⁹/1920.Aft.3.sp.5.*

Ø Seks-aar, et. tidsrum af seks aar. Stændervalgene for Seksaaret 1842—48. *PLaurids.S.VII.6. Meyer.⁹86. -ben, et ell. en. (jf. -benet; *næppe i rigsspr.*) som betegelse (tabu-ord) for lus. S&B. **-benet**, adj. spec. (jf. -ben; *især dial.*) i substantivisk anv. som tabu-ord for lus. *Skattegraveren.1887.I.75(fynsk). AarbVends.1927.9. -dages-løb, et. (l. br. **-dags-**. *Cyclen.²/1934.9.sp.1).* (sport.) cykelløb paa bane, i hvilket deltagerne, der er fordelt i par, kører (uafbrudt) i 6 døgn. *BerlKonv.XIX.204. jf.:* i 1886 og 1887 blev der (i Amerika) holdt nogle „sex Dages (cykel-)Væddeløb“. *HistMKbh.3R.II.430. -dus, subst. se u. I. Seks 2.***

I. Sekse, en. se I. Seks.

II. † sekse, v. -ede. (til II. seks; *jj. sekset*) danne, digte verslinier med seks versfodder; spec.: digte heksametre. *En Tydsker, som der veed med Ord sit Vers at sexe (∞ hexe). *LTid.1752.66. jf.:* *han (o: *Peder Syv*) sexer med Hexametra (o: skriver digte i heksametre). *smst.70.* || hertil **Seksemester** (spøg. efter Heksemester: *en Verse-sexe-mester. *LTid.1752.67*), -vers (heksameter. *smst.*).

Sekser, en. [ˈsægsør] flt. -e. (af II. seks; *jj. I. Seks 1)* (l. br.) d. s. s. I. Seks 1. *D&H. 2)* i (kort)spil: d. s. s. I. Seks 2. en Sekser fra hans andet Stik gik igen i det sidste. *Pont. FL.33. Legeb.I.c.40* (se u. II. Otter 1). **3)** (sport.) kapsejlsbaad af seks-meter-klassen (jf. I. Meter slutn.). *DagNyh.²⁵/1927.1.sp.3. NatTid.¹⁹/1937.3.sp.1. 4)* (jf. bet. 2-3; *dagl.*) om ting, der er karakteriseret ved tallet 6; *fx. om sporvogn af linie 6. DagNyh.³/1931.7.sp.3.* jeg skal med sekseren | **5)** (soldat., nu *næppe br.*) i flt., om de seks vigtigste hug (de seks forberedende hug) i dansk rytterfægtning. (de tyske dragoner saa) dog nærmere ud til at skulle foretage en militair Promenade end at skulle ilave med vore Dragoners „Sexere“. *FraSegebergtilVendsyssel.(1864).47.*

† **sekset**, adj. (jf. ty. *gesechst*; til II. seks; *jj. II. sekse*) bestaaende af 6 dele, enheder; spec. i forb. sekset vers, vers, bestaaende af seks fodder; *heksameter* (jf. *Seksmaal(s-vers)*). de sexede og tillige riimfrie Vers (Hexametra) (hos *Klopstock*). [*Steners.*] *TankeroverDerriimfrieVers.[1752].6.* *Ey at jeg nægte vil Hr. Klopstok sin Merite | Paa nette Tanker i et Sexet Vers at hitte. *LTid. 1752.71.*

Seks-kant, en. (mat.) polygon med seks sider; spec. (dagl.): figur med seks lige store sider. *vAph.(1759).* den ligsidede Sexkant. *Ørst.III.87.* en regelret Sexkant. *Paparbeideren.(1835).66. Sal.²XXI.191. -kantet*, adj. (†-kantig. *LTid.1738.489*). (ænyd. d. s.) som har form af en sekskant. *Moth.S108.* Biernes sexkantede Celler. *Fleischer.B.154.* Sekskantet Mottrik. *Scheller.MarO.* seks-

kantet byg, (jf. u. -radet; landbr.) varietet af seksradet byg, ved hvilken aksets tværsnit danner en regelmæssig sekskant; stjernebyg (*Hordeum hexastichum*). Oluvs.NyOec.I.137. Landb.O.I.419. **-kant-jærn**, et. (ty. sechskanteisen) ⚙️ slangjærn, hvis tværsnit er sekskantet. TeknO. **-kant-vinkel**, en. spec. (haandv.) om lineal (vinkel), som bestaar af to hinanden i en stump vinkel skærende grene, og hvormed en sekskant kan tegnes (afridses). 10 *FagOSnedk.* **-kast**, et. (jf. I. Seks 2; nu næppe br.) terningkast, hvorved begge terninger viser 6 øjne. *det lykkelige Sexkast. Oluf Worm.Persius.(1840).54.

Seksling, en. [sægslen] flt. -er. (i bet. 1 af II. seks (higesom Femling af fem osv.), i bet. 2 laant fra ty. sechsling (jf. Søsling) 1) levende væsen (navnlig: dyr), der er født samtidigt med fem andre af samme moder. (især i flt.). en Kvinde (født) Sekslinger. Naturens.V.1916.95. Hunløven . . fik Sekslinger. Pol.²⁴/1936.9.sp.6. 2) (foræld.) om forsk. tyske smaaamønter af 6 pfennigs værdi; spec. om saadan mønt, anv. (indtil 1871) i dele af Nordtyskland og i Holsten; i videre anv., om ringe mønt ell. sum: hvid; skilling. HMikels.D.87. for en Sexling Ost eller Pølse. WLF[Vaupell].Soldaterliv.(1851).116. Skovroy.Fort.156.

Seks-løber, en. (I. br.) seksløbet revolver. Pol.¹⁸/1937.11.sp.1. **-maal**, et. (sml. ænyd. sexmælende riim, heksameter (Kalk. III.710); jf. u. I. Maal 3.4; metr., kun hos sprognersere) seksfødt daktylisk versemaal; heksameter (jf. Seksmaalsvers og u. II. sekse, sekset samt Selmer.FO.I.184). Pingel.De homeriske Digte.(1889).41. **-maals-vers**, et. (metr., kun hos sprognersere) d. s. Udsøgte Bibelsteder . . oversatte i latinske Sexmaals-vers. FrLBang.(bogtitel.1818). **-og-tres**, en. (jf. Sekstikses samt ni. søss-und-sössstig, ty. sechs-und-sechzig i sa. bet.) ♠ kortspil spillet af to, tre ell. fire efter noget forsk. regler (jf. Idiotseksogtres), i hvilket det gælder om først at faa 66 points. CHægh-Guldberg.Nyeste Spillebog.(1868).134. Inden for den anden Dør sad tre Kularbejdere og spillede Seksogtres om Snaps og Øl.AndNæ.PE.III.133. en rask Tremands Seksogtres.Staum.P.205. 50 seksogtres med piber og trommer, se I. Pibe 5. **-radet**, adj. (nu dial. -rad. se radet sp.320^{92c}; jf. ndf.sp.970¹). liggende i, ordnet i seks rækker. En hvid Snekke (o: snegl) med regelmæssige sexradede Prikker. VSO.VI.194. || nu næsten kun i forb. seksradet byg (dial. korn. Schand.TF.I.8. JTusch.108(sjæll.)), (jf. u. -kantet; bot. ell. landbr.) kulturform af byg, hvis aks bestaar af seks lodrette rækker kerner; Hordeum vulgare polystichum. Fleischer.AK.94. JPhHage. Kbh.s.Amt.(1839).159. Landb.O.I.418. jf.: *Sexradet Ax (o: af byg) ved Høste-Tiden | Man glad i tomme Lade bær. NordBrun.D.43.

i sa. bet. Seksrådbyg (jf. Feilb.), Seksrædkorn (se u. radet). **-skaaren**, part. adj. ⚔️ om gie (talje): hvis to blokke hver har tre skiver. Funch.MarO.II.52. Wolfh.MarO.340. **-skilling**, en. (jf. Seksling 2 samt Dytken; foræld.) navn paa en mønt af 6 skillings værdi. Moth.S108, en Sexskilling lyksaliggjorde disse smaaæ Savojarder.HC And.SS.III.30. Goldschm.III.322. jf.: Dytken eller Sølv Sex Skilling.Argus.1770.Nr.4.4. || hertil Seksskilling-helt, (nu næppe br.) helt fra gadevise (til 6 skilling; jf. Skillingsvise). nogle tusinde sex Skilling Heltes (død).TBruun.II.149. **-spand**, et. (jf. -spændig, -spændt) forspand bestaaende af seks heste. Schand.IF.248. **-spændig**, adj. (nu sj.) om køretøj: som trækkes af et seksspand. vAph.(1764). seksspændig Patronvogne.MR.1833.354. HistMKbh.3R.II.599. **-spændt**, part. adj. (nu sj.) d. s. (han maatte) vise sig i en sekspændt Gallavogn. Jomtou.CM.178. Larsen.

Sekst, en. [sægsd] (nu næppe br. Sekste. i bet. 1: MusikL.(1801).223. JBaden.FrO.361. i bet. 2: Spillebog.(1786).84). flt. -er. (ænyd. glda. sext, om tådebon i den sjette dagstimen (kl. 12 middag) (Kalk.III.710. Lucid.9); fra ty. sexte (jf. fr. sixte) ell. direkte fra lat. sexta, f. af sextus, sjette (til sex, se II. seks); jf. Sekstant, Siesta) 1) ♪ det sjette trin i den diatoniske skala ell. et interval paa seks trin; ogs.: tone, som ligger 6 tonetrin over ell. under en given tone. vAph.(1759). HPanumB.ML.645. 2) ♠ i piket olgn. spil: række af seks efter hinanden følgende kort af samme farve. Spillebog.(1786).84. Spillebog.(1900).98.

Seks-tal, et. 1) ♠ antal af seks. *Du var min Kone, og snart var vi Tre, | Og førend lang Tid var gaaet | Var vi opover Sextallet naaet.Drachm.DM.18. 2) (jf. I. Seks 1, Sekser 1) tegn (ciffr), der angiver tallet 6. Moth.S108. MO.II.698. Sølvherreur . . Sekstallet er tildels fjernet.PolitiE. Kosterbl.⁶/1925.1.sp.1. 3) (skol.) tallegnet 6 som karakter (se I. Seks 3). D&H. han fik lutter sekstaller til eksamen |

Sekstant, en. [sægs'tan'd] flt. -er. (higesom ty. eng. fr. sextant fra lat. sextans, sjetiedel, afl. af sextus, sjette (til sex, se II. seks); jf. Sekst) 1) (benævnelsen givet af Tycho Brahe (se TBrahe.Opera.V(udg.1923).A4r); jf. Kvadrant, Oktant; astr. ell. ⚔️) redskab til vinkelmaaling med en gradbue paa 60 grader, som navnlig anvendes til at maale himmellegemernes højde med. LTid.1724.673. Harboe.MarO.356. OpfB.¹I.381. 2) (astr.) nu kun i best. f., som navn paa et stjernebillede (Sextans). Bugge.Astr.6. Heegaard.Astronomi.(1901).114. **Sekstant-jærn**, et. (til grundbet. af Sekstant, sjetiedel (af en cirkelbue)) ⚙️ profiljærn, hvis tværsnit danner en cirkelbue paa 60 grader. Suen-son.B.I.165.

Sekste, en. se Sekst.

I. Seksten, en. [ˈsaisd(ə)n] flt. **-er**. som subst. til II. seksten (jf. Sekstener), om hvad der gælder 16 ell. paa anden maade karakteriseres ved tallet 16, fx. sporvogn af linie 16. der kommer en seksten | **II. seksten**, num. [ˈsaisd(ə)n] jf. JBaden.Gram.²(1792). 15. (undertiden skrevet **sejsten** (autoriseret ved Bek.Nr.83⁷/₁₆1889.§19, men ændret til seksten ved Bek.Nr.23²⁷/₁₆1892). Krist.Ordspr.273. 10 *Thit.Jens.J.53. Brodersen.T.131.*) (glda. siæxtan, søxtan (Lund.Ordb.138), oldn. sextán, eng. sixteen, ty. sechzehn) tallet 16. af Menneske var der sexten tusinde. 4Mos.31.40. *Kun sexten Aar gammel jeg Vikingen vog. Winth. SS.84. *Du skal give næste Hoitid | Sexten Voxlys til vort Kloster. Hrz.D.II.68. Seksten Aar. KLars.(bogtitel.1900). Han var et ungt 20 Menneske paa seksten, veludviklet, men lidt holdningsløs. Jac.Paludan.TS.7. seksten aner, se I. Ane. || (jf. DSt.1925.166. APoS. VIII.174.181; l. br. i alm. spr.) som ubestemt angivelse, om et ret stort antal. den Bog haver jeg læset sexten gange, ja sexten gange til, og ført mig den til Nytte udi adskillige Kriger. Holb.Tyb.II.1. i min Madames Sind regner det og er Soelskin 16 gange om Dagen. sa.Vgs.(1731).I.6. Eet af de Breve hvor jeg 30 lader Følelsen være Nummer eet, men Forstanden Nummer 16. HCAnd.BC.I.238. Jomfru Helene lagde Kagerne paa et lille Porcellænsfad med seksten smaa Haandbevægelser for hver Kage. Bang.HH.65. || (dial.) i udraab (af overraskelse oln.). Himmell Jord og sexten Elementer! der stod Jomfrue Jensen No. 3. Blich.(1920).XII.195. jf. Sattan 3.1: det var som seksten! Feilb. **seks-** **ten-**, i sgr. af II. seksten; fx. seksten- 40 aarig, -aars, -ender (jf. -ender), -kant, -kantet (se kantet 1). **sekstende**, num. [ˈsaisdønə] (glda. sextennæ (GldaKron.203), sextændæ oln. (GldaBib.200.376), oldn. sextándi) ordenstal til II. seksten. Moth.S108. Hver sextende Mand blev trukket frem og skudt. VSO.VI.194. *Saa gik det indtil mit sextende Aar, | da skete en Dag et Guds Under. ZakNiels.EM.6. det sekstende Aarhundred. OFriis. Litt. 116. **Sekstende-** 50 **del**, en. (nu sj. i rigsspr. **Sekstendel**. LTid. 1736.185. MusikL.(1801).171. Holst.R.1107. jf. Bagges.Ep.384ff. samt MO.II.698. Levin. Feilb.(u. sekstende). broken ¹/₁₆. *Sextendeelen i Spøg du skiankte mig kun af dit Hierte. Bagges.Ep.385. Kræmmeren gav en Sextendeelel til VSO. HKaarsb.SK.33. || **♫** node(tegn), hvis værdi er en sekstendeelel af den hele node. MusikL.(1801).171. HPanumB. ML.645. || (jagl.) gen. sekstendedeles brugt som adj. ell. I. del af sgr.; fx. **♫** i sgr. som Sekstendedeles-node (S&B. jf. ovf. l. 58 samt Node sp. 1268⁴⁷ sml. Sextendeelsnode. MusikL.(1801).224), -pause (S&B.

Selmar.²426. jf. Sextendel(s)pause. MusikL.(1801).192.224).

Sekstener, en. [ˈsaisdønər] flt. d. s. (se ndf.) ell. **-e** ell. **sekstnere** (Amberg.). (især dagl.) d. s. s. I. Seksten. han skal tage seksteneren (?: (sporvogns)linie nr. 16) | || i klink om knap fra postbudenes uniformer. mangan en voksen Mand . s. mindes sine Drengæars Leg med „Totottere“ — hvilket er Soldaterknapper . . og „Sekstener“ — Postbudeknapper. NatTid.²⁵/₁₆1927.M.9.sp.5. || **♣** i spil som piquet: sekvensen sekst (2), der tæller 16 points. VSO.VI.194.

sekssti, num. [ˈsægstij] (ænyd. glda. d. s., glnø. sextigi ofl. (jf. oldn. sex tigur), eng. sixty, ty. sechzig, jf. god. safnh tigus; i nyda. ved paavirkning fra no. seksti, sv. sextio; i sdjy. (søsti(g). EHHagerup.143. Dania.II.185) fra nt. söstig; især hos sproglensere samt ofte post. og **✓** (se u. femti) tres(indstyeve). Moth. S108. *Jorden god er aldrig gold, | Bærer dog ulige: | Tretti, sexti, hundred Fold. Grundtv.SS.V.544. sexti Biskopper. OJensen. GiovanniCaruffa.(1880).171. || en, to, tre osv. og seksti ell. (jf. sv. sexti(o)-en osv.) seksti-en (S&B.) osv. || de seksti, (sj.) en alder af ml. 60 og 70 aar; treserne. Han var den Gang en Mand, højt oppe i de 20 seksti (ADJorg.Fort.221: tres). NCRom.Læsebog.III.(1887).175. sekstierne, (l. br.) treserne af et aarhundrede ell. af et menneskes levetid. Fedders.S.II.149. Standpunktet, Fiskeriet stod paa i Slutningen af Sekstierne. Aarb.Hards.1921.89. jf.: i seksti- 30 årene (?: i 1860'erne). Letterst.tidskr.1937. 376. || hertil (sj.) ordenstallet: **seksstiende**. S&B. Larsen. jf. (efter ty. sechzigste) †: de tre og sekstiske år (?: hvert treogtresindstyvende aar). Moth.P67. **Seksti-seks**, en. (sj.) d. s. s. Seksogtres. (karlene) spillede Sekstiseks. AndNx.PE.I.36.

Seks-tur, en. (dans.) navn paa en folkelig turdans i (opr.) 6 afdelinger; ogs. om tilsvarende musikstykke. Blich.(1920). XXIX.5. Skomager Hansen sprang Seksturen med den lille Madam Baldrian. Wied. LH.27. Aarbog.Musik.1923.92. SjællBond. 154. Feilb. københavnsk sekstur, se københavnsk. || **talem.**, se u. I. Mø 1.1.

seksual, adj. [ˈsægsuˌaːl] (ligesom ty. eng. sexual af sen. lat. sexualis, afl. af lat. sexus, kon; jf. seksuel; især med., næsten kun som I. led i sgr.) d. s. s. seksuel. JBaden. FrO.361. Kierk.XIII.138. Meyer.²986. **seksual-**, i sgr. (især med.) fx. Seksualbelæring, -drift, -følelse, -hygiejne, -liv, -lære, -moral, -oplysning, -problem, -pædagog(ik), -undervisning. **-del**, en. (nu næppe br.) d. s. s. -organ. JBaden.FrO.361. **-klinik**, en. offentlig klinik, hvor vejledning ang. kønslige spørgsmål oln. gives. Rigsdagst.A. 1936/37.sp.2519. **-mord**, et. lystmord begaaet i seksuel ophidselse. SvClaus.ER.103. **-organ**, et. (jf. -del) d. s. s. Kønsorgan.

NordConvLex.³VI.173. *Kbh.sKommuneskole. 1937.472. -system*, et. spec. (bot.) om den af svenskeren Linné opfundne systematiske inddeling af planter (i „klasser“ osv.) efter befrugtningorganernes forsk. tal-, størrelses- og fordelingsforhold. NordConvLex.³VI.173. Sal.XVI.879. **-videnskab**, en. videnskab om kønslivet, spec. om dets sygelige tilstande olgn. BerlKonv.XIX.206. **seksuel**, adj. [sægsu'el¹] (fra fr. sexuel, af sen. lat. sexualis (se seksual); faql. ell. **♂**) som vedrører kønslivet; kønslig. JBaden.FrO.361. Kierk.IV.319. KPont.Psychiatr.I.50 (se u. opstemt 2). sexuelle Udskejelser. TomKrist. LA.156.

I. Sekt, en. [sægd] († Sekte. LTid.1724. 160. JBaden.FrO.356. jf. EEwald.DenBibelskeConcordantz.I.(1748).890). flt. **-er**. (ænyd. sect(e), glda. sect i bet. „lære“ (Suso.39), ty. sekte, fr. secte; af lat. secta, parti; maaske til roden i sequi, følge (jf. II. Sekund, Sevens samt se); sml. Sekterer, sekterisk) (mindre) gruppe af personer, knyttede sammen ved fælles meninger, samme indstilling i en ell. anden henseende. 1) (til dels (følt som) overf. anv. af bet. 2; jf. Meningssekt; **♂**, l. br.) i al alm. vilde nu enhver udgive sin mening om Dansk orthographie, da skulde vi see langt flere orthographiske secter, end der forud fandtes filosofiske. Høysg.2Pr.3. den Sekt af Bøgevenner, som kun beskæftiger sig med Sjælendheder og Snurrepiberier. Aarbogf.Bogvenner.1920.107. 2) (ofte lidt nedset.; især kirk.) om (samfund, dannet af mindre) gruppe af personer, som bekendt sig til visse særlige religiøse meninger ell. tros lærdomme (og som derfor har skilt sig ud fra et større kirkesamfund (spec. fra landskirken)); ogs. (nu næppe br.) om saadant samfunds særmeneringer og tros lærdomme. (der) skulle være falske Lærere, som skulle indføre fordærvelige Secter (1907: Vrang lærdomme). 2Pet.2.1. en Sect blandt Husiterne. Kierk.II.234. MNeiendam.Frikirker ogSecter.(1927).5. || (nu næppe br.) om religionsbekendelse, konfession ell. kirkesamfund i al alm. PolPhysMag.VIII.638. jf. (spøg.): Der ere 4re hoved-Secter i England: Torys, Wigs, Mannister og Anabaptister. Holb.GW.(1724).25sc.

II. Sekt, en. [sægd] (tidligere alm. **Sæk**, Holb.Ep.II.61. Åreboe.103.117. Anti-Spectator.14. Baud.KK.37. jf. Funke.(1801). II.534 samt u. Kanariesekt. — † m. sp.-ital. form **Seco**. JJuel.325). (ænyd. sec(t) og sæk (Kalk.IV.264); fra ty. sekt og œnht. sec(k), holl. sek (jf. eng. sack), af fr. (vin) sec, egl. „tør (vin)“, sp. (vino) seco, ital. (vino) secco, af lat. siccus, tør; især **♂**) betegnelse for forsk. meget søde vine; især: vin, tilberedt af druer, der er blevet soltørrede (enten hængende paa planterne ell. (jf. Halmvin) efter afplukningen). Holb.Ep.II.61. *Tokaier

og Muskateller og Sekt! Drachm.M.229. Vare L.⁴758. || undertiden (jf. ty. sekt) som betegnelse for mousserende vine, navnlig for tyske hvide vine. Sal.²IV.760. BerlKonv.XIX.206. || (nu næppe br.) blandingsdrik af rødvin, (let varmt) vand og sukker. Collo.

Sekt, i sgg. († Sekte-, se u. Sektmager). især (kirk.) af I. Sekt 2; jf. (foruden de ndf. anførte): Sekt-had, -kirke, -lære, -stifter, -væsen.

Sekte, en. se I. Sekt. **Sekterer**, en. [sægte'rær, -lte(r)] flt. **-e**. (fra ty. sektierer, jf. fr. sectaire, mlat. sectarius; til I. Sekt; især **♂** ell. kirk.) person, der hører til, er tilhænger af en sekt, navnlig: religiøs sekt; ogs. (jf. Sektmager; nu næppe br.): person, der er stifter af en sekt (Leth.(1800). 148. JBaden.FrO.356). Meyer.²521. Kierk.XIII.437. Ingen af Landsdelene har rummet saa mange Sekterer som Vendsyssel. Herfra hvervede Mormonerne deres største Skare i sin Tid.DanmHVC.625. **sekterisk**, adj. [sægte'risk] (især tidligere ogs. sektererisk. Mynst.Vis.II.90). (fra ty. sektie(re)risch; **♂** ell. kirk.) adj. til Sekt (og Sekterer): som angaar ell. er ejendommelig for en sekt og dens lære; om person ogs. (nu sj.): som hører til en sekt, præges af særmeneringer olgn. LTid.1757.291. Kierk.VIII.402. den endnu halvt sekteriske indre Mission. Vilh And.Litt.III.629. || hertil. Sekteriskhed. Balle.(Grundtv.B.I.122). JVJens.NV.245.

Sektion, en. [sægl'so'n] flt. **-er**. (ty. d. s., fr. eng. section; af lat. sectio (gen. -onis), vbs. til secare, skære; jf. Dissektion samt Insekt) 1) det at skære op ell. af olgn.; ogs.: snit, indsnit, hvorved noget skæres op, af olgn.; nu næsten kun (med.) om aabning af et lig og dets organer, navnlig: for at konstatere dødsårsagen olgn.; obduktion. LTid.1740.141. Sectionen viste en sygelig Beskaffenhed af de fleste af Underlivets Organer. Chir.(1845).I.104. JVJens.RF.7. 2) konkr.: afsnit; del; afdeling; især i flg. anv.: 2.1) † (større) del, (hoved)afdeling af et litteraturværk. Holb.Anh.250. Riegels.ChirurgiensHist.(1786).12. || om del af billedlig fremstilling. (paa) Mandfolke Pulpituret . . findes malet Passionen, deelt udi Sex Sectioner. Thurah.B.77. 2.2) (mindre) afdeling af mandskab; især (♂): underafdeling af en deling. Exerc.Artil.(1804).4. Et Jæger Compagnie skal inddeles i 2 Divisjoner, 4 Pelotons, 8 Sectjoner og 16 halve Sectjoner. MR.1819.61. *, Tilhøre med Sectioner sving!¹ | Nu ned ad Linien lyder. Holst.IV.15. Sal.²XII.364.XXI.192. 2.3) (især emb.) mindre afdeling inden for en institution, en korporation, med særlige (administrative) hverv. Centralgruppen (af generalstaben) fremtræder som et samlet Hele under en overordnet Styrelse og inddeles p. Gr. a. Arbejdernes Omfang og Natur i forsk. Afdelinger ell. Sektioner. Sal.¹IX.553. jf. betegnelser for un-

derafdelinger af soartilleriet og søminevæsenet som Materiel-, Radio-, Skyde-, Torpedosektion. Haandb. f. Søværnet. 1933. 94f. — afdeling af en forenings ell. en kongres's medlemmer. CEw.SU.113. (han var) paa den Tid Formand i en af Alpeklubbens Sektioner. ORung. Y. 28. I Plenarmøder saavel som i Sektioner drøftedes Mulighederne for nordisk Samarbejde. A.Friis. (Hist.Tidsskr. 10 R.III.635). || (jærnb.) lokalt begrænset omraade, inden for hvilket en side af tjenesten (fx. trafikken) er underlagt en særlig embedsmand. LokomotivT. 1922.288.sp.1. JacAnd. Er.III.14. DSB.OrdrK.171. jf. sgr. som Bane-, Maskin-, Signal-, Trafiksektion. DSB.Tjen.1.11. Krak.1938.II.2635. 2.4) (jf. bet. 2.3 slutn.) om del af et omraade; fx. om kvarter i en by, bydel. JBaden.FrO.356. Meyer.* || spec. (jagl.) om del af lastrummet i et skib. OrdB.S. 2.5) (forst.) afskaaret ell. afhugget stykke af træstamme olgn. HauchOpperm.Haandb.686. 3) (jf. I. Plan 2, Profil 1 samt Snit; jagl., nu næppe br.) tegning af et tænkt plant snit gennem en bygning, et anlæg, en større konstruktion osv. (udført saaledes, at det indres struktur kan ses). Penia.1809.278. **Sektions-**, i sgr. fx. (x) til Sektion 2.2: Sektionsfører, -kolonne, -øvelse; til Sektion 2.3: Sektionsarbejde, -chef, -kontor, -møde. **-stue**, en. [1] (med.) lokale, hvor der foretages obduktioner. Callisen.BK.II.180. Jac Paludan. Markernemodnes. (1927). 87. **-vis**, adv. (og adj.); især (x) til Sektion 2.2: geværgrebene indøves sektionsvis | || som adj. sektionsvis fremrykning |

Sekt-mager, en. (sj.; lidt nedsløt.) person, der stifter en (navnlig: religiøs) sekt. EPont.Men.III.435. Sekte-: LTid.1741.198. **Sekul**, et. se II. Sekel.

I. † Sekund, en. (ogs. Sekunde. se ndf.). flt. **-er**. (ligesom ældre ty. secund(e), eng. second fra fr. second, hjælper (ved duel), som kæmpede med, til fr. second (af lat. secundus, se II. Sekund)) sekundant (navnlig: ved duel). DL.6—8—2. Moth.Conv.S118. jf. Baden.JurO. Ingen skal udfordre hin anden for Haanden, eller . . . være hin andens Secunde. FrIVsSio-Artikler.§58.

II. Sekund, en. [se'kon'd] (sj. skrevet Sekond olgn.; i bet. 2: FrHorn.PM.76. ACMeyer.Idr.I.2.47. † Sekunde olgn. Primon.Lexicon.(1807).244. jf. MusikL.(1801).218. VSO.VI.143). flt. **-er**. (ænyd. second, second (Otto Olsen. Fægtningsens Hist. (1932). 112f.); ligesom ty. sekunde, sekonde fra fr. second(e), ital. secondo ell. direkte fra lat. secunda, egl. fem. af adj. secundus, følgende, næste, anden, ogs.: gunstig (stemt), hjælpende, besl. m. sequi, følge (jf. I. Sekt); egl. sa. ord som III. Sekund, jf. I. Sekund; sml. Sekond-1, I.Sekunda, II.sekunda, Sekundant, sekundere, Sekundo, sekundær, Sekvens) 1) ♩ det andet trin i den diatoniske skala ell. et

interval paa to trin; ogs.: tone, der ligger et helt (ell. et halvt) tonetrin over ell. under en given tone. MusikL.(1801).218. HPanumB. ML.641. || (jf. I. Sekunda 2, sekundere 2.3, Sekundo; nu næppe br.) om anden stemme i musikstykke. Leth.(1800).148(u. Sekundere). CBernh.IX.262. Hun synger en smuk Secunde. VSO.VI.144. Meyer.*973. 2) (sport. ell. x) navn paa den anden dækstilling i fægtning og hugning og (jf. Sekundparade) paa den dertil svarende parade, der afbøder et dybt stød ell. hug rettet mod højre side (naar vaabnet føres med højre haand); ogs. (jf. Sekundhug) om et mod modstanderens højre side ført dybt stød ell. hug. Jeg kand icum med en halv Secund sætte saadan Karl, som I, paa jer Rumppe. Holb.Tyb.III.5. sa.Bars.IV3 (se u. kavere 1.1). ACMeyer.Idr.I.2.47.48.94. 3) (bogtr.) andet blad af et sat ell. trykt ark; ogs. (sj.) om sekundansignatur. Meyer.* D&H. 4) (af lat. haud illaudabilis secundi gradus; univ.) anden karakter, haud, af anden grad (ved universitetsksaminer). Gjel.GL.430. han fik sekund | haud secund., se u. Haud.

III. Sekund, et (altr. vAph.(1764).577) ell. (nu l. br. i alm. spr.) en (Hallager.20. Heib.Poet.IV363. Drachm.T.219. jf. MO.II.676. Levin.Gr.I.55. Mikkels.Sprogl.158). [se'kon'd] († Sekunde, Sekonde olgn., en. LTid.1724.757.1725.79. vAph.(1759).390. jf. VSO.VI.143). flt. **-er**. (ænyd. (en) second (Rundetaarn1637-1937.(1937).59), flt. secunder (JBrunsmann.Kalender.(1688).24); gennem ty. sekunde, fr. seconde fra lat. secunda (egl. fem. til lat. secundus, anden, se u. II. Sekund), forkortet af pars minuta secunda (jf. ital. minuto secundo, sekund), egl.: den anden formindskelsesgrad, i oldtidens matematik udtryk for $\frac{1}{60}$ af en enhed (jf. Minut); bet. 2 er først opstaaet i middelalderen; sml. I-II. Sekund)

1) (især mat.) $\frac{1}{60}$ af et minut paa en cirkels periferi; buesekund; spec. (astr., geogr., ♩) om $\frac{1}{60}$ af et bredde- ell. længdeminut (jf. Brede-, Længdesekund). LTid.1725.79. Heib.Pros.IX.209. Sal.*IX.945.

2) $\frac{1}{60}$ af et minut (2); tidssekund; ofte mere ubestemt, om ganske kort tidsrum, øjeblik. 2.1) i al alm. (uret) blev over 3 Secunder tilbage. LTid.1727.174. Ingen kan bevise mig at en Opsættelse, der varer en Secund eller Terts ($\frac{2}{3}$ $\frac{1}{60}$ sekund), skulde have fordærlige Følger. PMøll.(1855).II.92. *Sekunderne gaa, Minuterne med. | Hvem veier Sekunden, hvem kjender Minuten? Drachm.DM.166. Vent lie et Sekund, saa skal jeg være der. KAbell.E.II. || i angivelser af klokkeslet. Klokken er 6 Minutter og 3 Secunder over 7 om Morgenen. Holb.Philos. IV.4. || (ur.:) Det er hensigtsmæssigere at indrette (uret) saaledes, at Viseren i Stedet for fire kun gør et Spring i hvert Sekund . . Dette er da et Ur med Sekundspring eller

hvilende Sekund. *OpfB.*²II.293. 2.2) i særlige forb. || i forb. m. i; dels for at betegne, at noget foregaar i løbet af et ell. flere sekunder, ell. for at betegne det øjeblik, da noget sker (skete): *LTid.*1724.757. I nogle Secunder var Vægteren faret de 52,000 Mile til Maanen. *HCAnd.*(1919).I.166. i næste Sekund modtog (han) en forsvarlig Lussing. *Korch.LL.*21. Jeg . . vidste, at jeg altid i sidste Sekund kunde klare den. *FlyvningHær.*246. ff.: *Man maa rejse tilfods for at døje lidt Ondt, | for at leve et Liv i det korte Sekund. *Hostr.* VV.88. dels (i forb. i sekundet) for at betegne, med hvor stor hastighed noget bevæges olgn.: Lyset . . bevæger sig gennem Rummet med den uhyre Fart af omtrent 300000 Kilometer i Sekundet. *Heegaard.Astron.*170. Maskinens Dampforbrug i Sekundet er . . 0,889 kg. *SkibsMask.*45. || i forb. m. paa. en sprinter kan løbe 100 meter paa knæpt 11 sekunder | ff.: Hver Bølge stod et Øjeblik som en Mur af Glas, grønligt klar i Midten og truende sort i den tynde Kam; paa Sekunder sprang en hvid Løbeild hen langs Kammen, og Eksplosionen skete. *JacPaludan.F.*199. i forb. paa sekundet, lige med det samme; øjeblikkelig. naar de ikke blev føjet straks paa Sekundet, tog de selv. *JVJens.NH.*7. (han kunde) optræde i enhver Forsamling og over et hvilket som helst Emne holde et vægtigt Foredrag . . lige paa Sekundet. *Pol.*¹1928. 17.sp.4. || hver(t) sekund (jf. hver 6.2). der (dør) omtrent hver Dag 82000, hver Time 3400, hver Minut 60 og hver Secund 1. *Hallager.*20. At forestille sig en saadan Sums (: en gældes) Ynglen, det giver Sved paa Panden. Dalerne nedkommer ustandseligt med Kobber, hver Dag og Time, ja hvert Sekund. *JacPaludan.F.*92. i videre anv.: hvert øjeblik; hele tiden. *PMoll.*(1855).II.73. hvert sekund flammede lynchene hen over himlen |

Sekund-, i ssgr. 1) (tidligere ogs. skrevet Sekond- olgn. se u. Sekund-hug, -parade, -ur. † Sekunde-, Sekonde-. se u. Sekund-parade, -ur). især af III. Sekund 2 (hvilken bet. foreligger, hvis intet andet nævnes ndf.). 2) se Sekond- 1.

I. Sekunda, en. [se'konda] (ogs. skrevet Sekonda. se u. bet. 2) best. f. -en [-da'ən] flt. -er [-da'ər] (dels (i bet. 1) fra ty. sekunda, dels fra ital. seconda (ell. forkortet af ssgr. m. Sekunda-); substantivering af ital. seconda, lat. secunda, jf. II. sekunda) 1) (nu kun om ty. forhold) næstøverste klasse i en højere skole. *HAMall.E.*17. Meyer.² 2) (jf. Sekundo samt u. II. Sekund 1; nu l. br.) ♪ anden stemme i et musikstykke. Kræn Spillemand smurte Buen. Nu vilde han selv tage 2den Stemme, Sønnen maatte spille 1ste Violin . . han (lavede) en Sekonda, der satte et helt nyt Liv i Selskabet. *Skjoldb.NM.*154. 3) ♫ sekundaveksel. Meyer.¹521. Ludv. 4) ♫ (vare af) sekunda kvalitet. Meyer.¹521. **Lundb. II. sekunda**, (ubøjeligt) adj. [se-

'konda] (af ital. seconda, lat. secunda, fem. af secundus (se II. Sekund); jf. Sekundo) 1) anden; især (♫) om veksel, kvittering olgn.: som er det andet udstedte eksemplar. Denne min sekunda Vexel. *Nørreg.Privatr.*III.147. *HandelsTekn.*377. jf. (spøg.) *Holb.Stu.*1.9 (se u. prima 1). 2) (vel egl. forkortet af sekunda kvalitet olgn., ital. seconda sorte; især ♫) om vare olgn.: af en ringere kvalitet; andenklasses. *Byskov.FR.* Ægget er sekunda. *BornholmsLandbrug.*1932.204.sp.2. Sekunda Baconer skal . . paastemples: Second Grade. *RegulativNr.*218²1932.§5.stk.9. **Sekunda-form**, en. [II.1] (bogtr.) den halvdel af satsformen, hvori arkets anden side findes. *Sal.*¹III.564.

Sekundant, en. [sekon'dan'd] (tidligere ogs. Sekondant olgn. *SøLex.*(1808).126. *Oehl.IX.*109) flt. -er ell. (nu næppe br.) -ere (*Blich.*(1920).XXIV.158. *LovLPet.V.*401) (fra ty. sekundant, holl. sekondant, af lat. secundans (gen. -antis), præf. part. af secundare (se sekundere); jf. I-III. Sekund) 1) person som yder en anden bistand, hjælp; hjælper. 1.1) (jf. sekundere 2.1; ofte (opfattet) som overf. anv. af bet. 1.2; nu sj.) i al alm. *Holb. Kh.*386. hand forvarede sine Theses med stoor Veltalenhed og Færdighed. Hr. Professor Lange var . . hans Secundant i denne Striid. *LTid.*1741.635. Trods Berlinermodet var Kejsler Alexander II ikke . . blevet Wilhelm I's Sekundant. *Pol.*¹1921.7.sp.3. 1.2) (jf. sekundere 2.2 samt I. Sekund) person, der er til stede ved en duel, opr.: for at deltage i kampen (jf. *VSO.VI.*143), nu kun: for at vaage over, at de gældende regler overholdes. „Er I hans Secundant.“ — „Jeg har vel tilbudt ham min Tieniste, men hand vil møde jer eene.“ *KomGrønneq.V.*176. *Forord.*¹1741. §4. *Blich.*(1920).VII.78. *XXVIII.*116. *Goos.*III.80. *Schyberg.DT.*318. || om hjælper ved (tve)kamp af anden art, fx. ved nævekamp, boksning. (deltagerne) hafve hver sin Secundant, som reyse dem op, naar de falde (osv.). *Klevenf.RJ.*168. *BerlKonv.*III.327. 1.3) (♫, foræld.) den bageste mand i en blænkerrode, som havde til opgave at understøtte den forreste. *MR.*1828.124. *MilTehnO.*31. 2) (♫, foræld.) skib, som sejlede lige foran ell. bag ved flagskibet for at dække det (mod angreb olgn.). *SøLex.*(1808).126. *ArchivSøvesen.*XI.144. *Scheller.MarO.*

Sekunda-signatur, en. (jf. II. Sekund 3, II. sekunda 1 samt -form; bogtr.) det tal, der (til vejledning for bogbinderen) anbringes nederst paa hvert arks tredje side (som hører til sekundaformen). *Selmar.*¹90. *PapirL.*368. -vare, en. [II.2] (jf. u. I. Sekunda 4) vare af anden (næstbedste) kvalitet. *PapirL.*366. Udskuds- og Secundavare. *Gas Ind.*5. -veksel, en. [III.1] ♫ det andet eksemplar af en i flere eksemplarer udstedt veksel (jf. I. Sekunda 3). *HandelsO.*(1807).147. *JurO.*(1934).133.

I-III. Sekunde, se I-III. Sekund. **Sekunde-**, i ssgr. 1) se Sekund- 1. 2) se Sekond- 1.

sekundere, v. [sekon'de'rø] (tidligere ogs. skrevet **sekundere** olgn.). **-ede** ell. (nu næppe br.) **-te** (Mossin.Term.260). vbs. **-ing**. (ænyd. secundere, jf. ty. sekundieren, fr. seconder, hjælpe; fra lat. secundare, begunstige, afl. af secundus (se II. Sekund); jf. Sekundant samt I. Sekund) 1) egl.: følge umiddelbart efter; ledsage; nu kun m. overgang til (ell. som overf. anv. af) bet. 2: ved sine udtalelser slutte sig til (en, der lige har talt); fremsætte udtalelser, der gentages, supplerer, slutter sig til, støtter en andens udtalelser; stemme i. Naar hele Klassen . . gav sig til at lee, blev (læreren) slet ikke vred, men seconderede vel endog med et hult „hø hø hø!“ Blich.(1920).XIX.48. *det forfærdelige Brag, | der sekunder Lynet. J.V.Jens.Di.64. F.Brandt.SK.61. som ytringsverbum: Vil I have et (glas) med? — Nej, jeg vil ikke, svarede Smeden. — Nej, ellers Tak, sekunderede Ole.Schand.TF.I.253. 2) hjælpe; understøtte; bistaa. 2.1) (jf. Sekundant 1.1; nu ofte (opfattet) som overf. anv. af bet. 2.2) i al alm. Alle . . som henhøre til Vores Krigsmagt, skulle . . udi alle Krigs-Tilfælde troeligen secondere og komme hver andre til Hielp. ChrVsKrigsArt.14. ArchivSøvesen.I.365. jf.: mangen daarlig Raadgiver er kommen udi Udraab for Viisdom, efterdi hans daarlige Raad er bleven af den blinde Lykke seconderet. Holb.MTKr.387. 2.2) (jf. Sekundant 1.2; nu l. br.) optræde som sekundant ved en duel. Han har allerede flere gange seconderet. VSO.VI.144. 2.3) (nu l. br.) Δ ledsage hovedstemmen med understøttende sang ell. musik; ogs. (jf. u. II. Sekund 1, I. Sekunda 2, Sekundo): spille ell. syngende anden stemme. Kbh Aftenp.1784.Nr.11&12.3.sp.1. VSO.VI.144. *Bine, af dem Alle animeret, | Sang, medens Fiolinen secondered. PalM.IV.115. Saa en Sang, Hr. Student, De maa syng for, og vi andre sekundere. Davids.KK.126. Sal.³ XXI.193. 2.4) (jæg.) om jagthund: hjælpe en anden hund at staa, søge, halse osv. (uden at den selv har vejret vildtet). VigMøll.HJ.197.

Sekund-gang, en. (ur.) det, at sekundviseren drejes af et særligt drivværk med egen fjeder. OpfB.²II.293. **-hjul**, et. (ur.) det hjul i et urværk, der fører sekundviseren. GFUrsin.Uhre.(1843).72. Lundb. **-hug**, et. [II.2] (sport. ell. ✕) ved sabelfægtning: hug, som udføres i udvendig dyb linie mod højre side af modstanderens krop. Sekond-: AC Meyer.Idr.I,2.93. **-løjtnant**, en. se Sekondløjtnant. **-meter**, en. (især meteorol.) regningsenhed, hvormed vindens hastighed pr. sekund angives. Pol.²¹1934.II.sp.2.

Sekundo, en. [se'kondo] (oftest m. ital. form Secondo). best. f. **-en** [-do'an] flt. **-er**

[-do'ør] (fra ital. secondo, den anden, se II. sekunda) Δ d. s. s. I. Sekunda 2. Secundo: Meyer.² HPanumb.ML.556. Sekundo: VTFrO. billedl.: i denne Treklang tvang han . . Føtteren til at være Secundo'en, medens han reducerede sig selv til den tredje Stemme. CBernh.NF.XIII.294. jf. Sekundviolin: Sekundviolin. Glahder. Retskr.

Sekund-parade, en. (jf. II. Sekund 2; jægl. ✕). Sekond-: ACMeyer.Idr.I,2.47. Sekunde-: VSO.VI.144. **-pendul**, et. (jagl.) pendul, der udfører en enkeltsvingning i et sekund. Kraft.M.I.207. OpfB.²III.85. **-skive**, en. (ur.) (del af) urskive, der bærer sekundstregene. GFUrsin.Uhre.(1843).116. **-skud**, et. (især ✕ ell. ⚔) navnlig i flt., om skud, der affyres med et sekunds mellemrum. uegl.: Christmas.UT.123. **-spring**, et. spec. (jf. **-gang**; ur.) om sekundviserens spring fra streg til streg med et sekunds mellemrum. OpfB.²II.293. **-streg**, en. (ur.) om hver af de 60 inddelingsstreger paa en urskive, der angiver sekunder. OpfB.²II.293. **-ur**, et. (ur., foræld.) ur med sekundviser og -skive. Leth. (1800). MO.II.677. Sekond-: LTid.1724. 37. MR.1828.84. Seconde-Uhr. Luxd.Dagb. I.377. Sekunduhr. J.Baden.Orto. jf. VSO. VI.144. **-vis**, adv. (l. br.) 1) hvert sekund; med et sekunds mellemrum. Glæde og Sorg vexlede sekundvis i hans Ansigt. Koføed-Hansen.KA.II.288. 2) (for) et sekund, et øjeblik ad gangen. *fjernt og sekundvis jeg ser | mellem Træer en vittende Kjøle. HAhlmann.UL.26. **-viser**, en. (især ur.) viser paa et ur, der angiver sekundernes gang. (jeg) betragtede hvert Ryk af Sekundviseren. Bagges.LI.9. OpfB.²II.293. **-værk**, et. (ur.) den del af et urværk, der driver sekundviseren (navnlig: i sekundspring). GF Ursin.Uhre.(1843).116.

sekundær, adj. [sekon'dæ'r; ogs. (især i udtrykkelig modsætn. til primær) 'sekon'dæ'r] (fra fr. secondaire, af lat. secundarius, afl. af secundus, anden (se II. Sekund); jagl. ell. ♂) som hører til ell. udgør det andet trin i en rækkefølge, udviklingsrække; som gennem et mellemled stammer fra noget; anden; andenhaands; ogs.: som (m. h. t. vigtighed olgn.) kommer i anden række; underordnet. Meyer.¹ Kierk.IV.243.253f. de danske Ordspog (hos Peder Laale synes) at være de oprindelige, og den latinske Tekst sekundær. OFriis.Lit.154. || i spec. anv. (kun de vigtigste er medtaget). sekundære bjerge (Meyer.¹) ell. (nu) dannelsør, (geol.) bjergarter ell. mineraler, opstaaet ved sonderdeling af andre, tidligere eksisterende bjergarter ell. mineraler. ColliO. Sal.²XXI.193. ogs. d. s. s. sekundære formationer. smst. sekundært element, se u. Element 4. sekundære formationer, (geol.) om lagdannelser, formationer fra jordens middelalder (den mesozoiske periode). NordConvLex.V.233. Meyer.²

sekundære køns karakterer, kønsmærker, se u. Køns-karakter, -mærke (1). sekundært led, ord, (gram.) (ord, der staa som) adled. *Jesp.SprL.31. AuHans.Sætningen. (1933).89.* sekundært pant ell. underpant (Hage.⁴142), (jur.) d. s. s. Efterpant. *JyllP.¹⁸1937.4.sp.1.* jf. sekundær panthaver. *KancSkr.⁴1821. JurFormularbog.¹(1880).191.* sekundær panteret. *Ugeskr.fRetsv.1871.567.* sekundær prioritet. Hage.⁴140. *LovNr.153¹1938.§35.* (fys.) i forb. som sekundær rulle, spole, strøm (som modsætn. til primær sp.1297¹ff.). *Opf B.³III.408. Collins.Radio-Bogen.(overs.1922).* 49. sekundær sygdom, (med.) sygdom, der er opstaaet som følge af en anden, tidligere sygdom. Meyer.⁸ || hertil sgr. (ofte side om side med attrib. forb. af sekundær og subst.) som Sekundær-bane (jærnb.; banelinie af underordnet betydning. *Sal.XV911. Meyer.⁸), -fje(de)r* (zool.; især i flt., om de efter de først frembrydende fjer („dun“) følgende fjer hos fugle. *Sal.VI.649), -luft* (fagl., om den sidst tilledte luft ved gasfyring, der bruges til forbrændingen. *Sal.³IX.464.XIV845); endvidere spec. (fys.) sgr. som Sekundærkreds (Sal.³XII.351), -ledning, -spole (smst.350), -strøm* (o: elektrisk strøm, der fremkaldes ved variationer i primærstrømmen. *smst.XXI.194), -vikling.*

Se-kunst, en. (ænyd. d. s. (Kalk.V888), ty. sehkunst; hos sprogtensere; nu næppe br.) læren om synsagttagelserne; optik (1). *LTid. 1741.709. Eilsch.Term.35. vAph.(1759).* jf.: sekunstig. Meyer.¹⁻⁷ (u. optisk).

Sekvens, en. [sel'kvæn's] flt. -er. (ænyd. sequentia(e), (flt.:) sequentier i bet. 2, jf. sen. oldn. sekventia; ligesom ty. sequenz, holl. sequens, sequentie (jf. fr. séquence) fra mlat. sequentia; til lat. sequi, følge (jf. I. Sekt, II. Sekund); sml. Konsekvens) 1) om flere led, der følger (umiddelbart) efter hinanden; række. 1.1) (nu næppe br.) i al alm. *Leth.(1800).150. Meyer.⁸982. 1.2) ↑ række* af flere paa hinanden følgende kort af samme farve. *Cit.ca.1700.(NkS4⁸20b.217).* *Spillebog.(1900).98.* jf.: Kort, som i en vis Række eller Svitte følge paa hinanden, (Sequenzkort). *Spillebog.(1786).83. JBaden.FrO.359. 1.3) ♪ række* af trinvis opad (ell. nedad) følgende gentagelser af samme motiv (jf. u. Fremskridning). *MusikL.II.333. EAbrah.T.54. 2)* (nu kun katolsk-kirk.) liturgisk digtning, hymne, der følger efter gradualet i messen. nogle saakaldte Sequentser til Jomfru Marias Ære. *Ing.VS.III.180. Anders Sunesons Sekvenser.OFriss.Litt.78.*

Seladon(ner), en. se Selidonie.

Selar(ium), et. se Salær.

Seld, en. se Selje.

Selde, en. se Sælde.

I. Sele, en. [se'le] flt. -r. (glda. sile, sele, sælle olgn. (Kalk.III.721. DGL.V286

var.), æda. silæ (DGL.V286), oldn. seli, sili, ty. siele (ohl. silo, mnt. sele); besl. m. roden i II. Sejl, Sime; jf. II. sele)

1) egl. om reb, rem olgn., der lægges om trækdyrets bringe og fastspændes til køreløjet (ell. markredskabet olgn.), ell. (nu) den (ret forskelligt udformede) indretning af fremme olgn. med tilbehør (spænder, beslag osv.), gennem hvilken dyret trækker; ogs. (i videre anv.) om hele seletøjet. 1.1) i al alm. *DL.6—14—10.* *Selen fra lette Skagle | Han fæst om stærken *Bov.Oehl.ND.8. Møll H.V.174.* den unge Fole, der aldrig har haft en Sele om sin Bringe. *Skjoldb.SM.7. 1.2)* (jf. u. bet. 1.3) i faste forb. || lægge sele paa (hesten) (jf. II. lægge 1.5). *MO. D&H.* || lægge ell. spænde i sele(n). Hvad Ret Naturens Lov indrømmer os over Dyrene? At bruge dem uden deres Skade; for Ex. at spænde dem i Seele. *Eilsch.PhilBrev.XII. JV Jens.CT.202.* || lægge sig (frem. *Skjoldb. SM.61*) i selen. 1. i egl. bet., om trækdyr: læne sig forover og derved udøve et stærkt tryk paa selen. (en hest) der lagde sig frem i Selen og . . slæbte Ploven gennem Rugstubben. *Pont. F.1.117. LandmB.II.223. 2.* (daql.) overf.: anstrenge, anspænde sig; arbejde ihærdigt og energisk; undertiden spec.: arbejde ihærdigere, tage bedre fat end tidligere. (ofte i forb. m. præp. for) det er et Held for en Sag, naar han vil lægge sig i Selen for den. *Dannebrog. ²1893.1.sp.3.* *i Aften maa vi lægge os i Selen (o: med at danse)! *Drachm.M.168.* man (havde) straks lagt sig i Selen for at faa valgt en Repræsentant. *Bregend.HH.I.326.* jf.: Lokomotivet strækker sig i Selen og anspænder sine Kræfter til det Yderste. *VVed.II.202. 1.3)* (især dial.) i billedl. udtr., navnlig i udtr. for tvang, hindring, hemning ell. besvær, haardt arbejde olgn.; ogs. om hvad der tvinger, hindrer ell. hemmer osv. hand haver løst min sele (1871: de have løst Tøilen af sig). *Job.30.II(Chr.VI).* Aag og Sele ville boie en Hals. *Sir.33.30.* || drage i ell. trække sin sele olgn., (nu næppe br.) være underkastet, leve under haarde forhold, tvang olgn. *Taalmodig hand udi sin Modgangs Seele drager. *Falst.Ovid.118.* jf.: *Min udvalde Broder! Vi, | Som har med hverandre heele | Sex Aar trækket Skole-Seele. *Wadsk.16.* gaa i selen, gaa i gang med haardt arbejde, slid olgn. *JV Jens.IM.87. Aakj.VB.76.* hænge i selen, slide og skæbe (uden ophør). *AndNz.FF.55. OrdBS.(Fyn).* jf.: Aldrig et Selskab, eller en lille Rejse, bare i Selen fra Morgen til Aften. *KBirk Grønb.SF.185.* lægge sele paa (en), (jf. u. bet. 1.2; sj.) hemme, hindre (en) i at udfolde sig frit. Niels er eet af disse Mennesker, der aldrig vilde blive tilfreds, om der blev lagt Sele paa ham. *MPaludan-Müller.Landsdommeren paa Langeland.(1926).195.* lægge sig i selen, se u. bet. 1.2. spænde i sele olgn., (jf. u. bet. 1.2) d. s. s. lægge sele paa.

han er for evigt fangen, spændt i Skyldens Seler, og kommer aldrig af Selerne. *Kierk. VII.465. *Mænd, hvis Mod blev spændt | i Sele for et Brød at faa. Stuck. SD.62.*

2) om indretninger, bestaaende af remme, gjorde olgn., der anvendes som støtte for, til fastholdelse af ell. til at bære nogen ell. noget. 2.1) rem ell. system af remme olgn., hvori ting (hænger og) bæres. Sædeløbet . . hænger i en Seale over Skuldrene. *JPPrahl.AC. 54. *Dunkle Karm i Seler svinger. Ing.DM. 11. vi maa have nogen seler for at faa flyttet klaveret | (jf. Klaversele) || (især i ft.; ogs. i i forb. et par seler) beklædningsgenstand, der bestaar af to, som regel ved den ene ende sammenholdte og med stropper forsynede (elastiske)remme, hvormed benklæder holdes oppe (idet remmene lægges over skuldrene). Buxerne maa bæres i Seler (o: hos smaabørn), for ei at tvinge Hofterne. *JSnæed.VI.336. PalM. IV.217. „lad mig se Deres Seler!“ — „Jeg har ingen Seler, for Fanden! Jeg gaar med Rem!“ SoLa.SD.28. Folkedrafter.44.72. En Mand i Seler og Tøfler. *Gladkow.Cement. (overs.1927).205. undertiden i ent. i sa. bet. ell. spec. om den ene af de to remme (med strop osv.). ret som hand stod og fæstede Seelen til Buxerne døde hand. *Holb.Jul.7.se. (han havde) hængt sig i sin Sele paa Dørkar-men i Cellen. *AlbDam.B.117. || om skulder-rem, -strop, hvorved smæk paa forklæde, kjole-liv olgn. holdes udspændt. *PolitiE.Kosterbl.19/10 1923.1.sp.2. || (nu næppe br.) rem, gjord, som bærer bunden i et polstret møbel olgn. jf. *VSO. 2.2) rem ell. system af remme olgn., hvormed en person ell et dyr (jf. Pattesele) hindres i visse bevægelser, holdes fastspændt, bæres (oppe) olgn. (jf. ogs. Loddesele). Første Hest frem! . . En bred Sele . . listes ind under Bugen . . og langsomt ned fra Bommen glider Krankæden . . Krogen hugger fast — hiv op! (o: ved indladning af heste). *Fleuron.STH.198. || (⚓, især foræld.) om tov(e) olgn., hvort tømmersmanden hænger udenbords, naar han skal tætte løkager i skibssiden; tømmersmandssele. *SøkrigsA. (1752).Uu3v. Harboe.MarO. || (gym., sport.) bred rem ell. gjord (ofte med paahæftede kork-stykker), som spændes om livet paa en person, der skal lære at svømme (idet læreren kan holde ham oppe v. hj. af en stang ell. et reb); svømmesele. Læreren fører Drengen roligt og i stram Sele nogle Alen ud fra Flaaden. *Gymn.(1828).50. (svømmelæreren spændte) en iskold, dryppende Sele omkring vor lille, rystende Krop. *KBokkenh.U.139. jf. (spøg.): tolv Ællinger . . gik i Vandet første Gang og uden Seale. *HCAnd.BC.I.251. billedl. ell. i sammenligninger: jeg (er) som et Barn, der skal lære at svømme . . vel har jeg en Sele om Livet, men den Stang, der skal holde mig oppe, seer jeg ikke. *Kierk.I.16. At sige noget om Hr. (N. N.s) dramatiske*************

Muligheder er . . meget svært. Han havde iaffes hele Tiden Sele paa, var ikke et Øjeblik Frisvømmer. *ChKjerulf.(Pol.28/11.1909.3). || om remme, hvori et barn kan føres, ell. hvormed det kan fastspændes for at hindre det i at falde ned; ogs. om remme til fastspænding af styvere olgn. *SMonrad.Moderensbog.(1916). 35. SBorberg.Forspilllet.(1937).27. jf. Faldskærms-, Fastspændingssele. *FlyvningHær. 63.120.***

II. sele, v. [s'elə] (som gengivelse af dial. (jy.) udtale skrevet selle. i bet. 3: *MDL.473. Feilb.III.180). -ede. vbs. -ing (se u. bet. 1). (gl'da. selæ, sælæ (DGL.V.341.344 var.), æda. silæ (smst.V.341.344); til I. Sele) 1) (jf. bet. 3; ✕ ell. landbr.) til I. Sele 1: lægge sele (tøj) paa (et trækdyr). *DL.5—9—5. Moth.S109. ✕ som kommando (gengivelse af hornsignal): Sadl, sel og tøm opl. *Musikkhist Arkiv.I.225. som vbs.: Hestens . . Seling og Optømning. *MR.1850.222. Musikkhist Arkiv.I. 262. || billedl. Det ærgrede ham at lade sig sele af dette Barn, og han vedtog, at næste Gang de mødtes, skulde han tage Førerskabets. *NisPet.SG.368. || i særlige forb. m. adv. sele af, (jf. afselæ) tage sele(tøj) af (et trækdyr). *D&H. sele op, (jf. opsele) lægge sele(tøj) paa (et trækdyr). *D&H. tunge Komter . . gør det til en voksen Mands Job at sele Heste op i Canada. *AStrom.LV.64. 2) til I. Sele 2.1, i forb. sele op, (især dial.) m. h. t. benklæder: fastgøre v. hj. af seler; spec.: spænde, hejse højere op (end tidligere). *Skattegraveren.1887.I.93(Sjæll.). Lunde.F.9. OrdbS.(Fyn). jf.: en barbenet, fem Aars Mandsling, iført . . Lærredsbukser, selet op over Skuldrene med Bændler. *Christmas.UT. 81. 3) (vistnok udviklet af bet. 1 m. tanke paa, at hesten skal træde tilbage, naar skaglerne lægges om svingelen); dial.) især i forb. m. tilbage: (faa til at) gaa baglæns. 3.1) i egl. bet.; dels trans., egl. m. h. t. hest (der bærer sele(tøj), ogs. m. h. t. andre (navnlig: tøjrede) dyr: rykke, trække tilbage. Andenkarlen . . masede henne ved Møddingen for at sele Hestene tilbage til en ny Vognstang. *Aakj. VB.39. MDL.473. Feilb.III.180. (jf. náf. l. 54) refl.: Aakj.VB.186. (vædderen) seled sig saa langt tilbage i Tøjret, som han kunde. *sa.VF.62. Feilb.III.180. || dels intr.; om hest: gaa tilbage; rykke (I.3.). *Feilb.III. 180. ogs. i forb. m. op; især som kommando til hest: sel opl smst. 3.2) overf., om person; dels refl.: bevæge sig, gaa baglæns; ogs.: trække sig ud af, bort fra noget. (han) seled sig langsomt længere og længere tilbage ind i Ageren. *Aakj.VB.189. Feilb.III.180. dels intr.: smst. jf.: Men kunde I ikke snart bevkomme jer til et lille Selop! Nu synes jeg, at D'hrr. „Fædrelandsvenner“ har vist Prøjer-Smagen mer end tilstrækkelig Opmærksomhed. *Aakj.VB.173.***************

Sele-, i ssg. især (landbr., vet. ell. i sadelmager-spr.) af I. Sele 1. -brud, et. (jf.

-brudt, -tryk(ning)) *beskadigelse (læsion) af et trædyrs krop, fremkaldt af seletojet. Stockfeth.S.52. LandbO.IV.606. -brudt, part. adj. om trædyr: som har selebrud. et gammelt, udslidt og selebrudt Øg. Hørup.II.399. -bund, en. [I.2.1] (jf. Gjordsbund u. Gjord 2.1; nu næppe br.) bund, underlag (i møbler olgn.) af flettede, krydsende remme. En Seng med Selebund. VSO.*

Seledon(ie) *ofl., se Selidonie.*

Sele-kammer, et. (jf. Seletøj(s)kammer samt Sadelkammer 1) rum, hvor seletoj opbevares. *JPJac.I.7. et halvmørkt Rum ved Siden af Stalden . . havde før været brugt til Selekammer. Gjel.R.112. AlbDam.B.74.*

-knap, en. [I.2.1] *bukseknep, hvortil selestroppen knappes. Adgangen (til moppens grav) maatte betales med en Seleknep, det var Noget enhver Dreng havde. HCAnd. (1919).III.16. Hostr.SD.I.10. indvendige Seleknapper (i drengbukser). Varehus.1935.42. sp.1. -liv, et. (jf. u. I. Sele 2.1; l. br.) kort, ærmelest (kjole)liv m. selelignende skulderstykker. JPJac.II.32. (hun var) i rødt Seloliv og hvide Særkærmmer. Pont.UE.27. -nøgle, en. (jf. u. I. Nøgle 5.1) ringformet opstander paa rygstykket af en hests sele, hvorigennem linerne føres; linenøgle. PolitiE.Kosterbl.^{30/4} 1924.2.sp.2. LandbO.³II.382. -pude, en. (jf. Seletojspude samt u. Pude 2.2) om (hver af) de pudeformede (polstrede) dele af selen, der hviler over hestens bovparti; mankepude; ogs. om andre puder ell. polstringer paa seletojet. MO.II.485. Feilb. i sammenligning: Hænder saa tykke som Selepuder. Junge.140.*

-reb, et. 1) (dial.) skagle. EHHagerup.75. Feilb. 2) (jf. u. I. Sele 2.2; gym., sport.) reb, hvis ene ende er fastgjort til svømmeselen, og i hvis anden ende læreren holder. Gymn.(1828). 47. Gymn.II.191. † -ring, en. om (hver af) de to ringe, som sidder i hver sin ende af bringestykket, og hvori bl. a. skaglerne befestes; træspænde. Moth.S109. Exerc.Artil. (1804).20. MiltEknO.213.248. I. -spænde, et. spec. (jf. u. I. Sele 2.1) om (indretning med) spænde, hvormed (bukse)seler kan gøres længere ell. kortere. Selespændet maa være sprunget. VSO. MO. II. -spænde, v. (sj.) fastspænde med sele(r); til I. Sele 1: Sort. Poet.65. || part. selespændt i billedl. anv. (jf. I. Sele 1.3). sa.(SamlDanskeVers.¹VI. 196). -strop, en. spec. (jf. u. I. Sele 2.1) om strop, hvormed seler fæstnes til seleknapperne. AndNz.U.52. TelefB.1937.sp.6133.

-tryk, et. selens tryk paa trædyrets krop; ogs. (jf. -brud) om beskadigelse (læsion), fremkaldt ved dette tryk. *Stockfeth.S.58. LandbO.IV.606. jj.: Og saa ere de (o: to æsler) Sele-trykkede: Begge Dyrene have paa høje Side af Halskammen et gammelt, stygt Saar. HKaarst.SK.127. -trykning, en. d. s. LandbO.³II.382. -træ, et. (især foræld.) om (hvært af) de to træstykker, som i ældre former for seletoj (stavsseletoj) tilsam-*

men danner en krans om dyrets hals, hvorfra trækket overføres til skaglerne. S&B. Feilb. -tøj, et. flt. -er (ErlKrist.St.5. TelefB.1937.sp.6134) ell. (sj.) d. s. (Bang.F.104). 1) sammenfattende betegnelse for den indretning af læderdele med spænder, beslag, puder osv. (selve selen (I.1), tømmer, hovedtøj m. m.), som paalægges et dyr til trækrug; i videre anv. om hovedtøj m. m., der paalægges et dyr til ridebrug. LTid.1725.286. LSmith.DN.181.

de store Trækheste . . med de mange Baand i Hovedets Seletøj. Schand.IF.240. LandbO. IV.196. billedl.: det (er) slet ikke hans Lyst at trække i det politiske Seletøj. EmilRasm. BH.195. Lader det sig ikke gøre at spænde (vinden) i den videnskabelige Tekniks Seletøj, saa at den udnyttes rationelt? BerLTid.^{21/4}1920.M.I.sp.4. || hertil (Seletøj- ell.) Seletojs-beslag, -kammer (d. s. s. Sele-

kammer. Baud.Sp.40. Seletøj-: Schand.F. 29), -pude (d. s. s. Selepude), -rum (Pont. D.16), -sværte (TelefB.1937.sp.6134. Seletøj-: Krak.1927.II.1170 ofl. 2) (jf. I. Sele 2) om forsk. af remme bestaaende indretninger; fx. (l. br.) om kobbeltremme til hunde. NationalmusA.1936.9. || (soldat.) om fodfolkets læder-

tøj. KLars.Soldatspr.4.

Selidonie, en. flt. -r. (ænyd. d. s. (ChrPed.Vocabularium.(1510).d4r), jf. eng. celandine, † celidony; fra mlát. celidonia (jf. Harp.Kr.16.116), celandonia, lat. chelidonia, -onium, gr. chelidónion, af chelidón, svale; jf. Svaleurt; nu kun dial.), & svaleurt, Chelidonium majus L. JTusch.57. VSO. ofte i former som Selidonia, Selidon(e) (Apot. (1791).114. VSO.), Selidonie, Sel(1)edon(ne), Sel(1)edon(ner), Seladon(ner), Silledon, Silodonie (vAph.(1764)), Saldoner, Sønerdønner ofl. se JTusch. 57.292. AzLange.FP.107f. Feilb.III.179. || hertil Seladon-, Selidon-rod, -salve, se FolkLægem.I.58.III.95.

Seline, en. [selli'no] flt. -r. (fra mlát. selinum, gr. selínon (jf. Selli)) & plante af slægten Selinum. *Viborg.Pl.(1793).56. Lange. Flora.559. kommenbladet seline, se kommenbladet.*

Selje, en. [sæljə] ogs. [sæljə, 'siljə] (jf. Silje olgn. DFU.nr.13.Incl.v.2. Efterretninger fra Selskabet for indenlandsk Kunststfd.I.1810-12j.282. Recke.ND.191. Landmands-Blade. 1889.770. jf. Moth.S28. JFBergs.G.103 samt JTusch.213f.337. HjælpeO.391. Feilb. — sj. Seld. jf. Moth.S28. VSO.). flt. -r. (ænyd. silie, sellie ofl. (Kalk.III.721. Vider.II.408.III. 408), no. (dial.) selja, silja, oldn. selja, jf. sv. sãlg; besl. m. II. Sal; jf. Salicyl; nu især dial. ell. (i rigsspr.) poet. (som efterligning af folkevise-spr.)) & navn paa forsk. arter pil, Salix L.; dels om S. cinerea L., graa pil (JTusch.214.337), dels (og især) om S. caprea L., vidjepil; ogs. om ved ell. grene (vidjer) af (vidje)pil. Landhuushold.I.10. Viborg.Pl.(1793).197. en gammel Sellie . . hel-

de store Trækheste . . med de mange Baand i Hovedets Seletøj. Schand.IF.240. LandbO. IV.196. billedl.: det (er) slet ikke hans Lyst at trække i det politiske Seletøj. EmilRasm. BH.195. Lader det sig ikke gøre at spænde (vinden) i den videnskabelige Tekniks Seletøj, saa at den udnyttes rationelt? BerLTid.^{21/4}1920.M.I.sp.4. || hertil (Seletøj- ell.) Seletojs-beslag, -kammer (d. s. s. Sele-

kammer. Baud.Sp.40. Seletøj-: Schand.F. 29), -pude (d. s. s. Selepude), -rum (Pont. D.16), -sværte (TelefB.1937.sp.6134. Seletøj-: Krak.1927.II.1170 ofl. 2) (jf. I. Sele 2) om forsk. af remme bestaaende indretninger; fx. (l. br.) om kobbeltremme til hunde. NationalmusA.1936.9. || (soldat.) om fodfolkets læder-

tøj. KLars.Soldatspr.4.

Selidonie, en. flt. -r. (ænyd. d. s. (ChrPed.Vocabularium.(1510).d4r), jf. eng. celandine, † celidony; fra mlát. celidonia (jf. Harp.Kr.16.116), celandonia, lat. chelidonia, -onium, gr. chelidónion, af chelidón, svale; jf. Svaleurt; nu kun dial.), & svaleurt, Chelidonium majus L. JTusch.57. VSO. ofte i former som Selidonia, Selidon(e) (Apot. (1791).114. VSO.), Selidonie, Sel(1)edon(ne), Sel(1)edon(ner), Seladon(ner), Silledon, Silodonie (vAph.(1764)), Saldoner, Sønerdønner ofl. se JTusch. 57.292. AzLange.FP.107f. Feilb.III.179. || hertil Seladon-, Selidon-rod, -salve, se FolkLægem.I.58.III.95.

Seline, en. [selli'no] flt. -r. (fra mlát. selinum, gr. selínon (jf. Selli)) & plante af slægten Selinum. *Viborg.Pl.(1793).56. Lange. Flora.559. kommenbladet seline, se kommenbladet.*

Selje, en. [sæljə] ogs. [sæljə, 'siljə] (jf. Silje olgn. DFU.nr.13.Incl.v.2. Efterretninger fra Selskabet for indenlandsk Kunststfd.I.1810-12j.282. Recke.ND.191. Landmands-Blade. 1889.770. jf. Moth.S28. JFBergs.G.103 samt JTusch.213f.337. HjælpeO.391. Feilb. — sj. Seld. jf. Moth.S28. VSO.). flt. -r. (ænyd. silie, sellie ofl. (Kalk.III.721. Vider.II.408.III. 408), no. (dial.) selja, silja, oldn. selja, jf. sv. sãlg; besl. m. II. Sal; jf. Salicyl; nu især dial. ell. (i rigsspr.) poet. (som efterligning af folkevise-spr.)) & navn paa forsk. arter pil, Salix L.; dels om S. cinerea L., graa pil (JTusch.214.337), dels (og især) om S. ca-

prea L., vidjepil; ogs. om ved ell. grene (vidjer) af (vidje)pil. Landhuushold.I.10. Viborg.Pl.(1793).197. en gammel Sellie . . hel-

de store Trækheste . . med de mange Baand i Hovedets Seletøj. Schand.IF.240. LandbO. IV.196. billedl.: det (er) slet ikke hans Lyst at trække i det politiske Seletøj. EmilRasm. BH.195. Lader det sig ikke gøre at spænde (vinden) i den videnskabelige Tekniks Seletøj, saa at den udnyttes rationelt? BerLTid.^{21/4}1920.M.I.sp.4. || hertil (Seletøj- ell.) Seletojs-beslag, -kammer (d. s. s. Sele-

kammer. Baud.Sp.40. Seletøj-: Schand.F. 29), -pude (d. s. s. Selepude), -rum (Pont. D.16), -sværte (TelefB.1937.sp.6134. Seletøj-: Krak.1927.II.1170 ofl. 2) (jf. I. Sele 2) om forsk. af remme bestaaende indretninger; fx. (l. br.) om kobbeltremme til hunde. NationalmusA.1936.9. || (soldat.) om fodfolkets læder-

dede i temmelig skraa Retning ud over Dammen. *Blich.* (1920). XVI.125. *NatureTidskr.* 5R.III.471. *Den flygtige Hjort, som spiller i Lund | alt under de Linde og Siljer. *Gjel.Br.49.* JTusch.213.337. Feilb. **Selje-**, i ssg. (ogs. **Silje-**. se u. Selje-pil, -røn; jf. Siljebusk. *HPHanss.* (Hejmdal. 10/1911.1.sp.5). Siljevaand. *Fleuron.KO.130.*) i (især dial. ell. poet.) ssg. som Selje-bark-, blad-, -busk-, -gren-, -kvist-, -træ-, -vaand samt (bot.) i plantenavnene -pil og -røn (se ndf.). **-pil**, en. (ogs. **Silje-**. *SvGrundtv.*) & *vidjepil*, *Salix caprea* L. (jf. u. Selje og Palmevidje samt Salpil, -vidje). *Viborg.Pl.* (1793).197. *FCLund.* Thorseng. (1823).64. *Der staaer en Seljepiil i Dalen trang, | Der boer en Huldre bag Stene. *Hauch.SD.I.200.* *LandmB.III.214.* I Moserne . . gror Graapil, Seljepil, Birkepurl. *AchtenFriis.JL.I.232.* **-røn**, en. (ogs. **Silje-**. *Lauesen.SD.16.*) & en art røn, *Sorbus suecica* 20 (L.) *Krok.* *CVaupell.S.59.* *LandbO.IV.136.*

I. Selle, en. [sælø] (undertiden skrevet Sælle). ft. **-r.** (ænyd. sell(i)e, glda. sælle, sælla (*Brøndum-Nielsen.GG.III.202f.*); fra mnt. selle, afl. af sal(e), beboelsesrum (se I. Sal); grundbet.: person, som deler værelse ell. hus med en anden; jf. Gesel, III. selle, Selskab || m. h. t. udviklingen af bet. 2 sml. I. Fælle, I. Grande, Kammerat || nu kun dial. ell. (sj.) arkais.) **1**) person, som er nært 30 knyttet til en ell. flere andre ved fællesskab i en ell. anden henseende; fælle; kammerat; staldbroder. **1.1**) i al alm. *Reenb.I.172.* *Fra Østen Odin kom med sine Sæller. *JHSmidth.* *Haver.199.* *VilhAnd.* (*IslSagaer.III.253.*) *OrdbS.* (Fyn). jf.: (*kvæg og heste var*) hos de Gamle, som deres socii operum (Arbejdsseller) . . i en ganske anden Anseelse end hos os. *JBaden.Horatius.I.368.* **1.2**) haandværkssvend; gesel; nu kun om en fattig haandværkssvend. *OrdbS.* (Fyn). **2**) som personbetegnelse i al alm.; næsten kun om mandsperson: fyr (II.1); svend. (især i forb. m. karakteriserende adj.). *Wadsk.104.* *(*Odysseus's hustru*) agted sig for god til Fælle | for en brutal, forsoren Selle. *Ploug.II.224.* *CKMolb.Dante.I.120.* en lystig selle o: en lystig broder. *NvHaven.Orth.151.* *FrHamm.* *Levn.I.9.* || nu især om ung, ikke fuld-voksen mand (paa 14-18 aar); knøs; 50 spec. om rask, dygtig og munter ung mand. *PTommerup.Drejøe.* (1823).51. *MDL.582.* *MO.* *EHHagerup.93.* jf.: *Hendes Søn, en knøv og artig Selle (o: guden Amor), | Kun ret en Næve stoor. *LThura.Poet.62.* *den lille Sælle, Huusnissen saa leed, | Har Mester Jacob narret. *Winth.VI.265.* „en ung Sælle“, hvilket i Almuens Mund stundom betyder en Yngling. *smst.VIII.137.* *MDL.* *Feilb.* *OrdbS.* (Fyn). || overf., om dyr. *Th* 60 *Bircherod.* (*GkS799.102.*) *en Canariehan, | Det er saa vakker en Sælle. *Winth.IV.83.*

II. selle, adj. se sælle (sælle).

III. selle, v. [sælø] -ede ell. -te (jf.

Moth.S114.) (ænyd. selle, sælle, fsv. sälla; fra mnt. sellen, afl. af selle (se I. Selle), jf. ty. (sich) gesellen) **1**) (nu kun arkais. (sj.)) samle (personer) til fælles virksomhed; forene. *Moth.S114.* refl.: *JBaden.OrtO.* sel- le sammen, slutte sammen. *Moth.S114.* især refl.: *Rask.FynskeBS.61.* et heelt Selskab, som havde sellet sig sammen. *VSO.* jf. sammenselle sig. *VSO.VI.102.* || pass. selles, dels: forenes; dels (m. refl. bet.): forene sig. *JBaden.OrtO.* *Skaren sælles, stor den tælles. *Recke.PD.7.* ordspr. (foræld.): lige selles gerne. *VSO.* (u. Selles). **2**) † nævne, anføre (noget) sammen med (noget andet). Themis eller Justitia selles af de gamle Digtere ofte med Parcerne eller Fatum (Ødet), for at vise Skiebne's Retfærdighed. *JBaden.Horatius.I.192.*

IV. selle, v. se II. sele.

Selledon(ne) ofl., se Selidonie.

Selleri, en. [sælø¹ri²] ogs.: [sælø¹ri¹] (jf. *Meyer.* *Mohr.L.* *Feilb.* samt *Bagges.DV.V.301.* *Meisling.* *Digte* fra Oldtiden. *II.* (1827). 60.) (nu kun dial. *Silleri.* *Reenb.I.153.* *Viborg.Pl.* (1793).60. *Hauch.MfU.173.* *Schand.* *BS.213.* *Flemløst.103.* jf. *JTusch.23.* *VSO.* *VI.235.* *MO.II.712.* *D&H.*) ft. **-er** (ænyd. sellerie, sillere; ligesom ty. sellerie fra fr. céleri, af ital. dial. selleri, udviklet af ital. selini, pl. til selino, af mlat. selinum, gr. sélinon (jf. Seline samt Persille)) **1**) & skærmpilante af slægten *Apium* L.; især om den som køkkenurt dyrkede art *A. graveolens* L. (jf. Eppik, I. Mærke 1). *Moth.S109.* *vAph.* (1759). *JTusch.23.* *Kjøckenhaver*, hvori Kaal og Silleri . . voxer frodig frem. *Hauch.MfU.173.* *Rostr.Flora.I.* (1925). 292. **2**) om roden ell. bladstilken af selleri (1), der anvendes i husholdningen; ogs. om spise, tillavet heraf ell. tilberedt hermed. *Reenb.I.153.* *Farseret Sellerie.* *CMüller.* *Koge-Bog.* (1785).123. *Weyse.* (*APBergreen.* *Weyse's Biographie.* (1876).138) (se u. II. jævn. 3.2). *Bang.L.188.* *Kødboller* i Silleri. *ISuhr.Mad.* (1917).150. **Selleri**-, i ssg. [sæløri-; ogs. seløri-] (nu kun dial. *Silleri-*. se ndf. — dial. *Selleris-*. se u. *Selleri*-knold, -knop). til *Selleri* 1 fz.: *Selleri*-blad, -fro, -kultur, -plante, -rust, -skurv, -stængel, -top; til *Selleri* 2 fz. (kog.): *Selleri*-budding, -kotelet, -ragout, -rand, -salat, -sovs, -suppe. **-flue**, en. [1] (jf. -minerflue; zool.) fluen *Acidia heraclei*, hvis larver lever i selleriplantens blade og stængler. *Havestr.L.* **II.344.** **-grønt**, et. [1] (gart., kog.) selleriblade og -toppe, brugt til suppevisk oln. *Ekstrabl.* **1** *1932.2.sp.6.* **-knold**, en. [1] (jf. -knop) den knoldformede rod hos knoldselleri; ogs. (l. br.) om selve planten. *Ingeb.Møll.Koldt Bord.* (1931).9. *Selleris-*: *OrdbS.* (Fyn). **-knop**, en. [1] (jf. -knold; nu især dial.) om (roden af) knoldselleri. *JTusch.23.* *S&B.* *Silleri-*: *VSO.VI.234.* *MO.II.712.* jf.: Fyldte Sillerknopper er en egen Ret . .

af kogte Sillerirødder, udhulede og opfyldte med Kiødfars. *VSO.VI.234.* Selleris-: *OråbsS.(Fyn).* -**minerflue**, en. [1] (*zool.*) d. s. s. -flue. *Tidsskr.f.Planteavl.1930.542.* -**olie**, en. (*faql.*) æterisk olie, der dannes i selleri(-frø, -blade, -knolde). *Nytteplanter.113.* -**persille**, en. [1] (*nu næppe br.*) $\frac{3}{4}$ have-selleri, *Apium graveolens L. Viborg.Pl.(1793).60. Funke.(1801).II.313.* -**rod**, en. [1] sel-leriplantens rod; *spec. (jf. -knold, -knop) om roden af knoldselleri. Adr.²²/1762.sp.15. Sil-leri-: VSO.VI.234. MO.II.712.*

Selning, en. [*sælnen*] (ogs. skrevet **Sælning**). *ft. -er.* (vel efter *isl.* selningur (og sendlingur), *jf. Nennich.IV.1488; af oldn.* sendlingr, som er aft. af *Il. Sand; sml. ty. (og eng.) sanderling i sa bet.*) $\frac{3}{4}$ sandløber, *Calidris arenaria. Collo. Frem.DN.438. AlwinPedersen.Polarstyr.(1934).141.* foranderlig selning, se foranderlig 2.

Sel-op, et. se u. II. sekte 3.2.

Selser, subst. se Selters.

Selskab, et. [*sæl'sqa'b*] selskab (d. v. s. selskåb). *Høysg.AG.40. ft. -er* ell. $\frac{1}{2}$ -e (*Holb. Tyb.II.2. GSchöning.(Snorre.Heimskringla.I.(1777).xv1).*) (*glæd.* selskåb, selskap of., ogs. sæl(la)skap (*Brøndum-Nielsen.GG.III.128.*), sel-, sælskaff (*Rimkr.7.*), *sen. oldn.* selskap; *fra mit.* selschap, sel(l)schop, gesellschop (*jf. ty. gesellschaft*); *til I. Selle; jf. selskabe, selskabelig, Selskaber*)

1) *det at omgaas, (midlertidig) være sammen, i følge med ell. det at have at gøre med, leve sammen med en anden ell. andre. (i bet. 1.1-3 ofte efter præp. i, navnlig i forb. som i selskab med ell. † af (Ew. (1914).IV.306).* se ogs. bet. 1.1 slutn.). 1.1) (*jf. bet. 1.4)* omgang, samvær mellem levende væsner, især: personer; *nu navnlig: (midlertidigt) samvær mellem mennesker med det formaal gennem samtale, underholdning olgn. at adspredede, fornøje, interessere hinanden olgn. (nu især i forb. m. poss. pron.).* *Jeg nu ved Selskab, nu ved Harpen, nu ved Bøger | Den sorte Angstes Skye at drive bort forsøger. *Holb.Mel.II.2. (Kamma Rahbeks)* Tiid gik fuldt saa meget hen i Eensomhed, som i Selskab. *Mynst.Saml.x.* *Vil du forlade mig nu, da meest jeg behøver dit Selskab? *Hauch.Lyr.177.* *Langt heller vil jeg brede | Min Dug bagved en Tjørn . . | I Selskab med en Bjørn. *Winth.HF.211.* *Hvad gavner . . Selskab? Hvad nytter | At vi ere Mange? *PalM.VII.170.* *hvo der kunde leve sammen med Lilien i Markens Fred, hvor hver Lillie skjætter sig selv, og hvor der intet Selskab er. Kierk.XI.45.* *Guldvæveren . . findes ikke sjældent i Selskab med andre (væverfugle). Brehm.DL.II.66.* være henvist til sit eget selskab | || sky, søge (ens) selskab, se sky, søge. || (*nu l. br.*) i videre (overf. ell. spøg.) anv. jo meer man er i dit Selskab kiære Brendevin, jo meer Lyst faar man til dig. *Holb.LSk.III.6.*

*man kun i Selskab er | Med den grønne Skov og Himlen. *Heib.Dv.6. jf.:* Nogle af de færrelandske Skovtræer . . voxte almindeligst og frodigst i Selskab af deres egen Art, saasom Bøgetræet. *RRothe.LandskabsgartneriskeBetragtninger.(1853).79. 1.2)* *det at følges med en, ledsage en paa en kortere ell. længere vandring, en rejse (jf. Rejseselskab 2) olgn.; følgeskab; ledsagelse; ogs. om begge (alle) parter: det at følges ad. de vilde Fugle . . flyve dog tiid i Selskab med hverandre. Hauch.III.182. VSO. Vi gjorde Reisen i Selskab.MO. Han var i Selskab med en slank, blond Herre. JesperEw.PF.79. jf. bet. 1.3: (Job) vandrer i Selskab (1931: søger Selskab) med dem, som gjøre Uret. Job.34.8. VSO. 1.3)* *det at virke i forening med, deltage i en virksomhed sammen med en anden. Præsten . . var færdig med at tælle Offerpengene . . i Selskab med Degnen. Gyr Lemche.S.III.18. 1.4)* (*jf. bet. 1.1-2)* om (ell. med særlig tanke paa) den af omgang, samvær mellem personer (ell. af følgeskab) flydende adspredelse, fornøjelse, underholdning olgn. Hun skal nu være til Selskab for Comtessen. *VSO. Sin Fader havde hun intet Selskab af, han var altid saa ganske sig selv, at han aldrig kunde være Noget for Andre. JPJac.I.23. 1.5)* bet. 1.1-3 i særlige forb. || gøre en selskab, tilbringe tiden i samvær ell. følgeskab med en (og derved skaffe ham adspredelse, glæde osv.). Gjør Een Selskab paa Rejsen. *vAph.(1764).563.* *Lad udvalgt Vennekreds dig Selskab gjøre | Og muntre taaget Sind. *Tode.I.251.* *hvis De vil mig Selskab gjøre, | Staae vore Heste snart for Dørre. *Rahb.Synt.98. AaDons.S.53.* *jf.:* hans Opvækst i et fattigt Hjem, hvor Faderen drak, og Moderen gjorde ham Selskab. *Jesper Ew.K.74. (spøg.:*) jeg er forringe til at henge med ham, hand kand bede een af sine Kammerader, som ogsaa er i Gield, de gjør Herren gerne selskab. *Holb.II.J.1.6.* gøre selskab med en, (*nu næppe br.*) især til bet. 1.2-3: slutte sig til en for at tilbringe nogen tid ell. (især) for at gaa, rejse osv. sammen med ham, slaa følge med ham ell. handle i fællesskab med ham. *Sort.Poet.39.* min Fetter (*havde*) gjort Selskab med en Deel af hans Bekjendte for at spise i et Vertshuus. *Adr. UT.1767.nr.12.3.* *det mig glæder, at du har mig fundet. | Nu kan vi gjøre Selskab med hinanden. *Heib.Poet.I.177. MO. billedl.:* Feighedheden gjør kun altfor gjerne slet Selskab med Stoltheden. *Kierk.V.147.* || have selskab med, (*l. br.*) have omgang, fællesskab med. Man er daglig nødt til at have Selskab med dem, man foragter. *PEMüll.*333.* Den, som uophørlig beskuer sine Ulykker og græder over dem, kan man ikke have Selskab med. *smst.* || holde (en) med ell. (*nu l. br. i rigsspr.*) ved (*SvGrundtv. KBlixen.AF.198. ErlKrist.MM.158. Feilb.*) selskab, (*jf. II.* holde 11.3 samt u. Kompagni 1.2) gøre en

selskab. vil Monsieur blive her saa længe, imidlertid skal min Kone holde ham med Selskab. *Holb. Arab. 10sc. JPJac. II. 412.* *Hold mig med Selskab, Cramer! jeg vil puste | lidt længere endnu og faa en Sludder | med en forstandig Mand. *KMunk. C. 66.* holde selskab med, (*nu næppe br.*) omgaas (*selskabeligt*) med. Hold ikke Selskab (1931: Vær ej Ven) med en vredagtig Mand. *Ords. 22. 24.* (*tigeren*) holder . . . gerne Selskab med Rhinoceros. *Pflug. DP. 493. S&B.* || i forb. gøre noget for selskabs skyld, *deltage i noget sammen med en anden, ikke af interesse for selve handlingen, men for at skaffe (gensidig) underholdning, vise imødekommed, venlighed oln.* Af de Tancker er min Herre Leander, af de Tancker er jeg og med for Selskabs skyld. *Holb. UHH. II. 8. LTid. 1741. 450.* han drak for Selskabs Skyld. *Goldschm. II. 23.* drik en kop kaffe, om ikke for andet, saa for selskabs skyld |

2) om person(er), som man har omgang, samliv, fællesskab med; navnlig om person(er), som man opsøger, knytter til sig for at undgaa ensomhed, for adspredelses skyld. Jeg er bange, jeg vil blive lidet fornoieligt Selskab for Dem. *Pram. IV. 305.* Mit meeste og kjæreste Selskab var qvindeligt, med Drengene havde jeg liden eller ingen Omgang. *Winth. IX. 187.* Jeg fandt . . . i min tilkommende Svigerfader en Ven og et kjært Selskab. *Gylb. I. 183.* Det er Qvindens dybeste Bestemmelse at være Selskab for Manden. *Kierk. I. 310.* han havde gjort disse Folk til sit Selskab. *JPJac. I. 203.* Man skulde da ellers ikke tro, at saadan en gammel Nisse var Selskab for hende. *AaDons. S. 180.* *jj.:* jeg sidder her med en Pen i Haanden uden andet Selskab end mit eget Ansigt derinde i det skraa Spejl. *Buchh. UH. 9.* || m. 40 *adj., der karakteriserer de paagældende personer moralsk ell. socialt, i forb. som godt ell. daarligt, slet, (nu næppe br.):* ondt selskab *olgn. (jf. ogs. Mau. II. 234f.).* søge ont selskab. *Moth. S115.* i London kom (*jeg*) strax i Begyndelsen iblant ret got Selskab. *Robinson. I. 26.* Han var . . . forsømt i Opdragelsen, og forfort ved slet Selskab. *Biehl. Cerv. LF. I. 233.* det . . . kan være „gyseligt“ nok at nævne . . . „Skit“ . . . i smukt Selskab. *Grundtv. Da. Ordsprog. (1845) VII. Kierk. VII. 463.* han er kommen i skidt Selskab. *Baud. H. 23.* bringe én i daarligt Selskab, komme i daarligt Selskab. *Bl&T.* han søger det værste Selskab. *smst.* jeg var kommet i fint (*ell. fornemt*) selskab, jeg rejste sammen med ministeren | *talem. (efter I Cor. 15. 33; jf. dog Arlaud. 34):* slet selskab fordærver gode sæder. *VSO. Mau. II. 234.* || *billedl. (spøg.):* (*den bedagede flyvemaskine*) kom med i det „fine Selskab“ (*o: deltog i konkurrence med mere moderne materiel*). *FlyvningHær. 108.* bøgerne er mit kæreste selskab | *jj.:* Den gæve Falster er også for

os godt selskab. *NMøll. (Letterst. tidskr. 1920. 495).*

3) sammenkomst af festlig karakter, hvori et større ell. mindre antal indbudte („fremmede“) deltagere, hvor der (som regel) bydes paa forfriskninger (*mad og drikke*), og hvor gæsterne underholder sig med konversation, dans, spil, leg osv.; *ogs. (jf. bet. 2 og 4) om de med dette formaal samlede personer, gæsterne; ofte i forb. som gaa, komme, tage, være i selskab.* 8. Skilling i Rogelse, naar Barnet begaar noget i Selskab. *Holb. Bars. I. 7. sa. Tyb. II. 2.* *hun sleben er | Og veed sig i Besøgelser | Og Selskab vel at skikke. *Wadsk. 59.* Selskab betyder i Almindelighed en Samling af Folk, som see hinanden til visse Tider, for at spise, drikke og spille Kort. *JSneed. II. 275.* nu kom han i alle Sælskaber, hvor han var buden. *NordBrun. Fast. A79.* I Berlin havde jeg mødt hende og Manden i Selskaber. *HCAnd. ML. 410.* i Aften er jeg først hos S., hvor der er budt Selskab paa mig. *sa. BC. II. 37.* Hvorfor har Vorherre skabt saa faa Mandfolk og tilmed indrettet det saaledes, at disse nødig vil i Selskab, hvorimod alle Damer intet heller vil. *EGad. TT. 95.* || give, have, holde (*jf. u. II. holde 10.2*) ell. gøre (*se gøre 4.5*) selskab *olgn.* en Lieutenant F. . . havde havt Selskab og Musik paa Vagten. *MR. 1758. 193.* Imorgen bliver jeg atten Aar. Saa har jeg Selskab! *ORung. P. 19.* Amtmand S. . . var blevet temmelig menneskesky, gik sjældent ud og gav nødtig Selskaber. *JacPaludan. UR. 175.* || i særlige forb. m. *adj.* blandet selskab, (*jf. u. bet. 4.1 samt I. blande 1.5; nu l. br.*) selskabelig sammenkomst, hvor gæsterne er fra meget forsk. lag. (*i*) store og blandede Selskaber er . . . Kortspil aldeles nødvendigt. *Rahb. Tilsk. 1791. 406. VSO. (jf. u. bet. 4.1) sluttet selskab, se slutte.* stort selskab, sammenkomst med mange (*og fornemme*) gæster. Juule-Leeg og andre store Selskabe. *Holb. Jul. 5sc. Rahb. Tilsk. 1791. 406 (se ovf. I. 38). VSO. MO.* Den næste Aften skulde de i stort Selskab. *Pont. BH. 66.* ungt selskab, se ung. || i best. f. selskabet, spec. (*jf. bet. 5.2; nu l. br.*) om en (bestemt) selskabskreds ell. om selskabsverdenen. *Heib. Poet. X. 26. PalM. IL. I. 615.* Naar man i Selskabet træffer en raffineret Kokette, er hun næsten altid af fremmed Afstamning. *Brandes. X. 52.* || være selskabets nar, se Nar 1.8.

4) (*jf. bet. 3 og 5*) sammenslutning ell. samling, kreds af individer, der har et vist fællesskab. 4.1) om større ell. mindre gruppe (*skare, flok*) med visse fælles træk, fælles interesser *olgn.; nu især (jf. Bord-, Drikke-, Jagt-, Rejseselskab (1) ofl.):* gruppe af personer, der er samlet til fælles underholdning (*jf. bet. 3*), til fælles udflugt *olgn., ell. som tilfældigt er kommet sammen (paa restaurant, i tog osv.). (Moses) talte til Korah og alt hans Selskab (1931: alle hans*

Tilhængere). *4Mos.16.5.* Her sidder een . . . hist to, hist . . . et lille Selskab, og hist et stort under Lindeskyggerne. *Bagges.L.1.351.* man (*har ikke*) været opmærksom paa, at Synden, hvor fælles den er for Alle, ikke samler Menneskene i et Fællesbegreb, i Selskab eller Compagni. *Kierk.XI.230.* *Omkring et Kulbaals ulmende Gløder . . . | Sidder et Selskab. *Drachm.D.35.* *De sidste Selskaber brød op fra Bordene, | ind til Koncerten. *Rord.JH.II.165.* (*karlene*) var delt i to Selskaber ved Fastelavnslegen „stikke til Straamanden“. *OrdbS.(sjæll.). om dyr (jf. bet. 5.3): (disse aber)* færdes stæde i smaa Selskaber. *Sal.²VI.759.* *jf. u. bet. 3: (kolonien)* bestod af et meget blandet Selskab, saasom Officerer, Underofficerer, Musikanter, Barberere. *RichPet.Kingo.(1887).213.* slutted selskab, se slutte. || † gøre selskab, slutte sig sammen; forene sig. Gjører selskab (1871: Slaaer kun ned), I folk! og bliver dog sønderknusede. *Es.8.9(Chr.VI).* 4.2) om organiseret sammenslutning af særlig art. || om organisation med erhvervsøjemed. *Moth.S115.* *jf.:* han var Hovedmanden i et stort Smuglerselskab. *Kofoed-Hansen.L.137.* nu især: sammenslutning af to ell. flere personer, der driver handels- ell. industrivirksomhed ell. anden lignende virksomhed (ofte i ssg. som Aktie-, Andels-, Dampskibs-, Forsikrings-, Handelsselskab). *Lov²/1862. §15.* *Torp.Selskabsret.(1919).1.* anonymt, stille selskab, se II. anonym 1, stille. selskab med begrænset ansvar, se Ansvar 3.3. || (*nu næppe br.*) om (*haandværker*)lav. *Moth.S115.* *Stampe.I.348.* || sammenslutning ell. trup af (*omrejsende*) kunstnere, især: af skuespillere. *Mit Selskab (o: *Thalias* følge, skuespillerne) slet har at vilde sig bemøje | Med største Flid og Kraft Jër alle at fornye. *Rostgaard.(Kom Grønneg.I.6).* *Dog at det gaar saa vel (o: med teatret), det kand jeg (o: *Thalia*) ey tilskrive | Mig og mit Selskabs Flid. *Holb.NP.B1^o.* Cortes debuterede ved Titchens Selskab . . . i Frederikshavn. *BiogrL.²V.421.* || forening, sammenslutning, med et fælles formaal af jagtig, politisk, filantropisk, kulturel art; undertiden (mods. Forening) om sammenslutning med formaal af højere kulturel art. *Langebek.Breve.105.* *Du Selskab (o: selskabet for de skønne og nyttige videnskaber), som lydt med Basunerens Tegn | Poeterne kalder til Sang. *PMøll.(1855).I.106.* *Kierk.VIII.83.* ofte i navne paa saadanne sammenslutninger, som fx.: Det kgl. danske Videnskabernes Selskab, stiftet 1742, men i de første aar uden fast navn, oftest kaldt Videnskabernes Societet (i Kiøbenhavn), se *Molb.VSH.123.153.575.* *jf.:* Sørge-Tale over . . . Dronning Lovise . . . holden udi det Kongelige Videnskabernes Selskabs . . . Forsamling den 28. Febr. 1752. *Chr.Holstein.(bogtitel.1752).* samt: Skrifter, som udi det Kiøbenhavnske

Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagde og oplæste. (*bogtitel.I-X.(1745-70); i bind XI-XII.(1777-79)*) det Kongelige Videnskabers Selskab). Selskab til den Danske Histories og det Danske Sprogs Forbedring. *Bev.¹/1746.* (*stiftet 1745; fra 1747:* Det kongelige danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring, *fra 1810:* . . for Fædrenelands Historie og Sprog (*jf. Fædreneland sp. 294^{AAE}), fra 1936:* . . for Fædrelændets Historie). Selskabet for Silkeavl og Morbærbuskdyrkning i Danmark. *LandbO.IV.197.* Selskabet af 30. Juni 1865 til Udstyr for trængende Konfirmander. *Krak.1927.I.217.* ell. som 2. led i ssg. som fx. Afholdenheds-, Bibel-, Fængsels-, Have-, Læse-, Oldskrift(s)elskab. hemmeligt, lærd, (det) norske selskab, se hemmeligt 2.1, lærd 2.2, III. norsk 1.1. || † sammenslutning af troende; spec.: orden (5.3). *Holb.Ep.IV.126.* *FrSneed.I.365.*

5) (*efter ty. gesellschaft, fr. société, jf. eng. society*) om politisk ell. social (olgn.) sammenslutning ell. enhed; større ell. mindre (del af et samfund. 5.1) (*nu sj.*) sammenslutning mellem mennesker inden for et vist omraade til en (ved love osv. ordnet) politisk enhed; samfund; statssamfund; ogs. om de saaledes forbundne personer; i videre anv. (*jf. Menneskeselskab*) om hele menneskeheden, betragtet som et saadant samfund. De Egenskaber, som udkræves til at tiene Selskabet, og til at beklæde vigtige Poster i Staten. *JSneed.I.38.* (*bonden*) staaer paa den nederste Trappe i Selskabet. *OGuldb.Br.307.* *Hauch.IV.403.* Frygt for at komme til det Resultat, at det nuværende Selskab ikke var den bedste af de mulige Verdener. *Kjøbenhavnsposten.1847.254.* *jf.:* I Stedet for et virkelig Samfund, i hvilket Individerne ere forbundne ved fælles Formaal, faa vi da et blot Selskab, hvor det ene Individ betragter det andet som blot Middel. *Høffd.E.331.* vi staae i Selskab med mange Mennesker, som vi dog ikke ere beslægtede med. *Eilsch.PhilBrev.IX.* Jeg staaer i Selskab med det gandske menneskelige Kiøn; men jeg findes og i Selskab med den Danske Konges Under-saatter, og dette sidste er nærmere, end det første. *sa.Philhist.16.* *jf. PEMüll.*333.* || det borgerlige selskab, (*jf. borgerlig sp. 1019²¹*) samfundet; statssamfundet. *Kraft.VF.55.* *Stampe.IV.189.* *Grundtv.KG.IX. Kold.B.17.* menneskeligt selskab, (*jf. u. Samfund 6.1*) dels om (stats)samfund; dels (*i best. f.*) om menneskeheden. *Mossin.Term.607.* *Stampe.IV.189.* jeg havde tabt alt Krav paa Agtelse i det menneskelige Selskab. *Hauch.VI.206.* *MO.* || (*jur. ell. filos.*) om forbindelsen, fællesskabet, mellem medlemmer af en husstand, en slægt (betraget som et samfund; *jf. Nørreg.Naturr.89.* *MO.*); *fx. om ægteskab ([Barkop.]UpartiskeSvar.(1755).25.* *Nørreg.Naturr.271.* *Hallager.38)* ell. (*i forb. fader-*

ligt selskab) om forbindelsen mellem forældre og børn (*Mossin.Term.609. Nørreg. Naturr.283*) ell. om forbindelsen mellem husbond og tyende (*Nørreg.Naturr.270f.*). jf. det naturlige selskab u. naturlig 2.3. ogs. om forholdet mellem mennesker og dyr, betragtet som et samfund: Jeg skrider nu til . . det Selskabs Betragtning, som Gud selv i Naturen har oprettet imellem os og Dyrene. *Eilsch.Phil Brev.45. 5.2*) i forb. som det dannede, gode, bedste selskab, om de højere, fornemme, (i social, økonomisk ell. kulturel henseende) toneangivende, indflydelsesrige kredse i et samfund. (*Scribe*) kjender (ikke) det gode Selskab, og bringer sine Landsmænds Dannelse i Vanrygte. *Heib.Pros.VI.89.* det mere dannede Selskab blander sig med det mindre dannede. *Gyld.TT.227.* et „opsigtsvækkende Selvmord“ i det gode Selskab. *Pont.LP.VIII.6. (en)* Dame af det bedste Selskab. *JesperEw.PF.133.* || (m. overgang til bet. 3 slutn.) i sa. bet. ogs. best. f. selskabet. *Winth.IX.42. (han)* var udrustet med et lyst Hoved, gode Kundskaber og noget Behageligt, der sikrede ham Venskab og Agtelse i „Selskabet“. *Goldschm.III.276. Schand.F.452.* alt, hvad der har Navn og vil regnes med til Selskabet . . har sikret sig Plads. *AWinding.Vag.119. 5.3* (nu næppe br.) om sammenlutning af dyr, navnlig: af samme art, til et fællesskab (med bestemte regler ligesom i et menneskeligt samfund); samfund. Biernes og Myrernes Selskabs Ordentlighed og Nethed. *Eilsch.Philhist.19.* Indretningen af (termitternes) Selskaber er beundringsværdig. *Cuvier.Dyrhist.II.121. VSO.*

Selskab-, i ssgr. se Selskabs-

selskabe, v. [sæl'sqa'bø] -ede. (jf. sv. sällskapa; til Selskab; smt. forselskabe) 1) (jf. Selskab 1; sj., jf.: „ey meget brugeligt“ *vAph.(1759).379*) være sammen med, omgaas ell. ledsage en med det formaal at adspredde, underholde elgn.; gøre en selskab. *vAph.(1759).379.* Gæsterne . . syntes at have sat hinanden Julestævne . . for at selskabe indbyrdes. *EhrencrKidde.StaffanHellbergsArv.(1920).125.* || i forb. selskabe med, omgaas selskabeligt med; ogs.: holde med selskab. jeg vilde have velsignet enhver . . som var kommen for at selskabe med mig og give mig Lejlighed til at meddele mig. *EhrencrKidde.S.23.* Mon jeg turde bede min Herre blive og selskabe med Gæsten, medens han faar sig en Smule Mad? sa. *Den barmhjertige Samaritan.(1929).49. 2* (jf. Selskab 4) † bringe sammen (med); forene (med). vel er han nu (o: ved sin død) . . glædet ved at samles og selskabe med sine Forældre, Søkende og Lærere. *Tauber.Dagb.8. 3*) † overf. anv. af bet. 1; om ting og forhold: forene sig med; slutte sig til (som en naturlig følge). de Europæiske Nationer udmatte . . sig næsten alle ved Ryggesløshed og Elendighed, som selskabe deres strænge og langvarige

Slid og Slæb i Krigen. *vAph.BO.27.* hos vore Fædre ledsagede Sang, og tildeels Musik, Gudstjenesten mere og mere. De selskabe hinanden. De fremmede hinandens Agt og Kraft. *JohsBoye.MusikenogSangen.(1824).49.* || refl. Jeg seer dig . . munter og virksom. Sundheden selskaber sig med din Duelighed. *EBalling.Høsten.(1788).47.* undertiiden selskaber sig endog et Slags Vandskræk dertil. *Schlüter.Mavekrampe.(overs.1797).46.*

selskabelig, adj. [sæl'sqa'bøli] († selskabligh. *Moth.S115. jf. vAph.(1759).379.*) adv. -t ell. (l. br.) d. s. (*Tode.I.5*) ell. (†) -en (*vAph.(1772).III.*) (jf. ty. gesellschaftlich; til Selskab)

1) til Selskab 1 (og 3). 1.1) som angaar, er karakteristisk for omgang (især: af venskabelig, adspredende, underholdende art) mellem mennesker; ogs. om optræden elgn.: som er brugelig blandt ell. passer sig for personer, der omgaas venskabeligt ell. mødes i selskabslivet, naar jeg taler om det selskabelige Liv, saa tænker jeg hverken paa Theatre eller Kaffehuse. Jeg taler om Familier og om sluttede Selskaber. *FrSneed.I.430.* Gilderne (blev) et Mittel . . til selskabelige Sammenkomster. *Molb.DH.II.131. (vi stod)* paa en meget god selskabelig Fod med hinanden. *Krøyer.Er.133.* selskabelig Tone. *EGad.TT.111. B.* besad et overtydet selskabeligt Talent. *Kehler.KK.39.* || som adv. *du bør forsigtig være, | Hvem du selskabeligt dig holder til. *Tode.I.5.* Man lever her meget selskabeligt indbyrdes. *VSO.* der (kunde) med største Lethed . . føres et i alt Fald selskabeligt set (o: hvad hans position i selskabslivet angik) absolut knusende og fældende Slag mod Manden. *Borregaard.VL.II.346.* || (jf. Selskab 1.3; nu næppe br.) om handling elgn.: som udføres af flere i forening, hvad elsker Ungdommen . . mere end . . Bevægelse og selskabelige Øvelser? *Engelst.Nat.178. 1.2*) om person: som (p. gr. af sin elskværdige, høftige, dannede optræden, sit livlige væsen osv.) er vel egnet til (venskabelig) omgang med mennesker ell. til at deltage i selskaber, færdes i selskabslivet; ogs. (jf. bet. 2.2): som gerne søger, er interesseret i, omgang med andre mennesker ell. gerne deltager i selskaber. *Moth.S115.* Alle disse Træk vise os i Jesus en munter og selskabelig Mand. *Horreb.II.420.* Lidt efter lidt blev han opmærksom og selskabelig, og han drak for Selskabs Skyld. *Goldschm.II.23. JPJac.I.173. 1.3* (jf. bet. 2.2) overf.; dels (sml. Selskab 1.1 (og 5.3); zool.) om dyr: som søger omgang med andre af samme art, (normalt) lever sammen med andre. *Tidsskr.f.Naturvidenskaberne.IV(1826).209.* Den spættede Sæl er meget selskabelig og forekommer ofte . . i Flokke paa indtil et halvt Hundrede Individuer. *DannPatedydr.249.* undertiiden i navne paa dyrearter, som fx.: den selskabelige Høg (*Rostramus sociabilis*). *BovP.III.279.* som

adv.: Torsken lever . . selskabeligt i større eller mindre Stimer. *Krøyer.II.30.* (*frynsøflagermusen*) er selskabeligt anlagt, og sædvanligvis træffes mange sammen. *DannPattedyr. 142.* || *dels* (jf. Selskab 1.1 slutn.; bot.) om plante (træ): som vokser i gruppe med andre af samme art; ogs. om selve voksemaaden. selskabelige Bevoxninger eller Skove. *CVaupell.S.62.* Baade Sukkerrøret og Tagrøret har en Rodstok, der betinger deres selskabelige Voksemaade. *Mentz.O.Pl.147.*

2) til Selskab 5: social. 2.1) (nu næppe br.) som angaar, er karakteristisk for ell. staar i forbindelse med, flyder af (individvers sammenlutning, liv i) et samfund; samfunds-; ogs.: som passer sig for (individver, der lever i) et samfund. || til Selskab 5.1. Menneskets sælskabelige Pligter. *Biehl.Haarkl.53* (spottet her, men forsvaret *SorøSaml.I.142*). de borgerlige eller selskabelige Love. *Ev.(1914).III. 110.* Af alle selskabelige Dyder er ægte Fædrelandskærlighed den første. *Engelst.Nat. 4. Heib.Pros.III.272.* jf. Selskab 5.1 slutn.: den Religion, som sønderriver alle (naturens) selskabelige Baand, er en falsk Religion. *PolPhysMag.VIII.544.* samt: Erfaringen førte mig en paa, at troe en sælskabelig Forening imellem Siælen og Legemets Maskine. *Agerbech.FL.15.* || til Selskab 5.3. *JSneed. II.114.* andre Dyrarter udmærke sig ligesaa vel ved særdeles selskabelige Indretninger. *NTreschow.Anthropologie.(1803).247.* 2.2) (nu sj.) om individ: som lever i (ell. har trang til at leve i) samfund med andre; *dels* (nu kun m. overgang til bet. 1.2; jf. Selskab 5.1) om mennesker: Mennesket er et selskabeligt Væsen, og som saadant ved mangehaande Baand knyttet til det Almindelige. *Engelst.Nat.I.* || *dels* (jf. bet. 1.3 samt Selskab 5.3) om dyr. Alle selskabelige Dyr have . . 40

Selskabelighed, en. 1) til selskabelig 1. 1.1) (nu l. br.) det at være selskabelig (1); ogs.: selskabelig optræden, tone osv. Man roser i Almindelighed Fransk mændene for deres elskværdige Selskabelighed. *VSO. jf. bet. 1.2:* Selskabeligheden (o: ved et bondebryllup) behager sig i svinske Raaheder. *VVed.BB.287.* 1.2) selskabelig omgang. *Rahb.Tlshk.1795.745.* Man kommer sammen for Selskabelighedens Skyld, ikke for Madens. *Gylb.KV112.* I den lille Stad er en stor Selskabelighed. *HCAnd. ML.344.* han driver (ell. dyrker) ikke megen selskabelighed; jf.: nu skal Du gaa, Erik, at Du ikke kommer for sent til din Selskabelighed (o: et middagsselskab). *KLars.SA.122.* 2) (nu næppe br.) til selskabelig 2(2): det at leve 60 ell. trang, drift til at leve i samfund med andre; samfundsliv ell. social trang, drift. *Ev.(1914).III.251.* langt mere end Selskabelighed er Krig en Egenhed hos Mennesker.

NTreschow.Anthropologie.(1803).247. Heib. Pros.IX.44. VSO. Selskabelighedsdrift, en. (zool.) d. s. s. Selskabsdrift. Lütken.Dyr.149. Bergs.MS.11.166. -tone, en. [1] (nu sj.) selskabstone. Goldschm.III. 451.VIII.27.

Selskaber, en. [sæl'sga'bør] fl. -e. (efter ty. gesellschaft; til Selskab; nu næppe br.) 1) (jf. Selskab 1.1-3 og 3) person (mand), som man (stadig) omgaas, er i selskab (følge osv.) med, ell. som man (ofte) er sammen med ved selskabelige sammenkomster; selskabsbroder (1); ofte omtr.: kammerat, ven; spec. (jf. Selskab 1.4) om person i afhængig (lønnel) stilling, der er til underholdning, hjælp for en (fx. som opvartende kavaler), ledsager en paa rejser (jf. Rejseselskaber) m. m. *vAph.(1759).379.* kun den gamle Præst . . var min Selskaber og vilde gjerne have været min Trøster. *Winth.VIII.167.* Han er som Selskaber hos Prindsen. *VSO.* Hans fortroligste Selskaber og Ven var Lord B. *Jomtou.CM.6.* || om (mandlig) ægtefælle. *Jomtou.CM.13.* || (sj.) overf., om ting. Bøger ere de Ulykkelige's kjerlige, overbærende Selskabere. *Blich.(1920).IX.159.* 2) (jf. Selskab 3) person betraget m. h. t. sin optræden i selskabslivet; selskabsmand (1). han var en af Stadens muntreste Selskabere og søgt allevegne. *CBernh.XII.80. NAbrahams.Meddelelser.(1876).266. Selskaberinde, en. (efter ty. gesellschafterin; nu kun om ældre tiders forhold) svarende til Selskaber 1; især: selskabsdame (1). Rahb.Fort.I. 284. (en) Selskaberinde eller Hoffrøken hos Grevinde Agnes. Blich.(1920).XIX.11. Jeg kan da være vel tjent med, at have en ung, dannet Pige . . hos mig som Selskaberinde. *Hrz.EF.169. SHolst.Stefanie.(1902).76. Gyr Lemche.S.III.94.* || (nu næppe br.) om kvindeligt ægtefælle. Du er en tænkende Pige, derfor vil du ogsaa vorde en elskværdig Selskaberinde for en tænkende Mand. *Cit.1826. (Vilh.And.PM.II.145). Jomtou.CM.31. Selskabserske, en. fl. -r. (nu næppe br.) d. s. vAph.(1759).379. RUSs.ME.II.263. om kvindeligt ægtefælle: Gynæol.VI.4. Mand elsk Din Selskabserske! *Jomtou.CM.3. Davids. KK.397.***

selskabligh, adj. se selskabelig.

Selskabs-, i sgr. [sælsgabs-] († Selskabs-, Selskabskier. *vAph.(1764).563.* se ogs. u. selskabs-sky). især til Selskab 3, fx. (foruden de ndf. anførte) Selskabs-aften, -anretning, -bord, -brug, -dress, -dækning, -frakke, -kaffe, -kognition, -konversation, -mad, -musik, -sko, -smørrebrød, -tale, -taler, -væsen; til Selskab 4.2 (i bet. „handelsselskab“; især jur. ell. ¶) fx. Selskabs-anslgende, -beskatning, -form, -formue, -kapital, -kreditor, -navn, -skat. **-baand**, ell. [4.2, 5] (nu næppe br.) hvad der forbinder et. forbindelse mellem personer, der danner et samfund ell. en forening olgn. *vAph.(1759).379.* Selskabs-

baandet var alt for svagt. *VSO.* At opfylde de Pligter, Selskabsbaandet paalægger. *smst. MO. S&B. jf.* det borgerlige selskab (u. Selskab 5.1.): *bør i Kunstens Rige | De borgerlige Selskabsbaand | Vel have noget, selv det mindste blot, at sige? *Bagges.V.86. -bi,* en. [5.3] (*jf.* -dyr 2, -hveps; *zool., nu næppe br.) bi, som lever i samfund med andre; social bi. S&B. -blære,* en. (*med., især spøg.) urinblære, der er vænnet til at rumme betydelige urinmængder, uden at der viser sig trang til vandladning. Kaarsb.Kv.19. -broder,* en. (*ænyd. d. s., glda. selskabs broder, gildebroder (Skraer.II.19) 1)[1.1-2] (nu sj.) d. s. s. Selskab 1. Dom.14.20 (1931: Brudesvend) (hertugen) begierede . . at jeg skulde være en Selskabsbroder (ikke Opvartere) for hans ældste Son. Biehl.DQ.II.38. Ew. (1914).VI.141. Den 21de April reiste vi fra Paris. En midaldrende fransk Oberst . . var en behagelig Selskabsbroder. Oehl.Er.III.152. Brandes.VIII.208. 2) egl.: mandsperson, der er i selskab (3) med en anden (andre); nu især (navnlig i forb. m. adj. som god, lystig): mandsperson betraget m. h. t. sin optræden i selskabslivet; selskabsmand. *Hob.Ep.I.284. han . . kunde (ikke) modstaae Fristelsen, at tilbringe en Aften med lystige Selskabsbrødre. Molb.EL.115. han var . . hvad man kalder en god Selskabsbroder, en Ven af et muntret Lag. Kierk.VI.267. AndNx.DB.III. || undertiden (nu sj.) m. prægnant bet.: god selskabsmand. VSO. Levin. 3) [4.2] † medlem af et selskab. 3.1) (aktiv ell. passiv) medejer af et handelsforetagende. *vAph.(1759).379. 3.2) medlem af en forening olgn. vAph.(1759). 379. Rahb.E.I.246. -bur,* et. [1.1] (*fagl.) bur, hvori (forsk. arter) selskabsfugle holdes. Wiese.T.I.290. Sal.XVI.854. -dame,* en. 1) [1.4] (*jf. -froken, -jomfru samt Selskabsbeinde) dame, der er ansat (i en familie) til opmuntring, underholdning olgn. Amberg. Kierk.VI.240. Hendes Naade lod sig . . forelæse af sin Selskabsdame. Bang.GH.7. 2) (sj.) dame, der færdes meget i selskaber. D&H. 3) [5.2] (*nu sj.) dame, der tilhører de højere klasser, „selskabelig“. Tops.II.207. -dannelse,* en. (*jf. -tone; l. br.) form for dannelse, som er passende i selskabslivet. paa Højde med Tidens Selskabsdannelse. Pont. LP.IV.106. -dans,* en. *dans, anv. som selskabelig fornøjelse (mods. Balletdans); form for dans, der dyrkes ved selskaber, i selskabslivet. Amberg. Grüner-Nielsen.FVII.17. -dragt,* en. (*jf. -klæder oft.) finere klædedragt til at bære i selskaber. Goldschm.III.29. Jeg veed Ingen . . som det klæder saa smukt som Dem baade at være i tarvelig Husdragt og i elegant Selskabsdragt. Tops.III.267. AndNx.M.108. -drift,* en. (*jf. Selskabelighedsdrift; nu l. br.) drift, til at søge selskab (1.1-2) ell. til at leve i selskab (5), samfund med andre. Selskabsdriften har en dobbelt Kilde, nemlig dels Velvillighed,****

dels Egennytte. *NTreschow. Den menneskelige Natur.(1812).480. Selskabsdrift . . hos Insekterne. Bergs.MS.*II.166. jf.: *Hver omflødt Øe var som en Drift for sig selv; | Man følte Selskabs Driften, men stod forladt. Tullin.Søf.24. -due,* en. [1.1, 5.3] *den australske due Columba placida. Wiese. T.I.527. -dyr,* et. 1) [1.4] (*jf. -hund; især fagl.) dyr, som fx. mindre hund, der holdes til opmuntring og underholdning. LandbO.IV.197. 2) [1.1, 5.3] (jf. -bi, -fugl, -hveps, -larve, -papegoje 1, -stær) dyr, som lever sammen med ell. i samfund med andre af samme art. VSO. MO. || nu især (jf. -fugl slukt., -papegoje 2; spøg.) overf., om menneske. *jeg (o: en slavehandler) er et Selskabsdyr, | Jeg vaager og jeg sover aldrig ene. Oehl.II.27. efter talem. u. selskabelig 2.2: Mennesket er et Selskabsdyr. Heib.Prox.IX.44. Goldschm. IV.304. †-forening, en. [4.2, 5.1] d. s. s. -kontrakt. Rousseau: Om Selskabs-Foreningen (fr. orig.: Du Contract social) eller Grundstættninger i Statsretten. (bogtitel.1795). Molb.HO. MO. -forhold, et. spec.: [5.1] (sj.) især i flt., om samfundsforhold, sociale forhold. Goldschm.III.190. -froken, en. [1.4] (*jf. -jomfru; nu l. br.) ugift (yngre) dame, der tjener som selskabsdame (1). Rahb.Fort.II.50. MO. (u. Selskabsjomfru). -fugl,* en. [1.1, 5.3] *navn paa forsk., (især) til papegojerne (jf. -papegoje 1) hørende smaafugle, som lever selskabeligt (og som ofte holdes i bur til adspredelse, underholdning olgn.). PAHeib.Sk. I.259. Kierk.II.288. Sal.II.326.XVI.855. || billedl. ell. i sammenligning. „De reent pjattede U- og Med-Mennesker“ føle i den Grad ingen Trang til Eensomhed, at de, ligesom Selskabsfuglene, strax døe, blot de et Øieblik skulde være ene. Kierk.XI.176. Selskabsfuglen i mig slaar med Vingerne og forlanger at være sammen med Dem hver Dag. SKoch. UngKrigsmand.(1903).35. om sjælen: Grundtv. PS.I.411. især (jf. -papegoje 2) om menneske, der gerne ell. ofte deltager i selskaber, i selskabslivet: Larsen. D&H. EhrenerKilde.Selskabsfuglene.(1912).21. -herre, en. 1) [1.4] (*jf. u. -broder 1; sj.) (fornem) herre, der har til opgave at underholde en anden. (kejseren har) til Selskab en hob store Herrer, som kaldis Selskabs Herrer. Pflug.DP.556. 2) fin, elegant selskabsmand; undertiden lidt nedset. om mand, som interesserer sig for meget for selskaber, deltager for meget i selskabslivet olgn. JacPaludan.F.206. Mindet om nogle elegante Ungdomsaaer lever hos ham og en endnu rørig Lydstom til at se sig som Selskabsheren. HBriz.AP.III.233. -hest,* en. (*jf. -love og Hest 2.2; sj.) person, som deltager meget i selskaber. Jeg er ingen Selskabshest . . men jeg kommer alligevel meget ud. DagNyh.* 1912.B.2.sp.1. -hund,* en. [1.4] (*jf. -dyr 1) hund, som holdes til opmuntring, adspredelse olgn. VortHj.III,4.9. Brehm.DL.*III,2.119f. -hveps,* en. [5.3] (*jf. -bi, -dyr 2; zool., nu***

næppe br.) hveps, som lever sammen med andre hveps. Raff.(1784).189. **-jagt**, en. [1.3 ell. 4.1] (jæg.) jagt af flere jægere i forening. Molb.HO. VigMøll.HJ.184. **-jomfru**, en. [1.4] (jf. -dame 1; nu sj.) d. s. s. -froken. Rahb.E.I.164. Gylb.XII.85. MO. S&B.(u. Selskabsfroken). **-kanon**, en. [4.1] (J, nu l. br.) d. s. s. I. Kanon 3. Geb. MusK.87. **-kjole**, en. 1) d. s. s. Kjole 1.3. Drachm.F.I.351. VortHj.II,3.54. 2) (jf. Kjole 1.4) finere damekjole til brug i selskab. And Næ.PE.III.269. **-klub**, en. (l. br.) klub med selskabelige formaal. en Selskabsklub af unge Mennesker, Studenter og andre. JVJens.D. 150. **-klæder**, pl. (jf. -dragt of.). billedl.: *Men Tidens Sang maa nu paa Gaden løbe, | Den lades ind kun, klædt i Selskabsklæder. Drachm.DM.3. **-klædt**, part. adj. en Hob unge selskabsklædte Mennesker kom ind. Schand.F.432. AndNæ.PE.III.352. **-kontrakt**, en. [4.2, 5.1] (jf. -forening, -pagt; l. br.) overenskomst, aftale, pagt, hvorved et selskab, samfund oprettes. vAph.(1759).379. om et (handels)selskabs statuter. Torp.Selskabsret.(1919).1. jf.: En Societets eller Selskabs Contract. Holb.NF.I.211. **-kreds**, en. kreds af personer, der (jævnlig ell. ved en vis lejlighed) mødes i selskab(er); ogs. (jf. Selskab 1.1; nu l. br.) om kreds af personer, man omgaas; omgangskreds. Rahb.(MO.) de mest ansete Selskabskredse. Ing.EF.XIII. 122. Da han saa' hende vel anbragt i den muntre Selskabskreds — Herrer og Damer . . bad han hende spøgende om Orlov i nogle Uger. Drachm.F.I.342. **-larve**, en. [1.1, 5.3] (sj.) insektlarve, der lever sammen med andre larver af samme art, fx. i et fælles spind. Funke.(1801).1.454. **-leg**, en. leg, som leges af gæsterne i et selskab. man foreslog ud paa Aftenen at fordrive Tiden med en Selskabsleg. Gylb.XII.272. Brandes.X.378. † **-lem**, en ell. et. 1) [4.2] medlem af en forening. Skuesp.I,3.105. 2) [5] medlem af et samfund; samfundsmedlem. Nørreg.Naturr.264. jf. Eilsch.Philhist.22. **-liv**, et. 1) livet, som det former sig ved selskabelige sammenkomster (med de dertil knyttede fornøjelser, nydelser olgn.). Bages.SkR.355. Dage og Aftner glide . . hurtigt hen i aandfuldt Selskabsliv. HC And.ML.347. Etatsraadens førte et stort Hus og tog meget Del i Selskabslivet. JPJac.II. 25. PLevin.(Tilsk.1925.II.404; se u. I. Hygge 2). 2) [5] (nu næppe br.) livet, som det former sig i et samfund; samfundsliv. Ubergelignelse ere de Fordele, som Selskabslivet yder os. VSO. MO. **-lokale**, et. (restaurations-)lokale, der udlejes til privat selskabelighed, og hvor et sluttet selskab kan afholde festligheder. Krak.1903.886. Bordet . . hævedes og Gæsterne spredte sig i Selskabslokalerne. Pont. ArvogGæld.(1938).24. **-lov**, en. [4.2, 5] (jf. -regel; nu sj.) lovregel, som gælder i et selskab, et samfund. Holb.Ep.IV.126. Bl&T. **-løve**, en. (jf. -hest og I. Løve 4; især spøg.)

mand, der spiller en fremtrædende rolle i selskabslivet. Pont.LP.VI.22. (hun) var vant til at se sin yngste Søn som Selskabsløve, Diskussionsleder, altid korrekt, men altid overlegen. Lauesen.S.170. † **-maler**, en. [4.1, 5] (jf. -maleri) figur-, genre-maler. Amberg. † **-maleri**, et. [4.1, 5] (jf. -maler) maleri, der fremstiller en gruppe figurer i scener fra daglig- ell. samfundslivet; figurmaleri; genrebillede. Amberg. overf., om et skuespil: Rahb. Tilsk.1796.571. **-mand**, en. 1) (jf. -broder 2, -herre 2, -menneske samt Selskaber 2) mand betragtet m. h. t. optræden i selskabslivet; ofte m. prægnant bet.: mand, der deltager meget i selskabslivet ell. ved sin optræden, sit væsen osv. egner sig til at deltage i selskaber. Rahb.E.V.271. Mozart var slet ikke Selskabsmand og snakkede ikke gjerne. POBrøndst. RD.53. (han) var en saadan behagelig Selskabsmand, som en Mængde Dannede sætte Pris paa. Goldschm.III.439. han var en Selskabsmand, forstod at skønne paa opvakte Folk, skattede Dannelse og Talent, var meget musikalsk. Schand.O.I.178. 2) [4.2] † medlem af en forening. Kierk.VIII.83. **-masse**, en. [4.2] (jf. I. Masse 3.3; især jur.) et (handels)selskabs samlede aktiver (og passiver). Deuntzer.Skifteret.(1885).194. Torp.Om Interessentskab.(1893).115. **-menneske**, et. (jf. -mand 1). Heib.Pros.X.364. Det fuldkomne Selskabsmenneske . . taler fire, fem Sprog . . færdes utvungent ved Hoffer og blandt Kunstnere, hos Prinser og hos Købmænd. Brandes.I.541. Bream.HH.32. **-pagt**, en. [4.2, 5.1] (jf. Samfundspagt; nu næppe br.) d. s. s. -kontrakt. De Rettigheder der tilkomme Statsborgeren, ere bestemte i selve Selskabs-Pagten. Birckner.II.330. NTreschow. Moral.II.(1811).166. **-papegøje**, en. 1) [1.1, 5.3] (jf. -fugl; faql.) om forsk. smaa papegøjer (fx. dværgpapegøjer, Psittaculæ), der lever selskabeligt og er yndede som burfugle. Brehm.FL.374. sa.DL.*II,3.178. 2) (jf. -sisk samt u. -dyr 2, -fugl; dagl., spøg., ned-sæt.) billedl. ell. i sammenligning, om person (især: kvinde), der under selskabelighed, er snakkesalig olgn. GJGensens.HøjtHumor.(1932). 57. Under Arbejdet smaaopludrer de som to Selskabspapegøjer med Spring fra Emne til Emne. Soya.HF.31. **-regel**, en. [4.2, 5] (jf. -lov; nu næppe br.) bestemmelse, regel, der gælder for et selskabs, et samfunds, medlemmer. vAph.(1759).379. VSO. **-regning**, en. [4.2] (efter ty. gesellschaftsrechnung, egl. om regningsart, der gaar ud paa at dele et udbytte blandt et selskabs medlemmer i forhold til deres indskud; mat., regn.) d. s. s. Delingsregning. Regula Societatis enucleata Eller Opløst Selskabs-Regning. JHassing. (bogtitel.1727). Kierk.VI.17. Sal.*V.933. **-rejse**, en. [4.1] (jf. -tur) (længere) rejse, som foretages af en sluttet kreds af personer i fællesskab; spec. om rejse, der er arrangeret af et rejsebureau, ell. (jærbn.) som foretages af flere personer paa fæl-

lesbillet. *NatTid.* 1913. M. 2. Till. 1. sp. 2. billige Selskabsrejser til Paris. *Soya.HF.34. I. -ret*, en. (jur.) 1) [4.2] den del af formueretten, der omfatter retsforholdene ved (handels)selskaber oln. Den danske Selskabsret. *Torp.(bogtitel. 1919).* 2) [5] (foræld.) den del af naturretten, som omfatter de pligter og rettigheder, der gælder for (sammenslutning i) samfund (den enkelte husstand, familie osv. ell. større (stats)samfund). *vAph.(1759).379. Nørreg.Naturr. 89.264. NTreschow.Indl.86. II. -ret*, en. (kog.) finere ret (spise) til selskaber. *Kogt Lax . . anses for at være en af de fineste Selskabsretter. Const.Kogeb.48. -sal*, en. (jf. -lokale, -værelse) sal, større lokale, særlig bestemt til brug ved selskaber. *Bergs.GF.II.19. Brandes.VII.291. -sang*, en. [3, 4.2] (jf. -vise) sang, som er digtet til ell. passer til at synges i et selskab ell. en forening. *Tode.Tale 1811.1795.10. Ing.LB.II.93. Selmar.1314. -sisken*, en. (talespr., l. br.) nedset.: d. s. s. -papegoje 2. *SvLa.FruG.64. -skrud*, et. (jf. -stads; sj.) fin selskabsdragt. *Vollquartz. P.81. -sky*, adj. [1.1-2, 3] (selskab-. *Amberg.*) (l. br.) som frygter og søger at undgå omgang med mennesker ell. selskabelighed. *vAph.(1772).III. MO. -spil*, et. spil til underholdning og adspælselse ved selskabelige lejligheder. *Molb.HO. Sal.XV.928. -sprog*, et. [1.1-2, 3] (nu sj.) det sprog, man benytter i den daglige omgang med mennesker (omgangssprog), ell. det sprog, der bruges, er passende i selskaber. *Plautus* er det ældre romerske Selskabsprogs eneste . . Kilde. *FGuldb. Overs.af Plautus.I.(1812).xxxiii. -stads*, en. (jf. -skrud) fin paaklædning til brug i selskaber. *Schand.TF.II.192. -stær*, en. [1.1, 5.3] stærrelignende jugl af slægten *Agelæus*, som lever selskabeligt. *Wiese.T.I.506. -sæson*, en. (jf. -tid) den (aars)tid, der (især) anvendes til, er særlig egnet til afholdelse af selskaber. Ved Selskabsæsonens Begyndelse og Slutning aflægges . . *Visit.EGad. TT.124. -søster*, en. [1.1] (nu næppe br.) kvindelig person, som man omgaas, er sammen med (jævnlig ell. ved en vis lejlighed), ell. som man staar i venskabsforhold til. (*Kalk.III.702.*) *vAph.(1759).379. Antonia* stod i Forgrunden tilligemed tre andre Piger . . Pludselig istemmede (hun) tilligemed sine Selskabsøstre en førstemmig Sang. *Hauch.I.322. VSO. || billedl. Eenfoldighed og Dyd, der oftest ere Selskabs-Søstre. Schytte.IR.V.401. Forfængelighed . . er ofte Stoltheds Selskabsøstre. NTreschow. Anthropologie.(1803).221. -talent*, en. (jf. selskabeligt talent u. selskabelig l.1.) særligt evne til at færdes og gøre sig gældende i selskaber. (han) eiede alle mulige Selskabstaler . . han var morsom og vittig. *HCAnd.SS.II.262. (han har) et straalende Selskabstalent. HH Lund.GF.12. -tid*, en. (sj.) d. s. s. -sæson. *Meyer.952. -toilette*, et. (jf. -dragt ofl.). *Tops.III.76. PDrachm.D.99. -tone*, en. [1.1,

3] (jf. Selskabelighedstone samt selskabelig tone u. selskabelig l.1.) tone (opførsel og især) udtryksmaade, der bruges, er passende i omgang med mennesker ell. i selskaber. *NTreschow. Anthropologie.(1803).221. den Kjøbenhavnske Selskabstone. Heib.Pros.V.185. Det er . . ikke god Selskabstone at blive siddende, til Vårten minder om, at det er Sengetid. Hørup.I.242. JakKnu.GP.51. -træ*, et. [1.1] (gart., forst.; nu næppe br.) træ, som normalt vokser (og bedst trives) side om side med andre træer af samme art. *Have-Tidende.1843.363. RRothe. Landskabsgartneriske Betragtninger.(1853).79. -tur*, en. [4.1] (længere ell. kortere) selskabsrejse. Selskabsturen . . til Norge. (bogtitel. 1882). -tøj, et. (jf. -klæder ofl.) finere klæder, bestemt til brug i selskaber. *EdgHøyer.Tante Cramers Testamente.(1904).24. -vant*, adj. vant til at komme i selskab, færdes i selskabsverdenen. to Købmand, pæne og selskabsvante Mænd. *EBrand.UB.155. JakKnu.G. 253. -ven*, en. [1.1, 3] (nu sj.) ven, hvem man (jævnlig) omgaas ell. kommer i selskab med. *VSO. MO. -verden*, en. indbegreb af personer (inden for et større ell. mindre stedligt omraade), som hyppigt deltager i (navnlige: det højere, fornemme) selskabsliv. den store Selskabsverden. *VortHj.IV.1.71. -vise*, en. [3, 4.2] d. s. s. -sang. *Amberg. S&B. jf.: Selskabsviser og. En Samling af de meest yndede ældre og nyere Selskabsange.(bogtitel.1842). -værelse*, et. (jf. -sal) (større) værelse, særlig bestemt til brug ved selskaber. *Drachm.LK.70. Selskabsværelserne . . befyndede at fylde. Schand.TF.II.129.*

selsom, adj. se sølsom.

Selsort, en. se Solsort.

Selters, subst. (om en enkelt flaske: en). [sæl'dørs] (ogs. Sel(t)ser. jf. ndf. samt u. Seltersvand). (jf. ty. selters; forkortelse af Seltersvand; især jagl.) (en flaske) seltersvand. *EGad.TT.108. et Glas Selters. JacPaludan.Markerne modnes.(1927).233. Rhinskvin og Selser. UDahlerup.GT.14. || Proppen blev løsnet paa en Seltersflaske. Drachm. HI.293. Seltersvand*, et ell. (om en flaske) en. (ogs. m. former som Selters- oln. *Tode.ST.II.3. HCAnd.BC.II.100. Bøgh.II. 229. jf. Meyer.3 samt: Seltzer Brøndvand. Adr.1/4.1762.sp.15. — nu næppe br. Selter-VareL.(1807).II.497. Selters-. ConvLex. XIV.432. NordConvLex.V.238.) (efter ty. selt(er)s wasser, selters wasser, af Selters, navn paa en tysk by, som er bekendt for sine mineralalkilder; især jagl.) navn paa en slags kulsyreholdigt mineralvand. *StBille.Gal.I.8. Panum.533.**

I. Selv, et ell. † en (*Lodde.NT.297*). [sæl'v] fl. (sj.) -er (*Hjorts.Fa.82*). (ty. selbst, eng. self; substantivering af II. selv; jf. Forselv; især filos.) om ens egen personlighed: jeg (I.1); tidligere ogs. i al alm. om (særpræget) personlighed, karakter, natur, individualitet. der er en Selv, som holder af Dyden,

og antændes af Kierlighed ved dens Yndigheder. Der er en Selv, der holder lige saa meget af enhver Last; medens enhver Dyd saarer denne Selv til Hiertet. *Lodde.NT.297.* under en taabelig Selvfølelse og for høj Vurdering af deres kære Selv forfaldt de til Selvsot. *Tauber.Dagb.58.* *I hint Speil paa Væggen der | Han sit kiere Selv beseer. *Jacobi.Skr.221.* Han . . havde ingen Anvendelse for sit egenlige Selv og dets Attraer. *Goldschm.LI.402.* I den Enhed, som ytrer sig i Sammenfatningen af de forskellige Fornemmelser og Forestillinger og i Vexelvirkningen mellem dem, ligger Spiren til Jegets eller Selvets Begreb. *Hoffd.Psyk.*174.* Ned gennem alle Tider den samme Førding: Selvets Fornægtelse, Jeg's Udslettelse. *Pont.LP.VIII.128.* || (*nu næppe br.*) i forb. (ens) andet selv, d. s. s. (ens) andet jeg (se I. Jeg 2.2). Vi maa jeftnlig ligge Gud i Ørnene paa vore Børns vegne, thi de ere vor Anden self. *Kingo.JacobBirkerod.(1691).100.*

II. selv, pron. og (se bet. 6) adv. [sæl'] (jf.: „Sølv . . udsiges som sell.“ *NvHaven.Orth.151.* *Levin.Gr.I.38.* sml. sell ∞ vell. *Jernskæg.D.81*) ell. [sæl'l] (jf. *SBroberg.Manuel delalangue danoise.(1832).87.* *UnivBl.I.361* (nordsjæll.) ell. (højtid.) [sæl'v] (*Høysg.AG.58.*) || undertiden skrevet sæl, især i efterligning af folkelig tale. *Wied.LO.247.* navnlig i forb. de sæle, se u. bet. 2.1. || selve [sælve] ell. (især *dial.*) i forb. de selve, se bet. 2.1) [sæl'v] 1. som bøjningsform; dels som flt. i appositionel anv., i forb. de selve (se bet. 2.1) og (sj., arkais.) forb. som: Bevillings-Modtagerne selve. *PVJac.F.379.* dels som best. f. (i ent. og flt.) i attrib. anv. (se bet. 3) og deraf udviklet adverbial anv. (se bet. 6.1 slutn.). 2. (*dial.* ell. arkais., sj.) som lydlig sideform til selv (se *Kort.132.* *Brøndum-Nielsen.GG.II.212*) i appositionel anv. (se bet. 1-2), jx.: *Ordet jeg fører selve (∞ skjælve). *Bagger.II.299.* *AarbLollF.1933.177.* || gl. bøjningsform (egl. nom. ent. masc.) bevaret (poet. ell. arkais., nu sj.) i selver [sæl'vær]. *lagde hun Hd i Bure sin, | sig selver inde at brænde. *DFU.nr.151.* *vor Gunnild saa Soldanen, | Ved Borgestuen staa, og selver svinge Fanen. *Holb.Paars.144.* vi (er) selver i Nat hidseilede. *Oehl.XXX.44.* *stolt beruust | Du selver Dig Udødelighed spaa'de. *Blich.(1920).V.18.* *alt måtte sikkert sig føje, for jeg sad selver ved ror. *NMøll.E.9.* *jeg til mig selver sagde. *JV Jens.(Juleroser.1906.24).* || selvende [æynd]. d. s. (paa selfuende Nytaars dag. *Hegelund.Susanna.(1578).B3v*); *dial.*, m. sa. afledningsendelse som i kridende (hvid), kullende (sort) osv.; især i bet. 3-5) den selvende samme. *Moth.S112.* selvende ham. *Feilb. jf.: det sælje samme. MHans.(SvendbAmt.1922.79).* *CRemer.NB.38.* *Korch.LL.94.* *Ordbs.(Fyn,Langeland)* || selvs (efter ty., ænhht. selbs (hvoraf med sekundært -t nht. selbst); nu kun *dial.*) i bet. 1-2: Gud har bøiet Hans Kongel. Mayst.

Hierte at ordinere Skoeler paa Landet . . Saa Gud visselig vil . . velsigne Deres Mayst. derfor og lade dem selfs opleve at see frugten deraf. *Cit.1721.(ThøgerJensen.Fr.IV'sSkoeler.(1921).21).* *JMJensen.Vendelbomål.(1897-1902).171.* *Feilb.III.181b¹⁴.* || superlativisk form selveste, se bet. 4. (*æda.* sialf, siælf, sælf (*AM.Fragm.26*), ofte m. kasusbøjning, jx. (*nom. m.:*) sialvær, (*nom. n.:*) siælf, (*akk. m.:*) sialvan osv., *run.* sialfr, oldn. sialfr, oeng. self, oht. selb (*nht.* selber), got. silba; *maaske* besl. m. III. sig; jf. I. Selv)

1) knyttet til et umiddelbart forudgaaende substantivisk pron. i refl. anv. (*pron.* sig ell. afhængighedsform af de personlige pron. i refl. anv.) ell. (sj.) i reciprok anv. (se hinanden sp.142⁵⁻⁶) som middel til at fremhæve det refleksive (ogs., især tidligere, som et temmelig overflodigt tillæg til det foreg. pron.). nu især anv. til at fremhæve det individ, eksemplar osv., som det foreg. pron. betegner, i modsætn. til andre ell. til andet, omverdenen olgn., ell. fremhæve det i dets uafhængighed, isolerthed, at det betragtes uden forbindelse med andre (andet) (jf. anden 4.1), for sig ell. alene.; ogs. brugt til at angive, at sig viser hen til det nærmeststaaende af to substantiviske ord i tilfælde, hvor der ellers var mulighed for misforstaaelse (jx.: han (A) bad ham (B) om at vaske sig (A ell. B): han (A) bad ham (B) om at vaske sig selv (B)). (ordet indgaar i trykgruppe m. det foregaaende pron., saaledes at hovedtrykket hviler paa selv). 1.1) i al alm. du skal elske din Næste som dig selv. *3Mos.19.18.* hvad gavner det Mennesket, om han vandt den gandske Verden, men tabte sig selv, eller leed Skade paa sig selv? *Luc.9.25.* naar jeg bliver ophøvet fra jorden, vil jeg drage alle til mig selv (1819: mig). *Joh.12.32* (*Chr.VI*). Hvad om de styrte sig selv i Ulykke? Hvad om de toge sig selv af Dage? *Holb.Tyb.III.2.* de overspildte baade dem selv og Bordet med Theen. *Gylb.(1849).X.99.* Et Spejl — det siger os jo Sandheden om os selv. *IsakDin.FF.10.* 1.2) i særlige (faste) verbal-forb. || som del af præd. til subj. være sig selv, være som man normalt ell. i virkeligheden er, uforstilt, uforandret olgn.; ogs.: være selve alene, uden gæster, paahæng olgn.; leve isoleret, kun have interesse for sig selv ell. være henvist til (at hjælpe) sig selv, stole paa sig selv olgn. *Naar vi kun er os selv, saa er vi nok. *Ploug.VVII.42.* *Ja Danmark, det er sig selv saa ganske — | men ligner vi ogsaa os selv, vi Danske. *Rich.III.71.* Intet skjulte sig i en taaget, fantastisk Dæmring . . Naturen var i denne smukke Morgentime sig selv. *Drachm.UB.122.* *I Verden ingen Ven, | hvert Løfte vejret hen — | så vær dig selv, og bær dig selv, og viis, du lever end! *Rord.GK.219.* *Vi aner ej, hvad i Verden sker, | men er os selv. — Kan man blive mer? *SigrPed.SS.9.* Kirsten var glad og

næsten sig selv, lidt bleg maaske. *Hans Povls. HF.131.* vi er kun os selv til middag i dag | ikke være sig selv, have mistet herredømmet over sig selv; ikke have sin sædvanlige dømmekraft, sjelsro, fatning; ogs.: have forandret sig stærkt aandeligt, sjæleligt. *naar en Qvinde ham | Bedaarer, er han ikke meer sig selv. *Hauch.MS.34. (i) en stor Sorg . . er et Menneske slet ikke sig selv, eller rettere sagt: maaskee netop sig selv. Gylb.KV53.* jeg var jo ikke mig selv i de Dage. Jeg havde ikke nogen klar Forestilling om, hvad jeg foretog mig. *Pont.HK.179.* jeg er helt forandret, slet ikke mig selv mere. *KLars.Eibl. 67. || som del af obj.; i talrige forb. som glemme, hange, indskrænke, kende, ligne, lønne, myrde, narre, nedværdige, nyde, opgive, oplyse, overleve, overvinde, passe, raade, rose, takke sig selv, se de paagældende verber.* bede sig selv til gæst; hvo der haver korset, signer sig selv først; læge, læg dig selv; slaa sig selv for ell. paa munden; tage sig selv i nakken; lade naturen hjælpe sig selv; tage sig selv om (ell. ved) næsen; en rose pynter sig selv; se de paagældende subst. || som del af hensobj., fx. leve sig selv, love sig selv noget, staa sig selv i lyset, gøre sig selv rede for noget, sige sig selv noget, se III. leve 7.3, III. love 1.3, I. Lys 2.4, II. Rede 4, sige. || som del af styrelse for efterstillet adj. ell. adv., fx. være sig selv bevidst, være sig selv lig, ikke være sig selv mægtig, være sig selv nok, gaa sig selv nær, gøre sig selv for nær, enhver er sig selv nærmest ell. den næste, være sig selv næst, se bevidst 2.2, III. lig 3.3, mægtig 3.3, V. nok 2.2, I. nær 3.3, enhver 1.1, III. næste 2, IV. næst 2.2; jf. sige sig selv imod u. II. sige 24. || (jf. bet. 1.3) som del af præp.-led; fx. gaa (ind) i sig selv, holde af sig selv, hvile i sig selv, indesluttet i sig selv, lyve for sig selv, overlade en til sig selv, sige (noget) til sig selv, tale for sig selv, se de paagældende verber; endvidere fx. lægge haand paa sig selv, være mand for sig selv, bide (skære) næsen af sig selv, gaa i raad med sig selv, have raadighed over sig selv, se de paagældende subst.; i udtr. for at besidde ell. have mistet bevidstheden ell. sine normale aandsevner, sin sædvanlige sunde dømmekraft, sindsligevægt oln., i forb. som gaa, komme, være (*Biehl.(Skuesp.III,3. 19.)*) fra sig selv, se gaa sp.492⁹, II. komme 5.3. (ikke) vide af sig selv, se vide. bringe (*Bagges.L.I.230. Gylb.(1849).IX.39.*) komme til sig selv, se II. komme 5.3. komme ud af sig selv, sætte uden for sig selv, være ude af sig selv, se II. komme 53.4, ude, uden. være ved sig selv, (l. br.) have sin sædvanlige dømmekraft, sindsro osv. Han er næppe ved sig selv, naar han bliver vreed. *Høysg.S.305. TBaden.Suppl.107.* Han var Hjertens god af Naturen . . og viste særdeles sikker Dømmekraft, når han ganske var ved sig selv. *Hjort.*

B.I.90. 1.3) i særlige (faste) præpositionsforb. m. (mere) selvstændig anv. (om verbalforb. m. præp.-led se bet. 1.2 slutn.). || af sig selv, uden hjælp, aarsager, tilskyndelse oln. udefra; ud fra egne evner, kræfter, af egen drift oln.; spontant; frivilligt; m. afbleget bet.: uden nogen (paaviselig) ydre aarsag; ogs.: let; uhindret; endvidere som udtr. for, at noget er (selv)indlysende, selvfølgelig, begrundet i sagens egen natur. *Jorden bærer Frugt af sig selv. Marc.4.28.* Pilatus . . sagde til ham: er du den Jødernes Konge? Jesus svarede ham: taler du dette af dig selv? eller have andre sagt dig det om mig? *Joh.18.34.* Tienestefolkene naaet . . tilholdes at ikke give (børnene) noget af sig selv og uden Tiladelse. *JSneed.VI.333.* bekjendte Sandheder tale af sig selv. *Mall.G.42.* Karret . . gik itu af sig selv. *VSO.* Bliv Socialdemokrat, saa gaar det af sig selv. *Howall.DB.9.* Efterhaanden som man tapper Vand fra Ovnen, løber der koldt Vand paa af sig selv. *Gasfyr.17. om forb. som falde, forbyde sig, forstaa sig, følge, give sig, sige sig af sig selv, se de paagældende verber.* || for sig selv, isoleret; alene; uden forbindelse med andre ell. andet. hand var for sig selv (1871: bleven ene) med de ældste. *2Makk.13.13(Chr.VI).* Jakob blev tilbage for sig selv alene (1931: selv blev Jakob alene tilbage). *1Mos.32.24.* Simon Peder (saa) Svededungen, som han havde paa sit Hoved, ikke ligge hos Linklæderne, men sammen-svøbt paa et Sted for sig selv (*Chr.VI: særdeles*). *Joh.20.7. se videre u. IV. for 7.9 samt Hoved sp.506⁹,* nogen sp.1283⁴⁵. ogs.: saaledes at andre ikke har (jaar) del deri ell. indblandes deri, ell. uden at andre hører ell. erfarer det; i forb. som holde noget for sig selv, mumle noget for sig selv, se II. holde 6.4-5, mumle 1. faa, have noget for sig selv, faa, have som sit eget, private; kunne nyde noget uforstyrret af andre; have det for sig selv, være uforstyrret, alene. Vil du have din Mode for dig selv, saa klæd dig i Ydmghed! *Grundtv.Da.Ordsprog.(1845).nr.2290.* Jeg har det her saa ganske for mig selv. *VSO.* I Hongkong har Englænderne det hele for dem selv, og kan indrette sig som de vil, og skal ikke ustandselig tage Hensyn til de andre Magter. *KrarupNiels.Dragonvaagner.(1927).22. (turisterne)* havde . . den skønne Egn saa nogenlunde for sig selv. *RMagnussen. CarlBloch.(1931).178. CReimer.NB.113.* de fik en Kupé for sig selv. *KBirkGrønb.SF.41. i udtr. for at begynde ell. drive egen, selvstændig næringsvirksomhed, i forb. som arbejde, begynde for sig selv.* Nu arbejder jeg for mig selv som Tomrer. *KLars.SF.66. Feilb. Ludv.* købe en kanon og begynde for sig selv, se II. kanon 1. tage for sig selv, (nu ikke i rigsspr.) om hest: tage magten fra kuskens ell. rytteren, løbe løbsk oln. *Seidelin. 74.* men kommer den fjerde Uge . . da tager den (o: fantasiens hest) i Almindelighed for

sig selv, bruuser og sprudler, sætter over Gjerder og Gryfter. *Ew.(1914).IV.382. jf. Feilb.III.181b*. || hos sig selv, i sit eget hjem; inden for sit eget omraade; uden at blande sig i andres forhold; ogs.: i sine egne tanker; uden at udtale det ell. drøfte det med andre; i sit stille sind; se hos 2.1 slutn. samt u. II. holde 6.4-5, overlægge 3.2, overveje 2. || i sig selv, i og for sig selv, se III. i 7.3. være (saa) i sig selv, (nu kun dial.) være rigtig, sandt; have sin rigtighed. idag kan han ikke reise — det maatte jeg i det Mindste vide. Det er vist heller ikke saa i sig selv. *Hz.XV.253. CReimer.NB.495*. || med sig selv, som udr. for enetale ell. egen prøvelse, overvejelse af noget, selvransagelse oln.; se III. med 2.4 samt bl. a. u. enig 3.2, mumble 1, overlægge 3.2; ogs. (især spøg.): ikke sammen med andre, i (andres) selskab. Han mærker, at han sidder og smiler og gnider sig dygtig i hele Ansigtet. Det er dog for fjollet, naar et Mandfolk svømmer saadan hen, alene med sig selv. *AHenningsen.BM.27*. Han drak en Whisky med sig selv for at fejre den fine, stolte Idé. *B.T.*11.1925.II.sp.3*. || (i) mellem sig (dem, os) selv, se III. mellem 5.3. || (hjem, ind) til sig selv, til sit eget hjem, værelse oln. Per klagede over Hovedpine og gik ind til sig selv. *Pont.LP.VIII.232*. Olga er flyttet hjem til sig selv. *Wied.ImellemSlagene.(1914).85*. Naar Hareskytterne vare komne hjem til dem selv, var det Skik og Brug at lægge Jagt-Udbyttet paa Gulvet foran Stueuret. *PhRDam.FI.66*. || ved sig selv. 1. ved egen kraft; ved egen hjælp. Mange . . mene, at Forstanden af sig selv og ved sig selv kan opføre Sandhedens Bygning. *Mynst.CV.10*. bestaa ved sig selv, se u. bestaa 2.s. 2. (nu næppe br.) uden selskab af andre; alene; i enrum. vi talte begge (o: to paa fransk disputerende), endog naar vi vare ved os selv, galt og u-forstaaeligt. *Overs.af HolbLevned.24. 3. uden (hørligt) at udtale det ell. uden at røbe det; i sine egne tanker; i sit stille sind*. *ved dig selv du . . spørger: | „Mon han er glad?“ *Rahb.PoetF.II.35*. *du nævner sagte ved dig selv | Din Faders og din Bedstefaders Navn. *Oehl.A.103. om forb. som le, mumble, overveje, sige, tænke ved sig selv se de paagældende verber*. 4. holde ell. beholde ved sig selv (jf. sp. 1008³⁹), dels i udr. for at undlade at berøre noget ell. gribe fat i det oln. En Karl griber om hende . . „Hold du dine Grabber ved dig selv!“ vrisser hun. *Skjoldb.G.23. dels i udr. for at holde noget hemmeligt, ikke omtale det til andre*. Det beholdt han ved sig selv. *Levin*. jeg kan ligesom ikke holde noget ved mig selv i Dag. *ErlKrist.BT.73*.

2) knyttet til et (fjernere staaende ell. umiddelbart) foregaaende ell. (ved emfatisk foranstilling af selv) flg. subst. ell. substantivisk ord (især pron.) ell. til et ikke direkte udtrykt subj. i subjektløs sætn. af imperativisk ell. upersonlig

art (fx. gaa selv! det er lettere at mestre en andens arbejde end gøre det selv (se mestre 2)); oftest ved personbetegnelser. 2.1) fremhævende en person i modsætn. til andre, som der er ell. kunde være tale om, ell. i modsætn. til stedfortrædere, hjælpere, omgivende personer: i egen person; personlig; om forb. som selv anden, tredje osv. se selv- i sgr. *Leden var lang, og Vejen var trang, | selv gik Valdemar under Baarestang. *DFU.nr.17.25*. Er det du (nu: dig) Selv som taler, ung Karl eller er det Fanden? *Hob.Hex.VI*. *Min Haand jeg skulde give | Til den, jeg for forskiød? den Kaal jeg spottet' i | Jeg skulde søbe selv? *Wess.6*. *Selv jeg kommer og selv jeg vil erfare min Skiæbne. *Oehl.HD.132*. *Det er saa let at lægge Kors paa Andre, | det er saa tungt med Korset selv at vandre. *Rich.I.48*. Mo'r og en sæl (o: jeg selv) sørger for Huset og Haven. Det skal nok gaa! *Wied.LO.247. ofte brugt til fremhævelse af en førstehaands erfaring ell. selve kilden til noget, en autoritet for noget oln. (jf. bet. 6.2): Jeg haver selv en Broder, som blev forvandet til en Kat. Hob.UHH.III.2*. *Heden, ja man troer det neppe, | Men kom selv, bese den lidt! *HCAnd.SS.XII.382*. *Moer har Peberkager bagt; | Jeg veed det, jeg har selv dem smagt, | Da de var ganske varme. [*JKrohn*]. *Peters.Jul.(1866).I.v.3*. „Hent en Æske Tændstikker . . . — „Nej, lille Steen, du har selv bedt mig passe paa, at du ikke ryger før Bordet.“ *AHenningsen.SA.29*. jf. der kan du selv se u. se 5.2. || (jf. bet. 6) efter subst. i best. f. ell. propr. (udtalt m. lige stærkt tryk paa de to ord ell. m. stærkest tryk paa selv), ofte m. bibet. af, at det angivne (især den angivne person) er spælden, vanskelig at træffe, faa i tale, af høj rang: i egen høje person; selveste (se bet. 4). der har vi manden selv. *Moth.S110*. For Kirken var Havmanden af det onde, Djævelen selv. *OFris.Litt.117*. udstillingen aabnedes af majestæten selv | satan selv, se Satan 1.1. jf. foregaaende grupper: det er ham, der skal komme. Det sagde Manden selv. *ErlKrist.MM.272*. || (lign. brug i eng., jf. ogs. lat. ipse og gr. autós; nu kun dial.) forb. m. personligt pron. m. prægnant bet., brugt i omtale (og til dels tiltale) om familiens overhoved ell. om overordnet. han (ogs. ham) selv, herren i huset; husherren; principalen; ogs. (tidligere undertiden m. bestemtidsbøjning han selven (han sælen). *CFv.Holten.Erindringer.(1899).78*): kongen; majestæten. *Moth.H71*. Denne Vending behagede Alle, endogsaa Ham selv — som Hans Velærværdighed altid derhjemme benævnedes i tredje Person. *Blich.(1920).XX.18*. Vær De baresten rolig, Herr Fuldmægtig! Baresten ganske rolig! Han Selv skal ikke merke til det Ringeste! *BlochSuhr.ÆS.IV.86*. *FrGrundtv.LK.16*. *Feilb.I.554*. *Esp.121*. hun (ogs. hende) selv, konen i huset; husfruen; husmoderen. *Moth.S109*. *VSO*. *Feilb. Esp.121*. de selv (*Seidelin.38*). *Blich.(1920).IX.126*.

RUss.U.155. Feilb.) ell. dem selv (Feilb. jf. Blich.(1920).XIX.65) ell. de selve (ofte som gengivelse af udtalen skrevet de søle), manden og konen i huset (samt — undertiden — andre i huset boende familiemedlemmer); herskabet. Hvad de Søle spiser, det nyder jeg (∴: tjenestepigen) med. *KbhAftenp.1784.Nr.39.2.sp.1.* hvis jeg vilde tage til Takke med, hvad hun (∴: tjenestepigen) . . kunde forskaftte mig, saa kunde jeg jo blive der, til de Selve kom tilbage. *Sibb.I.65.* vor Pige havde seet (balletten „Sylfiden“) og sagde: „de simple dansede paa Gulvet og de „Søle“ (Herskabet) i Luften!“ *HCAnd.Breve.I.363.* han har sat Levefoden paa Gaarden vældig op — at sige for de „søle“, det vil igen nærmest sige for sig selv. *ZakNiels.B.64.Esp.121.* „de sælles“ Spisestue. *KBirkGrøn. SF.7.* || i faste forb. naar (ogs. hvis ell. (nu l. br. i rigsspr.) at: *Kierk.VI.122. ZakNiels.Ki.74* (se at sp. 918¹³). *Mikkels.Ordf. 730. jf. Krist.Ordspr.604.* - jeg selv skal sige det ell. (nu næppe br.) det jeg selv skal sige (KbhAftenp.1784.Nr.24.I.sp.1), brugt som en slags undskyldning for, at man udtaler en dom (især en ros) over sig selv ell. hvad der tilhører en, staar en nær olgn.: uden at rose mig selv. denne Sang er overmaade smuk, naar jeg selv (∴: komponisten) skal sige det. *Hrz.XIV.170.* jeg spiller . . naar jeg selv skal sige det, — saa knusende snedigt, at mine Bekendte sværger paa, nogensinde mere at vove sig paa Jagt efter Lykken som Makkere med mig! *HKaarsb.M.II.201.* naar du selv siger det olgn., brugt som udtryk for, at man indrømmer rigtigheden af noget, som den tiltalte selv har indset og udtrykt, men som man ellers ikke vilde have bragt paa bane. „(det arbejde, min søn skulde have lavet) er vist lidt — forsømt — ikke sandt, Meyer?“ . . 40 „Jo,“ sagde Meyer, „naar Agenten selv siger det.“ *Rønberg.GK.116.* „skylder jeg dig ikke 10 kr.“ — „Jo, og siden du selv siger det, har jeg godt brug for dem i dag.“ | jf.: „jeg sagde ham ordentlig besked.“ — „Ja, naar du selv skal sige det, saa er du en fandens kar!“ | han ved ikke, hvad han selv siger, se II. sigt 2.1. først mig selv og saa mig selv og saa mig selv igen olgn., brugt som udtr. for udpræget egoisme. *Krist.Ordspr.nr.7279-80.* Først mig selv og saa mig selv og saa mig selv igen! det er I Gaardmænds Bøn baade Morgen, Middag og Aften! *Kirk.D.199.* || ordspr. olgn. hvor fanden ikke tør selv komme, der skikker han en kvinde, se I. Kvinde 5. den glæder sig mest, som selv kvæder, se III. kvæde 2.1. 2.2) som udtr. for uafhængighed af andre, selvstændighed: efter sine egne forudsætninger; ved egen kraft; af egen magt, drift; uden fremmed hjælp ell. indblanding; paa egen haand; selvstændig; alene; af sig selv (se u. bet. 1.3); ogs. (især dial.): uden selskab ell. ledsagelse (af andre). De (som) selv holde Huus og

Ildstæd i Byen. *DL.3—3—2.* Hosbond kand selv tænke, hvordan jeg blev til Moede, da jeg hørte det. *Holb.Bars.I.3.* Alt dette . . kan Læseren selv lættelig merke, naar han blader Bogen igjennem. *Høysg.S.a3r.* *Naar jeg bli'r stor, | saa vil jeg selv være Far og Mor! *Rich.II.164.* *han (∴: negeren) ei selv kan gjøre for, | At den (∴: huden) er ikke hvid, som vor! *Bastian.nr.1.2.* *Vi veed, et Fjæld kan sprænges, og tvinges kan en Elv, | men aldrig kan et Folk forgå, som ikke vil det selv. *Rord.GK.221.* døren lukker selv. *Arkiv.XI.194.* *manden trasker bagefter med udtryksløse øjne | og et barn ved hver haand. | de større gaar selv. *Herdal.Nøgne digte.(1933).14.* Har man hart Mage! Briller for at tage en Maske op! Tak, saa kan jeg selv! *KMich.Mor.(1935).5. jf. gaa sp. 490**f.* Alligevel vidste jeg, at han var borte, fyret eller gaaet selv, væk for bestandig. *Bjærnhof. LE.88.* (især dial.) som præd.: vi var selv om det (∴: alene om arbejdet). *OrdbS.(Lolland).* kunde kusken selv drage vognen, havde han ej heste behov, se II. Kusk 1.1. tage selv, i egl. bet. (fz. om børn, der ikke faar med olgn. rakt ell. lagt paa tallerkenen af de voksne) ell. spec. i videre anv.: tilegne sig, bemægtige sig noget uden at spørge om forlov. Han plejer ikke at være saa . . ceremoniel og vente, til man byder. Han plejer at tage selv. *Schand.BS.283.* Moder og Datter . . trakteres med Chokolade, Vin og Kage. Marie skal have Lov at tage selv hos Bedstefader. *UDahlerup.GT.7.* Kreditorerne og Skatteopkræverne (blev) mere og mere nærgaaende, aabenlyst truende med at ville tage selv, hvis de ikke snart fik Penge. *Steenberg. H.I.21.* || i stilling efter refl.pron., men hørende appositionelt til subj. (dog ofte vanskeligt at skelne fra bet. 1, jf. sp. 1007¹³); undertiden m. (overgang til) bet.: uden vanskelighed; let; af sig selv. Spørgsmaalet besvarer sig selv. *PolPhysMag.VII.473.* Christelig Religionsblad under Opskrift: Bibelen forsvarer sig selv. *Balle.(tidsskrifttitel.1798-1810).* Det var til sidst, som om disse Viser sang sig selv. *OFriis.Litt.95.* jeg barberer mig selv | disse kort spiller sig selv | i mange forb. som forstaa sig selv, give sig selv, gøre sig selv, hjælpe sig selv, det jævner sig selv, koste (og klæde) sig selv, sige sig selv, se de paagældende verber. tage sig selv lov, til rette, se II. Lov 1.2, I. Ret 4.2. ingen bliver nar, førend han gør sig selv dertil, se Nar 1.2. 2.3) fremhævende det nævnte i modsætn. til, hvad der hører sammen med det, omgiver det, staar i forbindelse med det, ell. fremhævende det centrale, kernen af noget, det, der egentlig, med rette kaldes saaledes olgn.; ogs. betegnende, at noget er netop det, der har betydning, kommer i betragtning. De plagede hans Fødder i Stokken; han selv (1931: han) kom i Jern. *Ps.105.18.* da hun saae mit Tørklæde . . flyde paa Vandet . . meente hun at det var jeg (nu: mig)

selv. *Pamela*. I. 433. *Lette Bølge! naar du blaaner, | Gjennemsigtig, lys og klar, | Himlens Farveskjær du laaner, | Selv du ingen Farve har. *Heib. Poet. IX. 23.* en Fæst (er) næsten aldrig selv . . saa behagelig, som den Dag, der foregaaer den. *Gylb. (1849). III. 82.* *Det var dig selv: dit purpur var kun pral og flitter. *N Møll. R. 64.* || (jf. bet. 2.) i forb. m. foregaaende subst. i best. anv. Lige ud for . . Slottet selv . . ligger en Slotsgaard, som beboes af de fleeste Hofbetiente og Officianter. *EPont. Atlas. II. 264.* Sagen selv var ikke værd at tale om. *VSO.* Han saa ikke Smaafuglene selv, men han hørte dem pipse under Bladene. *JV Jens. EE. 227.* Imod alle disse Fantasterier vidner de gamle Membraner selv. *Rubow. (Tilsk. 1928. I. 357).* **2.4) betegnende, at noget ogsaa omfatter, gælder for det, der angives af det ord, selv bestemmer, ofte m. bibet. af en stigning, klimaks: ligeledes, ogsaa (han osv.); ogs. betegnende noget tilsvarende, parallel: (han osv.) paa sin side.** *Guds Son var selv et Barn. *Ing. RSE. VII. 240.* *Hil sidde du blandt Roser, selv en Rose saa skjøn. *Winth. VI. 198.* *For alting rør ei Lys og Ild, | Du ellers selv vil brænde. *Bastian. nr. 6. 1.* *Paa Bonde rider Herremand, | og Bonden ager selv med Spand. *LCNiels. VLM. 11.* Se kun løs! sagde jeg og greb selv mit Glas. Vi stirrede alle tre, fulde fem Minutter mod Solen. *Buchh. UH. 7.* i *upers. sætn.:* at fremkalde Fortienester er selv at giøre sig fortient. *Engelst. Nat. 83.* i *talem. og ordsp. som:* tak, jeg lyver selv! lyve saa længe, til man tror det selv; man lærer selv ved at lære andre; man kan gentage en lovn, indtil man tror den selv; mistro er aldrig selv tro; den, som gør nar af andre, han er selv nar, se II. lyve 1.3, III. lære 2.3, Løgn 1.2, II. mistro, Nar 1.2. || i svar, hvori man udtrykker gensidighed, ønsker det samme for vedk.; dels i høftighedsformler: „Godnat Stine, nu skal Du sove godt!“ — „Godnat Ulrik, sov selv godt!“ *Buchh. UH. 58.* „Godmorgen, Excellence. Tillykke med Dagen“ . . „Selv Tillykke, min Haandlanger.“ *K Munk. S. 75.* *Feilb. i rigsspr. især i forb. selv tak!* (ogs. tak selv! *V Korf. Ev. 57.* *Feilb. III. 761.*) *. „Tak for dit Raad, min snilde Ven!“ — „Selv Tak!“ *Oehl. HJ. A.* „Godnat Sejer! og Tak for idag!“ — „Selvtak Maren!“ *Blich. (1920). XXVI. 8.* *. „Tak for Besøget!“ — „Selv Tak.“ *Drachm. DD. 105.* *Hjorts. Kr. 58.* *Kulsvier B. 41.* dels i *retorsjoner, hvori man vender et nedsættende udtryk mod den, der har udslynget det, ell. i svar, hvori man latterliggør brugeren af et udtryk (som man finder meningsløst, komisk) ved at anvende dette som skældsord mod ham selv:* *. „Haha! — den Nar!“ . . „Selv Nar!“ *Ev. (1914). II. 245.* „Skam Dig Doven Lars! at komme for silde paa Paraden.“ — „Selv Doven Lars! Det var ikke min, men Gustavs Skyld.“ *Cit. 1812. (Museum. 1890. 544).* „giv mig

Din Haand, lille Gavstrikk —“ — „Selv Gavstrikk.“ *Oversk. Com. III. 253.* *især i udtr. det kan du selv være olgn.* „Den Dreng har got Phantasie.“ — „Du maa selv være en Phantast.“ *Hölb. Bars. V. 4.* Bærhid. (kaster en Præste-Turban op (o: af en grav.)) „See her er . . en Præste-Turban.“ Knapskjær. (tagende Turbanen) „Du kan selv være en Præste-Turban.“ *NKBred. TvG. 41.* „du er en fattig Diævel.“ — „Fattig er jeg, Diævel kan du selv være.“ *Oehl. XVII. 130.* „jeg troer, der er en hvid Nellike derinde.“ — „Du kan selv være en Nellike.“ *Blich. (1920). XXVI. 144.* „saa vil jeg drikke en Skaal for Deres Kjæreste.“ — „Aa — det kan De selv være.“ *Hostr. G. 168.* „vi (har) Lyst til at beundre Frøken Jensens Skjælmeri og Lune —“ „Det ka' Di sæl være.“ sagde den lille Skjælm med uforligneligt Vid. *V Korf. Es. 26.* **dels ♠ i V'homme, hvor selv betegner den talende, som efter at have faaet sin melding slaaet af en højere melding gør denne melding til sin og derved beholder spillet:** „Solo!“ sagde min Hr. Doctor . . „Selv Solo!“ raabte jeg . . „Couleur!“ hvidskede han . . „Selv Couleur!“ skreog jeg. *Blich. (1920). XII. 179.* **2.5) (videre udvikling af bet. 2.3) i forb. m. foregaaende subst. (nu kun i best. f.), betegnende det derved angivne som legemliggørelsen ell. indbegrebet af de dertil hørende ell. de nævnte egenskaber.** Det er en vederstyggelig Stad; der finder man det rette Sodoma: o: der finder man Sodoma selv. *Høysg. S. 4.* || *især i forb. m. abstr. subst. (i best. f.), der staar som præd., betegnende, at subj. betragtes som en legemliggørelse af den paagældende egenskab ell. besidder denne i udpræget grad.* hand er Kydskeheden selv. *Hölb. 11J. IV. 7.* Hans Udseende var Helbred og Styrke selv. *Ev. (1914). IV. 41.* han er Godheden og Tjenstgigheden selv. *Heib. Poet. VII. 153.* „Er din Kone ellers meget munter?“ — „Ja Lystigheden selv.“ *EBrand. Bes. 55.* Deres Moder . . var den blomstrende Sundhed selv. *Pont. LP. VIII. 100.* **2.6) i forb. m. foregaaende subst., især i best. f., i tilfælde, der staar paa overgangen til bet. 6.1, idet selv betegner det, subst. angiver, som noget (i den givne forbindelse, sammenhæng) uventet, overraskende ell. særlig stort, bemærkelsesværdigt: endog (noget saa stort som) dette. den Mand har det inde, som mange af os i Raadet selv maa leede efter. *Hölb. Kandst. I. A.* jeg vil heller see Fanden selv end Herren, naar hand blir vreed. *sa. Tyb. V. 8.* Tjeneren har bedre Klæder, end Herren selv. *Høysg. S. 163.* *Naar Landet trykkes, | Og Retten selv af dens Tiener rykkes, | Saa tom dit Glas. *Zellitz. Poes. 282.* *Solen selv sig heed nedgyder | I vor trolldomsfulde Drik. *Winth. ND. 9.* *(*gondolen*) overflyver (ej) blot hver Svalekrop, | Men Slottet selv. *PalM. Luftsk. 12.* mere kongeligssindet end kongen selv, se kongeligssindet. **2.7) m. overgang til adjektivisk bet. || selv være hjemme, se****

III. hjemme 2.s. || være (saa) selv, (*især dial.*) *haardnakket følge sit eget hoved; være selvraadig.* Han er „saa selv“ — siger Folk, med et københavnsk Jargon-Udtryk. Han véd i alt for høj Grad, hvad han vil, og hvad værre er: Han gør det. *Nat.Tid.⁹⁰/1927. M.9.sp.6. Ordbs.(Langeland). 2.3* (*nu især dial.*) brugt substantivisk, i ordspr. selv er den rette mand (*Mau.8506. JHSmidth. Ords.127*) ell. den bedste mand (*Mau.8506. Hrz.Breve.106*) ell. den bedste dreng (*vAph. (1764).579. VSO. Krist.Ordspr.nr.7278*), *det er altid bedst, sikrest selv at gøre noget.*

3) (vistnok — i sidste halvdel af 18. aarh. — fra sv.-no., se nærmere *AaHans.BUS.110ff.*; *jf. ogs. Esp.491*) brugt attrib. (*og nu foranstillet andre bestemmelser*) i formen *selve*; *nu kun i forb. m. subst. (ell. substantivisk ord) i best. anv. 3.1) svarende til bet. 2.1: i egen høje person; selveste (se bet. 4); ell. svarende til bet. 2.2: det egentlige, virkelige ell. centrale (mods. hvad der omgiver ell. hører sammen dermed), netop det individ, eksemplar, der er tale om olgn. ikke saadan (undtagelse), som strider directe mod Rationes Legis, og kuldkaster dens selve (nu: selve dens) Grund.Stampe. I.109. *Nu skrider jeg til selve Sagen. Wess. 210. Citationerne skulle tilfoies i selve Værket. VSO. Han fandt selve Bogen, selve det gamle Brev, hvorom der var Tale. MO. Selve Byens Udsmykning var velgjørende for Øjet. Brandes. B.240. Ølstykke Herred skal være meget frugtbart, især selve Ølstykke Sogn. Rist. FT.165. Drengencykle . . Sadlen fastgjort til selve Stellet. Polit.E.Kosterbl. ²⁵/1923.2.sp.2. 3.2) i lign. anv. som bet. 2.s, m. overgang til adverbial betydning og anv. (*jf. bet. 6.1*). Man forklare . . alle, selve historiske Steder af Bibelen saaledes, at man deraf udleder Læren om, at der ingen Djævel . . er til. *Horreb. II.240. *selve Bisen blev hans Ven. Bagges. Ep.167. *varst Du selve Thor, jeg spottet Dig. Oehl.Helge. (1814).148. Selve Præster fandt man i Forbindelse med dem (?: hemmelige politiske selskaber). JBehrend. Røverpræsten. (1842).264. Selve Kongen blev ikke skaanet. MO. Selve den frygtede Matematiklærer forfulgte han (?: en elev) aldeles upyerligt, med idiotisk Ærbødighed. KLars. SF.175. Det, der særlig imponerede Romerne, var Pyrrhos' glimrende Taktik og den Omstændighed, at selve Hannibal anerkendte ham som sit militære Forbillede. Fr Poulsen. (Tilsk. 1937. II.282). || ogs. m. (overgang til) bet.: blot; bare. Det er en Nydelse, selve det at forsøge sig frem. *Drachm.Lykken i Arenzano. (1884).62. selve den Omstændighed, at han ikke var mere, (blev) en stadig Kilde til Fortvivlelse og Selvanklage. And Nz.DB.129.***

4) i superlativisk form selveste (*vist fra sv. sjålvaste (jf. Arkiv.XI.193. FalkT.Synt. 123); spog. superlativdannelse, maaske efter lat. ipsissimus; dog i hvert fald til dels (jf.*

*ndf. l. 27) ved misforstaaelse af ty. selbst (mnt. sulvest, selvest, jf. gl.da. sialfst), der ser ud som, men ikke er, en superl., jf. Rydqvist. Svenska språkets lagar. II. (1857-60). 548. AaHans.BUS.111; især spog.) i (højt)egen person; i egentligste forstand; ogs. d. s. s. bet. 3.2. Vor Villie er vort selveste Selv; det Inderste i Sjælen. *Mart.Den christelige Ethik. Alm.Deel. (1871).103. Jeg naaede altsaa inngensinde at faa engageret min selveste Sjæl udi Politiken. GadsMag.1930.142. næsten kun i forb. m. subst. i best. f. ell. m. propr.: Levin. (Arkiv.XI.193). *jeg altså, som ellers forstår | at holde Fornuften ved Styret, | er dumpet på Hovedet ned | i selveste Æventyret. Blaum.Sib.11. Begyndelseslinier, som selveste Oehlschlåger benyttede paa ny. KBokkenh. Desvandt—!(1906).14. hverken Søbefæstningschefen eller selveste den kommanderende General er i Stand til at rokke ved (sagen). CHeitmann. Den kommende Forsvarsordning. (1922).25. Mester . . giv, at jeg altid maa vinde, naar jeg spiller med disse Tærninger — var det end med selveste Satan! Jørg. Joakims Hjemkomst. (1933).30. seleste (selveste) Jomfru Marie. Hedebo.162. || † selv selveste (efter ty. selbselbst, oht. selbselbst) *Det Brev du har jo selv, selv selveste, just skrevet! Bagges.V74.**

5) selv samme (*ofte skrevet i eet ord, se ndf.*) ell. (*nu kun dial.*) det selv og samme (*Blich. (1920).XXX.10. Feilb.III.152 (ænyd. d. s. (Kalk.V904), eng. selfsame (ældre ogs. the self and same), jf. oht. selbsama, adv., paa netop den maade) nøjagtig, akkurat samme; en og samme. han blev selv samme (Chr.VI: selv samme; 1931 afvig.) Nat ved Hæren. IMos.32.21. denne Monsieur har haft selv samme Eventyr, som vi. Holb.Vgs. (1731). III.5. *den selv samme Morten, | Som førre pløjede og trask. Blich. (1920).XIV.154. Der var i en By to Mænd, som Begge havde selv samme Navn, begge To hed de Claus. HCAnd. (1919).I.19. *vi har drukket af selv samme Flaske, | vi har spist af det samme Fad. Hostr.EF.IV3. din Moder er . . Borgmesterinde i den selv samme By, hvor hun begyndte som Tjenestepige. Houalt.DB.22. jf.: Hvad, sagde jeg da, er det Carolus 5., som herskede over den halve Deel af Europa? Han svarede: det er den selv samme (?: det er netop ham). Holb.Ep.V².34. Saa tiener da jeg, den selv samme (Chr.VI og 1907: jeg (da) selv), Guds Lov med Sindet, men Syndens Lov med Kiødet. Rom.7.25. || (*nu næppe br.*) i forb. en og den selv samme. disse tvende, skjønt adskilte Societeter (?: skomagerne og „de kontorske“ i Bergen) vilde passere for eet og det selv samme, naar de havde Twistighed med Borgerskabet. Holb.Berg.106. der . . er en stor Overeensstemmelse imellem en Lovgiver og en Læge, og Maaden at curere paa er een og den selv samme, skjønt Recepterne ere differente. sa.MTKr.428.*

6) som adv. (ænyd. d. s. (se Brøndum-Nielsen.SF.127f.); udviklet af bet. 2 og i den 1 form selve af bet. 3; overgangen, der formentlig er støttet af den tilsvarende ved ty. selvst, er sket gennem de tilfælde, hvor det substantiviske selv og det adjektiviske selve beledignede noget uventet ell. særligt, angav topunktet i en stigning, klimaks (se bet. 2.5-6 og 3.2), og i disse tilfælde er det for ældre eksemplers vedk. ofte vanskeligt at afgøre, om eksemplerne hører til bet. 2(-3) ell. til bet. 6; fx.: i (o: studenterne) har en vakker Ære deraf, at raabe efter fremmede Folk, i som skal være selv geistlige Personer. *Holb.IIJ.II.1.* *Selv Elskov os, Madam! en Bane skal berede, | Selv plantede han der de Roser, vi betræde. *Wess.47.* Jeg har heller vildt fortjente det ved mit Ansigtets Sveed; og ved Trældom selv; end med Magt fragatte det nogen. *Ev.(1914).IV.259.* se i øvrigt Brøndum-Nielsen.SF.127f.) 6.1) som regel noget tryksvagt (ell. i hvert fald med svagere tryk end det ord (led), det er knyttet til): angivende en stigning i udtrykket, om noget i sin art yderliggaaende, enestaende, usædvanligt ell. overraskende; tilmed; hvad mere er; endog (selv kan baade foranstilles og efterstilles det led, der angiver det yderliggaaende osv., klimaksens højdepunkt; efterstilling forekommer dog næsten kun ved subst. (substantiviske led)). see til alle andre Mennisker, see til Dyr, see til Fugle, ja Orme selv, Naturen haver indprentet Kierlighed udi alting. *Holb.Tyb.III.2.* meget bliver talt og selv foretaget heri (o: i skuespillet), som lidet . . befordrer Hovedhandlingens Fremgang. *Ev.(1914).V.235.* Vinden holder Klapjagt med Fiedre og Favoriter og Kort selv. *Tode.VI.39.* *Hjerte! du bør ikke klage! | Selv Naturen føler Savn. *Heib.Poet.IX.23.* Selv her ere store Strækninger af Hvidding og Nørbeks højere liggende Kjære klædte i Hedens Uniform. *Blich.(1920).XXII.30.* *Bli'er Du i Støvet traadt, | Og bli'er af Fjender spottet, | Af Venner selv forraadt. *Hauch.SD.I.221.* selv i yderste Fald (hvad der saa end sker). *S&B.* *Selv naar du bader, Pige, | boler du jo — med Bølgen. *JVJens.Dr.*135.* Dampen er sunken 30, 40 selv 50 Pund under det højeste Tryk. *Rambusch.L.97.* det sted, hvor selv kongen maa gaa alene, se I. Konge 2.1. || i nægtende forb.: end (ikke); (ikke) engang. *vi har Mænd med Kraft og Mod, | Dem skræmmer ei paa Kampens Dag | Selv overvældig Fiende. *Pram.IV.16.* *Hvor findes varig Lyst, | Naar ikke selv ved min Zemires Bryst? *Bagges.ComF.64.* *ikke selv en Hvid hun | Af Medynk slap løs. *Winth.VI.170.* en Borneflokk, paa hvis Tal, selv ikke de lokale Historikere har Rede. *AKirkeby.Store Øjeblikke.(1915).16.* indledende en appos. til et negeret led: i intet Forhold, selv i det forfroligste, kan man bortkaste de engang antagne Former. *Gyld.(1849).X.124.* Ingen Følelse, selv den ædlest, duer noget, naar den

ikke er underkastet Fornuften. *smst.II.200.* || ved indrømmende bisætn. *Selv hvad Vending Legen tager, | man med rette altid jager | de ubudne Gjæster bort. *PAHeib.US.600.* jf.: hvor dybt Saaret end er, hvor gammelt, selv hvor ondartet . . den (o: taalmodigheden) veed at forbinde. *Kierk.IV.89.* i konjunktionsløs sætn. m. omvendt ordstilling: *Guds Børn kan sig glæde som Blomster ved Gry, | Skal selv de ligge knust under Aftenens Sky. *Ing.RSE.VII.249.* *Og fik jeg selv en Ruus, hvad gjør det saa? *Heib.Poet.III.450.* (sj. i rigsspr.) indledende sætningen: *Ved Gud! selv var din Elskede min Datter, | Mit tabte Barn, — jeg gav det samme Raad. *Bagger.II.68.* der sidder en Plet paa mit Væsen, som ingensinde kan afviskes, og selv tilgav min Elskede mig min Brøde, maatte jeg da ikke bestandig frygte for, at han ved den mindste, huuslige Uenighed vilde mindes den. *smst.I.140.* OrdBs.(bornh.) i forb. m. konj., fx. selv hvis (*PalM.II.312*), om — selv (*Ing.KE.I.135.* *smst.II.(1858).171*) ell. (nu især) selv om (se nærmere om sp.465^{an}). *Heib.Pros.VI.216* (se u. II. nu 2.3). (jeg) er forhindret i at kunne ligne det Beundrede, selv om jeg end gjerne vilde det. *Kierk.XII.220.* Jeg har ikke Udtryk, selv om jeg kunde skrive mit Brev paa Dansk, til at sige Dem (o: Dickens) hvor lykkelig jeg var hos Dem. *HCAnd.SS.I.Suppl.18.* og selv om (*Chr.VI: ja og om*) den Vise vilde sige sig at forstaae den (o: guds gerning), kan han dog ikke finde den. *Præd.8.17.* *Selv om håbet veg, | ingen sagen sveg. *NMøll.R.93.* jf.: en sympatetisk, ja, næsten smuk, selv om truende Mand. *Bønnelykke.JO.72.* undertiden skrevet selv-om: jeg vil meget hellere dø end opleve Døddag, selvom jeg kom i Himlen bag efter. *KMich.LM.68.* *Gravl.VF.83.* selv om — saa, se VI. saa 7. || † i formen selve. *selv vor Frue faldt (o: i Kbh.'s bombardement), | Imens du stod . . selve hun faldt ned. *Bagges.Ep.168.* (jf. *smst.170.*) *hvad nytter os | Vor Tilflugt til de stille Klostermure, | Naar Lasten selve der (*Oehl.EA.(1820).157:* herhid Lasten selv) forfølger os? *Oehl.(1831).V.184.* *Selve til Mennesket tidt den afsindige Drom har du nedsendt. *Hauch.Lyr.183.* saa indeholdes selve deri en Opfordring til . . at fastsætte visse Regler. *Fædrel.1841.sp.3565.* 6.2) (udviklet af bet. 2.1 sp.1010^{an}; især barnespr.) med betydende bet. (egl. ved utr. for noget selverfaret): virkelig; sandelig; ganske rigtigt. „Du ka' godt bli' druknet, Sine!“ — „Gud bevares, hvad er det du siger, Dreng!“ . . „Det passer selv!“ paastaar Kai. *KBecker.B.162.* jeg købte en Konserves-Hakkebøf og der stod selv højt og tydeligt uden paa Etiketten, at Hakkebøffen varmes i Daasen. *Pol.²¹/s.1935.13.sp.3.* **selv-**, i ssgr. [lsæl-, Ø 'selv-] i forb. m. ordensstal (se sp.1019^{an}) samt i adj. selvbehagelig, -følgelig, -stændig (ogs.) m. hoved-

tryk paa 2. led; i tilfælde, hvor 2. led er et verbum, især part., ell. verbalafledt subst. paa -er (nomen agentis), faar dette ofte stød; dog er der i de fleste herhenhørende tilfælde vaklen ml. former med og uden stød (i hvilke tilfælde ingen udtale angives ndf.) || af II. selv 1-2, ofte efter tilsvarende ty. ssg. m. selvst-, og undertiden konkurrerende med ssg. med egen- (s. d.) || kun faa ssg. m. selv- tilhører alm. talesprog, de øvrige tilhører bogsprog ell. fagsprog || den største del af ssgr.'ne har som 2. led et vbs., part. ell. nomen agentis, og af denne art ssgr., der ofte dannes ud fra øjeblikkets behov, er kun de vigtigste medtaget ndf. || (ænyd. d. s. (Kalk.V903), glda. self annen (Rimkr.), self tolfthe (Dueholms Diplomatarium.(1872).106); lign. forb. i ty. (selb-ander, -dritter osv.), mnt. (sulfander osv.); i rigsspr. især ω , jf. Feilb.III.181b⁴²) i forb. m. flg. ordenstal, hvorpaa hovedtrykket ligger; disse forb., der baade skrives i eet (saaledes Saaby.) og to ord og hører som appos. ell. præd. til et foregaaende substantivisk ord (især subj.), betegner, at den ved selv angivne person er til stede sammen med, i selskab med andre, og at det samlede antal svarer til det tilsvarende mængdetal; af disse forb. er kun selvanden som den almindeligste medtaget paa alfabetisk plads ndf.; som eksempler kan i øvrigt nævnes: *I Damens Kammer han selv-tredie staaer. Pal.M.AdamH.I.218. Flem-løse.157. Bønderne . . overfaldt ham og myr-dede ham selv fjerde.Allen.I.204. *Selv siette Skipperen fra Døden bierget blev. Prahl.ST.I.59. (gud) bevarede Noah . . selv ottende, der han førte Syndfloden over de Ugudeliges Verden.2Pet.2.5. Kongen kom ham strax derefter paa Halsen, og tvang ham selv tolvte at flygte af Landet.Holb.DH.I.714. *Jeg kommer ei | Selv Tret-tende tilbords! Det er en Uskik!Thiele.Kyn.28. Thorvald brændte inde selv fem-tende Mand.Brøndum-Nielsen.(1stSagaer.II.292). *giennem tyve Riddersvende, gennem | Den skumle Munk selv Eenogtyvende | Veed jeg at giøre Plads.Oehl.IV.205. De vil vist tilbringe Juleaften i behagelig Ro, medens jeg selv Tresindstyvende skal spise Risengrød.Cit.1862.(HCAnd.BC.III.94). -**afbyrder**, en. \odot afbyrder, af en konstruktion, der alm. anvendes ved elektriske ringeanlæg. OpfB.⁴I.606. -**afslæggende**, part. adj. (mods. haandafslæggende; især landbr.) om maskine: som selv, automatisk aflægger noget; især om mejemaskine: som aflægger den afskaarne sæd i bunker af pas-sende størrelse. OpfB.¹I.454. LandbO.III.538. -**afslægger**, en. (landbr.) selvafslæggende mejemaskine. LandmB.I.643. ω -**agtelse**, en. agtelse for sig selv, sit eget værd som men-skeske, personlighed; selvspekt. Videnskabs-selskaberne virke hvert i sit Land for Fol-kets Selverkjendelse og Selvagtelse.Ørst.VIII.66. Hvor skal (tateren) finde den Selv-

agtelse, som er en Spore til Dyden?Blich.(1920).V.191. Goos.I.191. -**amputation**, en. (med.) om det forhold, at fosterets hoved ell. en del af lemmerne afsnøres ved at vikles i en slynge, der er dannet af navlesnoren ell. strenge i frugthinden; ogs. (vet.) om afsnøring af boren ved dens drejning om sin længdeakse. LandbO.IV.198. -**anden**, pron.-num. (ogs. som to ord selv anden). (se u. selv- i ssg.; i rigsspr. især ω) i selskab med, sammen med en anden; en selv og een til. enten eene, eller selv anden.DL.2—19—6. Der er en eenlig, og ikke selv anden (1871: der er den, som er ene, og ikke har nogen anden), og haver hverken søn eller broder.Præd.4.8(Chr.VI). *Selvanden jeg hver Nat i Sengen ligger, | Jeg med mit gode Sværd.Grundtv.Oper.II.55. *Ej kan jeg alene sove | end mindre selv-anden!Drachm.HV.63. Der drømte hun sig især mangel Gang siddende selvanden mel-lem Guldregn og Roser.Pont.UE.47. Feilb.UnivBl.I.361(nordsjæll.). Flemløse.157. || (dial.) om kvinde: frugtsommelig; med barn. Moth.S110. hans Vertinde (kan) ikke have en Pige længer end et Aar, hvor han er borte.Argus.1771.Nr.38.3. „Mette er selv-anden.“ . . .Saa har hun, sandt for Herren! . . .været ved Mandfolk.“Blich.(1920).XXIV.51. Feilb.-**angive**, v. (dannet til -angivelse; emb., avis-spr.) opgive sin indtægt og formue til brug for myndighederne ved skatteligning. Personer, der . . . har glemt at selvangive. Pol.⁴/1920.12.sp.6. Undladelse af at selvangive Indkomst og Formue.DagNyh.²⁷/12.1934.10.sp.5. adskillige Medborgere . . . har selvangivet sig for lavt i Skat.Pol.¹⁴/11.1934.sp.3. -**an-givelse**, en. 1) (jf. -angive; især emb.) op-givelse af indtægt og formue til brug for myn-dighederne ved skatteligning (skrevet paa sær-lige blanketter, der omdøles en gang om aaret); ogs. om selve oplysningerne ell. om (den ud-fyldte) blanket. Selvangivelse til Indkomst-skat.Goldschm.SF.42. (de er) berettigede til at giøre Selvangivelse indtil Februar Maa-neds Udgang.LovNr.58¹/1887.§2. jeg har endnu ikke faaet afleveret min selvangivelse | || hertil Selvangivelsesblanket, -pligt, -skema ofl. 2) (især jur.) angivelse af sig selv som skyldig i forbrydelse ogn.; det at melde sig selv som forbyrder. Kierk.XIII.419. Goos.III.60. ω -**anklage**, en. (jf. -anklagelse, -bebrejdelse) anklage, man retter mod sig selv. NyerupRahb.I.264. Hostr.T.189. selve den Omstændighed, at han ikke var mere, (blev) en stadig Kilde til Fortvivlelse og Selv-anklage.AndNz.DB.129. ω -**anklagelse**, en. ft. -r. (jf. -anklage) anklagelse af, anklage mod sig selv. det der Svarmeriske og Tungsin-dige i hans samvittighedsfulde Skrupler og Selvanklagelser.Ing.EF.II.74. Ubarmhjertig hudflattede Ejna sit forpinte Sind med Selv-anklagelsesernes frygtelige Svøbe.Vollquartz.P.193. ω -**anklagende**, part. adj. som an-

klager sig selv. S&B. selvanklagende tanker |
⊗ -anklager, en. person, der anklager sig selv. Kaper.⁵ **⊗ -ansvarlig**, adj. som selv tager (ell. er i stand til at tage) ansvaret for sine handlinger. det danske Folk . . stod som frit, fuldmyndigt, selvansvarligt Folk. HN Claus. Højsk. 5. fra han var et umyndigt Barn, til han blev voksen, selvansvarlig Mand. OMøll. GK. 79. jf.: Om Selvansvarlighed. Hvorvidt formaa vi ved Frihedsevnen at beherske os selv, handle selvstændigt og lede vor Skjæbne? (bogtitel. 1867).
-antagen, part. adj. (nu næppe br.) som en person selv antager; antaget vilkaarligt, uden hensyn til andres meninger olgn. selvantagne Meninger. NTreschow. Moral. I. (1811). 61. Det er en selvantagen Sætning. VSO.
-antænde, v. (dannet til -antændelse; sj.) antændes, tændes i brand af sig selv. oliefedtede Klude og Tvist (kan) ved Henliggen . . selvantænde. Motorkør. 34. || i pass., m. sa. bet. (billedl.): nogle faa henkastede Ord . . kunde blive den flygtigt flakkende Gnist fra Menneskelivets store Brand, der faldt i deres Sind, som var fyldt med Sprængstof, men laa hen og ikke kunde selvantændes. K Lars. AH. 31. **-antændelig**, adj. (jf. -antænde(lse)) som antændes af sig selv; især (kem.) om stof: hvis antændelsestemperatur ligger ved alm. temperatur. min selvantændelige Svovlstik — saaledes kalder jeg nu mit Hjærte . . blussede op. Blich. (1920). XXVIII. 69. Christ. Kemi. 32. **-antændelse**, en. (jf. -antændelig), -antænding; især (agl.) det, at noget antændes, kommer i brand af sig selv. Olufs. Landoecon. I. (1805). 287. Møllen var kommen i Brand ved Selvantændelse. Kierk. XIII. 465. den saakaldte Selvantændelse af Hø. LandbO. IV. 200. billedl.: Den Ild, der er i Selvkjerligheden, er Selvantændelse, Jeget antænder sig ved sig selv. Kierk. IX. 56. **⊗ -antænding**, en. d. s. Selvantænding i Hø. LandbO. IV. 200. billedl.: den livløse Ting (∴ et lig), der ikke tøver med at begynde paa den sidste Selvantænding, Forraadnelser. JV Jens. H. 206. der indtræder en Art Selvantænding, og som en klar Lue slaar Galskaben ud af den Besatte. Vilh. And. HB. 44. **⊗ -arbejde**, et. (jf. -beskæftigelse) arbejde, der udføres af en person selv personlig, uden hjælp ell. vejledning; især om elevs arbejde paa egen haand, selvstudium olgn. han tilegner sig ved flittigt Selvarbejde det tyske . . Sprog. Brandes. I. 39. virkelig Oplysning kan kun naas ved Selvarbejde. Skjoldb. MM. II. 158. Elevernes Selvarbejde. Dansk-lærerforeningen 1885-1935. (1936). 12. **-arbejdende**, part. adj. spec. (l. br.) om maskine olgn.: selvvirkende; automatisk. Holst. R. D&H. **-ave**, en. (sj.) det at ave, tugte sig selv; selvugt. OMøll. Denda. Højskole i Sorø. (1878). 119. askese og ydre midler til selvave. HRasmussen. Studier over Håfiz. (1892). 5. **-avl**, en. (jf. -avling, -dannelse 1, -skabelse, -skabning;

agl.) om levende væsens opstaaen af døde (organiske ell. uorganiske) stoffer (Generatio æquivoca). Hygieiniske Meddelelser. V. (1866-68). 198. Paa Videnskabens nuværende Standpunkt er Læren om Selvavl en Kimære. OThomsen & Vilh. Jensen. Pasteur. (1922). 152. **⊗ -avlet**, part. adj. om produkter: som man selv har avlet, har fra egen avl, dyrkning ell. produktion. det Menneskes Fryd, der bringer en Ret selvavlet Grønt paa sit Bord. Rahb. Fort. II. 358. Kosten var . . Fisk og selvavlet Sul. Skjoldb. EF. 13. jf.: hos Per Sprogvild fremtræder Ordet (ildke) som selvavlet. EMøller. Oldmester og hans Bog. (1909). 170. **-avling**, en. (l. br.) d. s. s. -avl. Olufs. Landoecon. 106. HjælpeO. HGSaabye. Vantroens Historie. (1888). 203. jf.: De (∴ kapitalforøgelse) er fremkomne ved en Slags Selvavling. CI Wilkens. Det produktive Samfund. (1904). 82. **-bagt**, part. adj. (sml. nybagt 2; sj.) selvgjort; selvbestaltet. selvbagte Critici. J. Baden. FrO. II. Fort. **-barberer**, en. (l. br.) person, der barberer sig selv. Pol. 1/2 1921. 5. sp. 6. **⊗ -bebrejdelse**, en. (jf. -anklage) bebrejdelse, man retter mod sig selv. Rahb. Fort. II. 42. Hamlets Selvbekrejdelse for Uvirksomhed. Heib. Pros. VII. 35. JV Jens. D. 182. **-beden(de)**, part. adj. se u. -buden. **⊗ -bedrag**, et. det at bedrage sig selv; (det at være hildet i) illusion. *vor meste Fryd er daarlig Selvbedrag. Thaar. ES. 457. *Alt er Bedrag paa denne Verdens Ø; | Hvi skulde Kiærligheden være meer? | Men den er Livets bedste Selvbedrag. Oehl. VII. 224. da maatte jeg see det hele menneskelige Liv som et uhyre Selvbedrag, eller . . som et Bedrag af Den, der dannede vort Væsen. Mynst. Betr. I. 71. Kierk. XV. 362. Brandes. VI. 238 (Brandes. RS. 396: illusion). Pont. HK. 13. **-bedraglighed**, en. (nu næppe br.) selvbedrag ell. tilbehørlighed til at bedrage sig selv. J. Juel. 182. **-bedragelse**, en. (sj.) d. s. s. -bedrag(eri). Hiertets Selvbedragelse. Eller Selvbedragelses Hemmelighed, nemlig hvorledes et Menneske udi sin Saligheds Sag sig selv bedrager. Af det Engelske udsat og forbedret. Dyke. (bogtitel. 1706). [EPont.] Patriotiske Betragtninger. (1760). 4. **-bedrager**, en. (sj.) person, der er hildet i selvbedrag. Blich. (1920). XXIX. 70. **-bedrageri**, et. (l. br.) det at bedrage sig selv; selvbedrag. dette Selvbedragerie er af kort Varighed. Tode. Overs. af Cadogan: Gigt. (1796). 47. PalM. AdamH. I. 209. **-bedrager(is)k**, adj. (l. br.) som bedrager sig selv, er hildet i illusioner. Kierk. VI. 328. Pont. LP. VIII. 121. **⊗ -bedømmelse**, en. (jf. -dom 2) en persons bedømmelse, vurdering af sig selv. MO. Brandes. IX. 113. **-befrugtelse**, en. (nu næppe br.) d. s. s. -befrugtning. S&B. **-befrugtende**, part. adj. (især bot., gart.) som befrugter sig selv. Larsen. Hardy Hansen. Frugthaven og Køkkenhaven. (1928). 60. **-befrugtning**, en. (zool. ell. (især) bot., gart.) om det forhold, at et dyrs

ell. en plantes æg befrugtes af sæd, støv fra samme individ. *Warm. Bot. 591. Boas. Zool. 452.*

-begauet, part. adj. (nu sj.) om synd, forseelse: som man selv har begaaet, uden andres andel ell. medskyld. *VSO.*

-begrænsning, en. (især ω) det at erkende grænserne for sine evner, sin viden olgn. og indrette sig derefter. *Ørst. AN. II. 85. Goldschm. Bls. II. 50.* den sikre Selvbegrænsning hvormed han trak sit Talent sammen om sig. *JP Jac. II. 153.*

-behag, 10 et. 1) (især ω) det at behage, synes godt om sig selv. *Fri mig fra daarligt Selvbehag. | Fra Hovmodis lede Drømme. *Salm Hus. 529. 2. Sibb. I. 172.* „Menneskekjender!“ . . . „Ja, det kan Du da ikke nægte, at jeg er,“ sagde Doktoren spøgende, men med et vist Selvbehag. *Gjel. R. 27. 2)* (nu næppe br.) eget for-godtbefindende. Det kan du gøre efter Selvbehag. *VSO.*

-behagelig, adj. [sælbe-ha:qøli] (ænyd. d. s. i bet. 2 (*Kbh. Dipl. VII. 26*)) 1) (især ω) som finder behag ved, nyder sig selv; forbundet med, præget af selvbehag. Al selvbehagelig Nedsættelse af det Udmærkede . . . var ham yderst modbydelig. *Mynst. Bls. III. 280.* et selvbehageligt Smil. *Blich. (1920). XIV. 36.* *selvbehagelig Salvelse, | Som smores tykt over Tankernes Halvelse. *Heib. Poet. X. 225.* *hver Aften, naar han bred og selvbehagelig | sad bag en Toddy i sin Krog. *Sabb. GD. 117.* || hertil **Selvbehagelig-hed**. *V Korfitsen. EV. 33. Berl. Tid. 27. 1. 1934. M. 9. sp. 2.* 2) (nu næppe br.) efter eget for-godtbefindende. Han . . . tillader ham . . . det øvrige af Dagen til selvbehagelig Brug. *Eilsch. F. 200.*

-behagende, part. adj. (nu sj.) d. s. s. -behagelig 1. *Leth. (1800).*

-beherskelse, en. (jf. -overvindelse, -styrrelse 2, -styring 2; især ω) evne til at beherske sig. den Selvbeherskelse, hvormed Magnus søger at undervinge sin naturlige Heflighed. *Sander. Knud. 135.* 40 Hun havde . . . Selvbeherskelse nok til at skjule sine Følelser. *Gyld. (1849). IV. 104.* den Mangel paa Selvbeherskelse, der kunde lade den store Mand (o: Bismarck) blive saa irriteret. *KLars. Ci. 138. AKrogh. Fysiol. 88.*

-behersket, part. adj. (l. br.) underkastet ell. præget af selvbeherskelse; rolig; (alm.:) behersket. *mit Sind skal være koldt | og selvbehersket. *Kaalund. F. 24. Schand. O. II. 186.*

ω **-bekendelse**, en. (jf. Egenbekendelse) en persons (frivillige) bekendelse af synder, forseelser, ell. (især) aabenbarelse af, hvad der hører til ens intime liv; ogs. (l. br.): det at indrømme, bekende noget for sig selv (*S&B.*). *Ing. EM. III. 117.* han . . . havde saa ondt af hende, som hun stod der, saa ungdommelig ulykkelig ved al den Selvbekendelse. *JP Jac. II. 128.* Literaturen er Tidens og Generationens intime og uvilkaarlige Selvbekendelse. *AGarde. DanskAand. (1908). 12.*

-bekender, en. 60 (sj.) person, der aflægger selvbekendelse. *S&B.*

ω **-bekræftelse**, en. (jf. -hævvelse) det at vedgaa, holde fast ved og søge at styrke sit eget jeg og dets betydning. *Brandes. VI. 638.*

en vældig Pukken paa sit eget Selv, den højeste Potens af Selvbekræftelse. *JLange. II. 5.* „Bjarkemaal“ er en Tidsalders urokede Selvbekræftelse. *OFriis. Litt. 27.*

-bekymring, en. (sj.) bekymring m. h. t. sig selv, sin egen sjæl. at beskæftige sig med sig selv og med sit Livs Vilkaar i Selvbekymring. *Kierk. VIII. 257. smst. XV. 362.*

-benægtelse, en. (sj.) brugt som modsætn. til -bekræftelse. Selvbekræftelsen er i Fremgang i Tiden, medens Selvbenægtelsen mere og mere trænges tilbage i Fortiden. *JLange. II. 6.*

-beroeende, part. adj. (l. br.) beroende, hvilende i sig selv. Nutidens Imperialisme . . . søger at gøre det paagældende Rige strategisk sikret og økonomisk selvberoeende. *Tilsk. 1918. I. 211. Dansk Kunst. Okt. 1933. 2. sp. 2.*

-besaaning, en. (landbr., forst.) det, at en mark, en skov selv tilsaar sig ved de fra kornet, træerne nedfaldende fro. *Olufs. Landoecon. 405.* Skovenes Foryngelse ved Selvbesaaning benyttes i Højskovsdriften. *Møll. H. VI. 177.*

ω **-besindelse**, en. det at tænke over ell. erkende, komme til klarhed over sig selv, eget værd olgn. *AD Jørg. III. 284. Osk. And. (Kingo. Stungekoor. (1931). LIV).*

-beskaidigelse, en. spec. (jf. -lemlestelse 1; jur., foræld.) om lemlestelse af sig selv, foretaget for at undgaa soldatertjeneste. *Nørreg. Privatr. VII. reg.*

-beskatning, en. det at en person (frivilligt) paalægger sig en afgift til et vist formaal; især (hist.) om indsamling af penge til føderlandets forsvar 1884-92 ell. om den forening („Den frivillige Selvbeskatning til Forsvarets Fremme“), der foretog denne; tidligere ogs. om borgernes (deltagelse i) ansættelse af sig selv til skat (*MO.*). *Drachm. F. II. 133.* Hjælpen udefra var at se til som Draaber i Havet. Men den gav moralsk Støtte, og virkede ansporende paa Selvbeskatningen (o: til jagfor-eningen) som bar det hele. *And. N. x. PE. III. 293. Cavling. RS. 160.*

-beskatter, en. spec. (foræld.) om deltager i den frivillige selvbeskatning 1884-92. *Hørup. II. 91. Cavling. RS. 160.*

ω **-beskikket**, part. adj. som selv har givet sig, tiltaget sig en stilling, et hverv; selvbestaltet. saadanne selvbeskikkede Dommere, som hverken kunne læse eller forstaae. *Heib. Pros. IV. 377.* Her har en selvbeskikket Apostel fundet et Beviissted for at han var et Guds udvalgte Redskab. *Kierk. V. 108.*

-beskuelse, en. 1) † d. s. s. -syn 1. *NyeHygge. III. (1824). 360. Cotto. Phrænologien. (1825). 360. jf. Selmer. FO. II. 74. 2)* (jf. -bespejling) et betragning af, stærk optagethed af sit eget jeg, fordybende sig i boglige Sysler eller Selvbeskuelsens Alvor. *HN Claus. UT. 14. JakKnu. Va. 17.*

ω **-beskuen**, en. d. s. s. -beskuelse 2. *Sotof. Panth. 113. JakKnu. Va. 17.*

-beskyldning, en. (nu sj.) d. s. s. -anklage. *Leth. (1800). CGandrup. Periander. (1874). 138.*

ω **-beskæftigelse**, en. (jf. -arbejde) spec. om børns, elevs beskæftigelse med noget paa

egen haand; ogs.: det at tænke over sit eget jeg, beskæftige sig (meget) med sig selv. *Kierk. IV.97.* hans indadvendte, næsten abnorme Selvbeskæftigelse. *Mantzius. SH. VI. 3.81.* **-beskæftiget**, part. adj. (jf. -beskæftigelse; sj.). en Spottesang mod alle selvbeskæftigede Lyrikere. *Schand. VV.198.* **-besmittelse**, en. (jf. ty. selbtfleckung; især med.) onani. *Tode. FS.143. Bredahl. N.16. Panum. 533. Borge-Madsen. Jeger salig. (1933). 128.* **-besmit-ter**, en. (jf. -besmittelse; l. br.) onanist. *Tode. FS.42. Rørd. LB.255.* **☉ -bespejling**, en. det at se sig selv i spejl; især: optagethed af sig selv; selvbeskuelse (2); selvspejling. *Brandes. X.600.* Bergstrøms Digte taltaler ved det moderne Indtryk, hans Ungdom gør, fri for Selvbespejling. *Bogens Verden. I. (1918/19). 67.* jf.: de Selvbespejlingsvæsener, de gamle træfende personificerede i Narcis. *KLars. MH.265.* **-bestaltet**, part. adj. (nu kun arkais., sj. **-bestalter**. *TBruun. II.203. Drachm. F.I.194.*) (især arkais. ell. spøg.) d. s. s. -beskikket. Bodil var en Slags selvbestaltet Oldruue paa den hvide Villa . . da Konferentsraadinden . . døde, havde hun ganske stille bemægtiget sig hele Styret „indvendig“. *Wied. CM.26.* (han kunde) være noget bitter over de selvbestaltede Dommere og Dydsdragoner, som angreb ham saa voldsomt. *HBegtr. JK.174.* jf.: at gribe ind i Undersøgelsesarbejdet og . . selvbestalte sig som Dommere i disse Spørgsmaal i alle Tilfælde forkastelig. *NatTid. 1°/1923. M.5.sp.2.* **☉ -bestem-melse**, en. det selv at kunne bestemme noget, have sin fri vilje; ogs. (l. br.): bestemmelsetaget paa egen haand, efter eget forjodtbefindende (MO.). *NTreschow. Den menneskelige Natur. (1812). 20.* fri Selvbestemmelse i Livets vigtigste Anliggende. *Ing. VS. II.155.* (hans) stadige Appel til Selvbestemmelsen og Ansvarstølelsen. *OskAnd. (Kingo. Siunge-Koor. (1931). LIX).* || hertil bl. a. **Selvbestem-melses-ret**. *Brandes. VII.335.* Musik . . denne uforskammet paatrængende Kunst, der ikke respekterer Andenmands fri Selvbestemmelseret. *KLars. DM.78. (Canning's)* store menneskelige Grundtanke var Folkenes Selvbestemmelseret. *Brandes. V.298.* *Axel Møller. Folkeretten. I. (1925). 52.* **-bestemmende**, part. adj. (jf. -bestemmelse; l. br.) som selv bestemmer noget; ogs.: som (stædig) følger sit eget hoved. reen Kundskab om Ret og Uret, og en paa saadan Kundskab grundet selvbestemmende god Villie. *BornhSEft.7.* Han var dygtig, meget selvbevidst og selvbestemmende. *Aurelius. Præster. (1934). 3.* **-bestøver**, en. (bot.) plante, der (fortrinsvis ell. udelukkende) befrugtes ved støv fra egne blomster. *WJohannsen. (Tilsk. 1903.535).* *LandbO. IV.198.* **-bestøvning**, en. (bot.) det forhold, at arret i en blomst bestøves med støvkorn fra samme blomst. *Warm. Bot.591. Bergs. MS.³II.94.* **-betjening**, en. det at betjene sig selv; især (faql.)

om forholdene paa visse restaurationer. *Skr. Nr.324°/1904*(se u. automatisk sp.956²¹). *JesperEw. PF.132.* **☉ -betragtning**, en. betragtning af sit eget jeg; selvbeskuelse; ogs.: betragtning, man anstiller over sig selv. *Bramanen, som . . | I eensom Selvbetragtning Himlen maaler. *Heib. ND.17. Kierk. VII.275.* Marcus Aurelius har i sine berømte Selvbetragtninger skildret os Antoninus' Karakter. *HSchwänenfl. OK.496.* **☉ -beundring**, en. det at beundre sig selv. *Gylb. (1849). III.49.* det Selviske i Dig, der forstyrer med Selvbeundring. *Kierk. V.202. Muusm. PS.82.* **-bevarelse**, en. (l. br.) d. s. s. -opholdelse. *Brandes. X.517.* jf.: Selvbevarelsesdrift. *PMøll. (1855). III.84.* **-bevaring**, en. (l. br.) Selvbevarelingen som Principet for Menneskets Handlinger . . I sin laveste Skikkelse er Selvbevarelingen den fysiske Selvopholdelse. *PMøll. (1855). V.149. Hærup. III.234.* **-bevidst**, part. adj. 1) (nu sj.) som selv er klar over, paa det rene med noget, ell. som man selv har klarhed over, som man er sig bevidst. En selv-bevidst Fornem-melse. *Eilsch. Term.12.* *En selvbevidst Uskyldighed forfærdes ei. *Oehl. IX.259. TroelsL. XIII.170.* || † i forb. være noget selvbevidst. Vi saae ham (☉: den danske søkriger) gjøre en Fiende (☉: England) Seiren stridig, der stolt af sin Styrke og selvbevidst sine Idrætter, troede at gribe Krandsen uden Sværdslag. *TBruun. Pr.567.* *Er det da intet, | At være selvbevidst, hvad man har virket? *Meisling. (Rahk. Sandsig.714).* 2) (nu næppe br.) om levende væsen: som har bevidsthed om egen eksistens, egne handlinger osv.; ogs. (nu næppe br.): som (for øjeblikket) er ved bevidsthed, ved sans og samling; ofte i forb. være sig selvbevidst. selvbevidste Væsener. *Ørst. AN. I.151. BiblLæg. V.261. VSO. 3)* (især ☉) som fuldt ud er klar over sit eget værd, sine egne evner, sin position olyn.; nu ofte m. lidt nedset. bibet.: og som alt for tydeligt viser dette (i sin optræden); ogs.: som vidner om, tyder paa et saadant forhold. *en Bonde, rig og selvbevidst | og dertil god, som Folk er flest. *Hostr. SD. II.35.* Den myndige, selvbevidste Mine . . var vejet fra hans Ansigt. *Eriksholm. S.63. Hjorta. OS.57.* Hans selvbevidste Korporalskæg strittede til Vejrs med Spidserne. *ErlKrist. BT.76.* **-bevidst-hed**, en. 1) (nu næppe br.) til -bevidst 1: det at vide noget med sig selv, selv være klar over noget; bevidsthed; overbevisning; undertiden m. overgang til bet.: samvittighed. *Pram. Stærk. 117.* hun . . lagde sig til Sengs med den glade Selvbevidsthed at have gjort en god Gjerning. *PAHeib. US.14.* *du nu dig selv paadigter | En Brøde, mod din bedre Selvbevidsthed. *Bredahl. V.189.* Min Selvbevidst-hed frikender mig. *VSO. ret (☉: helt)* gemene ere de ikke, da Gemenhed nødvendigvis maa forudsætte Selvbevidstheden derom. *VKorfitsen. F.19. 2)* (nu l. br.) til -bevidst 2: be-

vidsthed om sit eget jeg, om egen eksistens, egne handlinger, egen sjælstilstand olgn. Eilsch. Term.15. Væsener, hvori Fornuften ved vaagnet til fuld Selvbevidsthed. Orst. I. 71. Heib. Pros. III. 218. Allerede normalt foregaar der jo mange psykologiske Processer under Selvbevidsthedens Tærskel, saa at Jeget ikke er klar over, hvad det foretager sig. KPont. Retsmed. I. 28. Hoffd. E. 62. billedl. (jf. bet. 3): Et Folks Literatur er dets Selvbevidsthed. Alt som Literaturen udviker sig, bliver Folket sig steds flere af sine Ejendommeligheder . . . bevidst. Brandes. II. 4. „Nordens Aand“ var trods alt ikke kommen til Selvbevidsthed i Oehlenschläger. Vilh. And. BT. 179. || (jf. -ubevidsthed; nu næppe br.) om indbegrebet af et individs sjælelige virksomheder: bevidsthed (2); sans og samling. saasnart den (o: en syg hest) fik sin Selvbevidsthed, yttrede den strax Ædelyst. Viborg. (Phys. Bibl. XXI. 59). *Saa laae jeg . . . bedøvet, | Al Selvbevidsthed og al Sands berøvet. Bagges. NblD. 35. 3) (især Ψ) til -bevidst 3: bevidsthed om, følelse af eget værd osv.; nu ofte m. lidt nedset. bet., om (for) høj mening om eget værd, bl. a. ytrede sig i individets optræden; selvfølelse (2). Bergs. BR. 14. Selvbevidsthed . . . kan være god, naar den ikke overdrives og bliver til taabeligt Overmod. Homo S. GL. 13. *Aa, Glæden ved en mandig Selvbevidsthed! | Ikke at være servil imod nogen, ikke at fire for nogen. JV Jens. Di. 95. **-bevægelig**, adj. (faql.) som bevæger sig ved egen kraft, af sig selv; ogs. (sj.): automatisk (Selmer. FO. II. 74). selvbevægelige Celler, Sværmsporer. Warm. Bot. 504. Automobilet, det selvbevægelige Køretøj. Berl. Tid. 1/1938. Af. 9. sp. 3. selvbevægelige miner, se II. Mine 3. a. **-bevægelse**, en. (l. br.) det at bevæge sig selv; bevægelse ved egen hjælp; egenbevægelse (2). Rothe. (MO.). (dyr) som mangler Evne til Selvbevægelse, men erstatter denne ved at fæste sig til flydende . . . Genstande. Naturens V. 1914. 217. uegl.: P. Møll. (1855). III. 170. Var alt dette kun vore egne Handlingers ustandselige Selvbevægelse? Gjæl. Ve. 228. **-bevægelse**, part. adj. (jf. -bevægelig; faql.) især (\times , Ψ) i forb. selvbevægende torpedo, torpedo, der bevæger sig gennem vandet ved egen drivkraft. Opf. B. II. 337. Bardenfl. Som. I. 119. **-bevæger**, en. (jf. ty. selbstebeweger, (fore-slaaet) som overs. af Automat; sj.) 1) automat. Selmer. FO. II. 74. Instrumenter, Globusser og Selvbevægere af alle Slags fyldte Vægge, Murfordybninger og Borde (paa Uranienborg). Troels L. HF. I. 185. 2) evighedsmaskine; perpetuum mobile. Orst. IX. 21. [H. Irgens.] Marren, Hersilie og Teckla. (1837). 77. **-billede**, et. (l. br.) billede, som en person har tegnet, givet af sig selv; selvportræt. Léolin, Renans ideale Selvbillede, en vandrende Ridder og Trubadur fra Forfatterens Fødeegn Bretagne. Brandes. VII. 21. HBrix. (DagNyh. 20/1934. 11.

sp. 6). **-bindende**, part. adj. (landbr.) i forb. selvbindende mejemaskine, d. s. s. Selvbinder. Baud. H. 134. LandbO. III. 541. **-binder**, en. (eng. selfbinder; jf. -bindende; især landbr.) [høstmaskine, der foruden selve høstningen ogsaa besøger sammenbinding af kornet i neg. Opf. B. III. 33. LandbO. III. 540. **-biograf**, en. (især æstet.) person, der har skrevet en levnedsskildring af sig selv; autobiograf. HCand. BC. II. 105. Brandes. X. 538. **-biografi**, en. (jf. -levnedsskrivelse; især æstet.) en persons levnedsskildring af sig selv; autobiografi. Hauch. DV. II. 12. Johan Monrads Selvbiografi. Udgivet af S. Birket Smith. (bogtitel. 1888). **-biografisk**, adj. (især æstet.) adj. til -biograf(i). Sal. II. 1119. Det store, selvbiografiske Digt. Harry And. JL. 34. **-blankende**, part. adj. (faql.) i forb. selvblankende sværte, skokrøm. Vare L. 89. **-borgen**, en. (jur.) d. s. s. -skyldner (kautionist). Baden. JurO. II. 123. Lassen. SO. 406. **-buden**, part. adj. (nu kun dial. **-bøden**. Sort. (Saml. Danske Vers. VI. 194). jf. Feilb.). (ænyd. self-boden, -buden, -bøden, oldn. sjalfboðinn; sml. dial. selvbyden-de(s) (FrGrundtv. LK. 286. OrdbS. (Fyn, Sjæll.), selvbedende(s), -bøden (Esp. 491. OrdbS. (Sjæll., Fyn, Falster)), ænyd. selvbeden i sa. bet.) 1) (jf. -indbuden; i righspr. især Ψ) som selv har taget sig den frihed at indfinde sig som gæst; som kommer uden indbydelse, af sig selv; oftest i forb. selvbudnen gæst og komme selv budnen. *Jeg haanes ved at komme | Selv budnen til et fremmed Sted. Reemb. I. 136. *Tørstig, hid jeg kommer, | En selv budnen Giæst. Bagges. NblD. 267. Kun een af Aserne var ikke ind budnen, Loke Laufeyasøn. Men han kom selv budnen. Hrz. D. II. 134. Seier. Bornholms Fugle. (1932). 96. Feilb. Ordb S. (Sjæll., Fyn). jf.: hun satte sig selv budnen (o: uopfordret) paa en Sæk. Gjæl. M. 137. ordspr.: selv budnen gæst skal sidde paa dørtøret olgn. Mau. I. 340. Krist. Ordspr. nr. 7309-10. 2) (nu næppe br.) tilbudt uopfordret, af egen drift; ogs. (om person); som selv har tilbudt noget, gør noget uopfordret, af egen drift; som selv har tilbudt sig (som hjælper olgn.). *Hun fem Ducaer . . . Selv bøden lood mig sende. Sort. (Saml. Danske Vers. VI. 194). self-budden tjeneste er ei vel optagen. Moth. S. 110. MO. en selv budnen Raadgiver. Pal. M. IL. III. 413. **-bygger**, en. (især faql.) person, der lader opføre et hus til eget brug, ell. (nu især) som selv udfører arbejdet med bygningen af eget hus (uden hjælp af haandværkere ell. andre fagfolk). B. T. 1/1921. 8. sp. 3. || hertil Selvbyggerforening. S & B. **-byggeri**, et. (jf. -bygger; især faql.) egenhændig bygning af hus til sig selv. DagNyh. 20/1921. 6. sp. 6. **-byggeri**, part. adj. (jf. -byggeri, -bygning; især faql.). Villa i Rodovre. Selvbygget. HFB. 1936. 465. **-bygning**, en. (jf. -byggeri; især faql.) egenhændig bygning af noget. Radioapparater, Højtalere og Enkeltdele til Selvbygning.

AarbRadio.1926.1. **-bærende**, part. adj. (jf. II. bære 8.3; jagl.). det selvbærende Reol-skelet (i biblioteker). *Bibliot.H.³II.404.* || (jf. II. bære 8.3; l. br.) overf.: som økonomisk hviler i sig selv. Hærens Krudtværk ledes af en Direktor og er som selvbærende Stats-institution direkte underlagt Krigsministe-riet. *LovNr.93²³/s.1932.§93.* **-bøden**, part. adj. se -buden. **-dannelse**, en. 1) det at opstaa, fremkomme af sig selv. Sygdommens . . . Selvdannelse. *DUGesk.I.490.* jf.: Selv-dannelsesevnen. *PhysBibl.XXIV.27.* || nu især (jagl.) d. s. s. -avl. *Lütken.Dyr.(1881-82).4.* *Warm.Bot.7. 2)* (l. br.) hvad man selv har dannet. forfatterens sprog er spækket med selvdannelser (o: selvdannede ord) | 3) (sj.) om opdragelse, udvikling af personlig-heden gennem eget (selvstændigt) arbejde; selverhvervet aandelig udvikling, dannelse. en stor . . . Personlighed, der vedvarende arbej-der paa sin Selvdannelse. *Mart.Mynst.II.42.* **D&H. -dannet**, part. adj. 1) som har dannet sig selv. *D&H. jf.: den selvdannede Menighed (o: en valgmenighed). Cit.1876. (KirkehistSaml. 6R.II.582).* || især (dial.): som er saaledes, som det foreligger fra naturens haand; util-dannet; raa. selvdannede sten. *OrdbS.(Sjæll.). 2)* ☉ som man selv har dannet; selvavlet; tid-ligere m. bibel. af, at produktet er præget af ubehjælpsomhed olgn.: hjemmelavet (jf. *VSO.*). | 3) det selvdannede Ord Havelse (hos Bagges.). *Levin.Gr.II.51.* || (nu næppe br.) som kun eksisterer i tankerne, ikke i virkeligheden; ideel. Objecter, som (er) selvdannede (o: tankefostre). *VidSelsk.Skr.II,1.19.* **-dom**, en. 1) (sj.) d. s. s. -dømme 1. *ADJørg.NK.I.101.* 2) (jf. -bedømmelse) ☉ dom over ell. kritik af sig selv. *Goldschm.L.I.379.* jeg . . . maatte blive og se denne Selvdom (o: beslutningen at begaa selvmord) fuldbyrdes. *GyrLemche.K. 237.* Andersen kendte jo saa godt til at hud-flette sig selv, hans Romaner og Skuespil indeholder mangan streng eller ængstelig Selvdom. *Rubow.HCA.79.* **-drab**, et. (jf. -dræbt; nu sj.) det at dræbe sig selv; selvmord. *POBrøndst.Overs.afÆschylos.Orestias.(1844). 61.* *Hjort.B.II.502.* **-drejende**, part. adj. (jf. -drejer; jagl.) som drejer sig af sig selv. *S&B. -drejer*, en. (møl.) mølle, der er ind-rettet saaledes, at den selv drejer sig i vin-den; ogs. foreslaaet som da. ord for Automat (Selmer. *FO.II.74*). *Møllen.⁴/s.1904.omslag.2.* **-drukn**, part. adj. (sj.) som har begaaet selvmord ved drukning. *Blich.(1920).XXIX. 155.* **-dræbt**, part. adj. (jf. -drab; nu næppe br.) som har begaaet selvmord. *Reskr.⁵/s. 1735.* **-dyd**, en. (sj.) om (personer, hos hvem der findes) overvurdering af egne dyder, eget værd. *J.Sneed.IV.574.* ☉ **-dyrkelse**, en. om lovprisning, ophøjelse af sig selv ell. stærk optagethed af sig selv olgn. *S&B. JacPaludan. UR.363.* **-dyrker**, en. (jf. -dyrkelse; sj.). Denne grublende Selvdyrker, som dog aldrig naaer ud over en ren dilettantisk Filosofi

(o: Herman Bang). *PARosenb.HermanBang. (1912).III. I. -død*, en. (l. br.) naturlig død (i modsætn. til død ved drab olgn.). „dør jeg ikke af mig selv, saa skyder jeg mig!“ Naturligvis skete ingen af Delene, hverken Selvdød eller Selvmord. *Schand.SB.233.* de ældste (heste var) død en naturlig og blid Selvdød. *GyrLemche.T.I.205.* **II. -død**, adj. (glda. sielfdøth i bet. 1, oldn. sjalftaudr) 1) død en naturlig død (og ikke dræbt). man træffer overhovedet sjældent selvdøde Dyr — undtagen Muldvarpe. *Bogan.II.106.* || især om kreatur: som er død ved ullykkestilfælde, sygdom olgn. (og derfor ubrugeligt til menneske-føde; mods. slagtet). *Luxd.Dagb.I.68.* (de) tillavede deres Spiser af faldet Qvæg, selvdøde Sviin og andet deslige. *Winth.VIII.303.* Naar V. spurgte, at et selvdødt Kreatur var bleven kastet ned, kom han og fik Lov til at grave det op igen. *JVJens.HF.145.* || billedl. *gammelt Træ af ælde | *Var selv-dødt. LThura.HansRostgaard.(1726).251.* *selvdød ligger den styrtede Fur, | møt af at leve med Lov til at dø. *Drachm.SB.8.* *hine, hvis selvdøde Ry | Hvert Hundredaar . . . halvt genfodes. *Fris-Møll.Ind.88.* 2) (sj.) død for egen haand. Adskillige sprang over Bord, og vilde heller være selvdøde, end falde for Fiende-Haand. *Grundtv.Saxo.III.352.* **-dømme**, et. (oldn. sjalftøemi i bet. 1; især hos sprogensere) 1) (jf. -dom 1) det selv at dømme i sager, der vedrører en; især: det, at den fore-trettede selv bestemmer, hvilken straf den anden part skal have. *Danernes Konge han bød Selvdømmet i al deres Usaat. *JFibiger. (Diod.) Den evige Strid.(1878).158.* *JOlR.SD. II.246.* noget helt andet er at give dem (o: foreninger) Selvdømme, d. v. s. give dem Ret til at dømme i Konflikter mellem For-eningen selv og dens Medlemmer, hvor det jo saa bliver den ene Part, der selv er Dommer. *Tilsk.1928.II.217.* 2) evne til selv at kunne bedømme, dømme om noget; dømme-kraft; omdømme. *Dauids.GamleMinder fraFre-deriksberg.(1866).97.* udvikle sin ånd og øve sit selvdømme. *ADJørg.GZ.14.* det var kun øvelser; jeg havde selvdømme nok til at se det. *FrHamm.Levn.I.236.* 3) (jf. I. Dømme samt -raade, I. -styre, -vælde) ☉ uafhængigt, selvstændigt styre; selvstyre. *Selvdømmets Diadem det (o: det norske folk) billig købte; | ud af Despotens Jernhaand ei det brak det. *Ploug.NS.232.*

selve, pron. og adv. se II. selv.

selv-egen, adj. (ænyd. selfeghen, som selv ejer noget, sielfeigen, som er selvejendom; i bet. 1 fra ty. selvsteigen) 1) (nu sj.) som tilhører ell. vedkommer en selv; som er ens egen; egen (l. de ansee sig selv som et Afkom og Descendenter af deres selv-egne Guder. *LTid.1732.27.* jeg sender min sal. Faders selvegne Haandskrift, som efter hans Død fandtes i hans Gjemme. *Blich.(1920).XV.141.* *Det lysner os imøde her i selv-egnet hjem.

N Møll. *EL.35. 2)* (nu især hos sprogensere, jf. Selmer. *FO. II. 489. HjælpeO.*) ejendommelig, karakteristisk i sig selv; individuel; original; særpræget; særegen. med al sin tryllende Hengivenhed, sad (*hun*) der endnu saa selvegen, charakteerstreng, ja næsten steil og utilgjængelig. *Sibb. I. 103.* Han var eet af disse Dosinmennesker, som mangle Selvstændighed eller selvegen Karacteer. *Blich. (1920). XIX. 50. Brandes. V. 70.* naar det gælder om at præstere produktiv, selvegen Kultur, saa kan det ene Land i Hovedsagen ikke hjælpe eller laane fra det andet. *V. Ved. M. 18.* || *hertil:* vore Love skyldte Folkets Selvegenhed deres Tilværelse. *Ørst. VII. 72. Brandes. I. 553 (Brandes. DD. 134: Originalitet).*

-eje, et ell. (nu l. br.) en (*Fridericia. 17 & 18 Aarh. I. 299.*) det selv at eje, besidde noget (i modsætn. til at have lejet ell. fæstet det) ell. at have noget som sin særlige, private ejendom (mods. Fælleseje); ogs. om det, der ejes (paa denne maade); især om det forhold, at en bonde, der driver en gaard, selv er ejer af denne (mods. I. Fæste 6.1). hvo der forte Mere til . . kunde med Forstanders Til-ladelse erholde noget Særligt til eget Selveje. *Sibb. Aa. I. 172.* For det unge Par er der indrettet en hyggelig Lejlighed i det gamle Kapitelhus, et Stykke af Haven er givet dem i Selveje. *Tops. I. 316.* en stor Del af Jorden var deres Selveje i den Forstand, at den kunde købes, sælges og arves. *Fridericia. 17 & 18 Aarh. I. 299.* Fæstegodsets Overgang til Selveje. *LandbO. IV. 199.* || det at være en selvejende institution. Svoverslev Kirke er fra 1911 overgaaet til Selveje. *Trap. *II. 334.*

-ejende, part. adj. 1) (l. br.) som har egen ejendom, er selvejer. den Ejendommelighed, at den i Kvarteret indflyttede Befolkning for en væsentlig Del har bestaaet af selvejende, noget ældre Husstande med Børn i forskellig Alder, mindre af nystiftede Hjem. *Tilsk. 1931. II. 164. 2)* om institution, især kirke ell. stiftelse: der selv som juridisk person ejer den formue, som er henlagt til institutionen og tjener dens formaal (mods.: som er i privateje ell. ejes af stat ell. kommune). Min Forretning er . . overgaaet til Offentligheden som selvejende Institution. *JV Jens. A. I. 54. LovNr. 149¹⁰/1922. §2.* Kirken (i Rakelev) er selvejende. *Trap. *II. 517. 3)* (spøg., sj.) selvbevidst, selvsikker o. g. jeg (kommer) rask og selvejende . . ind fra den modsatte Ende af Gangen. *Buchh. UH. 43. -ejendom*, en. (især jur.) selveje. deres Fæstebønder . . havde (de) givet Valget mellem Arvefæste og Selvejendom. *Ing. LB. IV. 67. Blich. (1920). XXI. 45. MO.* de Salg af Fæstegaarde, der . . have fundet Sted til Selvejendom. *Cirk. Nr. 157¹²/1894.*

Selv-ejer, en. [sæl'vai']ør, dagl. oftest [sæl'ai'ør] (glæde. sælsøgher, selfeygher) 1) person, der selv ejer noget, har noget i selveje; især: person, der selv ejer den ejendom, han

bebor, ell. (oftest) den gaard, han driver. I Indien kiendes ikke andre Selveiere end Stans Herre: Mogul er den almindelige Proprietair. *Schytt. IR. II. 84.* Dronning Sophie Magdalene (ophævede) Hovetier paa Hirschholms Amt, lod Hovmarkene der bortsælge, og gjorde Fæstebønderne til Selveiere. *Mall. SgH. 658.* Bonden er Selveier. *Ing. EF. VIII. 215.* I Villahaverne langs Øresund ligger det København, der har Bankkonto og nyder Tilværelsen, som kun Selveieren kan det. *JesperEw. K. 41.* (spøg.): Jens Drabelig var ikke Selveier af en eneste Skilling. *Gylb. XII. 286. billedl.:* saa kunde jeg jo . . sige, at jeg allene var Selv-Eyer af Fornuften. *Eilsch. Philhist. 18.* en Bog, hvis Forf. gir sig en Ære af at være om ikke Enevolds-Herre, saa dog uafhængig Selv-Eier i Selv-Modsigelsens grændseløse Rige. *Grundtv. KG. I. 2)* (dagl.) som forkortelse for Selvejer-bil, -køretøj, -vogn o. g. Udenfor Kirken holdt Karer i uoverskuelig Række . . Selvejer holdt ved Selveje. *Hørup. I. 28.* Faren for Uheld er større paa en laant Cycle end paa en Selvejer. *Cyclehb. 49. FrNygaard. SF. 53.* || (bornh.) om selvejergaard. *PNSkovgaard. B. 302. Cit. 1809. (DF. 1928. 62).* **Selvejer-**, i ssgr. især af Selvejer 1; foruden de ndf. medtagne kan nævnes bebegnelser for, hvad man selv ejer, som Selvejer-gods, -jord, -plan (se u. I. Plan 1.5), spec. om beboelsesejendom ell. køretøj, jf. Selvejer-bil (*Rød. KI. 59. AndNz. MJ. I. 7*), -ekvipage (*Vort Hj. IV. 2. 149*), -køretøj (*JakKnu. A. 312*), -villa (*Jørg. RB. 51*), -vogn (*Schand. SB. 156. CMøll. PF. 145*). **-bog**, en. (sj.) om bog, man selv ejer (mods. laant bog). *Goldschm. VII. 194. -bonde*, en. (jf. jordegens bonde u. jordegens 1; jur.) bonde, der selv ejer den gaard, han driver; (nu alm.:) selvejer (1). *Forordn. ¹³/1769.* || (foræld.) bonde, der ejer sin gaard med ufuldkommen ejendomsret, medens herligheden tilhører en anden. *DL. 3—12. Forordn. ⁷/1723. JMandix. Haandb. 605.* ogs.: bonde, der kun ejer bygninger, men fæster jorden. *Stampe. II. 312. -bondegaard*, en. (jur.) en selvejerbondes gaard; tidligere (i udstykningslovgivningen): avlsbrug paa 1 td. hartkorn og derover, hvis jordtilliggende er selvejerbondejord. *Nørreg. Privatr. II. 124. LovNr. 81 ¹¹/1897. §2. -bondejord*, en. (jur.) bondejord, der ikke henhører under en hovedgaards, en stiftelses ell. et embedes fæstebøndergods. *Møll H. V. 179. Torp. 172. -gaard*, en. (æmnd. d. s.; især jur.; mods. Fæstegaard) d. s. s. -bondegaard. *Holb. DNB. 532.* Tidligere hvilede Fæstepligten paa alle Gaarde ogsaa Selvejergaarde. *Torp. 176. Elkjær. HF. 108.* || paa Bornholm: administrativ benævnelse for bondegaard, som fra gl. tid har været selveje (mods. Vornedgaard). *PNSkovgaard. B. 183. AarT. Turist. 1926. 94. -gaardmand*, en. (nu l. br.) person, der ejer en selvejergaard; selvejer. *Cit. 1809. (Vider. III. 162). Goldschm.*

VT.138. Schand.TF.I.122. **-hus**, et. hvor Hjemmene ere stabile, altsaa i Selvejerhuse. VortHj.IV.2.101. || til Hus (sp.708²⁶) i bet.: mindre landejendom, husmandssted. Bedre selvejerhus end gjældbunden gård. Krist.Ord-spr.nr.356. **-mølle**, en. (jf. -møller; nu l. br.). MøllH.IV.447. **-møller**, en. (nu l. br.) møller, der har en mølle som selveje. Cit.1780. (Kirkehistsaml.6.R.II.154). Skr.^{30/}1816.

selvende, pron. se II. selv.
selv-ene, adj. (som præd. ell. appos.). (sj.) helt (al)ene. Berøvet Berners administrative Indsigt skulde han (o: teaterchef Linde) nu selvene styre en Institution, til hvilken han savnede indgaaende Kendskab. RNeiendam.TH.I.31. **-erfarenhed**, en. (nu næppe br.) d. s. s. -erfaring. Du vandrer i din Selvfarenheds fulde Overbeviisning. Basth.Tale.(1795).11. **erfaring**, en. (jf. -erfarenhed) erfaring, man selv har gjort. CKMolb.Dante.III.10. hvad er en Beskrivelse i Ord mod Oplevelse og Selvfaring? NatTid.^{19/10}1923.Aft.2.sp.3. **-erhverv**, et. 1) (især emb.) en persons (især: umyndigs ell. gift kvindes) erhvervsvirksomhed ell. det herved erhvervede. LovNr.75^{1/1}1899.§13. Konen sidder i Selverhverv. VortHj.III.3.32. gift Kvindes Raadighed over Selverhverv.Lassen. AO.³⁸⁵ 2) (sj.) hvad man selv har tilegnet sig. dog var Christendommen hos ham . . ingenlunde blot noget Overleveret, men et Selverhverv. Mynst.POB.80. **-erhvervende**, part. adj. (især emb.) som har selverhverv (1). selverhvervende Kvinder.Kbh.^{14/6}1913.4.sp.4. Tilsk.1937.II.259. **-erhvervet**, part. adj. 1) (jf. -erhverv 1; l. br.) som man har skaffet sig ved selverhverv. Ej heller kan den Ufuldmyndige give gyldigt Kautionslofte med Hensyn til selverhvervede Gjenstande.Lassen.SO.400. 2) (jf. -erhverv 2) **erhvervet** som man selv har tilegnet sig. Ole Ditlevsens selverhvervede Viden.Schand.F.294. Saxo (har) uagtet al sin Læsning og alle Laan fra Latinen sin egen selverhvervede Stil.DanmRig Hist.I.715. **erkendelse**, en. erkendelse af sig selv, især af egen begrænsning, egne fejl og n. *Den Eviges Selverkjendelse | I det Endelige.Staffeldt.D.I.377. Ro og Resignation . . ere vel de første Betingelser for Selv-Erkjendelse.Heib.Poet.V76. Kierk.XIII. 192. SMich.Dø.84. **-flydning**, en. (nu næppe br.) et legemes overgang til flydende tilstand ved tiltrækning af fuglighed fra luften. Tychsen.A.II.48. jf.: Naar Legemer opløses i Fugtighed, som de selv tiltrække sig fra Atmosfæren, da kaldes saadanne selvflydte (per deliquium).OHMynst.Pharm.I.152. **erforagt**, en. foragt for sig selv. Rahb.Fort. I.41. *Selvforagts stride Elv. Winth.ED.61. Jeg var led og ked ved mig selv, — syg af Selvforagt.SvLa.SS.27. **-forbrænding**, en. (jagl.) et legemes forbrænding, fremkaldt af kræfter, aarsager i legemet selv; spec. om forbrænding af det menneskelige legeme, der

tidligere antoges at kunne forekomme som følge af gasarters udvikling og selvantændelse i legemet under sygelige tilstande ell. ved selvantændelse af en af alkohol gennemtrængt organisme. MO. OBloch.D.¹220. **erfordyelse**, en. det at fordybe sig i sig selv. Jeg har Magt til ved Selvfordybelse at erfare Alt.MHamm.Sak.72. Under al denne Selvfordybelse modnedes tilsidst en Beslutning hos ham.Pont.LP.VII.59. **-erfordøjelse**, en. (fysiolog.) henfald af væv p. gr. af forøjes-saftens indvirkning ved visse sygelige tilstande ell. efter dødens indtræden (især m. h. t. mavesæk og spiserør). NyeHygge.II.(1823). 335. Sal.²XXI.212. **erfordømmelse**, en. fordømmelse af sig selv. Ing.EF.VIII.221. Brandes.VI.248. **erforelskelse**, en. (jf. -forelsket, -forlibelse; l. br.) forelskelse i sig selv. (Rousseau har) to Gange . . behandlet Selvforelskelse i digterisk Form.Høffd.Rousseau.(1912).18. **erforelsket**, part. adj. (jf. -forelskelse, -forlibt; l. br.) forelsket i sig selv. selvforelskede Forfatter. Bøgh.DD.1870. 243. **-erforgabelse**, en. (jf. -forelskelse; l. br.) forgabelse i sig selv. Kierk.VIII.95. XIII.62. **-erforgiftning**, en. (med.) forgiftning, fremkaldt af giftige produkter, der ikke — som normalt — er blevet udskilt af legemet. OBloch.D.¹256. VoreSygd.III.226. **erforglemmelse**, en. (jf. -glemmel) tilstand, i hvilken man ikke tænker paa sig selv, sine forhold, har glemt tid og sted, er ligesom borte fra j'et; nu især: det at glemme, hvordan man bør opføre sig, de hensyn, man skylder sig selv, sin stilling og n. hvor er den Konst, der indvuger Sielen i behagelig Selvforglemmelse? Engelst.Nat.109. Kierk.VII. 546. han udrides af sin Selvforglemmelse ved Lyden af hendes Stemme.Brandes.VI.478. HansPovls.HF.146. **erforglemmende**, part. adj. (jf. -forglemmelse) han havde taget sin Mund borte fra hendes, forat opfangte det lysende, lykkelige, selvforglemmende Blik, der søgte ham fra de halvtbrustne Øjne.Drachm.T.254. en opfrende selvforglemmende kærlighed.ADJørg.JE.48. **erforgudelse**, en. forgudelse af sig selv; selvtildelse. Kierk.VII.102. Brandes.VII. 252. **erforherligelse**, en. forherligelse af sig selv. Brandes.VII.598. Pont.HK.12. **erforlag**, et. (jf. -forlægger; l. br.) det, at en forfatter er forlægger for sine egne skrifter. Dramaturgiske Samlinger udgav jeg paa mit Selvforlag.Rahb.E.III.329. Forfatternes Selvforlag var bleven en Skuffelse.Biblot H.²I.347. **-erforlibelse**, en. (nu sj.) d. s. s. -forelskelse. Leth.(1800). **-erforlibt**, part. adj. (nu sj.) d. s. s. -forelsket. Leth.(1800). **-erforlægger**, en. (jf. -forlag; l. br.) forlægger for sig selv. Bl&T. **-erforløsning**, en. (l. br.) forløsning, fødsel uden hjælp udefra; naturlig fødsel. Larsen. **-erformaal**, et. (efter ty. selbstzweck (jf. Kierk.XV.691f.); sml. -hensigt; teol.) et væsens formaal med sig

selv; det at have et formaal i sig selv. *Sal.VI. 924. JPBang.TL.II.63. ☐ -fornedrelse* ell. (l. br.) **-fornedring** (*Brandes.XI. 175*), en. *fornedrelse af sig selv. vAph.(1764). 579. Grundtv.SS.IV41. JPJac.II.383. -fornemmelse*, en. (l. br.) *fornemmelse m. h. t. sig selv. i det Nationale gjælder Folkets umiddelbare Bevidsthed; det er en Selvfornemmelse, hvorom der ikke kan disputeres. Heib.Pros.X.378. frit at kunne tumle* 10 *alt det udenfra Givne og frit at kunne svælge i Selvfornemmelsen. Brandes.IV.358. Troels L.L.7. -fornyelse*, en. (l. br.) *det at ell. evne til at skaffe sig nyt aandeligt indhold, vise nye sider af sit talent olgn., variere sin kunst olgn. den er ikke Kunstner, som ikke føler Trangen til Selvfornyelse. Brandes.III.435. smst. XII.276. ☐ -fornægtelse*, en. *ft. (nu l. br.) -r. (jf. ty. selbst-veineinung, -verleugnung samt fornægte sig selv u. fornægte* 20 *sp.732^{4E}) det at undertrykke sin egen (selviske) natur, give afkald paa, hvad der vilde tjene en selv til gavn ell. glæde for et andet (højere) formaals skyld; selvforsagelse. Holb.Herod.6. I tilstaae mig . . at de rette store borgerlige Dyrer ikke kunde adøves uden Selvfornægtelse. JSneed.I.77. hendes Selvfornægtelser ere hende ingen Offre. Gyld.EA.132. han naaede virkelig ogsaa . . at faa alt betalt tilbage ved en gennemført Selvfornægtelse,* 30 *skønt han havde flere Børn at forsørge. KBokkenh.U.32. ☐ -fornægtende*, part. *adj. som har ell. vidner om selvornægtelse. *Med selvornægtende Beskedenhed. Bagges. SkR.132. Lehm.I.76. *dette Blik, for Et kun smægtende, | og dog til Vanvid selvornægtende. Rich.VH.86. -fornægter*, en. (nu næppe br.) *selvornægtende person. JBaden.Orto.192. -fornøjelig*, adj. (jf. -fornøjet; sj.) *fornøjet, tilfreds med ell. glad for sig selv. den den enelige Stands trods Sorgen selvfornøielige Glæde, med hvilken Lilien er eenlig. Kierk.XI.45. Levin.Neologerne.(1849). 13. ☐ -fornøjet*, part. *adj. tilfreds med og glad for sig selv; selvtilfreds. den selvornøjede lille Mand. Pont.LP.VII.31. -forplejning*, en. (især \times) *det forhold, at en person (soldat) selv skaffer sig sin forplejning. Woel.DG.169. -forningelse*, en. (l. br.) *det at forringe (2.2) sig selv. han . . modtog* 50 *med beskeden Selvforningelse enhver Bifaldsytring, men gav . . Signor Antonio, hele Æren for den . . glimrende Konstseier. Ing.LB.III.198. Brandes.VI.240. -forsagelse*, en. (l. br.) *det at give afkald paa, hvad der kunde være til gavn ell. glæde for en selv, for et andet (højere) formaals skyld; selvornægtelse. et Folk . . der med Mod, Kraft og Selvforsagelse begynder at stride mod uretfærdige Undertrykkere. Molb.BIS. 2Saml.IV.151. D&H. -forsagende*, part. *adj. (l. br.) som viser ell. vidner om selv-* 60 *forsagelse. selvforsagende i det daglige Liv. Goldschm.VI.154. -forsikrer*, en. (for-

sikr.) person, som helt ell. delvis undlader at forsikre noget (for dets fulde værdi) og derfor selv bærer risikoen (for den ikke-forsikrede del). Forsikr.L.121. BerlKonv.XIX.215. -forsikring, en. *spec. (jf. -forsikrer; forsikr.) om det forhold, at en person helt ell. delvis undlader at forsikre noget (for dets fulde værdi) og derfor selv bærer risikoen (for den ikke-forsikrede del). Sal.VI.904. ChrThorsen.Forsikringslæren.I.(1914).33. -forskyldt*, part. *adj. (jf. -skyldt, -voldt) om ulykker, trængsler: som man selv har været skyld i, forårsaget; selvforvoldt. Da sukkede Ingen i selvforvoldt Armod, i selvforvoldte Sygdomme. Mynst. Betr.I.258. Kierk.XII.275. ** (jeg staar) saa granseløs fortabt, | saa selvforvoldt forvovlet ved din Dom. Drachm.1001N. 114. selvforvoldte Farer. Pol.³⁰/1938.6.sp.2. -forstaaelig*, adj. (efter ty. selbstverständig; l. br.; jf.: „Germanisme der forekommer i vore Dagblade.“ Levin.) *som forstaaes umiddelbart, uden forklaring, begrundelse olgn.; som er indlysende, siger sig selv; ogs.: selvfølgelig. „Kvinder og Vin maa vel være med i Spillet?“ — „Selvforstaaeligt.“ Drachm.1001N.27. Den Gang havde det været selvforstaaeligt, at vi to byggede et Hjem sammen. Gjel.Mi.441. (han) havde . . opfattet Tavsheden som et selvforstaaeligt Samtykke. Pont.LP.VI.27. At jeg paa dette Omraade . . har støttet mig til Smænds geniale Arbejde, vil være selvforstaaeligt for alle kyndige. Buhl.DetGl.TestamentesApokryfer. (1920).III. -forstaaelse*, en. 1) *forstaaelse af sig selv (egne ejendommeligheder, egen karakter). Kierk.VI.341. JPBac.II.27. 2) (nu næppe br.) noget indlysende, selvfølgelig; selvfølge. Du vil sige, at jeg her har fremsat en Selvforstaaelse, en Tautologie, som ikke fører til Noget. Ørst.I.19. HNClaus.Conf.7. -forsvar*, et. (især ☐) *forsvar af sig selv, sin egen person; især om nødværge; ogs.: en angreben persons indlæg (i ordstrid, pennefejde olgn.) til forsvar for sig selv. *Tilgiv mig . . at Sværdet blinker | i Klosterhallen; det er Selvforsvar. Oehl.VII.251. han nedlagde en kongelig Væbner i Selvforsvar. Ing.ÉM.II. 103. JakKnu.G.196. Vilh.And.Litt.II.446. † -forsvaring*, en. d. s. *Rahb.Tilsk.1794. 653. -forsyne*, v. (dannet til -forsyning; l. br.) *skaffe (produkter) ved selvforsyning. Hvis vi skulde selvforsyne os med Korn i Dag, saa maatte Danmark være ca. 300,000 Hektar større. DagNyh.¹⁷/1935.Sønd.13.sp.2. faa lande er selvforsynende | -forsyning*, en. 1) (l. br.) *det selv at betjene sig, tage for sig af retter olgn.; selvbetjening. Nu raabte Karen, at nu stod der Whisky og Tobak til Selvforsyning. AaseHans.Vr.29. 2) (polit.) det forhold, at et land (saa vidt muligt) skaffer sig varer ved egen produktion. Tilsk.1934.I.360. -forsørgende*, part. *adj. 1) ☐ om person (især kvinde): som selv tjener til sit livs ophold; som forsørger sig selv. HBriz.AP.III.274.*

2) (l. br.) som forsyner sig selv med nødvendige produkter; selvforsynende. *AdJensen&MKoefoed.Befolkningsforholdene i det 19. Aarh.* (1919). 110. **-fortabelse**, en. (sj.) fuldstændig selvforømmelse. Beundring er lykkelig Selvfortabelse, Misundelse ulykkelig Selvhævde. *Kierk.XI.198.* **-fortabt**, part. adj. (jf. -fortabelse; sj.). *til at holde mod Barbarer Stand, | Den (o: den østerriske hær) synes mig for selvfortabt i Nuet. *Hzr.D.III.41.* **-fortære**, v. (jf. -fortæring; l. br.) fortære sig selv; i part. selvfortærende brugt som adj.: Ørst. (MO.). ell. i pass.: selvfortæres. *Borregaard.VL.III.367.* **-fortærelse** ell. (sj.) **-fortæring** (MO.), en. (jf. -fortære; l. br.) det at fortære, odelægge sig selv. Den Fortvilede kan ikke døe . . . Dog er Fortvivelse just en Selvfortærelse, men en afmægtig Selvfortærelse, der ikke formaaer hvad den selv vil. *Kierk.XI.132. Rowel.Br.601.* Hvad er (militarismen) for Danmark? Intet, hverken Magt eller Sikkerhed, kun Selvfortærelse, aandelig og borgerlig Ruin. *Hørup.II.48.* **-forvoldt**, part. adj. (l. br.) d. s. s. -forskyldt. *Jeg vilde høre ham . . . | Af sin nedtrykte, selvforvoldte Tilstand. *Ing.DD.IV.217.* **-forynge**, v. (dannet til -foryngelse; forst., l. br.) i Tisvilde Hegn „selvforynger“ Skovfyr . . . sig meget villigt og danner allerede smukke Bevoksninger af anden Generation. *Trap.*X.10.* **-foryngelse**, en. (jf. -forynge; forst.) foryngelse af et træsamfund, der foregaar ved, at de nye træer opvokser af selvsaaet frø ell. af skud fra stødene af de afhuggede træer. Skovenes Selvforyngelse. *GPLBrüel.Bidrag til det praktiske Skovbrug.I.(1900).224.* **-fred**, en. (sj.) fred med sig selv; aandelig ligevægt. *med Selvfred i sit Hjerte sødt hun blunder. *FGuldb.SS.III.232.* **-frugtbart**, adj. (jf. -steril; bot., gart.) frugtbart som følge af selvbefrugtning (selvbestøvning). Selvfrugtbart hed. *Tidsskr.f.Plantevl.1916.690.* **-fyldende**, part. adj. (fagl.) om beholder: forsynet med indretninger til (mer ell. mindre) automatisk fyldning. Til Stadighed gives (hønsene) rigelig knust Murkalk ell. fortviede Strandskaller i selvfyldende Kasser. *Sal.*XII.143.* om fyldepen: *BerlTid.1/2.1937.* *Till.I.sp.3.* **-fylder**, en. (fagl.) spec. om selvfyldende fyldepen. jf.: moderne Selvfylde-system (for fyldepenne). *BerlTid.1/2.1937.* *Till.10.sp.1.* **-følelse**, en. (jf. ty. selvstfølel) 1) (især filos.) følelse m. h. t. ens egne egenskaber; følelse, der indeholder bevidstheden om ens eget selv, om jeg'et som subjekt for individuelle oplevelser; ofte i forb. m. præp. af til angivelse af følelsens genstand. Den høie Selvfølelse af en reen Samvittighed . . . giver ham Mod til at forsvare sig offentligen, naar han uførtient og hemmeligen bliver angreben. *PolPhysMag.III.51.* Selvfølelsen af Mangel paa Kraft . . . gjør Ynglingen fortvivlet. *Oehl.XII.391.* en tilfreds Bonde taber Selv-

følelsen af sin Velstand, naar han træder ind i en Rigmands Huus. *PMoll.(1855).III.46.* *ClWilkens.Æst.25.* || jf. bet. 2: under en taabelig Selvfølelse og for høj Vurdering af deres kære Selv forfaldt de til Selvsot. *Tauber.Dagb.58.* Den sande Ære, Selvfølelsen af eget sandt Værd, og andre Menneskers uskrømtede Agtelse. *Birckner.Tr.145.* 2) **følelse af eget værd; selvbevidsthed** (3); nu oftest m. bibet. af selvbehag, stolthed olgn. (jf. *Leth.(1800).*) *Selvfølelse og Mod | . . . brusede i Helteparrets Blod. *NordBrun.Jon.60.* vor egen Dom om vort personlige Værd, Selvfølelse, og andres Domme over det samme, eller Agtelse. *Birckner.Tr.134.* der kom en Selvfølelse over hans Optræden, som syntes daarligh begrundet af hans Stilling og Fattigdom. *AndNx.PE.III.61.* **-følende**, part. adj. 1) (jf. -følelse 1; nu næppe br.) selvstændigt, personligt følende. Samle, saavidt de kan . . . Selvtænkendes og Selvføledes Tilstaelse, om de fandt Fornielse eller ikke. *Pram.(Rahb.Min.1786.III.107).* 2) **og som har ell. vidner om selvfølelse** (2); **selvbevidst** (jf. -følt 2). i Almindelighed havde han et barsk og selvfølede Væsen. *Thyreg. UdFort.I.5.* Lynar var ærgerrig, selvfølede og fordringsfuld. *AFriis.BD.II.73.* „A har Nøgle til baade Bank og Pengeskab,“ sagde Jens Vorup selvfølede. *AndNx.MJ.II.184.* **-følge**, en. flt. (sj.) -r (se ndf.). (jf. -følgelig) hvad der er en simpel, naturlig følge af noget, ell. hvad der er umiddelbart indlysende, ikke behøver nærmere forklaring ell. begrundelse; ogs.: hvad der betragtes som noget ganske naturligt, givet, som noget, der hører sig til, noget, der ikke kan være to meninger om (især i forb. som det er en selvfølge ell. (betragte, tage (olgn.) noget) som en selvfølge). naar man kommer for at hente 15,000 Rd. . . saa er det en Selvfølge at man ikke har Ropaa sig. *Heib.Poet.VII.112.* Man kan blive saa vant til at fornemme Tilværelsen som en Række af oplivende Begivenheder . . . at man modtager en ny, uventet Glæde som en Selvfølge. *Goldschm.V.166.* det lod til, at man tog det fuldstændig som en Selvfølge: Vinen skulde være smuglet iland. *Drachm.PV.63.* Derfor kom ogsaa Brevene til Børnene stadig lige regelmæssigt, Aar ud og Aar ind, med den samme Selvfølge, som der hjemme var bleven sagt Godmorgen og Velbekomme og Godnat. *KLars.MH.24.* *JVJens.IM.11.* (spøg.:) det er en (selvfølgelig) selvfølge, der (selvfølgelig) følger af sig selv olgn. det er en af de ikke usædvanlige Selvfølger, der følger af sig selv. *JPJac.(Brandes.III.58).* *Krist.Ordspr.nr.7312.* **-følgelig**, adv. [selv'føl(ə)qəli ell. (alm.) sæl'føl(ə)qəli; dagl. (i bet. 2) ogs. sæ(1)l'føli, -føl(ə)li olgn.] underordnet m. hovedtryk paa 1. stavelse (jf. *StSPro.Nr.164.36*): [sæl(v)l'følqəli ell. (nu især vulg., i bet. 2) sæ'føli olgn.] (dannet omkr. midten af 19. aarh. til -følge; jf. ogs. følgelig 1.4

slutn. samt selvforstaaelig) **1)** som adj.: som er en selvfølge; som følger af sig selv; som er en naturlig konsekvens af noget; nu især i videre anv.: som siger sig selv ell. giver sig af sig selv; selvindlysende; ganske naturlig, ligetil; som er, svarer til, hvad der almindeligt ventes; ogs.: præget af naturlighed, primitivitet; ukunstlet; ligefrem. Det synes . . i en Kjøbstad ligefrem og selvfølgligt, at der skulde være en Have til et Hus. *Goldschm. F.VIII.15.* Kan Du laane mig fem Daler? spurgte han sin Sidemand i en Tone, der fordrede Ja som et selvfølgligt Svar. *Schand. TF.II.116.* Afhandlingerne om den falske Guds frygt, der nu synes os saa selvfølgelige, har engang været dristige. *Brandes.I.99.* Fremgangsmaaden ved (apparatets) Brug er ret selvfølgelig. *Haandv.245.* En nydelig Københavnerinde, smuk var hun maaske ikke, men chik . . og med dette selvfølgelige Væsen, der gør det saa let at faa en Forbindelse knyttet. *Thuborg.DVE.280.* Byens . . Dreng skød til Maals efter Sprosserne i Fabrikant M.s Drivhus med det selvfølgelige Resultat, at de kaldede alle Ruderne. *LindskovHans. NH.19.* **2)** som adv. (alm. i formen selvfølgelig), ofte brugt parentetisk ell. ellipt.: som en selvfølge; naturligvis (2); begribeligvis. høiere Bondeskoler, hvilke selvfølgelig kun de mere Velhavendes Børn . . kunne søge. *Mynst.Bidr.18.* Naar et Land er lille, er selvfølgligt . . Proportionerne smaae. *Kierk. XIII.493.* Man mærker selvfølgelig (i det internationale selskab i Rom) Paavirkning baade af Paris, Wien og London. *Goldschm. Fort.III.264.* De kendte mig selvfølgelig ikke, jeg var forklædt som en tarveligere Herre. *JVJens.H.67.* „saa vil jeg arbejde for (spiritusforbudets) Indførelse . . selvfølgelig.“ „Sæfølgelig,“ vrængede Steffensen. *TomKrist.H. 216.* || m. overgang til indrømmende bet.: ganske vist; rigtignok. Smart og saadan var Enoch selvfølgelig ikke. *Brodersen.T.129.* **-følgelig-hed**, en. (især \varnothing) det at være selvfølgelig; ogs.: hvad der er selvfølgligt. Logiken . . indprentede Selvfølgeligheder ved Hjælp af sine barbariske Remser. *Brandes.VI.528.* de betragtede dette Ægteskab næsten som en Selvfølgelighed. *Gjel.M.165.* med hvilken Selvfølgelighed modsiger hun ikke den mod hende udslyngede Beskyldning. *DagNyh.¹⁸/1907.2.sp.3.* (den unge skuespiller) har noget af den ældre Skoles Friskhed og Selvfølgelighed. *Riget.²³/1912.3.sp.5.* **-følt**, part. adj. (jf. -følelse, -følende; nu l. br.) **1)** som man personlig føler, har følelse for; som man er sig bevidst. *Hvor . . Tillid til selvfølte Kraft ei betrygger | Det opvakte Mod, der er Tapperheds Aand | Kun Blendværk. *Pram.Stærk.211. smst.205. MO.* **2)** om

selvfølte Italiener kom ham mærkværdig venlig imøde. *WBehrend.Hartmann.(1895).17.* **-gaaende**, part. adj. (bjergv.) om malm: af en saadan beskaffenhed, at tilslag kan undværes (fordi malmen selv medfører tilstrækkeligt slaggdannende materiale). *PhysBibl. XIX.174. Wagn.Tekn.339.* **-given**, part. adj. (l. br.) **1)** om lov ogn.: som man selv har givet, foreskrevet sig. *Ene selvgivne Love os lænker. *Oversk. Com.VI.1.44. Ploug.SD.204. Barfod.FrederikVII.sKongegjæring.(1864).44.* **2)** som giver sig af sig selv; selvfølgelig. *en selvgiven Sag. *Drachm.XI.468.* den Lutherske ortodoxi . . i Mynsters prædikener (er Kierkegaard) den selvgivne formulering for kristendommen. *Edv.Lehm.Romanik og kristendom.(1910).83.* Solens og Månens Dyrkelse er egentlig selvgiven. *GSchütte.HH.100.* **-gjort**, part. adj. **1)** om arbejde: som man selv personlig har udført; vist kun i ordspr. sj.: Man skal ei rose selvgjort Arbeid. *Levin. jf. Mau. 8048.* nu især: selvgjort er velgjort, man kritiserer sjælden, hvad man selv har udført. *Mau.8505. Heib.Poet.IV.159.* Han havde ligesom sin Broder svært ved at benytte andres Hjælp, kun det selvgjorte fandt de velgjort. *AFris.BD.I.285. Feib. 2) (jf. -lavet, -skabt; nu sj. i rigsspr.) om ting ell. forhold: som man selv har skabt, dannet. **2.1)** i al alm.: som man selv har skabt, dannet, lavet (sig); ogs. m. noget nedsæt. bet.: ubehjælpsomt dannet; hjemmelavet. *Før de en selv gjort Lov og Skik vil overtræde, | De bryde Landets Lov. *Holb.Sat.I.A8r.* *Sønnen fløy for høyt, men Fåren blev ved Vandet | Og begge havde to selvgjorte Vinger paa. *Falst.Ovid.59.* Sokrates . . fremtræder hos Platon og Xenophon saa bestemt og karakteristisk, at noget Selvgjort her (o: ved digterisk behandling) aldeles vilde været smagløst og taabeligt. *Oehl.Er.IV.145.* Undertrykt er Ephraim og knust i sin Ret; thi det tog sig for at vandre efter selvgjorte (Chr.VI: menneske-; 1931 afvig.) *Bud.Hos. 5.11.* selvgjort Ret (o: en ret, man selv har tiltaget sig). *OrdbS.(Lolland).* om ord: *Moth. S111.* nye selvgjorte Kunst-Ord. *Eilsch.Font. 222.* *sære og selvgjorte Ord, | Som intet Sprog har hørt paa Jord. *Rahb.Synt.106.* **2.2)** om ubehageligt forhold: som man selv har foraaarsaget, forvoldt, forskyldt, skaffet sig paa halsen; selvforskyldt; ogs.: som kun eksisterer i ens egen indbildning; uvirkelig; indbildt. En selvgjort Fattigdom . . viiser Prøve paa slet Huusholdning. *Holb.Hh.II.468.* *Ingen selvgjort Sorg og Smerte | Skal regiere i mit Hierte. *Stub.56.* *Lad ingen selvgjort Frygt dit Mod nedtrykke. *Tullin.I.150.* *Brødre sig i selvgjort Trældom vaande. *Rein.44.* dette føle Land, hvor Ulykker ret har hiemme, | hvor selvgjorte Plager gvøle Hiertets Følelser. *Biehl.(Skuesp.III.6.26).* *Lund.ED. 13.* Hvorfor . . gruble? Selvgjorte Plager var Fandens Værk. *Pont.LP.VIII.132.* **3)** om*

person. 3.1) (nu næppe br.) som selv har indstillet sig i, tillaget sig en (nærmere angivet) stilling; ogs.: som giver sig ud for at være noget. *Holb.KR.III.8.* Stadens selvgjorte Borgemester. *Blich.(1920).XI.27.* den selvgjorte Keiser Philip. *Ing.VS.II.72.* 3.2) (efter eng. selfmade; l. br.) som selv har arbejdet sig frem til en position, god stilling, gode økonomiske forhold; som har været sin egen lykkes smed. *Schand.VV.128.* *VVed.BB.208.* -**glad**, adj. som har ell. vidner om selvglæde. med virkeligt Skuespillertalent efterlignede han Præstens selvglade Mine. *Schand.U.M.52.* tidligere Tidens selvglade Danskhed. *Brandes.XII.234.* denne selvglade og skadelystne *Hob.Pont.DR.²II.381.* || hertil (l. br.) **Selvgladhed**, d. s. s. Selvglæde. *Wied.U.4.* *KBirkGrønB.SF.223.* † -**glemsel**, en. d. s. s. -forglemmelse. *Kruse.Fortællinger.I.(1822).* 110. **⊗ -glæde**, en. (jf. -glad) glad tilfredshed med sig selv. naar en Seminarist . . . med sin Uvidenhed sætter mig i rette, misunder jeg ham hans . . . Selvglæde. *Goldschm.FVI.320.* Der er . . . en vis Selvglæde over ham, om han end ikke praler. *Brandes.III.208.* *Norvin.UR.I.28.* -**god**, adj. (ænyd. s(i)elfgod, ogs. i bet.: egennyttig, egoistisk, no. selvgod (sjølvgod), sv. självgod; ogs. i dial., se *JPaludan.Møen.II.(1824).263.* || ordet synes først at blive aln. fra 2. halvdel af 19. aarh.; i *MDL.XVII* nævner *Molb.* det blandt dial.-ord, som kunde „forøge Skriftsprogets Ordforraad“) som efter sin egen opfattelse er god, moralsk værdifuld (og er stolt deraf, indbildsk); selvtilfreds; farsævisk; ogs.: som vidner om, bærer præg af denne egenskab. *Moth.S111.* de indbildede og selvglode Tilrettesættere. *OecMag.II.320* (no. jorf.). *VSO. MO.* Jomfru Prehns sorg . . . var virkelig følt, skönt som altid tillige overspændt og selvgod. *FrHamm.Levn.40* *I.219.* *jeg pukker ej mer paa min selvglode Kraft. *Drachm.SB.57.* Eneboeren (bliver) let selvgod, fordi han mangler dem, der kan kritisere ham. *Moltesen.M.152.* disse bevistde Kristne . . . de var saa blot desmere selvglode og vigtige. *JakKnu.G.257.* **⊗ -godhed**, en. (ænyd. siflgodhed) Det at være selvgod. *mon han ingen anden stemme hører, | End Egennyttes og Selvgodheds Raab? *Zeltitz.(Rahb.Tilsk.1795.571).* Hun følte noget af en mindre Martyrs Selvgodhed. *Schand.BS.463.* *Pont.LP.VII.28.* -**groet**, part. adj. (ænyd. d. s.; jf. -vokset; **⊗** ell. dial.) 1) som (ikke er saæet ell. plantet, men) er spiret frem, vokset op af sig selv. *Moth.S111.* Det selvgroede efter din Høst (1871: Hvad der voxer af din Høst af sig selv) maa du ikke høste. *3Mos.25.5(1931).* en selvgroet Skov med blandet Bevoksning. *EmilRasm.(Pol.²²/1934.10.sp.6).* „selvgroede“ Kartoffelplanter. *Bek.60* *Nr.319²²/11.1934.§1.* *Feilb.* || billedl. den Sorgdigen Saar . . . udvidet af en selvgroet Indbildings Nægl. *Sort.Tr.A57.* Retten var selvgroet. *DanmKigHist.I.812.* *Arup.DH.I.*

273. 2) om træstykke: som har sin naturlige form, saaledes som det har vokset som (del af) gren olgn. En smuk Trækande af en selvgroet Roed. *Cit.1712.(AarbKbhAmt.1935.93).* Bryst og Løb (paa ploven) var et selvgroet vinkelformet Stykke Træ. *Tidsskr.f.Landøkonomie.1869.378.* *OrdbS.(Møn).* 3) om person(s karakter): som har udviklet sig uden indflydelse udefra; original. Grundtvigs selvgroede og særprægede Tankegang. *KorsogStjerne.1901.15.* Forstaaeligt er det imidlertid, at (præsten) ikke fandt Behag i de alt for mange selvgroede Sindsformer, han her kom i Berøring med. *HimmerlKjær.1925.247.* -**gyldig**, adj. (foreslaet af Selmer. *FO.II.5;* især hos sprogensere) som har gyldighed i sig selv; bestaaende uafhængig af noget andet; absolut (2.1). *Mart.EthikS.I.355.* digtningens selvgylde værd. *ADJørg.JE.77.* en sådan reduktion af det selvgylde til et betinget. *GrønB.MM.1.* Man isolerede det enkelte Jeg og gjorde det til et selvgylde Midtpunkt. *FrTorm.L.43.* jf.: Medfølelsen . . . i dens hele Oprindelighed, Selvgyldehed og Selvherlighed. *Mart.EthikS.I.354.* -**gæring**, en. (bot.) planternes kulsyre- og alkoholholdelse som følge af iltmangel. *Warm.Bot.316.* *LandbO.IV.199.* -**had**, et. (jf. -foragt olgn.; l. br.) had til sig selv. *vAph.(1764).* *Rahb.Fort.II.51.* *Brandes.III.432.* -**handlende**, part. adj. (l. br.) som selv handler; aktiv. *PVJac.Breve.188.* Ved Kunstens Kampen møder Folket som Tilskuere, i Politiken er alle selvhændende. *Hørup.III.294.* † -**have**, subst. (ænyd. d. s., jsv. själfhave; til III. Have) det selv at eje, besidde noget; selveje; i forsk. ordsp. broder har, søster har; selvhave er (en) herre. *Mau.3484.* *VSO.* naar selvhave dør, findes aldrig hendes mæge olgn. *Mau.8508.* Døer Selvhave, da gaær alting af Lave. *Grundtv.Dansk.I.239.* -**hed**, en. (efter ty. selbstheit (ældre: selbheit)) 1) (nu l. br.) hvad der henhører til jeg'et, personligheden; en persons, karakters selvstændighed, originalitet ell. individualitet. hos alle udmærkede Nature er Selvheden dobbelt: den staaer med den ene Fod i Ideens, med den anden i Virkelighedens Rige. *Heib.Pros.IV.464.* Selvheden, det eiendommelige Livsprincip, hvorved Mennesket . . . er et Jeg, og dette bestemte Jeg. *Mynst.BIS.I.164.* *GrønB.RS.73.* Han er en Lyriker i stor Stil og i absolut Forstand, han øser alt af sig selv . . . I denne Selvhed og den deraf følgende Ensomhed ligger Grunden til at Holger Drachmann . . . ikke er og aldrig bliver en folkelig Digter. *VilhAnd.Litt.IV.263.* 2) (nu næppe br.) egenkærlighed; egoisme. *jeg ligner Satanas heri, | Og er for Selvhed ikke . . . frie. *Bagges.Ep.266.* *JBaden.OrtO.* *i Samfald alle Ordner styrte, | Medens Selvhed paa ny sit Chaos finder. *Staffeldt.D.I.37.* -**helbredelse**, en. (fysiol.) en organismes evne til at faa saar olgn. til at heles af sig selv. *Wiese.T.II.*

178. *Sal.XIV.389.* **⊖ -hengivelse**, en. (jf. -opoffrelse) *det helt at ofre sig, hengive sig, opgive sit eget (for noget).* Chateaubriand . . havde ingen Tro, ingen Grebethed, ingen Selvhengivelse til en Idé. *Brandes.IV.46.* den mageløse Enighed og Selvhengivelse i Alt, hvad der kunde tjene til Statens Opretholdelse. *HSchwänenfl.OK.336.* Selvhengivelsens Martyrglæde. *Pont.LP.VII.180.* **-hengiven**, en. (sj.) *d. s. en brændende Trang til i ren og ædel Selvhengiven at skue det Højest Ansigt til Ansigt.* *TroelsL.BS.II.94.* **-hengivende**, part. adj. (sj.) *som hengiver, ofrer sig selv.* *D&H. Rimest.(GadsMag. 1931.109).* **-hensigt**, en. (efter ty. selvstzweck; jf. -formaal; l. br.) *hensigt, formaal, noget har i sig selv.* *Schlegel.Naturret.I.(1798). 57.* Det Comiske fremstiller den naive Digtning som en Selvhensigt. *Oehl.EwS.I.77. Kierk.XIII.304.* **-hensyn**, et. (l. br.) *hensyn til sig selv.* han sætter alt Selvhensyn til Side . . han foragter al jordisk Lykke. *PMøll. I.232. Høffd.Psyk.275.* **-herlig**, adj. (sj. **-herrelig.** *VVed.D.36. Tilsk.1917.I.281).* (efter ty. selbtherrlich; l. br.) *som er sin egen herre; uafhængig af andre; som ikke har nogen over sig; suveræn; autonom.* Det gamle Kongedømme maatte, hvis det overhovedet ikke ansaa sig selv for altfor selvherligt til at føle sig Nogen forpligtet, betragte sig som Chateaubriand forbundet. *Brandes.VI.46.* Jeget — det selvherlige, autonome Jeg. *Jørg.LivsløgnogLivssandhed.(1896).38.* Stik imod vore egne Ønsker og Forhaabninger, ja mangen Gang paa Trods af den sejgeste, den selvherligste Vilje, narres eller nodes vi . . til at opfylde vort Livs Bestemmelse. *Pont.D. 121.* **-herlig-hed**, en. (sj. **-herrelig-hed.** *VVed.D.29).* (l. br.) *det at være selvherlig.* hævde det Skønnes Selvherlighed overfor Morallove, der er Kunsten fremmede. *Brandes.IV.234.* ved sit tunge og vidtfavnende Ansvar, ved Geniets Selvherlighed . . var (*Bismarck*) blevet noget for sig. *MRubin. MB.185.* **-herredømme**, et. (l. br.) *herredømme over sig selv; dels om uafhængighed, selvbestemmelsesret; dels (og især) om selvbeherskelse.* *Ørst.VII.67.* hans Selvherredømme vandt Seier over hans opbrusende Hefthighed. *HFEw.E.54.* Overalt er den Enkeltes Selvherredømme og Selvbestemmelsesret hævedt. Frit raader Kvinden . . over sin Person og sit Liv. *Brandes.VII.335. sa.NG. 107.* **-herrelig(hed)**, se -herlig(hed). **-herske**, v. (dannet til -hersker; sj.) *regere som selvhersker.* jeg . . gav ham en Ripost, saa at Hs. Majestæt Selvherskeren nu har en Russer mindre at selvherske over. *Goldschm.I.364.* **⊖ -hersker**, en. (jf. -holder) *uindskrænket (enevældig) hersker; ene(volds)hersker; suveræn; autokrat.* *Strømmenes Selv-Hersker (?: kongen) var om Bord. *Chr Flensb.DM.II.130. Rothe.NS.II.227.* *I en Karet . . | Selvherskeren paa Godset der

fremkiører. *Bagges.I.68.* Kejseren . . vilde være Selvhersker over alle Ting og alle Mennesker i sit Rige. *Brandes.X.415.* selvhersker over alle russere, *titel for kejseren af Rusland. VSO. JVJens.TB.57. i spøg. anv., jx. om familiefader.* Vi vidste blot ikke, hvad Vej du vilde gaa, du Selvhersker over alle Russere! *Rønberg.GK.99. jf. HjælpeO. || hertil (sj.) selvherskersk ((Chr.IV's) selvherskerske Tankegang. DanmRigHist.IV.127) samt Selvhersker-dom (JVJens.(Pol.2/3.1934.15. sp.3)), -dømme (Brandes.X.314. NatTid.1/2. 1922.M.5.sp.6), -magt (Fridericia.17&18 Aarh.I.352) ofl. ⊖ -hjulpen, part. adj. (fra no. selvhjulpnen, no. dial. selvhjelpen) *som er i stand til at hjælpe, klare ell. forsørge sig selv, paa egen haand; ogs.: som selv har arbejdet sig frem; undertiden: som man selv har skaffet sig, oparbejdet olgn.* *FrHamm. Kirkehist.II.183.* det var et dristigt Skridt, da man i 1848—49 besluttede at give enhver uberygtet og selvhjulpnen Mand paa 30 Aar Valgret. *Plogv.Hvorforere vijkjorte fast?(1882). 6.* det var dygtige, selvhjulpne Folk. *Hoster.SL.8.* *selvhjulpnen Lykke. *Rørd.GK.181.* det selvhjulpne Menneske, der er den naive Naturalismes Helt. *VilhAnd.HP.12.* vi vil gøre Folket saa lidt selvhjulpent . . og energisk som muligt. *HarNiels.DeDanskesVej.?(1938).* 35. || *hertil Selvhjulpnen-hed* (ell. Selvhjulpethed. *Tilsk.1928.II.373).* *Rørd.PåHøjskole.(1898).37. JakKnu.R.10.* **-hjælp**, en. (jf. ty. selbsthilfe samt hjælpe sig selv (u. hjælpe 5.1), selvhjulpnen; især ⊖ 1) *det at hjælpe, klare sig selv (uden hjælp af andre), især: økonomisk; ogs. om virksomhed, hvorved man søger at afhjælpe egne mangler olgn. et heelt Folks heltemodige Selvhjælp og Selvbefrielse fra Tyranni og Trældom. Mart.EthikS.I.72.* vore Lokomotivfolk (*kan*) ved Selvhjælp og Selvtillid . . vænnes af med mange gamle Fejl. *Rambusch.L.I.* || *oftest i forb. hjælp til selvhjælp, om hjælp, der i forb. m. den hjulpnens egne ydelser gør det muligt for ham at klare sig selv. HjælpeO. giv hjælp til Selvhjælp, helst manglende Redskaber til at udføre Arbejdet, en Symaskine til Syersken, en Høvløbænk til Haandværkeren. EGad.TT. 139. i Socialforsikringen . . taler (man) om „Hjælp til Selvhjælp“, hvorved forstaaes de Tilfælde, hvor det offentlige eller andre end den Forsikrede selv betaler en større eller mindre Del af Præmien (Hjælpen), medens den Forsikrede betaler Resten (Selvhjælpen). ForsikrL.121. jf.: Synet af Stjernehimlen . . er for Mennesket Naturens Hjælp til Selvhjælp. *TroelsL.BS.II.227.* || hjælp kræver selvhjælp, (l. br.) *for at yde hjælp kræves, at modtageren selv gør sit bedste for at hjælpe sig.* *D&H.* || *hertil: Selvhjælpsforening* (tidligere brugt om sygekasser olgn. *Hertel.A.37).* **-mand** (*mand, der selv har arbejdet sig frem ell. skaffet sig uddannelse, lærdom; „selvmade man“; autodidakt.* *Borchsen.FF.I.21. Danne-***

brog.¹/_{1909.3.sp.6}), **-trang**, **-vilje** ofl. **2)** det selv at skaffe sig sin (formentlige) ret (uden øvrighedens hjælp ell. paa trods af øvrigheden); det at tage sig selv til rette; vist kun i forb. fortvivlelsens selvhjælp, se Fortvivlelse 1, samt i ssg. **Selvhjælps-salg**, (jur.) vare-salg, som en sælger foretager for at konstatere sit tab i tilfælde, hvor han paa grund af køberens ikke-erlæggelse af købesummen hæver købet og kræver erstatning; ogs. om købers salg af en (mangelfuld) vare, hvis modtagelse han har afvist, og som sælgeren ikke straks tager tilbage. Lassen.AO.²/₇₂₆. **-hjælpende**, part. adj. (jf. -hjulpen, -hjælp 1; især dial.) som søger at hjælpe, klare sig selv (uden andres hjælp). D.&H. OrdB.S.(Falster). † **-holder**, en. (efter ty. selbthalter) d. s. s. hersker. vAph.(1759).393. **-hæftende**, part. adj. (bot.) om plante: som har slynggraade med sugeskiver ell. hæfterødder, hvorved planten er i stand til at hæfte sig fast. LandbO.IV.199. Raadhusvinen eller den selvhæftende Vildvin. BerlTid.¹⁹/_{1935.Aft.6.sp.5}. † **-hændig**, adj. (efter ty. selbthändig) d. s. s. egenhändig, en. med Blyant selvhændig ned- og underskrevet Rapport. Melstedt.Deeltagen i Krigen 1848.(1849).7. **-hærdende**, part. adj. (☼, foreld.) om staal: d. s. s. lufthærdende. Hannover.Tekn.186. **-hævd**, en ell. (sj.) et (Rørd.(Kbh.²⁵/_{1909.6.sp.1})). (l. br.) d. s. s. -hævdelse. Trediveårskrigen indlemmer Sverige i Europa, og svensk Ærgerrighed kræver Selvhævd, ikke blot politisk, men også i Videnskab og Kunst. Rørd.SL.12. Selvhævd er kraftigst i Randers. Gravl.(Aarb Turist.1924.62). ☉ **-hævdelse**, en. (jf. -hævd) virksomhed, bestræbelser, gaende ud paa at sikre ell. skaffe sig en position, hævide sit eget værd, holde fast ved, hvad der tilkommer en, gøre sin personlighed gældende olyn. dog maatte han være den ansete Mand, ikke uden en vis Grad af menneskelig Selvhævdelse. Kierk.XII.55. Brandes.VI.566. Ved Selvhævdelse maa . . tænkes paa . . Evnen til aandelig Klarhed og Frihed og til at gøre sig gældende over for Andre. Hoffd.Psyk.273. AndNz.FL.30. **-hævende**, part. adj. (faql.) om mel: hvori der er blandet bagepulver (saaledes at gær ikke behøves). Sal.III.732. **-hævn**, en. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) hævn, man tager paa egen haand (uden forsøg paa at opnaa gengældelse ad anden (og lovlig) vej). Selvhævn er altid utilladelig i det borgerlige Selskab. Birckner.Tr.73. Molb.DH.I.327. Barfod.F.I.448. **-hævner**, en. (nu næppe br.) person, der tager selvhævn. vAph.(1764). Ps.44.17(Lindberg). **-hør**, et. (dannet af Jesp. efter Selvsyn; l. br.) det at lære noget at kende ved at høre det med sine egne ører. Jeg har overalt stræbt at danne mig en uafhængig dom både ved selvhør og ved selvtænkning. Jesp.Fon.Fort. at lære det (eskimoiske sprog) at kende af selvhør. Förhandlingar vid 6.nord.filologmötet 1902.51. Dag

Nyh.²¹/_{1925.9.sp.5}. ☉ **-iagttagelse**, en. personlig, selvstændig, direkte iagttagelse ell. (nu især) iagttagelse af sig selv. Cotto.Phrenologien.(1825).IX. Den rytmiske Skiften mellem Selvforglemmelse og Selviagttagelse er det, der gør Psykologien mulig. Hoffd.Psyk.⁹22. VilhAnd.Litt.II.445. **-ilægger**, en. (landbr.) ilæggeapparat til damptræskeværk. LandbO.IV.646. **-imprægnering**, en. (forst.) en i voksende træer foregaaende proces, hvorved veddet beskyttes mod angreb af svampe og insekter. Suenson.B.II.13.124. **-indbildning**, en. (l. br.) det at indbilde sig selv noget (urigtigt); ogs.: det at gøre sig store tanker om sig selv; indbildskhed. Rahb.Tilsk.1796.103. det var ren selvindbildning, naar de fortalte hinanden, at de længtes efter republikken. NisPet.Spiltdtmælk.(1934).67. **-indbildsk**, adj. (jf. -indbildt; nu næppe br.) som er betydelig, stor i egen indbildning; indbildsk (1). *O, din nendelige Nar! Du Formand! For alle selvindbildske Daarer! Hrz.XIII.48. jf.: (hans) Fremfusenhed, Selvindbildskhed og Skiældesygge. MCBruun.(Adr.²⁴/_{1796.1.sp.2}). † **-indbildt**, part. adj. d. s. *den selv indbildte Frue (o: gudinden egenkærlighed). Holb.Metam.78. **-indbuden**, part. adj. (sj.) d. s. s. -budet 1. *Han selvindbuden i Fruersal træder. Ing.DM.44. **-indbydelse**, en. (jf. -indbuden; nu sj.) det at komme selvbudet (som gæst). Bagges.Ep.66. VSO. ☉ **-indlysende**, part. adj. indlysende, tydelig, (sole)klar ud fra sig selv, i sig selv; som siger sig selv; som giver sig af sig selv; selvfølgelig. Disse Sætninger . . er saa simple, at de i Vesteuropa betragtes som selvindlysende. Brandes.X.581. Christendommen kunde ikke være noget Selvindlysende. Jørg.VF.108. At Tiden er til at leve i, har hidtil været mig . . selvindlysende. VilhAnd.AD.231. som adv.: Frøkenen skyldte selvindlysende ikke ham Regnskab for sin Maade at være paa. OMMøll.O.81. Det er . . selvindlysende rigtigt. Pol.²⁰/_{1937.8.sp.1}. **-indstillelig**, adj. (faql.) om apparat olyn.: som indstiller sig automatisk. Bl&T. I. **-indtræde**, et. (jur.) det forhold, at en fuldmægtig (kommissionær) paa egne vegne indtræder som part i en aftale, handel, han afslutter for fuldmagtsgiveren. Lassen.AO.²/₁₇₃. LovNr.243³/₁₉₁₇. §41. II. **-indtræde**, v. (jf. I. -indtræde; jur.) om fuldmægtig (kommissionær): selv indtræde som part i en aftale, handel, han afslutter for fuldmagtsgiveren. Bl&T. næsten kun i perf. part. selvindtraadt (Lassen.SO.766) samt som vbs. i formen Selvindtrædelse (smst.467) ell. Selvindtræden (smst.767. Hage.⁴/₂₄₇). **-indtræder**, en. (jur.) selvindtrædende fuldmægtig (kommissionær); selvkontrahent. Bl&T. **-induktion**, en. (fys.) induktionsvirkninger mellem strømmene i en ledningsstråds forsk. dele. Christians.Fys.179. || konkr., om induktionsrulle. SPSørensen.Traadlos Telegrafi.(1923).10. **-infek-**

tion, en. (med.) det at inficere sig selv; vedligeholdelse af en infektion, ved at patienten stadig paa ny smitter sig selv med sygdomsvækkeren. Panum.520. Sal.XVII.933. **-interesse**, en. (især polit.) interesse for sig selv og sin egen fordel; egeninteresse; personlig interesse. Ellar.GH.1.39. „Selvinteressernes“ frie ubundne Virken. NordConvLex. V.406. VindingKrusse.E.I.30. **-ironi**, en. ironi over for sig selv. Lehm.I.44. LCNiels.OA.101. **-ironisere**, v. (l. br.) ironisere over sig selv (især i præf. part. ell. som vbs.). Kierk. IV.213. **-ironisk**, adj. som har ell. vidner om selvironi. Goldschm.III.233. et stille, lidt selvironisk Smil. KSecher. Den fremmede Gæst. (1934).55.

selvisk, adj. [sæl'visg] (dannet i 1. halvdel af 19. aarh., vel efter eng. selfish ell. ty. selbstisch, selvstig; aft. af II. selv) som (ensidigt) forfølger ell. varetager sine egne interesser; egoistisk; egenkærlig. (de forveksler) deres egne selviske Øjemeed med den Usynliges udforskkelige Plan. Blich. (1920).VIII.182. (man) foreholdt ham, hvor selvisk han elskede sin Kjereste; hvorlidet han tænkte paa hendes . . . Ære. smst.XV.41. al Lyst er selvisk. Kierk.VI.44. *man blir sine Lysters | Livegen og saa selvisk som en Østers. Drachm. DJ.II.162. (kunstnere) er tit ret daarlige Mennesker . . . Tidt mere selviske og forfængelige end andre. Rode.Dg.103. || her til: **Selvisk-hed**. Efter lange Tiders vild Tilværelse, hvor de selskabelige Følelser kun fik lidet Raaderum for Selviskhedens mangfoldige Krav. Ørst.I.156. Kierk.XV.363. Achilleus er . . . skildret som Helten, der egenkærlig offerer alt paa sin ubændige Selviskheds Alter. V Ved.H.220.

selv-kaaren, part. adj. (mods. folkekaaren olgn.) som selv har valgt sig, indsat sig som repræsentant olgn.; selvbeskikket, -kald(et). Lehm.III.123. Dagbl.¹⁴/1878.I.sp. 4. **-kald(et)**, part. adj. (l. br.) selvbeskikket; selvkaaren; ogs.: selvskrevet; selvfølgelig. *da budrør løs en selvkaldt Statens Tolk. FGuldb. (Rahb. Tilsk. 1796.187). Schand.AE. 121. **-kautionering**, en. (jur.) om det (i dansk ret ugyldige) forhold, at en skyldner for at skaffe kreditor større dividende i tilfælde af konkurs lader ham anmelde et større beløb end det, der tilkommer ham. Lassen.AO. 944. **-kautionist**, en. (nu næppe br.) d. s. s. -skyldner. NordConvLex.V.239. **-kendelse**, en. (sj.) det at kende sig selv; selv erkendelse, -kendskab. Selvkendelsens Talent. Rahb. (MO.). CKMobb. Dante. II.218. LCJensen. Mennesket og Menneskelivet. (1906). 4. **-kendskab**, et. (jf. -kundskaab; l. br.) kendskab til sig; selv erkendelse. Leth. (1800). Winth. Schl.8. Schack.119. ADJorg. NH. II. 296. **-klar**, adj. (l. br.) 1) selvindlysende; selvfølgelig. selvklare Sandheder. Diogen.Laërt. Filos. Hist. I. (overs. 1811).465. Ørst. I.128. Johs Steenstr. HN.27. Det utilfredsstillende i at

skulle have . . . mindst to forklaringer paa . . . nær overensstemmende former er selvklart. MKrist.FS.33. 2) som er klar over sig selv; sig selv bevidst. TroelsL. Sundhedsbegreber i 16. Aarh. (1900).34. jf.: P. L. Møllers . . . type er vel næppe sjældnen, men det er sjældent, at den kommer saa stærkt til selvkklarhed, at typens psykologi . . . bliver formuleret i en livsfilosofi. FBrandt.SK.302. **-klatrende**, part. adj. (jf. klatre sp.524^{nt} samt selvhæftende; bot.). selvklatrende Vildvin. LandbO. IV.199. **-klog**, adj. (jf. -viis) klog (ell. kloge end andre) i sin egen indbildning; som har overdreven tillid til sin egen klogskab og ikke vil lade sig belære, raade af andre; som følger sit eget hoved. Moth.S111. Ej! min gode Gert, I er alt for selvkløgt, I faar lære noget endnu. Holb. Kandst. II.3. *Hvad har vel dit selvkløge Paafund for Fynd? Stub.8. Men Ungdommen er selvkløgt, saa lad den da ogsaa blive klog af Skade. Heib. Poet. VII.117. Maren var med al sin ungdom ikke mere selvkløgt, end at hun godt vidste, at det gale, man har i sinde at gøre, det ser andre længe for en selv. Hjortø. UFS.78. „Farligt, som du er klog!“ udbød Betula med et Smil. „Det vil Fru Selvkløgt ogsaa blive, naar hun faar de Tres paa Bagen,“ svarede Jomfru Mogensens spidst. KBirkGrøn. BS.83. || i taalem. Er du blive klog, saa vær ikke selvkløgt. Mau. 4817. (dagl., spot.:) du er klog, men det er selvkløgt olgn. Krist. Ordsp. nr.4351.6141. Feilb. II.186. **-kloghed**, en. (jf. Egenkloghed; nu sj.) det at være selvkløgt. Moth. S111. Luxd. (Skuesp. VII.450). Pram. I.369. **-klogskab**, en. (jf. -kloghed, -kløgt samt Egenklogskab; l. br. i rigsspr.) det at være selvkløgt; den klogskab, man besidder i sin egen indbildning; overdreven tillid til egen kløgt olgn. LTid.1747.397. snart troer han at være kloge end Forskriftens Forfatter — thi Selvklogskab er Uvidenhedens Ledsager. Ørst. II. 75. Kierk. XI.44. KlBerntsen. Æ. I.60. Feilb. || (nu næppe br.) i ft., om ytringer olgn., der er udslag af ell. vidner om selvkløgskaab. lad dog engang dine Selvklogskaber, dine Indvendinger . . . fare. Kbh. Aftenp. 1784. Nr. 31.3. sp.2. **-kløgt**, en. (jf. Egenkløgt; l. br.) (vidtreden, smaalig) selvkløgskaab. Kierk.V. 222. Recke. Delukkede Land. (1901).20. **-ko-ger**, en. (tsær jagl.) temaskine, der selv koger sit vand; samovar. Goldschm. VII.381. Const. GH.7. **-kommunion**, en. (kirk.) det, at en præst modtager den hellige nadver af sin egen haand. Alterbog.454. Bek. Nr.230¹³/1909. **-kontrahent**, en. (jur.) d. s. s. indtræder. HandelsTegn.236. **-kontrol**, en. (jf. eng. selfcontrol; især **⊗**) kontrol, en person fører med sig selv; ogs.: selvbeherskelse. Goldschm. VI.13. bestandig at være paa sin Post, stadig Selvpaa pasning og Selvkontrol. Brandes. VI.182. Holberg var en Igle . . . enestaaende ved Selvkontrol og forudseende Husholdning med sine Evner. Rubow. LS.147.

-kraft, en. (sj.) egen kraft; indre kraft. *siig . . | hvor Du den Selvkraft vandt, det indre Værd. *F.Guldb.II.196.* den Sjælens Selvkraft, hvormed jeg skulde føre mig ud af Naturens Overmagt. *Vilh.And.AD.20. jf.: Stjernernes selvkraftige (Brandes.RT.280: dynamiske) Indvirkning, det, at de er besjælede af Fornuft og . . udøver Skaberkraft i de dem underlagte Krese.Brandes.IV.393.*

-kredsning, en. (l. br.) tankernes kredsen om ens eget jeg; det at være egocentrisk; (sygelig) selvoptagethed. Mest studerede man dog Mennesket . . en Lidenskabs for Undersøgelse, der ofte førte til Selvkredsning og til den Opfattelse, at Jeget var det store Unicum. *Bomholt.DD.18. TomKrist.(Tilsk.1938.I.188). jf.: Han er den typiske Selvkredser, der ikke gennemlever een Følelse til Bunds, men altid nydende iagttager sine egne Positurer. Bomholt.MS.34.*

-kritik, en. (især \square) om (evne til) kritisk vurdering af sig selv (sine evner, tanker, handlinger osv.). Lidt Selvkritik har jo dog de fleste Mennesker. *V.Korfitsen.GM.134. Fru Heib.EtLiv.IV.296. DagNyh.^{15/10.1911.B.2.sp.3.}*

-kritiserende, part. adj. (sj.) d. s. s. -kritisk. *Goldschm.IV.244.*

-kritisk, adj. (l. br.) som over ellers vidner om selvkritik. *DagNyh.^{15/10.1913.I.sp.1.}*

-krøjende, part. adj. (jf. II. krøje 2; møl.) om mølle, vindmotor: som selv drejer sig, stiller sig efter vinden. *LandmB.III.380. Haandu.251.*

-krøjler, en. (møl.) dels om indretning, hvorved møllen selv (automatisk) drejer sig efter vinden; dels om selvkrojende mølle. *laCour & H.Holst. Menneskeandens Sejre. (1904). 23.*

-krøjning, en. (møl.) det, at en mølle er selvkrojende. *FerdJensen.Mølleindustrien. (1893).213.*

-kundskab, en. (jf. -kendskab; nu l. br.) kundskab om, kendskab til sig selv; selverkendelse. Selvkundskab er den vanskeligste af alle vore Videnskaber. *Bæsth.Tale.(1782).19. Kierk.VII.83. Kofoed-Hansen.KA.I.150.*

-kær, adj. (ænyd. selvkjer; jf. egenkær; nu l. br.) egenkærlig; selvsk; egoistisk. *Molv.Tale.(1837).4. HCAnd.SS.V.88. SMich.H.105. HBrix.AP.I.78. || hertil Selvkærhed. MO. JohsSteenstr.(BiogrLex.VIII.250). BlichCl.Vi.164.*

-kærlig, adj. (jf. egenkærlig; nu sj.) d. s. *Han er ikke ond, | Men kold, selvkærlig, tom. *Oehl.VII.15. Kierk.II.220. XV.363. Brandes.VII.673.*

-kærlighed, en. (nu l. br.) kærlighed til sig selv; (berettiget) glæde over, tilfredshed med sig selv, sine egne dyder (jf. SorøSaml.I.127. PEMüll.¹¹¹⁴); især: egenkærlighed (2); egoisme; selvskhed. *Reenb.II.168.* efter Tilintetgørelseslæren (kommer) den rette Selvkærlighed til at mangle sin egentlige Gjenstand. *PMøll. (1855). 75. Kierk.XV.363.* (hans) Modtagelighed (er) ligesaa stor som hans Selvkærlighed (Brandes.E.126: Egoisme). *Brandes.IV.92.*

-kørende, part. adj. (l. br.) som selv kører, er kusk, ell. som kører i egen vogn. han sad der, selvkjørende og dog

uden Kudskebeskæftigelse, med Linerne løst i venstre Haand. *Gjel.M.322.* selvkørende Vognmænd. *LokomotivT.1938.148.sp.1.*

-kører, en. se Kører 2.

-kørestol, en. se u. Kørestol.

-lade, i ssgr. (jf. -ladende, -lader) \times i betegnelser for selvbladende skydevaaben, især Selvladegevær, -karabin, -pistol, -vaaben. *Sal.^{XXI.214.}*

-ladende, part. adj. (jf. -lade, -lader) \times om skydevaaben: som automatisk (ved udnyttelse af krudtgasens kraft) besørger aabning af laasen, udtræk, udkast, spænding, ladning og lukning, indtil magasinet er tomt. *Bl&T.*

-lader, en. \times selvbladevaaben. *Sal.XI.327. PolitiE.Kosterbl.^{16/10.1925.3.sp.2.}*

-lavet, part. adj. (jf. -gjort 2, -skabt 1) som man selv har lavet, fremstillet; hjemmelavet. vil du sønderrive mine Ørehinder med din fordømte selvlavede Kattedemusik? *Ing.LB.I.137.* Faderen har . . glædet ham ved selvlavet Legetøj. *KLars.HCA.18.* selvlavede Ordformer. *OFris.Litt.150.*

-lede, en. (l. br.) følelse af lede ved sig selv. Hendes Bryllupsnat — hun maatte tilstå det, ikke uden en vis Selvlede — havde ikke været hende ubehagelig. *E.Brand.UB.92. Lauesen.SD.212.*

-lemlestelse, en. 1) (jf. -beskadigelse; jur.) lemlestelse af sig selv (i sindssyge, for at undgå soldatertjeneste olgn.). *LovL.V.50. Rockstroh.Hær.III.448.* 2) (zool.) evne hos dyr, især leddyr, til at kunne afkaste enkelte legemsdele efter forgodtbefindende (autotomi). *Hag.^{VIII.281.} || ogs. (med.) om henfald (bortfald) af legemsdele ved spedalskhed. VoreSygd.II.164.*

-lensende, part. adj. \times , om fartøj: som lenser (II.1.1) sig selv. *Bardenfl.Som.I.127. Scheller.MarO.*

-levnedsbeskrivelse, en. (sj.) d. s. s. -biografi. *JKHast.Clio.I.(1821).132.*

-lossende, part. adj. (jf. -losse(r)pram; fagl.) selvlossende Uddybningsmaskiner. *Sal.^{XXIV.154.}*

-losse(r)pram, en. (jf. -lossende; fagl.) pram (til bortførelse af dynd, mudder olgn. fra uddybningsmaskine), forsynet med bundklapper, som paa udlosningsstedet i søen aabnes, saaledes at prammens indhold selv løber ud. *Sal.^{XXIV.154.}*

-lovgivning, en. (l. br.) det at give love for sig selv; ret for institution, korporation olgn. til at give love med retskraft for egne anliggender; autonomi. *Selmer.FO.II.74. Brandes.IX.184. JohsSteenstr.SU.246. billed.: Samvittighedens Selvlovgivning. Hoffd.DF.26.*

-lukke, et. (fagl.) det at være selvlukkende; system ell. indretning til automatisk lukning. Skydedøre med og uden Selvlukke. *HFB.1936.92.*

-lukkende, part. adj. (jf. -lukker; især fagl.) som lukker af sig selv, automatisk. et Puf i Ryggen af den selvlukkende Portfløj, der . . svingede tilbage. *Rørd.KK.28.* Selvlukkende Ventil. *Scheller.MarO.* en blomstret Flaske med selvlukkende Glasprop. *Lunde.F.93.*

-lukker, en. (jf. -lukkende; fagl.) indretning, der selv lukker sig sammen, lukker for noget eller lukker noget i. (porten) gik i ved Selv-

lukker. *Jesper Ew. Profeten fra Adelgade. (1923).*
 222. Spiral-Strømpeholdere med Selvlukker.
ORung.SM.12. Damecykle . . . Bagagebærer
 (Selvlukker). *Politi E. Kosterbl. 20/1/1925. 2.sp.2.*
-lyd, en. (efter ty. selbstlaut; jf. -lydende,
 -lyder; gram.) vokal; undertiden om lyd (vokal
 ell. konsonant), der danner stavelsens top,
 hvorom de mindre klangfulde lyd grupperer sig:
 sonant (*Hag. VIII. 281. jf. Jesp. Fon. 528*).
FGuldb. DS. 37. Rask. NSO. 47. Levin. Gr. I. A.
Mikkels. SprogS. 5. || hertil bl. a. **Selvlyds-**
rim (o: vokalrim, assonans. *BT Dahl. Da. Stil-*
lære. (1889). 28). **-lydende**, part. adj. (ænyd
 d. s., ænhl. selb(st)lautend; gram., nu næppe
 br.) vokalkisk. (undertiden (om vokal ell. kon-
 sonant): som danner stavelsens top ell. midt-
 punkt; sonantisk. jf. *Jesp. Fon. 528*). et selv-
 lydende Bogstav. *LTid. 1751. 60. SBloch. Da.*
Retskrivningslære. (1805). 6. || som subst.:
 selvlyd; vokal. Vocalerne, eller de Selvlydende.
PSchulz. DS. 7. Høysg. AG. 3 (se u. medlyden-
 de). *SBloch. Grammatik. I. (1808). 8.* **-lyder**,
 en. (efter ty. selbstlauter; nu næppe br.) selv-
 lyd. *VSO. IV. 01. JCLange. Haandbogi Moders-*
maalet. (1832). 179. Selmer. FO. I. 231. **-ly-**
sende, part. adj. (fagl.) som lyser ved en fra
 legemet selv udgaaende kraft; som har en lys-
 kilde i sig, er lavet af, imprægneret med et stof,
 der lyser i mørke. *Paulsen. I. 504.* den ikke
 selvlysende Klode, *Jorden. Troels L. XIII. 8.*
 Armbaandsur . . . selvlysende, arabiske Tal,
 Fosforet faldet af Viserne. *Politi E. Kosterbl.*
15/1/1922. 1.sp.1. Blikket havde noget magisk,
 selvlysende ved sig. *JV Jens. RF. 21. billedl.*
 (sj.): den mest selvlysende Egoisme. *ERode.*
J.M. 20. **-lyst**, en. (sj.) lyst til at beskæftige
 sig med sig selv. *Bagges. L. I. XIII.* **-lægen-**
de, part. adj. (med.) om saar: som læges af
 sig selv (uden behandling). *S&B. D&H.*
-lærd, adj. (ænyd. d. s. i bet.: som selv er
 lærd, men ikke forstaar at udnytte sine kund-
 skaber; jf. -lærende, -lært, -oplært; især hos
 sprogrensere) som paa egen haand har erhvervet
 sig kundskaber, lærdom; især substantivisk:
 autodidakt. *En Selv-Lærd alldrig en, som
 vellærd er, berømmer. *Fr Horn. Somn. Poet. 59.*
Eilsch. Phil. Brev. 315. Goldschm. BLS. III. 159.
Skjoldb. M.M. II. 40. † -lærende, part. adj.
 substantivisk: autodidakt. *PolPhys. Mag. III.*
538. **-lærer**, en. (sj.) autodidakt. *Sibb. Sam-*
fundsbetragtninger. I. (1865). 40. Jesp. RR. 67.
-lærling, en. (nu næppe br.) d. s. *Molb.*
BLS. 2. Samt. I. 46. NMPet. V. 2. 15. **-lært**, part.
 adj. 1) (l. br.) som man selv har lært sig.
 Han udøvede adskillige selvlærte Kunster.
*VSO. *trød med mig | . . . selvlært Fest-*
dans! Dorph. Sofokles. 322. Iledige Timer. 1879.
II. 297. 2) (især hos sprogensere) d. s. s.
-lærd. man seer overallt selvlærte Malere og
Billedhuggere. AEMeinert. Naturen og Menne-
skelivet. II. (1855). 288. EHenrichs. MF. I. 10.
Tilsk. 1933. I. 357. || substantivisk: autodidakt.
MHamn. FK. 58. **-løbende**, part. adj. (nu
 sj.) som løber, bevæges af sig selv, ved egen

kraft. En selvløbende Vogn. *VSO.* || om vand:
 stedserindende. *Moth. S111.* **-løber**, en. (†,
 foræld.) skib, der løber ind til en havn uden at
 benytte lods. || hertil **Selvløberpenge**, afgift,
 som tidligere skulde erlægges af skibe, der løb
 ind i et lodseris omraade uden at benytte lods.
 de saakaldte Selvløberpenge til Grønlands
 Lodseri (bortfalder). *Bek. Nr. 82° / 1879.* **-løs**,
 adj. (til I. Selv; især hos sprogensere) uegen-
 nyttig; uselvsk; uegoistisk; ogs.: løst fra tan-
 ken paa sit eget jeg. en selvløs Opgaaen i Ar-
 bejdet. *V Ved. It. 3.* uædelt og uædelt, selvsk
 og selvløst mellem hinanden. *CKoch. FF. 81.*
 (jeg) gled selvløst uden Tanke paa mit eget
 Jeg . . . sammen med Skoven. *Knud Pouls. BD.*
139. jf.: hin Selvløshedens, Mildhedens
og Glædens Aand, der udgik fra Frans af
Assisi. Jørg. IV. 237. **-maal**, et. (sport.) maal,
 som en (fodbold)spiller ved et uheld kommer til
 at lave i sit eget holds maal. *Pol. 2° / 1936. 8.sp. 6.*
-magt, en. (jf. -mægtig; sj.) egen, selvstæn-
 dig magt; uafhængighed. *Til Oprør ei, men
 Held, os Selvmagt skienket er. *Bull. (SkVid.*
IX. 148). den naturlige Villies Selvmagt, Vid-
 nesbyrdet om, at den naturlige Villie ikke
 er Intet, men Noget. *Mart. Dogm. 429.* Selv-
 tillid med Følelse af Sikkerhed og Selvmagt.
ClWilkens. Æst. 26. ☐ **-medlidenhed**, en.
 (jf. -ynk) medlidenhed med sig selv. *JPJac.*
II. 167. JVJens. EE. 68. **-menneske**, et.
 (sj.) menneske, der først og fremmest tænker
 paa sig selv; egoist. *HCAnd. SS. V. 247.* **-mod-**
sagn, et. (sj.) d. s. s. -modsigelse. (hun)
 greb ham i unndgaelige Selvmodsagn.
ORung. P. 284. ☐ **-modsigelse**, en. det at
 udtale noget, der strider mod, hvad man tid-
 ligere har sagt; det, at en udtalelse modsiger
 sig selv, indeholder noget modstridende, ufor-
 eneligt; modsigelse (2). *Grundtv. KG. I.* den
 Inkvisition, han havde anstillet i den Hensigt
 at indvikle Frøken H. i Selvmodsigelser
 og bringe hende til Bekjendelse. *Goldschm.*
VIII. 142. Arveskyld indeholder i sig denne
 Selvmodsigelse, at være Skyld og dog ikke
 at være Skyld. *Kierk. I. 127. NisPet. EB. 73.*
 ☐ **-modsigende**, part. adj. som mod-
 siger sig selv; som rummer en selvmodsigelse;
 ogs.: meningsløs; absurd. dette er . . . en Umul-
 lighed, som det er selvmodsigende! *Kierk.*
XII. 364. Gosch. B. 48. Jeg begriber ikke, at
 De ikke kan indse, hvor selvmodsigende
 Deres Optræden er. *Pont. DR. II. 201.* jf.:
 man . . . gør sig skyldig i den Fejl at tillægge
 et Begreb selvmodsigende (o: indbyrdes mod-
 stridende) Egenskaber. *PTuxen. Yoga. (1911).*
45. **-mord**, et. (ty. selbstmord; jf. -drab
 samt Egenmord) handling, hvorved man for-
 sætlig berøver sig selv livet. *Moth. S111. Holb.*
Ep. II. 235. Skulde nogen have begaaet Selv-
 Mord, da hænges han ved Benene fra Raa-
 Nokken til Solens Nedgang. *Søkrigs A. (1752).*
§64. Ifølge Statistisk Bureaus Meddelelser
 forefaldt der i Danmark i Tiaaert 1896—
 1905 5476 Selvmord. *KPont. Retsmed. II. 23.*

|| **billedl.** Mine Planer kan og vil jeg ikke give Slip paa, et saadant Selvmord tor jeg ikke begaae. *Hauch.VI.253.* otte Maaneder paa Soen uden ordentlig Tobak, det er Selvmord! *Pol.⁹/10.1920.8.sp.5.* det var en stor Forretning, hvor der var Muligheder for Avancement. At være hos et lille Firma . . . det var det rene Selvmord. *LeckFischer.KM.143.* || **hertil:** Selvmords-drama, (*sj.:*) -død (*Oehl.VIII.411.*), -epidemi, -forsøg, -hyp-pighed, (*jf.* Kandidat *sp.1192⁹ff.*; *spøg.:*) -kandidat (*ORung.(DannHVC.94)*), -plan, -statistik, -tanke ofl. -morder, en. (*ty.* selbstmorder) person, der begaar selvmord. *Moth.S111. Holb.Ep.V145. Oehl.XIX.72.* I Krogen ved Kirkegaardsmuren er Selvmorderen lagt. *HCAnd.SS.VI.25.* Vi vil godt dø. Vi skrupper af selv . . . De store Byer skaber nødvendigvis Selvmordere. *JVJens.H.158.* || (*jur.-jarg., spøg.*) om selvmøder (*fordi han ofte tager sin sag.*) *Ekstrabl.⁹/1905.2.sp.2. Pol.⁹/1937.5.sp.3.* -**morderisk**, adj. (*nu l. br.* -mordersk. *Blich.(1920).XIII.156. Goldschm.VIII.135. Kierk.VIII.198. jf. Saaby.⁹*). (*ty.* selbstmörderisch) adj. til -mord og -morder: selvmords-; nu oftest uegl. *Rasende, selvmorderisk her sit Hjerte | Staten traf. *Staffeldt.D.I.386.* Hvad jublede vor Lapestids Heroer over uden over Tidens og deres egen Tomhed . . . ? Det var en selvmorderisk Latter. *Ing.LB.IV.106. Gosch.B.2.* *Vi aabned selv de svovlede Vulkaner, | selvmorderisk vi ønsked at forbløde. *SMich.RF.134.* ☐ -**morderske**, en. kvindelig selvmorder. *VSO. Bl&T. -myndig, adj. (*ænyd. d. s. i bet. 1 (Kalk.III.733) og 2 (Bording.II.258), ty.* selbstmündig, *mnt. sulf., silfmundich i bet. 2; jf. egenmyndig; nu næppe br.*) 1) egenmægtig; selvræddig; suveræn; despotisk. *Slange.ChrIV.864.* Overherredømmet er selvmyndig: det tager ikke Love; men den vise Overherre har i sin Visdom den fasteste Lov. *OGuldb.Br.261.* 2) som har naaet myndighedsalderen; (fuld)myndig. *Slange.ChrIV.770.* de, som ikke ere selvmyndige efter Lovene, Koner og Børn i visse Tilfælde maa ikke give. *Schytt.IR.V.214.* -**myndig-hed**, en. (*nu næppe br.*) 1) til -myndig 1. *Sporon.Breve.I.68.* de tvende andre Nordiske Kroner, (*hvis*) Selvmyndighed var blevet aabenbare forkrænket. *KSelskSkr.VIII.359.* 2) til -myndig 2. *Moth.S111. VSO. -mørde, v. (*sj.*) refl.: begaa selvmord. *SKoch.UngKrigsmand.(1903).140. ORung.(Rimest.DF.127).* *jf.:* *selvmyrdet kan jeg dø i Kyssets Stund. *VØsterberg.Shak.II.252.* -**mægtig**, adj. (*jf. ty.* selbstmæchtig samt egenmægtig, Selvmagt; nu næppe br.) uafhængig; selvræddende; selvstændig. *vAph.(1759). VSO. Birkedal.O.III.96.* -**møder**, en. (*jf. u. -morder; jur., især jarg.*) person, der selv fører sin sag for en domstol. *Pol.²¹/1908.7. DagNyh.⁹/1933.5.sp.6.* -**ned-sættelse**, en. (*l. br.*) forringelse, ned-sættelse af eget værd. den „beskedne og næsten**

ydmyge Selvnedsættelse“, hvormed han modtog enhver Hyldest. *Ing.LB.III.38. Brandes.F.165.* -**nedværdigelse**, en. (*l. br.*) nedværdigelse af sig selv. *Hjort.Valg.33.* hun tænkte paa hans simple Vaner og hans Uvidenhed . . . Og hun skulde bøje sig ind under alt dette, elske alt dette . . . der var i denne Selvnædværdigelse en sølsom Nydelse. *JP Jac.I.262.* -**noksomhed**, en. (*dannet efter ty.* selbstgenügsamkeit (*ældre:* selbstgenügsamkeit) til Noksomhed og *udtr.* være sig selv nok (*se nok sp.1306⁹*), *i nyere tid vel spec. (jf. Arlaud.268) m. tanken paa:* *Troid, vær dig selv — nok! *HIbsen.PeerGymt.(1867).68; jf. Selvnøjsomhed; sj.) det at være sig selv nok (se nok sp.1306⁹ff.); autarki; selvtilstrækkelighed.* Denne Selvnoksomhed hos dem (*o: professorer*), som hviler saa roelig i de erlangte Fortjenester. [*OGMeyer*]. *Hindringer for et NorskAcademie.(1771).20.* Goethes Selvovervurdering af sin geniale Aand, hans Selvnoksomhed og dybe aristokratiske Nedblik paa, hvad han kaldte Pøbel. *Birkedal.O.II.71.* -**nydelse**, en. (*l. br.*) det at nyde sig selv; selvglæde. *Schand.VV.74. Brandes.IV.359.* -**noje**, et. (*nu næppe br.*) selvtilfredshed; selvnoksomhed. *Olufs.Oec.VII.192. Birkedal.(IdeVirkl.1872.II.4).* -**nojet**, part. adj. (*nu næppe br.*) som er sig selv nok, *ell. som er tilfreds med sig selv. Staffeldt.D.II.239.* -**nøjsomhed**, en. (*nu næppe br.*) tilfredshed med sig selv *ell. med det, man har, ens egne kaar olgn. Rahb.(MO).* -**offer**, et. (*l. br.*) offer, bestaaende i den ofrende selv; især billedl. *Giv tabt, giv tabt! | Du Hjerte, lig Ilden, til Selvoffer skabt. *Drachm.GG.133. CarlGandrup.StilleSkæbner.(1911).31.* -**of-ring**, en. (*jf. opforrelse; sj.) det at ofre sig selv. Marcus Curtius's Selvofring for Romerstaten. Brandes.II.386.* -**omsorg**, en. (*l. br.*) dette Rige (*o: Sverrig*) gjorde best i at indskrænke sig til den Selvomsorg, hvortil saavel Nødvendigheden, som dets Beliggenhed opfordrer det. *HAKofod.GeographiskHaandbog.(1809).76. Sibb.Psychologie.²(1849).337.* en Trang til at være i Harmoni med sine egne . . . Idealer. Det er en Selvomsorg. *Høffd.Psyk.291.* -**opfindelse**, en. (*jf. -opfunden; nu næppe br.*) det selv at opfinde, hitte paa noget; ogs.: hvad man selv har opfundet, fundet paa. *, Hvor du er pyntet! Er det saadan Brug | Hos Raimond af Toulouse? — „Ikke ganske; | Adskilligt er min Selvopfindelse.“ *Oehl.VI.53.* *Lad Selvopfindelse med Nyhed ei Dig blende. *Ov.Staffeldt.Den poetiske Konst.(1826).10.* -**opfunden**, part. adj. (*jf. -opfindelse; l. br.*) som man selv har opfundet. selvopfundne Tegn. *FGuldb.DS.³(1813).92.* selvopfundne Lærdomme. *Mynst.Ref.63.* ☐ -**opgivelse**, en. 1) (*jf. opgive sig selv u. opgive 3.2*) haabsløshed, modløshed, pessimisme m. h. t. egen stilling, fremtidsmuligheder olgn. *Levin.Betragtninger over da.Sprog.(1846).20.* de skitende Stem-

ninger . . i hvilke . . Tillid og Forsagthed ja Selvoppgivelse uafadeligt vevle. *Mart. Mynst. II. 39.* en fuldmoden Plan, som . . atter var gledet ind i . . Modlshedens og Selvoppgivelsens Taage. *Nathans. MP. 422. 2)* (*mod.* -hævdelse; *sj.*) *oppgivelse af personlige krav, friheder, tanke paa sig selv, eget vel olgn.* Det er ikke Julies stormende Selvoppgivelse men den forstandige . . Kvindens fuldstændige Given sig hen i Æmhed. *Brandes. VIII. 187. I. -oppgiven*, en. (*l. br.*) **1)** *d. s. s.* -oppgivelse 1. der findes i (*Bødchers digte*) intet Udbrud af Fortvivelse eller Selvoppgiven. *Brandes. I. 539. 2)* *d. s. s.* -oppgivelse 2. Portias kvindelige Selvoppgiven i hendes Erotik. *smst. VIII. 187.* Hvorfor var Mennesker ikke stolte overfor hinanden, de kom jo dog hinanden langt nærmere gennem en Selvhævdelse end gennem en Selvoppgiven. *Leop. SE. 121. II. -oppgiven*, *part. adj. (sj.) d. s. s.* -oppgivende. Han var led ved at se den store, stærke Mand . . saa aabenbart lægge sin Frygt for Dagen og te sig helt fromliden og selvoppgiven. *Gyr. Lemche. S. II. 100. W -oppgivende*, *part. adj. (jf. u. opgive 3.3) præget af, vidnende om selvoppgivelse* (1). en skjult Sorg, der var bleven dybere med Aarene og tilsidst var endt i selvoppgivende Fortvivelse. *Pont. BH. 19.* Tom løftede Skuldrene i selvoppgivende Haabløshed. *EMortens. H. 95. -oppgivenhed*, en. (*til -oppgivende; l. br.*) (*tilstand af*) *selvoppgivelse.* Hun havde siddet . . i dump og træt Selvoppgivenhed. *Eriksholm. Jonna. (1905). 158.* at bekæmpe Selvoppgivenheden hos os selv. *Howalt. DB. 91. W -opholdelse*, en. (*jf.* -bevarelse, -vedligeholdelse) *sikring af eget livs bestaaen; opretholdelse af egen eksistens.* *NTreschow. Moral. II. (1811). 98.* de Principer, der i et Land, hvor Enhver bærer Loven i sin Haand, synes nødvendige til Selvopholdelse. *Goldschm. VIII. 180.* Sundhedslære . . indtager en meget fremskudt Plads i Spencers Rangforordning, fordi den vejleder til ligefrem Selvopholdelse. *Ax. Dam. FO. 56. jf.* Selvopholdelsesdrift: den Selvopholdelsens Drift der af nogle græske Philosopher blev konstitueret til Moralprincip. *Kierk. VI. 403. || hertil især Selvopholdelsesdrift* (*jf.* Opholdelsesdrift). den i Mennesket indgroede Selvopholdelsesdrift. *Oehl. Er. I. v.* Han ønskede sig bort fra Livet, men havde endnu ikke mistet Selvopholdelsesdriften, den instinctmæssige Kjærlighed til sig selv som levende Person. *Goldschm. VIII. 423. Hoffd. Psyk. 272. W -ophøjelse*, en. *det at tillægge sig en højhed, dygtighed olgn., man ikke har.* lader os . . ikke ved daarlige Selvophøjelse gjøre os selv til Spot. *Mynst. Tale. (1853). 14.* Selvophøjelsen, Stoltheden, Følelsen af at være ovenpaa i Livets Kamp. *JLange. BM. I. 147. Pont. LP. VIII. 132. W -oplevelse*, en. (*jf.* -oplevet) *personlig oplevelse.* Al Digtning er jo blandet med Sandhed — Grenen indpodet paa Selv-

oplevelsens Stamme. *Schand. O. II. 256.* hvert fuldt udviklet Menneske (*ejer*) en Selvbevidsthed, en Sum af Selvoplevelser, som han er Enejer af. *Troels. L. L. 7. W -oplevet*, *part. adj. (jf.* -oplevelse) *som man personlig har oplevet.* Reminiscenser fra hendes Læsning . . slyngede sig sammen med noget Selvdiget eller Selvoplevet. *Schand. TF. I. 26. Gads Mag. 1933. 417. -oplært*, *part. adj. (sj.) d. s. s.* -lærd. *Brandes. IV. 422. VII. 693. -opløsning*, en. *det, at noget opløser sig af sig selv; spec. (fysiol.) om den nedbrydningsproces, der finder sted i væv ell. legemsvædske, som er sat ud af forbindelse med den levende organisme; autolyse.* *Sal. II. 411. || billedl.* Romerstorhedens Selvopløsning. *Brandes. VIII. 553. W -opoffrelse*, en. (*jf.* -hengivelse, -ofring) *det at ofre sit liv ell. (især) hensyn til egen fordel, eget bedste, eget velfærd i et andet (højere) formaalets tjeneste.* *Riddersmandens Pligt . . | Er Selvopoffrelse paa Ærens Vei. *Oehl. VI. 21.* det har altid været de nordiske Kvinders Sæd at gemme Selvopoffrelsens Pathos under Selvbeherskelsens Ro. *Lehm. I. 198. Brandes. VII. 708. W -opoffrende*, *part. adj. som viser ell. vidner om selvopoffrelse.* den selvopoffrende Tjenstagtighed, der . . er den danske Nation egen. *Gybl. Novel. II. 117. MO. D&H. -opoffring*, en. (*sj.*) *d. s. s.* -opoffrelse. *Brandes. II. 386. VII. 708. W -optaget*, *part. adj. optaget af tanken paa sig selv (sin fysiske og aandelige tilstand, egne handlinger, tanker osv.). Hjort.* (*DanskAand. I. (1912). 144.* *Jørgen Niels. KB. 104. || hertil: Selvoptaget-hed.* *Brandes. IV. 253.* en usund Selvoptagetighed og Selvspejling. *OFriis. Litt. 12. W -overvindelse*, en. (*jf.* -beherskelse) *det at jaa herredømmet over sig selv, betvinge sine følelser, lyster i en given situation.* (*han*) havde Mod og Selvovervindelse nok til at forlade sit Fædreland. *Molb. EL. 30.* hvert Ord, han skulde udtale i sit Hjem, kostede ham stor Selvovervindelse. *Schand. TF. II. 36.* det var at stille hendes Selvovervindelse paa den haardeste Prøve. *Drachm. UB. 231.* Hans første Tanke . . var at løbe sin Vej, og det var kun med den allerstørste Selvovervindelse han tvang sig til at blive. *JP Jac. II. 343. W -overvurdering*, en. (*jf.* -ophøjelse). *Akad. Ugeblad. 1913. 133. sp. 1. Brodersen. T. 149. -paalægger*, en. *se u.* Paalægger 2. **-passer**, en. (*mol.*) *selvregulerende indretning ved møl-ler ved selvsvikning.* *Møllen. 1/2 1904. omslag. 1. SprKult. III. 77. -patter*, en. (*landbr.*) *ko, der patter sig selv.* *Fleuron. KO. 166. -pejler*, en. (*jaql.*) *apparat til automatisk pejling i en flyvemaskine.* *Pol. 27/1 1938. 6. sp. 4. -pensionering*, en. (*forsikr.*) *det forhold, at en person pensionerer sig selv ved at lade en del af sin løn gaa i en pensionskasse olgn.* *Sal. IV. 933. Krak. 1936. II. 2020. sp. 3. -pinelse*, en. *fl.* **-r.** (*nu næppe br.*) *d. s. s.* -pinsel. *Ørst. III. 49. AP Adler. Optegnelser. (1849). 8.*

-piner, en. (l. br.) person, der piner sig selv. VSO. Langsomt, som en sadistisk Selvpiner, har jeg set dem blive ført mod hinanden. KSecher. En Mand finder Vej. (1936). 147. **⊖ -pineri**, et. det at pine og plage sig selv (især: aandeligt). Nye Digtninger. (1868). 407. Drachm. DJ. II. 349. K Munk. DU. 65. **⊖ -pin-sel**, en. det at tilføje sig selv pine, legemligt (som del af askese oln.) ell. aandeligt (gennem selvbredjelse, skruller oln.). Mynst. Ref. 82. Rowel. Br. 248. de indiske Selvpinsler. Jak Kn. LF. 126. **-pisker**, en. (jf. -tugter; l. br.) person, der pisker sig selv; især: flagellant. Brandes. VII. 632. **⊖ -piskning**, en. piskning af sig selv (som led i bodsøvelser, askese). Sal. I. 244. **⊖ -plage**, en. (jf. -plagelse osv.) fysisk ell. aandeligt plage, en person paafører sig selv. Der gives ingen Kierlighed uden Selvplage. Oehl. Gen. (1824). IV. 114. Kierk. V. 140. Troels L. VII. 147. **-plagelse**, en. (jf. -plage; sj.) det at plage sig selv. Bekymringen for den næste Dag er just Selvplagelse. Kierk. X. 75. Bille. Italien. II. 194. **⊖ -plager**, en. (jf. -piner, -pisker, -tugter) person, der plager sig selv fysisk (som bodsøvelse, led af askese) ell. aandeligt. Biehl. Brev. II. 105. saa fastende og asketisk som en Selvplager. Kierk. IV. 295. LCNiels. Fjernt fra Danmark. (1923). 69. **⊖ -plageri**, et. (jf. -pineri) det at plage sig selv, være selvplager. Hrz. XII. 76. Kierk. VI. 433. Fra Orienten sivede mer og mer Askese og Selvplageri ind i Kristendommen. V Ved. R. 27. **⊖ -plagerisk**, adj. (ogs. -plagersk. Kierk. V. 116. V Ved. BB. 429). adj. til plager; som øver, vidner om ell. rummer selvplageri. Kierk. IV. 216. En helt selvplagerisk Lyst viser baade Lancelot og andre Helte til at lade sig miskende. V Ved. R. 390. selvplagerisk begav han sig ind i Studiet af Begrebet (ironi). Jesper Ew. PF. 88. **-plagsom**, adj. (jf. plagsom 2; sj.) d. s. en overvættes selv-plagsom gammel Jomfru. Drachm. KO. 55. **-pligt**, en. (nu næppe br.) pligt, man har over for sig selv. Gynæol. VIII. 27. Bredahl. I. 126. **-portræt**, et. (jf. -billede; mal., æstet.) portræt, en kunstner har malet af sig selv; ogs. om forfatters skildring af sig selv. Charlottensb. 1890. 35. Kunstbladet. 1898. 137. Tilsk. 1938. I. 364. **⊖ -prøve**, en. (jf. -prøvelse; l. br.) prøve, prøvelse, man underkaster sig selv. vAph. 50 (1764). VSO. Præsten (modtager) Erklæringen fra Brudfolkene om, at de . . efter alvorlig Selvprøve . . have besluttet sig til at . . blive eet. Vort Hj. I. 1. 25. Kirkehist. Saml. 6R. II. 160. **⊖ -prøvelse**, en. (jf. -prøve) prøvelse af sig selv (egen karakter oln.). EPont. OO. 36. Eilsch. Term. 42. Kierk. V. 36. Brandes. VI. 59. **-raad**, et. (ænyd. d. s., oldn. sjalfråd; jf. Egenraad; nu sj.) (stædig fastholden ved) egen bestemmelse; selvraadighed. Thaar. ES. 407. MCBruun. PF. I. 6. GSchütte. B. 52. **-raade**, et. (optaget fra no. (jf. HjælpeO.), sml. oldn. sjalfrådi; hos sprogensere) selvbestemmelsesret; selvstyre; uafhængighed. (et)

liberalt forfatningsforslag, som tilskrives Islænderne selvraade over alle landets indre anliggender. Nord. tidskr. utg. af Hamilton. III. (1868). VI. Fr Hamm. Nordens ældste digt. (1876). 58. Jo højere en Fører er stillet, des videre Selvraade kan han med rette gøre Krav paa. RKall. Krigskunst. I. (1912). 46. || ogs. d. s. s. -raadighed. et (brev), hvori den klynkende Tonart paa en ejendommelig Maade smeltede sammen med kraftigt Selvraade og dog venlig Hengivenhed i Herrens Vilje. Troels L. X. 36. **-raadende**, part. adj. (ænyd. d. s. (i bet. 1), oldn. sjalfrådandi) 1) (hos sprogensere) uafhængig; selvstændig. Væsener med en til en vis Grad selvstændig og selvraadende Villie. Sibb. Moralphilosophie. (1878). II. 2) (især dial.) d. s. s. -raadig 2. (han) var en meget selvrådene Stiftamtmand. Cit. 1812. (Hjort. B. I. 19). den meget myndige og selvraadende Generaldirektor. Jernbane T. 15/12. 1937. 3. sp. 2. Ordbs. (Sjæll.). jf. Feilb. u. selvraadig. || † tøylesløs; udisciplineret. LTid. 1731. 166. **-raadig**, adj. (ænyd. d. s., jf. oldn. sjalfrådi, sjalfråor samt raade sig selv (u. III. raade 1. s), Raadeselv og raadig 1. 2 slutn.) 1) (hos sprogensere) som selv har raadighed, herredømme over noget; som er sin egen herre; selvstændig; uafhængig; suveræn. de, som øve selvraadig Magt over dem. Luc. 22. 25 (OGuldb.). Johs Steenstr. SU. 25. 2) som haardnakket følger sit eget hoved uden at ville tage mod raad af andre; egenraadig; egensindig; tidligere: tøylesløs; udisciplineret; ogs. om handling, væsen: som vidner om disse egenskaber. Moth. S111. *Som utæmt Føll selv-raadig. Holb. Metam. 54. Iubunden Frihed gav Kongen, men ingen selvraadig Frækhed. Mall. KF. 25. en orientalsk eller occidentalsk Despots selvraadige Luner. Birekner. Tr. 94. *Det er vor Pligt at lægge Baand paa det stride, | Selvraadige Sind, at det rettes itide. Hrz. VI. 140. Hvor megen Uvilje Thora end følte over Tantes selvraadige Indblanding i hendes Anliggender. Goldschm. I. 276. han . . gav Partiet som den stærke, selvraadige Politiker. E. Henrichs. MF. I. 172. || uegl. Kattegattet er . . et af de . . selvraadigste Vande på vor Jordklode. Hjort. Krit. Pol. 15. der er Intet saa selvraadigt og herskesygt i Forhold til et Menneskeliv som Ægteskabet er det. Kierk. VI. 63. **-raadig-hed**, en. det at være selvraadig. 1) (hos sprogensere) til-raadig 1. Phys. Bibl. IV. 354. Brandes. IX. 100. Baronerne har rejst sig (borge) rundt om paa Landet som deres Selvraadigheds Værn. V Ved. R. 8. 2) til-raadig 2. Holb. JH. I. 160. *alle Jordklimp-Hjærtets Lyder | Selvraadighed er Kilden til. Grundtv. SS. IV. 140. fræk Selvraadighed. Hauch. HS. 20. **⊖ -ransagelse**, en. (jf. -prøve(else)) det at søge at komme til klarhed over sine egne følelser, tanker, egen karakter osv. Schand. UM. 295. Brandes. Goe. I. 11. **-refleksion**, en. (l. br.) refleksion, en person anstiller over sig

selv (om anv. hos Kierk. se Kierk.XV692f.). smst.IV.256.408. **-regering**, en. (nu l. br.) egen, selvstændig regering; selvstyre. Demokraternes Førdring er Folkets Selvregering. *F.Dreier.Fr.F.1. Brandes.X.386.* Frontpartiet haaber paa Selvregering for Flandern. *sa.(Pol.¹³/₁₀1921.8.sp.5).* *jf.:* fra Aprildagene 1801 daterer (Reventlow) Kronprinsens Selvregering. *Linvald.KF.8.* **-registrerende**, part. adj. se u. registrere 1.2. **-regulator**, en. (fagl.) indretning, hvorved noget reguleres af sig selv. Selvregulator . . til en Buelampe. *Scheller.MarO.* **-regulerende**, part. adj. (fagl.) som regulerer sig af sig selv, automatisk. *OpfB.²III.509.* LokomotivT.1938.75.sp.2. **-regulering**, en. det at noget regulerer sig selv; spec. (bot.) om det forhold, at de processer, der finder sted i planten, regulerer sig selv, efter hinandens indbyrdes, efter ydre forhold olgn. *Warm.Bot.reg.* **-rejsende**, part. adj. $\frac{1}{2}$ om (rednings)baad: som af sig selv rejser sig, kommer paa ret køl efter kæntring. *Drachm.VI.120.* *Bardenst.Søm.I.280.* **-rensende**, part. adj. (jf. -renser, -rensning; fagl.) om indretning, apparat: som renser sig selv ell. automatisk foretager en rensning af noget. En Kloakledning (bor) være selvrensende. *VortHj.IV,2.187.* Dersom man vil udklække smaa Æg . . saasom af Hølt eller Gedde, bruger man det selvrensende Apparat. *Sal.VI.621.* Selvrensende Tærskemaskine. *LandbO.²II.385.* **-renser**, en. (fagl.) selvrensende apparat; især om apparat til udklækning af fiske-æg (*Sal.VI.621*) ell. om tærskerverk (*LandbO.IV.647.* *ErkKrist.BT.29*). **-rensning**, en. (jf. -rensende, -renser; fagl.) især om det forhold, at vandløb efter kortere ell. længere tid (tilsyneladende) befrier sig selv for de gennem kloakker olgn. tilførte urenheder, ell. om det forhold, at en kloak er i stand til at forhindre afsejring i sin bund. *Sal.²XXI.217.* **⊖ -respekt**, en. respekt for sig selv; selvtægtelse. min Stolthed, min Undseelse, min Selvrespekt . . krymper sig ved at skulle gøre denne Tilstaaelse for mig selv. *Drachm.F.I.533.* *JakKnu.LF.126.* (kontrakten) er nøjagtig som en Kunstner med Selvrespekt kan forlange den. *Riget.²²/_{1913.1.sp.6.}* **⊖ -retfærdig**, adj. retfærdig i sine egne tanker; farsærsisk. (Helmer) er kun saa dum paa Grund af sin selvretfærdige Egenkærlighed. *Brandes.III.281.* for Menneskeojne ser det underligt ud, at (Jesus) skulde føres ind i det genstridigste og selvretfærdigste Folk paa Jorden. *OMøll.GK.58.* (hun) havde betroet ham at gøre godt, hvad hun i sin selvretfærdige Strenghed havde forbrudt. *GyrLemche.S.III.50.* \parallel hertil **Selvretfærdighed** (jf. Egenretfærdighed). *S&B.* Paa det Punkt ved jeg min Samvittighed ren — det være sagt uden Selvretfærdighed. *Bergstrøm. KarenBorneman.(1907).121.* *SMich.Dommeren.(1921).110.* **-rettelse**, en. (l. br.) det at rette sig selv; spec. om stilistisk figur, be-

staaende i, at den talende tager et brugt udtryk tilbage og erstatter det med et andet (mere træffende). *BT.Dahl.Da.Stillær.(1889).59.* **-revselse**, en. (jf. -pinsel, -plage(ri) oft.; sj.). *Amberg. Kejser Otto (var)* under stærkt Selvrevselser . . død i Hartesburg med Poenitentssvøben i Haanden. *Ing.VS.III.31.* **-risiko**, en. (forsikr.) den risiko (ved forsk. slags forsikringer), som den forsikrede selv skal løbe (saaledes at forsikringsselskabet kun yder erstatning for en del af det eventuelle tab). I Cycletyverforsikringen er der en Selvrisiko af 15%. *ForsikrL.121. Pol.¹¹/_{1927.14.sp.4.}* **-ros**, en. (ænyd. d. s. (*DaViser.nr.98.17*); jf. Egenros) det at rose sig selv; ros, man giver sig selv. denne Selv-Roes reiser sig af en alt for blind Egen-Kierlighed. *Eilsch.Philhist.33.* Tyskernes berettigede Selvros. *Brandes.XII.234.* uden selvros, spec. (nu l. br.) som udtr. for, at en bemærkning ikke maa opfattes som praleri (jf. *Ros sp.1264²²π*): uden at rose mig selv. Som jeg da var ung og lystig og uden Selvroes saa vel ud. *Æreboe.82. Oehl.XII.21.* *det var Meer end jeg selv gjøre kunde, | Skjøndt uden Selvroes dog jeg danser net. *PalM.I.20.* talem.: selvros stinker, det er væmmeligt at høre folk rose sig selv (jf. *Mau.8046* samt III. *Ros 1 slutn.*). *Moth.S112.* Om mine Dyder maa andre tale, thi Selvroes stinker, som man siger. *Overs.af HolbLeved.202.* *Jeg veed nok, Selvroes stinker; men mit Huus | Er godt. *Oehl.V43.* *Krist.Ordspr.nr.7314.* *jf.:* jeg har altid bestræbt mig for at være en mandig Karakter. Men . . Selvroes — lugter ilde. *Hostr.ML.54.* **selvs**, pron. se II. selv.

selvsaaet, part. adj. (oldn. sjalvsáinn; jf. -saaning; især forst.) som har saaet sig selv; voksed op af fro, der er faldet ned, ført hid fra andre vækster. I dette Aar skal man spise hvad der er selvsaaet. *2Kg.19.29* (*Lindberg*). inde i Lyngen hvor selvsaaet Birk og Asp stod. *AndNz.PE.I.230.* **-saaning**, en. (jf. -saaet; især forst.) det, at planter saar sig selv; fremkomst af nye planter af selvsaaet fro; ogs. om samling af selvsaaede planter, træer. *OpfB.²IV418.* *Bredsted.Pom.III.166.* En anden Lysning med stolte Stambøge og bugnende Selvsaaening indrammes af højt ragende Skovfyr. *Rørd.JE.109.* **⊖ -sagt**, part. adj. (laant i slutn. af 19. aarh. (*S&B.* og *Larsen.* angiver ordet som no.) fra no. selvsagt, no. dial. sjølvsagd, jf. oldnorsk sjalvsagðr (se *Norgesgamle Love.V(1895).558*); jf. forb. det siger sig (af sig) selv u. II. sige 13.a) 1) som adj.: som siger sig selv; selvindlysende; ligetil; naturlig; selvfølgelig. Man har franarret og fralojet Børgerne den selvsagte Ret til at raade over egne Penge. *Pol.⁹/_{1896.1.sp.5.}* Det er en selvsagt Ting, at Kjestens lidt usædvanlige Intelligens . . blev taget i Brug af Egnens Folk. *Aakj.FB.25.* I dette Vejr kunde hun ikke komme. Han stod ved Vinduet og indsaa det selvsagte i denne Over-

bevisning. *ERode. Dentunge Dør. (1922). 124. jf.* *en selvsagt (: selvskreven) Gæst | ved mangen stor . . Fest. *Aakj. SD. III. 113. || især i forb.* som det er selvsagt. Det er selvsagt, at ved et Embedes Besættelse vækkes der altid Misfornøielse hos den, der ikke faaer det. *DagNyh. 7/1896. Till. I. sp. 2. Rützeb. DS. 67.* være forlovet med hende og dumpe til eksamen lod sig slet ikke gøre. I hendes nærværelse var det selvsagt, at man hver dag gjorde det arbejde, man skulde. *Anker Lars. VS. 263. 2) som adv.: naturligvis; selvfølgelig. Dannebrog. 7/1896. I. sp. 5.* Hvor Landgrunden . . tillader Opvæksten af Planter, tiltager selvsagt Dyrelivet. *Frem. DN. 489.* Jeg vil ikke vælte mig ind paa Deres Privatliv, ingenlunde. Privatlivet er selvsagt en Helligdom. *JVJens. H. 246.* En Institution af Tschekaens Art og Magt kan selvsagt kun tænkes i en kulturløs Stat som Rusland. *Holstein. Ts. 123. -samme, pron. se II. selv 5. -set, part. adj. (l. br.) som man har set med egne øjne; som man selv har faaet øje for; som er ell. vidner om selvsyn, førstehaands iagttagelse olgn. Leth. (1800).* paa nye og selvsete Motiver at udvikle en Bladornamentik af samme Art som den græske. *SophMüll. Dyreornamentiken. (1880). 218.* han tegner sine Personer med sober og selvset Klarhed. *Tilsk. 1905. 407.* Den spanske Farve (i en fortælling) virker hæderlig selvset, uden fjærneste Forsøg paa at blænde Læseren ved fantastisk Kolorit. *DagNyh. 12/11909. 2. sp. 6. -sikker, adj. (jfy. ty. selbstsicher; sml. I. -vis) sikker m. h. t. rækkevidden ell. værdien af egne evner, meninger, egen magt, position olgn. og (derfor) rolig, bestemt ell. overlegen i sin optræden; overdreven selvtilidsfuld; suffisant. Goethes selvsikre Ro. Brandes. Mennesker og Værker. (1883). 10.* Unionen har overstaet saa svære indre Storme, at den nu føler sig selvsikker. *Drachm. HI. 185.* Hun kom til mig som et uvidende Barn . . Saa overlegen og selvsikker som kun de Uskyldige kan være. Hun gav sig en Mine af at være en Dame med den modneste Erfaring. *Nans. M. 6. Pont. LP. IV. 58. || hertil Selvsikkerhed.* Selvsikkerhed i Optræden. *Brandes. VI. 400.* Ansigtets barnlige Udtryk havde veget Pladsen for en tydelig udtalt Selvsikkerhed, der dog intet stødende havde ved sig. *OMMøll. O. 71. Hjorte. TO. 47. -skabelse (CollO. Bl&T.) ell. -skabning (S&B.), en. spec. (nu næppe br.) d. s. s. -avl (jf. -dannelse I). ☉ -skabt, part. adj. (jf. -gjort, -lavet) I) om ting ell. forhold: som man selv har skabt (sig). I. I) i al alm. *Elskov os en selvskabt Himmel bringer. *Sander. Harp. 35.* det var al historisk Virkelighed, (ironien) negerede, for at skaffe Plads for en selvskabt Virkelighed. *Kierk. XIII. 347.* især under Kingo tanke- og fantasitunge Dobbelt-Ord, som oftest selvskabte. *Rosenb. III. 532. I. 2) om ubehageligt forhold: som man selv har været skyld i, selv**

forarsaget. *Rahb. Poet. F. II. 107.* *Hver selvskabt ufri Tilstand jeg foragter. *Ing. SR. 119.* selvskabte Vanskeligheder. *Levin. Betragtninger over da. Sprog. (1846). 20.* *Ved Sorg og selvskabt Plage | Du intet retter ud. *SalmHj. 31. 2. Jesp. MFon. 2) (l. br.) om person: som selv har skabt sig en position, selv har arbejdet sig frem; som selv har skaffet sig viden, lærdom, er autodidakt. en Købmand, der ogsaa var Akademiker og ikke saaledes som Tietgen en selvskabt Opkømling. EBrand. (Pol. 29/111928. 11. sp. 5).* Han er sin Egn Historiker, en selvskabt Folklorist. *AchtonFriis. DSØ. II. 60. -skifte, et. (jur.; l. br.) privat (dødsbo)skifte. D&H. -skiftende, part. adj. (jur.) om arvinger: som skifter et dødsbo privat (uden skifterettens medvirkning). Nordsjælland 2/1905. 3. sp. 1. Lov Nr. 147¹⁰/1922. §34. -skikket, part. adj. (sj.) d. s. s. -beskikket, -bestaltet. *Schand. Fort. 230. -skildring, en. (æstet.) en forfatters skildring af sig selv, sine egne forhold olgn. Mob. Staffeldt. (1851). 111. Goldschm. VIII. 358. Brandes. I. 108. -skreven, part. adj. I) som man selv har skrevet; egenhændig. S&B. D&H. Selvskreven Ansøgning . . indsendes. Pol. 4/101937. 17. sp. 5) (sv. självskriven; maaske egl.: som har indskrevet sig selv) i uegl. bet. 2. I) især om person: som if. sin stilling, sine fortjenester olgn. (paa forhaand, indiskutabelt) er berettiget, udpeget ell. kvalificeret til en stilling, til at deltage i noget olgn. Hun var selvskreven Baldronning, hvor hun viste sig. *Bøgh. L. 134.* Ærkebispens og alle Rigets Bisper vare ifølge deres Stilling selvskrevene Medlemmer af Raadet. *Allen. I. 43.* I tidligere Aar var Frk. Skram selvskreven som Taler ved . . Skolemøder. *KvBl. 3/1913. 1. sp. 3.* (han) skal være selvskreven ved vore Onsdagssammenkomster. *GyrLemche. NA. 113. (l. br.) som adv.: Mælkekusken, der selvskrevet fungerede i Efterretningstjenesten, var forsinket hver Dag. ErlKrist. NS. 120. || i forb. m. til. Schand. TF. II. 186.* Doktoren søger rektorembede, og de siger . . at han er selvskrevet til det. *Svedstrup. EG. II. 241. 2. 2) om ting ell. forhold: om hvis berettigelse ell. anvendelighed der ikke kan herske tvivl; som giver sig af sig selv; oplagt; ligetil; selvfølgelig. den almindelige Valgrets Kampstilling (var) simpel og selvskreven, given i de to Ord: Modstand og Sammenhold. *Hørup. III. 57.* Især dannede de mørke Dybder under Vildskoven et selvskrevet Opholdssted for alle de søre Skikkelser, der spillede i Bornenes Tankeverden. *ZakNiels. NT. 28.* Sorten (: en æblesort) er som selvskreven for Landsbyhaver. *CMathies. DF. I. 175. || i forb. m. til. I. Modsætning til Kalkmørtel forbruger Cementmørtel Vand under Hærdningen og vilde derfor være selvskreven til Husbygningsmørtel, hvis den ikke var saa dyr. *Suenson. B. III. 466. -skud, et. (ænyd. d. s. (Chr. VsNo. Lov. (1687). 5—10—9 i bet. 1,*****

jf. ty. selbtschuss i begge bet., gmo. sjalvskot i bet. 1) 1) † det at skyde sig selv; selvmord ved skydning. *Bagges.I.229. 2) (jæg.) om (jagmetode (især over for rovvildt), hvorved man anvender) en skudfærdig bosse, der er indstillet og anbragt saaledes, at dyret selv faar den til at gaa af (især ved at røre en lokkemad, der er sat i forbindelse med aftrækkeren); ofte i forb. lægge selvskud for. man legger Selvskud for dem (o: sjakaler), hvilke sjelden felle. *Reiser.IV.193. For et halvhundredte Aar siden fik en Krybeskytte begge Benene skudte istykker ved et Selvskud, der var lagt for Oddere. *Blich.(1920).XVI.94. uttaltalende Fangstmetoder, som Gift og Selvskud. *AlwinPedersen.Polarstyr.(1934).149. || i sammenligning ell. billed. en af disse Ramser (o: fra skoletiden), der ligge hen hos os, indtil de engang uformodet gaae af som et Slags Selvskud. *SHeegaard.OF.150. jeg (vil) ikke forhindre jer i at sætte Selvskud for jer selv. *ErlKrist.NS.60. -skuffelse, en. (nu l. br.) selvbedrag; illusion. *Hz.X.373. to Gange har jeg elsket, men det var kun Selvskuffelse, dog den selvskuffede lider vist dybest. *HAnd.BC.I.262. *Pont.BH.67. -skyldner, en. († -skyldener. *DL.I—23—13. *Moth.S112). (jf. -borgen, -kautionist samt Medskyldner; jur.) person, der kautionerer for en andens gæld, saaledes at han er pligtig til at betale, saa snart hovedskyldneren undlader at opfylde sine forpligtelser. *Forordn. 24/2.1734. *Kierk.XII.460. Til yderligere Sikkerhed for Sælgeren har Køberen formaaet Hr. C til at paategne denne Kontrakt som Kautionist og Selvskyldner. *JurFormularbog. 219. || hertil Selvskyldner-kaution (*Skr. 20/11 1825. *Lassen.SO.403). -kautionist (d. s. s. Selvskyldner. *smst.404. *JurO.(1934).134). -skyldt, part. adj. (sj.) d. s. s. -forskyldt. *Ej forsked du, om selvskyldt, | om uforkskyldt så ilde | fornedret du nu fandt den (o: min sjæl). *Rord.GD.169. *Hvad svarer du, Danmark, bedraget og slaget | og dødtæt af selvskyldte Sår. *sa.GK.184. -slukker, en. (l. br.) om hvad der slukker sig selv, fx. om tændstik, der slukkes, naar ilden naar et bestemt sted paa stikken (*NatTid. 2/1904. *Aft. 2.sp.5), ell. elektrisk lys, der slukkes automatisk, naar det har brændt en viss tid (D&H.). -smørende, part. adj. om apparat: som automatisk besøger smøringen af maskindele. *Sal.XVI.281. *TeknO. -smører, en. smørelsmørende apparat. *TeknMarO. *SkibsMask. 31j. -smøring, en. smøring v. hj. af selvsmørende apparater. *Scheller.MarO. -selvsom, adj. se sælsom.***************************

Selv-sot, en. (nu næppe br.) d. s. s. -syge. *Tauber.Dagb.58. -spejlende, part. adj. (jf. -spejler, -spejling; l. br.) en selvspejlende Litterats uinteressante Snagen i sine egne smaa lurvede Affører. *ETHoms.(Tilsk.1937.I. 175). -spejler, en. (sj.) person, der er optaget af sig selv. *HBegtr.JK.74. **W -spej-*****

ling, en. (sj. -spejling. *SoLa.Litteratur. (1929).218). (jf. -bespejling) det at se sig selv i spejl, være optaget af sig selv elgn.; selvoptagethed; ogs.: litterær fremsigling, der er en afspejling af forfatteren selv ell. hans forhold. *Mart.Levnet.I.36. Digternes dengang saa sædvanlige Selvspejling og Selvforguldelse findes hverken i hans Digtninge eller i hans Breve. *Brandes.III.494. en bitter Vantro, som aldrig kan blive Kilde til Daad, men kun til syge Selvspejlinger, der ormebider Handlekraften. *HBegtr.DF.IV.319. jf. *HDahl. SM.81. -spillende, part. adj. om klaver: spillende automatisk. et elektrisk selvsplillende Piano. *NatTid. 20/2.1902. *M.2.sp.6. *Musikkat.107. Værten (satte) sig hen til det selvsplillende Klaver . . og trakterede Pedaler og Manualer. *KMich.MT.7. -spot, en. (jf. -ironi; nu l. br.) spot over sig selv. *Ing.EF. XIII.141. *Schand.O.II.248. *OlesenLøkk.NH. I.92. **W -spøgelse**, en. det at spæge sig selv. *Rahb.(MO.). *TroelsL.XIV.72. -spægende, part. adj. (sj.) asketisk. *Fædrel. 1871.I.sp.4. -spæger, en. (jf. -spøgelse; sj.) person, der spæger sig selv; asket. *HDahl. SM.102. *HRasmussen.StudierOverHåfiz.(1892). 203. -spænder, en. apparat, maskine, med automatisk spænding; om boremaskine: *PolitiE. *Kosterbl. 20/10.1923. 2.sp.2. -spænding, en. automatisk spænding; det, at en fjeder spænder sig selv (fx. i geværlaas). *Sal.XVI.205. -spærrende, part. adj. om af sig selv, automatisk, kan danne et spærre ell. lukke. (gasbrænderens) Tilførselsaabning er selvspærende ved alm. Temperatur. *Gasfyr.6. || om automobilbremse: *Motor-ker.15. † -stand, en. (efter ty. selvstand; jf. selvstændig samt Selv væsen) egl.: hvad der består ved sig selv; substans; (væsentlig) stof. *Norreg.Naturr.181. -starter, en. (eng. selfstarter; jagl.) indretning, der sætter automobil i stand til at starte selv (i st. f. at skulle startes v. hj. af et haandsving). *PolitiE.Kosterbl. 1/11.1924.3.sp.2. Et Øjeblik efter sad Niels i Basses Vogn, Selvstarteren knistrede, og Vognen gled af Sted. *AaseHans.Vr.75. -steril, adj. (jf. -frugbar; bot.) om blomst (ell. plante): hvis støv ikke er i stand til at befrugte samme plantes støvveje. *Warm.Bot. 591. -stridig, adj. (hos sprogtensere) inkonsekvent; selvmødsigende. *HjælpeO. || hertil Selvstridighed. *Brandes.XIII.203. *KHjorth. *Retskrivningsspørgsmål. (1886). 6. -studie, en ell. (sj.) et. (l. br.) studie, hvis genstand er forfatteren, kunstneren selv. (*Herman Bangs) „Mikael“ er et . . . Selvstudie i en noget bizar Form. *PARosenb.Herman Bang.(1912).102. **W -studium**, et. 1) (jf. -undervisning) studium, der drives paa egen haand (uden hjælp af lærere). *Cit.1833.(Hjort. B.II.127). Haandbog i det danske Sprogs Grammatik, nærmest bestemt til Selvstudium. *Levin.(bogtitel.1844). 2) (l. br.) studium, hvis genstand er vedk. person selv. *S&B.***********************************

I. -styre, et. (maaske fra no. (se HjælpeO.); jf. -dømme 3, -regering, -styrelse samt Hjemmestyre) det selv at styre ell. raade inden for sit omraade, over sine forhold; uafhængigt, selvstændigt styre; nu især (polit.) om den tilstand i stat ell. kommune, at styret udøves af folket selv gennem valgte repræsentanter, efter flertallets vilje (folkeligt selvstyre. *RSchmidt.NH.206. HOLr.KP.I.28*), ell. (of-test) om en kommunes, provins's ell. ikke-soveræn stats myndighed til (under kontrol fra en overordnet statsmyndighed) mere ell. mindre selvstændigt at styre sine egne anliggender. Irlands Selvstyre. *Brandes.V.429*. denne Konge vilde tage Selvstyret fra Bonderne. *RJHolm.DanmHist.I.(1884).24*. Bornene opdrages ikke til moralsk Selvstyre. *NBang.OU.128*. || **hertil Selvstyre-bevægelse, -krav, -parti** ofl. **II. -styre**, v. (l. br.) have selvstyre ell. selvstyring; især i præs. part. brugt som adj. Et Leve for et ærekræft, et selvstyrende Folk. *Horup.I.244*. Et roligt Irland . . afhænger af, om Irerne faar Ret til at selvstyre deres egne Affærer. *Riget¹1913.I.sp.3*. **-styrelse**, en. 1) selvstændig styrelse. Monarkens Selvstyrelse. *Cit.1854.(MO)*. || især d. s. s. I. -styre. den reformerte Kirke . . indrettede sig . . paa Selvstyrelse. *Mart.Denda.FolkekirkesForfatn.(1867).3*. Kjøbstæderne besøgte en høj Grad af Selvstændighed, der hvilede paa en næsten fuldkommen Selvstyrelse. *Allen.IV.1.88. Hoffd.E.532*. 2) † d. s. s. -beherskelse. *Hahnemann.HaandbogforMødre.(overs.1797).77*. **-styring**, en. 1) (fa. om (indretninger til) automatisk styring (fa. af torpedoer, flyvemaskiner). *BerlKonv.XIX.216*. 2) (sj.) d. s. s. -beherskelse. *Tor-drup.Børnepsykologi.(1937).256*.

selvstændig, adj. [sæl(v)sdæn'di ell. sæl(v)sdæn'di] (jf. selv-stændig. *Høysg.AG.22*. udt. selvstændig, men ogsaa selvstændig. *Levin*). adv. -t ell. d. s. ell. (†) **-en** (Mynst. *Mall.6. VSO*). (ænyd. d. s.; efter ty. selvstændig (selbstständig), mnt. sulständig; egl.: staaende ell. bestaaende for sig selv; jf. Selvstand)

1) som bestaar ved sig selv ell. udgør en enhed for sig selv; som ikke hører sammen med, er del af ell. afhængig af andet; særskilt; separat. *Moth.S112*. (spørgsmaalet) om Sielen er et selvstændigt Væsen eller kun en Egenskab i noget andet. *NTreschow.PhN.170*. En selvstændig Lyd (∴ selvlud). *VSO*. fra det Øieblik, Sproget er fuldbaaret og født til Verden, begynder det sin egen Existens og sit selvstændige Liv. *Levin.Betragtninger over da.Sprog.(1846)*. 7. Hvad er en selvstændig Stemme? En Stemme, som har sin egen selvstændige Melodi, hvilken den ikke paa noget Punkt har tilfælles med andre Stemmer i Octav eller Enklang. *Geb.MusK.63*. selvstændige Sætninger ∴ Sætninger, der enten udsiges for sig alene eller forbindes løst med hinanden

eller indeholder Hovedtanken. *Mikkels.Sprog S.111*. Gulsot . . er ikke nogen selvstændig Sygdom, men kun et Symptom, der kan forekomme ved meget forsk. Sygdomme. *Sal.²X.415*. || † selvstændigt (navn)ord, substantiv. *NvHaven.Orth.199. Høysg.AG.21*. jf. *DGrammat.VI.288*. samt: Substantivum, neml. Nomen, er det Slags Navne, som bemærker . . selvstændige Ting. *Høysg.S.Aa67*.

2) som er sin egen herre, har ledelsen, styrelsen af sine egne sager, ikke er underkastet andres herredømme, ledelse olgn.; spec. i flg. anv.: 2.1) om folk, land, institution olgn.: som udgør et folk osv. for sig, med egen styrelse, uafhængig af andre folk osv. om Norge . . skulde lyde den danske Konge, eller være et selvstændigt Rige. *Molb.DH.I.437*. Selvstændige Domstole. *MO.2.2*) om person: som ikke staar under en andens kommando, ledelse olgn.; spec.: som driver egen (nærings-, forretnings-)virksomhed; ogs. om virksomhed: som er ens egen, drives for egen regning. Kommunalbestyrelsen skal . . attestere, at Ansøgeren er selvstændig Fisker. *LovNr.70³¹1937.§2*. det er de fleste svendes maal at blive selvstændige | drive selvstændig forretningsvirksomhed |

3) som er i stand til at klare sig selv, ordne sine egne sager ell. udføre et arbejde paa egen haand; uafhængig af andres raad, vejledning, hjælp ell. forbillede. *Engelst.Nat.209*. han (robode) Tvivl til sin Myndighed over den ældste selvstændige Datter. *CBernh.XI.268*. En Pige har godt af at komme langt bort fra Hjemmet . . og blive mere selvstændig. *Schand.IF.353*. Ene-pige . . selvstændigt til Madlavning og Husgerning. *BerlTid.¹⁹1937.M.31.sp.1*. || † ikke slave af laster, tilbøjeligheder. Selvstændig i Henseende til stærk Drik, Lækkerie og desl. *Leth.(1800)*. || om ting ell. forhold: som vidner om ell. er forbundet med evne til at arbejde paa egen haand, uafhængighed af andres hjælp ell. raad. En selvstændig . . Tænkemaade. *MO*. han . . kunde (ikke) betros til nogen selvstændig Stilling indenfor Firmaet. *Steenberg.H.II.170*. Det danske Publikum har en selvstændig Smag. Det sluger ikke de udenlandske Moder uden Kritik. *Pol.¹³1927.14.sp.5*.

∴ **selvstændig-gøre**, v. [sæl(v)-'sdæn'di'gø'rə] vbs. **-else**. fx. til selvstændig 1: den ubestemte artikel (fungerer) ofte som et stilmiddel til at selvstændiggøre og udhæve en detalje i billedet. *MøllKrist.DF.113. smst.132*. **-hed**, en. [sæl(v)sdæn'di-he'ð, l. br. 'sæl(v)sdæn'di-he'ð] flt. (sj.) **-er**. (ty. selvstændigkeit) det at være selvstændig.

1) til selvstændig 1; ogs. (nu næppe br.): hvad der er selvstændigt; spec.: substans; enhed. *Moth.S112*. Et hvert enkelt Væsen er en Selvstændighed, som forestiller sig Verden. *Eilsch.PhilBrev.VIII*. et hvert sammensat Legeme er en Samling af . . enkelte

Selvstændigheder. *smst.* 76. **2)** til selvstændig 2. **2.1)** til selvstændig 2.1. det er Grunden til, at Norden giennem alle Tidsrum har beholdt sin Frihed og Selvstændighed. *Grundtv. BrS.132.* Riget . . hævder sin Selvstændighed overfor Kejsereens . . Angreb. *OFriis. Litt.63. 2.2)* til selvstændig 2.2. den Selvstændighed, den Frihed til at raade sig selv, som Kjerligheden skjenkede ham. *Kierk.X.133.* || (sj.) om selvstændig (nærings-, forretnings-) virksomhed, den store Lockout . . havde slaaet de smaa Selvstændigheder ihjel. *AndNx.PE. IV.51. 3)* til selvstændig 3. disse Dosinmennesker, som mangle Selvstændighed eller selvegen Karacteer. *Blich.(1920).XIX.50.* Folkets stærkt fremskridtende aandelige Selvstændighed. *Levin.Betragtninger over da.Sprog. (1846).3. Selvstændigheds-, i ssgr. især til Selvstændighed 2-3; jz. Selvstændigheds-følelse, -parti, -trang.*

selvsvikkende, part. adj. (mol.) om mølle: forsynet med en særlig indretning, hvorved den selv regulerer sin sejlføring og gang. *Sal.XVIII.305.* **-svikker**, en. (mol.) selvsvikkende mølle ell. indretning til selvsvikning. *Møllen.4.1904.omslag.2.* **-svikning**, en. (mol.) det, at en mølle selv regulerer sin sejlføring og gang; ogs. om hele den indretning, hvorved dette sker. *FerdJensen.Mølleindustri.(1893).213. OpjB.4.156.*

-syg, adj. (efter ty. selbtsüchtig; sml. -syge; nu l. br.) i høj grad egoistisk, egenkærlig; ogs.: sygeligt optaget af sig selv. *feig og selvsyg hader Hver den fulde | Beundring. *Mynst. IA.334.* den sygeligt nervøse, forfinet selvsyge Fyrst Karol. *Brandes.VI.124.* denne absolute selvsyge Pillen ved og Pukken paa en „Sorg“, der udelukkede enhver Forstaaelse af . . Andres Bekymringer. *Drachm. KO.93.* den selvsyge Genialitet, Overmenneskenaturen. *VilhAnd.Litt.III.51.* **-syge**, en. (efter ty. selbtsucht; jf. -sot, -syg samt Egegsyge; nu l. br.) det at være selvsyg; egenkærlighed; egoisme. *Ing.PO.II.247. Molb. EL.128.* *Bedre det var, om I offred i Kor | alle jer Selvsyges Liebhaberier. *Ploug.II.236.* alt dette var . . kun Egenkærlighed og Selvsyge. *Pont.DR.4II.185.* **-symmetrisk**, adj. (geom.) om figur: som kan deles i to dele, der er i symmetrisk betingenhed. *Sal.XVI.1131.*

-syn, et. 1) (overs. af gr. autopsía; jf. -beskuelse 1) det at se, betragte, undersøge noget personlig, med sine egne øjne; spec. (anat., l. br.) om (undersøgelse af lig ved) obduktion (*Parum.533*); ogs. (l. br.) i al alm. om førstehaands iagttagelser, kendskab olgn. *CKMolb. Dante.II.106.* hans livfulde skildringer af . . „Tatere“ er byggede på selvsyn. *FDyrlund. TN.215.* der (tales) i disse Prædikener med et velgjørende Selvsyn paa Aabenbaringsens Kjendsgjæringer. *Dagbl.41872.1.sp.1.* man (har) Selvsynets Friskhed i (Homers) Skildringer af Løverne. *JLange.II.184.* Ogsaa over den lille Fyrs Forkuelse og Angst for

sit „Hjem“ fik de Selvsyn. *Pol.11.1923.6.sp.2.* || især i forb. af ell. ved selvsyn. Jøderne i Palestina selv kendte vel af Selvsyn intet . . til Hedningenes Kunst. *JLange.MF.153.* Vi kender ikke det fælles Stamsprog af Selvsyn. *Ottosen.VH.I.7. AndNx.PE.I.15.* Eleverne dissekerer . . Planter for ved Selvsyn at vinde en klarere Indsigt i Plantens Bygning. *NBang.OU.97. 2)* (foræld.) det at se et billede af sig selv (som optisk bedrag ell. overtroisk forestilling). der var Mennesker til, som gik dobbelt, som kunde . . see sig selv, og . . et saadant Selvsyn . . var et vist Forbud paa Døden. *Ing.EF.II.101.* Om Selvsynet. *HFHelleesen.(bogtitel.1846).* **-synt**, adj. (dannet til -syn; sj.) som hviler paa selvsyn, førstehaands iagttagelser olgn. Véd ikke den Vise . . at Forståelsen kun vindes ved den selvsynte Forskning. *Rørd.KK.4.* Alt i alt er det en personlig og selvsynt Bog. *Pol.11.1929.9.sp.2.* **-tagen**, part. adj. (ænyd. *privat.* i bet.: forstilt, paataget), oldn. sjalftekinn; jf. -tiltagen; uden for dial. kun højtid.) som man selv har taget (uden at faa tilladelse olgn.), ell. som man selv har paalagt, paataget sig; især om ret, frihed, magt olgn.: som man selv har tilltaget sig. (de franske digtere) viser . . undertiden een selvtagne frihed med lige lydende riimendelser, som mér, aimé etc.: *PoulPed. DP.(1937).9.* Selvtagen Ret. *Norreg. Privat. reg. Opgiv Kampen og Din selvtagne Sendelse, kast Ansvaret bort, læg det Hele i Guds Haand. Goldschm.VIII.189.* Lybek . . vilde hævde og udvide sine givne eller selvtagne Rettigheder, uden at spørge om andre Folks naturlige Ret. *CPalM.O.421.* Mit Hjerte staar aabent for alle gode og kærlige Ord, men det lukker sig stridigt til for den Tale, der vil trænge sig ind, pukkende paa selvtagne Fordringer. *Nans.FR.144. Feilb.* ||

(dial.) i forb. som være, blive selvtaget, om deltager i tagt olgn., der ikke bliver regulært „taget“, men mister sin ret til at være med ved at overtræde reglerne (jz. løbe uden for det vedtagne omraade). *Thorsen.169. Feilb.* ☐ **-tilbedelse**, en. (jf. -forgudelse). *Hauch. RF.II.191.* i al sin Selvtilbedelse vil (han) indbilde sig selv og Andre at han besidder alle . . Dyder og Fuldkommenheder. *Gylb. (1849).V.91.* ☐ **-tilfreds**, adj. adv. og inlk. d. s. ell. (sj.) **-t** (*Schand.BS.69. Rist.FT. 170.*) tilfreds med sine forhold, sin skæbne ell. (især) med sine egne handlinger, tanker, egenskaber; nu oftest nedset.: tilfreds med sig selv paa en kritikklos, ubeskedent, selvglad maade; ogs.: som vnder om ell. er udtryk for en saadan tilfredshed. Hans fede glindsende Ansigt griente selvtilfreds og polidisk ad os. *Blich.(1920).XIII.129.* et selvtilfreds Smil. *Ing.EF.VII.100.* i et Aar havde de (?: et ægtepar) levet stille sammen, muntre og selvtilfredse, inderligt elskende hinanden. *Bagger.I.235.* langtfra at være selvtilfreds med sine fremragende Evner var han syge-

30
40
50
60

ligt nedslaaet. *Brandes. II. 257.* med et for-
kælet Barns selvtilfredse og nævise Mine.
Pont. LP. VIII. 61. **ω -tilfredshed**, en.
det at være selvtilfreds. Den Selvtilfredshed,
Smigeren indgyder, er en sød, men bedo-
vende Gift. *Ørst. VII. 42. Heib. Poet. X. 151.* af
alt i Verden synes han dog bedst om sig
selv. Selvtilfredsheden er smurt i tykke
Lag over hans hele Biografi. *JLange. I. 383.* **ω**
-tillid, en. (jf. -tro) tillid til sig selv
(egne evner, kræfter osv.) (tidligere ogs. m.
nedsæt. bet., se VSO.). *Skuesp. IX. 38.* *Viig
bort, Dumdristige, fra Winfreds Veil | Hov-
modig Selvtillid Din Sjal forvirrer. *Hauch.*
SD. II. 72. Selvtillid er den første Betingelse
for at gjøre Lykke. *Goldschm. II. 344. KMunk.*
DU. 31. **ω -tillidsfuld**, adj. som stoler
paa egne kræfter, evner osv.; som har tillid til
sig selv. Hun saae et selvtillidsfuldt Smil om
hans Mund. *Ing. EF. VII. 93. Monrad. Ps. 395.*
Dette Skridt har . . kostet den . . selvtillids-
fulde politiske Fører stor Overvindelse. *Dan-*
nnebrog. 2^a. 1905. I. sp. 2. || hertil (l. br.) **Selv-**
tillidsfuld-hed, *Schand. TF. I. 73.* **-tilstaa-**
else, en. (sj.) d. s. s. -bekendelse. Disse
Betragtninger og andre bittere Selvtilstaa-
elser. *Winth. IX. 122.* **-tilstrækkelig**, adj.
(jf. ty. selbstenügsam; nu sj.) som er sig
selv nok ell. er tilfreds med sig selv, selvtilfreds.
en Mand med langt, germanisk Ansigt, kloge,
livlige Øjne, frejdigt og fornøjet, men paa tysk,
selvtilstrækkelig Maade. *Goldschm. (1908). VI.*
64. Nu var han . . inde i en asketisk,
selvtilstrækkelig, blindt arbejdsom Periode.
Jac Paludan. UR. 268. **-tilstrækkelig-**
hed, en. (sj.) d. s. s. -noksomhed. Stolt
Selvtilstrækkelighed sammensærper Ver-
densmandens Hierte. *Gynæol. VIII. 52. HN*
Claus. N. 16. **ω -tiltagen**, part. adj. (sj.)
d. s. s. -tagen. med selvtiltagen Magtfuld-
kommenhed at udtale sin forudfattede An-
skuelses Sætninger. *Kofoed-Hansen. F. 95.* **-to-**
nende, part. adj. (fot.) om papir: som paa
bagsiden indeholder visse stoffer, der opløses
i fikserbadet og danner et ton(fikser)bad. *Sal.²*
XXI. 217. **-tro**, en. (sj.) tro paa sig selv;
selvtillid. Geniets Selvtro. *Drachm. VT. 327.*
-tryg, adj. (nu sj.) selvtillidsfuld; selvsikker.
*Sverdodden (skal) vendes mod selvtryg
Barm. *FGuldb. P. 179. HSchwanenfl. H. 34.* der
var i Grunden noget stolt ved hende, som hun
sad der, stiv og selvtryg som en Dronning.
ZakNiels. Fort. 322. **-tryk**, et. 1) (faql., nu
sj.) Selvtryk bruges i Vandvæsen om det
naturlige Tryk, der bevirker Vandets Frem-
spring, modsat kunstigt Tryk. *Collo. 7*
Boringer . . af hvilke de 6 ved Selvtryk giver
ca. 50000 Tønder Vand daglig. *Kbh. s Vandværk.*
(1909) 2. 2) se Naturselvtryk. **-trækker**,
en. (reb.; nu næsten foræld.) indretning(er),
hvormed rebslageren (v. hj. af en line om livet)
selv kan trække spindelrullet rundt, idet han
under spindingen gaar baglæns mod reber-
banens aglerende. *Dengl. By. 1932-33. 133.* i sa.

bet.: Selvtrækkermaskine. *OrdbS. (Fym).*
ω -tugt, en. (jf. -ave) selvtugtelse; selv-
revselse; nu især: det at være i stand til at
beherske sig, se sine egne svage sider, holde
sig inden for de rette grænser olgn.; disci-
plin, man underkaster sig selv. *vAph. (1764).*
den Karakterstyrke, som medfører Selvtugt
og Selvbeherskelse. *Brandes. II. 134. TroelsL.*
XIII. 193. literær Satire er Poesiens Selv-
tugt. *Friis-Møll. (Pol. 2¹ 1921. 8. sp. 1).* **-tug-**
telse, en. (jf. -tugt; l. br.). **VSO. -tug-**
ter, en. spec. (l. br.) d. s. s. -pisker. *Bille.*
Italien. II. 273. **-tvang**, en. (nu sj.) selvbe-
herskelse; selvovervindelse; selvtugt; med mul-
ligste Selvtvang undertrykker (han) sin Vrede.
Sander. (Skand. Museum. 1798. I. 164). *Mig
Tid og Selvtvang atter smeddet har til Mand.
Oehl. XII. 162. Sibb. I. 96. AErslv. Ørneklip-
pen. I. (1906). 141. † **-tykke**, en, et. (jf.
Egentykke) store tanker om sig selv; ind-
bildskhed; ogs. om vilkaarlighed; eget forgodt-
befindende. *Biehl. DQ. IV. 80.* fra denne Syn-
punkt maae alle Selvtykkens Fordringer . .
forsvinde. *Olufs. (Skand. LittSkr. XVIII. 9).*
Engelst. Tale. (1808). 9. (han har) benyttet de
ældre (kilder) skiødesløst, hist og her efter
Hukommelsen, efter Selvtykke. *Möb. BlS. 2*
Saml. III. 83. **-tægt**, en. (jf. -tagen; især
jur.) det at tage noget uden tilladelse ell. ret;
det at tage sig selv til rette; uberettiget anvend-
else af magt for at haandhæve en virkelig ell.
paastaet ret; tidligere ogs. om selve det tagne
(Leth. (1800)). smst. Nærings-Veiene (var)
snart . . Selvtægt under tomme Paaskud,
og snart var de aabenlyst Ran. *Grundtv.*
Snorre. III. 342. Baden. JurO. Lov¹⁰. 1866. §
116. Greven fandt det rigtigere at gaa Parla-
mentarismens end Selvtægts Vej. *Schand.*
BS. 417. Goos. III. 151. Fagforeningen var for
dem en Slags Selvtægt, Strejken benyttede
de (v: arbejdere fra landet) i al Troskyldighed
til at sikre sig godt Arbejde. *AndNæ. PE. III.*
280. jf.: Orientens historie . . viser os despo-
ten, som uden anden myndighed end den,
der ligger i hans selvtægt, må stole paa sin
egen magt. *EduLehm. (Gads Mag. 1929. 517).* ||
talem. (sj. i rigsspr.): selvtægt er aflagt.
Grundtv. Saxo. III. 256. sa. Da. Ordsprog. (1845).
nr. 2302. jf. Feilb. || hertil (sj.) ssg.
Selvtægts-mand (*Barfod. F. II. 139*), **-ret**
(*Sibb. Aa. I. 188. Drachm. D. 106*) oft. **-tæg-**
tig, adj. (nu næppe i rigsspr.) som begaar
selvtægt; som selv tillager sig ret til noget, gør
lige, hvad der passer ham olgn. *Cit. 1785.*
(*AarbSkive. 1923. 60*). Politiet (bør) straks op-
tage de Pøle, som nogen egenraadig og selv-
tægtigt maatte nedslaa. *Cit. 1797.* (*AarbVejle.*
1924. 192). en selvtægtig Enevoldskonge.
KBirkGrønb. BS. 201. **-tænding**, en. (l. br.)
d. s. s. -antændelse, -antænding. Saaledes laa
Slesvig som en Høstak, i hvis mugne og
lumre Indre der begynder at opstaa Selv-
tænding. *GSchütte. (Pol. 1¹ 1901. 2. sp. 2).* jf.:
Selvtændingspunktet er den Varme-

grad, hvorved varm Oliedamp antændes ved Berøring med rødvarme Vægge. *SkibsMask.6.*

-tænken, en. (ty. selbstdenken; l. br.) egen eftertanke; selvstændig tænkning. *Gynaecol. VIII.162.* Enhver bruger i sin Selvtænken vilkaarlige Tegn. *PMøll.(1855).III.49.* **VSO. -tænkende**, part. adj. (nu l. br.) selvstændigt tænkende. Landets saa selvtænkende, saa selvvirkende . . Fædre. *Mall.G.5.* *Molb. Suhm.21.* han er ikke ilde som . . Filosof; det er et selvtænkende Hoved. *Schand.AE. 116.*

-tænker, en. (ty. selbstdenker; nu især hos sprogensere) selvstændigt tænkende person; især: filosof; tænker. den største mig bekendte Selvtænker . . Immanuel Kant. *Bagges.L.I.371.* *Kierk.VI.402.* *Brandes.X. 545.*

U-tænkning, en. selvstændig tænkning; ogs. (hos sprogensere) om filosofi (jf. *HjælpeO.*). *Leth.(1800).* Philosophien, den Videnskab, hvortil den mest uheldige Selvtænkning er nødvendig. *Ørst.VII.55.* *PMøll.(1855).V.79.* (vi) lærer formegen autoritetstro og forlidt selvtænkning. *Verner.142.*

-tænkksom, adj. (nu næppe br.) d. s. s. -tænkende. *Ørst.V.156.* **VSO. MO. || hertil Selvtænkksomhed.** *Birckner.Tr.III. Ørst.VI.53.* **VSO. MO. -tænkst**, part. adj. 1) \square som man selv har tænkt; fremgaaet af selvtænkning. (han) opdager, hvad der er Originalforfatterne eget . . hvad der er selvtænkt. *Mall.G.20.* *Cil.1869.(SkatRørd.Forsvarimod BiskopBrammer.(1869).5).* De to andre Linjepar danner en sammenhængende Periode af selvtænkt Indhold. *HBriz.AP.I.92.* 2) (sj. i rigsspr.) d. s. s. -tænkende. Der er dygtige, selvtænkte Folk paa Heden. *Egeberg.(Holger Danske.1911.Okt.11).* („Manchester Guardian“) det mest selvtænkte Organ for fremskredne engelsk Liberalisme. *FyensV.14.1921.I. sp.5.*

† ubevidsthed, en. mods. -bevidsthed 2 slutn.: mangel paa bevidsthed; bevidstløshed. *Junge.191.*

U-udfoldelse, en. (jf. -udfoldning) fri udfoldelse af sine kræfter, evner, udløsning af iboende trang, lyster oln. Ikke kraftig Selvudfoldelse og bred Livsnyselse var Menneskets Maal. *Jørg.VF.73.* *Pont.LP.VIII.254.* Selvudfoldelsens og den frie Lidenskabs hellige Evangelium. *Gelsted. RejsentilAstrid.(1927).40.*

-udfoldning, en. (sj.) d. s. s. *En prægtig Karl han var med aaben Sans . . | for hvert et sandru Væsens Selvudfoldning. *Schand.SD.II.*

-udløser, en. (fol.) mekanisme, der automatisk aabner og lukker for objektivet (saa at fx. fotografen selv kan komme med paa billedet). *Politik.E. Kosterbl.20.1923.3.sp.2.*

\square **Udslettelse**, en. det at udslette sig selv; især: det at gøre sig ubemærket ell. ubetydelig, være meget tilbageholdende, overdreven beskedne oln. *Riget.20. 1912.3.sp.6.* (ingen af de to herrer) vilde . . gaa først, hver især overgik den anden i høflig Selvudslettelse. *JacPaludan.TS.32.*

\square **Udslettende**, part. adj. (jf. -udslettelse). krybende for hendes Fod i selvudslettende

Ydmyghed. *JPJac.II.35.* **Aakj.BT.95.**

-udvikling, en. 1) (med.) om særlig maade, hvorpaa et i skraaleje liggende foster fødes (idet først skulderpartiet kommer frem, hvorpaa den sammenbojede krop trænges ned forbi hovedet, der fødes sidst); *Evolutio spontanea.* *Busch.Fødselsvidenskaben.(overs.1838); 407.* *LeopMeyer.S.172.* 2) \square egen udviklinge udvikling af selvet, jæg'et; en persons indr. udvikling (ved egen hjælp, ud fra sig selv), *PMøll.(1855).V.77.* *Schand.TF.II.396.* *Brandes.I.307.* Filosofiens Historie (opfattes) som Fremstilling af Tankens uafbrudte Selvudvikling. *smst.VII.407.*

-umyndiggørelse, en. (jur.) det forhold, at en person ved sin viljeserklæring berøver sig beføjelse til at forpligtes ved retshandler. *JurO.(1934).134.*

-undervisning, en. (l. br.) d. s. s. -studium 1. *S&B.*

-undskyldning, en. (l. br.) det at undskylde sine egne fejl. *Leth.(1800).* Genne- langse Aar havde hun delt hans vekslende Haab og Selvundskyldninger. *Seiberg.HK.45.*

-valg, et. det selv at vælge, træffe et valg; spec. (især jur.): det, at repræsentanter selv vælger nye repræsentanter (aflosere). *Kjøbenhavnsposten.1836.1197.sp.1.* bestyrelsen supplerer sig ved selvvalg | **-valg**, part. adj. 1) \square som man selv har valgt, foretrukket, bestemt sig for. *Exericien.* . . skeer i Overensstemmelse med de derom gjorte Reglemente . . uden mindste selvvalgt Afvigelse. *MR. 1790.333.* *en selvvalgt Død. *Hz.D.I.15.* hun fik . . Lov at leve i selvvalgt Ensomhed. *KMich.LM.7.* konkurrenceforelæsning over selvvalgt emne | \square om person. *Hymen . . skal | hver trofast Møe med selvvalgt Elsker lønne. *F.Guldb.(Rahb.Trisk.1796.186).* Folkets selvvalgte og regnskabspligtige Befuldmagt- tige. *Horreb.II.266.2)* (sj.) selvskeven (som repræsentant, bestyrelsesmedlem oln.). Formanden skal være selvvalgt til Hovedbestyrelsen. *JernbaneT.1.1934.8.sp.3.*

-vanding, en. (jagl.) om (indretninger til) automatisk vanding. Staldenes luftige Bredde med Foderluger og Selvanding. *Rørd.JE.29.* \square hertil Selvandingsanlæg, -kumme, -system ofl. (*HFB.1936.442.450).*

-varme, en. (jagl.) varme, der udvikler sig af sig selv i en masse; egenvarme. Hø, Korn eller andre Varer, som ved Selvvarme blive ødelagte. *VortHj.III.2. 94.*

† vedligeholdelse, en. d. s. s. -opholdelse. *CowLex.XVI.165.*

-vending, en. (med.) spontan forandring af fosterets leje fra skraaleje til længdeleje. *Busch.Fødselsvidenskaben.(overs.1838).407.* *LeopMeyer.S.171.*

-viden, en. (sj.) viden om sig selv; selvkendskab. *JVJens.EE.136.*

-videnhed, en. (sj.) egen viden, bevidsthed. Selvvidheden om mine egne Fortienester. *Suhm.(SkVid.X. 21).* *Amberg.*

-vigtig, adj. (jf. ty. selb- wichtig, eng. self-important; sj.) opfyldt af selvvigtighed. *Larsen.*

-vigtighed, en. (jf. -vigtig; sj.) overdreven følelse af sit eget værd, sin egen betydning; indbildskhed; (skidt)vig-

tighed. *Birckner.Tr.141. Mart.(Kirkehistsaml. 6R.II.199). Brandes.VIII.270. -viis, adj. (ænyd. d. s.; jf. egenvis; nu næppe br.) viis i sin egen indbildning; selvklog. Kirke-Ritual. (1685).114. beleet og bespottet af de nu levende, selvvisse Philosopher. Gram.Breve. 131. *Smiler kun, I lærde og selvvisse | Med ordlose Tankers høje Flugt. Grundtv. SS. V.333. || ordspr. selvviis bliver aldrig viis. Mau. 4817. CBernh.IV.80. -vilje, en. (ænyd. selfvillige, egenraadighed, selfsvilge (HMogens.), selfis villie (Stege.IsaachsGiftermaal.(1622). M6r), egen fri vilje, oldn. sjalfvili, ty. selbstwille; nu l. br.) egen fri vilje; ogs.: kraftig selvhævdelse ell. egenraadighed; egenvilje. Rostgaard.Lex.S41b. gives der da intet andet Middel imod Misbrug, end at skulle sig ved al Selvville i de almindelige Anliggender? Journal for Politik. 1797.IV.247. Lige saa lidt som de senere Enevoldskonger havde (Chr. IV) vist sig istand til at bryde Borgernes faste Selvville. GSchütte.FL.III. *Oprørrets Frihed og Selvviljens Lykke. KMunk.C.42. -villig, adj. (ænyd. d. s., oldn. sjalfviljgr, ty. selbstwillig, mnt. sulfwillich, jf. got. sibawiljis; sml. -vilje; nu næppe br.) 1) som sker af egen fri vilje; som man selv, af egen drift har valgt, paataget sig olgn.; frivillig; selvvalgt; som adv.: frivilligt; af egen drift. da hand heller vilde døe med ære, end leve saa forhad, gik hand selv villig (1871: frivillig) hen til pine-bænken. 2Makk. 6.19 (Chr.VI). Fransk Viin og Brænde-Viin (er) deres eeneste Rigdom og Fornøelse udi deres Selv-villige Fatigdom. Holb. Anh.281. Begge Kattene tog jeg med mig, men Hunden sprang selvwillig fra Borde. Robinson.I.102. Mit følende Hjerter, der med sønlig og broderlig Varme stede var sluttet til disse Elskede, formaaede ikke selvwillig at dryppe Galde i deres Livs-Bægere. TMorch. Mit Levnet.I. (1831). 53. Neerg. B.I.15. 2) som sker ved egen kraft, af sig selv; spontan. Vands selvwillige Bortdampning. vAph.Chym.II.400. Han har ikke aleene . . opfredet alt hvad, der selvwilligt voxede, men endog saet, flyttet og plantet . . unge Bøge- og Æge-Træer. Mall.SgH.506. CEMangor.RS.87. -virkende, part. adj. 1) (nu sj.) især om levende væsen: som selv, personlig udfører en virksomhed; flittigt ell. ivrigt virkende; virksom; ogs. i al alm. som gengivelse af aktiv. Instrumentum activum (Selvvirkende Middelet eller Redskab). Høysg.S.Z7r. Mall.G.5 (se u. -tænkende). en selvvirkende Statsstyrer. Dichm.Samlinger.(1801).5. Mennesket er ikke blot modtagende, men ogsaa selvvirkende. HNClaus.Leil.83. 2) (især fagl.) om ting, spec. indretning: som træder i virksomhed af sig selv, automatisk. selvvirkende Bremses. OpfB.VIII.122. Særlige Slukkeapparater, der er selvvirkende, hvis Lampen vælter, er de sikreste. SMørk-Hansen.Stenolie.(1892).19. selvvirkende Sikkerhedsventiler. SkibsMask. 63. -virket, part. adj. (l. br.) d. s. s. -gjort,*

-lavet. MO. ☐ -virksom, adj. som selv, personlig er virkende, selv tager del i et arbejde olgn.; virksom, aktiv i sig selv; især: som er aandeligt aktiv, præsterer et personligt ell. selvstændigt aandsarbejde; ogs.: som beror paa egen virksomhed. selvvirksomme Aander stræbe at give den almindelige Mening en ny Retning. Ørst.IX.62. med selvvirksom Fantasi og poetisk Blik. Ing.EF.III.II. Kierk. XV.364. naar Aanden er mest selvvirksom og ligesom fraværende fra Legemet. J.Lange. II.76. Som Børn sluger de Bøger og ere altid selvvirksomme. V Ved.G.38. ☐ -virksomhed, en. det at være selvvirksom; egen, personlig virksomhed; egenvirksomhed; især om (selvstændig) aandsvirksomhed. Nørreg.Naturr.17. til Troen udfordres en aandelig Selvvirksomhed fra Menneskets Side. Mynst. BIS.I.395. Kierk.XV.364. ved den intellektuelle Opdragelse er det af den største Betydning, at Selvvirksomheden vækkes. Høff. E.294. „Foreningen til at fremme blindes Selvvirksomhed“, stiftet i Febr. 1862 . . har til Formaal at virke for, at Blinde kan finde en Virksomhed, ved hvilken de efter Mulighed kan erhverve sig Livets Ophold eller dog bidrage dertil. Krak.1937.II.2484. sp.2. I. -vis, adj. (sj.) d. s. s. -sikker. (han) har overalt den selvvisse og af de Fleste højagtet Mands Holdning. Brandes.XII.179. II. -vis, adj. se -viis. -visker, en. (fagl.) selvbevægelig (rude)visker paa automobil olgn. BeriTid. 1927.Aft.8.sp.2. -vokset, part. adj. (ænyd. selffvoxt, -voxen; jf. -vækst) d. s. s. -groet (1). selvvoxt. Moth.S112. Ordbs. (bornh.) || nu især (☐) billedl. Parodien er en snyltekunst; den har ikke véd i sig, men klynger sig vrængende om et selvvoxt værks form. NMøll.N.255. en selvvoxt, europæisk Udvikling (paa kunsthåndværkets omraade). Tilsk.1937.II.389. -voldt, part. adj. (i rigsspr. kun ☐) som man selv har forvoldt; selvforstyldt. *selvvoldt Plage. JM Hertz. Isr.159. Dorph.Sofokles.305. Lidelser . . gribes os, selv om vi . . finder dem selvvaldede. KFabricius.(Riget. 1911.3.sp.5). jf. Feilb. ☐ -vurdering, en. (jf. gl'd. sielf vurdhing, indbildskhed, oldn. sjalfvirðing) vurdering, bedømmelse af sig selv (egét værd, egne evner osv.). Stolthed, og overdreven Selvvurdering. Rahb.Tilsk.1796.87. Vort Land. 1905.1.sp.4. -vækst, en. (jf. -vokset; nu sj.) det at vokse frem af sig selv (af selvsaaet frø osv.); ogs.: hvad der er vokset frem af sig selv. Moth.S112. jf. VSO. billedl.: (sagastilen) er en ved Selvvækst paa Island fremkommen Stil. Johs.Steenstr.H. 169. -vælde, en, et. (hos sprogrensere, jf. HjælpeO.) selvstændighed; selvgering; autonomi. NMøll.(Verdenskult.VI.102). -vældig, adj. [-væl'di] (l. br.) dels: uafhængig; autonom (jf. HjælpeO.); dels: egenmægtig; eneraadende. Næppe havde han (hørt) vort Ærinde, før han selvvældigt . . satte sig i Spidsen for hele Ekspeditionen. Knud Rasm.

G.24. I 10, 20, i 30 Aar vil jeg styre selv-
værdig i dette Rige. *KMunk.EI.110. -værd*,
en, et. (l. br.) *eget værd*. Denne Friheds-
værd (den menneskelige sjæl) høi Følelse
for Menneskeretighed og Selvverd. *Birckner*.
III.12. *RSchmidt.Overs.afWhitman: Demokra-
tiskeFrembtik.(1874).28. -værende*, part.
adj. (jf. ty. selvstwesend; sj.) selvstændigt ell.
virkelig eksisterende. *Ørst.AN.II.177. Mart.*
Levnet.III.204. -væрге, et. (jf. -værn; i
l. br.) det at væрге sig selv, det selv at sørge for
sit værn olgn.; selvforsvar; ogs.: selvstyre.
Folkekirken . . manglede Livskraft til Selv-
væрге. *HN Claus.DekirkelegeIndivider.(1867).*
35. „De maa selv kunne føle, hvor pinlig en
saadan Ytring er for mig.“ — „Tilgiv mig
denne Gangl det var Selvværge: Deres Mis-
tanke tvang mig til at sige Sandheden.“
*Gjel.W.80. under den amerikanske Uafhæn-
ghedskrig . . var Stemningen (i England)*
i meget for Koloniernes Selvværge. *NMøll.*
(Verdenskult.VI.116). -værn, et. (l. br.)
d. s.; ogs. om mandskab, udrustet og uddannet
til selvforsvar. Sakserne tilskyndede ikke de
danske til hedensk hævnkrig, kun til politisk
selvværn. *HOLr. KP.I.65. Ekstrabl.18/1921.*
Aft.I.sp.2. † -væsen, et. (ty. selvstwesen)
substans; stof. *vAph.Nath.VII.8. -ynk*, en.
(l. br.) det at ynke sig selv; selvmedlidighed.
ThitJens.JydskeHistorier.(1916).121. AndNz.
LK.89. -æder, en. 1) (sj.) om noget, der
fortærer en selv, virker gnævende, ødsende, øde-
læggende paa en selv. *Selvæderen *Eng.*
Staffeldt.D.II.25. 2) (jf. no. dial. sjølvetar;
dial.) egl.: person, der spiser alt selv ell.
ikke under andre noget; egoist; gniær. Min
Kudsk var en sand Selvæder, og snød
mig paa det groveste. *OGF Bagge.Livsbilleder.*
(1836).54. OrdbS.(bornh.). 3) -ødelæggel-
se, en. (jf. -udslettelse). *Bøgh.SørenKierke-*
gaard.(1870).51. Pont.LP.VIII.8. de Selv-
ødelæggelses Kræfter, som behersker dit
Sind.Howall.DB.118. † -ønskelig, adj. som
man (selv) kan ønske sig; forønskelig. (jeg)
ønsker Hannem alt det, som kand tiene til
Hans gode Forsæts og selv-ønskelige Vel-
stands befordring. *Langebek.Breve.55. Skuesp.*
IX.229.

Semester, et. [selmæsðar] flt. seme-
stre. (fra ty. semester; af lat. (cursus) seme-
stris, seksmaaneders (periode), smst. af sex
(se II. seks) og (en afl. af) mensis, maaned
(se Maane, menstruere)) 1) (nu sj.) tidsrum
af 6 maaneder; halvjaar. *JBaden.FrO.*
Meyer.8 især i ssgr. Sommer-, Vinter-
semester: I Vintersemetrest 1831-1832 ind-
kjøbtes . . 169,144 Fjed Hørgarn.Blich.
(1920).XVIII.150. smst.XXXI.72. 2) (univ.)
om hvert af de to afsnit, hvori universi-
tetsaaret falder; forelæsningsperiode, der
strækker sig over et vist antal maaneder mel-
lem to hovedferier (og eksamensterminer). i
Göttingen er det sieldent, at en Professor
ikke er færdig (med et kursus) ved Enden

af Semestre. *FrSneed.I.16. Madv.S.I. Mel-*
lem Semestrene. Paludan.(bogtitel.1910). Nor-
vin.UM.129. sa.UR.I.250. ofte i ssgr. Efter-
aars-, Foraarssemester (officielt: Efter-
aars-, Foraarshalvaar) ell. (om ældre tiders
forhold) Sommer-, Vintersemester (Ørst.
V3. jf. Norvin.UM.129).

Semi-, i ssgr. [semi-] (jf. dog Semikolon)
(fra lat. semi-, svarende til gr. hēmi-, sanskr.
sāmi-) halv-. † **-diameter**, en. halv dia-
meter; radius. *Sylvius.Gem.20. JBaden.FrO.*
-finale, en. (sport.) sportskonkurrence for de
deltagere, der har sejret i de foregaaende kampe,
til udvælgelse af deltagerne i slutkampen,
finalen. *DenVII.Olympiade.DanmarksDella-*
gelse.(1921).30. -gotisk, adj. (foræld.)
d. s. s. rundgotisk. *Sal.8VIII.629. -kølon*,
et. [semi'koløn] (ænyd. d. s. (*DGrammat.*
II.373); jf. Ledtegn; gram.) interpunktions-
tegn; (m. h. t. adskillende værdi indtagende
en mellemstilling ml. komma og punktum).
PSchulz.DS.88. En Dom har jeg dog hørt
om hin Bog, nemlig at der ei var nok Semi-
coloner deri. Hauch.(Hjort.B.I.233). Glahder.
Retskr.XXVIII. || billedl. VVed.M.35. Imid-
lertid satte Skæbnen Laust et Semikolon . .
Laust skulde sprænge Sten og kom ikke væk
i Tide, det blev højre Haand ødelagt og hel
Blindhed paa det ene Øje. JVJens.HH.100.
|| (nu l. br.) brugt selvstændigt som udtryk
for, at en udtalelse er færdig, at en diskussion
nu maa være slut: punktum (3)! basta! Ved
Du hvad det var, Semikolon (naar man vil
ende en Strid). OrdbS. især (jarg.) efter ed:
Føj for Satan, Semikolon! Ravnen.1887.139.
sp.2. -metal, et. (foræld.) halvmetal. *JBa-*
den.FrO. Meyer.8

Seminar(ie), et. se Seminarium. **Se-**
minarie-, i ssgr. [semi'nari-] († **Semi-**
narii-. Seminar-Fond. *KancCirk.27/1805.*
jf. Skolelærer-Seminarium. *Fond.Cirk.29/1805.*
(især emb.) til Seminarium, navnlig i bet. 2,
jz. Seminarie-bygning (*Trap.411.325*), -eks-
amen (*Tilsk.1930.I.261*), -elev (*VorUngdom.*
1937/38.374), -fond (foræld., om fond (til
drift af seminarier, ophævet 1/4 1894), hvis
midler skabtes ved afgivelse af dele af kirkelige
og gejstlige indtægter. *KancCirk.27/1805. Skr.*
15/1814. Trap.411.325), -forening (*Krak.*
1927.I.218), -forstander (*LovNr.379/1894.*
§1. JakKnu.S.27), -klasse (*Trap.41.442*),
-lærer (*LovNr.379/1894. §6. Trap.4IX.239*),
-skole (z: øvelsesskole ved seminarium. *Trap.4*
I.442), -uddannelse, -uddannet, -undervis-
ning ofl. (jf. Seminarisme; nedst.:) J. hade
skældt ud over Popularvidenskabens, Semi-
nariedannelse kaldte han den. *AndNz.FL.*
104. Seminarisme, en. [semi'narismə]
(dannet til Seminarist; nedst.:) om særligt
aandspræg, dannelsespræg, der (ofte)
træffes hos seminarister; især om halv-
dannelse, det at være halvtuderet (og dog til-
bøjelig til at kramme sin lærdom ud, belære
andre). *Drachm.F.I.20. Lad os ikke skabe*

os! Der er ingenting, jeg afskyer som Seminarisme . . . Er det ikke, som om jeg lige var sluppet ud fra Blaagaard? *Pont.F.II.259. Vilh.And.F.M.80. Seminarist*, en. [semi-na'risd] *ftl. -er. (ty., holl., eng. d. s., fr. séminariste; afl. af Seminarium) person, der uddanner sig ell. er blevet uddannet paa et seminarium. 1) † i al alm.: person, der (skal) uddannes, gennemgaa en oplæring, uddannelse. fra den Tid af at en Bondedreng eller Karl blev anset som Seminarist til Landmilitien, og altsaa anført i Reserve-rullen, nemlig fra hans Anders 14de Aar. Stampe.V24. Forordn.¹/_{1786.§1. 2) i spec. anv., om elev paa en humanistisk læreanstalt. 2.1) (foræld.) om elev i den til Bergens katedralskole 1750-1806 knyttede lærde stiftelse. Reskr.¹/_{1781.§10. Sal.¹/_{XXI.223. 2.2) (teol., kirk.) elev i et pastoral-, præsteseminarium. vAph.(1759). FrSneed.I.177. de flade Tage og Terrasser (i Rom), hvor unge Seminarister spaserer op og ned og beder Breviar.Jørg. RNS.198. 2.3) vordende lærer, der uddannes paa et seminarium; seminarieelev; ogs. om person (lærer), der har seminarieuddannelse. MR.1793.613. en naturbeundrende Seminarists himmelske Degneskrig.Kierk.XIII.115. *denne Seminarist, saa stiv som Strudsen. PalM.V15. Trap.⁴/_{IX.238. || uegl.; især nedset., om person, der er præget af seminarisme. Drachm.F.I.20. denne grænseløse Seminarist (?: Bjørnson), der altid vilde noget, opdrage, belære, mane, tugte, trøste. OGeismar.D.30. || hertil bl. a. seminaristagtig („Studentersamfundet"s seminaristagtige Bestræbelser i Retning af „Lys over Landet“. OGeismar.D.86. hun har grebet sig i at gaa og . . . finde ham seminaristagtig og tænke, at han maaske alligevel hellere skulde blive skolelærer.AnkerLars.KL.139), -eksamen (Schand.O.I.16), -hue (min Seminaristhue med to rød-hvide Snore og den lille fine Kokarde.ZakNiels.Minder.I.54), -kasket ((jæg) købte mig en Seminaristkasket, en Studentehue af sort Silke, i Panden udstyret med et lille Sølvkors i en Kokarde. Skjoldb.MM.I.148), -præk (Kierk.VII.108. AndNz.d.50). seminaristisk, adj. [semi-na'risdisg] *adj. til Seminarist (og Seminarisme): som minder om ell. hører til en seminarist (2); (nu l. br.) til Seminarist 2.2: Da kan Du (?: en kapellan) lægge Din Pen ned og med Haand og Mund tordne imod Repertoristiske og Seminaristiske Kiættetier.MCBruun.JSR.251. || til Seminarist 2.3. Læreren (er) ikke seminaristisk oplært. Mynst.Vis.I.196. ofte nedset.: præget af seminarisme. Ikke at han vil stadse med nyervevede Kundskaaber, men han har en naiv, næsten seminaristisk, Glæde af at lægge dem for Dagen.Brandes.III.401. en sølsom Original og Fanatiker (?: Ling), raa og ubehøvlet i sit Væsen, kaotisk og seminaristisk i sin Dannelse.VVed.SR.263. Seminari-*}}}}*

um, et. [semi'na'riom] (*nu sj.Seminar. Cit. 1828.(Grundtv.B.II.151). Jørg.EA.30. Sal.² XXI.223. jf.: Degnen . . . er en Seminar- og Bog-lærd Mand.Blich.(1920).VIII.113. — i rigsspr. især som 1. led af sgr. Seminarie. K.Thubov.Detgl.Harboere.(1928).194. jf. Feilb.). *best. f. -iet; ftl. -ier; † m. lat. bojning, fx. gen. seminarii, dat. seminario (Reskr.¹/_{1781). (jf. ty. seminar; fra lat. seminarium, planteskole, afl. af semen, frø, sæd, best. m. sero, jeg saar (se IV. saa)) egl.: planteskole; derefter: samling af individer, der uddannes (er uddannet) til en virksomhed, ell. anstalt, skole, hvor uddannelsen finder sted. *Jeg ej vil decidere her, | Om Verden kunde gavne . . . | Hvis til at nyde Tienester | At kiønnet ey var hinder, | Men der var Seminarier | Af Mandfolk og af Qvinder.Holb.Skiemt.F77. jf.: Af saadanne, saavel in Examine som ved Prædikens Forhør, vel prøvede Personer samles et Seminarium, hvoraf efter Haanden kan tages de, som til Prædike-Embeder skal voceres.Forordn.¹/_{1707.§4. det Classenske Agerdyrknings-Seminarium.Cirk.¹/_{1800. det Kgl. Norske Berg-Seminarium (til uddannelse i bjergværksdrift).Forordn.¹/_{1786. nu kun i flg. spec. anv.: 1) (jf. Pastoral-, Præste- samt Rabbinerseminarium) om læreanstalt for vordende præster. Slange.ChrIV.967. Reskr.¹/_{1809. Saint Sulpice seminariet i Paris. ABlinkenberg.Renan.(1923).121. KathOrdb. 37. 2) læreanstalt for vordende lærere; nu kun om læreanstalt med en for folkeskolens lærere beregnet uddannelse; tidligere ogs. om anstalt ell. kursus for vordende lærere i den højere skole (Resol.²⁸/_{1799. jf.: lærd Seminarium.VSO. pædagogisk Seminarium.Meyer¹). FrSneed.I.174. Regl.¹/_{1818.§2. I. C. Christensen . . . kom paa seminariet i (P. K. Thorsens) sidste år.MKRist.(Thorsen.Afh.III. XIII). han gaar paa seminarium | || i sa. bet. (især foræld.): Lærer-(Trap.⁴/_{IX.237), Skole-(OWTidemand.Blaagaard-Jonstrupske Skolelærerseminarium.(1890).92), Skolelærer-(Regl.¹/_{1818. Trap.⁴/_{V.388) samt (nu næppe br.): Skoleholder-Seminarium (MR.1798.890).}}}}}}}}}}**

Semit, en. [se'mid] *ftl. -ter ell. semitere (Madv.GB.II.13). (ty. semit(e), fr. sémite; dannet til semitisk) dels (jagl., spec. sprog.) især i ftl., om personer af de folkeslag, der taler semitiske sprog; dels (især ☉; jf. Antisemit) spec. om jøde. Meyer.³ han staa som Semit i . . . udpræget Racemodsetning til den unge ariske Pige.Brandes.VIII.511. Semiternes Skrift. OpfB.¹/_{II.463. jf. (sj.): den nydeligste lille Semitinde.Bogan.II.71. semitisk, adj. [se'midisg] (fra ty. semitisch, dannet i 18. aarh. (se HolgPed.SN.108f.) til propr. Sem, den i 1. Mos.10 nævnte søn af Noa, fra hvem de semitiske folk angives at nedstamme; jf. Semit samt jafetisk; jagl.) høren-}*

de til en især i landene øst og sydøst for Middelhavets østlige del hjemmehørende sprogæt (omfattende (til dels udøde) sprog som assyrisk, hebraisk, arabisk, ætiopisk) ell. de folk(e-slag), der taler (har talt) de herhenhørende sprog; ogs. (jf. antisemitisk) spec.: hebraisk; jødisk. Den østerlandske (semitiske) Folke- og Sprogstamme. *Rask.II.394. Sandfeld.S.²254. (næsen)* begyndte krum semitisk og endte i opadstræbende Gotik. *ORung.P.25.* Bogen bliver en svulmende Fortælling om den øst-europæiske Jødes Historie, en Bog om den semitiske Races „Grandeurs et misères“. *Tilsk.1937.II.334. substantivisk, om sproget: Madv.GB.II.24. HolgPed.SN.105. Semitisme, en. [semitisma] (af) af Semit, semitisk; l. br.) om enkelt træk ell. indbegreb af de træk, der er ejendommelige for semitterne ell. deres sprog; ogs. (jf. Antisemitisme): sympati for jøderne. Meyer. *Sal.²XXI.226.**

Semi-tone, en. (ænyd. semiton (*D Grammat.III.74*), sen. lat. semitonium; nu l. br.) ♪ halvtone (1. vi have i Musiqven 7 Hoved-Toner og 5 Semitoner. *LTid.1754.315. Blich.(1920).VIII.175. JBaden.FrO. -vokal*, en. (lat. semivocalis (jf. *D Grammat.I.43.III.74*); sml. Halvvokal; nu næppe br.) om konsonanterne f, l, m, n, r, s, x, der i den lat. grammatik regnes for halvt vokaliske (og isoleret udtalt begynder m. vokal). *Høysg.AG.4. JBaden.FrO.*

Semle, en. se I. Simle.

Sem-læder, et. se Sæmslæder.

Semmel, en. se I. Simle.

Semoule, en. se Semulje.

Semper, adj. se simpler.

Semperfi, en. [sæmber'fi:] (ogs. m. former som **Sempel**-, **Simpelfi**. *Aakj.PA.36. Bregend.DN.71. FrGrundtv.LK.86. Ordbs. (Langland,Turøft.). Simplifi. Hjemmet.^{13/4} 1930.46.sp.3. Simplifi. ZakNiels.B.99. Semprefi. SjællBond.43. Hedebo.158. Semperviv. VareL.(1807).II.497. VSO. HistBot.I.43). fl. -er. (nl. semper-, simperfiæg mfl.; af lat. sempervivum, intk. af sempervivus, stedselevende; dial.) ♀ 1) husløg, *Sempervivum (tectorum) L. VareL.(1807).II.497. VSO. JTusch.224.340. Feilb. AxLange.FP.47. 2)* om forsk. stueplanter med kodede blade (se Feilb.); især om *Aloë (picta)*, hvis blade (lige-som husløgs) brugt(tes) som middel mod brand-saar olgn. *JTusch.282. Feilb. HistBot.I.43. JNRisum.Stueplanter.²(1929).83. AxLange.FP.105. || hertil: Semperfi-blad (HUss.IH.227); om former som Sempelfikunster se Sympati-.**

Sems-(garver, -læder osv.), se Sæms-.

Semulje, en. [se'muljə, l. br. se'mu'lə (jf. *ChrMøll.RS.I.16*)] (alm. skrevet **Semoule**, **Semule**). (fra fr. semoule (ældre ogs. semouille), ital. semola, lat. simila, fineste hvede-

mel; egl. sa. ord som I. Simle; Y ell. kog.) fine gryn, fremstillet af hvede; hvedegryn; undertiden ogs. om andre fine gryn (jf. Rissemulje). *Semoule. Meyer.³ NordConvLex.V.240. OpfB.¹VI.33. || hertil: Semulje-gryn (d. s. s. Semulje, en Pose Semulegryn. Drachm.KK.2. MentzO.Pl.33), -grød (o: grød, kogt paa semulje. *Saaby.¹(1891). FrkJ. Kogeb.²²(1921).117*), -vælling (o: vælling, kogt paa semulje. *NutidsMad.[1931].135*) ofl.*

† **Se-mærkværdighed**, en. d. s. s. Seværdighed. Erfurts Seemærkværdigheder. *Oehl.U.VII.79.*

sen, adj. [se'n] *Høysg.AG.24. komp. senere (sj. (jf. (ældre) sv. sednare) skrevet sednere. PAHeib.E.VII. smst.61*), superl. senest, † som adv. *senesten (Slange.Chr IV.1176)*. (æda. sen, oldn. seinn, mht. seine, oeng. sæne; vistnok besl. m. litavisk at-sainūs, eftergivende; sideform foreligger i no. dial. seimen, langsom, mht. seim, og i sidste led af oht. langseime (se langsom); jf. II. sene, I. senlig)

1) (især talespr.) som handler ell. foregaar i et (unormalt) langsomt tempo, kræver (for) lang tid til udførelsen (af noget) olgn. 1.) om levende væsen, især person (ell. persons aandelige virksomhed): som (især: af naturen ell. af sædvanen) handler langsomt; oftest: langsomt ell. trægt arbejdende. *(saften af Yduns æbler) styrker matte Gubbes Blik. | As-Odin var en Olding seen, | Hvis ei ham qvæged denne Drik. *Oehl. XXIX.148.* Et seent Nemme. *VSO. næsten kun som præd. olgn. (ofte i nægtende forb. som ikke være sen, ikke nøle, tøve; skynde sig): *Af Østens purpur Dør da Verdens Lys fremtrinned, | . . . gik seen tvilraadig frem, | Som den, der frygter, og seer efter Vejen hiem. Holb.Metam.63.* Det er tungt at gamle Folk, maaskee fordi de ere noget sene, tabe den Agt og Tillid man skylder dem. *Suhm.VI.66.* *Finken er kommen, den var ikke seen. *Oehl.XX.34.* *Sæt dig nu ret i Skik, og vær kuns ikke seen. *Winth.VI.243.* hun lagde Broderiet til Side og kom over Pigen med et: Herregud dog, er De ikke færdig endnu med det lille Arbejde, De bli'r da senere og senere. *LBirke.LilleFru Jensen.(1914).135.* || i forb. som sen i vendingen, se Vending. sen paa benene, (nu l. br.) langsomt gaaende; daarlig til bens. Jeg var . . . ikke seen paa Beenene, løb bort. *Holb.LSk.II.1.* De gik ind af en lille Dør i et stort, graat Hus. Faderen blev mere klein og senere paa Benene i Trappen. *Bang. ExcentrickeNoveller.(1885).36.* (jf. flg. gruppe) i forb. som sen til (nu næppe br. i *Moth. S116*) sin gerning (sit arbejde), sin mad olgn., langsomt arbejdende, spisende. Pigen er seen til sin Gierning. *VSO. jf.: *Englemild, kun sen til Vrede! Grundtv.SS.III.145. ord-spr.: Hvem der er seen til sin Mad, er*

ogsaa til sin Gierning (*sml. Mad sp. 730^{aff}. sa. Da. Ordsprog. (1845). nr. 2255. Krist. Ordspr. nr. 7317. || m. flg. inf. (direkte tilknyttet ell. (nu kun) indledt med til ell. (l. br.) med*). I ere blevne sene (1819: sløve) til at høre. *Hebr. 5.11 (Chr. VI). Jer Fader er saa uendelig seen at fornøye Jer ved sin Død. Kom Grønneq. I. 264. *Fem Friere — tank! Hun var ei seen | At faae under eget Bord sit Been. Winth. II. 179. Secretairen var ikke sen med at slippe Frokenen. V Korfitsen. F. 109. han (var) ikke sen med at vedkjende sig sin levende Tilslutning. Rich. Pet. Kingo. (1887). 28. jeg var jo ikke sen til at nappe (pengene). Lindskov Hans. NH. 38. || (nu sj.) m. flg. bisætn., indledt med før. Jeg var ikke seen, før jeg gik hen at hielpe. Kom Grønneq. III. 148. *Hun var ei seen, før hun igjen | Vil Syltetoiet slikke. Bastian. nr. 8.4. || (sj.) substantivisk, i ordspr. Seen er god at sende efter Døden (jf. u. I. Død 5.1). Grundtv. Da. Ordsprog. (1845). nr. 2257. 1.2) (i rigsspr. nu kun (l. br.) som billedl. anv. af bet. 1.1) især om ting: som bevæger sig ell. udvikler sig, vokser langsomt, trægt. Born af en seen og vandagtig Legems Beskaffenhed. J Bang. S. 201. || som præd. olgn. *saa dræbende seen | Glider Timernes Elv. Palm. III. 166. *Det Aar var Skoven mere seen end nu (o: til at springe ud). Recke. KM. 99. sen i vendingen, (om skib) se Vending. || klokken er for sen, (dial.) uret gaar for sagte, er bagefter. Feilb. Ordbs. (Sjæll.). 1.3) om handling, virksomhed ell. bevægelse, udvikling, vækst: som foregaar langsomt, trægt; ogs. om hvad man arbejder med: som det tager lang tid at behandle; hvis bearbejdelse kræver megen tid. || som adj. (ærter og vikker) ere baade senere og tungere at meye, end anden Sæd. JPPrahl. AC. 68. *Nu gaee vi Vaarens Lys imøde, | Skjønndt end med smaa og sene Fjed. Winth. ED. 83. (han roede) med lange sene Tag. Gravl. VF. 99. et sent arbejde. Feilb. jf.: *Du sang om Lykkens store Hus . . | Som Lynet pludselig styrted i Grus . . | Da vidste du ikke, at Sorgen er sen . . | Og bryder og brækker Sten for Sten. JV Jens. Di. 41. en sen død, se Død sp. 5^{aff} || (nu l. br. i rigsspr.) som adv. (undertiden m. overgang til bet. 2.2). Bladene tiene . . til at føre Føde . . til Planterne . . derfor voxte Træer . . meget senere i de kolde, end i de varme Lande. Suhm. II. 68. Intet lærer den uskyldige senere, end at troe andre skyldige. Rahb. Fort. II. 326. derfor cirkulerer Blodet senere. Abildg. D. 10. *en hurtig Baad | Indhentet ham, da seent han maatte krydse. Oehl. ND. 519. i forb. m. gaa: Hos os gaer alting meget seent afsted, og vi som Krabben avancere snart lige saa meget tilbage som frem ad. Langebek. Breve. 233. *Det var ei got . . | At Armes Gierning gik saa seent fra Haanden. Ew. F. 18. det gik seent med Farten, fordi de danske Skibe vare store. Molb. DH. II. 16. Alting gaer saa seent for ham.*

VSO. sygdom (hævn) kommer gent, men gaar sent, se I. gen 1.

2) som lader vente (længe) paa sig; som kommer, indtræder paa et mere fremrykket tidspunkt end almindeligt, normalt ell. ventet; som tilhører sidste del af et tidsafsnit, en udvikling olgn. (om forholdet ml. sildig og sen se u. sildig).

2.1) som adj. || som udgør, hører til sidste del af et angivet tidsafsnit; om alder: fremrykket. at komme hjem her den sene Nat. Bang. T. 35. det er kommet i en sen Alder. Lindskov Hans. NH. 50. || tilhørende sidste tid, stadium af en udvikling, et forløb. den sene Vise om Agnete og Havmanden. MKrist. (Aarb. Turist. 1930. 166). (slottet var) opført i sen Barok. Isak Din. FF. 127. Ved Cancer uteri er Smerten et meget sent Symptom. Ugeskr. f. Læger. 1937. 705. sp. 2. sen Gotik (jf. Sengotik). Bl&T. || som tilhører ell. indtræffer paa et fremrykket tidspunkt indenfor visse (ikke udtrykkelig angivne) tidsafsnit; m. h. t. dagen ell. døgnet: *Undres ei, at i den sene | Midnatstund jeg Eder følge | Tør. Heib. Dv. 129. *(du) strider dig frem imod Blæsten | under det sene Solskin? | Agter du dig saa silde | til Støvneføde? JV Jens. Di. 28 (jf. Harry And. JL. 1977.). Selskabet blev holdt ombord som sen Middag med paafølgende Bal. Under Dannebrog. 1936. 67. sp. 1. m. h. t. aaret: de (lod) sig plumpe ned i den sene Klover. Bang. T. 27. det (bliver) en sen Host . . Hjemkørslen (vil) først kunne begynde ind i September. Pol. 2⁴. 1923. 5. sp. 1. sen saad, se u. I. Saad 1. m. h. t. levetid: (gid) Dagen endnu i sene Aar maa mindes med Tak. Mynst. Tale. (1828). 5. Grundtv. PS. I. 260. m. h. t. jordelivet, verdens bestaaen: *Er vor Daad ei sene Slægters Held? Riber. I. 90. *Mig Jakob, Isak og Abraham | Paa kaldte som Gud alene, | At deres Fiender Jeg er fuldgram, | Skal mærkes i Dage sene. Grundtv. SS. II. 82. *Skjønndt selv ei Kæmpe, tolker jeg Bedrifter, | Og sene Slægter skal mit Drapa høre. Oehl. XIX. 113. sene Slægter vil velsigne ham. K Birk Grøn. SF. 227. || som først indtræffer, fremkommer efter lang tids forløb. *Hævnen kommer, seen men sikker. Hrz. AN. 148. En seen Beslutning . . en seen Anger. Levin. KS. 96.

2.2) som adv. (ell. som præd. i forb. det er, bliver sent) || i al alm., m. h. t. en given situation: paa et tidspunkt, der ligger efter det rette, passende, normale ell. ventede. hvis mand . . først vilde søge Bundsforvandede, naar Anfaldet var begyndt . . kom mand seent og sildigen afstæd. Slange. Chr I. 995. *Den Prosit, som kom seent, | Er bedre end aldeles ingen. Wess. 58. Jeg synes, han er en Ærtekjælling . . at han ikke gav Skriveren et Livfuld Hug paa Stedet . . Men seent er ikke for silde! CKMolb. Amb. 35. for sent, efter det rette tidspunkt. *I, som . . opdage altfor seent, | At I har oftest intet

meent. *Wess.237.* *Saa snar du var, saa kom du dog for seent. *Oehl.V154.* Det er for seent, thi jeg har alt forkastet det Tilbud, og det gjøres mig ikke længere. Og det er for silde, for . . om jeg saa reiste tusinde Mile herfra, saa kunde jeg dog ikke glemme Jer mere. *CKMolb.Amb.162.* *eftersom Nattens Timer gaa, | styrer Du ud paa Maa og Faa | i stærke og stride Strømme. | Du vaagner silde; for sent, min Ven, | til at finde Dig selv ved det Gamle igen. *Drachm.T.5.* Lær-linge, der møder for sent. *DSB.OrdreQ.8.* komme en postdag, postgang, postombæring for sent, se Postdag osv. være sent paa færde, vej, se u. Færd 4, Vej, være sent paa det ell. den, (jf. II. paa 9.1; *talespr.*) ikke være saa tidlig paa et sted, i virksomhed, arbejde ell. ikke saa vidt med et arbejde *olgn.* som normalt, foreskrevet; være forsinket. Postbudet: „Værsgo!“ — Sofie med Avisen: „De er sent paa det idag, hvad!“ *JMagnus.EK.8.* Han var sent paa den. *TomKrist.SE.42.* *Erl Krist.DH.29.* (l. br.:) *, „Sent men sødt“, det var Omkvædet | I vort Nord fra Arilds Tid. *Grundtv.PS.VIII.15. smst.V150.* saa sent som, angivende et tidspunkt, der er uventet, usædvanlig fremrykket. Senere kom endnu 13 (salmer), hvoraf de tre sidste saa sent som 1543. *Ludwigs.SS.II.11.* Han var bleven ansat saa sent som i 1858. *Pont.H.111.* || om fremrykket tidspunkt inden for visse almene tidsafsnit som døgnets (s tider), aaret (s tider). *det blev seent og Sengetid. *Winh. SS.52.* Om Aftenen sad (han) ude hos sin Hest . . Det var allerede bleven sent, men hans Blod vilde ikke lægge sig. *JVJens.FD. 57.* Rigmor var i København . . og kom ikke hjem for sent. *AaseHans.S.82.* Det er . . sent. Klokkeren er 2. *KMunk.S.33.* Forsøgsstationernes Opgave (er) at konstatere . . om man skal saa tidligt eller sent. *BerlTid.¹¹/1927.* *Aft.1.sp.1.* (baade) tidlig(t) og sent, egl.: baade morgen og aften; hele dagen igennem; altid; stedse. tidligt og sent var det hans smukke Opgave at søge at vække vor Begeistring. *VKorfitsen.GM.38.* Svigersønnen, hvem hans Øje iagttagende fæstede sig ved baade aarle og sent. *Skjoldb.KH.37.* E. havde hende i sine Tanker tidligt og sent. *Hans Povts.HF.116.* || til foreg. gruppe, m. nærmere angivelse af tidsafsnittet. *Lær mig, o Skov! at visne glad, | Som seent i Høst dit gule Blad. *Oehl.XXV.221.* *seent mod Aften, | Naar Alt er stille, | Lyder . . en Nattergals Trille. *Hz.IX.312.* Det var sent i September. *NMøll.H.1.* Først sent Torsdag Aften var Baaden paa Tilbagevejen. *IsakDin.FF.186.* især i form af præp.-led, indledt med (ud) paa (jf. II. paa 3.2): Sænt ud på natten. *Moth.S117.* *Hvi blomstrer end saa seent paa Aaret | Din Slette? *Hz.D.IV.107.* Det var en Nat sent paa Vinteren. *Jørg.LT.73.* || angivende et langt mellemrum af tid, et tidspunkt, der ligger langt ude i fremtiden

olgn.: (først) efter lang tids forløb ell. engang om lang tid; ogs. som omskrivning (litote) for: aldrig. seent lærer den Redelige at mistroe. *Sams.1.26.* giv mig Sundhed . . indtil engang seent min Time slaaer. *Mynst.Betr. II.181.* *Byder kun Mørket Trods! | Sent opfyldes Eders lyse Drømme! *Ploug.I.16.* Der havde været Stormflod før i Tiden . . Men denne Stormflod blev dog sent glemt. *Isak Din.FF.181.* om dét, som nu skal læres om vocalerne, kan man nok tænke og vide forvist, at de sænt eller aldrig vil komme i brug. *Høysg.2Pr.19.* naar Moesen er tømtet, kommer der seent eller aldrig Tøv igjen. *JPPrahl.AC.100. talem.:* bedre sent end aldrig. *Man.4577. Grundtv.Da.Ordsprog. (1845).nr.2261. Levin.KS.98. jf. u. aldrig 1.* sent eller tidligt, (nu l. br.) engang om længere ell. kortere tid; før eller senere. *PA Heib.US.441.* I lærde Folk I komme altid seent eller tidligt paa . . grøn Qvist. *Gylb. KV.27. Goldschm.Hjl.II.113.* *lad Ingen i de Sager saarfri nævne sig, | sent eller tidligt skal nok Elskov hævne sig. *Drachm.DJ.1. 287.* det ske sent! gid det maa være længe, inden det sker; gid det aldrig maa ske. „Det vil du også komme til at indse før eller senere.“ „Når jeg bliver gift, mener du.“ . . „Ja, omtrent.“ . . „Det ske sent.“ *TomKrist. LA.8.* her kan (forfatterne) se, hvad der venter dem, naar den psykoanalytiske Metode sejrer — det ske sent. *Tilsk.1934.II.165.* langt om sent, se lang 4.2.

2.3) komp. senere i særlige anv. || om tidsafsnit: som ligger efter et andet, er yngre end et andet; efterfølgende; ogs.: som tilhører et tidsafsnits (spec.: et menneskelivs) sidste del. Det var . . i hans senere Aar en Paastand, som han stundom . . forfægtede, at alle liberale Agitatorer af Betydenhed egentlig vare Jøder. *FCols.PM.69.* Først i senere Tider har man optaget Dansk som et særskilt Fag. *MHamn.Progr.(1852).4.* (figuren har ikke) noget med Kierkegaard selv at gøre, hvad en senere tid, mærkelig nok, har ment. *FBrandt.SK.272.* I den senere Middelalder har Kor og Skib faaet indbygget Krydshvælv. *DanmarksKirker.SorøAmt.(1936).520.* (jf. u. bet. 2.4) i forb. som i ell. (nu sj.) paa den senere tid, i den forudgaaende tid, der ligger nærmest op til det nuværende øjeblik; i den sidste tid. i Haab om at finde (skatten) var der i den senere Tid nogle Karle . . som gav sig til at grave der. *Grundtv.Saxo.I.150.* Min Stilling var paa den senere Tid bleven mig reent utaalelig. *Gylb.I.192.* i de senere Dage har jeg skrantet lidt. *Levin.KS.99.* jeg har . . lagt Mærke til, at (geværet) paa den senere Tid falder Dem noget tungt. *ThomLa. AH.179.* jeg er i den senere Tid traadt noget i Baggrunden. *Howalt.DB.36.* || som tilhører en følgende, yngre tid (spec.: af menneskeslægstens historie) ell. sidste del af et vist tidsafsnit (spec.: et menneskeliv). Oldtiden havde

overleveret senere Slægter . . vigtige Erfaringer. *Engelst. Nat. 161.* flere Exempler . . bevis, at de senere Værker af sande Mestre gemeenligen ere de fortrinligere. *Bagges. DV. XI. 347.* hans senere Skæbne kender jeg ikke. *KBirk. Granb. SF. 150.* Værerne kan bestilles til senere Levering. *Pol. 1/2. 1938. 3. sp. 6. substantivisk:* Kun i een Hensende kunde jeg fristes til at prise den Samtidige . . lykkeligere end den Senere. *Kierk. IV. 234. (Ibsen)* overgik alle Samtidige og Senere i koldblodig Kalkule og exakt Motivering af Handlingens Gang. *Rubow. (Gads Mag. 1928. 138. jf.: Kirke-Theoriens Fortjeneste i Forhold til Bibel-Theorien var at skaffe det Senere-Historiske bort og gjøre det Historiske til det Nærværende. Kierk. VII. 30. || foran betegnelse for stilling, profession: angivende, at denne tilhører en fig. tid; egl. som adv., nu ogs. som adj. Silke- og Klædekræmmerne, de senere Manufakturhandlere. A. Jeppesen. Fra det gl. Kbh. (1935). 97. Kabinetssekretær, senere Amtmand Sporon. Schyberg. DT. 44. hendes Datter, den senere Fru N. Bl&T. || som i tale ell. skrift forekommer ell. nævnes efter noget andet, i det følgende. Dengang (de kristne navne) kom ind i Landet, fik de . . Tryk paa første Stavelse . . Derimod fik Former for disse Navne, som kom ind ad den tyske Paavirknings Vej, Trykket paa et senere Sted. *Johs. Steenstr. MK. 49.* den senere, spec. (sj.): den sidstnævnte (af to). Kjedsommelighed er dels en umiddelbar Genialitet, dels en erhvervet Umiddelbarhed . . Den senere Kjedsommelighed er gjerne en Frugt af en misforstaaet Adspredelse. *Kierk. I. 262. henvisende til en omtale i det følgende:* Det vil senere (længere henne i Bogen), i et senere Afsnit komme til Behandling. *Levin. KS. 99.* ren Nolo (i Modsetning til Kjøbenolo, hvorom Mere senere). *Spillebog. (1900). 40. || i andre (særlige) anv. som adv.: angivende en tid, et tidspunkt, der ligger efter et givet, nævnt tidspunkt.* Et Barn fødes til Verden, men endnu kjender ingen Dødelig dets Fremtid, der kuns langt sednere udvikler sig. *PAHeib. E. VII. (hun)* brød af og var senere ikke at formaae til at synge. *Goldschm. Hjl. II. 582.* senere paa Aftenen vandrede (jeg) om i den sørgelige By. *JV. Jens. M. I. 11. 50* Noget maa være sket. Vent til senere. *KMunk. S. 73. m. angivelse af tidsforskellen:* nogle faa Maaneder sednere. *PAHeib. E. 61.* *Jeg havde været borte, var Du kommen | En Time senere (*Oehl. ND. 276:* mere sildig). *Oehl. (1831). I. 48.* fjorten Dage senere var vi „forlovede“. *Wied. CM. 46.* Roskildekroniken . . er sandsynligvis afsluttet inden 1139, i hvert Fald ikke senere end 1143. *OFriis. Litt. 62.* senere hen, i en følgende, yngre tid. *Brandes. TD. 37.* Senerehen aflagde Grosserer L. Damerne et Par Visitter. *Leop. FL. I. 46. (visen)* er skrevet i samme vemodige Stemning, som er saa almindelig senere hen.*

Ernst Frandsen. Folkevisen. (1935). 55. i mere selvstændig anv. i forb. som før eller senere, om kortere eller længere tid (men sikkert engang i fremtiden). de almindelige Love, efter hvilke al Forvikling i Livet løses tidligere eller senere. *HN. Claus. UT. 18.* for eller senere røg han i Spjældet. *Jesper Ew. PF. 49. 2.4)* superl. senest(e) i særlige anv. || i al alm. angivende sidste led i en tidsbestemt rækkefølge, tidsfølge: (som kommer) sidst i tid (af en givet række fænomener). Nogle af de seneste Malerier i denne Retning vare . . et Par Portraiter. *Høyen. (Fædrel. 1860. 77. sp. 3).* forfatterens seneste arbejder | som adv.: det Land, der senest er blevet opdaget . . og har knap været kendt i hundrede Aar. *Goldschm. NSU. NyR. 1859. II. 272.* *Her er senest Høst og tidligst Vaar. *Ploug. VVII. 15. (l. br.) i videre anv., i udtr. for at man bør holde sig tilbage, er mindst kompetent til noget: jeg siger dig, at du skulde senest af alle (Pont. LP. 21. 231: sidst) tale om, hvad man kan være bekendt. Pont. LP. II. 143. || udgørende den sidste del af et nævnt tidsafsnit. Denne Lyst til, hvad (Holmens folk) kalde „Mudder“ (o: sjov), vedligeholder sig ofte til deres seneste Alderdom. V. Korfitsen. TO. I. 20. I den seneste Middelalder . . har Koret faaet . . spidsbuede Vinduer. *Danmarks Kirker. Sorø Amt. (1936). 552.* || som ligger længst ude i fremtiden; tilhørende den fjerneste fremtid. *Evig ham straalere udødelig Hæder. | Tordenskiolds Id | Lysere som Stjerne for seneste Tid. *Oehl. XV. 85.* naar Aarene ere hengangne . . skal det seneste finde os som det første. *Mynst. Tale. (1828). 10.* Historien . . deeltagiggør de seneste Slægter i de tidligstes Tilværelse. *Molb. Indl. 89. (skuespillet)* vil gøre ham berømt til de seneste Tider. *KMunk. EI. 100.* || betegnende det sidste, nyeste led i en rækkefølge indtil det nuværende øjeblik, indtil dato; dels (nu l. br. uden for forb. i den seneste tid) som adj.: nærmest foregaaende; sidste. Jeg takker for seneste gode medfart. *Moth. S. 116.* udi vor seeneste Samling (o: sammenkomst, møde) taledes (vi) om de gamle Romerske Keyser. *Hob. Ep. I. 82.* Begge Herr Assessorens seneste og meget ærede Skrivelser af 10. og 20. huius har ieg rigtigt bekommet. *Langebek. Breve. 471.* din seneste . . Skrivelse. *Levin. KS. 99.* ubøjet: Til Jena er i Begyndelsen af senist (o: afvrigte) Februarii Maanet efterfølgende Verk fra Pressen udgangen. *LTid. 1735. 183.* i forkortede udtr.: med næste Post skal ieg see at faa Leilighed til at besvare hans seneste (o: sidste brev), som ieg var sær fornøiet med. *Langebek. Breve. 176.* spec. † i forb. som tak for senest(e)! (jf. sv. tack för senast) brugt som takkeformel, i anledning af nydt gæstfrihed, behageligt samvær ved sidste møde. *Tak! Broder! Tak . . | For seeneste! *Reemb. I. 28.* *(han) dig for seeneste | Stor Tak, med Hilsen, yder. *smst. 46.* ogs. som udtr. for gengæld-*

delse, hæv: Ræven, som kort derefter fandt ham (o: den af ræven narrede ulv) i denne Tilstand, gik ham leende forbi, og takkede ham for seenest. *Holb. MFbl. 24. i forb. som i ell. (nu næppe br.)* paa den seneste tid (jf. u. bet. 2.3): *Paa senest Tid heel klogt vi skalter | med vore gode Brandanstalter. *Oehl. Digte. (1803). 266. Oehl. XXXII. 119.* Paa den lille Holm (har sælerne) til de seneste Tider haft deres Opholdssted. *Brøndum-Nielsen. (NoB. XX. 98).* Boëtius de Dacia, af hvem man i den seneste Tid har fundet en Række vigtige Værker. *OFriis. Litt. 153. dels som adv.: sidst i en rækkefølge indtil dato; (nu næppe br.) for sidste gang; ved sidste lejlighed (da noget skete); for nylig.* I lovede mig jo seenist at slaae alle Griller af Hovedet. *Holb. Bars. V7.* Jeg talede senest for en 14 Dages Tiid siden med . . . *Collin. Mynst. (Hjort. B. I. 175).* den Sommerbolig (o: Fasangarden), Oehlen-schläger senest beboede. *HCand. ML. 531.* Fru B., som senest spillede den kvindelige Hovedrolle i Kaj Munks „Sejren“. *BerlTid. 18/12 1937. Aft. 10. sp. 1.* || angivende yderste frist, tidsgrænse, du skal faa (pengene) igen om en Uge — senest om 14 Dage i al Fald. *Soya. HF. 29.* Om Knud den Hellige eksisterer der endnu en Beretning, forfattet senest 1124. *OFriis. Litt. 51.* senest 31. oktober | senest inden 1. november | (jf. *Ugeskr. f. Retsv. 1925. B. 336.*) i forb. i det seneste (jf. u. III. i 13.1 samt glde. at seniste (Suhm. NSaml. III. 342 ff.), oldn. at seinustu; nu l. br.) Om en Times Tid, i det seeniste, kand vi jo gaae hen og lose det (o: et billede) ud igen. *Kom Grønneq. III. 57. Høysg. S. 284.* i det Seneste Kl. otte maatte dette (maaltid) være anrettet. *Gyld. Novel. II. 226. Blaum. Sk. 192.*

3) (ænyd. d. s., sv. dial. sän; jf. II. sene 2; landbr. ell. dial.) om ko (ged, faar olgn.): som er ophørt med at give mælk, som er gold (især p. gr. af forestaaende kælvning osv.); udmalket. *Moth. S. 116. Blich. (1920). XXII. 23.* malke en Ko seen. *MO. LandmB. II. 386.* Soen kunde jeg da sælge; og en Ko, kanske, den sene. *Rørd. Va. 240. Feilb. Esp. 287. CReimer. NB. 222.* (nu næppe br.) om ammende kvinde: *Moth. S. 116.* tidligere ogs. om høs: som er ophørt med at lægge æg (maaske kun i ssg. sommersen (s. d.)). || gaa sen, blive udmalket, sen. MDL. Nøden (kan) gaa nær nok, naar Børneflokken er stor, naar Koen . . . er gaaet sen. *Aakj. HV. 48.* staa sen, være udmalket, sen. Andre (køer) begyndte allerede 3 a 4 Maaneder (for kælvningen) at staae seene. *PhysBibl. VIII. 138. LandbO. II. 399. Aakj. HV. 47. Feilb. Ordbs. (Æro). || ordsp. den sene ko faar det skidne (Moth. S. 116. VSO.) ell. daarlige (Krist. Ordsp. nr. 7319) ell. sure (Molb. Ordsp. 191) ell. (m. ordspil paa bet. 2.1) sene (Mau. 3254) græs.*

sen-, i ssg. [sɛn-] (jf. dog sen-drægtig, -færdig). (undertiden, i ssg., hvis 2. led er

et adj.: sent-, sentgotisk. *Stilart. 150. Aarb. 1926. 11.* sentmiddelalderlig. *Danmarks Kirker. PræstøAmt. (1933). 233.* af sen, især i bet. 2.1 || foruden de næf. medtagne kan nævnes en del (□) betegnelser for, hvad der indtræffer sent, falder meget ell. unormalt sent (om dagen, paa aaret), som: nogle Agre, hvoraf Kamillernes Senflor fornøjet bruser op mellem de hvidgraa Stubbe. *Fleuron. K. 165.* deres Blomster kan komme til at lide Skade ved indtrædende Senfrost. *HavebrL. 2. 11. 394.* de Tilfælde (o: af en lidelse), hvor baade Chancen for Livet og for et smukt Senresultat er ringest. *Hospitalstidende. 1923. Jy. med. Selskabs Forhandl. 89.* *Sensol falder hostligt ind | imellem Skovens Stammer. *MadsNiels. DS. 31* samt (jagl.) betegnelser for sidste del af tidsalder, periode (og hvad dertil hører) som Senantik (*LJac. F. 11*), -gotik (*Stilart. 150*), -gotisk (*HVClaus. H. 79*), -græsk (*StSprO. Nr. 173. 18*), -jødedom (*VerdenGD. I. 124*), -middelalder (*FOhrt. Trylleord. (1922). 110. OFriis. Litt. 75*), -middelalderlig (*Bogvennen. 1928. 4*), -renæssance (*Stilart. 197*), -romantiker (*Tilsk. 1936. I. 384*), -romantisk (*VerdenGD. IV. 1. 87*), -romansk (*Danmarks Kirker. SorøAmt. (1936). 601*), -romersk (*Nationalmus. A. 1938. 35*). -aften, en. (jf. -aftens, -dag; sj.) om den sidste del af aftenen. Den nye Tid var for ham begyndt en Senaften, han sad i Skyttegravens Dækningsrum. *FrPoulsen. (Pol. 27/1 1929. Sønd. 3. sp. 1).* -aftens, adv. (jf. -kvælds; dial.) langt ud paa aftenen; sent om aftenen. naar han senaftens kom stolprende ude fra Mosen. *Aakj. VF. 86. KMunk. Vedersø—Jerusalem. (1934). 142.* (han) tilbragte i Regelen til Senaftens Tiden i Lindum Kro. *Geberg. M. 67.* -agtig, en. 1) (nu kun dial.) om person: sendrægtig, senfærdig (*Moth. S. 116*); om arbejde: som gaar (temmelig) langsomt fra haanden; sen (1.3). *Feilb.* som adv.: temmelig silde, sent. smst. 2) se senægtig.

Senat, et ell. † en (*JJuel. 326*). [sɛ'nɑːd] ft. -er. (ænyd. d. s. (*Rævebog.*), ty. d. s.; fra lat. senatus, egl.: raad af ældste (jf. Oldingeraad), til senex, gammel (mand) (se senil, II. senior; jf. Senator; især hist. og polit.) om den (opr. af patriциerne valgte) lovgivende og styrende forsamling i oldtidens Rom ell. om andre lignende raad, bl. a. om det styrende raad i fristæder; m. h. t. moderne forhold om et af den lovgivende forsamlings (parlamentets, rigsdagens) to kamre (især: førstekammeret) i U.S.A., Frankrig, Italien ofl. lande; ogs. om de forsamlede medlemmer, senatorer, ell. forsamlingens mødesal, -bygning. Vi skal nok faa Raad dertil (o: finde paa raad); det heele Senat lar sig icke saaledes prostituere. *Holb. Kandst. V4.* Senatet lod ikke af at hode med Hænderne ad Vocula, indtil han forfojede sig af Raadssalen. *JBaden. Tacit. III. 393. HSchwanenfl. OK. 319. Munch. S. 2 (1902). 30.* || det

akademiske senat, (foræld.) om konsistorium (2). Ørst.VI.133. VSO. jf.: Konsistorium, senatus academicus. Kbh.'s Universitet. (1929).22. Norvin.UR.I.72ff. || hertil **Senatsbeslutning, -medlem, -mode, -udvalg, -valg** ofl. **Senator**, en. [se'na:to:r] († **Senator**. LTid.1726.75. Cit.1862.(Wors.OB.130)). fl. -er [se'na:to:rər, -to:(r)] ell. † m. lat. form -es (LTid.1726.75). (ty. d. s., fr. sénateur; fra lat. senator; afl. af Senat; hist. og polit.) medlem af et senat. LTid.1726.77. den svære Senator . . . gynger over Torvet i Bærestol paa Vej til Raadet. JVJens.CT.239.

Send, et. [sæn'] (egl. vbs. til sende (2.1)); jf. Sendelse 4.2, Sending 2.2; dial.) naturalydelse, især bestaaende af fødevarer, der af deltagerne i et gilde i forvejen sendtes til den, der holdt gildet, ell. medbragtes; føring (2.3); forn; ogs. om gave, bestaaende af fødevarer, der ved visse højtider bragtes præsten, spec. af konfirmanderne, ell. om fødevarer, der sendes som gave til barselkvinde, patient, ell. i al alm. om gave i form af naturaker. PNFrost.Vaarbasse og Heinsvig.(1819).31. Goldschm.VII.70 (se u. Sammenskund). TroelsL.XII.56 (se u. Sammenskundsgilde). Gjæsterne førte Send med sig til Gildet. JakKm.ML.92. Til Jul og Paaske havde vi (konfirmander) „Send“ med til Præsten, en Hane, en Snes Æg, en Skaal med Smør. JCCChristensen.Framin Barndom.(1925).109. Byens Piger havde været ude i Gildesgaarden med deres „Send“. Bregend.BU.80. MDL. Feilb. OrdbS.(Sjæll.).

Send-dag, en. (jf. -aften; sj.) om den sidste del af dagen. jf.: Hun ser op i den mattede Sendagshimmel. ThiJens.SK.II.194.

sende, v. [sænə] præf. -te ell. (nu kun dial.) **sende** (LKok.(PSyv.Viser.(1695).585). vAph.Nath.VII.540. Feilb. jf. Thorsen.Ajh.II.69ff.) ell. (sj.) -ede (jf.: *Derfor sendes ogs Jammer den Rammede (o: Apollon), sender og end meer. Bages.NbID.62); part. -t [sæn'd]. vbs. -else, -ing (s. d.), jf. **Send**. (æda. sændæ (DGL. I. 853.V150.265.358. FlensbSt.31. Fragm.42), oldn. senda, eng. send, ty. senden, got. sandjan; afl. af (kausativ til) et (ikke overleveret) stærkt verbum m. sa. stamme som i got. sinps, vej, oldn. sinn, gang, sinni, rejse, gang (se Sinde); jf. Gesandt, Gesinde, Forsynd || oftest i forb. m. præp.-led ell. adv., sml. af-, bortsende osv.)

1) lade (en) forføje sig (gaa, rejse osv.) et sted hen for at udføre et ærinde, hverv ell. med et andet bestemt formaal; beordre (et sted hen). 1.1) i egl. bet. Josva . . . sendte (1931: udsendte) hemmelig to Mænd som Speidere. Jos.2.1. *vor Jarl har sendt os hid | At hilse dig med Venlighed. Oehl.ND.312. han havde Ingen at sende, og saa gik han selv. HCAnd.(1919).III.32. sende en Mand til Vejrs. Scheller.MarO. vi Born blev sendt i Seng. KBokkenh.U.135. Kokkedrengene og de yngste, kvindelige Elever blev sendt op for at sove. ErlKrist.DH.20.

jf. bet. 1.4: Da sendte (Noah) en Due ud (1871: udlod en Due fra sig) for at se, om Vandet var sunket fra Jordens Overflade. 1Mos.8.8(1931). || i særlige udtr. sende april, se April. naar man sender børn i by, kan man selv gaa bagefter, se By 2.1. være god at sende efter døden, se I. Død 5.1, jf. u. sen 1.1 slutn. hvor fanden ikke vil hen, der sender han en munk, se I. Munk 1. eufem.: han er gaaet derhen, hvor man ikke kan sende andre ell. sin kammertjener olgn. (o: paa w. e.) | 1.2) (især bibl., højtid.) om gud, skæbnen ell. andre overjordiske magter: lade udgaa til verden, menneskene; lade besøge verden, et menneske med bud, i ærinde fra gud osv. Samuel sagde til Saul: Herren sendte mig til at salve dig til Konge over sit Folk. 1Sam.15.1. i den siette Maaned blev Engelen Gabriel sendt af Gud til en Stad i Galilæa, som hedder Nazareth. Luc.I.26. *Enten sendes (Oehl.HS.(1815).118: kommer) Du fra Hel, | At pine mig . . . | Hvad heller kommer Du en Lysets Alf. Oehl.(1831).II.276. *Tunger af Ild, og dog Prædiken mild, | Giv dem, Du salver og sender (o: præsterne)! Grundtv. SS.I.637. en Mand som Luther sender Himmelen os kun hvert fjerde Hundrede Aar! KBirkGrøn.SF.146. jf.: *Vi sendtes hid (o: til verden) til Arbeid, | Og ei til Lyst og Leg. Hauch.SD.I.221. || sendt fra himlen, (jf. himmelsendt). den Hellig Aand, som blev sendt af (1907: fra) Himmelen. 1Pet.I.12. komme som sendt fra himlen, se u. Himmel 2.2. 1.3) i udtr. for at tilskikke ell. skaffe en plageaander, fjender ell. paabyrde en besværet med en person olgn.; dels (nu næppe br.) i forb. sende en enden paa. der bleff ham sendt soldater på som skulde stikke ild på hans hûß. Moth.S117. jf. bet. 1.2: jeg (o: gud) vil godtgjøre Eder Aarene, i hvilke Græshoppen . . . og Høskrækken fortærede, denne min store Hær, som jeg havde sendt paa (1931: imod) Eder. Joel.2.25. dels i forb. sende en enden paa halsen. Leth.(1800). S&B. 1.4) om ell. m. særlig tanke paa afgang, afrejse, bortgang, løsladelse fra et sted || m. h. t. skolegang, læreplads osv.; dels m. h. t. den enkelte (daglige) tur til skolen, pladsen: jeg (o: en husmoder) maa tidlig op om morgenen for at smøre skolemad og faa børnene sendt rettidig af sted (i skole) | dels om indmeldelse i skole, ansættelse i plads olgn., undertiden m. bibet. af bortrejse fra hjemmet for at tage ophold paa ell. ved skolen, hos husbonden olgn.: En Fader kan sende sin Søn til en Kjøbmand for at blive anbragt paa hans Contoir. PEMüll.*369. Frans var forfængelig, holdt flotte Heste og sendte Drenge paa Realskole. MartinAHans.NO.75. 18 aar gammel sendtes han til universitetet | sende i børnehaven, paa opdragelsesanstalt || i udtr. for at lade en (faa fri, faa lov til at) gaa, rejse hjem, gaa sin vej. nu har de Godtfolk faaet reen Besked . . . og ere sendte hjem

med lange Næser. *PalM.IL.III.60.* I Gaar blev Rigsdagen sendt hjem — hvilket er noget ganske andet end at blive hjemsendt! Rigsdagsmændene har kun faaet Ferie paa ubestemt Tid. *Pol.²⁴/1932.4.sp.4.* Her sender (*kaféværten*) Manden hjem uden en Skilling af Ugelønnen. *HansPovls.HF.158.* || (*især jagl.*) om afgivning af afgangssignal, startsignal for noget. jeg (?: en jernbaneassistent) sendte Toget afsted. *Buchh.UH.93.* kl. 10 sendtes maratholonberne af sted || (*maaske (ogs.) til bet. 2.5*) i udr. for at berove en livet. saa siger Herren: see, jeg vil sende dig bort (*Chr.VI: hemsende dig; 1931: slænger dig bort*) fra Jordens Kreds; i dette Aar skal du doc. *Jer.28.16.* *min Haand . . i Vredens | Og i lumpen Iversot | Havde sendt en Tydsker heden. *Ing.DM.63.* sende Een ind i den anden Verden. *MO.* tusinder blev sendt i døden | sende over i evigheden, se Evighed 2.

2) sørge for, at noget bliver bragt, ført ell. transporteret et sted hen. 2.1) i al alm. m. h. t. levende væsner (navnlige: dyr) ell. ting; oftest om transport v. hj. af de almindelige transportmidler ell. v. hj. af bud, mellemmand, pr. post olgn. Achaas tog det Sølv og det Guld, som fandtes i Herrens Huus . . og sendte Kongen af Assyrien det til Skjenk (1931: som Gave; *Chr.VI: og sendte kongen af Assyrien skenk*). *2Kg.16.8.* den unge Printz af Wales (*tog selv kongen*) fangen, og sendte ham til London. *Holb.Intr.I.377.* Dette er mig sendt til Foræring. *Høysg.S.42.* *Gaastegen er til Bag'ren sendt. *PFaber.VV.114.* Han tænkte kun rent praktisk. Pakkede nogle Sager sammen og tog sin Haandkuffert. Drikkepenge kunde han sende. *Bang.DuF.119.* vi skal sende Varerne over Hamburg. *Ludv.* vil fruén have det (?: *det indkøbte*) med, eller skal vi sende det? || *jf. bet. 2.2:* *Det er den danske Moder, | Hvem Bogen bliver sendt (?: *er beregnet for, tilkænkt*). *JKrohn.Peters.Juul.²(1870).2.* sende over land, med posten, retur, se Land 5.1, IV. Post 2.2, II. retur. sende som ell. til gidsel, se Gidsel. sende krans, se Krans 1.3. || i forb. faa noget sendt ell. (*dagl.*) sendende (*jf. Mikkels.Ordf.57. FalkT.Synt.216.*) Jeg har faaet tre Stykker (?: *ferieborn*) sendende ovre fra Kjøbenhavn. *Baud.H.154.* hun fik Varer sendende hjemmefra til Hjælp. *AndNx.DM.IV.67. 2.2)* (*jf. bet. 4*) m. h. t. (*hvad der indeholder*) meddelelser ell. brevskaber, akter olgn.: lade overbringe, tilstille ved bud, mellemmand ell. pr. post, telegraf olgn. sende en ord. *Moith.S117.* Hun har send mig disse Linier for at lade mig viide, at hun har forladt sin Faders Huus. *JRPauilli.N.53.* *Kongen sender . . ud | I alt sit Land et Herrebud. *Winth.D.166.* Amtmanden lod Befalningen sende om til Vedkommende. *VSO.* Ansøgningen er allerede sendt ind. *smst.* den os venligst sendte Ordre. *Ludv.* Naar Folketinget har vedtaget et . . Lovforslag, sender

Formanden det . . til Landstingets Formand. *ForrFolketing.§14.* ofte i forb. som sende brev, bud, hilsen, lykønskning (se Bud 1.2, I. Hilsen 1, Lykønskning), telegram osv. || *uegl., om overføring, der kun finder sted i tankerne, tankemæssig dvælen ved noget.* Erik sendte mange Gange sin Tak til Vorherre. *HansPovls.HF.25.* jeg sender tit min gamle lærer en venlig tanke | 2.3) (*bibl., højtid.*) om gud (*jf. gudsendt*), skæbnen olgn.; *især i videre anv.: lade noget blive (et menneske, menneskeheden) til del; tilskikke.* Herren skal sende Regn til at fylde vore Vandgruber. *Jud.S.26.* *o Herre . . | Du sendte Sorgen, sende os nu Din Trøst. *Ev.(1914).I.137.* *Paa Veirets Vinger kom med Brag . . | Det Lys, Gudherren sendte. *Ing.RSE.VII.98.* Om Gud vil sende mig en god Kone. *VSO.* Guds Folk finder sig i de Tugtelsler, Gud sender det. *KMunk.El.II. jf.: *Vi elsker vort Land, | men ved Midsommer mest, | naar hver Sky over Marken Velsignelser sender. Drachm.DVE.147. jf. u. bet. 2.1:* *hvor såå han dog smuk og yndig ud! | Jeg tænkte i mit stille Sind: Nu faar han vist igjen | store Tanker sendende fra Gud. *Schand.SD.16.* || (*jf. u. bet. 2.4*) i forb. m. paa. han sendte sin grumme Vrede paa (1931: mod) dem. *Ps.78.49. 2.4)* bringe, skaffe en person, der opholder sig paa et andet sted, hvad der er ham til hjælp ell. besvær. sende hjælp, se Hjælp 1. || (*jf. u. bet. 1.3*) i udr. for at paabyrde en noget, besvære en med noget; dels (*nu næppe br.*) i forb. sende en noget paa. sende En en Ulykke paa. *VSO. dels i forb.* sende en noget paa halsen. *S&B. 2.5)* videre anv. af bet. 2.1 (*til dels m. overgang til bet. 3*): i al alm. bevirke ell. sørge for, at noget kommer et sted hen; ekspedere (*et sted hen*). et . . Værk, som der hørte mere Letsindighed end Besindighed til at sende ud i Verden (?: *udgive*). *Gyld.TT.66.* sende i, til trykken olgn., se Tryk. m. overgang til bet. 3: (*manden*) gav ham et Ørefigen, der sendte ham ned i Grøften. *Goldschm.L.I.40.* et Sekunds Skodesløshed (*var*) nok til at sende Jollen ad Rasmus til. *KnudAnd.(BerTid.¹²/1926.M.sp.2).* sende til Bunds. *Bl&T. jf.: Den livlige Efterspørgsel efter Sterling vedvarede i Dag og sendte Pundet op i en Kurs af 4,6012 Dollars. Pol.¹¹/1924.1.sp.5.* || lade gaa fra haand til haand, fra den ene til den anden (*af en forsamlet kreds*); *især m. h. t. hvad der anvendes under spisning.* De maa endelig sende Brødet denne Vej, Hr. Hansen. — Og Stegen og Kompotten den Vej, Student Hald | *KLars.(Tilsk.1920.I.64).* Han skar store Skiver af Gaasen og sendte de fyldte Tallerkener om. *EMortens.H.136.* (*han*) sendte Karaffen med . . Æblevin rundt. *KBirkGrønb.SF.155.* || (*jf. u. bet. 1.4*) i udr. for at dræbe. *Det Spyd, som sender Balders Aand til Hælihem. *Ev.(1914).III.61.*

3) (*jf. bet. 2.5*) om handling, hvorved noget

kastes, slynges i en vis retning. 3.1) i egl. bet.: kaste, slynge, støde, skyde (et sted hen); især m. h. t. projektil, kastevaaben. *som vor Hvidtfeldt mandigt slog, | Og Lag paa Lag dem (∴ fjenderne) sendte, | Hans gode Skib hans Dannebrog | Dets egen Ild antændte. *Rahb. Poet F. I. 187.* Send mig Bolden d. e. kast den til mig, i Boldleeg. *VSO.* *giv ham kun Pardon — | Men skulde den Person | Bedrage Dig — saa send ham blot en skarp 10 Patron! *ARecke. 19.* man (maa ikke) genere sin Nabo ved at sende Mursten, døde Katte eller afpillede Lammehoveder over i Skallen paa ham, naar han fredeligt gaar og vander Tulipaner i sin Have. *Pol. 27/1919. 8. sp. 5.* Brønderen . . sender (brændselsolien) i Støvform ud i Ildstedet. *Skibs Mask. 41.* || (bornh.) række, flytte v. hj. af en høtyv, fork; forke. En Karl er da paa Ageren, som sender Sæden paa Vognen. *J. P. Prahl. AC. 69.* naar man faaer 20 Hæset saa høyt, at en ikke kan naae længer at sende op, da holdes lige op til Hæset med et Læs, hvorpaa opsendes, og derfra op paa Hæset. *smst. 75. And N. x. AH. 175. Esp. 491. 3.2)* egl. sende (,skyde“) sine Rødder 3 m ned. *Bl. & T.* || m. h. t. lyd, lys (straale) olgn. *Jeg vil knæle, Jesu sød, | Og min' Suk op til Dig sende. *Kingo. 412.* *Beskeden, fra en Mødning, | han (∴ en hane) sendte sine Suk. *Rich. I. 33.* Lygten . . sendte et 30 svagt Lysknippe ind gennem Buskadset. *Hus og Hjem. 1912. 117.* || (især faql.) om andre fysiske udstraalinger; især m. h. t. elektriske gnister, strømme; spec. om frembringelse af elektromagnetiske bølger til overførelse af signaler ell. tale ved radiotelegrafi og radiofoni; ogs.: radiotelegrafere, radiofonere, rundkaste (2). sende Strømmen ud. *Scheller. MarO.* det er ganske rigtigt Dampfærgen „Prins Christian“, som sender. *Nat. Tid. 1/1924. Aft. 7. sp. 2.* 40 En dansk Radiolytter sagde: Sikke noget Bras, København sendte ud i Gaar! *Aarb. Radio. 1926. 50.* || m. h. t. øjekast, smil, nik olgn. jeg (er) gaaet forbi hendes Boutique, og har sendt et flygtigt Øjekast ind igjennem Ruderne. *Heib. Poet. VII. 206.* *Hulde Piger smaa . . | Sende deres Blikke rundt som Pile. *P. Møll. (1855). I. 43.* Han sendte A. et udtværet Smil. *Erl. Krist. DH. 82.* sende (en) et nik, se III. Nik. m. Øje som obj.: *Mildt 50 Herren sender dig sit Øie. *Winth. III. 17.* især i udtr. for at se strengt paa en, laane en et par øjne (se u. laane 1.2) ell. for at flirte med øjnene. (hun havde) sendt ham et Par Øine, der . . havde underrettet ham om det beklagelige Omslag i hendes Følelser. *Kandarius. LP. 93.* Sku De ikke . . kende Navnet paa det store, dejlige lyse Pigebarn, som gaar der med en noget mindre Veninde og sender Peter og Kineseren saadan noen 60 vældige Øjne? *KLars. SF. 78.*

4) (glda. d. s., jf. eng. send (i sa. bet.); nu næppe br.) bet. 1.1 og 2.2 brugt uden obj., m. bet.: udsende folk, sendebud ell.

(især) lade overbringe meddelelse, besked: sende bud. hun sendte hen og lod Jakob, sin yngste Søn, kalde (1931): sendte . . Bud efter sin yngste Søn Jakob). *1 Mos. 27. 42.* *Hun lod i Øjeblik strax efter Vognen sende. *Holb. Paars. 240.* hun er bortstjaalen af Rovere. Vi ville sende ud paa alle Veje og Stier, og see til at finde hende igjen. *Blich. (1920). XIII. 37.* Hun vilde ikke gaa eller sende over til Forvalteren og laane. *Goldschm. VI. 114.* til at drage gennem Byen behøvede man Heste; der var sendt efter dem. *Brandes. VIII. 304.*

Sende-, i ssgr. til sende, i reglen i bet. 1-2. || spec. (telegr. og radio-spr.) til sende 3.2 (jf. Sender- samt Modtage-, Radio-), fx. Sende-anlæg, -apparat, -batteri, -bølge, -hastighed, -mast, -station, -system, -tid. **-biskop,** en. (katolsk-kirk., sj.) titulærbiskop, der som pavens vikar leder en af den romerske propaganda paabegyndt mission; apostolisk vikar. *AKrogh. (Letterst. tidskr. 1937. 577).* **-brev,** et. (ænyd. sende(s)brev, glda. sændebreff (*Marriagerleg. I. 176 f. 208*), sen. oldn. sendibréf, ty. sendbrief; jf. -skrivelse samt Epistel; især foræld.) egl. i al alm. om brev, der sendes en (mods. Brev i bet.: diplom olgn.); brev, der tilstilles en kreds af personer, ell. brev, der — skønt stilet til en bestemt person — bringes til almindelig kundskab (ved offentliggørelse): aabent brev. *St. Esth. 12. 7.* alle Paulinske Sende-Breve. *LTid. 1731. 506.* Biskoppens Sende-brev, Visitats angaaende. *Blich. NL. XI. 237.* *Vilh. And. (Isl. Sagaer. III. 12).* (spøg.) Min Herres behagelige Sende-brev af 27de Dag udi Glugmaanet haver jeg . . bekommet. *Holb. Ep. V. 33. P. Møll. (1855). II. 103.* **-bud,** et. ftt. d. s. ell. (nu sj.) -e (*Slange. ChrIV. 820.* *Placour. Dette er vor Liv. (1936). 50*) ell. † -er (*LTid. 1720. 18. 8.*) (glda. d. s. (*Rimkr. Mand. 71. 146*), oldn. sendiboð (i bet. 1), jf. oldn. sendiboði (i bet. 2)) 1) (nu næppe i rigsspr.) udsendelse af person i et ærinde, med et budskab; sendefærd; ogs. om selve budskabet, beskeden. Evangeliet . . talte om Johannes Sendebud til Frelseren. *Grundtv. PS. III. 163.* (kongen havde) benyttet sig af ham til vigtige og hemmelige Sendebud. *Ing. VS. I. 87.* **Kværnd. 2)** ☞ person, der udsendes for at overbringe et budskab, en besked, ell. person, der er udsendt i en vis mission, for at forhandle paa ens vegne olgn.; spec. (nu især hos sprognensere; jf. *NMPet. V. 2. 160.* HjælpeO.) om person, der er udsendt i en officiel mission, som repræsentant for en stat olgn.; udsending; gesandt; ambassadør; delegeret. *Mercurius . . er Gudernes Sendebud. Holb. Plut. I. 4.* *der er Sendebudet, | Med Svar tilbage. *Oehl. XII. 99.* *Tages maa og tømmede ud | Lidelsernes Bøger, | Men et himmelsk Sende-Bud (∴ en engel) | Hjertet vederkvæger. *Grundtv. SS. I. 496.* en fornem Russerinde, gift med det russiske Sendebud i Paris. *Brandes. VII. 176.* || billedl. *Døden er Algodheds Sendebud.

Lund.ED.110. *Lysets Engel gaaer med Glands | Gjennem Himmelporte . . | Seel Vor Herres Sendebud | Gaaer paa gyldne Skyer i det Høie. *Ing.RSE.VII.235.* Et Hav og en Himmel mødtes paa denne Side af Jorden, med Sol og Byger som Sendebud imellem. *JVJens.RF.97.* **-færd**, en. *fl. -er* (*Barfod. B.3. Østrup. (GadsMag.1932.422)*) ell. (*sjældnere*) d. s. (*ADJørg.NK.I.179. Kr Erst.DM.104.*) (*ænyd. d. s., oldn. sendiferð; genindført i midten af 19. aarh., jf. HjælpeO.; især hos sprognersere*) **1)** rejse, færd som overbringer af budskab, som udsending, udfører af et ærinde, en mission; *spec. om rejse som gesandt, delegeret olgn., om udsendelse af delegation olgn. Sendefærd . . kaldes en ambassade. Moth.S118. (han)* brugtes i mange vigtige Sager, navnlig i Sendefærd til fremmede Fyrster. *Allen.IV.2.466. D. 28. Septbr. stemte (Dante) sidste Gang i Raadet. Da Karl af Valois kom, var han mulig borte paa en Sendefærd. NMøll.VLitt.II.245. 2)* koll., om udsendinge; *spec.: usendt delegation; ogs.: gesandskab. Sekretæren ved den engelske Sendefærd ved Stockholmer-Hoffet. Kirketid. 1879.684. Da (paven) fandt, at Kejseren ikke tog sig varmt nok af Sagen, lod han en Sendefærd bringe ham et truende Brev. DanmRigHist.I.605. KMunk.C.8. -gods, et. (nu næppe br.) d. s. s. Sendingsgods. VSO. MO. || om varer, der sendes en som gave. Moth. S118. -herre, en. (jf. isl. sendiherra; hos sprognersere, jf. HjælpeO.) delegeret; gesandt; ambassador. overordentlig Sendeherre ved det russiske Hof. *FrNiels.R.II.35.* Tyrkiets herværende Sendeherre. *Pol.4/1922.9. sp.1. -hverv*, et. (*sj.*) ærinde; mission; *spec.: gesandskabspost. (han)* har været fransk Diplomat rundt i Verden . . De vigtige Sendehverv, han har haft, tyder paa, at han er en klog og praktisk Diplomat. *NMøll.VLitt.III.740.**

Sendelse. en. *fl. -r.* (*ænyd. d. s., gllda. sændælsæ (Jos.22.30 (GldaBib.)), sendels (Suso.171); vbs. til sende; jf. Send, Sending*) **1)** (*nu sj.*) i al alm. som vbs. til sende: det at sende ell. sendes. *Moth.S118. Goldschm.VIII.127. || spec. (jf. bet. 3; relig.) til sende 1.2. Prædike-Stolens . . Sider, viser Christi Fødsels Historie . . og den Hellig Aands Sendelse. Thurah.B.183. Mænd (som) vare istand til at bevise deres Sendelse fra (gud). Mynst. Betr. I. 46. RSchmidt. Overs. af Whitman: Demokratiske Fremblæk. (1874).39. || (teleg. og radio-spr., l. br.) til sende 3.2, om udsendelse af traadløs telegrafi ell. radiofoni. jf. Rørsendelse (o: udsendelse v. hj. af rørsendere). *NatTid.1/1924. Aft.7.sp.2. 2)* (o; især hos sprognersere) en persons (*især: diplomats*) udsendelse i et bestemt ærinde, en bestemt mission; *sendefærd; mission* (1.1); *ærinde. Hrz.F.24. igaar gjør jeg ham et Besøg for at see til ham, tildeels ogsaa i lige-frem Sendelse fra vor Gesandt. Kofoed-Han-**

sen. L.15. Pol.19/111937.1.sp.3. jf.: (han) stræbte ivrigt fremad i flere militære Stillinger og mange Småsendelser til fremmede Stater. Hjort.B.I.400. 3) (o, l. br.) (*livs-opgave; mission* (1.2), enhver saadan Mand har sin visse Sendelse i Verden, for hvis Opfyldelse han maa takkes og æres. *Ørst.II.124. Kierk.IV.161.* Kirken har en dobbelt Sendelse. *Jørg.VF.186. 4)* *konkr.: hvad der sendes. 4.1)* (*jf. Pengesendelse; nu l. br.*) hvad der sendes pr. post olgn.; *forsendelse (pakke, brev olgn.). Denne hele Sendelse (o: en samling fysiske apparater) modtog nu L.Hjort.B.I.209. Hjerteligen takker jeg Dem for det talende Beviis paa Hengivenhed, hvilket De med Deres sidste Sendelse har givet mig. Cui.1838. (PLaurids.S.I.135.) 4.2)* (*dial.*) d. s. s. Send. *HPedersen.Erindringer. (1905).xv. Feilb.*

Sendemand, en. (*ænyd. d. s. (P Claus-son.Snorre.(1633).62), oldn. sendimaðr; især arkais. ell. hos sprognersere, jf. HjælpeO.*) udsending; sendebud; *spec. om gesandt, ambassador olgn. Moth.S118. Oehl.XXXI.179. *Kongen saa brat rækker ud sin Hand, | Den Sendemands Brev at bryde. Blich.(1920). X.33. PMøll.(1855).II.9. Frankrigs Sendemand ved den Hellige Stol . . Kardinal de B. Jørg.UF.14. jf.: Guds Sendemænd (o: profeterne). Kübel. ModerneKristendom. (overs. 1889).75. || person, valgt som repræsentant ell. delegeret for en kreds af personer. (han) havde været (Møens) Sendemand til Rigsdag og Rigsraad. *Birkedal.FrBoisen.(1884).52.* De samvirkende jyske Husmandsforeninger holdt idag Sendemandsmøde i Randers. Der var mødt ca. 60 Sendemænd. *Pol.19/111903.2.sp.4. hertil Sendemands-møde, delegeretmøde. smst. Skjoldb.MM.II.150. Sender, en. fl. -e. 1)* (*sml. Af-, Indsender; sj.*) til sende 1-2: afsender (1). *jf.: Maden . . var beregnet paa at vise Senderindens Duelighed i Kogekunsten. [Mangor.]TanteCousine. (1852).46. 2)* (*jf. u. sende 3.1; dial.) person (høstkarl), der er beskæftiget med forkning (af kornet). JPPrahl.AC.71.75. jf. Esp.491. 3)* (*jf. u. sende 3.2; teleg., radio-spr.) apparat, station til udsendelse af telegrafi (nu især ad traadløs vej) ell. radiofoni; sendestation. Opf B.4/II.654. AarbRadio.1926.25. jf. ssgr. om Lokal- (DagNyh.29/1933.II.sp.5), Lysbue-, Maskin-, Radio-, Radiofoni-, Rørsender. || hertil ssgr. (jf. Sende- samt Modtager-) som Sender-anlæg, -apparat, -bølge, -energi, -lampe, -lokale, -rør, -station of. Sendeskrivelse, en. (hos sprognersere) d. s. s. -brev; ogs. om depeche, note (af diplomatisk art) olgn. (HjælpeO.). (Innocens) bod i sendeskrivelser samtlige prælater . . at tjene den valgte konge. *PKierkegaard.ArnoldafLybeksSlavekrønike.(1885).278. RichPet.Kingo. (1887).392.***

sendgot, interj. se singot.

Sending, en. (*sj. (skrevet) Sendning.*

se u. bet. 1.1). *ft.* -er ell. (nu næppe br.) -e (i bet. 2.1: *Sibb.PI.84.* i bet. 3: *JMHertz.Isr.94. Ploug.II.97.*) (gl. sændingh (PLaale. nr.548), sændningh (smst.nr.344. *Gldå.Kron.200.*), oldn. sending; vbs. til sende; *jf.* Sendelse, Send) 1) det at sende ell. sendes; især i *flg. anv.: 1.1)* (nu *sj.*) som vbs. til sende 1-2. (en) Orlogs-Flodes Sending fra General-Statene . . til Sundet. *Slange.Chr.IV.1272.* || især (*jf.* bet. 3) om udsendelse af person i et ærinde, en mission; sendefærd; sendelse (2); mission. *Jeg overlod Dig ei en Sending, der | . . bestemmer Danmarks Vee og Vell! *Rahb.Skuesp.I.34.* Han forudsagde . . at hans Sending knap vilde udrette noget. *Moltb.DH.II.102. jf.: han sendte sin grumme Vrede paa dem, Harme og Fortørnelse og Angest, en Sending af Ulykkes-Bud (Chr.VI: som sendtes ved onde tings bud; 1931: en Sendefærd af Ulykkesengle).Ps.78.49. 1.2)* (*jf.* u. sende 3.2; *faql.*) om afsendelse af signaler, udsendelse af telegrafi, telefoni oln. Praktisk Semaforsignalering paa Jorden med korrekt Sending og Modtagelse af Depecher i klart Sprog. *Regl.Nr.109²²/s1934. §40. 2)* om ting, der sendes. 2.1) i al alm., om hvad der sendes pr. bud, post, jernbane osv.; især ¶ om parti varer, der sendes samlet. Jeg vendte og dreiede endnu engang Papiret og Convoluterne, for at see, om dog ikke et eneste Ord ledsagede den tørre og haarde Sending (o: et markstykke). *Heib.Poet.X.120.* Imidlertid havde vi . . modtaget en betydelig Sending af hans Arbejder. *Høyen.Thorv.4.* *Vi vilde forskrive en svimlende Sending | af Ildvand og Whisky og Vodka og Vin. *HSeedorf.DD.82. jf.: Jeg har . . i Sydbulgarierne Barakleire set saadanne Sendinger af Flygtninge, der kommer . . for at bede Moderlandet om Husly.Tiisk.1929.I.24. 2.2)* (*dial.*) om hvad der sendes en som gave. *Moth.S118.* || nu kun: d. s. Send. *MDL. Feilb. Ordbs.(Fyn). 3)* (nu næppe br.) sendebud; udsending; spec.: gesandt; ogs. om samling udsendte personer: delegation oln. *See, fra Keiser Fredriks Throne | Prægtig Sending kom inat: | Svend med Knud han vil forsonne. *Ing.VSt.169.* *tre Sendinge knæle ved Tronens Fod, | med Slesvigs Hylding de kom. *Ploug.II.97. jf.: *Hoved, for at hente ham, skal skikke | Sin bedste Sending. Hrz.D.III.93. Sendings-gods, et. (jf. Sendegods; *faql.*) gods, der sendes; sending (2.1); nu især (mods. Postforsendelse 2) om (grovere) gods, der sendes som lastgods med Grønlandske Handels skibe. *Moth.S119. Prahl. ST.I.58. Leth.(1800). VSO.* Forsendelse af Post- og Sendingsgods til Nordgrønland. *DagNyh.¹⁴/s1933.9.sp.3.**

□ **sendrægtig**, *adj.* [se('n)drægd̥i] *adv.* -t ell. d. s. ell. (†) -en (VSO.). (ænyd. d. s.; vist omdannelse (efter langdrægtig) af ord med lign. bet., som senfærdig ell. ænyd. sendragende, *jf.* no. *dial.* seindrog samt oldn.

seinpreytr; *jf.* ogs. † sendrag, *forhaling, langdrag (Moth.S116); sml. sen 1)* som, især af naturen, af vane, er længe om at udføre noget, som er langsom i sine bevægelser, handlinger ell. træg til at faa begyndt paa noget. (hollænderne) vare . . seendragtige, ikke saameget af Naturen, som for at trætte og bringe Folk til Kæedsommelighed, tankende at vinde saaledes hvad de søgte. *Slange.Chr.IV.1410.* ieg er en efterladen og seendrægtig Brevskriver. *Langebek.Breve.413.* *Vær til see og høre snar! | Seendrægtig derimod til Svar! *Blich.(1920).XIV.202.* Raadslaa ikke . . med en Seendrægtig (Chr.VI: lad) om nogen Gjerning. *Sir.37.14. KBlixen.AF.80.* || om bevægelse, handling, udvikling oln. *Med mit seendrægtig Ritt (o: paa Pegasus), min Læser, overbør! *Chr.Flensb.DM.III.80.* Hin Reaction mod det 18de Aarhundrede fortsætter sig seendrægtigt, trent. *Brandes.E.12. jf.: kun under de seendragtigste Betingelser lovede (man) at see til hvad man kunde gjøre. Bagges.L.I.XXIII.* || hertil **Sendrægtig-hed.** *Moth.S116.* man haver Aarsag, udi Børn heller at ønske Seendrægtighed end flygtigt og hastigt Begreeb. *Holb.Ep.IV.316. Ellar.DV.254.*

I. Sene, en. [s'e:nə] (nu kun *dial. Senne. Moth.S126. Thorsen.64. jf. Esp.472. Feilb.*) *ft.* -r. (æda. (*ft.*) senær (AM.)), sinær (smst. *Harp.Kr.10.94.*), oldn. sina, sin, eng. sinew, ty. sehne, senne; besl. m. gr. neuron, sene, streng, sanskr. snāvan, baand, sene, og med sno; *sml. I. Nerve*)

1) bindevævsdannelse, især i form af en rundagtig, glat streng, hvorved en muskel fæster sig til en legemsdel, især en knogle (Tendo); ogs. (især poet.) om muskel, muskelbundt. Du haver klædet mig med Hud og Kjød, og sammenføiet mig med Been og Sener. *Job.10.11.* *(han) Ej kunde raabe op, ej rørd Liv, ej Seener, | Han ubevægelig laa som et afhugd Træ. *Holb. Paars.216.* *maget fletter Senen sig om Armen, | Men . . stærk som Jern. *Oehl.XII.38.* Dette Stykke Kiød er fuldt af Sener. *MO.* *Man seer ret Muskelvævets Spil . . | Af Sener spændt er Laaret. *Drachm.DM.54. Panum.478. Boas.Zool.*23. jf.: *Kun med Kæmpestav og Sene (o: legemskræfter) | Kan man i de haarde Stene | Riste Runer dybt og godt. Grundtv.PS.III.264.*

2) nerve (I.2); ogs. som sammenfattende betegnelse for baade nerver og sener (1) (idet man i ældre tid ikke skelnede ml. disse). 2.1) (nu næppe br.; *jf.*: „Hos ældre Forf. og i Almuens Sprog“. *Levin.*) i al alm. *Moth.S126. Eilsch.Term.34.* *matte Geist du hæver i mit Bryst, | Du Leve-Aanderne opmuntrer i hver Sene. *Steners.Ode.47.* foruden den egentlige Svovl . . ere der faa Ting i Naturen, hvis Dunster virke allene ved en saadan Qvælen, og uden tillige at dase Seenerne. *Aaskow.MH.338. 2.2)* (nu næppe br.) i forb.

m. række (se III. række 1.), spænde ell. strække (*Moth.S126. Holb.Ep.II.90*) i udtr. for at anspænde sig, navnlig: samle, koncentrere sine aandsevner, lægge hovedet i blod. (*folk*) spender alle deres Hoveds Seener (*1731: Hovedseener*) an, paa at udfinde saadan Siuus (o: en gloende drages) Bemærkelse. *Holb.Bars.II.8.* der er ikke een seene i mit Hoved, der staar jo spendt som een Bue, saa meget vil der til, at bringe dette i Verk. *sa.Didr.I.7. Biehl.(Skuesp.VI.407).* **2.3)** om (nerve som søde for) sjælelige egenskaber. Jeg kender hver senne der er i ham. *Moth.S126. jf.:* Den som nøye vil anatomere den menneskelige Sjel skal finde, at den Hoved-Seene, som giver den al sin Følelse og Virksomhed, er Egenkjærlighed. *Ew.(1914).IV.64.* || nu kun (*dial.*) i forb. som der er ikke en god (ell. ond) sene i ham ell. i livet paa ham, han er blottet for gode (daarlige) egenskaber; der er intet godt (ondt) i ham. *Moth.S126. Nysted.Rhetor.27.* *skiønt hun ej hafde en god Seene, | Det ynksom Klagemaal dog rorde hendes Blod. *Holb.Paars.200.* En ren Satan af et Fruentimmer er hun. Der er vist ikke én god Senne i Livet paa hende. *Erikskholm.S.69. Krist.Ordspr.nr. 7320f. Feilb. OrdbS.(Fyn).* **2.4)** (nu næppe br.) billedl., om hvad der opretholder, holder liv i noget; livsnerv; livsbetiingelse. En erfaren og klog Mand sagde i gamle Dage: At Penge var Regjeringens Seener. *JSneed.I. 301.*

3) (nu næppe br.) om snor, streng, især buestreg, lavet af dyrs sener (1) ell. andre lignende dele af dyr ell. (jf. bet. 4) planter. Buene gioris fast en Favnlæng af et sonderligt seyt Træ . . Seenerne gioris af Bast. *Pflug.DP.1094.* *Meer iilende floy Piilen ey | I Luften hen fra Buens stramme Seene. *PH Prim.(PoetSaml.I.13). Winth.I.273. jf.:* Dyreskind, som de hæfte sammen med Sener. *Suhm.Hist.I.370.*

4) om hvad der ligner, minder om en sene (1) ell. nerve. **4.1)** † om tave, fiber i træ. de Træagtige Sener, som bliver til overs af denne (o: et træs) Marve, bliver bortkast. *Pflug.DP.804. 4.2) † bladribbe; nerve (1.3). *J.Paulll.Urte-Bog.(1761).197. Buchhave.GP. 15. 4.3) * langstrakt fiber ell. aare i svejsejærn. *Hinnerup.Juw.66.* || (jf. senet 2) i forb. som pudle paa sene (efter ty. auf sehne puddeln; pudle (ty. puddeln) fra eng. puddle, røre om i) om en særlig proces ved fremstilling af svejsejærn. *Sal.¹XIX.697. 4.4)* (jf. Kviksene; *dial.*) næsten kun i flt., om rødtrævler (*Moth.S126*) ell. (nu) om rødderne ell. de underjordiske udløbere af forsk. græsser, især af kvik(græs), *Agropyrum repens Beauv.;* ogs. (jf. Senegræs) $\frac{3}{4}$ om selve planten kvik(græs) ell. om andre lignende græsser (især: sandstar, *Carex arenaria L. (JTusch.53. jf. DL6—17—29)*). Senner . . kaldes rødderne af Marchalm.**

Moth.S126. JTusch.8.280. om vi rykkede hele denne forældede Hamlet-Snak op med Rode og kastede den paa Ilden, som man gør med Senerne paa en Ager. *JVJens.AH.57. AzLange.FP.78. Feilb.* om Roden af hver Tand (paa harven) sad en Dusk hvide Græssener. *JVJens.HF.14.*

II. sene, v. [se'nø] -ede. vbs. (i bet. 2.2) -ing (LandbO.II.399). **1)** (sv. sena, oldn. seina, jf. got. sainjan, tève; afl. af sen 1-2) † sinke; forsinke; forhale. *Moth.S117. jf. (no.):* *Jeg løb foruden mig det ringeste at segne (∞ Egne). *NKBred.Metam.360.2)* (jf. sv. sina, om ko: ophøre med at give mælk, no. *dial. d. s. (ogs. i bet.: ophøre med at flyde, glide sagte), samt oht. sene, jeg visner, bliver slap (hvortil vistnok ty. sich sehnen, lønges); sml. binde 7.2; dial.)* til sen 3. **2.1) intr., om ko: ophøre med at give mælk (p. gr. af forestaaende kælning).** Naar Koen sener og ikke vil malke. *OeconH.(1784).III.99. Esp.287. i pass. senes i sa. bet.: smst.288. 2.2) trans. (ved sparsom malkning) faa en ko til at ophøre med at give mælk; malke sen; udmalke; golde (1). MDL.472. VSO. Sjæll Bond.81. den (ko) skal senes. Creimer.NB. 222.*

Sene-, i ssgr. 1) (dial. Senne-. Moth.S126. jf. Feilb. † (foran 2. led, begyndende m. vokal) Sen-. se u. seneagtig). af I. Sene, især (hvor intet andet ndf. angives) i bet. 1, jæ. (foruden de ndf. medtagne) Sene-brud, -brusk, -bundt, -fiber, -forstrækning, -overrivning, -overskæring, -sprængning, -sprængt, -spænding, -streng, -trævl, -væv. **2)** se Sennes-. **-agtig, adj. († sen-. Satorph.F.40. Hinnerup.Juw.66).** som ligner, minder om sener. *Moth.S126. VSO. Sal.¹II.452. -baand, et. (anat.) seneagtig dannelse, der forbinder knogler ell. sammenholder organer; baand (3.2) (Ligamentum).* *Moth.S126. Grundtv.SS. II.179.* *Det knager i hvert dovent Seuebaand, | men vi skal blive svaje som en Vaand. *Drachm.FÆ.14. Frem.DN.61. 2)* (sj.) baand, snoet af sener. *Lænken . . var et smidigt Senebaand. *Oehl.XXIX.244. -ben, et. (jf. -knogle; anat.) om smaa knogler, der virker som ruller for sener, især hvor disse passerer led; sesamben (Ossa sesamoidea).* *HKrabbe.HestensAnatomi.(1885).43. LandbO. IV.202. -betændelse, en. (jf. -slag 2; vet.) betændelse i sener, spec. i taenss bøjeseener hos hesten. MøllH.V.181. LandbO.IV.201. -blad, et. (anat.) senehinde, der omgiver en gruppe muskler. HKrabbe.HestensAnatomi.(1885).41. Panum.479. -drag, et. (jf. -slag 1, -sprætning; nu næppe br.) krampe(trækning); konvulsion. *Moth.Conv.S130. Buchw. JS.(1725).17. Lægen.XI.151. -dragen, part. adj. (jf. -drag; nu næppe br.) som har krampe(trækninger). VSO. MO. -fast, adj. (sj.) d. s. s. -stærk. [HCBunkefod.] Verker. (1785).46. † -feber, en. [I.2] nervefeber. *Lodde.SH.Till.183. -fuld, adj. (jf. ænyd. sener-***

fuldt, fuld af græsrodder) 1) (nu sj.) om kød: fuld af sener. Kiodet var meget magert og senefuldt. VSO. 2) (nu sj.) om legemsdel: muskulos; kraftig; senestærk. vAph.(1759).391. *Stærk-odder greb . . | Med senefuld Haand til det skinnende Sværd. Pram.Stærk.189. Armen var senefuld, men mager. Drachm.UB.37. 3) [4] (nu næppe br.) om plantedel. De for ommeldte Traade under Vandet (∴ paa andemad) ere meget fine og senefulde. 10 JPauli. Urte-Bog.(1761).260. **-fure**, en. (anat.) fure i en knogle, tjenende til at holde de hen over knoglen glidende sener i deres rette leje. LandbO.IV.201. **-galle**, en. (jf. Flaad-, Flusgalle; vet.) galle (hævelse) i bojesenernes skede hos heste. Viborg & Neerg.HB.64. Stockfleth.S.25. **-græs**, et. [4.4] (landbr. og bot.) som fællesbetegnelse for græsser med krybende, underjordiske udløbere som kvik/græs, krybende hvene, hestegræs (1), (eng)rapgræs 20 olgn.; ogs. om hver enkelt af disse ell. om sandstar (JTusch.53. Anders.Klitf.146), hjælme (JTusch.187. jf. Moth.S126), katteskæg (2.1) (JTusch.150), vej-skedeknæ, Polygonum aviculare L. (smst.176). smst.8.53.280. *Sen var Marken at besaa, | Senegræsset ondt at dæmpe. Grundtv. PS.V.445. Hzg.XII. 292. LandbO.III.251. Axlange.FP.78. bil- ledl.: Forgudelsen af Latinen . . er et Ukrud, et Senegræs, der maa med Rod oprykkes. 30 Grundtv.Smaaskr.273. **-hinde**, en. (anat.). 1) senet hinde: spec. om den tynde, flade, seneede udbredning, hvorved nogle muskler ender (Aponeurose). Myol.(1791).21. Anat.(1840).I.251. VoreSygd.IV.74.91. 2) i best. anv., om den hinde, der danner det yderste, beskyttende lag af øjets væg, hvori fortil hornhinden er indfattet (Sclera). Collo. Paulsen.I. 679. Sal.*XXV.805. **-hinde-betændelse**, en. (med.) d. s. s. -skede-betændelse. 40 BerlKonv.XIX.224. **-hoppen**, en. (jf. -spring(en), -spræt(ten), -sprætning; med.) om uvilkaarlige trækninger i arme og ben ved visse sygdomme. Fränkel.Fruentimmer-Sygdømmene.(overs.1842).412. Sal.*XXI.239. **-hue**, en. (anat.) d. s. s. -hætte. Anat.(1840). I.325. **-hætte**, en. (jf. -hue; anat.) hætteformet seneblad, der ligger umiddelbart under hjerneskallens hud, hvormed det er sammen- vokset. Myol.(1791).93. Panum.316. **-klo**, 50 en. (sj.) muskulos, senestærk klo. *(løver) Med stærken Seneklo.Oehl.I.200. smst.340. **-kniv**, en. (med.) ganske lille, smal kniv, brugt ved overskæring (under huden) af sener (Tenotom). Bl&T. **-knogle**, en. (anat.) d. s. s. -ben. LandbO.IV.202. **-knude**, en. (jf. -knytning; især med.) lille vædskefyldt svulst, knude (I.3.a), i nærheden af et led; ganglie (1). Moth.Conv.S130. Jeg har . . ondt i min høire Haand fra en Seneknude. 60 HCAnd.BC.IV.39. KlimiskOrådbog.(1921).91. **-knudret**, adj. (især vet.) som har opsvulmede sener, seneknuder olgn. Viborg & Neerg.HB.64. den seneknudrede Haand.Ing.

EM.I.206. MilTeknO. **-knytning**, en. (jf. III. knytte 5.3) folkelig benævnelse for seneknude. VSO. MO. **-kraft**, en. (nu næppe br.) muskelkraft. *Da brugte Kæmpehaanden med Senekraft sin Aare.Oehl.XXXI. 166. **-krop**, en. (sj.) senestærk krop. Oehl. ND.117. **-krympning**, en. (nu næppe br.) sammentrækning af sene(r). VSO. MO. **-lim**, en. (jagl.) lim, der koges af sener. Bl&T.

Senep, en. se Sennep.

senere-lægge, v. (til sen 2.3; jærnb.) henlægge (et tog) til et senere tidspunkt; give senere afgangstid. JernbaneT.^{15/16}1934.7.sp.1. Eksprestoget København Afg. 7,45 senere lægges med Afgang 9,55. smst.^{16/16}1935.6.sp.1. **sene-rig**, adj. (sj.) d. s. s. -fuld 2, -stærk. *Fast jeg fatted' hans flagrende Haar i seenerig Vænstre. JMHertz.Isr.196.

Se-nerve, en. (jf. -sene; nu næppe br.) synsnerve. KSelskSkr.VI.154. Skjelderup. Anthr.II.52. Bredahl.LO.30.

Senes, i sgr. se Sennes-.

† **Senes-soft**, en. [I.2] d. s. s. Nervesaft. Eilsch.Term.43. Agerbech.FL.54. *Din Føde stærk og sund og reen . . | gir Senesaft og Marv i Been.NordBrn.D.39. **-salve**, en. (apot. ell. dial.) salve, brugt mod nerveknuder, ophovede led olgn. (Unguentum aromaticum (ell. nervinum)). Moth.S126. CBernh.NF.III. 171. Panum.533. FolkLøgem.III.95. Feilb. OrdbS.(Sjæll.,Fynofl.). **-skede**, en. (anat.) langstrakt, med en slimet vædske fyldt hinde, der omgiver sener og letter disses glidning. VSO. VoreSygd.I.79. || hertil Seneskede-

betændelse (∴ betændelse af seneskeden, forbundet med smerter ved bevægelse af de tilhørende muskler. Panum.533), **-galle** (∴ kronisk seras seneskedebetændelse hos heste. MøllH.V182. LandbO.IV.204), **-saar** (smst. 205) ofl. **-slag**, et. (nu næppe br.) 1) d. s. s. -drag. Aaskow.MH.110.120. 2) d. s. s. -betændelse. MilTeknO. MøllH.V181. **-spring**, et. (jf. -springen; nu næppe br.). Den samme Aften var Pulsen ophævet, næsten ordentlig; Senespringene sieldene. Buchhave.Nellikero- densKræfter.(1784).139. **-springen**, en. (jf. -spring; nu næppe br.) d. s. s. -hoppen. BiblLæg.1813.150. **-spræt**, et. (jf. -sprætten; med.). D&H. **-sprætning** (Aaskow. A.58. VSO.) ell. (nu især) **-sprætten**, en. (jf. -spring(en), -spræt; med.) d. s. s. -hoppen. NordConvLex.V241. DJacobson.DP.213. **-spændt**, part. adj. (nu næppe br.) som har spændte sener ell. muskler; muskelspændt. *(en hest) hvis sene-spente Skanker | Ved bøye-lette Led, hofmodeligen spanker.Sort. Poet.73. *senespændte Arm med lange Drag det (∴ græsset) meier.CFrim.Poet.24. **-strækning**, en. (med.) en art forstuvning, bestaaende i en læsion af senebaand, sener og seneskeder, fremkaldt ved overanspændelse. Sal.*XXI.239. **-styltefod**, en. (vet.) uregelmæssig kodestilling (styltefod), fremkaldt

ved kronisk betændelse af bojesenerne med forkortning af disse. LandbO.IV.202. **W-stærk**, adj. (jf. -fast, -fuld 2, -rig) som har stærke sener ell. muskler; muskeltærk. Sort.Poet.70. Oehl.ND.26. Du senestærke, smidige Athlet. Kierk.VI.199. tolv Par Armes senestærke Tag. Tidsskr.f.Redningsvæsen.1937.74.sp.2

senet, adj. [sɛ'nøʃ] (nu ikke i rigsspr. sennet. Moth.S126. — sj. senig. Marton.HB.43.) (afl. af I. Sene) 1) til I. Sene 1 (og tidligere 2. jf. Moth.S126): som bestaar af ell. er besat med, fuld af sener; om arm, haand olgn.: hvis sener ell. (især) muskler træder tydelig frem; som er muskuløs, men uden fedme; tidligere ogs.: stærk; kraftig. (elefantens snabel) er kiødet og sened. Reiser.IV.196. *Med sened Kiempearman han Pryglens Sving nedbøier. Riber.II.240. Senevæv eller senet Fibrevæv. Anat.(1840).I.249. Hans Figur . . var hoi og slank, men sluttet, af en vis senet Smidighed. 20 Gjel.R.2. KaiHolb.FC.IV.107. 2) (faql.) til I. Sene 4.3, om metal: som indeholder fiberliggende dele. Tekn.MarO. Senet Jern . . med matgraat, senet Brud.Sal.*XIX.695. 3) (nu næppe br., jf. dog jy. seneret i sa. bet. (Feilb.)) til I. Sene 4.4: fuld af kvikrødder, senegræs. Jorden er udslæbt og senet.VSO.

Senet-, i ssgr. se Sene-.

Sene-traad, en ell. (nu næppe br.) et (PEgede.Efterretn.omGrønland.[1788].9). 1) 30 (anat.) om de enkelte traade, hvoraf senevævet bestaar. Larsen. Bl&T. 2) (nu næppe br.) snor, traad, dannet af (tørrede, sammensnoede) sener. PEgede.Efterretn.omGrønland.[1788].9. CollO. **-trækning**, en. (nu næppe br.) sammentrækning af sener; spec. d. s. s. -hoppen. WeisbachsCuur.(overs.1755).27. Apot.(1791).412. VSO.

† **Senfte**, en. (ogs. Senft. Riegels.HS.II.53). **ft. -r.** (fra ty. sänfte, egl.: blødhed, 40 mæghed, afl. af sant, blød, blid, mæghelig (jf. u. I. sagte)) bærestol; portechaise. Pflug.DP.819. Holb.Intr.II.110. ThSchmidt. S.530. vAph.(1772).III. jf.: Leye-Kudske, Senftbærere. KomGrønneq.III.28.

sen-færdig, adj. [sɛ'n'fɛr'di] adv. -t ell. d. s. ell. (†) **-en** (VSO.). (ænyd. d. s., fsv. senfærdhogher; jf. suffiks -færdig 1; sml. sendrægtig; nu l. br.) sendrægtig; langsom. || om person. SorøSaml.III.177. Min saare gudfrygtige Moder, hvem jeg tyktes noget senfærdig til dette Forehavende (o: til at blive præst). JOlv.Overs.afFalst.: LærdomsLystgaard. I.(1919).15. denne sagtefarende og senfærdige Mand (o: P. G. Thorsen). VilhAnd.Litt. III.678. || om handling, arbejde, udvikling: som gaar, forløber langsomt, trægt; som tager lang tid; (nu næppe br.) om bevægelser: langsom. Arbeidet . . vilde blive baade meget vanskeligt og seenfærdigt. Thurah.B.38. de 60 senfærdige Studinger. JohsSteenstr.Bonden ogUniversitetet.(1858).2. || hertil **Senfærdighed**. Holb.Anh.284. Rahb.Fort.I.404. VSO. **MO. -føddning**, en. (især dial.) væsen, der

er født sent (paa aaret, i et ægteskab osv.); sildeføddning. Feilb. billedl.: Saaledes er Mennesket en Senføddning i Forhold til Jordens andre levende Væsener og endnu mere i Forhold til Verdensaltet. FrPoulsen.Urtidens Kunst.(1923).16. Snedrys, der havde Senføddningens matte Liv og hurtige Død i Vente.sa.MD.191. **-førr**, adj. (efter oldn. seinførr; sj.) langsom i bevægelser. de (farer) så hurtig bort, at F. næppe kan følge hende. Hun sagde da: du er meget senførr. NMPet. Myth.81.

Seng, en. [sɛn'] Høysg.2Pr.5. flt. **-e**. gl. bejningsform (gen., dat. ent.) **senge** i forb. af, i, oven, over, til senge (se u. bet. 2). (æda. siang, siæng, sæng (Brøndum-Nielsen.GG.I.243.III.165), sv. sång, no. seng, oldn. sæ(ing); særnordisk ord af uvis oprindelse; jf. I. senge) 1) soveplads, sovested, (natte)leje og hvad dertil hører. 1.) (især højtid.) i al alm. om soveplads, (natte)leje; bibl. ofte om maatte at sove paa (jf. Detgl.Testamente. (overs.1931).949); nu oftest som billedl. anv. af bet. 1.2. (Saul) stod op fra Jorden og satte sig paa Sengen (1931: Lejet). ISam.28.23. en Bænk belagt med et par Mattrer var deres Seng. Kraft.VF.199. *en lille Dreng | Alene laa i den store Seng (o: snekken). Grundtv. PS.VI.78. Den første Nat maatte han lægge sig at sove i en Høstak paa Marken, anden Seng havde han ikke. HCAnd.(1919).I.79. Hun begyndte at tage Sengklæder frem og lægge dem paa Sofaen — til Seng for Tine. Bang.T.251. 1.2) om særlig indretning, møbel af træ, jærn osv., hvori lejet oredes, ell. om denne indretning med tilhørende dyner, tæpper osv. Skole-Mesteren: „Arv! hvor mange Himle er der?“ — Arv: „Der er en Himmel paa hver Seng, og der er ligesaa mange Himle som der er Senge.“ Holb.Jul.12sc.(jf. Himmelseng). *til en rigtig Drom der Seng og Nat udkræves. Wess.5. *Med venlige Øine himmelblaa, | I Vugger og i Senge, | Vi Rollinger har i hver en Vraa. Grundtv.SS.I.401. || (sj.): den Gifte og den Ugifte skulde (ikke) ligge i Kammer, og Seng om Seng, med hinanden. OeconT.IV.78. *de, som nys hinanden skulde dræbe, | laa der med lukket Øje . . | ved Siden af hinanden, Seng om Seng. Schand.UD.104. || dobbelt (vAph. (1759). FagOSnedk.), enkelt (smst.) seng, seng, beregnet til to, henh. een. || en sengs klæder, (dial.) dyner olgn. til en seng; (et hold) sengekælder. Gravl.T.9. CREimer. NB.304. Korch.Godtfolk.(1920).128. ogs. (skrevet) som ssg.: jeg fik hundred Rigsdaler og en Sengsklæder (i medgift). Gravl.Øen. 18. jf.: hvert voksent Barn havde sine Sengs-Klæder. CREimer.NB.26. || i tale- og 60 ordspr. den varme seng og (den) lade (ell. dovne. VSO.) dreng kunne ej vel skilles ad, se IV. lad. sengen tærer, se tære. 1.3) i udtr. for samleje ell. som symbol paa ægteskabelig forbindelse. hoer-karles

born skal ikke komme til fuldkommenhed, og sæd af den ulovlige seng (1871: ulovligt Samleje) skal forsvinde. *Visd.3.16(Chr.VI)*. *Det er i vores Land en Skik fra gammel Haand, | At Sengen binder os det rette Ægte-Baand. *Helt.Poet.47*. *en (har) haft to, en anden tre, | Ja fire Mænd i Senge (o: været gift to osv. gange). *Falst.87*. saa tidt Du senere kom til min Seng som Ægtemand, — det blev aldrig (som) vor første Elskovsnat. *Gyr Lemche.S.IV.156*. besmitte ens seng, se besmitte 1.2 *slutn.* sengen er kvindernes ell. kvindens prædikestol, se Prædikestol 2.2. || bord og seng, se u. I. Bord 3.1 *slutn. samt u. Adskillelse 1.1. i lign. anv. (nu næppe br.)* seng og sæde: Hand duer hverken til seng eller sæde (o: er ingenting til). *Moth.D 169*. Være skildt fra Seng og Sæde. *vAph. (1764)*. || i forb. som barn af første, anden seng (efter fr. enfant du premier, second lit; sj.) barn af første, andet ægteskab. hvis hans Ægteskab med Dem bliver barnløst, skal De give alt Deres Gods til hans Datter af første Seng. *Schand.IF.96. 1.4*) (jf. Over-seng samt en sengs klæder u. bet. 1.2) om de til en seng hørende dyner, puder olgn.; sengekklæder. En meget smuk Fransk Sirtzes Seng tilligemed Sengested, er under Haanden at faae til Kiøbs. *Adr.*1/21762.sp.15*. Den, som flytter ind i Vartou, maa medbringe en Seng. *VSO. jf. gøre til (en) seng u. bet. 2.5 slutn.* || nu i rigsspr. især i forb. slaa sengen op, slaa overdynen ell. tæpperne op, tilbage (saa man kan komme i sengen, ell. for at sengen kan blive udluftet). (hun) tæpper af og slaar Sengene op. *LeekFischer. Festen i Skelsted. (1936). 203. 1.5* egl. om seng (1.2) paa hospital ell. stiftelse; (især emb.) i videre anv. om plads, ophold for patient paa hospital ell. bolig (for een person) i stiftelse. Hun har en seng i vartou. *Moth. S120. Luxd.Dagb.I.192*. Da han var bleven affældig og høit tilaars, kjøbte hans Familie ham en Seng i Vartov. *Davids.KK.349*. Det drejer sig om Besættelse af en Friplads i Mathias Mandixens Hospital. Det er Værelse Nr. 64, den saakaldte Dorte Vantmagers Seng. *ORung.SM.14. Trap.*I.508.560*. || gen. sengs som adj. i forb. m. num. til angivelse af, hvormange personer et værelse i en stiftelse ell. paa et sygehus er beregnet til. en-, to-, tre-, fire-sengs stue ell. (sældnere) værelse osv. *Trap.*I.530.533. Telef.B.1938. sp.5300ff. 1.6* som obj. i særlige (faste) verbalforb. || dele seng, sove i samme seng; sove sammen. *D&H. Elkjær.HF.96. ogs. (l. br.): have samleje. D&H. dele bord og seng, se III. dele 4.1.* || holde sengen, (jf. II. holde 7.1) ligge, blive liggende i sengen p. gr. af sygdom olgn. *LTid.1724.574. Hauch.I.294*. Grevinden var ikke rask idag, men maatte holde Sengen. *JakKnu.GP.40*. || rede seng, rede en seng op osv., se VI. rede 2.1. jf. opredt seng u. oprede 3.1. || søge sengen, (især \wp)

gaa i seng. hand (blev) saa svag, at hand strax maatte søge Sengen. *Holb.Intr.I.29. Blich.(1920).XII.43*. Marie Grubbe søgte ogsaa sin Seng, men hun sov ikke, hun laa og tænkte. *JPJac.I.255. AndNz.LK.189. billedl.:* *Solen ta'r sin Morgenblund | og søger tidlig Sengen. *Ploug.NS.118*. søge seng sammen ell. med en, (især jur.) have samleje (med en). Præsterne skulle alvorligen forbyde de trolovede Personer at søge Seng sammen, for end (bryllupet). *DL.2—8—6*. det beste Middel er, naar en Kone er balstyrisk, at Manden truer hende med . . ingen Seng at søge med hende, indtil hun bedrer sig. *Holb.Kandst.II.3. Paus.CU.I.47. VortHj. III.3.17*. || † tage seng, om pigerne ved kartegilde: bryde ind i karlekamrene og bortføre sengekklæderne. *LandsbyP.v.23. jf. Damia.IV. 157*. || gøre sengen vaad, lade vandet i sengen (under søvnen). Børn maa ikke lege med Ild eller Lys, thi da giøre de Deres Seng vaade om Natten. *Thiele.III.43*. der gives Tilfælde, hvor Barnet vedbliver at „gøre sin Seng vaad“ hver Nat. *Panum.190*.

2) bet. 1 brugt i særlige forb. m. præp. 2.1) i forb. m. af (nu næppe br. i forb. af seng. *Kingo.403*); nu især m. foreg. op ell. ud og især i udr. for at (jaa til at) staa op, rejse sig (om morgenen) efter at have sovet, hvile. du skal ikke komme op (Chr.VI: ned) af din Seng, som du lagde dig paa (1931: Det Leje, du steg op paa), men visseligen døe. *2Kg.1.4*. jage én op af sengen. *Moth.S 120*. *Med Solen af Seng og i Seng hun bestandigen gik. *Bagges.ComF.136*. Naar man om Morgenen staaer ud af sin Seng, skal man passe, at Overdynen skiuler det Sted, hvor man har ligget, at ikke En „med skelende Øie“ skal see det. *Thiele.III.43*. have faaet det forkerte (gale) ben først ud af sengen, se I. Ben 3.3. || tage af sengen olgn., fjerne sengetæppe olgn. fra en seng og derved bringe den i orden til natteleje; tæppe af. *Schand.SF.307. 2.2*) i forb. m. i (nu kun højtid. ell. dial. i forb. (være osv.) i senge. *Luc.11.7(1907: Seng). Kingo.127. Grundtv. SS.IV.371. Thorsen.87. Gravl.Øen.60. se ogs. ndf.)*; om forb. som klokken slaar mig ej i seng, pisse i sengen, rejse, sætte sig op i sengen, se Klokke 2.2, pisse 2, II. rejse 7.3, sætte. || i udr. for at ligge ell. lægge sig (paa leje, i seng) for at sove, hvile, bringe (en) til hvile, ro (i seng) olgn. Han slæbes drukken i Seng hver Aften. *Høysg.S.48*. *Vi vil lege, til Du skal i Seng. *HCAnd.SS.XII.191*. *Tidlig op og tidlig iseng, | Det er så sundt for en lille Dreng. [*KHWith*]. *Børnebog.(1865).75*. *hver lille Pige, hver lille Dreng | han (o: Ole Lukeje) gennær skjælmisk i sin lille Seng. *IIl.Børneblad.III.(1873/74).168*. gaa i seng (jf. gaa 3.3): vi gik . . i Seng — jeg for min Part paa bar Halm. *Bagges.L.I.325*. jeg stod i dyb Negligee, for at gaae i Seng. *Oehl.Er.III. 160*. hvorfor vil du (o: en syg) ikke gaa i

Seng? *ErlKrist.DH.116.* hvem, der gaar i seng med hunde, skal staa op med lopper, se Hund 2.3 *slutn.* gaa i seng med hønen *ell.* hønsene, se Høne 1.3, Høns 2.3. han gaar i seng i mørke, se I. Mørke 1.1. At lege med Ild blev vi altid advaret imod; for saa gik det galt, naar vi kom i Seng; saa kunde man ikke holde sig *tor.* *SjællBond.164.* ligge i sengen, *ogs. m. h. t. sygeleje: holde sengen (se u. bet. 1.6).* *Høysg.S.133.* den Seng, hvori en saadan Patient (*∴ en kopperpatient*) har lagt . . . desinfecteres. *MR.1833.II.* hun fejler aldrig noget; hun har ikke ligget een Dag i Sengen i den Tid, jeg har kendt hende. *AaDons.S.121.* lægge (en) i seng, lægge sig i seng(en): *vAph.(1759).* *D&H. (billedl.):* Fuglene kunde ikke bekvemme sig til at lægge deres Sange i Seng (*∴ holde op med at synge*). *KMunk.DU.17.* være i seng: *Annas ei er end i Senge, | Vaagen er den gamle Skalk. *Kingo.126.* Det var blæsende Eftersaaften, Bornene var i Seng. *Hans Povls.HF.48. (billedl.):* *Det var saa mørkt og stille, | Alt Solen var i Seng (*∴ gaet ned*). *Winth.VI.62.* || (jf. bet. 1.3) i *udtr. for samleje ell. (nu næppe br.) ægteskabelig forbindelse.* *nu er han Havbor Kongens Søn | med eders Datter i Senge. *DFU.nr.1.33.* ville I kun . . . gi ham et Menniske i Seng (*∴ til hustru*), hand kunde leve fornøyet med. *KomGrønneq.I.127. (adelsmanden)* havde en af (*hertug*) Tancredi Døttre i Senge (*∴ var gift med hende*). *LTid.1726.254.* *O Morten, Morten Luther, | som løb fra Klosters Kutter | og tog en Nonne i din Seng | og fik med hende Tøs og Dreng. *Drachm. UV.146.* De gamle, liderlige Svin! . . . De tror, man bare behøver at strække Haanden ud, saa har man en Stuepige i Sengen. *ErlKrist.DH.62. 2.3* i *forb. (være) oven senge (se oven 2.1) ell. (nu kun dial.) i sa. bet. over senge (l. br. sengen. Moth.S120), endnu ikke være i seng; være oppe.* *Det er seent, og du er endnu over Senge. *Hz.VI.141. FrGrundtv.LK.187. 2.4* i *forb. m. paa || i udtr. for at (bringe til at) ligge paa et leje, i en seng ell. (nu kun) oven paa en opredt seng, oven paa dyernerne, tæpperne; tidligere ogs. i udtr. for at være sengeliggende p. gr. af sygdom olgn. PoulPed.DP.58.* jeg maatte belave mig paa at blive contract og tilbringe mine øvrige Dage paa (*nu: i*) Sengen. *Blich.(1920).XXXII.160.* kaste en (*se II. kaste 2.7*) *ell. sig paa sengen: Med disse Ord kastede han sig udmattet paa Sengen. Ing. PO.I.97.* ligge paa sengen: Mooden siger, hun (*∴ en kvinde, der er blevet enke*) og skal ligge 6 Uger paa sin Seng. *Holb.Bars.I.1.* At ligge paa en Seng, er at ligge oven paa Klæderne. *Høysg.S.133.* jeg (*laa*) en Morgen tidlig . . . paa min Seng. *Robinson.I.242.* hun gik bort til sit Huus, og fandt, at Diævelen var udfaren, og Datteren laae (*Chr.VI: kast; 1907: liggende*) paa Sengen. *Marc.7.30.* han har ikke

den seng, han kan ligge paa, se I. ligge 2.2. lægge (sig) paa sengen: læg dig paa din Seng (*1931: til Sengs*) og gjør dig syg. *2Sam. 13.5.* *Jeg lagde mig paa Sengen | Og grød saa bitterlig. *BoisensViser.296.* Henad Morgenstunden lagde han sig i Klæderne paa sin Seng. *JakKnu.G.293. talem. (dial.):* Nu har jeg fået en pige, som jeg kan være bekendt at lægge paa sengen til et fremmed menneske. *Krist.Ordspr.597.* || i *udtr. for at udføre noget, modtage nogen ell. noget liggende i sengen olgn. hver Aften fortalte (mor) mig Bibelhistorie paa Sengen. TomKrist.EA.II.* Jeg skal tilforladelig ikke tiere læse paa Sengen. *Hz.VI8.* Fader . . . plejede at læse et Par Timer om Morgenen paa Sengen. *Fich. D.101. især i udtr. for servering af mad, drikke (især: morgenmad) til en person, der ligger i sengen: *Han alt bevæbnet med en liden Frokost var, | Som Klockerinden ham paa Sengen nyelig skar. Holb.Paars.258.* Saa snart hun vaagner . . . saa bærer jeg (*kaffen*) ind til hende paa Sengen. *Heib.Poet.VII.345.* Faar De Deres Thee paa Sengen? *Coll.(HC And.BC.I.228).* *TomKrist.H.57.* || i *udtr. for at besøge, overraske en, medens vedk. ligger i sengen.* Tantes Pige er jo til Stede, saa der kan jo ikke være — om jeg saa ma sige — noget Umoralsk i, at jeg besøger Tante paa Sengen. *Schand.SF.88. især i forb. tage en paa sengen: VSO. Rich.II.3.* der sidder jo Præsten og har taget os allesammen paa Sengen. *JakKnu.GP.8.* en Morgen tager Politiet Hav-Anders paa Sengen og kører ham ud paa Tvangsarbejdsanstalten. *LindskovHans. NH.31. 2.5* i *forb. m. til || i udtr. for at bringe, lægge en ell. sig til ro (i en seng); i forb. til sengs ell. (nu kun højtid.) til senge ell. (nu sj.) til seng.* *Nu blev Syntax i denne Prag | Tilsengs i Stadestuen bragt. *Rahb.Synt.59.* hendes Moder . . . bragte hende tilsengs. *Gyld.Novel. II.194. KMunk.EI.20.* *Om Du vilt Tiden vide, | Husbonde, Pig' og Dreng, | Da er det paa de Tide, | Man følger sig til Seng. *Vægtvers.KI.10. (spøg.):* Nu er det på de tide, man følger sig til seng, husbonden med sin pige, madammen med sin dreng. *Krist. Ordspr.604. i forb. gaa til sengs (til senge. SalmHj.67.1. Noe-Nygaard.S.54):* jeg skal icke gaa til Sengs i Nat, førend jeg hevner mig. *Holb.Vgs.IV3.* Fornemme koner gaar endnu til sengs efter deris mands død. *JacBircherod.FF.71. HCAnd.(1919). I.205.* *har om Dagen de (*∴ bornene*) artig været | og kjærlig Fader og Moder æret, | da kan saa glade til Sengs de gaa. *III. Berneblad.III. (1873/74).168. (jf. bet. 1.3) m. henblik paa samleje ell. (nu næppe br.) ægteskab: Vi skulde lade Præsten udi nogle faae Venners Nærværelse vie os sammen, og derpaa uden videre Ceremonie smukt gaa til Sengs. Holb. Vgs.II.1.* *En Kielder-Mand, naar han kun haver mange Penge, | Gaer ufeilbarlig med

en dydig Møe til Senge (o: *bliver gift med hende*). *FrHorn.PM.41.* hun (*vægter*) at gaa til Senge med ham. *HBrix.VGD.66. billedl.*: *Solon har Ret: ikkun den har det godt, | som gik tilsengs i sin Kiste. *Ploug.(HPloug.CP.52).* (om *dyr.*) *Til Sengs er Raven gaet alt | I lune Hul paa Skrænten. *Winth.IV.231.* *Himlens Fugl er gangen længst til Senge. *CKMolb.SD.8.* (om *solen.*) *Solen gik til Senge. *Oehl.XXIV.144. Rich.I.235.* Klokkeren er nu saamange, at De kan trænge til at komme til Sengs. *Nans.KV.98. jf.*: *Saa kommer vi (o: *et ægtepar*) til Sengs, der ligger hand og snorker. *PoulPed.DP.47.* *Hand lagde sig til Sengs ved Lysets Aften-Lue. *smst.68.* Paul blev lagt til Sengs med et Anfald af Bronchitis. *TomKrist.SE.84.* || (nu l. br.) i *udtr. for at ligge, befinde sig i sengen; i forb. til sengs ell. (sj.) til senge.* Han fandt Helene tilsengs. *Gylb.III.166.* ligge til sengs: *Moth.SI.20.* et heelt Aar havde hun ligget tilsengs og syntes hverken at kunne leve eller døe. *HCAnd.(1919).III.71.* være til sengs (senge): Hand er til sengs. *Moth.SI.19.* *Andre er tilsenge. *Blich.(1920).XIX.173.* det var sent ud på juleaften, og konen var til sengs. *AOb.DH.I.300.* || gøre til (en) seng, (*dial.*) om pige: *lave dyner olgn. til sit brudeudstyr. VSO. Feilb. 2.6)* (nu ikke i rigsspr., jf.: „Endnu på Kbhvns amt“. *Kalk.III.706*) i *forb. ved sengen* || holde ved sengen, være sengeliggende; holde sengen (se u. bet. 1.6). *Moth.SI.20.* Min (*sekreter*) S. har over 4 Maaneder holdet ved Sengen og i kunded sætted Pen til Papiir. *Cit.1734.(DMag.6R.V.243).* *Paus.CU.II.202.* ligge ved sengen, ligge i sengen, til sengs. en Mand . . som havde ligget otte Aar ved Sengen (1907: til Sengs), og var værkbruden. *ApG.9.33.* *WeisbachsCuur.(overs.1755).80. VSO.III.L 134.* være ved sengen, være i sengen; være sengeliggende, *syg.* Nu, jeg er ved Sengen, er jeg ligesaa uskadelig, som om jeg var borte. *JohsPalM.DD.77.*

3) *hvad der minder om ell. sammenlignes med en seng* (1) *ell. et lege.* *Fra hver Stjerne gaar en Lysstræng | ned mod Nattens dybe Seng. *JVibe.Slaaen.(1927).6.* Ned fra et af (*digesvalernes redehuller*) hang lidt af de Straa og Dun, der havde været Seng for de smaa Unger. *ErlKrist.MM.99. jf.*: I flade Kasser, i Frugtsenge eller Frugtreoler, i en god Kælder, holder Frugten sig gerne bedst. *Haven.1927.174. sml. Negleseng; spec. i flg. anv.: 3.1)* (*højtid.*) om en *af døds (sidste) lege* (jf. *Lig., Paradeseng*). *Abel udstrakt laa paa græsblød Seng (o: *laa død i græsset*). *PalM.(1909).I.464.* om *lighiste*: *Bregend.BU.172.* || ærens seng, se *Ære.* || om *grav.* *Han troer sig ganske død i Gravens Seng at ligge. *Bagges.I.78.* *Jeg omsonst om Redning leder, | Og den nære, skumle Nat | Min sidste Seng i Dybet reder. *smst.II.249.* *Med Venner fra Guds Bolig | Vor Frelser

skifted Ord | Om Kors og Død fortrolig, | Om Seng i sorten Jord. *Grundtv.SS.IV.405.* *Ak, kunde jeg . . | Dit (o: *Sjællands*) Grønsværstæppe trække | Over mig og min Seng (o: *naar jeg dør*). *Winth.I.162. 3.2)* (*faql. ell. ☐*) om *lege for vandløb* (jf. *Flod-, Klippeseng*) *ell. dybere rende i vandløb, hvor strømmen gaar* (jf. *VSO.*); *ogs. om den sænkning, der rummer en fjord, et hav olgn.* *Som det rullende Hav i den runde Seng, | Hvor det bølgende Vand farer hid og did. *Sotoft.Panth.248.* *Han reed gennem Skov, over Mark og Eng | Gjennem Bækkenes Seng. *Winth.X.170.* Chiasso-Floden, hvis tørre Seng skinnede i Sommersolen. *Jørg.RB.134. 3.3)* (*iser poet.*) om *lav, blød landstrækning (af eng, marsk olgn.) ell. om mark med bevoksning („tæppe“) af græs, blomster osv.* *Landet vort til Marskens bløde Seng. *NJeppesen.SS.52. jf.*: *Hjordene sig hvile trygge | I riig og duftig Kløverseng. *JHSmidth.Haver.114 samt Blomsterseng. 3.4)* (*efter ty. bett, egl. sa. ord som ty. beet, se IV. Bed; nu næppe br., jf. dog: „er vist endnu temmelig alm. paa Landet.“ Levin.) bed* (IV). *mand (planter) paa de optoppede Benker eller Senge 2 rader Planter. LTid. 1727.281.* Vil man saae Porre i Møgbænk, og siden plante den i Seng, blir den . . bedre. *Landhuushold.II.162. jf. Kogeb.(1710).178. 3.5)* i *forb. lægge en ager i senge, (landbr., nu næppe br.) give en ager en i midten ophøjet og til siderne skraat nedløbende form.* *Landhuushold.II.54.56. 3.6)* (jf. *Ristseng*) *om (*murede*) *fordybninger, hvori raa-jærn ell. støbejærn formes. støbe i Seng. Bl&T.*

Seng-, i *ssgr.* [ʃæn-] 1) til Seng; se *Senge-* 2) se *Sengsvin.*

I. **senge**, v. [ʃænə] -ede. (no. *senge*, *senja*, *gaa i seng*, *isl. sænga*, *hvile*, *ligge i en seng*; *afl. af Seng*; *jf. ty. betten*; *iser dial.) bringe, lægge i seng, til hvile; skaffe sengeleje; i pass. ogs.: lægge sig ell. ligge til sengs; gaa i seng.* *Barnet sover fast og fro, | og alle Trætte senges. *Rich.I.60.* *ak, mod Foraar | er det trangt at maatte senges, | aldrig see de grønne Skove. *smst.185. OrdB.S.(bornh.).* || *refl.: danne sig et lege ell. lægge sig til at sove; gaa i seng.* *Der snorker en Mand paa Stænget, | to Katte kigger ned. | Drengen har haardt sig senget | bag Stablen af kløvet Ved. *Olaf Hans.Tværeveje.(1904).38. OrdB.S.(bornh.).*

II. **senge**, v. [ʃænə] -ede. *vbs. -ning.* (*fra ty. sengen, svide; jf. Sengsvin; faql.) underkaste (bomuldsvarer) en efterbehandling ved svidning, saa at alle smaa fiberender afsvides. Sterm.Textil.(1937).69.192.*

Senge-, i *ssgr.* [ʃænə-] (*ogs. Seng-* se u. *Senge-bænk*, *-kammer*, *-klæde*). af *Seng*, *iser i bet. 1.2* || *saaledes ogs. — foruden de næf. anførte — Senge-ben*, *-beslag*, *-fabrik* (*ant*), *-forhæng*, *-fyld*, *-lampe*, *-madras*,

-underlag. **-arrest**, en. (l. br.) straf, bestaaende i, at delinkventen (især: et barn) ikke faar lov at staa op. Bl&T. **-baand**, et. et (m. haandtag forsynet) reb, der fra loftet ell. sengehimlen hænger ned ell. fra benenden ligger hen over sengen, og v. hj. af hvilket gamle ell. syge kan rejse sig ell. vende sig i sengen. Moth. S120. Blich. (1920). XIX.68. Bang.L.65. JV Jens.HF.21. **-betræk**, et. (nu næppe br.) dyne- og pudevaar olgn. vAph. (1764). Goldschm. VI.191. **-bolster**, et ell. † en (Moth.S120). 1) (nu næppe br.) (underste) underdyne. Moth.S120. VSO. 2) (især jagl.) stof til dyne- og pudevaar; bolster (3). De fineste Sorter (af drej) hedde Sengebolster. Funke. (1801). II.654. Pelsstøvler, overtrukket med blaåt og hvidstribet Sengebolster. KvBl.⁴/₁₂1912.3. sp.4. **-bord**, et. (snedk.) lille bord, beregnet til at anbringes ved sengen; natbord (2). HFB. 1936.XLII. **-bræt**, et. (nu l. br.) især i 20 ft., om bundbrædderne i en seng. vAph. (1759). VSO. MO. || om sengefjæl. din Pige (vil) lægge sig ud ved Sengebrættet. JBaden. Horatius.I.443. **-bue**, en. (l. br.) dels (jf. Bueseng): buedannet overdække (himmel) over seng. Bl&T. || dels: d. s. s. -krone 2. OrdbS. **-bund**, en. brædder, tremmestærk, flætværk olgn., der danner bunden i en seng. Moth. S120. Goldschm.II.327. Schand.BS.457. **-bunden**, part. adj. (jf. binde 6.2; højtid., l. br.) tvunget til at ligge i sengen af sygdom; sengeiggende. *syg og senge-bunden. Kingo. 300. Den gamle Kone havde været sengebunden i de sidste til Aar. Pont.DR.¹.58. **-bækken**, et. 1) (ænyd. d. s.; nu næppe br.) „Et bekket til lade sit vand i om natten.“ Moth.S120. Lodde.SH.Till.108. 2) (nu kun dial.) bækket m. gennembrudt laag til opvarmning af senge. Hallager.289. Feilb. OrdbS.(Fyn). **-bænk**, en. (Seng-. S&B.). 40 (især dial.) bænk, beregnet til natteje; foldebænk. GyrLemche.S.II.151. Halleby.58. Aarb Frborg.1936.93. **-bøjle**, en. (med.) d. s. s. -krone 2. OrdbS. **-dags**, adv. (jf. sengetid-dags; dial.) (ved) den tid, da man normalt gaar i seng; (ved) sengetid. Jens Christian naaede først hjem hen over Sengedags. Aakj. PA.80. A tykkes . . at det snart er sengedags. Skjoldb.A.59. Feilb. OrdbS.(Sjæll.). || hertil Sengedags-tid (Anesen.JG.112. Feilb.) ofl. **-drej**, et. (jagl.) drej, brugt til dyne- 50 betræk olgn. VareL.²181. **-dun**, et. (jf. -fjer) dun, brugt til fyld i dyner, puder. Moth.S121. *vi Munke finde Gulvefjæl | . . vel saa sundt som Sengedun. JFibiger. (Diod.)Gr.32. Erl Krist.MM.74. jf. (sj.): Han saa noget forsovet og absintøjet ud — noget sengedunet, trods de rene og fine Klæder. JVJens.EE.180. **-dyne**, en. (glada. synghe dyne; nu især dial.) (over-ell. under)dyne til seng. Holb.Hh. II.219. HCAnd. (1919). II.200. OrdbS.(Sjæll.). **-dækken**, et. (-dæk. OrdbS.(sdjy.)). **-dække**. vAph. (1759)). (ænyd. sengedække(n); nu dial.) d. s. s. -tæppe 1-2. LT²d.1730.473.

MR.1819.42. VSO. jf.: Saa fortrædeligt, som det var Sancho, ikke at være kommen til en Bye, saa fornøieligt var det hans Herre at have Himlen til sit Senge-Dækken. Biehl. DQ.I.82. **-dør**, en. (jf. -skodde; foræld.) dør for en alkove(seng). Moth.S121. PoulPed. DP.30. VSO. **-ende**, en. om en sengs endestykker ell. en sengs hoved-ell. fodende. S. klædte sig nolende af, hun søgte ind i Ly af de høje Sengeender. Buchh.Su.I.195. Fag OSnekd. **-fjed(de)r**, en. (jf. -dun; jagl.) fjer, brugt som fyld i dyner, puder. Adr.²⁷.1762. sp.16. Funke. (1801). II.622. jf.: Sengefjær- og Duunrensere samt Forhandlere. Resol.²⁸/₁₀1846. **-fjæl**, en. (glada. sænghæ fiæll; nu især dial.) om hvert af sidestykkerne paa en seng; ogs.: den ud mod stuen vendende side af en fast seng, sengestok, ell. om bræddeskillevæg ml. to alkovesenge, ell. om bundbræt (Feilb.). PoulPed.DP.37. Margrethe satte sig paa Sengefjælen. Ing.KE.II.38. Goldschm. VII.597. *jeg løser mit Haar, | jeg sidder paa min Sengefjæl. Drachm.BK.128. Gravl. EB.25. Frilandsmus.43. Feilb. Flemløse.109. OrdbS.(Sjæll.). **-fod**, en. 1) (nu sj.) om hver af de fire fødder, ben, hvorpaa en seng hviler. Moth.S121. VSO. MO. 2) (dial.) i best. j. ft., om sengens fodende. Esp.491. **-fo(de)r**, et. (dial.) sengehalv. OrdbS. (Thuro). || (jomfru) Maries sengefod(er), se Marie 2. **-forligger**, en. (l. br. forlagger. Kaper. KBokkenh.Ü.113). mindre (gulv)-tæppe til at lægge ved sengen; forligger. JPMüller.MitSystem.⁴(1904).48. IngebMöll. KH.114. ☐ **-fælle**, en. (jf. eng. bed-fellow; sml. -kammerat, -nætter) person, man sover i seng sammen med; sovekammerat; spec. om ægtefælle, elsker(inde). Husvennen.1875/76.147.sp.1. VilhAnd.Litt.III.32. Hustruen skulde ikke blot være Mandens Sengefælle; hun skulde være ham en aandelig Magt og Medhjælp. NMöll.VLitt.II.688. **-færdig**, adj. (nu kun dial.) rede til at gaa i seng. LT²d.1757.248. Ing.EF.I.28. AntNiels.FL.II. 119. Gravl.Øen.101. OrdbS.(bornh.). **-gang**, en. (jf. fsv. sianga ganga, samleje) 1) (l. br.) det at gaa i seng. hele Legemet skulde . . om Aftenen før Sengegang vaskes med melklunket Vand. Frank.KL.82. NatTid.¹⁸/₁1907.M.2.sp.4. de beredte sig til sengegang. Svedstrup.EG. II.92. || om samleje. gudernes hyppige sengegang og utallige bastarder. GrønB.RS.93. 2) (foræld.) m. et forhæng dækket gang ell. rum ml. en (stolpe)seng og den parallelt med sengens sider løbende væg. Tidsskr.f.Kunstindustri.1895.18. **-gardin**, et. (foræld.) gardin(er) til at trække for ell. omkring en seng (især en himmelseng). vAph. (1759). Hauch. VII.13. „Hold Deres Sengegardin aabent,“ sagde Kongen, „saa kan De se Alt, Madame.“ Schand.IF.59. jf.: Morgenrødens tappisserede Cabinetter og Safran Sænge-Gardiner. Holb.Metam.). (4°). **-gavl**, en. (dial.) endestykke (især: fodstykke) af seng. Gravl.EB.22.

AarbFrborg.1918.35. **-gjord**, en. (jf. Gjord 2.1; nu næppe br.) om (hver af) de gjorde, der danner ell. holder, bærer bunden i en seng. VSO. MO. **-halm**, en. (ænyd. d. s., fsv. siāngahalmber) halm brugt som underlag i seng. Moth.S121. *man deres (o: gamle digteres) dovne Krop | I Sænge Halmen finder. Cit.1747. (HolbergAarbog.1920.229). *skraalende Munde, | som raabe med Tørv og med Sengehalm. Kaalund.316. Da den Gamles Seng blev undersøgt, fandtes under Matrasen i Sengehalmten to Sparekassebøger, indsyede i Shirting. Schand.BS.456. Feilb. || i plantenavne. vor frues, (jomfru) Maries sengehalm, se Frue 1.2, Jomfru 2.2, Marie 2. **-hest**, en. (ænyd. d. s., sv. sānghäst, nt. (vist efter dansk) bett-perd, -hingst, -esel; vist p. gr. af ligheden med torturredskabet (træ)hest (se Hest 3.3)) en af trælistor dannet indretning, beregnet til at sætte fast ml. sengefjæl og madras (ell. andet underlag) for at hindre dyner (og den i sengen liggende) i at falde paa gulvet (jf. -stok 3). Moth.S121. *Naar Sorgen sidder om Sengehest | og rider Dig følt i Drømme. Drachm.PHK.73. hun tager fejl af Dem og omarmer Sengehesten. JV.Jens.H.163. FagOSnekk. (spøg.:) *en Trold, som . . rider | Paa en Sengehest, som slaar og bider! Recke.SD.73. Heste, saa magre . . saa kantede og knogledne, som om de kunde være „faldne efter“ en Sengehest og en gammeldags „Velocipede“. HKaarsb.SK.406. **-himmel**, en. (især foræld.) overbygning, baldakin over (himmel)seng; himmel (3.3). Moth.S 121. Schand.F.543. Gravl.E.19. **-kammer**, et. (ogs. **Seng-**). Holb.Intr.I.115. CBernh.IV.7. SvGrundtv.F.Æ.II.11. Brandes.IX.163. jf. VSO. MO. Glahder.Retskr. samt Feilb. OrdBS. (Sjæll.ofh.). (ænyd. sengekammer, fsv. siānga kamare; nu især dial. soveværelse; sovekammer; ogs.: gæsteværelse (Feilb.). (frærne skulle) komme i dit Huus og i dit Sengekammer (1931: Sovekammer) og paa din Seng. 2.Mos.8.3. Holb.Stu.II.8. jeg har en kiøn lille Stue og et Sengekammer paa første Sal. Grundtv.E.10. Folk er paa Vejen hjem, til Sengekamret og Hvilen. MLorentzen.AL.26. Feilb. OrdBS. (Sjæll., Fyn). **-kammerat**, en. d. s. s. -fælle, min kiære Landsmand og itzige Sengekammerat Mr. Linde. Klevenf.RJ.51. *han (o: ægtemanden) saae sig uden | Sædvanlig Sengekammerat. Wess. 165. saadan en dejlig bred Seng skulde man have en Sengekammerat til, en lille smækker Pige. LindskovHans.NH.204. **-kant**, en. hver af sengens sidekanter, der dannes af sengefjælene. længe sad hun paa Sengekanten . . for hun kunde komme til Hvile. HCAnd. SS.V.206. Bang.T.4. Gispende efter Vejret satte han sig paa Sengekanten. ErlKrist.MM.76. **-karm**, en. (sj.) om sengens endestykker. Pont.Sk.151. sa. UE.106. **-katun**, et. (faql.) en slags katun, især anvendt til sengeklæder. Sal.²XIII.712. **-klud**, en. (jf.

-stykke 2; foræld.) paa Amager: en slags pyntelagen oven paa sengetæppet. Amagerdragter.171f. **-klæde**, et. (ogs. **Seng-**). Moth.S122. Stampe.IV.139. Winth.IX.232. Panum. 534. LovNr.90¹¹.1916.§509. jf. VSO. MO. Glahder.Retskr.). (Glda. søngi klædher, søngige cledhær (Dom.5.30(GldaBib.)), oldn. søngjar-, søngkræddi) **1)** (nu næppe br.) klæde, der om dagen lægges over den opredte seng; sengetæppe. Moth.S122. VSO. **2)** (jf. I. Klæde 3.2 samt en sengs klæder u. Seng 1.2) i flt., om de dyner, tæpper, puder (og lagener), der hører til en seng (især mods. Gangklæder); sengetøj. (bispen) lod skiære hans (o: sine) Lagen og Sengen. Klæder udi Strimler, og der ved hidsede sig ned igiennem Vinduerne. Holb.DH. II.6. Sengstederne ere lange, og der er kun faa Sengeklæder i hver. FrSneed.I.502. Panum.534. || Maries sengeklæder, se Marie 2. **3)** (dial., foræld.) tæppe, der ophængtes for mellemrummet ml. de gardiner, der dækkede to mod sa. væg anbragte (faste) senge. AarbHolbæk.1914.106. **-knap**, en. (ænyd. d. s.; jf. v. II. Knap 1.1) knap, der pryder sengekammen (Moth.S122), ell. nu kun (især dial.) drejet knap paa enderne af sengestolperne. MO. KBirkGrønb.SF.39. OrdBS. (Sjæll., Fyn). **-krans**, en. (nu næppe br.) en med blødt materiale udstoppet ring, krans til at lægge under en syg, der ligger i sengen. MO. **-krone**, en. **1)** (foræld.) krone som afslutning paa en himmelseng. Søtoft.RD.163. **2)** (med.) d. s. s. I. Krone 3.10. VortHj.II.2.237. VoreSygd.I.458.474. **-kurv**, en. **1)** (l. br.) en slags kurv, brugt som seng for spædbørn. MO. **2)** (nu næppe br.) en slags sengebænk (2), -varmer. Leth.(1800). **-kvast**, en. (l. br.) kvast (2.2) i enden af sengebaandet. Ribber.II. 98. Brandes.VI.492. **-kvinde**, en. (l. br.) kvindelig sengefælle; elskerinde. VSO. *Hver Kardinal jo har sin Sengekvinde, | undtagen de, der holder mer af Drengene. JohsDam.FS. 95. **-lad**, et. (jf. III. Lad 4.1) stillads, hvorover sengeklæder lægges til soling og banking. MR.1806.369. Schand.F.329. Sengetøj slæbes ud og ligger og blomstrer rodt og blaat i Solen paa Sengelad, over Tojnsnore og Tjørnehække. KnudPouls.Va.55. **-lagen**, et. (ænyd. d. s.; nu l. br. i rigsspr.) lagen til en seng; (alm. kun:) lagen. Biehl.DQ.II.222. Ørst.VIII.42. Wied.LH.13. Feilb. **-leje**, et. (ænyd. d. s., fsv. siāng(a) läghe) **1)** det at ligge i sengen, især p. gr. af sygdom (jf. -liggen(de)), ell. den maade, hvorpaa man ligger, hviler i en seng. da han var 88 Aar, brækkede han Laarbenet og døde nogen Tid derefter, fordi han ikke kunde taale Sengelejet. OBloch.D.²I.136. Vore Spiralbunde har alle de Egenskaber, som der er en Betingelse for et godt Sengeleje. Sadelmager og TapetsererlaugetsFest-Avis.¹⁹1936.22. jeg skal love for, her var et godt Sengeleje i hende (o: sengen). OrdBS. (Sjæll.). rygliggende sengeleje, se rygliggende. **2)** leje til at sove paa; seng

(1.1-2); *sovested.* (*han kom*) udi saadan Frygt (*for attentat*), at han omsider forandrede Sengeleje 3 gange om Natten. *Hob. Hh. I. 425.* Vores Senge-Ley bestod i een Reensdyrs-Huud. *LTid. 1736. 793.* Ønsker Hr. A. at søge Sengeleje (*?: gaa i seng*)? *JacAnd. Er. II. 238.* Middeldalderens Sengelejer kunde redes med Halm og Lædervaar. *Sal. XXI. 241.* || (*dial.*) d. s. s. -plads, vi har ikke Sengeleje til saa mange. *OrdbS. (Sjæll.). -lejlighed,* en. 10 (*dial.*) d. s. s. -plads, her har vi ikke Sengelejlighed til Dig. *AarbKbhAmt. 1910. 63.* *Ordb S. (Fyn).* **-liggen,** en. (*l. br.*) det at ligge i sengen *p. gr. af sygdom; sengeleje* (1). Der var ikke saa megen Fart i gamle Brun nu efter hans Sengeligen. *AndNz. PE. IV. 223.* **I. -liggende,** et. (*nu kun dial.*) d. s. een dobbelt Svagthed, som efter 4 paa 5te Aars Senge liggende var hendes Død. *Æreboe. 18. Gude. O. 15. CKMolb. (Brochner. 20 Br. 329).* *Feilb. II. -liggende,* part. adj. (*nu ikke i rigsspr. -liggendes.* *Slange. Chr IV. 383.*) (*ænyd. d. s.*) som ligger i sengen *p. gr. af sygdom; ofte i forb. syg og sengeliggende.* en syg og senge-liggende Doctor. *LTid. 1728. 581.* sengeliggende Patienter. *BørgeMadsen. Jeger salig. (1933). 18.* || *især som præd. A.* besøgte engang C., som var fattig og sengeliggende. *Hob. Ep. IV. 29.* en tørende Sygdom . . havde gjort hende ofte senge- 30 liggende hele Fjerdingsaar. *EPont. L. 110.* han var syg og sengeliggende. *Schand. IF. 246.* || (*nu l. br.*) substantivisk. *Hob. MTKr. 112.* En Præst . . maa ikke undslaae sig for at krybe ind i Hytter til de fattige Sengeliggende. *Tullin. III. 144.* I Syge . . I Sengeliggende. *Kierk. XII. 12. -lin,* et. (*nu næppe br.*) d. s. s. -linned. *Cit. 1764. (Tilsk. 1934. II. 249).* **-linned,** et. (*jf. -lin og I. Linned 2*) fællesbetegnelse for *dyme-, pudevaar og lagner.* *Krak. 1927. 40 II. 1172. -litteratur,* en. (*hos JVJens.*) nedset. betegnelse for litteratur m. pikante ell. lumre erotiske skildringer. *JVJens. NV. 105. sa. RT. 108. -lukke,* et. (*sj.*) aflukket sovested, *alkove olgn.; som overs. af oldn. rekkja: Rahb. NF. I. 86. Holstein. (IslSagaer. II. 148).* **-lægning,** en. (*l. br.*) det at lægge (*born, patienter*) i seng. fra Kl. 7 Morgen til 8½ Aften, ved hvilken Tid Sengelægningen ofte først var endt, laa en urimelig lang Tjenestetid. *Geill. Statens Sindsygehospital i Viborg. (1930). 152. -maal,* et. (*ænyd. d. s.; jf. u. I. Maal 7; nu næppe br.*) d. s. s. -tid 1. *Moth. S122. *Sax,* klip Klud, og Naal, træk Traad! | og det skal være færdigt til Sengemaal. *SvGrundtv. FÆ. II. 95. -nætter,* en. († **-nyder.** *Moth. S122.*) (*ænyd. sengeretter(e), -natter, -nøder, glæde. (ftl.) senginætter, jf. no. dial. sengnoyte, n., sengefælde, samt no. dial. kvilenøyte, n., kvilenætter, pl., det at sove sammen, sengefælde; 2. led svarer opr. til oldn. neyti, følge(skab) (jf. oldn. naurt, person, der er fælles med en om noget), men er undergaaet forsk. omdannelser (efter Nat, I. natte,*

nyde, glæde, nette, nyde (*fra mnt. netten*)); *nu kun dial.) sengefælde; ogs.: elsker(inde).* Her hand kommer dend gamle Ugge, saamænd en meget deilig en-øjet Senge-nætter. *Reenb. Æ. 27. Tychon. Vers. 247.* intet Folk kunde længe lide sin Konge, ingen Herre sin Tienere . . ingen Senge-Nætter, sin Senge-Nætter, dersom de ikke indbyrdes snart fore vild, snart hyklede. *Lodde. M. 50. *Hans Senge-Nætter kunde høre, | At ham en Drøm bedrog, sa. Overs. af Gellerts Fabler. (1769). 63. Feilb. -omhæng,* et. (*jf. -spørlagen; især foræld.*) *gardiner olgn., hængt op omkring en seng; omhæng. vAph. (1759).* de blommede Kattuns Sengenomhæng rørte sig. *HC And. SS. VI. 30. VortHj. II, I. 173. Amagerdragter. 163ff. -overkast,* et. (*fa. gl.*) *sengetæppe* (2). *Troels L. II. 133. VortHj. IV. 2. 82. -penge,* pl. (*foræld.*) betaling for leje af sengetøj, som leveredes de i kaserner indkvarterede af private. *Luzd. Dagb. I. 52. MR. 1849. 34. -plads,* en. (*jf. -leje 2, -lejlighed, -rum*) leje (*især: seng*), plads, der er til disposition (*for en tilreisende, gæst*) til nattevile; *det forhold, at et hus har senge til raadighed for gæster.* Senge-Plads blev ham (*?: Hagbarth*) nu anvist i Pige-Kammeret. *Suhm. Hist. I. 161.* der skal indrettes Hjem for et halvt Hundrede Mennesker . . der skal skaffes Sengeplads og Opholdsrum. *DagNyh. 1913. Till. I. sp. 4. || i ft. FlyvningHer. 253. 150 Sengepladser i (hospitalets) Barakker. Pol. 1938. 7. sp. 5. -post,* en. (*jf. I. Post 1; sj.*) d. s. s. -stolpe. *bag hver en Sengepost har (*jeg*) set bestemt | et Spøgelse. *Drachm. DJ. I. 397. -potte,* en. (*ænyd. d. s.; nu næppe br.*) natpotte. *Moth. S122. VSO. -pude,* en. (*ænyd. d. s.; nu sj.*) pude til en seng; *især: hovedpude.* *Hob. NF. II. 91. PalM. V. 102. Drachm. PV. 35. W -reden,* en. *det at rede seng; sengeredning.* *Moth. S122. VSO.* hun havde at holde sine Fingre fra Rengøring og Sengereden. *Buchh. Su. I. 160. -reder,* en. (*l. br.*) person, hvis arbejde (*bl. a.*) er at rede seng. *Ing. KE. II. 14. VSO. MO. W -redning,* en. d. s. s. -reden. *Panum. 534. VortHj. IV. 3. 250. -ro,* en. (*ænyd. d. s.; nu næppe br.*) 1) rolig søvn, hvile i seng; *ogs.: nattero. *Søvnens Slummer-Qualme . . antasted Hiernens Boe, | Og sluttet Øyet til ved sagte Senge-Roe. Poul Ped. DP. 19.* Man maa unde Folk Sengerø. *VSO. MO. 2*) (2. led er *konkr. anv. af Ro i bet.: glæde, fornøjelse (se I. Ro 5)*) om elsker(inde) ell. ægtefælle. *Jeg (*?: en ung pige*) er ey saa ung, som I kand tro, | Gif mig en Mand og Senge Ro. *DSkæmtev. I. 58. smst. 59. VSO. -rum,* et. (*ænyd. sengerom, fsv. siangarum; nu kun dial.*) d. s. s. -plads. Vi have ikke Sengerum til Flere. *VSO.* Her er baade Huusrum og Sengerum. *MO. OrdbS. (Fyn). ordspr. (jf. u. Hjerterum 1):* hvor der er hjerterum, er der ogsaa sengerum. *VSO. Feilb. -skab,* et. 1) (*foræld.*) et med døre aftukkeligt sengested. *SMich. Æb. 172.* Den Gamle var

allerede bragt tilleje i Sengeskabet. *Pont. UE.*²*17.* Renaissanceetidens panelede Senge var maaske lignende, men flyttelige Sengeskabe. *Sal.*²*XXI.240. 2)* (især snedk.) lille skab til at anbringe ved sengen; et slags natbord (2); *natskab. BerlTid.*²³*/s1925.M.16.sp.5. FagOSnedk. -skammel, en. (ænyd. d. s.; jf. -trappe; nu kun dial.) skammel anbragt foran en høj seng for at lette opstigningen. Moth.S123. VSO. MO. FrGrundtv.LK.40. -skodde, en. (jf. -dor; nu sj.) skillerum ell. skydedør for alkove olgn. Kren Kromand var vaagnet ved Spektaklet. Han skød Sengeskodden til Side. Pont.UE.*²*20. -skud, et. (dial.) d. s. Malerierne paa Sengeskudene. PMøll.(1855).II.203. jf. OrdbS.(Æro). -sparlagen (Ing.PO.I.139) ell. -spærlagen, et. (ænyd. senge spærlagen; foræld.) d. s. s. -omhæng. Moth.S123. -sted, et. (ænyd. d. s.) plads ell. indretning, hvor et sengeleje opredes; især om aflukke, alkove ell. møbel, træ-, jernstel til saadant brug. Pflug. DP.41. hun lod tømre og save og fik af Bræder og Døre i Hast lavet Sengestæder i ti å tolv Værelser. HCAnd.ML.472. Der have de to smaa, tjærede, trekantede Hytter, af hvilke de bruge den ene til Hønsesti, den anden til Sengested og Spiskammer. Goldschm.II.301. De vægfaste Sengesteder indrammedes af Træværk med Døre i For-*

30 siden. *Sal.*²*XXI.240. -sten, en. (sj.) nederste sten i en kværn; ligger (I.2.1). UBirkedal. (StSprO.Nr.83.30). -stok, en. (glda. sengy stock, oldn. sængr-, sængarstokkr) 1) (nu næppe br.) d. s. s. -stolpe. Moth.S123. VSO. 2) (arkais. ell. dial.) om den yderste, ud mod stuen vendende side af et fast sengested; ogs. om hvert af sidestykkerne i en (fritstaaende) seng; sengefjæl, -kant. *Hun satte sig paa hans Sengestok, | hun leger fast med hans gule Lok. DFU.II.nr.6.9. *Saa toge de Greve Gert | i hans gule Lok; | saa hugge de ham Hovedet fra | over hans Sengestok. DFU. nr.29.49 (jf. Oehl.XXIV.275). PoulPed.DP. 38. -Hun lagde sig ned paa Knæ foran Sengen, støttede sine Albuer paa Sengestokken. JPJac.I.86. K. satte sig paa sin Sengestok. JørgenNiels.O.68. MDL. Feib. 3) (dial.) d. s. s. -hest. OrdbS.(Sjæll.). -stolpe, en. (ænyd. senge-, sengistolpe, senge-*

50 stolpe i et sengested; især om (hver af) de fire hjørnestolper. hun gik hen til Sengestolpen, som var ved Holofernes' Hoved, og nedtog derfra hans Sabel. Jud.13.8. Bagges. Ungd.I.187. under Afklædningen (om aftenen) gjorde (danselærerinden) sine „Pas“ ved Sængestolpen. Bang.UA.108. -stue, en. (nu næppe br.) stue med sengesteder; soveværelse ell. sovesal (paa stiftelse olgn.). Sengestuerne og Arbejdssalerne vare fulde af Smitte. Tode.ST.II.58. de norske Bonders nu brugelige Sengestuer, der kun staae Fremmede til Tieneste. Molb.Athene.III.453. -stykke, et. 1) (nu næppe br.) om hvert af

de ende- og sidestykker, hvoraf en seng bestaar. Moth.S123. 2) (foræld.) syet stykke, der hos amagerne brugtes til at brede over hovedgærdet. Tidsskr.f.Kunstindustri.1898.92. Vort Hj.III.1.22. || d. s. s. -klud. Amagerdragter. 171(St.Magleby). -søster, en. (nu især dial.) kvinde, der deler seng med en anden kvinde; ogs. undertiden om elskerinde, bislopperske. vAph.(1759). det æsketiske Munke-sværmeri, at tage sig en Sengesøster. PMøll. (1855).II.209. MDL. Feib. -tavle, en. (med.) en over hospitalsseng anbragt tavle, hvorpaa sygdommens navn m. m. opnoteres. KPont. Retsmed.III.194. NicHolm.GA.97. -tid, en. (l. br. -tude. KLars.GV.42. Sigfr Ped.SS.60). (ænyd. d. s. i bet. 1.) 1) (jf. -maal) tid, da man (normalt) gaar i seng. For et Syns skyld maae jeg alleene bede, at man bringer mig Gade-Dørs Nøglen, naar det er Senge-Tid. KomGrønæg.II.284. *det blev seent og Sengetid. Winth.VI.164. Tyveriet forøvet efter Mørkets Frembrud, men før Sengetid. PolitikE.¹³*/s1924.4. almindelig (JSneed.III.319. VortHj.II.1.19) ell. borgerlig (se u. borgerlig I.3) sengetid. høj sengetid, (nu især dial.) høje tid at gaa i seng. Cavling.RS.112. OrdbS.(Fyn). se ogs. u. II. høj 7.1. || hertil (jf. senge-dags(tid); dial.) sengetidags, adv., (ved) sengetid. MDL.(jy.). OrdbS.(Sjæll.) 2) (sj.) den tid, i hvilken man sover, ligger i sengen; sovetid. om Morgenen tilkiendegives (i fængslet) ved en Klokke, at Sengetiden er tilende. Thiele. Breve.70. -tidig, adj. (sj. i rigsspr.) oplagt, parat til at gaa (tidlig) i seng. aa ja, man bliver sengetidig, naar man har været tidligt oppe og længe ude. Pol.¹⁹*/s1929.9.sp.4. -top, en. (foræld.) den top, hvori overdelen paa en tøpseng ender. *Katten stirred roligt fra Sengetoppen ned. Winth.VI.227. MO. -trappe, en. (nu næppe br.) trappeformet sengeskammel. MO. -trøje, en. (strikket) dametrøje til at tage over natkjolen (brugt i sygdomstilfælde, ved indtagning af maaltider paa sengen olgn.); sjølevvarmer. Hjemmet.⁸*/s1929.30.sp.1. -tæge, en. (ænyd. d. s.; zool.) vægge-lus, -tøj, Acanthia lectularia; i flt. ogs. om familien Cimicidæ (ell. Acanthidæ) (Danm Fauna.XII.179). Raff.(1784).144. Frem.DN. 746. VoreSygd.II.36. -tæppe, et. 1) tæppe, brugt i st. f. dyne. *Saa snurrede hand sig om, og med sit Sænge-Tæppe | Sit Ansigt decked til. PoulPed.DP.23. (hun) tog kun de halve Klæder af sig, hyllede sig helt ind i Sængtæpperne. Schand.TF.II.203. VareL.*760. 2) tæppe, der (til pynt) om dagen bredes over en opredt seng. Moth.S123. Skuesp.X.82. Vare L.*760. Amagerdragter.163.171. -tøj, et. sengeklæder. MO. VortHj.II.1.173. Buchh.UH.207. -udstyr, et. (især 7) udstyr, omfattende senge(-sted) og sengetøj; ofte om det sidste alene. Dag Nyh.¹⁴*/s1911.4.sp.3. Pol.¹/s1938.7. -vaar, et. (nu næppe br.) om dyne- og pudevaar. VSO. -varm, adj. (jf. -varme; l. br. i rigsspr.)****

som er (blevet) varm af at ligge i sengen. nu bed (kulden). De sengevarme Kroppe kom til at ryste. *ErlKrist.St.68.* Husbond kom sengevarm og holdt forførdeligt Hus med mig. *AndNz.FL.17.* **-varme**, en. (jf. -varm) den varme, man faar i kroppen ved at ligge i sengen. *VSO. JPMüller.MitSystem.⁴ (1904).14.* Med Søvn og Sengevarme sidende i Kroppen stod J. ved Hushjørnet. *Erl Krist.MM.287.* **-varmer**, en. (jf. -bækken 2; nu især dial.) om indretninger (nu især af messing ell. kobber), hvorved sengen opvarmes. *vAph.(1759).* De bedste Sengevarmere ere Flasker, som ere fyldte med heedt Vand eller Sand. *DietLex.I.205.* Den gl. *By.1928-29.99.* Feilb. *OrdbS.(Sjæll.).* **-va(d)sk**, en. om lagner, dyne-, pudevaar oln. *Ingeb.Møll.KH.113.*

Seng-kammer, -klæde, se Sengekammer, -klæde.

sengot, interj. se singot.

Seng-ristning, en. [3.8] (bjergv.) ristning (se I. riste 1.3 slutn.) af malm i muret beholder, ristseng. Sengroosting. *OpfB.¹V.68.*

Sengs-klæder, pl. se u. Seng 1.2.

Seng-svin, et. (ty. sengschwein, jf. nt. sengel swien); til ty. sengen (nt. sengeln), svide, se II. senge; jagl., især foræld.) betegnelse for de til bacon-produktion egnede langstrakte, kødrige, men fedtfattige svin, paa hvilke haarene efter slagtingen bliver afsvedne; kødsvin. Om Avl og Opdræt af Sengsvin. *AN Andersen.(bogtitel.1888).* Hertel.A.189. De sendte Flasket (fra Hamborg) til England. Dertil fordredes mindre Svin, som de særlig fik fra Mecklenburg og Jylland, de saakaldte „Sengsvin“. *AarbHolbæk.1935.76.*

Sen-hed, en. (gl. da. senhet (Postil.178); l. br.) det at være sen (1), langsom; langsomhed; sendrægtighed. Ieg bebreider mig selv min alt for store Seenhed i at skrive. *Langebek.Breve.285.* *Olufs.NyOec.1.^o156.* Gripers medfølgende Senhed til at aabenbare Alt (?: forudsigelsen af Sigurd Fafnersbanes skæbne og død). *Rosenb.I.313.* **-hjertet**, adj. (ænyd. d. s.; bibl.) sendrægtig; træg. o I Daarer, og seenhertede til at troe alt det, som Propheetne have sagt! *Luc.24.25.* Mange iblandt os er seenhertede, er trevne til at troe Alt, hvad Propheeterne have sagt. *Grundtv.Vart.34.* **⊖ -host**, en. (jf. Efterhøst 2) høstens (3), efteraarets, sidste del. Om Senhøsten skydes Haren paa Agerhønsenes Opholdssteder. *VigMøll.HJ.143.* en Sendag Formiddag i Senhøst. *Skjoldb.KH.140.* || hertil **Senhøst-dag** (MadsNiels.DS.14), -tid(e) (Drachm. HV136. *Skjoldb.A.28.*) **-hostes**, adv. (ogs. **-hosts. Riget.³/1912.A.sp.3.**) (ikke i alm. spr.) sent om efteraaret; i, om senhøsten. *Landhuushold.II.140.* af Haar og Lød var (han) brun som en Nød senhostes. *RasmHansen.Paul Bang.(1901).52.* *AndNz.PE.I.185.* jf.: Hos kejsertidens store spotter Lukianos mærkes et kolligere pust afælde og forfald, noget saftløst og senhostes. *NMøll.N.256.*

senig, adj. se senet.

senil, adj. [se'niʀ] (ty. senil, fr. sénile; fra lat. senilis, afl. af senex, gammel; jf. Senat, II. senior; ⊖ ell. med.) som tilhører ell. er ejendommelig for alderdommen; især nedset.: præget af ell. vidnende om alderdomssvækkelse. *JNHøst.* den sygelige senile Charakterforandring. *KPont.Psychiatr.II.27.* en Række Forandringer i Organernes Bygning og Funktion, de saakaldte senile Forandringer. *LandbO.I.92.* *IsakDin.FF.201.* substantivisk: de seniles stædige holden igen. *Tilsk.1921.I.167.* **Senilitet**, en. [senil'ite'd] (ty. senilität, fr. sénilité; afl. af senil; ⊖ ell. med.) det at være senil; alderdomssvækkelse. *NordConvLez.VI.160.* under den aføde Godssejers tiltagende Senilitet var (gaarden) blevet i høj Grad forsmøbt. *GyrLemche.BD.45.*

I. Sening, en. se se sp. 858²².

II. Sening, en. se II. sene.

I. Senior, en. [se'niø'r] flt. -er [seni'o'rær, -o'(r)ɪ] ell. (nu især sport.; m. lat. form) -es (Pol.¹²/1938.14.sp.1. jf. Meyer.¹⁻⁸). (fra lat. senior; substantivisk anv. af II. senior; jf. Monsieur, Seigneur, I. Sire) 1) (sport.) betegnelse for idrætsmand, der er over 16 (ell. 18) aar (mods. I. Junior). *Pol.¹²/1938.14.sp.1.* ofte i ssg. som **Seniorafdeling** (Krak.1936.II.2020), **-hold**, **-kamp**, **-medlem** (BerlKow.XIX.225), **-spiller**. 2) den ældste person inden for en kreds; person, der i kraft af sin alder er den øverste ell. overhoved i en kreds; (foræld.) om universitetsprofessor, der p. gr. af alderdom er fritaget for forelæsninger. *LTid.1755.248.* I dette Foraar (?: 1834) døde en Jæger, som uden tvivl var Senior blandt alle nulevende i Danmark. *Blich.(1920).XVII.179.* Husets Senior. *Ludv.* || nu især (stud.) i videre anv., om medlem af Studenterforeningens seniorat. den ledende Senior. *Schand.VV.16.* Fem Seniorer skulde styre Foreningen (jf. lovene fra 1820). . . Benævnelsen Seniorer tog man fra de tyske Studenterforeninger, rimeligvis fra de dengang blomstrende Burschschafter. *HCA Lund.StudenterforeningensHist.I.(1896).61.* jf. *Winth.IX.196.* **II. senior**, adj. [se'niø'r] (ofte forkortet sen. Meyer.⁹). (fra lat. senior, komp. af senex, gammel; jf. Senat, senil samt I. Senior; mods. II. junior) (den) ældre; nu kun efterst af personnavn for at skelne navnets bærer fra en yngre (oftest: sennen) af samme navn. *Meyer.³* Hr. L. senior. *S&B.* Petersen senior. *Saaby.⁷* *Pol.²³/1927.2.sp.4* (se u. II. junior). **Seniorat**, et. [seniø'ra'd, senjo'] flt. -er. (ty. d. s.; afl. af I. Senior) 1) værdighed ell. ret som den ældste. *JBaden.FrO.* nu kun (jur.) om successionsordning ved et stamhus, hvorefter den af aar ældste slægtning succederer uden hensyn til slægtskabets nærhed. *Sal.²XVI.446.* *JurO.(1934).95.* 2) raad ell. bestyrelse af ældste; nu vist kun (i videre anv.) om Studenterforeningens bestyrelse. *Fru*

Heib.B.II.278. Rantzau.D.Nr.46. **Seniorchef**, en. [II] † ældste chef i et firma. MRubin. (Tilsk.1921.II.217). KAbell.E.47.

Senis-, i ssg. se Sennes-

† **Senkel-**, i ssg. (ogs. Sinkel-. se náf.). (ænyd. senkelmager; fra nt. sinkel-, nht., mnt. senkel-, til nt. senkel, sinkel, nht., mnt. senkel, snørebaand, rem m. m., afl. af senken, se sænke) i betegnelser for hvad der angaar, hører til snøreremme, spænder olgn. kiøb-mænd, sinkelmagere, skomagere. Cit.1715. (KbhDipl.VIII.350). jf.: Senkælæderet (vel for: Senkælæderet ell. fejl for Sankælæderet (s. d.)) vil blive syet med Beegtraad. MR.1823.6.

senk-ret, adj. se sækret.

sen-kvælds, adv. (sj.) d. s. s. -aftens. *vi horte dig (o: natravnen) snurre, | så dig tumle, senkvælds, over Troldbankens Purrer. Rørd.Fugleviser.(1924).43.

I. senlig, adj. adv. d. s. ell. (†) -en. (ænyd., glæd. d. s., oldn. seenlig; afl. af sen; nu kun dial.) langsom; sendrægtig; sen (1). vi seylede seenligen (1819: Seiladsen . . . gik langsomt). APG.27.7(Chr.VI). De i Skaller boende Sliimdyr . . . bevæge sig seenligen. Rothe.Nat.V39. Feilb.

II. † senlig, adv. (ogs. seenligen). (fra ty. senhlich, afl. af (sich) sehen, længes (se u. II. Sene 2.)) (som længes) stærkt, heftigt; længselsfuldt; inderligt. *Grækerne af Hectors Vaaben trenges, | Og efter eders Hielp saa seenligen forlenges. KomGrønneg.III.263. *Min Siæl har efter din . . . saa seenlig stundet! smst.313. LTid.1723.63.

sen-natlig, adj. (l. br.) som hører til den sene nat, finder sted (til) sent om natten olgn. et sennatligt Ministermøde. Tilsk.1926.I.164.

Senne, en. se I. Sene. **Senne-**, i ssg. se Sene- 1.

Sennep, en. [¹senøb, ogs. ¹sænøb] (tidligere ofte Senep. se náf. — ogs. Sen(n)op. [¹senøb, ¹senøb, ogs. ¹sæn-] KomGrønneg.I.98. Adr.¹¹/₁₆1762.sp.14. Oehl.Digte.(1803).208. „I Talespr. alm. Sennop.“ Levin. Bergstedt.IV.32. NatTid.⁹/₁₆1921.M.9.sp.3. Feilb. jf. Sen-nup. Biehl.DQ.III.197. Sinnop. Holb.Ligbeg.Isc.). ft. (om forsk. arter, slags) -er (Const.Kogeb.191). (æda. sinæp, synæp, sinup, synup, synap (Harp.Kr.310. AM.), oeng. senep, oht. senaf (nht. senf); fra lat. sinapis, gr. sinapi)

1) ♀ navn paa planter af de korsblomstrede, der tidligere regnedes til een slægt, nemlig (bl. a.) *Sinapis alba* (hvid ell. gul sennep: JTusch.226. nu næppe br. engelsk sennep: VareL.(1807).II.499. VSO.), *Sinapis arvensis* L. (se Agersennep) og *Sinapis nigra* L. (nu: *Melanosinapis nigra* [L.] Calest. ell. *Brassica nigra* [L.] Koch. AxLange. FP.98. sort sennep: JTusch.226. brun sennep: LandbO.IV.206); ogs. (især som 2. led af ssg.) om andre lignende planter (se fx. Bondesennep 1, Hundesennep). Sennop, den

som voxer paa Samsø, holdes meget god. EPont.Atlas.I.541. Fleischer.HB.227. Sennep staaer i Aar særdeles godt. VSO. Lange. Flora.640.

2) om de modne kuglerunde frø af *Sinapis alba* L. og *S. nigra* L. (og andre planter), der bruges som krydderi (ligesom de paagældende planter (se u. bet. 1) kaldt hvid ell. gul sennep (MentzO.Pl.214), henh. sort sennep (Warm.Frøpl.240. MentzO.Pl.214)) ell. om de pulveriserede frø ell. (udenfor jagl. spr. især) om en heraf ved udvoring i vand, eddike ell. anden vædske dannet tyktflydende masse med skarp, bidende smag, der nydes som krydderi til forsk. spiser. 2.1) i al alm. „hent mig den politiske Stock-Fisk . . . det er en Tydsk Bog i hvidt Bind . . . — „Vil Bormester have Senep og Smør dertil?“ Holb.Kandst.V3. Man laver Senep til at forhøje Smagen paa Kiød. vAph.Nath.VII.135. *Tag os en Skinke, vor Lax, vort (Oehl.(1835).I.75: vor) Senop, vort Brød. Oehl.Digte.(1803).288. bruge Sennep til sin Mad. D&H. om forsk. fra bestemte lande stammende slags: Engelsk Sennop (jf. u. bet. 1.1). Adr.¹¹/₁₆1762.sp.14. De fine franske, engelske og russiske Sennep giver Salat stor Velsmag. Const.Kogeb.191. den sure franske Sennep. MentzO.Pl.215. sur sennep, om sennep med sur smag af eddike olgn. Mor sendte os til Købmanden efter sur Sennep; de lo stjaalent til hinanden derhenne. „Sennep'en blir nu aldrig sur hos os; vi har den ikke saa længe,“ sagde Købmandskonen. Man kendte kun vandreven Sennep. And.Nr.AH.25. jf. ovf. l. 29. 2.2) i særlige forb. og billedl. udtr. || om hvad der ophæver flovhed, trivialitet (jf. Krydderi 2), ell. hvad der virker skarpt, bidende, irriterende. Drachm. VI.354. *Min Synd (o: at jeg har bandet) er min Sennep, min Lærdom, min Skat. | Lad den hængte ved mig som Midder og Fnat. Bergstedt.IV.32. Din store Drillefant . . . gem du din Senop til Rasmus Rink. CF Mortensen. LarsVrist.(1926).8. især i forb. som være som (sur) sennep i næsen paa en (ænyd. d. s.; jf. u. I. Næse 10.4 og u. Pudder 2) irriterer ell. ærgre en stærkt. det sidder som Sennep i min Næse. D&H. Blade, for hvem et Socialistministerium vilde være som sur Sennep i Næsen. Pol.¹¹/₁₆1920.2.sp.4. „social Prædiken“ er som Sennep i Næsen paa somme. NatTid.⁹/₁₆1921.M.9.sp.3. || i udtr. for at være meget misfornøjet ell. ked af noget. (led og) ked af noget, som kat af (sur) sennep, se Kat 2.1. (nu næppe br.) i forb. som se ud, som han havde ødt sennep. Moth.S119. ved hver Proposition, der faldt i Aske, sprang han om, som en Kat, der har ødt Sennep. Lodde.(Skuesp.XI.222). || male sennep, egl.: male sennepsfrøene til mel (spec. v. hj. af en sennepskværn ell. et sennepslod). vAph.(1764). SjællBond.54. Feilb. i videre anv., dels (dial.) om dom i panteleg

(Blich.(1920).XIII.136) og som udtr. for at sidde og drive (OrdbS.(Lolland)). dels † i forb. male sennep med tænderne (o: skælde ud, give ondt af sig). Moth.¹M25. || (efter ty. udtr. som seinen senf zu etwas geben) † i udtr. for at give sit (egl. skarpe, bidende) bidrag til en samtale, give sin mening til kende, give sit besyv med. Hvem bad dig at sige din Senep? [Suhm.] Tronhiemske Samlinger. III.(1763).250. Jeg bildte mig fuldt og fast ind, at han ikke vidste noget uden for sit Riderskab, men luur ham paa det samme, jeg er tilfreds hvad det ogsaa er, saa kan han legge sin Sennup dertil med (Lieb.DQ.II.159: give sin Skilling med i Lavet). Biehl. DQ.III.197.

Senneps-, i ssg. (undertiden, navnlig i tilfælde, hvor 2. led begynder m. s (fx. Sennepslægt. Sal. XV 955. Sennepsort. VareL.² 687). jf. u. Sennepssovs), **Sennep-**. se u. Senneps-kaal, -kande, -korn, -krukke, -kugle, -kværn, -lod). af Sennep, især i bet. 2; se ogs. u. Sennes-. || **saalede** ogs. senneps-agtig, -art, -brun, -fabrik(ant), -farvet, -gul, (en) -sort. **-bad**, et. (jf. -fodbad; med.) (bad i) badevand, hvori der er opløst sennep. Apot. (1791).101. Panum.535. **-blad**, et. se Sennesblad. **-bøsse**, **-daase**, en. (jf. -kande, -krukke; nu næppe br.). Amberg. **-dej(g)**, en. (med., foræld.) d. s. s. -kage. Apot.(1791). 101. Amberg. **-fodbad**, et. (jf. -bad; med.). Gjæl.RS.I.202. **-frø**, et. (æda. sinups, sinap frø mfl. (Harp.Kr.18.141); jf. -korn) frø af sennepsplanter. vAph.Nath.VII.135. JPJac. I.287. **-gas**, en. (især ☒) ætsende giftgas (diklorætylsulfid) m. sennepsagtig lugt. OpJB.⁴ IV.563. Der blev (under verdenskrigen) taget mange forskellige Slags Gas i Brug; værst af dem alle var dog den saakaldte Senneps-gas, der trængte ind gennem næsten alt. VerdenGD.IV,2.216. **-grød**, en. (med., foræld.) d. s. s. -kage. Roitbøll.S.177. **-handler**, en. (jf. -maler; foræld.). Leop.Er.I.67. **-kaal**, en. (nu l. br. Sennep-. E Lindgren & Bentzien. Kjøkkenhaven.(1878).106. Lange. Flora.639). ① Melanosinapis Schimp. & Spenn.; især om sort sennep (se u. Sennep 1). Lange. Flora.639. LandbO.IV.206. ② (nu næppe br.) Eruca sativa Garsault (hvis frø benyttes som sennepsfrø). E Lindgren & Bentzien. Kjøkkenhaven.(1878).106. **-kage**, en. (jf. -dej(g), -grød, -omslag, -plaster, -salve; med.) dej, som er lavet af pulveriseret sort sennep, udrørt med vand, og strøget i et tykt lag paa lærred (brugt som lægemiddel, plaster). BiblLæg.VI.10. Panum.535. Han havde forløftet sig paa en Vognfjæl og laa med Senneps-kage paa Lænden. AndNx.DM. IV.101. **-kande**, en. (nu ikke i rigsspr. Sennep-. vAph.(1759)). lille kande, hvori sennep sættes paa bordet. Huusholdn.(1799).I.13. Aarestr.SS.III.146. Const.GH.144. **-korn**, et. (nu ikke i rigsspr. Sennep-. vAph.(1759)). (ænyd. senneps-, senneppe-, senappeskorn, glåa.

senops korn (Suso.78)) frø, korn af senneps-plante. Moth.S119. Feilb. || især (navnlig bibl.) i sammenligninger ell. billedl., spec. om noget ringe, ubetydeligt. Himmeriges Rige ligner et Senepskorn, som et Menneske tog, og saaede i sin Ager. Matth.13.31. dersom I havde Tro, som et Senepskorn, da kunde I sige til dette Morbærtræ: ryk dig op med Rod, og plant dig i Havet; og det skulde være Eder lydigt. Luc.17.6 (jf. Holb.MFbl. 257. Ruge.FT.124). Jorden som et Senneps-korn i Forhold til Betelgeuze (o: en kæmpe-stjerne). JVJens.RF.101. **-krukke**, en. (nu ikke i rigsspr. Sennep-. vAph.(1759)). krukke, hvori sennep opbevares, forhandles ell. sættes paa bordet. VSO. D&H. **-kugle**, en. (Sennep-. OrdbS.(sdjy.,sydfjnsk)). (jf. -lod; dial. især om ældre tiders forhold) kugle (især af jern; ofte gammel kanonkugle), hvormed man maledede sennep ved at lade kuglen rulle rundt i et (træ-, ler)fad og knuse senneps-frøene. FrGrundtv.LK.230. Feilb. OrdbS. (Sjæll.). **-kvinde**, en. (ænyd. senops-ogvs. om en sennepshandlers kone (enke) (KbhDipl.I.622); sj.) hos JPJac. (efter Kbh.Dipl.). som tilnavn til en (gammel, hid-sig, stridbar) kvinde: Mette Sennopskvind. JPJac.(1924).I.44(jf. smst.357). || herefter (jf. Sennep 2.2) om ondskabsfuld, „giftig“ kvinde: Den forbandede Sennepskvind, her havde hun ramt i Pletten. Susanne var bleven krænkert paa sin Ære. Buchh.Su.II.206. **-kværn**, en. (nu ikke i rigsspr. Sennep-. vAph.Nath.VII.135). (om ældre tiders forhold) lille haandkværn, hvorpaa der males sennep; ogs. om det runde fad og den (kanon)-kugle, der anvendtes til knusning af sennepsfrø (OrdbS.(Fyn)). EPont.Atlas.III.593. SjællBond.54. Feilb. **-lod**, et. (Sennep-. OrdbS.(Møn)). (jf. u. II. Lod 2.3; nu kun dial.) d. s. s. -kugle. Erindringer fra Garnisonslivet.(1896).37. FrGrundtv.LK.230. Sjæll Bond.54. Esp.449. Feilb. **-maler**, en. (foræld.) person, der fremstiller og forhandler sennep. Resol.²⁸ 1846. **-mel**, et. maledede sennepsfrø; malet sennep. Frank.KL.102. VareL.⁷61. **-olie**, en. (fagl.) fed olie, der udpresses af frøene af sort ell. hvid sennep. NordConvLex.V.243. LandbO.IV.206. **-omslag**, et. (med.) d. s. s. -kage. Amberg. S&B. **-papir**, et. (med.) papir, paa hvis ene side er fastklæbet pulveriseret sort sennep (brugt som rødgerende middel). Panum.535. Papir L.265. **-plante**, en. (jf. -urt) ① d. s. s. Sennep 1. VSO.VI.187. MentzO.Pl.214. **-plaster**, et. (med.) d. s. s. -kage. NordConvLex. V243. en lille Endefuldvirkede som et Sennepsplaster paa hendes Sind; trak det onde ud. Buchh.FDK.14. **-pulver**, et. (fagl.) pulveriserede sennepsfrø; sennepsmel. Sa.IXV. 955. **-salve**, en. (med.) d. s. s. -kage. Nord ConvLex.²V303. **-skaal**, en. (især dial.) den skaal, hvori sennepen males v. hj. af sennepskuglen, -loddet. Lauesen.MF.91. Feilb.

-smør, et. (køg.) smør, der er rørt op med sennep. *NutidsMad.*[1931].245. **-sovs**, en. (ogs. **Sennep-**. *Huusm.*(1793).99. Frk.J. Kogeb.184.) lys, opbagt sovs, hvori der er udrørt sennep. *S&B. NutidsMad.*[1931].205. **-spiritus**, en. (jagl.) opløsning af en del sennepsolie i 50 dele alkohol. *VareL.*⁴762. **-te**, en. se Senneste. **-urt**, en. (jf. -plante; nu næppe br.) ♀ d. s. s. Sennep 1. vAph. (1764). VSO.VI.188. Sennep-: vAph.(1759).

Sennes-, i ssg. [ˈsænas-, ˈsenas-] (tidligere ogs. **Senes-**. *Senes Blade. Holb.Ep.II.117. Reiser.III.155. Senis-. ***Senis-Blade. Reemb.I.253. KiøbmSyst.III.2.231.** — † **Senes-**. *Senetræ. Moth.S119.* — † **Senet-**. *Senet-Blad. vAph. (1759). sa.Nath.VII.135.* — folkeetymologisk omdannet (efter Senneps-): **Senneps-**. *Senneps Blade. Holb.GW.II.2. sa.MFbl.223. Sennepsblade. Schand.F.517. Sennepste. Folk Lægem.I.58.)* (ænyd. senne-(blad), sene-(blad, -træ, -urt), senis-(træ, -urt); fra ty. sen(n)es-, ænht. ogs. senet-; til mht., mnt. sene, fra ital., sp. sena, egl. et arab. ord; især med., apot.) i betegnelse for (dele af) forsk. arter *Cassia L.*, især *C. angustifolia Vahl* og *C. acutifolia Del.*, og heraf fremstillede lægemidler m. afførende virkninger, som **Sennes-blad** (se ovf.), **-bælg** (*Warm.Frøpl. 319. VoreSygd.I.464*), **-frugt** (*VareL.*⁴763), **-plante** (*MentzO.Pl.292*), **-te** (*VoreSygd.I.464. Feilb. CReimer.NB.529*) og (nu næppe br.) betegnelser for ældre lægemidler som **Sennesmos**, **-pulver**, **-suppe** (se *Apol.*(1791).102f.); jf. ogs. † **Sennes-træ**, om blæretår, *Colutea T.*, hvis blade fandt lignende anvendelse som sennesblade (*Moth.Conv.S126. vAph.(1759). Amberg.*).*

sennet, adj. se senet.

Sen(n)op, en. se Sennep.

Sensation, en. [sænsaˈfoˈn] flt. -er. 40 (eng. ty. fr. d. s.; fra mlat. sensatio, afl. af lat. sensus (se I. Sans)) 1) (især filos., med.) sanseindtryk; fornemmelse; sansning. Dyrene . . have finere og stærkere Sensationer (end mennesket). *Holb.Ep.II.194. Cuvier.Dyrhist.I.35* (se u. I. Sansning). Forgiftningsfrygten (beror) ofte paa Sensationer fra Fordøjelseskanalens Side. *KPont.Psychiatr. III.125.* 2) (nu sj., undertiden m. overgang til bet. 3) stærk følelse af grebthed, spænding olgn. hos en person; sindsbevægelse. Den Fornøyle man haver af at læse Miltiadis Vita . . og gelejde Helten i Odyssea paa sine Reyser, bestaaer kuns i Sensationer. *LTid.1754.39. Baden.VA.93.* Han tilkaldte ikke med forundrede skrig folk . . og kom styrtende hen sammen med dem under den største sensation (o: for at se en stor diamant). *Hjorta.LT.108.* 3) stærkt (nu især: overraskende ell. interessant, spændingsfyldt) indtryk, som en begivenhed gør paa en kreds af personer; opsig; ogs. om det forhold, at en begivenhed tiltrækker sig almindelig opmærksomhed, nysgerrighed, bliver almindeligt

samtaleemne; endvidere om selve begivenheden, det opsigtsvækkende. (ofte i forb. frembringe, gøre, opvække ell. (nu især) vække sensation). Nogle Artikler, som have giort Sensation i deres Tid, har jeg bortladt. *Tode.V Fort.* Den store Madame Betty var Dagens Sensation paa Væddeløbsbanen. Alle talte om hende. Alle Fotograferne fotograferede hende. *JMagnus.B.35. UGad.Filmen.(1919).* 23. (han skulde) ud at tale i Koncertpaleets store Sal. Der var gaaet Sensation i Tingen. *MPont.MO.202.* det vakte . . formelig Sensation, da der i Dyrehaven blev fundet en hellig Sten fra Oldtiden. *Pol.*⁴/1938.3.sp.1. **sensationel**, adj. [sænsafoˈnæl] (fra fr. sensationel; til Sensation; især ♂) som vækker sensation; opsigtsvækkende. *Meyer.*⁵ „Jeg har hørt sige, at Professor T. har angrebet den moderne Videnskab.“ — „Hvis han har angrebet noget, har det været det sensationelle.“ *Rode. MT.14. Sensations-*, i ssg. (oftest ned-sæt.) især til Sensation 3; foruden de ndf. medtagne kan nævnes betegnelser for, hvad der rummer sensationer ell. gaar ud paa, er anlagt paa at vække sensation, som Sensations-drama (*Schand.SF.268. UGad.Filmen. (1919).8.*) -film (smst.169) -nummer, -nyhed, -presse, -proces, -roman (V.Korfitsen. *ES.96. Sal.*⁴XX.317), -stof (*NSvends.H.60*). **-jageri**, et. (ivrige) bestræbelser i retning af at gøre noget til en sensation, skabe ell. fremkomme med sensationer, sensationsstof. Helhedsindtrykket (af maleriudstillingen) er lidt enstonigt; Sensationsjageri kan man i hvert Fald ikke beskyldte Udstillere for. *Pol.*⁴/1927.2.sp.2. Pressens Sensationsjageri. *Howalt.S.83.* **-jæger**, en. (jf. -jageri samt Jæger 3.2; l. br.) Bajadser og Sensationsjægere trængte mig ud af Bladets Spalter. *Tandr.Kl.52.* **-lysten**, adj. begærlig efter sensationer. *JesperEw.K.51. Howalt.S.59.* **-vækkende**, part. adj. (l. br.) opsigtsvækkende; sensationel. *Saaby.*⁷

sensibel, adj. [sænˈsiˈb(ə)] (jf. *Leth. (1800). JBaden.FrO.*) ell. (nu næsten kun i bet. 2.1) [sænˈsiˈb(ə)] (tidligere ogs. (skrevet) sensible. *Ruge.FT.330. Leth.(1800). JBaden.FrO.*) (fra fr. sensible, af lat. sensibilis, til lat. sentire, føle; jf. Sensibilitet) 1) (nu næppe br.) som kan sanses, føles, mærkes; som indvirker stærkt paa en; følelig; mærkbar; smertelig; ogs.: haandgribelig; tydelig; stærk. Dette Brev siges at være af langt sensiblere Indhold end det, som forhen af dend Preussiske Minister er overleveret. *ExtrRel.*⁴/1722.6. med ingen af de Kongelige Personer var min Afsked sensiblere end med Hendes Kongelige Høihed Printzesse Charlotte Amalia. *EPont.L.122. Leth.(1800).* 2) som reagerer (stærkt) overfor paavirkninger. 2.1) om dele af ell. organer i legemet. Huden var saa sensibel (paa ryggen). *AaDons.S.60.* || især (fysiol.): hørende til den del af nervesystemet, der leder

indtrykkene fra omverdenen ind til nervecentrerne. Man inddeler Nervetraadene i sensible og motoriske. *AKrogh. Fysiol. 84. Boas. Zool. '16. 2.2)* om person: som er let paavirkelig af fysiske ell. aandelige indvirkninger; (over)følsom; ømfindelig; dels: af en sart konstitution, modtagelig for visse fysiske paavirkninger, sygdomsangreb olgn.; dels: som har et sart følelsesliv, sjæleliv, ell. er fintmærkende m. h. i. takt, moral, smag olgn.; ogs.: som let bliver stødt, irriteret. *Leth. (1800). *, Min Søster Jette taler som en Bibel. — | „Barn, du er altfor følsom, for sensibell“* *Hz. I. 26.* han var af et sensibelt Naturel og havde en naturalistisk Ømhed over alle Slags Dyr. *Gjel. R. 91. (baronessen fik)* ved sin Opførsel og sin Tale . . . de to sensible Verdensdamer til at gyse. *Wied. S. 61. || i forb. m. nægtelse: nøjeregnende; samvittighedsfuld.* De nye Folk, der kom, var ikke sensible i Henseende til, hvorfra Indtægterne skulde komme. *JacAnd. Er. III. 252. 2.3)* (l. br.) om ting: sart; vanskelig. (forfatteren) rører her virkelig ved eet af de allersensibele Steder af Metaphysiken. *Kraft. (KSelskSkr. VI. 121).* Gassen er saa renlig, at det mest sensible Emaille- eller Lakeringsarbejde kan udføres uden Fare for Tilsmudsning. *Gas Ind. 4. ☐ Sensibilitet*, en. [sænsibilitet] (l. br. saŋ-) (fr. sensibilité, lat. sensibilitas; til sensibel) det at være sensibel (2); modtagelighed; (over)følsomhed. Fingerspidsene ere ogsaa formedelst disse Følevorter de Dele af Legemet, der have den højeste Grad af Sensibilitet. *Skjelderup. Anthr. II. 16.* En overspændt Sensibilitet, en overspændt Irritabilitet, Nerveafficerlighed. *Kierk. IV. 403. (hans) Sensibilitet (Brandes. I. V. 92. Modtagelighed) (er) ligesaa stor som hans Egoisme. Brandes. E. 126. JVJens. Di. 60.*

☐ **Sen-sommer**, en. den sidste del af sommeren; eftersommer. *Dannebrog. 2¹/1897. I. sp. 7. KarlChristensen. Hverdagsbilleder. (1902). 69. billedl.:* Asyl for adelige Jomfruer og Enker, der her henlever deres Livs Sensommer og Vinter. *IsakDin. FF. 111. || hertil Sensommer-aften (Jørg. VF. 277. KMieh. HøjtSpil. (1898). 7), -dag (SMich. Dommeren. (1921). 175. Lauesen. SD. 84. jf. (sj.): en Sensommers Dag. Aakj. VF. 69), -søl (Leop. HT. 65. KMunk. C. '59) ofl.*

☐ **sensuel**, adj. [sænsu'æl'] (l. br. sensuel. *JBaden. FrO. Egeberg. M. 66.* (fra fr. sensuel, af lat. sensualis, til sensus (se I. Sans)) hørende til sanserne, sanselivet; især: hørende til, præget af, ensidigt optaget af hvad der tilfredsstiller sanserne, sanselige (erotiske) nydelse; sanselig (3). *Meyer. 1* Hans Keats er Erotiken . . . tungtaandede, hed, sensuel. *Brandes. V. 432. (Bücher)* er letvakt sensuel og landligt jysk jovial. *HBriz. AP. III. 233.*

Sent, en (*Fisker. SøO. VSO. MO. SkibsbygnK. 496*) ell. et (*Harboe. MarO. 355. Scheller. MarO.*). [sæn'd] (nu næppe br. Sant.

VSO. IV. 283. nu sj. **Senter**, en. *Larsen. flt. Senterer. JCSchneider. Sømandskab. (1817). 62.* flt. **-er**. (fra holl. sent, af fr. ceinte; jf. senterer) ⚓ især i flt., om lægter, der ved skibsbygning fastspigres paa spanterne, dels tværskibs (Tværserter) for at give skibet dets nøjagtige bredde tværskibs, dels langskibs (Langserter. *Harboe. MarO. OpfB. II. 466*) fra spant til spant givende skibsskroget dets form; ogs. (skibsbygn.) om tilsvarende linier paa et spanterids. *Moth. Conv. S133. Harboe. MarO. SkibsbygnK. 23. 496. || hertil Sente-mærke (VSO.), -plan* (2: om planer, der danner en spids vinkel med diametral- og vandlinieplan og slaar vinkelret paa middeplansplanen. *SkibsbygnK. 23*), **-punkt (VSO.), -spring** (om senterers afvigelse fra den rette linie. *Harboe. MarO.*), **-støtte** (2: støtte, hvormed senterne afstives mod beddingen. *OpfB. II. 466*) ofl.

Sentens, en. [sæn'tæn's] (nu næppe br. (m. fr. form) **Sentence**. *LTid. 1754. 296. Hersl. TT. II. 80. Grundtv. E. 39. Sentense. vAph. (1764).* flt. **-er** ell. † **sententier** (*LTid. 1729. 516*). (ænyd. sententz; (gennem fr. sentence) af lat. sententia, til sentire, føle, mene; jf. sensibel) 1) † **kendelse; dom. Reskr. 20/1 1700. Holb. DH. II. 27. Thurah. B. 203. Leth. (1800). JBaden. FrO. 2)** om kortere, afrundet del af ell. form for udsagn, tale; især: sætning, den taler og skriver ikke rætteligen Fransk, der sparer Verbum til sidst i en Sentenz. *Clitau. PT. Fort. 3. (den)* af korte afbrudte Sententser bestaaende, Skjændepræken. *Blich. (1920). XXVIII. 20. || nu kun (jf. u. Mening 4.2; ☐) om udtalelse, sætning, der giver et kort, koncist ell. fyndigt udtryk for erfaring, livsvisdom, en almengyldig lære olgn.; især om saadan sætning, taget fra et skrift ell. dannet som motto, til indskærpning af læresætning olgn. Holb. Bars. I. 3. alle mine pedantiske Lærere, ikke en eneste undtagen, (lod) sig nøye med at proppe min Hukommelse fuld af Bibelske Sententser. *Ew. (1914). IV. 248. Winth. V. 109.* Paa Bogskabene i (det 1728 brændte universitetsbibliotek) var der malet Tankesprog . . . nogle af Sentenserne var paa Dansk, andre paa Latin. *BerlTid. 11/12 1937. Af. II. sp. 5.* gylden sentens, se II. gylden 2.2. || hertil: **sentens-agtig (StSprO. Nr. 81.4), (nu næppe br.): -pille** (om kritik, stikpiller, givet i form af sentenser. *Ing. P. 171*) ofl. **sententios**, adj. [sæn'tæn'fio's, ogs. -ti'o's, -'tco's] (fr. sentencieux, af lat. sententiosus, til sententia (se Sentens); især æslet.) som bestaar af, har form som ell. minder om sentenser (2); ogs.: tankevægtig, fyndig olgn. *JBaden. FrO.* Skipperens Journal, hvis korte, sammentrængte, sententieuse Stil jeg strax erklærede for en heldig Efterligning af Thucydides og Tacitus. *Blich. (1920). XIV. 124.* „Kan vi være danske uden at hade England,“ bemærkede A. paa sin sententiose Maade. *SvLa. AB. 133.**

Senter, en. se Sent.

Sen-tid, en. [3] (*landbr.*) den periode, i hvilken en ko er sen. *LandbO.II.400.*

Sentiment, en. [sant'i'man] *fl.* -s. (*fra fr.* sentiment, *af mlat.* sentimentum, *til lat.* sentire (se sensibel); *nu kun arkais.*) 1) følelse; fornemelse; bevidsthed. *JBaden.FrO.* jeg besværges Eder intet at lade Eder henføre af en øjeblikkelig Sentiment. *JPJac.I.60. smst.165. jf.:* (*Corneille's*) Antitheser, og Sentiments (∴ følelsesudbrud). *Ew.(1914).III.247.* 2) anskuelse; mening; tanke. (*især i fl.*). (*kongen*) kunde faae ham til at antage hvilke Sentimens (*Holb. DH.²:* Meening) som han vilde. *Holb.DH. I.453. Leth.(1800).* et Skrift som indeholder mange herlige Sentiments. *JBaden.FrO. Meyer.^a* **sentimental**, *adj.* [sændimæn-¹ta¹l, -mæn-] († *sentimentel.* *PdRosenstG. KE.9.*) (*ty.*, *fr. d. s.;* *fra eng.* sentimental; *af: af* Sentiment; *jf.* sentimentalsk *samt følsom 3)* som har ell. vidner om et rigt og letbevægeligt følelsesliv; følsom; følelsesfuld; *nu især nedsæt.: overdrevent følelsesfuld.* *Primon.Lexicon.(1807).* *Oehl.VI. 296.* (*han*) begynder i den sentimentale og pathetiske Stil. *Kierk.I.236.* der er Dem, som drikke sig ind i en rørende, elegisk Stemning, blive sentimentale, fløbende og fælde Taarer. *CLange.NF.60.* jeg gad vidst, hvor du henter Gløserne til den sentimentale Svulst. *NisPet.SG.36.* || (*æstet.*) *dels m. h. t. den stærkt følelsesprægede litteratur, der indledes med værker af Richardson, Sterne's A Sentimental Journey (1768) (se u. følsom 3 slutn.), Rousseau's La nouvelle Héloïse (1761) og Goethes Die Leiden des jungen Werthers (1774).* Det overdrevne Sentimentelle . . er intet andet end et Slags belletristisk Bigotterie. *PdRosenstG.KE.9.* De veed, hvilken Strøm af sentimentale Productioner (*Brandes.IV. 38:* følsom Digting) denne Bog (∴ *Werther*) affødte. *Brandes.E.52. Stangerup.R.357ff. dels (efter brugen hos Schiller. Über naive und sentimentalische Dichtung (1800); mods. naiv) m. h. t. digterisk indstilling, der sammenholder verden, begivenhederne med idealet og er forbundet med savn af, længsel efter noget bedre, naar idealet ikke naas, ell. med stærk bevægelse, naar dette er tilfældet. Oehl. Ew.S.I.32 (se u. naiv). CIWilkens.Æst.283. VVed.R.409.* **Sentimentalitet**, en. [sændimæn¹ta¹l'ite¹d] (*fr.* sentimentalité; *til sentimental; især* **⊗**) *det at være sentimental; føleri.* Man har forekastet det (∴ „*Hagbarth* og *Signe*“) for megen Sentimentalitet. Man tag Sentimentaliteten bort af den nordiske unge Kiærlighed, uden Sandse- lighed, uden glødende Phantasia, saa bliver den et Intet. *Oehl.VI.296.* det Slags Følsomhed, som man siden kaldte Sentimentalitet. *Ing.Levnet.I.170. Brandes.E.50 (se u. Føle- syge).* som alle saakaldte Satirikere er jeg inderst inde en Se af Sentimentalitet. *Soya.HF. 47.* **sentimentalsk**, *adj.* [sændimæn-

¹ta¹lsg, -mæn-] (*efter ty.* sentimentalisch; *nu kun spøg. ell. arkais.*) *d. s. s.* sentimental. det duer ikke at være sentimentalsk paa Andejagt. *Blich.(1920).XIII.141. Ing.EF.II.64. Bagger.II.541.* Dit Sind er stadig blødt som Voks . . Dertil er Du sentimentalsk. *Gyr Lemche.S.II.170.* † **Sentiments-bukkel**, en. jeg (*sad*) paa Maries Skød legende med hendes „Sentimentsbukler“, som de lange Slangekrøller, Damerne dengang bar bag Ørene, kaldtes. *Fich.D.49.*

Sen-vaar, en. (*jf.* Eftervaar; *sj.*) den sidste del af foraaet. Min Blomster-elskov fra Drengesaarene blussede op i denne skønne Senvaar. *EChristians.NT.100.* **-vinter**, en. (*jf.* Eftervinter (2); *l. br.*) den sidste del af vinteren. Der var saa dirrende stille oven paa Senvinterens Slud og Blæst. *EriKrist. (Pol.¹/1934.9.sp.1).* *jf.* Senvinterbyger. *JVJens.K.101.* Senvintersdag. *VilhAnd. AD.239.*

⊗ separat, *adj.* [seba¹ra¹d] (*ty.* separat, *eng.* separate, *jf. fr.* séparé; *fra lat.* separatus, *perf. part. af* separare, *se* separere; *jf.* Separatisme osv.) som er (*befinder sig, foregaar for sig selv, adskilt, afsondret fra omgivelserne, uafhængigt af andre (beslægtede) ting ell. forhold; ogs.:* som er forbeholdt visse personer ell. foretagender; særskilt. *Adr.²/1762.sp.2.* (tjenestepigen) lagde Beslag paa de to bedste Værelser i Lejligheden, anskaffede sig . . en separat Kaffeande til otte Kopper. *Arne. KorteBeretninger.(1918).75.* (*jf.* Separat-kabinet, -kahyt:) Jeg krøb strax ned i en . . separat Kahyt. *FruHeib.B.II.119.* fra de separate Kabinetter hørtes af og til Hvin. *KLars.GHF.I.243.* || (*jf.* Separat(af)tryk samt Aftryk 2.2; *nu næppe br.:*) hans Bemærkninger ere trykte i juridisk Tidsskrift og ville nok om faa Dage have i separate Aftryk. *Mynst.(Hjort.B.I.129).* *HjælpeO. 624.* || som *adv.* de der har læst samme Tractat . . kand bekomme dette separat for sig selv. *LTid.1724.602.* at bortsælge Grevskabet under eet, eller separat. *Stampe.II. 254. e. br.* **Separat**, *i* ssgr. foruden de paa alfabetisk plads behandlede kan nævnes mere tilfældige ell. let forstaaelige ssgr. som Separat-alliance, -forbund, -fred (*se* *Sal.VII. 96*), -konto, -kontrakt, -overenskomst, -stilling (*Bl&T.*), -udstilling. **-aftryk**, et. (*jf.* -tryk; *faql., nu l. br.*) særtryk. *Bøgh.JT.69. Ludv. Separation*, en. [seber¹fo¹n] *fl.* **-er.** (*ty.* separation, *fr.* séparation; *af lat.* separatio, *vbs. til* separare, *se* separere; *sml.* Adskillelse) *vbs. til* separare. 1) (*nu sj.*) *i al alm.* *Holb.Ep.I.291.* Den Separation mellem Æstetikens forskellige Grene, som opstod heraf, har uden Tvivl været til Gavn. *Rubow. Epistler.(1938).85. 2)* (*især emb.*) til separere 1.2: *en (ij. ældre praksis alm. mindst 3-aarig, nu mindst 1 1/2-aarig) ophævelse (ij. en offentlig myndigheds bevilling) af (den ægtetæller paahvi-*

lende) pligt til samliv, der som regel (efter en ved LovNr. 276⁹⁰/1922. §52ff. lov hjemlet praksis) skal gaa forud for den endelige opløsning af et ægteskab (se Skilsmisse); adskillelse fra bord og seng. Separationer imellem Ægtefolk fra Bord og Seng. Reskr.⁹⁰/2 1768. §13. Hun havde . . . bestemt sig til at antage sit Pigenavn, saasnart Separationen var ordnet. Pont. MH. 68. MunchPet. BR.⁹ (1934). 86. hertil ssgr. som Separations-**andragende**, **-ansøgning**, **-bevilling**, **-bo** (KancProm.⁹⁰/11804), **-dom**, **-forening** (d. s. s. -forlig. Lov⁹⁰/21861. §23), **-forlig** (Min Cirk.²/1865), **-mægling**, **-ret**, **-sag**, **-søgsmal**, **-tid** (Forordn.⁹⁰/1824. §19. Wied. Fæd. 35), **-vilkaar**, se ogs. LovL. V. 55ff. **Separatisme**, en. [seberetisme] († **Separatismus**. EPont. Men. III. 53). (ty. separatismus, eng. separatism, fr. séparatisme; til separat; især hist., polit., kirk.) det at være separatist (1) (spec. i politisk ell. religiøs (kirkelig) henseende); ogs.: separatistisk anskuelse, retning, bevægelse oln. Holstenerne (var dengang ikke) tilbøielige til Separatisme, de ansaae sig tvertimod for danske Statsborgere. HAMall. E. 7. Det internationale Samarbejde, som (olkeforbundet) ogsaa paa det offentlige Sundhedsvæsens Omraade har iværksat, har allerede en saadan Karakter, at al national Separatisme (m. h. t. brug af en særlig nomenklatur) hurtigt vil blive fejlet til Side. Ugeskr. f. Læger. 1922. 1558. **Separatist**, en. [seberetist] fl. **-er**. (ty. separatist, eng. separatist, fr. séparatiste; afl. af separat, jf. Separatisme, separatistisk) 1) person, der udskiller sig (ell. ønsker at udskille sig) fra sine omgivelser (det samfund, ell. parti, den stat, stand, „retning“ han tilhører), for (sammen med meningsfæller) at danne et særligt samfund, en speciel retning osv.; som regel i fl. (om en saadan særretning) og navnlig i flg. anv.: 1.) (jf. Sekterer; hist., kirk.) person, der af dogmatiske grunde eller (navnlig; se Sal.² XXI. 247) som protest mod kirkeforfatning og kirkedisciplin udskiller sig fra et (større) kirkesamfund (og sammen med meningsfæller danner et særligt samfund); m. h. t. da. forhold navnlig om tilhængere af de pietistiske bevægelser i 18. aarh. Hersl. TT. II. 24. Baden. JurO. Meyer. 1.2) (hist., polit.) tilhænger af en bevægelse, der ønsker at udskille et statsomraade (og gøre det til en selvstændig stat); m. h. t. da. forhold navnlig om tilhængere af det slesvig-holstenske parti i 19. aarh. De slesvig-holstenske doktrinaire Separatister. HAMall. E. 159. FlensbA.⁹⁰/11923. 1. sp. 4 (om forhold i Tyskland efter verdenskrigen). jf.: en omfattende katalonsk Separatistbevægelse. Verden. GD. IV. 2. 352. 2) (jur.) person, der i et (konkurs)bo er berettiget til at udlage visse effekter (fx. som ejer eller haandpanthaver), uden hensyn til de

andre berettigede i boet. Meyer.¹ Lassen. AO.⁹⁰ 904. MunchPet. BR.² 59. || hertil jz. **Separatist-krav** (HandelsTehn. 476). **separatistisk**, adj. [seberetistisg] adj. til Separatist (og Separatisme): som er separatist (1), udskiller, isolerer, sig fra sine omgivelser. 1) (sj.) i al alm. en Enkelt drømmer om fremmede Steder, en anden Enkelt er fortabt i sig selv, en tredje Enkelt sneverhertet og separatistisk o. s. v. Kierk. VI. 453. 2) (hist., kirk.) til Separatist 1.1. Separatistiske og Sæcteriske Aander. LTid. 1757. 291. Mynst. Vis. II. 124. jf. Separatistisk-sindede (skribenter). EPont. Men. III. 52. 3) (hist., polit.) til Separatist 1.2. de separatistiske Bevægelser i Hertugdømmerne. Chievitz. FG. 29. Verden. GD. IV. 2. 304. **Separat-kabinet**, et. (jf. -værelse samt Kabinet 2 slutn.) mindre værelse (ved restauration eller forlystelsesetablissement), som kan reserveres en enkelt gæst, et par ell. et mindre selskab. Pont. LP. I. 144. BerlKovw. XIX. 228. **-kahyt**, en. kahyt, som man har for sig selv. CMøll. PF. 30. KMunk. S. II. **-tryk**, et. (fagl., l. br.) d. s. s. -aftryk. Roos. HK. 97. **-værelse**, et. (jf. -kabinet). EErchs. YL. 86. Sal. XV. 957. **separere**, v. [seba'rera] -ede ell. (nu sj.) -te (LTid. 1728. 569). vbs. Separation (s. d.). (ty. separieren, fr. séparer; fra lat. separare, sammensat af præfixet se(d)-, uden, afsides, for sig selv (best. m. det refl. pron. se, jf. III. sig; sml. ogs. sikker), og parare (se u. parat); jf. separat, Separatist osv.) 1) ophæve forbindelse mellem; adskille (1.1). 1.) (nu sj.) i al alm. JRPauulli. JM. 72. Søe-Cadetterne separeres fra Land-Cadetterne og blive paa Holmen. Luzd. Dagb. I. 37. (skibschefen) seer til, at (den syge) separeres for sig selv. SøkrigsA. (1752). §170. Cellevævet separeres (nu: dissekeres) forsigtigt bort med Pincette og Scalpel. Chir. (1845). I. 160. || uegl. (kejseren vil) separere tvende allierede Croner. Slange. Chir. VI. 1171. || refl.: adskille sig; ogs.: sprede sig. Patrouillerne (skal saaledes) separere sig, at intet Fartøj kan komme i Flaaden dem u-afvidende. SøkrigsA. (1752). §724. jf. bet. 1.2: de trolovede Folk . . . der have fattet onde Tanker til hinanden, og separeret sig. Cit. 1756. (TAlgreen-Using. Hoved-Register til den Fogtmanske Rescript-samling. I. (1837). 391. *Hendes Krop og Siel, de separerte sig (o: hun døde), | Og separeret blev ved denne Leilighed | Fra hende Manden med. Wess. 164. især i forb. m. fra: (forsteningen synes) at være sammensat af flere Particler som lettelig separere sig fra hinanden. LTid. 1726. 432. jeg vilde snarest muligt separere mig fra det usle Selskab. JJPaludan. Er. 53. || (jf. separat) perf. part. brugt som adj. (man) lod (Ulfeldt) med Frue bringe til Bornholm, hvor de udi 9 Maaneder og 13 Dage vare tilsammen, og betienede hinanden, men siden udi 6 Maaneder sadde separerede fra hinanden. Holb. DH. III. 561

(jf.: siden sadde de skildte fra hinanden. *sa. Heltind. II. 42*). Senere fik jeg (v: en gammel *kbh. billedskærer*) separeret Værksted med syv Svende i Slotsgade. *BerlTid. 1937. Aft. 6. sp. 1. som adv.*: En Gaard . . er enten under et eller separeret til Kiøbs at bekomme. *Adr. 1/1762. sp. 13. 1.2*) (jf. Separation 2) *m. h. t. ægtefolk; ofte refl. ell. navnlig i perf. part. i forb. som blive, være, leve separeret (fra sin ægtefælle), nu spec. (emb.):* 10 *jaa (have faaet) separation (fra sin ægtefælle)*. „Jeg vil separere mig fra Dem.“ — „O ja! vi vil separeres.“ *Sheridan. Bagtalelsens Skole. (overs. 1788). 75.* *Han vil separere sig | fra sin Dronning Ester. *PAHeib. US. 612*. Enken og den separerede (*JurFormularbog. 97*: fraseparerede) eller fraskilt hustru. *Jur Formularbog. 1(1880). 2. (N.N. og hustru)* anholde om Bevilling til at leve separerede i Henseende til Bord og Seng. *MinSkr. Nr. 312* 20 *7/1912*.

2) (jf. adskille 1.2; nu l. br.) *fordele, adskille noget sammenhængende ell. sammenblandet (i sine bestanddele)*. gullet med andre smaa stene, og anden tung gruus . . ligger tilbage i fadene (*efter vaskningen*). Der paa bære slaverne det til deres . . Øverste, som . . med et kobbersig . . separere det . . fra hin anden. *Holb. DNB. 570*. || *refl.*: *fordele, sprede sig*. Galden . . separerer sig i Negrernes yderste Hud. *LTid. 1743. 657*.

3) (nu næppe br.) *m. tings-subj.*: danne skel mellem; adskille (2). dend Aae kaldet Sæve, hvorved (*Upland*) separeres fra Syder og Vestmandland. *LTid. 1724. 250. JohsBoye. Ind. 14*.

4) (jf. adskille 4; nu næppe br.) om skel- 40 *nende og ordnende (bevidstheds)virksomhed: opfatte to ell. flere ting som forskellige; skelne (noget fra noget derfra forskelligt); ogs.: inddele noget i forskellige dele eller grupper; udskille og særskilt opregne (specificere) noget. den som klager sig over Tidens Knaphed, haver Tiid nok, hvis han vilde separere fornødne fra ufornødne Ting. Holb. MTKr. 262. overalt synes mig det hele Alderdoms Studium saa nøie forbundet og forviklet i hinanden, at man ei kand separere det i Brancher. Cit. 1791. (DSaml. III. 50 383)*.

Seprefi, en. se Semperfi.

September, en. [sæb'tæm'ber, ogs. seb-] († *m. lat. bøjning*: in Martio og Septembri. *Pflug. DP. 1063*). *fl.* (l. br.) -e. (*ænyd. d. s. (HMogens.)*; fra lat. september, af septem, syv (jf. Septim, syv), idet denne maaned efter gl. romersk tidsregning var den syvende) a arets niende maaned (jf. Fiskemaaned). *Holb. Bars. I. 4. September-Maaneds Arbeide. Have* 60 *D. (1762). reg.* *Naar du Heden dæmper, | Herlige September! *Oehl. XVIII. 227*. *September er ogsaa rar og kjær, | Saa ryste vi Æble- og Pæretrær. [*KHWith*]. *Børnebog.*

(1865). 97. *Septemberens skinnende Skyer, | der vandrede hvide og smilende bort. *Rimest. IA. 70*. som fluer i september (maaned), se I. Flue 1.3 (jf. September-flue). || *ved datoangivelser*. Kiøbenh d 2 Sept 1729. *Holb. Br. 72*. Til . . Dronning Juliane Marie paa Hendes Fødsels-Fest den 4de September 1769. *Ev. (1914). VI. 452. Drachm. BF. 17*. || (jf. Efteraar sp. 129¹³ff, Høst 4.3, I. Maj 1.2; poet., l. br.) *billedl.*, om tidsrum, der falder efter blomstringen (i et menneskes liv), ell. om alder, tid, der er præget af afklaret ro. Der er Folk, der modnes saa sent eller saa grundigt, at de først faar deres Sommer — eller altsaa Erstatningen derfor — i September. *VilhAnd. AD. 208*. jf.: Rækken af Dødsfald skræmmede (*den aldrende*) Mikael Kierkegaard op af den korte Septemberdrøm, som de mange Beviser paa Herrens Miskundhed havde fremkaldt hos ham. *Troels L. BS. III. 93*. han er ingen gammel Mand endnu, har sine smukkeste Septemberaar for sig. *JV Jens. HH. 223*. || *her- til ssgr. som September-aften, -bleg (Mads Niels. DS. 70), -dag (Drachm. UV. 102), -flue (Grundtv. PS. V. 549), -forlig (i best. f. om et forlig mellem de samvirkende jagforbund og arbejdsgrøveforeningen, afsluttet efter en lockout i september 1899: HandelsTegn. 431), -grød (se u. Flue sp. 1238¹¹), -himmel, -klar(hed), -kælver (se u. Kælver), -luft (Drachm. UV. 102), -morgen, -nat, -sky, -sol, -taage, -vejr*.

Septer, et. se Scepter.

Septim, en. [sæb'ti^m] (nu næppe br. **Septime**, i bet. 1: *AWHauch. (1799). 466. MusikL. (1801). 220. Meyer. 1-9*). *fl.* -er. (*ty. septime; fra lat. septima, fem. af septimus, (den) syvende (jf. September)*) 1) ♪ *det syvende trin i den diatoniske skala ell. et interval paa syv tonetrin; ogs.: tone, der ligger syv (diatoniske) tone(r) over ell. under en given tone (begge medregnede), ell. samklang ml. to saadanne toner. Septim . . kan være lille, stor eller formindsket. MusikL. II. 333. 2) ♠ i piket olgn. spil: sekvens af syv kort. Spillebog. (1900). 98. en Septime (gælder) 17. Spillebog. (1786). 84. **Septim-akkord**, en. [1] (**Septime**. *MusikL. (1801). 221. Meyer.*) ♪ *akkord, hvor grundtonen er forbundet med terts, kvint og septim; frklang. CarlNiels. LM. 61*.*

† **Se-punkt**, en. (jf. ty. seh(e)punkt) *synspunkt. vAph. (1764)*. Fra denne ganske nye Seepunkt giver jeg mine Læsere i Dag det hele menneskelige Legeme at betragte. *Lægen. IX. 53*.

Seraf, en. [se'ra:f] tidligere ogs. *m. tryk paa første stavelse: Meyer. 1-5* jf. skansionen ¹Seraf: *Tullin. Søf. 3. Ev. (1914). I. 164 (men Se'raf. smst. V. 70). Zellitz. Psalmer. (1795). 2. Grundtv. SS. IV. 243. (nu næppe br. (som ent.))*: **Serafim**. *vAph. (1759). Tode. V. 293. jf. bet. 1 slutn. Serafin. m. fl. -er. Brors. 66. Lodde. NT.*

91. Heib.Poet.VIII.33). *fl.* -er *ell.* (især bibl.) **serafim** (Es.6.2(Chr.VI; 1871: Serapherne). Brors.296. *Ew.*(1914).I.225. *jf.* Meyer.¹⁻⁶). (ænyd. (fl.) seraphim (Es.6.2(1550)), seraphin (DPs.I.118); over mlat. seraphim, seraphin (alm. opfattet som fl., undertiden som ent. ell. propr.) fra hebr. (fl.) serafim || den sekundære ent.-form Seraf (ly., mht. seraph, eng. seraph) kendes i da. først fra Tullin og er sikkert optaget fra Klopstock *ell.* Milton; tidligere brugt (som en art propr.) i ubest. *j. m.* best. bet. (Tullin.Sof.3. *Ew.*(1914).I.172)) **1)** *egl.* (bibl.) om nogle seksvingede væsener (slanger (?), se JohsPedersen.Israel.IV.(1934).342. *jf.* *Ew.*(1914).I.225), som Jesaja i det syn, hvorved han kaldtes til profet, saa lovsynge Jahve; i videre anv. (navnlig katolsk-kirk. *ell.* højtid.): engel (af en særlig klasse, se l. 25ff.; *jj.*: Nogle holde Serapherne for mandlige, Cheruberne for kvindelige Engle. JNHøst.) *ell.* aand, overjordisk væsen i al alm. Serapherne (Chr.VI: Seraphim) stode over ham (o: herren), hver af dem havde sex Vinger.Es.6.2. *1 stærke Aander, i som staae for Thronen, | Og Cherubs Chor, som bærer gyldne Harper, | Og Mørkets Skræk, i brændende Serapher!*Ew.*(1914).I.185. *Elskovs Seraph.Staffeldt.D.I.152. *Seraferne har rullet bort de blanke Stjerner | Og foldet Mørket ned om Jordens Skuldre. JPJac.DU.161. || (*jf.* bet. 2) i sammenligninger. man troer at see et Syn og at tale med en Seraphim i et Fruentimmers Skikkelse.Tode.V.293. *1 (o: Michelangelo) er klædt i Malm, | Som en Seraph (Oehl.C.(1811).46: En Seraphim med sex uhyre Vinger.Oehl.(1831).IV.53. **2)** \square overf., især spøg., om „serafisk“, „engleagtig“ person; nu navnlig om person, der er afholdende, kysk i seksuel henseende *ell.* idealistisk, ikke materielt anlagt i livssyn og levevis. skal Kvinden være mere dydig end Manden? Ingen af dem er Serafer. ThJens. EL.170. Jeg er meget indtaget i min Mand! Han ligner slet ikke andre Mænd. Han er paa engang Seraf og gourmet. ERode.JM.50. **serafisk**, *adj.* [se'ra'fɪsʁ] († serafinsk. Lodde.NT.91). (ty. serafisch, eng. seraphic, fr. séraphique, mlat. seraphicus; til Seraf; især \square) som horer til, vedrører, minder om en seraf (1); nu især (jf. Seraf 2; spøg.) om person(s karakter, opførsel, væsen osv.): „engleagtig“, „ujordisk“, forsegende, ideelt anlagt olgn. JNHøst. „Jeg skriver til Dig i min Seng med din Hovedpude bag mig; der skal, det haaber jeg, dit kære Hoved hvile imorgen Aften. “ Denne Sætning gør Lady Russell mindre serafisk, men mere menneskelig. Brandes.XIII.384.

Serail, *et.* [se'ra(·)i] (*jf.* Meyer.); ogs. [se'rai(·)i] *ell.* (nu navnlig i best. *f.*) [se'raɪ(·)i] *jf.* JNHøst („Seraije“). JBaden.FrO. Meyer.¹⁻⁶ (tidligere ogs. skrevet **Serail**). *fl.* (l. br.) -er *ell.* -s. (fra fr. sérail, orientalsk slot, harem, af ital. serraglio, *egl.*: indelukke,

bur (afl. af serrare, laase (inde)), *spec.* (ved paavirkning fra tyrk. serâi, persisk särâi, bolig, palads, *jf.* Karavanserai) om orientalsk harem) om orientalske forhold: slot (JBaden.FrO. Meyer.⁶); *spec.* om bygning *ell.* fløj, værelser, hvor en fyrstes *ell.* fornem persons haremskvinder bor; harem (1); undertiden som fællesbetegnelse for en fyrstes (en fornem persons) medhustruer; harem (2). Moth.S127. Holb.Hh.I.95. *meer end ti Serallier | ham een Veninde ene er.Trojel.I.115. Bretzner: Bortførelsen af Seraillet. . . Syngestykke. . . til Musik af. . . Mozart ved N.T. Bruun. (bogtitel.1812). Heib.Poet.X.229. I Seraillets Have JPJac.I.332. *jf.*: tredsindstyve Fruentimmer, meest unge, som alle vare vel skabte. . . udgjorde de tre Herrer Inquisitors Serail.Prahl.AH.IV.218.

Seras, *en.* se Kontrasejr(e) *sp.* 57⁴⁸.

Serber, *en.* [sɛr'ber] († Servier. LTid. 1748.284. HCAnd.SS.VII.325. NordConv Lex.V.246). *fl.* -e (Sal.²XXI.264. *jf.* ndf.) *ell.* (nu l. br.) *d. s.* (NordConvLex.V.246. Sal.²XXI.262. Servier. BrunJuul.Geogr.Haand-Lexikon.III.(1805).222). (*gf.* ænyd. (fl.) servianer (DGrammar.I.110) samt ty. serbe, eng. serb (servian), fr. serbe; fr. serbisk se(e)rb, *egl.*: folk; *m. h. t.* formen Servier *jf.* † Servien, Servia, Serbien (Moth.Conv.S144. Pflug.DP.267.274. *jf.* NordConvLex.²VI.163), eng. Servia) *person*, der tilhører en i Sydøsteuropa bosat slavisk stamme, som nu (siden 1919) (sammen med kroater, sloverer *ofl.*) udgør befolkningen i kongeriget Jugoslavien. LTid. 1748.284. Jøder, Kroater, Serbere og Zigeunere. Ellar.US.96. **serbisk**, *adj.* [sɛr'bisʁ] († servisk. BrunJuul.Geogr.Haand-Lexikon. III.(1805).222. Rask.Udv.II.204. HCAnd.SS.VII.326). (ty. serbisch, *jf.* eng. serb, servian, fr. serbe) *adj.* til Serbien *ell.* Serber. Serbiske Folkeviser.ThorLa.Nocturner.(1897).66. det blide serbiske Bondefolk. JacAnd.Er. III.77. || *substantivisk*, om sproget. Serbokroatisk. . . skrives i to skriftsprog. . . Skrevet mod øst. . . med. . . det „kyrilliske“ alfabet, kaldes sproget serbisk, medens det mod vest kaldes kroatisk og skrives med latinsk alfabet.Sandfeld.S.²243.

Serdin, *en.* se Sardin.

Se-redskab, *et.* (*jf.* -tøj; nu l. br.) redskab til at se med. **1)** til Redskab (1)-2, om briller, kikkert, lup *olgn.* vor Videnskab. . . udvidede Menneskets legemlige Synskreds ved de kunstige Seeredskaber.Ørst.AN. II.67. Ørst.I.35. MO. **2)** til Redskab 3.1: synsorgan; øje. Gud. . . kan sees af dem, hvis Seeredskaber kan taale Glandsen af dette Lys.Horreb.II.341. VSO.VI.152 („Bruges undertiden i videnskabeligt Foredrag“). MO. (spøg.) Hun drejede sig en halv Omgang og skruede atter til for sit Seeredskab (o: lukkede øjet). HermannJensen.Den røde Radio.(1924).5.

Serenade, *en.* [se'rɛna'də] *fl.* -r. (fra fr. sérénade, af ital. serenata, vistnok afl. af

adj. sereno, klar, lys, (i substantivisk anvendelse:) aaben himmel, fri luft (spec. ved natteid), af lat. serenus; undertiden opfattet som hørende til ital. sera, aften (af lat. serus, sen), og gengivet ved ord som Aften-, Natmusik, Natsang (se fx JBaden.FrO. Meyer.) 1) især m. h. t. forhold i de romanske lande i ældre tid: opførelse af et musikstykke ell. (navnlig:) afsyngelse af en sang under aaben himmel (især: ved natteid, uden for en persons (en dames) vinduer, som hyldest ell. kærlighedserklæring); ogs. (og vistnok hyppigst) om musik(stykke) ell. (kærligheds)digt, der (er beregnet til at) spilles ell. synges ved en saadan lejlighed. (damen i vinduet:) „Hand skal have tak for hans Serenade! Jeg vilde ønske at mig maatte meddele en Copie af de Vers.“ Holb. Usynl.II.6. *Dryas . . danser, siunger saa, at Klippens hule Muur | Og Skoven giver 20 Lydd af hendes Serenade. Chitau.PT.131. bringe en en serenade, opvarde en med en serenade | || som titel paa digt. Bagges.DV² II.120. Aarestr.SS.I.18. || (jf. I. Sang 4.2) † overf., om idelig gentaget ytring olgn. Men hør, I lille Coquette, veed I vel, at jeg er keed af denne Serenade (fr. orig.: tout ceci). Skuesp.V163. 2) ♪ om musikstykke af let, indsmigrende karakter, komponeret i en fri form; se HPanumb.ML.644.

Serge, et ell. en (VSO. jf. Esp.286). [sɛrʃ] (jf.: „Serge . . (Sars)“. JBaden.FrO.); ogs. (især ♣) [sɛrʃqəs] (jf. skrivemaaden Serges. Hage. '903. NisPet.Spildt mælk.(1934). 145). (tidligere ogs. m. former som Sersche. VareL.(1807).II.501. Sarge. Cit.1705.(Kbh Dipl.VII.751). KiøbmSyst.III.1.63. Sarsche. EPont.Atlas.II.437. VareL.(1807).II.501. Sarts. Biehl.DQ.III.39(Sartzes Trøje). VareL.(1807).II.501. Sars. Moth.S61. Kom 40 Grønæg.I.75. KiøbmSyst.III.1.76. VSO. MO. jf. Meyer.⁹). flt. (nu l. br.) -r (Cit. 1705.(KbhDipl.VII.751). OecMag.VII.10. Hallager.92) ell. -s (Sterm.Textil.(1937). 158). (ænyd. sarge, sarse, (flt.) sar(t)ser, ty. serge, sarsche, eng. serge († sarge); fra fr. serge († sarge), af lat. serica (lana); jf. Sardug, Silke, Sirts || former Serges er vel egl. den (fr. ell.) eng. flt.-form eller muligvis dannet efter de l. 59ff. nævnte genitivsforbindelser) navn paa forsk., navnlig uldne, stoffer; nu spec. om en særlig slags atlaskvævede uld- (ell. silke)tøjer (se VareL.⁴ 764). *Han (?: en bondemand) gik til Kiøbstad, købte der | Rødt Sars til Skjørt og Trøje. Reenb.I.90. fire eller fem Alen linned Sars. Reiser.V248. (til kippede) Silketøier . . henhøre Serge og Atlas. Hallager.96. VareL.² 689. || gen. serges (sarses) som adj. ell. l. led af ssgr.: af serge. *hans Sarses Søndags 60 Kioele | Med støbte Knapper i.Holb.Paars. 32. 1 Himmel-Sengested med røde Sargis-Omhæng.Cit.1755.(AarbLollF.1934.61). || hertil ssgr. (især jagl.) som Serge-(Sars-)bin-

ding (Bl&T. jf. Binding 2.2 slutn.), -fabrik, -handel, -handler (vAph.(1759).389), -stof, -væver(i), -vævning.

Sergent, en. [sɛrʃʃan'd] jf. Leth.(1800). JBaden.FrO. Jesp.Fon.570; vulg. (ell. dial.) ogs.: [sɛrʃʃan'd] (jf. skrivemaaden Sersant. Moth.S128), [sɛrʃʃan'd] (jf. DST.1934.111) ell. (navnlig) [sɛrʃʃan'd, sɛrʃʃan'd] (jf. JN Høst. VSO. Feilb.III.267. UnivBl.I.373.379 (sjæll.). Meyer.⁸ DST.1934.111 samt skrivemaaderne Skersant (Moth.S281. Skuesp. II,5.22 (Skeersandt). Heib.Poet.VI.85), Ske-sant (Woel.DG.8), Skørsant (Heib.Poet. V341). (tidligere alm. skrevet Sergeant. JBaden.OrtO. VSO. MO. Meyer.¹⁻⁴ † Sergiant. Cit.1708.(NkS4*820b.317). Holb.Hez.II.5. † Serjant. vAph.(1759)). flt. -er. (ænyd. serge(a)nt (Kalk.V352), sergant (smst.676), sargiant, scartziant, skarsant, skersant, sv. sergeant († og dial. ogs. m. former som scherschant, skeersant, skjårsant olgn.), ty. sergeant († serschant, schers(ch)ant, schergant ofl.; mht. (i bet.: fodsoldat, væbner) serjant, sarjant, scharjante ofl.), eng. sergeant (serjeant); fra fr. sergent (oldfr. serge(a)nt, serjant ofl., om tjener, retsbetjent olgn.), af lat. serviens (gen. -entis), præst. part. af servire (se servere); jf. Savskærer 2) ✕ (siden midten af 17. aarh. betegnelse for) befalingsmand af underofficersgruppen, rangerende over korporal; fra 1867-1922 spec. om den laveste grad inden for de fastansatte underofficerer (rangerende under over-, stabssergent), fra 1785-1867 rangerende under kommandersergent (samt fourer, vaabenmester, fyrværker) (undertiden dog ogs. (se JBaden.FrO. Mil TeknO.) om kommandersergent); siden 1922 kun om underofficer af reserven (se Sal.² XXI.270; jf. Officiant; sml. ogs. Justits-, Slavesergent), naar Fendrikken ikke er tilstede, saa træder Sergianten i hans Sted og holde Fanen. Holb.Hez.II.5. Chefen (skal) efter eget Godtbefindende . . tage den dueligste Underofficer til Sergeant.MR. 1783.957. ChrAHoffmann.Erindringer fra 1864. (1892).205. || hertil ssgr. som Sergeant-skole (LovNr.106^{21/1}.1880.§11), -uniform, -vagt (21/1 (1832) overgik Kastelletts eneste Officersvagt til en Sergents- eller Overjæger-vagt. HistMKbh.3R.I.220).

Serges, en, et. se Serge.

Serie, en. [sɛ'ɛria] (tidligere ogs. (m. lat. form) Series. JBaden.FrO. jf. JNHøst. Meyer.¹⁻⁹). flt. -r. (ligesom ty. serie fra fr. série, optaget i 18. aarh. (i mat. spr.) fra lat. series (til serere, sammenknytte); jf. eng. series; især ⊕ ell. jagl.) flerhed af ensartede (ensbævnte) ell. efter et eller andet princip ordnede størrelser; række (I. (3-4); navnlig i flg. anv.:

1) (især emb., ♣) afdeling ell. klasse af ting ell. personer, der er registreret (i nummerorden) i forsk. grupper. || afdeling af en kreditforening, hvis medlemmer (debitorer)

hæfter solidarisk for hinanden (men ikke for medlemmer af andre afdelinger), og som udsteder et begrænset antal obligationer (med fortløbende nummerering); ogs. om række af stats-, kommuneobligationer. Indtrædelse af Interessenter og den tilsvarende Udstedelse af Creditforeningsobligationer skeer i Afdelinger eller Serier, saaledes at der ikke finder solidarisk Ansvarlighed Sted mellem de forskellige Afdelinger. *Lov^{19/11}1861. § 1. 20,000 4% Østifter ny Serie. Nathans. I.M. 53. aaben (Hage.⁹727. LovNr.174^{19/1}1934. § 1), lukket (se IV. lukke 4.4), løbende (Hage.⁵727), sluttet (smst.) serie. || om afdeling af et lotteri (jf. I. Klasse 2.3). Hvert Aars Lotteri deles i 2 af hinanden uafhængige Serier med lige mange Trækninger i hver. Antallet af Lodder maa ikke overstige 50,000 for hver Serie. Antallet af Trækninger i hver Serie maa ikke overstige 6. *LovNr.109^{4/1}1906. § 1a. AndNz.S.48. || om forsk. afdelinger af medlemmer i en forening (spec. m. h. t. Musikforeningen i Kbh. i aarene 1884-90). Tilsk.1921.I.350. HParumB.ML.469.**

2) om flerhed af ensartede produkter ell. præstationer, handlinger, frembragt ell. udført samtidigt ell. i umiddelbar rækkefølge af den samme person, maskine, institution osv. 2.1) i al alm. Kandidaten udfører (ved prøvefyning) en Serie paa fem 8-Taller. *Lovtid.1920.A.1646. (kommissionen har holdt) en lang Serie Møder. VorStand.1938.1.sp.1. jf. (spøg.): *Der var jo nyt og gammelt nok at drøfte. | Så kom den store Nyhed, midt i Serien. Rørd. JH.I.132. hvis Lammene er Dem for dyre, kan De ved samme Behandling gøre en Kalveryg til en hel Serie af Himmerigs-mundfulde. ERode.JM.10. 2.2) (billard.) om sammenhængende række af stød. efter nøjagtigt femten Minuter afbrydes Damernes Spil, selv om de skulde være midt i en Serie. *Ekstrabl.^{9/11}1937.5.sp.2. 2.3) om emne- ell. indholdsbeslægtede litterære ell. billedlige frembringelser af samme forfatter, kunstner, ell. udsendt af samme forlag, (films)selskab, institution osv. Fra Arkiv og Museum. Serie 2. (tidsskrifttitel.1916ff.). Bronzefigur . . forestillende Foraaret . . (af Serie: De fire Aarstider). *PolitiE.Kosterbl.^{4/1}1922.3.sp.2. han havde vakt Opsigt med en humoristisk Serie, han leverede til et Blad. JacPaludan.UR.258. (selskabet har) planlagt fig. Serie af Foredrag om Videnskabsmænd, der har gjort en Indsats i Modersmaalsforskningen i 19. Aarhundrede. *Selskab for nord. Filologi.1936.16. spec. om (samtidig udstede) frimærker, brevkort osv. af forskellig værdi og farve: Nord.filatelist. Tidsskr.1930.192. Tegneren.1937.89. endvidere i ssg. som Billed-, Foredrag(s)-, Roman-, Skriftserie. 2.4) (jf. Serie. 2.3; ☉) om større antal af nøjagtigt ensartede produkter (ell. dele af saadanne), der fremstilles i uafbrudt følge; spec. om genstande, artikler, der fremstilles paa samme maskine uden ind-****

gribende omstilling af maskinen. Ved lukkede (Thaulow. Teknisk Virksomhedsledelse. (1923). 12: sluttede) serier fremstiller man alle dele i et antal, der bestemmes ved det antal maskiner m. m., der skal gøres færdige i en enkelt eller kun få serier. Ved åbne serier går man ud fra, at de pågældende genstande skal fremstilles fortsat. *Thaulow.M. I.6. Han ønskede at bygge standardiserede Skibe i Serier for at gøre dem . . billige. Pol.^{12/11}1937.6.sp.5.*

3) (jf. I. Række 3(3)) m. h. t. rumlig beliggenhed ell. forbindelse || (jf. Serie-3 samt Række sp.104^{2ff}) ☉ i udtr. for, at (navnlige elektriske) kraftkilder, apparater, maskiner er forbundne umiddelbart med hinanden (saaledes at strømmen, kraften osv. passerer fra den ene til den anden; sml. parallelforsbinde). *SundhedsKollForh.1906.473 (se u. I. Parallell 1.1) en Svingningskreds, der indeholder en variabel Kondensator og en Detektor i Serie. SP Sørensens. Traadløs Telegrafi. (1923). 29. || (geol.) om en række lag, der er afsat over hinanden (og viser gangen i en udvikling); især i ssg. Lagserie (s. d.). Skærumhede-Serie. Danmarksgeol. Undersøgelse. 5R.Nr.4. (1928). 97. jf. Varvserie (s: lag af varvigt ler. smst.117). ogs. om række af (knogle)fund, der belyser en slægts udvikling, i ssg. som Udviklingsserie (OrdBS.). || (l. br.) om suite af værelser, sale osv. Paladser . . med lange Serier af mægtige kolde Sale og Gallerier. *VVed.B.376.**

Serie-, i ssg. navnlig i talrige fagl. ssgr., hvoraf som eksempler kan nævnes fig. grupper: 1) til Serie 1; m. h. t. obligationer: **Serie-laan** (Hirschsprungs Handelshaandbog. (2. Udg. 1936). 484). 2) til Serie 2. 2.1) (billard.) til Serie 2.2, i ssg. som **Serie-pot** (Billardb.64. jf. I. Potte 3.2 slutn.), **-spil** (Billard. (1933). 56), **-stød** (smst.). 2.2) til Serie 2.3: **Serie-værk**, værk, fremkommet i en ((populær)videnskabelig) serie. 2.3) (jf. ty. serienfabrikation olgn., fr. travail en série, article de série olgn.; til Serie 2.4; især ☉ ell. ☉) m. h. t. maskinmæssig fremstilling af varer i bestemte normaltyper (hvis dele fremstilles „i serier“), fx. **serie-bygget** (overf.: Petersen . . var en ganske almindelig, seriebygget Type, der forefindes i rigeligt Udvalg i alle civiliserede Lande. *NaiTid.^{20/1}1930. Sønd.4.sp.1), -fabrikation* (Thaulow. M.II.318), **-fremstilling** (smst. I.5), **-møbel** (B.T.^{9/1}1932.14.sp.3), **-tøj** (Tidligere syede Skræderne alt Tøj efter Maal, nu tog denne unge og driftige Mand fat paa Fremstillingen af Serietøj. *Pol.^{27/1}1930.3.sp.4), -vare* (HCBrunner. Legetøj. (1936). 166). 3) ☉ til Serie 3, m. h. t. det forhold, at (navnlige elektriske) kraftkilder ell. apparater er forbundne i serie, fx. **Serie-belysning**, **-forbindelse**, **-forbunden**, **-lampe**, **-modstand**, **-regulator**, saaledes spec. i udtr. for (forhold ved) dynamoer ell. elektromotorer, hvis ankervikling og magnetvikling er forbundet i

serie, *fx.* Serie-dynamo, -maskine (*Sal.V.634*), -motor (*OpfB.⁴I.209*), -vikling (*smst. II.217*), -vinding, -vunden (*Sal.V.633*).

Serin, en. se Syren.

Ser(r)isse, en. se Sirrisse.

☐ **serios**, *adj.* [seri¹ø's] (*tidligere ogs. serieux*). (*fra fr. sérieux, af (sen.) lat. seriusus, afl. af serius, alvorlig*) alvorlig; streng; navnlig: som er præget af alvor og ikke opfordrer til lystighed ell. spøg. *Moth. 10 Conv.S140.* Montezuma var en serieux og majestetisk Herre. *Holb.Hh.I.515.* *JBaden. FrO. Meyer.⁸* som *adv.*: Han holdt ikke af at tale seriøst om det (☉: om kærestesorg), selv om hans Tanker udelukkende drejede sig om det. *ERode.BÆ.117.* || *nu især (æstet.) om kunst(art), kunstværk, kunstner, kunstkritiker (mods. de „lettere“, mere underholdende kunstarter osv.).* *Saa har jeg seet . . . | Mo'er Natur i en April-Dags Grille | Sin Rolle, som iblandt paa Scenen, spille. | Halv serieux og halv comique. *TBruun.II.202.* den Art seriøs borgerlig Opera uden Guder og Halvguder, hvis ypperste Type blev Beethovens Fidelio. *RBergh.M.129* (*jf. stor opera u. Opera i slutn. samt ital. opera seria*). den anden seriøse Kritiker fra (1760erne), Kabinetssekretær, senere Amtmand Sporon. *Schyberg.DT.44.* En Bas med fuld og mægtig Klang betegnes som seriøs Bas. *HPanum 30 B.ML.39. NatTid.¹⁵/1922.M.3.sp.6.*

Serjant, en. se Sergeant.

I. Serpentin, en. ell. (*sj.*) et (*Moth.¹ S90*). [sɛrβan'ti'n] *flt. næppe br.* (ænyd. serpentine (*HMogens.*), *ty.* serpentin, *fr.* serpentine; *fra mlat. serpentina, serpentinum, substantiveringer (vistnok efter gr. substantiveret adj. ophitēs, af óphis, slange) af mlat. serpentinus, adj. til serpens, slange (egl. præp. part. af serpere, krybe); jf. Serpentine* || *navnet skyldes vistnok, at visse arter (naar de poleres) viser traadformede (slangebugtede) figurer ell. i farve og schattering minder om slangeskind; jf. Slangesten; mineral. ell. ☐ rombisk mineral i traade (jf. traadet Serpentin. *Sal.²XXI.275*) ell. blade (jf. bladet Serpentin. *smst.*), væsentlig bestaaende af vandholdigt magniumsilikat; ogs. (jf. Serpentinbjerg, -marmor, -sten) om bjergart, stenart (hørende til de krystallinske skifre), der for største delen bestaar af dette mineral, og som lader sig polere og skære ell. dreje til skaale, mortere, vaser osv. en rummelig Riveskaal af Serpentin, Porcellain eller Glas. *Frank.KL.181. Baud.HS.287. Uss.AlmGeol.9.* || *hertil bl. a. Serpentin-asbest (en art traadet serpentin (krysolit). VareL.⁴764), -bjerg (foræld.; serpentinholdig stenmasse. *Funke. (1801).III.110*), -brud, -holdig, -klæbersten (VareL.⁴764), -marmor (vAp.Nath. VII.138. *BerlKonw.XIX.235*), -sten (serpentinholdig sten(art)). *Moth.S127. Blich. (1920).XVIII.31*), -tepotte (Catalog over Løse-øre-Auctionen paa Estrup. (1819).13).**

II. Serpentin, en. se Serpentine.

Serpentine, en. [sɛrβan'ti'nə] (*i bet. 1 ogs. Serpentin (Levin. Meyer.¹⁻⁷) ell. (of-test) Skerpentin(e). Langebek. (DMag.II.52). OBlom.KristianIVsArtilleri.(1877).138ff. Sal.²XXI.535). *flt. -r.* (ænyd. serpentin(e), ænyd. gl. sk(i)erpentin(e), skarpentin(e) *i bet. 1, mnt. scher-, scharpentin(er), ty. † serpentin i bet. 1, serpentine i bet. 2, fr. serpentin(e) i bet. 1, serpentin i bet. 3, af mlat. (adj.) serpentinus (mlat. serpentina ogsaa substantivisk i bet. 1), jf. I. Serpentin*) 1) (☒, foræld.) lang kanon af lille kaliber, navnlig anvendt i 15-16. aarh. *Langebek. (DMag.II.52). NordConvLex.V246. Meyer.⁸* 2) (☐ ell. *faagl.*) slangelinie. *Meyer.⁴* || *især om slangeformede krumninger ell. bugtninger paa en vej (anlagt i siksak op ad en stejl skrænt) ell. et vandløb. En Landevej anlagt i Serpentine (Zigzag). OpfB.¹III.41.* Floden eroderer . . . til Siderne, idet den danner Slangebugtninger, de saakaldte Serpentin(er). *Steensby.Geogr.164. 3) lang, kulørt papirstrimmel, som ved karneval oln. slynges (i slangebugtninger) gennem rummet ell. bruges til dekoration. Knallerter fattede af og Serpentin(er) slyngedes fra den ene Ende af Bordet til den anden og indhyllede alle Børnene i et forviltret Net af grue, grønne, røde og blaa Papirstrimler. VRiegels.Frøken Dik.(1914).155. Thuborg.Fi.61. 4) (jf. (foræld.) Serpentose (Meyer.³), *fr. serpenteau i lign. bet.; faagl.) fyrværkeri (fyldt i bomber, raketter), der udfører roterende bevægelser i luften; serpentinesværm(er). Bl&T. Serpentine-dans, en. (jf. Slangedans; dans.) (varieté)dans (opr. udført i Amerika i slutn. af 19. aarh.), der danses i et langt, folderigt (hvidt) klædebon, som under dansen bevæges i spiralagtige snøringer (og belyses af projektorer i forsk. farver). *Cyclehh.57. JVJens.M. I.89. -sværmer, en. (faagl.) d. s. s. Serpentine 4. OrdbS. -vej, en. [2] (faagl.) siksakvej. BerlKonw.XIX.235.****

Serrail, et. se Serail.

Sersant, en. se Sergeant.

Sersche, et. se Serge.

Serum, et. ell. (*sj.*) en (*Buchh.MC.72*).

[sɛ'rom] *best. f. -(m)et* [-rom'æt] *ell. (l. br.) seret (Nord.med.tidsskrift.1929.817.sp.1); ft. sera. (eng., ty., fr. d. s.; fra lat. serum, valle; fysiol.) klar, vandagtig, organisk vædske; spec. om valle (se Mælkeserum) ell. (navnlig; jf. Blodserum) om den gullige, klare (væsentlig af et æggehvistede bestaaende) vædske, der udskilles fra blodlegemerne, naar blod koagulerer; siden 1890erne spec. m. h. t. det forhold, at blodserummet fra dyr ell. mennesker, der er indpodet med sygdomskim af en vis art, indeholder stoffer, som indsprøjet i et andet dyrs ell. menneskes legeme tjener til at forebygge, erkende ell. helbrede vedk. sygdom (jf. Modserum). *Weitsbachs Cuur.(overs.1755).289.* Saarene . . . give ingen*

ordentlig Materie, men ikkun et tyndt vandagtigt serum fra sig. *NArbo.Radesygen.(1792)*. 19. Laboratoriet foretager Undersøgelser vedrørende de i Landet blandt Husdyrene forekommende smitsomme Sygdomme og fremstiller de til disses Bekæmpelse egnede Sera, Vacciner og bakteriologiske Præparater. *Trap. I.437*. ofte i *sgr.*, hvis første led angiver den sygdom, mod hvilken det paagældende serum anvendes, *fx. Difteri-, Koppe-* 10 *serum.* || *billedl.* (især om hvad der modvirker, tjener som modgift mod noget). Det ser ud, som om Digteren har villet helbrede sig selv og sin Samtid for den byronske Syge ved et hjemmegjort Serum. *VilhAnd.PMü. II.80. ErlKrist.BT.134*. || *hertil sgr. som Serum-behandling (ArnMøll.Sundhedsl.738. billedl.: moralsk Serumbehandling. VilhAnd.FM.130)*, *-fast* (om bakterie: upaavirkelig over for serum. *KliniskOrdbog.(1921).223*), 20 *-fremstilling, -institut (Trap.I.535)*, *-laboratorium, -producent* (om dyr: *Sal. XXI. 278)*, *-sygdom* (symptomkompleks, der under tiden fremkommer som følge af serumbehandling. *Ugeskr.f.Læger.1927.1006.sp.1*), *-syge* (d. s. *BerlKonv.XIX.237*).

Servante, en. [*sɛr'vɑndə*] tidligere ogs. [*sɛr'vɑndə*] (*JNHøst*). *fl. -r.* (fra fr. servante, *egl.: tjenerinde, tjenestepige* (præs. part. fem. af servir, se servere), siden 18. aarh. 30 brugt om anretterbord (m. flere hylder) *olgn.*; *bet.* „vaskebord“ findes kun i da.; m. h. t. *bet.-udviklingen* jf. *Postillon* (2.1), *Servitør* (2), *Stumtjener*) møbel (bord, skab, stativ *olgn.*) til anbringelse af vandfad (og andre toilettesager); tidligere ogs. (jf. *Servantebord* og *Natservante*) om lille anretterbord, stumtjener (se *JNHøst. Meyer. 1-8*). *Rostgaard.Lex.S44c. JBaden.FrO. Lægen* var imidlertid gået hen til en *Servante* og vaskede 40 *Hænder. TomKrist.LA.102. FagOSnedk.* || (l. br.) om fast porcelænskumme med hane(r) og afløb. *KvSamf.1912.144.sp.2. Servanteapparat*, *et. (sj.) eufem. om natpotte: Tinskaale, der ikke sjældn var uappetitlige og ikke altid kunde skjælnes fra vort Servanteapparat af samme Metal. Schand.F.390.* **-bord**, *et. (nu l. br.) natbord* (2). Han tog ogsaa en Bog, lagde sig tilsæns, med Lampen paa sit *Servantebord. Drachm.F.II.187.* 50 **-hane**, *en. (jagl.) vandhane paa vaskekumme. HFB.1936.XLII. -skuffe*, *en.* jeg har s'gu glemt min *Portemonnix* med hundrede Kroner i hjemme i min *Servanteskuffe. Schand.AE.327. LeckFischer.KM.6. -spand*, *en. spand* (anbragt i ell. ved en *servante*), hvori man hælder det snavsede vand. *AaDons. S.202. ErlKrist.DH.29. -stativ*, *et. stativ til anbringelse af et vandfad olgn. Bl&T. -stel*, *et. indbegrebet af de genstande, der hører til en servante* (navnlig *vandfad* og *-kande, sæbeskaal, natpotte*). *JPMüller.Mit System. (1904).56. ErlKrist.DH.154. -vri-* 60 *der*, *en. (jagl.) vrider med knap, der fx.*

anvendes ved lukning af servantedøre. ABerg. Retskrivningsordbog.(1868).385. FagOSnedk.

I. Serve, *en.* [*sɛr'vø*] *fl. -r.* (fra eng. serve; *vbs. til* II. serve; *sport.*) *det at serve, at begynde spillet og give bolden op (i tennis olgn. spil). ACMeyer.Idr.II.7.130. Sportsbladet.1917.78. JVJens.G.160. II. serve, v.* [*sɛr'vø*] *-ede; vbs. -ning (Bl&T.), jf. I. Serve. (fra eng. serve, egl.: tjene, af fr. servir (se servere); egl. sa. ord som sarve; sport.) give (bolden) op i tennis olgn. spil; ogs.: begynde spillet ved at slaa til bolden. ACMeyer.Idr.II.7.129. *Held til | at serve en Bold, | som ingen Djævel kan tage! AaBerntsen.D.24. (han) var en Mester i at serve haardt. Hjemmet.1913.889.sp.2. Serve-* 20 *-ve, i sgr. (sport.) til II. serve (og I. Serve), jz. Serve-bold, -felt, -linie, -parti, -ret. Servensel*, *en. se Scherwenzel.*

servere, *v.* [*sɛr'vø'rø*] (*vulg. (ved sammenblanding m. I. salvere; nu næppe br.) salvere. Oversk.Com.IV.71*). *-ede* *ell. (nu l. br.) -te* (*Seidelin.19. Kaalund.281*). *vbs. -ing* (s. d.), *jf. Service. (ty. servieren; fra fr. servir, af lat. servire, trælde, tjene (til servus, slave); egl. sa. ord som II. serve (og sarve); jf. Servante, Serviet, servil, Servitricer, Servitut, Servitør)*

1) † i al alm.: gøre tjeneste (hos); gaa til haande; opvarte (1.1). 1.1) *m. person-obj.* dernæst indfandt sig *Cardinalen . . . med alle de andre Bisper og Geistlige, som skulde servere ham ved denne Ceremonie. Seidelin. 82. 1.2* (jf. *ty. (wienisk) servieren i tilsvarende bet.: Grimm.Wb.X.1.629*) *intr.* Jeg forblev hos (*apotekeren*) i Lære udi 5 Aar, og efter Disciplinen serverte ieg som Svend i et Aar. *Seidelin.19.*

2) *betjene, opvarte med mad ell. drikke. 2.1* (*nu ikke i alm. spr.*) *m. person-obj.* *betjene en ved et maaltid; varte en op (vist hyppigst i pass.). Spise-Stuen er noget liden, og Huset ey propre, skiondt man er vel serveret. Klevenf.RJ.84. Jensen? Aa-a. Det er Opvarteren, der serverer os. Esm.I.33. jeg (v: en kelnens søn) kunde jo risikere at blive serveret af en af Faders Kolleger. Bergstrøm.PD.35. || (jf. bet. 2.4) i forb. m. med. næste Morgen serveredes jeg i min Ensomhed med Kaffe i Sølvservice. Thiele. LA.82. 2.2* (*nu næppe br.*) *m. obj., der betegner (spise)bord: dække, sætte mad frem paa. *Serverer mit Bord, thi jeg vil spise nu. Heib.Poet.I.92. Bordet er smukt serveret v: opdækket med alt Tilbehør. JBaden.FrO. et serveret Theebord. Hrz.IV.3. 2.3*) *m. obj., der betegner spise- ell. drikkevarer: lægge paa fad ell. sætte paa bordet; rette an; ogs.: byde om. LTid.1738.653. naar der i Selskab bliver serveret en Ret, og En ikke veed hvorledes den skal spises. Kierk.VII.205. Svineryggen serveres til Suppen. Const.Køgeb. 5. naar Gæsterne er kommen, skulde der jo serveres The og Kager rundt. Bergstrøm.PD.*

55. *jf. bet. 2.4 slutn.*: *jeg (o: en opvarter) serverede en lille Frokost i Formiddags. Esm. III. 198. ofte i forb. som maden (middagen, suppen osv.) er serveret. naar . . . Klokken slaar 8, banker Tjeneren paa Døren, „Theen er serveret!“ HC And. BC. II. 32. Thuborg. DVE. 320. || m. hensobj. ell. i forb. m. for. Studen (blev) slagtet, og dens Kjød serveret for Borgerskabet. Schand. BS. 168. tjeneren serverede os en nydelig middag | 2.4) uden obj.: anrette spise- ell. drikkevarer (og betjene dem, der spiser eller drikker). Min Tante har haft Migraine hele Dagen og har ladet servere paa sit Værelse. Schand. U.M. 64. der skal lyde god Musik til (gæsterne) fra Koncertsalen — hvor der ikke serveres. Bergström. M. 21. i forb. som der er serveret (o: man kan godt gaa til bords; værsaagod). Heib. KS. 54. Tjeneren meldte os . . . at der alt havde været serveret for over en Time siden. Bergs. PP. 597. værsaagod! Der er serveret! K Birk Grøn. SF. 164. || (jf. bet. 2.1 slutn.) i forb. m. med. (især upers. i udtr. som der serveredes med punch osv.) her serveres baade med Spisning og Dessert. Klevenf. RJ. 43. Vi serverer kun med Vand og Øl, The og Kaffe — andre Drikkevarer har vi ikke Bevilling til. Baud. OI. 132. Carl C Christensen. Fra Voldenes Kbh. (1924). 20. || (faql.) være opvarter (servitrice oln.) af profession; arbejde som opvarter. 30 Opvarteren sagde . . . „Undskyld — jeg serverer efter Forestillingen hos Traktor L. — og jeg tror, at jeg havde den Ære, for nogle Aar tilbage, at servere for Herren.“ Drachm. IX. 222. Han serverer til daglig hos å Porta. Bergström. PD. 41. 2.5) (faql.) i forb. servere af, fjerne service og andet tilbehør, der har været anvendt ved spisning. (opvarteren) serverede af og glattede Servietterne lidt. Bang. L. 298.*

3) (jf. anrette 3 slutn., opvarte 2 slutn.) overf. (spøg. ell. iron.) anv. af bet. 2.3: fremføre, fremstille, give til bedste (navnlig m. h. t. fortælling, vittighed ell. forestilling, musikstykke oln.). *Saavidt jeg mindes, blev serveret | En Symphonie. Winth. XI. 192. Du gjør ham til en Prise for Latteren, Du har Intet mod . . . at jeg serverer og anretter ham comisk. Kierk. XI. 203. Tilsk. 1937. II. 256. servere sin bedstemoder i skarp sauce oln., se Bedstemoder 1. || m. h. t. ubehageligheder, drillerier, prygl oln. mer eller mindre grovkornede Stiklerier, der blev serveret J. af hans Kammerater. Carl Sør. S. II. 67. (han) serverede dem et Par raske Lussinger. KBokkenh. U. 49.

Servering, en. flt. -er. (jf. Service) vbs. til servere (især i bet. 2); ogs. (mere konkr.) om maade, hvorpaa noget serveres ell. er serveret ell. (jf. Anretning 2.3; l. br.) om det, der serveres. Om Smaaabordenes Servering er intet Egentligt at bemærke, da denne er ganske simpel, uden Zirater og uden at Servietterne hertil ere lagte i Figurer.

Fuldstændig Koge- og Syltebog. (1861). 608. Opdækningen og Serveringen tog sig lige saa . . . forknýt ud i den elegante Spisestue som Hustruen. Schand. VV. 177. at der ligger et uldent Klæde paa Bordet under Dugen . . . gør Serveringen mere lydøs. Vort Hj. IV. 1.4. vi fik en nydelig lille servering ud i haven | || (jf. servere 3; især spøg.) overf. Bøger, der kun fængsler ved spændende handling og fiks servering, virker i længden afslappende. Edv. Lehm. BY. 113. Kommer Udlændingene ind i offentlige Lokaler (i Tyskland), saa finder de stadig Kejserbuster og Kejserbilleder i alle mulige Serveringer. Nat. Tid. 25/10 1920. M. 2. sp. 5. || hertil bl. a. Serveringsdame (Tidens Kvinder. 23/10 1928. 33), -forklæde (Varehus. 1935. 54), -frøken, -jomfru (By-skov. FR.), -lokale, -personale, -pige (Jesper Ew. PF. 149), -rem (faql., om smaa hyldede bag paa stolerækkerne i serveringsteater. B. T. 17/10 1928. 12. sp. 4), -rum, -stue, -teater (Carl C Christensen offt. Frederiksberg. (1937). 83).

Service, en (i bet. 1-3; (nu l. br.) i bet. 4: Moth. Conv. S145. Clitau. PT. 57. vAph. (1764). Wors. OE. 285. Cavling. A. I. 191) ell. (i bet. 4) et (allr. Skuesp. VII. 195. J. Baden. FrO.). [sør-¹vi: sø] ell. (i bet. 1 oftest) [sørvis oln., ogs. ¹sørvis] (foræld. Servis. Servis. Moth. Conv. S145. J. Baden. OrtO. Rockstroh. Her. I. 182. Servits. Rostgaard. Lex. S44c). flt. -r. (ænyd. service, servis, servitz i bet. 2.1, ty. service, servis, eng. service, fr. service; af lat. servitium, trældom, slaveri, afl. af servus, slave; jf. servere osv.)

1) (i nyeste tid optaget fra eng.; navnlig ¹ ell. emb.) (gratis) tjeneste, hjælp, ydelse, som en forretning ell. institution yder sine kunder ell. klienter paa visse omraader. Der tales om Service, naar et Automobilfirma gratis efterser en ny Vogn, naar den har kørt nogen Tid . . . det hedder Service, naar man kan faa sine Films fremkaldt ved at lægge dem i en Boks . . . og man siger saamænd ogsaa Service, naar (købmanden) ikke har en Vare, men skaffer den. Berl. Tid. 28/10 1930. Aft. 2. sp. 2. Studenterraadets sociale Service (o: bl. a. rusbureau og haandbog f. student). Studenterbladet. 1/10 1935. 5. sp. 1. den unge Jfr. Pätges, der i „Flyvende Post“ faar en service, der næsten er moderne i sine udspekulerede Reklameringsmetoder. Schyberg. DT. 175. jf.: Kunde-Service, Auto-Service. Berl. Konv. XIX. 238. Statsbanernes Publikumsservice. Jernbane T. 1/10 1935. 4. sp. 1. || hertil bl. a. Service-kontor (Bogens Verden. 1938. 57), -station (fr. til hjælp for motorkørende. Telef. B. 1938. sp. 3921).

2) ydelse (i penge ell. naturalier); vist kun i flg. anv. 2.1) (x, foræld.) ydelse (i naturalier ell. penge), der af civilbefolkningen udredtes til underhold af indkvarterede soldater (jf.: Servis . . . kaldes alt det mand behøver til ophold. Moth. 1890). af de til Dragon-Officerernes Qvarterer i

Norge udlagte frie Gaarde maae ingen saa kaldet Service til Officererne betales eller af dem oppebæres. *MR.1735.604. Rockstroh. Hær.I.182. jf. Servicepenge (o: indkvarteringsskat). Meyer.¹ jf. LovL.III.65. 2.2* (vist efter ty. service, betjening (paa hotel), drikkepenge; l. br.) drikkepenge (til betjeningen paa et hotel olgn.). (vi) have hver sit Værelse . . for disse . . betale vi daglig. Service iberegnet, 6 Frank. *HCAnd.BC.III.108.* for tre bliver (det) 1¹/₂ Frank daglig i Service. *smst.*

3) (vel efter fr. service i bet. „organiseret virksomhed“ i forb. som le service des hospitaux; med.) *hospitalsafdeling. Meyer.⁵* Patienten er . . bleven behandlet paa en almindelig Service for interne Sygdomme. *KPont.Psychiatr.III.90.* Til sin kirurgisk-gynækologiske Privatklinik føjede H. snart en Service paa Diakonissestiftelsen. *BiogrL.² X.636.*

4) (jf. servere 2, Servering samt Borddækning 2, Bordtøj, Stel) *samling af, hvad der hører til anretning af mad ell. til dækning af et bord; nu navnlig om tal-lerkener, fæde, kopper osv. (til et bestemt antal (ofte 6, 12, 18, 24) personer); bord-stel; tidligere (jf. JBaden.FrO.) ogs. om dækketøj (dug(e), servietter osv.). Moth. Conv.S145.* Paa Bordet var hele Servieren Sølv. *Wors.OE.285.* (hun) blev endnu en Stund i Spisestuen for egenhændigt at vaske og aftørre visse kostbare og skrøbelige Stykker af Serviet. *CMøll.Famlieliv.(1886).254.* Nede i Køkkenet samlede de brugt Service sammen. *ErlKrist.DH.74.* || som 2. led i *sgr. som Bord- (JBaden.FrO.361. Schand. UM.113), Frokost-, Guld- (LTid.1729. 86), Kaffe- (KBirkGrøn.SF.10), Mid-dags-, Rejse- (Rosenborg.EnFører.(1928). 10), Sølv- (Holb.DH.I.805. KMunk.EI.100), Teservice (JBaden.FrO.361. Schand.F. 496) || (l. br.) om kuvert. Meyer.¹ (de havde) faaet anvist Plads ved et Bord med fire Servier. *PDrachm.KM.6. jf. (om en enkelt ret ell. portion?): „Servis . . anretning en gang.“ Moth.Conv.S145.**

Servier, en. se Serber.

Serviet, en. [sɔrvi'æd] (tidligere ogs. (skrevet) **Serviette**. — † **Servet(e)**. *Pflug. DP.820). ft. -ter.* (ænyd. (ogs. som inkt.) serviet(t)e, servet(e), servitt oft., ty. serviette († servete); fra fr. serviette, *besl. m. servir, se servere osv.; jf. II. Salvet (firkantet) stykke tøj (ell. papir olgn.) af forholdsvis ringe størrelse (mindre end Dug), navnlig (jf. Haand-, Knæ-, Munddug) anvendt ved maaltidet til aftørring af mund ell. fingre (og som beskyttelse mod pletter). Bor-rebye.TF.121.* Brandt . . og flere Gjæster . . komme styrrende ud af Vertshuset. Brandt har endnu Servietten om Halsen. *Heib.Poet. V181.* Brugen af Serviet fremkom . . i det 16de Aarhundrede. Skikken var af sydlig

Oprindelse. Endnu langt ned i Middelalderen havde man . . blot benyttet Dugens Kanter. *TroelsL.V.118.* anvendt ved servering: (han) har en Serviet i Haanden, som een der varter op ved et Bord. *Biehl.(Skuesp.IV.385). jf.: han (o: en tjener) er siden vendt tilbage til Serveringen — eller for at tale Fagsprog: „han har atter taget Servietten“.* *BerlTid.⁹12.1937.Aft.6.sp.1.* || (nu næppe br.) *kuvert, et Aftensbord paa 18 Servietter. Cit.1817.(RibeAmt.1921.341).* || *afpasset stykke (ofte broderet, hækket osv.) anvendt til at lægge paa fæde, bakker, asietter, mellem tal-lerkener osv. ell. som lysedug olgn. en Pote Marmelade, som blev sat paa en Serviette. Reiser.IV.293.* hun kunde brodere de nysse-ligste smaa Klude, Servietter kaldtes de nok. *GravL.E.13. jf. Brød-, Is-, Kaffe-, Lam-pe-, Mellemlægsserviet samt: Der (er) dog vist . . saa mange Bakkesservietter i vort Fædreland, at Arbejdet paa disse nok kunde indstilles en Tid til Fordel for smukke Alterdug. DagNyh.¹1913.Till.1.sp.4. KAbell.E.35.* || (barb.) anvendt ved barbe- ring (til beskyttelse af tøjet, aftørring af an-sigtet m. m.; jf. ogs. Nakkeserviet). *Drachm. VT.415.* to af Byens Bedsteborgere ved ind-sæbede, med Servietter under Hagen . . blev behandlet af Barberen. *Pont.F.II.21.* || (med.) anvendt til (varmt ell. koldt) omslag ell. (ved operationer) til at opsuge blod olgn. Leander, som i alting nu agerer Doctor, gav hende Hovetvand at lugte til, og tillige bandt en Serviette stærkt om hendes Hovet. *Holb.Rpb.III.8.* rystende Meddelelser om Kirurger, der under Operationer glemmer „Servietter“ — (d. v. s. Gazestykker) — inde i Patienterne. *Lokomotiv.T.1934.127.sp.2.* De ligger idelig en varm Serviette over hele Livet dyppet i varm Krusemyndt-brændevin. *A Anchersen. Blodgangsepidemien 1750.(udg.1926).5.* han skulde have varme Servietter og Camillethee: Servietterne om Livet og Theen i Livet. *HCAnd.(1919).V326. Drachm.DJ.I.118.* **Serviet-baad**, et. (jf. -ring) (kulørt, broderet) baand ell. (nu alm.) ring (af metal (sølv), træ), der holder servietten sammenrullet. *ABerg.Retskriverings-ordbog.(1868).385.* jeg gier Barnet et Serviet-baad med Navn. *KAbell.E.38.* **-brød**, et. (kog.) lille brød ell. rundstykke, der (ved sel-skaber olgn.) anbringes ved hver kuvert (alm. inden i servietten); kuvertbrød. *FrkJ.Kogeb. 322.* **-drejl**, et. (γ, nu sj.) drejl, der anvendes til servietter. *VareL.(1807).II.504.* **-hylster**, et (Bl&T.), **-mappe**, en (smst.) ell. **-pose**, en. hylster, omslag (i rulle-ell. poseform), der helt omgiver og beskyt-ter en serviet. **-presse**, en. (nu l. br.) presse, hvori man lægger servietter (og andet dækketøj) for at faa dem glatte og pæne. *HC Lund.Samler.I.(1803).85. JBaden.FrO.301. Holst.R. -ring*, en. (jf. -baand) *Hørrup.I. 232. JacPaludan.EV81. -tøj*, et. (jf. -drejl;

Ÿ, nu næppe br.) stof, der anvendes til servietter. Varel.(1807).II.416.

⊖ **servil**, adj. [sɛr'vʲilʲ] († servilisk. *Primon.Lexicon*.(1807). jf. Meyer.¹). (ty. servil († servilisch), fr. servile; fra lat. servilis, adj. til servus, slave; jf. servere osv.) som (paa en for frie mænd uærdig maade) er underdanig, krybende (over for overordnede). JNHøst. meget høi, stod (tjeneren) ligesaa rank, naar han taledede med Adelsmanden som med Bonden; intet servilt var at opdage hos ham. *Dreusen.S.46*. *Glæden ved en mandig Selvbevidsthed! | Ikke at være servil imod nogen. *JVJens.Di.95*. || substantiveret, spec. (polit., foræld.) om *eneveldens tilhængere (mods. liberal 3.2 slutn.)*. de Servile. JNHøst. For Resten er her ikke mindste Tegn til at enten Servile eller Liberale skianke med Forslag . . . mindste Opmærksomhed. *Grundtv.B.II.298*. | **Servilitet**, en. [sɛr'vʲilʲit'e:d] (ty. servilität, fr. servilité; subst. til servil) det at være servil; kryberi. JNHøst. hos os havde to Aarhundreders Enevælde givet Loyaliteten en ikke ringe Tilsætning af Servilitet. *Lehm.I.226*. *VerdenGD.I.360*.

Serving, en. se Sarving.

Servinsel, en. se Scherwenzel.

Servis, en. se Service.

Servisk, adj. se serbisk.

Servitrice, en. [sɛr'vʲitʃi'sə] flt. -r. (i nyeste tid dannet til servere; jf. Servitor; jagl.) serveringsdame, -frøken; kvindelig opvarter. *Ekstrabl.²⁹1933.5.sp.1*. enhver, der tjener sit Brød som Tjener eller som Servitrice, (bør være) organiseret. *Tjenerf.7*.

Servitut, en ell. (uden for jagl. spr. undertiden) et (Pol.²⁹1928.9.sp.2. *FagO Snedk. jf. Glahder.Retskr.*). [sɛr'vʲitʃud] († m. lat. form *Servitus*. *Nrreg.Privatr.II.387*. flt. servitutes. *Holb.NF.I.167*). flt. -ter. (ty. servitut; af lat. servitus (gen. -utis), det forhold, at en person (opr.: en slave) ell. en ejendom er underkastet visse forpligtelser over for nogen; især emb., jur., Ÿ) ret, der hjemler sin indehaver adgang til i en enkelt ell. enkelte retninger at raade over en fremmed ejendom paa en maade, som han ellers ikke er berettiget til (bekræftende (se bekræfte 2.3) ell. positiv (se II. positiv 1.2) servitut), ell. til paa denne at jordre opretholdt en tilstand, paa hvis tilstedeværelse han ikke ellers har krav (negativ servitut. *JurO*.(1934).134); hæftelse paa fast ejendom, der giver en anden (andre) end ejeren en vis raadighedsret. (ofte i forb. som der er (ell. ligger) (den) servitut paa ejendommen(), at) osv., lægge servitut paa, ophæve en servitut, stifte servitut). *Politivennen.1800.1705*. (de) har ladet den Servitut tingløse om, at der ikke maa finde Udparcellering Sted af Jorderne. *Esm.III.143*. *LouNr.90¹¹1916.§225*. jf. *Bygge*-(*Sal.²XXI.283*), *Ejendoms-* (smst.282),

Lys- (ret til at have vinduer ind til naboen. smst.283), *Vej-* (*JurFormularbog.¹(1880).88*), *Villaservitut* (forpligtelse til villamæssig bebyggelse. *MunchPet.BR.^o(1934).167*). || i forb. som folkeretlig servitut, om behæftelse af lign. art paa en stats territorium. *Hage.⁴379*. jf. *Statsservitut. Sal.²XXII.181*. || (⊖, l. br.) overf., om indskrænkning i en persons frihed olgn. Det eneste jeg havde at beklage mig over var den Servitut, der lagdes paa Contorpersonalet: skiftevis, medens Madamen . . . spiste til Middag, at passe Udsalget i Forhusets Kjølder. *LuisBramsens. O.36*. Hvilket tyngende Servitut maa det ikke . . . være for en Karikaturtegner . . . ikke at turde fremstille sin Redaktor . . . paa anden Maade end som den idealiserede Folketalen. *Pol.²⁹1928.9.sp.2*. || hertil ssg. som *Servitut-attest* (*HFB.1936.681*), -behæftet (*LandO.IV.209*), -berettiget (smst.208), -byrde (*CEAmdrup.Stemplet Papir*.(1868).237. *Torp.492*), -fri, -haver, -hævd (smst.506), -indehaver, -indretning (smst.499), -mæssig (*JurFormularbog.¹(1880).10*), -raadighed (*Torp.506*), -ret (Servituts-: *Conv Lex.XIV.494*), -rettighed (*NordConvLex.V.249*).

Servitor, en. [sɛr'vʲitʃor ell. m. fr. udtales]. (tidligere alm. skrevet *Serviteur*). flt. (l. br.) -er (JBaden.FrO.) ell. (m. fr. form) *serviteurs*. (ænyd. d. s. (*LaurembergsSkjæmte-digte*.(udg.1889).73); fra fr. serviteur, af sen. lat. servitor, person, der tjener (afst. af servire, se servere); jf. Servitrice) 1) (nu kun i efterligning af *Holb.-spr.*) tjener. „en tjener . . . En opvagner“. *Moth.Conv.S145*. *JBaden.FrO*. Meyer. især (ell. kun) i hæftige selvbetegnelser („Deres tjener“), naar man hilser goddag ell. farvel (ogs. om buk ell. ærbødighedsbevisning i al.alm.: *JNHøst. Meyer.¹⁻⁴*). Serviteur Mester Antoni, hvem vil I tale med? *Holb.Kandst.I.2*. Peer: „ . . . Adios.“ — Jens: „Servitor.“ *sa.Tyb.I.4*. smst.I.8 oft. jf.: *Votre Serviteur Otiosis.Wess*.(titel paa ugeskrift.1784). || spec. som selvbetegnelse for en opvartende kavaler, en elsker (jf.: „En kærest.“ *Moth.Conv.S145*). Tilsted hendes forliebte Serviteur og tres humble valet at nyde en liden Glimt af hendes Ansigts Sol. *Holb.Usynl.II.1. 2*) (jf. Servante; foræld.) lille bord (til at lægge noget fra sig paa); stumtjener. *JBaden.FrO*. Meyer.² 3) (jf. ty. servitor i sa. bet.; l. br.) løstsidende kravebryst. Meyer.⁶

Se-rør, et. (jf. ty. sehrohr; til I. Rør 3.4; nu især hos sprogensere) kikkert. *Basth. GT.230*. Seerøret (Kikkerten). *Ørst.I.102*. *PMøll*.(1855).II.232. *Ploug.II.156*. *OGETsmar.D.18*. || billedl. Skiænk mig bestandig Digterkraft! Du (z: gud) har skabt min Aand for Kunst, og denne er det stærkeste Seerør, hvorigiennem jeg kan skue Din Herlighed. *Oehl.Er.II.186*. *VilhAnd.FM.116*.

Ses, en. se I. Seks.

☉ **sesam**, interj. (og subst.). [Is'esam] († **sesem**. 1001Nat.XI.(overs.1746).525). (fra fr. sésame, gengivelse af et arabisk ord i det nu tabte oversættelsesgrundlag for Gallands overs. af 1001 nats eventyr (1704ff.)) trylleord i formlen sesam, luk dig op! som if. eventyret om Ali Baba og de 40 røvere fik en hule, fyldt med skatte, til at aabne sig (om denne og lignende formler (se saa luk dig op; luk dig op, Sidsel; tip tap, luk doren op ofl.) i danske folkeeventyr se SvGrundtv.Eventyrregistrant.nr.129, i Da.Folkemindesamling); i videre anv. om (let, ufejlbarligt) middel til at skaffe sig adgang til noget, indpas, sympati hos en, til at opdage, forstaa, opnaa noget olgn. 1746).525: Sesem . . luk dig op). Strax aabnede en Dør sig (i klippen).1001Nat.IV.(overs.1862).129. (Julius) Langes Navn var . . overalt et „Sesam“.Rord.TB.226. MPont. MO.176 (se u. IV.lukke 14.4). I dette Øjeblik har (hun) intet „Sesam, luk dig op“ til mig (o: ingen mulighed for at forstaa mig).Aase Hans.EK.185. jf. (spøg.): *Per han har en næsten opslidt Nøgle, | der passer til en Laas i Gaardens Dass, | paa Bagreolen, paa en Regningsbøjle | har Peters Sesam, luk dig op, sin Plads.KBecker.S.I.26. || hertil: Løst henkastet sagde jeg . . . „Du lever ikke videre godt sammen med din Kone —?“ Det var det Sesam-Ord, der aabnede for hans Vel-talenhed.Soya.HF.19.

† **Se-sene**, en. (jf. Høre-, Lugte-, Syns-sene samt Senerve) synsnerve. saasnart vore See-Seener sættes i Rystelse, see vi Lys. PSøborg.SC.24.

Sesmin, en. se Jasmin.

Session, en. [sæ'fɔ'n, sel'fɔ'n] fl. -er. (ænyd. d. s. i bet., „sæde (efter rang) i en forsamling“, ty. session, fr. session; fra lat. sessio (gen. -ionis), vbs. til sedere (se II. side); jf. Assessor, Possession, Seance) det, at en gruppe personer (et kollegium, et raad, en ret, et lærd selskab osv.) sidder sammen (for at drøfte noget); møde (II.1.3); sammenkomst; seance; ogs. (of især): regelmæssigt tilbagevendende periode, hvori et kollegium holder sine møder; samling; undertiden (navnlig i bet. 2) om deltagerne i et saadant møde, medlemmerne af et kollegium osv. Slange. ChrIV1343. Det lærde Societet har nu igien begyndt med sine sædvanlige sessioner om Mandags Aftener.Langebæk.Breve.229. CH Holten.O.54. jf. (spøg.): efterat man havde gennemgaaet alle Videnskaber, og befundet dem alle upassende, sluttedes Sessionen (o: et familieraad) med det eenstemmige Decret: At den Højvelbaarne Søn skulde lære at dandse.MCBruun.F.49. især i flg. spec. anv.: 1) (jur.) om retsmøde(r); nu næsten kun om højesterets periodiske samlinger. Adr.4.1762.5. den (i marts) begyndende ordinære Session varer til Slutn. af Juni, en anden ordinær Session holdes i Oktbr.—Dechr.

Sal.*XXI.122. Extrasessioner.smst. || om en speciel ret (jf. bet. 2); vist kun i ssg. Skov- (og Jagt-)session (s. d.). 2) (jf. Landmiliti-, Søsession; emb., ✕) møde (af udskrivningsmyndighederne), hvor det fremmøde værnepligtige mandskab bedømmes og optages i rullen (ell. kasserens); ogs. om de i et saadant møde deltagende myndigheder. (ofte (om værnepligtige) i forb. som være, komme, møde paa, til session). MR. 1702.108. en dansk Bonde-Karl maa nu ligesom slæbes for Sessioner.Argus.1771.Nr.16.1. Sessionen spiste til Middag hos Amtmanden.VSO. LovNr.123°/1912. §8. Med Hensyn til min Værnepligt skal jeg oplyse, at jeg er mødt til Session i København.JurFormularbog.41. 3) (polit., nu næsten kun om udenl. forhold) om møde i en parlamentarisk forsamling, en magistrat (Storm.D.(1832).268); især om rigsdagsmøde (jf. Rigsdagssession). Slange.ChrIV1007. den ene besteg Tribunen efter den anden, for at tale om den vanærende Session (o: parlamentsmøde) om Formiddagen.FrSneed.1.324. en Adresse, der tager hele Sessionen (o: stænderforamlingen) Ordet af Munden.Kierk.VI.153. Den store Jernbanelov var . . Sessionens Begivenhed.Tops.US.II.303. den parlamentariske Sommer-Session.BerlTid.²¹/1925.M.5.sp.1. 4) † om selskabelig sammenkomst, gilde. Een Aften holdt en Mand sin Session, ogsaa til Kl. 3 om Natten.Tode.M.64. jf.: Alt havde bragt det talrige Bordskabs Stemning til betydelig Høide, og Sessionen vilde have været længer, hvis ei den ædle Vært tilsidst . . havde givet Tegn til at hæve den.Winth. IX.110. Sessions-, i ssg. især (emb., ✕) til Session 2; fz.: Sessions-behandling, -dag, -deputeret (foræld.; MR.1796.800. Lov^o/1857), -forretning (Anordn.¹⁷/1869. §2. Rockstroh.Hær.III.306), -herre (medlem af en session. Cit.1703.(Rockstroh.Hær.II.469). JakKnu.S.46), -kirurg (foræld.; Cirk.^o/1814), -lokale, -læge (Cirk.Nr.46°/1915), -medlem, -møde (Cirk.Nr.60°/1908), -personale, -plakat (VSO. Cirk.Nr.60°/1908), -protokol, -rejse, -rulle (foræld.; MR.1796.800), -sted (Skv.Nr.219°/1915), -tid (Berlin.S.I.184), -væsen. || hertil ogs. (jf. dog Session 4): Sessions-gilde (engang (o: omkr. 1838) var (præsten) taget til Sessionsgilde og (havde) ladet Degnen læse en Prædiken i Kirken.Cit.ca.1888.(Ribe.Amt.1938.77). Skatte-graveren.1887.I.227(Fyn). jf. FynskHjemstavn.1938.127).

Se-straale, en. (jf. Synsstraale; især mat.) straalet (af lysbølger), der gaar fra en genstand til øjet. Sal.^oV.1.57.XIX.34.

I. Setter, en. [sæ'dar] (ogs. skrevet Sætter. Vorthj.III.4.10. AdDons.S.159). fl. -e ell. (m. eng. form; l. br.) -s (Sal.IX.117). (fra eng. setter; til eng. set (se sætte) i bet.: lægge sig „død“, „tot“, med snuden mod vildtet; især fagl. (jæg.) langhaaret en-

gelsk hønsehund. Bogan.II.144. Rørd.JH. II.312.

II. Setter, en. se Sætter.

Se-toj, et. (spøg., sj.) seredskab. (at jeg) har Skindet imod mig, kan jeg se med et halvt Øje, som efter de norske Filo-soffers Paastand skal være alt det Setøj, jeg har. Grundtv. Breve. 239.

sev, præf. af sive.

Seve, en. se Sæbe.

Sevenbom, en (Moth.S169. vAph. Nath.VII.142. Gjel.HV.36.67. ForstO.) ell. (sj.) et (Lucopp.TB.a3v). [Ise'v(a)n-, Ise'v(a)n-bom(')] († Segel-. HesteL.(1703).A7r). ft. d. s. (glda. d. s. (En middelaldr.da.Lægebog. (1927).33); fra (m)nt. sevenbom (ty. sevenbaum († og dial. ogs. saben-, seben-, segel-baum) olgn.); 1. led er æda. sauinæ (Harp.Kr.169), mht. seven, oht. sevina, oldfr. savine (fr. sabine), eng. savine, af mlæt. 20 sabina (herba), egl. fem. af adj. sabinus, sabinsk; jf. † Seven i sa. bet. Moth.Conv.S149; 2. led er sa. ord som I. Bom) 1) ♀ den officinelle (i Mellem- og Sydøuroopa vildtvoksende) enebæret Juniperus sabina. ved denne Flod (vokser) mange bitre Mandeler, Cy-pres og Sevenbom. Pflug.DP.410. hun var . . ved Sevenbommen og skar sig en Kvist af. Gjel.HV.36. Warm.Frøpl.81. jf. (om træ-sorten?): *Det feede Sevenbom og mærck-brunt Eenebær | Saa sødt og dydigt ey i Røge-Karret er (: som tobakken). Lucopp. TB.A3v. 2) (apot.) en af denne plante's unge naalebærende grene) uddraget drøge; Sabina. Sevenbomen er meget giennemtrængende og saare aabnende. vAph.Nath.VII.142. Beryg-ter er . . Sevenboms Brug til Fosterfordri-velse. MentzO.Pl.291. || gl. talem. (m. h. t. an- vendelse som fosterfordrivende middel): kvik- sølv og sevenbom gør mangan hore 40 (ell. jomfru. Feilb.II.344) from. Collo. JSMøll.FH.I.85. jf. FrGrundtv.LK.54 samt: Sevenbom og Singron, gør mange piger skøn. Moth.S169. **Sevenbom-**, i ssgr. fx. **Sevenbom-blad** (MøllH.V.184), -ene (♀ d. s. s. Sevenbom 1. VareL.(1807).I.295. Vi- borg.HY.151), -salve (Panum.535. VareL. 690), -træ (spec. ♀ d. s. s. Sevenbom 1. AæLange.FP.27), -vand (Moth.S169).

Sevensel, en. se Scherwenzel.

† **Seven-træ**, et. ♀ d. s. s. Sevenbom (1). Moth.Conv.S149. Sammesteds voxer Cedre . . og Seventræer. Reiser.II.347.

sevet, part. af sive.

Se-vidde, en. (jf. Høre-, Rækkevidde; 10 ♀, l. br.) øjets rækkevidde. Øjet (er) natu- rligt indstillet efter Fjernpunktet, den største Sevidde. Hoffd.Psyk.2.

Sevinsel, en. se Scherwenzel.

se-værdig, adj. [se'vgr'di, l. br. Ise'v- 60 'vgr'di] (jf. høre-, mærkværdig samt ty. sehens-würdig, -wert; især 10) som (paa grund af sin sjældenhed, ejendommelighed, skønhed osv.) er værd at se paa; ofte: inter-

essant; mærkværdig. Amberg. han havde, hvor han havde været, seet alt seeværdigt. Mynst.BIS.III.283. Nu derimod er en Tænker et seeværdigt Dyr. Kierk.VII.264. det saakaldte Nye kgl. Billedgalleri . . indeholdt mange af de Stykker, der nu ere de se- værdigste i Malerisamlingen. J.Lange.I.262. (hans) lange seeværdige Skæg. JV.Jens.ÆU.164. **-værdighed**, en. (jf. Semærkværdighed; især 10) det, at noget er seeværdigt (MO.), ell. især (konkr.): noget seeværdigt; navnlig (jf. Monument 3, Mærkværdighed; især i ft.) om enestaaende, ejendommelig bygning, an- læg, kunstværk olgn. (som fremmede, der be- søger en by ell. et land, bør se). Bagges.L.I. 168. jeg vil fra dette Øieblik af . . aldrig mere spille min Tid med Betragtninger af de almindeligst saa kaldte Seeværdigheder. smst. II.215. Staden her er . . rig paa herlige Kunstværker. (Man) fører mig fra en Se- værdighed til en anden. Nans.M.145. Steens- by.Geogr.96.

Sfinks, en. [sven'(g)s] (tidligere alm. skrevet Sphinx). ft. -er ell. † -e (Meyer.1-2) ell. (nu næppe br.) m. lat.-gr. form sphinges (EPont.Atlas.II.268. jf. Meyer). (Over lat. sphinx fra gr. sphinx; sml. Jomfruløve) 1) (især mytol., æstet.) fabeldyr med men- neskehoved og dyrekrop; egl. om et saad- ant uhyre (bevinget og af kvindelig natur), der if. græske sagn holdt til ved Theben og dræbte de vejfarende, naar de ikke kunde løse den gaade, den stillede dem (Kierk.I.131. FrPoulsen.OD.66f.100ff.), senere overført paa ægyptiske fremstillinger af et (oftest mandligt) væsen med løvekrop og menneske- (ell. fugle-, vædder-)hoved, afbildet i liggende stilling og symboliserende fyrster ell. guder, men af frem- mede opfattet som fremstillinger af det græske sagnuhyre. (i best. f. alm. om „den store sfinks“ i orkenen ved Giseh, se fx. Sal. XXI.304). (ægypternes statuer) ere ikke frit forarbejdede . . de have altid . . imodstøttet deres Sphinxer og andre Dyr. Wiedewelt.T.5. HCAnd.(1919). I.252. *Jeg (: Hermione) hos min Moder sad i Arnens Krog, | Mens Eventyr om Sphinxen hun fortalte. PalM.(1909).I.277. Stilart.33. || i sammenligninger. *Liig Sphinxen hviler Kirken, | Og stirrer vide ud. Winth.I.159. Katten . . sad Sfinx i Stolen. Thit.Jens.G.120. 2) (især 10) om (kvindelig) person (ell. overnaturligt væsen), der min- der om en sfinks (ved at tale i gaader, ved gaadefuld ell. grusom karakter). *,Jeg sætter Trods mod Trods.“ — „Ha skienne Sphinx (: hans pludselig forvandlede hustru, der nu hader ham)! | Saa jeg dit Ansigt kun, og skiulte du | Mig Lovekløerne?“ Oehl.F.(1816). 185. Pilsudski . . Polens tavsé Maréchal, Sphinxen i sit Lands Politik. Tilsk.1928.I. 335. jf.: Herpaa kan kun Fremtidens Sphinx give Svar. Hornaday. Fra Naturens Vidunder- lande.(overs.1926).158. 3) (jf. Sfinkssommer- fugl; zool., foræld.) som merfugl(e-larve) af

familien *Sphingidæ*, hvis larver (jf. *vAph. Nath.V57*) ved at bære hovedet oprejst minder om de billedlige fremstillinger af en liggende sfinks (1); afiensværmer. *vAph.Nath.V57. Funke.(1801).I.453. Meyer. Sfinks-,* i ssg. til Sfinks 1(-2), især hentydende til det gaadefulde ell. kolde, grusomme hos sfinksen: Sfinks-aasyn ((Leonardos) gaadefulde Sfinks-Aasyn. *Brandes.XIII.520*), -agtig (det Sfinksagtige hos Disraeli. *smst.IX.447. (hendes) sfinxagtige Øjne.Schand.AE.168*), -billede, -formet, -smil (*FrPoulsen.OD. 101*). -**sommerfugl**, en. (*zool.*) d. s. s. Sfinks 3. *Frem.DN.681.*

Sfære, en. [sværø] (tidligere alm. skrevet **Sphære**. — † (m. lat. form) **Sphæra**. *Holb.Paars.*) (4^e. *Dyssel.(BogensVerden.II. (1919/20).209. vAph.(1764). m. lat. bøjning: Sphæram. Holb.Anh.5r.* fl. -r. (gennem lat. sphaera, sphæra fra gr. sphaira, bold, kugle; jf. Atmosfære, sfærisk)

1) kugle(formet legeme). 1.) (vistnok efter eng. sphere i sa. bet.; jf. sfærisk 1; sj.) i al alm. den hule Sfære, med en Aabning ind i, (er) den eneste Koloniform (o: af celler) der har Betingelser for Udvikling. *JVJens.DF.44. jf. bet. 1.2: Solen hvilede som en vældig rød Sfære paa Synsranden. sa.C.139. 1.2) (astr., efter oldtidens og middelalderens opfattelse af verdensbilledet) om de gennemsigtige, koncentriske, om jorden som centrum roterende kugler („himle“), hvortil himmellegemerne at være befæstet, senere som benævnelse paa de (otte) kredse ell. regioner, hvori himmellegemerne bevægede (formentes at bevæge) sig (jf. *Heib.Pros.IX.255*); ogs. (sj.) om klode, himmellegeme (*JNHøst. Meyer.1-3; jf. bet. 1.1*). Hver Planet har sin Sfære. *vAph.(1759). Bagges.IV.158. Himlens Sphærer.Aaestr.SS. 40 V219. hvad enten Solens Sfære drejede sig om Jorden, eller Jorden selv sad paa en Sfære og drejede sig om Solen. TroelsL.XIII. 180. Heegaard.Astron.24f. i forb. som de lavere sfærer, den højeste, yderste (Høfd. FH.1I.77) sfære (jf. u. bet. 2), om henholdsvis planetstjærerne og fiksstjærnesfæren. det hele Verdenssystem omsluttet af „den første Himmel“, Fiksstjærnesfæren, der umiddelbart bevæges af selve Guddommen, medens 50 lavere Principer eller Aander lede de lavere Sfærers Bevægelser. Høfd.FH.1I.76. || nu navnlig m. h. t. det forhold, at planetstjærerne under deres omdrejning mentes at frembringe toner, der ikke kunde opfattes af det normale menneskelige øre; især i (poet. ell. spøg., iron.) udtr., der betegner (modtagelighed for) ophøjede intellektuelle oplevelser, højtidelige naturindtryk olgn. ell. sværmerisk, æterisk karakter. *I Himmeloceanets Skjød | Ned-**

og du retted din ryg, og du sang i sky: nu er jeg rus! *Hostr.SD.I.189. sfærernes harmoni (jf. sfærisk harmoni u. sfærisk 2 samt de himmelske legemers sammenklang u. Sammenklang). Bagges.IV.211. TroelsL.XIII. 78. Heegaard.Astron.27. andre (kvinder) have et Mæle som Sphærenes Musik.Tode. VI.293. Bagges.I.45. OFris.Litt.157. Jeg for-gaaer af Glæde over denne himmelske Poésie. Det er som Sphærenes Sang, som Digterne sige. PAHeib.Sk.III.214. PalM. (1909).I.161. || (poet.) om himmelhvælvingen. *(lærken) steege høit fra Græsset, under solvblaa Sphære. Oehl.Digte.(1803).198. || om billedlig fremstilling, model af himmelkuglen; himmelglobus. PHorrebou.Elementa doctrinæ sphæricæ.(overs.1750).31. *jeg (o: Chr.IV) saae (under et besøg paa Uranienborg) en lille Sphære, | Som viste . . | De tvende Baner, hvori Sol og Maane | Om-circle Jorden i et Aars Forløb. Heib.Poet.III. 133. smst.130.138.*

2) overf., om (afgrænset) kredse, omraade, niveau, hvori noget ell. nogen befinder sig, hører hjemme, har sin virksomhed, ell. som ligger inden for ens „aandelige horizon“, er genstand for ens interesse osv. (ofte i forb. m. gen. ell. poss. pron.). At Bonden ikke fatter det kultiverede Menneske naar det vil føre ham ind i sin Sphære er almindeligt erkjendt. *Olufs.NyOec.I².168.* bestandig har (De) været en god Søn, der i den nye Sphære, De kom i, ikke forglemt sin . . fattige Moder. *Coll.(HCAnd.BC.I.202).* man forvexler to Sphærer med hinanden, Tænkningens og Frihedens. *Kierk.II.157.* (spørgsmaalet henstaar) i en Sfære af Uovervejethed. *KMunk. DU.45.* || Der gives 3 Existents-Sphærer: den æsthetiske, den etniske, den religiøse. *Kierk.VI.443.* Man pleier at inddelle det menneskelige Liv i tre forskellige Sphærer (*Brandes.IV.145: Krese*), den praktiske, den theoretiske og den æsthetiske. *Brandes.E.209. jf. Livssfære. PLMøll.KS.II.225. Kierk. III.161. Grønb.MM.41. || (jf. u. bet. 1.2) i forb. m. høj(ere) ell. lav(ere), i udtr. for vurdering, navnlig (nu ofte spøg. ell. iron.) i udtr., der betegner intellektuelle ell. æsthetiske fænomener som værende af (relativt) sværtfatteligt, abstrakt, ophøjet art ell. det modsatte. Nogle i min Meenighed er over Bondestanden; disse laaner jeg Bøger af større Indhold og høiere Sphæra. *Dyssel.(BogensVerden.II. (1919/20).209.* komiske og deslige Roller af den lavere Sphære. *Ørst.Br.I.71.* hans tanker bevæger sig altid i de højeste sfærer | jf.: flere Embedsbesættelser i den højere Sfære. *SE Svendens.Engl.PostmandsErindringer.(1907). 103. || i udtr., der betegner, at noget ligger uden for ens interesse ell. kompetence, over-gaar ens forstand, kræfter osv. (tidligere spec.: ligger uden for ens embeds- ell. virkekræds- i JBaden.FrO.). En Jurist holder alting for blot eu-riositet og Spille-verk, som er uden for dens**

(nu: hans) Sphæra. *Holb. Paars.*) (4°. at troe noget . . som er over vor egentlige Sphære, over almindelig Fatteevne. *Blich.* (1920). *XXX.35.* || om territorium ell. (l. br.) om en bys opland olgn. det græske Folkesamfund bestod af talrige smaa Byer, hver med sin særlige Sfære. *JohsSteenstr. H.8.* jf. ssg. som Indfyldelses-, Interessesfære. || (med.) om parti i hjernen, som umiddelbart modtager indtryk fra en bestemt sans, især i ssg. som Føle-, Høre-, Lugte-, Synssfære. *K Krabbe. Nervesygdomme.* (1930). 24.

sfærisk, adj. [ʃvæːrisɡ] (tidligere atm. skrevet sphærisk). (ænyd. d. s., ty. sphärisch, jf. (ny)lat. sphæricus; adj. til Sfære) 1) (jf. Sfære 1.1; nu især fagl.) kugleformet; kredsformet; rund. *LTid.* 1724.271. *MKnudsen. Fysik.* (1923). 667. temmelig store Øjne, hvor den sfæriske Form gjorde sig gældende. *JVJens. RF.75.* || sfærisk spejl, kuglespejl. *VareL.* (1807). III.28. *Paulsen. I. 537.* || om en række særlige mat. ell. astr. udtr. se jz. *Sal.* XXI.221. 2) til Sfære 1.2. de sfæriske Corporers Trækninger (o: himmellegemernes tiltrækningskraft). *Kraft.* (*K SelskSkr.* III.245). Den Sphæriske Videnskab. *PHorrebaw. Elementa doctrinæ sphaericæ.* (overs. 1750). 27. jf.: den Hauch'ske Uvejrsnats revolterende Magt over en Menneskesjæl, som ved den underkastes en formelig sfærisk Katastrofe. *HBriz.* (*Tilsk.* 1933. II. 167). || nu næsten kun i forb. som sfærisk harmoni (jf. sfærenes harmoni u. Sfære 1.2). Individet . . forsvinder som en uendelig lille Brøks-Medlyden i Tilværelsens sfæriske Harmoni. *Kierk. VI.430. smst. I.363.*

sgi, interj. (sammentrukken form af saagi (s. d.), jf. III. gi; dial. (jy.) saagu; sgu. *Blich. EB. I. Aakj. DK.82.* Jæg har sgi aldrig vidst, at mine Køer var saa aparte, at de saadan kunde trække Folk til. *ErlKrist. K. 207. Feilb. III.190.*

sgraffere, v. se skravere.

sgu, interj. [sgu] (undertiden skrevet s'gu ell. sku). (af saagu, jf. sgi; talespr.; bruges nu hyppigere end saagu, men føles vist som mindre harmøst end dette, jf. *Thorsen. Afh. III.276. Hjorte. OS.82*) brugt som edelig forsikring ell. bedyrelse ell. (dagl.) almindeligt kraftudtryk til forstærkelse af et udsagn olgn. Herren er sku gal; han kalder Drengen Vivike. *Rahb. (ForSandhed. II.270).* *(torbisten) sagde: „I pakke Jer fra min Dør, | Eders Klæder ere saa pene . . | Jeg gjør dem s'gu vist urene.“ *PMøll. (1855). I.20.* nu begynder sku Klaven at gaa af Jorden. *ZakNiels. NT.14.* Naar hun talte smurte hun Sproget med sgu. *JVJens. M. III.136.* Du skulde sgu skamme dig, skulde du sgu. *Mikkels. Ordj. 748.* selv i forespørgende Sætninger fandt han Plads til en Ed . . „Naa, du er sgu vel den samme som før, Hansen?“ *JacPaludan. TS.242.* jf.: hans . . Snakkeform laa i en udpræget Sgujargon. *KMunk. (BerlTid.) i 1934. Aft.9.sp.1.* i forb.

m. andre eder: vil Deres Velærværdighed tale paa den Maade, saa kommer der Ingen i Kirke, og det er jeg sku fanden gale mig ikke tjent med for Tavle-Pengenes Skyld. *Kierk. P.VIII.31.* || i forb. m. nægtelse. man veed vel hvor man begynder, men man veed sgu ikke hvor man ender. *Heib. Poet. V.195.* Vi lærer for Skolen, sgu ikke for Livet. *SKoch. UE.126.* ofte (jf. II. itte) i formen sgutte: *Schand. BS.186* (se u. II. itte). „Hun er en underlig en, denneher Frk. Misse Olsen“ . . „Hun hedder sgutte Misse.“ *Soya. Parasitterne.* (1929). 56. ell. (jf. inte; nu glds. ell. dial.) sgu inte, sgunte (*Gadeordb.* 2). (Pigen kom ind) Ney, Madam! jeg kan sku inte faae bedre Kiød for 6 Skilling. *Pundet. KbhAftenp. 1784. Nr.59. 1.sp.1. Oehl. Er. II.40* (se inte sp.607³²). || i bisætninger ell. i forb. m. inf. (vist kun ved omskrivning af direkte tale). en Begeistret, der sgu ikke er bange for at spendere ti Rbdlr derpaa (o: paa den evige salighed). *Kierk. VII.342.* (jeg) tør i Qvalitet af Let-sindig have den Mening, at (et menneskes) Tillid til . . den hele Geistlighed's Caution . . hjælper ham til sgu ogsaa at ville være med, til at ville gjøre en Forstands-Omsætning. *smst.367.* Man faar et Indtryk af, at de styrende Magter have besluttet, at de sgu nok skulde gøre det af med os (o: kunstkritikerne) med det samme. *JLange. Breve. 128.* || (jf. saagu sp.334¹⁹ samt Gud 3.2 slutn.) foranstillet (emfatisk) i sætning (m. omvendt ordstilling). Hvordan var det? det har jeg ikke hørt. — Sku, da skal jeg fortælle dig (det). *KbhAftenp. 1784. Nr.62.2.sp.1. Oehl. Er. I.10.* Lader den (o: kærligheden) sig ikke tvinge? . . Jo sgu lader den sig tvinge. *CBernh. II.21.* „Du (o: faderen) billiger altsaa Partiet?“ — „Sgu gjør jeg ei nei! — Hvad er det for en Sladder?“ *Arthur. Novelletter. (1848). 34.* || stillet emfatisk i slutn. af en sætn. (navnlig i et kort svar). „Brandt!“ udbød F. forskrækket . . „Accurat s'gu,“ svarede Brandt. *Bergs. PP.458.* ham skulde man nok vare sig for en anden Gang, sgu! *Achton. Friis. DØ. I.283. jf. Feilb.*

Shackel, en. se Sjakkel.

Shag, en. [ʃæg] (fra eng. shag (tobacco); ordet betegner egl. grov, sammenfiltret uld, lav paa tøj olgn. og er besl. m. Skæg) pibetobak, skaaret i smaa strimler (og præpareret med forsk. stoffer). *Meyer.* 2 Eriks Arbejden (kom mest) til at bestaa i at ligge paa Sofaen i Atelieret og ryge Shag. *JPJac. II.218.* En Duft af Shag naaede hende. *TomKrist. Vi.50.* **Shag-pibe**, en. lille kort pibe til rygning af shagtobak; snadde, ind traadte Landmaaler (N.N.) i en plettet Havelock, med Shagpibe i Munden. *Schand. AE.143. RGandrup. MH.98.* **-tobak**, en. d. s. s. Shag. (han) pulsed den stærke Shagtobak. *Gravl. J.53. ØRung. P.110.*

Shah, en. [ʃaʔ] (tidligere ogs. skrevet Schah. *Meyer.* 1-7 *Schach. LTid.* 1725.504. *Bagges. IV.166. Blich. (1920). XII.65. JBaden.*

FrO. Schak. Tullin.II.94. VSO.). *fl.* -er. (ty. schah, eng. shah; fra persisk shah, konge; egl. sa. ord som Skak (Schak)) betegnelse for den regerende fyrste i Persien. Dend Svenske Gesandt i Persien . . . præsenterede denne Bog da regierende Schach Sultan Hasseir. *LTid.*1725.504. Schach Abas og Soliman. *Holb.Hh.I.*388. *Blich.*(1920).XII.65. *Munch. Verdenshistorie.II.*(1908).525.

Shakal, en. se Sjakal.

shanghaje, v. [ʃaŋˈhaiˈ(ə)] (ogs. skrevet *shanghaje*. *Schyberg.ModerneamerikanskLitteratur.*(1930).171). -ede. vbs. -ing (Meyer.). (fra eng. (opr. amerikansk) shanghai, af Shanghai, navn paa en by i Kina; 港 (jarg.)) skaffe sig mandskab (til et skib) ved vold ell. list (fx. ved at drikke mændene fulde og føre dem med om bord i beruset tilstand). Meyer.⁸ stakkels shanghaje Mænd, som en skønne Morgen vaagner op i et klummert Hvalfanger-Lukaf. *EMikkels.N.*37. *LindskovHans.NH.*135. jf.: Gæsterne shanghajes paa Banegaarden (o: af hotelkarlen). *BerlTid.*19/1932.Aft.3.sp.4.

Shawl, en. se Sjal.

Sheik, et. [ʃaiˈq] (ogs. m. skriveformer som *Scheik*, *Sjejk*). *fl.* -er. (ty. scheich, eng. sheik(h) of.; fra arab. shaikh, egl.: gammel mand) 1) den ældste i, overhovedet for en arabisk familie, stamme ell. landsby; arabisk høvding; ogs. brugt som høflighedstitel til (om) arabere. *Rask.I.*Fort.65. (vi) ere ved et af Ørkenens gjæstfrie Telte . . . Den ædle Scheik, som beboer Teltet . . . hedder Abbas. *Schack.*50. *StSprO.*Nr.124.47. jf. bet. 2: alle mine Tanker kredser . . . om Dig, Du min straalende, sortøjede Scheik (om den elskede, som Julie først har set i rollen som en arabisk sheik). *Nans.JD.*180(jf. smst.20). Du ligner en Sjejk fra „Tusind og een Nat“. *KMunk.S.*76. || om høvding, fyrste i al alm. *Ha Sultan skiølv! en større Scheik, end du | Sær ned i denne Time fra sin Throne, | Og dømmer paa Retfærdighedens Dag. *Oehl.F.*(1816).204. 2) (jf. eng. sheik(h) i lign. anv.; vistnok navnlig efter nogle engelske succesromaner (af forfatterinden E. M. Hull) og films fra 1920'erne med arabisk motiv; jf.: Lily fingerede ved en Sheik-Roman. *JacPaludan.UR.*197; jarg.) ung mand, som (ved sit „flotte“, „mandige“ udseende ell. væsen) udøver tiltrækning paa kvinder; „Don Juan“; i forb. m. gen. ell. poss. pron. ogs.: en (ung) kvindes „ven“, kæreste. han tror, at han er en rigtig Sheik, fordi han ryger ægyptiske Cigaretter. *Pol.*1/1933.Sønd.9.sp.2. hun skal møde sin Sheik paa Montmartre. *smst.*9/1934.Sønd.15.sp.1. jf.: „Sheikinde“ (er) en smart og fiks lille Københavnerinde. *B.T.*22/1932.20.sp.3. *(han fik) Examen || og gik i Sheiktøj og følte sig stor. *Kabell.M.*9. **sheiket,** adj. [ʃaiˈqət] (til Sheik 2; jarg.) om (ung) mand: som har et „flot“, man-

digt udseende ell. væsen; som gør indtryk paa kvinder. *Da vi blev gift, da var han sheiket. *Kabell.M.*53. jf.: det er en Pyjamas til min Mand, er den ikke sheiket? *BerlTid.*22/1937.Aft.10.sp.5.

Shekel, en. se Sjøkkel.

Shellak, en. se Schellak.

Sherbet, subst. se Sorbet.

Sherry, en. [ʃɛrri] (sj. skrevet *Cherry*. *FuldstændigKoge-ogSyllebog.*(1861).599.

Scherry. *FrOpffer.BV.*51). (fra eng. sherry (ældre sherris), omdannelse (jf. *Jesp.Fon.*250) af sp. (vino de) Xeres, vin fra Jerez i Andalusien) navn paa en slags hed, spansk vin. *VareL.*(1807).II.507. Professor Grams Vine var fortræffeligg. Den Sherry — Gudedrikl Nathans.S.90. || hertil bl. a. **Sherry-flaske**, -glas (*Saaby.*1(1891)), -gylden (den sherrygyldne Himmel. *JPJac.II.*155), -karaffel, -smag, -sort (en), -toddy (*Saaby.*1(1891)), -vin (*VareL.*691).

Sherting, se Shirting.

Sibboleth, et. [ʃibolˈeːd, -læd] (ogs. skrevet *Schib(b)olet(h)*. *Dom.*12.6. jf. Meyer. *Sjibbolet.* *Dom.*12.6(1931)). *fl.* -(t)er. (jf. ty. schibboleth, eng. schibboleth i lign. anv.; egl. et hebr. ord m. bet. „aks“, paa hvis udtale Jeftas folk kunde kende de flygtende efraimitter (der sagde „sibboleth“), se *Dom.*12.6; ☉ ell. sprogv.) ord-, udtaleform, der er karakteristisk for et sprog, en dialekt (og som det falder fremmede svært at udtale). *Sandfeld.S.*262. dette jydernes gamle schibboleth (o: a ell. æ for jeg). *SprKult.VI.*79. rødgrød er det danske shibbolet! || i videre anv.: *kendteord*, *kendetegn*, *løsen* (II.2.1), *slagord* (for en litterær, religiøs ell. politisk bevægelse). *Blich.*(1920).XXXI.147. Nydelse var bleven mit Sibboleth; jeg skulde nyde fra Morgen til Aften. *PalM.II.*260. *Brandes.Volt.I.*377. jf.: Den vandagtige Salmiakspiritus . . . og adskillige andre Lægemedler af samme Slags (o: til forebyggelse af beruselse) ere allerede saa berømte iblant Svirebrødre, at de kunde kaldes Bachusbrøders Schiboleth. *Lægen.I.*209.

Ship(pe)-tøV, et. se Sjippetov.

Shirting, et (Meyer.⁴ *Saaby.*) ell. (især om en enkelt sort) en (*Holst.R.*). [ʃiˈrtɛn] (ogs. skrevet *Sherting* (*KBirkGrønb.SF.*8) ell. (nu sj.) *Scherting*. *JBaden.FrO.II.*109 (Schierting ell. *Scherting*). *MR.*1839.228). *fl.* (l. br.) -er (*Holst.R.*). (fra eng. shirting, egl.: skjortestof, af shirt, skjorte (jf. *Skjorte*); især ☿ (og bogb.)) *tæt vævet bomuldsstof*, nu navnlig anvendt til for ell. til (ryg og hjørner paa) bogbind. *Porteurerne ved Frederiks-Hospital (er iført) korte grønne Trøjer af Scherting.* *Wendt.LM.*68. *Kaffebordet (staar) dækket . . . med et usømmet Stykke Shirting.* *KvBl.*1/1912.3.sp.1. *VareL.*766. *Bibliot.H.*1.512f. en bog i shirting | jf. *Fo(de)r-* (*NordConvLæx.V.*255), *Papirshirting* (*VareL.*750). || hertil ssgr.

som **Shirting-betræk** (*VKorfitsen.EV.36*), **-bind** (*VortHj.IV,2.46*), **-fo(de)r**, **-fo(d)ret** (*Schand.TF.I.72*), **-overtræk** (*MR.1339.228*), **-ryg** (*paar bog: Schand.TF.II.398. Bibliot.H.I.513*), **-skjorte** (*S&B.*).

Shop, en. [*ʃøb*] (ogs. skrevet **Sjop**. *Blækspr.1893.22. Gadeordb.*426*). *ft.* **-per**. (*sv. schopp; fra eng. shop; jf. I. Sjap; jarg. ell. vulg.*) *butik; forretning; ofte: lille, tarvelig butik; "biks"*. *JNHøst. Meyer.*10 JVVens.H.246. *en Sjop | med Klude.JVibe.OT.47. *Jacob, der er Skoma'r . . har | bag sin Sjop et Rum, hvor Smuglersprit kan kæves (o: drikkes). SundSans.*1924.15. sp.2. || ogs.: tarvelig beværtning; "snask". en Værshusholder . . havde en lille Sjop, hvor der aldrig kom et Menneske. Morgenbladet. *111889.2.sp.2. D&H.II.225. en af disse rigtige Sømandssjopper. KLars.UR.60.*

I. Si, en. [*si*²] (*tidligere ofte skrevet Sic*). *20 ft. -er*. (*ænyd. d. s., sen. oldn. sia, eng. († ell. dial.) sye (oeng. seohhe), ty. seihe (ohf. siha), mnt. sie, sige (nt. sieh mfl.); ofl. af III. si) et, som regel mindre, (køkken)redskab, (i sin simpleste form en (oftest rund) beholder, hvis bund er gennemhullet (jf. Dørslag) ell. (især) udgøres af et net(værk) (jf. Haarsi), en sipose, et hullet, porøst stof olgn.), v. hj. af hvilket man kan skille haarde ell. tyktskydende bestanddele fra en vædske (ell. sortere mer ell. mindre findelte masser, jf. Faksi, sml. I. Sigte); undertiden om selve den porøse ell. gennemhullede del af redskabet (jf. Filter). LTid. 1728.606. En Samling af nogle Substanters fine Dele, for Exempel, som Sandets, kan og, i visse Lejligheder, tiene til Sic.vAph.Chym.III. 295. Vandrerer (*maa*) ved passelige Sier og Siekister . . sættes i Sikkerhed for at samle Ureenligheder og blive forstoppede. Phys Btbl.XXIII.353. (*pigen, der har været ude 40 at malke*) smed sien hen i vasken. Hjortø.LT. 34. i Mangel af Flueskab, sæt da Sigter med hel Sie og Dørslag over Maden. TidensKvinder.*1928.38. Der var Theblade i Sien. ErlKrist.MM.25. Omkring Cylindren . . er anbragt en Si, der forhindrer Urenheder i Olien i at passere Hullerne. DampLok.127. || i sammenligninger, hans Hukommelse var som en Si (o: han huskede intet). EdgRubin. H.9. Ansigtet (*var*) som en Si af Rynker og Huller. JacPaludan.UR.382. *talem.*: det er som at hælde vand i en si olgn. (jf. u. Dørslag 2), *det er et endeløst, resultatløst arbejde. D&H.I.281.**

II. Si, en. *se I. Sig.*

III. si, v. [*si*²] (*tidligere alm. skrevet sic*). *præs. si(e)r* [*si*²(e)r] (*sier* (*d. v. s. sier*). *Høysg.AG.93*); *præt. -ede* [*si*²(e)ðe, ogs. *'si*²(e)ðe] (*sj. skrevet side. SvGrundtv.Retskrivnings-Ordbog.(1870)*); *part. siet* [*si*²(e)t] (*sied 60* (*d. v. s. siet*). *Høysg.AG.93*) (*sj. skrevet sit. SvGrundtv.Retskrivnings-Ordbog.(1870)*). *vbs. -ning* (*Moth.S170. vAph.Chym.III.294. JohsSteinstr.JLG.63. Suenson.B.II.190*) *ell.*

(*sj.*) **-else** (*Moth.S170*). (*ænyd. sii* (*og si(i)ge, sigge, jf. III. sige*), *glda. d. s. (imp. sij, sighet (o: si det). En middelald.da.Lægebog. (1927).44*), *æda. sii* (*Småstykker.(1884-91). 32*), (*imp.*) *si(i)* (*AM.*), (*perf. part.*) *sijt* (*smst.*), (*sen.*) *oldn. sia, nt. si(e)hen, siegen, sieden ofl., mnt. si(h)en, sigen, siggen, jf. ty. seihen, eng. († ell. dial.) sye; besl. m. (og allr. i ænyd. glda. til dels sammenfaldet m. III. sige; jf. segne, I. Si, sile)* *lade noget (flydende) passere gennem et redskab (en si, en sigte, et dørslag osv.), der tilbageholder de faste, slimede (ikke fuldt opløste) ell. grovere bestanddele (jf. filtrere, III. sigte, sælde samt passere 1.a). 1) med obj., der betegner vædsken. (visse vædsker) lade sig slet sie. vAph.Chym.III.295. At sic (nu: filtrere) noget gennem Trækpapier.MO. Geléen sies derpaa igjennem en fin Sigte.Fuldstændig Koge-ogSyltebog.(1861).34. Uren malket Mælk er uholdbar, hvad enten den sis eller ikke. LandbO.III.654. Mens hun (o: en malkepige) siede, snakkede hun.Hjortø.LT.34. siede ærter, se Ært. || overf. Et kiødeligt Menneske er saa vellystigt, at det ligesom sier Fornøielserne, for at afsie og fraskille det, som kan forandre dem.LTid.1731.399. I Botanisk Haves Nabolag er der ingen store Træer til at si eller bryde de stærke Vinde, de kommer over Tagene styrtende usvækkede ned i Haven. NaturensV.1922.279. spec. m. h. t. lys, hvoraf kun enkelte straalere passerer gennem aabninger i et dække. Reflekslyset fra den solbeskinnede Kanal siedes dæmpet ind mellem de gule Tremmer (o: persiennerne). JPJac.II.123. Gjæl.R.168. || (jf. u. bet. 2) i forb. m. adv. si af, (jf. afsi; nu sj.) *rense (helt) ved sining. Moth.S170. VSO.I.98. Naar (suppen) har kogt 4 a 5 Timer, sies den godt af.FuldstændigKoge-og Syltebog.(1861).48. si op, (jf. opsi; tagl. ell. dial.) hælde op (i et kar) gennem en si. hun vilde si Mælken op for Manden.HPHansen. Renlighedigl.Dage.(1928).60. Feilb. OråbS. (Sjæll.). 2) m. obj., der betegner det, der fraskilles ved sining; næsten kun i forb. m. præp.-led ell. adv. fordæret Vand, som vi . . maatte sie Ormåne fra.FGuldb.LP.40. sie . . Grynene fra Suppen igjennem en Sigte. Levin. || i forb. m. adv. (jf. u. bet. 1): si noget af (VSO. D&H.) ell. (i. br.) bort (AJeppe- sen.Fradetgl.Kbh.(1935).42) ell. (især) fra. Moth.S170. Suppen serveres, uden at Grynene sies fra.Const.Kogeb.*(1920).14. overf.: Man hører jo saa meget — men man sier det værste fra med et Smil.Pol.*1913.1937.10. sp.1. || *talem.* si myggen af ell. fra (sj. si myggen), men (ned)sluge kamelen, se u. I. Kamel 4.1.**

Si, i ssgr. til I. Si ell. III. si.

Siameser, en. [*sia*¹'me'sær] († **Siameser**. *ft. d. s.*: LTid.1731.601. † **Siameer**. *ft. d. s.*: Pflug.DP.598). *ft. -e* ell. (*nu l. br.*) *d. s.* (*ty. siamese, eng. siamese, siamesisk,*

siameser, † siamer, *siameser*; *aft. af Siam* 1) (*geogr.*) indbygger i Siam; *person, der stammer fra Siam; spec.: person, der tilhører den herskende folkestamme i Siam. ConvLex.XV2.* Stien er fuld af . . . Europæere, Siamesere og Kinesere. *Christmas. EtAariSiam.*(1894).25. 2) (*talespr., l. br.*) siamesisk tvilling; især, navnlig i *ft., uegl., om „uadskillelige“ venner olgn. vi vare eet Legeme, en Slags Castor og Pollux, en Art sammenvoxede Siamesere. HCAnd.SS. VII.120.* fra dette Øjeblik har jeg en Broder, en Tvillingbroder, en Siameser: Det er Dig! — Du skal være mit Alt, min Ven, min Huusven. *Bøgh.DA.I.188. Drachm.F.II. 120. siamesisk, adj.* [sia'm'e:sisg] (*nu næppe br. siamsk. ConvLex.XVI.1.*) (*ty. siamesisch; adj. til Siam (og Siameser)*) 1) som hører til, stammer fra Siam ell. siameserne. *Christmas.EtAariSiam.*(1894).5. siamesisk Sprog kalder man Tungemaalet i Siam, saavel det, der tales af de egl. Siamesere, som andre Mundarter. *Sal.*XXI.341. substantivisk, om sproget: Sandfeld.S.*257. || spec. i forb. siamesisk(e) tvilling(er), egl. om et par tvillinger (født i Siam 1811 og forevist i Europas og Amerikas større byer i 19. aarh.), der var forbundne ved en armtyk, kort bro i leveregnen; i videre anv. om sammenvoksede tvillinger (dobbeltmisdannelse) i al alm. NordConvLex.*V.321. KNyrop.OL.I. 167; overf., om personer (ell. ting), der er uadskillelige ell. meget nøje forbundne: Evne og Energi (var hos ham) ikke siamesiske Tvillinger. *JacPaludan.F.56.* hvert Menneske er . . . aandelig talt en siamesisk Tvilling bestaaende af Følelse og Forstand. *Pol.*1935.7.sp.6. 2) (forkortelse af siamesisk(e) tvilling(er); vist kun som præd. ell. adv.; spøg., l. br.) nøje, nært (forbunden).* Her komme to Dreng, der synes siamesisk forbundne: den ene bærer Drikkeglas, den anden en kæmpestor Flaske. *Holst.IV.188.* Karl og Peter er aldeles siamesiske |*

sibe, v. se sive.

Si-ben, et. (*til I. Si; efter lat.-gr. os ethmoideum, af gr. éthmós, en si; jf. Lugte-, Sigteben, Sigteknogle; anat.) knogle i hovedskallen (bebyggende over næsehulen mellem øjenhulerne), hvis øverste, vandrette del (si-pladen) er gennemboret af talrige fine huller, hvorigenem lugtenørens grene træder ned i næsehulen. Sactorph.O.3. VoreSygd.I.74. || hertil bl. a. Sibens-betændelse (KliniskOrdbog.(1921).81), -celle (luftfyldt hulrum i sibenet. Panum.536), -labyrint (LandbO.III. 725. jf. Labyrint 2.2).*

Sibensak, en (*se u. bet. 1.1 og 2*) ell. (*i bet. 1.1*) et (*Høysg.AG.38. Amberg. Kværnd.*) [s'i'b(ə)n-, 'siu'(ə)n'sag] *jf. sibensak. Høysg. AG.38 (sml. Bertels.Høysgaard.(1926).218.) (tidligere ogs. m. former som (ft.) Si(e)benssacher. Oehl.(1841).IX,1.14. — l. br. Si(c)-bensager. NPWiwel.R.263. KaiHolb.FC.I.7.*

— i *dial. m. former som Syvelsak, Syvensag(er), Syverusak, (se ndf.). ft. -ker. (jf. no. dial. Syvsaker (i bet. 1) (se MM.1910. 101); i bet. 1 fra ty. siebensachen, af sieben, syv (brugt nedset. om et tilfældigt antal), og sache (se Sag); entalsformen i da. skyldes vel dels paavirkning fra udtr. som pik og pak, sak og pak (se I. Pak 1), jf. Pikpak og jy. siksak i tilsvarende anv. (Feilb.), dels (i bet. 2) indflydelse fra ord som Klump-, Tyksak) 1) (*dagl., i rigsspr. især (lidt glgds.) i bet. 1.2) ejendele; habengut; pakkenseliker; oppakning; bagage. l.1) i ent. Sibensak | en | kaldes allehånde snurpiberi, som en bær i lommen. Moth.*S98. Cit.1717. (NkS4*820.72).* I, Hr. Major! behager at sende mig al min Sibensak herved. *Blich.(1920).XIII.94.* Hans hele Sibensak er ikke een Daler værd. *VSO. Levin.* („Talespr.“). *Feilb.* Han rejser med hele Syvelsaket. *Kværnd. || i tælleremse (m. tilknytning til syv): firen femten segs, syven sak. Krist.BRL.477. syveren sak. smst.180. Syvern-Sak. Hans Povls. Julie Tandum.(1926).28. 1.2) (jf. Sag 5.2 slutn.) i ft. *.jeg (maa) jo for jo heller | Afsted med alle mine Siebensacher!“ (Han putter Ærtserne og Planterne i Lommen). *Oehl.(1841).IX,1.14. (jæg mødte) en vandrende Kjeltringfamilie; Konen bar et spædt Barn paa Ryggen og førte et ved Haanden, Manden havde der (?: deres) Sibensakker paa Skuldren. HCAnd.L.155. *Tag alle Eders Sibensakker med, | Og følger mig i Procession afsted. Olympen i vor Tid.(1863).62. en kirke, der råber med „patriotisme“ som en markskriger med sine syvensager. UBirke-dal.(Ringeren.(Chria).1899.30.sp.2). OrdB.S. (sjæll.). 2) (jf. Sak 2; dial.) som (spøg.) personbetegnelse. da jeg titter ud bag Gardinet, saa ser jeg Gustraffeme Sibensakken (?: en ung frier) kravle op i Pæretreæt. *Wied.K.20. OrdB.S.(jy.). som tilnavn: Pæ' Sivensak. Aakj.Muld og Malm.(1909).127.****

sibirisk, adj. [si'bi:risg] (*ogs. (især tidligere) siberisk. LTid.1748.686. Bagger.I.79. NordConvLex.*V.322.*) (*ty. sibirisch, jf. eng. siberian; adj. til Sibirien (tidligere alm.: Sibirien) som hører til, stammer fra ell. minder om Sibirien. Russiske og Sibiriske Vexter. LTid.1748.686. En typisk sibirisk Flodby. Pol.*1937.11.sp.2. || spec. i udtr. for meget stærk kulde. Imorges . . . var det siberisk Blæst og Kulde. Cit.1868.(HC And.BC.IV.53). Østenvinden bringer os siberiske Kulde. Brøchner.Br.31. jf.: denne siberiske Dragt (?: pels og laadden hue) (stod) i aabenbar Modsætning til Aarstiden: en opværende Sol drev Sæden ud af Jorden. Bagger.I.79. || i plantenavne som sibirisk boghvede, *Fagopyrum tataricum (L.) Gaertn. (der har hjemme i Sibirien; jf. russisk boghvede u. russisk 3). JTusch.178. 327.**

Si-brønd, en. (*jf. -kiste samt Sive-*

brønd; jagl.) brønd, hvor slam sis fra kloakvånd. *Pol.*²⁰/1937.12.sp.4.

Sibylle, en. [si'byl] (ogs. **Sybille**. *Hob.GW.IV10. HCAnd.ML6. VerdenGD. III.56. jf. Feilb. samt: Sibylle ∞ stille. Oehl. XVII.165. — som propr. (navnlig i forb. Sibyllæ spaadom, se l. 33ff.)* ogs. m. lat. form (og bøjning) **Sibylla, Sybilla**. *Hob.UHH.I.4. jf. vAph.(1759)*. fl. -r. (lat. sibylla; fra gr. sibylla, egl. propr., først som navn paa een, senere paa flere (til forsk. byer knyttede) sagnagtige seersker og orakler, ogs. som fællesnavn om sagnagtige spaakvinde osv.) *jf. folketroen: en ældgammel spaakvinde i en fjern fortid (spec. om en spaakvinde i det gl. romerske kongerige, af hvis ni bøger med orakelsprog kong Tarquinius af Rom købte tre, efter at hun havde brændt de øvrige); undertiden ogs. som fællesnavn: seerske; orakel; spaakvinde; profetinde. Gid det maa icke skee udi min Tid, det, som Sybille har spaaet, at Tyrken skal vande sine Heste udi Limfjorden. Hob.GW.IV10. Man havde mange Sibyller og en stor Mængde Vers eller Spaadomme, som løbe om under Navn af Sibyllernes. J.Baden. Horatius. I. 508. Feilb. (DSt. 1920.97ff.)*. den gamle Spaakvinde Sybille (Sebelle). *FrGrundtv.LK.183. m. h. t. forhold i nyere tid: Gasparo: „Nu, Sibylle kalder man jo endnu hver gammel Hex eller Spaakvinde.“ Oehl.XVII.137. Blich.(1920).XX.87. HCAnd.Imp.I.35. VThist.B.23. || navnlig i forb. Sibyllen (Sibyllæ) spaadom, spec. som titel paa en samling orakelsprog, ordsprog olgn. af forsk. oprindelse (jf. Sal.²XXI.349) og en folkebog (i dansk oversættelse siden 1605), indeholdende en samtale mellem kong Salomo og Sybilla. naar Chur-Forsterne gaar under, skal ogsaa Verden forgaae efter Sybille Spaadom. *Hob.GW.III.2. gruelige Ting forestod, som der kunde læses om i „Sybilles Spaadom“.* *HCAnd.ML6. Feilb.III. 697. Da.Folkeboeger.XIII.(1936).183.241.272.**

Si-bør, en. (jf. -lad; landbr. ell. dial.; foræld.) en over mælkebøtten anbragt trøramme, hvorpaa sien hviled, medens man siede mælken op. *JHSmidth.Ords.133. MDL.475(falstersk). FrGrundtv.LK.170. -bøtte*, en. (ænyd. sie bøtte, syg bøtte (Kalk.III.717); til III. si; landbr., foræld.) kar, bøtte, hvori mælk opsis (jf. *Moth.S169*); især: lavt trøkar, hvori mælken opstedes (og hensattes for at give fløde, blive tyk osv.). *MDL.(Fyn. en vældig Sibotte Tykmælk. Bøgh.E.204. en Sibotte, fuld af Æbleskiver. AntNiels.FL.III.39. Feilb. Halleby.39. (foræld.) bøtte til opsamling af det salpetervand, der ved salpetersydningen dryppede ud af dryppefadets sitragt. MilTeknO.*

I. Sid, en. se l. Side.

II. sid, adj. [si'ð] *intk. -t* (sidd (d. v. s. 60 sidd). *Høysg.Anh.20. jf. Feilb.) ell. (l. br.) d. s. (Fleuron.KO.220). (glda. d. s. (Molb& NMPet.Dipl.380. SjT.40.58.115. Brandt.RD. I.10), sv. no. sid, oldn. síðr, mnt. sit, oeng.*

sid; jf. omsider, I. Sidde, I. Side, II. siden, sider, sidst, Sikast, silde; nu ⊞ (især poet., arkais.) ell. dial.)

1) som (med sin nederste (nedhængende) del) naar (forholdsvis) langt ned. 1.1) (jf. fod-, gang-, langsid) om (ikke tæt-sluttende) klædningsstykke: langt nedhængende; ogs.: som hænger (langt ned) i folder; vid. (jeg saa) En . . iført en siid (1907: fodsidd) *Kiortel.Aab.1.13. ieg (blev) sidd i latinsk Skoole . . ieg gick endnu (i) saa kaldet siide Klæder. Æreboe.9. (jf. Winth. Morsk.41). hendes. Kiortel . . hænger for siidd ned paa Jorden. Eilsch.PhilAnm.11. *Hatten . . sank siid | Dybt over Panden og Oiet. Oehl.Regn.(1849).47. (jf. Hauch.TV.II. 148). en Brynie . . saa siidd, at hun naaede ham til midt ned paa Benene. Grundtv. Snorre.III.134. side hvide Lærredsboxer til lidt neden for Knæerne. Blich.(1920).XXIX. 21. (en) Qvinde, iført lange, side Klæder, Sorgen var det. HCAnd.(1919).III.97. Drachm. UB.37. gammel sad han forover i Sadden, i Læg og Folder af Siidd og Sort. JPJac.II.421. en tarvelig udseende Kone . . i et sort og siidd Shawl. Leop.HT.33. CReimer.NB.143. Feilb. Thorsen.44. (dial.) spøg. talem.: „Hvad er Klokken?“ . . „Lidt sidere end Særken.“ *AndNx.P.E.I.193(jf. Klokke sp. 645⁹⁰). 1.2) (nu sj.) i anden forb. Quinderne . . have triid Haard som hænger siidd ned. Wing.Curt.464. Baghammelen siidd siidd. JPPrahl.AC.17. *Med Vinger side, | Med Sorg og Kvide (fuglene) | Tilbagevender. Grundtv.PS.VI.318. *Der laa paa Toften en gammel Gaard | med vinde Vægge og side Tæge. Aakj.RS.71. Han saa ud som en højbaaren Mand med sin side Skaldepande, men han tog sin Snaps som en Geworben. JVVJens.Vi.61. Hunden prustede og lod Tungen hænge endnu sidere. Lunde.HG.134.**

2) (jf. IV. sig) om jordsmon, landstrækning, mark olgn.: lavt liggende; lav; især m. bibet. af fugtighed: lavt liggende og fugtig, sumpet. en Art af Rør (som) voxer vel paa Morazige og side steder. *Pflug.DP.485. En Gaards siideste Marker ere Enge. JP Prahl.AC.11. et Beed, som ligger ei siidd, men noget høit. Fleischer.HB.89. *Hiemme rinder ingen Floder | I en siidd og leret Grav. Oehl.Digtn.I.129. det side fugtige Jordsmon (ved en aa). Ing.VS.II.109. *Mod grønne, side Strande | gaar stærke, stride Vande. Drachm.Vag.232. ved Pøle Aa er der side Engstrækninger. Trap.⁴II.121. Halleby.117. FrGrundtv.LK.14. Esp.204. Feilb. || (l. br.) m. videre anv., dels om dynd, græs olgn., som findes paa lave, fugtige steder. det side stinkende dynd inderst i havnen, hvor vandet var grundt. *NMøll.H.104. *(det) side Græs. Stuck.S.11. dels om fugtig, klam luft, taage olgn. En sid, dorsk, drivende Regn . . lagde som et Slør over alt. EReichens.S.268. Bregend. (BerlTid.⁷/1926.Sønd.I.sp.1).**

sid-, i ssgr. [ʰsi(ː)ð-] (⊙ ell. dial.) især af II. sid (2). **-agtig**, adj. (nu sj.) om jord-(stykke)olgn.: temmelig sid. EPont. Atlas. II. 66. JPPrahl. AC. 88. **-buget**, adj. (ænyd. d. s.; jf. -livet, -mavet; af II. sid 1; dial.) som har hængende bug. Høysg. S. 337. AntNiels. FL. III. 41. om dyr (drægtig ko ell. so): OrdbS. (Bornh., Lolland). **-bundet**, adj. (især dial.) om jord(stykke): JPPrahl. AC. 5. 8. 30. 42. jf.: Sidbunds-Høe. Viborg & Neerg. HB. 82.

I. Sidde, en. [ʰsiːda] (ogs. Sid. JPPrahl. AC. 75. Esp. 288). flt. sid(d)er. (sv. dial. sidd, sidhed, sidt sted, fsv. (flt.) sydhær, side steder, no. dial. sidd, sidhed; af II. sid; jf. Rig. 1925. 195; sml. Sigde; dial.) 1) det at være sid (især: langt nedhængende); sidhed. CReimer. NB. 143 (m. h. t. kjole, som modsætn. til Vidde). OrdbS. (bornh.). jf. S & B. 2) konkr.: lavt sted; jorดยbning; lavning. det er en Hovedsag at vogte, der ikke kommer nogle Süder i Hæs-Stakken, thi der vil ellers sette sig Vædsker ned. JPPrahl. AC. 75. || især (jf. II. sid 2) m. h. t. jordsmon: sid (land)strækning; lav, fugtig jord; sig. Landet er meget ujevnt med Høyder og Süder. JPPrahl. AC. 11. smst. 15. 51. 57. Grundtv. Sazo. III. 48. UnivBl. I. 365. Dania. IX. 27. SjællBord. 189. AarbSora. 1935. 26. Esp. 288. OrdbS. (mønsk). jf. SvLM. B13. 53.

II. sidde, v. [ʰsɛða] (Høysg. AG. 136. jf. sa. Anh. 21) ell. (nu kun glåds. og dial.) [ʰsɛda, ʰsɛða] jf. skrivemaaden sitte. CStampe. Thorv. 124. 225. AndNæ. U. 79. Sganarel. IV. 56. sml. Brenderup. §7. 3. LollGr. 68 samt UnivBl. I. 392. Feilb. — i bet. 6. 2 spec. sitse (sitze). [ʰsɛdø, ʰsɛðø] se ndf. || præs. sidder [ʰsɛd̥ər] (jf. sider. Høysg. AG. 93 samt sider. DL. 1—15—2; 3—13—4) ell. (glåds. og dial.) [ʰsɛdər, ʰsɛdər] (jf. sidder ∞ bitter. Winth. SS. 25) || præf. sad [saːp̥] (glåds. og dial. m. kort vokal: [sɑːp̥]) (UnivBl. I. 304), [sɑd̥] (Høysg. AG. 93. 138). jf. Esp. §175. b. Dania. IX. 40. 50 samt UnivBl. I. 392. Feilb.) ell. (til formen sitte (til dels ved sammenblanding m. sætte, jf. ndf.); glåds. og dial.) sat [sɑd̥] (Holb. Paars. 70. sa. Ih. I. 112. Kielsen. A. 28. Wied. LO. 102. jf. Moth. S164. Feilb. Brenderup. §189. 2); præf. flt. (til dels endnu bevaret i dial., jf. Esp. §175. b. Feilb.) sade [saːd̥ə] (Holb. Masc. (1731). II. 3 (1724: sadde). Hauch. ND. 266. MO. jf. VSO.) ell. sadde [sɑd̥ə] (2 Mos. 16. 3 (1931: sad). Holb. Paars. 94. Oehl. XVI. 96. Winth. I. 221) || part. siddet [ʰsɛdɛt] ell. (glåds. og dial.) [ʰsɛd̥t] [ʰsɛd̥t] (jf. Feilb. UnivBl. I. 392. Flemløse. 180. LollGr. 68 samt opsittet u. opsidde 2) ell. (sj., jf. dog sdjy. former hos Feilb.) sidden (sml. Høysg. AG. 93) ell. (til dels til sitte; nu kun dial.) si(d)t (Kyh. PE. 41. Holb. Didr. 5c. KomGrønneq. I. 179. 314. T Bruun. V. 112. Grundtv. Dansk. I. 515. AntNiels. GamleNielsen. (1888). 22. Gravl. N. 6. jf. Moth. S156. vAph. (1764). UnivBl. I. 392. Thorsen. 89. Dania. IX. 40. Brenderup. §7. 3 samt Feilb. sml. ogs. u. opsidde) ell.

sat (se ndf.) || imp. sid [sɛd̥ʰ] (jf. sfid. Høysg. AG. 136. jf. ogs. smst. 87) ell. (glåds. og dial.) [sɛd, sid] (jf. UnivBl. I. 365. LollGr. 74 samt skrivemaaden sit. V Korffitsen. GM. 134. Norman-Hans. SB. 57) || vbs. -else (ænyd. i bet.: sidden. Kalk. III. 713; nu kun (sj.) i ssgr. som Bosiddelse, jf. Stillesiddelse) ell. † -ing (til bet. 2. 3: Sidding . . . Er det, som nu kaldes session. Moth. S167) ell. (sj.) -ning (Tode. ST. II. 31. Mansa. QS. 132. jf. Efter-, Ride-sidding), sml. I. Siddende. || i ældre tid alm., nu kun i glåds., vulg. ell. dial.-præget spr., sammenblandet m. sætte: Endeel sige jeg har sadt, som er en Fejl. vAph. (1764). Feilen er . . . ganske almindelig i de hoiere Classer. Heib. Pros. VIII. 413. jf. Dania. III. 60. Dahlerup. SprH. 113. Mikkel. Ord. 334f. samt Feilb.; sammenblandingen er hyppigst i part. sat (der til dels ogs. kan skyldes analogisk dannelse efter sitte, præf. sat); som eksempler anføres: Har dog sadt og hudtlet hen med dette Gods i nogle og tyve Aar. Gram. Breve. 148. de (pøbersvende), som have sat ugift til (de blev 60 aar). Ew. (1914). II. 91. *Have Kong Salomon sadt (Rahb. Poet. F. I. 119: sat; 2. udg. (1803). 110: giort) som vi, | Druket sit Glas blandt glade Venner. Rahb. Tålsk. 1791. 160. to Reisende i en Vogn . . . hvoraf han . . . havde nedhugget den eene, som havde sat paa høre Side. Agre. RK. 53. to Duer, der længe have sat i Bure sammen. FMøll. II. 160. Je har sat aa ventet paa, a Pien skulle kunne bevares fra Kerregaaren. Allen. DS. II. 692. (kbh.). uskyldig havde han sat her paa femte Maaned for seksten Indbrud. ORung. SS. 107. jf. endvidere ned-, opsat som part. til ned-, opsidde.

(ænyd. sidde, side, sæde, præf. sad, sat, part. sidet, siddet (HMogens.), sidden (DGrammar. III. 182), sit, sat (smst. II. 56), glåds. sidd(h)e, sed(i)ø mfl. (jf. Brøndum-Nielsen. GG. I. 281. II. 387 ff.), præf. sad(h) (Rimkr. Mand. 51), part. sidet (Rimkr.) og sadh, æda. sitia, sitix, sitihæ, sitæ og sitwæ (DGL. II. 180. jf. Brøndum-Nielsen. GG. II. 387 ff.), præf. sat (DGL. II. 388. V. 203), oldn. sitja, eng. sit, ty. sitzen, jf. got. sitan; besl. m. lat. sedere (jf. præ-, residere, Seance, Session), gr. (h)ézomai, sætter mig, samt lat. sidere, sætte sig, gr. (h)ízō; jf. I. Gaardsæde, I. Inderste, I. Saat, I. Sadel, Sitters, sætte) **A.** i alm., intr. anv.

1) (mods. ligge, staa) om person: indtage en saadan stilling, at overkroppen holdes opret ell. svagt tilbøgelænet (ofte: med ryggen støttet af et ryglæn olgn.), medens legemet hviler paa bagen paa et underlag (et sæde), og benene som regel hænger ned (stottes med foden mod jorden, gulvet) ell. er (mer ell. mindre) udstrakte langs den understøttende flade (jorden, gulvet). 1. 1) være i en hvilende stilling med opret overkrop paa et sæde (stol, bænk osv.) ell. paa gulvet, jorden; ofte (jf. bet. 2-3) m. biforstilling om, at

stillingen indtages i længere tid, at man forholder sig virksom, afventende. (om forb. som sidde i en lænestol, paa en sofa, en stol, se II. i 1.1, Lænestol, II. paa 1.4.) (Abraham) sad i sit Telts Dør. *1Mos.18.1*. *Allevegne, hvor jeg vanker, | Jeg min Jesum har i Tanker, | Hvor jeg ligger, sidder, gaaer, | Efter ham min Længsel staaer. *Brors.247* (jf. *Ps.139.2*). Siden Vognen kun er til tre Personer, saa har Grevinden sat paa Herr Mazures Skiod, og Landsdommerens Frue paa Grevens. *Biehl. (Skuesp.VI.373)*. *Der sad en Engel paa Gravens Sten. *Ing.RSE. VII.234*. *To Elskende sad | Under Hybenrosens Hæk. *Winth.IV.110*. Jeg er ganske stiv af at sidde. *VSO*. Hr. von P. havde sin Fejl der bagtil. Han var for fyldig der, hvor Menneske sidder. *Bang.SE.105*. *Hvem sidder dér bag Skjærmen . . ? | Det er saamænd Jens Vejmand. *Aakj.RS.120*. lad mig sidde (o: i fred) | || (jf. bet. 3.4) i forb. m. adv. (adj.), præp.-led, der angiver sædets art, en persons stilling, holdning m. m. Hand sidder ilde. *Moth.S157*. sidde urolig med Fødderne. *Amberg*. *fra Morgen indtil Aften . . | Med samme krumme Ryg han (o: kopi-sten) sidder stille. *PalM.AdamH.I.155*. Hvorledes sidder De? o: hvorledes falder Sædet. *VSO*. Man sad . . godt paa de rundbuede Rorstole. *RSchmidt.SS.119*. sid ordentlig. *Bl & T*. sidde opret, se opret 2. jf. bet. 1.3: sidde overskrævs, skrævs, se overskrævs, skrævs. sidde paa, sin ende, hale (jf. I. Hale 5), paa rumpen (*Mau. 8531*. *Krist.Ordspr.60.4*. se ogs. Rumpen sp. 1390⁹²), paa sin røv (*Krist.Ordspr.275*). sidde paa gulv(et), paa jorden, spec. overf.: ligge i støvel; være fornedret; se Gulv 1.2, Jord 2.3. sidde i gruen, bag (kakkell)ovnen, i kakkellovnskrøgen *olgn.*, se III. Gruen 1 osv. || i talem. *olgn.* hun har baade at ligge paa og sidde paa, se I. ligge 2.2. tidt sidder rigt barn paa fattig kones (ell. moders) skød, se II. rig 2.2. nu sidder vi alle vel osv., se Flæsk 1.2. saa sandt (som) jeg sidder her, se III. sand 1.3. hil sidde du, se hil. save den gren af ell. over, som man selv sidder paa *olgn.*, odelægge (afskaffe, modarbejde) noget, som man selv (direkte ell. indirekte) kan have gavn af. Statsretslærerne selv (hævede før 1914) med Iver Traktaternes Ubrødelighed; de vilde jo nødigt save den Gren over, som de selv sad paa. *Østrup.Er.78*. *EAbrah. (NatTid.16/1938. 11.sp.2)*. *Feilb.III.169*. *sml.* oversave sp. 119⁸⁵ *sami Bagges.ComF.115ff.* || om krumbøjet stilling, hvor legemet ikke støttes af noget sæde. (bokseren) maatte . . ned og tage Tølling, siddende paa Knæ. Han „sad“ til ni, og Publikum var ellelvde. *Idrætsbladet.7/1935. 4.sp.3*. især i forb. sidde paa hug (se V. Hug), jf. ogs. sidde paa gruen (u. I. Gru(e)), paa knæ for en (u. I. Knæ 2.2) samt (*sml.* sp. 1170¹⁵; nu næppe br.) sidde paa

hælene (*Moth.S163. Cit.1712. (AarbKbhAmt. 1935.91)*. *vAph.(1759)*). || i udtr. for rettelse af nødtørft. det skal skee, naar du haver siddet (1871: sætter dig) der ude (o: uden for lejren, for at forrette din nødtørft), da skal du grave der med (o: med en spade), og vende dig tilbage, og skiule det, som er gaaet fra dig. *5Mos.23.13* (*Chr. VI*). jeg sad paa Locomet. *HCAnd.BC.V 224*. Gendarmene (red ud), for at bringe (den kloge mand) til Arresten i Svaneke. Men han slog Mavepine i dem, de kunde ikke bestille andet end sidde i Grøften til Spot og Spe for alle Vejfarende. *AndNæ.FL.163*. sidde paa sine hæle, til stols, se I. Hæl 3.2, Stol. || i forsk. udtr., der betegner, at man er en for nær, generer en *olgn.* sidde én for nær. *Moth.S157*. sidde i veien for én. *smst.161*. Rejs Dig op, Du sidder paa min Kjole! *Buehh.DM.64*. sidde en (sig selv. *VSO*) i lyset, se I. Lys 2.4. sidde paa nogen ell. noget i overf. anv., se bet. 5.5. 1.2) i udtr., der angiver, at man har siddeplads ved et bord, er ved at spise (ell. drikke). vi sadde ved (*Chr.VI: hos; 1931: sad ved*) *Kjødgrøden.2Mos.16.3*. *vi nu kring Dugen sad. *Winth.D.83*. *Juleaften, o hvor er Du sød . . | Bonden sidder tidlig ved sit Fad, | Sikken Guds Velsignelse af Mad. *PFaber.VV 114*. Vi sad . . ved Bourgognen i den aabne Pergola. *HKAarsb.(Tilsk.1921.II.48)*. sidde ved bordet (*Moth.S165*. se ogs. u. I. Bord 3.1) ell. til bords (se I. Bord 3.2) ell. (især ved efterligning af folkevisespr.) over bord: *Liden Kirsten og Hr. Peder de sat over Bord | Peteheia. *Holb.Jep.1.6*. *Roselille og hendes Moder, de sad over Bord. *CKMolb. SD.171*. jf.: sidde over børde. *Moth.S162. Feilb.I.106*. sidde til fads, taffel(s), se I. Fad 1, Taffel. || m. overgang til bet. 3.1: sidde til højbords, se Højbord. talem. (dial.): sidde øverst til bords og nederst til fads (o: have en fin plads, men kun faa lidt mad). *Moth.S165. VSO.II.7. Feilb. 1.3*) i udtr. for at blive befordret paa ryggen af, ride paa et dyr, ell. have siddeplads i, være passager, køre i et befordringsmiddel. han drog hiem, og sad paa sin Vogn, og læste Propheten Esaias. *ApG.8.28*. *Den høie Jothunbane | Deri (o: i kærren) med Loke sad. *Oehl.ND.9*. om et Kvarteer sidder han paa Jernbanen (o: i toget). *StoreBededagsaften. (1864).22*. gammel sad han forover i Sadlen. *JPJac.(1924).III.295*. Rytterne sad endnu paa Ryggen af Dyrene, medens de grimede og bandt dem. *Kehler.RK.59*. sidde til hest, til vogns, se Hest 1.2, Vogn. jf. sidde paa træhesten u. Træhest. sidde fast i sadlen, se I. Sadel 2. jf. bet. 1.1: sidde som en ildklemme, en ildtang paa en so, se Ildklemme, Ildtang.

2) være beskæftiget i siddende stilling (se bet. 1); udføre ell. deltage i en virksomhed, ved hvilken man hoved-

sagelig sidder (1) ned. 2.1) om midlertidig, mer ell. mindre tilfældig virksomhed ell. tilstand. sidde paa ell. i daarestolen, paa forundringsstolen, se Daare-, Forundringsstol. || opholde sig, være hos nogen for at yde ell. tilkalde hjælp, passe, tilse vedkommende. *JBaden.DaL.523.* *taus han sad, en trofast Vagt hos dem. *PalM.TreD.245.* De skal med os . . i Aften . . Gaa ind og tal med Konen, om hun kan sidde ved Børnene. *Buchh.Su.I.265.* Jeg skulde . . om Eftermiddagen sidde lidt inde hos Børnene med til Haandarbejde. *AnnaLarssenBjorner.TeaterogTempel.(1935).20.* (nu dial.) i udtr. for fødselsbarn: sidde for en kone. *Moth.S158.* Naar Fødslen begyndte, skulde paa Røsnæs alle Byens Koner være til Stede og „sidde“. *JSMøll.FH.I.51.* || være model for, blive afbildet (i siddende stilling) af en kunstner. sidde for skilderen. *Moth.S158.* En meget god Maler Ammerling har malet mig; jeg har kun siddet to Gange for ham. *Oehl.Er.IV.203.* De behøver kun at sidde en Gang endnu . . saa er Stykket (o: et portræt) færdigt. *Heib.Poet.VII.140.* *KLars.Iz.40.* 2.2) udføre et arbejde, passe en virksomhed i længere ell. kortere tid. *Per Paars var Præsident, Per Skriver saae jeg sat | Ved Protocolen, mand ham Auditeur da kalte. *Holb.Paars.70.* Min Fader siger nok om mig, jeg stjæler Dagene fra vor Herre, fordi jeg ikke gider sadt paa hans Comptoir fra Morgen til Aften. *Argus.1770.Nr.2.3.* Chaufførerne er dødsstrætte, de har siddet ved Rattet i 50 Timer. *Bønnelycke.Sp.211.* jf. bet. 3.2: han (havde) en Tidlang arbejdet (ikke blot siddet) som Volontair i et Comptoir i et af Collegierne. *Pram.VI.162.* sidde til rors, ved roret, se *Ror 1.2.* || sidde for (et billede oln.), (nu næppe br.) om (kunst)-maler: male paa (et billede). *Du skal vaage her i inat, | Og imorgen Du fortæller, | Hvo der har for Stykket sat! *HCAnd.SS.XII.262.* 2.3) i udtr., der betegner, at man beklæder et embede, er i en overordnet stilling, i besiddelse af magt, indflydelse; spec.: være medlem af et raad, en domstol oln. sidde udi Raadet. *Holb.Kandst.II.2.* Vinteren imellem 1750 og 1751 sad jeg i Hoiesteret. *Suhm.VI.57.* Hans Broder er Pair af Skotland, og sidder . . i Overhuset. *FrSneed.I.453.* *Hans Tausen i Ribe paa Bispestolen sad. *Ing.RSE.VIII.294.* *Minos jeg saae . . | Sidde med Staven af Guld som Dommel for samtlige Døde. *Wilst.Od.XI.v.569.* *Pont.A.19* (se u. Bestyrelse 2). sidde til doms, raads, se *I. Dom 4.* *I. Raad 6.* sidde ved (regerings-, stats-)roret, ved styret oln., se *Regeringsror osv.* sidde paa tronen oln., se *Trone.* || abs.: være i embede; fungere; nu især om raadsforsamling, domstol oln.: være i virksomhed; ogs.: holde møde. *Pave Clemens døde 1352,* efterat han havde siddet udi 10 Aar og 7 Maaned. *Holb.Kh.*

833. Concilium havde da siddet udi 3 Aar, og imidlertid foretaget store og vigtige Ting. *smst.897.* Selv det bedste Ministerium kan sidde for længe. *Tilsk.1920.1.5. talem.:* der bør være tavshed, mens retten sidder (o: en sag bør ikke diskuteres, naar den er for retten). *Rigsdagst.F.1937/38.sp.3566. sml.:* at de ikke en Gang er i Besiddelse af saa megen politisk Takt, at de tier stille, mens Kommissionen sidder! [*CEw.*] *Systemskiftet. (1903).95.* || (m. overgang til bet. 3.3) m. stedsbestemmelse: residere; bo. *Jarl Sævar sidder paa Siælland; | Han var saa giæv en Helt. *Oehl.HF.75.* *Abraham sad i Mamre-Lund, | Han var en Hyrdkonning. *Grundtv.SS.II.45.* I det Tidsrum, da Paverne sad i Avignon. *MO. (1569)* blev han Lensmand paa Ørum i Thy, hvor han sad til sin Død 1595. *Aarb Hards.XVIII.70.*

3) befinde sig, opholde sig, være et sted; leve, være under visse forhold. 3.1) i al alm. udi et halvt Aar, som jeg sad i første Lectie, stode jeg alleene 3 gange Skole-Ræt. *Holb.III.V.10.* *En Tjener har sin Husbonds Stempel. | Har du til Kroes om Dagen sat, | Saa svirer han til sorte Nat. *VKHjort.Sangbog for Haandværksstanden.(1809).160.* *I Haraldsted sad Hertug Knud | I Julefestens Dage. *Grundtv.PS.I.134.* med nogle simplere Borgere sad (han) nede i Gjæstgivergaardens Beværtning i Stuen. *Schand.TF.I.167.* jf.: *Længe nok har hun, tyske Frøken, blæret | Sig i mit Sæde . . | Nu vil jeg (o: det danske sprog i Sønderjylland) glad | Sidde, hvor jeg sad. *KKarstens.S.212.* || i udtr., der angiver plads ved bord, paa bænke oln. ell. (i videre anv.) stilling, rang inden for et samfund. de syv Fyrster af Persien og Medien . . som sadde øverst (1931: havde den øverste Magt) i Riget. *Esth.I.14.* *hvad er der blevet af | Den lange Rækel, dette selle Skrog, | Som altid nederst sad i Skolen? *Oehl.I.328.* Du sidder jo under ham i Skolen. *VSO.* En Greve sidder for (o: gaar fremfor, har højere rang end) en Baron. *smst.* han sidder langt nede i klassen | sidde i baghaanden, forhaanden, se *Baghaand 3.* Forhaand 4. sidde bag døren, paa ens højre haand, paa den høje hest, se *I. Dør 2.* Haand 6.1, Hest 1.4. sidde som nummer eet, to osv. ell. sidst (i klassen), som (for) nummer niks, se *Nummer 2.7* og *6. 3.2)* i udtr., der betegner, at man forholder sig afventende, virksom, ell. erkesløs. hand sidder hele dage på et sted. *Moth.S164.* (hans) Hustru sad hele Dagen i sin bedste Pynt og bekymrede sig ikke om Husets Gerning. *PuSung-Ling.20 sælsomme Fortællinger. (overs.1937).51.* sidde med hænderne over kors, i skodet, med korslagte arme oln., se *Kors 5.3* osv. sidde inden kirke, se *Kirke 2.2.* sidde paa ell. til stads, se *Stads.* sidde i tanker, se *Tanke.* || i udtr., der betegner, at man afventer en vis

(gunstig) lejlighed, er klar til at handle, er paa lur efter noget. sidde paa lur, paa springet, se II. Lur, Spring. || sidde efter en ell. noget, (nu næppe br.) vente paa, afvente nogen ell. noget. Hvad er det, du sidder efter. VSO. Jeg har siddet her en heel Time efter ham. smst. Det er nok Kieresten, hun sidder efter. smst. 3.3) bo, have ophold et sted, især: for længere tid; have bopæl et sted; ogs.: have sin virksomhed, sin forretning et sted. et Folk, som sidder her paa Bjergene. Jud.5.3. vi, som sidde i et Land, der iblant kan overlade nogle Levnets-Midler til andre. Oecon.T. VI. 118. *Om Sommeren er man kun lidet glad | ved at sidde midt i den lumre Stad. Oehl. Digte. (1803). 222. *Der sad i forudms Tid | De harniskklædte Kæmper, | Udhvilede fra Strid. Oehl. XX. 245. Ja, her har sat en Pils-gaardsmand af vor Slægt i hundrede Aar . . i den samme Raaling. Skjoldb. A. 82. Nu sad han altsaa som Præst for Strandsted Menighed. NSvensd. H. 3. Hun sidder oppe i den anden Ende af Gaden med en Hatteforretning. Erl. Krist. BT. 73. sidde paa en købstadgade, se Købstadgade. jf. bet. 3.4: sidde gældfrit (se gældfri), husfrit (MO. † husfri. Moth. S156. VSO.). || (sml. bet. 2.3 slutn.) om godsejer, større proprietær. sidde på en herregård. Moth. S163. (de) stammede fra samme Egn oppe ad Limfjorden til, hvor deres Familjer havde siddet paa større Landejendomme. KLars. GHF. I. 181. jf.: møt og tilfreds sidder (Frankrig) i det frugtbare Tunis. NatTid. * 1923. Aft. 2. sp. 1. || sidde til huse, se Hus 2. sidde til leje: VSO. se videre u. I. Leje 1.2. sidde i ell. paa en sal, se I. Sal 1.2. || i forbandelser, trusler olgn., der angiver, at man ønsker en besværlig, ubehagelig person langt bort. Gid han sad paa Bloksbjerg! Heib. Poet. VI. 419. se ogs. u. Hekkenfeldt 2, Maane 2.3, Sprogø. 3.4) (til bet. 3.1-3; om særlige forb. m. præp. se bet. 5) m. afsvækket bet. (nærmende sig til anv. som uselvstændigt verbum), i forb. m. bestemmelse, der angiver levevilkår og -forhold, stilling og tilstand. det folk, som sad i Mørke, haver seet et stort Lys, og dem, som sadde (1907: sad) i Dødens Land og Skygge, dem er opgaaet et Lys. Math. 4. 16. jeg sidder i skyl (o: lever ubemærket). Moth. S160. sidde på ens bekostning. smst. 163. Ingen veed, hvø der sidder (alm.: staa) bagved slike Yttringer. Sibb. PI. 85. sidde paa egen haand, se Haand 11. sidde paa (en lille) pension, se Pension 1.2. jf. u. II. paa 8.2. talem. (nu næppe br.): Han sidder imellem det Hede og Kolde (o: i en vanskelig stilling). VSO. || m. adj. (som præd.) ell. adv. jeg vil give dig i deres Haand, og de skulle . . tage din Prydelses Tøi, og lade dig sidde (1931: staa) nogen og bar. Ez. 16. 39. *nu sidder jeg alene | I min dunkle Eensomhed. Oehl. XIX. 261. Han sidder (nu: er) forældet. VSO. sidde ene,

enlig, fredelig, indmuret, ledig, rolig, stille osv., se III. ene 1.2 osv. sidde lunt (og godt), sidde varmt (inden døre), se Dør, III. lun 3.1, varm. sidde (noget) overhørig, se overhørig. jf. bet. 4.1: sidde (som) muret, naglet, plantet (til noget) olgn., se mure 2 osv. sidde hjemme, opholde sig hjemme; holde sig inden døre. du har got, som kand sidde hjemme bag Kackelovnen. Holb. Mel. V3. Fru Rahbek sad enten hjemme, eller gjorde i senere Aar Reiser med Dampskibet til Hamborg. Oehl. Er. I. 216. *jeg ingen Søndag hjemme sad. PalM. IV. 98. (han) rejste til Skive. (Konen) sad hjemme hos sin gamle Fader med Børnene. JVJens. HF. 44. talem.: Rige Piger sidde ikke længe hjemme. VSO. (jf. Mau. 7919). se ogs. u. I. mulen 1. sidde slet (Moth. S157), mods. sidde tørt (smst.) ell. vel, (nu næppe br.) leve i gode omstændigheder, gode kaar. *I Dag hand (o: købmanden) sidder vel . . | I Morgen gaaer hand fort, og ud af Byen løber. Helt. Poet. 72. Moth. S157. sidde (der) en køn, en net, se III. køn 6.2, III. net 3.1. sidde ugift, se ugift. || m. subst. som præd. (i rigsspr. nu uden for faste forb. kun tilknyttet ved som). jeg sidder en dronning (1819: sidder som Dronning; 1907: som en Dronning), og er ikke en enke. Aab. 13.7 (Chr. VI). sidde (nu: staa) brød. Moth. S156. Storthutgen, der ellers ved Læsning (o: oplæsning) altid spiller Patience sad en stille Tilhører. HCAnd. BC. V. 132. K. har siddet som Enkemand i de sidste femten, tyve Aar. Tand. K. 34. Esp. 288. jf. bet. 6: (hun) strøg Katten, der sad Sfinx i Stolen . . med Haarene. ThitJens. G. 120. sidde enke, enkemand, se I. Enke 1 (og 2), Enkemand 1. (sj.:) Skulde Faster Birte sidde de Kone i Fogedgaarden? Elkjør. HF. 65. jf. bet. 2.1: sidde model, se Model 2. || i sammenligninger. sidde som blommen (sj. en kylling. Winth. II. 3) i et æg (Moth. S157. VSO. Hørup. II. 47 (se u. Bisp 2). Feilb. jf. II. Blomme), som en bisp ell. prins i en gaaserede (se Bisp 2, Prins 2), som en lus mellem to negle (se Lus 1.2) osv. sidde (som) paa naale, se Naal 1.2. || i forb. m. et verbum, især (jf. dog II. at 10.3) i sideordnet forb. m. et andet verbum, der udtrykker handling ell. tilstand, medens sidde ofte kun udtrykker vedvaren ell. gentagelse gennem et længere tidsrum (sml. II. og 11.2 samt Dania. III. 169ff.). Ved Babylons Floder, der sad (Chr. VI: sadde) vi, og vi græd (Chr. VI: vi grædde ogsaa; 1931: der sad vi og græd), naar vi kom Zion ihu. Ps. 137. 1. en gammel Mand, der har siddet og svaret borgerlig Skat og Tynge saa mange Aar. Holb. Jean. V2. Madame, for Guds skyld, sid ikke og slik dend Hund, jeg er færdig at kaste op derover. sa. Bars. II. 2. *jeg sad, og sang, og sømte | Paa mit eget Jordeliin. Bagges. ND. 181. *Den store Mester . . sidder ved Smeltediglen | Og luttrer Sølvet med

Flid. *Ing. RSE. VII. 230.* *Visselulle, mit lille Barn! | Mo'er sidder og vinder Garn. [*KH Withj. Børnebog. (1865). 89.* vi skal sidde . . og ryge og sludre og knibe et Par Bajere. *KLars. GHF. I. 7.* Hvis jeg vilde sige: Jeg læser, så vilde hun rette det til: Nå De sidder og læser. *Hjortø. GU. 59.* især i udtr. for at drive, for dovenskab, sygelighed olgn., som sidde og drive (*ErlKrist. DH. 121*), sidde og kukke (lure), lumre, maabe, mukke, mule, rode (se II. kukke 2 osv.) ogs. i udtr. for daarlige, fattige forhold, som sidde og hugge i det, se I. hugge 5.3.

4) forblive paa et sted; især: ved hindringer, baand, tvingende omstændigheder være nedsaget til at blive; være i en saadan stilling, saadanne omstændigheder, at man ikke kan komme bort. 4.1) (nu oftest opfattet som billedl. anv. af bet. 4.2) leve, være, opholde sig frivillig ell. (især) nødvtungen paa samme sted. Jeg kand icke fuldtacke Himlen, der saaledes sender os (o: mig og min frue) disse Folck til Hielp, at vi een gang kand komme af dette Fængsel (o: hjemmet, hvor de bliver bevogtet). Vi kunde ellers faaet Lov at sidde her til der groede Muus (o: mos) paa os. *JRPauilli. (KomGrønneq. IV. 356).* *Saa sadde vi der (o: i smedjen) i et Bræddeskuur . . | Som Fuglen sidder i snevre Buur. *Oehl. XVI. 96.* Jeg er nu engang ubehjælpelig med at flutte . . Altsaa maae jeg sidde hvor jeg sidder. *HCAnd. BC. IV. 294.* jf. bet. 6: *en Kat, | Der lang Tid har i Tønden sat. *Bagges. I. 171. 4.2)* være berøvet sin frihed ved lænker, indespærring osv.; være lagt i lænker, hensat i fængsel. (om forb. sidde fast se I. fast 1.1). sidde hos byfogden. *Moth. S159.* Han sidder i Castellet. *MO.* Ingen anede maaske, at han sad i Bolt og Lukke. *SMich. Æb. 100. jf.: *Tanker og Sange | Sløve og bange | Sadde, som Slaver bag Gittret. Winth. I. 221.* sidde i arrest (*Moth. S159*), i fængsel (*DL. I—15—2. Suhm. Hist. I. 313*), i hullet, jærn, kachotten, lænker (se I. Hul 2 osv.). m. adj.-præd.: sidde fangen (*Moth. S156*) ell. (alm.) sidde fængslet. *MCBruun. JSR. 38.* det store Taarn hvor Corfitz Ulfeld og Gemalinde skal have sadt fængslede. *Chr. VIII. (Bornh. Samlinger. XVI. (1925). 48).* *Mikkels. Ordj. 353.* billedl.: de Værelser, hvor stackels Lucia sidder fængselet (o: bevogtet af sin skinsyge mand). *KomGrønneq. IV. 354.* || (især jarg.) abs.: være i fængsel. *Moth. S156. Bergs. GF. I. 307. 310.* *(han) sidder for lidt Bigami. *Sganarel. IV. 20.* sidde paa bekendelse, paa sin hals, paa livet (sit liv og sin ære), paa livstid (*VSO.*), paa kongens naade, paa vand og brød, se Bekendelse 4 osv. || (l. br.) i videre anv.; spec. (skol.): sidde efter. De plejede aldrig at sidde mere end en halv time. *Hjortø. Kr. 10. 4.3)* i udtr., der betegner, at man er ubemærket, bliver forglemt, bliver tilbage; især (dagl.) om

ung pige: ikke blive gift ell. (sjældnere) engageret til dans olgn.; navnlig i forb. lade en sidde. han havde . . forført en . . Pige, derefter ladt hende sidde uden at give hende en Skilling. *Tode. (Iris. 1791. IV. 32).* *Hauch. SK. 17.* (han) mener at volde sin ugiftte Datter Skam, om hun sidder over Tiden (1819: sidder for længe hen). *ICor. 7. 36 (1907).* adskillige Egeby-Karle, der hjemme uvægerligt havde ladet hende sidde, tog Del i Væddeløbet om hende, nu da de saa, at hun var omsværet (*paa ballet*). *HUss. IH. 286.* || (nu næppe br.) om ansøger til embede, embedsmand: ikke blive befordret, fremmet. *JBaden. DaL. 523. Leth. (1800). 4.4)* (i rigsspr. især i forb. sidde fast, se I. fast 1.1) blive tilbageholdt af en naturlig hindring; især: komme ud i uføre og ikke kunne bevæge sig; blive stikkende. der sidder hand i dyndet til over ørene. *Moth. S161.* *(han) har sit i senck og søle. *Cit. 1708. (SprKult. II. 21).* (mange) i Landets Yderkanter sidder indesneet. *MLorentzen. AL. 5. jf.: *Hvo stedsse til Skriette bekiender sin Synd, | Og dog udi Synden forbliver, | Hand sidder da stedsse i hengende Dynd, | Ham Synden Gud aldrig tilgiver. ReynikeFosz. (1747). 128. overf.: sidde i ordene (o: hakke, stamme i sin tale). *Moth. S160. 4.5)* (l. br.) overf.: være i forlegenhed, i knibe. der sidder hand. *Moth. S161.* De har alle Dage været en Spreder . . derfor sidder De nu, som De sidder. *Tandr. K. 103. jf.: sidde, (d. v. s.) skyldte Penge bort. Fabricius. Drejø. (1882). 103.**

5) bet. 1-4 i særlige forb. m. præp. 5.1) i forb. m. for, i udtr. som sidde for en stor (hus)leje, for store udgifter (jf. IV for 2.s). Hand sidder for en stôr leie. *Moth. L 113.* sidde for store udgifter. *smst. S158.* den stakkels Beundrede, der inden han veed et Ord deraf, sidder for svære Skatter og Afgifter i Livet. *Kierk. VII. VIII.* (han) sidder for en stor Husleie og med fremmede Penge mellem Hænder. *Goldschm. R. 249.* om vi end sidder for store Udgifter, saa har Høsten været god. *Schand. BS. 474. Feilb.* || i andre (nu sj.) udtr. for forpligtelser olgn., der paa-hviler en. Hand sidder for (o: skal aflægge) regenskab. *Moth. S158.* Inde-Bonde, var en Hoveries Bonde, der sad for Egt og Arbeide. *Gram. (KSelskSkr. II. 272).* jf. *VSO. 5.2)* i forb. m. i || (jf. bet. 2) i forb., der angiver virksomhed, erhverv, samfundsstilling olgn. sidde i høi stand. *Moth. S160.* en aldrende Mand, som sad i god eller reputerlig Stand, Embede, eller Næring. *Stampe. I. 250.* sidde i en god Handel. *VSO.* Faderen sad som Købmand i en . . vidtloftig Virksomhed. *Brandes. III. 273.* naar man sad i en god fast Stilling, var det ens Pligt at være velklædt. *AaDons. S. 75.* sidde i en god næring, (nærings)vej olgn., se I. Næring 2.3, Næringsvej 2.2, Vej i udtr., der angiver noget, man er beskæftiget med, optaget af: sidde i arbeid med noget.

Moth.S159. Herren sidder i fortrædelige Forretninger. *Holb.Stu.II.7.* Han sad saa fordybet i sin Bog, og saae saamænd slet ikke efter hende. *Heib.Poet.VI.172.* vi troede, han sad i sine Classikere . . og saa svæver han i Kjærlighed. *HCAnd.SS.II.219.* Ficino var . . paavirket af Plethons frie religiøse Anskuelse . . tiltrods herfor sidder han saa dybt i sine Studier af Antiken, at han . . ikke formaar at bryde med den heller. *M Drachmann Bentzon. Michelagnolo. (1908). 74. || i udtr., der angiver en persons tilstand i forholdet til andre.* sidde i fred og roliged. *Moth.S159.* sidde i Agt og Ære. *VSO.* lade en sidde i ro, se I. Ro 3.1. — om familjeforhold. sidde i felleds bo. *Moth.S159.* sidde i uskiftet bo, se I. Bo 2.2. — (sj.) om fjendtligt, uventligt forhold. de sidder i håret på hinanden hver time. *Moth.S159.* || om økonomiske forhold, medgang ell. modgang; navnlig (jf. bet. 4.5) om daarlige forhold (som man ikke kan komme ud af). sidde i velstand. *Moth.S161.* sidde i armôd og elendighed. *smst.159.* Hand sidder i klemme. *smst. K144.* sidde i . . Borg og Gjeld. *VSO.* (jf. u. II. Gæld 2). Martin . . sad i smaa Kaar, men slog forholdsvis stort paa. *Goldschm. SF.23.* sidde i held, i lykken, i uheld, se Held 6 osv. sidde i en (køn, skøn) maade, se I. Maade 6. || sidde i det (jf. det 1.3), i forb., der angiver, hvorledes man befînder sig, hvad man er beskæftiget med, ell. (navnlig) hvorledes man økonomisk er stillet. Det var nok værdt at vide, hvordan vi sidder i det (o: hvordan landets handelsforhold er). *Argus.1770.Nr.7.1.* det er dog galt, at De sidder saadanne i'et og skylder Penge til Alverden. *Hrz.I.247.* Undersøgelse og Drøftelse af, hvordan i Grunden (familien) økonomisk sidder i det. *JakKnu.GP.94.* jf.: Byens Folk . . nu kund' de kro sig, mens Brasen, Stakkel, sad i'et, og Gud ved, hvad Sommergæster, der kom. *Bang.SG.15.* sidde midt i det, se midt 1.3. især m. karakteriserende adv., i forb. som sidde godt (fedt og godt. jf. III. fed 3.2. ordentligt. *CBernh. NF.V.15.* Sganarel. *IV.21.* storartet. *Bl&T.*) ell. daarligt (smaat. *RichPet.Kingo.* (1887). 91. *Hjortø.E.100.* skidt. *S&B. Nathans.MP. 67.* slemt, slet. *S&B. Bl&T.* nu næppe br.: ilde. *Moth.S161.* især dial.: haardt. *Korch. DetgamleGuld.* (1923). 220. *Feilb.*) i det. Fruen har Skam af at klynke og klage . . som sidder godt i'et, og kan faae Alt hvad hendes Hjerter begjærer. *Hrz.XVIII.49.* Kongen . . er kun en fattig Een, som sidder endnu værre i det end vi Andre. *Ellar.GH. I.132.* han (var) selv saa sangvinsk og vidste maaske ikke en Gang rigtig, hvor dybt han egentlig sad i det (o: hvor forgældet han var). *Gjel.GL.546.* jf.: (en) Dreng, der var flink, men sad smaat i det (o: var ringe begavet). *KBokkenh.U.123.* i iron. udtr.: „det er Politiet, De taler med.“ Ak, jeg Elendige! Nu

sad jeg rigtignok nydeligt i det (o: mistænkt for smugleri)! *TidensKvinder.*²⁹/1930.14. sidde kønt, net i det, se III. køn 6.3, III. net 3.3. (sjældnere) i sammenligning: Han sidder i det, som en Høne i Blaar. *VSO.* (jf. Blaar sp.753¹³). || sidde i et arbejde, sidde i det til op over ørerne (op efter øjnene. *Krist.Ordspr.276.* nu næppe br. til begge albuer. *Moth.A101*) olgn., være paa højdepunktet m. h. t. hvad der optager ell. paahviler en. sidde i Giæld indtil Ørene. *vAph.* (1759). naar de saa sidder i det (o: er forelsket) til midt over begge Ørene, saa bringer hendes Haardhed og Foragt dem til Fortvivlelse. *Biehl.DQ.I.97.* jeg sidder nu i den Holbergske tidsalder til op over ørene. *NMPet.Br.87.* Politikerne . . kommer til at sidde op over Øren og Øjne i bare Skaller uden . . at tage sig Tid til at gruble over den Kærne, som al god Politik lever af. *Kehler. (Pol.)*²/1921.7.sp.1. sidde til halsen i noget, se I. Hals 1.1. 5.3) sidde med noget, (jf. III. med 7.8) være udstyret med, have noget (i rigeligt maalt); navnlig som udtr. for, at man tynnes af, er belempret af noget. En norsk Odelsbønde, der sidder med en liden Gaard . . ernærer sig ofte heel kummerlig. *Stampe.VI.178.* et helt slægtled . . kunde komme til at sidde med en præst, som ingen har bedt om. *EdvLehm.Præstvalgogpræstedannelse.* (1906). 26. som de to Mennesker altid har slidt og slæbt for at sidde med eget Hus og egen Forretning. *Howalt.S.35.* (sj. i rigsspr.): Han sidder med mange Penge (o: er meget rig). *OrdbS.* (sjæll.). sidde med smerten olgn., se Smerte. || ofte i udtr. som sidde med kone og børn, have familie (som man har svært ved at skaffe udkommet til). *Holb.Plut.I.5.* *nu sidder hun (o: enken) der alene | Med fem Smaabørn. *Oehl.XXI.V.274.* han sad med en stor Familie og frygtede Fattigdom. *Gylb.KV.83.* *Bergstedt.UK.31.5.4*) i forb. m. over; dels (til bet. 2.1; l. br.): vaage over, være hos, passe (en syg). *Schand.BS.326.* || dels (til bet. 3.1-2): i længere tid, uafbrudt blive i nærheden af en ell. (nu især) i ro og mag opholde sig ved noget; ogs. m. h. t. arbejde: stadig beskæftige sig med; hænge i ell. over. hand sidder over hinde nat og dag. *Moth.S162.* Min Fader . . sad paa sit Comptoir den hele Dag over sine Handelsbøger. *Hauch.VZ.5.* I Timevis kan han sidde over en Pokal med Bourgogne. *HarNiels.TT.II.11.* en lille Kontordame, der sidder over sin Maskine hver Dag fra 9—17. *DagNyh.*²⁵/1934.9.sp.4. 5.5) i forb. m. paa || dels til bet. 1.1, i udtr., der betegner, at man besværer, tynger, plager en. *Misundelse sidder Dig (o: æren) altid paa Ryg. *Kingo.253.* Bourgeoisiet har siddet paa Arbejderne, nu vil de sidde en Tur paa Bourgeoisiet. *JVJens.RP.172.* (der) kunde (ikke) være flere. Paa Tilhørerpladserne derinde sad de paa Ørene af hverandre. *Pol.*¹²/11925.

10. sp. 3. sidde en paa hovedet, nakken, næsen, se Hoved 2.8 osv. *jf.* (nu næppe br.): sidde en paa albuen (VSO.I.136), paa hælene (Moth.S163). || til bet. 3.1-2, dels i *udtr.*, der angiver, at man (har sat sig paa noget og derved) vogter, passer paa det, ikke giver det fra sig: han (vedblev) lige til sin sidste Tid paa Théâtre Français at sidde paa sine Roller, selv dem han forlængst var vokset fra. Pol.^o/1930.7.sp.2. (hun) sad paa Pengene og (turde ikke) hjælpe ham. *AaDons. S.39. Krist.Ordspr.604. jf. bet. 2.3:* naar (en sag) sendes i et Udvalg, som ikke fremmer den, er det et Begravelsesudvalg. I saa Tilfælde sidder Udvalget paa en Sag. *Dania.III. 54. dels (jf. bet. 2) i udr. for, at man er længe om et arbejde, arbejder langsomt:* hand sidder længe på det hand skal gøre. *Moth.S163.* hvørlange har du sidt på den leise (o: lektie)? *smst.* || sidde paa den, (maaske m. tilknytning til ell. omdannet af *udtr.* som sidde, være paa potten, *jf.* Potte sp.1222²³; *sml.* hænge paa den u. hænge 7.2; *jarg.*, nu l. br.) til bet. 4.5: være i en stem forlegenhed. *Det er ikke saad'en | Naar man sidder paa den og man græner vilde a' igjen! *Cit.1889. (Danm Viseb.I.194).* nu sidder De paa den! *Bl&T. 5.6) i forb. m. ved; dels (til bet. 2.3 og 3.3; l. br. i rigsspr.):* være i besiddelse af; forestaa. (ofte i forb. m. endnu). Han sidder endnu ved Embedet. *VSO. især i udr. som sidde ved en gaard, have, drive en gaard. Moth.S165.* Forældrene . . ere Bønderfolk, og sidde ved Gaard. *Stampe.I.282.* Ejerne sad gennemsnitlig kun en halv Snæs Aar ved Gaarden. *Nystrøm.S.167. Feilb. OrdbS.(Fyn).* || *dels (dial.) til bet. 3.4, i forb. som sidde godt (haardt. OrdbS.(Fyn). Feilb.) ved det, sidde godt (haardt) i det. JakKnu.R.80. OrdbS.(Fyn).*

6) om dyr: være i en hvilende stilling, som minder om et menneskes, der sidder (1); i alm. spr. især om (større) pattedyr, der hviler paa bagkroppen og holder sig oprejst med forbenene, og om fugle, der hviler med fødderne paa ell. om et underlag. tuende Ørne hafde sadt øverst paa Huset. *Wing.Curt.8.* *Naar jeg (o: fuen) sidder paa Kongens Fad, | Saa sidder du (o: bremsen) paa Hestens Bag. *NyerupPRasm.DVII.105.* store Hvalrosser . . sade paa de flydende Iisstykker. *Hauch.ND.266.* *Hoit paa en Green en Krage | Sad. *Heib.Poet.VII.364.* Aberne sidde paa Rumpen. *VSO.* Ofte ser man mange af disse smaa, hvide Hejrer sidde paa Ryggen af Elefanterne. *Brehm.DL.^oII,3.41.* De fleste Natravne sidder om Dagen stille paa Grene eller i Græsset. *smst.165. i forsk. spec. anv.: 6.1) (jf. I. ligge 2.6; jæg.) om madnyttigt vildt (haarvildt):* hvile sig i liggende stilling i lejet ell. paa marken. *Blich.(1920). XVII.27ff.* Det planteædende Haarvildt . . ligger ikke men sidder, naar det hviler sig, det ligger kun, naar det er dødt. *VigMøll.*

*HJ.188. Frem.^o/1927. omslag.3. 6.2) om (dres-seret) hund: indtage en stilling, hvorved den hviler paa bagbenene med opret overkrop. (hunden) var saa dygtig til at sidde og (den) kunde snappe et Stykke Sukker, der blev lagt paa Næsen af den. HUSS.IH.136. jf. Bagben 2: Hunden sidder paa Bagbenene. D&H. Ofte i forb. sidde pænt (Sieglers. Danske-tysk-Ordbog.(1937).288) ell. smukt. *Brehm.DL.^oIII,1.127. jf.:* Træerne paa Kirkediget saa i Mørket ud som magre Hunde, der nødtvungen sad smuk og om et Øjeblik vilde falde over hende. *Thilfjens.G. 96 samt: *Skal jeg alene sidde „smukt“? | hvor bliver hun dog af. AndNx.Digte. (1926).12. || sitse. Meyer.*885.* Hunden Ludvig „sitsede“ uopfordret og saa artig ud. *JesperEw.PF.61. (hun) lod (hunden) gaa paa Bagbenene foran sig, løftede (sukkeret), indtil den sitzede. Gjel.GL.146. Roos.(Tilsk. 1933.II.19). 6.3) (jf. I. ligge 2.6; ikke i rigsspr.) om (jagl, der dækker noget med sit legeme. hønen sidder over kyllingerne. Moth.S162. VSO. sidde paa æg, ligge paa æg. Moth. S163. jf.: at hver Bie skulde sidde paa sit Æg, det strider gandske mod al Erfarenhed. Fleischer.B.194. lalem. (jf. bet. 3.4): jeg sad som paa æg (o: uroligt). Feilb.**

7) m. tings-subj. 7.1) især om enkelte ting i forhold til større hele: være anbragt paa en vis maade; have sin plads. stegen sidder på spiddet. *Moth.S164.* Der sidder et Skilt over Døren. *MO.* Kniven sad i Rugbrødet. *NJeppesen.P.18.* Nogle sad indvendig i Døren. *ErlKrist.DH.96.* Cigaretten sidder . . kækt i Munden. *LindskovHans.NH. 23.* sidde fast, løs, se I. fast 1.1, II. løs 2.1-2. || (sj.) om større masse, mængde. al den . . indavlede Afgrøde kunde sidde i to Fag Udhus og fyldte endda kun til Bjælkerne. *Folkeskolen.1928.4. || (dagl.) om himmellegemers plads paa himmelen.* solen sidder i øster. *Moth.S161.* I Vesten højt sad Maanen, med et lidet Indskaar i sin blege Skive. *Blich.(1920).XIX.59. MO. vil (De) forklare mig Guds Undere. Hvorfor Stjerne sidder paa Himmelen i det Forhold de gor. ErlKrist.DH.186. || (jf. bet. 3.1 slutn.) om plads i forhold til andre ting, rækkefølge; i udr. fra kortspil: (han vilde) gjøre sig bekendt med, hvorledes Kortene havde sidde paa de Spillendes Hænder. Schand.AE. 43. Æsset sidder i Baghaand. *Larsen. || (jf. bet. 7.3) om dele af legemet.* Hun er vel ingen Skjonhed . . Det ene Øie rinder lidt, og Næsen sidder en Smule vindt. *Bredahl.IV.62.* en Hals, der sidder dejligt paa Skuldrene. *StellanRye.LagnensAnsigt.(1906).8. K. stod pludselig i Døren . . Hænderne sad stift paa Hofterne. ErlKrist.DH.193. især i udr. m. overf. bet., der dels betegner evne til brug af en legemsdel: (hun) havde røbet god Villie og daarligt Haandelag (til legemligt arbejde). „Saa dan som dog Hænderne sidder paa**

Dig! Man skulde ikke tro, at Vorherre havde skabt dem.“*Schand.IF.258.* haanden, munden sidder løs paa ham, se II. løs 2.2. *dels sindsstemning, anlæg:* saaledes blev jeg forangden Dag skilt ved over 50 Rigsdaler, fordi Hovedet ikke sad rigtig paa mig (∴ jeg var bedrøvet). *Hauch.IV.55* (jf. ogs. Hoved 4.1.) hjertet sidder højt paa ham, paa det rette sted osv., se I. Hjerter 1.3. min mave sidder mig i min hals, se I. Mave 2.6. || om helhed, bestaaende af flere enkelte genstande: hænge sammen, være sammensat paa en vis maade; især i talem. som: „Saadan har det siddet,“ sagde Pigen, hun tabte Fadet og stillede Skaarene sammen. *Mau.8535. Feilb. III.192.749. OrdB.S.(Møn,Fyn).* jf.: det demokratiske Initiativ (*undergravedes*), en kompliceret, ulykkelig Sammenhæng, som der ikke bagefter er meget andet at sige til end hvad Pigen sagde om Skaarene, at saadan havde de siddet. *JVJens.(Pol.)*1933. 14.sp.1).* (nu næppe br.) om sag, forhold: det sidder ei så i høb (∴: sagen forholder sig helt anderledes). *Moth.S159. 7.2)* om haar ell. (navnlig) klædningsstykke: være anbragt paa en vis maade, saa at det tager sig godt ell. daarligt ud, passer godt ell. daarligt; falde paa en vis maade. (ofte i utdr. som frakken sidder godt (paa ham) ell. (nu næppe br.) sidder ham vel (*Moth.S157. Wadsk. Skuepl.226. Hauch.DVII.55*). *Hans Støfler sadde næt. *Holb.Paars.94.* *Fiæren sidder strunk, og Kraven stiv. *Oehl.VII.303.* den nye Uniform, der sidder saa godt. *HCAnd. SS.V56.* *se, som Håret sidder, | det må dog ordnes lidt. *Rørd.GD.97.* Tojst sad godt paa ham, selv om han tilstræbte en vis skødesløs Holdning. *PDrachm.D.16.* (kjolen) sidder tæt til Tailen. *Varehus.1935.21.* jf.: Kjolen sidder til. *Stegler.Dansk-tyiskOrdbo. (1937).288.* hatten sidder paa tre haar, se II. Haar 1.2. sidde i rynker, se I. Rynke 1. sidde som støbt, sidde som en søk, se støbe, Sæk. || abs.: være anbragt paa rette maade, have de rette maal, den rigtige façon osv.; passe (godt). hverken Skjød eller Ærme vilde sidde, og Skræderen vidste ikke, hvad han skulde gjøre. *Rahb. Sandsig.231.* Tage det (tørkløde) af? Naar jeg har havt den Ulejlighed med at faae det til at sidde! Ja, det gjør jeg en god Dag! *Hzr.XVI.258.* Sko skal sidde! *KMich.Mor. (1935).50. 7.3)* (jf. bet. 4) m. særlig fremhævelse af fast (uøselig) forbindelse: være fastgjort (fastgroet, -klæbet osv.) til noget. (om forb. sidde fast se I. fast 1.1.) der sidder hånd om tøndens. *Moth.S162.* der sidder noget i hullet. *smst.159.* I et Bronzekar (fra) yngre Bronzealder . . sad en irret Skorpe af Planterester, mest Avner. *Hatt.L.17.* (farven) vil ikke sidde længe. *Feilb.* || om legemsdele, plantedele olgn. Man kiender en garvet Hestehud paa . . de stærkere Rynker, hvor Manken har sat. *JFBergs.G.230.* et Fjrkløver er

. . mærkeligt derved, at fire almindelige Blade sidde paa en Stengel. *Kierk.I.213.* stikkelsbærrene skal plukkes af nu, de kan ikke sidde længer; || om noget, der ikke naturligt ell. sædvanligt hører til, og som vanskeligt lader sig fjerne; især om mærke, spor, som noget har efterladt sig. Som en Piil, der sidder i Ens Laar, saaledes er Talen i en Daares Indre. *Sir.19.12.* der sidder en plet på. *Moth.S163.* *(han) om Landsestangen klemte, | Saa hans Fingre (∴: mærket af hans fingre) sad deri. *Oehl. XXXII.225.* Hans Kinder var farvede af den friske Luft, og Blæsten sad ham endnu i Haaret. *JPJac.II.110.* *Lirum-larum Kattin gør Æg, | Blommen sidder i Spillemands Skæg. *SjællBond.157.* uegl., om beskyldning, fornærmelse, vanære, i utdr. som ikke (ville) lade noget sidde paa sig, rense sig for en beskyldning osv. *Moth.S163.* at min kjodelige Søster skal være Snyltgjæst hos en stakkels Degn, det lader jeg ikke sidde paa mig. *HFEw.JF.I.340. D&H.I.558.* || om skib, køretøj: ikke kunne bevæge sig af stedet. Skibet sidder paa Grund. *VSO.* Toget sad i flere Alen Sne. *Rambusch.JE.144.* (ikke i rigsspr.) i videre anv.: Sidde (d. v. s.) ligge for Anker, om et Skib. *Hübertz.Ære.(1834). 251.* Man fik Skibet hævet op og rullede det op under Klitterne, hvor det sad (alm.: stod) uskadet Vinteren over. *RibeAml.1919. 110.* || i overf. anv.; spec. (skol.): blive bevaret i hukommelsen. Sin . . Moder . . roser han som den bedste Lærerinde, han har kendt; hvad hun lærte Børnene, det sad. *GadsMag. 1931.418. 7.4)* m. afsvækket bet. og ofte i billedl. anv.: foreilige; findes; være til stede; især i forb. m. i: findes i; være skjult i; indeholdes i. Det er prunkløs Høihed, der sidder paa hans Pande. *Hzr.II. 58.* *Smilet sidder i de Kinder røde, | Altforsmuk er dog din lille Mund! *HCAnd.SS.XII. 191.* Er det ikke mine Penge, der sidder i Hotellet? *EriKrist.DH.165.* din vilje sidder i min lomme olgn., se I. Lomme 2.4. retten sidder i næven, i spydstagen, se I. Næve 1, Spydstage. jf.: Hun ma ikke af os vide sin Magt, den sidder i hendes Hjerter, den sidder i, hun er et sødt, uskyldigt Barn. *HCAnd. (1919).II.125.* || om noget, der trykker, piner en, ell. om tanke, følelse, som bunder dybt i ens sind (ell. som man vanskeligt kan give udtryk for). sygdommen sidder ham for brystet. *Moth.S158.* Lige i Hjertekulen havde hendes Ilde siddet. *HCAnd.SS.V304.* Natens Kæfert sad ham tungt i Benene. *And Nz.PE.III.220.* Graaden sad ham i Struben. *GyrLemche.S.II.230.* sidde en i blodet, i halsen, i kroppen, paa tungen, se Blod 2.2, I. Hals 3.1, I. Krop 1.2, Tunge. ogs. (jf. bet. 7.3 slutn.) om noget, man stadig mindes, tænker paa, i forb. som det sidder i ham (endnu), han kan ikke glemme det (skammen, fornærmelsen olgn.). *Moth.S161. VSO.* det sidder i min pande, se II.

Pande 3.1. || om (medfødt) egenskab. der sidder en god kær i den dreng. *Moth.S161.* det er et Fandens Snakketøj, der sidder paa Dem. *EChristians.MM.77.* der sidder et godt hoved, en farlig knebber, en slem kæft paa ham, se Hoved 4.1 osv. *jj.*: der sidder den skiden mûnd på hinde. *Moth.M176.* Det er da en Satans Mund, der sidder paa den Kiælling! *Oehl.XIV49. Gylb.(1849).XII.16.7.5* (egl., til bet. 7.3, om projektil, der har boret sig ind i noget) om kast, skud (kaste-vaaben, skydevaaben): ramme; træffe. I samme Nu sad Stis Krus ham i Panden. *JPJac.I.232.* Bravo 42, den sad der (o: skudet ramte). *Bonnelycke.Sp.18. Frem.^o/1927.* omslag.3. || i videre anv., om slag, revselse, satirisk bemærkning: ramme (rigtigt); gøre virkning. (skuespilleren) sagde sine Replikker med al den komiske Durkdrevenhed og Træfsikkerhed, han ejer. Hver eneste Replik sad. *Pol.²²/1921.6.sp.1.* „det er . . . forhaabentlig den sidste Lussing, jeg nogen-sinde har givet“ . . . „jeg finder mig ikke i det“ . . . „det bliver du . . . nødt til, for den, du fik, er vist en af dem, der „sidder.““ *Borregaard.VL.II.218.* Jeg satte min hovne Mine paa: — Du tager vel ikke fejl af mig og de andre Smaapiger, der falder for en Flaske Skumvin! Den sad. *KMich.(Pol.²⁰/1929.Sønd.24.sp.2).*

8) (især til bet. 7) m. subj.-skifte. 8.1) *især m. præp. i: være helt tildækket af; være forvandleet til; ogs.: ligne.* hans Hænder sad i en Kage af den fæleste Udslet. *Tauber. Dagb.27.* Han var segneferdig af Træthed og Skuffelse, hans Ansigt sad i en Grimase. *Brodersen.T.125. jj.*: Ryggen sidder (paa de magre heste) som Niels Skovløbers Rygaas med Krager i støden for Ryngningstørre. *KomGrønneq.1.99.* *især i forb.* som sidde i (eet) blodigt kød, se Kød 1.1. 8.2) *i forb.* sidde fuld af, være fuld af, opfyldt med. der sad en hel Stue fuld af Folk med Regninger. *Kbh.²⁷/1904.3.sp.1.* I Laden var der indrettet Hestestald og Vognskur, og ovenpaa var der Karlekammer, ligesom der sad fuldt af Halm. *Flensb.A.¹/1935.2.sp.3.* || (sj.) om person: have (noget) i mængde. vi (holdt) Auktion over vore Ejendele, og der kom ikke saa lidt ind, saa en gammel Kone sagde, at vi havde dog „siddet fuld af Lin-tøj“. *CLûth.FA.32.*

9) (nu *især glåds. og dial.*) tage sæde; sætte sig. Jakob sagde til sin fader . . . kiere, staa op, sid (1871: sæt dig), og æd af mit vildt. *IMos. 27.19(Chr.VI).* kongen og Haman sadde til (1871: for; 1931: satte sig saa til) at drikke. *Esth.3.15(Chr.VI).* Sid dog et Øieblik! *VSO.* Velkommen — Vil De ikke sidde? *Wied.TS.13.* stop nu Piben . . . og sid saa hen ved Bordet. *Korch.LL.77.* sid fra (o: ryk bort fra) ham. *Moth.S159.* Sid bedre ind paa Bænken. *VSO. OrdBS.(sjæll.).* Kan du ikke sidde lidt bedre væk, for jeg kan ikke faa

Plads.smst. || til bet. 1.3, i udtr. for at stige til hest ell. vogns. „Jeg vil ind i Karretent!“ sagde den lille Røverpige . . . Hun og Gerda sad ind (ændret fra: sade inde, se *HCAnd.(1919).II.384*) i den, og saa kjørte de. *HCAnd.(1919).II.116.* (naar) Taxamotor-Bilen . . . er kommen et Skridt forbi Værnedamsvej, saa kan han sidde ind, for saa er den paa kjøbenhavnsk Grund. *Pol.²¹/1912.5.* sidde af hesten, (jf. bet. 14.2) stige af hesten; (alm.:) sidde af, at sidde op og af sin Hest, ikke allene paa venstre men og paa høire Side. *ExercArtil.(1804).199. Bogan. I.157.* sidde til hest, sætte sig op paa en hest; (nu:) sidde op. Jeg gav (folkene) Ordre til at sidde til Hest. *ChRAHoffmann.Erindringerfra1864.(1892).94. smst.151.*

B. m. obj. (obj.-lignende bestemmelse).

10) m. ikke-refl. obj. 10.1) m. præp.-led ell. adv.: frembringe et vist resultat ved at sidde (1). sidde et Sæde til (o: tilpasse et sæde). *Cit.1923.(OrdBS.).* || *især i udtr., der angiver, at man over vold, overlaster mod noget ved (for lang) sidde.* sidde hul i noget (*Amberg.*), sidde noget over (smst.) ell. (navnlig) sidde noget itu (ell. i stykker. *OrdBS.;Fyn.*) *Amberg.* Han tog Spejlet op af Lommen . . . Men i sin Fuldskab havde han siddet det itu. *RagnhildBlicherSimonsen.*

30) *Mosekønenbrytter.(1919).19. talem.:* huskøns høne sidder altid bjælken itu, se Huskøne 1. *jj.* nedsidde 2: Det er nok den ærværdige Fader . . . som har siddet den (o: vognfjederen) ned. *Rørd.S.65. m. h. t. person, som man generer, i forb.* sidde laaret af en, se Laar 1.2. || m. h. t. tid: tilbringe siddende. sidde Tiden bort. *Amberg.* om sidde (en bøde) af, sidde (en dans) over, sidde (sin tid) ud se bet. 14.1, 24.2, 28.2. 10.2) til bet. 2, m. h. t. virksomhed, man udfører, værdighed, man beklæder. sidde aftensæde, se Aftensæde 1. || *især (jur., foræld.) i udtr.* som sidde dom (se I. Dom 4) ell. sidde retten. Overfaldis Dommer eller andre Rettens Betiente . . . naar de side Kongens Ret. *DL.6—4—17.* de Assessorer . . . som et . . . vrangt Votum give (skal være) excluderet, at sidde nogen Krigsret som Dommer. *MR.1706.149. CPROthe.MQ.II.54.*

50) 11) i refl. udtr. (*især m. præd. ell. adv.*), navnlig i udtr., som angiver, at man trættes af at sidde for længe. sidde sig tret. *Moth.S157.* min Fader red paa Træhesten . . . han skulde sidde sig til Krøbling. *HCAnd.(1919).IV402.* sidde sig krum, mør, stiv. *D&H.* || sidde sig noget til, erhverve sig ved sidde. sidde sig en pukkel til, se Pukkel 2.2. *jj. bet. 3.2:* den nye Fængselsdirektør (hans) ikke . . . siddet sig sin Stilling til. I Modsetning til saa mange andre højstaaende Embedsmænd har han tjent sig op gennem Graderne. *Pol.²⁴/1927.10.sp.2.*

C. part. siddende i særlige anv. (nu vulg. ell. dial. siddendes. *2Sam.13.20,1Kg.13.14*

(Chr.VI). *Clitau.PT.164. Reiser.III.391. UnivBl.I.384.396. jf. Esp.§199. Kort.170).*

12) knyttet til et verbum. (om forb. m. jg. sideordnei verbum (i inf.) se II. at 10.3, II. og 11.2). 12.1) i forb. blive siddende; især til bet. 1.1. Skriveren flytter sig op til Dommeren: Dommeren. „Bliv kun siddende“. *Hob.Her.VI. Nej, bliv nu siddende, Jane, altid skal du fare af Sted.Korch.LL.19. || til bet. 2.3. blive siddende ved Magten. Bl&T. Ministeriet bliver siddende.smst. || til bet. 3.3. saa blev Thamar siddendes, og var eenlig i Absaloms . . huus.2Sam.13.20 (Chr.VI). Han døde . . 1841, men hans hustru . . blev siddende på Ronnebæks-holm og ledede selv gårdens drift.Rønning. G.IV.2.41. || til bet. 4; dels (nu l. br.) til bet. 4.3, om kvinde: forblive ugift. JBaden. DaL.523. „Blev hun da siddende 7 Aar til?“ — „Nei, hun blev . . Aaret derpaa gift med en rig Hosekræmmer.“ *Hzr.IV.266. gammel Kærlighed rustet ikke . . Nu maa Du ellers skynde Dig, Sabine, ellers bliver Du siddende.GyrLemche.BD.62. dels til bet. 4.5, overf.: blive hængende (i noget). han . . var bleven siddende i en pessimistisk livs-anskuelse.ADJørg.ER.77. || til bet. 7, om ting. Reiser.III.391. han vred Nøglen istykker, saa at Kammen blev siddende i Laasen. Blich.(1920).X.83. Vognen blev siddende i Uføret.MO. til bet. 7.3 slutn., om anklage, vanære olgn.: Skolemesteren (sagde), at jeg var et dumt Kvæg, og det vilde jeg ikke lade blive siddende paa mig.Drachm.UB.235. JVJens.CT.268. om noget, der huskes: snur-rige Titler, der blev siddende i de Læsendes Bevidsthed.Bogvennen.1926.125. 12.2) som præd. ell. tilstandsbetegnelse knyttet til obj.; især til bet. 1.1 og navnlig i forb. som finde en siddende. (Dahila) havde En, som lurede, siddende (1931: Folk liggende paa Lur) i Kammeret.Dom.16.9. Jeg fandt ham sittende i sin Canapé med Hænderne i Skidet.CStampe.Thorv.225. (ofte) træffer man om Dagen Natravnens siddende paa en vandret Gren.Brehm.DL.3II.3163. || (jf. bet. 12.1 slutn.; l. br.) til bet. 7.3, om beskyldning, vanære. Jeg vil ikke have hele Landets Grin siddende paa mig i al Evighed.SMich. Dommeren.(1921).153.**

13) attrib. (ell. substantivisk). 13.1) m. aktivisk bet. || til bet. 1-3, om person. En sad paa Thronen. Og den Siddende (Chr.VI: den, som sad) var at see til liig Jaspis og Sarder.Aab.4.3. Han begynder sin revsende Tale . . henvendt til de nærmest siddende. *OFris.Litt.26. den nye Rutebil . . skal rumme 37 siddende Passagerer.JernbaneT.1/12 1937.7.sp.4. jf.: siddende eller staaende Buddhastatuer.Tilsk.1937.II.392. talem.: En staaende Spyge og en siddende Kokkepige duer kun lidt.Mau.1443. til bet. 2.3: siddendes ret (o: domstol, som fungerer, holder møde).Moth.S166. de siddende, danske Re-*

geringer.Tilsk.1918.II.10. til bet. 3.1, i forb. siddende gæster, (jf. liggende gæster u. I. ligge 17.1; emb.) om personer, der gæster et lokale, hvor (mad og) drikke serveres, og som nyder varerne paa stedet ved særlige borde olgn. (det) skal være (spækhøerne) aldeles forbudet at have siddende Gæster eller endog i deres Udsalgssteder at have saadanne Indretninger at de kan bruges til at holde siddende Gæster.Pl.12/11.1821.§3. De egl. Beværtere maa beværte siddende Gæster og sælge Brød . . ud af Huset.Sal.3III.158. || til bet. 7: fastsiddende; ubevægelig. siddende pasning, se Pasning 1. spec. (zool. og bot.) til bet. 7.3, om organ hos dyr og planter, der ikke er forbundet med stilk til sit underlag ell. sin akse, men er anbragt umiddelbart derpaa. Bladene ere enten stilkede . . eller siddende . . uden Bladstilk.Drejer.BotTerm.22. Warm. Bot.702. Siddende Øjne (hos visse krebsdyr). Boas.Zool.292. || meton. (jf. FalkT.Synt. 217), i forb. som siddende stilling. Fuglene kunne hvile i en liggende, staaende eller siddende Stilling.Lütken.Dyr.142. Panum. 374. (den syge) jumpede op i siddende Stilling.ErlKrist.MM.157. jf. bet. 13.2: en velbevaret „siddende Begravelse“ fra Stenalderen.BerlLITid.19/10.1937.4.sp.2. om arbejde, tilværelse, hvor man (mest) er i siddende stilling: siddende arbejde. Moth.S166. Blich.(1920).IX.55. UnivBl.I.383 (sjæll.). Feilb. jf.: de siddende bestillinger (o: spinding, kartning, strikning). Feilb. min Søn er fød med svage Been, saa at han synes af Naturen at være dannet til siddende Forretninger.Hob.MTkr.299. VSO. Saa havde han . . noget siddende Gavn for.Thyreg.Skildringer af det virkelige Liv.I.(1867).19. Feilb. sml. endvidere de siddende professionister u. Professionist. siddende liv (nu næppe br. levemaade. JBaden.DaL.), (nu alm.:) stillesiddende liv. VSO. det siddende liv, hun der måtte føre, var hende ganske uvant.NMoll.N.151. 13.2) (nu næppe br.) m. pass. bet.: som er indrettet til at sidde i ell. paa. en siddende Plads (o: siddeplads). Bredsdorff.(OrdbS.). staaende, siddende Pladser. Lefoli.Sproglærens Grundbegreber.(1871). 161. siddende portechaise, se Portechaise.

13.2) i særlige forb. m. adv. (jf. ogs. u. bet. 7.2, 9 og 10.1). || hovedtrykket ligger oftest paa adv., jf. dog u. sidde ned, op, sammen.

14) sidde af (jf. afsidde). 14.1) (især jarg.) m. h. t. bøde olgn.: afsonne i fængsel. Han var Fader til alle Sognets uægte Børn og tilbragte en stor Del af sin Tid med at sidde Alimentationsbidrag af.Wied.US.I.13. Man kan sidde 25 Kr. af om Dagen ved at spise Vand og Brød.Ekstrabl.19/1905.3.sp.3. Han tog Fængselsstraffene paa sig, og sad . . Bladets Bøder af.AndNz.PE.III.294. || (l. br.) m. h. t. fængselsstraf ell. forseelse. sidst jeg havde set dem var i Fængslet i B., hvor

de sad et Par af deres Synder af. *JVJens.Sk. 115.* det var i denne Bys Arrest, at Digteren sad sine 448 Dages simpelt Fængsel af. *Jørg.OF.52.* || *i videre (spøg.) anv.* Jeg ser mig . . . gaa hen paa Universitetets Auditorium Nr. 8 og sidde en Time Tingsret eller Civilproces af. *VVed.(Studenterbogen.(1896). 164).* hele Banden (o: en flok skoledrenge) . . . maatte „sidde den af“ en hel Time Lørdag Eftermiddag. *GJørgensen.HøjtHumor.(1932). 73. 14.2) (især rid. og x)* til bet. 9: staa af en hest. *Moth.S166.* (kongen havde) ladet sine Ryttere sidde af og fegte til Fods. *Molb.DH.II.252. Gjel.R.12.* Rytterne har (alm.: er) siddet af. *KaiHolb.FC.I.88. jf.:* *han endnu Digter leger; | Han burde alt for mange Aar sidt af (o: være steget af Pegasus). *TBruun.VI.475. || (l. br. i alm. spr.) staa af et køreløj. Exerc.Artil.(1804).83.* Vognen holdt. To Mænd sad af. *AbDam.B. 119.*

15) sidde efter || (nu især poet. ell. arkaik.) til bet. 3: blive tilbage; være ladt alene tilbage. Hun sidder efter med mange børn. *Moth.S158.* Bjørn og Sigvord (drog) hjem, hver til Sit, men Ivor sad efter, og var . . . Englands Hovding. *Grundtv.Saxo.II.266. Skovroy.LM.27* (se u. efter 12.1). (nu næppe br.) *i videre anv.:* være i *resistance* (med); skyldesidde efter med skatter. *Moth.S158.* sidde efter med Betaling, med en Gield. *MO.* || til bet. 4; dels (jf. Eftersidning; skol.): sidde over; se efter 12.1. dels (jf. bet. 4.3; l. br.) om ung, ugift pige: helst vilde jeg (o: en ung pige) nu fare med (paa folkevandringen). Men dét lover jeg dig (o: hendes ven), at jeg vil sidde efter, til du kommer igen. *GSchütte. B.4.* Lod han dig saa sidde efter med Skammen (o: efter at have forført dig)? *And Nx.DM.III.80.* || (nu næppe br.) til bet. 7.3, om mærke, plet: blive siddende; være synlig. *Moth.S158.* Arret sidder endnu efter i hans Pande. *VSO.*

16) sidde hen, (jf. hensidde) til bet. 1 og 3: blive siddende paa samme sted ell. i samme stilling; ogs.: forblive, leve paa samme sted ell. i samme tilstand. *hun ey sidder hen i hendes Enke-Stand, | Men boder paa sit Tab og Huusets Mangel boder. *Wadsk.87.* *Sad en Borger hen i Stilhed, (saare lidt blev talt om ham). *Lous.Pope.67.* de sidste fem og tyve (aar) sidder vi hen og venter paa at blive begravet. *Bang.SE.330.* gennem tyve Aar sad han hen, lam og nedbrudt. *Pol. 1/1919.12.sp.2.* || (nu næppe br.) i forb. m. med: tilbageholde (penge); opsætte betaling; være i *resistance* (med). sidde hen med andens midler. *Moth.S159.* sidde hen med Skatterne. *VSO.* || (nu især dial.) til bet. 4.3, om kvinde (ung pige): leve i ugift stand; ikke blive gift, sidde så hen, hen ugift. *Moth.S159.* *Greveddottrene paa Christiansholm saa sidde hen. *Aarestr.SS.II.136. OrdBS.(sjæll.).* ogs. (jf. bet. 10.1) m. obj.: det er dog meget,

at hun saadan sidder sin Tid hen (o: lever som enke ell. pebermo). *OrdBS.(Lolland).*

17) sidde hos, (jf. hossidde; nu ikke i rigsspr.) sidde (1.1) ved siden ell. lige i nærheden; ogs. (jf. bet. 9): sætte sig ved siden. „Vær saa god at sidde hos!“ Med disse Ord bragte han det forøgede Selskab til Sæde. *Ing.EM.II.24.* Kom og sid hos! *MO.* Jeg sad ikkun hos, da Ellen tog Haanden fra den Døde. *PVJac.Trold.83, OrdBS.(bornh.).*

18) sidde i, (jf. isidde) sidde fast; ikke kunne røre sig; dels (jf. bet. 4.4) om person: han sidder i (o: i mudder, pløre) til røven. *Feilb. || dels (og især) til bet. 7.3, om ting.* tolden sidder i. *Moth.S161.* Du kan lukke (dørene) op, Nøglen sidder i. *HAnd.(1919).I.8.* Skrivemaskinen stod paa Bordet, der sad Papir i. *ErlKrist.MM.173.*

19) sidde igen, se igen 5.1.

20) sidde inde (jf. indesidde). **20.1)** til bet. 1 og 3; især: holde sig inden døre; leve, være hjemme. *Moth.S166. Holb.Stu.III.5* (se u. Ovn 1). sidde muret inde, se mure 3.3. || (jf. bet. 20.2; sj.) m. nærmere bestemmelse, der angiver, hvordan ens (økonomiske) forhold er. jeg veed . . . at han sad godt inde og i de mange Aar har sparet en god Skilling sammen. *Hrz.IV.154.* H. sidder inde som en Prinds. *smst.149. 20.2)* (jf. II. inde 1.4) til bet. 2.3 og 3.3, i forb. m. med: have noget i sin besiddelse, i sin magt; besidde; i videre anv., dels m. h. t. myndighed, dels m. h. t. evner, muligheder: raade over. *Holb.DH.I.528.* Geistligheden sad inde med Staternes Rigdomme. *Schytte.UR.I.32.* det er Jurister, der sidder inde med Statens øverste Embeder. *Schand.SB.167.* Det kgl. Teater . . . sidder inde med Midler, Reserver af Ungdom og Talent, der kan bygges paa. *Tilsk.1938.I.56.* *i videre anv.:* være belejret med; ikke kunne komme af med. *S&B.* Konferensraadens Arvinger sad stadig inde med Godset, som de ikke kunde faa solgt. *Bang.L.169. jf.:* Hand sidder inde med stór geld. *Moth.S161.* || (nu næppe br.) beholde (uretømmigt) i sin besiddelse; tilbageholde; ogs.: restere med; skyldesidde inde med skat. *Moth.S161.* det (er) for en Skifteforvalter . . . en stor Bevæggrund til at lade et Skifte henstaae usluttet, naar han imidlertid kan sidde inde med Sterboens Penge. *Stampe.VI.166. VSO. jf.:* de Raad, Statsstyreren kræver af os — med dem skulle vi ikke sidde inde. *Blich.(1920). XXIII.111. 20.3) ↑* til bet. 7.1, om kort: (endnu) ikke være faldet (spillet ud ell. lagt til). klor knægt sidder inde endnu !

21) sidde ned (jf. nedsidde), oftest udtalt 'sidde ned. || (talespr.) til bet. 1.1 (især som modsætn. til staa (op)). en Person . . . siddende paa Hug eller plat ned paa Jorden. *JLange.II.54.* Kasserersken sad ned paa en Trykpapirs-Rulle og nikkede tankeløst med Hovedet. *Bang.VI.106.* i den store forsamling var der nogle, der sad ned, medens

andre stod op | det er rart at have et arbejde, som man kan sidde ned til | (♣, spøg.:) den (o: *det kort*) kan jeg sidde ned og (o: *med lethed*) stikke! | || (gldgs. ell. dial.) til bet. 9.: sætte sig ned; tage plads. *Holb. Bars.IV.6.* „Jeg vil . . . gaae bort saa længe.“ — „Nei sid ned, jeg kommer snart igjen.“ *Wiwet.EL.20.* *Saa sad hun ned, og lagde sin Haand paa Konens Knæ: | „Hør, spaa mig nu.“ *Winth.VI.244.* sid ned et Minut, jeg har just nu Visit af min Musa; hun gaar strax | *HCAnd.ML.280. Gravl.VF.139. Feilb. UnivBl.I.365(sjæll.).* || i forb. m. adv. Ven! sid længere ned o: tag en lavere eller ringere Plads. *VSO. OrdbS.(Fyn).* || m. obj., se bet. 10.1.

22) sidde op. 22.1) uden forestilling om bevægelse (jf. op 2.3 og 13) || (m. hovedtryk paa verbet: 'sidde op) til bet. 1.1, især som modsætn. til ligge (ned). sidde op i sengen. *Moth.S162.* Jeg prøvede at rejse mig men kunde slet ikke taale at sidde op, lod mig tungt falde tilbage igen. *JVJens.Sk.156.* Er barnet så gammelt, at det kan sidde op (o: i barnevognen), må man give det en sele på, for at det ikke skal falde ud af vognen. *S.Morvad. Moderens bog.(1916).35.* (jf. bet. 6.2) om hund: „sid op min Dreng“ . . . Fidelio (o: en hund) reiste sig strax op paa to Been, og blev saaledes siddende. *Hauch.I.12.* || (nu næppe br.) til bet. 2.1: sidde, være oppe (II.2) om natten. sidde op indtil Midnat. *vAph.(1759).* || (dagl.) til bet. 7. Tal for Guds skyld icke meere om den Sirup, Søster, min Mave sidder mig op i min Hals, naar jeg tencker derpaa. *Holb.Kandst.IV.6.* mit Hierte sidder mig op i min Hals af Qvalme og Beægstelse. *sa.Rpb.III.6.* din kjole sidder op (o: slaar en fold forned). *Feilb. 22.2)* om bevægelse, til bet. 9. || (gldgs. og dial.) flytte sig længere, højere op i sædet; ogs.: tage en bedre plads. sid lit op du sidder på mig. *Moth.S162.* Ven, sid højere op! du skal hädres blandt dine Medgjæster. *Blich.(1920). VII.176.* Sid bedre op i Stuen. *VSO. OrdbS.(Fyn).* || (jf. bet. 1.3; især rid.) stige op, sætte sig op paa en hest ell. en vogn. sid op på vognen. *Moth.S162. EzercArtil.(1804).199* (se u. bet. 9 slutn.). Rytterne begyndte alt at sidde op. *Winth.VIII.59.* Damen tager sit Rideskjørt op . . . og nu sidder hun op over skrævs, og farer saa afsted over Stok og Steen. *StBille.Gal.III.20.* naa sit op, Tøser! der er inte noget at være bange for, naar det er mig, der kører. *Norman-Hans.SB.57.* Som hun spaserede ad Landevejen, blev hun tiltalt af en Bilst, som lod hende sidde op. *Pol.*s1931.2.sp.2. Feilb. jf.:* skulde min Pegasus stundom løbe for stærkt, (saa husk) at den ikke er tilreden af nogen Kunstberider . . . Sid op, Højtærede (læser)! riid med mig ind ad Ånsbjerg Port. *Blich.(1920). X.67.* *Han maatte dandse med dem (o: de unge piger), syngte, lee | Og sidde lystig op

i Havens Gyng. *Bødt.43.* (arkais.) i videre anv., om ridder, anfører: *drage ud* (med sine ryttere) hver retskaffen Ridder og Adelsmand burde . . . self med saa mange dygtige Knægte og Heste sidde op, som de afstød kunde komme. *Slange.ChrIV.576.* *Vil I nu sidde op for Ret og Skjel, | Saa ride vi til Kallundborg. *MarskStig.(1834).52.* || (jf. bet. 6.3; nu næppe br.) om hene: flyve op paa sin pind. *vAph.(1759).* || (jf. opside 2; dial., især sjæll.) rejse sig, staa op (af sengen, navnlig: om morgenen); i videre anv.: rejse sig fra syge-, dødsleje. *Moth.S162. Junge.* *Jesus griber den kolde Haand, | Det lyder: sid op, min Pige! *Grundtv.SS.II.244.* (hun) traadte ind just som de Gamle vare ved at søbe Davre, de sad nu ikke saa tidlig op. *AntNiels.FL.II.134.* Se øjeblikkeligt at faa Søren vækket og sig ham, at han skal sidde op straks (o: for at hente læge). *Pont.FL.290. Gravl.N.6. Korch.Godtfolk.II.(1924).147. Fr Grundtv.LK.72. talem.:* den skal sidde tidlig op, som vil narre ham olgn. *Moth.S162. HHans.PD.12. jf. Mau.10248.*

23) sidde oppe, se II. oppe 2.

24) sidde over (jf. oversidde). **24.1)** (jf. oversidde 1.1; skol.) til bet. 4.2: maatte blive tilbage efter skoletid som straf; sidde efter (12.1). *VSO.IV.0247.* Indelukket er jeg — som en Skoledreng, der sidder over. *Hzr. X.310.* en af Skoledrengene, der sad over med sin Regneopgave. *JakKnu.LU.209. Pont. D.30.* || (jf. Oversidder 1 slutn.; sjældnere) ikke blive rykket op; maatte gaa i en klasse et aar til. det næste Skoleaar, som jo skulde være Dit sidste . . . hvis ikke Du kommer til at sidde over som en anden Sinke. *Drachm. EO.174. S&B. 24.2)* (jf. oversidde 1.2) til bet. 4.3: ikke deltage i noget; sidde ledig; især: ikke deltage i morskab (dans, spil), navnlig om fjerdemand i l'Hombre olgn. ell. om baldame, som ikke bliver engageret. Nogle spille ogsaa l'Hombre imellem 4 Personer saaledes, at den, der aftager Kortene, sidder over og ikke spiller. *Spillebog.(1786).39.* han glemmer at hente mig til den første Dands, saa at jeg maa sidde over. *Heib.SD.41.* *medeet til Dands man spiller . . . | I Øieblikket hun sig forestiller, | At hun skal sidde over nu igjen. *PalM.AdamH.I.253.* en ny. Rubbet er ude, og han skal sidde over. *Stuck.III.65. sml.:* Medens jeg nu nedskriver min Kjerlighedshistorie, er jeg allerede en aldrende Mand, og har alt længe siddet over, og seet mine Børn dandse. *Blich.(1920).XX.70.* (jf. bet. 10.1) m. obj.: Frøkenen havde siddet en Dands over. *CBernh.VIII.102. Kierk.XIV.331.* || i anden anv.; dels: have pause. Sommetider sad hun (o: violinistinden) og Saxofonen over, mens Pianisten spillede alene. *IBentzon.GH.113. dels* (nu sj. i rigsspr.) om kvinde: ikke blive gift. ældre Søstre, som sidde over. *Winth. IX.160. NMøll.N.5. dels* (jæg.) om hare:

blive i sit leje længere tid om vinteren. Blich. (1920).XVII.16.

25) sidde paa, (jf. paaside) især til bet. 7(s), om ting: være anbragt, have plads (oven)paa; spec.: befinde sig i samme stilling, hvorfra det ikke ell. vanskeligt kan flyttes; sidde fast. Moth.S166. lade Hatten sidde paa (o: beholde den paa).S&B. spec. (X, foræld.) om kugle, der er stødt helt ned i geværløbet: MilTeknO.

26) sidde sammen (jf. sammensidde), oftest udtalt 'sidde sammen. 26.1) især til bet. 1 og 3: være, opholde sig samme sted, i hinandens nærhed; ogs.: bo, leve sammen. Moth.S166. *I sidder i Hytten sammen, | Og korte jer Tiden ved Aftengammen.Oehl. XXIV.276. to Duer, der længe have sat i Bure sammen.PMøll.I.160. de to (har) sidde sammen og stavloet ind i tilværelsen. AnkerLars.VS.489. sidde laartæt sammen, se laartæt. || ♣ til bet. 7.1: konge og dame sad sammen (o: paa samme haand) | 26.2) (nu dial.) til bet. 7.1: have en indbyrdes sammenhæng; hænge sammen. Moth.S166. OrdBS.(bornh.). || (nu næppe br.) overf., om sag, forhold: hvordan sidder det sammen? Moth.S164.

27) sidde tilbage, spec.: være tilbage; være efterladt; især til bet. 3.s, om efterlevende personer: Moth.S165. *Fader gik sin Vei. | Moder see vi (o: børnene) især; | Dog i Nød vi sidde ei tilbage.Ing.RSE.VII.239. hans Enke . . sad tilbage med 5 Børn.Bobé. (Ew.LevnetogMeninge.(udg.1911).235). (nu næppe br.) m. h. t. betaling olgn.: restere. sidde tilbage med sin skat.Moth.S165. VSO. || til bet. 7. jeg mercker, der sidder endnu nogle Levninger (af vantroen) tilbage, som jeg gandske maa udrydde.Hob.UHH.III.5.

28) sidde ud. 28.1) især til bet. 7: være anbragt paa ell. som den udvendige side af noget (vænde ud) ell. saaledes, at det rager ud over omgivelserne olgn. vrangen sidder ud. Moth.S165. Loftet, Panelet havde paa flere Steder slaet sig, og sad ud o: hævede sig i Ujævnheder.VSO. de smaa (trøje-)Lommer sad ud som Svalereder paa en Mur.Buchh. Su.II.142. m. flg. adv. ell. præp.: sidde ud ad.Moth.S165. tåen sidder ud af skoen, ud igennem skoen.smst. 28.2) m. obj. (jf. bet. 10.1). sidde sin tid ud. 1. til bet. 2.3, om embedsmand olgn.: beklæde sit embede i hele den normale periode, uden at miste det før tiden ved afskedigelse ell. død. 2. (nu næppe br.) til bet. 3.3, om enke(mand): leve ugift i sørgcaaret. Moth.S165.

Sidde-, i ssg. især til II. sidde 1.1; ofte vekslede med (og undertiden (i dial.) vanskeligt at skelne fra) Sæde-. -bad, et. (sj.) sædebad. S&B. -badekar, et. (fagl.) kort, men forholdsvis dybt, badekar, i hvilket den badende krop er nedsænket i siddende stilling. HFB. 1934.222. -ben, et. (anat., foræld.) sædeben (Os ischion). Buchw.JS.(1725).4. Mesnard.

Jordemoder-Skole.(overs.1749).II. -bom, en. (sj.) siddefjæl paa væv. ZakNiels.(Julebogen. 1903.139). -bræt, et. (jf. -fjæl og Sædebræt; dial.) bræt, hvorpaa man kan sidde; især: agebræt. OrdBS.(fynsk,sdøj.,bornh.). -degn, en. se Sædedegn. -fjæl, en. (dial.) d. s. s. -bræt. VSO. Kværnd. Svendb.Amt.1920.II. (jf. -bom) om sæde paa væv: Moth.S166. OrdBS.(bornh.). -fod, en. (jf. Gang-1), Klatre-, Løbe- (1), Svømmefod; til II. sidde 6; zool.) fodform hos forsk. fugle (især spurve- og skrigefugle), som særlig egner sig til at omfatte grene, idet en ell. to af de bevægelige tæer kan virke mod de andre. Lütken.Dyr.¹133. Brehm.DL.²II, 3.2. -fugl, en. (til II. sidde 6; zool., foræld.) i ft., ældre betegnelse for en fuglegruppe, der svarer til spurve- og skrigefugle; Insesores; undertiden om nogle familier af skrigefugle. Sal.IX.506. -hus, et. se u. -stue. -kød, et. (jf. ty. sitzfleisch; dagl.) den del af legemet, hvorpaa man sidder; bagdel. vAph. (1764). O.Lund.SmaabillederfraHelsingør1800-1830.(udg.1900).82. Giv ham en paa Siddekjødet.VSO. tre gamle Fodangler . . vare komne til at beskadige den lærde . . Professors Siddekjød.LMoltke.Overs.afScott:Oldgranske- ren.(1864).45. || have siddekød olgn., (nu l. br.) have lyst til at sidde (og hvile sig); ogs.: være mægeligt, roligt anlagt.vAph.(1772). III. (jeg) havde (ikke) Sidde-Kjød nok saa tidlig at gaae til Hvile.Cit.ca.1817.(PersonalhistT.1924.198). jf.: at faa Uroen i de unge Samfund til at sætte sig, at faa Menneskene lagt „Siddekød“ til og vænnet til at kunne blive ved det Samme, det var Klosters første Mission.VVed.BK.43. -muskul, en. (anat., sj.) sædemuskul. FPJDahl.(OrdBS.). -møbel, et. (fagl.) møbel, som stol, bænk, sofa, beregnet til at sidde paa. VortHj.IV,2. 101. Sal.²XVII.561.

I. Siddende, et. (ænyd. d. s.; nu dial.) vbs. til II. sidde (1): det at sidde (ned). HjælpeO.(fynsk). jf. Feilb. samt Stillesiddende. II. siddende, part. se II. sidde C.

Sidde-pind, en. [II.6] (jf. -stang; fagl.) pind i fuglebur, hvorpaa fugle kan sidde. Wiese.T.II.10. VortHj.III,4.27. -plads, en. (jf. siddende plads (u. II. sidde 13.2) samt -sted) plads (4), sted, hvor man kan sidde; især: plads (5.3), (nummereret) stol, sæde i større lokale, befordringsmiddel olgn. en rummelig og med anstændig Siddeplads forsynet Ventesal.Hylling.HJ.13. Folk sad rundt om i Grupper ved smaa Borde, og de, der ikke kunde faa Siddeplads, stod i Klynge.Tops.III.85. Siddepladser i Haveanlægget har til Formaal at afgive behagelige, skyggefulde . . Opholdsteder.HavebrL.²II.347. Det ny Teater (i Kbh.) rummer ca. 1140 Siddepladser.Trap.¹L.507. jf.: (det national-liberale parti) solgte sit liberale Program til Godejerne for en Siddeplads i Landstinget.Hørup.I.154. jeg (o: Antonius) har indtaget en Verden og erobret mig Siddeplads mellem

Guder. *KMunk.EI.25.* -**pude**, en. (jf. Sædepude; l. br.) pude til at sidde paa; hynde. *Gertz.Thukydid.I.334.* Blomster, Siddepuder, Hatte regner ned over Arenaen (ved en tyre-føgtning). *Emil.Rasm.BH.16.* Ordbs.(sdyj.). -**stang**, en. [II.6] (jf. -pind; faql.) stang, hvorpaa fugle kan sidde; især: stang til hens. *LandmB.II.343.* Sal.²XII.142. -**sted**, et. (sj. i rigsspr.) d. s. s. -plads. *efterhaanden fylder | en Gjæsteskare hvert et Siddested (i knejpen). *Schand.UD.135.* Ordbs.(bornh.) -**stilling**, en. (l. br.) siddende stilling. Han flaaede Dynen af Knud og hev ham op i Siddestilling. *MartinAHans.NO.70.* *LindskovHans.NH.215.* -**stue**, en. (vel sa. ord som jy. sestov. *Feilb.* u. siddestue), jf. ænyd. sedestoue (*Kalk.IV.263*) samt no. dial. sæte-, setustova, *glo.*, isl. setstofa (sml. *DSt.1910.120f.*), hvis 1. led er oldn. set, n., seta, f., afl. af II. sidde; sml. ogs. jy. siddehus, stuehus (*Feilb.* jf. *EHHagerup.93.169*), samt ænyd. sædehus, oldn. se hús, se Sædehus; dial.) opholds-, dagligstue. en lavloftet og halvmerkt Stue, der paa én Gang tjente til „Siddestue“, Skænkebod og Sovekammer. *Pont.N.7.*

I. Side, en. [lsi'də] fl. -r, best. f. -rne ell. † sidene (*Holt.UHH.IV.10*). (æda. sithæ (*Fragm.6*), oldn. síða, ty. seite, eng. side; af II. sid; egl. om hvad der har udstrekning ned)

1) en i en vis retning vendende del af (yderfladen af) et menneskes ell. dyrs krop (jf. Bug-, For-, Rygside ofl. samt den kenne side u. III. køn 3.1); uden for ssg. næsten kun om (yderfladen af) det mellem bryst (bug) og ryg liggende (højre ell. venstre) parti af et dyrs ell. (især) et menneskes krop; ogs. spec. om en (nedre) del heraf: partiet mellem ribben og hoften. 1.) i al alm. *De stak hannem (o: Erik Klipping) ind ad Hårde | og ud ad venstre Side. *DFU.nr.25.8.* uden jeg . . stikker min Haand i hans Side (o: saaret i Jesu side), vil jeg ingenlunde troe. *Joh.20.25.* *Jarl Hakon slagter sin Søn. | Han drager den rygende Kniv af hans Side. *Oehl.Digte.(1803).18.* *Satte den Herre Guldkringen | Dybt udi sin Gangers Side. sa. *Digtn.I.96.* *det bruges ei nu for Tiden, | At Qvindfolk gaee med Lomme paa Siden (jf. Sidelomme 1). *PMøll.ES.I.80.* to brede Skjeder, der kun paa Siderne hang ud over Pocherne. *CBernh.NF.VIII.138.* den unge Plag . . skjälv . . hver Gang en . . Lyngraft slog imod dens Sider. *Aakj.VF.78.* være lam i højre (venstre) Side. *D&H.* de bekendte figurer på primitive malerier, der vender siden til tilskueren og dog ser ham an med begge øjne. *Granb.MM.25.* (hun) gav ham et Puf i Siden. *ErlKrist.DH.100.* jf. Blindside: En kogt Rødspætte skal vende den graa Side op. *smst.60.* billedl.: jeg vil ikke uddrive (kanaanitterne); men de skulle være Eder paa Siderne (1931: blive Brodde i eders Sider), og deres Guder skulle

være Eder til en Snare. *Dom.2.3.* jf. *4Mos.33.55.* || i udtryk for anbringelse af (side)vaaben i balle olgn. (jf. lign. udtr. u. Lænd 1). hver binde sit Sværd med sin Side (1931: om Lænd). *2Mos.32.27.* *Ved Siden hang et Sverd, som kaldes nu Hirtzfenger. *Holt.Paars.94.* sa. *Ul.II.9* (se u. Lyssespj). *Heib.Dv.77.* (soldaten) havde sin Tornister paa Ryggen og en Sabel ved Siden. *HCAnd.(1919).I.7.* || i udtryk for (stikkende) smerte, spec. sting (jf. Sidesting). Han fik . . et Hold i Siden. *VSO.* Jeg vilde rejse mig op i Sengen, men en heftig Smerte i den venstre Side tvang mig tilbage. *Schand.FrProv.137.* Han lo til han fik ondt i Siderne. *IJohans.J.113.* sting i siden olgn., se Sting. || i udtryk for særlig (staaende, liggende) stilling, som sætte ell. staa med haand(en) (*Ing.DM.29*) ell. hænderne (*S&B.*) ell. næverne (se I. Næve 2) i siden olgn., ofte m. bet. af udtryk for myndighed, overmod, trods olgn. Paa (kommandoen) „Eet“! sættes Hænderne knyttede i Siderne paa Hoftebenene. *Gymn.(1828).15.* Madamen stod midt paa Gulvet med de laskede Arme i Siden og satte et . . bydende . . Ansigt op. *HCAnd.SS.¹XXIV.65.* (hun) satte den ene Haand i Siden, medens hun postede. *Egeberg.Detførst fornødne.(1902).98.* ligge, vende sig om paa siden olgn. *Moth.S173.* Man bør ikke legge et Barn paa Ryggen, men paa Siden. *JSneed.VI.331.* *En Vædder ligger paa hver Side | Et halvt Aars Tid, det maae I vide. *Abc.15.* Mette sov ikke den Nat. Hun væltede sig fra Side til Side. *Schand.SB.22.* at vende sig om paa den anden Side og sove videre. *VortHj.III,2.43.* svømme paa Siden. *Bl&T.* jf. (sj. i rigsspr.): (den) brede Himmelseng, hvor (prinsessen) tillod besøgende Hyrder og Hyrdinder at hvile de trætte Sider. *SophClauss.R.232.* spec.: lægge sig (*Suhm.(SkVid.XII.155).* *Hauch.ND.273.* *Kierk.XII.455.* *Goldschm.FVI.350*) ell. (nu især) ligge paa den lade ell. (nu l. br.) dovne (*Chitau.IR.48.* *VSO.*) side, (jf. Ladside) især uegl.: undlade at virke, handle, arbejde (p. gr. af mægelighed, dovenskab olgn.); være (doven, mægelig) uvirksom. *Moth.L106.* Heraf kan nu Deres Velbyrdighed selv indsee, at jeg ikke har lagt paa den lade Side. *Biehl.DQ.III.199.* den der er falden i Dag, kan reise sig i Morgen, saafremt han ikke vil blive liggende paa den lade Side i Sengen. *smst.IV.301.* *Grundtv.PS.II.532.* *,Han (o: sultanen) har sig lagt nu paa den lade Side.“ | — „Han ødsler Tiden bort i sit Serail.“ *Hauch.DVI.54.* *Valloe.D.115.* *Baud.HB.102.* jf.: lette sin lade side, (nu næppe br.) afbryde sin uvirksomhed. *Moth.L2.* || i (andre) talem. det skal frem, om det saa skal ud af min(e) side(r) olgn., (jf. Sideben 1; nu næppe br.) om ytring, som man ikke kan ell. vil tilbageholde. *Moth.S173.* hvad dig ligger paa Hierte, det skal frem, om det skulde ud af

din Side. *Holb. Bars. II. 3. sa. Mel. I. 6. sa. Forv. Isc.* have et horn i siden paa en *olgn.*, se Horn 5.1. hævle ens sider, se hævle 2.5. lægge paa sine sider, se II. lægge 7.4. *jf. bet. 6.3:* hænge (bære) kaaben paa begge sider, se Kaabe 1 slutn. **1.2)** (*jf. bet. 8.1*) i forb. m. *præp.*, i udtryk for tilstedeværelse ud for, i nærheden af, (tæt) ved en (s side (1.1)). || i udtryk for (indbyrdes) stilling ell. tilstand ell. (m. h. t. levende væsener, især personer indbyrdes) en samtidig (jævnside) bevægelse (ledsagelse), ogs. (især uegl.) m. bet. af ligestillethed, bistand, værn *olgn.*; i forb. som staa, gaa osv. hos (se hos 1.1) ell. (i visse udtryk, m. højre, venstre (s. d.) *olgn.*) paa ell. i alm. ved ens side ell. (*jf. bet. 2.3-4*) gaa, ligge osv. side ved side ell. (oftere) side om side (*dial.* ogs. sides om sides. *jf. Feilb.*; sj. m. enkelt subst.: Biler raser fire og fire om Side. *Pol.^{14/10} 1925. 9.sp.4*) *olgn.* (om udtr. ved siden af ham *olgn.* se bet. 8). *min skønne Jomfru . . | I skal eede med mig af Fad | og sove ved min Side. *DFU. nr. 1. 11.* ved min Side staaer et randløst Blæk-Glas. *Ew. (1914). IV. 278.* ved vor høire og venstre Side, falde Unge og Gamle. *Basth. Tale. (1795). 13.* (paa kirkegaarden ser jeg) Iversyge Genier ligge Side ved Side. *FrSneed. I. 446.* *(kong Helge) bliver vaer, | Med Arme svulmende hvide, | Den største Skjønhed Jorden har, | At slumre ved hans Side! *Oehl. Helge. (1814). 54.* *O Jesus . . | Kom i den sidste Nattevagt, | I en af mine Kjæres Dragt, | Og sæt dig ved min Side! *Grundtv. Festsps. 50.* Hustruen ved dit Bryst . . Vennen ved din Side, ere . . dig de Nærmeste. *Mynst. Betr. II. 149.* (præsten) var Godseier; og . . han eiede . . saameget, at han kunde gaae Side om Side med mangen Herremand. *Blich. (1920). XXVIII. 138.* *Moder, seer Du Englen ved min Side? *HC And. D. 17.* *Vil Du (o: hustruen) mig i kjærligt Minde bære, | Til Du ved min Side (o: i graven) lægges ned? *Ploug. V. VIII. 99.* *Henad Vejen gik jeg langsomt, | Anders Hjulmand ved min Side. *Hostr. (IdeVirkl. 1871. I. 24).* man promenerer sirligt Side om Side. *JP Jac. II. 239.* hun (har) hverken Evner eller Sind til at staa en Mand ved Siden, som en god Hustru skal. *Gyr Lemche. S. IV. 45.* 50 en iblandt hans D disciple . . sad til Bords ved Jesu Side (1819: laae op til Jesu Skiød). *Joh. 13. 23 (1907).* løven og lammet græssede fredeligt side om side, se I. Løve 3. *jf. bet. 8.5:* gaa ved den højre side af sig selv, se højre sp. 1213⁴². sidde ved ens grønne side *olgn.*, se grøn 4. (*jarg.*.) han havde været saa heldig at blive Kæreste med Gasarmen, der sad paa egen Lejlighed og var en Pige, det nok var værdt at slaa sig paa Siden af. *CGjærlov. Synd. (1915). 5.* ikke vige fra ens side, se vige. || i udtryk for at møde ell. (især) indhente en, i forb. som komme en paa siden (*Blich. (1920). XI. 85. Schand.*

VV. 37), (hen) paa ens højre, venstre, rigtige (se rigtig 1) side ell. (m. overgang til bet. 8.1) komme, naa (op) paa siden af en *olgn.*, ogs. (overf.) m. bet. af kappelstrid, konkurrence *olgn.* jeg (beregne) min Gang saaledes, at jeg maatte møde hende paa Broen . . Jeg tog Hatten af, da hun lige var paa Siden af mig. *Schand. FrProv. 114.* Jeg gik da frem paa Siden af ham. *Brandes. (Kunstmus. A. 1921-23. 2).* *Fr Poulsen. VN. 26.* overf.: der er ingen, der tilnærmelsesvis kommer op paa Siden af hende (o: i fikshed). *AaDons. S. 114. jf. foreg. bet.-gruppe:* naar det skulde gaa los (med arbejde), var der ikke mange stod paa Siden af Lars. *Gravl. J. 23. 1.3)* m. særlig anv., om selvstændigt hyle. || (slagt., kog.) afskaaren del af slagtet dyrs krop, delt paa langs, efter at hoved, ryg og ben er fjernede; især m. h. t. svin: flæskeside. de værdifulde „Sider“ (o: af slagtede svin) . . stedtes til foreløbig Hvile i isafkølede Haller. *Reumert. LT. II. 137. Politi E. ^{1/10} 1924. 3. spec. i forb. (en) side flæsk. Moth. S. 172. Wess. 158. Schand. AE. 296. Politi E. ^{1/10} 1924. 3.* || (i alm. spr. nu kun i ssgr.) som betegnelse for et levende væsen, dels om dyr (med en vis farvetegning) paa siden, i ssgr. som Hvid-, Net-, Svartside, dels (jf. Doven-, Lad-, Ond-, Skidenside) som nedslættende personbetegnelse. du er en rigtig side. *Feilb.*

2) om (hvad der danner) en i en vis retning vendende del af en tings ydre afgrænsning (yderflade, -linie). **2.1)** (jf. Lang-, Længde-, Op-, Overside oft.; uden for ssgr. og udtryk som paa alle sider *olgn.* (jf. bet. 5.1) nu især fys., mat.) i al alm. om (rums)afgrænsning; dels m. h. t. (fysisk, matematisk) legeme: (afgrænset del af) yderflade. En Tærning har 6 Sider. *MO.* „Denne Side op“ (Emballagepaaskrift). *Bl & T. dels (jf. Omside) m. h. t. (tre-, firkantet osv.) flade, plan figur: (lige) yderlinie; grænselinie; kant. (byen) var paa sine trende Sider forskandset af Bjerger. Jacobi. Skr. 26.* Jordanen sætter Grænde (for Benjamins slegtis landomraade) mod den østre Side (*Chr. VI:* ved det østre hjørne; 1931: Mod Øst). *Jos. 18. 20.* En Trekant er en Figur, som begrænses af tre rette Linier, som kaldes Sider. *Geom. 5.* en ligesidet Trekant med en Side paa ca. 1 km. *Flyvning Hær. 49.* modstaaende side, se modstaaende. *jf. bet. 2.2-3:* Landemærket skal gaa ned og berøre Siden af Cinnereths Hav imod Østen (1931: Bjergskrænten østen for Kinneretsoen). *4 Mos. 34. 11. 2.2)* (jf. bet. 2.3-4; mods. Over-, Under-side) om (flade af træ, metal osv., der danner) en tings (under normal stilling) skraat ell. lodret nedadgaende yderflade. (altrets fremspring) skal være fjorten Alen i Længden, med fjorten Alen i Bredden, efter sine fire Sider (*Chr. VI:* i sine fire kanter; 1931: paa alle fire Sider). *Ez. 43. 17.* man maa (med) Fylden . . dække baade Oversiden og Siderne

(af en tørte). *ERode.JM.37. jf. bet. 1.1 og 2.3: *min Viin blev sjelden suur, | Naar Flasken altid kjønt blev lagt paa Siden. Bødt.D. (1856).69. (jf. bet. 1.2) i udtryk for beliggenhed, plads olgn. i nærheden af en ting(s side): paa Thingøien ved den søndre Side af Kirken. NPWivel.R.3. 2Kg.16.14(Lindberg). jf. bet. 1.2 og 2.4 (samt 8.1 og 4): Side ved Side hang i den aabne Gang gamle Portraiter af de afdøde Munke. HCAnd.Imp.1.3. (her) laa „Tvillinggaardene“ Side om Side. And.Nr.BN.112. uegl., m. bet. af sidestilling, ligeberettigelse: hendes trofaste Kjærlighed kan maaskee staae anskrevet der, hvor Kejserslotte og Torvehuse staae Side om Side. Blich.(1920).XIV.227. || (jf. I. Li; især ∞ ell. geogr.) bakkes ell. (især) bjergs skraat, stejl nedadgaende flade: bakke-, bjerg-, fjæld-, klippeside. *Nu rinder Solen op | Af Øster-Lide, | Forgylder Klippens Top | Og Bjergets Side. Kingo.397. Rein.11. *Ned af Bjergets steile Side | Æslet gaer sin jævne Gang. Winth. Digtn.132. Steensby.Geogr.133. KMunk.DU.10. || (i rigsspr. nu især arkais.) m. overgang til bet. 2.3 og 3, om (landstrækning med) landoverflade, der sænker sig ned imod og grænser til hav (ell. større) indse; kyst(strækning); ogs.: land(strækning) hinsides et hav. (især i forb. m. gen. af et lands navn ell. hertil svarende adj.; jf. KGLjunggren. Nordiska ortnamns behandling. (1937).98ff.). *Islands Konning lader bygge et Skib | Saa nær ved Islands Side. Abrah Nyer Rahb.1.229. seyle henved Asiæ sider (1819: Kyster). ApG.27.2(Chr.VI). (for) at bespeide Fiendens Magt . . drog Erik under Ruslands Side, hvor han traf Flaaden. Grundtv.Saxo.I.271. jf. bet. 1.1: *Hvor Brændingerne hvide | slaa op om Klittens Sand, | dér mærkes Danmarks Side | af Havets Rovdyrstand! Rich.VH.9. jf. bet. 2.1 samt 5.1 slutn.: Siden lette vi og gik et Slag over til den skaanske Side. JensSør.II.2. et Fartøj ligger . . ved Corsøers Side udi blikstille Veyr lige saa ubevægelig, som hvis det stod paa det tørre Land. Gram.(KSelsk Skr.III.308). (Lillebøll var fri) for Iis, saavel ved den Holsteenske som Danske Side. Adr. 4/1762.5. 2.3) (mods. For- ell. Bagside) ved ting med en (ved form ell. stilling bestemt) særlig forreste og bageste del: side (2.2), som danner den (højre, venstre) ydre forbindelse mellem tingens forreste og bageste flade ell. del. Stængerne skulle være paa begge Alterets Sider (1931: Alterets to Sider), til at bære det med. 2Mos.27.7(jf. Side-stykke 1). jf. bet. 2.4-5: Dameportemonnæ . . Tryklaas paa den ene Side og Knap paa anden Side. PolitiE. Kosterbl.¹²1923.2.sp.2. jf. bet. 5 (og 6.1): Morgana kommer flygtende ind paa (scenen) fra samme Side, som Sylferne . . og vender sig om mod den Side, hun kom fra. Heid.FM.109. (jf. bet. 1.1) m. h. t. legemsdel, organ olgn.: Hjernen var beska-*

diget (i) Nakkeregionen, i venstre Side. NaturensV.1921.27. (faa, give) en paa siden af hovedet, (jf. II. en 26; dagl.) en lussing (ørefigen). Schand.Fort.64. ASølling.Sømandsliv.(1925).85. jf. bet. 1.2: de vigtigere Strøg skulde kunne rumme 3 Kareter Side om Side. HMatthiess.KG.9. || (jf. bet. 1.1 og 2.2) i udtryk for stærkt hældende, liggende stilling. Schand.SD.111. J. lagde Hovedet paa den ene Side og paa den anden Side. JesperEw. PF.9. 2.4) m. h. t. ting ell. flade med (for tanken) væsentlig udstrækning i længden. || dels (jf. bet. 2.1 slutn. og 3) m. h. t. smal, langstrakt flade, vej olgn.: linie, som danner grænse paa langs; grænselinie; kant. Træerne frembyde deres Frugter ved Siden af Veien. Bages.L.II.62. Operationskniv . . den skarpe Side af Bladet (o: æglinien) buet. PolitiE.Kosterbl.²²1923.2.sp.2. || dels om side (2.2), som danner tingens yderflade paa langs; langside; længdeside. *To Kammerpiger | Fra Siderne af Sengen aldrig viger. Blich.(1920).V.159. sidde ved Siden af Bordet o: modsat af: at sidde ved Bordenden. VSO. *Den sidste Sne i Stykker smaa | som Blegetøj paa Engen laa | og opad Digets Side. Rich.VH.20. Cykledæk, mærket Dunlop paa Siden og i Slidbanen. PolitiE. Kosterbl.¹⁸1925.2.sp.2. jf.: Sømanden styrer og regjerer sit Skib med Vinden, med Siden af Vinden (o: sidevind), ja selv imod Vinden. Blich.(1920).XXI.84. smst.XXIV.176. || spec. m. h. t. fartøj: skibsside olgn. Arkens Dør skal du sætte paa dens Side. IMos.6.16. Harboe.MarO. *da løfter sig Dækket fra Sider og Bund. Ploug.NS.200. Pram . . graamalet indvendig paa Siderne. PolitiE.Kosterbl.²⁴1922.2.sp.2. (den) luv, læ side, se luv (III), læ (VI.1). (jf. Slagside) i udtryk for hældende stilling: ligge, lægge sig (om) paa siden olgn. Moth.S173. Skibet hældede over paa den ene Side. HCAnd.SS.¹XXIV.207. Scheller. MarO. (jf. bet. 1.2) i udtryk for plads olgn. i nærheden af (langs med) et skib(s side): kaster Garnet til den (1907: paa) høire Side af Skibet. Joh.21.6. *Skielmen (o: et fjendeligt skib), som os vil | Med List paa Siden rende. JFrüs.4. at ligge langs Siden. SøLex.(1808). vi drev . . ned paa Siden af Jagten. Drachm. SS.⁸⁰. have et Fartøj paa hver Side. Scheller. MarO. Bardenfl.Søm.I.242(se u. rigtig 1). Fartøjerne ligger Side om Side. Scheller. MarO. se videre u. III. klappe 1.8, I. lægge 24. 2.5) (jf. bet. 2.6) m. h. t. ting af ringe tykkelse (med en smal, til dels næppe synlig kant): (opad- ell. nedadvendende) flade (saaledes m. h. t. finér-, papplade, stof (jf. Ret-, Vrangside), skind (jf. Haar-, Kød-, Narv-, Pels-side), brødkive (jf. Smørside), mønt (jf. Billed-, Kroneside), (som en flade fremtrædende) himmellegeme (jf. Dag-, Nat-side; sml. bet. 3) oft.). Den rette, vrange Side paa Toi.MO. lægge en Muursteen paa Siden (modsat paa Kant). smst. Rejseplaid, sort paa den ene

Side, tigerstribet paa den anden. *PolitiE. Kosterbl.*^{19/1922.1.sp.2.} Forligger, ens paa begge Sider. *Pol.*^{29/1924.3.sp.6.} den indvendige, laadne, luvslidte, omvendte side *olgn.*, se indvendig *osv.* *jf. bet. 3:* den ene dør havde to sider (1871: Fløie; 1931: Dørflader) som kunde opslaaes. *1Kg.6.34(Chr.VI). 2.6)* (jf. Hel-, Kwart-, Oktavside *osf.*; *af bet. 2.5) spec. m. h. t. blad i en bog olgn.: blad-, bogside; ogs. den med skrift, (sammenhængende) tekst forsynede del heraf: tekstsider (ogs. m. særlig forestilling om tekstindholdet).* Siderne skulle de . . fuldskrive, og ej lade noget Rum staa ledigt. *DL.1—8—3:* hand havde skrevet en Side ud og skulde vende Bladet om. *Holb.Kandst.III.4.* en Kolumne eller Side. *Hallager.120.* *De faa, til hvem jeg . . skrev | De første Sider i mit sidste Brev. *Bagges.Gieng.162.* De sige os mere, disse faa Sider, end mangen stor Bog. *Molb. Suhm.22.* *en Side Vers. *Boye.WS.50.* de høje Sider (i Bog) (: *bladenes forsider, recto-sider*). *Bl&T.* (til eksamen) opgives . . 25 Sider Sprogprøver fra det 18. Aarhundrede. *Regler for sproglig-hist. Skoleembedseksamen. (1935). 11. m. ordspils-tilknytning til bet. 4.2, som stambogers (skrevet med een linie paa hver af et blads sider):* *et blad kan ses fra to sider — | og enhver sag, naar blot man gider | midt, nederst, øverst paa siden. *Moth.S173. HCAnd.(Heib.Fl.1830. Nr.17.1).* e. alm. under siden (: *under selve teksten, nederst paa siden*). *Stangerup.R. 55.* 2. udgave følger 1. udgave side for side | side op og side ned, se op 17.5. || *spec. (jf. Pagina) i forb. m. (side)tal ved angivelse af sted i en bog (ofte forkortet: s., jf. I. S 3).* *Molb.RK.XVII.* se Side 112 og følgende! *Wied.LO.377.* || *billed.* *Hver Side i Naturens Bog | Du læste dybt. *Rahb.Synt.269.* 40

3) (*jf. bet. 2.2 slutn.*) om den del af en ting ell. flade, der vender bort fra midten og yderst afgrænses af en side (2.2-4), men indad mod midten i alm. er uden fast afgrænsning; *ogs.: halvdel.* Nervebullen deler Bladet i to Halvdele, Siderne (latera folii). *Drejer.BotTerm.25. jf. bet. 6.3:* Naar det er afgjort hvilken Side, der først skal serve, begynder Spilleren i den højre Halvside Spillet. *Spilleregler f. Badminton. (1930). §11.* || *især i visse forb., dels m. nærmere (plads-)bestemmelse ved adj. som højre (II.1.3), venstre olgn. ell. i ssg. (jf. Epistel-, Evangelie-, Kalkside (paa et alter), Mandags-, Søndagside (paa en steg), Dronninge-, Kongeside (paa skakbræt), Afgangs- (Trap.I.2.367), Ankomstsider (paa banegaard olgn.), Kongeside (i teater), Kvinde-, Mandsside (i kirke), Skygge-, Solside (fx. af lejlighed, gade), Dag-, Natside (af himmellegerne; jf. bet. 2.5) *osf.*.)* 60

(*min værtinde*) har leiet (*en*) Leilighed nede i Nyhavn, Charlottenborg Side; jeg er ikke tilfreds der med, da det er Skyggesiden. *HCAnd.BC.IV.192.* hver ny Beboer maatte

begynde paa Gaardsiden for senere . . at forfremmes til den bedre Side. *Gyr Lemche. SJ.34.* holde (: *sejle i*) den højre Side af en Kanal. *Scheller.MarO.* venstre (højre) Side af en Ligning. *Bl&T.* den kirurgiske, medicinske side (*paa et hospital*), *nu: afdeling. Bibl.Læg.1809.7.* Jeg var først Volonteur paa den kirurgiske Side paa Almindeligt Hospital . . og siden paa den medicinske Side paa Frederiks Hospital. *Cotto.AfmitLiv. (1879). 67.* (*jf. bet. 6.3*) som *partibetegnelser:* højre, venstre side, se højre (II.1.3), venstre. *dels (ofte uden skarp adskillelse fra bet. 2.2-4 og 5-9) i forb. m. præp.: Leander bliver staaende alleene midt paa Theatro. De andre skiuler sig ved Sidene. Holb.UHH.IV.10.* Vi vare paa et stort, velbemandet Fartøi, med Kanoner paa begge Sider. *HCAnd.SS.1.XXIV.207. (en) Landevei (med) Popler paa begge Sider. Bergs.PP.478.* han fik Øje paa en pæn gammel Mutter, der gik foran os i Siden af Vejen. *FrPoulsen.VN.39.* 1 Ring, med en stor Perle i Midten og en lille Diamant paa hver Side. *PolitiE.Kosterbl.*^{21/1923.3.} Haar med Skilning i den ene Side. *PolitiE.*^{14/1924.1.} *jf. bet. 6.3:* i Dag (*udkæmpes*) en Match mellem Læseselskabets Skakklub og Helsingborg Arbejder-Skakklub. Der møder 20 Spillere fra hver Side. *Pol.*^{12/1937.4.sp.6.}

4) (*jf. Punkt 3*) *overf., om enkelt led i (del af, forhold ved) en persons karakter ell. evner, en virksomhed, en sag, et forhold, livsvilkaar olgn. (saaledes som disse fremtræder, utyter sig): en vis (særlig) fremtrædelsesform; enkelt (særlig) egenskab ell. forhold. (især m. nærmere bestemmelse ved adj. som god, stærk, svag olgn.). 4.1)* (*jf. Hjørne 4.2 og Købmands-, Naturside*) *m. h. t. persons karakter olgn. jeg (har) ikke fundet to ædle Mennesker, der havde flere stærke og ædle Sider tilfælles. Bagges.LI.219.* Homer baade spiste og drak og havde sine svage, ja maaske slette Sider og Øieblikke som hvert andet Menneske. *Grundtv.Udv.I.375.* Jeg lærte nu at kjende flere Sider hos min Fader, hvilke jeg . . forhen havde manglet Evne til at see. *Hauch.VZ.49.* Menneskene ere mere tilboelige til at opgode Folks svage Sider end til at see det Store. *Kierk.VI.408.* *Forbløffet holdt sig Bjørnen fast; | den havde aldrig lært at ride, | Ballancen var dens svage Side. *Kaalund.EF.127.* (*han*) finder Hentydninger til sine mest forborgne Sider i alt. *JPJac.II.56.* Du kan være lisse sur og sær, naar den Side vender ud. *KMich.Mor. (1935). 18.* Den Side af hendes Væsen kommer jeg aldrig til at forstaa. *ErlKrist.MM.77.* || *især i forb. det er ikke hans stærke side (: hans styrke) ell. hører ikke til hans stærke(ste) sider olgn. Goldschm.BIS.IV.192. Schand.O.L.203. Rist.FT.146.* || *ogs. (talespr.; l. br.) m. prægnant bet.: han har sine sider ell. (sjældnere) smaa sider (HPloug. CP.110) :* sine svagheder, særheder *olgn.*

Bogh.II.101. Niels har saamænd ogsaa sine Sider. Han kan være vranten, og han er meget paaholdende. *OlesenLøkk.S.134.* || (*jf. bet. 4.2 slutn.*) *m. præp. fra, i udtryk som vise sig fra sin bedste, værste side, ogs. (til dels m. overgang til bet. 5.2):* kende en fra en vis side *olgn.* Opdagelser, der . . var tjenlige til at gøre Adams Børn kjendelige fra deres verste eller fra deres bedste Side. *Ev.(1914).IV.121.* *Fra denne Side saae jeg hende ikke | For Giftermaalet. *Heib.Dv.20. Bl&T. jf. bet. 5.2-3 og 6.4:* uden at fornærme . . den fra saa mange Sider ærværdige gamle Mand. *Gyld.(1849).IX.50.* man har opfattet ham altfor alvorligt . . man (*burde have*) betragtet ham fra den humoristiske Side. *Pont.DD.255. 4.2)* (*jf. Lys- (2), Natur-, Skyggeside ofl.*) *m. h. t. sag, livsvilkaar olgn.* *Hvor gjerne see vi kun vort Anslags gyldne Sidel. *Ev.(1914).II.211.* Indstudering er vor Scenes svage Side. *Hrz.Breve.7.* Det (o: at pigen fik en opsigelse) er den sørgelige Side af Historien, men nu kommer den fornøielige. *Gyld.TT.254.* Forholdene her hjemme kunne have deres gode Sider og deres Feil. *Goldschm.Hjll. II.437.* Selskabelighed har altid været vor Forenings stærke Side. *Propforeningen,"P." (1919).169.* Agnosticisismen har . . ogsaa en Side, der vender ud mod Videnskaben. *MKirkegaard.PositivReligion.(1930).34.* afvinde noget en behagelig side *olgn., se I. afvinde 2. (finde) den lyse side (ved noget), se II. lys 6.* || *især (jf. flg. bet.-gruppe) i forb. m. Sag, i udtryk som enhver sag ell. sagen har to sider (Drachm.VD.183. Bl&T.1184), den (ene) side af sagen (JesperEw.PF.13. Sagen har vel ogsaa en anden Side.Hans Povls.HF.154),* sagens tekniske, politiske (*osv.*) side (*Pont.LP.VIII.91*) ell. den tekniske (*osv.*) side af sagen *olgn.* jeg . . skal holde mig til mere almindelige Sider af Sagen og udskyde Detailler til evt. Diskussion. *Vor Stand.1938.5.sp.1.* || (*jf. bet. 4.1 slutn.*) *i forb. m. fra ell. (nu l. br.) paa i udtryk som betragte ell. se en sag, en ting fra (ell. paa: Mossin.Term.475. Stampe.VI.175) den bedste, den lyse (se II. lys 6) side, en ny ell. anden side (Gyld.Novel.II.(1833).237. JLangge.I.378), alle, flere, begge ell. to sider (Stampe.VI.175. Ing.E.M.III.109. JVsens. D.109. Det har altid været min Svaghed, at jeg maatte se en Sag fra to Sider.JesperEw. PF.229. jf. ogs. bet. 2.8) olgn. jf. bet. 5.2-3 og 6.4:* fra en skønnere Side kan man ikke betragte Historieskriverens Kald. *Engelst. Nat.83.* Han er ung. Han tager Verden fra den lystige Side. *Gyld.Sk.171.* Der var slet ingen Messe. Pariserne ville ikke betale derfor, Kirken lignede fra den Side ganske en luthersk. *HCAnd.Breve.I.118. (han) tog Livet afgjort fra den behagelige Side. JLangge.I.383. IsakDin.FF.119.*

5) (*jf. bet. 6-9*) som videre anv. af bet. 2(2-4) og 3, uden (*tydelig*) forestilling om yder-

*flade ell. -linie, i præp.-forb., som udtryk for (især vandret) retning (maal ell. udgangspunkt for bevægelse osv.) ell. plads i forhold til noget, ogs. for et hertil svarende omraade; kant (II.5). (i forb. som fra, paa, ogs. (jf. bet. 7.1) til alle sider, fra ell. til den side (hvor osv.) olgn.). 5.1) i alm. paa . . et (højt) Taarn . . fuldt af Aske . . er der et Redskab, som løber rundt, steilt ned mod Asken fra (Chr.VI: paa) alle Sider. 2Makk.13.5. Saaledis finge de Perser Hug paa alle Sider (o: led nederlag til søs og til lands). *Holb.Intr.I.15.* *sig Vinden vil indfinde . . fra den side, hvor man Solen seer gaae ned. *Falst.Ovid.8.* *(*Uranienborg*) saaes til alle Sider, | Og kneiseide fra Jord. *Heib.Poet.IX.5.* i Mudderet kom Jagthundene, klask klask! Siv og Rør svaiede til alle Sider. *HCAnd.(1919). II.60.* *Forfærdes ei, Du lille Hob, | Skjøndt Dine Fjenders Larm og Raab | Fra alle Sider gjalde. *FrHamm.GA.123.* Her var Fortovene til alle Sider sorte af Mennesker. *JesperEw.K.98.* Han saa jo aldrig til den Side, hvor hun var. *Elkjær.HF.83. billedl.:* Syvs Regel er ilde deran til hvilken Side den og vender sig. *Høysg.IPr.22.* han holdt gode Miner til alle Sider, — Republik eller Monarchi, hvad havde det at sige. *PAndrø. ViaAppia.II.(1886).66.* om udtr. holde sig ved sin egen side se bet. 7. || (*jf. bet. 2.2 slutn. og I. Kant 5.1-2; nu ikke i alm. rigsspr.*) om egn (*der ligger i en vis retning*); *dels m. adj., der er afl. af et lands navn:* Reser. (til Vice-Statholderen i Norge), ang. Attester fra Fogderne til de fra den Svenske Side kommende Bønderdreng. *Reskr. 1701.* Krigen . . i de Nordere Quartere, nemlig i Skaane og paa Norske Siden. *Slange.ChrIV.1255. dels i ssg. form:* ned ad Kalundborg-siden. *PSyv.(DSt.1909.67).* en lille Skrædder nede fra Faaborgsiden. *Korch.LL.61. jf. Skovside ofl. 5.2)* (*jf. bet. 5.3; m. overgang til bet. 6(3)) uegl. m. præp. fra, i udtryk for (en person ell. gruppe af personer som) en virksomheds, en paavirknings, en ytrings udspiring ell. kilde; ogs. (jf. bet. 5.3) med mere afsøkket bet., i forb. m. gen. ell. poss. pron.:* fra hans side *olgn., for hans vedkommende; hvad ham angaar.* du vil . . mindes Misgreb fra din egen Side. *Mynst.Jonstr.18.* hele Conversationen bestod, fra min Side af, blot i Sukke. *Blich.(1920).XV.156.* der var sorget for, at ingen Indsigelse (o: *mod et fakkeltog*) kunde ventes fra Politiets Side. *Hauch.RF.II.89.* Jeg hører fra flere Sider, at (*hans*) Død har gjort et stærkt Indtryk paa Broderen. *Cit. 1831.(Hjort.B.I.289).* efter Pres fra forskellig Side. *JacPaludan.UR.269(jf. I. Pres 3.3).* hvis Tante H. forlangte at se Sparekassebogen? — Man kunde vente alt fra den Side. *AaDons.S.104. Bl&T.* || (*uden for tilfælde, der ogs. kan føles som hørende til bet. 4.2, nu mindre br.*) *i udtryk for betragtning, vurdering ud fra et vist synspunkt ell. med hensyn-**

tagen til visse forhold (sider (4.2)) ved noget: (set) fra det ell. det synspunkt; ogs.: med hensyn til; hvad angaar. Fra den Side betragtet (nu alm.: set) lader det sig undskyldte. *VSO.* i forb. m. gen.: Rahbeks . . Fortællinger . . havde megen Fortieneste fra Fremstillingens og Sprogets Side. *Mynst. Saml. XIII.* Moas Klæder var . . fra Stoffets Side noget forskellige fra Drengs. *JV Jens. Br. 104. 5.3* (jf. bet. 5.2; m. overgang til bet. 6(3)) uegl., m. præp. paa, i forb. m. gen. ell. poss. pron.: (han) paa sin side *olgn.*, (han) for sin del ell. part; for sit vedkommende; hvad ham angaar; ogs. (m. overgang til bet. 6.4): til gengæld. på min side skal intet fattes. *Moth. S. 172.* Det (3: datterens giftemaal) er . . en afgjort Sag paa Herrens Side. Det fattes kun, at hand taler med Jomfruen selv. *Holb. Stu. II. 7.* efter at jeg har skænket Jer min Fortrolighed i Dag . . saa havde jeg ventet mig langt andet paa jeres Side. *Skuesp. V. 330.* Han fortalte mig hvorledes han nødtes til at afbryde sine Studeringer (osv.). Jeg fortalte ham paa min Side, hvad der havde foranlediget mig denne Reise. *Bagges. L. I. 336.* Hun havde en lang Tid elsket en Ven af mig, som paa sin Side tilbød hende. *V Korfilsen. KF. 216.* Hvad vil han her? tænkte hun forbauset . . Han paa sin Side var ikke mindre overrasket over ikke at træffe Per hjemme. *Pont. LP. VIII. 221.* jf. bet. 6.4: Faderen lukkede et Øje for (sønnens og hundens) Udflugter. Han følte vel, at Drengen maatte have én Kammerat . . Der kom paa sin Side (3: (dog) for øvrigt) én Ven eller Bekendt af Faderen (hos dem). *Drachm. PV. 14.*

6) (bet. 5) med særlig forestilling om et modsætningsforhold, (to) modsatte retninger, forhold, parter. 6.1) i al alm., om retning ell. plads, bestemt i forhold til vedk. persons (højre, venstre) side (1.1) ell. tingens (to) sider (2.3-5). (om udtr. paa den ene, den anden, den forkerte side af osv. se bet. 9). (vestgoternes konge) var alle vegne i klemme, paa den ene Side var Honorii Felt-Herre, paa den anden Side de Alaner. *Holb. Intr. I. 212.* Søen styrte da ind, formedelst Seylene og Lasten var da til een Siide. *Æreboe. 40.* *Ad lange Kirkegang han gaer, | Uddelende . . | Velsignelsen til begge Sider. *Rahb. Synt. 121.* *heel uvis Balancen (3: vægtningen) svejer | Til denne Side nu — nu til den anden. *Blich. (1920). V. 169.* Han kiggede ud . . til begge Sider. *Jesper Ew. PF. 13.* gaa til højre (se II. højre 1.1), venstre, den ene, den anden side *olgn.* (til) hvilken side hveranden gang, se hvilken 9. (jf. bet. 1.1, 2.3-4 og 7) i best. f. ent.: Børnens Øine kunne . . ikke taale stærkt Lys. De maae ei see det fra Siden, men . . have det lige for Øinene. *JSneed. VI. 331.* Han stod nær nok til, at han i det mindste fra Siden af (*Hauch. Saml. Romaner. VII. (1874). 14:* ved Siden)

kunde see Mirabeaus Ansigt. *Hauch. CB. 17* (jf. I. Sideblik). *Bjornen gjorde snildt et Spring | Til Siden. *Kaalund. EF. 127.* Baaden (blev) skudt agter ud af Strømmen (i floden), og de kunde saa begynde at arbejde sig møjsommeligt ud til Siden og opstrøms igen. *JV Jens. LA. 8.* han så til siden, væk fra hende. *Hjortø. Kr. 85.* jf. Sideafvigelse: (at skyde) 3 Tommer til Siden er ingen Fiasko paa den Afstand. *Tretow-Loof. Paa Jagt i Kumæni-en. (1904). 24.* jf. bet. (2.2 og) 9.1: der Jesus saae meget Folk omkring sig, befoel han at fare over til hiin Side (3: søens modsatte bred). *Math. 8. 18.* Mand gaer op (til raadhuset paa Gl. Torv) af høje breede Steen-Trapper paa begge sider, paa dend eene side staaer et Vandspring, og paa dend anden side et Scaffot. *Holb. III. V. 11.* Søren løftede (havfruen), og hun floi i en Svingning til Kysten paa den anden Side. *HCand. (1919). II. 296.* Jeg (vil) over paa den anden Side (3: til Amerika). Jeg har et stort Engagement i New York. *JV Jens. MD. 15.* især billedl. (m. tilknytning til bet. 6.3): halte til begge sider, se halte 1. 6.2) den til henholdsvis faderen ell. moderen knyttede slægt (slægtsgren) ell. det hertil hørende slægtskabsforhold; især i forb. paa fædrene, mødrene side (se II. fædrene I, II. mødrene), paa faderens, moderens, (sin) faders, moders side (jf. Modersside). *Moth. S. 172.* *vi er Søkendebørn paa Moders Side, | Og ligne virkelig hinanden noget. *Oehl. IX. 55.* *jeg stammer paa min Faders Side | Fra Konger. *Urz. Sv. 89.* jf.: (moderen:) du ligner paa din Fars Side (3: slægter din fader paa), min Pige. *KAbell. M. 43. Feilb. 6.3* (jf. bet. 3) som udtryk for, hvad der hører til den ene af to (ell. flere) over for hinanden (i kamp, stræben osv.) staaende parter; parti (standpunkt) *olgn.* || i forb. bringe, faa, have paa sin side, staa, stille sig, være paa ens side *olgn.*, som udtryk for jælles kamp, stræben, mening osv. *Jeg maa om anden Hielp mig see til Søfnen gaa, | Jeg Dodens Broder paa min side bringe maa. *Holb. Paars. 251.* Hør Mammeselle Pernille! jeg meente, at I var gandske paa min Side, og at ingen skulde faae Adgang her i Huuset uden jeg. *sa. Tyb. III. 6.* *jeg (3: Hakon jarl) har Kiemper i Nor, | og paa min Side stride Tyr og Thor. *Oehl. Digte. (1803). 19.* *med Herren paa vor Side | Vi er altid stærke nok. *Grundtv. SS. IV. 23.* denne Konge . . har havt Almuen . . paa sin Side. *Mob. DH. II. 59.* *Barfod. DH. I. 250.* Naar han fik Folk over paa sin Side, var han glad . . , Det er jo brave Venstremænd. *Schand. O. II. 75.* Starkad . . var med i Slaget paa svensk Side. *CSPet. Litt. 27.* m. h. t. (erhvervet) fordel (som støtte under en vis stræben), ogs. skyld, ansvar *olgn.*: *Aarsag til en Siels Forliis | Er ey paa Guds og Jesu Side. *Stub. 15.* Saasnart Adelsteen saae Seieren paa sin Side, vendte han tilbage til nærmeste Bye. *Mall. SgH. 280.*

Regjeringen maae have den offentlige Mening paa sin Side. *Birckner.Tr.171.* Hele Sympatien er paa Toves Side (∴: *i visen*). *OFriis. Litt.99.* faa, have latteren, retten paa sin side *olgn.*, se Latter 1.2 (jf. *Kierk.I.27.XIII.432*), *I. Ret.2.2.* || *i udtryk for tilstand, forhold, virksomhed hos den ene (af to) ell. begge parter. (især m. præp. paa). Holb.GW.IV.11 (se u. ophæve 6.2).* lar os . . sammenkalde vore Venner paa begge Sider, for at komme til en ønskelig Ende. *sa.Usynl.III.3.* saa har jo ingen paa nogen af Siderne Aarsag til nogen Misfornoielse. *Oecon.T.VI.70.* *At det vil koste Blod | Paa begge Sider, det er Kampens Lod. *Rahb.Tord.28.* Landskampen var præget af stor Fart . . fra begge Sider. *Pol.¹1937.3.sp.2. 6.4* (jf. bet. 5.(2-3); *især svarende til bet. 6.3*) med videre (overf.) anv. (om udtr. som paa den anden, den gale side af de 50 *olgn.* se bet. 9.2). || paa en ell. (nu *alm.*) den ene side . . paa en anden ell. (nu) den anden (side), (jf. bet. 5.3 og 6.3) til fremhævelse af to led (forhold *olgn.*), der hører sammen som modsætninger: hvad den ene part, det ene forhold angaar . . hvad (omvendt) det andet angaar; dels . . dels (*i modsætning hertil, omvendt*); ogs.: (set) fra et synspunkt . . (set) fra et andet (det modsatte) synspunkt. Jeg søger . . paa een Side at opmuntre en Ligemand til at gjøre vel mod en anden . . Jeg søger paa en anden side herved . . at opmuntre enhver til at erkende Velgierninger. *Holb.MTkr.588.* hans Forfængelighed paa den ene Side og Grevens Paa-staaenhet paa den anden gjorde saa latterlig en Virkning. *Skuesp.IX.338.* denne forunderlige russiske Aand — paa den ene Side Barnligheden og Oprindeligheden, paa den anden Side Raaheden og Vilkaarligheden. *National-økon.Tidsskr.I.222.* || fra (PAHeib.Sk.II.5) ell. (nu) paa den anden side, omvendt; *derimod; til gengæld; ogs. (med en vis indrømmende bet.): ganske vist; rigtignok; dog.* Jeg saae . . ingen iblandt dem bedrøvet; men jeg saae paa den anden Side heller ingen fornøiet, end sigte glad. *Bagges.NK.133.* man morede sig godt (∴: *festede ofte*) i den internationale Kommission. Men det bør paa den anden Side ikke glemmes, at Kommissionens Medlemmer omfattede deres Op-gave med Forstaaelse og Dygtighed. *JacAnd. Er.III.27.*

7) (bet. 5) med særlig forestilling om retning bort (ud) fra midten (centrum) ell. hertil svarende plads, i særlige præp.-forb. *især (uden art.) i ubest. f. ent. (om forb. som (ud) til alle sider, til siden olgn. se spec. bet. 5.1 og 6.1): til side ell. (nu ikke i rigsspr.) til sides (KomGrønneq.III.78. Ew.(1914).I.73. „Goddag, Kresjan,“ sa' hun . . Saa gik jeg jo lidt til Sides i Skoven med hende. KLars.KV.47. LollGr.54. jf. vAph.(1759)), ogs. (uden for enkelte forb. (være lidt til en side) i alm. rigsspr. mindre br.; især med over-*

gang til bet. 6.1) til en side (*Helt.Poet.37. Riber.II.201. Levin. VilhAnd.(IslSagaer.III.230). ErlKrist.St.90. Feilb.* ell. † paa en side (*KomGrønneq.III.183*), *i rigsspr. sjældnere ved en side (i forb. m. sidde: Gylb.IX.173. dial.: lægge noget ved en side. Feilb.), † (sætte) af side (jf. Afside (1), afsides; dog muligvis ved sammenblanding m. (IV.aa ell.) ad (A.1.1); jf. sv. (sätta) åt sida, † å sido) LTid.1737.659. 7.1) i al alm., i udtryk for retning (bevægelse) ell. plads i forhold til et stedligt midtpunkt, en handlings ell. begivenheds (egentlige, centrale) sted, en vis normal ell. forhaandenværende stilling ell. plads *olgn.*; ofte m. bibet. af (bevægelse mod) en mere underordnet, beskædnere plads, tilbageholden-hed, (ærbødig) vigen for en (mødende) person *olgn.* („bort“, „af vejen“); *i forb. som bære, fare, flytte, føre, glide, rykke, skubbe, skyde, slaa, støde, tage, trække osv. til (en) side, især om (gaaende, siddende, staaende) person: gaa, rykke, skje (s. d.), træde, vige (s. d.), (i alm. spr. nu sjældnere): staa (Helt.Poet.82. JvJens.RF.129), ogs. holde sig (KomGrønneq.III.78. Winth. HF.247), om kørende (kusk) *olgn.*: holde, rykke til (en) side ell. (jf. bet. 2.4) til siden (KMunk.(Børn.Dec.1937.18)) osv. (da) stod Kongen (og hans følge) op . . de gik (Chr.VI: vigede hen) til en Side (1907: gik bort), talede med hverandre. *ApG.26.31.* tage Folk til side (1731: en Side), og vidske dem . . i Ørene. *Holb.Bars.II.3.* Det er best at vi gaaer til Side. *sa.Mel.I.1. vi (vil) træde til Side, og lade ham tale. Rahb.Fort.II.29.* Min Hund . . skrabte ivrigt det visne Græs tilside. *Blich.(1920).XIV.207.* *Da skydes til Side den tunge Slaa. *Hauch.Lyr.134.* jeg . . maatte springe tilside for ikke at blive overkjørt. *Gylb.(1849).IX.6. (der) lød Horn og Hestetrampen, og derfor skyndte den lille Gaase-pige sig med at faae Gjæssene tilside fra Broen. HCAnd.Hist.II.15.* *tidt naar hun en Busk paa Veien saae, | Hun Grenene tilside monne slaae, | Ret som hun vented, ham bag dem at finde. *PalM.TreD.255.* Væk! . . Og dermed stødte han Bonden tilside. *NPWiel.R.295.* Hans moder tog ham særligt til side og talte alvorligt med ham. *Hjortø.Kr.85. (riglen) har været nem at skubbe til Side. BerlTid.²121935.M.I.sp.6.* køre (folk) til side, se II. køre 1.3. *billedl.*: Det lød af Fortrolighed og gjorde Cilli øm om Hjertet. Hun skulde ikke slaa en fremrakt Haand til Side. *Elkjær.HF.99. (ellipt.) som varsko-raab: til side! „Holla ved Porten! gjør Plads! Vi skal ind.“ | — Stalden er opfyldt af Vogne med Huder. — | „Seida, tilside Du der med de Skind!“ HrZ.FN.96. KMunk.DU.80. || (især $\text{\textcircled{U}}$) overf., m. h. t. hvad der (ligesom) træder ell. skydes tilbage (i baggrunden); *i skygge for noget andet) ell. skydes bort, viger, ophører, bringes af vejen; især (jf. bet. 7.2) m. h. t. ens hverv, pligt, hensyn, følelse *olgn.*****

ell. (adferd i forhold til) en anden person, nu næsten kun med forestilling om en vurdering, et skøn ell. en (herpaa hvilende) adfærd, hvorved pligten, følelsen osv. ell. vedk. person (mere ell. mindre) træder tilbage, lades upaaagtet osv. han maa forestille sig Hindringerne, og betænke, hvorledes de kunne bringes til side. *Mynst.Tale.(1838).8.* (vi) raster ikke, før denne Opkomling (o: Rom) er fejlet til Side. *KMunk.EI.71*(se ogs. feje sp. 865⁴⁹). et Gilde, hvor Mad og Drikke havde opladt Siderne og skubbet Hverdagen til Side. *Elkjær.HF.77.* den hedenske Tro . . . blev trængt til Side (o: af kristendommen). *OFriis.Litt.58.* i forb. som (lade noget) træde ell. (nu næppe br.) gaa (*Falst.Ovid.36.* *Verdens Magt maa gaae til Side, | Naar din Sag du fører ud. *Brors.70*) ell. staa (*Fasting.H.15*) til side, ogs.: rydde (se I. rydde 3.2) ell. skyde (noget) til side. *VSO.VI.470.* jeg holdt oprigtig af ham. Desmere bedrovede det mig, at han paa en vis Maade tilslut ligesom skød mig tilside. *JacAnd.Er.II.30.* alt kan ikke skydes til Side som Nytildigting. *OFriis.Litt.29.* jf. II. Kalk 1.3: *Jeg angrer, Herre Jesus, at jeg trodsigt | skød Lidelsen, der raketes mig, til Side (*KMunk.C.69:* skød . . . bort). *KMunk.C.*79.* m. præp. for: Ingen Ide eller Interesse, der har virkelig Betydning, tør skydes tilside for andre. *Høff.DF.130.* sætte (en, noget) til side, † af side (jf. *ovf.sp.1206⁷*) *olgn.* (nu næsten kun (især m. præp. for) m. bet. af urigtig, ubillig vurdering (og handling); jf. tilsidesætte). Verden gik mig imod, og mand tænkte, at jeg ved lang forgieves Arbejde havde sat mig ganske til Side (o: „ud af spillet“). *Holl.Arab.13sc.* jeg sætte altid til side for at besøge hende. *sa.Bars.II.10.* i hvor elskværdig hand er, bør jeg derfor sette mit Kiens Blyfærdighed til Side. *KomGrønneg.II.228.* De Ting, der alleene tiene til en Tidfordriv, har hand vel ey ganske sat af side, mens dog fornemmelig . . . haft sine Øyne paa det Essentielle henstillet. *LTid.1737.659.* Sturla . . . satte ved første Leilighed sit Lovte til Side, overfaldt og dræbde dem. *Wand.Mindesm.I.167.* Had og Hævngrighed kunde han . . . ikke sætte tilside. *Molb.DH.II.226.* jeg besluttede at sætte alle Betænelighed til Side. *Hauch.MfB.328.* *Elkjær.HF.71.* m. præp. for: Sara . . . blev sat til Side af sin Mand, for Slegfredqvinden Hagars Skyld. *Oehl.Øen.(1824).II.65.* *Bredahl.V.60.* vort gamle Fædrelands dyreste Interesser sættes til Side for en smaalig Stræben mod Parti-formaal. *Rützeb.VF.I.* || (især dial.) i udtryk for afsides, tilbageholdende levevis ell. adfærd. *Stymerne . . . der lever lidt „til en Side“.* *Myl.Erich.VJ.224.* spec. (jf. bet. 5.1) i forb. holde sig ved sin egen side, holde sig for sig selv; passe sig selv. *ZakNiels.Saml.Skrifter.V.(1905).323.* *Korch.Godtfolk.II.(1924).123.* jf. I. Næse 5.2: den gamle myndige

Herre (bad) den unge Mand være saa elskværdig at holde sin Næse ved sin egen Side. *ZakNiels.B.17.* || (talespr.) om person: være lidt til en side ell. (nu dial.) ved en side (*Moth.S173.* *Schand.SB.18.* *Budde.Historier.(1892).174.* *Hjorto.SkriftogTale.(1936).106.* *OrdbS.(Sjæll.)*) *olgn.*, være noget for sig selv, sær, løjerlig, aparie, ogs. (halvtosset, fjollet. *GyrLemche.NB.397.* Denne forskruede Fru I. skulde . . . være fuldkommen til en Side. *Leop.FL.I.63.* han (havde) jo alle Tider . . . været noget til en Side. *ErlKrist.S.221.* *OrdbS.(Sjæll.,Fynost.).* jf. *Feilb.* || slaa til side, spec. (især dial.): i sin optræden vise mangel paa tilbageholdenhed, beherskelse, maadehold; optræde ell. tale pralende; prale; brovte; slaa om sig; især (m. præp. med): bruge (penge) i rigt maal, uden indskrænkning ell. sparsommelighed; rutte med; flutte sig med. Hand slaer svært til side. *Moth.S173.* *VSO.VI.433.* (de) slog tilside med alle deres Penge. *JVJens.NH.130.* (vi) slog ikke til Siderne med Stads og Fornøjelser. *CReimer.NB.400.* Jeg synes, det var pøner, at han hjalp sin Mor og Søster lidt (o: i økonomisk henseende), for vi har da ikke saa meget at slaa til Side med. *AAndreasen.DN.146.* *BerlTid.*/1936.* *Aft.I.sp.1.* *Feilb.III.395.* *OrdbS.(sjæll.)* ogs.: gaa energisk til værks, tage kraftigt fat *olgn.* Holger blev bebrejdet Forsømmeligheden (o: ikke at have fjernet sit sengetøj m. m.). Men nu var det jo for sent. Nu var der ikke andet at gøre end at slaa til Side i det. Kanapeen blev lukket sammen i en *Fart* ovenpaa Tojet (osv.). *Thuborg.Brødre.(1923).12.7.2.* med særlig forestilling om afsluttende, tilendebringende virksomhed *olgn.* || m. h. t. brugsgenstand, som man ikke (i øjeblikket) benytter: lægge, rydde (se I. rydde 2.2 slutn.), sætte til side *olgn.*, lægge, sætte bort, paa plads (ved arbejdes afslutning (afbrydelse), ved oprydning *olgn.*). *hold op, læg Bogen til Side | Nu for i Aften! *Bagges.Skudd.41.* Jeg har grebet Pennen, og atter lagt den til Side. *HNClaus.Arv.3.* *gjælder det at stride | For Frihed, Liv og Fred, | Jeg lægger Alt tilside | Og gaar i Kampen med. *MHans.S.77.* hvis Sakse overhoved har kendt en sådan (saga), har han vel lagt den til side som altfor fantastisk. *AOLr.DH.I.324.* Hele Familien havde vasket op og sat til Side (o: efter middagen). *EMortens.H.115.* (de maskiner) er noget gammeldags Skidt, som vi hellere maa stille til Side (o: ud-rangere). *FlyvningHær.202.* (jf. aflægge 2) m. h. t. hvad der ikke mere har værdi for en: *Du (o: den døde konge) . . . | Har vendt Din Hu til Gud, har lagt tilside | Al denne glimrende og falske Pragt (o: de kongelige værdighedstegn). *Blich.(1920).VI.227.* jf. bet. 7.3: vi lægge (tingen) til Side i vor Sjæls Pulterkammer. *Ew.(1914).IV.87.* || m. h. t. virksomhed, arbejde *olgn.*: faa afsluttet; faa ende paa; faa (noget) bestilt. (i forb. faa, have

noget til side *olgn.*) Man kan ingenting faa tilside, naar man hele Tiden har (*bornene*) i Skjorterne. *GyrLemche.S.IV.167.* et Arbejde, jeg absolut maa have tilside i Dag. *Bjarnhof. LE.24.* rubbe noget til side, se II. rubbe 3. || spøg til side, se Spøg. **7.3)** som udtryk for *henlæggelse, opbevaring; dels i forb.* komme (*Moth.K276*) ell. (*jf. bet. 7.2*) nu sætte ell. især lægge til side, *gemme til senere brug; spec. m. h. t. pengemidler: opspare; sammenspare; lægge op. Moth.L98. Holb.MTr.29* (se u. Nødskilling). *FGuldb. (Rahb.Tilsk.1803.68; se u. Nødskærv.)* selv Konger har lært i vore Tider, hvad Penge due til, og at det ikke er saa galt, at de lægge Noget tilside. *Hauch.MfU.117.* Hvorfor have Forældrene ikke lagt tilside i disse gode Aaringer? *Goldschm.BIS.II.33.* (*han*) skulde nok klare sig, for han havde lagt lidt til Side i de første Aar. *Schand.BS.308.* husk det lille Stykke Smør . . jeg har lagt til Side — det artede sig saa vel i Kværnen, saa jeg lagde det til en Side. *Bang.T.36. Soya.HF.34.* der blev lagt et lille anker (ø) til sides, som manden havde at drikke af. *OrdbS.(Lolland). uel.: (her laa)* Skibets fornemste (*kahyts-plads*), sat til Side (o: reserveret) for Fyrster, naar man en sjælden Gang havde en saadan ombord. *JVJens.RF.111. dels m. bibet. af hemmelighedsfuldhed, listighed, uærlighed, i forb.* som stikke til side. jeg (*kender*) nogle Tyvagtige, som imod Fare-Dag har stukken et Par Sølv-Skeder tilside, for at give Tieneste-Pigerne Skyld, og afforte dem deres Lon. *EPont.Men.III.445. Mau.II.359.* (*han*) solgte en Ejendom og stak . . noget af Værdien til Side (1819: forbeholdt sig selv noget af Værdien). *ApG.5.2(1907).* Daaserne var lagt til Side i Karls Viskestykke. *ErlKrist.DH.133.*

8) (*jf. bet. 9*) med afsvækket bet., i visse præp.-forb., der fungerer som (præp. ell. adv. til) betegnelse af retning ell. især plads i forhold til noget; i alm. i forb. (paa ell.) ved siden af ell. (i rigsspr.) sj. paa (*Holb.Jep.VI* (*jf. Festskrift til Francis Bull. (1937).240*). *OrdbS.(Sjælland,Lolland)*) ell. ad (*SvGrundtv.(DgF.III.265).* se ogs. ad A.6.4.) (om utr. som komme (op) paa siden af (en), side om ell. ved side se u. bet. 1.2 og 2.2-4; om langs, ved siden af bordet, sengen, skibet *olgn.* se bet. 2.3-4). **8.1)** som udtryk for (retning ell.) plads ud for, i nærheden af, (tæt) ved noget, især i (omtrent) samme vandrette plan (modsat over, under *olgn.*), i forb. m. verbum m. tydelig (og egenlig) steds-bet.; ogs. i forhold til levende væsen ell. ting med fremtrædende (længde)side; *jf. bet. 1.1-2 og 2.3-4*) fortrinsvis (mods. foran, bag (ved), for enden af *olgn.*) om plads ud for en saadan yderflade ell. -linie, der ikke er forell. bagside *olgn.* (ofte uden skarp adskillelse fra bet. 1.2 og 2.3-4). Øxnene pløiede og Aseninderne gik paa Græs ved Siden af dem

(1931: i Nærheden). *Job.1.14.* vi skal lade dig henge ved Siden paa ham. *Holb.Jep.VI.* en Grav skulde kastes til ham . . ved Siden af Kongens. *Molb.DH.II.58.* Gulvet bestod af Egebræder, som laae meget noiagtig ved Siden af hinanden. *Wors.D0.81.* Pigebarnet . . vil have (*hunden*) paa Siden af sig i en Snor. *VKorfitsen.EV5.* Tjenestepigen fra Familjen ved Siden af. *Esm.GammelGæld.(1885).* 54. Kedelrorene ligger dels paa Siden af, dels over Fyrkanalen. *SkibsMask.56.* Det er nogle Gange svært for to Mennesker at leve ved Siden af hinanden (o: som ægtefolk) i saa . . lang Tid. *Howalt.DB.21. 8.2)* i forhold til noget, der opfattes som (skarpt afgrænset og) i sin art væsentligt i modsætn. til omgivelserne: (*nær ved, men dog*) uden for. *jæg (søgte) Ly i en Have, | som ligger ved Siden af Verden. *Rode.SH.23.* det meste hælder han ved Siden af. *HHLund.GF.6.* || ofte m. h. t. (*punkt, skive som*) maal, i udtryk som: ramme, skyde, slaa ved siden af (centrum, skiven, maalet), ikke ramme (rigtigt), skyde fejl osv.; overf. (til dels ogs. af bet. 8.1; *jf. endvidere bet. 8.5*) i udtryk for falsk ell. forkert tone, urigtig (*skæv*) opfattelse, formodning, afgørelse, usand ytring *olgn.* (kongens) Hang til at gaee ved Siden af Sandheden i sine Fortællinger. *Thiele.LA.II.(1917).131.* bestandig er (*skuespillerne*) „paa Siden“ af Stykke, stoppet op ved dets tekniske Mangler. *Drachm.F.II. 220.* Gud hjælpe ham, hvis han (o: en sanger) sang ved Siden af. *Galsch.SR.221.* det (tør) ikke være helt ved Siden . . at kaste et Blik tilbage. *AarbKbhAmt.1935.7.* alle er paa Vildspor . . Det hele Postyr er ved Siden af. *HansPovls.HF.187.* det rammer ved Siden af. *Bl&T. jf. bet. 8.5:* at være paa Siden af sin egen Overbevisning. *EHenrichs.MF.II.183. 8.3)* (overf. anv. af bet. 8.1) om virksomhed, tilstand *olgn.*, som udtryk for forekomst sammen ell. samtidig med noget andet, ofte dog (*jf. bet. 8.4*) m. forestilling om noget underordnet, mindre egentligt, væsentligt *olgn.* den gamle Tro . . bestod ved Siden af den nye. *Molb.DH.II.64.* ved Siden af sine Særheder, var han dog en retskaffen og meget ordholdende Mand. *Hauch.ND.184.* Evalds poetiske studier, der stadig gik ved siden af de her skildrede forhold. *ADJørg.JE.70.* *I Mandens Liv er Kærlighed en Sag | ved Siden af; hos Kvinden er den Alt. *Drachm.DJ.I.77.* Ved Siden af en auto bruger man ogsaa i Paris en taxi. *KNyrop.OL.III.108.* Indtægter ved Siden af. *Bl&T.* Læge- og Kogebøgerne er ved Siden af Lovene og Valdemars Jordebog vor vigtigste Kilde til det trettede Aarhundredes Dansk. *OFris.Litt.77. 8.4)* i udtryk for sammenstilling og sammenligning, dels (*jf. bet. 8.1*) m. bet. af sidesstilling, jævnbyrdighed *olgn.* (elefanter) mangler (*kun*) Sprog og Tale, for ej alene at kunne sættes ved Siden af os, men og at overgaee Mennesker af de upolerede Natio-

ner. *Landbo-Vennen.1798.237.* Denne Dyst satte Menig-Mand ved Siden af de stoltteste Bedrifter. *Grundtv.Snorre.III.311.* Schweiz, hvor Landmændene . . staae ved Siden af Bymændene i Oplysning. *Goldschm.NSM.I.117.* Grisen (*kunde nok*) staae ved Siden af hans Gris — den var kanske endogsaa en Bitte bedre. *Lunde.F.107.* ingen over og ingen ved siden af folketinget, *jf. over sp.1360⁴⁸.* *dels (jf. bet. 8.2-3) m. bet. af underlegenhed (i forhold til, hvad det stilles sammen med).* Guldet kunde . . umulig komme i Betragtning ved Siden af Åren. *Engelst.Phil.67.* hendes Toi seer ud ved Siden af Deres, som Regn og Slud ved Siden af Solskin. *Gylb.KV.81.* Hans Mor er Nul og Niks ved Siden af hende. *Buchh.S.129.* du kan ikke være paa Siden af Hans. *Gravl.VF.111. 8.5* være paa ell. ved siden af sig selv *olgn., egl. (jf. bet. 8.1-2): staa uden for sig selv, sit (virke-* lige) *legeme ell. sit (rette) jeg; m. videre anv. som talem.: være ude af sin normale (stnds)-tilstand, uden for sin naturlige, rette tilværelsesform, sit naturlige væsen; mangle evnen til sund, normal handling, vurdering olgn. (jf. ogs. bet. 1.2).* Den Anden (*elverpige*) kunde gaae ved Siden af sig selv ligesom om hun havde Skygge, og det har nu Troldfolk ikke. *HCAnd.(1919).II.171. Bang.SF.45.* hun sagde noget andet (*end hun vilde*), medens hun stadig var paa Siden af sig selv og kunde høre, at det, hun sagde, var meningsløst. *KBokkenh.U.215.* Han fik igen denne Fornemmelse af at have levet ved Siden af, udenfor sig selv, sin Hustru og sine Bern. *Rønberg.GK.166. (det gik)* op for mig, hvor langt ved Siden af mig selv, jeg altid var, naar jeg talte med mine østrigske og ungarske Venner. *Pol.*1920.9.sp.2. Feilb.*

9) (*jf. bet. 8*) med afsvækket *bet., i visse (præp.-)forb., der fungerer som (præp. ell. adv. til) betegnelse af (en af) to retninger ell. især en dertil svarende plads i forhold til noget adskillende (uden forestilling om en bestemt afstand fra en saadan adskillende ting(s yderflade ell. -linie) ell. en grænselinie); i forb. som paa denne, den anden, (⊞) hin side olgn., dels (uden skarp adskillelse fra bet. 2.3-4 ell. 3) m. flg. af, dels (i de fastere forb. nu næsten kun) uden flg. præp. (om hinside anv. som præp. se II. hinside, *jf. hinsides*). 9.1) i *egl. bet., m. h. t. sted (sel i forhold til vedk. person).* de kom til den Lade Atad, som ligger paa hiin Side (1931: hinsides) Jordan. *IMos.50.10.* paa begge Sider af Floden voxte Livsens Træ. *Aab.22.2. JJuel.402.* Jeg er i Italien . . Paa denne Side Alperne føler jeg mig et ganske andet Menneske. *HCAnd.BC.I.182.* pyntede Spaseregængere (*vandrede*) forbi i Retning af Beværtningerne paa den anden Side Kalkbrænderiet. *RSchmidt.SS.118. (englænderne)* havde bragt mindst fire Kanone Stilling paa deres Side Floden. *Buchh.FDK.167. (hun**

sendte) Pigen over paa den anden Side Trappen hos Fru J. *DagNyh.¹³11.1918.5.sp.2. om (spøg.) udtr. (med overgang til bet. 9.2) som komme, være paa den forkerte ell. rigtige side af lagnet, merlespigret, plankeværket se Lagen, Merlespiger, Plankeværk 1. jf. bet. 4.2 og 9.2: Du staaer endnu stedse paa den gale Side af Tingen (o: misforstaar sagen, ser den fra den forkerte side).* Sagen er simpelthen den (*osv.*). *Rowel.Br.71. 9.2) overf., især m. h. t. skillende grænse, mærkepunkt i en udvikling, et tidsforløb, et regelmæssigt stigende talforhold olgn. (m. bet. „før“ ell. „efter“ „under“ ell. „over“ olgn.).* Aabningen af Banquen skeer vel neppe paa denne side af Paaske. *Gram.(DMag.6R.I.370).* *det var et Brag, | Som før ei hørtes nogensinde | Paa denne Side Dommedag! *Kaalund.EF.129.* hun er for svær . . hun er paa den anden Side af de første to hundrede Pund. *JVJens.MD.5.* paa denne Side Jul. *Pol.*1936.15.sp.5.* || ⊞ i *udtr.* paa denne ell. hin side døden ell. (*især*) graven *olgn. (om „her“ ell. „hisset“).* Han leeder dem med Tankerne herud paa hiin Side Graven. *Basth.Tale.(1796).5.* Det er mørkt paa hiin Side Graven. *Mynst.Betr.II.384. Hauch.SK.I. (besager jeg ham)* ikke snart, saa henter vel Døden ham, og jeg faaer ham ikke at see før paa den anden Side. *sa.Br.65.* dunkelt og rædsomt forekom mig Alt paa hiin Side Døden. *Gylb.Novel.¹II.(1833).47.* || (*talespr.*) i *udtryk for alder (over ell. under en angiven grænse), især i forb. paa den forkerte (se forkert 3) ell. gale side af (o: over) de fyrrer olgn. JPJac.I.24.* Marie blev treds . . og holdt sig rask og rørig . . som var hun paa den rette Side af de Halvtreds. *smst.300. (hun har)* holdt Fødselsdag — i Stilhed, fordi hun ved denne Lejlighed kom paa den „gale Side“ af de 40, som man siger. *KnudPouls.BD.154.* || (*jf. bet. 9.1 slutn.; talespr.*) m. h. t. grænse ml. to modsatte forhold (noget rigtigt og noget urigtigt olgn.); (*i alm. spr.*) *især i udtr. være paa den rigtige, sikre ell. forkerte side af loven olgn. „Sæt Dem ned, Mand — ellers kan jeg jo tte røre mig for Deres tykke Mave.“* Christoffersen anstrængte sig for ved Blik og Miner at tilkjendegive, at han var paa den gode Side af Spøgen (o: optog det som spøg). *JakKnu.GP.24.* Saa længe man afholder sig fra ærekrænkende Ytringer, er man paa den sikre Side af Straffeloven. *Vort Hj.III.3.7.* han blev forsigtig (*i sin livsførelse*), dækkede saavidt muligt over det, naar han var kommet paa den forkerte Side af Stregen. *P Falk Rønne. Byens Stedborn.(1920). 117. Bl&T. ogs. abs.: være paa den sikre (ell. rigtige; se rigtig 1) side olgn., være sikret, garderet (mod kritik, fejltagelser olgn.); have sine sager i orden olgn.* Jeg anslaaer . . mine Indtægter for lavt og mine Udgifter for højt, saa ved jeg, at jeg er paa den sikre Side. *VortHj.III.2.23.* Naar man svarede

sit rigelige Bidrag til Missionen, som altid trængte, var man paa den sikre Side. *AaDons*. S.31.

II. side, v. se III. side.

III. side, v. se II. side.

IV. side, præst. af II. si.

Side-, i ssg. af I. Side, især i bet. 2(3-4) (ofte m. forsk. bibet. svarende til I. Side 5-8); saaledes (foruden de ndf. anførte) i talrige mere tilfældige ell. let forstaaelige ssg. som fx. af bet. 1: Side-bevæbning (jf. -vaaben), -fje(de)r (paa fugl), -kniv, -lammelse, -muskel, -plade (fx. hos skjoldfisk), -puf, -saar, -skæl, -smerte, -stik(ken), -stød, -uld (paa faar oln.) ofl. || af bet. 1(2) og 2.3 om del af klædedragt oln.: Side-flik (jf. Flik 1.2), -fo(de)r, -læder, -læg, -split (jf. Benslidse), (en) -søm ofl. || af bet. 2(3-4) (ofte m. tilknytning til bet. 3 og 6-8): Side-aabning, -aksel, -balance (jf. Balance 1.1), -bardun, -bjælke, -blodaare, -bolt (bl. a. til II. Bolt 2), -bukkel (om haar), -hul, -indsnit, -jolle(bom), -klys, -krolle (jf. -haar), -kulisse, -lap (fx. (anat.) til II. Lap 3.1), -lask (jf. II. Lask 2), -list(e), -lok (om haar), -lædike (jf. Lædike 1(2)), -mur, -muskel, -nerve, -panser (fx. paa skibsside), -pap (paa bog), -pille, -plade, -planke (fx. i skib), -port (fx. i skibsside), -pude (fx. i lænestol), -puls-aare, -rabat (fx. om vejrabat), -rammetræ (jf. -karm), -rand (jf. -kant), -rem, -rigel (se I. Rigel 1), -rist, -rude, -skilning (m. h. t. frisure), -spejl (fx. paa automobil), -stang, -stiver, -stok, -stolpe, -talje, -tank (i skib), -tap, -tov, -tømmer, -vindue, -visér; spec. dels (jf. I. Side 2.3-4, 7.1, 8) mods. Hoved-, Midter- oln.: Side-allé, -alter, -blomst, -butik (jf. u. Oplagssted), -dal, -figur (paa gruppebillede oln.), -fjord, -gyde, -hal, -hvælving, -kabinet, -kanal, -kapel, -kontor, -korrridor (jf. -gang 1), -krater, -kvist, -ledning (fx. elektrisk ell. ved drøning), -nerve (i blad), -net (fx. ved fodbold), -ribbe (se I. Ribbe 2.1), -rute, -rør, -smøge, -strækning, -strøm(ning), -udgang (jf. -dør), dels (jf. I. Side 1.2) 2.2-4, 3, 6.1, 8.1) om hvad der findes ud for (et stykke fra) siden af noget ell. danner en side (3), en (venstre, højre) del af noget: Side-blænker, -dækning, -ild, -patrouille, -post, -sikring, -trop, ell. om hvad der kommer fra ell. er rettet imod en side: Side-angreb (jf. Flankeangreb), -kuling, -regn, -stød, eller om bevægelse (ud) til siden (siderne) oln.: Side-bugtning, -bøjning, -forskydning, -hastighed, -krumning, -pas (se II. Pas), -skridt, -slingring, -spredning (fx. ved skydning) ofl. || af bet. 2.6: Side-angivelse, -antal, -følge, -henvisning, -mærke, -mærkning, -nummer, -overskrift, -skifte ofl. || af bet. 8.3-4 (jf. Neben-): Side-beskæftigelse, -erhverv, -formaal, -fænomen, -hensigt, -industri, -maal, -plan, -produkt, -resultat, -rolle (teat.), -spørgsmaal, -tanke, -tema, -virksomhed ofl. **-afbidder**, en. ☉ d. s. s. -bidetang. *FagO*Snedk. **-afvigelse**, en. især (☒) om

projektills afvigelse (til højre ell. venstre side) fra skudplanet (jf. Afrift 1.2). *Christians*. *Fys.*757. *Scheller*.*MarO*. **-anker**, et. ⚓ (nu næppe br.) d. s. s. Rælingsanker. *VSO*. **-arm**, en. især (geogr.) om en fra en flod, en fjord oln. udgaaende arm (I.3.2). *StBille*. *Gal.*III.189. *HV*Claus.*DL*.59. || (sj.) om arm (I.3.5) paa sofa (sidelæn). *Schand*.*TF*.II.348. **-arv**, en. (jur., nu l. br.) arv, der ikke falder i lige nedstigende linie, men i (opstigende linie ell.) en sidelinie. *Moth*.SI74. *VSO*. *MO*. **-arving**, en. (jur., nu l. br.) person, der tager sidearv. *VSO*. *MO*. **-baand**, et. spec.: 1) (anat.) muskelbaand paa den udvendige ell. indvendige side af et led (jf. Kapselbaand). *NT*reschow.*Anthropologie*.(1803).22. vedhestens hovled: *LandbO*.II.657. 2) (jf. -holt; bygn., især dial.) løsholt ell. (spec.) tømmer, der anbringes paa stolpernes indvendige side og rækker over flere fag. *Moth*.SI74. *Fr*Grundtv. *LK*.18. *HZ*Zangenberg.*Da*.*Bøndergaard*.(1925). 72. *Aarb*Kbh.*Amt*.1928.314. || (sj.) om skraastøver i bindingsværk; ranke (I.3). *MDL*. 475.577. **-bane**, en. 1) (mindre br.) bane langs en tings (længde)side; om del af vejbane: Sidebanerne eller Rabatterne. *LandbO*. IV.766. ved keglespil: bane, ad hvilken kuglen løber tilbage til spilleren. *Legeb*.I.a.35. 2) (jernb.) jærnbane(linie), der udgaar fra en større banelinie (hovedlinie); stikkbane. *MO*. aflaste den (jyske østbane) ved at bygge Sidebaner. *Riget*. 18/10.1912.2.sp.2. **-bemærkning**, en. [8.3] (jf. -betragtning, -blik, -glose, -hug 2) bemærkning, der ikke er en nødvendig del af en samlet ytring, ikke hører til dennes centrale tankerække, men udtrykker en hertil knyttet (heraf fremkaldt) underordnet tanke, en afvigende betragtning (ud fra et andet synspunkt ell. henvendt til, fremsat med tanke paa en anden (særlig) tilhører oln.); henkastet bemærkning; særlig hentydning; indskud; parentes; digression. Naar (den irske politiker) skildrede den franske Republiks Bedrifter . . da lyttede hans unge Landsmænd ikke blot til Talens ligefremme Indhold, men efter enhver Afvigelse fra Sagen og enhver Sidebemærkning (*Brandes*.*NE*.46: enhver Digression eller Allusion), der kunde drage Irland ind under det behandlede Æmne.*Brandes*. *V.295*. *Leop*.*HT*.8. *EGad*.*TT*.155. Om Bearbejderens Hensigt med sit Værk faar vi Oplysning ved mange smaa Sidebemærkninger. *ØFris*.*Litt*.157. **-ben**, et. spec.: 1) (ænyd. d. s.; af I. Side 1.1; i rigsspr. nu næsten kun i særlige (spøg.) talem.) d. s. s. Ribben (1). 1.1) i al alm. (kirkens) Bielker ere af hvalfiskis Side-Beene. *Pflug*.*DP*.1012. *VSO*. *MO*. *Feilb*. *OråbS*.(*Fyn*). uegl.: *Op, Eege, holder Søen reen (o: for fjender)! | Lad store Vandcasteller (o: krigsskibe) bygges | Af eders seie Sidebeen. *JJ*Lund. (*Sk*Vid.IX.186). 1.2) i særlige udtr., især svarende til de u. I. Ribbe 1, Ribben 1 anførte || i udtr. for truende legems fare oln. du skal fæ skåm paa dine . .

sidebên. *Moth.S172.* der skulde ikke blive et helt Side-Been i ham. *Grundtv.Myth.450.* han kunde tage og knække et Par Sidebeen paa mig, faae en Krøbling, der kunde tigge til hans Pose! *HCAnd.Imp.I.45. JakKnu.S.11.* en Revolver (blev) presset ind mellem Sidebenene paa ham. *Pol.⁹⁹/1937.2.sp.3.* slaa, prygle en, saa det knager i hans sideben, se II. knage 1. || i udr. for magerhed ell. fedme (jedende kost): hænge ved sidebenene (jf. I. Side 1.1), sætte sig paa, sætte sul paa sidebenene, (ikke) have noget (sul) paa sidebenene, kunne tælle alle sidebenene (paa et magert dyr) olgn. *Moth.S173. DagNyh.²²/1931.Sønd.18.sp.3. NatTid.⁹/1937.3.sp.3. Feilb. OrdBS.(Sjæll.,Fyn). || i rigsspr. nu især (jf. I. Side 1.1) om mening, vending olgn.:*

om det saa skal ud (i)gennem ell. af (CMoll.PF.125) ens sideben. *Nysted.Rhe-70. *Men Sandhed maa for Dagen, om den saa | Skal ud igennem mine Sidebeen. Oehl.PSKr.II.105. Drachm.VT.354. RGandrup.JD.130.2) [2.3] (anat., nu l. br.) d. s. s. Isseben. Saxtorph.F.61. BiblLæg.VI.9. SundhedsKollForh.1894.125. ☐ -betragtning, en. [8.3-4] (jf. -hensyn) betragtning (af en sag), der ikke hører til den centrale tankerække, men knytter sig (løsere) dertil; ogs. om sidebemærkning. VSO. alle hans Sidebetragtninger . . tjente til at uddybe Æmnet. *Dannebrog.³⁰/1908.2.sp.2. -bevægelse, en. 1) (fagl.) i egl. bet., om bevægelse til siden, i retning mod siden; sideløns bevægelse; ogs. om bevægelse med siden ell. flanken af en troppeafdeling; flankebevægelse. S&B. Sal.²IX.88. Flyvning Hær.141. 2) ♪ melodiføring, hvorved den ene stemme (melodi) bliver liggende paa ganske faa toner, medens en anden ell. andre bevæger sig op ell. ned. MusikL.(1801).30. EAbrah.T.97. -bidetang, en. (jf. -afbi-40 der, -hammer) ☉ bidetang med købernes skærende kant liggende i tangens længderetning. *PolitiE.Kosterbl.²²/1922.2.sp.2. -billede, et. 1) (fagl.) billede af en genstand, set fra siden. FagOSnedk. TeknO. 2) (sj.) sidestykke (2); pendant. Longomontans Landsmand, Standstælle og Sidebillede Peder Horrebøw. PHans.¹I.604. -blad, et. spec. [1.1] (fagl.): læderstykke (remstykke), der forbinde kumten med skaglerne. MilTeknO.276. LandbO.IV.196. OrdBS.(Lolland). I. -blik, et. ft. d. s. (Oehl.VI.10. Brandes.VIII.397. JPJac.II.27. Pont.LP.VIII.260) ell. -ke (Schack.399. ORung.SS.141. Ohlsson.S.177). (jf. -blink, -glimt, -kast og Skraablik) blik (øjekast), som man (flygtigt) kaster ud til siden, især rettet mod en person (til dels ogs. med forestilling om, at denne betragtes fra siden; jf. Side sp. 1203⁹⁹), i alm. m. bibet. af (hemmelig) udforskning, kritik, mistanke, ringeagt olgn. 60 *Hans vilde, mørke Øie | Betragter mig med skumle Sideblik. *Oehl.VI.10. (den) stolte Bisp . . hilsede taus . . med et bydende og foragteligt Sideblik til Slotsfogden. Ing.VS.****

II.49. Straahatten dækker end ikke tilstrækkeligt med et Sideblik; det er forgyves, De boier Deres Hoved ned. *Kierk.I.376.* „Saa lod De Dem irritere af Deres to gamle Venner — eller var det maaske den unge Officer?“ spurgte Gerhard med et lidt drillende Sideblik. *Drachm.F.I.135.* hun (betragtede) Svigerdatteren med sky Sideblikke. *AaDons.S.9.* || (jf. I. Side 8.3-4; især ☐) overf., om flygtig(ere), (mere) tilfældig betragtning (sidebetragtning) ell. vurdering af, hensyntagen til noget mindre væsentligt ell. betydningsfuldt. (ofte m. bibet. af ringeagt ell. af underfundighed, hemmelig hensyntagen til (skelen efter) egen fordel olgn.); ogs. (jf. VSO.) om hertil svarende ytring (sidebemærkning). neppe har vore Geistlige Tid, at kaste et Side-Blik til . . disse herlige (videnskabens) Frugter. *Ew.(1914).V181.* Udgaven blev anmeldt i „Dagbladet“ af Georg Brandes med et lidt haanligt Sideblik til Udgiveren. *HSwanenfl. CarlBagger.(1907).7.* Aldrig har jeg digtet med mindste Sideblik til Honoraret. *Leop.GK.119.* Dansk Litteratur efter 1870 med Sideblik til det øvrige Norden. *ETHoms.(bogtitel.1935). II. -blik, et. ☉ metalstykke (blik), der sidder paa siden af en ting; fx. (foræld.) om skruerblik (forægsplade) paa geværskæfte(s) laas: MilTeknO. || om jernring, lagt rundt om en lavetvæg til jastholdelse af de paa langs liggende jærnskiner. Mechlburg.Feldt-Artillerie.(1786).II. || (jf. I. Side 2.1) om blik(krans) som rand(blik) paa et (senge)bækken. *Hallager.289. -blink, et. (l. br.) d. s. s. -blik (1); overf.:* *et Side-Blik til Vinding. *Ew.(1914).III.215.* disse Stillinger er foreslaet oprykket uden det mindste Sideblik til, hvilke Personer der kommer i Betragtning. *JernbaneT.¹⁵/1937.2.sp.2. -blæser, en. ☉ blæser (2) til frembringelse af sideblæst. OrdBS.(Fyn,Lolland). -blæst, en. (jf. -vind) spec. (☉) om blæst (2) (fra siden) i en esse: Sal.VI.116. Thaulow.MO.250. -boks, en. ☉ del af en hovle- og pløjmaskine, hvori fagøjern kan anbringes til behandling af træets sider (jf. Planboks). Thaulow.Træ.(1912).140. FagOSnedk. -bonde, en. (jf. I. Side 3) i skakspil: d. s. s. Hjørnebonde. *Skak.(1916).8. -bord, et. spec. om mindre bord ved siden af ell. et stykke fra et spisebord (som anretterbord olgn.) fra et Sidebord tog (værtinden) en Kaffe og skjænkede for mig. Goldschm.Chol.122. Bergs.PP.443. GyrLenche.SJ.105. -brask, en. [12] (om sidste led se II. Brask (of Bradse); arkais.; kun hos Ing.; kritiseret (af Molb.) i Molb.NTidsskr.II.304) anv. som betegnelse for en (med spænder olgn. forsynet, ved bæltet (paa siden) fæstet) taske olgn., tjeneende som opbevaringssted for en kvindes mindre brugsgenstande (kam, kniv, naal olgn.). *I Sidebrask hun gemmer | Hos Naalen hvasse Kniv. *Ing.VSt.44.* Nøgleknippet klirrede ved hendes Sidebrask. *sa.VS.III.114. smst.II.70.****

-bredde, en. spec. (jf. II. Bredde 2.2 og Rygbredde 2.; jagl.) om et stykke (en bredde) tøj, der anvendes som side(stykke) i en damekjole olgn. *PolitiE.Kosterbl.*^{2*}1922.1.sp.2. *Pol.*^{1*}1927.6.sp.6. **-brev**, et. (haandarb.) gennemhullet læderstykke paa et kniplebræts sider (uden for „mellemstiden“), hvorpaa de midlertidigt ubenyttede kniplepinde ordnes og fastgøres (v. hj. af messingnaale). *Knip.l.*20. *Feilb.* **-bristning**, en. (med.) bristning til siden i fødselsaabningen, ikke bagtil i mellemkødet. *KliniskOrdbog.*(1921).223. **-bræt**, et. spec. (især i flt. -brætter; jagl.) om de ved flere parallelle snit tværs igennem en stamme udsavede brætter med undtagelse af selve midterstykket („hjerterbrættet“). *FagOSnedk.* **-bue**, en. spec. (†) om bageste spant (i træskib), der danner spejlets begrænsning i tværskibs retning. *Funch.MarO.II.116.* *KuskJens.Som.70.* **-buffer** ell. **-puffer**, en. (jærnb.) om (hver af) de to buffere, der er anbragt i (siden af) en jærnbanevogns for- og bagende. *Sal.*¹IV.218. **-bygning**, en. bygning, der ligger ved siden af og hører til en større (hoved-)bygning; ogs. spec. om en vinkelret paa hovedbygningen liggende, ofte med denne sammenbygget bygning ell. fløj (*Leth.*(1800). *VSO.*). *EPont.Atlas.II.103.* han maalte . . det Allerhelligste. Og han maalte . . Bredden af Sidebygningen (*Chr.VI.*: hvert side-kammer; 1931: Tilbygningen) til fire Alen. *Ez.41.5.* Hoftheatret paa Christiansborg, i den ene halvrunde Sidebygning over de kongelige Stalde. *CBernh.NF.VIII.217.* *Schand.AE.90.* **-byld**, en. [1.1] (ænyd. sidebult(e), -byld) spec. (med., nu næppe br.) om byld i lungen (lungæabsces). *Moth.S174.* *Apot.*(1791).reg. **-dame**, en. [1.2] (jf. -mand, -søster) dame, som en (herre) har ved sin side, især: til bords; spec.: borddame. *Goldschm.Hjl.I.145.* *Drachm.F.I.375.* (ved) hendes mange gode Middage (kan man) faa de mærkeligste Sidemand eller Sidedamer. *T Bierfreund.Ira.*(1897).9. **-drejning**, en. især om drejning til siden; spec. (m. h. t. person) om en halv omdrejning (af legemet). *Bergs.FM.51.* **-dæk**, et. † (l. br.) d. s. s. Ringdæk. *Larsen. OrdbS.*(sjæll.) **-dør**, en. dør paa en af et (opholds)rumms sider; spec. (jf. I. Side 2.3) om dør paa en af en bygnings kortere sider (ender, gavle) ell. især (jf. I. Side 6.1 og 7.1) om dør (i bygning, værelse), der ikke er hoveddør (ell. bagdør), ofte tillige: som giver lejlighed til ubemærket passage olgn. *Skuesp.VII.72.* ubemærket . . forlod han giennem en Sidedør Værelset. *Molb.DH.II.288.* *Schand.TF.I.133.* Osteriets tykke Vært . . dukkede . . frem af en Sidedør og betroede hviskende A., at han godt kunde lodse ham ind i Bagstuen. *Bergs.FM.114.* || [2.4] om (udvendigt) dør paa en jærnbanevogns (lang)side. *JernbaneT.*^{1*}1920.1934.7.sp.4. **-ens**, adj. [2.1] (hos sprogensere; sj.) symmetrisk. Dyr, der ved en eneste Linie kunne deles i to sideens (symmetriske) Dele. *Fedders.Dyreriget's Naturhisto-*

rie.(1868).209. **-facade**, en. (sj.) den (udvendige) side af en bygning, som forbinder bygningens for- og bagside. *Sidefacader og Taarn (paa Frue Kirke i Kbh.). *Heib.Poet.VIII.164.* *Sal.*²VII.664 (se u. Facade). **-far-tøj**, et. † baad, der hænger (i jollebommene) paa skibets side. *Harboe.MarO.* *Bardenfl.Som.1.129.* **-fikke**, en. [1.2, 2.3] (nu ikke i rigsspr.) d. s. s. -lomme 1. -fik: *Rahb.Synt.305.* **-fjæl**, en. ell. (sj.) et (LindskovHans. *NH.156.*) jz. paa en seng: *Moth.S174.* *VSO.* *LindskovHans.NH.156.* || spec. (jagl.) om (forbundne) brætter, som danner side(stykke) i en (arbejds)vogn; vognfjæl; ogs. om (smalere) bræt, hvormed en saadan ell. vognfadingen gøres højere (kæpskinne). *Tolderl.F.II.57.* *LandbO.II.540.* det er et nederdrægtigt tungt Arbejde at faa Sidefjælen løftet, naar én skal læsse af. *AndNz.DM.IV.103.* **-flade**, en. især svarende til I. Side 2(1-4); saaledes [2.1] om (plan) yderflade af en kubus olgn. *VSO.* *Sal.*²XIX.373. || om nedadgaende yderflade (mods. Grund-, Neder-, Overflade olgn.), spec. m. forestilling om (kun) to modsatte flader, svarende til I. Side 2.3-4. *Sibb.II.190.* *Fodens Sideflade.* *VKorfitsen.GM.44.* *Tekno.†* **-flag**, et. (rimeligvis ved sammenblanding af I. Flag og I. Fløj (1.2, 5)) sidebygning, der danner en fløj; sidefløj. *EPont.Atlas.III.563.* **-flanke**, en. (x, især foræld.) del af en kurtine (2) nærmest ved en bastions flanke (2.2). *MR.18II.165.* *MilTekno.* **-flæsk**, et. [1(3)] (jagl.) flæsk af et svins side (en flæskeside). *vAph.*(1759). *Bang.R.18.* *FrkJ.Kogeb.220.* **-fløj**, en. især (jf. -bygning, -flag, -længe og I. Fløj 5) om del af en bygning. (den) østlige ubeboede Sidefløi (af et slot). *Ing.VS.I.83.* *ErlKrist.MM.68.* || (jf. I. Fløj 3(2)) om del af skærmbræt olgn. *FagOSnedk.* **-form**, en. [5(2), 7(1), 8(6)] spec. (sprog.) om ordform (ord af særlig form), der findes ved siden af en anden (beslægtet, jz. ældre, mere normal ell. velkendt) form. *VilhThoms.Afh.II.354.406.* *Brøndum-Nielsen.GG.II.314.* **-frug-tet**, adj. (bot.) om bladmos: hvis frugt (sporehus) sidder paa særlige sideskud; spec.: (de) sidefrugtede, om en gruppe bladmosser (*Pleurocarpæ*) (efter en tidligere brugt inddeling). *Warm.SystB.*¹91. *Rostr.Flora.II.*²(1925).461.466.474. **-fræse**, en. ⚙ cylindrisk (plan)-fræse, som ogs. skærer med endefluden (til siden). *Hannover.Tekn.251.* *Thaulow.M.I.316.* **-fælle**, en. [1.2] (især hos sprogensere) sidekammerat; sidemand. *Hejmdal.*^{2*}1869.2.sp.3. **-fæste**, v. [2.6] (hos sprogensere) forsyne (et citat) med sidehenvisning (sidedal). *LNyegaard.VBirkedal.I.*(1895).4. **-gaard**, en. spec. (jf. Baggaard; nu l. br.) om gaardsplads (-rum) ved en bygnings side (2.3), mellem sidebygninger olgn. *VSO.* *MO.* *Drachm.VT.75.* **-gade**, en. (jf. -vej) mindre gade, der udgaar fra en større (en hovedgade); ogs. (især i flt.) om gade i et (mere) afsides, fattigt kvarter olgn. *VSO.* *HAnd.SS.*²X XIV.13. I en

af Torvegades Sidegader var der Opløb. *AndNz.PE.III.6.* langt ud i Sidegaderne staar (*folk*) og rækker Hals.*Ronberg.DE.52.* hans forkomne Sidegadesjæl.*Jesper Ew.PF.83.* **-galleri**, et. spec. (†) paa (ældre) orlogsskib: d. s. s. Galleri 1.2. *Funch. MarO.I.22. Sal.*XXVI.956.* **-gang**, en. 1) (jf. -lob 1) bevægelse (gang) til siden. *CMøll.PF.311.* || næsten kun (gym.) om sidelængs gang. *Gymn.I.87.* 2) gang (7.3) i ell. langs en bygnings, en haves side olgn., ell. (mindre) gang, der udgaar fra en (bredere) hoved- ell. midtergang. *Heib.Pros.I.488. PalM. AdamH.I.274.II.24. Schand.IF.99.* || gang langs siden i jernbanevogn. *JernbaneL.52.* Jon gik ud i Sidegangen og stillede sig ved et Vindue. *Buchh.S.6. jf. Sidegangsvogn.Pol. 13/1896.2.sp.5. DSB.OrdreM.23.* **-gevær**, et. [1(2)] (ænyd. d. s., ty. seitengewehr; jf. Gevær 1; især \times , foræld.) d. s. s. -vaaben. *Holb.DH.II.723.* I gamle Dage . . havde Bønderne altid Sidegevær paa, naar de rede i stiv Stads. *PNSkovgaard.B.98. MilTeknO. Kierk.I.361. KaiHolb.FC.III.10.* **-glas**, et. spec. (sj.): kahytvindue (i skibssiden); kooje. *B.Münter.E.I.142.* **-glimt**, et. (jf. Glimt 2.5; l. br.) d. s. s. -blik. *KLars.AH.117. Nathans.I.M.88.* **-glose**, en. spec. [8.3] (nu næppe br.) d. s. s. -bemærkning. *Tode.ST.II. Fort.* **-greb**, et. især om greb ud til siden ell. rettet (vendt) mod siden af noget. *VSO. MO.* || spec. (gym.) om greb, hvorved et redskab (en bom) jattes med begge hænder fra samme side. *Gymn.I.134.* **-gren**, en. gren, der udgaar (fra en større gren ell.) fra en stamme; spec. (bot., forst.) om tyndere gren, som danner en stor (næsten en ret) vinkel med stammen. *VSO. MO. ForstO.* || uegl., m. h. t. stamtræ (jf. -linie 2.2), aarenet olgn. *Tode. Gyldenaare.(1802).II.* (han) har sandsynligvis tilhørt en Sidegren af denne engang saa rige og lysende Slægt. *Holst.V270. GasInd.25.* || (jf. -linie 2.3) overf., om afart af noget, en videnskabsgren olgn. *CBernh.NF.VIII.111. NaturensV.1915.229. Sal.*XIX.834.* **-groft**, en. (sj. i rigsspr.) vejgroft. Naar jeg kører paa en Landevei, i hvis ene Sidegryft jeg kan blive vaad. *Ew.(1914).III.308. jf. søjly. sidegrob (OrdbS.)* i sa. bet. **-haar**, et. spec. om (langt, lokket) hovedhaar (paa hovedets sider; mods. For-, Pandehaar olgn.) bringe Favoriter og tykke Sidehaar igien i Moden. *JSneed.I.230. VSO. MO.* **-hammer**, en. (ænyd. d. s.; jf. -bidetang) (smede)hammer med pen i skaffets længeretning (mods. Tværhammer). *VSO. Wagn.Tekn.126.* || ogs. om tværhammer. *CollO. Cit.1903.(OrdbS.).* **-handling**, en. [8.3-4] (æstet.) mods. Hovedhandling, om underordnet handling i drama olgn.; episode (1); bihandling. *VVED. Racine.(1932).246.* **-hensyn**, et. [8.3-4] (især ω) hensyn(tagen), der gælder noget underordnet, uvæsentligt, wedkommende. *Brandes.III.282.* Gæstfriheden er efterhaanden

blevet til en ret indviklet Ting med tusinde Formaal, Forpligtelser og Sidehensyn. *EGad. TT.93.* **-hest**, en. [1.2] (især jagl.) hest, der gaar (i spand) ved siden af en anden; om hest, der (ved et russisk køretøj) gaar ved siden af stanghesten. *GadsMag.1930.206.* om ridehest. *Gjel.R.I.-hib*, et. (jf. ty. seitenhieob og Hib (2); nu l. br.) overf. (jf. I. Side 8.3), om (flygtigt) hib; sidehug (2). *Sidehieob og Skoser. *Hzr.AG.4. sa.AN.235. Nathans.MP.374.* **-hinde**, en. spec. [2.2] (anat., nu næppe br.) om (den del af) lungehinden (der beklæder brystkassens inderside); Pleura (parietalis). *Moth.Conv.S158. WeisbachsCuur.(overs.1755). 306. VSO.* **-hjul**, et. spec. (jagl.): 1) (skov)hjul paa (siden af) en hjuldamper. *Scheller. MarO.2)* vandhjul, der modtager vandet paa den side, som vender mod tillobsrenden. *Nord ConvLex.V259. Sal.*XXIV.500.* **-hjørne**, et. (l. br.) et hjørne, der (hører til en side) vender ud til siden (bort fra midten). *Reiser. III.14.* || spec. (jf. Hjørne 1.1 og Forhjørne) i keglespil om et af de to bort fra midterlinien vendende hjørner. *Feib.II.115.* **-hold**, et. [1.1] (med., nu næppe br.) hold (smerte, sting) i siden. *VSO. MO.* **-hug**, et. 1) [1.1, 2.2-3, 6.1] hug ud til siden ell. rettet mod siden af noget. *Amberg. VSO. MO. ForstO. 2)* (jf. -hib, -rap og I. Side 8.3) overf., om skarp, hvis, ironisk sidebemærkning; (flygtigt, skarpt) hib; snert. Digteren . . havde tilladt sig satiriske Sidehug til Storvireznen. *Blich.(1920). VII.186.* (jeg) mangler Vittighed til at apperere hans Sidehug. *Hostr.ÆS.I.6. KPont. Psychiatr.I.61.* **-hugge**, v. (jf. -hug 1) (til)hugge paa siden (siderne); afrette (2). *ArchivSøvesen.II.375.* Benævnelse paa forsk. Dele af Skib. (1848).69. || som vbs. Sidehugning, ogs. om den ved afretning fremkomne form (dimension). *SkibsbbygningK.489.* **-hus**, et. d. s. s. -bygning (ogs. spec. (mods. -bygning) om en fritstaaende bygning (jf. *VSO.*)). *Pamela.I.433. JurFormularbog.*213. Hak Holm.FT.61.* || † dækshus (ruf) under (siden af) en kommandobro. *Scheller.MarO.* **-hængt**, part. adj. (jagl.) om vindue olgn.: ophængt (med hængsler) i siden (mods. top-hængt). *HFB.1936.81.* **-højde**, en. spec. (jf. Dybde 1.1; †) om den lodrette afstand fra kølen til hoveddæksbjælken (maalt paa skibets midterspant). *Sal.*VI.563.* **-kam**, en. kam, hvormed sidehaaret fæstes ell. holdes tilbage. *VSO. MO.* En lille Sidekam af ægte Skildpadde. *ORung.P.182.* **-kammer**, et. spec.: 1) (nu l. br. i alm. spr.) om (mindre) sideværelse. *Ez.41.5(Chr.VI; se u. -bygning).* Konstnerens skarpe Stemme (lød) høitideligt fra Sidekammeret gjennem den tynde Brædvæg. *Ing.KE.II.89. Hauch.TVII.36. 98.* || (jf. -stue og Kammer 4; arkæol.) smaa Udvidelser (findes) paa de store (jættestuer), Sidekamre, der aabne sig umiddelbart til Hovedkammeret. *SophMüll.VO.83. 2)* (anat.; l. br.) hulrum i hver af hjernens halvdele;

sideventrikel. *HKrabbe.HestensAnatomi.(1885).*
 146. **-kammerat**, en. [1.2] (jf. -fælle, -ven; især skol., soldat. olgn.) sidemand, spec. om en yngre person, et barn, ofte med forestilling om (varigt) kammeratskabsforhold. *Cit.1780.(Kirkehistsaml.6R.II.143).* (en student i en kapervogn) saa hen til sin vakre Sidekammerat (o: en ung dame). *VKorfitsen. EV.9. Scheller.MarO. HPHanss.T.65. -kant, en. (ænyd. d. s.; især faagl.) 1) (jf. I. Kant 1) en side(flade)s yderlinie (kant); svarende til I. Side 2.1: (krystallernes) Sidekanter. *GWad. Terminioryctognostici.(1798).12. svarende til I. Side 2.2: de fra Toppunktet (i en pyramide) udgaaende Kanter kaldes Sidekanterne. Sal. XIV.778. 2) (jf. I. Kant 4) smal sideflade; smalside; smalflade. (skivespalterens) Bredside og Sidekanterne. *SophMüll.VO.31. Fag OSnedk. -karm, en. (især faagl.) lodret del (sidestykke) af en (dør-, vindues)karm. *Pont. UE.42. HansPovls.HF.136. jf. Karmtræ: Sidekarmtræ. FagOSnedk. -kast, et. kast (hurtig bevægelse) til siden (i en bué ell. med hældning til siden). Hesten, Skibet gjorde . . . et Sidekast. *VSO. Pastor S. gjorde flere Gange, mens han snakkede, nogle Sidekast med Hovedet, idet han samtidig skjød Hagen frem. JakKnu.S.34. || (nu næppe br.) om øjeblik; sideblik; -glimt. Gjøre Sidekast . . . Kaste Øjet til den ene Side. *Leth.(1800) overf. (jf. -hib, -hug):* Hvormeget Uret Heiberg end vel har i mange Ting . . . saa skulde han dog vel neppe omtales paa den . . . foragtelige Maade, som Hauch gjør det, og de Sidekast til hans Karakter har dog noget forholdt. *Hegerm.L.(Hjort.B.I.349). -kaste*, v. (jf. -krænge; haandarb., især dial.) sprætte midtersømmen af to sammensyede (lagen)-bredder op og sy dem sammen ved de ydre rande; æg(ge)vende. *Krist.Ordspr.nr.1290. Feilb. -kig*, et. (jf. -blik; l. br.) om (flygtig, sparsom) udsigt til siden. der var Udsigt over Søen . . . helt op til Esrom, men tillige . . . et lille Sidekig ind imod en Fløi af det hvide Slot. *Drachm.EO.25. -klampe*, en. spec. (†) om en (med en ell. flere skiver (triser) forsynet) klampe (I.2.2), fastspigret til skibssiden. *Harboe.MarO. Sal.*XXI.358. -klædning*, en. † en skibssides (træ)-beklædning. *MilTeknO.137. Sal.*XXI.547. -kloft*, en. spec. (vet.) om hornkløft i hovens side. *Sal.IX.13. -kløgt*, en. [8.3-4] (sj.) kløgt (underfundighed), der knytter sig til, er rettet imod sidehensyn; bitanke(r); bagtanke. *Goldschm.R.291. -knop*, en. 1) (især bot.) knop, der fremkommer paa en stængels ell. grens side (mods. Ende knop 1). *CVaupell.S. 76. Lange.Flora.XLII. 2) † d. s. s. Grenmos (med sporehuset siddende paa stængelens side). *Viborg.Pl.(1793).221. Rostr.BP. 143. † -knopping*, en. knopskydning (se u. knoppe 3). **-kraft**, en. (fys.) en af de (fra siden virkende) kræfter, hvori en kraft (I.1.1) opløses ved kræfternes parallelogram. *Kraft.*******

M.I.76. Paulsen.I.12. -krænge, v. (jf. -kaste, -vende; ikke i alm. spr.) egl.: krænge noget, saaledes at en ny side(flade ell. kant) kommer frem (udad); overf. (jf. I. Side 4.2 og II. krænge 3.3) m. h. t. en sag, en ytring olgn.: vende op og ned paa; endevende; fordreje, forvrænge (paa spidsfindig, vrangvillig maade). selv det mest slaaende sande og rigtige (skulde) endevendes og sidekrænges. *Bregend.HH.II.35. -kæde*, en. spec. (faagl.) om særlig gruppe (kompleks) af atomer i et molekyle ell. en organisk celle (i væv og blod). *Sal.*VI.776. jf.: Ehrlich's Sidekædetheori. KliniskOrdbog.(1921).72. -køl*, en. † planke ell. pladerække langs (under) skibssiden; kimingskøl; slingrekøl. *Scheller.MarO. Politik E.Kosterbl.*1/21924.2. -kølsvin*, et. se u. Kølsvin.

Si-del, en. (bot.) den del af en karstæng, som bestaar af sivæv (sirør). *Warm.Bot.279. Suenson.B.II.7.*

side-lagt, part. adj. (jf. -liggende 2; l. br.) om fliser olgn.: lagt side ved side. *SvendbAmt.1924.33. -land*, et. † land (2.3) ved siden af en militær stilling. *D&H. † -lang*, adj. [2.6] om citat olgn.: som flyder næsten en side (ell. mere) (i en bog). *Guerices Kirchengeschichte med dens rædsomme, sidelange Perioder. *Lieb.O.30. sidelange Citater. *Schyberg.DT.83. -langs*, adv. (ænyd. d. s. (bet. 1), sv. sidlångs (fsv. sitholangs, som adj. sitholanger, liggende side om side med, langs siden af noget), no. sidelangs, ty. (†) seitlang(s); nu sj. (i rigsspr.)) 1) d. s. s. -længs 1. jf. *VSO. MO. 2) d. s. s. -længs 2. *Levin.(se u. -læn(g)s). Feilb.III.194. -lanterne*, en. (jf. -lys 1) især (†) om lanterne paa fartøjs side (om styrbord med grønt, om bagbord med rødt glas). *Tuzen.Sofart.449. *Barndenfl.Søm.I.263. -led*, et. spec. (gram.) om sidestillet, sideordnet sætningsled. *Jesp.SprL. 31. || især om et substantivisk led, der er knyttet til verballeddet paa anden maade end som subjekt (o: objekt, hensynsobjekt og prædikatsled). *ERehling. Det da. Sprog.(1932).24.27. *Oxenvad.VortSprog.I.(1933).61. -leje*, et. [1.1] (faagl.) sideliggende stilling (fx. m. h. t. en patient). *VortHj.II,2.240. Tilsk.1930.II. 379. -lig*, et. † opstaaende kant paa (raa)-sejl; staaende lig (II.1). *Funch.MarO.II.102. TeknMarO.102. -liggende*, part. adj. (jf. -længs; faagl.) 1) (jf. -leje) liggende paa siden ell. (jf. II. haandfæste 1) med siden nedad; spec. [1.1] (gym.): Sideliggende Stillings. *Gymn.I.124. jf.: Sideligning. smst.128. 2) (jf. -lagt, -længs 1, -løbende) liggende side ved side; spec. (bot.) om knoppeleje: d. s. s. klaplagt. *Drejer.BotTerm.44.69. MO. Lange. Flora.XLIX. -linie*, en. 1) linie paa en side (hen over en sideflade ell. som afgrænsning deraf). 1.) af I. Side 1.1; spec. (zool.) om det som sanseapparat tjenende hudrør, der (hos de fleste benfisk) fremtræder som en synlig (farvet) linie midt hen ad kroppens sider*******

(i alm. lige fra hovedet til halefinnen). *Kroyer. I.LVII.III.623. Frem.DN.518. 1.2*) af I. Side 2 (ell. 3), især om afgrænsende linie, yderlinie; af I. Side 2.(1)-2: *MO.* („i en Figur; modsat Grundlinie“). || af I. Side 2.(8)-4. Søjler med buet Sidelinie (Entasis). *Pris-kurantfj.Stenhuggerfaget.(1898).6. spec. (sport.; mods. Maallinie) om (hver af) de to linier, der paa langs afgrænser en spilleplads (boldplads). Gymn.II.80. Kricket.1930.47.sp.2. 2*) m. bet. af et modsætningsforhold til en hovedlinie; spec. (uegl.) i flg. anv.: **2.1**) (jf. I. Linie 3.4) om jærnbanelinie (sidebane) olgn. Sidelinierne manglede gode Forbindelser med Lyntogene. *JernbaneT.¹⁶/1936.1.sp.2. 2.2*) (jf. -arv, -arving, -gren og I. Side 6.2, I. Linie 4.1; jur.) række af slægtninge, der nedstammer fra en persons forældre (første sidelinie), bedsteforældre (anden sidelinie) og øvrige slægtninge i lige opstigende linie (ascenderer). *Ruge.FT. 20 304* (se nedstige 3.2). Vel stammer jeg ikke ned fra ham i lige Linie, kun i en Sidelinie. *Oehl.Øen.(1824).II.180*. Han hørte til en Sidelinie af den regerende Fyrstefamilie. *Ing.EF.VII.3. Thronfølgen gik derpaa over til Sidelinien. VSO. Schand.BS.411. 2.3*) (jf. -gren) Ω om gren, afart, af et (virksomheds-)omraade olgn. En Sidelinie i (bog-)Samlingen er et Udvalg paa henvend tredivte Bind om emblematisk Kunst. *Bogvernen.1926.136*. I et Par Aar viede han (o: en lyriker) sig en Sidelinje af sit Talent, den humoristiske „uska-delige“ Roman. *Pol.⁹/1937.7.sp.5. -loge*, en. spec. i teater: *Heib.Pros.VI.216. Bl&T. -lomme*, en. 1) [1.2, 2.3] (jf. -fikke, -taske) lomme paa venstre ell. højre side (ved hoften); især om (udvendig) lomme paa mandsdragt (jakke, overfrakke olgn.), ogs. paa dametøje, -frakke olgn. *Hzr.XVI.9. Schand.BS.300. Snavl-Peter (kom) ned ad Vejen . . . med Brændevinsflasken i Sidelommen. JVJens. HF.20. Benklæder (med) 2 Sidelommer, 1 Baglomme. PolitiE.Kosterbl.²⁴/1924.1.sp.2. 2*) [2.3-4] (jf. I. Lomme 4.1; nu mindre br.) lommeliggende gemme i den indvendige side af en vogn olgn. *Ing.EF.VII.143. Bergs.PP. 414. -lyd*, en. spec. (fon.) om lyd, der artikuleres saaledes, at luftstrømmen føres ud til den ene ell. til begge sider af mundhulen (lateral). *Jesp.Fon.225.252. -lys*, et. 1) \uparrow 50 lys(giver) paa et fartøjs side; sidelanterne. *Anordn.Nr.4²²/1897.2.d. alle Fartøjer (skal) imellem Solnedgang og Solopgang . . . vise grønt Sidelys paa Styrbords-Siden og rødt Sidelys paa Bagbordssiden. Da.Studenters-Roklub.Aarbojfor1923.73. 2*) lys, der kommer (falder) fra siden, man (skal) ikke fotografere Landskaber med Sollys lige forfra, men derimod hellere benytte Sidelys. *Haandv.35. HFB.1936.187. || billedl. (m. tilknytning til I. Side 4.2 (og 8.3-4)), om en (som sideresultat vunden) belysning af en sag, et forhold (fra en ny side). Johannes Forfæreren i „Enten-Eller“ (har sandsynligvis kritikeren) P. L. Møl-*

ker (til) model . . . Hvis dette er rigtigt, kastes der et ikke ringe sidelys ind over „Enten-Eller“. *F.Brandt.SK.161. -læn*, et. (jf. -arm slutn., -stykke 1, -støtte) læn (arm) paa siden af (læne)stol, sofa olgn. *Agestolene (paa postvognene) bor indrettes med Ryg og Sidelæner. Forordn.²⁷/1804.§9. (han) støttede Armen paa Bænkens Sidelæn. Markman.MF.48. JakKnu.GP.172. -længe*, en. (-længde. *PalM.AdamH.I. 289. Goldschm.F.85*). (jf. -fløj). *Kofoed-Hansen.LD.188. Rist.FT.130. -læn(g)s*, adv. (ænyd. d. s. (*KbhDipl.II.301; bet. 1*), jf. ty. seitlings, eng. (dial.) sidelings; sml. -langs og -strøgs, -vejs, -vårts; især af I. Side 1 (ell. 2.3-4) || i rigsspr. først alm. efter midten af 19. aarh.; findes ikke i VSO. ell. *MO.*, betegnes af Levin som „usædvanligt“ og forklares ved sidelangs; jf.: „dansk landsmaal.“ *HjælpeO. sml.MDL.XVII.475*) *Moth.S174. 1*) (nu l. br.) i den ved (længderetningen af) en side-(flade, -linie) angivne retning; (liggende, anbragt) med siden langs med (siden af) noget; spec. (jf. -liggende 1): med siden langs med, hvilende paa en understøttelsesflade. (han) gled . . . ned ad Skrånten . . . rutschede (af sted) snart paa Ryggen, snart sidelæds. *CMøll.BB.143*. Han lagde sig og laa sidelæns, støttet paa Albuen. *Fleuron.KO.220. ||* (jf. -liggende 2, -løbende; ikke i alm. spr.) i forb. m. præp. af ell. med: side om side med; parallelt med. Haralt l' henslængt og slomrede sidelængs a. Grevinden. *StormP. HotelJazz.(1921).44. overf. (jf. I. Side 8.3-4): militære Sejre (synes) ad gaa sidelængs med en folkelig Genfødelse. EBrand.(Pol.²¹/1927. 9.sp.1). 2*) (mods. bag-, forlæn(g)s) ved udtryk for bevægelsesretning ell. stilling; med siden vendende frem(ad); især m. h. i. bevæ-gelsen (fra et sted til et andet); med siden frem (forrest) i bevægelsens retning; (med retning) ud til siden. en 20 Fod lang Stang . . . paa hvis Top der sidder og staaer og . . . kaster sig forlænds og baglænds og sidelænds en Yngling. *Fædrel.²⁰/1868.3.sp.2. Ude i rum Sø sad han ganske stille . . . mens Skibet vuggede sidelænds i Bølgerne. JVJens.Br. 286. Han kløede sin Ryg i sidelænds Tag mod Væggen. ORung.SS.109. jf. bet. 1: Han faldt sidelængs. HjælpeO. || især om gang olgn., ofte med forestilling om kejet, akavet, tvungen, forsigtig bevægelsesmaade. *Hvo, som i Striden gaar sidelænds frem, | Forlænds ved Leilighed pakker sig hjem. Grundtv.Sazo. I.112. Ræven snoede sig . . . Nu blev han ved i Farten sidelænds hen forbi (den) næste (jæger). Blich.(1920).XIX.61. Domherren parerede sin Hest og tvang den derpaa med Schenklen sidelængs helt ned til Buskene. Drachm.VD.68. den lille Mandsling (bevæ-gede sig) sidelænds som en Krabbe op og ned ad Gulvet. Wied.LO.35. Den unge pige kantede sig sidelænds ud af døren. Hørllyk.ÜT.180. Feilb. Kværnd. billedl.: selv „barbaren“ Johs.*

V. Jensen kommer med ind (*i humanismen*), om end noget sidelængs. *Letterst.tidskr.* 1917. 334. om (*siddende*) stilling (paa en stol, bænk olgn.): (*hun*) sad sidelæns paa Klaverstolen og holdt Hænderne paa dens Ryg. *Pont. DR.* I. 152. *JakKnu.GP.* 161. || (*l. br. i alm. rigsspr.*) ved udtryk for retning ud (bort) fra en person, en ting olgn.: ud til siden; fra siden (af). den nuværende sydsjællandske Bane . . skal udgaae fra Roeskilde, og førend den rettes paa Vordingborg, gaae sidelæns hen til Kjøge. *Dagbl.* 10/1868. *l.sp.* 1. (*han*) saa sidelæns paa Niels. *ErlKrist.S.* 149. (*han*) pegede sidelæns med Tommelfingeren. *Bers.G.* 89. || (*jarg., vulg.*) anv. som adj. (*præd.*), m. overf. bet., om situation olgn.: (*som er*) uden for den normale tilstand; *akavet*; *tosset*, „*trekantet*“. Den er helt sidelæns! *BerlTid.* 7/101934. *Sønd.7.sp.* 3. **-løb**, et. 1) (*jf.* -gang 1) hurtig bevægelse (løb) til siden; især (*gym.*) om sidelængs løb: *Gymn.* (1828). 26. *Gymn.I.* 95. || (*jf.* I. Side 7.1 (og 8.3-4); *l. br.*) overf., om sidespring (2), digression. *RichPet.Kingo.* (1887). 71. 2) (*l. br.*) om løb (II.7), der udgaar fra en større færdselsled; om (snæver) sidegade: *ORung.* (DanmHVC. 135). 0 **-løbende**, part. adj. især (*jf.* -liggende 2, -længs 1) til II. løbe 14.1: som strækker sig (løber) side om side (med), (op ad og) parallelt (med). sideløbende Gallerier. *Tilsk.* 1937. *I.303.* overf. (*jf.* I. Side 8.3-4): vi maa danne os vore Forestillinger (om malerkunstens udvikling) gennem den sideløbende Udvikling af Plastiken. *JLange.MF.* 104. I forskellige Afsnit (af romanen) skildres sideløbende fem unge Menneskers Liv. *Tilsk.* 1931. *II.438.* **-løg**, et. (*jf.* Løgsduk; bot.) løg, som dannes ved siden af hovedlaget (ved løgvæksts formering). *Larsen. HeeAnd.* *AH.* 66. **-malke**, v. (landbr.) malke (en ko) ved samtidig at fætte om en for- og bagpatte (*i samme side*). man maa . . noie paasee, at Køerne ikke bliver sidemalkede. *Meieribog.* (1875). 4. Feilb. **-mamering**, en. ♀ den udenbords omkring et spygat fæstede (del af en) mamering; spygatmamering. *SøLex.* (1808). **VSO.** **-mand**, en. [1.2] (*jf.* -kammerat) den (person), der ved en vis lejlighed ell. varigt befinder sig (sitter osv.) ved ens side, har (sin) plads ved ens side, spec.: i en vis ordnet forsamling, et raad, en skoleklasse, et regiment osv. udi dette vort Giæstebud (var) Magister T. . . min Sidemand. *Holb.Ep.* *III.* 61. en gammelagtig Matrone steeg ind (*i postvognen*), tog Sæde og pressede begge sine Sidemænd. *FrSneed.* *I.* 568. „Skyd!“ raaber han til Ridefogeden — som (paa klappjagten) var hans Sidemand paa Venstre. *Blich.* (1920). *VII.* 9. Han var Martins Sidemand i Skolen. *Winth. Morsk.* 40. *Scheller.MarO.* || (*jf.* -dame, -søster) om kvinde, især kvindeligt skolekammerat olgn. Under dette Kursus var de to unge Piger mødtes som Sidemænd paa Aftenholdet. *ORung.PS.* 84. *KAbell.E.* 55. ||

(uegl.) om træ (ell. et andet led i en række). *Thorsen.Afh.* *II.* 37. *KnudPouls.BD.* 86. || uden (tydelig) forestilling om siddeplads olgn., om person, der er en andens kollega, ligestillede, jævnbyrdige. Nogle stige fra een Værdighed til en anden, alleene fordi de ere satte paa en vis Post udi et Collegio, og have faaet en Sidemand efter sig, som driver dem frem. *Holb.Ep.* *IV.* 425. *Wadsk.* (*LTid.* 1737. 391).

*Man af sine Side-Mænd | Mestres ikke gjerne. *Grundtv.Krøn.* 59. man (*vidste*) at sætte skarpe Grænser for Pavens Indflydelse og at gjøre Kongen til hans Sidemand ogsaa i kirkelige Sager. *JohsSteenstr.EE.* 67. **-moræne**, en. (*geol.*) mods. Bund-, Endemoræne, om moræne, som dannes ved en gletschersider. *Uss.AlmGeol.* 52. **-motiv**, et. [8.3-4] spec. (æstet., ♪) til Motiv 2.2: *Gjel.GD.* 27. *CSPet.Litt.* 15. **-mund**, en. ♀ bladmos med sporehusets munding siddende skævt (paa siden); snøborste; *Funaria.* *Sal.* *VII.* 262. **-mæssig**, adj. [2.6] (*sj.*) om citering, udenadslæren: som nøjagtigt følger en tekst side efter side. *Egeberg.M.* 94.

I. Siden, subst. [ʃiˈð(ə)n] (ænyd., sv. *d. s.*; fra mnt. side(n) (*nht.* seide), af lat. seta; *jf.* Satin; uden for ssg. Sidensvans nu *sj.* (poet., arkais.) silke. i ssg. som: *Hvorledes ser en Prins vel ud? | maa bære Kæder vel paa Bryst | og Lin om Hals og Siden-skrud. *Drachm.RR.* 94. *jf.* Sidensvans: *saa kom Paafugl med Sidenlæb. *sa.FÆ.* 91.

II. siden, adv., konj. og præp. [ʃiˈð(ə)n] ell. (spec. trykswagt) [ʃ(ə)ð(ə)n] (*Høysg.AG.* 24). *jf.* skrivemaaden siden. *smst.* 99. *sa.S.* 144.296. (æda. sithan, sithæn, sv. sedan (sen), oldn. sidan, *jf.* oeng. siððan, *nht.* si(du)nt, *nht.* seit(dem); af et til got. seipus, sen, svarende adj., *jf.* II. sid, sidst og III. siden)

A. som adv.

1) som udtryk for et efterfølgende (senere) tidspunkt ell. tidsrum. 1.1) om (et hvilket som helst tidspunkt i) et tidsrum efter et vist (direkte angivet ell. ved sammenhængen bestemt, fortidigt ell. (sjældnere i alm. rigsspr.) samtidig ell. fremtidigt) tidspunkt, med særlig forestilling om udstrækning, varighed, i alm. indtil det forhaandenværende (nuværende ell. som nærværende opfattede) øjeblik: i den følgende tid; for eftertiden; i fremtiden; senere. (især i nægtende udtr.) dersom (den domfældte) ikke inden sex Uger indstævner Dommen, da haver hand ej siden Magt paa den at tale. *DL.* 1—6—12. *Paa den Korsfæstede i Martyrqviden | Han (o: Knud den store) Kronen satte, bar den aldrig siden. *Oehl.PSKr.* *I.* 169. *Døds-Striden | Er den sidste, saa vi siden | Fred har i al Evidhed. *Grundtv.SS.* *IV.* 386. Jeg har ikke seet ham siden. *VSO.* *Forglem det aldrig siden, | man følge maa med Tiden. *Hostr.SpT.* *I.* 7. der Aanden hvilede paa dem, da propheterede de,

og de gjorde det ikke siden (*Chr.VI*: mere). *4Mos.II.25*. *Siden — siden — | — Aa, Herregud! | — Nej, Tiden jævner | slet intet ud! *Stuck.S.79*. Jeg vilde have skrevet før, hvis jeg ikke var blevet kastet paa Sengelejet og har ligget her lige siden. *NisPet. (Pol. 1938.Sønd.23.sp.2)*. sige til i tide og siden tie stille, se II. sige 27.2. *jf. bet. 1.2-4*: jeg har kiendt andre, der ndi deres Ungdom har været lige saa superstitiive . . og dog siden ere blevne de største Hadere af Overtroe. *Holb.UHH.I.1*. || i *modsaetn.-forb. m. før (II.1.1)*. Jeg har kundet profect føre den Tale baade før og siden, som mit Fader Vor, men da jeg skulde bruge den for alvor, kom den i baglaas for mig. *Holb.Kandst.I.3*. *Ej før, ej siden hørtes sligt, | Men kun i Jubelaaret. *Grundtv.SS.III.45. PalM.U.412 (se II. før 1.1)*. *jf. bet. 6.1*: Jeg syntes, der var et svalgende Dyb befæstet mellem alt, hvad der var skrevet før 1870 og siden. *Aakj.EE.45*. || (*jf. II. før 1.1*) $\text{\textcircled{W}}$ *anv. som subst., om tid, forhold olgn.* *den, for hvem der ej er Op og Ned, | For hvem der ej er Før og Nu og Siden. *Blich.(1920).V.19*. *hverken Forhen eller Siden kiendtes, | For Gud sig over Vandene forklared. *CKMolb.Dante.III.235. 1.2*) om et tidspunkt i en vis (større ell. mindre, ubestemt) afstand fra et andet: paa et senere tidspunkt; nogen tid senere; lidt senere; ogs.: flere gange (lidt) senere; til dels ogs. (*jf. bet. 1.1 og 4*) m. bet. af varighed: fra et senere tidspunkt af; senere hen. Naar nogen Stævning paa Landstinget foreleggis, som tilforn haver været læst, og paa-skræven, og siden befindis at være forandret. *DL.1—4—26*. de fleste (unge mennesker, der rejser udenlands) ere siden hengefærdige af Armod. *Holb.Jean.I.1. sa.Er.III.4 (se Mønt sp.761²⁷)*. Baade dengang og siden har han besøgt Europas mærkværdigste Stæder. *Mynst.Brøndst.6*. hvor jeg gaaer hen, kan du ikke nu følge mig; men siden (*Chr.VI*: herefter) skal du følge mig. *Joh.13.36*. *Kæreste Olga . . | du var frisk som et Neg, | og Gud ved, hvem der siden sankede dig i Lade. *JVJens.Di.57*. Det blev sagt dengang, det er blevet gentaget siden. *AaseHans.Vr.7*. Om Hertz og Kierkegaard mere siden (\circ : i det følgende). *FBrandt.SK.70*. || i *forsk. forb.*, hvor alm. spr. nu (helst) bruger senere; med tilføjet nærmere tidsbestemmelse: jeg . . drog bort til Arabien, og kom atter tilbage til Damascus. Siden, efter tre Aar (1907: Senere, tre Aar efter), drog jeg op til Jerusalem. *Gal.1.18*. Siden paa Aftenen samledes Herterne atter i Tobakssalonen. *Tops.J.17*. siden i tiden. *AOltr.DH.I.227*. i forb. (lade noget vente) til siden: gik bort til siden. *Molth. S175*. Skal vi ette lade det (\circ : regnskabet) være til siden. *Korch.LL.82*. Paa Bordet havde vor Mor lagt otte Æbleskiver til hver Person, dem lagde vi hen i Vinduet til siden. *NordsjøllF.IV.26*. med (mere frem-

trædende) bet. af *komp., i modsaetn.-forb. m. før (II.2)*: *Jeg ved, den Dag vil engang komme, | før eller siden. *Sødb.GD.108. LindskovHans.NH.128*. jeg anser Dem for at være en . . Laban, der lige saa godt kan ryge ind (\circ : i arrest) først som sidst eller maaske hellere før end siden. *NisPet. (Pol. 1938.Sønd.22.sp.1)*. spec. (*jf. ænyd*. mange aar siden, mange aar senere (efter), oldn. tveim døgum sidan; *sml. bet. 2*) † med angivelse af tidsmellemmrummets størrelse: *Det ligegyldigt var, om Elskovs Raserie, | Som mig forledede til dette Tyverie, | Kom to Minuter før, kom to Minuter siden. *Wess.34. 1.3 (sær gløgs. ell. dial.) om et (forholdsvis) kort efter ell. umiddelbart efter følgende tidspunkt, spec. et følgende tid i en tidsrække: derpaa; derefter; saa*. Siger Hustrue sig at være med Barn efter sin Husbonds Død, da . . maa hun blive i (boet) Uksift besidendis i tyve Uger. Siden skulle gode Qvinder granske . . om hun er med Barn. *DL.5—2—12*. Siden (1931: Saa) førte han Kongens Søn ud, og satte Kronen paa ham. *2Kg.11.12*. Saa din Fyldehund! sov nu først Rusen ud, siden skal vi videre tales ved. *Holb.Jep.IV.3*. Vi kiørte gennem veldyrkede Marker . . og siden over Moor og Steene til det gamle Bardewyk. *Bagges.LI.240*. *Hr. Peder stod før Sol op og axled sit Skind, | Saa treen han siden for Rosell ind. *CKMolb. SD.172*. Langt borte på den ensomme Lyngskrant lagde han sig ned og grød. Siden løftede han Hovedet. *Rørd.KK.177. JVJens. D.139*. han (dræber) hende, siden Broderen. *OFriis.Litt.91. Feilb.* hvad siden? hvad saa (videre)? *OrdbS.(Ærø)*. || ved opramsning, i forb. m. først olgn. først besluttede (jeg) ikke at forkaste alle Historier meere, siden at troe alt, hvad jeg seer, derefter hvad jeg hører fortælle af vigtige Folck, og endelig hvad . . gamle Kiellinger sige. *Holb.UHH. IV.10*. *For det første | Skal du tørste, | Drikke saa. | Siden, naar | Viin er drukket, | Tørsten slukket, | Nok en Taar. *Wess.251. Stats-Calender.1801.304. Kierk.IV.168*. *Først skal Træet vises, | Siden skal det spises. *PFaber.VV.116*. Vi var gaaet det første Stykke Vej. Siden kom en Bonde kørende og tog os med et Stykke. *Lauesen.Glødens Dag.(1933).131*. hvo ved Per bødkers lykke? han blev først borgmester, siden skarnager, se Peter 1.8. først pog, siden karl, se I. Pog 3. || uden egl. tids-bet., om stedlig rækkefølge. Bag i Gaarden ere en Deel steenmurede Kieldere, og siden Urtehauger. *Holb.Berg.234. Politievennen.1798/99.489. 1.4 (nu mindre br. i alm. spr.) i forb. siden efter ell. siden hen. || svarende til bet. 1.1, til dels med mere fremtrædende forestilling om udstrækning i tid, (fortsat) varighed*. To Ar efter blev S. Statsminister, og havde siden-efter intet at gjøre med eller for Akademiet. *Hjort.B.I.95. Drachm.VT.296. IsakDin.FF.*

159. (den forviste fyrste) giftede . . sig med en ung Kvinde der fra Egnen, der . . aldrig sidenhen har ønsket at blive forestilt for sin Mands Omgangskreds. *Brandes.IR.133.* || *svarende til bet. 1.2, ofte med (stærkere) forestilling om varighed ell. om et større tidsmellemlum: noget senere; senere hen.* Den Langmodige vil holde ud til den bestemte Tid, og siden efter vil der komme Fryd igjen for ham. *Sir.1.21.* mange Udtryk og Vendinger vare mig dunkle og mystiske, om hvis Betydning jeg siden efter . . lod mig undervise af min Ven. *Blich.(1920).XIII.139.* „Strax?“ sagde hun, „nei . . i Aften, Theodor,“ siden efter, men ikke strax.“ *Hauch.GM.262. IsakDin.FF.442. KulsvierB.44.* „var han da i Fare?“ — „Meer derom sidenhen.“ *MHA.KnudenHellige.(1849).79.* han (var) i sin tidlige Ungdom ikke saa mistroisk og tilbageholdende som sidenhen. *Brandes.RS.351. JakKnu.LF.139. JVJens.HF.144.* || *d. s. s. bet. 1.3.* der arbejdede vi en god Time, saa gik vi ind og fik (mellemmad), og siden efter tog vi fat igen. *Korch.LL.123. smst. 69.*

2) i forb. m. en tidsbestemmelse (to aar, længe osv.), som udtryk for et forbigaengent tidspunkt ell. et forløbet tidsrum(s længde). 2.1) (ænyd. mange aar siden, for mange aar siden, mange aar tidligere, fsv. nu thry aar sidhan, nu for tre aar siden; jf. *FalkT.Synt.327; nu næsten kun dial.*) som adverbial tidsbestemmelse, i forb. (det skete) seks aar siden *olgn.*, som udtryk for, at noget tilhører (er sket paa) et saa og saa fjernt (fortidigt) tidspunkt: for — siden (2.3). Denne Comœdie . . var skrevet udi franske omtrent Sex Aar siden. *Keenb.Æ.3.* dette Kors, der kom i Slægten lang Tid siden, en Gave af Kong Hans. *PVJac.Trold.84. Feilb.* længe siden, se længe *sp.413^{40ff}* og *sp.414^{22ff}* 2.2) knyttet til være, i forb. som det er (nu) to aar, lang tid, længe, (sjældnere:) paa fjerde aar siden *olgn.*, som udtryk for (mellemlum ml. det nærværende og) et forbigaengent tidspunkt ell. en dertil knyttet begivenhed *olgn.* (han) forlader Præstegaarden, ganske indtaget i sin nye Veninde . . Det er nu paa fjerde Aar siden. Da var det Vinter — nu er det Sommer. *Sibb.II.54.* Det er mange Aar siden. *MO.* „Kan De huske den Dag?“ — „Bede end om det havde været i Gaar . .“ Og det er dog 12 Aar siden nu.“ *KMunk.S.9.* han er gaaet, men det er kun et øjeblik siden | det er længe siden *ell.* ikke længere end siden i gaar, se VI. længe 2.1. || (med overgang til bet. 4.1; jf.: det er syv Aar, siden hun blev gift med Onkel. *Gylb.TT.52*) med en til det indledende det knyttet *bisætn.* (med *ell. uden at*). det er syv måneder siden ieg var hoß dig. *Moth.S175.* Det er neppe to Aar siden, at min Arendse kom til mig, da jeg laae i min ensomme Hytte. *Ew.(1914).IV.292.* Idag er det sex og halvtred-

sindstuye Aar siden jeg saae Verdens Lys! *Blich.(1920).VII.41.* Det er hele Aar siden, at noget Menneske talte deeltagende og venligt til mig, som De. *Gylb.(1849).XII.151.* Det var endnu kun to Maaneder siden at Niels forlod Kjøbenhavn. *HCAnd.AV49.* Det er nu Aar siden, vi have udvexlet Tanker. *Schand.UM.6.* Det er ikke længere siden end i Firserne, at denne Forholdsregel mod Gengangeri var at se paa en Kirkegaard i Jylland. *JVJens.(HjemmetsNoveller.II.(1905-06).338).* se videre u. VI. længe 2.1. (sj.:) *Det er kun i forgaars siden (o: ikke længere siden end i forgaars), | Jeg mit Eventyr har prøvet. *HCAnd.SS.IX.52. 2.3)* (ænyd. for nogen aartid siden, for stakket siden, sv. før ett år sedan *olgn.*; opstaaet ved sammenblanding af mange aar siden (se bet. 2.1) og for mange aar (se IV for 3.2) *olgn.*; jf. *FalkT.Synt.327*) i forb. som for (mange) aar, kort (tid), lang tid, lidt, længe, nogen tid, et øjeblik siden *olgn.*, som udtryk for et forbigaengent tidspunkt (især set i forhold til et nærværende tidspunkt; i forhold til et fortidigt tidspunkt bruges i alm. spr. oftest andre udtryk, som nogle timer osv. før, tidligere, i forvejen). min Hustrue foer ilde for 3 Aar siden. *Holb.Er.III.5.* jeg har kundet for tyve Aar siden staa paa en Fod, og læse det heele Litanie paa Grædsk. *smst.I.4.* hans Bøger . . gik op i Luen for faa Aar siden udi Stokholms store Ildebrand. *Langebek.Breve.209.* Faderen var død for faa Aar siden. *Oehl.XXVI.175. smst. XXV.113.* (forfølgerne kom til) Hvam Kro. Her erfarede, at Hundene omtrent for to Timer siden havde holdt et slemt Huus. *Blich.(1920).X.95.* *disse Nankins Buxer var saa nette, | For fjorten Dage siden splinternye. *PMøll.ES.I.74.* Da hun var ca. 1¹/₂ Aar, havde hun for nogle Dage siden set et Par store Hunde. *VilhRasm.BU.133.* se videre u. IV. for 3.3, III. kort 2.1, lang 2.1 (*sp.335^{42ff}*), IV. længe 2.2. for langten, nylig(en) siden, se langten 2, nylig 1.3. || (især talespr.) anv. som subst., om tidspunkt ell. dertil knyttet begivenhed *olgn.* jeg taler om for 6 Aar siden. *Bl&T.* kan du huske for to dage siden? | fra for længe siden *olgn.*, se IV. længe 2.2 slutn. || (jf. bet. 4.3 og 7 samt IV. for 3.6 slutn.; nu næppe br.) om tid, hvori en forhaandenstående tilstand (allerede) har været (i st. f. han boede (dengang) for flere aar siden osv. bruges nu udtryk som han havde i flere aar boet *olgn.*). *Ing.LB.IV.104*(se længe *sp.414²²*). han (enskede) saa lidt som muligt at behøve Understøttelse af sin Broder T., som, langt ældre end han, for mange Aar siden var Embedsmand. *Gylb.II.11.* Vægteren havde allerede raabt Tolv. Det hele Huus laae for flere Timer siden i den dybeste Søvn. *CBernh.NF.I.210.*

3) (jf. bet. 5) uden (tydelig) forestilling om tid, (i sætn. med indrømmende bet., i udtryk for bortseen fra, uvished om senere fremtræ-

dende forhold, opklaring af noget dunkelt olgn., især (talespr., dial.) i bisætn. som hvad du saa siden mener olgn.: ellers; end; ogsaa; i øvrigt. Anton Jensen. Kristendomformig. (1901).78. det er sandt! . . . hvordan det saa siden er gaaet til! MSkovbo. Fruen paa Lunds-gaard. (1904).139. det er jo forbi nu, hvad det saa siden var. Rousstøi. Pallesholm. (1906). 207. hvad hun saa siden følte for sin Fætter, saa skulde hun hellere lade være at hendrage (sin forlovedes) Opmærksomhed paa ham. Isak Din. FF.20. gaar Fejden an, saa bliver det os Soldater, der kommer til at føre Ordet og ikke Oraklet i Delfi eller Skortefolk, af hvad Køn de siden monne være. Rosenkrantz. G.I.66. jf. Feilb.

B. som konj.

4) (især svarende til bet. 1.1) som tids-konj. (ved udtryk for, at noget har været ell. er sket i et tidsrum, der gaar fra et punkt i fortiden til nutiden ell. til et andet punkt i fortiden; jf. FalkT. Synt. 256j. Mikkels. Ordj. 521). 4.1) indledende en bisætn., der betegner en afsluttet handling ell. tilstandsforandring, medens hovedsætn. betegner en efter dette tidspunkt bestaaende varig, uafbrudt tilstand: efter at. (i forb. som siden han rejste ell. var rejst, boede jeg ell. havde jeg (indtil da) boet alene; set i forhold til det nærværende tidspunkt: (lige) siden han rejste ell. er rejst, bor jeg ell. (især) har jeg boet alene). *Siden jeg hende først saae. AbrahNyerRahb.I.234. *Alt siden vi tabte den Ære, | Guds Billedes Frugter at bære, | Var Verden forvildet og øde. Brors.10. Siig mig . . om min Herr Fader . . siden han er bleven Gouverneur, bær oppspændte Buxer? Biehl. DQ. IV.158. siden Islænderne havde solgt Fædrenelandet til de Norske Konger, kukulerede de for det Meste i deres Krog. Grundtv. BrS.315. da Djævelen forførte Eva, talte han Fransk, thi lige siden Paradiset derved gik fløiten, har dette Sprog en dæmonisk Magt over alle Evas Døttre. Gylb. TT.36. Siden hun skiltes fra Sti Høg havde hun flakket om i det meste af et Aar. JPJac. I.245. Bregend. HH. II.173. om tidens, aarenes gang: Halvfjerdindstyre Vintre ere hengangne, siden Rahbek første Gang skuede denne Verdens Lys. Mynst. Tale. (1830).5. *Et Aar var gaaet, siden han drog fra Danmarks Ø. Aarestr. SS. III.42. jf.: Jeg har min Troe! taalt (o: talt) hver Minut siden jeg gik herfra. Holb. Pern. II.3. jf. bet. 4.2: da maa ikke hendes første Mand, som lod hende fare, atter tage hende til sin Hustru, siden (1931: efter at) hun er bleven ureen. 5Mos. 24.4. jf. bet. 4.3: din Herre er icke et Haar bedre, siden hand lod sig kalde Von Tyboe, end da hand heedte slet og ret Tyboe. Holb. Tyb. I.4. 4.2) (jf. bet. 1.2 og 6.2) indledende en bisætn., der betegner en afsluttet handling ell. tilstandsforandring, medens hovedsætn. betegner noget, der foregaar (sker, udvikler sig) i løbet af ell. (til forskellige tider) inden

for et tidsrum efter det ved bisætn. angivne tidspunkt (især med præf. i bisætn. og perf. ell. pluskvampperfektum i den overordnede sætn.). de Tallerekenere . . kunde have været gjort og opslidte, siden vi bestilte dem. Holb. Kandst. I.5. Hvad er jer . . vederfaret siden vi taledes ved. sa. Bars. V7. Hun er bleven forlovet, siden I saae hende sidst. Prahl. AH. III.85. hvad har du oplevet, siden vi sidst saas? | || (jf. bet. 4.1) i nægtende udtryk. jeg har ikke værdt herinde siden jeg reiste. Moth. S175. Hendes Tærne forundrede sig; thi siden Kongen forærede hende Rustningen, havde hun aldrig prøvet den. Oehl. ØS. (1841).61. Kun een Gang, siden jeg blev voksen, glemte jeg min Mistro. Pont. LR.48. || (jf. bet. 1.3 og 6.2 slutn.; ikke i alm. spr.) i tilfælde, hvor hovedsætn. betegner noget, som (nærmest) opfattes som en enkelt handling ell. tilstandsforandring, der fremtræder efter (til dels: umiddelbart efter) det ved bisætn. angivne tidspunkt: efter at. Det var først, siden jeg lagde for med Spørgsmaalet om den nye Hingst, at der blev Liv i Gemytterne. Olesen. Løkk. NH. I.34. 4.3) (jf. ty. seitdem ich ihn kenne, siden jeg lærte ham at kende; „tydskagtig Construction“. Levin; jf. bet. 2.3 slutn. og 7; nu næppe br.) indledende en bisætn. (m. præf. ell. præf.), der udtrykker en forhaandenværende tilstand, efter hvis indtræden noget finder sted. (i st. f. siden hun elskede N. N. olgn. bruges nu udtryk som siden hun havde (ell. var) begyndt at elske, siden hun var bleven forelsket i N. N.). cedrene paa Libanon . . sige: siden du ligger (1871: fra den Tid, du ligger; 1931: Siden dit Fald), kommer ingen op, at afhugge os. Es. 14.8 (Chr. VI). o Herre! . . Siden jeg kiender dig, siden jeg troer paa dig, voxer Fortvivlelsen ikke over mit Mod. Mynst. Præd. (1810).193. De to Adelsmænd . . sturtede sig hver til sin Side paany i Kampen . . Jochum Kaas var heldigere, siden han fegtede paa egen Haand. CBernh. NF. XII.248. Etlar. F.205. nu havde hun rigtignok faaet pæne Klæder og lært Renlighed, siden hun hunden tjente hos Gartneren. Schand. IF.331.

5) som aarsags-konj., spec. (nu i alm. spr. kun) som udtryk for logisk (psykologisk) grund til et skøn (om en vis sammenhæng, en mulighed, nødvendighed osv.), en formodning, forventning, beslutning olgn. (ofte med kunne, ville, skulle, maatte ell. adv. som nok, vel, jo olgn. i den overordnede sætn.; jf. Mikkels. Ordj. 530; sml. da 13, efterdi, eftersom 2, saasom samt fordi 3). Moth. S175. Tychon. AB. b3r (se helst 4.2). Af Heste er ingen paa (Christiansø), siden de der ikke kan bruges. Thurah. B.281. Bønderne siige, at siden det frøs Vor Frue Nat, skal vi have Frost i 40 Nætter. Luzd. Dagb. I.339. A. refererede, siden jeg havde Tandpine. smst. 298. (han) har holdt mig som

sit eget Barn, siden han selv ingen havde. *PAHeib.Sk.I.220.* en vitterlig Gjeld, der maa betaales, siden den er paadraget. *Rahb. Fort.I.fjorord.* *Siden du vil det, velan, saa skal jeg vise dig Veien. *Heib.D.54.* der maatte foregaae sælsomme Ting i min Faders Indre, siden han saaledes vilde randsage mit Liv. *Kofoed-Hansen.L.129.* Der er vel et eller andet, du vil skjule, siden du er saa sledsk. *KLars.Eibl.18.* Du gaar nok ud fra, at alle Damer er Skøger, siden Du selv er en Udhaler. *JVJens.D.177.* eftersom, saasom og siden (*i remser*), se eftersom 2. || *spec. om grund til fremsættelse af en ytring, et raad, et paabud, et spørgsmaal olgn. (ogs. med udeladelse af (en sætn. med) ytringsverbum, i udtr. som siden du endelig vil vide det, (saa vil jeg tilstaa:) jeg kan ikke fordrage ham olgn.).* Siden jeg just nu erindrert det, saa var der forleden en god Ven, som meddeelte mig dette Epigramma. *Langebek.Breve.3.* „Svar mig!“ . . . „Siden det ikke kan være anderledes, saa nytter det ikke at nægte det.“ *PAHeib.Sk.I.187.* siden her nu skal være Bryllup, saa lad det være lystigt! *Ing.EF.II.76.* Siden du nævned Hovedstaden i England, hvad hedder den da? *Heib.April.43.* Er det at være finere? . . . Ja, siden De selv siger det, jeg tvivler ikke. *ErLKrist.MM.227.* hvem, siden vi nu taler om det, kunde i Virkeligheden passe bedre til Kone for Dig? *IsakDin.FF.121.*

C. som præp.

6) om tidsrum efter en vis tidsgrænse (et tidspunkt ell. et tidsrum(s afslutning) ell. en hertil svarende begivenhed olgn.), fortsat ned til nutiden ell. et fortidigt (som indeværende opfattet) tidspunkt (bestemt ved sammenhængen ell. (nu l. br.) ved direkte angivelse); ogs. med forestilling om, at et som tidsskel fungerende tidsrum (afgrænset tidsafsnit i en række) delvis medregnes til den paagældende (følgende) periode: fra (— af) (saaledes ved udtryk som siden det 18. aarhundrede, (han har været syg) siden torsdag olgn.). || som styrelse for præp. bruges ikke blot subst. (siden jul, siden krigen, siden verdens skabelse osv.), men ogs. adverbier (siden da, dengang, (hvor)naar olgn.), præp.-led (siden i foraaret, siden før paaske osv.), bisætn. (siden før han blev syg olgn.); *fz. (jf. ogs. ndf.):* siden i sommer, siden i fiôr. *Moth.S175.* Siden først i Ugen. *VSO. MO.* om siden sidst se sidst. 6.1) om uafbrudt tilstand olgn. hun er kommen og har staaet (ved arbejdet) siden i Morges og indtil nu (1931: lige fra i Morges tidlig til nu). *Ruth.2.7.* Nu har vi flacked saaledes om i tyve Aar siden Trojers Erobring fra et Sted til et andet. *Holb.Ûl.IV.1.* der har levet Jøder i China siden det andet Aarhundrede før Christus. *Molb.F.65.* *Drachm.STL.212*(se da 1.1). Hvordan han havde havt det siden Forleden. *JPJac. (1924).III.138.* jeg er jo bosiddende her —

siden i Foraaret. *Bang.SE.309.* han havde Blik for det Dekorative siden sin Hoteltid. *AaDons.S.111. mods. IV.* for 3.1 (og II. før 6): hun har baade for og siden den Tid været saa mild, som en Guds Engel. *Holb.Vgs.V5.6.2.* (jf. bet. 1.2 og 4.2) om hvad der foregaaer, finder sted (gentagne gange) i løbet af (inden for) perioden. Siden min ankomst til fædernelandet haver ieg publiceret . . . en Introduction til den Europæiske historie paa Dansk. *Holb.Br.36.* det er siden i overgaars at di er Vied tilsammen. *KomGrønæg.II.22.* Jeg har ofte skrevet ham til siden Juul. *Høysg.S.144.* Siden den Tid har han flere Gange ladet mig true med lovlig Tiltale. *Gylb. (1849).XII.40.* Siden hvornaar var han bleven saa ringe, at han angstelig maatte skotte til Hvermands Mening om ham. *Pont.LP.VII.37.* Har De faaet en Plads siden i Formiddags? *JesperEw.PF.93.* || (jf. bet. 6.1) i nægtende udtryk. jeg har ikke fundet Noget hos ham, siden den Tid, han faldt fra, indtil denne Dag (1931: siden han gik over til mig). *1Sam.29.3.* de havde ikke seet ham (een Gang) siden Branden. *Høysg.S.144.* Hun havde ikke sovet i dette Værelse siden før hun blev gift. *KSecher.DenJemmede Gæst.(1934).75.* med særlig (uegentlig) tidsbestemmelse: Siden Carl den Store har Europa ikke seet hans Lige i Daad. *MO.* De havde ikke siddet tilbords sammen siden hjemme. *Bang.L.152.* || (jf. bet. 1.3 og 4.2 slutn.; ikke i alm. (mere omhyggeligt) spr.) om en enkelt efter et vist tidspunkt indtrædende tilstandsforandring olgn. Siden P.s Død hørte (foreningen) af sig selv op med at holde Møder (: holdtes der ikke (flere) foreningsmøder). *JVJens.D.193.*

7) (fy. seit elf monaten olgn.; uden for udtr. siden (hvor) længe nu næppe br. (se VI. længe 2.2); *ff.:* „Siden mange Aar, er udansk.“ *MO.*) om tidsrum, igennem hvilket en indeværende tilstand har været. (i st. f. siden tolv aar olgn. bruges nu udtr. som i (de sidste) tolv aar, (de sidste) tolv aar igennem (m. perf. ell. pluskvamperfektum); i st. f. siden (hvor) længe bruges nu ogs. (i alm.) udtr. som i (hvor) lang tid olgn.). (jeg) har staaet siden en halv Time, og luret paa samme Barbeer. *Holb.GW.I.1.* Jeg har min troe ikke seet jer Kone siden, jeg veed ikke hvor længe. *sa.Bars.IV8.* Dannemarkes beboere (er) siden tolv aar . . . mærkeligen formeerede. *Rothe.KF.22.* Græsk, Latin og Angelsaksisk ere allerede siden mange Hundredaar for evig forsvundne. *Rask.Ûdv.I.22.* Den gamle tandløse Qvinde er Videnskaben, hun sidder nu siden Aartusinder og forsøger sin Kraft paa de samme Nødder. *Hauch.SR.II.36.*

III. siden, adv. (ænyd. end siden; af (end) sider ved tilknytning til II. siden (jf. endsige); nu kun dial.) endsige (1). Hand kand ei hielpe sig self siden andre. *Moth.*

S176. Jeg kan næppe staae, siden dandse. *H.Mikkels.D.128. Bagges.Ungd.1.5. Cit.1864. (Aarb.Loff.1937.76). Aakj.VF.88.* Nu er jeg 24 Aar, og jeg kan ikke forsørge mig selv, siden saa en Kone. *Thit.Jens.KK.62. Levin. (,jydsk"). Feilb. OrdßS.(Loll.-Falster,Møn).* || end siden, d. s. *Hvad siunger jeg, som ey engang | Hans høiheyd ret kand kiende, | End siden sette det i sang. *Brorson.Troens Rare.Klenodie.(1739).200. Verner.170.* han var ikke i Stand til at fastholde den simpleste Tanke — end siden tage nogen Beslutning. *Staum.P.302.*

Siden-, i *sgr.* se u. I. Siden og Siden-svans.

siden-efter, -hen, *adv.* se II. siden 1.4.

Siden-svans, en *fl.* -e (*Wiese.T.I. 518*) ell. (*alm.*) -er (*Ellar.GH.II.213. Bogan. II.74. (efter ty. seidenschwanz, egl.: silke-hale; af I. Siden) ⚔ silkehale, Ampelis (gar-rulus). EPont.Atlas.1.617. Kjørboell.180.* i strenge Vintre kunde der komme et helt Træk af Siden-svanser. *Baud.AB.5. BøvP.I. 359.* || (*jf.* Siden-sløb u. I. Siden; *sj., arkais.) om (silkeagtig) fjerprydelse. *Alvor* er en kostbar, | den kosteligste Skat — | men hvorfor ikke stadse | med Siden-svans sin Hat? *Drachm.VS:201.*

Side-optømme, en ell. et. (*fa gl.*) optømme, der føres igennem en ring øverst paa hovedstykkets side. *LandbO.IV.197. -ord-ne, v. [8.(1 og)4] [-1ør(⁰) dne] vbs. -ing (s. d.). (jf. over-, sam-, underordne; „Nyt Ord“ Levin; især ⚗ ell. fa gl.; oftest i perf. part. brugt som adj. (se bet. 2.)) sidestille (2.2). 1) i al alm. Bestemthed og Tydelighed hvilken man kan underordne, eller sideordne Klarheden, (bliver) det gode Foredrags Grund-Egenskaber. *Molb.BIS.2Saml.II.72. Meyer.³ 163(u. coordinere). || (jf. bet. 2.1) m. h. t. person; refl. ell. pass.:* Hun følte sig . . træt af denne forgyæves Higen efter at sideordnes de høiere Stænder. *Hzr.NG.145. hans Personlighed . . kunde sideordne sig . . men ikke underordne sig. E.Henrichs.MF.II.190. || nu især (jf. bet. 2.2; gram.) m. h. t. (led i) sætning (af samme art). INMeier.Da.Grammatik. (1843).87. Sætningsled . . kan sideordnes. Mikkels.SproglS.92. sideordnende (koordinerende) Bindeord.smst.71. I det sidste eksempel er partiicipiets betydning saa nær adjektivets, at Bang har kunnet sideordne det med et adjektiv. *MøllKrist.DF.62. 2) part. sideordnet brugt som adj. (ell. subst.). 2.1) om person. alle Over- og Sideordnede. Goldschm.BIS.IV. 182. I sine Skemtedigte fortsætter Wedekind Heinrich Heine og er ham paa en halv Snes Steder nogenlunde sideordnet. Brandes.F.395. 2.2) om ting olgn. CATHortsen. Metrik.I.(1833). 194. I Retning af Existentis er Tænkning slet ikke høiere end Phantasie og Følelse, men sideordnede. *Kierk.VII.300. Sideordnet Virksomhed, Embede. Levin. Nu staaer paa alle Gade-****

hjørner . . de czechiske Navne sideordnede med de tyske. *Brandes.XI.277.* Ere flere Prioriteter sideordnede, have de i et og alt lige Ret. *Torp.678. || spec. (jf. bet. 1 og Sideled; gram.) om (led i) sætning. sideordnede Sætninger. Levin. Mikkels.SproglS.36. jf. -ordning: Underdient betegnes Sideordnet-heden . . ved Inddelingsbiord.smst.112. ⚗ -ordning, en. [8.(1 og)4] [-1ør(⁰) dne] vbs. til -ordne; ogs. om det herved dannede (sideordnede) forhold. et Forhold . . som deels danner en Sideordning, deels en Modsætning. *MO. sideordning med „og“. MøllKrist.DF.93. -passer, en. (fa gl.) passer (til maaling af afstandene ml. aftrapninger paa en aksel), hvis maaleflader vender til samme side. Thaulow. M.I.45. -peron, en. (jærnb.) peron, som kun har (hoved)spor paa den ene side (mods. Øperon). *DSB.Banebygn.76. -podning, en. [2.2] (gart.) podning, hvorved en podkvist indpodes paa siden af stammen ell. en gren. Gartner-Tidende.1929.541. HavebrL.¹I. 285. -puffer, en. se -buffer.***

sider, *adv.* i forb. end sider, se u. end-side (*jf.* III. siden).

Side-rap, et. (l. br.) overf. (*jf.* I. Side 8.3), om (let, flygtigt) sidehug (2). *Benedicte. Smaaskizzer fra en Islandsretse.(1869).245. ⚗ -ret, adj. [2.6] (jf. bogstav-, liniret (II); l. br.) om afskrift ell. opryk: svarende til (et forlæg, en original) side for side. en omhyggelig, bogstav- og sideret Afskrift af Haandskriftet. *Levin.(Wess.¹(1862).367). Rigsdagst. B.1877/78.435. -retning, en. retning til siden, mod siden. af denne . . Kilde ud-springe nu flere, i Side-Retninger strøm-mende Bække. *Heib.Pros.X.334. Kedlens Forskydning i Sideretningen. DampLok.77. || spec. (mods. Højderetning) ⚗ om drejning af skyts til siden (i vandret plan), hvorved det bringes til at pege mod et bestemt retnings-punkt; ogs. om den retning, som skytset herved har faaet: vinkel, som skytsets kernelinie danner med visse lodrette planer. *Ezerc.Artil. (1804).66.173. Feltarbr.35. Sal.²XVIII.833. || hertil sgr. som Sideretnings-arm (Scheller.MarO.), -frihed (skytsets bevægelsesfrihed i vandret plan. Reglement for Feltartilleriet. VI.A.(1934).125. Sal.²XVIII.833), -hjul, -middel (Veiledning i Skydning med Fæstnings-skyts.(1911).33), -rat, -tromle (Bl&T.). -rod, en. (bot.; mods. Hjerte-, Hovedrod; *jf.* Birod). *Fleischer.AK.96. der (dannes) en rigelig Mængde Siderodder ud fra Plantens Hovedrod. *NaturesV.1915.135. -ror, et. 1) (især foræld.) ⚔ ror, der sidder (bagest) paa skibssiden. *Scheller.MarO. Aarb.1931.A. 2) (fa gl.) styreindretning, hvormed en flyve-maskine olgn. drejes til siden (mods. Højde-ror). *Scheller.MarO. Flyvning.Hær.17. -rum, et. 1) [1(2)] † plads ved ens side. *jeg . . | Min Mand maa først bese . . hvem hans Side-Rom har haft i denne Nat. *PoulPed. DP.38. 2) [2(s-4)] rum i ell. ved siden af*********

noget; fx. i (dame)taske: *PolitiE.Kosterbl.*^{14/7} 1923.2.sp.2. om sidekammer: *FrPoulsen.Di-pylongravene.*(1904).7. *IKg.6.5*(1931).

-sides, adv. [-si-^(?)ðəs] († -sids, se fx. u. denne, ligesides). (glda. d. s., jf. ty. -seits; af I. Side; jf. -sided, -sidig) til dannelse af adv. (præp., adj.) m. bet. af retning (fra ell. til) ell. beliggenhed i forhold til, ved siden af noget oln. (især svarende til udtr. u. I. Side 6.4, 7-9); se bl. a. af-, bred-, denne-, gen-, hin-, jævn-, ligesides.

Side-sal, en. (nu l. br.) 1) større sideværelse. *Musikens (toner) brusende fra Sidesalen klang. *PalM.Adam.H.II.70*. 2) sal i et sidehus ell. (jf. I. Sal 2 og Bagsal) i forb. første, anden sidesal osv., første, anden etage i et sidehus. *MO. -sejl*, et. (jf. -skærm 1, -vinge; faql.) stykke sejldug oln., der er udsendt ved siden (paa skib, lokomotiv oln.) for at give læ. *TeknMarO.170. LokomotivT.* 1923.71.sp.2. *PolitiE.Kosterbl.*^{7/1}1925.3.sp.1.

-skab, et. spec. om skab, der findes paa (ell. damper) højre ell. venstre side af chatol, skrivebord oln. *Bogh.JT.455. PolitiE.*^{19/11} 1923.4. **-skib**, et. (bygn.) lavere skib ved siden af midtskibet i kirker oln. *MO.II.746. J.Lange.I.4. Wagn.Tekn.29. Trap.I.610.*

-skiftning, en. spec. [6.3] (nu næppe br.) om overgang fra et parti til et andet, (især:) overløberi oln. De veed . . i hvor slet Anseelse al Sideskiftning i vore Dage staaer. *Rahb.Tilsk.1796.II.426. -skole*, en. [8(3-4)] (sj.) skole (af underordnet art) til brug ved siden af en anden; bi-, hjælpeskole. *Aagaard.TL.276. -skruer*, en. spec. ⚔ om skibsskruer ved siden af (paa hver side af) skruen i skibets midtlinie. *Bardenf.Søm.I.236.*

-skud, et. 1) (jf. -skyde) om geverkskud oln. 1.) [1.1] (især jæg.) skud, der rammer (vildtet) i siden. *VSO. A.Clod-Hansen.Jagtskydning.*(1923).229. *Frem.*^{9/1}1927.omslag.3. 1.2) [2.2-4, 3, 6.1] spec. (⚔, nu næppe br.) om skud (beskydning) fra siden mod en hær-afdelings flanke. Corpset var udsat for Sideskud. *VSO. 2) [2.2]* (især bot., gart.) skud, der udgaar fra (bladhjørne paa) en stamme ell. gren; fremskydende sidegren. *Fleischer.HB.111. Hauch.PF.II.238. ForstO.* || uegl., om sidegren paa stamtræ oln. *Grundtv.PS.II.481. den Stamme*, der har sat et Sideskud i vort nu herskende Dynasti. *Hørup.I.107.*

den angelsaksiske overlevering står som et eget, meget gammelt sideskud. *A.Olr.DH.I.321. -skyde*, v. 1) (især jæg.) give (vildtet) sideskud (1.1); spec. i part. sideskudt brugt som adj. *VSO. 2) til -skud 1.2; spec. (⚔, l. br.) d. s. s. I. flankere 2. RKall.Krigskunst.I.*(1912).67. **-skygge**, en. 1) (faql.) skygge fra en ved siden af staaende genstand. *HauchOpperm.Haandb.52. ForstO. 2) [1(2), 2.3]* (l. br.) om (den del af en) hatteskygge, der sidder paa siden af hatten. den opkrammede Sideskygge. *J.Pac.I.158. -skæg*, et. (l. br.) kindskæg. *IBentzon.GH.7. -skær*,

et. ⚙ skær (skærende kant), der ligger i redskabets længderetning (jf. -bidetang). *Bl&T. -skæring*, en. spec. (landmaaling) om fastlæggelse (stedbestemmelse) af et punkt ved efter indskæring (1.2) at tage sigter fra et fastlagt punkt til et andet fastlagt punkt og til det punkt, der søges fastlagt, og derefter maale vinklen mellem sigternes retninger. *OrdbS. -skærm*, en. 1) (jf. -sejl, -vinge) om (den del af en) skærm, der sidder ved siden (paa automobil oln.); paa svømmeflaade: *MR.1841.165.* || (jf. bet. 2; bot.) om (del af en sammensat) blomsterskærm. *OmLandbrugetsKulturplanter.Nr.7.*(1888).131. *Rostr.Flora.I.*¹⁴(1925).296. 2) ⚔ smalbladet mærke (med sidestillede skærme), *Sium angustifolium* (Berula). *Raunkjær.Flora.*²210. *MentzO.Bill.*²206. **-skæv**, adj. (sj.) skæv i siden; spec. [1.1] om person: helt sideskæv af den gamle, haardtstoppe Vadsæk gik hun ned ad Trappen. *MarySkotte.IngersUngdom.*(1926).29. Den lille, sideskæve Mand. *Anesen.JG.84. -slør*, et. ⚙ om det forhold, at der mellem to maskindele findes et (spec. ved slid opstaaet) spillerum, der bevirker en vis (uregelmæssig) bevægelse til siden. *LokomotivT.1922.140.sp.1. Motorkør.13. -smut*, et. (jf. I. Side 7.1 (og 8.3-4); sj.) sidespring (2); digression. *Larsen.D&H.II.293. -spor*, et. 1) (især jærnb.) spor ved siden af (parallel med) et andet (hovedspor); ogs. om vige-spor. i Slangebugtninger gled de lange Vogntog fra Spor ind paa Sidespor og atter ind paa Sidespor. *FO.Andersen.EtBrud.*(1891).69. *Rambusch.JE.12.* (en) Kulvogn var bleven frakoblet i Hovedsporet og skulde bringes i Sidespor. *VilhHans.J.62.* || (jf. -sti, -vej 2) overf., m. h. t. udvikling, tankegang oln. (taleren) mente, at Surrealismen var et interessant „Sidespor“. *Pol.*^{9/12}1934.16.sp.6. især i forb. som komme ind, være inde paa et sidespor, ogs. som udtryk for ikke at holde sig til (selve) sagen, ikke at være rigtig med (i en tankegang). *BertTid.*^{28/10}1934.Sønd.17.sp.3. *TomKrist.*(Tilsk.1938.I.196). 2) ⚔ sidestykke i maste-spor. *Funch.MarO.I.80.II.116. -spring*, et. 1) (jf. I. Side 7.1) spring til siden. Kongens Hest gjorde et Sidespring. *Ing.EM.I.II. Kuglen* (havde) ved at støde an mod et Ribbeen . . gjort et . . Sidespring. *Hauch.PF.II.54. m. h. t. springeren i skak: Tode.I.294. om rejse* (afstikker) bort fra en (hoved)route: Fra Basnæs, veed De, jeg tager til Lerchenborg, derfra bliver det et for stort Sidespring at komme til Christinelund (ved Præstø). *H.Cand.BC.III.70.* || (gym.) sidelængs spring. *Gymn.I.170. 2) overf. (uden forestilling om bevægelse i rummet)* denne Fremgangsmaade (var) et virksomt Mittel til at holde Partiet sammen og forebygge Misforstaaelser og „Sidespring“. *Neergaard.Er.I.259.* || især (jf. -løb 1, -smut, -sving 2 og I. Side 8.3) om (udtryk for) tankerækkes afvigelse fra (hoved)emnet, (selve) sagen; sidebetragtning, -bemærkning; digression. *Blich.*(1920).

XXI.71. Efter dette Sidespring vende vi tilbage til vort Emne. *PalM.II.330. (Hamlets vanvid)* forfører ham til aandrige Sidespring og Strejftog. *Brandes.VIII.440. Carl Niels.LM.76. || (jf. Krumspring 2; nu l. br.) m. nedsæt. bet., dels om ytring: gjøre Sidespring, give undvigende Svar. Levin. dels om handling, der afviger fra det rette, ikke svarer til moralens krav (m. h. t. aaben, ærlig adfærd): *Gak ligefrem . . . gjør ingen Sidespring! . . . | Men skeier Du fra Veien ud . . . | Jeg kalder Dig en Træl. *Oehl.VIII.191.* Være var det med Jagnas Sidespring (o: *erotiske escapader*), de gjorde ham noget betænkelig. *Rord.S.228. jf. Tode.I.294f. -sprog*, et. [8.4] (l. br.) nær beslægtet sprog; søstersprog. *NMPet.Br.123. -staal*, et. ☼ (spidst) redskab (til drejning ell. høvling af metal) med ensidig æg, der er omtr. parallel med værktøjets længdeakse. *Hannover.Tekn.184. Thaulow.M.I.280.296. -sten*, en. fx. om (kant)sten langs siderne af vejbrolægning: *Forordn.^{13/12} 1793. §53.3 || (arkæol.) d. s. Bæresten. SophMüll.VO.54. || (geol.) bjergart, som en malmgang gaar igennem. Uss.AlmGeol.21. -steppede*, v. (efter eng. sidestepped; sport.) spec. om bokser: (pludselig) vige til side (for); undgaa ved et sidespring. *B.T.⁹ 1934.17.sp.2. vbs.: Sidestepping. Bl&T. jf.: et modificeret „Sidestepped“ (Spring til Siden). AC Meyer.Idr.1.5.40. -sti*, en. (jf. -gade). *JP Jac.I.58. || (jf. -spor 1) billedl., i udtr. for sidespring (2). *altfor let | min Tanke løber ud paa Sidestier. Schand.SD.XIX. -stille*, v. [-sldelø] vbs. -ing (s. d.). (< MO.; jf. -ordne). 1) med forestilling om sted (plads); især (faql.) i perf. part. sidestillet brugt som adj.; spec.: som har sin plads (siddet) paa ell. ved (langs med) siden af noget; ogs.: opstillet, anbragt ved siden af, side om side med noget (af samme slags). at lade to Senge forarbejde saaledes, at de sidestillede tager sig ud som een. *VortHj. IV,2.80. (en flyvemaskine med) sidestillede Motorer. Pol.²⁷ 1938.6.sp.3. || (bot.) mods. endestillet, om plantedel: som udgaa fra en aksedels side. *Drejer.BotTerm.139. Lange. Flora.XXXV. || (zool.) mods. randstillet, om (oglers) tænder: som sidder inden for og støtter sig til kæberanden. Lütken.Dyr.¹207.2) [8.4] (især ☉) uden egl. forestilling om sted. 2.1) sammenstille (ensartede led), især med forestilling om en vurdering, sammenligning olgn. (jf. bet. 2.2). naar man sidestiller Udtrykkene hos Shakespeare og hos (Montaigne) er Overensstemmelsen paafaldende. *Brandes. Shakespeare.II.(1895).232.* Den tyske Presse gør sig en Fornøjelse af at sidestille disse to Udtalelser. *Riget.^{14/11} 1913.1.sp.4. 2.2) betragte*, betegne som jævnbyrdig (med noget), som staaende i samme klasse, paa samme trin olgn.; give samme stilling, ret, anseelse osv. som noget andet; ligestille. (især i forb. m. præp. med). overalt er det czechiske***

Sprog sidestillet med det tyske. *Brandes. XI.277.* man (kan) ikke uden videre . . . sidestille Sympatien Glæde med Ganens Nydelse. *Hoffd.DF.84.* Som Magt er (kærligheden) et Element, sidestillet Ild, Luft og Vand. *JVJens.RF.152. m. h. t. person: Assistenterne optog mig i Kresen som sidestillet Medarbejder. DJacobson.KK.53. -stilling*, en. [-sldel] ell. (især som vbs.) [-sldel'en] 1) m. forestilling om sted (plads) ell. retning. 1.1) [1.1] (l. br.) (staaende osv.) stilling med siden vendt i en vis (bevægelses)retning. (han) greb en flad Sten og slyngede den ud i Sidestilling, saa den sprang en seks, syv Gange henover Vandfladen. *GyrLemche.S.IV.27. 1.2) (faql.) om handling, hvormed noget (et redskab, en redskabsdel) drejes (føres) mod siden, ud til siden, ell. om den herved tilvebragte stilling (retning). CDalgas.RibeAmt.(1830). 113. jf. Sidestillingsvinkel. Thaulow.M.I.271. || ☼ m. h. t. skyts: (ind)stilling af sideretningsmidlerne; sideretning. Vejledning i Skydning med Fæstningskylts.(1911).34. Skydeinstr.10.26.28.35. 2) vbs. til -stille 2; ogs. om den herved frembragte tilstand; ligestilling; ligestillethed. (man) giver Kvinder Valgret i fuld Sidestilling med Mændene. *Pol.^{13/1} 1907. 2. 3) [8.3-4] (l. br.) stilling (virksomhed, embedsgering olgn.) ved siden af den egentlige (væsentlige). RandersAmtsradsidende.1927. 149. -sting*, et. (ænyd. d. s.) 1) [1.1] (jf. -ve, -værk; med., nu l. br.) sting i siden; især om smerte i siden af brystet, fremkaldt af nerveledelse ell. lunge(hinde)sygdom; (tidligere) spec.: lunge(hinde)betændelse. *Moth.S174. WeisbachsCuur.(overs.1755).118. Tode.H.124.* disse Anfald af Svimmelhed og de Sidesting, han . . . klager over. *Pont.LP.VIII. 186. OBloch.D.²1.138. 2) (haandarb., l. br.) sting, der føres paa skraa; skraasting. VSO. -streng*, en. spec. (anat.) om de til siderne liggende rygmarvsstrengene. *HKrabbe. HestensAnatomi.(1885).139. jf. Sal.²XX.639. -strøgs*, adv. (jf. -længs; nu næppe br.) (med bevægelsesretning) langs med siden af noget. (dampene) kan kun udgaa sidestrogs gennem (retortens) Hals . . . hvorfor man kalder dette Slags Destillering per latus, sidestrogs Destillering. *vAph.Chym.I.285. sa. BO.150. -stue*, en. (l. br. i alm. spr.) sideværelse; sidekammer. *Bagges.L.II.127. Amberg. || spec. (arkæol.) om (større) sidekammer i jættestue. SophMüll.VO.62. -stykke*, et. (ænyd. d. s.) 1) den del (det stykke), der sidder paa siden, danner en side af noget; saaledes (især faql.) om del af forsk. brugsgenstande, møbler, redskaber osv. *Moth.S174. Side-Stykke . . . i en sammenlasket Mast. SøLex.(1808).* Sidestykker i en Kiøle. *MO. to Guldringe skal du gjøre til (alteret), paa begge Sidestykkerne (Chr.VI: sider) deraf. 2Mos.30.4(jf. I. Side 2.3). (en) Sofa med højt Rygstød og høje Sidestykker. Schand. BS.177. (dørkarmens) Sidestykker og Over-**

stykke. *Gnudtz. Husb. 234* (jf. -karm). Gardiner, 2 Sidestykker og Kappe. *Politi E. Kosterbl.* 11. 1923. I. sp. 2. || (*dial.*) *det halve af en skive brød (delt paa langs)*. Meisler. *Opfostringshusdrengen Nr. 101*. (1887). 47. *Aarb. Sorø. 1931. 74. Feilb. 2* (jf. I. Side 8.1 og 4 samt Pendant 2) egl. om en opstillet ell. op-hængt ting, der efter sin art og anbringelse svarer til en anden; ogs. m. videre anv. om ting, forhold olgn., der svarer til, kan sammenlignes, sidestilles med noget andet (især: noget omtalt, noget mere alm. kendt olgn.); pend-ant; parallel. (især i forb. m. præp. til). i Vinteren 1813-14 (*digtede jeg*) Hagbarth og Signe, et Sidestykke til Axel og Valborg. *Oehl. Er. III. 82*. Kiven mellem Leto og Niobe har et mærkværdigt Sidestykke i Kampen (mellem) Balder og . . Hother. *Grundtv. BrS. 80*. Philip den andens (*portræt*) malet af Tizian . . hænger i Madrid som Sidestykke til Kejsereens. *JLange. III. 80. OFriis. Litt. 119*. (jf. -billede 2) om person: *Tops. S. 94*. saavel i Skyhed som i Overspændthed (har hun) været Broderens kvindelige Sidestykke. *Brandes. IV. 23. HSchwanenfl. Be. 122*. || i (næg-tende) udtryk som være uden sidestykke olgn., om noget usædvanligt, enestaaende, mageløst, der var sket . . Noget, hvortil der ikke var Sidestykke i Historien. *Tops. FS. 200. Drachm. UB. 149. Vilh. And. Litt. II. 86. -styr*, et. (jf. -styrer, -styring; jagl.) indretning, (del af) redskab, der (sidder paa siden af en ting og) tjener til at styre bevægelsen i side- (linie)ns retning, ell. som tjener til at frem-bringe en bevægelse (drejning) til siden (fx. ved bogievogn); ogs. om det forhold at være udstyret med en saadan indretning. *DSB. Matr. I. 36*. Styrelisten giver en Skuffe Side-styr. *FagOSnedk. -styrer*, en. (jf. -styr) spec. x om styreapparat, der tjener til at holde en torpedo i en ret bane (uden afarijt). *Scheller. MarO. Sal. XXIII. 626. -styring*, en. (jagl.) om sidestyr paa flyvemaskine. *Alfr. Christensen. Vor Tid. (1934). 22. -stævning*, en. (jagl.) afhugning af et træs sidegrene (mods. Topstævning). *MøllH. V. 453. -støtte*, en. Sidestøtte (i Lastrum). *Tekn. MarO. om sideløn: Markman. MF. 48. Skjoldb. A. 45. -sving*, et. (jf. I. Side 7.1 (og 8.3)) 1) om bevægelse til siden; dels (gym.) om svingning af kroppen (over bom, „hest“ olgn.). *Gymn. I. 184*. dels om sving (afstikker) bort fra hovedretningen; billedl. (jf. bet. 2): *Erl. Krist. St. 40. 2*) (nu l. br.) overf., om sidespring (2) i tankerække, fremstilling. *Rahb. Tidsk. 1799. 226*. Lærerne (vil) tillade mig et lidet Side-sving. *NBlich. SL. 17. -svømning*, en. [1.] (sport.) svømning med siden nedad. *Idræts B. II. 658. Gimbel. Svømning. (1933). 40. -sæde*, et. [1.] (*rid.*, især foreld.) om (kvindelig) ryt-ters stilling (sæde) sidelængs paa hesten (s. sadel). skal vore Damer ride à la cavalier, eller skal de forblive i Sidesædet. *Orlow-Andersen. Hvad enhver Rytterske bør vide. (1908).*

11. **-søster**, en. [1.2] (jf. -dame; sj.) kvindelig sidemand, hun taler med sin Side-søster om en andens Prydelse. *Spectator. 271*. **-sided**, adj. [-si-^o]^odæt] (af I. Side; jf. -sided) som sidste led i sgr., hvis første led er et adj. ell. num.; saaledes bl. a.: 1) til I. Side 2.1; jf. jævn-, jævnvids-, lige-, retsided. || endvidere num.-sgr. som: firesidet. *MO. I. 496*. sekssidet. *VSO. VI. 194*. (edderkoppennettet) bestaar af sekssidede Masker; de fire Sider er lange, de to er korte. *Naturens V. 1919. 342*. jf.: tresidede . . fem-, sex-, syv- og ottesidede Sigiller. *Thiset. Adelige Sigiller. (1905). IX. 2* til I. Side 2.3-4; jf. ensidet (1). || om ting med side(r) af en vis art, form olgn. lavsidede (gods-)Vogne. *Rambusch. JE. 101. 3*) til I. Side 2.5; jf. et fire-ell. ottesidet brev (2: paa 4 ell. 8 sider) olgn. *Soya. HF. 28. Fallada. B. 212. 4*) overf., til I. Side 4(1) ell. 6 ofl.; jf. en- (2), fler-, gen-, mange-, to-, tvesidet. jf.: den tresidede Overenskomst (2: en overenskomst ml. tre stater). *Pol. 1938. 2. sp. 6*.

Side-tag, et. spec. [1] (sport.) om svømmetag ved (alm.) sidesvømning. *Hag. IX. 192. -takkel*, et. ⚓ svær talje, der har sin øverste blok fastgjort ved (under)masten, og som bruges ved svære tings ind- og udsætning over skibssiden. *SalLex. (1808). Harboe. MarO. Bardenfl. Søm. I. 80. 105. -tal*, et. spec. [2.6] om pagina(tal). *Bagges. DVX. 229*. han kan anføre sine Kilder med Angivelse af Para-graf og Sidetal. *Brandes. VIII. 387. Haand-gern. 424*. om (side)antal: Angivelse af Bogens Sidetal (i et katalog). *BibliotH. II. 418. -tand*, en. (nu sj.) tand i kæbesiden; kind-tand. *LTid. 1736. 495. Patronen (afbides med) Sidetænderne. MR. 1828. 150. -taske*, en. spec. [1.2, 2.3] (nu næppe br.) om (stor) sidelomme (1). hans lange, slobrokagtige Frakke, med de store Knapper og Side-taske. *Ing. EF. XIII. 61. Esp. 288*. || (sadel-mager-spr.) om det udvendige, nedhængende sidestykke paa en sadel. *OrdbS. -tegning*, en. 1) (nu sj.) tegning af en genstand set fra siden (i profil). *vAph. (1759). VSO. MO. 2*) tegning, der fremstiller siden af noget; om (plan)tegning af (et slots) sidebygning: *EPont. Atlas. II. 97*. || spec. (skibsbygn.) om konstruktionstegning, der viser et lodret gennem-snit paa langs gennem et skib; opstalt (1 slutn.). *Benævnelser paa forsk. Dele af Skib. (1848). 65. OpjB. II. 461. Scheller. MarO. Sal. XXI. 542*. (tidligere) ogs. om tilsvarende gennemsnit paa tværs (spanterids): *Harboe. MarO. Sal. XXI. 358. -titel*, en. (jagl.) 1) [2.5] titel paa en (indbunden) bogs forside. *PapirL. 348. 2*) [2.6] (levende) klummetitel. *S&B. -tofte*, en. tofte langs med den indvendige side af en baad (under rælingen). *UnderDannebrog. 1936. 66. sp. 2. -toft: Schand. U. M. 128. -trappe*, en. (mindre br.) især mods. Bag-ell. Hovedtrappe, om ind- ell. udvendig trappe ved en bygnings (kortere) sider. *PalM. AdamH.*

II.217. Hostr.DD.141. || (nu næppe br.) om falderebstrappe. Moth.S174. MO. **-trekant**, en. spec. [2.2] (mat.) om trekant, der danner side(flade) af en pyramide. Sal.XIV.778. **-tryk**, et. [2.2-4] (især faql.) tryk rettet imod en side ell. kommende fra siden (6.1). Sidetrykket ved Beklædningsmure. KSelsk NyeSkr.V.155. MO. ForstO. SkibsMask.74. ff.: Beregningen af de Mueres Styrke, som ere udsatte for Sidetrykning. KSelsk Nye Skr.II.379. **-træ**, et. spec. [2.2] (faql.) om træflade (af et bræt), hvor aarerne løber (omtrent) i plan med overfladen (mods. Endetræ). Svenson.B.II.35.60. FagOSnedk. **-tung**, adj. (faql.) om redskab: som er tungere i den ene side end i den anden (ikke helt symmetrisk og ligevægtig). LandbO.IV.644. Havebr L.I.592. ff. Sidetunghed. LandbO.IV.644. **-vaaben**, et. [1(2)] (jf. -gevær; især ✕) blankt vaaben, baaret ved siden (i livrem ell. bandoler). MR.1841.51.1854.44.48. Pol.^{29/10} 1921.7.sp.2. **-vange**, en. (faql.) sidestykke (vange), fz. (løn.) i en trappe. FagOSnedk. || i en bogie. Kbh.sSportveje.(1936).118. || \uparrow paa en mast. VSO.VIII.128. **-ve**, en. [1.1] (enyd. d. s.; jf. -værk; nu næppe br.) sidesmerter; spec. d. s. s. -sting 1. Moth.S174. Falst.Ovid.136. VSO. **-vej**, en. (jf. -gade, sti) 1) mindre vej, der udgaar fra en større (vej ell. gade). vAph.(1764). Fra alle Side-Veie, og paa Landeveien selv . . mylrede der med Mennesker. HCAn.d.DB.112. Drachm.F.I.299. en af de smaa Sideveje bag Frederiksborg Have. Pont.LP.VIII.20. (jf. bet. 2 slutn.) uegl.: alle Billetter vare solgte. I den For- mening, at . . en Theaterdirecteur altid havde nogle Pladser i Behold for Fremmede, søgte de at komme ind ad en Sidevei og traf Portnerkonen. Goldschm.Fort.III.217. jf.: Det kollegiale Forhold hos os er (godt.) Er vi end ikke Engle, forstaar vi dog at kalde Strejferne paa Sidevejene til Orden. Bogtrykkerbladet.1937.141. 2) (nu mindre br.) overf., om (side)gren af et studium, en tanke- række (jf. -spor) olgn. giennem mange Vildfarelser eller Sideveie, kan man naae det Maal, vi søge. NTreschow.Logik.(1813).288. || spec. om hemmelighedsfuld, underfundig fremgangsmaade (krogevej, snigevej). VSO. **-vejs**, adv. (jf. -læn(g)s og -værts samt langvejs; ikke i alm. rigsspr.) d. s. s. -læn(g)s) 2). De forreste Hjul, som styre Maskinen sidevejs. Rambusch.L.39. han slog hende et Slag paa venstre Kind . . og hun styrtede sidevejs over Badekarrets Kant ned paa Flisegulvet. Buchh.GS.238. **-ven**, en. [1.2] (jf. -kammerat; sj.) om ægtefælle (hustru); JFriis.7. **-vende**, v. (jf. -vending, -vendt) spec. (jf. -krænge; ikke i alm. spr.): vende noget, saa at en anden side(flade ell. kant) kommer frem ell. udad; uegl.: vende op og ned paa; endevende; omkalfatre. De reformerte sidevendte Kirkerne og fjernede Biler og Altre. Svendb.Amt.1927-28.23. **-ven-**

ding, en. (l. br.) vbs. til -vende; spec. (jf. I. Side 7.1) om trossmanøvre: svingning (drejning, vending) ud til siden. Molb.DK. 120. **-vendt**, part. adj. (jf. -vende) spec. (⊗ ell. faql.) i fig. anv.: 1) som vender siden til; især [1.1] om persons stilling i forhold til en anden person, et (gymnastik)redskab olgn. Gymn.I.186. (hun) saa ud paa Gaden . . sidevendt med Moren. Herald.En lidatalminde- lig Historie.(1934).13. 2) (jf. I. Side 6.1, 7.1) som vender (er vendt, drejet) ud til siden (til den ene side). Drejer.BotTerm.145. MO. (portrætmaleren fattede) om K.s Isse og gav hans Ansigt en sidevendt Retning. GyrLemche.S. II.82. **-vind**, en. (jf. -blæst) vind, der blæser fra siden (i forhold til (et fartejs, en cyklists) bevægelsesretning olgn.); ogs. spec. (mods. halv sidevind (VigMøll.HJ.186)) om vind, hvis retning danner (omtrent) en ret vinkel med bevægelsesretningen (jf. VSO.); i forb. som have (en) god sidevind, sejle med ell. for (Goldschm.Hjl.II.288) (en sagte, kraftig) sidevind olgn. Moth.S175. (vi) seilede med Sidevind giennem Kattegat. Hauch. VZ.113. MO. S.&B. **-vinkel**, en. [2.1] (jf. Jævnsidevinkel samt ty. neben-, seitenwin- kel; mat., nu næppe br.) dels d. s. s. Nabo- vinkel; dels om vinkel, der har det ene ben fælles med en anden vinkel, og som sammen med denne udgør mindre end 180°. Amberg. Mundt. Plangeometrie.(1838).16. NordConvLex.V.260. S.&B. **-virkning**, en. [8.3-4] (⊗ ell. faql.) virkning, der fremkommer ved siden af den egentlige (tilstgæde). Anvendelse af et Mid- del kan medføre Sidevirkninger, der volde større Fordær end Opgivelsen af den go- de Hensigt vilde gøre. Høff.d.E.128. Tekn MarO. **-vis**, adv. 1) (sj. i rigsspr.) paa ell. ved siden (af noget); i retning til ell. fra siden. Vinduerne bør altid være til at lukke op, helst ved at glide op og ned eller sidevis i Falser. JPedersen-Bjerggaard. VortFjerkræ.(1901).20. Feilb. 2) [2.6] (l. br.) (følgende) side for side (i en bog); som adj.: Ældre sidevis paginering. KKålund.(Lazdøla saga.(1889-91).xiv). **-vogn**, en. spec.: vogn, der anbringes paa (fastgøres til) siden af en (motor)cykle. NatTid.^{29/10}1909.M.Till. 4.sp.1. Motorcykler med Sidevogn. Motorkør. 49. **-væg**, en. spec.: 1) væg, som danner en side af et (opholds)rum (et hus, et værelse, en kupé olgn.), spec.: som stader op til (ende- væggen ell.) den væg, hvori (hoved)indgangs- døren findes. *Een Dør var der til Trappen i Sidevæggen. Bages.Gieng.Till.22. Sengen . . stod ved en Sidevæg. Markman.S.10. Gravl. VF.12. Feilb. 2) (faql.) sideflade i legemet, en legemsdel olgn. Næsesvælgets Sidevægge. KlimiskOråbog.(1921).224. || (vet.) side(parti) af hornvæggen i en hests hov. LandbO.II.658. Grunth.Best.28. **-værelse**, et. (jf. -kam- mer, -sal 1) værelse, der ligger ved siden af et andet; naboværelse; ogs. spec. om (mindre) værelse af mindre central beliggenhed. *Jeg

stod i Sideværelset, og hørte | De sidste Ord, Prindsessen sagde. *Heib. Poet. IV. 298. HCAnd. ML. 287. JPJac. I. 79.* || (jf. -sal 2; nu næppe br.) værelse i en sidebygning. *VSO. -værk*, en. [1.1] (jf. -ve; nu sj. i rigsspr.) værk (gigt, trækninger, varig smerte) i siden. *Overs. af Holb. Levned. 199. VSO. MO. -værts*, adv. (og adj.). [-væʁts] (efter ty. seitwärts (om sidste led se u. landværts); især af I. Side 1 (ell. 2.3-4); jf. -læn(g)s og -vejs; nu især gløds. ell. spøg.) (vendt ell. bevægende sig) ud til siden ell. (m. h. t. bevægelse; jf. -læn(g)s) med siden vendende fremad, i bevægelsens retning. **1**) som adv. at bøje Hovedet sideværts ud over Skulderen. *Blich. (1920). XIII. 132.* de skønne Jarlinder (såd) sideværts paa Hesten som om de ingen Skræv havde. *JV Jens. NG. 295.* en saakaldt Skydebro kan transportere Vognene sideværts. *Kbh. s. Sporveje. (1936). III.* || i forhold til en ting, en (hoved)retning olgn. en smal Fodsti, der slyngede sig sideværts ned ad den steile Sandbanke. *Dick. SØ. 211.* i (Vesterskærringne opførtes) Taarnet ved Vestenden (o: af kirken), i (Ulbølle) sideværts. *Svendb. Amt. 1923. 13.* **2**) som adj. En af de fedeste Krebs . . begyndte langsomt at krible og krable paa sin sideværts Vis, skovlende sig frem med Klørerne. *CMøll. F. 230.* han gik foran med en sideværts Bøjning, som om han gik af Vejen for sig selv. *sa. PF. 453. JV Jens. RF. 26. -øje*, et. (zool.; mods. Isse-, Pandøje). *Fædders. H. 16. Boas Zool. 265.*

Sid-fald, et. (dial.) d. s. s. Lavfald. *Ant. Niels. Strøgods. (1870). 20. Ordbs. (sjæll.).* **Ø -hed**, en. (sj.) den egenskab ell. det forhold at være sid (jf. I. Side 1). **1**) af II. sid 1. Kiølsens Siidhed o: Længde. *VSO. 2*) af II. sid 2. *VSO. MO.*

-sidig, adj. [-si^(o)ði] (af I. Side; jf. -sidet og -sides) som sidste led i ssgr., hvis første led er et adj. ell. num.; saaledes bl. a.: **1**) til I. Side 1(1), spec. om sygdom olgn., der har sit sæde i, er knyttet til en vis side af legemet; jf. dobbelt- (1), en- (1), højre-, venstresidig. **2**) (nu l. br.) til I. Side 2.1-2. de fire Vægge . . danne Æskens nødvendige fiirsidige Skikkelse. *Paparbeideren. (1835). 40.* seksidige . . Prism. *Phys. Bibl. VIII. 121. Hinnerup. Juv. 55.* jf. al- (1), fler- (1), mangesidig. **3**) (l. br.) til I. Side 2.5-6 (jf. ensidig 1), spec. d. s. s. -sidet 3. Pers Brev (var) en fiirsidig Skrivelse i Skønsskrift. *Pont. LP. VII. 183.* **4**) (især) til I. Side 4, i udtryk for en vis (sammensat) beskaffenhed olgn.; jz. al-, dobbelt-, egen-, en-, fler-, mange-, tvesidig. (sj.) det at oversætte Platon kræver . . en beggesidig Kunnen: indtrængende Forstaaelse af Græsk . . og paa den anden Side . . digterisk Form. *60 Trisk. 1933. I. 51.* **5**) til I. Side 6-9, i udtryk for retning, plads (i forhold til noget) olgn.; jf. denne-, gen-, hin-, jævn-, mod-, samsidig.

Sid-kast(en), se Sikast(en). **-liggen-**

de, part. adj. (jf. -lændet; nu næppe br.) om land(strækning); som ligger (forholdsvis) lavt (sidt); sid. *Brünnich. M. 125.* det sidliggende og jævne Jylland. *Suhm. Hist. I. 14.* *han styrtede plat som en Poppel, | Som paa en stor siidliggende Eng oppoved i Mosen. *Wilst. II. IV. v. 483. -livet*, adj. [II.1] (dial.) d. s. s. -buget. *EPont. Atlas. I. 603. Feilb. -lændet*, adj. [-læn^oʔ] (ogs. -lændt [-læn^od] v. *Aph. Nath. VIII. 64. PNSkovgaard. B. 39. MDL. 240.* (i Siælland^o). *Kors og Stjerne. 1904. 34.* † -lændig. *Moth. S. 172.* (ænyd. sidlændt (HMogens. jf. *Kalk. III. 712.*), sv. sidlånd, -lånd, no. sidlændt; jf. -liggende samt højlændt; nu sj.) om land(strækning): lavtliggende (og fugtig); sid. siid-lændede *Agre. JPPrahl. AC. II.* (jorderne) ere saa siid-lændede, at de ikke . . kunne optages til *Ager. Molb. BfS. I. 166. VSO. MO. HjelpeO.* **Ø -løvet**, adj. [II.1] (sj.) om træ olgn.: som har langt nedhængende løv. *Ide Virkl. 1872. II. 104.* de sidlovede Egetræer . . dyppede deres Blade i Rugen. *Vilh. And. AD. 181. -mavet*, adj. [II.1] (dial.) d. s. s. -buget. de gamle, sidmavede *Koer. Aakj. Bondens Søn. (1899). 142. Bregend. HH. I. 42. Feilb.*

Sidse, en. [sɪsø] ft. -r. (egl. kvindenavn) Sidse, gl. Sidse, Sissel(ef) ofl. (Danmarks gl. Personnavne. I. (1936). 175 ff.); af lat. (helgenindenavn) Cæcilia (Cecilia, Cilicia); jf. Sidselinke; talespr.) brugt som (spøg. ell.) nedset. betegnelse for en kvinde (ogs.: (pige) barn). (en amme til en stuepige): veed du hvad, min gode Sidse? *Kbh. Aftenp. 1784. Nr. 16. 2. sp. 1.* *Sardanapal, | Der sal imellem Sidsler, | Og spandt, som han var gal. *Grundtv. Krøn. 6* (∞ Spidsler). Skrub af, din hellige Sidse. *Pol. 18/1934. Sønd. II. sp. 2.* Karla er en rigtig lumsk Sidsel *Berl. Tid. 22/11/1935. Sønd. 22. sp. 2.* || (jf. Lumskesidse samt Nemesidse u. Nemesis) i ssgr. m. adj. ell. inf. som (kvalitativt bestemmende) første led. En anden kan gjerne gaa og vente, til man bliver rent ud en Gammelsidse. *Pont. N. 186.* jeg ka' ikke udstaa den Pralesissel *Soya. HF. 60.* en Sjuskesidse. *Ordbs. (sjæll.).* en rigtig Sladresidse. *Hjemmet. 1913. 229. sp. 2.* Mad forstod hun at lave, Vigtigsidsen derude i Istedgade. *And. N. DM. V. 93.* jf. (som øgenavn): Klynke-Sisse. *Kbh. Aftenp. 1782. Nr. 50-51. 7. sp. 1.*

Sidselinke, en. [sɪsə^olɛnɡə] (af Sidselinke og Sidse (1); sj.) brugt som (spøg. ell.) nedset. betegnelse for en kvinde. vil I tænke Jer, den dovne Sisselinke har selv fejlet og vasket Gullerne over. *K Mich. LL. 137.*

Sidserrønnike, en. se Sisserrønnike.

sidske, v. se siske.

Sidsken, en. se Siske.

sid-skægget, adj. [II.1] (oldn. siðskek-gjadr; især højtids., sj.) som har langt nedhængende (sidt) skæg. *HjelpeO. 390.* det store Vægbillede, paa hvilket Grundtvig sidder god og sidskægget ved sit Toddyglas. *Aakj.*

B.59. *DagNyh.*^{1/4}1935.12.sp.6. -**skødet**, adj. [II.1] (sj.) som har lange nedhængende skøder. en Pedant i sidskjødet Kjøle. MC Bruun.F.16. -**skørtet**, adj. [II.1] (sj.) som har langt nedhængende skørt (nederdel). sidskørtet Gyldenstykkskjole. JPJac.I.103.

I. Sidst ell. (i bet. 2 alm.) **Sidste**, en ell. (i bet. 2, om slag) et (CMøll.PF.409). [sids, 'sidsə] (i bet. 2 ogs. **Sidsten**, se ndf.). (jf. sv. sistan, tagfat; af II. sidst, i bet. 2 snarest ved forkortelse af sidste slag (se II. sidst 3.2; jf. ty. einem den letzten (schlag) geben) ell. af (dial.) navne paa legen som sidst(e)-rap, -smæk ofl. (KBecker.VV.1.91. II.180. FrGrundtv.LK.196. Feilb. jf. Sidstepik ell. sidstenkat (OrdB.S.(Sjæll.)); formen Sidsten kan ogsaa (til dels) være best. f.)

1) i udtr. til god sidst(e), (efter ty. zu guter letzt, opr.: zu guter letze (af letze, forfriskning, afskedsdrik); jf. (til) sidst (II. 4.1); nu næppe br.) til (god) afsked; for at enden skal være god. Leth.(1800). Til god Sidste, siges, naar en Afskedskaal udbringes. VSO. 2) i (børne)leg: (udraab, der ledsager det) slag, som den ene deltager i legen giver en anden (hvorved denne bliver „fanger“, skal lade slaget gaa videre); ogs. navn paa legen. mere end een Gang slog Poulina med eet Jens et „Sidstel“ paa Skulderen og satte saa afsted ind mellem Træerne, øjeblikkelig forfulgt af Jens. CMøll.PF.409. den yndede Leg hos Skoledrenge, den saakaldte „Sidste“. Throels L.PV.134. Rørd.KI.31. Legeb.I.a.11. vi (skolepiger) kom rendende gennem Gaden med Taskerne og gav „Sidst“ i Portene. Bang. L.5. smst.154. || m. videre anv. naar vi kan faae Fienden til at slaae det første Slag, tør jeg haabe, han skal faae Sidsten! Grundtv.Saxo.I.259. *Med „i Fjor“ og med „ad Aare“ | Saligheden leger Sidsten. sa.SS.V.323. sa.PS.VIII.144.

II. sidst, adj. [sids] Høysg.Anh.20. (tidligere (og endnu dial.) m. lang vokal: Rask. Grammar of the Danish language. (1830). 99 (jf. Studier Dahlerup.253). Esp.§46,2. jf. Thorsen.34). (glda. sist(e), sidhe(r)st(e) (then sidharsta. SjT.56. sitheste. DGL.V.355), æda. sithærst(æ) (at sithærstæ, i det mindste), sv. sist (fsv. sizter, sidharster), oldn. síða(r)str, oeng. sidost; superl. til et adj. svarende til got. seipus, sen; jf. II. sid, II. siden, silde samt I. Sidst, III. sidst || (ligesom I. først) især anv. i best. f., idet formen sidst nu kun bruges i særlige tilfælde uden for attrib. anv. (uden skarp adskillelse fra III. sidst), saaledes navnlig i prædikativ anv. (se u. bet. 1.2) og (især) i præp.-forb. (spec. til sidst, se bet. 4.); jf. oldn. så er síðastr ell. síðast gengr inn (se FalkT.Synt.105) || formen sidste forekommer især i best. anv., dog ofte, navnlig i opregninger og mere faste forb., m. subst. uden art., ogs. (især i stivere skriftspr.) efter ubest. art. ell. ubest. pron.: en Slutnings-

Situation (der) samler hele (dramaets) foregaaende Bevægelse i en sidste Hvile. Heib. Intel.IV.262. der er intet sidste Øieblik, førend det er forbi. Kierk.IV.103. Dødens Alvor har hjulpet til at gjøre en sidste Time . . betydningsfuld. smst.V.237. (de) saae en sidste Gang Sanct Franciscus' Kirke sammen. Jørg.RB.173. Nans.LL.169. JVJens.MD.12. jf. (i flt.): jeg (gjorde) nogle faa sidste lange Spring. Isak Din.FF.397. || (jf. u. III. næste 3.1; nu sj. i rigsspr.) i forb. m. subst. i best. f. Folkene . . maalte de sidste Øerne i Fjorden. JensSør.II.21. med sidste Posten har (hun) skrevet mig til. Cit.1731.(DMag.6R.V.222). Sidste Dagen (før afreisen) var han meget nedslaaet. Cit.ca.1865. (JClausen.EnKvindesKærlighed.(1928).116. || sidst staar ofte i modsætn.-forb. m. I. først, hvor adskillige citater kan søges)

1) som hører til ell. udger den afsluttende del af et tidsbestemt hele (tidsrum, (række af) virksomhed(er) osv.), ofte opfattet som skarpt afgrænset fremefter (ved helhedens afslutning), men ikke tilbage i tiden; som følger efter, men ikke efterfølges af noget af samme slags; sildigst ell. senest forekommende.

1.) i al alm., om afsluttende del (i en række) af tidsafsnit, tidsbestemte forhold, virksomheder, begivenheder olgn. Jeg veed . . dine Gierninger, ja de sidste flere end de første. Aab.2.19. (hun har) hørt det sidste (o: slutningen) af Hothers Sang. Ew.(1914). III.41. Fortalen er gemeenlig den sidste, man gjør færdig. Bagges.L.I.XXIX. Det var den første Skuffelse . . men det blev saamæn ikke den sidste. VKorfitzen.KF.55. hans sidste brev, hilsen, tanke før afreisen | herregunst er tit som kvindekærlighed: den sidste den kæreste, se Kvindekærlighed 1. jf. a og ø (u. I. A 2), alfa og omega (u. Alfa), begyndelse og ende (u. Begyndelse 2.1): Saa siger Herren . . jeg er den Første, og jeg er den Sidste, og der er ingen Gud uden jeg. Es.44.6. Aab.1.1(1907 afvig.). || (jf. bet. 3.2; især bibl., relig.) i udtryk for (skæbneudvikling i) en fjern fremtid, tidernes ende olgn. jeg vil forkynde Eder, hvad Eder (o: Israels stammer) skal vederfares i de sidste Dage. 1Mos.49.1. i de sidste (1931: de kommende) Dage, da skal du omvende dig. 5Mos.4.30. den Frelse, som er rede til at aabenbares i den sidste Tiid. 1Pet.1.5. i de sidste Tider . . thi langt, langt aabnes mig glade Udsigter . . I de sidste Tider skal man sige om den, der sidder paa Dans Sæde: . . Han er lykkeligere end (kong) Skiold. Ew.(1914).I.379. (de fire) Sidste Ting . . Død, Dom, Himmel, Helvede. KathOrdb.38. jf. bet. 1.4: *Et Tab, som Danske vil begræde | Til sidste Sløgters sidste Sød. Ew.(1914).I.96. || (jf. bet. 3.2; især vj., højtid., eufem.) i udtryk for (hvad der knytter sig til) et menneskes (forestaende) død. Tænk paa de sidste Ting (1871: Enden). Sir.28.6(Chr.VI). *Gak under Jesu Kors at

staa, | Hans sidste Ord at agte paa. *SalmHj. 205.1.* *(*gid*) jeg i sidste Favnetag, | Inddrikke maae dit sidste Aandedrag! *Rahb. PoetF.II.141.* Hun skulde ikke ledsages paa den sidste Vei (*o: til graven*) af et veeklagende Folk. *Mynst.JulS.3.* *qviddre vil jeg et ømt Farvel; | Maaskee det bliver det sidste. *Blich.(1920).XX.222.* *Saamangen stolt Sømand den samme Nat | For sidste Gang lukked sit Øie. *smst.XXI.183.* Farvel saa længe til det sidste Farvel. *JPJac.(1924).III.276.* *Herrens Venner ingensinde | mødes skal for sidste Gang (*o: adskilles ikke ved døden*). *JensSchørring.SangeogRim.(1898).27.jf. I. Ende 4.4:* indtil din sidste salige Ende. *Aalterbog.470. m. h. t. ting, der gaar til grunde:* *Roser! Eders sidste Smil mig minder | Hendes Smil. *Bagges.Ungd.II.121.* Efteraaret 1869 var Alhambras sidste. *VKorfitsen.GM.32. om (faste) forb. som sidste aandedrag, aandedræt, (gaa paa sine) sidste ben, sidste hvile, kamp, krampetrækning(er), leje (IV. 2.1), leveaar, nattevagt, nu, olie, pligt, rejse, salvelse, seng, stund, suk, time, (syngte paa) sidste vers, (ens) sidste vilje, (vise en) den sidste ære ofl. se Aandedrag (1.2), Ben (I.3.3) osv. leve, som (om) hver dag var den sidste, leve saaledes, at man er forberedt paa døden; ogs.: leve højt, i herlighed og glæde. Mau.3547. Vi blev en Uge paa Gaarden og levede, som om hver Dag var den sidste. FlyvningHær.279. jf.: minde et Menneske om, at handle som var denne Dag idag hans sidste. *Kierk.V.128. NatTid.19/1938.20. || spec. i abs. anv.: det sidste, om livets bortsvinden, dødkampen, døden. Tanken (vendte) tilbage til hans Faders Dødsleie . . . Han saae sin Fader, da det Sidste nærmede sig. *Goldschm.EJ.364. Kofoed-Hansen.DL.141. især i præp.-forb.: (ligge) i (Gylb.XI.249) ell. ved (Kofoed-Hansen.L.153) ell. (nu vist kun) paa det sidste, (ligge) paa sit yderste, for døden. han laa paa det sidste og kunde dø hvert Øjeblik. *ErlKrist.MM.11. MartinAHans.NO.40. det er paa det sidste med Kaptajnen! *KBirkGrønb.SF.120. OrdBS. (Fyn). om tidsbestemmelsen paa det sidste olgn. se bet. 1.8 (og 2.2 slutn.).*****

1.2) (jf. bet. 1.3 og 3 samt I. først 3) med særlig forestilling om rækkefølge, nummerorden (med mere ell. mindre fremtredende forestilling om tidsfølge): som kommer (opstilles, nævnes) efter alle andre af samme slags; ogs. med nærmere bestemmelse (nummerangivelse bagfra) i (ssgr. som) næstsist (s. d.), tredjesist (ErlKrist.NS.108. *StSprO.Nr.173.40*), fjerdesist (den fjerde sidste. *Bl&T.*) olgn. *Saa tog man for den Sag ret at examinere, | Og efter Orden fra den sidste (o: yngste) at votere. *Holb.Paars.66. Sidste Optrin. *Ew.(1914).III.79. *(af) dine Breve . . . | Det sidste blot jeg faaet har . . . | Gud veed, hvor de to andre bleve. *Bagges.Ep.149. Den sidste Beboer (af***

det ældste Hald stol) var . . . Niels Bugge . . . Han skal have nedrevet Gammelhald. *Blich.(1920).XI.165.* Paa det sidste Huus i en lille By stod der en Storkerede. *HCAnd.(1919).I.268.* *Som sidste Mand han fik den sidste Stol | Ved Bordets Ende, | langtfra Paradiset, | Hvor Clara troned. *PalM.Adam H.II.74. den Sidste, Nederste (i Skoler). Meyer.1591. den sidste Stavelse i et Ord. smst.590. De 4 sidste Fingre (o: efter tommelfingeren) kan ikke føres helt ind i Hulhaanden. *Arb.forsikr.1907.BilagI.181. Juleaften havde vi virkelig et lille juletræ. Det var det første, men bliver nok det sidste, det kostede os omtrent 3 dollars. *Dederovre.(1912).108. Digtets Handlingsgang (kan) følges fra første til sidste Linie. *OFriis.Litt.23. (med overgang til III. sidst) som præd.: han er sidst (i kapløbet) | sidste kvarter, se Kvarter 3.9. nummer sidst, se Nummer 2.7. sidste prædiken, se Prædiken 3. komme til sidste prædiken, (især dial.) komme for sent (til stede) (jf. Sidstprædiken). *Gravl.EB.90. Bl&T. sidste sjok, se Sjok. || m. h. t. til tidsregning. det var . . . den sidste Aften i Aaret, Nytaarsaften. *HCAnd.(1919).II.206. den sidste Dag i Ugen. *MO. de sidste Dage i Maj. *UnderDannebrog.1936.65.sp.2. spec. (med udeladelse af dag) i udtryk som den sidste (i maaneden), den sidste januar osv. *(det af) dine Breve . . . | Der fra Oktobers sidste (o: den sidste oktober) var. *Bagges.Ep.149. MO. den sidste Februar 1677 blev (Worm) kaldet til Præst. *RichPet.Kingo.(1887).193. || om dagens sildigste, afsluttende trafikforbindelse ad en vis rute. Alle Veje var øde, alle Mennesker i Hus, langt borte ringeledede den sidste Sporvogn hjem. *Jørg.Liv.I.195. Sidste Tog var kørt. *JacPaludan.UR.77. Anesen.JG.206. || (mods. I. først 2; nu næppe br.; jf. dog ofv. l. 3) med særlig steds-bet.: fjernest; længst borte; yderst. *jeg bliver her tilbage | Paa Verdens sidste Pynt (lat. orig.: orbis ultimus), langt fra mit Huus og Hiem. *Falst.Ovid.7. *Det Land, jeg ligger i, er sidst af dine (o: den romerske kejsers) Lande, | Og saasom Bredden af dit store Keyserdom. *smst.35.**************

1.3) (mods. I. først 5) den (det, de) sidste, brugt som en art demonstrativt („analogisk“) pron. om den (det, de) nærmest foregaaende af to (ell. flere) omtalte ting (forhold osv.); denne; sidstnævnte. At menge Galskab i Comœdier, er derfor ligesaa fornøden, som at smørre Hiulene paa Vognen og at bruge Dricke til sin Mad; thi uden det første kand det sidste icke fordøyes. *Holb. JJBet.a2v.* „ald min heele Politica har jeg af den Bog, samt af Hercules og Herculisus.“ — „Den sidste er jo kun en Roman?“ sa. *Kandst.I.4. sa.Bars.I.1 (se I. først 5). Oehl. ND.350. Brandes.IX.12. Brøndum-Nielsen. GG.I.261. || (nu i stivere skriftspr.) i forb. hvilken (hvilket, hvilke) sidste. *Holb.**

Brv.196. *Bagges.L.I.112. ADJørg.JE.112.* (skibet) var lastet med Elfenben og Rhinoceroshorn, hvilket sidste nyder . . . høj Anseelse. *IsakDin.FF.337.*

1.4) (med overgang til bet. 1.5 og 3.2) som udgør en endnu tiloversværende del (rest) af noget i mængde aftagende, (for)svindende olgn. (af mandskab, forraad, pengebeholdning, kræfter, paahvilende pligter, arbejds olgn.). *JensSer.II.21. Kraft.VF.86* (se u. I. Mundbid). *Saa, som du seer mig (: *Hakon jarl*) her, | Seer du det sidste Glimt, den sidste Gnist | Af gammel nordisk Kraft og Helteliv. *Oehl.ND.352.* (hun) anvendte sine sidste Kræfter, paa at omdreie det store (dørhaandtag). *Oehl.Dign.II.24.* *Jeg følger (i avisen) med de Kjøkke paa Kampens Vei, | Og læser just nu paa det Sidste. *Heib. Poet.IX.71.* *De skal vide, de aldrig ser de sidste, | de skal vide, at ingen bliver træt. *Ottosen.S.34.* Det var den sidste Slant af Hyren. *AndNz.PE.III.68.* De to Herrer tog endnu et Godnatbæger med hinanden, det sidste i Flasken. *JVJens.RF.128.* (hun blev) sendt ned i stalden for at hjælpe til med det sidste af malkningen. *Hjorte.Kr.125.* I Januar kommer en Postanvisning med de sidste 300 Kr. (: *hvorved gælden er betalt*). *Georg Jens.FH.121.* (til) sidste blodsdraabe, draabe, hvid, mohikaner, rest, skærv ofl., se Blodsdraabe, Draabe (I.1.3) osv. ønske den sidste konge hængt i den sidste præsts tarme, se Præst 1.2. den sidste tosse er ikke født endnu olgn., se Tosse. om (særlige forestillinger knyttede til) sidste læs, neg olgn. se *Feilb.* || slaas til sidste mand, egl.: indtil alle er ukampdygtige; til det yderste. *Jeg tapper Modstand gir og slaas til sidste Mand. *Holb.Paars.100.* (hæren) maatte enten gaee frem og seire . . . eller falde til sidste Mand. *Goldschm.Hjl.II.289.* træder jeg et Skridt tilbage, hugger I dem ned til sidste Mand. *KMunk.EI.105.* jf.: Han gik til Legs med de andre Karle og kunde danse til sidste Mand. *Skovroy.Fort.15.*

1.5) (svarende til I. først 1.2) som udgør den seneste, afsluttende (sidste (1.1)) del af noget (især om tidsrum). Herren velsignede Jobs sidste Levetid fremfor den første (1931: sidste Tid mere end hans første). *Job.42.12.* *Sig fiernt Hedenold og sidste Fremtid favner. *Bagges.ND.5.* i deres Herredømmes sidste Tid (Chr.VI: sidst i deres rige) . . . skal der opstaa en Konge. *Dan.8.23.* || (l. br.) om person paa et sent alders- eller udviklings-trin (med forestilling om en væsentlig forskel fra et tidligere trin). *Mendelssohn (stod)* i det hele fremmed overfor den sidste Beethoven. *RBergh.M.56.* Saadanne Sætninger (: fra den unge *Nietzsches* bøger) maa have været 60 til sleme Pillar at sluge for den sidste *Nietzsche*. *StSprO.Nr.161.66.*

1.6) inik. ent. efter præp., anv. i forsk. tidsbestemmelser (jf. bet. 1.1 slutn. og 2.2 slutn.).

|| til sidst, se bet. 4. fra først til sidst, se I. først 6.2. || paa sit (*Sir.30.1(Chr.VI).* *Gjel.GL.461*) ell. (alm.) det sidste, (ænyd. *glad.* i ell. (op)pa thet siste; jf. bet. 2.2 slutn.; nu mindre br. i alm. rigsspr., jf.: „foræld.“ *Levin.*) imod slutningen; paa slutningen; til sidst (II.4); ogs. spec. (jf. bet. 1.1) dels: (engang) i en fjern fremtid; dels: paa ens gamle dage; naar døden nærmer sig. som han i den første Tid bragte Vanære over Sebulons Land . . . saa skal han gjøre det herligt paa det Sidste (1931: i Fremtiden). *Es.9.1.* han skal forlade (rigdommen) midt i sine Dage og være en Daare paa sit Sidste (1931: ved sin Død). *Jer.17.11.* Adlyd Raad og tag imod Tugt, at du kan blive viis paa dit Sidste (1931: til sidst). *Ords.19.20.* (skønt) der traadte mange falske Vidner frem, fandt de dog intet. Men paa det sidste (1907: til sidst) traadte to falske Vidner frem, og sagde (osv.). *Math.26.60.* jeg blev paa det sidste saa hovedsvimlet af hans Snak, at jeg sandsede hverken Dør eller Dag. *Holb. GW.I.1.* Paa det Sidste overtalede han hende til . . . at lade sig bortføre. *Blich.(1920).* *XXVII.84.* da Doctoren havde sagt dem, at han ikke kunde leve, saa gik . . . Konen ind til ham, for at forlige sig med ham paa det Sidste. *Gylb.X.197.* Dansen . . . var bleven meget livlig paa det sidste. *Pont.LP.VI.70.* jf.: Tærskningen var nu paa sit sidste. *Gjel. GL.461.* || til det sidste, (lige) til slutningen (af en vis virksomhed); til den yderste grænse. Anna indvendte, paastaaelig til det sidste: „Jamen, de sagde (osv).“ *AaDons. S.134.* Indtil det sidste havde man i Wien haabet, at England og Frankrig vilde forhindre (indlemmelsen). *Pol.¹⁴.1938.1.sp.2.* alle de unge dansede lige til det sidste | jf.: Hand bléf, biede, til sidst. *Moth.S176. spec.* (jf. bet. 1.1): til døden nærmer sig; til man dør (falder i kampen). *vi (vil) Alle kæmpe til det Sidste. *Holst.D.II.117.* *hvad vi elsked i Ungdommens Aar, | blive vi tro til det Sidste! *Lemb.DS.71.* Det hører man jo saa ofte blive sagt, at den Syge var „klar til det Sidste“. *OBloch.D.³I.119.*

2) om tidsbestemt virksomhed olgn. set i forhold til et nærværende ell. som nærværende tænkt tidspunkt: (den) indtil videre sidst(e) (1); nærmest, umiddelbart foregaaende (ogs. uden tydelig) forestilling om (afsluttende led i) en række af ensartede led; jf. forrige 2); til dels ogs. (jf. forrige 2, III. næste 3.1) om det („næst-forrige“), der gaar forud for noget umiddelbart foregaaende (som af den talende føles som nærværende; saaledes ved tidsangivelser som: i søndags, altsaa ikke (den søndag) i gaar, men sidste (: i forhold til i gaar: sidste) søndag olgn.). 2.1) i al alm., om ting, forhold olgn. Ach min hierte Perle gid I kunde forklare mig noget Latin, som staar i min Søns sidste Brev. *Holb.Er.I.2.* *(Aladdin skal) mig sende fyrgetyve Bækk-

ner | . . og de skal være fyldte | Med Ædelstene af det sidste Slags (o: af samme slags som sidste gang). *Oehl.PSKr.II.208*. *Vel har jeg tømt saa mangen Skaal, | Men ingen beedsk, som den sidste. *Winth.D.(1832).141*. Vil De faae Fingre i de sidste „Flyveposte“. *HC And.Breve.I.56*. *Der læstes høit baade Stort og Smaat | I det sidste Archiv af Riise. *Drachm.D.53*. jf. IV. Post 2.4: Da Madame H. selv med sidste Posten har skrevet mig til, saa sendes herpaa indsluttet mit Svar til Hende. *Cit.1731.(DMag.6R.V222)*. || (l. br.) substantivisk, bl. a. om det senest modtagne brev fra en, man staar i brevsending med. Af Deres Sidste seer jeg, at De endnu ikke er kommen videre. *Mart.(KirkehistSaml.6R.II.204)*. 2.2) (især med bestemelsesord) om tidsrum, i alm. af ret ubestemt udstrækning (saaledes spec. m. subst. i fl., i forb. som (i) de sidste aar, aaringer, tider (især tidligere: disse sidste tider, om de nærmest foregaaende aar, aartier osv., „den nyeste tid“ olgn.); jf. ogs. forb. m. mange: (i) de sidste manged nætter olgn. (*ErlKrist.MM.184*. *LindskovHans.NH.64*. Feilb.)). Puffendorfs (historiske skildring gaar) ikke længere end til dend Nimwegiske Fred, saa at disse sidste Tidens mærkværdige Historier, som giøre fast den 4de Deel af mit Verck, derudi saunes. *Hob.Intr.I.57*. Hans Velvillie imod mig under de sidste Tidens Trængsler havde givet ham en høiere Plads i mit Venskab. *Gylb.III.24*. Det er tvivlsomt, om hun i Løbet af dette sidste Aar har set nogen anden Mand end Pastor R. *IsakDin.FF.122*. Den sidste Tids mæge Sammenstød mellem Tog og Biler. *JernbaneT.14/1937.1.sp.1*. de sidste dages hellige, se II. hellig 2.1. || som adverbial tidsbestemmelse, i forb. som i de sidste dage, aar osv. ell. (uden præp.) de sidste dage, aar osv. saa haver (gud) i disse sidste Dage (1907: ved Slutningen af disse Dage) talet til os ved Sønnen. *Hebr.1.1*. det store Spanske Monarchie er udi disse sidste Tider kommen . . meget paa Knæ. *Hob.Anh.182*. i det sidste grodefulde Aar. *Grundtv.PS.IV.370*. han (var) ikke i de sidste tyve Aar . . kommen saa tidlig i Køjen. *CMøll.PF.233*. Jeg synes, (du) har set lidt forknyt udi den sidste Tid. *Pont.Nattevaagt.(1894).75*. *Verden er gaaet frem de sidste Aar. *KMunk.C.17*. (han) har rendt os paa Dørene den sidste Tid. *Howalt.DB.103*. (nu l. br. i alm. spr.) m. præp. paa i tilsvarende forb.: Jeg saae nok, at de led Mangel paa den sidste Tid. *Heib.Poet.I.265*. *CBernh.NF.IX.48.313*. Man siger, Kongen er bleven svagere paa de sidste Aar. *Gjel.KH.9*. *Tilsk.1921.I.164*. || i det sidste (Rode.Dg.17. *HuldaLütke.DU.232*) ell. (alm.) paa det sidste, (jf. bet. 1.4) d. s. s. i den sidste tid. har hun . . glemt Jæger Franz paa det sidste? *Ing.EF.I.209*. *Pont.LP.V.114*. *VIII.57*. Nu paa det sidste havde han anerkendt sin Livslykke. *IsakDin.FF.468*.

2.3) om tidspunkt. *Hvor vi var glade begge to | Til sidste Maidags Gilde. *Rahb.PoetF.I.196*. *det Nyt, som min Avis | Mig fra London og Paris | Paa den sidste Postdag melder. *Heib.ND.68*. Justitsministeriet er indtil sidste Uge vedblevet at tilstille os Ansøgninger. *Cit.1876.(KirkehistSaml.6R.II.586)*. (dial.:) i sidste sommer olgn. Feilb. i alm. spr. nu især (uden præp.) i tidsbestemmelser som sidste gang, sidste aar („i fjor“), uge, maaned, sidste sommer („i sommer“) osv., sidste søndag († søndags; jf. u. Lørdag) osv. („i søndags“ osv.), ogs. sidste nat („i nat“), dial. sidste aften („i aftes“; *OrdbS.(Loll.)*). sidste gang vi var sammen. *Moth.S177*. Da vi sidste Gang taltes ved. *VSO. MO*. Da de nye E-Maskiner sidste Sommer blev taget i Brug. *LokomotivT.1938.57.sp.1*. Feilb. || det sidste anv. som konj. (nu ikke i alm. spr.): sidste gang (da); for nylig da; sidst (III.2.2). det sidste du var her. *Moth.S177*.

3) (bet. 1) med særlig (kvalitativ) bbet. 3.1) (mod. I. først 4; især $\text{\textcircled{D}}$) med forestilling om kvalitativ nedadgaaende rækkefølge: (sidst og) ringest. *Matth.19.30* (se I. først 4). i nægtende forb.: Jeg skal ikke blive den sidste (o: ikke svigte). *Moth.S177*. Blandt de bedste Midler imod de smaa Orme, der angribe . . Bøger, er . . dette ikke et af de sidste, at Bøgerne gnides vel med tør Malurt. *OeconH.(1784).III.257*. 3.2) med særlig forestilling om væsentlig betydning: (sidst og særlig) afgørende, afsluttende. Dette er den sidste gang I skal see mig for jeres Øyen. *KomGrønneG.11.235*. *Da (o: paa dommedag) gjalder Luren for sidste Gang. *Grundtv.SS.I.690*. (han) bad om hendes sidste Gunst (o: fuld hengivelse). *JVJens.D.187*. *Nans.LL.169* (se u. Opstrøg) man „reddede“ ham (o: en selvmorder) hver Gang i sidste Øjeblik og lagde ham paa Sygehuset. *SMich.Dommeren.(1921).26*. Saxos Krønike . . er, saa at sige i sidste Time, reddet for os gennem Chr. Pedersens Udgave. *OFriis.Litt.65*. || i særlige forb. i sidste grund, instans, lægge sidste haand (sj. finger. *DagNyh.3/1921.2.sp.3*) paa, det sidste haandlæg, (faa) det sidste knæk, (spille) det sidste kort ofl., se Grund (4.6), Instans osv. det sidste baand binder læsset, se I. Læs 2. sidste*ord, i udtr. som beholde ell. (nu især) faa, ville have det sidste ord, ogs. det er mit sidste ord (i den sag) olgn., om den part, der afslutter en meningsstrid, afviser yderligere indvendinger, ønsker sin mening (afgørelse) respekteret olgn. *Moth.S177*. *Hob.MTKr.219*. *JSneed.VI.108*. Jeg har for Resten sagt dig mit sidste Ord om den lumpne Høne, og derved bliver det. *Ing.EF.XIII.115*. med dig kan man aldrig tale. Du vil altid have det sidste Ord. *Hrz.X.62*. (han) faar altid det sidste Ord. *KSecher.Den fremmedeGæst.(1934).11*. vi (vil) tro, at det sidste Ord ikke er talt i denne Sag. *FlyvningHær.51*. jf.: At (denne lære)

skulde indeholde Videnskabens sidste Ord, har vi dog ingen . . . Garanti for. *AzDam.FO. 101.* || *i leg olgn.* sidste slag, *d. s. s. I. Sidst 2. Tode.SJ.I.251.* De smaa Unger tumlede om . . . og legede „sidste Slag“. *Bang. SE.74.* Saaledes gik det til langt ud paa Natten, da vi pakkede Boisens ind i deres Knubslæde og gav dem ordentlige Sidsteslag. *LJorgensen.MineErindringer.(1891).88.* *Feilb.* sidste stik, *spec. som navn paa et (gldgs.) kortspil: (en form for) femkort; ogs.: sidste stik (om) en kæreste (jf. I. Kæreste 1).* *Feilb.I.282. CReimer.NB.73.353. Halbeby.174. Ordbs.(sjæll.). jf. fem sp.893⁹⁸ samt: *de hvellede som Griser | . . om Femkort sidste Stik.Rørd.AH.58. 3.3) om nyhed, mode olgn.: nyest; (sidst og) mest moderne. Er din Smag bleven simpel, eller er det et sidste Raffinement, at du nu holder Bønnemøder med en Mormon? *JVJens.MD.12.* en Traktor af sidste Model. *AaDons.S.40.* (den) sidste mode, (de) sidste noder, det sidste nyt, det sidste skrig ofl., se Mode (I.1.2) osv. **3.4)** (*især talespr.*) med afvisende, nægtende bet., i udtryk for, hvad der mindst (af alt) kan være tale om, mulighed for olgn. || (han er) den sidste, (det er) det sidste m. fig. relat.-sætn., som udtryk for, at man mindst (af alt) kan tænke sig ell. ønsker det nævnte (i forhold til vedk. person, mulighed olgn.). Hiartvar har nu ikke det mindste Skin af Ret til den danske Throne, og han er vist den sidste, som disse saa høit fornæmmede vil adlyde. *Ew.(1914).I.364.* *, „Raske Gut! | Jeg lider dig (o: *Einar Tameskiølv*), fast som du varst en Kvinde.“ | — „Det var det sidste, som jeg vilde være.“ *Oehl.ND.309. Heib.Poet.X.33.* Det sidste Menneske, han kunde have spurgt sig til Raads med, var denne lille gustne Mand. *Lauesen.MF.217.* forloves, det var da det sidste jeg vilde. *KAbell.E.62.* || være den sidste til at osv., mindre end alle andre være tilbøjelig til, (absolut) ikke kunne tænke sig at (gøre det ell. det) (m. h. t. udviklingen af bet. 1.1 jf.: hvorfor ville I være de Sidste til at hente Kongen tilbage til sit Huus? *2Sam.19.11.*) Hvor Strenghed og Haardhed er nødvendig, er jeg den sidste til at tale derimod. *Cit.1832.(Hjort.B.II.89). IsakDin. 50 FF.166.* at det rent kropsligt har sin sundhedsmæssige Berettigelse, skal jeg være den sidste til at benægte. *AaDons.S.152.**

4) til sidst (*især tidligere ofte sammenskrevet: tilsidst. VSO. MO.*) (sv. till sist, no. til sist; jf. ty. zuletzt og ønyd. glda. af, i, paa sist samt bet. 1.6 og I. Sidst 1, III. sidst, sidsten; af bet. 1.1-2 (og 3.2); om forb. til syvende og sidst se syvende) **4.1)** om det forhold, hvormed en virksomhed olgn. ender: *60 sidst (III.1); i alm. spr. kun (med overgang til bet. 4.2) med forestilling om en (væsentlig, afgørende) afslutning paa en sammensat (herleddet) virksomhed, en række begivenheder*

olgn.: endelig (4.1); sluttelig. (Soro-)Academiet (faldt) i Dvale, tilsidst i Slummer. Mall.SA.17. Baaden forsvandt i det Fjerne; men Theodor blev længe siddende og stirrede henimod det Sted, hvor han tilsidst (*alm.: sidst*) havde seet den. *Hauch.GM.*II.(1851). 170.* ved Paaklædningen sætter (*man*) Hatten paa tilsidst. *Hjort.NBl.71.* *en Sky af Mulm . . . nærmere sig mere og mere til Land, | Tilsidst han skjælner en Hest og en Mand. *Schaltem.CN.80. Matth.26.60 (se bet. 1.6) jf. bet. 4.2: *Al Kiødets Gang er tung tilsidst.Grundtv.SS.I.253.* 1896 opstod der . . . en ny stor Geysir, som i den første Tid havde kraftige Udbrud, men derefter blev svagere og tilsidst døde helt ud. *NaturensV 1922.116.* || (*jf. bet. 1.2 og III. sidst*) tillige med forestilling om stedsbestemt rækkefølge. Prioren (*bød*) Alle forlode Klosterkirken. Derpaa lod han Kirkedøren lukke og forlod selv tilsidst den øde Kirke. *Ing.PO.II.208. MO.II. 1203.* Først kom Tropperne, derpaa de Overvundne, og tilsidst Seierherren. *VSO.VII.135.* Naar en gik, saa gik den anden, og saa gik de andre med. Drengene kom tilsidst. *Gravl. VF.92. 4.2) som udtryk for et naturligt, længe ventet ell. ønsket udviklingsforløb, resultat af en virksomhed olgn.: endelig (4.2); om-sider; langt om længe.* med nogen Bestandighed overvinder man tilsidst alle Hindringer. *JSned.VI.547.* *Han aad og drak, var aldrig glad, | Hans Støvlehæle gik han skieve; | Han ingen Ting bestille gad, | Tilsidst han gad ei heller leve. *Wess.272.* *Kirkelokke! naar til sidst du lyder | For mit Støv, skjönt det dig hører ej. *Grundtv.PS.VI. 581.* *Den blide Trøst: Vi (o: *den afdøde og de efterladte*) samles nok tilsidst. *Heib.ND. 158.* **(en)* Roman . . . om to unge Hjerter, | Som man skiller ad ved List: | Efter mange bitter Smertes | Gifte de dem dog tilsidst. *PMøll.ES.I.83.* *Vegen er for Overmagt | Liden Flok tilsidst; | Men af Danmarks Ære | Den haver Intet mist'. *Ploug.VVII.72. FolketsSangB.678 (se Endeligt 3). Ords.19.20 (se bet. 1.6) 4.3) (nu l. br.) som udtryk for, hvad der viser sig at være tilfældet, naar man søger til bunds i sagen, kommer til ende med sine undersøgelser: naar alt kom(mer) til alt; naar det kom(mer) til stykket; i grunden. Et Menneske sande Værd beroer dog tilsidst paa Følelsen i hans Hierte. *Mynst.Betr.II.158.* naar Alt kommer til Alt, er han vel tilsidst en Svømmer eller Bedrager. *Ing. EF.III.96.* de vedvarende . . . Drillerier af . . . Contoirst Qvist, som han vel tilsidst kunde maale sig med i Kræfter. *sa.L.I.128.* *I Grunden er det dog tilsidst kun Dyd | At gjøre hvad man vil. *Blich.(1920).VI.201. Bødt.SD.49.**

III. sidst, adv. [sids] (*glda. sist (Brandt. RD.I.245)*, sidherst, *oldn. sīða(r)st, stzt; (inlk.) af II. sidst; i flere udr. uden skarp adskillelse fra II. sidst (s. d.); ofte i modsætn.-forb. m. først, se II. først*)

1) svarende til II. sidst 1: efter alt andet (af samme slags). 1.1) om hvad der er knyttet til ell. udgør slutningen af et tidsbestemt hele. *Moth.S176.* den eftersøgte er sidst set ved Hedehusene | *jf. bet. 1.3* og 2.1: Han var en flittig Medarbejder ved Salmonsens Leksikon, og nu sidst Dansk biografisk Leksikon. *Pol.²/1936.4.sp.5. JPJac.II.357.* || *talem.* der laa den (osv.) sidst, siges (spøg.), naar noget falder (tabes), spec. med tilintetgørelse som resultat. (man) begyndte at prøve Øxen paa (afguds billedet, som) med et stort Rabalder . . . styrtede omkuld . . . Der laa da han sidst. *Grundtv.Sazo.III.309. OrdBS.(Sjæll., Fyn).* først saa godt som sidst *olgn.*, se II. først 1.1. fra først til sidst, se I. først 6.2. først og sidst, se II. først 4. 1.2) (*jf. II. først 1.3*) i udtryk for, hvad der hører til slutningen, den senere (sidste) del, med angivelse af helheden ved præp.-led, i forb. som sidst i januar osv., sidst i denne, næste uge, maaned, sidst i (VSO. *VKorfitsen.KF.250*) ell. paa ugen, maaneden (se Maaned 1.2), sidst paa natten *olgn.*, i slutningen af januar osv. Det var sidst i September. *HC And.(1919).IV.57.* sidst i Ugen tænker jeg at være igjen i Kjøbenhavn. *sa.BC.II.227.* Sidst paa Sommeren. *MO.* Hen sidst i Februar eller først i Marts kan sættes Stiklinger af mange Stueplanter. *Haven.1926.28.* Sidst paa Sommeren 1835 skete der en forfærdelig Ulykke. *IsakDin.FF.179.* ved aldersangivelse: (han) var en smuk Mand, sidst i Trediveire. *JespErw.PF.21.* || (*jf. bet. 1.3*) med overgang til steds-bet., m. h. t. bog(side) *olgn.* sidst på bladet. *Moth.S176.* de sidst i Bogen opførte . . . Værker. *KMaads.FranskeIllustrationer.(1929).6. 1.3*) (*jf. bet. 1.4*) i udtryk for (tidsbestemt) rækkefølge, i forhold til andre led af samme slags: senere end, (bag) efter alle andre ell. (m. h. t. to:) den første. Hornene vare høie, og det ene høiere end det andet, og det høieste voxede op sidst. *Dan.8.3.* Du bliver altid sidst færdig! Du er en doven Knægt! *MartinAHans.NO.154.* spec. i forb. komme sidst, ogs. m. bet.: efter det tilbørlige tidspunkt, for sent. Jeg kam (?: kom) først og han sidst. *Høysg.S.35.* den, der kommer aller-sidst, skal i den sorte gryde, se Gryde *sp.211f.* || med overgang til ssg.: den sidst Levende. *Kierk.I.14.* *jf. II. sidst 1.3* (og art. sidst-): Disse sidst anførte Ord. *Høysg.S.a4v. Politi E.Kosterbl.¹⁷/1924.1.sp.2.* || sidst, men ikke mindst, (efter eng. last, (but) not least) især ved opregning af flere led med et særligt væsentligt slutningsled (*jf. bet. 1.4*). Sidst, men ikke mindst, skal jeg henlede Opmærksomheden paa det religiøse. *ACLars.(DTidskr.1900.33). Sal.²XV.491.* sidst af bræt(tet), se Bræt 2.2. den, der ler sidst, ler bedst, se III. le 1.1. || (*jf. bet. 1.2* slutn. og II. sidst 1.2) med overgang til steds-bet. Han sidder sidst. *Moth.S176.* Den unge Landsknægt gik sidst (?: bagest, efter

de to ældre). *JVJens.HF.4.* med nærmere angivelse ved præp.-led: Han stod sidst i Rækken : sluttede den. *VSO.* han staa sidst paa listen | 1.4) (*jf. II. sidst 1.1* slutn., 1.6 og 4(1-2); nu ikke i alm. spr.) *bet. 1.3* med særlig forestilling om en (væsentlig, afgørende) afslutning, ogs. et naturligt, længe ventet ell. ønsket udviklingsforløb *olgn.*: paa det sidste; til sidst. *Skal ey min egen Seng sidst bære mine Lænder. *Falst.Ovid.56.* *Da lob hun forvildet | Paa en Hede omkring. | Der mødtes hun med Hjort, | Men han ænsed hende ei; | Sidst kom dog Folmer Sanger | Og viste hende Vei. *Winth.HF.105. smst.142.* *Ræk mig en Forglemmigej | og sidst en Krusemynte, | saadan slutter vi vor Leg. *Aakj.BE.80.*

2) svarende til II. sidst 2(3), om den nærmest foregaende lejlighed, det nærmest foregaende tidspunkt (af samme art): sidste gang. 2.1) som adv., især om sidste (II.2) samvær, besøg *olgn.* gjør mig icke vred igjen, du veedst hvor det gik sidst. *Holb.Kandst.III.3.* I Coln, hvor vi vare sammen sidst, agerede jeg en Stjerne-Kiger. *sa.Arab.1.sc.* *Jeg (?: sultanen) sagde sidst, at den, som kunde give | Slig Gave, som du bragte fra din Son, | Han kunde blive en Prindsesses Husbond. | Hvad da jeg sagde, siger jeg endnu. *Oehl.PSKr.II.208. [JKrohn]. Peters Jul.(1866).II.* „Hvad er Klokkeren?“ — „Det er kun 5 Minutter, siden De sidst spurgte.“ *Bjarnhof.LE.145.* || efter præp. *Børn leger de Lege, de husker fra sidst (?: sidste foraar). *LCNiels.VLM.54.* spec. dels i forb. siden sidst. Hvorledes har De det siden sidst? *Drachm.T.86. Hjorts.Kr.21.* dels i udtr. takke for sidst, (sige) tak for sidst : for (udvist gæstfrihed ved) sidste samvær, besøg. *Moth.S176.* vi (bruger) i det Danske Sprog til at udtrykke vores Taknemmelighed mod en Mand, som nylig har beværtet os vel, en anden Talemaade, som ikke kan oversættes i noget Sprog: Tak for sidst. *JSneed.II.276.* *han anden Dagen moder | Sin Vederpart . . . | De takke da for sidst, de drikke skal igjen, | Den eene bleven er den andens gode Ven. *Anti-Spectator.10.* *Jeg havde vist | For længe siden alt, I Gode! skrevet | Til Eder, til mit Hjem, med Tak for sidst. *Hrz.AN.230.* Efter at jeg havde takket for sidst, vekslede vi kun faa Ord. *VilhHans.J.176. (iron.) om ubehagelig gengæld, hævn olgn.*: Lykkelig undgik Carl (faren) men da han siden vilde takke for Sidst, og hjemsege Regner, havde han . . . ikke den Lykke med sig. *Grundtv.Sazo.II.253. Blich.(1833).Suppl.167* (se u. knæle 3). Visti stak ham et Par Lussinger til Tak for sidst. *GSchütte.OK.50.* tak for sidst, substantivisk, m. foransat art. (ell. pron.) i intk. ell. (nu oftere) *fk. (Hebb.PoetS.(1848).VIII.325. Winth.HF.134* (se u. IV. for 12.4)). *der kom Bud fra Kongens Gaard. | (Nu gælder det

Mr. Ole! | Et dygtigt Tak for Sidst I faaar | Nok fra de høie Stole). *Grundtv.RR.92.* *Jeg skyldte ham et Tak for sidst: | Han tog min bedste Snokke. *Ing.VSt.90. Da.Folkeblad. 1841/42.229.sp.2. 2.2)* (jf. II. sidst 2.3 slutn.) som konj.: sidste gang (da); sidst (III.2.1) da; for nylig da. sidst vi var sammen. *Moth.S176.* *der er nu svundet, hen ti lange Aar | fra sidst jeg (o: en graver) rede (o: redte) her de Døde Senge. *Oehl.Digte.(1803).* 26. hun havde . . mistet (nøglen) sidst hun havde den med. *Hz.EF.142.* sidst jeg havde set dem var i Fængslet i Birubunga. *JVJens. Sk.115.* *Bedstemor blev Enke sidst de (o: lystestagerne) brændte. *KBecker.S.III.27. Aa Dons.S.21.*

3) (svarende til II. sidst 3.4) med afvisende, nægtende bet.: sidst (af alt), mindst (af alt); (i forb. m. ville olgn.): nødigst. (m. h. t. udviklingen af bet. 1 jf.: *Det Ringeste af Alt er . . Døden | . . det, som allersidst den Kloge vælger, | Saalønge han et Valg tilbage har. *PalM.TreD.45).* *Heib.Poet.IX.463.* *Det havde sidst af Alt jeg ventet høre. *PalM.TreD.199.* Fræk? — Nej det saa hun sidst af alt ud til. Snarere lignede hun et skrammet Kid. *Schand.VV60. Pont.LP.I.231* (se u. sen 2.4). *Skænde . . | var det, jeg sidst af alting tænkte paa. *KMunk.C.45. Feilb. jf.:* en Apostel er dog vel ogsaa Den, der sidst af Alle skriver Gaader. *Kierk.V172.*

sidst, i ssgr. (jf. først i ssgr.) af III. sidst (og til dels II. sidst, som i Sidst-prædiken, -tjeneste; jf. u. I. Sidst); af disse (især \mathbb{U}) ssgr., hvis 2. led oftest (som ved først-) er et part., kan fig. grupper fremhæves: 1) af III. sidst 1(a), om hvad der forekommer sidst i en række, efter alle andre (til dels med overgang til fig. bet. 2); saaledes ogs. mere tilfældige ssgr. (uden skarp adskillelse fra ikke smsat. forb.; jf. III. sidst 1.3) som fx.: de sidstafholdne Sessioner. *MR.1812.478.* den sidstkomne Greve Stolberg (mods. den ældre, tidligere til Danmark indvandrede). *Gram.Breve.204.* den sidstskjorte Plovfuur. *JPPrahl.AC.16.* den Sidsttilkomne var Søn af en Grosserer. *Blich.(1920).XXIX.105.* de sidstudskekrøve Rekrutter. *MR.1819.12.* || spec. (jf. III. sidst 1.3 og II. sidst 1.3) om det i det foregaaende sidst omtalte af to ell. flere led (oftest i best. f. uden art.); saaledes (især emb.) sidst-anført, -nævnt, -omtalt og (nu næsten kun arkais. ell. spøg.) -bemeldt, -benævnt, -berørt, -meldt, -ommeldt. 2) (nu kun i mere formelt spr. ell. arkais. ell. spøg.; i alm. spr. bruges sidst(e) (II.2.1) olgn.) af III. sidst 2.1, om nærmest foregaaende tid (oftest (i tidsangivelser) i best. f. uden art. ell. (m. overgang til adv.) efterstillet i ubest. f.); se sidst-afvigt, -forgangen, -forleden, -forløben, -leden. -afvigt, part. adj. *Sidstafvigte Sabaths Morgen | Ewald Sabaths Hvile fik. *Cit.1754.(Ew.(1914).VI. 493).* udi sidstafvigte 20 til 30 Aar. *LTid.*

1759.103. *MR.1826.63.* VSO. Sidstafvigte 10de Januar. *MO.(,I Brevstilt).* || efterstillet, ved datoangivelse. d. 4 Januarii sidstafvigt. *Gram.Breve.142.* *Slinge.ChrIV.942.* Skrivelse . . af 17 Febr. sidstafvigte. *MR.1755.145. Aa.1762.sp.16.* -anført, part. adj. *Høysg.S.171.216.* Imod sidstafvigte kan med Grund indvendes, at (osv.). *NMPet. Spr.I.17. MR.1856.219.* -bemeldt, part. adj. *Høysg.S.a3v.* VSO. („Især i Forretningsstilt“). -benævnt, part. adj. *MR.1806.244.* VSO. -berørt, part. adj. *MR.1849.16.*

Sidste, en. se I. Sidst (2).

Sidste-, i ssgr. især af II. sidst 1; om vekslen med formen sidst- se u. sidst-født, -prædiken, -tjeneste, jf. u. I. Sidst || 2. led er i alm. et subst. (jf. dog sidstefødt) || som eksempler paa mere tilfældige ell. let forstaaelige ssgr. kan nævnes: Sidste-dag (I Dag er det Sidstedag for Indlevering af . . udenbys (jule-)Breve. *Pol.1933.II.sp.4.*), -led (i sammensætninger. *Brøndum-Nielsen.GG.I. 223).* -plads, jf. (sj.): det blev Sidstegrøden af (Flors) Indflydelse paa Kong Christian VIII. *PLaurids.S.III.105.* -fødsel, en. spec. (mods. Førstefødsel) m. h. t. bornholmske forhold: (rettighed, der er forbunden med) det forhold at være født som det sidste barn (af flere søskende). Selvejer-Bundergaard (gaar paa Bornholm) i Arv (ikke) efter Førstefødsel, men i Overensstemmelse med den kongelige Forordning af 14de Oktober 1773, efter Sidstefødsel. *PNSkovgaard. B.122.* jf. Sidstefødselsretten. *AndNz. BN.115.* -født, part. adj. se sidstfødt. -mand, en. til II. sidst 1.4: Frederik den Syvende . . tegnede til at skulle blive Sidstemanden af Frederik den Tredies Kongeline. *Grundtv.Dansk.II.164.* til II. sidst 3.4: N. M. Petersen . . vilde være Sidstemand til at svigte en national Sag. *JohsSteenstr.HD. 269.*

sidsten, adv. (og subst.). (ogs. sidstens. *Moth.I.12. Cit.1736.(DMag.6R.V.252.263).* *Feilb. OrdBS.(Sjæll.,Fyn).*) (ænyd. (i) sidsten(s), oldn. sisten, sv. sistens; af II-III. sidst; || i bet. 2 foreligger til dels en substantivering; om i sv. (på) sistone, oldn. (at) sidstunni; jf. forsten og Sidstning || nu dial.) 1) adv.: sidst (III.2.1); for nylig. da ieg sistens ragede i nogle gamle Papirer, fandt ieg indsluttede Copie. *Cit.1736.(DMag.6R.V.263).* *Feilb. OrdBS.(Sjæll.,Fyn).* 2) som subst., især i forb. i ell. paa sidsten(s), d. s. s. bet. 1. *Moth.I.12.* *Paa Sisten gick vi hen, og hvilte paa hvort øre. *Jernskæg.D.81. Feilb.*

Sidste-pe(ter), en. (jf. Peter 1.1 slutn.; talespr.) spøg. betegnelse for den, der bliver den sidste, kommer sidst, kommer bagefter. 1857 var Gasbelysningen en Kendsgerning i Københavns Gader, og saa kom Hovedstaden dog . . som en tarvelig „Sidstepeter“; thi . . 10 danske Provinsbyer (havde)

allerede i Aarene 1853—1856 faaet indlagt *Gas.Hist.MKbh.3R.I.223. -pik, en ell. (om slaget) et (jf. VSO.). (jf. VI. Pik (3) og II. sidst 3.2; nu dial.) d. s. s. I. Sidst 2. Moth.S 177. VSO. Feilb. -prædiken, en. se Sidstprædiken. -slag, et. se u. II. sidst 3.2. -steds, adv. (til II. sidst 1.3; nu sj.) paa sidste (sidstnævnte) sted. *D.Rosen.Erindringer. (1839).43. -tjeneste, en. se Sidsttjeneste.**

sidst-forgangen, part. adj. sidstfor-gangne vor Frue *Nat.Gram.Breve.63. -for-leden, part. adj.* (ænyd. d. s.; jf. -leden og sidst forleden u. forleden 1) *Moth.S176. Sidstforleden Maidag.VSO. (jf. -leden 2) som adv.:* Jeg talte med ham sidstforleden derom. *smst. -forløben, part. adj.* sidstforløbne 2 Aar. *MR.1806.222. Sidstforløbne Aar havde de faaet en lille lysegul (gris), som den ældste af Pigerne . . . havde døbt med Navnet „Sif“. Pont.FH.69. -født, part. adj.* 20 (jf. Sidstfødsel; l. br.) født sidst, som den sidste (af flere i en børneflok). *S.&B. denne blege sidstfødtte. JacPaludan.TS.39.*

-kommende, part. adj. spec. (med.) i forb. sidstkommende hoved, i *udtr. for fødsel, hvorved fosterets hoved fødes sidst. Leop.Meyer.FP.292. KliniskOrdbog.(1921). 224. -leden, part. adj.* (ænyd. d. s.; jf. III. lide (2.3) samt -forleden; „begynder at forældes, og bruges nu meest i Cancellistil“. *Levin. 1) som adj.:* sidst (II.2.1). Den 30te Sept. i sidstleedne Aar. *LTid.1761.51. i den sidstleedne Maaned havde han kun seet Nederlag. Barfod.F.¹I.(1867).562. AndNz. BN.120. Han var først kommen til Møllen sidstleedne Mikkelsdag. GyrLemche.S.III.18. || i ubest. f. Sidstleden Løvedag, den 30 Januar. LTid.1751.42. Sidstleden Sommer. VSO. især (jf. bet. 2) efterstillet (ved datoangivelse): den 12 Junii sidstleden. LTid.1734. 432. Ing.EM.III.95. Hylling.HJ.170.363. Wied.S.2. Lloyd Georges Fald Oktober sidstleden. *DagNyh.¹⁸/1923.7.sp.1. 2) som adv.:* sidst (III.2.1); forleden; for nylig. Prof. Ancher-sens sidstleden af os recenserede Disputaz. *LTid.1750.249. da jeg sidstleden gik herfra, faldt det mig ind undervejs. Ew.(1914).IV. 171. Chr.VIII.(Bornh.Samlinger.XVI.(1925). 68). MO. CEw.SH.93.**

Sidstling, en. [‘sidslen] *fl. -e(r).* (jf. 50 *ty. letztling, en slægts sidste medlem; af II-III. sidst, jf. spec. II. sidst 1.4 og 3.1; sj.) nedst. ell. foragt. betegnelse for en person, der hører til de sidste (af en uddøende, til grunde gaende stamme), de ringeste (udskuddet), (de spanske soldater var) bitte smaa og kalveknædede Fyre (med) synlige Legemsfejl . . . saadanne Sidstlinge maa man skrabe sammen . . . det er Fattigdommen!* *JVJens.GR.43.*

sidst-meldt, part. adj. (jf. -ommeldt 60 og førstmeldt). i sidstmeldte Tilfælde. *MR. 1773.510. smst.1856.219.*

Sidstning, en. [‘sidsnen] (af II-III. sidst, sidsten; jf. Førstning; *kun i best. f.*

ent. og næsten kun i præp.-forb., nu i alm. i ell. paa sidstningen; især i (dagl. til dels dial.-farvet) talespr., jf.: „Dagl. Tale“. MO.)

1) *sidste del af et tidsbestemt hele; slutningen (af et tidsrum, en virksomhed o.lgn.); den sidste tid. 1.) svarende til II. sidst 1(1), III. sidst 1, ofte med angivelse af helheden ved præp. af. Svovlet dannes ikke førend mod Sidstningen i den tørblevne Giensats. vAph.Chym.III.513. hvad man indtil Sidstningen af forrige Hundreår vidste om dette Folk, var næsten aldeles hentet fra fremmede. Rask.II.360. Hauch.GM.1. (Ingemann) havde faaet sin Plan (om de historiske romaner) helt gennemført, om det end henimod Sidstningen var faldet ham . . . tungt. IFalbe-Hansen. Øhlenschlægers nord. Digtning. (1921).175. det var ad sidstningen han levede (?: i hans sidste levetid). OrdbS.(Sjæll.). jf. bet. 2: Under Sidstningen af Talen . . . havde Hr. Ole holdt op at tromme (med fingrene). Blich.(1920).XXIX.115. || i sidstningen, i slutningen (af); paa det sidste (II.1.6); ogs.: til sidst (II.4.1-2). Moth.I,12. alle Verdens Anslag holder dog i sidstningen ingen Stand imod Gud. Tychon.AB.207. Det var i Sidstningen af en Tøvinter, da vi tre drabelige Jægere udroge til et godt Trækkested. Blich.(1920).XXVII.203. Hebr.1.1 og IPet. 1.20(SkatRord.). Rord.Va.228. Gravl.EB.53. OrdbS.(Fyn). || paa sidstningen, paa slutningen (af); paa det sidste (II.1.6); ogs.: til sidst (II.4.1-2). Hummer.JS.I.16. Jeremie Spaadom om Jehojakim . . . at det paa Sidstningen skulde gaae ham ilde. Holb.JH. I.503. Falst.118. Det var i den strænge Vinter 1814 . . . at jeg paa Sidstningen af samme befandt mig paa en Gaard (ved) Grenaae. Blich.(1920).XXX.58. VSO. MO. Feilb. OrdbS.(Fyn). spec. det er paa sidstningen med ham, han ligger for døden. Korch. Godtfolk.(1920).156. Feilb. jf.: Vi To skal i bengalsk Belysning (?: indebrænde) — hæ — hæ — hæ — der bliver gjort Stads af os paa Sidstningen. Schand.FrProv.134. || til sidstningen, (nu sj.) til sidst (II.4.1-2). JacBircherod.R.29. Til Sidstningen begyndte de at sladdre saa troehiertig, som de havde været hjemme i deres Stue. Rahb.(Skuesp.IX. 141). jf. bet. 2: saa ska’ der bare til Sidstningen (?: i et brev) være indflettet et Par Ord, om at Stykket (?: et silkebroderi i ramme) tilhører en fattig . . . Enke.KLars.UR.47. 1.2) svarende til II. sidst 2(3), III. sidst 2.1: paa sidstningen, i den sidste tid; paa det sidste. Han anklagede sig selv for at have spildt sin Tid nu paa Sidstningen. JPJac.II. 180. Du er blevet saa kivsom paa Sidstningen. LeckFischer.K.57.*

2) (især hos Hauch; se Aarb.1885.300) *sidste del, slutningen af en skriftlig fremstilling, en bog o.lgn. Flere Tillæg i Sidstningen af Bogen. Hauch.(Hjort.B.I.248). Her ender Charles’s egenhændige Manuscript . . .*

Sidstningen er især fragmentarisk. *sa. CB.171. sa. A.415.*

sidst-nævnt, *part. adj.* MR.1750.59. (*generaler kan*) bære Kaarde eller Sabel, men det sidstnævnte Sidevaaben er det meest passende, naar de ere til Hest. *smst. 1837.49. OFriis.Litt.96. -ommeldt*, *part. adj.* (*jf. -meldt*). de afsendte det sidstomældte Bud og Skrivelse. *Slange. ChrIV.700. MR.1844.123. -omtalt*, *part. adj.* MR. 1812.419.1839.156. **-prædiken**, *en. (l. br. Sidste-. Bl&T.). (jf. sidste prædiken u. II. sidst 1.2 samt Førstprædiken og Prædiken (1.3 og) 3; kirk. (gldgs.) ell. dial.) sidst-tjeneste(prædiken)*. Det var en Søndag, og Sidstpræken i Hovedsognet. *Blich.(1920). XVI.218. Ing.L.IV.149. PCKierk.(Grundtv. B.II.431). AarbMors.1921.83. Feilb. || komme til sidstprædiken, (spøg.) overf.: komme for sent (til stede). Bøgh.JT.581. Wied. K.78. Feilb. OrdbS.(Fyn). -tjeneste*, *en. (l. br. Sidste-. Elkjør.HF.127). (jf. -prædiken og Førsttjeneste; kirk.) eftermiddagsquds-tjeneste (i et pastorat med to ell. flere kirker)*. Efter Sidsttjenesten holder Præsten Bibel-læsning. *Mynst.Vis.I.113. Tiden for Sidst-tjenesten var inde. Pont.Muld.331. PEBen-zon.H.46. Sal.²I.785.*

sidd, *part. af II. sidde.*

Si-dug, *en. (fagl., nu næppe br.) om (poseformet) stof (dug) til at si (saft olgn.) igennem. vAph.Nath.VII.553. JFBergs.U. 67.*

I. Sie, *en. se I. Si.*

II. sie, *v. se II. si.*

III. sie, *v. se III. sige.*

Sieben-sachen, **-sager**, *se Siben-sak.*

Siesta, *en. [si'æsda] (sj. Sieste. JN Høst. Meyer.¹-⁸). flt. (l. br.) -er [si'æsda'ør] (ty. siesta, sieste, eng. siesta, fr. sieste; fra sp. siesta, middagstid, middagshvile, egl. „den sjette (time)“ (af lat. sexta (hora)); jf. u. Sekst; især ω) middagshvile; middags-søvn. (især i forb. som holde (sin) siesta). JBaden.FrO. Faderen havde . . . endt sin Siesta. Blich.(1920). XXIX.128. *Alle Folk i Maypures | Holde Siesta — ingen Zitter, | Poppegieskrig kun lyder | Uophørlig fra et Gitter. Aarestr.SS.III.133. Rørd.JH.I.206. Forstyrer jeg ham kanske i Middags-siestaen? Wied.S.82. || billedl. Efter Modstand er man endt med at være Majoritetens hellige Ret og derved bundet sig til Minoritetens dvaske Siesta. Kehler.(Pol.²⁹/1920.8. sp.5). jf.: Der er noget lindrende og lægende ved saadanne smaa Sinds- og Sjæls-siestaer, man har godt af mindst et Par Gaenge daglig at falde i Staver og være „langt henne“. KnudPouls.BE.175.*

siet, *adj. se siget.*

Sieur, *en. se Seigneur.*

sifle, *v. [sifla] -ede. (ænyd. d. s., ty. siffeln, holl. sijfelen († siffelen), eng. siffle,*

fr. siffler, af lat. sibilare, sifilare; nu næppe br.) Sifle . . . Er snødens røst. Moth.S178. Rostgaard.Lex.S63c. Sifler . . . Hvisler, piber hæst. (Som en fin Strubelyd.) Siges egentligen om Snoge og Slanger. (Lidet brugeligt.). VSO.

Sifon, *en. [si'føn] ell. (fagl., fx. i bet. 2) [si'fō'n] (nu næppe br. m. lat. form Siphō. Meyer.¹-⁸ NordConvLex.V.272. — i bet. 1.2 ogs. m. eng. form (og udtale) Syphon. — jarg.*

Sifons, *se u. bet. 3). flt. -er [-fō'n'ør] ell. -s (Meyer.⁵-⁸) (ty. siphō(n), eng. siphon (syphon), fr. siphon; fra lat. siphō, gr. siphōn, rør, hævert) 1) \odot egl. om hævert, sugerør olgn. (jf. Meyer.¹-⁸ samt bet. 3); rørformet (hævertlignende) indretning til forsk. teknisk anvendelse, fx.: 1.) om stigrør, anvendt ved metalstøbning. Sal.²XXII.303. jf. Sifonudløb (paa kuppelovn). Thaulow.MO.273. 1.2) om vandsamler, der indskydes paa de lavest liggende punkter af en gasledning til opsamling af kondensationsvand, og i hvis dæksel der er fastgjort et rør, som fører op til jordoverfladen. OrdbS. jf.: Gassyphon. Sal.²IX.477. 2) (zool.) om forsk. rørformede organer (aaend- ell. sugerør) hos laverestaende dyr. Nord ConvLex.V.272. Brehm.DL.³I.1.26. 3) større flaske til sodavand med en hævertlignende indretning (i st. f. prop), hvorigennem indholdet opsiges og udpresses, naar kulsyret trykket udløses. Soda paa Siphons. Meyer.⁵ (han) stillede Sifon og en frisk optrukken Flaske Highland (o: whisky) foran ham. Esm.I.151. Overalt knaldede Sodavandspropperne, bruste Sifon'erne. SvLa.HjG.33. jf. (spøg.): *Marchez! Marchons! | Imor'n faar I kuns | En Sild og en Siffons! Regensens Visebog.(1923).91. || (l. br.) om indholdet (sodavand). Der stod Grenadine paa den Flaske, Frøken I. havde skænket af og postet Sifon i. JesperEw.PF.76.*

I. Sig, *en ell. (sjældnere) et (Søiberg.L. 196. OrdbS.:Fyn,Lolland). [si'(q)] Sig. Heysg. AG.93. jf. Feilb. (skrevet Si. LTid.1726.467 (Sier). Vider.II.313(sier)). flt. -e (Moth. S179. OecMag.VI.397(smst.: Siiger). Blich. (1920). XVII.28. Thyreg.BB.III.269. JV Jens.M.I.147. jf. Feilb.) ell. -er (LTid.1726.467. OecMag.I.47. Gjel.GL.442. Aakj.BT. 173. Feilb.) ell. d. s. (Mall.SgH.307. Søiberg. HK.87. Bomholt.MS.33). (ænyd. glda. si(i)g(h), jk. og intk., æda. siik, sv. dial. sik, f. u. no. dial. sik, n. og j., nt. siek, sieck, m. (nu vist kun i stednavne), mt. sik, fris. sik; hertil sideformer, dels ænyd. siige, n. (se Kalk.I.318 u. Bæksig), og hertil svarende former i moderne dial. (se MDL.475. JMJensen.Vendelbomdl. (1897-1902).63.136), no. dial. sike, lille vand-aare i jorden, oldn. siki, stillestaende ell. 60 langsomt rindende vand, fris. sike; dels ænyd. sigg(e) (i siggefald, lav strækning) og hertil svarende former i moderne dial., se Kort.105; til III. sige; jf. I. segne, III. sikke, Sigd(e) og II. sig, siget) 1) (især dial. samt i stednavne*

(se *JohsSteenstr.DS.102. Stedn.I.X*) mindre lavning i terrænet, der i fugtige perioder er fyldt med vand, og hvor jorden derfor er sur, saa at der ikke kan gro korn (jf. I. Sidde 2); lille sø (især paa hede, i klit), som undertiden er udløst; sumpet sted. Sig. . Er en stinkende sump, og uræn vandpuds. *Moth.S179.* saadanne Søer og Stiger. . som ved Afskyl og Tiløb fra Marken samle og formere sig. . i Markens Huller og Dale. *OecMag.VI.397.* Egelunde og Strimler af Bøge-Højskov. . spredte i Kløfter og Siger og paa bratte Skrænter. *Gjel.GL.442.* Klitboerne skavede Sigene og Groftebrinkerne for det sparsomme Græs, som der var. *Skjoldb.KH.179. Feilb. OrdbS.(Fyn,Lolland).* i ssgr. som Ager-sig. *Moth.A68. Hede-Sig. JakKnu.LU.305.* *Lavlands-Sige. *JV Jens.JB.92.* Jorderne er ene Sand og ugroftede Strandsige, sure og golde af Havvandet. *Placour.K.212.* || I Lavningerne havde der dannet sig smaa. . Kjær og sure Sige. *Thyreg.BB.III.269. Skjoldb.SM.9.* ordspr.: der er længe vand i sure sige olgn., det onde, ubehagelige ell. gnavenhed, surhed er tilbøjelig til at holde sig længe. *Mau.11113.* Efter (*Rimberts*) Død havde Kristendommen. . ikkun ringe Udbredelse i Danmark; thi „der staa længe Vand i de sure Sige“, og sandt er det, at de Kristne havde tunge og trange Kaar. *Barfod.F.1.(1867).208. Krist. Ordspr.nr.7391. Feilb. 2)* (dial.) lille rest af vædske paa bunden af et kar, et glas olgn.; lille smule, sjat af en vædske; lille taar (af brændevin olgn.). *MDL.(jy.). Feilb.* „Vil du ikke ha‘ dig en bitte Sig, Hans, det har du godt af.“ Hans stak en lille Snaps til sig. *Skjoldb.JJ.29.*

II. sig, adj. [si²(q)] (sv. dial. sig; jf. siget samt no. dial. siggjen, klam; til I. Sig ell. III. sige; maaske delvis sammenblandet m. (ell. falsk skriveform for) II. sid 2) **1)** (ikke i rigsspr.) om jord, terræn osv.: fugtig; sumpet. sig. . Er det sted, som er vandrig. *Moth.S178. VSO.* De sige Steder, hvor Vandet søger hen og langsomt borttørres. *Gravl. N.104.* nogle sige Enge. *sa.BB.5. 2)* (nu næppe br.) overf.: let beruset; „fugtig“ (2); „bedugget“. *VSO.*

III. sig, pron. [sai] (højtid.:) [siq] jf. Høysg. *AG.106* (se du sp. 1066^{56E} sml. *Bertels. Høysgaard.(1926).195. Arkiv.XLV.98.* *Bredsdorff.Afh.84. Rask.FynskeBS.3. sml. Sig.Nv Haven.Orth.155.* i ældre talespr. (og endnu i ømaale) [sæi] se *Bredsdorff.Afh.89. jf. FDyrlund.Uds.24. samt UnivBl.II.364. LollGr.78. Brenderup.§46.* (æda. sik (samt sek, seek, siik, se Brøndum-Nielsen. *GG.I.262.372*), hvortil dat. sæ, se (se u. især, sær), gen. sin; run. sik, sv. no. sig, oldn. sik, sig, got. sik, oht. sih (ty. sich); dannet (paa tilsvarende maade som dig, mig, se I. du, II. jeg) af en refleksivstamme, som foreligger i lat. se, sig, gr. hé samt i III. sin, og muligvis endvidere i VI. saa, II. selv oft.) personligt pronomem med refleksiv

funktion. || sig staa som regel trykløst umiddelbart efter et foregaaende verbum ell. præp., der da normalt har hovedtryk (jf. dog u. bet. 5.2); om forholdet ml. sig og sig selv se II. selv 1; undertiden bruges sig alene til at betegne den modsætning til ande ell. andet, der normalt udtrykkes ved sig selv: fordi de lever saaledes i Verden, at hver Mand har dem paa Tungen, saa vil de føre andre i lige Fordømmelse med sig. *KomGrønneq.II.204.* *Som Skabe- ren kun henter Fryd af sig, | Og uden andres Hielp er lykkelig. *Ew.(1914).II.116.* | har ikke forstaaet hinanden ret; jeg har taelt oprigtig og aabenhiertet med Dem, men De har hentydet det til sig, som jeg allene har tilregnet Deres Datter. *Skuesp.IV.512.* Jeg (ser) heller, at han (: forfatteren) blot maler sig. . og forsømmer de andre Ting, end at han udmalers alt det øvrige, og glemmer sig selv. *Bagges.L.I.X.* *Gud han glemte over sig. *PalM.VIII.21. nu kun (undertiden) i si- deordnet forb. m. et andet led: (han) opbrændte sig tillige med sine Domestiker. Holb.Ep. IV.284. (han) blev vist baade af sig og andre beundret som en ren Kæmpe. IsakDin.FF. 367. (hun) lavede. . Middagsmad til ham og sig. Aadons.S.102. om forb. sig og sine se u. III. sin 5.3. jf.: *Naar man sig skikker, | Som det sig bør, mod sig og sine Lige, | Saa veed jeg, man har Ret til Himmerige. Heib. Poet.X.188.*

1) (jf. III. sin 1) om det syntaktiske forhold mellem sig og det ord, hvortil der henvises; i bet. 1.1 er brugen af sig nu eneherkende i rigsspr., i bet. 1.2-3 bruges ogs. ham, hende osv., se nærmere *AphS.XIII.20ff. 43ff. 1.1*) i tilfælde, hvor det ord, hvortil der skal henvises, nødvendigvis maa opfattes som forbindelsens nærmeste (grammatiske ell. logiske) subj. || umiddelbart (som obj., hensobj. ell. præd. (se u. II. selv 1.2)) ell. v. hj. af præp. knyttet til sætningsverbet (om sig efter imp. se sp.1270^{48E}). Paa den samme Dag gik Jesus ud af Huset, og satte sig ved Søen. *Matth.13.1.* Harald Sigurdson. . holdt sig for at være nærmere til den Danske Krone. *Holb.DH.I. 168.* *En heget Hætte med Grime paa. . | Kong Regnar bandt sig om Hagen. *Oehl. Regn.(1849).49.* *Med Straalestøtter underfuld | Sig Borgen speiler i Havet. *Ing.RSE. VII.242.* Manden kom ind og. . lukkede efter sig. *HansPotvs.HF.56. (sj.) i passiv- sætn. m. tings-subj., henvisende til den (ikke nævnte) handlende person: *Lidt stiele de. . | Lidt tages med sig hjem til Huusbehov. Oehl. Dign.I.23.* || knyttet som obj. ell. i præp.-led til en inf. og betegnende identitet med den størrelse, der ved omskrivning til en sætning vilde blive subj. hun saae Peter varme sig. *Marc. 14.67.* *Møder en Nympe dig, | Lad hende skjøtte sig! *Heib.Poet.III.468.* *om Vaaren hver Fugl | over Mark, under Strand | lader Stemmen til hilsende Triller sig bøje. *Drachm. FÆ.195. (Ewald)* brændte af en ubetvingelig

Lyst til at gøre sig berømt. *Otosen.VH.III. 148.* || (nu næppe br.) knyttet som logisk subj. til en inf., sammen m. hvilken det staar som obj. i sætn., men henvisende til sætningens subj. (vi skal) see hvad contenance vor nye Beyler vil holde, naar han seer sig ingen Medgift at bekomme med sin Brud. *Holb. LSk.III.11.* hand sagde sig at ville døe for det gemeene Beste. *sa.Jep.II.3.* || ved infinitiv med (ikke udtrykt) „ubestemt“, „alment“ 10 subj. (ved finit form udtrykt ved man): den Pligt at begive sig udi Ægteskab er vidtløftig og med visse Vilkor. *sa.NF.II.8.* *Langt mere værdt end det røde Guld, | Det er sin Gud og sig selv at kiende. *Grundtv.Udv.X.78.* de . . lære . . at betragte det virkelige Liv som en Comedie, hvor det blot kommer an paa at skille sig ved sin Rolle med Anstand. *Blich.(1920).IV.27.* det er vanskeligt at sætte sig ind i datidens tankegang | at tænke sig, se tænke. || knyttet til et subj.-præd., henvisende til sætningens subj., ell. knyttet til et obj.-præd., henvisende til sætningens obj. *Her Momus er sig lig og fører gammel tale. *Holb.NP.A2r.* jeg fandt ham stadig sig selv lig | denne tanke gjorde ham led ved sig selv | || ☉ knyttet til et adjektivisk led i en attrib. (ell. appositionel) forb., henvisende til forbindelsens overordnede subst. jeg (ventede) 20 der paa engang at see, saa at sige, hele Norges Betænkning over denne i sig betydelige Materie. *Stampé.VI.174.* det sig hurtigt nærmere Øieblik, da han skal træde frem for sin Dommer. *Bagger.I.141.* det sig i Underarmens friske Fyldighed fortonende Haandled. *Schand.UM.135.* || knyttet ved præp. til subst., der rummer tanke om handling ell. egenskab, henvisende til den størrelse, der tænkes som handlende ell. besidder af vedk. egenskab (ofte udtrykt ved en til subst. knyttet gen.). Man må beundre hendes herredømme over sig selv. *Mikkels.Ordf.259.* En pludselig Foragt for sig selv kom op i ham. *PDrachm.K.236. 1.2* i tilfælde, hvor forbindelsen er af den art, at det ord, hvortil der henvises, kan (men ikke nødvendigvis maa) opfattes som logisk subj. || som del af et verbet (verballeddet) bestemmede præp.-led, der er forbundet m. et (foregaaende) obj. ell. hensobj., henvisende til obj. (henholdsvis hensobj.). jeg formaaede at oplyse en digterisk Aand om sig selv og sætte den i en levende Bevægelse. *Steffens.Hvad jeg oplevede.V.(overs. 1842).30.* Jeg gav ham tilbage til sig selv (*Steffens.Hvad jeg oplevede.V.(overs. 1842).30:* ham selv; *ty. orig.:* Ich gab ihn sich selber). *WinkelHorn.Den da.LitteratursHist.II.(1881). 102.* hun overlod datteren til sig selv | om faste forb. se u. II. selv 1.2 || i præp.-led, henvisende til det substantiske led, hvormed 30 hint er forbundet; vist kun i faste forb.: for sig (selv), i sig (selv), se IV. for 7.9, III. i 7.3. 1.3) hvor et underordnet led i en „skjult sætning“ (inf., part., vbs. ell. adj. (at-

tributivt ell. som obj.-præd.) med tilhørende bestemmelse skal angives at være identisk med subjektet i sætningen (ell. i en overordnet „skjult sætning“) (men forskelligt fra det nærmeste logiske subj.), bruges dels sig, dels ham (se II. han sp. 816^{22E}), hende (se II. sp. 653⁴⁹) den, det (saaledes spec. hvor misforstaaelse kunde opstaa ved at henføre sig til det nærmeste logiske subj.). || ved inf. (jf. IV. lade 10 10.5, 11.2). Den anden Dag seer Johannes Jesum komme til sig. *Joh.I.29.* da grøhd hun som et Barn, og bad mig undskyldte sig. *Holb.II.V.5.* hun har understaaet sig at give mig det i Hænder, at bevæge dig til at elske sig. *Suhm.II.210.* *saa bad han Olaf gaae | En Vandring med sig (*Oehl.(1831).I.143:* ham) gennem Skoven. *Oehl.ND.364.* han bad Slagelse Præst sætte sig op hos sig. *HCAnd.ML.66.* *(han) saae . . | Den hele Verden kold forbi sig gaae. *PalM.AdamH.I.221.* Ivan, som aldrig havde foreslaaet mig (o: en pige) at komme over og lege med sig. *ERode.BÆ.96.* Han gik mest i Søndagsklæder og lod Folkene slide for sig. *Elkjær.HF.65.* || ved obj.-præd. olgn. hun betragter sagen som sig uvedkommende | || (l. br.) ved attrib. adj. ell. part. alle de andre Aander have subtile og sig altid følgende Legemer. *Suhm.II.101.* et pronominsk Substantiv (der) i sin Udtryksevee indslutter et, fra sig selv forskjelligt, substantivisk Begreb. *Dichm.Sprogl. 45.* || ved subst. af den ovf. sp. 1267^{22E} nævnte art. Gud har givet os saa ypperlige Midler til at kiende sig. *Mossin.Term.187.* De uendelig mange smaae Rør og Canaler, som det menneskelige Legeme bestaar af, bliver heraf (o: af kulden) meget mindre, og altsaa ikke uden Vanskelighed tillader Blodets og Vædsernes Omløb udi sig. *Sundheds Magazin.(1763).5.* Før vi skiltes, gav han mig, til Erindring om sig, hans (bog) Cuentos y fabulas. *HCAnd.SS.VIII.457. 1.4*) henvisende til subj. i en anden sætn. || ved sætningsfordobling („klovning“) med pron. det (jf. det sp. 695^{18E}), visende hen til subj. i bisætningen. Det er sig selv, han snarest skulde vredes paa. *Lefolii.SproglærensGrundbegreber.(1871).98.* det er sig selv, man skal hjælpe, og sine Egnes Hjelp, man skal betakke sig for. *EJessen.Gram.178. Mikkels.Ordf.260.* || (spog., nu l. br.) i gengivelser af eder af typen fanden gale mig i referat i indirekte form af en persons udtalelse. Kaas erklærede, at han Fanden gale sig ikke vilde synges (viserne). [*BilleJ.Skole drenge.(1886).290. Schand.BS. 140*(se hente 1.4 slutn.) (han) skulde . . Fanden gale sig nok vise ham, at det (o: et skuespil) skulde blive spillet. *Aakj.EE.130.* (han) erklærede . . at han Kraft ede sig var Malersvend. *JVJens.D.154.* || (om tilsvarende forhold i ænyd. gl'da. og andre spr. se *APhS. XIII.51f.58f.*) † henvisende fra bisætn. til subj. i den overordnede sætn. 1. i genstands-sætn. ell. afhængig sporge-sætn. den anden

(røver) bad Jesum, at han vilde tænke paa sig (*Holb.Kh.(1740).I.21:* hannem), naar han kom i sit Rige. *Holb.Kh.29.* Den unge Person, saasom han ikke vidste, hvad man havde i Sinde med sig . . . fæstede han Troe dertil. *sa.Herod.155.* Dersom ei den anden Person endnu haver mærket, at man haver Tanke til sig, da er det allerbest selv at spille med ham. *Suhm.II.126.* 2. i *relativ-sætn.* det er alt for nedrigt at man skal elske den, der kaster Foragt paa sig (*nu: en*). *Kom Grønneq.II.234.* de bedste Forster have anset sig som dem, der horde Staten til; Ligesom de have betragtet Staten som den, der hørde sig til. *Schytte.IR.I.373.* Mennesket forestiller sig ikke alene de Ting, som ere uden for sig. *Basth.DennaturaligeReligion.(1784).179.*

2) (*vistnok indkommet i skriftsproget paa reformationstiden ved indflydelse fra tysk, som afløsning af det i glde. og æda. (undt. ældste skaansk) og endnu i de fleste dial. samt (det lidt ældre) talespr. almindelige dem (jf. II. de 1.3); se nærmere APHS.XIII.67ff. || om sig ved tiltale-pron. De se bet. 3.) henvisende til (grammatisk ell. logisk) subj. i flt. Hvad om de styrede sig selv i Ulykke? Hvad om de toge sig selv af Dage? *Holb.Tyb.III.2.* Børnene maatte jo ellers troe sig foragtede eller lidet elskte. *Schytte.IR.I.85.* *De stærke nærme sig. *Ew.(1914).I.147.* Nogle forsøgte . . . at trænge sig ind mellem Gelederne. *Blich.(1920).XV.29.* disse (o: de udødelige) tage deres Been med sig, naar de fare til Himmels. *StBille.Gal.II.306.* vekslende m. dem: Bare de ikke har gjort en Ulykke paa dem selv! Jeg er saa bange for at de skal have druknet sig i Søen. *Heib.Poet.II.321.* Allesammen snakkede de om sig (*HCAnd.Eventyr.II,3.(1842).5:* dem) selv . . . at de kunde være saa forfængelige, kun at tale om dem selv, kun at tænke paa dem selv. *HCAnd.SS.XIII.199.**

3) i tilfælde, hvor der findes vaklen ell. konkurrence mellem sig og 1. ell. 2. persons personlige pron. i refl. anv. 3.1) henvisende til et m. h. t. person (bøjningsmæssigt) indifferent pron., der repræsenterer (genoptager) et ord af 1. ell. 2. person ell. er forbundet (v. hj. af præp. af) med et saadant. || i præp.-led, hørende til pron. som hver i appos. til subj. af 1. ell. 2. person. Vi kunne . . . anvende vor Text, Hver paa sig selv. *Mynst.Præd.I.102.* spec. i den faste forb. hver for sig (jf. for sp.164^{83ff}). Hver for sig ere vi hverandres Lemmer. *Rom.12.5.* Vi gik hver for sig (meget sjældn for os). *Mikkels.Ordf.258.* || henvisende til pron. som hver, ingen, nogen, brugt i forb. m. pron. af 1. ell. 2. person som subj. ell. appos. til subj. ingen af os har understaaet sig at tale derom. *Holb.Jean.IV.7.* tør nogen af jer vove sig (ell.: jer) derind? | vi behøvede, ingen af os, at skynde sig (almindeligere: os) | 3.2) (l. br.) i relativ-

sætn., der er knyttet til et ord af 1. ell. 2. person. *I store Guder, som mig ere alt forhaarde, | Og som Augustus har i Harnisk ført med sig. *Falst.Ovid.54.* *Min Sang forbander, fuule Dæmon! dig, | Som af mit knuuste Væsens Marv sig nærer. *Staffeldt.NyeDigte.(1808).363 (jf. Lieb.(Staffeldt.D.I.497)).* mig, der i sin egen Stue maa lade sig sige Grovheder af en Kjellingepræst. *Oversk.Com.IV.90. 3.3) direkte henvisende til ord af 1. ell. 2. person. || (i rigsspr. kun i skadesløst spr.) henvisende til et enkelt ord af 1. ell. 2. person. Skibsbroen fyldtes med Mennesker i den Grad, at vi neppe kunde trænge sig frem. *Cit.1829.(Jul paaBornholm.1936.32.sp.1).* Vi har vide Udsigter og smaa Indtægter. Og forresten kun os selv at more sig med. *Gravl.(DSt.1907.25).* jf. *OrdbS.(bornh.). || (dagl.) som flt., henvisende til 1. ell. 2. person + 3. person. (han) rystede derpaa kraftigt Haanden paa mig, bedende mig og min Rejsfælle nedlade sig paa Bænken. *Cit.1829.(Jul paaBornholm.1936.36.sp.2).* det ta'r saamdnd hverken min Mand eller jeg sig nær. *BerlTid.²¹.1938.Sønd.30.sp.2. 3.4) i tiltale med han (II.2), hun (II.2) ell. i tiltale til en ell. flere med titel, stilling osv. (ved afvekslende tiltale med titel olyn. og De (jf. bet. 3.5) bruges henvisende til titlen osv. baade Dem (se u. de 11.2 slutn. jf. *Abrah.Dän.Sprachlehre für Deutsche.(1812).374. BT Dahl.Betydnings-Overgange.(1900).39*) og sig). Barselqvinden: „Vær saa god at sætte sig ned Madame“. (*Engelke Hattemagers*) gjør Complimenten igjen. Barselqvinden: „Ach, jeg beder dog, hun sætter sig ned.“ *Holb.Bars.II.9.* (*kongen til dronningen:*) Jeg havde ventet, at jeg . . . skulde hilse Dronningen hos sig selv. *Sams.II.58.* Vil nu Moder (o: fru Gylb.) sætte sig ned ved sit nye Chatol og svare mig (o: *Heib.*) paa mit Brev. *Heib.(FruHeib.HG.390).* Vil Hr. Baronen gunstigt umage sig ind i Boutiken. *sa.Poet.V.225.* Læg Hun sig nu rolig ned igjen! *Gylb.(1849).VIII.233.* tør jeg bede herskerbarnen sætte sig til bords! saaledes spec. (*nu især kælede ell. foragt.*) ved imp. olyn., hvor der ikke findes noget udtrykt subj.: Det kalder jeg en complet Taille; man skulde tænke at Fruen var snøret. Vend sig nu om til den 3die Side. *Holb.Forv.5sc.* (*præstekonen til sin mand:*) ud af Sengen! eller skal jeg lette ham . . . skrup sig! *Blich.(1920).XXX.161.* varm sig lidt ved Ilden først, lille Frederik! *Rønberg.GK.103.* i forb. m. med (III.11): „Ingen Flæben! Afsted med sig.“ Han skubber til hende. *EBrand.HH.122.* Ud! Ud med sig, naragtige Menneske! *Holstein.T.13.* Op med sig! *ErlKrist.S.140.* (*jarg.:*) God Dag med sig! *SlavelTomKrist.LA.87. 3.5) med tiltale med De (til en ell. flere) brugtes tidligere (til ca. 1800) ofte sig (nu kun Dem; saaledes allr. Holb.Kandst.IV.7. JSneed.III.472ff. Ew.(1914).II.251. jf. *Abrah.Dän.Sprachlehre für Deutsche.(1812).373. Rask.II.220).* (Paris****

til de tre gudinder:) Er derfor nødig Ithro Durchleuchtigkeiten; at de klæder sig gandske nøgne. *Holb. Ul. Prol.* Naar De spiller, giver De sig da ikke ofte stor Umage for at bruge alle Deres Siels Kræfter? *J. Sneed. III. 474.* *da jeg saae Der' Fæder — | Jeg fløi herhen — Jeg bad — De lod sig ei advare! *Ew. (1914). II. 285. PAHeib. E. 385.* Vil De selv overbevise sig, da spiser Greven hos mig imorgen. *Horreb. II. 398. ved imp.: Agnete (til sin fader): „Skiul sig dog! — Hør Døren! — kan De høre?“ Ew. (1914). II. 288.*

4) i (især faste) forb. m. styrende verbum (om verbalformerne paa -s, der er udviklet af refl.-pron. i bet. 4.2-3, se *Falk. T. Synt. 169ff. 176ff.* sml. *Öhlin. Depassivakonstruktionerna i fornsvenskan. (1918)*). 4.1) i egl. refl. funktion m. mer ell. mindre tydelig tanke paa, at verbalforeteelsen udgaar fra subj. og er rettet mod (en del af) det selv (om forstærkelse ved tilføjelse af selv se II. selv 1), fx. anbringe sig, dække sig, lægge sig, pine sig, slaa sig, vaske sig, vende sig og saaledes ved de fleste trans. verber (i forb. m. selv ogs. som præd., se u. II. selv 1.2). || ofte er dog tanken om det refl. forhold (bl. a. p. gr. af, at verbet har faaet særlig overf. anv.) trængt noget tilbage (og forstærkning af sig v. hj. af selv sjældnere ell. umulig), saa at man faar overgang til bet. 4.2, fx. anstrenge sig, begive sig, belave sig, bløde sig, fatte sig, forbyrde sig, forhaste sig, holde sig, jamre sig, liste sig, nedlade sig, nærme sig, raadføre sig, rømme sig, skikke sig, skynde sig, udtale sig, umage sig, underordne sig; i forb. m. flg. adv. ell. præp.-led, fx.: arbejde sig frem, op; bære sig ad; give sig til (at); tage sig ud; i forb. m. obj.-præd., fx.: give sig tilfreds, spise sig mæt, tale sig varm; som hensobj., fx.: foretage sig, købe sig, tænke sig, vente sig (noget); gaa sig en tur; tage sig noget nær; være sig noget bevidst; jf. forb. som se sig for, om; spørge sig for; tænke sig om || undertiden m. overgang til bet. 4.3 i forb., der betegner at forenes, samles, spredes olgn. (ofte vekslende m. selve verbet i s-form), og som forbindes m. flt.-subj. (ell. ent.-subj. i forb. m. præp.-led m. med), fx. flokke sig, forene sig, rotte sig (sammen), samle sig, sammensværge sig, skare sig, sprede sig. || undertiden findes vekslende ml. verbet brugt abs. og verbet + sig, se fx. aabne 1.1 slutn., bade 1.2-3, II. bukke 2-3, II. ende 3-4, IV. liste 2-3, IV. lukke 7. 4.2) i tilfælde, hvor tanken om en refleksiv foreteelse er helt ell. næsten helt forsvundet (ofte findes ved siden af disse forb. (dep.) verber paa -s m. nogenlunde sa. bet.), fx. arte sig, befinde sig, bugte sig, forbarme sig, fryde sig, gentage sig, græmme sig, grønne sig, skamme sig, og upers. udtr. som det begav, hændte, tildrog sig (jf. kanhændesig, kanskesig, maaskesig); det forstaar sig; det hedder sig, det siger sig (selv); det bør, passer, sømmer sig; det hører sig til; hvorledes

kommer det sig at . . ; det være sig. || i enkelte tilfælde findes (ofte i overensstemmelse m. ty., jf. *Falk. T. Synt. 179 samt ovf. sp. 1271^off*) det samme verbum brugt dels intr., dels i forb. m. refl. pron. uden væsentlig betydningsforskel, saaledes at sig synes at staa mere ell. mindre overflødig; se fx. forundre 1.1, hedde 4, II. hælde 4, resignere 3, skraane, undre ofl. særlig mærkes den i ældre (ell. arkais.) poet. spr. brugelige (m. ty. stemmende) anvendelse af sig i forb. m. visse rent intr. (bevægelses)verber (samt være, s. d.), se fx. gaa sp. 479^off, II. ride 1.3, sml. II. orke 1.3 samt: *Det var liden Engel, | han var baade favr og bold; | han for sig vel op ad Land, | han tog en Frue med Vold. *DFU. nr. 33.1.* *Tommeliden drager i fremmede Land, | Han svømmed sig over en Melkespand. *Oehl. XIV. 30.* || undertiden findes paa lignende maade forb., hvor et sig som hensobj. kan indsættes ell. udelades uden væsentlig forskel i bet., saaledes spec. ved verber, der ikke ellers har hensobj., som fx. faa, finde, have, tage (sig) noget, drikke, spise (sig) noget, sove (sig) en god søvn osv. 4.3) (næsten kun i poet. spr. i 18. og beg. af 19. aarh.) m. reciprok anv.: hinanden; hverandre (jf. *Arkiv. XXXIX. 195ff.*) (ofte vekslende med s-form af verbet i sa. anv., se fx. II. elske sp. 305^off, favne 2.1, IV. finde 2.1 slutn., I. krydse 4.1, kysse 1, V. møde C). Herman og Anton omfavne sig. *JRPauli. Kandest. B6r.* *De (o: Adam og Eva) slyngede sig om, og fældes Taarer flød. *Ew. (1914). I. 255.* *vi (o: Oehl. og Bagges.) elske vil hinanden, | Som Castor og som Pollux elskte sig. *Bagges. II. 156.* *Men deres Fædre førte Krige, | De haded sig til Døden. *Oehl. Digtn. I. 64. Oehl. XXIX. 297. PalM. Ungdomsskrifter. II. (1859). 237.* *lad os derfor, Mund ved Mund, | se dem kysse sig forinden! *Drachm. VS. III. se endvidere u. I. berøre 2.1 slutn., besøge 2.1, favne 2.1, I. krydse 4.1, ligne 1, V. møde C.* || i forb. m. indbyrdes (1). *Ew. III. 252* (se u. erindre 1.1). en af de fem af Jorden fødte Kiæmper, som hialp Cadmus i at bygge Theben, da de øvrige dræbte sig indbyrdes. *JBaden. Horatius. I. 369.* || som hensobj. *De (o: anemonerne) havde sidst i Høsten | Sig venligt Stævne sat. *Winth. XI. 163.*

5) i (især faste) forb. m. styrende præp.; svarende til forholdet ved verbal-forb. (se bet. 4) har man her tilfælde, hvor sig har tydelig refl. funktion, og tilfælde, hvor tanken om denne funktion er mere ell. mindre afsvækket (det sidste især i tilfælde, hvor man har faaet faste forb. m. videre betydningsudviklinger); især i flg. tilfælde: 5.1) i faste verbal-forb. m. tryk-svagt verbum og trykstærk præp., fx. gaa for sig, gribe om sig (jf. Omsiggriben, omsiggribende), snakke, sove over sig, være om sig, og transitive forb. som faa i sig, flette af sig, føde af sig, føre med sig, give af ell. fra sig, have paa (ell. for) sig, hugge i sig, kaste

af sig, klodse i sig, rive af (ell. fra) sig, skrabe til sig, vise fra sig osv. 5.2) i faste præp.-forb. m. mere selvstændig anv., fx. (m. hovedtryk paa præp.): (god, doven osv.) af sig, (net olgn.) paa sig (se af A. 17.2, II. paa 9.1.); (i) mellem sig, sig imellem, se u. III. mellem 1.1 og 5.3 samt u. indbyrdes 1. || i reglen m. hovedtryk paa sig, fx.: for sig (hver for sig, i (og for) sig) (se IV. for 7.9, III. i 7.s; sml. ogs. u. god 4.8, nogen sp. 1285⁵⁰, isolere 1.2 slutn.). || om forb. m. selv (af sig selv, for sig selv, i sig selv osv.) se II. selv 1.3.

sig- i ssg. til III. sig (jf. ogs. Forsigværen, Omsiggriben, omsiggribende); kun i sjældne, tilfældige ssg. som: hele Gudsfyldergets Fremgang i sin Sigaabenbarelse gennem Incarnation. *Sibb. Moralphilosophie.* (1878). 14. han fik skaffet det (o: sit geni) Erkendelse for Mangesidighed, Sigselvbevidsthed og Fylde. *Oversk. DS. IV. 410.* hans Sig-Fordyben (alm.: fordyben sig) i de engelske Forfattere. *PV Jac. Breve.* 175. denne bevistde Sig-Ydmygen under Ideen. *Kierk. X.* 341.

Sig-gang, en. (jf. Sikar 1 slutn.; nu næppe br.) vædskeførende organ, kar, i legeommet. de spæde Siegange (fr. orig.: couloirs) hos et nyfødt Barn. *vAph. BO.* 72.

† **Sig(d)e**, subst. (vel fra nt. sicht, sideform til siek, sick, se I. Sig; maaske dog falsk skrivemaade af I. Sidde (paavirket af I. Sig)) d. s. s. I. Sig. Vand i Sigder maae skaffes Afløb ved Grøfter. *Borreby. Den Praktiske Agerdyrkning.* (1772). 18.

I. Sige ell. (alm.) **Seje**, en (ell. et. Feilb. (estjy.)). (Sej, en ell. et. *CREIMER. NB. 535* (skrevet Sig). *Brenderup.* §46. Pol. ²³ 1927 ff. (jy., fynsk). jf. Feilb. — ogs. skrevet **Sæje**. *MDL. 472. Gravl. J. 5. Pol.* ⁵ 1934. *Sønd. 2. sp. 2.* — sj. (skrevet) **Sæge**. *Grundtv. Kong Harald.* (1826). 6). ft. -r. (til II. sige; sml. eng. say, replik, ord med i laget, (tidligere:) ord-sprog, talemaade (til verbet say, sige), ty. sage, udsagn, mundheld, sagn (til verbet sagen, sige); jf. Saga; dtal. (jy., fynsk)) hvad der siges; ytring; beretning; nu navnlig om gængs, staaende talemaade, (folkeligt) ord-sprog; ofte spec. om udtryksmaade, mundheld, der er ejendommelig for ell. tillægges en person (ofte nærmere angivet ved tilføjer som sagde N. N., som N. N. sagde, jf. II. sige 5.1). Seje: *MDL. 472. Levin.* (jy.). alle de gamle Sagn og Sejer og Sager, som er Egnens. *Thuborg. Fi.* 160. en gammel Seje lader „Persillekræmmernes“ Vognhjul klage over Mangel paa Smørelse saalunde: Du fik, a fik edt (ikke). *Aarb. Turist.* 1937. 98. *Feilb. Kværnd.* Sige: Der gaar saa mange Siger efter ham (o: en original). *Thuborg. HK.* 64. *OrdbS.* (Langeland). || *sagn* (2.2). *Sæger om Aser og Jetter. *Grundtv. Kong Harald.* (1826). 6. jf.: hvorfor blev det nu altid sagt, at Børnene kom fra Den store Sten . . alle enhver huskede den gamle Sæje om Børnene

fra den store Sten. *Gravl. J. 5.* || m. nedsæt. bet., i forb. sætte sejer paa (nogen), have noget at sige (II. 4.4) paa (nogen); laste. *Rostgaard. Lex.* S36c.

II. sige, v. [si^ə] (jf. *NvHaven. Orth.* 155. *Bredsdorff. PR.* 14f. *FPJ Dahl. RT.* 21. *Jesp. Fon.* 414 samt: Sige eller Sie. *Moth. SI* 79) ell. (højtid.) [si^{qə}] (*Høysg. AG.* 7.166); præs. -er [si^{ər}] ell. (højtid.) [si^{qər}] (smst. 93) ell. (dagl.) [si^{ər}] (jf. skrivemaaden sir, si^r. *KLars. DM.* 8. *Wied. TK.* 65. *Jesp. MFon.* ²⁵. *Bergstedt. UK.* 20. *KAbell. M.* 25); præt. **sagde** [sa^ə] ell. (højtid., jf. *Bredsdorff. PR.* 8ff. *Jesp. Fon.* 118) [saaqə] (*Høysg. AG.* 93) ell. (sjældnere) [saaqə]; part. **sagt** [sagd] (*Høysg. AG.* 93); pass. -es [si^{qəs}], præt. **sagdes** [saaqədəs] (jf. *Jesp. Fon.* 118) ell. (sjældnere) [sa^əs] (jf. skrivemaaden saes. *Hjorta. LT.* 20). vbs. -else (s. d.) ell. (sj.) -ning (jf. Sandsigning u. sandsige), sml. I. Sigende, Sigeri. (glda. sie (syæ), sighæ, sighiæ og sey(i)æ (jf. *APHs. II.* 170), præt. sagdæ, sade, part. sagt(h) (*Fragm.* 102. *Rimkr.*), sakt (*Mand.* 138), æda. sighia, sighæ og sægh(i)æ, præt. sag(h)thæ (*Fragm.* 42. *DGL. I.* 22 var.), saghæ (smst. *Harp. Kr.* 168) ofl., part. sagt og sagt (AM.), oldn. segja, eng. say, ty. sagen; jf. lat. (imp.) insequere, sig, gr. énnepe; besl. m. got. insakan, omtale; sml. I. Afsigt, endsige, I. forsage (2-4), ledsage, Saga, Sagn, IV. sej, I. Sige) **A.** i alm., trans. anv.

1) v. hj. af taleorganerne frembringende lyd (især: sproglyd); fremføre ord, sætninger; artikulere; udtale; ytre. 1.1) i al alm. Da sagde de til ham: Kjære, siig: Schibboleth, og han sagde: Sibboleth, og kunde saaledes ikke udtale det ret. *Dom.* 12.6. naar I bede, da siger: vor Fader, du som er i Himlene! *Luc.* 11.2. *(københavnerne) meene, at en Jyde | Er ikke ret et Menneske, | . . . Før han faaer glemt at sige A. *Wadsk.* 47. Min Fader heed (i fru *Rahbeks sprog*) Paale, fordi han med sin bløde og hurtige Tunge . . . sagde Paalekum istedetfor Publikum. *Oehl. Er.* 1.150. *Jesus! naar dit Navn jeg siger, | Bøier sig mit Knæ mod Jord. *Ing. RSE.* VII. 49. (*Ewald udbrod:*) det var Fanden gare mig Cæcirie! Han kunde ikke sige I. *Vilh. And. Litt.* 11.373. naar det var ved at være mørkt, saa skulde hun bestemt være der med Dukken, det vilde hun sige ved Gud paa. *AaseHans. EK.* 49. her er et spektakel, saa man ikke kan høre, hvad man selv siger | i drillende spørgsmaal (til børn): Hvor mange Gange kan du sige Klavs med Næsen i ét Andedrag? Naturligvis kan det slet ikke siges, da man ikke kan sige Klavs med sin Næse. *Krist. BRL.* 464. jf. smst. 140ff. *Feilb.* || m. overgang til bet. 2, i udtr., der betegner maade at tiltale en paa, angiver hilsen, svar m. m. Naar nogen driker paa jeres Sundhed, skal I ikke sige Tack, men tres humble Servitor. *Holb. Kandst.* III. 4. det er altid pikant, naar de siger Frue til En i

Butiker. *JesperEw.PF.31.* vi siger onkel til ham, skønt vi slet ikke er i familie | sige De, du, I (til en), se II. De 11.2, I. du 1.1-2 og 2.1, II. I 2.1-2. sige a (ell. *u. Skjoldb. EF.67. Feilb.III.1134*) til sig selv, (*jf. sp. 1276²⁹*) om jyde: bruge a (æ) som I. persons personlige pron.; ogs.: tale jysk. *MKrist. (Dania.II.19). Feilb.IV.1. Pol.¹⁹ 1938.13. sp.2.* sige ja (se III. ja 1), jo (*JVJens.D.168. Bl&T.*), nej (se III. nej 1.2), tak (se Tak). sige farvel, god dag, god nat osv., se II. fare 4.2, Dag 2.5, Nat 3.1. — om anvendelse af lokke-, haans-, skældsord m. m.: hvo som siger til sin Broder: Rakal skal være skyldig for Raadet; men hvo som siger: du Daarel skal være skyldig til Helvedes Ild. *Matth. 5.22.* Jeg slog ham i Jorden. Han sagde — Alfons til mig. *JesperEw.PF.212.* sige kis ell. pus (til ens kat), pyt osv., se V. kis, V. pus, II. pyt. *talem.:* der vil mere til at køre end at sige ho ell. hov ell. hyp, se II. ho 4, VII. hov 2, III. hyp. || i *udtr.*, der betegner *melding i spil.* sige grand, nolo, pas osv. || m. *obj.*, som betegner (sammenhængende) *tale.* (*ofte i forb. m. nægtelse.*) har man sagt a, maa man ogsaa sige b, se I. A 2. *jf.:* Hvor man var begyndt, maatte man fortsætte — „har man sagt Kaffe, maa man ogsaa sige Cognac,“ udlagde L. det. *Jac Paludan.UR.239.* ikke sige et kvidder, et muk *olgn.*, se Kvidder 2.2, III. Muk 1. m. Ord som *obj.:* siig ikkun et Ord (1907: sig det blot med et Ord), saa bliver min Tiener helbredet. *Matth.8.8.* *ingen Mand | Kunde sin Forundring hemme, | Da de hørte Uffes Stemme, | At han tale var i Stand; | Thi fra første Ungdom han | Mægted ei et Ord at sige, | Og nu talte han tillige | Kiækt og fagert for sit Land. *Oehl.XXIV.117.* *Min Fader og min Moer, | De sagde disse Ord. *PFaber.VV2. jf. bet. 2:* naar de Andre tale, er det kun for at sige Ord. Naar han taler, er det for at udtale en Tanke. *Gold-schm.I.235. sml. bet. 3.1:* Nu skal jeg sige Dem et alvorligt Ord . . Hør Deres Faders Raad. *Rode.Dg.132.* sige en et ord i mindelighed, se Mindelighed. sige noget, (*jf. u. bet. 4.1*) fremføre, komme med nogle ord. et Indlæg fra min Side (*blev*) refereret saaledes: „Henriques sagde noget“, hvilket ganske sikkert ikke skulde betyde, at de . . protokol-førende raabte: „Henriques siger skam noget (o: har en god idé ell. lign.)!“ Næ, det betød . . blot en Angivelse af, at jeg havde understødt nogle artikulerede Lyde. *AHen-riques.SD.194.* „Og nu rejser De hjem igen?“ spurgte hun for at sige noget. *GyrLemche. NA.303.* sig noget, Pjerrot, se Pjerrot. sagde du noget? du vilde (have) sagt noget? *brugt som afvisende, truende ripost. Krist.Ordsp.277. Feilb. || om tale i modsætn. til handling.* Paa Mosis Stool sidde Skriftkloge og Pharisæer. Alt det derfor, som de sige Eder, at I skulle holde,

det holder og gjører; men gjører ikke efter deres Gierninger; thi de sige det vel, men gjøre det ikke. *Matth.23.3.* det er lettere at sige en ting, end at gjøre den. *Høysg.AG.166.* Tag ikke Hensyn til, hvad S. siger og gør. *KMunk.EI.22.* mellem sige og gøre er en lang vej, se gøre 9.8. || i *udtr.*, der angiver, at en ytring ikke er bestemt for andre, men fremmumles sagte; i videre anv. (*jf. bet. 4.2*) som *udtr. for, at en tanke, mening opstaa hos en, men ikke fremsættes; især i forb. som sige ved sig selv.* *Slig Ordre klingede ey vel i Blokes Øre, | Han sagde ved sig selv; det kand jeg aldrig gjøre. *Holb.Paars. 166.* *Han korsede sig strax, | Og sagde ved sig selv: „Hvad, Hexer nu til Dags?“ *Wess. 94. 1Mos.27.41(1931; se ndf. l. 40).* *jf. bet. 11.2:* Han kunde ved sig selv sagt godt ønske sig lidt mere Respekt. *ErlKrist.Ler. (1930).166.* sige til sig selv, *dels: mumle ved sig selv; dels (og især): tænke (noget uden at udtale det).* *Med brækket Røst han sagde til sig selv: | Min Ungdoms Rose havde sig forstukket. *PMøll.ES.III. 10. (der)* holdt en . . Automobil — Bejtjentens, sagde han til sig selv. *JacPaludan. TS.7.* det kan du sige til dig selv, naar du er ene hjemme . . siger man til den, som skælder ud. *Feilb. (sj.)* Du kan da sige til dig selv (*alm.:* sige dig selv, se bet. 12.1), at (*osv.*) *JesperEw.PF.93. (sml. bet. 5.1; dagl.) i forb.* sagde jeg til mig selv, som (*overflødig*) tilføjelse til en (*ikke udtalt*) ytring, især som *udtr. for (lettelse over), at noget er delvis overstaaet.* det var da det første stik, sagde jeg til mig selv | det var det, sagde vi til os selv (o: nu er det arbejde gjort ell. godt begyndt) | (*jf. u. I. Hjerte 3.5; bibl.:*) Esau sagde i sit Hjerte (1931: sagde ved sig selv): (*jeg*) vil slaa Jakob . . ihjel. *1Mos.27.41. Ps.14.1. 1.2* give udtryk (*navnlig: mundtlig*) for en tanke ell. følelse; udtrykke (i ord); ogs. (*jf. bet. 2.2*): med-dele, fortælle (sine tanker). *Lær mig, hvad skönt jeg føler, skönt at sige! *Bagges. III.2.* Hvorfor kunde jeg aldrig sige Dig, hvad jeg nu skriver til Dig. *Sibb.I.56.* han hade jo ingen Sprogkundskaber, saa han sa det paa Dansk. *KLars.SF.74.* *Min Lykke siges ej med Ord. *Holstein.D.⁵³.* Den gamle Post . . Hun . . holder af den, saa det ikke er til at sige (o: usigelig meget). *KMich.LL. 110. i modsætn.-forb. m. tænke:* *Hver som Røgen seer opstige . . | Tænke maae om ikke sige, | Der er heedt, hvor den kom fra. *Wess.25.* det er stundom klogere at tænke sine Tanker end at sige dem. *KMunk.EI.10. jf.:* *Hvo ei med Ord kan sige | Sin Tanke, kommer ei i Himmerige. *Heib.Poet.X.197. i forb. som nu (da) du siger det, (jf. bet. 4.1) som udtr. for, at en andens ord pludselig bringer en til erkendelse af noget.* *Nu, da I siger det, | Saa vil jeg ogsaa troe, at denne Lampe | Var kun et Foster af min Phantasie.

Oehl.I.262. Det har jeg saagu slet ikke lagt Mærke til — Men nu, du siger det, jeg troer næsten ogsaa — *Heib.Poet.VII.304.* Har De noensinde truffet ham hjemme? — Næh, nu De sier det, det har jeg forresten ikke. *KAbell.E.13.* naar du selv siger det *olgn.*, se II. selv 2.1. det sagde I, herre, og ikke jeg, som *citat efter dronning Thyres svar til kong Gorm, da hun havde faaet ham til selv at sige, at deres søn Knud var død* *10 (Wand.Mindesm.I.65. Barfod.F.I.135. jf. Grundtv.Saxo.II.275); som udtr. for, at den talende selv maa tage det fulde ansvar for en bemærkning (som den tiltalte i og for sig er enig i, men ikke vil staa inde for): „Indrøm mig . . . det er Statsforord Ahlefelt, der har bagtalt mig overfor Kongen og dig?“ „Det siger I Herre og ikke jeg,“ svarede Griffenfeld. Rosenkrantz.G.I.103. || i videre anv. (i forb. m. præp.-led, der angiver udtryksmidlet). 20 sige noget ved Miner, Lader. *MÖ.* sig det med blomster (o: send en blomsterhilsen)! *Krak. 1924.II.394 (jf. Berl.Konv.VIII.244. 1.3) fremsige, udtale (højtideligt, med vægt); ogs. (jf. bet. 2): fremføre; fremsætte. siig (1871: fremfør) en lignelse. Ez. 17.2 (ChrVI).* *slig en Bøn, | Som siges af saa smukke Læber. *Oehl.II.12.* *Han maatte Eden sige (o: aflægge ed). *smst.XXX.138.* den Mand, som siger (*Chr.VI:* svarer; 1931: 30 vidner) falsk Vidnesbyrd imod sin Næste. *Ords.25.18.* det er let nok at sige vittigheder | || især: foredrage; recitere. (man) bad mig . . . blot sige et eneste af mine Digte. *HCAnd.BC.I.52.* Det er en meget stor Kunst at sige en Replik — naar man ikke kan det. *AHenriques.TG.14 (jf. ogs. Replik 1.2).* (sj.) om sang, messen *olgn.:* siig (1871: istem) en sang! *Dom.5.12 (Chr.VI).* en gammel Præst . . . sagde Messe ved et af 40 Sidealtrene. *Jorg.Liv.V.169.* || (nu sj.) om gentagelse, genfortælling af andres ord. sige (nu: snakke) én efter munden. *Moth.S183.* Han siger det efter Andre o: har ikke selv opfundet det. *VSO.* Man siger det efter ham o: man paastaaer, han skal have sagt det. *smst. jf.: Jesus svarede: Siger (1819: taler) du dette af dig selv? Joh.18.34 (1907).* at sige efter sagn er halv løgn, se Sagn 2.1.*

2) m. særlig forestilling om, at man meddeler ell. ønsker at meddele sig til andre (en anden): fremsætte en ytring, fremkomme med sammenhængende tale, der er beregnet paa at meddele en noget, underrette, oplyse en om noget; berette, fortælle en noget v. hj. af tale; i videre anv.: meddele en noget skriftlig; undertiden som udtrykkelig modsætning til tale m. særlig betoning af, at det meddelte er af betydning, ikke er tomme ell. ligegyldige ord *olgn.* (jf.: den saa meget talende og saa lidet sigende kgl. Deputerede. *KbhPost. 1842.1017.sp.2.* Forhandlinger, hvor der tales saare meget, og siges saare lidt. *Cit. 1856.(MO.). sml. PEMüll.*258).* (især i

forb. m. til, der angiver, hvem der tiltalte, tidligere ogs. m. hensobj., der nu navnlig bruges ved bet. 3; i bet. 2.2 er brugen vaklende; jf. *AnkerJensen.HCAndersens sprog.(1929. 222).* 2.1) i egl. bet.; navnlig m. ytringen som obj. ell., ved indirekte anførelse, m. at-sætning; ogs. m. ubest. pron., mængde-adj. *olgn.* (som mere, nok) som obj. (han) sammenkalder . . . Venner og Naboer og siger til dem: glæder Eder med mig. *Luc.15.6.* Jeg har selv eengang gaaet paa Frierie, men kunde i fiorten Dage icke hitte paa hvad jeg skulle sige. *Hölb. Kandst.I.3.* Jormødre og Ammer siger altid at Barnet er sin Får liget. *sa.Bars.I.2.* *Kain! Kain! sagde Gud, | Hvor er nu din Broder? *Grundtv.SS.II.26.* *Til Peer og til Poul | Han siger: „Du bist faul.“ *PFaber.VV3.* Gud! Cavelinel hørte Du hvad han søh? *FritzJürg.nr.18.* det sa' jeg ogsaa til ham, at jeg takker Dem, Hr. Konferensraad for Deres Optræden. *KLars.UR.38.* sige noget frit, rent ud, se I. iri 3.6, III. ren 5.2. sige en noget i (lige op i) hans næse ell. øjne, se I. Næse 10.4, Øje. sige noget i en god (ell. ond) mening, se Mening 1.8. || i modsætning til mene ell. vide; ofte som udtr. for løst henkastet ytring. stolt af sine ædle Hensigter, siger han, hvad han meener, og meener, hvad han siger. *Basth.Tale.(1782).* 32. Hun har ofte sagt til Jørgen: Engang rejser jeg fra Dig! — Og han har aldrig troet hende — altid smilet til hende og sagt: Det er kun noget, Du siger. *KMMøll.D.171.* i forb. som han ved ikke, hvad han selv siger, han er forvirret, selvmodsigende i sin tale, aandsfraværende, vovlet *olgn.* *KbhAftenp. 1784.Nr.54.4.sp.1.* *Han taler vildt, han veed ei, hvad han siger. | Hør, du er syg, du er i Feberhede. *Heib.M.255.* *EriKrisst. DH.130. talem.:* Man skal ikke sige Alt, hvad man véd. *Mau.8560.* Man skal ikke sige alt, hvad man ved, men vide hvad man siger. *AarbHolbæk.1923.179.* || m. subst. som obj.; nu især (jf. bet. 4.1) m. h. t. udsagn, paastand: fremkomme med; fortælle. siig (1871: bring) mig svar igjen. *IMos.37.14 (Chr.VI).* *Lof og Priis dig være sagt. *Brors.70.* Hvor gider De dog sagt saadanne Usandheder. *Gylb.VII. 132 (jf. Løgn 1.2, Sandhed 2).* *Løftet, som han sagde, | han glemte heller ej. *Ploug.I. 345.* sige artigheder, behageligheder, komplimenter osv., jf. Artighed 2.2 osv. sige ren snak, se III. ren 5.2. *talem.:* det gode siger man, og gør ej; det onde gør man, og siger ej, se gøre 9.8. || m. overgang til bet. 4.2: udtale; fremkomme med (en ytring). (den) concrete Vanskelighed, at den eksistentielle Pathos dog ikke tilbagekaldes inden æstetisk Pathos som var det eksistentiel Pathos at sige dette eengang for alle eller eengang hver Maaned med den uforandrede Umiddelbarheds Lidenskab. *Kterk.VII.374.* sige noget til ens berømmelse, ros, se Berømmelse 1.1, III. Ros 1.1 sige noget paa

ens død *olgn.*, se I. Død 1.8, II. paa 5.2. — *især om forfatter, taler olgn.*: Poeten siger: Est du krum, est du lam, Har du Penge, saa gaar du fram. *Hob.Plut.I.1.* „Logik eksisterer kun for Logikere.“ „Siger Strindberg det? eller Schopenhauer!“ spurgte D. giftigt. *JVJens.D.122.* han (*kunde ikke*) anse Tiggeri for strafbart. Sagde Kristus ikke: Beder, saa skulde Eder gives. *LindskovHans.NH.167. 2.2)* give en oplysning om noget; berette, fortælle en noget; i videre anv.: gøre almindelig bekendt; aabenbare; røbe; undertiden ogs.: meddele skriftlig, de kom og sagde (1931: fortalte) det i Staden. *IKg. 13.25.* Hendes Piige letter mit sind, i det hun siger mig, at Jomfruen har faaet afskye for Mester Gert. *Hob.GW.(1724).22 sc.* Alle de Efterkommende, som have skrevet om Sagen, have i Mangel af Documenter, ikke kundt sagt os mere. *Gram.(KSelskSkr.III. 2).* *Dernæst du mig ogsaa sige . . | Hvi du . . | Uforsøgt i Kamp og Krige, | Æsked To fra Saxens Rige! *Oehl.XXIV120.* hun havde Aftenen forud sagt ham saa Meget om Halligerne, Føhr og Amrom. *HCAnd.SS.V197.* Jeg har saa meget at sige Dig. *IsakDin.FF.423.* || *m. ubest. pron. olgn. som subj. ell. i pass., i forb. som man siger (se III. man 1), folk siger, (dagl. og dial.):* de siger ell. der (det) siges, man fortæller; rygget gaar; ogs. (*m. overgang til bet. 4.1*): man paastaar, foregiver. Folk siger vel i Herredet, at Jeppe dricker; men de siger ikke, hvorfor Jeppe dricker. *Hob.Jep.I.3.* der siges at mand arbejder paa at faae Afslag i Skat-terne. *Gram.(DMag.6R.I.371).* Man skal ikke troe Alt, hvad Folk siger. *VSO.* da (*pengene*) 1813 skulde indløses, blev det sagt den sinds- svage Mand, at de gamle Penge ikke duede mere. *HCAnd.SS.I.60.* de siger, han har lokket hende. *JVJens.HF.104.* Han forstod ikke, at ikke Forældrene raadede hende fra det (*: et ægteskab*). Men det sagdes, at de tvært- imod skyndede paa. *RGandrup.JD.17.* efter hvad der siges ell. som der siges (*Moth. S189*), som gengivelse af rygte ell. almindelig anskuelse. Hun er meget velhavende, efter hvad Folk siger. *Soya.HF.22.* || høre (noget) sige, jeg har hørt sige, se høre 4.2 og 4.4. || *m. h. t. noget, man ikke ønsker kendt, ell. som man ikke vil tale mere om: røbe; spec. (barnespr.):* sladre om. naar jeg begynder at arbejde, kand I faa noget Guld, men med Condition, at I ikke siger det til nogen. *Hob.Arab.2 sc. (han)* sagde ganske alvorligt: „Fy, du uartige Pige! Vil du være rolig? Jeg skal sige det til din Moder.“ *Oehl.Er.I.56.* Ellen stikker hurtigt Magneten i Lommen. — Truende. — „De kan vove paa at sige noget!“ *Wied.TK.152.* Det var min Tur at be' først! jeg sir det! *Bergstedt.UK.20.* jeg vil ikke sige mer, som tilkendevivelse f, at man har fortalt alt for meget, ell. at det er unødvendigt at tale mere om en sag (jf.

AnkerJensen.HCAndersens sprog.(1929).87). *Min Fader var en Mand, jeg vil ey sige meer. *Hob.Paars.185.* speiler eder udi deslige Exempler (*: lad eder advare af folk, der har rejst udenlands og senere er blevet sat fast for gæld*). I har en Søn, jeg vil icke sige meer, gid det icke maa gaa efter min Spaadom. *sa.Jean.I.1.* jeg siger ikke noget, jeg skal nok tie; ofte som *udtr. for, at man ved noget om et forhold, men ikke vil give fuld besked.* Jeg siger intet, sagde Kjærlingen, da hun havde sagt alt hvad hun vilde og vidste. *Nysted.Rhetor.42.* det var gemytlige Dage . . Jomfru Alberta! naa da! Ja jeg siger ikke Noget . . men den skar ordentlig. *Schand.TF.I.138.* || *m. subst. som obj.; i rigsspr. navnlig m. h. t. noget hemmeligt: røbe.* I skulle Ingen sige dette Syn (*1907: Taler ikke til nogen om dette Syn*). *Matth.17.9.* Jeg siger ikke hans Navn; thi det var skarnagtig af mig, om jeg røbede ham. *Hob.Hex.I.1.* *Siig mig hans Død! *Oehl.XXX.190.* Du kjendte nu Ingen, uden Madam Krone, men nu skal jeg sige Dig de Mærkeligste. *HCAnd.SS.V202.* Jeg har sagt ham Faren. *EBrand.M.174. Feilb. (nu næppe br.)* forklare; udtøde. Jeg vil sige dig meningen på legen. *Moth.S186.* || sige af noget, (*nu næppe i rigsspr.*) fortælle, berette om noget. de har sagt mig af et Land, hvor de har Gods, som I skal blive Eyere af. *KomGrønneq.I.86.* *Ingen kunde sige | Mig af det svundne Par. *Winth.HF.77. smst.193. Feilb. sml.:* *Det arme Rygen og Stralsund deraf skal sige (*: af krigens odeløggelser*), | Dem Krigens Lue kun har lidet efterladt. *Sort.HS.B1^v. m. flg. bisætn. (at-sætn.):* *Hans krumme Ryg skal sige af, | Vor flinke Slagter Prygl ham gav. *Rahb.Synt.319.* „Har du da ikke brugt mit sympathetiske Raad?“ — . . „Jo Kors bevares! Jeg har spyttet Væderen saadan i Fjæset, saa han kan sige af, at han er bleven fornærmet.“ *Gyld.III.285. jf.:* Du maa sige af, naar du gaar. *Levin. jf. høre 4.2:* i det samme hørte jeg sige af en vis Doct. Theol. som skulle være mere billig . . at handle med. *EPont.Men.II.29. EH Hagerup.75. Feilb. (sj.; efter ty. er hat von glück sagen:)* (*han*) havde af Lykke at sige (*: kunde prise sig lykkelig*), hvis han slap for Rasphuset. *Rahb.Fort.II.150.* || † sige noget for en, fortælle en noget; *især: prøve at bilde en noget ind.* Hand siger kun så for dig. *Moth.S184. Høysg.S.75. VSO.* || sig mig ell. (*nu kun dial., jf. Feilb.*) sig, som opfordring til at meddele sig; ofte som *indledningsord uden særlig bet. til et spørgsmaal.* Kjære, siig mig, monne der være Rum i din Faders Huus. *IMos.24.23.* *Siig, har du Lyst at tiene Hakon Jarl? *Oehl.III.63.* *naar i Morgen du kommer tilbage, | Siig mig saa alt, hvad du saae! *Winth.I.68.* Men sig mig dog! hvad er der hændt? Sig mig engang! hvor bor din fætter? *Mikkels.Ordj.*

560. Sig mig, jeg synes det var Larsen. *KAbell.M.74. i apostrofe*: *Du, som allene | Fremkaldte den Lyst af min Smerte, | Siig! — Kan min Cæmoene | Udbrede sin Fryd i dit Hierte? *Ew.(1914).III.90.* *han (: *Tycho Brahe*) sagde: Fædreland! | Siig mig dog, hvad var min Brøde? *Heib.Poet.IX.10.*

3) give (en) en besked; give (en) en meddelelse om noget, der skal udføres ell. skal ske; tilkendegive. (om brugen af til ell. hensobj. se u. bet. 2) 3.1) især om person, der (i et givet tilfælde) har en vis myndighed: give besked om noget; ogs. (jf. bet. 3.2): paalægge indstændig; meddele i en indstændig, advarende, formanende tone; ofte i udtr. som sig til ham ell. jeg skulde sige, der angiver, at en besked (skal) afleveres. du maa holde hende med Compagnie, og sige, at jeg er icke hjemme. *Hob.Vgs.II.3.* En Piige . . . „Fatter: Joremooren er inde. Mutter siger, hun skal have 6 Rixdaler.“ *sa.Bars.I.7.* *Hei, Kone! heida, Mille! | Siig Børnene, de smukt skal være stille. *Heib.Poet.X.185.* en belærende Dame, der engang sagde til mig, at Folk havde Ret i, at jeg ikke studerede nok. *HAnd.SS.I.228.* *Hans om Bordskik brød sig ikke, | Blev ved at rokke og at vrikke, | Skjønndt det ham ofte nok var sagt: | „For Guds Skyld, Hans! tag Dig i Agt!“ *Bastian.Nr.9.1.* „Jeg skulde sige, at Kaffen var færdig, Far,“ sagde J. *Rønberg.GK.45.* sig til Anna om at komme herud. *JesperEw.PF.162.* Frederiksens! . . . Kommer det? Har du sagt til dem om at komme? *ErlKrist.BT.103.* || nu skal jeg sige dig noget *olgn.*, som indledende ytring, hvormed man paakalder ens opmærksomhed (for et forslag, en paaimdelse, en indvending *olgn.*); ofte m. bibel. af, at meddelelsen er fortroelig ell. rummer en alvorlig advarsel ell. trusel. Gidel, jeg vil sige Dig Noget, som vi ikke har talt om, siden vi var ganske smaa Børn: min Ryg er ikke rigtig lige som andre Menneskers. *Goldschm.SF.18.* jeg vil sige dig . . . I skal sgu passe paa. *ErlKrist.DH.150.* Direktøren: . . . Larsen — hvor tit ska' man sige det — man kan ikke fjase og arbejde paa een Gang. *KAbell.M.17.* || (især bibl., højtid.) meddele paa højtidelig maade; forkynde; tilkendegive; i videre anv.: bestemme; love; tilsige. dette skede alt sammen, at det skulde fuldkommes, som er talet (Chr.VI: sagt) ved Propheten som siger: Forkynder Zions Datter. *Matth.21.4.* siger hans Disciple, at han er opstanden. *smst.28.7.* Hvad jeg har sagt, skal jeg holde. *VSO.* *Træll! Jeg har sagt, og hvert mit Ord staaer fast . . . | Til Spirets Skygge peger imod Nord, | Saalænge har du Fred og sikkert Leide. *Recke.BB.57.* || i udtr., der betegner aftale: fastsætte, nævne, bestemme (fx. en pris, et tidspunkt, et mødested). „Friske (boller) eller niks.“ . . . „I Gu's Navn, saa si'er

vi friske da!“ *Wied.TK.204.* du kommer selv til at hente Garnet ude hos mig. Skal vi sige i Morgen? *Elkjær.HF.85.* sig en dag, hvor jeg skal komme | sige det nøjeste køb, se III. nøje 3.1. || i udtr. for vilkaarlig antagelse, hypotese: antage; gaa ud fra. nu siger jeg, at jeg faar Lyst til at slaa Kakkellovnen i Stykker . . . straks giver hun sig til at flæbe. *And.Nr.PE.II.118.* ja, hvor gammel er han? skal vi sige: 45 (aar) | lad os sige, se bet. 10.s. 3.2) byde; befale; nu oftest m. overgang til bet. 3.1: give ordre. (Jesus) sagde til Søen: tie, vær stille. *Marc.4.39.* *Min Doctor er en ærlig Mand, | Han siger: Du maa drikke | Alt hvad du vil, undtagen Vand. *Storm.SD.167.* *Paa en Søndag Himlens Gud . . . | Bød og sagde: Lys, spring ud! *Grundtv.SS.III.3.* Bli her! — fjern Dem ikke, for jeg sier det —!!! *KAbell.E.93.* || sige (bønder) til hove, tilsige til hoveriarbejde. *Høysg.S.298.* se ogs. VI. Hov 2.

4) fremføre, fremsætte en paastand; ytre ell. have en mening. 4.1) komme med, anføre en paastand, antagelse, indvending; hævde; paastaa; ofte m. h. t. løs, svagt begrundet udtalelse: fremsætte, ytre løselig, tilfældig. *Derude (: paa Dyrehavsbakken) de Folk dog meget fortienere. | De trækker os Pengene ud af Landet, | siger min Husbond. *Oehl.Digte.(1803).227.* Hvor-naar (digtet) er paabegyndt, kan vi ikke sige med Bestemthed. *OFris.Litt.190.* hun siger, hun er tredivte aar | han gik kun ud for, som han (selv) siger, at tigge, ikke for at stjæle | det er let at sige, se III. let 5.3. || du 'siger 'noget, (jf. u. bet. 1.1 og 3.1) som (overrasket, anerkendende) udtr. for, at vedk.s ytring fortjener opmærksomhed ell. overvejelse, muligvis har ramt det rigtige. *Moth.S181.* hvem veed, om ikke ogsaa Solen, som nu er saa gammel, kan have tabt noget i sin Kraft. — Du siger noget. *KbhAftenp.1784.* Nr.27.3.sp.1. „(illuminationen) maa nok være til Ære for Kongens Geburtsdag.“ — „De siger Noget! Hille min sandten! da maa jeg . . . skynde mig at gjøre ligesaa.“ *Heib.Poet.V342.* Du siger noget. Det har jeg egentlig aldrig tænkt rigtig over. *KLars.SF.159.* || i afvisende svar, tilrettevisning *olgn.* jeg (vil ikke) tage saa meget som en Traad . . . at du ikke skal sige: jeg (1931: sige, at du) haver gjort Abram rig. *IMos.14.23.* siig mig ikke, at saadant et Bind skal koste to Rixdaler. *Heib.Poet.VI.168.* naar han gik herfra, gik han enten ud i Møllerens Dam eller slog et Reb om sin Hals. Det maatte han ikke sige (sagde Marie). *JPJac.(1924).I.289.* Du er for grøn, min Ven. Det kan du sige, jeg har sagt. *ErlKrist.DH.89.* have godt ved (godt at). *Moth.S180.183* ell. let ved at sige, det kan du let (ell. sagtens) sige, jf. IV. have 9.s, III. let 5.4. hvem ell. hvo siger, se hvem 1.1, hvo 1.1. || fremkomme med indvendinger; protestere. for vi vare om

tre Kroner susede Vinden i Tougværket og Søen vendte det Hvide udad, men nu var der ikke Noget at sige, jeg maatte finde mig i Veiret. *HCand.BH.44. ErlKrist.DH.195. ofte i forb. m. med ell. (nu især) til (se u. bet. 4.4):* hvis Menigheden da imod hannem noget haver billigen at kunde sige, enten paa hans Liv og Levnet, eller paa hans Gaver. *DL.2—3—2. *Kraft mod Kraft, | Det er paa gammel nordisk Viis. Mod dette | Kan Intet siges, mener jeg. Oehl.HJ.23. || erklære udtrykkelig; hævde.* Er du vred, fordi jeg først nu svarer dig paa dit sidste Brev, saa siger jeg dig kort og got, at du gjør mig Uret. *Ev.(1914).IV.349.* „Er det ikke det jeg siger? det staar jo tydeligt, saa man kan læse sig det til: „Ingen maa komme i Græsset.“ — „Aa, Passiar, Mutter!“ — „Jo, Faer, det er rigtig nok sandt.“ *Oversk. Com.III.143.* hun er en Tyvemær . . det er jeg ikke bange for at sige. *ErlKrist.DH.119. spec. i udtr., der angiver, at noget altid har været ens mening, at man har forudsagt noget, advaert nogen:* Inden et Øyeblik saa har I dem . . Hvad sagde jeg? Der seer I dem alt. *KomGrenneg.I.300.* Ha, ha, ha, Var det ikke det, Jeg sagde. *Skuesp.III.2.83.* Gud véd, hvad Sommergæster, der kom . . Men det var jo, hvad hun havde sagt, men Brasen, han vild' jo. *Bang.SG.15.* det 'sagde jeg nok, sagde jeg det ikke nok, se V. nok 7. 4.2) have, danne sig en vis mening, opfattelse af noget; mene; tro; ogs.: give udtryk for en afgjort, bestemt mening; udtale sig om noget. „Er de . . snart færdig med deris Udrustning?“ — „Det skal jeg ikke . . kunde siige.“ *Holb.Mel.IV.8.* Kommer hun over det? . . Ved ikke. Lægerne kan ikke sige noget endnu. *ErlKrist.DH.114. jf. bet. 10:* Om denne Bonde . . har havt noget Kjendskab til (smeden), lader sig ikke sige. *NPWiuel.R.255. || især i spørgende sætninger, navnlig som opfordring til en om at udtale sig om et spørgsmaal, give en forklaring; undertiden ogs. i blotte henvendelser, indledninger til samtale ell. i forbavtede, indignerede protester.* *Hvad skal jeg sige, naar jeg seer, | At alle Skove vrimle? *Brors.74. (børnene var) meget bedrøvede; thi hvad vilde vel Fader og Moder sige, naar de nu ikke kom hjem til Middag. MWinther.Da.Folkeeventyr. (1823).I.* „Lad os høre, hvad Cancelliraaden siger.“ — „Ja Onkel, hvad troer Du?“ *FritzJürg.nr.36.* *Hvad siger De forresten til | Et Glas Madeiratomod? *VKorfitsen.EV.167.* Den Vej! Er du taabelig. Hvad vil Direktøren sige? *Erl Krist.DH.105. (dagl.) m. afsvækket bet., i spørgsmaal om befindende, tilstand:* Doctoren: „Nu gode Frue, hvordan har vi det? Hvad siger vor lille Patient?“ *Hz.V.68. jf. (spøg.):* jeg vilde nu just hen, og see, hvad min Hest sagde. *Rahb.ProsF.IV.168.* Hvad troer Du saa, Middagsmaden siger? *Dotd.Skjøb-nensVete.(1876).9.* naa, hvad siger klokken

(o: hvad er klokken)? ! || m. overgang til bet. 4.1, i forsk. faste forb., der betegner, at man er opmærksom paa og gør en indrømmelse til en andens standpunkt, ell. at man trods uoverensstemmelse fastholder sin egen mening. man (kan) sige, hvad man vil, saa . . . olgn., med al respekt for andres mening, hvad . . . ; trods alt. Man maa sige derom, saa man sige vil, saa er det dog en Dyd. *Holb.Vgs.(1731).I.3.* naar jeg kun kand faa Følkené til at arbeide, maa de gerne sige for mig at Jorden er ottekantet. *sa.Er.II.2.* Man sige hvad man vil, saa ligger Holstein dog upaatvivelig sydligere end Danmark. *Bages.L.I.39.* „det (o: en fjerstemmig sang) har nok vaaren en køn Koncert.“ „Jamen det var det, saa kan du sige, hvad du vil.“ *Korch.LL.34.* man kan ikke sige andet (end), man kan ikke benægte (at). ingen skal sige andet. *Moth.S179.* vist var (præsterne) overbebyrdede, hvem sagde andet? *PEBenzon.P.116. (vulg., jf. AaHans.Sætnin-gen.(1933).8)* i forb. det kan man ikke sige andet: begge Dele har sin Betydning, det kan man ikke sige andet. *Gjel.R.37.* Nej, det kan man ikke sige andet, de danske Pige-børn (i Rusland), de hade ikke glemst Danmark. *KLars.SF.79.* det maa jeg sige; det maa du (nok) sige (to gange); det vil jeg nok sige olgn., som udtr. for forundring ell. tilslutning. det må du sige, vel sige. *Moth.S180.* „Hvilket forbandet Ind-fald.“ — „Det maa du vel sige.“ *Holb.HP. I.2.* se iøvrigt u. det (sp.690¹⁴), Gang 4.1, V. nok 7.3-4. om jeg saa maa sige olgn., se VI. saa 1.5. jf. (dagl.): naar man saadan skal sige (det), saa er det ærgerligt at tabe sine penge | i pass., i forb. som det kan siges ell. det skal (ell. maa) siges, det kan være rigtigt, det kan der være noget om, henholdsvis: det maa indrømmes; især i tilføjelse til et udsagn, som (en forbeholden) bekræftelse af dets rigtighed. (han) holdt hende a jour med nye og, det skal siges, gode Bøger. *Bønnelycke.MM.261.* N.N. staar paa det Standpunkt, at man overhovedet ikke skal blande sig i Borgerkrigen i Spanien og hverken støtte den ene eller den anden Part. Det kan siges. Men saa er det klogeste; man kan gøre, at leve i Overensstemmelse med dette Standpunkt. *Pol.*1936.9.sp.2. || i forb. som (ville) sige noget med visse ord, mene, ville udtrykke noget dermed.* Det er forblommet talet. Jeg veed ikke hvad du vil sige dermed. *Holb.Pern.I.7.* hvad vil Du sige med, at „han lugtede Luntén og trak sig tilbage“ —? *Hz.Breve.6. 4.3)* udtale en vis anskuelse, dom om noget; bestemme, karakterisere paa en vis maade; spec.: tale nedsættende om; især (navnlig m. flg. anførelse, at-sætn. ell. i spørgesætn.) i forb. m. om. Pharaon skal sige om Israels Børn: de (1931: vil da tænke om Israeliterne, at de) ere farne vild. *2Mos.14.3.* Jeg veed meget

godt, hvad der er at sige om Herre-Bud i Kirken, og har aldrig glemt, at høiere er Guds Bud. *Grundtv. KG. 45.* Hvad sagde saa Læreren om din Stil! *I Bentzon. GH. 9.* sige noget om en paa hans ryg, se Ryg 3.1. m. nærmere bestemmelse ved adj. som ondt, godt: sige ilde om én. *Moth. SI 185.* De faste Underofficerer . . . har jeg kun godt at sige om. *Jac. And. Er. I. 160.* Begge var gode Kammerater . . . om hvem der kun er godt at sige. *Jernbane T. 15/10 1937. 6. sp. 4. i pass., om ord, udtryk: blive anvendt for at karakterisere, bestemme noget.* Moralske Personer siges om af flere physiske Personer bestaaende Selskaber. *Baden. Jur. O. II. 18.* Hive hjem. Siges om Ankeret, der hives til Skibet. *Harboe. Mar. O. 167.* Grundledet . . . er logisk karakteriseret ved et bestemt Betydningsforhold til Centralledet; det betegner nemlig det, som Centralledet siges om. *ERehling. Det da. 20 Sprog. (1932). 16.* || (sj.) m. præd.: sige sig (se bet. 13.1); vist kun i udr. som sige god for, se god 4.4. || ¶ m. nærmere bestemmelse til obj.; dels om personlig erklæring, paastand, postulat; dels (jf. u. bet. 2.2) om alm. udbredt mening, foregivende: erklære; foregive; udgive; i pass., m. flg. inf.: alle deslige Prædicata kunde ogsaa passe sig paa Creature, som sagdes at være skabt efter Guds Lignelse, og at være hans Billede. *Holb. Kh. 195.* Kaa er en fugls navn: den siges at kaje eller krakke. *NvHaven. Orth. 88.* Bønderne . . . siges at have frivilligen samlet Levnetsmidler for at underholde hans Krigshær. *Molb. DH. II. 249.* (han) byggede et Kloster over den Grotte, hvor Elias sagdes at have levet. *Jörg. JF. II. 109.* m. obj.-præd. (nu især i pass.): Dertil blev svaret . . . at een lærd Mand ofte sagde en Ting sort, hvad en anden lærd Mand sagde hvid. *Holb. 40 MTkr. 332.* sige løs fra Gield. *vAph. (1759).* Bisp Peder, som man allerede sagde død, har reist sig med Liv og Kraft fra sin Sotteseng. *Ing. VS. III. 33.* en Del af det bedste siges solgt til Rusland. *KMads. (Tilsk. 1933. I. 204).* sige en fri for noget, se I. fri 5.3. m. overgang til bet. 4.1, i forb. som sige for bestemt, for sandt, for vist, se IV. for 15.3, sand, vis. jf. hvad siger du for godt, se god 2.3. 4.4) i særlige forb. m. præp. || sige noget paa en, (jf. sige en noget paa u. bet. 26; nu l. br.) udtale noget nedsettende om en; ofte (jf. bet. 9.2) i forb. have noget at sige paa en. hvad har du at sige paa mig, er jeg ikke en helgen at regne imod dig? *Holb. 11. J. I. 7.* *man paa hendes Dyd ei noget kunde sige. *Bages. Ungd. I. 158.* der var intet Ondt paa ham at sige, han gjorde sin Gerning. *Drachm. VT. 304.* jeg kan saa daarligt taale, at din Fader skal have noget at sige paa Dig, det gør mig saa ondt. *Nans. FR. 62.* der (er) intet . . . at sige paa Lejetjenerstanden som en Helhed. *Kbh. 17/10 1909. 2. sp. 6.* (nu næppe br.) m. hensobj.: Jeg trod-

ser jer og alle Mennisker at siige mig noget paa mit Navn og Rygte. *Holb. HP. III. 10.* || i forb. m. til: indvende, protestere mod; svare til; især i nægtende sætn., som udr. for, at man finder noget berettiget, rimeligt, forstaaeligt. *Naar Dronningen de vil, | Saa er der ikke Noget | At sige dertil. *Winth. HF. 136.* De veed ikke, hvad De skal sige til det? Saa skal jeg fortælle Dem det: De skal holde Deres Mund! Det er' rene Ord, haaber jeg! *Fritz Jürg. nr. 34.* hun var . . . i Canada . . . men saa tog hun hjem for at gifte sig. Det er der jo ikke noget at sige til. *KMich. Mor. (1935). 36.* Jeg vil ikke sige noget til, at I holder af hinanden, men Ruth maa være ældre. *Leck Fischer. A. 150.*

5) til bet. 1-4, i særlige forb., hvormed der betegnes en genoptagelse af, en forklarende tilføjelse til en tidligere ytring, en forberedning af, indrømmelse m. h. t. et udsagn. 5.1) i tilfælde, hvor et anførende udr. gentages ell. anvendes pleonastisk || (især i folkeligt spr.) ved gentagelse af anførende sætn. (jf. Brøndum-Nielsen. RS. 57. sa. (Festskr. Vilh. And. 354). *Rubow. SP. 93f. 110.*) mi Moer hun saa te mæ . . . Kresten! saa hun te mæ. *Gldgs Skæmt. 15.* Lidt efter kommer Sejer ind. „Gudsaften“ siger han; „Tak“ sige de. „Nu gaar jeg op til Gaarden,“ siger han . . . „Det bliver Eet og Eet,“ — siger Ib, — „„ . Du kommer til at springe Soldat.“ — „Det kan hænde sig,“ siger Sejer. *Blich. (1920). XXVI. 3.* „Og er dette hans værste Feil,“ sagde hans Fader, „og slægter han deri paa sin Moders Æt, dog er han den af mine Sønner, som jeg venter mig meest af,“ sagde han. *Hauch. FH. 4.* naa ska' Du høre, hva' den bovede Kjælling saa'e te mæ: Hodden huer saa den (o: din) Tøs aa være hos vos? saa'e hon . . . hon æ vel vont te lidt mere Maa'elighed, saa'e hon. — Aa itte stør'e ikke, saa'e je. Jeg haar da'tte opdra'd hinne te aa lægge Hænderne i Skjødet, saa'e je. *AntNiels. FL. I. 92.* jeg sa' til de andre: „Vi tar os af Alfred!“ sa' jeg. *Jesper Ew. PF. 12.* || i fortsættelse af en sætning, der er blevet afbrudt af en indskudt sætning (mellem sætning). Fader Rabener, hvis Ros vil være saa længe, som Sandhed beholder nogen Agtelse . . . Fader Rabener, siger jeg, har i sine Skrifter søgt at vise (osv.). *PAHeib. US. 546.* mange fornuftige Folk . . . gjorde ham opmærksom paa, at hans Hjul (han vilde nemlig drive Skibet frem med et Hjulværk), at hans Hjul, sige vi, maatte sønderbrydes af de urolige Bølger. *Hauch. VI. 263.* *Mikkels. Ord. 562.* || i anførende sætn. ved talem. ell. ordspr., som lægges i munden paa en ell. anden. saa ka I for Resten gaa hjem og hilse jeres Koner, som Kongen sa, og fortælle, at I har hørt om Stilladsraadens Ruslandsrejse. *KLars. SF. 80.* forandring fryder, sagde fanden, se Fanden 1.2 slutn. det regner, sagde Per Degner, se Peter 1.8. ruder ud! sagde glarmesteren, se I. Rude 2. jf. bl. a. u.

I. Ræv 2.2. sagde drengen, hunden, se Dreng 4.1, Hund 2.2. se ogs. *Mau.II.243. Krist.Ordspr.403ff. (jf. bet. 2.2 slutn.) i forb.* som man siger (plejer at sige), (som) man siger for et gammelt ord *olgn.*, se III. man 1, Ord 5.1, Ordsprog, ordsprogvis. *sml. (nu sj.): Han (: Nimrod)* var en vældig Jæger for Herrens Ansigt; derfor siges (1931: siger man): som Nimrod, en vældig Jæger for Herrens Ansigt. *1Mos.10.9. || efterstillet et verbum, der bruges (kan bruges) som ytrings-verbum.* Sara negtede og sagde: Jeg lœe ikke. *1Mos.18.15.* hilse og sige, se u. hilse 1 (og II. naa 3.2). svare og sige, tale og sige, se svare, tale. **5.2) gentagende, bekræftende et udsagn.** || (efter ty. sige (i forb. som 100, sage hundert), hvor der foreligger 1. person præsent. af sagen; egl. til bet. 1.1, i da. m. tilknytning til bet. 7.1; især **Y**) i præsent. siger, knyttet til (især gentagende) en talangivelse for at præcisere denne; undertiden ogs. som udtr. for forbavelse ell. indignation. en aarlig pension af 30 Rdr, siger tredivte Rigsdaler. *Hölb. Brv.128. MR.1773.509. Hylling.HJ.514. 3000 Kr.*, siger tre Tusende Kroner. *Werfel.Brev-og-Formularbog.¹⁴(1894).nr.147.* nu især i forb. siger og skriver (sj. skriver og siger. *CLStröm.U.90*): en Obligation paa tusinde, siger og skriver: et tusinde Gylden. *Hauch. III.367.* en Bog paa siger og skriver 54 Ark. *Kierk.P.IV.187.* Der var fem — siger og skriver fem — mennesker til stede ved begravelser. *Mikkels.Ordj.563.* || til bet. 3-4, som forstærkelse af en tilkendegivelse; navnlig i udtr., der angiver, at noget er ens absolutte mening, at man absolut ønsker noget udført ell. respekteret. (Peder) sagde: Herre, hvor ofte skal jeg forlade (: tilgive) min Broder . . indtil syv Gange? Jesus sagde til ham: jeg siger dig, ikke indtil syv Gange, men indtil 70 Gange syv Gange. *Matth.18.22.* *„Madam, der staaer en Tyv.“ — „Der staaer en Helt, Forræder.“ | — „Jeg siger nu som før, Madam, der staaer en Skredder.“ *Wess.51. Blch.(1920).III.10ff.* Trods min videnskabelige første Karakter, saa kan jeg min Sandten lave The, vil jeg bare sige Dem. *Howalt.S.54.* Lad hende være i Fred, siger jeg, din gamle Rufferske! *Georg.Jens.FH.109.* maa jeg virkelig ikke faa O. her hen i Aften? . . Nej!!! har jeg sagt! *Pol.²⁰.1937.4.sp.4. ved spørgsmaal:* Hvad var der i Pakken? . . G. gik mod Døren. — Hvad var der i Pakken, siger jeg! *ErlKrist.DH.55.* ogs. i forb. som som jeg siger, som jeg har sagt: Som jeg siger dig, han er død. *MO.* „Du sætter dig paa Hyndet, Niels Ole,“ sagde han. „Hvad er det for Snak, det er jo din Plads,“ protesterede den gamle. „Sæt dig nu, som jeg siger.“ *Korch.LL.16.* det bliver for mit Vedkommende, som jeg har sagt. *UDahlerup. GT.108. 5.3) indledende, tilknyttende en bemærkning, navnlig en tilføjelse af forklarende art; i udtr. som jeg skal sige dig, ofte*

omtr.: nemlig. Rask.FynskeBS.90. jeg skal sige dig, det var i November. *Gylb.(1849). VIII.231.* Oui, Monsieur, sa jeg, det er nu ikke saa let at klare — for det var Møl, skal jeg sige Jer, Dreng, den Sort mere urenlige Ord, dem har jeg aldrig lagt mig særlig efter. *KLars.SF.74. KMunk.S.7. i folkeligt spr. i former som:* jeg skal sige os, sagen er den. Jeg skal sige vos, vi Bønder, hvor knap vi end tage det, saa kan vi neppe komme i Jorden. *Wiwet.EL.32.* For jeg boer her i Gaden, skal jeg sige os. *CBernh.III.77.* Jeg er nemlig Spiritist, skal jeg sige os. *Georg.Jens.FH.106. jf. bet. 5.4:* Hu, ha, det er ikke Sommer mere. Men hvad var det, a vilde sige os. — Jov, a tænkte jo, a kun' faa dig til at tage ham (: en ilder) med i Toget. *ErlKrist.NS.14. (nu dial.) uden tiltaleord:* jeg gaber lovlig høit, naar jeg sover, skal jeg sige. *Heib.Poet.VII.20. || i udtr., der betegner undskyldning for ell. tilslutning til en bemærkning.* „Du maa ey heller ditte mig, din Tølpell!“ — „Jeg vilde sige Monsørens Kiæreste har været u-taalmodig.“ *Hölb.Er. II.2.* „Jeg vilde netop sagt det Samme,“ bemærkede Fruen. „Hvem kan det dog være?“ *RSchmidt.FO.155. VKorfitsen.EV.92.* naar jeg selv skal sige det *olgn.*, se II. selv 2.1. † i sa bet.: Nu havde jeg, for at komme anstændig, taget min Hæders-Mon-dur paa . . saa jeg var, da jeg skal sige, ret smukt assisteret. *KbhAftenp.1784.Nr.42& 43.1.sp.2. 5.4) i udtr., der angiver, at noget fremsættes med en vis usikkerhed, forsigtighed; ofte som betegnelse for, at man nøler med sit svar ell. ønsker at rette, ændre sin egen angivelse.* Hvad Frihed haver hun tilladet sig, som kunde, jeg siger ikke, fortiene en Irette-sættelse, men taale en ond Fortolkning. *Basth.GT.158.* en Slags Overkappe, som den Tid kaldtes „Roquelaure“, man vil sige efter den bekendte Hertug af dette Navn. *Gude. O.24.* Et liv i gud, hade præsten sagt. Skal vi sige et liv i djævelen, i midten af helvede? *Hjort.F.55. (Hans Sachs er)* Haandværker, som saadan vokser han op og har derfor indsnaget, man fristes til at sige Lavsaanden. *StSprO.Nr.174.32. jf. (sj.):* han tegnede det, og forærede mig — vil jeg sige — Datteren det. *Winth.VIII.15. (jf. bet. 3.1 slutn.) ved størrelsesangivelse: lad os sige.* Jeg troer der falt paa engang af 3000 om jeg sagde 4000 Mænd. *Hölb.Jep.I.6.* En ganske ung Pigelil — skal jeg sige seksten-syatten Aar. *Pont. GA.48.* saameget som jeg ve' sige ti Alen væk. *AchtonFris.AJ.110.* || jeg havde nær sagt, se I. nær 5.2. ogs. i udvidet form som det er en skandale, havde jeg nær (baade) tænkt og sagt. || i sætn. indledet m. hvad. Det kommer hende maaskee fremmed for, at høre mig saaledes tale; men, hvad skal jeg sige? jeg er et Menniske. *KomGrønneg.II. 248.* han iler, hvad siger jeg, han flyver til Fjenden. *Jacobi.Skr.33.* hvad jeg vilde

sige *olgn.*, se hvad 2.3. *jf.* (ved afbrydelse): Mens han talte, blev Fru B. efterhaanden urolig . . . „Glem ikke, hvad De vilde sige!“ sagde hun, „men jeg beder Dem . . . lad være med at gøre . . . den Bevægelse.“ *JPJac.* (1924).II.82. hvad jeg vilde sige og ikke lyve, se II. lyve 1.8. (*jf.* u. bet. 4.4) i *forb.* som hvad skal man sige (til det), *brugt som udtr. for resignation, overbærenhed, usikkerhed olgn.* *Oehl.Digte.* (1803).225. „Hvordan lever Deres Kone?“ „Meget syg — staaer ikke til at redde“ . . . „Herre Gud! Naa ja, hvad skal man sige til det.“ *Schand.TF.I.* 139. „Hvor gammelt (er det barn)?“ . . . „Otte Maaneder.“ . . . „Ja, hva' skal man sige! Ungst Blod!“ *Wied.TK.169.* 5.5) ved *gentagelse af ell. hentydning til en andens bemærkninger; især (navnlig i forb. m. nægtelse) som udtr. for, at man bliver stærkt forbavset, indigneret over noget ell. ytrer stærk tvivl om rigtigheden af noget.* „Hvad mener du med at „skrælle“ dem.“ Hun stirrede paa mig. — „Du siger ikke, at du ikke ved, hvordan man skræller Oliven?“ *ERode.JM.15.* De forenede Oliefabriker, siger De. *Howalt.DB.14.* || *især i udtr. som hvad er det, du siger?* hvad siger du? *ell. (maaske delvis fra no., jf. VilhAnd.Litt.IV.611)* siger du det? (*Moth.SI79.* *Holb.Bars.I.7.* *NPWiuel.R.271.* *Krist.Ordspr.277.* *Rode.KampeneiStefanBorgsHjem.* (1901).8), som *udbrud af forbavelse, indignation i anledning af en andens udsagn; ogs.: aa passiar; maa jeg være fri.* *Hvem gemmer vi vel ellers vore Kranse till | Søster, hvad er det Du siger? *Drachm.DG.* 129. „Professor Petersen kommer herop om lidt.“ Hertha overrasket: „Hva' sier Dul?“ *Wied.TK.100.* *jf.:* *, Frygt ei, min Pige!“ — | „Hvad vil du sige? | Hør Stormen stige!“ *Ew.* (1914).III.149. sig ikke det! *olgn., brug ikke de ord; du tager fejl; det passer ikke.* sig aldrig det. *Moth.SI79.* „den Kierlighed vil vel være ligesaa længe, som Herrens andre Elskove.“ — „Siig ikke det, Espen!“ *Holb.Vgs.* (1731).II.4. *, Steenhaarde Pligtmand!“ — „Siig ei det!“ *Ing.D.II.196.* *Soya.* *HF.40.* det siger du ikke? (*jarg.*) *det er ikke din mening; ofte: er det sandt? virkelig?* „Pastorinen —! Hun er bleven Beriderske nu.“ — „Det siger De ikke!“ *Wied.PS.196.* jeg tror, jeg ka hjælpe Dem! — Det sier De ikke — Gud, hvor er det sødt af Dem! *KAbell.E.21.*

6) *overf. anv. af bet. 1-4, i udtr., der betegner lyd ell. foreteelser, som har en vis lighed med, sammenlignes med tale.* 6.1) *give en (mer ell. mindre) uartikuleret lyd; om dyr:* Saasnart Trompeten lyder, siger den (o: *hesten*): hui! *Job.39.28.* *, Hvad siger Æslet, Æslet med Øren?“ | „I-a, i-a, i-a!“ *NEPetersen.Tusendfyrd.* (1888).38. *Kkriii-iini-i-o-iel* sagde (*kanariefuglen*). *JesperEw.K.81.* *især i forb.* som sige buh, bæh, mæh, pip, vov, se bu(h) osv. || *om ting.* „Krask!“ sagde

Æggeskallen, der gik et Vognmandslæs over den. *HCAnd.* (1919).II.151. Glasset siger: Knæk, naar det springer, Trommen: Bombom, naar den røres. *VSO.* Lokomobilet siger helt anderledes end (*damptrøskværket*). *HeeAnd.MS.96.* siger den (o: *radioen*) ingenting? *EriKrist.MM.209.* ofte i *udtr. m. ubest. subj. (navnlig det):* det friske Kildevand pibled frem og underligt sagde det ligesom „kluk, kluk!“ *HCAnd.* (1919).II.155. knik siger det i Omvrideren. *JVJens.Intr.192.* || (*jf. bet. 6.2*) om „*indre stemme*“ *Hvor nødig Hiertet vil dog for Fornuften vige! | Jeg hører dennes Røst alvorligen at sige: | Mads blive skal din Mand, men Hiertet siger: Nei —. *Wess.10.* Gudskelov, sa det . . . i ham. *Herdal.Bisser.* (1933).55. tag Dig i Agt, sagde noget i ham, for de Folk. *IsakDin.FF.153.* 6.2) *uden forestilling om hørlig lyd* || om *følelser, tanker:* min Mave siger, du skal, min Rygg, du skal icke, hvem skal jeg nu gjøre imod? *Holb.Jep.I.5.* *Mit Hierte; siger mig, jeg dør i dette Slag. *NordBrun.Jon.157.* Du maa selv klare dig, sagde hans Tanker til ham. *Jac.Paludan.TS.11.* || (*jf. bet. 3.2*) om *lov, forskrift olgn.: tilkendegive; paa-byde; om udsagn, skrift olgn.: fortælle; berette.* hvadsomhelst Loven siger, siger (1907: taler) den til dem, som ere under Loven. *Rom.3.19.* Historien siger ikke, hvorledes det videre gik. *VSO.* la vos saa se, hvad Socialen (o: *avisen*) siger for i Gaar. *Gravl.VF.86.* Reglementet siger, vi skal have det. *LindskovHans.NH.259.* som det gamle ord *ell. som ordet ell. ordsproget* siger, se Ord 5.1, Ordsprog 2. rygtet siger, se I. Rygte 1. || om *foreteelse, spec. geboerde, mine: meddele; berette; vise.* *Rødt Haar, og skeelet Øye, | Med kirted Næse, siger mig, | At vogte mig vel nøye. *Rense.II.272.* *dit Øje sagde mig, | Hvad din Mund ei torde sige. *Thaar.PB.12.* *Din Mine siger mig, at det er ei din Agt. *Bagges.Gieng.149.* *En Krandts af Norges stolte Graner slynge | Sig om dit brede Heltesværd; den sige: | Du varst en nordisk og en sielden Drot. *Oehl.* III.158. Et Spejl — det siger os jo Sandheden om os selv. *IsakDin.FF.10.* || som *ytrings-verbum, i forb. som sige seks, sparto, stop, se II. seks 2 osv.*

7) *videre anv. af bet. 6: have en vis betydning ell. værdi; betyde.* 7.1) *om tegn ell. symboler, spec. om sproglige udtryk, ord: have et vist betydningsindhold; betyde* (2). „Jeg fatter ikke hvad det Ord udpøndsker vil sige.“ — „Det vil ikke meget sige udi solut Stil, men udi Vers er det et kostbart Ord.“ *Holb.Usynl.II.6.* *Jeg ridsede et A og M, — | Hvad mener Du, de sige? *Wynth.I.104.* Et albanesisk øgenavn til rumænerne er „Goge“, der muligvis vil sige saa meget som „snadrende“. *Sandfeld.* (*StSprO.Nr.81.12.*) *spec. (skol.) ved stavning, om (forbindelse af) enkeltlyd: danne en stavelse (ell. et ord).*

(løser) „først skaltu . . ski, det siger ski, først skaltu ski — æ siger æ, først skaltu ski-æ, hvad den U-fær bliver her af, re siger re, ja det var en anden Snaek, skiære staa her.“ *JRPauulli.Kandest.C7r. Stub.71* (se u. II. lægge 43.2). den gammeldags metode (at stave paa:) be, æl, æ, kå sir blæk. *Jesp. MFon.²⁵ jf. Krist.BRL.93ff.462. (dial.) ogs. ved tælling: Feilb. siger* (og skriver), se bet. 5.2. || være udtryk for; vidne om; betyde (2.2). hvad al denne Snak vil sige, begriber jeg ikke. *Holb.Abrac.III.4. *Hvad fattes dig? hvad siger denne Bleghed? Oehl.I.207. *den sorte Liremand | Christianshavn vil sige; | Hun, som staaer med Fjer og Shawl, | København betyde skal. Heib. Poet.V.348. Buchh.UH.83. hvad skal det sige? olgn., som bebrejdelse, irettesættelse: hvad er meningen? hvad skal det betyde? hvad er det til? Her er lukket ilaas. Hvad skal det sige? Heib.Poet.VII.193. „hun gik til Byen i Formiddag.“ — „Og nu er Klokken syv. Hvad skal det sige, hun ikke er her tilbage.“ *Esm. II.235. Hvad vil det sige? Frøken T. var forundret. LeckFischer.KM.17. || være det samme som; være ensbetydende med. (vist kun i forb. m. ville). et pragtfuldt Ball! Hvad det vil sige, det veed kun Den, som har forsogt det!* *Heib.Poet.VII.361. Saa blev da Mads „Lejemand“, hvilket vil sige, at han lod sig leje til at trække Kaage op ad Strømmen. Thyreg.UdvFort.I.18. et Brud (mellem England og Rusland), hvilket jo ikke vil sige Krig, (vilde) næppe være saa gefærlig, som Daily News synes at mene. Pol.²⁵/1923. 5.sp.1. || (l. br.) være forbud om; bebude; varsle. Oehl.XXX.5. vi have ingen, der kan sige os, hvad Drømme skulle sige. MEMathiesen.Bibehist.⁴(1893).25. || i forb. det vil sige (sj. vil sige. PalM.AdamH.II.33), (jf. u. bet. 5.4 og (det er) at sige u. bet. 8.2) indledende en forklarende tilføjelse, en nærmere bestemmelse, præcisering af et udsagn; ofte m. en vis indskrænkende bet.: egentlig kun; dog kun. (forkortet d. v. s. ell. erstattet m. tegnet ∴, i ældre tid sc., scil. (forkortet af lat. scilicet)). *Rask.Retskr.336. Svinedrengen, det vil sige Prindsen, men de vidste jo ikke Andet, end at han var en virkelig Svinedreng. HCAnd.(1919).II.21. *(raketternes) Knald den store Nyhed høit forkynder | For Verden — det vil sige: Godstes Bønder. PalM.(1909).II.315. (hun) var ufri, det vil sige ejedes af en Mand (der) i et og alt forføjede over hendes Skøbne. JVJens.NG.224. Jeg kender de (to) Børn, det vil sige — kender og kender, vi er paa Nik med hinanden. BerlTid.²⁷/1927.Aft.8.sp.2. jf.: De træffer her en Kres af gamle Venner; mine vil det sige. Galsch.SR.95. 7.2) have (en vis) værdi; være af betydning, vigtighed; betyde (3); gælde. (især i upers. udr. og ofte i forb. m. nægtelse). naar vi undtage Laxefangsten, saa siger det øvrige Fiskerie . . ikke meget.***

*Schytte.Polit.107. det vil kun Lidt sige; der er Noget, som er bedre. Gylb.III.177. Et Embede siger meget i hans Øine. Levin. Bjørnson (var) saa bedaaende, som kun han kunde være, og det vil sige umaadelig meget. AHenriques.GA.III. om person: Den Mand siger ikke meget i Videnskabernes Rige. VSO. || (l. br. i rigsspr.) i forb. m. med. Dog vilde det ikke sige meget med hans Erkestift i de nordlige Lande. Molb.DH.I. 251. OrdbS.(Fyn). || have noget at sige, se bet. 9.2. det siger ikke stort, se stor. jf.: Det siger mig mindre, om Hovedet sidder, blot Kronen sidder. KMunk.EI.69. || det siger intet ell. ikke noget (HCAnd. SS.VI70) ell. ∴ ej (Oehl.Aml.(1847).73), i ældre tid ogs. (som et forsigtigere udr.) det vil intet sige († ikke sige. Holb. Kandst.II.1. sa.Jep.IV.4. JRPauulli.SB.31. jf. ikke sp.86⁹⁹), især som afvisning af paastand: det kan der ikke lægges vægt paa; det betyder intet; ogs. som svar paa undskyldning: det gør ikke noget. „en Mand paa 70 Aar kand ikke skaffe sin Kone Børn hvert Aar.“ — „Ej det vil intet (1724: ikke) sige.“ *Holb. Bars.(1731).I.7. *Om han uskyldig er, det nu slet intet siger. NordBrun.ET.40. det vil Intet sige; du skal nok faae Lov til at beqvemme dig efter min Villie. Gylb.II.241. jeg . . troede at spore Brandluft . . . Det siger Intet . . Vi sporer saa tidt den Lugt, naar Brandtaagerne kommer.“ *Bergs.BR.212. forkortet: „Gud! der er min Kjæreste.“ — „Siger Intet, skjonne Laura.“ V Korfitsen. ES.76. || i spørgende sætn.; ofte (jf. bet. 7.1) som udr. for, hvorledes noget virkelig forholder sig. *To Katte er om at trække, | Hvad han (∴: Tor) kan løft' aleen (∴: Tor alene kan løfte Freja paa hendes guld-løjbank), | Han stærker' er, end begge, | Hvad siger da vel een? Oehl.XXIX.75. jeg føler hvad det vil sige for mig og mit stakkels Barn at være uden Beskytter. Gylb.TT.157. hvad siger det vel, at vi i nogle Aar maatte undvære nye Digtere. HBegr.DF.IV312. hvad siger det? olgn., (nu l. br.) som afvisende svar: hvad gør det? det er lugegyldigt. Holb.HP.I.1. At han er hæsliq . . hvad siger det? Oehl.XXIV.62. Levin. hvad siger det mer(e), se I. mere 7.1.***

8) særlige anv. af inf. (se ogs. bet. 9-10). 8.1) at sige i abs. anv. for at betegne den talendes hensigt med ell. hans opfattelse af sin ytring (jf. II. at 8.2); især efter adv., præp.-led: kort, rent (ud), rettere, saa, sandt, snart at sige, se III. kort 2.2 osv. med forlov, gunst, mellem os, med eet ord, med permission, med respekt, uden ros, med tugt, være at sige, se Forlov 1 osv. — i sjældnere anv.; dels (efter lat. mirabile dictu) i forb. som: dernæst er — mærkeligt at sige (∴: hvor mærkeligt det end lyder) — både toldlov-givningen og selve toldskjallet . . uklar og

ubestemt. *AarbTurist.1930.251. dels* (jf. saadan 4 og 6) *i forb. som:* Han fortalte, at det var Kongens Hofnar, saadan at sige til at lave Plasér med, naar Majestæten kedede sig. *Nordkild.SF.78. ||* (jf. u. IV. for 14.1) *i forb. som* for at sige det rent ud, *som begrundelse ell. undskyldning for en ligefrem ytring.* Han er, for at sige dig min Mening rent ud, en stor slyngel. *Mikkels.Ordf.124. HolbergAarvog.1921.291* (se u. IV. for 14.1).
 10 *i forb. m. nægtelse:* Planen . . forekommer os yderst maadelig, for ikke at sige slet. *Bagges. DVXI.427.* en Barnestemme — for ikke at sige to — vil en kort Tid bryde Harmonien. *VKorfusen.KF.252.* (jf. u. II. at 11) *m. at skilt fra inf.:* stolende paa . . deres mægtige Naboer, bleve (de) misfornøiede, for at ikke sige oprørske. *Schyttel.IR.II.79. 8.2* (jf. II. at 8.3; nu l. br.) *anv. for at betegne en indskrænkning i ell. præcisering af et udsagn* (jf. det vil sige u. bet. 7.1); *dels i forb. det er at sige.* „Mit Navn er Von Tyboe.“ — „Og mit Navn er Magister Tychonius.“ — „Det er at sige paa anden Dansk: Jeg er Kong Salomon, og I Jørgen Hattemager.“ *Holb. Tyb.III.5.* en stor Mand er et Menneske som andre, det er at sige, en svag Skabning, fuld af stridige Lyster. *Kampm.ChrIII.147.*
 *Andre Folk har ei | Saadan en Lampe (o: som Aladdins vidunderlige lampe). Det er da at sige, | Hvermand har vel en Lampe, som den er. *Oehl.I.184. Rask.FynskeBS.49. Gylb.III.115. ||dels ellipt.:* at sige, jeg mener; med følgende indskrænkning; *i alt fald; nemlig.* Grækerne, at sige den græske Almue . . troede det guddommelige Væsens besynderlige Indvirkning. *Horreb.II.200.* *Der er slet intet Kongeslot, | At sige, som kan prale. *Grundtv.PS.IV6.* Jeg tier! Her i England at sige. *Drachm.UB.185.* jeg kniber . . mange Gange paa Levemaaden, at sige ikke til ham og Børnene. *KLars.KÆ.50. foran betingelsesætn.:* *(de) glemmer al den Tieneste, | Det (o: blyet) dem (o: soldaterne) i Krigen lader see, | Som dog er overmaade vigtig, | at sige: Naar de sigte rigtig. *Wess.28.* Pengene er jeg nu altid sikker paa, — at sige, ifald jeg overlever hende. *Heib.Poet.VII.257.* Jeg skal opvarte dermed (o: med et epigram) i Aften . . at sige hvis der bliver noget af Festen. *sa.TR.nr.72.1.* Jeg vilde blot bede Dem . . plukke en lille Buket . . at sige, dersom det da ikke forstyrre Dem i Deres Grublen. *Pont.FL.444.* da at sige, (dial.) *i alt fald* da; *vel at mærke.* Giv mig et Raad, og jeg vil probere, lige hvad det skal være, da at sige i Manerlighed. *Korch.LL.129. OrdbS.(Fyn). 8.3* (vist som forkortelse af endsige; jf. for ikke at sige *ovf. u. bet. 8.1 slutn. samt III. siden; sj. uden for dial.)* sige brugt som *adv.:* endsige (1). man kan ikke see en Haand, sige en Glasstump for sig. *FGuldb.VennenpaaReisen. (1814).33.* *Der var Millioner (af folk paa gaden) | I Tusindtal, og jeg tør bande paa, |

At der var ei saa megen Plads tilovers | I nogen Gade, at man kunde sætte | En Knappenaal paa Spidsen, sige Hov'det! *Bredahl.VI.118. Feilb.I.249* (u. endsige) *smst. III.195* (u. sider). **8.4**) *i forb. m. vide, i udtr. som* vide af at sige, se vide.

9) *i særlige forb. m. have. 9.1)* (nu kun dial.) *i forb. have at sige, (jf. bet. 3.2 og have sp.961¹³) være den bydende, befalende; (have at) befale.* Alle (som ansøger kongen om noget) skulle først Kongens Befalingsmænd, eller dem, som paa Kongens vegne, Geistlig, eller Verdslig, Øvrighed, paa de Stæder have at sige, hvor saadant forrefalder, deris Ansøgning give tilkiende. *DL. 1—26—1.* Marsken havde at sige baade i borgerlige og Krigs-Sager. *Wand.Mindesm.I. 230. Feilb. i forb. m. over: Moth.S186.* *I har ei længer over mig at sige. *Heib.Poet.II. 343. Feilb. 9.2* *i tilfælde, hvor sige er knyttet til obj. (jf. have sp.961¹³), i udtr. som* have noget at sige || til bet. 3.2, *som betegnelse for, at man kan befale, raade* (jf. bet. 9.1), *ell. (især) at man har magt, indflydelse, betydning; ofte m. overgang til flg. gruppe.* Qvindfolck har alt formeget at sige her i Hamborg. *Holb.Kandst.II.3.* den tappe (høvding) havde meget at sige blandt den norske Almue. *Molb.DH.II.3.* Traditionen har jo været, at ved Valget af en Inspektør har Skolens Rektors Stemme havt lidt at sige. *Schand.AE. 358.* Du er den eneste, der har noget at sige hos Far. *PDrachm.D.II. (nu sj.) i forb. m. i, der styrer betegnelse for sag ell. forhold: Kirke-Ritual.(1685).316* (se u. bet. 27.2). *Blich.(1920).XXIV74.* *i forb. m. over, om den ell. del, man befaler, raader over, har indflydelse hos.* *Schand.SB.150.* da Tilskæreren hverken er afhængig af ham eller har noget at sige over ham . . har deres indbyrdes Forhold udviklet sig (til fjendskab). *Soya.HF.6.* Ingen har noget at sige over hende mere. Hun vil være fri. *KMMøll.D.133. || til bet. 2.2 og 4.1, i forb. som* have noget (meget osv., ogs. et ord) at sige *ell. at* skulle have sagt *ell. som* man skal have sagt, *egl. m. h. t. noget, man skal fortælle, ell. m. h. t. advarsel, indsigelse, man vil gøre; ogs. m. overgang til forrige gruppe: have en vis indflydelse.* *Jeg har dog vel et Ord at sige | I Lauget med ved denne Leilighed (jf. *Lag sp.204^{12ff}*). *Oehl.I.168. Gadeord.² i forb. m. nægtelse, især som* udtr. for, at en bringes til tavshed: Efter denne Erklæring tænker jeg ikke, Konsul B. har noget, han skal have sagt. *OBenzon.Sp.105.* oppe i Stuerne, nej, det var Mors Omraade, der havde Far ikke noget at skulle have sagt. *AaseHans.EK.72. jf.:* har du mere at sige *ell. mere, du skal (ell. skulde) have sagt? (o: vil du tie stille!); || have noget om ell. paa en at sige, se bet. 4.3-4. || til bet. 7.2, m. upers. subj., i forb. som* det har noget (ell. intet) at sige, *det er af en vis (ell. ingen) betydning; det har*

(ikke) noget at betyde. *Moth.H111. smst.S180.* Vilde endda Apollo, Minerva, eller andre Spreng-lærde Guder blive borte, saa havde det ey meget at siige (o: at stykket ikke er fjærdigt). *Holb.UHH.Prol.1sc.* *Bryd jer ei derom, | Det Intet har at siige. *Heib.Poet. IV.243.* Om denne skjald har levet . . o. 1150 eller på Stiklestadslaget (tid) 1030, har for vor undersøgelse mindre at siige. *AOlv. DH.I.102. (nu næppe br.:)* *En Dommer, Advocat, de ere to Ullige, | At dømme i en Sag, det er jo intet stort, | Men Procurator-Konst. . . | Det falskt og Kroget er, at giøre ret og lige, | Det kræver stor Forstand, det andet har at siige (o: det er noget ganske andet). *Holb.Paars.161. sa.Hex.II.3.* have stort at siige, se stor.

10) i særlige forb. efter lade (jf. IV lade C). 10.1) m. hensobj. elle. (sjældnere) til; til bet. 2.2 og 3.1: (lade en) meddele, fortælle. han lod siige til Mose (1931: lod Moses melde). *2Mos.18.6.* *tuenk, Jens Larsen kun, naar man dig lader siige, | Pernille er forløst, har faaet en dødfød Piige. *Holb.Skiemt. D6v.* || m. refl. hensobj. ikke lade sig noget siige to gange, se Gang 4.1. især i forb. som jeg har ladet mig siige, | jeg har hørt fortælle; det er blevet meddelt mig; ofte ved gengivelse af beretning, rygte, som man ikke (helt) vil indestaa for. Kongen, har jeg ladet mig siige, skal være en corpulent jovial Herre. *Oehl.XXVIII.15.* Jeg har forresten ladet mig siige, at (skuespillet) skal være af Vægteren paa Amalienborg. *Cit. 1852. (Mantzius. MF. 116).* *Gjel.R.26.* i forb. maatte lade sig noget siige, (jf. bet. 10.2 samtl. lade sig noget være sagt u. bet. 11.1; sj.) maatte tillade, finde sig i en ytring. *Kongen (o: Vermund) udi Taaer brast. | „Maa jeg Sligt (o: sakernes frække forlangende) mig lade siige?“ *Oehl.XXIV.115.* 40 10.2) m. refl. obj., i forb. (ikke ville) lade sig siige (ænyd. d. s., jf. sv. låta säga sig, ty. er will sich nichts sagen lassen samtl. lade sig besige u. besige; til bet. 3) give efter for advarsler, formaninger; tage mod fornøjt, ræson; bøje sig; lade sig overbevise ell. overtale. *Kom, hør, og lad dig siige! | Hvem bilder dig dog ind, | At jeg (o: Jesus) dig kunde svige? *Brors.208.* det var en meget god Mand . . Han lod sig jo ogsaa siige af Folk, der havde Forstand. *Gylb.III.251.* Kokkepigen: *Du lille Nisse med Huen rød, | Du skal ogsaa have din Julegrød, | Husmoderen: *Der er ingen Nisse, lad Dig siige. *Kaalund. 234.* hun er en god Piige . . men egenraadig som hele vor Slægt, hun vil, hvad hun vil, og lader sig hverken siige eller skræmme. *Drachm.F.II.108.* „nu vil jeg hjem.“ Lasse lod sig ikke siige men fik spændt for. *AndNx. PE.II.145.* jf.: den (rette) Viisdom (er) fredsommelig, billig, lader sig gjerne siige (1907: føjelig). *Jac.3.17.* || (nu sj.) i forb. m. i. *Moth.L8.* *Naar andre ogsaa melde om | Qvindfolkets Snak og Sladder, | Jeg

underskriver deris Dom | Mig deri siige lader. *Holb.Skiemt.F4v. 10.3)* lad os siige, spec. til bet. 3.1 slutn.: lad os aftale det; ogs.: lad os antage, sætte; ofte ved vilkaarlig angivelse: for eksempel. Nu sætter jeg, der er en Smed i en Landsby, lad os siige ved Holbæk, der vil giøre mig Fortræd. *Goldschm.VII.479.* „(skal jeg komme) Klokken halv eet, hvad?“ „Lad os hellere siige tolv.“ *PEBenzon.P.111.* Ja, naar Du har Lyst til (at blive student), saa værsgod, lad os saa siige det. *KarlChristensen.Mand.(1909).24.* Lad os siige Billetten koster femten Kroner. *LindskovHans. NH.182.*

11) part. sagt i særlige anv. svarende til bet. 2-4 (om anv. som adj. se bet. 15). 11.1) i forsk. fæste forb. efter være || det er ikke sagt, især m. flg. at-sætn., som udtr. for, at et forhold er usikkert, at en sag ikke er let at afgøre: det er ikke afgjort, ikke givet. *Hörn. Moral.1.92.* Det er ikke sagt at den, som strængt haandhæver Lovene, derfor er haard. *Mall.SgH.437.* *Om lidt Hedenskab blev bragt | Ind i vore Planer, | Mon det derfor strax var sagt | Vi var' Indianer? *Storm. SD.173.* Det er dog ikke sagt, at han selv var fordrucken, fordi han godt forstod at skildre fordrukne Personer. *Hauch.VII.401.* *HBriz.AP.III.108.* uden flg. at-sætn., som svar paa, afvisning af en paastand, et udsagn: *,han (er) | Sandsynligviis af samme Slags som han.“ — | „Hm, det er ikke sagt.“ *Hrz. XI.243.* *det maatte da være en Kvinde, | halvt saa forfængelig som han er — hvis | en saadan findes — det er langt fra sagt. *Hak Holm.FT.12.* || dermed er alt sagt olgn., som udtr., for at der er talt nok om en sag, at den kan betragtes som afgjort, at man har sagt sin mening. Alt er ikke sagt med det ene . . Ord. *Molb.KC.4.* Jeg er Mand — dermed er alt sagt. *Rosenkrantz.G.II.43.* „hvorfor vil du ikke se ham mer?“ „det kommer ikke dig ved; dermed er alting sagt!“ | han har snydt mig; dermed er ogsaa sagt, at jeg ikke vil omgaas ham mere | jeg ser helst, at du blir hjemme om aftenen, men dermed er ikke sagt, at du skal hænge her hver eneste aften | || det er let (ogs. let nok) sagt, det er let at siige (men vanskeligt at udføre); det kan du sagtens siige. „vil Du ikke føre mig ind paa Slottet!“ „Ja, det er let sagt!“ sagde Kragen. „Men hvorledes giøre vi det?“ *HCAnd.(1919).II.109.* Slaa hendes Sygdom ud af Hovedet. Det var let sagt. *ErlKrist.DH.151.* det er lettere sagt end gjort, se III. let 5.4. || det er meget sagt ell. (især) det er for meget sagt, det er saa meget sagt, som indvendig mod, forbeholdt over for en for stærk paastand. „jeg tør godt siige, De ikke har set bedre Cirkus her paa Pladsen.“ — „Jah, det er nu saa meget sagt.“ *StellanRye.LøgnensAnsiger.(1906).112.* Man sagde, at en Tyv ikke var til at opdrive paa denne Egn.

Det var for meget sagt. *Bregend.HH.II.148.* m. nægtelse, som betegnelse for, at en udtalelse er berettiget: Der er ægte Poesi og sand Følelse i (*elskovsdigtet*), saa det næppe er for meget sagt, at kun den, der selv er ramt af Kjærlighedens Pil, kunde digte saaledes. *RichPet.Kingo.(1887).97.* Det er ikke for meget sagt, at han kom som en Hund i et Spil Kegler. *JacAnd.Er.I.216.* || det er nok sagt, se V. nok 1.5. || i forb. som det være sagt, især (jf. bet. 11.2) brugt i indskuds-sætn. for at betegne den talendes hensigt med ell. opfattelse af ytringen. Dette være sagt som en velment Anerkjendelse! *Lefolii.SproglaerensGrundbegreber.(1871).205.* Dette være sagt uden Selvironi. *SvLa.M.39.* Den unge mand — det være sagt til hans ros — er meget tavs og tilbageholdende. *Mikkels.Ordf.563.* jeg frataler ordet for tidens skyld; men dermed være det ikke (ell. skal det ikke) være sagt, at jeg er enig med taleren | dette (maa) være nok sagt, se V. nok 1.5. || (jf. bet. 10) i forb. m. lade; dels i forb. som lad det være sagt, som et mindre kraftigt, mere høfsligt udtr. end det være sagt (se ovf.). du holder dig væk fra baaden; lad det være sagt een gang for alle! | (nu næppe br.) m. hensobj.: lad dig det være sagt. *Moth.S180.* Dette kand I lade jer være sagt, min gode Msr. Eraste, iblant anden Snak. *KomGrønneg.II.10.* dels (nu næppe br.) i forb. det lader jeg være sagt, som udtr. for en indrømmelse: det indrømmer jeg; det gaar jeg med til. *Moth.L7. VSO.III.L12. 11.2)* brugt abs. i særlige udtr. (især efter adv. og præp.-led), svarende til bet. 10.1. alvorlig, kort, nok, nær, rent ud, rettere, reverenter, snart sagt, se alvorlig 1 osv. i forbigaaende, mellem os sagt, se I. Forbigaaende 2, III. mellem 5.6. || som sagt, (jf. bet. 5.2) som gentagelse af ell. som henvisning til en tidligere ytring. Jeg havde, som sagt, tabt min Broder af Synet. *Ew.(1914).IV.247.* *Af og til blir hist lidt murret, | Her lidt knurret; | Men, som sagt, det gaar. *Bagges.I.291.* De spiste deres Aftensmad, og den gamle Gadelygte laae som sagt i Lænestolen. *HCAnd.(1919).II.223.* jeg har som sagt kun 2 Kroner. *Brodersen.T.61.* i forb. m. adv., i udtr. som som allerede, 50 før (*JVJens.M.I.35*), ovenfor (jf. ovenfor 2.2), tidligere sagt, (nu dial.): som sagt er. *OrdbS.(bornh.). jf.:* (byen bliver) som tilforn sagt er, ei mere . . regnet blandt Kjøbstæderne. *Thurah.B.116. smst.121 samt:* det er saa sandt som (det er) sagt, se III. sand 1.2. som sagt, saa gjort, se gøre 9.s. jf.: „Op mine Damer, i Vognen! og vi, William, igjen paa vore Heste!“ — Som sagt, saa skete det. Damerne satte sig op og beredte sig til at kjøre videre. *PalM.II.11.96.*

B. sige sig (selv). (om sige til ell. ved sig selv se bet. 1.1, om naar jeg selv skal sige det se II. selv 2.1).

12) m. refl. hensobj. (nu kun m. flg. selv). 12.1) til bet. 4.1: indrømme over for sig selv; tilstaa over for sig selv; gøre sig noget klart; erkende. de Læsere, der ikke vovede at sige sig, hvad de dog følte, at det, de læste, var slet. *Mynst.Saml.xvii.* en Mand vilde ane heftige Lidenskaber (i et *fysiognomi*) og maaskee, hvis han gav sig Tid, sige sig selv: Mon det unge Menneske har moralsk Kraft til at styre dem? *Goldschm.R.76. AOlr.DH.II.200.* || nu især i forb. som det kan man sige sig selv, det er selv-indlysende; det er klart. (det er) Løgn! . . Det kan man da sige sig selv. *Soya.HF.28.* Der gjordes tre, fire tapre Forsøg i voldsomme Ryk — men (de afsporede vogne) vilde — hvad man kunde have sagt sig selv i Forvejen — ikke op igen. *Ekstrabl.13/1936.1. sp.2. 12.2)* sige sig (selv) imod, se bet. 24.

13) refl.: sige sig (sj. (jf. dog bet. 13.3) sige sig selv: denne have vi fundet at . . sige sig selv at være Christus (1907: denne . . siger om sig selv, at han er Kristus). *Luc. 23.2).* 13.1) (nu sj. uden for forb. sige sig fri, løs) til bet. 4.s: erklære, udtale m. h. i. sig selv; m. flg. inf.: Siger og Mands-Person sig at have haft legemlig Omgængelse med Uberøgtet Qvinde. *DL.6—13—7.* hand sagde sig at ville døe for det gemeene Beste. *Holl.Jep.II.3.* Mennesker, som alle sige sig at være Christine. *Kierk.VIII.400.* den Dag . . kan de evropæiske Folk sige sig at være sikre. *Pol.14/1925.8.sp.4.* || i forkortede udtr. *du dig siger ude (: nægter dig hjemme), naar | Et Drog paa Døren banker. *Falst.105.* Thordis nævner sig Vidner og siger sig skilt fra B. *VilhAnd.(IslSagaer.III.260).* især m. adj. som præd., i forb. som sige sig fri, (jf. I. fri 5.3) bede sig fritaget; erklære sig undskyldt. Jeg siger mig fri; jeg vil ikke have noget med det at gøre. *OrdbS.(Fyn).* jf. Feilb. i rigsspr. især i forb. m. for, m. h. t. fejl, svaghed: erklære, at man ikke har. ingen kand sige sig fri for fejl. *Moth.S183.* hvor er det Overmenneske, eller Umenneske der kan sige sig frie for (sindslidelser). *Rahb.Tiisk. 1793.399. IsakDin.FF.19.* † sige sig god for noget, sige god for (se god 4.4). *vAph.(1759).* sige sig løs (fra noget), (jf. løs-sige) erklære sit forhold til noget for op-hævet; udtale, at man vil være fri, uafhængig. sige sig løs fra en Bestilling. *VSO.III.L183.* Agnete siger sig løs fra Havmanden, end ikke Bornene kan drage hende tilbage. *OFriis.Litt.116. jf.:* med hver Dampner var der nogle der drog ud. Pigerne var de frejdigste til at sige sig løs, de dampede rask af Sted. *AndNæ.PE.II.196. 13.2)* (jf. bet. D) i særlige forb. m. præp. og adv. || i forb. m. af: erklære sig fri for, løst fra. Daatter maa ingenlunde sige sig af Faderens Værgemaal. *DL.3—17—38.* især (nu l. br. i rigsspr.) i forb. sige sig af med, give afkald paa; frasige sig. *DL.1—23—5.* (han) sagde sig

af med Embedet. *Holb. Berg. 197.* Han havde i Commission . . at opsige alle de Summer; men . . han (*havde*) sagt sig af med en saa ubehagelig Sag. *FrSneed. (Suhm. XV.469). Zak Niels. G.K. 177.* || sige sig fra noget ell. (*nu især*) sige sig noget fra, (*alm.*) *frasisige sig; især m. h. t. retlighed, hverv.* Hvis nogen Enke ikke vil blive ved Gaarden, da bør hun strax efter Mandens Død, naar Skifte holdis, at sige sig fra den til Husbonden. *DL. 3—13—5.* Han sagde sig fra sit Kald, og besluttede at drage over til Grønland. *Mall. SgH. 259.* I dette Øjeblik havde han stor Lyst til at sige sig fra (*Bergs. PP. 369.* opgve) det Hele. *Bergs. PP. 355.* Jamen, Far, tør du sige dig Arbejdet fra. *Erl. Krist. NS. 157.* (*nu sj. i rigsspr.*) erklære sig løst fra at forbindelse med noget; *frasisige sig* (2.1); ogs.: *forsage.* hvad har I Karle med Himlen at bestille, som ved Forskrivelser engang for alle har sagt jer derfra. *Holb. Hex. IV. 10.* Disse Familier (*har*) sagt sig fra de tyske Skoler (*jf. Sønderjylland. Berl. Tid. 10/1937. Aft. 7. sp. 5.* *jf.* Vi har da kuns at . . leve efter vore Hjerterens Lyster, thi . . ikke den Dyd er til . . at En jo lettelig siger sig den fra. *JPJac. (1924). I. 330. (dial.) m. h. t. beskyldning: fralægge sig. Ordbs. (Fyn). uden styrelse: trække sig tilbage.* Godsejerne i Landstinget sagde sig fra. *Hørup. III. 195. Ordbs. (sjæll., fynsk).* || sige sig til, (*talespr.*) meddele, at man kommer (*for at besøge en*); *komme af sig selv.* || sige sig ud, (*nu dial.*) melde sig ud. I Selskabet (*var jeg*) Secretair, indtil et Par Aar efter at jeg var bleven gift, da jeg sagde mig ud af det. *Gude. O. 210. VSO. MO. Ordbs. (fynsk). 13.3* (endnu ikke i *S&B. D&H.*; *lign. udr. i no. og isl.*; *vistnok dannet til selvsagt efter udr. som forstaa sig* (af sig) selv, følge af sig selv, give sig (af sig) selv, maaske ogs. ved tilknyt. til bet. 12.1 slutn.) i forb. det siger sig (af sig) selv, *det behøver ikke (megen) omtale ell. forklaring; det er unødvendigt at sige ell. forklare, begrunde; det er selvkært.* Man behøver da ikke at spørge, hvilke Hjelpe tropper det var, Højre havde Brug for. Hr. Estrup har sagt det højt nok og tidt nok, men det siger forresten sig selv. *Hørup. (Pol. 21/1890. I. sp. 3).* Det siger sig af sig selv . . at et saadant Billede . . giver Anledning til forvirrede . . Resultater. *FrLa. S. 101.* At de ikke gav Ild fra sig uden rundeligt Vederlag . . siger sig selv. *JVJens. Br. 161.*

C. part. brugt som adj.

14) (*især* ☐) *præs. part. sigende, spec. til bet. 6 og 7, især om udtryk, mine, adfærd ell. forhold: som meddelede en noget; som er udtryk for noget; ogs.: som har et vist indhold, en vis betydning; dels i forb. m. intet, lidet, meget (jf. intet-, lidet-, megetsigende): (skuespillets) lidet sigende Hovedhandling. Rahb. LB. II. 432.* Et intet sigende Udtryk. *MO.* et meget sigende Udraabstegn. *Schy-*

berg. DT. 40. || *dels abs.: udtryksfuld; betydende; talende.* Han gør en sigende Haandbevægelse, som om han tog én i Nakken. *KBramson. Kongemagt. (1911). 58.* et . . stille, men sigende Blik. *Houmark. (Pol. 2/1920. 9. sp. 4).* En sigende Talerrække . . en Række Taler, der . . udmærkede sig ved, at Talerne virkelig havde noget paa Hjerte. *Pol. 21/1929. 6. sp. 3.*

15) (*jf. sv. sagd, bestemt, nævnt; sj.*) *perf. part. sagt som adj.; til bet. 3.1: aftalt; bestemt; fastslaaet; i forb. en sagt ret, (jf. en sat ret u. sætte) en hævdunden sag; en fast ret. (det) var en sagt Ret, at Bornene mindst én Gang hver Sommer skulde ha' en Udflugt. Aakj. B. 6.*

D. i særlige forb. m. adv.

16) sige af (*jf. afsige*). **16.1)** (*nu sj.*) til bet. 1.3 og 3: *udtale, forkynde offentlig; (alm.) afsige* (3); *især m. h. t. dom: Moth. S187. Holb. DNB. 15.* han lod Sagen komme ind for Højesteret, og dér var det Kongen selv, som skulde sige Dommen af. *SvGrundtv. F.Æ. II. 132. i billedl. anv.: Hvem siger du skal gaae? du Hanrej! du skal løbe.* Jeg (*o: din kone, Nille*) har engang sagt Dommen af, gjør nu hvad dig lyster. *Holb. Jep. I. 2.* (*sj.*) *m. h. t. mening: tilkendegive paa afgørende maade.* de siger Dommen af, ligesom et Orakel. *Lodde. M. 136. 16.2* (*jf. afsige 2-3*) til bet. 4: *erklære, tilkendegive, at man opgiver noget, ønsker, at noget skal ophøre, ikke skal finde sted. Moth. S183.* sige en Forsamling, et Giestebud af. *MO.* || *nu især: tilbagekalde (bestilling, ordre); afbestille; afsige* (2.2). *Moth. S187.* Vil De sige mig den berlingske Tidende af. *Heib. Poet. V. 138. Eks-trabl. 7/1936. 9. sp. 5.* || (*nu næppe br.*) *m. h. t. opfordring, invitation olgn.: afslaa; sige nej til. HCAnd. (1919). II. 167. MO.* || (*nu næppe br.*) *m. h. t. person: afbestille; sende afbud til. Skuesp. VII. 270.* nu har jeg maattet sige min Spilemester af. *HHans. PD. 60.* bliv nede ved Døren og siig Gjæsterne af. *Oversk. II. 314.* || *refl.; se bet. 13.2.*

17) sige an, (*jf. ansige; nu dial.*) til bet. 3: *give besked om noget; anmelde. VSO. I. 178. Esp. 472.*

18) sige efter (*jf. eftersige*). **18.1)** til bet. 1.1: *gentage, hvad en anden udtaler; efterligne en andens ord, tale; undertiden: efterplapre (tankeløst). Moth. S183.* *(*papegøjen*) gjorde sig al Umag for | At sige efter Ord for Ord. *Carst. Verv. 142.* Hans Brøde bestod kun i, ikke altid paa passende Sted at sige efter, hvad Partiets Coryphæer sagde for. *Cit. 1883. (SåjyAarb. 1904. 146).* barnet, papegøjen kan sige alting efter | *jf.*: Enhver . . maatte ønske . . at kunne sige ham (*o: Paulus*) efter . . Jeg har stridt den gode Striid, fuldkommet Løbet, bevaret Troen. *Mynst. Præd. II. 264. 18.2* (*jf. ty. nachsagen*) † *fortælle, hvad en anden har sagt; bringe videre; referere. Moth. S187.* || *i forb. det kan du*

sige mig efter, det kan du sige, jeg har sagt (jf. u. bet. 4.1); det slaar jeg inde for. „som Hestedoctor er han flink.“ — „Som Hestedoctor? — „Ja, det kan De sige mig efter. Jeg kjender ham.“ *Hrz.II.229. smst.263. sa.JJ.II.320. 18.3*) (jf. efter 18; dial.) sende afbud til en; afbestille. *Feilb. 18.4*) (efter ty. nachsagen; jf. eftersige 1) † til bet. 4.3: udtale noget om; udtale sig bebrejdende om (en); sige en noget paa. det kand mand intet sige ham efter. *Moth.S183.*

19) sige for (jf. foresige). *19.1*) (nu sj.) til bet. 1.3: fremsige noget (som ønskes gentaget) for en. *Moth.S187.* En gammel Huusmandskone . . sagde mig den hele Psalme for, som hun havde lært til sin Confirmation. *Sibb.II.162.* Jeg skulde bede Gud om Tilgivelse. Hun sagde mig for, og jeg gjen- tog hendes Ord. *Rowel.Br.296. Cit.1883.(Sdly Aarb.1904.146)(se u. bet. 18.1).* || udtale i 20 forvejen; sige forud. hans Frue Moder har fra hans Vugge af idelig sagt ham for, at han vist vilde gjøre sin Lykke hos Fruentimmer. *Éw.(1914).II.71. 19.2*) sige for og imod, se bet. 24.

20) sige forud, (l. br.) til bet. 3-4: udtale noget i forvejen; paa forhaand dømme om; spec.: advare paa forhaand; ogs. (nu sj.): forudsige. *2Pet.3.2.* han sagde . . Dagen og Timen forud, da denne bedrøvelige Hændelse skulde skee. *JSneed.IX.17. VSO.* jeg har sagt dig forud, at jeg ikke vilde være med † *Feilb. (arkais.) abs.:* Du kan da vel ikke spaae og sige forud? *PVJac.Trold.16.*

21) sige fra (jf. frasige). *21.1*) fortælle, give besked om; se fra *8.5. 21.2*) (jf. frasige 2) til bet. 4: erklære, at man opgiver, giver afskald paa noget, ikke ønsker at deltage i noget; melde fra. Han havde været paa en af Gaardene, hvor han plejede at hjælpe til. 40 Men ved Middagstid gik han til Manden og sagde fra. *Søberg.L.253.* Var der Ting, han ikke vidste, lod han aldrig, som om han gjorde det, saa sagde han straks fra (∴ erkendte sin uvidenhed). *AaseHans.EK.73.* || i alm. spr. især refl., se bet. 13.2. *21.3*) (jf. u. fra 8.4) i forb. som sige hverken fra eller til, dels til bet. 4: hverken ville udtale sig mod ell. for noget; hverken benægte ell. 50 bekræfte. *Moth.S184.* Jeg vil hverken sige til eller fra, men tage Betænkningstid. *Thyreg.UdvFort.I.286. jf.:* Man skal enten sige til eller fra (Ja eller Nei). *Grundtv.Da. Ordsprog.(1845).nr.533.* || dels (l. br.) til bet. 7.2, i upers. udtr.: være uden betydning; (alm.) gøre hverken fra eller til. Det siger hverken fra eller til. *VSO.*

22) sige frem (jf. fremsige). *22.1*) til bet. 1.2-3: fremføre; udtale. jf.: Vær saa god at sige videre frem eders Paastand. *Hob. 60 Kandst.V2.* || nu kun: foredrage; fremsige; recitere. *S&B.* børnene lærer at sige smaa vers frem † *22.2*) (i rigsspr. især glags.) til bet. 2.2 og 4.2: fremkomme med (beret-

ning, meddelelse); give oplysning om; især: fremsætte noget uden angst, undseelse; fremkomme aabent og ærligt med. om noget nager hannem i hans Samvittighed, skal hand ikke bluis ved at sige det frem (∴ ved skriftemaal). *DL.2—5—17.* sige sin Mening frem. *VSO.* || navnlig i imp., i opfordring til at fremkomme med noget; især abs. sig frem! Det er got nok. Men hvad gielder, at Erich hitter paa noget, som er artigere. Siig frem din Meening. *Hob.Jep.I.8.* Siig kun frit frem . . Siig frem, siig frem da. *sa.Philos.II.3.* *Nu siger frem, I Dannemænd, | Nu siger uden Blu: | Hvo te'de sig min bedste Ven? *Staffeldt.D.I.162.* sig du bare frem. *HansPovls.HF.194.*

23) sige igen. *23.1*) (jf. igen 8.1; nu næppe br.) til bet. 2.2: fortælle, hvad en anden har udtalt ell. meddelt; lade gaa videre; især m. h. t. hemmelighed olgn.: røbe. *Moth. S187.* Det er ingen Hemmelighed, du maa gjerne sige det igjen. *VSO.* Jeg skal fortælle dig hele Sammenhængen, naar du kun ikke siger ham det igjen. *smst. MO. 23.2*) (jf. igen 3 samt Gen-sigelse, -siger og ænyd. (i)gensige; dial.) til bet. 4: modsige. *OrdbS.(Fyn).*

24) sige imod, d. s. s. modsige (1); dels m. h. t. person, dels (nu næppe br.) m. h. t. ytring. *Jud.12.14.* hvilket jeg ikke med nogen Vished kan sige imod, da jeg ikke saa nøie kiender de bortsolgte Eiendommers Beskafenhed. *Stampe.I.207.* *Jeg sagde dem imod, endskiøndt jeg vidste, | Modsigelser blev straffet tidt med Døden. *Oehl.X.155.* *Hvor Kirken siger Gud imod, | Der vil jeg bøje Kirken. *KMunk.C.38. jf.:* Stemmen var baade hæs og brysk, men Øjnene sagde den imod. *Elkjær.HF.138.* † Hver den, som gjør sig til konge, siger keyseren imod (1819: sætter sig op mod Keiseren). *Joh.19.12(Chr. VI).* || sige sig (*PalM.(1909).III.80. VSO.*) ell. (nu kun) sig selv imod, modsige sig selv; være i modstrid med sig selv. *Moth.S185.* du siger dig jo selv imod hele tiden † || abs. *Tit.1.9.* *sagde man imod, saa blev han grov. *PalM.AdamH.I.67.* selv om de ikke mente noget, sagde de imod for bare at hævde sig. *Elkjær.HF.5.* i modsætn.-forb. m. ord, der betegner tilslutning (jf. IV for 18.9, V mod 5.3): Qvæstionen er problematisk . . der er endeel at sige for og imod. *Stampe. IV.196.* Jeg siger hverken med eller mod. *VSO.*

25) sige op (jf. opsige). *25.1*) (nu dial.) til bet. 1.3: fremsige; deklamere; opregne. *vAph.(1759).* *Feilb.* || gentage; repetere. *vAph.(1759).* *25.2*) til bet. 4: erklære noget (et gensidigt forhold) afbrudt, ophævet, ophørt; opsige (2). *Moth.S187.* J. har sagt Avisen op (alm.: af). *KBirk.Grenb.SF.197.* || m. h. t. venskabs-, troskabsforhold. (jeg vil) sige alle de mange Fruentimmer op, som hidtil har lagt sig efter mig. *KomGrønneq. III.98.* give den levende Gud! at vi alle

vilde sige op med Fanden, betro og overlade os Frelseren. *Agerbech.FA.II.129.* || *især m. h. t. tjeneste-, lejerforhold: opsig* (2.2-3). (ofte m. obj., der betegner tjeneste, bolig ell. tyende, lejer). *Holb.Kandst.II.3.* *Smeden . . | Haver sagt sin Smedie op. *HMikkels.D.6.* de vare Herskabet, de kunde sige Larsen (o: *gartneren*) op. *HCAnd.(1919).V.279.* Hun sagde sin Plads op. *JesperEw.PF.131.* (l. br.) m. obj., der betegner den udlejende ell. den overordnede i tjenesteforholdet: *Gram.Breve.275.* VSO. „Grethe (o: *tjenestepigen*) har sagt mig op.“ — „Har hun sagt op?“ *KBramson.Mødre.(1901).80.* || m. h. t. laan, udlaaente penge: *opsige* (2.4). *Moth.S186.* naar min Debitor . . sværger paa, at han er en ærlig Mand, siger jeg ham Capitalen op. *Holb.Philos.I.1.* VSO.

26) sige paa (*jf. paasige*); i forb. sige en noget paa, (*jf. sige*) udtale paa en u. bet. 4.4; i rigsspr. lidt gldgs.) *udtale en vis mening om en; næsten kun: fremføre en beskyldning (mod en); udtale noget ufordelagtigt (om en); beskyld* (en for noget). *Vor Præst er meget lærd, hand præker, døber vel, | Ey nogen andet kand ham sige paa med Skiel. *Holb.Paars.37.* „I bruger Krog-Love.“ — „Det skal ingen ærlig Mand sige mig paa.“ *sa.Jep.IV.6.* *Oehl.I.146.* Ingen skulde sige ham paa, at han blinkede med Øinene. *HCAnd.(1919).I.207.* Konen er ikke madond, det var Synd at sige hende paa. *Goldschm.BIS.II.19.* *HansPovls.HF.57.* *OrdbS.(sjæll.).* (*spøg.:*) kan man . . ikke sige Retterne paa, at de just friste til at overlade Maven, da opretter det lange . . Sæde (*i klubb*) denne Forsømmelse . . igien. *Rahb.Tilsk.1794.597.* sige en noget ondt paa, *udtale noget nedsettende om en; tilkægle en noget ondt.* *Bøgh.III.78.* der var Ingen, som sagde hende noget Ondt paa (*Chr.VI:* taledede hende ont paa; *Buhl:* talte ilde om hende). *Jud.8.8.*

27) sige til (*jf. tilsiage*). **27.1)** (*nu kun dial.*) til bet. 1.3: *foresige, diktere en noget.* *Moth.S187.* sige Een til, hvad han skal tale, skrive. *MO.* uden obj.: Kom nu, min Herr Secretaire, og skriv mig et Brev . . Jeg vil sige til. *Jacobi.(Skuesp.VII.416).* Somme (*skuespillere*) staae først lidt og sauge Luften med Armene, imedens Souflorengen siger til. *Rahb.B.49.* *Feilb.* || (*jf. bet. 6.2; nu næppe br.*) *overf.: foreskrive; ogs.: indgive; forudsige.* Jeg kand kiende paa mig, at jeg faaer ogsaa noget underligt at see; thi mit Blod siger mig det til. *Holb.UHH.III.1.* forresten siger Cadenceen selv til, hvor Casuren bør være. *Høysg.AG.201.* *JP Prah.AC.27.* **27.2)** til bet. 2.2 og 3.1: *lade en noget vide; fortælle, meddele (en noget); sige (en) besked.* siig os til, naar din Kone slaar dig oftere, saa skal vi nok raade Boed derfor. *Holb.Jep.V.2.* *Gravl.VF.124.* *jf. bet. 27.3:* flye til Ægypten, og bliv der, indtil jeg siger dig til. *Mathth.2.13.* || *især uden obj.: give besked; spec.: fremsætte et ønske ell.*

(*jf. bet. 27.3*) *en befaling.* *ChrFlensb.DM.I.38.* *Nu, siger til, hvad vil I . . mig? *Satoff.Panth.236.* Ingen skyde, før jeg siger till *Blich.(1920).XV.72.* (*jeg*) kunde ønske at vide, om de saadan havde Lov til at spise mine Kirsebær uden at sige til (o: *spørge*) først. *RMagnussen.JanuslaCour.(1928).143.* sige til i tide og siden tie stille (*egl. fra lysningsordene, der dog officielt har en lidt afvigende form, jf.: Dersom nogen haver noget derudi (o: et forestaaende vægteskab) at sige, hand sige det i Tide, eller siden tie stille.* *Kirke-Ritual.(1685).316.* *smst.(1855).163*) *protestere i rette tid.* Man skal sige til i Tide og siden tie stille. *Mau.8588.* *BerKonv.XIX.292.* *jf. (spøg.):* „Hvis der er nogen, der har noget derimod, han sige til i tide og tie siden stille!“ sagde skrædderen, han red ad kirken til på sin so. *Dania.I.186.* || *om barn: oplyse, naar det skal forrette sin nødtorf.* Det var længe efter, at han . . selv kunde sige til, naar der var noget, han skulde. *Nathans.HD.I.12.* || (*dial.*) *tilstaa, vedgaa (en fejl); sige sandheden.* Jeg vil ikke forklage dig; men dersom man spørger mig, saa siger jeg til. *MDL. Kværnd. 27.3)* til bet. 3.2: *byde; paalægge; især: give ordre til at komme (for at udføre et arbejde).* sige en til at møde. *Moth.S186.* Hestene, Vognen er sagt til. *VSO.* Morgenkonen, han havde haft, havde han ikke faaet sagt til efter Rejsen. *OThyreg.UA.137.* *jf.: gæsterne er sagt til til kl. 7 | || refl., se bet. 13.2. 27.4)* (*nu næppe br.*) til bet. 4.1: *love; tilsiage.* sige én sin datter til. *Moth.S186.* *Brors.147.* **27.5)** † til bet. 4.3: *beskyld* en for noget; *paasige en noget.* Siger mand anden noget til i Kroehuus, Møllehuus, Smedehuus, eller andenstæds i sliig Forsamling, da maa den, der sigtet er, stævne den anden, til Ting for sliig Snak og Paasagn. *DL.6—21—1.* **27.6)** sige til eller fra, se bet. 21.3.

28) sige ud (*jf. udsige*). **28.1)** (*nu næppe br.*) *udtale; dels m. h. t. lyd, ord: fremsige; artikulere.* du har det saamænd ikke saa hæftig, siden du kan sige de Ord, skjonne Fødder, saa plumpt ud. *PAHeib.Sk.II.314.* *, du dover dig | Tilbage i en Stat, hvor du forlængst | Er dødsdømt, som For—“ . . . Siig kun Ordet (*o: forræder*) ud!“ *Ing.D.II.246.* Det Ord siger Du ikke rigtigt ud. *VSO.* || *dels m. h. t. mening, tanke: fremsætte (navnlig: djævt, frimodigt).* *Moth.S187.* Siig kun ud hvad der ligger dig paa Hiertet. *VSO.* || *give udtryk for i ord; forklare.* *Den Lyst, den Roe, den Ære | Kan aldrig siges ud. *Kingo.57.* *Siig ud, hvorfor du Farve skifter? *Rose.Ovid.II.60.* **28.2)** (*nu dial.*) til bet. 4.1: *erklære, at man ønsker, at nogen skal flytte fra et sted; opsig; især m. h. t. lejer.* *Moth.S187.* derfor sagde jeg de Løgende ud, som havde (*varelserne*). *Rahb.Tilsk.1795.379.* *CBernh.NF.III.101.* *OrdbS.(sjæll.,fjysk).* || *i anden anv. (jeg) siger min Søn ud af*

Deres Skole. *KGBrøndst.F.96.* || *refl.*, se bet. 13.2.

III. sige, *v.* [ˈsiˌqə] (*præs.:*) sigger (*d. v. s.* siger). *Høysg.AG.93.* (*nu næppe br. skrevet sie. i bet. 2: OecMag.II.178. Fleischer.HB.503. Basth.Phil.114. PhysBibl.VIII.20. Blich.(1920).V.186. Hannerup.Juv.59. jf. VSO.VI.216. — sj. (skrevet) sije. se u. ned-sive. — sj. skrevet side. i bet. 2: Oehl.NG.(1819).295. sa.(1835).IV.131. -ede ell. (sjældnere) seg (i bet. 1: OrdbS.(Fyn). i bet. 2: OlesenLøkk.KB.122).* (*ænyd. si(g)e, glða. sige (ogs. i bet. 2: Lucid.54), sie, vige (Pleaale. nr.138), æda. sighæ i bet. 2 (Harp.Kr.218), oldn. síga (præt. seig), glide, synke, síga (sig-gæði), d. s., oht. sígan (jf. ty. versiegen); best. m. II. si; jf. Indsig, segne, III. sej, II. Sejer, siget; i da. (delvis) sammenfaldet m. II. si, sive samt muligvis med et til no. dial. sika svarende verbum, jf. æda. af sykt, afsivet (Harp.Kr.194); sml. III. sikke || dial.) **1)** *synke, falde, navnlig: langsomt, glidende. Moth.S179. især i forb. sige ned. smst. sige ned i Knæene. OrdbS.(Falster). smst.(Fyn). || om vandoverflade: sænke sig; falde. Moth.S179. 2) om vædske: flyde (langsomt, draabevís); sive; især om vædske i beholder: sive bort, ud; ogs. om vand i vandløb: rinde. (især i forb. m. bort, (i) gennem, ned, ud ell. † af. OecMag.II.178. VSO.). Moth. S179. Dæmninger, hvor Vandet i Grunden siiger igiennem. OeconJourn.1757.335. fra et Hull i den ene Ende (af mosen) sigede tilforne noget Vand. OecMag.VI.422. *qvælende Stier, | Hvor Guldduggen si'er | Fra riftede Dække | Langs glimrende Vægge. Staffeldt.D.I.148. Vandet der sier i Grunden er let afledet; her er Fald overalt. Blich.(1920).V.186. I Tidernes Morgen laa vort Fædreland der som en bævrende Klump Dynd, bragt ned af Nordens Is . . Sigende, piblende, boblende sang Vandet overalt. FlensbA.²²/1922.Sønd.216.sp.1. || om jord-(bund), der er meget fugtig; i præs. part.: Der kom en vaad Lyd henne fra Dammen, Fødder, der vandrede langsomt langs den sigende Brink. ErlKrist.BT.138. smst.19. jf.: (hunden og jeg) flyttede Poterne forsigtigt over den vandsigende Bund. sa.NS.21.**

IV. sige, *adv.* se II. sige 8.3.

sigelig, *adj.* [ˈsiˌqəli] (*sj., jf. dog usigelig*) til II. sige 1.1-2: *som kan udtales, ell. som kan udtrykkes i ord. Moth.S187. Bages.DV.XII.110. VSO. Sigelse, en. [ˈsiˌqəlsə] Høysg.AG.38. ft. -r (i bet. 1.: OrdbS.; Lyo). (glða. si(g)e) se, sejelse; jf. I. Sigende; nu næsten kun dial., især i forb. efter sigelse (se bet. 1.1 slutn.), jf. VSO. u. Sigende) vbs. til II. sige; især i flg. anv. (jf. ogs. Lov-, Nej-, Tak-sigelse samt: et Forsøg i Retning af flot Repliksigelse i Svaret. Schand.TF.II.64.) **1)** til II. sige 2. 1.) *udsagn (paastand, vidnesbyrd) ell. (navnlig) beretning, fortælling; især om løs paastand, rygte,**

som man ikke vil staa inde for. Holb.Skiemt.) (*3°. Bayle siger vel, at Gud kunde have manifesteret alle sine Egenskaber, endskiønt Creaturen ikke havde været satte paa Prøve: Men det er en Sigelse uden Rimelighed. sa.Ep. I.6. den mørke Dronning, som her tilbragte sine sidste Dage og, som Sigelsen gaaer, opgav Aanden under store og uhyggelige Sjæls-lidelser. Kjoed-Hansen.DL.68. Jeg fandt, at han midt i sin Trang til Klarhed virkede uklar. Hans Sigelse blev en Modsigelse. Bø-nelycke.NU.32. || i forb. m. efter. Mit Blod, efter min Barbers Sigelse, begynder nu at blive temmelig flegmatisk. Holb.Metam.)* (*2°. der er ingen efter hans egen sigelse, som ælsker mig meere i verden end hand. Jac Bircherod.FF.13. Reiser.II.366. nu navnlig uden angivelse af kilden, i forb. efter sigelse, efter sigende. Krek-Ender . . ere rare, og efter Sigelse bygger ei Reder her paa Landet. Thurah.B.17. Politivennen.1801.2878. EHHagerup.75. Feilb. Kværnd. Thorsen.169. OrdbS.(bornh.). i best. f.: Fruen gik tilsengs. Efter Sigelsen saa feilte hun da ikke Andet, end at hun var bleven gal paa Pigerne. Ant Niels.FL.I.74. OrdbS.(bornh.). Efter almindelig Sigelse skal dette Monument (o: en runesten) i fordom Tider have staaet paa et ganske andet Sted. Thurah.B.98. 1.2) (jf. I. Sige; dial.) talemaade; mundheld. Sigelsen: „Han er saa grim, at han ett kan dø.“ Vejrup.KM.11. OrdbS.(Falster). ofte i forb. en gammel sigelse, et gammelt ord. Thorsen.169. man har endda en gammel Sigelse om, at „Præstesønner er altid de værste“. Dag Nyh.²⁰/1927.11.sp.2. OrdbS.(Falster,Fyn). 2) til II. sige 3-4: *afgørelse; bestemmelse. 2.1) (jur., foræld.) om en ovenrighedspersons, en myndigheds afgørelse af, skøn om en sag; bestemmelse, kendelse udtalt af en myndighed. for at undgaa . . Rettergang, (vil vi) underkaste os Her Bormesters Sigelse. Holb.Kandst.V.2. Slange. ChrIV.705. da bør hand at betale Skaden efter Uvillige Mænds Sigelse. DL.5—11—9. Forordn.²²/161701.II.7. §2. Cit.1775.(Bornh. Samlinger.XVI.(1925).214). 2.2) (dial.) i forb. efter sin egen sigelse, af egen drift, tilskyndelse; efter eget ønske. MDL.(Falster). FrGrundtv.LK.241. **I. Sigende**, et. [ˈsiˌqənə] (*glða. d. s. i bet. „kendelse, dom“ (Skraa-er.II.271); jf. Saga, Sagn, Sigelse) vbs. til II. sige; især: 1) til II. sige 2. 1.1) (i rigsspr. siges) udsagn; beretning; fortælling; især om beretning, rygte, som man har faaet med-delt, og hvis rigtighed man ikke vil staa inde for. Holb.DH.I.742. Hvad som angaar de øvrige Lamper, beroer . . paa blot sigende. LTid.1727.540. Noget, som jeg rigtignok kun kjender og kan kjende af Sigende. Søb. Samfundsbetragtninger.I.(1865).54. OrdbS.(bornh.). jf.: om man skal troe Historiens Sigende. Bages.L.I.268. || især i forb. m. efter. dette Aar var ey saa mange (rejsende)***

som sædvanlig efter andris Sigende. *Klevenf. RJ.132.* efter hans ondskabsfulde Sigende skulde (*der*) bestaae (*et forhold*) mellem mig og den Dame. *Kofoed-Hansen.L.167.* det Forsyn, der efter Digterens Sigende „vaager over de Elskende“. *Scharling.Livsminder.(1919).11.* Søren . . havde efter eget Sigende været foran i Slaget. *Elkjær.HF.129.* især uden angivelse af kilden, i forb. efter sigende, efter hvad man ell. rygtet siger; efter forlydende. *Rahb. Tilsk.1791.20.* Skibsrederbanken . . finansierer efter Sigende det Selskab. *Rode.SF.10.* Ordbs.(bornh.). 1.2) (*dial.*) d. s. s. Sigelse 1.2. „De døde skal blive nede, hvorfor begræder du mig, jeg er død, hvorfor elsker du mig?“ Det sagde Axel taalmodigt og med Styrke som et Sigende, han kunde. *JVJens.SS.154.* 2) (*nu næppe br.*) d. s. s. Sigelse 2. (*de underordnede toldere*) skulle staae under Marstrands Tolders Befaling og Sigende. *Slange. ChrIV.31.* jf.: Mødrenes Sigende maa den Tid ikke have haft lidet at betyde. *Kraft. VF.139.* || i forb. m. efter. *Politivennen.1809.2622.* han (*skal*) give sine Bøder . . efter Sandemænds Sigende. *2Mos.21.12 (Lindberg).*

II. sigende, part. adj. se II. sige 14.

Sig-ord, et. [II.4.3] (*gram., sj.*) udsagnsord; *verbum.* Til Navneordet slutter sig Ord, der udtrykke, hvad der siges (udsiges) om det, der betegnes ved Navneordet . . Saa-danne Ord kaldes Sigeord. *Lefolii.Sproglerens Grundbegreber.(1871).3. HjelpeO.* **Siger,** en. person, som siger, udtaler noget; *vist kun i ssg.* som Ja-, Nej-, Replik-, Sandsiger; jf.: en Skulderklapper og Ja-og-Amen-siger. *KMunk.HimmelogJord.(1938).113.* **Sigeri,** et. vbs. til II. sige; *vist kun i ssg.* som Nejsiger (*se Nejsiger*). jf.: Nu holder vi op med det De-Sigeri; vores lille By er saa langt borte. *AHenningsen.DetrigteEfteraar.(1928).37.* **Sigerske,** en. (jf. Siger) især i ssg.; *se jz. Sandsigerske.* || (*efter fr. disease; sj.*) til II. sige 1.3: kvinde, som fremsiger, reciterer vers olgn. *Pol.1909.5. sp.4.*

siget, adj. [si'qøf] (*sj. skrevet siet.* *Chr. VIII.(Bornh.Samlinger.XVI.(1925).77).*) (*til I. Sig ell. III. sige; jf. II. sig; dial.*) om jord-bund: *gennemsviget af fugtighed; fugtig; vaa d.* Der groede Birk og busket Pil i den sigede Bund. *Søberg.AfNyskovensSaga.(1912).19.* *AlbDam.B.126.* Ordbs.(sdjy.). **Sige-væld,** et. [III.2] (*jj.*) kilde, væld, hvis vand skyldes regnfald, løbrud olgn., men ikke underjordiske vandaarer. *Blich.(1920).XXI.242.* jf. Feilb.

Sigil, et. [si'gil] *ft. -ler* [si'gil'ør] (*fra lat. sigillum, dim. til signum, tegn (jf. I. signe, Signal, Signet oft.); egl. sa. ord som II. Segl; især hist.*) d. s. s. II. Segl 1.1. *Moth.Conv.S161.* i sit Sigill fører (kirken) disse Ord: *Sigillum Ecclesiae japetanæ.Thurah.B.50.* som ved andre af Datidens Diplomer ere kun de, der have hængt deres Sigiller under Akten . . at betragte som virkelige Deltagere. *CPalm.*

O.444. Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen. *HenryPet.(bogtitel.1886).* *PBGrandjean.Heraldik.(1919).17.* || (*sj.*) d. s. s. II. Segl 1.2. Den Store Canceler, som Kongens Sigill bevarer. *Pflug.DP.241.* || *hertil ssg. svarende til ssg. m. Segl- (til II. Segl 1.1) som Sigil-klump, -rem, -ring (Orlog.PS.49. ThilJens.SK.1.12), -snor, -voks osv. (se Thiset.AdeligeSigiller.(1905).XVI).*

Signal, et ell. (*nu ikke i rigsspr.*) en (*Holb.Stu.II.8. sa.II.J.IV.8. Ordbs.(bornh.).*) [siq'naʔ] *ft. -er.* (*ty. fr. eng. signal; af lat. signalis, adj., vedtaget som tegn, afl. af signum, tegn; jf. Sejn(e)brev, Sigil, I. signe osv. samt signalere, signalisere*)

1) † *tegn, der tjener til at afmærke, kende-tegne noget; mærke.* en offentlig Concert, af det Musicalske Selskabs Lemmer og paa deres Omkostning, skønt andre Liebhabere, ved et foreviist Signal, ogsaa forundes frie Indgang. *EPont.Atlas.II.115.* Ved ethvert befængt (o: pestbefængt) Huus, skal udhænges et Signal, paa det at ingen maae understaae sig at gaae der ind. *Frankenau.Sundhedspolitikie.(1801).29.*

2) *aftalt ell. fastsat synligt ell. hørligt tegn (jz. flag, lyd frembringelse (ogs. mindre tonestykke), lys(blink), telegraftegn), hvorved markeres, at tidspunktet for noget, især for paabegyndelse af bevægelse, handling, er inde, ell. hvorved der gives andre meddelelser (advarsel, vejledning, ordrer); især om tegn, der indgaar i de forsk. systemer, som bruges til udveksling af meddelelser ml. skibe (ell. ml. skib og land), herafdelinger olgn., ell. som bruges i jærnbanedriften til underretning for lokomotivføreren. lav jer nu til, paa Øjeblikket kommer Monsieur Leander, 3 stærke Hosten er Signaler.* *Holb.Jul.2sc.* (*flaadenes øverskommanderende*) skal, saa snart hans Flag vajer, udstæde de . . Signaler, som behøves for de hans Commando . . underlagde Orlog-Skibe. *SøkrigsA.(1752).* §1. Vægterne, som troede, (*klokkeringningen*) var Signal for en Ildebrand, istemmede med deres Piber. *PAHeid.US.151.* Kaffen staaer derude og koger, og jeg staaer her . . parat til at gjøre Opvarnting (o: bringe kaffen), saasart Signalet (o: klokken) lyder. *Heid. Poet.VII.358.* blæse Signal. *D&H.* (*en udraaber:*) dette var Signalet til næste Forestillings Begyndelse. *LindskovHans.NH.153.* jf. (*spøg.*) *Jeg snorker, som du veed; bliv ved at læse, | Saa længe til du hør Signalet af min Næse. *Bagges.I.168.* give signal (jf. u. bet. 3 samt I. give 8.2). *Hand (o: admiralen) giver Signaler, hand tridtzet op Seyl. *Sort.HS.E3e.* Naar Kongen drager til Parlamentet, gives Signal ved nogle Canon-skud. *EPont.Men.II.331.* *Tubaen giver Signal, og ind paa Kamppladsen træder | Nøgen, med Sværd og Skjold, Spurius, Kamppladsens Sol. *Holst.II.153.* *SkibssMask.27. m. h. t. dyr: LTid.1738.585.* *alle Fugle sjunge . . | Saa-

snart som Lærken gi'er Signal | Af Næbbets Futteral. *Boisens Viser*. 324. pludselig giver Førerbukken et Signal, og i Løbet af et Par Sekunder er Flokken over alle Bjerge. *Buchh. FDK. 97.* ♣ gøre signal (jf. gøre 1.3). Hans Høje Excellence, Guldenlew (*havde*) gjort Signal til Krigs Raad (*om bord paa et skib*). *Æreboe*. 170. Seilere, som gjøre Signal efter Lods. *MR. 1822. 106.* Hverken Dag eller Nat maa Vagtechefen gøre noget Signal uden Chefens Ordre, medmindre det er for at advare andre mod en pludselig Fare. *Bardenfl. Søm. I. 72.* repetere et signal, se repetere 1.1. (sj.:) V. slog et Signal paa Skodderne (*for vinduet*); lidt efter aabnedes Gadedøren paa Klem og efter en kort Forklaring bleve de indladte. *Chievitz. FG. 132.* || *uegl., om hanens og andre fugles lydfrembringelser* (jf. ogs. ovf. 1. 1). *Kragens ru Signaler. *JV Jens. Aa. 8* (jf. *Harry And. JL. 147*). Hanernes Galen (*lyder*) . . de gentager deres Signaler mange Gange. *Hans Povls. HF. 130.* || *konkr., om de ting, v. hj. af hvilke tegnene gives* (fx. flag, lygter, opstandere m. særlige kendetegn). *Funch. MarO. II. 116.* (*vi blev*) anmodede af et portugisisk Barkskip . . om at meddele ham vor Længde. Han begyndte først med at heise en heel Deel Signaler, som vi ikke kjendte. *StBille. Gal. I. 105.* Om Dagen kan man jo meget bedre se Signaler og Frispor-mærker. *Buchh. UH. 49.* Eksprestog, der ofte maa standse baade for Paasætning og Af-tagning af Signaler (o: *signallygter*). *Jernbane T. 1/2 1935. 2. sp. 2.* (*jærnb.*) sætte, stille, stryge et signal | fremskudt signal, se u. frem-skyde 1.1.

3) (*nu især som videre anv. af bet. 2*) *hvad der er det ydre tegn, kendemærke paa, udtryk for ell. (for)varsel om noget, ell. hvad der danner indledning til, fremkalder noget, sætter en bevægelse i gang, bringer noget til udbrud oln.* Dette Gien-svar var Signal til den store Krig. *Holb. DH. I. 540.* her var et Kys, et Haandtryk, det sidste Signal paa, hvad vi følte og tænkte om hinanden. *FrSneed. I. 59.* Vinket kom fra Himlen, Signalet til vor Lykke. *Kierk. VI. 215.* Han havde to Sydveste, og de var saa godt som et Signal om hans Sindstilstand. Den ene var temmelig fin . . den tog han paa, naar Humøret og Vejret var godt. *Buchh. FD. 57.* || *iforb. give signal* (jf. u. bet. 2). 1. *være indledningen, optakten til noget.* En Flaade-opstand i Kiel 28. Oktober gav Signalet, og snart bredte Revolutionen sig ud over hele det tyske Rige. *VerdenGD. IV. 2. 339.* 2. (*nu næppe br.*) *iforb. m. for: være mønster, forbillede, toneangivende for.* Hoffet, som giver Signal for det heele Land, blev opfyldt med Fritænkere. *EPont. Men. II. 336.* || (*især efter* 60 *Bj. Bjørnsons brug af ordet i 1872 om Nordens optræden over for, (ind)stilling til Tyskland (se Arlaud. 263)) om form ell. princip for handlemaade, optræden, fremgangsmaade; hvad*

der er bestemmende for handlemaade osv.; indstilling til noget. To Aar for sin Død oplevede (*Oehlsenschläger*) Signalerne fra Ungdomstiden om igen. *JV Jens. FS. 65.* ogsaa Pressen arbejder under en vis international Høfligheds Signaler. *JacPaludan. (DagNyh. 1/2 1934. 12. sp. 3).* (*klassicistmen*) kommer til at staa som en Periode, hvor Kunsten fulgte forkerte Signaler. *Rubow. BB. 18.* *især i forb.* forandre (*ell. skifte, ændre*) signaler: *Ak, jeg (o: *en student*) har nu forandret Signaler, | og nu flytter jeg ingen Skilte mer! *Cit. 1879. (Studenterkom. 311).* ved Frederik V's Tronbestigelse havde (*regeringen*) forandret Signalerne og vendt sig bort fra Halle og til Gøttingen, med hvis Universitet . . det danske Hof indgik en nøje Forbindelse. *JulPet. L. 246.* det hollandske Genremaleri . . havde skiftet Signaler. Den kække Virtuositet i Penselføringen erstattedes af . . Omhu i Behandlingen. *KMads. NM. 92. Steenberg. H. II. 69.*

Signal-, i *ssgr.* (*faql.*) til Signal 2, *fx.* (*foruden de ndf. medtagne*) Signal-aftæ-ning, -afstand, -alfabet, -anlæg, -baake, -blus, -bøje, -fakkel, -farve, -fløjt, -fyrværkeri, -føring, -giver, -givning, -ild, -klap, -kode, -kontakt, -middel, -nummer, -regle-ment, -sektion (*se u. Sektion 2.3*), -slag, -sprog, -system, -tegn, -tjeneste, -væsen. **-apparat**, *et. apparat, der giver et lys-ell. lydsignal; ogs. om alarmapparat oln.* *OpfB. 1 VIII. 160. TeknO.* **-arm**, *en. (jf. -vinge) en paa en opstander, mast, anbragt bevægelig arm, v. hj. af hvilken der gives signaler.* *OpfB. 1 I. 299.* Saa ringede en Klokke inde paa Stationen, en Signalarm blev hejst op, et Tog kom brusende. *Lauesen. SD. 101.* **-ballon**, *en. ♣ kugleformet legeme, ballon (3.3), der anvendes ved signalering (jf. -kugle).* *Scheller. MarO.* **-billede**, *et. (jærnb.) kombination af signaler af forskellig betydning, der afgives fra samme sted og kun kan kendes fra hinanden ved deres indbyrdes stilling.* *DSB. Sign. I. 8.* **-blæsning**, *en. ✕.* Ved Afdelingerne uddannes menige i Signalbæsning. *LovNr. 93²³ 1/2 1932. § 88. Musikhist. Arkiv. I. 203.* **-bog**, *en. ♣ bog, der indeholder en fortegnelse over de paa søen brugte signaler, vedtægter for signalering oln.* Signal-Bog for Hs. Kgl. Mayst.s Orlogs-Flode. (*bogtitel. 1711*). *Harboe. MarO. 357. Bardenfl. Søm. II. 125.* **-bogstav**, *et. (især ♣) bogstav, svarende til, udtrykt ved et bestemt signal.* *Scheller. MarO. Sal. 2 XII. 459.* **-bro**, *en. (jærnb.) bro-lignende stillads til anbringelse af jærnbane-signaler.* *DSB. Reglement for lokale Signaler. I. (1916). 29.* **-bræt**, *et. (♣, nu næppe br.) bræt, hvorpaa er opslaaet en tabel, der viser signalfastagene og deres betydning.* *VSO.*

Signalement, *et. [signal'man] best. f. -et [-'man'ət] fl. -er [-'man'ər] (fra fr. signalement, afl. af signaler, se signaler) angivelse af ydre kendetegn ved noget;*

beskrivelse af noget, der tager sigte paa at gøre det (let) genkendeligt; især m. h. t. person, nu spec.: person, der efterlyses (af politiet). *KancSkr.*¹²/1807. Jeg behøver vel neppe at forøge Signalementet med den Bemærkning, at han havde den Korsfæstede Billede intattoveret paa sin venstre Arm. *Blich.*(1920).XIV.219. jeg tog ogsaa et Signalement over (nu: af) disse Gavtyve med mig, for at De kan tage Dem ivare.*Hostr.* 10 *EF.I.11.* Der gøres (ikke) Forsøg paa at stadfæste, om den i Passet nævnte Person nu ogsaa er den, som har afleveret det. (Man) undersøger . . ikke en Gang om Signalementerne stemmer.*Brandes.X.15.* uegl., om karakteristik af person: I mine øjne giver fragment 15 i faa træk et fortrinligt signalement af den unge Kierkegaard.*FBrandt.SK.362.* || m. h. t. dyr; især (vet.) om angivelse af en hests køn, lød, størrelse, alder og særlige (varige) kendetegn. *LandbO.IV.211.* || (l. br.) m. h. t. ting og forhold. *JNHøst.* Kun Navnet („Honolulu plantage“) er tilbage, og det er godt og malende; en barbarisk Vækst i et urjydsk Landskab kunde vanskeligt faa et mere betegnende Signalement.*AchtonFriis.JL.I.132.* || hertil Signalements-kort (Bl & T.), -liste (liste, hvorpaa personers signalementer opnoteres. *Fleuron.IN.50.*), -maaling (OpfB.³III.566) ofl. **signalere**, v. [siq-nalletræ] -ede. vbs. -ing (Bardenfl.Søm.II.177. jf. Signaleringsmiddel. *Harboe.MarO.358.*) (fra fr. signaler; afl. af Signal; jf. signalisere) 1) (faagl., især ⚓ og ✕) udsende signaler; give signal (til); meddele v. hj. af signaler. *Leth.*(1800). Batterie-Chefen . . lader . . Hornblæserne signalere Commando-Ordene.*Exerc.Artil.*(1804). 150. Chefen paa Euryalus . . signalerede ham, at ile til den engelske Flaade.*Archiv Søvæsen.I.392.* ethvert Skib kan ved Signalstationerne uden Udgift faa signaleret Meddelelse om Isforholdene i de danske Farvande.*KuskJens.Søm.352.* jf.: (han) signalerede (o: gjorde tegn) til Lotte, at han ikke havde fundet de savnede.*GyrLemche.S.IV.153.* || om apparat. Denne Telefon . . signalerer ikke ved en Klokke, der ringer, men ved en Lampe, der lyser.*AarbRadio.1926.25.* 2) (sj.) d. s. s. signalisere 2. Cyklisten . . 50 signaleres som 25 Aar gl., iført lang, brun Ulster . . Han er middelhøj og af almindelig Bygning.*DagNyh.*¹²/1936.4.sp.3.

Signal-fald, et. (jf. sv. sejnfald, flag-line) ⚓ smækker line til ophejsning af signalflag og -lamper. *Harboe.MarO.* Bardenfl. Søm.I.123. -**fejde**, en. i best. f., om den pennefejde, der foraarsagedes af Bj. Bjørnsons udtalelse om at forandre signaler over for Tyskland (se u. Signal 3). *PARosenb.BB.71.* 60 -**figur**, en. ⚓ figur, der bruges som kendetæknepaar for visse slags skibe. Om Dagen skal et saadant Skib (der bugserer et andet skib) paa det Sted, hvorfra de bedst kunne ses,

føre 2 sorte Kugler eller Signalfigurer, hver mindst 2 Fod i Diameter, den ene lodret over den anden.*Anordn.Nr.4²²/1897.4a.* Bek. Nr.15⁵⁵/1934. -**flag**, et. flag, hvormed der signaleres; især om de flag, der anvendes ved signalering til søs (nu spec. om de 26 flag, svarende til det engelske alfabet, der anvendes i det internationale signalsystem). *SøLex.*(1808). *Drachm.DM.80.* *Scheller.MarO.* jf.: paa Landet (o: Bornholm) ere fire Signalflag til Salutering for de forbisejlene Krigsskibene, der hilse, nemlig et ved Rønne, et ved Nekse, et ved Svanikke og et ved Hammeren.*PN Skovgaard.B.175.* -**fløjte**, en. (jf. -pibe) fløjte, hvormed der gives signal. *TeknMarO.* -**gast**, en. ⚓ sømand, der er særlig uddannet til signalering. *Scheller.MarO.* *ORung.PD.200.* -**gods**, et. ⚓ fællesbetegnelse for signalfald, -standere olgn. *Harboe.MarO.* *VSO.* -**horn**, et. horn, der bruges til afgivelse af signaler; især (✕, ♪) om trompellignende messing-instrument, der anvendes i infanteriet (jf. Bugle-, Bygelhorn). *Bergs.FM.130.* *Rist.FT.116.* || om horn paa automobil (jf. Horn 3.1 slutn.). *BerlTid.*¹¹/1938.Ajt.2.sp.2. -**hus**, et. (jf. -hytte; jærnbn.) hus ved jærnbane, hvorfra signalerne betjenes. *OpfB.¹VIII.160.* *DSB.OrdræK.57.* -**hvirvel**, en. (jf. Hvirvel 3.3) ⚓ om to runde ved et led forbundne jærnbojler ell. karabinhager olgn., indspilset i hver ende af signalfaldet (hvis anvendelse muliggør hurtig anbringelse af signalfalene). *Harboe.MarO.* *Funch.MarO.II.116.* -**hytte**, en. (jærnbn.) d. s. s. -hus. *Bønnelycke.Lt.341.* -**inspektør**, en. spec. (jærnbn.) om jærnbaneembedsmand, der bl. a. fører tilsyn med signalindretninger og de faste sikringsapparater. *DSB.Tjen.I.23.*

signalisere, v. [siqnali'se'træ] -ede ell. (nu næppe br.) -te (WeisbachsCuur.(overs. 1755).346. *Nyerup.Efterretn.omFr.III.*(1817). 113). vbs. -ing (VSO. *DSB.Togregl.19.*) (fra ty. signalisieren; afl. af Signal; jf. signalere) 1) (nu (uden for jærnbn.) ikke i fagspr., der (især ⚓ og ✕) bruger signalere) d. s. s. signalere 1. Paa Høiden af Skotland signaliserede vi adskillige Seilere. *VSO.* (en signalstation) hvor der . . kunde signaliseres for forbisejlene Skibe. *Drachm.PV.15.* Skal, "Forsigtig" signaliseres gennem et længere Tidsrum, anvendes (i England) Standsignaler med en grønmalet Skive. *Sal.²XXI.383.* jf.: Den gamle forrevne Huskat, der sad ved Foden af Trappen og med to grønne Øjne signaliserede sin Tilstedeværelse. *Ohlsson.S.76.* 2) (faagl., især politi-spr.) give signalement af. Deserteuren var saa noie signaliseret, at man vanskeligen kunde tage Feil af ham. *VSO.* Liget blev fotograferet i fem Stillinger og signaliseret. *ORung.Y.98.* Mandspersonen signaliseres: ca. 30 Aar, middelhøj, mørkt eng. Overskæg, brun Jakke og mørk blød Hat. *PolitiE.*¹⁴/1923.3. 3) (nu næppe br.) vere karakteristisk for; kendetegne. Andre

maa dømme om vore Tider signaliseres ved at vrage alt hvad som er jordisk. *LTid.1754. 257.* Hiin latterlige Ahnestolthed . . hiin oligarchiske Statsaand, der for 1660 i Danmark og endnu i de fleste europæiske Lande signaliserer Adelen. *Blich.(1920).XIII.177. 4)* † *fremhøve; udmærke.* *Nu bør de Naades Tegn i vor Betragtning komme, | Som aller-naadigst har signaliseret Somme. *ChrFlensb. DM.II.29.* || *især refl.: vise fremragende egenskaber; udmærke sig i det 8de seculo hafde (smaalandske kvinder) signalized sig i eet feltslag imod de Danske. JacBircherod. R.25. (han) Havde signaliseret sig Som en stor General. Tychon. Vers.136. Nyerup. Efterretn.omFr.III.(1817).113. om ting: Ellers har jeg og mærket at Frøet af hvide Kløver har signaliseret sig frem for andre Medicamenter. WeisbachsCuur.(overs.1755).346. || i part. signaliseret brugt som adj.: fremragende; udmærket. man har Exempler at de, i Mangel af dydefulde Printser . . have givet Kronen til en i synderlig Maade signaliseret Underdan. *OeconT.VI.28. JBaden. FrO.II.**

Signal-kanon, en. (især ⚡) lille kanon, der, især paa skibe, bruges til signalering. *Scheller.MarO. Pol.¹².1935.6.sp.1.*
-klod(e), en. ⚡ klode (se II. Klod 4), der anbringes paa signalstanderne, og hvortil signalflagene fæstes, naar de skal hejses op. *Funch.MarO.II.116.* **-klokke**, en. klokke, hvormed der gives signaler; især om klokke, hvormed der gives afgangssignal for skib ell. tog. *Drachm.KK.15. JernbaneT.¹.1936.4.sp.4.* **-kugle**, en. (jf. -ballon; ⚡ og ✕) om kugle, der hejses som tidssignal, tidkugle, ell. om kugle, der anvendes ved signalering; spec. om lyskugler af forsk. farve, der udskydes (v. hj. af pistoler) som signaler. *TeknMarO. Sal.².XXI.379.* **-lampe**, en. (gløde)lampe, hvis tænding (og slukning) tjener som signal; især om saadanne lamper paa telefoncentraler. *TelegrTelef.132.* **-lanterne**, en. (især ⚡ og ✕) lanterne, hvormed der signaleres (især med blinksignaler); ogs. om et skibes positionslanterner. *Harboe.MarO.246. Scheller.MarO.*
-line, en. ⚡ spec. (jf. -snor): line, hvormed en dykker kan signalere; livline; sikkerhedsline. *Scheller.MarO. Dykkeren.1927/28.15.* **-lygte**, en. (især jærnb.) lygte, der tjener som signal; især om lygte i standsignal ell. paa tog. *Sal.².XXI.384.XXIII.186.* **-lys**, et. lys, der anvendes som signal ell. ved signalering; især (⚡) om signalkugler, elektriske glødelys osv., der anvendes paa skibe, ell. (jærnb.) om lys signaler i banetjenesten. *Sal.XV.1071. Sal.².XXI.381.* **-mand**, en. (jf. -gast, -passer; ⚡ ell. jærnb. (foreld.)) person, der passer, betjener signaler. der passeres Sporskifter med Signalmænd. *Rambusch.L.183. Scheller.MarO.* **-mast**, en. (⚡ ell. jærnb.) opständer, mast ved signalstation, jærnbanelinie, brugt ved signalering, enten saaledes at signalerne

hejses op deri, ell. saaledes at mastens arme bringes i særlige stillinger. *Jernbane-Viser.I. (1900).20. KuskJens.Søm.351.* **-officer**, en. officer paa orlogsskib, der fører tilsyn med alt, hvad der vedrører signalvæsenet om bord. *VKorffsen.TO.II.78. Bardenfl.Søm.I.68.* **-passer**, en. (jf. -mand; jærnb.) person, der passer en gruppe jærnbanesignaler, en signalpost. *VilhHans.J.54. Sal.².XXI.381.* **-pibe**, en. (nu l. br.) d. s. s. -fløjte. *HCAnd.SS.VI.85. Drachm.KK.15. Rist.FT.117.* **-pistol**, en. (især ✕) pistol til udskydning af signalkugler. *Sal.XV.1071. Bek.Nr.191¹. 1934.* **-planke**, en. (jærnb.) planke, der anbringes over bagerste jærnbanevogns puffer, for at signaler kan anbringes derpaa (i tilfælde, hvor vognen mangler øskener til disses anbringelse). *DSB.Matr.II.24.* **-post**, en. (jærnb.) post, hvorfra en gruppe signaler betjenes; spec.: post paa jærnbaneestation (især anbragt højt) med apparat til betjening af signaler og sporskifter. *OpfB.².I.69. Sal.².XXI.379.* **-protokol**, en. ⚡ protokol paa orlogsskib, hvori indføres de meddelelser, skibet modtager og afsender ved signalering. *Bardenfl.Søm.I.68.* **-pæl**, en. (jærnb., nu l. br.) pæl ell. mast, hvorpaa jærnbanesignaler anbringes. *Rambusch.L.138. JVJens.D.27.* **-raa**, en. ⚡, raa, under hvilken signaler hejses (i orlogsskibe). *Scheller.MarO.* **-raket**, en. (jf. Raketsignal; især ✕ og ⚡) raket, der udskydes som signal; især om raketter, der udvikler lys (stjerner) af forskellig farve (saaledes at lysenes antal og farve bestemmer signalet). *MilTeknO. Scheller.MarO.* **-rødt**, et. (mal.) lysægte, rød farve med en særlig, lysende tone (spec. anv. til signaler). *Tilsk. 1936.II.349.* **-skib**, et. ⚡ d. s. s. Repe-titor 2. *Bl&T.* **-skive**, en. (jærnb.) skive, der bruges som signal; især om skive, der anbringes paa tog (fx. til angivelse af særtog). *JernbaneL.60.* **-skud**, et. skud, hvormed der gives et signal. *vAph.(1764).* Signalskud skydes (fra skibet), og fra det eensomme Træhuus kommer Lodsens. *HCAnd.SS.VIII.166. Scheller.MarO.* **-snor**, en. ⚡ d. s. s. -line. *Dykkeren.1927/28.26.* **-ständer**, en. ⚡ 1) trekantet, aflangt signalflag. *Harboe.MarO.390. Scheller.MarO.* 2) line, hvorpaa signalflagene vandrer. *SøLex.(1808).149. Funch.MarO.II.116.* **-station**, en. ⚡ station paa kysten (især ved fyrtaarne), der kan modtage meddelelser fra og afgive meddelelser til forbi sejlede skibe; ogs. (✕) om sted, post, hvorfra man ved optisk telegrafering signaler til et andet lignende sted. *Drachm.PV.14. Scheller.MarO. Sal.².XXI.378.* **-stok**, en. (jærnb.) kort stok (med hvid rund skive med grøn kant), hvormed en station giver afgangssignal for tog. *DSB.Sign.III.96.* **-styrke**, en. (jagl.) den styrke, hvormed signaler og andre meddelelser høres i radio, telefon olgn. Om Dagen kan den (o: en radiosender) . . høres uden Forstyrrelser og med nogenlunde

god Signalstyrke. *BerlTid.Radiolytteren*.^{5/11/1938.20.sp.3.} **-telegraf**, en. 1) (fagl.) elektrisk signalapparat, der giver signaler ved ringning, ved glødelamper, der tændes og slukkes, klapper, der falder ned, olgn. *OpJB.*^{3.III.2.97.2)} ⚓ kasse, hvori signalfagene paa liner, der gaar gennem huller i to spredholder, ligger klar til brug. *Bardenfl.Søm.I.123.* **-trompet**, en. ✕ trompet, brugt til signalering (i rytteri og artilleriet). *Musikkat.25.* *AKohl.RN.120.* **-ur**, et. ur, der med visse mellemrum, paa visse klokkestet, giver et lydsignal. *Krak.1930.II.745.* **-vimpel**, en. ⚓ vimpel, hvormed der gives signal. *VSO. TeknMarO.* **-vinge**, en. d. s. s. -arm. *Gymn.II.149.* *JernbaneL.56.*

Signatur, en. [sɪkna'tu:r; l. br. sinja'tu:r] fl. **-er.** (fra mlat. signatura, til lat. signare, se signere)

1) mærke, tegn, der anbringes, sættes paa en ting, for at man derved kan (gen)kende, identificere tingen; især i fig. anv.: 1.1) (bogtr.) indskæring paa den ene side af skriftlegeme (type), der oplyser sætteren om typens rette stilning. *Meyer.Selmar.*^{16.1.2)} (bogtr.) om (hvert af) de fortløbende tal (tidligere ogs. bogstaver), der til vejledning for bogbinderen anbringes fornedet paa et arks første (primsignatur) og (gentaget, nu i forbindelse med en stjerne) paa dets tredje side (sekundarsignatur), tidligere ogs. paa andre sider. *Amberg.PapirL.368.* *Ark F5 mangler Signatur.Ehrenr.M.F.XI.24.1.3) (✕, foræld.) særlig mærkning af (et firmas) varesending. *HandelsO.* (1807).^{131.} *JNHøst. Meyer.*^{1.4)} (bibliot.) den betegnelse, som angiver en bogs (et haandskrifts) plads i et katalog (og i samlingen). en Lovcodex . . . som nu bærer Signaturen Ny kgl. Samling 2879, 4to. *DSt. 1920.93. BibliotH.*^{3.II.433.1.5)} (jf. Giftsignatur; apot.) en paa beholder med lægemidler bragt angivelse af indholdet (og anvisning til dets brug). *JBaden.FrO. PharmDan.* (1933).^{6.}*

2) tegn, der symboliserer noget; især i fig. anv.: 2.1) ♂ om de i generalbasskriften forekommende tal, tegn og for tegn. *MusikL.* (1801).^{225.} *MusikL.II.340.2.2) (geogr.) om de figurer og tegn, hvormed man paa landkort anskueliggør forsk. genstande samt jordbundens beskaffenhed, bevoksning olgn. *Meyer.* paa et gammelt Kort fra 1823 . . . findes da ogsaa paa denne . . . Del af Øen Signatur for Skov. *AchtonFris.DØ.I.72.* || (fagl. om andre tegn, der paa tegninger, i kataloger olgn. symboliserer noget, fz. varesorter, arter af et materiale, tilstedeværelse af noget olgn. *HFB.1936.746.* jf. Gas- og Vandsignaturer (Anvendt af Gasværkernes Ingeniorkontor). *smst.XIX.**

3) tegn ell. navn, hvormed en person underskriver sig. 3.1) underskrift under skrivelse, dokument, avisartikel olgn.; nu spec. (emb.) om befuldægtiget statsrepræsentants underskrift paa traktater olgn. (se *Sal.*^{XXI.384)}

ell. underskrift af person, der tegner et firma ell. (i videre anv.) om ret til at tegne firmaet (se *JurO.* (1934).^{135.} *JBaden.FrO.* Begges Signatur . . . viser den samme Egenhed i Skrifttræk. *PAndrø.ViaAppia.II.* (1886).^{195.} Bidrag, der loyalt meddeltes under de paagældendes Signatur. *CSPet.Litt.652.* *JurFormularbog.*^{618.3.2)} (fagl.) tegn, bogstaver ell. navn, der af en kunstner anbringes paa kunstværket, og hvorefter dette angives som stammende fra hans haand; ogs. i videre anv., fz. om bogbinderens mærke paa et bind, om fabriksmærke paa fajance, porcelen olgn. disse Billeders Mangel paa Signaturer. *EHannover.E.38.* Han faar Øje paa et Maleri, gaar hen til det, ser efter Signaturen i det ene Hjørne. *PLevin.Riber&Søn.* (1915).^{7.} Fajancer uden Signatur. *Tilsk.1931.I.151.* jf.: Portrættet, anbragt paa et af Athenes Vaaben, skulde nemlig være et Individualitetsmærke, en Kunstnersignatur. *JLange.BM.II.61.*

4) ♂ overf., om træk, forhold, egenskab, der kendetegner noget, ell. hvorefter noget røber sig, lægger sig for dagen. paa den mest umiddelbare Maade giver den blotte Sprog-tone og Stilfarve da Tidens Signatur. *VVED.* (Edda.II. (1914).^{19.} (Daumiers) Kunst er dybest opfattet, kun hans egen og mærket med en af Verdens personligste Signaturer, som ikke er til at tage Fejl af, naar man har faaet Øjne, der kan se. *KunstmusA.1915.33.* Hvis det er muligt at afmærke en aands-historisk Udvikling med de skiftende Idéers „Signaturer“ eller Slagord. *VilhAnd.VT.16.*

I. signe, v. [sɪ'qna, ogs. 'sɪ'nə] (nu næppe br. (muligvis dog identisk m. fig. form) segne. *DL.6—1—12.* *LTid.1720.Nr.35.4.* — nu kun dial. sejne. *Moth.S95. Cit.1738.* (Vider.IV.233). *Junge.239. Feilb. jf. Brøndum-Nielsen.GG.I.282.* **-ede. imp. sign** ell. (nu næppe br.) **signe** (Brors.17. jf. *Kingo. 342.* vbs. **-else** (s. d.) ell. † **-ing** (*Cit.1738.* (Vider.IV.233). *vAph.* (1764)), jf. **Signeri.** (glda. signe, segne, seyne, øda. signæ (AM.), run., oldn. signa, oeng. segnian, oht. seganon (nht. segnen); fra lat. signare, mærke, betegne, til signum, tegn; jf. Signal, signere, resignere, singot samt ind-, prim-, velsigne || ordet bruges ikke i bibelen, der anvender velsigne)

1) (nu l. br.; jf. dog primsigne) gøre korsets tegn for ell. over (og derved nedkalde guds naade, velsignelse over ell. indvi noget; jf. bet. 2); tidligere vistnok ogs.: føre et kors, krucifiks, hen for ell. over en (m. sa. formaal). *ham (o: trolden) kan ene fælde | en døbt og signet mand. *HolsteinRathlou. SF.38.* *omt med de viede Vande | signer han (o: præsten) Barnets Pande. *LCNiels. SmS.76.* jf. (billedt.): *Den ene (ven) signed' Søster Død | for tidligt med sin hvide Haand. *sa.R.90.* || især refl.: slaa kors for sig (spec.: for at afværge ond); korse sig. signe sig med det hellige korb. *Moth.S191.* hvo der haver korset, signer sig

selv først, se Kors 4.1 slutn. korse og signe sig, (nu næppe br.) dels i egl. bet.; dels i videre anv.: foragede olgn. (se korse 2v.). Han korsede og signede sig, som om han havde seet et Gienfærd. *Biehl.Cerv.LF.II.311.* (munkene fortsatte) deres Vei, med saa megen Signen og Korsen, som om Fanden havde været i Hælene paa dem. *sa.DQ.I.64. Leth. (1800).*

2) (højtid.) lyse velsignelse over, nedkalde guds naade over, indvi (egl. ved samtidig at gøre korsets tegn (se bet. 1) ell. i forb. m. haandspaalæggeselse olgn.); egl. om kirkelig handling, men ogs. om handling, hvorved en læg mand (under paaberaabelse af gud) helliger, indvier, velsigner en ell. noget, højtideligt ønsker lykke for en olgn. *Moth.S191.* Foran Alteret stode Præsterne, og signede det bedende Folk. *Blich.(1920).XV.64.* *Saa havde Kirken signet alt | Den Pagt, som os bandt (o: vi var blevet gift). *Winth.HF.137.* (kong Johan siger, at) fra det Øjeblik af, da han overgav sig til den romerske Præst, har han ikke mere havt nogen Velsignelse paa Jorden; thi Pavens Forbandelse er Velsignelse, men Den, han signer, er forbandet. *Brandes.VIII.173.* *Hver Idræt skal signes med Bønnens stærke Daab. *JPauli.Skygger og Lys.(1902).35.* jf.: Den „sideniuske“ Arv . . var den ikke netop den Amulet, at det signede Tegn, han kunde takke for, at det dog ikke var gaaet han værre, end det var. *Pont.LP.VIII.8. iron.:* Saa, saa, sagde Præsten, faaer vi nu Kiamperne i Leegen med? Men forlad Eder paa mig, at jeg skal signe dem (o: fjenderne), førend Soel gaar af Himlen i Morgen. *Biehl.DQ.I.40.* signe ma-den (oldn. signa matinn; jf. u. bet. 3; foræld.) lyse velsignelse over ma-den for spisningens begyndelse. Det er nøje beskrevet, hvad Mad de fik . . B. var rask til at signe Ma-den, han tog Ribbenskødet, skar og huggede i sig. *Kyrre.(IslSagaer.I.293).* || i videre anv.: holde i ære; lovprise. *Danmarks Folk skal signe deres Minde. *Lund.ED.147.* jeg vil signe Jahve i Menighedsmoder. *ACLars.S.62.* || † i forb. m. for: forløse, fri for (synd). signe ên for synd. *Moth.S191.*

3) (i rigsspr. kun højtid.) om gud, skabnen ell. guds, naturens gaver: skænke naade, salighed, lykke; gøre lykkelig, herlig, salig; om naturens gaver ogs. i videre anv.: være velgørende for; m. h. t. foretagende: lade faa et godt, lykkeligt forløb, blive kronet med held. *Hvem vor Mester ret vil signe, | Signer han med Faderfryd. *Rahb. Poet.F.I.57.* (jeg) had . . Livets Herre at lade mit Forehavende signes og trives. *Sibb. I.77.* *Himlens Gud . . | Signer deres Ægtestand. *Grundtv.SS.IV.340.* *Med Frugt Du (o: gud) signer Jordens Moderskjød. *Ing. RSE.VII.164.* *et Folk, der kun bruger sin Hakke | i en Kamp mod den stenede Bakke | og kun ønsker den signende Regn. *SMich.*

B.77. *Signe vorre Strande, | Søndenvind! *JVJens.CT.83.* || i ønsker som: gud ell. krist signe (det, ham osv.)! *Dannemark vi nu kand ligne, | Ved en frugtbar vang, | Hegned runt omkring, Gud signe | dend i nød og trang. *LKok.(PSyv.Viser.(1695).586).* Herre krist signe din fød. *Moth.S191.* *Christ signe den ædelig Danneqvindel! | Hun hviler for Altret i Kirke. *Oehl.XXIV.161.* *Gud signe din Beslutning. *Winth.HF.98.* Jahve signe dig. *KMunk.EI.17.* gud signe dig ell. (forkortet) gud signe (*Moth.G300*)! spec. (nu ikke i rigsspr.) brugt som høflighedsudtryk til en, der nyser: prosit! gud velsigne dig! *Moth.S191.* OrdBs. (Langeland; „i gl. Dage“). jf. Feilb. gud signe ma-den! (ign. udtr. i no.; jf. ty. gesegnede mahlzeit; sml. u. bet. 2; dial.) velbekomme! OrdBs. (Sjæll.; „i ældre Tid“). || part. signet brugt som adj.; ogs. i videre anv., for at udtrykke, at man finder noget i høj grad godt og synes om det, holder af det, har det kært; herlig; velsignet. *Hvor du (o: Dannebrog) dig hæver, | Seier omsvæver | Korsherrens signede Hær! *Grundtv.SS.II.397.* *Vi elsker vort Land, naar den signede Jul | tænder Stjernen i Træet med Glans i hvert Øje. *Drachm.FÆ. 195.* en Rundtenom, friskbagt og duftende, med Spor af Ovnens signede Varmer i sig. *JesperÆv.K.55.* jf.: Aa, dette solsignede Italien med sin pjaltede Rigdom og sin rige Pjaltothed! *MarySkotte.IngerKærgaard.(1927).149.* *Den signede Dag med Fryd vi seer | Af Havet til os opkomme. *Grundtv. SS.I.57* (jf. *CSPet.Litt.113f.*), da han (o: vækkelserprædikanten Ole Henrik Svane) lukkede sine Øjne, var den signede Dag allerede ved at afløse Vantroens lange Nat, som i det meste af hans Levetid havde ruget over Landet. *HBegtr.DF.II.23.*

4) (især foræld.) fremsige magiske formularer (og slaa kors ell. gøre andre (magiske) tegn) over et levende væsen ell. en ting i den hensigt at helbrede, beskytte olgn. DL. 6—1—12. signe en for sygdom. *Moth.S191.* Jeg var uden for og gjorde min Bon, Madame, som jeg altid gjør, førend jeg (o: en signekælling) signer eller maaler. *Holb.Bars.III.3.* Mod Hugsaar signedes som saa (osv.). *Thiele. III.120.* Han lod sig signe af en Signekone. *VSO.* der var ogsaa dem, der lod kloge Koner „signe over“ (sine oer) Børnene. *FrGrundtv. LK.87.* Feilb. jf.: en episk Formel . . mod Lemvrid: „Jesus ned ad Bjerget red, hans Føl sin Fød vred; vor Herre Kristus han signed den med to Hænder og ti Fingre.“ *FØhrt.Trylleord.(1922).53.* sml. *VidSelsk.Medd. HF.VI,3.36.*

II. signe, v. se I. segne.

Signe-, i sgr. især (foræld.) af I. signe 4. -formel (FØhrt.Trylleord.(1922).49) ell. -formular, en. En Signe-Formular mod Forgjørelse. *Thiele.III.133.* D&H. -kone, en. (jf. -kvinde, -kælling) kone, der signer;

„klog kone“. *Moth.S95*. *Da melder sig . .
| En Signekone, som med Ord | Og sære
Tegn helbreder. *Winth.D.168. FOhrt.Trylleord.*
(1922).48. -kunst, en. Moth.S95. VSO.
-kvinde, en. (*ænyd. d. s.*) d. s. s. -kone.
PHFrim.(SkVid.XII.92). Ingen Signeqvinde
med sin Læsen . . skal kunne løse dig. *JBa-*
den.Horatius.I.99. FOhrt.Trylleord.(1922).49.
-kælling, en. *nedsvæt.*, om signekone. *Holb.*
Bars.I.6. *en forstandig Qvinde, | Som med
en egen Konst kand alle Saar forbinde, |
Man kalder det slags Folk for Signe-Kier-
linger, | All Sygdom tvinge de, men Mod-
sot udi sær. *FrHorn.PM.138. Thiele.III.83.*
Brandes.III.457. Signelse, en. ft. -r.
(glda. signelsæ (3Mos.25.21(GldaBib.)), seg-
nels) vbs. til I. signe; især i flg. anv.: 1) (nu
næppe br.) til I. signe 2-3: velsignelse.
Moth.S191. *De stedtes for Klerken . . |
hans Signelse bandt dem for stedse tilsam-
linger. *Frank.SD.39.* *Vel dig! Din lyse kund-
skabsrige Aand | Kan finde, og dit aabne
Hjerte føle | Hver Signelse, som moderlig
Naturen | Med runde Hænder spreder over
den. *OHMynst.(AWentzel.OHMynster.(1928).*
28.) 2) (foræld.) til I. signe 4: handlingen at
signe ell. de ord, hvormed der signes (signe-
formel). *Moth.S95.* Mellem c. 1300 og Refor-
mationstiden finder vi spredte Signelser og
Besværgelser i nogle Læge- og Andagtsbøger.
FOhrt.Trylleord.(1922).46. Signe-mand,
en. *mand, der giver sig af med at signe;*
„klog mand“. FOhrt.Trylleord.(1922).48. Vid
SelskMedd.HF.VI.3.37(jy.). Signer, en.
(ænyd. segner (FOhrt.DanmarksTrylleform-
ler.I.(1917).453), jf. ænyd. signidske; foræld.)
person, der signer; „klog mand“; signe-
mand. Cit.18.aarh.(FOhrt.Trylleord.(1922).
128.) smst.53. jf.: I Værend begiver den
forgjorte og signersken sig til en jord-
fast sten. A.Ohr. & Ellekilde. Nordens Gudever-
den.(1926).228.

signere, v. [siq'ne'ræ; ogs. sin'je'ræ]
-ode ell. (nu næppe br.) -te. vbs. -ing (*Bi-*
blioth.II.434). (ty. signieren, fr. signer, af
lat. signare, se I. signe; jf. Signatur samt
as-, de-, kon-, kontra-, resignere; især fagl.)
forsyne med signatur; især i flg. anv.:
1) til Signatur 1, især (bibliot.) til Signatur
1.4. alle Bøgerne i dette Katalog (o: bind 95)
signeres saa med dette Tal og Angivelse af
Siden, altsaa f. Eks. 95,130. *Biblioth.II.434.*
smst.329. 2) til Signatur 3.1: forsyne med
navn ell. underskrift; underskrive. Moth.Conv.
S161. Früs-Moll.(Pol.^{22/10}.1928.7.sp.5). signe-
ret krans, *krans* (1.1) med baand, *hvorpaa*
det (bl. a.) angives, hvem kransen er fra.
JernbaneT.^{16/10}.1937.6.sp.1. signeret (oftest
forkortet sign.) brugt til angivelse af en (paa
kopi olgn.) gengivet underskrift. Givet paa
vor Residens- og Sommervilla, Enghuset
pr. Vallø, sign. Th. Stauning. *PDrachm.*
(BerlTid.^{7/1}.1925.Aft.5.sp.3). VorStand.1938.
65.sp.1. 3) til Signatur 3.2, m. h. t. kunstners

navn ell. mærke paa kunstværk olgn. to Exem-
plarer, der begge ere udgaede fra Davids
Atelier, om end kun det ene af dem, formod-
entlig det signerede kan gælde for Mesterens
egenhændige Arbejde. *JLange.III.173.* Mer
og mer signerer Kunstnerne ogsaa deres
Værker . . I baade stolt og beskeden Selv-
erkendelse signerer J. v. Eyck: „Johanes
van Eyck. Als ik kan.“ *Vved.BB.437.* Uhret
er signeret „le Roy“. *GadsMag.1927.580. m.*
h. t. bogbind: Biblioth.II.313.327.

Signeri, et. ft. -er. (*ænyd. segneri*)
vbs. til I. signe; især (foræld., nedsvæt.) til
bet. 4, om signelse (2). *Moth.S95.* (en præst)
blev endog brændt . . for sine Signerier, som
han synes at have øvet paa Ribe Markeder.
FOhrt.Trylleord.(1922).44. † signe-rig,
adj. (efter ty. segen(s)reich, til segen, vel-
signelse) velsignelsesrig. *Rahb.E.V.308.*

Signet, et ell. (l. br.) en. (*DagNyh.^{19/10}*
1912.Till.1.sp.1). [siq'ne'd] Høysg. *AG.41.* (†
Signete. *Job.41.6(Chr.VI; 1871: Segl). JR*
Paulli.JM.19. Adr.^{20/10}.1762.sp.16. tidligere
ogs. skrevet **Zignet(e)**). ft. -er. (*glda. sig-*
neth (Mand.124), ty., mnt. signet; fra mlst.
signetum, lille segl, afl. af lat. signum, tegn;
jf. Sigil; sml. Pitskaft) 1) (nu sj.) segl (II.
1.1); sigil. hun skrev Breve i Achabs Navn
og forseglede dem med hans Signet (1931:
Segl). IKg.21.8. Jeg vill tage (pengene) utalt,
eftersom Eders Mand Zignete sidder derfor.
JRPaulli.JM.19. „jeg saae . . Deres Signet,
som staaer herfor (o: for en kuffert) ganske
heel og holden“ . . „det er vel mit Vaaben,
men det er aldrig mit Signet.“ *Skuesp.V91.*
*Paa begges (o: to breves) Udskrift fæster
Adam Blikket, | Signetet skarpt i Øiesyn
han ta'er; | Han kjender Almas Segl. *PalM.*
V5. CPalM.O.450. || billedl. *saa ustadig er
alting i Verden her, | Den (o: verden) Ubestan-
digheds Signet i Panden bær. *Cit.1701.(Kyhn.*
PE.a7r). 2) graveret stempel (lille plade
med ell. uden skaft), hvormed man trykker
sit navnetræk (sine initialer), mærke, vaaben
olgn. i lak ell. lign. stof paa dokument, for
brev(lukke) olgn. (undertiden baaret som plade
paa fingerring ell. til pynt, som smykke i ur-
køde); seglstempel (jf. II. Segl 1.2). Med
Steenkøjere-Arbejde, saaledes som man ud-
graver et Signet. 2Mos.28.11. der er mit Zig-
net, hvilket, naar I flyer til Jøden Benja-
min, faar I strax Pengene. *Holb.Arab.10sc.*
fold Papiiret sammen og forsegl det, der er
mit Zignet. *Biehl.(Skuesp.IV.409).* saa raslede
han med et heelt Bundt kostbare Signeter,
som hang ved Uhret. *HCAnd.(1919).II.256.*
Greven lagde Signetet fra sig. *Wied.S.107.*
jf.: det mindre Segl, Signetet eller Sekretet.
JohsSteenstr.SD.84. || billedl. Himmels
Signete har sat Udødeligheds Stempel paa
ham. *Lodde.NT.213. 3) † Salomons signe-*
net, † d. s. s. Salomons segl (se II. Segl.
1.3). JTusch.63. Signet-ring, en. († Sig-
nete-. Jer.22.24(Chr.VI). Lodde.NT.391).

fingerring med indgraveret plade, der bruges som signet (2) (jf. Segl-, Sigilring). En Mands Barmhertighed er som en Signetring hos ham. *Sir.17.22. Hrz.XI.211.* en mægtig lysegrøn Signetring med prydfuld udskaaet Vaaben. *Esm.I.153. -stikker*, en. (jagl.) person (gravør), der fremstiller signeter (2). *vAph.(1759). Sibb.II.69. MinT.1903.B.241. -stikning*, en. (jagl.) gravering af signeter (2). *vAph.(1759). Sal.*X.64.*

Signeur, Signor, Signør, en. se Seigneur.

I. Sigt, en (*D&H. Saaby.' Hjortø.LT. 81. FlyeningHær.195. jf. ogs. ssg. m. -sigt ndf., der som regel er fk.*) ell. (især uden for jagl. spr.) et (*Moth.S85. Høysg.AG.36. Tul- lin.(SkVid.III.108). VSO. AarbVejle.1928. 253*); om forb. paa lang(t) sigt se u. bet. 3; ordet bruges oftest uden art., i faste forb. m. præp. [segd] *Høysg.AG.36. jf. sa.Anh.21. ft. 20 (l. br.) -er* (se u. bet. 3). (ænyd. d. s. (jk. og intk.); fra ty., (m)nt. sicht (f.), mht., oht. siht, jf. eng. sight; til stammen i se; jf. II. Sigte, IV. sigte, sigtig samt Ab-, II. Af-, An-, Durk-, Fjern-, Forud-, Frem-, Gennem-, Gen-, Hen-, Ind-, Ned-, Om-, Op-, Over-, Udsigt og Besigt)

1) (især jagl. (♁) ell. dial.) handlingen at se; evne til ell. mulighed for at se noget; det, at have noget for øje; blik; syn; ogs.: omraade, felt, man kan overskue; afstand, inden for hvilken noget kan ses; ud-sigt; synsvidde. *Moth.S85. Feilb. ingen Glippen forvilder hans Øjnes Sigt.Rimest. DF.110.* der var kun faa Kilometers Sigt. *FlyeningHær.160. billedl.*: Af Aarstal kan hun ikke udrede ret mange, men jeg faar et Sigt over og Indblik i den rige Virksomhed, hun og hendes Mand har taget Del i. *AarbVejle.1928.253.* || † efter sigt, efter 40 hvad man kan se sig til; efter udseende (at domme). *Leth.(1800)*, „blant Kjøbmænd“. || (dial.) i forb. som faa, have sigt paa, faa, have for øje; faa, have øje, kig paa; i videre anv. i udtr. for at faa, have lyst til og tænke ell. arbejde paa at erhverve, komme til at besidde noget. Han har længe havt Sigt paa hende. *VSO.* Han farer saa ud i Køkkenet og søger baade her og der, til han faar Sigt paa Haren i Skorstenen. „Haren 50 er min,“ siger han og tager den. *AarbVejle. 1933.185. Feilb. OrdB.S.(Fyn).* tage sigt paa, (nu næppe br.) betragte. *Moth.S86.* || i forb. i sigt, d. s. i sigte (se u. II. Sigte 1.2). Det blev Aften for dem, førend de fik Land i Sigt. *Høysg.S.82. *Maalet*, der var klart i Sigt. . . | og skyndet Fart og letted Pligt, | det blændes nu af Taagesky'r. *Ploug. II.114. *tag vort Fællestarv nu for Alvor i 60 Sigt.smst.237.*

2) egl. (jf. bet. 1): det at se noget, der forelægges, forevises en; forelæggelse; forevisning. Efter sigt af dette haver Hr Vice-Admiralen at overdrage Commandoen over

de smaae Breguantiiner og fahrtøyer til Arrier-Admiralen. *J.Juel.206.* || nu kun (¥) om forevisning af forfalden veksler for den, veksler er trukket paa, ell. det tidspunkt, da dette sker. Naar Vexler trækkes paa Sigt. *Norreg.Privatr.III.149. i udtr. for, at en veksler skal betales saa og saa længe efter forevisningen; især i forb. efter sigt (jf. Eftersigtveksel).* at betale en veksler to dage efter sigt. *Moth.S86.* Tre Uger efter sigt vilde Her Leerbeutel betale denne min sola Vexel af 10 Rdlr. *Hollb.Pants.I.2. ogs. uden præp.:* Veksler, der løber højst 14 Dage Dato eller 8 Dage Sigt. *RegnebKøbm.II.33. i udtr. for, at en veksler skal betales ved forevisningen (a vista), i forb. ved (Norreg.Privatr. III.149. Forordn.¹⁸1825.§28. HandelsTekn. 245) ell. (nu næppe br.) paa (Moth.S86) sigt. jf. (billedl.): *Fik hun et Blik, saa gav hun straks Besked | og fuld Valuta paa den Veksler, men | forlangte strengt paa Sigt sig honoreret. — | Kupidos Veksler blev ej diskonteret. *Drachm.DJ.II.133.**

3) (udviklet af bet. 2) egl. ¥ om betalingsfrist for veksler, løbende fra forevisningsdagen; ogs. i al alm. om tid, man har at løbe paa inden afviklingen af noget, ell. tid, man har til raadighed til udførelse af noget olgn. Med otte Dages Sigt. *VSO.* Jeg er vant til at leve saaledes, at Maximum af Tid jeg mener at have tilbage er et Aar, stundom, ikke sjeldent, naar der ret skal spændes paa, lever jeg paa 8, ja paa Dags Sigt. *Kierk.XIII.571.* Han kunde pantsætte „Sejren“ (o: et kunstværk). Sælge den. Sælge den paa Sigt. Sælge den at magasineres i fem Aar. *Bang.Mi.217.* Leverandørerne, betalte paa Sigt, der afrundede deres opskruede Regninger. *sa.S.380.* En Veksler . . kan være udstedt paa kort ell. lang Sigt. Hvor Grænsen skal sættes mellem de to Sigter, afhænger af Skik og Brug og de forsk. Landes Lovgivning. *Sal.*XIV551.* || især i forb. kort ell. lang (*HandelsO. (1807).92. Drachm.DJ.II.290. Ludv. Hage.* 1088. uden for ¥ ofte: lang(t) sigt, i reglen om frister paa 8-10 dage, henh. 2-3 maaned- 60 der; ofte i forb. paa kort ell. lang(t) sigt. Paa Hamb. er Vexel-Coursen 33 Sk. kort Sigt. *Adr.*1762.sp.II. de tusind Frances. . . er kun bleven givet mig i Veksler paa lang Sigt. Brandes.VI.143.* København noterer paa London følgende Kurser: a/v 18,25 — kort Sigt 18,20 — lang Sigt 17,98. *RegnebKøbm.II. 81. en Veksler paa kort Sigt. Ludv. w i videre anv.: kort ell. lang frist; kort ell. langt aaremaal; kortere ell. længere tid ud i fremtiden; især i udtr. for, at ens dispositioner omfatter mere ell. mindre af fremtiden.* Det Farvel, Grev Holstein paa lang Sigt har sendt sine Meningsfæller. *Hørup.II.292.* han havde ikke engang Skjorte paa . . Hjemme paa Landet, hvor man værdsatte en Mand efter Antallet af hans Skjorter, vilde han her være umulig! men herinde levedes Livet paa kortere Sigt.*

AndNz.PE.II.79. Forfatningen med de mest aarlige Valg af Embedsmænd tillod ikke Politik paa langt Sigt. *N.Møll.VLitt.I.512.* *Jf.*: I sin Handling har han det lange Sigt og indretter derfor Midlerne efter Maalet. *Dag Nyh.²²/1936.9.sp.6.*

4) (billedl. anv. af bet. 1; nu sj.) *formaal; hensigt; øjemed; sigte* (II.3). *Al Raadstue-Raadets Sigt er Borgerne at gavne. *Chr.Flensb.DM.II.45.* *Jeg ei mit Sigt vil tabe. *Tullin.(SkVid.III.108).* Modstand var den første ytring, hvormed det (o: livet) gav sig til kende, agtpågivenhed i den sigt at ramme var den anden. *Hjørlo.LT.81.* Samarbejdet mellem Psykiatri og Straffearbejde har videre Sigt. *Pol.²²/1926.10.sp.5.*

II. Sigt, subst. (en. *Moth.S189*). [segd] (ogs. *Segt. smst.*). (ænyd. sægt, bøde (*Chr.V's No.Lov.(1687).I—22—19*), oldn. sekt, skyld, straf, bøde, til sekr, skyldig, fredslos, der er besl. m. Sag; formen Sigt skyldes omdannelse i lighed m. V. sigte; jur., foreld.) bøde; i forb. sigt og sagefald, (ret til) sagefald (og pligt til at paatale og eksekvere dommene). *Forordn.¹²/1743.§23. Sal.²XX.771.* || om ssgr. hertil (Sigt og Sagefalds-afgift osv.) se u. Sagefald slutn.

III. Sigt, en. se I. Sigte.

Sigt, i ssgr. især af I. Sigt (*Jf. dog u. II. Sigt*). **-anvisning**, en. (til I. Sigt 2; 30 *emb.*) *anvisning* (check olgn.), der betales, honoreres ved sigt. Lov om Checks og andre Sigtanvisninger. *LovNr.58²²/1897.* **-bar**, adj. (*Jf. ænyd. usichtbar; fra ty. sichtbar, aft. af sicht, se I. Sigt*) 1) (ikke i alm. spr.) som kan ses, opfattes gennem synssansen; synlig; spec.: som let, tydelig ses; tydelig; iøjnefaldende; tidligere ogs.: legemlig; konkret. *Moth.S87.* Englene . . have ladet sig see af dem i en sigtbar Gestalt. *LTid.1743.189.* Cometen var omtrent i fiorten Dage sigtbar. *VSO.* Sognefogden havde ladet anbringe nogle skævne Plakater paa sigtbare Steder i Harreby. *JakKnu.S.194.* sigtbar i en mørk Nat. *Scheller.MarO.* || † i al atm.: som giver sig tydeligt udtryk, lægger sig tydeligt for dagen; klar; tydelig; utilsøret. hvad som før har været skult under Skygger og Forbillede . . nu maa det være kundbart og sigtbart for al Verden. *Hersl.A.48.* *Neptuni . . dumme Kree . . | Seer mand danse og belee | Sigbar Fisker-Garn og Ruse. *Clitau.PT.57.* 2) (især † og meteorol.) om vejrforhold olgn.: som lader genstandene (inden for det normale synsfelt) træde klart frem (utilsøret af taage, d'is olgn.); som tillader fri udsigt, giver frit udsyn. Luften . . var sigtbar og klar. *PO Walløe.Dagb.98.* Veirliget har været . . sigtbar. *Den velinstruerede Skipper.(1800).Anhang.74.* i en mørk men sigtbar (o: fyrklar) Nat. *Scheller.MarO.* hvide Flækker af Sandet traadte frem af Mørket og gjorde lyst og sigtbart rundtom. *Seiberg.LL.228.* Per bestemt sig til at gøre dette (o: en opmaaling)

. . den næste Dag, i Fald det blev sigtbart *Vejr.Pont.LP.VIII.222.* *Scheller.MarO. billedl.: VilhAnd.AD.211.* 3) † *gennemsigtig.* en Hoben smaae Blægner . . snart røde, snart hvide, klare og sigtbare (*ty. orig.: hell und durchsichtig*). *WeisbachsCuur.(overs.1755).459.* **-barhed**, en. 1) (nu næppe br.) til -bar 1. *vAph.(1759).* Objecternes . . af-tagende Klarhed og Sigtharhed . . udmærkes ved Objectets Afbildning (*ved tegning af vejkort*). *KSelsk.NyeSkr.III.397.* 2) (især † ell. meteorol.) til -bar 2. *D&H.* Vejret (*var*) temmelig klart og Sigtharheden ganske god. *FlyvningHær.209.* † **-barlig**, adj. adv. d. s. ell. **-en**. (ænyd. sietbarlig; fra ty. sietbarlich, aft. af sichtbar) synlig; tydelig; klar. *vAph.(1759).* *Ingen udelig vilde nu meer, sigtbarlig i Skjønhed, | Komme til Egne, som Dødens Forstyrrelse gjør ham til Af-skye. *Ew.(1914).V78.*

I. Sigte, en. [segd] *Høysg.Anh.21.* (nu kun dial. Sigt, en († et. *Hob.Staat.337*). *LTid.1731.155.* *LCNiels.R.37.* *Jf. Esp.287.* *Felb.*) fl. **-r**. (ænyd. siet(e); fra nt. sichte (f.), sicht (n.), til mnt. seve, sold, ty. sieb, eng. sieve; *Jf. III. sigte*) *redskab* (i sin simpleste form en (oftest rund) beholder, hvis bund er gennemhullet (*Jf. Dørslag*) ell. (især) udgøres af et net(værk), et huller, porøst stof olgn.), v. hj. af hvilket man kan sortere mer ell. mindre findelte masser; egl. om saadant redskab (oftest mindre (og finere sorterende) end et sold) brugt (nu især i mølleriet ell. forsk. industrivirksomheder) til sortering af tørre masser; nu ogs. (især kog.) om saadant redskab, brugt til fjernelse af haarde ell. tykflydende bestanddele fra en vædske; (under-tiden: lidt grovere) si. en fin sigte. *Moth.S170.* en grøft sigte. *smst.* hun (*var*) indhyllet i en tyk Støvskye af en god Slump Hvede, hun havde i Sigten. *Biehl.DQ.II.147.* Slaae det endnu engang giennem Sigten. *VSO.* Derpaa skævles Ærte-Suppen igjennem en Sigte. *Mangor.KogebogsFortsættelse.(1842).6.* Sigter & Harper. *HFB.1936.XLII.* || *billedl., især i udr.* for at vælge og vrage, være kritisk, nøje-regnende olgn. *du, som han, os love maa: | Naar du vil til at digte, | Du dine Riim skal lade gaae | Vel ofte giennem Sigte. *Reenb. II.132.* (romerne) lod Naturen gaa igjennem en Sigte, og de beholdt selv de faste Dele. *Wanscher.Italien og den store Stil.(1921).6.* *Jf.:* *Og der blev smilet tid ad Heibergs Digt, | ja, selv sin Dødsdom „Elverhøj“ fik fældet. | Men Domme dar. Og gennem Tidens Sigt | steg det paa ny, ombrust af Tonevældet. *LCNiels.R.73.* || *talem. (sj.):* den maae være meget blind, som ikke kan see igjennem en Sigte. *Biehl.DQ.III.8.*

II. Sigte, et. [segd] fl. **-r** (i bet. 2: *Sal.²XVII.989.* *FlyvningHær.101.* (l. br.) i bet. 3: *Hob.Ep.III.9.IV.301.363*). (ænyd. d. s.; fra mnt. sichte; sideform til I. Sigt) 1) *det forhold, at noget er synligt for*

en, inden for ens synskreds; spec. ⚓ om det forhold, at et land-, sømærke o. lign. bliver synligt fra et skib, saa at skibets position deraf kan erkendes. 1.) ⚓ i forb. som faa, have sigte af, faa, have sigte (se u. bet. 1.2). *SøLex.*(1808). Kl. 2 om Natten fik vi Sigte af det nye Fyr . . ved Indløbet til Arendal. *StBille.Gal.I.67*. Ved Solnedgang den 6te havde jeg Sigte af Pynten ved Wajakea Bugten. *smst.III.174*. || faa sigte 10 paa, (jf. u. I. Sigt 1; nu næppe br.) faa øje paa. Vognen stoppede, da Amtmanden fik Sigte paa Lieutenant L. og mig. *FrHelweg.JydskeMinder.*(1855).26. Hele denne Dag havde vi ikke faaet Sigte paa en eneste Varde. *Zeilau.Fox-Expeditionen.*(1861). 110. 1.2) i faste præp.-forb. || i forb. af sigte, saaledes at man ikke længere kan se noget; af syne; ogs. (jf. bet. 3) billedl.: ude af ens tanker, saaledes at det ikke længere har ens 20 opmærksomhed ell. interesse. kunde jeg kun først faa Kroen af Sigte, saa havde jeg ingen Nød, men det er ligesom een holder mig tilbage. *Holb.Jep.I.5*. de Svenske . . vare de Danske af Sigte om Morgenens. *Borrebye.TF.324*. Man maa ingenlunde . . sætte ud af Sigte, at jeg ene . . taler om den . . store Hob Mennesker, der sætte deres eneste Lyksalighed i de sanselige Lysters Opfyldelse. *PAHeib.US.126*. naar I forlade (skolen), 30 slipper den Eder ikke afsigte, men den glæder sig stille, naar det gaaer Eder vel. *Holst.V237*. især i forb. tabe af sigte ell. (nu næppe br.) sigtet (*Hrz.D.III.139*. *Winth.VI.134*). dersom der kom en Storm paa mig, saa kunde jeg letteligen blive fordreven og tabe (de Cap-Verdiske øer) af Sigte. *Robinson.I.50*. *Og medens han staaer og gaber, | Og tænker: hvor mon han vil hen? | Han Kløren af Sigte taber; | De sees ret aldrig igjen. 40 *Blich.*(1920).*XIV.150*. *selv ei nu . . | De Statens Vel afsigte tabe vil. *PalM.AdamH.I.248*. Ikke at jeg glemmer den danske Literatur eller taber den af Sigte. *Brandes.IV.201*. (nu næppe br.) gaa af sigte. (soldaten) gik, og da Nordmanden adskillige Gange . . havde kaldet ham tilbage, skiød han ham tilsidst, i det han var nær ved at gaae ham af Sigte. *J.Sneed.III.356*. Prædikanten har ladet sig Tidernes Forskiel gaae af Sigte. 50 *Sporon.Breve.II.134*. sejle et skib (ud) af sigte, se II. sejle 2.1. || i forb. i sigte, saaledes at man kan se noget; inden for synsvidde; billedl. (jf. bet. 3): saaledes at man (stadig) har noget i tankerne, for øje, arbejder hen imod noget, ell. saaledes at der er snarlig udsigt til noget, at noget er nær forestaaende. *et Halvthundrede Fartøjer . . ligger i Sigte rundt omkring mig. *JVJens.Di.89*. i sigte († sigtet. *LTid.1732.750*) af noget, ⚓ saaledes at man kan se noget. i Sigte af Land . . lader han Loddet flittig gaae, for at gjøre sig Grunden bekendt. *SøkrigsA.*(1752). §356. Naar Skibe ere i Sigte af hinanden. *Anordn.Nr.*

422/1897. *Art.28*. *Scheller.MarO*. faa i sigte: vi fik Cypern i Sigte. *ApG.21.3*. *De atter frem ad Veien gik, | Og Broen snart i Sigte fik. *Wilst.D.III.12*. faa Land i Sigte. *Scheller.MarO*. have i sigte: Belønningen . . som han havde i Sigte. *JSneed.III.67*. Jeg har stedsde havt denne Dør i Sigte, og passet paa, at ingen hverken er gaaet ind eller ud. *Skuesp.V155*. juridiske Aktstykker, Depescher, Breve, Dagbøger og lignende, der ikke særlig havde Eftertiden i Sigte. *JohsSteenstr.HN.9*. havde en Skonnert i Sigte i Syd. *Scheller.MarO.* (jf. IV. sigte 3; l. br.) en Grosserer, beslægtet med Familien paa den Herregaard, Begge havde isigte (o: skulde til). *Blich.*(1920).*XXIX.105*. komme i sigte, (nu l. br.) blive synligt; komme (en) for øje. det kom mig i sigte. *Moth.K256*. *I Siælen og Sindet Hr. Gabel blev fro, | Der disse (o: de fjendtlige skibe) kom hannem i Sigte. *Sort.HS.D3v*. MO. † tage i sigte, tage i øjesyn; betragte. *Skjøndt jeg (o: sessionslægen) kigger, lytter, føler, hvert et Lem isigte ta'er, | Bliver jeg af mangen Laban dog gjort op i Øiet Nar. *Raptee.1858.322*. sp.1. være i sigte: S&B. Der er Brændevin i Sigte. *LindskovHans.NH.32*. den Tid er i Sigte, da den sidste af de forhistoriske smaa Kupévogne kan gaa ind til Hvilen i et Museum. *JernbaneT.1/1937.9.sp.3*.

2) det at indstille, rette et instrument ell. et vaaben mod et maalt; det at bedømme afstand og retning til et maal, som man vil ramme ved kast, slag osv., og indtage den hertil bedst egnede stilling; spec. om indstilling af skydevaaben v. hj. af særlige paa løbet anbragte mærker, der ved øjets hjælp bringes i en linie, som skærer, rammer maalet; ogs. om selve denne linie. tilstedder aldrig . . at Lunten settes til nogen Kanon, førend Sigtet er fuld af Haab om at ramme. *OeconT.V.66*. en Bold eller en Steen, som man kaster efter et lige Sigte, gaaer i en krum Bane. *Ørst.VII.138*. *Ivar . . sin Bue tog i Hænder, | Sigtet han mod Tyren vender. *Oehl.XXXII.200*. Pistolen (kan) vakle, Sigtet forstyrres. *Blich.*(1920).*XXIX.159*. (han) flyttede sit Sigte og skød. *Rist.ER.198*. Korn og Kær (paa geværet) maa være uden Fejl, der vanskeliggøre Sigtet. *Skyderegl.for Fodfolket.*(1901).13. Ved Miringen forskydes Sigtelinjen saa højt, at Sigtet bliver frit. *Sal.2 XVII.108*. jf.: Han holder sig vist tæt under Klippen, for at ligge udenfor Sigtet af Kanonerne. *Hrz.XVI.373*. falde i sigte, (nu næppe br.) om skydevaaben: komme i den rette stilling (ved sigtning). Meget kortere (bøssepiber) trække ikke langt, og længere falde vanskeligt isigte. *Blich.*(1920).*XVI.101*. tage sigte, (jf. u. bet. 3) indstille vaabnet (især: v. hj. af sigtemidlerne); sigte (IV2). *SøLex.*(1808). Drosten (saa) hin hemmelighedsfulde Person lægge an med sin Arm-bøsse . . og tage Sigte. *Ing.KE.II.245*. Endog

naar man holder en Mus hen til Hugormen, bider den tit fejl, og den tager altsaa kun maadeligt Sigte. *Frem.DN.566.* tage sigte paa, *egl. (nu næppe br.) om indstilling af vaaben: sigte paa; ogs. (jf. bet. 3; nu l. br.) billedl. uden at rokke mit Blik en Fodbred fra sit engang tagne Sigte. Baggens.DVIX.389. (han) havde lagt den selvbeslagne Bøsse til Kinden og taget Sigte paa ham. Goldschm. NSM.I.60.* Blikket tog nu Sigte paa noget Jordisk. Dets Maal var den ældre magre Adjunkt. *Schand.AE.53.* med sin fine Riffel tog (*Heiberg*) Sigte paa Filisteriet i „En Sjæl efter Døden“. *sa.TF.II.66.* || ✕ *konkr., om et vaabens sigtemidler ell. et enkelt af disse (jf. Bag-, Besse-, II. Forsigte, Hul-, Klapsigte). Moth.S87.* Sigtet maa fastloddes lige i Midten af Lobet. *Werfel.Jagtb.7. VSO. MO. Bl&T. jf.:* Den første Instruktion i Sigtning gives af en Skydelærer. Der benyttes herved Sigteskive og Skivetegning til at vise, hvor Sigtet staar. *Skyderegl.2.*

3) ☉ *det at have henblik paa noget, have noget i tankerne, have tanken rettet mod noget, ell. (nu l. br.) hvad ens bestræbelser er rettet imod, gaar ud paa: maal; formaal; øjemed. om jeg kunde naae mit Maal og Sigte. Holb.Philos.III.6.* Denne Bemøelse . . skal være Sigtet af alle en Konges Bemøvelser. *Eilsch.P.35.* *Skjønhed med Forstanden parret | Ofte feil af Sigtet gaar. *Aarestr.SS.V.36.* Jeg syntes, (*pengene*) maatte kunne slaa til i det Uendelige. Jeg havde Sigte (o: *tænkle*) baade paa Spanien og Grækenland. *Schand.O.II.208.* hvad der skiller Nicolai's Bog fra andre i deres Sigte beslægtede Bøger, det er, at her taler en Tysker om tyske Forhold til Tyskere. *Brandes.TD.7.* Planerne havde et videre Sigte. *VerdenGD. I.263.* Han begynder sin revsende Tale . . med Sigte paa hele Hirdmandsskaren. *OFriis. Litt.26.* || (*jf. u. bet. 2*) ofte i forb. tage sigte (mod ell. *især*) paa. hans filosofiske Betragtninger . . forekommer mig at tage lidt skævt Sigte. *VVed.(Tilsk.1904.670).* Geografien bør doceres som en Videnskab, der til syvende og sidst tager Sigte mod Menneskelivet. *Steensby.Geogr.103.* For Øjeblikket synes Terrorbevægelsen snarere at tage til, og den tager videre og videre Sigte. *Berl Tid.³⁹1/2.1937.Aft.4.sp.2.* de Teatre, som Lovforlaget . . specielt tager Sigte paa. *Pol.^{1/2} 1938.8.sp.4.*

III. **sigte**, v. [s'egdå] -ede. vbs. -ning (*EPont. Atlas.IV.106. ChMourier.Brod.(1821). 110. PharmDan.(1933).3.*) (æda. siktæ, sygtæ (*Harp.Kr.55.126*), oldn. sikta; fra mnt. sichten; til I. Sigte) lade noget gaa gennem en sigte for at fraskille grovere bestanddele; i forb. m. adv. som af, fra: fjerne, frasortere 60 de grovere bestanddele v. hj. af en sigte; især (mods. II. sj) m. h. t. tørre (ikke-flydende) masser (jf. ogs. sælde). *Moth.S170.* Jeg fandt hende i Gaarden . . at staae og sigte to

Tønder Hvede. *Biehl.DQ.II.147.* Ved . . at sigte Jordfylden i Kong Eriks (o: *Erik Glip-pings*) Grav fandt jeg endnu en Deel smaa Been. *Wors.OB.143.* det var Vandet i Mølle-dammen, der fik alle Møllerens Kvarne til at sigte og male og grutte og alt sligt. *Bregend. DN.104. (sj.) refl., m. tings-subj.: (jeg sad) med Armene nede mellem Knaerne, Hæn-derne ladende Grus sigte sig langsomt mellem Fingrene. Drachm.UB.118.* || *part. sigtet brugt som adj. (jf. halvsigtet).* Paa saad-an Gødning fylder mand fiin sigtet Mul (*jf. finsigte. LTid.1727.278.* Brødsorter, der fremstilles af sigtet Mel. *Sal.²IV.174.* tørt, sigtet Grus. *Kbh.sSpørveje.(1936).91. (nu næppe br.) i videre anv., om brød; fremstillet af sigtet mel (jf. Sigtebrød).* At kiøbe og æde sicted eller timsed Brød. *Nysted.Rhetor.39.* siden vi har godt sigtet Brød, saa lad os ikke løbe efter Skofter. *Biehl.DQ.III.109.* det sigtede Rugbrød der udfordres til Syge paa Mellem-kost og streng Diæt. *MR.1826.93. jf.:* *Brø-dene . . | Vel sigtet af den fineste Rug. *Oehl. XXIX.142.* i forb. sigtet fuld (vel *egl.:* helt oversaaet af, overstroet m. noget (der ser ud, som det er rystet gennem en sigte); *jf. sigte-, sældefuld, sældet fuld (u. sælde); nu sj.) helt fuld; propfuld.* Bord saa langt som fra Kyndelmisse til Paaske, sigtet fuld af kostbare Rætter. *Holb.Bars.I.2.* *Dron-ningens Bryst-Smekke, | Som af Juveler var saa kunstig sigtet fuld, | At man skat-terer den paa tvende Tønder Guld. *Prahl. ST.I.102. Oehl.ER.169.* Grundtvigs Over-sættelse af Saxo genindsætter Ordsproget paa dets Plads. Den er sigtet fuld af syd-sjællandske Sprikvorter. *VilhAnd.Erasem.II. 345.* || *billedl. (jf. u. gennemsigte).* Maanen . . sigter nu sit rimfrostagtige Skær over alle disse Villaer og Veje og Haver. *Drachm.F.I. 430.* det fine Morgenlys, der sigtedes ned gennem en let, gylden Dis. *Pont.FI.261. især som udtr. for at vælge og vrage, sortere, være kritisk, nøjeregnende, lutre, rense noget olgn.: Satanas begierede Eder, at sigte Eder som Hvede. Luc.22.31.* *Men naar nu den svære poetiske Last | Er sigtet og taget til Doms . . | Hvor bliver det tykkere Grums? *PMøll. (1855).I.108.* Vi haabe, at Kunstneren . . vil sigte sine gode Indfald lidt bedre. *JLange. I.187.* Det var nødvendigt at sigte Menne-skene; nogle kunde man kun bruge, naar man fulgte Reglen: først Arbejde, saa Løn. *AndNz.AH.122.*

IV. **sigte**, v. [s'egdå] -ede. vbs. -ning (*i bet. 2: Skyderegl.2. Thaulow.M.I.72.*) (ænyd. d. s. (*i bet. 2 samt i bet.:* rette sit blik mod, se, tage i øjesyn, syne); fra ty. sichten (*i bet. 1*) og mnt. sichten (*i bet. 2*); afl. af I. Sigt (II. Sigte))

1) (*især ð. ell. i flyver-spr.*) faa ell. have i sigte (se u. II. Sigte 1.a). vor Ankomst til de azoriske Øer, hvilke vi sigtede den 11te Juni. *ThomasSadringsDagbog.(1841).12.*

Han kom op ad Floden . . og sigtede Kap-
tajn Jantzens „Cléo“ kort for Ibembo. *Otto*
Lütken. Fatakis Giftermaal. (1928). 116. Klo-
ken 13,20 sigtes de første Maskiner over
Flyvehavnen. *DagNyh. 3/1933. 1.sp.4.*

2) (jf. IV. mede 1) indstille, rette et
redskab (kikkert, mire, vaaben) mod et
punkt, især: *jaa det til at pege i lige linie*
imod punktet; tage sigte; spece; om indstil-
ling af skydevaaben v. hj. af særlige midler,
især to paa lobet anbragte mærker; m. subj-
skifte, om kikkert, vaaben osv.: være rettet
(i lige linie) mod; pege lige mod; † m. obj.,
der betegner maalet: rette sit vaaben mod;
sigte mod (Clitau. IR. 41; se u. Sigter 2. jf.:
Med den første Bøsse sigtede jeg ham (o:
*løven) nøye efter Hovedet. *Robinson. I. 44).**
**See Jægeren sigter og skyder, | Ved ham*
*sig ej Dyrene fryder. *Abc. II. det (er) alle-**
tider . . farligt, at lade Fiendens Konges
Løber blive paa Linien f. som sigter paa
*Bonden af deres Konges Løber. *Skak. (1773).**
*43. *rolig sigted Odysseus, | Strammende*
*Strængen. *Bagges. Gieng. Till. 14. *Men da jeg**
skulde sigte (o: paa en gammel hest), | saa
*løb det for mig rundt. *Rich. I. 195. sigte med**
 fint, groft, halvt, strøget, fuldt korn, se
Korn 4. || i forb. m. efter, mod, (nu især
m. h. t. levende væsen:.) paa ell. † til, til
angivelse af maalet. du sigter med dine Bue-
*strænge imod deres Ansigt. *Ps. 21. 13. hand**
*spændte Hanen, og sigtede paa Ulven. *Holb.**
ÜHH. I. 5. En Jæger i Stevns herred vilde
have Friskud, saa at han Intet kunde for-
*feile, af hvad han sigtede paa. *Thiele. I. 204.**
(han) nappede Thekopen fra Bordet og
sigtede paa Billedet . . saa Glasset knustes.
KBirk. Grøn. SF. 27. jf.: *til den Hyrdinde
hans Hu monne staae, | Til hende kun sigte
*hans Blikke. *Staffeldt. D. I. 165. m. ordspil paa**
*bet. 4: *To Bud, o Slægt! af ædle Skytter, |*
Er alt, hvad han (o: en afgaaet julekonge) til
Afsked vil, | Sigt altid kun til det, som
*nytter, | Tref altid hvad du sigter til. *Ew.**
(1914). III. 99. (jf. u. bet. 4) i forb. som
*sigte til ell. (nu) efter et maal. *Moth.**
*S88. sigte, skyde . . til et Maal. *MO. II. 6.**
*jf.: *, De en Kiøbmand? | Jeg troede, De*
var — Militair.“ — „Ja, rigtig! | Jeg er Fre-
gat og Kiøbmandsskib tillige. | Vi sigte begge
*til den samme Skive. | . . Penge.“ *Oehl. X. 72.**
|| i talem. han sigter ikke, som han
skyder (Moth. S87) ell. han skyder ikke,
*hvor han sigter (smst. S393. *Holb. DH. II.**
*58. jf. *Mau. II. 292), (nu ikke i rigsspr.),**
han er en daarlig skytte, ell. (billedl.) han
skjuler sine sande hensigter, er udspekuleret,
forstiller sig. han rammer, hvor han
sigter olgn., (nu sj.) han er en sikker skytte;
billedl.: han naar altid sit maal. Alt, hvad
han sigtede efter (med sin bue), det ram-
*mede han. *Hauch. V. 134. ramme der, hvor**
*man sigter. *MO. jf.: *Ving-Tors mageløse**
Hammer | Med det gode Ry: | Som den

sigter, saa den rammer. *Grundtv. PS. VI. 199.*
*jf. bet. 4: *hvad hans Bud det sigter til, |*
*Det rammer paa et Haar. *sa. SS. III. 438. du**
sigter godt, men (du) rammer skidt!
du er daarlig til at ramme! især brugt af børn
som spottende tilraab til den, der har søgt at
*ramme en med bold olgn. *Krist. Ordsp. nr. 7405.**
Feilb. Déroveur laa Bakken, hvor Leon Achil-
les som Dreng havde splittet et Bonnemede
med sin Spot. Og da Hævnens Lyn slog ned
i en Træstub ved Siden af, svingede han
Hatten mod Tordenskyerne og raabte de
berømte Ord: „Du sigter godt, men du ram-
*mer skidt!“ *Bergstedt. A. 100. m. ordspil paa**
V. sigte: Dommeren: . . De har ikke været
straffet? Thomsen (ivrigt forsvarende sig):
Ikke straffet, kun sigtet . . Dommeren: Naa,
saa kan man maaske i dette Tilfælde sige,
at Øvrigheden har sigtet godt, men ramt
*skidt. *Howalt. S. 21. || (sj.) part. sigtet brugt**
som adj.: indstillet; velrettet; billedl. (jf. til-
*sigtet): *hver en sigtet og tilfældig Piil.*
Bagges. V. 64.

3) bevæge sig hen imod (et maal); stile
mod; gaa frem mod; dels (nu næppe br.)
intr., i forb. m. hen: *Der mit Herskab fik
at høre, | Hvor min Rejse sigted hen. *JFris.*
62. vj reyser herfra til een Landsbye, Gud
givel een lykkelig Reyse og forraad i huset,
*hvor vi sicker hen. *JacBircherod. R. 99. dels**
(dial.) m. obj.: Pas endelig paa Hunden! . .
de (o: kattene) vil sigte ham nu. Han kan
godt risikere, at den gamle farer lige i
*Hovedet paa ham. *Thuborg. A. 210. Vilde den**
*(o: en hane) sigte ham? *sa. K. 8.**

4) (overf. anv. af bet. 2) om person: rette
sine bestræbelser mod ell. have noget
for øje, i tankerne som maal for arbejde,
virksomhed, som basis for udtalelse olgn.; om
bestræbelse, arbejde, udtalelse olgn.: være
rettet mod; have som maal. Jeg mente . .
at Den, der taler om det Menneskelige uden
Forstand paa det Folkelige, sigter skjævt
og faar aldrig noget klart Begreb om det
Menneskelige. *Birkedal. O. I. 13. || (nu l. br.)*
i forb. m. efter: stræbe, tragte efter; have
som maal; have for øje. det er det hand sigter
*efter. *Moth. S87. VSO. MO. *Kun Folkets**
Velfærd | og Kongens Fremgang har jeg haft
*for Øje | og sigtet efter. *KMunk. C. 37. || (nu**
l. br.) i forb. m. hen (derhen, hvorhen), (jf.
hensigte) have som maal; have for øje; være
rettet mod. Jeg mærkede strax, da hand
spurdte, hvilken Tid om Dagen Hosbond
plejede at være ude, hvorhen hand sigtede.
Holb. Bars. V. 6. jeg seer nok, hvor den Dom
*sigter hen; mand vil føre mig i Ulykke. *sa.**
GW. V. 6. hvorhen jeg har sigtet med dette
arbejd, er forán . . bleven givet tilkjende.
Høysg. AG. 149. Det Vigtigste (ved) en saadan
Daddel, er, at den . . ikke rammer der, hvor-
*hen den sigter. *Molb. EL. 201. man begyndte**
at gjøre alle der hen (o: til et bryllup) sig-
*tende Forberedelser. *Schand. IF. 216. D&H.**

(jf. *nåf.* l. 39ff.) *m. flg.* til: de synes hvert Ord, hver Mine sigter hen til at bebrejde dem deris forrige Tilstand. *Holb.Kandst.IV.6.* Hos Kierkegaard er det Religiose . . . det Maal, til hvilket der fra Begyndelsen af sigtes hen. *Brøchner.TV.26.* || (*sj.*) *i forb. m. mod, d. s. s.* sigte efter. *Olisten (o: i Valdemars jordebog)* . . . sigter hverken mod at angive Ejendom eller Indtægt. *DannRig Hist.I.783.* || *i forb. m. paa. 1. have som formaal; have for øje, til hensigt (jf. I. paasigte).* Han sigter dog ikke paa Gaarden og vil ikke leve blandt Bonden. *HFEw.VT.I.133.* Arbejder, der sigter paa at skelne med Hensyn til Tings Højde, Tykkelse og Størrelse. *NBang. OU.67.* de sigter paa at slaa os til Jorden (1871; deres Oiemed er, at vi maae glide paa Jorden). *Ps.17.11(1931).* 2. *dels (nu l. br.) om person: rette en udtalelse, især indirekte, antydningvis, mod; have som maal for kritik, grundlag for en udtalelse; sigte til; dels (□) om udtalelse: være rettet mod; have hensblik paa; tage sigte paa; om anslag, plan olgn.: være rettet mod.* Mand har beskyldt Autor derudi (o: i „Den politiske Kandestøber“) at have sigtet paa Øvrigheds Personer. *Holb.JJBet.ab^o.* De Pomerske Herrer, som . . . holdte Kong Eriks Parti, merkede strax, at dette sigtede paa dem. *sa.DH.I.621.* Jeg sigter bestandigt paa Ægteskabet. *Kierk. VI.163.* naar hans Ord stundom sigtede paa Knud, skete det med en Diskretion, der ubehageligt lod Knud ane, at Doktoren havde faaet alt at vide om ham. *KLars.SpP. 102.* en Parodi, der sigter paa Unatur og Skruethed. *Stangerup.R.41. (sj.) m. obj.: *Lesbia har en fiin Forstand | Men, naar hun sigter Viddet paa os, | Veed man hvorpaa hun har lagt an? Aarestr.SS.V.202.* || *i forb. m. til. 1. have som maal; være rettet mod; især: have som formaal, opgave, til hensigt; gaa ud paa; tage sigte paa; ogs. (nu næppe br.): aabne udsigt til; bane vej for; kunne hidføre.* det er de forbandede moeder, som sigter ikke til andet, end at ødelegge Folk. *Holb. Bars.I.7.* *Jesum sigter | Al mit Hiertes Ønske til. *Brors.176.* Med Madame H. seer jeg noek det sigter til (o: tegner til) uendelig Vitløftighed. *Cit.1731.(DMag.6R.V.222).* Lad os skye alt det, som sigter til Uenighed. *Wiwel.EL.91.* *Kan du da tænke, | Jeg sigte vil til Andet end din Lykke. *Heib.Poet.III. 238.* Hvo der antaster (rigsdagens) Sikkerhed og Frihed, hvo der udsteder eller adlyder nogen dertil sigtende Befaling, gjør sig skyldig i Høiforræderi. *Grundl.(1849).§47.* Tilvirkning af Spiritus, Indmæskning eller anden lignende, til Spiritustilvirkning sigtende Handling. *RigsdagsC.1921/22.1327.* (jf. u. bet. 2; nu næppe br.) *i forb. sigte til et maal: den Alvidende veed, at jeg stedse redelig har sigtet til Maalet. EPont.L.120.* *du sigter til et fiernt, ophoiet Maal. *Oehl. HJ.61. Hauch.II.225.* 2. *indirekte, antyd-*

ningsvis omtale, berøre, give indblik i noget; hentyde til; tidligere ogs.: henvis til noget foregaaende ell. følgende i skrift ell. tale. Relativa (o: pronominer) de, der sigter til noget, som enten gaaer før ån, eller følger efter i en anden Proposition. *Høysg.AG.59.* Denne Clausul sigter til den foregaaende. *Aph. (1764).* Jeg veed allerede, hvad du sigter til. *Skuesp.V.27.* *Det lyder lidt sørt — nu ja, om De vil, — | men De maa betænke, | det er Tiden alene, jeg sigter til — | jeg vil Ingen krænke! *Kaalund.325.* *I sigter til den raadne Sladder. *KMunk.C.47.*

V. sigte, v. [segdå] -ede. vbs. -else (s. d.). (ænyd. d. s.; omdannelse (ved tilknytning til IV. sigte) af ænyd. seete, æda, sæktæ; til oldn. sekt, brade, straf, bøde, se II. Sigt) rette og udtale en mistanke mod (en); beskyldte (for noget); spec. (jur.): indlede retslig undersøgelse mod en person, der mistænkes for et strafbart forhold; især *i forb. m.* for til angivelse af forseelsen, forbyrdelsen. sigtis nogen paa Tinge, saa hand selv hører derpaa, for hvad Sag det er, (da) bør (han) at møde og svare. *DL.1—10—2.* Er det ikke for troldom, at I er sigtet? *Holb.Hez.V.5.* Hun hørte ikke til de Fruentimmer, der . . . føle sig personlig sigtede, naar svagere Kvinder præsenteres (i et litterært arbejde). *Goldschm.IV.244.* I det Oieblik nu en Enkelt ikke vil indordne sig under dette Bestaaende, eller vel endog protesterer dette som det Sande, ja sigter det som Usandhed. *Kierk.XII.82.* Sigter De mig for at spille Stjernekomedie? *Leop.GH.118.* Personen har . . . betlet i Ejendommen og kan mulig sigtes for Tyveriet. *PolitiE.²/11922.3.* || (nu næppe br.) *i forb. m. paa til angivelse af straffeobjektet.* sigte én på sin ære. *Moth. S88.* sigte paa livet, se Liv 2.5. || (jur.) part. (den) sigtede brugt som adj. ell. subst. da maa den Sigtende gjøre sin Eed, og den Sigtede have tabt Sagen. *DL.1—14—7.* *KancSkr.²⁸/1827.* (vidnet) begyndte at lyve i Sigtedes Faveur. *ORung.Y.110.*

Sigte-, *i sgr. af I. Sigte, III. sigte ell. (hvor intet andet nåf. angives) IV. sigte (2); foruden de nåf. medtagne kan nævnes (fagl.) sgr. som, til III. sigte: Sigte-analyse, -arbejde, -indretning, -redskab; til IV. sigte 2: Sigte-apparat, -højde, -indretning, -instrument, -redskab, -retning, -stilling, -vinkel, -øvelse. -aabning, en. spec. (landmaaling; jf. -hul, -sprække) om aabning, hvorigennem der sigtes. ONOlson. LedetraadiTopographie. (1837).132. -ben, et. [I] (anat., nu l. br.) d. s. s. Siben. *Moth.Cow.S162.* den soldannede Plade paa Sigtebetet. *Funke.(1798).13.* *LandO.II.663. -bræt, et. (fagl.) d. s. s. -tavle. Havebr.L²II.158. -brød, et. (til III. sigte, maaske af forb. sigtet brød (se sp. 1328¹⁰)) brød, bagt af sigtet mel (mods. Grovbrød); nu spec.: brød, bagt af en blanding af rugsigtemel og en mindre mængde hvedemel,**

vand (ell. mælk), salt og gær. Hvedebrød og andet Sigtebrød. Reskr.²⁹/1702. *(du) var en herlig Pog! | Fik Æbler paa mit Skiod og Sigtebrød! Oehl.VII.365. Frk.J.Kogeb.326.

-bænk, en. ♂ apparat, hvori geveeret fastspændes ved ovelser i sigtning (jf. -maskine 2). MR.1834.104. || ogs. om bænk, hvorpaa man sidder under sigteveelser. Gymn.II.154.

-eylinder, en. [III] (mol., nu l. br.) d. s. s. -tromle. OpfB.¹VI.31.

-dug, en. [I ell. III] (jf. -flor samt Haardug 1, Møldug, Mølle-gaze; faql.) gaze, brugt til sigtning (især i møller). Moth.S171. VareL.⁴289.

-flade, en. [III] (faql.) bund i en sigte. LandbO.IV.211. BerlKovv.XIX.297.

-flor, et. [I ell. III] (faql.) d. s. s. -dug. NordConvLez.⁵VI.194. VareL.⁴289.

-fuld, adj. (af sigtet fuld (se u. III. sigte); jf. sældefuld; sj.) propfuld. Skæmtesprog, hvorfat det sydsjællandske er sigtefuldt. VilhAnd.Litt.III.143. denne Bog er sigtefuld af fremmede Sagn. Rubow.HCA.103.

-gods, et. [III] (faql.) materiale, der sigtes, ell. det produkt, der fremkommer ved sigtning. BerlKonv.XIX.297.

-hul, et. (jf. -aabning, -sprække; landmaaling. ell. ♂) hul (i diopter, vinkelsojle), hvorigennem der sigtes; hul i et hulsigte. ONOlson.LedetraadtTopographie.(1837).109. S&B.

-kage, en. [III] (jf. u. I. Kage 1 og Julekage; dial.) stort rundt sigtebrød; ogs. om sigtebrød i al alm. Junge. MDL. NatTid.¹⁶/1910.M.Till.1.sp.2. KMick. K.38. Feilb.

-kammer, et. [III] (jf. -stue; faql.) kammer (i mølle), hvor sigtningen foregaar. Rangel-Nielsen.Fr.-Da.Ordbog.(1903).67. Bl&T.

-kasse, en. [I ell. III] (jf. -kiste; faql.; nu l. br.) kasse, hvori sigten (sigteapparatet) er anbragt. Mølleri-Tidende.⁹/1886.35.sp.2. Bl&T.

-kikkert, en. (faql.) en med et traadkors (olgn. til sigtning egnet mærke) forsynet kikkert, som bl. a. 40 bruges ved skyts i st. f. de alm. sigtemidler. Scheller.MarO. MKnudsen.Fysik.(1923).672.

-kiste, en. [I ell. III] (faql., nu l. br.) d. s. s. -kasse. Adr.¹⁴/1762.sp.15.

-knogle, en. [I] (jf. -ben; anat., nu næppe br.) d. s. s. Siben. Sigteknoklerne. Viborg&Neerg.HB.7.

-korn, et. (især ♂ ell. jæg.) det forreste sigtemiddel paa løbet af (haand)skydevaaben; korn (4). vAph.(1764). MilTeknO. Skyderegl. forFodfolket.(1901).2. billedl.: Første Karakter — naa, det har nu ingen Nød. Men den skal ta'es fint . . . lige i Sigtekornet. AGnudtzm. TreSøskende.(1912).6. || hertil Sigtekornetsbeskytter, -fod (Bl&T.).

-kuppel, en. ♂ kuppelformet, pansret opbygning (fx. paa kanontaarn) med plads til den sigtendes hoved og til sigtemidler. Scheller.MarO.

-kværn, en. [III] (ænyd. d. s. (KancBrevb. 1587.636); mol.) kværn til formaling af mel, som skal sigtes. Halleby.130. AarbVejle.1926.210. Elkjær.HF.40.

-kærv, en. ♂ indsmiit i det bageste sigtemiddel paa haandskydevaaben (jf. -skure); kærv. Scheller.MarO.

-linie, en. († Sigte-. se bet. 1; i bet. 2: KSelsk

NyeSkr.V.239.293). 1) (vel snarest til I. Sigt 1; jf. ty. gesichtslinie; nu næppe br.) lige linie, der er rettet mod, sigter mod et punkt, et maal. Sigt-: Skibet (forlader) sin Kaars og sin Sigt-Linie. Eilsch.PhilBrev.214. smst.297. || Sigtlinne . . . Er de to linner på et bulverk (o: en bastion), som gør spidsen deraf. Moth.S86. 2) linie, ad hvilken man sigter; især (♂) om ret linie gennem midten af kærvens overkant og sigtekornets spids til maalet; tidligere ogs. om den linie, det udskudte projektil beskriver, skudlinie (KSelskNyeSkr.I.324), ell. om linie ml. to mærker paa kanon, v. hj. af hvilken den indstilledes (VSO.). PalM. V.45. Skyderegl.2. Ved Miringen forskydes Sigtelinjen saa højt, at Sigtet bliver frit. Sal.²XVII.108.

Sigtelse, en. flt. -r. (ænyd. d. s.; vbs. til V. sigte; især jur.) det at sigte en for noget; ogs. mere konkr., om det, som den udtalte mistanke ell. beskyldning gaar ud paa. Om Sigtelse og Eed. DL.I—14. VSO. JPJac. I.138. Det er bevist, at denne Sigtelse er falsk. VortLand.⁹/1904.1.sp.6. JurO.(1934).135. Brøden . . . holdes for saa vidt godt-gjort, at Sigtelsen . . . kan opretholdes. KMunk.EI.82.

Sigtelses-ed, en. (jur.) ed, som den bevispligtige part aflægger til bekræftelse af de af ham fremsatte faktiske anbringender; bekræftelsesed. Norreg.Privatr. VI.78. KancSkr.²⁹/1846. JurO.(1934).112.

Sigte-løn, en. [III] (jf. Malelon; foræld.) betaling for sigtning af mel i møller. Reskr.²⁹/1807.

-mad, en. [III] (l. br. i rigsspr.) stykke(r) smurt sigtebrød. Skjoldb. MM.I.62.

-mager, en. [I] (jf. Soldmager; nu l. br.) person, der fremstiller sigter. vAph.(1764). leg gav en Understøttelse til en Sigtemager som forfærdiger særdeles gode Haarsigter. Chr.VIII.(Bornh.Samlinger.XVI.(1925).89). MinT.1923.A.154. HistMKbh. VII.70.

-maling, en. [III] (mol.) fremstilling af sigtemel. MO.

-maskine, en. 1) [III] (mol.) maskine, der udfører sigtning i møller. OpfB.³III.259. 2) (♂, foræld.) sigtebænk. MR.1832.72.

-mel, et. [III] fint, sigtet mel; især: rugmel, der er sigtet og behandlet som hvedemel (brugt sammen med mindst $\frac{1}{4}$ hvedemel til fremstilling af sigtebrød). Moth.S171. VareL.⁴577.

-mellem-mad, en. [III] (jf. -mad; l. br. i rigsspr.) stykke smurt sigtebrød. Feilb. AAndreasen. DN.66.

-middal, et. ♂ spec. om sigtekorn og visér paa haandskydevaaben, falk (2) og opsats (1.4) paa kanoner. Skyderegl.79. Scheller.MarO.

-mine, en. ♂ mine, der ad elektrisk vej sprænges af forsvareren fra land, naar et fjendtligt skib er kommet inden for minens omraade. OpfB.¹II.332. Scheller.MarO.

-mølle, en. [III] (foræld.) mølle med sigteværk. Moth.S171. Luzd.Dagb.I.67. Nystrom.S.243.

-møller, en. [III] (ænyd. d. s.; foræld.) ejer af sigtemølle. ChMourier. Brød.(1821).104.

-net, et. [III] (faql.) net,

hvorigennem porcelænsmassen filtreres i kanalerne i skæmmeriet paa porcelænsfabrik. Bergs. FD.50. -**plade**, en. 1) [I] (anat.; nu l. br.) del af sigtebenet; siplade. HKrabbe.Hestens Anatomi.(1885).7. 2) (fagl.) plade, hvorefter der tages sigte; især om tynd metalplade i et diøpter ell. om plade i et nivellerinstrument. KSelskNyeSkr.V330. -**plan**, en, et. (fagl.) HavebrL.²II.159. et Nivellerinstrument, ved hvilket man kan tilvejebringe et vandret Sigteplan.Sal.²XVII.988. -**port**, en. ✕ ⚓ port i kanontaarn, gennem hvilken der sigtes. Scheller.MarO. -**pose**, en. [III] (ænyd. d. s.; nu næppe br.) poselignende sigte; sipose. Moth.S171. MO. -**prøve**, en. [III] (fagl.) prøve v. hj. af sigter til bestemmelse af kornstørrelse i pulver, sand, grus osv. Suenson. B.III.371. -**punkt**, et (ell. en). 1) (nu næppe br.) sted, punkt, hvorfra der tages sigte, ell. (jf. IV. sigte 1) hvorfra noget betragtes; billedl.: synspunkt. vAph.(1764). 2) (fagl., især ✕) punkt, hvorpaa der sigtes. VSO. Scheller.MarO. FlyvningHær.111. || ♂ billedl.: maal for rejse; maal, man stræber hen imod. Anders Pedersens afhandling er alle skrevne som helheder, ud fra én enkelt opfattelse, med ét bestemt sigtepunkt for øje.MKRist.(DSt.1912.111). Før (o: før moderens død) havde jeg altid haft et Sigtepunkt under min . . vagabonderende Færd. Nu var jeg pludselig bleven en hjemløs.Aakj.FDD.75. 3) ✕ om (hvert af) de punkter paa (sigte-)møllerne paa løbet af skydevaaben, j. h. af hvilke der tages sigte. Mechlenburg.Feldt-Artillerie.(1786).73. Scheller.MarO.

Sigter, en. person, der sigter; spec. i flg. anv.: 1) (nu næppe br.) til III. sigte. Moth.S171. jf.: (jeg) har været mere baade Oldgransker, Historielæser, Historielærer, Historiesigter og Historieskriver end de Fleste.Grundtv.LD.44. 2) ✕ til IV. sigte 2. Sal.²XXI.387. jf.: *søde Jesu, lad mig være uden Fare, | Naar Siæle-Sigteren (o: djævelen) attraar at sigte mig.Chtau.IR.41. **Sigteri**, et. fl. -er. (til III. sigte; fagl.) sted, rum, hvor sigtning foregaar, j. h. i mølle (BornholmsTidende.²⁸1926.4.sp.1) ell. porcelænsfabrik (Sal.²XIX.415).

Sigte-skive, en. ✕ om skive, hvorimod der sigtes ved øvelser i sigtning (Skyderegl.2), ell. (fagl.) en paa en stang anbragt skive, hvorimod der sigtes ved nivelleringsolgn. (Sal.²XVII.990). -**skure**, en. ✕ indsniit i sigtemiddel paa skydevaaben (jf. -kærve). MilTeknO. Bl&T. -**spaan**, en. 1) [I] (nu næppe br.) tømmerstykke, hvorfra man faar det til sigtens ramme nødvendige træ. Amberg. 2) (✕, foræld.) stok, der opsattes paa et batteris brystværn for at tjene til hjælp ved møllertrens indstilling. MilTeknO. -**spejl**, et. ✕ lille spejl, som anbringes paa et gevær, og som tillader skydelæreren at kontrollere skyttens sigte. Skyderegl.førHaandvaaben.II.(1932).21. V.(1933).36. -**sprække**, en. (landmaaling;

jf. -aabning, -hul). Bl&T. -**station**, en. ⚓ station, post (paa land), hvorfra der kan sigtes ud over et farvand (j. h. ved minefelter). Scheller.MarO. -**stativ**, et. 1) [I] (kog.) stativ til anbringelse af en sigte over jade ell. gryder olgn. NutidsMad.²(1936).511. 2) ✕ stativ (trefødt) til anbringelse af et gevær ved øvelser i sigtning. Scheller.MarO. -**stok**, en. (nu næppe br.) om landmaalerstok, nivellerstang olgn. KSelskNyeSkr.V311. jf. VSO. -**stue**, en. [III] (nu næppe br.) d. s. s. -kammer.TopJNorge.29H.157. -**tavle**, en. (fagl.) d. s. s. I. Mire. LandmB.I.279. -**tromle**, en. [III] (mol.) tromle, hvorigennem det maledede korn passerer for at sigtes. OpjB.²VI.31. SprKult.III.78. ogs. om indretning til sortering af grus olgn.: Suenson.B.III.311. -**værk**, et. [III] (mol.) indretning, apparat til sigtning af mel i møller; ogs. d. s. s. -mølle. Hallager.68. En complet Mølle bør have to Meelqvarne, hvorfra den ene er forsynet med Sigteværk.ChMourier.Brød.(1821).75. Han anlagde det første hollandske Sigteværk i Danmark.Nystrøm.S.243. || ogs. (fagl.) om indretning til sigtning af masse af anden art. MR.1820.5.

sigtig, adj. [sɛgd̥i] (ænyd. sigtig, skarpsynet, forsigtig; fra ty. sichtig, till sichtig, se I. Sigt; nu vist kun i sgr. ell. dannelser, der er afstedt af attrib. forb.) 1) som ser paa en nærmere angiven maade; hvis syn er af en vis (angiven) beskaffenhed; -synet. se kort-(1), lang-(1), nær-, skarpsigtig, jf. Natsigtighed. m. videre (overf.) anv.: forsigtig, omsigtig. 2) som kan ses; synlig. se gennem-, oversigtig. || (jf. sv. siktig) om vejrforhold: sigtbar. jf. usigtig. 3) til I. Sigt 3, om veksler, laan olgn.: af en vis (kortere ell. længere) løbetid. se kort-(2), langsigtig (2).

Sigt-linie, en. se Sigtelinie. -**tratte**, en. (til I. Sigt 2; ♣) tratte, der lyder paa betaling straks ved forevisning. Bl&T. -**veksel**, en. (til I. Sigt 2; ♣) veksler, der lyder paa betaling straks ved forevisning; avistaveksel; tidligere ogs. om veksler, der er betalbar en vis tid efter sigt; avisoveksel. NordConvLex.V.264. JurO.(1934).20.

Sigøjner, en. se Zigeuner.

Sik, en. [sɛg] fl. -ker (OpjB.²VII.239. Larsen.). (fra ty. sieke, sicke; jf. IV. sicke) ⚙ rende (af halvcirkelformet profil), der v. hj. af hammerslag ell. (nu) en speciel maskine frembringes paa blikstykke (for at forskønne det, afstive det olgn.). NordConvLex.V.266. Sal.²XXI.396.

Si-kaar, et. (ænyd. d. s.; jf. Sibøtte) 1) (nu kun dial.) kar (med siklud i st. f. bund), hvorigennem mælk olgn. sis; karformet si. FrGrundtv.LK.170. Ord&S.(Fyn). || † billedl., om organer i legemet (jf. -gang). Naturen kand . . igiennem de dertil bestemte Sie-Kar, som igiennem Svede-Hullerne, Nyrene, Lungen og Kiærtlerne i Hovedet og Munden, o. s. v. skaffe samme (o: „serum“)

ud af Legemet. *WeisbachsCuur.(overs.1755). 289. Boeg.S.92. 2) (især dial.) kar ell. fad, hvorover mælken sis, og hvori den henstaar. jeg gav hende een Krone for det første Siekar Melk, som jeg i een Hast fik til Livs. Æreboe.201. MDL.475. de uglasserede Mælkefade, der kaldtes „Skalgryder“ eller „Sikar“, som Jydepottemænd . . solgte. Hjemmet. 1904.518.sp.3. CREimer.NB.92. Feilb. 3) (bryg.) kar, hvori urten efter mælkningen henstaar for at klares; især om kar med en af fine huller gennembrudt mellembund. Panum.659. VareL.*852. Dengl.By.1934.28. 4) (bot.) ledningsrør i plantens sivøv; sirør (spec.: hos de en- og tokiibladede). Warm.Bot.261.266. Suenson.B.II.6.*

Sikast, en ell. (sj.) et (*Rask.Fynske BS.93. FrGrundtv.LK.261. OrdBS.(Fyn)). (ogs. Sikastning. BerlTid.¹⁷/181893.Till.I.sp.1. CREimer.NB.5. Feilb. — (sj.) skrevet Sidkast (Sidkastning). VSO. (jf. Feilb.). (ænyd. si(d)kast (en), no. dial. si(d)kast (n. og m.), isl. síðkast (n.); af II. sid i bet.: sen, sidig; egl.: sidste kast; jf.: paa sidste kasten (o: til sidst). Heldvad.Morsusdiaboli. I.(1629).135; nu dial.) i forb. paa sikasten, mod slutningen, enden; paa det sidste; til sidst. Hand drak mare Skaal om Skaal med de gamle Raads-Herrer, men paa sikasten maatte hand god give sig tabt. Holb.Pants. 30 III.1. sa.GW.I.3. sa.Jean.I.4. KomGrøn-neg.III.15. PBMylus.CortAdeler.(1740).39. Skuesp.V.127.VII.302. Hübertz.Æro.(1834). 251. HofmanBang.OdenseAmt.(1843).538. Ber Liisb.MadsRavn.(1902).131. Vi skal bare have en lille Bekendelse af Mette Marie paa Sikasten. KMunk.O.35. LollGr.54. om en døende: de æ på Sijkasten mæ de (o: med dig). AKristensen.Fynboer.(1901).15.*

Sike-maskine, en. se Sikkemaskine.

Sik-hammer, en. (ogs. Sikke-. Opf B.¹VII.239). (ty. siek(en)hammer; til Sik ell. IV. sikke) ⚙ hammer med cylindrisk bane, hvormed en sik frembringes. NordConv Lex.V.266. TeknMarO.

Si-kiste, en. (jf. Sibronð; nu næppe br.) indretning ved vandledning, der holder snavs olyn. tilbage og hindrer ledningens tilstoppeelse. PhysBibl.XXIII.353.

I. Sikke, en. [ˈsɛgə] ft. -r. (fra 2. led af Solsikke (s. d.)) † som forkortelse af Solsikke; dels om *Helianthus annuus L.* (VSO.), dels om morgenfrue, *Calendula officinalis L.* (Moth.Conv.S163). 2) som sidste led i Knoldsikke (s. d.) (af sa. slægt som Solsikke).

II. sikke, pron. se sikken.

III. sikke, v. [ˈsɛgə] -ede. vbs. † -else (Moth.S125). (ænyd. d. s. (i bet. 1 samt i bet. „sænke“: PJColding.Etymologicum. (1622).755). no. dial. sikka, sml. no. dial. sigga, gaa langsomt; vist til III. sige; parallel-dannelser foreligger i sække (jf. ogs. sjække 1) og sække; dial.) 1) i al alm.: glide, synke

(langsomt, gradvis) ned(ad) ell. hænge slapt ell. for langt ned; ofte i forb. m. la.de. *hand . . lood paa Fløjels Dyne | Sin Albu sikke need. LThura.Poet.321. ganske sagte lade Seilene sikke og tage Svøftet ind. Grundtv.Snorre.II.281. Kan du ikke lade dit yderste Skjørt segge en Bitte mer. Rask. FynskeBS.49. Je' tykkes Kjøli seker i dej ene Si'. OrdBS.(Fyn). Feilb. jf. bet. 2: *Smaa Putter sukker nu, og sikker (o: „hænger“) dybt med Vinge. LThura.Poet.160. 2) om levende væsen, især person: synke, falde sammen; ogs.: synke ned i knæene under gangen, især pr. gr. af sygdom, alderdom, ell. gaa langsomt og tungt, sjøkke af sted. naar (nereiden) rører (vandets overflade) med Pandetraadene, bukker den strax Hovedet ned, ret som det gjorde den ondt, og lader sig ikke. Skriver af Naturhistorie-Selskab. bet.V.I.(1799).184. (hun) gik os forbi med lange Skridt, ved ethvert af dem sikkende i Knæerne. Blich.(1920).XX.94. Frøkenen holder sig ikke rank! De sikker! HCAnd.SS. X.259. Aakj.PA.I. Benene vaklede under ham, han sikkede ned i Knæene for hvert Skridt. Ehrener Kidde.S.86. Feilb.

IV. sikke, v. [ˈsɛgə] -ede. vbs. -ning. (jf. ty. sieken; afl. af Sik) ⚙ frembringe sik(ke) v. hj. af hammer og et særligt underlag (jf. Sik-hammer, -stok). NordConvLex.V.266. OpfB.¹III.221.

sikkedan, se sikkendan.

Sikke-hammer, en. se Sikhammer. **-maskine**, en. (l. br. Sike-. Sal.XV.1081). (ty. siekenmaschine; til Sik) ⚙ maskine, v. hj. af hvilken sik fremstilles; børtlemaskine. OpfB.¹VII.239.

sikken, pron. [ˈsɛgə(n)] i bet. 1—2 (om de i bet. 3 brugte former se bet. 3): ft. sikken ell. sikke (dels ved koll.: Sikke Stads, de have paa Blich.(1920).XXVIII.59. Sikke Snak! Hostr.EF.1.9. sikke Løgn han fylder hende med! TomKrist.EA.97. dels i forb. m. flg. ubest. art.: Sikke en Tilværelse! EMortens. H.83); intk. sikket (nu l. br. i rigsspr. og næppe m. flg. ubest. art. ell. pron. noget (jf. Mikkels.Ordf.288): Sikket noget Vrov! PA Rosenb.Grøkeraaenden.(1903).202. sikked it Maes. KulsvierB.40) ell. sikken (sikken Hus der kunde ligge. Hjorts.UFS.63. især i forb. m. flg. ubest. art. ell. pron. noget: Sikken et underligt Dyr. VSO.II.686. Sikken et Veir. Winth.VIII.48. Sikken noget Sludder. KBokkenh.U.164. sikken noget Snak. AdDons.S. 167. jf. Esp.141. Flemløse.150) ell. sikke (Sikke Tømmer der er i ham! Egeberg.P.63. sikke Bentøj. LeckFischer.K.41. især i forb. m. flg. ubest. art. ell. pron. noget: Sikke noget forunderligt Toi. Heib.Poet.I.423. Sikke noget forbandet Sludder. Goldschm.II.230. Sikke et mørke. Heral.Bisser.(1933).61). ft. sikke. (ænyd. d. s. (i bet. 1; jf. Brøndum-Nielsen. SF.121), sv. sieken (dial. se(c)ken); sammentrukket af (imp. ell. inf.) se + hvilken

(hvilket, hvilke, i *dial.* og *ældre spr.* hvikken osv., *jf.* *Brøndum-Nielsen.GG.II.219*), *jf.* se 7.1 og hvilken 3-4; i *bet.* 1 *nu alm.* i *talespr.*, *jf.*: den aabenbar falske eller skjodesløse daglige Udtale, f. Ex. Sekkæn.FPJDahl. *Reiskrivningslære.*(1823).3. „i den Udannedes Talespr.“ *Levin.*) *brugt i udraab (udraabs-sætninger)* (*m. forsk. tone*) *som udtr. for dels overraskelse, beundring, glæde (ved synet ell. erkendelsen af noget)* (*jf.* hvilken 4), *dels foragt, utilfredshed med noget olgn.* (*jf.* saadan 3.3), *dels beklagelse, sorg, medfølelse olgn.*

1) (*det opr. forhold, at en imp. af se indgaar i sikken er tilsløret, og ordet opfattes nu nærmest som en attrib. bestemmelse til fig. subst.*) *brugt i udraab (s-sætninger)* i *forb. m. flg. (ofte af ubest. art. ell. ordn. nogen bestemt) subst. ell. substantivisk ord.* „See der kommer hand selv (o: en gammel, affældig person), saa levendes, som hand gik i denne Verden.“ — „Aa! Frosine, sicket Billede.“ *KomGrøn-neg.I.107.* *sikken deilig Skilling, Manden har givet os.* *PMøll.*(1855).II.71. *Sikken en Røst! | og sikken en Hale! *Rich.I.33.* *Sikken voldsom Trængsel og Alarm. *PFaber.VV.113.* *Tænk, sicket Held! *Bogh.D.II.309.* Sikken sjov gammel dags Bor hun havde paa Hovedet og sikke (*se bet.* 3) grinagtig, hun loffede paa Benene, naar hun gik. *Steenberg. H.II.220.* Var der noget særligt, du vilde i Haven? — Noget særligt? Sikken ogsaa et Spørgsmaal! *KMich.Mor.*(1935).6. Sikke da en lille Satan (*om en kvinde*)! *ErlKrist.DH. 15.* *bernerim:* Goddag, gamle Fa'r, sikken Hat du har, sikke Lår, sikke Ben, sikke Skridt du ta'r. *Krist.BRL.32.* *Flemlose.150.* *sikken en, sikke noget ell. sikke nogle (nogen)! ogs. brugt abs. som udtr. for ringeagt over for ell. utilfredshed med en, noget, nogle, vil han nu pludselig ikke være med? sikke noget! | ogs. (m. overgang til bet. 3; dagl., især barnespr.) i forb. som sikke meget, sikke lidt. nej, sikke meget du ved om hende! |*

2) (*udviklet af inf. se + hvilken; nu vist kun barnespr.*) *brugt i forb. m. (som komplement til) et hjælpe-, modalverbum; dels (opr.) i anv. svarende til inf.: se hvilken.* *Vil De bare sikken en | Hornfisk med grønne Been. *PFaber.SK.3.* Du skal sikken Gaard, det skal blive! *Wied.LO.246.* *Hjorte.OS.36.* *dels (sj.) i anv. svarende til perf. part.: set hvilken.* Har du sikken en masse kugler, jeg fik for fem øre smst.

3) (*udviklet af bet. 1; dagl.*) *brugt (i fornem sikken ell. (nu oftest) sikke) i forb. m. (knyttet til) et adv., der indleder en udraabs-sætning, ell. i al alm. som indleder af en saadan sætning: se hvor! hvor dog! hvor! som — dog! sikke han har rumpeneret (o: ramponeret) den Maleri der!* *JakSchmidt.SP.20.* *sikken Hønsene skaber sig!* Sikken de render. *Schand.IF.311.* Fy, Fritzemand, sikke du siger. *Ekstrabl.* 1/1905. 2.sp.2. hvilken respektabel Forretning han

havde, og sikken (o: *hvor daarligt*) hans Pengesager nu staar. *StSprO.Nr.96.15.* sikke længe det var siden. *AnkerLars.VS.13.* Sikke han (o: *en soldat*) maatte kunne fortælle! Og Jernkorset havde han. *KMich.K.178.* *Esp.288.* *Flemlose.150.* *jf.*: sikken som det er gaaet til, mens du har været væk. *Hulda Lück.L.II.29.* || (*l. br. i rigsspr.*) *indledende udraab, der ikke har sætningsform.* Købmanden . . kom tilbage med alle Fingergab fulde af Bajerflasker — sikke kuns (o: *nej, se bare*)! *JVJens.HF.104.* Sikke dog med Mennesker, sagde Thora. — Ja, her er næsten for mange, sekunderede Værtinden. *EMortens.H.209.* || (*dial.*) *indledende en sætn., der udtrykker undren ell. ærgrelse over noget: at — dog!* Sikke han ikke selv kunde have tænkt det! *Lunde.F.166.* Sikke du vil med te vor Medaljefest i Dav, naar det er saa gammel-davs altsammen. *sa.HG.6.* Sikke, at han ikke er gift og hjemfaren for længe siden? undrede jeg mig. *AaseHans.EK.190.*

sikke(n)-dan, *adv.* (*ogs. sikkendan-ne.* *OrdbS.*(*Sjæll.*)). (*opstaaet ved sammensmeltning ell. sammenblanding af sikke(n) og hvordan; dial.*) *brugt som adv. ell. interj. som udtryk for overraskelse osv. ved synet ell. erkendelsen af noget: (ih, nej) se (dog)! ser man det!* *Paa Høien staaer Bonden og gaber | Og stirrer, saa vidt han kan . . | Og mumler: „Nei, sikkendan.“ *Winth. IV.129.* *, „vogter Eder for den samme Feil!“ | — „Sikkedan, din Dolk, | Har du intet andet at fortælle Folk?“ *Bredahl.I.131.* *Esp.141.* *OrdbS.*(*Lolland*). *indledende en sætn., i lign. anv. som sikken 3:* Sikkedan hun klæder sig! *EmilRasm.F.156.* Sikkedan, du tørrer kopperne i dit lømmeklæde. *Krist.Ordspr.550.* *OrdbS.*(*Sjæll.*). || *brugt som adj.: hvilken (3-4).* *Ordspr.141.*

sikker, *adj.* [*seger*] *jf.* *Høysg.AG.53.* 99. (*jarg.*, *sj.* *sikren.* vores Udenrigs er en sikken Hund. *FritzJürg.nr.64.*) *intk.* og *adv. -t* ell. (*nu især dial.*) *d. s.* (et sikker Sted. *Holb.Anh.63.* (saa) vinder vi sikker. *sa.Vgs. (1731).III.3.* Det er sikker og vis. *Thorsen. Afh.III.126.* *Feilb.*); *best. f.* og *fl. sikre; komp. sikrere* ell. (*nu især dial.*) *sikkere* (*Pfzug.DP.1097.* *Holb.DH.III.49.* *Feilb.*), *superl. sikrest* ell. (*nu ikke i rigsspr.*, *jf. Feilb.*) *sikkerst* (*Holb.Orthogr.116.* *JSneed. 1.386.* *Skuesp.V.142.268.* *jf. VSO. MO. og JBaden.Gram.103.*) (*ønyd.* *sicker, secker, seker, sv. säker, fsv. siker, sæker; fra ty. sieher og mnt. seker, jf. oeng. sicor, osax. sikor; af lat. securus, af se-, uden (jf. separere), og cura, omhu, bekymring (se II. Kur); jf. sikre*)

1) (*nu kun m. overgang til bet. 2*) *som ikke nærer ell. kender til bekymringer, frygt m. h.t. truende farer olgn., ell. som er uvidende om, ikke har øje for en sig nærmende fare; ubekymret; frygtløs; tryg; spec. (nu næppe br.): som ikke tænker paa sin salighed, er lige-*

gyldig m. h. t. sit gudsforhold. *I sikre Folk gaae paa Jorden! | O seer, hvor Vredens Torden | Dog trekker op i Skye. *Brors.255.* *Sikre Siel! hvor tør du nøle | I din Synds forfulnet Søle! *Stub.22.* (jeg) levede sikker hen i Vellyst midt under dine Straffe-Domme. *J.Sneed. II.319.* *See sidsker Slangen ey omkring det sikre Bryst? *Ew.(1914).I.219.* Sikkerheden der inderst inde, den er betrygget, man er sikker, eller som det endnu her maaskee 10 rigtigere kunde kaldes, man er tryk. *Kierk. X.203. jf. bet. 3.4:* *Hvo som alt for sikkert lider | Paa en Piges Ord. *Rahb.Poet.F.I.129.* især i forb. gøre en sikker, faa en til at føle sig trygg, til ikke at ane uraad. *Moth. S192.* han har gjort Verden bange, nu vil han gøre den sikker. *Tullin.II.16.* jeg (gjorde) mig Fliid for, at gøre min Hovmester sikker, og faae ham til at troe, at alting var forbi. *Rahb.Fort.I.37. Leth.(1800).* 20

2) som ikke er i fare, udsat for overlast, skade, overrumpling, tab ell. andre ubehageligheder; som er beskyttet mod fare ell. ikke rummer, medfører, er forbundet med fare ell. risiko; jarefri; garderet; sikret. 2.1) om person. Jeg forlod han ikke, førend jeg saae ham sikker. *VSO.* allevegne, hvor der ikke er Cyclestier, tvinges (cyklisterne) ud i den bløde Vejrabat, hvor de tilmed ikke en Gang kan føle sig sikre. *JernbaneT.1/2.1937.1.sp.3.* holde en sikker, (nu næppe br.) beskytte, garantere mod overlast, tab oln. *VSO.II.622.* for at være sikker, for en sikkerheds skyld (se Sikkerhed 2.4). jeg er nødløst nede ved Køge, jeg vil gerne have sendt et venstre Hjul herved eller maaske begge Hjulene for at være sikker. *FlytningHær.277.* || i forb. m. for ell. (sj.) paa (*Hz.X.28*) til angivelse af den fare ell. risiko, der er forbundet med noget. Man er hverken sikker for Fiende eller Ven. *Ew.(1914).I.324.* *Jeg skaaner Dig, | Dit Liv er sikkert for min Hevn. *Hauch.D.VI.110.* Ganske sikker var jeg aldrig for, hvad hun kunde finde paa med Ejnar og omhyggeligt skjule for mig. *KLars.AH.178.* i tilfælde, der viser overgang til ell. sammenblanding m. (være sikker paa u.) bet. 4.4; dels i forb. sikker paa: Du (er) slet ikke . . . sikker paa (: du regner med muligheden af), at det engang vil falde Dig tungt paa Sinde. *Kierk. II.13.* dels i forb. sikker for m. flg. (overflødig) nægtelse, m. (overgang til) bet.: sikker paa, vis paa: nu er (jeg) sikker for at din Udenlandsreise just ikke skeer saa strax, som du mener. *PMøll.(1855).II.64.* Schubert (førte) mig ud til et Landsted . . . hvor vi, som han sagde, vilde være sikre for ei at forstyrres. *Hauch.MfU.322.* || i forb. m. paa ell. (l. br.) for, til angivelse af hvad der er beskyttet, uden for fare; især i nægtende sætn. du skal ræddes 60 Dag og Nat og ikke være sikker paa dit Liv. *5Mos.28.66.* *Er man ei sikker her paa Lemmer eller Liv? *Ew.(1914).II.139.* intet Menneske (var) sikker paa sin Formue eller

sit Liv. *Blich.(1920).XX.130.* lader os heller gaae ind i Ruffet, der er man dog temmelig sikker for sit Liv. *V.Korfilsen.TO.I.4.* || vide sig sikker, vide, være overbevist om, at man ingen fare, risiko løber; vide sig garderet. Jeg vød mig ikke sikker i mit eget huß. *Moth.S192.* *Min Siel! du veed | Dig ellers ikke sikker, | At du jo kand drages ned | I den Ondes Strikker. *Brors.212.* Gaden er saa glat, at man ey kan vide sig sikker for at falde. *Høysg.S.237.* Ingen veed sig sikker for Sygdom. *S&B. jf. bet. 2.2:* Om det saa var vore Liv, vidste vi dem jo ikke sikre. *KMunk. EI.123. 2.2* om ting ell. forhold. Qvinder og Børn gaa ey med i Krigen, mens blive . . . til sikkere orter hendsende. *Pflug.DP.1097.* der (er) god sikker Havn. *JensSer.II.70.* Jægrene (skulde) ledsage de Ventede (gæster), eftersom det ikke var sikkert at rejse uden Bevæbning. *Blich.(1920).XXVII.57.* *Gaa paa den sikre Vei, | Sværm og forvild dig ei, | Jæger, iagt du dig tage! *Heib.Poet.III.468.* i Milano er der meget sikkert, thi i hver Gade gaaer Soldater. *HCAnd.BC.I.187. billedl.:* *Saa trænger jeg, i sikker Havn, | Ei meer til Roer og Anker. *Boye.Psalmer.I.(1847).40.* sikker lejlighed (jf. Lejlighed 6.1; foræld.). Hr. Cancellie Raaden kunde bevise mig en overmaade stor Tjeneste, om Han engang ved sikker Lejlighed . . . kunde faae Originalerne herover. *Langebek.Breve.121. MO.* et langt Brev (: en diplomatisk depeche), sendt med sikker Lejlighed. *AFris.BD.I.112.* nummer sikker (efter ty. nummer sicher, nt. nummer seker; sj.) egl. om (nummereret) fangecelle, fængsel; kachotten; brummen; uegl., om (særligt, reserveret) lokale paa gæstgivergaard (hotel) for faste (stadige) gæster. Gæstgivergaarden, hvis Vært . . . viste alle Folk af den rigtige Farve ind til dem (: en kreds af svirebrødre) paa Nummer Sikker. *JPJac.II.188.* være paa den sikre side, se I. Side 9.2. || om bæreflade: som ikke giver efter (for en belastning), (let) kan bære noget. over det store Belt var lisen ikke sikker. *Overs.afHolbLevned.57.* *man fandt den Grund, som Gaarden skulde bære, | Var ikke sikker nok. *Tode.I.203.* Bræderne (er) sikre nok; naar Ingen flytter dem, saa falder heller Ingen i. *Heib.Poet.II.17.* Ved at gaa over Isen beviste jeg jo, at den var sikker. *SMich.Dommeren.(1921).118. billedl., i forb.* som sikker grund. *Schand.TF.II.280* (se Grund sp.148⁴⁵). I det religiøse har Bearbejderen følt sig paa sikker Grund. *OFris. Litt.156.* || om ting: som er beskyttet mod, (gjort) uimodtagelig for skadelig paa-virkning. (boligen) er sikker mod Ild, Storm og Tyvehaand. *Blich.(1920).X.76.* især i sgr. som bombe- (1), brand- (1), brand-, flamme-, frost- (*HFB.1936.40*), insekt-, skud-, splintsikker. 2.3) som adv. *En Blind gaaer sikrest frem naar han sin Leder følger. *Tullin. I.219.* Man staaer ikke sikkert paa denne

Brink.MO. Nu skal han ind og anbringe nogle Penge (o: i sparekassen), for der staae de saa sikkert. *VKorfisens.EV.138.* || i forb. langsomt, men sikkert, i et langsomt tempo, men (til gengæld) paa en saadan maade, at fare ell. risiko er udelukket; i videre anv. (til bet. 3.2), om arbejde, udvikling oln., der gaar sin langsomme, men stotte gang, og hvis fremskridt, resultater er uomtvistelige. Den, der gaar langsomt, gaar sikkert. *Mau. 5367.* Luften . . fyldt med fint Perlemorsstøv . . som langsomt men sikkert ødelægger Lungerne. *Jørg.J.F.I.114.* M. steg langsomt, men sikkert op ad sin lille sociale Rangstige. *Soya.HF.48.*

3) som man ikke behøver at have mistanke til, betænkeligheder ved ell. tvivle om; som man ubetinget kan have tillid til. 3.1) om levende væsen, især person: som ikke svigter ens tillid; paalidelig; spec.: hvis ord man kan stole paa, ell. som opfylder sine økonomiske forpligtelser („solid“). *Cit.1780.(Aarb.Aarb.1938.98).* En sikker Mand kalder Almuen den, der er riig nok til at kunne betale naar forlanges. *JHSmidth.Ords. 133.* Det er en sikker Ven i Noden. *VSO.* De ældre (herrer) er aldeles ikke sikre. Det er mange Gange de værste, for de lader faderlige, naar de har Hensigter i den Genre (o: er nærgaaende over for de unge piger). *Schand.SB.110.* „Du tror da virkelig paa, at Mekka drager imod os?“ . . „Mine sikre Spejdere har meldt Hørens Fremrykken.“ *EBrand.M.II.* Rigtignok var han ikke fortrukken, langt fra, men paa Fastelavnslagen plejede han ikke at være sikker. *Lunde.F.86.* sikkert Firma. *Bl&T.* sikre kunder | en sikker betaler | *jj. V. nok 6.1: Hand er sikker nok. Moth.S192. Bl&T. Feilb. (iron.:)* Jo, det er en sikker Karl at stole paa. *VSO.* Den Kjøbmand er saa sikker som Banken. *smst. Mau.II.180.* „han lader os vel ikke i Stikken med Regningen?“ . . „Han er sikker som Guld.“ *JacPaludan. UR.135.(jj. Guld sp.330^oÆ).* han er ikke sikker med lejlen, se Lejle. || som ikke skuffer ens forventninger; som man kan regne med (som deltager, vinder oln.); som ikke svigter ved møde, sammenkomst oln.; som altid er at træffe et sted, ved bestemte lejligheder. „Skal vi ha'e os en Lhombre?“ spurgte vi en af de sikre Folk. *VKorfisens.TO.II.71.* Ses vi maaske i Theatret iaften? Det er jo Opera. — De plejer at være en sikker Mand. *Drachm.F.I.105.* hvert Aars 30. December (Irmingers Fødselsdag) mødte Fader som sikker Gratulant. *KBokkenh.U.45.* Vi venter at se (hesten) som sikker Vinder. *Pol.^{19/10} 1937.8.sp.4. 3.2) om ting ell. forhold: hvis sandhed, troværdighed, ægthed, oprigtighed man kan stole paa; sand; paalidelig; ægte; rigtig; i videre anv.: hvis værdi, nytte, brugbarhed, hensigtsmæssighed er uomtvistelig, ell. som udelukker skuffelser, fejl(tagelser),*

misforstaaelser, tvivl oln.; ufejlbart; usvigelig; paalidelig. ingen sikkere og fornuftigere Plan kunde tages. *Hob.DH.III. 49.* jeres sikkerste Frelse vil bestaae i en hastig Flugt. *KomGrønæg.II.286.* *(han) gjenner gridske Rovdyr fra dens (o: egenes) Glæder | med evigt sikkert Hegn. *Ew.(1914).III.91.* Aareladelser og Laxantser og Svedemidler ere ikke sikre paa nærværende Tiid: thi de svække allesammen. *Tode.ST.II.20.* jeg tør . . ikke troe, hvad man ellers anseer for det Sikreste, mine egne Øine. *Kierk.VI.344.* sikker Hukommelse. *S&B.* Der har . . udviklet sig en meget nødvendig Rafaelkritik, som søger at skelne imellem de sikre og de usikre Arbejder. *Wanscher.RM.7.* Bræderne i Skuret er trukket sammen af Varmen saa at der er ca. 10 cm mellem Karmen og Døren, hvorfor Laasen ikke er sikker. *PolitiE.^{11/1} 1923.3.* han lagde mange dunkle og underbevidste Iagttagelser sammen til en sikker Viden. *JørgenNiels.KB.155.* Vi har fra dansk Middelalder ingen sikre Vidnesbyrd om dramatiske Opførelser. *OFriis.Litt.194.* Det er vor sikre Tro, at man derved vil komme til et Resultat. *VorStand.1938.12.sp.2.* at disse Viser har været danset og sunget, er sikkert nok. *OFriis.Litt.97.* saa sikkert som to og to er fire, se II. fire 2. (*jj. bet. 3.1*) i forb. sikker kilde ell. (nu næppe br.) haand (se Haand sp.566^oÆ). Jeg har det (Efterretningen) fra en sikker Haand, Kilde. *MO.* Fra sikker Kilde har vi . . erfaret (osv.). *BerlTid.^{19/10}1938.M.3.sp.1.* sikkert lejde, se IV. Lejde 2. sikkert middel, *probat middel.* *Hob.Ep.III.454.* Det, som adskillige holde for det sikkerste Mittel til at forekomme slige Ægteskaber. *Stampe.I.251.* Ædikken er et sikkert Mittel mod Forraadnelse. *Oehl.Er.II.216.* sikkert pant, se u. Pant 2.1 (samt sp.441^oÆ). et sikkert papir, se Papir 3.2. || i forb. som det er sikrere ell. sikrest (det sikreste). det (er) sikkerst at tale Dansk til Fruentimmer. *Hob.Bars.III.6.* det er sikrere at troe og dyrke et Guddommeligt Væsen, end at være uden Religion. *sa.Ep.I.402.* Det er dog sikkerst, at jeg gaar. *Ew.(1914).II.342.* Vær venlig og tæl dem (o: pengene), det er det sikkerste. *Soya.HF.33.* || i forb. som saa meget er sikkert. Saa meget er sikkert, at fire store Folk, som en Gang har talt det samme Sprog (o: latin), nu ikke forstaa hinanden. *JVJens.(Pol.^{19/10}1936.16.sp.4).* Om Runeskriftens Oprindelse staaer Mening mod Mening. Men saa meget synes sikkert, at Runetegnene gaar tilbage til sydeuropæiske . . Alfabeter. *OFriis.Litt.14.* || i (den tautologiske) forb. det er sikkert og vist (ogs. vist og sikkert. *IBentzon.GH.10.* *Lindskov Hans.NH.119.* den fordømte Tanke, om det nu ogsaa er sikkert og vist, hvad vi . . uden videre ponere. *Kofoed-Hansen.DL.42.* *Jeg har væ't Tollerist, | Det er sikkert og

vist. *JHelms. (Visebog for Hvermand. V. (1867). 9). Feilb. || talem. af megen tale kommer fortrydelse, men tavshed er sikker, se Fortrydelse 2. 3.3) videre anv. af bet. 3.2, om forhold: af en saadan art, at man kan regne med, at det er varigt, holdbart ell. vil indtræffe, blive tildelt en olgn. (de) havde overflødig ladet see, at det ey var deres Alvore, nogen sikker og redelig Fred Dronningen og hendes Bunds-Forvandt at forunde. *Slange. Chr. IV. 853. *Saa dulgte hun sin Pine, | Saa dæmped hun sin Harm, | En sikker Hævn hun fostred | I sin flamme Barm. Winth. HF. 72. Døden rammer os alle og er det sikreste i Verden (jf. dødsikker). ERode. (Berl. Tid. 22/1926. M. 2. sp. 1). er hun den, hendes Skonhed i Aftes tilstraalede mig Vished for, er Førstepladsen mellem mine Hustruer hende sikker. KMunk. DU. 19. han . . havde sit sikre Udkomme paa Gaarden. KBirkGrøn. BS. 86. (til dels til bet. 3.2) i talem. det er saa sikkert som amen i kirken, se Amen. 3.4) som adv.: med udelukkelse af mulighed for skuffelse, fejl (tagelse), misforstaaelse, tvil; utvivlsomt; usvigeligt; bestemt; vist. Den Nat var tilforn kundgjort for vore Fædre, paa det de sikkert kunde vide, paa hvilke Eder de troede. *Visd. 18.6. min Fader venter mig, jeg skal sikkert underrette ham om Deres Beredvillighed. Hauch. III. 360. om min Aands-Existentis var gaaet med til daglig Brug i et Ægteskab, det havde været større, og jeg havde forstaaet Tilværelsen sikkrere og lettere. *Kierk. VI. 370. Nu havde vi saa sikkert ventet, at vi skulde træffe (damperen). VKorfitsen. TO. II. 42. (boksere) fejrede . . sit 50 Kamps-Jubilæum ved at vinde sikkert paa Points over N. N. Aftenbladet. 21/1938. 8. sp. 3. jf. nogen sp. 1291^{aff}. Du véd det saa sikkert som noget, at i Morgen fortryder du. *SMich. Dommeren. (1921). 103. || (dial.) m. bekræftende bet.: visselig; sandelig; rigtig nok. Han (o: en vendelbo) sagde blot efter hvert Glas hen for sig: Det er sikkert en god Kognak. *JakKnu. Jy. I. 83. || m. afsvækket bet., som udtryk for en (meget) sandsynlig formodning: (højest) sandsynligt; sandsynligvis; vistnok; rimeligvis. *Hvi skulde jeg Dem længer kiede? | De sover sikkert allerede. *Bagges. SkR. 189. han er sikkert smukke Folks Barn, blev jeg ved. *PMøll. (1855). II. 75. (N. N.) er sikkert en brav og hæderlig Mand, men han er en daarlig Rigsdagsmand. *HWulff. DR. 100. Hun har været et farligt Rivejern sikkert. *Thorsen. Afh. III. 55. „Tror Du, L. kan præstere Kaution?“ — „Sikkert ikke; men jeg vil støtte ham.“ *KBirkGrøn. SF. 68. den store Sø . . vil (snart) være udtømt, og man vil da i Net fange de sikkert Tusinder af Fisk, der gemmer sig paa Søens Bund. *Pol. 19/10 1937. 13. sp. 4. Sikkert nok har Sprogpatentet af 1844 bidraget til at forbitre Lorenzen Tilværelsen. *HPloug. CP. 241.*************

Penge . . indtog sikkert nok ingen Plads i hendes Tilværelse. *IsakDin. FF. 128.*

4) som ikke er præget af vaklen, slaphed, nervøsitet olgn. 4.1) m. h. t. herredømme over og besiddelse af fysiske kræfter || om levende væsen: som ikke ryster, vakler ell. er kraftløs og staar i fare for at styrte omkuld, miste sit fodfæste, tag olgn. den, der idelig løber paa en Hale-lis, uden at falde, viser stærkere Prøver paa en sikker Fodgienger, end den, der løber paa et Stuegulv. *Holv. Ep. III. 278. Hesten er ikke sikker (o: staar ikke fast paa benene). MO. Han (o: en beruset) var ikke sikker i Holdningen. *Schand. BS. 86. især i forb. som være sikker paa benene. En sortbruun Ridehoppe . . meget sikker paa Beenene . . er til Kiøbs. *Adr. 1/1762. sp. 15. Hun (o: en beruset kvinde) stod der . . saa rank som et Lys, skønt hun ikke var sikker paa Benene. *IsakDin. FF. 87. være sikker paa haanden, ikke ryste paa haanden; have et fast (og dygtigt) tag, greb paa noget. *den Skildring af Valdemars Dage, | Du udarbejded fuld sikker paa Haand. *Grundtv. PS. V. 106. Møller, der ikke var blevet mere sikker paa Haanden, skænkede atter om. *AaDons. S. 196. || (undertiden vanskelig at skelne fra bet. 2.2) om greb, fodfæste ell. (bevægelse, brug af) arme ell. ben, ell. om redskab, der haandteres: som ikke vakler, løsnes, glipper ell. fejler. *sikre Trin jeg maa paa Banen gøre. *SalmHj. 182.4. *din Arm er stærk, og sikkert er dit Glavind. *Haste. BD. 42. Døden havde sikkert Hold paa sit Bytte. *Blich. (1920). XVIII. 209. *han lægger an den ladte | Riffel til et sikkert Skud. *Hrz. D. I. 20. (præsten) aпарerede sikkert Stødet med sin . . Alterbog. *JPJac. I. 81. Dækket er saa glat og slibrigt, at det næsten er en Kunst at staae sikkert paa Benene. *VKorfitsen. TO. I. 3. en prægtig Birk paa Klippen, med Roden sikkert paa Jorden. *KMunk. DU. 26. i forb. som sikker haand ell. fod: *Did træder han med dristig sikker Fod. *Bød. 11. en sikker Haand . . siges den at have, der ikke forfeiler Maalet. *TBaden. Suppl. 43. Lege . . hvor det kom an paa Legemsfærdighed, paa Styrke, Udholdenhed og paa en sikker Haand. *JPJac. II. 59. Det var . . en lille Dame, der stod paa to meget sikre, smaa Ben, og i det hele ikke lignede nogen Sylfide. *Olfricard. Velsignet Jul. (1925). 161. 4.2) m. h. t. færdighed, arbejde, kundskaber. || om person: som dygtigt, øvet og maalbevidst udfører noget ell. har solide kundskaber i, fuldt ud behersker noget olgn. det er en sikker kår, den. *Moth. S. 192. *Jo, jo, jeg er sikker! hav slet ingen Frygt, | Paa Kudsken kan Selskabet stole saa trygt. *HAnd. SS. XI. 80. *(han) Dem Begge som to sikre Damer roser. *PalM. V. 48. Han (o: gud) berøver de sikre Talere (Chr. VI: de sandtrøe; 1931: de dygtige) Mælet. *Job. 12. 20.*********************

en saa sikker Digter som Viggo Stuckenberg. *Rimest.DF.4.* være sikker i (*jf.* III. i 7.1) *ell. (især dial.)* til (noget). Hand er sikker i sit doent (*o: i sin dont, gerning*). *Moth.S192.* *i at passe Syge er hun sikker. *PalM.V325.* „Det er ikke Tonen mellem mine Elevere“ . . . Froken Jensen var ikke saa sikker i de fremmede Ord. *Bang.SE.173.* hun er sikker til at vaske. *OrdbS.(Sjæll.)*. være sikker i papirerne, *se Papir 3.3.* en sikker mand, (*nu især dial.*) en mand, der er dygtig til noget, har øvelse i noget. *CBernh.VIII.253.* Kværnd. *jf.:* *Bamsen er en sikker Mand, | Han klattrer som den Bedste! *Winth.IV.56.* *jf. of. l. 2ff.:* det var han en sikker Mand til. *JVJens.NH.174.* || om forhold, egenskaber: som vidner om herredømme over sig selv, udnyttelse af sine evner ell. om øvelse, dygtighed og taalbevidsthed. Provstindens endnu sikre og yndige, men svage Stemme. *Ing.LB.II.34.* 20 Min Overlegenhed paa éngang undrede og æggede hende. Hun sagde intet, da jeg sikkert drejede til højre ud ad Vesterbro. *SMich.S.239.* Michelangelo . . . udførte de florentinske Ungdomsarbejder i en sikker og akademisk Stil. *Warscher.RM.4.* den sikre Smag, der kendetegner alle Bondehjem paa disse Kanter af Landet. *JacAnd.Er.III.218.* Af dette Stof henter Hr. Michael med sikkert folkeligt og poetisk Instinkt sine Motiver. *OFriis. Litt.174.* (*l. br.:*) For mig falder det naturligst at bruge Formen uden s (*o: modermælk i st. f. moders-*), skønt jeg maa indrømme, at jeg egentlig ikke er paa det sikre. *Thorsen. Afh.III.148. 4.3)* som er paa det rene med, har klarhed paa sig selv (*sine evner, tanker osv.*); *især: som kender og stoler paa sig selv og viser det i sin optræden; som har sine faste principper, meninger og en fast, bestemt optræden, ell. som forstaar at optræde, føre sig; selvbevidst; myndig; bestemt; selvsikker; ofte mer ell. mindre nedsæt.: som er streng, bestemt og sætter sin vilje igennem; selvraadig; skrap; stramtandet.* Nei, hør! hvor hun skielder! jo, hun er sikker! *VSO.* Hun nærmede sig altid qvindeligt sikkert til mig, nu vakler hun lidt. *Kierk.I.338.* da hun . . . var et temmelig „sikkert“ Fruentimmer, haabede hun . . . at kunne faae Bugt med ham. [*FC Hillerup.*] *Testamentjægeren.* (1857). 103. 50 Fru Fønss var ikke saa godt fornøjet (*med at Tage var blevet forelsket*), thi vel var Tage meget sikker og udviklet for sin Alder, men det havde jo slet ikke Hast med nogen Forlovelse. *JPJac.II.397. Hjorto.OS.57.* Han var ikke „Verdensmanden“ med det sikre Væsen. *AaDons.S.148.* Jeg sagde . . . at han ikke skulde være saa vis i sin Sag, men han svarede, at det var han . . . Kul-Jørgen er en meget skikkelig Fyr, men han er altid saa sikker af sig. *Drachm.KK.I.* (*hun*) er noget sikker af sig men ellers ferm og god. *ZakNiels. B.30. 4.4)* kun som præd.: fast, urokkelig i sin tillid, tiltro ell. mening, overbevis-

ning. || i forb. sikker i sin sag (*jf.* Sag 4.2). *for at være sikker i din Sag | Lad dine Kæmper følge med dig. *Oehl.ND.331.* Jeg nærde i mit Hjerte den samme Frygt . . . Men det gjaldt om at give hende Indtrykket af, at jeg var sikker i min Sag. *Schand.F.442.* jeg er . . . saa sikker i min Sag, at jeg paa Forhaand tør tage en Lastvogn og køre ud efter Øget. *ErlKrist.NS.65.* || i forb. være sikker paa ell. (*nu kun dial.*) om. 1. have fuld tillid, tiltro til; kende saa godt, at man er klar over ens væsen, ved, hvor man har ham; ogs. m. h. t. forhold: have rede paa; være klar over. Mænd, paa hvis Grundsætninger man ikke var fuldkommen sikker. *Hauch.I.252.* Var jeg ikke sikker paa mig selv, at jeg lider mere end hun. *Kierk. VI.336.* det er saa mageløst at dele Livet med Æn, som man er helt sikker paa. *Hostr. E.II.1. 2.* ikke være mindste tvivl om rigtigheden, paalideligheden af noget; have vished for ell. (*nu især*) være overbevist, forvisset om, vis paa. det er jeg sikker på. *Moth.S192.* ere vi da nu sikre om, at vores Observationer af Stierne ere rigtige. *KSelskSkr.VI.144.* han blev sikker om, at Kong Olav var reist . . . hjem. *Grundtv.Snorre.II.264.* *(*vi er*) Sikre paa, vor Arv og Løn | Er med Guds enbaarne Søns. *sa.SS.III.15.* T. var temmelig sikker paa, at det var Fransk, hun og F. talte sammen. *Schand.TF.I.194.* det kan du være sikker om. *OrdbS.(Sjæll.). jf. bet. 2.1:* den som vill bemænge sig med saadant haandverk, maa selv være sikker om ikke at falde. *Hob.DNB.4°.* 3. (*jf. bet. 3.2 og 3.3)* kunne gøre regning paa, regne med noget; ikke kunne undgaa (at faa tildelt noget). De ere . . . sikre paa at beholde hvad de forhverve. *JSneed.VII.499.* Ingen er saa sikker paa at beholde Fortougsret som et offentligt Fruentimmer. *Kierk.XIII.434.* *tror Du, at de Kujoner er sikre | paa deres Salighed? *Drachm.STL.154.* han er sikker paa (at faa) stillingen | || (*nu næppe br.*) uden præp., dels styrende en inf.: Holde Sig sikker at komme derhen. *Leth.(1800).* dels styrende et substantivisk ord (*efter ty. sicher styrende gen.*): De er Deres Penge sikker nok. *Heib.Poet.V200.* Jeg gav mig i det hele god Tid . . . Thi naar det vidunderlige først ligger i Brevkassen, er man det jo sikker nok. *Wied.LH.78.*

5) (*efter ty. sicher; m. h. t. bet.-udviklingen sml. vis og fr. certain*) † i forb. m. ubest. art., om person: som ikke kendes ell. benævnes næjere: en vis, en vis er Bager havde besværet sig hos Statholderen over en sikker Hertug med hvilken hand siden 1707 haver maat føre Proces. *ExtrRel.^{2^o}/1723. 5.* En sikker Præst til Lusanna i Schweiz arbejder . . . paa en fuldstændig Historie over den Reformerte Kirke i Frankrig. *LTid.1733.120.* **Sikkerhed**, en. [Isøgor,heð] fl. (*i bet. 2.3 slutn.*) -er. (*ænyd. seckerhed, fsv. siker-*

sekerhet, mnt. sekerheit, nht. sikkerheit; til sikker)

1) (nu kun m. overgang til andre bet.) til sikker 1: frygtløshed; tryghed; sorgløshed; ubekymretthed; især nedset., om det forhold, at man lader staa til, ikke er paa vagt overfor truende fare, om ligegyldighed i sit gudsforhold olgn. *Hug hver syndig Tanke ned, | Som til Synd og Sikkerhed | Vil med Ondskab mig forlede. *Kingo.210.* 10 *Brors.260.* de Evangeliske (blev) ved Sikkerhed og Skiødsleshed . . svækkede. *Stange. ChrIV.774. Høysg.S.152.* Det sande etniske Individ har . . en Ro og Sikkerhed i sig selv, fordi han ikke har Pligten udenfor sig men i sig. *Kierk.II.228.*

2) til sikker 2. 2.1) det at være sikker (2); tilstand, i hvilken man er beskyttet mod fare, ikke er udsat for overløst, ubehageligheder olgn.; ogs. (efter præp.) om ell. m. tanke 20 paa, hvad der yder beskyttelse, ell. sted, hvor man er beskyttet; spec. om beskyttelse mod ulykker i det daglige liv, under arbejdet olgn. han væbnede hver af dem, ikke saa meget med Skjold og Spyd til Sikkerhed, som med Formaning ved gode Ord. *2Makk.15.11.* *mag, at jeg forbliver | Herefter i din Gunst, og Sikkerheds Behold. *Falst.Ovid.123.* Her er ingen Sikkerhed, hvis noget skulde komme paa. *VSO. Slagordet Safety first* (Sikkerheden frem for alt). *Sal.*XXI.397.* de rædselsplagne Indbyggere flygtede for at søge Sikkerhed i de omliggende Marker (∴: mod bombardementet). *Pol.*1937.1.sp.3. i forb. m. flg. præp. for, dels angivende faremomentet: under Valentins Tag . . fandt (man) en behagelig Sikkerhed for Regn og Uveir. PMøll.(1855).II.115. dels angivende, hvad der beskyttes: Hvor er der da Sikkerhed for et Menneske, er den end ikke i den tredje Himmel. Kierk.V.114. Londontraktaten . . om Sikkerhed for Menneskeliv paa Søen. Azel Møller.Folkeretten.*I.(1933).298. (nu næppe br.) m. flg. præp. paa: Den Sikkerhed paa Person og Gods, som vi ved de beste Love . . besidde. *JSneed.VII.452.* || om den i et samfund, en stat, herskende beskyttelse af borgerne mod ydre ell. indre fjender (henholdsvis udvortes ell. indvortes sikkerhed (Nørreg. *Naturr.305*), ydre ell. indre sikkerhed (Azel Møller.Folkeretten.II.1.(1931).78), sikkerhed udadtill ell. indadtill (Bl&T.)). et Lands Fred, Velstand og Sikkerhed. *Holtb.Heltind.I.1.* der er Sikkerhed i Byen: den offentlige Sikkerhed er betrygget, man gaer roligt hjem endog silde om Natten uden at frygte nogen Fare. *Kierk.X.203.* I Forbindelsen kollektiv Sikkerhed tænkes ganske særligt paa den internationale Sikkerhed, Sikkerhed mod Krigsfaren. *Tilsk.1936.1.237. jf. Almensikkerhed: *den (∴: skæbnen) mig lukker ind i dette | Institut for almeen Sikkerhed (∴: slutteriet). Heib.Poet.V.317.* den almindelige, offentlige rolighed og sikkerhed, se u. Rolig-*

hed 3.1. || efter præp. i. et Rækkeværk opsættes, hvor alle de, som Fisk fal holde, kunde sidde inden for i Sikkerhed for Carosser. *Forordn.(Kvartudg.)^{17/10.1701.VI.§2.}* en Bugt eller Havn, hvor jeg kunde legge mit Fartøj i Sikkerhed. *Robinson.I.219.* Børnehjem og Vuggestuer, hvor Modrene kan vide deres Børn i Sikkerhed, medens de selv arbejder. *Pol.*1937.12.sp.2. jf.: han (be-sluttede) at overfalde dem i al Sikkerhed paa Hviledagen (Buhl: paa Hviledagen, hvor han trygt kunde gøre det). 2Makk.15.1.* bringe i sikkerhed, føre hen til et sikkert sted; redde, frelse ud af en farefuld situation; tidligere ogs.: sætte i arrest; sætte fast (Leth. (1800)). Præster, der bringer deres Liv i Sikkerhed (Brandes.E.191: salvere deres Liv) under en Farsot. *Brandes.IV.131.* den unge Hertuginde blev bragt i Sikkerhed i Fortet. *Rønberg.DE.73.* sætte i sikkerhed, (nu næppe br.) skaffe (en) beskyttelse; sikre. (ofte i forb. m. flg. for. jf. *ovf.sp.1349^{2a}*). Hvad skulde sætte vor Dyd i Sikkerhed for saa mægtige Anfald? *Basth.Tale.(1782).64.* hvem kan fortænke en Fader i, at han søger at sætte sine Børn i Sikkerhed for Mangel. *PAHeib.Sk.II.330.* Du er den, som udfrier mig fra mine Fjender, du sætter mig i Sikkerhed (Chr.VI og 1931 *afvig.*) for mine Modstandere. *Ps.18.49. især refl.:* Bemeldte Hertugs Sigte ved dette Ægteskab var . . at spille den Engelske Krone udi sin Søns Hænder, og derved at sætte sig i Fremtiden udi Sikkerhed. *Holtb.Heltind.II.18.* MO være i sikkerhed: See nu, Monfrere, nu ere vi i sikkerhed. *Holtb.II.J.V.9. Høysg.S.319.* Ad Bjergstien naar vi hurtigt den aabne Slette. Der er vi i Sikkerhed. *KMunk.DU.75. 2.2)* (x, jæg.) om det forhold, at hanen paa et gevær er sikret (se sikre 1.1); ogs. om den indretning, hvorved dette sker. *CollO.* Mon det skulde være en Ræv? Jeg skubber Sikkerheden frem. *Zeppelin.Fu.65. (jæg) mærkede, at Bøssen var sat i Sikkerhed. Buchh. FDK.90. 2.3) beskyttelse, garanti mod svig, tab, risiko.* de Feil (som) betager Bonden Lyst at arbeide, fordi han ikke har Sikkerhed nok, for at bevare det, som han samler, til Efterkommerne. *JSneed.III.76.* Sikkerhed om (nu: for); at Contracten skal efterkommes. *Stampe.I.4.* *hvilken Sikkerhed | Har jeg da fremfor den, som du bedrog? *Hauch.MS.13.* Jeg vil naae det Religiøse med hende, det er en Sikkerhed som assurerer Livet. *Kierk.VI.234.* derfor skulde de, som drage ned . . have fuldkommen Sikkerhed (Chr.VI: fri og fast geleide). *2Makk. 11.30.* Svartelegrafer giver . . ingen Sikkerhed for, at Maskinen er bleven manøvreret overensstemmende med Ordren. *SkidsMask. 109.* || især om økonomisk garanti, som en person giver en anden, over for hvem han har økonomiske forpligtelser, som pant paa forpligtelsernes opfyldelse; ogs. i al alm. om

kaution; ofte i forb. mod sikkerhed, til sikkerhed, give, stille sikkerhed (for noget). Stille Sikkerhed. *Leth.* (1800). De ønskede jo Sikkerhed for Deres Tilgodehavende. Jeg vil overlade Dem disse Varer. *Heib. Poet. V.202*. Hvis den Anholdte ikke strax kan sættes paa fri Fod, skal Dommeren . . . afgjøre, at han skal fængsles, og, hvis han kan løslades mod Sikkerhed, bestemte dennes Art og Størrelse. *Grundl.* (1849). §85. Som Sikkerhed for Laanet tænkte han at tilbyde . . . to Patenter . . . et dansk og et udenlandsk. *Pont. LP. VIII.13*. en Genstand er givet „til Sikkerhed“ for en Forpligtelses Opfyldelse. *Torp. 642*. Forinden der meddeles en Person Beskikkelse som Auktionsleder, skal han . . . stille en Sikkerhed. *Bek. Nr. 96³¹ / 1937. §1*. bankmæssig Sikkerhed. *Bl&T. konkr., om de værdier, der stilles som pant, garanti, om (de værdier, der ligger bag) værdipapirer* olgn. Store-Brittanniens Revenuer ere tilstrekkelige Sikkerheder, som svare til deres Værdie. *LTid. 1729.101*. Provinskøbmand, der søgte Laan paa tvivlsomme Sikkerheder. *Bang. S. 277*. (den stærke hausse paa børsen under verdenskrigen) forstærkedes ved flygtende Udlandings Opkøb af det neutrale Danmarks Sikkerheder. *Arup. Rtds af Danmarks Historie. (1921). 93. 2.4*) i forb. for sikkerhed (*Holb. Paars. 81*), til sikkerhed ell. (nu) for en sikkerheds skyld (nu l. br. for sikkerheds skyld; † for sikkerhed skyld), for at beskytte, gardere sig; især: som en forsigtighedsregel; af forsigtighedshensyn; for at være paa den sikre side; ogs. (jf. bet. 4.a): for at faa vished, blive sikker i sin sag. jeg har Lovbogen med mig, og skal for sikkerhed skyld kaste efter. *Holb. II. V.7*. Nu er Klokken ti, jeg maa see for Sikkerheds skyld paa mit Uhreverk. *sa. Vgs. I.1*. *Den lille Trine fulgte hende kry, Men holdt til Sikkerhed dog bag i Kjolen. *Bødt. 48*. „jeg synes det trækker.“ — „Aa nej, vist ikke.“ — „Jeg vil dog for en Sikkerheds Skyld sætte Kasketten paa.“ *Hostr. G. 38. Kierk. I.95*. (han) indelukkede . . . for sikkerheds skyld sin lille søn Rolf i Lejreborg. *AOlr. DH. I.169*. Ingen af Flyverne var kommet til Skade, men for en Sikkerheds Skyld kørtes de alligevel til Militærhospitalet. *Pol. 1936. 3.sp. I. jf. bet. 2.1: (landet er) af de Portugiser indtagen, som for Sikkerhed skyld der har bygt en Festning. Pflug. DP. 1056*.

3) (jf. Driftssikkerhed; l. br.) til sikker 3: sandhed, troværdighed ell. ufejbarlighed; paalidelighed. to lidet dådrige tog til Norge . . . hvis historiske sikkerhed næppe er hævet over tvivl. *AOlr. DH. II.48*. Rygters Sikkerhed er ikke stor. *D&H*. for dette middels sikkerhed garanteres !

4) til sikker 4. 4.1) til sikker 4.1-2: fasthed; urokkelig; især: det at være øvet, dygtig og udføre noget uden vaklen, maaltbevidst olgn. den øvede Praktiker . . . stolede paa sin Sikkerhed i at bruge Meislen.

Høyen. Thorv. 11. Fruens Syslen ved Theebordet skete . . . med øvet Sikkerhed. *Kierk. VI.80*. Med Geniets Sikkerhed har Goethe i Mignons Sang malt Italien i hin første Linje. *Brandes. XI.93*. Kastets Sikkerhed. *VKorfitten. GM. 44. 4.2*) til sikker 4.a: tillid til sig selv, bevidsthed om og tillid til egne evner, egen dygtighed; selvsikkerhed; optræden, der vidner herom; ogs. (især nedset.), om myndig, bestemt optræden, skrapthed olgn. kun Omgang med den store Verden formaaede at give denne Sikkerhed. *Gyld. (1849). X.77*. Umuligt at elske mere inderligt og ydmygt, naar man som hun er anlagt til Sikkerhed og Stolthed. *Brandes. VIII.461*. Moderen . . . var (ogsaa) en ganske behagelig Kone, maaske med en lille Tilsætning af Sikkerhed. *CMøll. PF. 155. 4.3*) til sikker 4.a: fast overbevisning om, tillid til (sandheden, paalideligheden) af noget; ogs.: paalidelig oplysning ell. viden om noget; især i forb. med sikkerhed, faa sikkerhed (for ell. † om noget). Alt hvad som jeg med Sikkerhed kand give Underretning om, er (osv.). *Holb. Ep. III. 449*. *Vor Tro er Hjærtets Sikkerhed | Paa Herren og hans Tale. *Grundtv. SS. IV. 145*. Gunnild fik Sikkerhed om, at Tingen virkelig forholdt sig saa. *sa. Snorre. I. 124*. Alvor er først og sidst Sikkerhed paa sig selv. *Kierk. VI. 285*. *Hvad ved vi Mennesker med Sikkerhed? *KMunk. C. 60*. Nu havde hun faaet Sikkerhed for, at hendes Formodning var rigtig. *DaAons. S. 258*.

Sikkerheds-, en. især af Sikkerhed 2.1, jz. (foruden de ndf. medtagne) Sikkerheds-anordning, -anstalt(er), -belysning, -bestemmelse, -forholdsregel, -følelse, -garanti, -grad, -hensyn, -klausul, -krav, -middel, -mæssig, -reglement, -signal og betegnelser for hvad der tjener til værn for statens ell. den offentlige, personlige sikkerhed, som Sikkerheds-komite, -lov, -tropper, -udvalg, -vagt, samt en mængde jagl. betegnelser for indretninger, der tjener som sikkerhedsforanstaltninger, ell. redskaber, apparater, der ved særlige indretninger er sikret mod at volde ulykker, som Sikkerheds-afbryder, -anlæg, -apparat (paa dampkedel), -arm (til slagdornen paa maxingevær), -bolt, -brandrør (i granat), -bøjle (jz. paa armaand), -dup (paa hatte-naal), -flange, -gitter, -haandtag (paa vinde), -hage (jz. paa armaand), -hane, -kedel, -knage (jz. paa stillads), -kobling (ml. jernbanevogne), -kontakt (i elektrisk lednings-system), -krog (ml. jernbanevogne, i armaand), -line (jf. Livline), -lukke (jz. paa armaand), -lygte, -pal, -pind, -plade, -prop (paa dampkedel), -reb, -ring (paa dampmaskines stempel), -rørpind, -sele (til smaa børn), -skodde, -skærm, -slaa, -stift (i torpedospids, brandrør), -tap, -tov, -vandaas. -attest, en. (jf. -certifikat; emb.) m. h. t. luftfartøjer. *BerlKonv. XXIV.460*. -brev, et. (jf. Lejdebrev; foræld.) dokument, brev, hvori

der tilskrives en person sikkerhed for hans person. *Holb.DH.I.365. Slange.ChrIV.175. Hauch.III.432. billedl.: Kierk.VI.436. -brønd*, en. (jf. Brønd 3.a) \ddagger rum ml. kulkassen og lastrummet i petroleumsdampere; sikkerhedsrum. *TeknMarO. -bælte*, et. spec.: 1) (fagl.) bælte, hvorved en person paa et sted, hvorfra nedstyrting kan risikeres, er i stand til at gøre sig fast; sikkerhedsrem. *Riget.¹⁴1913.6. sp.6. 2) ✕ terræn ved skydebane, der afspærrer under skydningen. Sal.²XXI.398. -certifikat*, et. (emb.) certifikat, der bevidner, at et skib fyldestgør de lovbestede krav. *LovNr.145¹⁹1920. §23. -fond*, en, et. [2.a] (fagl., især forsikr.). Af et Livsforsikringselskabs Aarsoverskud skal der . . . ske Henlæggelse til en Sikkerhedsfond. *LovNr.65¹1914. §17. -foranstaltning*, en. *Ing.FE.II.239. Sal.²XXI.398.XXVI.958. -forbund*, et. (l. br.) forsvarsforbund ml. stater. *Holst.R. -forvaring*, en. (jur.) anbringelse af farlige erhvervs- ell. vanemæssige forbrydere, der har vist sig upaavirkelige af straf, i en særlig anstalt. *LovNr.126¹⁴1930. §65. dømmes til Fængsel, Indsættelse i Arbejdshus eller til at tages i Sikkerhedsforvaring. Instr.Nr.105⁹1934. §5.Stk.2. -glas*, et. (fagl.) glas, der er brand- og (ell.) splintsikkert. *FlensbA.¹⁹1936.Sønd.2.sp.3. HFB.1936.XLIII. -haagemel*, en. (fagl.) hammel, der er saaledes indrettet, at hesten fra bukken kan frigøres fra vognen, hvis hesten løber løbsk. *Sal.²XXI.399. -havn*, en. (l. br.) nødhavn. *Larsen. Kaper. -hus*, et. (l. br.) hus, hvor bjergbestigere kan søge tilflugt. *Drachm.X.202. -kort*, et. (sj.) kort, der garanterer en personlig sikkerhed, tjener til legitimation under revolution olgn. *Hauch.VII.305. -kæde*, en. (fagl.) fx. om kæde, der tjener som reserve for koblingen ml. jernbanevogne (DSB.Matr.I. 14), sikrer mod, at et armbaand gaar op (Politi E.Kosterbl.²⁰1922.1.sp.1) olgn. || i alm. spr. især om kæde, der sikrer en dør mod at blive lukket (helt) op udefra. *Værkt.54. Saa lukkede han Døren og satte Sikkerhedskæden for.CEV.H.23. Hun skyndte sig at tage Sikkerhedskæden fra Døren, laasede op og løb ud paa Gangen. BerlTid.²⁰1935. Aft.I. sp.5. -laas*, en. laas, hvorved armbaand sikres mod at gaar op (Politi E.Kosterbl.²⁰1922.1.sp.1), laas til ekstra sikring af dør (kupédør, entrédør (Yalelaas) olgn.) (Sal. XI.299. Ugeskr.f.Retsv.1935.A.11), penge-skabslaas af en særlig indretning (OpfB.²II. 193), geverlaas med sikring (MilTeknO.) olgn. **-lampe**, en. (fagl.) lampe, hvis flamme er saaledes beskyttet, at den ikke kan fremkalde brand, eksplosion olgn. (især anvendt i gruber). *MilTeknO.* den amerikanske Sikkerheds-lampe, hvis skjærmlose Lys brædes i blaa Flammer paa Skomagerkuglen. *Gjel.R.18. OpfB.¹400. -lanterne*, en. \ddagger lanterne, der er omgivet af en metalfletning. *VKorfitsen. TO.I.7. Bardenfl.Søm.II.128. -læder*, et.

✕ (foræld.) et lille firkantet stykke læder, der anbragtes ml. hanens bryst og hammerbanen paa remingtongeværer ved øvelser i aftræk. *Vejledning i Skydning.(1903).97. -naal*, en. (jf. Bøjlenaal) naal (hvormed noget fæstes, holdes sammen), hvis spids ved lukningen er dækket, saa at den ikke kan stikke. *S&B. Ansiget var paa Kryds og Tværs hyllend ind i Hvidt (paa en tilskadekommen) . . en sort Sikkerhedsnaal sad midt i Panden paa ham. AKohl.MP.III.123. JVJens.RF.29. -net*, et. (fagl.) net, hvorved noget beskyttes, ell. hvori noget opfanges; fx. om net paa lokomotiv, der hindrer, at kulgløder kastes ud gennem skorstenen (Sal.XI.956), ell. net, der udspændes under akrobatik, som udfører luftøvelser (CMøll.F.220). **-pant**, et. [2.a] (l. br.) pant, der er sikkerhed for laan olgn. *Ing.EF.VII.188. Kaper. -papir*, et. (fagl.) særligt papir (til pengesedler, frimærker olgn.), der vanskeliggør radering, forfalskning osv. *Papir. L.303. -politi*, et. politi til beskyttelse af statens sikkerhed ell. den lovlige samfundsordening. *S&B. Rigsdagst.F.1938/39. sp.1751. -protest*, en. (jur., \ddagger) vekselprotest p. gr. af acceptantens fallit. *HandelsTkn.228. ω -regel*, en. foranstaltning, der træffes for at skabe sikkerhed for ell. mod noget (jf. Forsigtighedsregel). *Sikkerhedsregler mod Krigsbroers Ødelæggelse. MilConv.VII.401. JernbaneT.¹⁴1938.5.sp.3. -rem*, en. (jf. -bælte 1; fagl.) den arbejdende fastspænder sig til Stangen med Sikkerhedsrem. *TelegrTelef.265. -reserve*, en. [2.a] (jf. -fond; især forsikr.). *ForsikrO. -ret*, en. (jur.) 1) (nu næppe br.) om særlig retsbeskyttelse, fx. for gesandter. *Nørreg.Naturr. 473. 2) [2.a] ret, der sikrer opfyldelsen af en forpligtelse olgn. ved at give den berettigede fortrinnsvis adgang til fyldestgørelse i bestemte formuegenstande; især om panteret og tilbageholdelsesret. LovL.VII.656. VindingKruise. E.I.358. jf. Sikkerhedsrettighed. Matzen.Tingsret.(1882).87. Torp.456. -ro*, en. ✕ (jf. I. Ro 7). *MR.1849.72. Nogle Geværer sikres ved, at man drejer Hanen ell. fører den frem i en Sikkerhedsro. Sal.²X.586. jf. u. nedlade i.2. -rum*, et. spec. \ddagger d. s. s. -brønd. *TeknMarO. -rør*, et. (fagl.) et til sikring, navnlig mod eksplosioner, anbragt rør, fx. paa kemiske apparater. *Harboe. MarO. CMøll.F.71. Bl&T. -sprængstof*, et. (fagl.) om de arter af langsomt virkende sprængstoffer, der kan anvendes uden fare for antændelse af kulstøv, grube-gas olgn. *Sal. XVI.561. OpfB.¹388. -stigbøjle*, en. (rid.) stigbøjle, der kan aabne sig og slippe rytterens fod, hvis han falder af hesten. *Sal.²XXI.400. -stillelse*, en. [2.a] (jur., \ddagger) det at stille sikkerhed (især for opfyldelsen af en økonomisk forpligtelse). *Landbosparekassen . . gør en Forskel paa Sikkerhedsstillelsen for Driiftslaan og et almindeligt Laan. Pont. F.I.96. (man) besluttede at forsøge paa at*

faa Fogedforbudet taget tilbage mod Sikkerhedsstillelse. *BerlTid.*²⁹/₁₉₃₃. *M.5.sp.1. -tillæg*, et. [2.3] spec. (forsikr.) om tillæg til nettopræmien og omkostningstillægget som dækning for eventuelle afvigelse fra det normale, uforudsete forhold olgn. ved præmieberegning. *ForsikrL.122. -tjeneste*, en. 1) (faql., især \times) om tjeneste af militær ell. polit., hvorved personer, troppeafdelinger, omraader osv. beskyttes, sikres (jf. Sikringstjeneste 1, Sikkerhedspoliti). *Rockstroh.Hær.1.230.* det politiske Politi udfører „Politiets Sikkerhedstjeneste“. *Pol.*¹/₁₉₃₈. *5.sp.3. 2)* (jærnb.) den del af jærnbantjenesten, der tjener til sikring mod uheld og ulykker under togens gang; sikrings-tjeneste. *Rambusch.L.34.* Vejledning i Kendskab til Sikkerhedstjenesten og Tjenesten i Togene. *KTuxen.*(bogtitel.1915). -**traad**, en. (zool.) traad, ved hvilken edderkopper hejser sig op og ned. *Bergs.MS.II.43. -trin*, et. (l. br.) et i klippe udhugget trin til hjælp for bjergbestigere. *Drachm.X.202. -tændstik*, en. (faql., nu l. br.) om de nu alm. brugte fosforfri tændstikker, der kun kan tændes ved strygning mod en særlig præpareret flade (paa tændstikkesken). *NordConvLex.*²/_{V.592}. *Christ.Kemi.98. -ventil*, en. \odot ventil (i dampkedel, rørledning m. m.), der aabner sig, naar et bestemt tryk er naaet (og saaledes hindrer overbelastning, sprængning osv.). *NordConvLex.V.266. OpfB.*³/_{III.358}. || billedl. ell. i sammenligninger. Han er saa godt som et Thermometer eller som en Sikkerheds-Ventil. Naar vi Andre ere glade, bliver han alvorlig. *Goldschm. I.192.* en Sikkerhedsventil, gennem hvilken Sukket, og Rogen og Romantikens Aria strømmer ud. *Kierk.VI.53.* I Dovenskabens har Barnet en fortrinlig Sikkerhedsventil mod aandelig Overanstrengelse. *AWim.DB.232.*

sikkerlig, adv. [i'sægerli] jf. *Høysg.AG.99.* (nu sj. sikkerligen). (ænyd. sikkerligen, fsv. sikerliga; fra mnt. sekerliken, jf. nht. sicherlich; i rigsspr. nu næsten kun spøg. ell. arkais.) som adv. til sikker: sikkert; især d. s. s. sikker 3.4. *Samvittigheden, naar den leder efter dig; | Dig skal, i hvor du er, den sikkerligen finde. *Citau.IR.18.* Sikkerligen er der Forskiel paa Evner og Gaver. *Mynst.Betr.I.12.* *Livet har sikkerlig Vinter og Kulde, | men Livet kan aldrig dø. *Drachm.RR.117.* m. afsvækket bet.: ilende snapper hun . . hans Buxer, hvis Lommer hun sikkerlig i Forvejen havde gennemsoget uden at finde noget deri. *PAHeib.US.15.* Kammer-raaden er sikkerlig styrtet i Søen. *Blich.(1920).XIII.141.* Havde Degnen vidst, hvor udiplomatisk dette var, havde han sikkerlig ikke gjort det. *Pont.SV.99.* Ja, det er sikkerlig en hæslig Redelighed, du er kommet ind i. *ErlKrist.St.15.* (nu kun dial.) m. forsikrende bet.: sandelig; i sandhed; virkelig. Det er sikkerlig vist, jeg gad nok talt med ham. *JRPauilli.SB.63.* Det er sikkerligen en god

Kognak. *JakKnu.Jy.I.83. Feilb.* || (nu næppe br.) urokkeligt; fuldt og fast; absolut. Du maae sikkerligen troe mig. *Nysted.Rhetor.15.* *Skuesp.VIII.24.* Du kan sikkerlig troe det. *VSO.*

Sikke-stok, en. se Sikstok.

Sikketer(er), en. se Sekretær.

Sikling, en. [i'sigln] (ogs. *Sikllnge*.

Scheller.MarO. — m. ty. form *Ziehlklinge*. *MHam.FO.I.7. Sal.*²/_{XXV.609.} *FagOSnedk.*) fl. -er. (ligesom sv. siekling fra nt. ziehling (ziekling), ty. ziehklinge, til ziehen, trække, og klinge (se I. Klinge), ell. maaske egl. dim. til nt. sick, mnt. sik, nht. sech, plovjærn (best. m. lat. secare, skære; se I. Segl ofl.), i saa fald ved omyndning ty. ziehklinge; se *Mensing.Wb.V.758f.*; *snedk.*) tynd staaletplade, hvis kant er forsynet med en grat, og som føres skraat hen over en høvlet flade for at udslette høvlstrøgene; trækkejærn; skavejærn. *Haandu.150. OpfB.*³/_{III.41.} *Feilb.*

Si-klud, en. (æda. sylut (Småstykker. (1884-91).29); jf. -klæde; dial.) stykke tøj, klæde, hvorigennem mælken sis. *Gram.Breve.238. MDL.475. Skjoldb.KH.102. Feilb. Fr Grundtv.LK.170. -klæde*, et. (faql.) klæde, hvorigennem en vædske sis, filteres; ogs. spec. d. s. s. -klud. *MO.II.698. TeknO.*

Sikning, en. se IV. sikke.

sikre, v. [i'segrø] -ode; imp. (l. br.) **sik(ke)r** (*Mikkels.Sprogl.209*) ell. (nu sj.) **sikre** (*JernbaneT.*¹/₁₉₃₅. *8.sp.2.* sml. u. forsikre samt *EJessen.Gram.123*). vbs. -ing (s. d.) ell. (l. br.) -else (*Drachm.EO.368. JakKnu.GP.102.*) (efter ty. sichern, jf. mnt. sekeren, oht. sichoron; til sikker (efter lat. securare); sml. forsikre)

1) til sikker 2. 1.) beskytte en ell. noget mod angreb, skade, overlast, forstyrrelse olgn. v. hj. af forebyggende foranstaltninger. *Moth.S193.* man forsømte at sikre Slottet (s: v. hj. af militær). *Goldschm. VI.252.* Derved var Roligheden . . ingenlunde sikret. *Oversk.DS.II.475.* (hans) ihærdige Arbeide . . for om muligt at sikre sin Mølle (under et tordenvejr). *Gjel.M.474.* Retten (tjener) ikke blot . . til at sikre den Enes Frihed overfor de Andres. *Høfd.DF.77.* || i forb. m. mod ell. (nu næppe br.) for. Lovgiverne (s: hos de gl. nordboer) have fundet fornødet at sikre Konerne for Mishandling. *Engelst.Quindekj.192.* *Vel sikkrer Nat-ten os for at forfølges. *Rahb.JdA.63.* han var . . beskæftiget med at sikre Slottet mod ethvert muligt Angreb af de Fredløse. *Ing. KE.II.250.* *Sikken deilig Hue, | Den skal sikkrer Bedstefa'er | Imod Frost og Snue. *PFaber.VV.118. jf. bet. 1.2:* hun anvendte disse Dyder til at . . sikre ham for Nærings-sorger. *Blich.II.555.* Jeg kan ikke sikre ham . . for Tab. *MO. 1.2)* m. obj. og hensobj. (jf. bet. 2.3); garantere, tilsikre (en) beskyttelse mod overlast olgn. *Med Ridderord jeg sikkrer dig dit Liv. *Oehl.XII.74.* (Svend Trøst) løser

Plankerne i Broen og . . sikrer Niels Tilbage-
toget. *OFris.Litt.109. 1.3*) *betrygge i øko-*
nomisk henseende; skaffe de nødvendige
midler til, den økonomiske basis for noget;
ogs.: give økonomisk garanti (for). vi maae
strengt holde over, at der er en Million
Christe, ellers kan vi jo ikke sikre alle
disse Embedsmænd (v: præster) Udkommet.
Kierk.XIV.111. Foretagendet var sikret alt
fra første Færd.VKorfitsen.GM.4. Det (v: 10
et gods) var en Arveafgift til en lille Bourbon
. . Et ganske lille, uskyldigt Barn, hvis
Fremtid maa sikres.Schand.IF.129. En stor
Del af Kapitalen er sikret underhaanden.
FrPoulsen.MD.28. Sikrede betegner den, der
ved Forsikringsbegivenhedens Indtræden har
Ret til Forsikringsbeløbet.ForsikrL.123. Kred-
itor, der er sikret ved Pant.Bl&T. Fordrin-
gen er sikret ved — smst. jf.: hele dette
Indtryk af borgerlig Velordnethed, at 20
Sikrethed, det var allerede blevet for frem-
med. JørgenNiels.DH.242. || refl.: gardere sig,
skaffe sig sikkerhed mod (penge)tab, fattigdom;
ogs.: sørge for sin forsyning af noget i frem-
tiden. jeg har allerede købt koks til næste
aars forbrug; det gælder om at sikre sig i
tide ! 1.4) ved særlige forholdsregler ell.
indretninger hindre noget i at bevæge
sig, i at virke, afstedkomme ulykker olgn.
Møttriken . . sikres ved Kontramøttrik. Damp 30
Lok.93. Indbrud . . Da Anmeld. indfandt
sig ved Køkkendøren, havde Gerningsman-
den „sikret“ denne ved at anbringe et Red-
skab i Nøglehullet. Politie.14/1925.4. Over-
skæringen er kun sikret med almindelige
Afmærkninger. BerlTid.29/1938.M.1.sp.5. ||
især (x) m. h. t. bøsse: hindre i at gaa af
(i utide). Bøssen sikres, naar en lille Skyder
skubbes frem, saa Aftrækkerne ikke kan
virke.Frem.9/1927.omslag.3. saadan en Me-
ster Klodrian inviterer man med paa Jagt! 40
Staar og sover med Bøssen sikret, naar
Drevet er nær, og kan ikke engang sanse at
faa den afsikret!KMunk.LGD.89. 1.5) (sj.)
i forb. m. adv. ell. præp.-led: bringe til et sik-
kert sted; bringe i sikkerhed; refl.: Kirsten
og Per drejede af og slap af Vejen . . Andre
sikrede sig over i det tilstødende Krat. Hans
Povls.HF.120.

2) til sikker 3. 2.1) give sikkerhed, 50
gardere mod skuffelser, fejltagelser ell.
andre ubehagelige overraskelser; især i
forb. m. mod ell. (nu næppe br.) for. jo
mere letoverskuelig en Sag er, desto mere
sikrede ere vi mod at tænke fejl derover.
Ørst.IX.7. frabedende sig Compagniskab
eller rettere sikkrende sig derimod.Kierk.
VII.53. *derfor sikrer jeg mig mod jer Flugt.
KMunk.C.477. jf. (sj.): hvad der er udrettet
sikkerer hans Navn fra Forglemmelse.Myst. 60
Brøndst.7. || (nu næppe br.) m. flg. overflodig
nægtelse. denne Maade, at bære Pandhætten
paa, er bedre, end den nu brugelige, og
sikrer for, at Pandhætterne ikke kunne

tabes.MR.1830.75. 2.2) skaffe bevis ell.
garanti for rigtigheden, sandheden af
noget; gøre noget sikkert, utvivlsomt.
*Hvad sikkrer mig, jeg kunde holde | Jord-
livets Herligheder ud? Bagges.Ep.326. (Chip-
pendale) skal være bleven henved 70 Aar,
men heller ikke hans Dødsaar er sikret.
FrPoulsen.MH.II.59. Firmaets Special-La-
boratorium kontrollerer stadigt Leverancerne
og sikrer derved, at Kvalitetsbetonen har
den garanterede Brudstyrke.HFB.1936.47.
2.3) især (jf. bet. 1.2) m. obj. og hensobj.:
bevirke, sørge for, at en kommer i fast, sikker
besiddelse af noget, sikkert kan regne med
noget olgn.; skaffe, hjælpe til noget. Jeg
vil sikre dig Pengene.VSO. Hverken ved
af yderste Evne at ville det Gode eller ved
med diævels Forhærdelse at ville det Onde
er et Menneske sikkert at blive verdens-
historisk.Kierk.VII.109. Brød bliver givet
ham, Vand er ham sikkert (Chr.VI: hans
vand er vis).Es.33.16. saa skete det Uheld,
der for al Evighed sikrede ham en Plads i
Tante Hansignes Bevaagenhed.AaDons.S.60.
hun (v: en operetteprimadonna) er morderlig
stolt af sin Ryg, den sikrer hende altid en
knippelgod Presse.smst.114. || m. refl. hens-
obj.: erhverve sig; skaffe sig; faa i sin magt
ell. besiddelse (især m. bibet.: i god tid, paa
forhaand, for at være paa den sikre side). *saa
bad Emil mig da, | Om at sikre sig | Første
Vals med Dig.ARecke.121. Tusender af Men-
nesker sikrede sig det (v: et portræt), som
man til andre Tider sikrede sig et Billede af
Cléo de Mérode.Jørg.EA.2. han endte . .
med at sikre sig Flertallet.JVJens.RF.161.
(sj.) uden hensobj.: (hun maatte) for Him-
lens Skyld sikre Billetter til Valkyrien.
KMich.MT.15. sikre sig en(s) person),
tage en i forvaring; fængsle, arrestere en olgn.
Alle troende bleve . . opfordrede til at sikre
sig Hus' Person og udlevere ham til Ærke-
bispen.FrNiels.KH.II.998. Sergenten havde
givet Befaling til, at de skulde sprænge
Dørene og sikre sig ham.GyrLemche.S.IV.181.
3) til sikker 4. 3.1) (nu næppe br.) i forb.
som være sikret om, være overbevist om,
sikker paa. troe ingen lunde, at jeg smigrer,
— ney i Sandhed ikke, havde jeg det, saa
er jeg sikkert om, at jeg, i Stødet at sidde
her som Forbrydere, saa havde de Franske
efter Sædvane givet mig Ordener med Aar-
lig Gage.Cit.1809.(MKZahrtmann.CCZahrt-
mann.(1927).23). 3.2) (jæg.) intr., om vildt:
snuse i luften, for at forvise sig om, at
intet fjendtligt er i nærheden. en Ræv stik-
ker sit spidse Hoved frem for at „sikre“.An-
tonNielsen.EtAar.(1919).13. Frem.9/1927.
omslag.3.

Sikring, en. flt. -er. (ænyd. seckeringe,
mnt. sekeringe; vbs. til sikre) 1) som vbs.:
handlingen at sikre ell. det at være
sikker; især i flg. anv.: 1.1) til sikre 1.1.
Moth.S193. MO. mindre Led med større

Kamperedskab overtager den umiddelbare Sikring af de bagved værende større Dele. *Sal.²XXI.401.* den danske Stat . . ofrer betydelige Summer . . paa Sikring af de øde . . Limfjordstanger (jf. Kystsikring). *smst.XV.108.* Til at begynde med øvedes Mandskabet i Felttjeneste, Sikring paa Stedet og under Marchen og Eksercits. *Rosenkrantz.G.I.165.1.2) til sikre 1.3.* Lav og Gilder (*var*) de . . vigtigste Sammenslutninger til gensidig Understøttelse og Sikring. *Vved.BB.297.* De fleste (*eskimoer*) mangler i sjælden Grad Blikket for at imødegaa daarlige Tider ved Sikringer gennem store Køddepoter. *Bangsted.EV77.* det gælder en sikring af firmaet | **1.3)** til sikre 1.4. sikring af ubevogtede overskæringer ved lyssignaler | \times *m. h. t. bøsse: Bl&T. 1.4)* til sikre 2.1-2. det slog ham, at der ikke kunde være den mindste Sladder ude i Anledning af Dødsfaldet . . Han havde en øjeblikkelig Fornemmelse af Berølgelse, af Sikring derved. *JakKnu.R.215.* mange børn . . går (*senere*) meget kraftigt mod hjemmets påvirkning; de svinger da tit til den anden side, og deri ligger der jo ingen sikring for selvstændighed. *Hjortø.TO.40.* Fodfæstet (*hos en hest*) undrages den Sikring, som Straalens Berøring med Jorden byder. *Grunth.Besl.84.* Bundhanen . . forsynes med . . Sikkerhedsskærm . . som Sikring mod, at Hanen af Glemsomhed efterlades aabnes. *SkibsMask.62. 2)* *konkr., om hvad der beskytter, sikrer mod skade, ulykker osv. (jf. Lynsikring); især i flg. anv.: 2.1)* indretning (ofte: prop (1.1), jf. Propsikring), der anbringes i et elektrisk ledningssystem og gør det strømlost, naar strømmen (p. gr. af kortslutning olgn.) bliver for stærk. *Sal.V903.* Sikringerne springer først, naar der udvikles seks Ampère. *BerlTid.²/1933.Aft.3.sp.6. 2.2)* \times indretning paa (haand-)skydevaaben (fløj foroven bagtil paa laasen ell. hvirvel paa siden ell. lign.), hvorved det kan sikres mod at gaa af i utide. *Skyderegl.149.* **Sikrings-**, i ssgr. af Sikring, især i bet. 1, fæ. (foruden de nfd. medtagne) Sikringsarbejde, -middel og \times (jf. -styrke): -mandskab, -patrouille, -tropper; *spec. en del (fagl.) ssgr. til Sikring 1.3 som -anordning, -greb, -indretning, -lask, -middel, -stopper, -system og m. h. t. elektrisk strøm: -kasse, -liste, -pol, -traad ofl. -anlæg, et. anlæg til sikring af noget; spec. (jærnb.) om mekanisk ell. elektrisk virkende anlæg til sikring af toggang og rangering paa banegaarde. TeknO. -anstalt, en. spec. (emb.) om anstalt til anbringelse af farlige, sindssyge forbrydere ell. farlige, gentagne gange straffede forbrydere, over for hvem de alm. straffe har været virningsløse. *LovNr.123²/1913. §3. Sal.²XXI. 398.399. -bly, et. [2.1] (fagl.) bly, anvendt til elektriske sikringer. TeknO. -del, en. 1) (fagl.) ting, der tjener til sikring. sikringsdele som stoppringe, stopskruer, stifter, pasnoter**

m. m. *Thaulow.M.II.435. 2)* (jf. Marchsiksringssedel) \times i flt., om troppestykker til sikrings-tjeneste. *MilTeknO. Bl&T. -flig, en. \times flig paa et maskingeveers sikring. Bl&T. -foranstaltning, en. den Kæde af sociale Sikringsforanstaltninger, der er den sidste Meneskealders store Fortjeneste at have rejst. Pol.²/1906.3.sp.7. LandO.IV.212. -konto, en. Υ (bank)konto paa et (spærret) beløb, der tjener som sikkerhed for kontoindehaverens af banken diskonterede vekslers ell. andre forpligtelser. Lando. Bankpraksis. (1926). 114. -mand, en. (soldat., foræld.) soldat af sikringsstyrken. *DSt.1918.51. Pol.⁴/1920.3.sp.1. -prop, en. (fagl.) prop (sp. 1373⁴te. TeknO. -styrke, en. \times styrke, der udfører sikringstjeneste, sikrer mobiliseringens gennemførelse olgn. *Sal.XII.887. Rockstroh.Hær. III.448. || spec., i best. anv., om den under verdenskrigen (1914ff.) i Danmark indkaldte styrke. LovNr.267²/1914. LovNr.453²/1917. §1. -tjeneste, en. 1) \times militær tjeneste, bestaaende i beskyttelse af en troppstyrke mod indgriben fra fjendens side, fjendtligt indblik i dens forhold og sikring af troppstyrkens handlefrihed olgn. *Sal.²XXI.401. 2)* (jærnb.) d. s. s. Sikkerhedstjeneste 2. *Sal. II.522.****

Siks, en. se I. Seks.

Siksak, en ell. et (*S&B. Søberg.Meta. (1923).121.*) [*sig*₍₁₎sag, *læg*₍₁₎sag]. (ofte skrevet **Zigzag, Zikzak**). flt. d. s. (*Zeppelin.Fu. 27. TomKrist.EA.192. HuldaLütck.L.I.178.*) (*fra ty. zickzack, af zick (und) zack, hvor zick er en aflydsagtig dannelse til zack, zacken, tak, spids (se Tak); jf. fr. (laant fra ty.) zigzag, eng. (laant fra fr.) zigzag*) om bevægelse, linie, der i sit forløb mod et punkt danner en uafbrudt række (spidse) vinkler afvekslende til den ene og til den anden side; ogs. i al alm. om bevægelse, linie, med mange skarpe, bratte afvigelser til begge sider; (*sav)takket linie; næsten kun efter præp. i (nu især uden art.: i siksak). vAph. (1772).III.831.* Veien rullede ned med smaa spidse Stene i den bratteste Zikzak. *Bagges. DVX.53.* Ind- og Udfarten (o: til en havneby) . . gaar i en tregrenet, næsten retvinklet Zigzac. *Blich. (1920).XXX.97. (hun)* saae den blaa Lynstraale slaae i Zikzak ned i den skinnende Sø. *HCAnd. (1919).I.114.* Zikzaken findes . . ikke blot paa Steder, hvor den skulde tjene som Dekoration. *SophMüll.VO. 172.* Køreledningen føres i zigzag over Banelinjen. *Pol.¹/1934. (DSB-Nr.)4.sp.3. billedl.: jeg bevæger mig i den sande speculative Siksak. Kierk.P.II.302.* han havde levet op og ned i sigsag, men den sidste nedstreg var lang. *Hjortø.Fa.80.* Tanker, der ingen Forbindelse havde, løb i Siksak gennem hans Hjerne. *ErkKrist.BT.128. || (1. br. i rigsspr.) i forb. slaa siksak.* Det stive Ben slog smaa, ensomme Zig-Zag i Luften. *Hulda Lütck.L.I.178. (motorcyklen)* slog nogle Zig-

Zag, drejede ind over Fortovet. *BerlTid.* 4/4 1938. Aft. 3. sp. 5. *jf. (billedl.):* Min Hævnfølelse slog zigzag. *TomKrist.EA.20. samt (dial.)* slaa en siksak, være beruset. *OrdbS.(Fyn).* || (*l. br.*) som *adv.* Vejen gaar siksak gennem urskov med akacier og bambus. *EKornerup. Ecuador.(1919).129.* || (*sj.*) som *adj.* Paa Siderne (o: af benklæderne) to smalle Galloner med en zigzag Gallon imellem. *Pol.* 18/8 1929. 6. sp. 1. **Sik-sak-**, i *ssgr. fx. (foruden de ndf. medtagne)* siksak-agtig, -form(et), -løbende; ofte brugt til dannelser af mere tilfældig art, *fx.:* Den hele Zikzak-Kløft mellem de fra hinanden revnede Klipper. *Bagges.DVX.26.* den senere Stenalder smukt formede Flintvaaben bærer jævnlige kønne Zikzakprydelse. *SigMüll.B.3.* Veien (*gik*) op igjen i uhyre Zigzag-Slyngninger til det befæstede Karllentini. *Drachm.KK.182.* en fuld Mand (*ravede*) gennem Gyden . . hans Hund . . gjorde alle hans Siksak-sving nøjagtig efter. *ErlKrist.MM.109. spec. brugt m. henblik paa lynet (jf. Siksaklyn):* en ny afskyelig Zigzag-lyd, overnaturligt skrattende. *Bergstedt.A.133.* Lynets Glimt og Tordenens Brag synes at slaa sammen til et eneste Zig-Zag-Skrald. *AWinding.(Pol.) 1919.8.sp.4.* || (*forst.*) m. h. t. træers vækstform. Skæv Zigzagbøge. *Opperm.VrangeBøge.(1908).88.* talrige Bøge med hængende Grene eller Zigzagvækst. *smst.86.* **-baand**, *et. (fagl.).* en Tegning som et mørkt Zigzagbaand langs Ryggen mangler aldrig (*hos hugormen*). *Frem.DN.565.* Lime Kirkes Zigzagbaand og Rullestave vidner om engelsk-normannisk Stil. *HMathiess.L.59.* **-harve**, *en. (landbr.) harve med siksakformede harvebuler.* *MøllH. III.31. OpfB. III.19.* **-harvning**, *en. (landbr.) harvning i siksak.* *LandbO. I.528.* **siksakke**, *v. [sig-, 'segsaga]-ede. (jf. ty. zickzacken, eng. zigzag, fr. zigzague; afl. af Siksak; l. br.)* gaa, løbe, bevæge sig i siksak. Da zig-zaggede et fjært Lyn gennem Landskabet. *Drachm.KO.146.* Flagermusene zigzaggede i Tusmarket. *EChristians.O.II.149. refl.:* Vejene ved Quito gaar op og ned, ud og ind, slaar sving og buer eller siksakker sig frem. *EKornerup.Ecuador.(1919).110. (fodboldspilleren)* dansede og zigzaggede sig gennem det jydsk Forsvar, saa det tilsidst hverken vidste ud eller ind. *DagNyh. 25/1933.14. sp.3. (bilen)* zigzagger sig under den jødiske Chaufførs sikre Greb med hidsig Fart. . . langs de svælgende Afgrunde. *KMunk.Vedersø—Jerusalem.(1934).102.* **siksakket**, *adj. [sig-, 'segsaga] (jf. eng. zigzagged; til Siksak; l. br.)* som gaar i siksak; siksakformet. de zig-zaggede Landeveje. *Pol. 12/1934.Sønd.8.sp.4.* Blødt svungne, flydende linier og former har deres skønhed såvel som kantede, abrupte, zigzaggede. *V Ved.(Festskr.VilhAnd.21).* || *billedl.* Jeg faldt paa Knæ i Sengen og bad med lukkede Øjne en kort, zig-zag'et Bøn til Satan. *JVJens.M.I.70.* alene var han vandret ad

Ekstasens zigzaggede Bjergsti. *JacPaludan. UR.96.* **Sik-sak-kurs**, *en. kurs, der løber i siksak; ofte billedl. Nordsjælland. 7/1905.1. sp.1.* der kom . . noget underligt udstadigt frem (o: i *Wilhelm II.s politik*), det man har kaldt „Zigzagkurs“. *MRubin.MB.194.* **-linie**, *en. Tops.III.233 (se u. Kamlinie).* Hunden . . sætter i Løb og jager bort over Heden i lange Zigzaglinier. *Stuck.III.32.* **-lyn**, *et. lyn, der (tilsyneladende) løber i siksak.* *Haq. VI.443.* Et blaahtvidt Zigzaglyn splintrede Himlen. *Rønberg.GK.157.* **-nitning**, *en. (skibsbygn.) d. s. g. Kædenitning.* *Sal. XVII.15.* **-sape**, *en. se I. Sape.* **-stribe**, *en. Jumpers . . den ene sort med hvide Siksak-Striber, den anden isfarvet med lyseblaa Siksak-Striber.* *PolitiE.Kosterbl. 19/1923. I.sp.2.* Lynene trak deres Zigzagstriber hen over Himlen. *Pol. 1/1936.1.sp.4.* **-vej**, *en. (jf. Serpentinevej) den steile Zikzak-Vei opad Grimsel.* *Bagges.DVIX.451. billedl.:* Morris, der tit havde været trykket ved at vandre sin hidtidige Zigzagvej . . fandt sig selv. *UBirkedal.WilliamMorris.(1908).4.*

Sikspence, *en. se Sixpence.*

Sik-stift, *en. (til Sik ell. IV. sikke) stift, der anvendes ved sikning.* *Larsen. -stok*, *en. (Sikke- OpfB. VII.239).* (til Sik ell. IV. sikke) underlag for arbejdsstykket, der behandles med sikhammeren. *NordConvLex.V266. Sal. XXI.396.* **-trækkeøj**, *et. (til Sik ell. IV. sikke) om to staaibakker, v. hj. af hvilke mere komplicerede slags sik frembringes ved trækning.* *NordConv Lex.V266.*

Sik-kurv, *en. (fagl.) kurveformet si; flettet riskurv ell. kurv af metalnet, hvorigen-nem noget sis.* *Moth.S170. JFBergs.G.666. Sal. IV.181.*

I. Sil, *en. [si:l] ft. d. s. (sv. dial. sil, hettling, no. sil, tobis, oldn. sil, om tobis ofl.; sa. ord som sv. dial. sil, fiskeynge, shell, sill, jf. isl. sili, der vistnok er besl. m. Sild; jf. I. Silding) X 1) (vist kun no.) tobis, Am-modytes. Moth.S194. vAph.Nath.VII.143. Krøyer.II.25. 2) (jf. I. Silding 2.1; især dial.) brisling, Clupea sprattus. Fiskeriudv.(1874). Bilag.II.18. Feilb.*

II. Sil, *en. [si:l] ft. -e (Cit.1837.(Vider. IV.363). jf. Feilb. u. stensil) ell. -er (OpfB. I.241. Feilb.). (fra nt. sil (mnt., oldfris. sil); egl. sa. ord som sv. no. sil, si, der er besl. m. III. si; sml. sil som (formodt) led i stedsnavne, se JohsSteenstr.DS.102; jf. sile; dial., spec. om forhold i de sdjy. marskegne) kanal, sluse, som er anlagt gennem dige i marskegnene, og som er forsynet med porte olgn. (saa at vandet ikke kan strømme ind over det inddiggede land); ogs. om stenkiste olgn., hvorigen-nem en vandstrøm føres under en vej osv. En siil under vejen. Cit.1837.(Vider. IV.363). OpfB. I.241. Feilb.*

III. Sil, *subst. [si:l] (sj.) vbs. til sile; ogs. om silende regn, fugtighed olgn. det*

var blevet Efteraar med Sil og Regn. *Hulda Lütke.L.I.12.*

Si-lad, et. (jf. -bør; dial.) trøramme, der lægges oven paa (mælke)botten ell. spanden som underlag, støtte for sien. *SjøulBond.91. AarbKbhAmt.1930.96.*

Sild, en. [sil'] *Høysg.AG.46. (nu kun dial. m. lang vokal: Brenderup.99. Flemløse.19. sml. Sild. Moth.S194). fl. d. s. ell. (dial.) -er (CEw.F.235.249. „Ti Silder for 1 Krone“; raaber Skipperen (ved Gammelstrand). Berl Tid.¹⁰.1924. Aft. 2. sp. 4. UnivBl.1.381(nord-sjøell.). Esp.§123. jf. Thorsen.73). (glda., æda. sild, oldn. sild; vistnok besl. m. I. Sil (og de der nævnte ord); jf. sildet, I. Silding || Sild er et spec. nord. ord (laan fra nord. i ty. sild (appetit(s)sild); sml. ty. hering, eng. herring osv.; jf. Pikkelhering)*

1) **✕ fisk af familien Clupeidae, spec. af den dertil hørende slægt Clupea; (uden for zool.) især om arten Clupea harengus (m. glinsende, let affaldende skel); i ssgr. ogs. i videre anv., om andre, herom mindende ell. hermed beskægtede, (smaa)fisk, se fx. Kæmpe-, Lakse-, Makrel-, Pigsild. 1.) i al alm.; i best. f. ofte spec. dels om arten, dels m. koll. bet. (jf. AaHans.BUS.51). *Hob.Heltind.II.329. Silden er fedest om Høsten. Høysg.S.33. *De flyede ham, som Silden flyer | Den frygtelige Hai.Oehl.HF.76. Krøyer.III.138. Silden er en selskabelig Fisk, som lever i Stimer.Feddres.H.110. i udtr. m. hentydning til Sildeglimt: *Jeg skienker en Ganger dig . . | Hvortil ei Verden har Mage . . | Den svømmer med dig paa salten Sø, | Som Sild den lyser om Natten.Oehl.XXIX.133. jf.: silden(e) vender sig, (dial.) betegnelse for sildeglimt ell. kornmod (ude over havet). FrGrundtv.LK.77. OrdS.(Fyn,Møn). fuld sild, se u. fuld 1.2. lynde sild af (garnet), se lynde 2. 1.2) (jf. ssgr. som fx. Appetit-, Krydder-, Lage-, Pottesild; ofte koll.) om fisken som handelsvare ell. (tilberedt paa forsk. vis) som spise. Stofvede ferske Sild.Kogeb.(1710).69. *Dagen begyndte bitter | med Sild og en Ildsluknings-Bajer.JVJens.Di.30. *Først spiser jeg et (o: stykke smørbrød) med Æg og Sild. smst.54. Sild i. Gelé.ISuhr.Kogebog.(1909). 202. Han købte Sild — en stor Pakke Sild, som han fik svøbt ind i Oliepapir.Buchh. Su.I.324. || benfri, flamsk, holstensk, marineret sild, se benfri, flamsk 1, holstensk 2 (samt u. raabe 1.3), marinere 2. røget sild (jf. røget 2). *Moth.R174. vAph.(1759).371. MO. NutidsMad.[1931].231. jf. ogs. sp.1364⁴⁸, 1365¹⁷. || krydre sild ned, se krydre 1. spege sild, sespege. || silder godt | raab, hvormed en gadesælger udbyder sild til salg (jf. u. god 2.1). *CMøll.F.379. AJepesen. 60. Fra det gl.Kbh.(1935).107. ofte opfattet som en ssg. Sildegodt (jf. AaHans.Indl.tilnyda. grammatik.(1938).68). jf.: Silla-godt! — herer Silla-godt!CEw.F.243. AarbTurist.1926.192.*****

2) bet. 1(1) anv. i sammenligninger, talem., ordspr. olgn. 2.1) i sammenligninger. || (nu l. br.) i forb. som som en (vind)tør sild. Tynd som en vindtør Sild.VSO. Du (o: en halvvoxsen dreng) er jo saa let, som en tør Sild og saa hvid som Vintersmerl *Dodt.F.85. Han er saa tør som en vindtør Sild.Samfundet.²⁷1904.4.sp.2. || (saa) død som en sild, se u. II. død 1.4. || (saa) døv (Schand.F.414(se Ko sp.955¹⁰)) ell. stum som en sild, (jf. u. I. Fisk 4.1; l. br.) fuldstændig døv, stum. *Den Smaa, han lytter med Andagt til, | og lover at være saa stum som en Sild.Rich.I.63. || (blive ell. være pakket, presset sammen ell. staa) som sild i tønd(e) ell. (nu) en tønd(e), (dagl.) især om personer: (blive, være presset, trængt) ganske tæt sammen, op ad hinanden. at presses sammen saa tæt som Sild i Tønder.CBernh.III.358. De vare stuede sammen paa Parterret som Sild i Tønd(e).VSO. paa Altertavlerne har den fromme Flid presset Figurerne sammen som Sild i en Tønd(e).Vved.BB.416. man stod pakket som Sild i en Tønd(e).Hebo.MD.7. || være oppe som (en) sild i frostvejr, (dial.) være oppe (se II. oppe 8.1) ell. stor paa det, stille højt olgn. *Krist.Ordspr.nr.6247. Lunde.HG.31. Samfundet.²⁷1904.4.sp.2. 2.2) i (andre) talem. || kende sine sild paa trækket, (jf. Sildeutræk 1; sj.) vide, hvem man har at gøre med, har for sig; kende sine lus paa travet. (en fremmed vilde) have svoret paa, at det var Fredens og Fordragelighedens egne Enemærker, han stod paa. Skolelæreren vidste bedre. Han kendte sine Sild paa Trækket.Drachm.STL.41. || der bliver ingen sild af den makrel ell. (sj.) af den rogn (Grundtv.Snorre.II.192), se u. Makrel. jf.: saalænge jeg har Hænder paa Skaftet, bliver der ingen Sild af, med hvad du har i Hovedet (o: faar du ikke dit ønske opfyldt)!sa.Saxo.II.97. || smøre en om (ell. i) haanden, viske en om munden med en tør sild olgn., se smøre, viske. || som betegnelse for noget smaat, ringe ell. værdiløst. et Par (slorhaler), der kostede 340 Kr., ikke større end en røget Sild.ORung.P.176. ofte i udtr. for, at en person er (temmelig) uduelig, ubetydelig olgn., ell. at noget er (temmelig) værdiløst, betydningsløst olgn.; dels i forb. som ikke du(e) for en sur sild ell. ikke anse, regne olgn. for en sur sild († ved en sild. *Sort.(SamlDanskeVers.¹II.114)*) olgn. *KomGrønneG.III.58. Hvad skal alle de Indvænderinger til? De duer ikke for en sur Sild.Hostr.T.91. „Bestyrelsen“ var for hende noget ophøjet respektindgydende, selvom hun ikke regnede nogen af dens Medlemmer enkeltvis for en sur Sild.Bergstedt.A.24. dels (nu især) i forb. som ikke give en sur sild for ell. (jf. u. I. Bønne 1.3) ikke være en sur (ell. mange sure) sild værd (ønyd. icke verdtt in suer silld, ey***

værd en røget sild *olgn.*) *Den Rime-Mager-Svend, der ikkun har en Tunge, | Er ingen suur Sild værd udi hans Poësie. *Wadsk.98.* jeg giver . . ikke en suur Sild for al Verdens Hovmesterinder. *Lieb.DQ.II.276.* det prikke-de Bomulstørklæde, han bar, var ikke mange sure Sild værd. *Schand.IF.305.* Jeg giver ikke en sur Sild for den aandelige Fornemhed. *Pont.MH.36.* det (*er*) ikke en sur Sild værd at være Afholdsvært i Tider som disse. *And Næ.D.342.* (*franskændene*) bryder sig ikke en sur Sild (∴ *ikke en døjt, ikke spor*) om, hvordan det gaar de hedenske Uvæsnere paa den anden Side Rhinen. *Pol.9/1920.8.sp.5.* *jf.*: lade haant om Individerne, som ikke er mere værd end Sild. *Kierk.VII.300.* herefter (*jarg., sj.*): en røget sild, *m. negativ bet.: ikke det mindste; pokker.* Han brød sig en røget Sild om, hvilken han kørte. *Knud And.H.16. 2.3* i (*foræld.*) *ordspr.* (*se ogs. 20 Mau.8590 ff.*). Bedre er godt Smør, end sur Sild. *Mau.565. PalM.II.1.284. Krist. Ordspr.559.* Bedre er salt Sild over eget Bord end fersk Gedde over et fremmed. *Samfundet.27/1904.3.sp.7.*

3) *overf. 3.1* (*dagl. usækket sølvkræ, Lepisma (hvis legeme er dækket af glinsende, sølvagtige haar).* Hjemmet. *19/1935.31.sp.1. 3.2*) (*jf. I. Fisk 2; I. br.*) *som nedsat. ell. spøg. betegnelse for person. (folkeraadets medlemmer)* er dog nogen Sild, og Orla Lehmann ikke undtagen. *Grundtv.Breve.254. jf. (saa) død som en sild (u. II. død 1.4):* Den som ikke glad kan være med i den Tanke, maa være en underlig dag Sild (∴ *sløv, træg, apatisk person*). *DagNyh.21/1924.8.sp.6.*

Sild-, i *ssgr.* *se u. Silde-*.

silde, *adv. og adj.* [*sil*] *gradbøjn.* (*nu næppe br.*): *komp. sildere (se u. bet. 1.2, 2.2) ell. silder (i bet. 1: LTid.1746.528); 40 superl. sildest (se u. bet. 1.3, 2.3). (æda. sillæ, sille (AM.), oldn. síðla, afl. af oldn. síð, silde, til síðr, se II. sid; jf. sildig, II. Silding)*

1) (*nu i rigsspr. uden for forb. tidlig og silde kun højt.*) *som adv.: paa et fremrykket tidspunkt inden for et tidsafsnit; henimod slutningen af et givet tidsafsnit ell. af en udvikling olgn.; ogs.: paa et tidspunkt, der ligger efter det rette, passende, normale 50 ell. ventede; sent (se sen 2.2). 1.1) i al alm.* Min Herre seer heraf, hvi Silken . . saa silde er bleven bekiendt udi Europa. *Holb.Ep.III. 245.* *Hvad kan den unge Kone til | At hun er gift saa silde? *Falst.87. Kierk.XIII.360.* || *især: paa et fremrykket tidspunkt inden for visse almene tidsafsnit som døgn et ell. aaret. gaa i Slaap-rok saa silde (∴ kl. 16). Holb.Masc. I.2. *det er silde, (Oehl.ND.365: seent, og Natteduggen falder. Oehl.(1831).I.144. En 60 Aften var han kommen silde hjem fra et Besøg. Ing.EF.V.129. Paasken kommer i Aar meget silde. VSO. *Ræven lakked ad Bondens Gaard | en Aften saa silde. Danm*

Sanglege.181. Korch.LL.31. OrdbS.(Sjæll., Fyn). (sj.) foran et adj.: Sent den samme Nat sad (*de*) i en silde aaben Kafé. *Jørg. LT.184. jf. ndf. u. bet. 2.1 samt u. sildig 1.1: fra Morgen til Aften silde (∴ hele dagen igennem). Pol.28/1937.9.sp.2. || (baade) aarle ell. (nu især) tidlig(t) og silde olgn., egl.: baade morgen og aften; hele dagen igenem; i videre anv.: altid; stedse. *Det baade aarl' og silde | Dit Tempel være maa. Kingo. 58. jeg har hørt, at dette stercke Ryck-ind her er baade aarle og silde icke er anstændigt. KomGrønneq.II.204. *Du tidlig og silde dem skuffed for vist. Grundtv.SS.III.161. *Der klinge jeg (∴ en sang) vilde | Til Sorg og til Lyst | Og tidlig og silde | Opfyldte dit Bryst. Winth.I.147. Vandmøllen, der gammel som Byen selv fyldte den aarle og silde med Genlyden af sit Brus. HMatthiess. Gader.113. Herren . . sendte tidlig og silde (1871: tidligen og ideligen) manende Ord til dem. 2Kron.36.15(1931). *jf.*: *Hvert Ægtepar . . | Skal finde tidlig og finde silde: | Det er dog Gammen | At sidde sammen. Grundtv. SS.IV.347. tidlig eller silde, (*paa et ell. andet tidspunkt*) *for eller senere. vAph.(1772). III. Naar jeg kaldes til Regnskab — og jeg veed jo, at det skeer tidligt eller silde — da vil jeg møde som en angrende Synder, men uden Frygt. FJHans.PS.I.367. S&B.II.468. || m. præp.-led til nærmere angivelse af tidsafsnittet. iaftes silde. Hrz.XII.197. især m. præp. om (jf. IV om 9.1): *Silde om den Aften, | Rimen han faldt paa. DFU.nr.44.20. *(uglen) drak sig ganske fuld, | Om Aftenen saa silde. BoisensViser.327. D&H. Thorsen. 169. ell. m. præp. (ud) paa (jf. II. paa 3.2): det var bleven silde paa Aftenen. Holb.DH. II.8. Det er nok silde ud paa Natten. Ing. EM.I.49. Det var silde paa Sommeren. Nans.KV.59. || (jf. for sent u. sen 2.2) i forb. for silde. Du skulde have slaaet fra dig tilforn, nu er det forsilde. Holb.Vgs.IV.6. *Nu kand det skee, nu før det er for silde. Brors.114. jeg (*fik*) en dygtig Rivaf . . paa Skolen . . fordi jeg kom for silde. Winth.VIII. 309. CKMolb.Amb.162(*se u. sen 2.2*). *Giftes vil hver Pigell | og nødig altfor silde. Aakj. RS.87. *m. foranstaaende tidsbestemmelse til angivelse af varigheden af forsinkelse olgn.:* *Selv naar den (∴ en advarsel) troer at komme mest betids, | Den kommer altid dog en Dag for silde! *Holst.UH.142.* (komme) en postdag for silde, *se Postdag. i forb.* det er for silde at — ofte brugt som indledning af ordspr. (*fx.* det er for silde at raabe kat, naar flasket er ødt), *se Mau.8601 ff. (jf. u. sildig 2.1). gaa for silde, (nu ikke i rigsspr.) om ur: gaa for langsomt; være bagefter. Mira-beau kaldte Necker et Uhr, der gik for silde. RichPet.MmedeStaal.(1898).38. || i ordspr. (se ogs. Mau.II.246f.). jf. u. sen 2.2: Bedre silde . . end aldrig. Mau.8597. vAph.(1764). D&H. Silde er dog bedre, end for silde. Mau.***

8598. 1.2) (nu næppe br.) komp. sildere. Udi denne Hennings Tiid meene nogle, at de Normanner have gjort deres Udtog af Norden, men andr sætte det sildere ud. *Holb.DH.1.62.* Kirken skal være sildere bygget, end alle øvrige Kirker paa Landet. *Thurah.B.73. DiætLex.II.49.* i forb. m. præp.-led: hvis hans Ankomst havde været sildere paa Aftenen. *Holb.Ep.IV.37.* || m. foranstaaende bestemmelse til angivelse af tidsforskellen. et Minut sildere havde jeres Reyse været omsonst. *KomGrønneq.I.281.* et Aar sildere. *OeconJourn.1757.786. Rahb.E.II.343.* 1.3) (sj.) superl. sildest. *en Kvinde, der i Striden | for den Mand, hun elsked vildest, | fik det Saar, hvis bitre Sviden | klageløs hun angrer sildest. *Stuck.II.110.*

2) som (attrib.) adj.: sen; sildig. 2.1) (nu i rigsspr. kun højtid.) som tilhører en sen ell. den sidste del af et tidsafsnit, en udvikling 20 olgn.; ogs.: som kommer paa et mere fremrykket tidspunkt end almindeligt, normalt ell. ventet. *Moth.SI95.* *Staa da nu de Roser silde, | Som vi se, i Urtegaard. *Grundtv.PS.III.519.* en silde Anger. *Levin.* *en silde Vintergæk. *Stuck.II.87.* || ved betegnelser for tidsafsnit: som tilhører ell. udgør tidsafsnittets sidste del. den silde Nat. *LTid.1727.517.* (i en restauration) sad en silde Aften et enligt Selskab. *Pont.F.II.230.* Havestuedøren har ikke været aabnet, siden den lukkedes en silde Eftteraarsdag. *Nans.KV164.* fra aarle ell. tidlig morgen til silde aften (jf. *ovf. sp.1366**). Herremanden holdt af . . at færdes i Mark og Skov fra aarle Morgen til silde Aften. *SMich.S.128. Pol.*1914.5.* || (jf. bet. 2.2) om slægt (generation) olgn.: som lever i en fjern fremtid. Hans Ihukommelse . . vil altid staae i frisk Minde hos den silde Efterslægt. *CCRothe.WaldemarLøwendahl.* 40 (1750).244. 2.2) (nu næppe br.) komp. sildere: som tilhører en yngre tid end et givet fortidigt tidspunkt, tidsrum ell. nutiden. de fleste sildere Græske Skribenter. *Holb.MTkr.534.* en sildere Befaling, dateret den 30te Decembr. 1668. *Thurah.B.258. Rahb.E.IV.129.* || om tidsafsnit, spec. om tid, som ligger nutiden temmelig nær. *Holb.Ep.V³.7.* I de sildere Tider har den Franske Nation været frugtbart paa denne Art af Skrifter. *Sporon.Breve.* 50 *II.146.* 2.3) (sj.) superl. sildest, som tilhører den allersidste del af, falder allerstidst i et tidsafsnit. Livets sildeste Aften. *Lodde. NT.45.*

Silde-, i ssg. [sil-] 1) (nu ikke i rigsspr. Sild-. se ndf. u. de enkelte ssg.). af Sild 1 (hvilken bet. foreligger ndf., hvis intet andet nævnes); fx. (foruden de ndf. behandlede) Silde-affald, -art, -baad, -budding, -bundgarn, -dragvod, -fartøj, -filet, -fjerding, -flosme, -fustage, -gaffel, -guano, -handel, -kasse, -kising (se u. Kising), -krejleri, -lugt, -manse (se u. II. Manse), -marked, -mælke, -nedgarn (se u. Nedgarn), -pakker-

(ske), -pakning, -race, -ret, -rogn, -rygning (se sp. 20⁴), -røgeri (se u. Røgeri), -røgning, -salter, -salteri, -saltning, -skagle (se u. Skagle), -skude, -smag, -tallerken, -tid, -yngel. 2) († Sild-. se u. Sildefodning). af silde. -**aars**, adv. (jf. silde 1.1 samt silde-dags, -nats og sildigaars; nu næppe br.) paa et fremrykket tidspunkt af aaret; sent paa aaret. *VSO.*

Silde-ben, et. 1) i egl. bet., om benene (især: de fine, smaa ben) i sildens skelet. *Sv Grundtv.(1872).* Fik Du et Sildeben i Halsen? *Schand.BS.132. Wied.Fød.96.* i sammenligning: Han er saa mager som et Sildeben. *Samfundet.²⁷/121904.4.sp.2.2) overf. 2.1) (efter eng. herring-bone; jagl.) mønster i klæde, murværk, parketgulv olgn., dannet af parallelle rækker af korte, fine ribber, sten, parketstave, der (parvis) løber sammen under en spids ell. ret vinkel (saa at tegningen kommer til at minde om et fiskeskelet). Bl&T. HFB.1936.* 125. ogs. om stof med saadant mønster: (skrædderen) havde ikke mindre end syv forskellige Prøver (paa tøj), som var graa eller graalige — der var Sildeben og ternet (osv.). *Buchh.(Hjemmet.²⁸/121932.14.sp.1).* 2.2) (talespr., l. br.) især i ftl., om graa (hoved)haar. mine graa Haar myldrer frem — ogsaa hos dig begynder Sildebenene at stikke ud af Parykken. *Nathans.HD.IV.139. Pol.¹/1933.* 11.sp.3. *OrdBS.(Lolland).* 2.3) (sj.) skrifttegn (bogstav), der er skrevet med meget fine og tynde streger; (alm.:) flueben. Berger underskrev, efter ham de to Søstre, Lydia klart og fast, Cæcilie med smaa skælvede Sildeben. *IBentzon.GH.19.* 2.4) (jf. -rump; dial.) navn paa folkedans. *OrdBS.(Møn).* m. sa. bet.: Sildeben i Maven. *Grüner-Nielsen. ÆF.2.* **Sildebens-**, i ssg. (sj. (foran s) Sildeben-. se u. -striben). især (fagl.) af Sildeben 2.1. -**gulv**, et. remmegulv. *Sal. XIV.61.* -**jærn**, et. ganske tyndt blik, der er opskaaet og spilet ud, saa at det kommer til at ligne et fiskeskelet. *Suenson.B.I.167.* -**kipper**, et. kippervævet stof, i hvilket de skraa striber danner mønstret „sildeben“. *OpfB.⁴ III.358.* -**kipring**, en. (jf. -kipper). *Folke-dragter.216.* -**mønster**, et. *JHjorth.Varelexikon.(1883).* 174. *Aarb.1934.197.* -**striben**, en. Jakke . . med smalle Sildebensstriber. *PolitiE.²⁴/1925.1.sp.1.* -**striking**, en. *PolitiE.Kosterbl.¹/1922.1.sp.2.* -**syning**, en. syning med en slags hekesting. -**vævet**, part. adj. *PolitiE.Kosterbl.¹/1923.1.sp.1.* sildebensvævet *Serges.Varehus.1935.26.sp.2.* -**vævning**, en. *VareL.⁴930.*

Silde-bjerg, et. (jf. -knude 1, -støtte; især fisk.) meget stor og høj (dyb) stime af sild. *VSO.* Sildebjerge af indtil 200 Favnes Højde. *Krøyer.III.159.* *Fleuron. VS.118.* Sild-: *Moth.S194. vAph.(1772).* III. *JLlybecker.Fiskene ogFiskerierne.(1792).* 91. -**blink**, et. (jf. sv. sillblick, -blixt; dagl., især dial.) 1) blinken, glimten fra sildestimer, især: naar sildene i (maane)klare nætter ven-

der sig (og svømmer paa ryggen); sildeglimt (1). VSO. Krøyer.III.168. Sildeblinket udeblev aldrig, naar (sildene) vendte. *Fleuron*. VS.120. jf.: *Hel. . . | Hvor kun Sult til Mad er givet, | Skin som Sildeblink til Lys. *Grundtv.SS.V.204. 2) sildeglimt* (2); kornmod (1). *Moth.S194. VSO. Levin. D&H. † -byse*, en. (sidste led ogs. m. holl. form **-buys**, **-bojse**). (efter ty. heringsbüse, holl. haringbuis; jf. -jæger) mindre fartøj til sildefiskeri. *Landhuushold.III.372. *En Jager* kommen er fra Silde-Buyserne | Med Sytten Tønder Sild. *Prahl.ST.III.53. hollandske Sildebøiser. Ploeyen.E.178. Sildbøjs*e. *vAph.(1759. -dags, adv. (ænyd. silde dags (Kalk.I.331.III.721), jf. oldn. siddags; til silde 1.1; jf. silde-aars, -nats og sildigdags; nu kun dial.) sent paa dagen; henimod aften. *Moth.S195. Det var allerede silledags*, inden vi naaede Stedet. *VSO. MDL. Feilb. OrdbS. (Langeland). -dam*, en. (efter eng. herring-pond; jarg., l. br.) i best. f. ell. i forb. den store silledam, som spøg. betegnelse for Atlanterhavet. *Pol.¹/1919.2.sp.6. Ekstrabl.³/s 1921.3.sp.1. Strange.IP.I.240. -fangst*, en. (jf. ænyd. sild(e)fang) fangst af sild; ogs. om den fiskede mængde sild. *Moth.S195. Der kom aarligen en stor Mængde af udenlandsk Folk paa Rygen formeldet Silde Fangsten. Holb. DH.I.235. Vi have kun gjort en slet Sildefangst i Aar.VSO. Fiskerne . . gaar paa Sildefangst i de første mørkede Nætter. Graul.VF.147. Sild-: Høysg.S.341. -fisk*, en. (zool.) især i ft., om fisk af familien *Clupeidae* (jf. u. Sild 1). *Sal.²XXI.402. -fiske*, et. (ænyd. d. s., oldn. sildfiski; især dial. ell. arkais. og hos sprogtrensere) d. s. s. -fiskeri. Øresund med sit rige Sildefiske. *SvGrundtv.(DgF.III.189). HomoS.GL.306. KulsvierB.15. -fisker*, en. Amberg. *Pol.¹/1928.2.sp.5. Sild-: Moth.S194. Heim. Physik.51. -fiskeri*, et. (ænyd. sildfiskeri (GDLove.IV.123); jf. -fiske) Silde-fiskeriet ved de Skaanske Kuster. *Holb.DH.I.109. Krøyer.III.162. Pol.²/1937.14.sp.5. Sild-: vAph.(1772).III. Stibolt.SF.25. -føding*, en. (nu ikke i rigsspr. *Sild-.* *Leth.(1800). HofmanBang.OdenseAmt.(1843). 538. — 2. led* ogs. (nu sjældnere i rigsspr.) **-føding**. ft. **-er** ell. (l. br.) **-e** (Feilb.). (jf. -født; til silde 1.1.) 1) (jf. Efter-, Sen-, Sildigføding, II. Silding) levende væsen (ell. plante), der fødes (henholdsvis: spirer frem) forholdsvis sent. 1.1) (især dial.) (hus)dyr, der fødes senere paa aaret (sommeren) end normalt, og som derfor ofte bliver svagere, mindre udviklet olgn. -føding: *Moth.S196. SjællBond.80. -føding*: *vAph.(1764). HofmanBang.OdenseAmt.(1843).538. Der er mange Flokke (∴ af agerhøns), og Kyllingerne er stærke, som det hedder i Jægersproget, det vil sige: godt udviklede, kraftige, ikke Sildefødingner. Bogan.I.117. Feilb. 1.2) (især ∅) person, der er født længe efter sine søskende ell. af**

forældre, som er i en fremrykket alder, ell. af forældre, hvis ægteskab længe har været barnløst; undertiden (da et saadant barn ofte trives daarligt) m. bibet. af ell. overgang til bet.: svækkling; ogs. (nu næppe br.): person, som er født efter faderens død (JBaden.OrtO.). Du er en Sildeføding. Du maa tage vare paa dig selv. *Bang.GH.8. JacPaludan.UR.97. jf. Sort.HS.C1^v. -føding*: *Grundtv.PS.II. 279. „det er ung Søn du har.“ . . „Ja han er jo hvad man vilde kalde en Sildeføding.“ AndNz.PE.I.202. Det er . . billedet af en sildeføding, faderen var 57, moderen 45 aar ved hans fødsel. FBBrandt.SK.45. 1.3) † plante, som spirer frem sent paa aaret. -føding: *Moth.S196. 2) (jf. II. Silding) ∅ overf. 2.1) person, der tilhører en kulturperiodes senere (sidste) del og præges af vedkommendes kulturs hensygnen, forfald; ogs.: efterfølger, der staar tilbage for sine forgængere; epigon olgn. (Johs. V. Jensen) er en Sildeføding af en gammel Kultur. HarNiels.TT.I.118. -føding*: *Grundtv.BrS.327. Brandes.VII. 609* (se Efterbyrd sp.133⁴⁴). (Th. Bredsdorff) var ingen Sildeføding, som levede aandeligt paa Levningerne fra Fædrenes Bord. *HBegtr.(HøjskBl.1922.sp.810). 2.2) aandsprodukt, kunstværk olgn., der er frembragt af en aldrende kunstner, ell. som er præget, bestemt af en hensygnende aandelig strømning; ogs. om aandsprodukt, almene kulturforhold olgn., som først er opstaaet paa et temmelig sent tidspunkt i et folks historie. at se vor Kultur som en Sildeføding, delvis fremgaaet af ude fra tilførte Elementer, som det har taget sin Tid at optage og omsætte i organisk Samfundsliv. JPJacobs.Afh.407. -føding*: *Brandes.II.152. Prams „Stærk-odder“*, denne Sildeføding af den humanistiske Poesi. *VilhAnd.Erasm.II.293. Haandværkerstanden er en Sildeføding i vor Historie. GSchütte.FL.84. ∅ -født*, part. adj. (glda. sillæ foødh (PLaale.nr.984); til silde 1.1; jf. -føding) 1) i egl. bet. 1.1) (jf. sildigfødt; nu sj.) om dyr: født senere paa aaret end normalt. 1Mos.30.42 (Chr.VI; 1871: svag). *MO. 1.2) om barn: født længe efter sine søskende ell. af forholdsvis gamle forældre; tidligere spec.: født paa et tidspunkt, da faderen allerede er oppe i aarene (VSO.). Grundtv.PS.V. 106. en sildefødt Søn af Høvdingen. KBliæen. AF.335. billedl.: Nogle store blaa Clematis, Sommerens sildefødte Børn. Buchh.UH.32. 2) overf. 2.1) om person: som tilhører en (langt) senere tid end en anden (sin forgænger olgn.); ogs.: som præges af en hensygnende strømning olgn. Dette Tidsrums (∴ 1890'ernes) sildefødte, søre, rigtbegavede Barn er Harald Kidde. *Bukdahl. Da.nationalKunst.(1929).14. (Schüller er) visere end hans sildefødte Discipel (∴ Brandes). Rubow.BB.64. 2.2) om ting ell. forhold olgn.: som er opstaaet, blevet til paa et (for) sent tidspunkt. Trangen til at sidde i sin Stue og kigge ud paa Gaden***

er sildefødt. *Gravl. (DagNyh. 3/1926.7.sp.3). Stangerup.R.58. jf.: Silde født, som (fortællingen) er, bærer den . . . præget af den romantiske lyst til at brede sig. AOlr.DH.I.221. -garn, et. (ænyd. d. s.; jf. -nøring) garn (af særlig art), brugt til fangst af sild (jf. II. Manse). Thurah.B.26. Frem.DN.133. Sild-: vAph.(1764). jf. Stibolt.SF.57. -glimt, et. 1) (især dial.) d. s. s. -blink 1. [Amberg.]Ty.-Da.Orådbog.I.(1787).1148. Pont.N.21. Hedebo. 155. 2) (jf. -blink 2; dagl., især dial.) glimt i horisonten af lyn, der er saa langt borte, at de selv ikke kan ses og den medfølgende torden ikke høres; kornmod (1). NordConvLex. VI. 198. I Horisonten ses hastige Lyn, der ikke efterfølges af fjern Torden — Kornmod siger Nogle, Sildeglimt Andre. BerlTid. 3/1906.M. 2.sp.4. Sal. XXI.406. OrådB.S.(Sjæll.). 3) (jf. -skæl 2, -øje; kbh.) betegnelse for lille søvmønt, spec.: en 10-øre. OrådB.S. -glimtende, 20 part. adj. (sj.) som glimter, blinker ligesom sild(e-skæl). billedl.: en Kritik fuld af effektfulde, sprogligt sildeglimtende Vendinger. Schyberg.DT.375. -godt, subst. se u. Sild 1.2. -groet, part. adj. (til silde 1.1; nu kun dial.) om plante: som først sent, hen paa sommeren, begynder at gro, vokse frem. Moth. S196. VSO. Thorsen.169. -grums, et, † en (Landhuushold.1811.45). (jf. Grums 4; nu kun bornh.) sildeaffald (som bliver tilbage ved trankogning). PhysBibl.XXIII.18. Esp.113. -gælle, en. (dial. ogs. -gæl oft., se ndf.; jf. Sildegel.Moth.S194). (fisk. ell. dial.) 1) sildens aandedretsorgan, gælle (1). Moth.S 194. jf. VSO. 2) den del af en silds hoved og indvold, der borttages som affald, naar silden gælles. CBJensen.Provincial-Lexicon.(1830). 319(se I. Gælle sp. 445⁹). VSO. Stenbroen flød med Sildegjæl og Torskemaver. AndNæ. PE.II.82. Esp.103.113. -gærde, et. (fisk., 40 l. br.) om gærde, bygget (i fjorde) til fangst af sild, ell. om den derved dannede indhegning. Krøyer.(Da.Almeenlæsning.1836.22). -haa, en. (l. br. i rigsspr.) X d. s. s. -haj. Krøyer. III.852. -haj, en. (jf. -haa) X hajen *Lamna cornubica* (der lever af fisk, især sild). Krøyer. III.933. DanmFauna.XX.91. -hoved, et. jeg gav intet raadend Sildehoved for al hans Fromhed. Ing.KE.I.114. Hjorte.LT.35. || (jf. -skæl 1) m. tanke paa sildens blanke skæl. HCAnd.(1919).II.219. hun (modte) Jomfru K.s Øjne . . . gnistrende som et Par Sildehoveder i Halvmørket. Schand.BS.60. || i ordspr., se Mau.2574.5715. -hval, en. (zool.) finhvalen *Balænoptera musculus* (ell. *laticeps*), der lever af sild; ogs. om *B. borealis* (ZoolDan.I.266. Sal. XXI.406. jf. Sejhhval) ell. *B. rostrata* (ThNkrabbe.Gronland.(1929). 24. jf. Sildepisker). EPont.NorgesNaturlige Hist.II.(1753).234. BøvP.I.161. Sild-: vAph. 60 Nath.III.595. VidSelskSkr.VI.65. -jyde, en. (jf. Flynder-, Torskejyde; nu næppe br.) øgenavn ell. skældsord til en jyde. LTid.1738. 643. -jæger, en. (jf. -byse; foræld.) d. s. s.*

Jager 2.2, Jæger 5. Den 21de Juli ankom til Altona den første Danske Sildejæger, der bragte 60 Tønder flamske Sild. VbjørgSamler. 2⁹/1820.2.sp.2. smst. 2⁹/1823.3.sp.2. Sild-: vAph.(1772).III. -knode, en. 1) (jf. -bjerg; nu næppe br., jf.: „Nordlandsk“. VSO.) tæt, sammenfiltret klynge af sild. VSO. 2) (dial.) kuld af smaasild, som samlede driver om i vandets overflade, endnu indesluttet i den udspilede rognsek. KoldingAvis. 3/1902.I. sp.5. -kone, en. (jf. -kølling, -mand 1) kvinde, som forhandler sild (og andre fisk) ved dørene ell. fra stædeplads; ogs. (bornh.) om kvinde, der er beskæftiget ved behandlingen (gøelning osv.) af sild. de idelig skraalende Silde-Koner. Spectator.285. JakKnu.In.273. Sild-: vAph.(1772).III. -konge, en. 1) (jf. bet. 2) (større) sild, som if. folketroen er anfører for en stime. Werfel.Fiskerb.94. (silden) var rigelig tolv Tommer lang . . . det var den, som Fiskerne kaldte „Sildekongen“, og (den) gik i den yderste Spids af Stimen. OLund.Liveti en Provindsby. (udg.1899).120. 2) (jf. u. Kongefisk) X baandfiskten *Regalecus glesne* Ascan. (der har en sølvhvid hud, og som (jf. bet. 1.) menes at gaa i spidsen af sildestimen). NordConvLex.I.347. BøvP.III. 550. -kop, en. (smed.) lille beholder med sallage, hvori smedeværktøj afkøles. -kræmmer, en. (ænyd. sillekremmer; jf. -mand 1, -pranger; nu sj.) person, der (kører omkring og) driver smaaandel med sild (if. Moth. og VSO.: saltet sild) og andre fisk. Moth.S195. VSO. VKorfitsen.F.52. Sild-: vAph.(1764). -kølling, en. (især nedset.) d. s. s. -kone. *Kunstnerinder syngte paa Estraden | Omkap med Sildekjærlinger paa Gaden! VKorfitsen.KF.138. OrådB.S.(bornh.). Sild-: vAph. (1772).III. -lage, en. lage (vædske), der trækker ud af sild, som har ligget i salt, ell. lage (saltopløsning), hvori sild nedlægges. Moth.S195. Holb.Berg.259. Paa den ujævne Stenbro var der hist og her — efter gammel Skik — henlagt Sildelege for at kvæle Ukrudtspirerne. Pont.FL.(1892).18. -leje, et. (glæd. d. s.; l. br.) fiskerleje, hvorfra der (navnlig) drives sildefiskeri. Før Lagstør blomstrede op som Sildeleje, var Vitskøl Maalet for talrige Rejser. HMatthiess.VV51. -maage, en. X maagen *Larus fuscus* (der i højere grad end andre maager lever af fisk). EPont.Atlas.I.622. Kjærbøll.619. AchtonFrüs. DSØ.II.513. Sild-: Moth.M22. OFMüll. ZoolPr.21. -makrel, en. (fisk., kog.) mindre, næppe udvokset makrel. BerlTid. 2⁹/1936. Sønd.19.sp.3. -mand, en. 1) (jf. -kone, -kræmmer, -pranger; dagl.) mand, som driver (smaa)handel med sild ved dørene ell. fra stædeplads. Buchh.Su.I.324. 2) (jf. -sjæl 1; dial.) især i best. f., om sildens svømmeblære. Feilb. -mel, et. (jagl.) et af sild(e-afald) fremstillet næringsstof, der navnlig bruges som foderstof. VareL. 4766. Islandsk Sildemel til de danske Kreaturer. Pol. 17/1938.13.sp.3.

-nats, adv. (til silde 1.1; sml. -aars, -dags; nu kun dial.) sent paa natten. *Moth.S196.* Han kom først sildenats hjem. *VSO. -net*, et. (jf. -garn, -not, -næring, -vod; fisk.). *Amberg. VSO.(u. Sildegarn). Bl&H. -not*, en, et. (jf. -net; fisk.) stort fiskegarn, not, brugt til fangst af sild. *Sal.XIII.775.* Sild:- *vAph.(1772).III. -næring*, en. (fisk., jf.: „i Nordsjell.“ *Levin.*) fintmasket fiskegarn, næring, brugt til fangst af sild. *Fiske- 10 rredsks.(1872).24. Drachm.STL.96. Frem. DN.131. -olie*, en. (jf. -tran; jagl.) olie, der udvindes af sild. *Sal.XVII.609. VareL.⁴ 878. -pilk*, en. (fisk.) pilk, der ligner en sild ell. bruges til fangst af sild. *Fiskeri- rredsks.(1872).12. Betænkning om Saltvandsfiske- riet.(1903).28. -pirris*, en. (ogs. -perris). (jf. Pirris 1.2; nu kun dial.) den lille alke- 20 fugl *Mergulus alle L.*, søkonge, lille krag- and, ell. om alm. tejste, *Uria grylle. Kjærbøll. 738. -perris: EPont. Atlas.1.621. Seier. Born- holms Fugle.(1932).105. -pisker*, en. (jf. u. -hval; alm. blandt danske i Grønland, fangstfolk, søfolk, sjældnere i zool. spr.) vaagehval, *Balenoptera rostrata. Kleinschmidt. Den Grønlandske Ordbog.(1871).364. Geogr.Tids- skr. XVII.192. Univ Progr.1928.I.56. Ol- dendow. Naturfredning i Grønland.(1935).267. -prang*, et. (jf. -pranger; l. br.) det at 30 prange, handle med sild. *CÉv.F.231. -pran- ger*, en. (jf. -krømmer, -mand 1; især dial.) mand, der handler med sild, især: kører rundt (paa landet) og sælger sild. *Moth.S195. And Nz.DM.1.90. -rane*, en. (ogs. -ran (jf. *VSO.*), -rande). (foræld.) stillads (af opret- staaende stolper med (vær)lægger, i tværløbende (halm)reb olgn.), hvori sild hængtes til tør- ring (jf. Hjald 4, I. Rane 2 steln.). *Feilb. jf.: Silde-rande . . Er et sted hvor de tørrer og røger sild. Moth.S195. -rumpe*, en. 40 spec. (jf. -ben 2.4; dial.) som navn paa en gammel folkedans. *Gravl.Øen.96. Strange.P. II.88. -ruse*, en. (ænyd. d. s.) ruse til fangst af sild. *Krøyer.III.668. LovNr.56⁴. 1888. §23. -salat*, en. (jf. Salat 1; kog.) salat, lavet af smaa skaarne (spege)sild, løg, asier m. m. og forsk. skarpe krydderter. *Moth. S195. Husm.(1793).253. Goldschm.II.112. FrkJ.Kogeb.71. jf.: sildesalatrøde Silke- slejfer. KMich.LL.113. russisk sildesalat, se u. russisk 3. || (dagl.) nedset., om uordent- lig, sammenrodet blanding af (usammen- hørende) ting; mismask; hakkemasud (2.1). (han) snakkede . . i et Sprog, hvor „siddet“ og „sat“, „lagt“ og „ligget“ blev maset sam- men til Sildesalat. *Schand.BS.392.* den rød- somste sildesalat af farver. *MKrist.(StSprO. Nr.41.25). -sjæl*, en. 1) (jf. -mand 2) sil- dens svømmeblære (der spiller en rolle i over- 60 troen). *Werfel.Fiskerb.103. Sildesjæl*, et langt, fedt Stykke af Silden, der, naar den spises, altid tages ud og kastes op mod Loftet, hvor det bliver hængende og da sikkrer den Spisende, at han ikke i det Aar faaer Feberen.*

HCAnd.SS.V75. Hvis man spiser sildesjæ- len, får man feber. *Skattegraveren.1886.II.80. BMøll.DyL.III.161. AaseHans.EK.25. Feilb. 2) (sj.) slakkels, sølle ell. moralsk lavtstaaende person; pjalt. D&H. -skind*, et. især om skindet paa en roget sild. det Proletariat, der bestroede Fortunens Have med Smørre- brødspapir, Sildeskind og Rejeskaller. *Schand. SB.161. -skalk*, et. (ænyd. d. s. (*DMag.II. 62*)) 1) i egl. bet. *Moth.S195. MO. Feilb. i sammenligninger: Noget Hvidt skinnede fra 10 Bryst og Hoved blankt som Sildeskjæl. Schand.SB.35. Mændene var smaa, tætbyg- gede Skikkelser, hvis Øjne lyste som Silde- skæl. Pont.FL.22. (jf. bet. 2) m. henblik paa, at der er mange skæl paa hver sild: (han) havde . . Penge som Sildeskæl. *EChristians. O.I.16. 2) (jf. -glimt 3, -øje; nu næppe br.)* betegnelse for en lille (kobber)mant; spec. om de kobberholdige enesteskillinger fra beg. af 19. aarh. *Christian (fik) to Skillinger, „Silde- skjæl“ kaldte Almuen dem, en lille tynd Kobbermønt, af hvilke der gik sex paa en Skillig. HCAnd.SS.IV.28. Letterst.tidskr. 1938.106. -skær*, et. (nu kun dial.) d. s. s. -blink, -glimt. *OrdB.(Sjæll.) Sild:- vAph. Nath.II.407. -stade*, et. (fisk., l. br.) sted i (jar)vand, hvor sildegarnene anbringes. *Moth. S195. VSO. D&H. -stime*, en. (nu næppe 30 br. -stim. *Hauch.MjB.112. MO.*) (jf. -bjerg, -knude 1, -stimmel, -støtte) tæt sværm af sild (som følger samme vej gennem vandet). *Landhuushold.III.370. *Naar Sildestimen blinker, den sluges af en Hval. Oehl.NG.172. *Som Fjord af Sildestimen | Af Sølv er Kisten fuld. Winth.D.138. *De Sildestimer springe, naar Torsken jager dem. Drachm. LK.45. -stimmel*, en. (nu kun dial.) d. s. s. -stime. *NordBrun.(MO.). Stibolt.SF. 42. Hedebo.155. † -støtte*, en. d. s. s. -bjerg. Sild:- *vAph.(1772).III. JLybecker.Fiskene og Fiskerierne.(1792).91.**

sildet, adj. [‘sild’] (af Sild; l. br.) som smager ell. lugter af (ell. ligesom) sild. (der) fandtes meget Smør i Markedet, som var oliet, sildet og harskt. *LandmB.II.475. Sal.XVI.280.*

Silde-tiende, en. (foræld.) tiende af sildefangst. *MinSkr.¹¹/2.1867. -tran*, en. (jagl.) d. s. s. -olie. *VareL.(1807).III.255. Sal.XVII.609. -træ*, et. (jf. -tønde 1; nu næppe br.) fustage til nedlægning (og op- 50 bevaring) af sild. *Reskr.¹/1811. -træk*, et. 1) (især fisk.) sildenes (sildestimernes) van- dringer, træk. *Fedders.H.119. 2) (jf. holl. haringtrekken; sj.) sildefiskeri med drag- ell. drivgarn. hans Kammerater vare fraværende paa Sildetræk eller forat dørre Markrel. Drachm.STL.112. -tønde*, en. 1) (jf. -træ) 60 tønde, hvori sild nedsaltes; tønde med salt-, spegesild. *Moth.S195. VSO. Sildetønderne i Boden. Schand.TF.1.96. Rønberg.GK.43. Sild:- vAph.(1759). || (især foræld.) rum- maal til maaling af sild olgn. (= 112 potter).*

Anordn.³/₁1719.§1. Hage.⁴1026. 2) (fisk.) en særlig slags bøje. Fiskeriretsk.(1872).27. **-vaage**, en. (nu næppe br.) hul, som hugges i isen, og hvorigennem garnet sænkes ned til sildefangst. Forordn.¹/₁1786.III.§1. **-vod**, et. (ænyd. sildewad; jf. -garn ofl.) vod til sildefangst. DL.5—10—45. Aagaard.Thye.(1802).226(se u. Kastevod). LovNr.56⁶/₁1888.§27. Sild-: Forordn.¹⁵/₁1750.§6. vAph.(1772).III. **-vrager**, en. (foræld.) person, hvis hverv var at føre tilsyn med kvaliteten, maalet og pakningen af saltet sild paa tilberedelsesstederne. Moth.S195. Begr.Jyll.II.316. VSO. **-vragning**, en. (foræld.) en sildevrageres virksomhed, arbejde olgn. Reskr.¹⁴/₁1820. LovLPet.V.885. **-øje**, et. (ænyd. d. s. (i egl. bet.)) spec. (jf. -glimt 3, -skalm 2; vulg.) som betegnelse for en 10-øre (der skinner som et sildekøl). Florian.Br.12.

sildig, adj. [sildi] Hoysg.AG.98. adv. -t ell. d. s. ell. (†) **-en** (Gram.(DMag.6R.I.369). Blich.(1920).XIV.185. jf. VSO.). komp. **-ere** ell. **-er** (Gram.(KSelskSkr.IV.271). Slange.ChriV.479). (ænyd. sildig, gl. sildung, siltigh (Brandt.RD.I.32.II.103. jf. silleligh. Kalk.V.1057), no. sildig; afl. af silde; i alm. spr. foretrakkes nu sen (heller ikke i dial. er ordet alm.), se i øvrigt om forholdet ml. sen og sildig PEMüll.³484f. Levin.KS.96ff.)

1) (jf. silde 2) som adj. 1.) som tilhører en sen ell. den sidste del af et tidsafsnit, en udvikling olgn., ell. som kommer, indtræder paa et mere fremrykket tidspunkt end almindeligt, normalt ell. ventet; sen (2.1). *Paa savnet Dyd man nu med sildig Anger skinner. NordBrun.ET.50. Børnernes naturlige Svagheit og sildige Modenhed. NTreschow.Anthropologie.(1803).245. den sildige Opvejning, der var blevet hans Hustru tildel. Goldschm.VIII.162. denne sildige Bog fra Brandes' gamle Dage.Rubow.BB.89. *en alt for sildig Anger. Hauch.SK.75. Brandes.B.167. || om alder: fremrykket. den ungdommelige Varme, som ridderlige Charakterer . . bevare, endogsaa i en sildig Alder.CBernh.I.93. Goldschm.III.368. || om slægt (generation): som lever i, tilhører en senere tid (end en anden), spec.: en fjern fremtid. *en sildig Efterslægt skal signe | . . begges Navn.Riber.I.119. Hauch.SD.I.95. den sildige Efterkommer, til hvis Ære Bogen er forfattet.Rubow.(Tilsk.1928.I.356). || som tilhører ell. indtræffer paa et fremrykket tidspunkt inden for døgnel ell. (spec. bot., gart.) aaret. Moth.S196. Blomstringen sildig.Drejer.BotTerm.183. Vi faae en sildig Høst.VSO. et sildigt Besøg.smst. Alkom af tidlige Bøge springer tidligt ud, af sildige sildigt.Naturens V1918.431. jf.: Efter midten af juni må overdrevet tages til hjælp til græsning (det er i reglen byens sure og sildige jord, der nok kan tale at vente til den tid med afgræsning).NAJensen.Ventetider.(1926).202. i navne paa plantearter ell. -varieteter som: Sildig Rødkløver. MøllH.III.470. Sildig Rosen-

Kartoffel.smst.381. Sildig Hejre. Rostr.Flova.I.¹⁴(1925).55. sildig roe, se I. Roe. i forb. sildig regn, (jf. Sildigregn; bibl.) om regn, som i Palæstina falder i marts-april (mods. tidlig regn, se tidlig). jeg (vil) give Eders Land Regn paa sin Tid, tidlig Regn og sildig Regn (1931: Sildigregn; Buhl: Foraarsregn).5Mos.11.14. (jorden) faaer tidlig Regn og sildig Regn.Jac.5.7. || m. h. t. tidsafsnit: som udgør den sidste del af tidsafsnittet. *Jeg gik mig i Lunden en sildig Sommerqveld.Heib.Poet.III.364. en sildig Høstdag. Esm.I.15. jf.: Ballet varede til den sildige Morgen (o: lige til morgen).CBernh.VII.223. (jf. u. silde 1.1 og 2.1; nu l. br.) i forb. fra tidlig morgen til sildig aften, et sandt Sløb fra tidlige Morgen til sildige Aften.PBrøndst.B.57. 1.2) (nu sj.)komp. sildigere. || om tidsafsnit: som ligger efter, er yngre end et andet. han har brudt Staven over . . Shakspeare, ved at sige, at han i sin sildigere Tid mindre end forhen stræbte efter Formens Fuldkommenhed.Heib.Pros.VII.23. spec. om forbigangent tidsafsnit, som ligger forholdsvis nær nutiden; (nu alm.): senere (se sen 2.3). et Par Syge, som i den sildigere Tid havde ligget der, vare døde.Herholdt.RH.21. Kierk.V.28. || som tilhører osv. en yngre tid, spec.: en tid, der ligger nutiden forholdsvis nær. Holb.Ep.II.237. Tidligere . . Slægters Liv . . er aldrig uden Indflydelse paa de sildigere. Molb.Indl.89. Under Theologiens sildigere Udvikling gjør . . den mængdelte Philosophies Indflydelse sig gjældende.Brøchner.TV.25. WSchorn.DaVoldene stod.(1906).116. 1.3) (nu sj.) superl. sildigst. disse Drømme have fulgt mig lige til min sildigste Alder.Hauch.MfB.189. || især (jf. PEMüll.³485): som tilhører, udgør osv. den fjerneste del af et fremtidigt tidsafsnit, spec. af menneskehedens levetid. de sildigste Slægters Velsignelser.Ew.(1914).II.113. *min Sang | Ei glemmes til Nordens dens sildigste Tid.Pram.Sterk.7. Heib.Poet.II.225. || paa sildigst tid, (nu næppe br.) i den nærmest foregaaende tid. Han er den fjerde af vore tilbageværende Sønner, der i Manddoms Alder, i en paa sildigst Tid kort Periode, er bortkaldt.Cit.1837.(AarbLøllf.1938.81). || i det sildigste, (nu næppe br.) (aller)senest; i det seneste (se u. sen 2.4). i de forrige gode Tider spiste vi til Middag Kl. 2 i det sildigste.Gyll.TT.7. Forordn.⁹/₁1840.§2.

2) som adv. (i stilling som præd. ikke altid til at skelne fra bet. 1). 2.1) silde (1.1); sent (2.2). *Gud gi hans Lefve soel ma meget sildig qvelde!Sort.Poet.89. der er ofte adskillige Anlæg til Vanart i Sielen, som først sildig og ved given Leilighed ytre sig. LSmith.DN.400. Hun kom sildigt til at skrive Bogstaver.Ing.EF.VIII.11. Du begynder altid saa sildigt paa dine Foretagender, at de aldrig blive til Noget.Ploug.Sylv.82. || spec.: paa et fremrykket tidspunkt inden for visse

almene tidsafsnit som døgnet ell. aaret. der det var blevet sildigt, skyndte hans Tjenere sig at gaae bort. *Jud.13.1.* *jeg skal . . | Gaae tidligt i min Seng, staae sildigt op. *Heib. Poet.II.162.* Han huskede, at han altid gik meget sildig tilsengs. *Tops.II.166.* || tid-ig(t) (ell. aarle) og sildig(t), d. s. s. tidlig og silde (se silde sp. 1366'). *Han aarle, sildig kun om Poenitentze talte. *Hob.MpS. 284.* (han) gik og nyslede baade tidligt og sildigt. *Winth.VIII.272.* *han tænkte aarle og sildig | paa Kisten. *Drachm.PHK.71.* tidlig(t) eller sildig(t), (nu sj.) for eller senere. al hans Afdærf var forstilt, (saa) at han tilig eller sildig, ved en eller anden Leylighed maatte robe sig. *Ew.(1914). IV.175.* *Biehl.(Skuesp.III,3.17).* Tidligt eller sildigt vil han fortryde det. *VSO.VII.89.* (mandens) ulyksalige Drømmeri (som) tidlig eller sildig ufeilbarlig maatte føre dem alle i Ulykke. *NPWivell.R.257.* || m. (efterfølgende) præp.-led til nærmere bestemmelse af tidsafsnittet; dels m. præp. i: I Aftes meget sildig fick jeg at høre, at hans kiøbe Datter var geraadet udi en Svahged. *Hob.KR.III.4.* sildig i Foraaret. *JSneed.II.438.* dels m. præp. om: *Sildig om Aften, Røg faldt paa, | da skulde den Brud til Senge gaa. *DFU.II. nr.5.34.* *Gram.Breve.140.* sildig om Natten (red) den nye Domprovst . . hjem. *Ing.EM. III.212.* dels m. præp. (ud) paa: *Det alt sildig er paa Dagen. *Brors.263.* Sildig ud paa Natten. *Gylb.I.157.* || i forb. for sildig(t), for silde. Jeg meener . . at det endnu icke er for sildig (o: at faa kolonier i Indien). *Hob.Kandst.II.1.* Der sad jeg nogen Tid, og begræd for sildig min Elendighed, eller rettere min Daarlighed. *Bagges.NK.375.* betænker du dig et Øieblik endnu, er det for sildigt. *Ing.EF.I.147.* kommer Du for sildig, slaer jeg Hovedet ned i Maven paa Dig. *FrHolst.Revuen.(1880).56.* i forb. det er for sildigt at — ofte brugt som indledning af ordspr. (jf. u. silde 1.1), se *Mob.Ordspr.193.* *VSO. 2.2)* (nu sj.) komp. sildigere. Maanen staaer sildigere og sildigere om hver Aften, naar den er i Aftagende. *Ørst.VIII.131.* *Hauch.III.390.* baade i Middeldalderen og sildigere. *CATHortsen.Metrik.I.(1833).33.* || m. foranstaaende bestemmelse til angivelse af tidsforskellen. (kobberstikkeriet) var en nyere og langt sildiger opfundne Konst (o: end bogtrykkerkunsten). *Slange.ChrIV.479.* *Rahb.E.II. 85.* 14 Aar sildigere. *Oversk.L.126.*

sildig-, i sgr. (m. adjektivisk sidsteled ogs. **sildigt-**, se ndf.). især af sildig 2.1. † **-aars**, adv. sent paa aaret; sildears. *See Bonden sildig Aars sin Ager flittig giøder. *LTid.1758.23.* **-blomstrende**, part. adj. (især bot., gart.). D&H. sildigt-: Drejer. *BotTerm.183.* sildigtblomstrende Kornblomster. *KBirkGrønB.SF.217.* **-bærende**, part. adj. (især gart.). sildigtbærende Stauder. *BerlTid.1/1938.Aft.8.sp.3.* † **-dags**, adv.

sent paa dagen; sildedags. *Jeg spurte . . | Hvi mand saa sildig Dags begynte sliig Music. *Schandrup.N4r.* **-føddning**, en. [1.1] (nu næppe br.) sildeføddning (1). *Cit.1791.(In memoriamPetriEstrup.(1919).55).* Det (o: et lam) var en Sildigføddning, men af udmærket Race. *Ing.EF.XIII.185.* **-født**, part. adj. (især \varnothing) sildefødt. et Kuld sildigfødte Ællinger. *KBirkGrønB.SF.153.* billedl.: en sildigfødt Datter af gammelhellenisk religiøs Poesi. *Fr Poulsen.(Pol.1/1937.13.sp.1).* **-hed**, en. [1.1] (sj.) det at være sildig, at komme, ske osv. silde. Endelig maae jeg tilfoie et Par Ord om den Sildighed hvormed denne min Reise er kommen for Lyset. *Bagges.L.I.XVII.* Nattens, Høstens Sildighed. *MO.* **-moden**, adj. (gart. ell. \varnothing). S&B. De havde Huerne fulde af Æbler og sildigmodne Blommer. *KBirkGrønB.BS.132.* **-regn**, en. [1.1] (bibl.). *5Mos.II.14(1931; se u. sildig 1.1).* i sammenligning: han skal komme til os som Regnen, som Sildig-Regnen (Chr.VI: en sildig regn; 1931: Vaarregn), der væder Jorden. *Hos.6.3.*

I. Silding, en. [silen] (ogs. skrevet **Silling**). *EPont.Atlas.VI020.* *Kroyer.III.140. 141.* *Frem.DN.518.* — **Sildring**, Amberg. *Feilb. jf. Syrling.Kroyer.III.141(ostjy.).* ft. **-er**. (aft. af Sild (ell. af I. Sil); nu kun dial.) \times 1) om unge, icke fuldtudvoksede sild; smaasild. *Kroyer.III.141.* 30 Tdr. Sillinger sælges . . nedlagt paa Fangstplads. *BerlTid.12/1930.M.25.sp.4.* *Oråbs.(sjæll.).* 2) navn paa forsk., om silden mindende (mindre) fisk. 2.1) brisling. *OFMüll.ZoolPr.50.* *Kiel-sen.FLN.I.203.* *Larsen.Feilb. jf. ogs. I. Sil 2. 2.2)* smelt. *Feddens.FF.101(jy.).* *Sal.2XV. 268.*

II. Silding, en. [sild(en)] ft. **-er**. (aft. af silde; nu sj.) sildeføddning. || d. s. s. Sildeføddning 1.(1-2). *SvGrundtv. Bl&T.* || d. s. s. Sildeføddning 1.3; billedl.: En Silding fra Sommerens . . Glædesflor . . var Høitideligholdelsen af min . . Fødselsdag. *Rahb.E.IV.246.* jf. *ovf. l. 39:* Mennesket har kuns en Blomstertid; naar den er forbi, frembringer Livet kuns Sildinger. *P.Møll.(1855).II.78.* || d. s. s. Sildeføddning 2. Sildinger (o: digte fra en senere alder). *TBruun.(bogtitel.1811).* Dan-nemark og Sverrig annammede denne apostoliske Silding (o: Ansgar). *Grundtv.DV.III. 102.* Litteraturen (skulde være) en Tumleplads for sunde, glade . . Luneglutter . . icke afmægtige Ønskers Aborter, icke Efterveers Sildinger. *Kierk.P.IV.49.* *IGKohl.ReiseriDan-mark.I.(overs.1848).309.*

sile, v. [sila] **-ede**. vbs. (sj.) **-ing** (i bet. 1: *vAph.Nath.VII.108*), jf. III. **Sil**. (efter sv. sila, no. sile, jf. isl. sila, aft. af sv. no. sil, si, der er besl. m. III. si (se II. Sil) || i bet. 2 vistnok et andet ord, besl. m. sv. dial., no. dial. silla, pible frem, rinde sagte olyn.; jf. silre) 1) (nu næppe br.) filtrere; si. Jeg lod hende trykke Saften af friske Skiarbuses-Klover-Blade og siele den igiennem Ledsk-Papir.

Garboe.LH.69. Olbrygn.(1796).70. jf. Hjelpe O.391. || i forb. sile af. Garboe.LH.37. 2) (først alm. henimod 1900, endnu ikke i MO. S&B.; angivet som no. i D&H.; især ω) om vædske: sive ganske langsomt (ned, frem) gennem et ell. andet stof; i videre anv.: rinde, strømme langsomt og stille. (ofte i forb. m. adv. som ned, ud). *Folk . . | Hvis Blod saa koldt som Indianske Padders, | Knap gennem Kroppen sile kan.TBruun. Blandinger.(1795).201. *blod ham siled | ud fra såret ben og side.Rosenb.SjælensØ. (1875).41. de salte Tårer silede ham ned ad Kinderne.Kidde.Luftslotte.(1904).52. *Tynd siler Graadens Bække | fra Øjets aabne Sprække.HSeedorf.HV55. jf. (spøg.): Saa klinkede de med Flaskehalsene og lod Øllet sile (\circ : løbe ned (i halsen)).Stuck.Messias. (1889).81. || om vand, navnlig: regn. vandet siler gennem filten.HjelpeO.391.(hun) kunde 20 paa en egen, rap Maade vende (træskoenes) spidse Snuder i Vejret, saa Vandet silede ud. MylErich.VJ.222. Dag ud og Dag ind silede Regnen ned fra de tunge Skyer.BerlTid.¹⁴/10 1903.Aft.2.sp.5. Spildevandet silede igennem dem (\circ : huller i muren) og dryppede mangfoldigt.AndNx.PE.III.A. || uegl. graablaa Røg . . siler ud fra Fjældsiderne, overalt hvor der blot findes en lille Sprække.KnudRasm. GS.II.269. Ofte driver Havets Væde op i Gaderne, saa Taagen siler ned ad Husene. Pol.¹⁴/12 1927.18.sp.3. især om (svagt) lys, der falder i enkelte straaler gennem aabninger i et dække olgn. Mellem de afstumpeede Grene silede det straalende Aftenlys ned.KarlChristensen.StærkeMagter.(1907).51. Gennem det store Gavlvindue silede et svagt Dagslys ind i Værelset.LeckFischer.KM.25. om lyd: disse syngende, mumlende og silende Lyde, hviskende og susende faar En til at lytte.HRaage.VenustogetiNorden.(1918).48. jf.: nu silede fra Byens Udkant Kirkeklokens Lyddraaber gennem den stille Luft.AGnuddm.DB.155. || (sj.) trans.: lade sive (langsomt). (han) nedsvælgede (aldrig) Snapsen men holdt den tilbage i Munden for straks efter at sile den ned i det følgende Ølkrus.DJacobson.Jeghuser—.(1923).177.

Silentium, subst. [sil'æn'ti'om, -t'com, ogs. sil'læn'f'om] (fra lat. silentium, tavshed; 50 især stud.) tavshed; især anv. som opfordring til (en forsamling om) at tie: stille! *Silentium ham da strax Præses imponeret.Holb. Paars.344. Ew.(1914).II.248. „Vi saae dig jo,“ raabte nogle Stemmer (\circ : studenter i et heidelbergsk burschenschaft). „Silentium! jeg vil tale!“ tog Senior igjen Ordet.Winth.IX. 197. Drachm.XI.476.

Sile-regn, en. se Silregn. **-sten**, en. 60 [1] (nu næppe br.) sten, hvorigennem vædske (kan) filtreres.vAph.Nath.VII.108. Brünnich. M.114.

Silhouet, en ell. (nu sj.) et (Oehl.IX. 121. HCAnd.KS.I.132. CBernh.NF.II.59).

[sil(h)u'æd] (ogs. skrevet Silhouette). fl. silhouetter. (fra fr. silhouette, efter navnet paa en minister Étienne de Silhouette († 1767), i hvis embedstid den mode at fremstille saadanne billeder opstod (jf. dog Arlaud.457); jf. silhouettere) 1) tegning (af en genstand ell. et menneske), der kun giver omridsene, medens rummet inden for disse udfyldes med sort farve; skyggebillede; skyggerids; ogs. om saadant billede, udklippet af (sort) papir. Jfr. T. var hos os Middag og Aften og tog min Kones og min Silhouette op. Luxd.Dagb.II.214. Kammerraadens Silhouet fra Barndomstiden.HCAnd.(1919).V.312. Tegninger, Silhouetter og Stik af danske Personer.VidSelskOversigt.1936/37.164. || klippe silhouetter ell. (nu l. br.) klippe silhouetter ud (VSO.III.K162) olgn. (jf. Silhouetklipper). Bl&T. jf. Sal.²XXI.408. billedl. (jf. bet. 3): Hvad man ser af (forfatteren Hans Larssons) Mennesker, er da kun Silhouetten . . Anders i Byvænget, der er saa ypperlig „klippet“, at man kan se hans Øjne.VilhAnd.FM.116. 2) (især ω) omrids, konturer af en genstand ell. et levende væsen, set mod en lys baggrund (saaledes at figuren fremtræder som en mørk masse); ogs. om den af omridsene begrænsede (mørke) figur. En Silhouette af et Menneske, der bar Noget paa Skulderen . . brød dunkelt frem i Taagen.Schand.AE.295. *En Stubmølle stod der, en af de gamle, | Og tegnede sin Silhouet imod Himlen. Drachm.D.112. *langt ude i det stille Land | sin Silhouet en Landsbykirke løfter.Stuck.S.20. jf. (om skygge paa en mat rude): (en) Silhouet af en Sygeplejerske kommer frem næsten til Ruden.Buchh.UH. 26. || efter præp. i: Wanscher.RM.17. i skarp Silhouet hen over Rundingen af en Bakkekam . . gaar en Tamrensflok og gumler af Mossen.KnudRasm.GS.I.4. 3) ω over!, om litterær fremstilling, der trækker nogle (skarpe, karakteristiske) linier op; især om blot skitseret, antydende fremstilling; kontur (2); omrids (2). jeg har senere i „en Digters Bazar“ givet en Slags Silhouet af denne elskværdige, begavede Dame.HCAnd.ML. 180. Silhouetter.Wied.(bogtitel.1891). Andersen giver som Menneskeskildrer kun Silhouetter, ikke Portrætter.Rubow.HCA.108. **Silhouet-**, i ssgr. (især jagl. ell. ω) af Silhouet 1, jz. Silhouet-bog, -kunst, -kunstner, -linie, -mæssig ofl. **-fotografi**, et. (jagl.) fotografi, der kun viser en sort figur med skarpe konturer paa hvid baggrund. Sal.²XXI. 408. **-klipper**, en. person, der klipper silhouetter. Saaby.⁴(1904). H. C. Andersen var en ivrig Silhouetklipper.Sal.²XXI.408. **-skildrer**, et. (l. br.) (indrammet) silhouet (1). Overover hang et Silhouetskilderi af en Mandsperson.Drachm.EO.99. **silhouette-re**, v. [sil(h)u'æ'trø] -ede ell. (sj.) **-te** (HVClaus.DL.14). vbs. -ing (Amberg. Ploug. (Studenterkom.47)). (ligesom ty. silhouettie-

ren fra fr. silhouetter; til Silhouet; nu l. br.)
 1) (jf. Silhouet 1) tegne ell. klippe en silhouet (af). JBaden.Fr.O. da jeg . . skulde silhueteres, blev jeg afbildet med mit skib i hånden. FrHamm.Levn.I.76. Meyer.⁸ 2) (jf. Silhouet 2) refl.: aftegne sig, fremtræde i omrids (set paa en lys baggrund). over Kobbretaget . . silhouetterede Rækken af Statuer sig skarpt. Gjæl.Mi.290. EHannover. NA.216. 3) (jf. Silhouet 3) ω fremstille, skildre gennem enkelte (skarpe, karakteristiske) træk; skitsere, antyde ved (blot) at optrække hovedtræk, hovedlinier. Naturen, som den er . . lader sig ikke silhouettere . . lader sig ikke afdage med Pennen i Bogstaver, som en Skygge med Storkesnabelen. Bagges.DVX.48. Schack.103. Meyer.⁸

Silje, en. se Selje.

I. **Silke**, en ell. et (i rigsspr. nu kun undertiden i forb. m. attrib. ord af inkt., især naar talen er om ubestemt mængde: blaasilke. Sir.40.5 (Chr.VI). alle det Silke. LTid. 1720.Nr.39.6. grønt Silke. P.NSkovgaard.B. 164. *det grønne Silke. PMøll.(1855).I.78. rodt Silke. Dodt.F.94. gult Silke. BerlTid.^{29/10} 1931.M.6.sp.5. meget, noget (fin(t)) silke | jf. raat silke (u. IV. raa 2.2). sml. Ssp.348. Feilb. — nu næppe br. i best. f.: Silket. Forordn.(Kvartudg.)^{1/1705}.§8. CVarg.Farve-Bog.(1773).16.49. [Iselge] fit. (nu især (jagl.) i bet. 3, om forsk. stoffer ell. klædningsstykker) -r (i bet. 1-2: OeconJourn.1757.89. Bergs. MS.²II.54. se ogs. u. bet. 2. — i bet. 3: Vi ta'er Silkerne paa! Wied.TK.147. Pol.^{14/2} 1916.5. J.VJens.Darduse.(1937).68). (glda. silky (Brandt.RD.II.121), silchæ (Mand.74), æda. silki (Da.Sprogtekster.I.(1925).14), oldn. silki (n.), eng. silk; visnok gennem slavisk fra lat. sericum, n. af sericus, af slavk, gr. sērīkōs, til folkenavnet lat. Seres, gr. Sēres, egl. om de kinesiske købmænd (af kinesisk se, silke); sml. Serge; jf. II. silke, sikkes, silket || om et andet ord for silke se I. Siden)

1) (især jagl.) det fine, glinsende, langtraadede stof, af hvilket larverne af forsk. sommerfugle, navnlig: silkesommerfuglen, danner deres kokoner, og som lader sig vikle af i en lang traad. Moth.S196. ConvLex.XV.62. VareL.⁴767. || spinde silke (jf. u. bet. 2), om silkeormen: danne puppespind, kokoner. *Om konstig Orm ey bløde Silke spinder | I vore Lunde . . | Dog er mit Norge ikke armt. Zellitz.NH.44. *For Silkeormen sætter | Man Blade hen og Stilke, | Og siger til hverandre: | Pas paa, den spinder Silke! Hrz.D.II.8. billedl.: *Den bitre Vinter spandt sin kolde Silke | til loddent Væv om alle graa Konturer. J.Vibe.Slaaen.(1927).12.

2) (jf. ssg. som Broder(e)-, Islæt-, Kæde-, Plat-, Sysilke) traad, der er fremstillet af silke (1) ved afhaspning og forsk. behandling (snoning osv.), og som anvendes til brodering, vævning olgn.; ogs. om silkelignende traad, fremstillet af andre dyrs produkter (jf.

Musling(e)-, Skælsilke samt vild silke náf.) ell. (jf. bet. 4.1) af frøhaar af forsk. planter (jf. vegetabilsk silke náf.) ell. af glassmasse, cellulose olgn. saasom Herren gjør saa meget Guld om Dagen, har vi ikke fornøden at brodere med Silke. Holb.Arab.5sc. (korslet paa messehaaglen er) med Guldtraad, og allehaande farvede Silker i forhøiet Arbeide broderet. Thurah.B.70. *(denne) Af syvfold Silke tvundne Snor. Hrz.XVII.196. *Figurer, | Syete Sting i Sting af Silke. Aarestr. SS.IV.122. Skærmnen havde hun selv broderet til ham . . med alle Farver Silke fra Kina, de Silker . . Kaptajn Svarrer engang bragte med hjem. KMich.SSF.153. en naalsilke, se Naal 1.8. || i særlige forb. m. adj. kunstig silke, (jf. Kunstsilke; til dels til bet. 3) se kunstig 5. raa silke, se IV. raa 2.2. vegetabilsk silke, (jf. u. bet. 4.1; jagl.) traad, fremstillet af forsk. planters frøuld; ogs. (til bet. 3) om stof, vævet heraf. Sal.II.113. III.1108. Hannover.Tekstil.I.150. vild silke, (jagl.) silkelignende traad, fremstillet af kokoner af andre insekter end silkesommerfuglen. Sal.XV.1094. Hannover.Tekstil.I.24. || i forb. spinde silke (ænyd. d. s., ty. seide spinnen; jf. u. bet. 1) egl.: afhaspe silke (jf. Silkespinding); fremstille silke. Pflug.DP. 404.582. billedl.: Oehl.ER.18. især overf.: have jørdel, vinding; spec.: tjene (mange) penge; spinde guld (især i forb. m. præp. ved og ofte i nægtende udtr.). de Vendiske Stæder spandt kun liden Silke ved denne Krig. Holb.DH.I.843. *Silke spinder man ej ved | at klamres med sin Øvrighed. Grundtv.PS.IV.170. Silke at spinde ved det (: at have logerende) var der ikke, men Ellen var . . tilfreds, blot det gik rundt. And Nz.PE.IV.79.

3) stof, vævet af silke (2); silkestof, -toj; ofte spec. om kjolestof. *Han klædte mig i Silke og Skarlagen rød. DFU.nr.18.14. 10000 Skibe . . hvis Seyle ere af Silke. Holb.Ul.I.6. *Lad andre prægtig klæde sig | I Fløyel, Silke, Moer. Stub.78. *vi skal tielde | De hvalte Kongesale | Med lysen Silke. Oehl. XXX.66. *Den søgrønne liske | Om mine Hoffer flød. Winth.HF.88. Drapperier af blaasilke broderet med gyldne Lilier. C.Bernh.VI.113. Hun bar en kostbar Selkskabskjole af lyserødt Silke. Bønnelycke.NU. 20. Skønne Silker. Silkestofferne er rene Eventyr i Aar. BerlTid.^{14/1936}.Aft.3.sp.6. || (især dame-spr.) om ell. som forkortelse for silkekjole: Fru E. havde Kjolerne fremme — sin sorte Silke og den hvide. Bang.UA.57. I dybt udskaaert hvid Silke . . samlede hun alles Hyldest. SvLa.FruG.44. se ogs. ovf. sp. 1381⁸⁸. || billedl. ell. i sammenligninger. Hofmanden fra Top til Taa, smidig som Silke, blød som Fløjel. Schand.IF.124. struttende som Brokade og med Glans som Silke. JPJac.II.275. *Taagen hylder om Hækken | sit Dækken af dungraa Silke. INalbandian.Dønninger.

(1919).81. tale silke, (jf. Silke-ord, -tunge 3; sj.) tale elskværdigt, indsmigrende, sledsk. *Erik Oxenstjerne trængte listigt | Ind paa mit (o: *dronning Christines*) unge Sind. Han talte Silke: | „Giv mig din Haand! . . | Er Erik ikke smuk, er han ei tro?“ *Bagger.II.3.* || slide silke, gaa klædt i silke; være fin i tøjet. hun skulde begraves i Slæbet deroppe (o: i hjemmet), mens (søsteren) sled Silke hos de rige. *AaseHans.S.66. billedl.:* *i hedenfarne Dage | Silke jeg (o: det danske sprog i Sønderjylland) sled. *KKarstens.S.213. især i talem.* slide silke af (ell. for) armod, se u. Armod.

4) overf. anv. af bet. 1-2. 4.1) (jf. Plante-silke; fa gl.) fine og bløde haar paa visse planter (s blade ell. i deres frohuse), som minder om silketraade, ell. hvoraf der kan fremstilles silkelignende traade. *VSO. jf. u. bet. 2: Vegetabilsk Silke* er Frøulden af forskellige Planter, der hører til Svalerodfamilien og den nær beslægtede Singrønfamilie. *MentzO. Pl.345. 4.2) ♀ snylteplante af slægten Cuscuta L. med traadformede, slyngende støngler. Moth.S196. Warm.Frøpl.365. Rostr. Flora.I.¹⁴(1925).320. 4.3) (bornh.) ♀ en slags alge, maaske grønalglen *Cladophora (sericea Huds.)*. *Esp.348.**

II. silke, (ubøjeligt) adj. [selgø] (dannet ud fra Silke- i ssg.; sml. silkes, silket; talespr.) (fremstillet) af silketøj; silke- „Hm, derhenne“, bemærker . . Hattemageren, „hilsler min nyeste graae Filte-Hat paa en af mine sorte silke.“ *FJHans.PS.I.303.* hun var i den Silke (o: silkekjolen). *Bang. UA.61.* det uldne eller det silke? *Sandfeld.S.² 163: jf.:* (kirkens) silke og vævede Tapeter. *Gierlew.Italien.II.(1807).149.*

Silke-, i ssg. (nu sj. **Silkes-** (arkais.)) (nogle) Silkes-Agramaner. *JPJac.(1924).I. 217. se ogs. u. Silkehynde. jf. Halvsilkes- (u. Halvsilke). † Silk- se u. silkehaaret. † **Silken-** se u. Silkesnor). af I. Silke, især i bet. 1-3, fx. (foruden de ndf. medtagne): Silkeaffald, -agtig, -arbejde, -arbejder(ske), -balle, -fabrikant, -fabrikation, -farveri, -handel, -handler, -industri, -knitren, -knitrende, -kokon, -lignende, -manket (se manket 2.1), -produktion, -puppe, -rederi (se Rederi 1), -surrogat; og især en mængde betegnelser for ting, fremstillet af ell. udstyret med silketraad ell. -tøj, som Silke-adrienne (se u. Adrienne), -benklæder, -betræk, -blonde, -bukser, -bælter, -dragt, -dug, -fane, -fo(de)r, -forklæde, -frakke, -frynse, -gardin, -kaabe, -kant, -kappe, -klud, -klunke (se u. I. Klunke 1), -klæder, -klædning, -knipling, -kvast, -kyse, -lagen; -lap, -lidse (se u. I. Lidse 2), -liv(stykke), -lommeterklæde, -mantille (se u. Mantille), -nist (se Nist), -omhæng (se Omhæng), -overtræk, -panser (se u. II. Panser 1.2), -paraply (se Paraply), -parasol (se Parasol), -pels (se Pels 1), -pølle (se u. Pølle), -robe (se u. Robe), -sjal, -skjorte, -skærf, -skørt, -slips,*

-sløb, -slojfe, -slør, -sok, -svøb, -tapet, -trøje, -tæppe, -tøffel, -tørklæde, -undertøj, -vante, -vare(r), -vest; jf. ogs. silke-fo(d)ret, -hængt (se u. hænge 14), -klædt, -knyttet (se III. knytte 3.2), -polstret (se polstret); endvidere en del mere tilfældige ssg., der indeholder en sammenligning med silkens glans, bløthed osv., fx.: *Selv Freyas runde Silkebarm blev dig en Braad! *Oehl.ND.180.* Kjole af et halvklart Stof, stribet af smalle, silkeblanke Striber. *JPJac.II.39.* silkeglatte Pærer. *IsakDin.FF.120.* *mens hun under Aftenstjernen bange | Hengav som Offer sine Silkelæber, | Den samme Finger lagde hun paa Munden. *PMøll.(1855). I.76.* Græsset løber lunefuld for Vinden, silkeskinnende, som var det Vaarbyg, der fo'r over Ageren. *HSeedorf.(NatTid.¹⁴/10 1926.Aft.I.sp.2).* **-abe**, en. (jf. Penselabe; zool.) abe af familien *Hapalidae* (se lang, silkeblød pels); *egern-, kloabe; spec. (og nu især) om slægten Hapale (jf. u. ringhalet). NordConvLex.V.268. BovP.III.26.* *Naar Napoleon blev ked af en lille Veninde, | saa sendte han hende en Silkeabe. *AWHolm. KD.43. -aks*, en, et. ♀ navn paa en som prydblante dyrket bygart, *Hordeum jubatum L. Sal.²XXI.414. HavebrL.³I.433. -and*, en. ♀ svømmefugl af slægten *Podiceps*; lappedykker (hvis skind har en silkeagtig glans). *Lütken.Dyr.²200. NordConvLex.²VI.199.* || graastrubet (*Brechm.FL.653*) ell. rødhalset (s. d.) silkeand, *P. griseigena*. top-pet silkeand, *P. cristatus*. *Kjærbøll.716. Sal.²XV.447. -atlassk*, et, en. (ogs. **-atlas**). ♀ silketøj, vævet paa den for atlass særlige maade (jf. -satin). Ved Atlas i snævrere Forstand forstaar man altid Silkeatlas. *VareL.² 60. -avl*, en. (fa gl.) avl, opdrætning af silkeorme (og udnyttelse af kokonerne); ogs. om udbyttet heraf. *Adr.²⁵/1762.sp.7.* (han lod markerne) beplante med Morbærttrær, for at drive Silkeavl. *PAHeib.US.196.* Anvisning til Silkeavl. *Drewsen.(bogtitel.1842). LandbO. IV.214. -avler*, en. (fa gl.) person, der driver silkeavl. *Drewsen.Silkeavl.(1842).62. LandbO. IV.214. -avling*, en. (nu næppe br.) d. s. s. -avl. *LTid.1755.85.1762.55. -baand*, et. (ænyd. d. s., oldn. silkeband) *vAph.(1759).* de nydeligste Fødder, omvundne paa gammel græk med rosenøde Silkebaand. *Blich.(1920).XIX.95.* *Og som Krigerflag | I det kjælnø Slag | Silkebaand fra Lilienakken ile. *PMøll.(1855).I.43.* Tiden gled som et Silkebaand gennem vore Hænder. *ESkram.HV.26. Stuck.S.75. -bast*, en. (fa gl.) betegnelse for forsk. stoffer, især vævet af silke og bast; bast (II). *Moth.S196. vAph.(1764). VSO.I.262. VI.231. Larsen. -ben*, en. (dagl.) især i ft., om ben (nu især: dameben), iført silkestrømper. Jeg havde (snehvid) Lintøi paa, en nydelig Vest og nette Silkebeen. *Bagges.DV X.127.* Hun stak sine lange Silkeben ud over Divankanten. *JesperEw.PF.196. -blaa*, adj.

1) (sj.) bestaaende af ell. betrukket med, dækket af blaa silke(tøj). PalM.IV.329. 2) (jf. -brun ofl.) \square blaa med silkeglans. *Den Himmel er saa silkeblaa. *Stuck.II.85.* det silkeblaa Hav. Pol.^{1/2}1929.Sønd.3.sp.2. **-blaar**, pl. ell. en, et. (faql.) det ved kæmning og spinding af floretsilke fremkomne afaald, der bestaar af meget korte taver. vAph.(1764).II.573. Vare L.¹937. Hannover.Tekstil.II.329. **-blomst**, en. 1) (l. br.) kunstig blomst, fremstillet af silke(tøj), ell. en af silketraad syet blomstforsiring. Moth.S196. VSO. 2) om (plante med) blomst, der minder om silke. Pæonernes mægtige, duftfyldte Silkeblomster (jf. -pæon). HeeAnd.AH.75. \parallel især (dial.) \mathcal{Q} om engtrælekroner, *Lychnis flos cuculi* L. JTusch. 136.316.356. ogs. om bukkeblad, *Menyanthes trifoliata* (AxLange&Seeberg.SdJy.Planner.(1927).69), og (jf. -valmue; bornh.) om kornvalmue, *Papaver rhoeas* L. (OrdbS.). \square 20 **-blød**, adj. (ænyd. d. s.) blød som silke. vAph.(1772).II.480. den Silkebløde Vesten-Vind. *Lodde.NT.36.* Wess.244. hendes silkebløde Legeme. *EKornerup.HedeZoner.(1909).* 15. om haar: *blegt | Som Silke faldt det silkebløde Haar | I Fletninger om Skuldrene. *Oehl.IV.136.* Winth.III.164. Silkespiden har lange, silkebløde Haar. *Brehm.DL.³III,2.115.* \parallel billedl. *Goldschm.VI.228* (se u. -pote). **-bolster**, et. (ænyd. d. s. (Mau.913); jf. -hynde, -pude; nu kun poet.) pude ell. dyne med betræk af silke. MO. D&H. billedl.: *Der ligger du (: Sjælland) i Havet. . . | En rød musset Glut | Paa et Silkebolster blaat. *Winth.ND.39.* **-bomuld**, en. (faql. 1) stof, bestaaende af en blanding af silke og bomuld; halvsilke; ogs. om merceriseret bomuldsstof, der har glans som silke. D&H. Hannover.Tekstil.I. 149. *JSMøll.F.H.I.66.* 2) (jf. I. Silke 4.1, Silkeuld 1 samt Kapok) den silkebløde haarbeklædning i frugten af silkebomuldstræet, der anvendes som stoppemateriale i møbler oln. VareL.(1807).II.432. Sal.²III.611. \parallel hertil: Silkebomulds-træ, \mathcal{Q} navn paa forsk. tropiske træer af familien Bombacaceæ, hvoraf der vindes silkebomuld; især om Bombax L. ell. (jf. Bomuldstræ slutn., Kapoktræ) *Ceiba Gært.* (Eriodendron DC.), spec. *C. pentandra* L. (E. anfractuosum DC.). VareL.(1807).II. 432. Warm.Fropl.283. Hannover.Tekstil.I. 149. **-bredt**, part. adj. (jf. II. brede 1.2; poet.) om seng oln.: dækket med silke. Grundtv.SS.I.393 (se u. perlestukken). **-broderi**, et. (faql.) det at brodere med ell. (især) broderi udført med silketraad. Amberg. *Berl Konv.XIX.310.* **-brokade**, en. 1) (især faql.) d. s. s. Brokade. Bl&T. \parallel gen. brugt som adj. ell. 1. led af sgr. hendes silkebrokades Kjole. *UDahlerup.GT.II.2* \uparrow en art foldesnegl (*Voluta*). vAph.Nath.VI.605. \square 60 **-brun**, adj. (jf. -blaa 2 ofl.) brun med silkeglans. Frem af de silkebrune Skæl skyder . . Spirer. *AntonJørgensen.Bogen om Mols. (1928).25.* **-damask**, et. (ænyd. silke

damast; faql.) atlaskvævet, (rigt) mønstret silketøj. *VareL.(1807).I.254.* to med blaat Silkedamask betrukne Stole. *Schand.TF.I. 124.* *VareL.⁴772.* **-due**, en. (dueavler-spr.) due med unormalt lang og blød, nedhængende fjerdragt. *CGram.Husduen.(1910).117.* **-dusk**, en. 1) (l. br.) dusk, kvast, af silketraade. Silkeduske paa Klæderne. *MO.I.372.* 2) \mathcal{Q} kambunke, Koelera Pers. *FloraogFauna. V.(1903).65.* **-fabrik**, en. (jf. -manufaktur) fabrik, hvor silkeormens kokoner behandles (afhaspes osv.), ell. hvor der fremstilles silkevarer; tidligere ogs.: fremstilling, produktion af silke (Holb.Ep.III.246). smst.245. *EPont.Atlas.II.139.* Gelsted.Rejsen til Astrid. (1927).51. **-felpel**, subst. (jf. -fløj), -plys samt Felpel; faql.) en slags fløj med meget lang luv af silke. *Sal.²VII.855.* **-fibret**, adj. (bot.) om svamp (paddehat): hvis overflade er dækket af radiære silkelignende traade; silketraadet. *Rostr.Flora.II.²(1925).278.* \square **-fin**, adj. fin (tynd, blød, glat oln.) som silke ell. silketraade. Hendes Klædning var silkefin. *HAnd.(1919).* V146. *de spinkle, | de silkefine brune Rør | i Regnen lydlost bæver. *Stuck.S.10.* han lod haanden glide varsomt igennem det silkefine haar. *Hørlyk. MH.60.* **-flor**, et. 1) (især faql.) flor (III.1), vævet af silke (nu især brugt som sigelflor). *Moth.S197.* *Biehl.DQ.III.179.* VSO. D&H. 2) (faql.) luv af silke paa fløjsvævede stoffer. *VareL.²31.259.* **-flos**, et. (faql.) flos (I.2) af silke, der bl. a. bruges til hatte (jf. -hat). *EPont.Atlas.II.438.* *KancSkr.²⁰/1833.* MO. D&H. **-fløj**, et. (jf. -felpel, -plys; faql.) fløj, fremstillet helt af silke. *Holst.R. Sterm.Textil. (1937).155.* **-frø**, et ell. (i bet. 1) en. 1) [I.4.1] \mathcal{Q} planten *Asclepias syriaca* L., hvis frøuld bestaar af lange, silkelignende haar (af hvilke man har forsøgt at fremstille silke); silkeplante. *Rostr.Flora.I.²(1925).374.* *HavbrL.³II.348.* 2) (vel ved uormforming af det lat. artsnavn Cina; dial.) ormefrø; Flores ell. *Semen Cinæ.* *FolkLægem.I.59.II.14.* **-fugl**, en. 1) (nu næppe br.) d. s. s. -sommerfugl. *VareL.(1807).II.514.* 2) (sj.) \mathcal{Q} en art paradis-ell. atlaskfugl. *ORung.P.18.* **-garn**, et. (jf. -traad). Hannover.Tekstil.II.324. **-gips**, en. (nu næppe br.) træveleformet gipsmasse, der har silkeglans. *Hinnerup.Juv.374.* **-glans**, en. (jf. -glinsende) den særlige glans, som silke(tøj) har; ogs. om glans, som minder om silkens; spec. (mineral.) om glans hos visse (traadede) mineraler. VSO. Skallen (hos visse bløddyr) har en eiendommelig Silkeglans, og er bekjendt under Navnet Perlemoder. *Prosch.Dyrerigetets Naturhist.(1851).315.* MO. *VareL.²293.* (en fejl hos rubiner er) den saakaldte Silkeglans . . det ser da ud, som om der laa gennemsigtig Silke inden i Stenen. *Dragsted.ÆdleStene.(1933).126.* \square **-glin-sende**, part. adj. som har silkeglans. *Gjel. GL.138.* *VareL.⁴362.770.* **-graa**, adj. (jf. -blaa 2 ofl.) graa med silkeglans. *AKohl.*

MP.I.284. *jj.*: *i Disens Silkegraanen | Poppeltoppen fjerlet kløftet. *Stuck.S.14. -græs*, et. ♀ **1**) om forsk. græsser med silkeagtige blade ell. smaa-aks; *spec.* om agerhejre, *Bromus arvensis L.*; ogs. (*jj.* -top 2.2.) om sandskæg, *Corynephorus canescens Beauv.*, og mosebunke, *Aira cæspitosa L. Rostr.Flora.¹ (1860).24. VareL.⁴337.* Vinterens graa Silkegræs er stærkt grønt i Bunden. *K.M.Møll.D. 158. OrdbS.(Sjæll.). 2) palmeliljen *Yucca filamentosa L. St.Nyeland.Blomstervennen.⁵ (1890).120. -grønt*, et. ♀ **1**) navn paa en grøn blandingsfarve. *VareL.⁴496. -haar*, et. (*jj.* -lok 2 samt u. -blød; især poet.) meget (fint og) blødt og skinnende (hoved)haar. De fine gule Silkehaar (?: et lille barns). *Eng.VS. II.115.* de lange mørke Silkehaar . . skjulte hendes Øies Blaa. *Kofoed-Hansen.K.A.I.335. Pol.²⁴.1938.Sønd.9.sp.4. || spec.* (især i *ft.*; *fa*gl.) om fine og bløde dækhaar hos dyr. *NordConvLex.V.399. -haaret*, adj. († *silkk.*-) (hestens) gamle Mule var saa silkehaaret og saa blød. *Fleuron.STH.38. || især* (i *l.* Silke 4.1; *bot.*) om plantedel: beklædt med bløde, korte haar, som giver vedk. plantedel en silkeagtig glans (*sericeus*). Silkhaaret Blad. *Træarter.(1799).339. Lange.Flora.L.* den lysvøbte Kobjælde med sit silkehaarede Svøb. *HeeAnd.AH.59. -hale*, en. (*efter ty.* seidenschwanz; *jj.* Sidensvans) ♀ spurvefuglen *Ampelis garrulus* (ell. *Bombycilla garrula*). *Blich.(1920).XXI.98. Frem.DN.431. OrmholtFT.I.19. -handske*, en. *handske af silke(tøj).* *VSO. Sal.²X.813. || billedl.*; især i *udtr.* tage paa (en ell. noget) med silkehandsker, (*l. br.*) behandle blødt ell. lemfældigt; (*alm.*;) tage paa med fløjlshandsker. *EriksHolm.JS.70.* Den Slags Fyre (?: *journalister*) ta'r ikke med Silkehandsker, naar de spe'r. *LeckFischer.K.136. -hare*, en. (*jj.* -kanin; *zool.*, nu *l. br.*) kanin med meget lang og fin haarbeklædning (der bruges ved fabrikation af silkehatter); angorakanin. *NordConvLex.I.184. S&B. jj.*: Silkeharehaar . . er Ulden af den angoriske Kanin. *VareL.(1807).I.27. -haspe*, en. (*jj.* -vinde; *fa*gl.) redskab (haspe) til at vinde silken fra kokonerne op paa. *OeconJourn.1757.721. OpfB.VII.453. -hasper*, en. (*jj.* -vinder; *fa*gl.) person, som hasper silke af (kokonerne). *VareL.(1807).II.525. Bl&T. -hat*, en. *hat*, der er beklædt (overtrukket) med silketøj ell. silkestof; især om cylinderhat, „høj hat“, hvis overtræk bestaar af langluvet silkeplys olgn. *Hz.I.152. Komtessen (viste)* sig i sort Klædes Amazonedragt . . en lav Silkehat med sorte Struds-fjer. *Schand.UM.205.* følge (lavsbrødrene) til Graven med høj Silkehat og hvide Handsker. *Pont.Noveller.III.(1930). 400. -hejre*, en. ♀ hejren *Herodias garzetta* (*m. store fjerpyddelser*). *Brehm.FL.543. Bøv P.II.422. -hue*, en. (ænyd. silcke-huffue, oldn. silkihúfa) hue af silketøj. *MO. || (sj.) om sort studenterhue. Studenterbogen.(1896).116.**

-hund, en. (*jj.* -pudel, -spids(hund); *fa*gl.) især i *ft.*, som sammenfattende betegnelse for forsk. hunde med lang, blød haarbeklædning. *Brehm.Patted.222. -hus*, et. **1**) især i *best.* anv., om hus, virksomhed, hvor der fremstilles ell. forhandles silke. *D&H. Krak.1937.II.3815. || spec.* (foræld.) om gaard paa Købmagergade i Kbh., som Chr. IV 1619 købte og indrettede (bl. a. ved tilbygning af en række smaa-huse i den nuværende Silkegade) til silkeværeri, og som senere delvis blev benyttet af fattigvæsenet, idet bl. a. almisseudelingen fandt sted derfra (*jj.* u. Konventhus). *Forordn. ²⁴/₁₀1708.I.§5.* Det største Almisse-Huus . . i den gandske Stad, er Silke-Huset. *EPont. Atlas.II.139.* han (skulde) ikke skamme sig ved at lade sig enrøulere iblant fattige Lemmer, for at faae en Uge-Penge af Silke-Huset. *Spectator.224. CBruun.Kbh.I.589. 2) (nu næppe *br.*) puppehylster; kokon; især om silkeormens kokon. *LTid.1755.86. Cuvier. Dyrhist.II.124. S&B. -hvid*, adj. **1**) (*jj.* -blaa 1; *sj.*) om klædning(*s-stykke*): af hvid silke. *Maanen skinner | Paa hans Klæder silkehvide. *Aarestr.SS.V.299. 2) (*jj.* -blaa 2 ofst.; især ☉) hvid med silkeglans. en silkehvid Luft. *JVJens.Pi.12. -hynde*, et ell. (*sj.*) en (se *ndf.*) (arkais. *Silkes. JPJac. (1924).I.217.*) (ænyd. *d. s.*, sen. oldn. silkihægindi; *jj.* -bolster, pude; især poet.) hynde, pude af silketøj, med silkeovertræk. (*han*) bar Eblet (?: rigseblet) paa en rød Silke-Hynde. *Holt.DH.III.476. *Sid* ved mit Bord og drik min Viin | Og sov paa Silkehynde! *Staffeldt.D.I.90. -høns*, pl. (*fa*gl.) høns af en race, der har en blød silkeagtig fjerbeklædning; negerhøns. *Sal.²XII.137. -hør*, en. (nu næppe *br.*) fin og blød hør, som ved behandlingen har faaet silkeglans. *Fruent. (1799).IV.130. VareL.(1807).II.432. -høst*, en. (nu *l. br.*) indsamling af silkeormens kokoner. *vAph.(1772).III. MO. S&B. -kamelot*, subst. (ænyd. *d. s.*; *fa*gl.) kamelot, hvis kædegarn og isøt bestaar af forskelligt farvede silketraade. *JPJac.I.103. VareL.⁴425. -kanin*, en. (*fa*gl.) *d. s. s.* -hare. *Brehm. Patted.499. -karde*, en. (*fa*gl.) (finere) karde, anv. ved behandlingen af raasilke. *vAph.(1764). VSO. -kardus*, en. (*jj.* -papir) ♀ en slags tyndt karduspapir (indpakningspapir), der er glat paa den ene side. *PapirL.368. -kirtel*, en. (især *zool.*) om hver af de to kirtler hos (silke)sommerfugle-larver, hvor silken dannes. *Sal.XVI.373. -kjøle*, en. damekjøle af silke. *Jomfruer sig alt paa Volden sole . . | Deres Længsels-suk | Kjendes let paa deres Silkekjøle. *PMøll. (1855).I.42. PDrachm.D.99. -klokke*, en. **1**) (*l. br.*) klokke (4.6) af silketøj. *Wadsk.29. 2) ♀ prydpilanten *Helipterum Manglesii* (*m. glansfulde blomsterkurve*). *Tidsskr.f.HavebrugetsFremme.1927.74. -knap*, en. (nu næppe *br.*) knap, overtrukket med silke. *(vesten) af Kalemancv var gjort med Silke Knapper.***

Holb.Paars.32. **VSO. -korn**, et. (fagl.) frø af forsk. arter silke (I.4.2), især kløversilke. Landmands-Blade.1876.175. **-kram**, en, et. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) silkevarer. Moth. S197. **VSO. -kræmmer**, en. (ænyd. silke kræmer; foræld.) person, der handler med silkevarer. Forordn.^{7/12}1739.§2. Silke-Ulden og Lærredskræmmere. KancSkr.^{30/7}1833. Silke- og Klædekræmmerne, de senere Manufakturhandlere. A.Jeppensens. Fra det gl. Kbh. (1935).97. **-kul**, et. (bornh.) en slags mineralisk trækul (brunkul). Rawert&Garlieb. Bornholm.(1819).136.143. **-laadden**, adj. (sj.) laadden som silkeføjl olgn. silkelaadne, tykke, og ovale Blade. Landhuushold.VI.13. **-lim**, en. (fagl.) stof, der omgiver og sammenbinder de to traade, hvoraf traaden i kokonen bestaar (sericin). Sal.XV.1093. Hannover. Tekstil.I.7. **-lok**, en. 1) (nu næppe br.) forløren haarlok, fremstillet af raasilke. VSO. 2) (jf. -haar; poet.) meget fin og blød haarlok. *Hvo lod fra Nakken . . | De Silkelokker flage hen? Tode.Freia.(1789-90).147. De lange castaniebrune Silkelokker. Ing.EF.I.151. Aarestr.SS.V.109. **-lærred**, et. ♀ silkestof, som ved vævningen har faaet et udseende, der minder om lærred. Pol.^{1/6}1938.4.sp.1. **-maleri**, et. (fagl.) det (handling, kunsten) at male paa silkestof som malegrund; ogs.: maleri, malet paa silke. Fruent.(1799).IV.187. **-mand**, en. (sj.) d. s. s. -præst. Kierk.XII.36. **-manufaktur**, en, et. (foræld.) d. s. s. -fabrik. Holb.Ep.III.245. Reiser.III.501. BerlKonv.XIX.309. **-moiré**, et. (jf. -mor) ♀ moiré, fremstillet af silke. BibliotH.¹314. **-mor**, et. ♀ d. s. Moth.S197. **VSO. D&H. -morbærbusk**, en. (jf. -morbærtræ) ♀ buskartet morbærtræ, hvis blade anvendes som føde for silkeorme. LandO.IV.214. **-morbærtræ**, et. (jf. -morbærbusk) ♀ morbærtræ, hvis blade anvendes som føde for silkeorme; især om hvidt morbærtræ, Morus alba L. Bl&T. **-musling**, en. (jf. u. I. Silke 2; fagl.) navn paa visse skinkemuslinger, der afsondrer et stof i traadform, hvoraf der kan væves tøj. VareL.⁴771. OpfB.¹III.342. **-muselin**, et. ♀ silkestof, der er vævet af ganske tynde traade. Bl&T. **-mølle**, en. (foræld.) indretning, hvorpaa raasilketraade snos sammen til traad, „tvindes“, ell. hvorpaa forsk. silkevarer (som fz. silkestrømper) fremstilles. Oecon.Journ.1758.352. VareL.(1807).II.530. **VSO. -møller**, en. (foræld.) indehaver, leder af ell. arbejder ved en silkemølle. Chr.VI's Laugs-Articler.(1748).90. **-nakke**, en. (jf. I. Nakke 3.2; m. h. t. (ældre) forhold paa landet) silkebroderet nakkestykke til kvindehue. DanmarksFolkeminder.IV.(1909).47.

Silken-snor, en. se Silkesnor.

Silke-ord, et. (jf. tale silke (u. I. Silke 3) samt u. -tunge 3; sj.) især i ftt., om elskværdige, indsmigrende ord; venlig, indsmigrende tale. et menneske, som seer ikkun paa sin magelighed . . taler ikkun bløde

ord . . bruger silke ord til fløyels øren. Hersl.Gierningen skal prise Manden.(1731).53. **-orm**, en. (ænyd. d. s.) larven af sommerfuglen Bombyx mori (af spindernes familie), som paa puppestadiet lever i en kokon, hvoraf silke fremstilles; ogs. (l. br.) om selve sommerfuglen (Sal.³XXI.417). Silke-Orme i Skall eller Huuse paa Morbær-Træerne. Holb.Ep.III.244. *En Silkeorm bestandigt | Ved Nat og Dag maa spinde, | At Sommerfuglen siden | Af Svøbet sig kan vinde. Hrz.D.II.6. BodP. I.452. ordspr. (l. br.): Silkeormen i sit eget Spind, spinder sig sin egen Død. Mau.II.341. Silkeormen spinder sig ihjel smst. || hertil **Silkeorm-** (sj. Silkeorm-) **-avl**, **-fro** (nu næppe br., om æg af silkesommerfuglen. Silkeorm-: vAph.Nath.VII.173). **-kokon** (Brehm.DL.³I,2.101), **-opdræt**, **-æg** ofl. **-papir**, et. (jf. -kardus) (meget) tyndt (ulimet, ufarvet ell. massefarvet) papir. LT'id. 1724.595. (klædningen) var aldeles ny og ubrugt, de blanke Knapper endnu viklede i Silkepapir. Winth.VIII.158. en Lampe med en Skærm af rødt Silkepapir. Pont.LP.VIII.59. Hannover&Smith.Papir.250.291. billedl.: selv Jeres Grovheder svøber I ind i Silkepapir. Drachm.FÆ.65. **-pil**, en. (nu næppe br.) ♀ navn paa en pileart (Salix lanata L.? ell. S. holosericea Willd.?). Salix montana, Silke- eller Uldpilen. Landhuushold.VI.333. **-plante**, en. [I.4.1] ♀ d. s. s. -frø 1. Olufs Landoecon.261. Kjørbøll.FB.109. Warm. Frøpl.464. **-plys**, et. (jf. -felpel, -føjl; især fagl.) finere plys med luv af silke. VareL.⁴335. Jf. Larsen. **-pote**, en. (sj.) pote, der er blød som silke; billedl., i udtr. for underfundig, hyklerisk optreden (jf. u. Fløjls-pote). Alting var saa smilende og silkelødt, at man kunde glemme, hvad man vidste: at Tigerkloer skjulte sig bag Silkepoterne. Goldschm.VI.228. **-prælat**, en. (jf. -præst; sj.) nedst., om præst, der taler venlige, indsmigrende ord olgn. Han, der kom ved Hoffet, var ingen Snob, ingen Silkeprælat. Pol.^{13/1}1930.5.sp.3. **-præst**, en. (jf. -mand samt -prælat; sj.) som nedst., betegnelse for en præst (hvis ornat er af silketøj, broderet med silke olgn.). Kierk.XIV.245. **-pude**, en. (ænyd. d. s.; jf. -bolster, -hynde) pude, betrukket med silketøj, med vaar af silke. Moth.S197. Oehl.ND.299. JVJens.A.II.29. **-pud(d)el**, en. (ikke i fagspr.) puddel med blødt, silkeagtigt haarlag. Jeg vil have en Hund, en lille, hvid, blød Silkepudel. EmmaKraft.Regno&Solskin.(1895).180. KGBrøndst.NG.79. D&H. || (l. br.) overf., om menneske med (tilsynladende ell. overdrevent) venligt, elskværdigt væsen. en ung Adelsmand kaldte Hofmændene Silkepudler (spaniels) overfor Kongen, Ulve overfor Folket. Brandes.IX.15. ThBarfod.SK.124. **-pung**, en. (ænyd. d. s., sen. oldn. silkipungr) pengung af silketøj ell. (foræld.) haarung (2) af silketøj. Moth.S197. Sølvknappede Kiøle . . Krusedoller for Hænderne

silketraade; ogs.: overtrukken med et stof af silketraade. en silkespunden Knap. VSO. (u. Silkeknap). *jf. u. I. Silke 2: (edderkoppen)* bygger et underjordisk Bo i Form af en Gang med silkespundne Vægge. *Naturens V. 1915.92. billedl.:* en Drøm om Lykke, vævet af dagsky Farvers silkespundne Traade. *Drachm. F.I.287. -stik, et. (sj.) d. s. s. -sting.* *Nu vil Mø med Silkestik | paa Brudelinet sømme. *Aakj.S.VII.70. -stikker, en. (ænyd. silkesticker(e), jf. mnt. sidensticker; sml. -stukken; foræld.) person, der broderer med silke (2); ogs. om perlestikker. vAph.(1759). Leth.(1800). VSO. -sting, et. (jf. -stik; haandarb.) sting, udført med silketraad. for at ikke Øjnene skulde glide op, havde Jordemoderen, der klædte Liget, behændigt syet et lille Silkestik i hvert Laag. *Pont.L.185. -stof, et. (ænyd. d. s.; jf. -spind 2, -toj, -væv 2) stof, vævet af silke; tidligere spec. om svært stof af silke (VSO. MO.). Holb.Anh. 132. JSneed.I.97. raslende Silkestoffer i glade Farver. Schand.SB.205. -stramaj, et. (haandarb.) stramaj, vævet af silke. Sal. XVI.798. -striik, subst. (sj.) stof, strikket ell. vævet af silke. *Silkestrik om Been og Laar | Han bar for Bryniehoser. *Winth.VI. 124. -strikker, en. (sj.) d. s. s. -snor; jf. -snor slutn.:* *Var Malthæ-Orden her til falds, | Dend burde mand dig skicke, | Dog paszer til din hellig Halsz | Kun bedst een Silke-Stricke. *Cit. 1724. (Bruun. FR. II. 236). -strømpe, en. (ænyd. d. s.; jf. -strømpet) strømpe (nu især: damestømpe), fremstillet af silketraad. *Fru Bormesters skulde gaa | Paa Gaden ej med Skoe men Tøfler, Silcke-Strømper. *Holb.Paars.289. *Nu Ridderstøveln veg for Silkestrømpen. Oehl.IX.70. Schand. IF.208. -strømpet, adj. (l. br.) som bærer, er iført silkestrømper. galonerede Kudske og silkestrømpede Tjenere. *HCAnd.(1919).V148. DagNyh. 1/1922.10.sp.5. -stukken, part. adj. (jf. -stikker; især faagl.) broderet med silketraad; silkesyet. *Dandse, dandse Dukke min, | Silkeskjørt og Hermelin, | silkestukne Sko med Perler små. *Krist.BRL.67. de skønne . . silke- og guldstukne Tapper. *KrarupNiels. MP.120. -stær, en. ♂ stærfejulen *Sturnus bonariensis (der har metalglans). *Wiese.T.I. 508. -støvle, en. (jf. -sko; især faagl.) støvle, hvis overdel, skaft, bestaar af ell. er beklædt med silke. *Levetow.Smaaskizzer. (1870).118. -syet, part. adj. (glda. silki syeth; især foræld.) syet ell. (især) broderet med silketraad; silkestukken. *Moth.S197. VSO. *en silkesyet Dragt. *Drachm.DM.40. silkesyet Mitra. *ThitJens.SK.I.12. -særk, en. (ænyd. sylkeserck ofl., oldn. silkiserkr) 1) (især foræld.) (kvinde)særk af silketøj; undertiden om mandsskjorte. *Jomfruen under Linden stod | i Silkesærk saa rød. *DFU.nr. 13.13. *Han (v: Regnar) bar ei Brynie; men god og stærk | Var under Koften hans Silkesærk, | Som Aslaug selv havde viet**************

ham ind. *Oehl.Regn.(1849).138. *Dands, dands Datter min, | Silkesærk og Hermelin. *Krist. BRL.67. KBecker.S.I.33. billedl.:* *den ranke Mø (v: vaaren) sig klæder | I Silkesærk og Fløielsskort, | Og stadelig fremtræder. *Winth.I.259. i trylleformular oign.:* Mod Hugsaar signedes som saa: „Jomfru Maria tog sin Silkesærk (osv.).“ *Thiele.III.120. FOhr. Danmarks Trylleformularer.I.(1917).163. jf.:* *Selv Jomfru Marias Silkesærk | Ei Smerten kan dulme bedre (v: end Danebrog). *Winth. IV.22. 2) om plante; i forb. Maries silkesærk, se Marie 2.**

silket, adj. [selgøt] (jf. eng. silken; afl. af I. Silke 1) (sj.) fremstillet af silke ell. beklædt, overtrukket med silketøj. *jf.:* den blaasilkede Sal. *Tilsk.1927.I.134. 2) ♂ især om plantedel: silkeagtig; blød og glat som silke; silkehaaret. Stilkten er . . silked. OFMüll.Svampe.47. *Dug over Urter og regnmøttet Støv, | perlene Lys over silket Løv. *Stuck.SD.14. et silket Bøgeblad. HSeedorf.ToienKuffert.(1928).86.**

Silke-taft, et. ♀ taft, fremstillet helt af silke. *vAph.(1772).III. Sal.²XXIII.16. -terne, en. ♂ den tropiske terne *Gygis candida (der har en snehvid, glinsende fjerdragt). *Brehm.FL.612. BerlKonv.XXI.245.***

-top, en. 1) (nu kun dial.) i en berneremse: Søndag: Silketop, Mandag: Guldknop osv. *VSO. Krist.BRL.370f. 2) ♀ 2.1) (sj.) d. s. s. -siv, en sunpet Sø, omkranset af Siv, ikke Dunhammer og Silketop som hjemme i Danmark. *ThorLa.I danskeFarver.(1907).21. 2.2) (jf. u. -græs 1; dial.) ♀ sandskæg, *Corynephorus canescens Beauv. OrdbS.(,I Midtjylland“).***

-traad, en. (glda. silky traas, oldn. silkiprædr; jf. -traadet, -tvinde) traad af raasilke ell. traad fremstillet af silke. *Holb. Ep.III.243. vAph.Nath.VII.170. en Rulle hvid Silketraad. *Drachm.PVI116. VoreSygd. IV.447. || i ordspr., talem. oign. Skulde en Skriverkarls Hjerter være stoltere end en Junkers? Hr. Claus og de Andre kan jeg styre med en Silketraad (v: med største lethed), saa kan jeg vel sagtens vende Sind og Hjerter paa en fattig Student, naar det lyster mig. *CKMöb.Amb.24. hans liv hænger i en silketraad (nu alm.:* i en traad). *Moth.L139. D&H. sy ikke kulsække med silketraad(e), se Kulsæk 1.***

-traadet, adj. (bot.) d. s. s. -fibret. *OrdbS. -træ, et. (faagl.) om forsk. træsorter, der faar en silkeagtig glans paa snitfladen, naar de poleres; især om veddet af det ostindiske træ *Chlorozylon Swietenia DC. (jf. Atlaskræ);* ogs. ♀ som navn paa et træ (*Pflug.DP.417). Sal.²IV.862. VareL.⁴771.**

-tunge, en. (glda. silkæ twngæ) 1) (haandarb., nu sj.) tungeformet flig af silketøj, som bruges til garnering paa damekjole. *VSO. 2) (sj.) meget blød (og glat) tunge. *Lammets Silke-Tunge pilke | Vil hin skønne Lyng paa Mark. *LThura.Poet.231. 3) (jf. -ord samt tale silke (u. I. Silke 3); nu l. br.) om (mund,**

der fører) indsmigrende, venlig tale. *Moth.S.197.* || *især* (i forb. m. blaargarns baglod (se Baglod) ell. hjerte.) i talem., der udtrykker, at en person fører en indsmigrende, venlig tale, der er i modstrid med hans handlinger. Hand har en silke tunge og et blårgarns hierte. *Moth.S.197.* Silketunge og Blaargarns Hjerte følges tit ad. *Mau.4177* („jysk“). *smst.4178.* se ogs. u. Blaargarn. **-tunget**, *adj.* (jf. -tunge 3; nu l. br.) (ind)smigrende; *slesk.* den meest sledske silketungede Smigrer. *Rahb.Sandsig.481.* (kongens) silketungede Hoflæger gav ham det bedste Haab. *PE Benzon.Den ubudne Gæst.(1915).103.* **-tvind-**, en. (glda. d. s.; nu sj. (poet.)) traad, snoet af silke (I.1); ogs. om lille bundt, dukke ell. nogle, snoet ell. vundet af silketraad. *Da jeg i Gaar i Brevet fandt | Den lille mørkblaa Silketvinde . . . | At løse den jeg fik i Sinde. *Winth.ED.22.* (han) seiler paa saa kosteligt et Skib, dets Anker er indlagt med det røde Guld og hvert Toug med Silketvinde. *HCAnd.(1919).IV.56.* *ThiJens.PN.68.* **-tvinder**, en. (l. br.) person, der snor silke sammen til traad. *vAph.(1764).* *Bl&T.* **-tvinding**, en. (fagl.) det at sno silke sammen til traad. *Bl&T.* **-tyl**, en. ell. et. ♀ tyl, fremstillet af silke. *S&B. Tilsk.1938.I.256.* **-tøj**, et. (ænyd. silketøj, -tøj; jf. -stof, -væv 2) (stykke) stof, fremstillet af silke. Silke-Tøj til en Klædning for Fruen. *Holb.DR.II.4.* *Hannover.Tekstil.II.324.* i *ft.*, om forsk. stykker ell. slags: *rare Silke-Tøyer. *Graah.PT.I.308.* et rigt og smagfuldt Udvalg af de mest moderne hvide Silketøjer — saavel glatte som brocherede — udmærkede Varer. *Bogh.I.326.* **-ugle**, en. ♀ den australiske ugle *Strix Novæ-Hollandiæ.* *BøvP.II.574.* **-uld**, en. [I.4.1] (ænyd. d. s. i bet. „raasilke“) 1) (nu sj.) d. s. s. -bomuld 2. *LTid.1725.721.* *VareL.(1807).II.545.* *Larsen. 2)* (l. br.) fine, tynde haar paa (nyudsprungne) blade olgn. Skoven smykker sig i sin grønne Silkeulds Jakke. *Drachm.T.37.* Endnu er (vaarlovet) saa sart, at det gennemskines af Solen, men den hvide Silkeuld, der danner en lysende Glorie om hvert eneste Blad, skærmer dets spæde Hud. *Dyrehaven.(1920).127.* **-valmue**, en. (jf. u. -blomst; ikke i alm. rigsspr.) ♀ kornvalmue, *Papaver rhoeas L.* (m. tynde og glansfulde kronblade). *Damm Hævebr.767.* **-vat**, et. ell. (nu l. br.) en (*LTid.1727.701.* *VSO. Bogan.I.157*). († **-vatte**, en. *Moth.S.197*). *vat*, der er fremstillet af (de mindste taver i) kokonernes udvendige og indvendige lag og anvendes til indlæg i tøj olgn.; *vatsilke*; ogs. (nu næppe br.) om *vat af bomuld (VSO).* *LTid.1727.701.* *VareL.(1807).II.545.* *Brystet . . . svulmed | af Kæmpekraft og — Silkevat. *Bogh.NM.38.* **-vinde**, en. (l. br.) d. s. s. -haspe. *Kaper.* **-vinder**, en. (l. br.) person (arbejder), der vinder silke; *silkehasper.* *Cit.1741.(Chr.VI's Laugs-Articler.(1748).90).* **-vinderi**, et.

(l. br.) det at vinde silken af kokonerne; ogs.: sted (fabrik olgn.), hvor silken vindes. *Kiøbm Syst.III.2.210.* **-vinge**, en. 1) (nu næppe br.) vinge (opslag, læg fortil) af silketøj paa en præstekjole. *VSO. 2)* (sj.) silkeagtig, silkeblod vinge. *Fra Ruden flyver ud den arme Flue, | Saa hoit den sine Silkevinger letter. *PMøll.(1855).I.16.* *billedl.:* *Carls uhyre Magt (formaaded) | Ham ei paa Søvnens Silkevinge | Den søde Rolighed at bringe. *Bagges.I.216.* **-væv**, en, i bet. 2. ogs. et. (ænyd. silke væv i bet. 1, sellecke-væff i bet. 2; *fagl.*) 1) væv, hvorpaa silketøj væves. *Oecon Journ.1758.352.* *Kirstine (slog) Guldspolen i den lille Silkevæv. Ing.VS.II.96.* *MO. D&H. 2)* (sj.) stof, der er vævet af silke; silketøj. *Amberg.* **-væver**, en. (ænyd. silke weffuere; *fagl.*) person, som væver silketøj. Silkevæverne forbydes at forarbejde Stoffer med Floret udi. *Forordn.*/1705.88.* *Holb. DH.III.602.* *OpfB.I.77.* **-væveri**, et. (*fagl.*) det at væve silketøj ell. (især) stedet (fabrikken), hvor silketøj væves. *LTid.1724.371.* *Funke.(1801).I.650.* *VareL.*769.771.* **-vævning**, en. (*fagl.*) det at væve silketøj. *MO. D&H.* **-ærme**, et. (ænyd. silke-, silke-ærme) 1) i *egl. bet.* *Jeg haver ej andet Ondt gjort, | End at jeg mine Silke-Ermer smaa | Om Søndagen haver snørt. *Abrah NyerRahb.II.92.* et Silkeærme strejfedes hans Nakke. *Høm.Foraarshistorier.(1909).207.* 2) i forb. jomfru Maries silkeærme, (sj.) ♀ snerle, *Convolutus arvensis* ell. *C. sepium L.* (jf. u. Marie 2). *ThiJens.SK.I.139.*

silkehaaret, *adj.* se silkehaaret.

Silledon, en. se Selidonie.

Silleri, en. se Selleri.

-sillet, *adj.* se u. Sylle.

Silling, en. se I. Silding.

Silo, en. [si'lo] *ft.* -er [si'lo'ær] (lige som ty. eng. fr. silo fra sp. silo, af lat. sirus, underjordisk kornkammer, gr. sirós, seirós) *egl. (især m. h. t. udenl. forhold) om (underjordisk) skaktformet gemme (beklædt med murværk olgn.), anv. til opbevaring af markfrugter; nu især dels (landbr.) om cylindrisk beholder (taarn) af beton, murværk olgn. til opbevaring af grønfoder (jf. Grønkuling); dels ♀ om skaktformet beholder (af jern, beton osv.), som strækker sig gennem en lagerbygning's hele højde, og i hvis bund der er en aabning, hvorigennem det oplagrede korn (ell. salt, cement, malm osv.) kan aftappes i sække, jernbanevogne osv.; ogs. d. s. s. Silopakhus. Meyer.¹ *Jur Formularbog.*858.* han fremmanede et Ny-København her Syd, med Kæmpemøler og Siloer, Bassiner, hvor Dampere laa tæt. *ORung.VS.204.* Siloer til Ensilering. *HFB. 1936.163.* jf.: Ved en Elevator føres Slagtererne helt op til Knuseværkets øverste Etage og styrtes ned i en Jærnsilo. *Sund Sans.²²/10.1922.11.sp.2.* Træsilo. *HFB.1936. XLVI.**

Silodonie, en. se Selidonie.

Silo-pakhus, et. **Y** pakhus, der indeholder siloer (mods. Loftspakhus). *Nord ConvLex.* VI.200. *Sal.* XVIII.757. **-taarn**, et (**Y**, l. br.) taarnlignende bygning, der indeholder en ell. flere siloer. *ErlKrist.NS.* 144. *Bl&T*.

silre, v. [silrø] **-ede**. (no. sil(d)re, sv. dial. sillra, afl. af no. dial., sv. dial. silla (se u. sile); l. br., i rigsspr. til dels efter no. 10 *sile* (2). Hundreder af klukkende og pylrende Smaabække, der silrende randt mellem Stenene. *EhrencrKidde*. (*BerlTid.* 3/1.1927. *Sønd.3.sp.5*). Aavandets Sildren og Klukken. *Bjarnhof.Møl og Rust*. (1935).173. *Feilb.* || (jf. u. sile 2) i videre anv., om lyd. *Fra en Lærkerede . . | steg et Lærkepar . . | Da jeg nær mig voved, | silred om mit Hoved | Toner fra en hjemlandsk Melodi. *LCNiels.R.93*.

Sil-regn, en. (til sile 2; l. br.) silende regn. En Oktoberstemning i Silregn eller raaklam Taage. *KMunk.LGD.46*. Støvet dalede over ham som Sileregn fra en graa Himmel. *ErlKrist.NS.143*.

Simarre, en. se Samarie.

Sime, en ell. (sj.) et (i bet. 1: Aakj. (BogenomSkive.1926).502). [si'mə] ft. **-r**. (glda. simæ (*DGL.I.166 var.*), syme, (horysammæ (*Rimkr.122*), oldn. simi (m.), sima 30 (n.), oeng. sima, osax. simo; besl. m. gr. (h)imás, rem, russ. sima, baand; til sa. rod som II. Sejl og I. Sele) **1**) (især dial.) (tyndere) baand, snor ell. reb, især: snoet ell. flettet af (lang)halm (jf. Halmtime) og anv. fx. til fastbinding af tækkematerialet, sammenbinding af neg, til at vikle om kornell. hølæs ell. (især tidligere) som medesnor (*Moth.S198*. jf. *EHHagerup.76*). Sime . . kaldes alle slags småe reb. *Moth.S198*. *En 40 Pølse saa lang, som en Tække Mands Sime. *Schandrup.C4r*. *Rask Hjort nu (o: ved humlehesten) afklædte | Hver Sime og hver Stang. *Winth.HF.52*. Naar den mindste Tot Tag ruskedes løs, blev det straks omhyggelig fæstnet med Simer. *Skjoldb.EF.10*. *Halleby.220*. *MDL.FDyrhund.Uds.60*. *Feilb. Esp.288*. flette (Steenberg.H.I.30), sno (*Moth.S113*. *AKristensen.Fynboer*. (1901).11. *HKau. AfdeklogeMandsSaga.I*. (1919).41. *Feilb.*) ell. 50 stryge (JVJens.HH.121. *CRemer.NB.59*. *Feilb.*) simer. **2**) (jf. Foresime; fisk.) line (reb, tov), der danner kanten paa fiskergarn; spec. om den (sværere) line, der danner garnets over- og underkant (jf. II. Lig 2). *JMathesen.Detnordsjell.Fiskeri*. (1853).14. (rødspævegarnet) er omgivet af et Stykke Linegods, Tælleren eller Simen. *Drechsel.Saltv.fisk.10*. *Sal.* VIII.152. *Esp.289*. *OrdbS*. (*Sjæll., Langeland oft.*) **3**) (med. ell. vet., 60 foræld.) baand, flettet af hestehaar (jf. Haarsime) ell. vævet af hamp olgn., som blev trukket gennem dele af huden og bindvævet for at fremkalde en afledende be-

tændelse ell. for at holde et saar aabent olgn. *Sort.* (*SamlDanskeVers.* I.111). *PhysBibl.XV* 338. Han har faaet en Sime i Nakken. *VSO*. et boldtet Saar . . som i langsomelig Tid blev holdt aabent med en Sime. *RSchmidt.SS.199*. *MøllH.V188*. *Feilb. jf.*: en uophørlig Smerte, som om en Sime var dragen gennem hans Hoved fra Tinding til Tinding. *Rist.LM.216*. **Sime-**, i ssgr. (især dial.) af Sime (1), fx. Sime-baand, -binding, -fletning, -flettet, -reb, -skagle, -snoet, -snoning, -strygning oft.

Simen, propr. se Simon.

Sime-naal, en. (med., vet., foræld.) særlig naal, hvormed en sime (3) anbragtes i huden. *Sal.XV1102*.

Simeni, subst. se Simoni.

Sime-nogle, et. (dial.) bundt af simer (1), sammenrullet som et garnnogle. *Aakj.VB.160*. *Feilb.* **-stol**, en. (dial.) stol, hvis sæde bestaar af sammenflettede simer (1) af halm (jf. -sæde); ogs. d. s. s. Halmstol (*OrdbS.; Lyø*). *Kidde.H.18*. *CRemer.NB.6*. **-sæde**, et. (jf. -stol; dial.) (stole)sæde af sammenflettede simer (1) af halm. *Lunde.F.141*. **-trække**, v. vbs. **-ning** (*Sal.XV1102*), (med., vet., foræld.) føre, trække en sime (3) gennem huden. *Feilb.*

Simili, (ubøjeligt) subst. [si'mili, 'sim(ili)] (jf. ty. (der, das) simili; dannet af Simili- i ssgr.) egl. (især fagl.) om efterligning, imitation, af smykker, juveler, guldsmedearbejde olgn.; uægte, imiterede smykker, juveler osv.; \mathbb{W} i videre anv., i al alm. om noget eftergjort, imiteret, uægte (især brugt som præj., i hvilken stilling ordet ogs. kan opfattes som adj.). funkende Ringe i Simili. *ORung.P.92*. (der kan) næppe være Tvivl om, at det nye, som det nu er, er Simili mod det ægte, der engang var. *KnudRasm.MS.III.44*. Alt, hvad der er simili, alt, hvad der synes noget andet, end det virkelig er, ligger (hendes) Natur . . fjernt. *GadsMag.1933.216*. **Simili-**, i ssgr. (ty. simili-(stein olgn.); fra ital. simili, ft. til simile, lignende, af lat. similis, lignende; jf. assimilere, Faksimile, simulere; sml. Simili) egl. (især fagl.) i betegnelser for imiterede, uægte smykker, juveler, guldsmedearbejder olgn., fx.: **Simili-brillant** (*Sal.XV1103*. *Meyer.*), **-diamant** (*Meyer. VareL.772*), **-smykke** (*TomKrist.H.152*), **-sten** (et Spænde af Koraller og Similistene. *PLevin.DG.143*) || \mathbb{W} i betegnelser (oftest af mere tilfældig art) for andre ting ell. for forhold, der har skin af at være noget, er en (daarlig) efterligning af, en uægte form for noget, fx.: al Heldets og den vulgære Lykkes Simili-Glans. *VilhAnd.HP.132*. jeg har henlevet seks Aar i en Simili-Tilværelse (o: paa grund af et ulykkeligt ægteskab), saa meningsløs og trist. *FIsraelsen.Ragna*. (1900).134. Teatrets Simili-Verden, dens Blanding af Illusion og Virkelighed. *BerlTid.* 1/3

1925.M.3.sp.1. Den ældste (af brødrene) udvikles til et civiliseret Similivæsen. Kehler.KK.109.

I. Simle, en. [ˈsem̩lə] (ogs. **Semle**. Oehl. ER.25. Sal.*XXI.227. — nu ikke i rigsspr. **Simmel** (Reenb.I.277. Kogeb.(1710).54. jf. Moth.S198. VSO.) ell. **Semmel** (Pflug.DP. 1112. VSO.VI.182). flt. -r. (ænyd. simle, semle, semmel, gl̩da. siml̩a, syml̩a, (flt.) sæmblor (SjT.58), sen. oldn. simili(a), flt. **hvedemel**, simuli, brød bagt heraf, mnt. semel(e) (ty. semmel); af lat. simila, flt. **hvedemel** (i mlat. ogs. m. bet. „fint hvedebrød“), besl. m. gr. semídalís, flt. **hvedemel**; jf. Semulje) 1) (bibl.) † fint (hvede)mel. Sir.35.2(Chr.VI). † 18.13(Chr.VI). 2) (især bag-, kog.) lille rundt stykke bagværk (brød) af fint hvedemel (jf. Hvedesimle) ell. (sjældnere) rugmel (jf. Holb.Vgs. (1731).I.6 samt Rugsimle). Holb.Ligbeg.Isc. Man rister eller støger et Stykke fint Brød, bedst af Simle eller Hvedeknop. Oecon.H. (1784).I.72. *(en søn) som paa Simler, Supper varme | Styred al sin Hevn og Harmel Grundtv. Saxo.II.72. Frk.J.Kogeb.322. Munk. . havde gaaet fra Morgenstunden paa en tør Simle og et Krus Vand. Gyr Lemche.S.I.78. HHjorth-Nielsen.Kbh.'s Bagerlaug. (1933).13.

II. Simle, en. se I. Cymbel.

Simle-brød, et. (ænyd. simle-, simmel-, semmelbrød, sen oldn. similibraud; nu næppe br.) d. s. s. I. Simle 2. **Simmel-** Moth.S198. VSO. -gul, adj. af en ren og klar gul farve som en simle (I.2); nu vist kun (vet., landbr.) om haarlaget hos en hest: Viborg & Neerg.HB.76. Landm.B.II.195. -kage, en. (sj.) d. s. s. I. Simle 2. Der kom en Bette Mælk, Simlekager, Honning, kolde Kødskiver. Drachm.VD.127. -mel, et. (ænyd. d. s.; nu næppe br.) d. s. s. I. Simle 1. Sus.14.3(Chr.VI); 1871: Hvedemeel). **Simmel-** Meel. HesteL.(1703).CIr.

Simme, en. se I. Simmer.

I. Simmel, en. se I. Simle.

II. Simmel, en. se I. Cymbel.

I. Simmer, en. [ˈsem̩ər] (sj. **Simme**. SvGrundtv.). flt. d. s. ell. (l. br.) -e (HRasmussen. Dragende Egne. (1900).102). (laant (ældst i ssg. Blaassimmer) fra no. simmer, sideform til no. symre, der er afl. af Sommer; grundbet.: blomst, der bebuder sommeren; l. br., ikke i folkeligt spr.) † anemone (Anemone L.); tidligere spec. om blaa anemone, A. hepatica L. (Hornemann.OP.*I.602. Kjerbøll.FB.221); som 2. led af ssg. ogs. om plante, der minder om anemone (se Fjældsimmer). Lange.Flora.583. Rostr.Flora.I.¹⁴ (1925).173.

II. † Simmer, en. (fra ty. (dial.) ziem- 60 mer; vel egl. et lydord; jf. Simmersnarre) † sjagger, Turdus pilaris. Nennich. Kielsen. NHM.II.205. jf. (dial.) Sjammerfugl i sa. bet. (?). Ordbs.(Fyn).

III. Simmer ell. **Zimmer**, et. [ˈsem̩ər] flt. d. s. (fra ty. zimmer; jf. Timmer; egl. sa. ord som Tømmer) † et vist antal huder ell. skind, især 40 stk., brugt som regningsenhed i skindhandelen. Et Zimmer er 40. A.Bondeson.Arithmetica.(1695).23. Zimmer, er i Pelsværkshandel et vist Antal Skind; af Ræve 20, af Hermeliner og Zobler 40. J.Baden.FrO.431. 1 Zimmer .. = 4 Deger. Hage.*1249. VareL.*932.

Simmer-snarre, en. [ˈsem̩ər] (nu næppe br. -snære. EPont. Atlas.I.627). (til II. Simmer; nu l. br.) † misteldrossel; dobbelt kramsfugl; Turdus viscivorus. Kjerbøll. 213. Brehm.FL.101.

Simon, propr. [ˈsimon] (dial. **Simen**. Moth.S198. Feilb.). 1) i forb. (sankt) Simons urt, se Sankt. 2) (sml. eng. (Simple) Simon om dum, enfoldig person; især dial.) brugt alene ell. især i forb. m. adj. som spøg. ell. nedsv. personbetegnelse (se ogs. Feilb.). Jeg har ikke flere end den samme, sa' han Simon om hans skjorte. Krist.Ordspr. 422. Han med Hestefoden o: Gammelerik, Rødesimon, eller Fanden. Viborg Samler. *1/1826.4.sp.1. Simon Hamber (brugt som forfattermærke af CESim., j. eks.: Skærver. (1893)). jf.: Jeg fandt Sittevasjonen noget simonhamber. MH.II.130. Den blide Vestenvind, som vil være en Rasmus og en Bussemand, bliver dog stundom igjen den sædvanlige Simon Slikmund. Tode.SJ.I.578. Simon videkendt (ell. vidkendt. Nysted. Rhetor.36. se ogs. ndf.), en, der er kendt af ell. med mange. Moth.S198. Krist.Ordspr.604. (Poul Møller kendte) de fleste af de studerende, som dengang laa ved Universitetet; han var, siger en af Venerne, en Simon Vidkend. VilhAnd.PM.I.42. jf. Kalk.III.724. IV.809.

Simoni, en (Moth.S198. J.Baden.FrO. JNHøst. Glahder.Retskr.*(1925)) ell. et (J.Baden.OrtO. S&B.); i alm. uden art. [simoni] († Simenl. Moth.S198). (ænyd. simonie (HFRørd.Da.Kirkelove.I.(1883).463. III.(1889).534), simonia (smst.I.470.II.(1886).506); fra mlat. simonia, afl. af propr. Simon, navn paa den nytestamentlige person Simon Mager, der vilde erhverve helligaanden og dens gaver for penge (se ApG.8.9ff.); kirk.) egl.: den (forbrøderiske) handling at ville erhverve helligaanden og dens gaver for penge; især i videre anv., dels om (lovstridig) handling med gejstlige embeder olgn., dels om enhver uhæderlig erhvervelse af et gejstligt embede. det Trældoms Simonie | Vor Naadigst Konge her ey giver Leyde fri. | Hans øyne ey vil see de penge-Vied Præster. Cit.1700.(NkS4*821.7). Forordn.*1707. Leth.(1800). FrNiels.KH.II.130. **Simonied**, en. (kirk., foreld.) i Danmark indtil 1870: ed, som en teologisk kandidat for tiltrædelsen af et præsteembede skulde aflægge paa, at der ikke var anvendt ulovlige midler

ved erhvervelsen af embedet. Bek.^o/1870. KirkeLeks.IV.192. jf. LovL.IV.974.

simpel, adj. [sem'b(ə)l] (jf. Høysg.AG. I.80 ligesom i jy. (se Feilb.) uden stød). († **simple**. Langebek.Breve.364. Ruge.FT. 121. JBaden.FrO. — dial. (vel efter ord som stads, stakkels, træls; jf. Feilb.III.138) **simpels**. Bregend.HS.23. HPHansen.Renlighed^{ig}.Dage.(1928).53. Feilb.). inkk. og adv. -t ell. d. s. (dels (nu dial.) som adj.: et simpelt Væsen. Kraft.(KSelskSkr.VI.191). Feilb. dels (nu især i prov.- ell. dial.-præget spr.) som adv.: Kraft.VF.345. Mossin.Term.5 (se sp.1403²); især som bestemmelse til fg. part., fz. simpel klædt.Gylb.XII.170. simpel indrettet. Ribe.Amt.1912.358. jf. forb. simpel(t) hen, væk u. bet. 1.3). **best. f. og ft. simple**; **gradbøjn. simple**, **simplest** (nu ikke i rigsspr. **simplest**. LTid.1731.176. Mossin.Term.211. Høysg.AG.I. MO.I.XII). (ænyd. d. s.; fra mnt. simpel (nht. holl. d. s.) og fr. simple, af lat. simplex ell. simplus; jf. II. simple, Simplicitet, simplificere || de forsk. betydninger (især bet. 1-4) glider ofte over i hinanden)

1) som ikke er sammensat, kompliceret, indiviklet i sin bygning, struktur, form ell. beskaffenhed, ell. (jf. bet. 3) som er uden tilknyttede biomstændigheder, særforhold olgn.; usammensat; enkel; ogs.: som endnu er uudviklet, tilhører det første udviklingsstrin; primitiv. 1.1) i al alm. De skabte Legemer, enten det er Dyrenes Legemer, eller andre livløse Ting, ere sammensatte Ting . . De simple Væsenere i Verden, som Menneskens Siele, ere . . ubekjendte og ubegribelige for os. Vi kender slet intet til det Simple. Mossin.Term.196. *I gamle Dage, da vor Verden simpel var, | Erindrer jeg, man ej en Gang Straa-Hætter bar. PrahL.BJ.7. simple Saar.Tode.ST.I.190. *Synet? | . . Er det Noget, | Man undersøger med? Et Instrument | Af kunstig Bygning, eller simpelt Redskab? Hrz.IX.322. Til (angrebsvaabnene) høre alle Kastevaaben, lige fra den simple Slynge.OpfB.^oI.81. Snogefamilien . . Tænderne simple (=: ikke gifttænder). Boas. Zool.^o450. *Det simple Græs, det ringe Siv | er Former af det rige Liv.JVJens.VL.37. || især (undertiden m. overgang til bet. 3) i en række faql., mer ell. mindre fæste forb. (ofte mods. forb. m. kvalificeret (se kvalificere 3.3), sammensat (se u. sammensatte B)); spec. (jur.) om forbrydelse: som er udført under saadanne omstændigheder, at en særlig, skærpet strafudmåling ikke kommer i anvendelse. Ved den simple Agtelse . . forstaaer man den Agtelse, i Følge hvilken enhver i Almindelighed ansees for at være god, saalænge han ei haver foretaget noget, hvoraf han kan dømmes at være ond.Nørreg.Naturr.122. Forskiellen, som gøres imellem simple og aggraverte, eller som de og kaldes, kvalificerte Misgjerninger. smst.424. Simple Forbry-

delse.Baden.JurO. simpel personlig Gjøld. LovNr.51²/1872.§34. simpelt Forræderi. Goos.III.39. Jerncyanider (er) Jernets simple Forbindelser med Cyan.Sal.²XIII.31. jf. u. bet. 1.3: (plane konstruktioners understøtninger) kan enten være simple Understøtninger eller Indspændinger (jf. indspænde 1 slutn.). PMFrandsen.Bygningsstatik.I.(1935).52. simpelt flertal (Sal.²I. 279), simpel majoritet (Kierk.XIII.443. Meyer.⁶617) ell. stemmeflerhed (MC Bruun.JSR.147. Bek.Nr.103²/1934. Art.9), (især polit.) stemmeflerhed, hvortil blot mere end halvdelens af stemmerne kræves (mods. kvalificeret flertal osv.). simpel fordring, (m. overgang til bet. 3; mods. privilegeret fordring (u. privilegere); jur.) fordring, som indgaar i den alm. gjæld uden at skulle fyldstgøres fremfor andre fordringer; uprilegeret fordring. Forordn.^o/1840.§2. Ugeskr.f.Retsv. 1888.745. Anmelderne (findes) at have Krav paa Beløbet som simpel Fordring.smst.1915. 232. simpel fred, (hist.) formel fredsslutning, ved hvilken stridsspørgsmaalene forbliver uafgjorte og hver part forbeholder sig sine rettigheder. Rosendal.D.I.281. Sal.²V729. simpelt fængsel, (jur., foræld., jf. u. I. Hæfte 1) den mildeste form for fængselsstraf. Lov^o/1866.§18. Torp.Strafferet.Alm.Del.(1905). 683. hertil (spøg.): Han (=: en journalist) havde faaet tre simple Maaneder for en Artikel om Politidirektøren. Esm.I.184. simpel kreditor, (m. overgang til bet. 3; jur.) kreditor, hvis fordring ikke indtager nogen privilegeret stilling, men indgaar i den alm. gjæld. Heide-Jørgensen.LovomKonkurs.(1924).89. Boet . . er sluttet uden Dividende til de simple Kreditorer. Bornholms Avis.^o/1925.3.sp.2. (jur., foræld.) simpel livsstraf. Den simple Livsstraf bestaaer i Almindelighed i, at miste Hovedet med Sverd.Nørreg.Privatr.IV61. MRubin.Fr.VI'sTid.(1895).295. simpelt tyveri, (mods. groft tyveri u. II. grov 2.; jur.) tyveri, ved hvilket særlige omstændigheder ikke findes. Nørreg.Privatr.IV230. Goos.II.372. om forb. som simpel afsked, arrest, kassation, kaution, kautionist, krigsret, ligning, maskine, nødret, rente, rentesregning, transport se de paagældende subst. || (jf. sv. † simpel, om en slags dans; sj.) m. h. t. musik ell. dans. en Pohlskdands bestaaer af en simpel Tacht (=: (dans efter) musik i lige taktart og roligt tempo; jf. Simpeltakt), Springe-Dands og Tilgift. Cit.ca.1730.(KirkehistSaml.5R.III. 808). jf.: Nu maatte Elverpigerne dandse og det baade simpelt og det med at trampe. HCAnd.(1919).II.171. 1.2) om forhold: som er af enkel, indiviklet beskaffenhed og derfor normalt let at overse, opfatte; ogs. i al alm.: let at opfatte, udføre osv.; om løsning, forklaring, fremgangsmaade olgn.: som kun volder ringe besvær; som ligger lige for haanden, er ligetil, (næsten) giver sig af sig selv. Leth:

(1800). Naar jeg har sagt Dem det, vil det undre Dem, at De ikke af Dem selv ere faldet derpaa, saa simpel, saa indlysende er Tingen. *Heib. Poet. X. 51.* (det er) simplere at lade Børnene blive hjemme, end at afvise Stykket fra Repertoiret. *sa. Pros. VI. 74.* Fremgangsmaaden er saa simpel, at umulig noget Misgreb her kan finde Sted. *PMøll. (1855). II. 124.* Dette her Sagte om Logikens Begyndelse . . er meget eenfoldigt og simpelt; jeg bliver næsten ganske flau ved at sige det. *Kierk. VII. 95.* *Hav Tak, min Fader . . for dit Eksempel, den simple Lære | der lyser ud af et Liv i Ære. *JVJens. Di. 98.* De læger mit Folks Brøst som den simpleste Sag (1871: som om det var en let Sag). *Jer. 6. 14 (1931).* Han hed ingenting af den simple Grund, at han var død, inden han blev født. *Hostr. S. 28 sc.* || *m. overgang til bet. 2, om form, fremstilling (s-maade): enkel, uindviklet og derfor let at fatte.* den Grammaticalske (proposition) er altid saa simpel og enkelt, at den haver kun et eneste Verbum Finitum. *Høysg. AG. 152. Gylb. XI. 83.* Lovsproget er kraftigt og simpelt. *OFriis. Litt. 61. 1. 3.) som adv.; især: paa en ganske ligefrem maade; uden særlige, komplicerede forhold ell. omsvøb olgn.; ogs. (jf. bet. 1. 2.): paa en maade, der er let at opfatte ell. udføre.* Kundskab om de Ting som skeer, eller ere skeedte . . har adskillige Grader. Den første Grad er, at man simpel veed, hvad der er skeed. *Mossin. Term. 5. jf. u. bet. 1. 1: den indspændte Bjælke . . med en fast Indspænding . . og den simpelt understøttede Bjælke. PMFrandsen. Bygningsstatik. I. (1935). 56.* Broen har 9 Strømpiller og 2 Landfæster, paa disse hviler 10 simpelt understøttede Brofag. *VorStand. 1938. 97. sp. 2. jf. bet. 3. 1: Sygdommens Forløbere (havde) to bestemte Former, under hvilke de fremtraadte: den rheumatiske med et gastrisk Anstrøg . . og den simpelt gastriske. Bibl. Læg. VII. 152. || uden for fa. spr. nu især grædøjet samt i faste forb. Det ægte Pergamentpapir skelnes simpelt fra fedttæt Papir og Pergamyn ved Tyggeprøven. Hannover & Smith. Papir. 278.* kan dette ikke formuleres simplere? | Under almindelige Omstændigheder havde han ganske simpelt undersøgt, hvem der stod. *Schand. SB. 32. JP. Jac. II. 36.* simpelt hen (nu især i prov.- og dial.-præget spr. simpel hen. *Reenb. II. 33. LTid. 1741. 430. Kraft. VF. 209,* som et noget stærkere udtr. end det enkle simpelt (jf. II. hen 5); ogs. *m. afbleget bet.: slet og ret; ligefrem; egentlig; i virkeligheden.* *Vi . . snarlig fatte Leede, | Naar os fortælles simpel hen: | Det sig tildrog, det skeede. *Reenb. II. 33.* Jeg beretter nu simpelthen. *Blich. (1920). X. 61.* Den Tid er forbi, da jeg læste alle Anmeldelser af mine Arbejder i alle Blade. Jeg har simpelthen ikke mere Tid til det. *Schand. O. II. 173.* Udgifter, der simpelthen maatte kaldes taabelige. *SMich. Dommeren. (1921).*

123. figuren i Ringsteds apsis er ikke simpelthen „helgenkronet“, det er en virkelig konge med scepter og æble og brystsmykke. *Aarb. 1923. 128. stillet sidst i sætn.:* „Hvorfor løber hun . . for dig?“ — „Hun hader mig simpelthen.“ *SvLa. UR. 34.* Du vil komme til at opleve Ting, som Du ikke har drømt om — en Verdensbegivenhed simpelthen! *Buchh. FD. 43. (sj.) i stilling som præd.:* Det mest almindelige og dagligdags opfordrer ikke til særlig Eftertanke. Det er simpelthen. *Natursens V. 1914. 321. (nu næppe br.) i sa. bet.: simpel(t) væk.* *denne vaade Møe, | Som sadlet blev, var simpelvæk en Søg. *Wess. 109. Baggens. L. I. 1.* Hvor imponeres ikke den Enkelte — han være sig Acteur, Præst, Professor . . eller simpelvæk Menneske som Du og jeg. *PalM. I. L. II. 134.* Jeg tager dem (o: galocherne) simpeltvæk ovenpaa Støvlerne. *Hostr. G. 61.*

2) som ikke gør ell. søger at gøre sig gældende ved, hvad der virker fremhævende, forskønnende, forfinende; ukunstlet; fordringsløs; bramfri. 2. 1) i al alm. om ting ell. forhold: som ikke er undergaaet nogen (overdreven) forskønnende, forfinende behandling; som er uden pragt, luksus, raffinementer olgn.; undertiden (jf. bet. 4) nærmende sig bet.: af gennemsnitskvalitet; jævn. Hendes Spise er simpel og slet (o: tarvelig og enkel). *Holb. Helhind. II. 184.* *det simple, landlige Træbord, | som af to Pæle bestaaer og tvende hævlede Bræder. *Oehl. Digte. (1803). 287.* min røde Stadsdragt maatte jeg ombytte med en simpel grov Kjole. *Blich. (1920). VII. 120.* *Blomster i min Kurv jeg har, | Simple far, vor Bondehave. *Heib. Poet. VII. 373.* *Mindet flyver som en Fugl | Hen til Slesvigs grønne Vange, | Synger der fra Gravens Skjul | Ensomt sine simple Sangel. *Holst. I. 5.* en ganske simpel Halmhat. *Pont. F. II. 267.* || (l. br.) om ønske: fordringsløs; beskedent. Mine Ønsker have . . altid været meget simple og lette at tilfredsstille. *Gylb. (FruHeib. HG. 364).* || som adv. *For hvem har du flettet i Dag | Dit gule Haar saa simpelt, saa nydeligt? *MCBruun. PF. I. 110.* Der var . . Koner . . simpelt klædte i sort, men fint Kramklæde o: ikke Vadmæl. *Goldschm. VII. 26.* Kirken (har) været meget simpel indrettet; et Taarn har den ikke haft. *Ribe. Amt. 1912. 358. jf. bet. 1. 3: jeg havde ingen Mand taget, der heed simpelt Petersen. PAHeib. II. 62. 2. 2) (nu l. br.) om person ell. persons optræden, væsen: blottet for skaberi, paatagethed, hovedhæd osv.; naturlig; ligefrem; bramfri; ogs.: som vidner om ligefremhed osv. Hos Erkehertug Carl var jeg buden til Middag i Baden; han og Prindsessen vare høist elskværdige og simple. *Oehl. Er. IV. 203.* *hvad der er det Bedste — du er simpel | Og mener det i Hjertet godt og ærligt. *Heib. Poet. IX. 484.* Med den hende egne, simple Forbindtighed svarede hun: „Meget gjerne“. *Gylb. III. 51.* du er saa op-*

rindelig, selv i din Manddom, saa ligetil, saa simpel. *KMunk.EI.23.* || (*m. overgang til bet. 1.3*) som *adv.* Lad os nu eengang for alle erindre, at det er en Apostel der taler, og saa tale simpelt og einfoldigt derom. *Kierk. VII.395.* en Maler der ser simpelt og gennemfører hvad han ser. *JVJens.M.IV.98.*

3) *egl.* (*jf. bet. 1-2*): *af den almindelige, ordinære, normale, gængse slags; m. noget afsvækket bet. (og undertiden tillige med afsvækket tryk): som uden videre er det, man (normalt) forbinder med det begreb, subst. betegner (og intet ud over dette): ren og skær; slet og ret; blot og bar. 3.1) om forhold, virksomhed oln. (han maatte) lade sig nøye med en simpel Taksigelse. *Hob.Heltind.I.352.* Jesus . . helbredte (*ikke blot*) ved simpel Berørelse. Han brugte tillige Lægemidler. *Horreb.II.418.* Jeg havde allerede flere Gange gjort Commandeuren min Opvartning, baade i Tjenesteaager og i simple Visiter. *Gybl.VI.33.* Det faar dig endog til at glemme simpel Sømmelighed og almindelig Takt. *NisPet.SG.39.* Det var jo et ganske simpelt Skræmmedud. *HansPovls.HF.50.* det er ikke mere end simpel høflighed ! (hans) simple pligt, se I. Pligt 2.2. 3.2) (*m. overgang til bet. 4.2*) om *person.* Svagheden finder sin Regning ved den Tanke, at særdeles udmærkede Mænd ikke ere simple Mennesker, men skyldte en guddommelig Herkomst deres Fortrin. *Horreb.II.276.* *Det er en Privatmand, | En simpel Kjøbmand, som har indbudt mig. *Heib.Poet.IV.384.* jeg har kæmpet mig frem fra simpel Arbejdsmand til denne Bys øverste. *Howall.DB.23.**

4) *tilhørende en klasse, et trin, der staaar under en anden, et andet, og er ell. regnes for mindre værdifuld, fin end denne, dette (uden derfor i sig selv nødvendigvis at maatte være daarlig, ringe). 4.1) om ting ell. forhold.* det ene Oplag skulde være paa finere Papiir . . det andet paa simple Papiir. *Coll.(HCAnd.BC.II.230).* de simple Sorter (*af popeline*) har Islæt af Eisengarn. *VareL.*771.* || *spec. ♠ om kulør:* som er af ringere værdi (*end en anden, andre*). *Kierk. XIV.173.* Spader er bedste Farve (*i l'hombre*), de tre andre kaldes simple. *Spillebog.(1900).* 33. || † *om terningkast:* som viser et forsk. antal øjne for hver af de to terninger (*mods. Dublet 2 (og VI. Pas)*). *Spillebog.(1786).223.* 4.2) (*jf. bet. 3.2*) om *person (ell. persons stilning); dels: tilhørende det brede lag, den store hob af befolkningen, i modsætn. til overklassen, de fornemme, den lærde verden osv.; dels: som hører til den almindelige, lavere klasse inden for en snævrere gruppe mennesker, fx. en etat, samfunds-, rangklasse.* *Jeg om en simpel Bonde her fortæller | Et simpelt Eventyr saa simpelt som jeg kan. *Bagges.ComF.104.* (*jeg*) forelsker mig i en Pige af simpel Stand. *Heib.Poet.VII.182.* *Hvor er et Barn dog Demokrat! . . | Den Simple med den Fine |

er lige nær til Ven. *Rich.II.296.* *Jeg er en simpel Bondemand | Og jevn og ligefrem. *MHans.S.76. jf. bet. 3.2:* (*det*) var usædvanligt, at gøre en simpel Adelig Dame til Dronning. *Paus.CU.I.43.* afgaae fra Embedet for at tage sig i de simple Borgeres Classe. *Horreb.II.171.* den simple mand oln., (*jf. I. Mand 1 samt Simplemand; nu l. br.*) *person, der indtager en beskedent stilling i samfundet; den jævne mand; almuesmanden. Helt.Poet.62.* *Mon Christjern (*den anden*) faaar igjen sin Kongekrone? | Den simple Mand vil blive glad derved. *HCAnd.SS.X.135.* *MHans.H.3.* som *ftt. hertil (endnu alm.):* simple folk (*jf. Simplefolk. Rørbye.Kejsedagbog.1830.(1930).31.* At være „folkelig“ vil . . ikke sige, at man nedladende skikker sig lige med „simple“ Folk for at gøre sig populær iblandt dem. *HBegtr.DF.I.5.* *DanmRigHist.V.367.* || † ✕ *om soldat: mening. Pflug.DP.573.* de simple Militaire. *Poltivvennen.1799/1800.1477.* Underofficererne . . skulle efter 2 Aars Tjeneste være berettigede til at træde tilbage som simple Infanterister eller Artillerister. *MR.1834.163.* *MO. i substantivisk anv.:* en flink Karl . . yndet af alle og enhver i Batteriet, baade Officerer og Simple. *Blich.(1920).XXIX.171.* Han havde tjent sig op fra Simple og erhvervet sine Epauletter og sin Orden paa Kamppladsen. *Magazin for Natur- og Menneskekundskab.1847.3H.21.* || som *adv. nu er det mig, som ikke forstaaer, hvad I mener. Jeg er kun simpelt lært, veed I nok, og jeg skjønner ikke rigtig, hvad Tanker I egentlig har. CKMolb. Amb.88.*

5) *som er under det normale, jævmmaalet, m. h. t. værdi, beskaffenhed, tilstand oln.; (temmelig) daarlig, ringe, slet. 5.1) i al alm., især om ting, forhold: af (forholdsvis) ringe beskaffenhed, kvalitet, værd; spec. (jagl.) om jordbund ell. plantevækst; i alm. spr. især (jf. bet. 5.5): som gør et ufint, tarveligt indtryk. den, der har aftagt en i det Hele taget simpel Examen. *Cit.1851.* (*Samling af de for Universitetets Legater gjældende Bestemmelser.(1890).546.*) Hvid-Ellen har holdt sig bedre end Naaletraerne. Birken er derimod simpel. *Andres.Kliif.345.* Hænderne, som hun selv skammede sig over og fandt saa simple og klodsede. *Gjel.GL.513.* Jorden (*er*) saa simpel, at den ikke kan bære nogen anden Kløver. *LandmB.I.340.* Lette, til Dels meget simple Jorder. *Trap.*II.178.* || (*især dial.*) i *forb. som det er simpelt med, det staaar daarligt til med; det er skråt med.* det var simpelt nok med hans Gudfrygtighed. *Schand.F.88.* det (*var*) farlig simpelt med Vintersæden. *Gjel.GL.38.* Aar for Aar var (*det*) blevet simplemere med Sildefisket. *Homo.S.GL.306.* || (*nu næppe br. i rigsspr.*) om *levende væsen: som kun er lidet egnet til sit hverv, sin virksomhed, viser mangel paa dualighed, skikkethed oln.; (temmelig) daarlig, man-**

gelfuld. Overlærer G. B. . . er vel kun simpel Katechet, men ellers agtværdig, duelig og flittig. *Mynt. Vis. I. 91.* baade din Tyr og din Orne er bleven lovlig simple i de sidste Aar . . Vi maa have bedre Tyre og Orner; ellers bliver vort Tillæg . . for daarligt. *PThist. P. 60. 5.2* (nu især dial.) *hvis helbred (s-tilstand) er svækket; syg; svag (elig).* *AntNiels. FL. I. 119. Pont. Muld. 41.* Han er grumme simpel, han gjør det ikke mange Dage. *PEBenzon. S. 18.* Marie blev mere og mere simpel til Bens. *Bjarnhof. Menhversin Vej. (1932). 73. Feilb. OrdBS. (Sjæll., Fyn ofl.). 5.3* (dial.) *i daarlige økonomiske omstændigheder; fattig. AarbFrborg. 1918. 152. OrdBS. (Langeland). 5.4* (nu næppe br.) som m. h. t. begavelse, aandsever, staar under det normale; *indskrænket; naiv; enfoldig; dum. Moth. Conv. S. 169.* den ældgamle Verden var simpel nok, indtil at tro, at det Guddommelige lignede . . det Menneskelige. *Kraft. VF. 134. VSO. Rasmus . . havde været for simpel, idet det var Vidnerens Opfattelse, at han ikke (forstod) Vilkaarene (: for salget). BerTid. 25. 1. 1895. Aft. 2. sp. 3. 5.5* uden dannelse, takt (fuldhed), anstændighed, moral oln.; *tarvelig; ogs. om adfærd oln., der vidner om manglende dannelse osv. *Han simpel er, hans Ord det selv forraade, | Han siger, man kan gaee ad Helved til. Heib. Poet. X. 215.* Du har baaret Dig rigtigt simpelt ad imod mig, og jeg troede ikke, at Du kunde være saa simpel. For selv om jeg er en fattig Pige, er det dog Dig, som har forført mig. *Nans. FR. 166.* Direktør Korb var en simpel Person, der var bekendt for sin Brutalitet. *Pont. HK. 29. Jesp. Fon. 82.* simpel Optørsel, simple Manerer. *Gadeord. 2* hun ser saa simpel ud |

simpel-agtig, adj. temmelig simpel. *Rostgaard. Lex. S. 716. jf. VSO. || nu kun (dial.) til simpel 5.2: noget svagelig.* han bliver ved at være saa simpelagtig af Helsen. *ZakNiels. GV 153.*

Simpelfi, en. se Semperfi.

Simpel-folk, pl. (jf. -mand; sj. i rigsspr.) jævne, simple (4.2) folk. vi var Simplefolk, der var ingen til at beskytte os. *JV Jens. IV. 102. KMich. FA. 66. -graat*, subst. [3, 4] (jf. -sort; farv., foræld.) betegnelse for en billig graa farve (af ringere kvalitet). *Den gl. By. 1927. 41. jf. Cit. 1860. (smst. 42).* **-gore**, v. [1] [-gø'trə] (sj.) forenkle; simplificere. *Selner. FO. II. 617. Pol. 1/1903. 2. sp. 5.* **-hed**, en. flt. (i bet. 3) **-er**. (ænyd. d. s.) det at være simpel; fx.: 1) (især 0) til simpel 1: enkelhed; usammensathed; primitivitet. Vel viisde han og taledede med en Frihed, som i de efterfølgende finere Tider ikke vilde have passet sig; men de Tidens Simplehed undskyldte den. *Mall. SgH. 478.* denne ene Tanke (er) i al sin Simplehed istand til at afgjøre, at der intet Tilværelsens System kan være. *Kierke VII. 91.* en Almue med en naturlig og varig

Smag for Tilværelsens Simplehed. *JV Jens. LB. 115.* (denne maskine) er paa Grund af sin Simplehed (enkle Konstruktion) . . en af de mest efterspurgte Maskiner. *VærktMask. 81. 2* til simpel 2: *jævnhed; prunkloshed; naturlighed; ligefremhed.* *At gaee til Fods . . | I Sokrates og Jesu Christi Fied, | Foruden Pral, i stille Simplehed. *Bagges. V. 109.* Thorvaldsen . . talte om Tyskernes Mangel paa Simplehed i Kunsten. *Brandes. B. 55.* *Tidligt i Livets Storme | lærte jeg Smag for Simplehed. *JV Jens. Br. 139. (gor)* os den Fornøjelse at drikke Deres. The hos os i al Simplehed. *Cit. 1861. (Hjort. B. II. 390).* **3** til simpel 5 || (nu næppe br.) til simpel 5.4: *enfoldighed; dumhed. Moth. Conv. S. 170.* || til simpel 5.5; ogs. konkr., om tarvelig ytring oln. „Er Du forrykt? Tror Du saadan en — — „Spar Dine Simpleheder.“ *Esm. II. 241. AKohl. MP. II. 18. -mand*, en. (jf. -folk; sj. i rigsspr.) den jævne, simple (4.2) mand. Simplemand (kunde) i Tiden . . næsten uden at mærke det blive Husejer. *Bornh. Samlinger. VIII. (1913). 16. † -præst*, en. [4.2] almindelig præst (mods. højere gejstlige). alle forundrede sig over, at en Simple-Præst turde være saa dristig. *Hob. DH. I. 285. -sort*, subst. [3, 4] (jf. -graat; farv., foræld.) betegnelse for en billig sort farve (af ringere kvalitet); smaksort. *Cit. 1870. (Dengl. By. 1927. 42).* **-takt**, en. (nu næppe br.) d. s. s. simpel takt (se u. simpel 1.1). Vi have været i simpel-Tachten, nu vil vi tage fat paa Springendansen. *Cit. ca. 1730. (KirkehistSaml. 5R. III. 809).*

simpel(t)-hen, -væk, se u. simpel 1.3.

simper, adj. [sɛm'pɔr] (ogs. semper. *Moth. S. 116. Rist. J. 191. Feilb. jf. Junge. MDL.*) (sv. dial. semper, simper, no. semper, nt. semper, svejtsisk dial. semper, jf. nht. zimper (lich); sml. eng. simper, smile affekteret, ty. zimpern, være snerpet; maaske besl. m. sipper; dial. 1) (overdrevent) anstændig, ærbar, tilbageholdende; sippet; pæn (II.1.1); fin paa det; „fornem“; spec.: tilbageholdende m. h. t. mad og drikke (Feilb.). *Moth. S. 116. 199. Sort. (Saml. Danske Vers. 11. 126).* *Junge. Rist. J. 191. MDL. 473. Feilb. (u. semper og simper).* **2** stilfærdig; stille; diskret; bramfri. komme simpert (tort) med et Indfald. *MDL. VSO. (jy.). 3* sendrægtig; langsom; villig, uduelig til sit arbejde. *Junge. VSO. (Falster).* **4** om ting ell. forhold: daarlig; tarvelig; simpel (5); især m. h. t. sundhedstilstand og økonomiske forhold. *VSO. (Falster). FrGrundtv. LK. 187. OrdBS. (Fyn).*

I. simple, adj. se simpel.

II. simple, v. [sɛmblə -ede. (til simpel; jf. forsimple, simpelgøre; sj.) gøre simpel (1); simplificere. Datidens mangelfulde Sprogkundskaaber simplede Sagen yderligere. *GSchütte. (Norden. 1905. 67).*

Simplicitet, en. [sɛmplisite'tɛd] (†

Simpliflettæt. *LTid.1755.229. Tode.ST.II.29.* — *sj. Simplicité. Wiedewelt.T.11. ft. (nu sj.) -er. (ty. simplizität; efter fr. simplicité, af lat. simplicitas; til simplex (se simpel)) det at være simpel; simpelhed; spec.: 1) (nu l. br.) d. s. s. Simpelhed 1. saavel Religion som Videnskabe have faaet Vanskabning, og tabt deres naturlige Simplicitet. *Holb.MTKr.481.* Folket (*har*), saavidt de Tidens Simplicitæt tillod . . . været poleret og artig nok. *LTid. 1755.229. 2) (u d. s. s. Simpelhed 2. Holb. Philos.II.2. den ædle Simplicitet i Meublementet. Blich.(1920).XIV218.* hun læste nu med en smuk Simplicitet, der gav hendes Foredrag noget Rørende. *FruHeib.(Gylb.I. 16). Goldschmidt og hans (samtidig) Ideal var Simplicitet, en dansk-græsk Prosa uden Manér og Kruseduller. Rubow.(Tilsk.1938.I. 248). 3) (nu sj.) d. s. s. Simpelhed 3. Moth. Conv.S170. Leth.(1800). JBaden.FrO. Meyer.***

Simplifi, en. se Semperfi.

simplificere, v. [sɛmˈplifisʔeːrə] -ede ell. (*sj.*) -te. vbs. -ing (*Meyer.**) ell. **Simplifikation** (*JBaden.FrO. CSPet.Litt.624.*) (*fra ty. simplifizieren (fr. simplifier), af mlat. simplificare, til lat. simplex, se simpel; jf. II. simple, simpelgøre; især (u) gøre mindre indviklet, sammensat ell. kunstlet; gøre simpel (1); forenkle. JBaden.FrO. Jo mere man kan simplificere det Ethiske, jo bedre seer man det. Kierke.VII.116. disse Øer erholdt en meget simplificeret og lidet bekostelig Regjering. StBille.Gal.III.94. Zolas . . . Tilbøjelighed til psykologisk Simplificeren (Brandes.VII.161: til at forenkle Sjælelivet). Brandes.Ess.II.359.*

Simprefi, en. se Semperfi.

simre, v. [sɛmrə] -ede. (*fra eng. simmer, ældre simper, smaakoge; vel egl. lydord; kog., l. br.) 1) om vædske: frembringe en dæmpet snurrende, sydende lyd under indfyldelse af ild (varme); smaakoge; snurre; ogs. om kogekarret. (man skal) komme et halvt Stykke Sæbe i varmt Vand og lade det simre ganske let, indtil Sæben er smeltet. Hjemmet.*1929. 29.sp.3. Kaffeanden simrer. Ordbs. 2) (lade) koge under svag ild (varme); (lade) smaakoge; (lade) snurre. „Stolen“ og „Mælken“ (af østers) simres i Smør med aromatiske Urter. BerlTid.*1937. Aft.4.sp.6. OrtO.) [sɛmʔs] ft. -er. (*fra ty. sims; bygn., snedk., nu sj.) d. s. s. Gesims. vAph.(1764). Leth.(1800). VSO. D&H. simse, v. [sɛmsə] -ede. (ty. simsen, forsyne m. gesims; til Sims; snedk.) hævle med simshøv; spec.: hævle falske i træ ell. uddybe, afhævle en tidligere dannet fals. D&H. FagOSnedk. simse efter, afhævle, uddybe en tidligere dannet fals. Ordbs. Sims-høvl, en. [sɛmʔs-] (ty. simshobel; jf. Gesimshøv; snedk.) smal høvl, hvis jern fornedden har samme bredde som saalen (I.5.1 slutn.), og som anvendes ved fremstilling af gesimsers paa møbler og (navn-**

lig) ved hævling ell. uddybning af falske i træ. *vAph.(1764). Wagn.Tekn.498. FagOSnedk. -læder, et. se Sæmslæder.*

Simulant, en. [simuˈlanˈd] ft. -er. (*ty., eng. d. s.; af præes. part. simulan til lat. simulare (se simulere); jf.: (han var) listig og simulant (o: han simulerede, hyklede). LTid.1743. 754 || (uden for soldat.) især (u) person, der simulerer (2). NordConvLex.*V339. VVed. Racine.(1932).108. Manden vil sandsynligvis i Løbet af kort Tid udvikle sig til Simulant og overgaa til Bataillonskontorerne eller Ordonanserne. Bønnelycke.Sp.21. || (jarg.) om upaalidelig hest. Socialdem.*1931.Sønd.6. sp.2. **Simulation,** en. [simulaʔoːn] ft.*

-er. (*jf. ænyd. semulatz (Kalk.V891); fra lat. simulatio, vbs. til simulare (se simulere); nu især jagl.) det at simulere (2); forstillelse; ogs. om (enkelt) handling, hvorved man (i den hensigt at skuffe) paatager sig et andet ydre ell. væsen. Moth.S170. (han var) fuld af Renker og Simulation. Holb.Hh.I.186. en Hoffmand, der er opdragen udi Simulation og Politesse. smst.389. JBaden.FrO. ForskrL.123. i forb. m. af til angivelse af verbalbegrebets obj.: Simulation af . . . Sygdomme. FrHallager.Hysteri.(1901).61. || (jfur., nu sj.): den saakaldte Skinretshandel, Formaretsandel, Skromterklæring, Simulation. Lassen.AO.92. **simulere,** v. [simuˈleːrə] -ede ell. (*nu sj.) -te (LTid.1731.167). vbs. -ing ell. Simulation (s. d.). (ty. simulieren, fr. simuler osv.; af lat. simulare, til similis (se simili; sml. ogs. assimilere)) 1) (med.) især om sygdomstegn, symptom: give (urigtigt) udseende af, indtryk af; have lighed med. BibLæg.VII.154. Bidsaar af Sødyr . . . kunne med deres regelmæssigt runde Form ganske simulere Mærker efter Haglskud. KPont.Retsmed.II.151. HHelweg. GrundtvigsSindssygd. (1918).57. 2) m. person-subj.: (bevådt) anstille sig anderledes, end man virkelig er; paatage sig et andet væsen; forstille sig; spec.: anstille sig syg, svagelig olgn. for at slippe for et arbejde, opnaa en begunstigelse. Moth.S170. (Chr. II) var en stor Mester i at simulere, og med en leende mine at skiule sin Forbitrelse. Holb.DH. II.71. Nyerup.Efterretn.omFr.III.(1817).15. AarbKbhAmt.1922.91. || m. præd. Har vi nu ikke simuleret Fremmede (o: ladet, som vi ikke kendte hinanden) længe nok? JVJens. MD.10. (kaptajnen) troede, Manden simulerede syg for at drille. Buchh.FD.74. simulere aandsfrisk, (jarg.) søge at tage sig sammen, „være vaagen“. Bers.G.218. B.T.*1932.9.sp.4. || m. obj., der betegner, hvad man affekterer, hykler; spec. m. h. t. sygdom, svagelighed. Pflug.DP.370. Forbydere . . . simulerer Galskab for at forblive ustraffede. Brandes.F.498. Uha! — Han simulerede et Gys. ErlKrist.St.81. || part. simuleret anv. som adj.: forstilt; hyklet. simuleret Fortroelighed. Holb.Hh.I.549. en simuleret hemme-**

lig Forlovelse. *V Korfitsen. TO. I. 48. spec. (jur.; nu sj.) om retshandel, dokument: som kun sker, udstedes paa skromt, ikke er virkelig, ægte; proforma. Simuleret Contrakt, er den, der blot er sluttet for et Syns Skyld. Handelds O. (1807). 131. Simulerede Papirer. Falske Skibspapirer. Harboe. MarO.*

I. **Sin**, en. se Rosin.

II. **Sin**, et. se u. Sejnebrev.

III. **sin**, pron. [si'n] *Høysg. AG. 59. intk. 10*
 sit [sid] flt. sine [si'no, især dagl. 'sina] ell. (nu ikke i rigsspr., jf. fx. Feilb. LollGr. 78) **sin** ((han) skulde ikke troes paa sin Ord, ha, ha. *Holb. 111. I. 4.* Har mand i sin dage seet saadan et Puds? *KomGrønneq. I. 176.* gen. (i substantivisk anv.; kun (jf. dog *Flem-løse. 147*) i stift bogsprog og især i flt. (se bet. 6.2)) **sins**, **sits**, **sines** (*Med vore Domme det som vore Uhre gaar, | Ei to gaae eens, dog hver sits Rigtighed paastaar. *SkVid. IV. 147. sml. Høysg. AG. 58. Mikkels. Sprogl. 188.*) (æda. sin, siin (Brøndum-Nielsen. *GG. I. 59. 360.*), run., oldn. sinn (sinn), urnord. sin, got. seins, oeng., osaz., oh. sin (ty. sein, sin, hans, dets); til roden i III. sig; *best. m. lat. suus, sin, gr. heós, hósé*) possessivt pronomén af 3. person med reflektiv funktion (erstattende en gen. til III. sig)

A. (syntaktisk) anvendelse. || (jf. din 1.1 slutn., min sp. 75⁵⁹; nu kun arkais., især i 30
 efterligning af folkevisespr., ell. i spøg., skandinavisende jarg.) stillet efter subst. *Sværdet sit han skuer. *Oehl. XXX. 30.* *Abraham sagde til Oldsvend sin. *Grundtv. SS. 11. 49.* *Hver Fugl synger med Næbbet sit, | jeg med mit, som du med dit! *LCNiels. VLM. 10.* dengang Far var ung og rejste til Hobro for at se til Kæresten sin. *KMich. (Pol. 8/9 1938. 9. sp. 1).*

1) (jf. III. sig 1) om det syntaktiske 40
 forhold mellem sin og det ord, hvortil der henvises; i bet. 1.1 er brugen af sin (efter entals-subj., jf. bet. 2) nu eneherkende i rigsspr., i bet. 1.2-3 bruges ogs. hans, hendes osv., se nærmere *APHs. XIII. 20ff., 43ff.*; efter ubest. pron. (navnlig man, nogen, ingen) samt i forb. uden udtrykt subj. (se l. 58ff. og sp. 1412¹⁸) veksler sin undertiden (vist navnlig dial.) med ens (se *Feilb. I. 245a'*. *Mikkels. Ordj. 260.*) (om den fra rigsspr. stærkt afvigende brug i jy. dial. se *Feilb. Kort. 164.*) 1.) i tilfælde, hvor det ord, hvortil der henvises, nødvendigvis maa opfattes som forbindelsens nærmeste logiske subj. || i forb. m. subst., der umiddelbart (som obj., hensebj. ell. præd.) ell. v. hj. af præp. ell. konj. er knyttet til sætningsverbet eller en inf., et part. (om sin efter imp. se sp. 1417^{42ff.}); eksempler findes u. bet. 4; spec. mærkes brugen af sin ved infinitiv med „ubestemt“, „alment“ subj. (ved indikativ udtrykt ved man): 200 Rigsdaler, det er jo at flaae Hudén af sit Herskab. *Holb. Jep. III. 1.* Er det filosofiske Regler at ligge hos sin Pige? sa. *Philos. IV. 4.* Det at holde sin Kri-

stendom borte fra sin Filosofi og omvendt. er jo dog et latterligt Husraad. *JLange. (Brandes. XIV. 417).* Feilb. (sj.) i sætn. m. der ell. her: Her var saa kont i sin Stilfærdighed. *CEw. (Mikkels. Ordj. 258).* || (spøg., l. br.) i gengivelser af eder af typen min salighed i referat i indirekte form af en persons udtalelse. Attrup bandte paa, at mere end eet (eksemplar af avisen) skrev han sin Salighed ikke. [*Bille*]. *Skole drenge. (1886). 184.* || som del af et subj.-præd., henvisende til sætningens subj., ell. som del af et obj.-præd. henvisende til obj. een vil finde dette, og en anden hint Stykke sin Plads ikke saa værdigt, som hvad der er bortladt. *Tode. V. Fort.* nogle Gilleleie Fiskere, der sandsynligvis havde fundet Vraget forladt af sit Mandskab. *Drachm. KK. 121.* || \square knyttet til et subst., der er underordnet et adjektivisk led i en attrib. (ell. appositionel) forb., henvisende til forbindelsens overordnede led. En Mand gribende i sin Buxe-Lomme. *Holb. Kandst. VI.* et Svar . . som den ulærdeste Bonde kand lige saa let finde paa, som den i sine Tanker klogeste Professor. *Gram. (KSelsk. Skr. III. 306).* Min Fader . . var en sin Konge og sit Kald tro Embedsmand. *Bärens. Biografie. (1813). 1.* salig i sit Lys . . var (blomsten) vokset og vokset. *JPJac. I. 100.* jf.: et Forhold . . mellem Thomas Kingo . . og Jacob Worm, et saa vittigt og rapt Talent indenfor sit Omraade som nogen i hin Tid. *HBrix. AP. I. 195.* || i præp.-led, hørende til subst., der rummer tanke om handling ell. egenskab, henvisende til den størrelse, der tænkes som handlende ell. besidder af vedk. egenskab (ofte skjult i en til subst. knyttet gen.). Forestillingen om sine Frenders Sorg, vaagnede hos ham. *Oehl. ER. 23.* K.s Fortjener af sit Land blev taknemmelig paaskjonnede af hans Folk. *StBille. Gal. III. 68.* Man maa ikke lade sig skuffe . . til at tro hans (o: *Holbergs*) Følelser for sin Profession var af anden Art end lidenskabelige. *Rubow. LS. 147.* et Kongebrev, der gav en Skyldner Frihed paa en vis Tid for sine Kreditorers Krav. *Sal. 9 XIII. 30.* saaledes ogs. ved „alment“ logisk subj. (jf. sp. 1411^{59ff.}): Sin egen Ringheds Erkiendelse er . . ikke nok til Ydmyghed. *Mossin. Term. 823.* (han) trøstede sig med, at (Tab til sin Kone er dog kun af den ene Haand i den anden. *Blich. (1920). X. 92.* 1.2) i tilfælde, hvor forbindelsen er af den art, at det ord, hvortil der henvises, kan (men ikke nødvendigvis maa) opfattes som logisk subj. (i sprogbrugen vekslede med hans, hendes osv., der næsten altid anvendes, naar det led, hvortil der henvises, ogs. er bestemt ved sin (jf. dog: hun fandt sin Yngling udi sit Blod. *Blich. (1920). I. 126.*); om faste præp.-forb. som paa sit sted, i paa, til sin tid, (paa) sine steder, til sine tider, for sine årsagers skyld, hvor sin undertiden ikke henviser til et enkelt led i sammenhængen, men har faaet en mere selvstændig bet., se bet. 4.6. || betegnende

obj. som sammenhørende med hensobj. Marthe! flye Herren strax sin Hat. *Holb. Bars. IV. 4.* Amsterdam og andre Nederlandske Byer har betaget den (o: *byen Köln*) sin bedste Næring. *EPont. Men. III. 39.* *mens snedig jeg (o: *Loke*) bedrager ham (o: *Thor*). | Misunder jeg sin stolte Ro ham dog. *Oehl. ND. 150.* Dog skal jeg gjøre hvad jeg kan, for at erstatte ham sit Tab. *Blich. (1920). XIV. 165.* de (*stammer*), der give Hellenismen sit Særpræg, var den doriske og joniske. *HSchwannensf. OK. 62.* om forb. som give en sit fedt, skære en sine klæder ret, gøre en sin proces, give en sin rest, læse en sin tekst, se Fedt sp. 851°, Klæde sp. 724°, Proces 3.3, Rest 3.2, Tekst. *ff.* ham sker sin ret u. ske. betale, give, svare (en) hver sit, se u. bet. 5.4. || som del af et verbet (*verballedet*) bestemmende præp.-led henvisende til obj. (*henholdsvis hensobj. ell. (nu næppe br.) styrelsen i et (umiddelbart foregaaende), til samme verbum knyttet præp.-led*). Gud være Tak for sin (1907: hans) uudsigelige Gave. *2Cor. 9. 15.* (*han døde*) effter at hand tilforn hafde begrædet sine Synder, og faaet saadan Afsky til sin Keyserinde Zoe for sin Ugudelighed, at hand vilde icke se hende for sine Øyne. *Holb. Intr. I. 194.* Lad os da faa Herren i sin Slaap-Rok. *sa. Jep. II. 2.* Jeg fandt ham siden ved sit sædvanlige Sindelav. *JSneed. II. 397.* *Stik Kniven i sin Skedel! *Ev. (1914). II. 246.* Xaver takkede Officeren for sit gode Raad. *Oehl. XXVI. 143.* *Et Ære være Gud | For sit Julebud! *Grundtv. SS. III. 46.* de forte den Døde til sit sidste Hvilested. *HCAnd. (1919). I. 334 (ff. AnkerJensen. HCAndersens sprog. (1929). 229).* Naar man besøgte dem . . fandt man gerne Paludan-Müller ved sin Pult i hans egen Stue. *FrLa. PM. 247.* en rigtig krabat Nordveststorm er ikke længe om at ryde en Husside for alt sit Tag. *Aakj. BT. 12.* anbringe, lægge, sætte noget paa sin (rette) plads, sit (rette) sted | *ff.* (*ved absolut tidsbestemmelse*): Derefter anfalet Sanctius . . Garsiam . . hvilcken hand lettelig ofvervant, og lod kaste i Fængsel sin Lifstid. *Holb. Intr. I. 234.* kalde, nævne nogen (*ell. noget*) ved sit rette navn *olgn.*, finde noget i sin orden, overlade en til sin (*egen*) skæbne, se u. Navn 1.1, Orden sp. 1201^{2ff}, I. overlade 1.1. || i præp.-led, der er bestemmelse til et subst. (*substantivisk ord, led*), henvisende til dette (*ff. ogs. ndf. u. bet. 4.3*); ofte i forb. m. al (*ff. II. al 5.2*) *ell.* samt (*ff. II. samt 2*). *Man saae kun Himlens Ris Cometen med sin Svands. *Holb. Metam. 74.* *Natten, med al sin (*rettet fra alle dens*) blendende, giftige | Taage. *Ev. (1914). III. 260 (ff. smsl. VI. 275).* *Meer tryg end en Fyrste mellem sin Vagt | Hos min sorte Drabant (o: *en hund*) jeg gik. *Winth. IV. 98.* *Jeg elsker Tanken i sin stolte Gang, | Og Tonekunsten med sin Længsels Sang. *HCAnd. X. 488.* Saa viste Hagen og Hansen sig, forte af Frøken

Giersing i sit lidt skæve Halvløb. *KLars. GHF. I. 19. spec. i forb. i sin almindelighed, se u. Almindelighed 1.2 samt AOlr. DH. I. 283. 284.* i sin helhed, se u. Helhed 2. brugt afvekslende m. dets: vi gik over Caserta, for at see det store kongelige Slot der, med sine Pragtsale og Billeder fra Murats Tid, see Amphitheatret ved Capua, med dets Hvælvinger under Gulvet. *HCAnd. ML. 170 (sml. AnkerJensen. HCAndersens sprog. (1929). 126. 128. 129).* *Hist Holdnæs med sin grønne Brink, | her Brunsnæs med dets Tjørne. *Rør. GK. 63.* || som del af appositionelt led, henvisende til det subst., hvortil appos. er knyttet. et Møde . . mellem to saa ypperligt begavede Aander som Thomas Kingo, sit Aarhundredes største poetiske Geni i Norden, og Jacob Worm. *HBriz. AP. I. 195.* denne livsfarlige Leg (o: med motorcykler) endte da ogsaa med en Ulykke: En ung Mand, sine Forældres eneste Søn, satte Livet til. *AlfrChristensen. VorTid. (1934). 23.* || (*sj.*) som del af det sidste af to sideordnede led henvisende til det første. *seer du hannem (o: *djævelen*) og sin Krigshær at indtage | Passagen . . | Skal du dog ikke gaae det ringeste tilbage. *Clitau. IR. 31.* || i mindre omhyggeligt spr. brugt i indledende præp.-led henvisende til den størrelse, der forestæver den talende som den, meddelelsen egentlig angaar, har henblik paa. Ved sit sobre, tarvelige Livssæt var hans fra først af svagelige Helbred bleven bestandig stærkere. *JulPet. L. 18.* I sit 37te Aar, da han stod paa Berømmelsens Højdepunkt var der en ung Pige, som elskede hans Digtning saa højt, at hun vilde se ham. *Ottosen. VH. III. 149.* Uden sin dygtige og kloge Hustrus Støtte havde Livet i disse Aar ikke været let for ham. *Tilsk. 1935. II. 388.* i sin Barndom ramte der ham en Ulykke. *NatTid. 14/12. 1937. 11. sp. 5.* || (*ænyd. d. s.; ff. tilsvarende anv. af deres, hans, hendes (se u. I. de sp. 535°, II. han 5.1, II. hun 4.1); nu kun dial.*) i gen.-omskrivning, henvisende til et foranstaaende subst. (*i gen. ell. ubøjet*). *VSO. (jy.).* * (*han maatte*) følge artlympen | til Fader Zeus sin Throne paa Olympen. *Gjel. KM. 62.* Folk her i Sognene de har jo hidtil holdt sig i Skindet for denher Jernban' sin Skyld. *JakKnu. A. 71. Feilb. Kort. 160. (ff. bet. 5.1) m. underforstaaet subst.:* *de købte alle mine (o: *stude*), | Og fik sex af Jespers sine. *HMikkels. D. 157. 1.3*) hvor det underordnede led i en „skjult sætning“ (*en inf., et part., et adj. ell. et subst., der betegner handling, egenskab olgn., med tilhørende bestemmelser*) skal angives at være identisk m. subj. i den overordnede sætning (*men forskelligt fra det „nærmeste“ logiske subj.*) bruges dels sin, dels hans (*se II. han sp. 821^{2ff}*), hendes (*se hun sp. 657^{2ff}*), dens, dets (*saaledes spec., hvor misforstaaelse kunde opstaa ved at henføre sin til det nærmeste logiske subj.*). || i forb. m. subst., der er forbundet med en til obj. knyttet inf. villie-

løs lod hun Qvinderne iføre sig (*HCAnd. Eventyr. II. 1. (1838). 47.* hende) kongelige Klæder, flette Perler i sit (smst.: hendes) Haar. *HC And. SS. XIII. 144.* I samme Øjeblik folte hun Liv røre sig under sit Hjerte. *Goldschm. V. 221.* Hun hørte én af L'hombreherrerne løbe op ad Trappen og skrige sit Navn. *Bang. U. A. 177.* (han) fik Snese af fattige og gældbunde Mennesker til at ryste og bæve for sin Griskhed. *Bregend. MAG. 31.* || (jf. u. bet. 1.1) i forb. m. subst., der er knyttet til et adj., der staar attributivt, appositionelt ell. som obj.-præd. *Axel bringer Bud fra Rom, | Kiært for sin (*Oehl. (1831). II. 33.* hans) søde Frænde. *Oehl. AV. (1810). 30.* (gud) styrker og bevarer os faste i sit (1850: hans) Ord og i Troen indtil vor sidste Stund. *Katek. (1909). § 100.* || i præp.-led knyttet til subst. som de sp. 1412^{3a} nævnte. *intet Blik | Til Gjensvar paa sit eget der hun fik. *PalM. TreD. 242.* jf. (*henvisende til subj. for et overordnet vbs.*): Tibers protester mod al guddommeliggørelse af sin person. *Wiwel. 252.* || i forb. m. subst., der staar i appos. til et andet led end subj. Joseph gik ogsaa op fra Galilæa . . at lade sig indskrive tilligemed Maria, sin trolovede Hustru. *Luc. 2.5.* en mand, ved navn Ananias, med Saphira sin (1819: hans) hustru, soldte sit gods. *ApG. 5.1 (Chr. VI).* Imidlertid var Alexander, ved Philippi sin forfarne Lægis Hielp, bleven fuldkommelig restitueret igjen. *Holb. Intr. 1.27.* || knyttet til et sammenligningsled, der ved omskrivning til en sammenlignings-sætning vilde blive subj. i denne (eks. paa den i ældre spr. alm. brug af hans osv. i denne stilling er anført *AphS. XIII. 50.*) Gøthar blev saa rød i Ansigtet ved disse Ord, som sin Purpurkaabe. *Oehl. ER. 172.* jeg kand for min Død ikke lide, naar Konen er højere end sin Mand. *Blich. (1920). IV. 15.* *C. Møll. Familieliv. (1886). 203.* Det er Discipelen nok, at han bliver som sin (1819: hans) Mester, og Tjeneren som sin (1819: hans) Herre. *Matth. 10.25 (1907).* (Kirstine) vilde gøre ham (: Niels Hald) . . til en stille Hjemmets Mand som sin (: Kirstines) Far. *Olesen Løkk. NH. I. 47.* han er bedre end sit rygte, se I. Rygte 2.1. jf.: han saa' langt ældre ud end sin Alder. *Drachm. STL. 6. 1.4)* henvisende til subj. i en anden sætn. || ved sætningsfordobling („kløvning“) med det (vekslende med det nu mindre br. hans osv., se han sp. 822²), visende hen til subj. i bisætningen. Det var ikke til sit Fædrelands men til sin egen Fordel, at han forte den ene Krig efter den anden. *Lefolii. Sproglærens Grundbegreber. (1871). 98.* *E. Jessen. Gram. 178* (se sig sp. 1263^{4a}). Det er sine egne følelser, han udtaler gennem heltens mund. *Mikkels. Ordf. 260.* det er af sine egne, man skal have det, se egen sp. 208^{4a} jf.: der var et Emne, Hessing stadig kom tilbage til, det var sit Egteskab. *V Bergstrøm. M. 141.* || (om tilsvarende forhold i ænyd., glæde og paa andre spr. se *AphS. XIII.*

51f.58f.; nu næppe br.) henvisende fra en bisætn. til subj. i den overordnede sætn. 1. i genstands-sætn. Af Tings-Vidner (kan bevises), at Adrian Nilsen, gl 79 Aar kand erindre sig, sin Faders Oldefader har sagt (osv.). *Holb. Kandst. V. 3.* Hvor er den fromme Fader, der vil heller, at en Fremmed skal regiere sine Børn, end han selv? *Schytte. IR. I. 85.* 2. i relativ-sætn. Herren kiender dem, som ere sine (1819: kiender Sine). *2 Tim. 2.19 (Chr. VI).* Hand var . . fortørnet, saasom hand havde hørt . . den Krig som var opvækt mellem sine Søstre. *Holb. Mel. V. 3.* Man handler imod det, som er sin Pligt og Skyldighed efter Lovene, naar man gjør det, som er Urett. *Mossin. Term. 417. 3.* (sj.) i andre bisætn. Man har ej længere Fred, end sin (nu: ens) Nabo vil. *Mau. I. 253.*

2) (allr. i æda. (uden for skaansk) fortrængt af deres (se de sp. 534^{2a}ff), se nærmere *AphS. XIII. 67ff.*; sml. III. sig 2; nu sj. i omhyggeligt rigsspr.) henvisende til (grammatisk ell. logisk) subj. i flt. (vistnok navnlig, hvor subj. bestaar af sideordnede entalsord ell. opfattes kollektivt som en enhed, ell. hvor sine er brugt attrib. ved flertalsord, og der tænkes paa, at hver enkelt inden for subj. har et bestemt forhold til et enkelt individ ell. eksemplar inden for obj. (verbalbestemmelsen osv.) (jf. *NMPet. Dän. Sprachlehre für Deutsche. (1830). 90.* *JC Lange. Haandbog i Modersmaalet. (1832). 114*)). Og Jorden frembragte Græs, Urter, som gave Sæd efter sit Slags (1931: efter deres Arter), og Træer, som bare Frugt, og havde sin Sæd i sig efter sit Slags (1931: Frugt med Kærne, efter deres Arter). *1 Mos. 1.12.* De . . gir hinanden sine Ringe. *Holb. Masc. I. 11.* *vildt du vide, hvad de føre i sit Kiøld. *Falst. Ovid. 125.* (han) klappede paa Kaarden: og spurgde: om Officererne havde baaret sin Værge saa kiek i Fyen, som han og hans Borgere i Kiøbenhavns Beleiring. *Mall. Sg H. 2. 11.* (forbryderne) maae aldeles ikke forplante sig; thi saa forplante de ogsaa sine Laster. *Blich. (1920). V. 194.* *han har . . | En elsket Moder og en kjær Veninde, | Som græde vil og vride sine (*Oehl. (1831). II. 202.* deres) Hænder. *Oehl. HS. (1815). 41.* *Rask. II. 411.* da kom gamle Minder og hang sine Gardiner op. *HC And. (1919). III. 222* (jf. *Anker Jensen. HC Andersens sprog. (1929). 228.* *Rubov. HCA. 213*). Hun stirrede ufremdent paa Træerne, der strakte sine store Arme op i Mørket. *Bang. U. A. 119.* Perserne er især mærkelige ved sin religiøse udvikling. *Ottosen. VH. I. 13.* Gaardens og Slægtens Magter slutter alt i sine Jernrammer. *V. Ved. (DagNyh. 4/8 1913. 1. sp. 2).* Rønningrisene dækkede Sandet med sine klare grønne Ranker. *Olesen Løkk. KB. 122.* || henvisende til hver, brugt som appos. til flertalsord (jf. u. bet. 3.1), se *AphS. XIII. 69f.*

3) henvisende til (grammatisk ell. logisk) subj., der formelt er 3. person, reelt 1. ell. 2. person (undertiden vekslende med min, din,

vor(es), jer(es). 3.1) *henvisende til et m. h. t. person (bøjningsmæssigt) indifferent pron., der repræsenterer (genoptager) et ord af 1. ell. 2. person. || visende hen til hver, brugt som appos. til ord af 1. ell. 2. person. den Time kommer . . at I skulle adspredtes hver til Sit, og forlade mig alene. Joh.16.32. I har ret begge to, hver paa sin Maade. Holb. Kandst.V2. I skal få hver sin opgave (meget sjælden jeres opgave). Mikkels.Ordf.258. *Lad os gaa hver til sit. K Munk.C.43. || henvisende til pron. som hver, ingen, nogen, brugt i forb. m. pron. af 1. ell. 2. person som subj. ell. appos. til subj. Ingen af os (1931: Ikke en af os) skal formene dig sin Grav, at du jo maa begrave din Døde. 1 Mos.23.6. har nogen af jer tabt sit lommeterklæde? | 3.2) (jf. APhS.XIII.90; l. br.) i relativ-sætn., der er knyttet til et ord af 1. ell. 2. person. *Dig, som til sin (Staffeldt. D.II.171: din) Thrones Glands indbyder | Uskyld fra dens lave Liljed. Staffeldt. Nye Digte.(1808).iv (jf. sa.D.I.497). || i relativ-sætn., der er knyttet til præd. til subj. af 1. ell. 2. person: at De har været en god Son, der . . ikke forglemte sin . . fattige Moder. Coll. (HC And.BC.I.202). Jeg synes egentlig, jeg er en brav Fyr, der gør sit bedste. Sv.La.FruG.39. 3.3) i tiltale med han (II.2), hun (II.2) ell. i tiltale (til en ell. flere) med titel, stilling osv. (ved tiltale med De bruges kun Deres (se de sp.540¹², 541^a samt Ew.(1914).II.334.363); ved afvekslende tiltale m. De og titel olgn. bruges henvisende til tilten baade Deres (se de sp.241²²) og sin: vil kammerherren ikke have sin frakke paa? |). Er ikke Madamen Herre over sit eget Legeme? Holb.Vgs.(1731).II.11. Deres Excellence har ved Sit Eget Høye Exempel for lang Tid, ligesom oplivet Studeringer iblandt os. Mossin.Term.) (6^v. *Aa, hør, lille Mo'r, | Hvad har hun i sin Kurv i Dag? NE Petersen.Tusendfyrd.(1888).37. || (nu især kælede ell. foragt.) ved imp. olgn., hvor der ikke findes noget udtrykt subj. *Vel, vell! — ret vel Madam! — Men siig mig nu sin Mening! Ew.(1914).II.226. For Himmels Skyld, min bedste Kousine, styr sin Forbittrelse og opir hende ikke for meget. Tode. S.50. *Gaa Sin Veil! Oversk.FandensOvermand. (1854).37. Er det en Maner for et stort Pigebarn! Tør nu Øjnene og drik sin Chokolade! Wied.S.136.*

B. betydning: sin bruges for at betegne noget som tilhørende ell. paa anden maade staaende i forhold til forbindelsens (grammatiske ell. logiske) subj. (erstattende en gen. af subj.). || om forb. sin egen se egen.

4) attrib. 4.1) i al alm. (betegnede fx. person som staaende i slægtskabs-, venskabs-, afhængigheds- ell. myndighedsforhold til det grammatiske ell. logiske subj., ting, egenkab, som tilhørende, tilkommende, knyttet til ell. som del af subj. (resp. som den helhed,

hvertil subj. hører), en handling som udført af ell. rammende subj., ell. betegnende tilstand, situation, forhold osv. som den (det), hvori (hvorunder) subj. befinder sig). hun er endnu i sin blomstrende Alder. Holb.Ul.V3. *Bøgen speiler | Sin Top i Bølgen blaa. Oehl.XX.247. Det lykkes endelig en Munk at fravriste Ridderen sin Hemmelighed. Hauch.VZ.34. *den gamle Ørn, | Som jo saa gjerne vilde | Fornøje sine Bern. Boisens Viser.323. Niels blev lige saa rød i sit Hoved som en Kalkun. Korch.LL.53. Med Gotfred af Ghemen . . fik Danmark sin første faste Bogtrykker. OFriis. Litt.140. jf. (som gengivelse af kælede tiltale med min): *Hvor dejligt at kjøle for sliig en lille En! | At kalde ham sit „Lam“ og sit „lille Hønsen!“ 1 Bøgh.Vi.51. i forb. m. titel, navn paa litterært arbejde, kunstværk osv. for at betegne det som udført af subj.: Snorre har . . skrevet sin Heimskringla, paa det gamle Norske eller Islandske Sprog. Schøning. (Snorre.Heimskringla.I.(1777).XVIII). Salig Reiser . . gjorde med sin frygtelige Ildebrands Historie endnu meget større Lykke. Bagges. L.I.221. || i talrige faste forb. som faa noget for sine penge, ikke vide sine levende raad; i sin alderdom, barndom, ungdom, i (alle) sine dage, sin livstid; for sin fornøjelse; se de paagældende subst.; om forb. som paa sine gamle dage se II. paa 3.4. i en del faste forb. findes baade forb. med og uden sin (ofte dog saaledes, at den ene er mindre brugelig, fx. tage (sin) afsked, have (sit) besvær, (sit) øje, (sin) hyre med noget, have (sin) morskab, (sin) plaser af noget, af (sin) profession, se u. de paagældende subst. || (jf. u. bet. 4.6; undertiden trykstærkt) betegnende et tidsrum som det, hvori subj. hører hjemme, lever, eksisterer, foregaar osv. *ogsaa den, som virker i sin Samtid stærk, | Er Fremtids Kæmpe. Oehl.XII.280. Saxo er . . anstukket af sin Tids bekjendte Feil.Grundtv. Saxo.I.XLII. *Hvor var han hævet over sine Tider | Just i Moralens! PalM.AdamH. III.216. (visen er) et karakteristisk Udtryk for sin Tid.OFriis.Litt.129. være forud for sin tid, se forud 2.2. for sin tid, betraglet i forhold til samtiden, ud fra den paagældende tids forudsætninger. det (o: et klavermærke) var et godt Fabrikat for sin Tid.PEBenzon.P.20. Maskinen var en for sin Tid fremragende Konstruktion.Flyvning Hær.13. jf. sp.1422^a: Saxo Grammaticus, den samme Biskops i sin Tid mages boglærde . . Yndling.Grundtv.Saxo.I.xv. 4.2) m. bibel. af, at noget er det rette, behørig, passende, foreskrevne, det som hører sig til, som tilkommer en olgn., ell. at noget vedkommer, har interesse for subj., ell. blot m. bibel. af, at noget er det regelmæssige, sædvanlige, tilvante, normale for subj. man skal flaae Brændofferet, og hugge det i sine Stykker (1931: i Stykker). 3 Mos.I.6. Hvormangen een (o: husmoder) ligger ikke endnu i Sø-

nens bløde Arme, eller drikker endnu sin syvende Koppe Kaffe? *Tode.V.20.* August (*havde*) fra den tidlige Morgen til den seene Aften . . gennemtrællet sin Dag. *Rahb.Fort. II.436.* *Kan man (o: her i *helvede*) spise, drikke, sin L'Hombre spille? *Heib.Poet.X.222.* Vil Du afgive indlagte Qvittering til sin Bestemmelse. *Hauch.(Hjort.B.I.202).* *Koen sin Middag i Kløveren gumler. *Drachm.DVE.147.* Drengen købte sit Brev Knappenaale (o: det, han var sendt efter). *PEBenzon.P.210.* hans Husbestyrerinde gik paa sine bestemte Aftener. *Woel.DG.129.* (*jf. sp. 1420^{af}; ned sæt.*) om noget, subj. stadig taler om, beskæftiger sig med osv.: han (*havde*) bedt mig købe ham ti . . Følhopper . . senere hen . . blev (*han*) ved at skrive til mig om sine Hopper. *KBlizzen.AF.345.* i talrige forb. som faa, gaa, have sin gang; komme osv. paa sin (rette) hyld, plads, sit (rette) sted; faa, give sin bekomst, sit fedt, sin rest; have sin rigtighed, rimelighed; forstaa sine sager, ting; tage sin tid, have sine tider; gaa sin vej; være sine penge værd; i sin orden; se de paa-gældende subst.; gaa, ligge, sidde sin tid ud, se gaa 1.4, I. ligge 36.2, II. sidde 28.2. ligge i sin bedste søvn, sidde i sin gode ro *olgn.*, se bedst 1.1, god 2.2. || (*jf. din sp. 747^{af}*, min *sp.75^{af}*) i forb. m. propr. som udtr. for, at vedk. person (eller lokalitet) er særlig nær knyttet til (elsket af) subj. *Der han slog Verden af sit Sind, | Da lukte han sin Jesum ind! *Kingo.418.* *Sin Hendrik ene elsker hun i hele Danmarks Land. *Winth.VI.197.* Paa det kgl. Teater spilledes H. C. Andersens „Kærlighed paa Nicolai Taarn“ 1829 . . medens den gode Balthasar Bang . . fra sit Nøddebo ikke naaede saa vidt med „København“. *Vilh.And.Litt.III.603.* || i forb. m. betegnelse for omraade, lærestof, pensum, værk osv., som subj. studerer ell. er fortrolig med. en Mand (som) forstod sine Sprog, sit Latin, sit Græsk, sit Hebraisk (osv.). *Ew.(1914).IV.366.* hun glemte at læse sit „Fader vor“. *HCAnd.(1919).II.179.* „Farligt, saa klog Du er“, drillede Fru B. „Man kan vel sin Historie“, mente han. *KBirkGrønB.SF.65.* i forb. m. navn paa forfatter, kunstner (brugt meton. om *vedk.s værker*): Hvor Jens ogsaa hakkede jammerlig i sin Cicero! *Blich.(1920).VII.2.* Endelig kunde man sin Molière bedre end sin Holberg. *JPJac.II.144.* Han havde studeret Søren Kierkegaard — „læst sin Kierkegaard“, som han selv udtrykte sig. *Tops.I.208.4.3* m. bibet. af, at noget er ejendommeligt, karakteristisk, egent for *vedk. subj.* (*jf. MøllKrist.DF.129.*) Svaret lyder i sin Korthed saaledes. *Heib.Pros.IX.95.* som Vandfad havde han den hele Aae med sit (*HCAnd.Eventyr.I.2.(1835).39.* det) friske rindende Vand. *HCAnd.D.III.* Fru G. gjorde end af sine graciøse Haandbevægelser, der erstattede Fortsættelse. *KLars.Ci.148.* Den lange (*Marck Stig-*)Vise findes optegnet i

„Karen Brahes Folio“. Med sine 108 Strofer er den Samlingens Pragtstykke. *OFriis.Litt.105.* || (*sml. han sp. 821^{af}*) med (*værdi*)tryk, i *præp.-led*, der betegner en begrundelse, indrømmelse m. m.: at han med sin stemme ikke slog igennem, er mig en gaade | || i forb. m. direkte tale, angivende en ytring som karakteristisk for subj. *Om nogen brovter med sit: bey mir! | Da buk. *Abrah.(Rahb.Min.1790.I.286).* *en ængstlig Maage | Vendte i Farten og raabte sit: Varsko. *Drachm.D.26.* (*skolelæreren*) som nærmest var en Rædsel i Skolen, naar han bandede sit „Fanden knage mig“. *Egeberg.M.8.* || i *præp.-led* m. paa (II.7.2) i udtr. for karakteristisk maade at tale, optræde, klæde sig paa *olgn.* *han . . paa sin klare Viis mig gjorde klar | Urigtigheden. *Pal M.TreD.81.* Han blev ved at se efter hende paa sin ubestemte, grublende Maade. *Tops.N.6.* man (*kunde*) se ham skangle afsted paa sin sædvanlige skødesløse Slentrefacon. *Bregend.MAG.61. jf. l. 26ff.*: Hun (*havde*) Gulvtæpper, smukke gamle Møbler, Portierer, alt paa sin italiensk Vis. *Galsch.SR.95.* paa sin kvan(t)svis, se u. Kvantsvis. *spec.(gldgs. ell. spøg.)* i forb. m. adj. (*substantiveret* som *fk. ell.* (*nu især* ved betegnelser for sprog) *snk.*), der betegner tilhørighed til en lokalitet, nationalitet, konfession ell. stand. Om Morgenhen skal de (o: unge menneske, som har været udenlands) have deres Thee eller Chokolade. Det, sig de, er paa sin Hollandsk. . . Naar de gaa et Ærende i Byen, skal de have en Laqvei udi Hælene paa sig, det er paa sin Leipzigske eller Berlinsk (osv.). *Hob.Jean.I.1.* jeg har klæd mig paa i Dag paa sin Adelsk. *KomGrønneq.II.300.* (*saa*) sagde hun paa sit Fyenssk. *Bang.L.34.* (*Montesquieu*) oversatte alt paa sin Fransk og paa sin Voltairesk. *VVed.(J.Clausen.VerdensLitt.hist.II.(1898).396).* Wilhelmus Abbas, som Holberg kalder ham paa sin Latin. *DannHavebr.II.* hed Attraa („Paphian stimulus“, som det hedder paa sit richardsonsk). *NMøll.VLitt.III.306.* se *endvidere* u. II. paa 7.2 samt u. bengelsk, II. engelsk 2, gammeldags 1.2 *slutn.*, I. Græsk 2, II. Fransk 2, hollandsk 2, italiensk 2, junkersk, II. jydsk 3, jægersk, katolsk 2, kavalersk, I. militær 1.2, II. Norsk 2, papistisk, spansk, svensk, tysk, østerlandsk. paa sin frisk, se frisk *sp.52^{af}*. paa sin poetisk, se poetisk. 4.4) betegnende noget (der ikke i øjeblikket kan nærmere bestemmes ell. ikke ønskes nøjere karakteriseret) som beroende paa, forstaaeligt ud fra subjektets natur (dets evner, viden osv.) ell. som afhængigt af subjektets forgodt-befindende, vilje, skøn; ofte (*jf. bet. 4.6*) (uden tydelig tanke paa et særligt forhold til subj.) m. bet. „en vis (ikke nærmere betegnet)“, „en bestemt“, og veksende med forb. som sin bestemte, sin visse, sin særlige *olgn.* (i alm. tryksterkt for at antyde, at ligesom subj. staaar i det angivne forhold til det refl. led (har sine

mangler, udmærker sig paa sit felt), saaledes staa andre subjekter i sa. forhold til andre, tilsvarende størrelser). Hr. Jeronimus I kand lære af denne Historie, at Mascaraer har ogsaa sin Nytte. *Holb. Masc. III. 13* (jf. u. I. Nytte 2.2). saameget Værd, Udgaven (har) saa har den dog og sine flere Mangler. *Baden. (Rahb. Min. 1807. I. 11)*. Ved at betragte (folkets) Færd skuer man ind i Tiden, ikke fremad, men tilbage; og just det har sit Gode, sin Tryghed, sin Fred. *NMPet. I. (1867). 2.* det er jo ikke denne meget nysselige Førstehaandsuskylighed, der ganske vist har sit Tiltalende. *JPJac. II. 366*. Cilli havde sine Tvivl. *Elkjær. HF. 99*. han var paa sit felt (inden for sit omraade, i sin kreds) en af den moderne videnskabs banebrydere | det har sin(e) vanskelighed(er), sin(e) ulejlighed(er), sin(e) ulempe(r) *olgn.*, se u. Vanskelighed, Ulejlighed, Ulempe. i sin art, i sin, sit slags, paa sin side, for sit vedkommende, se Art 5.1, Slags, I. Side 5.3, Vedkommende. paa sin maade ell. paa sin vis, paa en bestemt, med subj.'s hele væsen overensstemmende, ud fra det forstaaelig, maade; ogs.: paa den (velkendte) for subj. ejendommelige maade; betragtet paa rette maade; paa en maade; ret beset. æ forholder sig paa sin maade til a og e i talen, næsten som cis paa en anden maade til c og d i Musiquen. *Høysq. AG. 4*. Ulrikka er jo dog ogsaa god paa sin Viis, men hun lader sig ikke saadan mærke dermed. *Hauch. SK. 18*. (syngemesteren og hans elev) vare som en ældre og en yngre Broder, og den Yngre eiede hele det unge Hjertes Inderlighed og Varme; det blev forstaaet og paa sin Vis gjengivet af den Ældre. *HCAnd. SS. VI. 91*. Han stod for mig som en behagelig Fælle, var meget hengiven og paa sit (*alm.*: sin) Vis i høj Grad diskret. *AndNx. S. 198*. i forb. m. hver: *Holb. Kandst. V2* (se *ovf. sp. 1417^a*). hver enkelt Toneart var blevet ham kær paa sin Vis, syntes han, og han horte dem samle sig i fuldttonende Sang. *Rørð. PåHøjskole. (1898)*. 123. det er (saa ell. saadan) sin (egen) sag *olgn.*, se Sag 4.3, saadan 6.1, egen *sp. 210^a*, for sine aarsagers skyld, (jf. for visse aarsagers skyld u. Aarsag *sp. 72^a*; nu l. br.) af visse (i sagens natur liggende) grunde (som det ikke vil være nødvendigt, passende, klogt at nævne). Lå os gaae lit tilside for sine Aarsager skyld. *KomGrønæg. II. 349*. denne (o: en kaarde) tager jeg dog for sine Aarsagers Skyld med mig. *PÅHeib. Sk. III. 100*. Candidat — for sine Aarsagers Skyld maa han hedde Jørgensen — var en modificeret Stoiker. *Blich. (1920). XXX. 59*. || om forb. sin mand i udtryk for den (ellers ukendte) person, som subj. i den paagældende situation har at gøre med („vedkommende“), se I. Mand 10.2 slutn. (jf. *smst. bet. 2.4, 6.2 samt II. føde 1.3, tage*); *sml.*: *nok, han ventede Messen over, | og da Augustinermunken | tog

sin Vej til Piniehøjen, | var han snart sin Munk paa Siden. *Rich. II. 222. 4.5* (jf. *øda. tha bõtæ* han for hwar by mark han yuær reth. *sinæ two oræ (DGL. II. 465)*; *vist egl. til bet. 4.2*; jf. ogs. *din sp. 748^a*, *min sp. 76^a* og *Mikkels. Ordß. 256*; *talespr.*) ved (omtrentlige) størrelsesangivelser *olgn.* (betegnende, at *vedk. størrelse er karakteristisk, passende, for subj. ell. blot udtrykkende en vurderende døvlen ved størrelsesangivelsen*). Folk tenker, naar en kvinde er sine 40. aar, er hun gammel nok til at have mere forstand. *Reenb. Æ. 54*. han (o: en aagerkarl) tar sine 100 Procent. *Tode. S. 23*. han var en Jette, sine ni Alen lang. *Grundtv. Sazo. II. 94*. (hesten) gik sin Mil i Timen. *Ing. LB. IV. 66*. den Sten er over tusinde, ja sine to tusinde Dalen værd. *Goldschm. VIII. 385*. Fausing var syv og tyve år, en voksen og dygtig mand, der tjente sine fire tusende om året. *Hjort. DG. 123*. gaa i, fylde (*Schytt. IR. I. 152*) sine seksten *ostv. aar*, se *gaa sp. 488^a*. 4.6) (jf. *bet. 4.4*) trykstærkt i faste forb. m. udtryk for tid ell. sted, betegnende tidspunktet, stedet som det for subj. (eller verbalhandlingen) fastsatte ell. passende, det paa subjektet (s vilje, afgørelse) beroende, ell. som det tidspunkt, det sted, hvor subj. findes, lever, virker, hvor verbalhandlingen foregaar osv.; ofte uden tydelig henvisning til et bestemt (grammatisk ell. logisk) subj. (jf. *APhS. XIII. 35ff.*). || \varnothing paa sit sted, (jf. *sv. på sitt ställe, på sin ort, ty. an seiner ort, lat. suo loco*) paa rette, passende, paagældende sted (*især: i en skriftlig fremstilling*). *INMeier. Da. Grammatik. (1843). 115*. Som paa sit Sted oplyst, findes Melodierne ikke i den Udgave, vi have fulgt. *M Hamm. & G Rode. (Kingo. S. Jungje-Chor. (udg. 1856). 227)*. da foretrak jeg . . at skrive mig Kjerulf. Dog herom paa sit Sted. *ChKjerulf. GU. 9*. jf.: Med mange flere urigtigheder, som her for kortheds skyld forbigaaes, Men til sin tid og stød Reserveres. *Holb. Brv. 111*. || (paa) sine steder, (jf. *sv. på sina ställen*) paa passende, beejlige steder; nu kun i videre anv.: paa de paagældende steder; paa visse (ikke nærmere betegnede) steder; hist og her. Hafver jeg uden Ophold refereret Sagen paa sine Steder, hvor jeg har nogen adresse. *Gram. Breve. 6*. Sæden falder ujævnt, paa sine Steder tyndt, paa andre Steder tykt. *Schytt. IR. II. 284*. Muligt er det, at dette Forslag vil paa sine Steder finde Vanskeligheder. *Birckner. IV. 154*. *Mikkels. Ordß. 260*. uden præp.: Kan hænde . . at Trangen til Orden og Regelmæssighed sine Steder har taget Overhaand. *HowardGrøn. SF. 116*. Meteorologerne spaar Storm, men derfor kan vi jo godt faa en rolig Søndag sine Steder i Landet. *Pol. 3/2 1935. 4. sp. 6*. || i sin tid (*ænyd., glda. d. s. (se APhS. XIII. 37f.)*, jf. *sv. i sin(om) tid, ty. (zu) seiner zeit, lat. (in) suo tempore*) I. (nu *især glgds. (bibl.) m. h. t. fremtid: paa det*

rigtige, bejlelige, passende tidspunkt; i rette tid; ogs.: i det paagældende øjeblik; i paakommende tilfælde. Alles Øine vogte paa dig, og du giver dem deres Spise i sin Tid (1931: i rette Tid). *Ps.145.15.* et ord i sin (1871: rette) tiid, hvor got er det! *Ords.15.23(Chr. VI).* disse Riger, hvorover Gud hafver destineret Ed: Kongel. Høydhed udi sin Tid at blive en Hersker. *Hob.Intr.1.3r. Grundtv. Saxo.I.xxxiii.* Efter Deres egen Lov vil De i sin Tid selv blive domt. *SMich.Dommeren. (1921).168. jf. Dag 4.s:* Hvad meener I vel, at der skal blive af Worm i sine Dage, hand har gaaet længe i Latine-Scole, det kunde hand ikke fatte . . nu har Faderen sendt ham til Engelland. *Seidelin.161. 2. m. h. t. fortiden: egl. dels om den tid, hvori subj. hørte hjemme, foregik, dels om det passende, bejlelige tidspunkt; i videre anv.: paa et bestemt (ikke nærmere betegnet) tidspunkt; dengang; engang; jordum.* Noah, en retfærdig Mand, var ustraffelig i sin Tid (1931: blandt sine samtidige). *1Mos.6.9.* Hand tog Troen over fra tolv Degne i sin Tid, saadan Stemme havde hand. *Hob.Jep.1.3.* De har vist for Resten sikkert hørt hans Navn: i sin Tid afdøde Kaligraf og Skrivelerer Thorvald Hansen. *KLars.SF.113.* Det var hende, som Folkesnakken i sin Tid havde sat i Forbindelse med Herr G. Søiberg. *HK.13. jf. (l. br.):* „Rosensvamp“ . . var et i sine Tider højt anprist Lægemedel. *Bergs.MS.¹I.309.* || paa sin tid, (ænyd. d. s. (AphS.XIII.38j.); jf. sv. på sin tid; nu l. br.) d. s. s. i sin tid 1. da vil jeg give Eders Land Regn paa sin Tid (1931: i rette Tid). *5Mos.11.14.* || til sin tid, (ænyd. d. s. (AphS.XIII.39), jf. ty. zu seiner zeit) 1. d. s. s. i sin tid 1. *Hob.Br. III (jf. ovf. sp. 1422⁴⁸).* *Den ene Generation opfylder sin Bestemmelse og træder ud, | Og den næste Generation opfylder sin Bestemmelse og træder ud til sin Tid. *JVJens.Di.79.* jeg (vil) give eder den Regn, I behøver, til sin Tid (1871: i sin Tid). *3Mos.26.4(1931).* hver ting til sin tid, se u. hver 1.2 slutn. jf.: Alt til sin Tid, mine Herrer! Den, som er usoiagtig i det Smaa, vil og være forsømmelig i det Store. *Hauch.II.55. 2. (nu l. br.) d. s. s. i sin tid 2. (en) gejstlig . . der til sin tid havde været præst i Bremen. ADJørg.I.90.* hun var æret til (Chr.VI: i) sin Tid i hele Landet. *Jud.16.26.* Cornelia havde selvfølgelig til sin Tid været godt inde i sin Bys indre Anliggender. *Pol.⁴/1929. 19.sp.1.* || til ell. (nu l. br.) paa (Thurah.B. 154. JPPrahl.AC.95) sine tider, til visse (for subj.) passende ell. bejlelige tider; i videre anv.: paa de paagældende tidspunkter; paa visse (ikke nærmere betegnede) tidspunkter; til tider; undertiden; af og til. Judas . . beskikkede, at der skulde holdes hvert aar allerede indvielses dage til sine tider (1871: til deres Tid), aar efter aar. *1Makk.4.59 (Chr.VI).* Visselig er det til sine Tider, sær-

deles strax oven paa Maaltidet, en ubeskrivelig Vellyst at læse noget, som man ikke forstaaer. *Storm.(Rahb.Min.1786.I.254).* Der er kommen en hel Del ondt op i mig til sine Tider. *ASteenbuch.Rektor Lassen.(1887).191. jf.:* den utrolige Mængde Drivvis, som til sine visse Tider hjem søger (Island). *Grundtv.Saxo. I.9.* || i sin time, se Time.

5) brugt alene (uden fig. subst.). 5.1) m. underforstaaelse af et i det foreg. ell. fig. nævnt subst. (hvorefter sin retter sig m. h. t. køn og tal). *Han saae paa dem (o: den andens støvler), han saae paa sine, | Og tænkte: De skal være minel *Bagges.I.174.* *hun sank . . | Med sit imod hans Ansigt ned. *Winth.Digt.271.* *Endskjont dets rene Skjønhed fast ham blendte, | Han Billedet for sit dog strax erkjendte. *PalM.AdamH.III. 227. (forf.)* vil . . gøre hin Vismands Ord til sine. *VKorfitsen.GM.97 (jf. Ord sp.1185⁴⁸).* Helsingør fælde Skuffelsen som sin og Tabet som sit eget. *IsakDin.FF.286.* || (efter ty. die seinen, jf. u. bet. 5.3) † *(Diogenes) fandt saa hos En (o: en degn) tilrede | Et gammelt Bryllups- og et gammelt Barselbrev, | Hvorefter han (o: degnen) igjen de sine alle skrev. *HMikkels.D.52. 5.2) (jf. din sp.747⁵⁸ff, min sp.76⁴⁸ff)* jk. sin brugt substantivisk om person, der tilhører, staar i et nært forhold til en (jf. bet. 5.3). *Hver ta'er sin, saa ta'er jeg min, | saa har de andre ingen. *Børnerim. I.7.* han haabede engang at kunne kalde hende sin | (talespr.) om en kvindes (nyfødte ell. ventede) barn: Midt i Verset: „I Klude svøbt i Krybbe lagt“ udbrod (den fattige skolepige): „Tak, Frøken! det kender vi. Min Søster havde heller ikke Tøj til sin, da den kom.“ *ThConstantin-Hansen.EtSkoleliv.(1935).48.* hun venter sin i januar maaned | 5.3) (jf. ænyd. sine (Kalk.III.725a²³b⁴), lat. sui; sml. din 1.3, min 1.3 slutn.) ☉ fit. sine ell. (jf. bet. 5.1 slutn.) † de sine (en Dagdriver . . der saaledes forsømmer sit Huus, og lader de sine (jf. *Hob.Kandst.II.2:* Hustrue og Børn) lide Nød. *JRPaulli.Kandst.A6⁰)* brugt substantivisk, om subj.'s paarørende, tilhængere, undergivne olgn. *Forladt af sine han saa godt som eene streed. *NordBrun.Jon.166.* den Studerende, som uden Sines Consens er hvervet, (skal) strax løsgives. *MR.1776.631.* *den, som nylig grød i Sines Kred, | Seer om en Maaned andre Stakler græde. *Oehl.II.35.* || især i forb. sig og sine (sj. sine og sig. *RasmWinth. S.118).* Saa mange (o: ca. 50 mennesker) vinder ved min Fabriks Drit Brød og ophold for sig og sine. *Cit.1789.(Nystrøm.S. 244).* derfor er hver . . Foresat . . der ingen Tillid kan sætte til sine, at beklage baade for sig og sine. *Rahb.Min.1797.II.299.* Den, som ikke selv kan ernære sig eller Sine . . er berettiget til at erholde Hjælp af det Offentlige. *Grundl.(1849).§89. e. alm.* || i forsk. udtr. m. Gud (Vorherre) ell. Fanden

(den onde osv.) som subj. Herren kiender Sine (Chr.VI: dem, som ere sine). 2Tim.2.19. *Abel slumdr sødt i Løn, | Gud ei glemmer Sine. Grundtv.SS.II.27. (menneskene) blive . . ikke uden Prøvelser, men Gud hjælper sine igjennem dem. RichPet.Kingo.(1887). 447. fanden (den slemme osv.) ell. vorherre (Koføed-Hansen.KA.I.210) hytter nok ell. sørger vel for sine, se II. hytte 1, sørge. enhver sørger for sine, se sørge. 5.4) (jf. din 1.2, min 1.2 samt sit eget u. egen 1.1) inth. sit brugt substantivisk. || om subj.'s ejendom, tilgodehavende, udkomme, fornødenheder, interesser osv. man bør . . ikke . . betage nogen Ret til at gøre med sit, hvad han vil. Stampe.IV.207. *Man slæber og man slider | Saa kummerlig for sit i disse dyre Tider. Ew.(1914).II.293. ikke mange Dage derefter samlede den yngre Søn alt Sit (Chr.VI: alt godset), og drog udenlands. Luc.15.13. Ingen Fuskeri i Professionen! og den, der har tjent sig op fra Dreng og Svend, han skal meget bede om at have Sit for sig selv. FJHans.PS.II.33. Folk maa vel værge for sit. Hans Povls.HF.91. jf.: Snakken gik noget trevnt. Men Vejr og Vind skulde have sit (o: nogen omtale). Elkjær.HF.102. have sit paa det tørre, se tør. i forsk. forb. m. (en) hver (se ogs. u. hver 1.1, 11.6). I Bønnen befale Enhver Gud sig selv og Sit. Mynst. Jonstr.20. talem. (l. br. i rigsspr.): Enhver vil gjerne have Noget for Sit (o: en rimelig betaling for arbejde osv.). Grundtv.Da.Ordsprog. (1845).nr.1946. Korch.LL.74. om forsk. andre (l. br.) talem. og ordspr. se Mau.II.249f. spec. (muligvis til dels efter lat. suum cuique, se Arlaud.76) i en række forb., hvor sit som obj. henviser til (en)hver som henseb. (jf. bet. 1.2), som (kunne) betale (Schand.BS. 43. Rützeb.VF.146), give (Nørreg.Naturr.67. VSO.), klare (OlesenLøkk.NH.II.115), svare (s. d.) (en)hver ell. hvermand (s. d.) sit olgn., (kunne) betale enhver, hvad man skylder ham; (kunne) klare sine økonomiske forpligtelser; være solvent; ogs.: gøre sin pligt; tage skyldigt hensyn til alle sider. || om en persons hjem, bopæl ell. arbejdssted, (nærings)virksomhed. Nu har han faaet sit for sig selv.VSO. især i forb. (hjem) til sit (ænyd. d. s. (Kalk.V.900b⁴⁴. Prædikanters Gjensvar.(udg.1885).27); har afløst ænyd., glæde til sin (Kalk.III.725a^{1ff}), jf. din sp. 748^{23ff}, min sp.77^{1ff} samt de sp.535^{5ff}, han sp.820^{55ff}, II. hun 4.2, II. I 3.2) hjem til sig; til sit hjem osv. Derefter siger han (o: Jesus) til Discipelen: see, det er din Moder. Og fra den Time tog Discipelen hende hjem til Sit. Joh.19.27. *At gjenne Tydsken hjem til Sit. Winth.II.49. Valkeren var forlængst ude af Døren og paa Vej hjem til sit. GyrLemche. 60 S.III.48. nu navnlig i forb. (gaa osv.) (en)hver til sit, (gaa osv.) enhver til sit hjem sin virksomhed osv. (se ogs. u. bet. 3.1 samt u. hver 11.6). naar (visitalten) er forrettet,

skulle Præsterne til sit sig igjen hjemføje. DL.2—16—12. de fremmede Herrer reisede hver hjem til sit igjen. Holb.DH.II.445. *Gaaer nu, Enhver til Sit, og lad mig enel Oehl.HJ.26. Grundtv.SS.IV.364. I Frederiksberg Runddel skiltes Selskabet og gik hver til sit. J.VJens.D.167. jf.: først nu kom begge Dragerne hver fra sit, uden Anelse om, at der var noget paa Færde. VilhHans.J.62. || om en persons arbejde, dont, anliggender, interesser osv. (hun) var en smuk Kone . . ferm til sit og dog stille af Væsen. AndNx. MJ.I.13. jf. sp.1425^{91ff}. Det er bedst, at Hver bliver ved Sit. Mau.8642. Damerne faar meget travlt, hver med sit. Wied.TK.131. passe sit, se III. passe 5.4. || om bidrag til, andel, indsats i noget, især i forb. som gøre (se gøre 9.2), bidrage sit (til noget), gøre hvad man kan ell. skal (for noget). (embedsmanden bør) efter Evne søge at bidrage alt Sit til Almeenvel. Bäreus.Biografie.(1813).44. Rist.FT.136. || om bryderier, genvordigheder, prøvelser, ansvar olgn. Begge (ægtefæller var) skrøbelige; han fik sit i Felten og døde ung. AGerber.Hvad jeg gennemlevede.(1900).32. Uden al Tvivl tyngede meget paa hans Skuldre, han vilde faa sit at svare til, naar Domsbasunen klang. Bers.G.52. hun har nok i sit — stakkels Barn! OThyreg.UA.162. have sit overstridt, se overstride. i forb. m. (en)hver (se ogs. u. hver 1.1 slutn.): enhver Sønderjyde har oplevet sit. JacAnd.Er.III. 118. Feilb. || om en persons tanke, mening(er), udtalelse(r), standpunkt olgn., i forb. som blive ved, holde paa sit. Bryde blev ved sit, han mente, det i al Fald var værd at prøve. KlBernsen.Æ.I.12. Katrin holdt paa sit (o: sin beslutning). Elkjær.HF.144. tænke sit (ved noget), gøre sig bestemte tanker (som man ikke vil røbe) (i anledning af noget); især: faa mistanke om en skjult sammenhæng (bestyrket). Byfogden talte meget højt . . Erik hørte et Vindue klirrende aabnes og strax lukkes med et Smæk. Han tænkte Sit derved. Schand.AE.102. han (nævnte) ikke Inger med et Ord. Hoffjægermesterinden, der lagde Mærke hertil, tænkte sit derved. Pont.LP.VII.115. AaDons.S.11. || i² forb. som have sit i munden, i benene osv., have sin force, sin styrke, sin bevagelse i munden osv. (jf. have sp. 962²⁸, 963⁶ samt Mund sp. 493³⁸). bagefter (diskussionen) kunde han (o: Marstrand) muggent bemærke: „Han har nu sit i Kæften!“ KMads.Marstrand.404. Hans Kone . . havde ikke saa meget Spjæt i Benene, i Stedet havde hun sit i Munden. ErikKrist.NS.117. || om hver sit i bet. „alt muligt“ olgn. se u. hver 11.6 slutn.

I. Sind, en. se II. Sindre.

II. Sind, et ell. (nu ikke i rigsspr.) en (jf. u. Letsind). [sen] Høysg.AG.35. (poet. ell. dial. Sindre. [sena] Gravl.Helligdommen. (1925).20. Esp.288. jf. tilsindes (∞ findes,

mindes). *Drachm. DJ. II. 348.* (jf. *nåf. l. 7*) efter præp. i: *Du Haab, som i mit Sinde boer. *Recke. GND. 138.* ft. d. s. ell. (nu ikke i alm. (prosa)spr.) -e (*Hebr. 4.12 (Chr. VI). Slange. Chr. IV. 1324.* *Brors. 19. 56. 83. 102 ofl. Kierk. V. 118. VI. 238. 416. Rich. V. H. 119* (∞ lindre)). || gl. bøjningsformer: *sinde*, til dels svarende til gl. dat. ent., i (faste) præp.-forb., se bet. 6 (og 1.1); best. f. gen. ent. (nu kun arkais.) *sindsens* (Underretning om Præ-servation i mod Pesten. (1709). II. spec. (til bet. 1.1) i forb. *sindsens* gaver: *Holb. Paars. 211. Dumetius. III. 40. Gram. Breve. 228.* (ænyd. glda. sin(ne), æda. sinni (*Mariakl. 19.*), sv. sinne (*fsv. sin(ne)*), no. sinn og sinne, *vrede*; *rimekviss* (med tilslutning til II. Sinde (Sind)) laant fra mnt. sin (oblik. og ft. sinne), jf. *hty. sinn* († sinne); egl. sa. ord som II. Sinde (Sind); grundbet.: *sindets* bevægelse ell. retning mod et vist maal; jf. *mnt. mht. sinnen*, 20 *tænke* (paa), *stræbe* efter (sml. IV. sinde); besl. er lat. sentire, føle, sensus, følelse, fornuft, se I. Sans; jf. IV. sinde, sindelig, sindet, sindig || ordet har i mange tilfælde (i prosa) afløst I. Hu (og I. Mod (1)) og er selv (i bet. 4) fortrængt af I. Sans)

1) indbegrebet af alle et levende væsens (et menneskes) sjælelige egenskaber, tilstande og virksomheder; (et menneskes) indre væsen som søde ell. bolig 30 for de sjælelige egenskaber, tilstande, virksomheder. (om præp.-forb. i sinde ofl. se bet. 6). 1.1) i al alm. vores Sind kand lættelig indtages af de ypperlige Skabninger Himmelen har dannet, saasom hende og hendes Liège. *Kom Grønæg. II. 247.* Maaskee adspalttede verdenslig Bekymring for Føde og Klæder hans Sind. *Kierk. IV. 136.* En frygtelig Hemmelighed hviler paa mit Sind. *Wied. Fæd. 376.* de forskellige Paavirkninger, for hvilke ethvert Menneskes Sind er udsat, 40 have Indflydelse paa Ansigtets Udtryk og dets Farve. *OBloch. D. 1. 147.* Musikens Magt over Sindet. *OFriis. Litt. 112.* forlyste, kilde, krænke, lette, nage, rekreere, tyngte ens sind olgn., se forlyste (2) osv. || (jf. bet. 2.1-2 og 6.2) i forb. m. præp. i (i sindet, i sit sind olgn., især poet. i sinde). Vær ikke hastig i dit Sind til at fortørnes. *Præd. 7.9.* *Dog vil han (∞: *Jesus*) fri i Sinde | Mod sine Fiender 50 gaae. *Kingo. 98.* *Drengen voxte op til Mand, | Barnlig dog i Sinde. *Grundtv. Kvæd. 173.* *Du, som har Sorg i Sinde, | Gak ud i Mark og Lund. *Winth. HF. 210.* *gammel i Sind bliver Ingen | uden han altid har været det. *JV Jens. Di. 134. om dyr:* *Med Sorg i Sind og tyst de (∞: *to drosler*) sad, | Thi ak! de skulde skilles ad. *Winth. Digtn. 184. Rich. I. 49* (se II. mærk 4.2 slutn.). let, mod, nedbøjet, nedslaaet i sind(et), (have) ligevægt, ro i sindet olgn., se let (III. 8) osv. det bringer — Fred i Sindet at se i to saadanne Øjne. *KMunk. EI. 127. spec. i udtryk for eftertanke olgn.:* *hvergang du i dit Sind | Tænker paa

den skønne Pige. *Heib. D. 28.* *Hr. Peder, | Fordybet i sit Sind, | Stivt stirrede paa Græsset. *Winth. HF. 208. Holst. VI. 230.* (han) overveier i Sindet alle de Muligheder, som kunne møde (under vejret i bjergene). *VThist. En Vandring i Syden. (1843). 10.* „Ja det gjorde den s'gu ogsaa,“ sagde Ane, i sit Sind indrømmende, at Hans Peter havde Ret i sin Bemærkning. *Schand. Fr Prov. 220.* veje i sit sind, se veje. i alm. spr. især i forb. i sit stille sind, se stille. || i ft., m. overgang til bet. 2(a). *Tak Blomster, bløde, lindre — | gjør milde Hjerter og Sindel. *Rich. V. H. 119.* man opnaaede . . ikke at berolige Sindene (*Brandes. E. 27:* Gemytterne) og vi fik politisk Frihed. *Brandes. IV. 13.* *Der er Græde i Luften og i Sindene. *Holstein. D. 29.* Romantiken . . greb Sindene med en Vælde, som var det en ny Religion. *M Kirkegaard. Positiv Religion. (1930). 15.* (bevægelsen) var begyndt at optage Sindene ogsaa i dette Sogn. *Martin AHans. NO. 22.* || særlige forb. m. gen. sindets ell. (nu ikke i alm. spr.) *sinds* ell. *sindsens* (*zaren*) skrev og spurte selv om alting . . med saadan sindets roelighed, at dend, som ej vidste bedre, skulde have tænkt, at hand ingen anden ting hafde at forrætte. *JJuel. 348.* den kraftigste Recept for Sindets Feber. *Holb. Abrac. I. 8.* *sindets* ell. *sindsens* (se ofl. sp. 1427¹⁰) gaver, se Gave 4 (jf. *Sindsgave*). *sinds* lun, se I. Lun 1. *sinds* roelighed, urolighed, se *Sindsroelighed*, -uro. || i *sideordningsforb. m. andre ord*, dels m. modsat bet., som *Legeme olgn.* Jeg merker . . at Fruen er vel baade paa Legemets og Sindets Vegne. *Holb. Forv. 5. sc.* det tungeste Arbeyde, saavel med Sindet, som med Kroppen. *Buchw. JS. (1725). 94.* et sundt sind i et sundt legeme, se *sund. spec. i forb. (i) sind og skind, se Skind.* — *dels m. ord af lign. bet. (ofte tautologisk, forstærkende):* for de Besmittede og Vantroer er Intet reent, men baade deres Sind og Samvittighed er besmittet. *Til. I. 15.* *Dit ansigts giennem-trængende Straaler | Mit Sind, mine Sandse bedaarer. *Holb. Usynl. II. 6.* *Kommer, Fattige og Rige, | Vender Hierte, Sind og Hu | Fra den arme Verden bort. *Brors. 164.* *Jeg (∞: *Holger Danske*) lever i Danskens Hjerter og Sind, | Jeg lever paa Folkets Tunge. *Ing. HD. 6.* i forb. m. Sjæl: du skal elske Herren din Gud i dit ganske Hierte, og i din ganske Siel, og i dit ganske Sind (1907: med hele dit Hjerte og med hele din Sjæl og med hele dit Sind). *Math. 22. 37.* *Oplys enhver i Siel og Sind, | At finde Veyen til dig (∞: *Jesus*) ind. *Brors. 11.* *Den store Mester kommer, | Som smelter Sjæl og Sind. *Ing. H. 154.* Han var Forretningsmand i Sjæl og Sind (∞: *juldt og helt*). *Buchh. FD. 163. 1.2*) (jf. bet. 4; især hos *Brorson*) † i ft., om et menneskes sjælelige evner olgn.; sind (1.1). *Mine Sinde | Altid finde | Udi den Forening Ro. *Brors. 19.* *Vægter! vil

den sorte Nat, | Mørk og Mulm af mine
Sinde | Ey forsvinde? *smst.102.* *Priis Jesum
med Hierte og samlede Sinde. *smst.227.*

2) (bet. 1) *m. særlig forestilling om indivi-
duelt ell. tidsbestemt (skiftende) (sær)præg.*
2.1) *det for et personligt væsen særegne sind*
(1); *sindsbeskaffenhed; sindelag; ogs.*
(m. overgang til bet. 3): temperament;
gemyt (1). hvorledes ville I . . ransage Gud
. . og ret forstaae hans Sind og begribe hans
Tanker? *Jud.8.14.* Haver eet Sind imod
hverandre (1907: Værer enige indbyrdes).
Rom.12.16. (han) blotter sig . . og lader
see hvad Sind hand er af. *Horn.Moral.1.37.*
*Som Vinden og Vandet er qvindeligt (?:
kvindens) Sind. *Bagges.Nbld.204.* da var jeg
lystig og overgiven; dette er egentlig saa
mit Sind. *Winth.VIII.197.* Erna og Birgitte
er saa forskellige af Sind. *KSecher.Den frem-
medeGæst.(1934).9.* De trøster altid godt . .
Er altid i en hulende Ligevægt . . Hvem der
havde saadan et Sind. *ErlKrist.DH.124.* *jf.*
Folkesind: Folkets tusendårige Sind. *Rord.*
HS.130. (Tang Kristensens) Skrifter (inde-
holder) en mægtig Inspiration for den, der
(vil) udvide sit Kendskab til dansk Sind.
OThyreg.(Pol.2/1938.14.sp.5). *jf. bet. 3.3:* vi
har ingen særlig Brug for (ord som) Tempera-
ment eller endog Mentalitet, fordi der
endnu kan være Sind i en Hest og Sind i en
Jyde. *VilhAnd.BM.31.* || *især med attrib. adj.*
til angivelse af den særlige (lette, tunge, faste
osv.) beskaffenhed. hand har et hastigt ont
sind. *Moth.S199.* Christiani 2. Vredagtighed
og vanskelige Sind. *Holb.DH.II.209.* *Men-
nesket . . | Behersker alle Ting, kun ei sit
svage Sind. *Sotof.Panth.250.* *Lad liig et
Barn mig blive! | Skienk mig et fromt en-
foldigt Sind! *Hauch.Lyr.84.* *Af Alting høiest
er det faste Sind, | Det i sin Fasthed villie-
stærke Hjerte! *PalM.TreD.197.* (Hauchs)
ærekære Sind (Brandes. *DD.53:* Gemyt) bragte
ham til i den jordiske Ære at se noget
Virkeligt og Værdifuldt. *Brandes.I.398.* *(Hol-
bergs) lattermilde Sind, med Strenghed i.
JVJens.VL.29. din Kone har et lyst Sind.
HansPovls.HF.93. et aabent, frejdigt, fromt,
følsomt, kærligt, stridbart, trodsigt, tungt,
venligt sind | et højt, let, opladt sind *ofl.,*
se høj (II.6.4), let (III.8), oplade (I.5.3). ||
saa mange hoveder, saa mange sind,
se Hoved 7.2. 2.2) om sind (1) med tids- ell.
situationsbestemt, skiftende karakter: (sind
prøget af en særlig) sindstilstand,
sindsstemning; ogs.: lune (1); humor
(2). *Min Faders vrede Sind du let forsoner.
Sander.Harp.44. *Da traad han med ned-
tynget Sind | Ved Morgengry for Greven
ind | Og sukkede sin Længsel. *Staffeldt.D.I.*
90. *Let som en Hind | Med muntert Sind,
| Hun svæver og smiler. *Oehl.Digte.(1803).78.*
Mit Sind er saa forbitret, at jeg ikke kan
faae Rolighed dertil (: til at tage en beslut-
ning). *Heib.Poet.VII.206.* || (med overgang

til bet. 3; *jf. ogs. bet. 6.4) i særlige udtryk for*
standhaftighed ell. vægelsindethed olgn.; i
(især \cup) forb. som være ved det samme
sind, altid have det samme sind, fatte
et andet sind (se II. fatte 3.3), skifte
sind (se skifte), delt sind (se III. dele
1.2) olgn. Nu har I baade hendes Faders og
Moors Samtykke, saa at hvis I er ved samme
Sind og Forset, er ald Hinder ophevet.
Holb.Kandst.V8. ond . . er hun nu, med
mindre hun har faaet andet Sind, siden
jeg gick ud. *sa.Vgs.(1731).I.4.* Nearchus var
. . fast altid ved et Sind. *Suhm.II.190.* hun
var stadig i samme Sind og spottede ham.
Jørg.RH.74. hun kan (?: være fuld af haan)
. . naar hun er ved det Sind. *Bregend.HH.I.*
83. || *talem.* (kvinde har) broget, kort,
stakket sind *olgn., se I. Klæde 3.1, I.*
Kvinde 2.3, Kvindfolk 1. især i udtryk som
*være ved ell. have syv sind (ofte med til-
føjelsen over et dørrtrin, et dørrå, en*
dørræskel, en tærskel; se u. Dørrtrin
osv.), flere sind, femten sind olgn., være
(i høj grad) vægelsindet, lunejuld; ogs.
*(m. h. t. aktuel situation): være meget tvivl-
raadig (m. h. t. en afgørelse, et valg).* det er
virkelig en af de underligste Koner udi
Byen, som har 16 Sind paa en Dag. *Holb.*
Vgs.I.3. sa.LSk.V5. Heib.Poet.IV.308. PalM.
AdamH.II.111. Anders gik og var i flere
Sind. *Gravl.Vejrgabet.(1917).114.* Pastor M.
skrev et Brev, og han skrev to, men han
sendte dem ikke afsted. Han var ved syv
Sind. *Buchh.K.103. 2.3) \cup med mere selv-*
stændig bet., om person med et vist sind
(2.1-2); sjæl; gemyt. *I Sinde, som finde ey
Hvile paa Jorden . . | Bereder dog eder.
Brors.268. *Her vil ties, her vil bies, | Her
vil bies, o svage Sind! *smst.295.* Strid mel-
lem to forskjelligeartede Sind. *Winth.NDigt.*
243. Der er . . mangfoldige lyse Hoveder og
kraftige Sind, som føle det Samme. *Goldschm.*
Hjl.II.797. jf.: „Der gik den (fjer)“ sagde
(hønen). Og det var nu sagt i Munterhed,
for hun var det muntre Sind mellem de
Høns.HCAnd.Hist.I.45.

3) (bet. 1-2) med særlig forestilling om
(handlingsbestemmende) følelse ell. vilje. 3.1)
(nu især \cup ell. dial.) som udtryk for følelses-
betonet optagethed (interesse), lyst,
tilbøjelighed, ogs. vilje, beslutning. for-
fængeligen opløst af sit kiødelige Sind.
Col.2.18. Guds ord . . dømmer over hier-
tets tanker og sinde (1819: Raad). *Hebr.*
4.12(Chr.VI). det eensomme Levnet paa en
øde Øe . . laae mig i Sindet. *Robinson.*
I.57. Tilbøjelighed ved alle Leyligheder,
at følge de Principia, som stemmer over-
eens med den herskende Lyst hos os, kal-
des Sind. *Mossin.Term.343.* hans Sind til sin
Broder . . lagde de paafølgende Begiven-
heder for Dagen. *Molb.EPl.67.* saavel i det
religiøse Sind som i det speculative Hoved.
PMøll.ES.II.45. || i særlige forb. som faa,

have sind *ell. (dial.)* sinde (*Gravl.Helligdommen.*(1925).20. *Esp.*288. *OrdbS.*(*Sjæll.*) til *ell. for* (*MDL.477. Feilb.*) *ell. om* (*Gravl. AB.188. OrdbS.*(*Sjæll.*); *især m. flg. inf.*), ens sind staar til (*Gram.*(*KSelskSkr.IV.14.*) *Rahb.PoetF.I.115. D&H. jf. u. I. Hu 2.2*), (*sj.:*) være i (hu og) sind til (*se I. Hu 2.2 slutn.*), *især tidligere:* slaa (*Jernskæg.D. 68. Moth.S458. jf. u. Hu sp.565⁴ og Rolighed 2.3*) *ell. sætte* (*PoulPed.DP.*(1937).5. *Jacobi.* 10 (*Skuesp.IV.113*)) sit sind til *olgn.*, som udtryk for, at man har lyst *ell. tilbøjelighed til noget, har besluttet, ønsker noget, har noget i sinde* (6.2), *er til sinds* (6.4) at osv. ingen af dem har Sind for at giftes. *Blich.*(1920).IX.240. (*skulde*) du ikke . . . have Sind til at slaae ham ihjel, naar du saae din Leilighed. *Hauch. PF.I.206.* han havde sat sit Sind til, at jeg skulde træde i hans Fodspor. *Gylb.*(1849). VIII.205. Kong Erik havde ei heller Sind 20 til at slaaes med de tydske Frænder. *HCAnd.* (1919).V.86. have Tid og Leilighed og Sind til at gaae omkring og betragte de andre Mennesker. *Kierk.IV.154.* Naar Marlinde nu fik Sind om, at det var anderledes rart at ha to Stuer, saa stillede Rasmus en Lerstensvæg op midt i Stuen. *Gravl.BB.13.* (*de*) sider og taler sammen. Og ingen har Sind til at gaa i Seng. *Thuborg.DVE.303. spec. i næglende* (*ell. spørgende*) *udtr.:* ikke have 30 sind til, ikke have hjerte (I.2.1) til; ikke (*kunne*) nævne (*at*). *MDL.694.* saa var Alting saa stille, som der ikke kunde tænkes Noget i Verden, der havde Sind til at gjøre En Fortræd. *Schand.Fort.449. ErlKrist.Ler.* (1930).25. *Esp.*288. *Feilb.* *OrdbS.*(*Sjæll., Fyn.*) || bringe (*se II. bringe 5.12*), bære (*se II. bære 9.9*), faa, føre (*se II. føre 6.10*) det over sit sind, bringe *ell. bære det over sit hjerte.* Hun kunde ikke faa det over sit 40 Sind at kaste Rosentræet ud. *Schand.SB.196.* || (være) efter ens sind, efter ens hjerte (I.3.2) *ell. hoved* (5.2). *Sir.7.27.* Hvor forliebt den gode Sparenborg blev, da hand hørte den Madame beskrives; hun er og paa et Haar efter hans Sind. *Holb.Vgs.V2. Hauch. MfU.232.* Ethvert Menneske har . . . undertiden (*ønsket*) at skabe en Verden efter sit eget Sind. *IsakDin.FF.241. 3.2* (*dial.*) *kærlighed* (*til en person af modsat køn*); *elskov.* (*især i forb.* have sind til *ell. for* (*Feilb.*) *en olgn.*), du har altid havt Sind til Ane. *JPJac.I.278.* Du har faaet Sind til Knud igen . . . sig kun, at du har slaaet den anden af Hovedet og kastet dit Sind paa Knud igen. *ZakNiels.NT.89. sa.K.188. PR Moll.DS.46. Gravl.EB.15. 3.3*) med særlig forestilling om fasthed, stolthed, voldsomhed, lidenskabelighed. saasom jeg kiender hans Sind, saa zittzer og bæver mit heele Legeme. *HolbMasc.III.4.* *det gjaldt | Med ubøiet Sind | At bøie sin Nakke for Staalet. *Hauch.Lyr.70.* || (*især dial.*) i abs. anv.: stærkt temperament; liden-

skabelighed. enten I tager det til Fortrydelse eller hvad I gjør, saa faar I vide, at der er mere Sind i Mari, end hun kan komme gjennem Verden med. *JPJac.I.10.* Sind. *Jak.Knu.*(*bogtitel.1903.*) han var en gal Satan, naar Sindet kom over ham. *Gyr Lemche.S.IV.52.* (*Frank Dover*) havde Sind. Og han kom ud for stærke Konflikter, hvor hans Sind kunde vise sin Lødighed. *Buchh. FD.6.*

4) (*normal*) evne til sansning, tænkning *olgn. 4.1* (*normal*) evne til iagttagelse og vurdering; forstand; (klar) bevidsthed. Jeg vil heller have talet fem ord i en menighed med mit sind (1819: forstaaeligen; 1907: med min Forstand) . . . end ti tusinde ord med et andet tungemaal. *ICor.14.19* (*Chr.VI.*) *Din Viisdom er saa høy, og gaær | Langt over alle Sinde. *Brors.69.* Nu da der ikke mere var nogen at bære eller at amme, havde hun Sind til at se, at Thor var svagbrystet. *AHenningsen.KA.39.* || *især* (*jf. bet. 4.2*) i udtryk for at miste, ikke være ved sin forstands, sine aandsevners fulde brug, blive *ell. være* (*næsten*) *afsendig, forrykt, (fuldstændig) forvirret; i forb.* som ikke være ved sit sind (*Holb.Mel.IV.3. Oehl. HK.*(1828).23), gaa af (*KomGrønneG.I.47*) *ell. fra* (*Pflug.DP.1135*), komme (*Holb. Paars.9.163. Falst.Ovid.16*) *ell. være* (*Moth. S199*) fra sin det *olgn.*, nu næsten kun i forb. sind og sans, i *udtr.* uden sind og sans, gaa *ell. (især)* være fra sind og sans (*se I. Sans 3.2-3*) *olgn.* *Slig Gierning Morpheus fast bragte fra sit Sind. *Holb. Paars.260.* *Er du fra Sinde og Samling? *Drachm.M.34. 4.2* (*nu ikke i alm. rigsspr.*) om den enkelte sanseevne: sans. *Moth.S199.* Til dette Sinds (=: høresansens) Brug tiene . . . fornemmeligen de Steene, som ligge i Fiskenes Hierne. *LTid.1743.780.* || *især i ft.*, *spec. (jf. bet. 4.1)* i udtryk for (*ikke*) at være ved sine sansers (*ell. sine aandsevners*) fulde brug („ved sine fulde fem“); i forb. som (*ikke*) være ved *ell. have* sine sind (*Holb.Paars.222.286*), sine fulde sind (*Bagges.Ep.423*), sine fem sind (*se II. fem 2*) *olgn.* *Naar alle min Sinde | Mig ikke lyde meer, | Naar Haanden ey kand finde, | Og Øyet ikke seer. *Brors.275.* vin prøves med alle sindene, *se II. prøve 1.1.*

5) *m. videre anv.*, om væsen, art *olgn. 5.1* (*glda.* sin(ne), *fsv.* sinne i *sa. bet.*; *jf. mnt. sin, maade*) † (*ydre*) fremtrædelsesmaade; (*persons*) adjærd; opførsel; væsen. med høviske sinde. *Moth.S199. 5.2* † (*en tings*) art, beskaffenhed. *Luftens Sind og Vandets Art. *Tychon.Vers.364. 5.3* (*ænyd. d. s., ty. sinn; nu sj.*) en ytrings mening; betydnng. denne latterlige Historie er bestandigt forekommet mig at have dybt Sind i sig. *Kierk.Bl.90.* sans og sind, *se I. Sans 5.*

6) (*bet. 1-4*) i særlige (*faste*) præp.-forb.

(i alm. m. særlig (gammel) kasusform). 6.1) (nu især højtid.) m. præp. af, især (uden bestemelsesord) i forb. af sind ell. (nu sjældnere) sinde (Moth.K247. Kierk.VIII.257), dels i forb. slaa af (sit) sind, (jf. I. Hu 1.2 slutn.) lade (noget) ophøre med at optage en(s) sind, være af (væsentlig) betydning for en, beskæftige en(s) tanker; lade (noget) glide ud af ens bevidsthed; slaa af tankerne; glemme. *Der han slog Verden af sit Sind, | Da lukte han sin Jesum ind! Kingo.418. jeg har allerede slaget min Søn af mit Sind. Holb. Jean.V6. *Du har faaet en Anden kjær, | Og slaget mig af Sind. Boisens Viser.297. Gyr Lemche.S.I.120. m. h. t. (ængstende) følelse: (bljæn) slog Bekymringen af Sinde. Kierk.VIII.257. dels i forb. (være) ude af sind olgn., (være) ude af ens bevidsthed, tanker; (være) glemt. Jeg blev glemt, ude af Sinde (Chr.VI: blev glemt af hiertet; 1931: er . . . gaaet dem af Minde) som en Død. Ps.31.13. især i talem. ude af øje, ude af sind, se Øje. 6.2) i sinde, (sj.): i sind (Hrz.D.II.30. se ogs. III. rinde 5.2), i sinds (Holb.Jean.I.4), i særlige verbal-forb., som udtryk for en sindstilstands, en tankes, nu vist kun (jf. bet. 3.1) en beslutnings, et forsæts opstaaen ell. tilstedeværelse. (om let i sind(e) olgn. se bet. 1.1). || fatte (PoulPed. DP.(1937).11. Holb.Hh.II.175. Wiwet.D.13) ell. (nu) faa ell. have i sinde (i sinds. Holb.Jean.I.4), uden for udtr. have ondt i sinde nu kun m. inf. ell. hertil svarende pron. (noget, hvad olgn.) som obj. Der kan du spøge og gjøre, hvad du haver i Sinde. Sir.32.13. der han blev fyrretive Aar gammel, fik han i Sinde at besøge sine Brødre, Israels Børn. ApG.7.23. *vi en anden Tanke fik | Nu nysen udi Sinde. Sort.Poet.112. meener I, at jeg har i Sinde at døe Kandstøber? Holb. Kandst.I.4. Wess.250 (se bekvindte). *Ham fulgte fiorten hundrede Mand | Som alle havde ondt i Sinde. Storm.SD.143. *Det er saa hyggeligt allensteds, | Hvor smaa og store har eet i Sinde. Grundtv.SS. IV.346. (han) spurgte om, jeg havde i Sinde at komme en Time for sent hver Dag. Buchh.UH.47. R. kunde faa i Sinde at vise hende Møllen. Elkjær.HF.46. || ☐ om sindstilstand osv. *ei var mig Ondt isinde. Boye. PS.IV.132. *siig vanartige Gudinde, | . . . hvor kom det dig i Sinde (nu: hvordan faldt det dig ind olgn.) | Saa hart at plage (denne) Mand? Holb. Paars.3. Mossin.Term.7. det falder, rinder en i sinde, se falde (II.6.5), rinde (III.5.2). om genstand for elskov: *Saa stærkt Eders Datter mig ligger i Sind. Hrz.D.II.30. || ☐ om hvad der fremkaldet en vis sindstilstand osv. da maa de give bort til Kirke, Skole og Fattige hvad Gud giver dem i Sinde. DL.5—4—16. Cit.1708. (Kbh Dipl. VIII.42). *Achl! giv os ret i Sinde . . . | Din Krybbe at beringe | Med Hiertens Tak og Troe. Brors.7. (han har

Givet dem gode Raad i Sinde. Børge Madsen. Jegersalig.(1933).126. skyde, stikke en noget i sinde, se skyde, stikke. 6.3) (i rigsspr. nu især ☐) i forb. paa sinde olgn. *disse Mandfolk . . . | ærger mig, naar Du er mig paasinde (☉: optager mine tanker, mit sind). VKorfitsen.KF.321. || falde en paa sinde (paa sind. Ploug.I.173. paa sindet. MCBruun.JSR.77), (nu l. br.) om opdukkende forestilling olgn. (se II. falde 6.5). Grundtv.Krøn.244. Det faldt snart Capitainen paasinde, at Søsteren . . . manglede kvindeligt Selskab. Blich.(1920).XIV.65. (jf. ligge paa sinde ndf.) om bekymring olgn.: Du har givet en fattig Kone fem Rbd. . . engang vil (det maaske) falde Dig tungt paa Sinde. Kierk.II.13. || have paa sinde, (l. br.) være stærkt optagen af, interesseret for, i Læsning af Bladene (var man) aldrig nødt til saaledes at fordybe sig, at man derfor gav slip paa sig selv eller det, man egentlig havde paasinde. Schack.268. || ligge en paa sinde, føles som noget væsentligt, betydningsfuldt, en vigtig, alvorlig sag; ligge en paa hjerte. det ligger mig saare meget paa Sinde, at hun virkelig elsker mig. Kierk.II.10. hvorledes skulde man midt i denne mylrende Sværm . . . kunne tale om, hvad der dybest laa En paasinde? VKorfitsen.KF.226. Virksomhedens Ve og Vel laa ham tungt paa Sinde. Soya.HF.27. Feilb.II.417. || lægge sig ell. en noget paa sinde, (faa en til at) føle noget som noget væsentligt, betydningsfuldt, alvorligt; lægge sig ell. en noget paa hjerte. Høysg.S.296. MØ. han vilde lægge sig Advarslen paa Sinde. Schyberg.DT.185. Fortolkningerne lægger Tilhørerne mange gode Tanker og Formaninger paa Sinde. OFriis.Litt.149. det er ikke værd at lægge sig saadant noget paa sinde (☉: at bryde sig om, ønske stigt). Ordbs.(Fyn). 6.4) m. præp. til: til sinds ell. (l. br.) til sinde (JJuel. 43. Ing.VSt.261. ThorLa.(StSprO.Nr.100.41)) ell. (sj.) til sindes (Drachm.DJ.II.348). || (nu l. br. i alm. rigsspr.) i prædikativ anv., i forb. m. adv. ell. adj.: være, blive let, rolig, anderledes osv. til sinds, (jf. bet. 2.2 og sindet 1) som udtryk for tids-ell. situationsbestemt (skiftende) sindstilstand, sindsstemning. (eftersom) de vare eens til sinds (1871: der var Enighed), da samtykte de den forligelse. 2Makk.14.20(Chr.VI). hun bliver anderledes til sinds i morgen. Holb.LSk.II.5. *Saadan ret til sinds at blive, | Gjør min Jesu Kierlighed. Brors.97. man (glemmer) let, hvorledes man var tilsinds i sin Ungdom. Hauch.SK.20. Drachm.HI.310 (se III. let 8). Hele Formiddagen var han stille til Sinds. And.Nz.PE.I.64. (patienten er) rolig til sinds, forhaabningsfuld, slet ikke ængstelig. Ugeskr.f.Læger.1931.1189.sp.2. man kan ikke være lige godt til sinds (☉: i lige godt humør) altid. Ordbs.(Sjæll.). || (nu især glågs. ell. dial.) i forb. m. inf. ell. (l. br.)

at-sætn.: være ell. (sjældnere) blive (Pflug. DP.510. Holb.DH.I.470. Slange.ChrIV.958) ell. (sj.) faa (Blich.(1920).XXX.69) til sinds (til sindes. Drachm.DJ.II.348), være ell. blive besluttet paa; have sind (3.1) til; være sindet (2) (at); have i sinde (6.2); ogs.: føle sig (stærkt) tilskyndet til; være tilbøjelig til. Mange i Israel styrkede sig og vare fast tilsinds, at de ikke vilde æde noget Ureent. 1Makk.I.65. da Jøderne havde et Anslag for imod ham . . . blev han tilsinds, at vende tilbage igennem Macedonien. ApG.20.3. *Jeg er ei tilsinds at stride | Mod nogen Helgen meer. Oehl.EA.(1820).24. *Der gaaer et Rygte, | At I er stærkt tilsinds at holde Bryllup. Hrz.Sch.20. Dagen efter gik han gjennem Gaden, halv tilsinds at stige ned til Skomagerens, men han gjorde det dog ikke. HCAnd.TB.III.68. man (var) endnu ikke til Sinds at skilles fra hverandre. Thom La.DelyseNætter.(1875).325. JPJac.II.241. Gravl.VF.131. OrdbS.(Fyn). jf. (sj.): *(i) Peterskirken . . . | dér ligger Folk paa Maven | for Paven . . . | Det har vi to nu ej til Sinds. LCNiels.RejsentilRom.(1904).31.

Sind-, i ssg. [Isen-] (jf. Sinde-, Sinds-) af II. Sind 1(-2).

Sindal, en ell. et (VSO. D&H. jf. Moth.S203. ThiJens.SK.II.143). (sj. Syn-dal. Ing.KE.II.217). (ænyd. d. s., glde. syndæl; gennem mnt. sindal (sindel) fra mlæt. cindalum, egl.: indisk stof (af Sindh, navn paa en indisk provins); foræld., poet.) (klædningsstykke af) en slags silkestof. *Der blev Silke og herlig Sindal | Saa vidt paa Jorden bredt. AbrahNyerRabb.II.160. *Smaa Terneri hende smykke . . . | Med snevre Midestykke | Af Sindal, rød og fin. Ing. VSt.43. Winth.XI.157. *Stolt som en Adelsfrue | Var hun i Sindal svøbt. Recke.SD. 32. Riddere i Panser og Plade, og Fruer og Frokener i Sindal og Maar. Wied.K.180. || billed. Om du kunde svøbe din Kærlighed i Sindal og Maar . . . jeg vilde kaste den fra mig. JPJac.I.208. *Den friske Bøg, der brudgomssmykt i Vaar | Grøn Sindal om sig slaar. Recke.KM.9. || i gen.(-sgr.) som stofbetegnelse. *Prindsessen ham pyntet med Sindalsbaand, | Hun bar ham til Kirken paa hviden Haand. Oehl.XIV.31. *Frem springer Asbjørn Snare | I Sindalskjortel fro. Ing.VSt.269. SMich.Æb.220. du (købte) et rødt Sindals-Hårbind til den smukke Livegne Avdotja. Kilde.J.329.

Sindbillede, et. [Isen, beladø] († Sinddebillede. Reemb.I.407.II.395. LTid.1722. Nr.13.4). flt. -r. (ænyd. sindebillede, sv. sinnebild; efter ty. sinnbild († sinnebild); egl. (jf. II. Sind 4.2): sanseligt billede (af noget abstrakt) ell. (jf. II. Sind 5.3): billede med en særlig mening, betydning; nu især højtid., mindre br.)

1) (tegnet, malet, plastisk) fremstilling, figur, billede, der tjener som (vedtaget) billed-

ligt udtryk for noget, som det ikke er en direkte gengivelse (efterligning) af, især noget abstrakt (en egenskab olgn.); allegorisk, symbolsk figur; (tidligere) spec. om vaabenmærke (skjoldfigur). (ofte i forb. m. gen. ell. (tidligere) præp. af, ogs. (m. overgang til bet. 2) præp. paa). Deres (o: en sammenlutning af unge kunstnere, forfattere ofl.) Sindbillede eller Vaaben er en Genius. LTid.1732. 800. (han) skulde bære ganske blanke Vaaben, og ikke føre noget Sindbillede i sit Skiold førend han ved sin Styrke havde erhvervet sig et. Biehl.DQ.I.10. Paa et Alter . . . prydet med Sindbilleder af borgerlige Dyder, ligger Lovbogen. Engelst.Nat.224. en Messe-Hagel, (som var) udsyet og baldyret med deilige Sind-Billeder. Grundtv.Saxo.III. 14. Evighedens Sindbillede o: en Slange, som bider sig i Halen.VSO. (paa epitafet) var Evangelisternes Sindbilleder fremstillet . . . : Løven, Oksen, Ørnen og Engelen. GyrLemche.S.II.71. Korset (er) Sindbillede paa Tro, Ankeret paa Haab, Hjertet paa Kærlighed. Sal. XXII.890.

2) ting, der opfattes som udtryk for, ved sin særlige beskaffenhed fremkalder forestillingen om noget abstrakt; symbol; billede (2.8). Kirkens Sindbilleder (Staffeldt.(1882). [17]: Symboler) indgyder ham . . . Afsky. Brandes.I.315. den Helligaand giver til Kende, at Vejen til Helligdommen endnu ikke er bleven aabenbar, saa længe det forreste Telt endnu staar, hvilket jo er et Sindbillede (Chr.VI: lignelse; 1819: Forbillede) indtil den nærværende Tid. Hebr.9.9 (1907). || især m. præp. paa ell. † af ell. (nu mindre br.) m. (objektiv) gen. Til Hecate . . . offredes en Hund, dette Sindbillede paa Troeskab og Aarvaagenhed. Schytte.IR.I.284. *Taaren paa de unge Kinder | Som Fremtidssorgs Sindbilled rinder. Rabb.Syn.216. I alle Tungemaal er Slangen et Sindbillede af det Onde. Mynst.Betr.I.235. det ene (ansigt) var Sindbilledet paa Muntherhed, det andet paa Alvorlighed. Blich.(1920).XXVIII. 70. de Vises Sten er . . . Sindbillede (Brandes. DD.35: Symbolet) paa det Dybeste i Naturen og Livet. Brandes.I.387.

3) billedligt ord ell. udtryk; billede (4); (poetisk, digterisk) omskrivning; metafor. Poesien bør give Tankerne et nyt Liv ved prægtige Sindbilleder og værdige Udtrykke. JSneed.I.139. Ordene . . . vare fulde af . . . Sinbilleder, Lignelser. EPont.Men.II.61. Brandes.II.23. jf.: der er mere Grubleri og Sindbilledkunst (Brandes.RS.245: Symbolik) end skikkelsesdannende Kraft (i bogen). Brandes.VI.153. østerlandsk og nordisk Sindbilledsprog sammenblandes (o: i en salme). Ludwigs.SS.II.68. jf. Sindbilledes Sprog.vAph.(1759). || (tidligere) spec. om (led i) en myte. vi mangle et ord til at udtrykke mythe. Nogle sige sindbillede; men (det er) et tysk ord. NMPet.Myth.I. jf.:

Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog. Grundtv.(bogtitel.1832). sml.VilhAnd.Litt.III. 196f.

4) † om hvad der er som en slags (aandeligt) vaabenmærke (jf. bet. 1): valgsprog. *Dyd er sin egen Løn var Hans Sindbillede. NK Bred.(Tullin.II.a8v).

⊕ **sindbilledlig**, adj. [¹sen; beløðli] († **sindbildsk**. vAph.(1764)). (efter ty. sinnbildlich; til Sindbillede (2 og 3)) **sindbilled-**; **symbolsk**. Folket . . forstod (ikke) dette sindbilledlige Sprog. *Basth.FM.17.* hiin Handling, som . . paa synlig og sindbilledlig Maade beseglede den aandelige Broderpagt. *HN Claus.Univ.18.* hver Oplevelse paa Dantes Vandring (har) sindbilledlig Betydning. *VVed.RF.20.* Dengang da Maanederne endnu havde smukke sindbilledlige Navne . . hed Avgust: Aks-Maaned. *EBrand.(Pol.¹.1923.8.sp.1).* *Galsch.SR.74.*

† **Sind-digt**, et, en. (efter ty. sinnedicht; jf. -rim, -sprog og II. Sind 5.a) (kort, pointeret) tankedigt; epigram. *Lægen. X.253.* Amberg.

I. Sinde, en. [¹senå] flt. **-r.** (ænyd. sinde, (hus)folk (*Vider.I.171*), ænyd. glða. -sin(ne) (i ssgr., se u. Hof-, Hussinde), run. (obl.) sina (?)) (jf. dog Brøndum-Nielsen.GG.III. 199), oldn. sinni, jf. ty. gesinde (se Gesinde), got. gasinpa, (rejse)kammerat, oeng. gesid; 30 egl.: den, der gaar sammen med (følger) en; besl. m. II. Sinde; optaget i nyere tid (muligtvis ved forkortelse af Hofsinde); arkais. mand i en fyrstes ell. (adelig) stormands tjeneste (følge); følgesvend; spec.: hofsinde. *Vel maa du, Niels Ebbeson, | kære Sinde min. *DFU.nr.29.5* (jf. dog *DgF.III. 517.536*). *os fulgte Helled Høgne med mangan bereden Sinde. *Gjel.Br.153.* *, Lad mig dine Sinder kjende! | Og paa sin Herskers Vink sig ordnet der | I Række Hofmandskaren. *Recke.BD.187.* sa. *SB.94.* *AOLr.NA. 15.*

II. Sinde, en ell. (sj.) et (*AOLr.DH.I. 281*). [¹senå] (uden for ssgr. (num.; se bet. 1) nu ikke i rigsspr. **Sind**, se náf. bet. 2.2, u. faa sind(e)). flt. d. s. (glða. sin(ne), æda. (m. og n.) sinni, oldn. (n.) sinn, gang, tid, sinni, rejse, got. (obl.) sinpa, oht. sind, vej, retning, oeng. sid, gang, vej; besl. m. I. Sinde, sende; 50 jf. II. Sind) gang (4-6).

1) som multiplikationsbetegnelse, knyttet til udtryk for en talenhed af højere grad; spec. i sammensatte talord efter snesesystemet (se OlufNiels.Tingsvidner.(1882).xxiii. *Englische Studien.LIX.* (1925).161 ff. Brøndum-Nielsen.GG.II.281. jf. Snæs), i alm. rigsspr. nu kun i formen -sinds-) i tresinds-, fir-sinds-, halvtredsinds-, halvfjerdedsinds-, halvfemsindstve (s. d.); tidligere, nu arkais., ogs. med videre anv. (jf. syvsindstve), fr.: *Nu har jeg seet dig (o: maj maaned) tvende tve Sinde (o: 40 gange) | At komme og at gaae. *CFrim.Poet.73.* *en Kvinde, | Som snese

Aar var gammel trende Sinde (o: bæs var 60 aar gammel). *Wess.179.* *Artembares, der bød for tisindtusind (o: 10,000) Hors, | han hugges mod Silenierkystens skarpe Skær. *NMoll.Pers.27.* *Helleners-Flaadens hele Tal | var . . en tisindtredve (o: 300) Skibe stort. *smst.28.* jf. jy. elleve-, fem-, fjer-, ni-, ti-sindstve (*Feilb.*).

2) (nu poet., arkais. ell. dial.) i forb. m. forsk. pron. (uden for de u. bet. 3 nævnte), tællende adjektiver olgn., om tid, i udtryk for et enkelt ell. gentaget tidspunkt, en enkelt ell. gentagen lejlighed. 2.1) i mere tilfældige forb. to, tre, flere sinde. *Moth.S203.* *jeg har flere sinde | Foraget Naadens Stund. *Brors. 118.* *jeg maatte dø; | Men nænte dog den Kære ei at skade, | Thi tvende Sinde døde jeg i ham. *Grundtv.Optr.I.125.* *fem Sinde i sit Liv | hun fik en Mand. *UBirkedal.(St SprO.Nr.83.26).* || (jf. halvfemsindstve osv.) i forb. m. ordenstal. *Det er ei den første Sinde | Kiv med Elskov endet blev. *Storm. FF.15.* *Tredje gang (ved Jerikos erobring) drog arken forrest og dernæst | basunerne . . | den fjerde sinde lejred sig (paa muren) en flok kvinder, | der sten . . på hebræerne slynged. *NMoll.N.226.* 2.2) i mere faste forb., især anv. som adv. ell. konj. (undertiden sammenskrævet: faasind(e) olgn.). || alle sinde, se II. al 4.4. || den sinde (jf. bet. 3.1), som (adv. ell.) konj.: dengang (da). den Sinde Svensken laa i Jylland. *JPJac.I. 40.* Ej var du, Frode, fuldklog det sinde, da du . . møer købte. *AOLr.DH.I.281.* jf.: det faar gaa for den her sinde. *Feilb.* || (e)en sinde, (æda. en(o) sinni; jf. naarensinde olgn. u. naarenstid, hvisomensindest olgn. u. III. hvis) een gang; engang. efter sin Mands Død (skal hustruen) en sinde have halvdeelen af den aarlige visse og Uvisse Præsterente. *DL.2—13—11.* *Moth.E57.* *VSO. I.667.* *MO.I.400*(„forældet“). *MDL.95.* jf.: Sognepræsten skal een og anden sinde om Ugen besøge de indlagte Fattige. *DL. 2—19—11.* || faa sind(e), faa gange; sjælden. (det) forekommer . . kun faasinde, at . . Bistavene gaa ud fra venstre Side. *PG Thorsen.Deda.Runemindesmærker.I.(1864).64.* Det er . . kun få Sinde, det hænder. *Korsog Stjerne.1902.55.* en anden fik jo kun faasind Lejlighed til at komme der over. *NSvends. H.165.* *MDL.103.* *Feilb.I.409.* || hver sinde (æda. hwær sinnå (*AM.73*)) hver gang. bøde for hver Sinde hans Brøst saa findis tvede tj Lod Sølv. *DL.6—9—16.* som konj.: *hver Sinde han til sin Moder saa, | saa saare da monde hun kvide. *DFU.nr.6.9.* *smst.nr.44.19.* || samme sinde, samme gang; samtidigt. *Jeg grinte, til jeg græd, og Herren grinte | Saa hjertelig . . sammesinde. *Bredahl.I.14.* *CKMolb.Dante.¹I.(1865).105.* || somme sinde, se somme.

3) svarende til bet. 2(2), i forsk. i nuværende rigsspr. brugelige (adverbielle) forb. (ofte sam-

menskrevet dennesinde, ingensinde osv., som adv., i alm. m. hovedtryk kun paa pron.).

3.1) denne sinde, (ænyd. d. s., glde. thette sinne; nu ω , især højtid.) denne gang; (ved) denne lejlighed (ofte i udtrykt ell. underforstået modsætningsforhold til en senere). dennesinde (1931: Nu) skal min Mand holde sig til mig, thi jeg haver født ham tre Sønner. 1 Mos. 29. 34. *For saadant Tilbud ham da takket vor Fogdinde, | Men dertil ingen Lyst hun hafde denne Sinde. *Holb. Paars. 173.* *Jeg flyer dig dennesinde . . | Men snart skal jeg dig vinde. *Oehl. Regn. (1849). 10.* Man troe ingenlunde, at jeg ogsaa heri skulde lyve . . Nej, dennesinde taler jeg den rene Sandhed. *Blich. (1920). XIV. 204.* *PalM. Adam H. I. 22.* siden det nu en Gang ikke kan være andet, end at vi dennesinde maa opgøve at komme i Havn. *Vort Land. 37. 1904. I. sp. 5.* || i forb. for denne sinde, (for) denne gang. Dermed maa min Herre for dennesinde lade sig nøie. *Langebek. Breve. 156.* *Dig gjør jeg vittigerligt, min Mo'er! | At jeg ei spiser ved dit Bord | For denne Sinde (o: i dag). *Wess. 257.* For denne Sinde forbliver jeg o. s. v. *Lehm. II. 241.* jf. fare sp. 763⁷⁷ff. *Farvel Orangens dunkle Blad! | Farvel for denne Sindle *Winth. D. 114.*

3.2) ingen sinde, (i rigsspr. især ω , højtid.) aldrig; til ingen tid. *Moth. 152.* *jeg har aldrig spøgt af ganske Hierte | Og ingensinde skoggerleet. *Bagges. Gieng. 21.* *Mig hued ingensinde | Smaafuglene i Buur. *Winth. HF. 211.* *Ei meer, ei meer, o ingensinde mere | De Timer kjøbes, som nu bag mig ere. *PalM. Adam H. I. 230.* Gjentag ingensinde et Ord (Chr. VI: Igientang ikke ord nogensinde), og det skal ikke skade dig. *Sir. 19. 7.* *Herrens Venner ingensinde | mødes skal for sidste Gang! *Jens Schjorring. Sange og Rim. (1898). 27.* *Højt, højt en Stjerne staar! | saa højt som ingen Sinde | en Stjerne jeg saa skinne. *Stuck. S. 15.* ingensinde banker mit Hjerte stærkere af Ømhed og Sympathi, end naar jeg omfavner min Bror Sivert. *Buchh. UH. 68. Feilb. II. 28.* *Ordb S. (Fyn).*

3.3) mange sinde, (ænyd. d. s.; ω , højtid.) mange gange; tit; ofte. *Moth. M. 25.* *Min Falk den floi over Mark og Vang, | Tidt og mangesinde. *Hauch. LDR. 219.* *MO.* („forældet“).

3.4) nogen sinde, (glde. 50 nogersin(ne), nogen-, nogetsin (*Skraaer. II. 121*); jf. nogen 5.1) ved nogen (som helst) lejlighed; paa noget (som helst) tidspunkt; nogen tid. || i nægtende, spørgende ell. betingende sætn. Hvo kjendte nogensinde din Villie. *Visd. 9. 17.* *O lad aldrig nogensinde | Korsets Træ mig gaae af Minde. *Sporon. AC. 3r.* har jeg nogensinde været nær ved at give mig hen i Fristerens Vold, saa var det dengang. *Sibb. I. 45.* Kun sjelden og kun for kort Tid havde hun nogensinde været i Kjøbenhavn. *Gylb. XI. 241.* *Det var et Skrald, det var et Brag, | Som for ei hørtet nogensinde | Paa denne Side Dommedag! *Kaalund.*

EF. 129. Ingen har nogen Sinde (1819: nogen Tiid) set Gud. *Joh. I. 18 (1907).* || i relativsætn. knyttet til superl. olgn. Alting lader sig praktisere i disse Tider; men ellers er det et af de groveste Stykker jeg nogensinde har hørt tale om. *Holb. Pern. II. 1.* *Der faldt tre Mænd; saa modige Sjæle, | Som nogensinde led Martyrdøden. *Drachm. D. 49.* || i sammenlignings-udtr. (med end ell. som). *Til Tøplet kommer han, meer grum end nogensinde. *Nord Brun. ET. 64.* (han) var ligesaa venlig mod Adalbert, som han nogensinde havde været. *Hauch. PF. I. 146.* han var skinsyg paa hende som nogensinde nogen Mand. *Goldschm. K. 155.* *Kierk. V. 56.* den Mur, hvorimod vi trodsigt løb vore Pander, den staar fastere end nogensinde. *Drachm. D. IX.*

III. Sinde, et. se II. Sind.

IV. sinde, v. [sænø]-ede. (ænyd. d. s., ty. sinnen; af II. Sind; ikke i alm. rigsspr.; jf. be-, omsinde) overveje; tænke (paa). *Moth. S. 201.* (han) sidder lidt og sinder, da han forglemt sin forrige Snak. *HMikkels. D. 18.* || sinde sig, betænke sig (og (foreløbig) forholde sig passiv ell. søge at faa ro i sindet); ogs.: faa, have sind (3.1) til (at). Nær ved hende vilde han derimod sinde sig i at føre et ordentligt og tarveligt Liv. *Thyreg. Ud v. Fort. I. 246.* *Feilb. Ordbs. (Lolland).* || † være sindende, tænke ell. være besluttet paa; have i sinde; være sindet (at). (de) være sindende hannem 6. Maaneder at beleyre. *Pflug. DP. 818.*

Sinde-, i ssg. [sænø-] (jf. Sind-, Sinds-) af II. Sind (Sinde) 1(-2); nu kun i ssg. Sindelag; om vekslen ml. Sinde- og Sind- se Sindbillede, -rig; om vekslen ml. Sinde- og Sinds- se Sindsyge. **-billede**, et. se Sindbillede.

Sindelag, et. [sænø, la⁽²⁾q] (tidligere 40 alm. (nu næsten kun dial.) Sindelav. *Sort. Poet. 22.* *Høysq. S. 196.* *Balle. Bib. I. 71.* *Oehl. EA. (1820). 53.* jf. *VSO. Feilb.* fl. (I. br.) d. s. ell. † -e (*Prahl. ST. I. 53*). (sv. no. sinnelag; jf. Lag 3 samt Hjertelag)

1) et levende væsens (et menneskes) sind (II.1), (især) med forestilling om en af dets (viljes- og følelsesliv præget (fast, varig, naturbunden) beskaffenhed, saaledes som denne fremtræder i adfærd, handlinger (spec. over for andre); (følelsesbestemt) sind (II.2.1); gemyt; temperament. *du, som for Theatret vil | Din Tiid og Fliid anvende, | Det Maal, du ber at sigte til, | Er Sindelag at kiende. *Reenb. II. 54.* *enhver kan see dit (o: kongens) milde Sindelav. *Prahl. ST. I. 83.* Grundtrækket i Sindet eller den varige Tilbøielighed kalder man Menneskets Sindelag. *Gyneol. X. 13.* *(han) nodes efter Pligt | Til at udføre det, som han maaskee | Af Sindelag er heel uvillig til. *Oehl. AV (1810). 52.* det samme Sindelag være i Eder (Chr. VI: dette skal menes i eder), som og var i Christo Jesu. *Phil. 2. 5.* Else (og) Jørgen . . kom meget godt ud af det, de mødtes i Sindelag i mange

Ting. *HCAnd.*(1919).IV.77. Deres Fader . . var en Mand, der gjerne undte Smaafolk Noget. Hans Eftermand . . er ikke af det Sindelag. *Schand.Fort.* 420. hans Sindelags (*Staffeldt.*(1882).[17]: Gemyts) teoretisk ubøjelige og praktisk forstandige Grundtræk. *Brandes.I.314.* Sindelaget er . . den til Natur blevne, ved Vane indgroede Følelse. *Høffd.Psyk.*316. om dyr: Ørerne kunde ogsaa tiene til Kiendemærker paa Hestens Sindelag. *Viborg.HY.15.* || om national følelse olgn. patriotisk Sindelag. *Ew.*(1914).III.231. Vi besluttede at begrænse vore Bestræbelser til at kræve, hvad der (*af Sønderjylland*) virkeligt efter Sprog og Sindelag er dansk, tilbage til Danmark. *HPHanss.G.10.* hertil **Sindelagsgrænse** (o: geografisk grænse, bestemt ved befolkningens nationale sindelag. smst. 16), **-tro** (Min Nationalfølelse er . . lige saa levende som den mest sindelagstro Al-tyskers. *sa.T.*III.26) ofl.

2) (nu sj. i alm. spr., navnlig i bet. 2.2-3) om tids- og situationsbestemt sindstilstand. 2.1) d. s. s. II. Sind 2.2. *I (*har*) ey fra Dyd til Raseri | Jer Sindre-lau forandret. *Sort.Poet.* 46. Jeg fandt ham siden ved sit sædvanlige Sindelag. *JSneed.II.397.* *O Søster! mit Sindelag begriber du ei. *Heib.Poet.IX.72.* Jeg vil i Morgen . . udforske min Faders Sindelag. *ISam.20.12*(1931). skifte sindelag, se skifte. 2.2) d. s. s. II. Sind 3.1. (*dog kunde*) intet ret Sindelag dertil (o: til fredsslutning) . . sporges. *Slange.ChrIV.688.* smst.1269. 2.3) d. s. s. II. Sind 3.2. hendes forløbte Spøg med ham vil lettere befordre deres virkelige Sindelag imod hinanden. *Skuesp.X.309.* lige siden jeg ifjor blev til et ærligt Menneske, fik jeg Sindelag paa en lille Pipe, og ved Holme-gaards Mose. *Etlar.GH.II.16.*

sindelig, adj. (og adv.). (**sindlig**. *LTid.* 40 1741.778.1742.510. *Sporon.Breve.II.159.*) som adv. d. s. ell. **-en** (se bet. 2). (ænyd. sind(e)lig, *glda.* sinnelig(het), *sanselig(hed)*, sv. sinnlig, *til dels efter mnt.* sin(ne)lik, *nht.* sinnlich; af II. Sind (Sinde); *jf.* sindig og sindslig; nu næppe br.) 1) som adj.: hørende til, knyttet til et menneskes sind. den indvortes eller sindlige Følelse. *Sporon.Breve.II.159.* || til II. Sind 3.1(-2): som er knyttet til (*fremkaldet*) lystfølelse (*af grovere art*); *sanselig*. et ungt 50 Mennisks Forvildelser, som er blindet af en vis Gemythsbevægelse, der har opvakt hos ham lutter sindlige Fornøyerelser. *LTid.* 1742.510. || til II. Sind 4.2: hørende til (*prøget af, bestemt ved*) sansning. et Dyr maa gjøre visse Bevægelser, saa snart hans sindlige Værktøyer (o: sanseredskaber) berøres af udvortes Ting. *LTid.*1741.778. Mennisks Aand . . efter Døden lader af at have sindelige Tanker og Forestillinger af det Slags, 60 som kommer igiennem de legemlige Sandser. *EPont.Men.II.133.* 2) (*jf.* kold-, retsindelige) som adv. til sindig 2. 2.1) svarende til sindig 2.1. *Moth.S201.* Naar dette . . sinde-

ligen betragtis; da kand letteligen merkes, hvorledes tilgaar med Solens Varme. *LTid.* 1726.787. *Heitm.Physik.13.42.* 2.2) svarende til sindig 2.2. *Gud Thor da monne fare | Saa sindeligt i Mag. *Oehl.NG.*(1819).77.

Sinder, pl. ell. (*især tidlige*) en (*LTid.* 1744.745) ell. et (*Høysg.AG.37.* *ff.* ft. *Sindre.* *Grundtv.PS.VIII.92.*) [*Isen*(dør)] (ogs. **Sinter**. [*Isen*'dør] *Bl&T.* *jf.* Kobbersinter. *Sal.* XIV.236 (smf. I. Sinter). — nu *især dial.* **Sinner**. [*Isen*'ær] *Høysg.AG.37.* *Reiser.II.364.* *EPont.Atlas.III.176.* *Frem.DN.280.* *jf.* MO. MDL. *Feilb.*). (ænyd. *sinder* (n.), *æda.* *syndær* (*Harp.Kr.176.186.* *oldn.* *sindr* (n.), *ty.* *sinter*, *oeng.* *sinder* (*eng.* *cinders* ved sammenblanding m. fr. *centre*, *aske*; *jf.* *Cinders*); *egl. sa. ord* som I. Sinter) 1) (*jf.* Jærn- (1), Kobbersinder; ☉ (nu l. br.) ell. *dial.*) *glødskaal*; *hammerskæl.* *Moth.S203.* *Feilb.* om *gnist fra gloende jærn*: *som Stjærner over Sindre | Da skal dine Øjne tindre. *Grundtv.PS.VIII.92.* 2) (*jf.* Smedesinder; *især dial.*) *slagge(r)*. *Reiser.II.364.* *EPont.Atlas.III.176.* *NMPet.Myth.59.* MDL. *Feilb.* 3) (*dial.*) *træaske* (til *potaske* olgn.). Gjør en meget stærk Luud, enten af Sinner, eller andre gode Bøgeaske. *Cit.ca.1750.* (*SprKult.IV.41.*) MDL. *Frem.DN.280.* || hertil **Sinder-brænder**, person, der (*erhvervs*mæssigt) brænder *sinder*. *Beogr.*(*PhysBibl.XXI.86.*)

sinde-riig, adj. se *sindrigr.* **-syge**, en. se *Sindssyge*.

sindet, adj. [*Isen*øt; i *ssgr.* *ɹsen*øt ell. (*spec.* i bet. 1.(2-3) *ɹsen*'øt)] (ænyd. d. s., sv. *sinnad* ell. (i bet. 1.3) *-sint*, no. *sinnet* (no. *dial.* *sinna(d)*) ell. (i bet. 1.3) *-sint*, *oldn.* *sinnadr*, *venlig sindet*, *staaende paa ens parti*; *jf.* *ty.* *gesinnt* samt no. sv. *dial.* *sint*, *vred*; *afl.* af II. Sind (se *dog ndf.* bet. 1.3); *jf.* til *sinds* (u. II. Sind 6.4) og *sindig* 1; i *rigsspr.* nu *især* ☐, i bet. 2 ogs. *spec. emb.*)

1) (svarende til II. Sind 1-2) som har *sind* (*sindelag*, *sindsstemning*) af en vis (*venlig*, *fjendtlig*, *rolig* osv.) art. 1.1) (*jf.* II. Sind 2.1) som udtryk for en persons (*varige*) *sindelag* olgn. || med (*relativ*) *bestemmelse af arten ved* (*sammenlignings*)ord som *saaledes*, som olgn. *Hver Alder *sindet* er for sig, | Med egen Lyst og Sæder. *Reemb.* II.56. Jeg er saadan *sindet*, at jeg har større Æstime for en Bonde ja for en Stoder, naar jeg seer det er et skickeligt Menniske, end for den rigeste og mægtigste. *Holb.Vgs.I.3.* Maaskee hun (o: *Fortuna*) kan være *Sindet*, som en Deel af vore *Fruentimre*, der ikke strax siger ja. *Argus.1771.Nr.28.1.* udenom sit officielle Ministerium dannede (*kejseren*) sig et hemmeligt Raad af nære Venner, *sindede* som han. *Brandes.HD.31.* Jakob læste i Labans Ansigt, at han ikke var *sindet* mod ham som tidligere. *IMos.31.2*(1931). *Feilb.* *jf.* *enssindet* 1: fuldkommer min Glæde, saa at I mene det Samme, have den samme Kierlighed, ere eens *sindede* (1907: have . .

samme Sjæl). *Phil.*2.2. || (med overgang til ssg. som dansk-, fjendtlig-, kongelig-, tysk-sindet olgn.) med (absolut) bestemmelse af arten ved (adj. ell.) adv. som fjendtlig(t), venlig(t), vel olgn. Hand er ilde sindet imød ham. *Moth.*S201. hand har været Frandsk sindet. *LTid.*1726.312. For en Patriotisk sindet Tydsker maa det falde noget fortrydeligt, at see saa skøn en Stad som (Strassburg) at besiddes af Frantzoserne. *EPont.*10 *Men.*II.63. (jeg) har altid været noget kjøtersk sindet paa dette Punkt af Philosophien. *Kierk.*I.v. en mod Frankrig vel sindet Neutralitetspolitik. *AFriis.*BD.I.138. 1.2) (jf. II. Sind 2.2) som udtryk for en vids- ell. situationsbestemt (skiftende) sindstilstand. Jeg maa engang forhøre om hand endnu er ligedan sindet. *KomGrønæg.*I.286. *Feilb.* jf. mangesindet samt syv sind u. II. Sind 2.2: Hvordan ser du ud? Bleg, oprevet, bange, syvsindet, træt. *KMunk.*DU.47. sml. enssindet 2, jævnsindet, ligesindet 2. 1.3) i adj. afl. af sammensatte subst. med -sind som sidste led (ell. forb. af adj. olgn. + Sind); se af-, egen-, fri-, høj-, lav-, lys-, ond-, ren-, ret-, tung-, væglsindet ofl.

2) (svarende til II. Sind 3.1) som præd.: være sindet olgn., (jf. være sindende u. IV. sinde) være stemt for ell. besluttet paa; have sind til; være til sinds. (især m. flg. inf. ell. (nu vist kun dial.) præp. til (*Slange.*ChrIV.1067. *Gravl.*Vejrgabet. (1917).125. *Feilb.*) m. flg. inf.). Jeg er slet intet sindet at betale saadanne Aagerkarle noget. *KomGrønæg.*III.64. *jeg sindet var, | Aldrig meere Vers at skrive. *Wadsk.*13. *Fast var jeg sindet (*Oehl.*EA.(1820).27: var min Agt nu) at forlade hende. *Oehl.*(1831).V35. *VSO.*MO. Desuden er Ministeriet sindet at forlange, at der i Foreningens Vedtægter ind-sættes (visse) Bestemmelser. *MinT.*1919.A.309. med Gud er jeg sindet at gaa i Rette (1871: jeg havde Lyst til at gaae i Rette med Gud). *Job.*13.3(1931). jf.: *Blier han ei, | Men reiser, som han først var sindet . . . saa har jeg gjort ham Uret. *Oehl.*ND.262.

sindig, adj. [ˈsendi; i ssg. -ˈsenˈdi ell. -ˈsenˈdi (se bet. 1)] adv. d. s. ell. -t ell. (†) -en (*Moth.*S202. jf. *VSO.*) (ænyd. d. s., mnt. sinnich, hy. sinnig; af II. Sind (se spec. bet. 1); i bet. 2 laant fra ty. (mnt.); jf. sindelig (2))

1) (jf. sindet 1) i ssg., især som afl. af tilsvarende (smsat.) subst.: som har sind (sindelig, sindsstemning) af en vis (ved 1. led angiven) art. || (i alm.) med hovedtryk paa 1. ssg.-led.; fx. egen-, en-, fri-, god-, ilsindig ofl. || (uden for ssg. egensindig) nu næsten kun med hovedtryk paa 2. led; fx. af-, dyb-, kold-, let-, ret-, skarp-, tungsindig, jf. be-sindig.

2) m. abs. (prægnant) bet. (svarende til II. Sind 4.1). 2.1) (nu kun i tilfælde, der ogs. kan føles som hørende til bet. 2.2) som udviser

ell. udtrykker forstand og omtanke; kløgtig, forstandig (og eftertænksom). *At hun sit kloge Svar saa skikkelig fremførte, | At hun saa sindig var, det var ham saare kiært. *Helt.*Poet.16. *Hun var paa Landet fast den sindigste Matrone, | Skjønt hun var ey saa lærd, som Giertrud Præstens Kone, | I Klogskab, Sindighed hun førde Prisen dog, | Et er at være lærd, et andet viis og klog. *Holb.*Paars.166. de sindigste iblant gemeene Mand (begyndte) at tænke sig om. *Slange.*ChrIV.119. Vi troede alt at finde sindig Vittighed og Dyd hos hende. *Ew.*(1914).II.320. *Bort, Verden, af mit Sind og Giel | Din Herlighed ei staaer mig an, | Og mig ei mere kan fornøie, | End Lege-Toi en sindig Mand. *Grundtv.*SS.I.591. frie og sindige Mænd som (H. N.) Clausen. *Vilh.*And.Litt.III.487. som adv.: Han taler meget sindigt o: veier ethvert af sine Ord. *VSO.*2.2) som udviser ell. vidner om (forstandig) omtanke, rolig overvejelse, ligevægt i sindet; besindig (og langsom); adstadig; sat; ogs.: som giver sig god tid; langsom. *JSneed.*II.113. nu tænker jeg ikke paa andet, end at afsondre mig fra Verden . . . og ved en stille og sindig Opførsel, at oprette al den Uorden, min ubesindig Ungdom har bragt mig i. *Lodde.*(*Skuesp.*IV.354). *Uffe blev en Kiæmpe stærk. | Altid sindigt var hans Værk; | Derfor kaldtes han den Spage. *Oehl.*PSkr.I.164. fra idag af har jeg udræst. De skal see, jeg bliver den sindigste Ægtemand. *Heib.*Poet.VI.335. en Biskop (bør være) aarvaagen, sindig (*Chr.*VI: maadelig), tugtig. *ITim.*3.2. en „sindig“ Vals. *AntNiels.*FL.II.164. inden Jørgen i sin meget sindige Fart naaede Brønden, røg Sofies Spand med Lynets Hurtighed ned . . . og op igjen. *Schand.*Fort.20. *Drachm.*SH.65. *Gravl.*EB.47. *Feilb.* || (jf. sindelig 2.2) som adv. *Han . . . | Spiste Allegro, drak Presto, og sindig snorked Adagio. *Storm.*D.(1832).196. jeg maatte for ikke at knuse (flaskerne) ved min hæftige Bevægelse gaae sindigen og langsomt. *Bagges.*L.I.8. Foran Gaarde og Huse kom Karle og Husmænd frem; paa Rad røg de sindig (*Bang.*T.32: sindige) Piber. *Bang.*T.(1889).31. Fr *Grundtv.*LK.64. (mølle-)Vingerne gik sindigt rundt. *Elkjær.*HF.35.

Sindig-hed, en. (ænyd. d. s., ty. sinnigkeit) 1) den egenskab at være sindig (2). 1.1) (nu næppe br.) til sindig 2.1. *Holb.*Paars.166 (se u. sindig 2.1). *Slange.*ChrIV.666. (de svenskes fordrivelse fra Bornholm blev udført) med saadan Sindighed, Hurtighed, Snildhed og Orden, som om det var skeet ved en længe øvet Krigshær. *Mall.*SgH.115. 1.2) til sindig 2.2. *Moth.*S202. (de) ansaae Sagen med . . . Sagtmodighed og Sindighed. *CProthe.*MQ.II.45. *Med Sindighed og Kulde (*Oehl.*AV.(1810).49: med Rolighed) | Kan Spillet vindes. *Oehl.*(1831).II.51. *paa Sindighed det brøster, | Du er for kaad og vild.

Winth.HF.261. Han spiste med stor Sindighed, drak imellem af Kruset. *JPJac.I.271.* *Feilb. 2)* (jf. II. Sind 3.1(-2)), sindelig 1, sindet 2) † *tilbøjelighed; lyst; attraa.* du (skal ikke) tvinges til et Giftermaal, som du ingen Sindighed havde til. *JRPaulli.SB.79.* (*han*) har stoor Sindighed til eders Daatter. *sa. Kandest.Bv.*

Sindlidelse, en. se Sindlidelse.

sindlig, adj. se sindelig.

† **sind-løs**, adj. [II.4.1] (*ty. sinnlos*) som er uden forstand; som er fra forstanden. *Moth.S200.* *sindløs og endnu Fortvivlelsen kun sig beviste | . . nedstyrtede Helvedes Aander | . . I Afgrundens Dyb. *Ev.(1914).V.75. jf.:* *Kraftig Troldoms | Sindløshed al | Kraft forjager | Af oprørt Mod. *Sandvig. Edda.I.33.*

sindrig, adj. [ʃenriˈq̃ ell. i alm. ʃen(ɹ)i; sj. ʃenɹi] († *sinderig. Pftug.DP.869. Holb. 20 Ep. III.80.V.112. Lucopp.(Falst.Ovid.a8r). Graah.PT.I.45). superl. -est (Bagges.L.I.312. EmilRasm.FB.97. EThoms.DL.67)* ell. (*nu alm.*) -st (*Slange.ChriV.785.* „hos Nyere“ *Levin. se StudierDahlerup.16f.). (ænyd. d. s., sv. sinnrik; fra mnt. sinrik, nht. sinnreich; jf. II. Sind 4.1; nu (spec. i bet. 1) især* ☉) som er i besiddelse af ell. vidner om megen forstand, tænksomhed, kløgt, skarpsindighed, fantasi, vid, nu især: snilde, kvikhed, opfindsomhed olgn. (ogs. m. bibel. af underfundighed); klog; kløgtig; skarpsindig; vittig; nu især: snild; opfindsom; snedig; fiks (II.2).

1) om person(s) aandsevner). Af Naturen ere (*disse folk*) heel sinderige og kloge. *Pftug.DP.869.* (*tiden*) havde i mange af de Mørkets Kiæmper, jeg troede, at skulle stride med, lært mig, med den sindrige Herremand Don Qvixote, at erkiænde lutter Faar og Gieder. *Rahb.E.I.359.* hun var fortryllende; hun var vittig, sindrig . . hun forhexede mig. *Blich.(1920).XXX.196.* *den sindrige Konning Odysseus. *Wilst.II.11.v.173.* Dødens (*uforklarlighed* er) ikke en Opfordring til at gjette Gaader, en Indbydelse til at være sindrig. *Kierk.V.251.* Jean Paul var en sindrig Forfatter. *VSO.* Er hun meget sindrig . . former hun sit Svar saaledes, at et nyt Spørgsmaal ligger nær. *Brandes.X.378.* † m. præp. paa: I Europa, hvor man er sindrig paa (☉: *opfindsom m. h. t.*) lækre Retter, haver man allerede begyndt, af Maysz at lave de mest velsmagende Sorter Spise. *OeconJourn.1758.515.* || om aandsevner olgn. hun (*udjændt*) med sindrig Kløgt en Maade til . . at søge Oplysning. *Gylb.TT.119.* *du (☉: *Kaalund*) ser i Dyrerlivet med dit sindrige Blik | en Satire paa os Toben, en fin Symbolik, | og Smilet dig skjælmsk om Læben spiller. *Schand.SD.144. jf.:* *det er et Værk af Aand, | Udført med lærd og sindrig Haand. *Rahb.Synt.278.*

2) om resultat af en persons (aands)virksomhed.

Cervantes skrev den sindrige Roman, som er bekjendt under det Navn af Don Qvixot. *Holb.MTKr.9.* Ahmedi . . var meget riig paa artige Indfald og sindrige Svar. *sa. Hh.I.68.* der ligger en forborgten Meening under denne sin-rige Fabel. *Eilsch.Philhist.15.* *Ved sindrig Spøg og ved vittig Skjemt | Blier alskens Bekymringer lettest glemt. *Blich.(1920).V.215.* hvo skulde blive færdig, hvis han vilde nævne det Sindrige og det Daarlige, der har tjent . . til at forklare dette (*bibel-*)Sted. *Kierk.V.108.* En sindrig Opfindelse. Et sindrigt Transparent. *VSO.* Civilisationens mere sindrige Hjælpemidler til at lette Livet. *ORode.KV10.*

☉ **Sindrig-hed**, en. († *Sinderig-LTid.1744.578.1748.650*). *ftt. (i bet. 2) -er. 1)* den egenskab ell. det forhold at være sindrig (1-2). den Engelske Nations Sinderighed og store Skarpsindighed. *LTid.1744.578.* Endog et Øyekast, en Bevægelse, en Rørelse, vare fulde af Sindrighed. *smst.1757.85.* *Den unge Greve . . besidder | . . en høist uddannet Aand | Og Sindrighed i sjeldne Tankers Slyngning. *Hzz.KRD.26.* den saakaldte rene Tænkning (*er*) en psykologisk Mærkværdighed, en beundringsværdig Art af Sindrighed i at sætte sammen og konstruere et iphantastisk Medium. *Kierk.VII.260.* (*sceneinstruktøren havde*) med stor Sindrighed skabt en munter og levende Sammenhæng af „Gert Westphaler“s kun lost forbundne Scener. *EChristians.NT.168.* 2) tanke, ytring, ogs. (*ydre*) arrangement olgn., der er udtryk for, vidner om sindrighed (1). I Oversættelsen har Forfatteren . . stræbt, at vedbeholde Originalens Sinderigheder. *LTid.1748.650.* lærde Snurigheder og teoretiske Sindrigheder. *NMøll.VLitt.III.53.*

† **Sind-rim**, et. (jf. II. Sind 5.a) d. s. s. -digt. *LTid.1758.67.*

Sinds-, i ssg. (jf. Sind-, Sinde-; om vekslen ml. Sinds- og Sind- se Sindslidelse; især foran s, se sinds-svag, -syg(dom), -syge; om vekslen ml. Sinds- og Sinde- se Sindsyge). især af II. Sind 1(-2); saaledes ogs. i talrige mere tilfældige (og let forstaaelige) ssg. som Sinds-art, -befriende, -bekymring, -beroligelse, -beroligende, -blidhed, -forandring, -forfriskelse, -forfriskning, -formørkelse, -fornemmelse, -fornylelse, -forvandling, -frisk(hed), -klar(hed), -let(hed), -lyst, -loftelse, -munterhed, -ophidselse, -ophidsende, -oploftelse, -oploftende, -opmuntrende, -rystelse, -tilfredshed, -tryk, -veg ofl. || i mange tilfælde findes tilsvarende ssg. m. Sjæle- og Sjæls- (som regel m. noget afvigende betydningssnuance og brugsomraade). se ndf. u. de enkelte artikler; som eks. paa mere tilfældige ssg. m. Sinds-, hvor nu alm. foretrækkes Sjæle- ell. Sjæls-, kan anføres: Sindsadel (*Leth.(1800)*), -angst (*Bagges.DVX.164*), -fæsthed (*Gutfeld. Leiligheds-Taler. (1805).118*), -fred (*Rahb.ProsF.III.86.*

KMunk.EI.99), -fryd (Amberg.), -glæde (Eriksholm.S.60).

-sinds-, i sammensatte talord, se II. Sinds (1).

Sinds-adspreddelse, en. (jf. Adspredelse 2 slutn.; sj.) adspredthed; distraktion. *Bagges.NK.394. Amberg. -arbejde*, et. (jf. II. Sinds 4.1; nu næppe br.) aandeligt arbejde; forstandsarbejde. *N.Treschow.Moral.1.(1811). 42. Tode.V.161. † -beknyttelse*, en. nedtrykthed; nedtrykt stemning. *Cit.1774.(FC Ols.EwaldsLiv.(1835).42). **-beskaffenhed**, en. (jf. -forfatning; nu mindre br.) især (jf. II. Sinds 2.1) om varig (naturbestemt) beskaffenhed (sindslag). *vAph.(1759)*. Hvorfor skulde hun ikke, efter den Sindsbeskaffenhed, som findes hos hende, blive lykkelig. *Skuesp.V.389. Grundtv.DVI.110. VSO. MO. w -bevæge*, v. (jf. -bevægelse) bevæge ens sind; gøre (følelses)bevæget; bringe i (lettere) sindsbevægelse. || i pass. Hun glemmer vor herskabelige Navneforandring, naar hun sindsbevæges. *DagNyh.¹⁰/s1927.7.sp.5.* || (jf. følelsesbevæget) især i part. sindsbevæget brugt som adj. jeg (føjte) en stikende Smerte i Ledemodene, som senere altid har meldt sig, naar jeg er bleven stærkt sindsbevæget. *Schand.O.I.48. J.V.Jens. SS.86. om ytring: (at apostlene havde talt med den opstandne Kristus) maatte gjøre deres Bekjendelse rigere, mere sindsbevæget end vor. JakKnu.LF.168. **-bevægelse**, en. (dannet i beg. af 18. aarh., som dansk ord for Affekt; se *Eilsch.Term.13. SorøSaml.I.143*; jf. -bevæge og -røre(lse) samt sindets bevægelse(r) (u. Affekt) og Sjælsbevægelse) (den sindstilstand, der fremkommer ved) det forhold, at sindet bevæges, sættes i bevægelse; nu næsten kun om stærk, voldsom, pludselig, forbigaaende forandring af sindets normale tilstand, i alm. fremkaldt af en (uhyggeelig, ophidsende, forskrækkende) ydre oplevelse; affekt; (tidligere) ogs.: lidenskab. (nu ofte i udtryk som udsætte sig, være udsat for sindsbevægelser olgn.). de, som høre Christum til, have korsstøtet kødet med sindsbevægelserne (1819: Lysterne; 1907: Lidenskab(er) og begieringerne. *Gal.5.24(Chr.VI)*). (kvindene) har finere Sindsbevægelser, og derfor maaskee mere Smag end (mændene). *JSneed. IX.248. Da (kongen) seer Lauge, føler han en stærk Sindsbevægelse (v: vrede)*, men tvinger sig. *Oehl.EA.(1820).66.* „Krig!“ (raabte) Kvinderne og Bornene . . . med Smerte og Skræk; men snart maatte disse Sindsbevægelser vige for Harme. *Blich.(1920).XV.33. hendes Sundhed havde . . . lidt under alle disse Sindsbevægelser. CBernh.NF.XIII.162.* Vrede og Sorg ere Sindsbevægelser. *Høffd. Psyk.316. Deres Hustru maa ikke udsætte sig for Sindsbevægelser af nogen Art. Eriks- holm.Jonna.(1905).149.* Sindsbevægelsen gjorde saa træet, at hun maatte læne sig mod Væggen. *ErlKrist.DH.168. **-evne**, en. (jf.***

-gave, -kraft samt Sjæle-, Sjælsevne; nu næppe br.) aandsevne. *VSO. jf. MO. -forfatning*, en. (nu l. br.) d. s. s. -beskaffenhed („men mere brugeligt“. *MO.*); ogs.: (øjeblikkelig) sindstilstand. *JSneed.III.248.* I denne Sindsforfatning skrev jeg Lykkens Tempel. *Ew.(1914).III.243. Winth.NDign. 212. alle (var) i en spændt Sindsforfatning. Gylb.III.199. **-fornøjelse**, en. (nu næppe br.) det forhold, at ens sind fornøjes ell. er fornøjet; spec. (jf. fornøje 1, Fornøjelse 1): tilfredsstillelse; tilfredshed (og ro i sindet). *Moth.S202. (man har) nødt (v: nydt, følt) imellemstunder et slags Sindsfornøjelse, i at udfinde een og anden Sandhed.Gram.(K SelskSkr.I.54).* Sindsfornøjelse (er) den tilforlideligste Beskyttelse imod omgaende Sygdomme og ødelæggende Smitte. *Tode. ST.II.20. **-forstyrre**, v. (jf. -fortosse, -forvirre) forstyrre (3) ens sind; gøre forstyrret (tosset). || (sj.) i præs. part. Hvad der ligesom spøger i Forfædrenes Hjerter og maa fremtræde sindsforstyrrende . . . det kæmper sig tilsidst dog igjennem. *Ing.EF.V.167.* || (l. br. i alm. spr.) i part. sindsforstyrret brugt som adj.: (helt) forstyrret (i hovedet). den sindsforstyrrede Jørgen Arnfeld, hos hvem Fortidens Vildskab brød ud som blodig religiøs Fanatisme. *Pont.LP.VII.6. sa.D.80.* **ORung.SS.108.** **-forstyrrelse**, en. (jf. aands forstyrrelse u. Forstyrrelse 3; nu l. br.) forstyrret sindstilstand. forvildede Forestillinger, som den gode Dr. G. kun i et Slags Sindsforstyrrelse kunde have indbildt sig at have oplevet. *Ing.EF.VI.113. **-fortosse**, v. (dannet af tosset (sindstosset) og sindsforstyrre(t), -forvirre(t); spøg., jarg.) d. s. s. -forstyrre. || i præs. part. (i film) opvartes vi med en Komik af en saa aandsvag Karakter, at den i sin Fjollethed virker sindsfortossende. *NatTid.⁹/s1925.M.2.sp.2.* || især i part. sindsfortosset brugt som adj.: (sinds)forstyrret; tosset. *Hjemmet.¹¹/s1925.14.* Er du fuldstændig sindsfortosset, Menneske. *FrederiksbergBladet.⁹/s1935.10.sp.4. KAbell.E.40. **-fortosselse**, en. (jf. -fortosse(t) og -forstyrrelse; jarg., sj.). Forfatteren selv mener, at (verset) er kommet til Verden under en momentan Sindsfortosselse. *DagNyh.¹²/s1935. 8.sp.6. **-fortærende**, part. adj. (jf. -oprivende, -ødelæggende og aandsfortærende samt fortære 2.2; l. br.). *dem Fader Kronen | Egged til Strid med hinanden ved sindsfortærende Tvedragt. *Wilst.II.VII.v.210. **-forvildelse**, en. (jf. Forvildelse 3; nu l. br.) forvildet, forstyrret sindstilstand. hun maatte lide . . . indtil Sindsforvildelse i denne fornødrede . . . Tilværelse. *RSchmidt.HT.395.* jf. Forvildelse 2: (hun) havde været hemmelig forelsket i . . . et udsvævende Menneske . . . hvad hun selv ansaae for en ubegribelig Sindsforvildelse. *Ing.EF.VII.80. **-forvirre**, v. (jf. -forstyrre; sj. uden for (pass. ell.) part.) forvirre ens sind. (tryllekunstneren for-*******

stod) at sindsforvirre og forblænde de skikkelige Bønder. *Rist.FT.91.* || præs. part. sindsforvirrende brugt som adj., ogs. m. videre anv.: utrolig („vanvittig“) oln. Dette betydte at blive aldeles sindsforvirrende for Sogneraadsformanden. *Pont.KS.32.* Paa store Autostradaer gled vældige Biler forbi i sindsforvirrende Fart. *HermanMadsen.Syberg. (1937).14.* || part. sindsforvirret brugt som adj.: (især: midlertidigt, i lettere grad) *sindsforstyret, sindssyg. (de erklærede drabet)* for udøvet i sindsforvirret og utilregnelig Tilstand. *Fædrel.1846.sp.449.* Man kunde vel see, at hun havde været syg . . . men at hun endnu skulde være sindsforvirret, derpaa var der ikke Tegn at opdage. *Bergs.BR.160.* han havde gjort et sindsforvirret Indtryk. *Otto Lütken.FatakisGiftermaal.(1928).63.* **-forvirrelse**, en. (nu l. br.) d. s. s. -forvirring. *Ing.EF.V112.* der kom en saadan Sindsforvirrelse over ham (: *Chr. II*), at han kun lidet huskede paa mig og mit Giftermaal. *Hawch.VZ.275.* **-forvirring**, en. (jf. Sjælsforvirring) *sindsforvirret tilstand; (anfald af) (lettere) sindssyge. Gylb.VI.194.* Herren skal slaae dig med Vanvid og med Blindhed og med Sindsforvirring (*Chr.VI*: hiertens forstyrning; *1931*: Vildelse). *5Mos. 28.28.* Saa kom . . . Døden i Fortvivlelse og Sindsforvirring for egen Haand. *HMartensen-Larsen.De Dødes Plads i vor Ben.(1928).40.* **-gave**, en. (jf. -evne, -kraft og sindets gave u. Gave 4 samt Aandsgave; nu næppe br.) især i flt., om (ofte spec.: betydelige) *aandsevner.* Din Dyd og din Sinds-Gave forestil dig altid med Ydmyghed. *Horn.Moral.I.54.* det man kalder Genie eller Sinds-gaver. *Tode.SJ.I.373.* maadelige Sinds-gaver. *NTreschow.Moral.I.(1811).22.* **VSO. MO. -gødt**, se singot. **⊖ -hvile**, en. (jf. sindets hvile u. I. Hvile 1.1) *hvile* for ell. ro i sindet, med forestilling om rolig, stilfærdig adspredelse, tilfreds virksomhed (hvile efter arbejde) oln. *Holb.Ep.IV.245.* Hvor gjerne vilde jeg . . . søge nogen Adspredelse og Sinds-hvile i Dit Selskab og i det yndigt beliggende Weile! *Hrz.Breve.9.* Med Præg af det gamle Kvarters smaaborgerlige Sinds-hvile staar i Holmens Kanal det røde Hus, der tilhører Skipperlavet. *ORung.(Danm.HVC.64).* jf.: (koen lægger sig) med den Retfærdiges urokkelige Sindhvile til at tygge Drøv. *Rørd.KK.7.* || anv. som villanavn oln.: Sindhvile [sen^(s)vi^(l)lø] *Trap.4.I.810.II.67.* hertil gadenavnet Sindhvilevej paa Frederiksberg (*Krak.1935.I.541*). **-kraft**, en. (jf. -evne, -gave samt Aands-, Sjæle-, Sjælskraft; nu næppe br.) *sjælelig kraft; sindsstyrke; i flt. især om (spec.: viljebestemte) aandsevner.* (jeg) har haft alle mine Sinds Kræfter nødig at imodstaae de Fristelser, hendes Skønhed . . . har foraarsaget mig. *Holb.Usynl.II.4.* *JC Lange.B.7.* *Tode.HM.193.195.198.* *,Jeg tabte meget (: ved hustruens død); | Men som

en Christen bør jeg ei fortvivle“ . . . „Ha jeg beundrer | Den siældne Sindskraft.“ *Oehl.Røverborgen.(1814).42.* *Rosenhoff.Digte.(1842). 128.* **-krænkelser**, en. (nu næppe br.) en i sindet (alvorligt) følt krænkelser. *Langebek.VT.13.* *Mall.HG.53.* **VSO. MO. -lidelse**, en. († *Sind-*. *Tullin.II.244*). 1) *lidelse* (1) i sindet. 1.1) **⊖ sjælelig lidelse** som (dyb, varig) sorg, bekymring, fortvivlelse, angst oln.; stærk, smertelig *sindsbevægelse.* *(med min sorgløse barndom svandt) min Roe; | Sinds-lidelserne snart indstrømte | Og fæstet i mit Hierte Boe. *PHFrim.(PoetSaml.I.54).* mine Sindslidelser (*hindrede*) mig fra igjen at komme til Kræfter. Jeg mærtede mig selv med tusinde Forestillinger. *Gylb.EA.325.* Paa de Castro kunde man i de Dage see Sindslidelse. Han talte . . . i en Tone af den inderligste . . . Sympathie og Vemod. *Goldschm.Hjl.II.1006.* *Schand.SB.71.* jf. bet. 1.2: Korsør (er) et meget trist Sted . . . om Sommeren brændende Tørst, Støv og Ked-sommelighed indtil Sindslidelse. *Drachm.EO. 376.* (jf. bet. 2) om: (tilstand af) stærk affekt: den varme, den heftige Sinds-Lidelse, som han selv er i. *Ew.(1914).VI.141.* 1.2) (jf. -lidende; især med.) *sygelig sindstilstand; sindssygdom.* Det var, som om Moderens Mistro og Misfornøjelse gik igen hos ham som en nedarvet Sindslidelse. *Pont.BH.46.* *JVJens.H.280.* *OBloch.D.1.50.* 2) (jf. Lidelse 2; „Ordet tilhører en kort Periode i forrige Aarh. . . kan vel næppe siges at have havt alm. Gyldighed“. *Levin*; „mindre rigtigt“. *MO.*; se *SoraSaml.I.96.143*) **⊖ lidenskab.** Drifter, Tilbøjeligheder og Sinds Lidelser, (Passioner). *LTid.1748.733.* et dydigt Menneskes Karakter er ikke at være uden Sindslidelser, men at tømme dem. *Tullin.III.109.* Hvor det gjelder andres Vel, der lad Dig ikke blinde af Sindslidelser. *Biehl.DQ.IV.80.* *Bagges.NK.174.* **-lidende**, part. adj. (jf. -lidelse 1.2; især med.) som er i, lider af en sygelig sindstilstand. Goethes Tasso gør faktisk Indtryk af at være sindslidende, men skal dog efter Digterens Mening ikke opfattes som sindssyg. *Brandes.Goe.I.282.* et sindslidende Menneskes forstyrrede Snak. *Houall.S.64.* (folk siger) han er blevet „overnervet“, han er absolut ikke sindssyg, maaske sindslidende men egentlig kun nervelidende. *Tilsk.1937.II.223.* som subst.: den forstandige Behandlingsmaade af de Sindslidende har Shakespeare anet. *Brandes.VIII.110.*

sindslig, adj. [sen^(s)li] (af II. Sind; jf. sindelig; sj.) som hører til sindet; *sjælelig; psykisk.* disse sindslige Fænomener (: hallucinationer). *ThomLa.SH.169.*

Sinds-ligevægt, en. (< *Holst.R.*; især **⊖**) *ligevægt* (2.2) i sindet. den gamle Degn (havde) oplevet saa meget Usædvanligt . . . at han med uforstyret Sindsligevægt (kunde) betragte (den nyankomne). *ThomLa.NL.148.* *RSchmidt.SS.79.* vor Helt . . . gen-

vandt sin Sindsligevægt. *Riget.*³⁹/1913.7.sp.2. *IsakDin.FF.39.* **Ω -ligevægtig**, adj. (jf. -ligevægt). jeg (*vilde*) sindsligevægtigt have fastholdt mit Synspunkt. *SilkeborgVestreblad.*⁷/1928.3.sp.4. **-nærværelse**, en. (jf. II. Sind 4.1; nu *næppe* br.) *aandsnærværelse.* *Ntreschow.Moral.I.*(1811).103. sa. *Logik.*(1813).288. jf. *VSO. MO.* **-oprive**, v. *oprive* (I.5.2) *ens sind*; sætte i *sindsoprør*, i *heftigt sindsbøvelse*. 1) (*især* Ω) *præs. part. sindsoprivende brugt som adj., om oplevelse, syn olgn. JacAnd.Er.II.265.* der (*er*) ikke noget saa *sindsoprivende* som en Telefon, der ringer. *FlyvningHær.173.* se ogs. *oprive sp.992⁹.* 2) Ω *perf. part. sindsopreven brugt som adj., om person(s) sindstilstand.* Selv de Komponister, man almindeligvis anser for . . *sindsoprene* . . gav os dog nu og da et Smil eller et muntert Indfald i deres Værker. *DagNyh.*³⁹/1913. *Till.I.sp.5.* han var helt *sindsopreven*, i en *sindsopreven tilstand* ! Ω **-oprivelse** (*DagNyh.*²³/11 1913. *Till.2.sp.2*) ell. **-oprivning**, en. *det at virke sindsoprivende* ell. (*især* Ω) *om sindsoprivende oplevelse, syn olgn.*; ogs.: *sindsopreven tilstand.* Selv om man ikke kommer til at overvære Knoek-outs og lignende Sindsoprivninger ved det internationale Svømme-Stævne . . bliver der dog ingen Mangel paa dramatiske Kampe. *Pol.*¹³/1935. 18.sp.5. **-oprør**, et. (jf. *Oprør 4*; *især* Ω) *især i forb. komme, være i (voldsomt) sindsoprør.* *Gylb.TT.275.* *Kofoed-Hansen. DL.119.* (*hun*) maatte kæmpe med et heftigt Sindsoprør. *Pont.BH.47.* jf. *Sindsoprørelse u. Oprørelse.*

† **Sind-sprog**, et. (*fra ty. sinnspruch*; jf. -digt og II. Sind 5.3) *kort, fyndigt udtrykt tanke; tankesprog; sentens.* *LTid.1735.254.* *Bagges.NK.63.*

Sinds-retning, en. (jf. *Aandsretning*; l. br.) *sjæleligt anlæg af en vis (retningsbestemt) art.* *ADJørg.JE.5.* **-ro**, en. (jf. -rolig(hed) samt *Sjælero*) *om (den tilstand at have) ro i sindet; nu især som udtryk for uanfægtelighed, evne til ikke at bringes ud af (sinds)ligevægt, i forb. som tage noget med (stor) sindsro olgn. den varige Sindsroe, hvorpaa sand Lykke grunder sig.* *Mall.SgH.I. NTreschow.Anthropologie.*(1803).185. Først da han kom hjem, sang han sig til Sindsro ved sit Klaver gennem en lille, fin Melodi i en sentimental Text. *Schand.TF.II.105.* **-rolig**, adj. (< *MO.*; *især* Ω) *i besiddelse af, præget af sindsro.* en . . Badekone kastede de to ovennævnte Badedragter over Armen og (*parrede*) ganske sindsrolig og gemytlig . . Madame Rosette og Monsieur X sammen. *Drachm.Sk.224.* *SdøjAarb.1902.43.* *JVJens.Paaskebadet.*(1937).60. Saa, nu (o: 60 *efter at have vasket fødder*) ka' man da sindsroligt la' sig køre over og bringe paa Sygehuset! *JesperEw.PF.76.* **-rolighed**, en. (jf. -ro, -rolig; nu sj.). *JSneed.III.330.* Nu

skal vi faae at see, med hvilken Sindsrolighed han vil anhere alle de Uordener. *Skuesp. V435. Hrz.Breve.3. VSO. MO.* I saadan Sinds Roelighed blev jeg næsten et heelt Aar, og levede stille og eensom. *Robinson.I. 222. vAph.*(1759). **-røre**, et. (jf. -rørelse; Ω, *især* hos sprogensere, anv. i st. f. -bevægelse). *Selmer.FO.II.14.* *GSchütte.OK.154.* et svulmende Sindsrøre overvældede ham. *Brodersen.T.116.* **-rørelse**, en. (sv. *sinnrörelse*; dannet i 18. aarh. (se *SorøSaml.I.96*); jf. -røre samt *Sjæle-*, *Sjælsrørelse*; nu l. br.) *sindsbevægelse*; ogs. (jf. -lidelse 2): *lidenskab.* naar en heftig Sindsrørelse reent river en Skuespillere hen, da kan han forglemme disse Regler. *SorøSaml.II.11.* *Sibb.P.II.150.* *Vor Ungdom.1898.514.* (nu) gennemgik de mange dybe Sindsrørelser. *IsakDin.FF.313.* **-stemning**, en. (jf. II. Sind 2.2) *tids-ell. situationsbestemt sindstilstand*, med forestilling om *kortvarighed, omskiftelighed olgn.* *Sibb.P.II.7. PEMüll.*³².22. (*han*) havde iagttaget betydelige Bølgegeange i (*vennens*) Sindsstemning. *ThomLa.F.181.* hans Nød og Forladthed (*var*) gaet over i en forfærdelig Sindsstemning, som havde sat ham op mod Alverden. *JVJens.Br.55.* **-styrke**, en. (jf. -kraft samt *Aands-*, *Sjæle-*, *Sjælsstyrke*; l. br.) *styrke, fasthed i sindet; karakterstyrke.* *Mall.SgH.43.* Hun har viist en høi Grad af Sindsstyrke i Modgang og Ulykke. *MO.* **-sund**, adj. (jf. *sjæle-*, *sjælssund*; *med.*) *sund, normal af sind; ikke sindslidende (ell. sindssyg).* *KPont. Psychiatr.II.36.* *DJacobson.KK.122.* **-svag**, adj. (sj. *sind-*). *ASTrom.O.134.* 1) (jf. *aands- svag* 1; sj.) *svag (uden styrke, fasthed) i sindet; som mangler sindsstyrke; karakter-svag.* *VSO.* 2) *om mangel paa (sund) fornuft. 2.1)* (nu l. br. i rigsspr.) i egl. bet.: (*i lettere grad*) *sindssyg* (1); *aandssvag* (2). Læreren . . har 2 med Krampeslag beladte, sinds- svage, voxne Børn. *Mynst.Vis.I.60.* Sorg kan gjøre et Menneske sindsvagt. *Kierk.III.87.* For den sindssvage Fa'erfa'er havde jeg en stor Angest. *HCand.ML.9.* *Schack.285.* Christian den Syvende . . var sindsvagt. *Dauids. KK.95.* *Schand.IF.233.* *Feilb. Ordbs.*(*Sjæll. ofl.*) || anv. som subst. (*især i fl.*). *HCand. ML.8. Skr.*¹²/1865. 2.2) (*talespr.*) *med mere ell. mindre svækket bet., om hvad der er (i høj grad) uforstandigt, urimeligt, overraskende, kolossalt olgn.: sindssyg* (2); *vanvittig.* Nu møtte han op . . med en ny, ganske sinds- svag Flip. *Baud.AB.184.* flere (*væddeløbs-*) Vogne i en sindsvagt Fart ved Siden af hinanden. *JVJens.RF.56.* Opkøb af Christian VIII Møbler drev Priserne op i det rent sindsvage. *FrPoulsen.MH.II.95.* som adv.: en sindsvagt grinagtig Peer-Gynt-Parodi. *JacPaludan.S.230.* Tomater . . var til at købe . . ganske sindsvagt billigt. *ASTrom.O. 134.* **-svaged**, en. *den egenskab at være sindssvagt* 1) (sj.) til sindsvagt 1. Al Sinds- svaged har sit Udspring af uvisse eller

stridige Grundsetninger, og ytrer sig derfor i Ubestandighed. *NTreschow. Moral. II. (1811). 18. 2) (nu l. br.) til sindssvag 2(1). Cirk. 1°/₁₆1815. Baden. JurO. Ing. (DSt. 1937.145). Kierk. IV.397. jf. sindssvag 2.2: Der gives Livsforhold, paa hvilke det vilde være . . en Art Sindssvaghed at anvende et Enten— Eller. smst. II.143. -svækket, part. adj. (nu l. br.) (i ringere grad) sindssvag (2.1). den sindssvækkede Christian VII. Hjort. B. II.484. CBernh. NF. X.288. jf. Sindssvækkelse. Amberg. -syg, adj. (sj. sind-. Amberg. Buchh. Su. I.201. Tilsk. 1937. II.223). 1) (jf. -forvirret, -svag 2 samt sjæle-, sjælssyg) som lider af, er præget af sindssygdum; af-sindig; forrykt; gal (1); vanvittig. VSO. MO. Cirk. Nr. 86¹/₁₆1895. OBloch. D. 1.368. anv. som subst.: Mynst. BlS. I.160. der (skal) blandt de Sindssyge paa B. Hospital have været en ung Lieutenant, som troede, han var død. Ing. EF. III.189. Kierk. VII.163. 2) (talespr.) d. s. s. -svag 2.2. det er noget sindssygt Vrvøl. ErlKrist. DH.162. en sindssyg Fart af op til 350 Kilometer i Timen. Pol. 1935. I. sp. 3. som adv.: dette sindssygt raffinerede Paafund. Buchh. Su. I.201. -sygdum, en. (sj. Sind-. Tilsk. 1937. II.223). (jf. -svaghed 2, -syge samt Sjæle-, Sjælssygdum) sygdum, sygelig (unormal) tilstand i sindet; spec. (med.) om flygtig ell. varig sygdom (hjernelidelse), der fremtræder med overvejende sjælelige symptomer, og som i højere ell. ringere grad angriber hele sjælelivet, dog i alm. fortrinnsvis en enkelt side heraf (sansningen og forestillingsvirksomheden, følelseslivet, viljesfunktionen), med mange forsk. ledsagende symptomer som sløvsind, tvangstanker, vrangforestillinger olgn. Lægen. VII.146. Han faldt . . i en Sindssygdum. Rahb. Tilsk. 1791.139. de finere Stænders mangfoldige Sindssygdomme. Sander. Hosp. 13. Hans . . Hustru blev . . overfaldet af en Sindssygdum, som gjorde hende uskikket til hendes sædvanlige Virksomhed. Mynst. BlS. III.198. MO. Panum. 536. selv en let depression (falder) ind under begrebet sindssygdum. Tilsk. 1937. II.223. -syge, en. (sj. Sind-. Tilsk. 1937. II.222. † Sindre-. CCPfueg. Christians Pleye-Huus. (1773). 17. tvl.). flt. (nu sj.) -r. (jf. Sjælesyge; især uden for jagt. spr.) den tilstand at være sindssyg; sindssygdum (i modsætn. til -sygdum tænkes der ved -syge nu mindre paa den enkelte sygdum ell. sygdomsform, mere paa selve den sygelige tilstand i al alm.). mange andre Slags Sindssyger. Lægen. VII.146. VSO. MO. Nogle sige, at Sindssyge er arvelig i hans Familie. Breve fra og til en Skuespillerinde. (1868). 236. Man synes sindssyge er en skam. Tilsk. 1937. II.222. -syge-, i ssgr. af -syg 1; saaledes ogs. Sindssyge-asyl, -gaard, -hjem, -lov, -læge, -væsen 60 ofl. -syge-anstalt, en. (jf. Aandssvage-, Galeanstalt) ofte i forb. anbringes, komme, skulle, være paa en sindssygeanstalt olgn. Lov LPet. X.191. Wied. S. 279. Trap. 4 III.488. || (jf.*

Daarekiste 2, Dolhus) i sammenligning. Verden er en Sindssygeanstalt . . Krigen hænger os over Hovederne! ErlKrist. MM. 295. -syge-hospital, et. (især som nyere (emb.) betegnelse; se Sal. 2 XXI.450) d. s. Panum. 538. JV Jens. RF. 120. Trap. 4 IV.367. ☐ -sygelig, adj. (dels som ssg. af II. Sind og sygelig, dels som afl. af sindssyg (2.1) ell. Sindssyge; l. br.) især om tilstand, forestilling olgn.: som er knyttet til, vidner om (en lettere grad af) sindssyge. det er alt kun Fantasteri, en indbildt, sindssygelig Forestillingskreds. LBruun. Kronen. (1902). 260. der (er) sindssygelige Tilstande i Grundtvigs Liv. CKoch. Grundtvigske Toner. (1925). 49. jf.: interessante Tilfælde af Sindssygelighed eller Sindssygdum. Brandes. VII.230. ☐ -tilstand, en. (jf. II. Sind 2(2) samt Sjæletilstand). Amberg. Kierk. VI.99. Den ophidsede Sindstilstand, hvori Per i den sidste Tid havde været. Pont. LP. VIII.233. Degenerative Sindstilstande. F Krarup. Sindssygdommenes Grundtræk. (1932). 109. -tom, adj. (jf. sjæletom; sj.) som har ell. fremkalder en følelse af tomhed i sindet, han (var) falden hen i et af de urimelige, sindstomme Anfald af Vanmægtighed. Bang. Mi. 8. -tosset, adj. (jf. -fortosset; jarg., dial.) sindsforsvaret; sindssyg. Han blev da forresten saadan ligesom en Slags sindstosset, inden han døde. MaglPet. F. I. 20. KNordent. J. L. II. 184. AarbFrborg. 1920.95. ☐ -uro, en. (jf. Sjæleuro). *hans Jalousie og stygge Sinduroe. ChrBorup. PM. 340. Bull. (SkVid. IX.153). Holst. V. 287. jf.: Sinds Urolighed. Moth. S. 203.

sindsvag, adj. se sindssvag.

sinds-vild, adj. (D&H.), -vildet, part. adj. (sj.) sindsforsvaret; sindssyg. Zak Niels. Maagen. 70. (hum) var undertiden halvt sindsvildet af Ængstelse for Fremtiden. sa. K. 47. jf. Sindsvildelse. MO.

sind-syg, -sygdum, -syge, se sindssyg, -sygdum, -syge.

Sinecure, en. (JBaden. FrO. Saaby.) ell. (tidligere) et (Blich. (1920). XXX.206. V Korfitsen. KF. 90). [sina¹k¹y¹ ell. m. fr. ell. (tidligere) eng. udtales (JBaden. FrO. Meyer.)] (l. br. (m. lat. form) Sinecura. Brandes. V. 315. Meyer. 8. jf. *Sinecura-Liv. Hrz. AN. 230). flt. -r. (til dels gennem eng. sinecure fra fr. sinécure, af lat. sine cura, uden omsorg, besvær (se II. Kur); især ☐) (vellønnet) stilling ell. embede med ringe ell. intet arbejde. (ofte i forb. en ren sinecure ell. (nu især) det er ikke nogen (ren) sinecure olgn.). det er et reent Sinecure, at være Deres Naades Skriftefader. Bloch. Suhr. ÆS. IV. 273. Fra Mariano . . blev til Løn for sit Vid Forsøger af de pavelige Buller, en højst indbringende Sinecura. Brandes. MB. 77. Bernstorff . . stræbte ikke efter at samle Æres-hverv eller Sinecurer paa sin egen Haand. AFrüs. BD. II. 17. Sikkert har det ikke været nogen Sinecure at drive Teater med Kunst-

neres som Fru Heiberg, Phister og Mantzius. *Tilsk.1919.II.531.*

Sineser, sinesisk, se Kineser, kinesisk.

Sinflod, en. se Syndflod.

Sinfoni, en. se Symfoni.

Singadus, en. se Sinkadus.

Singel(s), en. [ʃɛŋ'(ə)(s)] *flt. d. s.* (sv. singel(s), no. singel, holl. singel (*flt. -s*), *jf. eng. shingle samt mnt. singel(e), bælte ell. vold af (rulle)sten langs strand; muligvis sa. ord som ænyd. singel, mnt. mht. singel(e), (ringformet) befæstningsanlæg (af planker olgn.), hty. (†) zingel, ogs.: sadelgjord, af lat. cingula, cingulum, bælte (se single); maaske dog snarere opr. nordisk, til sv. no. dial. singla, klirre, rasle (paa lign. maade som Ral 2 til II. ralle); i dansk i det mindste delvis (spec. i formen Singels) laant fra holl. singel(s); især jagl. (i alm. koll. om samling af mindre (rulle)sten, hvis størrelse ligger ml. 3 og 6 cm., og som anvendes til beton olgn.; ogs. om kul af en vis finhed (HFB. 1936.XLIII). Singels: VSO. („Skibsord“). Vandets bløde Kluk i Strandens Singels. *Jørg.FS.40.* *En Have, hvis Gange er sirligt lægt med blaa Singels. *sa.BM.57. Thuborg.KV.89. HFB.1936.XLII.sp.3. m. best. art.: Singelsen. BerlTid.²³.1904.Aft.3.sp.4.* Singel: *GeneralRapport over Danmarks Landeveje for 1868-69. (1872).1. Gnuetz.m.Husb.11.68.* Han sank sammen på Skærvebunken og pressede sit Ansigt ned i den skarpe Singel. *Kidde.AE.1.64. Suenson.B.III.311. OrdbS.(Omø).* || her-til *sgr. som Singel(s)-ballast, -banke, -belægning, -beton, -grund (Singels-: VSO. Singel-: MilTeknO.), -grus oft.**

Singeldus, en. se Sinkadus.

Singot, interj. se betot.

single, v. [ʃɛŋlɐ] (i bet. 1 tidligere ogs. 40 skrevet zingle. se *ndf. samt u. ind-, omsingle).* -ede. *vbs. jf. Singleri (Aakj.VB.27. Feilb.). (ænyd. d. s.; jf. no. dial. singla, udføre fint haandarbejde, spinde tyndt; i det mindste i bet. 1 fra ty. (um)zingeln (mht. zingeln), omgive med en kreds, ring(mur) (se Singel(s)); nu (i bet. 2) haandarb., dial. ell. arkais.) 1) (jf. ind-, omsingle) omgive (med en kreds); omringe. Moth.S203.* *medens Beltet zingler Os, | Og danske Slægter ere | . . hans Roes | Udadelig skal være. *Reenb.I.225.* De mærkeligste Steder i Klagen har jeg singlet end. *VSO. („endnu hyppigen i Jylland . . sædvanligst (med) ind eller om“).* 2) som haandarb.-udr., *dels (i folkevisespr.): bræmme (II); baldyre; brodere.* *vil I være mig huld, | da syr I mig en Skjorte, | singler den med røden Guld. *DFU.nr.28.20.* || *dels: sammensy to stykker tøj, der lægges kant mod kant (ved hedeboysing); ogs.: sy (lange) stæng hen over et slidt sted; stoppe; bøde. Moth.S203. MDL. VSO. VortHj.III.1.22.* Ann' Mari' vedblev at single, endda efter at Tusmørket var indtraadt. *Aakj.VB.27.*

(han) gav sig til at single Hoserne og bøde Bukseenden med en stærk Klud. *Ælkjør. UnderUvejret.(1922).60. Esp.289. Feilb. Ordb S.(Sjæll.ofl.). jf.: Hans Dragt er fra øverst til nederst overstoppet, oversyet, over-singlet med al Slags Garn. Skjoldb.A.125.*

Singleton, en. [ʃɛŋ(g)(ə)(l)tɔŋ] *flt. -er.* (fra eng. singleton, af single, enkelt, lat. singulus (jf. Singularis)) ♣ kort, som er det eneste, en spiller har i en farve (efter kortgivningen). *Blich.Snkl.117.(jf. sa. (1920).VII.72.249). Meyer.¹ Dania.III.34. Spillebog.(1900).4. jf. blank 8: have Knægtten Singleton. Bl&T. || (jf. Singularist; l. br.) om person, der i sin art er den eneste, ene-staaende, særegen. Han (ønskede) at agere en Fandens Fyr . . havde (i Paris) været hvad man kalder en Don Juan . . Nu ere saadanne Figurer ikke saa ualmindelige, men dengang var (han) i det Mindste en Singleton i vor Kreds. *CBernh.NF.XIII.195. Tilsk.1938.II.274.* jf. som pseudonym James Singleton o: Carl Ewald (i *CEW.SU.* og *sa.GD.*).*

singot, interj. [ʃɛŋ'gɔt] (ogs. skrevet *singo(d)t. ARecke.P.13. Bergs.BR.48. Zak Niels.B.91. — nu kun dial. sen(d)got. Rabb.(Skuesp.IX.147). jf. Feilb.III.189. Fr Grundtv.LK.69. syn(g)go(d)t. OrdbS.(Sjæll., Lolland,Fyn). jf. skaamsk syne-gott (Rietz. 563). synk-godt. ChrBorup.P.M.284. Ellar. GH.II.274. Mau.1400. jf. Dania.V.102. CReimer.NB.116. — til dels m. (spøg.) omdan-nelse: *sin(d)sgot. Sort.(SamlDanskeVers.¹ VI.169). Falst.118).* (jf. ænyd. sengud (PSyv. II.52); fra nt. segen('s) gott, sün gott ofl. (hty. gott segne), egl.: gud signe (jf. signe); sidste led ofte opfattet som adv. godt, første led til dels (dial.) som imp. af syngne (s. d.) ell. synke (se *KNyrop.SVS.63*); nu dial. ell. (i bet. 1.) arkais., spøg. (til dels som Holberg-citat, jf. *Arlaud.148*)) 1) som hilsen (ønske). 1.) (jf. Godtaar) som drikkehilsen: *skaa!* *Med eet Glas Brændeviin da Svenden traade ind, | Gav det den gode Mand, og sagde: Singott Vater, | Som blev da hater! *Hob.Paars.267.* Jacob kommer ind med Glas, dricker ham til, „Singot Jeppe.“ — „Du drak som en Skielm.“ *sa.Jep.I.4. sa.Er. I.4. Baggel.L.I.324.* „Singodt, og Tak for Velkomsten!“ sagde (gæsterne) idet de drak. *NPWiwel.R.285. Wied.GP.24. JVVJens.FD.2. Feilb.III.189. Rietz.563.* 1.2) som hilsen (ønske) efter maaltidet ell. (anv. af en ind-trædende) under maaltidet: *vel bekomme!* (i en) Bondehave . . sidde Familierne og spise . . Peer (kommer) ind med fuld Op-pakning (og synger): *„God Aften, god Aften! jeg byder Jer Singott!“ *ARecke.P.13. AntNiels.FL.III.152.* „Goddag og Singodt!“ — „Goddag! Tak, Tak!“ kom det . . fra de to tyggende Munde. *ZakNiels.K.39. JOLsen.FraSydsjælland.(1913).54. Feilb.III.189. OrdbS.(Sjæll.,Lolland,Fynofl.).* 2) anv. som*

subst.: (en) snaps; (en kaffe) punch. vi sad og fik nogle Sinkgodter. *Krist.JyF.VII.29. Dania.VI.3. jf.:* *i gilde-gaard | . . med sins got og med god taar, | Selv gjøre sig til abe. *Sort.(Saml)DanskeVers.¹VI.169).*

Singrøn, en. [ˈsingrøn, ʂ. ˈsen-, ˈsen-] (Singrøn (et). *Amberg.*) fl. d. s. ell. (l. br.) -ner (*Drejer.BotTerm.268*). (ænyd. d. s.; fra ty. singrün (mnt. singrone); jf. oldn. sigrœnn, stedsægner; 1. led er ty. sin-, m. forstærkende bet. („overalt“, „altid“ olgn.), i nordisk si-, jz. i æda. siwal (*Brøndum-Nielsen.GG.I.211*), oldn. siwalr, rund (overalt), no. og sv. dial. siregna, regne idelig, jf. got. sinteins, daglig; besl. m. sam-, I. samme, lat. semper, altid; se ogs. Syndflod || jf. Altid-, Evig-, Immer-, Vintergrøn(t) samt Gravgrøn(t) & den dyrkede, ofte forvildede plante *Vinca* (minor) L. (med stedsgrønne blade). *JTusch.264. Lange. Flora.433. Rostr.Flor.141.(1925).374. om anv. 20 i talem. se u. Sevenbom 2.*

singsalia ell. **singsaljera**, interj. [ˈsen(ː)sa(ː)liːa, -(ː)sa(ː)lja, -(ː)sa(ː)ljəˈrə] (muligvis af eng. (sømands) omkvæd som sing, sailor (oh), syng, sømand; jf. Singsang) anv. som munter omkvæd olgn. *Saa Mange, som I er ombord, | Sing, Sang, Singsaljer! *Winth.Lyr.176. Kender De den gamle Opsang: *Zacharias foer til Himmelen, | — Sing salja Hurra — | Saa faldt han ned i Grønningen. Drachm.T.124. Cit.1895.(Danm Viseb.I.158).*

Singsang, en ell. et. [ˈsen(ː)saŋ, ˈsen(ː)ˈsaŋ] (rimeligvis efter eng. singsong (af sing, synge, og song, sang; jf. singsalia); sml. ding-dang, kling-klang, ring-rang; nu l. br.) udtryk for ensformig, indholdsløs sang, monoton, syngende taleform olgn.; ogs. anv. som (del af) en slags omkvæd uden egl. betydning (*Winth.Lyr.176; se u. singsalia*). søvnbringende aandræbende Singsang. *MC Bruum.(Seada.(1796).2).* En satte sig til Klaveret og spillede som en rasende, og jodlede noget Pokkers hurtigt Sing-Sang. *SKoch.UngKrigsmand.(1903).3.*

Singularis, en. [ˈsenɡuːlaris, ʂ. senɡuːlaris] (nu sj. Singular. *INMeier.Da.Grammatik.(1843).v*). (ænyd. d. s. (*DGrammat.III.124*); af lat. (numerus) singularis, afl. af singulus, eneste, enkelt; jf. Singleton-gram.) betjningsform, der betegner enhed (1.1); enkelttal; ental. *Høysg.AG.42. JBaden.Gram.88. Mikkels.SproglS.41. (spøg.): *Singularis, som bekendt, | Er to, tre, fire, fem omtrent. Heib.Poet.IX.370.*

Sining, en. vbs. til II. si (s. d.).

I. Sink, en, et. se Zink.

II. Sink, en, se III. Sinke.

Sink-, i ssg. [ˈsenɡ-] (jf. Sinke-) især af X. sinke (1).

Sinkadus ell. (nu især dial.) **Sinkedu**, en. [senɡa-, senɡəˈduːs] (ogs. (skrevet) Singadus. *Pol.^{30/10}1889.2.sp.3. Tom Krist.LA.105. Singedus. se Gadeordb.¹ —*

dial. *Singeldus* ofl. *Aakj.FJ.73. sa.HS.254. jf. Feilb.). fl. -er. (j) ænyd. sinke og dus ofl.; ligesom sv. sinkadus, terningkast, lykkektræf, ørefigen, fra (m)nt. sinkedus, egl.: terningkast, hvorved den ene terning viser 5 øjne (se III. Sinke), den anden 2 (se II. Dus 1), derefter m. overf. bet., m. forestilling om tilfældighed (jf. Trojedus) ell. uheld, modgang olgn., jf. jy. sinkenøf u. III. Sinke || den nuværende form Sinkadus skyldes rimeligvis tilknytning til Kardus 5 (jf. bet. 1.2) || talespr., jf.: „I det lave Sprog.“ *VSO.*)*

1) som udtryk for slag ell. stød. 1.1) stærkt slag ell. stød; især slag ell. stød, der rammer ens hoved; ørefigen; lussing; nakke-drag. Sinkedus: *TBruun.S.238.* Det hjælper kun Lidt, alle de Sinkeduser han faaer. *Bagges.(ABagges.JB.I.37). JHSmidth.Ords. 133. Ing.L.I.41. Jeg gav ham en Sinkedus over Nakken. VSO. (det) lykkedes Hertha at bibringe Kanelstykket en saadan Sinkedus, at det . . satte ud over Tallerkenen. CMøll.LM.101. Wied.Silhuetter.(1891).25. Esp.472. Feilb. Kværnd. (stenen) langede hende en forsvarlig Sinkadus ud paa . . hendes venstre Fod. CMøll.M.III.209. Zak Niels.NT.121. (han) har givet O. en ordentlig Sinkadus paa Siden af Hovedet med sin Kølle. Wied.U.70. NKKrist.D.71. 1.2) (til dels ved sammenblanding m. Kardus 5 olgn.) om hoved olgn., i udtr. som give (en), faa en i ell. især paa sinkadusen, give, faa en sinkadus (1.1). Jeg gir ham med min propre Næve saadan en paa Sinkadusen, saa han ligger der. *JohsWulff.OU.112. Lindskov Hans.NH.63. OrdS.(Men). jf.:* *jeg og Skjæbnen gik i Kompagni . . | Og hvernag der var kommen Huller i | Balancen, sa'e jeg: Maa jeg være fri! | Og gav saa Skjæbnen en i Sinkadusen. *Drachm.DM.23.**

2) (sj.) om en stærk drik, en (kaffe)-punch. nok en Pons, Kromand — en Sinkedu! *Pont.D.201.*

I. Sinke, en. [ˈsenɡə] fl. -r. (ænyd. d. s.; jf. no. dial. sink, senfærdig person; af VIII. sinke (1)) 1) person, der i sin virksomhed ell. bevægelse (gang) er bag efter andre; sendrægtig person; efterfølger (jf. Leth. (1800)); tidligere spec. om skolepog i nederste klasse (sinkelektion); nu om person (spec.: (skole)barn), der staar tilbage (for sine jævnaldrende), især i aandelig udvikling ell. begavelse (jf. Sinkebarn). *Sort.(Saml)DanskeVers.¹187; se Gat 2.2).* Jeg er ikke klogere, som staar her og disputerer med en Sinke (ø: *Per Degn*). *Holb.Er.III.3. sa.Bars.V.2.5. *saadan Sinke, | Som Lammefærding i kan skille fra en Skinke. Wess.201.* Fordi han fik ni præcætere (til eksamen), ere vi Andre da ikke Sinker! *HCAnd.Ot.I.6. „(har du) Kræfter?“ gjentog Per Ram. „Kræfter? Seer jeg ud som en Sinke?“ spurgte Bonden stolt. NP Wiwel.R.263. det næste Skoleaar . . skulde*

være Dit sidste . . hvis ikke Du kommer til at sidde over som en anden Sinke. *Drachm. EO.174. B.* var sørgeligt doven og hørte til Sinkerne (*i skolen*). *KNordent.JL.I.100.* Børn med forsinket eller mangelfuld aandelig Udvikling, der ikke er saa udtalt, at den kan betegnes som Aandssvaghed, de saakaldte Sinker. *Skjerbæk.Værgeraadsforsorg.(1926).55.* om dyr, der ikke gaar hurtigt nok, ikke kan følge med: *Bødt.D.(1870).181. KnudRasm.G. 373.* || med nærmere bestemmelse, dels m. præp. i til angivelse af kundskabsomraade olgn. *Jeg, som i Rimekunsten er | En Pebling og en Sinke. *Reenb.I.18.* „Skyder De godt?“ — „Jeg er just ingen Sinke deri.“ *Hz.JJ.III.29.* Jeg er en Sinke i Alt, hvor Tal og Beregning spiller en Rolle. *Schand. O.II.69.* dels m. præp. imod olgn. til angivelse af, hvem vedk. staar tilbage for. *Holb. GW.IV.9.* den store Capitain og Diego Garcia 20 . . ere to store Sinker imod ham at regne. *Biehl.DQ.II.164.* „de er gode allesammen — jeg mener, til at snakke med —?“ „Fortrinnlige . . jeg er en komplet Sinke i Sammenligning.“ *JakKnu.A.18. Buchh.Su.I.32. 2)* (nu næppe br.) d. s. s. Sinkerlektie 1 (-klasse). hand sidder i sinken. *Moth.S204. (1)* var i Mesterlexien, da hand kuns endnu var i Sinker. *KomGrønneq.III.196.* som overf. talem.: sidde i Sinker o: intet vide eller forstaae. 30 *VSO.*

II. Sinke, en. [sengø] ft. -r. (ænyd. d. s. (bet. 2), sv. sinka; jf. sv. no. dial. sinkel, isl. sinkill, (lille) jærnkrampe; fra ty. zinke(n), tap, spids, linde, krumhorn; vistnok besl. m. Tinde; bet. 3 kunde ogs. tænkes at høre til V. Sinke (se Sænke); jf. IX. sinke) 1) (snek., tøm.) især i ft., om række af svalehaleformede tapper, udskaarne i enden af et træstykke, der skal forbindes med et andet, med tilsvarende huller forsynet træstykke; tapsinke; i ft. ogs. om de til hinanden svarende tapper og huller (tap- og hulssinker). *OpfB.VIII.508. Gnuadtzm.Husb.125.225. Fag OSnedk.* fordækt sinke, se fordækt 2.1. 2) (foræld.) ♫ blæseinstrument med krumt (taplignende) endestykke; krumhorn (2). *I Dag skal alting siunge, | Hvad Hierte har og Tunge, | Sink og Basun her frem. *Brors.284. (de)* begave sig under Cincfers 50 og Basuners Lyd paa Veien til Byen. *Biehl. DQ.IV.263. MusikL.(1801).226. CBernh.NF. XII.320.* ofte skrevet Zinke: *LTid.1744. 531. Oehl.Oen.(1824).I.7. *Cymbaler, Fløjter og Zinker.ChKjerulff.FE.147.* || ogs. om en orgelstemme (jf. Krumhorn 3). *OZinck. Teaterliv.(1906).2. 3)* (jf. Støvlesinke; især sko-) metalbeslag til fodtøj, i alm. af form som en lille hestesko (til hælen) ell. d. s. s. Sintesøm (nu især til sværere fodtøj); jærnsinke. Hæle med og uden Sinker. *Skomagerren.(1832).27.* man (hørte) hans løse Sinker klappre under Skoene. *PalM.I.L.I.92. Schand. TF.I.104.* (han) dansede avet om og hug-

gede Sinkerne i Gulvet. *JVJens.HF.16. Aakj. RS.130.* || om pløk (af metal ell. træ). *VareL.^a 841.*

III. Sinke, en. [sengø] (ogs. m. fr. form **Cinque**. *Spillebog.(1786).208.220. Bagges. Ungd.I.121. † Sink* (Zink). *Spillebog.(1786). 208.218).* ft. -r. (ænyd. d. s., sv. sinka; fra mnt. sinke, af fr. cinq († cinque), fem, lat. quinque (se II. fem); jf. Sinkadus (Sinkedus); nu foræld.) (terningskast, der viser opadvendende) terningside med fem øjne. *Moth.F137. Spillebog.(1786).208.* || sinker alle, terningskast, hvorved begge terninger viser fem. *Moth.F137. KbhAftenp.1784. Nr.34&35.I.sp.2.* || i forb. m. et andet talord, ved angivelse af de to forsk. kast. (Commandeuren og hans Søsterdotter kaste vexelviis og nævne Øinene.) *Commandeuren: „Sinke-Sex.“ Skuesp.V.216. Ses Cinque.Spillebog. (1786).220. Cinque Daus.smsf.223. talem.:* give ell. have seks sinke for(ud), (ænyd. give en seks sinker forud; vel egl.: kaste saaledes, at man er 6 og 5 øjne forud for modspilleren) være en (langt) overlegen; „sige spar to til en“. *Moth.F137.* Jeg vil altid gi den beste Skielm her er i Byen Sex sinke for ud. *KomGrønneq.I.272. *(tossen)* eier | Jo meer Lyksalighed, og har Sex-Sinke for (o: forud for den vise), | Naar ellers begge har for Resten lige Kaar. *Luad. (SkVid.II.182).* jf.: *kappe hele Benet, for at vinde | En umanerlig stiv, træbenet Kvinde, — | Det er en engelsk Streg (o: for meget at vove). | Sex Cinquer uophørlig, intet andet! *Bagges.Ungd.I.121.* || Sinke ni (er) en terning lèg hvori (kastene) fem og ni taber. *Moth.F137. m. fr. form: spille . . en Cinque & Neuf.Holb.IIJ.I.5. jf. jy. sinkenøf, (af fr. cinq(ue) og neuf, ni) d. s. s. Sinkadus. Feilb.*

IV. Sinke, en. ft. -r. (ænyd. d. s. (i forb. slaa sinker, ogs. om fugletriller) sv. dial. slå sink; muligvis [m. tilknytning til II. Sinke (3) ell. III. Sinke ?] af sv. singla (en slant), kaste (en mont) i vejret og lade den falde klingrende ned), sv. no. dial. singla, klirre, klingre (sml. sinkelere); jf. IV. Klink til VI. klinke; nu næppe br.) i forb. slaa sinker, om drengleleg: kaste (flade) sten hen over vandet saaledes, at stenen nogle gange berører vandfladen og hopper op igen; slaa smut. *Moth.S204.443.456. Levin.*

V. Sinke, en. se Sænke.

VI. Sinke, en. se Zinke.

VII. Sinke, subst. se Sænk.

VIII. sinke, v. [sengø] -ede. vbs. -else, -ning (s. d.), jf. Sinker. (ænyd. d. s., sv. sinka (fsv. senka), no. sinke (no. dial. sinka, være sen, seinaka), oldn. seinaka; afl. af sen; „nærmest i Talespr.“ *Levin.*)

1) (i rigsspr. nu vist kun i tilfælde, der ogs. kan opfattes som hørende til bet. 2) optræde (handle, bevæge sig) med (for stor) langsomhed, sendrægtighed; nøle; tøve; drys-

se (3). *Moth.S205.* man . . behøver ikke derfor at sinke med de øvrige Beedes Istandbringelse. *Fleischer.HB.272.* Hvorfor sinker du saalænge? *VSO.* „(vi har været) Akkurat en Time mindre end to Minutter (om ride-turen)“ . . „Ja, vi har heller ikke sinket.“ *Gjel.R.41.* Laagen fra Kalkbrænderiveien ind til Rosenvanget delte dem igjen parvis. Vilhelm og Antonie sinkede lidt bag efter. *sa.GD.158.* Vil Arbejderstanden forstaa at skelne smaat fra stort og gaa Vejen uden Sinken og Svinen? *Tilsk.1906.229.* de kiggede i Øst og kiggede i Vest og havde bestandig noget at sinke efter. *Bregend.AS.35.* || lade aftage, mindskes; (delvis) opgive, slippe. omendskiont Lykken udi denne Krig havde været ham meget imod, lod han dog ikke sinke noget af sin sædvanlige Behierlighed, men paa nye lavede sig til af yderste Magt at continuere Krigen. *Holb.DH.II.731.*

2) (jf. I. forsinke) om person, begivenhed, hindring oln.: bevirke, at en udviklingsgang (virksomhed, bevægelse oln.) foregaar med større langsomhed, at overgangen til en vis virksomhed, tilstand oln. indtræder senere, end tilfældet ellers vilde være (i alm. spr. nu næsten kun: paa en for den paagældende person uønsket ell. uheldig maade, saaledes at tiden (i nogen grad) spildes for en, at man ikke (rettidig) naar et vist maal oln.). 2.1) (jf. opholde 4.(2-3) m. h. t. en person (i virksomhed, bevægelse). sinke en i sit arbeid. *Moth.S205.* mon Frygt ham sinke kan? *Pram.O.163.* *en Hændelse . . mig sinket. *Rahb.St.Joh.60.* *i Dødens Strid | Himmelen dig vinker, | Saa din Sjæl kun higer did, | Kaster hvad den sinker! *Grundtv.SS.I.496.* O, hvor jeg er bleven sinket! . . Jeg skulde jo finde Kay! *HCAnd.(1919).II.100.* *Du . . sinker mig med Snak. *Heib.Dv.64.* han (gik) ingensteds ind; han vilde jo nødig sinkes, for det var nok en lang Vej, han havde for sig. *Sv Grundtv.FÆ.I.132.* hvis jeg (ell. det) ikke sinker dig (for meget), vilde jeg gerne tale lidt med dig! || (nu næppe br.) som udtryk for en midlertidig hindring (for paabegyndelse af en vis virksomhed); m. præp. fra. *Høysg.S.91.* naar Verden . . enten har lokket dig til det Onde, eller har sinket dig fra det Gode. *Mynst.Præd.I.375.* jf.: et Bedrag, hvorved han sinkede den Hørende i at handle. *Kierk.V.125.* || refl. sinke sig, (jf. opholde (sig) 4.6) lade nogen tid gaa hen uden (optagelse af) egentlig (energisk) virksomhed, nu næsten kun: saaledes at tiden spildes for en, løber fra en. (ofte i forb. m. præp. med ell. (nu sjældnere) ved). Efterat vi havde sinket os her, seylede vi i 10 til 12 Dage Sønden paa. *Robinson.I.45.* Don Quixote sinkede sig med at hielpe Sancho op i Korketræet. *Biehl.DQ.III.119.* Gud! hvor jeg har sinket mig! *HCAnd.(1919).II.104.* Du sinker dig for-

meget ved den Snakken. *VSO.* *Her paa Klinten er der smukt, | og de grønne Bølger vinke, | dog vi tør os ikke sinke — | frem mod Roskild gaar vor Flugt. *Rich.VL.42.* „Jeg sinker mig, Farvel,“ sagde Fru H. *AHenningsen.KA.109.* || (jf. bet. 2.2) uden obj., spec. i (spøg.) taalem. det sinker ikke at vælte ell. falde, men at komme op igen oln. *Mau.8636.* *Feilb. KulsvierB.59.* med ordspil ml. V. bede 2 og VI. bede 2: det sinker ikke at bede (ogs. m. tilføjelsen: og at smøre (vognen)). *Mau.8635.* *Grundtv.PS.I.200.* *Krist.Ordspr.279.* *Feilb. Ordbs.(Fyn). 2.2)* m. h. t. (en persons) virksomhed ell. (nu i alm. rigsspr. sjældnere) en bevægelse, udvikling oln. *Eu.(1914).V.154.* *Det gjør os vel vort Arbeid noget længer, | Men kan dog aldrig meer end sinke det. *Oehl.PSKr.II.326.* Paa Veien saae han med Ærgrelse paa Kurven, der endog sinkede hans Gang. *Heib.Poet.X.71.* al Din egne Selvbekymring . . bedrøver kun Aanden og sinker Væxten. *Kierk.VIII.343.* Esbern Snare påtog sig at sinke hans fremrykning. *AD Jørg.II.320.* Fremskynder ikke Vinden Lydens Bevægelse i sin egen Retning og sinker den i den modsatte? *NaturensV.1912.339.* (vi) har måttet holde os til trykte kilder, hvis arbeidet ikke skulde sinkes alt for meget. *MKRist.GN.5.* jf.: *Solen sinket' sine Straaler (o: den nedgaende sol sagtmede sin gang). *Bagges.Ungd.II.20.* || m. h. t. tidspunkt for (begyndende) virksomhed: forhale. en Trætte, som opkom . . sinkede vor Afreise. *Bagges.NK.285.* *Emmelina vinker | Og end sin Bortgang sinke. *Staffeldt.D.I.100.* *PMøll.ES.I.258.* || sinke tiden, (ikke i alm. rigsspr.) bruge tiden til noget uvæsentligt, unødvendigt; spilde tiden. Da jeg . . nægtede at spille om Penge, fandt Charlotte det unyttigt at sinke Tiden med at føre Regnskab. *UngdGl.I.167.* kan du sige mig, hvad vi sidder her for og sinker hinandens Tid? *Bergström.MD.151.* jf.: efter Stormdagene . . kunde (det ikke) betale sig „at ligge og sinke Tid over“, som Fiskerne sagde. *Nord.Tidsskr.f.Fiskeri.1876.66.* || sinke sig, (ikke i alm. spr.) (for) sinkes; forhales. (værkets) Publication har sinket sig noget længe. *LTid.1732.677.* (dial.) om ur: tabe. *Ordbs.(Ærø).*

IX. **Sinke**, v. [sengå] -ede. vbs. -ning (s. d.). (sv. sinka; fra ty. zinken; af II. Sinke) 1) (jf. for-, sammensinke; snedk., tøm.) til II. Sinke 1: frembringe (udsæve) sinker; (ofte i forb. m. sammen-) sammenføje ved sinker. *vAph.(1759).* Man sinker nu en Ramme sammen af . . Fyrretræsliester. *Haandgern.405.* *FagOSnedk. 2)* (jf. sinket; ikke i alm. spr.) til II. Sinke 3: forsyne (fodtøj) med sinker. *Jeg skal have mine træsko sinket.* *Ordbs.(Fyn).*

Sinke-, i ssg. (undertiden m. hovedtryk paa sidste led i ssg., se Sinkedorte, Sinkedus (u. Sinkadus)). især af I. Sinke (1) ell. VIII.

sinke (1) (saaledes ndf., hvor intet andet bemærkes). -**barn**, et. (l. br.) barn, der er en sinke, ikke kan følge med i skolen. Privat-lærerinde (søges til at) Undervise Sinkebarn. *KristelDagbl.*²² 1932.7.sp.5. -**blæser**, en. [II.2] (ænyd. d. s.; foræld.) *Moth.S204*. VSO. MO. Kornettist eller Zinkeblæser ved Christian IV.s Hofmusik. *Biogr.L.*² X.640. -**dorte**, en. [sengø'dørda, -'dørda ell. 'sengø'dørda, -'dørda] (dagl.) nedset. ell. spøg. betegnelse (for en kvinde) m. lign. anv. som -hoved. *HLLund.Lordag.(1933).103*. -**dus**, en. se Sinkadus. -**fræser**, en. [II.1] ☀ fræsemaskine til udskæring af sinke (jf. -maskine). *OrdbS*. -**hjem**, et. (l. br.) hjem (I.3.1) for svagt begavede børn, sinke. *Nat Tid.*²⁰ 1921.M.4.sp.2. Skjerbæk.Værgeraads-forsorg.(1926).341. Rigsdagst. A.1930/31.sp.2805-06.2815-16. -**hoved**, et. (jf. -dorte, -pose, -potte, -tot samt Hoved 6.2; dagl.) 20 nedset. ell. spøg. betegnelse for en langsom, sendrøgtig person, et drys olgn. *NMøll.H.* 141. Kirkeklokken.1893.30.sp.4. *OrdbS*. (Lolland). -**klasse**, en. (jf. -lektie) klasse for ell. bestaaende af sinke (svagt begavede børn); uegl.: Livets Skole har ingen Sinkeklasser. Den forlanger, at alle skal følge med. *Berl Tid.*¹⁴ 1921.Aft.3.sp.2. en Insinuation om, at Teologerne i Almindelighed tilhører en Sinkeklasse. *Pol.*⁴ 1936.10.sp.3.

Sinkel, i ssgr. se Senkel.

Sinkelektie, en. (nu næppe br. -leje. *Moth.S204*. se ogs. bet. 2). (ænyd. d. s.; jf. -klasse, -skole, -stok) 1) (jf. I. Sinke 2; i egl. bet. foræld.) nederste klasse (i den gamle latinskole); begynderklasse. om I (: Per Degn) kom i Skolen nu, kunde I ikke komme høyere end i Sinke-Lectien. *Hob.Er.III.3*. sa.Philos.V2. BjKornerup. *FS.144*. uegl., i forsk. udtr. for at være paa begynderstadiet olgn.: *LTid.1741.646*. i (Danmark) erkjendes jeg saa lidt, er kun en stakels Skoledreng, altid i Sinke-Lexie! *HCAnd. Breve.II.376* (jf. *Hz.GB.33*). paa Kunstens Omraade (har vi) lært Alt af (romerne), og ere vi dog ikke Begyndere i Sinkelectien? *Bergs.PP.677*. *Jørg.Liv.V60*. || hertil ssgr. som Sinkelektie-karl (Apollo er kun en Sinkelectie Karl mod Cupido i at giere Vers. *Hob.Usynl.II.6*), -pebling (*Æreboe.29*). 2) † discipel i sinkelektie; sinke (I.1). Senecus med all sin Viisdom var kun en Sinke-Leydse imod mig. *Ris.ÆD.A37*.

sinkeletere, v. (rimelignis til sv. no. dial. singla, klirre, klingre, IV. Sinke; m. h. t. bet.-udviklingen sml. ling(r)e oft.; jf. † sinke, sinsle, om fugle olgn.: pibe (*Moth.S205*. VSO.), † Sinselere . . kaldes det, når fruentymmer lader deres vand. *Moth.S205* (jf. sv. † sinselera, lade sit vand) || nu næppe 60 br.) lade vandet. „bruges alm. . . især hos Middelstanden, og til Børn.“ *Levin*.

Sinkelse, en. flt. -r. (ænyd. d. s.; jf. I. Sinkning, Sinker; nu mindre br. i alm.

spr.) vbs. til VIII. sinke (2), om det forhold, at noget sinke en(s virksomhed); (midler-tidig) standsnng; ophold; forsinkelse. Hvad andre holde for Studerings Befordrelse, holder jeg for deres Sinkelse. *Hob.MTKr.479*. en liden Executions-Forretning, som gaar ud paa, at I vil . . forfoye jer ud at Huuset (og) indrømme andre Platz igien uden nogen Sinkelse, Hinder eller Forfang. *KomGrønneq. II.282*. *Blich.(1920).XV81*. *forhaler ei Sagen ved Sinkelser! *Wilst.Od.XXI.v.111*. Har man Hastværk, saa vilde det jo være en Sinkelse at dvæle videre derved. *Kierk.I.154*. der blev mange Sinkelser undervejs. *Rord. Va.82*.

Sinke-maskine, en. [II.1; IX.1] ☀ maskine til sinkning (udskæring af og samling ved sinke; jf. -fræser). *OpfB.VIII.508*. -**pose**, en. (nu næppe i rigsspr.) d. s. s. -hoved. *Moth.S205*. VSO. *OrdbS*. (Lolland). -**potte**, en. (især dial.) d. s. *OrdbS*. (Sjæll., Fyn).

Sinker, et. flt. -er (*Kierk.XII.185*). især (jf. Sinkelse, I. Sinkning) som vbs. til VIII. sinke (2), ofte m. nedset. bet. *Moth.S205*. *Stub.94*. altsaa flux til Sagen, intet Sinker. *Kierk.XII.322*. Den første uge kom en af studene til skade . . Et af hjulene blev kort istykker, kort, sinkeri og uheld i lange baner. *Dederovre.(1912).118*.

Sinke-skole, en. (jf. -klasse, -lektie; nu sj.) skole for sinke, tidligere: begyndere. VSO. („Børneskole, Pigeskole“). MO. -**stok**, en. (foræld.) skolebænk, hvor sinkerne har deres plads; i udtr. som sidde paa sinkestokken, sidde i sinkelektien. *Moth.S332*. Jeg hafde alt mereket, at . . alle her i Rysland, først udj denne Tsars tiid hafde begyndt, at gaee i høffigheds skoele, og endnu sadde paa Sinkestocken. *JJuel.78*. -**sving**, et. (sj.) en af væsentlige hensyn bestemt virksomhed, der virker sinkende for det egentlige formaal. vi forsømmer Leiligheden . . og æder op det lidt vi har paa Sinke-Sving. *Grundtv.Saxo.III.209*. -**søm**, et. [II.3] (sko.) lille, med sømlignende hager forsynet metalplade (sinke) til anbringelse paa fodtøjs saal ell. hæl. *Cit.1903*. (OrdbS.).

sinke, (part.) adj. [sengø] (dial. sinkret). (af II. Sinke 3 ell. perf. part. af IX. sinke 2; især sko.) om fodtøjs hæl: forsynet med sinke(r). Han hug sine sinkede Hæle i Gulvet. *Egeberg.HS.9*. *NHedin.HH.26*. jf.: de jernsinkrede Fedtlærstøvler. *Aakj.BT.112*.

Sinke-tap, en. se Sinktap. -**tot**, en. (nu næppe br.) 1) en fillet tot af uld, hør olgn., der sinke (spinde)arbejdet. VSO. 2) uegl., om hvad der sinke en. *Moth.S205*. VSO. 3) d. s. s. -hoved. det mener jeg, vor Herre havde sin Haand i, for at Absalon ikke som en Sirketot skulde komme ene drattende bagefter. *Grundtv.Saxo.III.227*.

Sink-list(e), en. (snekk.) liste, der

sinkes fast (over skuffeaaabning) i servante, bord olgn. Arbejdslen.40. FagOSnedk.

I. Sinkning, en. flt. -r. (l. br.) vbs. til VIII. sinke 2: *sinkelse; sinkert*. det vigtigste (er), at Du faar Dit Stykke spilt; enhver Sinkning deri er en Hovedfeil. *Rahb.E.IV.333. VSO. MO.*

II. Sinkning, en. flt. -er. (snekk., tøm.) vbs. til IX. sinke (1); ogs. (konkr.) om konstruktion, sammenføjning (s-sted) med sinker. *VSO. Wagn.Tekn.534. FagOSnedk.* fordækt sinkning, se fordækt 2.1.

sinkret, adj. se sinket.

Sink-sav, en. (snekk., tøm.) (haand-)sav til udsavning af sinker olgn. *S&B. FagO. Snekk. -tap*, en. (snekk., tøm.; l. br.) tap-sinke (se II. Sinke 1). *S&B. Sinke-: vAph. (1759). VSO.*

Sinner, subst. se Sinder.

Sinnup, en. se Sennep.

sinselere, v. se u. sinkelere.

singsot, interj. se sngot.

sinske, sinsle, v. se u. sinkelere.

I. Sinter, en. [isen^(d)dar] (ligesom sv. sinter, eng. sinter fra ty. sinter; egl. sa. ord som Sinder; jf. sintre; mineral.) en af vand (i kilder ell. i jorden) afsat fast (kalk-, kisel-)masse med rundagtig (ikke krystalformet) overflade (jf. Drypsten); kalk-, kisel-sinter olgn. *JCLange.NV58. Funke.(1801). III.75.76. VSO. MO. Sal.²XXI.457. II. Sinter*, se Sinder. **Sinter-kal**, pl. (fra ty. sinterkohlen; jagl.) stenkul, der ikke smelter, men sintrer. *NordConvLex.V.386. Hage.⁸868.*

-perle, en. (jf. Perlesinter; mineral.) perle af (kisel)sinter. *BCotta.Geol.Billeder.(overs. 1859).56. sintre*, v. [Isendrø] -ede. vbs. -ing (s. d.). (fra ty. sintern, af sinter (se I. Sinter og Sinder); jagl.) 1) danne en fast, ikke vandsugende masse (mineralsk skorpe); spec. om ler, kul olgn.: ved stærk ophedning forandre konsistens, saaledes at overfladen bliver blød og alle hulrum fyldes, hvorved der opstaar en tæt, ikke vandsugende masse. (især i forb. m. sammen; jf. sammen-sintre). Heden maa . . ikke blive saa stærk, at Blandingen (af sand, potaske osv.) smelter, men at den blot sintrer sammen. *Hinnerup. Juv.239. Wagn.Tekn.59. Sinterkul* giver Koks, der bevarer samme Volumen og ydre Form som selve Kullene; de smelter ikke, men sintrer. *VareL.⁴800. jf. bet. 2: Sintrede Fliser.HFB.1936.XLIII. 2)* (l. br.) trans.: faa (en masse) til at sintre (1). Ganske reent Leer kan slet ikke smelte, i hvor stærk end Ilden maatte være, følgelig ikke heller sintres sammen. *Hallager.167. Sintring*, en. vbs. til sintre; ogs. om den saaledes dannede masse (jf. VSO.). De stærkest brændte Sten benævnes Klinker; de ere brændte indtil Sintring og derfor meget haarde og kun lidet porøse. *Gnudtzm.Husb.13. Thaulow. MO.185. hertil Sintrings-punkt (Suenson.B. III.323) ell. -temperatur (Thaulow.MO.133).*

Siou, siouc, Siouer, Siov ofl., se Sjov, sjove, Sjover osv.

I. Sip, en. [seb] (nt. zipp (i forb. jumfer zip); til III. sip; i best. f. og flt. sammenfaldet m. I. Sippe (s. d.); næsten kun (talespr.) i forb. Jomfru sip og i ssg. Sipsippner) sipp-pet kvinde; sippe. jf. VSO. *Gadeord.² især i forb. jomfru sip, som foragtelig til-tale til en (ung) kvinde. Ew.(1914).II.228.*

I, Jomfru Sipp! I staaer, som det kom jer ikke ved. *Luzd.FS.74.* || i en remse. Der var en Mand, der havde tre Døtre, den ene hed Sip, den anden Sipsippner, og den tredje hed Sipsippnerisipsyrensip (olgn.). *Krist. Dyrefabler og Kjæderemser.(1896).213.* || (sj.) i forb. som en lille sip, om en ubetydelig (sølle) person. Den lille Sip, som læner sig til Paletten (o: paa billedet paa bladets forside), er vor Assistent. Han har tidligere været Seminarist og Hjælperer . . som Hr. Bøgh. *Raptee.1857.14.sp.1.*

II. Sip, en. (eng. sip; vbs. til II. sippe 1; dial.) en lille smule af en vædske; en „draabe“ af drikkevarer; taar; nip (I.3.1). (han) rakte Flasken til Per. „Ta' du dig nu en Sip.“ *Aakj.VB.200. Feilb.*

III. sip, adj. [seb] (sv. sipp, nt. (nordty.) sipp, zipp; vist sammenhørende m. † sip! interj., brugt som haanlig afvisning (Moth. S206. *Cit.ca.1710.(NkS4³820.90)*), nt. sipp, zipp, jf. ogs. † sige sip (hun kand ikke sige sip (o: tør knap aabne munden). *Moth.S206*), dial. (fynsk) sidde paa sip, sætte sin mund paa sip, opføre sig, tale sippet (VSO.), sv. († og dial.) säga sipp, give en lyd (pip) fra sig, † göra sipp, spille fin, nt. (nordty.) sipp, zipp seggen (sagen); vel dels m. tilknytning til II. sippe (og egl. om person, som spidser mund, nipper til noget), dels til lydord som nordty. zipp, pip, jf. no. sippe, pippe, kvidre, ty. zippem, kvidre; jf. I. Sip, I. Sippe, II. sippe, sipper, sippet || nu l. br. i rigsspr.; jf. Feilb.) ærbar; tilbageholdende; især (nedsæt.) om kvinde: sippet. *Moth.S206.* *Hvem paa Tvillingfesten ikke | Tvillingkaalen vilde drikke; | Hvem der da blev tør og sip, | Aldrig vovede et Nip. *Tode.M.265.* *Alt for sip en Mage ikke duer, | Som ei Glædskabs Skaal tør drikke med. *LukkedeSange.(1857).4.* den mest sippe puritanske gamle Tante. *ThorLa.MF.141.*

Sipho(n), en. se Sifon.

Si-plade, en. 1) (jagl.) plade med sikhuller ell. bestaaende af en metalramme med traadnet, haardug olgn., hvorigennem en vædske kan sis. *LandbO.III.654. OpfB.I.644.* 2) overf. 2.1) (jf. Sigteplade 1; anat.) den øverste, af talrige fine huller gennemborede, del af sibenet; *Lamina cribrosa. Panum.535. LandbO.II.663. 2.2)* (bot.) en med siagtige huller, siporer, forsynet tværvæg i en plantes sirer. *Warm.Bot.266. PharmDan.(1933).183. -pore*, en. (jf. -plade 2.2; bot.). *Sal.²XXI. 463. -pose*, en. (jf. Sigtepose; jagl.) pose-

formet si. *Moth.S170. vAph.Chym.III.296. JFBergs.G.423. D&H.II.217.*

I. Sippe, en. [seba] *ft.* -r. (jf. *skaansk* arg-sibba, *dum, ond kvinde, sebbe, m., smøle-hoved; vist sa. ord som sv. sippa, anemone (jf. Hvidsippe); til III. sip, jf. I. Sip, Sippedaase osv.; dagl.) overdrevent værbar ell. affekteret kvinde; især: lidt ældre pige ell. gammeljomfru, der har et snerpet væsen; sippet kvinde; ogs. som nedsæt. betegnelse for en knibsk pige. KbhAftenp.1784.Nr.53.3.sp.2. Grundtv.PS.I.208. Oversk.Com.IV.168. rod kun lidt i den gamle Sippes Gjemmer.Levetow.ToFort.130. Elise, den spidsnæsedede Sippe.Rosenkrantz.RH.73. || i videre anv.; dels om bornert person: Borup.HK.51. han er en rigtig sippe | dels (m. tilknytning til II. sippe; nu næppe br.): „Den, som af overdreven Pænhed nipper smaaligen til Mad og Drikke, for ret at synes fin og smaa-tærende.“ VSO.*

II. sippe, v. [seba] -ede. *vbs. jf. II. Sip, Sippri.* (eng. sip i bet. 1, ty. (dial.) zippen, nippe; i bet. 1 vist sideform til sappe (se II. sabbe) og suppe og vel besl. m. et intr. v., der foreligger i dial. sippe, sive (Kværd.), ty. sippen, dryppe, jf. sv. sippra (besl. m. II. sive); i bet. 2 m. tilknytning til III. sip (og de der nævnte ord); jf. *skaansk* sebbas, sibba, smøle, være sen (Rietz.562) || især dial., i nyeste tid mere alm. i bet. 1 ved paavirkn. fra eng. sip) 1) drikke noget i smaa drag; drikke lidt ad gangen; nippe (1.2). *Moth.S206. TBruun.II.8.* *En Junker Portoviin som Thevand sipper; | jeg nyder; han knap lædsker sig; | til Bund jeg drikker; han til Glasset nipper; | en Ruus gjør ham ulykkelig. NT Bruun. Bacchus og Comus. I. (1814). 75. (han) sippede sin Te af en bitte Porcelainskop. EKornerup. NyeJapan. (1922). 54. Pol.^{10/1} 1934.12.sp.2. sippe til Glasset. MDL. (jy.) Levin. (G.). Feilb. 2) lave spids mund (jf. E.Jessen. EtymO.) ell. hænge med munden som den, der kun nipper til noget (Feilb.); ogs.: være tilbageholdende, uvirksom, ikke røre sig til noget. mand må ikke sippe når mand skal fåe mad. *Moth.S206.* Hvi sidder du der og sipper (o: hvorfor siger du intet, lukker du ikke munden op)? MDL. (jy.) du sidder og nipper og sipper (o: det bliver ikke til noget). OrdBS. (sjæll.). hertil vist ogs.: *Det loed sig see som Mahometh | Der (o: i den forfaldne lade) hafde Resideret, | Thi Dørene de sipped net, | Og Mecha Gratu-lerit (o: var faldetfærdige?). Schandrup. 14r. || opføre sig paa en sippet maade; være sippet. *Fordi hun lader see en yndig Smil og Mine, | Forbi Gebærderne kand falde noget fri, | Fordi hun ikke er saa sippendes, som Stine, | Mon hun beskyldes bør da vel for Philandrie? Graah. PT. II. 177. Det er Synd for Bente, at hun nu skal sidde og sippe og sure med H. og Fru B. KMich. LM. 140. jf.: *Hønen sipper rundt omkring | den ubor-

nerte So. Rode. VR. 96. samt: kommer (de unge karle) med Lystighed og Komplimenter . . kunde jeg ikke bide dem af og sippe fra dem; det klør mig paa Tungen for at svare dem igjen og saa bliver det jo let til mere Ganteras, end jeg . . kan forsvare. JPJac. (1924). 1.26.

Sippe, i ssg. især (ofte m. hovedtryk paa 2. led: [seba'da'sø] osv.) til I. Sippe, II. sippe 2 (ell. III. sip), i (dagl., spøg., nedsæt.) benævnelse for (ældre, sippede) kvinder (jf. Sipper-); fx. *Sippe-daase* (St. Jørgen. (1904). 57), -deje (Feilb. III. 525. OrdB S.; sjæll. jf. Sebedeje sp. 901¹⁹), -dippe (EChristians. MM. 85), -dorte (Gjel. M. 272), -nippe (se Sippernippe), -sippe (Pol.^{17/12} 1930.8.sp.2).

Sippelse, en. (til III. sip, sippet; sj.) *sippet*hed. *Vil man tale fra Levren i al denne Sippelse, | blir alle Byens Skalpander rød' af Befippelse. Bergstedt. FG. 23. **sippen**, adj. se sippet. **sipper**, adj. (jf. sv. dial. sipper-nätt, nt. zipperig, ty. zipperlich; besl. m. III. sip, I. Sippe; jf. simper og nipper; nu dial.) net; pæn; især: overdrevent pyntet; „slikket“. Ating maatte være saa sippet og net, saa jeg kan ikke beskrive det. Fruent Tid. 1770. Nr. 13.3.sp.2. Lad nu kun den sipperste Herremands Frue maale sig med mig, om hun tør. Biehl. DQ. IV. 156. Feilb. (u. sippet). || *sippet. jf.:* hun var ligesaa langt fra Frækhed, som Sipperehed. Pram. VI. 139.

Sipper-, i ssg. oftest m. hovedtryk paa 2. led: [seba'r'nele] osv. (ogs. Sippe-). (jf. sv. († og dial.) sippetitta, nt. (Angel) sippelieschen; til sipper ell. I. Sippe osv.; jf. Sippe-; dagl.) i benævnelse (nu navnlig: Sippernip) for (ældre, sippede) kvinder. **Sippri**, et. (jf. Sippelse; især nedsæt.) som *vbs. til II. sippe 2: sippet væsen, adfærd; sippet*hed. (der) findes saa ubarmhertigt Mennesker . . at de heller vil lade en ærattig Mand døe . . end see mildt til ham. Jeg forstaaer ikke hvad det Sippere vil sige, er det Kydskhed, saa kan de jo agte dem. Biehl. DQ. II. 162. VKorfitsen. GM. 115. jf.: naar man kan tage tre forkastede Millioner, vilde det være Sippri at nægte sig otte. Horup. II. 222. **Sipperrille**, en. (jf. Nille 2). Gadeord.² OrdBS. (Falster). jf. I. Sip: Vil I gifte Jer, Jomfrue Seper-nille? AL Arnesen. Intriguen. (udg. 1891). 88. **-nip**, en. (ogs. -nippe. EHancke. Ruth Erlandsen. (1899). 21. Pol.^{10/12} 1925. 11.sp.3. — ogs. **Sippenip**(pe). VSO. OThyreg. UA. 229. Zeppelin. Fr. 106. jf. Gadeord.³). *ft.* -per. (rimende dannelse af sipper ell. I. Sippe m. tilknytning til ord som I. Nip, II. nippe, nipper) *sippet* kvinde. Ernesto Dalgas. Krøniker og Æventyr. (1896). 58. forleden kom Frøken Sipperrnip, Direktricen, og meddelte mig, at jeg var opsagt til November. Sædb. KP. 38. en Komité af ældre Damer — nogle frygtelige Sipperrnipper at se paa: Hængekrøller,

gammeldags Hatte og Syposer som Vadsøke. *Egeberg. Afet Ungdomsliv. (1916). 202.* jf.: Han er en gammel Sippernip. *Brodersen. Havelolonien Danevang. (1931). 52.* || (jf. I. Sip) m. udvidet form: **Sip-sippe(r)nip**. (*stuepigen var*) saa anstændig i sin hele Opførsel, at Tjeneren (*kaldte hende*) — naar hun . . ikke hørte det — „Sipsippenip“. *Blich. (1920). XXIV.47.* *Megakles' Søsterdatter, ak! | en ægte Sippe af Familien Sipsippennip. *Vilh And. Kransen. (1934). 21.* du, Jomfru Sipsippennip. *Heib. Poet. V.333.* **-nippet**, adj. (ogs. **sippe-**. *Emil Rasm. FB. 119. Pol. 18/1. 1922. 5. sp. 3.* — sjældnere **sippennip**. *Hz. IV. 79. jf. Gadeordb. 3.* — sj. **sippennipper**. jf. Sippenniprighed. *Ingv. Bond. Karreten fra Lønneskov. (1888). 358.* (jf. -nipsk) adj. til -nip; ogs. om mænd: som har et jomfrunalsk, pedantisk væsen. *Wied. U. 20.* hun . . var lidt sippennippet, og fin paa det. *BHolst. L. 20.* Den Forelskelse er gaaet over . . jeg opdagede, at han gemte Papirclips og Frimærkerand i smaa kulørte Konvolutter, og det var nu alligevel et Nummer for sippennippet for min Smag. *Berl. Tid. 3/1. 1937. Sønd. 18. sp. 1.* **-nipsk**, adj. (jf. knibsk; nu næppe br., sml.: „Talespr.“ *Levin.*) d. s. *mangen Muse, mindre fin, | Og bly, og sippennipsk end min. *Bagges. III. 185. jf.:* *Sipsippennipskhed blot i Lader. *smst. II. 232.* **-pæn**, adj. (sj., nu næppe br.) overdrevent pæn, ærbar. ligesaa lidt Sippenniprighed som Plumshed. *Pram. I. 389.* **sippet**, adj. [isebø] (sj. **sippen**. *OMads. Frk. Vandas Roman. (1896). 31.* sa. Grønsefolk. (1897). 91.) (til I. Sip, I. Sippe, jf. II. sippe 2; sml. III. sip, sipper samt skaansk sipped, klodset (*Rietz. 562*); *talespr.*) især om (ældre, jomfrunalske) kvinder: som lægger overdreven vægt paa pæni, dannet væsen; ogs.: som let tager anstød af dristige udtalelser; som stiller meget strenge moralske krav; overdrevent ærbar; undertiden ogs.: pedantisk sirlig, proper. paa samme Tid, som man opløfter Holbergs Satire til Skyerne, teer (*man*) sig saa pæn og sippet. *Grundtv. DVII. v.* de vil . . gjøre vort eneste Barn til en fin, sippet Jomfru. *Ing. LB. I. 99.* det var en meget prentios og sippet ældre Herre, som altid havde saa meget at ræsonnere over Renlighed. *Schand. SB. 110.* vore sippede Damer — moralske Mødre — snærpede men ikke destomindre meget giftelystne unge Piger. *Drachm. F. I. 51.* den skikkelige, men sippede gamle Tante, der havde bestemte Regler for, hvordan enhver Ting skulde udføres. *And. Nz. M. 26.* Han lægger Undertøjet pænt og sippet paa en Stol, hænger Jakke og Vest paa Bøjle. *Fallada. B. 235.* || (l. br.) om udseende, klædedragt olgn. de smalle, sippede Manchetter. *V. Korfilsen. GM. 114.* Hvor var Søsterveninden bleven af med den sipne Næse, den sipne Holding, den sipne Tale. *OMads. Frk. Vandas Roman. (1896). 31.* **Sippet-hed**, en. (jf. Sippelse, Sipperi) det at være

sippet; sippet væsen. *S & B. Sten Drewsen. Rødt eller Sort. (1905). 111.* et stort kvindeligt Kontingent anser en Indskrænkning til en Elsker for Højdepunktet af . . antik Sippet. *Nis Pet. SG. 246.* **-nipper**, adj. se sippennippet.

Si-presse, en. ☉ lukket presse, hvor fedtrige materialer (fx. kopra) knuses, og hvor olien samtidig renses. *Opf. B. I. 680f.*

Sip-sippe(r)nip, en. se Sippennip.

Sir, en ell. (nu ogs.; sjældnere) et (*Soph. Clauss. R. 207. KMunk. DU. 76.*) [sir] (ofte (m. ty. form) **Zir**). uden best. f. og flt. (enydz. zier (*Nationalmus. A. 1938. 26.*), sir (*DGrammat. III. 1. 212. 247.*); fra ty. zier (ohl. ziari), mnt. sir, afl. af et adj.: mht. zier(e), ohl. ziari, zieri, prægtig, herlig; sa. ord som mnt. ter, god beskaffenhed, ry, tere, tire, beskaffenhed (jf. uterlig); besl. m. oldn. tarr, berømmelse, ry, samt m. roden i Tirsdrag. jf. Sirat, II. sire, sirlig; nu kun arkais., poet.) 1) pryd (1); pryddelse (1); dels (især i forb. til sir) som vbs. til II. sire; dels m. konkr. bet., om hvad der pryder, smykker noget, ofte om pragtfulde klæder, smykker olgn.; pynt. *Den Kongelige Ziir og Krone faar hun paa. *Kyhn. PE. 13.* *Marken ene med Naturens Zir var klæd. *Holb. Metam. 2.* *Ei var . . blot til Sir paa Stadsens Volde lagt | Metallet (o: kanonerne). *CFrim. Poet. 24.* *en herlig Statua, | En romersk Imperator, gjort til Ziir | For denne Sal. *Heib. Poet. I. 110.* *Træets allerbedste Zir | Skal min William have; | Paa det blanke Guldpapier | Maa Du gerne gnave. *PFaber. VV. 118.* Brøndene er de gamle Byers Zir og Stolthed. *V. Ved. BB. 45.* (iron.:) Ditlev Rantzau bærer saa mange Horn, at det næsten maa være en Zir for hans Hoved at bære et Sæt, der er sat ham af en Mand som . . Griffenfeld. *Rosenkrantz. G. I. 120.* || (jf. Sirat) om ornament, forstringer olgn. *Stuck. II. 139.* *jeg drager det (o: mit bo) med silke, der dækker over dun, | og sir af sølv om loft og lad i slangerunde ringe. *N. Møll. E. 71.* 2) overf: 2.1) om ting, forhold; især om personlige egenskaber ell. om stilistisk, oratorisk udsmykning. Det Danske Magazin, hvis Øiemerke er Sprogets Ziir. *Langebek. Breve. 102.* *Qvinden er Ydmyghed Ziir. *Oehl. (Rahb. Tilsk. 1808. 316).* fransk Mundreth og dansk Stemning vilde ikke gaa i Takt omkring hinanden med det tunge Sir, som netop denne Poesi krævede. *Soph. Clauss. R. 207. 2.2)* om person, som er en pryd for sit land, sin stand osv. *Du (o: Augustus) Landets store Ziir, Roms Contrafey og Pille. *Falst. Ovid. 114.* Du kan endnu . . blive Din Families Glæde og Dit Kjønns Ziir. *PAHeib. (FruHeib. HG. 190). PalM. VII. 13.* **Sir**, i ssg. [sir-] til Sir ell. II. sire || især (jf. Pryd-, Pynte-; fagl.) i betegnelser for planter, der dyrkes, dyr, der holdes til pynt.

Si-ramme, en. (nu sj.) ramme af træ ell. metal, hvori en sipse er udspændt. *Moth. S170. VSO. VI. 216.*

Sirat, et (*allr. SvGrundtv. jf.: „et, tidligere ogsaa en.“ VSO.VIII.471; men VSO. III.K124.174 har Kirke-, Klokkesirat som jk.) ell. (nu l. br. uden for dial.) en (Moth. S206. Holb.Ul.I.4. Graah.PT.45. JBaden. OrtO. Hrz.XIII.235. MO.II.1603. Holst.R. 1507. Larsen. OrdBS.(Sjæll.,Falster)). [si-
ra^{ra}d] Høysg.AG.3. (ogs. skrevet **Zirat**). *ft.*
-er. (ænyd. zirat, en (Kalk.V902. Ranch. Skuespil.20); fra ty. zierat (mnt. sirat), *af.*
*af adj. zier, se Sir; uden for dial. (se bet. 1.3 og 2.2) nu næsten kun (l. br.) i bet. 1.2)**

1) *pryd; prydelse; sir (1); navnlig m. konkr. bet., om udsmykning, kostbare klæder, smykker oln. (ofte i forb. til sirat). 1.1) i al alm. *(gud) Soel paa Him-
melen har sat | Ey for Parade eene, | Dens Glantz ey eene er Zirat, | Men maa og Ver-
den tiene. Holb.Skiemt.G3r. Skiæg, som til-
forn holdtes for en Mands Zirath og Ære. sa. Ep.II.408. han var udstafferet med cha-
peau bas, Kaarde, Haarprung og andre
Zirater. HHans.PD.146. (iron.) samme Puk-
kel er ligesaa stor Zirat for ham, som en
Blessure er for en Soldat. Holb.LSk.I.3. Deres
brød ere flade og tynde kager, saa støre
som eet bøtteløg, og midt paa med et hull
giennem, som de trecker paa stenger og
henger til Zierath omkring i disse varme
stuer. JacBircherod.R.31. 1.2) om forsir-
ger, ornament; især om forsiringer
(gesimser, friser osv.) paa bygninger. for
at spare paa Bekostninger, kunde (skabene)
gøres gandske slette uden Fyldinger og
andre Zirater. Langebek.Breve.119. (kir-
kens) Ornament og indvortes Zirater. Thurah.B.
173. de Bogstaver og andre Zirater, som
Klokken skal have uden paa. Hallager.304
(jf. Klokkesirat). Glas med forgyldte Kan-
ter og Zirater. Gylb.III.179. gamle Bindings-
værks Kjøbmandsgaarde, vel udstafferede
med udskaarne Zirater paa alle Bjælkerne.
Høyen.Breve.43. jf. Kirke- (Æreboe.210.
VSO.III.K124), Portsirat (Koføed-Han-
sen.KA.I.275). || om typografiske ornament
olgn. Dette Verk er udtrygt med skønne
Kaabberstykker, Vignetter og andre Ziirath-
er. LTid.1735.560. Forgyldte Zirater. Leth.
(1800).208. Visittkort med . . . Guld-
snit eller andre Sirater. Lovtid.1924.A.715. 1.3) (især
dial.) i videre anv., om hvad der virker opsigts-
vækkende, betragtes som en kuriositet oln.
OrdBS.(sjæll.). jf. DF.I.126. især i talem.:
det er mere til sirat end prydelse,
det er mere for kuriositetens end for pyntens
skyld; ogs.: det er mere mærkeligt end pynte-
ligt. smst. de samme rørende Ting, som man
ellers har staaende paa sit Pulterkammer . .
men som bliver taget til Naade om Som-
meren, og som . . oplever en Renaissance i
Sommerhjemmet, „mere et Zirat end en
Prydelse“ — som Præsten sagde. DagNyh.⁷/₁
1931.Sønd.11.*

2) *overf. 2.1) d. s. s. Sir 2.1. Philosophien*

fremsetter . . sine Ting . . uden Zirat og
Prydelse. Eilsch.F.43. Justitsraaden var en
Ven af Naturen, Naturen var ganske sær-
deles, Naturen var en af Tilværelsens skøn-
neste Zirater. JPJac.(1924).III.128. || (S,
foræld.) figur (6.2); forsiring. MusikL.
(1801).74. hendes kunstige Løb, hendes . .
Triller og alle de øvrige Zirater, hvormed
hun udsmykkede sin Sang. Hauch.VI.313.
2.2) (*dial.*) hvad der smager godt; lækker-
bidsk. OrdBS.(Falster, Ærø). 2.3) (jf. Sir
2.2) om person. min allerkiere Søster!
Ithaciens Soel og Glæde, Familiens Zirat og
Ædelsteen! Holb.Ul.I.8. JPJac.(1924).I.331.
(iron.) Hvor mange af Stadens Zirater
(o: smukke damer) vide mere om Kogning,
Bugning og Stegning at sige, end om Skye-
pomper og fix Luft? Tode.V20.

Sir-bede, en. ♀ bladbede, Beta Cicla L.
(der anvendes som rabatplante). HaveBrL.¹68.
Sal.²III.125. **-blomst**, en. (sj.) pragt-
blomst. billedl.: et stort Rum, hvor Kulturens
smukkeste Zirblomst, Vælgerforeningsban-
neret, havde foldet sig ud. Fleuron.DTN.164.
-busk, en. prydbusk. Kjørbøll.FB.271. Jak
Knu.R.159.

I. Sire, en. [sirə] (*sml. sen. oldn. sira,*
især som titulatur for gejstlige; fra fr. sire,
jf. eng. sire; af lat. senior, jf. Seigneur,
Senior || sa. ord er eng. sir, hr.1 brugt foran
en adelsmands fornavn ell. (uden forb. m.
navn) som høflig tiltaleform i al alm.) tiltale-
form til, titulatur for en konge ell. kejser:
Deres majestæt; egl. og især til franske
konger. NvHaven.Orth.191. (den franske ma-
*ler Coffre til Fr. IV.) *,Tilgiv mig, Sire! |*
*Oehl.XV20. *Sire — Konge, Majestæt — |*
Tilgiv. Drachm.PHK.75. Sire — allerkriste-
ligste Konge og stormægtigste Monark.
CEw.BreveJfParis.(1907).107. som overskrift
i breve; til Chr. VI: Gram.Breve.31. || (jf.
*Storsire; sj.) anv. uden for tiltale. *Se, det*
grønne Glas han . . til sin skønne gi'er, |
Stolt som en Sire (sv. orig.: Stolt Cavaljer)!
ChKjerulf.FE.71.

II. sire, v. [sirə] (ogs. skrevet **zire**).
-ede. (ænyd. d. s.; fra ty. zieren (mnt. siren);
til ty. zier, se Sir; nu næsten kun arkais. og
poet., jf.: „Lidest brugeligt“ VSO.VIII.472)
pryde; pynte; især: udsmykke; forsire.
1) i egl. bet. De Fornemme Ziire sig med
prægtige Klæder af kostelige Smycker.
Pflug.DP.1099. et Pallads, som var ziiret
med Skilderier af alle slags Dyr. Holb.JH.
II.229. *Et Brev med Guldrand ziret.
Aarestr.SS.III.71. SMick.SB.29. || m. tings-
subj. Oehl.II.255 (se u. Maane 6.1). OGynt.
DrivendeSkyer.(1928).37. (iron.) Hun (for-
binder) sig til, at holde hans pande ved lige,
at den aldrig skal fattes visse slags Prydelser
(o: hanevejhorn), som zirer en gammel Mand.
Holb.Bars.IV.2. 2) (jf. Sir 2, Sirat 2) uegl.;
ofte i pass. ell. m. tings-subj., i udtr., der
angiver, at nogen (ell. noget) er udstyret med

visse, værdifulde egenskaber (jf. dydsiret). *Hiin af Naturen ziret er | Med panegyrisk Stemme; | En anden for Comedier | Har sit Talent og Nemme. *Reenb. II. 20.* Tapperhed zirer endnu vore Krigs-Mænd. *Spectator. 136.* at understøtte et Forsæt, der sigter til Sproget at zire. *Høysg. AG. Fort. 4.* Han gav ham . . sin upaatvivlelig ved Dyd, men ej ved noget som helst legemligt Fortrin sirede Datter tilagte. *Tops. I. 38.* || (♂, foræld.) forsyne med forsiringer; figurere (4.2). Siret Sang. *MusikL. (1801). 226. jf.:* (han) har hørt hende synges . . og har nu tilbudt at zire hendes Stemme med . . Triller og Roulader. *Gyr Lemche. DT. 230.*

Si-redskab, et. (nu sj.). Leerjord kan . . adskilles saa fiint, at den gaaer igjennem de beste Sjeredskeer. *PhysBibl. XI. 377.*

I. Siren, en. se Syren.

II. Siren, en. se Sirene.

Sirene, en. [si're'nə] (sj., m. gr. form *Seiren(e)*). *Wilst. Od. XII. v. 39ff.* † **Siren**. *Falst. TO. 13.* underlige Dyr, som . . bagtil have Siren Svantser. *LTid. I. 724. 321.* † **Syrene**. *Lodde. NT. 37.* *OeconT. II. 20.* *Tode. V. 5.* fl. -r. (glæd. syrene (Syrene røst. *Suso. 28*); jf. eng. siren (syren), ty. sirene, fr. sirene; gennem sen. lat. sirena, lat. siren, af gr. seirēn)

1) i gr. mytologi om overnaturlige fabelvæsener, der fortill var skabt som kvinder og bagtil som fugle, og som lokkede søfæder til ved deres sang for at dræbe dem; ofte sammenblandede med forestillinger om havfruer (jf. *JBaden. FrO.*). *Moth. S. 206.* Den stoor Ulysses . . omkomme de Sirener, som havde hundrede Hoveder. *Holb. Ul. V. 4.* *Gjel. K. M. 17.* om billedlig fremstilling: paa Bag-Deelen (af fartøjet) en Sirene. *LTid. I. 728. 255.* Havfrue, Sirene (o: som skjoldmærke). *40 PBGrandjean. Heraldik. (1919). 150.* jf.: en Kreds af grønklædte Sirener træder (i balletten „Fjernt fra Danmark“) en lokkende Dans om Masten. *Tilsk. 1938. I. 450.* || ☐ i sammenligning ell. billedl., især om en yndig, forførende, men falsk kvinde. *PoulPed. DP. 11.* Endeel have forestilt Fruentimmerne som Syrener og Hyæner. *Tode. V. 5.* *De (o: kvinderne) synes Engle være, | skjøndt de Sirener ere. *Beaumarchais. Figaros Givtermaal. (overs. 1817). 127.* *I kloge Mødre! som jert kjære Barn | Tidt giver hen i en Sirenes Garn, | Hvem I som agtbar Danneqvinde hædre. *PalM. AdamH. I. 76.* *Hvem ved hvilke Syndens Sirener | trods Lovbud og Myndigheder | paa denne Seng for en Time | har hvilt hvilke Yndigheder? *Soph. Claus. D. 169. jf.:* enhver farlig og sandselig Fornøielse (kan) kaldes en Sirene, med samme Ret, som en forførisk Skøge, kaldes 60 saa. *Lodde. NT. 17.* || sireners sang olgn. (jf. Sirenesang). Saadanne høie Toner tør Overdaadighed nu tale af i Verden! Siger, er det ikke en fortryllende Syrenes Sang, og

hveden faaer vi en Ulysses der raader Bod paa den? *OeconT. II. 20.* en Fantast er De . . De lytter til Sireners Sang og sanser ikke, hvorhen de synger Dem — før det er for silde. *Kidde. J. 122.*

2) (zool., sj.) søko (gruppen *Sirenia*, som mangler ydre baglemmer, og som mulig har givet anledning til sagn om sirener (1), havfruer). *Meyer. BerlKonv. XIX. 334. jf. Brehm. DL. *III. 3. 40.*

3) redskab til frembringelse af lyd ved udstømning af damp ell. luft; dels (fys.) om et (1819 opfundet) redskab til maaling af tonevingninger. *Meyer. Paulsen. I. 315.* || dels (fagl.) om signalapparat med kraftig, langtrækkende lyd; især om taage-signalapparat, taagehorn paa fyr, skibe. *Meyer. JAJørgensen. Bornholm. [1886]. 44.* Et Dampskib skal være forsynet med en kraftig Pipe eller Sirene, der giver Lyd ved Damp eller noget der erstatter Damp. *Anordn. Nr. 4²². 1897. 15.* I taaget Vejr . . blæses i Taagehorn (saakaldte „Sirener“), oftest med Dampkraft, fra alle Fyr, Havne og Fyrskibe. *Frem. DN. 145.* *TomKrist. P. 83.* ogs. om (kraftigt) automobilhorn. *FrNygaard. SB. 36* (se III. ræbe 2.1). svingende Sirener fra Politibiler. *PDrachm. D. 163.*

Sirene-, i ssgr. især ☐ til Sirene 1; fx., foruden de ndf. anførte: sirene-agtig, -figur || til Sirene 3.2, fx. Sirene-brøl, -hyl, -signal. **-dannelsen**, en. (anat.) misfoster, hvis ben (som hos folketroens havfruer) er sammenvokset. *Panum. 538.* **-røst**, en. (glæd. Syrene røst (*Suso. 28*); jf. -stemme) især billedl., om lokkende, overtalende stemme. (han ønskede) at hans Søn vilde modstaa den lokkende Sirenerøst (o: ønsket om at blive videnskabsmand) . . og træde ind i Administrationen. *Schand. VV. 19.* *Pol. 1/11. 1926. 2. sp. 4.* **-sang**, en. især billedl. ell. i sammenligning, om en bedaarende, fortryllende kvindes sang ell. ord, overtalelser; ogs. i al alm. om besnærende tale, overtalelser. *Syrene-Sang og Crocodile-Graad. *Cit. ca. 1700.* (*Thott⁴. 1525. 310.*) *Den Gamles Tale lokkede dit Øre, | Ret som Sirene-Sang. *Oehl. ND. 371.* de smaa Japaneserinder stod og sang Sirenesang med deres spæde lattermilde Dukkestemmer. *JV Jens. SN. 54.* **-stemme**, en. (jf. -røst). *Sort. Poet. 25.* Hvem kan vel modstaa hendes Sirene-Stemme (o: en kvindes bøn)? *Skuesp. II. 3. 127.*

Sir-farvning, en. (guldsn., foræld.). Ziirfarvninger ere flere Farver paa et (metal)-Arbejde . . som man anvender paa Arbejde med Løvværk og andre Prydelser. *Hinnerup. Juv. 569.* **-fisk**, en. prydfisk. *Larsen. Pol. 1/1. 1936. 9. sp. 1.* **-frugt**, en. prydfrugt. *Valbygaards Handelsgartneri. Prisliste. 1898. 64.* **-fugl**, en. prydfugl. *Brehm. FL. 161.* *Riget. 1/1. 1911. 1. sp. 2.* || billedl., om (pyntelysten) kvinde. en lille Provinsmamsel . . en Sirfugl i Helsingørs Hønsgaard. *IsakDin. FF. 286.*

-gartneri, et. (foræld.) anlæg og pasning af prydhaver; virksomhed som anlægsgartner ell. havearkitekt. Examen i Plantedrivning og Sirgartneri, en Examen, der blev ophævet 1895. *Ax Lange & Trier. Havebrugskandidater.* (1904). Forord. **-græs**, et. græssort, der anvendes som prydpilte. *FJC Jensen. Da. Havebog.* (1876). 443. *HavebrL.* II. 488. **-græskar**, et. varietet af alm. græskar, *Cucurbita L.*, der dyrkes som prydpilte. *Sal. VIII. 18. HavebrL.* I. 182.

Sirisse, en. se *Sirrisse*.

Sirib-kaal, en. prydkaal. *FJC Jensen. Da. Havebog.* (1876). 120. *HavebrL.* I. 106.

Sirken, en, et. se *Salsirken*.

Sir-ler, et. ⚙️ særlig præpareret ler-ell. sandmasse, der ved bronzezøbning bruges til frembringelse af forsiringer, inskriptioner m. m. *Hallager. 308. MilTeknO. 325. e. br.*

sirlig, adj. [s'irli] (*Høysg. AG. 202*) ell. (sjældnere) [s'irli] (ogs., især i bet. 2.2, skrevet **zirlig**). *intk. -t ell. (sj.) d. s. (Høysg. S. Aa7r); adv. -t ell. d. s. ell. (-) -en (Holb. DH. I. 269. Høysg. AG. 157. Lodde. (Skuesp. IV. 353)). (ænyd. zi(i)rlig; fra ty. zierlich; til Sir; jf. ænyd. tierlig, terlig, se uerlig; især ⚪ 1) som er smukt udstyret, pyntet ell. (sirlig) som p. gr. af sit udstyr, sit udseende er af en vis dekorativ virkning, som pynter; pyntelig; egl. m. særlig forestilling om pragt, senere særlig om hvad der præges af smagfuldhed, orden; net; enkel (jf. *APhS. XI. 174*); nu navnlig m. biforestilling om overdreven omhu: pertentlig; pillen (1). 1.1) om ting, forhold. (Kbh. er baade) en ziirlig Kongl: Residentz, og treflig fortificerit. *Pflug. DP. 59. Clemens-Kirke blev Anno 1746. repareret og sat i zirlig og god Stand. Thurah. B. 100. *en ziirlig Dragt | Indtager meer end Pragt. Stub. 64. Hun havde arrangeret et ret ziirligt Kaffe-bord. Chievitz. FG. 44. en mellem Ribbenene ziirligt (Brandes. IV. 148: pynteligt) anbragt Pilespids (o: paa et maleri). Brandes. E. 214. mægtige Brædestabler, sirlig stablet af korslagte Brædder. Rønberg. GK. 12. 1.2) om person; især nedsæt., dels (nu sj.): lapset, dels: pertentlig, overdrevent proper (og pedantisk, sippet). Man roser en Tale, naar man kalder den ziirlig; men naar man siger om et Menneske, det er en ziirlig Person, er man ikke langt fra at holde ham for en Modenaar. *PEMüll.* 306. han er meget sirlig i (ell. med) sin paaklædning | jf. Zierlich som navn paa en (pillen, jomfrunalsk) lærer. *Heib. April. 4. 2) (jf. Sir 2) om adfærd, udtryksmaade. 2.1) om adfærd, opførsel: fin; pyntelig; ogs.: pedantisk; sippet. I maa læse først nogle Tragoedier igiennem og velge jer en Heltinde ud at døe efter, som offt kommer sig mest zierligen og efter Reglerne. Holb. Hex. IV. 1. Han red forbi mange smukke Damer . . og hilste dem paa det Sirligste. *Ing. EF. II. 103. Med legende, sirlige Skridt gik hun. JP Jac. (1924). I. 4. jf.: Ran-****

dersbønderne brugte en sirlig gammel Dans, som de kaldte „Molevitten“ (d. e. Menuetten). *IBegtr. JK. 152. 2.2) om tale, udtryksmaade; nu navnlig i forb. den ziirlige stil, (genopt., efter Holb. Bars. II. 8, af Vilh And. DS. 54ff. jf. APhS. XI. 174) om den unaturlige, pyntelige (svulmende, bombastiske) ell. pretiøse poetiske udtryksmaade i slutn. af 17. og beg. af 18. aarh., barokstilen. vil I tencke paa, at jer Ansøgning skal lykkes, da maa I sætte jere Ord paa Skruer og føre ziirlig Tale. Holb. *Kandst. I. 2. Første Prøve af Ziirlige og smukke Danske Vers. [sa.] (bogtitel. 1738). (læreren skal) fittelligen lære og øve (ungdommen) ndi det Latinske Sprogs ziirlige Veltalenhed. Slange. *Chrl V. 694. mange kunstige og ziirlige Argumenter. Hauch. III. 50. (han) foredrager sine egne forskruede Arier i den zirligste Stil. JLHeib. (StSprO. Nr. 39. 26). (iron.:) Deres Skrivelse . . behøvede jeg vel . . ikke at tage mig nær, ihvor nærgaaende den forresten monne være, ihvor ziirlige end de Tillægsord ere, hvormed De har bearbet min ringe Person. Gylb. (1849). XII. 19. || (jf. bet. 1.2) om forfatter. Han er høj, jævn, næt, reen, eller sirlig i sin Stil. *Høysg. S. 166. disse sirlige Stilister (o: præcieuserne). Vilh And. DS. 64. Sirlig-hed, en. flt. (l. br.) -er. (ænyd. d. s.; især ⚪) det at være sirlig; pyntelighed; nethed. 1) til sirlig 1. Den Ziirlighed og Kunst som er brugt i Arbejdet. *LTid. 1720. Nr. 26. 3. Gud naade hende, hvis Stoffet (hun broderede paa) var smudsigt! Sirlighed var en Kardinalyd i Frøken Hansignes Hjem. AaDons. S. 32. || (nu næppe br.) konkr., om hvad der pynter, pryder; ogs.: net, pæn, fin ting. Samme Stad blev siden . . ødelagt, saaledes at den blev skildt ved sine Bade, Skue-Pladse og andre Ziirligheder. Holb. *Herod. 235. Begge . . fremtøgt Alt hvad de besad af smaa . . Ziirligheder for at gjøre deres . . simple Anretning saa behagelig som muligt. Gylb. VIII. 49. 2) (nu l. br.) til sirlig 2. 2.1) om net, dannet adfærd, pæne manerer, anstand. Holb. *MpS. 266 (se u. Fodefjed). *I Fredens snilde Vaabenleeg | I Siirlighed han Ingen veeg. Winth. V. 95. || (nu næppe br.) i flt. Franske Maneerer og Ziirligheder. Holb. *Ep. II. 426. 2.2) om smuk sproglig udtryksmaade, pyntelig stil olgn. Holb. DH. I. 269. de Præpositioner . . der pleye at udelades for en Sirlighed. Høysg. S. a5r. Brandes. KP. 185 (se u. Pyntelighed). || (l. br.) sirligt udtryk; elegant vending. Høysg. S. Aa7r. (Else Skolemesters) Ziirligheder. Vilh And. DS. 56.********

Sirocco, en. se *Scirocco*.

Sirop, en. se *Sirup*.

sirpe, v. [s'isjba] -ede. (fra ty. zirpen, jf. eng. chirp; lydord; jf. sirre; sj.) om visse smaa insekter (græshopper, faarekyllinger): frembringe en høj, skarp, fin lyd. Paa denne Høi hørte jeg den 20de Novbr. 1799 i varmt Soelskin, faarekyllingerne zirpe

ligesom i de varmere Sommerdage. en bog om havevæsen. ca. 1810. (C. Maribo. Da. Havebrugslitteratur. (1909). Nr. 5). 15. BerlTid. 2/4. 1934. Sønd. 15. sp. 2.

Sir-plante, en. (jf. -urt, -vækt) prydpilante. P. Meyer. Blomstervennen. (1835). 7. Lange. Flora. 433. || billedl. Goldschm. VII. 469. Sætningen, det Urtebed, hvor disse Sirplanter (s: sirlige omskrivninger) ere anbragte. Vilh. And. DS. 79.

sirre, v. [ˈsira] -ede. (ænyd. d. s.; lyd-ord; jf. Sirrisse, sirske; nu næppe br.) d. s. s. sirpe. Moth. S. 207. NvHaven. Orth. 191. VSO.

Sirrisse, en. [ˈsiriˈsisa] (ogs. Sirrisse olgn. Moth. S. 206. Thurah. B. 12. VSO. Sirritse. Raff. (1784). 147 f. Sirres. Moth. S. 207. Serrisse. Junge. jf. Esp. 289. Seritise. Amberg.). fl. -r. (ænyd. sirrisse (zirridtze), sv. syrta, no. siriss, oldn. siriza, ty. † zirze; lyd-ord; jf. sirpe, sirre, sirske; uden for dial. nu kun (sj.) som norskhed, jf. Levin.) faarekylling, Gryllus (ell. græshoppe. Moth. S. 207). Thurah. B. 12. Junge. Sirrisser eller Sirser. P. N. Skovgaard. B. 71. MDL. 474. *(han) gav Græshopper deres Grøde j og Sirridser deres Høst. E. Brand. S. 147. jf. Hus-, Mark-sirrisse (Raff. (1784). 147 f.).

Sirs, et, en. se Sirts.

sirske, v. [ˈsirsʁə] -ede. (ænyd. d. s.; jf. sirre; nu næppe br.) d. s. s. sirpe. Moth. S. 207. VSO.

Sirskrift, en. (bogtr.) fantasi-, prydskrift. Selmar. reg. -trae, et. prydtæ. CVaupell. S. 116. DanmHavebr. 454.

Sirts, et ell. en (Funke. (1801). II. 670. VSO. SMich. S. 202. Esp. 286). [sirts] (glds). **Sirs**. [sirs] Holb. DNB. 564. MCBruun. F. 37. VSO. jf. Esp. 286. — nu næppe br. **Sits**. Oec Mag. VIII. 207. OeconH. (1784). I. 14. Kiøbm Syst. III. 1. 355. jf. skrivemaader som Chits (VareL. (1807). II. 597), Cits (Gram. Breve. 136), Litz (VareL. (1807). II. 597. Meyer. 1. 613). sml. dial. -former som: Sis. Creimer. NB. 34. Flemløse. 17. Ses. Feilb. OrdbS. (Loll-Falster). Sæs. UnivBl. I. 363 (sjæll.). Feilb.). fl. (især om forsk. sorter) -er. (sv. sits, ty. zit, z, holl. sits, jf. eng. chintz, † chite(s), fr. chite; egl. et indisk ord: chit (chint), besl. m. sanskr. çitra-, broget; i da. (til dels) sammenblandet m. Serge; især ¶) en art bomuldstøj, katun (2), især med paatrykt farvemønstre. De vahre, som i sær føres fra den Danske Colonie (i Ostindien) ere Sirs og allehaande sorter af kartuner. Holb. DNB. 564. smukke Ostindiske Zirtzer. Adr. 2/4. 1762. sp. 14. Bedstefader gav hende dejligt grønt Sirts til en Kjøle. Cit. 1817. (Reumert. CO. 49). Vare L. 443. jf. Møbelsirts (VSO. IV. M. 141. Schand. AE. 241. CMall. PF. 94). || (jf. u. Katun; sj.) billedl. *Saalænge Helteborst og Folkebax (s: krige) | Historiens Kattun og Livets Sirts gjør broget. Bagges. II. 175. || gen. sirtsens som adj. ell. 1. led af ssgr. *et Sirtzes Skiert. Prahl. BJ. 46. Kvinderne (paa Fur

have paa Hovedet en farvet Sirtzes Hue. Blich. (1920). XXIX. 21. en sjattet sirtzes Gardin-Kappe. Gjæl. GL. 59. Nogle af Pigerne var i nymødens Sirtzes Kjøler. J. V. Jens. HF. 14. se ogs. u. Omhæng. **Sirts-**, i ssgr. kun i faa tilfælde, fx. **Sirts-fabrik** (VSO.), **-katun** (grovere sirts. Hallager. 101. VSO.), **-kjole** (Rord. GD. 3), **-klæde** (dial.: tørklæde af sirts. Grav. Øen. 137).

Sirup, en. [ˈsiˈrɔb] (tidligere ogs. skrevet **Sirop**. LTid. 1738. 190. — nu kun dial. **Syrup**. Haste. (Nytaarsgave for Damer. 1797. 105). MR. 1856. 143. OrdbS. (bornh.)). best. f. -(p)en; fl. (især i bet. 2; om forsk. sorter) -(p)er. (glda. syrop (En middelald. da. Lægebog. (1927). 34), sen. oldn. sirup, n.; ligesom eng. syrup, ty., fr. sirop, mlat. siropus, sirupus fra et arab. ord m. bet.: drik, sirup; jf. Sorbet) sukker opløst i vand; især: 1) (navnlig kog.) tyktflydende, mer ell. mindre ren, sukkeropløsning, der faas som rest ved sukkerfabrikation og -raffineren (og som bruges i husholdning, navnlig til bagning; jf. Melasse). Har du kommen Sirupen i Caffeen? Holb. Kandst. IV. 5. sa. Vgs. II. 3. Peberkager . . 1 Pd. Sirup, 1/2 Pd. Puddersukker og 12 Lod klart Smør. Fuldstændig Koge- og Syltebog. (1861). 404. Mentz O. Pl. 150. || billedl. ell. i sammenligninger, m. henblik paa sirups søde (vamlende) smag, klæbrighed olgn. Gid Pocker havde din Latter. Nu er ald min Galde bleven til Sirup. Kom Grønne. II. 79. *Hans Naboe var som Sirupen, | Den alting gierne klæver ved. Chr. Borup. PM. 269. *Forgjæves søgte den forlegne Trøster | At hente Sirup i den strenge Skrift. P. Mall. (1855). I. 83. i ordspil olgn.: „sig noget sødt?“ „sirup!“ „sig noget ømt?“ „ligtørnel!“ jf. Krist. Skjæmtesagn. (1900). 118. 2) (apot.) sukkeropløsning (Syrupus Sacchari), der tilsettes (ildesmagende) medikamenter; ogs.: medikament, der er tilberedt med en sukkeropløsning; saft (2.3). allehaande Essentzer, Confiturer, Sirupper. LTid. 1724. 239. alle saadanne kostbare Medicamenter, som dyre Syruer, Oliesukker (bør) ikke benyttes. MR. 1856. 143. VareL. 4773. **Sirups-**, i ssgr. (ogs. **Sirup-**, se u. Sirups-koger, -krukke, -smil, -sød. jf. sirupagtig. Moth. S. 207. Larsen.). foruden de næf. medtagne kan nævnes sirups-agtig, -flaske, -lignende, -mellemmad, -tyk (om vædske) samt enkelte (mere tilfældige ell. spøg.) betegnelser for sentimentale, sødladne frembringelser som Sirups-film (JV Jens. RF. 54), -komedie (DagNyh. 2/4. 1929. 11. sp. 5), -roman. **-dækning**, en. (faql.) rensning af sukkerkrystaller, der udjøres ved, at man „dækker“ (II. 1. 7) dem (jf. Dæksirup). Wilkens. Runkebroer. Nr. 1. (1836). 172. **-kage**, en. (bag., kog.) kage, der tilberedes med sirup; især om smaa kager som brune (II. 2. 2) kager. S & B. Frk. J. Kogeb. 313. **-koger**, en. spec. ☉: pande, hvori sirup koges. Sirup: Cit. 1903. (OrdbS.). **-koger**, et. (faql.) den

handling ell. (erhvervs)virksomhed at koge sirup, ell. bedrift, anlæg, hvor dette foregaar. Bevilling til at anlægge og drive et Sirupskokeri af Kartofler. *Skr.*¹³/1845. **-krukke**, en. (jf. -tønde) beholder til sirup. *VSO. Feilb.* || i sammenligninger, i udtr. for indsmigrende, „sød“ tale. *, „Jeg er Prinds Christian.“ — Naa, det kan troe, | At saa kunde (J. L.) Heiberg bukke, | . . og | Tale sødt som en Sirupskrukke. *Holst. Framin Ungdom.* (1873).75. || (nu kun spøg., som efterligning af *Holb.-spr.*) som kædende betegnelse for en kvinde. *Holb.HP.I.6.* naar man elsker i Dyd og Ære og bringer sin Sirupskrukke en Pose Penge i Festens Gave (∴ fæstengave). *Dodt. F.232. Lieb.DQ.II.510.* Min Snut! . . Min Sirup-Kruckel *Holb.Jean.I.5.* **-smil**, et. (jf. Honningsmil; l. br.). Sirup.: *VKorfilsen. EV204.* **-sød**, adj. (jf. -vammel samt honningsød) især overf.: meget sødladen ell. indsmigrende. et sirupsødt Sprog. *P.Møll. (1855).III.14.* „Lad os faa fire Pramietoddyer, Vært.“ „Meget gjernel!“ svarede Værten med en sirupsød Stemme. *CMøll. PF.61.* **-tønde**, en. (jf. -krukke). *MO.* || (jf. u. Honningkrukke 1) i sammenligning. Sangere, der sværmede om de Skønne, som Fluer om en Sirupstønde. *Tandr.Navnløs.(1929).5.* **-vammel**, adj. (jf. -sød; sj.). det sirupsvamle Slikkerie, som Løgnens Sandhedsvi-der (∴ præsterne) handle med. *Kierk.XIV.190.*

Sir-urt, en. (nu næppe br.) d. s. s. -plante. etaarige Sirurter i Potte. *Tidsskr.f. Havevæsen.II.(1868).384.* **-vækst**, en. (jf. Prydvækst; nu næppe br.) d. s. *Archivfor Haugevæsen.1848.21.*

Si-rør, et. (jf. Sikar 4; bot.) tyndvægget, fem- ell. sekskanlet, med siplader og siporer forsynet ledningsrør i planters søvæv. *Warm. Bot.¹(1880).30. PharmDan.(1933).183.*

I. Sis, en. se I. Seks.

II. Sis, en. se I. Sise.

I. Sise, en. [ˈsiːsə] (ogs. skrevet Cise. *Gram.(KSelskSkr.IV.289).* *VSO.I.22. MO. I.303.* — sjældnere Zise. *jf. MO.I.303* samt Zisemester. *DL.4—2—20.* — sj. Sis. *Leth. (1800).151.* flt. (l. br., jf. „ud. pl.“ *MO.*) -r. (ænyd. si(i)se ofl., glæd. cise (*KbhDipl.I.166*), mnt. sise (*nht. zi(ē)se, zeise*); af mlat. *accisia*, se Accise || foræld., i ældre tid som en mere dagl., folkelig form, *jf. VSO.I.22. MO.I.303. MHamm.FO.I.118*) *accise*; konsumption(s-afgift) (hamborgernes) u-maadelige Forhøvelser i Told, Sise og Licent-Penge. *Slange.ChrIV.696.* han (maatte) give 12 β i Cise. *PalM.II.11.709. Dagbl.²⁴/1884. 2.sp.6. billedl.:* *Med Poeter er det værst at holde Control: | Naar de høre om aandelig Cise og Told, | Er det fast som man stak dem en Brand i Næsen. *Ing.EF.III.3.* **II. sise**, v. [ˈsiːsə] (ogs. skrevet cise. *VSO.I.565. MO.I.303.*) **-ede** ell. (nu næppe br.) **-te** (jf. *Moth.S208*). (ænyd. zise (*GDLove.IV.*

130var.), (vbs.) sising (*KbhDipl.I.301*), jf. ænyd. sitze, lægge *accise* paa (*Kalk.III.730*); til I. Sise; foræld.) *betale accise* (af). *Moth.S208.* cise et Lispond Smør. *MO.I.303.* Bejntenten kom ud og spurgte Bonden: Har Du noget at cise? *PalM.II.11.708.* || sise ind, *betale accise* for at indføre varer (i en by). *Moth.S208. VSO.I.565.* jf. *indcise.smst.*

III. sise, v. se I. sejse.

Sise- i sgr. (foræld.) til I. Sise (ell. II. sise): *accise*; konsum(p)tions- **-be-tjent**, en. *D&H.* **-bod**, en. *Moth.S208.* *Hver Bom, hver Kroe, hver Sisebod, hvert Led | Paa Kongeveien. *Bagges.II.30. Baud. AB.67.* **-fri**, adj. fri for *accise*. sise frie Varer. *Levin.* || om person. Adelen var indtil Enevoldsregjeringen sise fri. **-me-ster**, en. person, der opkrævede *accise* (og andre afgifter). Havner, hvor Kongens Fogedene, Toldere, eller Zisemestere, ere forordnede. *DL.4—2—20. BerlKonv.I.139.*

Sisenbrand, en. (ogs. *Sisenbran(d)t*). (ænyd. *sisenbrand*; maaske omdannelse af lat. *sisybrium*, tidligere som navn paa mynte) & om forsk. stærkt lugtende planter; dels (dial.) om forsk. arter af mynte, *Mentha L. JTusch.145(falstersk). FrGrundtv.LK.55. 163.* || dels (nu næppe br.): *katteurt* (1), *Nepeta cataria L. JTusch.152.* *Sisen-bran(d)t*; *Moth.S208. Fleischer.B.750. Vi-borg.Pl.(1793).119. FolkLæggen.III.96.*

Sise-penge, pl. penge, der erlægges ved *accise*. *VSO.I.23.*

Siser, en. se Sejser.

Siserønnike, en. se Sisserønnike.

Sise-seddell, en. *acciseseddell.* *Moth.S208. VSO.I.565. MO.*

Sisgen, Sisik(e), en. se II. Siskan.

Sising, en. se Sejising.

Sisirinke, en. se Sisserønnike.

Sisiskan, en. se Sosisken.

Si-skaal, en. (l. br.) skaalformet si. *SophMüll.VO.534.* || *dørslag* (2). *S&B.II.295.*

siske, v. [ˈsiːsgə] (ogs. *sidske*). *Ev.(1914). I.219.V.292. Oehl.Tieck.I.290. ziske. TBruun. MF.6. Søløft.Panth.243.* **-ede**. (ænyd. *siske* og *zidske* (i *zidske-brod*); til dels efter ty. *zischen*; lydord, jf. *sirske, sisle, II. sisse*; nu næppe br.) *hvisle*. 1) om menneskelig lyd (jf. *hvisle* 1). (kvinderne) kunne, uden mindst Tab af deres gode Navn og Rygte . . vinke ad Mandfolkene . . *zidske* med Læberne, fløite, raabe pst! *Bagges.NK.151.* || om sproglyd. den ziskende Lyd af Bogstavet S. som findes i Ordet aus. *PhysBibl.XXII. 182. 2)* om *dyrelyd*. „Er aftenbakkens røst“. *Moth.S208.* *Grashopperne sidskede* i Straet. *Oehl.HrS.(1817).243.* alle (termit-)Arbejderne besvare (signalet) med et almindeligt *Zisken. Kielsen.A.183.* || især om slangers *hvislen*. *VSO. jf.:* *Furier!* — Slinger som sidsker i Nilfheim. *Ev.(1914).V.292. 3)* om lyd i naturen, af *hvilse ting*. Det levnede (*vin*) slaar de paa Jorden, menende, jo højre det der-

ved Sitzsker, jo bedre er det. *Pflug.DP.1105*. paa den gule Flamme, som brænder uden nogen Lyd, (følger) en eiendommelig knitrende, med siskende Lyd brændende Flamme. *Green.UR.268*. || om lyn: *knitre*. *Ak hvilket rødsomt Brag! Der ziske røde Lyn! *Satofh.Panths.243*. || i forb. m. adv., som betegnelse for en af hvislen ledsaget bevægelse. *Lynilden zidsker igennem vort Bryst. *Ev. (1914).II.160*. *Touge hvine; Master knage; | Kugler ziske over Balgetoppe hen. *MC Bruun.Slaget ved Tripohs. (1797).5*.

I. Sisken, en. se Sosisken.

II. Sisken, en. [ˈsɪsɡ(ə)n] (ogs. (nu sjældnere) skrevet *Sidsken*. *Oehl.V.329*. *Kjærbøll.365*. *Rosenkrantz.G.II.50*. *Sisgen*. v*Aph. Nath.VII.190*. *Blich.(1920).XXI.98*. *VSO. Hostr.SD.15*. — nu kun no. **Sisik(e)**. *Moth. S208*. *Tullin.I.11*. *PolPhysMag.VII.441*. jf. *VSO.*) flt. -er ell. (sj.) d. s. (*Thurah.B.21*). 20 *(ænyd*. siseken; fra mnt. ziseken (nordty. zischen, zeischen), afl. af mnt. sisek, ziseke (hvorfra ænyd. sisik(e), sv. siska, no. sisik), jf. ty. zeisig; egl. dim. til ænyd. sise, no. sisse (*Sidse.HStrøm.Søndmør.I.(1762).250*), fra mnt. sise (cizitze), mht. zise (ty. dial. zeise); lydord, sml. siske, II. sisse; jf. *Sisserønnike* samt sv. dial. sissel, gulspur, jy. sisselærke, bomlærke (?) (*Feilb.*) 1) ♀ betegnelse for fugle tilhørende en lille gruppe af finker, som omfatter forsk. næstaaende slægter, især om graasisken og grønsisken (samt citronfinke), undertiden ogs. om irisk og stillids; spec.: grønsisken (*Funke.(1801).I.205*. *OrnitoholFT.I.24*). Siisken . . indfinde sig her om Efter-Høsten. *Thurah.B.21*. *Sidskenen slaar. *Winth.I.156*. den brogede Stillits, den vaargrønne Siggen. *Bagger.I.61*. en Mængde . . spidsnæbede Insektsnapper var der . . der var Siskener og Svenskere og hvad de nu hed. *Rist.FT.225*. *Brehm.DL.²II,2.222*. jf. bet. 2: *Vil I afrette som en Sidsken mig (: *Stærkodder*), | At efterabe, qviddre Eders Viser? *Oehl.SO.(1812).92*. 2) som nedsæt. personbetegnelse; dels (nu næppe br.) i al alm. Det vil jeg (: *Luther*) nok høre paa, hvorledes I (: *pave Sixtus*) gjør det, I sne-dige Sisike! *PolPhysMag.VII.441*. || dels (jf. *Kammer*-, *Selskabssigen*) som nedsæt. betegnelse for en (letsindig, pyntesygg ell. nævvis) 50 *kvinde*. du kan ikke lide Helmuths Kone? . . Jeg heller ikke! . . Hun blir vist Drenngen haard Sisken. *Wied.S.31*. *KLars.HPE.39*. *Hvordan hun (: *kæresten*) skal være, det ordner sig nok. | Blot ikke en Dronte . . | og ingen løs Sisken. *Bergstedt.HE.105*. Han var irriteret . . Saadan en Sisken. Hvad kom det hende ved. *LeckFischer.KM.135*. **Sisken-**, i ssg. til II. Sisken; jx. (foruden de ndf. nævnte) en del (sjældnere ell. mere tilfældige) ssg. som Sisken-bur, -han, -hun, -rede, -sang, -unge, -æg. -farve, en. (nu næppe br.) siskengrøn ell. -gul farve. *PhysBibl.XVII. 163*. -finke, en. (ty. zeisigfinke; nu næp-

pe br.) ♀ grønsisken, *Chrysomitris spinus*. *VSO. -grøn*, adj. (l. br.) af en grøn farve, som falder i det gullige. *GWad.Termini oryctognostici.(1798).3*. *Rygggen (er)* sidskengrøn (hos fuglekongen). *Kielsen.NHM.268*. *S&B. i talem.*, se III. net 1.3. -gul, adj. (l. br.) af en graagul farve, som falder i det grønlig; graalig grøngul. *Havebr.L.²200*.

sisle, v. [ˈsɪslə] -ede. (jf. no. dial. sisla, ty. zischeln; lydord; jf. sisse, siske; sj. uden for dial., jf.: „obsolet.“ *VSO.*) hvisle. 1) om mennesker (s tale). jf. bet. 2: Endelig lod en Stemme . . den hvislede og sislende som en Slanges Røst. *BlochSuhr.ÆS.I.174*. || m. obj. du skal sislde dit Ord af (2. udg. (1866): fra *Støv.Es.29.4*. (*Lindberg*)). || (dial.) sladre. *Feilb. 2*) om dyrs lyd; dels om slanger: *Moth. S208*. *i hvor smukt der var i Paradises Lunde, | Dog sislde Slangen der. *LThura. HansRostgaard.(1726).50*. || dels om græshopper. *EKornerup.Filippinerne.(1921).7.24*. 3) om lyde i naturen, lyde af livløse ting. Regnen vedblev at styrte ned med en sislende Lyd. *Bergs.PP.300*. *alt var ganske stille. | Det sislde lidt i Løvet. *FredeRasmussen. Takter og Toner.(1935).34*. Graaænderne med de rappe Vingers ejendommelige Lyd—Sislen, sagde en jydsk Bondemand. *DagNyh.²/1935. 12.sp.2*. || i forb. m. ord af sa. ell. lign. bet. Det sislde og risler fra bitte smaa Vandløb (under tøbruddet). *AaIbs.HansLykkesÆventyr. (1901).42*. *Sommernattens sislende og puslende Smaalyde.EErichs.TM.11*.

I. Sisse, en. se Sidse.

II. sisse, v. [ˈsɪsə] -ede. (jf. sv. dial. sissa, tisse, sisa, puste, ogs. om tjurens lyd; lydord; sml. siske, sisle; sj.) d. s. s. sisse 2. „Er snøgens røst.“ *Moth.S208*. Græshopperne gned en evig Sissen med Benene. *EKornerup. Araber.(1913).323*. sa. *Siam.(1923).16*.

Sisselinke, en se Sidselinke.

Sisserønnike, en. [sɪsəˈrønˈigə] (især tidligere (skrevet) *Sidserønnike*. *EPont. Atlas. I.628*. *Funke.(1801).I.202*. *Kjærbøll.365*. — ogs. *Siserønnike*. *Sal.²XII.493*. *Sisserønnik*. *VSO. † Sisirinke*. *Moth.S208*). flt. -r. (efter ty. (dial.) ziserinchen (*Nemnich.II.1663*). jf. *Suolahti. Die deutschen Vogelnamen.(1909). 124*); vist fra romansk: fr. sizerin, ital. size-rino; jf. II. Sisken; nu dial.) ♀ sissen; dels om tornirisk, *Cannabina linota*. *EPont. Atlas.I.628*. *SMBeyer.Bringstrup og Sigersted Sogne.(1791).139*. *VSO. Seier. Bornholms Fugle.(1932).225*. || dels om bjergirisk, *Linota flavirostris*. *Funke.(1801).I.202*. || dels om graasisken, *Fringilla linaria*. *Hornemann. HF.116*. *Kjærbøll.365*. *Sal.²XII.493*.

Si-stok, en. spec. (foræld.) : redskab til rensning af filterposer i et brændevinsbrænderi. *AarbVejele.1937.76*. -streng, en. (bot.) ledningsstreng bestaaende (alene) af siror. *LandbO.III.379*.

Sisyfus ell. (m. gr. form) **Sisyfos**, propr. [ˈsɪsɪˈfʏs, -føs, ogs. ˈsɪsɪ-, ˈsɪsɪ-] if.

gr. sagn (se Wilst.Od.XI.593ff.) navn paa en konge i Korinth, der af guderne blev dømt til i underverdenen stadig at slæbe en stor sten op ad et stejlt bjerg, fra hvis top den bestandig straks rullede ned igen; Ω billedl., om den, der uden resultat udfører et kæmpearbejde, som træller forjæves; især i ssg. **Sisyfus-arbejde** (Meyer.¹ V Korfilsen.T.O.I.6. Sv.Claus. NM.169) ell. (spældnere) **-sten** (Grundtv. LD.48. Goldschm.SF.94. FrNiels.(BiskopFr. 10 Nielsen.(1911).272).

I. sit, *ink.* af III. sin.

II. sit, *part.* af II. sidde.

Sit-gult, *et.* se Skygtul.

Sitr, *et.* [sitr] (jf. Sitring; sj.) *vbs.* til sitre: bæven; rysten, især til sitre 1.2: (havens) Buske (strittede) gennem et Sitr af stillestaaende Luft.FrNygaard.SF.15. Kornmarkerne laa og svømmede i Varmesitret, som i en lydlost kogende Gryde Vand.Rørd. 20 S.143.

sitre, *v.* [sitræ] (tidligere ofte skrevet zitre). -ede; *imp.* (l. br.; undgaas som regel ved omskrivning) **sitr** (nu sj.) **sitre** (jf. EJessen.Gram.123). *vbs.* **-ing** (s. d.), jf. **Sitr**, **Sitrende**. (ænyd. sitre, zitre; fra ty. zittirn; *egl.* sa. ord som eng. titter, fnise, oldn. titra, bæve || nu især i bet. 1.2 slutn. og 2.2 slutn.) bæve; ryste; skælve.

1) *m.* tings-subj. 1.1) (nu sj.) om sværere, livløse genstande: blive rystet ell. rokket ved stærke stød (jordskælv olgn.). LTid.1747. 626. Jehova, nedstigende under . . Jordens bragende Zittren.Horreb.II.325. *den sitrende Karm (o: i en vandmølle, der gaar). Winth.HF.30. *End zittret du, du faste Jord! . . Og dette Jordstød seent vil glemmes. PalM.TreD.283. jf. bet. 2: *Gud! Himle zittre for din Magt!Thaar.ES.179. || (sj.) i forb. m. bevægelses-adv. Jorden zittret bort fra sit Sted.Horreb.II.324. || (sj.) *m.* obj. Murene maatte (være) saa faste, at de ikke sitrede sig Revner til.TroelsL.III.31. 1.2) gøre smaa, hastige bevægelser frem og tilbage; dirre; vibrere. *Løvet's Zittren. Bagges.SV.6. *Luften zittrede ved Vingens Magt.PalM.TrJamb.46. || om lydgiver ell. (jf. bet. 2.2) tone. *hellige Toner | Foer gennem de zittrende Strænge.Ew.(1914).III.89. sitrende Lærketriller. Leop.B.168. || nu navnlig om lysstraler ell. om ting, der p. gr. af lysets brydning synes at være i dirrende bevægelse. LTid.1724.757. den disige Lufts sitrende Bevægelse. Blich.(1920).XIV.207. *Solen sitrer bag Grene | I den dæmrende Lund.Winth.(PNJørg.PP.85). Karlsvognen stod som en Brosche af syv sitrende Stene. JVJens.HF.159. jf.: Solskinnet sitrede ned over Tage og Brosten.JPJac.I.20.

2) om (dele af) legemet. 2.1) om levende væsen, især person; ogs. uegl.: være meget bange. (han) blir vahr Apollo, begynder at zittre, men dog søger at bringe sin Tale frem . . med skelvende Røst og Gebærder.

Holb.NP.AIV. *Er det Skam, at zittre for en Halvgud? Ew.Bald.47. Han . . zittret af Kuld.Rahb.(Skuesp.IX.117). Gud maå vide, hvor længe jeg var bleven staaende her, ifald ikke en kold, fugtig Sittren havde gennemisnet mig.FruHeib.EtLiv.I.162. jeg sitrede i Graad fra Hoved til Fod.Rode.Dg.82. Det sitrede i ham.LindskovHans.NH.20. sitre som espeblade (se Espeblad), espeløv (VSO.). || i forb. m. bæve (se ogs. bæve 2.2). Jeg zittret og bæver over min Krop.Holb.Forr.8sc. Heib.Poet.I.306. || (sj.) *m.* retnings-adv. Hver skal flye til sit Folk, Zittre hen til sit Land.Horreb.II.333. 2.2) som *udtr.* for rystende bevægelse i ell. knyttet til en bestemt del af legemet. || (sj.) *m.* person-subj. de sitrer med Øjnene for det første vaade Stænk i Ansigtet men tager Dukkerten uden at kny.JVJens.TL.62. jf.: Han holdt (den syges) hvide Hænder og sitrede sit Hjertes Varme over i hans kolde Hud.SMch.H. 150. || om legemsdel ell. organ ell. hertil knyttet virksomhed. *Mit Hierte briste vil, mig zittret alle Lemmer.Holb.Mel.II.6. *Hiert zittred i sin Himmels Lyst.Bagges.SV.8. *Heelt underligt da bæved | Og sitrede hans Røst. Kaalund.HS.97. denne lille Sitrten af (hestens) Hud, hvormed den gjennede Fluor væk.JakKnu.GP.85. 2.3) *part.* sitrende brugt som *adj.*, *spec.* om tilstand, handling osv., der præges af, forløber, foregaar under skælven ell. (nervøs) rysten. min zittrende Haand.Ew.(1914).IV.292. (hun) skrev i sitrende Hast et Brev.Winth.IX.293. (patienten havde) Tænderskjæren, Opkastninger og zittrende Trækninger.KPont.Psychiatr.I. 120. (hun) rettede sig i sitrende Ro.Erl Krist.DH.159. jf.: En Dag . . kom hun . . styrtende ind i Gaarden til Moderen med . . Angsten sitrende i de kandisbrune Øjne. Aakj.VF.183.

Sitre-dans, *en.* [2] (jf. Rystedans; l. br.) *form* for (orientalsk) dans, hvorved (dele af) legemet er i sitrende bevægelse. orientalske Mave- og Sitredanse.FrPoulsen.MD. 46. sa.VV.54. **Sitrende**, *et.* (jf. Sitring; nu næppe br.) *vbs.* til sitre (2). det sode — hellige — ubeskrivelige Zittrende, som er uadskilleligt fra den første sande Kjærlighed.Ew.(1914).IV.307. **Sitring**, *en.* *fl.* -er. (jf. Sitr, Sitrende; nu sj.) *vbs.* til sitre: rystelse; skælven. 1) til sitre 1. Sitrtingen (under jordskælv) vedvarer i nogen Tid med aftagende Styrke.Bredsdorff.Gnognozien. (1827).223. billedl.: de store europæiske Omvæltninger (naar) det lille Danmark . . som en svag, i Frastand næppe bemærkelig Zitrting.Fædrel.²¹/1846.1.sp.1. JPJac.(1924).I. 153. || *spec.* (jf. Luftsitring; foræld.): svingning; vibration. Kraft.VF.318. den svingende Stræng sætter Luften og alle Dele, hvormed den staaer i Forbindelse, i Zitrtinger.Orst.III. 164. smst.V.71. 2) til sitre 2, om hurtige, nervøse bevægelser, ryk i (en del af) legemet; ogs.

uegl., om aandelig uro, nervøsitet. sagte Zittringer bevægede vellystigt min Sjæl. *Kierk. I.179.* Har Zittringen ogsaa angrebet Tungen, er Talen noget vanskelig, og de Syge stamme. *LI Brandes. Therapeutiske Studier. (1855). 7.* den bugtede Slangekrop, som er saa frygtelig, følsomt Skind i rødsorte Sittringer. *Thil Jens. SK. I.115. jf.: erotiske Nervezittringer. Kierk. III.94.*

Sits, et, en. se Sirts.

sitse, v. se II. sidde.

† **sitsom**, adj. (*fra ty. sittsam, jf. ænyd.* seedsommelig (*Kalk. III.712*), oldn. sidsamr; *afl. af ty. sitte, se Sæd*) sædelig; ærbar. *En Mand af andre Tanker er | Vil sig betænke længe, | Er flittig, sitsom, ærkeiær. *Reenb. II.57.* *sitsomme Gebærder. *smst. 90.* (*han er*) Sitsom i alt sit Væsen. Der er intet at sige paa ham. *Kom Grønneq. III.8. jf. Sitsomhed. Reenb. II.238.*

sitte, v. se II. sidde.

Sitter, en. se Sitters.

Sitter-, i ssg. [*isidør-*] (*efter ty. zitter-*) til sitre. **-aal**, en. ♂ elektrisk aal; krampebarrig; *Gymnotus electricus. Funke. (1801). I. 343.* havde jeg rørt ved en Sitteraal, heftigere elektrisk Stød skulle jeg ikke fornummet. *Blich. (1920). VII.63. VSO. VI.670.* **-fisk**, en. (zool., nu næppe br.) elektrisk (1.1) fisk. *Funke. (1801). III.664.* **-græs**, et. (nu dial.) ♀ bævre-, hjertegræs; *Briza (media) L. Schaldem. HB. I.110. AxLange & Seeberg. Sdly. Planter. (1927). 65.* **-hals**, en. (jagl.) race due af en til tumlingerne hørende varietet. *Politi E. Kosterbl. 1/16. 1925. 2.sp.2. jf.: Zitterhals-Tumlingen. Sal. VI.492.* **-malle**, en. ♂ elektrisk malle; krampealle; *Mala-pterurus. Funke. (1801). I.342. Sal. XXI.467.* **-rokke**, en. ♂ elektrisk rokke; kramperokke; *Torpedo. Funke. (1801). I.331. Bøvp. III.513.*

Sitters, en. [*isidørs*] (ofte skrevet **Zitters**). *Fisker. SøO. 149. Scheller. MarO. 395.* † **Sitter**. *Moth. Conv. S186. ft. -e. Moth. S209. jf. (best. f.): Zitterne. Cit. 1772. (OrdbS).* *ft. -er* ell. (sjældnere) d. s. (*Tekn. MarO.*). (sv. *sittra, ty. sitzer (sitter); fra holl. zitter, til zitter, sidde*) †, stykke tommer, der i træskibe er en del af spanternes andet lag og er bollet fast til en af bundstokkene; ogs. om tommer i lasten, der forlænger katte-spoeret op til begge sider af skibet. *Moth. Conv. S186. Zitterser i Lasten. Cit. ca. 1770. (OrdbS).* *Funch. MarO. II.150. Kusk. Jens. Søm. 70.* || hertil bl. a. **Sitters-stød** (*det sted, hvor anden oplænger staar med sin endrende paa overenden af sittersen. Funch. MarO. II.150.*), **-væger** (klædning, der lægges indenbords over sittersstedene. *smst.*).

Situation, en. [*situat'sjo:n*] *ft. -er.* (eng., *ty. d. s.; fra fr. situation, af mlat. situatio, vbs. til mlat. situare, se situere*)

1) (nu sj., jf. dog **Situations-** i ssg.) om den maade, hvorpaa et sted er beliggende.

1.1) *beliggenhed. Moth. Conv. S186.* *mand om dette Slag ey dømme kand og skille, | Hvis Situation af Stædet mand ey veed, | Som ofte hielper med til Seyr end Tapperhed. *Holb. Paars. 182. (Frederiksbergs) deilige Situation. EPont. Atlas. II. 224. (Bornholms) høie Situation. Thurah. B.31. Zürich* har den smukkeste Situation i hele Schweiz. *Fr Sneed. I.198. 1.2) (nu næppe br.) om de omgivelser, hvori et sted er beliggende; i videre anv.: landskab. Reist 5 tive Miil. Deiligste Situationer, men forskrækkelig ond Vei. Luxd. Dagb. I.90.* Situationen omkring Gaarden er her meget smuk, man gaer ligefra Hovedbygningen ind i Skoven. *HHans. PD. 215. Koføed-Hansen. KA. II.68.*

2) om tilstand, stilling ell. forhold, hvori en ell. noget befinder sig. 2.1) (nu næppe br.) om et menneskes personlige stilling ell. tilstand, navnlig den rent legemlige ell. sjælelige tilstand. der kand komme ligesom en Gangræna eller Kaaldfyrdi udi Sindet, naar det altid er udi eens Situation. *Holb. Ep. II.101. sa. MTkr. 92.* || om en persons forfatning, samfundsstilling oln. *Lehh. (1800). 2.2) om ydre forhold ell. omstændigheder; (sagernes) stilling ell. tilstand bestemt af de øjeblikkelige forhold ell. omstændigheder. Mossin. Term. 553.649.* Intet kom i Vejen for Bortreisen. En halv Time efter havde Situationen igjen forandret sig. *Goldschm. VII.611. (Sokrates, som) selv i den latterligste Situation, (da han) maatte tage en Hud om sig. . dog endnu var et Menneske. Kierk. VII.120.* for i Behandlingen af et historisk Stof at blive . . objectiv (*maa man*) blive tilgavn subjectiv, i sig selv . . føle den forgangne Tids . . hyppigst forekommende Situationer (*Brandes. I.406: Livsforhold*). *Brandes. DD.65. Den 14. Maj, da vi var paa Tilbagetog . . var Situationen meget truende. Buchh. FDK. 167.* Som Situationen laa, kunde jeg ikke handle anderledes. *K Birk Grøn. SF. 167.* hans muntherd passede ikke til situationen, til situationens alvor | da isen skruede, var polarforskerne i en kritisk (alvorlig, farlig, fortvivlet, vanskelig) situation | den politiske situation oln., forholdene paa det politiske omraade, især under en krise. Det radikale Skøn over den politiske Situation gaar ud paa, at der ingen politisk Situation er. *Berl Tid. 14/1. 1925. M. 7.sp.1.* || i *udtr., der angiver, at man paa et vist tidspunkt har blik for, er herre over de foreliggende omstændigheder, forhold.* jeg skal „tage Situationen, som den nu engang foreligger“. *ERode. JP. 18. Søiberg. KK. II.189.* overse ell. overskue situationen, se overse 1.2, II. overskue 1.2. være situationens herre (*Borregaard. VL. II.240*), være paa højde med situationen (*jf. u. Højde 5.4*), være situationen voksen (*S&B. Drachm. F. I.76. NSvends. II. 23*), beherske situationen (se beherske 1.2) oln. jf.: midt i Forvirringen (*under en*

ildløs) bevarer (*hun*) Koldblodigheden og . . .
 gor sig til Situationens Herskerinde. *Reumert. SØ.45.* klare ell. redde situationen, bringe en vanskelighed til ophor; bringe orden i indviklede forhold. Gjæsterne vidste ikke, hvad de skulde gjøre . . . Sønnen af Huset søgte at redde Situationen ved at sætte et flot og oprømt Ansigt op. *Schand.SF.157.* De maa endelig klare Situationen for os! . . . vi maa virkelig ha' en Tale nede fra Salen! Der er ikke En, der siger et Muk! Det er en Skandale. *SvLa.HjG.9. jf.:* Lammestegen reddede Situationen. *JesperEw.K.59. 2.3* (især hos *Kierk.*) *m. særlig tanke paa de omstændigheder, vilkaar, der (sær)præger noget, hvoraf noget er betinget, som er nødvendige for noget.* for i sidste Instans at forstaae sig selv, gjelder det at komme i den rette Situation. Dertil har hun i Ansvaaret hjulpet mig. *Kierk.VI.340.* Christendommen er en herlig Anskuelse at doe i, den eneste sande Trøst, og Dødens Øieblik er Christendommens Situation. *smst.VII.512.* || *m. prægnant ell. kvalitativ bet., om stilling ell. tilstand, som er den rette, er den til de givne forhold passende ell. svarende, viser noget klart og anskueligt i dets ejendommelighed.* Qvinden som Moder har ingen Situation, om hvilken man maatte sige, at hun i denne er skjønnest; som Moder er hun bestandigt i Situation. *Kierk.VI.130.* „Harald i Offerlunden“ (: *digt af Oehlenschläger*) . . . sætter Ræsonnementet fra Prisaafhandlingen (: *om Nordens mytologi*) i Situation. *VthAnd.Litt.III.29. jf.:* *Fanden gale mig, om ej jeg atter | Befinder mig i Situation (: *har sat mig i positur*) | og staar og griner bag mig selv! *JakKnu.Va.12. 2.4* (æstet.) *om særlige sammentræf af begivenheder, der er af betydning for handlingens forløb i et drama, en roman olgn., og ved hjælp af hvilke personernes karakter belyses; ofte om særlig vigtige, interessante, spændende ell. komiske scener.* Eroticiske Situationer. navn paa en gruppe digte i *Aarestr. D.177ff.* I Dramaet taales ikke Snak, der fordes Handling og Situation. *Kierk.I.109.* der (er) allerede brugt saa mange Paginer, at en Novellist vilde være istand til at have fortalt ti Aars hoist interessante Begivenheder med store Oprin og spændende Situa-
 tioner og Stevne møder og Barnefødsel i
 Dølgsmaal. *smst.VII.430. ClPet.Dramaturgisk Kritik.(1860).111.* den dramatiske Fremstillingsform, der fremfører Begivenhederne i Situationer og Replikskifter. *OFriis.Litt.74. jf.:* Anden April 1801. En dramatisk Situation. *Oehl.(bogtitel.1802).*

Situations-, i ssg. især (faql., spec. landmaaling.) til Situation 1.1, i ssg., som betegner plan, tegning, der giver en oversigt over et terræn (i perspektiv); jx. Situationsbillede (*BerlinTid.³⁰1897.10*), -grundrids (*ConvLex.XV.85*), -kort (*Prom.¹⁵1799. LouNr.90¹¹1916.§283*), -plan (*MilTelenO.*

HFB.1936.470.680), -tegning (*NordConvLex.V.274. Sal.⁹XXI.467*). || til Situation 2(2-3); jx. situations-bestemt; spec. (teat. ell. æstet.) til Situation 2.4, jx. Situations-billede (Skuespillet kom til at omfatte flere Situationsbilleder og en længere Handlingssgang. *OFriis.Litt.194*), -komik (komisk virkning frembragt ved sammentræf af særlige (overraskende) omstændigheder. *Tilsk.1938.I.425*), -skuespil, -skuespiller (mods. Karakter-skuespiller. *ClPet.DramaturgiskKritik.(1860). 112*), -stykke (mods. Karakterstykke. *Heib. Pros.VI.47. ClPet.DramaturgiskKritik.(1860). 112*).

situere, v. [situ'e'ra] -ede ell. (nu sj.) -te. (fra fr. *situer*; af mlai. *situare*, til lat. *situs*, *stilling*; jf. Situation 1) (nu sj.) give en vis beliggenhed ell. stilling; anbringe; lægge; stille; sætte. *Primon.Lexicon.(1807).* Patienten blev situeret med Ansigtet mod Vinduet, Baghovedet lænet mod en Medhjælperes Bryst. *Chir.(1845).I.275.* man (skal) saa vidt muligt ikke situere Villæen lige efter Kompanaalen. *VortHj.IV.2.155. 2*) part. situeret brugt som adj. 2.1) (nu sj.) især om lokalitet (bygning): som har en vis beliggenhed; beliggende; ogs.: som indtager en vis stilling. *Sinai Bierg (var) situered i Madian. Holb.JH.I.164.* Krogerup er en liden . . . Herregaard, men behagelig og vel situeret i Asminderød Sogn. *EPont.Atlas.II.247.* Han raader vel, naar Fosteret er slet situeret, i Almindelighed at gjøre Vendingen paa Hovedet. *Busch.Fødselsvidenskaben.(overs.1838). 14.* De 3 Anklagede ere efterhaanden komne længere frem, saa at de nu kunne være situerede foran Skranken ud mod Tilskuerne. *PVJac.Trold.88. 2.2*) (jf. Situation 2; især \varnothing) som befinder sig i visse forhold; præget, bestemt af visse omstændigheder; stillet. *Primon.Lexicon.(1807).* hvor Opgaven kommer udefra, er (digteren) næsten situeret, som skulde man føde andres Børn. *Aakj.EE. 64.* || næsten kun m. h. t. økonomiske forhold, i forb. som være godt, daarligt situeret. *Ludv. jf. velsitueret (s. d.).*

sitze, v. se II. sidde.

Sium, et. se Syn.

Siv, et ell. en (dels i bet. 1.1 (nu især \mathcal{L} samt dial.): *Clitau.IR.24. jf. Moth.Conv.S 159. Feilb. samt liden siv og stor siv u. bet. 1.1. sml. endvidere (det valkende køn ved) plantenaavne som Aa-, Blomster-, Dværp-, Klit-, Klod-, Knop-, Sandsiv; dels (vulg.) i bet. 3: DF.X.116*). [si'v, dagl. (glåds.), vulg. ell. prov. siu'] sfv. *Høysg.AG.36.48.136.* (nu dial. m. former som **Sive**, en. *Moth.S177. Rask.FynskeBS.81. jf. JHSmidth.Ords.132 (jy.). Feilb. Thorsen.65. i bet. 1.3: Nysted. Rhetor.27*). ft. d. s. ell. (nu dial.) slver (*Moth.¹S118. OFMüll.Svampe.64. OecMag. VI.397. BiblNyttSkR.12. Skattegraveren.1889. II.41(Fyn). AcLangve.FP.70.98.101.109. jf. Feilb.*) ell. (som gengivelse af jy. former; sj.)

sivjer (*Baud.H.178. Rør.JE.125. jf. Aarb Hards.1929.160f.*). (ænyd. siv(e), sev mfl. og (i bet. 1.) sibe, glda. seff (i ssgr. seef-, siffwe-), oldn. sef, n., jf. eng. dial. (laant fra nord.) seave; oprindelse uvis; maaske er Siv og bornh. säv (*Esp.347*), sv. säv, oldn. sef, egl. to forsk. (ubest.) ord, jf. *ActaJult.IX.1. 343ff.*)

1) (ofte koll.) om (de høje, svampede ell. hule stængler af) forsk. mose- og vandplanter; i bot. spr. om planter af slægten *Juncus*; ogs. om forsk. arter af kogleaks, *Scirpus* (*JTusch.219. PhysBibl.VII.8. VSO. BerKonv.XIX.339*) ell. (i folkeligt spr.) om rør (1.1), tagrør, *Phragmites vulgaris* (Lam.) Crep. (*JTusch.165(Falster). MentzO.Pl.147. AæLange.FP.109*); undertiden (dial.) om andre planter som brudelys, *Butomus umbellatus* L. (*Viborg.Pl.(1793).82*), fryttele, *Luzula* DC. (*JTusch.310f.*), (gul) sværdlilje, *Iris* 20 (*pseudacorus*) L. (smst.115), star, *Carex* L. (*Olavius.Skagen.(1787).113. AæLange.FP.101*). 1.1) i al alm. (ofte i forb. m. ord af lign. bet., navnlig Rør, se I. Rør 1.1). *JTusch.116f.310f.355*. Sivet (1931: Sivene) ved Bredden af Floden. 2Mos.2.3. en Krands af morad-sig Siif og sørgeligt Søegræs. *Lodde.NT.324*. *Hist kneiser ranke Siv af Mosen. *Rahb.Synt.231*. *Det nøgne Siv, tyndstænglet, blaa-graa hæver | Sin Stilk over Kildens Rand. 30 *JHSmidth.Haver.66*. *I Skoven risled den klare Aa; | en blodig Vildand bag Sivet laa, | af Jægerens Bøsse var den dræbt. *Kaalund.218. Warm.Frøpl.106*. *Det simple Græs, det ringe Siv | er Former af det rige Liv. *JV Jens.VL.37*. børstebledet, fladstraaet, glanskapslet siv, se børstebledet osv. liden siv, *Juncus supinus. Lange.Flora.166. DanmHVC.562*. stor siv, (nu næppe br.) sø-kogleaks, *Scirpus lacuster* L. *JTusch.219f.* || skøre siv, (jf. Sivskar samt skøre rør u. I. Rør 1.1) afhugge sivplanters stængler. *MO. SprKult.VI.111. 1.2*) (jf. bet. 1.3) om afskaarne stængler af planter som *Juncus* ell. (især) *Scirpus* (kogleaks), anv. til forsk. formaal, især tækning og fletning. min Skandse (bedækkede jeg) med lange Rafter som Sparre-Træer, hvilke jeg lagde skraa hen mod Klippen, og klædde dem med Rør, med Sif. *Robinson.I.117*. (svampene) traktes paa Siver. *OFMüll.Svampe.64. Krist.JyA.III.98f*. Baade af Siv (1871: Rør). *Es.18.2(1931)*. || især i forb. m. flette olgn. Hand brugte en Matte sammenflettet af Sif til sin Seng. *Dumetius.III.44*. flette et Net af den smidige Pilebark og de seige Siv. *HCAnd.(1919).I.221. LindskovHans.NH.44. 1.3*) om (stykker af) stængler af siv (1.1), kogleaks osv., tildannet til forsk. anv.; dels (foræld.) om marven af knold- ell. lysesiv, der, indsmurt i tælle, 60 brugtes som væge i (tran)lamper. *Levin.* („bruges hos vore Bønder, f. Ex. i Fyen.“). *Feilb. jf. sa.BL.47. i sammenligning*: Dette Lapperie. Saadan en Knegt etc. er ikke en

smurt Sive værd. *Nysted.Rhetor.27*. || *dels* (jf. I. Rør 2.3; sj.) om rørføjte (1) olgn. *Med den venstre (: haand) spillende paa Sivet. *Bagges.I.280*.

2) bet. 1.1 anv. billedl. ell. i sammenligninger, især m. henblik paa sivplanters bevægelighed i vinden, deres skørhed m. m. At hænge med sit Hoved som et Siv (1931: som Siv), eller at ligge i Sæk og Aske, vil du kalde dette en Faste og en behagelig Dag for Herren? *Es.58.5*. *Han græd, han skjald som Sivet. *Aarestr.SS.I.200. Rich.KD.130*. et pust i sivet, se Liv 3.1 slutn., II. Pust 3 slutn. || i forb. som bøjelig, rank som et siv, *dels* om føjelige, vankelmødige personer, *dels* i betegnelser for høje, slanke personer (navnlig kvinder). *Hun er bøielig | Og føielig | Og rank som et Siv. *Winth.I.200*. from som en Due, svag som et Siv. *Gylb.XI.86*. Hans . . Stræben var at bibringe mig, der var bøielig som et Siv, noget af hans Selvstændighed. *HCAnd.ML.111*. en ungdom, der svajende som siv drives over mod det ny. *AOlr.DH.II.47*. Der kom en elegant klædt, yngre Dame forbi, hun var slank som et Siv. *Andreasen.DN.133*. || (jf. bet. 3) overf. *Helten er ofte stærk, | Men Sindet i ham er et Siv. *Oehl.Regn.(1849).76*. *Jeg elsker dig, til Døden meier | Engang med skarpen Lee mit Siv. *Winth.III.205*. Den høje slanke, langarmede Type gjorde sig gældende mellem Damerne, det Siv Moden forlanger. *JV Jens.RF.45*. (jf. bet. 3) som personbetegnelse: *en alderstegen Gubbe; | Men ikke svag, som Øieblikkets Siv . . | Thi det er Hedenold, den stærke Mand. *Oehl.Er.IV.302*. *Støt dig (: en brud) til ham (: din brudgom), du svage Siv! | Da skal du trofast stande! *Winth.V.135*. *Den fine Blomst, det ranke Siv | Er nu min trinde Viv. *PFaber.VV.78. Blaum.StS.232*.

3) (til bet. 2 slutn.; vulg. ell. jarg.) som nedsvæt. personbetegnelse; *dels* (og især) om kvinde, navnlig om arrig, gal ægtehustru ell. om letsindigt pigebarn. hans fraskilte Siv. *StormP.P.9*. han (havde) „ikke . . Brug for to frække Siv i sin Forretning“ (*BerlTid.1/2 1922.M.13.sp.3*. Gud fri ham for at faa et (hjem). Se paa det samme, sure Siv hver Dag. *JesperEw.Profeten fra Adelgade.(1923).43*. || *dels* (nu sj.) om mandsperson: „balle“; „sut“. *DF.X.116*.

Siv, i ssgr. [!si(-v-, dagl. !siu-] (nu sj. Sive-, se u. Siv-bund, -busk, -flettet, -græs, -holm, -maatte, -pude, -sele. — jf. Sivje-, se u. Siv-busk, -lys) til Siv (jf. dog Sivregn); især til Siv 1.1, jz., foruden de ndf. anførte, Siv-art, -blad, (en) -bred, -brømme, -brømme, -bundt, -dække, -dækket, -fuld, -grøn, -knappe, -kost, -krans, -omflettet, -plante, -rig, -ring, -rust (jf. I. Rust 5.1), -stængel, -tæk- ket, -top, -tot, -tue, -vækst. -**agtig**, adj. (jf. -dannet) som ligner, minder om et siv (I.1). snart svandt Vegetationen ind i

sivagtige Væxter. *HCAnd.ML.167.* sivagtige Græsarter. *Smaastykker. Folkelæsring. XXI. (1902). 77.* **-astrild**, en. ♀ *australsk astrild*, *Ægintha ruficauda*. *Wiese. T.I. 58.* **-begroet**, part. adj. (jf. -bevokset, -groet). *Sin Boelig finnet Fisk . . fandt i Sivbegroede Søe. *Storm. SD. 238. Lund. ED. 164.* **-bevokset**, part. adj. (jf. -begroet). *D&H.* sivbevoksede Mosestrækninger. *Isak Din. (Tilsk. 1938. I. 290).* **-bladet**, adj. (bot.) med blade, der minder om siv; i plantenavne som sivbladet hvede, kvik, se I. Hvede 2, I. Kvik. **-blomst**, en. 1) (l. br.) blomst paa siv ell. andre vandplanter. *Da smilte Noret (o: Skuld) med Rosenkind. | I Haarene var Sivblomster smaae. *Oehl. XXX. 104. MO. jf.:* *Min Sjæl er Søen, paa hvis blanke Flade | Sivblomsten svømmer mellem grønne Blade. *CKMolb. SD. 330.* 2) ♀ navn paa forsk. vandplanter; dels (nu næppe br.): siv (*Juncus*) ell. kogeleaks (*Scirpus*). *VSO.* || dels (no. (*JTusch. 115*) og dial.): sværdhille, *Iris L. vAph. Nath. VII. 194. OrdBS. (Møn, Bornh.).* **-buk**, en. (jf. Rørbuk 1; zool.) 1) afrikansk hjorte-antilope, der lever i sumpegne; vandbuk; *Cervicapra ellipsiprymnus. Sal. I. 908.* 2) bladbillen af slægten *Donacia* (hvis larver lever under vandet og suger paa rødder ell. stængler af vandplanter). *Frem. DN. 685. Brehm. DL. 3. 1, 2. 126.* **-bund**, en. (nu næppe br. *Sive-*. *Moth. 3. 102. 119.*) (ænyd. siffue-bond (*PJ Colding. Etymologicum. (1622). 600*); nu l. br.) vaad, fugtig, grund, mosebund, hvorpaa der vokser siv. *Moth. SI 77.* Naar Sneen smelter paa Bjerget, svulmer denne Sø høit; men i den tørre Tid er den en Sivbund, hvori der voxer Papyrus . . og Rør. *Ørst. VI. 174. MilTeknO.* **-busk**, en. (nu næppe br. *Sive-*. *Moth. 3. 102. 119.* — jf. *Sivje-*. *Reenb. II. 216.*) (glda. siffwebusk (2 *Mos. 2. 5* (*GldaBib.*)); jf. Rørbusk; ikke i bot. spr.) klynge af siv, der ligner en busk. *Moth. SI 78.* en Lærke . . havde tre Æg i sin Rede i en Sivbusk. *Tolderl. F. II. 9. ErlKrist. MM. 168.* **-dame**, en. (til Siv 3; vulg.) ledvende kvinde; spec.: prostitueret kvinde uden logis. *Pol. 11. 1905. 8. DF. X. 116* (*kbh.*). **-dannet**, part. adj. (jf. -agtig samt rørdannet; sj.). *VSO.* **-drossel**, en. ♀ (nu næppe br.) rørdrossel; drossel-rørsanger. *Amberg.*

I. **Sive**, en. se Siv.

II. sive, v. [si'və] (nu næppe br. (jf. dog *Feilb.*) *sibe*. *Moth. SI 70* (i bet. 1; men i bet. 4: *sive. smst. 209*). *VSO. VI. 200* („Udtales ofte siver.“). præf. **-ede** ell. (dial.) **-te** (jf. *Feilb.* samt sifte. *Moth. S 209*) ell. (sj. i rigs-spr.) **sev** [se'v] (*Bergström. Brændte Skibe. (1898). 63. 231. AKoh. MP. II. 58. 328. AndNz. BN. 116. OrdBS. (Møn)*); part. **-et** ell. (dial.) **-t** (*Feilb.* jf. sift. *Moth. S 209*) ell. (sj. i rigs-spr.) **sevet** (*OrdBS.; Kbh., Møn*). **vbs.** (sj.) **-ning** (*AOl. DII. II. 123.* jf. Mælkesivning samt Af-, Nedsvivning u. af-, nedsvive). (vist

sa. ord som sv. dial. (gutnisk) sipa (jf. sv. sippra, se II. sippe), no. dial. sipa, smaa-grøde, eng. dial. sipe, flyde langsomt bort, mnt., mht. sipen, jf. ty. dial. seifern; besl. m. gr. eibō, lader dryppe, samt m. Sæbe; uden for jy. er sive sammenfaldet m. ell. har fortrængt III. sige; i bet. 4 (ænyd. sive) foreligger vist nok en videre udvikling af dette ord)

1) om vædske: flyde i ganske smaa mængder, draabevis ind i ell. ud af noget (en beholder, et leje); navnlig: trænge langsomt gennem (en utæt beholders væg, et porøst lag olgn.); især i forb. m. adv. (bort, ind, ud, væk; nu næppe br.: af *VSO. I. 99. hen. MO.*) ell. præp.-led (gennem, (bort) fra, (ud) af); ogs. om regn: falde langsomt, men vedholdende (og trænge gennem alle beskyttende lag). meget Vand siver igennem Jorden. *LTid. 1731. 187.* Man viske med en Svamp nok saa reent, denne Saft siver strax ud igjen (o: af kirtlerne i sælhundens mave). *Skrivter af Naturhistorie-Selskabet. II. 1. (1792). 157.* *Vandet sukker og siver | Ind i min Jolle. *Hzd. D. I. 149.* en gammel Bold, der i mange Aar havde ligget oppe i Tagrenden, og som Vandet havde sivet igennem. *HCAnd. (1919). II. 52.* en moseagtig Eng, hvor Vandet sivede op gennem den med saftfuldt Græs bedækkede Bund. *Schand. SF. 126.* Taarene sivede ned ad hendes Kinder. *OThyreg. MS. 17.* Regnen sivede ned. *sa. UA. 155.* Vognmanden kom ind med . . Blodet sivede fra en Bu'e i Panden. *ErlKrist. MM. 134.* || uden retningsangivelse: flyde, rinde draabevis; ogs.: brede sig langsomt. *I Groften, uden Rislen | Siver Kildens Okervand. *Winth. HF. 286.* *Træerne løves . . | Knopperne kløves, | det siver med Saft. *Drachm. GG. 108.* det sjappede Snepløre, som siver og pytter sig ud paa Gruspladsen og den opkørte Landevej. *Gjel. GL. 99.* i sammenligning: *Hvad paa Jorden har tilbage Moderen og Qvinden da (o: ved sønnens og mandens død)? | Ei engang den raske, stærke myrdende Fortvivlelse, | Der fra Klippen som et Vandfald styrter i den dybe Sø. | Nei, som Mosevandet siver langsomt min Elendighed. *Oehl. XII. 257.* || (sj.) refl. saa finde Regnens Vande en Plads paa et høiere liggende Sted, hvor de induges og sive sig dybere og dybere ned. *Sibb. II. 123.*

2) overf. anv. af bet. 1. 2.1) bevæge sig langsomt som dryppende, flydende vædske; især om luftstrøm, lys olgn.: trænge sig igennem noget. Gennem (grenene paa en) Ask sivede det gule Sollys straalevis ned over Trappen. *JPJac. (1924). II. 45.* Gangen, hvor Sværmen sivede forbi som en vandrende Mur. *Bang. S. 12.* De samme, fortvilede Følelser . . sivede langsomt gennem hans Sjæl. *Rist. J. 200.* Lampen slukkedes, og Dagens Graals sivede ind ad de duggede Ruder. *Skjoldb. SM. 35.* Den sødladne og overfede Oljedunst der kom sivede allevegnefra (i

skibet). *AKohl.MP.I.117.* allerede ved Halvfiretiden siver Skumringen ned over én fra den regnlastede Hvælving. *JacPaludan.EV.5.* || *m. særlig tanke paa den lyd, der fremkommer, naar luft trænger ind ell. ud gennem en sprække.* Den gamle Kone rejste sig, fandt under Stønnen og Siven i Luftrøret de to Knapper. *Schand.VV186. KLars.SA.98.* (sj.) i videre anv., om læspen. hendes Talefejl at sive paa s'er og t'er. *AHenningsen.Den fuldendte Kvinde.(1925).133.* || *part. sivende som adj.; spec.: uden aandelig bevægelse; stillestaaende; død; lad. hendes Kjærlighed til mig . . . havde samme Fejl som min: der var noget Kjøligt, noget Sivende ved den. Rowel.Br.193. Drachm.SH.140.* Virkeligheds-erkendelsen er opløst af alskens sivende Humanitet. *HarNiels.TT.II.142. 2.2)* (jf. bet. 4) især i forb. m. bort (af), ud (af): *sivinde ganske langsomt; formindskes; gaa tabt (efterhaanden).* Kraften sivede bort af Sener og Muskler. *Skjoldb.SM.108.* Konduktorernes Glasben isolerer ikke saa fuldstændigt, at der ikke langsomt kan sive lidt Elektricitet langs dem. *HHolst.Elekt.r.I.29.* Mellem Aar og Dag siver . . . mange og dyre Penge . . . ud af Kommunens Kasse. *Pol.¹1920.7.sp.6.* **2.3)** *umærkelig, ubemærket trænge sig ud ell. ind; især om noget (fremmed, uønsket), der ønskes standset.* Slaviske Stammer sivede ind fra Øst. *AOl.r.NA.11.* Paa dertil egnede Steder langs Danmarks Kyster . . . ikke alene siver Spritten toldfrit ind i Landet, den strømmer. *NatTid.²³1921.M.7.sp.1.* || *især om hemmelighed, rygter: (langsomt, umærkeligt) blive bekendt, udbrede sig. (navnlig i forb. m. ud).* der sivede et og andet ud om Aarsagen til Løjtnantens Selvmord. *Pont.LP.VII.123.* Ond Sladder og forblommede Sigtelser sev som Grundvand fra Gaard til Gaard. *AndNz.BN.116.* lidt efter lidt sivede det ud, at Kansleren var i Færd med at tabe sin Magt over Kongen. *Rosenkrantz.G.II.112.* **3)** *m. subj.-skifte, om ting: langsomt afgive vædske ell. fugtighed; drive, være fuld af vædske, fugtighed.* *Her siver Mosen — vogt dig dog for den! *Oehl.Digte.II.(1823).* **349.** Hans Mundvige sivede af Fugtighed som en forelsket Hanhunds. *Schand.BS.78.* Derude sev alt af Væde. *Bergström.Brændte Skibe.(1898).231.* || *ligge og sive oln.* saa faldt jeg (: en bold) i Tagrenden, og der har jeg liget i fem Aar og sivet! *HCAnd.(1919).II.52.* Kakkelovnen var ikke ved Vej; der laa Fyrrebrændet og sivede og hvislede op mellem Kulkumperne. *Schand.UM.2.* (l. br.) *sivinde langsomt hen.* den Mad, som . . . stod og sivede paa Kakkelovnen, naar (moderen) ikke var hjemme. *Rist.J.44.* || *overf. Selv staar jeg og siver af hamber Filosofi.* *Brodersen.L.49.* Verset er sødt, saa det siver. *Kentaur.1934.Dec.29.sp.2.* Kvinder bliver s'gu ikke kønner med Aarene, og saa at sidde og sive derude i Birkerød! *Pol.¹1934.Sønd.*

17.sp.3. (sj.) m. præd.: han følte sit Hoved sivet ganske tomt for smaa selskabelige Selvfølgeligheder. *AaseHans.Vr.106.* || *part. sivende som adj. (og adv.): saa vagtig, at vædske langsomt flyder derfra.* *En vaadt Oktober . . . | man gaar . . . | med Saaler sivende. *Rich.III.76.* *hendes Kød vil brænde (paa baalet) som løvet Top, | ja, som Birkens sivende Ved. *Gjel.Br.253.* den regnvaade . . . sivende og sjaskede Oktober. *HeeAnd.AH.121.* som adv.: Kløveren stod sivende fuld af Saft og Sødme. *EErichs.S.256.* Brændet, vi fik, var sivende vaadt, og vilde ikke brænde. *AStröm.O.230.*

4) (ænyd. d. s.; vist egl. sa. ord som III. sige; jf. dog bet. 2.2; sml.: Sive . . . Er at gøre mår. *Moth.S209.* Sive ud . . . Er at udtære, gøre mår og vissen. smst.) † *miste kræfter og helbred; svinde, sygne, tæres hen.* jf.: I rum Tid havde Kongens (: Chr. VI's) sivende Helbred forfærdet hans og Dronningens Venner. *Riegels.HS.III.317.* || *i søgr. som bort-, hensive. Moth.S209.*

Sive-, i søgr. af II. sive ell. Siv (se Siv). **-brønd,** en. [II.1] (jf. Sibrønd) muret ell. støbt beholder i jorden med stendæren som bundlag, hvortil klookvand midlertidigt føres. *VoreSygd.I.332. HFB.1936.721.*

sivet, adj. [si-væt] (sj. sivjet. *Rørd.SD.83.*) (afsl. af Siv; poet., sj.) bevokset ell. omgivet med siv. *den Lidene Fugl . . . springer ud i det sivede Kiar | som æddersvulmende Tudse. *Oehl.Helge.(1814).73.* *Der dukked vi, som Vildgæs sig i sivet Sø (sa. *PSkr.II.236:* i en Søe). sa. *Skrifter.I.(1820).160.* *Kaalund.HS.62.*

Siv-finke, en. australsk væverfinke af amandinernes gruppe; *Poephila ruficauda.* *Brehm.FL.230. Sal.¹I.608.* **-fletning,** en. (jf. -snoining samt Kurve-, Rørfletning; faql.) om (det at lave) fletværk af siv (kogleaks). *LindskovHans.NH.71. SprKult.VI.111.* **-fletter,** en. (jf. -fletning samt Rørfletter; l. br.). *SprKult.VI.111.* **-flettet,** part. adj. († sive-. *Cit.1701.(Kyhn.PE.a6°).*) (jf. -fletning samt rørflettet; l. br.). (studenes) tykke, sivflettede Trækpuder. *Riget.²⁷1912.2.sp.2.* **-fængerør,** et. (x, foræld.) et stykke tagør brugt som fængslsrør (jf. *Rør.sp.220¹ff.*). *Sal.²IX.223.* **-groet,** part. adj. (jf. -begroet). *Blich.(1920).X.53.* *Hørholm* . . . med sin minderige Slotshave midt i den sivgroede Sø. *EChristians.NT.45.* **-græs,** et. (jf. Rørgræs; nu næppe br.) om forsk. eng- og moseplanter. *Amberg.MO.* om glans-kapslet siv, *Juncus lamprocarpus Ehrh. JTusch.116. VSO.* om katteskæg, *Nardus stricta L. JTusch.150. VSO.* Sivegræs: *Viborg.Pl.(1793).20.* **-hat,** en. (jf. Røhat 1; især dial.) hat, flettet af siv. et Par Mænd med korte Knævamser og Sivhatte, som fremmede Skibsfolk. *Ing.LB.IV.20.* || *især om hat ell. krans, som born fletter. Feilb. OrdBS.(Sjæll.,Turo).* **-holm,** en. (nu næppe br.

Sive-. *OecMag.VI.396*). (jf. Rorholm; især dial.) sted (forhøjning, grund) i eng, mose, sø, tilgroet med siv. Larsen. Rørd.TA.70. AchtonFrüs.DSØ.II.305. **-hynde**, en. (jf. -sæde; især om ældre tiders forhold) sivflettet hynde, sæde i stol, paa bœnk. (han) satte sig . . paa Sivhyndet i sin Bestefaderstol. Ing.EM.II.146. den Havebœnk, der med sit Sivhynde tjente til Sofa. sa.LB.IV.72.

Sivje-, i ssg. se Siv-. **Sivjer**, flt. af Siv. **sivjet**, adj. se sivet.

sivkranset, part. adj. (jf. -omkranset). Den sivkrandste Søe.Blich.(1920). XIII.151. Seier.BornholmsFugle.(1932).19. **-krat**, et. (jf. -skov samt Rørkrat). Schand.UM.127. Stuck.D.10. **-kurv**, en. (glada siffwe korff) kurv flettet af siv. Moth.S178. VSO. Feilb. **-lampe**, en. [1.3] (dial., foræld.) tranlampe med væge af siv. Feilb. **-lilje**, en. (jf. skaansk søvelilja (Rietz.717); sj.) ♀ gul søvdlilje, *Iris pseudacorus* L. det forekom mig . . at Loftet adskillede sig, at en Krands af Sivlilier fremspirede deri. Hauch.VZ.273. **-lys**, et. [1.3] (œnyd. sive-ljus; jf. -lampe, -praas; foræld.) et stykke siv (sivmarv), dyppet i olie olgn.; praas med tænde af siv. UBirkedal.(StSprO.Nr.76.23). i sammenligning: *Vor Alders dunkled Hierne | Er kuns et Sivielyses Skin, | Mod Ungdoms lyse Stierne. Reenb.II.266. **-maatte**, en. (glåds. **-matte**. Reiser.IV.149. HCAnd.OT.II.183. — nu næppe br. **Sive-**. Moth.¹S102.119). (jf. -tæppe samt Rørmaatte) maatte flettet af siv ell. kogleaks olgn. Moth.S178. HCAnd.(1919).III.84. Siv- og Bastmaatter til Pakning og Garnering. TelefB.1936.sp.5250. Feilb. **-omkranset**, part. adj. (jf. -kranset). Frem.DN.582. Den sivomkransede Møllelampe. Gyr Lemche.S.III.95. **-praas**, en. [1.3] (foræld.) d. s. s. -lys. Levin. **-pude**, en. (sj. **Sive-**. HMHoff.MinVirkekreds.(1810).38). pude flettet af siv; især (jf. -sele; landbr. og dial.): pude (2.2), krans, af siv som del af seel-, træktoj. VSO. Stockfleth.S.59. Sivpuderen knager rytmask fra Studebringen, hver Gang Dyret flytter Klovene frem. Aakj.HV.16. Feilb. OrdbS.(Fyn). **-regn**, en. (til II. sive 1; sj.) sivende regn. Vi kom til Paris . . i Sivregn. LJac.(Pol.¹¹, 1920.9.sp.1). **-rør**, et. (l. br.) stængel, rør (I.1.1), af siv. *(*Syrinx* blev) forvandlet til det grønne | Sivrør. Winth.X.59. (jf. Siv 2) i sammenligning: *som et Sivrør Menneskenes Hierte . . | Let svaier hen for Vinden. Oehl.XII.167. || om afbrudt, tildannet stykke. det saakaldte Siv-Fængrør . . bestod af et 5—8 cm langt Sivrør, fyldt med Krudt. Sal.² IX.223. om rørrøp, skriverør: OpfB.²II.472. **-sanger**, en. ♀ gul rørsmutte, *Acrocephalus*

phragmitis. Kjærbøll.234. Fleuron.DTN.45. **-sele**, en. (nu næppe br. **Sive-**. Moth.¹S102.119). (jf. -pude; landbr., dial.) sele(tøj) flettet af siv. Moth.S178. VSO.(jy.). **-skammel**, en. (jf. -stol). Schand.TF.I.53. KMich.Mor.(1935).16. **-sko**, en. (jf. -tøfel) sko (ofte benyttet som overtræksko), der er flettet af kogleaks (*Scirpus*). Levin. med Fødderne i et Par Filtsko, som hun atter havde stukket i et Par Sivsko. Schand.TF.I.18. Saa stod han endelig foran mig i et Par vældige Sivsko. Aakj.EE.108. (jarg.:) Tag og få Fart i Sivskoene! Tom Krist.LA.21. **-skov**, en. (jf. -krat og Rørskov). JPJac.(1924).III.75. Der gik Noget henover den store mørke Forsamling som et Vindstød gjennem en Sivskovs duvende Hoveder i mørkt Vejr. Schand.IF.149. HV Claus.DL.54. **-skær**, et. (jf. Rørskær; især jagl.) det at skære siv; ogs.: sted i sø og mose, hvor siv kan skæres. Stadf.Randers.48. LovNr.80¹/₄. 1900. §6. Rigsdagst.A.1921/22.sp.6751. **-sno-ning**, en. (jf. -fletning; sj.). Garnet af Sivsnoening blev brugt til Fastsyning af Straa-tag. Anesen.(Pol.¹², 1934.9.sp.5). **-spurv**, en. (nu kun no., jf. Spærk.ND.537) ♀ d. s. s. Rørspurv. vAph.Nath.VII.559. **-star**, en. ♀ plante (halvgræs) af den i Norge og arktiske egne voksende slægt *Kobresia* Willd. Mentz.O.Bill.357. **-stol**, en. (jf. Rørstol; l. br.) stol flettet af siv ell. med siv-hynde, -sæde. S&B. jf. Feilb. **-sump**, en. (jf. Rørsump; l. br.). Tilsk.1938.II.248. **-sæde**, et. (jf. -hynde, -stol samt Rørsæde; l. br.). Bl&T. **-tæppe**, en. (jf. -maatte; l. br.). JPJac.(1924).II.51. **-tøffel**, en. (jf. -sko) om (bæde)tøffel flettet af siv. ELicht.SorenBast&C.(1886).77. **-væge**, en. [1.3] (foræld.) tænde i sivlys ell. væge i sivlampe, bestaaende af marven af lysesiv. Levin. Krist.JyA.III.98. SprKult.VII.51.

Si-væv, et. (bot.) plantevæv, som leder næringsstøften og er fuldt af siror; blødbast; leptom. Warm.Bot.266. PharmDan.(1933).175.

Sixpence, en. [ʃɪps-, ʃeɪps-, pæns, ogs. -pæn's] (ogs. skrevet Sikspence). flt. d. s. ell. -r (BerTid.¹⁴, 1919.Aft.3.sp.5) ell. (sj.) -s (JohsDam.H.29). (fra eng. sixpence, sum af 6 d.; den danske bet. (hvortil intet tilsvarende i eng.) skyldes vel egl. varens pris) **-star** (engelsk) cykelkasket (med blød puld og lille skygge); sports-, rejsehue. ChrEngelst.(Tilsk.1910.I.533). Nutidens Sportstype med kogte Øjne og kantede Kæber, i Sixpence og Benskinner. VilhAnd.HS.87. (han) mødte til Audiencen i en tvangfri Sportsdragt, Sixpence og Knæbukser. AFWinding.Vag.84. || hertil **Sixpencedreng**, (nu l. br.) d. s. s. Kasketdreng. Ekstrabl.²², 1919.1.sp.5.

PD
3625
D28
Bd.18

Danske sprog- og litteratur-
selskab, Copenhagen
Ordbog over det danske
sprog

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

